DOCTORIS ANGELICI

DIVI

# THOMÆ AQUINATIS

SACRI ORDINIS F. F. PRÆDICATORUM

## OPERA OMNIA

PARIS. — IMPRIMERIE PIERRE LAROUSSE
RUE NOTRE-DAME-DES-CHAMPS, 49

DOCTORIS ANGELICI

DIVI

# THOMÆ AQUINATIS

SACRI ORDINIS F. F. PRÆDICATORUM

# OPERA OMNIA

SIVE ANTEHAC EXCUSA,
SIVE ETIAM ANECDOTA; EX EDITIONIBUS VETUSTIS ET DECIMI TERTII SÆCULI CODICIBUS RELIGIOSE CASTIGATA;
PRO AUTHORITATIBUS AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE PATROLOGIÆ TEXTUUM,
NUNC PRIMUM REVOCATA;
NOTIS HISTORICIS, CRITICIS, PHILOSOPHICIS, THEOLOGICIS, CUNCTAS ILLUSTRANTIBUS CONTROVERSIAS
OCCASIONE DOGMATUM SANCTI AUTHORIS EXORTAS, SOLLICITE ORNATA,


STUDIO AC LABORE

**STANISLAI EDUARDI FRETTÉ ET PAULI MARÉ**

Sacerdotum, Scholæque thomisticæ Alumnorum.


**VOLUMEN SEXTUM**

## SUPPLEMENTUM TERTIÆ PARTIS

(CONTINUATIO)

DE POENITENTIA (CONTINUATIO). — DE EXTREMA UNCTIONE. — DE ORDINE.
DE MATRIMONIO. — DE ULTIMIS FINIBUS.

SEPTEM INDICES. — CONCORDANTIÆ.


PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

M DCCC LXXIII.

SANCTI

# THOMÆ AQUINATIS

# SUMMA THEOLOGICA.

## PARS TERTIA.

(SUPPLEMENTI CONTINUATIO.)

### QUÆSTIO XXIX.

DE SACRAMENTO EXTREMÆ UNCTIONIS QUANTUM AD IPSIUS ESSENTIAM ET INSTITUTIONEM.

(In novem articulos divisa.)

Post hæc considerandum est de sacramento extremæ unctionis; de quo quinque videnda sunt: primo, de essentialibus ipsius, et de ejus institutione; secundo, de effectu ipsius; tertio de ministro ipsius; quarto, de eo cui conferri debet, et in qua parte; quinto, de ejus iteratione.

Circa primum quæruntur novem : 1° utrum extrema unctio sit sacramentum ; 2° utrum sit unum sacramentum : 3° utrum hoc sacramentum fuerit a Christo institutum ; 4° utrum oleum olivæ sit conveniens materia hujus sacramenti ; 5° utrum oporteat oleum esse consecratum ; 6° utrum oporteat materiam hujus sacramenti per episcopum consecrari ; 7° utrum hoc sacramentum habeat aliquam formam; 8° utrum forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem deprecativam ; 9° utrum prædicta oratio sit competens forma hujus sacramenti.

#### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum extrema unctio sit sacramentum.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod extrema unctio non sit sacramentum, quia sicut oleum assumitur ad infirmos, ita etiam ad catechumenos. Sed unctio quæ fit oleo ad catechumenos, non est sacramentum. Ergo nec extrema unctio quæ fit oleo ad infirmos.

2. Præterea, sacramenta veteris legis fuerunt signa sacramentorum novæ legis. Sed extrema unctio non habuit aliquam figuram in veteri lege. Ergo non est sacramentum novæ legis.

3. Præterea, secundum Dionysium, cap. III et V *Eccles. hierarch.*, col. 424, etc., t. 1, omne sacramentum vel ad purgandum est, vel ad illuminandum, vel ad perficiendum. Sed extrema unctio non ponitur nec ad purgandum, nec ad illuminandum, quia hoc soli baptismo attribuitur; neque ad perficiendum, quia hoc, secun-

dum ipsum Dionysium, pertinet ad chrisma, et ad eucharistiam. Ergo extrema unctio non est sacramentum.

Sed contra, sacramenta Ecclesiæ sufficienter subveniunt defectibus hominum secundum quemlibet statum. Sed exeuntibus non subvenit aliud quam extrema unctio. Ergo ipsa est sacramentum.

Præterea, sacramenta nihil aliud sunt quam quædam spirituales medicinæ. Sed extrema unctio est quædam spiritualis medicina, quia valet ad remissionem peccatorum, ut habetur Jacobi, v, 15. Ergo est sacramentum.

Respondeo dicendum, quod in his quæ Ecclesia visibiliter operatur, quædam sunt sacramenta, ut baptismus; quædam sacramentalia, ut exorcismus: quorum est hæc differentia, quod sacramentum dicitur illa actio Ecclesiæ quæ attingit ad effectum principaliter intentum in administratione sacramentorum; sed sacramentale dicitur illa actio quæ quamvis non pertineat ad illum effectum, tamen ordinatur aliquo modo ad illam actionem principalem. Effectus autem intentus in administratione sacramentorum est curatio morbi peccati. Unde Isai., XXVII, 6: *Hic * est omnis fructus, ut tollatur peccatum.* Et ideo cum ad hunc effectum pertingat extrema unctio, ut ex verbis Jacobi patet, nec ordinetur ad illud sacramentum, quasi ei annexum, constat quod extrema unctio non est sacramentale, sed sacramentum (*a*).

** Iste omnis fructus.*

Ad primum ergo dicendum, quod oleum quo catechumeni inunguntur, sua unctione non perducit ad peccati remissionem, quia hoc ad baptismum pertinet; sed aliquo modo ad baptismum disponit, ut supra dictum est. Et ideo non est sacramentum illa unctio sicut unctio extrema.

Ad secundum dicendum, quod hoc sacramentum immediate hominem ad gloriam disponit, cum exeuntibus a corpore detur. Et quia in veteri lege non erat tempus adhuc perveniendi ad gloriam, quia neminem *ad perfectum adduxit lex*, Hebr., VII, 19, ideo istud sacramentum ibi præfigurari non debuit per aliquod sacramentum sibi respondens, sicut per figuram ejusdem generis; quamvis per figuras remotas aliquo modo figuratum sit in omnibus curationibus quæ leguntur in veteri Testamento.

Ad tertium dicendum, quod Dionysius non facit aliquam mentionem de extrema unctione, sicut nec de pœnitentia, nec de matrimonio, quia ipse non intendit determinare de sacramentis, nisi quatenus per ea innotescere potest ecclesiasticæ hierarchiæ ordinata dispositio quantum ad ministros, et actiones ministrorum, et recipientes. Tamen cum per extremam unctionem aliquis consequatur gratiam et remissionem peccatorum, non est dubium quod extrema unctio habet vim illuminativam et purgativam, sicut baptismus, quamvis non ita plenam.

Conclusio. — Cum extrema unctio ad peccatorum remissionem valeat, nec ad aliud sacramentum ordinetur est sacramentum, non autem quidpiam sacramentale.

## ARTICULUS II.

### *Utrum extrema unctio sit unum sacramentum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod extrema unctio non sit unum sacramentum, quia unitas rei est ex sua materia, et ex sua forma; cum ex eodem habeat res esse, et unitatem. Sed forma hujus sacramenti frequenter iteratur etiam eadem vice; et materia pluries inuncto adhibetur secundum diversas partes. Ergo non est unum sacramentum.

2. Præterea, ipsa unctio est sacramentum: ridiculum enim est dicere quod oleum sit sacramentum. Sed sunt plures unctiones. Ergo sunt plura sacramenta.

3. Præterea, unum sacramentum ab uno ministro perfici debet. Sed in aliquo casu extrema unctio non potest perfici uno ministro; sicut si post primam unctionem factam sacerdos moriatur; tunc enim alius sacerdos debet ulterius procedere. Ergo extrema unctio non est unum sacramentum.

Sed contra, sicut se habet immersio ad baptismum, ita se habet unctio ad hoc sacramentum. Sed plures immersiones sunt unum sacramentum baptismi. Ergo et plures unctiones extremæ unctionis

(*a*) Petrus a Palude hanc probationem judicat esse dubiam.

Extremam unctionem esse sacramentum negarunt olim Waldenses quos tamen ab hoc errore defendit Juenin; item Lutherus et Calvinus. De Hussitis et Wicleffitis ambigitur. Porro est oraculum sacrosancti concilii Tridentini sess., XIV, can. 1: « Si quis dixerit extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum, anathema sit. »

sunt unum sacramentum extremæ unctionis.

Præterea, si non esset unum sacramentum, tunc facta prima unctione, non oporteret ad perfectionem sacramenti quod fieret secunda, quia quodlibet sacramentum per se habet esse perfectum. Sed hoc falsum est. Ergo est unum sacramentum.

Respondeo dicendum; quod unum numero, per se loquendo, dicitur tripliciter : uno modo sicut indivisibile quod nec actu nec potentia est plura, ut punctus, et unitas; alio modo sicut continuum, quod quidem actu est unum, sed plura potentia, ut linea; tertio modo sicut perfectum aliquod, quod ex partibus pluribus constituitur; ut domus, quæ est multa quodammodo etiam in actu; sed illa multa conveniunt in aliquo uno. Et hoc modo quodlibet sacramentum dicitur unum, in quantum multa quæ sunt in uno sacramento adunantur ad unum significandum, vel causandum, quia sacramentum significando causat. Et ideo quando una actio sufficit ad perfectam significationem, unitas sacramenti consistit in illa actione tantum; sicut patet in confirmatione. Quando autem significatio sacramenti potest esse et in una, et in multis actionibus, tunc sacramentum perfici potest et una actione, et pluribus, sicut baptismus una immersione, et tribus : quia ablutio, quæ significatur in baptismo, potest esse per unam immersionem, vel per multas. Quando autem perfecta significatio non potest esse nisi per plures actiones, tunc plures actiones sunt de perfectione sacramenti; sicut patet de eucharistia : quia refectio corporalis, quæ significat spiritualem, non potest esse nisi per cibum et potum. Et similiter est in hoc sacramento; quia curatio interiorum vulnerum non potest perfecte significari nisi per appositionem medicinæ ad diversas vulnerum radices. Et ideo plures actiones sunt de perfectione hujus sacramenti.

Ad primum ergo dicendum, quod unitas totius perfecti non tollitur propter diversitatem materiæ, aut formæ, quæ est in partibus totius; sicut constat quod non est eadem materia carnis et ossis, ex quibus constituitur unus homo, nec eadem forma. Et similiter etiam in sacramento eucharistiæ et in hoc sacramento pluralitas materiæ et formæ unitatem sacramenti non tollit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis illæ actiones sint plures simpliciter, tamen uniuntur in una perfecta actione, quæ est unctio omnium exteriorum sensuum, quibus hauritur morbus interior.

Ad tertium dicendum, quod quamvis in eucharistia, si post consecrationem panis moriatur sacerdos, alius sacerdos possit [1] ad consecrationem vini incipere ubi ille dimisit, vel etiam incipere a capite supra aliam materiam; tamen in extrema unctione non potest a capite incipere, sed debet semper procedere, quia unctio in eadem parte facta tantum valet, ac si consecraretur bis eadem hostia : quod nullo modo faciendum est. Nec tamen ministrorum pluralitas tollit unitatem hujus sacramenti, quia instrumentaliter tantum operantur : mutatio autem martellorum non tollit unitatem operationis fabri.

Conclusio. — Extrema unctio quamvis per multas perficiatur actiones, unum nihilominus sacramentum est, cum hæ actiones ad rem unam significandam atque efficiendam ordinentur.

## ARTICULUS III.

*Utrum hoc sacramentum fuerit a Christo institutum.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non fuerit institutum a Christo, quia de institutione sacramentorum quæ Christus instituit, fit mentio in Evangelio, sicut de eucharistia et baptismo. Sed nulla fit mentio de extrema unctione. Ergo non est a Christo instituta.

2. Præterea, Magister expresse dicit, in IV, dist. XXIII, quod est institutum ab apostolis. Ergo ipse Christus per se non instituit.

3. Præterea, sacramentum quod Christus instituit, etiam ipse per se exhibuit. Sed hoc sacramentum nulli ipse exhibuit. Ergo per se non instituit.

Sed contra, sacramenta novæ legis sunt digniora quam sacramenta veteris legis. Sed omnia sacramenta veteris legis sunt a Deo instituta. Ergo multo fortius omnia sacramenta novæ legis habent institutionem ab ipso Christo.

[1] Parm. : « procedere ad consecrationem vini, incipiens. »

Præterea, ejusdem est statuere [1], et statuta removere. Sed Ecclesia, quæ in successoribus apostolorum habet eamdem auctoritatem quam apostoli habuerunt, non posset auferre sacramentum extremæ unctionis. Ergo apostoli non instituerunt, sed ipse Christus.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio. Quidam enim dicunt quod sacramentum istud, et confirmationis, Christus non instituit per se, sed apostolis instituendum dimisit: quia hæc duo propter plenitudinem gratiæ, quæ in eis confertur, non potuerunt ante Spiritus sancti missionem plenissimam institui. Unde sunt ita sacramenta novæ legis, quod in veteri lege figuram non habuerunt. Sed hæc ratio non multum cogit: quia sicut Christus ante passionem suam promisit plenam Spiritus sancti missionem, ita potuit instituere hæc sacramenta.

Et ideo alii dicunt quod omnia sacramenta Christus instituit per seipsum; sed quædam per seipsum promulgavit, quæ sunt majoris difficultatis ad credendum; quædam autem apostolis promulganda reservavit, sicut extremam unctionem, et confirmationem. Et hæc opinio pro tanto videtur probabilior, quia sacramenta ad fundamentum legis pertinent; et ideo ad legislatorem pertinet eorum institutio: et iterum quia ex institutione efficaciam habent, quæ in eis non nisi divinitus est [2].

Ad primum ergo dicendum, quod multa Dominus (*a*) fecit et dixit, quæ in Evangelio non continentur. Illa enim præcipue curaverunt evangelistæ tradere quæ ad necessitatem salutis et ecclesiasticæ dispositionis pertinent. Et ideo potius institutionem baptismi et pœnitentiæ et eucharistiæ et ordinis factam a Christo narraverunt quam extremæ unctionis vel confirmationis, quæ neque sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionem sive distinctionem Ecclesiæ pertinent. Tamen etiam de olei unctione fit mentio in Evangelio Marc., VI, 13, ubi dicitur quod apostoli oleo ungebant infirmos.

Ad secundum dicendum, quod Magister dicit ab apostolis institutum, quia per doctrinam apostolorum nobis promulgata est ejus institutio.

Ad tertium dicendum, quod Christus non exhibuit aliquod sacramentum, nisi quod ipse accepit in exemplum. Accipere autem pœnitentiam, et extremam unctionem ei non competebat, quia sine peccato erat: et ideo ipse non exhibuit.

Conclusio. — Extremæ unctionis sacramentum cum ex institutione efficaciam habeat, quæ ei non nisi divinitus inest, a Christo fuisse institutum, sicut et cætera sacramenta, dici debet, quamvis ab Apostolis promulgatum sit.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum oleum olivæ sit conveniens materia hujus sacramenti.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod oleum olivæ non sit conveniens materia hujus sacramenti, quia hoc sacramentum immediate ad incorruptionem ordinatur. Sed incorruptio significatur per balsamum, quod in chrismate ponitur. Ergo chrisma esset convenientior materia hujus sacramenti.

2. Præterea, hoc sacramentum est spiritualis medicatio. Sed spiritualis medicatio per vini appositionem significatur, sicut patet Luc., x, in parabola de sauciato. Ergo vinum etiam esset convenientior materia hujus sacramenti.

3. Præterea, ubi est majus periculum, ibi debet communius remedium adhiberi [3]. Sed oleum olivæ non est commune remedium, quia non invenitur in qualibet terra. Ergo cum hoc sacramentum detur exeuntibus, qui sunt in maximo periculo, videtur quod oleum olivæ non sit materia conveniens.

Sed contra est quod Jacobi, v, oleum materia hujus sacramenti determinatur. Sed oleum proprie non dicitur nisi oleum olivæ. Ergo hoc est materia hujus sacramenti.

Præterea, spiritualis sanatio per olei unctionem significatur, ut patet Isai., I, 6, ubi dicitur: *Plaga tumens non est curata medicamine, neque fota oleo.* Ergo conveniens materia hujus sacramenti est oleum.

Respondeo dicendum, quod spiritualis

[1] Parm.: « instituere. »
[2] Parm.: « inest. »
[3] Parm.: « esse commune remedium. »
(*a*) Quidam veteres volunt extremam unctionem ex potestate sibi a Christo concessa, fuisse immediate a B. Jacobo institutam. Instituta est a Christo, et verosimilius complete post resurrectionem.

curatio quæ in fine adhibetur, debet esse perfecta, quia post eam alia non relinquitur; et lenis, ut spes, quæ exeuntibus est maxime necessaria, non frangatur, sed foveatur. Oleum autem lenitivum est, et penetrativum usque ad intima, et etiam diffusivum. Et ideo quantum ad utrumque prædictorum est conveniens materia hujus sacramenti. Et quia oleum principaliter nominatur olivæ liquor, cum alii liquores solum ex similitudine ad ipsum olei nomen accipiant, ideo oleum olivæ etiam debet esse quod assumitur in materiam hujus sacramenti [1].

Ad primum ergo dicendum, quod incorruptio gloriæ est res non contenta in hoc sacramento: nec oportet quod talis rei significatio materiæ respondeat. Unde non oportet quod balsamum ponatur in materia hujus sacramenti, quia balsamum propter odorem pertinet ad bonitatem famæ, qua de cætero non indigent propter se exeuntes; sed indigent tantum nitore conscientiæ, qui per oleum significatur.

Ad secundum dicendum, quod vinum sanat mordendo, sed oleum leniendo: et ideo curatio per vinum magis pertinet ad pœnitentiam, quam ad hoc sacramentum.

Ad tertium dicendum, quod oleum olivæ quamvis non ubique crescat, tamen de facili potest ad quemlibet locum transferri.

Et præterea hoc sacramentum non est tantæ necessitatis quod exeuntes sine hoc sacramento non possint salutem consequi.

Conclusio. — Oleum olivæ cum sit lenitivum ac penetrativum usque ad intima ac diffusivum, conveniens materia est sacramenti extremæ unctionis, quod spiritualem sanationem perfectam ac lenem facere debet.

## ARTICULUS V.

*Utrum oporteat oleum esse consecratum.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat oleum esse consecratum, quia hoc sacramentum habet unam sanctificationem in usu per formam verborum. Ergo superfluit alia sanctificatio, si ad materiam ipsius fiat.

2. Præterea, sacramenta habent efficaciam et significationem in ipsa materia. Sed significatio effectus hujus sacramenti competit oleo ex naturali proprietate, efficacia autem ex institutione divina. Ergo non est necessaria aliqua sanctificatio materiæ.

3. Præterea, baptismus est perfectius sacramentum quam extrema unctio. Sed in baptismo non præexigitur materiæ sanctificatio, quantum est de necessitate sacramenti. Ergo nec in extrema unctione.

Sed contra est, quia in omnibus aliis unctionibus est materia consecrata prius. Ergo cum hoc sacramentum sit quædam unctio, requirit materiam consecratam.

Respondeo dicendum, quod quidam dicunt, quod oleum simplex est materia hujus sacramenti; et in ipsa sanctificatione olei, quæ fit per episcopum, perficitur sacramentum. Sed hoc patet esse falsum ex his quæ de eucharistia dicta sunt, ubi ostensum est quod solum illud sacramentum consistit in consecratione materiæ.

Et ideo dicendum est quod hoc sacramentum consistit in ipsa unctione, sicut baptismus in ipsa ablutione, et materia hujus sacramenti est oleum sanctificatum. Potest autem triplex ratio assignari, quare exigitur materiæ sanctificatio in hoc sacramento, et in quibusdam aliis. Prima est, quia omnis efficacia sacramentorum a Christo descendit. Et ideo sacramenta illa quibus ipse est usus, habent efficaciam ex ipso usu suo; sicut tactu suæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Sed hoc sacramento non est usus, nec aliqua corporali unctione [2]: et ideo in omnibus unctionibus requiritur sanctificatio materiæ. Secunda causa est propter plenitudinem gratiæ, quæ confertur, non solum ut tollat culpam, sed etiam reliquias, et infirmitatem corporis. Tertia est ex hoc quod effectus ejus corporalis, scilicet sanatio corporalis, non causatur ex materiæ naturali proprietate; et ideo oportet quod hæc efficacia ei per sanctificationem detur.

[1] In Nicol. additur hic : « Unde oleum ab oliva, vel ab olea sicut ἔλαιον græce ab ἐλαία denominatur. »

[2] Hæc prima ratio non valet juxta Durandum, et falsum est, ait idem Durandus, quod Christus non fuerit usus unctionibus visibilibus; dicitur enim Joa., xii, quod Maria unxit pedes Jesu; et Luc., vii, quod pedes ejus unguento ungebat, etc. Sed his unctionibus Christus non usus est per modum sacramenti, ut aqua, et pane ac vino consecratis.

Ad primum ergo dicendum, quod prima sanctificatio est materiæ secundum se : sed secunda magis pertinet ad usum ipsius, secundum quod est actu conferens effectum suum. Et ideo neutra superfluit : quia etiam instrumenta efficaciam accipiunt ab artifice et dum fiunt et dum ad actum applicantur.

Ad secundum dicendum, quod illa efficacia quæ est ex ipsa institutione sacramenti, applicatur huic materiæ per sanctificationem.

Ad tertium patet solutio ex dictis.

Conclusio. — Oleum quod in extrema unctione assumitur pro materia, consecratum esse debet.

## ARTICULUS VI.

*Utrum oporteat materiam hujus sacramenti esse consecratam per episcopum.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat materiam hujus sacramenti esse consecratam per episcopum, quia dignior est consecratio materiæ in sacramento eucharistiæ quam in hoc sacramento. Sed in eucharistia materiam sacerdos potest consecrare. Ergo et in hoc sacramento.

2. Præterea, in operibus corporalibus ars dignior nunquam præparat materiam inferiori, quia dignior est ars quæ utitur, ea quæ præparat, ut dicitur in II *Physic.*, text. 25. Sed episcopus est supra sacerdotem. Ergo non præparat materiam in illo sacramento quo sacerdos utitur. Sed sacerdos dispensat hoc sacramentum, ut dicitur. Ergo consecratio materiæ ad episcopum non pertinet.

Sed contra est quod etiam in aliis unctionibus materia per episcopum consecratur. Ergo ita debet esse in ista.

Respondeo dicendum, quod minister sacramenti non inducit effectum sacramenti propria virtute, ut principale agens, sed per efficaciam sacramenti quod dispensat; quæ quidem efficacia primo est a Christo, et ab ipso in alios descendit ordinate, scilicet in populum, mediantibus ministris, qui sacramenta dispensant, et in ministros inferiores, mediantibus superioribus, qui materiam sanctificant. Et ideo in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, prima sanctificatio materiæ fit per episcopum, et usus quandoque per sacerdotem, ut ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali derivata, secundum illud psal. CXXXII, 2 : *Sicut unguentum in capite*, scilicet in Christo, quod prius descendit in barbam, deinde usque ad oram vestimenti.

Ad primum ergo dicendum, quod sacramentum eucharistiæ consistit in ipsa materiæ sanctificatione, non autem in usu. Et ideo, proprie loquendo, illud quod est materia sacramenti, non est quid consecratum. Unde non præexigitur aliqua sanctificatio circa materiam per episcopum facta; sed exigitur sanctificatio altaris, et hujusmodi, et etiam ipsius sacerdotis, quæ non nisi per episcopum fieri potest. Unde in illo etiam sacramento ostenditur potestas sacerdotalis ab episcopo derivata, ut Dionysius dicit, cap. V *Eccl. hierarch.*, col. 506, t. 1. Ideo autem illam consecrationem materiæ potest facere sacerdos quæ est in se sacramentum, et non illam quæ ut sacramentale quoddam ordinatur ad sacramentum, quod consistit in usu fidelium; quia quantum ad corpus Christi verum nullus ordo est supra sacerdotium; sed quantum ad corpus Christi mysticum episcopalis ordo est supra sacerdotalem, ut infra dicetur.

Ad secundum dicendum, quod materia sacramenti non est talis materia, ut in qua fiat aliquid per eum qui ea utitur, sicut est in artibus mechanicis; sed ut cujus virtute aliquid fiat : et sic participat aliquid de ratione causæ agentis, inquantum est instrumentum quoddam divinæ operationis. Et ideo oportet quod a superiori arte vel potestate, talis virtus[1] materiæ acquiratur, quia in causis agentibus quanto aliquod agens est prius, tanto est perfectius; in causis autem pure materialibus quanto materia est prior tanto imperfectior.

Conclusio. — Materia hujus sacramenti per episcopum consecrata esse debet ut sacerdotalis potestas ab episcopali derivata esse ostendatur.

## ARTICULUS VII.

*Utrum hoc sacramentum habeat aliquam formam.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non habeat aliquam formam. Cum enim efficacia sacramentorum sit ab institutione, et item a forma, oportet quod forma tradatur ab

[1] Ita cum theologis editi passim Al. : « agens virtus; » item infra, « requiratur. »

ipso qui sacramentum instituit. Sed forma hujus sacramenti non invenitur tradita neque a Christo, neque ab apostolis. Ergo hoc sacramentum non habet aliquam formam.

2. Præterea, ea quæ sunt de necessitate sacramenti observantur eodem modo apud omnes. Sed nihil magis est necessitate sacramenti habentis formam quam ipsa forma. Ergo cum non sit aliqua forma communiter observata ab omnibus in hoc sacramento, quia diversis verbis utuntur, videtur quod hoc sacramentum non habeat aliquam formam.

3. Præterea, in baptismo non requiritur forma nisi ad sanctificationem materiæ, quia est aqua « verbo vitæ diluendis criminibus sanctificata, » ut ait Hugo, lib. II *De sacram.*, part. vi, cap. ii, col. 443, t. 2. Sed hoc sacramentum habet materiam prius sanctificatam. Ergo non indiget aliqua forma verborum.

Sed contra est quod Magister dicit, IV, dist. i, quod omne sacramentum novæ legis consistit in rebus et verbis. Verba autem sunt forma sacramenti. Ergo cum hoc sit sacramentum novæ legis, videtur quod habeat formam.

Præterea, ad hoc est ritus universalis Ecclesiæ quæ quibusdam verbis utitur in collatione hujus sacramenti.

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt, quod nulla est forma de necessitate hujus sacramenti. Sed hoc videtur derogare effectui hujus sacramenti, quia omne sacramentum efficit aliquid significando. Significatio autem materiæ non determinatur ad effectum determinatum, cum ad multa se possit habere, nisi per formam verborum. Et ideo in omnibus sacramentis novæ legis, quæ efficiunt quod figurant, oportet esse et res, et verba. Et præterea Jacobus, cap. v, totam vim hujus sacramenti videtur constituere in oratione, quæ est forma hujus sacramenti ut dicetur. Et ideo prædicta opinio præsumptuosa videtur et erronea.

Et propter hoc dicendum, sicut communiter dicitur, quod habet formam determinatam, sicut et alia sacramenta.

Ad primum ergo dicendum, quod sacra Scriptura omnibus communiter proponitur. Et ideo forma baptismi, qui ab omnibus dari potest, debet in sacra Scriptura exprimi : et similiter forma eucharistiæ, quæ exprimit sacramenti illius fidem, quæ est de necessitate salutis. Sed formæ aliorum sacramentorum non inveniuntur in sacra Scriptura traditæ, sed has Ecclesia ex traditione apostolorum habet, qui a Domino acceperunt ; ut dicit Apostolus, I Corinth., xi, 23 : *Ego enim accepi a Domino, quod tradidi vobis*, etc.

Ad secundum dicendum, quod illa verba quæ sunt de essentia formæ, scilicet oratio deprecativa, ab omnibus dicuntur ; sed alia quæ sunt de bene esse, non observantur ab omnibus.

Ad tertium dicendum, quod materia baptismi habet quamdam sanctificationem per se ex ipso tactu carnis Salvatoris ; sed ex forma verborum accipit sanctificationem actu sanctificantem. Et similiter post sanctificationem materiæ hujus sacramenti secundum se requiritur sanctificatio in usu, per quam actu sanctificet.

Conclusio. — Cum materiæ significatio ad multa communis, non nisi per verborum formam ad certum quemdam effectum determinetur, perspicuum est formam verborum hujus sacramenti, sicut et aliorum sacramentorum, debere esse determinatam.

## ARTICULUS VIII.

*Utrum forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem indicativam, et non per deprecativam.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod forma hujus sacramenti debeat proferri per orationem indicativam, et non per deprecativam, quia omnia sacramenta novæ legis habent certum effectum. Sed certitudo effectus non exprimitur in formis sacramentorum nisi per orationem indicativam : ut cum dicitur : « Hoc est corpus meum, » vel : « Ego te baptizo, etc. » Ergo forma hujus sacramenti debet esse oratio indicativa.

2. Præterea, in formis sacramentorum debet exprimi intentio ministri, quæ requiritur ad sacramentum. Sed intentio conferendi sacramentum non exprimitur nisi per orationem indicativam. Ergo, etc.

3. Præterea, in quibusdam Ecclesiis dicuntur hæc verba in collatione hujus sacramenti : « Ungo hos oculos oleo sanctificato in nomine Patris, etc., » et hoc est conforme aliis formis sacramentorum. Ergo videtur quod in hoc consistat forma hujus sacramenti.

Sed contra, illud quod est forma sacramenti, ab omnibus oportet quod servetur. Sed verba prædicta non dicuntur secundum consuetudinem omnium Eccle-

siarum, sed tantum verba deprecativa, scilicet : « Per istam sanctam unctionem, et piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, etc. » Ergo forma hujus sacramenti est oratio deprecativa.

Præterea, hoc videtur ex verbis Jacobi, qui attribuit efficaciam hujus sacramenti orationi : *Oratio fidei*, inquit, cap. v, 15, *salvabit infirmum*. Ergo cum efficacia sacramenti sit ex forma, videtur quod forma hujus sacramenti sit prædicta oratio.

Respondeo dicendum, quod forma hujus sacramenti est oratio deprecativa, ut patet per verba Jacobi, et ex usu Romanæ Ecclesiæ, quæ solum verbis deprecativis utitur in collatione hujus sacramenti. Cujus ratio multiplex assignatur : primo, quia suscipiens sacramentum hoc est viribus propriis destitutus, unde indiget orationibus sublevari ; secundo, quia datur exeuntibus, qui jam desinunt esse de foro Ecclesiæ, et in solius Dei manu requiescunt : unde et ei per orationem committuntur ; tertio, quia hoc sacramentum non habet aliquem effectum, qui semper ex oratione ministri [1] consequatur, omnibus quæ sunt de essentia sacramenti etiam rite peractis, sicut character in baptismo et confirmatione, et transubstantiatio in eucharistia, et remissio peccati in pœnitentia, existente contritione, quæ remissio [2] est de essentia sacramenti pœnitentiæ, non autem de essentia sacramenti (*a*). Et ideo in hoc sacramento non potest esse forma indicativi modi, sicut in prædictis sacramentis.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc sacramentum sicut et prædicta, quantum est de se, habet certitudinem : sed potest ex fictione recipientis impediri, etiamsi sacramento se subjiciat per intentionem, sic quod nullum effectum consequatur. Et propter hoc non est simile de hoc, et de aliis sacramentis in quibus semper aliquis effectus consequitur.

Ad secundum dicendum, quod per ipsum actum qui ponitur in forma, scilicet : « Per istam sanctam unctionem, » satis exprimitur intentio.

Ad tertium dicendum, quod verba illa indicativi modi, quæ secundum morem quorumdam præmittuntur orationi, non sunt forma hujus sacramenti, sed sunt dispositio ad formam, inquantum intentio ministri determinatur ad actum illum per illa verba.

Conclusio. — Cum nullus sit hujus sacramenti effectus, qui semper ex ministri operatione, etiam omnibus quæ ad sacramentum pertinent, rite peractis, consequatur, non potest in eo forma esse indicativi modi, sed per deprecativam orationem dari debet.

## ARTICULUS IX.

*Utrum prædicta oratio sit competens forma hujus sacramenti.*

Ad nonum sic proceditur. 1 Videtur quod prædicta oratio non sit competens forma hujus sacramenti, quia in formis aliorum sacramentorum fit mentio de materia, sicut patet in confirmatione ; quæ non fit in prædictis verbis. Ergo non est conveniens forma.

2. Præterea, sicut effectus hujus sacramenti provenit in nos per misericordiam divinam, ita et aliorum sacramentorum non fit mentio de misericordia divina, sed magis de Trinitate et passione. Ergo similiter debet esse hic.

3. Præterea, duplex effectus hujus sacramenti in *Littera* ponitur, IV, dist. XXIII. Sed in verbis prædictis non fit mentio nisi de uno, scilicet de remissione peccatorum, non autem de corporali sanatione, ad quam Jacobus ordinat orationem fidei, dicens, cap. v, 15 : *Oratio fidei salvabit infirmum*. Ergo forma prædicta est incompetens.

Respondeo dicendum, quod prædicta oratio est competens forma hujus sacramenti, quia tangit sacramentum in hoc quod dicitur : « Per istam sanctam unctionem ; » et illud quod operatur in sacramento, scilicet « divinam misericordiam ; » et effectum scilicet « remissionis peccatorum. »

Ad primum ergo dicendum, quod materia hujus sacramenti potest intelligi per actum unctionis, non autem materia confirmationis per actum in forma expressum. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod misericordia respicit miseriam : et quia hoc sacramentum datur in statu miseriæ,

[1] Al. : « ex operatione ministri ; » item, « ex oratione mysterii. »
[2] Scil. « remissio, »
(*a*) Id negat Petrus a Palude, et affirmat quod necesse est, concurrentibus omnibus quæ sunt de essentia sacramenti, causari aliquem effectum, dispositionem scilicet ad gratiam in omni sacramento novæ legis.

scilicet infirmitatis, ideo potius hic quam in aliis fit mentio de misericordia.

Ad tertium dicendum, quod in forma debet exprimi effectus principalis, et qui semper inducitur ex sacramento, nisi sit defectus ex parte recipientis: non autem talis effectus est corporalis sanitas, ut dicetur, quamvis quandoque sequatur, ratione cujus Jacobus hunc effectum attribuit orationi, quæ est forma hujus sacramenti.

Conclusio. — Conveniens verborum forma est hujus sacramenti ea qua Ecclesia utitur, scilicet : « Per istam sanctam, etc. »

## QUÆSTIO XXX.

### DE EFFECTU HUJUS SACRAMENTI.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de effectu hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum; 2° utrum sanitas corporalis sit effectus hujus sacramenti; 3° utrum hoc sacramentum characterem imprimat.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod extrema unctio non valeat ad remissionem peccatorum. Ad hoc enim quod per unum potest effici, aliud non exigitur. Sed in eo qui extremam unctionem accipit, requiritur pœnitentia ad peccatorum remissionem[1]. Ergo per extremam unctionem non dimittuntur peccata.

2. Præterea, in peccato non sunt nisi tria: macula, reatus pœnæ, et reliquiæ peccati. Sed per extremam unctionem non remittitur peccatum quoad maculam sine contritione, quæ etiam sine unctione remittit; nec iterum quoad pœnam, quia adhuc si convalescat, teneretur perficere satisfactionem injunctam; nec quoad reliquias culpæ, quia adhuc remanent dispositiones ex actibus præcedentibus relictæ, ut patet post convalescentiam. Ergo nullo modo per extremam unctionem fit peccatorum remissio.

3. Præterea, remissio peccatorum non fit succesive sed in instanti. Sed extrema unctio non fit tota simul, quia plures unctiones requiruntur. Ergo ejus effectus non est remissio peccatorum.

Sed contra est quod dicitur Jacobi, IV, 15: *Si in peccatis sit, dimittentur ei.*

Præterea, omne sacramentum novæ legis gratiam confert. Sed per gratiam fit remissio peccatorum. Ergo extrema unctio, cum sit sacramentum novæ legis, operatur ad remissionem peccati.

Respondeo dicendum, quod quodlibet sacramentum est institutum principaliter ad unum effectum, quamvis etiam alios ex consequenti inducere possit. Et quia sacramentum efficit quod figurat, ideo ex ipsa significatione sacramenti debet accipi ejus principalis effectus. Adhibetur autem hoc sacramentum secundum modum cujusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis. Medicina autem est ad pellendam infirmitatem. Unde principaliter hoc sacramentum est institutum ad sanandum infirmitatem peccati. Ut[2] sicut baptismus est quædam spiritualis regeneratio, et pœnitentia quædam spiritualis suscitatio, ita et extrema unctio sit[3] quædam spiritualis sanatio vel medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit corporalem vitam in medicato, ita spiritualis spiritualem. Et ideo hoc sacramentum non datur contra defectus quibus spiritualis vita tollitur, scilicet contra peccatum originale, vel mortale, sed contra illos defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitæ gratiæ vel gloriæ; et hic defectus nihil aliud est quam quædam debilitas et ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex peccato actuali vel originali: et contra hanc debilitatem homo roboratur per hoc sacramentum. Sed quia hoc robur gratia facit, quæ secum non compatitur peccatum, ideo ex consequenti si invenit peccatum aliquod vel mortale, vel veniale, quoad culpam tollit ipsum dummodo non ponatur obex ex parte recipientis, sicut etiam de eucharistia et confirmatione supra dictum est. Et ideo etiam Jacobus de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: *Si in*

[1] Parm. : « de peccatorum remissione. »
[2] Parm. : « unde. »
[3] Parm. : « est. »

*peccatis sit, dimittentur ei*, scilicet quoad culpam ; non enim semper delet peccatum, quia non semper invenit : sed semper remittit quoad debilitatem prædictam quam quidam reliquias peccati dicunt (*a*).

Quidam vero dicunt quod principaliter est institutum contra veniale, quod quidem non potest, dum hæc vita agitur, perfecte curari : et ideo sacramentum exeuntium specialiter contra veniale ordinatur. Sed hoc non videtur verum, quia pœnitentia etiam sufficienter in hac vita delet venialia peccata quoad culpam : quod autem non possunt evitari post peractam pœnitentiam, non aufert præcedenti pœnitentiæ suum effectum ; et iterum hoc pertinet ad debilitatem prædictam

Unde dicendum, quod principalis effectus hujus sacramenti est remissio peccatorum quoad reliquias peccati, et ex consequenti etiam quoad culpam, si eam inveniat.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis effectus principalis alicujus sacramenti possit haberi sine actuali perceptione hujus sacramenti vel sine sacramento, vel per aliud sacramentum ex consequenti ; nunquam tamen haberi potest sine proposito illius sacramenti. Et ideo quia pœnitentia est principaliter instituta contra actualem culpam, quodcumque aliud sacramentum actualem culpam deleat ex consequenti, non excludit necessitatem pœnitentiæ.

Ad secundum dicendum, quod extrema unctio aliquo modo quantum ad illa tria remittit peccatum : quamvis enim culpa quoad maculam sine contritione non dimittatur, tamen hoc sacramentum per gratiam quam infundit, facit quod ille motus liberi arbitrii in peccatum sit contritio, sicut etiam in eucharistia et confirmatione potest accidere. Similiter etiam et reatum pœnæ temporali diminuit, sed ex consequenti, inquantum debilitatem tollit, quia eamdem pœnam levius portat fortis quam debilis. Unde non oportet quod propter hoc minuatur satisfactionis mensura. Reliquiæ autem peccati non dicuntur hic dispositiones ex actibus relictæ, quæ sunt quidam habitus inchoati, sed quædam spiritualis debilitas in ipsa mente existens ; qua sublata, etiam eisdem habitibus vel dispositionibus manentibus, non ita potest inclinari mens ad peccata.

Ad tertium dicendum, quod quando sunt multæ actiones ordinatæ ad unum effectum, ultima est formalis respectu omnium præcedentium, et agit in virtute earum ; et ideo in ultima unctione gratia infunditur, quæ effectum sacramento præbet.

Conclusio. — Quamvis præcipue ad spiritualem illam debilitatem, quæ in nobis ex actuali vel originali peccato relinquitur, amovendam, extrema unctio valeat, quia tamen gratiam conferre peccata remittentem recte secundario peccata remittere dicitur.

## ARTICULUS II.

### *Utrum sanitas corporalis sit effectus hujus sacramenti.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sanitas corporalis non sit effectus hujus sacramenti. Omne enim sacramentum est medicina spiritualis. Sed spiritualis medicina ad spiritualem sanitatem ordinatur sicut corporalis ad corporalem. Ergo sanitas corporalis non est effectus hujus sacramenti.

2. Præterea, sacramentum semper habet effectum suum in eo qui non fictus accedit. Sed quandoque non sanatur corporaliter suscipiens hoc sacramentum, quantumcumque devotus accipiat. Ergo sanitas corporalis non est effectus ejus.

3. Præterea, efficacia hujus sacramenti nobis ostenditur, Jacobi, v. Sed ibi non attribuitur sanationis effectus unctioni, sed orationi; dicit enim : *Oratio fidei salvabit infirmum.* Ergo corporalis sanatio non est effectus hujus sacramenti.

Sed contra, operatio Ecclesiæ habet majorem efficaciam post Christi passionem quam ante : sed ante oleo inuncti per apostolos sanabantur, ut patet Marci, vi. Ergo et nunc habet effectum in corporali sanatione.

Præterea, sacramenta significando efficiunt. Sed baptismus per ablutionem corporalem, quam exterius facit, significat et efficit spiritualem. Ergo et extrema unctio per sanationem corporalem, quam exterius efficit, significat et causat spiritualem.

Respondeo dicendum, quod sicut baptismus per ablutionem corporalem facit

(*a*) Durandus negat corroborationem naturæ contra debilitatem ex peccato originali vel actuali relictam esse principalem vel principaliter intentum hujus sacramenti effectum, quia ille est remissio venialium quoad culpam, vel quoad pœnam in toto vel in parte.

spiritualem emundationem a maculis spiritualibus, ita hoc sacramentum per medicationem sacramentalem exteriorem facit sanationem interiorem : et sicut ablutio baptismi habet effectum corporalis ablutionis, quia etiam corporalem mundationem facit, ita etiam extrema unctio habet effectum corporalis medicationis, scilicet corporalem sanationem. Sed hæc est differentia, quod corporalis ablutio ex ipsa naturali proprietate elementi facit corporalem mundationem, et ideo semper eam facit : sed extrema unctio non facit corporalem sanationem ex proprietate naturali materiæ, sed ex virtute divina, quæ rationabiliter operatur. Et quia ratio operans nunquam inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principalem, ideo ex hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed quando expedit ad spiritualem sanationem; et tunc semper eam inducit, dummodo non sit impedimentum ex parte recipientis.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa probat quod corporalis sanitas non sit effectus principalis hujus sacramenti : et hoc verum est.

Ad secundum patet solutio ex dictis.

Ad tertium dicendum, quod oratio illa est forma hujus sacramenti, ut dictum est. Et ideo hoc sacramentum ex sua forma habet efficaciam, quantum in se, ad sanitatem corporalem.

Conclusio. — Sicut ablutio baptismi effectum habet corporalis ablutionis, sic et extrema unctio habet corporalis medicationis effectum, sanationem scilicet corporalem; quam tamen non nisi cum ad principalem effectum conducit, præstare dicenda est.

## ARTICULUS III.

### *Utrum hoc sacramentum characterem imprimat.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur, quod hoc sacramentum characterem imprimat. Character enim signum distinctivum est. Sed sicut baptizatus distinguitur a non baptizato, ita unctus a non uncto. Ergo sicut baptismus imprimit characterem, ita et extrema unctio.

2. Præterea, in ordinis et confirmationis sacramentis est unctio, sicut et in hoc sacramento. Sed in illis imprimitur character. Ergo et in isto.

3. Præterea, in omni sacramento est aliquid quod est res tantum, et aliquid quod est sacramentum tantum, et aliquid quod est res et sacramentum. Sed non potest aliquid assignari in hoc sacramento quod sit res et sacramentum, nisi character. Ergo et in hoc sacramento imprimitur character.

Sed contra, nullum sacramentum imprimens characterem iteratur. Hoc autem iteratur, ut dicetur. Ergo non imprimit characterem.

Præterea, distinctio quæ fit secundum characterem sacramentalem, est distinctio eorum qui sunt in præsenti Ecclesia. Sed extrema unctio confertur ei qui exit de præsenti Ecclesia. Ergo in eo non imprimitur character.

Respondeo dicendum, quod character non imprimitur nisi in illis sacramentis quibus homo ad aliquid sacrum deputatur. Hoc autem sacramentum est solum in remedium : et non deputatur per ipsum homo ad aliquid sacrum agendum, vel suscipiendum. Et ideo non imprimitur in eo character.

Ad primum ergo dicendum, quod character facit distinctionem statuum quantum ad ea quæ in Ecclesia sunt agenda; et talem distinctionem homo non habet ab aliis, per hoc quod ipse est inunctus.

Ad secundum dicendum, quod unctio quæ fit in ordine et confirmatione, est unctio consecrationis, qua homo deputatur ad aliquid sacrum; sed hæc unctio est unctio medicationis. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod in hoc sacramento res et sacramentum, non est character, sed quædam interior devotio, quæ est spiritualis unctio.

Conclusio. — Hoc sacramentum, cum per illud non deputetur homo ad aliquid sacrum peragendum vel suscipiendum, sed solum sit in remedium, characterem nullum imprimit.

## QUÆSTIO XXXI.

### DE MINISTRO HUJUS SACRAMENTI.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de administratione hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum

[1] Parm. et Cod. Mazarin. : « Sanationem. » sed codd. Sentent. : « Sanitatem. »

laicus possit hoc sacramentum conferre; 2° utrum diaconus; 3° utrum solus episcopus.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum laicus possit hoc sacramentum conferre.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam laicus possit hoc sacramentum conferre. Quia hoc sacramentum habet efficaciam ex oratione, ut Jacobus dicit, cap. v. Sed oratio laici quandoque est ita Deo accepta, sicut sacerdotis. Ergo potest hoc sacramentum conferre.

2. Præterea, de quibusdam patribus in Ægypto legitur quod oleum ad infirmos transmittebant, et sanabantur : et similiter dicitur de beata Genovefa quod oleo infirmos ungebat. Ergo hoc sacramentum potest conferri etiam a laicis.

Sed contra est quod in hoc sacramento fit remissio peccatorum. Sed laici non habent potestatem dimittendi peccata. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod secundum Dionysium, in *Eccles. hierar.*, cap. v, parum a princ., sunt quidam exercentes actiones hierarchicas, et quidam recipientes tantum, qui sunt laici. Et ideo nullius sacramenti dispensatio laicis ex officio competit ; sed quod baptizare possunt in casu necessitatis, ex divina dispensatione factum est, ut nulli regenerationis spiritualis facultas desit.

Ad primum ergo dicendum, quod oratio illa non fit a sacerdote in persona sua ; quia cum sit quandoque peccator, non esset exaudibilis, sed fit in persona totius Ecclesiæ, in cujus persona orare potest; quasi persona publica, non autem laicus, qui persona privata est.

Ad secundum dicendum, quod illæ unctiones non erant sacramentales ; sed ex quadam devotione recipientium talem unctionem, et ex meritis ungentium, vel oleum mittentium, consequebatur effectus sanitatis corporalis per gratiam sanitatum, non autem per gratiam sacramentalem.

Conclusio. — Quamvis in mortis articulo, ne alicui via salutis præcludatur, possit baptismus etiam a laico conferri, non tamen extrema unctio, cujus tanta non est necessitas, ut dispensatione egeat.

## ARTICULUS II.

*Utrum diaconi possint hoc sacramentum conferre.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod diaconi possint hoc sacramentum conferre, quia secundum Dionysium, cap. v *Eccl. hier.*, § 6, col. 507, t. 1, « diaconi habent virtutem purgativam. » Sed hoc sacramentum est institutum tantum ad purgandum ab infirmitate mentis et corporis. Ergo et diaconi possunt conferre.

2. Præterea, dignius sacramentum est baptismus quam hoc de quo hic agimus. Sed diaconi possunt baptizare, ut patet de beato Laurentio. Ergo et possunt hoc sacramentum conferre.

Sed contra est quod dicitur Jacobi, v, 14 : *Inducat presbyteros Ecclesiæ.*

Respondeo dicendum, quod diaconus habet vim purgativam tantum, non illuminativam. Unde cum illuminatio fiat per gratiam, nullum sacramentum, in quo gratia confertur, diaconus potest dare ex officio ; et ideo nec hoc, cum in eo gratia conferatur.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc sacramentum illuminando per gratiæ collationem purgat ; et ideo diacono ejus collatio non competit.

Ad secundum dicendum, quod hoc sacramentum non est necessitatis sacramentum, sicut baptismus. Unde non ita committitur dispensatio ejus omnibus in articulo necessitatis, sed solum illis quibus ex officio competit. Diaconis autem etiam baptizare non competit ex officio.

Conclusio. — Hoc sacramentum, cum gratiam conferat, non potest diaconus ex officio conferre.

## ARTICULUS III.

*Utrum solus episcopus possit hoc sacramentum conferre.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod solus episcopus possit hoc sacramentum conferre, quia hoc sacramentum unctione perficitur, sicut et confirmatio. Sed solus episcopus potest confirmare. Ergo solus episcopus potest hoc sacramentum conferre.

2. Præterea, qui non potest quod minus

est non potest quod est majus. Sed major est usus materiæ sanctificatæ quam sanctificatio ejus, quia est finis ipsius. Ergo cum sacerdos non possit sanctificare materiam, nec potest materia sanctificata uti.

Sed contra, hujus sacramenti minister inducendus est ad eum qui suscipit sacramentum, ut patet Jacobi, v. Sed episcopus non posset accedere ad omnes infirmos suæ diœcesis. Ergo non solus episcopus potest hoc sacramentum conferre.

Respondeo dicendum, quod secundum Dionysium, cap. v *Eccles. hier.*, § 6, col. 506, t. 1, episcopus proprie habet perficiendi officium, sicut sacerdos illuminandi. Unde illa sacramenta dispensanda solis episcopis reservantur quæ suscipientem in aliquo statu perfectionis super alios ponunt. Hoc autem non est in hoc sacramento, cum omnibus detur. Et ideo per simplices sacerdotes potest administrari.

Ad primum ergo dicendum, quod confirmatio imprimit characterem, quo collocatur homo in statu perfectionis, ut supra dictum est. Non autem hoc est in hoc sacramento. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod quamvis in genere causæ finalis usus materiæ sanctificatæ sit potior quam sanctificatio materiæ, tamen in genere causæ efficientis sanctificatio materiæ est potior, quia ab eadem pendet usus, sicut ab activa causa : et ideo sanctificatio requirit altiorem virtutem activam quam usus.

Conclusio. — Cum hoc sacramentum in aliquo super alios perfectionis gradu suscipientem non constituat, sed cunctis exhibeatur, non modo per episcopos, sed etiam per simplices sacerdotes administrari potest.

## QUÆSTIO XXXII.

### QUIBUS HOC SACRAMENTUM CONFERRI DEBEAT, ET IN QUA PARTE CORPORIS.

(In septem articulos divisa.)

Deinde considerandum est de his quibus hoc sacramentum conferri debet, et in qua parte corporis.

Circa quod quæruntur septem : 1° utrum sanis debeat hoc sacramentum conferri; 2° utrum debeat conferri in qualibet infirmitate; 3° utrum debeat conferri furiosis et amentibus; 4° utrum pueris; 5° utrum totum corpus in hoc sacramento inungi debeat; 6° utrum convenienter determinentur partes in quibus inungitur; 7° utrum mutilati, in prædictis partibus inungi debent.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum hoc sacramentum sanis conferri debeat.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam sanis conferri debeat hoc sacramentum, quia principalior effectus hujus sacramenti est sanatio mentis quam sanatio corporis, ut dictum est. Sed etiam sani corpore indigent sanatione mentis. Ergo eis etiam debet hoc sacramentum conferri.

2. Præterea, hoc sacramentum est exeuntium, sicut baptismus est sacramentum intrantium. Sed omnibus intrantibus baptismus datur. Ergo omnibus exeuntibus debet dari hoc sacramentum. Sed quandoque illi qui sunt in propinquo exitus, sunt sani; sicut illi qui decapitandi sunt. Ergo talibus debet hoc sacramentum dari.

Sed contra est quod dicitur Jacobi, v, 14, *infirmatur quis in vobis?* etc. Ergo solis infirmis competit hoc sacramentum.

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum est quædam spiritualis curatio, ut dictum est, quæ quidem per quemdam corporalis curationis modum significatur. Et ideo illis quibus corporalis curatio non competit, scilicet sanis, non debet hoc sacramentum conferri.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis spiritualis sanitas sit principalis effectus hujus sacramenti; tamen oportet quod per curationem corporalem significetur curatio spiritualis sacramenti, etiamsi corporalis sanatio non sequatur. Et ideo solum illis hoc sacramento sanitas spiritualis dari potest quibus corporalis curatio competit, scilicet infirmis; sicut ille solus potest baptismum suscipere qui potest corporalis ablutionis esse particeps, non autem puer in ventre matris existens.

Ad secundum dicendum, quod etiam baptismus non est nisi illorum intrantium qui corporali ablutioni subjici possunt. Et ideo hoc sacramentum illorum tantum

exeuntium est quibus corporalis curatio competit.

Conclusio. — Hoc sacramentum cum sit spiritualis quædam curatio, quæ per quemdam corporalis curationis modum significatur, sanis conferri non debet.

## ARTICULUS II.

*Utrum hoc sacramentum dari debeat in qualibet infirmitate.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum dari debeat in qualibet infirmitate. Quia Jacobi, v, ubi hoc sacramentum traditur, nulla infirmitas determinatur. Ergo in omnibus infirmitatibus debet hoc sacramentum conferri.

2. Præterea, quanto remedium est dignius, tanto debet esse generalius. Sed hoc sacramentum est dignius quam medicina corporalis. Cum ergo medicina corporalis omnibus infirmis detur, videtur etiam quod hoc sacramentum.

Sed contra, hoc sacramentum dicitur ab omnibus extremæ unctionis. Sed non omnis infirmitas ad extremum vitæ perducit, cum quædam ægritudines sint causa longioris vitæ, ut dicit Philosophus, lib. *De longitud. et brevit. vitæ*, cap. i, parum a princ. Ergo non in omnibus infirmitatibus debet hoc sacramentum dari.

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum est ultimum remedium quod Ecclesia potest conferre, quasi immediate disponens ad gloriam. Et ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi qui sunt in statu exeuntium, propter hoc quod ægritudo nata est inducere mortem, et de periculo timetur.

Ad primum ergo dicendum, quod quælibet infirmitas augmentata potest mortem inducere. Et ideo si genera infirmitatum pensentur, in qualibet ægritudine potest dari hoc sacramentum; et hinc est quod apostolus non determinat infirmitatem aliquam. Sed si pensetur infirmitatis modus et status, non semper debet infirmantibus hoc sacramentum dari.

Ad secundum dicendum, quod medicina corporalis habet pro principali effectu sanitatem corporalem, qua omnes infirmi in quolibet statu indigent. Sed hoc sacramentum habet pro principali effectu illam sospitatem quæ exeuntibus, et iter ad gloriam agentibus est necessaria. Et ideo non est simile.

Conclusio. — Non quovis morbo laborantibus est hoc sacramentum exhibendum, sed ad mortem proxime aliqua ægritudine affectis.

## ARTICULUS III.

*Utrum hoc sacramentum dari debeat furiosis et amentibus.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod furiosis et amentibus hoc sacramentum dari debeat, quia tales ægritudines sunt periculosissimæ et cito ad mortem disponunt. Sed periculo debet adhiberi remedium. Ergo hoc sacramentum, quod est in remedium infirmitatis humanæ, debet talibus conferri.

2. Præterea, dignius sacramentum est baptismus quam istud. Sed baptismus datur furiosis, ut supra dictum est. Ergo et hoc sacramentum eis debet dari.

Sed contra, hoc sacramentum non est dandum nisi recognoscentibus ipsum. Sed tales non sunt furiosi et amentes. Ergo eis dari non debet.

Respondeo dicendum, quod ad effectum hujus sacramenti percipiendum plurimum valet devotio suscipientis et personale meritum conferentium, et generale totius Ecclesiæ : quod patet ex hoc quod per modum deprecationis forma hujus sacramenti profertur. Et ideo illis qui non possunt recognoscere et cum devotione suscipere hoc sacramentum, dari non debet, et præcipue furiosis et amentibus, qui possent irreverentiam sacramento per aliquam immunditiam facere; nisi haberent lucida intervalla, in quibus sacramentum recognoscerent, et sic eis conferri in statu illo posset.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis in periculo mortis tales quandoque sint ; tamen remedium per devotionem propriam non potest eis applicari : et ideo non debet eis conferri.

Ad secundum dicendum, quod baptismus non requirit motum liberi arbitrii, quia datur contra originale principaliter, quod non curatur in nobis ex nostro libero arbitrio ; sed in hoc sacramento requiritur motus liberi arbitrii : et ideo non est simile. Et præterea baptismus est sacramentum necessitatis, non autem extrema unctio.

Conclusio. — Furiosis et amentibus, utpote quibus desit devotionis affectus, nullatenus hoc sacramentum conferri debet, nisi lucida intervalla habeant, quibus sacramentum recognoscant.

## ARTICULUS IV.

*Utrum hoc sacramentum debeat dari pueris.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum debeat dari pueris, quia eisdem infirmitatibus quandoque laborant pueri et adulti. Sed eidem morbo debet adhiberi idem remedium. Ergo sicut adultis, ita et pueris debet hoc sacramentum conferri.

2. Præterea, hoc sacramentum datur ad purgandum reliquias peccati, ut supra dictum est, tam originalis, quam actualis. Sed in pueris sunt reliquiæ originalis peccati. Ergo eis debet hoc sacramentum dari.

Sed contra est quod nulli debet dari hoc sacramentum, cui non competit forma sacramenti. Sed forma hujus sacramenti non competit pueris, quia non peccaverunt per visum et auditum, ut in forma exprimitur. Ergo eis dari non debet hoc sacramentum.

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum exigit actualem devotionem in suscipiente, sicut et eucharistia. Unde sicut eucharistia non debet dari pueris, ita nec hoc sacramentum.

Ad primum [1] ergo dicendum, quod infirmitates in pueris non sunt ex peccato actuali causatæ, sicut in adultis : et contra illas præcipue infirmitates hoc sacramentum datur quæ sunt ex peccato causatæ, quasi peccati reliquiæ.

Ad secundum dicendum, quod non datur contra reliquias originalis peccati, nisi secundum quod sunt per actualia peccata quodammodo confortatæ. Unde principaliter contra actualia peccata datur, ut ex ipsa forma patet, quæ non sunt in pueris.

Conclusio. — Hoc sacramentum, cum actualem devotionem in suscipiente requirat, pueris conferri non debet.

[1] In cod. Mazarin. Solutiones ad objecta ordine perverso dantur prima scilicet quæ secunda est, et e converso.

## ARTICULUS V.

*Utrum in hoc sacramento totum corpus inungi debeat.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod in [2] hoc sacramento totum corpus inungi debeat, quia secundum Augustinum, lib. VI *De Trinit.*, cap. vi, col. 929, t. 8, « anima tota est in toto corpore. » Sed præcipue datur hoc sacramentum ad sanandum animam. Ergo in corpore toto debet inunctio fieri.

2. Præterea, ubi est morbus, ibi debet apponi medicina. Sed quandoque morbus est universalis, et in toto corpore, sicut febris. Ergo totum corpus debet inungi.

3. Præterea, in baptismo totum corpus immergitur. Ergo et hic totum debet inungi.

Sed contra est universalis Ecclesiæ ritus secundum quem non inungitur infirmus hoc sacramento [3] nisi in determinatis partibus corporis.

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum per modum curationis exhibetur. Curatio autem corporalis non oportet quod fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus ubi est radix morbi. Et ideo etiam unctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum in quibus est radix spiritualis infirmitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod anima quamvis sit tota in qualibet parte corporis quantum ad essentiam, non tamen quantum ad potentias, quæ sunt radices actuum peccati. Et ideo oportet quod in determinatis partibus fiat, in quibus illæ potentiæ habent esse.

Ad secundum dicendum, quod non semper apponitur medicina ubi est morbus, sed congruentius ubi est radix morbi.

Ad tertium dicendum, quod baptismus fit per modum ablutionis : ablutio autem corporalis non purgat maculam ab aliqua parte, nisi cui apponitur ; et ideo baptismus toti corpori adhibetur. Secus autem est de extrema unctione, ratione jam dicta.

Conclusio — Non totum corpus, sed eæ dumtaxat humani corporis partes inungi oleo hujus sacramenti debent, in quibus est aliqua spiritualis infirmitatis radix.

[2] Al. deest : « in. »
[3] Al. deest : « hoc sacramento. »

### ARTICULUS VI.

*Utrum convenienter determinentur partes ungendæ.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter determinentur istæ partes, ut scilicet infirmus inungatur in oculis, in naribus, auribus, labiis, manibus et pedibus, quia sapiens medicus curat morbum in radice. Sed *de corde exeunt cogitationes, quæ coinquinant hominem*, ut dicitur Matth., xv, 19 et 20. Ergo in pectore debet fieri inunctio.

2. Præterea, puritas mentis non minus est necessaria exeuntibus quam intrantibus. Sed intrantes unguntur chrismate in vertice a sacerdote, ad significandum mentis puritatem. Ergo et exeuntes hoc sacramento ungi debent in vertice.

3. Præterea, ibi debet adhiberi remedium, ubi est major vis morbi. Sed spiritualis morbus præcipue viget in viris in renibus, et in mulieribus in umbilico, ut dicitur Job., xl, 2 : *Fortitudo ejus in lumbis ejus, et fortitudo illius in umbilico ventris ejus*, secundum expositionem Gregorii, lib. XXXII *Moral.*, cap. xiv, col. 648, t. 2. Ergo ibi debet fieri inunctio.

4. Præterea, sicut per pedes peccatur, ita et per alia membra corporis. Ergo sicut inunguntur pedes, ita et alia corporis membra inungi debent.

Respondeo dicendum, quod principia peccandi in nobis sunt eadem quæ et principia agendi, quia peccatum consistit in actu. Principia autem agendi in nobis sunt tria : primum est dirigens, scilicet vis cognoscitiva; secundum est imperans, scilicet vis appetitiva; tertium est exequens, scilicet vis motiva. Omnis autem nostra cognitio a sensu ortum habet. Et quia ubi est in nobis prima origo peccati, ibi debet unctio adhiberi; ideo unguntur loca quinque sensuum; scilicet oculi propter visum, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, manus propter tactum, qui in pulpis digitorum præcipue viget, et propter appetitivam inunguntur aliquibus renes ; pedes autem inunguntur propter motivam, qui sunt principalius ejus instrumentum. Et quia primum principium operationis humanæ est cognoscitiva, ideo illa unctio ab omnibus observatur quæ fit ad quinque sensus, quasi de necessitate sacramenti ; sed quidam non servant alias ; quidam vero illam servant quæ fit ad pedes, et non quæ ad renes ; quia appetitiva et motiva sunt secundaria principia.

Ad primum ergo dicendum, quod cogitatio a corde non exit, nisi per aliquam imaginationem, quæ est motus a sensu factus [1], ut dicitur in II *De anima*, text. 160. Et ideo cor non est prima radix cogitationis, sed organa sensuum, nisi quatenus cor est principium totius corporis. Sed hoc principium est radix remota.

Ad secundum dicendum, quod intrantes debent acquirere puritatem mentis, sed exeuntes debent eam purgare. Et ideo exeuntes debent inungi in illis partibus quibus contingit puritatem mentis inquinari.

Ad tertium dicendum, quod secundum quorumdam consuetudinem fit in renibus, propter hoc quod ibi maxime viget appetitus concupiscibilis, sed appetitiva non est prima radix, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod organa corporis, quibus actus peccati exercentur, sunt pedes, manus et lingua, quibus etiam exhibetur unctio, et membra genitalia quibus, propter immunditiam illarum partium, et honestatem sacramenti, non debet unctio adhiberi.

Conclusio Quinque sensuum organica membra inungi præcipue debent, quæ cogitationis nostræ ac peccatorum sunt principia : in nonnullis autem propter appetitivam et motivam inunguntur renes ac pedes.

### ARTICULUS VII.

*Utrum mutilati debeant inungi in illis partibus.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod mutilati non sint inungendi in illis dictis partibus [2], quia sicut hoc sacramentum exigit determinatam dispositionem in suscipiente, ut scilicet sit infirmus, ita et determinatam partem. Sed ille qui non habet infirmitatem, non potest inungi. Ergo nec ille qui non habet partem illam in qua debet fieri unctio.

[1] Al. : facto. »

[2] Ita passim. Exemplum anno 1486 Venetiis cusum : « Quod mutilati non sunt ungendi illis unctionibus quæ partibus illis competunt. »

2. Præterea, ille qui est cæcus a nativitate, non delinquit per visum. Sed in unctione quæ fit in oculis, fit mentio de delicto per visum. Ergo talis unctio cæco nato non debet fieri; et sic de aliis.

Sed contra est quod defectus corporis non impedit aliquod aliud sacramentum. Ergo nec istud impedire debet. Sed de necessitate istius sacramenti est quælibet unctionum. Ergo omnes debent fieri mutilatis.

Respondeo dicendum, quod mutilati etiam inungi debent, quanto propinquius fieri potest ad partes illas in quibus unctio fieri debuerat : quia quamvis non habeant membra, habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debentur, saltem in radice; et interius peccare possunt per ea quæ ad partes illas pertinent, quamvis non exterius.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio — Mutilati, cum potentias animæ illis membris debitas habeant, et ideo interius peccare possint, in partibus proxime accedentibus ad illas partes, quibus alias inungerentur, inungi debent.

## QUÆSTIO XXXIII.

### DE ITERATIONE HUJUS SACRAMENTI.

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est de iteratione hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum hoc sacramentum debeat iterari; 2° utrum in eadem infirmitate debeat iterari.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum hoc sacramentum debeat iterari.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non debeat iterari. Quia dignior est unctio quæ fit homini, quam quæ fit lapidi. Sed unctio altaris non iteratur, nisi altare illud fractum fuerit. Ergo nec unctio extrema, quæ adhibetur homini, debet iterari.

2. Præterea, post extremum nihil est. Sed hæc unctio dicitur extrema. Ergo non debet iterari.

Sed contra, hoc sacramentum est quædam spiritualis curatio per modum corporalis curationis exhibita. Sed curatio corporalis iteratur. Ergo et hoc sacramentum iterari potest.

Respondeo dicendum, quod nullum sacramentale nec sacramentum quod habet effectum perpetuum debet iterari, quia ostenderetur sacramentum non fuisse efficax ad faciendum illum effectum; et sic fieret injuria illi sacramento. Sacramentum autem quod habet effectum non perpetuum, potest iterari sine injuria, ut effectus deperditus iterato recuperetur. Et quia sanitas corporis et mentis, quæ est effectus hujusmodi sacramenti, potest amitti, postquam fuerit per sacramentum effecta; ideo hoc sacramentum sine sui injuria potest iterari.

Ad primum ergo dicendum, quod unctio lapidis fit ad ipsius altaris consecrationem, quæ est perpetuo in lapide, quamdiu altare manet, et ideo non potest iterari. Sed hæc unctio non fit ad consecrationem hominis cum non imprimatur per eam character. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod illud quod secundùm æstimationem hominum est extremum, quandoque secundum rei veritatem non est extremum. Et sic dicitur hoc sacramentum extrema unctio, quia non debet dari nisi illis quorum mors est propinqua secundum æstimationem hominum.

Conclusio. — Sacramentum hoc, cum effectum perpetuum non habeat, sine sui aliqua injuria iterari potest.

### ARTICULUS II.

*Utrum in eadem infirmitate debeat iterari.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in eadem infirmitate non debeat iterari, quia uni morbo non debetur nisi una medicina. Sed hoc sacramentum est quædam spiritualis medicina. Ergo contra unum morbum non debet iterari.

2. Præterea, secundum hoc posset aliquis infirmus tota die inungi, si in eodem morbo posset iterari unctio : quod est absurdum.

Sed contra est quod aliquando morbus diu durat post sacramenti perceptionem : et sic reliquiæ peccatorum contrahuntur, contra quas principaliter hoc sacramentum datur. Ergo debet iterato inungi.

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum non respicit tantum infirmitatem, sed etiam infirmitatis statum : quia

non debet dari nisi infirmis qui secundum humanam æstimationem videntur morti appropinquare. Quædam autem infirmitates non sunt diuturnæ : unde si in eis datur hoc sacramentum tunc quando homo ad statum illum pervenit quod sit in periculo mortis, non recedit a statu illo nisi infirmitate curata, et ita non debet iterum inungi. Sed si recidivum patiatur, erit alia infirmitas; et poterit fieri alia inunctio. Quædam vero sunt ægritudines diuturnæ, ut hectica, hydropisis et hujusmodi : et in talibus non debet fieri unctio, nisi quando videntur perducere ad periculum mortis : et si homo illum articulum evadat, eadem infirmitate durante, et iterum ad similem statum per illam ægritudinem reducatur, iterum potest inungi, quia jam quasi est alius infirmitatis status, quamvis non sit alia infirmitas simpliciter.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Eadem infirmitate laborantibus non secundum eumdem, sed diversum infirmitatis statum, potest extrema unctio iterum exhiberi.

## QUÆSTIO XXIV.

### DE SACRAMENTO ORDINIS QUOAD EJUS ESSENTIAM ET EJUS PARTES.

(In quinque articulos divisa.)

Post hæc considerandum est de sacramento ordinis. Et primo de ordine in communi; secundo de distinctione ordinum; tertio, de conferentibus ordinem; quarto, de impedimentis ordinandorum; quinto de his quæ sunt ordinibus annexa.

De ipso autem ordine in communi tria videnda sunt : primo, de ejus entitate et quidditate, et partibus ejus; secundo de ejus effectu; tertio, de suscipientibus ipsum.

Circa primum quæruntur quinque : 1° utrum ordo in Ecclesia esse debeat; 2° utrum convenienter definiatur; 3° utrum sit sacramentum; 4° utrum ejus forma convenienter exprimatur; 5° utrum hoc sacramentum habeat materiam.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum ordo in Ecclesia esse debeat.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ordo in Ecclesia esse non debeat. Ordo enim requirit subjectionem et prælationem. Sed subjectio videtur repugnare libertati, in quam vocati sumus per Christum. Ergo ordo in Ecclesia esse non debet.

2. Præterea, ille qui in ordine constituitur, alio superior fit. Sed in Ecclesia quilibet debet se altero inferiorem reputare, Philipp., II, 3 : *Superiores invicem arbitrantes*. Ergo non debet in Ecclesia esse ordo.

3. Præterea, ordo invenitur in angelis propter distinctionem eorum in bonis naturalibus et gratuitis. Sed omnes homines sunt in natura unum : gratiarum etiam dona quis eminentius habeat, ignotum est. Ergo ordo in Ecclesia esse non debet.

Sed contra, ad Rom., XIII, 1 : *Quæ sunt, a Deo ordinata * sunt.* Sed Ecclesia a Deo est, quia ipse eam ædificavit sanguine suo. Ergo ordo in Ecclesia esse debet. *Ordinat.

Præterea, status Ecclesiæ est medius inter statum naturæ et gloriæ. Sed in natura invenitur ordo, quo quædam aliis superiora sunt ; et similiter in gloria, ut patet in Angelis. Ergo in Ecclesia debet esse ordo.

Respondeo dicendum, quod Deus sua opera in sui similitudinem producere voluit, quantum possibile fuit, ut perfecta essent, et per ea cognosci posset. Et ideo ut in suis operibus repræsentaretur, non solum secundum quod in se est, sed etiam secundum quod aliis influit, hanc legem naturalem imposuit omnibus, ut ultima per media reducerentur et perficerentur, et media per prima, ut Dionysius dicit cap. V *Eccles. hierarch.*, § 4, col. 503, t. 1. Et ideo ut ista pulchritudo Ecclesiæ non deesset, posuit ordinem in ea, ut quidam aliis sacramenta traderent, suo modo Deo in hoc assimilati, quasi Deo cooperantes; sicut et in corpore naturali quædam membra aliis influunt.

Ad primum ergo dicendum, quod subjectio servitutis repugnat libertati : quæ servitus est cum aliquis dominatur aliis,

ad sui utilitatem subjectis utens [1]. Talis autem subjectio non requiritur in ordine, per quem qui præsunt, salutem subditorum quærere debent, non propriam utilitatem.

Ad secundum dicendum, quod quilibet debet se reputare inferiorem merito, sed non officio. Ordines autem officia quædam sunt.

Ad tertium dicendum, quod ordo in angelis non attenditur secundum distinctionem naturæ, nisi per accidens, inquantum ad distinctionem naturæ sequitur in eis distinctio gratiæ. Attenditur autem in eis [2] per se secundum distinctionem in gratia: quia eorum ordines respiciunt participationem divinorum, et communicationem in statu gloriæ, quæ est secundum mensuram gratiæ, quasi gratiæ finis, et effectus quodammodo. Sed ordines Ecclesiæ militantis respiciunt participationem sacramentorum, et communicationem, quæ sunt causa gratiæ, et quodammodo gratiam præcedunt: et sic non est de necessitate nostrorum ordinum gratia gratum faciens, sed solum potestas dispensandi sacramenta: et propter hoc etiam ordo non attenditur per distinctionem gratiæ gratum facientis, sed per distinctionem potestatis.

Conclusio. — Oportuit in Ecclesia ordinem aliquem sacrum esse quo quidam aliis, ad illorum et non sui utilitatem, præficerentur.

## ARTICULUS II.

### *Utrum convenienter ordo definiatur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter ordo a Magistro, IV *Sentent.*, dist. XXIV, definiatur ubi dicitur : « Ordo est signaculum quoddam Ecclesiæ, quo spiritualis potestas traditur ordinato. » Pars enim non debet poni quasi genus totius. Sed character, qui per [3] signaculum exponitur in sequenti definitione[4], est pars ordinis, quia dividitur contra id quod est res tantum, vel sacramentum tantum, cum sit res et sacramentum. Ergo signaculum non debet poni quasi genus ordinis.

2. Præterea, sicut in sacramento ordinis imprimitur character, ita in sacramento baptismi. Sed in definitione baptismi non ponebatur character. Ergo nec in definitione ordinis poni debet.

3. Præterea, in baptismo etiam quædam spiritualis datur potestas accedendi ad sacramenta. Et iterum est quoddam signaculum, cum sit sacramentum. Ergo hæc definitio convenit baptismo : et sic inconvenienter assignatur de ordine.

4. Præterea, ordo relatio quædam est, quæ in utroque extremorum salvatur. Extrema autem relationis ordinis sunt superior et inferior. Ergo inferiores habent ordinem, sicut et superiores. Sed in eis non est aliqua potestas præeminentiæ, qualis ponitur hic in definitione ordinis, ut patet per expositionem sequentem, loc. sup. cit., ubi ponitur promotio potestatis. Ergo inconvenienter definitur hic ordo.

Respondeo dicendum, quod definitio quam Magister de ordine ponit, convenit ordini, secundum quod est Ecclesiæ sacramentum. Et ideo duo ponit, scilicet signum exterius, ibi « signaculum quoddam, » id est, signum quoddam ; et effectum interiorem, ibi « quo spiritualis potestas, etc. »

Ad primum ergo dicendum, quod signaculum non ponitur hic pro charactere interiori, sed pro eo quod exterius geritur, quod est signum interioris potestatis et causa : et sic etiam sumitur character in alia definitione. Si tamen pro interiori charactere sumeretur, non esset inconveniens; quia divisio sacramenti in illa tria non est in partes integrales, proprie loquendo : quia illud quod est res tantum, non est de essentia sacramenti; quod est etiam sacramentum tantum, transit; et sacramentum [5] manere dicitur. Unde relinquitur quod ipse character interior sit essentialiter et principaliter ipsum sacramentum ordinis.

Ad secundum dicendum, quod quamvis in baptismo conferatur aliqua spiritualis potestas recipiendi alia sacramenta, ratione cujus characterem imprimit; non tamen hic est principalis effectus ejus, sed ablutio interior, propter quam baptismus fieret, etiam priori causa non existente. Sed ordo potestatem principaliter importat. Et ideo character, qui est spiritualis potestas (*a*), in definitione ordinis

[1] Ita communiter. Exemplum supra citatum : « Cum aliquis dominatur ad sui utilitatem subjectis utens. »

[2] Al. deest: « in eis. » — [3] Parm. : « per quem. »

[4] Al. : « distinctione. »

[5] Parm. addit : « et res. »

(*a*) Negat Scotus sacramentum ordinis esse potestatem spiritualem ad aliquem actum in ecclesiastica hierarchia.

ponitur, non autem in definitione baptismi.

Ad tertium dicendum, quod in baptismo datur quædam potentia spiritualis ad recipiendum, et ita quodammodo passiva. Potestas autem proprie nominat potentiam activam cum aliqua præeminentia. Et ideo hæc definitio non convenit baptismo.

Ad quartum dicendum, quod nomen ordinis dupliciter accipitur. Quandoque enim significat ipsam relationem ; et sic est tam in inferiori, quam in superiori, ut objectio tangit : et sic non accipitur hic. Quandoque autem accipitur pro ipso gradu, qui ordinem primo modo acceptum facit : et quia ratio ordinis, prout est relatio, invenitur ubi primo aliquid superius altero occurrit ; ideo hic gradus eminens per potestatem spiritualem ordo nominatur.

Conclusio. — Ordo signaculum quoddam Ecclesiæ est, quo spiritualis potestas traditur ordinato.

## ARTICULUS III.

*Utrum ordo sit sacramentum.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ordo non sit sacramentum. Sacramentum enim, ut dicit Hugo de S. Victore, lib. I *De sacram.*, part. IX, cap. II, col. 317, t. 2, « est materiale elementum. » Sed ordo non nominat aliquid hujusmodi, sed magis relationem vel potestatem : quia ordo est pars potestatis, secundum Isidorum. Ergo non est sacramentum.

2. Præterea, sacramenta non sunt de Ecclesia triumphante. Sed ibi ordo est, ut patet in angelis. Ergo ordo non est sacramentum.

3. Præterea, sicut prælatio spiritualis quæ est ordo datur cum quadam consecratione, ita et prælatio sæcularis : quia et reges inunguntur, ut dictum est. Sed regia potestas non est sacramentum. Ergo nec ordo, de quo loquimur.

Sed contra est quod ab omnibus enumeratur inter septem Ecclesiæ sacramenta.

Præterea, « propter quod unumquodque tale, et illud magis. » Sed propter ordinem fit homo dispensator aliorum sacramentorum. Ergo ordo habet magis rationem quod sit sacramentum quam alia.

Respondeo dicendum, quod sacramentum, ut ex dictis patet, nihil est aliud quam quædam sanctificatio homini exhibita cum aliquo signo visibili. Unde cum in susceptione ordinis quædam consecratio homini exhibeatur per visibilia signa, constat ordinem esse sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis ordo in suo nomine non exprimat aliquod materiale elementum, tamen ordo non confertur sine aliquo elemento materiali.

Ad secundum dicendum, quod potestates proportionari debent illis ad quæ sunt. Communicatio autem divinorum, ad quam datur spiritualis potestas, non fit in angelis per aliqua sensibilia signa, sicut in hominibus contingit. Et ideo potestas spiritualis, quæ est ordo, non adhibetur angelis cum aliquibus signis visibilibus, sicut hominibus. Et ideo in hominibus ordo est sacramentum, sed non in angelis.

Ad tertium dicendum, quod non omnis benedictio quæ hominibus adhibetur, vel consecratio, est sacramentum : quia et monachi et abbates benedicuntur ; tamen illæ benedictiones non sunt sacramenta : et similiter nec regalis inunctio : quia per hujusmodi benedictiones non ordinantur aliqui ad dispensationem divinorum sacramentorum sicut per benedictionem ordinis. Et ideo non est simile[1].

Conclusio. — Cum in susceptione ordinis consecretur homo per visibilia signa ; ordinem esse sacramentum consequitur.

## ARTICULUS IV.

*Utrum forma hujus sacramenti convenienter exprimatur.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod forma hujus sacramenti inconvenienter in *Littera*, IV, dist. XXIV, exprimatur, quia sacramenta efficaciam habent ex forma. Sed efficacia sacramentorum est ex virtute divina, quæ in eis secretius operatur salutem. Ergo in forma hujus sacramenti debet fieri mentio de virtute divina per invocationem Trinitatis, sicut in aliis sacramentis.

2. Præterea, imperare est ejus qui habet auctoritatem. Sed auctoritas non residet penes eum qui sacramenta dispensat, sed ministerium tantum. Ergo non deberet uti imperativo modo, ut diceret : « Agi-

[1] Cod Mazarin. non habet : « et ideo non est simile. »

te » vel « Accipite » hoc aut illud, vel aliquid hujusmodi.

3. Præterea, in forma sacramenti non debet fieri mentio nisi de illis quæ sunt de essentia sacramenti. Sed usus potestatis acceptæ non est de essentia hujus sacramenti, sed consequitur ad ipsum. Ergo deberet de eo fieri mentio in forma hujus sacramenti.

4. Præterea, omnia sacramenta ordinant ad æternam remunerationem. Sed in formis aliorum sacramentorum non fit mentio de remuneratione. Ergo nec in forma hujus sacramenti deberet de ea fieri mentio, sicut fit cum dicitur : « Habiturus partem, si fideliter, etc. »

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum principaliter consistit in potestate tradita. Potestas autem a potestate traducitur, sicut simile ex simili : et iterum potestas per usum innotescit, quia potentiæ notificantur per actus. Et ideo in forma ordinis exprimitur usus ordinis per actum qui imperatur; et exprimitur traductio potestatis per imperativum modum.

Ad primum ergo dicendum, quod alia sacramenta non ordinantur principaliter ad effectus similes potestati per quam sacramenta dispensantur, sicut hoc sacramentum. Et ideo in hoc sacramento est quasi quædam communicatio univoca. Unde in aliis sacramentis exprimitur aliquid ex parte divinæ virtutis, cui effectus sacramenti assimilat; non autem in hoc sacramento.

Quamvis enim in episcopo, qui est minister hujus sacramenti, non sit auctoritas respectu collationis hujus sacramenti, tamen habet aliquam potestatem respectu potestatis ordinis, quæ confertur per ipsum, inquantum a sua potestate derivatur.

Ad tertium dicendum, quod usus potestatis est effectus potestatis in genere causæ efficientis, et sic non habet quod in definitione ordinis ponatur; sed est quodammodo causa in genere causæ finalis; et ideo secundum hanc rationem poni potest in definitione ordinis.

Conclusio. — Cum et ordinis usus et potestatis traductio per formam qua Ecclesia in hoc sacramento utitur, significetur, eam convenientem esse fatendum est.

## ARTICULUS V.

*Utrum hoc sacramentum habeat materiam.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod hoc sacramentum non habeat materiam, quia in omni sacramento quod habet materiam, virtus operans in sacramento est in materia. Sed in rebus materialibus, quæ hic adhibentur, sicut sunt claves, candelabra, et hujus modi, non videtur esse aliqua virtus sanctificandi. Ergo non habet materiam.

2. Præterea, in isto sacramento confertur plenitudo gratiæ septiformis, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XXIV, sicut in confirmatione. Sed materia confirmationis præexigit sanctificationem. Cum ergo ea quæ in hoc sacramento videntur esse materialia, non sint præsanctificata, videtur quod non sint materia hujus sacramenti.

3. Præterea, in quolibet sacramento habente materiam requiritur contactus materiæ ad eum qui suscipit sacramentum. Sed, ut a quibusdam dicitur, contactus dictorum materialium ad eum qui suscipit sacramentum, non est de necessitate sacramenti, sed solum porrectio. Ergo prædictæ res materiales non sunt materia hujus sacramenti.

Sed contra est quod omne sacramentum consistit in rebus et in verbis. Sed res in quolibet sacramento sunt materia ipsius. Ergo et res quæ in hoc sacramento adhibentur, sunt materia hujus sacramenti.

Præterea, plus requiritur ad dispensandum sacramenta, quam ad suscipiendum. Sed baptismus, in quo datur potestas ad suscipiendum sacramenta, indiget materia. Ergo et ordo, in quo datur potestas ad ea dispensanda.

Respondeo dicendum, quod materia in sacramentis exterius adhibita, significat virtutem in sacramentis agentem ex extrinseco omnino advenire. Unde cum effectus proprius hujus sacramenti, scilicet character, non percipiatur ex aliqua operatione ipsius qui ad sacramentum accedit, sicut erat in pœnitentia, sed omnino ex extrinseco adveniat, competit ei materiam habere ; tamen diversimode ab aliis sacramentis quæ materiam habent : quia hoc quod confertur in aliis sacramentis, derivatur tantum a Deo,

non a ministro, qui sacramentum dispensat; sed illud quod in hoc sacramento traditur, scilicet spiritualis potestas, derivatur etiam ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta a perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum principaliter consistit in materia, quæ virtutem divinam et significat et continet, ex sanctificatione per ministrum adhibita; sed efficacia hujus sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramentum dispensat. Materia autem adhibetur magis ad demonstrandum potestatem quæ traditur particulariter ab habente eam complete quam ad potestatem causandam: quod patet ex hoc quod materia competit usui potestatis.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod materiam in aliis sacramentis oportet sanctificari, propter virtutem quam continet; sed non est ita in proposito.

Ad tertium dicendum, quod sustinendo illud dictum ex dictis, apparet causa ejus; quia enim potestas ordinis accipitur a ministro, sed non a materia, ideo porrectio materiæ magis est de essentia sacramenti quam tactus. Tamen ipsa verba formæ videntur ostendere quod tactus materiæ sit de essentia sacramenti, quia dicitur: « Accipe hoc, vel illud.

CONCLUSIO. — Specialem oportet esse materiam hujus sacramenti, sicut est aliorum sacramentorum.

## QUÆSTIO XXXV.

### DE EFFECTU HUJUS SACRAMENTI.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de effectu hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur quinque: 1° utrum in sacramento ordinis conferatur gratia gratum faciens; 2° utrum imprimatur character quantum ad omnes ordines; 3° utrum character ordinis præsupponat characterem baptismalem; 4° utrum præsupponat de necessitate characterem confirmationis; 5° utrum character unius ordinis præsupponat de necessitate characterem alterius ordinis.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum in sacramento ordinis conferatur gratia gratum faciens.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in sacramento ordinis non conferatur gratia gratum faciens; quia communiter dicitur quod sacramentum ordinis ordinatur contra defectum ignorantiæ. Sed contra ignorantiam non datur gratia gratum faciens, sed gratia gratis data; quia gratia gratum faciens magis respicit affectum. Ergo in sacramento ordinis non datur gratia gratum faciens.

2. Præterea, ordo distinctionem importat. Sed membra Ecclesiæ non distinguuntur per gratiam gratum facientem, sed secundum gratiam gratis datam, de qua dicitur I Corinth., XII, 4: *Divisiones gratiarum sunt.* Ergo in ordine non datur gratia gratum faciens.

3. Præterea, nulla causa præsupponit effectum suum. Sed in eo qui accedit ad ordines, præsupponitur gratia per quam fit idoneus ad susceptionem ordinis. Ergo talis gratia non confertur in ordinis collatione.

Sed contra, sacramenta novæ legis efficiunt quod figurant. Sed ordo per numerum septenarium significat septem dona Spiritus sancti, ut in *Littera* dicitur IV, dist. XXIV. Ergo dona Spiritus sancti, quæ non sunt sine gratia gratum faciente, in ordine dantur.

Præterea, ordo est sacramentum novæ legis. Sed in definitione talis sacramenti ponitur, « ut causa gratiæ existat. » Ergo causat gratiam in suscipiente.

Respondeo dicendum, quod *Dei perfecta sunt opera*, ut dicitur Deuter., XXXII, 4. Et ideo cuicumque datur potentia aliqua divinitus, dantur etiam ea per quæ executio illius potentiæ possit congrue fieri. Et hoc etiam in naturalibus patet, quia animalibus dantur membra, quibus potentiæ animæ possint exire in actus suos, nisi sit defectus ex parte materiæ. Sicut autem gratia gratum faciens est necessaria ad hoc quod homo digne sacramenta recipiat; ita etiam ad hoc quod digne sacramenta dispenset. Et ideo sicut in baptismo, per quem fit homo susceptivus aliorum sacramentorum, datur gratia gratum faciens; ita in sacramento ordinis, per quod homo ordinatur ad aliorum sacramentorum dispensationem.

Ad primum ergo dicendum, quod ordo datur non in remedium unius personæ, sed totius Ecclesiæ. Unde quod dicitur contra ignorantiam dari, non est intelligendum ita quod per susceptionem ordinis pellatur ignorantia in suscipiente; sed quia suscipiens ordinem præficitur ad pellendam ignorantiam in plebe.

Ad secundum dicendum, quod quamvis dona gratiæ gratum facientis communia sint omnibus membris Ecclesiæ, tamen illorum actus donorum[1] secundum quæ attenditur distinctio in membris Ecclesiæ, idoneus susceptor aliquis esse non potest, nisi charitas adsit: quæ quidem sine gratia gratum faciente esse non potest.

Ad tertium dicendum, quod ad idoneam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens; ut sicut illi qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis. Et ideo præexigitur gratia quæ sufficiat ad hoc quod digne connumerentur in plebe Christi; sed confertur in ipso susceptione ordinis amplius gratiæ munus, per quod ad majora reddantur idonei.

Conclusio. — Cum divinorum operum perfectio requirat ut cuicumque aliqua divinitus potentia datur, eidem et ea per quæ illius potentiæ executio fieri congrue possit, donentur; in sacramento ordinis gratiam gratum facientem conferri, qua digne sacramenta dispensentur, dubium non est.

## ARTICULUS II.

### *Utrum in sacramento ordinis imprimatur character quantum ad omnes ordines.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in sacramento ordinis non imprimatur character quantum ad omnes ordines, quia ordinis character est quædam spiritualis potestas. Sed quidam ordines non ordinantur nisi ad quosdam actus corporales, scilicet ostiarii vel acolythi. Ergo in his non imprimitur character.

2. Præterea, omnis character est indelebilis. Ergo per characterem homo ponitur in tali statu, a quo non possit recedere. Sed illi qui habent aliquos ordines, possunt licite redire ad laicatum. Ergo non imprimitur character in omnibus ordinibus.

3. Præterea, per characterem homo adscribitur ad aliquid sacramentum dandum, vel suscipiendum. Sed ad susceptionem sacramentorum homo sufficienter ordinatur per characterem baptismalem; dispensator autem sacramentorum non constituitur homo nisi in ordine sacerdotali. Ergo in aliis ordinibus non imprimitur character.

Sed contra, omne sacramentum in quo non imprimitur character, est iterabile. Sed nullus ordo est iterabilis. Ergo in quolibet ordine imprimitur character.

Præterea, character est signum distinctivum. Sed in quolibet ordine est aliqua distinctio. Ergo quilibet ordo imprimit characterem.

Respondeo dicendum, quod circa hoc fuit triplex opinio.

Quidam enim dixerunt quod in solo ordine sacerdotali character imprimitur; sed hoc non est verum, quia actum diaconi nullus potest exercere licite, nisi diaconus; et ita patet quod habeat aliquam spiritualem potestatem in dispensatione sacramentorum, quam alii non habent.

Et propter hoc alii dixerunt quod in sacris ordinibus imprimitur character, non autem in minoribus. Sed hoc iterum nihil est, quia per quemlibet ordinem aliquis constituitur supra plebem in aliquo gradu potestatis ordinatæ ad sacramentorum dispensationem.

Unde cum character sit signum distinctivum ab aliis, oportet quod in omnibus character imprimatur: cujus etiam signum est quod perpetuo manent, et nunquam iterantur. Et hæc est tertia opinio, quæ communior est.

Ad primum ergo dicendum, quod quilibet ordo vel habet actum circa ipsum sacramentum, vel ordinat ad sacramentorum dispensationem[2]; sicut ostiarii habent actum admittendi homines ad divinorum sacramentorum inspectionem, et sic de aliis: et ideo in omnibus requiritur spiritualis potestas.

Ad secundum dicendum quod quantumcumque homo ad laicatum se transferat, semper tamen manet in eo character: quod patet ex hoc quod si ad clericatum revertatur, non iterum ordinem; quem habuerat, suscipit.

Ad tertium dicendum sicut ad primum.

[1] Parm. omittit: « actus. »
[2] Nicolai: « vel ordinatum ad sacramentorum, » etc. Exemplum Ven. an. 1486; « vel sacramentorum dispensationem. »

Conclusio. — Cum per quemlibet ordinem constituatur aliquis supra plebem in aliquo gradu potestatis ordinatæ ad sacramentorum dispensationem, perspicuum est in singulis ordinibus characterem imprimi.

## ARTICULUS III.

### *Utrum character ordinis præsupponat characterem baptismalem.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod character ordinis non præsupponat characterem baptismalem, quia per characterem ordinis homo efficitur dispensator sacramentorum; per characterem baptismalem susceptivus eorumdem. Sed potestas activa non præsupponit de necessitate passivam, quia potest esse sine ea, sicut patet in Deo. Ergo character ordinis non præsupponit de necessitate characterem baptismalem.

2. Præterea, potest contingere quod aliquis non sit baptizatus, qui se baptizatum existimat probabiliter. Si ergo talis ad ordines accedat, non consequitur characterem ordinis, si character ordinis præsupponit characterem baptismalem: et sic ea quæ faciet vel in consecratione, vel in absolutione, nihil erunt; et in hoc Ecclesia decipietur, quod est inconveniens.

Sed contra, baptismus est janua sacramentorum. Ergo cum ordo sit quoddam sacramentum, præsupponit baptismum.

Respondeo dicendum, quod nihil potest aliquis recipere cujus receptivam potentiam non habet. Per characterem autem baptismalem efficitur homo receptivus aliorum sacramentorum. Unde qui characterem baptismalem non habet, nullum aliud sacramentum recipere potest. Et sic character ordinis baptismalem characterem præsupponit.

Ad primum ergo dicendum, quod in eo qui habet potentiam activam a se, potentia activa non præsupponit passivam; sed in eo qui habet potentiam activam ab alio, præexigitur ad potentiam activam potentia passiva, quæ recipere possit potentiam activam.

Ad secundum dicendum, quod talis, si ad sacerdotium promoveatur, non est sacerdos: nec conficere potest, nec absolvere in foro pœnitentiali. Unde secundum canones debet baptizari, et iterato ordinari, sicut dicitur extra, *De presbytero non baptizato*, cap. « Si quis, » et cap. « Veniens. » Et si etiam in episcopum promoveatur, illi quos ordinat, non habent ordinem. Sed tamen pie credi potest quod quantum ad ultimos effectus sacramentorum, summus sacerdos suppleret defectum; et quod non permitteret hoc ita latere, quod Ecclesiæ posset periculum imminere.

Conclusio. — Character ordinis characterem præsupponit baptismi, qui janua est cæterorum sacramentorum, et ad ea recipienda potentiam tribuit.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum character ordinis præsupponat de necessitate characterem confirmationis.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ordo præsupponat de necessitate characterem confirmationis, quia in his quæ sunt ordinata ad invicem, sicut medium præsupponit primum, ita ultimum præsupponit medium. Sed character confirmationis præsupponit baptismalem, quasi primum. Ergo character ordinis præsupponit characterem confirmationis quasi medium.

2. Præterea, qui ad alios confirmandos ponuntur, maxime debent esse firmi. Sed illi qui sacramentum ordinis suscipiunt, sunt aliorum confirmatores. Ergo ipsi maxime debent habere sacramentum confirmationis.

Sed contra, apostoli receperunt potestatem ordinis ante ascensionem, Joan., xx, 22, ubi dictum est eis: *Accipite Spiritum sanctum.* Sed confirmati sunt post ascensionem per adventum Spiritus sancti. Ergo ordo non præsupponit confirmationem.

Respondeo dicendum, quod ad susceptionem ordinis præexigitur aliquid de necessitate sacramenti, et aliquid quasi de congruitate. De necessitate enim sacramenti exigitur quod ille qui accedit ad ordines, sit ordinis susceptivus, quod competit ei per baptismum; et ideo character baptismalis præsupponitur de necessitate sacramenti, ita quod sine eo sacramentum ordinis conferri non potest. Sed de congruitate requiritur omnis perfectio per quam aliquis reddatur idoneus ad executionem ordinis; et unum de istis est ut sit confirmatus. Et ideo de congruitate character ordinis characte-

rem confirmationis præsupponit, et non de necessitate.

Ad primum ergo dicendum, quod non est similis habitudo hic[1] medii ad ultimum, et primi ad medium, quia per characterem baptismalem fit homo susceptivus sacramenti confirmationis ; non autem per characterem confirmationis fit homo susceptivus sacramenti ordinis. Et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum, quod illa ratio procedit de idoneitate quantum ad congruitatem.

Conclusio. — Quamquam maxime conveniens sit, ut qui ordinem suscipiunt, sint confirmati, hoc tamen necessarium non est.

## ARTICULUS V.

*Utrum character unius ordinis de necessitate præsupponat characterem alterius ordinis.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod character unius ordinis præsupponat de necessitate characterem alterius, quia major est convenientia ordinis ad ordinem, quam ordinis ad aliud sacramentum. Sed character ordinis præsupponit characterem alterius sacramenti, scilicet baptismi. Ergo multo fortius character unius ordinis præsupponit characterem alterius.

2. Præterea, ordines sunt quidam gradus. Sed nullus potest pervenire ad posteriorem gradum, nisi prius conscenderit ad priorem. Ergo nullus potest accipere characterem ordinis sequentis, nisi prius acceperit ordinem præcedentem.

Sed contra, si omittatur aliquid in sacramento quod sit de necessitate sacramenti, oportet quod sacramentum iteretur. Sed si aliquis accipiat sequentem ordinem, prætermisso primo, non reordinabitur : sed confertur ipsi quod deerat, secundum statuta canonum, cap. « Tuæ litteræ, » *De clerico per salt. prom.*, et *Decr.*, dist. LII, cap. « Sollicitudo, » col. 289. Ergo præcedens ordo non est de necessitate sequentis.

Respondeo dicendum, quod non est de necessitate superiorum ordinum quod aliquis minores ordines prius habeat, quia potestates sunt distinctæ, et una, quantum est de sui ratione, non requirit aliam in eodem subjecto. Et ideo etiam in primitiva Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui prius inferiores ordines non susceperant; et tamen poterant omnia quæ inferiores ordines possunt, quia inferior potestas comprehenditur in superiori virtute, sicut sensus in intellectu, et ducatus in regno. Sed postea per constitutionem Ecclesiæ determinatum est quod ad majores ordines se non ingerat qui prius minoribus officiis se non humiliavit. Et inde est quod qui ordinantur per saltum secundum canones, loc. cit., non reordinantur, sed id quod omissum fuerat de præcedentibus ordinibus, eis confertur.

Ad primum ergo dicendum, quod magis conveniunt ordines ad invicem secundum similitudinem speciei, quam ordo cum baptismo; sed secundum proportionem potentiæ ad actum magis convenit baptismus cum ordine, quam ordo cum ordine, quia per baptismum acquirit homo potentiam passivam recipiendi ordines ; non autem per ordinem inferiorem datur potentia passiva recipiendi majores ordines.

Ad secundum dicendum, quod ordines non sunt gradus qui occurrant in actione una, vel in uno motu, ut oporteat ad ultimum per primum devenire, sed sunt sicut gradus in diversis rebus constituti, sicut est gradus inter hominem et angelum : non oportet autem quod ille qui sit angelus prius fuerit homo. Similiter etiam sunt gradus inter caput et omnia membra corporis : nec oportet quod illud quod est caput, prius fuerit pes. Et similiter est in proposito.

Conclusio. — Non oportet ut qui majores ordines susceperunt minores prius habuerint, quamquam Ecclesia sic ordinate ordines conferri statuerit, et ut prius minores, deinde majores recipiantur.

# QUÆSTIO XXXVI.

## DE QUALITATE SUSCIPIENTIUM HOC SACRAMENTUM.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de qualitate suscipientium hoc sacramentum.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum in suscipientibus hoc sacramentum requiratur bonitas vitæ; 2° utrum requira-

[1] Parm. : « hujus. »

tur scientia totius sacræ Scripturæ; 3° utrum ex ipso merito vitæ aliquis ordinis gradus consequatur; 4° utrum promovens indignos ad ordines peccet; 5° utrum aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum in suscipientibus ordinem requiratur bonitas vitæ.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in suscipientibus ordines non requiratur bonitas vitæ. Quia per ordinem aliquis ordinatur ad dispensationem sacramentorum. Sed sacramenta possunt dispensari a bonis et malis. Ergo non requiritur bona vita.

2. Præterea, non est majus ministerium quod Deo in sacramentis exhibetur, quam quod ipsi corporaliter adhibetur. Sed a ministerio ipsius corporali non repulit Dominus mulierem peccatricem et infamem, ut patet Luc., VII. Ergo nec a ministerio ejus in sacramentis tales sunt amovendi.

3. Præterea, per omnem gratiam datur aliquod remedium contra peccatum. Sed illis qui habent peccatum non debet aliquod remedium denegari quod eis valere possit. Cum ergo in sacramento ordinis gratia conferatur, videtur quod debeat etiam peccatoribus hoc sacramentum dari.

Sed contra, Levit., XXI, 17 : *Homo de semine* Aaron, *qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus.* Sed « *per maculam,* » ut dicit Glossa [1] « omne vitium intelligitur. » Ergo ille qui est aliquo vitio irretitus, non debet ad ministerium ordinis admitti.

Præterea, Hieronymus dicit, *Sup.* illud *Tit.*, III : *Nemo te contemnat*, col. 590, t. 7, quod « non solum episcopi, presbyteri et diaconi debent magnopere providere ut cunctum populum cui præsident, sermone et conversatione præcedant; verum et inferiores gradus, et omnes omnino, qui domui Dei serviunt : quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse quam clericos. » Ergo in omnibus ordinibus requiritur sanctitas vitæ.

Respondeo dicendum, quod, sicut Dionysius dicit in III cap. *Eccl. hierarch.*, § 14, col. 446, t. 1, « ut subtiliores et clariores essentiæ repletæ influxu solarium splendorum, lumen in eis supereminens ad similitudinem solis ad alia corpora invehunt; sic in divino omni non est audendum aliis ducem fieri, nisi secundum omnem habitum suum factus sit Deiformissimus, et Deo simillimus. » Unde cum in quolibet ordine aliquis constituatur dux aliis in rebus divinis, quasi præsumptuosus mortaliter peccat qui cum conscientia peccati mortalis ad ordines accedit. Et ideo sanctitas vitæ requiritur ad ordinem de necessitate præcepti, sed non de necessitate sacramenti. Unde si malus ordinatur, nihilominus ordinem habet, tamen cum peccato.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut vera sacramenta sunt quæ peccator dispensat, ita verum sacramentum ordinis recipit : et sicut indigne dispensat, ita et indigne recipit.

Ad secundum dicendum, quod illud ministerium erat tantum in executione corporalis obsequii, quod etiam licite peccatores facere possunt. Secus autem est de ministerio spirituali, ad quod applicantur ordinati, quia per ipsum efficiuntur medii inter Deum et plebem : et ideo debent bona conscientia nitere quoad Deum, et bona fama quoad homines.

Ad tertium dicendum, quod aliquæ medicinæ sunt quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur, et aliæ sunt quæ debilibus dari possunt. Ita etiam in spiritualibus quædam sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati; et talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut baptismus et pœnitentia : alia vero, quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum.

Conclusio. — Quoniam præsumptionis ille crimen incurreret qui ad ordines suscipiendos cum peccati mortalis conscientia accedere non vereretur, ad eorum susceptionem bonitas vitæ, non quidem ex parte sacramenti, sed præcepti divini, necessaria est.

[2] Ex Hesychio desumpta.

## ARTICULUS II.

*Utrum requiratur scientia totius sacræ Scripturæ.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod requiratur scientia totius sacræ Scripturæ, quia ille debet habere legis scientiam a cujus ore lex requiritur. Sed laici legem requirunt de ore sacerdotis, ut patet Malach., II. Ergo ipse debet legis totius habere scientiam.

2. Præterea, I Petr., III, 15 : *Parati semper ad satisfactionem omniposcenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide, et spe*[1]. Sed reddere de his rationem quæ sunt fidei et spei, est illorum qui perfectam scientiam sacrarum Scripturarum habent. Ergo talem scientiam debent habere illi qui ponuntur in ordinibus quibus verba prædicta dicuntur.

3. Præterea, nullus congrue legit quod non intelligit, quia « legere et non intelligere, negligere est, » ut dicit Cato in *Rudiment* (*a*). Sed ad lectorem, qui est quasi infimus ordo, pertinet vetus Testamentum legere, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XXIV. Ergo ad eum pertinet habere totius veteris Testamenti intellectum; et multo fortius ad alios superiores ordines.

Sed contra est quod multi promoventur ad sacerdotium qui penitus de talibus nihil sciunt, etiam in religionibus multis. Ergo videtur quod talis scientia non requiratur.

Præterea, in *Vitis Patrum* legitur, aliquos simplices monachos ad sacerdotium promotos, qui erant sanctissimæ vitæ. Ergo non requiritur prædicta scientia in ordinandis.

Respondeo dicendum, quod in quolibet actu hominis, si debeat esse ordinatus, oportet quod adsit directio rationis. Unde ad hoc quod homo ordinis officium exequatur, oportet quod habeat tantum de scientia quod sufficiat ad hoc quod dirigatur in actu ordinis illius. Et ideo talis scientia requiritur in eo qui debet ad ordines promoveri, et non ut universaliter in tota sacra Scriptura sit instructus, sed plus vel minus, secundum quod ad plura vel pauciora se ejus officium extendit; scilicet ut illi qui aliis præponuntur curam animarum suscipientes, sciant ea quæ ad doctrinam fidei et morum pertinent; et alii sciant ea quæ ad executionem sui ordinis spectant.

Ad primum ergo dicendum, quod sacerdos habet duos actus, unum principalem supra corpus Christi verum, et alterum secundarium supra corpus Christi mysticum. Secundus autem actus dependet a primo; sed non convertitur. Et ideo aliqui ad sacerdotium promoventur quibus committitur primus actus tantum; sicut religiosi quibus cura animarum non committitur; et a talium ore lex non requiritur, sed solum quod sacramenta conficiant : et ideo talibus sufficit, si tantum de scientia habeant quod ea quæ ad sacramentum perficiendum spectant, rite servare possint. Alii autem promoventur ad alium actum, qui est supra corpus Christi mysticum, et a talium ore populus legem requirit : unde scientia legis in eis esse debet, non quidem ut sciant omnes difficiles quæstiones legis, quia in his debet ad superiores recursus haberi, sed ut sciant ea quæ populus debet credere et observare de lege. Sed ad superiores sacerdotes, scilicet episcopos, pertinet ut etiam ea quæ difficultatem in lege facere possunt, sciant; et tanto magis, quanto in majori gradu collocantur.

Ad secundum dicendum, quod ratio reddenda de fide et spe non est intelligenda talis, quæ sufficiat ad probandum quæ fidei vel spei sunt, cum utrumque de invisibilibus sit; sed ut sciant in communi probabilitatem utriusque ostendere, ad quod non requiritur multum magna scientia.

Ad tertium dicendum, quod ad lectorem non pertinet tradere intellectum sacræ Scripturæ populo, quia hoc est superiorum ordinum, sed solum pronuntiare. Et ideo ab eo non exigitur quod tantum habeat de scientia qua sacram Scripturam intelligat, sed solum quod recte pronuntiare sciat. Et quia talis scientia de facili addiscitur et a multis, ideo probabiliter æstimari potest quod ordinatus talem scientiam acquiret, si etiam tunc eam non habeat; maxime si in via ad hoc esse videatur.

Conclusio. — Non nisi eam scientiam, alicujus ordinis susceptio requirit, quæ ad moderandam ejus executionem fuerit necessaria.

[1] *De ea quæ in vobis est spe* tantum habet Vulgata : hanc vero lectionem ex Beda adoptavit S. Thomas.

(*a*) In præfatione. Lib. I, distichorum.

## ARTICULUS III.

*Utrum ex merito vitæ aliquis gradus ordinis consequatur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ex ipso merito vitæ aliquis ordinis gradum consequatur, quia, sicut dicit Chrysostomus *Op. imperf. in Matth.*, *hom.* XLIII, parum a princ., « non omnis sacerdos sanctus est, sed omnis sanctus sacerdos. » Sed ex merito vitæ aliquis efficitur sanctus. Ergo et sacerdos, et multo fortius alios ordines habens.

2. Præterea, in rebus naturalibus ex hoc ipso aliqui in gradu superiori collocantur quod Deo appropinquant et magis de ejus bonitatibus participant, ut dicit Dionysius, IV cap. *Eccles. hierarch.*, § 5, col. 479, t. 1. Sed ex merito sanctitatis et scientiæ aliquis efficitur Deo propinquior, et plus de ejus bonitatibus recipiens. Ergo ex hoc ipso in gradu ordinis collocatur.

Sed contra, sanctitas semel habita potest amitti. Sed ordo semel habitus nunquam amittitur. Ergo ordo non consistit in ipso merito sanctitatis.

Respondeo dicendum, quod causa debet esse proportionata suo effectui. Et ideo sicut in Christo, a quo descendit gratia in omnes homines, oportet quod sit gratiæ plenitudo; ita in ministris Ecclesiæ, quorum non est dare gratiam, sed gratiæ sacramenta, non constituitur gradus ordinis ex hoc quod habeant gratiam, sed ex hoc quod participant aliquod gratiæ sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod Chrysostomus, accipit sacerdotis nomen quantum ad rationem interpretationis, secundum quod sacerdos idem est quod « sacra dans : » sic enim quilibet justus, inquantum sacramenta alicui in auxilium dat, sacerdotis interpretationem habet. Non autem loquitur secundum nominis significationem; est enim hoc nomen sacerdos institutum ad significandum eum qui sacra dat in sacramentorum dispensatione.

Ad secundum dicendum, quod res naturales efficiuntur in gradu super alia, secundum quod in ea agere possunt ex forma sua; et ideo ex hoc ipso quod formam nobiliorem habent, in altiori gradu constituuntur. Sed ministri Ecclesiæ non præponuntur aliis, ut eis ex propriæ sanctitatis virtute aliquid tribuant, quia hoc solius Dei est, sed sicut ministri et quodammodo instrumenta illius effluxus qui fit a capite in membra. Et ideo non est simile quantum ad dignitatem ordinis, quamvis sit simile quantum ad congruitatem.

Conclusio. — Tametsi virtutis ornamentum ordinandos et jam ordinatos maxime deceat, per se tamen nemini ordinem præstare potest.

## ARTICULUS IV.

*Utrum promovens indignos ad ordines peccet.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod promovens indignos ad ordines non peccet. Quia episcopus indiget coadjutoribus in minoribus officiis constitutis. Sed non posset eos invenire in sufficienti numero, si talem idoneitatem in eis requireret, qualis a sanctis describitur. Ergo si aliquos non idoneos promovet, videtur quod sit excusabilis.

2. Præterea, Ecclesia non solum indiget ministris ad dispositionem spiritualium, sed etiam ad gubernationem temporalium. Sed quandoque illi qui non habent scientiam vel sanctitatem vitæ, possunt esse utiles ad gubernationem temporalium, vel propter potentiam sæcularem, vel propter industriam naturalem. Ergo videtur quod tales sine peccato possent promoveri.

3. Præterea, quilibet tenetur peccatum vitare quantum potest. Si ergo episcopus peccat indignos promovens, debet adhibere maximam diligentiam ad sciendum an alii qui accedunt ad ordines sint digni, ut fiat diligens inquisitio de moribus et scientia eorum; quod non videtur alicubi observari.

Sed contra, pejus est promovere malos ad sacra ministeria, quam jam promotos non corrigere. Sed Heli mortaliter peccavit, non corrigens filios suos de malitia eorum : unde cadens *retrorsum mortuus est*, ut dicitur 1 Reg., IV. Ergo non sine peccato evadit qui indignum promovet.

Præterea, spiritualia temporalibus sunt præponenda in Ecclesia. Sed mortaliter peccaret qui res Ecclesiæ temporales scienter sub periculo poneret. Ergo multo fortius qui poneret res spirituales sub

periculo. Sed sub periculo ponit res spirituales quicumque indignos promovet, quia « cujus vita despicitur, » ut dicit Gregorius *Hom.* XII in *Evang.*, § 1, col. 1119, t. 2, « restat ut ejus prædicatio contemnatur, » et eadem ratione omnia spiritualia ab eis exhibita. Ergo indignos promovens mortaliter peccat.

Respondeo dicendum, quod a Domino, Lucæ, XII, 42, describitur fidelis servus, qui constitutus est *supra familiam suam, ut det illis tritici mensuram.* Et ideo infidelitatis reus est qui alicui supra mensuram ejus divina tradit. Hoc autem facit quicumque indignum promovet. Et ideo crimen mortale committit, quasi summo Domino infidelis, et præcipue cum hoc in detrimentum Ecclesiæ vergat, et honoris divini, qui per bonos ministros promovetur. Esset enim infidelis terreno domino qui in ejus officio aliquos inutiles poneret.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus nunquam ita deserit Ecclesiam suam, quin inveniantur idonei ministri sufficientes ad necessitatem plebis, si digni promoverentur et indigni repellerentur.

Et si non possent tot ministri inveniri, quot modo sunt, melius esset habere paucos ministros bonos quam multos malos, ut dicit beatus Clemens, *Decr.*, dist. XXIII, c. IV, col. 131.

Ad secundum dicendum, quod temporalia non sunt quærenda nisi propter spiritualia. Unde omne commodum temporale debet negligi, et omne lucrum sperni, propter spirituale bonum promovendum.

Ad tertium dicendum, quod ad minus hoc requiritur quod nesciat ordinans aliquid contrarium sanctitati in ordinando esse; sed etiam exigitur amplius ut secundum mensuram ordinis vel officii injungendi diligentior cura apponatur ut habeatur certitudo de qualitate promovendorum, saltem ex testimonio aliorum. Et hoc est quod Apostolus dicit I Timoth., V, 22 : *Manus cito nemini imposueris.*

CONCLUSIO. — Cum ideo Dominus supra familiam suam aliquos constituat ut tritici det illis mensuram, peccat mortaliter, tamquam infidelitatis reus, qui indignos ad ordines promovet.

## ARTICULUS V.

*Utrum aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis in peccato existens possit sine peccato ordine suscepto uti, quia peccat si non utatur, cum ex officio teneatur. Si ergo utendo peccat, non potest peccatum vitare : quod est inconveniens.

2. Præterea, dispensatio est juris relaxatio. Ergo quamvis de jure esset ei illicitum uti ordine suscepto, tamen ex dispensatione ei liceret.

3. Præterea, quicumque communicat alicui in peccato mortali, peccat mortaliter. Si ergo peccator in usu ordinis peccat mortaliter, tunc etiam peccat mortaliter qui ab eo aliquid divinorum accipit, vel ab eo exigit; quod videtur absurdum.

4. Præterea, si utendo ordine suo peccat, ergo quilibet actus ordinis, quem facit, est peccatum mortale : et ita cum in una executione ordinis multi actus concurrant, videtur quod multa peccata committat : quod valde durum videtur.

Sed contra est quod Dionysius, in *Epist.* VIII *ad Demophilum*, § 2, col. 1091, t. 1, dicit : « Talis, » scilicet qui non est illuminatus, « audax videtur, sacerdotalibus manum apponens; et non timet neque verecundatur divina præter dignitatem exequens, et putans Deum ignorare, quæ ipse in seipso cognovit; et decipere æstimat falso nomine patrem ab ipso appellatum; et audet ipsius muneris immundas infamias, non enim dicam orationes, super divina signa christiformiter enuntiare. » Ergo sacerdos est quasi blasphemus et deceptor, qui indigne suum ordinem exequitur; et sic mortaliter peccat : et eadem ratione quilibet alius ordinatus.

Præterea, sanctitas vitæ requiritur in suscipiente ordinem ut sit idoneus ad exequendum. Sed peccat mortaliter qui cum peccato mortali ad ordines accedit. Ergo multo fortius peccat mortaliter in qualibet executione sui ordinis.

Respondeo dicendum, quod lex præcipit, Deuter., XVI, ut homo juste ea quæ justa sunt exequatur. Et ideo quicumque hoc quod sibi competit ex ordine facit indigne, quod justum est injuste exequitur, et contra præceptum legis facit ;

ac per hoc mortaliter peccat. Quicumque autem cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium quin indigne illud faciat. Unde patet quod mortaliter peccat.

Ad primum ergo dicendum, quod non est perplexus ut necessitatem peccandi habeat : quia potest peccatum dimittere, vel officium resignare, ex quo obligabatur ad ordinis executionem.

Ad secundum dicendum, quod jus naturale est indispensabile ; hoc autem est de jure naturali ut homo sancta sancte pertractet : ergo contra hoc nullus potest dispensare.

Ad tertium dicendum, quod quamdiu minister Ecclesiæ qui est in peccato mortali, ab Ecclesia sustinetur, ab eo sacramenta recipere [1] licet, et ejus subditus ab eo sacramenta recipere debet, quia ad hoc est ei obligatus; sed tamen præter necessitatis articulum non esset tutum quod eum induceret ad aliquid sui ordinis exequendum, durante tali conscientia, quod ille in peccato mortali esset, quam tamen deponere posset, quia in instanti homo a divina gratia emendatur.

Ad quartum dicendum, quod quandocumque homo exhibet se in aliquo actu ut ministrum Ecclesiæ, in peccato mortali existens, mortaliter peccat, et toties quoties hujusmodi actum facit; quia, ut Dionysius dicit I cap. *Eccles. hierarc.*, § 5, col. 378, t. 1, « immundis nec symbola, » idest sacramentalia signa, « tangere fas est. » Unde quando tangunt res sacras, quasi suo officio utentes, peccant mortaliter. Secus autem esset, si in aliqua necessitate aliquod sacrum contingerent, vel exequerentur in illo casu in quo etiam laicis liceret, sicut si baptizarent in aliquo articulo necessitatis, vel si corpus Christi in terram projectum colligerent.

Conclusio. — Cum de jure naturali sit ut sancta sancte pertractentur, extra necessitatis articulum, quisquis in peccato mortali existens suscepto utitur ordine, mortaliter peccat.

## QUÆSTIO XXXVII.

### DE DISTINCTIONE ORDINUM ET EORUM ACTIBUS ET CHARACTERIS IMPRESSIONE.

(In quinque articulos divisa.)

Consequenter agendum est de distinctione ordinum, et eorum actibus et characteris impressione.

Circa quod quæruntur quinque: 1° utrum ordo debeat in plures distingui; 2° quot sint; 3° utrum debeant distingui per sacros et non sacros; 4° utrum actus ordinum convenienter in *Littera*, IV, *Sent.*, assignentur; 5° quando ordinum characteres imprimantur.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum debeant plures ordines distingui.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeant plures ordines distingui. Quanto enim aliqua virtus est major, tanto minus est multiplicata. Sed hoc sacramentum est dignius aliis sacramentis, inquantum constituit suscipientes in aliquo gradu super alios. Cum ergo alia sacramenta non distinguantur in plura, quæ recipiant prædicationem totius, nec hoc sacramentum debet in plures ordines distingui.

2. Præterea, si dividitur, aut est divisio totius in partes integrales, aut in partes subjectivas. Non autem in partes integrales, quia sic non reciperent prædicationem totius. Ergo est divisio in partes subjectivas. Sed partes subjectivæ recipiunt in plurali prædicationem generis remoti, sicut generis proximi, sicut homo et asinus sunt plura animalia, et plura corpora animata. Ergo et sacerdotium et diaconatus sicut sunt plures ordines, ita sunt plura sacramenta: cum sacramentum sit quasi genus ad ordines.

3. Præterea, secundum Philosophum in VIII *Ethic.*, cap. x, « regimen in quo unus tantum principatur, est nobilius regimen communitatis quam aristocratia, qua diversi in diversis officiis constituuntur. » Sed regimen Ecclesiæ debet esse nobilissimum. Ergo non deberet esse in Ecclesia distinctio ordinum ad diver-

[1] Parm. omittit : « licet, et ejus subditus ab eo sacramenta recipere. »

sos actus, sed tota potestas deberet apud unum residere; et sic deberet esse tantum unus ordo.

Sed contra, Ecclesia est corpus Christi mysticum simile corpori naturali, secundum Apostolum, Rom., XII, I Cor., XII, Ephes., I, et Coloss., I. Sed in corpore naturali sunt diversa membrorum officia. Ergo et in Ecclesia debent esse diversi ordines.

Præterea, ministerium novi Testamenti est dignius quam veteris, ut patet II Corinth., III. Sed in veteri Testamento non solum sacerdotes, sed etiam ministri eorum Levitæ sanctificabantur. Ergo et in novo Testamento debent consecrari per ordinis sacramentum non solum sacerdotes, sed ministri eorum: et ita oportet quod sint plures ordines.

Respondeo dicendum, quod ordinum multitudo est inducta in Ecclesia propter tria: primo quidem propter Dei sapientiam commendandam, quæ in distinctione rerum ordinata maxime relucet tam in naturalibus quam in spiritualibus: quod significatur in hoc quod regina Saba videns ordinem ministrantium Salomoni, *non habebat ultra spiritum*, III Reg., X, 4, deficiens in admiratione sapientiæ illius. Secundo ad subveniendum humanæ infirmitati, quia per unum non poterant omnia quæ ad divina mysteria pertinebant, expleri, sine magno gravamine: et ideo distinguuntur ordines diversi ad diversa officia: et hoc patet per hoc quod Dominus, Num., XI, dedit Moysi septuaginta senes populi in adjutorium. Tertio ut via proficiendi hominibus amplior detur, dum plures in diversis officiis distribuuntur, ut omnes sint Dei cooperatores; quo « nihil est divinius, » ut Dionysius dicit, cap. III *Eccles. hierarch.*, col. 424, t. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod alia sacramenta dantur ad effectus aliquos percipiendos; sed hoc sacramentum datur principaliter ad actus aliquos agendos. Et ideo secundum diversitatem actuum oportet quod ordinis sacramentum distinguatur, sicut potentiæ distinguuntur per actus.

Ad secundum dicendum, quod divisio non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi: cujus hæc est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita est hic: tota enim plenitudino sacramenti hujus est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quædam participatio ordinis. Et hoc significatum est in hoc quod Dominus dixit Num., XI, 17, Moysi: *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustineant tecum onus populi.* Et ideo omnes ordines sunt unum sacramentum.

Ad tertium dicendum, quod in regno quamvis tota potestatis plenitudo resideat penes regem, non tamen excluduntur ministrorum potestates, quæ sunt participationes quædam regiæ potestatis. Et similiter est in ordine. In aristocratia autem apud nullum residet plenitudino potestatis, sed apud omnes.

Conclusio. — Ut Dei sapientia illustrior appareret, quæ in distinctione rerum ordinata maxime relucet, non unum sed plures oportuit in Ecclesia sacros ordines esse.

## ARTICULUS II.

*Utrum sint septem ordines.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sint septem ordines. Ordines enim Ecclesiæ ordinantur ad actus hierarchicos. Sed tres tantum sunt actus hierarchici, scilicet « purgare, illuminare et perficere, » secundum quod Dionysius distinguit tres ordines in V cap. *Eccles. hierarch.*, § 3, col. 503, t. 1. Ergo non sunt septem.

2. Præterea, omnia sacramenta habent efficaciam et auctoritatem ex institutione Christi, vel saltem apostolorum ejus. Sed in doctrina Christi et apostolorum non fit mentio nisi de presbyteris et diaconis. Ergo videtur quod non sint alii ordines.

3. Præterea, per sacramentum ordinis constituitur aliquis dispensator aliorum sacramentorum. Sed alia sacramenta sunt sex[1]. Ergo debent esse tantum sex ordines.

4. Sed contra, videtur quod debeant esse plures, quia quanto aliqua virtus est altior, tanto est minus multiplicabilis. Sed potestas hierarchica est altiori modo in angelis quam in nobis, ut Dionysius dicit cap. I *Eccles. hierar.*, §2, col. 374, t. 1. Cum ergo in hierarchia angelica sint novem ordines, totidem deberent esse in Ecclesia, vel plures.

[1] Parm. : « non sunt nisi sex. »

5. Præterea, prophetia psalmorum est nobilior inter omnes prophetias. Sed ad pronuntiandum in ecclesia alias prophetias est unus ordo, scilicet lectorum. Ergo et ad pronuntiandum psalmos deberet esse alius ordo, et præcipue cum in *Decret.*, dist. XXI, cap. « Cleros, » col. 116, psalmista secundus ab ostiario inter ordines ponatur.

Respondeo dicendum, quod quidam sufficientiam ordinum assumunt per quamdam adaptationem ad gratias gratis datas, de quibus habetur I Corinth., XII. Dicunt enim quod *sermo sapientiæ* competit episcopo, quia ipse aliorum ordinator est, quod ad sapientiam pertinet; *sermo scientiæ* sacerdoti, quia debet habere clavem scientiæ; *fides* diacono qui prædicat Evangelium; *opera virtutum* subdiacono qui se ad opera perfectionis extendit per votum continentiæ; *interpretatio sermonum* acolytho, quod significatur in lumine quod defert; *gratia sanitatum*, exorcistæ; *genera linguarum* psalmistæ; *prophetia* lectori, *discretio spirituum* ostiario, qui quosdam repellit et quosdam admittit. Sed hoc nihil est, quia gratiæ gratis datæ non dantur eidem, sicut ordines dantur eidem. Dicitur enim I Cor., XII, 4: *Divisiones gratiarum sunt.* Et iterum ponuntur quædam quæ ordines non sunt, scilicet episcopatus et psalmistatus.

Et ideo alii assignant secundum quamdam assimilationem ad cælestem hierarchiam; in qua ordines distinguuntur secundum « purgationem, illuminationem, et perfectionem. » Dicunt enim quod ostiarius purgat exterius, segregando bonos a malis etiam corporaliter; interius vero acolythus, quia per lumen quod portat, significat se interiores tenebras pellere; et utroque modo exorcista, quia diabolum expellit, quem utroque modo perturbat: sed « illuminatio » quæ fit per doctrinam, quantum ad doctrinam propheticam fit per lectores, quantum ad apostolicam, fit per subdiaconos, quantum ad evangelicam, per diaconos fit; sed « perfectio » communis, utpote quæ est pœnitentiæ, et baptismi, et hujusmodi, fit per sacerdotem; excellens vero per episcopum, ut consecratio sacerdotum et virginum; sed excellentissima per summum Pontificem, in quo est plenitudo auctoritatis. Sed hoc nihil est; tum quia ordines cælestis hierarchiæ non distinguuntur per prædictas actiones hierarchicas, cum quælibet cuilibet ordinum conveniat: tum quia secundum Dionysium, cap. V *Eccles. hierarch.*, §6, col. 506, t. 1, solis episcopis convenit perficere, illuminare autem sacerdotibus, purgare autem ministris omnibus.

Et ideo alii appropriant ordines septem donis; ut sacerdotio respondeat donum sapientiæ, quæ non pane vitæ et intellectus cibat, sicut sacerdos non pane cælesti reficit; sed timor ostiario, quia nos separat a malis, et sic intermedii ordines respondent mediis donis. Sed hoc iterum nihil est, quia in quolibet ordinum septiformis gratia datur.

Et ideo aliter dicendum, quod ordinis sacramentum ad sacramentum eucharistiæ ordinatur, quod est sacramentum sacramentorum, ut Dionysius dicit, cap. III *Eccles. hierarch.*, § 1, col 423, t. 1. Sicut enim templum et altare et vasa et vestes, ita et ministri, qui ad eucharistiam ordinantur, consecratione indigent; et hæc consecratio est ordinis sacramentum. Et ideo distinctio ordinum est accipienda secundum relationem ad eucharistiam: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius eucharistiæ, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc sacramentum eucharistiæ. Si primo modo, sic est ordo sacerdotum: et ideo cum ordinantur, accipiunt calicem cum vino, et patenam cum pane, accipientes potestatem conficiendi corpus et sanguinem Christi. Cooperatio autem ministrorum est vel in ordine ad ipsum sacramentum, vel in ordine ad suscipientes. Si primo modo, sic tripliciter. Primo enim est ministerium, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento quantum ad dispensationem, sed non quantum ad consecrationem, quam solus sacerdos facit: et hoc pertinet ad diaconum. Unde in *Littera*, IV, dist. XXIV, dicitur quod ad diaconum pertinet ministrare sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi: unde et ipse Christi sanguinem dispensat. Secundo est ministerium ordinatum ad materiam sacramenti ordinandum in sacris vasis ipsius sacramenti: et hoc pertinet ad subdiaconos: unde dicitur in *Littera*, ibid., quod vasa corporis et sanguinis Domini portant, et oblationem in altari ponunt: et ideo accipiunt calicem de manu episcopi, sed vacuum, cum ordinantur. Tertio est ministerium ordinatum ad præsentandum materiam sacramenti: et hoc competit acolytho. Ipse

enim, ut in *Littera*, ibid., dicitur, urceolum cum vino et aqua præparat : unde accipit urceolum vacuum. Sed ministerium ad præparationem recipientium ordinatum non potest esse nisi super immundos; quia qui mundi sunt, jam sunt ad sacramenta percipienda idonei. Triplex autem est genus immundorum, secundum Dionysium, III *Eccl. hier.*, § 6, col. 431, t. 1. Quidam enim sunt omnino infideles credere nolentes; et hi totaliter etiam a visione divinorum et coetu fidelium arcendi sunt : et hoc pertinet ad ostiarios. Quidam autem sunt volentes credere, sed nondum instructi, scilicet catechumeni; et ad horum instructionem ordinatur ordo lectorum : et ideo prima rudimenta doctrinæ fidei, scilicet vetus Testamentum eis legendum committitur. Quidam vero sunt fideles, instructi, sed impedimentum habentes ex dæmonis potestate, scilicet energumeni; et ad hoc ministerium est ordo exorcistarum. Et sic patet ratio et numeri et gradus ordinum (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod Dionysius loquitur de ordinibus, non secundum quod sunt sacramenta, sed secundum quod ad hierarchicas actiones ordinantur. Et ideo secundum actiones illas tres ordines distinguit : quorum primus habet omnes tres, scilicet episcopus; secundus habet duas, scilicet sacerdos; sed tertius habet unam, scilicet purgare, scilicet ipse diaconus, qui minister dicitur : et sub hoc omnes inferiores ordines comprehenduntur. Sed ordines habent quod sint sacramenta ex relatione ad maximum sacramentorum : et ideo secundum hoc debet numerus ordinum accipi.

Ad secundum dicendum, quod in primitiva Ecclesia, propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconis committebantur, ut patet per Dionysium, III cap. *Eccles. hierarch.*, §2, col. 426, t. 1, ubi dicit : « Ministrorum alii stant ad portas templi clausas; alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem et benedictionis calicem. » Nihilominus erant omnes prædictæ potestates, sed implicite, in una diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus divinus et Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis. Et secundum hoc dicit Magister in *Littera,* quod Ecclesia alios ordines sibi instituit.

Ad tertium dicendum, quod ordines principaliter ad sacramentum Eucharistiæ, ad alia autem per consequens : quia etiam alia sacramenta ab eo quod in hoc sacramento continetur derivantur. Unde non oportet quod distinguantur ordines secundum sacramenta.

Ad quartum dicendum, quod angeli differunt specie; et propter hoc in eis potest esse modus diversus accipiendi divina; ideo etiam diversæ hierarchiæ in eis distinguuntur. Sed in hominibus tantum est una hierarchia, propter unum modum accipiendi divina, qui consequitur humanam speciem, scilicet per similitudines rerum sensibilium. Et ideo distinctio ordinum in angelis non potest esse per comparationem ad aliquod sacramentum, sicut est apud nos, sed solum per comparationem ad hierarchicas actiones, quas in inferiores exercet quilibet ordo in eis. Et secundum hoc nostri ordines eis respondent, quia in nostra hierarchia sunt tres ordines secundum tres hierarchicas actiones distincti, sicut in qualibet hierarchia una [1] angelorum.

Ad quintum dicendum, quod psalmistatus non est ordo, sed officium ordini annexum : quia enim psalmi cum cantu pronuntiantur, ideo dicitur psalmista, cantor. Cantor autem non est nomen ordinis specialis, tum quia cantare pertinet ad totum chorum, tum quia non habet aliquam specialem relationem ad eucharistiæ sacramentum : quia tamen officium quoddam est, inter ordines largo modo acceptos, aliquando computatur.

Conclusio. — Juxta numerum ministeriorum quæ ad eucharistiæ consecrationem decentemque ejus tractationem opus erant, recte septem Ordines sunt instituti : videlicet Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, Acolythorum, Lectorum, Exorcistarum et Ostiariorum.

[1] Sic codd. Parm. omittit : « una » et dicit in notula de hac omissione : « ita vetera exempla : recentiora : « in qualibet hierarchia una. » sed vetus editio Gothica Veneta ann. 1481 habet : « una » sicut et codd.

(*a*) Juxta Durandum, solum sacerdotium est ordo et sacramentum; cætera vero sunt ordines, non tamen sacramenta, sed quædam sacramentalia.

## ARTICULUS III.

*Utrum ordines debeant distingui per sacros et non sacros.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ordines non debeant distingui per sacros et non sacros. Omnes enim ordines sacramenta quædam sunt. Sed omnia sacramenta[1] sunt sacra. Ergo omnes ordines sunt sacri.

2. Præterea, secundum ordines Ecclesiæ non deputatur aliquis nisi ad divina officia. Sed omnia talia sunt sacra. Ergo et omnes ordines sunt sacri.

Sed contra est quod ordines sacri impediunt matrimonium contrahendum, et dirimunt jam contractum. Sed quatuor inferiores ordines non impediunt contrahendum; nec dirimunt contractum. Ergo non sunt sacri ordines.

Respondeo dicendum, quod ordo sacer dicitur dupliciter: uno modo secundum se, et sic quilibet ordo est sacer, cum sit sacramentum quoddam: alio modo ratione materiæ circa quam habet aliquem actum; et sic ordo sacer dicitur qui habet aliquem actum circa rem aliquam consecratam. Et sic sunt tres tantum ordines sacri, scilicet sacerdotium et diaconatus, qui habent actum circa corpus Christi et sanguinem consecratum, et subdiaconatus, qui habet actum circa vasa consecrata: et ideo eis etiam continentia indicitur, ut sancti et mundi sint qui sancta tractant[2].

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Quamvis omnes secundum se ordines, sacri sint, recte tamen ratione materiæ circa quam versantur, quæ in sacerdotio, diaconatu, et subdiaconatu consecrata est, et non in aliis, per « sacros et non sacros » distinguuntur.

## ARTICULUS IV.

*Utrum actus ordinum convenienter in Littera assignentur.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod actus ordinum inconvenienter in *Littera* assignentur. Quia per absolutionem præparatur aliquis ad corpus Christi sumendum. Sed præparatio suscipientium sacramentum pertinet ad inferiores ordines. Ergo inconvenienter absolutio a peccatis inter actu sacerdotis ponitur.

2. Præterea, homo per baptismum est immediate Deo configuratus, characterem configurantem suscipiens. Sed orare et offerre oblationes sunt actus immediate ad Deum ordinati. Ergo quilibet baptizatus potest hos actus facere, et non soli sacerdotes.

3. Præterea, diversorum ordinum diversi sunt actus. Sed oblationes in altari

[1] Parm. : « sacra. »

[2] Hactenus S. Thomas; sic autem prosequitur Nicolai : Unde, dist. XXVIII, in *Decretis*, cap. « Decernimus, » ex Innocentio II, in concilio Romano, cap. V : « Decernimus ut ii qui in ordine subdiaconatus et supra, uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio ac ecclesiastico beneficio careant. Cum enim ipsi templum Domini, vasa Domini et sacrarium Spiritus sancti debeant esse, et dici; indignum est eos cubilibus et immunditiis deservire. » Ut et cap. « Nullum, » ex Gregorio papa, lib. I *Epistolarum*, *epist.* XLII : « Nullum facere subdiaconum præsumant episcopi nisi qui se caste victurum promiserit, quia nullus ad ministerium altaris accedere debet, nisi cujus castitas ante acceptum ministerium fuerit approbata. » Vel expressius et lenius ex Gregorii textu originali : « Eos qui post prohibitionem factam, de non continentibus ordinandis in subdiaconatum, ab uxoribus continere se noluerint, nolumus promoveri ad sacrum ordinem, quia nullus debet ad ministerium altaris, » etc., ut prius. Quamvis enim a primis temporibus non haberentur sacri subdiaconi, et propterea permitteretur illis ut uxores ducerent, sicut ibidem Gregorius indicat, et refertur dist. XXXI, in *Decretis*, cap. « Ante triennium, » ac ob eamdem causam prohiberentur « sacrarium ingredi, vel dominica vasa contingere, » dist. XXIII, cap. « Non oportet, » ex concilio Laodiceno, can. 21, sed nec in episcopos eligi possent ordinario usu, sicut iterum in *Decretis*, dist. LX, cap. « Nullus, » ex Urbano dicitur : « Nullus in episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens fuerit inventus : sacros autem ordines dicimus diaconatum, et presbyteratum : hos siquidem solos primitiva legitur habuisse Ecclesia : subdiaconos vero, quia et ipsi altaribus ministrant, opportunitate exigente, concedimus : » postmodum tamen et cœperunt haberi « sacri, » et conjugia illis prohiberi, et sacrorum vasorum tactus eis concedi, et permitti ut ad episcopatum assumi possent quandocumque illos eligi contigisset. Unde Innocentius III, ut cap. « A multis, » videre est, extra. *De ætate et qualitate ordinandorum,* post relatum Urbani papæ I supradictum decretum sic subjungit : « In quibus verbis innuitur quod Urbanus ad statum primitivæ Ecclesiæ se referens, in quo subdiaconatus ordo sacer minime dicebatur, instituit ut de subdiacono, nisi permissione Romani pontificis vel metropolitani, non posset electio celebrari. Verum cum hodie subdiaconatus inter sacros ordines computetur, sicut Urbanus papa II sub his verbis expressit : « Erubescant impii, et intelligant judicio Spiritus Sancti eos qui in sacris ordinibus, presbyteratu, diaconatu, subdiaconatu, sunt positi, si caste non vixerint, excludendos ab omni eorumdem graduum dignitate; statuimus ut subdiaconus in episcopum libere valeat eligi, etc. »

ponere, et epistolam legere, ad subdiaconum pertinet : crucem etiam ferunt subdiaconi coram papa. Ergo hi non debent poni actus diaconi.

4. Præterea, eadem veritas continetur in veteri et novo Testamento. Sed legere vetus Testamentum est lectorum. Ergo eadem ratione et legere novum, et non diaconorum.

5. Præterea, apostoli nihil aliud prædicaverunt quam Evangelium Christi, ut patet Rom., I. Sed doctrina apostolorum committitur subdiaconis enuntianda. Ergo et doctrina Evangelii.

6. Præterea, secundum Dionysium, cap. V *Eccles. hierarch.*, § 7, col. 507, t. 1, quod est superioris ordinis, non debet inferiori convenire. Sed ministrare cum urceolo est actus subdiaconorum. Ergo non debet acolythis attribui.

7. Præterea, actus spirituales debent corporalibus præeminere. Sed acolythus non habet nisi actum corporalem. Ergo exorcista non habet actum spiritualem pellendi dæmones, cum sit inferior.

8. Præterea, quæ magis conveniunt, juxta se ponenda sunt. Sed legere vetus Testamentum maxime debet convenire cum lectione novi Testamenti, quæ competit superioribus ministris. Ergo legere vetus Testamentum non debet poni actus lectoris, sed magis acolythi : et præcipue cum lumen corporale quod acolythi deferunt, significet lumen spirituale doctrinæ.

9. Præterea, in quolibet actu ordinis specialis [1] debet esse aliqua vis specialis, quam habeant ordinati præ aliis. Sed in apertione et clausione ostiorum non habent aliam potestatem ostiarii quam alii homines. Ergo hoc non debet poni actus ipsorum.

Respondeo dicendum, quod, cum consecratio quæ fit in ordinis sacramento, ordinetur ad sacramentum eucharistiæ, ut dictum est, ille est principalis actus uniuscujusque ordinis, secundum quem magis proxime ordinatur ad eucharistiæ sacramentum. Et secundum hoc etiam unus ordo est alio eminentior, secundum quod unus actus magis de proximo ad prædictum sacramentum ordinatur. Sed quia ad eucharistiæ sacramentum, quasi dignissimum, multa ordinantur ; ideo non est inconveniens ut præter principalem actum, etiam multos actus unus ordo habeat, et tanto plures quanto est eminentior, quia virtus quanto est superior tanto ad plura se extendit.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est præparatio suscipientium sacramentum : quædam remota, et hæc per ministros efficitur ; quædam proxima, qua statim efficiuntur idonei ad sacramentorum susceptionem [2] ; et hæc pertinet ad sacerdotes : quum etiam in naturalibus ab eodem agente fit materia in ultima dispositione ad formam et recipit formam. Et quia in proxima dispositione ad eucharistiam fit aliquis per hoc quod a peccatis purgatur ; ideo omnium sacramentorum, quæ sunt instituta principaliter ad purgationem peccatorum, est minister proprius sacerdos, scilicet baptimi, pœnitentiæ et extremæ unctionis.

Ad secundum dicendum, quod actus aliqui immediate ad Deum ordinantur dupliciter : uno modo ex parte unius personæ tantum, sicut facere orationes singulares, et vovere, et hujusmodi : et talis actus competit cuilibet baptizato. Alio modo ex parte totius Ecclesiæ : et sic solus sacerdos habet immediate ad Deum ordinatos : quia ipse solus potest gerere personam totius Ecclesiæ, qui consecrat eucharistiam, quæ est sacramentum universalis Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum, quod oblationes a populo oblatæ per sacerdotem offeruntur. Et ideo duplex ministerium circa oblationes est necessarium : unum ex parte populi : et hoc est subdiaconi, qui accipit oblationes a populo, et altari imponit, vel offert diacono : aliud ex parte sacerdotis : et hoc diaconi est, qui oblationes ministrat ipsi sacerdoti : et in hoc est actus principalis utriusque ordinis ; et propter hoc ordo diaconi est superior. Legere autem epistolam non est diaconi, nisi secundum quod actus inferiorum ordinum superioribus attribuuntur : similiter etiam crucem ferre, et hoc secundum consuetudinem aliquarum Ecclesiarum : quia in actibus secundariis non est inconveniens diversas consuetudines esse.

Ad quartum dicendum, quod doctrina est remota præparatio ad sacramentum suscipiendum ; et ideo pronuntiatio doctrinæ ministris committitur. Sed doctrina veteris Testamenti adhuc est magis remota quam doctrina novi, quia non instruit de hoc sacramento nisi in figuris. Et ideo novum Testamentum superioribus minis-

[1] Al. : « spiritualis, » hic et infra.

[2] Al. : « dispensationem. »

tris pronuntiandum committitur, vetus autem inferioribus. Doctrina etiam novi Testamenti perfectior est quam Dominus per seipsum tradidit, quam ipsius manifestatio per apostolos. Et ideo Evangelium diaconis, epistola subdiaconis committitur.

Et per hoc patet solutio ad quintum.

Ad sextum dicendum, quod acolythi habent actum super urceolum tantum, non supra ea quæ in urceolo continentur; sed subdiaconus habet actum super contenta in urceolo : quia utitur aqua et vino ad ponendum in calice, et aquam iterum manibus sacerdotis præbet; et diaconus, sicut et subdiaconus, solum actum habet super calicem, non super contenta, sed sacerdos super contenta. Et ideo sicut subdiaconus in sui ordinatione accipit calicem vacuum, sacerdos plenum ; ita acolythus urceolum vacuum, sed subdiaconus plenum. Et sic est quædam connexio in ordinibus.

Ad septimum dicendum, quod corporales actus acolythi magis de proximo ordinantur ad actum sacrorum ordinum quam exorcistæ actus, quamvis sit aliquo modo spiritualis : quia acolythi habent ministerium super vasa, in quibus materia sacramenti continetur, quantum ad vinum, quod vase continente indiget propter sui humiditatem. Et ideo inter omnes ordines minores ordo acolythorum superior est.

Ad octavum dicendum quod aetus acolythorum se habet propinquius ad actus principales superiorum ministrorum, quam actus aliorum minorum ordinum, ut per se patet; et similiter etiam quantum ad actus secundarios quibus populum per doctrinam disponunt : quia acolythus doctrinam novi Testamenti visibiliter figurat, lumen portans ; sed lector recitando figurat alias : ideo acolythus est superior; similiter etiam exorcista : quia sicut se habet actus lectoris ad actum secundarium diaconi et subdiaconi, ita se habet actus exorcistæ ad secundarium actum sacerdotis, scilicet ligare et absolvere, per quem totaliter homo a servitute diaboli liberatur. Et in hoc patet ordinatissimus ordinis progressus : quia sacerdoti quantum ad actum ejus principalem, scilicet consecrare corpus Christi, cooperantur tantum tres superiores ordines : sed quantum ad actum ejus secundarium, qui est absolvere et ligare, cooperantur superiores et inferiores.

Ad nonum dicendum, quod quidam dicunt quod in susceptione ordinis ostiario datur quædam vis divina, ut arcere possit alios ab introitu templi, sicut et in Christo fuit, quando ejecit vendentes de templo. Sed hoc magis pertinet ad gratiam gratis datam quam ad gratiam sacramenti.

Et ideo dicendum, quod suscipit potestatem ut ex officio hoc agere possit; quamvis etiam ab aliis fierit possit, sed non ex officio. Et ita est in omnibus actibus minorum ordinum, quod possint per alios licite fieri quamvis illi ad hoc non habeant aliquod officium; sicut etiam in domo non consecrata potest dici missa, quamvis consecratio ecclesiæ ad hoc ordinetur ut in ea missa dicatur.

Conclusio. — Conveniens singulis ordinibus assignatus est actus, ille nimirum per quem proxime ad eucharistiæ sacramentum ordinatur is qui ordinem suscipit.

## ARTICULUS V.

*Utrum sacerdoti character imprimatur in ipsa calicis porrectione.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod sacerdoti character non imprimatur in ipsa calicis porrectione. Quia consecratio sacerdotis fit cum quadam unctione, sicut et confirmatio. Sed in confirmatione in ipsa unctione imprimitur character. Ergo etiam in sacerdotio, et non in calicis porrectione.

2. Præterea, Dominus dedit discipulis sacerdotalem potestatem, quando dixit : *Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata*, etc., Joan., xx, 22. Sed Spiritus sanctus datur per manus impositionem; ergo et in ipsa manus impositione imprimitur character ordinis.

3. Præterea, sicut consecrantur ministri, ita et vestes ministrorum. Sed vestes sola benedictio consecrat. Ergo et in ipsa benedictione episcopi consecratic sacerdotis perficitur.

4. Præterea, sicut sacerdoti datur calix, ita et vestis sacerdotalis. Ergo si in datione calicis imprimitur character, eadem ratione et in datione casulæ; et sic sacerdos haberet duos characteres : quod falsum est.

5. Præterea, ordo diaconi conformior est ordini sacerdotis, quam ordo subdiaconi. Sed si character imprimeretur sacerdoti in ipsa calicis porrectione, subdiaconus esset conformior sacerdoti quam diaconus, quia subdiaconus characterem

recipit in ipsa calicis porrectione, non autem diaconus. Ergo character sacerdotalis non imprimitur in ipsa calicis porrectione.

6. Præterea, acolythorum ordo magis appropinquat ad actum sacerdotis per hoc quod habet actum super urceolum, quam per hoc quod habet actum super candelabrum. Sed magis imprimitur character in acolythis quando accipiunt candelabrum, quam quando accipiunt urceolum : quia nomen acolythi cerei portationem significat. Ergo in sacerdote non imprimitur character, quando calicem accipit.

Sed contra, principalis actus ordinis sacerdotis est consecrare corpus Christi. Sed ad hoc datur illi potestas in calicis porrectione. Ergo tunc imprimitur character.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, ejusdem est formam aliquam inducere, et materiam de proximo præparare ad formam. Unde episcopus in collatione ordinum duo facit : præparat enim ordinandos ad ordinis susceptionem, et ordinis potestatem tradit. Præparat quidem et instruendo eos de proprio officio, et aliquid circa eos operando, ut idonei sint ad potestatem accipiendam; quæ quidem præparatio in tribus consistit, scilicet benedictione, manus impositione et unctione. Per benedictionem divinis obsequiis mancipantur, et ideo benedictio omnibus datur. Sed per manus impositionem datur plenitudo gratiæ, per quam ad magna officia sint idonei. Et ideo solis diaconis et sacerdotibus fit manus impositio, quia eis competit dispensatio sacramentorum, quamvis uni sicut principali, et alteri sicut ministro. Sed unctione ad aliquod sacramentum tractandum consecrantur, et ideo unctio solis sacerdotibus fit, qui propriis manibus corpus Christi tangunt : sicut etiam calix inungitur, qui continet sanguinem, et patena, quæ continet corpus. Sed potestatis collatio fit per hoc quod datur eis aliquid quod ad proprium actum pertinet. Et quia principalis actus sacerdotis est consecrare corpus et sanguinem Christi, ideo in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata character sacerdotalis imprimitur.

Ad primum ergo dicendum, quod in confirmatione non datur officium operandi super aliquam materiam exteriorem, et ideo character ibi non imprimitur in aliqua exhibitione alicujus rei, sed in sola manus impositione et unctione. Sed in ordine sacerdotali aliter est, et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod Dominus discipulis dedit potestatem sacerdotalem, quantum ad principalem actum, ante passionem in cœna, quando dixit Matth., XXVI, 26 : *Accipite et manducate* *, unde subjunxit : *Hoc facite in meam commemorationem* , Lucæ , XXII , 19 . Sed post resurrectionem dedit eis potestatem sacerdotalem , quantum ad actum secundarium, qui est ligare et solvere.

*Comedite.

Ad tertium dicendum, quod in vestibus non requiritur alia consecratio, nisi quod divino cultui mancipentur, et ideo sufficit eis pro consecratione benedictio. Sed aliter est de ordinatis ; ut ex dictis patet.

Ad quartum dicendum, quod vestis sacerdotalis non significat potestatem sacerdoti datam, sed idoneitatem quæ in eo requiritur ad actum potestatis exequendum. Et ideo nec sacerdoti nec alicui alii imprimitur character in alicujus vestis datione.

Ad quintum dicendum, quod potestas diaconi est media inter potestatem subdiaconi et sacerdotis. Sacerdos enim directe habet potestatem super corpus Christi; subdiaconus autem super vasa tantum ; sed diaconus super corpus Christi in vase contentum. Unde ejus non est tangere corpus Christi, sed portare corpus in patena, et dispensare sanguinem cum calice. Et ideo ejus potestas ad actum principalem non potuit exprimi nec per dationem vasis tantum, nec per dationem materiæ; sed exprimitur potestas ejus ad actum secundarium tantum, in hoc quod datur ei liber Evangeliorum, et in hac potestate intelligitur alia, et ideo in ipsa libri datione imprimitur character.

Ad sextum dicendum, quod principalior actus acolythi est quo ministrat in urceolo, quam quo ministrat in candelabro ; quamvis denominetur ab actu secundario, propter hoc quod est magis notus, et magis proprius ei; et ideo in datione urceoli imprimitur acolytho character virtute verborum ab episcopo pronuntiatorum[1].

Conclusio. — Cum principalis actus sacerdotis sit corpus et sanguinem Christi consecrare, recte in ipsa calicis datione sub certa verborum forma imprimitur sacerdotalis character.

[1] Parm. : « prolatorum. » Item cod. Mazarin. Sed Codd. *Sentent.* ut in textu nostro.

## QUÆSTIO XXXVIII.

### DE CONFERENTIBUS HOC SACRAMENTUM.

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est de conferentibus hoc sacramentum.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum solus episcopus possit hoc sacramentum conferre ; 2° utrum hæreticus vel quicumque alius ab Ecclesia præcisus possit hoc sacramentum conferre.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum tantum episcopus ordinis sacramentum conferat.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non tantum episcopus ordinis sacramentum conferat. Quia manus impositio ad consecrationem aliquid facit. Sed sacerdotibus qui ordinantur, non solus episcopus manus imponit, sed etiam sacerdotes adstantes. Ergo non solus episcopus confert ordinis sacramentum.

2. Præterea, tunc unicuique datur potestas ordinis, quando id ei exhibetur quod ad actum sui ordinis pertinet. Sed subdiaconis datur urceolus cum aqua, mantili [1] et manutergio ab archidiacono; similiter acolythis candelabrum cum cereo, et urceolus vacuus. Ergo non solus episcopus confert ordinis sacramentum,

3. Præterea, illa quæ sunt ordinis non possunt alicui committi qui non habet ordinem. Sed conferre ordines minores committitur aliquibus qui non sunt episcopi, sicut presbyteris cardinalibus. Ergo conferre ordines non est episcopalis ordinis.

4. Præterea cuicumque committitur principale, committitur et accessorium. Sed ordinis sacramentum ordinatur ad eucharistiam, sicut accessorium ad principale. Cum ergo sacerdos consecret eucharistiam, ipse etiam poterit ordines conferre.

5. Præterea, plus distat sacerdos a diacono, quam episcopus ab episcopo. Sed episcopus potest consecrare episcopum. Ergo et sacerdos potest promovere diaconum.

Sed contra, nobiliori modo applicantur ad divinum cultum ministri per ordines quam vasa sacra. Sed consecratio vasorum pertinet ad solum episcopum. Ergo multo fortius consecratio ministrorum.

Præterea, sacramentum ordinis est excellentius quam confirmationis. Sed solus episcopus confirmat. Ergo multo magis solus confert ordinis sacramentum.

Præterea, virgines per benedictionem non constituuntur in aliquo gradu spiritualis potestatis, sicut ordinati constituuntur. Sed virgines benedicere est solius episcopi. Ergo multo magis solus ipse potest aliquos ordinare.

Respondeo dicendum, quod potestas episcopalis habet se ad potestatem ordinum inferiorum, sicut politica, quæ conjectat bonum commune, ad inferiores artes et virtutes, quæ conjectant aliquod bonum speciale, ut ex dictis patet. Politica autem ponit, ut dicitur in I *Ethic.*, cap. II, a princ., legem inferioribus, scilicet quis quam debeat exercere, et quantum et qualiter. Et ideo ad episcopum pertinet in omnibus divinis ministeriis alios collocare. Unde ipse solus confirmat, quia confirmati in quodam officio confitendi fidem constituuntur: et ideo ipse etiam solus virgines benedicit, quæ figuram gerunt Ecclesiæ Christo desponsatæ, cujus cura ipsi principaliter committitur; ipse etiam in ministeriis ordinum ordinandos consecrat; et vasa, quibus uti debent, eis determinat sua consecratione ; sicut et officia sæcularia in civitatibus distribuuntur ab illo qui habet excellentiorem potestatem, sicut a rege.

Ad primum ergo dicendum, quod in impositione manuum non datur character sacerdotalis ordinis, ut ex dictis patet, sed gratia, secundum quam ad explendum ordinem sint idonei. Et quia indigent amplissima gratia, ideo sacerdotes manus cum episcopo imponunt eis qui in sacerdotes promoventur ; sed diaconis solus episcopus.

Ad secundum dicendum, quod quia archidiaconus est quasi princeps ministerii, ideo omnia quæ ad ministerium pertinent, ipse tradit: sicut cereum, quo acolythus diacono servit ante eum ad Evangelium, ipsum portando. et urceolum, quo servit subdiacono : et similiter dat subdiacono ea quibus superioribus ordinibus servit. Sed tamen in illis non

[1] Id est : « vase » ex Glossario Latinitatis mediæ.

consistit principalis actus subdiaconi, sed in hoc quod cooperatur circa materiam sacramenti: et ideo characterem accipit in hoc quod datur ei calix ab episcopo. Sed acolythus accipit characterem ex verbis episcopi in hoc quod accipit prædicta ab archidiacono, et magis in acceptione urceoli quam candelabri. Unde non sequitur quod archidiaconus ordinem conferat.

Ad tertium dicendum, quod papa, qui habet plenitudinem potestatis pontificalis, potest committere non episcopo ea quæ ad episcopalem dignitatem pertinent, dummodo illa non habeant immediatam relationem ad verum corpus Christi. Et ideo ex ejus commissione aliquis sacerdos simplex potest conferre minores ordines, et confirmare; non autem aliquis non sacerdos; nec iterum sacerdos majores ordines, qui habent immediatam relationem ad corpus Christi supra quod consecrandum papa non habet majorem potestatem quam simplex sacerdos.

Ad quartum dicendum, quod quamvis sacramentum eucharistiæ sit maximum sacramentum in se, tamen non collocat in aliquo officio, sicut ordinis sacramentum. Et ideo non est similis ratio.

Ad quintum dicendum, quod ad communicandum alteri quod quis habet, non exigitur solum propinquitas, sed et completio potestatis. Et quia sacerdos non habet completam potestatem in hierarchicis officiis, sicut episcopus, ideo non sequitur quod possit diaconos facere, quamvis ille ordo sit sibi propinquus.

Conclusio. — Cum episcopus propter excellentiorem quam habet potestatem, solus confirmet, virgines consecret, et in divinis ministeriis aliquos collocet, ad eum etiam solum pertinet sacros ordines conferre.

## ARTICULUS II.

*Utrum hæretici et ab Ecclesia præcisi possint ordines conferre.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæretici et ab Ecclesia præcisi non possint ordines conferre. Majus est enim conferre ordines quam aliquem absolvere vel ligare. Sed hæreticus non potest absolvere vel ligare. Ergo nec ordines conferre.

2. Præterea, sacerdos ab Ecclesia separatus conficere potest, quia in eo character indelebiliter manet, per quem hoc potest. Sed episcopus non accipit aliquem characterem in sui promotione. Ergo non est necesse quod episcopalis potestas remaneat in eo post separationem ejus ab Ecclesia.

3. Præterea, in nulla communitate ille qui a communitate expellitur, potest officia communitatis disponere. Sed ordines sunt quædam officia Ecclesiæ. Ergo ille qui extra Ecclesiam ponitur, non potest ordines conferre.

4. Præterea, sacramenta habent efficaciam ex passione Christi. Sed hæreticus non continuatur passioni Christi neque per propriam fidem, cum sit infidelis, neque per fidem Ecclesiæ, cum sit ab Ecclesia separatus. Ergo non potest sacramentum ordinis conferre.

5. Præterea, in ordinis collatione exigitur benedictio. Sed hæreticus non potest benedicere; quinimo benedictio ejus in maledictionem vertitur, ut patet per auctoritates in *Littera* inductas. Ergo non potest ordines conferre.

Sed contra est quod aliquis episcopus in hæresim lapsus, quando reconciliatur, non iterum consecratur. Ergo non amisit potestatem, quam habebat, ordines conferendi.

Præterea, major est potestas conferendi ordines, quam potestas ordinum. Sed potestas ordinum non amittitur propter hæresim vel aliquid hujusmodi. Ergo nec potestas conferendi ordines.

Præterea, sicut baptizans exhibet tantum ministerium exterius, ita et conferens ordines, Deo interius operante. Sed nulla ratione aliquis ab Ecclesia præcisus amittit baptizandi potestatem. Ergo nec ordines conferendi.

Respondeo dicendum, quod circa hoc ponuntur in *Littera*, loco cit., quatuor opiniones. Quidam enim dixerunt quod hæretici quamdiu ab Ecclesia tolerantur, habent potestatem ordines conferendi, non autem postquam fuerint ab Ecclesia præcisi; similiter nec degradati, et alii hujusmodi. Et hæc est prima opinio. Sed hoc non potest esse, quia omnis potestas quæ datur cum aliqua consecratione, nullo casu contingente tolli potest, re ipsa durante, sicut nec ipsa consecratio annullari, quia etiam altare vel chrisma semel consecrata perpetuo consecrata manent. Unde cum episcopalis potestas cum quadam consecratione detur, oportet quod perpetuo maneat, quantumcumque aliquis peccet vel ab Ecclesia præcidatur.

Et ideo alii dixerunt quod præcisi ab

Ecclesia, qui in Ecclesia episcopalem potestatem habuerunt, retinent potestatem alios ordinandi et promovendi, sed promoti ab eis hoc non habent. Et hæc est quarta opinio. Sed hoc etiam non potest esse, quia si illi qui fuerunt in Ecclesia promoti, retinent potestatem quam acceperunt, patet quod exequendo suam potestatem, veram consecrationem faciunt; ideo vere tribuunt omnem potestatem quæ cum consecratione datur, et sic ordinati ab eis vel promoti habent eamdem potestatem quam et ipsi.

Et ideo alii dixerunt quod etiam præcisi ab Ecclesia possunt ordines conferre et alia sacramenta, dummodo formam debitam et intentionem servent, et quantum ad primum effectum, qui est collatio sacramenti, et quantum ad ultimum, qui est collatio gratiæ. Et hæc est secunda opinio. Sed hoc etiam non potest stare, quia ex hoc ipso quod aliquis hæretico præciso ab Ecclesia in sacramentis communicat, peccat, et ita fictus accedit et gratiam consequi non potest, nisi forte in baptismo in articulo necessitatis.

Et ideo alii dicunt quod vera sacramenta conferunt, sed cum eis gratiam non dant, non propter inefficaciam sacramentorum, sed propter peccata recipientium ab eis sacramenta contra prohibitionem Ecclesiæ. Et hæc est tertia opinio, quæ vera est.

Ad primum ergo dicendum, quod effectus absolutionis non est aliud quam remissio peccatorum, quæ per gratiam fit, et ideo hæreticus non potest absolvere, sicut nec gratiam in sacramentis conferre; et iterum quia ad absolutionem requiritur jurisdictio, quam non habet ab Ecclesia præcisus.

Ad secundum dicendum, quod in promotione ipsius episcopi datur ei potestas, quæ perpetuo manet in eo, quamvis dici non possit character, quia per eam non ordinatur homo directe ad Deum, sed ad corpus Christi mysticum : et tamen, indelebiliter manet, sicut character, quia per consecrationem datur.

Ad tertium dicendum, quod illi qui promoventur ab hæreticis, quamvis accipiant ordinem, non tamen recipiunt executionem, ut licite possint in suis ordinibus ministrare, ratione illa quam objectio tangit.

Ad quartum dicendum, quod per fidem Ecclesiæ continuantur passioni Christi, quia quamvis in ea non sint secundum se, sunt tamen in ea secundum formam Ecclesiæ quam servant.

Ad quintum dicendum, quod hoc est referendum ad ultimum effectum sacramentorum, ut tertia opinio dicit.

Conclusio. — Possunt episcopi hæretici, et ab Ecclesia præcisi, cum nullo unquam casu potestas cum consecratione data, re ipsa manente perdi queat, sacros conferre ordines sicut et cætera sacramenta : ordinati tamen ab illis, nullam susceptorum ordinum executionem suscipiunt aut gratiam.

## QUÆSTIO XXXIX.

### DE IMPEDIMENTIS HUJUS SACRAMENTI.

(In sex articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimentis hujus sacramenti.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum sexus femineus impediat hujus sacramenti susceptionem; 2° utrum carentia usus rationis; 3° utrum servitus; 4° utrum homicidium; 5° utrum illegitima nativitas; 6° utrum defectus membrorum.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum sexus femineus impediat ordinis susceptionem.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sexus femineus non impediat ordinis susceptionem, quia officium prophetæ est majus quam officium sacerdotis, quia propheta est medius inter Deum et sacerdotes, sicut sacerdos inter Deum et populum. Sed prophetæ officium aliquando mulieribus est concessum, ut patet IV Reg., xxii. Ergo et sacerdotii officium eis competere potest.

2. Præterea, sicut ordo ad quamdam eminentiam pertinet, ita et prælationis officium, et martyrium, et religionis status. Sed prælatio committitur mulieribus in novo Testamento, ut patet de abbatissis, et in veteri, ut patet de Debora, quæ judicavit Israel, Judic., iv. Competit etiam eis martyrium et religionis status. Ergo et ordo Ecclesiæ.

3. Præterea ordinum potestas in anima fundatur. Sed sexus non est in anima. Ergo diversitas sexus non facit distinctionem in receptione ordinum.

Sed contra est quod dicitur I ad Timoth., II, 12 : *Mulierem in Ecclesia docere * non permitto, nec dominari in virum.*

* *Docere mulieri.... neque dominari.*

Præterea, in ordinandis præexigitur corona, quamvis non de necessitate sacramenti. Sed corona vel tonsura non competit mulieribus, ut patet I ad Cor., XI. Ergo nec ordinum susceptio.

Respondeo dicendum, quod quædam requiruntur in recipiente sacramentum, quasi de necessitate sacramenti, quæ si desint, non potest aliquis suscipere neque sacramentum neque rem sacramenti; quædam vero requiruntur non de necessitate sacramenti, sed de necessitate præcepti, propter congruitatem ad sacramentum; et sine talibus aliquis suscipit sacramentum, sed non rem sacramenti. Dicendum ergo quod sexus virilis requiritur ad susceptionem ordinum, non solum secundo modo, sed etiam primo. Unde etsi mulieri exhibeantur omnia quæ in ordinibus fiunt, ordinem tamen non suscipit, quia cum sacramentum sit signum, in eis quæ in sacramento aguntur, requiritur non solum res, sed significatio rei, sicut dictum est in extrema unctione requiri quod sit infirmus, ut significetur curatione indigens. Cum igitur in sexu femineo non possit significari aliqua eminentia gradus, quia mulier statum subjectionis habet, ideo non potest ordinis sacramentum suscipere.

Quidam autem dixerunt quod sexus virilis est de necessitate præcepti, sed non de necessitate sacramenti, quia etiam in *Decretis*, cap. « Mulieres, » dist. XXXII, col. 184, et cap. « Diaconissam, » XXVII, quæst. I, col. 1382, fit mentio de diaconissa et presbytera. Sed diaconissa ibi dicitur quæ in aliquo actu diaconi participat, scilicet quæ legit homilias in ecclesia; presbytera autem dicitur vidua, quia presbyter idem est quod senior.

Ad primum ergo dicendum, quod prophetia non est sacramentum, sed Dei donum. Unde ibi non exigitur significatio, sed solum res. Et quia secundum rem in his quæ sunt animæ mulier non differt a viro, cum quandoque mulier inveniatur melior quantum ad animam multis viris, ideo donum prophetiæ et alia hujusmodi potest recipere, sed non ordinis sacramentum.

Et per hoc patet solutio ad secundum et tertium. De abbatissis tamen dicitur quod non habent prælationem ordinariam, sed quasi ex commissione, propter periculum cohabitationis virorum ad mulieres. Debora autem in temporalibus præfuit, non in sacerdotalibus : sicut et nunc possunt mulieres temporaliter dominari.

CONCLUSIO. — Mulieres cum statum subjectionis habeant, atque ita non possit in eis sacramenti ordinis significatio repræsentari, nullo modo hoc sacramentum suscipere possunt.

## ARTICULUS II.

### *Utrum pueri et carentes usu rationis ordines possint suscipere.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod pueri et qui carent usu rationis, non possint ordines suscipere; quia, ut in *Littera* dicitur, sacri canones in suscipientibus ordines certum et determinatum tempus statuerunt ætatis. Sed hoc non esset, si pueri recipere possent ordinis sacramentum. Ergo, etc.

2. Præterea, ordinis sacramentum est dignius quam matrimonium. Sed pueri et alii carentes usu rationis non possunt contrahere matrimonium. Ergo nec ordines suscipere.

3. Præterea, ejus est potentia cujus est actus, secundum Philosophum in lib. *De somno et vigil.*, cap. I, a princ. Sed actus ordinis requirit usum rationis. Ergo et ordinum potestas.

Sed contra, illi qui est ante annos discretionis promotus ad ordines, sine iteratione ipsorum quandoque in eis conceditur ministrare, ut patet extra *De cler. per saltum prom.* Hoc autem non esset, si ordinem non suscepisset. Ergo puer potest ordines suscipere.

Præterea, alia sacramenta in quibus character imprimitur possunt pueri suscipere, videlicet baptismum et confirmationem. Ergo pari ratione et ordines.

Respondeo dicendum, quod per pueritiam et alios defectus quibus tollitur usus rationis, præstatur impedimentum actui. Et ideo omnia illa sacramenta quæ actum requirunt suscipientis sacramentum talibus non competunt, sicut pœnitentia, matrimonium, et hujusmodi. Sed quia potestates infusæ sunt priores actibus, sicut et naturales, quamvis acquisitæ sint posteriores, remoto autem posteriori, non tollitur prius, ideo omnia sacramenta in quibus non requiritur actus suscipientis de necessitate sacramenti, sed potestas

aliqua spiritualis divinitus datur, possunt pueri suscipere, et alii qui usu rationis carent; hac tamen distinctione habita, quod in minoribus ordinibus requiritur discretionis tempus de honestate, propter dignitatem sacramenti, sed non de necessitate præcepti, neque de necessitate sacramenti. Unde aliqui, si necessitas adsit et spes profectus, ad minores ordines possunt ante annos discretionis promoveri sine peccato, et suscipiunt ordinem, quia quamvis tunc non sint idonei ad officia quæ in eis committuntur, tamen per assuefactionem idonei reddentur. Sed ad majores ordines requiritur usus rationis et de honestate, et de necessitate præcepti, et propter votum continentiæ quod habent annexum, et quia etiam eis sacramenta tractanda committuntur. Sed ad episcopatum, ubi etiam in corpus mysticum accipitur potestas, requiritur actus suscipientis curam animarum pastoralem; et ideo est etiam de necessitate consecrationis episcopalis quod usum rationis habeat.

Quidam autem dicunt quod ad omnes ordines requiritur usus rationis de necessitate sacramenti; sed eorum dictum ratione vel auctoritate non confirmatur.

Ad primum ergo dicendum, quod non omne quod est de necessitate præcepti, est de necessitate sacramenti, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod matrimonium causat consensus, qui sine usu rationis esse non potest. Sed in receptione ordinis non requiritur aliquis actus ex parte recipientium: quod patet ex hoc quod nullus actus ex parte eorum exprimitur in eorum consecratione; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod ejusdem est actus et potentia: sed tamen aliquando potentia præcedit, sicut liberum arbitrium, usum suum. Et sic est in proposito.

Conclusio. — Cum in sacramento Ordinis nullus actus suscipientis sit de necessitate sacramenti, sed solum spiritualis quædam potestas divinitus detur, etiam pueri rationis usu carentes, quod ad sacramenti rationem attinet, veros ordines suscipiunt; licet a majoribus, ex Ecclesiæ statuto, arcendi sint.

## ARTICULUS III.

### *Utrum servitus impediat aliquem a susceptione ordinis.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod servitus non impediat aliquem a susceptione ordinis. Subjectio enim corporalis non repugnat prælationi spirituali. Sed in servo est subjectio corporalis. Ergo non impeditur quin possit suscipere prælationem spiritualem, quæ in ordine datur.

2. Præterea, illud quod est occasio humilitatis, non debet impedire susceptionem alicujus sacramenti. Sed servitus est hujusmodi; unde Apostolus consulit quod si aliquis possit, magis utatur servitute, I Corinth., VII. Ergo non debet impedire a promotione ordinis.

3. Præterea, magis est turpe clericum in servum vendi, quam servum in clericum promoveri. Sed licite clericus in servum vendi potest : quia episcopus Nolanus, silicet Paulinus, seipsum in servum vendidit, ut in *Dialog.* Greg., lib. III, cap. I, col. 216, t. 3, legitur. Ergo multo fortius potest servus in clericum promoveri.

4. Sed contra videtur quod impediat quantum ad necessitatem sacramenti, quia mulier non potest suscipere ordinis sacramentum ratione subjectionis. Sed major subjectio est in servo, quia mulier non datur viro in ancillam, propter quod non est de pedibus sumpta. Ergo et servus sacramentum [1] non suscipit.

5. Præterea, aliquis ex quo suscipit ordinem, tenetur in ordine ministrare. Sed non potest simul ministrare domino suo carnali, et in spirituali ministerio. Ergo videtur quod non possit ordinem suscipere, quia dominus debet servari indemnis.

Respondeo dicendum, quod in susceptione ordinis mancipatur homo divinis officiis. Et quia nullus potest alteri dare quod suum non est; ideo servus, qui non habet potestatem sui, non potest ad ordines promoveri. Si tamen promovetur, ordinem suscipit : quia libertas non est de sacramenti necessitate, licet sit de necessitate præcepti; cum non impediat potestatem, sed actum tantum. Et similis

[1] Parm. : « hoc sacramentum non potest suscipere. »

ratio est de omnibus qui sunt aliis obligati, ut ratiociniis detenti, et hujusmodi personæ.

Ad primum ergo dicendum, quod in susceptione spiritualis potestatis est aliqua obligatio ad aliqua etiam corporaliter agenda : et ideo per corporalem subjectionem impeditur.

Ad secundum dicendum, quod ex multis aliis quæ non præstant impedimentum executioni ordinum, potest aliquis occasionem humilitatis accipere. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum, quod beatus Paulinus ex abundantia charitatis spiritu Dei ductus hoc fecit, quod rei eventus probavit, quia per ejus servitutem multi de grege suo sunt a servitute liberati. Et ideo non est ad consequentiam trahendum, quia *ubi spiritus Domini, ibi libertas;* II Cor., III, 17.

Ad quartum dicendum, quod signa sacramentalia ex naturali similitudine repræsentant. Mulier autem ex natura habet subjectionem, sed non servus. Et ideo non est simile.

Ad quintum dicendum, quod si est promotus, sciente domino suo, et non reclamante, ex hoc ipso efficitur ingenuus ; si autem eo nesciente, tunc episcopus et ille qui præsentavit, tenentur domino in duplum quam sit pretium servi, si sciverunt ipsum esse servum: alias si servus habeat peculium, debet seipsum redimere, alioquin redigeretur in servitutem domini sui non obstante quod ordinem suum exequi non potest.

Conclusio. — Servi cum sui potestatem non habeant, non possunt ad sacros ordines promoveri ; quos tamen vere suscipiunt, si eis conferantur.

## ARTICULUS IV.

*Utrum propter homicidium debeat aliquis ab ordinibus prohiberi.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod propter homicidium non debeat aliquis prohiberi a sacris ordinibus. Quia ordines nostri sumpserunt initium a Levitarum officio, ut in præcedenti distinctione dictum est. Sed Levitæ consecraverunt manus suas in sanguinis effusione fratrum suorum, ut patet Exodi, XXII. Ergo et in novo Testamento non debent aliqui a susceptione ordinum prohiberi propter sanguinis effusionem.

2. Præterea propter actum virtutis nullus debet impediri ab aliquo sacramento. Sed aliquando sanguis effunditur per justitiam, sicut a judice ; et peccaret habens officium, si non effunderet. Ergo non impeditur propter hoc a sacramenti susceptione.

3. Præterea, pœna non debetur nisi culpæ. Sed aliquis sine culpa quandoque homicidium committit, sicut se defendendo, vel etiam casualiter. Ergo non debet incurrere irregularitatis pœnam.

Sed contra hoc sunt plura canonum statuta, cap. « Miror, » col. 256 et cap. « Clericum, » col. 257, et cap. « De his cler., » dist. L, et cap. « Continebatur, » *De homic. volunt.*, Extra, et Ecclesiæ consuetudo.

Respondeo dicendum, quod omnes ordines referuntur ad eucharistiæ sacramentum, quod est sacramentum pacis nobis factæ per effusionem sanguinis Christi. Et quia homicidium maxime contrariatur paci, et homicidæ magis conformantur occidentibus Christum quam ipsi Christo occiso, cui omnes ministri prædicti sacramenti debent conformari, ideo de necessitate præcepti est quod non sit homidica qui ad ordines promovetur ; quamvis non sit de necessitate sacramenti.

Ad primum ergo dicendum, quod vetus lex inferebat pœnam sanguinis, non autem nova lex. Et ideo non est simile de ministris veteris et novæ legis quæ est *jugum suave et onus leve*, Matth., XI.

Ad secundum dicendum, quod irregularitas non incurritur propter peccatum tantum, sed principaliter propter ineptitudinem personæ ad sacramentum eucharistiæ ministrandum. Et ideo judex et omnes qui in causa sanguinis ei participant, sunt irregulares, propter hoc quod effusio sanguinis non decet ministros tanti [1] sacramenti.

Ad tertium dicendum, quod nullus facit nisi illud cujus est causa, quod est voluntarium in homine. Et ideo ille qui ignorans hominem occidit homicidio casuali, non dicitur homicida, nec irregularitatem incurrit, nisi operam dederit illicitæ rei, vel nisi omiserit debitam diligentiam, quia jam quodammodo efficitur

[1] Parm. : « dicti. »

voluntarium. Non autem hoc est propter hoc quod culpa careat, quia etiam sine culpa incurritur irregularitas. Et ideo etiam ille qui se defendendo in aliquo casu non peccat homicidium committens, nihilominus irregularis est.

Conclusio. — Quoniam paci, cujus eucharistia sacramentum est, maxime repugnat homicidium, homicidæ a sacris arceantur ordinibus, ex Ecclesiæ præcepto, non autem ex necessitate aliqua sacramenti.

### ARTICULUS V.

*Utrum illegitime nati debeant ab ordinibus suscipiendis impediri.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod illigitime nati non debeant ab ordinibus suscipiendis impediri, quia filius non debet portare iniquitatem patris, Ezech., XVIII. Portaret autem, si propter hoc impediretur ab ordinibus suscipiendis. Ergo, etc.

2. Præterea, magis impeditur aliquis propter defectum proprium quam alienum. Sed a susceptione ordinum propter illicitum concubitum suum non semper aliquis impeditur. Ergo nec propter illicitum concubitum patris sui.

Sed contra est quod dicitur Deuter., XXIII, 2 : *Non ingredietur manzer, hoc est de scorto natus, in Ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem.* Ergo multo minus debet promoveri ad ordines.

Respondeo dicendum, quod ordinati in quadam dignitate præ aliis constituuntur. Et ideo ex quadam honestate requiritur in eis claritas quædam, non de necessitate sacramenti, sed de necessitate præcepti, ut scilicet sint bonæ famæ, bonis moribus ornati, non publice pœnitentes. Et quia obscuratur hominis claritas ex vitiosa origine ; ideo etiam ex illegitimo toro nati a susceptione ordinum repelluntur, nisi cum eis dispensetur, et tanto est difficilior eorum dispensatio, quanto eorum origo est turpior.

Ad primum ergo dicendum, quod irregularitas non est pœna iniquitati debita. Et ideo patet quod illegitime nati non portant iniquitatem patris, ex hoc quod irregulares sunt.

Ad secundum dicendum, quod ea quæ per actum proprium committuntur, possunt per pœnitentiam et actum contrarium aboleri ; non autem ea quæ ex natura sunt; et ideo non est simile de vitioso actu, et de vitiosa origine.

Conclusio. — Cum ordinati constituantur in quadam præ aliis dignitate, quæ ex vitiosa origine obscuratur, illegitime nati impediuntur a suscipiendis ordinibus, præcepti potius quam sacramenti necessitate.

### ARTICULUS VI.

*Utrum propter defectum membrorum debeat aliquis impediri.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod propter defectum membrorum non debeat aliquis impediri, quia afflictio non debet addi afflicto. Ergo non debet privari ordinis gradu propter pœnam corporalis defectus.

2. Præterea, plus exigitur ad actum ordinis integritas discretionis quam integritas corporis. Sed aliqui possunt promoveri ante annos discretionis. Ergo et cum corporis defectu.

Sed contra, tales prohibebantur a ministerio veteris legis, Levitic., XXI. Ergo multo fortius debent in nova lege prohiberi. De bigamo vero dicetur in tractatu de Matrimonio.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, aliquis efficitur ineptus ad susceptionem ordinum vel propter impedimentum actus, vel propter impedimentum claritatis personæ. Et ideo patientes defectum in membris impediuntur a susceptione ordinis si sit talis defectus qui maculam notabilem inferat, per quem obscuretur personæ claritas, ut abscissio nasi, vel periculum in executione facere possit ; alias non impediuntur. Hæc autem integritas exigitur de necessitate sacramenti.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Mutilati aliquo membro notabilis infamiæ, vel quod ordinis executionem impediat, arceantur a sacris ordinibus.

## QUÆSTIO XL.

### DE HIS QUÆ SUNT ANNEXA SACRAMENTO ORDINIS.

(In septem articulos divisa.)

Deinde considerandum est de his quæ sunt annexa sacramento ordinis ; et circa hoc quæruntur septem : 1° utrum ordi-

nati debeant habere coronæ rasuram et tonsuram; 2° utrum corona sit ordo; 3° utrum per acceptionem coronæ aliquis renuntiet temporalibus bonis ; 4° utrum supra sacerdotalem ordinem debeat esse aliqua potestas episcopalis; 5° utrum episcopatus sit ordo; 6° utrum supra episcopos possit esse aliqua potestas superior in Ecclesia; 7° utrum vestes ministrorum convenienter sint in Ecclesia institutæ.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum ordinati debeant tonsuram deferre.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ordinati non debeant coronæ rasuram habere, quia Dominus comminatur captivitatem et dispersionem his qui sic attondentur : ut patet Deuteron., XXXII, 42 : *De captivitate nudati inimicorum capitis;* et Jerem., XLIX, 32 : *Dispergam eos in omnem ventum, qui sunt attonsi in comam.* Sed ministris Christi non debetur captivitas, sed libertas. Ergo coronæ rasura et tonsura eis non competit.

2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed figura coronæ præcessit in veteri lege in tonsura Nazaræorum, sicut in *Littera*, IV, dist. XXIV, dicitur. Ergo cum Nazaræi non essent ordinati ad ministerium divinum, videtur quod ministris Ecclesiæ non debeatur tonsura, vel rasura coronæ; et hoc etiam videtur per hoc quod conversi, qui non sunt ministri Ecclesiæ, tondentur in religionibus.

3. Præterea, per capillos superflua significantur, quia capilli ex superfluis generantur. Sed ministri altaris omnem superfluitatem a se debent expellere. Ergo totaliter debent caput radere, et non in modum coronæ.

Sed contra est quia secundum Gregorium, implic. *Sup.* illud IV *ps.* pœnitent. : *Et reges ut serviant* : « Servire Deo regnare est. » Sed corona est signum regni. Ergo illis qui ad divinum ministerium applicantur, corona competit.

Præterea, capilli in velamen dati sunt, ut patet I Corinth., XI. Sed ministri altaris debent habere mentem revelatam. Ergo competit eis rasura coronæ.

Respondeo dicendum, quod eis qui ad divina ministeria applicantur, competit rasura et tonsura, in modum coronæ, ratione figuræ : quia corona est signum regni et perfectionis, cum sit circularis; illi autem qui divinis ministeriis applicantur adipiscuntur regiam dignitatem, et perfecti in virtute esse debent. Competit etiam eis ratione subtractionis capillorum et ex parte superiori per rasuram, ne mens eorum temporalibus occupationibus a contemplatione divinorum retardetur, et ex parte inferiori per tonsuram, ne eorum sensus temporalibus obvolvantur.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus comminatur illis qui hoc ad cultum dæmonum faciebant.

Ad secundum dicendum, quod ea quæ fiebant in veteri Testamento, imperfecte repræsentant ea quæ sunt in novo. Et ideo ea quæ pertinent ad ministros novi Testamenti, non solum significabantur per officia Levitarum, sed etiam per omnes illos qui aliquam perfectionem profitebantur. Nazaræi autem profitebantur perfectionem quamdam in depositione comæ, significantes temporalium contemptum, quamvis non in modum coronæ deponerent, sed omnino totum, quia nondum erat tempus regalis et perfecti sacerdotii. Et similiter etiam conversi tondentur propter renuntiationem temporalium, sed non raduntur, quia non occupantur divinis ministeriis, in quibus divina oporteat eos mente contemplari.

Ad tertium dicendum, quod non solum debet significari temporalium abjectio, sed etiam regalis dignitas in forma coronæ; et ideo non debet totaliter coma tolli, et etiam ne indecens videatur.

Conclusio. — Conveniens est ut qui sacros suscipiunt ordines, tonsuram, quæ regni cujusdam et perfectionis signum est, deferant.

## ARTICULUS II.

*Utrum corona sit ordo.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corona sit ordo. Quia in actibus Ecclesiæ spiritualia corporalibus respondent. Sed corona est quoddam corporale signum quod Ecclesia adhibet. Ergo videtur quod signatum interius ei respondeat : et ita in coronatione imprimetur character, et erit ordo.

2. Præterea, sicut ab episcopo solum datur confirmatio, et alii ordines, ita et corona. Sed in confirmatione et aliis

ordinibus imprimitur character. Ergo et in corona : et sic idem quod prius.

3. Præterea, ordo importat quemdam dignitatis gradum. Sed clericus, hoc ipso quod clericus est, in gradu supra populum constituitur. Ergo corona, per quam efficitur clericus, est aliquis ordo.

Sed contra, nullus ordo datur nisi in missæ celebratione. Sed corona datur etiam absque officio missæ. Ergo non est ordo.

Præterea, in collatione cujuslibet ordinis fit mentio de aliqua potestate data; non autem in collatione coronæ. Ergo non est ordo.

Respondeo dicendum, quod ministri Ecclesiæ a populo separantur ad vacandum divino cultui. In cultu autem divino quædam sunt quæ per potentias determinatas sunt exercenda : et ad hoc datur spiritualis potestas ordinis : quædam autem sunt quæ communiter a toto ministrorum collegio fiunt, sicut dicere divinas laudes; et ad hoc non præexigitur aliqua potestas ordinis, sed solum quædam deputatio ad tale officium : et hoc fit per coronam. Et ideo non est ordo, sed præambulum ad ordinem.

Ad primum ergo dicendum, quod corona habet interius aliquid spirituale quod ei respondet sicut signatum signo; sed hoc non est aliqua spiritualis potestas; et ideo in corona non imprimitur character, nec est ordo.

Ad secundum dicendum, quod quamvis per coronam non imprimatur character, tamen deputatur homo ad divinum cultum. Et ideo talis deputatio debet fieri per summum ministrorum, scilicet per episcopum, qui etiam vestes benedicit, et vasa, et alia omnia quæ ad divinum cultum applicantur.

Ad tertium dicendum, quod ex hoc quod aliquis est clericus, est in altiori statu quam laicus; non tamen habet ampliorem potestatis gradum, qui ad ordinem requiritur.

Conclusio. — Cum per coronam nulla potestas peculiaris tradatur, sed ad communia quædam Ecclesiæ ministeria deputatio tantum fiat; non ordo est, sed ad ipsum potius est præambulum.

## ARTICULUS III.

*Utrum per acceptionem coronæ aliquis renuntiet temporalibus bonis.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per acceptionem coronæ aliquis renuntiet temporalibus bonis. Ipsi enim dicunt, cum coronantur : *Dominus pars hereditatis meæ.* Sed, sicut dicit Hieronymus, *Epist. ad Nepotian.*, § 5, col. 531, t. 1, « Dominus cum his temporalibus pars fieri dedignatur. » Ergo renuntiant temporalibus.

2. Præterea, justitia ministrorum novi Testamenti debeta bundare super ministros veteris Testamenti, ut patet Matth., v. Sed ministri veteris Testamenti, scilicet Levitæ, non acceperunt partem hereditatis cum fratribus suis, x, et xviii. Ergo nec ministri novi Testamenti habere debent.

3. Præterea, Hugo dicit, lib. II *De sacrament.*, part. iii, cap. ii, col. 421, t. 2, quod « postquam aliquis est factus clericus, debet deinceps de stipendiis Ecclesiæ sustentari. » Sed hoc non esset, si patrimonium suum retineret. Ergo videtur quod abrenuntiet in hoc quod fit clericus.

Sed contra est quod Jeremias fuit de ordine sacerdotali, ut patet Jerem., i. Sed ipse habuit possessionem hereditatis, ut patet Jerem., xxxii. Ergo clerici possunt habere patrimonialia bona.

Præterea, si hoc non possunt, non videretur tunc differentia inter clericos sæculares, et religiosos.

Respondeo dicendum, quod clerici in hoc quod coronam accipiunt, non renuntiant patrimonio, nec aliis rebus temporalibus: quia terrenorum possessio non contrariatur divino cultui, ad quem clerici deputantur, sed nimia eorum sollicitudo, quia, ut dicit Gregirius, lib. X *Moral.*, cap. xxx, col. 948, t. 1, « affectus in crimine est, non census[1]. »

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus dedignatur pars fieri, ut ex æquo cum aliis diligatur ita scilicet quod aliquis ponat finem suum in Deo, et in rebus mundi; non tamen dedignatur pars fieri eorum qui res mundi ita possident, ut

[1] Ita recentiores editi passim; edit. Patav. : « non sensus. » In veteribus deest, « non census. »

per eas a cultu divino non retrahantur.

Ad secundum dicendum, quod Levitæ in veteri Testamento habebant jus in hereditate paterna; sed ideo non acceperunt partem cum aliis tribubus, quia erant per omnes tribus dispergendi; quod fieri non potuisset, si unam determinatam partem terræ accepissent, sicut aliæ tribus.

Ad tertium dicendum, quod si sint indigentes clerici ad sacros ordines promoti, episcopus qui eos promovit, tenetur eis providere; alias non tenetur: ipsi autem ex ordine suscepto tenentur Ecclesiæ ministrare. Verbum autem Hugonis intelligitur de illis qui non habent unde sustententur.

Conclusio. — Clerici coronam suscipientes, cum per eam divino cultui deputantur, cui non repugnat rerum temporalium possessio, nunquam patrimonio et aliis temporalibus bonis renuntiare debent.

## ARTICULUS IV.

*Utrum supra sacerdotalem ordinem debeat esse aliqua potestas episcopalis.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod supra sacerdotalem ordinem non debeat esse aliqua potestas episcopalis. Sicut enim in *Littera* dicitur, IV, dist. xxiv, « ordo sacerdotalis ab Aaron sumpsit exordium. » Sed in veteri lege nullus erat supra Aaron. Ergo nec in nova lege debet aliqua potestas esse supra sacerdotalem.

2. Præterea, potestas ordinatur secundum actus. Sed nullus actus sacer potest esse major quam consecrare corpus Christi, ad quod est potestas sacerdotalis. Ergo supra sacerdotalem potestatem non debet esse episcopalis.

3. Præterea, sacerdos in offerendo gerit figuram Christi in Ecclesia, qui se Patri pro nobis obtulit. Sed in Ecclesia, nullus est major Christo, quia ipse est caput Ecclesiæ. Ergo nulla potestas debet esse supra sacerdotalem potestatem.

Sed contra, potestas tanto est altior, quanto ad plura se extendit. Sed potestas sacerdotalis, ut Dionysius dicit, cap. v *Eccles. hierarch.*, § 7, col. 507, t. 1, extendit se ad purgandum et illuminandum tantum; episcopalis autem ad hoc, et ad perficiendum. Ergo supra sacerdotalem potestatem debet esse episcopalis.

Præterea, divina ministeria debent esse magis ordinata quam humana. Sed humanorum officiorum ordo exigit ut in quolibet officio præponatur unus, qui sit princeps illius officii, sicut præponitur militibus dux. Ergo et sacerdotibus debet aliquis præponi qui sit sacerdotum princeps; et hic est episcopus. Ergo episcopalis potestas debet esse supra sacerdotalem.

Respondeo dicendum, quod sacerdos habet duos actus: unum principalem, scilicet consecrare corpus Christi; alterum secundarium, scilicet præparare populum Dei ad susceptionem hujus sacramenti, ut prius dictum est. Quantum autem ad primum actum potestas sacerdotis non dependet ab aliqua superiori potestate, nisi divina; sed quantum ad secundum, dependet ab aliqua superiori potestate et humana[1]. Omnis enim potestas quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, dependet ab illa potestate quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem non potest absolvere et ligare, nisi præsupposita prælationis jurisdictione, qua sibi subdantur illi quos absolvit; potest autem consecrare quamlibet materiam a Christo determinatam; nec aliud requiritur, quantum est de necessitate sacramenti, quamvis ex quadam congruitate præsupponatur actus episcopalis in consecratione altaris, et vestium et hujusmodi. Et ita patet quod oportet esse potestatem episcopalem supra sacerdotalem, quantum ad actum secundarium sacerdotis, non autem quantum ad primum.

Ad primum ergo dicendum, quod Aaron sacerdos fuit, et pontifex, id est sacerdotum princeps. Sumpsit ergo sacerdotalis potestas ab ipso exordium, inquantum fuit sacerdos sacrificia offerens, quod etiam minoribus sacerdotibus licebat; sed non ab eo, inquantum fuit pontifex, per quam potestatem poterat aliqua facere, ut ingredi semel in anno in Sancta sanctorum, quod aliis non licebat.

Ad secundum dicendum, quod quantum ad illum actum non est aliqua potestas superior, sed quantum ad alium, ut dictum est

Ad tertium dicendum, quod sicut om-

[1] Al.: « scilicet humana. »

nium rerum naturalium perfectiones præexistunt exemplariter in Deo ; ita Christus fuit exemplar omnium officiorum ecclesiasticorum. Unde unusquisque minister Ecclesiæ quantum ad aliquid gerit typum Christi, ut ex *Littera* patet, IV, dist. XXIV. Et tamen ille est superior qui secundum majorem perfectionem Christum repræsentat. Sacerdos autem repræsentat Christum in hoc quod per seipsum aliquod ministerium implevit ; sed episcopus in hoc quod alios ministros instituit, et Ecclesiam fundavit. Unde ad episcopum pertinet mancipare aliquid divinis officiis, quasi cultum divinum ad similitudinem Christi statuentem. Et propter hoc etiam episcopus specialiter sponsus Ecclesiæ dicitur, sicut Christus.

Conclusio. — Oportuit in Ecclesia supra sacerdotalem ordinem, episcopi potestatem esse a quo sacerdos jurisdictionem susciperet, ad ligandum et ad solvendum.

## ARTICULUS V.

*Utrum episcopatus sit ordo.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod episcopatus sit ordo. Primo per hoc quod Dionysius, cap. V *Eccles. hierarch.*, § 3, etc., col. 503, t. 1, assignat hoc tres ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, episcopum, sacerdotem, et ministrum. In *Littera* etiam, IV, dist. XXIV, dicitur quod est ordo episcoporum quadripartitus.

2. Præterea, ordo nihil aliud est quam quidam potestatis gradus in spiritualibus dispensandis. Sed episcopi possunt dispensare aliqua sacramenta, quæ non possunt sacerdotes ; sicut confirmationem, et ordinem. Ergo episcopatus est ordo.

3. Præterea, in Ecclesia non est aliqua spiritualis potestas, nisi ordinis, vel jurisdictionis. Sed ea quæ pertinent ad episcopalem potestatem non sunt jurisdictionis, alias possint committi non episcopo, quod falsum est. Ergo sunt potestatis ordinis. Ergo episcopus habet aliquem ordinem, quem non habet sacerdos simplex ; et sic episcopatus est ordo.

Sed contra est quod unus ordo non dependet a præcedenti quantum ad necessitatem sacramenti. Sed episcopalis potestas dependet a sacerdotali ; quia nullus potest recipere episcopalen potestatem nisi prius habeat sacerdotalem. Ergo episcopatus non est ordo.

Præterea, majores ordines non conferuntur nisi in sabbatis. Sed episcopalis potestas traditur in dominicis, ut statuitur in *Decretis*, dist. LXXV, cap. « Ordinationes, » ex Anacleto, col. 365, et cap. « Quod die dominico, » ex Leone I, col. 367. Ergo non est ordo.

Respondeo dicendum, quod ordo potest accipi dupliciter, uno modo secundum quod est sacramentum : et sic, ut prius dictum est, ordinatur omnis ordo ad eucharistiæ sacramentum. Unde cum episcopus non habeat potestatem superiorem sacerdote, quantum ad hoc episcopatus non erit ordo. Alio modo potest considerari ordo, secundum quod est officium quoddam respectu quarumdam actionum sacrarum : et sic cum episcopus habeat potestatem in actionibus hierarchicis respectu corporis mystici supra sacerdotem, episcopatus erit ordo. Et secundum hoc loquuntur auctoritates inductæ (*a*).

Unde patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod ordo, prout est sacramentum imprimens characterem, ordinatur specialiter ad sacramentum eucharistiæ, in quo ipse Christus continetur, quia per characterem ipsi Christo configuramur. Et ideo licet detur aliqua potestas spiritualis episcopo in sui promotione respectu aliquorum sacramentorum, non tamen illa potestas habet rationem characteris. Et propter hoc episcopatus non est ordo secundum quod ordo est sacramentum quoddam.

Ad tertium dicendum, quod potestas episcopalis non est tantum jurisdictionis, sed etiam ordinis, ut ex dictis patet, secundum quod ordo communiter accipitur.

Conclusio. — Episcopatus « ordo » esse dici potest, non quatenus sacramentum est ad eucharistiam ordinatum ; sed tantum ut est officium quoddam ad sacras et hierarchicas actiones.

## ARTICULUS VI.

*Utrum supra episcopos possit esse aliquis superior in Ecclesia.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod supra episcopos non possit esse aliquis superior in Ecclesia, quia omnes

(*a*) Juxta Aureolum, episcopatus non est alius ordo a sacerdotio distinctus.

episcopi sunt apostolorum successores. Sed potestas quæ est data uni apostolorum, scilicet Petro, Matth., xvi, est data omnibus apostolis, Joan., xx. Ergo omnes episcopi sunt pares, et unus non est supra alium.

2. Præterea, ritus ecclesiæ magis debet esse conformis ritui Judæorum quam ritui gentilium. Sed distinctio episcopalis dignitatis, et ordinatio unius supra alium, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xxiv, est a gentilibus introducta; in veteri autem lege non erat. Ergo nec in Ecclesia episcopus unus super alium esse debet.

3. Præterea, superior potestas non potest conferri per inferiorem, neque æqualis per æqualem : *quia sine ulla contradictione, quod minus est a meliore benedicitur*, Hebr., vii, 7 : unde etiam sacerdos non promovet episcopum, neque sacerdotem, sed episcopus sacerdotem. Sed episcopus potest quemlibet episcopum promovere : quia etiam Ostiensis episcopus consecrat papam. Ergo episcopalis dignitas in omnibus est æqualis ; et sic unus episcopus non debet alii subesse, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xxiv.

Sed contra est quod legitur in concilio Constantinopolitano I[1], can. v : « Veneramur, secundum Scripturas, et secundum canonum statuta et definitiones, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum primum esse et maximum episcoporum et post ipsum Constantinopolitanum episcopum. » Ergo unus episcopatus est super alium.

Præterea, beatus Cyrillus episcopus Alexandrinus dicit : « Ut membra maneamus in capite nostro apostolico throno Romanorum Pontificum[2], a quo nostrum est quærere, quid credere, et quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogantes præ omnibus ; quoniam ipsius est reprehendere, corrigere, statuere, disponere, solvere, et ligare, loco illius qui ipsum ædificavit : et nulli alii quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit, cui omnes jure divino caput inclinant, et primates mundi tanquam ipsi Domino Jesu Christo obediunt. » Ergo episcopi alicui subsunt etiam de jure divino.

Respondeo dicendum, quod ubicumque sunt multa ordinata in unum, oportet esse aliquid universale regimen supra particularia regimina : quia in omnibus virtutibus et artibus, ut dicitur in I *Eth.*, cap. i et ii, est ordo secundum ordinem finium. Bonum autem commune est divinius quam bonum speciale. Et ideo supra potestatem regitivam, quæ conjectat bonum speciale, oportet esse potestatem regitivam universalem respectu boni communis : alias non posset esse colligatio ad unum. Et ideo cum tota Ecclesia sit unum corpus, oportet si ista unitas debet conservari, quod sit aliqua potestas regitiva respectu totius Ecclesiæ supra potestatem episcopalem, qua unaquæque specialis Ecclesia regitur : et hæc est potestas papæ. Et ideo illi qui hanc potestatem negant, schismatici dicuntur, quasi divisores unitatis Ecclesiæ. Et inter episcopum simplicem et papam sunt alii gradus dignitatum, correspondentes gradibus unionis : secundum quos una congregatio, vel communitas, includit aliam ; sicut communitas provinciæ includit communitatem civitatis ; et communitas regni communitatem unius provinciæ, et communitas totius mundi includit communitatem unius regni.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis omnibus apostolis data sit communiter potestas ligandi et solvendi, tamen ut in hac potestate ordo aliquis significaretur, primo soli Petro data est, ut ostendatur quod ab eo in alios ista potestas debeat descendere : propter quod etiam ei dixit singulariter, Lucæ, xvii, 32 : *Confirma fratres tuos* ; et Joan., xxi, 17 : *Pasce oves meas* ; id est, « loco mei, » ut dicit Chrysostomus[3], « præpositus, et caput esto fratrum, ut ipsi te in loco meo assumentes, ubique

[1] Non occurrit expresse sub his verbis in canonibus qui nunc extant, sed in Constantin. I, can. v, dicitur : « Constantinopolitanæ civitatis episcopus debet habere primatus honorem post Romanum. » In Constantin. IV, can. xxi : « Definimus neminem quemquam eorum qui sedibus patriarchalibus præsunt inhonorare, sed omni reverentia dignos judicare, præcipue quidem sanctissimum Papam, etc. » In Conc. Chalcedon. act. XVI ; « Perpendimus omnem primatum et honorem præcipuum secundum canones Dei amantissimo antiquæ Romæ archiepiscopo consecrari. »

[2] Hæc ex libro Thesaur. citantur a S. Thoma in opusculo contra Græcos ; at ibi non inveniri notat Nicolai ; sed ex quibusdam Græcis fragmentis colligi quoad primam partem, Turriano, lib. II *De pot. pont.*, et Lindano in Panoplia assertoribus. In sententiis legit idem Nicolai : « Romanorum Pontifice. »

[3] Non jam legi locum hunc in operibus Chrysostomi notat Nicolai. Vide tamen *Hom.* lxxxvii *in Joannem*, ubi sic : « Princeps Apostolorum erat Petrus et cœtus vertex : hinc fratrum curam ei committit. » Et *Hom.* iii *in Acta apostol.* : Merito Petrus auctoritatem primus usurpat, ut qui omnes habeat in manu : ad hunc enim dicitur, Luc., xxii : *Confirma fratres tuos.* »

terrarum te in throno tuo sedentem prædicent et confirment. »

Ad secundum dicendum, quod ritus Judæorum non erat diffusus in diversis regnis et provinciis, sed tantum in una gente : et ideo non oportebat quod sub eo qui habebat postestatem principalem, alii pontifices distinguerentur. Sed Ecclesiæ ritus, sicut et Gentilium, per diversas nationes diffunditur ; et ideo oportet quod quantum ad hoc magis Gentilium ritui quam Judæorum Ecclesiæ status conformetur.

Ad tertium dicendum, quod potestas sacerdotis exceditur a potestate episcopi, quasi a potestate alterius generis ; sed potestas episcopi exceditur a potestate papæ, quasi a potestate ejusdem generis. Et ideo omnem actum hierarchicum, quem potest facere papa in ministratione sacramentorum, potest facere episcopus, non autem omnem actum quem potest facere[1] episcopus potest facere sacerdos in sacramentorum collatione. Et ideo quantum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales, et propter hoc quilibet episcopus alium potest consecrare.

Conclusio. — Rationi consentaneum est ut ad Ecclesiæ unitatem conservandam supra potestatem episcopalem, qua particularis Ecclesia regitur, sit summi Pontificiis potestas, qua universa regatur Ecclesia.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum vestes ministrorum convenienter sint in Ecclesia institutæ.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod vestes ministrorum non convenienter sint in Ecclesia institutæ. Ministri enim novi Testamenti magis tenentur ad castitatem quam ministri veteris. Sed inter alias vestes ministrorum veteris Testamenti erant feminalia [2] in signum castitatis ; Exod., xxviii, et Levit., vi. Ergo multo fortius esse debent inter vestes ministrorum Ecclesiæ.

2. Præterea, sacerdotium novi Testamenti est dignius quam sacerdotium veteris. Sed veteres sacerdotes habebant mitras, quod est signum dignitatis. Ergo sacerdotes novæ legis eas debent habere.

3. Præterea, sacerdos est propinquior ordinibus ministrorum quam ordo episcopalis. Sed episcopi utuntur vestibus ministrorum ; dalmatica scilicet, quæ est vestis diaconi, et tunica, quæ est vestis subdiaconi. Ergo multo fortius debent uti eis simplices sacerdotes.

4. Præterea, in veteri lege pontifex deferebat superhumerale, quod significabat onus Evangelii, ut dicit Beda lib. III *De tabernac.*, cap. iv, col. 467, t. 2. Hoc autem maxime pontificibus nostris incumbit. Ergo debet habere superhumerale.

5. Præterea, in « rationali, » quo utebantur pontifices veteris legis, scribebantur *doctrina et veritas*. Sed veritas maxime in nova lege declarata est. Ergo pontificibus novæ legis competit.

6. Præterea, lamina aurea, in qua scriptum erat dignissimum nomen Dei, erat dignissimum ornamentorum [3] legis veteris. Ergo illud maxime debuit transferri in novam legem.

7. Præterea, ea quæ exterius geruntur in ministris Ecclesiæ, sunt signa interioris potestatis. Sed archiepiscopus non habet alterius generis potestatem quam episcopus, ut dictum est. Ergo non debet habere pallium, quod non habent episcopi.

8. Præterea, potestatis plenitudo residet penes Romanum Pontificem. Sed ipse non habet baculum. Ergo nec alii episcopi debent habere.

Respondeo dicendum, quod vestes ministrorum designant idoneitatem quæ in eis requiruntur ad tractandum divina. Et quia quædam sunt quæ in omnibus requiruntur, et quædam requiruntur in superioribus quæ non ita exiguntur in inferioribus ; ideo quædam vestes sunt omnibus ministris communes, quædam autem superioribus tantum. Et ideo omnibus ministris competit « amictus » humeros tegens, quo significatur fortitudo ad divina officia exequenda, quibus mancipantur ; et similiter « alba, » quæ significat puritatem vitæ ; et « cingulum, » quod significat repressionem carnis. Sed subdiaconus ulterius habet « manipulum » in sinistra, quo significatur extersio minimarum macularum : quia manipulus est quasi sudarium ad extergendum vultum ; ipsi enim primo ad sacra tractanda admittuntur : habet etiam « tu-

[1] Parm. : « Episcopo. »
[2] Parm. : « femoralia. »

[3] Al. : « ornamentum. »

nicam strictam, » per quam doctrina Christi significatur ; unde et in veteri lege in ipsa tintinnabula pendebant, subdiaconi enim primo admittuntur ad doctrinam novæ legis annuntiandam. Sed diaconus habet amplius « stolam » in sinistro humero, in signum quod applicatur in ministerium in ipsis sacramentis ; et « dalmaticam, » quæ est vestis larga, sic dicta, quia in Dalmaticis partibus primo usus ejus fuit, ad designandum quod ipse primo dispensator sacramentorum ponitur ; ipse enim sanguinem dispensat ; in dispensatione autem largitas requiritur. Sed sacerdoti in utroque humero ponitur « stola, » ut ostendatur quod ei plena potestas dispensandi sacramenta datur, non ut ministro alterius, et ideo stola descendit usque ad inferiora. Habet etiam « casulam, » quæ significat charitatem, quia ipse charitatis conficit sacramentum, scilicet eucharistiam. Sed episcopis adduntur novem ornamenta super sacerdotes, quæ sunt « caligæ, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, mitra, chirothecæ, annulus, et baculus ; » quia novem sunt quæ ipsi supra sacerdotes possunt, scilicet clericos ordinare, virgines benedicere, pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, clericos deponere, synodos celebrare, Chrisma conficere, vestes et vasa consecrare. Vel per « caligas» significatur rectitudo gressuum; per « sandalia, » quæ pedes tegunt, contemptus terrenorum ; per « succinctorium, » quo stola ligatur cum alba, amor honestatis ; per « tunicam » perseverantia, quia Joseph tunicam talarem habuisse legitur quasi descendentem usque ad talos, per quos significatur extremitas vitæ; per « dalmaticam » largitas in operibus misericordiæ, per « chirothecas, » cautela in opere ; per « mitram » scientia utriusque Testamenti : unde et duo cornua habet ; per « baculum » cura pastoralis, qua habet colligere vagos, quod significat curvitas in capite baculi, sustentare infirmos, quod ipse stipes significat baculi, et pungere lentos, quod significat stimulus in pede baculi, unde versus :

Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta;

per « annulum » sacramenta fidei, quia Ecclesia desponsatur Christo. Episcopi enim sunt sponsi Ecclesiæ loco Christi. Sed ulterius archiepiscopi « pallium » habent, in signum privilegiatæ potestatis : significat enim torquem auream, quam solebant legitime certantes accipere.

Ad primum ergo dicendum, quod sacerdotibus veteris legis indicebatur continentia illo tantum tempore quo ad suum ministerium accedebant. Et ideo in castitatis signum tunc servandæ, in sacrificiorum oblatione femoralibus utebantur. Sed ministris novi Testamenti indicitur perpetua continentia. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod mitra non erat signum alicujus dignitatis; fuit enim sicut quoddam galerum, ut Hieronymus dicit *Epist.* LXIV *ad Fabiol.*, § 13, col. 614, t. 1 ; sed cidaris, quæ erat signum dignitatis, solum pontificibus dabatur, sicut et nunc mitra.

Ad tertium dicendum, quod potestas ministrorum est in episcopo sicut in origine, non autem in sacerdote, quia ipse non confert illos ordines. Et ideo magis episcopus quam sacerdos vestibus ministrorum utitur.

Ad quartum dicendum, quod loco superhumeralis utuntur stola, quæ ad idem significandum est, ad quod erat superhumerale.

Ad quintum dicendum, quod pallium succedit loco rationalis.

Ad sextum dicendum, quod pro illa lamina habet pontifex noster crucem, ut Innocentius III dicit, lib I *De myster. missæ*, cap. LIII et seq., sicut pro femoralibus habet sandalia, pro linea albam, pro balteo cingulum, pro podere, seu talari veste, tunicam, pro ephod amictum, pro rationali pallium, pro cidari mitram.

Ad septimum dicendum, quod quamvis non habeat alterius generis potestatem, tamen eamdem habet ampliorem : et ideo ad hanc perfectionem designandam ipsi pallium datur, quo undique circumdatur.

Ad octavum dicendum, quod Romanus pontifex non utitur baculo, quia Petrus misit ipsum ad suscitandum quemdam discipulum suum, qui postea factus est episcopus Trevirensis (*a*). Et ideo in diœcesi Trevirensi papa baculum portat, et non in aliis locis.

(*a*) Cum Petrus duos discipulos ad prædicandum misisset, et ipsi xx dietas ivissent, unus illorum defunctus est. Quod cum Petrus ad se redeuntem alterum cognovisset baculum suum eidem tradidit, et super corpus defuncti ponendum mandavit. Quod cum factum esset, ille qui per dies

Vel etiam in signum quod non habet coarctatam potestatem; quod curvatio baculi significat.

Conclusio. — Omnibus Ecclesiæ ministris ad divina exequenda officia, variæ ac multiplices aptatæ sunt vestes; prout unicuique convenire indicavit Ecclesia, a Spiritu sancto edocta.

## QUÆSTIO XLI.

### DE SACRAMENTO MATRIMONII, IN QUANTUM EST IN OFFICIUM NATURÆ.

(In quatuor articulos divisa.)

Post hæc considerandum est de matrimonio : et primo agendum est de eo, inquantum est in officium naturæ; secundo, inquantum est sacramentum; tertio, inquantum absolute et secundum se consideratur.

Circa primum quæruntur quatuor : 1° utrum sit de jure naturali; 2° utrum cadat sub præcepto; 3° utrum ejus actus sit licitus; 4° utrum possit esse meritorius.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum matrimonium sit de jure naturali.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non sit naturale, quia jus naturale est quod natura omnia animalia docuit. Sed in aliis animalibus est conjunctio sexuum absque matrimonio. Ergo matrimonium non est de jure naturali.

2. Præterea, id quod est de jure naturali invenitur in omnibus hominibus secundum quemlibet statum eorum. Sed matrimonium non fuit in quolibet statu hominum : quia, sicut dicit Tullius, in I *Rhetor.*, sc. *De invent.*, circ. princ., « homines a principio silvestres erant et tunc nemo scivit proprios liberos, nec certas nuptias, » in quibus matrimonium consistit. Ergo non est naturale.

3. Præterea, naturalia sunt eadem apud omnes. Sed non eodem modo est matrimonium apud omnes; cum pro diversis legibus diversimode matrimonium celebretur. Ergo non est naturale.

4. Præterea, illa sine quibus potest salvari naturæ intentio, non videntur esse naturalia. Sed natura intendit conservationem speciei per generationem, quæ potest esse sine matrimonio, ut patet in fornicariis. Ergo matrimonium non est naturale.

Sed contra est quod in principio *Digestorum*, I, Juri operam, ff. *de Just. et Jure*, dicitur : « Naturale est, » etc. « hinc descendit maris et feminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus. »

Præterea, Philosophus in VIII *Ethic.*, cap. xii, a med., dicit quod « homo est magis naturaliter conjugale animal quam politicum. » Sed « homo est naturaliter animal politicum et gregale, » ut ipse dicit, lib. I *Politic.*, cap. ii, a princ. Ergo est naturaliter conjugale : et sic conjugium, sive matrimonium est naturale.

Respondeo dicendum, quod aliquid dicitur esse naturale dupliciter : uno modo sicut ex principiis naturæ ex necessitate causatum, ut moveri sursum est naturale igni : et sic matrimonium non est naturale, nec aliquid eorum quæ mediante vel movente libero arbitrio complentur; alio modo dicitur naturale, ad quod natura inclinat, sed mediante libero arbitrio completur; sicut actus virtutum, vel virtutes dicuntur naturales; et hoc modo matrimonium est naturale, quia ratio naturalis ad ipsum inclinat dupliciter. Primo quantum ad principalem ejus finem, qui est bonum prolis. Non enim intendit natura solum generationem prolis, sed etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, inquantum homo est, qui est virtutis status. Unde secundum Philosophum, lib. VIII *Ethic.*, cap. xi, et xii, a med., « tria » a parentibus habemus, scilicet « esse, nutrimentum et disciplinam. » Filius autem a parente educari et instrui non posset, nisi determinatos et certos parentes haberet : quod non esset, nisi esset aliqua obligatio viri ad mulierem determinatam, quæ matrimonium facit. Secundo quantum ad secundarium finem matrimonii, qui est mutuum obsequium sibi a conjugibus in rebus domesticis impensum. Sicut enim naturalis ratio dictat ut homines simul cohabitent, quia unus non sufficit sibi in omnibus quæ ad ipsam vitam pertinent,

xl jacuerat resurrexit. Hic dicitur fuisse beatus Martialis, vel ut alibi legitur Sanctus Fronto; qui autem defunctus fuerat fuit presbyter Gregorius. Hæc ex *Catol. sanct.* — Sed Episcopus Trevirensis a B. Petro missus vocabatur Eucharius.

ratione cujus dicitur homo naturaliter politicus; ita etiam eorum quibus indigetur ad humanam vitam, quædam opera sunt competentia viris, quædam mulieribus. Unde natura movet ut sit quædam viri ad mulierem associatio, in qua est matrimonium. Et has duas causas ponit Philosophus in VIII *Ethic.*, loc. cit.

Ad primum ergo dicendum, quod natura hominis ad aliquid inclinat dupliciter : uno modo, quia est conveniens naturæ generis, et hoc est commune omnibus animalibus; alio modo quia est conveniens naturæ differentiæ qua species humana abundat a genere, inquantum est rationalis, sicut est prudentiæ actus, vel temperantiæ. Et sicut natura generis quamvis sit una in omnibus animalibus, non tamen eodem modo est in omnibus, ita etiam non inclinat eodem modo in omnibus sed secundum quod unicuique competit. Ad matrimonium ergo inclinat natura hominis ex parte differentiæ quantum ad rationem secundam assignatam : unde Philosophus, loc. sup. cit., et lib. II *Politic.*, cap. I, hanc rationem assignat in hominibus supra alia animalia : sed quantum ad rationem primam inclinat ex parte generis : unde dicit quod filiorum procreatio communis est omnibus animalibus. Tamen ad hoc non inclinat natura eodem modo in omnibus animalibus : quia quædam animalia sunt quorum filii nati statim possunt sufficienter sibi victum quærere, vel ad quorum sustentationem mater sufficit; et in his non est aliqua maris ad feminam determinatio; in illis autem quorum filii indigent utriusque sustentatione, sed ad parvum tempus, invenitur aliqua determinatio quantum ad tempus illud, sicut in avibus quibusdam patet. Sed in homine, quia indiget filius cura parentum usque ad magnum tempus, est maxima determinatio masculi ad feminam, ad quam etiam natura generis inclinat.

Ad secundum dicendum, quod verbum Tullii potest esse verum quantum ad aliquam gentem; si tamen accipiatur principium proximum illius gentis, per quod ab aliis gentibus est distincta : quia non in omnibus perducitur ad effectum id ad quod naturalis ratio inclinat : non autem est verum universaliter, quia a principio humani generis sacra Scriptura recitat fuisse conjugia.

Ad tertium dicendum, quod secundum Philosophum in VII *Eth.*, cir. fin. lib., « natura humana non est immobilis, sicut divina. » Et ideo diversificantur ea quæ sunt de jure naturali, secundum diversos status, et conditiones hominum : quamvis ea quæ sunt in rebus divinis naturaliter nullo modo varientur.

Ad quartum dicendum, quod natura non tantum intendit esse in prole, sed etiam perfectum esse ad quod exigitur matrimonium, ut ex dictis patet.

Conclusio. — Matrimonium de jure naturæ, vel naturale est; non quia sit a natura, sed quia ad ipsum propter bonum prolis et mutuum fidele obsequium maxime natura inclinat.

## ARTICULUS II.

*Utrum matrimonium cadat sub præcepto.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium adhuc maneat sub præcepto, quia præceptum obligat, quamdiu non revocatur. Sed prima institutio matrimonii fuit sub præcepto, ut in *Littera* dicitur : nec unquam hoc præceptum legitur revocatum, imo confirmatum, Matth., XIX, 6 : *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Ergo adhuc est matrimonium sub præcepto.

2. Præterea, præcepta juris naturalis secundum omne tempus obligant. Sed matrimonium est de jure naturali, ut dictum est. Ergo, etc.

3. Præterea, bonum speciei est melius quam bonum individui, quia « bonum gentis est divinius quam bonum unius hominis, » ut dicitur in I *Ethicor.*, cap. II, circ. fin. Sed præceptum primo homini datum ad conservationem individui per actum nutritivæ adhuc obligat. Ergo multo magis præceptum de matrimonio quod pertinet ad conservationem speciei.

4. Præterea, ubi manet eadem ratio obligans, eadem obligatio manere debet. Sed propter hoc obligabantur homines ad matrimonium antiquo tempore, ne multiplicatio humani generis cessaret. Cum ergo hoc idem sequatur, si quilibet libere potest a matrimonio abstinere, videtur quod matrimonium sit in præcepto.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., VII, 38 : *Qui non jungit* matrimonio virginem suam, *melius facit*, scilicet quam qui jungit. Ergo contractus matrimonii nunc non est sub præcepto.

Præterea, nulli debetur præmium pro transgressione præcepti. Sed virginibus

debetur speciale præmium, scilicet aureola. Ergo matrimonium non est sub præcepto.

Respondeo dicendum, quod natura inclinat ad aliquid dupliciter : uno modo sicut ad id quod est necessarium ad perfectionem unius, et talis inclinatio quemlibet obligat, quia naturales perfectiones omnibus sunt communes ; alio modo inclinat ad aliquid quod est necessarium ad perfectionem multitudinis ; et cum multa sint hujusmodi quorum unum impedit aliud, ex tali inclinatione non obligatur quilibet homo per modum præcepti ; alias quilibet homo obligaretur ad agriculturam et ædificatoriam, et ad hujusmodi officia quæ sunt necessaria communitati humanæ ; sed inclinationi naturæ satisfit, cum per diversos diversa de prædictis complentur. Cum ergo ad perfectionem humanæ multitudinis sit necessarium aliquos contemplativæ vitæ inservire, quæ maxime per matrimonium impeditur ; inclinatio naturæ ad matrimonium non obligat per modum præcepti, etiam secundum philosophos. Unde Theophrastus probat quod sapienti non expedit nubere, ut refert Hieron., lib. I *Cont. Jovin.*, § 47, col. 276, t. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod præceptum illud non est revocatum, nec tamen obligat unumquemque, ratione jam dicta, nisi illo tempore quo paucitas hominum exigebat ut quilibet generationi vacaret.

Ad secundum et tertium patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum, quod natura humana communiter ad diversa officia et actus inclinat, ut jam dictum est. Sed quia est diversimode in diversis, secundum quod individuatur in hoc vel in illo : unum magis inclinat ad unum illorum officiorum, et aliud magis ad aliud[1], ex diversitate complexionum diversorum individuorum. Et ex hac diversitate simul cum divina providentia, quæ omnia moderatur, contingit quod unus eligat unum officium, ut agriculturam, alius aliud. Et sic etiam contingit quod quidam eligant matrimonialem vitam et quidam contemplativam. Unde nullum periculum imminet.

Conclusio. — Non tenentur homines ex præcepto ad contrahendum matrimonium : cum vitam contemplativam impediat, cui tamen aliquos ad humanam multitudinis perfectionem vacare oportet.

## ARTICULUS III.

*Utrum actus matrimonii sit licitus.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonialis semper sit peccatum. Dicitur enim I Cor., VII, 29 : Qui nubunt, sint tanquam non nubentes. Sed non nubentes non exercent actum matrimonialem. Ergo etiam nubentes peccant in actu illo.

2. Præterea, Isa., LIX, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Sed actus matrimonialis dividit hominem a Deo ; unde Exodi, XIX, præcipitur populo, qui debebat Deum videre, quod non accederet ad uxores suas ; et Hieronymus dicit, *Epist. ad Ageruch.*, a med., et lib. I *Cont. Jovin.*, cap. XVIII, ad fin., quod « in actu matrimoniali Spiritus sanctus prophetarum corda non tangit. » Ergo est iniquitas.

3. Præterea, illud quod secundum se est turpe, nullo modo potest bene fieri. Sed actus matrimonialis semper habet concupiscentiam adjunctam, quæ semper est turpis. Ergo semper est peccatum.

4. Præterea, nihil excusatur nisi peccatum. Sed actus matrimonialis indiget excusari per bona matrimonii, ut Magister dicit, IV, dist. XXVI. Ergo est peccatum.

5. Præterea, de similibus specie est idem judicium. Sed concubitus matrimonialis est ejusdem speciei cum actu adulterii, quia ad idem terminatur, scilicet ad speciem humanam. Ergo cum actus adulterii sit peccatum et actus matrimonii.

6. Præterea, superfluitas in passionibus corrumpit virtutem. Sed semper in actu matrimoniali est superfluitas delectationis, adeo ut absorbeat rationem, quæ est principale hominis bonum ; unde Philosophus dicit in VII *Ethic.*, cap. XI, ad fin., quod « impossibile est hominem aliquid in ipsa intelligere. » Ergo actus matrimonialis semper est peccatum.

Sed contra, I Cor., VII, 36 : *Si nubat, virgo non peccat*, et I Timoth., V, 14 :

[1] Ita passim. Al. : « aliud ad aliud : et ex diversitate simul cum divina providentia, » etc., aliis omissis. Forte, « et alium magis ad aliud. »

*Volo juniores nubere et filios procreare.* Sed procreatio filiorum non potest esse sine carnali conjunctione. Ergo actus matrimonialis non est peccatum; alias Apostolus non voluisset illud.

Præterea, nullum peccatum est in præcepto. Sed actus matrimonialis est in præcepto, I Cor., VII, 3: *Uxori vir debitum reddat.* Ergo non est peccatum.

Respondeo dicendum, quod, supposito quod natura corporalis a Deo bono sit instituta, impossibile est dicere quod ea quæ pertinent ad conservationem naturæ corporalis, et ad quæ natura inclinat, sint universaliter mala. Et ideo cum inclinatio sit naturæ ad prolis procreationem, per quam natura speciei conservatur, impossibile est dicere quod actus quo procreatur proles sit universaliter illicitus, ut in eo medium virtutis inveniri non possit nisi ponatur, secundum quorumdam insaniam, quod res corruptibiles creatæ sunt a malo Deo; ex quo forte derivatur illa opinio quæ in *Littera* tangitur, IV, dist. XXVI. Et ideo est pessima hæresis.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus in verbis illis non prohibuit matrimonii actum, sicut nec rerum possessionem, cum dixit: *Qui utuntur hoc mundo, sint quasi* * *non utentes*: sed in utroque fruitionem prohibuit quod patet ex ipso modo loquendi; non enim dixit, *sint non utentes*, vel, *non habentes*, sed; *quasi non utentes*, vel, *quasi non habentes.*

Ad secundum dicendum, quod Deo conjungimur et secundum habitum gratiæ, et secundum actum contemplationis et amoris. Quod ergo primam conjunctionem separat, semper est peccatum; non semper autem quod secundam, quia aliqua occupatio licita circa res inferiores animum distrahit, ut actu Deo conjungi non sit idoneus, et hoc præcipue accidit in carnali conjunctione, in qua detinetur mens propter delectationem intensam. Et propter hoc illis quibus competit divina contemplari, aut sacra tractare, indicitur pro tempore illo abstinentia ab uxoribus. Et secundum hoc etiam dicitur quod Spiritus sanctus, quantum ad actum revelationis secretorum, non tangebat mentes prophetarum in usu matrimonii.

Ad tertium dicendum, quod turpitudo illa concupiscentiæ, quæ actum matrimonialem semper concomitatur, non est turpitudo culpæ, sed pœnæ, ex peccato primo proveniens, ut scilicet inferiores vires et membra corporis rationi non obediant. Et propter hoc ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum, quod illud proprie excusari dicitur, quod aliquam similitudinem mali habet, et tamen non est malum, vel non tantum quantum apparet, quia quædam excusantur a toto, quædam a tanto. Et quia actus matrimonialis propter corruptionem concupiscentiæ habet similitudinem actus inordinati, ideo per bona matrimonii excusatur a toto, ut non sit peccatum.

Ad quintum dicendum, quod quamvis sunt in specie naturæ, idem tamen differunt in specie moris, quam una circumstantia variat, scilicet accedere ad suam vel non suam; sicut etiam occidere hominem per violentiam vel per justitiam, facit diversam speciem moris, quamvis sit una species naturæ, et tamen unum est licitum, aliud illicitum.

Ad sextum dicendum, quod superfluitas passionis, quæ virtutem corrumpit, non solum impedit rationis actum, sed etiam tollit rationis ordinem; quod non facit delectationis intensio in actu matrimoniali, quia etsi tunc non ordinetur homo, tamen a ratione est præordinatus.

Conclusio. — Cum ad prolis procreationem sit ipsum matrimonium institutum, actus ipsius semper licitus est.

## ARTICULUS IV.

*Utrum actus matrimonii sit meritorius.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonialis non sit meritorius. Chrysostomus [1] enim dicit *Super Matthæum, Op. imperf. hom.* I. inter med. et fin. : « Matrimonium etsi utentibus se pœnam non inferat, mercedem tamen non præstat. » Sed meritum respectu mercedis dicitur. Ergo actus matrimonialis non est meritorius.

2. Præterea, illud quod est meritorium, dimittere non est laudabile. Sed laudabilis est virginitas, per quam matrimonium dimittitur. Ergo matrimonialis actus non est meritorius.

3. Præterea, qui utitur indulgentia sibi facta, beneficio recepto utitur. Sed ex

[1] Parm. : « Chrysostomus enim dicit *super Matth.* (alius auctor). »

hoc quod alicui præstatur beneficium, non meretur. Ergo actus matrimonialis non est meritorius.

4. Præterea, meritum in difficultate consistit, sicut et virtus. Sed actus matrimonialis non habet difficultatem, sed delectationem. Ergo non est meritorius.

5. Præterea, illud quod non potest fieri sine peccato veniali, nunquam est meritorium, quia non potest homo simul mereri et demereri. Sed in actu matrimoniali semper est peccatum veniale, quia etiam primus motus in hujusmodi delectationem est peccatum veniale. Ergo actus prædictus non potest esse meritorius.

Sed contra, omnis actus quo impletur præceptum, est meritorius, si ex charitate fiat. Sed actus matrimonialis est hujusmodi, quia dicitur I Corinth., VII, 3 : *Uxori vir debitum reddat.* Ergo, etc.

Præterea, omnis actus virtutis est meritorius. Sed actus prædictus est actus justitiæ, quia dicitur redditio debiti. Ergo meritorius est.

Respondeo dicendum, quod cum nullus actus ex deliberata voluntate procedens sit indifferens, ut in libro II dictum est, actus matrimonialis semper est peccatum vel meritorius in eo qui gratiam habet. Si enim ad actum matrimonialem virtus inducat vel justitiæ, ut debitum reddat, vel religionis, ut proles ad cultum Dei procreetur, est meritorius. Si autem moveat libido sistens intra bona matrimonii, ut scilicet nullo modo ad aliam accedere vellet, est peccatum veniale ; si autem extra bona matrimonii efferatur, ut scilicet cum quacumque muliere idem facere proponeret, est peccatum mortale. Natura autem movere non potest quin vel ordinetur ratione, et sic erit motus [1] virtutis, vel non ordinetur, et sic erit motus libidinis.

Ad primum ergo dicendum, quod radix merendi quantum ad præmium substantiale est ipsa charitas ; sed quantum ad aliquod accidentale præmium ratio meriti consistit in difficultate actus ; et sic actus matrimonii non est meritorius, sed primo modo.

Ad secundum dicendum, quod homo potest mereri et in minoribus bonis et in majoribus. Unde quando aliquis minora bona dimittit, ut majora faciat, laudandus est a minus meritorio actu discedens.

[1] Parm. hic et infra : « actus. »

Ad tertium dicendum, quod indulgentia quandoque est de minoribus malis, et sic indulgetur actus matrimonii, prout ad ipsum movet libido intra terminos matrimonii consistens, sic enim est veniale peccatum. Sed prout ad ipsum movet virtus, sic est meritorius, et non habet indulgentiam, nisi secundum quod est indulgentia de minoribus bonis, quæ idem est quod concessio. Nec est inconveniens quod ille qui tali concessione utitur, mereatur, quia bonus usus beneficiorum Dei meritorius est.

Ad quartum dicendum, quod difficultas laboris requiritur ad meritum præmii accidentalis : sed ad meritum præmii essentialis requiritur difficultas consistens in ordinatione medii ; et hoc est etiam in actu matrimoniali.

Ad quintum dicendum, quod primus motus, secundum quod dicitur peccatum veniale, est motus appetitus in aliquod inordinatum delectabile, quod non est in actu matrimoniali, et ideo ratio non sequitur.

Conclusio. — Actus matrimonialis semper meritorius est, si ad ipsum homines religionis vel justitiæ virtute inducantur.

## QUÆSTIO XLII.

### DE MATRIMONIO, INQUANTUM EST SACRAMENTUM.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de matrimonio, inquantum est sacramentum.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum sit sacramentum ; 2° utrum debuerit institui ante peccatum ; 3° utrum conferat gratiam ; 4° utrum carnalis commixtio sit de integritate matrimonii.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum matrimonium sit sacramentum.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non sit sacramentum. Omne enim sacramentum novæ legis habet aliquam formam, quæ est de essentia sacramenti. Sed benedictio, quæ fit per sacerdotes in nuptiis, non est de

essentia matrimoni. Ergo non est sacramentum.

2. Præterea, sacramentum, secundum Hugonem, lib. I *De sacram.*, part. IX, cap. II, col. 317, t. 2, est materiale elementum. Sed matrimonium non habet pro materia aliquod materiale elementum. Ergo non est sacramentum.

3. Præterea, sacramenta habent efficaciam ex passione Christi. Sed per matrimonium non conformatur homo passioni Christi, quæ fuit pœnalis, cum habeat delectationem adjunctam. Ergo non est sacramentum.

4. Præterea, omne sacramentum novæ legis efficit quod figurat. Sed matrimonium non efficit conjunctionem Christi et Ecclesiæ, quam significat. Ergo matrimonium non est sacramentum.

5. Præterea, in aliis sacramentis est aliquid quod est res et sacramentum. Sed hoc non potest inveniri in matrimonio, cum non imprimat characterem; alias non iteraretur. Ergo non est sacramentum.

Sed contra est quod dicitur Ephes., v, 32 : *Sacramentum hoc est magnum*. Ergo, etc.

Præterea, sacramentum est sacræ rei signum. Sed matrimonium est hujusmodi. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod sacramenmentum importat aliquod remedium sanctitatis homini contra peccatum exhibitum per sensibilia signa. Unde cum hoc inveniatur in matrimonio, inter sacramenta computatur (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod verba quibus consensus exprimitur matrimonialis sunt forma hujus sacramenti, non autem benedictio sacerdotis, quæ est quoddam sacramentale.

Ad secundum dicendum, quod sacramentum matrimonii perficitur per actum ejus qui sacramento illo utitur, sicut pœnitentia. Et ideo sicut pœnitentia non habet aliam materiam nisi ipso actus sensui subjectos, qui sunt loco materialis elementi, ita est de matrimonio.

Ad tertium dicendum, quod quamvis matrimonium non conformetur passioni Christi quantum ab pœnam, conformatur tamen ei quantum ad charitatem, per quam pro Ecclesia sibi in sponsam conjungenda passus est.

Ad quartum dicendum, quod unio Christi ad Ecclesiam non est res contenta in hoc sacramento, sed res significata, et non contenta, et talem rem nullum sacramentum efficit; sed habet aliam contentam ac significatam quam efficit, ut dicitur in solut. sequent. Magister autem, IV, dist. XXVI, ponit rem non contentam, quia erat hujus opinionis, quod non haberet rem aliquam contentam.

Ad quintum dicendum, quod etiam in hoc sacramento sunt illa tria, quia sacramentum tantum sunt actus exterius apparentes; sed res et sacramentum est obligatio quæ innascitur viri ad mulierem ex talibus actibus : sed res ultima contenta est effectus hujus sacramenti, non contenta autem est res quam Magister determinat, loc. cit.

CONCLUSIO. — Cum matrimonium per sensibilia signa sanctitatis remedium contra peccatum hominis exhibeat, sacramentum est.

## ARTICULUS II.

*Utrum hoc sacramentum debuerit institui ante peccatum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non debuerit instititui ante peccatum, quia illud quod est de jure naturali, non indiget institutione. Sed matrimonium est hujusmodi, ut ex dictis patet. Ergo non debuit institui.

2. Præterea, sacramenta sunt quædam medicinæ contra morbum peccati. Sed medicina non præparatur nisi morbo. Ergo ante peccatum non debuit institui.

3. Præterea, ad idem institutio una sufficit. Sed matrimonium fuit institutum etiam post peccatum, ut in *Littera* dicitur. Ergo ante peccatum non fuit institutum.

4. Præterea, institutio sacramenti debet esse a Deo. Sed ante peccatum verba quæ ad ad matrimonium pertinent, non sunt determinate dicta a Deo, sed ab Adam; illa autem verba quæ Deus dixit, Gen., I, 28: *Crescite et multiplicamini*, dicta sunt brutis etiam, in quibus non est matrimonium. Ergo matrimonium non fuit institutum ante peccatum.

(*a*) Duo sunt tenenda de matrimonio, nec opposita eorum possunt asseri sine periculo hæresis. Primum est quod matrimonium est licitum, et ideo Tatiani, Martiani, et cæteri qui nuptiis detrahunt hæretici censentur. Secundum est quod matrimonium est sacramentum eo modo quo sacræ rei signum sacramentum dicitur. Sed utrum matrimonium habeat plenam univocationem cum aliis sacramentis? Negat Durandus.

5. Præterea, matrimonium est sacramentum novæ legis. Sed sacramenta novæ legis a Christo initium sumpserunt. Ergo non debuit ante peccatum institui.

Sed contra est quod dicitur Matth., xix, 4 : *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos?*

Præterea, matrimonium est institutum ad procreationem prolis. Sed ante peccatum erat necessaria homini procreatio prolis. Ergo ante peccatum debuit matrimonium institui.

Respondeo dicendum, quod natura inclinat ad matrimonium, intendens aliquod bonum, ad quod quidem variatur secundum diversos hominum status, et ideo oportet quod secundum illud bonum diversimode in diversis statibus hominum instituatur. Et ideo matrimonium, secundum quod ordinatur ad procreationem prolis, quæ erat necessaria etiam peccato non existente, institutum fuit ante peccatum; secundum autem quod remedium præbet contra vulnus peccati, institutum fuit post peccatum tempore legis naturæ; secundum autem determinationem personarum institutionem habuit in lege Moysi; sed secundum quod repræsentat mysterium conjunctionis Christi et Ecclesiæ, institutionem habuit in nova lege; et secundum hoc est sacramentum novæ legis. Quantum vero ad alias utilitates quæ ex matrimonio consequuntur, sicut est amicitia, et mutuum obsequium sibi a conjugibus impensum, habet institutionem in lege civili. Sed quia de ratione sacramenti est quod sit signum et remedium, ideo quantum ad medias institutiones, competit ei ratio sacramenti; sed quantum ad primam institutionem, competit ei quod sit in officium naturæ, quantum vero ad ultimam, quod sit in officium civilitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod illa quæ in communi sunt de jure naturali, indigent institutione quantum ad eorum determinationem quæ diversimode competit secundum diversos status : sicut de jure naturali est quod maleficia puniantur ; sed quod talis pœna tali culpæ apponatur, per determinationem juris positivi fit.

Ad secundum dicendum, quod matrimonium non est tantum in remedium contra peccatum, sed principaliter est in officium naturæ; et sic institutum fuit ante peccatum, non autem prout est in remedium.

Ad tertium dicendum, quod secundum diversa quæ oportet in matrimonio determinari, non est inconveniens quod habuerit diversas institutiones. Et sic illa diversa institutio non est ejusdem secundum idem.

Ad quartum dicendum, quod matrimonium ante peccatum institutum fuit a Deo, quando homini mulierem de costa formavit in adjutorium, et dixit eis : *Crescite, et multiplicamini;* quod quamvis etiam aliis animalibus dixerit, non tamen per ea eodem modo implendum fuit sicut per homines. Adam vero verba illa protulit a Deo inspiratus, ut intelligeret matrimonii institutionem a Deo factam,

Ad quintum dicendum, quod quantum ad hoc quod matrimonium est sacramentum novæ legis, non fuit ante Christum institutum, ut ex dictis patet.

Conclusio. — Matrimonium, ut est in officium naturæ, institutum fuit a Deo ante peccatum : ut remedium vero post peccatum fuit institutum.

## ARTICULUS III.

*Utrum matrimonium conferat gratiam.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non conferat gratiam, quia secundum Hugonem, lib. I *De sacram.*, part. ix, cap. ii, col. 317, t. 2, « sacramenta ex sanctificatione invisibilem gratiam conferunt. » Sed matrimonium non habet aliquam sanctificationem quæ sit de essentia ejus. Ergo non confertur gratia in ipso.

2. Præterea, omne sacramentum conferens gratiam confert ipsam ex materia et forma sua. Sed actus qui sunt materia in hoc sacramento, non sunt causa gratiæ, quia hoc esset pelagiana hæresis, scilicet quod actus nostri sint causa gratiæ : verba etiam exprimentia consensum non sunt causa gratiæ, nam ex eis non fit aliqua sanctificatio. Ergo in matrimonio nullo modo gratia datur.

3. Præterea, gratia ordinata contra vulnus peccati est necessaria omnibus habentibus vulnus illud. Sed in omnibus invenitur concupiscentiæ vulnus. Si ergo in matrimonio daretur gratia contra vulnus concupiscentiæ, deberent omnes homines matrimonium contrahere ; essetque stultum valde a matrimonio abstinere.

4. Præterea, infirmitas non accipit

medicamentum ab eo a quo accipit intensionem. Sed per matrimonium concupiscentia accipit intensionem : quia, sicut dicit Philosophus in III *Ethic.*, cap. ult., ad fin., « insatiabilis est concupiscentiæ appetitus, et per operationem congruam augetur. » Ergo videtur quod in matrimonio non conferatur remedium gratiæ contra concupiscentiam.

Sed contra, definitio et definitum debent converti. Sed in definitione sacramenti ponitur causalitas gratiæ. Ergo cum matrimonium sit sacramentum erit gratiæ causa.

Præterea, Augustinus dicit lib. *De bono viduitatis*, et lib. IX *Sup. Gen. ad lit.*, cap. VII, col. 397, t. 3, quod « matrimonium est ægrotis remedium. » Sed non est in remedium, nisi inquantum aliquam efficaciam habet. Ergo habet aliquid efficaciæ ad reprimendam concupiscentiam Sed concupiscentia non reprimitur nisi per gratiam. Ergo in ipso confertur gratia.

Respondeo dicendum, quod circa hoc fuit triplex opinio.

Quidam enim dixerunt quod matrimonium nullo modo est causa gratiæ, sed est tantum signum. Sed hoc non potest stare : quia secundum hoc in nullo abundaret a sacramentis veteris legis. Unde non esset aliqua ratio quare sacramentis novæ legis annumeraretur : quod enim remedium præbeat satisfaciendo concupiscentiæ, ne in præceps ruat, dum nimis arctatur, habuit etiam in veteri lege ex ipsa natura actus.

Et ideo alii dixerunt quod confertur illi gratia in ordine ad recessum a malo, quia excusatur actus a peccato, qui sine matrimonio peccatum esset. Sed hoc esset nimis parum, quia hoc etiam in veteri lege habuit. Et ideo dicunt quod facit recedere a malo, inquantum constringit concupiscentiam, ne extra bona matrimonii feratur, non autem per gratiam illam fit aliquod auxilium ad bene operandum. Sed hoc non potest stare, quia eadem gratia est quæ impedit peccatum, et quæ ad bonum inclinat; sicut idem calor, qui aufert frigus, et qui calefacit.

Unde alii dicunt quod matrimonium, inquantum in fide Christi contrahitur, habet ut conferat gratiam adjuvantem ad illa operanda quæ in matrimonio requiruntur : et hoc probabilius est[1], quia ubicumque datur divinitus aliqua facultas, dantur etiam auxilia quibus homo convenienter uti possit facultate illa: sicut patet quod omnibus potentiis animæ respondent aliqua membra corporis, quibus in actum exire possint. Unde cum in matrimonio detur homini ex divina institutione facultas utendi uxore sua ad procreationem prolis, datur etiam gratia, sine qua id convenienter facere non posset, sicut etiam de potestate ordinis supra dictum est. Et sic ista gratia data, est ultima res contenta in hoc sacramento (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod sicut habet aqua baptismi quod « corpus tangat, et cor abluat » ex tactu carnis Christi, ita matrimonium hoc habet ex hoc quod Christus sua passione illud repræsentavit, et non principaliter ex aliqua sanctificatione sacerdotis.

Ad secundum dicendum, quod sicut aqua baptismi cum forma verborum non operatur immediate ad gratiam, sed ad characterem; ita actus exteriores, et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam qui est sacramentum matrimonii, et hujusmodi nexus ex virtute divinæ institutionis dispositive operatur ad gratiam.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet, nisi contra concupiscentiæ morbum posset aliquod efficacius remedium adhiberi : adhibetur autem majus remedium per opera spiritualia et carnis mortificationem, ab illis qui matrimonio non utuntur.

Ad quartum dicendum, quod contra concupiscentiam potest præstari remedium dupliciter : uno modo ex parte ipsius concupiscentiæ, ut reprimatur in sua

[1] Vide III part., quæst. LXII, art. 1, et concilium Tridentinum, sess. XXIV, can. II.

(*a*) Aliter juristæ, aliter theologi de collatione gratiæ per matrimonium opinantur. Juristæ qui noverunt textum Decretorum et Decretalium in quibus mens Romanæ Ecclesiæ exprimitur, et fuerunt expositores et glossatores Canonum et Decretalium, et aliqui eorum fuerunt de collegio cardinalium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, tenent quod in sacramento matrimonii non confertur gratia. Et Durandus allegat in hac parte Gaufredum, Hostiensem, Bernardum, et addit : cum eorum scripta et dicta habentur a Papa et cardinalibus, et a prælatis et cæteris Ecclesiarum rectoribus, nec quoad prædictum articulum de matrimonio reprobentur, hæc opinio sustineri potest. Huic Magister consentit. Sed contrariam quasi communiter theologi tenent, nisi gratiæ obicem contrahentes ponant.

radice, et sic remedium præstat matrimonium per gratiam quæ in eo datur; alio modo ex parte actus ejus ; et hoc dupliciter : uno modo ut actus ad quem concupiscentia inclinat, exterius turpitudine careat; et hoc fit per bona matrimonii, quæ honestant carnalem concupiscentiam; alio modo ut actus turpitudinem habens impediatur, quod fit ex ipsa natura actus; quia dum concupiscentiæ satisfit in actu conjugali, ad alias corruptelas non ita incitat. Propter quod dicit Apostolus I Corinth., vii, 9 : *Melius est nubere quam uri.* Quamvis enim opera concupiscentiæ [1] congrua [2] secundum se nata sint concupiscentiam augere, tamen secundum quod ratione ordinantur, ipsam reprimunt, quia ex similibus actibus similes relinquuntur dispositiones et habitus.

Conclusio. — Matrimonium, quod in fide Christi contrahitur, habet quod gratiam conferat, ad ea operanda adjuvantem quæ in matrimonio requiruntur.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum carnalis commixtio sit de integritate matrimonii.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod carnalis commixtio sit de integritate matrimonii. In ipsa enim institutione matrimonii dictum est, Gen., ii, 24 : *Erunt duo in carne una.* Sed hoc non fit nisi per carnalem commixtionem. Ergo est de integritate matrimonii.

2. Præterea, illud quod pertinet ad sacramenti significationem, est de necessitate sacramenti, ut prædictum est. Sed carnalis commixtio pertinet ad significationem matrimonii, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xxvi. Ergo est de integritate sacramenti.

3. Præterea, hoc sacramentum ordinatur ad conservationem speciei. Sed conservatio speciei non potest fieri sine carnali commixtione. Ergo est de integritate sacramenti.

4. Præterea, matrimonium est sacramentum secundum quod remedium contra concupiscentiam præstat : de quo dicit Apostolus I Corinth., vii, 9, quod *melius est nubere quam uri.* Sed hoc remedium non præstat his qui carnaliter non commiscentur. Ergo idem quod prius.

Sed contra, in paradiso fuit matrimonium. Sed ibi non fuit carnalis copula. Ergo commixtio carnalis non est de integritate matrimonii.

Præterea, sacramentum ex suo nomine sanctificationem importat. Sed sine carnali commixtione est matrimonium sanctius, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xxvi. Ergo carnalis commixtio non est de necessitate sacramenti.

Respondeo dicendum, quod duplex est integritas : una, quæ attenditur secundum perfectionem primam, quæ consistit in ipso esse rei; alia, quæ attenditur secundum perfectionem secundam, quæ consistit in operatione. Quia ergo carnalis commixtio est quædam operatio, sive usus matrimonii, per quod facultas ad hoc datur; ideo erit carnalis commixtio de secunda integritate matrimonii, et non de prima.

Ad primum ergo dicendum, quod Adam exposuit integritatem matrimonii quantum ad utramque perfectionem, quia res ex suo actu innotescit.

Ad secundum dicendum, quod significatio rei contentæ est de necessitate sacramenti, et ad hanc significationem non pertinet carnalis commixtio, sed ad rem non contentam, ut ex dictis patet.

Ad tertium dicendum, quod res non pervenit ad finem suum nisi per actum proprium. Unde ex hoc quod finis matrimonii non habetur sine carnali commixtione, oportet quod sit de integritate secunda, et non de prima.

Ad quartum dicendum, quod ante commixtionem carnalem est matrimonium in remedium ex gratia quæ in eo datur, quamvis non ex actu, qui pertinet ad integritatem secundam.

Conclusio. — Carnalis commixtio non ad primam, sed ad secundam spectat matrimonii perfectionem tamquam ejus operatio sive usus.

[1] Parm. : « concupiscentia. »

[2] Al. : « congregata; » Nicolai : « cognata. »

# QUÆSTIO XLIII.

## DE MATRIMONIO QUANTUM AD SPONSALIA.

(In tres articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de matrimonio absolute considerato : ubi primo agendum est de sponsalibus ; secundo, de matrimonii ratione ; tertio, de ejus causa efficiente, scilicet de consensu ; quarto, de ejus bonis ; quinto, de impedimentis ipsius; sexto, de secundis nuptiis; septimo, de quibusdam matrimonio annexis.

Circa primum quæruntur tria: 1° quid sint sponsalia; 2° qui possint contrahere sponsalia; 3° utrum sponsalia dirimi possint.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum sponsalia sint futurarum nuptiarum promissio.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sponsalia non convenienter dicantur « futurarum nuptiarum promissio, » ut habetur ex verbis Nicolai I papæ, in resp. ad consulta Bulgar., *Decr.*, XXX, qu. v, c. III, col. 1448, quia, sicut dicit Isidorus, lib. IX *Etym.*, cap. VII, § 4, col. 364, t. 3, « est aliquis sponsus, non quia promittitur, sed quia spondet, et sponsores dat. » Sed a sponsalibus dicitur aliquis sponsus. Ergo male dicuntur promissio.

2. Præterea, quicumque promittit aliquid, debet compelli ad solvendum. Sed illi qui sponsalia contraxerunt, non compelluntur per Ecclesiam ad matrimonium complendum. Ergo sponsalia non sunt promissio.

3. Præterea, in sponsalibus non est quandoque sola promissio, sed additur juramentum, et aliquæ arrhæ. Ergo videtur quod non debuerint solum per promissionem definiri.

4. Præterea, matrimonia debent esse libera et absoluta. Sed sponsalia quandoque fiunt sub aliqua conditione etiam accipiendæ pecuniæ. Ergo non convenienter dicuntur promissio nuptiarum.

5. Præterea, promissio quæ est de rebus futuris vituperatur Jacobi, IV. Sed circa sacramenta non debet aliquid esse vituperabile. Non ergo debet fieri futurarum nuptiarum promissio.

6. Præterea, nullus dicitur sponsus nisi a sponsalibus. Sed aliquis dicitur sponsus ex præsentibus nuptiis, ut in *Littera* dicitur. Ergo sponsalia non semper sunt futurarum nuptiarum promissio.

Respondeo dicendum, quod consensus in conjugalem copulam per verba de futuro non facit matrimonium, sed matrimonii promissionem ; et hæc promissio dicitur « sponsalia a spondendo, » ut dicit Isidorus, loc. cit. Nam ante usum tabularum, matrimonii cautiones dabant, quibus spondebant se invicem consentire in jure matrimoniali, et fidejussores dabant. Fit autem ista promissio dupliciter, scilicet, absolute, et sub conditione. Absolute quatuor modis : primo nuda promissione ut cum dicitur : « Accipiam te in meam, » et e converso ; secundo, datis arrhis sponsalitiis, ut pecunia, vel aliquo hujusmodi ; tertio, annuli subarrhatione; quarto, interveniente juramento. Si autem fiat dicta promissio sub conditione, distinguenda est; quia aut est conditio honesta, ut cum dicitur : « Accipiam te, si parentibus placeat; » et tunc, stante conditione, stat promissio, et non stante non stat ; aut est inhonesta, et hoc dupliciter : quia aut est contraria bonis matrimonii, ut si dicam : « Accipiam te, si venena sterilitatis procures, » et tunc non contrahuntur sponsalia : aut non est contraria bonis matrimonii, ut si dicam : « Accipiam te, si furtis meis consentias, » et tunc stat promissio ; sed tollenda est conditio.

Ad primum ergo dicendum, quod ipsa sponsalia, et sponsorum datio est promissionis confirmatio, et ideo ab hoc denominatur quasi a perfectiori.

Ad secundum dicendum, quod ex tali promissione obligatur unus alteri ad matrimonium contrahendum ; et peccat mortaliter non solvens promissum, nisi legitimum impedimentum interveniat: et secundum hoc Ecclesia cogit, injungendo pœnitentiam pro peccato. Tamen in foro contentioso non compellitur, quia matrimonia coacta consueverunt malos exitus habere ; nisi forte juramentum intervenerit, quia tunc cogendus est qui promisit, ut quidam dicunt, quamvis aliis non videatur, propter causam prædictam, præcipue si de uxoricidio timeretur.

Ad tertium dicendum, quod illa addita non sunt nisi ad confirmandam promissionem : unde non sunt aliud quam promissio.

Ad quartum dicendum, quod conditio illa quæ apponitur, non tollit matrimonii libertatem : quia si est inhonesta, debet abjici; si autem honesta, aut est de bonis simpliciter, ut si dicatur : « Accipiam te, si placet parentibus, » et hæc conditio non tollit libertatem sponsalium, sed auget ei honestatem ; aut est de utilibus, ut si dicatur : « Contraham tecum, si dabis mihi centum » et tunc hoc non ponitur quasi ad vendendum consensum matrimonii [1], sed intelligitur ut promissio dotis : unde matrimonium libertatem non perdit. Quandoque autem apponitur conditio pecuniæ, per modum pœnæ, et tunc quia matrimonia debent esse libera, talis conditio non stat ; nec potest exigi pœna illa ab eo qui non vult matrimonium complere.

Ad quintum dicendum, quod Jacobus non intendit prohibere quod omnino aliquis nullam promissionem faciat de futuris, sed quod non promittat quasi fiduciam habens de vita sua : unde docet quod debet apponi conditio, « si Deus voluerit » quæ etiamsi verbis non exprimatur, corde tamen debet intelligi.

Ad sextum dicendum, quod in matrimonio potest considerari ipsa conjunctio matrimonialis, et actus ejus : et a sponsione primi in futurum dicitur sponsus a sponsalibus contractis per verba de futuro : et a sponsione secundi dicitur aliquis sponsus, etiam quando contractum est matrimonium per verba de præsenti, quia ex hoc ipso spondet matrimonii actum. Tamen a prima sponsione dicuntur sponsalia proprie, quæ sunt quædam sacramentalia matrimonii, sicut exorcismus baptismi.

Conclusio. — Cum consensus in conjugalem copulam per verba de futuro matrimonium non faciat, sponsalia a spondendo dicta, non matrimonium, sed futurarum sunt nuptiarum promissio.

[1] Ita exemplum an. 1486. Al. : « quasi ad utendum consensu matrimonii. »

## ARTICULUS II.

*Utrum tempus septennii sit convenienter assignatum sponsalibus contrahendis.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod tempus septennii non sit convenienter assignatum sponsalibus contrahendis. Contractus enim qui per alios fieri potest, non requirit discretionem in illis ad quos pertinet. Sed sponsalia fieri possunt per parentes, utroque illorum ignorante quorum sunt sponsalia. Ergo ita possunt fieri ante septennium, sicut post.

2. Præterea, sicut ad contractus sponsalium requiritur aliquis rationis usus, ita ad consentiendum in peccatum mortale. Sed, sicut Gregorius narrat in IV *Dialog.*, cap. xviii, col. 349, t. 3, quidam puer quinque annorum propter blasphemiæ peccatum a diabolo extinctus est. Ergo etiam ante septennium possunt contrahi sponsalia.

3. Præterea, sponsalia ad matrimonium ordinantur. Sed in matrimonio non assignatur unum tempus puellæ, et puero. Ergo nec in sponsalibus septennium utrique assignari deberet[2].

4. Præterea, ex tunc aliqui possunt sponsalia contrahere, ex quo eis possunt futuræ nuptiæ placere. Sed signa talis placentiæ frequenter apparent in pueris ante septennium. Ergo ante illud tempus possunt contrahi sponsalia.

5. Præterea, si aliqui ante septimum annum contrahant sponsalia, et postea post septennium ante tempus pubertatis contrahant per verba de præsenti reputantur inter eos esse sponsalia. Sed hoc non est ex secundo contractu, quia tunc non intendunt sponsalia, sed matrimonium contrahere. Ergo ex primo : et sic ante septennium possunt sponsalia contrahi.

6. Præterea, in his quæ communiter fiunt a pluribus, quod deest uni, suppletur ab altero ; sicut patet in trahentibus navem. Sed contra actus sponsalium est quædam actio communis inter contrahentes. Ergo si unus sit pubes, potest contrahere sponsalia cum puella quæ non habet septem annos, quia quod uni deficit de tempore, alteri superabundat.

[2] Parm. : « debet. »

7. Præterea, si aliqui juxta ætatem pubertatis, quamvis ante eam, contrahant per verba de præsenti, reputatur inter eos matrimonium esse. Ergo pari ratione si ante septennium dummodo sit propinquum[1], contrahant per verba de futuro, reputabuntur inter eos esse sponsalia.

Respondeo dicendum, quod septennium est tempus determinatum a jure sponsalibus contrahendis satis rationabiliter, quia cum sponsalia sint quædam promissiones futurorum, ut dictum est, oportet quod illorum sint qui aliquo modo promittere possunt; quod non est nisi illorum qui habent aliquam providentiam de futuris, quæ usum rationis requirit, respectu cujus triplex gradus notatur, secundum Philosophum in I *Ethy.*, cap. IV, in fin. Primus est cum quis neque ipse intelligit per se, neque ab aliquo capere potest; secundus est status quo homo ab alio capere potest, sed ipse per se non sufficit ad considerandum et intelligendum; tertius est cum homo et ab alio jam capere potest, et per seipsum considerare. Et quia ratio paulatim in homine convalescit, secundum quod quietantur motus et fluxibilitas humorum, ideo primum statum rationis obtinet homo ante primum septennium; et propter hoc illo tempore nulli contractui aptus est, et ita nec sponsalibus. Sed ad secundum statum incipit pervenire in fine primi septennii: unde etiam tunc temporis pueri ad scholas ponuntur. Sed ad tertium statum incipit homo pervenire in fine secundi septennii, quantum ad ea quæ ad personas ipsius pertinent, in quo ratio naturalis ejus convalescit; sed quantum ad ea quæ extra ipsum sunt in fine tertii septennii. Et ideo ante primum septennium nulli contractui homo aptus est, sed in fine primi septennii incipit esse aptus ad aliqua promittenda in futurum præcipue de his ad quæ ratio naturalis inclinat magis non autem ad obligandum se perpetuo vinculo, quia adhuc non firmam voluntatem habet: et ideo tali tempore possunt contrahi sponsalia. Sed in fine secundi septennii jam potest obligare se de his quæ ad personam ipsius pertinent, vel ad religionem, vel ad conjugium. Sed post tertium septennium etiam potest de aliis se obligare; et secundum leges constituitur ei potestas de rebus suis disponendi post viginti quinque annos[2].

Ad primum ergo dicendum, quod si ante annos pubertatis fiunt contractus sponsalium per alium, ambo, vel alter reclamare possunt: unde nihil tunc autem est, adeo quod nec aliqua affinitas contrahitur ex hoc. Et ideo sponsalia quæ inter aliquos per personas alias contrahuntur, robur habent; inquantum illi inter quos contrahuntur, ad ætatem debitam venientes non reclamant; ex quo intelliguntur consentire his quæ per alios facta sunt.

Ad secundum dicendum, quod quidam dicunt, quod ille puer de quo Gregorius narrat non fuit damnatus, nec mortaliter peccavit: sed visio illa fuit ad patrem contristandum, qui in puero illo peccaverat, non corrigens eum. Sed hoc est expresse contra intentionem Gregorii dicentis ibid., quod « pater pueri animam parvuli filii negligens, non parvulum, peccatorem gehennæ ignibus nutrivit. »

Et ideo dicendum, quod ad peccatum mortale sufficit etiam consensus in præsens; sed in sponsalibus est consensus in futurum. Major autem discretio rationis requiritur ad providendum in futurum, quam ad consentiendum in actum unum præsentem. Et ideo ante potest homo peccare mortaliter quam possit se obligare ad aliquid in futurum.

Ad tertium dicendum, quod in tempore contractus matrimonii non solum requiritur dispositio ex parte usus rationis, sed etiam ex parte corporis, ut sit tempus generationi aptum. Et quia puella in duodecimo anno ad hoc venit ut possit esse actui generationis apta, puer autem in fine secundi septennii, ut Philosophus ait lib. VII *De histor. animalium*, circ. princ. lib., simul autem usum discretionis accipiunt, qui tantum in sponsalibus requiritur, ideo in sponsalibus determinatur unum tempus utrique, non autem in matrimonio.

Ad quartum dicendum, quod illa placentia quæ est in pueris ante septennium, non procedit ex perfecto usu rationis cum nondum susceptibiles sint plenæ disciplinæ, sed magis contingit ex

[1] Al.: « sint propinqui. »
[2] Sic codd. *Sentent.* — Cod. mazarin. habet: « vigesimum secundum; » sed apud Justinianum, lib. I, legitur: « masculi puberes, et fœminæ viripotentes, usque ad vigesimum quintum completum annum curatores accipiunt, qui licet puberes sint, adhuc tamen hujus ætatis sunt, ut negotia sua curare non possunt. »

motu naturæ quam ex aliqua ratione. Et ideo non sufficit talis placentia ad sponsalia contrahenda.

Ad quintum dicendum, quod quamvis per secundum contractum in casu illo non faciant matrimonium, tamen ostendunt se ratam habere priorem promissionem; et ideo prior contractus accipit firmitatem.

Ad sextum dicendum, quod trahentes navem agunt per modum unius causæ, et ideo quod deest uni, potest suppleri ex altero. Sed sponsalia contrahentes agunt ut distinctæ personæ, quia sponsalia non nisi inter duos esse possunt: unde in utroque requiritur quod sit sufficiens ad contrahendum; et ideo defectus unius sponsalia impedit, nec ex altero potest suppleri.

Ad septimum dicendum, quod in sponsalibus etiam similiter si appropinquant contrahentes ad tempus septennii, contractus sponsalium habet robur, quia, secundum Philosophum in II *Physic.*, text. 56, « quod parum deest, quasi nihil deesse videtur. » Hæc autem propinquitas a quibusdam determinatur tempus sex mensium. Sed melius est quod determinetur secundum conditionem contrahentium, quia in quibusdam magis acceleratur usus rationis quam in aliis.

Conclusio. — Potest homo in fine primi septennii sponsalia contrahere, sicut in fine secundi matrimonium contrahere, ac religionem ingredi; et in fine tertii civiliter se obligare.

## ARTICULUS III.

### *Utrum sponsalia dirimi possint.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sponsalia dirimi non possint, altero religionem intrante, quia de pecunia quam alicui promisi, non possum alteri licite obligationem facere. Sed ille qui sponsalia contrahit, corpus suum promittit mulieri. Ergo non potest se offerre Deo ulterius in religione.

2. Item, videtur quod non debeant dirimi, quando alteri conjugum ad longinquam regionem se transfert, quia in dubiis semper tutior pars est eligenda. Sed tutius esset quod eum expectaret. Ergo tenetur eum expectare.

3. Item, videtur quod nec dirimantur per ægritudinem quam aliquis incurrit post contracta sponsalia, quia pro pœna nullus debet puniri. Sed vir qui infirmitatem incurrit, punitur in hoc quod ei jus suum aufertur quod in illam habebat quæ sibi fuerat desponsata. Ergo propter corporalem infirmitatem non debent sponsalia dirimi.

4. Item, videtur quod nec propter affinitatem intervenientem; utpote si sponsus consanguineam sponsæ fornicario concubitu cognoscat, quia secundum hoc sponsa puniretur pro peccato sponsi, quod non est conveniens.

5. Item, videtur quod non possint se invicem absolvere, quia hoc est maximæ levitatis, ut primo contrahant et postmodum se absolvant. Sed talia non debent ab Ecclesia sustineri. Ergo, etc.

6. Item, videtur quod nec propter alterius fornicationem, quia per sponsalia unus non accipit adhuc potestatem in corpus alterius: et sic videtur quod in nullo contra invicem peccent, si interius fornicantur. Et sic sponsalia dirimi non debent per hoc.

7. Item, videtur quod nec per contractum cum alia per verba de præsenti, quia venditio secunda non derogat venditioni primæ. Ergo nec secundus contractus potest derogare primo.

8. Item, videtur quod nec per defectum ætatis possint dirimi, quia quod non est, non potest dissolvi. Sed ante ætatem determinatam nulla fuerunt sponsalia. Ergo dirimi non possunt.

Respondeo dicendum, quod in omnibus prædictis casibus sponsalia contracta dirimuntur; sed diversimode quia in duobus, scilicet cum quis ad religionem confugit et cum alter conjugum cum altero per verba de præsenti contrahit, ipso jure sponsalia dirimuntur, sed in aliis casibus dirimi debent secundum judicium Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod talis promissio solvitur per mortem spiritualem, cum sit spiritualis tantum, ut dicetur.

Ad secundum dicendum, quod dubium illud determinatur ex hoc quod alter non comparet tempore statuto ad matrimonium perficiendum. Unde si ex parte ejus non defuit quin matrimonium compleret, potest licite alteri nubere sine peccato aliquo. Si autem per eum stetit quod matrimonium non est completum, debet agere pœnitentiam de peccato fractæ promissionis, aut juramenti, si juramentum intervene-

rit : et contrahere potest cum alio, si vult, judicio Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum, quod si ante contractum matrimonium aliquam gravem infirmitatem incurrat alter eorum inter quos sunt contracta sponsalia, quæ ipsum debilitet nimis, ut epilepsia, vel paralysis, aut eum deformet ut abscissio nasi, vel orbitas oculorum, aut aliquid hujusmodi, aut quæ sit contra bonum prolis, utpote lepra, quæ solet prolem inficere, possunt sponsalia dirimi, ne sibi invicem displiceant, et matrimonium sic contractum malum exitum sortiatur. Nec pro pœna punitur aliquis, sed ex pœna damnum reportat, quod non est inconveniens.

Ad quartum dicendum, quod si sponsus cognovit consanguineam sponsæ, vel e contra, tunc dirimi debent sponsalia : et ad hoc probandum sola fama sufficit, propter scandalum vitandum : causæ enim quæ in futurum expectant effectus suos, impediuntur a suis effectibus, non solum ex eo quod est, sed ex eo quod futurum est. Unde sicut affinitas, si esset tempore contractus sponsalium, impedivisset contractum illum ; ita si interveniat ante matrimonium, quod est effectus quidam sponsalium, prior contractus ab effectu suo impeditur. Nec in hoc aliquid detrahitur alteri, imo ei confertur, quia absolvitur ab eo qui per fornicationem se Deo odiosum reddidit.

Ad quintum dicendum, quod quidam non recipiunt istum casum. Sed contra eos est *Decretalis*, cap. « Præterea hi, » *De sponsalib. et matrim.*, quæ expresse dicit : « Ad instar[1], » inquit, « eorum qui societatem interpositione fidei contrahunt, et postea eamdem sibi remittunt, potest in patientia tolerari, si mutuo se absolvunt, qui sponsalia contraxerunt. » Sed ad hoc dicunt quod Ecclesia magis hoc sustinet, ne pejus eveniat, quam hoc sit de jure. Sed hoc non videtur exemplo convenire, quod *Decretalis* adducit.

Et ideo dicendum, quod non semper est levitatis retractare quæ prius firmata sunt, quia *incertæ* sunt *providentiæ nostræ*, ut dicitur Sapientiæ, IX, 14.

Ad sextum dicendum, quod quamvis nondum dederint sibi mutuo potestatem corporis sponsalia contrahentes, tamen ex hoc efficiuntur sibi invicem suspecti de non servanda fide in futurum : et ideo potest sibi præcavere unus contra alium sponsalia dirimendo.

Ad septimum dicendum, quod ratio illa teneret, si esset unius rationis uterque contractus, sed secundus contractus matrimonii est fortior primo, et ideo solvit ipsum.

Ad octavum dicendum, quod quamvis non fuerint vera sponsalia, tamen fuit ibi quidam sponsalium modus ; et ideo ne videatur approbare, ad annos legitimos veniens debet petere solutionem sponsalium judicio Ecclesiæ faciendam, propter bonum exemplum.

Conclusio. — Dirimuntur ipso jure sponsalia, et cum quis ad religionem confugerit, et cum alter conjugum cum altero matrimonium contrahit per verba de præsenti : in aliis autem casibus secundum judicium Ecclesiæ.

## QUÆSTIO XLIV.

### DE MATRIMONII DEFINITIONE.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de ratione matrimonii.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum matrimonium sit in genere conjunctionis ; 2° utrum convenienter nominetur ; 3° utrum convenienter definiatur.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum matrimonium sit in genere conjunctionis.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non sit in genere conjunctionis, quia vinculum quo aliqua ligantur differt a conjunctione ipsa, sicut causa ab effectu. Sed matrimonium est vinculum quoddam, quo juncti matrimonio ligantur. Ergo non est in genere conjunctionis.

2. Præterea, omne sacramentum est sensibile signum. Sed nulla relatio est accidens sensibile. Ergo matrimonium, cum sit sacramentum, non est in genere relationis ; et ita nec in genere conjunctionis.

3. Præterea, conjunctio est relatio

[1] Redundat hic « inquit; » nisi legendum sit « inquam, » ut habet exemplum an. 1486.

æquiparantiæ, sicut et æqualitatis. Sed non est una numero æqualitatis relatio in utroque extremorum, ut Avicenna dicit. Ergo nec una conjunctio ; et sic si matrimonium est in genere conjunctionis non est unum tantum matrimonium inter duos conjuges.

Sed contra, relatio est secundum quam aliqua ad invicem referuntur. Sed secundum matrimonium aliqua ad invicem referuntur: dicitur enim maritus vir uxoris, et uxor mariti uxor. Ergo matrimonium est in genere relationis, nec est aliud quam conjunctio.

Præterea, unio duorum ad aliquid unum non fit nisi secundum conjunctionem. Hoc autem fit per matrimonium, ut patet Genes., II, 24: *Erunt duo in carne una.* Ergo matrimonium est in genere conjunctionis.

Respondeo dicendum, quod conjunctio adunationem quamdam importat ; unde ubicumque est adunatio aliquorum, ibi est aliqua conjunctio. Ea autem quæ ordinantur ad aliquod unum dicuntur in ordine ad illud adunari, sicut multi homines adunantur ad unam militiam vel negotiationem exequendam, ex qua dicuntur commilitones ad invicem, vel socii negotiationis. Et ideo cum per matrimonium ordinentur aliqui ad unam generationem et educationem prolis, et iterum ad unam vitam domesticam, constat quod in matrimonio est aliqua conjunctio, secundum quam dicitur maritus et uxor; et talis conjunctio ex hoc quod ordinatur ad aliquid unum, est matrimonium; conjunctio autem corporum et animorum ad matrimonium consequitur.

Ad primum ergo dicendum, quod matrimonium est vinculum quo ligantur formaliter, non effective, et ideo non oportet quod sit aliud a conjunctione.

Ad secundum dicendum, quod quamvis ipsa relatio non sit sensibile accidens, tamen causæ ejus possunt esse sensibiles. Nec in sacramento requiritur quod sit sensibile illud quod est res et sacramentum; hoc enim modo se habet in hoc sacramento prædicta conjunctio; sed verba exprimentia consensum, quæ sunt sacramentum tantum, et causa prædictæ conjunctionis sunt sensibilia.

Ad tertium dicendum, quod relatio fundatur in aliquo sicut in causa, ut similitudo in qualitate, et in aliquo sicut in subjecto, ut in ipsis similibus, et ex utraque parte potest attendi unitas et diversitas ipsius. Quia ergo in similitudinem non est eadem qualitas numero, sed specie in utroque simili, et iterum subjecta similitudinis sunt duo numero, et similiter est de æqualitate, ideo et æqualitas et similitudo omnibus modis est alia numero in utroque similium et æqualium. Sed relatio, quæ est matrimonium, ex una parte habet unitatem in utroque extremorum, scilicet ex parte causæ, quia ad eamdem in numero generationem ordinatur ; sed ex parte subjecti habet diversitatem secundum numerum ; et ideo hæc relatio est una ex parte causæ, et multiplex ex parte subjecti, et secundum quod est multiplex ex parte subjecti, significatur his nominibus « uxor » et « maritus ; » secundum autem quod est una, significatur hoc nomine, « matrimonium. »

Conclusio. — Matrimonium conjunctio quædam est viri et uxoris ad unam generationem, et prolis educationem et ad unam vitam domesticam.

## ARTICULUS II.

### *Utrum matrimonium convenienter nominetur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium inconvenienter nominetur, quia denominatio debet fieri a digniori. Sed pater dignior est matre. Ergo magis debet denominari a patre quam a matre, conjunctio utriusque.

2. Præterea, res debet denominari ab eo quod est de essentia sua, quia « ratio quam significat nomen, est definitio, » ut dicitur in IV *Metaph.*, text. 28. Sed nuptiæ non sunt de essentia matrimonii. Ergo non debet matrimonium « nuptiæ » appellari.

3. Præterea, species non potest proprio nomine nominari ab eo quod est generis. Sed conjunctio est genus ad matrimonium. Ergo non potest proprie « conjugium » nominari.

Sed in contrarium est communis usus loquentium.

Respondeo dicendum, quod in matrimonio est tria considerare : primo essentiam ipsius, quæ est conjunctio, et secundum hoc nominatur « conjugium ; » secundo causam ejus, quæ est desponsatio, et secundum hoc vocatur « nuptiæ » a « nubo, » quia in ipsa solemnitate desponsationis, qua matrimonium perfi-

citur, capita nubentium velantur; tertio effectum, qui est proles, et sic dicitur « matrimonium, » ut Augustinus dicit *Contra Faustum*, lib. XIX, cap. xxvi, col. 365, t. 8, « ex hoc quod non ob aliud debeat fœmina nubere, quam ut mater fiat. » Potest etiam matrimonium quasi « matris munium, » idest, officium dici, quia feminis incumbit maxime educandæ prolis officium; vel dicitur matrimonium, quasi « matrem muniens, » quia jam habet quod defendatur et muniatur, scilicet virum : vel dicitur matrimonium, quasi « matrem monens, » ne virum relinquat, alteri adhærens; vel dicitur matrimonium quasi « materiæ unius, » quia in eo fit conjunctio ad unam prolem materialiter inducendam, ut dicatur matrimonium a « monos » et « materia; » vel dicitur matrimonium, ut Isidorus dicit lib. IX *Etymol.*, cap. ult., § 13, col. 365, t. 3, a « matre » et « nato, » quia per matrimonium efficitur aliqua mater nati.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis pater sit dignior quam mater, tamen circa prolem mater magis est officiosa quam pater. Vel dicendum quod mulier ad hoc principaliter facta est ut sit homini in adjutorium prolis; non autem vir propter hoc factus est. Unde magis pertinet ad rationem matrimonii mater quam pater.

Ad secundum dicendum, quod aliquando essentialia cognoscuntur per accidentalia, et ideo etiam per accidentalia aliqua nominari possunt; cum nomen detur causa rei innotescendæ.

Ad tertium dicendum, quod aliquando species nominatur ab eo quod est generis, propter imperfectionem speciei, quando scilicet complete habet generis rationem, nec tamen aliquid addit quod ad dignitatem pertineat; sicut proprium accidentale retinet nomen proprii, quod ipsi et definitioni est commune; aliquando autem propter perfectionem, quando in una specie complete invenitur ratio generis, et non in alia; sicut animal denominatur ab anima, quæ competit animato corpori, quod est genus animalis; sed animatio non invenitur perfecte in animatis quæ non sunt animalia. Et similiter est in proposito, quia conjunctio viri ad mulierem per matrimonium est maxima, cum sit et animarum et corporum, et ideo « conjugium » nominatur.

Conclusio. — Cum matri maxime incumbat educandæ prolis officium, recte hoc sacramentum « matrimonium, » quasi « matris munium » dicitur : et propter dispensationem in cujus solemnitate capita nubentium velantur, recte « nuptiæ » dicuntur. Ac denique propter viri mulierisque conjunctionem « conjugium. »

## ARTICULUS III.

### *Utrum matrimonium convenienter definiatur in Littera.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter definiatur in *Littera*, quia in mariti definitione oportet quod matrimonium ponatur, quia maritus est qui est mulieri junctus matrimonio. Sed « maritalis conjunctio » ponitur in definitione matrimonii. Ergo videtur quod sit circulatio in definitionibus istis.

2. Præterea, per matrimonium sicut efficitur vir maritus mulieris, ita et mulier uxor viri. Ergo non debet magis dici « conjunctio maritalis » quam uxoris.

3. Præterea, consuetudo ad genus moris pertinet. Sed frequenter matrimonio juncti sunt valde moribus diversi. Ergo non debet poni in definitione matrimonii, « individuam vitæ consuetudinem retinens. »

4. Præterea, inveniuntur aliæ definitiones de matrimonio datæ, quia, secundum Hugonem[1], *Tract.* vii *Sum. Sent.*, cap. vi, col. 158, t. 2, « matrimonium est duarum idonearum personarum legitimus de conjunctione consensus. » Secundum quosdam autem « matrimonium est consortium communis vitæ, et communicatio divini et humani juris. » Et quæritur qualiter hæ definitiones differant.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, in matrimonio tria considerantur, scilicet causa ipsius, et essentia ejus, et effectus; et secundum hoc tres definitiones inveniuntur de matrimonio datæ: nam definitio Hugonis tangit causam, scilicet consensum, et est per se nota. Definitio autem in *Littera* posita tangit essentiam matrimonii, scilicet « conjunctionem, » et addit determinatum subjectum, in hoc quod dicit, « inter legitimas personas; » ponit etiam differentiam contrahentium ad speciem, in hoc quod dicit, « maritalis, » quia cum

[1] Parm. : « lib. II *De sacram.*, part. xi, c. iv. et *Tr*. vii, etc. »

matrimonium sit conjunctio in ordine ad aliquid unum, talis conjunctio in speciem trahitur per illud ad quod ordinatur, et hoc est id quod ad maritum pertinet: ponit etiam virtutem hujus conjunctionis, quia indissolubilis est, in hoc quod dicit « individuam, etc. » Sed alia definitio tangit effectum ad quem ordinatur matrimonium, scilicet vitam communem in rebus domesticis. Et quia omnis communicatio aliqua lege ordinatur, ideo ponitur ordinativum istius communicationis, scilicet jus divinum et humanum; aliæ autem communicationes, ut negotiantium et militantium, solo jure humano institutæ sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod aliquando priora ex quibus debet dari definitio, non sunt nota quoad nos; et ideo in definitione aliquorum ponuntur aliqua posteriora simpliciter, quæ sunt priora quoad nos, sicut in definitione qualitatis ponitur « quale » a Philosopho, cum dicit, cap. « De qualit. » : « Qualitas est secundum quam quales esse dicimur. » Et ita etiam hic in definitione matrimonii ponitur « conjunctio maritalis ; » ut sit sensus quod matrimonium est conjunctio ad ea quæ mariti officium requirit, quæ non poterant uno nomine exprimi.

Ad secundum dicendum, quod per hanc differentiam tangitur finis cunjunctionis, ut dictum est. Et quia, ut dicit Apostolus, I Cor., XI, 9, *vir non est propter mulierem, sed mulier propter virum*, ideo hæc differentia potius debet sumi a viro quam a muliere.

Ad tertium dicendum, quod sicut vita civilis non importat actum singularem hujus vel illius, sed ea quæ ad communicationem civilem pertinent : ita vita conjugalis nihil est quam conversatio ad communicationem talem pertinens, et ideo quantum ad hanc vitam semper in conjungibus consuetudo est individua, quamvis sit divisa quantum ad actus singulares utriusque.

Ad quartum patet solutio ex dictis.

CONCLUSIO. — Matrimonium est quædam indissolubilis maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens.

## QUÆSTIO XLV.

### DE CONSENSU MATRIMONII SECUNDUM SE.

(In duos articulos divisa.)

Consequentur considerandum est de consensu : ubi primo agendum est de ipso consensu secundum se considerato ; secundo, de consensu juramento vel carnali copula firmato ; tertio, de consensu coacto et conditionato ; quarto, de objecto consensus.

Circa primum quæruntur quinque : 1° utrum consensus sit causa efficiens matrimonii ; 2° utrum consensum oporteat per verba exprimi ; 3° utrum consensus expressus per verba de futuro faciat matrimonium ; 4° utrum consensus per verba de præsenti expressus, si desit interior consensus, exterius faciat verum matrimonium ; 5° utrum consensus in occulto factus per verba de præsenti faciat matrimonium.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum consensus sit causa efficiens matrimonii.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus non sit causa efficiens matrimonii. Sacramenta enim non sunt a voluntate humana, sed ab institutione divina, ut ostensum est. Sed consensus ad voluntatem humanam pertinet. Ergo non est causa matrimonii, sicut nec aliorum sacramentorum.

2. Præterea, idem non est causa sui ipsius. Sed matrimonium nihil aliud videtur esse quam consensus, quia consensus ipse significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Ergo consensus non est causa matrimonii.

3. Præterea, unius debet esse una causa. Sed matrimonium inter duos est unum, ut dictum est ; consensus autem duorum sunt diversi, quia et diversorum sunt et in diversis ; ab una enim parte est consensus in virum, ex alia in uxorem. Ergo mutuus consensus non est causa matrimonii.

Sed contra est quod Chrysostomus dicit *Op. imperf. in Matth., hom.* XXXII, parum ante med. : « Matrimonium non facit coitus, sed voluntas. »

Præterea, unus non accipit potestatem in eo quod est libere alterius, nisi per ejus consensum. Sed per matrimonium accipit uterque conjugum potestatem in corpus alterius, ut patet I Corinth., VII, cum prius uterque liberam potestatem sui corporis haberet. Ergo consensus facit matrimonium.

Respondeo dicendum, quod in omnibus sacramentis est aliqua spiritualis operatio, mediante materiali operatione, quæ eam significat; sicut per ablutionem corporalem in baptismo fit ablutio interior spiritualis. Unde cum in matrimonio sit quædam spiritualis conjunctio, inquantum matrimonium est sacramentum, et aliqua materialis, secundum quod est in officium naturæ et civilis vitæ, oportet quod mediante materiali fiat spiritualis virtute divina. Unde cum conjunctiones materialium contractuum fiant per mutuum consensum, oportet quod hoc modo etiam fiat matrimonialis conjunctio.

Ad primum ergo dicendum, quod sacramentorum prima causa est divina virtus quæ in eis operatur salutem; sed causæ secundæ, sive instrumentales, sunt materiales operationes, ex divina institutione habentes efficaciam, et sic consensus in matrimonio est causa.

Ad secundum dicendum, quod matrimonium non est ipse consensus, sed quædam unio ordinatorum ad unum, ut dictum est, quam consensus facit. Nec consensus, proprie loquendo, conjunctionem Christi ad Ecclesiam significat, sed voluntatem ejus, qua factum est ut Ecclesiæ conjungeretur.

Ad tertium dicendum, quod sicut matrimonium est unum ex parte ejus in quod fit conjunctio, quamvis sit multiplex ex parte conjunctorum, ita etiam consensus est unus ex parte ejus in quod consentitur, scilicet prædictæ conjunctionis, quamvis sit multiplex ex parte consentientium. Nec est directe consensus in virum, sed in conjunctionem ad virum ex parte uxoris; et similiter ex parte viri est consensus in conjunctionem ad uxorem.

Conclusio. — Cum conjunctio matrimonialis fiat ad modum obligationis in contractibus materialibus qui per mutuum consensum fiunt, consequens est, nec matrimonialem conjunctionem absque mutuo viri et mulieris consensu fieri.

## ARTICULUS II.

### *Utrum oporteat consensum per verba exprimi.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat consensum per verba exprimi, quia sicut per matrimonium redigitur homo in potestatem alterius, ita per votum. Sed votum obligat quoad Deum, etiamsi non exprimatur verbis. Ergo et consensus facit matrimonii obligationem, etiam sine expressione verborum.

2. Præterea, matrimonium potest esse inter aliquos qui suum consensum sibi mutuo verbis exprimere non possunt, quia vel sunt muti, vel diversarum linguarum. Ergo expressio consensus per verba non requiritur ad matrimonium.

3. Præterea, si omittatur illud quod est de necessitate sacramenti, quacumque ex causa, non est sacramentum. Sed in aliquo casu est matrimonium sine expressione verborum, sicut quando puella taceat præ verecundia parentibus eam viro tradentibus. Ergo expressio verborum non est de necessitate matrimonii.

Sed contra, matrimonium est sacramentum quoddam. Sed in omni sacramento requiritur aliquod sensibile signum. Ergo et in matrimonio, et ita oportet ibi esse saltem verba exprimentia consensum sensibiliter.

Præterea, in matrimonio fit contractus inter virum et mulierem. Sed in quolibet contractu oportet esse expressionem verborum, quibus se invicem homines obligent. Ergo et in matrimonio oportet esse consensum per verba expressum.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, conjunctio matrimonialis fit ad modum obligationis in contractibus materialibus. Et quia materiales contractus non possunt fieri nisi sibi invicem voluntatem suam verbis promant qui contrahunt; ideo etiam oportet quod consensus matrimonium faciens verbis exprimatur, ut expressio verborum se habeat ad matrimonium sicut ablutio exterior ad baptismum

Ad primum ergo dicendum, quod in voto non est aliqua sacramentalis obligatio, sed spiritualis tantum, et ideo non oportet quod fiat ad modum materialium contractuum, ad hoc quod obliget sicut est de matrimonio.

Ad secundum dicendum, quod quamvis tales non possint vota sua mutuo verbis exprimere, possunt tamen exprimere nutibus, et tales nutus pro verbis computantur.

Ad tertium dicendum, quod sicut dicit Hugo de S. Victore, *Tract.* VII *Sum. Sent.*, cap. VI, col. 158, t. 2, eos qui conjunguntur, sic oportet consentire, ut invicem se spontanee recipiant, quod judicatur fieri, si in desponsatione non contradicant. Unde verba parentum computantur in casu illo ac si essent puellæ; sunt enim sufficiens signum quod sunt ejus, ex quo non contradicit.

Conclusio. — Ut in materialibus contractibus, sic et in matrimoniali viri et mulieris conjunctione, consensus per verba exprimi debet.

## ARTICULUS III.

*Utrum consensus expressus per verba de futuro faciat matrimonium.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod consensus expressus per verba de futuro matrimonium faciat, quia sicut se habet præsens ad præsens, ita futurum ad futurum. Sed consensus per verba de præsenti expressus facit matrimonium in præsenti. Ergo consensus expressus per verba de futuro facit matrimonium in futuro.

2. Præterea, sicut in matrimonio fit quædam obligatio per verba exprimentia consensum, ita et in aliis civilibus contractibus. Sed in aliis contractibus non differt utrum per verba de præsenti vel de futuro obligatio fiat. Ergo nec in matrimonio differt.

3. Præterea, per votum religionis homo contrahit matrimonium spirituale cum Deo. Sed votum religionis fit per verba de futuro, et obligat. Ergo et similiter potest fieri matrimonium carnale per verba de futuro.

Sed contra est quod ille qui consentit in aliquam per verba de futuro, et postea cum alia per verba de præsenti, secundum jura debet habere secundam pro uxore, cap. « Sicut ex litteris, » *De sponsalib. et matrim.* Sed hoc non esset si consensus per verba de futuro faceret matrimonium, quia ex quo verum est matrimonium cum una, ea vivente, non potest contrahi cum alia. Ergo consensus per verba de futuro non facit matrimonium.

Præterea, qui promittit aliquid se facturum, nondum facit illud. Sed qui consentit per verba de futuro, promittit se cum aliqua contracturum matrimonium. Ergo non contrahit adhuc cum illa.

Respondeo dicendum, quod causæ sacramentales significando efficiunt; unde hoc efficiunt quod significant. Quia ergo cum aliquis consensum suum per verba de futuro exprimit, non significat se facere matrimonium, sed promittit se facturum, ideo talis expressio consensus non facit matrimonium, sed sponsionem ejus, quæ « sponsalia » nominatur.

Ad primum ergo dicendum, quod cum consensus exprimitur per verba de præsenti, et verba sunt præsentia, et in præsens consentitur pro eodem tempore; sed quando consensus fit per verba de futuro, verba sunt præsentia, sed consentitur in futurum, et ideo non pro eodem tempore. Et propter hoc non est simile.

Ad secundum dicendum, quod etiam in aliis contractibus, qui verbis futuris utitur, non transfert potestatem rei suæ in alterum; ut si dicat: « Dabo tibi, » sed solum quando verbis præsentibus utitur.

Ad tertium dicendum, quod in voto professionis actus spiritualis matrimonii per verba de futuro exprimitur, scilicet obedientia vel observantia regulæ, et non ipsum matrimonium spirituale. Si autem spirituale matrimonium in futurum voveatur, non est matrimonium spirituale, quia nondum ex hoc aliquis est monachus, sed se futurum monachum pollicetur.

Conclusio. — Consensus per verba de futuro expressus, non facit matrimonium sed sponsalia.

## ARTICULUS IV.

*Utrum consensus etiam per verba de præsenti expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus etiam per verba de præsenti expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium, « quia fraus et dolus nemini patrocinari debent, » secundum jura, cap. « Ex tenore, » *De rescriptis,* et cap. « Si vir, » *De cognat. spirituali.* Sed ille qui verbis exprimit consensum, quem in corde non habet, dolum

committit. Ergo non debet ei patrocinari, ut ab obligatione matrimonii liber reddatur.

2. Præterea, consensus mentalis alterius non potest esse alicui notus, nisi quatenus per verba exprimitur. Si ergo expressio verborum non sufficit, sed consensus interior requiritur in utroque conjugum, tunc neuter poterit scire de altero an sit ei verus conjux, et ita erit fornicator, quandocumque matrimonio utetur.

3. Præterea, si aliquis probatur per verba de præsenti in aliquam consensisse, cogitur per excommunicationis sententiam ut eam habeat in uxorem, quamvis dicat consensum mentalem defuisse, etiamsi postea cum alia contraxerit consensu mentali verbis expresso. Sed hoc non esset, si requireretur consensus mentalis ad matrimonium. Ergo non requiritur.

Sed contra est quod Innocentius III dicit in *Decret.* quadam, cap. « Tua nos, » *De sponsalib. et matrim.*, in casu isto loquens : « Sine consensu nequeunt cætera fœdus perficere conjugale. »

Præterea, intentio requiritur in omnibus sacramentis. Sed ille qui corde non consentit, non habet intentionem matrimonii contrahendi. Ergo non fit matrinium.

Respondeo dicendum, quod, sicut se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum, ut dictum est. Unde sicut si aliquis ablutionem exteriorem reciperet, non intendens recipere sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus, ita expressio verborum sine interiori consensu matrimonium non facit.

Ad primum ergo dicendum, quod ibi sunt duo, scilicet defectus consensus, qui ei patrocinatur in foro conscientiæ, ut non astringatur vinculo matrimonii, quamvis non in foro Ecclesiæ, in quo judicatur secundum allegata; et dolus verborum, et hic non patrocinatur nec in foro conscientiæ, nec in foro Ecclesiæ, quia in utroque pro hoc punitur.

Ad secundum dicendum, quod si desit consensus mentalis ex parte unius, ex neutra parte est matrimonium, quia matrimonium consistit in mutua conjunctione, ut dictum est. Tamen probabiliter potest credi dolus non esse, nisi signa evidentia doli appareant, quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi probetur contrarium; unde ille ex cujus parte dolus non est, a peccato excusatur per ignorantiam.

Ad tertium dicendum, quod in tali casu Ecclesia compellit eum ad standum cum prima uxore, quia secundum ea judicat quæ foris apparent; nec decipitur injustitia sive jure, quamvis decipiatur in facto. Sed ille debet potius excommunicationem sustinere quam ad primam uxorem accedat; vel debet in alias regiones remotius fugere.

Conclusio. — Consensus exterioribus verbis expressus absque interiori consensu, nullum matrimonium facit.

## ARTICULUS V.

*Utrum consensus in occulto factus per verba de præsenti faciat matrimonium.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus in occulto factus per verba de præsenti non faciat matrimonium. Res enim in potestate alterius existens non transfertur in potestatem alterius, nisi consentiente illo in cujus potestate erat. Sed puella est in potestate patris. Ergo non potest per matrimonium transire in potestatem viri, nisi patre consentiente; et ita si fiat in occulto consensus, etiam per verba de præsenti expressus, non erit matrimonium.

2. Præterea, sicut in matrimonio actus noster est quasi de essentia sacramenti, ita etiam in pœnitentia. Sed sacramentum pœnitentiæ non perficitur nisi mediantibus Ecclesiæ ministris, qui sunt sacramentorum dispensatores. Ergo nec matrimonium perfici potest in occulto absque sacerdotali benedictione.

3. Præterea, baptismus, quia potest in occulto et in aperto fieri, non prohibetur ab Ecclesia fieri in occulto. Sed Ecclesia prohibet clandestina fieri matrimonia, cap. « Cum inhibitio, » *De clandest. despons.* Ergo non possunt fieri in occulto.

4. Præterea, inter eos qui in secundo gradu sibi attinent, matrimonium contrahi non potest, quia Ecclesia prohibuit. Sed similiter Ecclesia prohibuit clandestina matrimonia. Ergo non possunt esse vera matrimonia.

Sed contra, posita causa, ponitur effectus. Sed causa matrimonii est consensus. Ergo sive fiat in publico sive in occulto matrimonium sequitur.

Præterea, ubicumque est debita materia et debita forma sacramenti, ibi est sa

cramentum. Sed in occulto matrimonio servatur debita materia, quia ibi sunt legitimæ personæ ad contrahendum, et debita forma, quia ibi sunt verba de præsenti consensum exprimentia. Ergo est ibi verum matrimonium.

Respondeo dicendum, quod sicut in aliis sacramentis quædam sunt de essentia sacramenti, quibus omissis non est sacramentum, quædam autem ad solemnitatem sacramenti pertinent, quibus omissis verum nihilominus perficitur sacramentum, quamvis peccet qui omittit; ita etiam consensus expressus per verba de præsenti inter personas legitimas ad contrahendum, matrimonium facit, quia hæc duo sunt de essentia sacramenti, alia autem omnia sunt de solemnitate sacramenti, quia ad hoc adhibentur, ut matrimonium convenientius fiat. Unde si omittantur, verum est matrimonium, quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam causam excusentur.

Ad primum ergo dicendum, quod puella non est in potestate patris quasi ancilla, ut sui corporis potestatem non habeat, sed quasi filia ad educationem : et ideo secundum hoc quod libera est, potest se in potestatem alterius absque consensu patris dare, sicut etiam potest aliquis vel aliqua intrare religionem absque consensu parentum, cum sit persona libera.

Ad secundum dicendum, quod actus noster in pœnitentia, quamvis sit de essentia sacramenti, non tamen est sufficiens ad inducendum proximum effectum sacramenti, scilicet absolutionem a peccatis : et ideo oportet quod ad perfectionem sacramenti interveniat actus sacerdotis. Sed in matrimonio actus nostri sunt causa sufficiens ad inducendum proximum effectum, qui est obligatio, quia quicumque est sui juris, potest se alteri obligare : et ideo sacerdotis benedictio non requiritur in matrimonio, quasi de essentia sacramenti.

Ad tertium dicendum, quod etiam prohibitum est ne baptismum aliquis accipiat, præterquam a sacerdote, nisi in articulo necessitatis. Matrimonium autem non est sacramentum necessitatis. Et ideo non est similis ratio. Prohibentur autem clandestina matrimonia propter pericula quæ inde evenire solent, quia frequenter in talibus est aliqua fraus ex altera parte; frequenter etiam ad alia conjugia transeunt, dum pœnitent de his quæ subito facta sunt; et multa alia mala inde accidunt, et speciem turpitudinis præter hoc habent.

Ad quartum dicendum, quod non sunt prohibita clandestina matrimonia, quasi contra essentialia matrimonii existentia, sicut sunt prohibita matrimonia illegitimarum personarum, quæ sunt materia indebita huic sacramento, et ideo non est simile.

Conclusio. — Consensus in occulto factus, quamquam malus et jure prohibitus, matrimonium tamen facit, si fiat inter legitimas personas.

## QUÆSTIO XLVI.

### DE CONSENSU CUI ADVENIT JURAMENTUM VEL COPULA CARNALIS.

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est de consensu cui advenit juramentum vel copula carnalis.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium; 2° utrum copula carnalis eidem consensui adveniens faciat matrimonium.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso facit matrimonium*[1].

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod juramentum adjunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium. Nullus enim potest se obligare, ut faciat contra jus divinum. Sed implere juramentum est de jure divino, ut patet Matth., v, 33 : *Reddes autem Domino juramenta tua.* Ergo per nullam obligationem sequentem potest evenire quod homo non debeat implere juramentum prius factum. Si ergo post consensum in aliquam per verba de futuro juramento firmatum aliquis alteri se obligat per verba de præsenti, videtur quod nihilominus debeat juramentum primum servare. Sed hoc non esset, nisi illo juramento esset matrimonium illud perfectum. Ergo

[1] In IV, dist. xxviii, quæst. i, art. i.

juramentum adjunctum consensui per verba de futuro facit matrimonium.

2. Præterea, veritas divina fortior est quam veritas humana. Sed per juramentum veritate divina firmatur aliquid. Cum ergo verba exprimentia consensum de præsenti, in quibus est sola veritas humana, matrimonium perficiant, videtur quod multo amplius id efficere possint verba de futuro juramento firmata.

3. Præterea, secundum Apostolum ad Hebr., VI, 16 : *Omnis controversiæ finis ad confirmationem est juramentum.* Ergo in judicio saltem plus standum est juramento quam simplici verbo. Si ergo aliquis simplici verbo consentiat in aliquam per verba de præsenti postquam consenserit in aliam cum juramento per verba de futuro, videtur quod judicio Ecclesiæ debeat compelli stare cum prima, et non cum secunda.

4. Præterea, verba de futuro simpliciter prolata faciunt sponsalia. Sed juramentum ibi aliquid operatur. Ergo facit plus quam sponsalia. Sed ultra sponsalia non est nisi matrimonium. Ergo facit matrimonium.

Sed contra, quod futurum est, non est. Sed juramentum additum non facit quin verba de futuro significent consensum de futuro. Ergo adhuc matrimonium non est.

Præterea, postquam perfectum est matrimonium, non oportet quod alius consensus interveniat ad matrimonium. Sed post juramentum advenit alius consensus, qui matrimonium facit ; alias frustra juraretur illud esse futurum. Ergo non facit matrimonium.

Respondeo dicendum, quod juramentum adhibetur ad confirmationem dictorum ; unde illud tantum confirmat quod in dictis significatur, nec significatum mutat. Et ideo cum verba de futuro ex ipsa sua significatione habeant quod matrimonium non faciant, quia quod futurum promittitur, nondum fit, etiamsi juramentum adveniat, nondum est matrimonium factum, sicut Magister in *Littera* dicit.

Ad primum ergo dicendum, quod implere juramentum licitum est de jure divino, non autem implere juramentum illicitum. Unde si aliqua obligatio sequens juramentum faciat illud illicitum, cum prius fuisset licitum, non derogat juri divino qui juramentum prius factum non servat. Et ita est in proposito ; illicite enim jurat qui illicite promittit : promissio autem de alieno est illicita. Unde consensus sequens per verba de præsenti, quo quis transfert dominium sui corporis in aliam, facit præcedens juramentum esse illicitum, quod prius licitum erat.

Ad secundum dicendum, quod veritas divina efficacissima est ad firmandum illud cui adhibetur.

Unde patet solutio ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod juramentum aliquid operatur, non novam obligationem faciens, sed factam confirmans, et sic gravius peccat qui eam violat.

Conclusio. — Consensus per verba de futuro expressus nullum efficit matrimonium, etsi sit aliquo juramento firmatus.

## ARTICULUS II.

*Utrum carnalis copula post verba de futuro consensum exprimentia faciat matrimonium.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod carnalis copula post verba de futuro consensum exprimentia faciat matrimonium, quia majus est consentire facto quam verbo. Sed ille qui carnaliter commiscetur, facto consentit promissioni quam prius fecit. Ergo videtur quod multo magis per hoc fiat matrimonium, quam si solis verbis de præsenti consensus fieret.

2. Præterea, consensus non solum expressus, sed etiam interpretativus facit matrimonium. Sed nulla potest esse major interpretatio consensus quam carnalis copula. Ergo perficitur matrimonium per hoc.

3. Præterea, omnis conjunctio carnalis præter matrimonium facta est peccatum. Sed mulier non videtur peccare admittendo sponsum ad carnalem copulam. Ergo per hoc fit matrimonium.

4. Præterea, « non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, » ex Augustino, *Epist.* CLIII *ad Macedonium*, § 20, col. 662, t. 2. Sed aliquis non potest mulieri quam defloravit sub specie matrimonii, restituere ablatum, nisi eam conjugio ducat. Ergo videtur quod si etiam post carnalem copulam cum alia contraxerit per verba de præsenti, teneatur ad primam redire ; quod non esset, nisi inter eos esset matrimonium. Ergo carnalis copula post consensum de futuro facit matrimonium.

Sed contra est quod Nicolaus I Papa

dicit[1] cap. « Sufficiat, » XXVII, qu. II, col. 1392 : « Si consensus in nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. »

Præterea, quod sequitur ad aliquid, non facit ipsum. Sed carnalis copula sequitur ipsum matrimonium sicut effectus causam. Ergo non potest facere matrimonium.

Respondeo dicendum, quod de matrimonio possumus loqui dupliciter : uno modo quantum ad forum conscientiæ; et sic in rei veritate carnalis copula non habet quod perficiat matrimonium, cujus sponsalia præcesserunt per verba de futuro, si consensus interior desit, quia verba etiam de præsenti consensum exprimentia, si consensus mentalis deesset, non facerent matrimonium, ut supra dictum est. Alio modo quantum ad judicium Ecclesiæ, et quia in exteriori judicio secundum ea quæ foris patent judicatur, cum nihil possit expressius significare consensum quam carnalis copula, ideo secundum judicium Ecclesiæ carnalis copula consequens sponsalia, matrimonium facere judicatur; nisi aliqua signa expressa doli vel fraudis appareant[2].

Ad primum ergo dicendum, quod ille qui carnaliter commiscetur, facto consentit in carnalem copulam secundum rei veritatem; sed in matrimonium non consentit ex hoc ipso, nisi secundum interpretationem juris.

Ad secundum dicendum, quod interpretatio illa non mutat rei veritatem, sed judicium quod de rebus exterius fit.

Ad tertium dicendum, quod si sponsa sponsum admittat, credens eum velle matrimonium consummare, excusatur a peccato, nisi aliqua signa expressa fraudis appareant; sicut si sint multum distantis conditionis vel quantum ad nobilitatem, vel quantum ad fortunam, vel aliud signum evidens appareat. Sed tamen sponsus peccat fornicando; et puniendus est de fraude quam facit.

Ad quartum dicendum, quod in tali casu sponsus, antequam aliam duxerit, tenetur eam ducere in uxorem si sint æqualis conditionis : vel si sponsa sit majoris conditionis. Sed si aliam duxerit, jam factus est impotens ad solvendum illud ad quod tenebatur, et ideo sufficit si ei de nuptiis provideat. Et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus sit multo melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit, quia præsumi probabiliter potest quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.

Conclusio. — Carnalis copula, cum consensum significare videatur, in Ecclesiæ foro post sponsalia matrimonium efficere dicitur; licet in foro conscientiæ, si interior consensus desit, non perficiat.

## QUÆSTIO XLVII.

### DE CONSENSU COACTO ET CONDITIONATO.

(In sex articulos divisa.)

Deinde considerandum est de consensu coacto et conditionato.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum aliquis consensus possit esse coactus; 2° utrum aliqua coactio metus cadat in constantem virum; 3° utrum consensus coactus tollat matrimonium; 4° utrum consensus coactus faciat matrimonium ex parte cogentis; 5° utrum consensus conditionatus matrimonium faciat; 6° utrum aliquis ex præcepto patris compelli possit ad matrimonium contrahendum.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum aliquis consensus possit esse coactus.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nullus consensus possit esse coactus. Coactio enim in liberum arbitrium cadere non potest secundum aliquem statum ejus, ut in II *Sent.* dictum est. Sed consensus est actus liberi arbitrii. Ergo non potest esse coactus.

2. Præterea, violentum idem est quod coactum. Sed « coactum, » secundum Philosophum, lib. III *Ethic.*, cap. I, « est cujus principium est extra, non conferente vim passo. » Sed omnis consensus principium est intra. Ergo nullus consensus potest esse coactus.

3. Præterea, omne peccatum consensu perficitur. Sed illud quo perficitur pecca-

[1] In responsione ad consulta Bulgarorum, cap. III.

[2] Extra *De sponsal. et matrimonio*, cap. « Is qui fidem, » ex Gregorio IX, et cap. « Tua nos, » ex Innoc. III.

tum, cogi non potest, quia, secundum Augustinum, lib. III *De lib. arb.*, cap. XVIII, § 50, col. 1295, t. 1, « nullus peccat in eo quod vitare non potest. » Cum ergo vis a juristis, l. I, ff. « de eo quod vi metusve, » etc., definiatur esse « majoris rei impetus, qui repelli non potest, » videtur quod consensus non possit esse coactus vel violentus.

4. Præterea, dominium libertati opponitur. Sed coactio ad dominium pertinet, ut patet in quadam Tullii definitione [1]; dicit enim quod « vis est impetus dominantis retinens rem intra terminos alienos. » Ergo vis in liberum arbitrium non cadit, et ita nec in consensum : qui est actus ejus.

Sed contra, illud quod esse non potest, non potest aliquid impedire. Sed coactio consensus impedit matrimonium, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XXIX. Ergo consensus cogi potest.

Præterea, in matrimonio est quidam contractus. Sed in contractibus potest esse voluntas coacta; unde legislator in integrum restitutionem adjudicat, ratum non habens « quod vi metusve causa factum est, lib. I, ff. sup. cit. Ergo etiam in matrimonio esse potest consensus coactus.

Respondeo dicendum, quod duplex est coactio vel violentia : una quæ facit necessitatem absolutam, et tale violentum dicitur a Philosopho, loc. sup. cit., « violentum simpliciter ; » ut cum quis aliquem corporaliter impellit ad motum. Alia, quæ facit necessitatem conditionatam, et hanc vocat Philosophus « violentum mixtum : » sicut cum quis projicit merces in mare, ne periclitetur : et in isto violento quamvis hoc quod fit, non sit per se voluntarium, tamen consideratis circumstantiis hic et nunc, voluntarium est. Et quia actus in particularibus sunt, ideo simpliciter voluntarium est, sed secundum quid involuntarium. Unde hæc violentia, vel coactio potest esse in consensu, qui est actus voluntatis, non autem primi. Et quia hæc coactio fit ex hoc quod timetur aliquod periculum imminens, ideo ista vis idem est quod metus, qui voluntatem cogit quodammodo ; sed prima vis cadit in corporalibus actibus. Et quia legislator considerat non solum interiores actus, sed magis exteriores, ideo per « vim » intelligit coactionem simpliciter, propter quod vim contra metum dividit. Sed nunc agitur de consensu interiori, in quem non cadit coactio, sed vis, quæ a metu distinguitur. Et ideo quantum ad propositum pertinet, idem est coactio quod metus. Est autem metus secundum jurisperitos, « instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, » loc. sup. cit.

Et per hoc patet solutio ad objecta ; nam primæ rationes procedunt de coactione prima, secundæ de secunda.

Conclusio. — Quamquam simpliciter consensus coactus in matrimonio esse non possit, tamen aliqua in eo secundum quid violentia est.

## ARTICULUS II.

*Utrum aliqua coactio metus cadat in constantem virum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod coactio metus non cadat in constantem virum, quia de ratione constantis est quod non trepidet in periculis. Cum ergo metus sit trepidatio mentis ratione periculi imminentis, videtur quod non cogatur metu.

2. Præterea, « omnium terribilium finis est mors, » secundum Philosophum in III *Eth.*, cap. VI, a med., quasi perfectissimum inter terribilia. Sed constantes non coguntur morte, quia fortis etiam pericula mortis sustinet. Ergo nullus metus cadit in constantem virum.

3. Præterea, inter alia pericula præcipue a bonis timetur periculum famæ. Sed timor infamiæ non reputatur timor cadens in constantem virum, quia, ut dicit lex, lib. VII, ff. « de eo quod metus, » etc., « timor infamiæ non continetur illo edicto: Quod metus causa factum est. » Ergo nec aliquis alius metus cadit in constantem virum.

4. Præterea, metus in eo qui metu cogitur peccatum relinquit, quia facit eum promittere quod non vult solvere ; et sic facit eum mentiri. Sed non est constantis aliquod peccatum etiam minimum pro aliquo timore facere. Ergo nullus metus cadit in constantem virum.

Sed contra, Abraham et Isaac constantes fuerunt. Sed in eis accidit metus, quia

[1] Ex Tullio citaverat Albertus Magnus in hunc locum ; sed nihil tale expressum apud ipsum : quid æquivalens habet in oratione pro Cæcina. — Animadversio est Nicolai.

ratione metus dixerunt uxores suas sibi esse sorores, Gen., XII et XXVI. Ergo metus potest cadere in constantem virum.

Præterea, ubicumque est violentum mixtum, est aliquis metus cogens. Sed aliquis, quantumcumque constans, potest pati tale violentum, quia si sit in mari, merces projiciet tempore naufragii. Ergo metus potest cadere in constantem virum.

Respondeo dicendum, quod cadere metum in aliquem est cogi ipsum metu. Cogitur autem aliquis metu quando aliquid facit quod alias non vellet, ad evitandum id quod timet. In hoc autem constans ab inconstanti distinguitur quantum ad duo, primo quantum ad qualitatem periculi quod timetur, quia constans sequitur rationem rectam per quam scit quid pro quo [1] dimittendum sit vel faciendum. Semper autem minus malum vel majus bonum eligendum est. Et ideo constans ad minus malum sustinendum cogitur metu majoris mali, non autem cogitur ad majus malum, ut vitet minus malum. Sed inconstans cogitur ad majus malum propter metum minoris mali, scilicet ad peccatum propter metum corporalis pœnæ. Sed pertinax e contra non potest cogi etiam ad minus malum sustinendum vel faciendum, ut evitet majus malum. Unde constans est medius inter inconstantem et pertinacem. Secundo differunt quantum ad æstimationem periculi imminentis, quia constans non nisi ex forti æstimatione et probabili cogitur; sed inconstans ex levi; Proverb. XXVIII, 1: *Fugit impius nemine persequente.*

Ad primum ergo dicendum, quod constans, sicut et de forti dicit Philosophus, lib. III *Ethic.*, cap. VI, est intrepidus non quod omnino non timeat, sed quia non timet quæ non oportet, vel ubi, vel quando non oportet.

Ad secundum dicendum, quod peccata sunt maxima malorum : et ideo ad hæc nullo modo potest homo constans cogi; imo magis debet homo mori quam talia sustinere, ut etiam Philosophus in III *Ethic.* dicit, cap. VI et IX. Sed quædam damna corporalia sunt minora quibusdam aliis; inter quæ sunt præcipua, quæ ad personam pertinent; sicut mors, verbera, dehonestatio per stuprum et servitus. Et ideo ex istis constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda. Et hæc continentur in hoc versu :

« Stupri, sive status, verberis, atque necis. »

Nec differt utrum hæc pertineant ad personam propriam vel uxoris, vel filiorum, vel aliorum hujusmodi.

Ad tertium dicendum, quod quamvis infamia sit majus damnum, tamen de facili occurri potest. Et ideo non reputatur cadere in constantem virum metus infamiæ, secundum jura.

Ad quartum dicendum, quod constans non cogitur ad mentiendum, quia tunc vult dare, sed tamen postea vult petere restitutionem, vel saltem judici denuntiare, si se promisit non petiturum restitutionem. Non potest autem promittere se non denuntiaturum ; quia cum hoc sit contra bonum justitiæ, ad hoc cogi non potest, ut scilicet contra justitiam faciat.

CONCLUSIO. — Potest aliqua coactio et metus cadere in constantem virum, ut minus malum toleret ad vitandum majus.

## ARTICULUS III.

*Utrum consensus coactus tollat matrimonium.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod consensus coactus non tollat matrimonium, quia sicut ad matrimonium requiritur consensus, ita ad baptismum requiritur intentio. Sed coactus timore ad recipiendum baptismum, recipit sacramentum. Ergo coactus ad consentiendum aliquo timore, matrimonio obligatur.

2. Præterea, violentum mixtum, secundum Philosophum, lib. III *Eth.*, cap. I, plus habet de voluntario quam de involuntario. Sed non potest aliter consensus esse coactus nisi per violentum mixtum. Ergo non omnino excluditur voluntarium : et ita adhuc est matrimonium.

3. Præterea, ei qui consentit in matrimonium coactus, consulendum videtur quod in matrimonio illo stet, quia speciem mali habet promittere, et non solvere, a quo Apostolus vult nos abstinere; I Thessal., V. Hoc autem non esset, si consensus coactus omnino matrimonium tolleret. Ergo, etc.

[1] Parm. : « pro quod. »

Sed contra est quod *Decretalis* dicit, c. « Cum locum, » *De sponsalib. et matrim.*: « Cum consensus locum non habeat, ubi metus vel coactio intercedit, necesse est ut ubi assensus cujusquam requiritur, coactionis materia repellatur. » Sed in matrimonio requiritur communis consensus. Ergo, etc.

Præterea, matrimonium significat conjunctionnem Christi ad Ecclesiam, quæ fit secundum libertatem amoris. Ergo non potest fieri per consensum coactum.

Respondeo dicendum, quod vinculum matrimonii est perpetuum. Unde illud quod perpetuitati repugnat, matrimonium tollit. Metus autem qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit, quia potest peti restitutio in integrum. Et ideo hæc coactio metus quæ cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia. Constans autem vir judicatur virtuosus, cui est mensura in omnibus operibus humanis, ut Philosophus dicit in III *Eth.*, cap. IV, ad fin.

Quidam autem dicunt quod si adsit consensus, quamvis coactus, interius est matrimonium quantum ad Deum, sed non quantum ad statum Ecclesiæ, quæ præsumit ibi non fuisse consensum interiorem propter metum. Sed hoc nihil est : quia Ecclesia non debet præsumere de aliquo peccatum, quousque probetur. Peccavit autem si dixit se consentire, et non consentit. Unde Ecclesia præsumit eum consensisse, sed judicat consensum illum extortum non esse sufficientem ad faciendum matrimonium.

Ad primum ergo dicendum, quod intentio non est causa efficiens sacramenti in baptismo, sed solum eliciens actionem agentis : sed consensus est causa efficiens in matrimonio, et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod ad matrimonium non sufficit quodcumque voluntarium, sed voluntarium complete, quia debet esse perpetuum : et ideo per violentum mixtum impeditur.

Ad tertium dicendum, quod non semper debet induci ad hoc quod in matrimonio illo stet, sed solum quando timetur periculum ex dissolutione : alias autem non peccat, quia non solvere promissa quæ nolens facit, non est species mali.

Conclusio. — Cum matrimonium vinculum perpetuum sit, et metus cadens in virum constantem, perpetuitati repugnet, consensum coactum ex tali metu matrimonium tollere manifestum est.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum consensus coactus ex parte cogentis faciat matrimonium.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus coactus saltem ex parte cogentis faciat matrimonium, quia matrimonium est signum spiritualis conjunctionis. Sed spiritualis conjunctio, quæ est per charitatem, potest esse ad eum qui non habet charitatem. Ergo et matrimonium ad eum qui non vult.

2. Præterea, si illa quæ fuit coacta, postmodum consentiat, erit verum matrimonium. Sed iste qui coegit primo, ex consensu illius non ligatur. Ergo ex primo consensu ligabatur matrimonio.

Sed contra, matrimonium est relatio æquiparantiæ. Sed talis relatio æqualiter est in utroque. Ergo si sit impedimentum ex parte unius, non erit matrimonium ex parte alterius.

Respondeo dicendum, quod cum matrimonium sit quædam relatio, et non possit innasci relatio in uno extremorum sine hoc quod fiat in alio ; ideo quicquid impedit matrimonium in uno, impedit ipsum in altero, quia non potest esse quod aliquis sit vir non uxoris, vel quod aliqua sit uxor non habens virum, sic nec mater non habens filium : et ideo dicitur communiter quod matrimonium non claudicat.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis actus amantis possit transire in non amantem, tamen unio inter eos non potest esse, nisi sit mutua amatio. Et ideo dicit Philosophus, in VIII *Ethic.*, cap. I, quod ad amicitiam, quæ in quadam unione consistit, requiritur redamatio.

Ad secundum dicendum, quod ex consensu libero illius qui primo coactus est, non fit matrimonium, nisi in quantum consensus præcedens in altero adhuc manet in suo vigore : unde si dissentiret, non fieret matrimonium.

Conclusio. — Cum matrimonium duorum inter se relationem et unionem denotet, consensus coactus, ex parte cogentis quemadmodum ex parte coacti, matrimonium tollit.

## ARTICULUS V.

*Utrum per consensum conditionatum fiat matrimonium.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod nec per consensum conditionatum fiat matrimonium, quia quod sub conditione ponitur, non simpliciter enuntiatur. Sed in matrimonio oportet esse verba simpliciter exprimentia consensum. Ergo conditio alicujus consensus non facit matrimonium.

2. Præterea, matrimonium debet esse certum. Sed ubi dicitur aliquid sub conditione, ponitur illud sub dubio. Ergo talis consensus non facit matrimonium.

Sed contra, in aliis contractibus fit obligatio sub conditione, et stat stante conditione. Ergo cum matrimonium sit contractus quidam, videtur quod possit fieri per conditionatum consensum.

Respondeo dicendum, quod conditio apposita aut est de præsenti, aut de futuro. Si de præsenti, et non est contraria matrimonio, sive sit honesta, sive non honesta, stat matrimonium stante conditione, et ea non stante non stat. Sed si sit contraria bonis matrimonii, non efficitur matrimonium; sicut etiam de sponsalibus dictum est. Si autem sit conditio de futuro, aut est necessaria, sicut solem oriri cras; et tunc est matrimonium, quia talia futura sunt præsentia in causis suis : aut est contingens, ut datio pecuniæ, vel acceptatio parentum : et tunc idem est judicium de tali consensu, sicut de consensu qui fit per verba de futuro : unde non facit matrimonium.

Et per hæc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Consensus ex conditione de præsenti non contraria matrimonio vel de futuro et necessaria, matrimonium efficit.

## ARTICULUS VI.

*Utrum aliquis præcepto patris possit compelli ad matrimonium contrahendum.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquis præcepto patris possit compelli ad matrimonium contrahendum. Dicitur enim Coloss., III, 20 : *Filii, obedite parentibus per omnia.* Ergo et in hoc etiam obedire tenentur.

2. Præterea, Genes., XXVIII, Isaac præcepit Jacob quod non acciperet uxorem de filiabus Chanaan. Non autem præcepisset, nisi de jure præcipere potuisset. Ergo filius in hoc tenetur obedire patri.

3. Præterea, nullus debet promittere, præcipue per juramentum pro illo quem non potest cogere ad servandum. Sed parentes promittunt futura matrimonia pro filiis, et etiam juramento firmant. Ergo possunt præcepto cogere filios ad implendum.

4. Præterea, pater spiritualis, scilicet Papa, potest compellere præcepto ad matrimonium spirituale, scilicet ad episcopatum accipiendum. Ergo potest et pater carnalis ad matrimonium carnale.

Sed contra, patre imperante matrimonium, filius potest sine peccato religionem intrare. Ergo non tenetur ei in hoc obedire.

Præterea, si teneretur obedire, sponsalia per parentes contracta absque consensu filiorum essent stabilia. Sed hoc est contra jura, cap. « Ex litteris, » *De desponsat. impub.* Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod cum in matrimonio sit quasi quædam servitus perpetua, pater non potest cogere filium ad matrimonium per præceptum, cum sit liberæ conditionis; sed potest eum inducere ex rationabili causa : et tunc sicut se habet filius ad causam illam, ita se habet ad præceptum patris; ut scilicet si causa illa cogat de necessitate, vel de honestate, et præceptum patris similiter cogat; alias non.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Apostoli non intelligitur in illis in quibus est liber sui, sicut pater. Et hujusmodi est matrimonium, per quod etiam filius fit pater.

Ad secundum dicendum, quod Jacob alias tenebatur ad faciendum hoc quod mandabat Isaac, tum propter malitiam illarum mulierum, tum etiam[1] propter hoc quod semen Chanaan de terra quæ semini patriarcharum promittebatur, erat disperdendum : et ideo Isaac præcipere poterat.

Ad tertium dicendum, quod non jurant, nisi alia conditione subintellecta, si illis placuerit : et ipsi obligantur ad eos bona fide inducendum.

[1] Parm. : « tum quia »

Ad quartum dicendum, quod dicunt quidam, quod Papa non potest præcipere alicui quod accipiat episcopatum, quia consensus debet liber esse. Sed, hoc posito, periret ecclesiasticus ordo; nisi enim aliquis posset cogi ad suscipiendum regimen Ecclesiæ, Ecclesia conservari non posset; cum quandoque illi qui sunt idonei ad hoc, nolint suscipere nisi coacti.

Et ideo dicendum, quod non est simile hinc inde, quia non est aliqua corporalis servitus in matrimonio spirituali, sicut in corporali: est enim spirituale matrimonium, sicut quoddam officium dispensandæ rei publicæ; I Corinth., IV, 1 : *Sic nos existimet homo ut ministros Christi.*

Conclusio. — Cum per matrimonium homo perpetuæ mancipetur servituti, non potest pater filium cogere ad matrimonium; quamquam illum ex aliqua rationabili causa ad ipsum possit inducere.

## QUÆSTIO XLVIII.

### DE OBJECTO CONSENSUS.

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est de objecto consensus.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam; 2° utrum consensus in aliquam propter causam inhonestam faciat matrimonium.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam. Dicit enim Hieronymus [1], *Decr.,* dist. XXVII, cap. IV, col. 154, quod « voventibus virginitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est. » Sed non esset damnabile, nisi esset virginitati contrarium, cui nuptiæ non contrariantur, nisi ratione carnalis copulæ. Ergo consensus voluntatis qui est in nuptiis, est in carnalem copulam.

2. Præterea, omnia quæ sunt in matrimonio inter virum et uxorem, possunt esse licita inter fratrem et sororem, excepta carnali copula. Sed non potest fieri licite inter eos consensus matrimonialis. Ergo consensus matrimonialis est consensus in carnalem copulam.

3. Præterea, si mulier dicat viro : « Consentio in te, dum tamen non cognoscas me, » non est consensus matrimonialis, quia est ibi aliquid contra substantiam prædicti consensus. Sed non esset, nisi dictus consensus esset in carnalem copulam. Ergo, etc.

4. Præterea, in qualibet re initium consummationi respondet. Sed matrimonium consummatur per carnalem copulam. Ergo cum initietur per consensum, videtur quod consensus sit in carnalem copulam.

Sed contra, nullus consentiens in carnalem copulam est virgo mente et carne. Sed B. Joannes Evangelista post consensum nuptialem fuit virgo mente et carne. Ergo non consensit in carnalem copulam.

Præterea, effectus respondet causæ. Sed consensus est causa matrimonii. Cum ergo de essentia matrimonii non sit carnalis copula, videtur quod nec consensus qui matrimonium causat, sit in carnalem copulam.

Respondeo dicendum, quod consensus qui matrimonium facit, est consensus in matrimonium, quia effectus proprius voluntatis est ipsum volitum. Unde sicut carnalis copula se habet ad matrimonium, ita consensus qui matrimonium causat, est in carnalem copulam. Matrimonium autem, ut supra dictum est, non est essentialiter ipsa conjunctio carnalis, sed quædam associatio viri et uxoris in ordine ad carnalem copulam, et alia quæ ex consequenti ad virum et uxorem pertinent, secundum quod eis datur potestas ad invicem respectu carnalis copulæ, et hæc associatio conjugalis copula dicitur. Unde patet quod bene dixerunt illi, qui dixerunt quod consentire in matrimonium est consentire in carnalem copulam implicite, non explicite; non enim debet intelligi, nisi sicut implicite continetur effectus in sua causa, quia potestas carnalis copulæ, in quam consentitur, est causa carnalis copulæ sicut potestas utendi re sua est causa usus.

Ad primum ergo dicendum, quod con-

[1] Legitur apud Augustinum in lib. *De bono viduit.*, cap. IX, col. 437, t. 6.

sensus in matrimonium ideo est damnabilis post votum virginitatis, quia per talem consensum datur potestas ad id quod non licet, sicut peccaret qui daret alteri potestatem accipiendi illud quod ipse in deposito habet, non solum in hoc quod ei actualiter traderet. De consensu autem beatæ Virginis supra dictum est.

Ad secundum dicendum, quod inter fratrem et sororem non potest esse potestas in invicem ad carnalem copulam, sicut nec licite carnalis copula. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum, quod illa conditio explicita non solum actui, sed etiam potestati contrariatur copulæ carnalis, et ideo est contraria matrimonio.

Ad quartum dicendum, quod initiatum matrimonium respondet consummato, sicut habitus, vel potestas actui, qui est operatio. Rationes autem in contrarium ostendunt quod non sit consensus in carnalem copulam explicite, et hoc est verum.

Conclusio. — Cum conjunctio carnalis non sit matrimonium essentialiter, consensus matrimonium faciens non est consensus in carnalem copulam, sed in matrimonium, in ordine ad carnalem copulam.

## ARTICULUS II.

*Utrum matrimonium possit esse ex consensu alicujus in aliquam propter causam inhonestam.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non possit esse ex consensu alicujus in aliquam propter causam inhonestam. Unius enim unica est ratio. Sed matrimonium est unum sacramentum. Ergo non potest fieri ex alterius finis intentione quam illius ad quem a Deo institutum est, scilicet ad procreationem prolis.

2. Præterea, conjunctio matrimonii est a Deo, ut patet Matth., XIX, 6 : *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Sed conjunctio quæ fit propter turpes causas, non est a Deo. Ergo non est matrimonium.

3. Præterea, in aliis sacramentis si non servetur intentio Ecclesiæ, non est verum sacramentum. Sed intentio Ecclesiæ in sacramento matrimonii non est ad aliquam turpem causam. Ergo si ex aliqua turpi causa matrimonium contrahatur, non erit verum matrimonium.

4. Præterea, secundum Boetium in *Top.*, loco « a causa, » fin., « cujus finis est bonus, ipsum quoque bonum est. » Sed matrimonium semper est bonum. Ergo non est matrimonium, si propter malum finem fiat.

5. Præterea, matrimonium significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Sed ibi non cadit aliqua turpitudo. Ergo nec matrimonium potest contrahi propter aliquam turpem causam.

Sed contra est quod qui baptizat alium intentione lucrandi, vere baptizat. Ergo et qui contrahit cum aliqua intentione lucri, verum est matrimonium.

Præterea, hoc idem probant exempla et auctoritates quæ ponuntur in *Littera.*

Respondeo dicendum, quod causa finalis matrimonii potest accipi dupliciter, scilicet per se, et per accidens. Per se quidem causa matrimonii est, ad quam matrimonium est de se ordinatum : et hæc semper bona est, scilicet procreatio prolis, et vitatio fornicationis. Sed per accidens causa finalis ipsius est hoc quod contrahentes intendunt ex matrimonio. Et quia hoc quod ex matrimonio intenditur, consequitur ad matrimonium, et priora non variantur ex posterioribus, sed e converso ; ideo ex illa causa non recipit matrimonium bonitatem, vel malitiam, sed ipsi contrahentes, quorum est finis per se. Et quia causæ per accidens sunt infinitæ, ideo infinitæ tales causæ possunt esse in matrimonio, quarum sunt quædam honestæ, et quædam inhonestæ.

Ad primum ergo dicendum, quod verum est de causa per se et principali ; sed quod habet unum finem per se, et principalem, potest habere plures fines secundarios per se, et infinitos per accidens.

Ad secundum dicendum, quod conjunctio potest accipi pro ipsa relatione, quæ est matrimonium, et talis semper est a Deo, et bona est, a quacumque fiat causa : vel pro actu eorum qui conjunguntur, et sic est quandoque mala, et non est a Deo, simpliciter loquendo. Nec est inconveniens quod aliquis effectus sit a Deo, cujus causa est mala, sicut proles quæ ex adulterio suscipitur ; non enim est ex illa causa, in quantum est mala, sed in quantum habet aliquid de bono, secundum quod est a Deo ; quamvis non simpliciter sit a Deo.

Ad tertium dicendum, quod intentio Ecclesiæ, qua intendit sacramentum tra-

dere, est de necessitate cujuslibet sacramenti; ita quod ea non observata, nihil in sacramentis agitur. Sed intentio Ecclesiæ, qua intendit utilitatem ex sacramento provenientem, est de bene esse sacramenti, et non de necessitate ejus : unde si non observetur, nihilominus est verum sacramentum. Sed tamen prætermittens hanc intentionem peccat : sicut si in baptismo non intendatur sanitas mentis, quam Ecclesia intendit. Et similiter ille qui intendit matrimonium contrahere, quamvis matrimonium non ordinet ad illum finem quem Ecclesia intendit, nihilominus verum matrimonium contrahit.

Ad quartum dicendum, quod illud malum intentum non est finis matrimonii, sed contrahentium.

Ad quintum dicendum, quod ipsa unio est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, et non operatio unitorum : et ideo ratio non sequitur.

Conclusio. — Matrimonium ex consensu ob inhonestam causam, verum matrimonium est; quamquam culpabilis sit hujusmodi consensus.

## QUÆSTIO XLIX.

### DE BONIS MATRIMONII.

(In sex articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de bonis matrimonii.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum debeant haberi aliqua bona ad excusandum matrimonium; 2° utrum sufficienter assignentur; 3° utrum bonum sacramenti sit principalius inter alia bona; 4° utrum actus matrimonii per prædicta bona a peccato excusetur; 5° utrum sine eis aliquando a peccato excusari possit; 6° utrum quando est sine eis, sit semper peccatum mortale.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum haberi debeant aliqua bona ad excusandum matrimonium.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonium non debeat habere aliqua bona, quibus excusetur. Sicut enim conversatio individui, quæ fit per ea quæ ad nutritivam pertinent, est de intentione naturæ; ita conversatio speciei, quæ fit per matrimonium; et multo magis, quanto melius et dignius est bonum speciei quam bonum unius individui. Sed ad actum nutritivæ excusandum non indigetur aliquibus bonis. Ergo nec etiam ad excusandum matrimonium.

2. Præterea, secundum Philosophum, in VIII *Ethic.*, cap. xii, a med., amicitia quæ est inter virum et uxorem, est naturalis, et claudit in se honestum, utile et delectabile. Sed illud quod de se est honestum, non indiget aliqua excusatione. Ergo nec matrimonio deberent attribui bona excusantia.

3. Præterea, matrimonium est institutum in remedium et in officium, ut supra dictum est. Sed secundum quod est in officium, non indiget excusatione, quia sic etiam in paradiso excusatione indiguisset, quod falsum est; ibi enim fuissent « honorabiles nuptiæ, et thorus immaculatus, » ut Augustinus dicit lib. IX *Sup. Gen. ad litt.*, cap. iii, § 6, col. 395, t. 3. Similiter nec secundum quod est in remedium, sicut nec alia sacramenta, quæ in remedium peccati sunt instituta. Ergo matrimonium hujusmodi excusantia habere non debet.

4. Præterea, ad omnia quæ honeste fieri possunt virtutes diriguntur. Si ergo matrimonium aliquibus bonis potest honestari, non indiget aliis honestantibus quam animi virtutibus : et sic non debent matrimonio aliqua bona assignari, quibus honestetur sicut nec aliis in quibus virtutes dirigunt.

Sed contra, ubicumque est indulgentia, ibi est necessaria aliqua excusationis ratio. Sed matrimonium conceditur in statu infirmitatis *secundum indulgentiam*, ut patet I Corinth., vii. Ergo indiget per aliqua bona excusari.

Præterea, concubitus fornicarius et matrimonialis sunt ejusdem speciei quantum ad speciem naturæ. Sed concubitus fornicarius de se est turpis. Ergo ad hoc quod matrimonialis non sit turpis, oportet ei aliquid addi quod ad honestatem ejus pertineat, et in aliam speciem moris trahat.

Respondeo dicendum, quod nullus sapiens debet jacturam aliquam sustinere, nisi pro aliqua recompensatione alicujus æqualis vel melioris boni. Unde electio alicujus quod aliquam jacturam habet annexam, indiget alicujus boni adjunctione, per cujus recompensationem ordinetur et honestetur. In conjunctione autem viri

et mulieris rationis jactura accidit : tum quia propter vehementiam delectationis absorbetur ratio, ut non possit aliquid intelligere in ipsa, ut Philosophus dicit, lib. VII *Ethic.*, cap. xi, circa fin., tum etiam propter tribulationem carnis, quam oportet tales sustinere ex sollicitudine temporalium, ut patet I Corinth., vii. Et ideo talis conjunctionis electio non potest esse ordinata, nisi per recompensationem aliquorum, ex quibus dicta conjunctio honestetur : et hæc sunt bona quæ matrimonium excusant, et honestum reddunt (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod in actu comestionis, non est tam vehemens delectatio rationem absorbens, sicut est in prædicta actione : tum quia vis generativa, per quam originale traducitur, est infecta et corrupta ; nutritiva autem, per quam non traducitur, non est corrupta neque infecta [1] ; tum etiam quia defectum individui quilibet magis sentit in seipso quam defectum speciei. Unde ad excitandum ad comestionem secundum quam defectui individui subvenitur, sufficit sensus ipsius defectus : sed ad excitandum ad actum quo defectui speciei subvenitur, divina providentia delectationem apposuit in illo actu, quæ etiam animalia bruta movet, in quibus non est infectio originalis peccati. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod ista bona quæ matrimonium honestant, sunt de ratione matrimonii ; et ideo non indiget eis quasi exterioribus quibusdam ad hoc honestandum, sed quasi causantibus in ipso honestatem quæ ei secundum se competit.

Ad tertium dicendum, quod matrimonium ex hoc ipso quod est in officium, vel in remedium, habet rationem utilis et honesti. Sed utrumque horum ei competit ex hoc quod hujusmodi bona habet, quibus fit et officium et remedium concupiscentiæ adhibens.

Ad quartum dicendum, quod aliquis actus virtutis honestatur et virtute quasi principio elicitivo, et circumstantiis quasi formalibus principiis ipsius. Hoc autem modo se habent bona matrimonii ad matrimonium, sicut circumstantiæ ad actum virtutis ex quibus habet quod virtutis actus esse possit.

Conclusio. — Cum in conjunctione viri et mulieris, propter delectationem et temporalium sollicitudinem, quædam rationis jactura accidat, oportuit aliqua bona esse, quibus matrimonii ratio honesta appareret, et hæc jactura compensaretur.

## ARTICULUS II.

*Utrum bona matrimonii sufficienter assignentur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod insufficienter bona matrimonii assignentur a Magistro Sententiarum, IV, dist. xxxi, scilicet « fides, proles et sacramentum, » quia matrimonium non solum fit in hominibus ad prolem procreandam et nutriendam, sed etiam ad consortium communis vitæ, propter operum communicationem, ut dicitur in VIII *Ethic.*, cap. xii, vers. fin. Ergo sicut ponitur proles bonum matrimonii, ita deberet poni communicatio operum.

2. Præterea, conjunctio Christi ad Ecclesiam, quam matrimonium significat, perficitur per charitatem. Ergo inter bona matrimonii magis debet poni charitas quam fides.

3. Præterea, in matrimonio sicut exigitur quod neuter conjugum ad alterius thorum accedat, ita exigitur quod unus alteri debitum reddat. Sed primum pertinet ad fidem, ut Magister dicit, loc. cit. Ergo deberet etiam justitia propter redditionem debiti inter bona matrimonii computari.

4. Præterea, sicut in matrimonio, inquantum significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, requiritur indivisibilitas, ita et unitas, ut sit una unius. Sed sacramentum, quod inter tria bona matrimonii computatur, pertinet ad indivisionem. Ergo deberet esse aliquid aliud quod pertineret ad unitatem.

5. Sed contra, videtur quod superfluant, quia unica virtus sufficit ad unicum actum honestandum. Sed fides est una quædam virtus. Ergo non oportuit alia

[1] Ita recentiores communiter cum Nicolai. Al. : « Nutritiva autem per quam traduceretur, non est corrupta, et non infecta ; » item : « Nutritiva autem, per quam non traducitur, est corrupta, et non infecta. »

(*a*) Scotus non concedit quod aliqua bona sint ponenda excusantia actum matrimonii propter damnum rationis quod homo in illo actu incurrit. Idem asserit Aureolus, quia, ut ait, actus matrimonii est actus virtutis. Porro nullus actus virtutis indiget aliquo excusante.

duo addere ad honestandum matrimonium.

6. Præterea, non ex eodem aliquid accipit rationem utilis et honesti; cum utile et honestum ex opposito bonum dividant. Sed ex prole matrimonium accipit rationem utilis. Ergo proles non debet computari inter bona quibus matrimonium honestatur.

7. Præterea, nihil debet poni ut proprietas vel conditio sui ipsius. Sed hæc bona ponuntur ut quædam conditiones matrimonii. Ergo cum matrimonium sit sacramentum, non debet poni sacramentum inter bona matrimonii.

Respondeo dicendum, quod matrimonium est in officium naturæ, et est sacramentum Ecclesiæ. Inquantum autem est in officium naturæ, duobus ordinatur, sicut et quilibet alius virtutis actus: quorum unum exigitur ex parte ipsius agentis; et hoc est intentio finis debiti: et sic ponitur bonum matrimonii proles; aliud exigitur ex parte ipsius actus, qui est bonus in genere ex hoc quod cadit supra debitam materiam; et sic est fides, per quam homo ad suam accedit, et non ad aliam. Sed ulterius habet aliquam bonitatem, inquantum est sacramentum: et hoc significatur ipso nomine sacramenti.

Ad primum ergo dicendum, quod in prole non solum intelligitur procreatio prolis, sed etiam educatio ipsius, ad quam sicut ad finem ordinatur tota communicatio operum quæ est inter virum et uxorem, inquantum sunt matrimonio conjuncti, quia patres naturaliter thesaurizant filiis, ut patet II Corinth., XII, et sic in prole quasi in principali fine alius quasi secundarius includitur.

Ad secundum dicendum, quod fides non accipitur hic prout est virtus theologica, sed prout est pars justitiæ, secundum quod fides dicitur ex hoc quod « fiunt dicta » in conservatione promissorum; quia in matrimonio, cum sit quidam contractus, est quædam promissio, per quam talis vir tali mulieri determinatur.

Ad tertium dicendum, quod sicut in promissione matrimonii continetur ut neuter ad alienum thorum accedat, ita etiam quod sibi invicem debitum reddant; et hoc etiam est principalius, cum sequatur ex ipsa mutua potestate invicem data, et ideo utrumque ad fidem pertinet. Sed in lib. *Sentent.* ponitur illud quod est minus manifestum.

Ad quartum dicendum, quod in sacramento non solum intelligenda est indivisio, sed omnia illa quæ consequuntur matrimonium, ex hoc quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ.

Vel dicendum, quod unitas quam objectio tangit, pertinet ad fidem, sicut indivisio ad sacramentum.

Ad quintum dicendum, quod fides non accipitur hic pro aliqua virtute, sed pro quadam conditione virtutis ex qua fides nominatur, quæ ponitur pars justitiæ.

Ad sextum dicendum, quod sicut debitus usus boni utilis accipit rationem honesti, non quidem ex utili, sed ex ratione, quæ rectum usum facit; ita etiam ordinatio ad aliquod bonum utile potest facere bonitatem honestatis ex vi rationis debitam ordinationem facientis. Et hoc modo matrimonium ex hoc quod ordinatur ad prolem, utile est, et nihilominus honestum, inquantum debite ordinatur.

Ad septimum dicendum, quod, sicut Magister dicit, XXXI dist., IV *Sentent.*, sacramentum non dicitur hic ipsum matrimonium, sed inseparabilitas ejus, quæ ejusdem est rei signum cujus est matrimonium.

Vel dicendum, quod quamvis matrimonium sit sacramentum, tamen aliud est matrimonio esse matrimonium, et aliud est ei esse sacramentum: quia non solum ad hoc est institutum ut sit in signum rei sacræ, sed etiam ut sit in officium naturæ. Et ideo ratio sacramenti est quædam conditio adveniens matrimonio secundum se considerato, ex quo honestatem etiam habet. Et ideo sacramentalitas ejus, ut ita dicam, ponitur inter bona honestantia matrimonium. Et secundum hoc in tertio bono matrimonii, scilicet sacramento, non solum intelligitur inseparabilitas, sed etiam omnia quæ ad significationem ipsius pertinent.

Conclusio. — Proles, fides, ac sacramentum, prima et potiora sunt bona, quibus matrimonii ratio honesta redditur.

## ARTICULUS III.

*Utrum sacramentum sit principalius inter bona matrimonii.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sacramentum non sit principalius inter bona matrimonii, quia finis est potissimum in unoquoque. Sed proles est matrimonii finis. Ergo proles est principalius matrimonii bonum.

2. Præterea, principalius in ratione speciei est differentia, quæ complet speciem, quam genus; sicut forma quam materia in constitutionem rei naturalis. Sed sacramentum competit matrimonio ex ratione sui generis; proles autem et fides ex ratione differentiæ, in quantum est tale sacramentum. Ergo alia duo sunt magis principalia in matrimonio quam sacramentum.

3. Præterea, sicut invenitur matrimonium sine prole et fide, ita invenitur sine inseparabilitate, sicut patet quando alter conjugum ante matrimonium consummatum ad religionem transit. Ergo nec ex hac ratione sacramentum est in matrimonio principalius.

4. Præterea, effectus non potest esse principalior sua causa. Sed consensus, qui est causa matrimonii, frequenter immutatur. Ergo et matrimonio dissolvi potest, et sic inseparabilitas non semper concomitatur matrimonium.

5. Præterea, sacramenta quæ habent effectum perpetuum, imprimunt characterem. Sed in matrimonio non imprimitur character. Ergo non adest ei inseparabilitas perpetua : et ideo sicut est matrimonium sine prole, ita potest esse sine sacramento, et sic idem quod prius.

Sed contra, illud quod ponitur in definitione rei, est ei maxime essentiale. Sed indivisio, quæ pertinet ad sacramentum, ponitur in definitione supra de matrimonio data, non autem proles, vel fides. Ergo sacramentum inter alia est matrimonio essentialius.

Præterea, virtus divina, quæ in sacramentis operatur, est efficacior quam virtus humana. Sed proles et fides pertinent ad matrimonium, secundum quod est in officium naturæ humanæ, sacramentum autem secundum quod est ex institutione divina. Ergo sacramentum est principalius in matrimonio quam alia duo.

Respondeo dicendum, quod aliquid dicitur in re aliqua principalius altero duobus modis : aut quia est essentialius, aut quia dignius. Si quia dignius, sic omnibus modis sacramentum est principalius inter tria conjugii bona, quia pertinet ad matrimonium, inquantum est sacramentum gratiæ; alia vero duo pertinent ad ipsum, inquantum est quoddam naturæ officium : perfectio autem gratiæ est dignior perfectione naturæ. Si autem dicatur principalius quia essentialius, sic distinguendum est, quia fides et proles possunt dupliciter considerari : uno modo in seipsis, et sic pertinent ad usum matrimonii, per quem et proles producitur, et pactio conjugalis servatur. Sed indivisibilitas, quam sacramentum importat, pertinet ad ipsum matrimonium secundum se, quia ex hoc ipso quod per pactionem conjugalem sui potestatem sibi invicem in perpetuum conjuges tradunt, sequitur quod separari non possunt : et inde est quod matrimonium nunquam invenitur sine inseparabilitate; invenitur autem sine fide et prole, quia esse rei non dependet ab usu suo. Et secundum hoc sacramentum est essentialius matrimonio quam fides et proles. Alio modo possunt considerari fides et proles, secundum quod sunt in suis principiis, ut pro prole accipiatur intentio prolis, et pro fide debitum servandi fidem, sine quibus etiam matrimonium esse non potest, quia hæc in matrimonio ex ipsa pactione conjugali causantur; ita quod si aliquid contrarium his exprimeretur in consensu, qui matrimonium facit, non esset verum matrimonium; et sic accipiendo fidem et prolem constat quod proles est essentialissimum in matrimonio, et secundo fides, et tertio sacramentum; sicut etiam homini est essentialius esse naturæ quam esse gratiæ, quamvis esse gratiæ sit dignius.

Ad primum ergo dicendum, quod finis secundum intentionem est primum in re, sed secundum consecutionem est ultimum : et similiter proles se habet inter matrimonii bona, et ideo quodammodo est principalius, et quodammodo non.

Ad secundum dicendum, quod sacramentum, etiam prout ponitur tertium matrimonii bonum; pertinet ad matrimonium ratione suæ differentiæ : dicitur enim sacramentum ex significatione hujus rei sacræ determinatæ, quam matrimonium significat.

Ad tertium dicendum, quod nuptiæ, secundum Augustinum, lib. *De bono conjug.*, cap. IX, col. 380, t. 6, sunt bonum mortalium. Unde in resurrectione *neque nubent, neque nubentur*, ut dicit Matth., XXII; et ideo vinculum matrimonii non se extendit ultra vitam, in qua contrahitur : et ideo dicitur inseparabile, quia non potest in hac vita separari, sed per mortem sive corporalem post carnalem conjunctionem, sive spiritualem post spiritualem tantum.

Ad quartum dicendum, quod quamvis

consensus, qui facit matrimonium, non sit perpetuus materialiter, id est, quantum ad substantiam actus, quia ille actus cessat, et potest contrarius succedere; tamen formaliter loquendo, est perpetuus, quia est de perpetuitate vinculi : alias non faceret matrimonium; non enim consensus ad tempus in aliquam matrimonium facit. Et ideo formaliter, secundum quod actus accipit speciem ab objecto : et secundum hoc matrimonium ex consensu inseparabilitatem accipit.

Ad quintum dicendum, quod in sacramentis in quibus imprimitur character, traditur potestas ad actus spirituales, sed in matrimonio ad actus corporales. Unde matrimonium ratione potestatis quam in se invicem conjuges accipiunt, convenit cum sacramentis in quibus character imprimitur; et ex hoc habet inseparabilitatem, ut Magister dicit, IV, dist. XXXI, sed differt ab eis, in quantum potestas illa est ad actus corporales : et propter hoc non imprimit characterem spiritualem.

Conclusio. — Principalius bonum matrimonii, uti dignius, ipsum « sacramentum » est; « proles » vero, id est, prolis intentio, maxime essentialis in ipso est; quam sequitur « fides, » id est, debitum servandæ fidei; deinde sequitur « sacramentum. »

## ARTICULUS IV.

### *Utrum actus matrimonii excusetur per bona prædicta.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonii non possit excusari per bona prædicta, ut non sit omnino peccatum, quia quicumque sustinet damnum majoris boni propter minus bonum, peccat, quia inordinate sustinet. Sed bonum rationis, quod læditur in ipso actu conjugali, est majus quam hæc tria conjugii bona. Ergo prædicta bona non sufficiunt ad excusandum conjugalem concubitum.

2. Præterea, si bonum malo addatur in genere moris, totum efficitur malum, non autem totum bonum, quia una circumstantia mala facit actum malum, non autem una bona facit ipsum bonum. Sed actus conjugalis secundum se est malus; alias excusatione non indigeret. Ergo bona matrimonii adjuncta non possunt ipsum bonum facere.

3. Præterea, ubicumque est immoderatio passionis, ibi est vitium in moribus. Sed bona matrimonii non possunt efficere quin delectatio illius actus sit immoderata. Ergo non possunt excusare quin sit peccatum.

4. Præterea, verecundia non est nisi de turpi actu, secundum Damascenum, lib. II *Orth. fid.*, cap. XV, col 931, t. 1. Sed bona matrimonii non tollunt erubescentiam ab illo actu. Ergo non possunt excusare quin sit peccatum.

Sed contra, concubitus conjugalis non differt a fornicatione nisi per bona matrimonii. Si ergo hæc non sufficerent excusare ipsum, tunc matrimonium semper illicitum remaneret, quod est contra id quod habitum est supra.

Præterea bona matrimonii se habent ad actum ejus sicut circumstantiæ debitæ, sicut dictum est. Sed circumstantiæ tales sufficienter faciunt quod actus aliquis non sit malus. Ergo et hæc bona possunt excusare matrimonium, ut nullo modo sit peccatum.

Respondeo dicendum, quod aliquis actus dicitur excusari dupliciter : uno modo ex parte facientis, ita quod non imputetur facienti in culpam, quamvis sit malus, vel saltem non in tantam culpam; sicut ignorantia dicitur excusare peccatum in toto, vel in parte. Alio modo dicitur excusari actus ex parte sui, ita scilicet quod non sit malus : et hoc modo prædicta bona dicuntur excusare actum matrimonii. Ex eodem autem habet actus aliquis quod non sit malus in genere moris, et quod sit bonus, quia non est aliquis actus indifferens, ut in secundo libro dictum est. Dicitur autem aliquis humanus actus bonus dupliciter : uno modo bonitate virtutis, et sic habet actus quod sit bonus ex his quæ ipsum in medio ponunt : et hoc faciunt in actu matrimonii fides et proles, ut ex dictis patet; alio modo bonitate sacramenti, secundum quod actus non solum bonus, sed etiam sanctus dicitur : et hanc bonitatem habet actus matrimonii ex indivisibilitate conjunctionis, secundum quam significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Et sic patet quod prædicta bona sufficienter actum matrimonii excusant.

Ad primum ergo dicendum, quod per matrimonii actum non incurrit homo damnum rationis quantum ad habitum, sed solum quantum ad actum. Nec est inconveniens quod quandoque aliquis actus qui est melior secundum genus

suum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu; hoc enim sine peccato fieri potest, sicut patet in eo qui ab actu contemplationis cessat, ut interdum actioni vacet.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procederet, si malum quod inseparabiliter comitatur concubitum, esset malum culpæ. Nunc autem non est malum culpæ, sed pœnæ tantum, quæ est inobedientia concupiscentiæ ad rationem. Et ideo non sequitur [1].

Ad tertium dicendum, quod superabundantia passionis, quæ facit vitium, non attenditur secundum quantitativam ipsius intensionem, sed secundum proportionem ipsius ad rationem. Unde tunc solum passio reputatur immoderata, quando limites rationis excedit. Delectatio autem quæ fit in actu matrimoniali, quamvis sit intensissima secundum quantitatem, non tamen excedit limites sibi a ratione præfixos ante principium suum, quamvis in ipsa delectatione ratio eos ordinare non possit.

Ad quartum dicendum, quod turpitudo illa quæ semper est in actu matrimoniali, et erubescentiam facit, est turpitudo pœnæ, et non culpæ, quia de quolibet defectu homo naturaliter erubescit.

Conclusio. — Quamquam minus honestus appareat matrimonii actus, propter effrænem illam, quam semper conjunctam habet, delectationem; « proles, » tamen ac « fides et sacramentum » ipsum non tantum excusant, sed et sanctum reddunt.

## ARTICULUS V.

*Utrum actus matrimonialis excusari possit sine bonis matrimonii.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod actus matrimonialis excusari possit etiam sine bonis matrimonii; qui enim a natura tantum movetur ad actum matrimonii, non videtur aliquod bonum matrimonii intendere, quia bona matrimonii pertinent ad gratiam, vel virtutem. Sed quando aliquis solo appetitu naturali movetur ad actum prædictum, non videtur esse peccatum, quia nullum naturale est malum, cum malum sit « præter naturam et præter ordinem, » ut Dionysius dicit, cap. IV *De div. nom.*, § 32, col. 731, t. 1. Ergo actus matrimonialis excusari potest etiam sine bonis matrimonii.

2. Præterea, ille qui utitur conjuge ad fornicationem vitandam, non videtur aliquod bonum matrimonii intendere. Sed talis non peccat, ut videtur, quia ad hoc est matrimonium concessum humanæ infirmitati ut fornicatio vitetur, ut patet I Corinth., VII. Ergo etiam sine bonis matrimonii potest actus ejus excusari.

3. Præterea, ille qui utitur re sua ad libitum, non facit contra justitiam; et sic non peccat, ut videtur. Sed per matrimonium uxor efficitur res viri, et e contrario. Ergo si se invicem ad libitum utuntur libidine movente, non videtur esse peccatum, et sic idem quod prius.

4. Præterea, illud quod est bonum ex genere, non efficitur malum, nisi ex mala intentione fiat. Sed actus matrimonialis, quo quis cognoscit suam, est ex genere bonus. Ergo non potest esse malus, nisi mala intentione fiat. Sed potest bona intentione fieri, etiamsi non intendat aliquod bonum matrimonii; puta cum quis salutem corporalem per hoc intendit servare, aut consequi. Ergo videtur quod etiam sine matrimonii bonis actus ille possit excusari.

Sed contra, remota causa, removetur effectus. Sed causa honestatis actus matrimonialis sunt matrimonii bona. Ergo sine eis non potest actus matrimonialis excusari.

Præterea, non differt actus prædictus ab actu fornicario nisi in prædictis bonis. Sed concubitus fornicarius semper est malus. Ergo si non excusatur prædictis bonis, etiam matrimonialis actus semper erit malus.

Respondeo dicendum, quod sicut bona matrimonii, secundum quod sunt in habitu, faciunt matrimonium honestum et sanctum; ita etiam secundum quod sunt in actuali intentione, faciunt actum matrimonii honestum, quantum ad illa duo bona matrimonii quæ ipsius actum respiciunt. Unde quando conjuges conveniunt causa prolis procreandæ, vel ut sibi invicem debitum reddant, quod ad fidem pertinet, totaliter excusantur a peccato. Sed tertium bonum non pertinet ad usum matrimonii, sed ad essentiam ipsius, ut dictum est; unde facit ipsum matrimonium honestum, non autem actus ejus, ut per hoc actus ejus absque peccato reddatur, quia causa alicujus significationis conveniunt. Et ideo duobus so-

[1] Al. : « rationem sequitur. »

lis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causa procreandæ prolis, et debiti reddendi : alias autem semper est ibi peccatum, ad minus veniale.

Ad primum ergo dicendum, quod proles prout est bonum sacramenti, addit supra prolem, prout est bonum intentum a natura. Natura enim intendit prolem, prout in ipsa salvatur bonum speciei; sed in prole, secundum quod est bonum sacramenti matrimonii, ultra hoc intelligitur ut proles suscepta ulterius ordinetur in Deum. Et ideo oportet quod intentio naturæ, quæ prolem intendit, referatur actu vel habitu ad intentionem prolis, prout est bonum sacramenti : alias staretur in creatura, quod sine peccato esse non potest. Et ideo quando natura tantum movet ad actum matrimonii, non excusatur a peccato omnino, nisi in quantum motus naturæ ordinatur actu vel habitu ulterius ad prolem, secundum quod est bonum sacramenti : nec tamen sequitur quod motus naturæ sit malus, sed quod sit imperfectus, nisi ad aliquod bonum matrimonii ulterius ordinetur.

Ad secundum dicendum, quod si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hæc est quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet. Sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas; et secundum hoc est peccatum veniale, nec ad hoc est matrimonium institutum, nisi secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus (*a*).

Ad tertium dicendum, quod una debita circumstantia non sufficit ad hoc quod actus sit bonus, et ideo non oportet quod qualitercumque quis re sua utatur, usus sit bonus, sed quando utitur re sua ut debet, secundum omnes circumstantias.

Ad quartum dicendum, quod quamvis intendere sanitatis conservationem non sit per se malum, tamen hæc intentio efficitur mala, si ex aliquo sanitas intendatur quod non est ad hoc de se ordinatum; sicut qui ex sacramento baptismi tantum salutem corporalem quæreret : similiter etiam est in proposito de actu matrimoniali [1].

Conclusio. — Actus matrimonialis semper culpabilis et peccatum est, nisi prolis intentio ac mutua inter conjuges fides adsit.

## ARTICULUS VI.

*Utrum cognoscens uxorem, non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solam delectationem, mortaliter peccet.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod quandocumque aliquis uxorem cognoscit, non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solam delectationem, mortaliter peccet, quia, sicut Hieronymus dicit *Sup.* illud *Ephes.*, v : Viri, *diligite*, col. 532, t. 7, et habetur in *Littera*, IV, dist. xxxi, « voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore damnandæ sunt. » Sed non dicitur esse damnabile nisi peccatum mortale. Ergo cognoscere uxorem propter voluptatem solam est semper peccatum mortale.

2. Præterea, consensus in delectationem est peccatum mortale, ut in secundo lib. dictum est. Sed quicumque cognoscit uxorem suam causa delectationis, consentit in delectationem. Ergo mortaliter peccat.

3. Præterea, quicumque usum creaturæ non refert in Deum, creatura fruitur, quod est peccatum mortale. Sed quicumque uxore propter solam delectationem utitur, hunc usum non refert in Deum. Ergo mortaliter peccat.

4. Præterea, nullus debet excommunicari nisi pro peccato mortali. Sed aliquis uxorem sola libidine cognoscens ab introitu Ecclesiæ arcetur, ut in *Littera* dicitur, quasi sit excommunicatus. Ergo omnis talis peccat mortaliter.

Sed contra est quod, secundum Augustinum, lib. II *Cont. Julian.*, cap. x, col. 696, t. 10, et *Serm.* ix *De decem chordis*, cap. xi, § 18, col. 88, t. 5, talis concubitus ponitur inter peccata quotidiana, pro quibus dicitur: *Pater noster*, etc., ut habetur in *Littera*, loc. cit. Sed talia non sunt peccata mortalia. Ergo, etc.

Præterea, qui cibo utitur ad delectationem tantum, non peccat mortaliter. Ergo pari ratione qui utitur uxore tantum causa libidinis satiandæ.

Respondeo dicendum, quod quidam dicunt quod quandocumque ad actum conjugalem libido principaliter movet, est

[1] Parm. : « in actu matrimonii. »

(*a*) Durandus et alii dicunt quod cognoscens uxorem ad vitandam fornicationem non in uxore, sed in se, non peccat.

peccatum mortale; sed quando movet ex latere, tunc est peccatum veniale; quando autem omnino delectationem despicit, et displicet ei, tunc est omnino sine veniali peccato: ut sic delectationem in isto actu quærere sit peccatum mortale, delectationem oblatam acceptare sit peccatum veniale, sed eam odire sit perfectionis. Sed hoc non potest esse, quia secundum Philosophum in X *Ethic.*, cap. III et IV, idem judicium est de delectatione et operatione, quia operationis bonæ est delectatio bona, et malæ mala. Unde cum actus matrimonialis non sit per se malus, nec quærere delectationem erit peccatum mortale semper.

Et ideo dicendum, quod si delectatio quæratur ultra honestatem matrimonii, ut scilicet aliquis in conjuge non attendat quod conjux est, sed solum quod mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset conjux, est peccatum mortale: et ideo talis dicitur ardentior amator uxoris, quia scilicet ardor ille extra bona matrimonii effertur. Si autem quæratur delectatio intra limites matrimonii, ut scilicet talis delectatio in alia non quæreretur quam in conjuge, sic est veniale peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod tunc voluptates meretricias vir in uxore quærit, quando nihil aliud in ea attendit quam quod in meretrice attenderet.

Ad secundum dicendum quod consensus in delectationem concubitus qui est peccatum mortale, est peccatum mortale; non autem talis est delectatio matrimonialis actus.

Ad tertium dicendum, quod quamvis delectationem non referat actu in Deum, non tamen ponit in ea ultimum voluntatis finem, alias eam ubicumque indifferenter quæreret; et ideo non oportet quod creatura fruatur; sed utitur creatura actu propter se, se autem habitualiter propter Deum, quamvis non actu.

Ad quartum dicendum, quod hoc non dicitur propter hoc quod ex hoc peccato homo excommunicationem mereatur; sed quia spiritualibus se reddit inhabilem, propter hoc quod efficitur in actu illo totus caro.

Conclusio. — Cognoscens uxorem sola libidinis et delectationis causa, nullum aliud bonum matrimonii (habitu, vel actu) intendens, mortaliter peccat.

## QUÆSTIO L.

### DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII IN GENERALI (*a*).

(Unico articulo absoluta.)

Deinde considerandum est de impedimentis matrimonii: primo in generali; secundo in speciali.

### ARTICULUS UNICUS.

*Utrum matrimonio convenienter impedimenta assignentur.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonio inconvenienter impedimenta assignentur. Matrimonium enim quoddam sacramentum est contra alia divisum. Sed aliis non assignantur impedimenta. Ergo nec matrimonio assignari debent.

2. Præterea, quanto aliquid est minus perfectum, tanto paucioribus modis impediri potest. Sed matrimonium inter alia sacramenta est minus perfectum. Ergo vel nulla vel paucissima impedimenta ei assignari debent.

3. Præterea, ubicumque est morbus, ibi necessarium est remedium morbi. Sed concupiscentia, in cujus remedium matrimonium est indultum, est in omnibus. Ergo non debet esse aliquod impedimentum quod aliquam personam penitus illegitimam faciat ad contrahendum.

4. Præterea, illegitimum dicitur quod est contra legem. Sed hujusmodi impedimenta quæ matrimonio assignantur, non sunt contra legem naturæ, quia non similiter inveniuntur in quolibet statu humani generis; plures enim gradus consanguinitatis inveniuntur esse prohibiti uno tempore quam alio: lex autem humana non potest, ut videtur, matrimonio impedimenta præstare, quia matrimonium non est ex institutione humana sed divina, sicut et alia sacramenta. Ergo matrimonio non debent aliqua impedimenta assignari, quæ faciant personas illegitimas ad contrahendum.

5. Præterea, legitimum et illegitimum, per hoc quod est contra legem, vel non

(*a*) Nonnulli Theologi, præsertim ex nostris Gallicanis, supremam, æque ac Ecclesiæ, principibus concedunt potestatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia. Sed talis doctrina prudentia caret.

contra legem, differunt, inter quæ non cadit medium; cum sint opposita secundum affirmationem et negationem. Ergo non possunt esse aliqua matrimonii impedimenta, quibus personæ mediæ inter legitimas et illegitimas constituantur.

6. Præterea conjunctio viri et mulieris non est licita nisi in matrimonio. Sed omnis conjunctio illicita dirimi debet. Ergo si aliquid matrimonium contrahendum impediat, hoc dirimet contractum de facto; et sic non debent aliqua impedimenta matrimonio assignari quæ impediant contrahendum, et dirimant contractum.

7. Præterea, nullo impedimento potest a re aliqua removeri quod in definitione ipsius cadit. Sed indivisibilitas cadit in definitione matrimonii. Ergo non possunt esse aliqua impedimenta quæ matrimonium contractum dirimant.

8. Sed contra, videtur quod debeant esse infinita matrimonii impedimenta, quia matrimonium quoddam bonum est. Sed infinitis modis est defectus boni, ut dicit Dionysius, IV cap. *De divin. nom.*, § 30, col. 730, t. 1. Ergo infinita sunt matrimonii impedimenta.

9. Præterea, impedimenta matrimonii accipiuntur secundum conditiones particularium personarum. Sed conditiones hujusmodi sunt infinitæ. Ergo et matrimonii impedimenta.

Respondeo dicendum, quod in matrimonio sunt quædam quæ sunt de essentia matrimonii, et quædam quæ sunt de solemnitate ejus, sicut et in aliis sacramentis. Et quia remotis his quæ sunt de solemnitate ejus, sicut et in aliis sacramentis, adhuc manet verum sacramentum, ideo impedimenta, quæ contrariantur his quæ sunt de solemnitate hujus sacramenti non efficiunt quin sit verum matrimonium, et talia dicuntur impedire matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractum; sicut prohibitio Ecclesiæ, et tempus feriatum. Unde versus :

« Ecclesiæ vetitum, nec non tempus feriatum
Impediunt fieri, permittunt juncta teneri. »

Impedimenta autem quæ contrariantur his quæ sunt de essentia matrimonii, faciunt ut non sit verum matrimonium, et ideo dicuntur non solum impedire contrahendum, sed dirimere jam contractum; quæ his versibus continentur :

« Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant. »

Horum autem numerus sic accipi potest. Potest enim matrimonium impediri aut ex parte contractus matrimonii, aut ex parte contrahentium. Si primo modo cum contractus matrimonii fiat per voluntarium consensum, qui tollitur per ignorantiam, et per violentiam, erunt duo impedimenta matrimonii, scilicet « vis, » idest coactio, et « error » ex parte ignorantiæ. Et ideo de istis duobus impedimentis Magister determinavit, ubi agebatur de causa matrimonii. Nunc autem agit de impedimentis quæ accipiuntur ex parte personarum contrahentium, quæ sic distinguuntur. Potest enim aliquis impediri a matrimonio contrahendo vel simpliciter vel respectu alicujus personæ. Si simpliciter, ut cum nulla possit matrimonium contrahere, hoc non potest esse, nisi quia impeditur a matrimoniali actu. Quod quidem contingit dupliciter : primo quia non potest de facto sive quia omnino non possit, et sic ponitur impedimentum « impotentia coeundi; » sive quia non libere possit, et sic ponitur impedimentum « servitutis conditio ; » secundo quia non licite potest, et hoc secundum quod ad continentiam obligatur, quod contingit dupliciter : vel quia obligatur ex officio suscepto, et sic est impedimentum « ordinis : » vel ex voto emisso, et sic impedit « votum. » Si autem impeditur aliquis a matrimonio non simpliciter, sed respectu alicujus personæ, vel hoc est propter obligationem ad alteram personam, sicut qui uni matrimonio junctus est, non potest alteri conjungi, et sic est « ligamen matrimonii, » vel quia deficit proportio ad alteram personam, et hoc propter tria : primo quidem propter nimiam distantiam ad ipsam, et sic est « disparitas cultus : » secundo propter nimiam propinquitatem, et sic ponitur triplex impedimentum, scilicet « cognatio, » deinde « affinitas, » quæ importat propinquitatem duarum personarum ratione tertiæ matrimonio junctæ, et « publicæ honestatis justitia, » in qua est propinquitas duarum personarum ratione tertiæ per sponsalia junctæ : tertio propter

indebitam conjunctionem ad ipsam primo factam, et sic impedit « crimen adulterii » prius cum ipsa commissi.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam alia sacramenta impediri possunt si aliquid, quod sit de essentia vel solemnitate sacramenti subtrahatur, ut dictum est. Sed tamen magis matrimonio quam aliis sacramentis impedimenta assignantur propter tres rationes : primo quia matrimonium consistit in duobus, et ideo pluribus modis potest impediri quam alia sacramenta, quæ uni personæ competunt singulariter ; secundo, quia matrimonium habet in nobis causam, et in Deo, sed alia quædam sacramenta solum in Deo : unde et pœnitentiæ, quæ habet causam in nobis aliquo modo, Magister supra, IV, dist. XVI, quædam impedimenta assignavit, ut hypocrisim, ludos, et hujusmodi ; tertio, quia de aliis sacramentis est præceptum, vel consilium, sicut de bonis perfectioribus ; sed de matrimonio est indulgentia sicut de bono minus perfecto. Et ideo ut detur occasio perficiendi in melius, plura impedimenta assignantur matrimonio quam aliis sacramentis.

Ad secundum dicendum, quod perfectiora pluribus modis impediri possunt, inquantum ad ea plura requiruntur. Si autem sit aliquod imperfectum, ad quod plura requiruntur, illud etiam habebit plura impedimenta, et sic est de matrimonio.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet, si non essent talia remedia quibus etiam posset efficacius morbo concupiscentiæ subveniri, quod falsum est.

Ad quartum dicendum, quod personæ illegitimæ ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo quod sunt contra legem, qua matrimonium statuitur. Matrimonium autem, inquantum est in officium naturæ, statuitur lege naturæ ; inquantum est sacramentum, statuitur jure divino ; inquantum est in officium communitatis statuitur lege civili. Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium contrahendum illegitima. Nec est simile de aliis sacramentis, quæ sunt sacramenta tantum. Et quia lex naturalis secundum diversos status recipit determinationes diversas, et jus positivum etiam variatur secundum diversas hominum conditiones, in diversis temporibus, ideo Magister. IV, dist. XXXIV, ponit in diversis temporibus diversas personas illegitimas fuisse.

Ad quintum dicendum, quod lex potest aliquid prohibere vel universaliter vel in parte, quantum ad aliquos casus. Et ideo inter esse totaliter secundum legem et esse totaliter contra legem quæ sunt contrarie apposita, et non secundum affirmationem et negationem, cadit medium esse aliqualiter secundum legem et aliqualiter contra legem. Et propter hoc ponuntur quædam personæ mediæ inter simpliciter legitimas, inter simpliciter illegitimas.

Ad sextum dicendum, quod illa impedimenta quæ non dirimunt matrimonium contractum impediunt quandoque contrahendum ; non ut non fiat, sed ut non licite fiat : et tamen si fiat, verum matrimonium contractum est, quamvis contrahens peccet ; sicut si aliquis consecraret post comestionem, peccaret contra statutum Ecclesiæ faciens, nihilominus verum sacramentum perficeret, quia jejunium consecrantis non est de necessitate sacramenti.

Ad septimum dicendum, quod impedimenta prædicta non dicuntur dirimere matrimonium contractum, quasi solventia verum matrimonium, quod rite contractum est, sed quia solvunt matrimonium quod contractum est de facto, et non de jure. Unde si impedimentum aliquod matrimonio rite facto superveniat, matrimonium solvere non valet.

Ad octavum dicendum, quod impedimenta quibus aliquod bonum per accidens impeditur, sunt infinita, sicut et omnes causæ per accidens, sed causæ corrumpentes aliquod bonum per se sunt ordinatæ et determinatæ, sicut etiam causæ constituentes, quia causæ destructionis et constructionis alicujus rei sunt oppositæ vel eædem contrario modo sumptæ.

Ad nonum dicendum, quod conditiones particularium personarum in singulari sunt infinitæ, sed in generali possunt reduci ad certum numerum ; sicut in medicina patet, et in omnibus artibus operativis, quæ sunt particularium, in quibus et actus considerantur et conditiones [1].

CONCLUSIO. — Matrimonii impedimenta, quæ tantum solemnitati sacramenti repugnant, ut Ecclesiæ prohibitio, et tempus feriatum, matrimonium contrahendum impediunt, sed contractum considerant. »

[1] Parm. : « In quibus est actus, conditiones

non dirimunt : quæ vero essentiæ sacramenti contraria sunt, ut error, conditio, votum, cognatio, crimen, cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, et coeundi impotentia, etiam contractum dirimunt.

## QUÆSTIO LI.

### DE IMPEDIMENTO ERRORIS.

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimentis matrimonii in speciali : et primo de impedimento erroris.

Circa quod quæruntur duo : 1° utrum error de sui natura matrimonium impediat ; 2° quis error.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum error convenienter ponatur impedimentum matrimonii.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod error non debeat poni matrimonii impedimentum per se. Consensus enim, qui est causa efficiens matrimonii, impeditur, sicut et voluntarium. Sed voluntarium, secundum Philosophum, in III *Eth.*, cap. I, potest impediri per ignorantiam, quæ non est idem quod error : quia ignorantia nullam cognitionem ponit, sed error ponit ; eo quod « approbare falsa pro veris sit error, » secundum[1] Augustinum, lib. I *Cont. Acad.*, § 11, col. 912, et III *De lib. arbit.*, c. XVIII, § 52, col. 1296, t. 1. Ergo non debuit hic poni impedimentum matrimonii error, sed magis ignorantia.

2. Præterea, quod de sui natura potest impedire matrimonium, habet contrarietatem ad bona matrimonii. Sed error de sui natura non impedit matrimonium.

3. Præterea, sicut consensus requiritur ad matrimonium, ita intentio requiritur ad baptismum. Sed si aliquis baptizat Joannem, et credit baptizare Petrum, nihilominus Joannes vere baptizatus est. Ergo error non excludit matrimonium.

4. Præterea, inter Liam et Jacob fuit verum matrimonium. Sed ibi fuit error. Ergo error non excludit matrimonium.

Sed contra est quod in *Digestis*, l. « Si per errorem, » ff. *De jurisdict. omn. judic.*, dicitur : « Quid tam contrarium est consensui quam error ? » Sed consensus requiritur ad matrimonium. Ergo error matrimonium impedit.

Præterea, consensus aliquid voluntarium nominat. Sed error impedit voluntarium ; quia « voluntarium, » secundum Philosophum, lib. III *Eth.*, cap. I, et Gregorium Nyssenum[2], col. 1727, et Damascenum, lib. II *Orth. fid.*, cap. XXIV, col. 954, t. 1, « est cujus principium est in aliquo sciente singularia, in quibus est actus ; » quod erranti non competit. Ergo error matrimonium impedit.

Respondeo dicendum, quod quidquid impedit causam de sui natura impedit et effectum similiter. Consensus autem est causa matrimonii, ut dictum est. Et ideo quod evacuat consensum, evacuat matrimonium. Consensus autem voluntatis est actus qui præsupponit actum intellectus. Deficiente autem primo, necesse est defectum contingere in secundo. Et ideo quando error cognitionem impedit, sequitur etiam in ipso consensu defectus : et per consequens in matrimonio. Et sic error de jure naturali habet quod evacuet matrimonium.

Ad primum ergo dicendum, quod ignorantia differt, simpliciter loquendo, ab errore ; quia ignorantia de sui ratione non importat cognitionis actum ; sed error ponit judicium rationis perversum de aliquo. Tamen quantum ad hoc quod est impedire voluntarium, non differt utrum dicatur ignorantia vel error, quia nulla ignorantia potest impedire voluntarium, nisi quæ habet errorem adjunctum, eo quod actus voluntatis præsupponit æstimationem sive judicium de aliquo, in quod fertur : unde si est ibi ignorantia, oportet ibi esse errorem. Et ideo etiam ponitur error quasi causa proxima.

Ad secundum dicendum, quod quamvis error non contrarietur secundum se matrimonio, contrariatur ei tamen quantum ad causam suam.

Ad tertium dicendum, quod character baptismi non causatur ex intentione baptizantis directe ; sed elemento materiali exterius adhibito : intentio autem operatur solum ut dirigens elementum materiale ad effectum proprium. Sed vinculum

[1] Parm. : « lib. IX *De Trin.*, c. XI. »

[2] Olim afferebatur Gregorii Nysseni nomen, cum liber *De natura hominis* sit Nemesii.

conjugale ex ipso consensu causatur directe. Et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod, sicut Magister in *Littera*[1], IV, dicit, matrimonium quod fuit inter Liam et Jacob, non fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu qui postmodum accessit; tamen uterque a peccato excusatur, ut patet in eadem *Littera*.

Conclusio. — Error, cum consensum qui matrimonii causa est, quam maxime impediat, de jure naturæ quam maxime matrimonium impedit.

## ARTICULUS II.

### *Utrum omnis error matrimonium impediat.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod omnis error matrimonium impediat, et non solum error conditionis, aut personæ, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xxx, quia quod convenit alicui secundum se, convenit ei secundum totum suum ambitum. Sed error de sui natura habet quod matrimonium impediat, ut dictum est. Ergo omnis error matrimonium impedit.

2. Præterea, si error, inquantum hujusmodi, matrimonium impedit, major error magis debet impedire. Sed major est error fidei qui est in hæreticis non credentibus hoc sacramentum, quam error personæ. Ergo magis debet impedire quam error personæ.

3. Præterea, error non evacuat matrimonium, nisi inquantum tollit voluntarium. Sed ignorantia cujuslibet circumstantiæ voluntarium tollit, ut patet in III *Ethic.*, cap. I. Ergo non solum error conditionis et personæ matrimonium impedit.

4. Præterea, sicut conditio servitutis aliquod accidens est annexum personæ; ita qualitas corporis aut animæ. Sed error conditionis impedit matrimonium. Ergo eadem ratione error qualitatis et fortunæ.

5. Præterea, sicut ad conditionem personæ pertinet servitus et libertas, ita nobilitas vel ignobilitas, aut dignitas status, et privatio ejus. Sed error conditionis servitutis impedit matrimonium. Ergo et error aliorum dictorum.

9. Præterea, sicut conditio servitutis impedit, ita etiam disparitas cultus, et impotentia coeundi, ut infra dicetur. Ergo sicut error conditionis ponitur matrimonii impedimentum, ita error circa alia hujusmodi deberet impedimentum matrimonii poni.

7. Sed contra, videtur quod nec error personæ matrimonium impediat, quia sicut emptio est quidam contractus, ita etiam matrimonium. Sed in emptione et venditione, si detur aurum æquivalens pro alio auro, non impeditur venditio. Ergo nec matrimonium impeditur si pro una muliere alia accipiatur.

8. Præterea, potest contingere quod per multos annos isto errore detineantur, et filios et filias generent simul. Sed grave esset dicere quod tunc essent dividendi. Ergo primus error non frustravit matrimonium.

9. Præterea, potest contingere quod frater viri, in quem se consentire credit mulier, offeratur ei, et cum eo commisceatur carnaliter: et tunc videtur quod non possit redire ad illum in quem consentire se credidit, sed debeat stare cum fratre ejus, et sic error personæ non impedit matrimonium.

Respondeo dicendum, quod, sicut error ex hoc quod involuntarium causat, habet excusare peccatum, ita habet quod matrimonium impediat ex eodem. Error autem non excusat a peccato, nisi sit illius circumstantiæ cujus appositio vel remotio facit differentiam liciti et illiciti in actu. Si enim aliquis percutiat patrem baculo ferreo, quem credit ligneum esse, non excusatur a toto quamvis forte a tanto; sed si credat quis percutere filium causa disciplinæ, et percutiat patrem, excusatur a toto, adhibita debita diligentia. Unde oportet quod error qui matrimonium impedit, sit alicujus eorum quæ sunt de essentia matrimonii. Duo autem includit ipsum matrimonium, scilicet personas duas quæ conjunguntur et mutuam potestatem in invicem, in qua matrimonium consistit. Primum autem tollitur per errorem personæ; secundum per errorem conditionis, quia servus non potest potestatem sui corporis libere alteri tradere sine consensu sui domini. Et propter hoc hi duo errores matrimonium impediunt, et non alii.

Ad primum ergo dicendum, quod er-

[1] IV *Sent.*, d. xxx.

ror non habet ex natura generis quod impediat matrimonium, sed ex natura differentiæ adjunctæ, prout scilicet est error alicujus eorum quæ sunt de essentia matrimonii.

Ad secundum dicendum, quod error fidei de matrimonio est circa ea quæ sunt matrimonium consequentia; sicut an sit sacramentum, vel an sit licitum. Et ideo talis error matrimonium non impedit, sicut nec error circa baptismum impedit acceptionem characteris, dummodo intendat recipere quod Ecclesia dat, quamvis credat nihil esse.

Ad tertium dicendum, quod non quælibet circumstantiæ ignorantia causat involuntarium, quod excusat peccatum, ut dictum est, et propter hoc ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum, quod diversitas fortunæ non variat aliquid eorum quæ sunt de essentia matrimonii, nec diversitas qualitatis, sicut facit conditio servitutis. Et ideo ratio non sequitur.

Ad quintum dicendum, quod error nobilitatis, in quantum hujusmodi, non evacuat matrimonium, eadem ratione qua nec error qualitatis. Sed si error nobilitatis, vel dignitatis, redundat in errorem personæ, tunc impedit matrimonium. Unde si consensus mulieris fertur in istam personam directe, error nobilitatis ipsius non impedit matrimonium; si autem directe intendit consentire in filium regis, quicumque sit ille, tunc si alius præsentetur ei quam filius regis, est error personæ, et impedietur matrimonium.

Ad sextum dicendum, quod error etiam aliorum impedimentorum matrimonii, quantum ad ea quæ faciunt personas illegitimas, impedit matrimonium. Sed ideo de errore illorum non fecit mentionem, quia illa impediunt matrimonium, sive cum errore sint sive sine errore; ut si aliqua contrahat cum subdiacono, sive sciat, sive nesciat, non est matrimonium. Sed conditio servitutis non impedit, si servitus sciatur. Et ideo non est simile.

Ad septimum dicendum, quod pecunia in contractibus accipitur quasi mensura aliarum rerum, ut patet in V *Ethic.*, v, circa med., et non quasi propter se quæsita. Et ideo si non detur illa pecunia quæ creditur, sed alia æquivalens, nihil obest contractui. Sed si in re quæsita propter se esset error, impediretur contractus, sicut si alicui venderetur asinus pro equo. Et similiter est in proposito.

Ad octavum dicendum, quod quantumcumque fuerit cum ea, nisi de novo consentire velit, non est matrimonium.

Ad nonum dicendum, quod si ante non consenserat in fratrem ejus, potest eum quem per errorem accepit retinere; nec potest ad fratrem ejus redire, præcipue si sit cognita carnaliter ab eo quem accepit. Si autem consenserat in primum per verba de præsenti, non potest secundum habere primo vivente, sed potest vel secundum [1] relinquere vel ad primum redire: et ignorantia facti excusat peccatum; sicut excusaretur, si post consummatum matrimonium a consanguineo viri sui fraudulenter cognosceretur, quia fraus alterius non debet ei præjudicare.

Conclusio. — Matrimonium, cum inter duas certas personas fiat, mutuam in invicem potestatem recipientes, ex personæ et personarum conditionis errore impediri necesse est.

## QUÆSTIO LII.

### DE IMPEDIMENTO CONDITIONIS SERVITUTIS.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimento conditionis servitutis.

Circa quod quæruntur quatuor: 1° utrum conditio servitutis matrimonium impediat; 2° utrum servus sine consensu domini possit matrimonium contrahere; 3° utrum aliquis, postquam uxoratus est, possit se servum facere sine consensu uxoris; 4° utrum filii debeant sequi conditionem patris vel matris.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum conditio servitutis impediat matrimonium.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod conditio servitutis non impediat matrimonium. Nihil enim impedit matrimonium, nisi quod habet aliquam contrarietatem ad ipsum. Sed servitus non habet aliquam contrarietatem ad matrimonium; alias inter servos non possent

[1] Ita restituendum censuit Nicolai, optime. Al.: « vel secundum. »

esse conjugia. Ergo servitus non impedit matrimonium.

2. Præterea, illud quod est contra naturam, non potest impedire illud quod est secundum naturam. Sed servitus est contra naturam, quia, sicut dicit[1] Gregorius in *Pastorali*, part. II, cap. VI, col. 34, t. 3, « contra naturam est hominem homini velle dominari ; » quod etiam patet ex hoc quod homini dictum est, Gen., I : *Ut * præsit piscibus maris*, etc., non autem ut præsit homini. Ergo non potest impedire matrimonium, quod est naturale.

3. Præterea, si impediat, aut hoc est de jure naturali, aut de jure positivo. Sed non de jure naturali, quia secundum jus naturale omnes homines sunt æquales, ut Gregorius dicit, loc. cit. ; et in principio *Digestorum*, l. « Manumissionis, » ff. *De just. et jure*, dicitur quod servitus non est de jure naturali : positivum etiam jus descendit a naturali, ut Tullius dicit, lib. II *De invent.*, aliquant. ante fin. Ergo secundum jus nullum matrimonium servitus impedire potest.

4. Præterea, illud quod impedit matrimonium æqualiter impedit, sive sciatur, sive ignoretur, ut patet de consanguinitate. Sed servitus unius cognita ab altero non impedit matrimonium. Ergo servitus, quantum in se est, non habet quod impediat matrimonium. Et ita non deberet poni per se matrimonii impedimentum ab aliis distinctum.

5. Præterea, sicut contingit esse errorem circa servitutem ut putetur liber qui servus est ; ita potest esse error de libertate, ut putetur servus qui est liber. Sed libertas non ponitur matrimonii impedimentum. Ergo nec servitus deberet poni.

6. Præterea, magis facit gravem societatem matrimonii, et plus impedit prolis bonum morbus lepræ quam servitus. Sed lepra non ponitur impedimentum matrimonii. Ergo nec servitus debet poni.

Sed contra est quod *Decretalis* dicit de conjugio servorum, cap. « Ad nostra, » quod « error conditionis impedit contrahendum matrimonium et dirimit contractum. »

Præterea, matrimonium est de bonis per se expetendis, inquantum habet honestatem. Sed servitus est de per se fugiendis. Ergo matrimonium et servitus sunt contraria ; et sic servitus matrimonium impedit.

Respondeo dicendum, quod in matrimonii contractu obligatur unus conjugum alteri ad debitum reddendum. Et ideo si ille qui se obligat, est impotens ad solvendum, ignorantia hujusmodi impotentiæ in eo cui fit obligatio tollit contractum. Sicut autem per impotentiam coeundi efficitur aliquis impotens ad solvendum debitum, ut omnino non possit solvere ; ita per servitutem, ut libere debitum reddere non possit. Et ideo sicut impotentia coeundi ignorata impedit matrimonium, non autem si sciatur, sicut infra patebit, ita conditio servitutis ignorata impedit matrimonium, non autem servitus scita.

Ad primum ergo dicendum, quod servitus contrariatur matrimonio quantum ad actum, ad quem quis per matrimonium alteri obligatur, quem non potest libere exequi ; et quantum ad bonum prolis, quæ pejoris conditionis efficitur ex servitute parentis. Sed quia quilibet potest in eo quod sibi debetur, sponte detrimentum aliquod subire, ideo si alter conjugum scit alterius servitutem, nihilominus tenet matrimonium. Similiter etiam quia in matrimonio est æqualis obligatio ex utraque parte ad debitum reddendum, non potest aliquis requirere majorem obligationem ex parte alterius quam ipse possit facere. Et propter hoc etiam si servus contrahit cum ancilla, quam credit liberam, non propter hoc impeditur matrimonium. Et sic patet quod servitus non impedit matrimonium, nisi quando est ignorata ab alio conjuge, et si ille sit liberæ conditionis. Et ideo nihil prohibet inter servos esse conjugia vel etiam inter liberum et ancillam.

Ad secundum dicendum, quod nihil prohibet aliquid esse contra naturam quantum ad primam intentionem ipsius, quod non est contra naturam quantum ad secundam intentionem ejus : sicut omnis corruptio, et defectus, et senium, est contra naturam, ut dicitur in II *De cælo*, text. 37, quia natura intendit esse et perfectionem ; non tamen est contra secundam intentionem naturæ, quia ex quo natura non potest conservare esse in uno, conservat in altero, quod generatur ex corruptione alterius, et quando natura non potest perducere ad majorem

[1] Plenius in textu D. Gregorii.

perfectionem inducit ad minorem : sicut quando non potest facere masculum, facit feminam, quæ est mas occasionatus, ut dicitur in XVI *De animalib.*, cap. III, ad fin. Similiter etiam dico quod servitus est contra primam intentionem naturæ; sed non est contra secundam, quia naturalis ratio ad hoc inclinat, et hoc appetit natura ut quilibet sit bonus. Sed ex quo aliquis peccat, natura etiam inclinat ut ex peccato pœnam reportet: et sic servitus in pœnam peccati introducta est. Nec est inconveniens aliquid naturale per hoc quod est contra naturam hoc modo impediri : sic enim matrimonium impeditur per impotentiam coeundi, quæ est contra naturam modo prædicto.

Ad tertium dicendum, quod jus naturale dictat quod pœna sit pro culpa infligenda, et quod nullus sine culpa puniri debeat; sed determinare pœnam secundum conditionem personæ, et culpæ, est juris positivi. Et ideo servitus, quæ est quædam pœna determinata, est de jure positivo, et a naturali proficiscitur, sicut determinatum ab indeterminato, et eodem jure positivo determinante est factum quod servitus ignorata matrimonium impediat, ne aliquis sine culpa puniatur; est enim quædam pœna uxoris quod habeat virum servum, et e converso.

Ad quartum dicendum, quod aliqua impedimenta sunt, quæ faciunt matrimonium illicitum. Et quia voluntas nostra non facit licitum aliquid esse vel illicitum, sed lex, cui voluntas subdi debet, ideo ignorantia talis impedimenti, quæ voluntarium tollit, vel scientia, nihil facit ad hoc quod matrimonium teneat, vel non teneat : et tale impedimentum est affinitas vel votum, et cætera hujusmodi. Quædam autem impedimenta sunt quæ faciunt matrimonium inefficax ad solutionem debiti. Et quia in voluntate nostra consistit debitum nobis relaxare ; ideo talia impedimenta, si sint cognita, matrimonium non tollunt, sed solum quando ignorantia voluntarium excludit. Et tale impedimentum est servitus, et impotentia coeundi. Et quia etiam de se habet aliquam rationem impedimenti, ideo ponuntur specialia impedimenta præter errorem. Non autem personæ variatio ponitur speciale impedimentum præter errorem, quia persona alia subintroducta non habet rationem impedimenti, nisi ex intentione contrahentis.

Ad quintum dicendum, quod libertas non impedit matrimonii actum : unde libertas ignorata non impedit matrimonium.

Ad sextum dicendum, quod lepra non impedit matrimonium quantum ad primum actum suum, quia leprosi debitum reddere possunt libere, quamvis aliqua gravamina matrimoniis inferant quantum ad secundos effectus. Et ideo non impedit matrimonium, sicut servitus.

Conclusio. — Cum per matrimonium alter conjugum alteri obligetur ad libere reddendum debitum servitutis ; conditionem, quæ liberam reddendi debiti facultatem tollit, necesse est dirimere matrimonium, dummodo sit ignorata.

## ARTICULUS II.

*Utrum servus matrimonium contrahere possit sine consensu domini.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod servus matrimonium contrahere non possit sine consensu domini. Nullus enim potest alicui dare quod est alterius, sine consensu ipsius. Sed servus est res domini. Ergo non potest contrahendo matrimonium dare potestatem corporis sui uxori sine consensu domini.

2. Præterea, servus tenetur domino suo obedire. Sed dominus potest ei præcipere quod in matrimonium non consentiat. Ergo sine consensu ejus non potest matrimonium contrahere.

3. Præterea post contractum matrimonium servus tenetur reddere debitum uxori, etiam ex præcepto juris divini. Sed eo tempore quo uxor debitum petit, potest dominus aliquod servitium servo imponere, quod facere non poterit, si carnali copulæ vacare velit. Ergo si sine consensu domini posset servus contrahere matrimonium, privaretur dominus servitio sibi debito sine culpa, quod esse non debet.

4. Præterea, dominus potest vendere servum suum in extraneas regiones, quo uxor sua non poterit eum sequi, vel propter infirmitatem corporis, vel propter fidei periculum imminens : puta si vendatur infidelibus, vel etiam domino uxoris non permittente, si sit ancilla ; et sic matrimonium dissolvetur, quod est inconveniens. Ergo non potest servus sine consensu domini matrimonium contrahere.

5. Præterea, favorabilior est obligatio qua homo divinis obsequiis se mancipat,

quam illa qua homo se uxori subjicit. Sed servus sine consensu domini non potest religionem intrare, vel ad ordines promoveri. Ergo multo minus potest sine ejus consensu matrimonio jungi.

Sed contra, Galat., III, 28 : *In Christo Jesu non est servus, neque liber*. Ergo ad matrimonium contrahendum in fide Christi Jesu eadem est libertas liberis et servis.

Præterea, servitus est de jure positivo. Sed matrimonium est de jure naturali et divino. Cum ergo jus positivum non præjudicet juri naturali aut divino, videtur quod servus absque domini consensu matrimoniuum contrahere possit.

Respondeo dicendum, quod jus positivum, ut dictum est, progreditur a jure naturali. Et ideo servitus quæ est de jure positivo, non potest præjudicare his quæ sunt de jure naturali. Sicut autem appetitus naturæ est ad conservationem individui, ita est ad conservationem speciei per generationem. Unde sicut servus non subditur domino, quin libere possit comedere, et dormire, et alia hujusmodi facere, quæ ad necessitatem corporis pertinent, sine quibus natura conservari non potest ; ita non subditur ei quantum ad hoc quod non possit libere matrimonium contrahere, etiam domino nesciente, aut contradicente.

Ad primum ergo dicendum, quod servus est res domini quantum ad ea quæ naturalibus superadduntur, sed quantum ad naturalia omnes sunt pares. Unde in his quæ ad actus naturales pertinent, servus potest alteri, invito domino, sui corporis potestatem per matrimonium præbere.

Ad secundum dicendum, quod servus domino suo tenetur obedire in his quæ dominus licite potest præcipere. Sicut autem licite non potest dominus præcipere servo quod non comedat, vel dormiat, ita etiam nec quod a matrimonio contrahendo abstineat. Interest enim ad legislatorem, qualiter qualibet re sua utatur. Et ideo si dominus præcipiat servo quod non contrahat matrimonium ; servus non tenetur domino obedire.

Ad tertium dicendum, quod si servus, volente domino, matrimonium contraxerit, tunc debet prætermittere servitium domini imperantis, et reddere debitum uxori, quia per hoc quod dominus concessit ut matrimonium servus contraheret, intelligitur ei concessisse omnia quæ matrimonium requirit. Si autem matrimonium ignorante vel contradicente domino est contractum non tenetur reddere debitum, sed potius domino obedire si utrumque simul esse non possit. Sed tamen in his multa particularia considerari debent ; sicut etiam in omnibus humanis actibus, scilicet periculum castitatis imminens uxori, et impedimentum quod ex redditione debiti servitio imperato generatur, et alia hujusmodi : quibus omnibus rite pensatis judicari poterit, cui magis servus obedire teneatur, domino vel uxori.

Ad quartum dicendum, quod in tali casu dicitur, quod dominus cogendus est ne servum vendat taliter quod faciat onera matrimonii graviora ; præcipue cum non desit facultas ubicumque servum suum vendendi justo pretio.

Ad quintum dicendum, quod per religionem vel ordinis susceptionem, aliquis obligatur divinis obsequiis quantum ad totum tempus : sed vir tenetur debitum reddere uxori non semper, sed congruis temporibus. Et ideo non est simile.

Et præterea, ille qui intrat religionem, vel suscipit ordinem, obligat se ad aliqua opera quæ sunt naturalibus superaddita, in quibus dominus potestatem ejus habet et non in naturalibus, ad quæ obligat se per matrimonium. Unde non posset continentiam vovere sine consensu domini.

Conclusio. — Cum matrimonium ad jus naturæ referatur, servitus autem ad jus positivum, potest servus sine domini sui consensu libere matrimonium contrahere.

## ARTICULUS III.

### *Utrum servitus matrimonio possit supervenire.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod servitus matrimonio non possit supervenire, ut vir se alteri in servum vendat, quia quod in fraudem et præjudicium alterius factum est, ratum non debet esse. Sed vir qui se in servum vendit, facit hoc quandoque in fraudem matrimonii, et ad minus in detrimentum uxoris. Ergo non debet valere talis venditio ad servitutem inducendam.

2. Præterea, duo favorabilia præjudicant uni non favorabili. Sed matrimonium et libertas sunt favorabilia et repugnant servituti, quæ non est favorabilis in jure. Ergo talis servitus in matrimonio debet penitus annullari.

3. Præterea, in matrimonio vir et uxor ad paria judicantur. Sed uxor non potest se in ancillam dare, nolente marito. Ergo nec vir, nolente uxore.

4. Præterea, illud quod impedit rei generationem in naturalibus, destruit etiam rem generatam. Sed servitus viri, nesciente uxore, impedit matrimonii actum, antequam fiat. Ergo si posset matrimonio supervenire, destrueret matrimonium, quod est inconveniens.

Sed contra, quilibet potest dare alteri quod suum est. Sed vir est sui juris, cum sit liber. Ergo potest dare jus suum alteri.

Præterea, servus potest, nolente domino, uxorem ducere, ut dictum est. Ergo eadem ratione vir potest domino se subjicere, nolente uxore.

Respondeo dicendum, quod vir subditur uxori solum in his quæ ad actum naturæ pertinent, in quibus sunt æquales, ad quæ servitutis subjectio se non extendit. Et ideo vir, nolente uxore, potest se alteri in servum dare; non tamen ex hoc matrimonium dissolvitur quia nullum impedimentum matrimonio superveniens potest dissolvere ipsum, ut dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod fraus bene potest nocere ei qui fraudem facit, sed non potest alteri præjudicium generare. Et ideo si vir in fraudem uxoris alteri det se in servum, ipse damnum reportat, inæstimabile bonum libertatis amittens; sed uxori nullum potest ex hoc præjudicium generari, quin teneatur reddere debitum petenti, et ad omnia quæ matrimonium requirit; non enim potest ab his retrahi domini sui præcepto.

Ad secundum dicendum, quod quantum ad hoc quod servitus matrimonio repugnat, matrimonium servituti præjudicat, quia tunc servus tenetur uxori debitum reddere, etiam nolente domino.

Ad tertium dicendum, quod quamvis in actu matrimoniali et in his quæ ad naturam spectant, ad paria vir et uxor judicentur, ad quæ conditio servitutis se non extendit; tamen, quantum ad dispensatio nem domus, et ad alia hujusmodi superaddita, vir est caput uxoris, et debet corrigere eam; non autem e converso: et ideo uxor non potest se dare in ancillam, nolente viro.

Ad quartum dicendum, quod ratio illa procedit de rebus corruptibilibus, in quibus etiam multa impediunt generationem, quæ non sufficiunt ad destruendum rem generatam. Sed in rebus perpetuis potest impedimentum præstari ne res talis esse incipiat, non autem ut esse desistat: sicut patet de anima rationali. Et similiter etiam est de matrimonio, quod est perpetuum vinculum præsenti vita manente.

Conclusio. — Vir cum subjiciatur uxori in his tantum quæ ad actum naturæ spectant, potest alteri se dare in servum, absque suæ uxoris consensu.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum filii debeant sequi conditionem patris.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod filii debeant sequi conditionem patris, quia denominatio fit a digniori. Sed pater in generatione est dignior quam mater. Ergo, etc.

2. Præterea, esse rei magis dependet a forma quam a materia. Sed in generatione pater dat formam et mater materiam, ut dicitur in XVI *De animalib.*, cap. iv, aliquant. a princ. Ergo magis debet sequi proles patrem quam matrem.

3. Præterea, illud præcipue debet aliquid sequi cui magis assimilatur. Sed filius plus assimilatur patri quam matri, sicut et filia plus matri. Ergo ad minus filius plus debet sequi patrem, et filia matrem.

4. Præterea, in sacra Scriptura non computatur genealogia per mulieres, sed per viros. Ergo proles magis sequitur patrem quam matrem.

Sed contra, si quis seminat in terra aliena, fructus sunt ejus cujus est terra. Sed venter mulieris respectu seminis viri est sicut terra respectu sementis. Ergo etc.

Præterea, in aliis animalibus quæ ex diversis speciebus nascuntur, hoc videmus quod partus magis sequitur matrem quam patrem: unde muli, qui nascuntur ex equa et asino, magis assimilantur equabus quam illi qui nascuntur ex asina et equo. Ergo similiter debet esse in hominibus.

Respondeo dicendum, quod secundum leges civiles, l. XIX, ff. *De statu hom.*, et l. VII, c. *De rei vendit.*, partus sequitur ventrem. Et hoc rationabiliter, quia proles habet a patre complementum formale sed a matre substantiam corporis. Servitus autem corporalis conditio est, cum servus

sit quasi instrumentum domini in operando. Et ideo proles in libertate et servitute sequitur matrem. Sed in his quæ pertinent ad dignitatem, secundum quod est ex forma rei, sequitur patrem; sicut in honoribus et municipiis et hereditate et aliis hujusmodi. Et huic etiam concordant canones cap. « Liberi, » XXXII, quæst. IV, col. 1483, et cap. « Indecens, » *De natis ex libero ventre*, et lex Moysi, ut patet Exodi, XXI. In quibusdam tamen terris, quæ jure civili non reguntur partus sequitur deteriorem conditionem; ut si sit pater servus, quamvis mater sit libera, erunt filii servi; non tamen si post peractum matrimonium pater se in servum dedit, nolente uxore; et similiter si sit e converso. Si autem uterque sit servilis conditionis, et pertineant ad diversos dominos, tunc dividunt filios, si plures sint; vel si unus tantum, unus alteri recompensabit de pretio, et accipiet prolem natam in sui servitium. Tamen non est credibile quod talis consuetudo possit esse ita rationabilis, sicut illud quod multorum sapientum diuturno consilio determinatum est. Hoc etiam in naturalibus invenitur quod receptum est in recipiente per modum recipientis, et non per modum dantis. Et ideo rationabile est quod semen receptum in muliere ad conditionem ipsius trahatur.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis pater sit dignius principium matre; tamen mater dat substantiam corporalem; ex parte cujus attenditur conditio servitutis.

Ad secundum dicendum, quod in his quæ ad rationem speciei pertinent magis assimilatur filius patri quam matri. Sed in materialibus conditionibus magis debet assimilari matri quam patri, quia res habet a forma esse specificum, sed conditiones materiales a materia.

Ad tertium dicendum, quod filius assimilatur patri ratione formæ, quam habet in sui complemento, sicut et pater. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad quartum dicendum, quod quia honor filii magis est ex patre quam ex matre, ideo in genealogiis, in Scripturis, et secundum communem consuetudinem, magis filii nominantur a patre quam a matre; tamen in his quæ ad servitutem spectant, magis matrem sequuntur.

Conclusio. — Cum ex parte substantiæ corporalis, quæ a matre trahitur, servitutis conditio attendatur, rationabiliter proles matrem potius sequitur in libertatis et servitutis conditione, quem patrem; quamquam in quibusdam terris quæ jure civili non reguntur, partus deteriorem sequatur conditionem.

## QUÆSTIO LIII.

### DE IMPEDIMENTO VOTI ET ORDINIS.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimento voti et ordinis.

Circa quod quæruntur quatuor: 1° utrum votum simplex matrimonium dirimat; 2° utrum votum solemne; 3° utrum ordo matrimonium impediat; 4° utrum aliquis post matrimonium sacrum ordinem suscipere possit.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum per obligationem voti simplicis matrimonium contractum dirimi debeat.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per obligationem voti simplicis matrimonium contractum dirimi debeat. Fortius enim vinculum debiliori præjudicat. Sed voti vinculum est fortius quam vinculum matrimonii, quia hoc fit homini, illud autem Deo. Ergo vinculum voti præjudicat vinculo matrimonii.

2. Præterea, præceptum Dei non est minus quam præceptum Ecclesiæ. Sed præceptum Ecclesiæ adeo obligat, quod si contra ipsum matrimonium contrahatur, dirimitur; sicut patet de illis qui contrahunt in aliquo gradu consanguinitatis ab Ecclesia prohibito. Ergo cum servare votum sit præceptum divinum, videtur quod si quis contra votum matrimonium contrahit, ex hoc matrimonium sit dirimendum.

3. Præterea, in matrimonio potest homo uti carnali copula sine peccato. Sed ille qui facit votum simplex castitatis, nunquam potest carnaliter uxori commisceri sine peccato. Ergo votum simplex matrimonium dirimit. Probatio medii. Constat quod ille qui post votum simplex continentiæ matrimonium contrahit peccat mortaliter, quia secundum [1] Hieronymum [2], « virginitatem voventibus non so-

[1] Olim afferebatur Hieronymus apud quem non legitur.

[2] Legitur apud Augustinum in lib. *De bono viduit.*, cap. IX, col. 437, t. 6.

lum nubere sed velle nubere damnabile est. » Sed contractus matrimonii non est contra votum continentiæ, nisi ratione carnalis copulæ. Ergo quando primo carnaliter commiscetur uxori, mortaliter peccat : et eadem ratione omnibus aliis vicibus, quia peccatum primo commissum non potest excusare a peccato sequenti.

4. Præterea, vir et mulier in matrimonio debent esse pares, præcipue quantum ad carnalem copulam. Sed ille qui votum simplex continentiæ facit, nunquam potest petere debitum sine peccato, quia hoc est manifeste contra votum continentiæ, ad quam ex voto tenetur. Ergo nec reddere potest sine peccato.

Sed contra est quod Alexander III papa dicit, cap. « Consuluit, » *De his qui cler. vel vovent.*, quod « votum simplex impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. »

Respondeo dicendum, quod per hoc res aliqua desinit esse in potestate alicujus per quod transit in dominium alterius. Promissio autem alicujus rei non transfert eam in dominium ejus cui promittitur. Et ideo non ex hoc ipso quod aliquis rem promittit aliquam, desinit res illa esse in potestate sua. Cum ergo in voto simplici non sit nisi simplex promissio proprii corporis ad continentiam Deo servandam facta, post votum simplex adhuc remanet homo dominus sui corporis : et ideo potest ipsum alteri dare, scilicet uxori, in qua datione sacramentum matrimonii consistit, quod indissolubile est. Et propter hoc votum simplex, quamvis impediat matrimonium contrahendum, quia peccat contrahens matrimonium post votum simplex continentiæ ; tamen quia verus contractus est, non est matrimonium per hoc dirimi.

Ad primum ergo dicendum, quod votum est fortius vinculum quam matrimonium, quantum ad id cui fit, et ad quod obligat, quia per matrimonium homo obligatur uxori ad redditionem debiti, sed per votum Deo ad continentiam. Tamen quantum ad modum ligandi, matrimonium est fortius vinculum quam votum simplex, quia per matrimonium traditur actualiter vir in potestatem uxoris, non autem per votum simplex, ut dictum est. Potior autem est semper conditio possidentis. Sed quantum ad hoc, simili modo obligat votum simplex, sicut sponsalia. Unde propter votum simplex sunt sponsalia dirimenda.

Ad secundum dicendum, quod præceptum prohibens matrimonium inter consanguineos, non habet inquantum est præceptum Dei, vel Ecclesiæ, quod dirimat matrimonium contrahendum ; sed inquantum facit quod consanguineæ corpus non possit transire in potestatem consanguinei. Hoc autem non facit præceptum prohibens matrimonium post votum simplex, ut ex dictis patet. Et ideo ratio non sequitur ; ponitur enim pro causa quod non est causa.

Ad tertium dicendum, quod ille qui contrahit matrimonium per verba de præsenti post votum simplex non potest cognoscere uxorem suam sine peccato mortali, quia adhuc restat ipsi facultas implendi votum continentiæ ante matrimonium consummatum. Sed postquam matrimonium consummatum est, est ei jam factum illicitum non reddere debitum uxori exigenti, tamen ex culpa sua. Et ideo ad hoc obligatio voti non se extendit, ut ex prædictis patet. Tamen debet per lamentum pœnitentiæ recompensare pro continentia non servata.

Ad quartum dicendum, quod quantum ad ea in quibus non est factus impotens votum continentiæ servare, adhuc post contractum matrimonium obligatur ad servandum : propter quod mortua uxore tenetur totaliter continere. Et quia ex matrimonii vinculo non obligatur ad debitum petendum, ideo non potest petere debitum sine peccato, quamvis possit sine peccato reddere debitum exigenti, postquam obligatus est ad hoc per carnalem copulam præcedentem. Hoc autem intelligendum est sive mulier expresse petat, sive interpretative, ut quando mulier verecunda est, et vir sentit ejus voluntatem de redditione debiti : tunc enim sine peccato reddere potest, et præcipue si ei timet de periculo castitatis. Nec obstat quod sunt pares in matrimonii actu, quia quilibet potest hoc quod suum est, abrenuntiare.

Quidam tamen dicunt quod potest petere et reddere, ne nimis onerosum reddatur matrimonium uxori semper exigenti. Sed si recte inspiciatur, hoc est exigere interpretative [1].

Conclusio. — Simplex votum, etsi dirimat

[1] Ita Mss. et editi passim. Al. : « Ne nimis onerosum reddatur : hoc est exigere interpretative. »

matrimonium contrahendum, contractum tamen nullatenus tollit.

### ARTICULUS II.

*Utrum votum solemne dirimat matrimonium jam contractum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nec votum solemne matrimonium dirimat jam contractum, quia, sicut *Decretalis* dicit cap. « Rursus, » *De his qui cler. vel vovent.*, « apud Deum non minus obligat votum simplex quam solemne. » Sed matrimonium acceptatione divina stat et dirimitur. Ergo cum votum simplex non dirimat matrimonium, nec votum solemne dirimere poterit.

2. Præterea, votum solemne non addit ita validum robur super votum simplex sicut juramentum. Sed votum simplex etiam juramento superveniente non dirimit matrimonium contractum. Ergo nec votum solemne.

3. Præterea, votum solemne nihil habet quod non possit votum simplex habere; quia votum simplex posset habere scandalum, cum possit esse in publico, sicut et solemne: similiter et Ecclesia posset, et deberet statuere quod votum simplex dirimat matrimonium jam contractum, ut multa peccata vitarentur. Ergo qua ratione votum simplex non dirimit matrimonium, nec votum solemne dirimere debet.

Sed contra est quod ille qui facit votum solemne, contrahit matrimonium spirituale cum Deo, quod est multo dignius quam materiale matrimonium. Sed materiale matrimonium prius contractum dirimit matrimonium post contractum. Ergo et votum solemne.

Præterea, hoc idem etiam probari potest per multas auctoritates quæ ponuntur in *Littera*, IV, dist. XXXVIII.

Respondeo dicendum, quod omnes dicunt, quod sicut votum solemne impedit contrahendum, ita dirimit jam contractum. Quidam autem assignant pro causa scandalum. Sed hoc nihil est, quia et simplex votum quandoque habet scandalum, cum sit quandoque quodammodo publicum. Et præterea insolubilitas matrimonii est de veritate vitæ, quæ non est propter scandalum dimittenda.

Et ideo alii dicunt quod hoc est propter statutum Ecclesiæ. Sed hoc etiam non sufficit quia secundum hoc Ecclesia posset etiam contrarium statuere, quod non videtur verum (*a*).

Et ideo dicendum est cum aliis quod votum solemne ex sui natura habet quod dirimat matrimonium contractum; inquantum scilicet per ipsum homo sui corporis amisit potestatem, Deo illud ad perpetuam continentiam tradens. Et ideo non potest ipsum tradere in potestatem uxoris, matrimonium contrahendo. Et quia matrimonium quod sequitur tale votum, nullum est, ideo tale votum dirimere dicitur matrimonium contractum (*b*).

Ad primum ergo dicendum, quod votum simplex quoad Deum dicitur non minus obligare quam solemne in his quæ ad Deum spectant, sicut est separatio a Deo per peccatum mortale: quia mortaliter peccat franges votum simplex sicut solemne; quamvis gravius sit peccatum frangere votum solemne, ut sic comparatio in genere accipiatur, non indeterminata quantitate reatus. Sed quantum ad matrimonium, per quod homo homini obligatur, non oportet quod sit æqualis obligationis etiam in genere, quia ad quædam obligat votum solemne, et non simplex.

Ad secundum dicendum, quod juramentum plus obligat ex parte ejus ex quo fit obligatio, quam votum: sed votum solemne plus obligat quantum ad modum obligandi, inquantum actualiter tradit hoc quod promittitur; quod non fit per juramentum. Et ideo non sequitur ratio.

Ad tertium dicendum, quod votum solemne habet actualem exhibitionem proprii corporis, quam non habet votum simplex, ut ex dictis patet. Et ideo ratio ex insufficienti procedit.

Conclusio. — Cum per votum solemne homo sui corporis potestatem amiserit, Deo se ad perpetuam continentiam tradens, votum solemne, ex sua natura, non modo matrimonium contrahendum sed etiam contractum dirimit.

(*a*) Nec Aureolus nec Durandus admittunt quod Papa vel Ecclesia relaxare non possit votum solemne continentiæ. Petrus de Palude, Godofredus, Henricus a Gaudavo probant quod Papa dispensare potest in solemni voto religionis.

(*b*) Juxta Scotum non valet ratio a D. Thoma assignata cur votum solemne plus quam votum privatum matrimonium impediat.

## ARTICULUS III.

*Utrum ordo impediat matrimonium.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ordo non impediat matrimonium, quia nihil impeditur nisi a suo contrario. Sed ordo non est contrarius matrimonio, cum utrumque sit sacramentum. Ergo non impedit ipsum.

2. Præterea, idem ordo est apud nos, et apud Ecclesiam orientalem. Sed apud Ecclesiam orientalem non impedit matrimonium. Ergo, etc.

3. Præterea, matrimonium significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Sed hoc præcipue congruit significari in his qui sunt ministri Christi, scilicet in ordinatis. Ergo ordo matrimonium non impedit.

4. Præterea, omnes ordines ad spiritualia ordinantur. Sed ordo non potest impedire matrimonium nisi ratione spiritualitatis. Ergo si ordo impediat matrimonium, quilibet ordo impediet, quod falsum est.

5. Præterea, omnes ordinati possunt ecclesiastica beneficia habere, et privilegio clericali gaudere æqualiter. Si ergo propter hoc ordo matrimonium impediat, quia uxorati non possunt habere beneficium ecclesiasticum, nec gaudere privilegio clericali, ut juristæ dicunt, cap. « Joannes, » et sequent., *De cler. conjug.*, tunc quilibet ordo impedire deberet : quod falsum est, ut patet per *Decretalem* Alexandri III, *De cler. conjugatis*, cap. « Si quis ; » et sic nullus ordo, ut videtur, matrimonium impediet.

Sed contra est quod *Decretalis* dicit, ibidem : « Qui in subdiaconatu et aliis superioribus ordinibus uxores accepisse noscuntur, eos uxores dimittere compellatis. » Quod non esset, si esset verum matrimonium.

Præterea, nullus vovens continentiam potest matrimonium contrahere. Sed quidam ordines sunt qui habent votum continentiæ annexum, ut ex *Littera* patet, IV, dist. XXXVII. Ergo talis ordo matrimonium impedit.

Respondeo dicendum, quod ordo sacer de sui ratione habet ex quadam congruentia quod matrimonium impedire debeat; quia in sacris ordinibus constituti sacra vasa et sacramenta tractant : et ideo decens est ut munditiam corporalem per continentiam servent. Sed quod impediat matrimonium, ex constitutione Ecclesiæ habet; tamen aliter apud Latinos quam apud Græcos; quia apud Græcos impedit matrimonium contrahendum solum ex vi ordinis ; sed apud Latinos impedit ex vi ordinis et ulterius ex voto continentiæ, quod est ordinibus sacris annexum : quod etiamsi quis verbo tenus non amittat, ex hoc ipso tamen quod ordinem suscipit, secundum ritum occidentalis Ecclesiæ, intelligitur emisisse. Et ideo apud Græcos et alios Orientales sacer ordo impedit matrimonium contrahendum, non tamen matrimonii prius contracti usum ; possunt enim matrimonio prius contracto uti, quamvis non possint matrimonium denuo contrahere. Sed apud occidentalem Ecclesiam impedit matrimonium, et matrimonii usum ; nisi forte ignorante aut contradicente uxore vir ordinem sacrum susceperit, quia ex hoc non potest aliquod ei præjudicium generari. Quomodo autem ordines sacri distinguantur a non sacris nunc et in primitiva Ecclesia, dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis ordo sacer non habeat contrarietatem ad matrimonium inquantum est sacramentum, habet tamen repugnantiam quamdam ad ipsum ratione actus sui, qui spirituales actus impedit (*a*).

Ad secundum dicendum, quod objectio procedit ex falsis, ordo enim ubique impedit matrimonium contrahendum, quamvis non habeat ubique votum annexum.

Ad tertium dicendum, quod illi qui sunt in sacris ordinibus constituti, significant Christum nobilioribus actibus, prout ex dictis in tractatu de Ordine patet, quam illi qui sunt matrimonio conjuncti. Et ideo ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum, quod illi qui sunt in minoribus ordinibus constituti, ex vi ordinis non prohibentur matrimonium contrahere, quia quamvis ordines illi deputentur ad aliqua spiritualia; non tamen immediate habent accessum ad tractandum sacra, sicut illi qui sunt in sacris ordinibus. Sed secundum statutum

(*a*) Secundum Scotum, matrimonium non ideo impeditur per sacros ordines quia habent votum continentiæ annexum.

occidentalis Ecclesiæ, matrimonii usus executionem ordinis non sacri impedit, propter servandam majorem honestatem in officiis Ecclesiæ. Et quia aliquis ex beneficio ecclesiastico tenetur ad executionem ordinis, et ex hoc ipso privilegio clericali gaudet, ideo hoc apud Latinos clericis uxoratis aufertur.

Et per hoc patet solutio ad ultimum.

Conclusio. — Sacerdotium apud Græcos et alios Orientales impedit matrimonium contrahendum : non autem jam contracti matrimonii usum; apud Occidentales vero et contrahendum impedit, et dirimit contractum.

## ARTICULUS IV.

*Utrum ordo sacer matrimonio possit supervenire.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod matrimonio ordo sacer supervenire non possit, quia fortius præjudicat minus forti. Sed fortius est vinculum spirituale quam corporale. Ergo si matrimonio junctus ordinem suscipiat, præjudicium generabitur uxori, ut non possit debitum exigere, cum ordo sit vinculum spirituale, et matrimonium vinculum corporale : et sic videtur quod non possit aliquis ordinem sacrum suscipere post matrimonium consummatum.

2. Præterea, post matrimonium consummatum unus conjugum sine consensu alterius non potest continentiam vovere. Sed ordo sacer habet annexum continentiæ votum. Ergo si vir ordinem sacrum invita uxore acceperit, cogetur uxor invita continentiam servare, quia non posset alteri nubere, vivente viro.

3. Præterea, etiam ad tempus non potest vir vacare orationi sine consensu uxoris, ut habetur I ad Corinth., xii. Sed apud Orientales illi qui sunt in sacris constituti, tenentur ad continentiam tempore quo exequuntur officium. Ergo nec ipsi possunt ordinari sine consensu uxorum, et multo minus Latini.

4. Præterea, vir et uxor ad paria judicantur. Sed sacerdos Græcus, defuncta uxore sua, non potest alteram ducere. Ergo nec uxor, defuncto viro. Sed non potest ei auferri facultas nubendi post mortem viri per viri actum. Ergo vir non potest suscipere ordines post matrimonium.

5. Præterea, matrimonium tantum opponitur ordini, quantum e converso. Sed ordo præcedens impedit matrimonium sequens. Ergo, etc.

Sed contra, religiosi tenentur ad continentiam, sicut illi qui sunt in sacris ordinibus. Sed post matrimonium potest aliquis religionem intrare, defuncta vel consentiente uxore. Ergo et ordinem suscipere.

Præterea, aliquis potest fieri servus hominum post matrimonium; ergo et servus Dei per susceptionem ordinis.

Respondeo dicendum, quod matrimonium non impedit ordinis sacri susceptionem, quia si matrimonio junctus ad sacros ordines accedat, etiam reclamante uxore, nihilominus characterem ordinis habet. Si autem volente uxore, vel ipsa defuncta, recipit ordinem et executionem.

Ad primum ergo dicendum, quod vinculum ordinis solvit vinculum matrimonii ratione redditionis debiti, ex qua parte habet repugnantiam ad matrimonium, ex parte ejus qui suscipit ordinem, quia non potest petere debitum; nec uxor ei tenetur reddere; non tamen solvit ex parte alterius, quia ipse tenetur uxori debitum reddere, si non possit etiam inducere ad continentiam.

Ad secundum dicendum, quod si uxor sciat, et de ejus consensu vir ordinem sacrum susceperit, tenetur perpetuam continentiam vovere; non tamen tenetur religionem intrare, si ibi non timeat de periculo castitatis, propter hoc quod vir ejus solemne votum emisit : secus autem, si emisisset votum simplex. Si autem sine ejus consensu susceperit, non tenetur, quia ex hoc sibi nullum præjudicium generatur.

Ad tertium dicendum, quod, sicut probabilius videtur, quamvis quidam contrarium dixerint, etiam Græci non debent accedere ad sacros ordines sine consensu uxorum : quia ad minus tempore ministerii sui fraudarentur debiti redditione, quo fraudari non possunt secundum ordinem juris, si eis contradicentibus aut ignorantibus viri ordines susceperint.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dicitur, eo ipso quod mulier consentit apud Græcos quod vir suus ordinem suscipiat, obligat se ad hoc quod ipsa in perpetuum alteri non nubat, quia significatio matrimonii non servaretur, quæ in matrimonio sacerdotis præcipue exigitur. Si au-

tem sine consensu ejus ordinatur, non videtur ad hoc teneri.

Ad quintum dicendum, quod matrimonium habet pro causa nostrum consensum, non autem ordo, sed habet causam sacramentalem determinatam a Deo : et ideo matrimonium potest impediri ex ordine præcedente, quod non sit verum matrimonium; non autem ordo, ex matrimonio, quod non sit verus ordo, quia sacramentorum virtus est immutabilis; sed actus humani possunt impediri.

Conclusio. — Vir absque uxoris consensu ad sacros ordines accedens, illos suscipit; quamquam ordinis executione careat, quam tamen suscipit uxoris consensu vel morte accedente.

## QUÆSTIO LIV.

### DE IMPEDIMENTO CONSANGUINITATIS.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimento consanguinitatis.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum consanguinitas convenienter a quibusdam definiatur; 2° utrum convenienter distinguatur per gradus et lineas ; 3° utrum de jure naturali matrimonium impediatur secundum aliquos gradus ; 4° utrum gradus impedientes matrimonium possint per statutum Ecclesiæ determinari.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum definitio consanguinitatis sit competens.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod definitio consanguinitatis, quam quidam ponunt, sit incompetens, scilicet : « Consanguinitas est vinculum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum. » Omnes enim homines ab eodem stipite carnali propagatione descendunt, scilicet ab Adam. Si ergo recta esset prædicta definitio consanguinitatis : omnes homines essent ad invicem consanguinei, quod falsum est.

2. Præterea, vinculum non potest esse nisi aliquorum ad invicem convenientium, quia vinculum unit. Sed eorum qui descendunt ab uno stipite, non est major convenientia ad invicem, quam aliorum hominum : cum conveniant specie, et differant numero; sicut et alii homines. Ergo consanguinitas non est aliquod vinculum.

3. Præterea, carnalis propagatio secundum Philosophum, lib. II *De gener. animal.*, cap. XIX, fit de superfluo alimenti. Sed tale superfluum magis habet convenientiam cum rebus comestis, cum quibus in substantia convenit, quam cum eo qui comedit. Cum ergo non nascatur aliquod vinculum consanguinitatis ejus qui ex semine nascitur ad res comestas, nec ad generantem ex carnali propagatione nascetur aliquod propinquitatis vinculum.

4. Præterea, Genes., XXIX, 14, Laban dixit ad Jacob : *Os meum es*, *et caro mea*, ratione cognationis quæ erat inter eos. Ergo talis propinquitas magis debet dici carnalitas quam consanguinitas.

5. Præterea, carnalis propagatio est communis hominibus et animalibus. Sed in animalibus non contrahitur ex carnali propagatione consanguinitatis vinculum. Ergo nec in hominibus.

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in VIII *Ethicor.*, cap. XI et XII, « omnis amicitia aliqua communicatione consistit. » Et quia amicitia ligatio, sive unio quædam est, ideo communicatio, quæ est amicitiæ causa, « vinculum » dicitur. Et ideo secundum quamlibet communicationem denominantur aliqui quasi colligati ad invicem; sicut dicuntur « concives » qui habent politicam communicationem ad invicem, et « commilitones, » qui conveniunt in militari negotio; et eodem modo illi qui conveniunt in naturali communicatione, dicuntur « consanguinei. « Et ideo in prædicta definitione ponitur, quasi consanguinitatis genus «vinculum;» quasi subjectum, «personæ descendentes ab uno stipite, » quarum est hujusmodi vinculum; quasi principium, « carnalis propagatio. »

Ad primum ergo dicendum, quod virtus activa non recipitur secundum eamdem perfectionem in instrumento, secundum quam est in principali agente. Et quia omne motum movens est instrumentum, inde est quod virtus primi motoris in aliquo genere per multa media deducta tandem deficit, et pervenit ad aliquid quod est motum, et non movens. Virtus autem generantis movet non solum quantum ad id quod est speciei, sed etiam

quantum ad id quod est individui, ratione cujus filius assimilatur patri etiam in accidentalibus, et non solum in natura speciei. Nec tamen ista individualis virtus patris ita perfecte in filio est, sicut erat in patre; et adhuc in nepote minus, et sic deinceps debilitatur. Et inde est quod virtus illa quandoque deficit, ut ultra procedi non possit. Et quia consanguinitas est, in quantum multi communicant in tali virtute ex uno in multos per propagationem deducta, paulatim se consanguinitas dirimit: ut Isidorus dicit, lib. IX *Etym.*, c. VI, § 29, col. 363, t. 3. Et ideo non oportet accipere stipitem remotum in definitione consanguinitatis, sed propinquum, cujus virtus adhuc maneat in illis qui ex eo propagantur.

Ad secundum dicendum, quod jam patet ex dictis, quod non solum conveniunt consanguinei, in natura speciei, sed etiam in virtute propria ipsius individui ex uno in multos traducta; ex qua contingit quandoque quod filius assimilatur non solum patri, sed avo, vel remotis parentibus, ut dicitur lib. XVIII *De animal.*, cap. III.

Ad tertium dicendum, quod convenientia magis attenditur secundum formam, secundum quam aliquid est actu, quam secundum materiam, secundum quam est in potentia. Quod patet in hoc quod carbo magis convenit cum igne quam cum arbore, unde abscissum est lignum. Et similiter alimentum jam conversum in substantiam aliti per virtutem nutritivam, magis convenit cum ipso nutrito quam cum illa re unde sumptum est nutrimentum. Ratio autem procederet secundum opinionem illorum qui dicebant quod tota natura rei est materia, et quod formæ omnes sunt accidentia, quod falsum est.

Ad quartum dicendum, quod illud quod proxime convertitur in semen, est sanguis, ut probatur in XV *De animalibus*, cap. XVIII. Et propter hoc vinculum quod propagatione contrahitur carnali, convenientius dicitur « consanguinitas » quam « carnalitas: » et quod aliquando unus consanguineus dicitur esse caro alterius, hoc est in quantum sanguis, qui in semen viri, aut in menstruum convertitur, est potentia caro et os.

Ad quintum dicendum, quod quidam dicunt, quod ideo consanguinitatis vinculum contrahitur inter homines ex carnali propagatione, et tamen non inter alia animalia, quia quicquid est de veritate humanæ naturæ in omnibus hominibus, fuit in primo parente: quod non est de aliis animalibus. Sed secundum hoc consanguinitas matrimonii nunquam dirimi posset. Prædicta autem propositio in secundo libro improbata est.

Unde dicendum est, quod hoc ideo contingit quia animalia non conjunguntur ad amicitiæ unitatem propter propagationem multorum ex uno parente proximo, sicut est de hominibus, ut dictum est.

Conclusio. — Cum hæc definitio « Consanguinitas est vinculum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum, » genus, subjectum et ipsum consanguinitatis principium contineat et explicite, conveniens judicanda est.

## ARTICULUS II.

*Utrum convenienter consanguinitas distinguatur per gradus et lineas.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod consanguinitas inconvenienter distinguatur per lineas et gradus. Dicitur enim linea consanguinitatis esse « ordinata collectio personarum consanguinitate conjunctarum ab eodem stipite descendentium, diversos continens gradus. » Sed nihil est aliud consanguinitas quam collectio talium personarum. Ergo linea consanguinitatis est idem quod consanguinitas. Nihil autem debet distingui per seipsum. Ergo consanguinitas non convenienter per lineas distinguitur.

2. Præterea, illud secundum quod dividitur aliquid commune, non potest poni in definitione communis. Sed descensus ponitur in definitione prædicta consanguinitatis. Consanguinitas ergo non potest dividi per lineam ascendentium, descendentium et transversalium.

3. Præterea, definitio lineæ est quod sit inter duo puncta. Sed duo puncta non faciunt nisi unum gradum. Ergo una linea habet tantum unum gradum, et ita eadem ratione videtur quod non debeat fieri divisio consanguinitatis per lineas et gradus.

4. Præterea, gradus definitur esse « habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quanta distantia personæ inter se differunt. » Sed cum consanguinitas sit propinquitas quædam, distantia personarum consanguinitati opponitur magis quam sit ejus pars. Ergo per gradus consanguinitas distingui non potest.

5. Præterea, si consanguinitas per gradus distinguitur et cognoscitur, oportet quod illi qui sunt in eodem gradu, sint æqualiter consanguinei. Sed hoc falsum est, quia propatruus alicujus et ejusdem pronepos sunt in eodem gradu; non tamen sunt æqualiter consanguinei, ut *Decret.* dicit, cap. « Porro, » et cap. « Parentelæ, » xxxv, quæst. v, col. 1680. Ergo consanguinitas non recte distinguitur per gradus.

6. Præterea, in rebus ordinariis quodlibet additum alteri facit alium gradum, sicut quælibet unitas addita facit aliam speciem numeri. Sed persona addita personæ non semper facit gradum alium consanguinitatis, quia in eodem gradu consanguinitatis, est pater, et patruus, quia adjungitur. Ergo non recte per gradus consanguinitas distinguitur.

7. Præterea, inter duos propinquos semper est eadem consanguinitatis propinquitas, quia æqualiter distat unum extremorum ab alio, et e contra. Sed gradus consanguinitatis non invenitur semper idem ex utraque parte; cum quandoque unus propinquus sit in tertio, et alius in quarto gradu. Ergo consanguinitatis propinquitas non potest sufficienter per gradus cognosci.

Respondeo dicendum, quod consanguinitas, ut dictum fuit, est quædam propinquitas in naturali communicatione fundata secundum actum generationis, qua natura propagatur. Unde, secundum Philosophum, in VIII *Ethicor.*, cap. xii, ista communicatio est triplex, una secundum habitudinem principii ad principiatum, et hæc est consanguinitas patris ad filium: unde dicit quod « parentes diligunt filios ut sui ipsorum aliquid existentes; » alia est secundum habitudinem principiati ad principium, et hæc est filii ad patrem: unde dicit quod « filii diligunt parentes ut ab illis existentes; » tertia est secundum habitudinem eorum quæ sunt ab uno principio ad invicem, sicut « fratres dicuntur ex eisdem nasci, » ut ipse ibidem dicit. Et quia puncti motus lineam facit, et per propagationem quodammodo pater descendit in filium, ideo secundum tres dictas habitudines tres lineæ consanguinitatis sumuntur, scilicet « linea descendentium » secundum primam habitudinem; « linea ascendentium » secundum secundam; « linea transversalis » secundum tertiam. Sed quia propagationis motus non quiescit in uno termino, sed ultra progreditur, ideo contingit quod patris est accipere patrem, et filii filium, et sic deinceps: et secundum hos diversos progressus diversi gradus in una linea inveniuntur. Et quia gradus cujuslibet rei est pars aliqua illius rei, gradus propinquitatis non potest esse ubi non est propinquitas. Et ideo identitas et nimia distantia gradum consanguinitatis tollunt: quia nullus est sibi ipsi propinquus, sicut nec sibi similis: et propter hoc nulla persona per seipsam facit aliquem gradum sed comparata alicui personæ gradum facit ad ipsam.

Sed tamen diversa est ratio computandi gradus in diversis lineis. Gradus enim consanguinitatis in linea ascendentium et descendentium contrahitur ex hoc quod una persona ex alia propagatur, eorum inter quos gradus consideratur. Et ideo secundum computationem canonicam et legalem, persona quæ primo in progressu propagationis occurrit, vel ascendendo, vel descendendo, distat ab aliquo, puta a Petro, in primo gradu, ut pater, et filius; quæ autem secundo utrinque occurrit, distat in secundo gradu, ut avus, et nepos, et sic deinceps. Sed consanguinitas quæ est eorum qui sunt in linea transversali, contrahitur non ex hoc quod unus eorum ex alio propagatur, sed quia uterque propagatur ex uno; et ideo debet gradus consanguinitatis in hac linea computari per comparationem ad unum principium, ex quo propagatur.

Sed secundum hoc est diversa computatio canonica, et legalis : quia legalis computatio attendit descensum a communi radice ex utraque parte; sed canonica tantum ex altera, ex illa scilicet ex qua major numerus graduum invenitur. Unde secundum legalem computationem frater et soror, vel duo fratres, attinent sibi in secundo gradu, quia uterque a radice communi distat per unum gradum, et similiter filii duorum fratrum distant a se invicem in quarto. Sed secundum computationem canonicam duo fratres attinent sibi in primo gradu, quia neuter eorum distat a radice communi nisi per unum gradum; sed filius unius fratrum distat ab altero fratre in secundo gradu, quia tantum distant a communi radice. Et ideo secundum computationem canonicam, quanto gradu distat quis ab aliquo gradu superiori, tanto distat a quolibet descendentium ab ipso, et nunquam minus; quia « propter quod unumquodque

tale, et illud magis. » Unde etsi alii descendentes a communi principio conveniunt cum aliquo ratione principii communis, non possunt propinquiores esse descendenti ex alia parte quam sit primum principium ei propinquum. Aliquando tamen plus distat aliquis ab aliquo descendente a communi principio, quam distet ipse a principio, quia ille forte plus distat a communi principio quam ipse ; et secundum remotiorem distantiam, oportet consanguinitatem computari.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa procedit ex falsis. Consanguinitas enim non est collectio, sed relatio quædam aliquarum personarum ad invicem quarum collectio lineam consanguinitatis facit.

Ad secundum dicendum, quod descensus communiter sumptus attenditur secundum quamlibet consanguinitatis lineam, quia carnalis propagatio, ex qua vinculum consanguinitatis trahitur, descensus quidam est, sed descensus talis, scilicet a persona, cujus consanguinitas quæritur, lineam descendentium facit.

Ad tertium dicendum, quod linea dupliciter accipi potest : aliquando proprie pro ipsa dimensione, quæ est prima species quantitatis continuæ : et sic linea recta continet tantum duo puncta in actu, quæ terminant ipsam, sed in potentia infinita quorum quolibet signato in actu, linea dividitur, et fiunt duæ lineæ ; aliquando vero linea sumitur pro his quæ linealiter disponuntur, et secundum hoc assignatur in numeris linea et figura, prout unitas post unitatem ponitur in aliquo numero ; et sic quælibet unitas adjuncta gradum facit in tali linea : et similiter est de linea consanguinitatis : unde una linea continet plures gradus.

Ad quartum dicendum, quod sicut similitudo non potest esse ubi non est aliqua diversitas, ita propinquitas non est ubi non est aliqua distantia. Et ideo distantia non quælibet opponitur consanguinitati, sed talis distantia quæ consanguinitatis propinquitatem excludit.

Ad quintum dicendum, quod sicut albedo dicitur major dupliciter : uno modo ex intentione ipsius qualitatis, alio modo ex quantitate superficiei, ita consanguinitas dicitur major vel minor dupliciter : uno modo intensive ex ipsa natura consanguinitatis, alio modo quasi dimensive; et sic quantitas consanguinitatis mensuratur ex personis inter quas consanguinitatis propagatio procedit, et hoc secundo modo gradus consanguinitatis distinguuntur. Et ideo contingit quod aliquorum duorum qui sunt in eodem gradu consanguinitatis respectu alicujus personæ, unus est ei magis consanguineus quam alius, considerando primam quantitatem consanguinitatis ; sicut pater et frater attinent alicui in primo gradu consanguinitatis, quia ex neutra parte incidit aliqua persona media : sed tamen, intensive loquendo, magis attinet alicui personæ pater quam frater, quia frater non attinet ei, nisi in quantum est ex eodem patre. Et ideo quanto est aliquis propinquior communi principio, a quo consanguinitas descendit, tanto est magis consanguineus, quamvis non sit in propinquiori gradu. Et secundum hoc propatruus est magis consanguineus alicui quam pronepos ejus, quamvis sint in eodem gradu.

Ad sextum dicendum, quod quamvis pater et patruus sint in eodem gradu respectu radicis consanguinitatis, quia uterque distat uno gradu ab avo, tamen respectu ejus cujus consanguinitas quæritur, non sunt in eodem gradu, quia pater est in primo gradu, patruus autem non potest esse propinquior quam in secundo in quo est avus.

Ad septimum dicendum, quod semper duæ personæ in æquali numero graduum distant a se invicem, quamvis quandoque non æquali numero graduum distant a communi principio, ut ex dictis patet.

Conclusio. — Per quosdam gradus seu lineas descendentium ab uno communi principio, vel ascendentium ad idem, et transversalium, consanguinitas congrue designatur.

## ARTICULUS III.

*Utrum consanguinitas de jure naturali impediat matrimonium.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod consanguinitas de jure naturali non impediat matrimonium. Nulla enim mulier potest esse propinquior viro quam Eva fuit Adæ, de qua dixit, Gen., II, 23 : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.* Sed Eva fuit matrimonio conjuncta Adæ. Ergo consanguinitas nulla, quantum est de lege naturæ, matrimonium impedit.

2. Præterea, lex naturalis eadem est apud omnes. Sed apud barbaras nationes nulla persona conjuncta consanguinitate a matrimonio excluditur. Ergo consanguinitas, quantum est de lege naturæ, matrimonium non impedit.

3. Præterea, jus naturale est « quod natura omnia animalia docuit, » ut dicitur in principio Digestorum, l. I, ff. *De just. et jure*. Sed animalia bruta etiam cum matre coeunt. Ergo non est de lege naturæ quod aliqua persona a matrimonio propter consanguinitatem repellatur.

4. Præterea, nihil impedit matrimonium, quod non contrariatur alicui bono matrimonii. Sed consanguinitas non contrariatur alicui bono matrimonii. Ergo non impedit ipsum.

5. Præterea, eorum quæ sunt magis propinqua, et similia, melior et firmior est conjunctio. Sed matrimonium quædam conjunctio est. Cum ergo consanguinitas sit propinquitas quædam, matrimonium non impedit, sed magis juvat[1].

Sed contra, illud quod impedit bonum prolis, etiam matrimonium impedit secundum legem naturæ. Sed consanguinitas impedit bonum prolis : quia, ut in *Littera* IV, dist. XL, ex verbis Gregorii, in *Regist.*, lib. XI, *epist.* LXIV ad interrog. VI, col. 1189, t. 3, habetur, « experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. » Ergo consanguinitas secundum legem naturæ matrimonium impedit.

Præterea, illud quod habet natura humana in prima sui conditione, est de lege naturæ. Sed a prima sui conditione hoc habuit humana natura quod pater et mater a matrimonio excluderentur : quod patet per hoc quod dicitur, Gen., II, 24 : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem;* quod non potest intelligi quantum ad cohabitationem, et sic oportet quod intelligatur quantum ad matrimonii conjunctionem. Ergo consanguinitas impedit matrimonium secundum legem naturæ.

Respondeo dicendum, quod in matrimonio illud contra legem naturæ esse dicitur, per quod matrimonium redditur incompetens respectu finis ad quem est ordinatum. Finis autem matrimonii per se et primo est bonum prolis : quod quidem per aliquam consanguinitatem, scilicet inter patrem et filiam, vel filium et matrem, impeditur non quidem ut totaliter tollatur, quia filia ex semine patris potest prolem suscipere, et simul cum patre nutrire, et instruere, in quibus bonum prolis consistit; sed ut non convenienti modo fiat. Inordinatum enim est quod filia patri per matrimonium jungatur in sociam causa generandæ prolis et educandæ, quam oportet per omnia patri esse subjectam, velut ex eo procedentem. Et ideo de lege naturali est ut pater et mater a matrimonio repellantur : et magis etiam mater quam pater, quia magis reverentiæ, quæ debetur parentibus, derogatur si filius matrem, quam si pater filiam ducat in uxorem; cum uxor viro aliqualiter debeat esse subjecta. Sed finis matrimonii secundarius per se est concupiscentiæ repressio, qui deperiret, si quælibet consanguinea posset in matrimonium duci, quia magnus concupiscentiæ aditus præberetur, nisi inter illas personas quas oportet in eadem domo conversari, esset carnalis copula interdicta. Et ideo lex divina non solum patrem et matrem excludit a matrimonio, sed etiam alias conjunctas personas, quas oportet simul conversari, et quæ debent invicem altera alterius pudicitiam custodire. Et hanc causam assignat divina lex dicens, Levit., XVIII : *Ne reveles turpitudinem*, talis vel talis, *quia turpitudo tua est.* Sed per accidens finis matrimonii est confœderatio hominum, et amicitiæ multiplicatio; dum homo ad consanguineos uxoris, sicut ad suos, se habet. Et ideo hic multiplicationi amicitiæ præjudicium fieret si aliquis sanguine conjunctam uxorem duceret, quæ ex hoc nova amicitia per matrimonium nulli accresceret. Et ideo secundum leges humanas et statuta Ecclesiæ, plures consanguinitatis gradus sunt a matrimonio separati. Sic ergo ex dictis patet quod consanguinitas quantum ad aliquas personas impedit matrimonium de jure naturali, quantum ad aliquas de jure divino, et quantum ad aliquas de jure per homines instituto.

Ad primum ergo dicendum, quod Eva, quamvis ex Adam prodiit, non tamen fuit filia Adæ, quia non prodiit ex eo per modum illum quo vir natus est generare sibi similem in specie, sed operatione divina, quia, ita potuisset ex costa Adæ fieri unus equus, sicut facta est Eva. Et ideo non est tanta naturalis convenientia Evæ et Adam sicut filiæ ad pa-

[1] Parm : « unit. »

trem; nec Adam est naturale principium Evæ, sicut pater filiæ.

Ad secundum dicendum, quod non procedit ex lege naturali quod aliqui barbari parentibus carnaliter commisceantur, sed ex concupiscentiæ ardore, qui legem naturæ in eis offuscavit.

Ad tertium dicendum, quod conjunctio maris et feminæ dicitur esse de jure naturali, quia natura hoc animalia docuit; sed hanc conjunctionem diversa animalia diversimode docuit secundum diversas eorum conditiones. Commixtio autem carnalis ad parentes derogat reverentiæ quæ eis debetur. Sicut enim parentibus indidit natura sollicitudinem filiis providendi; ita indidit reverentiam filiis ad parentes. Nulli autem generi animalium indidit sollicitudinem filiorum, aut reverentiam parentum in omne tempus, nisi homini; aliis autem animalibus plus, et minus, secundum quod magis vel minus necessarii sunt vel filii parentibus, vel parentes filiis. Unde etiam in quibusdam animalibus abhorret filius cognoscere matrem carnaliter, quamdiu manet apud ipsum cognitio matris, et reverentia quædam ad ipsam, ut recitat Philosophus in IX *De animalibus*, cap. XLVII, de camelo et equo. Et quia omnes honesti mores animalium in hominibus congregati sunt naturaliter, et perfectius quam in aliis, propter hoc homo naturaliter abhorret cognoscere carnaliter non solum matrem, sed etiam filiam, quod est adhuc minus contra naturam, ut dictum est.

Et iterum in aliis animalibus ex propagatione carnis non contrahitur consanguinitas, sicut in hominibus, ut dictum est. Et ideo non est similis ratio.

Ad quartum dicendum, quod jam patet ex dictis, quomodo consanguinitas conjugum bono matrimonii contrarietur. Unde ratio procedit ex falsis.

Ad quintum dicendum, quod non est inconveniens duarum unionum unam ab altera impediri; sicut ubi est identitas, non est similitudo; et similiter consanguinitatis vinculum potest impedire matrimonii conjunctionem.

CONCLUSIO. — Consanguinitas quantum ad aliquas personas impedit matrimonium jure naturali. Quantum ad aliquas jure divino: et quantum ad aliquas jure per homines instituto.

## ARTICULUS IV.

*Utrum consanguinitatis gradus matrimonium impedientes potuerint taxari ab Ecclesia.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod consanguinitatis gradus matrimonium impedientes non potuerint taxari ab Ecclesia usque ad quartum gradum, quia Matth., XIX, 6, dicitur: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Sed illos qui conjunguntur infra quartum consanguinitatis gradum, Deus conjunxit; non enim divina lege eorum conjunctio prohibetur. Ergo nec debent humano statuto separari.

2. Præterea, matrimonium est sacramentum sicut et baptismus. Sed non posset ex statuto Ecclesiæ fieri quod ille qui ad baptismum accedit, non acciperet characterem baptismalem, si ex jure divino ejus capax sit. Ergo nec Ecclesiæ statutum facere potest quod matrimonium non sit inter illos qui per jus divinum matrimonialiter conjungi non prohibentur.

3. Præterea, jus positivum non potest ea quæ sunt naturalia, removere, vel ampliare. Sed consanguinitas est naturale vinculum, quod, quantum est de se, natum est matrimonium impedire. Ergo Ecclesia non potest aliquo statuto facere quod aliqui possint matrimonialiter conjungi, vel non conjungi; sicut non potest facere quod sint consanguinei vel non consanguinei.

4. Præterea, statutum juris positivi debet aliquam rationabilem causam habere, quia secundum causam rationabilem quam habet a jure naturali procedit. Sed causæ quæ assignantur de numero graduum, omnino videntur irrationabiles, cum nullam habeant habitudinem ad causata: sicut quod consanguinitas prohibeatur usque ad quartum gradum propter quatuor elementa, usque ad sextum propter sex ætates mundi, usque ad septimum propter septem dies quibus tempus omne agitur. Ergo videtur quod talis prohibitio nullum vigorem habeat.

5. Præterea, ubi est eadem causa, debet esse idem effectus. Sed causa quare consanguinitas impedit matrimonium, est bonum prolis, repressio concupiscientiæ, et multiplicatio amicitiæ, ut ex

dictis patet, quæ omni tempore necessaria æqualiter sunt. Ergo debuissent æqualiter omni tempore gradus consanguinitatis matrimonium impedire; quod non est verum; cum modo usque ad quartum, antiquitus usque ad septimum gradum matrimonium consanguinitas impediret.

6. Præterea, una et eadem conjunctio non potest esse in genere sacramenti, et in genere stupri. Sed hoc contingeret si Ecclesia haberet potestatem statuendi diversum numerum in gradibus impedientibus matrimonium sicut si aliqui in quinto gradu, quando prohibitus fuit, conjuncti fuissent, talis conjunctio stuprum esset; sed postmodum eadem conjunctio, Ecclesia suam prohibitionem revocante, matrimonium esset : et e converso posset accidere, si aliqui gradus concessi possint post modum ab Ecclesia interdici. Ergo videtur quod potestas Ecclesiæ non se extendat ad hoc.

7. Præterea, jus humanum debet imitari jus divinum. Sed secundum jus divinum, quod in lege veteri continetur, non æqualiter currit prohibitio graduum in sursum et deorsum ; quia in veteri lege aliquis prohibebatur accipere in uxorem sororem patris sui, non tamen filiam fratris [1]. Ergo nec modo debet aliqua prohibitio de nepotibus et patruis manere.

Sed contra est quod Dominus dicit discipulis, Lucæ, x, 16 : *Qui vos audit me audit.* Ergo præceptum Ecclesiæ habet firmitatem, sicut præceptum Dei. Sed Ecclesia quandoque prohibuit, et quandoque concessit aliquos gradus quos lex vetus non prohibuit. Ergo illi gradus matrimonium impediunt.

Præterea, sicut olim matrimonia gentilium dispensabantur per leges civiles, ita nunc per statuta Ecclesiæ. Sed olim lex civilis determinabat gradus consanguinitatis qui matrimonium impediunt, et qui non. Ergo et modo potest hoc fieri per Ecclesiæ statutum.

Respondeo dicendum, quod secundum diversa tempora invenitur consanguinitas secundum gradus diversos matrimonium impedisse. In principio enim humani generis solus pater et mater a matrimonio repellebantur eo quod tunc temporis erat paucitas hominum ; et sic oportebat propagationi humani generis maximam curam impendere ; unde non erant removendæ nisi illæ personæ quæ matrimonio incompetentes erant, etiam quantum ad finem matrimonii principalem, qui est bonum prolis, ut dictum est. Postmodum multiplicato genere humano, per legem Moysi plures personæ sunt exceptæ, quæ jam concupiscentiæ reprimere incipiebant. Unde ut dicit Rabbi Moyses, lib. III, *Dux errant.*, cap. L, a med., omnes illæ personæ exceptæ sunt a matrimonio quæ in una familia cohabitare solent, quia si inter eas licite carnalis copula esse posset, maximum incentivum libidini præstaretur. Sed alios consanguinitatis gradus lex vetus permisit, imo quodammodo præcepit, ut scilicet de cognatione sua unusquisque uxorem acciperet, ne successionum confusio esset, quia tunc temporis cultus divinus per successionem generis propagabatur. Sed postmodum in lege nova, quæ est lex spiritus et amoris, plures gradus consanguinitatis sunt prohibiti, quia jam per spiritualem gratiam, non per carnis originem, cultus Dei derivatur et multiplicatur : unde oportet ut homines etiam magis a carnalibus retrahantur, spiritualibus vacantes, et ut amor amplius diffundatur. Et ideo antiquitus usque ad remotiores gradus consanguinitatis matrimonium impediebatur, ut ad plures per consanguinitatem et affinitatem naturalis amicitia promanaret; et rationabiliter usque ad septimum gradum : tum quia ultra hoc non de facili remanebat communis radicis memoria; tum quia septiformi Spiritus sancti gratiæ congruebat. Sed postmodum circa hæc ultima tempora restrictum est Ecclesiæ interdictum usque ad quartum gradum, quia ultra inutile et periculosum erat gradus consanguinitatis prohibere. Inutile quidem, quia ad remotiores consanguineos quasi nullum fœdus majoris amicitiæ quam ad extraneos habebatur, charitate in multorum cordibus frigescente. Periculosum autem erat, quia concupiscentia et negligentia prævalente, tam numerosam consanguineorum multitudinem homines non satis observabant; et sic laqueus damnationis multis injiciebatur ex remotiorum graduum prohibitione. Satis etiam convenienter usque ad quartum gradum dicta prohibitio est restricta, tum quia usque ad quartam generationem homines vivere con-

[1] Ita auctor supplementi, approbante Nicolai. Vide IV *Sent.*, dist. XL, qu. I, art. 4, arg. 7.

suevcrunt, ut sic non possit consanguinitatis memoria aboleri : unde Deus in tertiam et quartam generationem peccata parentum se visitaturum in filiis comminatur, Exodi, xx, tum quia in qualibet generatione nova mixtio sanguinis, cujus identitas consanguinitatem facit, fit cum sanguine alieno; et quantum miscetur alteri, tantum receditur a primo. Et quia elementa sunt quatuor, quorum quodlibet tanto facilius est miscibile, quanto est magis subtile, ideo in prima commixtione vanescit sanguinis identitas, quantum ad primum elementum quod est subtilissimum ; in secunda quantum ad secundum; in tertia quantum ad tertium; in quarta quantum ad quartum; et sic convenienter post quartam generationem potest reiterari carnalis conjunctio.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Deus non conjungit illos qui conjunguntur contra divinum præceptum, ita nec conjungit illos qui conjunguntur contra Ecclesiæ præceptum, quod habet eamdem obligandi efficaciam quam habet divinum præceptum.

Ad secundum dicendum, quod matrimonium non tantum est sacramentum, sed etiam est in officium; et ideo magis subjacet ordinationi ministrorum Ecclesiæ quam baptismus, qui est sacramentum tantum; quia sicut contractus et officia humana determinantur legibus humanis, ita contractus et officia spiritualia lege Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum, quod quamvis consanguinitatis vinculum sit naturale, tamen non est naturale quod consanguinitas carnalem copulam impediat, nisi secundum aliquem gradum, ut dictum est. Et ideo Ecclesia suo statuto non facit quod aliqui sint, vel non sint consanguinei, quia secundum omne tempus æqualiter consanguinei remanent; sed facit quod carnalis copula sit licita, vel illicita, secundum diversa tempora in diversis gradibus consanguinitatis.

Ad quartum dicendum, quod tales rationes assignatæ magis dantur per modum adaptationis et congruentiæ, quam per modum causæ et necessitatis.

Ad quintum dicendum, quod non est eadem causa secundum diversa tempora gradus consanguinitatis prohibendi; unde quod alio tempore utiliter conceditur alio salubriter prohibetur.

Ad sextum dicendum, quod statutum non imponit modum præteritis, sed futuris. Unde si modo prohiberetur quintus gradus, qui nunc est concessus, illi qui sunt in quinto gradu conjuncti, non essent separandi, nullum enim impedimentum matrimonio superveniens ipsum potest dirimere : et sic conjunctio quæ prius fuit matrimonium, non efficeretur per statutum Ecclesiæ stuprum. Et similiter si aliquis gradus concederetur qui nunc est prohibitus, illa conjunctio non efficeretur matrimonialis ex statuto Ecclesiæ ratione primi contractus, quia possent separari, si vellent; sed tamen possent de novo contrahere, et alia conjunctio esset.

Ad septimum dicendum, quod in gradibus consanguinitatis prohibendis Ecclesia præcipue observat rationem amoris. Et quia non est minor ratio amoris ad nepotem quam ad patruum, sed etiam major, quanto propinquior est patri filius, quam filio pater, ut dicitur in VIII *Ethic.*, cap. xii, circ. princ., propter hoc æqualiter prohibuit gradus consanguinitatis in patruis et nepotibus. Sed lex vetus in personis prohibendis attendit præcipue cohabitationem contra concupiscentiam, prohibens illas personas ad quas facilior pateret accessus propter mutuam cohabitationem. Magis autem consuevit cohabitare neptis patruo, quam amita nepoti : quia filia est idem quasi cum patre, cum sit aliquid ejus, sed soror non est hoc modo idem cum fratre, cum non sit aliquid ejus, sed magis[1] ex eodem nascitur. Et ideo non erat eadem ratio prohibendi neptem et amitam.

Conclusio. — Possunt Ecclesiæ statuto aliqui consanguinitatis gradus matrimonium impedientes taxari, prout Ecclesia a Spiritu sancto edocta humano generi utile esse judicaverit.

## QUÆSTIO LV.

### DE IMPEDIMENTO AFFINITATIS.

(In undecim articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimento affinitatis.

Circa quod quæruntur undecim : 1° utrum affinitas ex matrimonio causetur; 2° utrum maneat post mortem viri, aut uxoris;

[1] Parm. : « sed maris. »

3° utrum causetur ex illicito concubitu; 4° utrum ex sponsalibus; 5° utrum affinitas sit causa affinitatis; 6° utrum affinitas matrimonium impediat; 7° utrum affinitas habeat per seipsam gradus; 8° utrum gradus ejus extendantur, sicut gradus consanguinitatis; 9° utrum matrimonium quod est inter consanguineos et affines, semper sit dirimendum per divortium; 10° utrum ad dirimendum tale matrimonium sit procedendum per viam accusationis; 11° utrum in tali casu sit procedendum per testes.

## ARTICULUS PRIMUS.

### *Utrum ex matrimonio consanguinei affinitas causetur.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ex matrimonio consanguinei affinitas non causetur, quia « propter quod unumquodque tale, et illud magis. » Sed mulier ducta in matrimonium non conjungitur alicui de consanguinitate viri, nisi ratione viri. Cum ergo non fiat viro affinis, nec alicui consanguineorum viri affinis erit.

2. Præterea, eorum quæ sunt ab invicem separata, si uni aliquid conjungatur, non oportet propter hoc quod sit alteri conjunctum. Sed consanguinei jam sunt ab invicem separati. Ergo non oportet quod si aliqua mulier conjungatur alicui viro, propter hoc conjungatur consanguineis ejus omnibus per affinitatem [1].

3. Præterea, relationes ex aliquibus unitionibus innascuntur. Sed nulla unitio fit in consanguineis viri, per hoc quod ille duxit uxorem. Ergo non accrescit eis affinitatis relatio.

Sed contra, vir et uxor efficiuntur una caro. Si ergo vir secundum carnem omnibus suis consanguineis attinet, et mulier eadem ratione attinebit eisdem.

Præterea, hoc patet per auctoritates in *Littera* adductas, IV, dist. XLI.

Respondeo dicendum, quod amicitia quædam naturalis in communicatione naturali fundatur. Naturalis autem communicatio est duobus modis, secundum Philosophum, VIII *Ethic.*, cap. XII, a med.: uno modo per carnis propagationem, alio modo per conjunctionem ad carnis propagationem ordinatam. Unde ipse ibidem dicit quod amicitia viri ad uxorem est naturalis. Unde sicut persona conjuncta alteri per carnis propagationem quoddam vinculum naturalis amicitiæ facit, ita conjungitur per carnalem copulam. Sed in hoc differt, quod persona conjuncta alicui per carnis propagationem, sicut filius patri, fit particeps ejusdem radicis communis, et sanguinis: unde eodem genere vinculi colligatur filius consanguineis patris, quo pater conjungebatur, scilicet consanguinitate; quamvis secundum alium gradum, propter majorem distantiam a radice. Sed persona conjuncta per carnalem copulam non fit particeps ejusdem radicis, sed quasi extrinsecus adjuncta: et ideo ex hoc efficitur aliud genus vinculi, quod « affinitas » dicitur. Et hoc est quod in isto versu dicitur:

« Mutat nupta genus, sed generata gradum; »

quia scilicet persona per generationem fit in eodem genere attinentiæ, sed in alio gradu; per carnalem vero copulam fit in alio genere.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis causa sit potior effectu, non tamen oportet semper quod nomen idem effectui et causæ conveniat; quia quandoque illud quod est in effectu, invenitur in causa non eodem modo, sed altiori: et ideo non convenit causæ et effectui per idem nomen, neque per eamdem rationem; sicut patet in omnibus causis æquivoce agentibus. Et hoc modo conjunctio viri et uxoris est potior quam conjunctio uxoris ad consanguineos viri; non tamen debet dici affinitas, sed matrimonium, quod est unitas quædam; sicut homo est sibi ipsi idem, non autem consanguineus.

Ad secundum dicendum, quod consanguinei sunt quodammodo separati, et quodammodo conjuncti: et ratione conjunctionis accidit quod persona quæ uni conjungitur, aliquo modo omnibus conjungatur; sed propter separationem et distantiam accidit quod persona quæ uni conjungitur uno modo, alii conjungatur alio modo vel secundum aliud genus, vel secundum alium gradum.

Ad tertium dicendum, quod relatio quandoque innascitur ex motu utriusque extremi, sicut paternitas et filiatio; et talis relatio est realiter in utroque: quandoque vero innascitur ex motu alterius tantum, et hoc contingit dupliciter: uno modo, quando relatio innascitur ex

[1] Parm. omittit: « per affinitatem. »

motu unius sine motu alterius vel præcedente, vel concomitante, sicut in creatore et creatura patet, et sensibili, et sensu, et scientia, et scibili: et tunc relatio est in uno secundum rem, et in altero secundum rationem tantum; alio modo quando innascitur ex motu unius sine motu alterius tunc existente, non tamen sine motu præcedente: sicut æqualitas fit inter duos homines per augmentum unius, sine hoc quod aliud tunc augeatur, vel minuatur; sed tamen prius ad hanc quantitatem quam habet, per aliquem motum vel mutationem pervenit; et ideo in utroque extremorum talis relatio realiter fundatur. Et similiter est de consanguinitate et affinitate, quia relatio fraternitatis, quæ innascitur aliquo puero nato alicui jam provecto, causatur quidem sine motu ipsius tunc existente, sed ex motu ipsius præcedente scilicet generationis ejus; hoc enim accidit quod ex motu alterius sibi tunc talis relatio innascitur. Similiter ex hoc quod iste descendit per generationem propriam ab eadem radice cum viro provenit affinitas in ipso ad uxorem, sine aliqua nova mutatione ipsius.

Conclusio. — Sicut ex naturali generatione efficitur consanguinitas, ita ex matrimonio et carnali copula contrahitur affinitas inter viri et uxoris consanguineos.

## ARTICULUS II.

### *Utrum affinitas maneat post mortem viri, aut uxoris.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod affinitas non maneat post mortem viri, aut uxoris, inter consanguineos viri et uxoris, vel contra, quia cessante causa, cessat effectus. Sed causa affinitatis fuit matrimonium, quod cessat post mortem viri, quia tunc solvitur mulier a lege viri, ut dicitur Rom., VII. Ergo nec affinitas prædicta manet.

2. Præterea, consanguinitas causat affinitatem. Sed consanguinitas viri cessat per mortem viri ad consanguineos suos. Ergo et affinitas uxoris ad eos.

Sed contra, affinitas ex consanguinitate causatur. Sed consanguinitas est perpetuum vinculum, quamdiu personæ vivunt. Ergo et affinitas; et ita non solvitur affinitas soluto matrimonio per mortem tertiæ personæ.

Respondeo dicendum, quod relatio aliqua esse desinit dupliciter: uno modo ex corruptione subjecti; alio modo ex subtractione causæ, sicut similitudo esse desinit, quando alter similium moritur, vel quando, qualitas quæ erat causa similitudinis, subtrahitur. Sunt autem quædam relationes quæ habent pro causa actionem, vel passionem, aut motum, ut in V *Metaph.*, text. 20, dicitur, quarum quædam causantur ex motu inquantum aliquid movetur actu, sicut ipsa relatio, quæ est moventis et moti; quædam autem inquantum habent aptitudinem ad motum, sicut motivum et mobile, vel dominus et servus; quædam autem ex hoc quod aliquid prius motum est, sicut pater et filius; non enim ex hoc quod est generari tunc, ad invicem dicuntur, sed ex hoc quod est generatum esse. Aptitudo autem ad motum et ipsum moveri, transit; sed motum esse perpetuum est, quia quod factum est, nunquam desinit esse factum. Et ideo paternitas et filiatio nunquam destruuntur per subtractionem causæ, sed solum per corruptionem subjecti, scilicet alterius extremorum. Et similiter dicendum est de affinitate, quæ causatur ex hoc quod aliqui conjuncti sunt, non ex hoc quod conjungantur: unde non dirimitur, manentibus illis personis inter quas affinitas est contracta, quamvis moriatur persona ratione cujus contracta fuit.

Ad primum ergo dicendum, quod conjunctio matrimonii causat affinitatem, non solum secundum hoc quod est actu conjungi, sed secundum hoc quod est prius conjunctum esse.

Ad secundum dicendum, quod consanguinitas non est maxima causa affinitatis, sed conjunctio ad consanguineum, non solum quæ est, sed quæ fuit. Et propter hoc ratio non sequitur.

Conclusio. — Affinitas, cum oriatur non ex eo quod aliqui conjungantur, sed ex eo quod conjuncti sint, ex morte viri vel uxoris non tollitur affinitas.

## ARTICULUS III.

### *Utrum illicitus concubitus affinitatem causet.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod illicitus concubitus affinitatem non causat, quia affinitas est quædam res honesta. Sed res honestæ non causantur ex inhonestis. Ergo ex inhonesto concubitu non potest affinitas causari.

2. Præterea, ubi est consanguinitas, non potest ibi esse affinitas, quia affinitas est « proximitas personarum ex carnali copula proveniens, omni carens parentela. » Sed aliquando contingeret ad consanguineos et ad seipsum esse affinitatem, si illicitus concubitus affinitatem causaret; sicut quando homo carnaliter consanguineam suam incestuose cognoscit. Ergo affinitas non causatur ex illicito concubitu.

3. Præterea, illicitus concubitus est secundum naturam et contrà naturam. Sed ex illicito concubitu contra naturam non causatur affinitas, ut Jura determinant, cap. « Extraordinaria, » XXXV, qu. III, col. 1670. Ergo nec ex illicito concubitu secundum naturam tantum.

Sed contra est quod *adhærens meretrici unum corpus efficitur*, ut patet I Cor., VI, 16. Sed ex hac causa matrimonium affinitatem causabat. Ergo pari ratione illicitus concubitus.

Præterea, carnalis copula est causa affinitatis, ut patet per definitionem affinitatis, quæ est talis : « Affinitas est propinquitas personarum ex carnali copula proveniens omni carens parentela. » Sed carnalis copula est etiam in illicito concubitu. Ergo illicitus concubitus affinitatem causat.

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in VIII *Ethiç.*, cap. XII, a med, conjunctio viri et uxoris dicitur naturalis principaliter propter prolis productionem, et secundario propter operum communicationem : quorum primum pertinet ad matrimonium ratione carnalis copulæ, sed secundum, inquantum est quædam societas ad communem vitam. Primum autem horum est invenire in qualibet carnali copula, ubi est commixtio seminum, quia ex tali copula potest proles produci, quamvis secunda desit. Et ideo quia matrimonium affinitatem causabat secundum quod erat quædam carnalis commixtio, etiam fornicarius concubitus affinitatem causat, inquantum habet aliquid de naturali conjunctione.

Ad primum ergo dicendum, quod in fornicario concubitu est aliquid naturale, quod est commune fornicationi et matrimonio, et ex hac parte affinitatem causat; aliud est ibi inordinatum, per quod a matrimonio dividitur, et ex hac parte affinitas non causatur. Unde affinitas semper honesta remanet, quamvis causa aliquo modo sit inhonesta.

Ad secundum dicendum, quod non est inconveniens relationes ex opposito divisas eidem inesse ratione diversorum. Et ideo potest inter aliquas duas personas esse affinitas, et consanguinitas, non solum per illicitum concubitum sed etiam per licitum; sicut cum consanguineus meus ex parte patris duxit in uxorem consanguineam ex parte matris. Unde quod dicitur in definitione affinitatis inducta, « omni carens parentela, » intelligendum est, inquantum hujusmodi. Nec tamen sequitur quod aliquis consanguineam suam cognoscens sibi ipsi sit affinis, quia affinitas, sicut et consanguinitas, diversitatem requirit, sicut et similitudo.

Ad tertium dicendum, quod concubitus contra naturam non habet commixtionem seminum, quæ possit esse causa generationis; et ideo ex tali concubitu non causatur affinitas.

Conclusio. — Fornicarius concubitus inquantum aliquid de carnali conjunctione participat, affinitatem causat, sicut licitus matrimonii concubitus.

## ARTICULUS IV.

*Utrum ex sponsalibus causetur affinitas.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ex sponsalibus nulla affinitas causari possit, quia affinitas est perpetuum vinculum. Sed sponsalia quandoque separantur. Ergo non possunt esse causa affinitatis.

2. Præterea, si quis claustrum pudoris alicujus mulieris invasit, et aperuit, sed non pervenit ad operis consummationem, non contrahitur ex hoc affinitas. Sed talis est magis propinquus carnali copulæ, quam ille qui sponsalia contrahit. Ergo ex sponsalibus affinitas non causatur.

3. Præterea, in sponsalibus non fit nisi quædam sponsio futurarum nuptiarum. Sed aliquando fit sponsio futurarum nuptiarum, et ex hoc non contrahitur aliqua affinitas; sicut si fiat ante septennium; vel si aliquis habens perpetuum impedimentum tollens potentiam coeundi, alicui mulieri spondeat futuras nuptias : aut si talis sponsio fiat inter personas, quibus nuptiæ per votum reddantur illicitæ; vel alio quocumque modo. Ergo sponsalia non possunt esse causa affinitatis.

Sed contra est quod Alexander papa, cap. « Ad audientiam, » *De sponsalibus et matrim.*, prohibuit mulierem quamdam cuidam viro matrimonio conjungi, quia fratri ejus fuerat desponsata; quod non esset, nisi per sponsalia affinitas contraheretur. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod sicut sponsalia non habent perfectam rationem matrimonii, sed sunt quædam præparatio ad matrimonium, ita ex sponsalibus non causatur affinitas, sicut ex matrimonio, sed aliquid affinitati simile, quod dicitur publicæ honestatis justitia, quæ impedit matrimonium, sicut et affinitas, et consanguinitas, et secundum eosdem gradus, et definitur sic : « Publicæ honestatis justitia est propinquitas ex sponsalibus proveniens, robur trahens ex ecclesiastica institutione, propter ejus honestatem. » Ex quo patet ratio nominis et causa, quia scilicet talis propinquitas ab Ecclesia instituta est propter honestatem.

Ad primum ergo dicendum, quod sponsalia non ratione sui, sed ratione ejus ad quod ordinantur, causant hoc genus affinitatis, quod dicitur « publicæ honestatis justitia; » et ideo sicut matrimonium est perpetuum vinculum, ita et prædictus affinitatis modus.

Ad secundum dicendum, quod vir et mulier efficiuntur in carnali copula una caro per commixtionem seminum. Unde quantumcumque aliquis claustrum pudoris invadat, vel frangat, nisi commixtio seminum sequatur, non contrahitur ex hoc affinitas. Sed matrimonium affinitatem causat, non solum ratione carnalis copulæ, sed etiam ratione societatis conjugalis, secundum quam etiam matrimonium naturale est. Unde et affinitas contrahitur ex ipso contractu matrimonii per verba de præsenti ante carnalem copulam; et similiter etiam ex sponsalibus, in quibus fit quædam pactio conjugalis societatis, contrahitur aliquid affinitati simile, scilicet publicæ honestatis justitia.

Ad tertium dicendum, quod omnia impedimenta quæ faciunt sponsalia non esse sponsalia, non permittunt ex pactione nuptiarum affinitatem fieri. Unde sive habens defectum ætatis, sive habens votum solemne continentiæ aut aliquod hujusmodi impedimentum, sponsalia de facto contrahat, ex hoc non sequitur aliqua affinitas, quia sponsalia nulla sunt, nec aliquis affinitatis modus. Si tamen aliquis minor, frigidus, vel maleficiatus, habens impedimentum perpetuum, ante annos pubertatis post septennium contrahat sponsalia cum aliqua adulta, ex tali contractu contrahitur publicæ honestatis justitia, quia adhuc non erat in actu impediendi cum in tali ætate puer frigidus, et non frigidus, quantum ad actum illum, sint æqualiter impotentes [1].

Conclusio. — Cum in sponsalibus solum fiat alicujus conjugalis societatis pactio, ex iis non contrahitur aliqua affinitas, sed solum aliquid affinitatis simile ; scilicet publicæ honestatis justitia.

## ARTICULUS V.

### *Utrum affinitas sit causa affinitatis.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam affinitas sit causa affinitatis, quia Julius papa dicit, ut hab. cap. « Et hoc quoque, » XXXV, qu. III, col. 1670 : « Consanguineam relictam uxoris suæ nullus ducat uxorem ; » et in cap. « Porro duorum, » ibidem, col. 1674, dicitur quod « duæ consobrinorum uxores uni viro altera post alteram nubere prohibentur. » Sed hoc non est nisi ratione affinitatis, quæ contrahitur ex conjunctione ad affinem. Ergo affinitas est causa affinitatis.

2. Præterea, carnalis commixtio conjungit, sicut et carnalis propagatio, quia æqualiter computantur gradus affinitatis et consanguinitatis. Sed consanguinitas est causa affinitatis. Ergo et affinitas.

3. Præterea, quæcumque uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem. Sed uxor viri alicujus efficitur ejusdem attinentiæ cum omnibus consanguineis viri sui. Ergo et omnes consanguinei viri sui efficiuntur unum cum omnibus qui attinent mulieri per affinitatem ; et sic affinitas est causa affinitatis.

4. Sed contra, si affinitas ex affinitate causatur, aliquis qui cognovisset duas mulieres, neutram earum posset ducere in uxorem, quia secundum hoc altera efficeretur alteri affinis. Sed hoc est falsum. Ergo affinitas non causat affinitatem.

5. Præterea, si affinitas ex affinitate

[1] Parm. : « sit æqualiter impotens. »

nasceretur, aliquis contrahens cum uxore defuncti fieret affinis omnibus consanguineis prioris viri, ad quos mulier habet affinitatem. Sed hoc non potest esse quia maxime fieret affinis viro defuncto. Ergo, etc.

6. Præterea, consanguinitas est fortius vinculum quam affinitas. Sed consanguinei uxoris non efficiuntur affines consanguineis viri. Ergo multo minus affines uxoris efficiuntur eis affines; et sic idem quod prius.

Respondeo dicendum, quod duplex est modus quo aliquid ex alio procedit: unus, secundum quem aliquid procedit in similitudinem speciei, sicut ex homine generatur homo; alius, secundum quem non procedit simile in specie, et hic processus semper est in inferiorem speciem, ut patet in omnibus agentibus æquivoce. Primus autem modus processionis quotiescumque iteratur, semper manet eadem species: sicut si ex homine generetur homo per actum generativæ virtutis, et ex hoc quoque generabitur homo, et sic deinceps. Secundus autem modus sicut in primo facit aliam speciem, ita quotiescumque iteratur, aliam speciem facit, ut ex puncto per motum procedit linea, non punctus, quia punctus motus facit lineam: et ex linea linealiter mota non procedit linea, sed superficies; et ex superficie corpus ; et ulterius per talem modum processus aliquis esse non potest. Invenimus autem in processu attinentiæ duos modos, quibus vinculum hujusmodi causatur: unus est per carnis propagationem, et hic semper facit eamdem speciem attinentiæ; alius per matrimonialem conjunctionem, et hic facit aliam speciem in principio; sicut patet quod conjuncta matrimonialiter consanguineo non sit consanguinea, sed affinis. Unde si ille modus procedendi iteratur, non erit affinitas, sed aliud attinentiæ genus. Unde persona quæ matrimonialiter affini conjungitur, non est affinis, sed est aliud genus attinentiæ, quod dicitur secundum affinitatis genus. Et rursus si affini in secundo genere aliquis per matrimonium conjungatur non erit affinis in secundo genere, sed in tertio, ut versu supra posito ostenditur.

Et hæc duo genera olim erant prohibita propter publicæ honestatis justitiam, magis quam propter affinitatem, quia deficiunt a vera affinitate, sicut illa attinentia quæ ex sponsalibus contrahitur. Sed modo illa prohibitio cessavit; et remanet sub prohibitione solum primum genus affinitatis, in quo est vera affinitas.

Ad primum ergo dicendum, quod alicui viro consanguineus uxoris suæ efficitur affinis in primo genere, et uxor ejus in secundo: unde mortuo viro, ille qui erat affinis, non poterit eam ducere in uxorem, propter secundum affinitatis genus. Similiter etiam si aliquis viduam in uxorem ducat, consanguineus prioris viri, qui est affinis uxori in primo genere, efficitur affinis secundo viro in secundo genere; et uxor illius consanguinei, quæ est affinis uxori viri hujus in secundo genere, efficitur affinis viro secundo in tertio genere. Et quia tertium genus erat prohibitum propter honestatem quamdam, magis quam propter affinitatem, ideo canon « Porro duorum, » ut supr., dicit: « Duorum consobrinorum conjuges viro uni alteram post alterius obitum nubere, publicæ honestatis justitia contradicit.» Sed talis prohibitio nunc cessavit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis carnalis conjunctio conjungat, non tamen eodem genere conjunctionis.

Ad tertium dicendum, quod uxor viri efficitur ejusdem attinentiæ consanguineis viri quantum ad gradum eumdem, sed non quantum ad idem attinentiæ genus.

Sed quia ex rationibus quæ in oppositum inducuntur videtur ostendi quod nullum vinculum ex affinitate causetur, ad alias rationes respondendum est, ne antiqua Ecclesiæ prohibitio irrationabilis videatur.

Ad quartum dicendum, quod mulier non efficitur affinis in primo genere viro cui conjungitur carnaliter, ut ex prædictis patet, unde consequenter alii mulieri a viro eodem cognitæ non efficitur affinis in secundo genere, unde nec ducenti in uxorem unam earum efficitur affinis alia in tertio genere affinitatis [1]. Et ita duas mulieres cognitas ab eodem viro nec antiqua jura eidem successive copulari prohibebant.

[1] Ita communiter. Edit. Patav. : « affinis alii, » in variantem lectionem voce « alia » rejecta. An legendum sic: « Unde nec ducente, » viro alteram earum, « in uxorem, una eorum efficitur affinis aliis? »

Ad quintum dicendum, quod sicut vir non est affinis uxori suæ in primo genere, ita nec efficitur affinis secundo viro ejusdem uxoris in secundo genere. Et sic ratio non procedit.

Ad sextum dicendum, quod mediante una persona non conjungitur mihi alia, nisi ex hoc quod ei adjungitur. Unde mediante muliere, quæ mihi est affinis, nulla persona fit mihi attinens, nisi quæ illi mulieri adjungitur; quod non potest esse nisi per carnis propagationem ex ipsa, vel propter conjunctionem matrimonialem ad eam; et utroque modo aliqua attinentia, mediante prædicta muliere, secundum antiqua jura nihil proveniebat, quia filius ejus etiam ex alio viro efficitur mihi affinis in eodem genere, sed in alio gradu, ut ex regula prius data patet; et iterum secundus vir ejus efficitur mihi affinis in secundo genere. Sed alii consanguinei illius mulieris non adjunguntur ei : sed ipsa vel adjungitur eis, sicut patri et matri, inquantum procedit ab eis; vel existentibus ex principio eodem, sicut fratribus : unde frater affinis mei, vel pater, non efficitur mihi affinis in aliquo genere.

Conclusio. — Affinitas affinitatem non causat.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum affinitas impediat matrimonium.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod affinitas matrimonium non impediat. Nihil enim impedit matrimonium, nisi quod est illi contrarium. Sed affinitas non contrariatur matrimonio, cum sit effectus ejus. Ergo non impedit matrimonium.

2. Præterea, uxor per matrimonium efficitur res quædam viri. Sed consanguinei viri defuncti succedunt in rebus ejus. Ergo possunt succedere in uxore, ad quam tamen manet affinitas, ut ostensum est. Ergo affinitas non impedit matrimonium.

Sed contra est quod dicitur Levit., xviii, 8 : *Turpitudinem uxoris patris tui non revelabis* *. Sed illa est tantum affinis. Ergo affinitas impedit matrimonium.

*Discooperies.*

Respondeo dicendum, quod affinitas præcedens matrimonium impedit contrahendum, et dirimit contractum, eadem ratione qua et consanguinitas. Sicut enim inest necessitas quædam cohabitandi consanguineis ad invicem, ita et affinibus; et sicut est quoddam amicitiæ vinculum inter consanguineos, ita inter affines. Sed si affinitas matrimonio superveniat, non potest ipsum dirimere, ut supra dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod affinitas non contrariatur matrimonio ex quo causatur, sed contrariatur matrimonio quod cum affini contrahendum esset, inquantum impediret multiplicationem amicitiæ, et concupiscentiæ repressionem, quæ per matrimonium quæruntur.

Ad secundum dicendum, quod res possessæ a viro non efficiuntur aliquid unum cum ipso viro, sicut uxor efficitur una caro cum ipso. Unde sicut consanguinitas impedit matrimonium, vel conjunctionem ad virum secundum carnem, ita et ad uxorem viri.

Conclusio. — Affinitas matrimonium præcedens, non modo contrahendum sed etiam contractum dirimit.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum affinitas habeat per se gradus.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod affinitas habeat etiam per seipsam gradus. Cujuslibet enim propinquitatis est accipere aliquos per se gradus. Sed affinitas propinquitatis quædam est. Ergo habet gradus per se sine gradibus consanguinitatis, ex quibus causatur.

2. Præterea, in *Littera*, IV, dist. xli, dicitur quod soboles secundæ conjunctionis non potest transire ad consortium affinitatis prioris viri. Sed hoc non esset nisi filius affinis etiam esset affinis. Ergo affinitas habet per se gradus, sicut consanguinitas.

Sed contra, affinitas ex consanguinitate causatur. Ergo et omnes gradus affinitatis causantur ex gradibus consanguinitatis; et sic non habet per se aliquos gradus.

Respondeo dicendum, quod res non dividitur divisione per se, nisi ratione illius quod competit sibi secundum genus suum, sicut animal per rationale et irrationale, non autem per album et nigrum. Carnis autem propagatio per se comparatur ad consanguinitatem, quia ex ea immediate consanguinitatis vinculum contrahitur; sed ad affinitatem non comparatur nisi mediante consanguinitate, quæ est causa ejus. Unde cum

gradus attinentiæ per propagationem carnis distinguantur, distinctio graduum per se et immediate competit consanguinitati, sed affinitati mediante consanguinitate. Et ideo ad inveniendum gradus affinitatis est regula generalis, quod quoto gradu consanguinitatis attinet mihi vir, toto gradu affinitatis attinet mihi uxor.

Ad primum ergo dicendum, quod gradus in propinquitate attinentiæ non possunt accipi, nisi secundum ascensum et descensum propagationis, ad quam non comparatur affinitas nisi mediante consanguinitate; et ideo affinitas non habet gradus per se, sed sumptos juxta gradus consanguinitatis.

Ad secundum dicendum, quod filius affinis meæ ex alio matrimonio, non per se loquendo, sed quasi per accidens, dicebatur antiquitus affinis: unde prohibebatur a matrimonio magis propter publicæ honestatis justitiam, quam propter affinitatem. Et propter hoc etiam ea prohibitio nunc est revocata.

Conclusio. — Graduum distinctio per se consanguinitati convenit; affinitati vero non, nisi mediante consanguinitate, ut quoto gradu consanguinitatis attinet mihi vir, toto gradu affinitatis attineat mihi uxor.

## ARTICULUS VIII.

*Utrum gradus affinitatis extendantur sicut gradus consanguinitatis.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod gradus affinitatis non extendantur, sicut gradus consanguinitatis, quia vinculum affinitatis est minus forte quam consanguinitatis, cum affinitas ex consanguinitate causetur in diversitate speciei, sicut a causa æquivoca. Sed quanto fortius est vinculum, tanto diutius durat. Ergo vinculum affinitatis non durat usque ad tot gradus, ad quot durat consanguinitas.

2. Præterea, jus humanum debet imitari jus divinum. Sed secundum jus divinum aliqui gradus consanguinitatis erant prohibiti, in quibus gradibus affinitas matrimonium non impediebat; sicut patet de uxore fratris, quam aliquis poterat ducere in uxorem, ipso defuncto, non tamen propriam sororem. Ergo et nunc non debet esse prohibitio æqualis de affinitate, et consanguinitate.

Sed contra, ex hoc ipso est mihi aliqua affinis quod meo consanguineo est conjuncta. Ergo in quocumque gradu sit vir mihi consanguineus, in illo gradu est ipsa mihi affinis; et sic gradus affinitatis computari debent in eodem numero, sicut gradus consanguinitatis.

Respondeo dicendum, quod ex quo gradus affinitatis sumuntur juxta gradus consanguinitatis, oportet quod tot sint gradus affinitatis, quot sunt gradus consanguinitatis. Sed tamen quia affinitas est minus vinculum quam consanguinitas, facilius et olim, et nunc, dispensatio fit in remotis gradibus affinitatis, quam in remotis gradibus consanguinitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod illa minoritas vinculi affinitatis respectu consanguinitatis facit varietatem in genere attinentiæ, non in gradibus; et ideo illa ratio non est ad propositum.

Ad secundum dicendum, quod frater non poterat accipere uxorem fratris sui defuncti, nisi in casu, scilicet quando moriebatur sine prole, ut suscitaret semen fratri suo: quod tunc requirebatur, quando per propagationem carnis cultus religionis multiplicabatur, quod nunc locum non habet. Et sic patet quod non ducebat eam in uxorem, quasi gerens propriam personam, sed quasi supplens defectus fratris sui.

Conclusio. — Cum gradus affinitatis secundum consanguinitatis gradus sumantur, oportet tot esse affinitatis quod sunt consanguinitatis gradus.

## ARTICULUS IX.

*Utrum conjugium contractum inter affines vel consanguineos, semper sit dirimendum.*

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod conjugium quod inter affines vel consanguineos est contractum, non semper sit per divortium dirimendum, quia *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, Matth., XIX, 6. Cum ergo Deus facere intelligatur quod facit Ecclesia, quæ quandoque tales ignoranter conjungit, videtur quod si postmodum in notitiam veniat, non sint separandi.

2. Præterea, favorabilius est vinculum matrimonii quam dominii. Sed homo per longi temporis præscriptionem ac-

quirit dominium in re cujus non erat dominus. Ergo per diuturnitatem temporis matrimonium ratificatur, etiamsi prius ratum non fuit.

3. Præterea, de similibus simile est judicium; sed si matrimonium esset dirimendum propter consanguinitatem, tunc in casu illo quando duo fratres habent duas sorores in uxores, si unus separetur propter consanguinitatem, et alius pari ratione separari deberet, quod non videtur. Ergo matrimonium non est separandum propter affinitatem vel consanguinitatem.

Sed contra, consanguinitas et affinitas impediunt contrahendum, et dirimunt contractum. Ergo si probatur affinitas vel consanguinitas, separandi sunt, etiamsi de facto contraxerint.

Respondeo dicendum, quod cum omnis concubitus præter licitum matrimonium, sit peccatum mortale, quod Ecclesia omnibus modis impedire conatur, ad ipsam pertinet eos inter quos non potest esse verum matrimonium, separare, et præcipue consanguineos et affines, qui sine incestu contrahere non possunt carnaliter.

Ad primum ergo dicendum, quod Ecclesia quamvis dono et auctoritate divina fulciatur, tamen, in quantum est hominum congregatio, aliquid de defectu humano in actibus ejus provenit, quod non est divinum. Et ideo illa conjunctio quæ fit in facie Ecclesiæ impedimentum ignorantis, non habet inseparabilitatem ex auctoritate divina, sed est contra auctoritatem divinam errore hominum inducta, qui cum sit error facti, excusat a peccato, quamdiu manet; et propter hoc quando impedimentum ad notitiam Ecclesiæ pervenit, debet prædictam conjunctionem separare.

Ad secundum dicendum, quod illa quæ sine peccato esse non possunt, nulla præscriptione firmantur, quia, ut Innocentius III dicit, in concil. Later. IV, can. L, cap. « Non debent, » *De consanguin. et affin.*, « diuturnitas temporis non minuit peccatum, sed auget. » Nec ad hoc facit aliquid favor matrimonio[1]; quod inter illegitimas personas esse non poterat.

Ad tertium dicendum, quod res inter alios acta alii non præjudicat in foro contentioso: unde quamvis unus frater repellatur a matrimonio unius sororum ex causa consanguinitatis, non propter hoc separat Ecclesia aliud matrimonium quod non accusatur. Sed in foro conscientiæ non oportet quod semper obligetur ob hoc alius frater ad dimittendum uxorem suam, quia frequenter tales accusationes ex malevolentia procedunt, et per falsos testes probantur. Unde non oportet quod conscientiam suam informet ex his quæ circa aliud matrimonium sunt facta. Sed distinguendum videtur in hoc, quia aut habet certam cognitionem de impedimento matrimonii, aut opinionem, aut neutrum: si primo modo, nec exigere, nec reddere debitum debet, si secundo modo, debet reddere, sed non exigere; si tertio, potest et reddere et exigere.

Conclusio. — Cum inter consanguineos verum matrimonium non sit, ideoque nullus illorum sine peccato contrahere possit; conjugium inter tales contractum semper dirimendum est.

## ARTICULUS X.

*Utrum ad separationem matrimonii contracti inter affines et consanguineos, sit procedendum per viam accusationis.*

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod ad separationem matrimonii quod est inter affines et consanguineos contractum, non sit procedendum per viam accusationis, quia accusationem præcedit inscriptio qua aliquis se ad talionem obligat, si in probatione defecerit. Sed hæc non requiruntur, quando de matrimonii separatione agitur. Ergo ibi locum non habet accusatio.

2. Præterea, in causa matrimonii audiuntur solum propinqui, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLI. Sed in accusationibus audiuntur etiam extranei. Ergo in causa separationis matrimonii non agitur per viam accusationis.

3. Præterea, si matrimonium accusari deberet, tunc præcipue hoc esset faciendum, quando minus difficile est quod separetur. Sed hoc est, quando sunt sponsalia tantum contracta, non autem tunc accusatur matrimonium. Ergo nunquam de cætero debet fieri accusatio.

4. Præterea, ad accusandum non præcluditur via alicui per hoc quod non statim accusat. Sed hoc fit in matrimonio,

[1] Parm. : « matrimonii. »

quia si primo tacuit, quando matrimonium contrahebatur, non potest postea matrimonium accusare, quasi suspectus. Ergo, etc.

Sed contra, omne illicitum potest accusari. Sed matrimonium affinium et consanguineorum est illicitum. Ergo de eo potest esse accusatio.

Respondeo dicendum, quod accusatio ad hoc est instituta, ne aliquis sustineatur quasi innocens, qui culpam habet. Sicut autem ex ignorantia facti contingit quod aliquis homo reputatur innocens qui in culpa est; ita ex ignorantia alicujus circumstantiæ contingit quod aliquod factum reputatur licitum, quod est illicitum. Et ideo sicut homo accusatur quandoque, ita et factum ipsum accusari potest. Et sic matrimonium accusatur, quando propter ignorantiam impedimenti æstimatur legitimum quod est illegitimum.

Ad primum ergo dicendum, quod obligatio ad pœnam talionis habet locum, quando accusatur persona de crimine, quia tunc agitur ad punitionem ejus. Sed quando accusatur factum, tunc non agitur ad pœnam facientis, sed ad impediendum hoc quod est illicitum. Et ideo in matrimonio accusator non se obligat ad aliquam pœnam. Sed talis accusatio potest et verbis et scripto fieri, ita quod exprimatur et persona accusans, et matrimonium quod accusatur, et impedimentum propter quod accusatur.

Ad secundum dicendum, quod extranei non possunt scire consanguinitatem nisi per consanguineos, de quibus probabilius est quod sciant. Unde quando ipsi tacent, suspicio habetur contra extraneum, quod ex malevolentia procedat, nisi per consanguineos probare voluerit. Unde repellitur ab accusatione, quando sunt consanguinei qui tacent, et per quos probare non potest. Sed consanguinei, quantumcumque sint propinqui, non repelluntur ab accusatione, quando accusatur matrimonium propter aliquod impedimentum perpetuum, quod impedit contrahendum, et dirimit contractum. Sed quando accusatur ex hoc quod dicitur non fuisse contractum, tunc parentes tamquam suspecti sunt repellendi, nisi ex parte illius qui est inferior dignitate et divitiis, de quibus probabiliter æstimari potest quod libenter vellent quod matrimonium staret.

Ad tertium dicendum, quod si matrimonium nondum sit contractum, sed sponsalia tantum, non potest accusari, quia non accusatur quod non est; sed potest denuntiari impedimentum, ne matrimonium contrahatur.

Ad quartum dicendum, quod ille qui tacuit primo, quandoque auditur postea, si velit matrimonium accusare, quandoque repellitur. Quod patet ex *Decretali*, cap. « Cum in tua, » *De his qui matrim. accus. possunt.*, quæ sic dicit : « Si post contractum matrimonium aliquis accusator appareat, cum non prodierit in publicum, quando banna secundum consuetudinem in ecclesiis edebantur, utrum vox suæ accusationis debeat admitti, merito quæri potest. Super quo sic duximus distinguendum quod si tempore denuntiationis præmissæ is qui jam conjunctos impetit, extra diœcesim existebat, vel alias denuntiatio non potuit ad ejus pervenire notitiam, ut puta si nimiæ infirmitatis fervore laborans, sanæ mentis patiebatur exilium, vel in annis erat tam teneris constitutus, quod ad comprehensionem talium ejus ætas sufficere non valebat, seu alia causa legitima fuerit impeditus, ejus accusatio debet audiri ; alioquin tamquam suspectus est procul dubio repellendus, nisi proprie firmaverit juramento, quod postea didicerit ea quæ objecerit, et ad hoc ex malitia non procedat. »

Conclusio. — Ne illegitimum pro legitimo habeatur, ad separationem matrimonii inter consanguineos et affines contracti per viam accusasionis procedendum est.

## ARTICULUS XI.

*Utrum ad separationem matrimonii contracti inter affines et consanguineos, procedi debeat per testes.*

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod in tali causa non sit procedendum per testes, sicut in aliis causis, quia in aliis causis adducuntur ad testificandum quicumque sunt omni exceptione majores. Sed hic non admittuntur extranei, quamvis sint omni exceptione majores. Ergo, etc.

2. Præterea, testes suspecti de privato odio vel amore, a testimonio repelluntur. Sed maxime possunt propinqui esse suspecti de amore respectu unius partis, et odio ad partem alteram. Ergo non est audiendum eorum testimonium.

3. Præterea, matrimonium est favorabilius quam aliæ causæ in quibus de rebus pure corporalibus agitur. Sed in illis non potest idem esse testis et accusator. Ergo nec in matrimonio : et ita videtur quod non convenienter in causa ista per testes procedatur.

Sed contra, testes inducuntur in causis, ut super his de quibus dubitatur, fiat judici fides. Sed ita facienda est judici fides in causa ista, sicut in aliis causis, quia non debet præcipitare sententiam de eo quod non constat. Ergo procedendum est hic ex testibus, sicut in aliis causis.

Respondeo dicendum, quod in hac causa oportet quod per testes veritas patefiat, sicut et in aliis; tamen, ut juristæ dicunt, in hac causa multa specialia inveniuntur; ut scilicet quod « idem potest esse accusator et testis, » et quod « non juratur de calumnia, cum sit causa quasi spiritualis ; » et quod « consanguinei admittuntur ad testificandum; et quod « non observatur omnino ordo judiciarius, quia denuntiatione facta, contumax potest excommunicari lite non contestata ; et valet hic testimonium de auditu; » et « post publicationem testium testes possunt induci, » et hoc totum est, ut peccatum impediatur quod in tali conjunctione esse potest, cap. « Quoties aliqui, » et cap. « Super eo, » XXII, *De testib. et attestationib.*, et cap. « Litteras. » *De juram. calumn.*

Et per hoc patet solutio ad objecta.

CONCLUSIO. — Sicuti et in aliis causis, sic et in separatione matrimonii inter consanguineos aut affines contracti, ut fides judici fiat, per testes procedendum est.

## QUÆSTIO LVI.

### DE IMPEDIMENTO COGNATIONIS SPIRITUALIS.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimento cognationis spiritualis.

Circa quod quæruntur quinque: 1° utrum spiritualis cognatio matrimonium impediat ; 2° ex qua causa contrahatur 3° inter quos ; 4° utrum transeat a viro in uxorem ; 5° utrum transeat ad filios carnales patris.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum spiritualis cognatio impediat matrimonium.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod spiritualis cognatio matrimonium non impediat. Nihil enim impedit matrimonium, nisi quod contrariatur alicui bono matrimonii. Sed spiritualis cognatio non contrariatur alicui bono matrimonii. Ergo non impedit matrimonium.

2. Præterea, impedimentum perpetuum matrimonii non potest stare simul cum matrimonio. Sed cognatio spiritualis stat simul aliquando cum matrimonio, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLII, sicut cum aliquis in casu necessitatis filium suum baptizat : quia tunc fit uxori suæ spirituali cognatione conjunctus, nec tamen matrimonium separatur. Ergo spiritualis cognatio matrimonium non impedit.

3. Præterea, spiritus unio non transit in carnem. Sed matrimonium est carnalis conjunctio. Ergo cum cognatio spiritualis sit unio spiritus, non potest transire ad matrimonium impediendum.

4. Præterea, contrariorum non sunt iidem effectus. Sed spiritualis cognatio videtur esse contraria disparitati cultus, cum spiritualis cognatio sit propinquitas proveniens ex datione sacramenti, vel intentione ad idem ; disparitas autem cultus consistit in sacramenti carentia, ut prius dictum est. Cum ergo disparitas cultus matrimonium impediat, videtur quod spiritualis cognatio non habeat hunc effectum.

Sed contra, quando aliquod vinculum sanctius est, tanto magis est custodiendum. Sed vinculum spirituale est sanctius quam corporale. Cum ergo vinculum propinquitatis corporalis matrimonium impediat, videtur etiam quod cognatio spiritualis idem faciat.

Præterea, in matrimonio conjunctio animarum est principalior quam conjunctio corporum, quia præcedit ipsam. Ergo multo fortius spiritualis cognatio matrimonium impedire potest quam carnalis.

Respondeo dicendum, quod sicut per carnis propagationem homo accipit esse naturæ, ita per sacramenta accipit esse spirituale gratiæ. Unde sicut vinculum quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale, in quantum est res quædam naturæ; ita vinculum quod con-

trahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, in quantum est membrum Ecclesiæ. Et ideo sicut carnalis cognatio impedit matrimonium, ita spiritualis ex Ecclesiæ statuto. Tamen distinguendum est de spirituali cognatione, quia aut præcessit matrimonium, aut sequitur. Si præcessit, impedit contrahendum, et dirimit contractum. Si sequitur, tunc non dirimit vinculum matrimonii; sed quantum ad actum matrimonii est distinguendum, quia aut spiritualis cognatio inducitur causa necessitatis, sicut cum pater baptizat filium in articulo mortis, et tunc non impedit actum matrimonii ex neutra parte : aut inducitur extra casum necessitatis ex ignorantia, et tunc si ille ex cujus actu inducitur, diligentiam adhibuit, est eadem ratio sicut et de primo : aut ex industria extra casum necessitatis, et tunc ille ex cujus actu inducitur, amittit jus petendi debitum : sed tamen debet aliquod reddere, si petatur, quia ex culpa ejus non incommodum debet alius reportare.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis spiritualis cognatio non impediat de principalibus bonis matrimonii, tamen impedit aliquod de secundariis bonis, quod est amicitiæ multiplicatio, quia spiritualis cognatio est sufficiens ratio amicitiæ per se : unde oportet quod ad alios per matrimonium familiaritas et amicitia quæratur.

Ad secundum dicendum, quod matrimonium est vinculum perpetuum, et ideo nullum impedimentum superveniens potest ipsum dirimere ; et sic quandoque contingit quod matrimonium et matrimonii impedimentum stant simul, non autem si impedimentum præcedit.

Ad tertium dicendum, quod in matrimonio non est tantum conjunctio corporalis, sed etiam spiritualis, et ideo propinquitas spiritus ei impedimentum præstat, sine hoc quod propinquitas spiritualis transire debeat in carnalem.

Ad quartum dicendum, quod non est inconveniens quod duo contraria ad invicem contrarientur eidem, sicut magnum et parvum æquali : et sic disparitas cultus et spiritualis cognatio matrimonio repugnant, quia in uno est major distantia, in altero major propinquitas quam matrimonium requirat : et ideo ex utraque parte matrimonium impeditur.

Conclusio. — Sicut carnalis cognatio impedit matrimonium contrahendum ac contractum dirimit, ita et spiritualis : ex Ecclesiæ tamen statuto, si matrimonium præcedat.

## ARTICULUS II.

*Utrum per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahitur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur. Sicut enim se habet corporalis cognatio ad corporalem generationem, ita spiritualis ad spiritualem. Sed solus baptismus dicitur spiritualis generatio. Ergo per solum baptismum contrahitur spiritualis cognatio, sicut et per solam generationem carnalem carnalis cognatio.

2. Præterea, sicut in confirmatione imprimitur character in ordine. Sed ex susceptione ordinis non sequitur spiritualis cognatio. Ergo nec ex confirmatione ; et sic solum ex baptismo.

3. Præterea, sacramenta sunt digniora sacramentalibus. Sed ex quibusdam sacramentis spiritualis cognatio non sequitur, sicut patet in extrema unctione. Ergo multo minus ex catechismo, ut quidam dicunt.

4. Præterea, inter sacramentalia baptismi multa alia præter catechismum numerantur. Ergo ex catechismo non magis contrahitur spiritualis cognatio, quam ex aliis.

5. Præterea, oratio non est minus efficax ad promovendum in bonum quam instructio, vel catechizatio. Sed ex oratione non contrahitur spiritualis cognatio. Ergo nec ex catechismo.

6. Præterea, instructio quæ fit baptizatis per prædicationem, non minus valet quam illa quæ fit nondum baptizatis. Sed ex prædicatione non contrahitur aliqua cognatio spiritualis. Ergo nec ex catechismo.

7. Sed contra, I Cor., IV, 15, dicitur : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Sed spiritualis generatio causat spiritualem cognationem. Ergo ex prædicatione Evangelii et instructione fit spiritualis cognatio, et non solum ex baptismo.

8. Præterea, sicut per baptismum tollitur peccatum originale, ita per pœnitentiam tollitur actuale. Ergo sicut baptismus causat spiritualem cognationem, ita et pœnitentia.

9. Præterea, « pater » nomen cogna-

tionis est. Sed per pœnitentiam, et doctrinam, et curam pastoralem, et multa hujusmodi, aliquis dicitur alteri spiritualis pater. Ergo ex multis aliis, præter baptismum et confirmationem, spiritualis cognatio contrahitur.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est triplex opinio. Quidam enim dicunt quod spiritualis regeneratio sicut per septiformem Spiritus sancti gratiam datur, ita per septem efficitur, incipiendo a primo pabulo salis sacrati usque ad confirmationem per episcopum factam, et per quodlibet horum septem spiritualis cognatio contrahitur. Sed illud non videtur rationabile quia cognatio carnalis non contrahitur nisi per actum generationis completum. Unde etiam affinitas non contrahitur nisi facta commixtione seminum, ex qua potest sequi generatio carnalis. Spiritualis autem generatio non perficitur nisi per aliquod sacramentum. Unde non videtur conveniens quod spiritualis cognatio contrahatur nisi per aliquod sacramentum.

Et ideo alii dicunt quod per tria tantum sacramenta spiritualis cognatio contrahatur, scilicet per catechismum baptismum et confirmationem. Sed isti propriam vocem videntur ignorare, quia catechismus non est sacramentum sed sacramentale.

Et ideo alii dicunt quod tantum per duo sacramenta contrahitur, scilicet per confirmationem et baptismum, et hæc est opinio communior. Tamen de catechismo, horum quidam dicunt quod est debile impedimentum, quia impedit contrahendum, sed non dirimit contractum.

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est carnalis nativitas. Prima in utero, in quo adhuc id quod natum est, est adeo debile quod non possit extra exponi sine periculo, et huic nativitati assimilatur regeneratio per baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi adhuc fovendus intra uterum Ecclesiæ. Secunda est nativitas ex utero, quando jam quod natum erat in utero, tantum roboratum est quod potest sine periculo exponi exterioribus, quæ nata sunt corrumpere; et huic assimilatur confirmatio, per quam homo roboratus exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Et ideo congrue per utrumque illorum sacramentorum contrahitur spiritualis cognatio.

Ad secundum dicendum, quod per ordinis sacramentum non fit aliqua regeneratio, sed quædam promotio potestatis; et propterea mulier non suscipit ordinem, et sic non potest ex hoc aliquod impedimentum præstari matrimonio. Et ideo talis cognatio non computatur.

Ad tertium dicendum, quod in catechismo fit quædam professio futuri baptismi, sicut in sponsalibus quædam sponsio futurarum nuptiarum. Unde sicut in sponsalibus contrahitur quidam modus propinquitatis, ita in catechismo, ad minus impediens contrahendum, ut quidam dicunt, non autem in sacramentis aliis.

Ad quartum dicendum, quod talis professio fidei non fit in aliis sacramentalibus baptismi, sicut in catechismo; et ideo non est similis ratio.

Et similiter dicendum ad quintum de oratione, et ad sextum de prædicatione.

Ad septimum dicendum, quod Apostolus eos ad fidem instruxerat per modum catechismi; et sic aliquo modo talis instructio habebat ordinem ad spiritualem generationem.

Ad octavum dicendum, quod per sacramentum pœnitentiæ non contrahitur, proprie loquendo, spiritualis cognatio. Unde filius sacerdotis potest contrahere cum illa quam sacerdos in confessione audivit; alias filius sacerdotis non inveneret in tota parochia mulierem cum qua contrahere posset. Nec obstat quod per pœnitentiam tollitur peccatum actuale, quia hoc non est per modum generationis, sed magis per modum sanationis. Sed tamen per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter mulierem confitentem et sacerdotem, spirituali cognationi simile, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia; et hoc ideo quia maxima familiaritas est inter sacerdotem et confitentem; et ob hoc ista prohibitio est inducta, ut tollatur peccandi occasio.

Ad nonum dicendum, quod pater spiritualis dicitur ad similitudinem patris carnalis. Pater autem carnalis, ut Philosophus dicit in VIII *Ethicor.*, cap. II, circa princ., et cap. XII, circa med., tria dat filio, esse, nutrimentum et instructionem; et ideo spiritualis pater alicujus dicitur ratione alicujus horum trium. Tamen ex hoc quod est spiritualis pater, non habet spiritualem cognationem nisi conveniat cum patre quantum ad generationem, per quam est esse; et sic etiam potest solvi octavum, quod præcessit.

Conclusio. — Cum per baptismum accepta nativitas, compleatur ac firmetur per confirmationis sacramentum; per utrumque istorum sacramentorum spiritualis cognatio contrahitur.

## ARTICULUS III.

*Utrum cognatio spiritualis contrahatur inter suscipientem sacramentum baptismi, et levantem de sacro fonte.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod cognatio spiritualis non contrahatur inter suscipientem sacramentum baptismi, et levantem de sacro fonte, quia in generatione carnali contrahitur propinquitas solum ex parte ejus cujus semine generatur proles, non autem ex parte ejus qui filium natum suscipit. Ergo nec spiritualis cognatio contrahitur inter eum qui suscipit de sacro fonte, et eum qui suscipitur.

2. Præterea, ille qui de sacro fonte levat, anadochus a Dionysio, cap. II *Eccles. hierarc.*, § 5, p. II, col. 394, t. 1, dicitur: et ad ejus officium spectat puerum instruere. Sed instructio non est sufficiens causa spiritualis cognationis, ut dictum est. Ergo nulla cognatio contrahitur inter eum, et illum qui de sacro fonte levatur.

3. Præterea, potest contingere quod aliquis levet aliquem de sacro fonte, antequam ipse sit baptizatus. Sed ex hoc non contrahitur aliqua spiritualis cognatio, quia ille qui non est baptizatus, non est capax alicujus spiritualitatis. Ergo aliquem levare de sacro fonte non sufficit ad spiritualem cognationem contrahendam.

Sed contra est definitio spiritualis cognationis supra inducta et auctoritates quæ ponuntur in *Littera*, IV, dist. XLII.

Respondeo dicendum, quod sicut in generatione carnali aliquis nascitur ex matre et patre, ita in generatione spirituali aliquis renascitur filius Dei sicut patris, et Ecclesiæ sicut matris. Sicut autem ille qui sacramentum confert, gerit personam Dei, cujus instrumentum et minister est, ita ille qui baptizatum suscipit de sacro fonte aut confirmandum tenet, gerit personam Ecclesiæ. Unde ad utrumque spiritualis cognatio contrahitur.

Ad primum ergo dicendum, quod non tantum pater ex cujus semine generatur proles, habet cognationem carnalem ad natum, sed etiam mater quæ materiam subministrat, et in cujus utero generatur. Et ita etiam anadochus, qui baptizandum vice totius Ecclesiæ offert, et suscipit, et confirmandum tenet, spiritualem cognationem contrahit.

Ad secundum dicendum, quod non ratione instructionis debitæ, sed ratione generationis spiritualis, ad quam cooperatur, cognationem spiritualem contrahit.

Ad tertium dicendum, quod non baptizatus non potest aliquem levare de sacro fonte, cum non sit membrum Ecclesiæ, cujus typum gerit in baptismo suscipiens; quamvis possit baptizare, quia est creatura Dei, cujus typum gerit baptizans. Nec tamen aliquam cognationem spiritualem contrahere potest, quia ipse est expers spiritualis vitæ, in quam homo primo per baptismum renascitur [1].

Conclusio. — Cum levans aliquem de sacro fonte, Ecclesiæ matris personam gerat, spiritualis cognatio inter suscipientem baptismi sacramentum et ipsum levantem de sacro fonte contrahitur.

## ARTICULUS IV.

*Utrum cognatio spiritualis transeat a viro in uxorem.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod cognatio spiritualis non transeat a viro in uxorem, quia spiritualis unio et corporalis sunt disparatæ, et diversorum generum. Ergo mediante carnali conjunctione, quæ inter virum et uxorem est, non transitur ad spiritualem cognationem.

2. Præterea, magis conveniunt in spirituali generatione, quæ est causa spiritualis cognationis, pater et mater spiritualis, quam vir qui est spiritualis pater, et uxor. Sed pater et mater spiritualis nullam ex hoc spiritualem cognationem contrahunt. Ergo nec uxor contrahit aliquam spiritualem cognationem ex hoc quod vir ejus sit pater alicujus spiritualis.

3. Præterea, potest contingere quod vir est baptizatus, et uxor non est baptizata; sicut quando est ab infidelitate conversus sine alterius conjugis conver-

[1] Parm.: « nascitur. »

sione. Sed spiritualis cognatio non potest pervenire ad non baptizatum. Ergo non transit semper a viro ad uxorem.

4. Præterea, vir et uxor possunt aliquem simul de sacro fonte levare, quia id nulla lege prohibitum est, ex Urbano II, ad Vitalem. Si ergo spiritualis cognatio a viro transiret in uxorem, sequeretur quod uterque conjugum esset bis pater, vel mater spiritualis ejusdem, quod est inconveniens.

Sed contra, bona spiritualia magis multiplicabilia sunt quam corporalia. Sed consanguinitas corporalis viri transit ad uxorem per affinitatem. Ergo multo magis spiritualis cognatio.

Respondeo dicendum, quod aliquis potest fieri alicujus compater dupliciter: uno modo per actum alterius qui baptizat, vel in ipso baptismo suscipit filium ejus, et sic cognatio spiritualis non transit a viro in uxorem, nisi forte ille sit filius uxoris, quia tunc directe uxor contrahit cognationem spiritualem, sicut et vir; alio modo per actum proprium, sicut cum levat filium alterius de sacro fonte, et sic cognatio spiritualis transit ad uxorem, quam jam carnaliter cognovit; non autem si nondum sit matrimonium consummatum, quia nondum effecti sunt una caro, et hoc est per modum cujusdam affinitatis: unde etiam pari ratione videtur transire ad mulierem quæ est carnaliter cognita, quamvis non sit uxor. Unde versus:

« Quæ mihi, vel cujus mea natum fonte levavit,
Hæc mea commater, fieri mea non valet uxor :
Si qua meæ natum non ex me fonte levavit,
Hanc post fata meæ non inde vetabor habere. »

Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc quod sunt diversorum generum unio corporalis et spiritualis, potest concludi quod una non est altera, non autem quod una non possit esse causa alterius; quia eorum quæ sunt in diversis generibus, unum quandoque est causa alterius, vel per se vel per accidens.

Ad secundum dicendum, quod pater spiritualis et mater spiritualis ejusdem, non conjunguntur in generatione spirituali nisi per accidens, quia ad hoc unus per se sufficeret. Unde non oportet quod ex hoc aliqua cognatio spiritualis inter eos nascatur, quin possit esse inter eos matrimonium. Unde versus:

« Unus semper erit compatrum spiritualis,
Alter carnalis : non fallit regula talis. »

Sed per matrimonium fit vir et uxor una caro, per se loquendo ; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod si uxor non sit baptizata, non perveniet ad eam spiritualis cognatio, propter hoc quod non est capax, non ex hoc quod non possit per matrimonium traduci spiritualis cognatio a viro in uxorem.

Ad quartum dicendum, quod ex hoc quod inter patrem spiritualem et matrem non contrahitur aliqua cognatio spiritualis, nihil prohibet quin vir et uxor simul aliquem de sacro fonte levent. Nec est inconveniens quod uxor ex diversis causis efficiatur [1] mater spiritualis ejusdem; sicut etiam potest esse quod sit affinis et consanguinea ejusdem per carnalem propinquitatem [2].

Conclusio. — Transit spiritualis cognatio a viro in uxorem quam carnaliter cognovit, si quis per proprium actum alterius filium de sacro fonte levat.

## ARTICULUS V.

*Utrum cognatio spiritualis transeat ad filios carnales patris spiritualis.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod cognatio spiritualis non transeat ad filios carnales patris spiritualis, quia spirituali cognationi non assignantur gradus. Essent autem gradus, si transiret a patre in filium, quia persona generata mutat gradum, ut supra dictum est. Ergo non transit ad filios carnales patris spiritualis.

2. Præterea, pater eodem gradu attinet filio, et frater fratri. Si ergo cognatio spiritualis transit a patre in filium, eadem ratione transibit a fratre in fratrem, quod falsum est.

Sed contra est quod in *Littera* probatur per auctoritatem, IV, dist. XLII.

Respondeo dicendum, quod filius est aliquid patris, et non e converso, ut dicitur in VIII *Ethic.*, cap. XII, a princ.; et ideo spiritualis cognatio transit a patre

[1] Parm. addit : « bis. »

[2] Vide concil. Trident., sess. XXIV, *De reform. matrimonii*, c. II.

in filium carnalem, et non e converso. Et sic patet quod tres sunt cognationes spirituales: una, quæ dicitur « spiritualis paternitas, » quæ est inter patrem spiritualem et filium spiritualem ; alia quæ dicitur « compaternitas, » quæ est inter patrem spiritualem et carnalem ejusdem; tertia autem dicitur « spiritualis fraternitas, » quæ est inter filium spiritualem, et filios carnales ejusdem patris. Et quælibet harum impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum[1].

Ad primum ergo dicendum, quod persona addita per carnis propagationem facit gradum respectu illius personæ quæ in eodem genere attinet, non autem respectu ejus quæ attinet in alio genere; sicut filius attinet in eodem gradu uxori patris, in quo et pater, quamvis alio genere attinentiæ. Spiritualis autem cognatio est alterius generis quam carnalis. Et ideo non in eodem gradu attinet filius spiritualis filio naturali patris sui spiritualis, in quo attinet ei pater ejus, quo mediante cognatio spiritualis transit. Et ita non oportet quod spiritualis cognatio habeat gradum.

Ad secundum dicendum, quod frater non est aliquid fratris, sicut filius est aliquid patris; sed uxor est aliquid viri, cum quo effecta est unum corpus; et ideo a fratre in fratrem non transit, sive sit ante genitus, sive post fraternitatem spiritualem.

Conclusio. — Spiritualis cognatio transit ad filios carnales spiritualis patris, ita quod impediat contrahendum, et jam contractum matrimonium dirimat.

## QUÆSTIO LVII.

### DE COGNATIONE LEGALI, QUÆ EST PER ADOPTIONEM.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de cognatione legali, quæ est per adoptionem.

Circa quod quæruntur tria: 1° quid sit adoptio; 2° utrum ex ea aliquod vinculum contrahatur matrimonium impediens; 3° inter quas personas contrahatur.

[1] Vide Trident. concil., ubi supra.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum adoptio convenienter definiatur.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter adoptio definiatur: « Adoptio est extraneæ personæ in filium, vel nepotem, vel deinceps legitima assumptio. » Filius enim debet esse subditus patri. Sed aliquando ille qui adoptatur, non transit in potestatem patris adoptantis. Ergo non semper per adoptionem aliquis in filium assumitur.

2. Præterea, parentes debent filiis thesaurizare, II Corinth., XII. Sed pater adoptans non oportet quod semper adoptato thesaurizet, quia quandoque adoptatus non succedit in bonis adoptantis. Ergo adoptio non est assumptio alicujus in filium.

3. Præterea, adoptio per quam aliquis in filium assumitur, assimilatur generationi naturali, per quam naturaliter producitur filius. Ergo cui competit naturalis generatio filii, competit adoptio. Sed hoc est falsum, quia ille qui non est sui juris, et qui est minor viginti quinque annis, et mulier, non possunt adoptare, qui tamen possunt filium naturaliter generare. Ergo adoptio non dicitur proprie assumptio alicujus in filium.

4. Præterea, assumptio extraneæ personæ in filium videtur esse necessaria ad supplendum defectum naturalium filiorum. Sed ille qui non potest generare, ut spado, vel frigidus, maxime patitur defectum in filiis naturalibus. Ergo ei maxime competit assumere aliquem in filium. Sed non competit ei adoptare. Ergo adoptio non est assumptio alicujus in filium.

5. Præterea, in spirituali cognatione, ubi aliquis in filium assumitur sine carnis propagatione, potest indifferenter major ætate effici pater minoris, et e converso, quia juvenis potest senem baptizare, et e converso. Si ergo per adoptionem aliquis assumitur in filium sine carnis propagatione, similiter posset indifferenter senior juniorem, vel junior seniorem, adoptare, quod non est verum; et sic idem quod prius.

6. Præterea, adoptatus non differt secundum aliquem gradum ab adoptante.

Ergo quilibet adoptatus adoptatur in filium, et sic inconvenienter dicitur quod adoptatur in nepotem.

7. Præterea, adoptio ex dilectione procedit: unde et Deus dicitur nos per charitatem in filios adoptasse. Sed charitas major habenda est ad proximos quam ad extraneos. Ergo non debet esse adoptio extraneæ personæ, sed magis personæ propinquæ.

Respondeo dicendum, quod ars imitatur naturam, et supplet defectum naturæ in illis in quibus natura deficit. Unde sicut per naturalem generationem aliquis filium producit; ita per jus positivum, quod est ars boni et æqui, potest aliquis alium sibi assumere in filium ad similitudinem filii naturalis, ad supplendum filiorum deperditorum defectum, propter quod præcipue adoptio est introducta. Et quia assumptio importat terminum « a quo, » propter quod assumens non est assumptum, oportet quod ille qui assumitur in filium, sit persona extranea. Sicut ergo naturalis generatio habet terminum « ad quem, » scilicet formam quæ est finis generationis et terminum « a quo, » scilicet formam contrariam, ita generatio legalis habet terminum « ad quem, » scilicet filium vel nepotem, et terminum « a quo, » scilicet personam extraneam. Et sic patet quod prædicta assignatio comprehendit genus adoptionis, quia dicitur « legitima assumptio, » et terminum « ad quem, » quia dicitur « extraneæ personæ, » et terminum « a quo, » quia dicitur « in filium, vel nepotem. »

Ad primum ergo dicendum, quod filiatio adoptionis est quædam imitatio filiationis naturalis. Et ideo duplex est adoptionis species: una quæ perfecte naturalem filiationem imitatur, et hæc vocatur « arrogatio, » per quam traducitur adoptatus in potestatem adoptantis, et sic adoptatus succedit patri adoptanti ex intestato, nec potest eum pater sine culpa privare quarta parte hereditatis. Sic autem adoptari non potest nisi ille qui est sui juris, qui scilicet non habet patrem, aut si habet, est emancipatus. Et hæc adoptio non fit nisi auctoritate principis. Alia adoptio est quæ imitatur naturalem filiationem imperfecte, quæ vocatur « simplex adoptio, » per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis: unde magis est dispositio quædam ad perfectam adoptionem quam adoptio perfecta. Et secundum hanc potest adoptari etiam ille qui non est sui juris; et sine auctoritate principis ex auctoritate magistratus; et sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis, nec tenetur ei adoptans aliquid de bonis suis in testamento dimittere, nisi velit.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod generatio naturalis ordinatur ad speciem consequendam; et ideo omnibus competit posse naturaliter generare in quibus natura speciei non est impedita. Sed adoptio ordinatur ad hereditatis successionem; et ideo illis solis competit qui habent potestatem disponendi de hereditate sua. Unde ille qui non est sui juris, vel qui est minor viginti quinque annis, aut mulier, non potest adoptare aliquem, nisi ex speciali concessione principis.

Ad quartum dicendum, quod per eum qui habet impedimentum perpetuum ad generandum, non potest hereditas transire in posterum: unde ex hoc ipso jam debetur illis qui succedere ei debent jure propinquitatis; et ideo ei non competit adoptare, sicut nec naturaliter generare.

Et præterea, major est dolor de filiis amissis quam de illis qui nunquam sunt habiti. Et ideo habentes impedimentum generationis non indigent solatio contra carentiam filiorum, sicut illi qui habuerunt, et amiserunt, vel etiam qui habere potuerunt, sed aliquo impedimento accidentali carent.

Ad quintum dicendum, quod spiritualis cognatio contrahitur per sacramentum, quo fideles renascuntur in Christo, in quo non differt masculus et femina, servus et liber, juvenis et senex; Galat., III, et Coloss., III. Et ideo indifferenter quilibet potest effici pater spiritualis alterius. Sed adoptio fit ad hereditatis successionem, et quamdam subjectionem adoptati in adoptantem. Non autem est conveniens quod antiquior juveni in cura rei familiaris subdatur. Et ideo junior non potest adoptare seniorem: sed oportet secundum leges quod adoptatus sit in tantum adoptante junior, quod possit ejus esse filius naturalis.

Ad sextum dicendum, quod sicut contingit amitti filios, ita et nepotes, et deinceps. Et ideo cum adoptio sit inducta in solatium filiorum amissorum sicut aliquis per adoptionem potest subrogari in locum filii, ita in locum nepotis, et deinceps.

Ad septimum dicendum, quod propinquus jure propinquitatis debet succedere: et ideo non competit ei quod per adop-

tionem ad successionem deducatur: et si aliquis propinquus, cui non competat successio hereditatis adoptetur[1], non adoptatur, in quantum est propinquus, sed in quantum est extraneus a jure successionis in bonis adoptantis.

Conclusio. — Adoptio cum filiorum defectum suppleat, est extraneæ personæ in filium seu filiam vel nepotem seu neptem legitima assumptio.

## ARTICULUS II.

*Utrum ex adoptione contrahatur aliquod vinculum impediens matrimonium.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ex adoptione non contrahatur aliquod vinculum impediens matrimonium, quia cura spiritualis est dignior quam cura corporalis. Sed ex hoc quod aliquis curæ alicujus subjicitur spiritualiter, non contrahitur aliquod propinquitatis vinculum: alias omnes qui habitant in parochia essent propinqui sacerdotis, et cum filio ejus non possent contrahere. Ergo nec adoptio, quæ trahit adoptatum in curam adoptantis, hoc facere potest.

2. Præterea, ex hoc quod aliquis alicui sit beneficus, non trahitur aliquod propinquitatis vinculum. Sed nihil aliud est adoptio quam collatio cujusdam beneficii. Ergo ex adoptione non fit aliquod propinquitatis vinculum.

3. Præterea, pater naturalis principaliter filio providet in tribus, ut Philosophus dicit, lib. VIII *Ethic.*, cap. xi, circ. princ., et cap. xii, circ. med., quia scilicet ab ipso habet esse, nutrimentum et disciplinam; hereditatis autem successio est posterius ad ista. Sed per hoc quod aliquis alicui providet in nutrimento et disciplina, non contrahitur aliquod propinquitatis vinculum: alias nutrientes, et pædagogi, et magistri, essent propinqui, quod falsum est. Ergo nec per adoptionem, per quam aliquis succedit in hereditate alterius, contrahitur aliqua propinquitas.

4. Præterea, sacramenta Ecclesiæ non subduntur humanis legibus. Sed matrimonium est sacramentum Ecclesiæ. Cum ergo adoptio sit inducta per legem humanam, videtur quod non possit impedire matrimonium aliquod vinculum ex adoptione contractum.

Sed contra, cognatio matrimonium impedit. Sed ex adoptione quædam cognatio causatur, scilicet legalis, ut patet per ejus definitionem; est enim « legalis cognatio quædam proximitas proveniens ex adoptione. » Ergo ex adoptione causatur vinculum, per quod matrimonium impeditur.

Præterea, hoc idem habetur ex auctoritatibus in *Littera* positis, IV, dist. xlii.

Respondeo dicendum, quod lex divina illas præcipue personas a matrimonio excludit quas necesse erat cohabitare; ne ut Rabbi Moyses dicit, lib. III *Dux errant*, cap. l, a med., si ad eas liceret uti carnali copula, facilis pateret concupiscentiæ locus, ad quam reprimendam matrimonium est ordinatum. Et quia filius adoptatus conservatur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis, ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi; et talis prohibitio est per Ecclesiam approbata. Et inde est quod legalis cognatio matrimonium impediat.

Et per hoc patet solutio ad prima tria, quia per omnia illa non inducitur talis cohabitatio quæ possit fomentum concupiscentiæ præstare. Et ideo ex eis non causatur propinquitas quæ matrimonium impediat.

Ad quartum dicendum, quod prohibitio legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiæ auctoritas, quæ idem etiam interdicit.

Conclusio. — Humanis legibus jure decretum est, et ab Ecclesia approbatum, ut legalis cognatio propter cohabitationem quam alias fieri oportebat, matrimonium impediat.

## ARTICULUS III.

*Utrum cognatio legalis contrahatur solum inter adoptantem patrem et filium adoptatum.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod talis cognatio non contrahatur nisi inter patrem adoptantem et filium adoptatum. Maxime enim videtur quod deberet contrahi inter patrem adoptantem et matrem naturalem adoptati, sicut accidit in cognatione spirituali. Sed inter tales nulla est cognatio legalis. Ergo nec inter alias aliquas personas præter adoptantem et adoptatum.

[1] Parm. omittit : « adoptetur, non. »

2. Præterea, cognatio impediens matrimonium est perpetuum impedimentum. Sed inter filium adoptatum, et filiam naturalem adoptantis non est perpetuum impedimentum, quia soluta adoptione per mortem adoptantis, vel mancipationem adoptati, potest contrahere cum ea. Ergo cum ea non habuit aliquam propinquitatem quæ matrimonium impediret.

3. Præterea, cognatio spiritualis in nullam personam transit quæ non possit ad aliquod sacramentum tenere vel suscipere : unde in non baptizatum non transit. Sed mulier non potest adoptare, ut ex dictis patet. Ergo cognatio legalis non transit a viro in uxorem.

4. Præterea, cognatio spiritualis est fortior quam legalis. Sed spiritualis non transit in nepotem. Ergo nec legalis.

Sed contra, plus concordat cognatio legalis cum conjunctione carnis vel propagatione, quam spiritualis. Sed spiritualis cognatio transit in alteram personam. Ergo et legalis.

Præterea, ad hoc sunt auctoritates quæ in *Littera* ponuntur, IV, dist. XLII.

Respondeo dicendum, quod triplex est legalis cognatio : prima quasi descendentium, quæ contrahitur inter patrem adoptantem et filium adoptatum, et filium filii adoptivi, et nepotem, et sic deinceps; secunda, quæ est inter filium adoptivum et filium naturalem; tertia per modum cujusdam affinitatis, quæ est inter patrem adoptantem et uxorem filii adoptivi, vel e contrario inter filium adoptatum et uxorem patris adoptantis. Prima ergo cognatio et tertia perpetuo matrimonium impediunt; secunda autem non, nisi quamdiu manet in potestate patris adoptantis; unde, mortuo patre vel filio emancipato, potest contrahi inter eos matrimonium.

Ad primum ergo dicendum, quod per generationem spiritualem non trahitur filius extra potestatem patris, sicut fit per adoptionem, et sic filius spiritualis remanet filius utriusque simul, non autem filius adoptivus. Et ideo non contrahitur aliqua propinquitas inter patrem adoptantem et matrem vel patrem naturalem, sicut erat in cognatione spirituali.

Ad secundum dicendum, quod cognatio legalis impedit matrimonium propter cohabitationem, et ideo quando solvitur necessitas cohabitationis, non est inconveniens si prædictum vinculum non maneat; sicut quando fuerit extra potestatem ejusdem patris. Sed pater adoptans et uxor ejus semper quamdam auctoritatem retinent super filium adoptatum et uxorem ejus, et propter hoc manet vinculum inter eos.

Ad tertium dicendum, quod etiam mulier ex concessione principis adoptare potest; unde etiam in ipsam transit cognatio legalis. Et præterea non est causa quare cognatio spiritualis non transit in non baptizatum, quia non potest tenere alium ad sacramentum, sed quia non est alicujus spiritualitatis capax.

Ad quartum dicendum, quod per cognationem spiritualem filius non ponitur in potestate et cura patris spiritualis, sicut in cognatione legali. Oportet enim quod quicquid est in potestate filii transeat in potestatem adoptantis patris. Unde adoptato patre, adoptantur filii et nepotes, qui sunt in potestate adoptati.

Conclusio. — Legalis cognatio omnium descendentium et per modum cujusdam affinitatis contracta, perpetuo matrimonium impedit : ea autem quæ est inter filium adoptivum et naturalem filium, tamdiu impedit, quamdiu manserit in adoptantis potestate.

## QUÆSTIO LVIII.

### DE IMPEDIMENTO FRIGIDITATIS, MALEFICII, FURIÆ VEL AMENTIÆ, INCESTUS ET DEFECTUS ÆTATIS.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de quinque impedimentis matrimonii, scilicet de impedimento frigiditatis, maleficii, furiæ vel amentiæ, incestus et defectus ætatis.

Et circa hoc quæruntur quinque : 1° utrum frigiditas matrimonium impediat; 2° utrum maleficium; 3° utrum furia vel amentia; 4° utrum incestus ; 5° utrum defectus ætatis.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum frigiditas matrimonium impediat.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod frigiditas matrimonium contrahendum non impediat. Copula enim carnalis non est de essentia matrimonii, quia perfectiora sunt matrimonia hominum pari voto continentium. Sed frigiditas

nihil tollit de matrimonio nisi carnalem copulam. Ergo non est impedimentum dirimens matrimonium contractum.

2. Præterea, sicut nimia frigiditas impedit carnalem copulam, ita nimia caliditas, quæ hominem exsiccat. Sed caliditas non ponitur matrimonii impedimentum. Ergo nec frigiditas debet poni.

3. Præterea, omnes senes sunt frigidi. Sed senes possunt matrimonium contrahere. Ergo frigiditas non impedit matrimonium.

4. Præterea, si scit mulier virum esse frigidum, quando cum eo contrahit, verum est matrimonium. Ergo frigiditas, quantum est de se, non impedit matrimonium.

5. Præterea, contingit in aliquo esse caliditatem sufficienter moventem ad carnalem copulam cum aliqua corrupta, non autem cum aliqua virgine, quia cito calidum evaporat ratione suæ debilitatis, ut ad corrumpendum virginem non sufficiat; et similiter est in aliquo sufficiens caliditas movens ad pulchram, quæ magis concupiscentiam inflammat, quæ non sufficienter ad turpem movet. Ergo videtur quod frigiditas etsi impediat respectu unius, non tamen impediat simpliciter.

6. Præterea, mulier est universaliter frigidior viro. Sed mulieres non impediuntur a matrimonio. Ergo nec frigidi viri.

Sed contra est quod dicitur extra *De frigidis et maleficiatis*, cap. « Quod sedem : » « Sicut puer qui non potest reddere debitum, non est aptus conjugio, sic et qui impotentes sunt, minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur. » Tales autem sunt frigidi. Ergo, etc.

Præterea, nullus potest se obligare ad impossibile. Sed in matrimonio homo se obligat ad carnalem copulam, quia ad hoc dat alteri sui corporis potestatem. Ergo frigidus, quia non potest carnaliter copulari, non potest matrimonium contrahere.

Respondeo dicendum, quod in matrimonio est contractus quidam, quo unus alteri obligatur ad debitum carnale solvendum; unde sicut in aliis contractibus non est conveniens obligatio, si aliquis se obliget ad hoc quod non potest dare vel facere, ita non est conveniens matrimonii contractus, si fiat ab aliquo qui debitum carnale solvere non possit; et hoc impedimentum vocatur « impotentia coeundi » nomine generali, quæ quidem potest esse vel ex causa intrinseca et naturali, vel ex causa extrinseca et accidentali, sicut per maleficium, de qua post dicitur. Si autem sit ex causa naturali, hoc potest esse dupliciter, quia vel est temporalis, cui potest subveniri remedio medicinæ, vel processu ætatis, et tunc non solvit matrimonium; vel est perpetua, et tunc solvit matrimonium, ita quod ille ex parte cujus allegatur impedimentnm, perpetuo maneat absque spe conjugii, alius *nubat cui vult*, *in Domino*, I Cor., VII, 39. Ad hoc autem cognoscendum utrum sit impedimentum perpetuum vel non perpetuum, Ecclesia tempus determinatum adhibuit, in quo hujus rei potest esse experimentum, scilicet triennium. Quod si post triennium in quo fideliter ex utraque parte dederunt operam copulæ carnali implendæ, inveniatur matrimonium non esse consummatum, judicio Ecclesiæ dissolvitur. Et tamen in hoc quandoque Ecclesia errat, quia per triennium quandoque non sufficienter experiri potest perpetuitas impotentiæ. Unde Ecclesia si se deceptam inveniat, per hoc quod ille in quo erat impedimentum invenitur carnalem copulam cum alia vel cum eadem perfecisse, reintegrat matrimonium præcedens, et dirimit secundum, quamvis de ejus licentia sit factum.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis actus carnalis copulæ non sit de essentia matrimonii, tamen potentia ad actum est de ejus essentia, quia per matrimonium datur utrique conjugum potestas in corpus alterius respectu carnalis copulæ.

Ad secundum dicendum, quod caliditas superflua vix potest esse impedimentum perpetuum. Si tamen inveniretur quod per triennium impediret carnalem copulam, judicaretur perpetuum. Tamen quia frigiditas magis et frequentius impedit, tollit enim non solum commixtionem seminum, sed etiam vigorem membrorum, quo fit conjunctio corporum; ideo frigiditas magis hic ponitur impedimentum quam caliditas, cum omnis defectus naturalis ad frigiditatem reducatur.

Ad tertium dicendum, quod senes quamvis quandoque non habent caliditatem sufficientem ad generandum, tamen habent caliditatem sufficientem ad carnalem copulam. Et ideo conceditur eis matrimonium, secundum quod est in reme-

dium, quamvis non competat eis secundum quod est in officium naturæ.

Ad quartum dicendum, quod in quolibet contractu hoc universaliter tenetur, quod ille qui est impotens ad solvendum aliquid, non reputatur idoneus ad contractum illum quo se obligat ad ejus solutionem. Est autem impotens dupliciter: uno modo quia non potest solvere de jure, et sic talis impotentia omnibus modis facit contractum esse nullum, sive sciat ille cum quo facit talem contractum, hanc impotentiam, sive non; alio modo quia non potest[1] solvere de facto, et tunc si scit ille cum quo contrahit, hanc impotentiam, et nihilominus contrahit, ostenditur quod alium finem ex contractu quærit, et ideo contractus stat. Si autem nescit tunc contractus nullus est. Et ideo frigiditas quæ causat talem impotentiam ut homo non possit de facto solvere debitum, sicut et conditio servitutis, per quam non potest homo de facto libere reddere impediunt matrimonium, quando alter conjugum ignorat hoc quod alius non potest reddere debitum. Impedimentum autem per quod quis non potest de jure reddere debitum, ut consanguinitas, annullat contractum matrimonium, sive sciat alter conjugum, sive non. Et propter hoc Magister ponit, IV, dist. xxxiv, quod hæc duo, « frigiditas et servitus, » faciunt personas non omnino illegitimas.

Ad quintum dicendum, quod non potest esse perpetuum impedimentum naturale viro respectu unius personæ, et non respectu alterius. Sed si non possit implere carnalem actum cum virgine, et tamen possit cum corrupta, tunc medicinaliter aliquo instrumento possunt claustra pudoris frangi, et ei conjungi. Nec esset hoc contra naturam, quia non fieret ad delectationem, sed ad medicamentum. Abominatio autem mulieris non est causa naturalis, sed causa accidentalis extrinseca. Et ideo de ea est judicium idem quo de maleficio, de quo post dicetur.

Ad sextum dicendum, quod mas est agens in generatione, sed femina est patiens, et ideo major caliditas requiritur in mare quam in femina ad opus generationis. Unde frigiditas quæ facit virum impotentem non faceret mulierem impotentem. Sed in muliere potest esse impedimentum naturale ex alia causa, scilicet arctatione, et tunc idem est judicium de arctatione mulieris et de frigiditate viri.

Conclusio. — Frigiditas seu impotentia coeundi non quidem ex ætate sed ex defectu naturæ simpliciter incurabilis impedit matrimonium contrahendum, et etiam contractum dirimit, post triennium ad minus ex Ecclesiæ statuto.

## ARTICULUS II.

### *Utrum maleficium possit impedire matrimonium.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod maleficium non possit matrimonium impedire. Hujusmodi enim maleficia fiunt operatione dæmonum. Sed dæmones non habent potestatem ad impediendum matrimonii actum, magis quam corporales alios actus, quos impedire non possunt; quia sic totum mundum perimerent, si comestionem et gressum, et alia hujusmodi impedirent. Ergo per maleficia non potest impediri matrimonium.

2. Præterea, opus Dei est fortius quam opus diaboli. Sed maleficium est opus diaboli. Ergo non potest impedire matrimonium, quod est opus Dei.

3. Præterea, nullum impedimentum dirimit contractum matrimonium, nisi sit perpetuum. Sed maleficium non potest esse impedimentum perpetuum, quia cum diabolus non habeat potestatem nisi super peccatores, expulso peccato, tolletur maleficium, vel etiam per aliud maleficium, vel per exorcismos Ecclesiæ, qui sunt ordinati ad reprimendam vim dæmonum. Ergo maleficium non potest impedire matrimonium.

4. Præterea, carnalis copula non potest impediri, nisi impediatur potentia generandi, quæ est principium ejus. Sed unius viri generativa potentia se habet ad omnes mulieres æqualiter. Ergo maleficium non potest esse impedimentum respectu unius, [2] nisi sit respectu omnium.

Sed contra est quod dicitur in *Decret.*, XXXIII, quæst. I ,cap. IV, col. 1508 : » Si per sortiarias vel maleficas; » et infra : « Si sanari non potuerint, separari valebunt. »

Præterea, potestas dæmonum est major

[1] Parm. : « sit solvendo. »

[2] Parm. : « unius mulieris. » et in IV, D. xxxiv, a. III : « unius viri. »

quam potestas hominis; Job, XLI, 24: *Non est potestas * super terram quæ comparetur ei qui factus est ut nullum timeret.*

*Est super terram potestas.*

Sed opere humano potest aliquis fieri impotens ad carnalem copulam, per aliquam potestatem vel castraturam; et ex hoc matrimonium impeditur. Ergo multo fortius virtute dæmonis hoc fieri potest.

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt quod maleficium nihil aliud erat in mundo nisi in æstimatione hominum, qui effectus naturales, quorum causæ sunt occultæ, maleficiis imputabant. Sed hoc est contra auctoritatem sanctorum, qui dicunt quod dæmones habent potestatem supra corpora et supra imaginationem hominum, quando a Deo permittuntur. Unde per eos malefici aliqua signa facere possunt. Procedit autem hæc opinio ex radice infidelitatis sive incredulitatis, quia non credunt esse dæmones, nisi in æstimatione vulgi tantum, ut terrores quos sibi facit homo ex sua æstimatione, imputet dæmoni, et quia etiam ex imaginatione vehementi aliquæ figuræ apparentin sensu tales quales homo cogitat, et tunc creduntur dæmones videri. Sed hæc vera fides repudiat, per quam angelos de cælo cecidisse, et dæmones esse credimus, et ex subtilitate suæ naturæ multa posse quæ nos non possumus; et illi qui eos ad faciendum talia inducunt, malefici vocantur.

Et ideo alii dixerunt quod per maleficia præstari potest impedimentum carnali copulæ; sed nullum tale est perpetuum: unde non dirimit matrimonium contractum, et dicunt jura esse revocata quæ hoc dicebant. Sed hoc est contra experimentum et contra nova jura quæ cum antiquis concordant.

Et ideo distinguendum est, quia impotentia coeundi ex maleficio aut est perpetua, et tunc matrimonium dirimit; aut non est perpetua, et tunc non dirimit. Et ad hoc experiendum eodem modo Ecclesia tempus triennii præfixit, sicut et de frigiditate dictum est. Tamen hæc differentia est inter maleficium et frigiditatem, quia qui propter frigiditatem est impotens, ita est impotens ad unam sicut ad aliam: et ideo quando matrimonium dirimitur, non datur licentia ei ut conjungatur alteri; sed maleficio homo potest esse impotens ad unam, et non ad aliam, et ideo quando judicio Ecclesiæ matrimonium dirimitur, utrique datur licentia ut alteram copulam quærat.

Ad primum ergo dicendum, quod quia corruptio peccati prima, per quam homo factus est servus diaboli, in nos per actum generativæ potentiæ devenit, ideo maleficii potestas permittitur diabolo a Deo in hoc actu magis quam in aliis; sicut in serpentibus magis ostenditur virtus maleficiorum quam in animalibus aliis, ut dicitur in Genesi, cap. III, quia per serpentem diabolus mulierem tentavit.

Ad secundum dicendum, quod opus Dei potest opere diaboli impediri divina permissione: non quod diabolus sit Deo fortior, ut per violentiam opera ejus destruat.

Ad tertium dicendum, quod maleficium quoddam est ita perpetuum quod non potest habere remedium humanum, quamvis Deus posset remedium præstare, dæmonem cogendo, vel etiam dæmon desistendo; non enim semper oportet ut id quod per maleficium factum est, possit per maleficium aliud destrui, ut ipsi malefici confitentur, et etiamsi posset per maleficium remedium adhiberi, nihilominus perpetuum reputaretur, quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxilium per maleficium invocare. Similiter non oportet quod si per peccatum aliquod diabolo data est potestas in aliquem quod cessante peccato, cesset potestas, quia pœna interdum remanet, culpa transeunte. Similiter etiam exorcismi Ecclesiæ non valent ad reprimendum dæmones semper quantum ad omnes molestias corporales, judicio divino hoc exigente; semper tamen valent contra illas infestationes dæmonum contra quas principaliter instituti sunt.

Ad quartum dicendum, quod maleficium quandoque potest præstare ad omnes impedimentum, quandoque ad unam tantum, quia diabolus voluntaria causa est, non ex necessitate naturæ agens. Et præterea impedimentum maleficii potest esse ex impressione dæmonis in imaginatione hominis, ex qua tolliturviro concupiscentia movens ad talem mulierem, et non ad aliam.

CONCLUSIO. — Impotentes ex maleficio perpetuo et post triennium, alteram quærere copulam possunt, alias minime.

## ARTICULUS III.

*Utrum furia impediat matrimonium.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod furia non impediat matrimonium. Matrimonium enim spirituale, quod in baptismo contrahitur, dignius est quam carnale. Sed furiosi possunt baptizari. Ergo et matrimonium contrahere.

2. Præterea, frigiditas impedit matrimonium, inquantum impedit carnalem copulam, quæ non impeditur per furiam. Ergo nec matrimonium.

3. Præterea, matrimonium non dirimitur nisi per aliquod impedimentum perpetuum. Sed de furia non potest sciri utrum sit impedimentum perpetuum. Ergo non dirimit matrimonium.

4. Præterea, in versibus supra dictis, sufficienter continentur impedimenta impedientia matrimonium. Sed ibi non fit mentio de furia. Ergo, etc.

Sed contra, plus tollit usum rationis furia quam error. Sed error impedit matrimonium. Ergo et furia.

Præterea, furiosi non sunt idonei ad aliquem contractum faciendum. Sed matrimonium est contractus quidam. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod furia aut præcedit matrimonium, aut sequitur. Si sequitur, nullo modo dirimit ipsum : si autem præcedit, tunc aut furiosus habet lucida intervalla, aut non. Si habet, tunc quamvis dum est in illo intervallo, non sit tutum quod matrimonium contrahat, quia nesciret prolem educare ; tamen si contrahit, est matrimonium. Si autem non habet, vel si quando non habet contrahit, tunc quia non potest esse consensus, ubi deest rationis usus, non erit verum matrimonium.

Ad primum ergo dicendum, quod usus rationis non exigitur ad baptismum [1], quasi causa ipsius, sicut exigitur ad matrimonium. Et ideo non est similis ratio. Tamen de baptismo furiosorum dictum est supra.

Ad secundum dicendum, quod furia impedit matrimonium ratione suæ causæ, quæ est consensus, quamvis non ratione actus, ut frigiditas. Sed tamen Magister IV, dist. xxxiv, de ea determinat simul cum frigiditate, quia utrumque est quidam naturæ defectus.

Ad tertium dicendum, quod momentaneum impedimentum quod causam matrimonii, scilicet consensum, impedit, matrimonium totaliter tollit ; sed impedimentum quod impedit actum, oportet esse perpetuum ad hoc quod matrimonium tollat.

Ad quartum dicendum, quod hoc impedimentum reducitur ad errorem, quia utrobique est defectus consensus ex parte rationis.

Conclusio. — Cum consensus ad matrimonium requisitus, ubi deest rationis usus, esse non possit, furia præcedens, si furiosus lucida intervalla non habeat, matrimonium dirimit ; sequens vero furia illud nullatenus dirimit.

## ARTICULUS IV.

*Utrum incestus quo cognoscit quis sororem uxoris suæ, matrimonium dirimat.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod incestus quo quis cognoscit sororem uxoris suæ, matrimonium non dirimat, quia mulier non debet puniri pro peccato viri. Sed puniretur, si matrimonium solveretur. Ergo, etc.

2. Præterea, plus peccat qui propriam consanguineam cognoscit, quam qui cognoscit consanguineam uxoris. Sed primum peccatum non impedit matrimonium. Ergo nec secundum.

3. Præterea, si in pœnam peccati hoc infligitur, videtur, etiamsi mortua uxore cum alia contrahat incestuosus, quod separari debeant, quod non est verum.

4. Præterea, hoc etiam impedimentum non connumeratur inter alia supra enumerata. Ergo non dirimit matrimonium contractum.

Sed contra est quia per hoc quod cognoscit sororem uxoris, contrahitur affinitas ad uxorem. Sed affinitas dirimit matrimonium contractum. Ergo et incestus prædictus.

Præterea, in quo quis peccat, in hoc punitur, Sap., xi, 17. Sed talis peccat contra matrimonium. Ergo debet puniri per hoc quod matrimonio privetur.

Respondeo dicendum, quod si aliquis cognoscit sororem, aut aliam consanguineam uxoris suæ ante matrimonium

[1] Al. : « ab baptismum furiosi.

contractum, etiam post sponsalia, debet matrimonium separari ratione affinitatis contractæ. Si autem post matrimonium contractum et consummatum, non debet totaliter matrimonium separari ; sed vir amittit jus petendi debitum nec potest sine peccato petere ; sed tamen debet reddere petenti, quia uxor non debet puniri de peccato viri. Sed post mortem uxoris debet omnino manere absque spe conjugii, nisi cum eo dispensetur propter fragilitatem suam, cum timetur de illicito coitu. Si tamen præter dispensationem contrahat, peccat, contra statutum Ecclesiæ faciens ; non tamen propter hoc matrimonium est separandum.

Et per hoc patet solutio ad objecta, quia incestus ponitur matrimonii impedimentum, non tam ratione culpæ, quam ratione affinitatis quam causat; et ideo etiam non annumeratur aliis impedimentis : sed in impedimento affinitatis includitur.

Conclusio. — Cum incestu, quo quis cognoverit uxoris consanguineam, quædam contrahatur affinitas, ante contractum matrimonium, etiam post sponsalia ex tali incestu impeditur matrimonium : post contractum vero minime; sed tantum sic peccans jure privatur petendi debitum.

## ARTICULUS V.

### *Utrum defectus ætatis impediat matrimonium.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod defectus ætatis non impediat matrimonium. Secundum enim leges pueri acccipiunt tutorem usque ad vigesimum quintum annum. Ergo videtur quod usque ad tempus illud non sit confortata ratio ad consensum ; et ita videtur quod illud debeat esse tempus statutum ad matrimonia ineunda. Sed ante tempus illud matrimonium potest contrahi. Ergo defectus statutæ ætatis non impedit matrimonium.

2. Præterea, sicut vinculum religionis est perpetuum, ita et vinculum matrimonii. Sed ante decimum quartum [1] annum non possunt facere professionem, secundum novam constitutionem, cap. « Non solum, » *De regular. et transeunt.*, in *sexto*. Ergo nec matrimonium contrahere, si defectus ætatis matrimonium impediret.

3. Præterea, sicut consensus ad matrimonium requiritur ex parte viri, ita ex parte uxoris. Sed mulier ante decimum quartum annum potest contrahere matrimonium. Ergo et vir.

4. Præterea, impotentia coeundi, nisi sit perpetua et ignorata, non impedit matrimonium. Sed defectus ætatis non est perpetuus, nec ignoratus. Ergo non impedit matrimonium.

5. Præterea, non continetur in aliquo prædictorum impedimentorum, et ita non videtur esse matrimonii impedimentum.

Sed contra, *Decretalis*, cap. « Quod sedem, » *De frigid. et malef.*, dicit quod « puer, qui non potest reddere debitum, non est aptus matrimonio. » Sed ante decimum quartum annum ut in pluribus, non potest reddere debitum, ut in VII *Animalium*, circ. princ. lib., dicitur. Ergo, etc.

Præterea, « omnium natura constantium positus est terminus magnitudinis et augmenti ; » Philosophus, II *De anima*, text. 41 ; et ita videtur, cum matrimonium sit naturale quod debeat habere determinatum tempus, per cujus defectum impediatur.

Respondeo dicendum, quod matrimonium, cum fiat per modum contractus cujusdam, ordinationi legis positivæ subjacet, sicut et alii contractus. Unde secundum jura, cap. « Tua, » *De sponsalib. impud.*, determinatum est quod ante illud tempus discretionis, quo uterque possit sufficienter de matrimonio deliberare, et debitum sibi invicem reddere, matrimonia non contrahantur; et si non ita facta fuerint, dirimuntur. Hoc autem tempus, ut in pluribus, est in masculis in quarto decimo anno, in femina autem in duodecimo anno ; quia tamen præcepta juris positivi sequuntur id quod in pluribus est, si aliquis ad perfectionem debitam ante tempus prædictum perveniat, ita quod vigor naturæ et rationis defectum ætatis suppleat, matrimonium non dissolvitur. Et ideo si contrahentes ante annos pubertatis ante tempus prædictum carnaliter fuerint copulati, nihilominus matrimonium perpetuo stat indissolubile.

[1] Exemplum 1478 et quidam cod : « decimum octavum. » Theologis annotantibus, qui retinendum tamen permittunt decimum quartum, sed de puellis intelligunt, juxta sensum capp. « Ad nostram, » et « Significatum » quæ ex Gregorio IX ipsi citant.

Ad primum ergo dicendum, quod in illis ad quæ natura inclinat, non exigitur tantus vigor rationis ad deliberandum sicut in aliis ; et ideo ante potest in matrimonium sufficienter deliberans consentire, quam possit in contractibus aliis res suas sine tutore pertractare.

Et similiter est dicendum ad secundum, quia votum religionis est de his quæ sunt sine inclinatione naturæ, quæ majorem difficultatem habent quam matrimonium.

Ad tertium dicendum, quod mulier citius ad tempus pubertatis pervenit quam vir, ut dicitur in VII *De animal.*, loc. sup. cit. ; et ideo non est simile de utroque.

Ad quartum dicendum, quod ex parte ista non solum est impedimentum propter impotentiam coeundi, sed etiam propter defectum rationis, quæ adhuc non sufficit ad consensum illum rite faciendum qui perpetuo durare debet.

Ad quintum dicendum, quod sicut impedimentum quod est ex furia, reducitur ad impedimentum erroris, ita etiam impedimentum quod est ex defectu ætatis quia homo nondum habet plenum usum liberi arbitrii.

Conclusio. — Cum ad matrimonium requiratur consensus in obligationem perpetuam, contractum ante annos pubertatis nullum est; nisi forte ætatis defectum vigor naturæ et rationis suppleverit.

## QUÆSTIO LIX.

### DE DISPARITATE CULTUS QUÆ MATRIMONIUM IMPEDIAT.

(In sex articulos divisa.)

Deinde considerandum est de disparitate cultus quæ matrimonium impediat.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum fidelis possit contrahere matrimonium cum infideli ; 2° utrum inter infideles sit matrimonium ; 3° utrum conjux conversus ad fidem possit commanere cum uxore infideli nolente converti ; 4° utrum possit uxorem infidelem relinquere ; 5° utrum ea dimissa possit aliam ducere ; 6° utrum propter alia peccata vir possit dimittere uxorem, sicut propter infidelitatem.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum fidelis possit contrahere cum infideli.*

Ad primum sic proceditur[1]. 1. Videtur quod fidelis possit matrimonium cum infideli contrahere, quia Joseph contraxit cum Ægyptia, et Esther cum Assuero. In utroque autem matrimonio fuit disparitas cultus, quia alter erat infidelis, et alter fidelis. Ergo disparitas cultus præcedens matrimonium ipsum non impedit.

Præterea, eadem est fides quam docet vetus, et nova lex. Sed secundum veterem legem poterat esse matrimonium inter fidelem et infidelem, ut patet Deuteron., xxi, 10 et seq. : *Si egressus fueris ad pugnam... et videris in numero captivorum mulierem pulchram et adamaveris eam, voluerisque habere uxorem... intrabis ad eam, dormiesque cum illa, et erit uxor tua.* Ergo et in nova lege licet.

3. Præterea, sponsalia ad matrimonium ordinantur. Sed inter fidelem et infidelem possunt in aliquo casu contrahi sponsalia sub conditione futuræ conversionis. Ergo sub eadem conditione matrimonium potest contrahi inter eos.

4. Præterea, omne impedimentum matrimonii est aliquo modo contrarium matrimonio. Sed infidelitas non est contraria matrimonio, quia matrimonium est in officium naturæ, cujus dictamen fides excedit. Ergo disparitas fidei non impedit matrimonium.

5. Præterea, disparitas fidei quandoque est etiam inter duos baptizatos, sicut quando aliquis post baptismum in hæresim labitur. Sed si talis cum aliqua fideli contrahat, nihilominus est verum matrimonium. Ergo disparitas fidei matrimonium non impedit.

Sed contra est quod dicitur II Corinth., vi, 14 : *Quæ conventio * lucis ad tenebras.* * *Societ luci.*
Sed maxima conventio est inter virum et uxorem. Ergo ille qui est in luce fidei non potest contrahere matrimonium cum illa quæ est in tenebris infidelitatis.

Præterea, Malach., ii, 11, dicitur : *Contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit; et habuit filiam dei alieni.* Sed hoc non esset, si inter eos posset verum matrimonium contrahi.

[1] Parm. : « cum. »

Ergo disparitas cultus matrimonium impedit.

Respondeo dicendum, quod principalius matrimonii bonum est proles ad cultum Dei educanda. Cum autem educatio fiat communiter per patrem et matrem, uterque secundum fidem suam intendit ad cultum Dei prolem educare. Et ideo si sint diversæ fidei, intentio unius alterius intentioni contraria erit; et ita inter eos non potest esse conveniens matrimonium. Et propter hoc disparitas cultus præcedens matrimonium impedit ne contrahi possit.

Ad primum ergo dicendum, quod in veteri lege de aliquibus infidelibus erat permissum quod cum eis possent inire conjugia, et de aliquibus prohibitum. Specialiter autem erat prohibitum de infidelibus habitantibus in terra Chanaan, tum quia Dominus præceperat eos occidi propter eorum obstinationem : tum quia majus periculum imminebat, ne scilicet conjuges, aut filios ad idololatriam perverterent, quia filii Israel ad ritus et mores eorum proniores erant propter conversationem cum eis. Sed de aliis gentibus permisit, præcipue quando non poterat esse timor pertrahendi ad idololatriam. Et sic Joseph, et Moyses, et Esther cum infidelibus matrimonia contraxerunt. Sed in nova lege, quæ per totum orbem diffunditur, similis ratio prohibendi est omnibus infidelibus. Et ideo disparitas cultus præcedens matrimonium impedit contrahendum, et dirimit contractum.

Ad secundum dicendum, quod lex illa vel loquitur de aliis nationibus, cum quibus poterant licite inire conjugia; vel loquitur, quando illa captiva ad fidem et cultum Dei converti volebat.

Ad tertium dicendum, quod eadem est habitudo præsentis ad præsens, et futuri ad futurum. Unde sicut quando matrimonium in præsenti contrahitur, requiritur unitas cultus in utroque contrahentium, ita ad sponsalia, quibus fit sponsio futuri matrimonii, sufficit conditio apposita de futura unitate cultus.

Ad quartum dicendum, quod jam ex dictis patet, quod disparitas cultus contraria est matrimonio ratione principalioris boni ipsius, quod est bonum prolis.

Ad quintum dicendum, quod matrimonium est sacramentum. Et ideo quantum pertinet ad necessitatem sacramenti, requirit puritatem quantum ad sacramentum fidei, scilicet baptismum, magis quam quantum ad interiorem fidem. Unde etiam hoc impedimentum non dicitur disparitas fidei, sed cultus disparitas, qui respicit exterius servitium, ut in III lib. dictum est. Et propter hoc si aliquis fidelis cum hæretica baptizata matrimonium contrahat, verum est matrimonium, quamvis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam ; sicut peccaret, si cum excommunicata contraheret : non tamen propter hoc matrimonium dirimeretur; et e contrario si aliquis catechumenus habens rectam fidem, sed nondum baptizatus, cum aliqua fideli baptizata contraheret, non esset verum matrimonium.

Conclusio. — Cum conjuges in fide dissentientes, prolem ad Dei cultum educare nequeant, cultus disparitas matrimonium præcedens impedit, ne infidelis cum fideli contrahere possit.

## ARTICULUS II.

### *Utrum inter infideles possit esse matrimonium.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod inter infideles non possit esse matrimonium. Matrimonium enim est sacramentum Ecclesiæ. Sed baptismus est janua sacramentorum. Ergo infideles, qui non sunt baptizati, matrimonium contrahere non possunt, sicut nec alia sacramenta suscipere.

2. Præterea, duo mala sunt magis impeditiva boni quam unum. Sed infidelitas unius tantum impedit bonum matrimonii. Ergo multo fortius infidelitas utriusque; et ita inter infideles non potest esse matrimonium.

3. Præterea, sicut inter fidelem et infidelem est disparitas cultus, ita inter duos infideles; ut si unus sit gentilis, et alter Judæus. Sed disparitas cultus impedit matrimonium, ut dictum est. Ergo ad minus inter infideles qui habent cultum disparem non potest esse verum matrimonium.

4. Præterea, in matrimonio est vera pudicitia. Sed, sicut dicit Augustinus, lib. I *De adult. conjug.*, cap. XVIII, col. 462, t. 6, et habetur in *Littera*, IV, dist. XXXIX, non est vera pudicitia infidelis cum uxore sua. Ergo nec est verum matrimonium.

5. Præterea, matrimonium verum excusat carnalem copulam a peccato. Sed hoc non potest facere matrimonium inter infideles contractum, quia « omnis vita

infidelium peccatum est, » ut dicit Glossa *ord.*, Rom., XIV, v. 23, col. 516, t. 2. Ergo inter infideles non est verum matrimonium.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., VII, 12 : *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.* Sed uxor non dicitur nisi propter matrimonium. Ergo matrimonium quod est inter infideles est verum matrimonium.

Præterea, remoto posteriori non removetur prius. Sed matrimonium pertinet ad officium naturæ, quæ præcedit statum gratiæ, cujus principium est fides. Ergo infidelitas non facit quin sit inter infideles matrimonium.

Respondeo dicendum, quod matrimonium principaliter est institutum ad bonum prolis non tantum generandæ, quia hoc etiam sine matrimonio fieri potest, sed etiam promovendæ ad perfectum statum, quia quælibet res intendit effectum suum naturaliter perducere ad perfectum. Est autem in prole duplex perfectio consideranda; scilicet naturæ, non solum quantum ad corpus, sed etiam quantum ad animam, per ea quæ sunt de lege naturæ; et perfectio gratiæ. Et prima quidem perfectio est materialis, et imperfecta respectu secundæ. Et ideo cum res quæ sunt propter finem, sint proportionatæ fini, matrimonium quod tendit in primam perfectionem, est imperfectum et materiale respectu illius quod tendit in perfectionem secundam. Et quia perfectio prima communis esse potest infidelibus et fidelibus, secunda autem tantum est fidelium : ideo inter infideles est quidem matrimonium, sed non perfectum ultima perfectione, sicut est inter fideles.

Ad primum ergo dicendum, quod matrimonium non est tantum institutum in sacramentum, sed etiam in officium naturæ. Et ideo quamvis infidelibus non competat matrimonium secundum quod est sacramentum in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, competit tamen eis inquantum est in officium naturæ; et tamen etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum habitualiter, quamvis non est actualiter, eo quod actu non contrahunt in fide Ecclesiæ.

Ad secundum dicendum, quod disparitas cultus non impedit matrimonium ratione infidelitatis, sed ratione disparitatis in fide. Disparitas enim cultus non solum secundam perfectionem prolis impedit, sed etiam primam, dum parentes in diversa prolem trahere intendunt, quod non est quando uterque est infidelis.

Ad tertium dicendum, quod inter infideles est matrimonium, ut dictum est, prout matrimonium est in officium naturæ. Ea autem quæ pertinent ad legem naturæ, sunt determinabilia per jus positivum, et ideo si prohibetur ab aliquo jure positivo apud infideles contrahere matrimonium cum infidelibus alterius ritus, disparitas cultus impediet matrimonium inter eos. Ex jure enim divino non prohibentur, quia apud Deum non differt, qualitercumque aliquis a fide deviet, quantum ad hoc quod est a gratia alienum esse; similiter nec aliquo Ecclesiæ statuto, quæ non habet de his quæ foris sunt judicare.

Ad quartum dicendum, quod pudicitia et aliæ virtutes infidelium dicuntur non esse veræ, quia non possunt attingere finem veræ virtutis, qui est vera felicitas; sicut dicitur non esse verum vinum, quod non habet effectum vini.

Ad quintum dicendum, quod infidelis cognoscens uxorem suam non peccat, si propter bonum prolis aut fidei, qua tenetur, uxori debitum reddat; cum hoc sit actus justitiæ et temperantiæ; quæ in delectabilibus tactus debitas circumstantias servat; sicut non peccat faciens alios actus politicarum virtutum. Nec dicitur omnis vita infidelium peccatum, quia quolibet actu peccent, sed quia per id quod agunt, a servitute peccati non possunt liberari.

CONCLUSIO. — Cum infideles operam dare possint proli non solum generandæ, sed etiam ad perfectum statum promovendæ, matrimonium, quod in officium naturæ institutum est, inter eos verum esse potest; quamvis non ita perfectum sicut inter fideles.

## ARTICULUS III.

*Utrum conjux conversus ad fidem possit commanere cum uxore nolente converti.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod conjux conversus ad fidem non possit commanere cum uxore infidele nolente converti, cum qua in infidelitate contraxerat. Ubi enim est idem periculum, oportet eamdem cautelam adhiberi. Sed propter periculum subversionis fidei prohibetur ne fidelis cum infideli contrahat. Cum ergo idem periculum sit, si fidelis commaneat cum infideli, cum qua

prius contraxerat, et adhuc majus, quia neophyti facilius pervertuntur, quam illi qui sunt nutriti in fide, videtur quod fidelis post conversionem non possit commanere cum uxore infideli.

2. Præterea, XXVIII, quæst. I, cap. « Judæi, » col. 1424, dicitur, : « Non potest infidelis in ejus permanere conjunctione quæ jam in christianam translata est fidem. Ergo fidelis habet necesse uxorem infidelem dimittere.

3. Præterea, matrimonium quod inter fideles contrahitur, est perfectius quam illud quod contrahitur inter infideles. Sed si fideles contrahant in gradu prohibito ab Ecclesia, dissolvitur eorum matrimonium. Ergo et infidelium : et ita vir fidelis non potest commanere cum uxore infideli, ad minus quando cum ea in infidelitate contraxerit in gradu prohibito.

4. Præterea, aliquis infidelis habet quandoque plures uxores secundum ritum suæ legis. Si ergo potest commanere cum illis cum quibus in infidelitate contraxit, videtur quod possit etiam post conversionem plures uxores retinere.

5. Præterea, potest contingere quod repudiata una uxore aliam duxerit, et in illo matrimonio existens convertatur. Videtur ergo quod saltem in hoc casu non possit cum uxore quam de novo habet commanere.

Sed contra est quod Apostolus I Corinth., VII, consulit quod commaneat.

Præterea, nullum impedimentum superveniens vero matrimonio tollit ipsum. Sed matrimonium erat verum quando uterque infidelis erat. Ergo quando alter convertitur, non dirimitur per hoc matrimonium ; et ita videtur quod possit licite commanere.

Respondeo dicendum, quod fides ejus qui est in matrimonio, non solvit, sed perficit matrimonium. Unde cum inter infideles sit verum matrimonium, ut ex dictis patet, per hoc quod alter eorum convertitur ad fidem, non ex hoc ipso vinculum matrimonii solvitur; sed aliquando, vinculo matrimonii manente, solvitur matrimonium quantum ad cohabitationem, et debiti solutionem; in quo pari passu currunt infidelitas et adulterium, quia utrumque est contra bonum prolis. Unde sicut se habet in potestate dimittendi adulteram, vel commanendi cum ea, ita se habet in potestate dimittendi infidelem, vel commanendi cum ea. Potest enim vir innocens libere manere cum adultera spe correctionis, non autem si in adulterii peccato fuerit obstinata ne videatur patronus turpitudinis : quamvis etiam cum spe correctionis possit eam libere dimittere. Similiter fidelis conversus potest cum infideli commanere cum spe conversionis, si eam in infidelitate obstinatam non viderit : et bene facit commanendo, tamen non tenetur. Et de hoc est consilium Apostoli.

Ad primum ergo dicendum, quod facilius impeditur aliquid fiendum quam destruatur quod rite factum est. Et ideo multa sunt quæ impediunt matrimonium contrahendum, si præcedant, quæ tamen ipsum non possunt dissolvere si sequantur, sicut de affinitate patet. Et similiter dicendum est de disparitate cultus.

Ad secundum dicendum, quod in primitiva Ecclesia tempore apostolorum passim convertebantur ad fidem et Judæi, et Gentiles. Et ideo tunc fidelis vir pottera habere probabilem spem de uxoris conversione, etiamsi conversionem non promitteret. Postmodum autem, tempore procedente, Judæi sunt magis obstinati quam Gentiles, quia Gentiles adhuc intrabant ad fidem, sicut tempore martyrum et temporibus Constantini imperatoris, et circa tempora illa. Et ideo tunc non erat tutum fideli cum uxore infideli Judæa cohabitare; nec erat spes de conversione ejus, sicut erat de conversione uxoris gentilis. Et ideo tunc fidelis conversus poterat cohabitare cum gentili, sed non cum Judæa, nisi conversionem promitteret. Et secundum hoc loquitur decretum illud. Sed nunc pari passu ambulant utrique, scilicet Gentiles et Judæi, quia utrique obstinati sunt; et ideo nisi uxor infidelis converti velit, non permittitur ei cohabitare, sive sit Gentilis, sive Judæa.

Ad tertium dicendum, quod infideles non baptizati non sunt astricti statutis Ecclesiæ, sed sunt adstricti statutis juris divini. Et ideo si contraxerint aliqui infideles in gradibus prohibitis secundum legem divinam, Lev., XVIII, sive uterque, sive alter ad fidem convertatur; non possunt in tali matrimonio commanere. Si autem contraxerint in gradibus prohibitis per statutum Ecclesiæ, possunt commanere, si uterque convertatur, vel si uno converso sit spes de conversione alterius.

Ad quartum dicendum, quod habere plures uxores est contra legem naturæ, cui etiam infideles sunt adstricti. Et ideo non est verum matrimonium infidelis nisi

cum illa cum qua primo contraxit. Unde si ipse cum omnibus suis uxoribus convertatur, potest cum prima commanere, et alias debet abjicere. Si autem prima converti noluerit et aliqua aliarum convertatur, idem jus habet contrahendi cum illa de novo quod cum alia haberet: de quo post dicetur.

Ad quintum dicendum, quod repudium uxoris est contra legem naturæ; unde infideli non licet uxorem repudiare. Et ideo si convertatur postquam, una repudiata, alteram duxerit, idem judicium est de hoc et de illo qui plures uxores habebat, quia tenetur primam, quam repudiaverat, accipere, si converti voluerit, et aliam abjicere.

Conclusio. — Cum inter fideles verum matrimonium sit, non propterea dissolvitur vinculum, quod alter conjugum ad fidem convertitur, altero in infidelitate manente: solvi tamen potest et quo ad cohabitationem et debiti solutionem, si nulla adsit correctionis spes.

## ARTICULUS IV.

*Utrum fidelis conversus possit uxorem infidelem dimittere volentem cohabitare sine contumelia Creatoris.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod fidelis conversus non possit uxorem infidelem dimittere volentem cohabitare sine contumelia Creatoris. Majus enim est vinculum viri ad mulierem quam servi ad dominum. Sed servus conversus non absolvitur a servitutis vinculo, ut patet I Corinth., vii, et I Timoth., vi. Ergo et vir fidelis non potest uxorem infidelem dimittere.

2. Præterea, nullus potest alteri præjudicium facere sine consensu ipsius. Sed uxor infidelis habebat jus in corpore viri infidelis. Si ergo per hoc quod vir ad fidem convertitur, mulier præjudicium pati posset, ut libere dimitteretur, non posset vir converti ad fidem sine consensu uxoris; sicut nec potest ordinari aut vovere continentiam sine consensu uxoris.

3. Præterea, si aliquis contrahat cum ancilla scienter, sive sit servus, sive liber, non potest propter diversam conditionem ipsam dimittere. Cum ergo vir, quando contraxit cum infideli, sciverit eam esse infidelem, videtur a simili quod non possit eam dimittere propter infidelitatem.

4. Præterea, pater tenetur ex debito procurare salutem prolis. Sed si discederet ab infideli uxore, filii communes matri remanerent, quia partus sequitur ventrem; et sic essent in periculo salutis. Ergo non potest uxorem infidelem dimittere licite.

5. Præterea, adulter non potest adulteram dimittere, etiam postquam de adulterio pœnitentiam egit. Ergo si sit idem judicium de adultero et infideli, nec infidelis infidelem potest relinquere, etiam postquam ad fidem est conversus.

Sed contra est quod Apostolus dicit I Corinth., vii.

Præterea, adulterium spirituale est gravius quam carnale. Sed propter carnale adulterium vir potest dimittere uxorem quantum ad cohabitationem. Ergo multo fortius propter infidelitatem, quæ est adulterium spirituale.

Respondeo dicendum, quod homini secundum aliam et aliam vitam diversa competunt et expediunt. Et ideo qui moritur priori vitæ, non tenetur ad illa ad quæ in priori vita tenebatur. Et inde est quod ille qui in vita sæculari existens aliqua vovit, non tenetur illa, quando mundo moritur vitam religiosam assumens, perficere. Ille autem qui ad baptismum accedit, regeneratur in Christo, et priori vitæ moritur; cum generatio unius sit corruptio alterius; et ideo liberatur ab obligatione qua uxori tenebatur reddere debitum, et ei cohabitare non tenetur, quando converti non vult, quamvis in aliquo casu libere id posset facere, ut dictum est; sicut et religiosus potest libere perficere vota quæ fecit in sæculo, si non sint contra religionem suam, quamvis ad ea non teneatur.

Ad primum ergo dicendum, quod servire non est aliquid incompetens christianæ religionis perfectioni, quæ maxime humilitatem profitetur; sed obligatio mulieris sive matrimonii aliquid derogat perfectioni vitæ christianæ, cujus summum statum continentes possident; et ideo non est simile de utroque.

Et præterea unus conjugum non obligatur alteri quasi possessio ejus, sicut domino servus, sed per modum societatis cujusdam, quæ non congrue est infidelis ad fidelem, ut patet I Corinth., vii; et ideo non est simile de servo et conjuge.

Ad secundum dicendum, quod uxor non habebat jus in corpore viri, nisi quamdiu in vita illa manebat in qua con-

traxerat, quia etiam mortuo viro uxor *soluta est a lege viri,* ut patet Rom., VII, 2; et ideo si postquam vir mutat vitam moriens priori vitæ, ab ea discedat, nullum fit ei præjudicium. Transiens autem ad religionem moritur tantum spirituali morte, non autem corporali. Et ideo si matrimonium sit consumatum, non potest vir sine consensu uxoris ad religionem transire; potest autem ante carnalem copulam, quando est tantum copula spiritualis. Sed ille qui ad baptismum accedit, corporaliter etiam consepelitur Christo in mortem; et ideo a debito reddendo solvitur, etiam post matrimonium consummatum.

Vel dicendum quod ex copula sua uxor præjudicium patitur, quæ converti contemnit.

Ad tertium dicendum, quod disparitas cultus facit personam simpliciter illegitimam, non autem conditio servitutis, sed solum quando ignorata est, et ideo non est similis ratio de infideli et ancilla.

Ad quartum dicendum, quod proles aut pervenit ad perfectam ætatem, et tunc poterit libere sequi patrem fidelem, vel matrem infidelem : vel est in minori ætate constituta; et tunc debet dari fideli, non obstante quod indiget matris obsequio ad educationem.

Ad quintum dicendum, quod adulter per pœnitentiam, non transit ad aliam vitam, sicut infidelis per baptismum; et ideo non est similis ratio.

Conclusio. — Cum conversus ad fidem et in Christo regeneratus priori vitæ mortuus sit, potest uxorem cum converti non vult, dimittere; nec cum ea habitare aut illi debitum reddere tenetur.

## ARTICULUS V.

*Utrum fidelis discedens ab uxore infideli possit aliam ducere.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod fidelis discedens ab uxore infideli non possit aliam ducere in uxorem, quia indissolubilitas est de ratione matrimonii cum repudium uxoris sit contra legem naturæ. Sed inter infideles erat verum matrimonium. Ergo nullo modo potest illud matrimonium solvi. Sed manente vinculo matrimonii ad unam, non potest aliquis cum alia contrahere. Ergo fidelis discedens ab uxore infideli non potest cum alia contrahere.

2. Præterea, crimen superveniens matrimonio non solvit matrimonium. Sed si mulier velit cohabitare sine contumelia Creatoris, non solvitur vinculum matrimonii, quia vir non potest aliam ducere. Ergo peccatum uxoris quæ non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, non solvit matrimonium : ut libere possit vir aliam uxorem ducere.

3. Præterea, vir et uxor sunt pares in vinculo matrimonii. Cum ergo uxori infideli non liceat vivente viro alium virum ducere, videtur quod nec fideli liceat.

4. Præterea, favorabilius est continentiæ votum quam matrimonii contractus. Sed viro fideli sine consensu uxoris infidelis non licet, ut videtur, votum continentiæ emittere, quia tunc uxor fraudaretur matrimonio, si postmodum converteretur. Ergo multo minus licet ei matrimonium contrahere cum alia.

5. Præterea, filius qui remanet in infidelitate, patre converso, amittit jus paternæ hereditatis; et tamen si postea convertitur, redditur ei hereditas sua, etiamsi alius in possessionem ejus intraverit. Ergo videtur a simili quod si uxor infidelis postea convertatur, sit ei reddendus vir suus, etiamsi cum alia contraxerit; quod non posset esse, si secundum matrimonium esset verum. Ergo non potest contrahere cum alia.

Sed contra, matrimonium non est ratum sine sacramento baptismi. Sed quod non est ratum potest dissolvi. Ergo matrimonium in infidelitate contractum potest dissolvi; et ita, soluto matrimoniali vinculo, licet viro aliam ducere in uxorem.

Præterea, vir non debet cohabitare uxori infideli nolenti cohabitare sine contumelia Creatoris. Si ergo non liceret ei aliam ducere, cogeretur continentiam servare, quod videtur inconveniens, quia sic ex conversione sua incommodum reportaret.

Respondeo dicendum, quod quando alter conjugum ad fidem convertitur, altero in infidelitate manente, distinguendum est : quia si infidelis vult cohabitare sine contumelia Creatoris, id est sine hoc quod ad infidelitatem inducat, potest fidelis libere discedere, sed discedens non potest alteri nubere. Si autem infidelis non vult cohabitare sine contumelia

Creatoris, in verba blasphemiæ prorumpens, et nomen Christi audire nolens, tunc si ad infidelitatem pertrahere nitatur, vir fidelis discedens potest alteri per matrimonium copulari.

Ad primum ergo dicendum, quod matrimonium infidelium est imperfectum, ut dictum est, sed matrimonium fidelium est perfectum, et ita est firmius. Semper autem firmius vinculum solvit minus firmum, si sit ei contrarium; et ideo matrimonium quod post in fide Christi contrahitur, solvit matrimonium quod prius in infidelitate contractum fuerat. Unde matrimonium infidelium non est omnino firmum et ratum, sed ratificatur postmodum per fidem Christi[1].

Ad secundum dicendum quod crimen uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris absolvit virum a servitute qua tenebatur uxori, ut non posset ea vivente aliam ducere; sed nondum solvit matrimonium, quia si de blasphemia illa converteretur, antequam ille aliud matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus. Sed solvitur per matrimonium sequens, ad quod pervenire non posset vir fidelis, nisi solutus a servitute uxoris suæ per culpam ejus.

Ad tertium dicendum, quod postquam fidelis contraxit, solutum est vinculum matrimonii ex utraque parte, quia matrimonium non claudicat quantum ad vinculum, sed quandoque claudicat quantum ad effectum. Unde in pœnam uxoris infidelis magis quam ex virtute matrimonii præcedentis ei indicitur quod non possit cum alio contrahere. Sed si postea convertatur, potest ei concedi dispensative ut alteri nubat, si vir ejus aliam in uxorem duxit.

Ad quartum dicendum, quod si post conversionem viri aliqua probabilis spes de conversione uxoris sit, non debet votum continentiæ vir emittere, nec ad aliud matrimonium transire, quia difficilius converteretur uxor, sciens se viro suo privatam. Si autem non sit spes de conversione, potest ad sacros ordines, vel ad religionem accedere, prius requisita uxore ut convertatur, et tunc si postquam vir sacros ordines suscepit, uxor convertatur, non est ei vir suus reddendus; sed debet imputare sibi in pœnam tardæ conversionis quod viro suo privatur.

[1] Extra *De divortiis*, cap. « quanto. »

Ad quintum dicendum, quod vinculum paternitatis non solvitur per disparem cultum, sicut vinculum matrimonii; et ideo non est simile de hereditate et uxore.

CONCLUSIO. — Vir discedens ab infideli uxore, nolente cohabitare sine Creatoris contumelia, potest illam dimittere et alteram ducere : si autem illam dimittere, velit pacifice cohabitare, potest quidem.

## ARTICULUS VI.

*Utrum alia vitia solvant matrimonium.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod alia vitia solvant matrimonium, sicut et infidelitas. Adulterium enim videtur esse directius contra matrimonium quam infidelitas; sed infidelitas solvit matrimonium in aliquo casu, ut liceat ad aliud matrimonium transire. Ergo et adulterium idem facit.

2. Præterea, sicut infidelitas est fornicatio spiritualis, ita et quodlibet peccatum. Si ergo propter hoc infidelitas matrimonium solvit, quia est fornicatio spiritualis, pari ratione quodlibet peccatum matrimonium solvet.

3. Præterea, Matth., v, 30, dicitur; *Si dextera manus tua scandalizat te abscinde eam, et projice abs te* : et dicit Glossa Hier.[2] quod « in manu et dextero oculo possunt accipi frater et uxor, propinqui et filii. » Sed per quodlibet peccatum efficiuntur nobis impedimenta. Ergo propter quodlibet peccatum potest matrimonium dissolvi.

4. Præterea, avaritia idololatria est, ut dicitur Ephes., v. Sed propter idololatriam potest mulier dimitti. Ergo pari ratione propter avaritiam, et ita propter alia peccata, quæ sunt majora quam avaritia.

5. Præterea, hoc expresse Magister dicit in *Littera*, IV, dist. XXXIX.

Sed contra est quod dicitur Matth., v, 32 : *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causat, facit eam mocchari.*

Præterea, si hoc esset, tota die fierent divortia; cum raro inveniatur matrimonium in quo alter conjugum in peccatum non labatur.

Respondeo dicendum, quod fornicatio corporalis et infidelitas specialem habent contrarietatem ad bona matrimonii, ut ex dictis patet : unde specialem habent vim separandi matrimonia. Sed tamen

[2] Ex Hieron., in eumdem locum, col. 39, t. 7.

intelligendum est quod matrimonium dupliciter solvitur: uno modo quantum ad vinculum, et sic non potest solvi postquam matrimonium est ratificatum, neque per infidelitatem, neque per adulterium. Sed si non est ratificatum, solvitur vinculum, permanente infidelitate in altero conjugum, si alter conversus ad fidem ad aliud conjugium transeat. Non autem solvitur vinculum prædictum per adulterium; alias infidelis libere posset dare libellum repudii uxori adulteræ, et ea dimissa, aliam ducere quod falsum est. Alio modo solvitur matrimonium quantum ad actum, et sic solvi potest tam per infidelitatem, quam per fornicationem. Sed propter alia peccata non potest solvi matrimonium, etiam quantum ad actum, nisi forte ad tempus se velit subtrahere a consortio uxoris ad castigationem ejus subtrahendo ei præsentiæ suæ solatium.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis adulterium magis directe opponatur matrimonio, inquantum est in officium naturæ, quam infidelitas, tamen e contrario est, inquantum matrimonium est sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, inquantum significat indivisibilem conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Et ideo matrimonium quod non est ratum, magis potest solvi quantum ad vinculum per infidelitatem, quam per adulterium.

Ad secundum dicendum, quod conjunctio prima animæ ad Deum est per fidem; et ideo per eam anima quasi desponsatur Deo, ut patet Oseæ, II, 20: *Sponsabo te mihi in fide.* Unde in sacra Scriptura specialiter per fornicationem idololatria et infidelitas designantur. Sed alia peccata magis remota significatione dicuntur spirituales fornicationes.

Ad tertium dicendum, quod hoc intelligendum est quando mulier præstat magnam occasionem peccati viro suo, ut vir probabiliter sibi de periculo timeat; tunc enim vir potest se subtrahere ab ejus conversatione, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod avaritia dicitur idololatria per quamdam similitudinem servitutis, quia tam avarus quam idololatria potius servit creaturæ quam Creatori; non autem per similitudinem infidelitatis, quia corruptio infidelitatis est in intellectu, sed avaritia est in affectu.

Ad quintum dicendum, quod verba Magistri sunt accipienda de sponsalibus, quia propter crimen superveniens sponsalia solvi possunt. Vel si loquatur de matrimonio, intelligendum est de separatione a communi conversatione ad tempus, ut dictum est, vel quando uxor non vult cohabitare nisi sub conditione peccandi, ut cum dicit: Non ero uxor tua nisi mihi de lactrocinio divitias congreges; tunc enim potius eam debet dimittere quam latrocinia exercere.

Conclusio. — Conjugium, si ratificatum fuerit, quantum ad vinculum spectat, nulla ex causa solvi potest: alioquin potest dirimi infidelitate, non adulterio: verum quantum ad actum dissolvi potest fornicatione tum corporali, tum spirituali: propter cætera vero vitia, nequaquam, nisi ad tempus, castigandi sui causa.

## QUÆSTIO LX.

### DE UXORICIDIO.

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est de uxoricidio.

Circa quod quæruntur duo: 1° utrum in aliquo casu liceat uxorem occidere; 2° utrum uxoricidium matrimonium impediat.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum liceat interficere uxorem deprehensam in actu adulterii.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod liceat viro uxorem interficere in actu adulterii deprehensam. Lex enim divina præcipit adulteras lapidari. Sed ille qui legem divinam exequitur, non peccat. Ergo nec propriam occidens uxorem, si sit adultera.

2. Præterea, illud quod licet legi, licet ei cui lex hoc committit. Sed legi licet interficere adulteram, aut quamlibet personam ream mortis. Cum ergo lex commiserit viro interfectionem uxoris in actu adulterii deprehensæ, videtur quod ei liceat.

3. Præterea, vir habet potestatem majorem super uxorem adulteram quam super eum qui cum ea adulterium commisit. Sed si vir percutiat clericum quem cum propria uxore invenit, non est excommunicatus. Ergo videtur quod etiam

liceat interficere propriam uxorem in adulterio deprehensam.

4. Præterea, vir tenetur uxorem suam corrigere. Sed correctio fit per inflictionem justæ pœnæ. Cum ergo justa pœna adulterii sit mors, quia est capitale crimen, videtur quod liceat viro uxorem adulteram occidere.

Sed contra, in *Littera*, IV, dist. XXXVII, dicitur quod « Ecclesia Dei nunquam constringitur legibus mundanis ; gladium enim non habet, nisi spiritualem. » Ergo videtur quod ei qui vult esse de Ecclesia, non sit licitus usus legis illius quæ uxoricidium permittit.

Præterea, vir et uxor ad paria judicantur. Sed uxori non licet interficere virum in adulterio deprehensum. Ergo nec viro uxorem.

Respondeo dicendum, quod virum interficere uxorem contingit dupliciter : uno modo per judicium civile ; et sic non est dubium quod sine peccato potest vir zelo justitiæ, non livore vindictæ aut odii motus, uxorem adulteram in judicio sæculari accusare criminaliter de adulterio, et pœnam mortis a lege statutam petere ; sicut etiam licet aliquem accusare de homicidio, aut de alio crimine. Non tamen talis accusatio potest fieri in judicio ecclesiastico, quia Ecclesia non habet gladium materialem, ut in *Littera* dicitur, loc. cit. Alio modo potest eam per seipsum occidere, non in judicio convictam : et sic extra actum adulterii eam interficere, quantumcumque sciat eam esse adulteram, neque secundum leges civiles, neque secundum legem conscientiæ licet. Sed lex civilis quasi licitum putat quod in ipso actu eam interficiat, non quasi præcipiens, sed quasi pœnam homicidii non infligens, propter maximum incitamentum, quod habet vir in tali facto ad occisionem uxoris. Sed Ecclesia in hoc non est adstricta legibus humanis, ut judicet eum sine reatu pœnæ æternæ, vel pœnæ ecclesiastico judicio infligendæ, ex hoc quod est sine reatu pœnæ infligendæ per judicium sæculare. Et ideo in nullo casu licet viro occidere uxorem propria auctoritate.

Ad primum ergo dicendum, quod pœnam illam infligendam non commisit lex personis privatis, sed personis publicis, quæ habent officium ad hoc deputatum. Vir autem non est judex uxoris ; et ideo non potest eam interficere, sed coram judice accusare.

Ad secundum dicendum, quod lex civilis non commisit viro occisionem uxoris, quasi præcipiens, quia sic non peccaret, sicut non peccat minister judicis latronem occidens condemnatum ad mortem : sed permisit, pœnam non adhibens. Unde etiam difficultates quasdam opposuit, quibus retraherentur viri ab uxoricidio.

Ad tertium dicendum, quod ex hoc non probatur quod sit licitum simpliciter, sed quantum ad immunitatem ab aliqua pœna, quia etiam excommunicatio quædam pœna est.

Ad quartum dicendum, quod duplex est congregatio, quædam œconomica, sicut familia aliqua ; et quædam politica, sicut civitas et regnum. Ille igitur qui præest secundæ congregationi, ut rex, potest infligere pœnam et corrigentem personam, et exterminantem, ad purgationem communitatis, cujus curam gerit ; sed ille qui præest in prima congregatione, ut paterfamilias, non potest infligere nisi pœnam corrigentem, quæ se non extendit ultra terminos emendationis, quam transcendit pœna mortis. Et ideo vir, qui sic præest uxori, non potest ipsam interficere, sed alias accusare vel castigare.

Conclusio. — Non licet viro propria auctoritate sine reatu pœnæ æternæ occidere uxorem adulteram ; potest tamen zelo justitiæ eam judicialiter accusare, ut in eam animadvertatur.

## ARTICULUS II.

*Utrum uxoricidium impediat matrimonium.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod uxoricidium non impediat matrimonium. Directius enim opponitur adulterium matrimonio quam homicidium. Sed adulterium non impedit matrimonium. Ergo nec uxoricidium.

2. Præterea, gravius est peccatum occidere matrem quam uxorem, quia nunquam licet verberare matrem, licet autem quandoque verberare uxorem. Sed occisio matris non impedit matrimonium. Ergo nec uxoris occisio.

3. Præterea, magis peccat qui uxorem alterius propter adulterium interficit quam qui uxorem propriam, in quantum minus habet de motivo, et minus ad eum spectat ejus correctio. Sed qui alienam uxorem occidit, non impeditur a

matrimonio. Ergo nec ille qui propriam uxorem interficit.

4. Præterea, remota causa, removetur effectus. Sed peccatum homicidii potest per pœnitentiam removeri. Ergo et impedimentum matrimonii quod ex eo causatur : et ita videtur quod post peractam pœnitentiam non prohibeatur matrimonium contrahere.

Sed contra est quod canon, XXXIII, qu. II, cap. « Interfectores,» col. 1511, dicit : « Interfectores suarum conjugum ad pœnitentiam redigendi sunt quibus penitus conjugium » denegatur.

Præterea, in eo in quo quis peccat, debet etiam puniri. Sed peccat contra matrimonium qui uxorem occidit. Ergo debet puniri, ut matrimonio privetur.

Respondeo dicendum, quod uxoricidium ex statuto Ecclesiæ matrimonium impedit; sed quandoque impedit contrahendum, et non dirimit contractum, quando scilicet propter adulterium vir occidit uxorem, aut etiam propter odium; tamen si timetur de incontinentia ipsius potest cum eo dispensari per Ecclesiam, ut licite matrimonium contrahat; quandoque etiam dirimit contractum, ut quando aliquis interficit uxorem suam, ut ducat eam cum qua mœchatur: tunc enim efficitur illegitima persona simpliciter ad contrahendum cum illa, ita quod si de facto cum ea contraxerit matrimonium, dirimitur. Sed per hoc non efficitur simpliciter persona illegitima respectu aliarum mulierum : unde si cum alia contraxerit, quamvis peccet, contra statutum Ecclesiæ faciens, tamen matrimonium contractum non dirimitur propter hoc.

Ad primum ergo dicendum, quod homicidium et adulterium in aliquo casu impediunt matrimonium contrahendum, et dirimunt contractum; sicut de uxoricidio dicitur hic, et de adulterio infra dicetur.

Vel dicendum, quod uxoricidium est contra substantiam conjugii, sed adulterium est contra bonum fidei ei debitæ; et sic adulterium non est magis contra matrimonium quam uxoricidium; et ita ratio procedit ex falsis.

Ad secundum dicendum, quod, simpliciter loquendo, gravius peccatum est occidere matrem quam uxorem, et magis contra naturam, quia naturaliter homo matrem reveretur; et ideo minus inclinatur ad interfectionem matris, et pronior est ad interfectionen uxoris, ad cujus pronitatis repressionem uxoricidis est matrimonium ab Ecclesia interdictum.

Ad tertium dicendum, quod talis non peccat contra matrimonium, sicut ille qui propriam uxorem interficit; et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod non est necessarium quod deleta culpa, deleatur omnis pœna, sicut de irregularitate patet. Non enim pœnitentia restituit in pristinam dignitatem, quamvis possit restituere in pristinum statum gratiæ, ut dictum est.

Conclusio. — Vir qui uxorem occiderit, aliam ex statuto Ecclesiæ ducere non potest nisi ab ea sibi permissum fuerit, vitandæ fornicationis causa : si vero citra dispensationem matrimonium contraxerit, non dirimetur; nisi eam cum qua prius mœchabatur, duxerit.

## QUÆSTIO LXI.

### DE IMPEDIMENTO MATRIMONII, QUOD EST VOTUM SOLEMNE.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimentis quæ superveniunt matrimonio: et primo de impedimento quod provenit matrimonio inconsummato, scilicet de voto solemni; secundo de impedimento quod provenit matrimonio consummato, scilicet de fornicatione.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum alter conjugum, altero invito, post carnalem copulam possit religionem intrare : 2° utrum ante carnalem copulam possit religionem intrare; 3° utrum mulier possit nubere alteri viro, priore ante carnalem copulam religionem ingresso.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum alter conjugum, altero invito, post carnalem copulam possit religionem intrare.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod alter conjugum etiam post carnalem copulam possit, altero invito, ad religionem transire, quia lex divina magis debet spiritualibus favere quam lex humana. Sed lex humana hoc permisit. Ergo multo fortius lex divina permittere debuit.

2. Præterea, minus bonum non impedit majus bonum. Sed matrimonii status est minus bonum quam status religionis, ut patet I Corinth., VII. Ergo per matrimonium non debet homo impediri quin possit ad religionem transire.

3. Præterea, in qualibet religione fit quoddam spirituale matrimonium. Sed licet de leviori religione ad arctiorem transire. Ergo et licet de matrimonio leviori, scilicet carnali, ad arctius, scilicet matrimonium religionis, transire, etiam invita uxore.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., VII, ut nec etiam ad tempus vacent orationi conjuges, sine mutuo consensu a matrimonio abstinentes.

Præterea, nullus potest facere licite quod est in præjudicium alterius, sine ejus voluntate. Sed votum religionis emissum ab uno conjugum est in præjudicium alterius, quia unus habet potestatem corporis alterius. Ergo unus sine consensu alterius non potest votum religionis emittere.

Respondeo dicendum, quod nullus potest facere obligationem [1] Deo de alieno. Unde cum per matrimonium consummatum jam sit corpus vir factum uxoris, non potest sine consensu ejus Deo ipsum offerre per continentiæ votum.

Ad primum ergo dicendum, quod lex humana considerat matrimonium, solum inquantum est in officium naturæ; sed lex divina, secundum quod est sacramentum ex quo habet omnimodam indivisibilitatem. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod non est inconveniens majus bonum impediri per minus bonum quod habet contrarietatem ad ipsum, sicut etiam bonum per malum impeditur.

Ad tertium dicendum, quod in qualibet religione contrahitur matrimonium ad unam personam, scilicet ad Christum: cui tamen ad plura obligatur aliquis in una religione quam in alia. Sed matrimonium carnale et religionis non fiunt ad unam personam. Et ideo non est simile.

CONCLUSIO. — Cum quis non possit Deo oblationem præstare ex re aliena, non potest vir seipsum Deo offerre sine consensu uxoris.

## ARTICULUS II.

*Utrum alter conjugum possit, altero invito, ante carnalem copulam religionem intrare.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nec etiam ante carnalem copulam possit unus conjugum, altero invito, religionem intrare. Indivisibilitas enim matrimonii pertinet ad matrimonii sacramentum, inquantum scilicet significat perpetuam conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Sed ante carnalem copulam post consensum per verba de præsenti expressum est verum matrimonii sacramentum. Ergo non potest fieri divisio per hoc quod alter religionem intrat.

2. Præterea, in ipso consensu per verba de præsenti expresso unus conjugum in alterum potestatem sui corporis transfert. Ergo statim potest exigere debitum, et alter tenetur reddere, et ita non potest unus, invito altero, ad religionem transire.

3. Præterea, Matth., XIX, 5, dicitur: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Sed conjunctio quæ est ante carnalem copulam, divinitus facta est. Ergo non potest separari humana voluntate.

Sed contra est quod, secundum Hieronymum, [2] Dominus vocavit Joannem de nuptiis.

Respondeo dicendum, quod ante carnalem copulam est inter conjuges tantum vinculum spirituale: sed postea etiam est inter eos vinculum carnale. Et ideo sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem: ita per ingressum religionis, vinculum quod est ante carnalem copulam, solvitur, quia religio est quædam mors spiritualis, qua aliquis sæculo moriens vivit Deo.

Ad primum ergo dicendum, quod matrimonium ante carnalem copulam significat illam conjunctionem quæ est Christi ad animam per gratiam, quæ quidem solvitur per dispositionem spiritualem contrariam, scilicet per peccatum mortale: sed post carnalem copulam significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam quantum ad assumptionem humanæ naturæ in unitatem personæ, quæ omnino est indivisibilis.

[1] Parm.: « oblationes. »

[2] Sic legitur in veteri proœmio in Joannem quod falso adscribebatur Hieronymo. Attamen in libro *Contra Jovinianum* Hieronymus Joannem dicit maritum et virginem.

Ad secundum dicendum, quod ante carnalem copulam non est omnino translatum corpus unius sub potestate alterius, sed sub conditione, nisi interea alter conjugum ad frugem melioris vitæ convolet. Sed per carnalem copulam completur dicta translatio, quia tunc intrat uterque in corporalem possessionem sibi traditæ potestatis. Unde etiam ante carnalem copulam non statim tenetur reddere debitum post matrimonium contractum per verba de præsenti; sed datur ei tempus duorum mensium, propter tria : primo ut interim possit deliberare de transeundo ad religionem; secundo ut præparentur quæ sunt necessaria ad solemnitatem nuptiarum; tertio ne « vilem habeat maritus datam, quam non suspira vit dilatam; » cap. « Institutum, » caus. XXVIII, quæst. II, col. 1407.

Ad tertium dicendum, quod conjunctio matrimonialis ante carnalem copulam est quidem perfecta quantum ad esse primum, sed non consummata quantum ad actum secundum, qui est operatio; et similatur possessioni corporali, et ideo nec omnimodam indivisibilitatem habet.

Conclusio. — Sicut post carnalem copulam solvitur matrimonium per mortem carnalem, ita ante copulam carnalem (quod solum est vinculum spirituale) matrimonium dirimi potest per ingressum in religionem; cum religio sit quædam mors spiritualis.

## ARTICULUS III.

*Utrum mulier possit nubere alteri, viro suo ante carnalem copulam religionem ingresso.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod mulier non possit nubere alteri, viro suo ante carnalem copulam religionem ingresso, quia illud quod cum matrimonio stare potest, non solvit matrimoniale vinculum. Sed adhuc manet vinculum matrimoniale inter eos qui pari voto religionem intrant. Ergo ex hoc quod unus intrat religionem, alter non absolvitur a vinculo matrimoniali. Sed quamdiu manet vinculum matrimoniale ad unum, non potest nubere alteri. Ergo, etc.

2. Præterea, vir post ingressum religionis potest ante professionem redire ad sæculum. Si ergo mulier posset alteri nubere, viro intrante religionem, et ipse posset alteram ducere, rediens ad sæculum; quod videtur[1] absurdum.

3. Præterea, per decretalem novam, cap. « Non solum, » *De regularib. et transeuntib.*, in *Sexto*, professio ante annum emissa pro nulla reputatur. Ergo si post talem professionem ad uxorem redeat, tenetur eam recipere. Ergo neque per introitum viri in religionem, neque per votum datur mulieri potestas alteri nubendi. Alias una mulier haberet duos viros[2].

Sed contra, nullus potest alterum obligare ad ea quæ sunt perfectionis. Sed continentia est de his quæ ad perfectionem pertinent. Ergo mulier non arctatur ad continentiam ex hoc quod vir religionem ingreditur ,et sic potest nubere.

Respondeo dicendum, quod sicut mors corporalis viri hoc modo vinculum matrimoniale solvit, ut mulier nubat cui vult, secundum Apostoli sententiam, I Cor., VII, ita etiam post mortem spiritualem viri per religionis ingressum, poterit cui voluerit nubere.

Ad primum ergo dicendum, quod quando uterque pari voto continentiam vovet, tunc neuter conjugali vinculo abrenuntiat, et ideo adhuc manet; sed quando unus tantum vovet, tunc quantum est in se, abrenuntiat vinculo conjugali; et ideo alter absolvitur a vinculo illo.

Ad secundum dicendum, quod non intelligitur mortuus sæculo per religionis ingressum, quousque professionem emiserit; et ideo usque ad tempus illud tenetur eum uxor sua expectare.

Ad tertium dicendum, quod de professione sic emissa ante tempus determinatum a jure est idem judicium quod de voto simplici. Unde sicut post votum simplex viri mulier ei debitum reddere non tenetur, tamen ipsa non habet potestatem alteri nubere, ita et hic.

Conclusio. — Potest mulier, mortuo viro spiritualiter per ingressum religionis, alteri nubere; sicut idem ei licet, viro defuncto morte corporali.

[1] Parm. : « est. »

[2] Parm. omittit : « Alias una mulier haberet duos viros. »

## QUÆSTIO LXII.

### DE IMPEDIMENTO QUOD SUPERVENIT MATRIMONIO CONSUMMATO, QUOD EST FORNICATIO.

(In sex articulos divisa.)

Deinde considerandum est de impedimento quod supervenit matrimonio consummato, scilicet de fornicatione, quæ impedit matrimonium præcedens quoad actum, remanente vinculo matrimoniali.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum liceat viro dimittere uxorem causa fornicationis; 2° utrum ad hoc teneatur; 3° utrum proprio judicio eam dimittere possit; 4° utrum vir et uxor quantum ad hoc sint æqualis conditionis; 5° utrum post divortium debeant manere innupti; 6° utrum post divortium possint reconciliari.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum propter fornicationem liceat viro uxorem dimittere.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod propter fornicationem non liceat viro uxorem dimittere. Non enim est malum pro malo reddendum. Sed vir, dimittendo uxorem propter fornicationem, videtur malum pro malo reddere. Ergo hoc non licet.

2. Præterea, majus peccatum est, si uterque fornicetur, quam si alter tantum. Sed si uterque fornicetur, non poterit propter hoc fieri divortium. Ergo nec si unus tantum fornicatus fuerit.

3. Præterea, fornicatio spiritualis et quædam alia peccata sunt graviora quam fornicatio carnalis. Sed propter illa non potest fieri separatio a toro. Ergo nec propter fornicationem carnalem.

4. Præterea, vitium contra naturam magis remotum est a bonis matrimonii quam fornicatio, quæ modo naturæ fit. Ergo magis debuit poni causa separationis quam fornicatio.

Sed contra est quod dicitur Matth., v.

Præterea, illi qui frangit fidem, non tenetur aliquis servare fidem. Sed conjux fornicando fidem frangit, quam alteri conjugi debet. Ergo alter potest alterum causa fornicationis dimittere.

Respondeo dicendum, quod Dominus dimittere uxorem concessit propter fornicationem in pœnam illius qui fidem fregit, et in favorem illius qui fidem servavit, ut non sit adstrictus ad reddendum ei debitum qui non servavit fidem. Excipiuntur tamen septem casus in quibus non licet viro uxorem dimittere fornicantem, in quibus vel uxor a culpa immunis est, vel utrique actualiter culpabiles sunt. Primus est, si ipse vir similiter fornicatus fuerit; secundus, si ipse uxorem prostituerit; tertius, si uxor virum suum probabiliter mortuum credens, propter longam ejus absentiam, alteri nupserit; quartus, si latenter cognita est ab aliquo sub specie viri lectum subintrante; quintus, si fuerit vi oppressa; sextus si reconciliaverit eam sibi post adulterium perpetratum, carnaliter eam cognoscens; septimus, si matrimonio in infidelitate utriusque contracto, vir dederit uxori libellum repudii, et uxor alteri nupserit; tunc enim si uterque convertatur, tenetur eam vir recipere [1].

Ad primum ergo dicendum, quod vir si dimittat uxorem fornicantem livore vindictæ, peccat ; si autem ad infamiam propriam cavendam, ne videatur particeps criminis, vel ad vitium uxoris corrigendum, vel ad evitandum prolis incertitudinem, non peccat.

Ad secundum dicendum, quod divortium ex causa fornicationis fit uno accusante alium. Et quia nullus potest accusare qui in simili crimine existit, quando uterque fornicatur, divortium celebrari non potest ; quamvis magis peccetur contra matrimonium utroque fornicante quam altero tantum.

[1] Prosequitur Nicolai in textu : « Sic enim quoad primum extra. *De divortiis* cap. « Significasti, » et « Ex litteris tuis » Alexander III. Quoad secundum, extra. *de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ*, cap. « Discretionem, » Innocentius III. Quoad tertium, extra *De secundis nuptiis*, cap. « Dominus ac Redemptor, » Lucius III, ut et cap. « Cum per bellicam » Leo papa, et « Cum in captivitate » Innocentius I, causa XXXIV, quæst I. Quoad quartum, causa XXXIV, qu. II, cap. « In lectum, » concilium Triburiense. Quoad quintum, causa XXXII, quæst. V, cap. « Puto, » § « Cum ergo, » Gratianus. Quoad sextum, eadem causa, quæst. I, cap. « De Benedicto, » Pelagius pontifex. Quoad septimum, extra. *De divortiis*, cap. « Gaudemus, » Innocentius III, prope finem. »

Ad tertium dicendum, quod fornicatio directe est contra bonum matrimonii, quia tollitur per eam certitudo prolis, et fides frangitur, et significatio non servatur, dum unus conjugum pluribus carnem suam dividit. Et ideo alia crimina, quamvis forte sint majora fornicatione, non tamen causant divortium. Sed quia infidelitas, quæ dicitur spiritualis fornicatio, etiam est contra bonum matrimonii, quod est proles educanda ad cultum Dei, etiam ipsa facit divortium; sed tamen aliter quam corporalis fornicatio quia propter unum actum fornicationis carnalis potest procedi ad divortium, non autem propter unum actum infidelitatis, sed propter consuetudinem, quæ pertinaciam ostendit, in qua infidelitas perficitur.

Ad quartum dicendum, quod etiam propter vitium contra naturam potest procedi ad divortium, sed tamen non fit ita mentio de ipso, tum quia est passio innominabilis, tum quia rarius accidit, tum quia non ita causat incertitudinem prolis.

Conclusio. — Cum nullus sit obstrictum fidem ei servare qui eam violaverit, viro conceditur juxta Domini verba uxorem fornicationis causa repudiare.

## ARTICULUS II.

### *Utrum vir teneatur ex præcepto uxorem fornicantem dimittere.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vir teneatur ex præcepto uxorem fornicantem dimittere. Vir enim cum sit caput uxoris, tenetur uxorem corrigere. Sed separatio a toro est inducta ad correctionem uxoris fornicantis. Ergo tenetur eam a se separare.

2. Præterea, qui consentit peccanti mortaliter, ipse etiam mortaliter peccat. Sed vir retinens uxorem fornicantem, consentire ei videtur, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xxxv. Ergo peccat, nisi eam a se ejiciat.

3. Præterea, I Cor., vi, 16, dicitur : *Qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur.* Sed non potest aliquis simul esse membrum meretricis et Christi, ut ibidem dicitur. Ergo vir uxori fornicanti adhærens membrum Christi esse desinit; et sic mortaliter peccat.

4. Præterea, sicut cognatio tollit vinculum matrimonii, ita fornicatio separat a toro. Sed postquam vir noverit consanguinitatem sui ad uxorem, mortaliter peccat, eam cognoscens carnaliter. Ergo et si cognoscat uxorem, postquam scit ipsam esse fornicatam, mortaliter peccat.

5. Sed contra est quod dicit Glossa *ord.*, sup. I Corinth., vii, v. 11, col. 530, t. 2, quod « Dominus permisit causa fornicationis uxorem dimittere. » Ergo non est in præcepto.

6. Præterea, quilibet potest dimittere alteri quod in se peccavit. Sed uxor fornicando peccavit in virum. Ergo vir potest ei parcere, ut non dimittat eam.

Respondeo dicendum, quod dimissio uxoris fornicantis introducta est ad corrigendum uxoris crimen per talem pœnam. Pœna autem corrigens non requiritur, ubi emendatio jam præcessit. Et ideo si mulier de peccato pœniteat, vir non tenetur eam dimittere; si autem non pœniteat, tenetur, ne peccato ejus consentire videatur dum correctionem debitam non apponit.

Ad primum ergo dicendum, quod peccatum fornicationis in uxore potest corrigi non tantum tali pœna, sed etiam verbis et verbere; et ideo si alias ad correctionem sit parata, non tenetur vir prædictam pœnam ad ejus correctionem adhibere

Ad secundum dicendum, quod tunc vir uxori consentire videtur, quando eam tenet non cessantem a peccato præterito; si autem emendata fuerit, non ei consentit.

Ad tertium dicendum, quod ex quo de peccato fornicationis pœnituit, meretrix dici non potest. Et ideo vir, ei se conjungendo, membrum meretricis non fit.

Vel dicendum, quod non conjungitur ei quasi meretrici, sed quasi uxori.

Ad quartum dicendum, quod non est simile; quia consanguinitas facit ut non sit inter eos vinculum matrimoniale, et ideo carnalis copula fit illicita; sed fornicatio non tollit vinculum prædictum, et ideo actus remanet, quantum est de se, licitus, nisi per accidens illicitus fiat, inquantum vir consentire turpitudini uxoris videtur.

Ad quintum dicendum, quod permissio illa est intelligenda per prohibitionis privationem, et sic contra præceptum non dividitur, quia etiam quod cadit sub præcepto, non est prohibitum.

Ad sextum dicendum, quod uxor non tantum peccat in virum, sed etiam in

seipsam et in Deum, et ideo vir non totaliter potest pœnam dimittere, nisi emendatio sequatur.

Conclusio. — Si uxorem adulteram pœniteat adulterium commisisse, non tenetur vir ex præcepto illam relinquere : sin minus, tenetur, ne peccato consentire videatur.

## ARTICULUS III.

*Utrum vir proprio judicio possit uxorem ornicantem dimittere.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod proprio judicio vir uxorem fornicantem possit dimittere. Sententiam enim a judice latam absque alio judicio exequi licet. Sed Deus, judex justus, dedit hanc sententiam ut propter fornicationem vir uxorem dimittere possit : non ergo requiritur ad hoc aliud judicium.

2. Præterea, Matth., I, 19, dicitur quod *Joseph, cum esset justus*, cogitavit *occulte dimittere* Mariam. Ergo videtur quod occulte vir possit divortium celebrare absque judicio Ecclesiæ.

3. Præterea, si vir post fornicationem uxoris cognitam debitum ei reddit, amittit actionem quam contra fornicariam habebat. Ergo denegatio debiti, quæ ad divortium pertinet, debet Ecclesiæ judicium præcedere.

4. Præterea, illud quod non potest probari, non debet ad Ecclesiæ judicium adduci. Sed fornicationis crimen non potest probari, quia *oculus adulteri observat caliginem*, ut dicitur Job, XXIV, 15. Ergo non debet judicio Ecclesiæ prædictum divortium fieri.

5. Præterea, accusationem debet inscriptio præcedere, qua aliquis se ad talionem obliget, si in probatione deficiat. Sed hoc non potest esse in ista materia, quia tunc, qualitercumque res iret, vir consequeretur intentum suum, sive ipse uxorem dimitteret, sive uxor eum. Ergo non debet ad judicium Ecclesiæ per accusationem adduci.

6. Præterea, plus tenetur homo uxori quam extraneo. Sed homo crimen alterius etiam extranei non debet Ecclesiæ deferre, nisi monitione præmissa in secreto, ut patet Matth., XVIII. Ergo multo minus potest crimen uxoris ad Ecclesiam deferre, si eam prius occulte non corripuerit.

Sed contra, nullus debet seipsum vindicare. Sed si vir uxorem fornicantem proprio arbitrio dimitteret, ipse se vindicaret. Ergo hoc non debet fieri.

Præterea, nullus in eadem causa est actor et judex. Sed vir est actor impetens uxorem de offensa in se commissa. Ergo ipse non potest esse judex; et sic non debet eam proprio arbitrio dimittere.

Respondeo dicendum, quod vir potest uxorem dimittere dupliciter : uno modo quantum ad torum tantum, et sic potest eam dimittere, quam cito sibi constat de fornicatione uxoris, proprio arbitrio, nec tenetur reddere debitum exigenti, nisi per Ecclesiam compellatur, et taliter reddens nullum præjudicium sibi facit. Alio modo quantum ad torum et cohabitationem, et hoc modo non potest dimitti nisi judicio Ecclesiæ; et si alias dimissa fuerit, debet cogi ad cohabitandum, nisi posset ei vir incontinenti fornicationem probare. Hæc autem dimissio divortium dicitur; et ideo concedendum est quod divortium non potest celebrari nisi judicio Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod sententia est applicatio juris communis ad particulare factum. Unde Deus jus promulgavit, secundum quod jus sententia in judicio formari debet.

Ad secundum dicendum, quod Joseph voluit B. Virginem dimittere, non quasi suspectam de fornicatione, sed ob reverentiam sanctitatis ejus, timens cohabitare ei.

Nec tamen est simile, quia tunc ex adulterio non solum procedebatur ad divortium, sed ulterius ad lapidationem; non autem nunc, quando agitur judicio Ecclesiæ.

Ad tertium patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum, quod quandoque vir uxorem suspectam de adulterio habens, ei insidiatur, ut deprehendere possit eam cum testibus in crimine fornicationis, et sic potest ad accusationem procedere.

Et præterea, si de facto ipso non constat, possunt esse violentæ suspiciones fornicationis, quibus probatis videtur fornicatio probata esse; ut si inveniatur solus cum sola, horis et locis suspectis, et nudus cum nuda.

Ad quintum dicendum, quod maritus potest accusare uxorem de adulterio dupliciter : uno modo ad tori separationem coram judice spirituali, et tunc inscriptio non debet fieri cum obligatione ad pœ-

nam talionis, quia sic vir consequeretur intentum suum, ut probat objectio. Alio modo ad punitionem criminis in judicio sæculari, et sic oportet quod præcedat inscriptio, per quam ad pœnam talionis se obliget, si in probatione deficiat.

Ad sextum dicendum, quod sicut decretalis dicit, extra, *De simonia*, cap. « Licet », « tribus modis in criminibus procedi potest : » primo « per inquisitionem, quam debet præcedere clamosa insinuatio, » quæ locum accusationis tenet; secundo « per accusationem, quam debet præcedere legitima inscriptio ; » tertio « per denuntiationem, quam debet præcedere fraterna correctio. » Verbum ergo Domini intelligitur, quando agitur per viam denuntiationis non quando agitur per viam accusationis, quia tunc non agitur solum ad correctionem delinquentis, sed ad punitionem, propter bonum commune conservandum, quod justitia deficiente periret.

Conclusio. — Vir potest quantum ad torum solum uxorem fornicariam dimittere : quantum vero ad torum et cohabitationem simul, non potest eam repudiare, nisi judicio Ecclesiæ.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum vir et uxor in causa divortii debeant ad paria judicari.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et uxor non debeant in causa divortii ad paria judicari. Divortium enim tenetur in lege nova loco repudii, quod erat in lege veteri, ut patet Matth., v. Sed in repudio vir et uxor non judicabantur ad paria, quia vir poterat repudiare uxorem, et non e converso. Ergo nec in divortio debent ad paria judicari.

2. Præterea, plus est contra legem naturæ quod uxor plures viros habeat, quam quod vir plures mulieres; unde hoc quandoque licuit, illud vero nunquam. Ergo plus peccat mulier in adulterio quam vir, et ita non debent ad paria judicari.

3. Præterea, ubi est majus nocumentum proximi, ibi est majus peccatum. Sed plus nocet uxor adultera viro quam vir adulter uxori, quia adulterium uxoris facit incertitudinem prolis, non autem adulterium viri. Ergo majus est peccatum uxoris, et sic non debent ad paria judicari.

4. Præterea, divortium inducitur ad crimen adulterii corrigendum. Sed magis pertinet ad virum, qui est caput mulieris, ut dicitur I Corinth., xi, corrigere uxorem quam e converso. Ergo non debent in divortio ad paria judicari, sed vir debet esse melioris conditionis.

5. Sed contra, videtur quod in hoc uxor debeat esse melioris conditionis, quia quanto est major fragilitas in peccante, tanto magis est peccatum venia dignum. Sed in mulieribus est major fragilitas quam in viris; ratione cujus dicit Chrysostomus in *Sup. Oper. imperf. in Matth.*, *hom.* xl, parum a princ., quod « propria passio mulierum est luxuria; » et Philosophus dicit in VII *Ethic.*, cap. vii, quod « mulieres non dicuntur continentes, proprie loquendo, propter facilem inclinationem ad concupiscentias, » quia nec bruta animalia possunt continere, propter hoc quod non habent aliquid quod concupiscentiis obviare possit. Ergo mulieribus in pœna divortii deberet magis parci.

6. Præterea, ponitur vir caput mulieris, ut ipsam corrigat. Ergo magis peccat quam mulier, et sic debet magis puniri.

Respondeo dicendum, quod in causa divortii vir et uxor ad paria judicantur, ut idem sit licitum et illicitum uni quod alteri : non tamen pariter judicantur ad illa, quia causa divortii est major in uno quam in alio, cum tamen in utroque sit sufficiens causa ad divortium. Divortium enim pœna est adulterii inquantum est contra matrimonii bona. Quantum autem ad bonum fidei, ad quam conjuges æqualiter sibi invicem tenentur, tantum peccat contra matrimonium adulterium unius, sicut adulterium alterius, et hæc causa in utroque sufficit ad divortium. Sed quantum ad bonum prolis plus peccat adulterium uxoris quam viri, et ideo major est causa divortii in uxore quam in viro. Et sic ad æqualia sed non ex æquali causa obligantur. Nec tamen injuste, quia in utroque est causa sufficiens ad hanc pœnam, sicut est etiam de duobus qui damnantur ad ejusdem mortis pœnam, quamvis alius altero gravius peccaverit.

Ad primum ergo dicendum, quod repudium non permittebatur, nisi ad evitandum homicidium. Et quia in viris magis erat de hoc periculum quam in mulieribus, ideo viro per legem[1] repudii

[1] Parm. : « libellum. »

permittebatur dimittere uxorem, non autem e converso.

Ad secundum et tertium dicendum, quod rationes illæ procedunt secundum quod in comparatione ad bonum prolis major fit causa divortii in uxore adultera, quam in viro : non tamen sequitur quod non judicentur ad paria, ut ex dictis patet.

Ad quartum dicendum, quod quamvis vir sit caput mulieris, quasi gubernator, non tamen quasi judex ipsius, sicut nec e converso. Et ideo in eis quæ per judicium facienda sunt, non plus potest vir in uxorem quam e converso.

Ad quintum dicendum, quod in adulterio invenitur de ratione peccati idem quod est in fornicatione simplici, et adhuc plus, quod magis gravat, scilicet matrimonii læsio. Si ergo consideretur id quod est commune adulterio et fornicationi, peccatum viri et mulieris se habent ut excedentia et excessa, quia in mulieribus est plus de humore, et ideo sunt magis ducibiles a concupiscentiis : sed in viro est plus de calore, qui concupiscentiam excitat. Sed tamen, simpliciter loquendo cæteris paribus, vir in simplici fornicatione, plus peccat quam mulier, quia plus habet de rationis bono quod prævalet quibuslibet motibus corporalium passionum. Sed quantum ad læsionem matrimonii, quam adulterium fornicationi addit, ex qua divortium causat, plus peccat mulier quam vir, ut ex dictis patet ; et quia hoc est gravius quam simplex fornicatio, ideo simpliciter loquendo, plus peccat mulier adultera quam vir adulter, cæteris paribus.

Ad sextum dicendum, quod quamvis regimen quod datur viro in mulierem, sit quædam circumstantia aggravans, tamen ex illa circumstantia, quæ in aliam speciem trahit, magis aggravatur peccatum, scilicet ex læsione matrimonii, quæ transit ad speciem injustitiæ, in hoc quod furtive aliena proles submittitur.

Conclusio. — Cum conjuges æqualiter sibi invicem ad fidelitatem teneantur, in causa divortii vir et uxor ad paria quidem judicantur, ita ut idem sit licitum et illicitum uni quod alteri : sed quantum ad bonum prolis, plus peccat uxor adultera quam vir mœchus.

## ARTICULUS V.

*Utrum post divortium vir alteri nubere possit.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod post divortium vir alteri nubere possit. Nullus enim tenetur ad perpetuam continentiam. Sed vir tenetur in aliquo casu uxorem fornicantem a se in perpetuum separare, ut patet ex dictis. Ergo videtur quod ad minus in tali casu alteram ducere possit.

2. Præterea, peccanti non est danda major occasio peccandi. Sed si ei qui propter culpam fornicationis dimittitur, non licet aliam copulam quærere, datur ipsi major occasio peccandi; non enim est probabile quod qui in matrimonio non continuit, postea continere possit. Ergo videtur quod liceat ei ad aliam copulam transire.

3. Præterea, uxor non tenetur viro nisi ad debitum reddendum, et cohabitationem. Sed per divortium ab utroque absolvitur. Ergo soluta est a lege viri : ergo potest alteri nubere. Et eadem ratio est de viro.

4. Præterea, Matth., xix, 9, dicitur: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur*. Ergo videtur quod si causa fornicationis, dimissa uxore, aliam duxerit, non mœchatur; et ita erit verum matrimonium.

Sed contra, I Corinth., vii, 10 : *Præcipio non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere* ; *quod si discesserit manere innuptam.*

Præterea, nullus ex peccato debet reportare commodum. Sed reportaret, si liceret adulteræ ad aliud magis desideratum connubium transire, et esset occasio adulterandi volentibus alia matrimonia quærere. Ergo non licet aliam copulam quærere neque viro, neque uxori.

Respondeo dicendum, quod nihil adveniens supra matrimonium potest ipsum dissolvere. Et ideo adulterium non facit quin sit verum matrimonium. Manet enim, ut Augustinus dicit, lib. I *De nupt. et concupisc.*, cap. x, « inter viventes conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio potest auferre. » Et ideo non licet uni, altero vivente, ad aliam copulam transire.

Ad primum ergo dicendum quod quam-

vis per se nullus obligetur ad continentiam, tamen per accidens potest esse quod obligetur; sicut si uxor sua ægritudinem incurabilem incurrat, et talem quæ carnalem copulam non patiatur; et similiter etiam est, si incorrigibiliter spirituali infirmitate, scilicet fornicatione, laboret.

Ad secundum dicendum, quod ipsa confusio, quam reportat a divortio, debet eam cohibere a peccato : quod si cohibere non potest, minus malum est quod ipsa sola peccet, quam quod peccati ejus vir sit particeps.

Ad tertium dicendum, quod quamvis uxor post divortium non teneatur viro adultero ad debitum reddendum et cohabitandum : tamen adhuc manet vinculum matrimonii, ex quo ad hoc tenebatur: et ideo non potest ad aliam copulam transire, viro vivente ; potest tamen continentiam vovere, viro invito, nisi videatur Ecclesia decepta fuisse per falsos testes, sententiando de divortio, quia in tali casu etiamsi votum professionis emisisset, restitueretur viro; et teneretur reddere debitum, sed non liceret ei exigere.

Ad quartum dicendum, quod exceptio illa quæ est in verbis Domini, refertur ad dimissionem uxoris. Et ideo objectio ex falso intellectu procedit.

Conclusio. — Cum adulterium matrimonio superveniens efficere non possit quin verum semper remaneat conjugum; non licet uni, altero superstite, ratione adulterii, ad alias nuptias transire.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum post divortium vir et uxor possint reconciliari.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod post divortium vir et uxor non possint reconciliari. Regula enim est in jure, l. V, ff. *De decretis ab ord. faciend.*, « Quod semel bene definitum est, nulla debet iteratione retractari. » Sed judicio Ecclesiæ definitum est quod debent separari. Ergo non possunt ulterius reconciliari.

2. Præterea, si posset esse reconciliatio, præcipue videtur quod post pœnitentiam uxoris vir teneatur eam recipere. Sed non tenetur, quia etiam uxor non potest pro exceptione proponere in judicio suam pœnitentiam contra virum accusantem de fornicatione. Ergo nullo modo potest fieri reconciliatio.

3. Præterea, si posset esse reconciliatio, videtur quod uxor adultera teneretur redire ad virum ipsum revocantem. Sed non tenetur quia jam separati sunt judicio Ecclesiæ. Ergo, etc.

4. Præterea, si liceret reconciliare uxorem adulteram, in illo casu præcipue deberet fieri quando vir post divortium invenitur adulterium committere. Sed in hoc casu uxor non potest cogere eum ad reconciliationem, cum juste sit divortium celebratum. Ergo nullo modo potest reconciliari.

5. Præterea, si vir adulter occulte dimittat uxorem convictam de adulterio per Ecclesiæ judicium, non videtur juste factum divortium. Sed tamen vir non tenetur uxorem sibi reconciliare, quia uxor probare in judicio adulterium viri non potest. Ergo multo minus quando divortium juste est celebratum, reconciliatio fieri potest.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., VII, 11 : *Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.*

Præterea, vir potest eam non dimittere post fornicationem. Ergo eadem ratione potest eam post divortium reconciliare sibi.

Respondeo dicendum, quod si uxor post divortium de peccato pœnitentiam agens emendata fuerit, potest eam sibi vir reconciliare; si autem in peccato incorrigibilis maneat, non debet reassumere eam, eadem ratione qua non licebat eam nolentem a peccato desistere retinere.

Ad primum ergo dicendum, quod sententia Ecclesiæ divortium celebrantis non fuit cogens ad separationem, sed licentiam præbens; et ideo absque retractatione præcedentis sententiæ potest reconciliatio fieri vel sequi.

Ad secundum dicendum, quod pœnitentia uxoris debet inducere virum ut uxorem fornicantem non accuset, aut dimittat; sed tamen non potest ad hoc cogi, nec potest per pœnitentiam eum uxor ab accusatione repellere, quia cessante culpa et quantum ad actum, et quantum ad maculam, adhuc manet aliquid de reatu, et cessante reatu quoad Deum, adhuc manet reatus quoad pœnam humano judicio inferendam, quia homo non videt cor, sicut Deus.

Ad tertium dicendum, quod illud quod inducitur in favorem alicujus, non facit ei præjudicium. Unde cum divortium sit inductum in favorem viri, non aufert ei

jus petendi debitum, vel revocandi uxorem. Unde uxor tenetur ei reddere, et ad eum redire, si fuerit revocata, nisi de licentia ejus votum continentiæ emiserit.

Ad quartum dicendum, quod propter adulterium, quod vir prius innocens post divortium committit, secundum rigorem juris non debet cogi ad recipiendum uxorem adulteram; prius tamen secundum æquitatem juris judex ex officio suo debet eum monere, ut caveat periculo animæ ejus, et scandalo etiam aliorum; quamvis uxor non possit reconciliationem petere.

Ad quintum dicendum, quod si adulterium viri sit occultum, per hoc non aufertur jus excipiendi contra accusationem viri uxori adulteræ, quamvis desit sibi probatio; et ideo peccat vir divortium petens, et si post sententiam de divortio uxor petat debitum, aut reconciliationem, vir tenetur ad utrumque.

Conclusio. — Potest vir uxorem causa adulterii dimissam revocare si emendata pœnitentiam de peccato egerit : secus non potest, quemadmodum nec retinere a peccato desistere nolentem.

## QUÆSTIO LXIII.

### DE SECUNDIS NUPTIIS.

(In duos articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de secundis nuptiis.

Circa hoc quæruntur duo : 1° utrum sint licitæ; 2° utrum sint sacramentum.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum secundæ nuptiæ sint licitæ.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod secundæ nuptiæ non sint licitæ, quia judicium de re debet esse secundum veritatem. Dicit autem [1] Chrysostomus in *Oper. imperf. sup. Matth.*; *hom.* xxxii, circ. med., quod « secundum virum accipere est fornicatio secundum veritatem : quæ non est licita. Ergo nec secundum matrimonium.

2. Præterea, omne quod non est bonum, non est licitum. Sed Ambrosius [2] dicit quod « secumdum matrimonium non est bonum. » Ergo non est licitum.

3. Præterea, nullus arceri debet ne intersit illis quæ sunt honesta et licita. Sed sacerdotes arcentur, ne intersint secundis nuptiis, ut in *Littera* patet, IV *Sentent.*, dist. xlii. Ergo non sunt licitæ.

4. Præterea, nullus reportat pœnam nisi pro culpa. Sed pro secundis nuptiis aliquis reportat irregularitatis pœnam. Ergo non sunt licitæ.

Sed contra est quod Abraham legitur secundas nuptias contraxisse, Gen., xxv.

Præterea, I Timoth., v, 14, dicit Apostolus : *Volo* autem *juniores,* scilicet viduas, *nubere*, *filios procreare.* Ergo secundæ nuptiæ sunt licitæ.

Respondeo dicendum, quod vinculum matrimoniale non durat nisi usque ad mortem, ut patet Rom., vii; et ideo, moriente altero conjugum, vinculum matrimoniale cessat. Unde propter præcedens matrimonium non impeditur aliquis a secundo, mortuo conjuge. Et sic non solum secundæ, sed tertiæ, et sic deinceps nuptiæ sunt licitæ.

Ad primum ergo dicendum, quod Chrysostomus loquitur quantum ad causam, quæ aliquando solet ad secundas nuptias incitare, scilicet concupiscentiam quæ etiam ad fornicationem incitat.

Ad secundum dicendum, quod secundum matrimonium dicitur non esse bonum, non quia non sit licitum sed quia caret illo honore significationis, qui est in primis nuptiis, ut sit una unius, sicut est in Christo et Ecclesia.

Ad tertium dicendum, quod homines divinis dediti non solum ab illicitis, sed etiam ab illis quæ habent aliquam turpitudinis speciem, arcentur; et ideo etiam arcentur a secundis nuptiis, quia carent honestate quæ erat in primis.

Ad quartum dicendum, quod irregularitas non semper inducitur propter culpam, sed propter defectum sacramenti. Et ideo ratio non est ad propositum.

Conclusio. — Cum per mortem alterius conjugis vinculum matrimoniale tollatur, potest toties matrimonium contrahi, quoties alter conjugum mortuus est.

[1] *Opus imperfectum in Mathæum* Chrysostomo abjudicandum est.

[2] Implicite, *De viduis*, c. ix et xi, col. 263, t. 3.

## ARTICULUS II.

*Utrum secundum matrimonium sit sacramentum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod secundum matrimonium non sit sacramentum; qui enim iterat sacramentum facit ei injuriam. Sed nulli sacramento facienda est injuria. Ergo si secundum matrimonium esset sacramentum, nullo modo esset iterandum.

2. Præterea, in omni sacramento adhibetur aliqua benedictio. Sed in secundis nuptiis non adhibetur benedictio, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLII. Ergo non fit ibi aliquod sacramentum.

3. Præterea, significatio est de essentia sacramenti. Sed in secundo matrimonio non salvatur significatio matrimonii, quia non est una unius, sicut Christus et Ecclesia. Ergo non est sacramentum.

4. Præterea, unum sacramentum non impedit a susceptione alterius. Sed secundum matrimonium impedit a susceptione ordinum. Ergo non est sacramentum.

Sed contra, coitus in secundis nuptiis excusatur a peccato, sicut et in primis. Sed per tria bona matrimonii excusatur coitus matrimonialis, quæ sunt fides, proles et sacramentum. Ergo secundum matrimonium est sacramentum.

Præterea, ex secunda conjunctione viri ad mulierem non sacramentali non contrahitur irregularitas, sicut patet de fornicatione. Sed in secundis nuptiis contrahitur irregularitas. Ergo sunt sacramentales.

Respondeo dicendum, quod ubicumque inveniuntur illa quæ sunt de essentia sacramenti, ibi est verum sacramentum. Unde cum in secundis nuptiis inveniantur omnia quæ sunt de essentia sacramenti matrimonii, quia debita materia, quam facit personarum legitimitas et debita forma, scilicet expressio consensus interioris per verba de præsenti, constat quod etiam secundum matrimonium est sacramentum, sicut et primum.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc intelligitur de sacramento quod inducit perpetuum effectum; tunc enim si iteratur sacramentum, datur intelligi quod primum non fuit efficax; et sic fit primo injuria; sicut patet in omnibus sacramentis quæ imprimunt characterem. Sed illa sacramenta quæ habent effectum non perpetuum, possunt iterari sine injuria sacramenti, sicut patet de pœnitentia. Et quia vinculum matrimoniale tollitur per mortem, nulla fit injuria sacramento, si mulier post mortem viri iterato nubat.

Ad secundum dicendum, quod secundum matrimonium, quamvis in se consideratum sit perfectum sacramentum, tamen in ordine ad primum consideratum, habet aliquid de defectu sacramenti, quia non habet plenam significationem, cum non sit una unius, sicut est in matrimonio Christi et Ecclesiæ. Et ratione hujus defectus benedictio a secundis nuptiis subtrahitur. Sed hoc est intelligendum, quando secundæ nuptiæ sunt secundæ et ex parte viri et ex parte mulieris, vel ex parte mulieris tantum. Si enim virgo contrahat cum viro qui habuit aliam uxorem, nihilominus nuptiæ benedicuntur; salvatur enim aliquo modo significatio etiam in ordine ad primas nuptias, quia Christus etsi unam Ecclesiam sponsam habeat, habet tamen plures personas desponsatas in una Ecclesia. Sed anima non potest esse sponsa alterius quam Christi, quia alias cum dæmone fornicatur; nec est ibi matrimonium spirituale. Et propter hoc quando mulier secundo nubit, nuptiæ non benedicuntur propter defectum sacramenti.

Ad tertium dicendum, quod significatio perfecta invenitur in secundo matrimonio secundum se considerato; non autem si consideretur in ordine ad præcedens matrimonium, et sic habet defectum sacramenti.

Ad quartum dicendum, quod secundum matrimonium impedit sacramentum ordinis quantum ad id quod habet de defectu sacramenti accidentali vel extrinseco, et non inquantum est sacramentum.

CONCLUSIO. — Cum in secundo matrimonio, ea quæ sunt de esse sacramenti, scilicet persona legitima, tamquam materia, et expressio consensus per verba de præsenti, tamquam forma, reperiantur, ipsum esse verum sacramentum fatendum est.

## QUÆSTIO LXIV.

### DE ANNEXIS MATRIMONIO, ET PRIMO DE DEBITI REDDITIONE.

(In decem articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de annexis matrimonio: et primo de debiti redditione; secundo de pluralitate uxorum; tertio de bigamia; quarto de libello repudii; quinto de filiis illegitime natis.

Circa primum quæruntur decem: 1° utrum alter conjugum teneatur alteri debitum reddere; 2° utrum debeat aliquando reddere non poscenti; 3° utrum liceat mulieri menstruatæ petere debitum; 4° utrum mulier menstruata debeat reddere debitum petenti; 5° utrum vir et uxor in hoc sint æquales; 6° utrum unus sine consensu alterius possit votum emittere, per quod redditio debiti impediatur; 7° utrum tempus impediat debiti petitionem; 8° utrum petens tempore sacro peccet mortaliter; 9° utrum reddere teneatur tempore festivo; 10° utrum nuptiæ certis quibusdam temporibus interdici debeant.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum alter conjugum teneatur alteri ad redditionem debiti.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod alter conjugum non teneatur alteri ad redditionem debiti ex necessitate præcepti. Nullus enim prohibetur a sumptione eucharistiæ propter hoc quod præceptum implet. Sed ille qui uxori debitum reddit non potest carnes Agni edere, ut Hieronymus in *Littera*, IV, dist. XXXII, dicit. Ergo reddere debitum non est de necessitate præcepti.

2. Præterea, quilibet potest licite abstinere ab his quæ sunt sibi nociva in persona. Sed aliquando reddere debitum poscenti esset personæ nocivum, vel ratione infirmitatis, vel ratione solutionis jam factæ. Ergo videtur quod licite possit debitum poscenti negari.

3. Præterea, quicumque facit se impotentem ad faciendum id ad quod ex præcepto tenetur, peccat. Si ergo aliquis ex necessitate præcepti tenetur ad reddendum debitum, videtur quod peccet, si jejunando, vel alias corpus suum attenuando impotentem se reddat ad debiti solutionem, quod non videtur verum.

4. Præterea, matrimonium, secundum Philosophum lib. VIII *Ethic.*, cap. XII, ordinatur ad procreationem prolis et educationem, et iterum ad communicationem vitæ. Sed lepra est contra utrumque matrimonii finem, quia cum sit morbus contagiosus, mulier non tenetur cohabitare viro leproso; similiter etiam morbus ille frequenter transmittitur ad prolem. Ergo videtur quod viro leproso uxor debitum reddere non teneatur.

Sed contra, sicut servus est in potestate domini sui, ita et unus conjugum in potestate alterius, ut patet I Corinth., VII. Sed servus tenetur ex necessitate præcepti domino suo debitum servitutis reddere, ut patet Rom., XIII, 7, : *Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum*, etc. Ergo et unus conjugum ex necessitate præcepti tenetur alteri debitum reddere.

Præterea, matrimonium est ordinatum ad fornicationem vitandam, ut patet I Corinth., VII. Sed hoc non posset per matrimonium fieri, si unus alteri non teneretur debitum reddere, quando concupiscentia infestatur. Ergo reddere debitum est de necessitate præcepti.

Respondeo dicendum, quod matrimonium principaliter est institutum in officium naturæ. Et ideo in actu ipsius servandus est naturæ motus, secundum quem nutritiva non ministrat generativæ, nisi illud quod superfluit ad conservationem individui; quia hic est ordo naturalis, ut prius aliquid in seipso perficiatur, et postmodum alteri de perfectione sua communicet: et hic est etiam ordo charitatis, quæ naturam perficit. Et ideo cum uxor in viro potestatem non habeat nisi quantum ad generativam virtutem, non autem quantum ad ea quæ sunt de conservatione individui ordinata, vir tenetur uxori debitum reddere in his quæ ad generationem prolis spectant, salva tamen prius personæ incolumitate.

Ad primum ergo dicendum, quod aliquis implens aliquod præceptum potest reddi inhabilis ad aliquod sacrum officium exequendum; sicut judex qui hominem ad mortem condemnat, præceptum implens irregularis efficitur. Similiter etiam ille qui præceptum implens debitum solvit, redditur ineptus ad divina officia exequenda, non quod ille actus sit pec-

catum, sed ratione carnalitatis illius actus. Et sic, secundum quod Magister dicit, IV, dist. XXXII, Hieronymus loquitur tantum de ministris Ecclesiæ, non autem de aliis qui sunt suo judicio relinquendi; quia possunt et ex reverentia dimittere, et ex devotione sumere corpus Christi absque peccato.

Ad secundum dicendum, quod uxor non habet potestatem in corpus viri, nisi salva consistentia personæ ipsius, ut dictum est. Unde si ultra exigat non est petitio debiti, sed injusta exactio; et propter hoc vir non tenetur ei satisfacere.

Ad tertium dicendum, quod si aliquis reddatur impotens ad debitum solvendum ex causa ex matrimonio secuta, puta cum prius debitum reddidit, et est impotens ad debitum solvendum, ulterius mulier non habet jus petendi, et in petendo ulterius se magis meretricem quam conjugem exhibet. Si autem reddatur impotens ex alia causa; si illa est licita, sic iterum non tenetur, nec potest mulier exigere; si vero illicita est, tunc peccat; et peccatum uxoris si propter hoc in fornicationem labatur, aliquo modo sibi imputatur. Et ideo debet, quantum potest, dare operam ut uxor contineat.

Ad quartum dicendum, quod lepra solvit sponsalia, sed non matrimonium. Unde etiam uxor viro leproso tenetur reddere debitum; non tamen tenetur ei cohabitare; quia non ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequenti cohabitatione. Et quamvis generetur infirma proles, tamen melius est ei sic esse quam penitus non esse.

Conclusio. — Cum sacrum conjugium institutum sit ut vitetur fornicatio, ut liberis opera detur, tenentur conjuges ad debitum sibi mutuo reddendum, quatenus utriusque incolumitas id patitur; alioquin non debiti petitio sed injusta exactio est.

## ARTICULUS II.

*Utrum vir teneatur reddere debitum uxori non petenti.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non teneatur vir debitum reddere uxori non petenti. Præceptum enim affirmativum non obligat nisi ad tempus determinatum. Sed tempus determinatum solutionis debiti non potest esse nisi quando petitur. Ergo alias solvere non tenetur.

2. Præterea, de quolibet debemus præsumere meliora. Sed melius est etiam conjugibus continere quam matrimonio uti. Ergo nisi expresse debitum petat, debet vir præsumere quod ei placeat continere; et sic non tenetur debitum ei reddere.

3. Præterea, sicut uxor habet potestatem in virum, ita dominus in servum. Sed domino non tenetur servus servire, nisi quando sibi ab ipso imperatur. Ergo nec vir tenetur uxori reddere debitum, nisi quando ab ea exigitur.

4. Præterea, vir potest aliquando uxorem exigentem precibus avertere ne exigat. Ergo multo magis potest non reddere, si non exigat.

Sed contra, in redditione debiti medicamentum præstatur contra uxoris concupiscentiam. Sed medicus, cui infirmus est commissus, tenetur morbo ejus subvenire, etiamsi ipse non petat. Ergo vir uxori non petenti tenetur debitum reddere.

Præterea, prælatus tenetur correctionis remedium contra peccata subditorum adhibere, etiam eis contradicentibus. Sed redditio debiti est in viro ordinata contra peccata uxoris. Ergo tenetur vir uxori debitum reddere quandoque, etiam non petenti.

Respondeo dicendum, quod petere debitum contingit dupliciter: uno modo expresse, ut quando verbis invicem petunt; alio modo interpretative, quando scilicet vir percipit per aliqua signa quod uxor vellet sibi debitum reddi, sed propter verecundiam tacet; et ita etiamsi non expresse petat verbis debitum, tamen vir tenetur reddere quando aliqua signa in uxore apparent voluntatis reddendi debiti.

Ad primum ergo dicendum, quod tempus determinatum non est solum quando petitur, sed quando timetur ex aliquibus signis periculum, ad quod vitandum ordinatur debiti redditio, nisi tunc reddatur.

Ad secundum dicendum, quod vir potest talem præsumptionem habere de uxore, quando in ea contraria signa non videt; sed quando videt, esset stulta præsumptio.

Ad tertium dicendum, quod dominus non ita verecundatur a servo petere debitum servitutis, sicut uxor a viro debitum conjugii. Si tamen dominus non peteret vel propter ignorantiam, vel alia de causa, nihilominus servus teneretur

implere debitum, si periculum immineret. Hoc enim est *non ad oculum servire*, quod Apostolus servis mandat.

Ad quartum dicendum, quod non debet vir uxorem avertere ne petat debitum, nisi propter aliquam rationabilem causam; et tunc etiam non debet cum magna instantia averti, propter pericula imminentia.

CONCLUSIO. — Cum natura mulieres sint verecundæ, ita ut non audeant petere debitum a viris sibi præstari, tenetur vir etiam uxori non petenti debitum reddere, si aliquo signo id eam velle perceperit.

## ARTICULUS III.

### *Utrum liceat mulieri menstruatæ debitum (a) conjugale petere.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod liceat mulieri menstruatæ debitum conjugale petere. Sicut enim in lege mulier menstruata erat immunda, ita vir seminis fluxum patiens. Sed vir seminifluus potest debitum petere. Ergo pari ratione et mulier menstruata.

2. Præterea, major infirmitas est lepra quam passio menstruorum, et majorem ut videtur corruptionem causat in prole. Sed leprosa potest debitum petere. Ergo, etc.

3. Præterea, si menstruatæ non licet petere debitum hoc non est nisi ratione defectus quem [1] vitare tenetur in prole. Sed si mulier sit sterilis, non timetur talis defectus. Ergo videtur quod saltem sterilis menstruata possit petere.

Sed contra, Levit., XVIII: *Ad mulierem quæ patitur menstruum* * *non accedes*: ubi Augustinus, qu. LXIV *in Levit.*, col. 706, t. 3: « Cum sufficienter prohibuisset, hic etiam repetit ne forte in superioribus videretur figurative accipiendum. »

* Menstrua.

Præterea, Isaiæ, LXIV, 6: *Omnes justitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ*; ubi Hieronymus: « Tunc viri abstinere debent a mulieribus, quoniam concipiuntur membris damnati, cæci, claudi, leprosi; ut quia parentes non erubuerunt in conclavi commisceri, eorum peccata pateant cunctis; » et sic idem quod prius.

Respondeo dicendum, quod accedere ad menstruatam in lege prohibitum erat duplici ratione, tum propter immunditiam, tum propter nocumentum quod in prolem ex hujusmodi commixtione frequenter sequebatur. Et quoad primum, erat præceptum ceræmoniale. Sed quantum ad secundum erat morale. Quia cum matrimonium sit ad bonum prolis principaliter ordinatum, inordinatus [2] est omnis matrimonii usus quo bonum prolis impeditur. Et ideo hoc præceptum obligat etiam in nova lege propter secundam rationem; etsi non propter primam. Fluxus tamen menstruorum potest esse naturalis et innaturalis. Naturalis quidem, quem scilicet mulieres patiuntur temporibus determinatis, quando sunt sanæ. Innaturalis autem, quando inordinate ex aliqua infirmitate fluxum sanguinis patiuntur. In fluxu ergo menstruorum innaturali non est prohibitum ad mulierem menstruatam accedere maxime [3] in lege nova: tum propter infirmitatem, quia mulier in tali statu concipere non potest; tum quia talis fluxus est perpetuus et diuturnus; unde oporteret quod vir perpetuo abstineret. Sed quando naturaliter mulier patitur fluxus menstruorum, potest concipere; et iterum talis fluxus non durat nisi ad modicum tempus, unde prohibitum est ad talem accedere. Et similiter prohibitum est mulieri in tali fluxu debitum petere.

Ad primum ergo dicendum, quod fluxus seminis in viro ex infirmitate procedit, nec semen sic fluxum est aptum ad generationem. Et præterea talis passio non est perpetua vel duratura [4] sicut lepra; unde non est similis ratio.

Et per hoc solvitur etiam secundum.

Ad tertium dicendum, quod quamdiu mulier menstrua patitur, non potest esse certum eam esse sterilem. Quædam enim in juventute sunt steriles quæ processu temporis sunt fœcundæ, et e converso, ut dicit Philosophus in V *De animalibus*.

CONCLUSIO. — Non licet etiam nunc in lege nova mulieri menstrua patienti propter concipiendæ prolis periculum petere debitum conjugale.

[1] Parm.: « qui timetur. »
[2] Parm.: « ordinatus est... quo... intenditur. »
[3] Parm. omittit: « maxime. »
[4] Parm.: « talis passio est diuturna vel perpetua sicut lepra. » Sed hic agitur de passione menstruorum.

(a) Codex supplementi nec hunc articulum, nec sequentem habet. A quo fuerint additi nescimus.

## ARTICULUS IV.

*Utrum debeat sive licite possit mulier menstruata viro poscenti debitum conjugale reddere.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod mulier menstruata non debeat reddere debitum petenti. Levit. enim, xx, dicitur quod si aliquis ad menstruatam accesserit, uterque est morte puniendus. Ergo videtur quod tam reddens quam exigens debitum mortaliter peccet.

2. Præterea, Rom., I, 32 : *Non solum qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt digni sunt morte.* Sed exigens debitum scienter a menstruata mortaliter peccat. Ergo et mulier consentiens ei in redditione debiti.

3. Præterea, furioso non est gladius reddendus, ne se vel alium interficiat. Ergo eadem ratione nec uxor tempore menstruorum debet viro corpus suum exponere, ne spiritualiter occidat.

Sed contra est I Cor., VII, 4 : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Ergo petenti mulier etiam menstruata debet debitum reddere.

Præterea, mulier menstruata non debet esse viro peccandi occasio. Sed si viro petenti debitum ipsa non redderet, etiam tempore menstruorum, esset viro peccandi occasio; quia forte fornicaretur. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod circa hoc dixerunt quidam quod mulier menstruata, sicut non debet petere debitum, ita nec reddere. Sicut enim non teneretur reddere si infirmitatem haberet in propria persona, ex qua periculum ei immineret, ita nec tenetur reddere ad vitandum periculum prolis. Sed ista opinio videtur derogare matrimonio, per quod datur omnimoda potestas viro in corpus mulieris quantum ad matrimonialem actum. Nec est simile de infirmitate corporis prolis et periculo proprii corporis, quia si mulier infirmatur, certissimum est quod ex carnali actu periculum ei immineret, non autem ita certum est de prole, quæ forte nulla sequeretur. Et ideo alii dicunt quod mulieri menstruatæ nunquam licet petere debitum. Si tamen vir ejus petat, aut petit scienter aut ignoranter. Si scienter, tunc debet eum avertere precibus et monitis; tamen non ita efficaciter ut possit ei esse occasio in alias damnabiles corruptelas incidendi, si ad id pronus credatur. Si autem petit ignoranter, tunc mulier potest aliquam occasionem prætendere, vel infirmitatem allegare ne debitum reddat, nisi periculum viro timeatur. Tamen finaliter si vir non desistit a petitione, debet debitum reddere poscenti. Passionem vero suam non semper[1] est tutum indicare, ne forte vir ex hoc abominationem ad eam concipiat, nisi de viri prudentia præsumatur.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc intelligendum est quando uterque voluntarie consentit; non autem si mulier involuntaria et quasi coacta debitum reddat.

Ad secundum dicendum, quod cum consensus non sit nisi voluntatis, non intelligitur mulier consentire peccato viri, nisi voluntarium debitum reddat. Quando enim est involuntaria, magis patitur quam consentiat.

Ad tertium dicendum, quod gladius furioso esset reddendus quando majus periculum timeretur in non reddendo. Et similiter est in proposito.

Conclusio. — Mulier menstruata vitare debet quantum potest ne viro quantumcumque poscenti conjugale debitum reddat. Si tamen denegare sine periculo non possit propter incontinentiam viri, debet reddere.

## ARTICULUS V.

*Utrum vir et mulier sint in actu matrimoniali æquales.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et mulier non sint in actu matrimonii æquales. Agens enim est nobilius patiente, ut Augustinus dicit, XII *Super Genes. ad litt.*, cap. XVI, § 33, col. 467, t. 3. Sed in actu conjugali vir se habet ut agens, et femina ut patiens. Ergo non sunt in actu illo æquales.

2. Præterea, uxor non tenetur viro debitum reddere, nisi petat, vir autem tenetur, ut dictum est. Ergo non sunt pares in actu matrimonii.

3. Præterea, in matrimonio mulier propter virum facta est; ut patet Genes., II, 18 : *Faciamus ei adjutorium simile sibi.* Sed illud propter quod est alterum, semper est principale. Ergo, etc.

[1] Parm. omittit : « semper. »

4. Præterea, matrimonium principaliter ordinatur ad actum conjugalem. Sed in matrimonio vir est caput mulieris, ut patet I Cor., XI. Ergo non sunt æquales in actu prædicto.

Sed contra est quod dicitur I Cor., VII, 4 : *Vir sui corporis potestatem non habet*; et similiter dicitur de uxore. Ergo sunt æquales in actu matrimonii.

Præterea, matrimonium est relatio æquiparantiæ, cum sit conjunctio, ut dictum est. Ergo vir et uxor sunt æquales in actu matrimonii.

Respondeo dicendum, quod duplex est æqualitas, scilicet quantitatis et proportionis. Æqualitas quidem quantitatis est, quæ attenditur inter duas quantitates ejusdem mensuræ, sicut bicubiti ad bicubitum. Sed æqualitas proportionis est quæ attenditur inter duas proportiones ejusdem speciei, sicut dupli ad duplum. Loquendo ergo de prima æqualitate, vir et uxor non sunt æquales in matrimonio neque quantum ad actum conjugalem, in quo id quod nobilius est, viro debetur; neque quantum ad dispensationem domus, in qua uxor regitur, et vir regit. Sed quantum ad secundam æqualitatem sunt æquales in utroque; quia sicut tenetur vir uxori in actu conjugali et dispensatione domus, ad id quod viri est; ita uxor viro ad id quod uxoris est. Et secundum hoc dicitur in *Littera* , IV, dist. XXXII, quod sunt æquales in reddendo et petendo debitum.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis agere sit nobilius quam pati, tamen eadem est proportio patientis ad patiendum, et agentis ad agendum; et secundum hoc est ibi æqualitas proportionis.

Ad secundum dicendum, quod hoc est per accidens. Vir enim, uti nobiliorem partem habet in actu conjugali, naturaliter habet quod non ita erubescat petere debitum sicut uxor; et inde est quod uxor non tenetur reddere debitum non petenti viro, sicut vir uxori.

Ad tertium dicendum, quod ex hoc ostenditur quod non sunt æquales absolute, non autem quod non sint æquales secundum proportionem.

Ad quartum dicendum, quod quamvis caput sit principalius membrum, tamen sicut membra tenentur capiti in officio suo, ita caput membris in suo; et sic est ibi æqualitas proportionis.

Conclusio. — Sunt vir et uxor in actu conjugii æquales quantum ad æqualitatem proportionis : non autem quantum ad æqualitatem quantitatis.

## ARTICULUS VI.

*Utrum vir et uxor possint emittere votum contra debitum matrimonii sine mutuo consensu.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et uxor possint votum emittere contra debitum matrimonii sine mutuo consensu. Vir enim et uxor æqualiter obligantur ad debiti solutionem, ut dictum est.

2. Præterea, non est expectandus in aliquo voto consensus alterius, qui non potest sine peccato dissentire. Sed unus conjugum non potest sine peccato dissentire quin alter conjugum continentiam voveat vel simpliciter, vel ad tempus; quia impedire profectum spiritualem est peccatum in Spiritum sanctum. Ergo unus potest votum continentiæ simpliciter, vel ad tempus, sine consensu alterius vovere.

3. Præterea, sicut in actu matrimoniali requiritur debiti redditio, ita debiti petitio. Sed unus potest sine consensu alterius vovere quod debitum non petet, cum in hoc sit suæ potestatis. Ergo pari ratione quod debitum non reddat.

4. Præterea, nullus potest ex præcepto superioris cogi ad id quod non licet sibi simpliciter vovere et facere, quia in illicitis non est obediendum. Sed prælatus superior posset præcipere viro ut uxori ad tempus debitum non redderet, occupando eum in aliquo servitio. Ergo hoc etiam ipse posset per se facere, et vovere, per quod a debiti redditione impediretur.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., VII, 5 : *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.*

Præterea, nullus potest facere votum de alieno. Sed vir non habet potestatem sui corporis, sed uxor, I Corinth., VII, 4. Ergo sine ejus consensu non potest vir votum continentiæ facere vel simpliciter, vel ad tempus.

Respondeo dicendum, quod vovere voluntatis est, ut etiam ipsum nomen ostendit. Unde de illis tantum bonis potest esse votum quæ nostræ subjacent voluntati : qualia non sunt ea in quibus unus alteri tenetur. Et ideo in talibus

non potest aliquis votum emittere sine consensu ejus cui tenetur. Unde cum conjuges sibi invicem teneantur in redditione debiti, per quam continentia impeditur, non potest unus absque consensu alterius continentiam vovere; et si voverit, peccat, et non debet servare votum, sed agere pœnitentiam de voto male facto.

Ad primum ergo dicendum, quod satis probabile est quod uxor debeat velle continere ad tempus, pro subveniendo necessitati Ecclesiæ generalis. Et ideo in favorem negotiorum pro quibus crux ipsi datur, institutum est quod vir possit absque consensu uxoris crucem accipere; sicut etiam posset domino suo terreno, a quo feudum tenet, absque ejus consensu militare. Nec tamen omnino subtrahitur uxori jus suum, quia uxor potest eum sequi.

Nec est simile de uxore ad virum; quia cum vir debeat regere uxorem, et non e converso, magis tenetur uxor sequi virum quam e converso.

Et præterea, uxor cum majori periculo castitatis discurreret per terras quam vir; et cum minori Ecclesiæ utilitate. Et ideo uxor non potest hoc votum facere sine viri consensu.

Ad secundum dicendum, quod alter conjugum dissentiens voto continentiæ alterius non peccat, quia non dissentit, ut bonum illius impediat, sed ne sibi præjudicium generetur.

Ad tertium dicendum, quod circa hoc est duplex opinio; quidam enim dicunt quod unus absque consensu alterius potest vovere quod non petet debitum, non autem quod non reddet, quia in primo uterque est sui juris, sed non in secundo. Sed quia si alter nunquam peteret debitum, ex hoc alteri matrimonium nimis onerosum redderetur, dum oporteret unum semper confusionem debiti petendi subire; ideo alii probabilius dicunt quod neutrum potest unus sine consensu alterius vovere.

Ad quartum dicendum, quod sicut mulier accipit potestatem in corpore viri, salvo hoc in quo vir tenetur corpori suo, ita etiam salvo hoc in quo tenetur domino uo. Et ideo sicut uxor non potest debitum petere a viro contra salutem sui corporis; ita nec ad impediendum hoc in quo domino tenetur. Sed propter hoc non potest dominus prohibere quin debitum reddat.

Conclusio. — Cum conjuges sibi invicem teneantur in redditione debiti, non potest vir aut uxor absque mutuo consensu continentiam vovere.

## ARTICULUS VII.

*Utrum in diebus sacris impediatur petitio debiti.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod temporibus sacris non debeat aliquis impediri quin debitum petat. Tunc enim est subveniendum morbo, quando invalescit. Sed possibile est quod in die festo invalescat concupiscentia. Ergo tunc debet ei subveniri per debiti petitionem.

2. Præterea, non est alia ratio quare non sit petendum debitum in diebus festivis, nisi quia sunt orationi deputati. Sed in illis diebus sunt horæ determinatæ orationi. Ergo aliis horis licebit debitum petere.

Sed contra, sicut aliqua loca sunt sacra, quia deputata sunt sacris, ita aliqua tempora sunt sacra propter eamdem rationem. Sed in loco sacro non licet petere debitum. Ergo nec in tempore sacro.

Respondeo dicendum, quod actus matrimonialis, quamvis culpa careat, tamen quia rationem deprimit propter carnalem delectationem hominem reddit ineptum ad spiritualia. Et ideo in diebus in quibus spiritualibus præcipue est vacandum, non licet petere debitum.

Ad primum ergo dicendum, quod tempore illo possunt alia adhiberi ad concupiscentiam reprimendam, sicut oratio et multa hujusmodi, quæ adhibent etiam illi qui perpetuo continent.

Ad secundum dicendum, quod quamvis non teneatur omnibus horis orare, tamen tenetur tota die se conservare idoneum ad orandum.

Conclusio. — Cum actus matrimonialis, propter delectationem carnis reddat hominem ineptum ad spiritualia, non licet petere debitum actus matrimonii, diebus sacris.

## ARTICULUS VIII.

*Utrum petens debitum in tempore sacro mortaliter peccet.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod petens debitum in tempore sacro mortaliter peccet. Gregorius enim dicit

in I *Dialog.*, cap. x, col. 200, t. 3, quod mulier quæ nocte cognita est a viro, mane ad processionem veniens, a diabolo est arrepta. Sed hoc non esset, nisi mortaliter peccasset. Ergo, etc.

2. Præterea, quicumque facit contra præceptum divinum mortaliter peccat. Sed Dominus præcepit Exodi, xix, 15: *Ne appropinquetis uxoribus vestris*, quando scilicet erant legem accepturi. Ergo multo magis peccant mortaliter si tempore quo sacris novæ legis intendendum est, uxoribus viri commiscentur.

Sed contra, nulla circumstantia aggravat in infinitum. Sed indebitum tempus est circumstantia quædam. Ergo non aggravat in infinitum, ut faciat mortale quod alias esset veniale.

Respondeo dicendum, quod debitum petere in die festivo non est circumstantia trahens in aliam speciem peccati, unde non potest in infinitum aggravare. Et ideo non peccat mortaliter uxor, vel vir, si in die festivo debitum petat. Sed tamen gravius est peccatum, si sola delectationis causa petatur, quam si propter timorem quo quis sibi timet de lubrico carnis, debitum petat.

Ad primum ergo dicendum, quod non fuit punita mulier illa propter hoc quod debitum reddidit, sed quia postmodum se temere ad divina ingessit contra conscientiam.

Ad secundum dicendum, quod ex auctoritate illa non potest probari quod sit peccatum mortale, sed quod sit incongruum. Multa enim ad munditiam carnis pertinentia exigebantur de necessitate præcepti in veteri lege, quæ carnalibus dabatur; quæ in nova lege non exiguntur, quæ est lex spiritus.

Conclusio. — Non peccat mortaliter vir aut uxor si debitum diebus festis petat: si tamen hoc faciat sola delectationis causa, gravius peccat quam qui hoc facit ut sibi de lubrico carnis caveat.

## ARTICULUS IX.

### *Utrum unus conjux teneatur alteri debitum reddere in tempore festivo.*

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod etiam non teneatur tempore festivo reddere debitum, quia peccantes et consentientes pariter puniuntur, ut patet Rom., i. Sed ille qui reddit debitum, consentit petenti, qui peccat. Ergo et ipse peccat.

2. Præterea, ex præcepto affirmativo obligamur ad orandum, et ad aliquod tempus determinatum. Ergo pro tempore illo in quo quis orare tenetur, reddere debitum non debet, sicut nec eo tempore quo tenetur temporali domino ad speciale obsequium.

Sed contra est quod dicitur I Cor., vii, 5: *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus*, etc. Ergo quando conjux petit, reddendum est ei.

Respondeo dicendum, quod cum mulier habeat potestatem in corpore viri, quantum ad actum generationis spectat, et e converso, tenetur unus alteri debitum reddere quocumque tempore et quacumque hora, salva debita honestate, quæ in talibus exigitur, quia non oportet quod statim in publico reddat debitum.

Ad primum ergo dicendum, quod ille, quantum in se est, non consentit, sed id quod ab eo exigitur, invitus et cum dolore reddit; et ideo non peccat. Hoc enim est propter lubricum carnis divinitus ordinatum ut semper petenti debitum reddatur, ne aliqua occasio peccandi detur.

Ad secundum dicendum, quod non est aliqua hora ita determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis. Et ideo objectio non cogit.

Conclusio. — Ne propter carnis lubricum aliqua peccati detur occasio, tenentur conjuges, etiam diebus festis et quacumque hora sibi mutuo debitum reddere, salva tamen honestate.

## ARTICULUS X (*a*).

### *Utrum nuptiæ certis quibusdam temporibus interdici debeant.*

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod nuptiæ non sint interdicendæ certis temporibus. Quia matrimonium sacramentum est. Sed in illis temporibus non interdicitur celebratio aliorum sacramentorum. Ergo nec celebratio matrimonii.

2. Præterea, magis incompetens est in diebus festis petitio debiti quam celebratio nuptiarum. Sed in diebus illis potest debitum peti. Ergo et nuptiæ celebrari.

3. Præterea, matrimonia quæ fiunt contra statutum Ecclesiæ debent separari.

(*a*) Articulus iste desideratur in codice supplementi.

Sed non separantur, si fiant nuptiæ in talibus temporibus. Ergo non debet esse prohibitum per Ecclesiæ statuta.

Sed contra hoc est quod dicitur Eccles., III, 5: *Tempus amplexandi et tempus longe fieri ab amplexibus.*

Respondeo dicendum, quod quando novæ sponsæ traducuntur, animæ conjugum magis ex ipsa novitate ad curam carnalium occupantur; et ideo in nuptiis consueverunt signa multæ lætitiæ dissolutæ ostendi. Et propter hoc illis temporibus in quibus homines præcipue debent se ad spiritualia elevare, prohibitum est nuptias celebrari. Hoc autem est ab Adventu usque ad Epiphaniam propter communionem, quæ secundum antiquos Canones in Nativitate fieri convenienter solet [1], et a Septuagesima usque ad Octavas Paschæ propter communionem Paschalem; et a tribus diebus ante Ascensionem usque ad Octavas Pentecostes propter præparationem ad communionem illo tempore sumendam.

Ad primum ergo dicendum, quod celebratio matrimonii habet aliquam mundanam lætitiam et carnalem adjunctam, quod non est de aliis sacramentis. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod non fit tanta discretio animorum in redditione vel petitione debiti, sicut in celebratione nuptiarum. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod cum tempus non sit de essentia matrimonii, si in tempore indebito contrahatur, nihilominus verum est sacramentum; nec separatur matrimonium simpliciter, sed ad tempus, ut pœnitentiam agant de hoc quod statutum Ecclesiæ sunt transgressi. Et sic est intelligendum quod Magister dicit in *Littera*, IV *Sentent.*, dist. XXXIII [2].

CONCLUSIO. — Recte certis quibusdam temporibus propter devotionem sive reverentiam specialem nuptias Ecclesia fieri prohibuit.

## QUÆSTIO LXV.

### DE PLURALITATE UXORUM.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de pluralitate uxorum. Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum habere plures uxores sit contra legem naturæ; 2° utrum aliquando fuerit licitum ; 3° utrum habere concubinam sit contra legem naturæ; 4° utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale; 5° utrum aliquando licitum fuerit habere concubinam.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum habere plures uxores sit contra legem naturæ.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod habere plures uxores non sit contra legem naturæ. Consuetudo enim legi naturali non præjudicat. Sed habere plures uxores « peccatum non erat, quando mos erat » ut dicit Augustinus, lib. *De bono conjug.*, cap. XVII, § 20, col. 387, t. 6, et habetur in *Littera*, IV, dist. XXXIII. Ergo habere plures uxores non est contra legem naturæ.

2. Præterea, quicumque facit contra legem naturæ, facit contra præceptum; quia sicut lex scripta habet sua præcepta, ita et lex naturæ. Sed Augustinus dicit, lib. XVI *De civit. Dei*, cap. XXXVIII, § 3, col. 517, t. 7, quod habere plures uxores « non erat contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. » Ergo habere plures uxores non est contra legem naturæ.

3. Præterea, matrimonium principaliter ordinatur ad prolis procreationem. Sed unus potest ex pluribus prolem accipere, plures fecundando. Ergo non est contra legem naturæ habere plures uxores.

4. Præterea, « jus naturale est quod natura omnia animalia docuit, » ut in principio *Digestorum* dicitur, l. I, ff. *De just. et jure.* Sed natura non docuit hoc omnia animalia, quod sit tantum una unius, cum unus mas in multis animalibus pluribus feminis conjungatur. Ergo non est contra legem naturæ habere plures uxores.

5. Præterea, secundum Philosophum, XV *De animal.*, cap. XXI et XXII, in generatione prolis mas se habet ad feminam sicut agens ad patiens, et artifex ad materiam. Sed non est contra ordinem naturæ quod unum agens in plura patientia agat, aut unus artifex ex diversis materiis operetur. Ergo nec est contra legem na-

[1] Ut III parte, qu. LXXX notatum est.

[2] Parm. addit. : « Nempe quod si prædictis temporibus factum fuerit matrimonium sive nuptiæ celebratæ, qui hoc fecerint, « separentur. » Nec a seipso dicit, sed a canonico statuto refert; puta ex Concilio Ilerdensi sic in *Decretis* concludente ut supra, causa XXXIII, qu. IV, cap. « Non oportet. »

turæ quod unus vir plures uxores habeat.

6. Sed contra, illud præcipue videtur esse de jure naturali quod homini in institutione humanæ naturæ inditum est. Sed quod sit una unius, in ipsa institutione humanæ naturæ est ei inditum, ut patet Genes., II, 24 : *Erunt duo in carne una.* Ergo est de lege naturæ.

7. Præterea, contra legem naturæ est quod homo se ad impossibile obliget, et ut quod uni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum una uxore, sui corporis potestatem ei tradit, ut necesse sit ei reddere debitum, cum petierit. Ergo contra legem naturæ est quod postea alteri potestatem sui corporis tradat, quia non posset simul utrique reddere debitum, si simul peterent.

8. Præterea, de lege naturæ est : « Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. » Sed vir nullo modo vellet quod uxor alium virum haberet. Ergo contra legem naturæ faceret, si uxorem aliam superduceret.

9. Præterea, quicquid est contra naturale desiderium, est contra legem naturæ. Sed zelus viri ad uxorem et uxoris ad virum naturalis est, quia in omnibus invenitur. Ergo cum zelus sit « amor non patiens consortium in amato, » videtur quod contra legem naturæ sit quod plures uxores habeant unum virum.

Respondeo dicendum, quod omnibus rebus naturalibus insunt quædam principia quibus non solum operationes proprias efficere possint, sed quibus etiam eas convenientes fini suo reddant ; sive sint actiones quæ consequantur rem aliquam ex natura sui generis, sive ex natura speciei, ut magneti competit ferri deorsum ex natura sui generis, et attrahere ex natura suæ speciei.

Sicut autem in rebus agentibus ex necessitate naturæ principia actionum sunt ipsæ formæ, a quibus operationes propriæ prodeunt convenientes fini, ita in his quæ cognitionem participant, principia agendi sunt cognitio et appetitus. Unde oportet quod in vi cognitiva sit naturalis conceptio, et in vi appetitiva naturalis inclinatio, quibus operatio conveniens generis sive speciei reddatur competens fini. Sed quia homo inter cætera animalia rationem finis cognoscit, et proportionem operationis ad finem, ideo naturalis conceptio est ei indita, qua dirigitur ad operandum convenienter, quæ « lex naturalis » vel « jus naturale » dicitur, in cæteris autem animalibus « æstimatio naturalis » vocatur. Bruta enim ex vi naturæ impelluntur ad agendum convenientes actiones, magis quam regulentur, quasi proprio arbitrio agentia. Lex ergo naturalis nihil aliud est quam conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur ad convenienter agendum in actionibus propriis, sive competant eis ex natura generis, ut generare, comedere, et hujusmodi ; sive ex natura speciei, ut ratiocinari et hujusmodi. Omne autem illud quod actionem inconvenientem reddit fini, quem natura ex opere aliquo intendit, contra legem naturæ esse dicitur. Potest autem actio esse non conveniens fini vel principali, vel secundario ; et sive sic, sive sic, hoc contingit dupliciter. Uno modo ex aliquo quod omnino impedit finem, ut nimia superfluitas, aut defectus comestionis, impedit salutem corporis, quasi principalem finem comestionis, et bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius comestionis. Alio modo ex aliquo quod facit difficilem, aut minus decentem, perventionem ad finem principalem, vel secundarium ; sicut inordinata comestio quantum ad tempus indebitum. Si ergo actio sit inconveniens fini, quasi omnino prohibens finem principalem, directe per legem naturæ prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ sunt in operabilibus sicut communes animi conceptiones in speculativis. Si autem sit incompetens fini secundario quocumque modo, aut etiam principali ut faciens difficilem, vel minus congruam perventionem ad ipsum, prohibetur non quidem primis præceptis legis naturæ, sed secundis, quæ ex primis derivantur ; sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis fidem habent ; et sic dicta actio contra legem naturæ esse dicitur. Matrimonium ergo habet pro fine principali prolis procreationem et educationem, qui quidem finis competit homini secundum naturam sui generis, unde et aliis animalibus est communis, ut dicitur in VIII *Ethic.*, cap. XII, a med., et sic bonum matrimonii assignatur proles. Sed pro fine secundario, ut dicit Philosophus, ibid., habet in hominibus solis communicationem operum quæ sunt necessaria in vita, ut supra dictum est. Et secundum hoc fidem sibi invicem debent, quæ est unum de bonis matrimonii. Habet ulterius alium finem, inquantum inter fideles est, scilicet significationem Christi et Ecclesiæ ; et sic bo-

num matrimonii dicitur « sacramentum. » Unde primus finis respondet matrimonio hominis, inquantum est animal; secundus inquantum est homo ; tertius, inquantum est fidelis. Pluralitas ergo uxorum neque totaliter tollit, neque aliqualiter impedit matrimonii primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus fecundandis, et educandis filiis ex eis natis. Sed secundarium finem etsi non totaliter tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur ; cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, et etiam quia communicatio plurium in uno officio causat litem ; sicut figuli corrixantur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri. Tertium autem finem totaliter tollit, eo quod sicut Christus est unus, ita et Ecclesia una. Et ideo patet ex dictis quod pluralitas uxorum quodammodo est contra legem naturæ, et quodammodo non (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod consuetudo non præjudicat legi naturæ quantum ad prima præcepta ipsius, quæ sunt quasi communes animi conceptiones in speculativis. Sed ea quæ ex istis trahuntur, ut conclusiones, consuetudo auget, ut Tullius dicit in II *Rhet.*, scilicet de Invent., aliquant. ante fin., et similiter etiam minuit. Et hujusmodi est præceptum legis naturæ de unitate uxoris.

Ad secundum dicendum quod, sicut Tullius dicit ibid., « res a natura profectas et a consuetudine approbatas legum metus et religio sanxit. » Unde patet quod illa quæ lex naturalis dictat, quasi ex principiis primis legis naturæ derivata, non habent vim coactivam per modum præcepti absolute, nisi postquam lege divina et humana sancita sunt. Et hoc est quod dicit Augustinus quod non faciebant contra legis præcepta, quia nulla lege erat prohibitum.

Ad tertium patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum, quod jus naturale multipliciter accipitur. Primo enim aliquod jus dicitur naturale ex principio, quia a natura est inditum; et sic definit Tullius, in II *Rhetor.*, loc cit., dicens : « Jus naturale est quod non opinio genuit, sed vis quædam innata inseruit. » Et quia etiam in rebus naturalibus dicuntur aliqui motus naturales, non quod sint ex principio intrinseco, sed quia sunt a principio superiori movente, sicut motus qui sunt in elementis ex impressione corporum cælestium, naturales dicuntur, ut Commentator dicit in III *De cælo et mundo*, comment. 28 ; ideo ea quæ sunt de jure divino, dicuntur esse de jure naturali, cum sint ex impressione et infusione superioris principii, scilicet Dei. Et sic accipitur ab Isidoro [1], qui dicit quod « jus naturale est quod in lege et in Evangelio continetur. » Tertio dicitur jus naturale non solum a principio, sed a materia, quia de naturalibus est. Et quia natura contra rationem dividitur, a qua homo est homo, ideo strictissimo modo accipiendo jus naturale, illa quæ ad homines tantum pertinent, si sint de dictamine naturalis rationis, non dicuntur esse de jure naturali, sed illa tantum quæ naturalis ratio dictat de his quæ sunt homini aliisque communia. Et sic datur dicta definitio, scilicet : « Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit. » Pluralitas ergo uxorum, quamvis non sit contra jus naturale tertio modo acceptum, est tamen contra jus naturale secundo modo acceptum quia jure divino prohibetur, et etiam contra jus naturale primo modo acceptum, ut ex dictis patet, quo [2] natura dictat hoc cuilibet animali secundum modum convenientem speciei suæ. Unde etiam quædam animalia, in quibus ad educationem prolis requiritur sollicitudo utriusque, scilicet maris et feminæ, naturali instinctu servant conjunctionem unius ad unum; sicut patet in turture et columba, et hujusmodi.

Sed quia rationes inductæ in contrarium videntur ostendere quod pluralitas uxorum sit contra prima principia legis naturæ, ideo ad eas respondendum est.

Et dicendum ad sextum, quod natura humana absque omni defectu instituta est; et ideo non solum sunt indita ei illa sine quibus matrimonii finis principalis esse non potest, sed etiam illa sine quibus secundarius finis matrimonii sine

[1] Legitur apud Gratianum in initio *Decreti*, col. 29.

[2] Parm. : « quia. »

(*a*) Secundum Aureolum, habere plures uxores est contra primarium jus naturæ, et nullo modo potest ibi dispensatio cadere. Secundum Durandum, ratio quod pluralitas uxorum impedit finem secundarium matrimonii, qui est pax in familia, non valet, quia hunc finem impedit pluralitas non per se, sed per accidens.

difficultate haberi non posset : et hoc modo sufficit homini in ipsa sui institutione habere unam uxorem, ut dictum est.

Ad septimum dicendum, quod vir per matrimonium non dat sui corporis potestatem uxori quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa quæ matrimonium requirit. Non autem requirit matrimonium ut quolibet tempore uxori petenti vir debitum reddat, quantum ad id ad quod matrimonium principaliter est institutum, scilicet ad bonum prolis, sed quantum sufficit ad imprægnationem. Requirit autem hoc matrimonium, inquantum est ad remedium institutum, quod est secundarius ipsius finis, ut quolibet tempore debitum petenti reddatur. Et sic patet quod accipiens plures uxores non se obligat ad impossibile, considerato principali fine matrimonii. Et ideo pluralitas uxorum non est contra prima præcepta legis naturæ.

Ad octavum dicendum, quod illud præceptum legis naturæ : « Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, » debet intelligi eadem proportione servata. Non enim si prælatus non vult sibi resisti a subdito, ipse subdito resistere non debet. Et ideo non oportet ex vi illius præcepti quod sicut vir non vult quod uxor sua habeat alium virum, ipse non habeat aliam uxorem, quia unum virum habere plures uxores, non est contra prima præcepta legis naturæ, ut dictum est. Sed unam uxorem habere plures viros, est contra prima præcepta legis naturæ, eo quod per hoc, quantum ad aliquid, totaliter tollitur, et, quantum ad aliquid, impeditur bonum prolis quod est principalis matrimonii finis. In bono enim prolis intelligitur non solum procreatio, sed etiam educatio. Ipsa enim procreatio prolis etsi non totaliter tollatur, quia contingit post imprægnationem primam iterum mulierem imprægnari, ut dicitur VII *De animal.*, cap. IV, ad fin., tamen multum impeditur, quia vix potest accidere quin corruptio accidat quantum ad utrumque fetum, vel quantum ad alterum. Sed educatio totaliter tollitur, quia ex hoc quod una mulier plures maritos haberet, sequeretur incertitudo prolis respectu patris, cujus cura necessaria est in educando. Et ideo nulla lege, vel consuetudine est permissum, unam mulierem nubere plures viros, sicut e converso.

Ad nonum dicendum, quod naturalis inclinatio in appetitiva sequitur naturalem conceptionem in cognitione. Et quia non ita est contra conceptionem naturalem quod vir habeat plures uxores, sicut quod uxor habeat plures viros, ideo affectus uxoris non tantum refugit consortium in viro, sicut e converso. Et ideo tam in hominibus quam in aliis animalibus invenitur major zelus maris ad feminam, quam e converso.

Conclusio. — Cum sicuti Christus, ita et Ecclesia una sit, quantum ad significationem conjunctionis Christi et Ecclesiæ, et quantum ad conjunctionem operum inter virum et uxorem attinet, contra legem naturæ est, virum plures habere uxores : quantum vero spectat ad prolis procreationem et educationem, pluralitas uxorum non est contra jus naturæ.

## ARTICULUS II.

### *Utrum aliquando licitum fuerit habere plures uxores.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod habere plures uxores non potuerit esse aliquando licitum, quia secundum Philosophum, in V *Ethic.*, cap. VII, in princip., « jus naturale semper et ubique habet potestatem eamdem. » Sed jure naturali prohibetur pluralitas uxorum, ut ex dictis patet. Ergo sicut modo non licet, ita nunquam licuit.

2. Præterea, si aliquando licuit, hoc non fuit nisi quia vel per se licitum erat, vel per aliquam dispensationem : si primo modo, sic etiam nunc licitum esset; si secundo modo, hoc esse non potest, quia, secundum Augustinum,[1] lib. XXVI *Contra Faust.*, cap. III, col. 480, t. 8, « Deus cum sit naturæ conditor, non facit aliquid contra rationes quas naturæ inseruit. » Cum ergo naturæ nostræ Deus inseruerit quod sit una unius, videtur quod ipse contra hoc nunquam dispensaverit.

3. Præterea, si aliquid est licitum ex dispensatione, hoc non licet nisi illis quibus dispensatio fit. Non autem legitur aliqua dispensatio communis in lege cum omnibus facta. Cum ergo omnes communiter qui volebant plures uxores acciperent in veteri Testamento, nec ex hoc reprehendantur a lege, vel a prophetis,

[1] Brevius in Augustini textu. Vide etiam VI *De Genesi ad litteram*, c. XV, etc., col. 349, t. 3.

non videtur quod fuerit ex dispensatione licitum.

4. Præterea, ubi est eadem causa dispensationis, debet eadem dispensatio fieri. Sed causa dispensationis non potest alia poni quam multiplicatio prolis ad cultum Dei, quæ etiam nunc necessaria est. Ergo adhuc talis dispensatio duraret, præcipue cum non legatur revocata.

5. Præterea, in dispensatione non debet prætermitti majus bonum propter minus bonum. Sed fides et sacramentum, quæ non videntur posse servari in matrimonio quo unus pluribus uxoribus conjungitur, sunt meliora quam prolis multiplicatio. Ergo intuitu hujus multiplicationis dispensatio prædicta fieri non debuisset.

Sed contra, ad Galat., III, 19, dicitur quod lex propter prævaricatores posita est, ut scilicet eos prohiberet. Sed lex vetus facit mentionem de pluralitate uxorum sine aliqua ejus prohibitione, ut patet Deuter., XXI, 15 : *Si habuerit homo duas uxores*, etc. Ergo habendo duas uxores non erant prævaricatores, et ita erat licitum.

Præterea, hoc idem videtur exemplo ex sanctis patribus, qui plures leguntur habuisse uxores, cum Deo essent acceptissimi, sicut Jacob, et David, et plures alii. Ergo aliquando fuit licitum.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, pluralitas uxorum esse dicitur contra legem naturæ, non quantum ad prima præcepta ejus, sed quantum ad secunda, quæ quasi conclusiones a primis præceptis derivantur. Sed quia actus humanos variari oportet secundum diversas conditiones personarum, et temporum, et aliarum circumstantiarum, ideo conclusiones prædictæ a primis legis naturæ præceptis non procedunt, ut semper efficaciam habentes, sed in majori parte; talis est enim tota materia moralis, ut patet per Philosophum, in lib. I *Ethic.*, cap. III, in princ., et cap. VII, ad fin. Et ideo ubi eorum efficacia deficit, licite ea prætermitti possunt. Sed quia non est facile determinare hujusmodi varietates, ideo illi ex cujus auctoritate lex efficaciam habet, reservatur ut licentiam præbeat legem prætermittendi in illis casibus ad quos legis efficacia non extendere se debet, et talis licentia dispensatio dicitur. Lex autem de unitate uxoris non est humanitus, sed divinitus instituta; nec unquam verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa, sicut et alia quæ ad legem naturæ qualitercumque pertinent. Et ideo in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quæ quidem principaliter patribus sanctis facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore quo oportebat prædictum naturæ præceptum prætermitti, ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ. Semper enim principalior finis magis observandus est quam secundarius. Unde cum bonum prolis sit principalis matrimonii finis, ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit negligi ad tempus impedimentum quod posset in secundariis finibus evenire : ad quod removendum præceptum prohibens pluralitatem uxorum ordinatur, ut ex dictis patet.

Ad primum ergo dicendum, quod jus naturale semper et ubique, quantum est de se, habet eamdem potentiam ; sed per accidens, propter aliquod impedimentum, quandoque et alicubi potest variari, sicut ibidem Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Semper enim et ubique dextra est melior quam sinistra secundum naturam, sed per aliquod accidens contingit aliquem esse ambidextrum, quia natura nostra variabilis est ; et similiter est etiam de naturali justo, ut ibidem Philosophus dicit.

Ad secundum dicendum, quod in Decretali quadam *De divortiis*, cap. «Gaudemus,» dicitur quod nunquam licuit plures habere uxores sine dispensatione per divinam inspirationem habita. Nec tamen talis dispensatio datur contra rationes quas Deus naturæ inseruit, sed præter eas, quia rationes illæ non sunt ordinatæ ad semper, sed ut in pluribus, ut dictum est. Sicut etiam non est contra naturam quando aliqua accidunt in rebus naturalibus miraculose præter ea quæ frequenter solent evenire.

Ad tertium dicendum, quod qualis est lex, talis esse debet dispensatio legis. Unde quia lex naturæ est cordibus impressa, non oportuit dispensationem eorum quæ ad legem naturæ pertinent lege scripta dari, sed per internam inspirationem fieri.

Ad quartum dicendum, quod veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ Christi, per quam cultus Dei in omnes gentes spirituali propagatione diffusus est. Et ideo non est eadem ratio dispensationis quæ erat ante Christi adventum,

quando cultus Dei carnali propagatione multiplicabatur et conservabatur.

Ad quintum dicendum, quod proles, secundum quod est bonum matrimonii, includit fidem ad Deum servandam, quia secundum quod proles expectatur ad cultum Dei educanda, ponitur matrimonii bonum. Fides autem ad Deum servanda est potior quam fides uxori servanda, quæ ponitur bonum matrimonii, et quam significatio, quæ pertinet ad sacramentum, quia significatio ad fidei cognitionem ordinatur. Et ideo non est inconveniens, si propter bonum prolis aliquid detrahitur aliis duobus bonis.

Nec tamen omnino tolluntur, quia et fides manet ad plures, et sacramentum aliquo modo; quia quamvis non significaretur conjunctio Christi ad Ecclesiam, in quantum est una, significabatur tamen per pluralitatem uxorum distinctio graduum in Ecclesia; quæ quidem non solum est in Ecclesia militante, sed etiam in triumphante. Et ideo illorum matrimonia aliquo modo significabant conjunctionem Christi ad Ecclesiam, non solum militantem, ut quidam dicunt, sed etiam triumphantem, in qua sunt diversæ mansiones.

Conclusio. — Polygamia olim licita fuit antiquis patribus et aliis, propter finem prolis multiplicandæ ad cultum Dei.

## ARTICULUS III.

### *Utrum habere concubinam sit contra legem naturæ.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod habere concubinam non sit contra legem naturæ. Legis enim cæremonialia non sunt de lege naturæ. Sed fornicatio prohibetur, Actuum XV, inter alia cæremonialia legis, quæ ad tempus credentibus ex gentibus imponebatur. Ergo fornicatio simplex, quæ est accessus ad concubinam non est contra legem naturæ.

2. Præterea, jus positivum a naturali jure profectum est, ut Tullius dicit, lib. II *De invent.*, ante fin. Sed secundum jus positivum fornicatio simplex non prohibebatur; imo potius in pœnam secundum antiquas leges mulieres lupanaribus tradendæ condemnabantur. Ergo habere concubinam non est contra legem naturæ.

3. Præterea, naturalis lex non prohibuit quin illud quod datur simpliciter, possit dari ad tempus, et secundum quid. Sed una mulier soluta potest dare viro soluto in perpetuum sui corporis potestatem, ut ea utatur licite cum voluerit. Ergo non est contra legem naturæ, si dederit ei potestatem sui corporis ad horam.

4. Præterea, quicumque re sua utitur ut vult, nemini facit injuriam. Sed ancilla est res domini. Ergo si dominus ea utatur ad libitum, nulli facit injuriam; et ita habere concubinam non est contra legem naturæ.

5. Præterea, quilibet potest alteri dare quod suum est. Sed uxor habet potestatem in corpore viri, ut patet I Corinth. VII. Ergo si uxor velit, vir poterit alteri mulieri conjungi sine peccato.

Sed contra, secundum omnes leges, filii qui de concubina nascuntur, sunt vituperabiles. Sed hoc non esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Ergo habere concubinam est contra legem naturæ.

Præterea, matrimonium est naturale, sicut dictum est. Sed hoc non esset, si sine præjudicio legis naturæ homo posset conjungi mulieri præter matrimonium. Ergo contra legem naturæ est concubinam habere.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, illa actio dicitur esse contra legem naturæ, quæ non est conveniens fini debito quem natura intendit, sive quia non ordinatur in ipsum per actionem agentis, sive quia de se est improportionata illi fini. Finis autem quem natura ex concubitu intendit, est proles procreanda et educanda; et ut hoc bonum quæreretur, posuit delectationem in concubitu, ut Constantinus[1] dicit. Quicumque ergo concubitu utitur propter delectationem quæ in ipso est, non referendo in finem a natura intentum, contra naturam facit; et similiter etiam nisi sit talis concubitus qui ad illum finem convenienter ordinari possit. Et quia res a fine ut plurimum nominantur tamquam a potiori, sicut conjunctio matrimonii a prolis bono nomen accepit quod per matrimonium principaliter quæritur, ita concubinæ nomen illam conjunctionem exprimit

[1] Editiones et Codices « Constantinus, » absque ullo loci indice. Nicolaï restituendum « Augustinum » existimavit, ex quo tamen valde implicite colligitur in lib. I *De nuptiis et concup.*, cap. XIII, etc., col. 418, t. 10.

qua solus concubitus propter seipsum quæritur. Et si etiam aliquis quandoque ex tali concubitus prolem quærat, non tamen est conveniens ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur ipsius procreatio, per quam proles esse accipit, sed etiam educatio et instructio, per quam accipit nutrimentum et disciplinam a parentibus; in quibus tribus parentes proli tenentur, secundum Philosophum VIII *Ethic.*, cap. XI, et XII. Cum autem educatio et instructio prolis a parentibus debeantur per longum tempus, exigit lex naturæ ut pater et mater in longum tempus commaneant, ad subveniendum communiter proli. Unde et aves, quæ communiter pullos nutriunt, ante completam nutritionem non separantur a mutua societate, quæ incipit in concumbendo. Hæc autem obligatio ad commanendum feminam marito matrimonium facit. Et ideo patet quod accedere ad mulierem non junctam sibi matrimonio, quæ concubina vocatur, est contra legem naturæ.

Ad primum ergo dicendum, quod in gentibus, quantum ad multa, lex naturæ offuscata erat: unde accedere ad concubinam malum non reputabant; sed passim fornicatione, quasi re licita, utebantur, sicut et aliis quæ erant contra cæremonias Judæorum, quamvis non essent contra legem naturæ. Et ideo apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter discretionem quæ erat in utroque inter Judæos et gentiles.

Ad secundum dicendum, quod ex prædicta obscuritate scilicet in quam ceciderunt gentiles, Deo debitam gloriam non reddentes, ut dicitur Rom., I, lex illa processit, et non ex instinctu legis naturæ. Unde prævalente christiana religione, lex illa extirpata est.

Ad tertium dicendum, quod in aliquibus sicut nullum inconveniens sequitur, si rem aliquam quam quis in potestate habet, alteri simpliciter tradat, ita etiam nec si tradat ad tempus : et sic neutrum est contra legem naturæ. Ita autem non est in proposito, et ideo ratio non sequitur.

Ad quartum dicendum, quod injuria justitiæ opponitur. Lex autem naturalis non solum prohibet injustitiam, sed etiam opposita omnium virtutum; sicut contra legem naturæ est quod aliquis immoderate comedat, quamvis talis rebus utens suis nulli injuriam faciat.

Et præterea ancilla, quamvis sit res domini ad obsequium, non est tamen res ipsius ad concubitum.

Et iterum interest qualiter quisque re sua utatur. Facit enim talis injuriam proli procreandæ, ad cujus bonum non sufficienter talis conjunctio ordinatur, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod mulier habet potestatem in corpore viri non simpliciter quantum ad omnia, sed solum quantum ad matrimonium, et ideo non potest contra bonum matrimonii corpus viri alteri præbere [2].

Conclusio. — Cum non propter delectationem sed propter finem a natura intentum, prolis scilicet procreationem et educationem, concubitu utendum sit, et præcipuus appetendæ concubinæ finis sit coitus atque delectatio, concubinam habere contra legem naturæ esse perspicuum est.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod accedere ad concubinam non sit peccatum mortale. Majus enim peccatum est mendacium quam fornicatio simplex, quod patet ex hoc quod Judas, qui fornicationem non horruit cum Thamar committere, recusavit mendacium, dicens : *Certe mendacii arguere nos non poterit* *, Gen., XXXVIII, 23. Sed mendacium non est semper peccatum mortale. Ergo neque fornicatio simplex. * *Non potest.*

2. Præterea, peccatum mortale morte puniri debet. Sed lex vetus non puniebat concubitum concubinæ morte nisi in aliquo casu, ut patet Deuteron., XXII. Ergo non est peccatum mortale.

3. Præterea, secundum Gregorium, lib. XXXIII *Moral.*, cap. XII, § 25, col. 688, t. 2, peccata carnalia sunt minoris culpæ quam spiritualia. Sed non omnis superbia, aut avaritia, quæ sunt spiritualia peccata, est peccatum mortale. Ergo non omnis fornicatio, quæ est peccatum carnale, est mortale peccatum.

4. Præterea, ubi est majus incitamentum, ibi est minus peccatum, quia magis peccat qui minori tentatione vincitur. Sed concupiscentia maxime instigat ad

[1] Parm. : « a concubitu. »

[2] Parm. : « tradere. »

venerea. Ergo cum actus gulæ non semper sit peccatum mortale, nec fornicatio simplex erit mortale.

Sed contra, nihil excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Sed fornicarii excluduntur a regno Dei, ut patet I ad Cor., VI. Ergo fornicatio simplex est peccatum mortale.

Præterea, sola peccata mortalia crimina dicuntur. Sed omnis fornicatio est crimen, ut patet Tob., IV, 13 : *Attende tibi ab omni fornicatione, et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire.* Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod, sicut in II lib., dist. XLII, dictum est, illi actus ex suo genere sunt peccata mortalia per quos fœdus amicitiæ hominis ad Deum, et hominis ad hominem violatur. Hæc enim sunt contra duo præcepta charitatis, quæ est animæ vita. Et ideo cum concubitus fornicarius tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit, non est dubium quin fornicatio simplex de sui ratione est peccatum mortale, etiamsi lex scripta non esset.

Ad primum ergo dicendum, quod frequenter homo qui non vitat peccatum mortale, vitat aliquod peccatum veniale, ad quod non habet tantum incitamentum; et ita etiam Judas mendacium vitavit, fornicationem non vitans; quamvis illud mendacium perniciosum fuisset, injuriam habens annexam, si promissum non reddidisset.

Ad secundum dicendum, quod peccatum non dicitur mortale, quia morte temporali puniatur, sed quia punitur morte æterna. Unde etiam furtum, quod est peccatum mortale, et multa alia interdum non puniuntur per leges temporali morte. Et similiter etiam est de fornicatione.

Ad tertium dicendum, quod sicut non quilibet motus superbiæ est peccatum mortale, ita nec quilibet motus luxuriæ, quia primi motus luxuriæ et hujusmodi sunt peccata venialia, et etiam concubitus matrimonialis interdum. Sed tamen aliqui luxuriæ actus sunt peccata mortalia, aliquibus motibus superbiæ venialibus existentibus, quia in verbis Gregorii inductis intelligitur comparatio vitiorum secundum genus, non quantum ad singulos actus.

Ad quartum dicendum, quod illa circumstantia efficacior est ad aggravandum, quæ magis appropinquat ad speciem peccati. Unde quamvis fornicatio ex magnitudine incitamenti diminuatur, tamen ex materia circa quam est, gravitatem habet majorem quam inordinata comestio, cum sit circa ea quæ pertinent ad fovendum fœdus societatis humanæ, ut dictum est; ideo ratio non sequitur.

Conclusio. — Simplex fornicatio, cum tollat debitam ordinationem parentis erga prolem, etiam ratione sui peccatum mortale est.

## ARTICULUS V.

### *Utrum aliquando licitum fuerit concubinam habere.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquando licitum fuerit concubinam habere. Sicut enim habere unam uxorem est de lege naturæ, ita non habere concubinam. Sed aliquando licuit plures uxores habere. Ergo et habere concubinam.

2. Præterea, non potest aliqua simul esse ancilla et uxor; unde secundum legem ex hoc ipso quod ancilla in matrimonium ducebatur, liber reddebatur. Sed aliqui amicissimi Deo leguntur, ad suas accessisse ancillas, sicut Abraham et Jacob. Ergo illæ non erant uxores; et sic aliquando licuit concubinas habere.

3. Præterea, illa quæ in matrimonium ducitur, non potest ejici, et filius ejus debet esse hereditatis particeps. Sed Abraham ejecit Agar, et filius ejus non fuit hæres, Gen., XX. Ergo non fuit uxor Abrahæ.

Sed contra, ea quæ sunt contra præcepta Decalogi, nunquam licuerunt. Sed habere concubinam est contra præceptum Decalogi, scilicet *non mœchaberis.* Ergo nunquam fuit licitum.

Præterea, Ambrosius dicit in lib. *De Patriarc.*, lib. I *De Abraham*, cap. IV, § 25, col. 452, t. 1 : « Viro non licet quod mulieri non licet. » Sed nunquam licuit mulieri ad alium virum accedere, dimisso viro proprio. Ergo nec viro unquam licuit concubinam habere.

Respondeo dicendum, quod Rabbi Moyes dicit, lib. III *Dux errant.*, cap. I, aliquant. a princ. quod ante tempus legis fornicatio non erat peccatum : quod probat ex hoc quod Judas cum Thamar concubuit. Sed ista ratio non cogit. Non

enim necesse est filios Jacobi a peccato mortali excusari, cum accusati fuerint apud patrem crimine pessimo, et in Joseph necem et venditionem consenserint.

Et ideo dicendum est quod cum habere concubinam non matrimonio junctam sit contra legem naturæ, ut dictum est, nullo tempore secundum se licitum fuit, nec etiam ex dispensatione. Sicut enim ex dictis patet, ibid., concubitus cum ea quæ non est matrimonio juncta, non est conveniens actio ad bonum prolis, quod est principalis finis matrimonii. Et ideo est contra prima præcepta legis naturæ, quæ dispensationem non recipiunt. Unde ubicumque legitur in veteri Testamento, aliquos concubinas habuisse, quos necesse sit a peccato mortali excusari, oportet eas esse matrimonio junctas, et tamen concubinas dici, quia aliquid habebant de ratione uxoris, et aliquid de ratione concubinæ. Secundum enim quod matrimonium ordinatur ad suum principalem finem, qui est bonum prolis, uxor viro conjungitur indissolubili conjunctione, vel saltem diuturna, ut ex dictis patet, et circa hoc non est aliqua dispensatio. Sed quantum ad secundum finem, qui est dispensatio familiæ, et communicatio operum, uxor conjungitur viro ut socia. Et hoc deerat in his quæ concubinæ nominabantur. In hoc enim poterat esse dispensatio, cum sit secundarius matrimonii finis. Et ex hac etiam parte habebant aliquid simile concubinis, ratione cujus concubinæ nominantur.

Ad primum ergo dicendum, quod habere plures uxores non est contra prima præcepta legis naturæ, sicut habere concubinam, ut ex dictis patet; et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod antiqui patres ea dispensatione qua plures habebant uxores, ad ancillas accedebant uxorio affectu. Erant enim uxores quantum ad principalem et primarium finem matrimonii; sed non quantum ad aliam conjunctionem quæ respicit secundarium finem, cui conditio servitutis opponitur, cum non possit simul esse socia et ancilla.

Ad tertium dicendum, quod sicut in lege Moysi per dispensationem licebat dare libellum repudii ad evitandum uxoricidium, ut dicetur, ita ex eadem dispensatione licuit Abrahæ ejicere Agar ad significandum mysterium, quod Apostolus explicat Galat., IV. Quod etiam ille filius hæres non fuerit ad mysterium pertinet, ut ibidem patet; sicut et quod Esau filius liberæ hæres non fuit, ut patet Rom., IX. Similiter etiam propter mysterium factum fuit ut filii Jacob ex ancillis et liberis nati, hæredes essent, ut Augustinus dicit, *Tract.* XI *in Joan.*, § 8, etc., col. 1479, t. 3, quia Christo nascuntur in baptismo filii et hæredes tam per bonos, quos libera significat, quam per malos ministros, qui per ancillas significantur.

Conclusio. — Cum concubitus cum aliqua non matrimonio juncta, non sit conveniens actio ad bonum prolis, et ideo contra legem naturæ sit, constat nunquam licuisse, etiam ex dispensatione, concubinam habere.

## QUÆSTIO LXVI.

### DE BIGAMIA ET IRREGULARITATE EX EA CONTRACTA.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de bigamia, et irregularitate ex ea contracta.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum bigamiæ sit irregularitas annexa; 2° utrum irregularitatem contrahat qui duas uxores habet simul vel successive, unam de jure, et alteram de facto; 3° utrum irregularitas contrahatur ex hoc quod aliquis uxorem non virginem accipit; 4° utrum bigamia per baptismum solvatur ; 5° utrum cum bigamo liceat dispensare.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum bigamiæ irregularitas sit annexa.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod illi bigamiæ, quæ est ex hoc quod aliquis duas uxores successive habuit, non sit irregularitas annexa, quia multitudo et unitas consequuntur ens. Cum ergo non ens non faciat multitudinem aliquam, ille qui habet successive duas uxores, quando una est in esse, alia in non esse, ex hoc non efficitur vir non unius uxoris, qui secundum Apostolum ab episcopatu prohibetur.

2. Præterea, majus signum incontinentiæ apparet in eo qui plures fornicarie cognoscit, quam in eo qui plures uxores

successive habet. Sed ex primo non efficitur aliquis irregularis. Ergo nec ex secundo.

3. Præterea, si bigamia irregularitatem causat, hoc est aut ratione sacramenti, aut ratione carnalis copulæ. Sed non ratione primi, quia sic si aliquis cum una contraxisset per verba de præsenti, et ea mortua ante carnalem copulam subsecutam, duceret aliam, efficeretur irregularis, quod est contra decretum Innocentii III, cap. « Dubium, » *De bigamia*. Nec iterum ratione secundi, quia secundum hoc etiam qui plures fornicario concubitu cognosceret, irregularis esset, quod falsum est. Ergo nullo modo bigamia irregularitatem causat.

Respondeo dicendum, quod aliquis per sacramentum ordinis minister sacramentorum constituitur; et ille qui aliis sacramenta ministrare debet, nullum defectum in sacramentis pati debet. Defectus autem in sacramento est quando sacramenti significatio integra non invenitur. Sacramentum autem matrimonii significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ est unius ad unam. Et ideo requiritur ad perfectam significationem sacramenti, quod vir sit tantum unius uxoris vir, et uxor sit tantum unius viri uxor. Et ideo bigamia, quæ hoc tollit, irregularitatem inducit. Et sunt quatuor modi bigamiæ: primus est cum quis plures habet uxores de jure successive; secundus, cum simul habet plures, unam de jure, aliam de facto; tertius, cum habet plures successive, unam de jure, aliam de facto; quartus, quando viduam ducit in uxorem. Et ideo in omnibus his est irregularitas adjuncta. Alia autem causa consequens assignatur, quia in illis qui accipiunt sacramentum ordinis, maxima spiritualitas debet apparere, tum quia spiritualia ministrant scilicet sacramenta, tum quia spiritualia docent, et in spiritualibus occupari debent. Unde cum concupiscentia maxime spiritualitati repugnet, per quam totus homo caro efficitur, non debet aliquod signum concupiscentiæ permamentis in eis apparere; quod quidem apparet in bigamis, qui una uxore contenti esse noluerunt. Tamen prima ratio est melior.

Ad primum ergo dicendum, quod multitudo plurium uxorum simul existentium est multitudo simpliciter; et ideo talis multitudo totaliter significationi sacramenti repugnat, et propter hoc tollitur sacramentum. Sed multitudo plurium uxorum successive est multitudo secundum quid; et ideo non tollit significationem sacramenti totaliter, nec sacramentum evacuat quantum ad sui essentiam, sed quantum ad sui perfectionem, quæ requiritur in illis qui sunt sacramentorum dispensatores.

Ad secundum dicendum, quod quamvis sit in fornicariis majoris concupiscentiæ signum, non tamen concupiscentiæ ita adhærentis, quia per fornicationem unus alteri non in perpetuum obligatur; et ideo non est defectus sacramenti.

Ad tertium dicendum, quod, sicut dictum est, bigamia causat irregularitatem, inquantum tollit perfectam significationem sacramenti, quæ quidem consistit et in conjunctione animorum, quæ fit per consensum et in conjunctione corporum; et ideo ratione utriusque simul oportet esse bigamiam, quæ irregularitatem faciat. Unde per decretum Innocentii III, obviatur ei quod Magister in *Littera*, IV, dist. XXVII, dicit, scilicet quod solus consensus per verba de præsenti sufficit ad irregularitatem inducendam.

Conclusio. — Cum bigamia tollat significationem sacramenti integram, et per consequens significationem conjunctionis Christi cum Ecclesia, quæ est unius ad unam, merito irregularitatem inducit.

## ARTICULUS II.

*Utrum irregularitas sit annexa bigamiæ, quæ contingit ex hoc quod habet duas uxores, unam de jure, et alteram de facto.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod irregularitas non sit annexa bigamiæ, quæ contingit ex hoc quod homo habet duas uxores simul, vel successive unam de jure, aliam de facto, quia ubi nullum est sacramentum non potest esse defectus sacramenti. Sed quando aliquis contrahit de facto cum aliqua et non de jure, non est ibi aliquod sacramentum, quia talis conjunctio non significat conjunctionem Christi ad Ecclesiam. Ergo cum irregularitas non consequatur bigamiam, nisi propter defectum sacramenti, videtur quod talem bigamiam irregularitas non consequatur.

2. Præterea, aliquis accedens ad illam cum qua contraxit de facto, et non de jure, committit fornicationem si non ha-

beat aliquam uxorem legitimam, vel adulterium, si habeat. Sed dividere carnem suam in plures per fornicationem vel adulterium, non causat irregularitatem. Ergo nec dictus bigamiæ modus.

3. Præterea, contingit quod aliquis antequam cognoscat carnaliter illam cum qua de jure contraxit, cum alia contrahat de facto, non de jure, et eam carnaliter cognoscat, sive prima mortua, sive vivente : talis contraxit cum pluribus vel de facto, et tamen non est irregularis, quia carnem suam non divisit in plures. Ergo ex prædicto modo bigamiæ non contrahitur irregularitas.

Respondeo dicendum, quod in duobus secundis modis bigamiæ contrahitur irregularitas, quia quamvis in altero non sit sacramentum, est tamen quædam sacramenti similitudo. Unde isti duo modi sunt secundarii, et primus est principalis in irregularitate causanda.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis ibi non sit sacramentum, est tamen ibi aliqua similitudo sacramenti, quæ non est in fornicario, vel adulterino concubitu. Et ideo non est simile.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod in tali casu non reputatur bigamus, quia primum matrimonium non habuit perfectam significationem suam : tamen si per judicium Ecclesiæ compellatur ad primam redire, et eam cognoscere, statim efficitur irregularis, quia irregularitatem non facit peccatum, sed imperfectio significationis.

Conclusio. — Qui uxorem unam de jure habet, et alteram de facto, bigamus censetur, atque irregularitatem bigamiæ annexam incurrit, propter sacramenti in altero conjugio similitudinem.

## ARTICULUS III.

*Utrum contrahatur irregularitas ex hoc quod aliquis ducit uxorem non virginem.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non contrahatur irregularitas ex hoc quod aliquis ducit uxorem non virginem, quia plus impeditur aliquis ex defectu proprio quam alieno. Sed si ipse contrahens non sit virgo, non efficitur irregularis. Ergo multo minus, si uxor ejus virgo non sit.

2. Præterea, potest esse quod aliquis defloraverit aliquam, et postea ducat eam in uxorem. Talis autem non videtur fieri irregularis, quia non divisit carnem suam in plures, nec etiam uxor ejus : et tamen ducit corruptam in uxorem. Ergo talis modus bigamiæ non causat irregularitatem.

3. Præterea, nullus potest contrahere irregularitatem nisi voluntarius. Sed aliquis quandoque ducit uxorem non virginem involuntarius, ut quando credit eam virginem esse, et postea invenit eam corruptam fuisse, cognoscens eam. Ergo talis modus non semper facit irregularitatem.

4. Præterea, corruptio sequens matrimonium est vituperabilior quam præcedens. Sed si uxor, postquam est consummatum matrimonium, ab alio cognoscatur, non efficitur vir irregularis; alias puniretur pro peccato uxoris: potest etiam esse, postquam hoc sciat, quod reddat ei debitum poscenti, antequam de adulterio accusata condemnetur. Ergo videtur quod ille modus bigamiæ non causet irregularitatem.

Sed contra est quod Gregorius dicit, lib. II *Regist.*, indict. x, *epist.* XXXVII, col. 575, t. 3 : « Præcipimus ne unquam illicitas ordinationes facias, ne bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorantem litteras, vel in qualibet parte corporis vitiatum, vel pœnitentem, vel curiæ, aut cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere. »

Respondeo dicendum, quod in conjunctione Christi et Ecclesiæ unitas ex utraque parte invenitur. Et ideo sive divisio carnis inveniatur ex parte viri, sive ex parte uxoris, est defectus sacramenti ; sed tamen diversimode, quia ex parte viri requiritur quod aliam non duxerit in uxorem, non quod sit virgo ; sed ex parte uxoris requiritur quod etiam sit virgo. Cujus ratio a decretistis assignatur, quia sponsus significat Ecclesiam militantem, cujus curam gerit episcopus, in qua sunt multæ corruptiones ; sed sponsa significat Christum, qui virgo fuit. Et ideo ex parte sponsæ requiritur virginitas, sed non ex parte sponsi, ad hoc quod aliquis episcopus fieri possit. Sed hæc ratio est expresse contra Apostolum, ad Ephes., v, 25 : *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam.* Ex quo apparet quod uxor significat Ecclesiam, et sponsus Christum ; et iterum, 23 : *Quoniam vir est caput* mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ.*

* *Caput est.*

Et ideo alii dicunt quod per sponsum significatur Christus, per sponsam Ecclesia triumphans, in qua non est aliqua macula. Christus autem habuit primo Synagogam, quasi concubinam: et sic non tollitur aliquid de perfectione significationis sacramenti si sponsus habuit prius concubinam. Sed hoc est valde absurdum, quia sicut est una fides antiquorum et modernorum, ita una Ecclesia. Unde illi qui tempore Synagogæ Deo serviebant, ad unitatem Ecclesiæ, in qua Deo servimus, pertinebant. Et præterea hoc est expresse contra illud quod habetur Jerem., III, Ezech., XVI, et Oseæ, II, ubi expresse fit mentio de desponsatione Synagogæ. Unde non fuit sicut concubina, sed sicut uxor. Et præterea secundum hoc fornicatio esset sacramentum illius conjunctionis, quod est absurdum. Et ideo gentilitas, priusquam desponsaretur a Christo in fide Ecclesiæ, corrupta fuit a diabolo per idololatriam.

Et ideo aliter dicendum, quod defectus in ipso sacramento causat irregularitatem. Corruptio autem carnis extra matrimonium contingens, quæ præcessit matrimonium, nullum defectum facit in sacramento ex parte illius in quo est corruptio; sed facit defectum ex parte alterius, quia actus contrahentis matrimonium non cadit supra seipsum, sed supra alterum: et ideo ex termino specificatur qui etiam est respectu illius actus quasi materia sacramenti. Unde si mulier esset ordinis susceptiva, sicut efficitur vir irregularis ex hoc quod ducit uxorem corruptam, non autem ex hoc quod corruptus contrahit, ita fieret mulier irregularis, si contraheret cum corrupto, non autem si contraheret corrupta; nisi in alio matrimonio prius corrupta fuisset.

Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod in tali casu sunt diversæ opiniones. Tamen probabilius est quod non sit irregularis, quia carnem suam non divisit in plures.

Ad tertium dicendum, quod irregularitas non est pœna inflicta, sed defectus quidam sacramenti. Et ideo non oportet quod semper sit voluntaria bigamia, ad hoc quod irregularitatem causet. Et ideo ille qui uxorem ducit corruptam, quam virginem credit, irregularis est eam cognoscens.

Ad quartum dicendum, quod si mulier fornicetur post matrimonium contractum, non efficitur ex hoc vir irregularis, nisi post corruptionem adulterii eam iterato cognoscat, quia alias corruptio uxoris nullo modo cadit sub actu matrimoniali viri. Sed si etiam per jus compellatur ei reddere debitum, vel etiam ex conscientia propria, illa petente, debitum reddat, ante condemnationem adulterii, irregularis efficitur, quamvis de hoc sint opiniones. Sed hoc quod dictum est, est probabilius, quia hic non requiritur quod sit peccatum [1], sed significatio tantum.

Conclusio. — Ex hoc quod vir uxorem non virginem ducit, irregularis efficitur : non autem ex hoc quod corruptus non corruptam ducit.

## ARTICULUS IV.

*Utrum bigamia solvatur per baptismum.*

Ad quartum sic proceditur 1. Videtur quod bigamia per baptismum solvatur. Dicit enim Hieronymus in *Epist. ad Titum*, sup. illud cap. I : *Unius uxoris vir*, quod si quis ante baptismum plures uxores habuit, vel unam ante et aliam post, non est bigamus. Ergo bigamia per baptismum solvitur.

2. Præterea, qui facit quod majus est facit quod minus est. Sed baptismus tollit omne peccatum, quod est gravius quam irregularitas. Ergo tollit bigamiæ irregularitatem.

3. Præterea, baptismus tollit omnem pœnam ex actu provenientem. Sed irregularitas bigamiæ est hujusmodi. Ergo, etc.

4. Præterea, bigamus est irregularis, in quantum deficit a repræsentatione Christi. Sed per baptismum plene Christo conformamur. Ergo solvitur illa irregularitas.

5. Præterea, sacramenta novæ legis sunt magis efficacia quam sacramenta veteris legis. Sed sacramenta veteris legis solvebant irregularitates, ut in princ. lib. IV *Sentent.* dictum est a Magistro. Ergo et baptismus, qui est efficacissimum sacramentum in nova lege, solvit irregularitatem ex bigamia contractam.

Sed contra est quod Augustinus dicit, lib. *De bono conjug.*, cap. XVIII, col. 387, t. 6 : « Acutius intelligunt qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuit

[1] Al : « quid sit peccatum. »

alteram, ordinandum censuerunt, quia de sacramento agitur, non de peccato. »

Præterea, sicut idem ibidem dicit, « femina, si catechumena vel pagana vitiata est, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari. » Ergo eadem ratione nec bigamus ante baptismum ordinari.

Respondeo dicendum, quod baptismus solvit culpas, et non solvit conjugia. Unde cum ex ipso conjugio sequatur irregularitas, per baptismum tolli non potest, ut Augustinus dicit.

Ad primum ergo dicendum, quod in casu isto non tenetur Hieronymi opinio; nisi forte velimus eum exponere, quod loquitur quantum ad sanctiorem dispositionem [1].

Ad secundum dicendum, quod non oportet quod illud quod facit majus, faciat minus, nisi sit ad illud ordinatum; et hoc deficit in proposito, quia baptismus ad irregularitatem tollendam non ordinatur.

Ad tertium dicendum quod hoc intelligendum est de pœnis, quæ consequuntur ex actuali peccato, quasi inflictæ, vel infligendæ; non enim aliquis per baptismum virginitatem recuperat, nec similiter carnis indivisionem.

Ad quartum dicendum, quod baptismus conformatur Christo quantum ad virtutem mentis, sed non quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate vel divisione carnis.

Ad quintum dicendum, quod illæ irregularitates ex levibus causis non perpetuis erant contractæ; et ideo etiam per illa sacramenta auferri poterant. Et iterum erant ad hoc ordinata; non autem baptismus ad hoc ordinatur.

Conclusio. — Sicut baptismus non tollit conjugium, sic nec bigamia irregularitatem tollere potest.

## ARTICULUS V.

*Utrum cum bigamo liceat dispensare.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod cum bigamo non liceat dispensare, quia extra. *De bigamis,* cap. « Nuper, » dicitur : « Cum clericis, qui inquantum in ipsis fuit, secundas sibi mulieres conjunxerunt matrimonialiter; tanquam cum bigamis non licet dispensare. »

2. Præterea, contra jus divinum non licet dispensare. Sed omnia quæ in canone dicuntur, ad jus divinum pertinent. Cum ergo Apostolus in Scriptura canonica dicat : *Oportet episcopum unius uxoris virum* esse, I Timoth., III, 2, videtur quod in hoc non possit dispensari.

3. Præterea nullus potest dispensari in his quæ sunt de necessitate sacramenti. Sed non esse irregularem est de necessitate sacramenti ordinis; cum significatio, quæ est sacramento essentialis, desit in eo qui est irregularis. Ergo non potest in hoc dispensari.

4. Præterea, hoc quod rationabiliter factum est non potest rationabiliter mutari. Si ergo potest rationabiliter dispensari cum bigamo, irrationabiliter est ei adjuncta irregularitas, quod est inconveniens.

Sed contra est quod Lucius papa dispensavit cum episcopo Panormitano, qui erat bigamus, ut hab. in Glos. sup. cap. « Lector, » dist. XXXIV.

Præterea Martinus Papa [2] dicit, XXXIV, c. XVIII, col. 194 : « Lector si viduam uxorem acceperit, in lectoratu permaneat; aut si necessitas sit, subdiaconus fiat, nihil autem supra : similiter si bigamus fuerit. » Ergo ad minus usque ad subdiaconatum cum eo dispensari potest.

Respondeo dicendum, quod bigamiæ non est adjuncta irregularitas de jure naturali, sed de jure positivo; nec iterum est de essentialibus ordinis quod aliquis non sit bigamus, quod patet ex hoc quod si aliquis bigamus ad ordines accedat, characterem accipit. Et ideo papa potest dispensare in tali irregularitate totaliter, sed episcopus quantum ad minores ordines; et quidam dicunt quod etiam quantum ad majores in illis qui volunt Deo in religione servire, propter vitandum religiosorum discursum.

Ad primum ergo dicendum, quod per illam Decretalem ostenditur eadem esse difficultas dispensandi in illis qui de facto cum pluribus contraxerunt, ac si de jure contraxissent; non quod subtrahatur simpliciter potestas papæ dispensandi in talibus.

Ad secundum dicendum, quod hoc est verum quantum ad ea quæ sunt de jure naturali, et quantum ad ea quæ sunt de

[1] Parm. : « faciliorem dispensationem. »
[2] In cod. legitur : « Martinus Papa; » sed notant doctissimi *Decreti* correctores hæc non haberi nisi inter *Capitula* Martini Bracarensis, cap. XLIII.

necessitate sacramentorum et fidei. Sed in aliis quæ sunt de institutione apostolorum, cum Ecclesia habeat nunc eamdem potestatem statuendi et destituendi, quam tunc habuit, potest per eum qui primatum tenet in Ecclesia, dispensari.

Ad tertium dicendum, quod non quælibet significatio est de essentia sacramenti, sed tantum illa quæ pertinet ad officium[1] sacramenti; et talis non tollitur per irregularitatem.

Ad quartum dicendum, quod in particularibus non potest inveniri ratio quæ omnibus competat æqualiter propter eorum diversitatem. Et ideo quod universaliter statutum est rationabiliter, consideratis his quæ in pluribus accidunt, potest etiam per dispensationem rationabiliter removeri in aliquo casu determinato.

Conclusio. — Cum irregularitas bigamiæ non sit de jure naturali, sed positivo, potest Papa cum bigamo dispensare in omnibus ordinibus : episcopus vero solum in minoribus, nisi in quibusdam casibus.

## QUÆSTIO LXVII.

### DE LIBELLO REPUDII.

(In septem articulos divisa.)

Deinde considerandum est de libello repudii.

Circa quod quæruntur septem : 1° utrum inseparabilitas matrimonii sit de lege naturæ ; 2° utrum repudiare uxorem possit esse licitum per dispensationem ; 3° utrum sub lege Moysi fuerit licitum ; 4° utrum liceat uxori repudiatæ alium virum accipere ; 5° utrum liceat viro repudiatam a se iterum ducere ; 6° utrum causa repudii fuerit odium uxoris ; 7° utrum causæ repudii deberent in libello scribi.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum inseparabilitas uxoris sit de lege naturæ.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod inseparabilitas uxoris non sit de lege naturæ. Lex enim naturæ communis est apud omnes. Sed nulla lege præter legem Christi fuit prohibitum uxorem dimittere. Ergo inseparabilitas uxoris non est de lege naturæ.

2. Præterea, sacramenta non sunt de lege naturæ. Sed inseparabilitas matrimonii ad sacramenti bonum pertinet. Ergo non est de lege naturæ.

3. Præterea, conjunctio viri et feminæ in matrimonio ordinatur principaliter ad prolis generationem et educationem et instructionem. Sed hæc omnia aliquo certo tempore consummantur. Ergo post illud tempus licet uxorem dimittere sine aliquo præjudicio legis naturæ.

4. Præterea, ex matrimonio principaliter quæritur bonum prolis. Sed inseparabilitas matrimonii est contra bonum prolis, quia ut dicunt philosophi, aliquis vir non potest ex aliqua femina prolem accipere, qui tamen ex alia accipere posset, et quæ etiam ab alio viro impraegnaretur. Ergo inseparabilitas matrimonii magis est contra legem naturæ quam de lege naturæ.

Sed contra, illud præcipue est de lege naturæ quod natura bene instituta accepit in sui principio. Sed inseparabilitas matrimonii est hujusmodi, ut patet Matth., xix. Ergo est de lege naturæ.

Præterea, de lege naturæ est quod homo Deo non contrarietur. Sed homo quodammodo contrarius esset Deo, si separaret *quos Deus conjunxit.* Cum ergo ex hoc habeatur inseparabilitas matrimonii, Matth., xix, videtur quod sit de lege naturæ.

Respondeo dicendum, quod matrimonium ex intentione naturæ ordinatur ad educationem prolis non solum ad aliquod tempus; sed per totam vitam prolis. Unde de lege naturæ est quod parentes filiis thesaurizent, et filii parentum heredes sint, II Cor., xii. Et ideo, cum proles sit commune bonum viri et uxoris, oportet eorum societatem perpetuo permanere indivisam, secundum legis naturæ dictamen. Et sic inseparabilitas matrimonii est de lege naturæ.

Ad primum ergo dicendum, quod sola lex Christi humanum genus ad perfectum adduxit, reducens illud in statum novitatis naturæ. Unde et in lege Moysi et in legibus humanis non potuit totum auferri quod contra legem naturæ erat; hoc enim soli legi spiritus vitæ reservatum est.

Ad secundum dicendum, quod insepa-

[1] Nicolai : « ad effectum. »

rabilitas competit matrimonio, secundum quod est signum perpetuæ conjunctionis Christi et Ecclesiæ, et secundum quod est in officium naturæ ad bonum prolis ordinatum, ut dictum est. Sed quia separatio matrimonii magis directe repugnat significationi sacramenti quam prolis bono, cui ex consequenti repugnat, ut dictum est, inseparabilitas matrimonii magis in bono sacramenti intelligitur quam in bono prolis; quamvis in utroque intelligi possit: et secundum quod pertinet ad bonum prolis, erit de lege naturæ, non autem secundum quod pertinet ad bonum sacramenti.

Ad tertium patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum, quod matrimonium principaliter ordinatur ad bonum commune, ratione principalis finis, qui est bonum prolis; quamvis etiam ratione finis secundarii ordinetur ad bonum personæ matrimonium contrahentis, prout per se est in remedium concupiscentiæ. Et ideo in legibus matrimonii magis attenditur quid omnibus expediat, quam quid uni competere possit. Quamvis matrimonii inseparabilitas impediat bonum prolis in aliquo homine, tamen est conveniens ad bonum prolis simpliciter. Et propter hoc ratio non sequitur.

Conclusio. — Cum conjugii fines sint ita lege naturæ constituti ut perpetuo liberi educentur hæredesque instituantur, merito, eodem jure vir ab uxore separari non potest.

## ARTICULUS II.

*Utrum potuerit esse licitum per dispensationem uxorem dimittere.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod uxorem dimittere per dispensationem esse licitum non potuerit. Illud enim quod est in matrimonio contra bonum prolis, est contra prima præcepta legis naturæ quæ indispensabilia sunt. Sed dimissio uxoris est hujusmodi, ut ex dictis patet. Ergo, etc.

2. Præterea, concubina differt ab uxore præcipue in hoc quod non est inseparabiliter juncta. Sed habere concubinam fuit indispensabile. Ergo et dimittere uxorem.

3. Præterea, homines ita sunt modo receptibiles dispensationis, sicut fuerunt olim. Sed modo non potest dispensari cum aliquo ut uxorem dimittat. Ergo nec olim.

Sed contra, Agar cognita est ab Abraham uxorio affectu, ut dictum est. Sed ipse eam præcepto divino ejecit, et non peccavit, Gen., xxi. Ergo potuit per dispensationem fieri licitum quod homo uxorem dimitteret.

Respondeo dicendum, quod dispensatio in præceptis præcipue quæ sunt aliquo modo legis naturæ, est sicut mutatio cursus naturalis rei, qui quidem mutari dupliciter potest: uno modo ex aliqua causa naturali, per quam alia causa naturalis impeditur a cursu suo, sicut est in omnibus quæ in minori parte casualiter accidunt in natura; sed per hunc modum non variatur cursus rerum naturalium quæ sunt semper, sed quæ sunt frequenter. Alio modo per causam penitus supernaturalem, sicut in miraculis accidit: et hoc modo potest mutari cursus naturalis, non solum qui est ordinatus ut sit frequenter, sed qui est ordinatus etiam ut sit semper, ut patet in statione solis tempore Josue, et reditu ejus tempore Ezechiæ, et de eclipsi miraculosa tempore passionis Christi. Sic etiam ratio dispensationis in præceptis legis naturæ quandoque est in causis inferioribus; et sic dispensatio cadere potest supra secunda præcepta legis naturæ, non autem supra prima, quia illa sunt quasi semper existentia, ut dictum est, de pluralitate uxorum, et hujusmodi. Aliquando autem est tantum in causis superioribus, et tunc potest dispensatio esse divinitus etiam contra prima præcepta legis naturæ, ratione alicujus mysterii divini significandi vel ostendendi; sicut patet de dispensatione in præcepto Abrahæ facto de occisione filii innocentis. Tales autem dispensationes non fiunt communiter ad omnes, sed ad aliquas singulares personas, sicut etiam in miraculis accidit. Si ergo inseparabilitas matrimonii inter prima præcepta legis naturæ contineatur, solum hoc secundo modo sub dispensatione cadere potuit. Si autem sit inter secunda præcepta legis naturæ, etiam primo modo cadere potuit sub dispensatione. Videtur autem magis inter secunda præcepta legis naturæ contineri. Inseparabilitas enim matrimonii non ordinatur ad prolis bonum, quod est principalis matrimonii finis, nisi quantum ad hoc quod per parentes filiis provideri debet in totam vitam per debitam præparatio-

nem eorum quæ sunt necessaria vitæ. Hujusmodi autem præparatio non est de prima intentione naturæ, secundum quam omnia sunt communia. Et ideo non videtur esse contra primam intentionem naturæ dimissio uxoris, et per consequens nec contra prima præcepta, sed contra secunda legis naturæ. Unde etiam primo modo sub dispensatione videtur posse cadere.

Ad primum ergo dicendum, quod in bono prolis, secundum quod est de prima intentione naturæ, intelligitur procreatio et nutritio et instructio, quousque proles ad perfectam ætatem ducatur. Sed quod ei provideatur in posterum per hereditatis et aliorum bonorum dimissionem, videtur pertinere ad secundam legis naturæ intentionem.

Ad secundum dicendum, quod habere concubinam est contra bonum prolis, quantum ad id quod natura in ea prima intentione intendit, scilicet educationem et instructionem, quæ requirit diuturnam commansionem parentum, quod non est in concubina, quæ ad tempus assumitur. Et ideo non est simile. Tamen quantum ad secundam intentionem, etiam habere concubinam sub dispensatione cadere potest, ut patet Oseæ, I.

Ad tertium dicendum, quod inseparabilitas, quamvis sit de secunda intentione matrimonii, prout est in officium naturæ, est tamen de prima intentione ipsius, prout est sacramentum Ecclesiæ. Et ideo ex quo institutum est ut sit Ecclesiæ sacramentum, manente tali institutione, non potest sub dispensatione cadere, nisi forte secundo modo dispensationis.

Conclusio. — Sive inseparabilitas matrimonii inter prima præcepta legis naturæ, sive inter secunda contineatur, sub dispensatione cadere potest.

## ARTICULUS III.

### *Utrum sub lege Moysis licitum fuerit uxorem dimittere.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sub lege Moysis fuerit licitum uxorem dimittere. Unus enim modus consentiendi est non prohibere, cum prohibere possis. Consentire autem illicito est illicitum. Cum ergo Moyses non prohibuerit uxoris repudium, nec peccaverit, quia *lex sancta* est, ut dicitur Rom., VII, 12, videtur quod repudium fuerit aliquando licitum.

2. Præterea, prophetæ locuti sunt Spiritu sancto inspirante, ut patet II Pet., I, 21. Sed Malach., II, 16, dicitur: *Cum odio habueris, dimitte*. Ergo cum illud quod Spiritus sanctus inspirat, non sit illicitum, videtur quod repudium uxoris non semper fuerit illicitum.

3. Præterea, Chrysostomus dicit [1] *Op. imperf. in Sup. Matth., hom.* XXXII, ante med., quod sicut apostoli permiserunt secundas nuptias, ita Moyses permisit libellum repudii. Sed secundæ nuptiæ non sunt peccatum. Ergo nec repudium uxoris sub lege Moysis.

4. Sed contra est quod Dominus dicit, Matth., XIX, quod libellus repudii datus est a Moyse Judæis *propter duritiam cordis eorum*. Sed duritia cordis eorum non excusabat eos a peccato. Ergo nec lex de libelllo repudii.

5. Præterea, Chrysostomus dicit in *Oper. imperf. in Matth.*, loc. cit., quod « Moyses dando libellum repudii, non justitiam Dei monstravit, sed a peccato abstulit culpam peccandi [2] ut quasi secundum legem agentibus Judæis peccatum eorum non videretur esse peccatum. »

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio. Quidam enim dicunt quod illi qui sub lege uxorem dato libello repudii dimittebant, non excusabantur a peccato, quamvis excusarentur a pœna secundum legem infligenda; et propter hoc dicitur Moyses libellum repudii permisisse. Et sic ponunt quatuor modos permissionis: unum per privationem præceptionis, ut, quando majus bonum non præcipitur, minus bonum permitti dicitur: sicut Apostolus non præcipiendo virginitatem matrimonium permisit, I Corinth., VII: secundum per privationem prohibitionis, sicut venialia dicuntur permissa quia non sunt prohibita: tertium per privationem cohibitionis, et sic peccata omnia dicuntur permitti a Deo in quantum non impedit, cum impedire possit: quartum per privationem punitionis, et sic libellus repudii in lege permissus fuit; non quidem propter

[1] Non est Chrysostomi.
[2] Ita edit. passim. Vetus exemplum an. 1486 omittit: « Sed a peccato abstulit culpam peccandi. »

aliquod majus bonum consequendum, sicut fuit dispensatio de pluribus uxoribus habendis, sed propter majus malum cohibendum, scilicet uxoricidium, ad quod Judæi proni erant propter corruptionem irascibilis ; sicut et permissum est eis extraneis fenerari, propter corruptionem aliquam in concupiscibili, ne scilicet fratribus suis fenerarentur ; et sicut etiam propter corruptionem suspicionis in rationali, fuit permissum sacrificium zelotypiæ, ne sola suspicio apud eos judicium corrumperet.

Sed quia lex vetus, quamvis gratiam non conferret, tamen ad hoc data erat ut peccatum ostenderet, ut communiter sancti dicunt, ideo aliis videtur quod si repudiando uxorem peccassent, hoc saltem eis per legem aut prophetas indicari debuisset, Isa., LVIII, 1 : *Annuntia populo meo scelera eorum ;* alias viderentur nimis esse neglecti, si ea quæ necessaria sunt ad salutem, quæ non cognoscebant, nunquam eis nuntiata fuissent ; quod non potest dici, cum justitia legis tempore suo observata vitam mereretur æternam. Et propter hoc dicunt quod quamvis repudiare uxorem per se sit malum, tamen ex permissione divina licitum fiebat ; et hoc confirmant auctoritate Chrysostomi in *Oper*, *imperf. in Matth.*, qui dicit, loc. sup. cit., quod « a peccato abstulit culpam legislator, quando permisit repudium. » Et quamvis hoc probabiliter dicatur, tamen primum communius sustinetur. Ideo ad utrasque rationes respondendum est.

Ad primum ergo dicendum, quod aliquis qui potest prohibere, non peccat si a prohibitione abstineat, non sperans correctionem, sed magis malum æstimans ex tali prohibitione occasionem sumere. Et sic accidit Moysi ; unde divina auctoritate fretus, libellum repudii non prohibuit.

Ad secundum dicendum, quod prophetæ Spiritu sancto inspirati non dicebant dimittendam esse uxorem quasi Spiritus sancti præceptum sit , sed quasi permissum ne mala pejora fierent.

Ad tertium dicendum, quod illa permissionis similitudo non est intelligenda quantum ad omnia, sed solum quantum ad causam eamdem, quia utraque permissio ad vitandam turpitudinem facta est.

Ad quartum dicendum, quod quamvis duritia cordis non excusaret a peccato, tamen permissio ex duritie facta excusabat. Quædam enim prohibentur sanis quæ non prohibentur infirmis corporalibus ; nec tamen infirmi peccant permissione sibi facta utentes.

Ad quintum dicendum, quod aliquod bonum potest intermitti dupliciter : uno modo propter aliquod magis bonum consequendum ; et tunc intermissio illius boni ex ordine ad majus bonum accipit honestatem, sicut intermittebatur singularitas uxoris honeste a Jacob propter bonum prolis. Alio modo bonum aliquod intermittitur ad vitandum majus malum ; et tunc si auctoritate ejus qui dispensare potest, hoc fiat, reatum talis boni intermissio non habet, sed honestatem etiam non acquirit. Et sic indivisibilitas matrimonii in lege Moysi intermittebatur propter malum majus vitandum, scilicet uxoricidium. Et ideo dicit Chrysostomus quod « a peccato abstulit culpam. » Quamvis enim inordinatio maneret in repudio, ex quo peccatum dicitur, tamen reatum pœnæ non habebat neque temporalis, neque perpetuæ, inquantum divina dispensatione fiebat ; et sic erat ab eo culpa ablata. Et ideo etiam ipse ibidem dicit quod « permissum est repudium, malum quidem, tamen licitum. » Quod quidem illi qui sunt de prima opinione, referunt ad hoc tantum quod non habebat reatum temporalis pœnæ.

Conclusio. — Non licebat Dei mandato sub lege Moysi uxorem repudiare, sed propter duritiam cordis Judæorum illis permittebatur ut majus malum evitaretur.

## ARTICULUS IV.

*Utrum liceat uxori repudiatæ alium virum habere.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod liceret uxori repudiatæ alium virum habere. Quia in repudio magis erat iniquitas viri repudiantis quam uxoris repudiatæ. Sed vir poterat sine peccato aliam ducere uxorem. Ergo et uxor sine peccato alium virum ducere poterat.

2. Præterea, Augustinus dicit[1] de duabus uxoribus, lib. *De bono conjug.*, cap. XV, col. 385, t. 6, quod « quando mos erat, peccatum non erat. » Sed tempore legis vete-

[1] Implicite.

ris erat talis consuetudo, quod repudiata alium virum ducebat, ut patet Deuteron., xxiv, 2 : *Cum egressa alterum virum duxerit*, etc. Ergo non peccabat alteri viro se jungendo.

3. Præterea, Matth., v, Dominus justitiam novi Testamenti ostendit superabundantem esse respectu justitiæ veteris Testamenti. Hoc autem dicit ad justitiæ novi Testamenti superabundantiam[1] pertinere, quod uxor repudiata non ducit alterum virum. Ergo in veteri lege licebat.

4. Sed contra est quod dicitur Matth., xix, 9 : *Qui dimissam duxerit, mœchatur*. Sed mœchia nunquam fuit in veteri lege licita. Ergo uxori repudiatæ non licuit alium virum habere.

5. Præterea, Deuteron., xxiv, 3, dicitur quod mulier repudiata, quæ alium virum duceret, polluta erat, et abominabilis facta coram Domino. Ergo peccabat alium virum ducendo.

Respondeo dicendum, quod secundum primam opinionem positam peccabat post repudium uxor alterum virum ducendo, quia adhuc primum matrimonium non erat solutum. *Mulier* enim *quanto tempore vir vivit, alligata est legi viri*, ut patet Rom., vii, 2. Non autem poterat simul plures viros habere.

Sed secundum secundam opinionem, sicut licebat ex dispensatione divina viro uxorem repudiare, ita uxori alium virum ducere, quia inseparabilitas matrimonii ex causa divinæ dispensationis tollebatur; qua inseparabilitate manente, intelligitur verbum Apostoli. Ut ergo ad utrasque rationes respondeamus.

Ad primum ergo dicendum, quod viro licebat plures uxores simul habere secundum dispensationem divinam ; et ideo, una dimissa, etiam matrimonio non soluto, poterat aliam ducere. Sed nunquam uxori licuit habere plures viros. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod in illo verbo Augustini mos non ponitur pro consuetudine, sed pro actu honesto, secundum quod a more aliquis dicitur morigeratus, quia est bonorum morum, et sicut a more philosophia moralis nominatur.

Ad tertium dicendum, quod Dominus, Matth., v, ostendit novam legem abundare per consilia ad veterem non solum quantum ad ea quæ lex vetus licita faciebat, sed etiam quantum ad ea quæ in veteri lege illicita erant, sed a multis licita putabantur per non rectam præceptorum expositionem ; sicut patet de odio inimici; et ita est etiam de repudio.

Ad quartum dicendum, quod verbum Domini intelligitur quantum ad tempus novæ legis, in quo dicta permissio est sublata. Et sic etiam intelligitur illud verbum Chrysostomi qui dicit, *Hom.* xii, *Oper. imperf in Matth.* ante med., quod «qui secundum legem dimittit uxorem, quatuor facit iniquitates, quia quoad Deum existit homicida,» inquantum habet propositum occidendi uxorem, nisi eam dimitteret; «et quia dimittit non fornicantem,» in quo solo casu lex Evangelii uxorem dimittere permittit; « et similiter quia facit eam adulteram, et illum adulterum cui copulatur.»

Ad quintum dicendum, quod quædam Glossa *interl.* dicit: *Polluta est, et abominabilis*; scilicet illius judicio qui quasi pollutam eam prius dimisit : et sic non oportet quod sit polluta simpliciter.

Vel dicitur polluta eo modo quo immundus dicebatur qui mortuum tangebat, vel leprosum, non immunditia culpæ, sed cujusdam irregularitatis legalis. Unde et sacerdoti non licebat viduam aut repudiatam ducere in uxorem.

Conclusio. — Cum mulier quanto tempore vivit, alligata sit legi viri, non potest etiam repudiata alteri nubere, nisi ex dispensatione divina ei permissum fuerit.

## ARTICULUS V.

*Utrum liceat viro repudiatam a se accipere.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod licebat viro repudiatam a se iterum accipere. Licet enim corrigere quod male factum est. Sed male factum erat quod vir uxorem repudiabat. Ergo licebat hoc corrigere, reducendo uxorem ad se.

2. Præterea, semper licuit peccanti indulgere, cum sit morale præceptum, quod in omni lege manet. Sed vir accipiendo uxorem repudiatam, ei peccanti indulgebat. Ergo et hoc licitum erat.

3. Præterea, Deuteron., xxiv, 4, ponitur pro causa, quare uxor repudiata non possit accipi iterum, *quia polluta est*. Sed

[1] Al : « ad justitiam novi Testamenti superabundantem viro.

repudiata non polluitur, nisi alterum virum ducendo. Ergo saltem antequam alium virum duceret, licebat eam accipere.

Sed contra est quod dicitur Deuter., XXIV, 4, quod *non poterit prior maritus*
*Recipere.* *accipere* eam*, etc.

Respondeo dicendum, quod in lege de libello repudii duo erant permissa, scilicet dimittere uxorem, et uxorem dimissam alteri jungi : et duo præcepta, scilicet *scriptura libelli repudii, et quod iterum maritus repudians eam accipere non posset.* Quod quidem, secundum eos qui primam opinionem tenent, factum fuit in pœnam mulieris quæ alteri nupsit, et in hoc peccato polluta est : sed secundum alios, ut vir non de facili uxorem repudiaret, quam postea nullo modo recuperare posset.

Ad primum ergo dicendum, quod ad illius mali impedimentum quod committebat aliquis repudiando uxorem, ordinabatur quod vir uxorem repudiatam assumere iterato non posset, ut patet ex dictis. Et ideo divinitus ordinatum fuit.

Ad secundum dicendum, quod semper licuit indulgere peccanti quantum ad rancorem cordis, sed non quantum ad pœnam divinitus taxatam.

Ad tertium dicendum, quod in hoc duplex est opinio. Quidam enim dicunt quod licuit uxorem repudiatam viro reconciliari, nisi in matrimonio alteri viro esset juncta ; tunc enim propter adulterium, cui se mulier voluntarie subdidit, in pœnam dabatur ei quod ad priorem virum non rediret. Sed quia lex universaliter prohibet, ideo dicunt alii quod etiam antequam alteri nuberet, non poterat revocari ex quo repudiata erat, quia pollutio non intelligitur quantum ad culpam, sed secundum quod dictum est.

CONCLUSIO. — Ne temere vir uxorem repudiaret, prohibitum fuit ne semel ab eo repudiatam denuo in uxorem accipiat.

## ARTICULUS VI.

*Utrum causa repudii fuerit odium uxoris.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod causa repudii fuerit odium uxoris. Nam dicitur Malach., II, 16 : *Cum odio habueris, dimitte illam.* Ergo, etc.

2. Præterea, Deuter., XXIV, 1, dicitur : *Si non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem*, etc. Ergo idem quod prius.

3. Sed contra, sterilitas et fornicatio magis contrariantur matrimonio quam odium. Ergo illa potius debuerunt esse causa repudii quam odium.

4. Præterea, odium potest causari ex virtute ejus qui odio habetur. Si ergo odium est sufficiens causa, tunc mulier potuisset repudiari propter virtutem suam, quod est absurdum.

5. Præterea, Deuter., XXII, 13 : *Si duxerit vir uxorem, et postea odio habuerit, quæsieritque occasiones quibus dimittat eam*, et objiciens ei stuprum ante conjugium, si in probatione defeceriit, verberabitur, et centum siclis argenti condemnabitur, *et non poterit dimittere eam omnibus diebus vitæ suæ.* Ergo odium non est sufficiens causa repudii.

Respondeo dicendum, quod causa permissionis repudiandi uxorem fuit vitatio uxoricidii, ut sancti communiter dicunt. Proxima autem causa homicidii est odium. Et ideo proxima causa repudii est odium. Sed odium ex aliqua causa causatur, sicut et amor. Et ideo oportet etiam aliquas causas repudii ponere remotas, quæ erant causa odii. Dicit enim Augustinus[1] in Glossa *ord.*, Deuteron., XXIV, v. 1, col. 479, t. 1 : « Multæ erant in lege causæ dimittendi uxorem : solam Christus fornicationem excepit ; cæteras vero molestias jubet pro fide et castitate conjugii sustineri. » Hæ autem causæ intelliguntur fœditates vel in corpore, puta infirmitas, vel aliqua notabilis macula ; vel in anima, sicut fornicatio vel aliqua hujusmodi, quæ in moribus inhonestatem facit. Sed quidam has causas magis coarctant satis probabiliter dicentes quod non licebat repudiare nisi propter aliquam causam post matrimonium supervenientem ; nec propter illas solum quæ possunt bonum prolis impedire vel in corpore, ut sterilitas, aut lepra, aut aliquid hujusmodi ; vel in anima, ut si esset malorum morum, quos filii ex conversatione ad ipsam imitarentur. Sed quædam Glossa *Super* illud *Deuteron.*, XXIV : *Si non invenerit gratiam*, etc., videtur magis arctare, scilicet ad peccatum, cum dicit, quod ibi « per fœditatem peccatum intelligitur. » Sed « peccatum » Glossa nominat non solum in

[1] Aug., lib. I *De sermone Domini in monte*, c. XIV, col. 1248, t. 3.

moribus animæ, sed etiam in natura corporis.

Sic ergo prima duo concedimus.

Ad tertium dicendum, quod sterilitas et alia hujusmodi sunt causa odii; et sic sunt causæ remotæ repudii.

Ad quartum dicendum, quod propter virtutem non est aliquis odibilis, per se loquendo, quia bonitas est causa amoris. Et ideo ratio non tenet.

Ad quintum dicendum, quod dabatur in pœnam viri quod non posset in perpetuum repudiare uxorem in casu illo, sicut etiam in illo casu quando puellam defloraverat.

Conclusio. — Repudii proxima causa est odium viri in uxorem, quod cum ex aliqua causa contrahatur, alias esse causas, sed remotas, repudii fatendum est.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum causæ repudii deberent in libello scribi.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod causæ repudii debebant in libello scribi, quia per libellum repudii scriptum a pœna legis absolvebatur. Sed hoc omnino videtur injustum, nisi causis sufficientibus repudii assignatis. Ergo illas oportebat scribere in libello.

2. Præterea, ad nihil aliud illa scriptura valere videbatur, nisi ut causæ repudii ostenderentur. Ergo si non inscribebantur, frustra libellus ille tradebatur.

3. Præterea, hoc Magister dicit in *Littera*, IV, dist. XXXIII.

Sed contra, causæ repudii aut erant sufficientes aut non. Si sufficientes, præcludebatur mulieri via ad secundas nuptias, quæ ei secundum legem concedebantur. Si autem insufficientes, ostendebatur injustum repudium, et sic repudium fieri non poterat. Ergo nullo modo causæ repudii ibi in speciali inscribebantur.

Respondeo dicendum, quod causæ repudii in speciali non scribebantur in libello, sed in generali, ut ostenderetur justum repudium; sed secundum Josephum, lib. IV *Antiquit.*, cap. VI, circ. med., ut mulier habens libellum conscriptum de repudio, alteri nubere posset: alias enim ei creditum non fuisset. Unde in eo erat scriptum tale secundum eum: « Promitto tibi, quod nunquam tecum conveniam. » Sed secundum Augustinum, lib. XIX *Cont. Faust.*, c. XXVI, col. 364, t. 8, ideo libellus scribebatur, ut mora interveniente et consilio scribarum dissuadente, vir a proposito repudiandi desisteret.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Causæ repudii non quidem in speciali, sed in genere in libello repudii scribebantur; ut mora interveniente et Scribarum consilio dissuadente vir a proposito repudiandi desisteret.

## QUÆSTIO LXVIII.

### DE FILIIS ILLEGITIME NATIS.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de filiis illegitime natis.

Et circa hoc quæruntur tria : 1° utrum qui nascuntur extra verum matrimonium, sint illegitimi ; 2° utrum illegitimi filii debeant ex hoc damnum reportare ; 3° utrum possint legitimari.

## ARTICULUS PRIMUS.

### *Utrum filii qui nascuntur extra verum matrimonium sint illegitimi*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod filii qui nascuntur extra verum matrimonium, sint legitimi. Quia secundum legem natus *legitimus filius* dicitur. Sed quilibet nascitur secundum legem, ad minus naturæ, quæ fortissima est. Ergo quilibet filius dicitur legitimus.

2. Præterea, communiter dicitur quod legitimus filius est qui est de legitimo matrimonio natus, vel de eo quod in facie Ecclesiæ legitimum reputatur. Sed contingit quandoque quod matrimonium legitimum reputetur in facie Ecclesiæ, quod habet impedimentum ne sit verum matrimonium, et tamen a contrahentibus in facie Ecclesiæ scitur; et si occulte nubant et impedimentum nesciant, legitimum videtur in facie Ecclesiæ, ex quo per Ecclesiam non prohibetur. Ergo filii extra verum matrimonium nati non sunt illegitimi.

Sed contra, illegitimum dicitur quod est contra legem. Sed illi qui nascuntur

extra matrimonium, nascuntur contra legem. Ergo sunt illegitimi.

Respondeo dicendum, quod quadruplex status est filiorum : quidam enim sunt naturales et legitimi, sicut illi qui nascuntur ex vero et legitimo matrimonio; quidam naturales et non legitimi, ut filii qui nascuntur de simplici fornicatione; quidam legitimi et non naturales, sicut filii adoptivi; quidam nec legitimi nec naturales, sicut spurii, nati de adulterio, vel de stupro; tales enim nascuntur et contra legem positivam, et contra legem naturæ expresse. Et sic concedendum est[1] quosdam filios esse illegitimos.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis illi qui nascuntur ex illicito coitu, nascantur secundum naturam quæ communis est homini et omnibus animalibus, tamen nascuntur contra legem naturæ quæ est propria hominibus ; quia fornicatio et adulterium et hujusmodi sunt contra legem naturæ. Et ideo tales secundum nullam legem sunt legitimi.

Ad secundum dicendum, quod ignorantia excusat illicitum coitum a peccato, nisi sit affectata. Unde illi qui conveniunt bona fide in facie Ecclesiæ, quamvis sit impedimentum, dum tamen ignorent, nec peccant, nec filii sunt illegitimi; si autem sciant, quamvis Ecclesia sustineat, quæ ignorat impedimentum, non excusantur a peccato, nec filii ab illegimitate. Si autem nesciant, et in occulto contrahant, etiam non excusantur, quia talis ignorantia videtur affectata.

Conclusio. — Liberi qui nascuntur ex simplici fornicatione, non sunt legitimi, sed solum naturales : qui vero ex stupro aut adulterio nascuntur, nec naturales nec legitimi sunt habendi.

## ARTICULUS II.

*Utrum filii illegitimi debeant ex hoc aliquod damnum reportare.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod illegitimi filii non debeant ex hoc aliquod damnum reportare, quia filius non debet puniri pro peccato patris, ut patet per sententiam Domini, Ezechielis, XVIII. Sed quod iste nascatur ex illicito coitu, non est peccatum proprium, sed peccatum patris. Ergo ex hoc non debet aliquod damnum incurrere.

2. Præterea, justitia humana est exemplata a divina. Sed Deus æqualiter largitur bona naturalia legitimis et illegitimis filiis. Ergo et secundum jura humana filii illegitimi debent legitimis æquiparari.

Sed contra est quod dicitur Genes., XXV, quod Abraham dedit omnia sua bona Isaac, et filiis concubinarum largitus est munera; et tamen illi non erant ex illicito coitu nati. Ergo multo magis debent illi qui ex illicito coitu nascuntur, hoc damnum reportare quod non succedant in bonis paternis.

Respondeo dicendum, quod aliquis dicitur damnum ex aliquo incurrere dupliciter: uno modo per hoc quod ei subtrahitur quod ei erat debitum, et sic filius illegitimus nullum damnum incurrit; alio modo per hoc quod ei aliquid non est debitum, quod alias poterat esse ei debitum; et sic filius illegitimus damnum incurrit duplex: unum, quia non admittitur ad actus legitimos, sicut ad officia, vel dignitates, quæ requirunt aliquam honestatem in illis qui hæc exercent; aliud damnum incurrit, quia non succedit in hereditate paterna. Sed tamen naturales filii succedere possunt in sexta parte tantum, spurii autem in nulla parte, quamvis ex jure naturali parentes eis in necessariis providere teneantur. Unde pertinet ad sollicitudinem episcopi ut utrumque parentem cogat ad hoc quod eis provideant.

Ad primum ergo dicendum, quod incurrere damnum hoc secundo modo non est pœna. Et ideo non dicimus quod sit pœna alicui quod non succedit in regno aliquo per hoc quod non est filius regis. Et similiter non est pœna quod alicui qui non est legitimus, non debentur ea quæ sunt legitimorum filiorum.

Ad secundum dicendum, quod coitus illegitimus non est contra legem, inquantum est actus generativæ virtutis, sed inquantum ex prava voluntate procedit. Et ideo filius illegitimus non incurrit damnum in his quæ acquiruntur per naturalem originem, sed in his quæ per voluntatem fiunt, vel possidentur.

Conclusio. — Liberi illegitimi duplici damno afficiuntur : unum est, quia non admittuntur ad actus legitimos : alterum, quod non succedunt in hæreditate paterna : in sexta tamen parte succedere possunt naturales filii : spurii vero nulla ex parte, nisi quod eis parentes necessaria suppeditare tenentur.

[1] In exemplo an. 1486 deest : « Et sic concedendum est, » etc.

### ARTICULUS III.

*Utrum filius illegitimus possit legitimari.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod filius illegitimus non possit legitimari. Quantum enim distat legitimus ab illegitimo, tantum e converso illegitimus a legitimo. Sed legitimus nunquam fit illegitimus. Ergo nec illegitimus unquam fit legitimus.

2. Præterea, coitus illegitimus creat illegitimum filium. Sed coitus illegitimus nunquam fit legitimus. Ergo nec filius illegitimus legitimari potest.

Sed contra, quod per legem inducitur, per legem revocari potest. Sed illegitimitas filiorum est per legem positivam inducta. Ergo potest filius illegitimus legitimari ab eo qui habet auctoritatem legis.

Respondeo dicendum, quod filius illegitimus potest legitimari, non ut fiat de legitimo coitu natus, quia coitus ille transivit, et nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus ; sed dicitur legitimari, inquantum damna quæ illegitimus filius incurrit, subtrahuntur per legis auctoritatem. Et sunt sex modi legitimandi. Duo secundum canones [1], scilicet cum quis ducit in uxorem illam ex qua filium illegitimum generavit, si non fuit adulterium, et per specialem indulgentiam, et dispensationem domini Papæ. Quatuor autem alii modi sunt secundum leges: primus est, si pater filium naturalem curiæ imperatoris offerat; ex hoc enim ipso legitimatur propter curiæ honestatem: secundus, si pater in testamento nominet eum legitimum heredem, et filius postmodum testamentum imperatori offerat; tertius est, si nullus sit filius legitimus, et ipsemet filius se principi offerat; quartus est, si pater in publico instrumento, vel cum trium testium subscriptione eum legitimum nominet, nec adjiciat naturalem.

Ad primum ergo dicendum, quod alicui potest sine injustitia gratia fieri; sed non potest aliquis damnificari nisi pro culpa. Et ideo magis potest illegitimus fieri legitimus quam e converso. Etsi enim legitimus aliquando hereditate privatur pro culpa; non tamen dicitur illegitimus filius, quia generationem legitimam habuit.

Ad secundum dicendum, quod coitus illegitimus habet defectum intra se inseparabilem, quo legi opponitur; et ideo non potest fieri legitimus. Nec est simile de filio illegitimo, qui non habet hujusmodi defectum (*a*).

Conclusio. — Cum liberi dicantur illegitimi lege positiva, per eamdem etiam legem legitimari possunt.

## QUÆSTIO LXIX.

### DE HIS QUÆ SPECTANT AD RESURRECTIONEM ; ET PRIMO DE LOCO ANIMARUM POST MORTEM.

(In septem articulos divisa.)

Post hæc agendum est de his quæ spectant ad statum resurrectionis. Postquam enim dictum est de sacramentis, quibus homo liberatur a morte culpæ, consequenter dicendum est de resurrectione, per quam homo liberatur a morte pœnæ.

Circa tractatum autem resurrectionis tria consideranda sunt, scilicet præcedentia resurrectionem, concomitantia, et sequentia. Et ideo primo dicendum est de his quæ pro parte, quamvis non ex toto, resurrectionem præcedunt; secundo, de ipsa resurrectione et circumstantibus eam; tertio, de his quæ eam sequuntur. Præcedentium autem resurrectionem prima consideratio est de receptaculis animarum post mortem eis assignatis ; secunda de qualitate et pœna animarum separatarum, eis ab igne inflicta ; tertia de suffragiis quibus animæ defunctorum a vivis adjuvantur; quarta de orationibus sanctorum in patria existentium; quinta de signis judicium generale præcedentibus ; sexta de igne ultimæ conflagrationis mundi, qui faciem judicis præcedet.

Circa primum quæruntur septem : 1° utrum animabus post mortem receptacula assignentur; 2° utrum statim post mortem ad ipsa animæ deducantur ; 3° utrum de ipsis locis egredi valeant ; 4° utrum limbus inferni sit idem quod si-

[1] Cap. : « Conquestus » et cap. « Tanta, » qui filii sunt legitim.

(*a*) S. Thomas de ministro matrimonii non loquitur. Solus Melchior Cano inter magni nominis Theologos sacerdotem docet sacramenti hujus esse ministrum.

nus Abrahæ; 5° utrum limbus sit idem quod infernus damnatorum; 6° utrum limbus patrum sit idem quod limbus puerorum; 7° utrum tot receptacula debeant distingui.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum assignentur receptacula animabus post mortem.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod animabus post mortem receptacula non assignentur. Sicut enim dicit Boetius in lib. *De hebdomadibus*, col. 1311, t. 2, « communis animi conceptio est apud sapientes, incorporalia in loco non esse ;» cui concordat quod Augustinus dicit, XII *Super Gen. ad litt.*, cap. XXXII, col. 480, t. 3 : « Cito quidem responderi potest, ad corporalia loca animam non ferri nisi cum aliquo corpore, vel non localiter ferri.» Sed anima separata a corpore non habet aliquod corpus, sicut ibidem Augustinus dicit. Ergo ridiculum est animabus separatis aliqua receptacula assignare.

2. Præterea, omne quod habet locum determinatum magis convenit cum illo loco quam cum alio. Sed animæ separatæ, sicut etiam quælibet aliæ spirituales substantiæ, indifferenter se habent ad omnia loca ; non enim potest dici quod cum aliquibus corporibus conveniant, et ab aliis differant, cum ab omnibus conditionibus corporalibus penitus sint remotæ ; ergo eis receptacula determinata non sunt assignanda.

3. Præterea, animabus separatis non assignatur aliquid post mortem, nisi quod cedat in pœnam vel in præmium. Sed corporalis locus non potest eis cedere in pœnam vel in præmium, cum a corporibus nihil recipiant. Ergo non sunt eis assignanda certa receptacula.

Sed contra, cælum empyreum est locus corporalis ; et tamen ipsum factum mox sanctis angelis est repletum, ut Strabus[1] dicit in Glossa *ord.* in princ. Genesis. Cum ergo angeli sint incorporei, sicut et animæ separatæ, videtur etiam quod animabus separatis sint certa receptacula assignanda.

Præterea, hoc patet per id quod Gregorius narrat in IV *Dialog.*, cap. XXX et XL, col. 368, etc., t. 3, scilicet animas post mortem ad diversa loca corporalia esse deductas ; ut patet de Paschasio, quem Germanus Capuanus episcopus in balneis invenit : et de anima Theodorici regis, quam dicit ad gehennam esse deductam. Ergo animæ post mortem habent certa receptacula.

Respondeo dicendum, quod quamvis substantiæ spirituales secundum esse suum a corpore non dependeant, corporalia tamen a Deo mediantibus spiritualibus gubernantur, ut dicit Augustinus in III *De Trinit.*, cap IV, col. 873, t. 8, et Gregorius in IV *Dialog.*, cap. VI, col. 328, t. 3. Et ideo est quædam convenientia spiritualium substantiarum ad corporales substantias per congruentiam quamdam, ut scilicet dignioribus substantiis digniora corpora adaptentur. Unde etiam philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substantiarum separatarum. Quamvis autem animabus post mortem non assignentur aliqua corpora quorum sint formæ, vel determinati motores, determinantur tamen eis quædam corporalia loca per congruentiam quamdam secundum gradum dignitatis earum in quibus sint quasi in loco, eo modo quo incorporalia esse possunt in loco, secundum quod magis vel minus accedunt ad primam substantiam, cui locus superior per congruentiam deputatur, scilicet Deum, cujus sedem cælum Scriptura esse denuntiat, psal. CII, et Isaiæ, LXVI. Et ideo animas quæ sunt in participatione perfecta Deitatis, in cælo esse ponimus, animas vero quæ a participatione hujusmodi impediuntur, loco contrario dicimus deputari.

Ad primum ergo dicendum, quod incorporalia non sunt in loco modo aliquo nobis noto, et consueto, secundum quod dicimus corpora proprie in loco esse ; sunt tamen in loco modo substantiis spiritualibus convenienti qui nobis plene manifestus esse non potest.

Ad secundum dicendum, quod duplex est convenientia vel similitudo : una quæ est per participationem ejusdem qualitatis ; sicut calida ad invicem conveniunt, et talis convenientia incorporalium ad loca corporalia esse non potest : alia per quamdam proportionalitatem, secundum quam in Scripturis metaphorice corporalia ad spiritualia transferuntur : quo

[1] Refertur in Gloss. *ord.* Strabi sub nomine Bedæ.

modo in Scripturis Deus dicitur esse sol, quia est principium vitæ spiritualis, sicut sol vitæ corporalis: et secundum hanc convenientiam, quædam animæ cum quibusdam locis magis conveniunt: sicut animæ spiritualiter illuminatæ cum corporibus luminosis, animæ vero obtenebratæ per culpam cum locis tenebrosis.

Ad tertium dicendum, quod anima separata directe nihil recipit a locis corporalibus per modum quod corpora recipiunt, quæ conservantur a suis locis, sed ipsæ animæ ex hoc quod cognoscunt se talibus locis deputari, sibi gaudium ingerunt, vel mœrorem; et sic locus cedit eis in pœnam, vel præmium.

Conclusio. — Sicut Deum esse in cælo dicimus, ita animabus beatis quæ deitatis perfecte participes sunt loca in cælis assignari; animabus vero quæ hujusmodi deitatis sunt expertes, contraria loca deputari, asserimus.

## ARTICULUS II.

*Utrum statim post mortem animæ deducantur ad cælum, vel ad infernum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod statim post mortem nullæ animæ deducantur ad cælum vel ad infernum. Quia *Super* illud *psalmi* XXXVI, 10: *Adhuc pusillum et non erit peccator,* dicit Glossa[1] quod « sancti liberantur in fine vitæ [2]; post istam tamen vitam nondum erunt ubi erunt sancti, quibus dicetur: Venite, benedicti Patris mei. » Sed illi sancti erunt in cælo. Ergo sancti post hanc vitam non statim ascendunt ad cælum.

2. Præterea, Augustinus dicit in *Enchir.*, cap. CIX, col. 283, t. 6, quod « tempus inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est requie, vel ærumna. » Sed hæc abdita receptacula non possunt intelligi cælum et infernus, quia in illis etiam post resurrectionem ultimam animæ cum corporibus erunt, unde pro nihilo distingueret tempus ante resurrectionem, et post resurrectionem. Ergo non erunt nec in inferno, nec in paradiso usque ad diem judicii.

3. Præterea, major est gloria animæ quam corporum. Sed simul omnibus redditur gloria corporum, ut sit major lætitia singulorum ex communi gaudio, ut patet per hoc quod *Super* illud *ad Hebræos*, XI: *Deo pro nobis aliquid * melius providente*, etc., dicit Glossa *interlin.*[3]: « Ut in communi gaudio omnium majus fiat gaudium singulorum. » Ergo multo fortius gloria animarum decet differri usque ad finem, ut simul omnibus reddatur.

* Melius aliquid.

4. Præterea, pœna et præmium quæ per sententiam judicis redduntur, judicium præcedere non debent. Sed ignis inferni et gaudium paradisi dabuntur omnibus per sententiam judicantis Christi, scilicet in ultimo judicio, ut patet Matth., XXV. Ergo ante diem judicii nullus ascendit in cælum, vel descendit ad inferos.

Sed contra est quod dicitur II Corinth., V, 1: *Si terrena * nostra habitatio dissolvatur, domum habemus non manu factam, sed conservatam in cælis.* Ergo dissoluta carne, anima habet mansionem, quæ ei in cælis fuerat conservata.

* Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod habemus domum non manufactam, æternam in cœlis.

Præterea Philipp., I, 23, dicit Apostolus: *Cupio * dissolvi et esse cum Christo;* ex quo sic arguit Gregorius in IV *Dialog.*, cap. XXV, col. 357, t. 3: « Qui ergo Christum in cælo esse non dubitat, nec Pauli animam esse in cœlo negat. » Sed non est negandum Christum esse in cælo, cum sit articulus fidei. Ergo nec est dubitandum animas sanctorum ad cælos ferri. Quod etiam aliquæ animæ ad infernum descendant statim post mortem, patet Lucæ, XVI, 22: *Mortuus est autem dives, et sepultus est in inferno.*

* Desiderium habens dissolvi.

Respondeo dicendum, quod sicut in corporibus est gravitas vel levitas, qua feruntur ad suum locum, qui est finis motus ipsorum, ita etiam est in animabus meritum, vel demeritum, quibus perveniunt animæ ad præmium vel ad pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Unde sicut corpus per gravitatem vel levitatem statim fertur in locum suum nisi prohibeatur, ita animæ, soluto vinculo carnis per quod in statu viæ detinebantur, statim præmium consequuntur vel pœnam, nisi aliquid impediat; sicut interdum impedit consecutionem præmii veniale peccatum quod prius purgari oportet, ex quo sequitur quod præmium differatur. Et quia locus deputatur animabus secundum congruentiam præmii

[1] Ex Augustino desumpta, *Sup. psalm.* XXXVI, § 10, col. 361, t. 4.

[2] Al.: « in fine mundi. »

[3] Ex Petro Lombardo desumpta.

vel pœnæ, statim ut anima absolvitur a corpore, vel in infernum immergitur, vel ad cælos evolat; nisi impediatur aliquo reatu, quo oporteat evolationem differri, ut prius anima purgetur. Et huic veritati auctoritates Scripturæ canonicæ manifeste attestantur, et documenta sanctorum Patrum. Unde contrarium pro hæresi est habendum, ut patet IV *Dial.* Gregorii, cap. xxv et xxviii, col. 356, t. 3, et in libro *De ecclesiasticis dogmatibus*, cap. xlvi, col. 1220, t. 8[1].

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa seipsam exponit; quod enim dicit: « Nondum eris ubi erunt sancti, etc, » statim exponit subdens: « Id est non habebis geminam stolam quam habebunt sancti in resurrectione. »

Ad secundum dicendum, quod inter illa abdita receptacula de quibus Augustinus loquitur, etiam sunt computanda infernus et paradisus, in quibus animæ aliquæ ante resurrectionem continentur. Sed ideo distinguitur tempus ante resurrectionem, et post, quia ante resurrectionem sunt ibi sine corpore, post autem erunt cum corpore; et quia in aliquibus receptaculis nunc sunt animæ, in quibus post resurrectionem non erunt.

Ad tertium dicendum, quod homines secundum corpora habent quamdam continuationem ad invicem, quia secundum ea est verum quod dicitur Actuum, xvii, 26, Deus *ex uno fecit* * *omne genus hominum*. Sed animas sigillatim finxit: unde non est tanta congruentia ut omnes homines simul glorificentur in anima, quanta ut simul glorificentur in corpore.

* Fecit ex uno.

Et præterea, gloria corporis non est ita essentialis, sicut gloria animæ: unde majus detrimentum esset sanctis si gloria animæ differretur, quam de hoc quod gloria corporis differatur[2]; nec posset hoc detrimentum gloriæ recompensari propter ampliationem gaudii singulorum de gaudio communi.

Ad quartum dicendum, quod eamdem objectionem Gregorius in IV *Dialog.*, cap. xxv, col. 356, t. 3, proponit et solvit: « Si igitur, » inquit, « nunc in cælo sunt animæ justorum, quid est quod in die judicii pro justitiæ suæ retributione recipiant? » et respondet: « Hoc eis nimirum crescit in judicio, quod nunc animarum sola, postmodum vero etiam corporum beatitudine perfruuntur, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua dolores pro Domino cruciatusque pertulerunt. » Et eodem modo dicendum est de damnatis.

Conclusio. — Sicut corpora levitate sua aut gravitate sursum aut deorsum feruntur, nisi aliquid sit impedimento; sic etiam animæ e carcere corporis liberatæ præmio percepto, in cælum, nisi peccatum primum depurgandum obstiterit, aut pœna debita inflicta in infernum feruntur.

## ARTICULUS III.

*Utrum animæ existentes in paradiso vel in inferno, egredi valeant.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod animæ in paradiso vel in inferno existentes egredi non valeant. Augustinus enim dicit, in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. xiii, col. 604, t. 6: « Si rebus viventium interessent animæ mortuorum, ut de aliis taceam, meipsum pia mater nulla nocte desereret, quæ terra marique secuta est, ut mecum viveret; » et ex hoc concludit quod animæ defunctorum rebus viventium non intersint. Sed interesse possent, si de suis receptaculis exirent. Ergo de suis receptaculis non exeunt.

2. Præterea, in psalmo xxvi, 4, dicitur: *Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ;* et Job., vii, 9: *Qui descenderit ad inferos, non ascendet.* Ergo tam boni quam mali a suis receptaculis non exeunt.

3. Præterea, receptacula, ut dictum est, animabus post mortem dantur in præmium vel in pœnam. Sed post mortem neque præmia sanctorum minuuntur, neque pœnæ damnatorum. Ergo non exeunt de suis receptaculis.

4. Sed contra est quod dicit Hieronymus *Contra Vigilantium*, sic eum alloquens: « Ais enim, vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei animas apostolorum et martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, cum voluerint, adesse præsentes. Et ita tu Deo leges pones? tu apostolis vincula injicies? ut usque ad diem judicii teneantur custodia, nec sint cum Domino suo, de quibus scriptum est, Apoc., xiv: *Sequuntur*

1 Operum augustini hic multas Gregorii et Augustini auctoritates assuit Nicolai, quas referre non interest.

2 Ita passim. Al.: « quam si quod gloria, » etc.

*Agnum, quocumque ierit.* Si Agnus ubique, ergo et hi qui cum eo sunt, ubique esse credendi sunt. » Ridiculum ergo est dicere quod animæ mortuorum a suis receptaculis non recedant.

2. Præterea, Hieronymus ibidem arguit sic: « Cum diabolus et dæmones ubique vagentur orbe toto, et celeritate nimia ubique præsentes sint, quare martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, et inde exire non poterunt? » Ex quo potest concludi non solum de bonis, sed etiam de malis, quod de suis receptaculis quandoque exeant: cum non habeant majorem damnationem quam dæmones, qui ubique discurrunt.

3. Præterea, hoc idem probari potest per Gregorium in IV *Dialog.*, t. 3, ubi narrat de multis mortuis quod vivis apparuerunt.

Respondeo dicendum, quod aliquem exire de inferno vel de paradiso, potest intelligi dupliciter: uno modo ita quod simpliciter inde exeat, ut jam locus ejus non sit paradisus vel infernus; et sic nullus inferno vel paradiso finaliter deputatus, inde exire potest, ut infra dicetur. Alio modo potest intelligi, ut exeat inde ad tempus; et in hoc distinguendum est, quid eis conveniat secundum legem naturæ, et quid eis conveniat secundum ordinem divinæ providentiæ: quia ut dicit Augustinus, in libro *De cura pro mortuis agenda*, cap. XVI, col. 606, t. 6, « alii sunt humanarum limites rerum, alia divinarum signa virtutum, alia sunt quæ naturaliter, alia quæ mirabiliter fiunt. » Secundum ergo naturalem cursum animæ separatæ propriis receptaculis deputatæ, a conversatione viventium penitus segregantur. Non enim secundum cursum naturæ homines in mortali carne viventes substantiis separatis immediate conjunguntur, cum omnis eorum cognitio a sensu oriatur; nec propter aliud a suis receptaculis eas exire conveniret, nisi ut rebus viventium interessent. Sed secundum dispositionem divinæ providentiæ aliquando animæ separatæ a suis receptaculis egressæ conspectibus hominum præsentantur, sicut Augustinus in libro prædicto, ibid., narrat de Felice martyre, qui civibus Nolanis visibiliter apparuit, cum a barbaris oppugnarentur. Et hoc etiam credi potest quod aliquando damnatis contingat quod ad eruditionem hominum et terrorem permittuntur viventibus apparere, aut etiam ad suffragia expetenda, quantum ad illos qui in purgatorio detinentur, ut per multa, quæ in IV *Dialog.* Gregorii, cap. XL et LV, col. 396, t. 3, narrantur, patet. Sed hoc interest inter sanctos et damnatos, quod sancti, cum voluerint, apparere possunt viventibus, non autem damnati. Sicut enim sancti viventes in carne per dona gratiæ gratis datæ accipiunt ut sanitates et signa perficiant, quæ nonnisi divina virtute mirabiliter fiunt, quæ quidem signa ab aliis hoc dono carentibus perfici non possunt, ita etiam non est inconveniens ut ex virtute gloriæ aliqua potentia animabus sanctorum detur, per quam possint mirabiliter apparere viventibus, cum volunt; quod alii non possunt, nisi interdum permissi.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus, ut per consequentia patet, loquitur secundum communem cursum naturæ.

Nec tamen sequitur quod etiamsi mortui possint, ut volunt, viventibus apparere, toties appareant, quoties apparent in carne viventes: quia separati a carne vel omnino conformantur divinæ voluntati, ita quod non liceat eis nisi quod secundum divinam dispositionem congruere intuentur, vel ita sunt pœnis oppressi, ut de sua miseria magis doleant quam curent aliis apparere.

Ad secundum dicendum, quod auctoritates illæ loquuntur quantum ad hoc quod nullus de paradiso vel inferno egreditur simpliciter; et non quod aliquis egrediatur ad tempus.

Ad tertium dicendum, quod sicut ex dictis patet, secundum hoc locus animæ cedit in pœnam, vel præmium, quod anima afficitur ex hoc quod tali loco deputatur, vel gaudendo, vel dolendo. Hoc autem gaudium sive hic dolor de hoc quod talibus locis deputatur, manet in anima etiam quando extra loca prædicta fuerit, sicut pontifici, cui datur pro honore ut in cathedra sedeat in Ecclesia, non minuitur gloria ejus, quando a cathedra recedit, quia et si actu ibi non sedeat, locus tamen ille sibi deputatus est.

Ad ea etiam quæ contra objiciuntur respondere oportet.

Ad quorum primum dicendum, quod Hieronymus loquitur de apostolis et martyribus, secundum hoc quod eis accrescit ex potestate gloriæ, et non secundum hoc quod eis congruit ex debito naturæ. Quod autem dicit eos ubique esse, non

est intelligendum quasi simul sint in pluribus locis aut ubique ; sed quia esse possunt ubi volunt.

Ad secundum dicendum, quod non est simile de dæmonibus et angelis et animabus sanctorum et damnatorum. Angeli enim boni vel mali hoc officium sortiuntur, ut hominibus præsint vel ad custodiam vel ad exercitium, quod de animabus hominum non posset dici. Sed tamen secundum potestatem gloriæ animabus sanctorum hoc congruit quod possint esse ubi voluerint. Et hoc est quod Hieronymus intendit.

Ad tertium dicendum, quod quamvis aliquando animæ sanctorum vel damnatorum præsentialiter adsint ubi apparent, non tamen credendum est hoc semper accidere. Aliquando enim hujusmodi apparitiones fiunt vel in dormiendo vel in vigilando, operatione bonorum vel malorum spirituum, ad instructionem vel deceptionem viventium, sicut etiam vivi homines aliquando aliis apparent, et eis multa dicunt in somnis, cum tamen constet eos non esse præsentes, sicut Augustinus per multa exempla probat, in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. XI et XII, col. 602, t. 6.

CONCLUSIO. — Fieri non potest ut animæ vel de paradiso vel de inferno exeant simpliciter, ut ille earum locus amplius non sit : ad tempus vero inde egredi possunt.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum limbus inferni sit idem quod sinus Abrahæ.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod limbus inferni non sit idem quod sinus Abrahæ. Dicit enim Augustinus XII *Sup. Genes. ad litt.*, cap. XXXIII, col. 482, t. 3 : « Nondum inveni inferos alicubi in bono posuisse Scripturam. » Sed sinus Abrahæ in bono accipitur, ut ibidem subjungit Augustinus sic dicens : « Non in bono accipiendum sinum Abrahæ, et illam requiem, quo ab angelis pius pauper allatus est, nescio utrum quisquam possit audire. » Ergo sinus Abrahæ non est idem quod limbus inferni.

2. Præterea, in inferno existentes non vident Deum. Sed in sinu Abrahæ videtur Deus, ut patet per Augustinum, lib. IX *Confess.*, cap. III, § 6, col. 765, t. 1, qui, loquens de Nebridio, dicit : « Quicquid illud est quod sinu Abrahæ significatur, ibi Nebridius meus vivit. » Et infra : « Jam non ponit [1] aurem ad os meum, sed spirituale os ad fontem tuum, et bibit, quantum potest, sapientiam pro aviditate sua, sine fine felix. » Ergo sinus Abrahæ non est idem quod limbus inferni.

3. Præterea, Ecclesia non orat pro aliquo ut ad infernum deducatur. Orat autem ut angeli animam defuncti in sinum Abrahæ deferant. Ergo videtur quod sinus Abrahæ non sit idem quod limbus.

Sed contra, sinus Abrahæ dicitur, ubi mendicus Lazarus ductus est. Sed ipse ductus est ad infernum : quia, ut Glossa [2] Job, XXX, 23, super illud : *Ubi constituta est domus omni viventi*, dicit, « infernus domus erat omnium viventium ante Christi adventum. » Ergo sinus Abrahæ est idem quod limbus.

Præterea, Genes., XLII, 38, dicit Jacob filiis suis : *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos*. Ergo Jacob sciebat se in morte sua ad inferos transferendum. Ergo et eadem ratione Abraham ad inferos translatus fuit post mortem ; et ita sinus Abrahæ videtur esse aliqua pars inferni.

Respondeo dicendum, quod animæ hominum post mortem ad quietem pervenire non possunt nisi merito fidei ; quia *accedentem ad Deum oportet credere*, Hebr., XI, 6. Primum autem exemplum credendi hominibus in Abraham datur, qui primum se a cœtu infidelium segregavit, et speciale signum fidei accepit. Et ideo requies illa quæ hominibus post mortem datur, sinus Abrahæ dicitur, ut patet per Augustinum, XII *Super Genes. ad litt.*, cap. XXXIV, col. 482, t. 3. Sed animæ sanctorum post mortem non omni tempore eamdem quietem habuerunt ; quia post Christi adventum habent plenam quietem, divina visione perfruentes, sed ante Christi adventum habebant quidem quietem per immunitatem pœnæ, sed non habebant quietem desiderii per consecutionem finis. Et ideo status sanctorum ante Christi adventum potest considerari et secundum id quod habebat de requie, et sic dicitur sinus Abrahæ :

[1] Ita passim. Al. : « et ita jam non ponit, » etc.

[2] Ex Gregorio desumpta, XX *Moral.*, § 66, col. 178, t. 2.

potest etiam considerari quantum ad id quod eis deerat de requie, et sic dicitur limbus inferni. Limbus ergo inferni et sinus Abrahæ fuerunt ante Christi adventum unum per accidens, et non per se. Et ideo nihil prohibet post Christi adventum esse sinum Abrahæ et esse omnino diversum a limbo, quia ea quæ sunt unum per accidens separari contingit.

Ad primum ergo dicendum, quod quantum ad id quod habebat de bono status sanctorum patrum, sinus Abrahæ dicebatur : sed quantum ad id quod habebat de defectu, dicebatur infernus, et sic nec sinus Abrahæ in malum accipitur nec infernus in bonum, quamvis quodammodo sint unum.

Ad secundum dicendum, quod sicut requies sanctorum patrum ante Christi adventum dicebatur sinus Abrahæ, ita et post Christi adventum ; sed diversimode; quia enim ante Christi adventum sanctorum requies habebat defectum requiei adjunctum, dicebatur idem infernus et sinus Abrahæ; unde ibi non videbatur Deus. Sed quia post Christi adventum sanctorum requies est completa, cum Deum videant, talis requies dicitur sinus Abrahæ, et nullo modo in fernus; et ad hunc sinum Abrahæ Ecclesia orat fideles perduci.

Unde patet responsio ad tertium. Et sic etiam intelligenda est quædam Glossa[1] *Super* illud *Lucæ*, XVI : *Factum est ut moreretur mendicus*, etc. , quæ sic dicit : « Sinus Abrahæ est requies beatorum pauperum, quorum est regnum cælorum. »

Conclusio. — Quia sanctorum animæ ante Christi adventum habebant quietem per immunitatem pœnæ, limbus *sinus Abrahæ* dicitur, qui fuit primum exemplum credentium : sed quantum ad id quod sanctis deerat requies desiderii, dicitur *infernus*.

## ARTICULUS V.

### *Utrum limbus idem sit quod infernus damnatorum.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod limbus inferni sit idem quod infernus damnatorum. Christus enim dicitur infernum momordisse, non absorbuisse, quia aliquos inde extraxit, non autem omnes. Non autem diceretur momordisse infernum, si illi quos liberavit, non fuissent pars multitudinis in inferno contentæ. Ergo cum illi quos liberavit in limbo continerentur, iidem continebantur in limbo et inferno. Ergo limbus vel est idem quod infernus, vel est pars inferni.

2. Præterea, Christus dicitur, in Symbolo, descendisse ad infernum. Sed non descendit nisi ad limbum patrum. Ergo limbus patrum est idem quod infernus.

3. Præterea, Job, XVII, 16, dicitur : *In profundissimum infernum descendent omnia mea*. Sed Job, cum esset sanctus et justus, ad limbum descendit. Ergo limbus est idem quod profundissimus infernus.

Sed contra, *in inferno nulla est redemptio*[2]. Sed a limbo sancti fuerunt redempti. Ergo limbus non est idem quod infernus.

Præterea, Augustinus dicit, XII *Super Genesim ad litt.*, cap. XXXIII, col. 482, t. 3 : « Quomodo illam requiem quam Lazarus accepit, apud inferos credamus esse non video : » Sed anima Lazari ad limbum descendit. Ergo limbus non est idem quod infernus.

Respondeo dicendum, quod receptacula animarum post mortem dupliciter distingui possunt, aut secundum situm, aut secundum locorum qualitatem, prout scilicet in aliquibus locis pœnas, vel præmia recipiunt animæ. Si ergo considerentur limbus patrum et infernus secundum locorum qualitatem prædictam, sic non est dubium quod distinguuntur, tum quia in inferno est pœna sensibilis, quæ non erat in limbo patrum ; tum etiam quia in inferno est pœna æterna, sed in limbo patrum detinebantur sancti temporaliter tantum. Sed si considerentur quantum ad situm loci, sic probabile est quod idem locus, vel quasi continuus, sit infernus et limbus ; ita tamen quod quædam superior pars inferni limbus patrum dicatur. Existentes enim in inferno secundum diversitatem culpæ diversam sortiuntur et pœnam. Et ideo secundum quod gravioribus peccatis irretiuntur damnati, secundum hoc obscuriorem locum et profundiorem obtinent in inferno. Unde et sancti patres, in quibus minimum erat de ratione culpæ, supremum et minus tenebrosum locum habuerunt omnibus puniendis.

[1] Gloss. *ord.*, col. 316, t. 2.

[2] Ecclesia, in officio defunctorum.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum hoc quod infernus et limbus sunt idem quantum ad situm dicitur Christus infernum momordisse, et ad infernum descendisse, quando patres a limbo eripuit suo descensu.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod Job non descendit in infernum damnatorum, sed in limbum patrum ; qui quidem dicitur profundissimus locus, non quidem respectu locorum pœnalium, sed in comparatione ad alia loca, secundum quod sub eodem includitur omnis locus pœnarum.

Vel dicendum, sicut Augustinus solvit, XII *Super Genes. ad litt.*, cap. XXXIII, col. 482, t. 3, de Jacob sic dicens : « Illud quod Jacob dicit ad filios suos : Deducetis senectutem meam cum tristitia ad inferos, videtur hoc magis timuisse ne nimia tristitia sic perturbaretur, ut beatorum ad requiem non iret, sed ad inferos peccatorum. » Et similiter potest exponi verbum Job eadem ratione, ut sit potius verbum timentis quam asserentis.

Conclusio. — Limbus quantum ad qualitatem loci diversus est ab inferno damnatorum : sed quantum ad situm loci, sunt loca continua : nisi quod limbus Patrum pars superior inferni esse videatur.

## ARTICULUS VI.

*Utrum limbus puerorum sit idem quod limbus patrum.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod limbus puerorum sit idem quod limbus patrum. Pœna enim debet respondere culpæ. Sed pro eadem culpa detinebantur in limbo patres et pueri, scilicet pro culpa originali. Ergo idem debet esse utrorumque locus pœnæ.

2. Præterea, Augustinus dicit in *Enchirid.*, cap. XCIII, col. 275, t. 6 : Mitissima est pœna puerorum qui cum solo peccato originali decedunt. Sed nulla est pœna mitior ea quam sancti patres habebant. Ergo est idem locus pœnæ utrorumque.

Sed contra, sicut actuali peccato debetur pœna temporalis in purgatorio, et æterna in inferno, ita et originali peccato debebatur pœna temporalis in limbo patrum, et æterna in limbo puerorum. Si ergo infernus et purgatorium non sunt idem, videtur quod nec limbus puerorum et limbus patrum sint idem.

Respondeo dicendum, quod limbus patrum et limbus puerorum absque dubio differunt secundum qualitatem præmii vel pœnæ. Pueris enim non adest spes beatæ vitæ, quæ patribus in limbo aderat; in quibus etiam lumen fidei et gratiæ refulgebat. Sed quantum ad situm, probabiliter creditur utrorumque locus idem fuisse ; nisi quod limbus patrum erat in superiori loco quam limbus puerorum, sicut de limbo et inferno dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod ad culpam originalem non eodem modo se habebant patres et pueri. In patribus enim originalis culpa expiata erat secundum quod erat effectiva personæ ; remanebat tamen impedimentum ex parte naturæ, pro qua nondum erat satisfactum plenarie. Sed in pueris est impedimentum et ex parte personæ, et ex parte naturæ. Et ideo pueris et patribus diversa receptacula assignantur.

Ad secundum dicendum, quod Augustinus loquitur de pœnis quæ debentur alicui ratione personæ suæ, inter quas mitissimam pœnam habent qui solo originali peccato gravantur; sed adhuc est mitior pœna eorum quos non impedit a perceptione gloriæ defectus personæ sed solum defectus naturæ, ut ipsa dilatio gloriæ quædam pœna dicatur.

Conclusio. — Cum pueris in limbo nulla adsit spes beatæ vitæ quæ Patribus aderat qualitate præmii et pœnæ, limbus puerorum differt a limbo Patrum : non autem situ, etsi requies Patrum in superiori loco esse credatur.

## ARTICULUS VII.

*Utrum debeant tot receptacula distingui.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeant tot receptacula distingui. Sicut enim receptacula debentur animabus pro peccato post mortem, ita et pro merito. Sed ratione meriti non debetur nisi unum receptaculum, scilicet paradisus. Ergo nec ratione peccatorum debetur nisi unum receptaculum.

2. Præterea, receptacula assignantur animabus post mortem ratione meritorum vel demeritorum. Sed unus est locus in quo merentur, vel demerentur. Ergo unum tantum receptaculum debet eis assignari post mortem.

3. Præterea, loca pœnarum debent respondere ipsis culpis. Sed non sunt nisi tria genera culparum, scilicet originalis, venialis et mortalis. Ergo non debent esse nisi tria receptacula pœnalia.

4. Sed contra, videtur quod debeant esse multo plura quam assignantur. Aer enim iste caliginosus est dæmonum carcer, ut patet II Petri, III, nec tamen computatur inter quinque receptacula, quæ a quibusdam assignantur. Ergo sunt plura receptacula quam quinque.

5. Præterea, alius est paradisus terrestris et alius paradisus cælestis. Sed quidam post statum vitæ hujus ad paradisum terrestrem sunt translati, sicut de Enoch et de Elia dicitur. Cum ergo paradisus terrestris inter quinque receptacula non computetur, videtur quod sint plura quam quinque.

6. Præterea, cuilibet statui peccantium debet aliquis locus pœnalis respondere. Sed si ponatur aliquis in originali peccato decedere cum solo veniali, nullum receptaculorum assignatorum ei competet; constat enim quod in paradiso non esset, cum gratia careret, et eadem ratione nec in limbo puerorum, cum in ipso non sit pœna sensibilis, quæ tali debetur ratione venialis peccati; similiter in purgatorio, quia ibi non est nisi pœna temporalis, huic autem debetur pœna perpetua ; similiter autem nec in inferno damnatorum, quia mortali peccato actuali caret. Ergo oportet sextum receptaculum assignare.

7. Præterea, diversæ sunt quantitates præmiorum et pœnarum, secundum differentias culparum et meritorum. Sed infiniti sunt gradus meritorum et culparum. Ergo infinita debent distingui receptacula, in quibus animæ puniantur vel præmientur post mortem.

8. Præterea, animæ quandoque puniuntur in locis in quibus peccaverunt, ut per Gregorium patet, IV *Dialog.*, cap. LV, etc., col. 417, t. 3. Sed peccaverunt in loco ubi habitamus. Ergo hic locus debet computari inter receptacula : et præcipue cum aliqui in hoc mundo pro peccatis suis puniantur, ut Magister dixit.

9. Præterea, sicut aliqui in gratia decedentes habent aliqua venialia, pro quibus digni sunt pœna, ita aliqui in peccato mortali decedentes habent aliqua bona pro quibus essent digni præmio. Sed decedentibus in gratia cum peccatis venialibus assignatur aliquod receptaculum in quo puniuntur, antequam præmia consequantur, scilicet purgatorium. Ergo eadem ratione e contrario debet esse de illis qui in mortali decedunt cum aliquibus bonis operibus.

10. Præterea, sicut patres retardabantur a plena gloria animæ ante Christi adventum, ita et nunc a gloria corporis. Ergo sicut distinguitur receptaculum sanctorum ante Christi adventum, ab eo in quo nunc recipiuntur, ita debet nunc receptaculum distingui ab eo in quo recipientur post resurrectionem.

Respondeo dicendum, quod receptacula animarum distinguuntur secundum diversos status earum. Anima autem conjuncta mortali corpori habet statum merendi : sed exuta a corpore est in statu recipiendi pro meritis bonum vel malum. Sic ergo post mortem vel est in statu recipiendi finale præmium, vel est in statu quo impeditur ab illo. Si autem est in statu recipiendi finalem retributionem, hoc est dupliciter : vel quantum ad bonum, et sic est paradisus ; vel quantum ad malum ; et sic ratione actualis culpæ est infernus, ratione autem originalis est limbus puerorum. Si vero est in statu quo impeditur a finali retributione consequenda, vel hoc est propter defectum personæ, et sic est purgatorium, in quo detinentur animæ ne statim præmium consequantur, propter peccata quæ commiserunt : vel propter defectum naturæ, et sic est limbus patrum in quo detinebantur patres a consecutione gloriæ propter reatum humanæ naturæ, qui nondum poterat expiari.

Ad primum ergo dicendum, quod « bonum contingit uno modo, sed malum multifarie, » ut patet per Dionysium, IV cap. *De div. nom.*, § 30, col. 730, t. 1, et per Philosophum in II *Ethic.*, cap. VI, a med. Et propter hoc non est inconveniens si locus beatæ retributionis est unus, loca vero pœnarum sunt plura.

Ad secundum dicendum, quod status merendi et demerendi est unus status, cum ejusdem sit posse mereri et demereri, et ideo convenienter debetur omnibus unus locus. Sed eorum qui recipiunt pro meritis sunt status diversi. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod pro culpa originali potest aliquis puniri dupliciter, ut ex dictis patet, vel ratione personæ, vel ratione naturæ tantum : et ideo illi culpæ respondet duplex limbus.

Ad quartum dicendum, quod aer iste caliginosus non assignatur dæmonibus quasi locus in quo recipiant retributionem pro meritis, sed quasi competens officio eorum, inquantum deputantur nobis ad exercitium. Et ideo inter receptacula de quibus nunc agitur non computatur; primo enim eis deputatur ignis inferni, ut patet Math., xxv.

Ad quintum dicendum, quod paradisus terrestris pertinet magis ad statum viatoris quam ad statum recipientis pro meritis. Et ideo inter receptacula de quibus nunc agitur, non computatur.

Ad sextum dicendum, quod illa positio est impossibilis. Si tamen esset possibilis, talis in inferno puniretur in æternum. Quod enim veniale peccatum in purgatorio temporaliter puniatur, accidit ei inquantum gratiam habet adjunctam. Unde si adjungatur mortali quod est sine gratia, pœna æterna in inferno punietur. Et quia iste qui cum originali peccato decedit, habet veniale sine gratia, non est inconveniens, si ponitur æternaliter puniri.

Ad septimum dicendum, quod diversitas graduum in pœnis vel præmiis non diversificat statum, secundum cujus diversitatem receptacula distinguuntur; et ideo ratio non sequitur.

Ad octavum dicendum, quod licet animæ separatæ aliquando in loco nostræ habitationis puniantur, non est tamen propter hoc quod locus iste proprius sit locus pœnarum; sed hoc fit ad nostram instructionem, ut earum pœnas videntes retrahamur a culpis.

Quod autem animæ existentes in carne hic puniantur pro peccatis, non pertinet ad propositum, quia talis pœna non trahit hominem extra statum merentis vel demerentis. Nunc autem agimus de receptaculis quæ debentur animæ post statum meriti vel demeriti.

Ad nonum dicendum, quod malum non potest esse purum absque commixtione boni, sicut bonum summum est absque omni commixtione mali. Et ideo illi qui ad beatitudinem, quæ summum bonum est, transferendi sunt, debent esse ab omni malo purgati; et propter hoc oportet esse locum in quo tales purgentur, si hinc non omnino purgati exeant. Sed illi qui in infernum detrudentur, non erunt immunes ab omni bono. Et ideo non est simile, quia in inferno existentes præmium bonorum suorum recipere possunt, inquantum bona præterita eis valent ad mitigationem pœnæ.

Ad decimum dicendum, quod in gloria animæ consistit præmium essentiale; sed gloria corporis cum redundet ex anima, tota consistit in anima quasi originaliter. Et ideo carentia gloriæ animæ diversificat statum, non autem carentia gloriæ corporis. Et propter hoc etiam idem locus, scilicet cælum empyreum, debetur animabus sanctis exutis a corpore, et conjunctis corporibus gloriosis. Non autem idem locus debebatur animabus patrum ante perceptionem gloriæ animæ, et post perceptionem ipsius.

Conclusio. — Quinque animarum corporibus exutarum receptacula, secundum diversos earum status, convenienter enumerantur; nimirum paradisus, limbus Patrum, purgatorium, infernus, limbus puerorum.

## QUÆSTIO LXX.

### DE QUALITATE ANIMÆ EXEUNTIS A CORPORE, ET PŒNA EI INFLICTA AB IGNE CORPOREO.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de generali qualitate animæ exeuntis a corpore, et pœna ei ab igne corporeo inflicta.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ; 2° utrum remaneant in ea actus dictarum potentiarum; 3° utrum anima separata possit pati ab igne corporeo.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in anima separata remaneant potentiæ sensitivæ. Augustinus [1] enim in lib. *De spiritu et anima*, cap. xv, col. 791, t. 6, sic dicit : « Recedit anima a corpore, secum trahens omnia, sensum, imaginationem, rationem, intellectum,

[1] Codices : « Augustinus : » omnibus autem jam consentientibus, liber iste Alchero restitutus est.

intelligentiam, concupiscibilitatem et irascibilitatem. » Sed sensus et imaginatio, et vis irascibilis et concupiscibilis, sunt vires sensitivæ. Ergo in anima separata vires sensitivæ remanent.

2. Præterea, Augustinus [1] dicit in lib. *De ecclesiasticis dogmat.*, cap. XVI, col. 1216, t. 8, : « Solum hominem credimus habere animam substantivam; quæ exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet. » Ergo anima exuta a corpore habet potentias sensitivas.

3. Præterea, potentiæ animæ vel essentialiter ei insunt, ut quidam dicunt, vel ad minus sunt naturales proprietates ipsius. Sed id quod essentialiter inest alicui, non potest ab eo separari, neque subjectum aliquod deseritur a naturalibus proprietatibus. Ergo impossibile est quod anima separata a corpore aliquas potentias amittat.

4. Præterea, non est totum integrum cui aliqua partium deest. Sed potentiæ animæ dicuntur partes ipsius. Si ergo potentias aliquas post mortem suam anima amittit, non erit anima integra post mortem, quod est inconveniens.

5. Præterea, potentiæ animæ magis cooperantur ad meritum quam etiam corpus, cum corpus sit solum instrumentum actus, potentiæ vero principia agendi. Sed necesse est quod simul corpus præmietur cum anima, propter hoc quod cooperabatur in merito. Ergo multo fortius est necesse quod potentiæ animæ simul præmientur cum ipsa. Ergo anima separata eas non amittit.

6. Præterea, si anima, cum separatur a corpore, potentiam sensitivam amittit, oportet quod illa potentia in nihilum cedat; non enim potest dici quod in materiam aliquam resolvatur, cum non habeat materiam partem sui. Sed id quod omnino in nihilum cedit non reiteratur idem numero; ergo anima non habebit in resurrectione eamdem numero potentiam sensitivam. Sed secundum Philosophum, lib. II *De anima*, text. 9, sicut se habet anima ad corpus, ita se habent potentiæ animæ ad partes corporis, ut visus ad oculum. Si autem non esset eadem numero anima, quæ redibit ad corpus, non esset idem numero homo. Ergo eadem ratione non esset idem oculus numero, si non sit eadem numero potentia visiva; et simili ratione nec aliqua pars eadem numero resurgeret; et per consequens nec totus homo idem numero erit. Non ergo potest esse quod anima separata potentias amittat sensitivas.

7. Præterea, si potentiæ sensitivæ corrumperentur corrupto corpore, oporteret quod debilitato corpore, debilitarentur. Hoc autem non contingit, quia, ut dicitur in I *De anima*, text. 65, « si senex accipiat oculum juvenis, videbit utique, sicut et juvenis. » Ergo nec corrupto corpore, sensitivæ potentiæ corrumpentur.

Sed contra est quod Augustinus, in libro *De ecclesiast. dogmatibus*, cap. XIX, col. 1216, t. 8, dicit: « Duabus substantiis tantum constat homo, anima et carne; anima cum ratione sua, et carne cum sensibus suis. » Potentiæ ergo sensitivæ ad carnem pertinent. Ergo corrupta carne, non manent potentiæ sensitivæ in anima.

Præterea, Philosophus in XII *Metaph.*, text. 17, de separatione animæ loquens, sic dicit: « Si autem aliquid remanet in postremo, quærendum est de hoc; in quibusdam enim non est impossibile, verbi gratia, si anima est talis dispositionis, non tota, sed intellectus; tota enim, forte impossibile. » Ex hoc videtur quod anima tota a corpore non separetur, sed solum potentiæ animæ intellectivæ. Non ergo sensitivæ vel vegetativæ.

Præterea, in II *De anima*, text. 21 et 22, Philosophus dicit, de intellectu loquens: « Hoc solum contingit separari, ut perpetuum a corruptibili; reliquæ autem partes animæ manifestum est ex his quod non separabiles sunt, ut quidam dicunt. » Ergo potentiæ sensitivæ non manent in anima separata.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est multiplex opinio.

Quidam enim existimantes potentias omnes esse in anima ad modum quo color est in corpore, dicunt quod anima a corpore separata omnes potentias suas secum trahit. Si enim aliqua ei deesset, oporteret animam transmutatam esse secundum naturales proprietates, quæ subjecto manente, variari non possunt. Sed dicta existimatio falsa est. Cum enim potentia sit secundum quam potentes dicimur aliquid agere vel pati, ejusdem

[1] Loco « Augustini » restituendus est « Gennadius, » genuinus libri *De eccles. dogmat.* auctor.

autem sit agere et posse agere, oportet quod ejusdem sit potentia, sicut subjecti, quod est agens vel patiens. Unde Philosophus in principio *De sommo et vigilia* dicit quod « cujus est potentia, ejus est actus. » Videmus autem manifeste quasdam operationes, quarum potentiæ animæ sunt principia, non esse animæ, proprie loquendo, sed conjuncti, quia non explentur nisi mediante corpore, ut est videre, audire, et hujusmodi. Unde oportet quod istæ potentiæ sint conjuncti sicut subjecti, animæ autem sicut principii influentis, sicut forma est principium proprietatum compositi. Quædam vero operationes exercentur ab anima sine organo corporali; ut intelligere, et considerare, et velle. Unde cum hæ actiones sint animæ propriæ, potentiæ quæ sunt harum principia, non solum erunt animæ ut principii, sed etiam ut subjecti. Quia ergo manente proprio subjecto, manere oportet et proprias passiones, et corrupto eo, corrumpi; ideo necesse est illas potentias quæ in suis actionibus non utuntur organo corporali, remanere in anima separata; illas autem quæ utuntur organo corporali, corrumpi, corpore corrupto: et hujusmodi sunt potentiæ omnes quæ pertinent ad animam sensibilem et vegetabilem.

Et propter hoc quidam potentias animæ sensibilis distinguunt. Dicunt enim has esse duplices: quasdam quæ sunt actus organorum, quæ sunt ab anima effluxæ in corpus, et hæ cum corpore corrumpuntur; quasdam vero originales harum, quæ sunt in anima, quia per eas anima corpus sensificat ad videndum, et audiendum et hujusmodi, et hæ originales potentiæ manent in anima separata. Sed hoc non videtur convenienter dici. Anima enim per suam essentiam, non mediantibus aliquibus aliis potentiis, est origo illarum potentiarum quæ sunt actus organorum; sicut et forma quælibet ex hoc ipso quod per essentiam suam materiam informat, est origo proprietatum, quæ compositum naturaliter consequuntur. Si enim oporteret in anima ponere alias potentias, quibus mediantibus potentiæ quæ organa perficiunt, ab essentia animæ effluerent, eadem ratione oporteret ponere alias potentias, quibus mediantibus ab essentia animæ effluerent illæ mediæ potentiæ, et sic in infinitum; si enim statur alicubi, melius est ut in primo stetur.

Unde alii dicunt quod potentiæ sensitivæ et aliæ similes non manent in anima separata, nisi secundum quid, scilicet ut in radice, per modum scilicet quo principiata sunt principiis suis. In anima enim separata manet efficacia influendi iterum hujusmodi potentias, si iterum corpori uniatur; nec oportet hanc efficaciam esse aliquid superadditum ipsi essentiæ, ut dictum est. Et hæc opinio videtur magis rationabilis.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Augustini [1] intelligendum est, quod anima secum trahit aliquas illarum potentiarum in actu, scilicet intelligentiam et intellectum, quasdam vero radicaliter, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod sensus quos anima secum trahit, non sunt isti exteriores sensus, sed interiores, qui scilicet ad partem intellectivam pertinent, quia intellectus interdum sensus appellatur, ut patet per Basilium, *Super proverbia*, *hom. in princ. Proverb.*, inter med. et fin., et Philosophum in VI *Ethic.*, c. XI. Vel si intelligat de sensibus exterioribus, dicendum est sicut ad primum.

Ad tertium dicendum, quod, sicut patet ex dictis, potentiæ sensitivæ non comparantur ad animam sicut naturales passiones ad subjectum, sed sicut ad originem; unde ratio non procedit.

Ad quartum dicendum, quod potentiæ animæ non dicuntur partes ejus integrales, sed partes ejus potentiales. Talium autem totorum ista est natura, quod tota virtus totius consistit in una partium perfecte, in aliis autem partialiter, sicut in anima virtus animæ perfecte consistit in parte intellectiva, in aliis autem partialiter. Unde cum in anima separata remaneant vires intellectivæ partis, integra remanebit, non diminuta, quamvis sensitivæ potentiæ actu non remaneant; sicut nec potentia regis manet diminuta mortuo præposito, qui ejus potentiam participabat.

Ad quintum dicendum, quod corpus cooperatur ad meritum, quasi pars essentialis hominis qui meretur.

Sic autem non cooperantur potentiæ sensitivæ, cum sint de genere accidentium. Et ideo non est simile.

Ad sextum dicendum, quod potentiæ

[1] Seu potius : « Alcherus. »

animæ sensitivæ non dicuntur esse actus organorum, quasi formæ essentiales ipsorum, nisi ratione animæ cujus sunt; sed sunt actus ipsorum, sicut perficientes ea ad proprias operationes, sicut calor est actus ignis perficiens ipsum ad calefaciendum. Unde sicut ignis idem numero remaneret etiamsi alius numero calor esset, sicut patet de frigore aquæ, quod non redit idem numero, postquam fuerit calefacta, aqua nihilominus eadem numero manente, ita et organa erunt eadem numero, quamvis potentiæ eædem numero non sint.

Ad septimum dicendum, quod Philosophus ibi loquitur de hujusmodi potentiis, secundum quod radicaliter in anima consistunt; quod patet ex hoc quod dicit, quod « senium non est in patiendo animam, sed id in quo est, » scilicet corpus; sic enim propter corpus neque debilitantur neque corrumpuntur animæ virtutes.

Conclusio. — Potentiæ sensitivæ et aliæ similes a corpore dependentes, in anima separata non remanent simpliciter, sed secundum originem tantum, eo scilicet modo quo principiata sunt in principiis suis.

## ARTICULUS II.

### *Utrum in anima separata remaneant actus sensitivarum potentiarum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in anima separata remaneant etiam actus sensitivarum potentiarum. Dicit enim Augustinus [1] in libro *De spiritu et anima*, cap. xv, col. 791, t. 6, : « Anima recedens a corpore ex his, » scilicet « imaginatione, concupiscibilitate et irascibilitate, secundum merita afficitur ad delectationem sive ad dolorem. » Sed imaginatio, et concupiscibilis et irascibilis sunt potentiæ sensitivæ. Ergo secundum sensitivas potentias anima separata afficietur; et ita secundum eas in aliquos actu erit.

2. Præterea, Augustinus, XII *Super Gen. ad litt.*, cap. xxiv, col. 475, t. 3, dicit quod « corpus non sentit, sed anima per corpus : » et infra : « Quædam anima non per corpus, sed sine corpore sentit. » Sed id quod animæ sine corpore convenit, potest inesse animæ a corpore separatæ. Ergo actu anima sentire poterit.

3. Præterea, inspicere similitudines corporum, sicut in somno accidit, ad visionem imaginariam pertinet, quæ est in parte sensitiva. Sed hujusmodi similitudines corporum inspicere, sicut in somnis accidit, contingit animæ separatæ. Unde Augustinus, XII *Super Gen. ad litt.*, cap. xxxii, col. 480, t. 3, sic dicit : « Neque enim video cur habeat anima similitudinem corporis sui, cum jacente sine sensu ipso corpore, nondum tamen penitus mortuo, videt talia, qualia multi ex illa subductione vivis redditi narraverunt; et non habeat, cum perfecta morte penitus de corpore exierit. Non enim potest hoc intelligi quod anima similitudinem corporis habeat, nisi secundum quod eam inspicit; unde præmisit de jacentibus sine sensu, quod « gerunt quamdam similitudinem corporis sui, per quam possunt ad loca corporalia ferri, et talia qualia vident similitudinibus sensuum experiri. » Ergo anima separata potest exire in actum sensitivarum potentiarum.

4. Præterea, memoria est potentia sensitivæ partis, ut probatur in lib. *De memor. et reminisc.*, cap. ii, ante med. Sed animæ separatæ actu memorabuntur eorum quæ in hoc modo gesserunt; unde et diviti epuloni dicitur, Luc., xvi, 25 : *Recordare, quia recepisti bona in vita tua.* Ergo anima separata exibit in actum potentiæ sensitivæ.

5. Præterea, secundum Philosophum in III *De anima*, text. 41, et lib. II *Ethic.*, cap. v, irascibilis et concupiscibilis sunt in parte sensitiva. Sed in irascibili et concupiscibili sunt gaudium et tristitia, amor et odium, timor et spes, et hujusmodi affectiones, quas secundum fidem nostram ponimus in animabus separatis. Ergo animæ separatæ non carebunt actibus potentiarum sensitivarum.

Sed contra, id quod est commune animæ et corpori, non potest remanere in anima separata. Sed omnes operationes potentiarum sensitivarum sunt communes animæ et corpori; quod patet ex hoc quod nulla potentia sensitiva aliquem actum habet nisi per organum corporale. Ergo anima separata carebit actibus sensitivarum potentiarum.

Præterea, Philosophus dicit in I *De*

[1] Seu potius : « Alcherus. »

*anima*, text. 66, quod « corrupto corpore, anima neque reminiscitur, neque amat ; » et eadem ratio est de omnibus aliis actibus sensitivarum potentiarum. Ergo non procedit anima separata in aliquem actum alicujus potentiæ sensitivæ.

Respondeo dicendum, quod quidam distinguunt duplices actus sensitivarum potentiarum: quosdam exteriores quos anima per corpus exercet, et hi non remanent in anima separata ; quosdam vero interiores, quos anima per seipsam exercet, et hi erunt in anima separata. Hæc autem positio descendere videtur ab opinione Platonis, qui posuit, ut refert Arist., lib. I *De anima*, text. 45, animam corpori conjungi sicut quamdam substantiam perfectam in nullo a corpore dependentem, sed solum sicut motorem mobili ; quod patet ex transcorporatione quam ponebat. Quia autem secundum ipsum nihil movebat nisi motum, ne abiretur in infinitum, dicebat quod primum movens movet seipsum ; et posuit quod anima erat seipsam movens. Et secundum hoc erat duplex motus animæ: unus quo movebat seipsam ; alius quo movebatur corpus ab ea ; et sic anima habebat actum, qui est videre, primo in seipsa, secundum quod movebat seipsam, et secundo in organo corporali, secundum quod movebat corpus. Hanc autem positionem Philosophus destruit in lib. I *De anima*, text. 36 et 46, et seq., ostendens quod anima non movet seipsam, et quod nullo modo movetur secundum istas operationes, quæ sunt videre, sentire, et hujusmodi ; sed quod istæ operationes sunt motus conjuncti. Unde oportet dicere quod actus sensitivarum potentiarum nullo modo maneant in anima separata, nisi forte sicut in radice remota.

Ad primum ergo dicendum, quod liber ille negatur a quibusdam esse Augustini. Dicitur enim fuisse cujusdam Cisterciensis[1], qui eum ex dictis Augustini compilavit et quædam de suo addidit. Unde quod ibi scribitur pro auctoritate habendum non est.

Si tamen auctoritas debeat sustineri, dicendum quod non debet intelligi quod anima separata ex imaginatione et aliis hujusmodi potentiis afficiatur quasi ipsa affectio sit actus potentiarum prædictarum: sed quia ex his quæ anima per imaginationem et alias hujusmodi potentias commisit in corpore, in futuro afficietur vel in bonum vel in malum, ut sic imaginatio et hujusmodi potentiæ non intelligantur elicere illam affectionem, sed elicuisse in corpore meritum affectionis illius.

Ad secundum dicendum, quod anima dicitur sentire per corpus ; non quasi actus sentiendi sit animæ secundum se, sed quia est totius conjuncti ratione animæ, eo modo loquendi quo dicimus quod calor calefacit. Quod autem subjungitur, quod quædam anima sentit sine corpore, ut timorem et hujusmodi, intelligendum est sine exteriori corporis motu, qui accidit in actibus sensuum propriorum ; non enim timor et hujusmodi passiones sine motu corporali contingunt.

Vel potest dici quod Augustinus loquitur secundum opinionem Platonicorum, qui hoc ponebant, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod Augustinus ibi inquirendo loquitur, non determinando, sicut fere per totum illum librum. Patet enim quod non est similis ratio de anima dormientis, et de anima separata. Anima enim dormientis utitur organo imaginationis in qua corporales similitudines imprimuntur, quod de anima separata dici non potest.

Vel dicendum, quod similitudines rerum sunt in anima et quantum ad potentiam sensitivam et imaginativam, et quantum ad intellectivam, secundum majorem et minorem abstractionem a materia et a materialibus conditionibus. Tenet ergo similitudo Augustini quantum ad hoc quod sicut similitudines rerum corporalium sunt in anima somniantis, vel excessum mentis patientis, imaginabiliter, ita sunt in anima separata intellectualiter ; non autem quod in anima separata sint imaginaliter.

Ad quartum dicendum, quod, sicut in lib. I dictum est, memoria dupliciter sumitur : quandoque prout est potentia sensitivæ partis, secundum scilicet quod concernit præteritum tempus ; et hoc modo actus memoriæ in anima separata non erit: unde dicit Philosophus in I *De anima*, text. 66, quod « hoc corrupto », scilicet corpore, « anima non reminiscitur. » Alio modo accipitur memoria, prout est pars imaginis ad intellectivam partem pertinens, secundum scilicet quod ab omni differentia temporis abstrahit,

[1] Scilicet Alcheri.

cum non sit tantum præteritorum, sed etiam præsentium et futurorum, ut Augustinus dicit, lib. XIV *De Trin.*, cap. XI, etc, col. 1047, t. 8; et secundum hanc memoriam anima separata memorabitur.

Ad quintum dicendum, quod amor et gaudium et tristitia et hujusmodi dupliciter accipiuntur. Quandoque quidem secundum quod sunt passiones appetitivæ sensibilis, et sic non erunt in anima separata, hoc enim modo non explentur sine determinato motu cordis. Alio modo, secundum quod sunt actus voluntatis, quæ est in parte intellectiva: et hoc modo erunt in anima separata; sicut etiam delectatio erit ibi sine motu corporali, prout etiam ponitur in Deo; inquantum scilicet est simplex motus voluntatis. Et hoc modo Philosophus in VII *Ethic.*, cir. fin. lib., dicit quod « Deus una simplici delectatione gaudet. »

Conclusio. — Actus sensitivarum potentiarum cum totius sint compositi, nullo pacto remanent in anima soluta corpore, nisi fortassis tamquam in radice remota.

## ARTICULUS III.

### *Utrum anima separata pati possit ab igne corporeo.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod anima separata pati non possit ab igne corporeo. Augustinus enim, XII *Super Genes. ad litt., cap.* XXXII, col. 480, t. 3, dicit: « Non sunt corporalia, sed similia corporalibus, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur, seu bene seu male. » Ergo anima separata igne corporeo non punitur.

2. Præterea, Augustinus in eodem libro, cap. XVI, col. 467, t. 3, dicit quod « agens semper est nobilius patiente. » Sed impossibile est aliquod corpus esse nobilius anima separata. Ergo non potest ab aliquo corpore pati.

3. Præterea, secundum Philosophum in I *De generat*, text. 87, et secundum Boetium in lib. *De duabus naturis*, c. VI, col. 1349, t. 2, illa solum agunt et patiuntur ad invicem, quæ in materia conveniunt. Sed anima et ignis corporeus non conveniunt in materia, quia spiritualium et corporalium non est materia communis, unde nec possunt invicem transmutari, ut Boetius in eodem lib. dicit. Ergo anima separata ab igne corporeo non patitur.

4. Præterea, omne quod patitur, recipit aliquid ab agente. Si ergo anima patiatur ab igne corporeo, aliquid ab eo recipiet. Sed omne quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis. Ergo quod recipitur ab igne in anima, non est in ea materialiter, sed spiritualiter. Sed formæ rerum in anima spiritualiter existentes sunt perfectiones ipsius. Ergo et si ponatur quod anima patiatur ab igne corporeo, hoc non erit in ejus pœnam, sed magis in ejus perfectionem.

5. Præterea, si dicatur quod hoc ipso anima punitur ab igne quod ignem videt, ut videtur dicere Gregorius in IV *Dialog.*, cap. XXIX, col. 368, t. 3, contra: Si videt anima ignem inferni, non potest videre nisi visione intellectuali, cum non habeat organa quibus visio sensitiva vel imaginativa perficitur. Sed visio intellectualis non videtur quod possit esse causa tristitiæ; « delectationi enim quæ est in considerando, non est tristitia contraria, » secundum Philosophum, lib. I *Top.*, cap. XIII, parum a princ. Ergo ex tali visione anima non punitur.

6. Præterea, si dicatur quod anima patitur ab igne corporeo, eo quod tenetur ab eo, sicut nunc tenetur a corpore, dum vivit in corpore, contra: Anima dum in corpore vivit, tenetur a corpore, inquantum ex ea et corpore fit unum, sicut ex materia et forma. Sed anima non erit forma illius ignis corporei. Ergo supra dicto modo non poterit ab illo igne teneri.

7. Præterea, omne agens corporeum agit per contactum. Sed non potest esse aliquis contactus ignis corporei et animæ, cum contactus solum sit inter corpora quæ habent ultima simul. Ergo anima ab illo igne non patitur.

8. Præterea, agens organicum non agit in remota, nisi per hoc quod agit in media; unde per determinatam distantiam agere potest proportionatam suæ virtuti. Sed animæ, vel ad minus dæmones, de quibus eadem est ratio, quandoque sunt extra locum inferni, cum quandoque etiam in hoc mundo hominibus appareant; nec tamen tunc sunt a pœna immunes: sicut enim gloria sanctorum nunquam interrumpitur, ita nec pœna damnatorum. Nec tamen videmus quod omnia intermedia ab igne inferni patiantur; nec iterum est credibile aliquid corporeum de natura elementi esse tantæ virtutis, ut ad tantam distantiam actionem

suam diffundat. Ergo non videtur quod pœnas, quas animæ damnatorum sustinent, ab igne corporeo patiantur.

Sed contra, eadem ratio est de animabus separatis et dæmonibus, quod ab igne corporeo pati possint. Sed dæmones ab eo patiuntur ; cum puniantur ab illo igne in quem corpora damnatorum projicientur post resurrectionem, quem oportet esse corporeum ; et hoc patet per sententiam Domini, Matth., xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo*, etc. Ergo et animæ separatæ ab igne corporeo pati possunt.

Præterea, pœna debet respondere culpæ. Sed anima per culpam se corpori subjecit per pravam concupiscentiam. Ergo justum est ut in pœnam rei corporeæ subjiciatur per passionem.

Præterea, major est unio formæ ad materiam quam agentis ad patiens. Sed diversitas naturæ spiritualis et corporalis non impedit quin anima sit forma corporis. Ergo nec impedit quin possit a corpore pati.

Respondeo dicendum, quod supposito quod ignis inferni non sit metaphorice dictus, nec ignis imaginarius, sed verus ignis corporeus, oportet dicere quod anima ab igne corporeo pœnas patietur; cum Dominus ignem illum diabolo et angelis ejus paratum esse dicat, Matth., xxv, qui sunt incorporei, sicut ipsa anima. Sed quomodo pati possit, multipliciter assignatur.

Quidam enim dixerunt quod hoc ipsum quod est ignem videre, sit animam ab igne pati. Unde Gregorius in IV *Dialog.*, cap. xxix, col. 368, t. 3, dicit: « Ignem eo ipso patitur anima quo videt. » Sed istud non videtur sufficere, quia quodlibet visum ex hoc quod videtur est perfectio videntis ; unde non potest in ejus pœnam cedere, inquantum est visum ; sed quandoque est punitivum vel contristans per accidens, inquantum scilicet apprehenditur ut nocivum. Unde oportet quod præter hoc quod anima ignem illum videt, sit aliqua comparatio animæ ad ignem, secundum quam animæ ignis noceat.

Unde alii dixerunt quod quamvis ignis corporeus non possit animam exurere, tamen anima apprehendit ipsum ut nocivum sibi ; et ad talem apprehensionem afficitur timore et dolore, ut impleatur id quod dicitur psal. xiii, 5 : *Trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Unde Gregorius, in IV *Dialog.*, loc. cit., dicit quod « quia anima cremari se conspicit, crematur. » Sed hoc iterum non videtur sufficere, quia secundum hoc passio animæ ab igne non esset secundum rei veritatem, sed secundum apprehensionem tantum. Quamvis enim possit esse vera passio tristitiæ vel doloris ex aliqua falsa imaginatione, ut Augustinus dicit, XII *Super Genes. ad litt.*, cap. xix et xxxii, col. 470, t. 3, tamen non potest dici quod secundum illam passionem vere patiatur a re, sed a similitudine rei, quam concipit. Et iterum iste modus passionis magis recederet a reali passione, quam ille qui ponitur per imaginarias visiones ; cum ille dicatur per veras imagines rerum esse, quas anima secum defert, iste autem per falsas conceptiones, quas anima errans fingit. Et iterum non est probabile quod animæ separatæ, vel dæmones, qui subtilitate ingenii pollent, putarent ignem corporeum sibi nocere posse, si ab eo nullatenus gravarentur.

Unde alii dicunt quod oportet ponere animam etiam realiter ab igne corporeo pati. Unde etiam Gregorius, in IV *Dialog.*, ubi supr., dicit: « Colligere ex dictis evangelicis possumus, quia incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patiatur. Sed hoc tali modo fieri ponunt. Dicunt enim quod ignis ille corporeus considerari potest dupliciter : uno modo secundum quod est quædam res corporea, et hoc modo non habet quod in animam agere possit ; alio modo secundum quod est instrumentum divinæ justitiæ vindicantis ; hoc enim divinæ justitiæ ordo exigit ut anima quæ peccando se rebus corporalibus subdidit, eis etiam in pœna subdatur. Instrumentum autem non solum agit in virtute propriæ naturæ, sed etiam in virtute principalis agentis ; et ita non est inconveniens si ignis ille, cum agat in virtute spiritualis agentis, in spiritum agat hominis vel dæmonis, per modum etiam quo de sacramentis dictum est quod animam sanctificant.

Sed istud etiam non videtur sufficere, quia omne instrumentum in id circa quod instrumentaliter operatur habet propriam actionem sibi connaturalem, et non solum illam actionem secundum quam agit in virtute principalis agentis ; imo exercendo primam actionem, oportet quod efficiat hanc secundam : sicut aqua lavando corpus in baptismo sanctificat animam, et serra secando lignum, producit

formam domus. Unde oportet dare igni aliquam actionem in animam, quæ sit ei connaturalis, ad hoc quod sit instrumentum divinæ justitiæ peccata vindicantis.

Et ideo dicendum, quod corpus in spiritum naturaliter agere non potest, nec ei aliquo modo obesse, vel ipsum gravare, nisi secundum quod aliquo modo corpori unitur ; sic enim invenimus quod *corpus quod corrumpitur aggravat animam*, Sap., IX, 15. Spiritus autem corpori unitur dupliciter : uno modo ut forma materiæ, ut ex eis fiat unum simpliciter, et sic spiritus unitur corpori et vivificat corpus et a corpore aliqualiter aggravatur : sic autem spiritus hominis vel dæmonis igni corporeo non unitur: alio modo sicut movens mobili, vel sicut locatum loco eo modo quo incorporalia sunt in loco, et secundum hoc spiritus incorporei creati loco definiuntur, ita in uno loco existentes quod non in alio. Quamvis autem res corporea ex sua natura habeat quod spiritum incorporeum loco definiat, non tamen ex sua natura habet quod spiritum incorporeum loco definitum detineat, ut ita alligetur illi loco quod ad alia divertere non possit ; cum spiritus non sit in loco naturaliter quod loco subdatur. Sed hoc superadditur igni corporeo inquantum instrumentum est divinæ justitiæ vindicantis quod sic detinet spiritum ; et ita efficitur ei pœnalis, retardans eum ab executione propriæ voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult et secundum quod vult. Et hunc modum ponit Gregorius in IV *Dialog.*, ibidem. Exponens enim quomodo anima incendium experiendo patiatur, sic dicit : « Cum veritas peccatorum divitem damnatum igne perhibeat, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? » Et hoc etiam Julianus, episc. Tolet., lib. II *Prognost.*, cap. XVII dixit, ut in *Littera*, IV, dist. XLIV, Magister dicit : « Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur etiam non tenetur post mortem corporeo igne ? » Augustinus etiam, XXI *De civit. Dei*, cap. X, col. 724, t. 7, dicit quod sicut anima in hominis conditione jungitur corpori, ut dans ei vitam, quamvis illud sit spirituale, et hoc corporale, et ex illa conjunctione vehementer concipit amorem ad corpus, sic ligatur igni, ut accipiens ab eo pœnam, et ex illa conjunctione concipit horrorem. Oportet ergo omnes prædictos modos in unum colligere, ut perfecte videatur quomodo anima ab igne corporeo patiatur ; ut scilicet dicamus quod ignis ex natura sua habet quod spiritus incorporeus ei conjungi possit, ut loco locatum, sed inquantum est instrumentum divinæ justitiæ, habet ut ipsum quodammodo retineat alligatum; et in hoc veraciter ignis iste est spiritui nocivus, et sic anima ignem ut sibi nocivum videns, ab igne cruciatur. Unde Gregorius in IV *Dialog.*, omnia ista per ordinem tangit, ut ex præmissis ejus auctoritatibus patet.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur inquirendo : unde etiam alium modum ponit determinando in lib. XXI *De civ. Dei*, ut ex dictis patet.

Vel dicendum, quod Augustinus intelligit, quod ea quibus anima proxime afficitur ad dolorem vel tristitiam sunt spiritualia ; non enim affligeretur, nisi ignem ut nocivum sibi apprehenderet. Ignis ergo apprehensus est proximum affligens, sed ignis corporeus extra animam existens est affligens remotum.

Ad secundum dicendum, quod quamvis anima simpliciter sit igne nobilior; ignis tamen est secundum quid anima nobilior, inquantum scilicet est instrumentum divinæ justitiæ.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus et Boetius loquuntur de actione illa per quam patiens transmutatur in naturam agentis. Talis autem non est actio ignis in animam. Et propter hoc ratio non concludit.

Ad quartum dicendum, quod ignis agit in animam non per modum influentis, sed per modum detinentis, ut ex dictis patet. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad quintum dicendum, quod in visione intellectuali non est tristitia ex hoc ipso quod aliquid videtur ; cum illud quod videtur, nullo modo intellectui possit esse contrarium, inquantum videtur. In sensu autem hoc quod videtur, ex ipsa actione qua agit in visum ut videatur, potest esse corruptivum visus per accidens, inquantum corrumpit harmoniam organi. Sed tamen visio intellectualis potest esse contristans, inquantum id quod videtur apprehenditur ut nocivum ; non quasi noceat eo ipso quod videtur, sed alio quocumque modo. Et sic anima videndo ignem affligitur [1].

[1] Parm : « afficitur. »

Ad sextum dicendum, quod non est simile quantum ad omnia, sed quantum ad aliquid, ut ex dictis patet.

Ad septimum dicendum, quod quamvis non sit tactus corporalis inter animam et corpus, tamen est inter ea aliquis tactus spiritualis; sicut etiam motor cæli, cum sit spiritualis, spirituali tactu tangit cælum ipsum movens, per modum quo dicitur contristans tangere, sicut dicitur in I *De generatione*, text. 45. Et hic modus sufficit ad actionem.

Ad octavum dicendum, quod spiritus damnati nunquam sunt extra infernum, nisi dispensatione divina vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum. Ubicumque autem extra infernum sint, semper tamen vident ignem inferni, ut eis in pœnam præparatum. Unde cum ista visio sit immediate affligens, ut dictum est, ubicumque sint, ab igne inferni affliguntur, sicut et captivi etiam extra carcerem existentes a carcere quodammodo affliguntur, dum vident se ad carcerem damnatos. Unde sicut gloria electorum non minuitur nec quantum ad præmium essentiale, nec quantum ad accidentale, si aliquando extra cælum empyreum sint, sed quodammodo in eorum gloriam cedit; ita etiam in nullo minuitur pœna damnatorum, si extra infernum ex divina dispensatione ponantur ad tempus. Et hoc est quod Glossa[1] dicit *Super* illud *Jacobi*, III: *Inflammant rotam nativitatis nostræ*, etc.; sic enim ait: « Diabolus, ubicumque sit, sive sub aere, sive sub terra, secum trahit tormenta suarum flammarum. » Objectio autem sic procedit ac si ignis corporeus affligeret immediate spiritus sicut affligit corpora [1].

Conclusio. — Ignis inferni, cum ut divinæ justitiæ instrumentum, sibi valde nocivum ab anima apprehendatur; propter visionem sui, vere animam cruciare dicitur.

## QUÆSTIO LXXI[2].

### DE QUALITATE ANIMARUM QUÆ CUM ORIGINALI PECCATO SOLO EX HAC VITA DECEDUNT[3].

(In duos articulos divisa.)

Deinde considerandum est in particulari de diversis qualitatibus animarum a corporibus exutarum juxta diversum statum earumdem: et primo quidem de animabus quæ cum sola originali culpa ex hac vita decedunt.

Circa quod quæruntur duo: 1° utrum tales animæ a corporeo igne patiantur, vel affligantur pœna ignis; 2° utrum tales animæ patiantur afflictionem spiritualem in seipsis.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum[4] pœna sensibilis debeatur peccato originali secundum se.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod[5] peccato originali secundum se debeatur pœna sensibilis. Dicit enim Augustinus[6] *De fide ad Petrum*, cap. XXVII: « Firmissime tene, et nullatenus dubites, parvulos qui sine sacramento baptismatis de hoc sæculo transierunt æterno supplicio puniendos. » Sed supplicium pœnam sensibilem nominat. Ergo parvuli[7] qui pro solo originali punientur, sensibilem pœnam sustinebunt, cum sola originali culpa decedentes a corporeo igne patiuntur, vel affliguntur pœna ignis.

2. Præterea, majori culpæ debetur major pœna. Sed originale est majus peccatum quam veniale, quia plus habet de aversione, eo quod gratiam subtrahit, veniale autem secum gratiam compatitur; et iterum æterna pœna punitur originale, sed veniale temporali. Cum ergo veniali peccato debeatur pœna ignis, multo amplius originali.

3. Præterea, gravius puniuntur peccata

[1] Ex Beda desumpta in eumdem locum, col. 27, t. 4.
[2] Duas sequentes quæstiones ex S Thoma in *Sententiarum* libris a se compactas interponit Nicolai; alteram *De qualitate animarum quæ cum originali peccato solo ex hac vita decedunt*; aliam vero *De qualitate animarum quæ in purgatorio propter peccatum actuale, vel ejus pœnam expiantur.*
[3] Ex editione Nicolaï.
[4] Parm. : « utrum animæ cum sola originali culpa decedentes a corporeo igne patiantur, vel affligantur pœna ignis. »
[5] Parm. : « quod animæ cum sola.. etc. »
[6] Liber *De Fide ad Petrum* Fulgentio restituendus est, apud quem videas col. 701.
[7] Parm. : « ergo animæ cum sola.., patiuntur, vel affliguntur. etc. »

post hanc vitam quam in vita ista, ubi est misericordiæ locus. Sed in hac vita respondet originali pœna sensibilis: pueri enim qui solum originale habent, multas pœnas sensibiles sustinent, nec injuste. Ergo et post hanc vitam pœna sensibilis debetur.

4. Præterea, sicut in peccato actuali est aversio et conversio, ita et in peccato originali aliquid aversioni respondet, scilicet privatio originalis justitiæ; et aliquid conversioni, scilicet concupiscentia. Sed peccato actuali ratione conversionis debetur pœna ignis. Ergo et originali ratione concupiscentiæ.

5. Præterea, corpora puerorum post resurrectionem aut erunt passibilia, aut impassibilia. Si impassibilia, et nullum corpus humanum potest esse impassibile nisi vel per dotem impassibilitatis, sicut est in beatis, vel ratione originalis justitiæ, sicut in statu innocentiæ, ergo corpora puerorum vel habebunt dotem impassibilitatis, et sic gloriosa erunt, et non erit differentia inter pueros baptizatos et non baptizatos, quod est hæreticum; vel originalem justitiam habebunt, et sic originali peccato carebunt, nec pro peccato originali punientur, quod est similiter hæreticum. Si autem sint passibilia, omne autem passibile de necessitate patitur activo præsente; ergo præsentibus corporibus sensibilibus activis sensibilem pœnam patientur.

Sed contra, Augustinus in *Enchir.*, cap. XCIII, col. 275, t. 6, dicit pœnam parvulorum qui originali tantum tenentur, omnium esse mitissimam. Sed hoc non esset, si sensibili pœna torquerentur, quia pœna ignis inferni est gravissima. Ergo pœnam sensibilem non sustinebunt.

Præterea, acerbitas pœnæ sensibilis delectationi culpæ respondet, Apoc., XVIII, 7: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Sed in peccato originali non est aliqua delectatio, sicut nec operatio; delectatio enim operationem consequitur, ut ex X *Ethic.*, cap. IV sive VI, patet. Ergo peccato originali non debetur pœna ignis [1].

Respondeo dicendum, quod pœna debet esse proportionata culpæ, ut dicitur Isa., XXVII, 8: *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Defectus autem qui per originem traducitur, rationem culpæ habens, non est per subtractionem vel corruptionem alicujus boni quod naturam humanam consequitur ex principiis suis, sed per subtractionem vel corruptionem alicujus quod naturæ superadditum erat. Nec ista culpa ad hunc hominem pertinet, nisi secundum quod talem naturam habet, quæ hoc bono quod in eo natum erat esse, et possibile conservari, destituta est. Et ideo nulla alia pœna ei debetur, nisi privatio illius finis ad quem donum subtractum ordinabat ad quod per se natura humana attingere non potest. Hoc autem est divina visio: et ideo carentia hujus visionis est propria et sola pœna originalis peccati post mortem; si enim alia pœna sensibilis pro peccato originali post mortem infligeretur, punitur iste non secundum hoc quod culpam habuit, quia pœna sensibilis pertinet ad id quod personæ proprium est, quia per passionem hujus particularis, talis pœna est. Unde, sicut culpa non fuit per operationem ejus, ita nec pœna per passionem ipsius esse debet; sed solum per defectum illius ad quod natura de se sufficiens non erat. In aliis autem perfectionibus et bonitatibus quæ naturam consequuntur ex suis principiis, nullum detrimentum sustinebunt pro peccato originali damnati.

Ad primum ergo dicendum, quod « supplicium » non nominat in auctoritate illa pœnam sensibilem, sed solum pœnam damni, quæ est in carentia divinæ visionis; sicut etiam nomine ignis frequenter in Scriptura quælibet pœna significari [2] consuevit.

[1] Nicolaï addit: Præterea, Gregorius Nazianzenus, *Orat.* XL, quæ « in sanctum Baptisma » inscribitur, tria genera non baptizatorum distinguens, qui vel baptismum contempserunt, vel ex negligentia sua usque ad finem vitæ distulerunt et improvisa morte obierunt, vel sine culpa sua eum non receperunt, ut infantes. De primis quidem dicit quod non aliorum duntaxat peccatorum quæ commiserint, sed baptismi contempti pœnas luent; et de secundis quod pro illo neglecto pœnas etiam patientur, sed leviores primis; at de postremis addit quod ipsi « nec cælesti gloria, nec æterno inferni supplicio a justo et æterno judice afficientur, » quia, « licet baptismo consignati non fuerint, improbitate tamen et malitia carent, ac jacturam baptismi passi sunt potius quam fecerunt. » Et rationem reddit cur, etiamsi ad gloriam cælestem non perveniant, pœnas tamen æternas, quales damnati patiuntur, non propterea sustineant; « quia medium quoddam inter utrumque reperitur, nec statim supplicio dignus est qui honorem sive gloriam non meretur; vel e converso non statim promeretur gloriam vel honorem qui supplicio dignus non est. »

[2] Parm.: « figurari. »

Ad secundum dicendum, quod inter omnia peccata minimum est originale, eo quod minimum habet de voluntario ; non enim est voluntarium voluntate istius personæ, sed voluntate principii naturæ tantum. Peccatum autem actuale, etiam veniale, est voluntarium voluntate ejus in quo est; et ideo minor pœna debetur originali quam veniali. Nec obstat quod originale non compatitur secum gratiam; privatio enim gratiæ non habet rationem culpæ, sed pœnæ, nisi inquantum ex voluntate est ; unde ubi minus est de voluntario, minus est de culpa. Similiter etiam non obstat quod peccato actuali veniali temporalis pœna debetur, quia hoc est per accidens, inquantum decedens in veniali tantam gratiam habet, virtute cujus pœna purgata est. Si autem veniale peccatum sine gratia in aliquo esset, perpetuam pœnam haberet.

Ad tertium dicendum, quod non est eadem ratio de pœna sensibili ante mortem et post mortem : quia ante mortem pœna sensibilis consequitur virtutem naturæ agentis ; sive sit pœna sensibilis interior, ut febris vel aliquid hujusmodi ; sive etiam sensibilis pœna exterior, ut ustio, sive aliquid hujusmodi ; sed post mortem nihil aget virtute naturæ, sed secundum justitiæ divinæ ordinem tantum sive in animam separatam, in quam constat quod ignis naturaliter agere non potest; sive etiam in corpus post resurrectionem, quia tunc omnis actio naturalis cessabit cessante motu primi mobilis, qui est causa omnis motus et alterationis corporalis.

Ad quartum dicendum, quod dolor sensibilis respondet delectationi sensibili, quæ est in conversione actualis peccati ; concupiscentia autem habitualis, quæ est in originali peccato, delectationem non habet; et ideo dolor sensibilis non respondet ei pro pœna.

Ad quintum dicendum, quod corpora puerorum non erunt impassibilia ex defectu potentiæ ad patiendum in ipsis, sed ex defectu exterius agentis in ipsa, quia post resurrectionem nullum corpus erit agens in alterum, præcipue ad corruptionem inducendam per actionem naturæ, sed erit actio tantum ad puniendum ex ordine divinæ justitiæ. Unde illa corpora pœnam non patientur quibus pœna sensibilis ex divina justitia non debetur. Corpora autem sanctorum erunt impassibilia, quia deficiet in eis potentia ad patiendum, et ideo impassibilitas in eis erit dos, non autem in pueris.

Conclusio. — Cum peccatum originale non per corruptionem boni consequentis naturam sed naturæ superadditi contrahatur, in carentia sola talis boni naturam excedentis propria ejus pœna consistit.

## ARTICULUS II.

### *Utrum*[1] *pueri non baptizati sentiant in anima afflictionem spiritualem.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod [2] pueri non baptizati afflictionem spiritualem sentiant in anima; quia, sicut dicit Chrysostomus, *Hom.* XXIII *in Matth.*, in damnatis gravior erit pœna quod visione Dei carebunt, quam quod igne inferni crema- buntur. Sed ejusmodi animæ visione divina carebunt. Ergo afflictionem spiritualem ex hoc sentient [3].

2. Præterea, carere illo quod quis vult habere sine afflictione esse non potest : sed ejusmodi animæ volunt visionem divinam habere; alias voluntas eorum actualiter perversa esset. Ergo cum ea careant, videtur quod et afflictionem sentiant.

3. Præterea, si dicatur quod non affliguntur, quia sciunt se non per culpam propriam ea esse privatos, contra : immunitas a culpa dolorem pœnæ non minuit, sed auget; non enim si aliquis non propria culpa exhæredatur, vel mutilatur, propter hoc minus dolet. Ergo etiam quamvis ejusmodi animæ non propria culpa tanto bono privantur, ex hoc earum dolor non tollitur.

4. Præterea, sicut pueri baptizati se habent ad meritum Christi, ita non baptizati ad demeritum Adæ. Sed pueri baptizati ex merito Christi consequuntur præmium vitæ æternæ. Ergo et non baptizati dolorem sustinent ex hoc quod per demeritum Adæ æterna vita privantur.

5. Præterea, absentari a re amata non potest esse sine dolore. Sed pueri naturalem cognitionem de Deo habebunt, et eadem ratione naturaliter eum diligent.

[1] Parm. : « utrum ejusmodi animæ patiantur afflictionem spiritualem propter statum in quo sunt. »

[2] Parm. : « quod ejusmodi animæ, etc. »

[3] Parm. : « patientur. »

Ergo cum ab eo sint in perpetuum separati, videtur quod hoc sine dolore pati non possint.

Sed contra, si pueri non baptizati post mortem dolorem interiorem habeant, aut dolebunt de culpa, aut de pœna. Si de culpa, cum a culpa illa alterius emundari non possint, dolor ille erit in desperationem inducens. Sed talis dolor in damnatis est vermis conscientiæ. Ergo pueri vermem conscientiæ habebunt; et sic non esset eorum pœna mitissima, ut Augustinus dicit. Si autem de pœna dolerent, ergo, cum pœna eorum juste a Deo sit, voluntas eorum divinæ justitiæ obviaret; et sic actualiter deformis esset, quod non conceditur. Ergo nullum dolorem sentient.

Præterea, ratio recta non patitur ut aliquis perturbetur de eo quod in ipso non fuit ut vitaretur, propter quod Seneca probat, *Epist.* LXXXV, et lib. II *De ira*, cap. VI, quod « perturbatio in sapientem non cadit. » Sed in pueris est ratio recta nullo actuali peccato obliquata. Ergo non turbabuntur de hoc quod talem pœnam sustinent quam vitare nullo modo potuerunt.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est triplex opinio.

Quidam enim dicunt quod prædicti pueri nullum dolorem sustinebunt; quia in eis ratio obtenebrata erit ut non cognoscant se amisisse quod amiserunt. Quod probabile non videtur, ut anima ab onere corporis absoluta ea non cognoscat quæ saltem ratione investigari possint, et etiam multo plura.

Et ideo alii dicunt quod in eis est perfecta cognitio eorum quæ naturali rationi subjacent, et cognoscunt Deum, et se ejus visione privatos esse, et ex hoc aliquem dolorem sentient; tamen mitigabitur eorum dolor inquantum non propria voluntate culpam incurrerunt pro qua damnati sunt. Sed hoc etiam probabile non videtur, quia talis dolor parvus esse non potest de tanti boni amissione, et præcipue sine spe recuperationis; unde pœna eorum non esset mitissima. Præterea omnino eadem ratione qua dolore sensibili ut exterius affligente non punientur, etiam interiorem dolorem non sentient, quia dolor pœnæ delectationi culpæ respondet: unde delectatione remota a culpa originali, omnis dolor ab ejus pœna excluditur.

Et ideo alii dicunt quod cognitionem perfectam habebunt eorum quæ naturali cognitioni subjacent, et vita æterna se privatos esse cognoscent, et causam quare ab ea exclusi sunt, nec tamen ex hoc aliquo modo affligentur; quod qualiter esse possit, videndum est.

Sciendum ergo quod ex hoc quod caret aliquis eo quod suam proportionem excedit, non affligitur, si sit rectæ rationis; sed tantum ex hoc quod caret eo ad quod aliquo modo proportionatus fuit; sicut nullus sapiens homo affligitur de hoc quod non potest volare sicut avis, vel quia non est rex, vel imperator, cum ei non sit debitum; affligeretur autem, si privaretur eo ad quod habendum aptitudinem aliquo modo habuit. Dico ergo quod omnis homo usum liberi arbitrii habens proportionatus est ad vitam æternam consequendam, quia potest se ad gratiam præparare, per quam vitam æternam merebitur; et ideo si ab hoc deficiant, maximus dolor erit eis, quia amittunt illud quod ipsorum esse possibile fuit. Pueri autem nunquam fuere proportionati ad hoc quod vitam æternam haberent, quia nec eis debebatur ex principiis naturæ, cum omnem facultatem naturæ excedat, nec actus proprios habere potuerunt, quibus tantum bonum consequerentur. Et ideo nihil omnino dolebunt de carentia visionis divinæ; imo magis gaudebunt de hoc quod participabunt multum de divina bonitate in[1] perfectionibus naturalibus. Nec potest dici quod fuerunt proportionati ad vitam æternam consequendam, quamvis non per actionem suam, tamen per actionem aliorum circa eos, quia potuerunt ab aliis baptizari, sicut et multi pueri ejusdem conditionis baptizati vitam æternam consecuti sunt; hoc est enim superexcedentis gratiæ ut aliquis sine actu proprio præmietur. Unde defectus talis gratiæ non magis tristitiam causat in pueris decedentibus non baptizatis, quam in sapientibus hoc quod eis multæ gratiæ non fiunt quæ aliis sibi[2] similibus factæ sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod in damnatis pro culpa actuali, qui usum liberi arbitrii habuerunt, fuit aptitudo ad vitam æternam consequendam; non autem in pueris, ut dictum est; et ideo non est similis ratio de utrisque.

Ad secundum dicendum, quod, quamvis voluntas sit possibilium et impossibilium, ut in III *Ethic.*, cap. IV, vel V, dicitur, tamen voluntas ordinata et completa

[1] Parm. : « et. »

[2] Parm. omittit : « sibi. »

non est nisi eorum ad quæ quis aliquo modo ordinatus est; et si in tali[1] voluntate deficiant homines dolent: non autem si deficiant ab illa voluntate quæ impossibilium est, quæ potius « velleitas » quam « voluntas » debet dici; non enim aliquis illud vult simpliciter; sed vellet, si possibile foret.

Ad tertium dicendum, quod, ad habendum proprium patrimonium, vel membra corporis sui, quilibet est ordinatus; et ideo non est mirum si dolet aliquis de eorum amissione, sive pro culpa sua, sive pro aliena, eis privetur : unde patet quod ratio non procedit ex simili.

Ad quartum dicendum, quod donum Christi excedit peccatum Adæ, ut ad Rom., v, dicitur : unde non oportet quod pueri non baptizati tantum habeant de malo, quantum baptizati habent de bono.

Ad quintum dicendum, quod, quamvis pueri non baptizati sint separati a Deo quantum ad illam conjunctionem quæ est per gloriam, non tamen ab eo penitus sunt separati, imo ei conjunguntur per participationem naturalium bonorum : et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione[2].

Conclusio. — Cum in pueris absque baptismi susceptione decedentibus non fuerit aliqua proportio ad vitam vel gloriam æternam consequendam, nec sua culpa ejus privationem vel carentiam incurrerint, ex tali carentia nullam interiorem afflictionem sicut nec ullam pœnam exteriorem patientur.

## QUÆSTIO LXXII[3].

### DE PURGATORIO.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum purgatorium sit post hanc vitam.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod purgatorium non sit post hanc vitam. Apoc. enim, xiv, 13, dicitur : *Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis.* Ergo his qui in Domino morientur, non manet aliquis purgatorius labor post hanc vitam, nec illis qui non in Domino moriuntur, quia illi purgari non possunt. Ergo purgatorium post hanc vitam non est.

2. Præterea, sicut se habet charitas ad præmium æternum, ita peccatum mortale ad supplicium æternum. Sed decedentes in peccato mortali statim ad supplicium æternum deportantur. Ergo decedentes in charitate statim ad præmium vadunt; et ita non manet eis aliquod purgatorium post hanc vitam.

3. Præterea, Deus, qui est summe misericors, pronior est ad præmiandum bona quam ad puniendum mala. Sed, sicut illi qui sunt in statu charitatis faciunt aliqua mala quæ non sunt digna supplicio æterno; ita illi qui sunt in peccato mortali interdum faciunt aliqua bona ex genere quæ non sunt digna præmio æterno. Ergo, cum illa bona non præmientur in damnatis post hanc vitam, nec illa mala debent post hanc vitam puniri; et sic idem quod prius.

Sed contra, II Machab., xii, 46, dicitur : *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Sed pro defunctis qui sunt in paradiso non est orandum, quia illi nullo indigent, nec iterum pro illis qui sunt in inferno, quia illi a peccatis solvi non possunt. Ergo post hanc vitam sunt aliqui a peccatis nondum absoluti, qui solvi possunt; et tales charitatem habent, sine qua non fit peccatorum remissio; quia *universa delicta operit charitas*, Proverb., x, 12; unde ad mortem æternam non devenient, quia *qui vivit et credit in me non morietur in æternum*, Joan., xi, 26; nec ad gloriam inducentur nisi purgati, quia nihil immundum ad illam perveniet, ut patet Apocal., ult. Ergo aliqua purgatio restat post hanc vitam.

Præterea, Gregorius Nyssenus[4] dicit :

[1] Parm. : « hac. »

[2] Nicolaï addit : « Non tamen eo modo gaudebunt quo perperam intelligebant Pelagiani, vitam illis beatam assignantes, quia nullum eis detrimentum naturæ, nec peccatum originale, agnoscebant. Illorum enim sensus erat quod ejusmodi parvuli, quamvis absque baptismo decedentes, ab omni prorsus pœna immunes ita essent ac si Adamus non peccasset; quia peccatum ejus nihil in ipsius posteros, vel in ipsam naturam ex ipsius persona propagatam, corruptionis intulerat. Et propterea tale gaudium parvulorum non distinguebant ab adultis, nisi quatenus isti pro bonis operibus actualiter a se factis aliquod singulare præmium reportarent, quod sub nomine regni cælorum, a quo Christus non baptizatos excludebat, significatum intelligebant. Gaudium autem naturale dumtaxat hic ponitur quod pœnam damni, vel carentiam visionis beatificæ, non excludit. »

[3] Ex Editione Patav. 1712.

[4] Æquivalenter in *Oratione de iis qui in fide dormierunt*, a medio.

« Si aliquis Christo amico consentiens, in hac vita purgare peccata minus potuerit, post transitum hunc per purgatorii ignis conflationem expeditur. » Ergo post hanc vitam restat aliqua purgatio.

Respondeo dicendum, quod ex illis quæ supra determinata sunt, satis potest constare, purgatorium esse post hanc vitam. Si enim per contritionem deleta culpa, non tollitur ex toto reatus pœnæ, nec etiam semper venialia, dimissis mortalibus, tolluntur, et justitia hoc exigit ut peccatum per pœnam debitam ordinetur, oportet quod ille qui post contritionem de peccato et absolutionem decedit ante satisfactionem debitam, post hanc vitam puniatur. Et ideo illi qui purgatorium negant contra divinam justitiam loquuntur. Et propter hoc erroneum est, et a fide alienum. Unde Gregorius Nyssenus post prædicta verba subjungit : « Hoc prædicamus, dogma veritatis servantes, et ita credimus : hoc etiam universalis Ecclesia tenet, pro defunctis exorans, ut a peccatis solvantur. » Quod non potest nisi de illis qui sunt in purgatorio, intelligi. Ecclesiæ autem auctoritati quicumque resistit, hæresim incurrit.

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas illa loquitur de labore operationis ad merendum, et non de labore passionis ad purgandum.

Ad secundum dicendum, quod malum non habet causam perfectam, sed ex singularibus defectibus contingit ; sed bonum ex una causa perfecta consurgit, ut Dionysius dicit, cap. IV *De div. nom.*, § 30, col. 730, t. 1. Et ideo quilibet defectus impedit a perfectione boni : sed non quodlibet bonum impedit consummationem aliquam mali, quia nunquam est malum sine aliquo bono. Et ideo peccatum veniale impedit habentem charitatem ne ad perfectum bonum deveniat, scilicet vitam æternam, quamdiu purgatur ; sed peccatum mortale non potest impediri per aliquod bonum adjunctum, quominus statim ad ultimum malorum perducat.

Ad tertium dicendum, quod ille qui in peccatum mortale incidit, omnia bona anteacta mortificat ; et quæ in peccato mortali existens facit, mortua sunt ; quia ipse Deum offendens omnia bona meretur amittere, quæ a Deo habet. Unde ei qui in peccato mortali decedit, non manet aliquod præmium post hanc vitam ; sicut manet aliquando pœna ei qui in charitate decedit, quæ non semper delet omne malum quod invenit, sed solum hoc quod est sibi contrarium.

CONCLUSIO. — Est a fide catholica alienum negare purgatorium fidelium animarum, quæ hinc in statu gratiæ decesserunt.

## ARTICULUS II.

*Utrum sit idem locus quo animæ purgantur, et quo damnati puniuntur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit idem locus quo animæ purgantur, et quo damnati puniuntur. Quia pœna damnatorum est æterna, ut dicitur Matth., XXV, 46 : *Ibunt hi in ignem* * *æternum.* Sed purgatorius ignis est temporalis, ut supra Magister dicit, IV, dist. XXI. Ergo non simul puniuntur hi et illi eodem igne ; et sic oportet loca esse distincta. **In supplicium.*

2. Præterea, pœna inferni nominatur pluribus nominibus, ut in psal. X, *ignis, sulphur et spiritus procellarum*, etc. Sed pœna purgatorii non nisi uno nomine nominatur, scilicet ignis. Ergo non eodem igne et eodem loco puniuntur.

3. Præterea, Hugo de Sancto Victore dicit, lib. II *De sacram.*, part. XVI, cap. IV, col. 586, t. 2 : « Probabile est quod in his locis puniuntur in quibus commiserunt culpam. » Gregorius etiam in *Dialogis* narrat, lib. IV, cap. XL, col. 396, t. 3, quod Germanus, episcopus Capuanus, Paschasium qui in balneis purgabatur, invenit. Ergo in loco inferni non purgantur, sed in hoc mundo.

Sed contra est quod dicit Gregorius [1], quod « sicut sub eodem igne aurum rutilat et palea fumat ; ita sub eodem igne peccator crematur et electus purgatur. » Ergo idem est ignis purgatorii et inferni ; et sic in eodem loco sunt.

Præterea, sancti patres ante adventum Christi fuerunt in loco digniori quam sit locus in quo nunc purgantur animæ post mortem, quia non erat ibi aliqua pœna sensibilis. Sed locus ille erat conjunctus inferno, vel idem quod infernus ; alias Christus ad limbum descendens non diceretur ad inferos descendisse. Ergo et purgatorium est in eodem loco, vel juxta infernum.

[1] Legitur plenius apud Augustinum, lib. I, *De civ. Dei*, cap. VIII, col. 21, t. 7.

Respondeo dicendum, quod de loco purgatorii non invenitur aliquid expresse determinatum in Scriptura, nec rationes possunt ad hoc efficaces induci. Tamen probabiliter, et secundum quod consonat magis sanctorum dictis, et revelationi factæ multis, locus purgatorii est duplex. Unus secundum legem communem; et sic locus purgatorii est locus inferior, inferno conjunctus; ita quod idem sit ignis qui damnatos cruciat in inferno et qui justos in purgatorio purgat, quamvis damnati, secundum quod sunt inferiores merito, et loco inferiores ordinandi sint. Alius est locus purgatorii secundum dispensationem; et sic quandoque in diversis locis aliqui puniti leguntur, vel ad vivorum instructionem, vel ad mortuorum subventionem, ut viventibus eorum pœna innotescens per suffragia Ecclesiæ mitigaretur. Quidam tamen dicunt quod secundum legem communem locus purgatorii est ubi homo peccat. Quod non videtur probabile, quia simul potest homo puniri pro peccatis quæ in diversis locis commisit. Quidam vero dicunt quod puniuntur supra nos, secundum legem communem, quia sunt medii inter nos et cælum[1], quantum ad statum. Sed hoc nihil est, quia non puniuntur pro eo quod supra nos sunt, sed pro eo quod est infimum in eis, scilicet peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis purgatorius est æternus quantum ad substantiam, sed temporalis quantum ad effectum purgationis.

Ad secundum dicendum, quod pœna inferni est ad affligendum; et ideo nominatur ab omnibus illis quæ hic nos affligere consueverunt. Sed pœna purgatorii est principaliter ad purgandum reliquias peccati; et ideo sola pœna ignis purgatorio attribuitur, quia ignis habet purgare et consumere.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit secundum dispensationem specialem, et non secundum legem communem.

Conclusio. — Lege ordinaria locus in quo animæ purgantur est conjunctus ei in quo damnati puniuntur.

[1] Parm. : « Deum. »

## QUÆSTIO LXXIII [2].

### DE QUALITATE ANIMARUM QUÆ IN PURGATORIO PROPTER PECCATUM ACTUALE, VEL EJUS PŒNAM EXPIANTUR.

(In sex articulos divisa.)

Deinde considerandum est de animabus quæ post hanc vitam propter actualium peccatorum pœnam igne purgatorio expiantur.

Circa quod quæruntur sex : 1° utrum pœna purgatorii excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ ; 2° utrum illa pœna sit voluntaria; 3° utrum animæ in purgatorio per dæmones puniantur ; 4° utrum per pœnam purgatorii expietur peccatum veniale quoad culpam; 5° utrum ignis purgatorii liberet a reatu pœnæ ; 6° utrum ab illa pœna unus alio citius liberetur.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum pœna purgatorii excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod pœna purgatorii non excedat omnem pœnam temporalem hujus vitæ. Quanto enim aliquid est magis passivum tanto magis affligitur, si sensum læsionis habeat. Sed corpus est magis passivum quam anima separata, tum quia habet contrarietatem ad ignem agentem, tum quia habet materiam, quæ est susceptiva qualitatis agentis, quod de anima dici non potest. Ergo major est pœna quam corpus patitur in hoc mundo, quam pœna qua anima purgatur post hanc vitam.

2. Præterea, pœna purgatorii directe ordinatur contra venialia. Sed venialibus, cum sint levissima peccata, levissima pœna debetur, si secundum mensuram delicti sit plagarum modus. Ergo pœna purgatorii est levissima.

3. Præterea, reatus, cum sit effectus culpæ, non intenditur, nisi culpa intendatur. Sed in illo cui jam culpa dimissa est non potest culpa intendi. Ergo in eo cui culpa mortalis dimissa est pro qua non plene satisfecit, reatus non crescit in morte. Sed in hac vita non erat ei

[2] Ex editione Nicolai.

reatus respectu gravissimæ pœnæ. Ergo pœna quam patietur post hanc vitam, non erit gravior omni istius vitæ.

Sed contra est quod Augustinus dicit[1] in quodam *Sermone*, civ, append., § 5, col. 1947, t. 5 : « Ille purgatorius ignis durior erit quam quidquid potest in hoc sæculo pœnarum aut sentiri, aut videri, aut cogitari.

Præterea, quanto pœna est universalior, tanto est major. Sed anima separata toto punitur, cum sit simplex ; non autem ita est de corpore. Ergo illa pœna quæ est animæ separatæ, est major omni pœna quam corpus patitur.

Respondeo dicendum, quod in purgatorio erit duplex pœna : una damni, in quantum scilicet retardantur a divina visione ; alia sensus, secundum quod ab igne corporali punientur. Et quantum ad utrumque pœna purgatorii minima excedit maximam pœnam hujus vitæ. Quanto enim aliquid magis desideratur, tanto ejus absentia est molestior. Et quia affectus quo desideratur summum bonum post hanc vitam, in animabus sanctis est intensissimus, quia non retardatur affectus mole corporis, et etiam quia terminus fruendi summo bono jam advenisset, nisi aliquid impediret ; ideo de retardatione maxime dolent. Similiter etiam, cum dolor non sit læsio, sed læsionis sensus, tanto aliquid magis dolet de aliquo læsivo, quanto magis est sensitivum. Unde læsiones quæ fiunt in locis maxime sensibilibus, sunt maximum dolorem causantes. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo, si in ipsam animam aliquid læsivum agat, de necessitate oportet quod maxime affligatur. Quod autem anima ab igne corporali patiatur, hoc ad præsens supponimus, quia de hoc infra dicetur. Et ideo oportet quod pœna purgatorii, quantum ad pœnam damni et sensus, excedat omnem pœnam istius vitæ. Quidam autem assignant rationem ex hoc quod anima toto punitur, non autem corpus. Sed hoc nihil est ; quia sic pœna damnatorum esset mitior post resurrectionem quam ante, quod falsum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis anima sit minus passiva quam corpus, tamen est magis cognoscitiva passionis : et ubi est major passionis sensus, ibi est major dolor, etiamsi sit minor passio.

Ad secundum dicendum, quod acerbitas illius pœnæ non est tantum ex quantitate peccati, quantum ex dispositione puniti, quia idem peccatum gravius punitur ibi quam hic ; sicut ille qui est melioris complexionis, magis punitur eisdem plagis impositis quam alius ; et tamen judex utrique easdem plagas pro ejusdem culpis inferens, juste facit.

Et per hoc patet solutio ad tertium.

Conclusio. — Pœna purgatorii excedit omnem pœnam temporalem ejus vitæ.

## ARTICULUS II.

*Utrum illa pœna sit voluntaria.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod illa pœna sit voluntaria, quia illi qui sunt in purgatorio rectum habent cor. Sed hæc est rectitudo cordis, ut quis voluntatem suam voluntati divinæ conformet, ut Augustinus dicit, *Enarr.* ii *sup. psal.* xxxii, col. 277, t. 4. Ergo, cum Deus velit eos puniri, ipsi illam pœnam voluntarie sustinent.

2. Præterea, omnis sapiens vult illud sine quo non potest pervenire ad finem intentum. Sed illi qui sunt in purgatorio, sciunt se non posse pervenire ad gloriam, nisi prius puniantur. Ergo volunt puniri.

Sed contra, nullus petit liberari a pœna quam voluntarie sustinet. Sed illi qui sunt in purgatorio, petunt liberari, sicut patet per multa quæ in *Dialog.* Greg., lib. IV, cap. xl et lv, col. 396, t. 3, narrantur. Ergo non sustinent illam pœnam voluntarie.

Respondeo dicendum, quod aliquid dicitur voluntarium dupliciter. Uno modo voluntate absoluta ; et sic nulla pœna est voluntaria, quia ex hoc est ratio pœnæ quod voluntati contrariatur. Alio modo dicitur aliquid voluntarium voluntate conditionata ; sicut ustio est voluntaria propter sanitatem consequendam. Et sic aliqua pœna potest esse voluntaria dupliciter. Uno modo quia per pœnam aliquod bonum acquirimus ; et sic ipsa voluntas assumit pœnam aliquam, ut patet in satisfactione ; vel etiam quia ille libenter eam accipit, et non vellet eam non esse, sicut accidit in martyrio. Alio modo quia

[1] Olim : « Augustinus. » Sed sermo iste Augustino jam abjudicatur et Cæsario Arel. tribuitur. Parm. : « Ille ignis purgatorii... sentire, aut videre, aut cogitare quis potest. »

quamvis per pœnam nullum bonum nobis accrescat, tamen sine pœna ad bonum pervenire non possumus, sicut patet de morte naturali; et tunc voluntas non assumit pœnam, et vellet ab ea liberari : sed eam supportat, et quantum ad hoc voluntaria dicitur. Et sic pœna purgatorii est voluntaria.

Quidam autem dicunt quod non est aliquo modo voluntaria, quia sunt ita absorpti pœnis, quod nesciunt se per pœnam purgari, sed putant se esse damnatos. Sed hoc est falsum, quia nisi scirent se liberandos, suffragia non peterent, quod frequenter faciunt.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Animæ quæ purgantur, habent voluntatem conditionatam suarum pœnarum, quatenus sciunt sese sine illis non venturas ad beatitudinem.

## ARTICULUS III.

*Utrum animæ in purgatorio per dæmones puniantur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod animæ in purgatorio per dæmones puniantur; quia, sicut infra dicit Magister, IV, dist. xlvii, in fin., « illos habebunt tortores in pœnis, quos habuerunt incentores in culpa. » Sed dæmones incitant ad culpam non solum mortalem sed etiam venialem, quando aliud non possunt. Ergo etiam in purgatorio ipsi animas pro peccatis venialibus torquebunt.

2. Præterea, purgatio a peccatis competit justis et in hac vita et post hanc vitam. Sed in hac vita purgantur per pœnas a diabolo inflictas, sicut patet de Job. Ergo etiam post hanc vitam puniantur a dæmonibus purgandi.

Sed contra, injustum est ut qui de aliquo triumphavit, ei subjiciatur post triumphum. Sed illi qui sunt in purgatorio, de dæmonibus triumphaverunt, sine peccato mortali decedentes. Ergo non subjicientur eis puniendi per eos.

Respondeo dicendum, quod, sicut post diem judicii divina justitia succendet ignem quo damnati in perpetuum punientur, ita etiam nunc sola justitia divina electi post hanc vitam purgantur, non ministerio dæmonum, quorum victores extiterunt, nec ministerio Angelorum, qui cives suos non tam vehementer affligerent. Sed tamen possibile est quod eos ad loca pœnarum deducant : et etiam ipsi dæmones qui de pœnis hominum lætantur, eos comitantur, et assistunt purgandis, tum ut eorum pœnis satientur, tum ut in eorum exitu a corpore aliquid suum ibi reperiant. In hoc autem sæculo, quando adhuc locus pugnæ est, puniuntur homines et a malis angelis, sicut ab hostibus, ut patet de Job; et a bonis, sicut patet de Jacob, cujus nervus femoris angelo percutiente emarcuit, Gen., xxxii. Et hoc etiam expresse Dionysius dicit, iv cap. *De div. nom.*, § 22, col. 723, t. 1, quod boni angeli interdum puniunt.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Animæ in purgatorio non puniuntur per dæmones.

## ARTICULUS IV.

*Utrum per pœnam purgatorii expietur peccatum veniale quoad culpam.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod per pœnam purgatorii non expietur peccatum veniale quoad culpam, quia *Super* illud I *Joan.*, v : *Est peccatum ad mortem*, etc., dicit Glossa, lib. XVI *Moral.*, § 82, col. 1160, t. 1 : « Quod in hac vita non corrigitur, frustra post mortem ejus venia postulatur. » Ergo nullum peccatum post hanc vitam quoad culpam dimittitur.

2. Præterea, ejusdem est labi in peccatum, et a peccato liberari. Sed anima post mortem non potest peccare venialiter. Ergo nec a peccato veniali absolvi.

3. Præterea, Gregorius dicit, lib. IV *Dialog.*, cap. xxxix, col. 396, t. 3, quod talis in judicio quisque futurus est, qualis de corpore exivit, quia *lignum ubi ceciderit ibi erit*, Eccl., xi, 3. Si ergo aliquis ex hac vita cum veniali exit, in judicio cum veniali erit; et ita per purgatorium non expiatur aliquis a culpa veniali.

4. Præterea, supra dictum est quod culpa actualis non deletur nisi per contritionem. Sed post hanc vitam non erit contritio, quæ est actus meritorius, quia tunc non erit meritum neque demeritum; cum, secundum Damascenum, lib. II *Orth. fid.*, cap. iv, col. 878, t. 1, « hoc sit hominibus mors, quod angelis

casus. » Ergo post hanc vitam non dimittitur in purgatorio veniale quoad culpam.

5. Præterea, veniale non est in nobis nisi ratione fomitis. Unde in primo statu Adam venialiter non peccasset, ut in II libro dictum est. Sed post hanc vitam in purgatorio non erit sensualitas, fomite corrupto in anima separata ; quia fomes dicitur lex carnis, Rom., VII. Ergo non erit ibi venialis culpa ; et ita non potest expiari per purgatorium ignem.

Sed contra est quod Gregorius dicit in IV *Dialog.*, ubi supr., et Augustinus, lib. *De vera et falsa pœnitentia*, cap. IV, § 9, col. 1116, et cap. XVIII, col. 1128, t. 6, quod quædam culpæ leves in futuro remittuntur. Nec potest intelligi quoad pœnam ; quia sic omnes culpæ quantumcumque graves, quantum ad reatum pœnæ, per ignem purgatorium expiarentur. Ergo venialia quantum ad culpam purgantur per ignem purgatorium.

Præterea, I Corinth., III, 12, per lignum, fenum et stipulam, venialia intelliguntur, ut dictum est. Sed lignum, fenum et stipula per purgatorium consumuntur. Ergo ipsæ veniales culpæ post hanc vitam remittuntur.

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt, quod post hanc vitam non dimittitur aliquod peccatum quoad culpam ; et si cum mortali culpa quis decedat, damnatur et remissionis non est capax ; non autem potest esse quod cum veniali decedat sine mortali, quia ipsi gratia finalis culpam purgat venialem ; veniale enim peccatum contingit ex hoc quod aliquis Christum habens in fundamento, nimis aliquod temporale diligit ; qui quidem excessus ex concupiscentiæ corruptione contingit. Unde si gratia omnino concupiscentiæ corruptionem vincat, sicut in B. Virgine fuit, non manet aliquis locus veniali. Et ita, cum in morte omnino diminuatur et annihiletur ista concupiscentia ,potentiæ animæ totaliter gratiæ subjiciuntur, et venialia expelluntur.

Sed hæc opinio frivola est et in se et in causa sua. In se quidem, quia dictis sanctorum et Evangelii adversatur, quæ non possunt exponi de remissione venialium quantum ad pœnam, ut Magister in *Littera* dicit, IV, dist. XXI, quia sic tam levia quam gravia in futuro dimittuntur. Gregorius autem, loc. cit., leves culpas tantum post hanc vitam remitti perhibet. Nec sufficit,quod dicunt, quod hoc dicitur specialiter de levibus, ne putetur nihil grave pro eis nos passuros, quia remissio pœnæ, magis aufert gravitatem pœnarum quam ponat. Quantum ad causam autem, frivola apparet, quia defectus corporalis, qualis est in ultimo vitæ, non aufert concupiscentiæ corruptionem, vel diminuit quantum ad radicem, sed quantum ad actum, sicut patet de illis qui graviter infirmantur : nec iterum tranquillat potentias animæ, ut eas gratiæ subjiciat, quia tranquillitas potentiarum, et subjectio earum ad gratiam est quando inferiores vires obediunt superioribus, quæ legi Dei condelectantur ; quod in statu illo esse non potest, cum actus utrarumque impediatur, nisi tranquillitas dicatur privatio pugnæ, sicut in dormientibus accidit ; nec tamen propter hoc somnus dicitur concupiscentiam diminuere, aut vires animæ tranquillare, aut eas gratiæ subdere. Et præterea, dato quod concupiscentiam radicaliter diminueret defectus ille, et vires animæ subderet gratiæ, adhuc hoc non sufficeret ad purgationem culpæ venialis jam commissæ, quamvis sufficeret ad vitationem futuræ, quia culpa actualis, etiam venialis, non dimittitur sine actuali contritionis motu, ut supra dictum est, quantumcumque habitualiter intendatur. Contingit autem quandoque quod aliquis dormiens moritur, in gratia existens, qui cum veniali obdormivit. Et talis non potest actum contritionis habere de veniali ante mortem. Nec potest dici, ut dicunt quod si non pœnituit actu vel proposito, in generali vel speciali, sit versum in mortale, propter hoc quod « veniale fit mortale, dum placet ; » quia non quælibet placentia peccati venialis facit peccatum mortale, alias omne veniale esset mortale, quia quodlibet veniale placet, cum sit voluntarium, sed talis placentia, quæ ad fruitionem spectat, in qua omnis humana perversitas consistit, dum rebus utendis fruimur, ut Augustinus dicit, lib. X *De Trinit.*, cap. X, § 13, col. 981, t. 8. Et sic placentia illa quæ fecit peccatum mortale, est actualis placentia, quia omne peccatum mortale in actu consistit. Potest autem contingere quod aliquis, postquam veniale peccatum commisit, nihil actualiter cogitet de peccato vel dimittendo vel tenendo ; sed cogitet forte quod triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, et in hac cogitatione obdormiat et moriatur

Unde patet quod hæc opinio omnino irrationalis est. Et ideo cum aliis dicendum quod culpa venialis in eo qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimittitur per ignem purgatorium; quia pœna illa aliqualiter voluntaria, virtute gratiæ habebit vim expiandi culpam omnem, quæ simul cum gratia stare potest.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa loquitur de peccato mortali.

Vel dicendum, quod, quamvis in hac vita non corrigatur in se, corrigitur tamen in merito, quia hic homo meruit ut ibi illa pœna sit meritoria sibi.

Ad secundum dicendum, quod peccatum veniale contingit ex corruptione fomitis, qui in anima separata in purgatorio existente non erit, et ideo non poterit peccare venialiter. Sed remissio culpæ venialis est ex voluntate gratia informata, quæ in purgatorio erit in anima separata. Et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod venialia non variant statum hominis, quia neque tollunt neque diminuunt charitatem, secundum quam mensuratur quantitas gratuitæ bonitatis animæ. Et ideo per hoc quod venialia dimittuntur vel committuntur, talis manet anima qualis prius.

Ad quartum dicendum quod post hanc vitam non potest esse meritum respectu præmii essentialis, sed respectu alicujus accidentalis potest esse, quamdiu manet homo in statu viæ aliquo modo. Et ideo in purgatorio potest esse actus meritorius quantum ad remissionem culpæ venialis.

Ad quintum dicendum, quod, quamvis veniale ex pronitate fomitis contingat, tamen culpa in mente consequitur: et ideo etiam destructo fomite, culpa adhuc manere potest.

Conclusio. — Per pœnas purgatorii peccatum veniale expiatur etiam quoad culpam.

## ARTICULUS V.

*Utrum ignis purgatorius liberet à reatu pœnæ.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis purgatorius non liberet a reatu pœnæ. Omnis enim purgatio respicit fœditatem. Sed pœna non importat aliquam fœditatem. Ergo ignis purgatorius non liberat a pœna.

2. Præterea, contrarium non purgatur nisi per suum contrarium. Sed pœna non contrariatur pœnæ. Ergo per pœnam purgatorii non purgatur aliquis a reatu pœnæ.

3. Præterea, I Corinth., III, super illud: *Salvus erit, sic tamen*, etc., dicit Glossa: « Ignis iste tentatio tribulationis, de qua scriptum est: *Vasa figuli probat fornax*, etc., Eccli., XXVII, 6. » Ergo homo expiatur ab omni pœna per pœnas hujus mundi, saltem per mortem, quæ est maxima pœnarum, et non per purgatorium ignem.

Sed contra est quod pœna purgatorii est gravior quam pœna quælibet hujus mundi, ut supra dictum est. Sed per pœnam satisfactoriam, quam aliquis in hac vita sustinet, expiatur a debito pœnæ. Ergo multo fortius per pœnam purgatorii.

Respondeo dicendum, quod quicumque est debitor alicujus per hoc a debito absolvitur quod debitum solvit. Et quia reatus nihil est aliud quam debitum pœnæ, per hoc quod aliquis pœnam sustinet quam debebat, a reatu absolvitur; et secundum hoc pœna purgatorii a reatu purgat.

Ad primum ergo dicendum, quod reatus quamvis non importet fœditatem quantum in se est, tamen habet ordinem ad fœditatem ex causa sua.

Ad secundum dicendum, quod pœna, quamvis non contrarietur pœnæ, tamen contrariatur reatui ad pœnam, quia ex hoc manet obligatio ad pœnam quod pœnam non sustinuit quam debebat.

Ad tertium dicendum, quod in eisdem verbis sacræ Scripturæ latet multiplex intellectus : unde ignis ille potest intelligi et tribulatio præsens et pœna sequens ; et per utrumque venialia purgari possunt. Sed quod mors naturalis ad hoc non sufficiat, supra dictum est.

Conclusio. — Ignis purgatorius liberat a reatu pœnæ.

## ARTICULUS VI.

*Utrum ab illa pœna unus liberetur alio citius.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ab illa pœna unus non liberetur alio citius. Quanto enim gravior est culpa et major reatus, tanto acerbior pœna imponitur in purgatorio. Sed quæ est proportio pœnæ acerbioris ad culpam

graviorem, eadem est proportio pœnæ levioris ad culpam leviorem. Ergo ita cito liberatur unus a pœna illa, sicut alius.

2. Præterea, inæqualibus meritis redduntur æquales retributiones et in cælo et in inferno, quantum ad durationem. Ergo videtur similiter esse in purgatorio.

Sed contra est similitudo Apostoli, qui differentias venialium per lignum, fenum et stipulam, significavit, I Cor., III. Sed constat quod lignum diutius manet in igne quam fenum et stipula. Ergo unum peccatum veniale diutius punitur in purgatorio quam aliud.

Respondeo dicendum, quod quædam venialia sunt majoris adhærentiæ quam alia, secundum quod affectus magis ad ea inclinatur, et fortius in eis figitur. Et quia ea quæ sunt majoris adhærentiæ, tardius purgantur, ideo quidam in purgatorio diutius quam alii torquentur, secundum quod effectus eorum ad venialia fuit magis immersus.

Ad primum ergo dicendum, quod acerbitas pœnæ proprie respondet quantitati culpæ; diuturnitas respondet radicationi culpæ in subjecto : unde potest contingere, quod aliquis diutius moretur qui minus affligitur, et e converso.

Ad secundum dicendum, quod peccatum mortale, cui debetur supplicium inferni, et charitas, cui debetur præmium paradisi post hanc vitam, radicantur immobiliter in subjecto ; et ideo quantum ad omnes est eadem diuturnitas utrobique. Secus autem est de peccato veniali, quod in purgatorio punitur, ut ex dictis patet[1].

Conclusio. — A pœna purgatorii unus citius alio liberatur.

[1] Nicolaï addit. : « Cæterum quod sit ignis proprie dictus vera purgatorii pœna, ut supponitur ex prædictis, patet aperte satis ex Latinorum et Græcorum locutione uniformi, priusquam in dubium ac disceptationem ejus veritas vocaretur. Inter Latinos enim Augustinus, *in ps.* XXXVII : « In hac vita me purges, et talem reddas cui emendatorio igne non sit opus : » et lib. L *Homiliarum, hom.* XVI : « Qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per ignem quemdam purgatorium transibunt; » ut et lib. II *De Genesi contra Manich.*, cap. XX : « Qui agrum suum non coluerit, et spinis eum opprimi permiserit, vel ignem purgationis, vel pœnam æternam, post hanc vitam habebit. » Ambrosius *in psal.* CXVIII, *conc.* 3 : « Hic, seu in præsenti vita, purgatus necesse habet illic purificari, scilicet post hanc vitam, ut unusquisque nostrum ustus romphæa illa flammea, non exustus, introgressus in illam paradisi amœnitatem gratias agat Deo, etc. » Non refert quod post consummationem sæculi hoc futurum indicat, quia si qui reperiantur eo tempore purgatione indigentes, per ignem purgabuntur, quem symbolice per flammeam romphæam, seu flammeum gladium in vestibulo paradisi terrestris collocatum designat; idem de illis quadam proportione subintelligi debet qui post cosummationem vitæ suæ purgatione opus habent, ut ad æternam vitam et gloriam subinde admittantur, quam ante judicium universale, vel consummationem sæculi, percipiunt, ex Ambrosii mente, qui ea digni sunt habiti; cum de Anacholio dicat, lib. III *Epistolarum, epist.* XXII, vel, ut alii citant, lib. VII, *epist.* XXXIX, quod « jam æternæ Jerusalem possessor videt facie ad faciem; » unde purgantem ignem statim post consummationem vitæ in purgandis agnoscit. Hieronymus etiam peccatorum christianorum opera « igne probanda et purganda, » in Isaiam significat, purgatorium insinuans, quod in æternam cruciandis opponit : similiter et Gregorius, lib. IV *Dialogorum*, cap. XXXIX : « De levibus quibusdam culpis esse ante judicium purgatorius ignis credendus est. » Bernardus quoque inter hæreticorum sui temporis qui se « apostolicos » jactitabant, quamvis « apostatici » dici verius possent, sacrilegos errores ponit; serm. LXVI *In Cant.*, quod « non crederent ignem purgatorium restare post mortem, etc. » Sed inter Græcos Basilius, *in Isa.*, cap. IX, peccatum quod in confessione detectum est, arefacto comparat feno et tale ait esse « quod facile devoret purgatorius ignis. » Gregorius Nyssenus ejus frater, in *Orat. pro mortuis,* quod « post egressum a corpore nemo particeps Divinitatis fieri potest nisi maculas ejus purgatorius ignis abstulerit. » Gregorius Nazianzenus, *Orat. de baptismo,* seu *In sancta lumina*, quod inter plura quæ animam purgare possunt baptismata « baptismus ignis » est ultimus, per quem animæ recedentes a corporibus in alio sæculo purgabuntur. Theodoretus, in Scholiis græcis ad Corinth., I, cap. III, ex quo refert S. Thomas in *Opusc. contra Græcos*, et Gagnæus ibi; sed in Theodoreti commentariis nunc non habetur : « Ignem purgatorium credimus, in quo animæ defunctorum probantur, et sicut aurum in conflatorio purgantur, etc. » Eusebius etiam Emyssenus, ut vult Bellarminus, juxta Perronium Eucherius, *Hom.* III Epiphaniæ, ait quod « qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per fluvium ignem post hanc vitam transibunt, etc. » Hinc et idem fere omnes, August., in psal. XXXVII; Hier., *In Amos* IV, et Matth., III; Basilius, lib. *De Spirit., sanct.,* cap. XV ; et Gregor., IV, *Dialog.*, cap. XXXIX, nunc locum illum Luc., III : *Baptizabit vos in Spiritu sancto igni,* nunc illum I Corinth., III : *Salvus erit quasi per ignem* sic explicant, ut, præter quasdam quas adjiciunt interpretationes, « ignem purgatorii » utrobique significari velint. Cum ergo verba Patrum, et potissimum verba Scripturæ in quantum fieri potest proprio sensu intelligi debeant, quando nihil metaphorice sumi cogit et alioquin proprium sit maxime ignis ut purgativus esse possit, hinc verus ignis purgatorius, et non metaphoricus tantum putandus est; sicut et de igne inferni suo loco dicetur. »

## QUÆSTIO LXXIV.

### DE SUFFRAGIIS MORTUORUM.

(In quatuordecim articulos divisa.)

Deinde considerandum est de suffragiis mortuorum.

Et circa hoc quæruntur quatuordecim : 1° utrum suffragia quæ per unum fiunt, aliis prodesse possint; 2° utrum mortui juvari possint ex operibus vivorum; 3° utrum suffragia per peccatores facta mortuis prosint; 4° utrum suffragia pro mortuis facta facientibus prosint; 5° utrum suffragia existentibus in inferno prosint; 6° utrum prosint existentibus in purgatorio; 7° utrum valeant pueris existentibus in limbo; 8° utrum aliquo modo prosint existentibus in patria; 9° utrum oratio Ecclesiæ, et sacramentum altaris, et eleemosynæ prosint defunctis; 10° utrum indulgentiæ quas Ecclesia facit, eis prosint; 11° utrum cultus exequiarum defunctis prosint; 12° utrum suffragia quæ fiunt pro uno defuncto, magis illi prosint quam aliis; 13° utrum suffragia pro multis facta valeant tantum singulis, ac si pro unoquoque singulariter fierent; 14° utrum valeant tantum communia suffragia illis pro quibus specialia non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt valeant specialia et communia simul.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum suffragia per unum facta aliis prodesse possint.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia per unum facta aliis prodesse non possint. Dicitur enim Gal., VI, 8 : *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet.* Sed si unus ex suffragiis alterius consequeretur fructum, meteret ab aliis seminata. Ergo ex suffragiis aliorum nullus fructum consequitur.

2. Præterea, ad justitiam Dei pertinet ut unicuique tribuatur pro meritis, unde psal. LXI, 12 : *Tu reddes unicuique juxta opera sua.* Sed justitiam Dei deficere est impossibile. Ergo impossibile est quod unus ex operibus alterius juvetur.

3. Præterea, secundum eamdem rationem est aliquod opus meritorium et laudabile, quia scilicet inquantum est voluntarium. Sed ex opere unius non laudatur alter. Ergo nec opus unius potest esse alteri meritorium et fructuosum.

4. Præterea, ad justitiam divinam pertinet similiter bona reddere pro bonis, et mala pro malis. Sed nullus punitur pro malis alterius; imo, ut dicitur Ezech., XVIII, 20, *anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Ergo nec unus juvatur per bona alterius.

Sed contra est quod dicitur in psalm. CXVIII, 63 : *Particeps ego sum omnium timentium te*, etc.

Præterea, omnes fideles per charitatem uniti, sunt unius corporis Ecclesiæ membra. Sed unum membrum juvatur per alterum. Ergo et unus homo potest ex alterius meritis juvari.

Respondeo dicendum, quod actus noster ad duo valere potest : primo ad aliquem statum acquirendum, sicut per opus meritorium homo acquirit statum beatitudinis; secundo ad aliquid consequens statum, sicut homo per aliquem actum meretur aliquod præmium accidentale, vel diminutionem [1] pœnæ. Ad utrumque autem horum actus noster dupliciter valere potest : uno modo per viam meriti; alio modo per viam orationis. Et est differentia inter istas duas vias, quia meritum innititur justitiæ, oratio autem misericordiæ; orans enim impetrat petitum ex sola liberalitate ejus qui oratur. Dicendum est ergo quod opus unius nullo modo potest alteri valere ad statum consequendum per viam meriti; ut scilicet ex his quæ ego facio, aliquis mereatur vitam æternam ; quia sors gloriæ redditur secundum mensuram accipientis; unusquisque autem ex actu suo disponitur, et non ex alieno : et dico dispositionem dignitatis ad præmium. Sed per viam orationis, etiam quantum ad statum consequendum, opus unius alteri, dum est in via, valere potest; sicut quod unus homo impetret alteri primam gratiam. Cum igitur impetratio orationis sit secundum liberalitatem Dei qui oratur, ad omnia illa impetratio orationis se potest extendere quæ potestati divinæ subsunt ordinate. Sed quantum ad aliquid quod est consequens vel accessorium ad statum, opus unius potest valere alteri,

[1] Parm. : « dimissionem. »

non solum per viam orationis, sed etiam per viam meriti. Quod quidem dupliciter contingit : vel propter communicantiam in radice operis, quæ est charitas in operibus meritoriis; et ideo omnes qui sibi invicem charitate connectuntur aliquod emolumentum ex mutuis operibus reportant; tamen secundum mensuram status uniuscujusque, quia etiam in patria unusquisque gaudebit de bonis alterius; et inde est quod articulus fidei ponitur, « sanctorum communio. » Alio modo ex intentione facientis, qui aliqua opera specialiter ad hoc facit ut talibus prosint. Unde ista opera quodammodo efficiuntur eorum pro quibus fiunt, quasi eis a faciente collata; unde possunt eis valere ad impletionem satisfactionis, vel ad aliquid hujusmodi quod statum non mutat.

Ad primum ergo dicendum, quod messis illa est perceptio vitæ æternæ, sicut habetur Joan., IV, 36 : *Et qui metit..... congregat fructum in vitam æternam.* Sors autem vitæ æternæ non datur alicui nisi pro propriis operibus; quia etsi aliquis alteri impetret ut ad vitam perveniat, nunquam tamen hoc fit, nisi mediantibus operibus propriis, dum scilicet precibus alicujus gratia alicui datur, per quam meretur vitam æternam.

Ad secundum dicendum, quod opus quod pro aliquo fit, efficitur ejus pro quo fit : et similiter opus quod est ejus qui mecum est unum, quodammodo est et meum. Unde non est contra divinam justitiam, si unus fructum percipit de operibus factis ab eo qui est unum secum in charitate, vel ab operibus pro se factis. Hoc etiam secundum humanam justitiam contingit ut satisfactio unius pro alio accipiatur.

Ad tertium dicendum, quod laus non datur alicui nisi secundum ordinem ejus ad actum. Unde laus est ad aliquid, ut dicitur in I *Ethic.*, cap. XII, cir. princ. Et quia ex opere alterius nullus efficitur vel ostenditur bene dispositus vel male ad aliquid; inde est quod nullus laudatur ex operibus alterius, nisi per accidens, secundum quod ipse est aliquo modo operum illorum causa consilium vel auxilium præbendo, seu inducendo, vel quocumque alio modo. Sed opus est meritorium alicui, non solum considerata ejus dispositione, sed etiam quantum ad aliquid consequens dispositionem vel statum ejus, ut ex dictis patet.

Ad quartum dicendum, quod auferre alicui quod ei debetur, hoc directe justitiæ repugnat. Sed dare aliquid alicui quod ei non debetur, hoc non est justitiæ contrarium, sed metas justitiæ excedit; est enim liberalitatis; non autem posset aliquis lædi ex malis alterius, nisi aliquid ei de suo subtraheretur. Et ita non convenit quod aliquis puniatur pro peccatis alterius, sicut quod emolumentum percipiat ex bonis alterius.

Conclusio. — Cum unusquisque ad præmium obtinendum ex actu non alieno sed suo disponatur, non potest opus unius alteri prodesse per viam meriti, ad statum beatitudinis consequendum, sed per viam orationis.

## ARTICULUS II.

*Utrum mortui possint juvari ex operibus vivorum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod mortui non possint juvari ex operibus vivorum; primo per hoc quod dicit Apostolus, II Cor., V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit.* Ergo ex his quæ post mortem hominis geruntur, quando extra corpus erit, nihil ei accrescere poterit ex alicujus operibus.

2. Præterea, hoc idem videtur ex hoc quod dicitur Apoc., XIV, 13 : *Beati mortui qui in Domino moriuntur, opera enim illorum sequuntur illos.*

3. Præterea, proficere ex opere aliquo est solum in via existentis. Sed homines post mortem jam non sunt viatores, quia de his hoc intelligitur quod legitur Job, XIX, 8 : *Semitam meam circumsepsit, et transire non possum.* Ergo mortui de suffragiis alicujus juvari non possunt.

4. Præterea, nullus juvatur ex opere alterius, nisi sit aliqua vitæ communicatio inter eos. Sed nulla communicatio est mortuorum ad vivos, secundum Philosophum, in I *Ethic.*, cap. XI. Ergo suffragia vivorum non prosunt mortuis.

Sed contra est quod habetur II Machab., XII, 46 : *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Sed hoc non esset utile, nisi eos juvaret. Ergo suffragia vivorum mortuis prosunt.

Præterea, Augustinus dicit in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. I, col. 593, § 3, t. 6 : « Non parva est universæ

Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, auctoritas, ubi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum; » quæ quidem consuetudo ab ipsis apostolis instituta est, ut dicit Damascenus [1] in quodam *Sermone de suffragiis mortuorum*, § 3, col. 250, t. 2, sic dicens : « Mysteriorum conscii discipuli Salvatoris, et sacri apostoli, in tremendis et vivificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierunt, sanxerunt. » Quod etiam per Dionysium patet, in ult. cap. *Eccl. hierarch.*, p. II, col. 555, et § 6, p. III, col. 559, t. 1, ubi ritum commemorat quo in primitiva Ecclesia pro mortuis orabatur : ibi etiam Dionysius asserit suffragia vivorum mortuis prodesse. Ergo hoc indubitanter credendum est.

Respondeo dicendum, quod charitas, quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos, qui in charitate decedunt. Charitas enim, quæ est vita animæ, sicut anima est vita corporis, non finitur, I Cor., XIII, 8 : *Charitas nunquam excidit.* Similiter etiam mortui in memoriis hominum viventium vivunt. Et ideo intentio viventium ad eos dirigi potest. Et sic suffragia vivorum mortuis dupliciter prosunt, sicut et vivis, et propter charitatis unionem, et propter intentionem in eos directam. Non tamen sic eis valere credenda sunt vivorum suffragia, ut status eorum mutetur de miseria ad felicitatem, vel e converso; sed valent ad diminutionem pœnæ, vel aliquid hujusmodi, quod statum mortui non transmutat.

Ad primum ergo dicendum, quod homo, dum in corpore vixit, meruit ut hæc ei valerent post mortem; et ideo si post hanc vitam eis juvatur, nihilominus hoc procedit ex his quæ in corpore gessit.

Vel dicendum, secundum Joannem Damascenum in *Serm.* prædicto, § 8, col. 254, quod hoc est intelligendum quantum ad retributionem quæ fiet in finali judicio, quæ erit æternæ gloriæ vel æternæ miseriæ; in qua quilibet recipiet solum secundum quod ipse in corpore gessit, interim autem juvari potest vivorum suffragiis.

Ad secundum dicendum, quod auctoritas illa expresse loquitur de sequela æternæ retributionis, quod patet ex hoc quod præmittitur : *Beati mortui*, etc.

Vel dicendum quod opera pro eis facta, sunt etiam quodam modo eorum, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod quamvis animæ post mortem non sint simpliciter in statu viæ, tamen quantum ad aliquid adhuc sunt in via, in quantum scilicet eorum progressus adhuc retardatur ab ultima retributione. Et ideo simpliciter earum via est circumsepta, ut non possint ulterius per aliqua opera transmutari secundum statum felicitatis et miseriæ; sed quantum ad hoc non est circumsepta, quin quantum ad hoc quod detinentur ab ultima retributione, possint ab aliis juvari, quia secundum hoc adhuc sunt in via.

Ad quartum dicendum, quod quamvis communicatio civilium operum, de qua Philosophus loquitur, non possit esse mortuorum ad vivos, quia mortui extra vitam civilem sunt, potest tamen eorum communicatio esse quantum ad opera vitæ spiritualis, quæ est per charitatem ad Deum, cui mortuorum spiritus vivunt.

CONCLUSIO. — Cum charitas nunquam excidat, opera vivorum mortuis prosunt quidem ad pœnæ diminutionem, non autem ad status mutationem.

## ARTICULUS III.

### *Utrum suffragia facta per peccatores mortuis prosint.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia per peccatores facta mortuis non prosint, quia, ut dicitur Joan., IX, 31, *peccatores Deus non audit.* Sed si orationes eorum prodessent illis pro quibus orant, a Deo exaudirentur. Ergo suffragia per eos facta mortuis non prosunt.

2. Præterea, Gregorius, in *Pastorali*, part. I, cap. X, col. 23, t. 3, dicit quod « cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. » Sed quilibet peccator Deo displicet. Ergo per peccatorum suffragia Deus ad misericordiam non flectitur; et ita talia suffragia non prosunt.

3. Præterea, opus alicujus videtur esse

[1] Dubitat Lequien, post Leonem Allatium et Combefisium, an hujus sermonis auctor sit Damascenus, ob styli dissonantiam et assertum liberationis Trajani et Falconillæ ab inferis.

magis fructuosum facienti quam alteri. Sed peccator per opera sua nihil meretur sibi. Ergo multo minus potest alteri mereri.

4. Præterea, omne opus meritorium oportet esse vivificatum, id est charitate informatum. Sed opera per peccatores facta sunt mortua. Ergo non possunt per ea mortui juvari, pro quibus fiunt.

5. Sed contra est quod nullus potest scire de altero pro certo, utrum sit in statu culpæ vel gratiæ. Si ergo tantum illa suffragia prodessent quæ fiunt per eos qui sunt in gratia, non posset homo scire, per quos suffragia conquireret suis defunctis : et ita multi a suffragiis procurandis retraherentur.

6. Præterea, sicut Augustinus dicit [1], *Serm.* CLXXII, § 2, col, 937, t. 5, *et Enchir.*, c. CX, col. 283, t. 6, in *Littera*, IV, dist. XLV, secundum hoc juvatur aliquis mortuus ex suffragiis, secundum quod, dum viveret, meruit ut juvaretur post mortem. Ergo valor suffragiorum mensuratur secundum conditionem ejus pro quo fiunt. Non ergo differt, ut videtur, utrum per bonos, vel per malos fiant.

Respondeo dicendum quod in suffragiis quæ per malos fiunt, duo possunt considerari : primo ipsum opus operatum, sicut sacrificium altaris. Et quia nostra sacramenta ex seipsis efficaciam habent absque opere operantis, quam æqualiter explent, per quoscumque fiant, quantum ad hoc suffragia per malos facta defunctis prosunt. Alio modo quantum ad opus operantis ; et sic distinguendum est ; quia operatio peccatoris suffragia facientis potest uno modo considerari prout est ejus, et sic nullo modo meritoria esse potest nec sibi, nec alii ; alio modo in quantum est alterius, quod dupliciter contingit. Uno modo in quantum peccator suffragia faciens gerit personam totius Ecclesiæ, sicut sacerdos, dum dicit in Ecclesia exequias mortuorum : et quia ille intelligitur facere cujus nomine vel vice fit, ut patet per Dionysium, in lib. *De cœlest. hier.*, cap. XIII, § 3, col. 299, t. 1, inde est quod suffragia talis sacerdotis, quamvis sit peccator, defunctis prosunt. Alio modo quando agit ut instrumentum alterius ; opus enim instrumenti est magis principalis agentis. Unde quamvis ille qui agit ut instrumentum alterius, non sit in statu merendi, actio tamen ejus potest esse meritoria ratione principalis agentis ; sicut si servus in peccato existens, quodcumque opus misericordiæ facit ex præcepto domini sui charitatem habentis. Unde si quis in charitate decedens præcipiat sibi suffragia fieri vel alius præcipiat charitatem habens ; illa suffragia valent defuncto, quamvis illi per quos fiunt, in peccato existant. Magis tamen valerent, si essent in charitate, quia tunc ex duabus partibus opera illa meritoria essent.

Ad primum ergo dicendum quod oratio per peccatorem facta quandoque non est peccatoris, sed alterius ; et ideo secundum hoc digna est ut a Deo exaudiatur. Tamen etiam quandoque Deus peccatores audit, quando scilicet peccatores petunt aliquid Deo acceptum. Non enim solis justis, sed etiam peccatoribus Deus bona sua providet, ut patet Matth., V, non autem ex eorum meritis sed ex sua clementia. Et ideo Joan., IX, super illud : *Deus peccatores non audit*, Glossa [2] dicit quod « loquitur ut inunctus, non ut plene videns. »

Ad secundum dicendum, quod quamvis ex parte ejus qui displicet, oratio peccatoris non sit accepta, tamen ratione alterius cujus vice vel imperio agitur potest esse Deo accepta.

Ad tertium dicendum, quod hoc quod peccator faciens hujusmodi suffragia nullum reportat commodum, contingit ex hoc quod non est capax talis profectus propter propriam indispositionem : et tamen alii qui est dispositus aliquo modo valere potest, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod quamvis opus peccatoris non sit vivum in quantum est ejus ; potest tamen esse vivum in quantum est alterius, ut dictum est.

Sed quia rationes quæ sunt in oppositum videntur concludere quod non differat utrum quis suffragia procuret per bonos vel per malos, ideo etiam ad eas est respondendum.

Ad quintum ergo dicendum, quod quamvis aliquis pro certo scire non possit de altero an sit in statu salutis, potest tamen probabiliter æstimare ex his quæ exterius de homine videt. Ex fructu enim suo arbor cognoscitur, ut dicitur Matth., VII.

[1] Alias : « in *Enchiridion*, cap. CXIX.

[2] Ex Aug. desumpta, *Tr.* XLIV *in Joann.*, § 13, col. 1718, t. 3.

Ad sextum dicendum, quod ad hoc quod suffragium alicui valeat, requiritur ex parte ejus pro quo fit, capacitas hujusmodi valoris ; et hanc homo acquisivit per opera propria, quæ gessit in vita. Et sic Augustinus loquitur. Requiritur nihilominus qualitas operis, quod prodesse debet; et hoc non pendet ex eo pro quo fit, sed magis ex eo qui facit vel exequendo, vel imperando.

Conclusio. — Suffragia a peccatore facta, ex opere quidem operato semper prosunt; ex opere vero operantis, etsi non prosint quatenus a peccatore fiunt, prosunt tamen quatenus ipse vel Ecclesiæ personam gerit, vel ut alterius instrumentum agit.

## ARTICULUS IV.

*Utrum suffragia quæ a vivis pro mortuis fiunt, facientibus prosint.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia quæ a vivis pro mortuis fiunt, facientibus non prosint. Quia si aliquis pro altero debitum solveret, secundum humanam justitiam ipse a debito proprio non absolveretur. Ergo per hoc quod aliquis suffragia faciens debitum solvit pro illo pro quo facit, ex hoc a debito proprio non absolvitur.

2. Præterea, unusquisque quod facit facere debet meliori modo quo potest. Sed melius est juvare duos quam unum. Si ergo qui per suffragia debitum mortui solvit, a proprio debito liberatur, videtur quod nunquam deberet aliquis pro seipso satisfacere, sed semper pro alio.

3. Præterea, si satisfactio alicujus pro alio satisfacientis æqualiter prodesset sibi ut ei pro quo satisfacit, eadem ratione æqualiter valebit et tertio, si pro eodem satisfaciat simul, et similiter quarto, et sic deinceps. Ergo unus una satisfactione posset pro omnibus satisfacere, quod est absurdum.

Sed contra est quod dicitur in psal. xxxiv, 13 : *Oratio mea in sinu meo convertetur.* Ergo eadem ratione et suffragia quæ pro aliis fiunt, satisfacientibus prosunt.

Præterea, Damascenus dicit in *Serm. de his qui in fide dormierunt*, § 18, col. 263, t. 2 : « Quemadmodum unguento, vel alio oleo sancto circumlinire volens infirmum, primo ille, » scilicet liniens, « participat unctionem, et sic postea perungit laborantem ; sic et quicumque pro proximi salute agonizat, primum sibi prodest, deinde proximo ; » et sic habetur propositum.

Respondeo dicendum, quod opus suffragii quod pro altero fit, potest considerari dupliciter : uno modo ut est expiativum pœnæ per modum cujusdam recompensationis, quæ in satisfactione attenditur : et hoc modo opus suffragii, quod computatur quasi ejus pro quo fit, ita absolvit eum a debito pœnæ quod non absolvit facientem a debito pœnæ propriæ, quia in tali recompensatione consideratur æqualitas justitiæ ; opus autem istud satisfactorium ita potest adæquari uni reatui quod alteri non adæquetur. Reatus enim duorum peccatorum majorem satisfactionem requirunt quam reatus unius. Alio modo potest considerari in quantum est meritorium vitæ æternæ, quod habet in quantum procedit a radice charitatis ; et secundum hoc non solum prodest ei pro quo fit, sed facienti magis.

Et per hoc patet solutio ad objecta. Primæ enim rationes procedebant de opere suffragii, secundum quod est satisfactorium, sed aliæ, secundum quod est meritorium.

Conclusio. — Opus suffragii quod pro mortuis fit, facienti prodest, quantum attinet ad vitæ æternæ meritum ; sed quantum est expiativum pœnæ, ut fiat satisfactio, nullo modo illi prodest.

## ARTICULUS V.

*Utrum suffragia prosint existentibus in inferno.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia prosint existentibus in inferno, per hoc quod habetur II Machab., xii, 40, ubi dicitur quod *invenerunt sub tunicis interfectorum donaria idolorum, a quibus lex prohibebat Judæos;* et tamen post subditur quod *Judas duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum.* Constat autem illos peccasse mortaliter, contra legem agentes, et ita in peccato mortali decessisse, et sic ad inferos esse translatos. Ergo existentibus in inferno suffragia prosunt.

2. Præterea, in *Litt.* IV, dist. xlv, habetur ex verbis Augustini, in *Enchir.*, cap. cx, col. 283, t. 6, quod « quibus prosunt suffragia, aut ad hoc prosunt ut

sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior sit eorum damnatio. » Sed solum qui in inferno sunt, damnati esse dicuntur. Ergo etiam existentibus in inferno suffragia prosunt.

3. Præterea, Dionysius, ult. cap. *Eccl. hierar.*, § 6, col. 562, t. 1, dicit : « Si hic justorum orationes, et secundum hanc vitam, quanto magis post mortem in illis qui digni sunt sacris orationibus, operantur tantummodo ? » ex quo potest accipi quod suffragia magis prosunt mortuis quam vivis. Sed vivis prosunt etiam in peccato mortali existentibus, cum quotidie oret Ecclesia pro peccatoribus, ut convertantur ad Deum. Ergo etiam mortuis in peccato mortali existentibus suffragia valent.

4. Præterea, in *Vitis Patrum*, lib. III, § 172, col. 797, t. 1, legitur quod etiam Damascenus in sermone suo, ut supr., § 10, col. 255, t. 2, refert quod Macharius. inventa in via calvaria cujusdam defuncti, oratione præmissa, quæsivit cujus caput fuisset; et caput respondit quod fuerat sacerdotis gentilis, qui in inferno erat damnatus; et tamen confessus est, oratione Macharii se et alios juvari. Ergo suffragia Ecclesiæ etiam in inferno existentibus prosunt.

5. Præterea, Damascenus in eodem sermone, § 16, col. 262, t. 1, narrat quod Gregorius pro Trajano orationem fundens, audivit vocem sibi divinitus dicentem : « Vocem tuam audivi et veniam Trajano do ; » cujus rei, ut Damascenus dicit in dicto sermone, « testis est Oriens omnis et Occidens. » Sed constat, Trajanum in inferno fuisse, quia « multorum martyrum necem amaram instituit, » ut ibidem Damascenus dicit. Ergo suffragia Ecclesiæ valent etiam in inferno existentibus.

Sed contra est quod dicit Dionysius, VII cap. *Eccl. hierarch.*, § 7, col. 563, 1 : « Summus sacerdos pro immundis non orat, quia in hoc averteretur a divino ordine ; » et consequenter ibidem dicit quod « pro peccatoribus non orat remissionem quia non audiretur pro illis. » Ergo suffragia existentibus in inferno non valent.

Præterea, Gregorius dicit in XXXIV lib. *Moral.*, cap. XIX, col. 739, t. 2 : « Eadem causa est cur non oretur tunc, » scilicet post diem judicii, « pro hominibus æterno igne damnatis quæ nunc causa est ut non oretur pro diabolo et angelis ejus æterno supplicio deputatis; quæ nunc etiam causa est ut non orent sancti pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, quia de eis utique quos æterno deputatos supplicio jam noverunt, ante illum judicis justi conspectum orationis suæ meritum cessari refugiunt. » Ergo suffragia in inferno positis non valent.

Præterea, in *Littera*, IV, dist. XLV, habetur ex verbis Augustini, *Serm.* CLXXII, § 2, col. 937, t. 5 : « Qui sine fide quæ per dilectionem operatur ejusque sacramentis, de corporibus exeunt, frustra illis a suis hujusmodi impenduntur officia. » Sed omnes damnati sunt hujusmodi. Ergo eis suffragia non prosunt.

Respondeo dicendum, quod circa damnatos fuit triplex opinio : quidam enim dixerunt, in hoc distinguendum esse dupliciter : uno modo quantum ad tempus, dicentes quod post diem judicii nullus in inferno existens aliquo suffragio juvabitur, sed ante diem judicii aliqui juvantur suffragiis Ecclesiæ. Alio modo distinguebant quantum ad personas in inferno detentas, inter quas aliquos dicebant esse valde malos, qui scilicet sine fide et sacramentis decesserunt ; et talibus, quia de Ecclesia non fuerunt nec merito nec numero, suffragia Ecclesiæ prodesse non possunt ; alii vero sunt non valde mali, qui scilicet de Ecclesiæ fuerunt numero, et fidem habentes et sacramentis imbuti, et aliqua opera de genere bonorum facientes ; et talibus suffragia Ecclesiæ prodesse debent.

Sed occurrebat eis quædam dubitatio eos perturbans, quia scilicet videbatur ex hoc sequi, cum pœna inferni sit finita secundum intensionem, quamvis duratione infinita existat, quod multiplicatis suffragiis, pœna illa totaliter auferretur, quod est error Origenis, lib I *Periarch.*, cap. VI, § 3, col. 169, t. 1.

Et ideo hoc inconveniens evadere multipliciter voluerunt. Præpositivus enim dixit quod tantum possunt suffragia pro damnatis multiplicari quod a tota pœna reddantur immunes, non quidem simpliciter, ut Origenes posuit, sed ad tempus, scilicet usque ad diem judicii ; tunc enim animæ iterato corporibus conjunctæ in pœnas inferni sine spe veniæ retrudentur.

Sed ista opinio videtur divinæ providentiæ repugnare, quæ nihil in rebus inordinatum relinquit. Culpa autem non potest ordinari nisi per pœnam. Unde non potest

esse ut pœna tollatur nisi prius culpa expietur. Et ideo cum culpa continue maneat in damnatis, eorum pœna nullatenus interrumpitur.

Et ideo Porretani alium modum invenerunt, dicentes quod hoc modo proceditur in diminutione pœnarum per suffragia, sicut proceditur in divisione linearum; quæ cum sint finitæ, tamen in infinitum dividi possunt, et nunquam per divisionem consumuntur, dum fit subtractio non secundum eamdem quantitatem, sed secundum eamdem proportionem; velut si primo auferatur pars quarta totius, et secundo pars quarta illius quartæ, et iterum quarta illius quartæ et sic deinceps in infinitum. Et similiter dicunt quod per primum suffragium diminuitur aliquota pars pœnæ, et per secundum pars aliqua remanentis diminuitur secundum eamdem proportionem.

Sed iste modus multipliciter defectivus est : primo quia infinita divisio, quæ congruit continuæ quantitati non videtur posse ad quantitatem spiritualem transferri; secundo quia non est aliqua ratio quare secundum suffragium minus de pœna diminuat quam primum, si sit æqualis valoris ; tertio quia pœna diminui non potest nisi diminuatur et culpa, sicut nec auferri, nisi ea ablata : quarto quia in divisione lineæ tandem pervenitur ad hoc quod non est sensibile; corpus enim sensibile non est in infinitum divisibile: et sequeretur quod post multa suffragia pœna remanens propter sui parvitatem non sentiretur; et ita non esset pœna.

Et ideo alii alium invenerunt modum. Altissiodorensis enim, lib. IV *Sent.*, *tract.* XIV, qu. I, dixit quod suffragia prosunt damnatis, non quidem per diminutionem pœnæ, vel per interruptionem, sed per confortationem patientis ; sicut si homo portaret grave onus, et faciem suam perfunderet aqua : sic enim confortaretur ad melius portandum, cum tamen onus suum in nullo levius fieret.

Sed hoc iterum esse non potest, quia aliquis plus vel minus æterno igne gravatur, ut Gregorius dicit, lib. IX *Moral.*, cap. LV, § 98, col. 913, t. 1, secundum meritum culpæ; et inde est quod eodem igne quidam plus, quidam minus cruciantur. Unde cum culpa damnati immutata remaneat, non potest esse quod levius pœnam ferat. Est nihilominus et prædicta opinio præsumptuosa, utpote sanctorum dictis contraria, et vana, nulla auctoritate fulta ; et est irrationabilis, tum quia damnati in inferno sunt extra vinculum charitatis, secundum quam opera vivorum continuantur defunctis; tum quia totaliter ad vitæ terminum pervenerunt, recipientes ultimam pro meritis retributionem, sicut et sancti qui sunt in patria; quod enim adhuc restat de pœna vel gloria corporis, hoc eis rationem viatoris non præbet; cum gloria essentialiter et radicaliter consistat in anima, et similiter miseria damnatorum. Et ideo non potest eorum pœna diminui, sicut nec gloria sanctorum augeri quantum ad præmium essentiale.

Sed tamen modus qui a quibusdam ponitur, quod suffragia prosunt damnatis, posset aliquo modo sustineri, ut si dicatur quod non prosunt neque quantum ad diminutionem pœnæ, vel interruptionem, neque quantum ad diminutionem sensus pœnæ; sed quia hujusmodi suffragiis eis aliqua materia doloris subtrahitur, quæ eis esse posset, si ita se abjectos conspicerent, quod pro eis nulla cura haberetur; quæ materia doloris eis subtrahitur, dum suffragia pro eis fiunt. Sed istud etiam non potest esse secundum legem communem, quia, ut Augustinus dicit, in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. XIII, col. 605, t. 6, quod præcipue de damnatis est verum, « ibi sunt spiritus defunctorum, ubi non vident quæcumque aguntur, aut eveniunt in ista vita hominibus ; » et ita non cognoscunt quando pro eis suffragia fiunt, nisi supra communem legem hoc remedium divinitus detur aliquibus damnatorum, quod est verbum omnino incertum.

Unde tutius est simpliciter dicere quod suffragia non prosunt damnatis, nec pro eis Ecclesia orare intendit, sicut ex inductis auctoritatibus apparet.

Ad primum ergo dicendum, quod donaria idolarum non fuerunt inventa apud illos mortuos, ut ex eis signum accipi posset quod in reverentiam idolorum ea deferrent, sed ea acceperunt ut victores, quia eis jure belli debebantur. Et tamen per avaritiam venialiter peccaverunt; unde non fuerunt in inferno damnati; et sic suffragia eis prodesse poterant.

Vel dicendum, secundum quosdam, quod in ipsa pugna videntes sibi periculum imminere, de peccato pœnituerunt, secundum illud psal. LXXVII, 34 : *Cum occideret eos, quærebant eum;* et hoc pro-

babiliter potest æstimari, et ideo pro eis fuit oblatio facta.

Ad secundum dicendum, quod in verbis illis damnatio large accipitur pro quacumque punitione; ut sic includat etiam pœnam purgatorii, quæ per suffragia quandoque totaliter expiatur quandoque autem non, sed diminuitur.

Ad tertium dicendum, quod quantum ad hoc magis acceptatur suffragium pro mortuo quam pro vivo, quia magis indiget, cum non possit sibi auxiliari, sicut vivus potest; sed quantum ad hoc vivus est melioris conditionis, quia potest transferri de statu culpæ mortalis in statum gratiæ, quod de mortuis dici non potest. Et ideo non est eadem causa pro mortuis et pro vivis.

Ad quartum dicendum, quod illud adjutorium non erat in hoc quod pœna eorum diminueretur, sed in hoc solo, ut ibidem dicitur, quod eo orante concedebatur eis ut mutuo se viderent; et in hoc aliquod gaudium non verum sed phantasticum habebant, dum implebatur hoc quod desiderabant; sicut et dæmones gaudere dicuntur, dum homines ad peccatum pertrahunt, quamvis per hoc eorum pœna nullatenus minuatur, sicut nec minuitur angelorum gaudium per hoc quod malis nostris compati dicuntur.

Ad quintum dicendum, quod de facto Trajani hoc modo potest probabiliter æstimari, quod precibus B. Gregorii ad vitam fuerit revocatus, et ita gratiam consecutus sit, per quam remissionem peccatorum habuit, et per consequens immunitatem a pœna: sicut etiam apparet in omnibus illis qui fuerunt miraculose a mortuis suscitati, quorum plures constat idololatras et damnatos fuisse. De omnibus talibus enim similiter dici oportet quod non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum præsentem propriorum meritorum justitiam: secundum autem superiores causas, quibus prævidebantur ad vitam revocandi, erat aliter de eis disponendum.

Vel dicendum, secundum quosdam, quod anima Trajani non fuit simpliciter a reatu pœnæ æternæ absoluta; sed ejus pœna fuit suspensa ad tempus, scilicet usque ad diem judicii. Nec tamen oportet quod hoc fiat communiter per suffragia; quia alia sunt quæ lege communi accidunt, et alia quæ singulariter ex privilegio aliquibus conceduntur, sicut « alii sunt humanarum limites rerum, alia divinarum signa virtutum, » ut Augustinus dicit in libro *De cura pro mortuis agenda*, cap. XVI, col. 606, t. 6.

CONCLUSIO. — Cum damnati, recepta pro meritis retributione ad ultimum vitæ terminum pervenerint, et charitate destituantur, secundum quam opera vivorum continuantur defunctis, perspicuum est suffragia illis minime prodesse.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum suffragia prosint existentibus in purgatorio.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod nec etiam existentibus in purgatorio, quia purgatorium pars quædam inferni est. Sed *in inferno nulla est redemptio;* et psalm. VI, 6, dicitur: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Ergo suffragia his qui sunt in purgatorio non prosunt.

2. Præterea, pœna purgatorii est pœna finita. Si ergo per suffragia aliquid de pœna dimittitur, tantum poterunt multiplicari suffragia quod tota tolletur; et ita peccatum remanebit totaliter impunitum, quod videtur divinæ justitiæ repugnare.

3. Præterea, ad hoc animæ sunt in purgatorio ut ibi purgatæ, puræ ad regnum perveniant. Sed nihil potest purgari, nisi aliquid circa ipsum fiat. Ergo suffragia facta per vivos pœnam purgatorii non diminuunt.

4. Præterea, si suffragia existentibus in purgatorio valerent, maxime ea videntur valere quæ sunt ad imperium eorum facta. Sed hæc non semper valent; sicut si aliquis decedens disponat tot suffragia pro se fieri, quæ si facta essent, sufficerent ad totam pœnam abolendam. Posito ergo quod hujusmodi suffragia differantur, quousque ille pœnam evaserit, illa suffragia nihil ei proderunt; non enim potest dici quod prosint antequam fiant; postquam autem sunt facta, eis non indiget, quia jam pœnas evasit. Ergo suffragia existentibus in purgatorio non valent.

Sed contra est quod dicitur in *Littera*, IV, dist. XLV, ex verbis Augustini in *Ench.*, c. CX, col. 283, t. 6 : « Suffragia prosunt his qui sunt mediocriter boni vel mali. » Sed tales sunt qui in purgatorio detinentur. Ergo, etc.

Præterea, Dionysius dicit in VII cap. *Eccles. hierarch.*, § 7, col. 562, t. 1, quod « divinus sacerdos pro mortuis orans, pro illis orat qui sancte vixerunt, et tamen

aliquas maculas habuerunt ex infirmitate humana contractas. » Sed tales in purgatorio detinentur. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod pœna purgatorii est in supplementum satisfactionis quæ non fuerat plene in corpore consummata. Et ideo quia, sicut ex dictis patet, opera unius possunt valere alteri ad satisfactionem, sive vivus, sive mortuus fuerit, non est dubium quin suffragia per vivos facta existentibus in purgatorio prosint.

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas illa loquitur de inferno damnatorum, in quo nulla est redemptio, quantum ad illos qui sunt finaliter tali pœnæ addicti.

Vel dicendum, secundum Damascenum, in *Sermone de dormientibus*, ubi supr., § 13, etc., col. 255, t. 2, quod hujusmodi auctoritates sunt exponendæ secundum causas inferiores, id est, secundum exigentiam meritorum eorum qui pœnis deputantur; sed secundum divinam misericordiam, quæ vincit humana merita, ad preces justorum aliquando aliter disponitur quam sententia prædictarum auctoritatum contineat. « Deus » autem « mutat sententiam, sed non consilium » ut dicit Gregorius, l. XX *Mor.*, cap. XXXII, § 63, col. 175, t. 2. Unde etiam Damascenus, loc. cit., ponit ad hoc exempla de Ninivitis, Achab et Ezechia, in quibus apparet quod sententia contra eos lata divinitus fuit per divinam misericordiam commutata.

Ad secundum dicendum, quod non est inconveniens, si multiplicatis suffragiis, pœna existentium in purgatorio annihiletur : non tamen sequitur quod peccata remaneant impunita, quia pœna unius pro altero suscepta alteri computatur.

Ad tertium dicendum, quod purgatio animæ per pœnas purgatorii non est aliud quam expiatio reatus impedientis a perceptione gloriæ. Et quia per pœnam quam unus sustinet pro alio, potest reatus alterius expiari, ut dictum est, non est inconveniens si per unius satisfactionem alius purgetur.

Ad quartum dicendum, quod suffragia ex duobus valent, scilicet ex opere operante, et ex opere operato : et dico opus operatum non solum Ecclesiæ sacramentum, sed effectum accidentem ex operatione ; sicut ex collatione eleemosynarum consequitur pauperum relevatio, et eorum oratio pro defuncto ad Deum. Similiter opus operans potest accipi vel ex parte principalis agentis, vel ex parte exequentis. Dico ergo quod quam cito moriens disponit aliqua suffragia sibi fieri, præmium suffragiorum plene consequitur, ante etiam quam fiant , quantum ad efficaciam suffragii quæ erat ex opere operante principalis agentis ; sed quantum ad efficaciam suffragiorum, quæ est ex opere operato, vel ex opere operante exequentis, non consequitur fructum, antequam suffragia fiant : et si prius contingat ipsum a pœna purgari, quantum ad hoc fraudabitur fructu suffragiorum, quod redundabit in illos quorum culpa defraudatur. Non enim est inconveniens quod aliquis defraudetur per culpam alterius in temporalibus : pœna autem purgatorii temporalis est, quamvis quantum ad æternam retributionem nullus defraudari possit nisi per propriam culpam.

Conclusio. — Suffragia vivorum auxilio sunt iis qui in purgatorio detinentur, cum opera unius possint valere alteri ad satisfactionem.

## ARTICULUS VII.

*Utrum suffragia valeant pueris in limbo existentibus.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia valeant pueris in limbo existentibus, quia ibi non detinentur nisi pro peccato alieno. Ergo maxime decens est ut ipsi juventur suffragiis alienis.

2. Præterea, in *Littera*, IV, dist. XLV, habetur ex verbis Augustini in *Enchir.*, cap. CX, col. 283, t. 6, quod « Ecclesiæ suffragia pro non valde malis propitiationes sunt. » Sed pueri non computantur inter valde malos, cum sit mitissima eorum pœna. Ergo suffragia Ecclesiæ eos juvant.

Sed contra est quod habetur in *Littera*, loc. cit., ab Augustino, *Serm.* CLXXII, § 2, col. 937, t. 5, quod « suffragia non prosunt illis qui sine fide operante per dilectionem hinc exierunt. » Sed pueri hoc modo exierunt. Ergo suffragia eis non prosunt.

Respondeo dicendum, quod pueri non baptizati non detinentur in limbo, nisi quia deficiunt a statu gratiæ. Unde cum per opera vivorum, mortuorum status mutari non possit, maxime quantum ad meritum essentialis præmii vel pœnæ,

suffragia vivorum pueris existentibus in limbo prodesse non possunt.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis peccatum originale sit hujusmodi quod pro eo possit aliquis ab alio juvari, tamen animæ puerorum in limbo existentes sunt in tali statu quod juvari non possint, quia post hanc vitam non est tempus gratiam acquirendi.

Ad secundum dicendum, quod Augustinus loquitur de non valde malis, qui tamen baptizati sunt : quod patet ex hoc quod præmittitur : « Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis omnibus offeruntur, etc. »

Conclusio. — Cum per suffragia vivorum, status mortuorum mutari non possit, illa pueris in limbo existentibus non prosunt, in quibus oporteret ut status mutaretur, quantum ad meritum essentiale præmii.

## ARTICULUS VIII.

### *Utrum suffragia prosint sanctis existentibus in patria.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquo modo prosint sanctis existentibus in patria, per hoc quod habetur in collecta missæ : « Sicut sanctis tuis prosunt ad gloriam, » scilicet sacramenta, « ita nobis proficiant ad medelam. » Sed inter alia suffragia præcipuum est sacramentum altaris. Ergo suffragia prosunt sanctis qui sunt in patria.

2. Præterea, sacramenta efficiunt quod figurant. Sed tertia pars hostiæ, scilicet in calicem missa, significat eos qui beatam vitam in patria ducunt. Ergo suffragia Ecclesiæ prosunt sanctis existentibus in patria.

3. Præterea, sancti non solum gaudent in patria de propriis bonis, sed etiam de bonis alienis : unde Lucæ, xv, 10, dicitur : *Gaudium est* * *angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Ergo ex bonis operibus viventium, sanctorum qui sunt in patria gaudium crescit ; et ita etiam eis nostra suffragia prosunt.

* *Erit coram.*

4. Præterea, Damascenus dicit in *Sermone de dormientibus*, ubi supr., § 6, col. 251, t. 2, inducens verba Chrysostomi : « Si enim gentiles, » inquit, « cum his qui obierunt sua comburunt, quanto magis te fidelem mittere convenit cum fideli ipsius propria ; non ut favilla fiant et hæc, velut illa ; sed ut majorem hinc circumponas gloriam : et si quidem peccator fuerit qui mortuus est, ut peccamina solvas ; si autem justus, ut appositio fiat mercedis et retributionis. » Et sic idem quod prius.

Sed contra est quod in *Littera*, IV, dist. xlv, habetur ex verbis Augustini, *Serm.* clix, c. i, col. 868, t. 5 : « Injuria est in Ecclesia pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari. »

Præterea, ejus est juvari cujus est indigere. Sed sancti in patria sunt absque omni indigentia. Ergo per suffragia Ecclesiæ non juvantur.

Respondeo dicendum, quod suffragium de sui ratione importat quamdam auxiliationem, quæ non competit ei qui defectum non patitur. Nulli enim juvari competit nisi ei qui indigens est. Unde cum sancti qui sunt in patria, sint ab omni indigentia immunes, inebriati ab ubertate domus Dei, psal. xxxv, eis juvari per suffragia non competit.

Ad primum ergo dicendum, quod hujusmodi locutiones non sunt sic intelligendæ, quasi sancti in gloria proficiant quantum ad se, quod eorum festa recolimus, sed quia nobis proficit, qui eorum gloriam solemnius celebramus ; sicut ex hoc quod Deum cognoscimus vel laudamus, et sic quodammodo ejus gloria in nobis crescit, nihil Deo, sed nobis accrescit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis sacramenta efficiant quod figurant, non tamen illum effectum suum ponunt circa omne id quod figurant : alias cum figurent Christum, in ipso Christo aliquid efficerent, quod est absurdum ; sed efficiunt circa suscipientem sacramentum ex virtute ejus quod per sacramentum significatur ; et sic non sequitur quod sacrificia pro fidelibus defunctis oblata, sanctis prosint, sed quod ex meritis sanctorum, quæ recoluntur vel significantur in sacramento, prosint aliis pro quibus offeruntur.

Ad tertium dicendum, quod quamvis sancti qui sunt in patria, de bonis nostris omnibus gaudeant, non tamen sequitur quod multiplicatis nostris gaudiis, eorum gaudium augmentetur formaliter, sed materialiter tantum, quia omnis passio formaliter augetur secundum rationem objecti sui. Ratio autem gaudendi in sanctis, de quibuscumque gaudent, est ipse Deus, de quo non possunt magis et minus gaudere, quia sic essentiale eo-

rum præmium variaretur, quod consistit in hoc quod de Deo gaudeant. Unde ex hoc quod bona multiplicantur de quibus gaudendi ratio eis Deus est non sequitur quod intensius gaudeant, sed quod de pluribus gaudeant. Et ideo non sequitur quod operibus nostris juventur.

Ad quartum dicendum quod non est intelligendum quod fiat appositio mercedis vel retributionis illi beato per suffragia ab aliquo facta, sed facienti.

Vel dicendum, quod ex suffragiis potest appositio mercedis fieri beato defuncto, inquantum de suffragiis sibi faciendis adhuc vivens disposuit, quod ei meritorium fuit.

Conclusio. — Cum Sancti in cælesti regno nullius rei indigeant, divina gloria inebriati, non juvantur per nostra suffragia.

## ARTICULUS IX.

*Utrum orationes Ecclesiæ, sacrificium altaris et eleemosynæ, prosint defunctis.*

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod non solum orationibus Ecclesiæ et sacrificio altaris et eleemosynis animæ defunctorum juventur, vel quod eis juventur præcipue. Pœna enim debet per pœnam recompensari. Sed jejunium magis est pœnale quam eleemosyna vel oratio. Ergo jejunium magis prodest in suffragiis quam aliquod prædictorum.

2. Præterea, Gregorius istis tribus connumerat jejunium, ut habetur in *Decr.* XIII, qu. II, cap. XXII, col. 948: « Animæ defunctorum quatuor modis solvuntur, aut oblationibus sacerdotum, aut eleemosynis charorum, aut precibus sanctorum, aut jejunio cognatorum. » Ergo insufficienter numerantur ab Augustino[1], lib. *De cura pro mortuis gerenda*, tria prædicta.

3. Præterea, baptismus est potissimum sacramentorum maxime quantum ad effectum. Ergo baptismus vel alia sacramenta deberent, vel similiter vel magis, pro defunctis fieri, sicut sacramentum altaris.

4. Præterea, hoc videtur ex hoc quod habetur I Cor., XV, 29: *Si omnino mortui non resurgunt, ut quid baptizantur pro illis?* Ergo etiam baptismus valet ad suffragia defunctorum.

5. Præterea, in diversis missis est idem sacrificium altaris. Si ergo sacrificium computatur inter suffragia, et non missa, videtur quod tantumdem valeat quæcumque missa pro defuncto dicatur, sive de beata Virgine, sive de Spiritu sancto, vel quæcumque alia; quod videtur esse contra Ecclesiæ ordinationem, quæ specialem missam pro defunctis instituit.

6. Præterea, Damascenus, in *Sermone de dormientibus*, § 19, col. 263, t. 2, docet ceras et oleum et hujusmodi pro defunctis offerri. Ergo non solum oblatio sacrificii altaris, sed etiam aliæ oblationes debent inter suffragia computari mortuorum.

Respondeo dicendum, quod suffragia vivorum prosunt defunctis, secundum quod uniuntur viventibus in charitate, et secundum quod intentio viventium fertur in mortuos. Et ideo illa opera præcipue nata sunt mortuis suffragari quæ maxime ad communicationem charitatis pertinent, vel ad directionem intentionis in alterum. Ad charitatem autem sacramentum eucharistiæ præcipue pertinet, cum sit sacramentum ecclesiasticæ unionis, continens illum in quo tota Ecclesia unitur et consolidatur, scilicet Christum. Unde eucharistia est quasi quædam charitatis origo, vel vinculum. Sed inter charitatis effectus est præcipuum eleemosynarum opus. Et ideo ista duo ex parte charitatis præcipue mortuis suffragantur, scilicet sacrificium Ecclesiæ et eleemosynæ. Sed ex parte intentionis directæ in mortuos præcipue valet oratio, quia oratio secundum suam rationem non solum dicit respectum ad orantem, sicut et cætera opera, sed directius ad illud pro quo oratur. Et ideo ista tria ponuntur quasi præcipua mortuorum subsidia; quamvis quæcumque alia bona quæ ex charitate fiunt pro defunctis, eis valere credenda sint.

Ad primum ergo dicendum, quod in eo qui satisfacit pro altero, magis est considerandum, ad hoc quod effectus satisfactionis ad alterum perveniat, illud quo satisfactio unius transit in alterum, quam etiam satisfactionis pœna; quamvis ipsa pœna magis expiet reatum satisfacientis, inquantum est quædam medicina. Et ideo tria prædicta magis valent defunctis quam jejunium.

Ad secundum dicendum, quod etiam je-

[1] Legitur in *serm.* CLXXII, § 2, col. 936, t. 5.

junium prodesse potest defunctis ratione charitatis et intentionis in defunctos directæ; sed tamen jejunium in sui ratione non continet aliquid quod ad charitatem vel directionem intentionis pertineat; sed ei sunt hæc quasi extrinseca. Et ideo Augustinus non posuit, sed Gregorius posuit jejunium inter suffragia mortuorum.

Ad tertium dicendum, quod baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Unde sicut per generationem non acquiritur esse nisi generato, ita baptismus non habet efficaciam nisi in eo qui baptizatur, quantum est ex opere operato; quamvis ex opere operante vel baptizantis vel baptizati possit aliis prodesse, sicut et cætera opera meritoria. Sed eucharistia est signum ecclesiasticæ unionis, et ideo ex ipso opere operato ejus efficacia in alterum transire potest; quod non contingit de aliis sacramentis.

Ad quartum dicendum, quod Glossa istam auctoritatem dupliciter exponit: uno modo sic: « Si mortui non resurgunt, nec Christus resurrexit, ut quid etiam baptizantur pro illis? » id est, « pro peccatis, cum ipsa non dimittantur, si Christus non resurrexit; quia in baptismo non solum Christi passio, sed etiam resurrectio operatur, quæ est nostræ spiritualis resurrectionis quodammodo causa. » Alio modo sic: « Fuerunt quidam imperiti, qui baptizabantur pro his qui de hac vita sine baptismo decesserunt putantes illis prodesse; et secundum hoc, Apostolus non loquitur nisi secundem errorem aliquorum in verbis illis. »

Ad quintum dicendum, quod in officio missæ non solum est sacrificium, sed etiam sunt ibi orationes. Et ideo missæ suffragium continet duo horum quæ hic Augustinus enumerat, loc. cit., scilicet orationem et sacrificium. Ex parte ergo sacrificii oblati missa æqualiter prodest defuncto, de quocumque dicatur: et hoc est præcipuum quod fit in missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa in qua sunt orationes ad hoc determinatæ. Sed tamen iste defectus recompensari potest per majorem devotionem vel ejus qui dicit missam, vel ejus qui jubet dici, vel iterum per intercessionem sancti cujus suffragium in missa imploratur.

Ad sextum dicendum, quod hujusmodi oblatio candelarum vel olei potest prodesse defuncto, inquantum sunt eleemosynæ quædam; dantur enim ad cultum ecclesiæ, vel etiam in usum fidelium.

Conclusio. — Convenienter Augustinus posuit tria præcipua subsidia vivorum pro mortuis, eucharistiam quidem et eleemosynam ratione charitatis, qua mortui viventibus uniuntur; et orationem ratione intentionis directæ in mortuos.

## ARTICULUS X.

### *Utrum indulgentiæ Ecclesiæ prosint mortuis.*

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod indulgentiæ quas Ecclesia facit, etiam mortuis prosint. Primo per consuetudinem Ecclesiæ, quæ facit prædicari crucem, ut aliquis indulgentiam habeat pro se, et duabus vel tribus, et quandoque etiam decem animabus tam vivorum quam mortuorum; quod esset deceptio, nisi mortuis prodessent. Ergo indulgentiæ mortuis prosunt.

2. Præterea, meritum totius Ecclesiæ est efficacius quam meritum unius personæ. Sed meritum personale suffragatur defunctis, ut patet in elargitione eleemosynarum. Ergo multo fortius meritum Ecclesiæ, cui indulgentiæ innituntur.

3. Præterea, indulgentiæ Ecclesiæ prosunt illis qui sunt de foro Ecclesiæ. Sed illi qui sunt in purgatorio, sunt de foro Ecclesiæ; alias eis Ecclesiæ suffragia non prodessent. Ergo videtur quod indulgentiæ defunctis prosint.

Sed contra, ad hoc quod indulgentiæ alicui valeant, requiritur causa conveniens, pro qua indulgentiæ dantur. Sed talis causa non potest esse ex parte defuncti, quia non potest facere aliquid quod sit in utilitatem Ecclesiæ, pro qua causa præcipue indulgentiæ dantur. Ergo videtur quod indulgentiæ defunctis non prosint.

Præterea, indulgentiæ determinantur secundum arbitrium eas facientis. Si ergo indulgentiæ defunctis prodesse possent, esset in potestate facientis indulgentiam ut defunctum omnino liberaret a pœna, quod videtur absurdum.

Respondeo dicendum, quod indulgentia alicui prodesse potest dupliciter: uno modo principaliter; alio modo secundario. Principaliter quidem prodest ei qui indulgentiam accipit, scilicet qui facit hoc pro quo indulgentia datur, ut qui visitat limina alicujus sancti. Unde cum mortui non possint facere aliquid horum pro quibus indulgentiæ dantur, eis directe

indulgentiæ valere non possunt. Secundario autem et indirecte prosunt ei pro quo aliquis facit illud quod est indulgentiæ causa, quod quandoque contingere potest, quandoque autem non potest, secundum diversam indulgentiæ formam. Si enim sit talis indulgentiæ forma: « Quicumque facit hoc vel illud, habebit tantum de indulgentia ; » ille qui hoc facit, non potest fructum indulgentiæ in alium transferre quia ejus non est applicare ad aliquem intentionem Ecclesiæ, per quam communicantur communia suffragia ex quibus indulgentiæ valent, ut jam supra dictum est. Si autem indulgentia sub hac forma fiat: « Quicumque fecerit hoc vel illud, ipse, et pater ejus, vel quicumque alius ei adjunctus, in purgatorio detentus, tantum de indulgentia habebit, » talis indulgentia non solum vivo, sed etiam mortuo proderit. Non enim est aliqua ratio quare Ecclesia transferre possit communia merita, quibus indulgentiæ innituntur, in vivos, et non in mortuos. Nec tamen sequitur quod prælatus Ecclesiæ possit pro suo arbitrio animas a purgatorio liberare, quia ad hoc ut indulgentiæ valeant, requiritur causa conveniens indulgentias faciendi, ut supra dictum est (*a*).

Conclusio. — Cum mortui nihil horum pro quibus indulgentiæ dantur, facere possint, simpliciter et directe indulgentiæ ipsis non prosunt : secundario vero et indirecte sunt mortuis auxilio, si ea sit forma earum ut etiam eis prosint.

## ARTICULUS XI.

*Utrum cultus exequiarum defunctis prosint.*

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod cultus exequiarum defunctis prosint. Damascenus enim, in *Serm. de dormientibus*, § 19, col. 266, t. 2, inducit verba Athanasii sic dicentis : « Licet in ære is qui in pietate consummatus est depositus fuerit, ne renuas oleum et ceras, Deum invocans, in sepulcro ejus accendere : accepta enim ista sunt Deo, et multam ab eo recipientia retributionem. » Sed hujusmodi pertinent ad cultum exequiarum. Ergo cultus exequiarum prodest defunctis.

2. Præterea, sicut Augustinus dicit in lib. I *De civit. Dei*, cap. xiii, col. 27, t. 7, « antiquorum justorum funera officiosa pietate curata sunt, et exequiæ celebratæ, et sepultura provisa ; ipsique dum viverent, de sepeliendis vel etiam transferen-

(*a*) Nicolaï hæc addit : « Et quidem quod etiam defunctis prosint indulgentiæ, sed per modum solutionis vel suffragii tantum non absolutionis et judicii, patet ex usu Ecclesiæ sic eas applicantis, et ex concessione ac declaratione Pontificum quorum authoritate applicantur. Ab octingentis enim fere annis Paschalis primus indulgentiam pro defunctis concessit quæ habetur in Ecclesia S[tæ] Praxedis in ingressu capellæ sancto Zenoni dedicatæ pro missis ibi ad solatium defunctorum et liberationem celebrandis, præter alias passim quas et alibi Pontifices posteriores concesserunt. Dicuntur autem non concedi per modum absolutionis et judicii, sed per modum solutionis et suffragii tantum. Quia licet animæ defunctorum in charitate vel in gratia quamdam adhuc nobiscum communionem eo ipso habeant et conservent, secundum illud Aug. lib. XX *de Civit. Dei*, cap. ix, quod « piorum animæ defunctorum non separantur ab Ecclesia quæ est regnum Christi, et multo magis eam habere dicendi sint cum sanctis vel beatis in cælo regnantibus propter conditionem sui status in quo certi sunt de illorum societate consequenda, et propterea illis ad pœnarum quas exsolvere debent solutionem satisfactiones quæ nunc a nobis fiunt et passiones quas cum viverent sancti sustinuerunt, possint non immerito applicari ; non tamen Ecclesiæ amplius foro et judicio subsunt, ut in eas authoritatem exerceant aut iis absolutionem impendant successores illius cui a Christo dictum est : *Quidquid solveris super terram erit solutum et in cœlis*. Non enim *Super terram* ad absolventem referendum est, quod ridiculum esset, sed ad eos qui super terram tantum absolvi possunt (seu in præsenti vita) sed extra terram seu post mortem non possunt, ut cap. *Legatur* in *Decretis*, causa xxiv, quæst. ii, videre est, ubi sic Gelasius Papa : « Mortuos suscitasse Christum legimus, in errore mortuos absolvisse non legimus ; et qui certe hoc faciendi solus habuit potestatem, Beato Petro principaliter mandat Apostolo (vel : « principali mandat Apostolo ») : *Quæ ligaveris super terram ligata erunt et in cœlis ; super terram* (inquit) nam defunctum nusquam dixit absolvi. Porro cum excommunicantur vel ab excommunicatione absolvuntur defuncti, ut interdum contingit, non refertur ad eos ut defunctos excommunicatio vel illius absolutio quasi per modum sententiæ pro illo statu adversus ipsos vel e converso in ipsorum gratiam latæ, sed est declaratio tantum quod in priori statu dum viverent, excommunicationem incurrerint et propterea Ecclesiæ privilegiis ac suffragiis privandi sint ; vel excommunicati per errorem fuerint, ac proinde prædictis Ecclesiæ privilegiis vel suffragiis restitui debeant. Non est ergo simile de absolutione defunctorum a pœnis quæ post mortem ab illis ad satisfactionem in hac vita prætermissarum supplementum et complementum sustinentur ; unde ab illis eos absolvere non potest Papa, sed solvere pro illis potest, vel aliorum eis ad hunc finem solutionem applicare, sicut dictum est. »

dis suis corporibus filiis mandaverunt. » Sed hoc non fecissent, nisi sepulcra et hujusmodi aliquid mortuis conferrent. Ergo hujusmodi aliquid prosunt defunctis.

3. Præterea, nullus facit eleemosynam circa aliquem nisi ei proficiat. Sed sepelire mortuos computatur inter opera eleemosynarum : unde et Augustinus dicit in 1 *De civit. Dei*, ibid. : « Tobias sepeliendo mortuos Deum promeruisse teste angelo commendatur. » Ergo hujusmodi sepulturæ cultus mortuis prodest.

4. Præterea, inconveniens est dicere quod frustretur devotio fidelium. Sed aliqui ex devotione se in locis aliquibus religiosis sepeliri disponunt. Ergo sepulturæ cultus prodest defunctis.

5. Præterea, Deus pronior est ad miserendum quam ad condemnandum. Sed aliquibus nocet in locis sacris sepultura, si indigni sunt : unde dicit Gregorius, lib. IV *Dialog.*, cap. L, col. 412, t. 3 : « Quos peccata gravia deprimunt, ad majorem damnationis cumulum potius quam ad absolutionem eorum corpora in Ecclesiis ponuntur. » Ergo multo amplius dicendum est quod sepulturæ cultus prosit bonis.

Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. ult., col. 609, t. 6 : « Corpori humano quidquid impenditur, non est præsidium salutis sed humanitatis officium. »

Præterea, Augustinus dicit in eodem libro, cap. II, col. 594, et lib. I *De civ. Dei*, cap. XII, col. 26, t. 7 : » Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum, magis sunt vivorum solatia quam subsidia mortuorum. »

Præterea, Dominus dicit, Matth., x, 28, et Luc., XII, 4 : *Nolite timere eos qui corpus occidunt, et post hoc non habent amplius quid faciant.* Sed post mortem sanctorum corpora possunt sepultura prohiberi, sicut in ecclesiastica historia Euseb., lib. V, cap. I, ad fin., legitur esse factum de quibusdam martyribus Lugduni Galliæ. Ergo non nocet defunctis, si eorum corpora inhumata remaneant. Ergo nec cultus sepulturæ prodest.

Respondeo dicendum, quod sepultura adinventa est et propter vivos, et propter mortuos. Propter vivos quidem, ne eorum oculi ex turpitudine cadaverum offendantur, et corpora fœtoribus inficiantur, et hoc quantum ad corpus ; sed spiritualiter etiam prodest vivis, inquantum per hoc adstruitur resurrectionis fides. Sed mortuis prodest ad hoc quod inspicientes sepulcra memoriam retinent defunctorum, et pro defunctis orant : unde et « monumentum » a memoria nomen accepit ; dicitur enim « monumentum » quasi « monens mentem, » ut dicit Augustinus [1] in libro *De cura pro mortuis agenda*, cap. IV, col. 596, t. 6. Paganorum tamen error fuit quod ad hoc sepultura mortuo prosit ut ejus anima quietem accipiat : non enim credebant animam prius quietem posse accipere, quam corpus sepulturæ daretur ; quod omnino ridiculum est et absurdum. Sed quod ulterius sepultura in loco sacrato mortuo prodest, non quidem est ex ipso opere operato, sed magis ex ipso opere operante ; dum scilicet vel ipse defunctus, vel alius corpus ejus tumulari in loco sacro disponens, patrocinio alicujus sancti eum committit, cujus precibus per hoc credendus est adjuvari, et etiam patrocinio eorum qui loco sancto deserviunt, qui pro tumulatis apud se frequentius et specialius orant. Sed illa quæ ad ornatum sepulturæ adhibentur, prosunt quidem vivis inquantum sunt vivorum solatia ; sed possunt etiam defunctis prodesse, non quidem per se, sed per accidens, inquantum scilicet per hujusmodi homines excitantur ad compatiendum, et per consequens ad orandum ; vel etiam inquantum ex sumptibus sepulturæ vel pauperes fructum capiunt, vel ecclesia decoratur ; sic enim Sap., IV, sepultura inter cæteras eleemosynas computatur.

Ad primum ergo dicendum, quod oleum et cera ad sepulcrum defunctorum perlata per accidens defuncto prosunt, vel inquantum ecclesiæ offeruntur sive pauperibus dantur, vel inquantum hujusmodi in Dei reverentiam fiunt. Unde et verbis præmissis subjungitur : « Oleum enim et cera holocaustum sunt. »

Ad secundum dicendum, quod ideo sancti patres de suis corporibus tumulandis curaverunt, ut ostenderent « corpora mortuorum ad Dei providentiam pertinere ; non quod mortuis corporibus aliquis sensus insit, sed propter fidem resurrectionis adstruendam, » ut patet per Augustinum in 1 *De civit. Dei*, cap. XIII, col. 27, t. 7. Unde etiam voluerunt in terra promissionis sepeliri, ubi credebant Christum nasciturum et moriturum, cujus

[1] Parm. : « in lib. *De civit. Dei* et in lib. *De cura pro mortuis agenda.* »

resurrectio nostræ resurrectionis est causa.

Ad tertium dicendum, quod quia caro est pars naturæ hominis, naturaliter homo ad carnem suam afficitur, secundum illud Ephes., v, 29 : *Nemo unquam suam carnem odio habuit.* Unde secundum istum naturalem effectum inest viventi quædam sollicitudo, quid etiam post ejus mortem de corpore sit futurum; doleretque, si aliquid indignum suo corpori evenire præsentiret. Et ideo illi qui hominem diligunt conformantur, circa ejus carnem curam humanitatis impendunt. Ut enim dicit Augustinus, in I *De civ. Dei*, loc. cit.: « Si paterna vestis, et annulus, ac si quid hujusmodi tanto charius est posteris, quanto erga parentes major extitit affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius quam quælibet indumenta gestamus. » Unde et inquantum effectui hominis satisfacit sepeliens ejus corpus, cum ipse in hoc sibi satisfacere non possit, eleemosynam ei facere dicitur.

Ad quartum dicendum, quod fidelium devotio, ut Augustinus dicit in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. IV, col. 596, t. 6, suis charis in locis sacris providens sepulturam, in hoc non frustratur, quod defunctum suum suffragio sanctorum committit, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod sepultura in loco sacro impio defuncto non nocet, nisi quatenus hanc sepulturam sibi indignam propter humanam gloriam procuravit.

CONCLUSIO. — Cultus exequiarum, cum solum hoc efficiat ut eo homines compassionis admoniti pro defunctis orent, non per se, sed per accidens mortuis prodest.

## ARTICULUS XII.

*Utrum suffragia quæ fiunt pro uno defuncto magis illi proficiant pro quo fiunt, quam aliis.*

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia quæ fiunt pro uno defuncto, non magis proficiant ei pro quo fiunt, quam aliis. Lumen enim spirituale magis est communicabile quam corporale lumen. Sed lumen corporale, scilicet candelæ, quamvis accendatur pro uno tantum, æqualiter tamen omnibus prodest qui simul commorantur, quamvis pro eis candela non accendatur. Ergo cum suffragia sint quædam spiritualia lumina, quamvis pro uno specialiter fiant, non magis valent ei quam aliis existentibus in purgatorio.

2. Præterea, sicut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLV, secundum hoc suffragia mortuis prosunt, quia « dum viverent hic, ut sibi postea possent prodesse meruerunt. » Sed aliqui magis meruerunt ut suffragia sibi prodessent, quam illi pro quibus fiunt. Ergo eis magis prosunt; alias eorum meritum frustraretur.

3. Præterea, pro pauperibus non fiunt tot suffragia sicut pro divitibus. Si ergo suffragia facta pro aliquibus eis solum, vel magis quam aliis valerent, pauperes essent pejoris conditionis; quod est contra sententiam Domini, Lucæ, VI, 20: *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.*

Sed contra, justitia humana exemplatur a justitia divina. Sed justitia humana, si aliquis debitum pro aliquo solvit, eum solum absolvit. Ergo cum ille qui suffragia facit, quodammodo solvat debitum ejus pro quo facit, ei soli proderit.

Præterea, sicut homo faciens suffragia quodammodo satisfacit pro mortuo, ita etiam interdum aliquis pro vivo satisfacere potest. Sed quando aliquis satisfacit pro vivo, satisfactio illa non computatur nisi illi pro quo facta est. Ergo et suffragia faciens ei soli prodest pro quo facit.

Respondeo dicendum, quod circa hoc fuit duplex opinio.

Quidam enim, ut Præpositivus, dixerunt quod suffragia pro uno aliquo facta non magis prosunt ei pro quo fiunt, sed eis qui sunt magis digni : et ponebant exemplum de candela quæ accenditur pro aliquo divite quæ non minus prodest eis qui cum ipso sunt, quam ipsi diviti, et forte magis, si habent oculos clariores : et etiam de lectione, quæ non magis prodest ei pro quo legitur, quam aliis qui simul cum eo audiunt, sed forte aliis magis, qui sunt sensu capaciores.

Et si eis objiceretur quod secundum hoc ordinatio Ecclesiæ esset vana, quæ pro aliquibus specialiter orationes instituit, dicebant quod hoc Ecclesia fecit ad excitandam devotionem fidelium, qui proniores sunt ad facienda specialia suffragia quam communia, et ferventius etiam pro suis propinquis orant quam pro extraneis.

Alii e contra dixerunt quod suffragia magis valent ei pro quo fiunt. Utraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Valor enim suffragiorum pensari potest ex duobus. Valent enim uno modo ex virtute charitatis, quæ facit omnia bona communia; et secundum hoc magis valent ei qui magis charitate est plenus, quamvis pro eo specialiter non fiant: et sic valor suffragiorum attenditur magis secundum quamdam interiorem consolationem, secundum quod unus in charitate existens de bonis alterius delectatur post mortem quantum ad diminutionem pœnæ; post mortem enim non est locus acquirendi gratiam vel augendi, ad quod nobis in vita valent opera aliorum ex virtute charitatis. Alio modo valent suffragia ex hoc quod per intentionem unius alteri applicantur: et sic satisfactio unius alteri computatur: et hoc modo non est dubium quin magis valeant ei pro quo fiunt; imo sic ei soli valent. Satisfactio enim proprie ad remissionem pœnæ ordinatur. Unde quantum ad remissionem pœnæ præcipue valet suffragium ei pro quo fit. Et secundum hoc secunda opinio plus habet de veritate quam prima.

Ad primum ergo dicendum, quod suffragia prosunt per modum luminis, inquantum a mortuis acceptantur, et ex hoc quamdam consolationem accipiunt; et tanto major est, quanto majori charitate sunt præditi. Sed inquantum suffragia sunt quædam satisfactio per intentionem facientis translata in alterum, non sunt similia lumini, sed magis solutioni alicujus debiti. Non autem est necesse ut si debitum pro uno solvitur, ex hoc et debitum aliorum solvatur.

Ad secundum dicendum, quod istud meritum est conditionale; hoc enim modo sibi meruerunt quod sibi prodessent, si pro eis fierent; quod nihil aliud fuit quam facere se habiles ad recipiendum. Unde patet quod non directe meruerunt illud juvamen suffragiorum; sed per merita præcedentia se habilitaverunt ut fructum suffragiorum susciperent. Et ideo non sequitur quod meritum eorum frustretur.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet divites quantum ad aliquid, esse melioris conditionis quam pauperes, sicut quantum ad expiationem pœnæ; sed hoc quasi nihil est comparatum possessioni regni cælorum, in qua pauperes melioris conditionis esse ostenduntur per auctoritatem inductam.

Conclusio. — Suffragia pro uno defuncto facta, aliis prosunt ratione charitatis, qua bona fiunt bonis communia: ratione vero intentionis magis ei pro quo fiunt prosunt; imo soli si solum ratio dimissionis pœnæ habeatur.

## ARTICULUS XIII.

*Utrum suffragia facta pro multis tantumdem valeant singulis, ac si specialiter pro unoquoque fierent.*

Ad decimum tertium sic proceditur. 1. Videtur quod suffragia facta pro multis tantumdem valeant singulis ac si pro unoquoque specialiter fierent. Videmus enim quod ex lectione quæ uni[1] legitur, nihil ei deperit, si simul et aliis legatur. Ergo et eadem ratione nihil deperit ei pro quo fit suffragium, si aliquis ei connumeratur: et ita si pro pluribus fiat, tantum valet singulis ac si pro unoquoque singulariter fieret.

2. Præterea, secundum communem usum Ecclesiæ videmus quod cum missa pro aliquo defuncto dicitur, simul etiam illic orationes adjunguntur pro aliis defunctis. Hoc autem non fieret, si ex hoc defunctus pro quo missa dicitur, aliquod detrimentum reportaret. Ergo idem quod prius.

3. Præterea, suffragia præcipue orationum, innituntur divinæ virtuti. Sed apud Deum, sicut non differt juvari[2] per multos vel per paucos, ita non differt juvare multos, vel paucos. Ergo quantum juvaretur unus ex una ratione, si pro eo tantum fieret, tantum juvabuntur singuli multorum, si eadem oratio pro multis fiat.

Sed contra, melius est plures juvare quam unum. Si ergo suffragium pro multis factum valet singulis tantum ac si pro uno tantum fieret, videtur quod Ecclesia non debuit instituere ut pro aliquo fieret singulariter missa, vel oratio, sed quod semper diceretur pro omnibus fidelibus defunctis: quod patet esse falsum.

Præterea, suffragium habet finitam efficaciam. Ergo distributum in multos minus prodest singulis, quam prodesset si fieret pro uno tantum.

[1] Al.: « pro uno. »

[2] Al.: « juvare. »

Respondeo dicendum, quod si valor suffragiorum consideretur, secundum quod valent ex virtute charitatis unientis membra Ecclesiæ, suffragia pro multis facta tantum singulis prosunt ac si pro uno tantum fierent; quia charitas non minuitur, si distribuatur [1] effectus ejus in multos, imo magis augetur : et similiter etiam gaudium quanto pluribus est commune, fit majus, ut dicit Augustinus, VIII *Confess.*, cap. IV, col. 752, t. 1. Et sic de uno bono facto non minus lætantur multi in purgatorio quam unus. Si autem consideretur valor suffragiorum inquantum sunt satisfactiones quædam per intentionem facientis translatæ in mortuos, tunc magis valet suffragium alicui quod pro eo singulariter fit quam quod fit pro eo communiter et pro multis aliis; sic enim effectus suffragiorum dividitur ex divina justitia inter eos pro quibus suffragia fiunt. Unde patet quod hæc quæstio dependet ex prima : et ex hoc etiam patet quare institutum sit ut suffragia specialia in Ecclesia fiant.

Ad primum ergo dicendum, quod suffragia, ut sunt satisfactiones quædam, non prosunt per modum actionis sicut doctrina prodest, quæ, sicut et omnis alia actio, effectum habet secundum dispositionem recipientis; sed valent per modum solutionis debiti, ut dictum est. Et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod quia suffragia pro uno facta aliquo modo etiam aliis prosunt, ut ex dictis patet, ideo cum pro uno missa dicitur, non est inconveniens ut pro aliis etiam orationes fiant. Non enim ad hoc dicuntur aliæ orationes ut satisfactio unius suffragii determinetur ad alios principaliter, sed ut illis etiam oratio pro eis specialiter fusa prosit.

Ad tertium dicendum, quod oratio consideratur et ex parte orantis et ex parte ejus qui oratur; et ex utroque ejus effectus dependent. Et ideo quamvis divinæ virtuti non sit magis difficile absolvere multos quam unum, tamen hujusmodi orantis oratio non ita est satisfactoria pro multis sicut pro uno.

Conclusio. — Suffragia inquantum sunt satisfactiones ex intentione facientis translatæ in mortuos, magis prosunt ei pro quo singulariter fiunt quam quæ fiunt pro eo et communiter pro aliis : inquantum vero accipiuntur, ut valent ex virtute charitatis, tantumdem singulis prosunt ac si pro uno tantum fierent.

[1] Parm. : « dividatur. »

## ARTICULUS XIV.

*Utrum tantum valeant suffragia communia illis pro quibus non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt valent specialia et communia simul.*

Ad decimum quartum sic proceditur. 1. Videtur quod tantum valeant communia suffragia illis pro quibus specialia non fiunt, quantum illis pro quibus fiunt valent specialia et communia simul. Unicuique enim secundum propria merita reddetur in futuro. Sed ille pro quo non fiunt suffragia, meruit ut tantum juvaretur post mortem quantum ille pro quo fiunt specialia. Ergo tantum juvabitur per communia, quantum ille per specialia et communia.

2. Præterea, inter Ecclesiæ suffragia præcipuum est eucharistia. Sed eucharistia cum contineat totum Christum, habet quodammodo efficaciam infinitam. Ergo una oblatio eucharistiæ, quæ communitur pro omnibus fit, valet ad plenam liberationem eorum qui sunt in purgatorio; et ita tantum juvant communia suffragia sola, quantum juvant specialia et communia simul.

Sed contra est quod duo bona uno sunt magis eligenda. Ergo suffragia specialia et communia magis prosunt ei pro quo fiunt, quam communia tantum.

Respondeo dicendum, quod hujus quæstionis solutio dependet ex solutione duodecimæ quæstionis. Si enim suffragia pro uno specialiter facta indifferenter omnibus valeant, tunc omnia suffragia sunt communia; et ideo tantum juvabitur ille pro quo non fiunt specialia, quantum ille pro quo fiunt, si sit æqualiter dignus. Si autem suffragia pro aliquo facta non indifferenter omnibus prosint, sed eis maxime pro quibus fiunt, tunc non est dubium quod communia et specialia simul plus valent alicui quam communia tantum. Et ideo etiam Magister duas opiniones in *Littera* tangit, IV, dist. XLV : unam, dum dicit quod æqualiter prosunt diviti communia et specialia, et pauperi communia tantum; quamvis enim ex pluribus juvetur unus quam alter, non tamen plus juvatur.

Aliam autem tangit, cum dicit quod ille pro quo fiunt specialia, consequitur velociorem absolutionem, sed non pleniorem, quia uterque ab omni pœna liberabitur finaliter.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut ex dictis patet, juvamen suffragiorum non cadit directe sub merito et simpliciter, sed quasi sub conditione. Et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod, quamvis virtus Christi qui continetur sub sacramento eucharistiæ, sit infinita, tamen determinatus est effectus ad quem illud sacramentum ordinatur. Unde non oportet quod per unum altaris sacrificium tota pœna eorum qui sunt in purgatorio, expietur; sicut etiam nec per unum sacrificium quod aliquis offert, liberatur a tota satisfactione debita pro peccatis; unde et quandoque plures missæ in satisfactionem unius peccatis injunguntur. Credibile tamen est quod per divinam misericordiam, si aliquid de specialibus suffragiis supersit his pro quibus fiunt ut si eis non indigeant, aliis dispensetur pro quibus non fiunt, si eis indigeant; ut patet per Damascenum in *Sermone de dormientibus*, § 25, col. 271, t. 2, sic dicentem : « Vere Deus tanquam justus commetietur impotenti possibilitatem, tanquam suscipiens defectuum commutationem negotiabit; » quæ quidem negotiatio attenditur, si id quod deest uni alteri suppleat.

Conclusio. — Quantum attinet ad velociorem absolutionem pœnæ, plus valent suffragia specialia et communia simul, quam communia tantum : quantum vero spectat ad finalem pœnæ liberationem, æque valent communia solum suffragia, atque specialia et communia simul.

## QUÆSTIO LXXV.

### DE ORATIONE RESPECTU SANCTORUM QUI SUNT IN PATRIA.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de oratione respectu sanctorum qui sunt in patria.

Et circa hoc quæruntur tria : 1° utrum sancti orationes nostras cognoscant; 2° utrum eos interpellare debeamus ad orandum pro nobis; 3° utrum orationes eorum pro nobis fusæ semper exaudiantur.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum sancti orationes nostras cognoscant.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti orationes nostras non cognoscant. Isai., LXIII, 16 : *Tu pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos*, Glossa dicit quod « mortui etiam sancti nesciunt quid agant vivi, etiam eorum filii; » et sumitur ab Augustino, in lib. *De cura pro mortuis agenda*, cap. XIII, col. 604, t. 6, ubi hanc auctoritatem inducit; et sunt hæc verba Augustini ibidem : « Si tanti patriarchæ quid erga populum ex his procreatum ageretur, ignoraverunt; quomodo mortui vivorum rebus atque actibus cognoscendis adjuvandisque miscentur? » Ergo sancti orationes nostras cognoscere non possunt.

2. Præterea, IV Reg., XXII, 20, dicitur ad Josiam regem : *Idcirco*, scilicet quod flevisti coram me, *colligam te ad patres tuos...., ut non videant oculi tui omnia mala quæ inducturus sum super locum istum.* Sed in hoc nullo modo per mortem Josiæ subventum fuisset, si post mortem quid genti suæ eveniret, cognosceret. Ergo sancti mortui actus nostros non cognoscunt; et ita non intelligunt nostras orationes.

3. Præterea, quanto aliquis est in charitate perfectior, tanto magis proximo in periculis subvenit. Sed sancti in carne viventes proximis, et maxime sibi conjunctis, in periculis consulunt, et manifeste auxiliantur. Cum ergo post mortem sint multo majoris charitatis, si facta nostra cognoscerent, multo amplius suis charis et conjunctis consulerent et auxiliarentur in necessitatibus, quod facere non videntur. Ergo non videtur quod actus nostros et orationes nostras cognoscant.

4. Præterea, sicut sancti post mortem vident Verbum, ita et angeli, de quibus dicitur Matth., XVIII, 10 : *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei.* Sed angeli Verbum videntes non propter hoc omnia cognoscunt, cum a nescientia minores a superioribus purgentur, ut patet per Dionysium, VII cap. *Cœl. hierarch.*, § 3, col. 210, et cap. VI *Eccles. hierarch.*, § 6, col. 538, t. 1. Ergo nec sancti quamvis Verbum videant, in eo nostras orationes cognoscunt et alia quæ circa nos aguntur.

5. Præterea, solus Deus inspector est cordium. Sed oratio præcipue in corde consistit. Ergo solius Dei est orationes cognoscere. Non ergo sancti nostras orationes cognoscunt.

Sed contra, *Super* illud *Job*, XIV : *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelligit*, dicit Gregorius, XII lib. *Moral.*, cap. XXI, col. 999, t. 1 : « Hoc de animabus sanctis sentiendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est quia foris sit aliquid quod ignorent. » Ergo ipsi orationes nostras cognoscunt.

Præterea, Gregorius, in II *Dialog.*, cap. XXXV, a med., dicit : « Animæ videnti Creatorem angusta est omnis creatura ; quantumlibet enim parum de luce Creatoris aspexerit, breve fit ei omne quod creatum est. » Sed hoc maxime impedire videtur quod animæ sanctorum orationes et alia quæ circa nos aguntur, cognoscant, quia a nobis distant. Cum ergo distantia non impediat illa, ut ex prædicta auctoritate patet, videtur quod animæ sanctorum cognoscant orationes nostras, et ea quæ hic aguntur.

Præterea, si ea quæ circa nos aguntur, non cognoscerent, nec pro nobis orarent, quia defectus nostros ignorarent. Sed hic est error Vigilantii, ut Hieronymus dicit in *Epistola* contra eum, inter princ. et med. Ergo sancti ea quæ circa nos aguntur, cognoscunt.

Respondeo dicendum, quod divina essentia est sufficiens medium cognoscendi omnia ; quod patet ex hoc quod Deus videndo suam esssentiam omnia intuetur. Non tamen sequitur quod quicumque essentiam Dei vident, omnia cognoscant, sed solum qui essentiam Dei comprehendunt ; sicut nec in principio aliquo cognito consequens est omnia cognosci quæ ex principio consequuntur, nisi tota virtus principii comprehendatur. Unde cum animæ sanctorum divinam essentiam non comprehendant, non est consequens ut omnia cognoscant quæ per essentiam divinam cognosci possunt. Unde etiam de quibusdam inferiores angeli a superioribus edocentur, quamvis omnes essentiam divinam videant. Sed unusquisque beatus tantum de aliis rebus necessarium est ut in essentia divina videat, quantum perfectio suæ beatitudinis requirit. Hoc enim ad perfectionem beatitudinis requiritur ut homo habeat quicquid velit, nec aliquid inordinate velit. Hoc autem recta voluntate quilibet vult, ut ea quæ ad ipsum pertinent, cognoscat. Unde cum nulla rectitudo sanctis desit, volunt cognoscere ea quæ ad ipsos pertinent ; et ideo oportet quod illa in Verbo cognoscant. Hoc autem ad eorum gloriam pertinet quod auxilium indigentibus præstent ad salutem ; sic enim Dei cooperatores efficiuntur, « quo nihil est divinius, » ut ait Dionysius, III cap. *Cælest. hierar.*, § 2, col. 166, t. 1. Unde patet quod sancti habent cognitionem eorum quæ ad hoc requiruntur. Et sic manifestum est quod in Verbo cognoscunt vota, et devotiones, et orationes hominum qui ad eorum auxilium confugiunt.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Augustini intelligendum est de cognitione naturali animarum separatarum ; quæ quidem cognitio in sanctis viris non est obtenebrata, sicut est in peccatoribus : non autem loquitur de cognitione quæ est in Verbo, quam constat Abraham eo tempore quo hæc dicta sunt per Isaiam, non habuisse ; cum ante Christi passionem nullus ad visionem Dei pervenerit.

Ad secundum dicendum, quod sancti, licet post hanc vitam cognoscant ea quæ hic geruntur, non tamen credendum est quod afficiantur doloribus, cognitis adversitatibus eorum quos in hoc sæculo dilexerunt ; ita enim repleti sunt gaudio beatitudinis, quod dolor in eis locum non invenit. Unde si cognoscant suorum infortunia post mortem, nihilominus dolori eorum consulitur, si ante hujusmodi infortunia de hoc sæculo subtrahantur.

Sed forte animæ non glorificatæ dolorem aliquem sentirent, si incommoda charorum suorum perciperent : et quia anima Josiæ, non statim glorificata fuit a corpore egressa, quantum ad hoc, ex hac ratione Augustinus, lib. *De cura pro mort. gerenda*, cap. XIII, XIV et XV, col. 604, t. 6, concludere nititur quod animæ mortuorum cognitionem non habeant de factis viventium.

Ad tertium dicendum, quod animæ sanctorum habent voluntatem plenarie conformem divinæ voluntati etiam in volito. Et ideo quamvis affectum charitatis ad proximum retineant, non tamen eis aliter auxilium ferunt quam secundum divinam justitiam vident esse dispositum. Et tamen credendum est quod multum proximos juvent pro eis apud Deum intercedendo.

Ad quartum dicendum, quod quamvis videntes Verbum non sit necessarium in Verbo omnia videre, vident tamen ea quæ ad perfectionem suæ beatitudinis pertinent, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod cogitationes cordium solus Deus per seipsum novit; sed tamen alii cognoscunt quatenus eis revelatur vel per visionem Verbi; vel quocumque alio modo.

Conclusio. — Licet Sancti essentiam Dei non comprehendentes non omnia cognoscant, in Verbo tamen cognoscunt quæ ad eos spectant; nostras scilicet orationes quibus ad eorum auxilium confugimus.

## ARTICULUS II.

*Utrum debeamus sanctos interpellare ad orandum pro nobis.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeamus sanctos interpellare ad orandum pro nobis. Nullus enim amicos alicujus interpellat ad orandum pro se, nisi quatenus credit apud eos se facilius gratiam obtinere posse. Sed Deus est in infinitum magis misericors quolibet sancto; et sic voluntas ejus facilius inclinatur ad nos exaudiendum quam voluntas alicujus sancti. Ergo videtur superfluum constituere sanctos mediatores inter nos et Deum, ut ipsi pro nobis intercedant.

2. Præterea, si eos ad orandum pro nobis interpellare debeamus, hoc non est nisi quia scimus eorum orationem Deo esse acceptam. Sed quanto aliquis est sanctior inter sanctos, tanto ejus oratio est magis Deo accepta. Ergo semper deberemus superiores sanctos pro nobis intercessores constituere ad Deum, et nunquam minores.

3. Præterea, Christus, etiam secundum quod homo, dicitur Sanctus sanctorum; et ei, secundum quod est homo, orare competit. Sed nunquam Christum ad orandum pro nobis interpellamus. Ergo nec alios sanctos interpellare debemus.

4. Præterea, quicumque rogatus ab aliquo pro eo intercedit, preces ipsius ei repræsentat apud quem pro eo intercedit. Sed superfluum est ei repræsentare aliquid cui omnia sunt præsentia. Ergo superfluum est quod sanctos intercessores constituamus pro nobis apud Deum.

5. Præterea, illud est superfluum quod fit propter aliquid quod sine eo eodem modo fieret, vel non fieret. Sed similiter sancti orarent pro nobis vel non orarent sive nos oremus eos, sive non oremus; quia si simus digni ut pro nobis orent, etiam nobis eos non orantibus pro nobis orarent: si autem simus indigni, etiamsi petamus, pro nobis non orant. Ergo interpellare eos ad orandum pro nobis videtur omnino superfluum.

Sed contra est quod dicitur Job, v, 1: *Voca, si est qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere.* « Vocare autem nostrum est, » ut Gregorius dicit ibidem, lib. V *Moral.*, cap. xliii, col. 723, t. 1, « humili Deum prece deposcere. » Ergo cum volumus Deum orare, debemus ad sanctos converti ut pro nobis Deum orent.

Præterea, sancti qui sunt in patria, magis sunt accepti Deo quam in statu viæ. Sed sanctos qui sunt in via, constituere debemus intercessores pro nobis ad Deum exemplo Apostoli, qui dicebat Rom., xv, 30: *Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Ergo nos multo fortius petere debemus a sanctis qui sunt in patria, ut nos juvent orationibus suis ad Deum.

Præterea, ad hoc est communis consuetudo Ecclesiæ quæ in litaniis sanctorum orationem petit.

Respondeo dicendum, quod « iste ordo est divinitus institutus in rebus, » secundum Dionysium, cap v *Eccles. hierarch.*, § 4, col. 503, t. 1, « ut per media ultima reducantur in Deum. » Unde cum sancti qui sunt in patria, sint Deo propinquissimi, hoc divinæ legis ordo requirit ut nos, qui manentes in corpore peregrinamur a Domino, in eum per sanctos medios reducamur: quod quidem contingit dum per eos divina bonitas in nos suum effectum infundit. Et quia reditus noster ad Deum respondere debet processui bonitatum ipsius in nos, sicut mediantibus sanctorum suffragiis Dei beneficia in nos deveniunt, ita oportet nos in Deum reduci, ut iterato beneficia ejus sumamus, mediantibus sanctis. Et inde est quod eos intercessores pro nobis ad Deum constituimus, et quasi mediatores, dum ab eis petimus quod pro nobis orent.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut non est propter defectum divinæ potentiæ quod mediantibus secundis causis agentibus operatur, sed est ad comple-

mentum ordinis universi, ut ejus bonitas multipliciius diffundatur in res, dum res ab eo non solum suscipiunt bonitates proprias, sed insuper quod aliis causa bonitatis existant; ita etiam non est propter defectum misericordiæ ipsius quod oporteat ejus clementiam per orationes sanctorum pulsare; sed est ad hoc ut ordo prædictus servetur in rebus.

Ad secundum dicendum, quod quamvis sancti superiores sint magis Deo accepti quam inferiores, utile tamen est etiam minores sanctos interdum orare. Et hoc propter quinque rationes: primo ex hoc quod quandoque aliquis habet majorem devotionem ad minorem sanctum quam ad sanctum majorem; ex devotione autem maxime dependet orationis effectus; secundo propter fastidium tollendum, quia assiduitas unius rei fastidium parit: per hoc autem quod diversos sanctos oramus, quasi in singulis novus fervor devotionis excitatur; tertio quia quibusdam sanctis datum est in aliquibus specialibus causis præcipue patrocinari, sicut sancto Antonio ad ignem infernalem; quarto ut omnibus honor debitus exhibeatur a nobis; quinto quia plurium orationibus quandoque impetratur quod unius oratione non impetraretur.

Ad tertium dicendum, quod oratio est actus quidam. Actus autem sunt particularium suppositorum. Et ideo, si diceremus: « Christe ora pro nobis, » nisi aliquid adderemus, videretur hoc ad personam Christi referri; et ita videretur esse consonum vel errori Nestorii, qui distinxit in Christo personam filii hominis a persona Filii Dei; vel errori Arii, qui posuit personam Filii minorem Patre. Unde ad hos errores evitandos Ecclesia non dicit, « Christe, ora pro nobis; » sed: « Christe, audi nos, » vel: « Miserere nobis. »

Ad quartum dicendum, quod, sicut infra dicetur, non dicuntur sancti preces nostras Deo repræsentare, quasi ei incognita manifestent, sed quia eas exaudiri a Deo petunt, vel divinam consulunt veritatem de eis, quid scilicet secundum ejus providentiam fieri debeat.

Ad quintum dicendum, quod ex hoc ipso, aliquis efficitur dignus ut sanctus aliquis pro eo oret, quod ad ipsum in sua necessitate cum pura devotione recurrit. Et ita non est superfluum quod sanctos oremus.

Conclusio. — Cum divinæ legis ordo hoc postulet ut nos qui longe distamus a Deo, per sanctos, qui illi propinquissimi sunt, in illum reducamur, ab eis petere debemus ut pro nobis orent.

## ARTICULUS III.

*Utrum orationes sanctorum ad Deum pro nobis fusæ semper exaudiantur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod orationes sanctorum pro nobis ad Deum fusæ non semper exaudiantur. Si enim semper exaudirentur, maxime exaudirentur sancti de his quæ ad eos pertinent. Sed de his non exaudiuntur; unde dicitur Apoc., vi, 11, quod martyribus petentibus vindictam de his qui habitant in terra, dictum est ut *requiescerent adhuc tempus modicum donec* impleretur numerus fratrum suorum. Ergo multo minus exaudiuntur de his quæ ad alios pertinent.

2. Præterea, Jerem., xv, 1, dicitur: *Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Ergo sancti non semper exaudiuntur cum pro nobis orant ad Deum.

3. Præterea, sancti in patria æquales angelis Dei dicuntur, ut patet Matth., xxii. Sed angeli non semper exaudiuntur in suis orationibus quas fundunt ad Deum; quod patet ex hoc quod habetur Dan., x, 12, ubi dicitur: *Ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus.* Non autem venerat in adjutorium Danieli angelus qui loquebatur, nisi a Deo liberationem petendo: et tamen est impedita orationis ejus impletio. Ergo nec etiam alii sancti pro nobis orantes apud Deum semper exaudiuntur.

4. Præterea, quicumque oratione impetrat aliquid, quodammodo meretur illud. Sed sancti qui sunt in patria, non sunt in statu merendi. Ergo non possunt suis orationibus aliquid impetrare nobis apud Deum.

5. Præterea, sancti per omnia conformant voluntatem suam voluntati divinæ. Ergo non volunt nisi quod sciunt Deum velle. Sed nullus orat nisi quod vult. Ergo non orant nisi pro eo quod sciunt Deum velle. Sed hoc quod Deus vult, fieret etiam eis non orantibus. Ergo eorum orationes non sunt efficaces ad aliquid impetrandum.

6. Præterea, orationes totius cælestis

curiæ si aliquid impetrare possunt, essent efficaciores quam omnia præsentis Ecclesiæ suffragia. Sed multiplicatis præsentis Ecclesiæ suffragiis factis pro aliquo in purgatorio existente, totaliter absolveretur a pœna. Cum ergo sancti qui sunt in patria eadem ratione orent pro illis qui sunt in purgatorio, sicut et pro nobis, si nobis aliquid impetrant, tunc illos, qui sunt in purgatorio totaliter orationes eorum a pœna absolverent; quod falsum est, quia sic suffragia Ecclesiæ pro defunctis facta superflua essent.

Sed contra est quod habetur II Machab., ult., 14 : *Hic est qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate, Jeremias propheta Dei;* et quod ejus oratio sit exaudita, patet per hoc quod sequitur, quod *extendit Jeremiæ dexteram et dedit Judæ gladium, dicens : Accipe sanctum gladium munus a Deo* etc.

Præterea, Hieronymus ait in *Epist. contra Vigilantium*, inter princ. et med.: « Dicis in libello tuo quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare possumus; postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio. » Et hoc postea improbat dicens sic : « Si apostoli et martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias, et triumphos? »

Præterea, ad hoc est consuetudo Ecclesiæ quæ frequenter petit ut sanctorum orationibus adjuvetur.

Respondeo dicendum, quod sancti dicuntur dupliciter orare pro nobis; uno modo oratione expressa, dum votis suis aures divinæ clementiæ pro nobis pulsant; alio modo oratione interpretativa, scilicet per eorum merita quæ in conspectu Dei existentia non solum eis cedunt ad gloriam, sed sunt nobis etiam suffragia et orationes quædam, sicut etiam sanguis Christi pro nobis effusus dicitur veniam petere. Utroque autem modo sanctorum orationes sunt, quantum est in eis, efficaces ad impetrandum quod petunt. Sed ex parte nostra potest esse defectus, quod non consequamur fructum orationum ipsorum, secundum quod pro nobis orare dicuntur ex hoc quod merita eorum nobis proficiunt. Sed secundum quod orant pro nobis, votis suis aliquid nobis postulando, semper exaudiuntur, quia non volunt nisi quod Deus vult, nec petunt nisi quod volunt fieri. Quod autem Deus vult, semper impletur. Nisi loquamur de voluntate antecedente, secundum quam *vult omnes homines salvos fieri*, quæ non semper impletur. Unde nec est mirum, si etiam quod sancti volunt per hunc modum voluntatis interdum non impletur.

Ad primum ergo dicendum, quod illa oratio martyrum non est aliud quam eorum desiderium de obtinenda stola corporis et societate sanctorum qui salvandi sunt, et consensus quo consentiunt divinæ justitiæ punienti malos. Unde Apocal., VI, super illud : *Usquequo, Domine*, etc. dicit Glossa *ordin.*, col. 722, t. 2 : « Desiderant majus gaudium, et consortium sanctorum, et justitiæ Dei consentiunt. »

Ad secundum dicendum, quod Dominus loquitur ibi de Moyse et Samuele secundum statum quo fuerunt in hac vita ; ipsi enim leguntur pro populo orantes iræ Dei restitisse : et tamen si in illo tempore fuissent, non potuissent orationibus Deum placare ad populum, propter populi illius malitiam. Et hic est illius litteræ intellectus.

Ad tertium dicendum, quod ista pugna bonorum angelorum non intelligitur ex hoc quod apud Deum contrarias orationes funderent, sed quia contraria merita ex diversis partibus ad divinum examen referebant, divinam sententiam expectantes. Et hoc est quod Gregorius, XVII *Moral.*, cap. XII, col. 20, t. 2, exponens prædicta verba Danielis, dicit : « Sublimes spiritus gentibus principantes nequaquam pro injuste agentibus decertant, sed eorum facta juste judicantes examinant : cumque uniuscujusque gentis vel culpa vel justitia ad supernæ curiæ concilium ducitur, ejusdem gentis præpositus vel obtinuisse in certamine, vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium una victoria est sui super se opificis voluntas summa, quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent nunquam volunt : » unde nec petunt. Ex quo etiam patet quod orationes eorum semper exaudiuntur.

Ad quartum dicendum, quod licet sancti non sint in statu merendi sibi postquam sunt in patria, sunt tamen in statu merendi aliis, vel potius ex merito præcedenti alios juvandi ; hoc enim apud Deum viventes meruerunt ut orationes eorum exaudirentur post mortem.

Vel dicendum, quod oratio ex alio me-

retur, et ex alio impetrat. Meritum enim consistit in quadam adæquatione actus ad finem propter quem est, qui ei quasi merces redditur; sed orationis impetratio nititur liberalitati ejus qui rogatur : propter quod quandoque ex liberalitate ejus qui rogatur, impetrat oratio quod non meruit vel ille qui rogat, vel ille pro quo rogatur. Et ita, quamvis sancti non sint in statu merendi, tamen non sequitur quod non sint in statu impetrandi.

Ad quintum dicendum, quod, sicut ex auctoritate Gregorii inducta in resp. ad 3 patet, sancti vel angeli non volunt nisi quod in divina voluntate conspiciunt : et ita etiam nihil aliud petunt. Nec tamen oratio eorum est infructuosa, quia, sicut dicit Augustinus in libro *De prædestinatione Sanctorum*[1], et Gregorius, lib. I *Dialog.*, cap. VIII, col. 188, t. 3, orationes sanctorum prædestinatis prosunt, quia forte præordinatum est ut intercedentium orationibus salvarentur; et ita etiam Deus vult ut orationibus sanctorum impleatur illud quod sancti vident eum velle.

Ad sextum dicendum, quod suffragia Ecclesiæ pro defunctis sunt quasi quædam satisfactiones viventium vice mortuorum, et secundum hoc mortuos a pœna absolvunt, quam non solverunt. Sed sancti qui sunt in patria, non sunt in statu satisfaciendi. Et ideo non est simile de eorum orationibus, et Ecclesiæ suffragiis.

Conclusio. — Sancti, cum nihil nisi quod Deus velit desiderent, semper Deum precibus suis exorant : etsi ex parte nostra defectus impediat, quominus sanctorum orationes interpretativæ effectum suum sortiantur.

## QUÆSTIO LXXVI.

### DE SIGNIS QUÆ JUDICIUM PRÆCEDENT.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de signis quæ judicium præcedent.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum adventum Domini ad judicium aliqua signa præcedent; 2° utrum secundum rei veritatem sol et luna obscurari tunc debeant; 3° utrum virtutes cælorum Domino veniente movebuntur.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum aliqua signa præcedent adventum Domini ad judicium.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod adventum Domini ad judicium non præcedent aliqua signa: quia I Thessal., v, 3 : *Cum dixerint: Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus.* Sed non esset pax et securitas, si homines per signa præcedentia terrerentur. Ergo signa non præcedent illum adventum.

2. Præterea, signa ad manifestationem alicujus ordinantur. Sed adventus ejus debet esse occultus : unde et I Thess., v, 2 : *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.* Ergo signa non debent ipsum præcedere.

3. Præterea, tempus primi adventus fuit præcognitum a prophetis, quod non est de secundo adventu. Sed primum adventum Christi non præcesserunt aliqua hujusmodi signa. Ergo nec secundum præcedent.

Sed contra est quod dicitur Lucæ, XXI, 25 : *Erunt signa in sole, luna et stellis*, etc.

Præterea, Hieronymus[2] ponit quindecim signa præcedentia judicium, dicens quod primo die maria omnia exaltabuntur quindecim cubitis super montes : secundo die omnia æquora prosternentur in profundum, ita quod vix videri poterunt; tertio die redigentur in statum antiquum; quarto die belluæ omnes, et alia quæ moventur in aquis, congregabuntur, et levabunt capita super pelagus more contentionis invicem mugientes; quinto die omnes volucres cæli congregabuntur in campis invicem plorantes, non gustantes aliquid, nec bibentes ; sexto die flumina ignea surgent contra firmamentum ab occasu solis usque ad ortum corruentia; septimo die omnia sidera errantia et fixa ex se spargent igneas comas, sicut cometæ; octavo die erit magnus terræ motus, ut omnia animalia prosternantur ; nono die omnes plantæ sanguineum dabunt rorem ; decimo die omnes lapides, parvi et magni, dividentur in quatuor partes, unaquaque aliam collidente ; undecimo die omnes colles et montes et ædificia in pulverem

[1] Seu in lib. *De dono perseverantiæ*, cap. XXIII, col. 1031, t. 10.

[2] Parm. : « Id habet non Hieronymus sed Lyranus in Gloss. *Sup. Luc.*, XXI. » Notandum quod Nicolaus de Lyra tempore D. Thoma sit posterior, nec nisi post hujus mortem scripserit; Lyrani igitur locus huc afferri non debet. Glossa, de qua hæc Thomas desumpsit, est manuscripta.

redigentur; duodecimo die omnia animalia venient ad campos de silvis et montibus rugientia, et nihil gustantia; decimo tertio die omnia sepulcra ab ortu solis usque ad occasum patebunt cadaveribus ad resurgendum; decimo quarto die omnes homines de habitaculis recedent, non intelligentes, neque loquentes, neque discernentes[1]; decimo quinto die omnes morientur et resurgent cum mortuis longe ante defunctis.

Respondeo dicendum, quod Christus ad judicandum veniens in forma gloriosa apparebit, propter auctoritatem quæ judici debetur. Ad dignitatem autem judiciariæ potestatis pertinet habere aliqua judicia quæ ad reverentiam et subjectionem inducant. Et ideo adventum Christi ad judicium venientis multa signa præcedent, ut corda hominum in subjectionem venturi judicis adducantur, et ad judicium præparentur hujusmodi signis præmoniti.

Quæ autem sint ista signa de facili sciri non potest. Signa enim quæ in Evangeliis leguntur, ut Augustinus dicit ad Hesychium, de fine mundi, *Epist.* CXCIX, c. IX, etc, col. 914, t. 2, non solum pertinent ad adventum Christi ad judicium, sed etiam ad tempus destructionis Jerusalem, et ad adventum quo Christus continue Ecclesiam suam visitat; ita quod forte si diligenter advertatur, nullum eorum inveniatur ad futurum adventum pertinere, ut ipse dicit; quia illa signa quæ in Evangeliis tanguntur, sicut pugnæ et terrores et hujusmodi, a principio humani generis fuerunt. Nisi forte dicatur quod tunc temporis magis invalescent; sed secundum quam mensuram crescentia vicinum adventum denuntient, incertum est. Signa vero quæ Hieronymus[2] ponit non asserit, sed in Annalibus Hebræorum se ea scripta reperisse dicit, quæ etiam valde parum veri similitudinem habent.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum Augustinum in *Epist. ad Hesychium* prædicta, circa finem mundi erit universalis persecutio malorum contra bonos: unde simul aliqui timebunt, scilicet boni, et aliqui securi erunt, scilicet mali. Quod autem dicitur: *Cum dixerint : Pax et securitas*, etc., ad malos referendum est, qui signa futuri judicii parvipendent. Ad bonos vero pertinet quod dicitur Lucæ, XXI, 26: *Arescentibus hominibus præ timore*, etc.

Vel potest dici quod omnia illa signa quæ circa judicium erunt, infra tempus judicii computantur, ut sic dies judicii omnia illa contineat. Unde quamvis ex signis apparentibus circa diem judicii homines terreantur, ante tamen quam signa illa apparere incipiant, in pace et securitate impii se esse credent, post mortem Antichristi, ante Christi adventum, non statim videntes mundum consummari, ut prius existimabant.

Ad secundum dicendum, quod dies Domini dicitur sicut fur venire, quia ignoratur determinatum tempus quod per signa illa cognosci non poterit; quamvis etiam sub die judicii comprehendi possint omnia illa manifestissima signa quæ immediate judicium præcedent, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod in primo adventu Christus venit occultus, quamvis determinatum tempus esset prius cognitum a prophetis. Et ideo non oportebat hujusmodi signa in primo adventu apparere, sicut apparebunt in secundo adventu, in quo manifestus veniet, quamvis determinatum tempus sit occultum.

CONCLUSIO. — Multa signa præcedent diem judicii, tum propter illius dignitatem, tum ut nos ad reverentiam et subjectionem inducant.

## ARTICULUS II.

*Utrum circa judicium, secundum rei veritatem, sol et luna obscurabuntur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod circa judicium, secundum rei veritatem, sol et luna obscurabuntur, quia, ut dicit Rabanus, *Super Matth.*, super illud cap. XXIV: *Sol obscurabitur*, « nihil prohibet intelligere, tunc temporis veraciter solem et lunam cum sideribus cæteris suo lumine privari, quomodo de sole constat factum esse tempore dominicæ passionis. »

2. Præterea, lux corporum cælestium ad generationem inferiorum corporum ordinatur, quia per eam influunt in hæc inferiora, et non solum per motum, ut dicit Averroes, in libro *De substantia orbis*, cap. II, ad fin. Sed tunc generatio cessabit. Ergo nec lux in cælestibus corporibus remanebit.

[1] Ita veteres edit. Nicolai : « sed discurrentes. »

[2] Parm. : « Hieronymus (Lyranus). »

3. Præterea, inferiora corpora purgabuntur, ut quibusdam videtur, a qualitatibus quibus agunt. Corpus autem cæleste non solum agit per motum, sed per lumen, ut dictum est. Ergo sicut motus cæli cessabit, ita et lumen corporum cælestium.

Sed contra est quod, secundum astrologos, sol et luna simul eclipsim pati non possunt. Sed illa obscuratio solis et lunæ simul esse dicitur, Domino ad judicium veniente. Ergo non erit obscuratio secundum rei veritatem per modum eclipsis naturalis.

Præterea, non congruit idem esse causam defectus alicujus rei et augmenti. Sed veniente Domino, lux luminarium augmentabitur; unde Isa., XXX, 26 : *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter*. Ergo non est conveniens quod veniente Domino, lux illorum corporum cesset.

Respondeo dicendum, quod si loquamur de sole et luna quantum ad ipsum momentum adventus Christi, sic non est credibile quod obscurabuntur sui luminis privatione, quia totus mundus innovabitur, Christo veniente, et sanctis resurgentibus, ut dicitur. Si autem loquamur de eis secundum tempus propinquum ante judicium, sic esse poterit quod sol et luna, et alia cæli luminaria sui luminis privatione obscurabuntur vel diversis temporibus, vel simul, hoc divina virtute faciente ad hominum terrorem.

Ad primum ergo dicendum, quod Rabanus loquitur quantum ad tempus judicium præcedens; unde subjungit quod peracto judicii die fiet quod Isaias dicit.

Ad secundum dicendum, quod lux est in corporibus cælestibus non solum ad causandam generationem in istis inferioribus, sed etiam ad eorum perfectionem et decorem. Unde non oportet quod cessante generatione, lux corporum cælestium cesset, sed magis augeatur.

Ad tertium dicendum, quod non videtur esse probabile quod qualitates elementares ab elementis removeantur, quamvis quidam hoc posuerint. Si tamen removerentur, adhuc non esset simile de eis et de luce, eo quod qualitates elementares habent ad invicem contrarietatem, unde agunt corrumpendo; lux autem non est principium actionis per viam contrarietatis, sed per viam principii regulantis contraria, et ad concordiam reducentis.

Nec est simile de motu corporum cælestium. Motus enim est actus imperfecti; unde et tolli debet quando tolletur imperfectio, quod de luce non potest dici.

Conclusio. — Ratione momenti adventus Christi non est credibile, neque solem neque lunam obscurari : ratione vero temporis propinqui, poterunt obscurari, ad incutiendum terrorem hominibus.

## ARTICULUS III.

*Utrum virtutes cælorum, Domino veniente, commovebuntur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod virtutes cælorum, Domino veniente, non commovebuntur. Virtutes enim cælorum dici non possunt nisi angeli beati. Sed immutabilitas est de ratione beatitudinis. Ergo moveri non poterunt.

2. Præterea, admirationis causa est ignorantia, ut patet in I *Metaph.*, cap. II, circa med. Sed sicut ab angelis longe abest timor, ita et ignorantia, quia, ut dicit Gregorius lib. IV *Dialog.*, cap. XXXIII, col. 376, t. 3, « quid [1] est quod non vident qui videntem omnia vident? » Ergo non poterunt per admirationem moveri, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLV.

3. Præterea, omnes angeli divino judicio astabunt : unde Apoc., VI, 11, dicitur : *Omnes angeli stabant in circuitu throni.* Sed virtutes nominant unum specialem ordinem in angelis. Ergo non potius de eis dici debuit quod movebuntur quam de aliis angelis.

Sed contra est quod dicitur Job, XXV, 11: *Columnæ cæli contremiscunt et pavent ad nutum ejus.* Sed columnæ cæli non possunt intelligi nisi virtutes cælorum. Ergo virtutes cælorum commovebuntur.

Præterea Matth., XXIV, 29, dicitur : *Stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur.*

Respondeo dicendum, quod virtutes in angelis dicuntur dupliciter, ut patet per Dionysium, cap. XI *Cælest. hierarch.*, col. 283, t. 1. Quandoque enim nomen virtutum uni ordini appropriatur ; qui secundum ipsum est medius mediæ hie-

[1] « Quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? » Migne.

rarchiæ ; secundum vero Gregorium, *Hom.* XXXIV *in Evang.*, § 7, col. 1249, t. 2, est supremus infimæ hierarchiæ. Alio modo accipitur communiter pro omnibus cælestibus spiritibus. Et utroque modo potest accipi in proposito. In *Littera* enim, loc. sup. cit., exponitur prout accipitur secundo modo, scilicet pro omnibus angelis ; et tunc dicuntur moveri propter admirationem novitatis quæ in mundo erit, sicut in *Littera* dicitur. Potest etiam exponi prout virtutis nomen est proprium nomen ordinis : et tunc ordo ille dicitur moveri præ aliis ratione effectus, quia illi ordini secundum Gregorium, loc. cit., attribuitur miracula facere, quæ maxima circa illud tempus fient : vel quia ordo ille, cum sit de media hierarchia secundum Dionysium, cap. VIII et XI *Cælest. hierarch.*, col. 238, etc., t. 1, non habet potentiam limitatam ; unde oportet quod ejus ministerium sit circa causas universales. Unde proprium officium virtutum esse videtur corpora cælestia movere, quæ sunt causa eorum quæ in natura inferiori aguntur : et hoc etiam ipsum nomen sonat, quia *virtutes cælorum* dicuntur. Tunc ergo movebuntur, quia ab effectu suo cessabunt, ulterius corpora cælestia non moventes ; sicut nec angeli qui sunt ad custodiam hominum deputati ulterius custodiæ officio vacabunt.

Ad primum ergo dicendum, quod mutatio illa non variat aliquid quod ad eorum statum pertineat ; sed refertur vel ad effectus eorum, qui immutari possunt sine eorum mutatione, vel ad novam rerum considerationem quam prius secundum species concreatas videre non poterant. Hanc autem vicissitudinem cogitationum ab eis beatitudo non tollit. Unde dicit Augustinus [1], lib. VIII *De Genesi ad litt.*, c. XX, col. 388, t. 3, quod « Deus movet creaturam spiritualem per tempora. »

Ad secundum dicendum, quod admiratio solet esse de his quæ nostram cognitionem excedunt vel facultatem : et secundum hoc virtutes cælorum admirabuntur divinam virtutem talia facientem, inquantum ab ejus imitatione et comprehensione deficiunt ; per quem modum dicit B. Agnes quod « ejus pulchritudinem sol et luna mirantur. » Et sic non ponitur in angelo ignorantia, sed tollitur Dei comprehensio.

Ad tertium patet responsio ex dictis.

Conclusio. — Sive *virtutes* accipiantur pro omnibus cælestibus corporibus, sive pro proprio nomine ordinis, Domino veniente, propter rei novitatem et splendorem movebuntur.

## QUÆSTIO LXXVII.

### DE IGNE ULTIMÆ CONFLAGRATIONIS.

(In novem articulos divisa.)

Deinde considerandum est de igne ultimæ conflagrationis mundi.

Circa quod quæruntur novem : 1° utrum aliqua mundi purgatio sit futura ; 2° utrum per ignem sit futura ; 3° utrum ille ignis sit ejusdem speciei cum igne elementari ; 4° utrum ignis ille sit etiam cælos superiores purgaturus ; 5° utrum ille ignis sit alia elementa consumpturus ; 6° utrum omnia elementa sit purgaturus ; 7° utrum ille ignis præcedat judicium, vel sequatur ; 8° utrum per illum ignem consumendi sint homines ; 9° utrum per illum involvendi sint reprobi.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum mundi purgatio sit futura.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nulla mundi purgatio sit futura. Non enim purgatione indiget nisi quod est immundum. Sed creaturæ Dei non sunt immundæ : unde dicitur Act., X, 15 : *Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris*, idest immundum. Ergo creaturæ mundi non purgabuntur.

2. Præterea, purgatio secundum divinam justitiam ordinatur ad auferendum immunditiam culpæ, sicut patet de purgatione post mortem. Sed in elementis hujus mundi nulla potest esse culpæ infectio. Ergo videtur quod purgatione non indigeant.

3. Præterea, unumquodque dicitur purgari, quando separatur id quod est extraneum ab ipso, inducens in eo ignobilitatem ; separatio enim ejus quod nobilitatem inducit, non dicitur purgatio, sed magis diminutio. Sed hoc ad perfectionem et nobilitatem elementorum pertinet, quod aliquid extraneæ naturæ

[1] Olim : « lib. III *De Trinit.*, in quo non legitur.

est eis admixtum, quia forma corporis mixti est nobilior quam forma simplicis. Ergo videtur quod elementa hujus mundi nullo modo convenienter possint purgari.

Sed contra, omnis innovatio fit per aliquam purgationem. Sed elementa innovabuntur: unde Apocal., XXI, 1, dicitur: *Vidi cælum novum, et terram novam; primum enim cælum et prima terra abiit.* Ergo elementa purgabuntur.

Præterea, I Corinth., VII, super illud: *Præterit figura hujus mundi*, dicit Glossa[1]: « Pulchritudo hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit. » Et sic idem quod prius.

Respondeo dicendum, quod quia mundus propter hominem aliquo modo factus est, oportet quod quando homo secundum corpus glorificabitur, etiam alia mundi corpora ad meliorem statum mutentur, ut sit et locus convenientior, et aspectus delectabilior. Ad hoc autem quod homo gloriam corporis consequatur, oportet prius removeri ea quæ gloriæ opponuntur; quæ sunt duo, scilicet corruptio et infectio culpæ; quia, ut dicitur I Corinth., XV, 50, *corruptio * incorruptelam non possidebit*, et a civitate gloriæ omnes immundi foris erunt, Apoc., ult. Et similiter etiam oportet elementa mundi purgari a contrariis dispositionibus antequam in novitatem gloriæ adducantur, proportionaliter ei quod de homine dictum est. Quamvis autem res corporalis subjectum infectionis culpæ proprie esse non possit, tamen ex culpa quædam incongruitas in rebus corporalibus relinquitur, ad hoc quod spiritualibus dedicentur; et inde videmus quod loca in quibus aliqua crimina sunt commissa, non reputantur idonea ad aliqua sacra exercenda in eis, nisi purgatione quadam præmissa. Et secundum hoc ex peccatis hominum quamdam inidoneitatem ad gloriæ susceptionem pars mundi recipit, quæ in usum nostrum cedit: unde quantum ad hoc mundatione indiget. Similiter etiam circa medium locum, propter elementorum contactum, multæ sunt corruptiones et generationes, et alterationes elementorum, quæ puritati eorum derogant. Et ideo ab his oportet elementa purgari ad hoc quod decenter suscipiant novitatem gloriæ.

* *Neque corruptio... possidebit.*

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur omnis creatura Dei esse munda, hoc est intelligendum, quia non habet in substantia sua alicujus malitiæ commixtionem; sicut ponebant Manichæi dicentes malum et bonum esse duas substantias alicubi divisas, et alicubi commixtas; non autem removetur quin aliqua creatura habeat permixtionem naturæ extraneæ, quæ etiam in se bona est, sed perfectioni hujusmodi creaturæ repugnat; similiter non removetur ex hoc quin malum alicui creaturæ accidat, quamvis non sit permixtum ei quasi pars substantiæ ipsius.

Ad secundum dicendum, quod quamvis elementa corporea subjectum culpæ esse non possint; tamen ex culpa commissa in eis aliquam ineptitudinem consequuntur ad perfectionem gloriæ suscipiendam.

Ad tertium dicendum, quod forma mixti et forma elementi possunt dupliciter considerari: aut quantum ad perfectionem speciei, et sic corpus mixtum est nobilius: aut quantum ad perpetuitatem durationis, et sic corpus simplex nobilius est, quia non habet in seipso unde corrumpatur, nisi ejus corruptio fiat ab aliquo exteriori. Corpus autem mixtum in seipso habet causam corruptionis suæ, scilicet compositionem contrariorum; et ideo corpus simplex, etsi sit corruptibile secundum partem, est tamen incorruptibile secundum totum; quod de mixto dici non potest. Et quia incorruptio est de perfectione gloriæ, ideo perfectio corporis simplicis magis convenit perfectioni gloriæ quam perfectio corporis mixti; nisi etiam corpus mixtum in se habeat aliquod incoruptionis principium, sicut corpus humanum, cujus forma est incorruptibilis. Nihilominus quamvis aliquo modo corpus mixtum sit nobilius quam simplex, nobilius tamen esse habet corpus simplex secundum se existens quam existens in mixto; quia in mixto sunt corpora simplicia quodammodo in potentia, in seipsis autem existentia sunt in ultima sui perfectione.

Conclusio. — Sicut oportet hominem, cum per corporis assumptionem glorificabitur, purgari, ut tollatur id quod illi gloriæ obstaculo est; ita conveniens est mundum qui aliquo modo propter hominem factus est, antequam in novitatem gloriæ adducatur, a contrariis dispositionibus purgari.

[1] Ex Aug. desumpta, l. XX *De civ. Dei*, col. 682, cap. XVI, t. 7.

## ARTICULUS II.

### *Utrum mundi purgatio sit futura per ignem.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod hæc purgatio non sit futura per ignem. Ignis enim, cum sit pars mundi, purgatione indiget, sicut et aliæ partes. Sed non debet esse idem purgans, et purgatum. Ergo videtur quod ignis non purgabit.

2. Præterea, sicut ignis habet virtutem purgativam, ita et aqua. Cum ergo omnia non sint purgabilia per ignem, sed quædam necesse sit aqua purgari, sicut etiam vetus lex distinguit, videtur quod ignis non purget, ad minus universaliter.

3. Præterea, purgatio ad hoc videtur pertinere, ut partes mundi ad invicem segregatæ puriores reddantur. Sed segregatio partium mundi ab invicem in mundi initio sola virtute divina facta est, quia ex hac opus distinctionis determinatur : unde et Anaxagoras segregationem posuit actum intellectus moventis omnia, ut refert Aristoteles, VIII *Physic.*, text. 77. Ergo videtur quod in fine mundi purgatio fiet immediate a Deo, et non per ignem.

Sed contra est quod in psal. XLIX, 3, dicitur : *Ignis in conspectu ejus exardebit, et in circuitu ejus tempestas valida;* et postea sequitur de judicio : *Advocabit cœlum desursum, et terram discernere populum suum.* Ergo videtur quod ultima purgatio mundi sit futura per ignem.

Præterea, II Petri ult., 12, dicitur : *Cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent.* Ergo illa purgatio per ignem fiet.

Respondeo dicendum, quod illa mundi purgatio, ut dictum est, removebit a mundo infectionem ex culpa relictam, et impuritatem commixtionis ; et erit dispositio ad gloriæ perfectionem. Et ideo quantum ad hæc tria convenientissime fiet per ignem purgatio. Primo quia ignis, cum sit nobilissimum elementorum, habet naturales proprietates similiores proprietatibus gloriæ, ut maxime patet de luce. Secundo quia ignis non ita recipit commixtionem extranei propter efficaciam suæ virtutis activæ, sicut alia elementa. Tertio quia sphæra ignis est remota a nostra habitatione ; nec ita communis est nobis usus ignis, sicut terræ, aquæ et aeris : unde non ita inficitur, et præter hoc habet maximam efficaciam ad purgandum et ad dividendum subtiliando.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis non venit in usum nostrum, prout est materia propria, sic enim remotus est a nobis, sed solum prout est in materia aliena; et quantum ad hoc poterit purgari mundus per ignem in sua puritate existentem. Quantum vero ad hoc quod habet de extraneo adjunctum, poterit purgari ; et sic diverso respectu idem erit purgans et purgatum, quod non est inconveniens.

Ad secundum dicendum, quod prima purgatio mundi quæ facta est per diluvium, non respiciebat nisi infectionem peccati. Præcipue autem tunc regnabat peccatum concupiscentiæ ; et ideo convenienter per contrarium purgatio facta fuit, scilicet per aquam. Sed secunda purgatio respicit et infectionem culpæ, et commixtionis impuritatem ; et quantum ad utrumque convenit magis quod fiat per ignem quam per aquam. Aqua enim non habet vim disgregandi, sed magis congregandi : unde per aquam naturalis impuritas elementorum tolli non posset, sicut per ignem. Similiter etiam circa finem mundi regnabit vitium tepiditatis, quasi mundo jam senescente : quia, ut dicitur Matth., XXIV, 12, tunc *refrigescet charitas multorum.* Unde tunc convenienter purgatio per ignem fiet. Nec est aliquid quod igne purgari non possit aliquo modo. Sed quædam sunt quæ sine sui corruptione per ignem non possunt purgari, sicut panni, et vasa lignea, et hujusmodi ; et talia lex præcipit purgari per aquam, quæ tamen finaliter omnia corrumpentur per ignem.

Ad tertium dicendum, quod per opus distinctionis sunt rebus diversæ formæ collatæ, quibus ab invicem distinguuntur ; et ideo hoc fieri non potuit nisi per eum qui est auctor naturæ. Sed per finalem purgationem reducentur res ad puritatem in qua conditæ fuerunt ; et ideo in hoc poterit natura creata exhibere ministerium Creatori : et propter hoc ministerium creaturæ committitur ; quia hoc ad ejus nobilitatem cedit.

CONCLUSIO. — Cum ignis sit omnium elementorum nobilissimum et purissimum, illiusque sphæra maxime distet a nostra habitatione, convenienter per eum fiet mundi purgatio.

### ARTICULUS III.

*Utrum ignis ille quo mundus purgabitur, sit ejusdem speciei cum igne elementari.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis non sit ejusdem speciei cum igne elementari. Nihil enim seipsum consumit. Sed ille ignis quatuor elementa consumet, ut dicit Glossa [1] *ord.*, col. 694, t. 2, II Petri, ult. Ergo ignis ille non erit ejusdem speciei cum igne elementari.

2. Præterea, sicut virtus manifestatur per operationem, ita natura per virtutem. Sed ille ignis habebit aliam virtutem ab igne qui est elementum, quia scilicet purgabit universum, quod ignis iste facere non potest. Ergo non erit ejusdem speciei cum isto.

3. Præterea, ea quæ sunt ejusdem speciei in corporibus naturalibus, habent eumdem motum. Sed ille ignis habebit alium motum quam ignis qui est elementum, quia circumquaque movebitur, ut totum purgare possit. Ergo non est ejusdem speciei.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XX *De civit. Dei*, cap. XVI, col. 682, t. 7 et habetur in Glossa, I ad Cor., VII, quod « figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit. » Ergo ignis erit de natura ignis qui nunc est in hoc mundo.

Præterea, sicut purgatio futura erit per ignem, ita præcedens fuit per aquam; et utraque ad invicem comparatur, II Petri, III. Sed in prima purgatione fuit aqua ejusdem speciei cum aqua elementari. Ergo similiter erit in secunda purgatione ignis ejusdem speciei cum igne elementari.

Respondeo dicendum, quod circa hoc inveniuntur tres opiniones. Quidam enim dicunt quod ignis elementum, qui est in sphæra sua, descendet ad purgationem mundi; modum autem descensionis ponunt per multiplicationem; ignis enim, undique apposito combustibili, augmentatur: et hoc præcipue tunc fiet quando virtus ignis exaltabitur super omnia alia elementa. Sed contra hoc esse videtur quod ignis ille non tantum descendet, sed etiam a sanctis ascendere perhibetur, ut patet II Petri, III, ubi dicitur quod tantum ascendet judicii ignis quantum aqua diluvii. Ex quo videtur quod ille ignis sit circa locum medium generationis [2].

Et propter hoc alii dicunt quod ignis ille generabitur circa locum medium ex congregatione radiorum cælestium corporum, sicut videmus quod congregantur in speculo comburente; tunc autem loco speculorum erunt nubes concavæ, ad quas fiet radiorum reverberatio. Sed hoc etiam non videtur conveniens, quia cum effectus corporum cælestium sequantur determinatos situs et aspectus eorum, si ex virtute corporum cælestium ignis ille generaretur, tempus illius purgationis posset esse notum considerantibus motus astrorum; quod auctoritati Scripturæ repugnat.

Et ideo alii dicunt, sequentes Augustinum, quod, « sicut mundanarum aquarum inundatione factum est diluvium; ita mundanorum ignium conflagratione figura hujus mundi præteribit, » ut dicitur XX *De civ. Dei*, loc. sup. cit. Ista autem conflagratio nihil aliud est quam congregatio omnium causarum inferiorum et superiorum, quæ ex natura sua habent virtutem igniendi: quæ quidem congregatio non naturali cursu rerum, sed virtute divina fiet, et ex omnibus istis causis sic congregatis generabitur ignis, qui faciem hujus mundi exuret.

Si autem opiniones hæ recte considerentur, invenientur diversificari quantum ad causam generationis illius ignis, et non quantum ad speciem ejus. Ignis enim generatus a sole, vel ab inferiori calefaciente, est ejusdem speciei cum igne qui est in sua sphæra, nisi inquantum admiscetur ei de materia aliena: quod quidem tunc oportebit, quia ignis non potest aliquid purgare, nisi secundum hoc quod alterum efficitur materia ejus aliquo modo.

Unde simpliciter concedendum est quod ignis ille erit ejusdem speciei cum isto.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis ille, quamvis sit ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, non tamen est idem numero. Videmus autem quod duorum ignium ejusdem speciei, unus alterum destruit, major scilicet minorem, consumendo materiam ejus; et similiter etiam ille ignis ignem qui apud nos est, consumere poterit.

[1] Ex Beda in eumdem locum, col. 82, t. 4.

[2] Al. : « generatus. »

Ad secundum dicendum, quod sicut operatio quæ procedit a virtute rei est virtutis indicium, ita et virtus ejus est indicium essentiæ vel naturæ, quæ procedit a principiis essentialibus rei; operatio autem quæ non procedit ex virtute rei operantis non indicat virtutem ipsius, sicut patet in instrumentis: actio enim instrumenti magis manifestat virtutem moventis quam instrumenti virtutem: quia virtutem agentis manifestat ut primum operationis principium; virtutem autem instrumenti non manifestat, nisi quatenus est susceptivum influentiæ principalis agentis, secundum quod movetur ab eo. Similiter etiam virtus quæ non procedit ex principiis essentialibus rei, non manifestat naturam ejus nisi quantum ad susceptibilitatem: sicut virtus qua aqua calefacta potest calefacere, non manifestat naturam ejus nisi quantum ad calefactibilitatem; et ideo nihil prohibet quin aqua habens hanc virtutem, sit ejusdem speciei cum aqua non habente virtutem istam. Similiter etiam non est inconveniens quod ignis ille qui habebit vim purgandi faciem mundi, sit ejusdem speciei cum igne qui est apud nos, cum vis calefactiva non oriatur in ipso ex principiis essentialibus, sed ex divina virtute vel operatione; sive dicatur quod illa virtus sit aliqua qualitas absoluta, sicut calor in aqua calefacta; sive sit intensio quædam, sicut de instrumentali virtute in I dist. IV *Sent.*, qu. I, art. V, dictum est. Et hoc probabilius est, quia ignis ille non aget nisi ut instrumentum divinæ virtutis.

Ad tertium dicendum, quod ignis ex propria natura non fertur nisi sursum; sed inquantum sequitur materiam, quam requirit extra propriam sphæram existens, sic sequitur materiæ combustibilis situm: et per modum istum non est inconveniens, quod vel in circuitu vel deorsum moveatur, et præcipue secundum quod agit ut instrumentum divinæ virtutis.

CONCLUSIO. — Sicut aqua elementari factum fuit diluvium, sic et ignis quo mundus purgabitur, ejusdem erit speciei cum hoc nostro igne.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum ignis ille purgabit etiam cælos superiores.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille purgabit etiam cælos superiores, quia in psal. CI, 26, dicitur: *Opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes.* Sed etiam superiores cæli sunt opera manuum Dei. Ergo et ipsi in finali illa mundi conflagratione peribunt.

2. Præterea, II Petri, III, 12, dicitur: *Cæli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent.* Cæli autem qui ab elementis distinguuntur, sunt cæli superiores, quibus infixa sunt sidera. Ergo videtur quod etiam illi per illum ignem purgabuntur.

3. Præterea, ignis ille ad hoc erit ut removeat a corporibus indispositionem ad perfectionem gloriæ. Sed in cælo superiori invenitur indispositio et ex parte culpæ, quia diabolus ibi peccavit, et ex parte naturalis defectus, quia Rom., VIII, super illud: *Scimus quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc*, dicit Glossa[1] *ord.*, col. 497, t. 2: « Omnia elementa cum labore explent officia sua; sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia. » Ergo etiam cæli superiores purgabuntur per ignem illum.

Sed contra est quod corpora cælestia peregrinæ impressionis receptiva non sunt.

Præterea, *Super* illud II *Thess.*, I: *In flamma ignis dantis vindictam*, dicit Glossa[2]: « Ignis erit in mundo, qui præcedet eum, tantum spatium aeris occupans, quantum occupavit aqua in diluvio. » Sed aqua diluvii non ascendit usque ad superiores cælos, sed solum quindecim cubitis super altitudinem montium, ut habetur Genes., VII. Ergo cæli superiores illo igne non purgabuntur.

Respondeo dicendum, quod purgatio mundi ad hoc erit, ut removeatur a corporibus dispositio contraria perfectioni gloriæ; quæ quidem perfectio est ultima rerum consummatio; et hæc quidem dispositio in omnibus corporibus invenitur, sed diversimode in diversis. In quibusdam enim invenitur indispositio secundum

[1] Desumpta ex commentariis sub nomine Ambrosii falso vulgatis, col. 131, t. 4.

[2] Parm.: « ord. Haymonis. »

aliquid inhærens substantiæ eorum, sicut in istis corporibus inferioribus, quæ per mutuam mixtionem decidunt a propria puritate: in quibusdam vero corporibus invenitur dispositio non per aliquid substantiæ eorum inhærens, sicut in corporibus cælestibus, in quibus nihil invenitur repugnans ultimæ perfectioni universi, nisi motus, qui est via ad perfectionem; nec motus quilibet, sed localis tantum, qui non variat aliquid quod sit intrinsecum rei, ut substantiam aut quantitatem aut qualitatem, sed solum locum, qui est extra rem. Et ideo a substantia cæli superioris non oportet quod aliquid removeatur, sed oportet quod motus ejus quietetur. Quietatio autem motus localis non fit per actionem alicujus contrarii agentis, sed per hoc quod motor desistit a movendo. Et ideo cælestia corpora nec per ignem nec per alicujus creaturæ actionem purgabuntur; sed ipsa eorum quietatio sola voluntate divina accidens, eis loco purgationis erit.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit, XX *De civit. Dei*, cap. XXIV, col. 696, t. 7, verba illa psalmi sunt intelligenda de cælis aereis, qui purgabuntur per ignem ultimæ conflagrationis.

Vel dicendum, quod si etiam de superioribus cælis intelliguntur, tunc dicuntur perire quantum ad motum, quo nunc continue moventur.

Ad secundum dicendum, quod Petrus se exponit de quibus cælis intelligat: præmiserat enim ante verba inducta, quod *cæli prius et terra per aquam perierant; qui nunc eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii.* Ergo illi cæli per ignem purgabuntur qui prius per aquam diluvii sunt purgati, scilicet cæli aerei.

Ad tertium dicendum, quod ille labor et illa servitus creaturæ, quæ corporibus cælestibus secundum Ambrosium attribuitur, nihil est aliud quam vicissitudo motus, ratione cujus tempori subjiciuntur, et defectus ultimæ consummationis, quæ finaliter in eis erit. Ex culpa etiam dæmonum cælum empyreum infectionem non contraxit, quia peccando statim e cælo expulsi sunt.

Conclusio. — Superiores cæli, cum nihil de eorum substantia removeri oporteat, nec igne nec alia quavis actione purgabuntur; sed ipsa eorum quies et motus cessatio sola divina voluntate accidens, loco purgationis erit.

## ARTICULUS V.

*Utrum ignis ille alia elementa consumet.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille alia elementa consumet, quia, ut dicit Glossa Bedæ[1] *ord.*, II Petri, ult., col. 694, t. 2, « elementa quatuor, quibus mundus consistit, ignis ille maximus absumet; nec cuncta in tantum absumet ut non sint; sed duo ex toto consumet, duo vero in meliorem restituet faciem. » Ergo videtur quod ad minus duo elementa per ignem illum destruenda sint totaliter.

2. Præterea, Apoc., XXI, 1, dicitur: *Primum cælum et prima terra abiit, et mare jam non est.* Sed per cælum aer intelligitur, ut Augustinus dicit, lib. XX *De civ. Dei*, cap. XVIII, col. 684, t. 7: mare autem est aquarum congregatio. Ergo videtur quod illa tria elementa totaliter destruentur.

3. Præterea, ignis non purgat, nisi secundum hoc quod alia efficiuntur materia ejus. Si ergo ignis purgat alia elementa, oportet quod ejus materia efficiantur. Ergo oportet quod in naturam ignis transeant, et sic a natura sua corrumpentur.

4. Præterea, forma ignis est nobilissima formarum, ad quam perduci possit elementaris materia. Sed per illam purgationem omnia in nobilissimum statum perducentur. Ergo alia elementa in ignem totaliter convertentur.

Sed contra est quod I Cor., VII, super illud: *Præterit figura hujus mundi*, Glossa[2] dicit: « Hujus mundi pulchritudo, non substantia, præterit. » Sed ipsa substantia elementorum pertinet ad perfectionem mundi. Ergo elementa non consumentur secundum suam substantiam.

Præterea, illa finalis purgatio quæ fiet per ignem, respondebit primæ purgationi quæ facta est per aquam. Sed illa non corrupit elementorum substantiam. Ergo nec illa quæ fiet per ignem, corrumpet.

Respondeo dicendum, quod circa hanc quæstionem est multiplex opinio. Quidam enim dicunt quod omnia elementa

[1] Ex Beda desumpta in eumdem locum, col. 82, t. 4.

[2] Ex commentariis sub nomine Ambrosii vulgatis, col. 235, t. 4.

manebunt quantum ad materiam, omnia autem mutabuntur quantum ad imperfectionem; sed duo eorum retinebunt propriam formam substantialem, scilicet aer et terra; in duobus vero, scilicet igne et aqua, non remanebit forma substantialis eorum, sed mutabuntur ad formam cæli: et sic tria elementa, aer scilicet, ignis et aqua, cælum dicentur; quamvis aer retineat formam substantialem eamdem quam nunc habet, quia nunc etiam cælum dicitur. Unde etiam Apoc., XXI, 1, non fit mentio nisi de cælo et terra: *Vidi*, inquit, *cælum novum et terram novam*. Sed hæc opinio est omnino absurda. Repugnat enim et philosophiæ, secundum quam poni non potest quod corpora inferiora sint in potentia ad formam cæli, cum nec materiam habeant communem nec contrarietatem ad invicem; et etiam theologiæ, quia secundum hanc positionem non salvabitur perfectio universi cum integritate suarum partium, duobus elementis sublatis. Unde per hoc quod dicitur cælum, intelligitur quintum corpus: omnia vero elementa intelliguntur per *terram*, sicut in psal. CXLVIII, 7: *Laudate Dominum de terra;* et sequitur: *Ignis, grando, nix, glacies*, etc.

Et ideo alii dicunt, quod omnia elementa manebunt secundum substantiam, sed qualitates activæ et passivæ ab eis removebuntur: sicut etiam ponunt quod in corpore mixto elementa salvantur secundum suas formas substantiales sine hoc quod proprias qualitates habeant, cum sint ad medium reductæ; medium autem neutrum extremorum est. Et huic etiam videtur consonare quod Augustinus dicit XX *De civit. Dei*, cap. XVI, col. 682, t. 7: « Illa itaque conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt; atque ipsa substantia eas qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniunt. » Sed istud non videtur probabile: quia, cum qualitates propriæ elementorum sint effectus formarum substantialium, non videtur quod, formis substantialibus manentibus, qualitates prædictæ possint mutari, nisi per actionem violentam ad tempus, sicut in aqua calefacta videmus quod ex vi suæ speciei frigiditatem recuperat, quam per actionem ignis amisit, dummodo species aquæ remaneat. Et præterea, ipsæ qualitates elementares sunt de perfectione secunda elementorum sicut propriæ passiones eorum: nec est probabile quod in illa finali consummatione aliquid perfectionis naturalis ab elementis tollatur.

Et ideo videtur dicendum, quod manebunt elementa quantum ad substantiam et qualitates eorum proprias; sed purgabuntur ab infectione quam ex peccatis hominum contraxerunt, et ab impuritate quæ per actionem et passionem mutuam in eis accidit, quia jam cessante motu primi mobilis, in inferioribus elementis mutua actio et passio esse non poterit: et hoc Augustinus, loc. cit., appellat « qualitates corruptibilium elementorum, » scilicet innaturales dispositiones eorum secundum quas corruptioni appropinquant.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis ille dicitur quatuor elementa absumere, inquantum ea aliquo modo purgabit. Quod autem sequitur, quod « duo ex toto consumet, » non est intelligendum quod duo elementa secundum substantiam destruantur, sed quia duo magis removebuntur a proprietate quam nunc habent. Quæ quidem duo a quibusdam esse dicuntur ignis et aqua quæ maxime excedunt in quantitatibus activis, scilicet calore et frigore, quæ sunt maxime corruptionis principia in aliis corporibus: et quia tunc non erit actio ignis et aquæ, quæ sunt maxime activa, maxime immutari videbuntur a virtute quam nunc habent. Alii vero dicunt hæc duo esse aerem et aquam, propter varios motus istorum duorum elementorum, quos consequuntur ex motu corporum cælestium; et quia isti motus non erunt, sicut fluxus, et refluxus maris, et commotiones ventorum, et hujusmodi, ideo illa elementa maxime mutabuntur a proprietate quam nunc habent.

Ad secundum dicendum, quod, sicut dicit Augustinus, XX *De civit. Dei*. cap. XVI, col. 682, t. 7, cum dicitur: *Et mare jam non est*, per mare potest intelligi præsens sæculum, de quo ante dixerat: Mare dedit mortuos qui in eo erant.

Si tamen mare ad litteram referamus, tunc est dicendum quod in mari duo intelliguntur, scilicet substantia aquarum, et earum dispositio quantum ad salsedinem et commotiones fluctuum; et quantum ad hoc secundum, mare non remanebit; remanebit autem quantum ad primum.

Ad tertium dicendum, quod ignis ille non aget nisi ut instrumentum providentiæ et virtutis divinæ: unde non aget in alia elementa usque ad eorum consumptionem sed solum usque ad purgationem.

Nec oportet quod illud quod efficitur materia ignis, totaliter a specie propria corrumpatur; sicut patet in ferro ignito, quod a loco ignitionis remotum ex virtute speciei remanentis ad proprium statum et pristinum redit; et ita etiam erit de elementis per ignem purgatis.

Ad quartum dicendum, quod in partibus elementorum non debet considerari solum quid congruat alicui parti secundum se acceptæ, sed etiam quid congruat secundum ordinem ad totum. Dico ergo quod quamvis aqua esset nobilior si haberet formam ignis, similiter terra et aer, universum tamen esset imperfectius, si tota elementorum materia formam ignis assumeret.

Conclusio. — Quatuor elementa in mundi purgatione quantum ad substantiam et qualitates eorum proprias manebunt; sed purgabuntur a sordibus et infectionibus quas ab hominum peccatis contraxerunt.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum omnia elementa per illum ignem purgabuntur.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod nec omnia elementa per illum ignem purgabuntur, quia ignis ille, ut jam dictum est, non ascendet nisi quantum ascendit aqua diluvii. Sed aqua diluvii non pervenit usque ad sphæram ignis. Ergo nec per ultimam purgationem elementum ignis purgabitur.

2. Præterea, Apoc., xxi, super illud: *Vidi cælum novum*, etc., dicit Glossa: « Immutatio aeris et terræ dubitabile non est quin per ignem fiet; sed de aqua dubitatur, nam purgationem in seipsa habere creditur. » Ergo ad minus non est certum quod omnia elementa purgabuntur.

3. Præterea, locus qui est perpetuæ infectionis, nunquam purgatur. Sed in inferno erit perpetua infectio. Cum ergo infernus inter elementa collocetur, videtur quod elementa non totaliter purgabuntur.

4. Præterea, paradisus terrestris in terra continetur. Sed ille non purgabitur per ignem, quia etiam nec aquæ diluvii illuc ascenderunt, ut Beda dicit [1] in II *Genes.*, v. 8, col. 44, t. 2, et habetur in II *Sententiarum*, d. vii. Ergo videtur quod non omnia elementa totaliter purgabuntur.

Sed contra est Glossa super inducta quæ habetur II Petri, ult., col. 694, t. 2, quod *quatuor elementa ignis ille absumet.*

Respondeo dicendum, quod quidam dicunt quod ille ignis ascendet usque ad summitatem spatii continentis quatuor elementa; ut sic elementa totaliter purgentur et ab infectione peccati, quo etiam superiores partes elementorum sunt infectæ, ut patet per fumum idololatriæ superiora inficientis, et etiam a corruptione, quia elementa secundum omnes partes sui corruptibilia sunt. Sed hæc opinio repugnat auctoritati Scripturæ, quia II Petri, iii, dicitur quod illi cæli repositi sunt igni, qui fuerunt per aquam purgati: et Augustinus dicit, XX *De civit. Dei*, cap. xviii, col. 684, t. 7, quod « ille mundus qui diluvio periit, igni reservatur. » Constat autem quod aqua diluvii non ascendit usque ad summitatem spatii elementorum, sed solum usque ad quindecim cubitos super altitudines montium. Et præterea notum est quod vapores elevati a terra, vel fumi quicumque, non possunt pertransire totam sphæram ignis, ut perveniant ad summitatem ejus. Et ita infectio peccati non pervenit usque ad spatium prædictum. A corruptibilitate etiam elementa non possunt purgari per subtractionem alicujus quod per ignem possit consumi; sed per ignem poterunt consumi impuritates elementorum, quæ ex eorum permixtione proveniunt. Hujusmodi autem impuritates præcipue sunt circa terram usque ad medium aeris interstitium. Unde usque ad illud spatium ignis ultima conflagrationis elementa purgabit. Tantum enim aquæ diluvii ascenderunt, quod probabiliter æstimari potest ex montium altitudine, quos determinata mensura transcenderant.

Primum ergo concedimus.

Ad secundum dicendum, quod ratio dubitationis in Glossa exprimitur, quia scilicet aqua vim purgationis in se habere creditur: non tamen habet vim purgatio-

[1] Parm.: « *Comment. in Exod.*, c. v, ad finem. »

nis talis, qualis futuro statui competit, ut ex dictis patet.

Ad tertium dicendum, quod illa purgatio præcipue ad hoc erit ut quidquid est imperfectionis, a sanctorum habitatione removeatur. Et ideo in illa purgatione totum quod est fœdum, ad locum damnatorum congregabitur. Unde infernus non purgabitur, sed ad ipsum deducentur totius mundi purgamenta [1].

Ad quartum dicendum, quod quamvis peccatum primi hominis in terrestri paradiso sit commissum, non tamen locus ille est locus peccantium, sicut nec cælum empyreum; ex utroque enim loco homo et diabolus statim post peccatum sunt ejecti; unde locus ille purgatione non indiget.

Conclusio. — Impuritates elementorum quæ ex eorum permixtione proveniunt, per ignem purgabuntur.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum ignis ultimæ conflagrationis judicium debeat sequi.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ultimæ conflagrationis judicium debeat sequi. Augustinus enim, XX *De civ. Dei*, cap. ult., § 5, col. 708, t. 7, hunc ordinem ponit eorum quæ in judicio sunt futura, dicens : « In illo judicio has res didicimus esse venturas, Eliam Thesbitem, fidem Judæorum, Antichristum persecuturum, Christum judicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque diremptionem, mundi conflagrationem, ejusdemque renovationem. » Ergo conflagratio judicium sequetur.

2. Præterea, Augustinus dicit in eodem lib., c. xvi, col. 682, t. 7 : « Judicatis impiis et in æternum ignem missis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit. » Ergo idem quod prius.

3. Præterea, Dominus ad judicandum veniens aliquos vivos reperiet, ut patet ex hoc quod habetur I Thess., iv, 14, ubi ex persona eorum Apostolus dicit : Deinde *nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini*, etc. Sed hoc non esset, si conflagratio mundi præcederet, quia per ignem dissolverentur. Ergo ignis ille judicium sequetur.

4. Præterea, Dominus dicitur judicaturus orbem per ignem; et ideo conflagratio finalis videtur esse executio sententiæ, vel divini judicii. Sed executio sequitur judicium. Ergo ille ignis judicium sequetur.

Sed contra est quod dicitur in ps. xcvi, 3: *Ignis ante ipsum præcedet.*

Præterea, resurrectio præcedet judicium ; alias non videret omnis oculus Christum judicantem. Sed mundi conflagratio resurrectionem præcedet ; sancti enim qui resurgent, corpora spiritualia et impassibilia habebunt ; et ita non poterunt purgari per ignem ; cum tamen in *Littera*, IV, dist. xlvii, dicatur ex verbis Augustini, lib. XX *De civ. Dei*, cap. xxv, col. 700, t. 7, quod per illum ignem purgabitur, si quid in aliquibus sit purgandum. Ergo ille ignis judicium præcedet.

Respondeo dicendum, quod illa conflagratio secundum rei veritatem quantum ad sui initium judicium præcedet, quod ex hoc manifeste colligi potest, quod mortuorum resurrectio judicium præcedit : quod patet I Thess., iv, ubi dicitur quod illi qui dormierunt, rapientur in nubibus in aera obviam Christo ad judicium venienti. Simul autem erit resurrectio communis, et corporum sanctorum glorificatio. Sancti enim resurgentes corpora gloriosa resument, ut patet per illud quod dicitur I Cor., xv, 43 : *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria.* Simul autem cum corpora sanctorum glorificabuntur, etiam tota creatura suo modo renovabitur, ut patet per illud quod dicitur ad Rom., viii, 21, quod *ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Cum ergo conflagratio mundi sit dispositio ad renovationem prædictam, ut ex dictis patet, manifeste potest colligi quod ista conflagratio quoad purgationem mundi judicium præcedet ; sed quoad aliquem actum, qui scilicet est involvere malos, judicium sequetur.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus non loquitur determinando, sed opinando : quod patet ex hoc quod sequitur : « Quæ omnia quidem ventura esse credendum est ; sed quibus modis et quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc ad perfec-

[1] Parm. addit : « secundum illud Ps. lxxiv, 8, *Fæx ejus non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.* »

tum hominum intelligentia valet consequi. Existimo tamen eo quo a me commemorata sunt ordine, esse ventura. » Ergo patet quod hæc dicit opinando.

Et similiter dicendum est ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod omnes homines morientur, et resurgent; sed tamen illi dicuntur vivi reperiri qui usque ad tempus conflagrationis vivent in corpore.

Ad quartum dicendum, quod ille ignis non exequitur sententiam judicis, nisi quoad involutionem malorum; et quantum ad hoc sequetur judicium.

Conclusio. — Cum mortuorum resurrectio judicium præcessura sit, conflagratio ignis quantum ad mundi purgationem spectat, Dei judicium præcedat, oportet : quantum vero attinet ad illius ignis actum, quo malos involvet, judicium, ignis conflagrationem antcibit.

## ARTICULUS VIII.

*Utrum ille ignis habiturus sit talem effectum in hominibus, qualis designatur.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis non habebit talem effectum in hominibus, qualis in *Littera* designatur, IV, dist. XLVII. Illud enim consumi dicitur quod in nihilum reducitur. Sed corpora impiorum non resolventur in nihilum, sed in æternum conservabuntur ut æternam pœnam sustineant. Ergo ignis ille non erit malis consumptio, ut in *Littera* dicitur.

2. Præterea, si dicatur quod consumet malorum corpora, inquantum ea resolvet in cinerem, contra: Sicut corpora malorum, ita et bonorum in cinerem resolventur; hoc enim est Christi solius privilegium, ut caro ejus non videat corruptionem, psal. XV, et Act. II. Ergo etiam bonis tunc repertis erit consumptio.

3. Præterea, infectio peccati magis abundat in elementis, secundum quod veniunt ad compositionem humani corporis, in quo est corruptio fomitis, etiam quantum ad bonos, quam in elementis extra corpus humanum existentibus. Sed elementa extra corpus humanum existentia purgabuntur propter peccati infectionem. Ergo multo fortius oportet per ignem purgari elementa in corporibus humanis existentia, sive bonorum sive malorum; et ita oportet utrorumque corpora resolvi.

4. Præterea, quamdiu status viæ durat, elementa similiter agunt in bonos et in malos. Sed adhuc durabit status hujus viæ in illa conflagratione, quia post statum hujus viæ non erit mors naturalis, quæ tamen per illam conflagrationem causabitur. Ergo ille ignis æqualiter aget in bonos et in malos; et ita non videtur quod sit aliqua discretio inter eos quantum ad effectum illius ignis suscipiendum, sicut in *Littera* ponitur, loc. cit.

5. Præterea, illa conflagratio quasi in momento perficietur. Sed multi invenientur vivi, in quibus erunt multa purgabilia. Ergo illa conflagratio non sufficiet ad eorum purgationem.

Respondeo dicendum, quod ignis ille finalis conflagrationis quantum ad hoc quod judicium præcedet, aget ut instrumentum divinæ justitiæ, et iterum per virtutem naturalem ignis. Quantum ergo pertinet ad virtutem naturalem ipsius, similiter aget in malos et bonos qui vivi reperientur, utrorumque corpora in cinerem resolvendo; inquantum vero aget ut instrumentum divinæ justitiæ, diversimode aget in diversos quantum ad sensum pœnæ. Mali enim per actionem ignis cruciabuntur; boni vero, in quibus nihil purgandum invenietur, omnino nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri senserunt in camino ignis, Dan., III. Quamvis eorum corpora non servabuntur integra, sicut puerorum servata fuerunt; et hoc divina virtute fieri poterit, ut sine doloris cruciatu resolutionem corporum patiantur. Boni vero in quibus aliquid purgandum reperietur, sentient cruciatum doloris ex illo igne, plus vel minus, pro meritorum diversitate. Sed quantum ad actum quem post judicium ille ignis habebit, in damnatos tantum aget, quia boni omnes habebunt corpora impassibilia.

Ad primum ergo dicendum, quod consumptio ibi accipitur non pro annihilatione, sed pro resolutione in cineres.

Ad secundum dicendum, quod bonorum corpora, quamvis in cinerem resolventur per ignem, non tamen ex hoc dolorem sentient, sicut nec pueri in fornace Babylonica existentes; et quantum ad hoc, est dissimile de bonis et malis.

Ad tertium dicendum, quod elementa in corporibus humanis existentia purga-

buntur per ignem etiam in corporibus electorum: sed hoc per divinam virtutem fiet sine cruciatu doloris.

Ad quartum dicendum, quod ignis ille non aget tantum secundum naturalem elementi virtutem, sed etiam ut divinæ justitiæ instrumentum.

Ad quintum dicendum, quod tres sunt causæ quare subito illi qui vivi reperientur, purgari poterunt: una est, quia in eis pauca purganda invenientur, cum terroribus et persecutionibus præcedentibus fuerint purgati: secunda causa est, quia et vivi et voluntarii pœnam sustinebunt: pœna autem in hac vita voluntarie suscepta multo plus purgat quam pœna post mortem inflicta, sicut patet in martyribus, quia « si quid purgandum in eis invenitur, passionis falce tollitur, » ut Augustinus dicit lib. *De unico baptis. cont. Petil.*, cap. XIII, col. 606, t. 9, cum tamen pœna martyrii sit brevis in comparatione ad pœnam quæ in purgatorio sustinetur. Tertia est, quia calor ille recuperabit in intensione, quantum amittit in temporis abbreviatione [1].

Conclusio. — Ignis naturaliter aget ante judicium et in bonos et in malos; qui vivi reperientur, eos in cinerem resolvendo: sed mali illius ignis actione cruciabuntur, boni vero omnis doloris erunt expertes.

## ARTICULUS IX.

*Utrum ille ignis involvet reprobos.*

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis non involvet reprobos, quia *Super* illud *Malach.*, III: *Purgabit filios Levi*, dicit Glossa quod « est ignis consumens malos et ignis conflans bonos; » et super illud I Cor., III: *Uniuscujusque opus ignis probabit*, dicit Glossa: « Duos ignes legimus futuros: unum, qui purgabit electos et præcedet judicium; alterum, qui reprobos cruciabit. » Sed hic est ignis inferni, qui malos involvet; primus autem est ignis finalis conflagrationis. Ergo ignis finalis conflagrationis non erit ille qui malos involvet.

2. Præterea, ille ignis Deo obsequetur in purgatione mundi. Ergo remunerari debet, aliis elementis remuneratis; et præcipue cum ignis sit nobilissimum elementorum. Non ergo videtur quod in infernum debeat dejici ad pœnam damnatorum.

3. Præterea, ignis qui malos involvet, erit ignis inferni. Sed ignis ille ab initio mundi præparatus est damnatis: unde Matth., XXV, 41, dicitur: *Ite * maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo*, etc., et Is., XXX, 33: *Præparata est ab heri Tophet, a Rege præparata*, etc.: Glossa: « Ab heri, id est ab initio; Tophet, id est vallis gehennæ. » Sed ignis ille finalis conflagrationis non fuit ab initio præparatus, sed ex concursu mundanorum ignium generabitur. Ergo ille ignis non est ignis inferni, qui reprobos involvet.

* *Discedite a me.*

In contrarium est quod in psal. XCVI, 3, de illo igne dicitur: *Inflammabit in circuitu inimicos ejus.*

Præterea, Daniel., VII, 10, dicitur: *Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus;* Glossa: « ut peccatores traheret in gehennam: » loquitur autem auctoritas de illo igne de quo nunc est mentio, ut patet per quamdam Glossam sup. illud: *Thronum ejus*, quæ ibi dicit: « Ut malos puniat, et bonos purget. » Ergo ignis finalis conflagrationis in infernum cum reprobis demergetur.

Respondeo dicendum, quod tota purgatio mundi et innovatio, ad purgationem et innovationem hominis ordinabitur. Et ideo oportet ut mundi purgatio et innovatio purgationi et innovationi humani generis respondeat. Humani autem generis purgatio quædam erit quod mali segregabuntur a bonis. Unde dicitur Luc., III, 17: *Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum*, idest electos, *in horreum suum*, *paleas autem*, idest reprobos, *comburet igne inextinguibili*. Unde et ita erit de purgatione mundi, quod quidquid erit turpe et fœdum, in infernum cum reprobis mittetur; quidquid vero pulchrum et nobile, reservabitur in superioribus ad gloriam electorum; et ita etiam erit de illo igne conflagrationis, sicut dicit Basilius, *Super* illud *psal.* XXVIII, 7: *Vox Domini intercedentis flammam ignis*, *Hom.* I in hunc psal., inter med. et fin., quia quoad calidum ustivum, et quantum ad id quod in igne grossum reperietur, descendet ad inferos in pœnam damnatorum; quod vero est ibi sub-

[1] Parm.: « brevitate. »

tile et lucidum, remanebit superius ad gloriam electorum.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis qui purgabit electos ante judicium, erit idem cum igne conflagrationis mundi, quamvis quidam contrarium dicant. Convenit enim ut, cum homo sit pars mundi, eodem igne purgetur homo et mundus. Dicuntur autem duo ignes, qui purgabit bonos, et qui cruciabit malos, et quantum ad officium, et aliquo modo quantum ad substantiam, quia non tota substantia ignis purgantis in infernum detrudetur, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod in hoc ille ignis remunerabitur quod illud quod est grossum in eo, separabitur ab ipso, et retrudetur in infernum.

Ad tertium dicendum, quod sicut gloria electorum post judicium erit major quam ante, ita et pœna reproborum. Et ideo sicut claritas superiori creaturæ addetur ad augmentandam gloriam electorum, ita etiam quidquid est turpe in creaturis, retrudetur in infernum ad augmentandam miseriam damnatorum; et ita igni damnatorum ab initio præparato in inferno non est inconveniens si alter ignis addatur.

Conclusio. — Igne conflagrationis involventur reprobi, ut quidquid turpe et fœdum fuerit, in infernum detrudatur; sicut quidquid pulchrum et nobile reperietur, in regnum cæleste attolletur.

## QUÆSTIO LXXVIII.

### DE RESURRECTIONE.

(In tres articulos divisa.)

Post hæc considerandum est de circumstantibus et concomitantibus resurrectionem. Quorum prima consideratio est de ipsa resurrectione; secunda de ejus causa; tertia de ejus tempore et modo; quarta de ipsius termino « a quo ; » quinta de conditionibus resurgentium.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum resurrectio corporum sit futura; 2° utrum sit omnium generaliter; 3° utrum sit naturalis vel miraculosa.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum corporum resurrectio sit futura.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corporum resurrectio non sit futura. Job., xxiv, 12 : *Homo, cum dormierit, non resurget, donec atteratur cælum.* Sed cælum nunquam atteretur, quia *terra*, de qua minus videtur, *in æternum stat,* ut patet Eccle., i, 4. Ergo homo mortuus nunquam resurget.

2. Præterea, Dominus, Matth., xxii, 32, probat resurrectionem per auctoritatem illam : *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob;* quia *non est Deus mortuorum, sed viventium.* Sed constat quod quando verba illa dicebantur, Abraham, Isaac et Jacob non vivebant corpore, sed solum anima. Ergo resurrectio non erit corporum, sed solum animarum.

3. Præterea, Apostolus, I Cor., xv, videtur probare resurrectionem ex remuneratione laborum quos in hac vita sustinent sancti; qui si in hac vita tantum confidentes essent, miserabiliores essent omnibus hominibus. Sed sufficiens remuneratio omnium laborum hominis potest esse in anima tantum; non enim oportet quod instrumentum simul cum operante remuneretur. Corpus autem instrumentum animæ est: unde etiam in purgatorio, ubi animæ punientur pro his quæ gesserunt in corpore, anima sine corpore ponitur. Ergo non oportet ponere resurrectionem corporum; sed sufficit ponere resurrectionem animarum, quæ est dum transferuntur de morte culpæ et miseriæ in vitam gratiæ et gloriæ.

4. Præterea, ultimum rei est perfectissimum in re, quia per illud attingit finem suum. Sed perfectissimus status animæ est ut sit a corpore separata, quia in hoc statu conformior est Deo et angelis, et magis pura, quasi separata ab omni extranea natura. Ergo separatio a corpore est ultimus status ejus; et ita ex hoc statu non redit ad corpus, sicut nec ex viro fit puer.

5. Præterea, mors corporalis in pœnam homini est inducta pro prima prævaricatione, ut patet Gen., ii, sicut et mors spiritualis, quæ est separatio animæ a Deo, est inflicta homini pro peccato mortali. Sed de morte spirituali nunquam redit homo ad vitam post sententiam damnationis acceptam. Ergo nec de morte corporali ad vitam corporalem erit regressus; et sic resurrectio non erit.

Sed contra est quod dicitur Job, xix, 25 : *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum,*

*et rursum circumdabor pelle mea*, etc. Ergo resurrectio corporum erit.

Præterea, donum Christi est majus quam peccatum Adæ, ut patet Rom., v. Sed mors per peccatum introducta est, quia si peccatum non fuisset, mors nulla esset. Ergo per donum Christi a morte homo reparabitur ad vitam.

Præterea, membra debent esse capiti conformia. Sed caput nostrum vivit, et in æternum vivet in corpore et anima, quia *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*, ut patet Rom., vi, 9. Ergo et homines, qui sunt ejus membra, vivent in corpore et anima; et sic oportet carnis resurrectionem esse.

Respondeo dicendum, quod secundum diversas sententias de ultimo fine hominis diversificatæ sunt sententiæ ponentium vel negantium resurrectionem. Ultimus enim finis hominis, quem naturaliter omnes homines desiderant, est beatitudo, ad quam quidem hominem posse pertingere in hac vita, quidam posuerunt: unde non cogebantur ponere aliam vitam post istam, in qua homo ultimam suam perfectionem consequeretur: et ita resurrectionem negabant. Sed hanc opinionem satis probabiliter excludit varietas fortunæ, et infirmitas humani corporis, scientiæ et virtutis imperfectio, et instabilitas; quibus omnibus beatitudinis perfectio impeditur, ut Augustinus prosequitur in fine *De civ. Dei.*

Et ideo alii posuerunt aliam vitam esse post hanc, in qua homo tantum secundum animam vivebat post mortem; et hanc vitam ponebant sufficere ad naturale desiderium implendum de beatitudine consequenda. Unde Porphyrius dicebat, ut Augustinus dicit ult. *De civit. Dei*, cap.xxvi, col. 794, t. 7: « Ut beata sit anima, corpus omne esse fugiendum. » Unde tales resurrectionem non ponebant.

Hujus autem opinionis apud diversos diversa erant falsa fundamenta. Quidam enim hæretici posuerunt omnia corporalia esse a malo principio, spiritualia vero a bono; et secundum hoc oportebat quod anima summe perfecta non esset, nisi a corpore separata, per quod a suo principio distrahitur, cujus participatio ipsam beatam facit. Et ideo omnes hæreticorum sectæ, quæ ponunt a diabolo corporalia esse creata vel formata, negant corporum resurrectionem. Hujus autem fundamenti falsitas in princip. II lib. ostensa est. Quidam vero posuerunt totam hominis naturam in anima constare; ita ut anima corpore uteretur, sicut instrumento, aut sicut nauta navi: unde secundum opinionem hanc sequitur quod sola anima beatificata, homo naturali desiderio beatitudinis non frustraretur; et sic non oportet ponere resurrectionem. Sed hoc fundamentum sufficienter Philosophus, in II *De anima*, a princ. lib., destruit, ostendens animam corpori, sicut formam materiæ, uniri. Et sic patet quod si in hac vita homo non potest esse beatus, est necesse resurrectionem ponere (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod cælum nunquam atteretur quantum ad substantiam, sed quantum ad effectum virtutis, per quam movet ad generationem et corruptionem inferiorum; ratione cujus dicit Apostolus, I Corinth., vii, 31: *Præterit figura hujus mundi.*

Ad secundum dicendum, quod anima Abraham non est, proprie loquendo, ipse Abraham, sed est pars ejus; et sic de aliis. Unde vita animæ Abrahæ non sufficeret ad hoc quod Abraham sit vivens, vel quod Deus Abraham sit Deus viventis; sed exigitur vita totius conjuncti, scilicet animæ et corporis: quæ quidem vita, quamvis non esset actu, quando verba proponebantur, erat tamen in ordine utriusque partis ad resurrectionem. Unde Dominus per verba illa subtilissime et efficaciter resurrectionem probat.

Ad tertium dicendum, quod anima non comparatur ad corpus solum ut operans ad instrumentum quo operatur, sed etiam ut forma ad materiam. Unde operatio est conjuncti, et non tantum animæ, ut patet per Philosophum, in I *De anima*, text. 64 et 66. Et quia operanti debetur operis merces, oportet quod ipse homo, compositus ex anima et corpore, operis sui mercedem accipiat. Venialia autem sicut dicuntur peccata, quasi dispositiones ad peccandum, non quod simpliciter habeant et perfecte rationem peccati, ita pœna quæ eis redditur in purgatorio, non est simpliciter retributio, sed magis purgatio quædam, quæ seorsum fit in corpore per mortem et incine-

(*a*) Scotus dicit quod rationes probantes immortalitatem animæ non sunt efficaces, et insuper quod, concesso illo fundamento, rationes probantes resurrectionem non convincunt.

rationem, et in anima per purgatorii ignem.

Ad quartum dicendum, quod, cæteris paribus, perfectior est status animæ in corpore quam extra corpus, quia est pars totius compositi; et omnis pars integralis materialis [1] est respectu totius. Et quamvis sit Deo conformior secundum quid, non tamen simpliciter. Tunc enim, simpliciter loquendo, est aliquid maxime Deo conforme, quando habet quidquid conditio suæ naturæ requirit, quia perfectionem divinam tunc maxime imitatur. Unde cor animalis magis est conforme Deo immobili quando movetur, quam quando quiescit, quia perfectio cordis est in moveri, et ejus quies est ejus destructio.

Ad quintum dicendum, quod mors corporalis est introducta per peccatum Adæ, quod est morte Christi deletum, unde pœna illa non manet in æternum; sed peccatum mortale, quod mortem æternam per impœnitentiam inducit, ultra non expiatur; et ideo mors illa æterna erit.

Conclusio. — Cum homo non possit esse beatus, nisi anima corpori vere uniatur, tamquam forma materiæ; fatendum est resurrectionem esse futuram, in qua anima suo corpori in perpetuum unietur.

## ARTICULUS II.

*Utrum resurrectio erit omnium generaliter.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio non erit omnium generaliter. In ps. enim I, 5, dicitur: *Non resurgent impii in judicio.* Sed resurrectio non erit hominum nisi tempore judicii universalis. Ergo impii nullo modo resurgent.

2. Præterea, Dan., XII, 2, dicitur: *Multi de his qui dormierunt in terræ pulvere, evigilabunt.* Sed hæc locutio quamdam particulationem importat. Ergo non omnes resurgent.

3. Præterea, per resurrectionem homines conformantur Christo resurgenti: unde, I Corinth., XV, concludit Apostolus quod *si Christus resurrexit, et nos resurgemus.* Sed illi soli debent Christo resurgenti conformari qui imaginem ipsius portaverunt, quod solum bonorum est. Ergo ipsi soli resurgent.

4. Præterea, pœna non dimittitur nisi ablata culpa. Sed mors corporalis est pœna peccati originalis. Ergo cum non omnibus sit dimissum originale peccatum, non omnes resurgent.

5. Præterea, sicut per gratiam Christi renascimur, ita per ejus gratiam resurgemus. Sed illi qui in maternis uteris moriuntur, nunquam poterunt renasci. Ergo nec resurgere poterunt; et sic non omnes resurgent.

Sed contra est quod dicitur Joan., V, 28: *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent.* Ergo omnes mortui resurgent.

Præterea, I Corinth., XV, 51, dicitur: *Omnes quidem resurgemus*, etc.

Præterea, resurrectio ad hoc necessaria est, ut resurgentes recipiant pro meritis pœnam vel præmium. Sed omnibus debetur vel pœna vel præmium, vel pro merito proprio, sicut adultis, vel pro merito alieno, sicut parvulis. Ergo omnes resurgent.

Respondeo dicendum, quod ea quorum ratio sumitur ex natura speciei, oportet similiter inveniri in omnibus quæ sunt ejusdem speciei. Talis autem est resurrectio. Hæc enim est ejus ratio, ut ex dictis patet, quod anima in perfectione ultima speciei humanæ esse non potest a corpore separata : unde nulla anima in perpetuum remanebit a corpore separata. Et ideo necesse est, sicut unum, ita et omnes resurgere.

Ad primum ergo dicendum, quod loquitur de spirituali resurrectione, qua impii non resurgent in judicio discussionis conscientiæ, ut Glossa exponit. Vel loquitur de impiis qui sunt omnino infideles, qui non resurgent ut judicentur; jam enim judicati sunt.

Ad secundum dicendum, quod Augustinus, lib. XX *De civ. Dei*, c. XXIII, col. 696, t. 7, exponit *multi*, id est, « omnes ; » et hic modus loquendi frequenter invenitur in sacra Scriptura.

Vel particulatio potest intelligi quantum ad pueros damnatos in limbo, qui quamvis resurgent, non proprie dicuntur evigilare, cum nec sensum pœnæ nec gloriæ habituri sint; vigilia enim est solutio sensus.

Ad tertium dicendum, quod omnes tam boni quam mali conformantur Christo, vivendo in ista vita, in his quæ ad natu-

[1] Ita passim. Al. deest : « materialis. »

ram speciei pertinent, non autem in his quæ pertinent ad gratiam. Et ideo omnes ei conformabuntur in reparatione vitæ naturalis, non autem in similitudine gloriæ, sed soli boni.

Ad quartum dicendum, quod mortem, quæ est pœna originalis peccati, qui in originali decesserunt, exsolverunt moriendo : unde, non obstante originali culpa, possunt a morte resurgere : pœna enim originalis peccati magis est mori quam morte detineri.

Ad quintum dicendum, quod renascimur per gratiam Christi nobis datam, sed resurgimus per gratiam Christi, qua factum est ut naturam nostram susciperet, quia ex hoc ei in naturalibus conformamur. Unde illi qui in maternis uteris decedunt, quamvis renati non fuerint per susceptionem gratiæ, tamen resurgent propter conformitatem naturæ ad ipsum, quam consecuti sunt ad perfectionem humanæ speciei pertingentes.

Conclusio. — Cum nulla anima perpetuo possit a corpore separari, necesse est sicut unum ita et omnes resurgere.

## ARTICULUS III.

### *Utrum resurrectio sit naturalis.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio sit naturalis, quia, sicut dicit Damascenus, in III lib. *Orth. fid.*, cap. xiv, col. 1039, t. 1, « quod communiter in omnibus conspicitur, illud naturam characterizat in his quæ sub ipsa sunt individuis. » Sed resurrectio communiter in omnibus invenitur. Ergo est naturalis.

2. Præterea, Gregorius dicit, XIV *Mor.*, cap. lv, § 70, col. 1076, t. 1 : « Qui resurrectionis fidem ex obedientia non tenent, certe hanc tenere ex ratione debuerant. Quid enim quotidie nisi resurrectionem nostram in elementis suis mundus imitatur. » Et ponit exemplum de luce, quæ quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursus quasi resurgendo revocatur; et de arbustis, quæ viriditatem amittunt, et rursus quasi resurgentia reparantur ; et de seminibus, quæ putrescentia moriuntur, et rursus germinando quodammodo resurgunt; quod etiam exemplum Apostolus ponit I Corinth., xv. Sed nihil potest ex naturalibus operibus ratione cognosci nisi naturale. Ergo resurrectio erit naturalis.

3. Præterea, illa quæ sunt præter naturam, non multo tempore manent, quia sunt quasi violenta. Sed vita quæ per resurrectionem reparabitur, in æternum manebit. Ergo resurrectio erit naturalis.

4. Præterea, illud ad quod tota naturæ expectatio intendit, maxime videtur esse naturale. Sed resurrectio et glorificatio sanctorum, est hujusmodi, ut patet Rom. xviii. Ergo resurrectio erit naturalis.

5. Præterea, resurrectio est motus quidam ad perpetuam conjunctionem animæ et corporis. Sed motus est naturalis qui terminatur ad quietem naturalem, ut patet V *Physic.*, text. 59. Perpetua autem conjunctio animæ et corporis erit naturalis ; quia cum anima sit proprius motor [1] corporis, habet sibi corpus proportionatum, et ita in perpetuum est similiter vivificabile ab ipsa sicut ipsa, in perpetuum vivit. Ergo resurrectio erit naturalis.

Sed contra, a privatione in habitum non fit regressus secundum naturam. Sed mors est privatio vitæ. Ergo resurrectio, per quam est reditus de morte ad vitam, non est naturalis.

Præterea, ea quæ sunt unius speciei, unum habent determinatum modum originis ; unde animalia quæ generantur ex putrefactione naturaliter et ex semine, nunquam sunt ejusdem speciei, ut dicit commentator, in VIII *Physic.*, comment. 46. Sed naturalis modus quo homo oritur, est generatio ejus ex simili in specie, quod non est in resurrectione. Ergo non erit naturalis.

Respondeo dicendum, quod motus, sive actio aliqua, se habet ad naturam tripliciter. Est enim aliquis motus, sive actio, cujus natura nec est principium nec terminus : et talis motus quandoque est a principio supra naturam, ut patet de glorificatione corporis ; quandoque autem a principio alio quocumque, sicut patet de motu violento lapidis sursum, qui terminatur ad quietem violentam. Est etiam aliquis motus cujus principium et terminus est natura, ut patet in motu lapidis deorsum. Est et aliquis alius motus cujus terminus est natura, sed non principium ; sed quandoque aliquid supra naturam, sicut patet in illuminatione cæci, quia visus naturalis est, sed illu-

[1] Ita communiter. Nicolai : « actus. »

minationis principium est supra naturam; quandoque autem aliquid aliud, ut patet in acceleratione florum vel fructuum per artificium facta. Quod autem principium sit natura et non terminus, esse non potest, quia principia naturalia sunt ad determinatos effectus definita, ultra quos se extendere non possunt. Operatio ergo, vel motus, primo modo se habens ad naturam, nullo modo potest dici naturalis, sed vel est miraculosa, si sit a principio supra naturam, vel violenta, si sit ab alio quocumque principio. Operatio autem, vel motus secundo modo se habens ad naturam, est simpliciter naturalis. Sed operatio quæ tertio modo se habet ad naturam, non potest dici simpliciter naturalis, sed secundum quid, inquantum scilicet perducit ad id quod secundum naturam est; sed vel dicitur miraculosa, vel artificialis, aut violenta. Naturale enim proprie dicitur quod secundum naturam est. Secundum autem naturam esse dicitur habens naturam, et quæ consequuntur naturam, ut patet in II *Physic.*, text. 4 et 5. Unde motus, simpliciter loquendo, non potest dici naturalis, nisi ejus principium sit natura. Resurrectionis autem principium natura esse non potest, quamvis ad vitam naturæ resurrectio terminetur. Natura enim est principium motus in eo in quo est: vel activum, ut patet in motu levium et gravium, et alterationibus naturalibus animalium; vel passivum, ut patet in generatione simplicium corporum. Passivum autem principium naturalis generationis est potentia passiva naturalis, quæ semper habet aliquam potentiam activam sibi respondentem in natura, ut dicitur in IX *Metaphysic.*, text. 10. Nec differt quantum ad hoc, sive respondeat passivo principio activum principium in natura respectu ultimæ perfectionis, scilicet formæ; sive respectu dispositionis, quæ est necessitas ad formam ultimam, sicut est in generatione hominis secundum positionem fidei, vel etiam de omnibus aliis secundum opinionem Platonis et Avicennæ. Nullum autem principium activum resurrectionis est in natura neque respectu conjunctionis animæ ad corpus, nec respectu dispositionis, quæ est necessitas ad talem conjunctionem, quia talis dispositio non potest a natura induci nisi determinato modo per viam generationis ex semine. Unde etsi ponatur esse aliqua potentia passiva ex parte corporis, seu etiam inclinatio quæcumque ad animæ conjunctionem, non est talis quod sufficiat ad rationem motus naturalis. Unde resurrectio, simpliciter loquendo, est miraculosa, non naturalis, nisi secundum quid, ut ex dictis patet.

Ad primum ergo dicendum, quod Damascenus loquitur de illis quæ inveniuntur in omnibus individuis ex principiis naturæ causata. Non enim si divina operatione omnes homines dealbarentur, vel in uno loco congregarentur, sicut tempore diluvii factum est, propter hoc albedo esset proprietas naturalis hominis, vel esse in tali loco.

Ad secundum dicendum, quod ex rebus naturalibus non cognoscitur aliquid non naturale ratione demonstrante, sed ratione persuadente potest cognosci aliquid supra naturam, quia eorum quæ supra naturam sunt, ea quæ sunt in natura aliquam similitudinem repræsentant; sicut unio animæ et corporis repræsentat animæ unionem ad Deum per gloriam fruitionis, ut Magister dicit, II, dist. 1. Et simili modo exempla quæ Apostolus et Gregorius inducunt, fidei resurrectionis persuasive adminiculantur.

Ad tertium dicendum, quod illa ratio procedit de operatione illa quæ terminatur ad id quod non est per naturam, sed naturæ contrarium. Hoc autem non est in resurrectione; et ideo non est ad propositum.

Ad quartum dicendum, quod tota operatio naturæ est sub operatione divina, sicut operatio inferioris artis sub operatione superioris: unde sicut omnis operatio inferioris artis expectat aliquem finem, ad quem non pervenitur nisi operatione artis superioris inducentis formam, vel utentis artificio facto; ita ad ultimum finem ad quem tota expectatio naturæ intendit, non potest perveniri operatione naturæ; et propter hoc consecutio ejus non est naturalis.

Ad quintum dicendum quod quamvis non possit esse motus non naturalis qui terminatur ad quietem violentam, tamen potest esse motus naturalis qui terminatur ad quietem naturalem, ut ex dictis patet.

Conclusio. — Cum natura resurrectionis principium esse nequeat, resurrectio simpliciter miraculosa censenda est: naturalis vero non, nisi secundum quid; quatenus nimirum ad vitam naturæ terminatur.

## QUÆSTIO LXXIX.

### DE CAUSA RESURRECTIONIS.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de causa nostræ resurrectionis.

Circa quod tria quæruntur : 1° utrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis ; 2° utrum vox tubæ ; 3° utrum angeli.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum Christi resurrectio sit causa nostræ resurrectionis.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christi resurrectio non sit causa nostræ resurrectionis. Posita enim causa, ponitur effectus. Sed posita resurrectione Christi, non est secuta statim resurrectio aliorum mortuorum. Ergo resurrectio ejus non est causa nostræ resurrectionis.

2. Præterea, effectus non potest esse, nisi causa præcesserit. Sed resurrectio mortuorum esset, etiamsi Christus non resurrexisset; erat enim alius modus possibilis Deo ut hominem liberaret. Ergo resurrectio Christi non est causa nostræ resurrectionis.

3. Præterea, idem est factivum unius in tota una specie. Sed resurrectio erit omnibus hominibus communis. Cum ergo resurrectio Christi non sit causa sui ipsius, non est causa aliorum resurrectionis.

4. Præterea, in effectu relinquitur aliquid de similitudine causæ. Sed resurrectio, ad minus quorumdam, scilicet malorum, non habet aliquid simile resurrectioni Christi. Ergo resurrectionis illorum non erit causa resurrectio Christi.

Sed contra, « illud quod est primum in quolibet genere, est causa eorum quæ sunt post, » ut patet in II *Metaph.*, text. 4. Sed Christus ratione suæ resurrectionis corporalis dicitur *primitiæ dormientium*, I Cor., xv, et *primogenitus mortuorum*, Apoc., i, 5. Ergo ejus resurrectio est causa resurrectionis aliorum.

Præterea, resurrectio Christi magis convenit cum nostra resurrectione corporali quam cum resurrectione spirituali, quæ est per justificationem. Sed resurrectio Christi est causa justificationis nostræ, ut patet Rom., iv, 25, ubi dicitur quod *resurrexit propter justificationem nostram.* Ergo resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis corporalis.

Respondeo dicendum quod Christus ratione humanæ naturæ dicitur Dei et hominum mediator. Unde divina dona a Deo in homines mediante Christi humanitate proveniunt. Sicut autem a morte spirituali liberari non possumus nisi per donum gratiæ divinitus datum ; ita nec a morte corporali nisi per resurrectionem divina virtute factam. Et ideo, sicut Christus secundum humanam naturam primitias gratiæ suscepit divinitus, et ejus gratia est causa nostræ gratiæ, quia *de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia*, Joan., i, 16 ; ita in Christo inchoata est resurrectio, et ejus resurrectio causa est nostræ resurrectionis. Et sic Christus, inquantum est Deus, est prima causa nostræ resurrectionis quasi æquivoca ; sed inquantum est Deus et homo resurgens, est causa proxima et quasi univoca nostræ resurrectionis. Causa autem univoca agens producit effectum in similitudinem formæ suæ. Unde non solum est causa efficiens, sed exemplaris respectu istius effectus. Hoc autem contingit dupliciter. Quandoque enim ipsa forma, per quam attenditur similitudo agentis ad effectum, est directe principium actionis qua producitur ille effectus, sicut calor in igne calefaciente ; quandoque autem illius actionis qua producitur effectus, non est principium primo et per se ipsa forma, secundum quam attenditur similitudo, sed principia illius formæ ; sicut si homo albus generet hominem album, ipsa albedo generantis non est principium activæ generationis ; et tamen albedo generantis dicitur causa albedinis generati, quia principia albedinis in generante sunt principia generativa facientia albedinem in generato. Et per hunc modum resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis ; quia illud idem quod fecit resurrectionem Christi, quæ est causa efficiens univoca nostræ resurrectionis, ad nostram resurrectionem agit, scilicet virtus divinitatis ipsius Christi, quæ sibi et Patri communis est. Unde dicitur Rom., viii, 11 : *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra.* Sed ipsa resurrectio Christi virtute divinitatis adjunctæ est causa quasi instrumentalis resurrectionis nostræ. Operationes enim di-

vinæ agebantur mediante carne Christi, quasi quodam organo; sicut ponit exemplum Damascenus in III libro *Orth fid.*, cap. xv, col. 1051, t. 1, de tactu corporali, quo mundavit leprosum, Matth., viii, 3.

Ad primum ergo dicendum, quod causa sufficiens statim producit effectum suum ad quem immediate ordinatur, non autem effectum ad quem ordinatur mediante alio, quantumcumque sit sufficiens; sicut calor, quantumcumque sit intensus, non statim in primo instanti causat calorem; sed statim incipit movere ad calorem, quia calor est effectus ejus mediante motu. Resurrectio autem Christi dicitur causa nostræ resurrectionis, non quia ipsa agat immediate[1] resurrectionem nostram, sed mediante principio suo, scilicet divina virtute, quæ nostram resurrectionem faciet ad similitudinem resurrectionis Christi. Virtus autem divina operatur mediante voluntate, quæ est propinquissima effectui. Unde non oportet quod statim resurrectione Christi facta, nostra resurrectio sit secuta, sed tunc sequatur quando voluntas Dei ordinavit.

Ad secundum dicendum, quod virtus divina non alligatur aliquibus causis secundis, quin effectus illarum posset immediate, vel aliis causis mediantibus, producere; sicut posset generationem corporum inferiorum causare, etiam motu cæli non existente: et tamen secundum ordinem quem in rebus statuit, motus cæli est causa generationis inferiorum corporum. Similiter etiam secundum ordinem quem rebus humanis divina providentia præfixit, resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis. Potuit tamen alium ordinem præfigere; et tunc esset alia causa nostræ resurrectionis, qualem Deus ordinasset.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit quando omnia quæ sunt in una specie, habent eumdem ordinem ad causam primam illius effectus, qui est inducendus in totam illam speciem. Sic autem non est in proposito, quia humanitas Christi propinquior est divinitati, cujus virtus est prima causa resurrectionis, quam humanitas aliorum. Unde resurrectio Christi causatur a divinitate immediate; sed resurrectio aliorum mediante Christo homine resurgente.

Ad quartum dicendum, quod resurrectio omnium hominum habebit aliquid de similitudine resurrectionis Christi, scilicet quantum ad illud quod pertinet ad vitam naturæ, secundum quam omnes Christo fuerunt conformes: et ideo omnes resurgent in vitam immortalem. Sed in sanctis, qui fuerunt Christo conformes per gratiam, erit conformitas quantum ad ea quæ sunt gloriæ.

Conclusio. — Sicut Christus est mediator Dei et hominum, ita decuit ut morte sua nostram aboleret, et sua resurrectione nos æterna resurrectione donaret.

## ARTICULUS II.

*Utrum vox tubæ sit causa nostræ resurrectionis.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vox tubæ non sit causa nostræ resurrectionis. Dicit enim Damascenus, lib. IV *Orth. fid.*, cap. xxvii, col. 1226, t. 1: « Crede resurrectionem futuram divina voluntate, virtute, et nutu. » Ergo cum hæc sint sufficiens causa resurrectionis nostræ, non oportet ponere causam ejus vocem tubæ.

2. Præterea, frustra vox emittitur ad eum qui audire non potest. Sed mortui non habebunt auditum. Ergo non est conveniens quod vox aliqua formetur ad eos resuscitandum.

3. Præterea, si vox aliqua sit causa resurrectionis, hoc non erit nisi sit per virtutem voci divinitus datam: unde *Super* illud *psalm.* lxvii: *Dabit voci suæ vocem virtutis*, dicit Glossa *ordin.* Cassiodor., « resuscitandi corpora. » Sed ex quo potentia data est alicui, quamvis miraculose detur, tamen actus qui sequitur est naturalis; sicut patet in cæco nato miraculose illuminato, qui postea naturaliter videt. Ergo si vox aliqua esset causa resurrectionis, resurrectio esset naturalis, quod falsum est.

Sed contra est quod dicitur I Thessal., iv, 15: *Ipse Dominus.... in tuba Dei descendet de cælo; et mortui qui in Christo sunt resurgent primi.*

Præterea, Joan., v, 28, dicitur quod *qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent.* Hæc autem vox dicitur tuba, ut in *Littera* patet, IV, dist. xliii. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod causam et

[1] Al. deest: « immediate. »

effectum oportet aliquo modo conjungi; quia movens et motum, faciens et factum sunt simul, ut patet in VIII *Physic.*, text. 10 et seq. Christus autem resurgens est causa univoca nostræ resurrectionis. Unde oportet quod in resurrectione corporum communi aliquo signo corporali dato, Christus resurrectionem operetur: quod quidem signum, ut quidam dicunt, erit ad litteram vox Christi resurrectionem imperantis, sicut imperavit mari, et cessavit tempestas, Matth., VIII, 26. Quidam vero dicunt quod hoc signum nihil aliud erit quam ipsa repræsentatio evidens Filii Dei in mundo, de qua dicitur Matth., XXIV, 27: *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis;* et innituntur auctoritati Gregorii dicentis [1] quod « tubam sonare, nihil aliud est quam huic mundo ut judicem Filium demonstrare. » Et secundum hoc ipsa apparitio Filii Dei vox ejus dicitur, quia ei apparenti obediet tota natura ad corporum humanorum reparationem sicut imperanti. Unde *in jussu* venire dicitur, I Thessal., IV. Et sic ejus apparitio, in quantum habet vim cujusdam imperii, vox ejus dicitur; et hæc vox, quæcumque sit, quandoque dicitur clamor, quasi præconis ad judicium citantis: quandoque autem dicitur sonus tubæ, vel propter evidentiam, ut in *Littera* dicitur, vel propter convenientiam ad usum tubæ qui erat in veteri Testamento; tuba enim congregabantur ad concilium, commovebantur ad prælium, et vocabantur ad festum. Resurgentes autem congregabuntur ad concilium judicii et ad prælium, quo *orbis terrarum pugnabit contra insensatos*, Sap., V, 21, et ad festum æternæ solemnitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod Damascenus in verbis illis circa materialem causam resurrectionis tria tetigit, scilicet « voluntatem » divinam, quæ imperat; « virtutem » quæ exequitur; et facilitatem exequendi, in hoc quod « nutum » adjunxit, ad similitudinem eorum quæ in nobis sunt: illud enim valde facile est nobis facere quod statim ad dictum nostrum fit; sed multo major apparet facilitas, si ante verbum prolatum, ad primum signum voluntatis, quod « nutus » dicitur, statim executio nostræ voluntatis per ministros fiat: et talis nutus est quædam causa prædictæ executionis, in quantum per ipsum inducuntur alii ad nostram voluntatem explendam. Nutus autem divinus, quo fiet resurrectio, nihil aliud est quam signum ab ipso datum, cui tota natura obediet ad resurrectionem mortuorum: et hoc signum idem est quod *vox tubæ*, ut ex dictis patet.

Ad secundum dicendum, quod sicut formæ sacramentorum habent virtutem sanctificandi, non ex hoc quod audiuntur, sed ex hoc quod proferuntur; ita illa vox, quidquid sit, habebit efficaciam instrumentalem ad resuscitandum, non ex hoc quod sentitur, sed ex hoc quod profertur: sicut etiam vox ex ipsa impulsione aeris excitat dormientem, solvendo organum sentiendi, non ex hoc quod cognoscatur; quia judicium de voce veniente ad aures sequitur excitationem, et non est causa ejus.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet, si virtus illi voci data esset ens perfectum in natura, quia tunc quod ex ea procederet, virtutem jam naturalem factam principium haberet: non est autem talis virtus illa, sed qualis supra dicta est esse in formis sacramentorum.

CONCLUSIO. — Cum Christus resurgens sit causa univoca nostræ resurrectionis, fit ut nostram resurrectionem operetur tuba, hoc est sua voce imperante, vel apparitione vim imperii habente, dormientes excitabit.

## ARTICULUS III.

### *Utrum ad resurrectionem Angeli operabuntur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod nullo modo ad resurrectionem angeli operabuntur. Quia majoris virtutis est ostensiva resurrectio mortuorum quam generatio hominum. Sed quando generantur homines, anima non infunditur corpori mediantibus angelis. Ergo nec resurrectio, quæ est iterata conjunctio animæ et corporis, fiet ministerio angelorum.

2. Præterea, si ad aliquos angelos hoc ministerium pertineat, maxime videtur pertinere ad virtutes, quarum est miracula

[1] Non legitur apud Gregorium, sed refertur sub eodem Gregorii nomine in *Commentario* divi Thomæ *in* I *Cor.*, c. XV: « Vel ipsa præsentia Christi manifesta mundo, secundum quod Gregorius ait: tuba nihil aliud esse designat quam præsentiam Christi mundo manifestatam, etc. »

facere. Sed eis non adscribitur, sed archangelis, ut patet in *Littera*, IV, dist. XLIII. Ergo resurrectio non fiet ministerio angelorum.

Sed contra est quod dicitur I Thessal., IV, 15, quod *Dominus in voce archangeli descendet de cælo et mortui resurgent.* Ergo resurrectio mortuorum ministerio angelico complebitur.

Respondeo dicendum, quod sicut Augustinus dicit in III *De Trinit.*, cap. IV, col. 873, t, 8, « sicut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine reguntur ; ita omnia corpora reguntur a Deo per spiritum vitæ rationalem. » Et hoc etiam Gregorius, IV *Dialog.*, cap. VI, col. 329, t. 3, tangit. Unde in omnibus quæ corporaliter a Deo fiunt, utitur Deus ministerio angelorum. In resurrectione autem est aliquid ad transmutationem corporum pertinens, scilicet collectio cinerum, et eorum præparatio ad reparationem humani corporis. Unde quantum ad hoc in resurrectione utetur Deus ministerio angelorum. Sed anima, sicut immediate a Deo creata est, ita immediate a Deo corpori iterato unietur sine aliqua operatione angelorum : similiter etiam gloriam corporis ipse faciet absque ministerio angelorum, sicut et animam immediate glorificat. Et istud angelorum ministerium dicitur *vox* secundum unam expositionem quæ tangitur in *Littera*, IV, dist. XLIII.

Ad primum ergo patet solutio ex dictis.

Ad secundum dicendum, quod ministerium istud erit principaliter unius archangeli, scilicet Michaelis, qui est princeps Ecclesiæ, sicut fuit Synagogæ, sicut dicitur Dan., X, qui tamen aget ex influentia virtutum, et aliorum superiorum ordinum : unde quod ipse faciet, superiores ordines quodammodo facient. Similiter inferiores angeli cooperabuntur ei circa resurrectionem singulorum, quorum custodiæ deputati fuerunt ; et sic vox illa potest dici unius, et plurium angelorum.

CONCLUSIO. — In resurrectione utetur Deus ministerio angelorum in his quæ corporaliter fieri debent ; quantum vero ad id quod Deus de integro animam corpori uniet, corpusque ipsum glorificabit, non utetur opera angelorum.

# QUÆSTIO LXXX.

## DE TEMPORE ET MODO RESURRECTIONIS.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de tempore et modo resurrectionis.

Circa quod quæruntur quatuor: 1° utrum tempus resurrectionis oporteat differri usque ad finem mundi ; 2° utrum tempus illud sit occultum ; 3° utrum resurrectio fiet noctis tempore ; 4° utrum fiet subito.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum tempus nostræ resurrectionis differri debeat usque ad finem mundi.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod tempus resurrectionis differri non oporteat usque ad finem mundi, ut omnes simul resurgant. Major est enim convenientia capitis ad membra quam membrorum ad invicem, sicut causæ ad effectus, quam effectuum ad invicem. Sed Christus qui est caput nostrum, non distulit resurrectionem suam usque ad finem mundi, ut simul cum omnibus resurgeret. Ergo non oportet quod priorum sanctorum resurrectio usque ad finem mundi differatur, ut simul cum aliis resurgant.

2. Præterea, resurrectio capitis est causa resurrectionis membrorum. Sed resurrectio quorumdam membrorum nobilium propter vicinitatem ad caput non est dilata usque ad finem mundi, sed statim resurrectionem Christi secuta est, sicut pie creditur de B. Virgine, et Joanne evangelista. Ergo et aliorum resurrectio tanto propinquior erit resurrectioni Christi, quanto per gratiam et meritum magis ei fuerint conformes.

3. Præterea, status novi Testamenti est perfectior et expressius portat imaginem Christi quam status veteris Testamenti. Sed quidam patres veteris Testamenti, Christo resurgente, resurrexerunt, sicut dicitur Matth., XXVII, 52, quod *multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Ergo videtur quod nec sanctorum novi Testamenti resurrectio differri debeat usque ad finem mundi ut fiat omnium simul.

4. Præterea, post finem mundi non erit

aliquis annorum numerus. Sed post resurrectionem mortuorum adhuc computantur multi anni usque ad resurrectionem aliorum, ut patet Apoc., xx, 4; dicitur enim ibi : *Vidi animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei*; et infra: *et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis; et cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummarentur mille anni.* Ergo resurrectio omnium non differtur usque ad finem mundi, ut sit omnium simul.

Sed contra est quod Job, xiv, 12, dicitur: *Homo cum dormierit non resurget: donec atteratur cælum, non evigilabit, nec consurget de somno suo*; et loquitur de somno mortis. Ergo usque ad finem mundi, quando cælum atteretur, resurrectio hominum differetur.

Præterea, Heb., xi, 39, dicitur: *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, id est plenam animæ et corporis beatitudinem, *Deo melius aliquid pro nobis providente, né sine nobis consummarentur*, id est perficerentur; Glossa *interl.* : « ut in communi gaudio omnium majus fieret gaudium singulorum. » Sed non erit ante resurrectio quam corporum glorificatio, quia *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*, Philipp., iii, 21, et resurrectionis filii *erunt sicut angeli in cælo*, ut patet Matth., xxii, 30. Ergo resurrectio differetur usque ad finem mundi, in quo omnes simul resurgent.

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in III *De Trinit.*, cap. iv, col. 873, t. 8, « divina providentia statuit ut corpora crassiora et inferiora per subtiliora et potentiora quodam ordine regantur. » Et ideo tota materia corporum inferiorum subjacet variationi secundum motum cælestium corporum. Unde esset contra ordinem quem divina providentia statuit in rebus, si materia inferiorum corporum ad statum incorruptionis perduceretur, manente motu superiorum corporum. Et quia secundum positionem fidei resurrectio erit in vitam immortalem conformiter Christo qui *resurgens ex mortuis jam non moritur*, ut dicitur Rom., vi, 9; ideo humanorum corporum resurrectio usque ad finem mundi differetur, in quo motus cæli quiescet. Et propter hoc etiam quidam philosophi, qui posuerunt reditum humanarum animarum ad corpora mortalia, qualia nunc habemus; sive ponerent reditum animæ ad idem corpus in fine magni anni, ut Empedocles; sive ad aliud, ut Pythagoras, qui posuit « quamlibet animam quodlibet corpus ingredi, » ut dicitur in I *De anima*, text. 53.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis caput magis conveniat cum membris convenientia proportionis quæ exigitur ad hoc quod in membra influat, quam membra ad invicem, tamen caput habet causalitatem quamdam super membra, qua membra carent: et in hoc membra differunt a capite, et conveniunt ad invicem. Unde resurrectio Christi est exemplar quoddam nostræ resurrectionis, ex cujus fide spes nobis de nostra resurrectione consurgit; non autem resurrectio alicujus membri Christi est causa resurrectionis cæterorum membrorum. Et ideo Christi resurrectio debuit præcedere resurrectionem aliorum, qui omnes simul resurgere debuerunt in consummatione sæculorum.

Ad secundum dicendum, quod quamvis inter membra sint quædam aliis digniora et magis capiti conformia, non tamen pertingunt ad rationem capitis, ut sint causa aliorum. Et ideo ex conformitate majori ad Christum non debetur eis quod eorum resurrectio præcedat resurrectionem aliorum, quasi exemplar exemplatum, sicut dictum est de resurrectione Christi. Sed quod aliquibus sit hoc concessum quod eorum resurrectio non sit usque ad communem resurrectionem dilata, est ex speciali gratiæ privilegio, non ex debito conformitatis ad Christum.

Ad tertium dicendum, quod de illa resurrectione sanctorum cum Christo videtur dubitare Hieronymus, in *Serm. de Assumptione*, a princ., utrum scilicet peracto resurrectionis testimonio, iterum mortui sint ut, sic eorum fuerit magis resuscitatio quædam, sicut fuit Lazari, qui iterum mortuus est, quam vera resurrectio, qualis erit in fine mundi; an ad immortalem vitam vere resurrexerint semper in corpore victuri, in cælum cum Christo ascendentes corporaliter, ut Glossa *ord.*, sup. illud : *Multa corpora sanctor.*, dicit, Matth., xxvii. Et hoc videtur probabilius, quia ad hoc quod verum testimonium de vera resurrectione Christi proferrent, congruum fuit ut vere resurgerent, sicut Hieronymus ibidem dicit. Nec eorum resurrectio propter ipsos accelerata est, sed propter resurrectionem Christi testificandam : quod quidem tes-

timonium erat ad fundandam fidem novi Testamenti. Unde decentius factum est per patres veteris Testamenti quam per eos qui jam novo Testamento fundato decesserunt. Tamen sciendum est quod etsi de resurrectione eorum in Evangelio mentio fiat ante resurrectionem Christi; tamen, ut per textum patet, intelligendum est per anticipationem esse dictum, quod frequenter historiographis accidit. Nulli enim vera resurrectione ante Christum resurrexerunt, eo quod ipse est *primitiæ dormientium*, ut dicitur I Corinth., xv. Quamvis fuerint aliqui resuscitati ante Christi resurrectionem, ut de Lazaro patet.

Ad quartum dicendum, quod occasione illorum verborum, ut Augustinus narrat, lib. XX *De civ. Dei*, cap. vii, col. 667, t. 7, quidam hæretici posuerunt primam resurrectionem futuram esse mortuorum ut cum Christo mille annis in terro regnarent; unde vocati sunt « Chiliastæ, » quasi millenarii. Et ideo Augustinus ibidem, c. ix, dicit verba illa aliter intelligenda esse, scilicet de resurrectione spirituali, per quam homines a peccatis dono gratiæ resurgunt. Secunda autem resurrectio corporum est. Regnum autem Christi dicitur Ecclesia, in qua cum Christo non solum martyres, sed etiam alii electi regnant, ut a parte totum intelligatur; vel regnant cum Christo in gloria quantum ad omnes, et fit specialiter mentio de martyribus, quia ipsi præcipue regnant mortui, qui usque ad mortem pro veritate certaverunt. Millenarius autem annorum numerus non significat aliquem certum numerum, sed designat totum tempus quod nunc agitur in quo nunc sancti cum Christo regnant, quia numerus millenarius designat universitatem magis quam centenarius, eo quod centenarius est quadratum denarii, sed millenarius est numerus solidus ex duplici ductu denarii in seipsum surgens, quia decies decem centum sunt, et centum decies mille sunt. Et similiter in psal. civ, 8, dicitur: *Verbi, quod mandavit in mille generationes*, id est, in omnes.

Conclusio. — Cum tota materia humanorum corporum subjiciatur motui cælestium corporum, resurrectio usque ad finem mundi differetur, in quo motus cæli quiescet.

## ARTICULUS II.

*Utrum tempus resurrectionis nostræ sit occultum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod tempus illud non sit occultum, quia cujus principium est determinate scitum, ejus finis potest determinate sciri, eo quod « omnia mensurantur quadam periodo, » ut dicitur in II *De generat.*, text. 59. Sed principium mundi determinate scitur. Ergo et finis ipsius potest determinate sciri. Tunc autem erit tempus resurrectionis et judicii. Ergo tempus illud non est occultum.

2. Præterea, Apocal., xii, 6, dicitur quod *mulier*, per quam Ecclesia significatur, habet *locum paratum a Deo* in quo pascatur, *diebus mille ducentis sexaginta*, Dan. etiam xii, ponitur quidam determinatus numerus dierum per quos anni significari videntur, secundum illud Ezech., iv, 6: *Diem pro anno; diem, inquam, pro anno dedi tibi.* Ergo ex sacra Scriptura potest sciri determinate finis mundi, et resurrectionis tempus.

3. Præterea, status novi Testamenti præfiguratus fuit in veteri Testamento. Sed scimus determinate tempus in quo vetus Testamentum statum habuit. Ergo et potest sciri tempus determinate in quo novum Testamentum statum habebit. Sed novum Testamentum habebit statum usque ad finem mundi : unde dicitur Matth., ult., 20 : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Ergo potest sciri determinate finis mundi, et resurrectionis tempus.

Sed contra, illud quod est ignoratum ab angelis, etiam hominibus multo magis erit occultum, quia ea ad quæ homines naturali ratione pertingere possunt, multo limpidius et certius angeli naturali cognitione cognoscunt : similiter etiam revelationes hominibus non fiunt nisi mediantibus angelis, ut patet per Dionysium, cap. iv *Cælest. hierarch.*, § 2, col. 179, t. 1. Sed angeli nesciunt tempus determinate, ut patet Matth., xxiv, 36 : *De die illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum.* Ergo tempus illud est hominibus occultum.

Præterea, apostoli fuerunt magis conscii secretorum Dei quam alii sequentes, quia, ut dicitur Rom., viii, *ipsi primitias spiri-*

*tus habuerunt* : Glossa *interl.*, « tempore prius, et cæteris abundantius. » Sed eis de hoc ipso quærentibus dictum est a Domino, Act., I, 7 : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ posuit Pater in sua potestate.* Ergo multo magis est aliis occultum.

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in lib. LXXXIII *Quæstionum*, qu. LVIII, col. 43, t. 6, « ætas ultima humani generis, quæ incipit a Domini adventu usque in finem sæculi, quibus generationibus computetur incertum est: sicut etiam senectus, quæ est ultima ætas hominis, non habet determinatum tempus secundum mensuram aliarum, cum quandoque sola tantum teneat temporis, quantum omnes ætates cæteræ. Hujus autem ratio est, quia determinatus numerus futuri temporis sciri non potest nisi vel per revelationem, vel per naturalem rationem. Tempus autem quod erit usque ad resurrectionem, enumerari non potest naturali ratione, quia simul erit resurrectio, et finis motus cæli, ut dictum est. Ex motu autem accipitur numerus omnium quæ determinato tempore per naturalem rationem futura prævidentur. Ex motu autem cæli non potest cognosci finis ejus, quia cum sit circularis, ex hoc ipso habet quod secundum naturam suam possit in perpetuum durare. Unde naturali ratione tempus quod erit usque ad resurrectionem, numerari non potest. Similiter etiam per revelationem haberi non potest, ideo ut omnes sint solliciti, et parati ad Christo occurrendum. Et propter hoc etiam apostolis de hoc quærentibus respondit Christus, Act., I, 7 : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ posuit Pater in sua potestate*; in quo, ut Augustinus, dicit XVIII *De civ. Dei*, cap LIII, col. 617, t. 7, « omnium de hac re calculantium digitos resolvit, et quiescere jubet. » Quod enim apostolis quærentibus noluit indicare, nec aliis revelabit. Unde omnes illi qui tempus prædictum numerare voluerunt, hactenus falsiloqui sunt inventi. Quidam enim, ut Augustinus dicit ibidem, dixerunt ab ascensione Domini usque ad ultimum ejus adventum quadringentos annos posse compleri, alii quingentos, alii mille, quorum falsitas patet, et patebit similiter eorum qui adhuc computare non cessant.

Ad primum ergo dicendum, quod eorum quorum finis cognoscitur principio noto, oportet mensuram esse nobis cognitam. Et ideo cognito principio alicujus rei cujus duratio mensuratur motu cæli, possumus cognoscere ejus finem, eo quod motus cæli est nobis notus. Sed mensura durationis motus cæli est sola divina dispositio, quæ est nobis occulta. Et ideo quantumcumque sciamus principium ejus, finem scire non possumus.

Ad secundum dicendum, quod per mille ducentos sexaginta dies de quibus fit mentio Apoc., XII, significatur omne tempus in quo Ecclesia durat, et non determinatur aliquis numerus annorum: et hoc ideo quia prædicatio Christi super quam fundatur Ecclesia duravit tribus annis cum dimidio, quod tempus fere continet æqualem numerum dierum numero prædicto. Et similiter etiam numerus eorum qui in Daniele ponitur non est referendus ad numerum aliquem annorum qui sint usque ad finem mundi, vel usque ad prædicationem Antichristi; sed debet referri ad tempus quo prædicabit Antichristus, et quo persecutio ejus durabit.

Ad tertium dicendum, quod quamvis status novi Testamenti in generali sit præfiguratus per statum veteris Testamenti, non tamen oportet quod singula respondeant singulis ; præcipue cum in Christo omnes figuræ veteris Testamenti fuerint completæ. Et ideo Augustinus, XVIII *De civ. Dei*, cap. LII, § 1, col. 615, t. 7, respondet quibusdam, qui volebant accipere numerum persecutionum quas Ecclesia passa est et passura, secundum « numerum plagarum Ægypti, dicens : Ego illa re gesta in Ægypto istas persecutiones prophetice significatas esse non arbitror; quamvis ab eis qui hoc putant exquisite et ingeniose illa singula his singulis comparata videantur, non prophetico spiritu, sed conjectura mentis humanæ, quæ aliquando ad verum pervenit, aliquando fallitur. » Et similiter videtur esse de dictis abbatis Joachim, qui per tales conjecturas de futuris aliqua vera prædixit, et in aliquibus deceptus fuit.

Conclusio. — Ut ad occurrendum Christo semper solliciti ac parati omnes sint, tempus futuræ resurrectionis nec naturali ratione nec revelatione divina numerari cognoscive potest.

## ARTICULUS III.

*Utrum resurrectio futura sit in noctis tempore.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio non erit in noctis tempore. Quia resurrectio non erit, *donec atteratur cælum,* ut dicitur Job, XIV, 12. Sed cessante motu cæli, quod dicitur ejus attritio, non erit tempus, nec nox, nec dies. Ergo resurrectio non erit in nocte.

2. Præterea, finis uniuscujusque rei debet esse perfectissimus. Sed tunc erit finis perfectissimus temporis : unde Apoc., X, 6, dicitur quod *tempus amplius non erit.* Ergo tunc debet esse tempus in sui optima dispositione ; et ita debet esse dies.

3. Præterea, qualitas temporis debet respondere his quæ geruntur in tempore: unde Joan., XIII, fit mentio de nocte, quando Judas exivit a consortio lucis. Sed tunc erit perfecta manifestatio omnium quæ nunc latent, quia *cum venerit Dominus, illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium,* ut dicitur I Corinth., IV, 5. Ergo debet esse in die.

Sed contra, resurrectio Christi est exemplar nostræ resurrectionis. Sed resurrectio Christi fuit in nocte, ut Gregorius dicit in *Homil. paschali*, XXI *in Evang.*, § 7, col. 1173, t. 2. Ergo et nostra resurrectio erit tempore nocturno.

Præterea, adventus Domini comparatur adventui furis in domum, ut patet Lucæ, XII. Sed fur in tempore noctis in domum venit. Ergo et Dominus tempore nocturno veniet. Sed veniente ipso, fiet resurrectio, ut dictum est. Ergo fiet resurrectio in tempore nocturno.

Respondeo dicendum, quod determinata hora temporis qua fiet resurrectio, sciri pro certo non potest, ut in *Littera* dicitur, dist. XLIII. Tamen satis probabiliter a quibusdam dicitur quod resurrectio erit quasi in crepusculo, sole existente in oriente, et luna in occidente, quia in tali dispositione sol et luna creduntur esse creata ; ut sic eorum circulatio compleatur penitus per reditum ad idem punctum. Unde de Christo dicitur quod tali hora resurrexit.

Ad primum ergo dicendum, quod quando resurrectio erit, non erit tempus, sed terminus temporis, quia in eodem instanti in quo cessabit motus cæli, erit resurrectio mortuorum ; et tamen erit situs siderum secundum dispositionem qua se habent nunc in aliqua determinata hora : et secundum hoc dicitur resurrectio futura tali vel tali hora.

Ad secundum dicendum, quod optima dispositio temporis dicitur esse in meridie, propter illuminationem solis. Sed tunc civitas Dei non egebit neque sole neque luna, quia claritas Dei illuminabit eam, ut dicitur Apocal. ult. Et ideo quantum ad hoc non refert utrum in die vel in nocte resurrectio fiat.

Ad tertium dicendum, quod tempori illi congruit manifestatio quantum ad ea quæ tunc gerentur, et occultatio quantum ad determinationem ipsius temporis. Et ideo utrumque congrue fieri potest, ut scilicet sit resurrectio in die, vel in nocte.

CONCLUSIO. — Etsi tempus futuræ resurrectionis determinate præcognosci numerarive non possit ; tamen probabiliter dicitur resurrectio futura in crepusculo, ut ad idem punctum redeant sol et luna in quo creata creduntur.

## ARTICULUS IV.

*Utrum resurrectio futura sit subito, vel successive.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod resurrectio non fiet subito, sed successive. Quia Ezech., XXXVII, 7, prænuntiatur resurrectio mortuorum, ubi dicitur: *Accesserunt ossa ad ossa...* ; *et vidi, et ecce super ea nervi et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper, et spiritum non habebant.* Ergo reparatio corporum præcedet tempore conjunctionem animarum. Et sic resurrectio non erit subito.

2. Præterea, illud ad quod exiguntur plures actiones se consequentes, non potest subito fieri. Sed ad resurrectionem exiguntur plures actiones se consequentes, scilicet collectio cinerum, reformatio corporis et infusio animæ. Ergo resurrectio non fiet subito.

3. Præterea, omnis sonus tempore mensuratur. Sed sonus tubæ erit causa resurrectionis, ut dictum est. Ergo resurrectio fiet in tempore, et non subito.

4. Præterea, nullus legalis motus potest esse subito, ut dicitur in lib. *De sensu et sensato*, cap. VII, et lib. VI *Phys.*, text.

29. Sed ad resurrectionem exigitur aliquis motus localis in collectione cinerum. Ergo non fiet subito.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., xv, 51 : *Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi.* Ergo resurrectio erit subito.

Præterea, virtus infinita subito operatur. Sed Damascenus dicit, lib. IV *Ort. fid.*, in fin., col. 1226, t. 1 : « Crede resurrectionem futuram divina virtute ; » de qua constat quod sit infinita. Ergo resurrectio erit subito.

Respondeo dicendum, quod in resurrectione aliquid fiet ministerio angelorum, et aliquid virtute divina immediate, ut dictum est. Illud ergo quod fiet ministerio angelorum, non erit in instanti; si instans dicatur indivisibile temporis; erit tamen in instanti si instans accipiatur pro tempore imperceptibili. Illud (*a*) autem quod fiet virtute divina immediate, fiet subito, scilicet in termino temporis quo angelorum opus complebitur, quia virtus superior inferiorem ad perfectionem adducit.

Ad primum ergo dicendum, quod Ezechiel loquebatur populo rudi, sicut et Moyses. Unde sicut Moyses distinxit opera sex dierum per dies, ut rudis populus capere posset, quamvis omnia simul sint facta, secundum Augustinum, lib. IV *Sup. Gen. ad litt.*, cap. XXXIV, col. 319, t. 3, ita Ezechiel diversa quæ in resurrectione futura sunt expressit, quamvis omnia simul sint futura in instanti.

Ad secundum dicendum, quod quamvis illæ operationes sint se invicem consequentes natura, tamen simul tempore sunt, quia vel sunt in eodem instanti vel una est in instanti ad quod alia terminatur.

Ad tertium dicendum, quod idem videtur esse dicendum de sono illo, et de formis sacramentorum, scilicet quod in ultimo instanti sonus effectum suum habebit.

Ad quartum dicendum, quod congregatio cinerum quæ sine motu locali esse non potest, fiet ministerio angelorum. Et ideo erit in tempore, sed imperceptibili, propter facilitatem operandi, quæ competit angelis.

Conclusio. — Respectu eorum quæ in resurrectione agentur virtute divina immediate, resurrectio fiet subito : ratione vero eorum quæ fient ministerio Angelorum, fiet successive.

## QUÆSTIO LXXXI.

### DE TERMINO A QUO RESURRECTIONIS.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de termino « a quo » resurrectionis.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum mors sit terminus a quo resurrectionis in omnibus; 2° utrum cineres vel pulveres; 3° utrum illi pulveres habeant naturalem inclinationem ad animam.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum mors erit terminus a quo resurrectionis in omnibus.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mors non erit terminus a quo resurrectionis in omnibus, quia quidam non morientur, sed immortalitate supervestientur : dicitur enim in *Symbolo* quod « Dominus venturus est judicare vivos et mortuos. » Hoc autem non potest intelligi quantum ad tempus judicii, quia tunc erunt omnes vivi. Ergo oportet quod referatur hæc distinctio ad tempus præcedens ; et ita non omnes ante judicium morientur.

2. Præterea, naturale et commune desiderium non potest esse vacuum et inane, quin in aliquibus expleatur. Sed secundum Apostolum, II Corinth., v. 4, hoc est commune desiderium, quod *nolumus spoliari, sed supervestiri.* Ergo aliqui erunt qui nunquam expoliabuntur corpore per mortem, sed supervestientur gloria resurrectionis.

3. Præterea, Augustinus in *Enchir.*, cap. CXV, col. 285, t. 6, dicit quod quatuor ultimæ petitiones dominicæ orationis ad præsentem vitam pertinent, quarum una est: *Dimitte nobis debita nostra.* Ergo Ecclesia petit in hac vita sibi omnia debita relaxari. Sed Ecclesiæ oratio non potest esse cassa quin exaudiatur, Joan., XVI, 23 : *Si quid petieritis Patrem in no-*

(*a*) Durandus non admittit quod resurrectio mortuorum quantum ad organizationem corporum sit in instanti.

*mine meo, dabit vobis.* Ergo Ecclesia in aliquo hujus vitæ tempore omnium debitorum remissionem consequetur. Sed unum de debitis, pro quo peccato primi parentis adstringimur, est quod nascamur in peccato originali. Ergo aliquando hoc Ecclesiæ Deus præstabit, quod homines sine originali peccato nascentur. Sed mors est pœna originalis peccati. Ergo aliqui homines erunt in fine mundi qui non morientur; et sic idem quod prius.

4. Præterea, via compendiosior est semper sapienti magis eligenda. Sed compendiosior via est quod homines qui invenientur vivi, in impassibilitatem resurrectionis transferantur, quam quod prius moriantur, et postea resurgant a morte in immortalitatem. Ergo Deus qui est summe sapiens, hanc viam eliget in his qui vivi invenientur; et sic idem quod prius.

Sed contra, I Cor., xv, 36: *Quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur*; et loquitur sub similitudine seminis de resurrectione corporum. Ergo corpora a morte resurgent.

Præterea, I Cor., xv, 22: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Sed in Christo omnes vivificabuntur. Ergo in Adam omnes morientur; et sic resurrectio omnium erit a morte.

Respondeo dicendum, quod super hac quæstione varie loquuntur sancti, ut in *Littera* patet, IV, dist. xlv. Tamen securior est hæc et communior opinio, quod omnes morientur, et a morte resurgent, et hoc propter tria: primo quia magis concordat divinæ justitiæ, quæ humanam naturam pro peccato primi parentis damnavit, ut omnes qui per actum naturæ ab eo originem ducerent, infectionem originalis peccati contraherent, et per consequens mortis debitores essent; secundo quia magis concordat divinæ Scripturæ, quæ omnium futuram resurrectionem prædicit, resurrectio autem proprie non est nisi « ejus quod cecidit et dissolutum est, » ut Damascenus dicit, lib. IV *Ort. fid.*, cap. ult., col. 1219, t. 1; tertio quia magis concordat ordini naturæ, in quo invenimus quod id quod corruptum et vitiatum est, in suam novitatem non reducitur nisi corruptione mediante; sicut acetum non fit vinum, nisi aceto corrupto et in humorem vitis transeunte. Unde cum natura humana in defectum necessitatis moriendi devenerit, non erit reditus ad immortalitatem nisi mediante morte. Convenit etiam ordini naturæ propter aliam rationem, quia, ut in VIII *Phys.*, text. 1, dicitur, « motus cæli est ut vita quædam natura omnibus existentibus, » sicut etiam motus cordis totius corporis vita quædam est. Unde sicut cessante motu cordis omnia membra mortificantur, ita cessante motu cæli, non potest aliquid vivum remanere illa vita quæ ex influentia illius motus conservabatur. Talis autem vita est quam nunc degimus. Unde oportet quod ex hac vita discedant qui post motum cæli quiescentem victuri sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod distinctio illa mortuorum et vivorum non est referenda ad ipsum judicii tempus, neque ad totum tempus præteritum, quia omnes judicandi aliquo tempore fuerunt vivi, et aliquo mortui; sed ad illud tempus determinatum quod immediate judicium præcedet, quando scilicet judicii signa incipient apparere.

Ad secundum dicendum, quod perfectum desiderium sanctorum, non potest esse vacuum; sed nihil prohibet desiderium conditionatum eorum vacuum esse: et tale desiderium est quo nolumus *expoliari sed supervestiri*, scilicet si possibile sit; et hoc desiderium a quibusdam « velleitas » dicitur.

Ad tertium dicendum, quod hoc est erroneum dicere quod aliquis sine peccato originali concipiatur præter Christum, quia illi qui sine peccato originali conciperentur, non indigerent redemptione quæ facta est per Christum, et sic Christus non esset redemptor omnium hominum. Nec potest dici quod hac redemptione non indiguerunt quia præstitum fuit eis ut sine peccato conciperentur: quia vel illa gratia facta est parentibus, ut in eis vitium naturæ sanaretur, quo manente sine originali peccato generare non possent: vel ipsi naturæ, quæ sanata est. Oportet autem ponere quod quilibet personaliter redemptione Christi indigeat, non solum ratione naturæ. Liberari autem a malo vel a debito absolvi non potest nisi qui debitum incurrit vel in malum dejectus fuit. Et ideo non possent omnes fructum dominicæ orationis in seipsis percipere, nisi omnes debitores nascerentur, et malo subjecti. Unde dimissio debitorum vel liberatio a malo non potest intelligi quod aliquis sine debito vel immunis a malo nascatur;

sed quia cum debito natus postea per gratiam Christi liberatur. Nec etiam sequitur, si potest sine errore poni quod aliqui non moriantur, quod aliqui[1] sine originali nascantur, licet mors sit pœna peccati originalis; quia Deus potest ex misericordia relaxare alicui pœnam ad quam obligatur ex culpa præterita, sicut adulteram sine pœna dimisit, Joan., VIII. Et similiter poterit a morte liberare eos qui reatum mortis contraxerunt, cum originali nascendo; et sic non sequitur: si non morientur, ergo nascuntur sine originali peccato.

Ad quartum dicendum, quod non semper via compendiosior est magis eligenda, sed solum quando est magis vel æqualiter accommodata ad finem consequendum, et sic non est hic, ut ex dictis patet.

Conclusio. — Quia omnes homines Dei sententia morti adjudicati sunt propter peccatum, et Scriptura testatur omnium resurrectionem fore, quæ fieri non potest, nisi prius omnes moriantur, et ordini naturæ convenit, ut nihil in novitatem reducatur, nisi per corruptionem, necessarium est fateri omnes morituros, et a morte resurrecturos esse.

## ARTICULUS II.

*Utrum resurrectio omnium erit a cineribus.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnium resurrectio erit a cineribus. Resurrectio enim Christi est exemplar nostræ resurrectionis. Sed resurrectio ejus non fuit a cineribus, quia caro ejus *non vidit corruptionem*, ut dicitur in psal. XV, et act., II. Ergo nec resurrectio omnium erit ex cineribus.

2. Præterea, corpus hominis non semper comburitur. Sed in cineres non potest aliquid resolvi, nisi per combustionem. Ergo non omnes a cineribus resurgent.

3. Præterea, corpus hominis mortui non statim post mortem in cinerem redigitur. Sed quidam statim post mortem resurgent, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLIII, scilicet illi qui vivi invenientur. Ergo non omnes resurgent a cineribus.

4. Præterea, terminus « a quo » respondet termino « ad quem. » Sed terminus « ad quem » resurrectionis non est idem in bonis et malis, I Corinth., XV, 51: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Ergo non est idem terminus « a quo; » et sic si mali resurgent a cineribus, boni a cineribus non resurgent.

Sed contra est quod dicit Haymo *Sup.* illud *Rom.*, V, *Si enim cum inimici*: « Omnes in originali peccato natos tenet hæc sententia: Terra es et in terram ibis. » Sed omnes, qui in communi resurrectione resurgent, fuerunt nati in peccato originali vel nativitate ex utero, vel saltem nativitate in utero. Ergo omnes a cineribus resurgent.

Præterea, multa sunt in corpore humano quæ non sunt de veritate humanæ naturæ. Sed omnia illa auferentur. Ergo oportet omnia corpora in cinerem resolvi.

Respondeo dicendum, quod eisdem rationibus quibus ostensum est omnes a morte resurgere, est etiam ostendendum quod omnes resurgent a cineribus in communi resurrectione; nisi aliquibus ex speciali privilegio gratiæ sit indultum contrarium, sicut et resurrectionis acceleratio. Scriptura enim sacra, sicut resurrectionem prænuntiat, ita et corporum reformationem, Philipp., III. Et ideo oportet quod, sicut omnes moriuntur, ad hoc quod omnes vere resurgere possint, ita omnium corpora dissolvantur, ad hoc quod omnium corpora reformari possint. Sicut enim in pœnam hominis mors a divina justitia est inflicta, ita et corporis resolutio, ut patet Gen., III, 19: *terra es**, *et in terram ibis*. Similiter etiam ordo naturæ exigit ut non solum animæ et corporis conjunctio solvatur, sed etiam elementorum commixtio; sicut etiam acetum non potest in vini qualitatem reduci, nisi prius facta resolutione in materiam præjacentem. Ipsa enim elementorum commixtio ex motu cæli causatur et conservatur, quo cessante, omnia mixta in pura elementa resolventur.

* *Pulvis e[s] et in pulve[rem] rem rever[teris].*

Ad primum ergo dicendum, quod resurrectio Christi est exemplar nostræ resurrectionis quoad terminum « ad quem, » non autem quoad terminum « a quo. »

Ad secundum dicendum, quod per cineres intelliguntur omnes reliquiæ quæ remanent, humano corpore resoluto, duplici ratione: primo quia communis mos erat apud antiquos corpora mortuorum comburere et cineres reservare: unde inolevit modus loquendi, ut ea in

[1] Parm. omittit: « aliqui. »

quæ corpus humanum resolvitur, cineres dicantur: secundo propter causam resolutionis quæ est incendium fomitis, quo corpus humanum radicitus est infectum. Unde ad purgationem hujusmodi infectionis, oportet usque ad prima componentia corpus humanum resolvi. Quod autem per incendium resolvitur, dicitur in cineres solvi. Et ideo ea in quæ corpus humanum resolvitur, cineres dicuntur.

Ad tertium dicendum, quod ille ignis qui faciem mundi purgabit, poterit statim corpora eorum qui vivi invenientur, usque ad cineres resolvere, sicut et alia mixta resolvet in materiam præjacentem.

Ad quartum dicendum, quod motus non accipit speciem a termino a quo, sed a termino ad quem; et ideo resurrectio sanctorum, quæ erit gloriosa, oportet quod differat a resurrectione impiorum quæ non erit gloriosa, penes terminum « ad quem, » non autem penes terminum « a quo. » Contingit autem frequenter non esse eumdem terminum « ad quem, » existente eodem termino « a quo; » sicut de nigredine potest aliquid moveri in albedinem et in pallorem.

Conclusio. — Cum non solum resurrectionem sed et corporum reformationem Scriptura prænuntiet, ex auctoritate Scripturæ et ordine naturæ necessario asseritur, resurrectionem omnium fore a cineribus.

## ARTICULUS III.

*Utrum pulveres illi ex quibus humanum corpus reparabitur, aliquam habeant inclinationem naturalem ad animam quæ eis conjungetur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod pulveres illi ex quibus corpus humanum reparabitur, aliquam habeant inclinationem naturalem ad animam quæ eis conjungetur. Si enim nullam inclinationem haberent ad animam, eodem modo se haberent ad illam animam sicut alii pulveres. Ergo non esset differentia, utrum ex illis vel aliis pulveribus reficeretur corpus animæ conjungendum: quod falsum est.

2. Præterea, major est dependentia corporis ad animam quam animæ ad corpus. Sed anima separata a corpore adhuc habet aliquam dependentiam ad corpus, unde retardatur ejus motus in Deum propter appetitum corporis, ut dicit Augustinus, lib. XII *Sup. Gen. ad litt.*, cap. xxxv, col. 483, t. 3. Ergo multo fortius corpus separatum ab anima adhuc habet naturalem inclinationem ad animam illam.

3. Præterea, Job, xx, 11, dicitur: *Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient.* Sed vitia non sunt nisi in anima. Ergo adhuc in illis pulveribus remanebit aliqua naturalis inclinatio ad animam.

Sed contra, corpus humanum potest resolvi ad ipsa elementa, vel etiam in carnes aliorum animalium converti. Sed elementa sunt homogenea; et similiter caro leonis, vel alterius animalis. Cum ergo in aliis partibus elementorum vel animalium non sit aliqua inclinatio naturalis ad illam animam, nec in illis partibus in quas conversum est corpus humanum erit aliqua inclinatio ad animam. Prima propositio patet per auctoritatem Augustini in *Enchirid.*, cap. LXXXVIII, col. 273, t. 6: « Corpus humanum, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium, etiam hominum, cibum cedat, carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit quæ illud primitus, ut homo fieret, viveret, cresceret, animavit. »

Præterea, cuilibet inclinationi naturali respondet aliquod agens naturale; alias natura deficeret in necessariis. Sed a nullo agente naturali possunt prædicti pulveres eidem animæ iterato conjungi. Ergo in eis non est aliqua naturalis inclinatio ad prædictam conjunctionem.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est triplex opinio. Quidam enim dicunt quod corpus humanum nunquam resolvitur usque ad elementa; et ita semper in cineribus manet aliqua vis addita elementis, quæ facit naturalem inclinationem ad eamdem animam. Sed hæc positio contrariatur auctoritati Augustini inductæ, et sensui, et rationi, quia omnia composita ex contrariis possibile est in ea resolvi, ex quibus componuntur.

Et ideo alii dicunt quod illæ partes elementorum in quas humanum corpus resolvitur retinent plus de luce, ex hoc quod fuerunt animæ humanæ conjunctæ; et ex hoc habent quamdam inclinationem ad animas humanas. Sed hoc iterum frivolum est, quia partes elementorum sunt ejusdem naturæ, et æqualiter habent participationem lucis et obscuritatis.

Et ideo aliter dicendum est quod in ci-

neribus illis nulla est inclinatio naturalis ad resurrectionem, sed solum ex ordine divinæ providentiæ, quæ statuit illos cineres iterum animæ conjungi: et ex hoc provenit quod illæ partes elementorum iterato conjungentur, et non aliæ.

Unde patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod anima separata a corpore manet in eadem natura quam habebat cum corpori esset unita; quod de corpore non contingit; et ideo non est simile.

Ad tertium dicendum, quod verbum illud Job non est intelligendum quod vitia actu maneant in pulveribus mortuorum, sed secundum ordinem divinæ justitiæ quo sunt deputati cineres illi ad corporis reparatiomem, quod pro peccatis commissis cruciabitur in æternum.

Conclusio. — Cum cineres illi solum ex divinæ providentiæ ordine de integro animæ conjungantur in mortuorum resurrectione, nulla est in illis cineribus ad prædictam conjunctionem naturalis inclinatio.

## QUÆSTIO LXXXII.

### DE CONDITIONIBUS RESURGENTIUM, ET PRIMO DE EORUM IDENTITATE.

(In tres articulos divisa.)

Consequenter agendum est de conditionibus resurgentium. Ubi prima consideratio erit de his quæ communiter ad bonos et malos pertinent; secunda de his quæ tantum ad bonos pertinent; tertia de his quæ spectant tantum ad malos. Ad bonos autem et malos communiter tria pertinent, scilicet ipsorum « identitas, integritas et qualitas.» Et primo videndum est de resurgentium identitate. Secundo de corporum integritate. Tertio de ipsorum qualitate.

Circa primum quæruntur tria: 1° utrum idem numero corpus resurget; 2° utrum idem numero homo; 3° utrum oporteat eosdem pulveres ad easdem partes in quibus ante fuerant, reverti.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum in resurrectione anima idem corpus numero resumet.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non idem corpus numero anima resumet in resurrectione. I Corinth., xv, 37: *Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum.* Sed Apostolus ibi comparat mortem seminationi, et resurrectionem pullulationi. Ergo non idem corpus quod per mortem deponitur in resurrectione resumitur.

2. Præterea, cuilibet formæ aptatur materia secundum suam conditionem, et similiter cuilibet agenti instrumentum. Sed corpus comparatur ad animam sicut materia ad formam, et sicut instrumentum ad agentem. Cum ergo anima in resurrectione non sit ejusdem conditionis sicut modo est, quia vel transfertur totaliter in cælestem vitam, cui inhæsit vivens in mundo, vel deprimitur in brutalem si brutaliter in hoc mundo vixit, videtur quod non resumet idem corpus, sed vel cæleste, vel brutale.

3. Præterea, corpus humanum usque ad elementa post mortem resolvitur, ut dictum est. Sed illæ partes elementorum in quas corpus resolutum est non conveniunt cum humano corpore quod in eas resolutum est, nisi in materia prima; quo modo quælibet aliæ partes elementorum cum prædicto corpore conveniunt: si autem ex aliis partibus elementorum corpus formaretur, non diceretur idem numero. Ergo nec si ex illis partibus reparetur, corpus erit numero idem.

4. Præterea, impossibile est esse idem numero illud cujus partes essentiales sunt aliæ numero. Sed forma mixti quæ est essentialis pars corporis humani, sicut forma ejus, non poterit eadem numero resumi. Ergo corpus non erit idem numero. Probatio mediæ. Illud quod penitus cedit in non ens non potest idem numero resumi, quod patet ex hoc quod non potest esse idem numero, cujus est esse diversum; sed esse interruptum, quod est actus entis, est diversum, sicut et quilibet alius actus interruptus; sed forma mixtionis cedit penitus in non ens per mortem, cum sit forma corporalis, et similiter qualitates contrariæ, ex quibus fit mixtio; ergo forma mixtionis non redit eadem numero.

Sed contra est quod dicitur Job, xix, 26: *In carne mea videbo Deum* salvatorem *meum*; ubi lòquitur de visione post resurrectionem, quod patet ex hoc quod præcedit: *In novissimo die de terra surrecturus sum.* Ergo idem numero corpus resurget.

Præterea, sicut Damascenus dicit in IV

lib. *Orth. fid.*, cap. ult., col. 1219, t. 1, « resurrectio est ejus quod cecidit secunda surrectio. » Sed hoc corpus quod nunc gerimus, per mortem cecidit. Ergo idem numero corpus resurget.

Respondeo dicendum, quod circa hanc quæstionem philosophi erraverunt, et quidam hæretici moderni errant. Quidam enim philosophi posuerunt animas a corpore separatas iterato corporibus conjungi. Sed errabant in hoc quantum ad duo : primo quidem quantum ad modum conjunctionis, quia quidam ponebant corpori iterum conjungi naturaliter animam separatam per viam generationis; secundo quantum ad corpus cui conjungebatur, quia ponebant quod secunda conjunctio non erat ad idem corpus numero, quod per mortem depositum est, sed ad aliud, quandoque idem specie, quandoque autem diversum. Ad diversum quidem quando anima in corpore existens præter rationis ordinem vitam duxerat : unde transibat post mortem de corpore hominis in corpus alterius animalis cujus moribus vivendo se conformavit ; sicut in corpus canis propter luxuriam, in corpus leonis propter rapinam et violentiam, et sic de aliis. Sed in corpus ejusdem speciei, quando anima bene in corpore vivens, post mortem aliqua felicitate perfuncta, post aliqua sæcula incipiebat ad corpus velle redire ; et sic iterum corpori conjungebatur humano. Sed hæc opinio ex duabus radicibus falsis venit. Quarum prima est quia dicebant quod anima non conjungitur corpori essentialiter, sicut forma materiæ, sed solum accidentaliter, sicut motor mobili, aut sicut homo vestimento : et ideo ponere poterant quod anima præexistebat, antequam corpori generato infunderetur in generatione naturali ; et iterum quod diversis corporibus uniretur. Secunda est, quia ponebant intellectum non differre a sensu nisi accidentaliter, ut scilicet homo diceretur intellectum habere præ aliis animalibus, quia in eo propter optimam corporis complexionem vis sensitiva amplius viget ; unde poterant ponere quod anima hominis in corpus animalis bruti transiret, præcipue facta immutatione animæ humanæ ad effectus [1] brutales. Sed illæ duæ prædictæ radices destruuntur a Philosopho, in lib. II *De anima*, text. 4, et seq., et text. 150, et seq., quibus destructis patet falsitas prædictæ positionis. Et simili modo destruuntur errores quorumdam hæreticorum quorum quidam in prædictas opiniones philosophorum inciderunt, quidam autem posuerunt animas iterato conjungi corporibus cælestibus vel etiam corporibus in modum venti subtilibus, ut Gregorius, lib. XIV *Moral.*, cap. LVI, col. 1077, t. 1, de quodam episcopo Constantinopolitano narrat, exponens illud Job, XIX : *In carne mea videbo Deum*, etc. Et præter hoc prædicti errores hæreticorum destrui possunt ex hoc quod veritati resurrectionis præjudicant, quam sacra Scriptura profitetur. Non enim resurrectio dici potest nisi anima ad idem corpus redeat, quia resurrectio est iterata surrectio. Ejusdem autem est surgere et cadere. Unde resurrectio magis respicit corpus quod post mortem cadit, quam animam quæ post mortem vivit. Et ita si non est idem corpus quod anima resumit, nec dicetur resurrectio, sed magis novi corporis assumptio.

Ad primum ergo dicendum, quod similitudo non currit per omnia, sed quantum ad aliquid. In seminatione enim grani, granum seminatum et natum non est idem numero, nec eodem modo se habens, cum primo seminatum fuerit absque folliculis, cum quibus tamen nascitur. Corpus autem resurgens erit idem numero, sed alio modo se habens, quia mortale surget in immortalitate.

Ad secundum dicendum, quod differentia quæ est inter animam resurgentis et animam in hoc mundo viventis non est secundum aliquid essentiale, sed secundum gloriam et miseriam, quæ differentiam accidentalem faciunt. Unde non oportet quod aliud corpus numero resurgat, sed alio modo se habens, ut respondeat proportionabiliter differentia corporum differentiæ animarum.

Ad tertium dicendum, quod illud quod intelligitur in materia ante formam remanet in materia post corruptionem, quia remoto posteriori adhuc potest remanere prius. Oportet autem, ut commentator dicit in I *Physic.*,, comment. 63, et in libro *De substantia orbis*, cap. II, in materia generabilium et corruptibilium ante formam substantialem intelligere dimensiones non terminatas secundum quas attendatur divisio materiæ, ut diversas formas in diversis partibus recipere possit ;

[1] Al. : « ad affectus. »

unde et post separationem substantialis formæ a materia adhuc dimensiones illæ manent eædem; et sic materia sub illis dimensionibus existens, quamcumque formam accipiat, habet majorem identitatem ad illud quod ex ea generatum fuerat quam aliqua pars alia materiæ sub quacumque forma existens; et sic eadem materia ad corpus humanum reparandum reducetur, quæ prius materia ejus fuit.

Ad quartum dicendum, quod sicut qualitas simplex non est forma substantialis elementi, sed accidens proprium ejus et dispositio per quam materia efficitur propria tali formæ, ita forma mixtionis, quæ est qualitas resultans ex qualitatibus simplicibus ad medium venientibus, non est forma substantialis corporis mixti, sed est accidens proprium et dispositio per quam materia fit necessaria ad formam. Corpus autem humanum, præter hanc formam mixtionis, non habet aliquam formam substantialem nisi animam rationalem; quia si haberet aliam formam substantialem priorem, illa daret ei substantiale esse, et sic per eam constitueretur in genere substantiæ: unde anima jam adveniret corpori constituto in genere substantiæ; et sic comparatio animæ ad corpus esset sicut comparatio formarum artificialium ad suas materias quantum ad hoc quod constituuntur in genere substantiæ per suam materiam; unde conjunctio animæ ad corpus esset accidentalis, quod est error antiquorum philosophorum a Philosopho reprobatus, in lib. II *De anima*, text. 4 et seq., et lib. I, text. 53. Sequeretur etiam quod corpus humanum et singulæ partes ejus non æquivoce retinerent priora nomina, quod est contra Philosophum in II *De anima*, text. 9. Unde cum anima rationalis remaneat, nulla forma substantialis corporis humani cedit penitus in non ens. Formarum autem accidentalium variatio non facit diversitatem in numero. Unde idem corpus numero resurget, cum materia eadem numero resumatur ut in præcedenti solutione dictum est.

Conclusio. — Cum resurrectio dici non possit nisi anima ad idem numero corpus redeat: in resurrectione anima idem numero corpus resumet.

## ARTICULUS II.

*Utrum sit idem numero homo qui resurget.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non sit idem numero homo qui resurget. Sicut enim dicit Philosophus, in II *De generat.*, text. 99, « quæcumque habent substantiam corruptibilem motam, non reiterantur eadem numero. » Sed talis est substantia hominis secundum præsentem statum. Ergo non potest post mutationem mortis reiterari idem numero.

2. Præterea, ubi est alia et alia humanitas non est idem homo numero: unde Socrates et Plato sunt duo homines, et non unus homo, quia alia est humanitas utriusque. Sed alia est humanitas resurgentis ab ea quam nunc habet. Ergo non est idem homo numero. Media probari potest dupliciter: primo quia humanitas, quæ est forma totius, non est forma et substantia, sicut anima, sed est forma tantum: hujusmodi autem formæ cedunt penitus in non ens, et sic non possunt iterari; secundo quia humanitas resultat ex conjunctione partium. Sed non potest eadem numero conjunctio resumi quæ prius fuit, quia iteratio identitati opponitur; iteratio enim numerum importat, identitas autem unitatem, quæ se non compatiuntur: in resurrectione autem conjunctio iteratur. Ergo non est eadem conjunctio, et sic non est eadem humanitas, nec idem homo.

3. Præterea, idem homo non est plura animalia: ergo si non est idem animal, non est idem numero homo. Sed ubi non est idem sensus, non est idem animal, quia animal definitur per sensum primum, scilicet tactum, ut patet in II *De anima*, text. 16 et 17. Sensus autem, cum non maneat in anima separata, ut quidam dicunt, non potest idem numero resumi. Ergo in resurrectione non erit homo resurgens idem animal numero, et sic nec idem homo.

4. Præterea, materia statuæ principalior est in statua quam materia hominis in homine; quia artificialia sunt in genere substantiæ ex parte materiæ, sed naturalia ex forma, ut patet per Philosophum, II *Physic.*, text. 8 et seq.; et commentator idem dicit in II *De anima*, comment. 8.

Sed si statua ex eodem ære reficiatur, non erit eadem numero. Ergo multo minus si homo ex eisdem pulveribus reficiatur, erit idem homo numero.

Sed contra est quod dicitur Job, XIX, 27 : *Quem visurus sum ego ipse, et non alius*; et loquitur de visione post resurrectionem. Ergo idem homo numero resurget.

Præterea, Augustinus dicit, VIII *De Trin.*, cap. v, col. 953, t. 8, quod « resurgere nihil est aliud quam reviviscere. » Nisi autem idem homo numero rediret ad vitam qui mortuus est, non diceretur reviviscere. Ergo non resurgeret ; quod est contra fidem.

Respondeo dicendum, quod necessitas ponendi resurrectionem est ex hoc, ut homo finem ultimum, propter quem factus est, consequatur : quod in hac vita fieri non potest, nec in vita animæ separatæ, ut supra dictum est ; alias homo esset vane constitutus, si ad finem ad quem factus est, pervenire non posset. Et quia oportet quod illud idem numero ad finem perveniat quod propter finem est factum, ne in vanum esse factum videatur, oportet quod idem homo numero resurgat : et hoc quidem fit, dum eadem anima numero eidem corpori numero conjungitur ; alias enim non esset resurrectio proprie, nisi idem homo repararetur. Unde ponere quod idem numero non sit qui resurget, est hæreticum derogans veritati Scripturæ, quæ resurrectionem prædicat (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de reiteratione quæ fit per motum vel mutationem naturalem. Ostendit enim differentiam circulationis quæ est in generatione et corruptione, ad circulationem quæ est in motu cæli ; quia cælum per motum localem redit idem numero ad principium motus, quia habet substantiam incorruptibilem motam ; sed generabilia et corruptibilia per generationem redeunt ad idem specie ; non ad idem numero, quia ex homine generatur sanguis, ex quo semen, et sic deinceps, quousque perveniatur ad hominem non eumdem numero, sed specie : similiter ex igne generatur aer, ex quo aqua, ex aqua terra, ex qua ignis, non idem numero, sed specie. Unde patet quod ratio inducta secundum Philosophi intentionem non est ad propositum.

Vel dicendum, quod aliorum generabilium et corruptibilium forma non est per se subsistens, ut post compositi corruptionem remanere valeat, sicut est de anima rationali, quæ esse quod sibi in corpore acquiritur etiam post separationem a corpore retinet : et in participationem illius esse corpus per resurrectionem adducitur, cum non sit aliud esse corporis, et aliud animæ in corpore : alias esset conjunctio animæ et corporis accidentalis ; et sic interruptio nulla facta est in esse substantiali hominis, ut non possit idem numero redire homo propter interruptionem essendi ; sicut accidit in aliis rebus corruptis, quarum esse omnino interrumpitur forma non remanente, materia autem sub alio esse remanente. Sed tamen nec etiam homo per generationem naturalem reiteratur idem numero, quia corpus generati hominis non fit ex tota materia generantis : unde est corpus diversum numero, et per consequens anima, et totus homo.

Ad secundum dicendum, quod de humanitate et de qualibet forma totius est duplex opinio. Quidam enim dicunt quod idem secundum rem est forma totius et forma partis ; sed dicitur forma partis secundum quod perficit materiam : forma autem totius, secundum quod ex ea tota ratio speciei consequitur. Et secundum hanc opinionem, humanitas secundum rem non est aliud quam anima rationalis ; et sic, cum anima rationalis eadem numero resumatur, eadem numero erit humanitas et etiam post mortem manet, quamvis non sub ratione humanitatis, quia ex ea separata compositum rationem speciei non consequitur. Alia opinio est Avicennæ, quæ verior videtur, quod forma totius non est forma partis tantum, nec forma aliqua alia præter formam partis, sed est totum resultans ex compositione formæ et materiæ, comprehendens in se utrumque : et hæc forma totius essentia vel quidditas, dicitur. Quia ergo in resurrectione idem numero corpus erit, et eadem numero anima rationalis, erit de necessitate eadem humanitas.

Prima autem ratio probans diversitatem humanitatis futuram, procedebat ac si humanitas esset quædam alia forma superveniens formæ et materiæ, quod falsum est.

Secunda ratio etiam non potest identitatem humanitatis impedire, quia con-

(*a*) Scotus vult quod per agens naturale aliquid destructum possit idem numero reparari.

junctio significat actionem vel passionem; quæ quamvis diversa sit, non potest identitatem humanitatis impedire, quia actio et passio, ex quibus erat humanitas, non sunt de essentia humanitatis : unde eorum diversitas non inducit diversitatem humanitatis; constat enim quod generatio et resurrectio non sunt idem motus numero. Nec tamen propter hoc identitas resurgentis cum generato impeditur: similiter etiam nec impeditur identitas humanitatis, si accipiatur conjunctio pro ipsa relatione, quia relatio illa non est de essentia humanitatis, sed concomitatur eam, eo quod humanitas non est de illis formis, quæ sunt compositio et ordo, ut dicitur II *Physic.*, text. 13, sicut sunt formæ artificiatorum. Unde existente alia compositione numero, non est eadem numero forma domus.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa optime concludit contra illos qui ponebant animam sensibilem et rationalem diversas in homine esse, quia secundum hoc anima sensitiva in homine non esset incorruptibilis sicut nec in aliis animalibus: unde in resurrectione non esset eadem anima sensibilis, et per consequens nec idem animal, nec idem homo. Si autem ponamus quod eadem anima secundum substantiam in homine sit rationalis et sensibilis, nullas in hoc angustias patiemur, quia animal definitur per sensum qui est anima sensitiva sicut per formam essentialem : per sensum autem qui est potentia sensitiva, cognoscitur ejus definitio, sicut per formam accidentalem, quæ maximam partem confert ad cognoscendum « quod quid est, » ut in I *De anima*, text. 2, dicitur. Post mortem ergo manet anima sensibilis, sicut et anima rationalis, secundum substantiam ; sed potentiæ sensitivæ, secundum quosdam non manent : quæ quidem potentiæ, cum sint accidentales proprietates, eorum varietate identitatem animalis totius auferre non possunt, nec etiam partium animalis; non enim dicuntur potentiæ perfectiones, vel actus organorum, nisi sicut principia agendi, ut calor in igne.

Ad quartum dicendum, quod statua dupliciter potest considerari : vel secundum quod est substantia quædam, vel secundum quod est artificiale quoddam. Et quia in genere substantiæ ponitur ratione suæ materiæ, ideo si consideretur secundum quod est substantia quædam, est eadem numero statua quæ ex eadem materia reparatur. Sed in genere artificialium ponitur secundum quod est forma quædam accidentalis, quæ et transit, statua destructa, et sic non redit idem numero, nec statua eadem numero esse potest. Sed forma hominis, scilicet anima, manet post dissolutionem corporis. Et ideo non est similis ratio.

Conclusio. — Hæreticum est dicere, eumdem hominem non resurrecturum qui mortuus est : alioquin enim homo vane factus esset si ad finem propter quem factus est, pervenire non posset.

## ARTICULUS III.

*Utrum pulveres humani corporis ad eam partem corporis quæ in eos dissoluta est per resurrectionem redire oporteat.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod oporteat pulveres humani corporis ad eam partem corporis quæ in eos dissoluta est, per resurrectionem redire. Quia, secundum Philosophum in II *De anima*, text. 9, « sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita pars animæ ad partem corporis, ut visus ad pupillam. Sed oportet quod post resurrectionem corpus resumatur ab eadem anima. Ergo oportet quod partes etiam corporis resumantur ad eadem membra in quibus eisdem partibus animæ perficiebantur.

2. Præterea, diversitas materiæ facit diversitatem in numero. Sed si pulveres non redeant ad easdem partes non reficientur ex eadem materia ex qua prius constabant. Ergo non erunt eædem numero. Sed si partes sunt diversæ, totum erit diversum, quia partes comparantur ad totum sicut materia ad formam, ut patet in II *Physic.*, text. 31. Ergo non erit idem numero homo, quod est contra veritatem resurrectionis.

3. Præterea, resurrectio ad hoc ordinatur quod homo operum suorum mercedem accipiat. Sed diversis operibus meritoriis vel demeritoriis diversæ partes corporis deserviunt. Ergo oportet quod in resurrectione quælibet pars ad suum statum redeat, ut pro suo modo præmietur.

Sed contra, artificialia magis dependent ex sua materia quam naturalia. Sed in artificialibus ad hoc quod idem artificiatum ex eadem materia reparetur, non oportet quod partes reducantur ad eumdem situm. Ergo nec in homine oportet.

Præterea, variatio accidentis non facit

diversitatem in numero. Sed situs partium est accidens quoddam. Ergo diversitas ejus in homine non facit diversitatem in numero.

Respondeo dicendum, quod in hac quæstione differt considerare quid fieri possit sine identitatis præjudicio, et quid fiet ut congruentia servetur. Quantum ergo ad primum, sciendum est quod in homine possunt accipi diversæ partes dupliciter : uno modo diversæ partes totius homogenei, sicut diversæ partes carnis, vel diversæ partes ossis ; alio modo diversæ partes diversarum specierum totius heterogenei, sicut os et caro. Si ergo dicatur quod pars materiæ redibit ad aliam partem speciei ejusdem, hoc non faciet varietatem nisi in situ partium. Situs autem partium variatus non variat speciem in totis homogeneis. Et sic, si materia unius partis redeat ad aliam, nullum præjudicium generabitur identitati totius. Et ita etiam est in exemplo quod ponitur in *Littera*, IV, dist. XLIV, quia statua non redit eadem numero secundum formam, sed secundum materiam, secundum quam est substantia quædam ; sic autem statua est homogenea; quamvis non secundum formam artificialem. Si autem dicatur quod materia unius partis redit ad aliam partem alterius speciei, sic de necessitate variatur non solum situs partium, sed etiam identitas earum ; ita tamen quod tota materia, aut aliquid quod erat de veritate humanæ naturæ in una, in aliam transferatur, non autem si aliquid quod est in una parte superfluum, transferatur in aliam. Ablata autem identitate partium, aufertur identitas totius, si loquamur de partibus essentialibus; non autem si loquamur de partibus accidentalibus ; sicut sunt capilli et ungues, de quibus videtur loqui Augustinus, lib. XXII *De civit. Dei*, cap. XIX, col. 780, t. 7. Et sic patet qualiter translatio materiæ de parte in partem tollit identitatem totius, et qualiter non. Sed loquendo secundum congruentiam, magis probabile est quod etiam situs partium idem servabitur in resurrectione, præcipue quantum ad partes essentiales et organicas, quamvis forte non quantum ad accidentales, sicut sunt ungues et capilli (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa procedit de partibus organicis et non de partibus similibus.

Ad secundum dicundum, quod situs diversus partium materiæ non facit diversitatem in numero, quamvis eam faciat diversitas materiæ.

Ad tertium dicendum, quod operatio, proprie loquendo, non est partis, sed totius. Unde præmium non debetur parti, sed toti.

CONCLUSIO. — Licet translatio materiæ de parte in partem ejusdem speciei, identitatem totius non tollat ; verisimiliter tamen creditur in resurrectione humani corporis eumdem fore situm, qui in dissolutione fuit, maxime quantum ad partes essentiales et organicas.

## QUÆSTIO LXXXIII.

### DE INTEGRITATE CORPORUM RESURGENTIUM.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de integritate corporum resurgentium. Circa quod quæruntur quinque: 1° utrum omnia membra corporis humani in ipso resurgent ; 2° utrum capilli et ungues ; 3° utrum humores; 4° utrum totum id quod fuit in eo de veritate humanæ naturæ; 5° utrum totum quod in eo materialiter fuit.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum omnia membra humani corporis resurgent.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnia membra corporis humani resurgent. Remoto enim fine, frustra reparatur id quod est ad finem. Finis autem cujuslibet membri est ejus actus. Cum ergo nihil frustra fiat in operibus divinis, et quorumdam membrorum usus post resurrectionem non competat homini præcipue genitalium, quia tunc *ne-*

(*a*) Salva reverentia potentiæ divinæ cui subest omne possibile, videtur quod nullum permanens corruptum vel annihilatum possit idem numero reparari. — Hæc Durandus. Et Aureolus addit quod cor corruptum redire idem numero aliquo modo implicat contradictionem.

Omnis res successiva corrupta propter tempus potest a Deo reparari eadem numero, sive illa sit motus, sive relatio, sive actio. Hæc docet Aureolus contra S. Thomam, Godofredum, Henricum a Gandavo, Durandum ipsum, quorum rationes inefficaciter concludere judicantur ab aliis.

*que nubent, neque nubentur*, Matth., xxii 30, videtur quod non omnia membra resurgent.

2. Præterea, intestina quædam membra sunt. Sed non resurgent, plena enim resurgere non possunt, quia immunditias continent; nec vacua, quia nihil est vacuum in natura. Ergo non omnia membra resurgent.

3. Præterea, ad hoc corpus resurget ut præmietur de opere quod anima per ipsum gessit. Sed membrum propter furtum amputatum furi, qui postea pœnitentiam agit et salvatur, non potest in resurrectione remunerari nec de bono, quia ad hoc cooperatum non est; nec de malo, quia pœna membri in pœnam hominis redundaret. Ergo non omnia membra resurgent cum homine.

Sed contra, magis pertinent ad veritatem humanæ naturæ alia membra quam capilli et ungues. Sed ista restituentur homini in resurrectione, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. xliv. Ergo multo fortius alia membra.

Præterea, *Dei perfecta sunt opera*, Deuter., xxxii, 4. Sed resurrectio opere divino fiet. Ergo homo reparabitur perfectus in omnibus membris.

Respondeo dicendum, quod, sicut dicitur in II *De anima*, text. 38 et 37, « anima se habet ad corpus non solum in habitudine formæ et finis, sed etiam in habitudine causæ efficientis. » Est enim comparatio artis ad artificiatum, ut dicit Philosophus, lib. VII *Magn. moral.*, cap. xi, circ. princ. Quicquid autem explicite in artificiato ostenditur, hoc totum implicite et originaliter in ipsa arte continetur. Similiter etiam quicquid in partibus corporis apparet, totum originaliter, et quodammodo implicite, in anima continetur. Sicut ergo artis opus non esset perfectum, si artificiato aliquid deesset eorum quæ ars continet, ita nec homo posset esse perfectus, nisi totum quod in anima implicite continetur, exterius in corpore explicaretur, nec etiam corpus animæ ad plenum proportionaliter responderet. Cum ergo oporteat in resurrectione corpus hominis esse animæ totaliter correspondens, quia non resurget nisi secundum ordinem quem habet ad animam rationalem, oportet etiam hominem perfectum resurgere, utpote qui ad ultimam perfectionem consequendam reparatur. Oportet ergo quod omnia membra quæ nunc sunt in corpore hominis, in resurrectione reparentur.

Ad primum ergo dicendum, quod membra possunt dupliciter considerari in comparatione ad animam, vel secundum habitudinem materiæ ad formam, vel secundum habitudinem instrumenti ad agentem. « Eadem » enim « est comparatio totius corporis ad totam animam, et partium ad partes, » ut dicitur in II *De anima*, text. 8. Si ergo membra accipiantur secundum primam comparationem, finis eorum non est operatio, sed magis perfectum esse speciei, quod etiam post resurrectionem requiretur. Si autem accipiantur secundum secundam comparationem, sic finis eorum est operatio. Nec tamen sequitur quod quando deficit operatio, frustra sit instrumentum, quia instrumentum non solum servit ad exequendam operationem agentis, sed etiam ad ostendendam virtutem ipsius. Unde oportebit ut virtus potentiarum animæ instrumentis corporeis demonstretur, etsi nunquam in actum prodeant, ut ex hoc commendetur Dei sapientia.

Ad secundum dicendum, quod intestina resurgent in corpore, sicut et alia membra; et plena erunt non quidem turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus.

Ad tertium dicendum, quod actus quibus meremur, non sunt, proprie loquendo, manus, vel pedis, sed totius hominis; et operatio artis non attribuitur instrumento, sed artifici. Quamvis ergo membrum quod ante pœnitentiam est mutilatum, non sit cooperatum homini in statu illo quo gloriam promeretur, tamen ipse homo meretur ut totus præmietur, qui ex toto quod habet, Deo servit.

Conclusio. — Cum oporteat in resurrectione corpus omni ex parte respondere animæ, oportet etiam ut omnia membra humani corporis in resurrectione resurgant.

## ARTICULUS II.

### *Utrum capilli et ungues resurgent in humano corpore.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod capilli et ungues non resurgent in corpore humano. Quia sicut capilli et ungues ex superfluitatibus cibi generantur, ita urina et sudor, et aliæ superfluitates vel fæces. Sed hæc non resurgent cum corpore. Ergo nec capilli et ungues.

2. Præterea, inter alias superfluitates quæ ex cibo generantur, maxime accedit

ad naturæ humanæ veritatem semen, quod est superfluum quo indigetur. Sed semen non resurget in corpore hominis. Ergo multo minus capilli et ungues resurgent.

3. Præterea, nihil est perfectum anima rationali quod non sit perfectum anima sensibili. Sed capilli et ungues non sunt perfecti anima sensibili, quia eis non sentimus, ut dicitur in I *De anima*, text. 66. Ergo cum non resurgat corpus humanum, nisi propter hoc quod est perfectum ab anima rationali, videtur quod capilli et ungues non resurgent.

Sed contra est quod dicitur Luc., XXI, 18 : *Capillus de capite vestro non peribit.*

Præterea, capilli et ungues sunt dati in ornamentum homini. Sed corpora hominum, præcipue electorum, debent resurgere cum omni ornatu. Ergo debent resurgere cum capillis.

Respondeo dicendum, quod anima se habet ad corpus animatum sicut ars ad artificiatum, et ad partes ejus sicut ars ad sua instrumenta : unde et corpus animatum « organicum » dicitur. Ars autem utitur instrumentis quibusdam ad operis intenti executionem ; et hæc instrumenta sunt de prima intentione artis : utitur etiam aliis instrumentis ad conservationem principalium instrumentorum ; hæc sunt de secunda intentione artis ; sicut ars militaris utitur gladio ad bellum, et vagina ad gladii conservationem. Et ita in partibus corporis animati quædam ordinantur ad operationes animæ exequendas, sicut cor, hepar, manus et pes , quædam autem ad conservationem aliarum partium, sicut folia sunt ad cooperturam fructuum ; ita etiam capilli et ungues sunt in homine ad custodiam aliarum partium : unde sunt de secunda perfectione corporis humani, quamvis non de prima. Et quia homo resurget in omni perfectione suæ naturæ, propter hoc oportet ut capilli et ungues resurgant in ipso.

Ad primum ergo dicendum, quod illæ superfluitates expelluntur a natura, quasi ad nihilum utiles ; unde non pertinent ad perfectionem humani corporis. Secus autem est de illis superfluitatibus quas natura sibi retinet ad generationem capillorum et unguium, quibus indiget ad membrorum conservationem.

Ad secundum dicendum, quod semine non indigetur ad perfectionem in dividui, sicut capillis et unguibus, sed solum ad perfectionem speciei.

Ad tertium dicendum, quod capilli et ungues nutriuntur et augentur : et sic patet quod aliquam operationem participant, quod non posset esse, nisi essent partes aliquo modo ab anima perfectæ. Et quia in homine non est nisi una anima, scilicet anima rationalis, constat quod ab anima rationali perfectæ sunt, quamvis non usque ad hoc quod operationem sensus participent, sicut nec ossa, de quibus constat quod resurgent, et sunt de integritate individui.

Conclusio. — Cum resurrecturus sit homo in omni naturæ suæ perfectione, capillos et ungues in eo resurgere oportebit. Quamvis enim non de prima, sunt tamen de secunda humani corporis perfectione, in custodiam cæterarum ejus partium deputati.

## ARTICULUS III[1].

*Utrum humores in corpore resurgent.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod humores in corpore non resurgent. Nam I Cor., XV, 50, dicitur : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Sed sanguis est principalior humor. Ergo non resurget in beatis qui regnum Dei possidebunt, et multo minus in aliis.

2. Præterea, humores sunt ad restaurationem deperditi. Sed post resurrectionem nulla perditio fiet. Ergo corpus non resurget cum humoribus.

3. Præterea, illud quod est in via generationis in corpore humano, nondum est ab anima rationali perfectum. Sed humores adhuc sunt in via generationis, quia sunt in potentia caro et os. Ergo nondum sunt perfecti anima rationali. Sed corpus humanum non habet ordinem ad resurrectionem, nisi secundum quod est anima rationali perfectum. Ergo humores in eo non resurgent.

Sed contra, quod est de constitutione corporis humani, resurget in eo. Sed humores sunt ejusmodi, ut patet per Augustinum[2] qui dicit, lib. *De spir. et anima*, cap. XV, col. 791, t. 6, quod « corpus constat ex officialibus membris, officialia ex consimilibus, consimilia ex humoribus. » Ergo humores resurgent in corpore.

[1] Hic articulus in edit. ann. 1486, est loco secundi, et secundus loco tertii.

[2] Cod. : « Augustinum ; » sed liber prædictus Augustino jam abjudicatur, et Alchero restituendus videtur.

Præterea, resurrectio nostra erit conformis resurrectioni Christi. Sed in Christo resurrexit sanguis ; alias nunc vinum non transubstantiaretur in sanguinem ejus in sacramento altaris. Ergo et in nobis resurget sanguis, et eadem ratione alii humores.

Respondeo dicendum, quod quicquid pertinet ad integritatem humanæ naturæ in resurgente, hoc totum resurget, ratione prædicta. Unde oportet quod illa humiditas corporis resurgat in homine quæ ad integritatem humanæ naturæ pertinet. Est autem in homine triplex humiditas : quædam enim humiditas est in recedendo a perfectione hujus individui, vel quia in via corruptionis, et a natura abjicitur, sicut urina, sudor, sanies et hujusmodi ; vel quia natura ordinatur ad conservationem speciei in alio [1] individuo sive per actum generativæ, sicut semen, sive per actum nutritivæ, sicut lac. Et nulla talium humiditatum resurget, eo quod non sunt de perfectione individui resurgentis.

Secunda humiditas est quæ nondum pervenit ad ultimam perfectionem quam natura operatur in individuo, sed est ad illam ordinata a natura ; et hæc est duplex. Quædam enim est quæ habet aliquam formam determinatam, quæ continetur inter partes corporis, sicut sanguis et alii tres humores, quos natura ordinavit ad membra, quæ ex eis generantur vel vegetantur, sed tamen habent aliquas formas determinatas, sicut et aliæ partes corporis, et ideo resurgunt cum aliis partibus corporis. Quædam vero humiditas est in via transeundi de forma in formam scilicet de forma humoris in formam membri ; et talis humiditas non resurget, quia post resurrectionem partes corporis singulæ in suis formis stabilientur, ut una in aliam non transeat ; et ideo non resurget illa humiditas quæ est in ipso actu transeundi de forma in formam. Hæc autem humiditas potest in duplici statu accipi : vel secundum quod est in principio transmutationis, et sic vocatur « ros, » illa scilicet humiditas quæ est in foraminibus parvarum venarum ; vel secundum quod est in progressu transmutationis, et incipit jam dealterari, et sic vocatur « cambium. » In neutro autem statu resurget.

Tertium autem genus humiditatis est quod jam pervenit ad ultimam perfectionem quam natura intendit in corpore individui, quæ jam est dealterata et incorporata membris ; et hæc vocatur « gluten ; » et cum hæc sit de substantia membrorum, resurget, sicut alia membra resurgunt.

Ad primum ergo dicendum, quod caro et sanguis in verbis illis Apostoli non accipiuntur pro substantia carnis et sanguinis, sed pro operibus carnis et sanguinis quæ sunt opera peccati, vel opera animalis vitæ.

Vel, secundum quod dicit Augustinus in *Epist.* ccv *ad Consentium*, §§ 15 et 16, col. 947, t. 2, caro et sanguis accipiuntur ibi pro corruptione, quæ nunc dominatur in carne et sanguine : unde et subditur in verbis Apostoli : *Neque corruptio in corruptelam.*

Ad secundum dicendum, quod sicut membra servientia generationi erunt post resurrectionem ad integritatem humanæ naturæ, non ad operationem quæ nunc exercetur per membra illa ; ita et humores erunt in corpore non ad restaurationem deperditi, sed ad integritatem humanæ naturæ reparandam, et ad virtutis naturalis ostensionem.

Ad tertium dicendum, quod sicut elementa sunt in via generationis respectu corporum mixtorum, quia sunt eorum materia, non autem ita quod semper sint in transeundo in corpore mixto ; ita etiam se habent humores ad membra. Et propter hoc, sicut elementa in partibus universi habent formas determinatas, ratione quarum sunt de perfectione universi, sicut et corpora mixta, ita etiam humores sunt de perfectione corporis humani, sicut et aliæ partes ; quamvis non perveniant ad totam perfectionem, sicut aliæ partes, nec elementa habeant ita formas perfectas, sicut mixta. Sicut autem partes omnes universi a Deo perfectionem consequuntur non æqualiter, sed unaquæque secundum suum modum, ita etiam humores aliquo modo perficiuntur ab anima rationali, non tamen eodem modo sicut partes perfectiores.

Conclusio. — Cum humores in corpore humano pertineant ad perfectionem humanæ naturæ, eos simul resurgere cum corpore humano necesse est.

[1] Al. : « in aliquo individuo. »

## ARTICULUS IV.

*Utrum totum quod fuit in corpore de veritate humanæ naturæ, resurget in ipso.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non totum quod fuit in corpore de veritate humanæ naturæ resurget in ipso. Quia cibus convertitur in veritatem humanæ naturæ. Sed aliquando carnes bovis vel aliorum animalium sumuntur in cibum. Si ergo resurget quicquid de veritate humanæ naturæ fuit, resurget etiam caro bovis et aliorum animalium, quod est inconveniens.

2. Præterea, costa Adæ fuit de veritate humanæ naturæ in ipso, sicut et costa nostra in nobis. Sed costa Adæ non resurget in eo, sed in Eva; alias Eva non resurgeret, quia de costa illa formata est. Ergo non resurget in homine quicquid fuit in eo de veritate humanæ naturæ.

3. Præterea, non potest esse quod idem in diversis hominibus resurgat. Sed potest esse quod aliquid fuit de veritate humanæ naturæ in diversis hominibus, sicut si aliquis carnibus humanis vescatur, quæ in substantiam ejus transeant. Ergo non resurget in aliquo quicquid fuit de veritate humanæ naturæ in ipso.

4. Præterea, si dicatur quod non quicquid est in carne comesta est de veritate humanæ naturæ, et ita aliquid eorum potest resurgere in primo et aliquid in secundo, contra : De veritate humanæ naturæ maxime videtur esse illud quod a parentibus trahitur. Sed si aliquis non comedens nisi carnes humanas filium generet, oportet quod illud quod filius a parente trahit, sit de carnibus aliorum hominum, quas pater suus comedit, quia semen est de superfluo alimenti, ut Philosophus probat in lib. I *De generat. animal.*, cap. XVIII, et XIX. Ergo illud quod est de veritate humanæ naturæ in puero isto, fuit etiam de veritate humanæ naturæ in aliis hominibus, quorum carnes pater comedit.

5. Præterea, si dicatur quod illud quod erat de veritate humanæ naturæ in carnibus hominum comestorum, non transit in semen, sed illud quod erat ibi de veritate humanæ naturæ non existens, contra : Ponatur quod aliquis cibetur solum embryis, in quibus nihil videtur esse quod non sit de veritate humanæ naturæ, quia totum quod est in eis, a parentibus trahitur : si ergo superfluitatis cibi convertitur in semen, oportet quod illud quod fuit de veritate humanæ naturæ in embryis, quæ etiam ad resurrectionem pertinent, postquam animam rationalem perceperunt, sit etiam de veritate humanæ naturæ in puero qui ex tali semine generatur; et sic, cum non possit idem resurgere in duobus, non poterit in quolibet resurgere quicquid fuit de veritate humanæ naturæ in ipso.

Sed contra, quicquid fuit de veritate humanæ naturæ, fuit perfectum anima rationali. Sed ex hoc habet corpus humanum ordinem ad resurrectionem, quia fuit anima rationali perfectum; ergo quicquid fuit de veritate humanæ naturæ, resurget in unoquoque.

Præterea, si a corpore hominis subtrahatur aliquid quod est de veritate humanæ naturæ in ipso, non erit corpus hominis perfectum. Sed omnis imperfectio hominis tolletur in resurrectione, præcipue ab electis, quibus promissum est, Luc. XXI, 18, quod *capillus de capite eorum non peribit.* Ergo quicquid fuit de veritate humanæ naturæ resurget in homine.

Respondeo dicendum, quod « unumquodque sic se habet ad veritatem, sicut se habet ad esse, » ut dicitur in II *Metaph.*, text. 4, quia illa res vera est, quæ est ita ut videtur cognitori secundum actum : et propter hoc Avicenna, II *Metaph.*, cap. II, dicit quod « veritas uniuscujusque rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. » Et secundum hoc aliquid dicitur esse de veritate humanæ naturæ, quia proprie pertinet ad esse humanæ naturæ, et hoc est quod participat formam humanæ naturæ; sicut verum aurum dicitur quod habet veram formam auri ex qua est esse proprium auri.

Ut ergo videatur quid sit illud quod est de veritate humanæ naturæ, sciendum est quod circa hoc est triplex opinio.

Quidam enim posuerunt quod nihil de novo esse incipit de veritate humanæ naturæ ; sed quicquid ad veritatem humanæ naturæ pertinet, totum fuit in ipsa institutione humanæ naturæ de veritate ejus; et hoc per seipsum multiplicatur, ut ex eo possit semen decidi a generante, ex quo filius generetur; in quo etiam illa pars decisa multiplicatur, ut ad perfectam quan-

titatem perveniat per augmentum, et sic deinceps; et ita multiplicatum est totum genus humanum. Unde secundum opinionem hanc quicquid ex alimento generatur, quamvis videatur speciem carnis aut sanguinis habere, non tamen pertinet ad veritatem humanæ naturæ.

Alii autem dixerunt quod aliquid de novo additur ad veritatem humanæ naturæ per transmutationem naturalem alimenti in corpus humanum, considerata veritate humanæ naturæ in specie, ad cujus conservationem ordinatur actus generativæ virtutis. Si autem veritas humanæ naturæ in individuo consideretur ad cujus conservationem et perfectionem actus nutritivæ virtutis ordinatur, non additur aliquid per alimentum, quod sit primo de veritate humanæ naturæ hujus individui, sed solum secundario. Ponunt enim quod veritas humanæ naturæ primo et principaliter consistat in humido radicali, ex quo est prima constitutio humani generis. Quod autem convertitur de alimento in veram carnem et sanguinem, non est principaliter de veritate humanæ naturæ illius individui, sed secundario; sed potest esse principaliter de veritate humanæ naturæ alterius individui quod ex semine illius generatur. Semen enim ponunt esse superfluum alimenti, vel cum admixtione alicujus quod est primo de veritate humanæ naturæ in generante, ut quidam dicunt, vel etiam sine admixtione ejus, ut dicunt alii: et sic quod est humidum nutrimentale in uno, fit humidum radicale in alio.

Tertia opinio est quod aliquid de novo incipit esse principaliter de veritate humanæ naturæ etiam in isto individuo, quia non est distinctio talis in corpore humano, ut aliqua pars materialis signata de necessitate per totam vitam remaneat; sed ad hoc indifferenter se habet quælibet pars signata accepta, quod manet semper quantum ad id quod est speciei in ea; sed potest fluere et refluere quantum ad id quod est materiæ in ipsa, et sic humidum nutrimentale non distinguitur a radicali ex parte principii, ut dicatur radicale quod est ex semine generatum, nutrimentale vero quod generatur ex cibo, sed magis distinguitur ex termino, ut radicale dicatur quod ad terminum generationis pervenit per actum generativæ, vel etiam nutritivæ virtutis; sed nutrimentale quod nondum pervenit ad hunc terminum, sed est adhuc in via nutriendi.

Et hæ tres opiniones in II lib., dist. xxx, quæst. ii, plenius positæ, investigatæ sunt. Et ideo non oportet hic repetere nisi quantum ad propositum pertinet.

Sciendum est ergo quod secundum has opiniones diversimode ad hanc quæstionem oportet respondere.

Prima enim opinio per viam multiplicationis quam ponit, potest ponere perfectionem veritatis humanæ naturæ et quantum ad numerum individuorum, et quantum ad debitam quantitatem uniuscujusque individui, absque eo quod est ex alimento generatum; quod quidem non additur nisi ad resistendum consumptioni quæ posset induci per actionem caloris naturalis, sicut argento apponitur plumbum, ne ex liquefactione consumatur. Unde, cum in resurrectione oporteat naturam humanam in sua perfectione reparari, nec calor naturalis tunc agat ad consumptionem humidi naturalis, nulla necessitas erit quod resurgat aliquid in homine, quod ex alimento sit generatum; sed resurget tantum illud quod fuit de veritate humanæ naturæ individui, et per decisionem et multiplicationem ad prædictam perfectionem pervenit in numero et quantitate.

Secunda autem opinio, quia ponit quod eo quod aggeneratur ex nutrimento indigetur ad perfectionem quantitatis individui, et ad multiplicationem quæ fit per generationem, necesse habet ponere aliquid de hoc in quod conversum est alimentum, resurgere, non tamen totum, sed solum quantum indigetur ad perfectam redintegrationem humanæ naturæ in omnibus suis individuis. Unde ponit hæc opinio quod totum illud quod fuit in substantia seminis, resurget in illo homine qui ex illo semine generatus est, quia hoc est principaliter de veritate humanæ naturæ in ipso; de eo autem quod postea advenit per nutrimentum, tantum resurget in eo quantum est necessarium ad perfectionem quantitatis; et non totum, quia hoc non pertinet ad veritatem humanæ naturæ, nisi quatenus natura eo indiget ad perfectionem quantitatis. Sed quia hoc humidum nutrimentale fluit et refluit, hoc ordine reparabitur quod illud quod primo fuit de substantia corporis hominis, totum reparabitur, et de eo quod secundo et tertio et deinceps advenit, quantum necessarium est ad quantitatem redintegrandam. Quod patet duplici ratione. Primo quia illud quod super hoc advenit, inductum fuit ut illud quod primo erat de-

perditum, repararetur, et sic non ita principaliter pertinet ad veritatem humanæ naturæ sicut præcedens. Secundo quia adjunctio humidi extranei ad primum humidum radicale facit quod totum permixtum non ita perfecte participet veritatem speciei sicut primum participabat. Et ponit exemplum Philosophus, in I *De gener.*, text. 88, de aqua permixta vino, quæ semper virtutem vini debilitat ita quod in fine ipsum aquosum reddit ; unde sicut secunda aqua, quamvis assumatur in speciem vini, non tamen ita perfecte speciem vini participat sicut prima quæ in vinum assumebatur, ita illud quod de alimento secundo in carnem convertitur, non ita perfecte attingit ad speciem carnis sicut quod primo convertebatur ; et ideo non ita pertinet ad veritatem humanæ naturæ, nec ad resurrectionem. Sic ergo patet quod hæc opinio ponit resurgere totum id quod est de veritate humanæ naturæ principaliter, non autem totum quod est de veritate humanæ naturæ secundario.

Tertia autem opinio quantum ad aliquid differt a secunda, et quantum ad aliquid convenit cum ea. Differt quidem quantum ad hoc quod ponit totum quod est sub forma carnis et ossis, eadem ratione ad veritatem humanæ naturæ pertinere, quia non distinguit aliquid materiale signatum permanens in homine toto tempore vitæ ejus, quod per se pertineat ad veritatem humanæ naturæ et primo, et aliquid fluens et refluens, quod pertinet ad veritatem humanæ naturæ solum propter quantitatis perfectionem non propter primum esse speciei sicut secunda opinio dicebat ; sed ponit omnes partes quæ non sunt præter intentionem naturæ aggeneratæ pertinere ad veritatem humanæ naturæ quantum ad id quod habent de specie, quia sic manent ; non autem quantum ad id quod habent de materia, quia sic fluunt et refluunt indifferenter, ut ita etiam intelligamus contingere in partibus unius hominis, sicut contingit in tota multitudine civitatis, quia singuli subtrahuntur a multitudine per mortem, aliis in locum eorum succedentibus, unde partes multitudinis fluunt et refluunt materialiter, sed formaliter manent ; quia ad eadem officia et ordines substituuntur alii a quibus priores subtrahebantur : unde respublica una numero remanere dicitur. Et similiter etiam, dum quibusdam partibus fluentibus aliæ reparantur in eadem figura et in eodem situ, omnes partes fluunt et refluunt secundum materiam, sed manent secundum speciem : manet nihilominus homo idem numero. Sed convenit tertia cum secunda opinione quia ponit quod partes secundo advenientes non ita perfecte pertingunt ad veritatem speciei, sicut quæ primo advenerunt ; et ideo idem quod ponit resurgere in homine secunda opinio ponit tertia, sed non penitus eadem ratione. Ponit enim totum illud quod ex semine generatum est, resurgere, non quia alia ratione pertineat ad veritatem humanæ naturæ quam hoc quod postea advenit, sed quia perfectius veritatem speciei participat, quem ordinem ponebat secunda opinio in his quæ postea adveniunt ex alimento, in quo etiam hæc opinio concordat cum alia [1], scilicet secunda.

Ad primum ergo dicendum, quod res naturalis non est id quod est ex sua materia, sed ex sua forma. Unde quamvis illud materiæ quod quandoque fuit sub forma carnis bovinæ, resurgat in homine sub forma carnis humanæ, non sequitur quod resurget caro bovis, sed caro hominis ; alias enim posset concludi quod resurgeret limus de quo formatum est corpus Adæ.

Tamen prima opinio concedit hanc rationem.

Ad secundum dicendum, quod costa illa non fuit in Adam de perfectione individui, sed ordinata ad multiplicationem speciei : unde non resurget in Adam, sed in Eva, sicut et semen non resurget in generante, sed in generato[2].

Ad tertium dicendum, quod secundum primam opinionem facile est ad hoc respondere, quia carnes comestæ nunquam sunt de veritate humanæ naturæ in comedente ; fuerunt autem de veritate humanæ naturæ in eo cujus carnes comeduntur ; et ita resurgent in primo, et non in secundo.

Sed secundum secundam opinionem et tertiam, unumquodque in illo resurget in quo magis accessit ad perfectam participationem virtutis speciei ; et si æqualiter in utroque accesserit, resurget in illo in quo primo fuit, quia in illo primo habuit ordinem ad resurrectionem ex conjun-

[1] Parm. : « cum illa. »

[2] Parm. : « genito. »

ctione ad animam rationalem illius hominis. Et ideo, si in carnibus comestis fuit aliqua superfluitas quæ non pertineret ad veritatem humanæ naturæ in primo, resurgere poterit in secundo : alias illud quod pertinebat ad resurrectionem in primo, resurget in eo et non in secundo ; sed in secundo loco ejus sumetur vel aliquid de eo quod ex aliis cibis in carnem secundi conversum est, vel si nullo cibo unquam pastus fuisset nisi carnibus humanis, divina virtute aliunde suppleretur quantum indigeretur ad perfectionem quantitatis ; sicut etiam supplet in illis qui ante perfectam ætatem decedunt. Nec per hoc aliquid præjudicatur identitati in numero, sicut nec præjudicatur per hoc quod partes secundum materiam fluunt et refluunt.

Ad quartum dicendum, quod secundum primam opinionem facile est solvere, quia ponit quod semen non est ex superfluo alimenti : unde carnes comestæ non transeunt in semen ex quo puer generatur.

Sed secundum alias duas opiniones dicendum est quod non est possibile quod totum quod fuit in carnibus comestis, in semen convertatur, quia post multam depurationem cibi pervenitur ad decoctionem seminis, quod est superfluitas ultimi cibi. Illud autem quod de carnibus comestis in semen convertitur, pertinet magis ad veritatem humanæ naturæ in eo qui ex semine nascitur, quam in illo ex cujus carnibus semen est generatum. Et ideo secundum regulam prius datam, hoc quod in semen conversum est resurget in eo qui ex semine nascitur, residuum vero materiæ resurget in illo ex cujus carnibus comestis semen est generatum.

Ad quintum dicendum, quod embryo non pertinet ad resurrectionem ante animationem per animam rationalem, in quo statu jam multum advenit supra substantiam seminis de substantia nutrimenti, quia puer in utero matris nutritur. Et ideo si aliquis embryis vescatur, et ex superfluo illius cibi generetur aliquis, illud quod erit in substantia seminis resurget quidem in eo qui ex semine generatur, nisi in illo contineretur aliquid quod fuisset de substantia seminum in illis ex quorum carnibus comestis semen generatum est, quia hoc resurgeret in primo et non in secundo : residuum autem carnium comestarum quod non est conversum in semen constat quod resurget in primo, utrique divina potentia supplente quod deest. Prima autem opinio hac objectione non arctatur, cum non ponat semen esse ex superfluo alimenti. Sed aliæ multæ rationes sunt contra eam, ut in II lib. patuit, dist. xxx.

Conclusio. — Cum id quod se habet ad veritatem alicujus rei, ad illius esse se habeat, conveniens est ut omne id quod est de veritate humanæ naturæ, resurgat cum ipso.

## ARTICULUS V.

*Utrum quicquid fuit materialiter in membris hominis totum resurget.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod quidquid fuit materialiter in membris hominis, totum resurget. Minus enim videntur pertinere ad resurrectionem capilli quam alia membra. Sed quicquid fuit in capillis, totum resurget, et si non in capillis, saltem in aliis partibus corporis, ut Augustinus, lib. XXII *De civ. Dei*, cap. xix, col. 780, t. 7, dicit in *Littera*, IV, dist. xliv. Ergo multo fortius quicquid in aliis membris materialiter fuit, totum resurget.

2. Præterea, sicut partes carnis secundum speciem perficiuntur ab anima rationali, ita partes secundum materiam. Sed corpus humanum habet ordinem ad resurrectionem ex hoc quod fuit anima rationali perfectum. Ergo non solum partes secundum speciem, sed et omnes partes secundum materiam, resurgent.

3. Præterea, ex parte illa accidit corporis totalitas ex qua parte accidit ei divisio in partes. Sed divisio in partes accidit corpori secundum materiam, cujus dispositio est quantitas, secundum quam dividitur. Ergo et totalitas corporis attenditur secundum partes materiæ. Si ergo non omnes partes materiæ resurgent, nec totum corpus resurget, quod est inconveniens.

Sed contra, partes secundum materiam non manent in corpore, sed fluunt et refluunt, ut patet per illud quod dicitur in I *De generat.*, text. 35, 36 et 37. Si ergo omnes partes secundum materiam, quæ non manent in corpore, sed fluunt et refluunt, resurgent, vel erit corpus resurgentis densissimum, vel erit immoderatæ quantitatis.

Præterea, quidquid est de veritate humanæ naturæ in uno homine, totum potest esse pars materiæ in alio homine qui ejus carnibus vescitur. Si ergo omnes partes secundum materiam resurgent in aliquo,

sequitur quod resurget in uno id quod est de veritate humanæ naturæ in alio, quod inconveniens est.

Respondeo dicendum, quod illud quod est in homine materialiter, non habet ordinem ad resurrectionem, nisi secundum quod pertinet ad veritatem humanæ naturæ, quia secundum hoc habet ordinem ad animam rationalem. Illud autem totum quod est in homine materialiter, pertinet quidem ad veritatem humanæ naturæ quantum ad id quod habet de specie; sed non totum, considerata materiæ totalitate, quia tota materia quæ fuit in homine a principio vitæ usque ad finem, excederet quantitatem debitam speciei, ut tertia opinio dicit, quæ probabilior inter cæteras mihi videtur. Et ideo totum quod est in homine, resurget, considerata totalitate speciei, quæ attenditur secundum quantitatem, figuram, situm et ordinem partium; non autem resurget totum, considerata totalitate materiæ. Secunda autem opinio et prima non utuntur hac distinctione; sed distinguunt inter partes, quarum utraque habet speciem et materiam. Conveniunt autem hæ duæ opiniones in hoc quod utraque dicit quod illud quod est ex semine generatum totum resurget etiam totalitate materiæ considerata; differunt autem in hoc quod de eo quod ex alimento generatur, nihil resurgere ponit prima opinio; secunda vero aliquid ejus resurgere ponit, et non totum, ut ex dictis patet.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut quicquid est in aliis partibus corporis, resurget, considerata totalitate speciei, non autem considerata totalitate materiæ, ita etiam est de capillis. In aliis autem partibus advenit aliquid ex nutrimento, quod facit augmentum : et hoc computatur ut alia pars, considerata totalitate speciei, quia obtinet alium locum et situm in corpore, et substat aliis partibus dimensionis : aliquid autem advenit quod non facit augmentum, sed cedit in restaurationem deperditi nutriendo ; et non computatur ut alia pars totius considerati secundum speciem, cum non obtineat alium locum vel situm in corpore quam pars quæ defluxit, tenebat; quamvis possit alia pars computari, considerata totalitate materiæ. Et similiter est de capillis. Augustinus vero loquitur de incisionibus capillorum, qui erant partes facientes augmentum : et ideo oportet quod resurgant : non tamen in quantitate capillorum, ne sit quantitas immoderata, sed in aliis partibus, ut necessarium judicabit divina providentia. Vel loquitur in casu illo quando aliis partibus deficiet : tunc enim earum defectus poterit ex superfluitatibus capillorum reparari.

Ad secundum dicendum, quod secundum tertiam opinionem eædem sunt partes secundum speciem et secundum materiam. Non enim illa distinctione utitur Philosophus in I *De generat.*, tex. 35, 36 et 37, ad distinguendum diversas partes, sed ad ostendendum quod eædem partes possunt considerari et secundum speciem quantum ad illud quod est formæ et speciei in ipsis, et secundum materiam, quantum ad illud quod subest formæ et speciei. Constat autem quod materia carnis non habet ordinem ad animam rationalem, nisi in quantum est sub tali forma; et ideo ratione ejus habet ordinem ad resurrectionem. Sed prima et secunda opinio, quæ ponunt alias esse partes quæ sunt secundum speciem et alias quæ sunt secundum materiam, dicunt quod anima rationalis, quamvis utriusque partes perficiat, non tamen perficit partes secundum materiam, nisi mediantibus partibus secundum speciem; et ideo non habent æqualiter ordinem ad resurrectionem.

Ad tertium dicendum, quod in materia generabilium et corruptibilium, dimensiones interminatas oportet intelligere ante receptionem formæ substantialis; et ideo divisio quæ fit secundum hujusmodi dimensiones proprie pertinet ad materiam. Sed quantitas completa et terminata advenit materiæ post formam substantialem: unde divisio quæ fit secundum dimensiones terminatas, respicit speciem; præcipue quando ad rationem speciei pertinet determinatus situs partium, sicut est in corpore humano.

Conclusio. — Cum materia quæ fuit in homine a principio vitæ usque ad finem debitam speciei quantitatem excederet, non quidquid fuit in homine materialiter, totum cum illo resurget, nisi speciei totalitate considerata.

## QUÆSTIO LXXXIV.

### DE QUALITATE RESURGENTIUM.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de qualitate resurgentium.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum resurgent omnes in ætate juvenili ; 2° utrum in æquali statura ; 3° utrum omnes in eodem sexu ; 4° utrum in vita animali.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum omnes resurgent in eadem ætate.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnes resurgent in eadem ætate, scilicet juvenili, quia Deus resurgentibus, præcipue beatis, nihil subtrahet quod ad perfectionem hominis pertineat. Sed ætas pertinet ad perfectionem hominis, cum senectus sit venerabilis. Ergo senes non resurgent in ætate juvenili.

2. Præterea, actus computatur secundum mensuram temporis præteriti. Sed impossibile est tempus quod fuit præteritum, non præteriisse. Ergo impossibile est eos qui majoris ætatis fuerunt ad ætatem juvenilem reduci.

3. Præterea, illud quod magis fuit de veritate humanæ naturæ in unoquoque, maxime resurget in eo. Sed quanto aliquid primo fuit in homine, tanto videtur magis ad veritatem humanæ naturæ pertinuisse; quia in fine propter veritatem speciei debilitatam comparatur vino aquoso corpus humanum, ut patet per Philosophum in I *De generat.*, text. 83. Ergo si omnes debent in eadem ætate resurgere, magis decet quod resurgant in ætate puerili quam juvenili.

Sed contra est quod dicitur Ephes., IV, 13 : *Donec occurramus omnes.... in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Sed Christus resurrexit in ætate juvenili, quæ circa triginta annos incipit, ut Augustinus dicit, lib. XXII *De civ. Dei*, cap. XV, col. 777, t. 7. Ergo et alii in ætate juvenili resurgent.

Præterea, homo in maxima perfectione naturæ resurget. Sed natura humana perfectissimum statum habet in ætate juvenili. Ergo in illa ætate resurgent omnes.

Respondeo dicendum, quod homo resurget absque omni defectu humanæ naturæ ; quia sicut Deus humanam naturam absque defectu instituit, ita sine defectu reparabit. Deficit autem humana natura dupliciter : uno modo quia nondum perfectionem ultimam est consecuta ; alio modo quia jam ab ultima perfectione recessit ; et primo modo deficit in pueris, secundo modo deficit in senibus. Et ideo in utrisque reducetur humana natura per resurrectionem ad statum ultimæ perfectionis, qui est in juvenili ætate, ad quam terminatur motus augmenti, et a qua incipit motus decrementi.

Ad primum ergo dicendum, quod ætas senectutis habet reverentiam non propter conditionem corporis, quod in defectu est, sed propter sapientiam animæ, quæ ibi esse præsumitur ex temporis antiquitate. Unde in electis manebit reverentia senectutis propter plenitudinem divinæ sapientiæ quæ in eis erit, sed non manebit senectutis defectus.

Ad secundum dicendum quod non loquimur de ætate quantum ad numerum annorum, sed quantum ad statum qui in corpore humano ex annis relinquitur ; unde Adam dicitur in ætate juvenili formatus, propter talem corporis conditionem, quam primo die formationis suæ habuit. Et ideo ratio non est ad propositum.

Ad tertium dicendum, quod virtus speciei dicitur esse perfectior in puero quam in juvene quantum ad efficaciam agendi conversionem alimenti aliquo modo, sicut etiam est perfectior in semine quam in homine completo ; sed in juvenibus est perfectior quantum ad terminum complementi. Unde illud quod maxime ad veritatem humanæ naturæ pertinuit, ad illam perfectionem deducetur quam habet in ætate juvenili, non ad illam quam habet in ætate puerili, in qua humores adhuc non pervenerunt ad ultimam digestionem.

Conclusio. — Cum humana natura deficiat in pueris, quia nondum perfectionem ultimam sunt consecuti, et in senibus, quia ab ultima perfectione recedunt, et hominem absque omni defectu humanæ naturæ resurgere oporteat, conveniens est ut homines resurgant in juvenili ætate, quæ inter decrementum et incrementum constituitur.

## ARTICULUS II.

*Utrum omnes resurgent ejusdem staturæ.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod omnes resurgent ejusdem staturæ. Sicut enim homo mensuratur quantitate dimensiva, ita quantitate durationis. Sed quantitas durationis in omnibus reducetur ad eamdem mensuram, quia omnes in eadem ætate resurgent.

Ergo et quantitas dimensionis in omnibus reducetur ad eamdem mensuram, ut in eadem statura omnes resurgant.

2. Præterea, Philosophus, in II *De anima*, text. 41, dicit quod « omnium natura constantium terminus est, et ratio magnitudinis et augmenti. » Sed iste terminus non est nisi ex virtute formæ, cui debet congruere quantitas sicut et omnia alia accidentia. Ergo cum omnes homines habeant eamdem formam specificam, omnibus debet esse secundum materiam eadem quantitatis mensura, nisi sit error. Sed error naturæ corrigetur in resurrectione. Ergo omnes resurgent in eadem statura.

3. Præterea, quantitas resurgentis non poterit esse proportionata virtuti naturali, quæ primo corpus formavit; nam alias qui non potuerunt ad majorem quantitatem perduci virtute naturæ, nunquam in majori quantitate resurgerent, quod falsum est. Ergo oportet quod quantitas illa proportionetur virtuti reparanti corpus humanum per resurrectionem et materiæ de qua reparatur. Sed virtus reparans omnia corpora est eadem numero, scilicet divina virtus : cineres autem omnes, ex quibus reparantur humana corpora, se habent æqualiter ad suscipiendam actionem prædictæ virtutis. Ergo ad eamdem quantitatem terminabitur resurrectio omnis, et sic idem quod prius.

Sed contra, quantitas naturalis consequitur naturam uniuscujusque individui. Sed in resurrectione non variabitur natura individui. Ergo nec quantitas naturalis ejus. Sed non est eadem quantitas naturalis omnium. Ergo non omnes resurgent in eadem statura.

Præterea, natura humana reparabitur per resurrectionem ad gloriam vel ad pœnam. Sed non erit eadem quantitas gloriæ vel pœnæ in omnibus resurgentibus. Ergo nec eadem quantitas staturæ.

Respondeo dicendum, quod in resurrectione non reparabitur humana natura solum quantum ad idem specie, sed etiam quantum ad idem numero. Et ideo in resurrectione non solum attendendum est quid competat naturæ speciei, sed quid competat naturæ individui. Natura autem speciei habet aliquam quantitatem, quam nec excedit nec ab ea deficit absque errore, quæ tamen quantitas habet aliquos gradus latitudinis, et non est accipienda secundum unam mensuram determinatam. Unumquodque autem individuum in specie humana assequitur infra terminos illius latitudinis aliquem gradum quantitatis, quæ competit naturæ individui : et ad hanc perducitur in termino augmenti, si non fuerit aliquis error in opere naturæ, per quem sit aliquid additum vel subtractum prædictæ quantitati : cujus quidem mensura accipitur secundum proportionem caloris extendentis et humidi extensibilis, quod non est ejusdem virtutis in omnibus. Et ideo non omnes resurgent in eadem quantitate ; sed quilibet resurget in illa quantitate in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset vel defecisset : quod autem superest vel deficit in homine, resecabit vel supplebit divina potentia.

Ad primum ergo dicendum, quod jam patet ex dictis, quod non dicuntur omnes in eadem ætate resurgere, quasi omnibus competat eadem quantitas durationis, sed quia idem status perfectionis erit in omnibus; qui quidem status salvari potest in magna et in parva quantitate.

Ad secundum dicendum, quod quantitas hujus individui non solum respondet formæ speciei, sed etiam naturæ, sive materiæ individui. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum, quod quantitas resurgentis non proportionatur virtuti reparanti, quia illa non est de natura corporis ; neque cineribus secundum illum statum in quo sunt ante resurrectionem; sed naturæ quam primo individuum habebat. Tamen si virtus formativa propter aliquem defectum non poterat perducere ad debitam quantitatem quæ competit speciei, divina virtus supplebit in resurrectione defectum; sicut patet in nanis ; et eadem ratio est de illis qui immoderatæ magnitudinis fuerunt ultra debitum naturæ.

Conclusio. — Homines resurgent ejus staturæ cujus aut erant aut futuri erant in juventute, qui est terminus augmenti, si nullus naturæ error fuisset; qui si fuerit, divina potentia corrigetur.

## ARTICULUS III.

### *Utrum omnes resurgent in sexu virili.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod omnes resurgent in sexu virili, quia dicitur Ephes., IV, 13, quod *omnes occurremus in virum perfectum*, etc. Ergo non erit ibi nisi sexus virilis.

2. Præterea, in futuro omnis prælatio cessabit, ut dicit Glossa *interl.* et *ord.*, I Corinth., xv, sup. illud: *Cum evacuaverit*, etc. Sed mulier ordine naturali subdita est viro. Ergo mulieres non resurgent in sexu muliebri, sed virili.

3. Præterea, illud quod est occasionaliter et præter intentionem naturæ inductum, non resurget; quia in resurrectione omnis error tolletur. Sed sexus muliebris est præter intentionem naturæ inductus defectu virtutis formativæ in semine, quæ non potest perducere materiam concepti ad formam virilem: unde dicit Philosophus, XVI *De animalibus*, cap. III, ad fin., quod « femina est mas occasionatus. » Ergo sexus muliebris non resurget.

Sed contra est quod dicit Augustinus, XXII *De civ. Dei*, cap. XVII, col. 778, t. 7: « Melius sapere videntur qui utrumque sexum resurrecturum esse non dubitant. »

Præterea, Deus reparabit in resurrectione quod in homine fecit in prima conditione. Sed ipse fecit mulierem de costa viri, ut patet Genes., II. Ergo ipse sexum femineum in resurrectione reparabit.

Respondeo dicendum, quod sicut, considerata natura individui, debetur diversa quantitas diversis hominibus, ita, considerata natura individui, debetur diversus sexus diversis hominibus; et hæc etiam diversitas competit perfectioni speciei, cujus diversi gradus implentur per dictam diversitatem sexus vel quantitatis. Et ideo sicut resurgent homines in diversis staturis, ita in diversis sexibus: et, quamvis sit differentia sexuum, deerit tamen confusio mutuæ visionis, quia aberit libido incitans ad turpes actus ex quibus confusio causatur.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur: *Omnes Christo occurremus in virum perfectum*, non dicitur propter sexum virilem, sed propter virtutem animi quæ erit in omnibus et viris et mulieribus.

Ad secundum dicendum, quod mulier subditur viro propter imbecillitatem naturæ et quantum ad vigorem animi et quantum ad robur corporis. Sed post resurrectionem non erit differentia in his secundum diversitatem sexuum, sed magis secundum diversitatem meritorum. Et ideo ratio non procedit.

Ad tertium dicendum, quod quamvis feminæ generatio sit præter intentionem naturæ particularis, est tamen de intentione naturæ universalis, quæ ad perfectionem humanæ speciei utrumque sexum requirit: nec ex sexu erit ibi aliquis defectus, ut ex dictis patet.

Conclusio. — Quemadmodum homines resurrecturi sunt diversæ staturæ, ita diversorum sexuum: aberit tamen libido ad turpes actus incitans.

## ARTICULUS IV.

*Utrum omnes resurgent in vita animali.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod resurgent in vita animali, ut scilicet utantur actu nutritivæ virtutis et generativæ. Quia resurrectio nostra erit conformis resurrectioni Christi. Sed Christus dicitur post resurrectionem comedisse, ut patet Joan., ult., et Luc., ult. Ergo et homines post resurrectionem comedent, et eadem ratione generabunt.

2. Præterea, distinctio sexuum ad generationem ordinatur: et similiter instrumenta quæ deserviunt virtuti nutritivæ, ordinantur ad comestionem. Sed homo cum omnibus hujusmodi resurget. Ergo utetur actibus virtutis generativæ et nutritivæ.

3. Præterea, totus homo beatificabitur et secundum animam et secundum corpus. Sed beatitudo sive felicitas, secundum Philosophum, lib. I *Ethic.*, cap. VIII, a med., in perfecta operatione consistit. Ergo oportet quod omnes potentiæ animæ et omnia membra sint in suis actibus in beatis post resurrectionem; et sic idem quod prius.

4. Præterea, in beatis post resurrectionem erit perfecta et beata jucunditas. Sed talis jucunditas omnes delectationes includit; quia « beatitudo, » secundum Boetium, lib. III *De consolat.*, prosa II, col. 724, t. 1, « est status omnium bonorum congregatione perfectus; » et perfectum est cui nihil deest. Cum ergo in actu virtutis generativæ et nutritivæ sit magna delectatio, videtur quod tales actus ad vitam animalem pertinentes in beatis erunt; et multo fortius in aliis, qui minus spiritualia corpora habebunt.

Sed contra est quod dicitur Matth., XXII, 30: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur.*

Præterea, generatio ordinatur ad subveniendum defectui qui per mortem accidit, et ad multiplicationem humani generis; et comestio ad restaurationem deperditi, et ad augmentum quantitatis.

Sed in statu resurrectionis jam humanum genus habebit totam multitudinem individuorum a Deo præfinitam, quia usque ad hoc generatio differetur: similiter etiam quilibet homo resurget in debita quantitate; nec erit ultra mors, aut aliqua deperditio fiet a partibus hominis. Ergo frustra esset actus generativæ et nutritivæ virtutis.

Respondeo dicendum, quod resurrectio non erit necessaria homini propter primam perfectionem ipsius, quæ consistit in integritate eorum quæ ad naturam spectant, quia ad hoc homo pervenire potest in statu præsentis vitæ per actionem causarum naturalium: sed necessitas resurrectionis est ad consequendam ultimam perfectionem, quæ consistit in perventione ad ultimum finem. Et ideo illæ operationes naturales quæ ordinantur ad primam perfectionem humanæ naturæ vel causandam vel conservandam non erunt in resurrectione, et hujusmodi sunt actiones animalis vitæ in homine, et actiones naturæ in elementis, et motus cæli. Et ideo omnia hæc cessabunt in resurrectione. Et quia comedere, bibere, et dormire, et generare, ad animalem vitam pertinent, cum sint ad primam perfectionem naturæ ordinata; ideo in resurrectione talia non erunt.

Ad primum ergo dicendum, quod illa comestio qua Christus comedit, non fuit necessitatis, quasi cibis indigeret humana natura post resurrectionem; sed fuit potestatis, ut ostenderet se veram naturam humanam resumpsisse, quam prius habuerat in statu illo, quando cum discipulis comederat et biberat. Hæc autem ostensio non erit necessaria in resurrectione communi, quia omnibus notum erit. Et ideo dicitur dispensative Christus manducasse, eo modo loquendi quod juristæ dicunt quod « dispensatio est communis juris relaxatio, » *Specul. jur.*, lib. I, tit. « *De dispensat.*, » quia Christus intermisit hoc quod est communiter resurgentium, scilicet non uti cibis, propter causam prædictam. Et propter hoc ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod differentia sexuum et membrorum varietas erit ad naturæ humanæ perfectionem reintegrandam et in specie et in individuo; unde non sequitur quod sint frustra, quamvis animales operationes desint.

Ad tertium dicendum, quod prædictæ operationes non sunt hominis inquantum est homo, ut etiam Philosophus dicit, lib. X *Ethic.*, cap. IX, a med.; et ideo in eis non consistit beatitudo humani corporis; sed corpus humanum glorificabitur ex redundantia a ratione, a qua homo est homo, inquantum erit ei subditum.

Ad quartum dicendum, quod delectationes corporales, sicut dicit Philosophus in VII *Ethic.*, cap. XII, a princ., et in X, cap. I, a med., sunt medicinales, quia adhibentur homini ad tollendum fastidium, vel etiam ægritudinales, inquantum in eis homo inordinate delectatur ac si essent veræ delectationes, sicut homo habens infectum gustum delectatur in quibusdam quæ sanis non sunt delectabilia. Et ideo non oportet quod tales delectationes sint de perfectione beatitudinis, ut Judæi et Saraceni ponunt, et quidam hæretici posuerunt, qui vocantur Chiliastæ; qui etiam secundum doctrinam Philosophi non videntur sanum habere affectum; solæ enim delectationes spirituales secundum ipsum sunt simpliciter delectationes et propter se quærendæ: et ipsæ solæ ad beatitudinem requiruntur.

Conclusio. — Cum in resurrectione, prima perfectio, quæ acquiritur vita animali, non spectetur, sed secunda, quæ versatur circa consecutionem ultimi finis, id est æternæ beatitudinis; consequens est ut resurrectio non sit futura in vita animali.

## QUÆSTIO LXXXV.

### DE IMPASSIBILITATE CORPORUM BEATORUM RESURGENTIUM.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de conditionibus beatorum resurgentium: et primo de eorum corporum impassibilitate; secundo de subtilitate; tertio de agilitate; quarto de claritate.

Circa primum quæruntur quatuor: 1° utrum sancti resurgentes resurgent quoad corpora impassibiles; 2° utrum æqualis impassibilitas omnibus inerit; 3° utrum illa impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat; 4° utrum sint in eis omnes sensus in actu.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum corpora sanctorum post resurrectionem erunt impassibilia.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora sanctorum post resurrectionem non erunt impassibilia. Omne enim mortale est passibile. Sed homo post resurrectionem erit « animal rationale mortale; » hæc est enim definitio hominis, quæ nunquam ab eo separabitur. Ergo corpus erit passibile.

2. Præterea, omne quod est in potentia ad formam alterius passibile est ab alio, quia secundum hoc aliquid est passivum ab alio, ut dicitur in I *De Gen.*, text. 54. Sed corpora sanctorum post resurrectionem erunt in potentia ad aliam formam. Ergo erunt passibilia. Probatio mediæ : Quæcumque communicant in materia, unum eorum est in potentia ad formam alterius : materia enim, secundum quod est sub una forma, non amittit potentiam ad aliam formam. Sed corpora sanctorum post resurrectionem communicabunt cum elementis in materia, quia ex eadem materia reparabuntur ex qua nunc sunt. Ergo erunt in potentia ad aliam formam; et sic erunt passibilia.

3. Præterea, « contraria nata sunt agere et pati ad invicem », ut in I *De Gener.*, text. 41 et seq., dicit Philosophus. Sed corpora sanctorum post resurrectionem erunt ex contrariis composita, sicut et nunc sunt. Ergo erunt passibilia.

4. Præterea, in corpore humano resurget sanguis et alii humores, ut supra dictum est. Sed ex pugna humorum ad invicem generantur ægritudines et hujusmodi passiones in corpore. Ergo erunt corpora sanctorum post resurrectionem passibilia.

5. Præterea, magis repugnat perfectioni defectus in actu quam defectus in potentia. Sed passibilitas importat solum defectum in potentia. Cum ergo in corporibus beatorum sint futuri aliqui defectus in actu, sicut cicatrices vulnerum in martyribus, ut in Christo fuerunt, videtur quod nihil deperibit perfectioni eorum, si ponantur habere corpora passibilia.

Sed contra, omne passibile est corruptibile, quia passio magis facta abjicit a substantia. Sed corpora sanctorum post resurrectionem erunt incorruptibilia, ut dicitur I ad Cor, xv, 42 : *Seminatur in corruptione, resurget in incorruptione.* Ergo erunt impassibilia.

Præterea, fortius non patitur a debiliori. Sed nullum corpus erit fortius corporibus sanctorum, de quibus dicitur I ad Cor, xv, 43 : *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* Ergo erunt impassibilia.

Respondeo dicendum, quod passio dupliciter dicitur : uno modo communiter, et sic omnis receptio passio dicitur; sive illud quod recipitur sit conveniens recipienti et perfectivum ipsius, sive contrarium et corruptivum. Et ab hujusmodi passionis remotione corpora gloriosa impassibilia non dicuntur; cum nihil quod est perfectionis, ab eis sit auferendum. Alio modo passio dicitur proprie, quam sic definit Damascenus in II lib. *Orth. fid.*, cap. xxii, col. 942, t. 1 : « Passio est motus præter naturam. » Unde immoderatus motus cordis passio ejus dicitur, sed moderatus dicitur ejus operatio. Cujus ratio est, quia omne quod patitur trahitur ad terminos agentis, quia agens assimilat sibi patiens; et ideo patiens, inquantum hujusmodi, trahitur extra terminos proprios in quibus erat. Sic ergo proprie accipiendo passionem, non erit in corporibus resurgentium sanctorum potentialitas ad passionem; et ideo impassibilia dicentur.

Hujus autem impassibilitatis ratio a diversis diversimode assignatur. Quidam enim eam attribuunt conditioni elementorum quæ aliter tunc se habebunt in corpore quam nunc. Dicunt enim quod elementa remanebunt ibi secundum substantiam, sed qualitates activæ et passivæ ab elementis auferentur. Sed hoc non videtur verum, quia qualitates activæ et passivæ sunt de perfectione elementorum: unde si sine eis repararentur elementa in corpore resurgentis, essent minoris perfectionis quam modo sint. Et præterea, cum qualitates illæ sint propria accidentia elementorum ex forma et materia ipsorum causata, videtur valde absurdum quod causa maneat, et effectus tollatur.

Et ideo alii dicunt quod manebunt qualitates, sed non habebunt proprias actiones, divina virtute id faciente ad conservationem humani corporis. Sed hoc etiam non videtur posse stare; quia ad mixtionem requiritur actio et passio activarum et passivarum qualitatum, et se-

cundum prædominium unius vel alterius mixta efficiuntur diversæ complexionis : quod oportet ponere in corpore resurgentis, quia erunt ibi carnes et ossa, et hujusmodi partes, quibus omnibus non competit una complexio. Et præterea secundum hoc impassibilitas non posset poni dos in eis, quia non poneret aliquam dispositionem in substantia impassibili, sed solum prohibitionem passionis ab exteriori, scilicet divina virtute, quæ etiam posset idem facere de corpore hominis in statu hujus vitæ.

Et ideo alii dicunt quod in ipso corpore erit aliquid prohibens passionem corporum gloriosorum, scilicet natura quinti corporis, vel cælestis, quam ponunt venire in compositione humani corporis, ad conciliandum elementa in harmoniam quamdam, per quam possint esse debita materia animæ rationalis; sed tamen in statu hujus vitæ propter dominium elementaris naturæ corpus humanum patitur ad similitudinem aliorum elementorum : sed in resurrectione dominabitur natura quinti corporis: et ideo corpus humanum reddetur impassibile ad similitudinem corporis cælestis. Sed hoc non potest stare, quia corpus quintum non venit materialiter ad compositionem corporis humani, ut in II libro ostensum est. Et præterea, impossibile est dicere quod aliqua virtus naturalis, qualis est virtus corporis cælestis, transferat corpus humanum ad proprietatem gloriæ, qualis est impassibilitas corporis gloriosi, cum immutationem corporis humani Apostolus attribuat virtuti Christi, quia *qualis cælestis*, *tales et cælestes*, I Cor., xv, 48 ; et Philip., III, 21 : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*, *secundum operationem*, *qua sibi possit subjicere omnia*, etc. Et præterea, non potest natura cælestis ita dominari in corpore humano quin natura elementaris remaneat, cui ex essentialibus suis principiis passibilitas inest.

Et ideo aliter dicendum est quod omnis passio fit per victoriam agentis super patiens; alias non traheret ipsum ad terminos suos. Impossibile est autem quod aliquid dominetur supra patiens, nisi inquantum debilitatur dominium formæ propriæ supra materiam patientis, loquendo de passione quæ est contra naturam, de qua nunc loquimur; non enim materia subjicitur uni contrariorum, sine hoc quod tollatur dominium alterius super ipsam, vel saltem diminuatur. Corpus autem humanum, et quicquid in eo est, erit perfecte subjectum animæ rationali, sicut anima perfecte erit subjecta Deo. Et ideo in corpore glorioso non poterit esse aliqua mutatio contra dispositionem illam qua perficitur ab anima, et ita corpora illa erunt impassibilia (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod, secundum Anselmum, lib. II *Cur Deus homo*, cap. XI, col. 410, t. 1 : « Mortale ponitur in definitione hominis a philosophis, qui non crediderunt totum hominem aliquando posse esse immortalem; quia non viderunt homines, nisi secundum hujus mortalitatis statum.

Vel potest dici quod, secundum Philosophum, in VIII *Metaph.*, text. 3 et 7, et lib. VII, text. 41, quia differentiæ essentiales sunt nobis incognitæ, utimur quandoque differentiis accidentalibus ad significandum differentias essentiales, quæ sunt accidentalium causæ. Unde « mortale » in definitione hominis non ponitur, quasi ipsa mortalitas ad essentiam hominis pertineat; sed quia illud quod est causa passibilitatis et mortalitatis, secundum præsentem statum, scilicet compositio ex contrariis, est de essentia hominis ; sed tunc non erit causa ejus propter victoriam animæ super corpus.

Ad secundum dicendum, quod duplex est potentia, ligata et libera. Et hoc non solum est verum de potentia activa, sed etiam de passiva. Forma enim ligat potentiam materiæ, determinando ipsam ad unum; et secundum hoc dominatur super eam. Et quia in rebus corruptibilibus non perfecte dominatur forma supra materiam, non perfecte potest ligare ipsam quin accipiat interdum per aliquam passionem dispositionem contrariam formæ. Sed in sanctis post resurrectionem omnino anima dominabitur supra corpus ; nec illud dominium aliquo modo poterit auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subjecta, quod non fuit in statu innocentiæ. Et ideo in corporibus illis manet eadem potentia ad formam aliam quæ nunc inest,

(*a*) Juxta Scotum impassibilitas corporis gloriosi non provenit ex pleno dominiō animæ super corpus, nec ex cessatione motus cœli. Juxta Aureolum nec provenit ex aliqua forma passiva. Nec est, juxta Durandum, per aliquam formam inhærentem, sed solum per divinam virtutem assistentem beatis, et prohibentem actionem cujuslibet extrinseci inferentis passionem.

quantum ad substantiam potentiæ; sed erit ligata per victoriam animæ supra corpus, ut nunquam in actum passionis exire possit.

Ad tertium dicendum, quod qualitates elementares sunt instrumenta animæ, ut patet in II *De anima*, text. 38 et seq., quia calor ignis in corpore animalis regulatur in actu nutriendi per virtutem animæ. Quando autem agens principale est perfectum, et non est aliquis defectus in instrumento, nulla actio procedit ab instrumento nisi secundum dispositionem principalis agentis. Et ideo in corporibus sanctorum post resurrectionem nulla actio vel passio poterit provenire a qualitatibus elementaribus quæ sit contra dispositionem animæ, quæ intendit conservare corpus.

Ad quartum dicendum, quod secundum Augustinum in *Epist.* ccv *ad Consentium*, § 4, col. 943, t. 2, « valet divina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum, quibusdam manentibus, auferre quas voluerit qualitates. » Unde sicut ab igne fornacis Chaldæorum abstulit virtutem comburendi quantum ad aliquid, quia corpora puerorum illæsa servata sunt, sed mansit quantum ad aliquid, quia ignis illa ligna comburebat, ita auferet ab humoribus passibilitatem, et dimittet naturam. Modus autem quo hoc fiet, dictus est.

Ad quintum dicendum, quod cicatrices vulnerum non erunt in sanctis, nec in Christo fuerunt, inquantum important aliquem defectum, sed inquantum sunt signa constantissimæ virtutis, qua passi sunt pro justitia et fide; ut ex hoc et ipsis et aliis gaudium crescat. Unde dicit Augustinus, XXII *De civ. Dei*, cap. XIX, § 3, col. 782, t. 7: « Nescio quomodo sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt: et fortasse videbimus; non enim deformitas in eis sed dignitas erit; et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. » Nec tamen, si aliqua martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum, quibus dictum est, Luc., XXI, 18: *Capillus de capite vestro non peribit.*

CONCLUSIO. — Cum Beatorum post resurrectionem corpus et quicquid in eo est perfecte subjici animæ atque animam Deo necessarium sit, fieri non potest ut eorum tunc corpus contra dispositionem illam qua perficitur ab anima passibile sit.

## ARTICULUS II.

### *Utrum impassibilitas in omnibus erit æqualis.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod impassibilitas in omnibus erit æqualis, quia, 1 Cor., XV, dicit Glossa[1] quod « æqualiter omnes habent quod pati non possunt. » Sed ex hoc pati non possunt quod habent dotem impassibilitatis. Ergo impassibilitas erit æqualis in omnibus.

2. Præterea, negationes non recipiunt magis et minus. Sed impassibilitas est quædam negatio vel privatio passibilitatis. Ergo non potest esse major in uno quam in alio.

3. Præterea, magis album dicitur quod est nigro impermixtius. Sed nulli corporum sanctorum admiscebitur aliquid de passibilitate. Ergo omnia erunt æqualiter impassibilia.

Sed contra, merito debet respondere præmium proportionaliter. Sed sanctorum quidam fuerunt aliis majores merito. Ergo, cum impassibilitas sit quoddam præmium, videtur quod in quibusdam sit major quam in aliis.

Præterea, impassibilitas dividitur contra dotem claritatis. Sed illa non erit æqualis in omnibus, ut patet 1 Corinth., XV. Ergo nec impassibilitas.

Respondeo dicendum, quod impassibilitas potest dupliciter considerari, vel secundum se, vel secundum causam suam. Si secundum se consideretur, quia solam negationem vel privationem importat, non suscipit magis et minus, sed erit æqualis in omnibus beatis. Si autem consideretur secundum suam causam, sic erit in uno major quam in alio. Causa autem ejus est dominium animæ super corpus; quod quidem dominium causatur ex hoc quod ipsa anima fruitur Deo immobiliter: unde in illo qui perfectius fruitur Deo est major impassibilitatis causa.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa illa loquitur de impassibilitate secundum se, et non secundum causam suam.

Ad secundum dicendum, quod quam-

[1] Parm.: « *Interl.* sup. illud, *Seminatur in corruptione.* »

vis negationes et privationes secundum se non intendantur nec remittantur, tamen intenduntur et remittuntur ex causis suis; sicut dicitur esse locus magis tenebrosus qui habet plura et majora obstacula lucis.

Ad tertium dicendum, quod aliqua non solum intenduntur per recessum a contrario, sed etiam per accessum ad terminum, sicut lux intenditur. Et prima [1] etiam impassibilitas est major in uno quam in alio; quamvis in nullo aliquid passibilitatis remaneat.

Conclusio. — Impassibilitas non quidem secundum se considerata, prout scilicet est negatio vel privatio passibilitatis, sed secundum causam suam, quæ est dominium animæ super corpus, erit in uno major quam in alio.

## ARTICULUS III.

*Utrum impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod impassibilitas sensum in actu a corporibus gloriosis excludat, quia, sicut dicit Philosophus in I *De anima*, text. 118, « sentire est quoddam pati. » Corpora autem gloriosa erunt impassibilia. Ergo non sentient in actu.

2. Præterea, immutatio naturalis præcedit immutationem animalem, sicut esse naturale præcedit esse intentionale. Sed corpora gloriosa ratione impassibilitatis non immutabuntur immutatione naturali. Ergo nec immutatione animali, quæ requiritur ad sentiendum.

3. Præterea, quandocumque fit sensus in actu cum nova receptione, fit novum judicium. Sed ibi non erit novum judicium, quia « non erunt ibi cogitationes volubiles. » Ergo non fiet ibi sensus in actu.

4. Præterea, quando anima est in actu intenso unius potentiæ, remittitur actus alterius potentiæ. Sed anima summe erit intenta ad actum virtutis intellectivæ, qua Deum contemplabitur. Ergo non erit aliquo modo in actu virtutis sensitivæ.

Sed contra est quod dicitur Apoc., I, 7: *Videbit eum omnis oculus.* Ergo erit ibi sensus in actu.

Præterea, secundum Philosophum, in I *De anima*, text. 19, « animatum ab inanimato distinguitur sensu et motu. » Sed ibi erit in actu motus quia *tanquam scintillæ in arundineto discurrent*, Sap., III, 7. Ergo et sensus in actu.

Respondeo dicendum, quod aliquem sensum esse in corporibus beatorum omnes ponunt; alias corporalis vita sanctorum post resurrectionem assimilaretur magis somno quam vigiliæ; quod non competit illi perfectioni, eo quod in somno corpus sensibile non est in ultimo actu vitæ; propter quod somnus dicitur vitæ dimidium, I *Ethic.*, cap. XIII, in med.

Sed in modo sentiendi diversi diversa opinantur.

Quidam enim dicunt quod corpora gloriosa erunt impassibilia, et propter hoc non receptibilia peregrinæ impressionis, et multo minus quam corpora cælestia; quia non erit ibi sensus in actu per receptionem alicujus speciei a sensibilibus, sed magis extra mittendo. Sed hoc non potest esse, quia in resurrectione natura speciei manebit eadem in homine et in omnibus partibus ejus. Hujusmodi autem est natura sensus, ut sit potentia passiva, ut in II *De anima*, text. 51 et 54, probat Philosophus. Unde si in resurrectione sancti sentirent extra mittendo, et non recipiendo, non esset sensus in eis virtus passiva, sed activa [2], et sic non esset ejusdem speciei cum sensu qui nunc est, sed esset aliqua alia virtus eis data: sicut enim materia nunquam fit forma, ita potentia passiva nunquam fit activa.

Et ideo alii dicunt quod sensus in actu fiet per susceptionem non quidem ab exterioribus sensibilibus, sed per effluxum a superioribus viribus; ut sicut nunc superiores vires accipiunt ab inferioribus, ita e contrario tunc inferiores accipient a superioribus. Sed iste modus receptionis non facit vere sentire; quia omnis potentia passiva secundum suæ speciei rationem determinatur ad aliquid activum speciale: quia potentia, inquantum hujusmodi, habet ordinem ad illud respectu cujus dicitur. Unde cum proprium activum in sensu exteriori sit res existens extra animam et non intentio ejus existens in imaginatione vel ratione, si organum sentiendi non moveatur a rebus extra, sed ex imaginatione vel a superioribus viribus aliis, non erit vere sentire. Unde non dicimus quod phrenetici et alii mente capti, in quibus propter

[1] Parm.: « propterea. »

[2] Parm. omittit: « sed activa. »

victoriam imaginativæ virtutis fit hujusmodi defluxus specierum ad organa sentiendi, vere sentiant, sed quod videtur eis quod sentiant.

Et ideo dicendum est cum aliis quod sensus corporum gloriosorum erit per susceptionem a rebus quæ sunt extra animam.

Sed sciendum est quod organa sentiendi immutantur a rebus quæ sunt extra animam, dupliciter: uno modo immutatione naturali, quando scilicet organum disponitur eadem qualitate naturali qua disponitur res extra animam quæ agit in ipsum, sicut cum manus fit calida ex tactu rei calidæ vel odorifera ex tactu rei odoriferæ: alio modo immutatione spirituali, quando recipitur qualitas sensibilis in instrumento secundum esse spirituale, id est, species sive intentio qualitatis, et non ipsa qualitas: sicut pupilla recipit speciem albedinis, et tamen ipsa non efficitur alba. Prima ergo receptio non causat sensum, per se loquendo; quia sensus est susceptivus specierum in materia præter materiam, id est, præter esse materiale quod habebant extra animam, ut dicitur in II *De anima*, text. 121. Et hæc receptio immutat naturam recipientis, quia recipitur hoc modo qualitas secundum esse suum materiale. Unde ista receptio non erit in corporibus gloriosis, sed secunda, quæ per se facit sensum in actu, et non immutat naturam recipientis.

Ad primum ergo dicendum, quod, ut jam patet ex dictis, per hanc passionem quæ est in actu sentiendi, quæ non est aliud quam receptio prædicta, non trahitur corpus extra naturalem suam qualitatem, sed spiritualiter perficitur. Unde impassibilitas gloriosorum corporum hanc passionem non excludit.

Ad secundum dicendum, quod omne passivum recipit actionem agentis secundum suum modum. Si ergo aliquid sit quod sit natum immutari ab activo naturali et spirituali immutatione, immutatio naturalis præcedit immutationem spiritualem, sicut esse naturale præcedit esse intentionale. Si autem natum sit immutari spiritualiter tantum non oportet quod immutetur naturaliter, sicut patet de aere qui non est receptivus coloris secundum esse naturale sed solum secundum esse spirituale, et ideo hoc solum modo immutatur; sicut e converso corpora inanimata immutantur per qualitates sensibiles solum naturaliter, et non spiritualiter. In corporibus autem gloriosis non poterit esse aliqua immutatio naturalis; et ideo ibi erit spiritualis immutatio tantum.

Ad tertium dicendum, quod sicut erit nova receptio speciei in organo sentiendi, ita erit novum judicium sensus communis, non autem erit novum judicium intellectus de hoc, sicut fit in eo qui videt aliquid quod prius scivit. Quod autem dicit Augustinus, lib. XV *De Trinit.*, cap. XVI, col. 1079, t. 8, quod « non erunt ibi cogitationes volubiles, » intelligitur de cogitationibus intellectivæ partis. Unde non est ad propositum.

Ad quartum dicendum, quod quando unum duorum est ratio alterius, occupatio animæ circa unum non impedit nec remittit occupationem ejus circa aliud: sicut medicus dum videt urinam non minus potest considerare artis regulas de coloribus urinarum, sed magis. Et quia Deus apprehenditur a sanctis ut ratio omnium quæ ab eis agentur vel cognoscentur; ideo occupatio eorum circa sensibilia sentienda, vel quæcumque alia contemplanda, aut agenda, in nullo impediet divinam contemplationem nec e converso.

Vel dicendum, quod ideo una potentia impeditur in actu suo quando alia vehementer operatur, quia una potentia de se non sufficit ad tam intensam operationem nisi ei subveniatur per id quod erat aliis potentiis vel membris influendum a principio vitæ. Et quia in sanctis erunt omnes potentiæ perfectissimæ, una poterit intense operari, ita quod ex hoc nullum impedimentum præstabitur actioni alterius potentiæ, sicut et in Christo fuit.

Conclusio. — Quoniam eadem species naturæ in homine et omnibus ejus partibus in resurrectione remanebit, impassibilitas non excludet sensum in actu a corporibus gloriosis; spiritualiter tamen a rebus quæ sunt extra animam, immutabuntur.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum in beatis post resurrectionem sint omnes sensus in actu.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod non sint ibi omnes sensus in actu. Tactus enim est primus inter omnes sensus, ut dicitur in lib. II *De anima*, text. 27, et lib. II, text. 65. Sed corpora gloriosa carebunt actu sensus tactus,

quia sensus tactus fit in actu per immutationem corporis animalis ab aliquo exteriori corpore prædominante in aliqua qualitatum activarum vel passivarum, quarum est tactus discretivus ; qualis tunc immutatio esse non poterit. Ergo non erunt ibi omnes sensus in actu.

2. Præterea, sensus gustus deservit actui virtutis nutritivæ. Sed post resurrectionem hujusmodi actus non erit, ut dictum est. Ergo frustra esset ibi gustus.

3. Præterea, post resurrectionem nihil corrumpetur, quia tota creatura vestietur quadam virtute incorruptionis. Sed sensus odoratus in actu suo esse non potest nisi aliqua corruptione facta, quia odor non sentitur sine aliqua fumali evaporatione, quæ in quadam resolutione consistit. Ergo sensus odoratus non erit ibi in suo actu.

4. Præterea, auditus deservit disciplinæ, ut dicitur in lib. *De sensu et sensato*, cap. I, in fin. Sed non erit post resurrectionem beatis necessaria aliqua disciplina per sensibilia, quia divina sapientia replebuntur ex ipsius Dei visione. Ergo non erit ibi auditus.

5. Præterea, visio fit secundum quod in pupilla recipitur species rei visæ. Sed hoc non poterit esse post resurrectionem in beatis. Ergo non erit ibi visus in actu, qui tamen est omnium sensuum nobilior. Probatio mediæ : Illud quod est lucidum in actu, non est receptivum speciei visibilis ; unde speculum directe positum sub radio solis non repræsentat speciem corporis oppositi. Sed pupilla, sicut et totum corpus, erit claritate dotata. Ergo non recipietur ibi aliqua species colorati corporis.

6. Præterea, secundum Perspectivos, omne quod videtur, sub angulo videtur. Sed hoc non competit corporibus gloriosis. Ergo non habebunt sensum visus in actu. Probatio mediæ: Quandocumque aliquid videtur sub angulo, oportet esse aliquam proportionem anguli ad distantiam rei visæ, quia quod a remotiori videtur, minus videtur et sub minori angulo, unde posset esse ita parvus angulus quod nihil de re videretur. Si ergo oculus gloriosus videbit sub angulo, oportet quod videat sub determinata distantia, et ita quod non videat aliquid a remotiori quam modo videmus, quod videtur valde absurdum. Et sic videtur quod sensus actus non erit in corporibus gloriosis.

Sed contra, potentia conjuncta actui est perfectior quam non conjuncta. Sed natura humana erit in beatis in maxima perfectione. Ergo erunt ibi omnes sensus in suo actu.

Præterea, vicinius se habent ad animam potentiæ sensitivæ quam corpus. Sed corpus præmiabitur vel punietur propter merita vel demerita animæ. Ergo et omnes sensus præmiabuntur in beatis et punientur in malis secundum delectationem et dolorem vel tristitiam, quæ in operatione sensus consistunt.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio. Quidam enim dicunt quod in corporibus gloriosis erunt omnes potentiæ sensuum, non tamen erunt in actu nisi duo sensus, scilicet tactus et visus ; nec hoc erit ex defectu sensuum, sed ex defectu medii et objecti ; nec tamen erunt frustra, quia erunt ad integritatem humanæ naturæ, et ad commendandam sapientiam Creatoris. Sed hoc non videtur verum, quia illud quod est medium in istis sensibus est etiam in aliis medium. In visu enim est medium aer, qui etiam est medium in auditu et odoratu, sicut patet in II *De anima*, text. 76 et 97. Similiter etiam gustus habet medium conjunctum, sicut et tactus, cum gustus sit tactus quidam, ut in eodem libro, text. 28 et 94, dicitur. Odor etiam erit ibi qui est objectum odoratus ; cum Ecclesia cantet quod odor suavissimus erunt corpora sanctorum. Laus etiam vocalis erit in patria : unde dicitur in Glossa[1], *Super* illud *psal.* CXLIX : *Exaltationes Dei in gutture eorum*, quod « corda et linguæ non desinent laudare Deum. » Et idem etiam habetur per Glossam[2], *Super* illud II *Esdræ*, XII: *In cantico et cymbalis*, etc.

Et ideo secundum alios dicendum quod odoratus et auditus erunt ibi in actu ; sed gustus non erit in actu, ita quod immutetur ab aliquo cibo vel potu sumpto, ut patet ex dictis. Nisi forte dicatur quod erit ibi gustus in actu per immutationem linguæ ab aliqua humiditate adjuncta.

Ad primum ergo dicendum, quod qualitates quas tactus percipit, sunt illæ ex quibus constituitur animale corpus. Unde per qualitates tangibiles corpus animalis secundum statum præsentem natum est

[1] Parm. : « In Glossa *ordin.* »

[2] Parm. : « Per Glossam *ordin.* »

immutari immutatione naturali et spirituali ab objecto tactus. Et ideo tactus dicitur maxime materialis inter alios sensus, quia habet plus de materiali immutatione adjunctum. Non tamen immutatio materialis se habet ad actum sentiendi qui perficitur spirituali immutatione, nisi per accidens. Et ideo in corporibus gloriosis, a quibus impassibilitas excludit naturalem immutationem, erit immutatio a qualitatibus tangibilibus spiritualibus tantum; sicut etiam in corpore Adæ fuit, quod nec ignis urere, nec gladius scindere potuisset; et tamen horum sensum habuisset.

Ad secundum dicendum, quod gustus, secundum quod est sensus alimenti non erit in actu, sed secundum quod est judicativus saporum esse poterit forte per modum prædictum.

Ad tertium dicendum, quod quidam posuerunt quod odor nihil aliud est quam quædam fumalis evaporatio. Sed hæc positio non potest esse vera, quod patet ex hoc quod vultures currunt ex odore percepto ad cadavera ex locis remotissimis; cum tamen non esset possibile quod evaporatio aliqua pertingeret a cadavere ad tam remota loca, etiamsi totum resolveretur in vaporem, et præcipue cum sensibilia in æquali distantia ad quamlibet partem immutent, unde odor immutat medium quandoque et instrumentum sentiendi spirituali immutatione sine aliqua evaporatione pertingente ad organum. Sed quod aliqua evaporatio requiratur, hoc est eo quod odor in corporibus est humiditate aspersus: unde oportet resolutionem fieri, ad hoc quod percipiatur. Sed in corporibus gloriosis erit odor in sua ultima perfectione, nullo modo per humidum repressus: unde immutabit spirituali immutatione; sicut odor fumalis evaporationis facit. Et sic erit sensus odoratus in sanctis, quia nulla humiditate impedietur: et cognoscet non solum excellentias odorum sicut nunc in nobis contingit propter nimiam cerebri humiditatem, sed etiam minimas odorum differentias.

Ad quartum dicendum, quod in patria erit laus vocalis, quamvis quidam aliter dicant, et sola immutatione spirituali organum auditus immutabit in beatis: nec erit propter disciplinam qua scientiam acquirant, sed propter perfectionem sensus et delectationem. Quomodo autem vox ibi formari poterit, dictum est in II lib.

Ad quintum dicendum, quod intensio luminis non impedit receptionem spiritualem speciei coloris, dummodo maneat in natura diaphani; sicut patet quod quantumcumque illuminetur aer, potest esse medium in visu, et quanto est magis illuminatus, tanto per ipsum aliquid clarius videtur, nisi sit defectus ex debilitate visus. Quod autem in speculo directe opposito radio solis non appareat species corporis oppositi, non est propter hoc quod impediatur receptio, sed propter hoc quod impeditur reverberatio; oportet enim, ad hoc quod forma in speculo appareat, quod fiat quædam reverberatio ad aliquod corpus obscurum; et ideo plumbum vitro adjungitur in speculo. Hanc autem obscuritatem radius solis repellit: unde non potest apparere species aliqua in speculo. Claritas autem corporis gloriosi non aufert diaphaneitatem a pupilla, quia gloria non tollit naturam: unde magnitudo claritatis in pupilla magis facit ad acumen visus quam ad ejus defectum.

Ad sextum dicendum, quod quanto sensus est perfectior, tanto ex minori immutatione facta potest objectum suum percipere. Quanto autem sub minori angulo visus a visibili immutatur, tanto minor immutatio est. Et inde est quod visus fortior magis a remotis aliquid videre potest, quam visus debilior; quia quanto a remotiori videtur, sub minori angulo videtur. Et quia visus corporis gloriosi erit perfectissimus, ex parvissima immutatione poterit videre: unde sub angulo multo minori videre poterit quam modo possit, et per consequens multo magis a remotis.

Conclusio. — Cum ex parte medii aut objecti, nullus quoad sensationem sit futurus post resurrectionem defectus, nisi ex parte objecti gustus, omnes sensus in actu erunt post resurrectionem, excepto solo gustu; nisi forte et is per quamdam immutationem linguæ ab adjuncto quodam humore futurum ibi actu esse dicatur.

## QUÆSTIO LXXXVI.

### DE SUBTILITATE CORPORUM BEATORUM.

(In sex articulos divisa.)

Deinde considerandum est de subtilitate corporum beatorum.

Circa quod quæruntur sex: 1° utrum subtilitas sit proprietas corporis gloriosi;

2° utrum ratione hujus subtilitatis possit esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso; 3° utrum per miraculum duo corpora possint simul esse in eodem loco; 4° utrum corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco; 5° utrum corpus gloriosum necessario requirat æqualem sibi locum; 6° utrum corpus gloriosum sit palpabile.

## ARTICULUS PRIMUS.

### *Utrum subtilitas sit proprietas corporis gloriosi.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod subtilitas non sit proprietas corporis gloriosi. Proprietas enim gloriæ excedit proprietatem naturæ, sicut gloriæ claritas claritatem solis, quæ est maxima in natura. Si ergo subtilitas sit proprietas corporis gloriosi, videtur quod corpus gloriosum sit subtilius futurum omni quod est subtile in natura; et ita ventis erit aereque subtilius, quod est hæresis a Gregorio in Constantinopolitana urbe damnata, ut ipse narrat in XIV lib. *Moral.*, cap. LVI, col. 1077, t. 1.

2. Præterea, sicut caliditas et frigiditas sunt quædam qualitates simplicium corporum, scilicet elementorum, ita et subtilitas. Sed calor et aliæ qualitates elementorum non intendentur in gloriosis corporibus magis quam nunc; imo magis ad medium reducentur. Ergo neque subtilitas in eis erit major quam nunc sit.

3. Præterea, subtilitas invenitur in corporibus propter paucitatem materiæ, unde corpora quæ habent minus de materia sub æqualibus dimensionibus, dicimus magis subtilia; ut ignem aere, et aerem aqua, et aquam terra. Sed tantum de materia erit in corporibus gloriosis, quantum nunc est; nec dimensiones erunt majores. Ergo tunc non erunt magis subtilia quam modo sint.

Sed contra est quod dicitur I Cor., xv, 44: *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale*, id est, spiritui simile. Sed subtilitas spiritus excedit omnem subtilitatem corporis. Ergo corpora gloriosa erunt subtilissima.

Præterea, corpora quanto sunt subtiliora, tanto sunt nobiliora. Sed corpora gloriosa sunt nobilissima. Ergo erunt subtilissima.

Respondeo dicendum, quod nomen subtilitatis a virtute penetrandi est assumptum. Unde dicitur in II *De generat.*, text. 10, quod « subtile est repletivum partibus, et partium partibus [1]. »

Quod autem aliquod corpus sit penetrativum, contingit ex duobus. Primo ex parvitate quantitatis, præcipue secundum profunditatem et latitudinem, non autem secundum longitudinem, quia penetratio fit in profundum: unde longitudo penetrationi non obstat. Secundo ex paucitate materiæ: unde rara « subtilia » dicimus: et quia in corporibus raris forma prædominatur materiæ magis, ideo translatum est nomen subtilitatis ad illa corpora quæ optime substant formæ, et perficiuntur ab ea completissimo modo; sicut dicimus subtilitatem esse in sole et luna et aliis hujusmodi; sicut etiam aurum, vel aliquid hujusmodi, potest dici subtile, quando perfectissime completur in esse et virtute suæ speciei. Et quia res incorporeæ quantitate carent et materia, ideo nomen subtilitatis ad eas transfertur, non solum ratione suæ substantiæ, sed etiam ratione suæ virtutis. Sicut enim « subtile » dicitur penetrativum, quia pertingit usque ad intima rei, ita etiam dicitur aliquis intellectus « subtilis, » quia pertingit ad inspicienda intrinseca principia, et proprietates naturales rei latentes. Et similiter dicitur aliquis habere visum subtilem, quia aliquid minimum potest visu percipere. Et similiter est de aliis sensibus.

Et secundum hoc diversi diversimode subtilitatem corporibus gloriosis attribuerunt.

Quidam enim hæretici, ut Augustinus narrat lib. XIII *De civ. Dei*, cap. xx, col. 393, t. 7, attribuerunt eis subtilitatem secundum modum quo spirituales substantiæ subtiles dicuntur; dicentes quod in resurrectione corpus vertetur in spiritum; et ratione hujus corpora resurgentium Apostolus *spiritualia* nominat, I Corinth., xv. Sed hoc non potest stare. Primo quia corpus in spiritum transire non potest, cum non communicent in materia; quod etiam Boetius ostendit in libro *De*

[1] Hactenus cum veteribus edit. Nicolai. Edit. Patav. addit quæ sequuntur: « Quia propter naturam humidi, quod male terminatur termino proprio, bene autem alieno, sequitur suum tangens, et fluit undique ad suum capiens, et sua subtilitate quamlibet ejus partem minimam subintrat. »

*duabus naturis*, c. VI, col. 1349, t. 2. Secundo quia si hoc esset possibile, corpore in spiritum converso, non resurgeret homo, qui ex anima et corpore naturaliter constat. Tertio quia si Apostolus sic intelligeret, sicut nominat corpora, spiritualia pari ratione nominaret corpora animalia, quæ in animam sunt conversa, quod patet esse falsum.

Unde quidam hæretici dixerunt quod corpus in resurrectione remanebit, sed habebit subtilitatem secundum modum rarefactionis; ita quod corpora humana in resurrectione erunt aeri vel vento similia, ut Gregorius narrat, XIV lib. *Moral.*, cap. LVI, col. 1077, t. 1. Sed hoc etiam non potest stare, quia corpus post resurrectionem palpabile habuit Dominus, ut patet Lucæ, ult., quod præcipue subtile credendum est. Et præterea corpus humanum cum carnibus et ossibus resurget, sicut corpus Domini, ut dicitur Lucæ, ult., 39: *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere;* et Job, XIX, 26, dicitur: *In carne mea videbo Deum Salvatorem meum.* Natura autem carnis et ossis prædictam raritatem non patitur.

Et ideo est assignandus corporibus gloriosis alius modus subtilitatis, ut dicantur subtilia propter completissimam corporis perfectionem. Sed hanc completionem quidam eis attribuunt ratione quintæ, id est cælestis, essentiæ, quæ in eis tunc maxime dominabitur: quod esse non potest: primo quia nihil de quinta essentia potest venire in compositionem corporis, ut in II lib. *Sent.*, dist. XII, quæst. I, art. 1, ostensum est; secundo quia dato quod veniret in compositionem corporis humani, non posset intelligi quod dominaretur magis tunc quam nunc supra naturam elementarem; nisi ita quod tunc esset in corporibus humanis plus secundum quantitatem de natura cælesti; et sic corpora humana non essent ejusdem staturæ; nisi forte minueretur materia elementaris in homine, quod repugnat integritati resurgentium; vel ita quod natura elementaris indueret proprietates naturæ cælestis ex ejus dominio in corpore; et sic naturalis virtus esset causa proprietatis gloriosæ, quod videtur absurdum.

Et ideo alii dicunt quod dicta completio[1] ex qua corpora humana subtilia dicuntur, erit ex dominio animæ glorificatæ, quæ est forma corporis, super ipsum, ratione cujus corpus gloriosum spirituale dicitur, quasi omnino spiritui subjectum. Prima autem subjectio, qua corpus animæ subjicitur, est ad participandum esse specificum, prout subjicitur ipsi ut materia formæ; deinde subjicitur ei ad alia opera animæ, prout anima est motor. Et ideo prima ratio spiritualitatis in corpore est ex subtilitate, et deinde ex agilitate, et aliis proprietatibus corporis gloriosi. Et propter hoc Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis, ut Magistri exponunt. Unde etiam Gregorius dicit, XIV *Moralium*, ubi supr., quod « corpus gloriosum dicitur subtile per effectum spiritualis potentiæ. »

Et per hoc patet solutio ad objecta quæ procedunt de subtilitate quæ est per rarefactionem (*a*).

Conclusio. — Cum ratione animæ glorificatæ corpus gloriosum dicatur spirituale, merito subtilitas est proprietas corporis gloriosi per effectum spiritualis potentiæ.

## ARTICULUS II.

*Utrum ratione hujus subtilitatis competat corpori glorioso esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ratione hujus subtilitatis competat corpori quod sit simul in eodem loco cum alio corpore non glorioso, quia, ut dicitur Philip., III, 21, *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Sed corpus Christi potuit simul esse cum alio corpore in eodem loco, ut patet per hoc quod post resurrectionem intravit ad discipulos januis clausis, ut dicitur Joan., XX, 19. Ergo et corpora gloriosa ratione subtilitatis poterunt esse cum aliis corporibus non gloriosis in eodem loco.

2. Præterea, corpora gloriosa erunt nobiliora omnibus aliis corporibus. Sed quædam nunc ratione suæ nobilitatis possunt esse simul cum aliis corporibus, scilicet radii solares. Ergo multo fortius hoc conveniet corporibus gloriosis.

3. Præterea, corpus cæleste non potest dividi, ad minus quantum ad substantiam sphærarum: unde dicitur Job, XXXVII,

[1] Al.: « complexio. »

(*a*) Dos subtilitatis non est secundum Durandum qualitas inhærens corpori glorioso.

18, quod *cæli velut ære solidissimi firmati sunt.* Si ergo corpus gloriosum non poterit simul esse cum alio corpore in eodem loco ratione subtilitatis, nunquam ad cælum empyreum ascendere poterit, quod est erroneum.

4. Præterea, corpus quod non potest simul esse cum alio corpore, potest ex alterius obstaculo impediri in motu suo, vel etiam includi. Sed hoc non poterit contingere corporibus gloriosis. Ergo poterunt simul esse in eodem loco cum aliis corporibus.

5. Præterea, sicut se habet punctum ad punctum, ita linea ad lineam, et superficies ad superficiem, et corpus ad corpus. Sed duo puncta possunt esse simul, ut patet quando duæ lineæ se tangunt : et similiter duæ lineæ in contactu duarum superficierum, et duæ superficies in contactu duorum corporum ; quia « contigua sunt quorum ultima sunt simul,» ut patet VI *Physic.*, in princ. lib. Ergo non est contra naturam corporis quin possit esse simul cum alio corpore in eodem loco. Sed quicquid nobilitatis natura corporis patitur, totum corpori glorioso præstabitur. Ergo corpus gloriosum ex suæ subtilitatis proprietate habebit quod possit esse simul cum alio corpore in eodem loco.

Sed contra est quod Boetius dicit in lib. *De Trin.*, c. I, col. 1249, t. 2: «In numero differentiam varietas accidentium facit. Nam tres homines neque genere, neque specie, sed suis accidentibus distant. Nam si omnino cuncta ab his accidentia separamus, tamen locus est cunctis diversus, quem unum fingere nullo modo possumus. Ergo si ponatur duo corpora esse in uno loco, erit unum corpus numero.

Præterea, corpora gloriosa majorem convenientiam habebunt cum loco quam spiritus angelici. Sed spiritus angelici, ut quidam dicunt, non possunt distingui numero, nisi essent in diversis locis : et propter hoc ponunt quod necesse est esse eos in loco et quod ante mundum creari non potuerunt. Ergo multo magis debent dicere quod duo corpora qualiacumque non possunt simul esse in eodem loco.

Respondeo dicendum, quod non potest dici quod corpus gloriosum, ratione suæ subtilitatis, habeat quod possit esse cum alio corpore in eodem loco, nisi per subtilitatem auferatur ab eo id per quod prohibetur nunc esse simul cum alio corpore in eodem loco. Dicunt autem quidam quod prohibetur ab hoc in isto statu ratione corpulentiæ, per quam habet quod replet locum ; quæ quidem corpulentia ab eo per subtilitatis dotem tolletur. Sed non hoc potest stare propter duo. Primo quia corpulentia, quam dos subtilitatis aufert, est ad defectum pertinens ; puta aliqua inordinatio materiæ non perfecte substantis suæ formæ. Totum enim quod ad integritatem corporis pertinet, in corpore resurget tam ex parte formæ, quam ex parte materiæ. Quod autem aliquod corpus sit repletivum loci, hoc habet per illud quod est de integritate naturæ ejus, et non ex aliquo defectu naturæ. Cum enim plenum opponatur vacuo, illud solum non replet locum, quo posito in loco nihilominus remanet vacuus locus. Vacuum autem definitur in IV *Physic.*, text. 57 et 58, quod est « locus non plenus sensibili corpore. » Dicitur autem aliquod corpus esse sensibile ex materia et forma, et naturalibus accidentibus, quæ omnia ad integritatem naturæ pertinent. Constat etiam quod corpus gloriosum erit sensibile etiam secundum tactum, ut patet in corpore Domini, Luc., ult.; nec enim ei deerit materia, aut forma, aut naturalia accidentia, scilicet calidum, et frigidum, et hujusmodi. Unde patet quod corpus gloriosum, non obstante subtilitatis dote, replebit locum. Insania enim videtur dicere quod locus ubi erit corpus gloriosum, esset vacuus. Secundo ratio eorum prædicta non valet, quia coexistentiam corporis impedire in eodem loco est plus quam replere locum. Si enim ponamus dimensiones esse separatas sine materia, illæ dimensiones non replent locum. Unde quidam ponentes vacuum, dixerunt vacuum esse locum in quo sunt hujusmodi dimensiones sine aliquo sensibili corpore : et tamen illæ dimensiones prohibent ne sint simul cum alio corpore in eodem loco ut patet per Philosophum in IV *Physic.*, text. 8 et 76, et in III *Metaph.* text. 17, ubi habet pro inconvenienti quod corpus mathematicum, quod nihil est aliud quam dimensiones separatæ, sit simul cum alio corpore naturali sensibili. Unde dato quod subtilitas corporis gloriosi auferret ab eo hoc quod est replere locum, non tamen sequeretur quod propter hoc posset esse cum alio corpore in eodem loco, quia remoto eo quod minus est, non propter hoc removetur quod plus est.

Dicendum est ergo quod illud quod impedit corpus nostrum nunc ne simul cum alio corpore sit in eodem loco, nullo modo poterit ab eo removeri per dotem subtilitatis. Nihil enim potest prohibere corpus aliquod ne sit simul situatum cum alio corpore in eodem loco nisi hoc quod in eo requirit diversum situm; nihil enim est impedimentum identitatis, nisi quod est causa diversitatis. Hanc autem distinctionem situs non requirit aliqua corporis qualitas, quia corpori non debetur aliquis situs ratione suæ qualitatis: unde remoto a corpore sensibili quod sit calidum aut frigidum, aut grave aut leve, nihilominus in eo remanet necessitas prædictæ distinctionis, ut patet per Philosophum, in IV *Physic.*, et etiam per se planum est. Similiter etiam materia non potest inducere necessitatem prædictæ distinctionis, quia materiæ non advenit situs nisi mediante quantitate dimensiva. Similiter etiam neque forma situm habet, nisi ex materia situm habeat. Restat ergo quod necessitas distinctionis duorum corporum in situ causetur a natura quantitatis dimensivæ, cui per se convenit situs. Cadit enim in definitione ejus, quia quantitas dimensiva est quantitas habens situm. Et inde est quod remotis omnibus aliis quæ sunt in re, talis distinctionis necessitas invenitur in sola quantitate dimensiva. Si enim accipiatur linea separata, oportet, si sint duæ lineæ, vel duæ partes unius lineæ, quod sint distinctæ in situ; alias linea addita lineæ non efficeret majus, quod est contra communem animi conceptionem. Et similiter est de superficiebus et corporibus mathematicis. Et quia materiæ debetur situs inquantum substat dimensioni, exinde prædicta necessitas ad materiam situatam derivatur; ut sicut non est possibile esse duas lineas, vel duas partes lineæ, nisi sint distinctæ secundum situm, ita impossibile sit esse duas materias, vel duas partes materiæ, nisi sit distinctio situs. Et quia distinctio materiæ est principium distinctionis individuorum, inde est quod Boetius dicit in lib. *De Trin.*, c. I, col., 1249, t. 2, quod « duobus corporibus unum locum fingere nullo modo possumus; » ut hanc saltem accidentium varietatem distinctio individuorum requirat. Subtilitas autem a corpore glorioso dimensionem non aufert: unde nullo modo aufert ipsi prædictam necessitatem distinctionis situs ab alio corpore. Et ideo corpus gloriosum non habebit ratione suæ subtilitatis quod possit esse simul cum alio corpore, sed poterit simul cum alio corpore esse ex operatione virtutis divinæ; sicut etiam corpus Petri non habuit ex aliqua proprietate indita quod ad umbram ejus sanarentur infirmi: sed hoc fiebat virtute divina ad ædificationem fidei. Ita faciet virtus divina ut corpus gloriosum possit simul cum alio corpore esse ad perfectionem gloriæ (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod corpus Christi non habuit ex subtilitatis dote quod posset esse simul cum alio corpore in eodem loco; sed hoc factum est virtute divinitatis post resurrectionem, sicut in nativitate. Unde Gregorius in *Hom.* XXVI *in Evang.*, § 1, col. 1197, t. 2, dicit: « Illud corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis, quod ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis. » Unde non oportet quod ratione suæ subtilitatis hoc conveniat corporibus gloriosis.

Ad secundum dicendum, quod lumen non est corpus, ut in secundo lib. dictum est. Unde objectio procedit ex falsis.

Ad tertium dicendum, quod corpus gloriosum transibit sphæras cælorum sine earum divisione, non ex vi subtilitatis, sed ex divina virtute, quæ eis ad nutum in omnibus subveniet.

Ad quartum dicendum, quod ex hoc quod Deus beatis ad nutum aderit in omnibus quæ volent, sequitur quod non poterunt includi, vel incarcerari.

Ad quintum dicendum, quod, sicut dicitur *Physic.*, text. 9 et 47, « puncti non convenit esse locus: » unde si dicatur esse in loco, hoc non est nisi per accidens, quia corpus cujus est terminus, est in loco. Sicut autem totus locus respondet toti corpori, ita terminus loci respondet termino corporis. Contingit autem diversorum [1] locorum esse unum terminum, sicut et duas lineas terminari ad unum punctum. Et ideo, quamvis duo corpora non possint esse nisi in diversis locis, tamen duobus terminis duorum corporum respondet idem terminus duorum locorum; et secundum hoc dicuntur ultima corporum se tangentium esse simul.

[1] Parm. : « duorum. »

(*a*) Secundum alios per dotem subtilitatis corpus gloriosum potest esse cum alio corpore.

Conclusio. — Cum de ratione corporis materia formaque constantis sit esse sensibile locique repletivum, nullo modo competere poterit corpori glorioso ut ratione subtilitatis possit esse simul cum corpore non glorioso, nisi ex operatione divinæ virtutis, ad gloriæ perfectionem.

## ARTICULUS III.

*Utrum per miraculum fieri possit quod duo corpora sint in eodem loco.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod nec etiam per miraculum fieri possit quod duo corpora sint in eodem loco. Non enim potest fieri per miraculum quod duo corpora sint simul duo et unum, quia hoc esset facere contradictoria esse simul. Sed si ponatur duo corpora esse simul, sequeretur illa duo corpora esse unum. Ergo non est possibile hoc per miraculum fieri. Probatio mediæ: Sint duo corpora in eodem loco, quorum unum dicatur A, et aliud B. Aut ergo dimensiones A erunt eædem cum dimensionibus loci, aut aliæ. Si aliæ, ergo erunt aliquæ dimensiones separatæ ; quia[1] non potest poni quod dimensiones quæ sunt inter terminos loci, non sunt in aliquo subjecto, nisi sint in corpore locato. Si autem sint eædem, ergo eadem ratione dimensiones B erunt eædem cum dimensionibus loci. Sed « quæcumque uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem. » Ergo dimensiones A et B sunt eædem. Sed duorum corporum non possunt esse eædem dimensiones, sicut nec eadem albedo. Ergo A et B sunt unum corpus et erant duo. Ergo sunt simul unum et duo.

2. Præterea, contra communes animi conceptiones non potest aliquid miraculose fieri, ut scilicet pars non sit minor toto, quia contraria communibus conceptionibus directe contradictionem includunt : similiter nec contra conclusiones geometriæ, quæ a communibus animi conceptionibus infallibiliter deducuntur, sicut quod triangulus non habeat tres angulos æquales duobus rectis : similiter nec aliquid potest fieri in linea contra definitionem lineæ, quia separare definitionem a definito est ponere duo contradictoria esse simul. Sed duo corpora esse in eodem loco est contra communes animi conceptiones, et contra conclusiones geometriæ, et contra definitionem lineæ. Ergo non potest fieri per miraculum. Probatio mediæ : Conclusio est geometriæ, quod duo circuli non se tangant nisi in puncto. Si autem duo corpora circularia essent in eodem loco, duo circuli designati in eis se tangerent secundum totum. Similiter etiam est contra definitionem lineæ, quod intra duo puncta sit plus quam una linea recta ; quod fieret, si duo corpora essent in eodem loco, quia intra duo puncta signata in diversis superficiebus loci essent duæ lineæ rectæ duorum corporum locatorum.

3. Præterea, hoc videtur non posse fieri per miraculum quod corpus inclusum in alio corpore non sit in loco, quia sic haberet locum communem et non proprium, quod non potest esse. Sed hoc sequeretur, si duo corpora essent in eodem loco. Ergo hoc non potest fieri per miraculum. Probatio mediæ : sint duo corpora in eodem loco, quorum unum secundum quamlibet dimensionem sit majus alio : corpus minus erit inclusum in corpore majore, et locus corporis majoris erit locus ejus communis : locum autem proprium non habebit, quia non erit aliqua superficies corporis actu signata quæ contineat ipsum, quod est de ratione loci. Ergo non habebit locum proprium.

4. Præterea, locus proportionaliter respondet locato. Sed nunquam potest fieri per miraculum quod idem corpus sit simul in diversis locis nisi per aliquam conversionem, sicut accidit in sacramento altaris. Ergo nullo modo potest fieri per miraculum quod duo corpora sint simul in eodem loco.

Sed contra, beata Virgo filium miraculose peperit. Sed in illo benedicto partu oportuit duo corpora esse simul in eodem loco, quia corpus pueri exiens claustra pudoris non fregit. Ergo potest miraculose fieri quod duo corpora sint simul in eodem loco.

Præterea, hoc idem potest ostendi per hoc quod Dominus ad discipulos intravit clausis januis, Joan., xx.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, propter hoc necesse est duo corpora in duobus locis esse, quia diversitas materiæ requirit distinctionem in situ. Et ideo videmus quod quando conveniunt duo corpora in unum, destruitur esse distinctum utriusque, et acquiritur utrique

[1] Parm. : « quod non potest poni, quia. »

simul esse unum distinctum [1], ut patet in mixtionibus. Non potest ergo esse quod duo corpora remaneant duo, et tamen sint simul, nisi utrumque conservet esse distinctum quod prius habebat, secundum quod utrumque erat ens indivisum in se, et divisum ab aliis. Hoc autem esse distinctum dependet a principiis essentialibus rei sicut a causis proximis, sed a Deo sicut a causa prima. Et quia causa prima potest conservare rem in esse, cessantibus causis secundis, ut patet per primam propositionem libri *De causis*; ideo divina virtute, et ea sola, fieri potest ut accidens sit sine subjecto, ut patet in sacramento altaris: et similiter virtute divina fieri potest, et ea sola, quod corpori remaneat esse distinctum ab alio corpore, quamvis ejus materia non sit distincta in situ ab alterius corporis materia; et sic miraculose fieri potest quod duo corpora sint simul in eodem loco (*a*).

Ad primum ergo dicemdum, quod ratio illa est sophistica, quia procedit ex suppositione falsi, vel petit principium. Procedit enim ratio illa, ac si inter duas superficies oppositas loci alicujus esset aliqua dimensio propria loco cui oporteret quod uniretur dimensio corporis locati advenientis. Sic enim sequeretur quod dimensiones duorum corporum locatorum fierent una dimensio, si utrumque unum fieret cum dimensione loci. Hæc autem suppositio falsa est, quia secundum hoc quandocumque corpus acquireret novum locum, oporteret aliquam immutationem fieri in dimensionibus loci, vel locati. Non enim potest esse quod aliqua duo fiant de novo unum, nisi altero eorum immutato. Si autem, sicut se rei veritas habet, loco non debentur aliæ dimensiones quam dimensiones locati, patet quod ratio nihil probibet, sed petit principium, quia secundum hoc nihil est aliud dictum quam quod dimensiones locati sint eædem cum dimensionibus loci; nisi quod dimensiones locati continentur intra terminum loci, et secundum earum mensuram distant termini loci sicut distarent propriis dimensionibus, si eas haberent: et sic dimensiones corporum duorum esse dimensiones unius loci, nihil est aliud quam duo corpora esse in eodem loco, quod est principale propositum.

Ad secundum dicendum, quod posito quod duo corpora sint simul in eodem loco per miraculum, non sequitur aliquid neque contra communes animi conceptiones neque contra definitionem lineæ, neque contra conclusiones aliquas geometriæ; quia, sicut supra dictum est, quantitas dimensiva in hoc differt ab omnibus aliis accidentibus, quod habet specialem rationem individuationis et distinctionis, scilicet ex situ partium, præter rationem individuationis et distinctionis quæ est ipsi et omnibus aliis accidentibus communis, scilicet ex materia subjecta. Sic ergo una linea potest intelligi diversa ab alia, vel quia est in alio subjecto, quæ consideratio est de linea materiali, vel quia distat situ ab alia, quæ consideratio est de linea mathematica quæ intelligitur præter materiam. Si ergo removeatur materia, non potest esse distinctio linearum, nisi secundum situm diversum; et similiter nec punctorum, nec superficierum, aut quarumcumque dimensionum: et sic geometria non potest ponere quod una linea addatur alteri tamquam distincta ab ea, nisi sit distincta in situ ab ea. Sed supposita distinctione subjecti sine distinctione situs ex divino miraculo, intelliguntur diversæ lineæ, quæ non distant situ, propter diversitatem subjecti, et similiter diversa puncta: et sic diversæ lineæ designatæ in duobus corporibus quæ sunt in eodem loco, trahuntur a diversis punctis ad diversa puncta, ut non accipiamus punctum signatum in loco, sed in ipso corpore locato, quia linea non dicitur trahi nisi a puncto, quod est terminus ejus: et similiter etiam duo circuli designati in duobus corporibus sphæricis existentibus in eodem loco, sunt duo, non propter diversitatem situs, alias non possent se tangere secundum totum, sed sunt duo ex diversitate subjectorum; et propter hoc se totaliter tangentes adhuc manent duo: sicut etiam circulus signatus in corpore locato sphærico, tangit secundum totum alium circulum signatum in corpore locante.

Ad tertium dicendum, quod Deus posset facere aliquod corpus non esse in loco; et tamen illa positione facta, non sequitur quod aliquod corpus non sit in loco,

[1] Parm.: « indistinctum. »

(*a*) Per nullam potentiam fieri potest quod duo corpora sint simul in eodem loco proprio, sive quod sint indistincta secundum situm. Hæc Durandus qui solubiles esse contendit rationes pro parte opposita allatas. Alii quos recitat Scotus idem ac Durandus sentiunt.

quia corpus majus est locus corporis minoris ratione illius superficiei quæ designatur ex contactu terminorum corporis minoris.

Ad quartum dicendum, quod unum corpus esse simul localiter in duobus locis, non potest fieri per miraculum, corpus enim Christi non est in altari localiter, quamvis miraculose possit fieri quod duo corpora sint in eodem loco, quia esse in pluribus locis simul repugnat individuo ratione ejus quod est esse indivisum in se; sequeretur enim quod esset distinctum in situ. Sed esse cum alio corpore in eodem loco, repugnat ei quantum ad hoc quod est esse divisum ab alio. Ratio autem unius perficitur in divisione: ut patet in V *Metaphysic.*, text. 2, sed divisio ab aliis est de consequentibus ad rationem unius. Unde quod idem corpus sit localiter simul in diversis locis, includit contradictionem, sicut quod homo careat ratione; sed duo corpora esse in eodem loco, non includit contradictionem, ut ex dictis patet. Et ideo non est simile.

Conclusio. — Cum a Deo tamquam prima causa res conservari possit, cessantibus causis secundis; fatendum est miraculose fieri posse ut duo corpora sint simul in eodem loco.

## ARTICULUS IV.

*Utrum unum corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco. Quia ubi est major subtilitas, ibi est minor resistentia. Si ergo gloriosum est subtilius quam non gloriosum, minus resistet corpori glorioso; et ita si corpus gloriosum poterit esse cum corpore non glorioso in eodem loco, multo fortius cum corpore glorioso.

2. Præterea, sicut corpus gloriosum erit subtilius non glorioso, ita unum gloriosum erit subtilius alio. Si ergo corpus gloriosum poterit esse simul cum non glorioso, et corpus gloriosum magis subtile poterit esse cum glorioso magis subtili.

3. Præterea, corpus cæli est subtile, et erit tunc glorificatum. Sed corpus gloriosum alicujus sancti poterit simul esse cum corpore cæli, quia sancti poterunt ad terram descendere et ascendere pro libito voluntatis. Ergo duo corpora gloriosa poterunt esse simul.

Sed contra, corpora gloriosa erunt spiritualia, id est, spiritibus quantum ad aliquid similia. Sed duo spiritus non possunt esse simul in eodem loco, quamvis corpus et spiritus possint esse in eodem loco; ut in I libro dictum est. Ergo nec duo corpora gloriosa poterunt esse in eodem loco.

Præterea, duorum corporum existentium simul unum ab alio penetratur. Sed penetrari ab alio corpore est ignobilitatis, quæ omnino a corporibus gloriosis aberit. Ergo non poterunt esse duo corpora gloriosa simul.

Respondeo dicendum, quod corpus gloriosum ratione suæ proprietatis non habet quod possit esse cum alio corpore glorioso in eodem loco, sicut nec ut sit simul cum corpore non glorioso. Divina autem virtute fieri posset ut duo corpora vel duo gloriosa essent simul non gloriosa, sicut gloriosum et non gloriosum. Sed tamen non est conveniens quod corpus gloriosum sit simul cum alio corpore glorioso, tum quia in eis servabitur debitus ordo, qui dictinctionem requirit, tum quia unum corpus gloriosum non se opponet alteri. Et sic nunquam duo corpora gloriosa erunt simul.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit ac si corpori glorioso inesset ratione suæ subtilitatis quod posset esse simul in eodem loco cum alio corpore, quod falsum est.

Et similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod corpus cæli et alia corpora æquivoce dicentur gloriosa, in quantum participabunt aliquid gloriæ, et non quod eis conveniant dotes corporum humanorum glorificatorum.

Conclusio. — Quamquam divina virtute fieri posset ut duo corpora gloriosa esse possint in eodem loco, nam ratione suæ proprietatis hoc minime fieri posset, quia tamen in beatis debitus ordo servabitur, illud fieri conveniens non est neque fiet.

## ARTICULUS V.

*Utrum ex sua subtilitate removeatur a corpore glorioso necessitas existendi in æquali loco.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ex sua subtilitate removetur a corpore glorificato necessitas existendi in

æquali loco. Corpora enim gloriosa erunt conformia corpori Christi, ut patet ad Philipp., III. Sed corpus Christi non coarctatur hac necessitate, ut sit in loco æquali : unde continetur totum sub parvis vel magnis dimensionibus hostiæ consecratæ. Ergo et hoc idem erit in corporibus gloriosis.

2. Præterea, Philosophus probat in IV *Physic.*, text. 53, 76, quod duo corpora non sunt in eodem loco, quia sequeretur quod maximum corpus obtineret minimum locum, quia diversæ partes ejus poterunt esse in eadem parte loci; non enim differt, utrum duo corpora vel quotcumque sint in eodem loco. Sed corpus gloriosum erit simul in eodem loco cum alio corpore, ut dicitur communiter. Ergo poterit esse in quovis parvo loco.

3. Præterea, sicut corpus ratione sui caloris videtur, ita commensuratur loco ratione suæ quantitatis. Sed corpus gloriosum ita subjectum erit spiritui, quod poterit videri et non videri, præcipue ab oculo non glorioso pro suæ libito voluntatis, ut in Christo patuit. Ergo ita quantitas subjicitur nutui spiritus quod poterit esse in parvo vel in magno loco, et habere parvam vel magnam quantitatem ad libitum.

Sed contra est quod Philosophus dicit in IV *Physic.*, text. 30, quod « omne quod est in loco est in loco æquali sibi. » Sed corpus gloriosum erit in loco. Ergo erit in loco æquali sibi.

Præterea, eædem sunt dimensiones loci et locati, ut probatur in IV *Physic.*, ibid., et text. 76 et 77. Ergo si locus esset major locato, esset idem majus et majus seipso, quod est inconveniens.

Respondeo dicendum, quod corpus non comparatur ad locum nisi mediantibus dimensionibus propriis, secundum quas corpus locatum circumscribitur ex contactu corporis locantis. Unde quod corpus aliquod sit in minori loco quam sit sua quantitas, hoc non potest esse nisi per hoc quod quantitas corporis propria efficitur aliquo modo minor seipsa. Quod quidem non potest intelligi nisi dupliciter. Uno modo ex variatione quantitatis circa eamdem materiam; ut scilicet materia quæ primo subest magnæ quantitati, postea subsit parvæ. Et hoc quidam posuerunt in corporibus gloriosis, dicentes quod quantitas eis subest ad nutum, ita quod cum voluerint, possint habere magnam quantitatem, et cum voluerint, parvam. Sed hoc non potest esse; quia nullus motus qui fit secundum aliquid intrinsecum rei, potest esse sine passione abjiciente a substantia. Et ideo in corporibus incorruptibilibus, scilicet cælestibus, est solus motus localis, qui non est secundum aliquid intrinsecum. Unde patet quod mutatio quantitatis circa materiam repugnaret impassibilitati corporis gloriosi et incorruptibilitati. Et præterea sequeretur quod corpus gloriosum quandoque esset rarius et quandoque spissius, quia, cum nihil dividi possit ab eo de materia sua, quandoque eadem materia esset sub parvis dimensionibus et quandoque sub magnis; et ita rarefieret et densaretur, quod non potest esse.

Alio modo potest intelligi quod quantitas corporis gloriosi efficiatur minor seipsa per variationem situs; ita scilicet quod partes corporis gloriosi subintrent se invicem, et sic redeat ad quantamcumque parvam quantitatem. Et hoc quidam posuerunt, dicentes quod ratione suæ subtilitatis corpus gloriosum habebit quod possit esse simul cum alio corpore non glorioso in eodem loco. Et similiter potest una pars esse intra aliam, in tantum quod totum corpus gloriosum poterit intrare per minimum porum alterius corporis; et sic ponunt quod corpus Christi exivit de utero virginali, et intravit januis clausis ad discipulos. Sed hoc non potest esse, tum quia corpus gloriosum non habebit quod sit cum alio corpore simul ratione subtilitatis, tum quia etiamsi haberet ut esset simul cum alio corpore; non tamen cum alio corpore glorioso, ut multi dicunt; tum quia repugnaret rectæ dispositioni corporis humani, quæ requirit determinatum situm, et distantiam partium. Unde nec per miraculum hoc unquam fiet.

Et ideo dicendum, quod corpus gloriosum semper erit in loco sibi æquali.

Ad primum ergo dicendum, quod corpus Christi in altaris sacramento non est localiter, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod probatio Philosophi procedit ex hoc quod una pars eadem ratione subintraret aliam. Sed talis subintratio partium corporis gloriosi in invicem non potest esse, ut dictum est. Et ideo ratio non sequitur.

Ad tertium dicendum, quod corpus videtur ex hoc quod agit in visum; quod autem agat in visum, vel non agat, nihil variat in ipso corpore. Et ideo non est

inconveniens, si possit, quando vult, videri, et quando vult, non videri. Sed esse in loco non est actio aliqua procedens ab eo ratione suæ quantitatis, sicut videri ratione sui caloris. Et ideo non est simile.

Conclusio. — Necessitas existendi in æquali loco, a corpore glorioso ex sua subtilitate minime tolletur; quia nec rarefieri nec densari unquam poterit.

## ARTICULUS VI.

*Utrum corpus gloriosum ratione suæ subtilitatis sit impalpabile.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod corpus gloriosum ratione suæ subtilitatis sit impalpabile. Gregorius enim dicit in *Homil. in octava Paschæ*, xxvi *in Evang.*, § 1, col. 1198, t. 2 : « Corrumpi necesse est quod palpatur. » Sed corpus gloriosum erit incorruptibile. Ergo erit impalpabile.

2. Præterea, omne quod palpatur, resistit palpanti. Sed quod potest simul esse cum alio, non resistit ei. Cum ergo corpus gloriosum possit esse simul cum alio corpore, non erit palpabile.

3. Præterea, omne corpus palpabile est tangibile. Sed omne tangibile corpus habet qualitates tangibiles excedentes qualitates tangentis. Cum ergo qualitates tangibiles non sint in excessu, sed reductæ ad maximam æqualitatem in corporibus gloriosis, videtur quod non sint palpabilia.

Sed contra est quod Dominus in corpore glorioso resurrexit ; et tamen corpus palpabile habuit, ut patet Lucæ, ult., 39 : *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet.* Ergo et corpora gloriosa erunt palpabilia.

Præterea, hæc est hæresis Eutychii Constantinopolitani episcopi, ut Gregorius dicit, lib. XIV *Moral.*, cap. lvi, col. 1077, t. 1, qui dixit quod corpus nostrum in resurrectionis gloria erit impalpabile.

Respondeo dicendum, quod omne corpus palpabile est tangibile, sed non convertitur. Omne enim corpus est tangibile, quod habet qualitates quibus natus est immutari sensus tactus : unde aer, ignis, et hujusmodi, sunt corpora tangibilia ; sed palpabile ulterius addit quod resistat tangenti : unde aer, qui nunquam resistit transeunti per eum, sed est facillimæ divisionis, tangibilis quidem est, sed non palpabilis. Sic ergo patet quod palpabile dicitur aliquod corpus ex duobus, scilicet ex qualitatibus tangibilibus, et ex hoc quod resistit tangenti, ut non pertranseatur. Et quia qualitates tangibiles sunt calidum et frigidum et hujusmodi, quæ non inveniuntur nisi in corporibus gravibus et levibus, quæ habent contrarietatem ad invicem, ac per hoc sunt corruptibilia ; ideo corpora cælestia, quæ sunt secundum naturam incorruptibilia, sunt sensibilia quidem visu, sed non tangibilia, et sic etiam nec palpabilia. Et hoc est quod Gregorius dicit, ubi supr., quod « corrumpi necesse est omne quod palpatur. » Corpus ergo gloriosum habet a natura sua quantitates quæ sunt natæ immutare tactum ; sed tamen, quia corpus est omnino subjectum spiritui, in potestate ejus est ut secundum eas immutet tactum, vel non immutet. Similiter etiam secundum naturam ei competit ut resistat cuilibet alteri corpori transeunti, ita quod non possit esse cum eo simul in eodem loco ; sed miraculose hoc potest divina virtute contingere ad nutum ipsius, quod sit cum alio corpore in eodem loco ; et sic non resistet ei transeunti. Unde secundum naturam suam palpabile est corpus gloriosum : sed ex virtute supernaturali hoc ei competit, ut cum vult, non palpetur a corpore non glorioso. Et ideo Gregorius dicit ibidem quod « Dominus palpandam carnem præbuit, quam clausis januis introduxit, ut perfecte ostenderet, post resurrectionem corpus suum esse et ejusdem naturæ et alterius gloriæ. »

Ad primum ergo dicendum, quod incorruptibilitas gloriosi corporis non est ex natura componentium, secundum quam omne quod palpatur necesse est corrumpi, ut ex dictis patet. Et ideo non sequitur ratio.

Ad secundum dicendum, quod quamvis aliquo modo possit fieri quod corpus gloriosum sit cum alio corpore in eodem loco ; tamen corpus gloriosum habet in potestate sua resistere cuilibet tangenti cum voluerit, et sic palpari potest.

Ad tertium dicendum, quod qualitates tangibiles in corporibus gloriosis non sunt reductæ ad medium rei secundum æquidistantiam ab extremis receptam, sed ad medium proportionis secundum quod optime competit complexioni humanæ in singulis partibus. Et ideo tactus illorum corporum erit delectabilissimus, quia po-

tentia semper delectatur in convenienti, et tristatur in excesssu.

CONCLUSIO. — Cum Dominus post resurrectionem in corpore glorioso habuerit corpus palpabile, sequitur corpora gloriosa secundum naturam suam esse palpabilia.

## QUÆSTIO LXXXVII.

### DE AGILITATE CORPORUM BEATORUM.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de agilitate beatorum corporum resurgentium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum corpora gloriosa sint futura agilia ; 2° utrum movebuntur ; 3° utrum movebuntur in instanti.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum corpora gloriosa sint futura agilia.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora gloriosa non sint futura agilia. Illud enim quod de se agile est, ad motum non indiget aliquo deferente. Sed corpora glorificata deferentur post resurrectionem in nubibus *obviam Christo in aera* ab Angelis, ut dicit Glossa[1], I Thess., IV. Ergo corpora gloriosa non erunt agilia.

2. Præterea, nullum corpus quod movetur cum labore et pœna, potest dici agile. Sed corpora gloriosa hoc modo movebuntur ; cum motor eorum, scilicet anima, moveat in contrarium naturæ eorum ; alias moverentur semper in unam partem. Ergo non erunt agilia.

3. Præterea, inter omnes operationes animales sensus est nobilior, et prior quam motus. Sed non assignatur corporibus gloriosis aliqua proprietas quæ perficiat ea ad sentiendum. Ergo nec debet eis attribui agilitas per quam perficiantur ad motum.

4. Præterea, natura dat diversis animalibus instrumenta dispositionis diversæ secundum diversas virtutes ipsorum; unde non ejusdem dispositionis dat instrumenta animali tardo, et veloci. Sed Deus multo ordinatius operatur quam natura. Cum ergo corpus gloriosum habeat membra ejusdem dispositionis in figura et quantitate, sicut modo, videtur quod non habeat agilitatem aliam quam modo habet.

Sed contra est quod dicitur I Cor., XV, 43 : *Seminatur in infirmitate, resurget in virtute* ; Glossa[2], « id est mobile et vivum. » Sed mobilitas non potest dicere nisi agilitatem ad motum. Ergo corpora gloriosa erunt agilia.

Præterea, tarditas maxime videtur spiritualitati repugnare. Sed corpora gloriosa maxime erunt spiritualia, ut dicitur I Cor., XV. Ergo erunt agilia.

Respondeo dicendum, quod corpus gloriosum erit omnino subjectum animæ glorificatæ, non solum ut nihil in eo sit quod resistat voluntati spiritus, quia hoc fuit etiam in corpore Adæ, sed etiam ut sit in eo aliqua perfectio effluens ab anima glorificata in corpus per quam habile reddatur ad prædictam subjectionem : quæ quidem perfectio « dos glorificati corporis» dicitur. Anima autem conjungitur corpori non solum ut forma, sed etiam ut motor : et utroque modo oportet quod corpus gloriosum animæ glorificatæ sit summe subjectum. Unde, sicut per dotem subtilitatis subjicitur ei totaliter, in quantum est forma corporis dans esse specificum ; ita per dotem agilitatis subjicitur ei in quantum est motor, ut scilicet sit expeditum et habile ad obediendum spiritui in omnibus motibus et actionibus animæ.

Quidam tamen causam istius agilitatis attribuunt quintæ, idest, cælesti, essentiæ, quæ tunc in corporibus gloriosis dominabitur. Sed de hoc frequenter dictum est, quod non videtur conveniens. Unde melius est ut attribuatur animæ, a qua gloria in corpus emanat.

Ad primum ergo dicendum, quod corpora gloriosa dicuntur ferri ab angelis et etiam in nubibus, non quasi eis indigeant, sed ad reverentiam designandam, quæ corporibus gloriosis et ab angelis et ab omnibus creaturis defertur.

Ad secundum dicendum, quod quanto virtus animæ moventis dominatur magis supra corpus, tanto minor est labor in motu, qui etiam fit contra naturam corporis. Unde illi in quibus virtus motiva est fortior, et illi qui habent ex exercitio corpus magis habilitatum ad obediendum spiritui moventi, minus laborant in motu. Et quia post resurrectionem anima perfecte dominabitur corpori, tum propter perfectionem propriæ virtutis, tum propter habilitatem corporis gloriosi ex re-

[1] Parm. : « Glossa *interl. et ord.* »

[2] Parm. : « Glossa *interl.* »

dundantia gloriæ ab anima in ipsum, non erit aliquis labor in motu sanctorum; et sic dici poterunt corpora sanctorum agilia.

Ad tertium dicendum, quod per dotem agilitatis corpus gloriosum reddetur habile non solum ad motum localem, sed etiam ad sentiendum, et ad omnes alias animæ operationes exequendas.

Ad quartum dicendum, quod sicut natura dat velocioribus animalibus instrumenta diversæ dispositionis in figura et quantitate, ita Deus dabit corporibus sanctorum aliam dispositionem quam nunc habeant, non quidem in figura et quantitate, sed in proprietate gloriæ quæ dicitur agilitas.

Conclusio. — Cum corpus gloriosum sit omnino subjectum animæ glorificatæ, corpus gloriosum erit agile sicut anima, ut ei sit habile ad obediendum.

## ARTICULUS II.

*Utrum sancti agilitate sua nunquam utentur, ita quod moveantur.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti agilitate sua nunquam utentur, ita quod moveantur. Quia, secundum Philosophum, lib. III *Physic.*, text. 6, et 14, « motus est actus imperfecti. » Sed in corporibus gloriosis nulla erit imperfectio. Ergo nec aliquis motus.

2. Præterea, omnis motus fit propter indigentiam : quia omne quod movetur, movetur propter adeptionem alicujus finis. Sed corpora gloriosa non habebunt aliquam indigentiam, quia, ut Augustinus[1] dicit, lib. *De spiritu et anima*, cap. LXIV, col. 828, t. 6, « ibi erit quidquid voles, non erit quidquid noles. » Ergo non movebuntur.

3. Præterea, secundum Philosophum, II *De cælo et mundo*, text. 64, 65 et 66, « illud quod participat divinam bonitatem sine motu, nobilius participat illam quam quod participat illam cum motu. » Sed corpus gloriosum nobilius participat divinam bonitatem quam aliquod aliud corpus. Cum ergo quædam alia corpora omnino sine motu remaneant, sicut corpora cælestia, videtur quod multo fortius corpora humana.

4. Præterea, Augustinus dicit quod anima stabilita in Deo stabiliet corpus suum consequenter. Sed anima ita erit in Deo stabilita, quod nullo modo ab eo movebitur. Ergo nec in corpore erit aliquis motus ab anima.

5. Præterea, quanto corpus est nobilius, tanto debetur ei locus nobilior : unde corpus Christi, quod est nobilissimum, habet locum eminentiorem inter cætera loca, ut patet Hebr., VII, 26 : *Excelsior cælis factus*; Glossa[2], « loco et dignitate ; « et similiter unumquodque corpus gloriosum habebit eadem ratione locum sibi convenientem secundum mensuram suæ dignitatis. Sed locus conveniens est de pertinentibus ad gloriam. Cum ergo post resurrectionem gloria sanctorum nunquam varietur neque in plus neque in minus, quia erunt omnino tunc in termino, videtur quod corpora eorum nunquam de loco sibi determinato recedent : et ita non movebuntur.

Sed contra est quod dicitur Isa., XL, 31 : *Current et non laborabunt : ambulabunt, et non deficient.* Et Sap. III, 7 : *Tamquam scintillæ in arundineto discurrent.* Ergo erit aliquis motus corporum gloriosorum.

Respondeo dicendum, quod corpora gloriosa aliquando moveri necessarium est ponere, quia et ipsum corpus Christi motum est in ascensione; et similiter corpora sanctorum, quæ de terra resurgent, ad cælum empyreum ascendent; sed etiam postquam cælos conscenderint, verisimile est quod aliquando movebuntur pro suæ libito voluntatis; ut illud quod habent in virtute, actu exercentes, divinam sapientiam commendabilem ostendant, et ut etiam visus eorum reficiatur pulchritudine creaturarum diversarum in quibus Dei sapientia eminenter relucebit ; sensus enim non potest esse nisi præsentium, quamvis magis a longinquo possint sentire corpora gloriosa quam non gloriosa. Nec tamen per motum aliquid deperibit eorum beatitudini, quæ consistit in visione Dei, quem ubique præsentem habebunt, sicut et de angelis dicit Gregorius, *Hom.* XXXIV *in Evang.*, § 13, col. 1255, t. 2, quod « intra Deum currunt quocumque mittantur. »

Ad primum ergo dicendum, quod localis motus non variat aliquid eorum quæ sunt intranea rei, sed solum id quod est extra rem, scilicet locum. Unde illud quod movetur motu locali, est perfectum quan-

[1] Augustino substituendus est Alcherus, cui liber *De spiritu et anima* communiter adscribitur.

[2] Parm. : « Glossa *interl.*, non hic, sed *Sup.* illud *Hebr.*, I : *Ad dexteram majestatis.* »

tum ad ea quæ sunt intra rem, ut dicitur in VIII *Phys.*, text. 59, quamvis habeat imperfectionem respectu loci, quia dum est in uno loco est in potentia ad alium locum, quia non potest esse actu in pluribus locis simul, hoc enim solius Dei est. Hic autem defectus non repugnat perfectioni gloriæ, sicut nec defectus quod creatura est ex nihilo. Et ideo manebunt defectus hujusmodi in corporibus gloriosis.

Ad secundum dicendum, quod aliquis dicitur dupliciter indigere aliquo, scilicet simpliciter, et secundum quid. Simpliciter quidem indiget aliquis eo sine quo non potest conservari in esse vel in sua perfectione, et sic motus in corporibus gloriosis non erit propter aliquam indigentiam, quia ad hæc omnia sufficiet eis sua beatitudo. Sed secundum quod indiget quis illo sine quo non potest aliquem finem intentum habere, vel ita bene, vel tali modo, et sic motus erit in beatis propter indigentiam : non enim poterunt manifestare virtutem motivam in seipsis experimento, nisi moveantur : hujusmodi enim indigentias nihil prohibet in corporibus gloriosis esse.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet, si corpus gloriosum non posset etiam sine motu participare divinam bonitatem multo perfectius quam corpora cælestia, quod falsum est. Unde corpora gloriosa non movebuntur ad consequendam perfectam divinæ bonitatis participationem, hanc enim habent per gloriam, sed ad demonstrandam virtutem animæ. Per motum autem corporum cælestium non posset demonstrari virtus eorum nisi quam habent in movendo corpora inferiora ad generationem et corruptionem, quod non competit illi statui. Et ideo ratio non procedit.

Ad quartum dicendum, quod localis motus nihil diminuit de stabilitate ab anima stabilita in Deo, cum non sit secundum aliquid intrinsecum rei, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod locus congruus unicuique glorioso corpori deputatus secundum gradum suæ dignitatis pertinet ad præmium accidentale. Non tamen oportet quod diminuatur aliquid de præmio, quandocumque est extra locum suum, quia locus ille non pertinet ad præmium, secundum quod actu continet corpus locatum, cum nihil influat in corpus gloriosum sed magis recipiat splendorem ab eo, sed secundum quod est debitus pro meritis. Unde gaudium de tali loco manet etiam ei qui est extra locum illum[1].

Conclusio. — Sicut corpus Christi glorificatum in ascensione motum est, ita et corpora gloriosa movebuntur agilitate sui, ut eis libitum fuerit.

## ARTICULUS III.

*Utrum sancti moveantur in instanti.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sancti moveantur in instanti. Augustinus enim dicit, lib. ult. *De civ. Dei*, cap. ult., § 1, col. 801, t. 7, quod « ubicumque volet spiritus, ibi erit corpus. » Sed motus voluntatis secundum quem spiritus vult alicubi esse, est in instanti. Ergo et motus corporis erit in instanti.

2. Præterea, Philosophus in IV *Physic.*, text. 71 et seq., probat quod non fit motus per vacuum, quia oporteret aliquid moveri in instanti, quia vacuum non resistit aliquo modo, resistit autem plenum; et sic nulla proportio in velocitate esset motus qui fit in vacuo, ad motum qui fit in pleno ; cum proportio motuum in velocitate sit secundum proportionem resistentiæ quæ est in medio. Omnium autem duorum motuum qui fiunt in tempore, oportet esse proportionales velocitates, quia omne tempus omni tempori proportionale est. Sed similiter nullum spatium plenum potest resistere corpori glorioso, quod potest esse cum alio corpore in eodem loco, quocumque modo fiat, sicut nec vacuum alteri corpori. Ergo si movetur, in instanti movebitur.

3. Præterea, virtus animæ glorificatæ quasi improportionaliter excedit virtutem animæ non glorificatæ. Sed anima non glorificata movet corpus in tempore. Ergo anima glorificata movet corpus in instanti.

4. Præterea, omne quod movetur æqualiter cito ad propinquum et distans movetur in instanti. Sed motus corporis gloriosi est talis, quia ad quantumcumque distans spatium moveatur, in tempore imperceptibili movetur : unde Augustinus dicit in *Quæstionibus de resurrectione*, *Epist.* CII, quæst. I, § 5, col. 372, t. 2,

[1] Parm. : « suum. »

quod « corpus gloriosum utraque intervalla pari celeritate pertingit, ut radius solis. » Ergo corpus gloriosum movetur in instanti.

5. Præterea, omne quod movetur, vel movetur in tempore vel in instanti. Sed corpus gloriosum post resurrectionem non movebitur in tempore, quia tunc tempus non erit, ut dicitur Apoc., x. Ergo motus ille in instanti.

Sed contra, in motu locali spatium et motus et tempus simul dividuntur, ut demonstrative probatur in VI *Physic.*, text. 56 et seq. Sed spatium quod transit corpus gloriosum per suum motum est divisibile. Ergo et motus divisibilis est et tempus divisibile. Instans autem non dividitur. Ergo et motus ille non erit in instanti.

Præterea, non potest esse aliquid simul totum in uno loco et partim in alio, quia sequeretur quod altera pars esset in duobus locis simul, quod esse non potest. Sed omne quod movetur partim est in termino « a quo, » et partim in termino « ad quem, » ut ostensum est in VI *Physic.* text. 32 : omne autem quod motum est totum est in termino ad quem est motus : non autem potest esse quod simul moveatur et motum sit. Sed omne quod movetur in instanti simul movetur et motum est. Ergo motus localis corporis gloriosi non poterit esse in instanti.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est multiplex opinio.

Quidam enim dicunt quod corpus gloriosum transit de uno loco in alium sine hoc quod pertranseat medium, sicut et voluntas de uno loco transfertur ad alium sine hoc quod pertranseat medium, et propter hoc potest corporis gloriosi motus esse in instanti sicut et voluntatis. Sed hoc non potest stare, quia corpus gloriosum nunquam perveniet ad dignitatem [1] naturæ spiritualis, sicut nunquam desinet esse corpus. Et præterea voluntas, cum dicitur moveri de uno loco in alium, non transfertur essentialiter de loco in locum, quia neutro locorum illorum essentialiter continetur, sed dirigitur in unum locum postquam fuerit directa per intentionem ad alium ; et pro tanto dicitur moveri de loco ad locum.

Et ideo alii dicunt quod corpus gloriosum habet de proprietate naturæ suæ, quia corpus est, quod pertranseat medium, et ita quod moveatur in tempore : sed virtute gloriæ qua habet infinitatem quamdam supra virtutem naturæ, habet quod possit non pertransire medium, et sic in instanti moveri. Sed hoc non potest esse, quia implicat in se contradictionem, quod sic patet. Sit aliquod corpus quod moveatur ab A in B, et corpus motum sit Z : constat quod Z quamdiu est totum in A, non movetur; similiter nec quando est totum in B, quia tunc motum est. Ergo si aliquando movetur, oportet quod neque sit totum in A, neque totum in B. Ergo quando movetur, vel nusquam est, vel est partim in A et partim in B, vel totum in alio loco medio, puta in C, vel partim in A et C, vel partim in C et B. Sed non potest poni quod nusquam sit, quia sic esset aliqua quantitas dimensiva non habens situm, quod est impossibile ; neque potest poni quod sit partim in A et partim in B, et non sit in medio aliquo modo ; quia, cum B sit locus distans ab A, sequeretur in medio interjacente quod pars Z quæ est in B, non esset continua parti quæ est in A. Ergo restat quod vel sit totum in C, vel partim in eo et partim in alio loco, quod ponetur medium inter C et A, puta D ; et sic de aliis. Ergo oportet quod Z non perveniat de A in B, nisi prius sit in omnibus mediis. Nisi dicatur quod pervenit de A in B, et nunquam movetur, quod implicat contradictionem, quia ipsa successio locorum est motus localis. Et eadem ratio est de qualibet mutatione quæ habet duos contrarios terminos, quorum utrumque est aliquid positive ; secus autem est de illis mutationibus quæ habent unum terminum tantum positivum, et alterum puram privationem, quia inter affirmationem et negationem, seu privationem, non est aliqua determinata distantia : unde quod est in negatione potest esse propinquius vel remotius ab affirmatione, vel e converso, ratione alicujus quod causat alterum eorum vel disponit ad ea ; et sic, dum id quod movetur est totum sub negatione, mutatur in affirmationem et e contrario : unde etiam in eis mutari præcedit mutatum esse, ut probatur in VI *Physic.*, text. 40 et seq. Nec est simile de motu angeli, quia esse in loco æquivoce dicitur de corpore et de angelo. Et

[1] Ita cum veteribus exemplis edit. Patav. Nicolai : « nobilitatem » in textu, in margine insinuat legendum, « mobilitatem. »

sic patet quod nullo modo potest esse quod aliquod corpus perveniat de uno loco ad alium nisi transeat omnia media.

Et ideo alii hoc concedunt; sed tamen dicunt quod corpus gloriosum movetur in instanti. Sed ex hoc sequitur quod corpus gloriosum in eodem instanti sit in duobus locis simul vel pluribus, scilicet in termino ultimo, et in omnibus mediis locis; quod non potest esse. Sed ad hoc dicunt quod quamvis sit idem instans secundum rem, tamen differt ratione, sicut punctus ad quem terminantur diversæ lineæ. Sed hoc non sufficit, quia instans mensurat hoc quod est in instanti, secundum rem, non secundum quod consideratur. Unde diversa consideratio instantis non facit quod instans possit mensurare illa quæ non sunt simul tempore; sicut nec diversa consideratio puncti potest facere quod sub uno puncto loci contineantur quæ sunt distantia situ.

Et ideo alii probabilius dicunt quod corpus gloriosum movetur in tempore, sed imperceptibili propter brevitatem; et tamen quod unum corpus gloriosum potest in minori tempore idem spatium pertransire quam aliud, quia tempus quantumcumque parvum accipiatur, est in infinitum divisibile.

Ad primum ergo dicendum, « quod illud quod parum deest quasi nihil deesse videtur, » ut dicitur in II *Physic.*, text. 56; ideo dicimus, statim facio, quod post modicum tempus fiet; et per hunc modum loquitur Augustinus quod « ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus. »

Vel dicendum, quod voluntas nunquam erit inordinata in beatis. Unde nunquam volent corpus suum esse alicubi in aliquo instanti in quo non possit ibi esse : et sic quodcumque instans voluntas determinabit in eo corpus erit in illo loco quem voluntas determinat.

Ad secundum dicendum, quod quidam contradixerunt illi propositioni quam Philosophus inducit in parte illa, ut Commentator ibidem dicit, dicentes quod non oportet esse proportionem totius motus ad totum motum secundum proportionem resistentis medii ad aliud medium resistens; sed oportet quod secundum proportionem mediorum per quæ transitur, attendatur porportio retardationum quæ accidunt in motibus ex resistentia medii. Quilibet enim motus habet determinatum tempus velocitatis et tarditatis ex victoria moventis supra mobile, etiamsi nihil resistat ex parte medii, sicut patet in corporibus cælestibus, in quibus non invenitur aliquid quod obstet motui ipsorum, et tamen non moventur in instanti, sed in tempore determinato secundum proportionem potentiæ moventis ad mobile. Et ita patet quod etiamsi ponatur aliquid moveri in vacuo, non oportebit quod moveatur in instanti, sed quod nihil addatur tempori quod debetur motui ex proportione prædicta moventis ad mobile, quia motus non retardatur.

Sed hæc ratio[1], ut Commentator ibidem dicit, procedit ex falsa imaginatione qua quis imaginatur quod tarditas quæ causatur ex resistentia medii, sit aliqua pars motus addita motui naturali qui habet quantitatem secundum proportionem moventis ad mobile, sicut una linea additur lineæ, ratione cujus accidit in lineis quod non remaneat eadem proportio totius ad totam lineam quæ erat linearum additarum ad invicem : ut sic etiam non sit eadem proportio totius motus ad totum motum sensibilem quæ est retardationum contingentium ex resistentia medii. Quæ quidem imaginatio falsa est, quia quælibet pars motus habet tantum de velocitate quantum totus motus. Non autem quælibet pars lineæ habet tantum de quantitate dimensiva, quantum habet tota linea. Unde tarditas vel velocitas addita motui redundat in quamlibet partem ejus, quod de lineis non contingit; et sic tarditas addita motui non facit aliam partem motus, sicut in lineis accidebat quod additum est pars totius lineæ.

Et ideo ad intelligendam probationem Philosophi, ut commentator ibidem exponit, sciendum est quod oportet accipere totum pro uno, scilicet resistentiam mobilis ad virtutem moventem et resistentiam medii per quod est motus et cujuscumque alterius resistentis, ita quod accipiatur quantitas tarditatis totius motus secundum proportionem virtutis moventis ad mobile resistens quocumque modo, vel ex se, vel ex alio extrinseco. Oportet enim semper quod mobile resistat aliquo modo moventi, cum movens et motum, agens et patiens, inquantum hujusmodi, sint contraria. Quandoque autem invenitur resistere mobile moventi ex seipso, vel quia habet virtutem

[1] Parm. : « responsio. »

inclinantem ad contrarium motum, sicut patet in motibus violentis: vel saltem quia habet locum contrarium loco qui est in intentione moventis, cujus modi resistentia invenitur etiam corporum cælestium ad suos motores. Quandoque autem mobile resistit virtuti moventis ex alio tantum, et non ex seipso; sicut patet in motu naturali gravium et levium, quia per ipsam formam eorum inclinantur ad motum talem; est enim forma impressio generantis quod est motor ex parte gravium et levium. Ex parte autem materiæ non invenitur aliqua resistentia neque virtutis inclinantis ad contrarium motum neque contrarii loci; quia locus non debetur materiæ, nisi secundum quod sub dimensionibus consistens perficitur forma naturali. Unde non potest esse resistentia nisi ex parte medii; quæ quidem resistentia est motui eorum connaturalis. Quandoque autem est resistentia ex utroque, sicut patet in motibus animalium. Quando ergo in motu non est resistentia nisi ex parte mobilis, sicut accidit in corporibus cælestibus, tunc tempus motus mensuratur secundum proportionem motoris ad mobile; et in talibus non procedit ratio Philosophi, quia remoto omni medio adhuc manet motus eorum in tempore. Sed in illis motibus in quibus est resistentia ex parte medii tantum, accipitur mensura temporis secundum impedimentum quod est ex medio solum, unde, si subtrahatur omnino medium, nullum impedimentum remanebit, et sic vel movebitur in instanti, vel æquali tempore movebitur secundum vacuum spatium et plenum; quia dato quod moveatur in tempore per vacuum, illud tempus in aliqua proportione se habebit ad tempus in quo movetur per plenum. Possibile est autem imaginari aliud corpus in eadem proportione subtilius corpore quo spatium plenum erat, quo si aliud spatium æquale impleatur, in tam parvo tempore movebitur per illud plenum sicut primo per vacuum: quia quantum additur ad subtilitatem medii, tantum subtrahitur de quantitate temporis: et quanto est magis subtile, minus resistit. Sed in aliis motibus in quibus est resistentia ex ipso mobili et ex medio, quantitas temporis est accipienda secundum proportionem moventis potentiæ ad resistentiam mobilis et medii simul. Unde, dato quod totaliter medium subtrahatur, vel non impediat, non sequitur quod motus sit in instanti, sed quod tempus motus mensuretur tantum ex resistentia mobilis. Neque erit inconveniens, si per idem tempus movetur per vacuum et per plenum aliquo subtilissimo corpore imaginato, quia determinata subtilitas medii, quanto est major, tanto est nata facere tarditatem minorem in motu. Unde potest imaginari tanta subtilitas quod erit nata facere minorem tarditatem quam sit illa tarditas quam facit resistentia mobilis; et sic resistentia medii nullam tarditatem adjiciet ad motum. Patet ergo quod, quamvis medium non resistat corporibus gloriosis secundum hoc quod possunt esse cum alio corpore in eodem loco, nihilominus motus eorum non erit in instanti, quia ipsum corpus mobile resistet virtuti moventi ex hoc ipso quod habet determinatum situm, sicut de corporibus cælestibus dictum est.

Ad tertium dicendum, quod quamvis virtus animæ glorificatæ excedat inæstimabiliter virtutem animæ non glorificatæ, non tamen excedit in infinitum,, quia utraque virtus est finita: unde non sequitur quod moveat in instanti. Si tamen esset simpliciter infinitæ virtutis, non sequeretur quod moveret in instanti, nisi[1] superetur totaliter resistentia quæ est ex parte mobilis. Quamvis autem resistentia, qua mobile resistit moventi, per contrarietatem quam habet ad talem motum ratione inclinationis ad contrarium motum, possit a movente infinitæ virtutis totaliter superari, tamen resistentia quam facit ex contrarietate quam habet ad locum quem intendit motor per motum, non potest totaliter superari, nisi auferatur ab eo esse in tali loco vel tali situ. Sicut enim album resistit nigro ratione albedinis, et tanto magis, quanto albedo magis distat a nigredine, ita corpus resistit alicui loco per hoc quod habet locum oppositum; et tanto est major resistentia, quanto est distantia major. Non autem potest a corpore removeri quod sit in aliquo loco vel situ, nisi auferatur ei sua corporeitas per quam debetur ei locus vel situs: unde quamdiu manet in natura corporis, nullo modo potest moveri in instanti quantumcumque sit virtus movens. Corpus autem gloriosum nunquam suam corporeitatem amit-

[1] Parm. : « superaretur. »

tet, unde nunquam in instanti moveri poterit.

Ad quartum dicendum, quod par celeritas in verbis Augustini est intelligenda quantum ad hoc quod est imperceptibilis excessus unius respectu alterius, sicut et tempus totius motus est imperceptibile.

Ad quintum dicendum, quod, quamvis post resurrectionem non erit tempus quod est numerus motus cæli, tamen erit tempus consurgens ex numero prioris et posterioris in quocumque motu.

Conclusio. — Corpora gloriosa, cum maneant in natura corporis, ideoque determinatum situm habeant, in tempore moventur; et virtus animæ glorificatæ tantummodo efficere potest ut in tempore, sed propter brevitatem imperceptibili, moveantur.

## QUÆSTIO LXXXVIII.

### DE CLARITATE CORPORUM BEATORUM.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de claritate corporum beatorum resurgentium.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum claritas inerit corporibus gloriosis; 2° utrum claritas illa videri poterit ab oculo non glorioso; 3° utrum corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum corporibus gloriosis claritas conveniet.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corporibus gloriosis claritas non conveniet. Quia, sicut dicit Avicenna in VI *Naturalium*, part. III, cap. II, « omne corpus luminosum constat ex partibus perviis. » Sed partes corporis gloriosi non erunt perviæ, cum in aliquibus dominetur terra, sicut in carnibus et ossibus. Ergo corpora gloriosa non erunt lucida.

2. Præterea, omne corpus lucidum occultat illud quod est post se: unde unum luminare post aliud eclipsatur; flamma etiam ignis prohibet videri quod est post se. Sed corpora gloriosa non occultabunt illud quod intra ea continetur: quia, ut dicit Gregorius, XVIII *Moral.*, § 78, col. 84, t. 2, *Super* illud *Job*, XXVIII: *Non adæquabitur ei aurum et vitrum*, « ibi, » scilicet in cælesti patria, « uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet; patebitque corporalibus oculis ipsa etiam corporis harmonia. » Ergo corpora illa non erunt lucida.

3. Præterea, lux et color contrariam dispositionem requirunt in subjecto, quia « lux est extremitas perspicui in corpore non terminato, sed color in corpore terminato, » ut patet in libro *De sensu et sensato*, cap. III, parum a princ. Sed corpora gloriosa erunt colorata, quia, ut dicit Augustinus, XXII *De civ. Dei*, cap. XIX, § 2, col. 781, t. 7, « pulchritudo corporis est partium congruentia cum quadam coloris suavitate; » pulchritudo autem corporibus gloriosis deesse non poterit. Ergo corpora gloriosa non erunt lucida.

4. Præterea, si claritas erit in corporibus gloriosis, oportet quod sit æqualis in omnibus partibus corporis, sicut omnes partes erunt ejusdem impassibilitatis et subtilitatis et agilitatis. Sed hoc non est conveniens, quia una pars habet majorem dispositionem ad claritatem quam alia, sicut oculi quam manus, et spiritus quam ossa, et humores quam caro vel nervus. Ergo videtur quod non debeant illa corpora esse lucida.

Sed contra est quod dicitur Matth., XIII, 43: *Fulgebunt justi, sicut sol in regno Patris eorum;* et Sap., III, 7: *Fulgebunt justi, et tamquam scintillæ in arundineto discurrent.*

Præterea, I Corinth., XV, 23, dicitur: *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*, quod ad claritatem pertinet, ut patet per antecedentia, ubi corporum resurgentium gloriam comparat claritati stellarum. Ergo corpora sanctorum resurgent lucida.

Respondeo dicendum, quod corpora sanctorum fore lucida post resurrectionem ponere oportet propter auctoritatem; Scriptura[1] autem promittit. Sed claritatis hujus causam quidam attribuunt quintæ, id est cælesti, essentiæ, quæ tunc dominabitur in corpore humano. Sed quia hoc est absurdum, ut sæpe dictum est, ideo melius est ut dicatur quod claritas illa causabitur ex redundantia gloriæ animæ in corpus. Quod enim recipitur in aliquo non recipitur per modum influentis, sed per modum recipientis. Et ideo claritas

[1] Parm. : « Scripturæ, quæ hoc promittit. »

quæ est in anima spiritualis, recipitur in corpore ut corporalis. Et ideo secundum quod anima erit majoris claritatis secundum majus meritum, ita etiam erit differentia claritatis in corpore, ut patet per Apostolum, I Corinth., xv. Et ita in corpore glorioso cognoscetur gloria animæ, sicut in vitro cognoscitur color corporis quod continetur in vase vitreo, ut Gregorius dicit, loco citat., *Super* illud *Job*, xxviii : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.*

Ad primum ergo dicendum, quod Avicenna loquitur de illo corpore quod habet ex natura componentium claritatem. Sic autem non habebit corpus gloriosum, sed magis ex merito virtutis.

Ad secundum dicendum, quod Gregorius comparat corpora gloriosa auro propter claritatem, et vitro propter hoc quod translucebunt. Unde videtur dicendum quod erunt simul pervia et clara : quod enim aliquod clarum non sit pervium, contingit ex hoc quod claritas corporis causatur ex densitate partium lucidarum ; densitas autem repugnat pervietati. Sed tunc claritas erit ex alia causa, ut dictum est. Densitas autem corporis gloriosi pervietatem non tollit ab eis, sicut nec densitas vitri a vitro. Quidam tamen dicunt quod comparantur vitro, non quia sint pervia, sed propter hanc similitudinem, quia, sicut illud quod in vitro clauditur, apparet, ita animæ gloria quæ in corpore glorioso claudetur, non latebit. Sed primum melius est, quia magis per illud salvatur dignitas corporis, et magis consonat dictis Gregorii.

Ad tertium dicendum, quod corporis gloria naturam non tollet sed perficiet. Unde color qui debetur corpori ex natura suarum partium remanebit in eo, sed superaddetur claritas ex gloria animæ; sicut etiam videmus corpora colorata ex natura sui, solis splendore relucere, vel ex aliqua alia causa extrinseca seu intrinseca.

Ad quartum dicendum, quod sicut gloriæ claritas redundat ab anima in corpus secundum suum modum, et ibi est alio modo quam sit in anima, ita in quamlibet partem corporis redundabit secundum suum modum. Unde non est inconveniens quod diversæ partes habeant diversimode claritatem, secundum quod sunt diversimode dispositæ ex sui natura ad ipsam. Nec est simile de aliis dotibus corporis respectu quorum partes corporis non inveniuntur habere diversam dispositionem.

Conclusio. — Ex Scripturæ auctoritate verissimum habetur, corpora sanctorum post resurrectionem lucida fore; quæ claritas a gloria animæ in corpus redundabit.

## ARTICULUS II.

*Utrum claritas corporis gloriosi possit videri a non glorioso oculo.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod claritas corporis gloriosi non possit videri a non glorioso oculo. Oportet enim esse proportionem visibilis ad visum. Sed oculus non glorificatus non est proportionatus ad videndam claritatem gloriæ, cum sit alterius generis quam claritas naturæ. Ergo corporis gloriosi claritas non videbitur ab oculo non glorioso.

2. Præterea, claritas corporis gloriosi erit major quam nunc sit claritas solis, quia etiam claritas solis erit tunc major quam modo sit, ut dicitur Isaiæ, xxx, et multo major erit claritas corporis gloriosi, propter quod sol et totus mundus claritatem majorem accipiet. Sed oculus non gloriosus non potest inspicere solem in rota sua propter magnitudinem claritatis. Ergo minus poterit inspicere claritatem corporis gloriosi.

3. Præterea, visibile oppositum oculis videntis necesse est videri, nisi læsio sit aliqua in oculo. Sed claritas corporis gloriosi opposita oculis non gloriosis non necessario videtur ab eis, quod patet de discipulis, qui corpus Domini post resurrectionem viderunt, claritatem ejus non intuentes. Ergo claritas illa non erit visibilis ab oculo non glorioso.

Sed contra est quod Glossa [1], Philipp., iii, super illud : *Configuratum corpori claritatis suæ*, dicit : « Assimilabitur claritati quam habuit in transfiguratione. » Sed claritas illa visa fuit ab oculis discipulorum non glorificatis. Ergo et claritas corporis glorificati ab oculis non gloriosis visibilis erit.

Præterea, impii videntes gloriam justorum ex hoc torquebuntur in judicio, ut patet per hoc quod dicitur Sap., v. Sed non plene viderent gloriam ipsorum, nisi claritatem corporum inspicerent. Ergo, etc.

[1] Parm. : « Glossa *interl.* »

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt quod claritas corporis gloriosi non poterit videri ab oculo non glorioso, nisi forte per miraculum. Sed hoc non potest esse nisi claritas illa æquivoce diceretur, quia lux, secundum id quod est, nata est movere visum; et visus, secundum id quod est, natus est percipere lumen, sicut verum se habet ad intellectum et bonum ad affectum; unde si esset aliquis visus qui non posset percipere aliquam lucem omnino, vel ille visus dicetur æquivoce, vel lux illa: quod non potest in proposito dici, quia sic per hoc quod dicuntur gloriosa corpora futura esse lucida, nihil nobis notificaretur; sicut qui dicit canem esse in cælo, nihil notificat ei qui non novit nisi canem qui est animal. Et ideo dicendum est quod claritas corporis gloriosi naturaliter ab oculo non glorioso videri potest.

Ad primum ergo dicendum, quod gloriæ claritas erit alterius generis quam claritas naturæ quantum ad causam, sed non quantum ad speciem. Unde sicut claritas naturæ ratione speciei suæ est proportionata visui, ita et claritas gloriosa.

Ad secundum dicendum, quod sicut corpus gloriosum non potest pati aliquid passione naturæ, sed solum passione animæ, ita ex proprietate gloriæ non agit nisi actione animæ. Claritas autem intensa non offendit visum, inquantum agit actione animæ, sed secundum hoc magis delectat; offendit autem, inquantum agit actione naturæ, calefaciendo et dissolvendo organum visus et disgregando spiritus. Et ideo claritas corporis gloriosi, quamvis excedat claritatem solis, tamen de sui natura non offendit visum sed demulcet; propter quod claritas illa comparatur claritati jaspidis, Apocal., XXI.

Ad tertium dicendum, quod claritas corporis gloriosi provenit ex merito voluntatis, et ideo voluntati subdetur ut secundum ejus imperium videatur vel non videatur; et ideo in potestate corporis gloriosi erit ostendere claritatem suam, vel occultare. Et hæc fuit opinio Præpositivi.

Conclusio. — Cum lux ex essentia sua nata sit movere visum, et visus secundum substantiam suam natus sit percipere lucem, merito asserendum est claritatem corporis gloriosi, naturaliter ab oculo non glorioso videri posse.

## ARTICULUS III.

*Utrum corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpus gloriosum necessario videbitur a corpore non glorioso, quia corpora gloriosa erunt lucida. Sed corpus lucidum manifestat se, et alia. Ergo corpora gloriosa necessario videbuntur.

2. Præterea, omne corpus quod occultat alia corpora post se existentia, de necessitate visu percipitur, ex hoc ipso quod alia quæ sunt post, occultantur. Sed corpus gloriosum occultabit visui alia corpora post se existentia, quia erit corpus coloratum. Ergo et de necessitate videbitur.

3. Præterea, sicut quantitas est de his quæ insunt corpori, ita et qualitas per quam videtur. Sed quantitas non suberit voluntati, ut corpus gloriosum possit esse majoris quantitatis vel minoris. Ergo nec qualitas per quam visibile est, ut possit non videri.

Sed contra est quod corpus nostrum glorificabitur in conformitate corporis Christi post resurrectionem. Sed corpus Christi post resurrectionem non necessario videbatur, imo disparuit ab oculis discipulorum in Emmaus, ut dicitur Luc., ult. Ergo et corpus glorificatum non necessario videbitur.

Præterea, ibi erit summa obedientia corporis ad animam. Ergo corpus poterit videri vel non videri secundum voluntatem animæ.

Respondeo dicendum, quod visibile videtur secundum quod agit in visum. Ex hoc autem quod aliquid agit vel non agit in aliquod extrinsecum, non est aliqua mutatio in ipso. Unde sine mutatione alicujus proprietatis quæ sit de perfectione corporis glorificati, potest contingere quod videatur et non videatur. Unde in potestate glorificatæ animæ erit quod corpus suum videatur vel non videatur; sicut et quælibet actio alia corporis in animæ potestate erit: alias corpus gloriosum non esset instrumentum summe obediens principali agenti.

Ad primum ergo dicendum, quod claritas illa obedict corpori glorioso, ut possit eam ostendere vel occultare.

Ad secundum dicendum, quod color cor-

poris non impedit pervietatem ipsius, nisi inquantum immutat visum, quia visus non potest immutari simul duobus coloribus, ut utrumque perfecte inspiciat. Color autem corporis gloriosi erit in perfecta potestate animæ, ut per ipsum vel immutet visum vel non immutet. Et ideo erit in potestate ejus ut corpus quod est post se, occultet vel non occultet.

Ad tertium dicendum, quod quantitas est inhærens ipsi corpori glorioso ; neque posset quantitas immutari ad imperium animæ sine mutatione intrinseca corporis gloriosi, quæ impassibilitati ejus repugnaret. Et ideo non est simile de quantitate et visibilitate, quia[1] etiam qualitas illa per quam est visibile, non potest subtrahi ad imperium animæ; sed actio illius qualitatis suspendetur, et sic occultabitur corpus ad imperium animæ.

Conclusio. — Cum corpus gloriosum futurum sit maxime obediens animæ, ideo in potestate corporis glorificati erit, ut videatur vel non videatur.

## QUÆSTIO LXXXIX.

### DE CONDITIONIBUS CORPORUM DAMNATORUM RESURGENTIUM.

(In tres articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de conditionibus corporum damnatorum resurgentium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent; 2° utrum eorum corpora erunt corruptibilia; 3° utrum erunt impassibilia.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent. Illud enim quod in pœnam peccati inductum est, desinere non debet, nisi peccato remisso. Sed membrorum defectus, qui accidunt per mutilationem, in pœnam peccati inducti sunt; et similiter omnes aliæ deformitates corporales. Ergo a damnatis qui peccatorum remissionem non sunt consecuti, in resurrectione non removebuntur.

2. Præterea, sicut resurrectio sanctorum erit ad ultimam felicitatem, sic et resurrectio impiorum erit ad ultimam miseriam. Sed sanctis resurgentibus non auferetur aliquid quod ad eorum perfectionem pertinere possit; ergo nec impiis resurgentibus aliquid auferetur quod ad eorum defectum vel miseriam pertineat. Hujusmodi autem sunt deformitates. Ergo, etc.

3. Præterea, sicut ad defectum passibilis corporis pertinet deformitas, ita et tarditas. Sed a corporibus damnatorum resurgentium tarditas non removebitur, quia eorum corpora non erunt agilia. Ergo eadem ratione nec deformitas removebitur.

Sed contra, I ad Cor., xv, 52 : *Mortui resurgent incorrupti;* Glossa[2] : « Mortui, idest, peccatores, vel generaliter omnes mortui resurgent incorrupti, idest sine aliqua diminutione membrorum. » Ergo mali resurgent sine deformitatibus.

Præterea, in damnatis non erit aliquid quod sensum doloris in eis impediat. Sed ægritudo impedit sensum doloris, inquantum per eam debilitantur organa sentiendi, et similiter defectus membri impediret ne esset universalis dolor in corpore. Ergo sine istis defectibus damnati resurgent.

Respondeo dicendum, quod in corpore humano potest esse deformitas dupliciter: uno modo ex defectu alicujus membri, sicut mutilatos turpes dicimus, deest enim eis debita proportio partium ad totum : et de tali deformitate nulli dubium est quod in corporibus damnatorum non erit, quia omnia corpora tam bonorum quam malorum integra resurgent.

Alio modo deformitas contingit ex indebita partium dispositione, vel ex indebita quantitate, vel qualitate vel situ; quæ etiam proportionem debitam partium ad totum non patitur; et de talibus deformitatibus, et similibus defectibus, sicut sunt febres, et aliæ hujusmodi ægritudines, quæ interdum sunt defor-

[1] Hiatum hic esse putat Nicolai, quem ita supplet : « Non est simile de quantitate et visibilitate ; quia visibilitas extrinseca est visibili propter extrinsecum respectum ad videntem. Potest autem esse simile de quantitate et qualitate quæ est causa visibilitatis ipsius; quia etiam qualitas illa, per quam est visibile, non potest, etc. »

[2] Parm. : « Glossa *interl.* »

mitatis causæ, Augustinus indeterminatum et sub dubio relinquit in *Enchirid.*, cap. XCII, col. 274, t. 6, ut in *Littera* Magister dicit, IV, dist. XLIV.

Sed apud doctores modernos est duplex super hoc opinio.

Quidam enim dicunt quod hujusmodi deformitates et defectus in corporibus damnatorum remanebunt, considerantes eorum damnationem, qua ad summam miseriam deputantur, cui nihil incommoditatis subtrahi debet. Sed hoc non videtur rationabiliter dici. In reparatione enim corporis resurgentis magis attenditur naturæ perfectio quam conditio quæ prius fuit. Unde et qui infra perfectam ætatem decedunt, in statura juvenilis ætatis resurgent, ut supra dictum est. Unde et illi qui aliquos defectus naturales in corpore habuerunt, vel deformitates ex eis provenientes, in resurrectione sine illis defectibus vel deformitatibus reparabuntur, nisi peccati meritum impediat; et ita, si aliquis cum defectibus vel deformitatibus resurget, hoc erit ei in pœnam. Modus autem pœnæ est secundum mensuram culpæ. Contingit autem quod aliquis peccatorum damnandus minoribus peccatis subjectus, aliquas deformitates vel defectus habeat quos non habuit aliquis damnandus, peccatis gravioribus irretitus. Unde si ille qui in hac vita deformitates habuit, cum eis resurgat, sine quibus constat quod resurget alius gravius puniendus, qui eas in hac vita non habuit, modus pœnæ non responderet quantitati culpæ; sed magis videretur aliquis puniri pro pœnis quas in hoc mundo passus fuit; quod est absurdum.

Et ideo alii rationabilius dicunt quod auctor qui naturam condidit, in resurrectione naturam corporis integre reparabit. Unde quicquid defectus vel turpitudinis ex corruptione, vel debilitate naturæ sive principiorum naturalium in corpore fuit, totum in resurrectione removebitur; sicut febris, lippitudo, et similia. Defectus autem qui ex naturalibus principiis in humano corpore naturaliter consequuntur, sicut ponderositas, passibilitas, et similia, in corporibus damnatorum erunt; quos defectus ab electorum corporibus gloria resurrectionis excludit.

Ad primum ergo dicendum, quod cum pœna in quolibet foro infligatur secundum conditionem illius fori, pœnæ quæ in hac vita temporali infliguntur pro aliquo peccato, temporales sunt, et ultra vitæ terminum non se extendunt. Et ideo, quamvis peccatum non sit remissum damnatis, non tamen oportet quod easdem pœnas ibi sustineant quas in hoc mundo sunt passi; sed divina justitia requirit ut ibi pœnis gravioribus in æternum crucientur.

Ad secundum dicendum, quod non est similis ratio de bonis et malis, eo quod aliquid potest esse pure bonum, non autem pure malum. Unde sanctorum ultima felicitas hoc requirit ut ab omni malo penitus sint immunes : sed ultima miseria non excludet omne bonum, quia « malum, si integrum sit, corrumpit seipsum, » ut Philosophus dicit in IV *Ethic.*, cap. V, ante med. Unde oportet quod miseriæ damnatorum substernatur bonum naturæ in ipsis, quod est opus Conditoris perfecti qui ipsam naturam in perfectione suæ speciei reparabit.

Ad tertium dicendum, quod tarditas est de illis defectibus qui naturaliter consequuntur principia humani corporis, non autem deformitas; et ideo de eis non est similis ratio.

CONCLUSIO. — Cum Deus naturæ auctor in resurrectione naturam humanam integre reparaturus sit, nulli erunt ex imbecillitate naturæ defectus, nisi quod illi qui ex naturalibus principiis in humano corpore naturaliter consequuntur, in damnatis reperientur.

## ARTICULUS II.

### *Utrum corpora damnatorum erunt incorruptibilia.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod corpora damnatorum erunt corruptibilia. Omne enim compositum ex contrariis necesse est corrumpi. Sed corpora damnatorum erunt ex contrariis composita, ex quibus etiam nunc componuntur; alias non essent ejusdem speciei, et per consequens nec eadem numero. Ergo erunt corruptibilia.

2. Præterea, si corpora damnatorum non erunt corruptibilia, aut hoc erit per naturam, aut per gratiam, aut per gloriam : non per naturam, quia sunt futura ejusdem naturæ cujus et nunc sunt : nec per gratiam, vel gloriam, quia talibus omnino carebunt. Ergo erunt corruptibilia.

3. Præterea, illis qui sunt in summa miseria, subtrahere maximam pœnarum videtur inconveniens. Sed maxima pœna-

rum est mors, ut patet per Philosophum, in III *Ethic.*, cap. VI, a med. Ergo a damnatis, qui sunt in summa miseria, mors removeri non debet. Ergo eorum corpora corruptibilia erunt.

Sed contra est quod dicitur Apoc., IX, 6 : *In diebus illis quærent homines mortem, et non invenient eam; desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis.*

Præterea, damnati punientur in anima et corpore pœna perpetua, Matthæi, XXV, 46 : *Ibunt hi in supplicium æternum.* Sed hoc esse non posset, si eorum corpora corruptibilia essent. Ergo eorum corpora erunt incorruptibilia.

Respondeo dicendum, quod, cum in omni motu oporteat esse aliquod principium motus, dupliciter motus aliquis vel mutatio, a mobili removetur : uno modo per hoc quod deest principium motus ; alio modo per hoc quod impeditur principium motus. Corruptio autem mutatio quædam est. Unde dupliciter potest contingere ut corpus, quod ex conditione suorum principiorum corruptibilitatem habet, incorruptibile reddatur. Uno modo ex hoc quod principium ad corruptionem movens totaliter tollitur, et hoc modo corpora damnatorum incorruptibilia erunt. Cum enim cælum sit primum alterans per motum suum localem, et alia omnia agentia secunda in virtute ipsius agant, et quasi ab ipso mota, oportet quod, motu cæli cessante, nihil sit agens quod possit corpus per alterationem aliquam transmutare a naturali sua proprietate. Et ideo post resurrectionem, cessante motu cæli, nulla qualitas erit sufficiens ut corpus humanum alterare possit a sua naturali quantitate. Corruptio autem est terminus alterationis, sicut et generatio. Unde corpora damnatorum corrumpi non poterunt ; et hoc deservit divinæ justitiæ, ut perpetuo viventes perpetuo puniantur, quod divina justitia requirit, ut infra dicetur ; sicut et nunc corruptibilitas corporum deservit divinæ providentiæ, per quam ex aliquibus corruptis alia generantur. Alio modo contingit ex hoc quod principium corruptionis impeditur ; et hoc modo corpus Adæ incorruptibile fuit, quia contrariæ qualitates in hominis corpore existentes continebantur per gratiam innocentiæ ne ad dissolutionem corporis agere possent : et multo plus continebuntur in corporibus gloriosis, quæ erunt omnino subjecta spiritui. Et sic in corporibus beatorum post resurrectionem communem conjungentur duo modi prædicti incorruptibilitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod contraria, quibus corpora componuntur, sunt secunda principia ad corruptionem agentia. Primum enim agens est motus cælestis ; unde, supposito motu cæli, necesse est ut corpus ex contrariis compositum corrumpatur, nisi sit aliqua causa potior impediens ; sed, motu cæli remoto, contraria ex quibus corpus componitur, non sufficiunt ad corruptionem faciendam, etiam secundum naturam, ut patet ex dictis. Cessationem autem motus cælestis non cognoverant [1] Philosophi. Unde pro infallibili habebant quod corpus compositum ex contrariis corrumpatur secundum naturam.

Ad secundum dicendum, quod incorruptibilitas illa erit per naturam : non quod sit aliquod incorruptionis principium in corporibus damnatorum, sed per defectum principii moventis ad corruptionem, ut ex dictis patet.

Ad tertium dicendum, quod, quamvis mors sit simpliciter maxima pœnarum, secundum quid tamen nihil prohibet mortem esse in pœnarum remedium, et per consequens ablationem mortis in pœnarum augmentum. « Vivere » enim, ut dicit Philosophus, IX *Ethic.*, cap. IX, « videtur omnibus delectabile esse, eo quod omnia esse appetunt. Non oportet autem, ut ibidem dicitur, accipere malam vitam, neque corruptam, neque quæ est in tristitiis. » Sicut ergo vivere simpliciter est delectabile, non autem vita quæ est in tristitiis, ita et mors, quæ est privatio vitæ, simpliciter est pœnosa, et maxima pœnarum, inquantum subtrahit primum bonum, scilicet esse, cum quo alia subtrahuntur ; sed inquantum privat malam vitam et quæ est in tristitiis, est in remedium pœnarum quas terminat : et per consequens mortis subtractio est in augmentum pœnarum, quas perpetuas facit.

Si autem dicatur mors esse pœnalis propter corporalem dolorem quem sentiunt morientes, non est dubium quod multum majorem dolorem damnati continue sustinebunt. Unde in perpetua morte esse dicuntur, sicut scriptum est in psal. XLVIII, 15 : *Mors depascet eos.*

[1] Parm. : « cognoverunt. »

Conclusio. — Cum corruptio sit mutatio quædam, et motus principium post resurrectionem et decrit et impedietur; nihil erit quo corpora damnatorum corrumpi possint.

## ARTICULUS III.

### *Utrum corpora damnatorum sint futura impassibilia.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod corpora damnatorum futura sint impassibila. Quia, secundum Philosophum in VI *Topic.*, cap. II, loco 19, « omnis passio magis facta abjicit a substantia. » Sed « a finito si semper aliquid abjiciatur, necesse est illud tandem consumi, » ut dicitur in I *Physic.*, text. 37. Ergo si corpora damnatorum erunt passibilia, et semper patientur, quandoque deficient et corrumpentur, quod falsum esse ostensum est. Ergo erunt impassibilia.

2. Præterea, omne agens assimilat sibi patiens. Si ergo corpora damnatorum patientur ab igne, ignis ea sibi assimilabit. Sed non consumit aliter ignis corpora, nisi inquantum ea sibi assimilans resolvit. Si ergo corpora damnatorum erunt passibilia, ab igne quandoque consumentur: et sic idem quod prius.

3. Præterea, animalia quæ in igne sine corruptione dicuntur vivere, ut de salamandra dicitur, ab igne non affliguntur; animal enim, vel anima, dolore corporis non affligitur, nisi corpus aliquo modo lædatur. Si ergo corpora damnatorum in igne sine corruptione remanere possint, sicut et animalia prædicta, ut Augustinus, in lib. XXI *De civit. Dei*, cap. II et IV, col. 709, t. 7, dicit, videtur quod nullam afflictionem ibi sustinebunt; quod non esset, nisi eorum corpora impassibilia essent. Ergo, etc.

4. Præterea, si corpora damnatorum sunt passibilia, dolor qui ex eorum passione provenit, ut videtur, superare debet omnem præsentem corporum dolorem, sicut et sanctorum jucunditas superabit omnem præsentem jucunditatem. Sed propter immensitatem doloris quandoque contingit in hac vita animam a corpore separari. Ergo multo fortius, si corpora illa futura sint passibilia, ex immensitate doloris animæ a corpore separabuntur; et sic corpora corrumpentur, quod falsum est. Ergo corpora illa erunt impassibilia.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., xv, 52: *Et nos immutabimur*; Glossa [1]: « Nos boni tantummodo immutabimur gloriæ immutabilitate et impassibilitate. » Ergo non erunt corpora damnatorum impassibilia.

Præterea, sicut corpus cooperatur animæ ad meritum, ita cooperatur ei ad peccatum. Sed propter cooperationem prædictam non solum anima, sed etiam corpus post resurrectionem præmiabitur. Ergo et simili ratione damnatorum corpora punientur; quod non esset si impassibilia forent. Ergo erunt passibilia.

Respondeo dicendum, quod principalis causa quare corpora damnatorum ab igne non consumentur, erit divina justitia, qua eorum corpora ad pœnam perpetuam sunt addicta. Sed divinæ justitiæ servit etiam naturalis dispositio ex parte corporis patientis et ex parte agentium, quia, cum pati sit recipere quoddam, duplex est modus passionis, secundum quod aliquid in aliquo recipi potest dupliciter. Potest enim aliqua forma recipi in aliquo subjecto secundum esse naturale materialiter, sicut calor ab igne recipitur in aere materialiter : et secundum hunc modum receptionis est unus modus passionis, qui dicitur « passio naturæ. » Alio modo aliquid recipitur in alio spiritualiter per modum intentionis cujusdam, sicut similitudo albedinis recipitur in aere et in pupilla; et hæc receptio assimilatur illi receptioni qua anima recipit similitudines rerum; unde secundum hunc modum receptionis est alius modus passionis, qui vocatur « passio animæ. » Quia igitur post resurrectionem, motu cæli cessante, non poterit aliquod corpus alterari a sua naturali qualitate, ut dictum est, nullum corpus pati poterit passione naturæ : unde quantum ad hunc modum passionis corpora damnatorum impassibilia erunt, sicut et incorruptibilia. Sed, cessante motu cæli, adhuc remanebit passio quæ est per modum animæ: quia et aer a sole illuminabitur et colorum differentias deferet ad visum. Unde et secundum hunc modum passionis corpora damnatorum passibilia erunt. Et quia in tali passione sensus perficitur [2], ideo in corporibus damnatorum sensus pœnæ erit sine mutatione naturalis dispositionis. Corpora vero gloriosa, etsi reci-

[1] Parm. : « Glossa *interl.* »

[2] Ita communiter. An « patitur, » ut Theologi volunt?

pient aliquid, et quodammodo patientur in sentiendo, non tamen passibilia erunt, quia nihil recipient per modum afflictivi vel læsivi, sicut recipient corpora damnatorum, quæ ob hoc passibilia dicuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de illa passione per quam transmutatur patiens a sua naturali dispositione. Talis autem passio non erit in corporibus damnatorum, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod similitudo agentis est dupliciter in patiente : uno modo per modum eumdem quo est in agente, sicut est in omnibus agentibus univocis, ut calidum facit calidum, et ignis generat ignem : alio modo per modum diversum a modo quo est in agente, sicut est in omnibus agentibus æquivocis, in quibus quandoque contingit quod in agente est forma spiritualiter, quæ in patiente materialiter recipitur, sicut forma quæ est in domo facta per artificem, est materialiter in ipsa, et in mente artificis est spiritualiter; quandoque vero e contrario est materialiter in agente, et recipitur spiritualiter in patiente ; sicut albedo materialiter est in pariete, a quo recipitur spiritualiter in pupilla et in medio deferente. Et similiter est in proposito, quia species quæ materialiter est in igne, recipitur spiritualiter in corporibus damnatorum; et sic ignis sibi assimilabit damnatorum corpora, nec tamen ea consumet.

Ad tertium dicendum, quod, secundum Philosophum in libro *De proprietatibus elementorum*, aliquant. a princ., « nullum animal in igne vivere potest. » Galenus etiam, in libro *De simplicibus medicamentis*, dicit quod « nullum corpus est quod tandem ab igne non consumatur ; » quamvis quandoque quædam corpora sint quæ ad horam in igne sine læsione permaneant, ut patet de ebeno. Quod autem inducitur de salamandra, non potest omnino esse simile, quia non posset perseverare finaliter in igne sine corruptione, sicut corpora damnatorum in inferno. Neque tamen oportet quod, quia corpora damnatorum ab igne inferni per corruptionem aliquam non lædentur, propter hoc ab igne non affligantur, quia sensibile non solum natum est delectare vel affligere sensum, secundum quod agit actione naturæ confortando vel corrumpendo organum, sed etiam secundum quod agit actione spirituali : quia quando sensibile est in debita proportione ad sentiendum, delectat; e contrario autem quando se habet in superabundantia vel defectu. Unde et colores medii et voces consonantes sunt delectabiles; inconsonantes autem offendunt auditum.

Ad quartum dicendum, quod dolor non separat animam a corpore, secundum quod manet tantum in potentia animæ cujus est dolere, sed secundum quod ad passionem animæ mutatur corpus a sua naturali dispositione; secundum modum quo videmus quod ex ira corpus calescit, et ex timore frigescit : sed post resurrectionem corpus non poterit transmutari a sua naturali dispositione, ut ex dictis patet. Unde quantuscumque sit dolor, animam a corpore non separabit.

Conclusio. — Corpora damnatorum, etsi propter divinam justitiam ab igne nunquam consumentur, passibilia tamen erunt sine naturalis dispositionis mutatione.

## QUÆSTIO XC.

### DE COGNITIONE QUAM HABEBUNT RESUSCITATI IN JUDICIO RESPECTU MERITORUM ET DEMERITORUM.

(In tres articulos divisa.)

Post hæc agendum est de his quæ sequuntur resurrectionem : quorum prima consideratio erit de cognitione quam habebunt resuscitati in judicio respectu meritorum et demeritorum; secunda de ipso judicio generali, ac tempore et loco in quo erit; tertia de judicantibus et judicatis; quarta de forma in qua judex veniet ad judicandum; quinta de statu mundi et resurgentium post judicium.

Circa primum quæruntur tria : 1° utrum cognoscet quilibet homo in judicio omnia peccata sua; 2° utrum poterit quilibet legere omnia quæ sunt in conscientia alterius; 3° utrum omnia merita et demerita uno intuitu quis videre poterit.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum post resurrectionem quilibet cognoscet peccata quæ fecit.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod post resurrectionem non cognoscet

quilibet omnia peccata quæ fecit. Omne enim quod cognoscimus, vel de novo per sensum accipimus, vel de thesauro memoriæ educitur. Sed homines post resurrectionem sua peccata non poterunt sensu percipere, quia jam transierunt; sensus autem est tantum præsentium : multa etiam peccata a memoria peccantis exciderunt, quæ non poterunt de thesauro memoriæ educi. Ergo non omnium peccatorum quæ fecit, resurgens cognitionem habebit.

2. Præterea, sicut in *Littera* dicitur, IV, dist. XLIII, « libri conscientiæ quidam sunt, in quibus merita singulorum leguntur. » Sed in libris non potest aliquid legi, nisi ejus nota contineatur in libro : notæ autem quædam remanent peccatorum in conscientia, ut patet Rom., II, in Glossa [1], quæ non videntur aliud esse quam reatus vel macula. Cum ergo multorum peccatorum macula et reatus a multis sit deletus per gratiam, videtur quod non omnia peccata quæ facit, possit aliquis in sua conscientia legere; et sic idem quod prius.

3. Præterea, « crescente causa, crescit effectus. » Sed causa quæ facit nos dolere de peccatis quæ ad memoriam revocamus, est charitas. Cum ergo in sanctis resurgentibus sit perfecta charitas, maxime de peccatis dolebunt, si ea illis ad memoriam revocabuntur : quod non potest esse, quia *fugiet ab eis dolor et gemitus* [2], Apoc. XXI. Ergo peccata propria eis ad memoriam non revocabuntur.

4. Præterea, sicut se habebunt resurgentes damnati ad bona quæ aliquando fecerunt, ita se habebunt resurgentes beati ad peccata quæ aliquando commiserunt. Sed resurgentes damnati, ut videtur, cognitionem de bonis quæ aliquando fecerunt, non habebunt, quia per hoc eorum pœna multum alleviaretur. Ergo nec beati habebunt cognitionem peccatorum quæ commiserunt.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XX *De civit. Dei*, cap. XIV, col. 680, t. 7, quod « quædam divina vis aderit, qua fiet ut cuncta peccata in memoriam revocentur. »

Præterea, sicut se habet humanum judicium ad testimonium exterius, ita se habet divinum judicium ad testimonium conscientiæ, ut patet I Reg., XVI, 7 : *Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Sed non posset perfectum judicium humanum esse de aliquo, nisi testes de omnibus de quibus judicandum est, testimonium deponerent. Ergo oportet, cum divinum judicium sit perfectissimum, quod conscientia teneat omnia de quibus judicandum est. Sed judicandum erit de omnibus bonis operibus et malis, II Cor., V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.* Ergo oportet quod conscientia uniuscujusque retineat omnia opera quæ fecit, sive bona, sive mala.

Respondeo dicendum, quod, sicut dicitur Rom., II, 15, *in die illa cum judicabit Dominus, testimonium unicuique sua conscientia reddet; et cogitationes erunt accusantes et defendentes.* Et quia oportet quod testis, accusator, et defensor, in quolibet judicio habeant eorum notitiam quæ in judicio versantur, in illo autem communi judicio omnia opera hominum in judicium venient; oportet quod omnium operum suorum quisque tunc notitiam habeat. Unde conscientiæ singulorum erunt quasi quidam libri continentes res gestas, ex quibus judicium procedet : sicut etiam in judicio humano registris utimur. Et isti sunt libri de quibus Apoc., XX, 12, dicitur : *Libri aperti sunt; et alius liber apertus est, qui est vitæ; et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libro secundum opera ipsorum :* ut per libros qui dicuntur sic aperti, ut Augustinus exponit, XX *De civit. Dei,* cap. XIV, col. 680, t. 7, « significentur sancti novi et veteris Testamenti, in quibus Deus ostendit quæ mandata fieri jussisset. » Unde Richardus de Sancto-Victore, in *Tract. de judiciar. potest.*, col. 1182, dicit : « Erunt corda eorum quasi quædam canonum decreta. » Sed per librum vitæ, de quo subjungitur, intelliguntur conscientiæ singulorum, quæ dicuntur singulariter liber unus, quia una virtute divina fiet ut cunctis ad memoriam sua facta revocentur : et hæc vis, inquantum ad memoriam homini reducet sua facta, « liber vitæ » dicitur. Vel per primos libros conscientiæ intelliguntur, per se-

[1] Ex Origene *In cap.* II *Ep. ad Rom.*, v. 15, col. 894, t. 4.

[2] Ita legitur Isa., XXXV, 10; loco autem cit. Apocal. : *Mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, nec dolor erit ultra.*

cundum sententia judicis in ejus providentia descripta.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis multa merita et demerita a memoria exciderint, tamen nullum eorum erit quod non aliquo modo maneat in suo effectu, quia merita quæ non sunt mortificata, manebunt in præmio quod eis redditur; quæ autem mortificata sunt manent in reatu ingratitudinis, quæ augetur ex hoc quod homo post gratiam susceptam peccavit. Similiter etiam demerita quæ non sunt per pœnitentiam deleta, manent in reatu pœnæ quæ eis debetur; quæ autem pœnitentia delevit, manent in ipsa pœnitentiæ memoria, quam simul cum aliis meritis in notitia habebunt. Unde in quolibet homine erit aliquid ex quo possit ad memoriam sua opera revocare.

Et tamen, ut Augustinus dicit, loc. sup. cit., principaliter ad hoc divina vis operabitur.

Ad secundum dicendum, quod aliquæ notæ manent in conscientiis singulorum de operibus a se factis, nec oportet quod notæ istæ sint reatus tantum, ut dictis patet.

Ad tertium dicendum, quod quamvis charitas sit nunc causa dolendi de peccato, tamen sancti in patria erunt ita perfusi gaudio, quod dolor in eis locum habere non poterit : et ideo de peccatis non dolebunt, sed potius gaudebunt de divina misericordia, qua eis peccata sunt relaxata ; sicut nunc etiam angeli gaudent de divina justitia, qua fit ut deserti a gratia in peccatum ruant illi quos custodiunt; quorum tamen saluti sollicite invigilant.

Ad quartum dicendum, quod mali cognoscent omnia bona quæ fecerunt : et ex hoc non minuetur eorum dolor, sed magis augmentabitur, quia maximus dolor est multa bona perdidisse : propter quod dicit Boetius in II *De consol.*, prosa IV, col. 677, t. 1, quod « summum infortunii genus est fuisse felicem. »

Conclusio. — Cum in die judicii sua cuique conscientia testimonium vitæ redditura sit, et cogitationes unumquemque accusaturæ aut defensuræ sint, et omnia opera hominum in judicium sint ventura ; oportet ut quisque omnium operum suorum notitiam habeat.

## ARTICULUS II.

*Utrum quilibet poterit legere omnia quæ sunt in conscientia alterius.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non quilibet poterit legere omnia quæ sunt in conscientia alterius. Resurgentium enim non erit limpidior cognitio quam nunc sit angelorum, quorum æqualitas resurgentibus promittitur, Matth., XXII. Sed angeli non possunt invicem in suis cordibus videre ea quæ dependent a libero arbitrio ; unde indigent locutione ad ea invicem innotescenda. Ergo resurgentes non poterunt inspicere ea quæ continentur in conscientiis aliorum.

2. Præterea, omne quod cognoscitur, aut cognoscitur in se, aut in sua causa, vel in suo effectu. Sed merita vel demerita, quæ continentur in conscientia alicujus, non poterit alius cognoscere in seipsis, quia solus Deus cordi illabitur et secreta ejus intuetur ; similiter nec in causa sua, quia non omnes videbunt Deum qui solus potest imprimere in affectum, ex quo procedunt merita vel demerita ; similiter etiam nec in effectu, quia multa demerita erunt, quorum nullus effectus remanebit, eis toaliter per pœnitentiam abolitis. Ergo non omnia quæ sunt in conscientia alicujus poterit quilibet alius cognoscere.

3. Præterea, Chrysostomus dicit, *Hom.* XXXI *sup. Epist. ad Hebr.*, vers. fin., ut supra habitum est, IV, dist. XVII : « Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, et frequenter ea in conspectu Dei pronunties, et pro eis depreceris, citius illa delebis ; si vero obliviscaris, tunc eorum recordaberis nolens, quando publicabuntur, et in conspectu omnium amicorum et inimicorum sanctorumque angelorum proferentur. » Ex hoc accipitur quod illa publicatio pœna est negligentiæ, qua homo confessionem prætermittit. Ergo illa peccata de quibus homo confessus est, non publicabuntur aliis.

4. Præterea, solatium est alicui, si scit se habere multos socios in peccato, et minus verecundatur inde. Si ergo quilibet peccatum alterius cognosceret, cujuslibet peccatoris erubescentia multum minueretur, quod non competit. Ergo non omnes omnium peccata cognoscent.

Sed contra, *Super* illud I *Cor.*, IV : *Illuminabit abscondita tenebrarum*, dicit

Glossa[1] : « Gesta et cogitata bona et mala, tunc aperta erunt omnibus, et nota. »

Præterea, omnium bonorum peccata præterita æqualiter erunt abolita. Sed quorumdam sanctorum peccata scienius, sicut Magdalenæ, et Petri, et David. Ergo pari ratione aliorum electorum peccata scientur, et multo magis damnatorum.

Respondeo dicendum, quod in ultimo et in communi judicio oportet quod divina justitia omnibus evidenter appareat, quæ nunc in plerisque latet. Sententia autem condemnantis vel præmiantis justa esse non potest, nisi secundum merita vel demerita proferatur. Et ideo, sicut oportet quod judex et assessor judicis merita causæ cognoscant ad hoc quod justam sententiam proferant, ita oportet ad hoc quod justa sententia appareat, quod omnibus sententiam cognoscentibus merita innotescant. Unde, quia, sicut cuilibet nota erit sua præmiatio et sua damnatio, ita omnibus aliis innotescet, oportet quod sicut quilibet sua merita vel demerita reducet ad memoriam, ita etiam et aliena ejus cognitioni subjaceant. Et hæc est probabilior et communior opinio, quamvis contrarium Magister in *Littera*, IV, dist. XLIII, dicat, scilicet quod peccata quæ sunt per pœnitentiam deleta, in judicio aliis non patefient. Sed ex hoc sequeretur quod nec etiam pœnitentia de peccatis illis perfecte cognoscatur, in quo multum detraheretur sanctorum gloriæ, et laudi divinæ quæ tam misericorditer sanctos liberavit.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia merita præcedentia vel demerita, facient aliquam quantitatem in gloria vel miseria hominis resurgentis. Et ideo ex exterioribus visis poterunt cuncta in conscientiis videri, et præcipue divina virtute ad hoc operante, ut sententia judicis justa omnibus appareat.

Ad secundum dicendum, quod merita vel demerita poterunt aliis ostendi in suis effectibus, ut ex dictis patet, vel etiam in seipsis per divinam virtutem, quamvis ad hoc virtus intellectus creati non sufficiat.

Ad tertium dicendum, quod publicatio peccatorum ad ignominiam peccantis est effectus negligentiæ quæ committitur in omissione confessionis. Sed quod peccata sanctorum revelentur, non poterit eis esse in erubescentiam vel verecundiam, sicut nec Mariæ Magdalenæ est in confusionem quod peccata ejus publice in ecclesia recitantur, quia verecundia « est timor inglorianlis, » ut Damascenus dicit, lib. II *Orth. fid.*, cap. XV, col. 931, t. 1, quæ in beatis esse non poterit. Sed talis publicatio erit eis ad magnam gloriam, propter pœnitentiam quam fecerunt, sicut et confessor approbat eum qui magna scelera fortiter confitetur. Dicuntur autem peccata esse deleta, quia Deus non videt ea ad puniendum.

Ad quartum dicendum, quod ex hoc quod peccator aliorum peccata inspiciet, in nullo sua confusio minuetur, sed magis augebitur, in alieno vituperio suum vituperium magis agnoscens. Quod enim ex tali causa confusio minuatur, contingit ex hoc quod verecundia respicit æstimationem hominum, quæ ex consuetudine redditur levior. Sed tunc confusio respiciet æstimationem Dei, quæ est secundum veritatem de quolibet peccato, sive sit unius tantum, sive multorum.

Conclusio. — Cum oporteat in ultimo judicio justitiam divinam omnibus apparere, necesse est etiam ut cuilibet sua et aliorum præmiatio vel condemnatio manifesta sit, et per consequens omnium merita vel demerita, ex quibus sententia justa an injusta sit cognoscitur.

## ARTICULUS III.

*Utrum omnia merita vel demerita, propria et aliena, uno intuitu ab aliquo videbuntur.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non omnia merita vel demerita, propria et aliena, ab aliquo uno intuitu videbuntur. Ea enim quæ sigillatim considerantur, non videntur uno intuitu. Sed damnati sigillatim considerabunt sua peccata, et ea plangent : unde dicunt, Sap., V, 8 : *Quid nobis profuit superbia?* Ergo non omnia videbunt uno intuitu.

2. Præterea, Philosophus dicit in II *Topic.*, cap. XLIV, loc. 33, quod « non contingit simul plura intelligere. » Sed merita et demerita, propria et aliena, non videbuntur nisi intellectu. Ergo non poterunt simul omnia videri.

3. Præterea, intellectus damnatorum non erit post resurrectionem limpidior quam nunc sit beatorum et angelorum, quantum ad cognitionem naturalem, qua cognoscunt res per species innatas. Sed

[1] Parm. : « Glossa *inter*

tali cognitione angeli non vident plura simul. Ergo nec tunc damnati poterunt omnia facta simul videre.

Sed contra, *Super* illud *Job*, VIII : *Induentur confusione*, dicit Glossa[1] : « Viso judice, mala omnia ante oculos mentis versabuntur. » Sed judicem subito videbunt. Ergo similiter mala quæ commiserunt, et eadem ratione omnia alia.

Præterea, Augustinus, XX *De civ. Dei*, cap. XIV, col. 680, t. 7, habet pro inconvenienti quod legatur aliquis liber materialis in judicio, in quo facta singulorum sunt scripta, eo quod nullus valeat æstimare illius libri magnitudinem, vel quanto tempore legi posset. Sed similiter etiam non posset æstimari tempus, quantum oporteret ponere ad considerandum omnia merita et demerita sua et aliena, ab aliquo homine, si successive diversa videat. Ergo oportet ponere quod omnia simul videat unusquisque.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio.

Quidam enim dicunt quod omnia merita et demerita simul aliquis videbit, sua et aliena, in instanti ; quod quidem de beatis facile credi potest, quia omnia in Verbo videbunt ; et sic non est inconveniens quod simul plura videant ; sed de damnatis, quorum intellectus non est elevatus ut possint Deum videre, et in eo omnia alia, est magis difficile.

Et ideo alii dicunt quod mali simul omnia videbunt in genere peccata sua, et aliena, et hoc sufficit ad accusationem illam quæ debet esse in judicio, vel ad absolutionem : non autem videbunt omnia simul, descendendo ad singula. Sed hoc etiam non videtur consonum dictis Augustini, XX *De civ. Dei*, loc. sup. cit., qui dicit quod omnia mentis intuitu enumerabunt ; quod autem in genere cognoscitur, non enumeratur.

Unde potest eligi media via, quod singula considerabuntur, non tamen in instanti, sed in tempore brevissimo, divina virtute ad hoc adjuvante. Et hoc est quod dicit Augustinus, ibidem, quod « mira celeritate cernentur. » Nec est hoc impossibile, quia in quolibet parvo tempore sunt infinita instantia in potentia.

Et per hoc patet responsio ad objecta in utramque partem.

Conclusio. — Etsi in instanti aliquis visurus non sit singula merita vel demerita tam sua quam aliena, tamen brevissimo tempore auxilio divinæ virtutis omnia particularia considerabit.

[1] Parm. : « Glossa *ord.* Gregorii. »

## QUÆSTIO XCI.

### DE JUDICIO GENERALI, TEMPORE ET LOCO IN QUO FIET.

(In quatuor articulos divisa.)

Deinde considerandum est de judicio generali, tempore et loco in quo fiet.

Circa quod quæruntur quatuor : 1° utrum generale judicium sit futurum ; 2° utrum quantum ad disceptationem fiet per vocalem locutionem ; 3° utrum fiet tempore ignoto ; 4° utrum fiet in valle Josaphat.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum generale judicium sit futurum.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod generale judicium non sit futurum, quia, ut dicitur Nahum, I, 9, secundum vers. Septuaginta, *non judicabit * Deus bis in idipsum.* Sed nunc Deus judicat de singulis hominum operibus, cum post mortem unicuique pœnas vel præmia pro meritis tribuit, et dum etiam quosdam in hac vita pro bonis vel malis operibus præmiat vel punit. Ergo videtur quod non sit aliud judicium futurum.

* *Non consurget duplex tribulatio.*

2. Præterea, in nullo judicio executio sententiæ præcedit judicium. Sed sententia divini judicii quoad homines est de adeptione regni, vel exclusione a regno, ut patet Matth., XXV. Ergo, cum modo aliqui adipiscantur regnum æternum, et quidam excludantur ab ipso perpetuo, videtur quod aliud judicium non sit futurum.

3. Præterea, propter hoc aliqua in judicium oportet adduci, quia dubium est quid de eis definiendum sit. Sed ante finem mundi determinata est unicuique damnatorum sua damnatio, et cuique sanctorum sua beatitudo. Ergo, etc.

Sed contra, Matth., XII, 41, dicitur : *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista et condemnabunt eam.* Ergo post resurrectionem aliquod judicium fiet.

Præterea, Joan., V, 29, dicitur : *Procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Ergo videtur quod post resur-

rectionem aliquod judicium sit futurum.

Respondeo dicendum, quod, sicut operatio pertinet ad rerum principium quo producuntur in esse, ita judicium pertinet ad terminum quo res ad finem suum perducentur. Distinguitur autem duplex Dei operatio, una qua res primitus in esse produxit instituens naturam, et distinguens ea quæ ad completionem ipsius pertinent; a quo quidem opere Deus dicitur quievisse, Genes., II. Alia ejus operatio est qua operatur in gubernatione creaturarum; de qua Joann., v, 17 : *Pater meus usque modo operatur et ego operor*. Et ita etiam duplex ejus judicium distinguitur, ordine tamen converso. Unum, quod respondet operi gubernationis, quæ sine judicio esse non potest; per quod quidem judicium unusquisque singulariter pro suis operibus judicatur, non solum secundum quod sibi competit, sed etiam secundum quod competit gubernationi universi. Unde differtur unius præmiatio pro utilitate aliorum, ut patet Hebr., XI, et pœnæ unius ad profectum alterius cedunt. Unde necesse est ut sit aliud judicium universale correspondens ex adverso primæ rerum productioni in esse, ut videlicet, sicut nunc omnia processerunt immediate a Deo, ita tunc ultima completio mundo detur, unoquoque accipiente finaliter quod ei debetur secundum seipsam. Unde et in illo judicio apparebit manifeste divina justitia quantum ad omnia, quæ nunc ex hoc occultantur quod interdum de uno disponitur ad utilitatem aliorum aliter quam manifesta opera exigere videantur. Unde etiam et tunc erit universalis separatio bonorum a malis, quia ulterius non erit locus ut mali per bonos, vel boni per malos, proficiant; propter quem profectum interim commixti inveniuntur boni malis, quoadusque status hujus vitæ per divinam providentiam gubernatur.

Ad primum ergo dicendum, quod quilibet homo et est singularis quædam persona, et est pars totius generis humani : unde et duplex ei judicium debetur; unum singulare, quod de eo fiet post mortem, quando recipiet juxta ea quæ in corpore gessit, quamvis non totaliter, quia non quoad corpus, sed quoad animam tantum: aliud judicium debet esse de eo, secundum quod est pars totius humani generis; sicut aliquis judicari dicitur secundum humanam justitiam, etiam quando judicium datur de communitate, cujus ipse est pars. Unde et tunc quando fiet universale judicium totius humani generis per universalem separationem bonorum a malis, etiam quilibet per consequens judicabitur. Nec tamen Deus judicabit *bis in idipsum*, quia non duas pœnas pro uno peccato inferet, sed pœna, quæ ante judicium complete inflicta non fuerat, in ultimo judicio complebitur postquam impii cruciabuntur quoad corpus et animam simul.

Ad secundum dicendum, quod propria sententia illius generalis judicii est universalis separatio bonorum a malis, quæ illud judicium non præcedet; sed etiam nunc quoad particularem sententiam uniuscujusque non plene præcessit judicii effectus, quia etiam boni amplius post judicium præmiabuntur; tum ex gloria corporis adjuncta, tum ex numero sanctorum completo; et mali etiam plus torquebuntur ex adjuncta pœna corporis, et impleto in pœnis numero damnatorum; quia quanto cum pluribus ardebunt, tanto magis ardebunt.

Ad tertium dicendum, quod universale judicium magis directe respicit universalitatem hominum quam singulos judicandorum, ut dictum est. Quamvis ergo cuilibet homini ante judicium erit certa notitia de sua damnatione vel præmio, non tamen omnibus omnium damnatio vel præmium innotescet. Unde judicium universale necessarium erit.

Conclusio. — Quemadmodum in prima rerum productione immediate omnia processerunt a Deo, ita universale judicium futurum est, respondens primæ illi rerum productioni, quo dabitur ultima completio mundo.

## ARTICULUS II.

### *Utrum judicium fiet per locutionem vocalem.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod judicium illud, quantum ad disceptationem et sententiam, fiet per locutionem vocalem, quia, ut Augustinus dicit, XX *De civ. Dei*, cap. I, § 2, col. 659, t. 7, « per quot dies futurum hoc judicium tendatur, incertum est. » Sed non esset incertum, si illa quæ in judicio dicuntur futura tantum mentaliter complerentur. Ergo judicium illud vocaliter fiet, et non solum mentaliter.

2. Præterea, Gregorius dicit, lib. XXVI *Moral.*, cap. XXVII, § 50, col. 379, t. 2, et habetur in *Littera*, IV, dist. XLVII : « Illi saltem verba judicis audient qui ejus fide verba tenuerunt. » Hoc autem non potest

intelligi de verbo interiori, quia sic omnes verba judicis audient, quia omnibus, et bonis et malis, nota erunt omnia facta aliorum. Ergo videtur quod judicium illud vocaliter peragetur.

3. Præterea, Christus secundum formam hominis judicabit, in qua corporaliter ab omnibus possit videri. Ergo eadem ratione videtur quod corporali voce loquetur ut ab omnibus audiatur.

Sed contra, Augustinus dicit, XX *De civ. Dei*, cap. XIV, col. 680, t. 7, quod liber vitæ, de quo Apocal., XX, « quædam vis est intelligenda divina, qua fiet ut cuique opera sua bona vel mala cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur; ut accuset vel excuset scientia conscientiam; atque ita simul et omnes et singuli judicentur. » Sed si vocaliter discuterentur merita singulorum, non possent omnes et singuli judicari simul. Ergo videtur quod illa discussio non erit vocalis.

Præterea, sententia proportionaliter debet testimonio respondere. Sed testimonium, et accusatio et excusatio, erit mentalis; unde Rom., II, 15 : *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationum* * *accusantium, aut etiam defendentium in die cum judicabit Deus occulta hominum.* Ergo videtur quod illa sententia, et totum judicium, mentaliter compleatur.

* *Cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus.*

Respondeo dicendum, quod quid circa hanc quæstionem sit verum pro certo definiri non potest; tamen probabilius æstimatur quod totum illud judicium, et quoad discussionem, et quoad accusationem malorum, et quoad commendationem bonorum, et quoad sententiam de utrisque, mentaliter perficietur. Si enim vocaliter singulorum facta narrarentur, inæstimabilis magnitudo temporis ad hoc exigeretur; sicut etiam Augustinus dicit, XX *De civ. Dei*, loco citato, quod « si liber, » ex cujus scriptura omnes justificabuntur, ut dicitur Apocal. XX, « carnaliter cogitetur, quis ejus magnitudinem aut longitudinem valeat æstimare? aut quanto tempore legi poterit liber in quo scriptæ sunt universæ vitæ universorum? » Non autem minus tempus requiritur ad narrandum ore tenus singulorum facta, quam ad legendum, si essent in libro materiali scripta. Unde probabile est quod illa quæ dicuntur, Matth., XXV, non vocaliter sed mentaliter, intelligenda sint esse perficiendâ.

Ad primum ergo dicendum, quod pro tanto dicit Augustinus quod « incertum est per quot dies hoc judicium tendatur, » quia non est determinatum, utrum mentaliter vel vocaliter perficiatur. Si enim vocaliter perficeretur, prolixum tempus ad hoc exigeretur; si autem mentaliter, in momento fieri poterit.

Ad secundum dicendum, quod etiamsi judicium fiat mentaliter tantum, verbum Gregorii salvari poterit, quia, etsi omnibus innotescent sua et aliorum facta, divina virtute hoc faciente, quæ in Evangelio *locutio* dicitur, tamen illi qui fidem habuerunt quam ex verbis Dei conceperunt, ex ipsis verbis judicabuntur, quia dicitur Rom., II, 12 : *Quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.* Unde quodam speciali modo dicetur aliquid his qui fuerint fideles quod non dicetur infidelibus.

Ad tertium dicendum, quod Christus corporaliter apparebit, ut ab omnibus corporaliter judex cognoscatur; quod quidem subito fieri poterit. Sed locutio, quæ tempore mensuratur, requireret immensam temporis longitudinem, si vocali locutione judicium perageretur.

Conclusio. — Cum prope infinitum tempus requireretur in judicio universali, si per locutionem fieret vocalem, probabilius est non per locutionem vocalem sed mentaliter futurum esse ultimum judicium.

## ARTICULUS III.

*Utrum tempus futuri judicii sit ignotum.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod tempus futuri judicii non sit ignotum. Sicut enim sancti patres expectabant primum adventum, ita nos expectamus secundum. Sed sancti patres sciverunt tempus primi adventus, sicut patet per numerum hebdomadarum, qui describitur Dan., IX; unde et reprehenduntur Judæi, quod tempus adventus Christi non cognoverunt, ut patet Luc., XII, 56 : *Hypocritæ, faciem cæli et terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis?* Ergo videtur quod etiam nobis esse debeat determinatum tempus secundi adventus quo Deus ad judicium veniet.

2. Præterea, per signa devenimus in cognitionem signatorum. Sed de futuro judicio multa signa nobis proponuntur in Scriptura, ut patet Matth., XXIV, et Lucæ, XXI, et Marci, XIII. Ergo in cognitio-

nem illius temporis possumus pervenire.

3. Præterea, dicit Apostolus, I Corinth., x, 2 : *Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt;* et I Joan., ii, 18 : *Filioli, novissima hora est*, etc. Cum ergo jam longum tempus transierit, ex quo dicta hæc sunt, videtur quod saltem nunc scire possumus quod ultimum judicium sit propinquum.

4. Præterea, tempus judicii non oportet esse occultum, nisi propter hoc quod quilibet sollicitius se ad judicium præparet dum determinatum tempus ignorat. Sed eadem sollicitudo remaneret etiam si certum esset, quia cuique incertum est tempus suæ mortis, « in quo » sicut dicit Augustinus in *Epist.* cxcix *ad Hesychium*, § 2, col. 905, t. 2, « quemcumque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies. » Ergo non est necessarium, tempus judicii esse occultum.

Sed contra est quod dicitur Marci, xiii, 32 : *De die illo vel hora, nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius nisi Pater.* Dicitur autem Filius nescire, inquantum nos scire non facit.

Præterea, I Thessal., v, 2 : *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet.* Ergo videtur, cum adventus furis in nocte sit omnino incertus, quod dies ultimi judicii sit omnino incertus.

Respondeo dicendum, quod Deus per scientiam suam est causa rerum. Utrumque autem creaturis communicat dum et rebus tribuit virtutem agendi alias res quarum sint causæ, et quibusdam etiam cognitionem rerum præbet. Sed in utroque aliqua sibi reservat : operatur enim quædam in quibus nulla creatura ei cooperatur; et similiter cognoscit quædam quæ a nulla pura creatura cognoscuntur. Hæc autem nulla alia magis esse debent quam illa quæ soli divinæ subjacent potestati, in quibus nulla creatura ei cooperatur. Et hujusmodi est finis mundi in quo erit dies judicii. Non enim per aliquam causam creatam mundus finietur, sicut etiam esse incœpit immediate a Deo. Unde decenter cognitio finis mundi soli Deo reservatur. Et hanc rationem videtur ipse Dominus assignare, Act., i 7: *Non est*, inquit, *vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*; quasi diceret, quæ soli potestati ejus reservata sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod in primo adventu Christus venit occultus, secundum illud Isa., xlv, 15 : *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator.* Et ideo, ut a fidelibus cognosci posset, oportuit determinate tempus determinare. Sed in secundo adventu veniet manifeste, ut dicitur in psal. xlix, 3 : *Deus manifeste veniet*, etc. Et ideo circa cognitionem adventus ipsius error esse non poterit. Et propter hoc non est simile.

Ad secundum dicendum, quod, sicut dicit Augustinus in *Epist* cxcix *de die judicii ad Hesychium*, § 25, col. 914, t. 2, « signa quæ in Evangeliis ponuntur, non omnia pertinent ad secundum adventum qui erit in fine; sed quædam eorum pertinent ad tempus destructionis Jerusalem, quæ jam præteriit; quædam vero, et plura, pertinent ad adventum quo quotidie venit in Ecclesiam eam visitans spiritualiter, prout in nobis inhabitat per fidem et amorem : » nec illa quæ in Evangeliis vel in Epistolis ponuntur ut ultimum adventum spectantia, ad hoc possunt valere ut determinate tempus judicii possit agnosci ; quia illa pericula quæ prænuntiantur, nuntiantia vicinum Christi adventum, etiam a tempore primitivæ Ecclesiæ fuerunt, quandoque intensius, quandoque remissius, unde et ipsi dies Apostolorum dicti sunt novissimi dies, ut patet Act., ii, ubi Petrus exponit illud verbum Joelis, ii, 38 : *Erit in novissimis diebus* etc. pro tempore illo ; et tamen ex illo tempore jam tempus plurimum transivit, et quandoque plures et quandoque pauciores tribulationes in Ecclesia fuerunt. Unde non potest determinari quantum tempus sit futurum, nec de mense nec de anno nec de centum nec de mille annis, ut Augustinus in eodem *Libro*[1] dicit. Sed etsi credantur in fine hujusmodi pericula magis abundare, non potest tamen determinari quæ sit illa quantitas periculorum quæ immediate diem judicii præcedet vel Antichristi adventum, cum etiam circa tempora primitivæ Ecclesiæ fuerint persecutiones aliquæ adeo graves, et corruptiones errorum adeo abundarent, quod ab aliquibus tunc vicinus expectaretur vel imminens Antichristi adventus, sicut dicitur in *Ecclesiastica historia* Euseb., lib. VI, cap vi, et in lib. Hieronymi *De viris illustribus*, cap. « Judex de septuaginta, » etc.

[1] Scilicet, *Epist*, cxcix.

Ad tertium dicendum, quod ex hoc quod dicitur, *Novissima hora est*, vel ex similibus locutionibus quæ in Scriptura leguntur, non potest aliqua determinata quantitas temporis sciri. Non enim est dictum ad significandum aliquam brevem horam temporis, sed ad significandum novissimum statum mundi, qui est quasi novissima ætas; quæ quanto temporis spatio duret, non est definitum; cum etiam nec senio, quod est ultima ætas hominis, sit aliquis certus terminus definitus, cum quandoque inveniatur durare quantum omnes præcedentes ætates, vel plus, ut dicit Augustinus in lib. LXXXIII *QQ.*, quæst. LVIII, col. 43, t. 6. Unde etiam apostolus, II ad Thessal., II, excludit falsum intellectum quem quidam ex suis verbis conceperant ut crederent diem Domini jam instare.

Ad quartum dicendum, quod, etiam supposita mortis incertitudine, dupliciter ad vigilantiam valet incertitudo judicii. Primo quantum ad hoc quod ignoratur, utrum etiam tantum differatur, quantum est hominis vita; ut sic ex duabus partibus incertitudo majorem diligentiam faciat. Secundo quantum ad hoc quod homo non gerit solum sollicitudinem de persona sua, sed de familia, vel civitate, vel regno, aut tota Ecclesia, cui non determinatur tempus durationis secundum hominis vitam. Et tamen oportet unumquodque horum hoc modo disponi ut dies Domini non inveniat imparatos.

Conclusio. — Cum, sicuti initium, ita et finis mundi soli divinæ potestati subjiciatur, convenienter ejus cognitionem sibi soli Deus reservavit.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum judicium fiet in valle Josaphat.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod judicium non fiet in valle Josaphat, aut in loco circumstante, quia ad minus oportet omnes judicandos in terra stare, eos autem tantum elevari in nubibus quorum erit judicare. Sed tota terra promissionis capere non posset multitudinem judicandorum. Ergo non potest esse quod circa vallem illam sit futurum judicium.

2. Præterea, Christo in humanitate datum est judicium, ut juste judicet, quia injuste judicatus est in prætorio Pilati, et sententiam injusti judicii in Golgotha suscepit. Ergo loca illa magis debent ad judicium determinari.

3. Præterea, nubes fiunt ex resolutione vaporum. Sed tunc nulla erit evaporatio, vel resolutio. Ergo non poterit esse quod *justi in nubibus obviam Christo in aera rapiantur*; et sic oportebit et bonos et malos esse in terra: et ita multo amplior locus requiretur quam sit vallis ista.

Sed contra est quod dicitur Joelis, III, 5: *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo ibi cum eis* *. (* Cum eis ibi.)

Præterea, Act., I, 2, dicitur: *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, ita * veniet.* (* Sic veniet quemadmodum vidistis eum.) Sed ipse ascendit in cælum de monte Oliveti qui præeminet valli Josaphat. Ergo et circa loca illa ad judicandum veniet.

Respondeo dicendum, quod qualiter illud judicium sit futurum, et quomodo homines ad judicium convenient, non potest multum per certitudinem sciri: tamen probabiliter potest colligi ex Scripturis quod circa locum montis Oliveti descendet, sicut et inde ascendit, ut idem esse ostendatur qui descendit, et qui ascendit.

Ad primum ergo dicendum, quod magna multitudo in parvo spatio comprehendi potest. Sufficit autem ponere quantumcumque spatium circa locum illum ad capiendum multitudinem judicandorum, dummodo ab illo spatio Christum videre possint, qui in aere præeminens, et maxima claritate refulgens, a longinquo inspici poterit.

Ad secundum dicendum, quod, quamvis Christus, per hoc quod judicatus est injuste, judiciariam potestatem meruerit, non tamen judicabit in forma infirmitatis in qua injuste judicatus est, sed in forma gloriosa in qua ad Patrem ascendit. Unde locus ascensionis magis competit judicio, quam locus ubi condemnatus est.

Ad tertium dicendum, quod nubes hic appellantur, ut dicunt quidam, quædam densitates lucis resplendentis a corporibus sanctorum, et non aliquæ evaporationes ex terra et aqua.

Vel potest dici quod nubes illæ generabuntur divina virtute, ad ostendendum conformitatem in adventu ad judicium et ascensionem, ut qui ascendit in nube ad judicium veniat: Nubes etiam propter refrigerium indicat misericordiam judicantis.

Conclusio. — Sicut Christus ex monte Oliveti in cælum ascendit, sic et circa illum locum eum descensurum probabile est, ut idem esse ostendatur qui descendit et ascendit.

## QUÆSTIO XCII.

### DE JUDICANTIBUS ET JUDICATIS IN JUDICIO GENERALI.

(In octo articulos divisa.)

Deinde considerandum est de judicantibus et judicatis in judicio generali.

Circa quod quæruntur octo : 1° utrum aliqui homines judicaturi sint cum Christo; 2° utrum voluntariæ paupertati correspondeat judiciaria potestas; 3° utrum etiam angeli sint judicaturi; 4° utrum dæmones exequentur sententiam judicis in damnatos; 5° utrum omnes homines in judicio comparebunt; 6° utrum aliqui boni judicandi sint; 7° utrum aliqui mali; 8° utrum etiam angeli sint judicandi.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum aliqui homines judicabunt cum Christo.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nulli homines judicabunt cum Christo; Joann., v, 21 : *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium*, etc. Sed honorificentia talis non debetur alicui nisi Christo. Ergo, etc.

2. Præterea, quicumque judicat habet auctoritatem super illud quod judicat. Sed ea de quibus debet esse futurum judicium, sicut merita et demerita [1] humana, soli divinæ auctoritati subsunt. Ergo nulli competit de his judicare.

3. Præterea, judicium illud non exercebitur vocaliter sed mentaliter, ut probabilius æstimatur. Sed hoc quod cordibus hominum omnium [2] notificentur merita et demerita, quod est quasi accusatio vel commendatio, vel retributio pœnæ et præmii, quod est quasi sententiæ prolatio, sola divina virtute fiet. Ergo nulli alii judicabunt nisi Christus, qui est Deus.

Sed contra est quod dicitur Matth., xix, 28 : *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Ergo, etc.

Præterea, Isa., iii, 14 : *Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui.* Ergo videtur quod etiam alii judicabunt cum Christo.

Respondeo dicendum, quod judicare multipliciter dicitur. Uno modo quasi causaliter; ut dicitur illud judicare unde apparet aliquis judicandus : et secundum hoc aliqui dicuntur judicare comparatione, inquantum ex comparatione aliorum aliqui judicandi ostenduntur, sicut patet Matth., xii, 41 : *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam.* Sed sic judicare in judicio communiter et bonorum et malorum est. Alio modo dicitur judicare, quasi interpretative : interpretamur enim aliquem facere qui facienti consentit. Unde illi qui consentient Christo judici, ejus sententiam approbando, judicare dicentur; et sic judicare erit omnium electorum : unde dicitur Sap., iii, 8 : *Judicabunt justi nationes.* Tertio modo dicitur aliquis judicare quasi assessorie et per similitudinem, quia scilicet similitudinem judicis habet, inquantum sedet in loco eminenti, sicut judex : et sic assessores dicuntur judicare. Et secundum hunc modum dicunt quidam quod perfecti viri, quibus judiciaria potestas promittitur, Matth., xix, judicabunt, scilicet per honorabilem assessionem; quia superiores cæteris apparebunt in judicio obviantes *Christo in aera.* Sed istud non videtur sufficere ad promissionem Domini complendam, qua dicitur Matth., xix, 28 : *Sedebitis judicantes*; videtur enim judicium consessioni superaddere. Et ideo est quartus modus judicandi, qui perfectis viris conveniet, inquantum in eis continentur decreta divinæ justitiæ, ex quibus homines judicabuntur; sicut si liber in quo continetur lex, judicare dicatur. Unde Apocal., xx : *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* Et per hunc modum hanc judicationem Richardus de Sancto Victore exponit in *Tract. de judiciar. potest.*, col. 1182; unde dicit : « Qui divinæ contemplationi assistunt, qui in libro sapientiæ quotidie legunt, velut in cordium voluminibus transcribunt quidquid jam perspicua veritatis intelligentia comprehendunt; » et infra : « Quid vero sunt judicantium corda divinitus in omnem veritatem edocta, nisi quædam canonum decreta? »

Sed quia judicare importat actionem in alium procedentem, ideo, proprie loquendo, judicare dicitur qui sententiam loquendo in alterum fert. Sed hoc dupliciter contingit. Uno modo ex propria

[1] Ita passim, optime. Al. : « et præmia. »

[2] Al. deest « omnium. »

auctoritate : et hoc est illius qui habet dominium in alios et potestatem cujus regimini subduntur qui judicantur; unde ejus est in eos jus ferre. Et sic judicare est solius Dei. Alio modo judicare est sententiam alterius auctoritate latam in aliorum notitiam ducere, quod est sententiam latam pronuntiare. Et hoc modo perfecti viri judicabunt, quia alios ducent in cognitionem divinæ justitiæ ut sciant quid juste pro meritis eis debeatur; ut sic ipsa revelatio justitiæ dicatur judicium. Unde dicit Richardus de Sancto Victore, loc. cit. : « Judices coram judicandis decretorum suorum libros aperire, est ad cordium suorum inspectionem inferiorum quorumlibet visum admittere, sensumque suum in his quæ ad judicii rationem spectant revelare. »

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa procedit de judicio auctoritatis, quod soli Christo convenit.

Et similiter dicendum est ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod non est inconveniens aliquos sanctorum aliis quædam revelare, vel per modum illuminationis, sicut superiores angeli inferiores illuminant, vel per modum locutionis, sicut inferiores superioribus loquuntur.

Conclusio. — Judicabunt perfecti viri cum Christo inquantum in eis continentur decreta divina justitiæ, ex quibus homines judicabuntur; et inquantum Christi judicis sententiam aliis patefacient.

## ARTICULUS II.

*Utrum judiciaria potestas correspondeat voluntariæ paupertati.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod judiciaria potestas non correspondeat voluntariæ paupertati. Hæc enim solum duodecim apostolis est promissa, Matth., xix, 28 : *Sedebitis super sedes duodecim judicantes*, etc. Cum ergo non omnes voluntarie pauperes sint apostoli, videtur quod non omnibus judiciaria potestas respondeat.

2. Præterea, majus est offerre sacrificium Deo de proprio corpore quam de exterioribus rebus. Sed martyres et etiam virgines offerunt de proprio corpore sacrificium Deo ; voluntarie autem pauperes de exterioribus rebus. Ergo subtilitas judiciariæ potestatis magis respondet martyribus et virginibus, quam voluntarie pauperibus.

3. Præterea, Joan., v, 45 : *Est qui accusat vos Moyses in quo vos speratis*; Glossa *interl.*, « quia voci ejus non creditis. » Et Joan., xii, 48 : *Sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.* Ergo ex hoc quod aliquis proponit legem vel verbum exhortationis ad instructionem morum, habet quod judicet contemnentes. Sed hoc est doctorum. Ergo doctoribus magis competit quam voluntarie pauperibus.

4. Præterea, Christus ex hoc quod injuste judicatus est, inquantum homo, meruit ut sit judex omnium in humana natura, Joan., v, 27 : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Sed qui persecutionem patiuntur propter justitiam, injuste judicantur. Ergo judiciaria potestas magis competit eis quam pauperibus.

5. Præterea, superior non judicatur ab inferiori. Sed multi licite divitiis utentes erunt majoris meriti multis voluntarie pauperibus. Ergo voluntarie pauperes non judicabunt ubi alii [1] judicabuntur.

Sed contra, Job, xxxvi, 6: *Non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit.* Ergo pauperum est judicare.

Præterea, Matth., xix, super illud : *Vos qui reliquistis omnia*, etc., dicit Glossa *ord.*: « Qui reliquerunt omnia, et secuti sunt Deum, hi judices erunt; qui licita habentes recte usi sunt, judicabuntur ; » et sic idem quod prius.

Respondeo dicendum, quod paupertati debetur judiciaria potestas specialiter propter tria. Primo ratione congruitatis, quia voluntaria paupertas est eorum qui omnibus quæ mundi sunt comtemptis, soli Christo inhærent ; et ideo non est in eis aliquid quod eorum judicium a justitia deflectat : unde idonei ad judicandum redduntur quasi veritatem justitiæ præ omnibus diligentes. Secundo per modum meriti: quia humilitati respondet exaltatio pro merito. Inter omnia autem quæ hominem in hoc mundo despectum faciunt, præcipuum est paupertas. Unde et pauperibus excellentia judiciariæ potestatis promittitur, ut sic qui propter Christum se humiliat exaltetur. Tertio quia paupertas disponit ad prædictum modum judicandi. Ex hoc enim aliquis sanctorum judicare dicetur, ut ex dictis patet,

[1] Parm. : « illi. »

quia cor habebit edoctum omni divina veritate, quam aliis potens erit manifestare. In progressu autem ad perfectionem primum quod relinquendum occurrit, sunt exteriores divitiæ, quia hæc sunt ultimo acquisita. Quod autem ultimum in generatione est, primum est in destructione. Unde et inter beatitudines quibus est progressus ad perfectionem, prima ponitur paupertas. Et sic paupertati respondet judiciaria potestas, inquantum est prima dispositio ad perfectionem prædictam. Et hinc est quod non quibuscumque pauperibus etiam voluntarie repromittitur potestas prædicta, sed illis qui relinquentes omnia sequuntur Christum secundum perfectionem vitæ.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit, XX *de civit. Dei*, cap. v, § 3, col. 663, t. 7, « nec quoniam super duodecim sedes sessuros esse ait, duodecim solos homines cum illo judicaturos putare debemus ; alioquin, quoniam in locum Judæ traditoris apostolum Matthiam legimus ordinatum, Paulus, qui plus aliis laboravit, ubi ad judicandum sedeat, non habebit. » Unde « duodenario numero, » ut ibidem indicat, « universa significata est judicantium multitudo, propter duas partes septenarii, scilicet tria, et quatuor, quæ in se ductæ faciunt duodenarium. » Duodenarius autem est numerus perfectus, propter hoc quod consistit ex duplici senario, qui est numerus perfectus.

Vel quoad litteram duodecim apostolis loquebatur, in quorum persona hoc omnibus eorum sequacibus promittebat.

Ad secundum dicendum, quod virginitas et martyrium non ita disponunt ad retinendum in corde decreta divinæ justitiæ, sicut paupertas ; sicut e contrario exteriores divitiæ ex sua sollicitudine suffocant verbum Dei, sicut dicitur Lucæ, viii.

Vel dicendum quod paupertas non sola sufficit ad meritum judiciariæ potestatis, sed est prima pars perfectionis, cui respondet judiciaria potestas. Unde inter ea quæ sequuntur ad paupertatem, ad perfectionem spectantia, possunt computari et virginitas et martyrium et omnia perfectionis opera, non tamen sunt ita principalia, sicut paupertas, quia principium rei est maxima pars ejus.

Ad tertium dicendum, quod ille qui legem proposuit aut exhortatus est ad bonum, judicabit causaliter loquendo, quia per comparationem ad verba ab ipso prolata vel proposita, alii judicabuntur. Et ideo non respondet proprie potestas judiciaria prædicationi vel doctrinæ.

Vel dicendum, secundum quosdam, quod tria requiruntur ad potestatem judiciariam : primo abdicatio temporalium curarum, ne impediatur animus a sapientiæ perceptione ; secundo requiritur habitus continens divinam justitiam scitam et observatam ; tertio quod illam justitiam alios quis docuerit : et sic doctrina erit perfectio complens meritum judiciariæ potestatis.

Ad quartum dicendum, quod Christus in hoc quod injuste judicatus est, seipsum humiliavit : *Oblatus est* enim, *quia voluit*, Isaiæ, liii, 7, et meritum humilitatis est judiciaria exaltatio, qua ei omnia subduntur, ut dicitur Philip., ii. Et ideo magis debetur judiciaria potestas illis qui voluntarie se humiliant, bona temporalia abjiciendo, propter quæ homines a mundanis honorantur, quam his qui ab aliis humiliantur.

Ad quintum dicendum, quod inferior non potest judicare superiorem auctoritate propria, sed tamen auctoritate superioris potest, sicut patet in judicibus delegatis. Et ideo non est inconveniens si hoc quasi accidentale præmium pauperibus detur, ut judicent alios, etiam qui sunt excellentioris meriti respectu præmii essentialis.

Conclusio. — Non cuilibet paupertati datur judiciaria potestas, sed ei qui omnibus relictis Christum secutus fuerit, juxta perfectionem vitæ.

## ARTICULUS III.

*Utrum angeli debeant judicare.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod angeli debeant judicare : Matth., xxv, 31 : *Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo.* Sed loquitur de adventu ad judicium. Ergo videtur quod angeli etiam judicabunt.

2. Præterea, angelorum ordines nomina sortiuntur ex officio quod exercent. Sed quidam ordo Angelorum est ordo thronorum ; quod videtur pertinere ad judiciariam potestatem ; thronus enim est « sedes judicis, solium regis, cathedra doctoris. » Ergo aliqui angeli judicabunt.

3. Præterea, sanctis post hanc vitam

promittitur angelorum æqualitas, Matth., XXII. Si ergo homines hanc habebunt potestatem ut judicent, multo fortius angeli.

Sed contra, Joan., V, 27: *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Sed angeli non communicant in humana natura. Ergo nec in judiciaria potestate.

Præterea, non est ejusdem judicare, et esse judicis ministrum. Sed angeli erunt in judicio illo ut ministri judicis, ut dicitur Matth., XIII, 41 : *Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala.* Ergo angeli non judicabunt.

Respondeo dicendum, quod assessores judicis debent judici esse conformes. Judicium autem Filio hominis attribuitur, quia secundum humanam naturam omnibus apparebit tam bonis quam malis, quamvis tota Trinitas judicet per auctoritatem. Et ideo etiam oportet ut assessores judicis humanam naturam habeant, in qua possint ab omnibus bonis et malis videri. Et sic angelis non competit judicare, quamvis angeli etiam aliquo modo possint judicare, scilicet per sententiæ approbationem.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut ex Glossa [1] ibidem patet, angeli cum Christo venient, non ut judices, sed « ut sint testes humanorum actuum sub quorum custodia homines bene vel male egerunt. »

Ad secundum dicendum, quod nomen throni attribuitur angelis ratione illius judicii quod Deus semper exercet omnia justissime gubernando ; cujus judicii angeli sunt quodammodo executores et promulgatores. Sed judicium quod de hominibus per hominem Christum fiet, etiam requirit homines assessores.

Ad tertium dicendum, quod hominibus promittitur angelorum æqualitas quantum ad præmium essentiale ; nihil tamen prohibet aliquod præmium accidentale exhiberi hominibus, quod angelis non dabitur, ut patet de aureola virginum aut martyrum, et similiter potest dici de judiciaria potestate.

Conclusio. — Cum Angeli non sint humanæ naturæ participes, non competit eis judicare, sed Christo qui vere homo est.

## ARTICULUS IV.

*Utrum dæmones exequentur sententiam judicis in damnatos.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod post diem judicii dæmones non exequentur sententiam judicis in damnatos, quia [2] dæmones magis peccaverunt quam homines. Ergo non est justum quod homines per dæmones torqueantur.

3. Præterea, sicut dæmones suggerunt hominibus mala, ita angeli boni suggerunt bona. Sed præmiare bonos non erit officium bonorum angelorum, sed hoc erit ab ipso Deo immediate. Ergo nec punire malos erit officium dæmonum.

Sed contra est quod homines peccatores se diabolo subdiderunt peccando. Ergo justum est ut ei subjiciantur in pœnis, quasi ab eo puniendi.

Respondeo dicendum, quod circa hoc tangitur a Magistro in *Littera*, IV, dist. XLVII, duplex opinio : et utraque videtur Dei justitiæ competere ; ex hoc enim quod homo peccat, juste dæmoni subjicitur ; sed dæmon injuste ei præest. Opinio ergo illa quæ ponit dæmones in futurum post diem judicii hominibus non præesse in pœnis, respicit ordinem divinæ justitiæ ex parte dæmonum punientium. Contraria vero opinio respicit ordinem divinæ justitiæ ex parte hominum punitorum. Quæ autem earum verior sit, certum nobis esse non potest. Verius tamen existimo quod, sicut ordo servabitur in salvatis, quo quidam a quibusdam illuminabuntur et perficientur, eo quod omnes cælestis hierarchiæ ordines perpetui erunt, ita servabitur ordo in pœnis, ut homines per dæmones puniantur, ne totaliter divinus ordo, quo angelos medios inter naturam humanam et divinam constituit, annulletur. Et ideo, sicut hominibus per angelos bonos divinæ illuminationes deferuntur, ita etiam dæmones sunt executores divinæ justitiæ in malos. Nec ob hoc minuitur aliquid de dæmonum pœna, quia in hoc etiam quod alios torquent, ipsi torquebuntur ; ibi enim miserorum societas miseriam non minuet, sed augebit.

Ad primum ergo dicendum, quod præ-

[1] Parm. : « Glossa *ord.* »

[2] Parm. addit : « secundum Apostolum, I Cor., XV, 24, *tunc evacuabit omnem principatum, potestatem et virtutem.* Ergo cessabit omnis prælatio. Sed exequi judicis sententiam quamdam denotat prælationem. Ergo dæmones post diem judicii non exequentur sententiam judicis. 2. Præterea, dæmones magis peccaverunt, etc.

latio illa quæ dicitur evacuanda per Christum in futuro, est accipienda secundum modum prælationis quæ est secundum statum hujus mundi, in quo et homines hominibus principantur et angeli hominibus, et angeli dæmonibus, et dæmones dæmonibus [1], et dæmones hominibus; et hoc totum ad perducendum ad finem vel abducendum a fine. Tunc autem cum omnia ad finem illum pervenerint, non erit prælatio abducens a fine, vel adducens ad finem, sed conservans in fine boni vel mali.

Ad secundum dicendum, quod, quamvis meritum dæmonum non requirat quod hominibus præferantur, quia injuste sibi homines subjecerunt, tamen hoc requirit ordo naturæ ipsorum ad naturam humanam. Bona enim naturalia in eis integra manent, ut Dionysius dicit, cap. IV *De divinis nominibus*, § 23, col. 726, t. 1.

Ad tertium dicendum, quod angeli boni non sunt causa principalis præmii electis, quia hoc omnes immediate a Deo percipiunt; sed tamen quorumdam accidentalium præmiorum angeli hominibus sunt causa, inquantum per superiores angelos inferiores et angeli et homines illuminantur de aliquibus secretis divinorum, quæ ad substantiam beatitudinis non pertinent. Et similiter etiam principalem pœnam damnati excipient immediate a Deo, scilicet exclusionem perpetuam a visione Dei; alias autem pœnas sensibiles non est inconveniens hominibus per dæmones infligi.

In hoc tamen est differentia, quia meritum exaltat, sed peccatum deprimit. Unde, cum natura angelica sit altior quam humana, quidam propter excellentiam meriti intantum exaltabuntur, quod talis exaltatio excedet altitudinem naturæ et præmii in quibusdam angelis : unde etiam quidam angeli per quosdam homines illuminabuntur. Sed nulli homines peccatores propter aliquem gradum malitiæ pervenient ad illam eminentiam quæ debetur naturæ dæmonum.

Conclusio. — Quemadmodum beati beatos mutuo illuminant, ut Angeli, per quos divinæ illuminationes deferuntur; ita probabile est quod dæmones damnatos torquebunt.

## ARTICULUS V.

*Utrum omnes homines in judicio comparebunt.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnes homines in judicio comparebunt, quia dicitur Matth., XIX, 28: *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Sed non omnes homines pertinent ad illas tribus duodecim. Ergo videtur quod non omnes in judicio comparebunt.

2. Præterea, idem videtur per hoc quod dicitur in psal. I, 5 : *Non resurgent impii in judicio.* Sed multi sunt tales. Ergo videtur quod non omnes comparebunt.

3. Præterea, ad hoc aliquis ad judicium adducitur, ut ejus merita discutiantur. Sed quidam sunt qui nulla merita habuerunt, sicut pueri ante perfectam ætatem decedentes. Ergo illos in judicio comparere necesse non erit.

Sed contra est quod dicitur Act., X, 42, quod *Christus constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.* Sed sub istis duabus differentiis comprehenduntur omnes homines qualitercumque vivi a mortuis distinguantur. Ergo omnes in judicio comparebunt.

Præterea, Apoc., I, 7, dicitur : *Ecce venit cum nubibus et videbit eum omnis oculus.* Hæc autem non essent, si non omnes in judicio comparerent. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod potestas judiciaria Christo homini collata est in præmium humilitatis quam in passione exhibuit. Ipse autem in sua passione sanguinem pro omnibus fudit quantum ad sufficientiam, licet non in omnibus effectum habuit, propter impedimentum in aliquibus inventum. Et ideo congruum est ut omnes homines in judicio congregentur ad videndum ejus exaltationem in humana natura, secundum quam constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dicit Augustinus, XX *De civit. Dei*, V, § 3, col. 663, t. 7, « non quia dictum est : Judicantes duodecim tribus Israel, tribus Levi, quæ tertia decima est, judicanda non erit; aut solum illum populum, non etiam gentes cæteras judicabunt. » Ideo autem per duodecim tribus omnes aliæ

[1] Ita recentiores edit. Veteres omittunt : « Et angeli dæmonibus, et dæmones dæmonibus. »

gentes significatæ sunt quia in sortem duodecim tribuum per Christum sunt vocatæ.

Ad secundum dicendum, quod hoc quod dicitur : *Non resurgent impii in judicio*, si referatur ad omnes peccatores, sic intelligendum est, quod non resurgent ad hoc quod judicent ; si autem impii dicantur infideles, sic intelligendum est, quod non resurgent ad hoc quod judicentur, quia *jam judicati sunt*, Joan., II ; sed omnes resurgent, ut in judicio compareant ad gloriam judicis intuendam.

Ad tertium dicendum, quod etiam pueri ante perfectam ætatem decedentes in judicio comparebunt, non ut judicentur, sed ut videant gloriam judicis.

Conclusio. — Sicut Christus pro omnibus passus est, etsi non omnes passionis ejus effectum sentiant, ita omnes homines in extremo judicio comparere decet ad Christi in humana natura exaltationem videndam.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum boni in judicio judicabuntur.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod nulli boni in judicio judicabuntur, quia, Joan., III, 18 : *Qui credit in eum non judicatur*. Sed omnes boni crediderunt in eum. Non ergo judicabuntur.

2. Præterea, illi non sunt beati quibus est incerta sua beatitudo ; ex quo Augustinus, lib. XI *sup. Gen. ad litt.*, cap. XVII, col. 438, t. 3, probat dæmones nunquam fuisse beatos. Sed sancti homines nunc sunt beati. Ergo certi sunt de sua beatitudine. Sed quod certum est, non adducitur ad judicium. Ergo boni non judicabuntur.

3. Præterea, timor beatudini repugnat. Sed extremum judicium, quod tremendum maxime dicitur, non poterit fieri sine timore eorum qui sunt judicandi : unde etiam *Super* illud *Job.*, XLI : *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli*, etc. dicit Gregorius, lib. XXXIV *Moral.*, § 16, col. 726, t. 2: « Consideremus quomodo tunc iniquorum conscientia concutitur, quando etiam justorum vita turbatur. » Ergo beati non judicabuntur.

Sed contra, videtur quod omnes boni judicabuntur, quia dicitur II Cor., V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*. Sed nihil est aliud judicari. Ergo omnes, etiam boni, judicabuntur.

Præterea, universale omnia comprehendit. Sed illud judicium dicitur universale. Ergo omnes judicabuntur.

Respondeo dicendum, quod ad judicium duo pertinent, scilicet discussio meritorum, et retributio præmiorum. Quantum ergo ad retributionem præmiorum, omnes judicabuntur, etiam boni, in eo quod unusquisque recipiet ex divina sententia præmium merito respondens. Sed discussio meritorum non est nisi ubi est quædam meritorum commixtio bonorum cum malis. Qui autem ædificant supra fundamentum fidei *aurum et argentum et lapides pretiosos*, I Cor., III, divinis servitiis totaliter insistentes, qui nullam admixtionem notabilem alicujus mali meriti habent, in eis discussio meritorum locum non habet ; sicut illi qui rebus mundi penitus abjectis, sollicite cogitant solum quæ Dei sunt ; et ideo salvabuntur, sed non judicabuntur. Illi vero qui ædificant super fidei fundamentum *ligna, fenum, stipulam*, qui adhuc scilicet amant sæcularia, et terrenis negotiis implicantur, ita tamen quod nihil Christo præponunt, sed student peccata eleemosynis redimere, habent quamdam commixtionem bonorum meritorum cum malis, et ideo discussio meritorum in eis locum habet ; unde tales quantum ad hoc judicabuntur, et tamen salvabuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod, quia punitio est effectus justitiæ, præmiatio autem misericordiæ, ideo magis judicio, quod est actus justitiæ, antonomastice punitio attribuitur ; ut interdum judicium pro ipsa condemnatione accipiatur. Et sic intelligitur auctoritas inducta, ut per Glossam[1] ibidem patet.

Ad secundum dicendum, quod discussio meritorum in electis non erit ad tollendam certitudinem beatitudinis a cordibus ipsorum judicandorum, sed ut præeminentia bonorum meritorum ad mala ostendatur omnibus manifeste, et sic Dei justitia comprobetur.

Ad tertium dicendum, quod Gregorius loquitur de justis adhuc in carne mortali existentibus ; unde supra, § 15, præmiserat : « Hi qui in corporibus reperiri potuerunt, quamvis jam fortes atque perfecti, adhuc tamen, quia in carne sunt positi, non possunt in tanti terroris tur-

[1] Gloss.

bine nulla formidine concuti. » Unde patet quod terror ille referendus est ad tempus immediate judicium præcedens, tremendum quidem maxime malis, non autem bonis, quibus nulla erit mali suspicio.

Rationes autem, quæ sunt ad oppositum, procedunt de judicio quantum ad retributionem præmiorum.

Conclusio. — Beati omnes quantum ad præmiorum retributionem judicabuntur : quantum vero ad meritorum discussionem qui nullam notabilem alicujus mali meriti admixtionem habent, non judicabuntur : at illi qui negotiis terrenis sunt impliciti, ita tamen ut sua peccata per eleemosynas expiarint, judicabuntur et salvabuntur.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum mali judicabuntur.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod nulli mali judicabuntur. Sicut enim est certa infidelium damnatio, ita et eorum qui in mortali decedunt. Sed propter damnationis certitudinem dicitur Joan., III, 18 : *Qui non credit, jam judicatus est.* Ergo eadem ratione nec alii peccatores judicabuntur.

2. Præterea, vox judicis est valde terribilis eis qui per judicium condemnantur. Sed, sicut in *Littera*, IV, dist. XLVII, ex verbis Gregorii, lib. XXVI *Moral.*, cap. XXVII, § 50, col. 379, t. 2, habetur, « ad infideles locutio judicis non fiet. » Si ergo fieret ad fideles damnandos, ipsi infideles de sua infidelitate commodum reportarent, quod est absurdum.

Sed contra, videtur quod omnes mali sint judicandi, quia omnibus malis infligetur pœna secundum quantitatem culpæ. Sed hoc sine definitione judicii esse non potest. Ergo omnes mali judicabuntur.

Respondeo dicendum, quod judicium quod est pœnarum retributio pro peccatis, omnibus malis competit ; judicium autem quod est discussio meritorum, solum fidelibus, quia in infidelibus non est fidei fundamentum, quo sublato, omnia opera sequentia perfecta rectitudine intentionis carent ; unde non est in eis aliqua permixtio bonorum operum vel meritorum ad mala, quæ discussionem requirat. Sed fideles in quibus manet fidei fundamentum, ad minus fidei actum laudabilem habent, qui, quamvis non sit meritorius sine charitate, tamen, quantum est de se, est ordinatus ad meritum ; et ideo in eis judicium discussionis locum habet. Unde ipsi fideles, qui fuerunt saltem numero cives civitatis Dei, judicabuntur ut cives, in quos sine discussione meritorum sententia mortis non feretur : sed infideles condemnabuntur ut hostes, qui consueverunt apud homines absque meritorum discussione [1] exterminari.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis eis qui in mortali decedunt, pro certo constet de eorum damnatione, quia tamen aliqua quæ pertinent ad bene merendum habent annexa, oportet ad manifestationem divinæ justitiæ ut discussio de eorum meritis fiat per quam ostendatur eos juste a sanctorum civitate excludi, cujus esse cives numero exterius videbantur.

Ad secundum dicendum, quod allocutio illa specialiter intellecta secundum hoc non erit aspera fidelibus condemnandis, quia in eis aliqua sibi placentia manifestabit quæ in infidelibus inveniri non possunt, quia *sine fide impossibile est placere Deo*, Hebr., XI, 6. Sed sententia condemnationis, quæ in omnes feretur, omnibus terribilis erit.

Ratio vero in contrarium adducta procedebat de judicio retributionis.

Conclusio. — Improbi fideles propter fidei fundamentum, judicium discussionis sustinebunt ; infideles vero, solo judicio quod « retributionis » dicitur, veluti hostes condemnabuntur.

## ARTICULUS VIII.

### *Utrum angeli in futuro judicio judicabuntur.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod angeli in futuro judicio judicabuntur, quia dicitur I Corinth., VI, 3 : *Nescitis quoniam angelos judicabimus ?* Sed hoc non potest referri ad statum præsentis temporis. Ergo referri debet ad futurum judicium.

2. Præterea, Job, XL, 28, dicitur de Behemot, seu Leviathan, per quem diabolus intelligitur : *Videntibus cunctis præcipitabitur ;* et Marci, I, 24, exclamavit dæmonium ad Christum : *Cur venisti ante tempus perdere nos* et Glossa [2] dicit, ibidem, quod « dæmones in terra Dominum cernentes, se continuo judicandos esse credebant. » Ergo videtur quod eis finale judicium reservetur.

[1] Al. : « audientia. »

[2] Parm. : « Glossa *ord.* Bedæ. »

3. Præterea, II Petri, II, 4, dicitur : *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari.* Ergo videtur quod angeli judicabuutur.

Sed contra, *Deus non judicabit bis in idipsum*, Nahum, I, vers. 9, secundum LXX. Sed mali angeli jam judicati sunt ; unde dicitur Joan., XVI, 11 : *Princeps hujus mundi jam judicatus est.* Ergo in futuro angeli non judicabuntur.

Præterea, perfectior est bonitas vel malitia angelorum quam aliquorum hominum in statu viæ. Sed quidam homines boni et mali non judicantur, ut dicitur in *Littera*, IV, dist. XLVII. Ergo nec angeli boni vel mali judicabuntur.

Respondeo dicendum, quod judicium discussionis nullo modo habet locum neque in bonis angelis neque in malis, quia neque in bonis potest aliquid mali inveniri, neque in malis aliquid boni ad judicium pertinens. Sed si loquamur de judicio retributionis, sic est distinguenda duplex retributio : una respondens propriis meritis angelorum, et hæc a principio fuit utrisque facta, dum quidam in beatitudinem sublimati sunt, quidam vero in miseriam demersi ; alia retributio est quæ respondet meritis bonis vel malis per angelos procuratis et hæc retributio in futuro judicio fiet, quia boni angeli amplius gaudium habebunt de salute eorum quos ad meritum induxerunt, et mali amplius torquebuntur, multiplicata malorum ruina qui per eos ad mala sunt incitati. Unde directe loquendo, judicium neque ex parte judicantium, neque ex parte judicandorum, erit angelorum, sed hominum ; sed indirecte quodammodo respiciet angelos, inquantum actibus hominum fuerunt commixti.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Apostoli est intelligendum de judicio comparationis, quia quidam homines quibusdam angelis superiores invenientur.

Ad secundum dicendum, quod ipsi dæmones, cunctis videntibus, tunc præcipitabuntur, quia in perpetuum in inferni carcerem detrudentur, ut jam non sit eis liberum egredi extra, quia hoc eis non concedebatur nisi secundum quod ordinabantur ex divina providentia ad hominum vitam exercendam.

Et similiter dicendum est ad tertium.

CONCLUSIO. — Cum in bonis angelis nihil mali inveniri possit, neque in malis angelis aliquid boni, nullo modo judicium discussionis eis competet, sed quantum ad propria merita jam judicati sunt : judicio tamen retributionis judicabuntur, quantum ad merita bona vel mala omnium, quos ad bene maleve merendum induxerint.

## QUÆSTIO XCIII.

### DE FORMA JUDICIS VENIENTIS AD JUDICIUM.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de forma judicis venientis ad judicium.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum Christus in forma humanitatis sit judicaturus ; 2° utrum apparebit in forma humanitatis gloriosa ; 3° utrum divinitas possit sine gaudio videri.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum Christus in forma humanitatis sit judicaturus.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in forma humanitatis non sit judicaturus. Judicium enim auctoritatem requirit in judicante. Sed auctoritas super vivos et mortuos est in Christo, secundum quod est Deus ; sic enim est et Dominus et Creator omnium. Ergo in forma divinitatis judicabit.

2. Præterea, in judice requiritur potestas invincibilis : unde Eccli., VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Sed virtus invincibilis convenit Christo secundum quod est Deus. Ergo in forma divinitatis judicabit.

3. Præterea, Joan., V, 22, dicitur : *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Sed honor æqualis Patri non debetur Filio secundum humanam naturam. Ergo non judicabit secundum formam humanam.

4. Præterea, Daniel., VII, 9, dicitur : *Aspiciebam, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit.* Throni autem judiciariam potestatem designant ; antiquitas autem de Deo dicitur ratione æternitatis, ut Dionysius dicit in lib. *De div. nom.*, cap. X, § 2, col. 938, t. 1. Ergo judicare convenit Filio, prout est æternus. Ergo non secundum quod est homo.

5. Præterea, Augustinus dicit, *Tract.* XIX *in Joan.*, § 16, col. 1553, t. 3, et habe-

tur in *Littera*, IV, dist. XLVIII, quod «per Verbum Filium Dei fit animarum resurrectio, per Verbum factum in carne filium hominis fit corporum resurrectio. » Sed judicium illud finale pertinet magis ad animam quam ad carnem. Ergo magis convenit judicare Christo, secundum quod est Deus, quam secundum quod est homo.

Sed contra, Joan., v, 22, dicitur: *Potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.*

Præterea, Job, XXXVI, 17: *Causa tua quasi impii judicata est*, Glossa, « a Pilato; » ideo *judicium, causamque recipies*; Glossa, « ut judices. » Sed Christus secundum humanam naturam est judicatus a Pilato. Ergo secundum humanam naturam judicabit.

Præterea, ejus est judicare cujus est legem condere. Sed Christus in humana natura apparens nobis legem Evangelii dedit. Ergo secundum eamdem naturam judicabit.

Respondeo dicendum, quod judicium aliquod dominium in judicante requirit. Unde Rom., XIV, 4: *Tu quis es, qui judicas alienum servum ?* Et ideo secundum hoc Christo competit judicare, secundum quod dominium super homines habet, de quibus principaliter erit finale judicium. Ipse autem est noster Dominus, non solum ratione creationis, quia *Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, et non ipsi nos*, Psal. XCIX, 3; sed etiam ratione redemptionis, quod ei competit secundum humanam naturam. Unde Rom., XIV, 9 : *In hoc Christus mortuus est, et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur*. Ad præmium autem vitæ æternæ consequendum nobis creationis bona non sufficerent, nisi redemptionis beneficium adderetur, propter impedimentum quod naturæ creatæ supervenit ex peccato primi parentis. Unde, cum finale judicium ad hoc ordinetur ut aliqui admittantur ad regnum, et aliqui excludantur a regno, conveniens est ut ipse Christus secundum humanam naturam, cujus redemptionis beneficio homo ad regnum admittitur, illi judicio præsideat. Et hoc est quod dicitur Act., X, 42, quod *ipse constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum*. Et, quia per redemptionem humani generis non solum homines reparavit, sed etiam universaliter totam creaturam, secundum quod tota creatura, reparato homine, melioratur, ut habetur Coloss., I, 20 : *Pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt;* ideo non solum super homines, sed super universam creaturam Christus per suam passionem dominium promeruit, et potestatem judiciariam: Matth., ult., 18: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.*

Ad primum ergo dicendum, quod in Christo secundum divinam naturam est auctoritas dominii respectu universalis creaturæ ex jure creationis; sed in ipso secundum humanam naturam est auctoritas dominii, quam promeruit per passionem: et est quasi auctoritas secundaria et acquisita; sed prima est naturalis et æterna.

Ad secundum dicendum, quod, quamvis Christus, secundum quod homo, non habeat a se invincibilem potestatem ex naturali virtute humanæ speciei, tamen ex dono divinitatis etiam in humana natura invincibilem habet potestatem, secundum quod omnia sunt subjecta pedibus ejus, ut dicitur I Cor., XV, et Hebr., II. Et ideo judicabit quidem in humana natura, sed ex divinitatis virtute.

Ad tertium dicendum, quod Christus non suffecisset ad humani generis redemptionem, si purus homo fuisset. Et ideo ex hoc ipso quod secundum humanam naturam genus humanum redimere potuit, ac per hoc judiciariam potestatem consecutus est, manifeste ostenditur quod ipse est Deus, et ita æqualiter honorandus cum Patre, non in quantum homo, sed in quantum Deus.

Ad quartum dicendum quod in illa visione Danielis manifeste totus exprimitur ordo judiciariæ potestatis; quæ quidem, sicut in prima origine, est in ipso Deo, et specialius in Patre, qui est fons totius deitatis; et ideo præmittitur primo quod *Antiquus dierum sedit*. Sed a Patre judiciaria potestas traducta est in Filium, non solum ab æterno secundum divinam naturam, sed etiam in tempore secundum humanam, in qua eam meruit. Et ideo subjungitur in visione prædicta: *Ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et dedit ei potestatem et honorem et regnum.*

Ad quintum dicendum, quod Augustinus loquitur per appropriationem quamdam, ut scilicet reducat effectus quos Christus in humana natura fecit, ad causas aliquo modo consimiles. Et, quia secundum animam sumus ad imaginem et similitudinem Dei, secundum autem carnem sumus ejusdem speciei cum homine Chris

to; ideo ea quæ in animabus nostris Christus fecit, divinitati attribuit; quæ vero in carne erit vel facturus est, attribuit ejus carni; quamvis caro ejus, in quantum est divinitatis organum, ut dicit Damascenus, lib. III *Orth. fid.*, cap. XV, col. 1059, t. 1, habeat etiam effectum in animabus nostris, secundum illud quod dicitur Hebr., IX, 14, quod *sanguis* ejus *emundavit conscientias* * *nostras ab operibus mortuis*, et sic etiam *Verbum caro factum* est causa resurrectionis animarum; unde etiam secundum naturam humanam convenienter est judex non solum corporalium, sed etiam spiritualium bonorum.

* *Conscientiam nostram.*

CONCLUSIO. — Cum ultimum judicium hanc ob causam ordinetur, ut boni recipiantur in regnum cœleste, mali vero ab eo arceantur; recte et congrue Christus secundum humanam naturam est mundum judicaturus, cujus redemptionis beneficio ad regnum cælorum admittuntur.

## ARTICULUS II.

### *Utrum Christus in judicio apparebit in forma humanitatis gloriosa.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in judicio non apparebit in forma humanitatis gloriosa, quia *Super* illud *Joan.*, XIX: *Videbunt in quem transfixerunt*, dicit Glossa[1]: « Quia in ea carne venturus est, in qua crucifixus est. » Sed crucifixus est in forma infirma. Ergo in forma infirmitatis apparebit, non in forma gloriosa.

2. Præterea, Matth., XXIV, 30, dicitur quod *apparebit signum Filii hominis in cælo*, id est, « signum crucis, » ut Chrysostomus dicit *Hom.* LXXVII *in Matth.*, circa med., videlicet quod « veniet in judicio Christus non solum vulnerum cicatrices, sed etiam ipsam mortem exprobratissimam ostendens. » Ergo videtur quod non apparebit in forma gloriosa.

3. Præterea, secundum hanc formam Christus in judicio apparebit, quæ ab omnibus conspici possit. Sed Christus secundum formam humanitatis gloriosam non poterit videri ab omnibus, bonis et malis, quia oculus non glorificatus non videtur esse proportionatus ad videndam claritatem gloriosi corporis. Ergo non apparebit in forma gloriosa.

4. Præterea, illud quod promittitur justis in præmium, non conceditur injustis. Sed videre gloriam humanitatis promittitur justis in præmium, Joan., X, 9: *Ingredietur et egredietur, et pascua inveniet*, id est «refectionem in Divinitate et humanitate, » ut Augustinus[2] exponit, lib. *De spiritu et anima*, cap. IX, col. 785, t. 6, et Isa., XXXIII, 17: *Regem in decore suo videbunt.* Ergo in judicio non apparebit omnibus in forma gloriosa.

5. Præterea, secundum illam formam Christus judicabit, in qua judicatus est; unde *Super* illud *Joan.*, V: *Sic et Filius quos vult vivificat*, dicit Glossa[3]: « In qua forma injuste judicatus est, juste judicabit, ut possit ab impiis videri. » Sed judicatus est in forma infirmitatis. Ergo et in eadem in judicio apparebit.

Sed contra est quod dicitur Lucæ, XXI, 27: *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate.* Majestas autem et potestas ad gloriam pertinent. Ergo in forma gloriosa apparebit.

Præterea, ille qui judicat debet eminere illis qui judicantur. Sed electi qui judicabuntur a Christo, corpora gloriosa habebunt. Ergo multo fortius judex in forma gloriosa apparebit.

Præterea, sicut judicari est infirmitatis, ita judicare est auctoritatis et gloriæ. Sed in primo adventu, quo Christus venit ad hoc quod judicaretur, in forma infirmitatis apparuit. Ergo in secundo adventu in quo veniet ad hoc quod judicet, apparebit in forma gloriosa.

Respondeo dicendum, quod Christus dicitur *Dei et hominum mediator*, I Timoth., II, in quantum pro hominibus satisfacit, et interpellat apud Patrem, et ea quæ sunt Patris omnibus communicat; secundum quod dicitur Joan., XVII, 22: *Claritatem quam dedisti mihi dedi eis.* Secundum hoc autem utrumque convenit ei, quod cum utroque communicat extremorum; in quantum enim cum hominibus communicat, vices hominum gerit apud Patrem; in quantum vero cum Patre communicat, dona Patris transmittit ad homines. Quia ergo in primo adventu ad hoc venit ut pro nobis satisfaceret apud Patrem, in forma nostræ infirmitatis apparuit. Quia vero in secundo adventu ad hoc veniet ut justitiam Patris in homines exequatur, de-

[1] Ex Aug. desumpta, Tr. CXX *in Joa.*, § 3, col. 1954, t. 3.
[2] Cod.: « Augustinus. »
[3] Ex Aug., Tr. XXI *in Joann.*, § 13, col. 1571, t. 3.

monstrare gloriam debebit, quæ inest ei ex communicatione ad Patrem; et ideo in forma gloriosa apparebit.

Ad primum ergo dicendum, quod in eadem carne apparebit, sed non similiter se habente.

Ad secundum dicendum, quod signum crucis apparebit in judicio, non ad judicium tunc existentis infirmitatis, sed præteritæ, ut per hoc justior condemnatio eorum appareat qui tantam misericordiam neglexerunt, et eorum præcipue qui Christum injuste persecuti sunt. Cicatrices autem quæ in ejus corpore apparebunt non pertinebunt ad aliquam infirmitatem, sed erunt indicia maximæ virtutis, qua Christus per passionem et infirmitatem de hostibus triumphavit. Exprobratissimam etiam mortem ostendet, non sensibiliter eam oculis ingerens, ac si tunc eam pateretur; sed ex his quæ apparebunt, scilicet indiciis præteritæ passionis, homines in recogitationem præteritæ mortis adducet.

Ad tertium dicendum, quod corpus gloriosum habet in potestate sua ut se demonstret vel non demonstret oculo non glorioso, ut patet ex his quæ dicta sunt. Et ideo in forma gloriosa Christus ab omnibus poterit videri.

Ad quartum dicendum, quod, sicut amici gloria est delectabilis, ita gloria et potestas ejus qui odio habetur maxime contristat. Et ideo, sicut visio gloriæ humanitatis Christi erit justis in præmium, ita inimicis Christi erit in supplicium; unde Isa., XXVI, 11: *Videant et confundantur zelantes populi; et ignis*, id est invidia, *hostes tuos devoret*.

Ad quintum dicendum, quod forma accipitur ibi pro natura humana, in qua judicatus est et etiam judicabit; non autem pro qualitate naturæ quæ non erit eadem in judicante, scilicet infirma, quæ in judicato fuit.

Conclusio. — Sicut decuit Christum, ut pro nobis apud Patrem satisfaceret, formam servi accipere; sic conveniens est ut in judicio ultimo in gloria sua appareat, justitiam Patris in homines demonstraturus.

## ARTICULUS III.

### *Utrum Divinitas a malis sine gaudio videri possit.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod divinitas a malis sine gaudio videri possit. Constat enim quod impii manifestissime cognoscent Christum esse Deum. Ergo divinitatem ejus videbunt, et tamen de visione Christi non gaudebunt. Ergo sine gaudio videri poterit.

2. Præterea, voluntas impiorum perversa non magis adversatur humanitati Christi quam ejus divinitati. Sed hoc quod videbunt gloriam humanitatis, cedet eis in pœnam, ut dictum est. Ergo multo fortius si divinitatem ejus viderent, magis contristarentur quam gauderent.

3. Præterea, ea quæ sunt in affectu, non de necessitate sequuntur ad ea quæ sunt in intellectu; unde Augustinus dicit, *Conc.* VIII *in psal.* CXVIII, § 4, col. 1522, t. 4: « Prævolat intellectus, et sequitur tardus aut nullus affectus. » Sed visio ad intellectum pertinet, gaudium autem ad affectum. Ergo poterit esse divinitatis visio sine gaudio.

4. Præterea, « omne quod recipitur in aliquo, recipitur in eo per modum recipientis, et non per modum recepti. » Sed omne quod videtur, quodammodo in vidente recipitur. Ergo quamvis in se divinitas sit delectabilissima, tamen visa ab illis qui sunt tristitia absorpti, non delectabit, sed magis contristabit.

5. Præterea, sicut se habet sensus ad sensibile, ita se habet intellectus ad intelligibile. Sed ita est in sensibus, quod « palato non sano pœna est panis, qui sano est suavis, » ut dicit Augustinus, lib. VII *Confess.*, cap. XVI, col. 744, t. 1, et similiter accidit in aliis sensibus. Ergo, cum damnati habeant intellectum indispositum, videtur quod visio lucis increatæ magis afferet eis pœnam quam gaudium.

Sed contra est quod dicitur Joan., XVII, 3: *Hæc est vita æterna ut cognoscant te verum Deum*; ex quo patet quod essentia beatitudinis in Dei visione consistit. Sed de ratione beatitudinis est gaudium. Ergo divinitas sine gaudio videri non potest.

Præterea, ipsa essentia divinitatis est essentia veritatis. Sed unicuique est delectabile videre verum; unde « omnes homines natura scire desiderant, » ut dicitur in principio *Metaphys.* Ergo divinitas sine gaudio videri non potest.

Præterea, si aliqua visio non semper est delectabilis, contingit eam quandoque esse tristabilem. Sed visio intellectiva nunquam est contristabilis, quia « delectationi quæ est in intelligendo, non op-

ponitur aliqua tristitia, » ut dicit Philosophus, lib. I *Top.*, cap. XIII, parum a princ. Cum ergo Divinitas videri non possit nisi per intellectum, videtur quod divinitas sine gaudio videri non possit.

Respondeo dicendum, quod in quolibet appetibili vel delectabili duo possunt considerari : scilicet id quod appetitur, vel quod est delectabile, et id quod est ratio appetibilitatis vel delectabilitatis in ipso. Sicut autem secundum Boetium in lib. *De hebdomadibus*, col. 1311, t. 2, « id quod est, habere aliquid præterquam quod ipsum est potest ; ipsum vero esse nihil aliud præter se habet admixtum, » ita id quod est appetibile vel delectabile, potest habere aliquid aliud admixtum, unde non sit delectabile vel appetibile ; sed id quod est ratio delectabilitatis, nihil habet admixtum, vel habere potest, propter quod non sit delectabilis vel appetibilis. Res autem quæ sunt delectabiles per participationem bonitatis, quæ est ratio appetibilitatis et delectabilitatis, possunt apprehensæ non delectare ; sed id quod per essentiam suam est bonum, impossibile est quod ejus essentia apprehensa non delectet. Unde cum Deus essentialiter sit ipsa bonitas, non potest divinitas sine gaudio videri.

Ad primum ergo dicendum, quod impii manifeste cognoscent Christum esse Deum, non per hoc quod divinitatem ejus videant, sed propter manifestissima divinitatis indicia.

Ad secundum dicendum, quod divinitatem, secundum quod est in se, nullus potest odio habere, sicut nec aliquis odio habere potest ipsam bonitatem ; sed quantum ad aliquos divinitatis effectus dicitur ab aliquibus odio haberi, in quantum scilicet aliquid agit vel præcipit, quod est contrarium voluntati. Et ideo visio divinitatis nulli potest esse non delectabilis.

Ad tertium dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum quando id quod apprehenditur per intellectum præcedentem, est bonum per participationem et non per essentiam, sicut sunt omnes creaturæ ; unde potest in eis esse aliquid, quare affectus non moveatur : similiter etiam in via Deus cognoscitur per affectus ; et intellectus non attingit ad ipsam essentiam bonitatis ejus. Unde non oportet quod affectus intellectum sequatur, sicut sequeretur, si essentiam ejus videret, quæ est ipsa bonitas.

Ad quartum dicendum, quod tristitia non nominat dispositionem, sed magis passionem. Omnis autem passio a contraria causa fortiori superveniente tollitur, et non eam tollit ; et ita tristitia damnatorum tolleretur, si Deum per essentiam viderent.

Ad quintum dicendum, quod per indispositionem organi tollitur proportio naturalis ipsius organi ad objectum quod natum est delectare ; et propter hoc delectatio impeditur. Sed indispositio quæ est in damnatis, non tollit naturalem proportionem qua sunt ordinati ad divinam bonitatem, cum imago semper in eis maneat. Et ideo non est simile.

Conclusio. — Cum essentia ejus quod est per essentiam bonum, non possit non delectare apprehensa, Deus, qui essentialiter est ipsa bonitas, non potest sine gaudio videri.

## QUÆSTIO XCIV.

### DE QUALITATE MUNDI POST JUDICIUM.

(In quinque articulos divisa.)

Consequenter agendum est de qualitate mundi et resurgentium post judicium ; ubi triplex consideratio occurrit : prima de statu et qualitate mundi ; secunda de statu beatorum ; tertia de statu malorum.

Circa primum quæruntur quinque : 1° utrum innovatio mundi sit futura ; 2° utrum motus corporum cælestium cessabit ; 3° utrum corpora cælestia tunc magis fulgebunt ; 4° utrum elementa majorem claritatem recipient ; 5° utrum animalia et plantæ remanebunt.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum mundus innovabitur.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mundus nunquam innovabitur. Nihil enim est futurum, nisi quod aliquando fuit secundum speciem ; Eccle., I, 9 : *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est.* Sed mundus nunquam aliam dispositionem habuit quam nunc habet quantum ad partes essentiales, et ad genera, et ad species. Ergo nunquam innovabitur.

2. Præterea, innovatio alteratio quædam est. Sed impossibile est universum alterari, quia omne alteratum reducitur ad aliquod alterans non alteratum, quod

tamen secundum locum movetur; quod non est extra universum ponere. Ergo non potest esse quod mundus innovetur.

3. Præterea, Genes., II, 2, dicitur quod *Deus die septimo requievit ab omni* * *opere quod patrarat*; et exponunt sancti quod « requievit a novis creaturis condendis. » Sed in illa prima conditione non fuit alius modus rebus impositus quam iste quem nunc naturali ordine tenent. Ergo nunquam alium habebunt.

* Universo.

4. Præterea, ista rerum dispositio quæ nunc inest rebus, naturalis est. Si ergo in aliam dispositionem transmutentur, illa dispositio erit eis innaturalis. Sed illud quod est innaturale et per accidens, non potest esse perpetuum, ut patet in I *De cælo et mundo*, text. 15. Ergo etiam illa dispositio novitatis quandoque ab ipsis removebitur: et ita erit ponere circulationem quamdam in mundo, sicut Empedocles et Origenes, lib. II *Periarch.*, cap. III, col. 188, t. 1, posuerunt; ut post hunc mundum sit alius mundus iterum, et post illum iterum alius.

5. Præterea, novitas gloriæ in præmium rationali creaturæ datur. Sed ubi non est meritum, ibi non potest esse præmium. Cum ergo creaturæ insensibiles nihil meruerint, videtur quod non innovabuntur.

Sed contra est quod habetur Isa., LXV, 17: *Ecce ego creo cælos novos et terram novam; et non erunt in memoria priora;* et Apoc., XXI, 1: *Vidi cælum novum et terram novam; primum enim cælum et prima terra abiit.*

Præterea, habitatio debet habitatori congruere. Sed mundus factus est ut sit habitatio hominis. Ergo debet homini congruere. Sed homo innovabitur. Ergo similiter et mundus.

Præterea, *omne animal diligit simile sibi*, Eccli., XIII, 19, ex quo patet quod similitudo est ratio amoris. Sed homo habet aliquam similitudinem cum universo, unde et minor mundus dicitur. Ergo homo universum mundum diligit naturaliter; ergo et ejus bonum concupiscit: et ita, ut satisfiat hominis desiderio, debet etiam universum meliorari.

Respondeo dicendum, quod omnia corporalia propter hominem facta esse creduntur: unde et omnia dicuntur ei subjecta. Serviunt autem homini dupliciter: uno modo ad sustentationem corporalis vitæ, alio modo ad profectum cognitionis divinæ, in quantum homo *per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei conspicit*, ut dicitur Rom., I. Primo ergo ministerio creaturarum homo glorificatus nullo modo indigebit; cum ejus corpus sit futurum omnino incorruptibile, divina virtute id faciente per animam, quam immediate glorificat. Secundo etiam ministerio non indigebit homo quantum ad cognitionem intellectivam, quia tali cognitione Deum sancti videbunt immediate per essentiam. Sed ad hanc visionem essentiæ oculus carnis attingere non poterit; et ideo, ut ei etiam solatium congruens de visione divinitatis præbeatur, inspiciet divinitatem in suis effectibus corporalibus in quibus manifesta indicia divinæ majestatis apparebunt, et præcipue in carne Christi, et post hoc in corporibus beatorum, et deinceps in omnibus aliis corporibus. Et ideo oportebit ut etiam illa corpora majorem influentiam a divina bonitate suscipiant quam nunc; non tamen speciem variantem, sed addentem cujusdam gloriæ perfectionem; et hæc erit mundi innovatio. Unde simul mundus innovabitur et homo glorificabitur.

Ad primum ergo dicendum, quod Salomon ibi loquitur de cursu naturali, quod patet ex hoc quod subditur: *Nihil sub sole novum*. Cum enim sol circulariter moveatur, oportet ea quæ solis virtuti subsunt, circulationem aliquam habere; quæ consistit in hoc quod illa quæ priora fuerunt, iterum redeunt specie eadem, sed numero diversa, ut dicitur in fine lib. 1 *De generatione*. Ea vero quæ ad statum gloriæ pertinent, soli non subsunt.

Ad secundum dicendum, quod illa ratio procedit de alteratione naturali quæ habet agens naturale, quod ex necessitate naturæ agit. Non enim potest tale agens variam dispositionem inducere, nisi ipsum alio et alio modo se habeat. Sed ea quæ divinitus fiunt, procedunt ex libertate voluntatis: unde sine aliqua immutatione Dei volentis potest nunc hæc, nunc illa dispositio ab ipso in universo existere; et sic ista innovatio non reducetur in aliquod principium motum; sed in principium immobile, scilicet Deum.

Ad tertium dicendum, quod pro tanto dicitur Deus die septimo a novis creaturis condendis cessasse, quia nihil postea factum est quod prius non præcesserit in aliqua similitudine secundum genus vel speciem, vel ad minus sicut in principio seminali, vel etiam sicut in potentia obedientiali. Dico ergo quod novitas mundi futura præcessit in operibus sex dierum,

in quadam remota similitudine, scilicet in gloria et in gratia angelorum : præcessit etiam in potentia obedientiæ, quæ tunc creaturæ est indita ad talem novitatem suscipiendam a Deo agente.

Ad quartum dicendum, quod illa dispositio novitatis non erit naturalis, nec contra naturam; sed erit supra naturam, sicut gratia et gloria sunt supra animæ naturam; et erit a perpetuo agente quod eam perpetuo conservabit.

Ad quintum dicendum, quod, quamvis corpora insensibilia non meruerint illam gloriam, proprie loquendo; homo tamen meruit ut illa gloria toti universo conferretur, in quantum hoc cedit in augmentum gloriæ hominis : sicut aliquis homo meretur ut ornatioribus vestibus induatur, quem tamen ornatum ipsa vestis nullo modo meretur.

Conclusio. — Cum mundus propter hominem factus esse credatur, conveniens est ut, sicut homo glorificabitur, sic et mundus innovetur.

## ARTICULUS II.

### *Utrum motus corporum cælestium cessabit.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod motus corporum cælestium in illa mundi innovatione non cessabit, quia Genes., viii, 2, dicitur : *Cunctis diebus terræ frigus et æstus, æstas et hiems, nox et dies non requiescent.* Sed nox et dies, æstas et hiems efficiuntur per motum solis. Ergo nunquam motus solis cessabit.

2. Præterea, Jerem., xxxi, 35, dicitur: *Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ et stellarum in lumine noctis, qui turbat mare, et sonant fluctus ejus : Si defecerint leges istæ coram me, tunc et semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus.* Sed semen Israel nunquam deficiet, sed in perpetuum permanebit. Ergo leges diei et noctis, et fluctuum maris, quæ ex motu cæli causantur, in perpetuum erunt. Ergo motus cæli nunquam cessabit.

3. Præterea, substantia corporum cælestium semper erit. Sed frustra est ponere aliquid, nisi ponatur illud propter quod est factum : corpora autem cælestia ad hoc sunt facta *ut dividant diem et noctem, et sint in signa et tempora, et dies et annos*, Genes., i, 14; quod non possunt facere nisi per motum. Ergo motus eorum semper manebit; alias frustra illa corpora remanerent.

4. Præterea, in illa mundi innovatione totus mundus meliorabitur. Ergo nulli corpori remanenti auferetur id quod est de sui perfectione. Sed motus est de perfectione corporis cælestis ; quia, ut dicitur in II *De cælo et mundo*, text. 65 et 66, «illa corpora participant divinam bonitatem per motum. » Ergo motus cæli non cessabit.

5. Præterea, sol successive illuminat diversas partes mundi, secundum quod circulariter movetur. Si ergo motus circularis cæli cesset, sequitur quod in aliqua superficie terræ erit perpetua obscuritas, quod non convenit illi novitati.

6. Præterea, si motus cessaret, hoc non esset nisi in quantum motus aliquam imperfectionem in cælo ponit, utpote lassitudinis, vel laboris, quod non potest esse, cum motus ille sit naturalis, et cælestia corpora sint impassibilia, unde in suo motu non fatigantur, ut dicitur in II *De cælo et mundo*, text. 3 et 4. Ergo motus cæli nunquam cessabit.

7. Præterea, frustra est potentia quæ non reducitur ad actum. Sed in quocumque situ ponatur corpus cæli est in potentia ad alium situm. Ergo, nisi reduceretur ad actum, illa potentia frustra remaneret, et semper esset imperfecta. Sed non potest reduci in actum nisi per motum localem. Ergo semper movebitur.

8. Præterea, illud quod se habet indifferenter ad plura, aut utrumque attribuitur ei, aut nullum. Sed sol indifferenter se habet ad hoc quod sit in Oriente vel Occidente ; alias motus ejus non esset uniformis per totum ; quia ad locum, ubi naturalius esset, velocius moveretur. Ergo vel neuter situs attribuetur soli, vel uterque. Sed nec uterque, nec neuter potest ei attribui, nisi successive per motum ; oportet enim, si quiescit, quod in aliquo situ quiescat. Ergo corpus solis in perpetuum movebitur ; et eadem ratione omnia alia corpora cælestia.

9. Præterea, motus cæli est causa temporis. Si ergo motus cæli deficiat, oportet tempus deficere ; quod si deficeret, deficeret in instanti. Definitio autem instantis est in VIII *Physic.*, text. 2, quod «est initium futuri et finis præteriti ; » et sic post ultimum instans temporis esset tempus, quod est impossibile. Ergo motus cæli nunquam cessabit.

10. Præterea, gloria non tollit naturam. Sed motus cæli est naturalis ei. Ergo per gloriam ei non tollitur.

Sed contra est quod dicitur Apoc., x, 6, quod angelus qui apparuit, *juravit per Viventem in sæcula.... quod tempus amplius non erit*, scilicet postquam septimus angelus tuba cecinerit ; qua canente *mortui resurgent*, ut dicitur I Corinth., 15. Sed, si non est tempus, non est motus cæli. Ergo motus cæli cessabit.

Præterea, Isa., LX, 20 : *Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur*. Sed occasio solis et diminutio lunæ ex motu cæli causantur. Ergo motus cæli quandoque cessabit.

Præterea, ut probatur in II *De gener.*, text. 56, « motus cæli est propter continuam generationem in istis inferioribus. » Sed generatio cessabit, completo numero electorum. Ergo motus cæli cessabit.

Præterea, omnis motus est propter aliquem finem, ut dicitur in II *Metaphys.*, text. 8. Sed omnis motus qui est propter finem habito fine quiescit. Ergo vel motus cæli nunquam consequetur finem suum, et sic esset frustra ; vel aliquando quiescet.

Præterea, quies est nobilior quam motus, quia secundum hoc quod res sunt immobiles, Deo magis assimilantur, in quo est summa immobilitas. Sed corporum inferiorum motus terminatur naturaliter ad quietem. Ergo, cum corpora cælestia sint multo nobiliora, eorum motus naturaliter ad quietem terminabitur.

Respondeo dicendum, quod circa istam quæstionem est triplex positio.

Prima est philosophorum, qui dicunt quod motus cæli semper durabit. Sed hoc non est consonum fidei nostræ, quæ ponit certum numerum electorum præfinitum a Deo : et sic oportet quod generatio hominum non in perpetuum duret, et eadem ratione nec alia quæ ad generationem hominum ordinantur, sicut est motus cæli, et variationes elementorum.

Alii vero dicunt quod motus cæli cessabit secundum naturam. Sed hoc etiam est falsum, quia omne corpus quod naturaliter movetur, habet locum in quo naturaliter quiescit, ad quem movetur naturaliter, et a quo non recedit nisi per violentiam. Nullus autem talis locus potest assignari corpori cælesti, quia non est magis naturalis soli accessus ad punctum orientis quam recessus ab eo : unde vel motus ejus non esset naturalis totaliter, vel motus ejus non terminaretur naturaliter ad quietem.

Unde dicendum est, secundum alios, quod motus cæli cessabit in illa mundi innovatione, non quidem ex aliqua naturali causa, sed divina voluntate faciente. Corpus enim illud, sicut et alia, in ministerium hominis facta sunt dupliciter, ut prius dictum est. Altero autem horum ministeriorum homo post statum gloriæ non indigebit, scilicet secundum quod corpora cælestia ei deserviunt ad sustentationem corporalis vitæ. Hoc autem modo servit ei corpus cæleste per motum, in quantum per motum cæli multiplicatur genus humanum, et generantur plantæ et animalia, quæ usui hominum sunt necessaria ; et etiam temperies in aere efficitur conservans sanitatem. Unde, homine glorificato, motus cæli cessabit.

Ad primum ergo dicendum, quod verba illa intelliguntur de terra secundum statum istum in quo potest esse principium generationis et corruptionis plantarum ; quod patet ex hoc quod ibi dicitur : *Cunctis diebus terræ sementis, et messis*, etc. Et hoc simpliciter concedendum est quod quamdiu terra erit sementibus et messibus apta, motus cæli non cessabit.

Et similiter dicendum est ad secundum, quod Dominus loquitur ibi de duratione seminis Israel secundum præsentem statum ; quod patet ex hoc quod dicit : *Et semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus*. Vicissitudo enim dierum post istum statum non erunt. Et ideo etiam leges de quibus fecerat mentionem, post istum statum non erunt.

Ad tertium dicendum, quod finis qui ibi assignatur corporibus cælestibus, est finis proximus, quia est proprius eorum actus ; sed iste actus ulterius ordinatur ad alium finem, scilicet ad ministerium humanum, ut patet per id quod habetur Deuter., IV, 19 : *Ne forte oculis elevatis ad cælum videas solem et lunam, et omnia astra cæli, et errore deceptus adores ea quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt*. Et ideo magis debet sumi judicium de corporibus cælestium secundum ministerium hominum quam secundum finem in Genesi assignatum. Corpora autem cælestia per modum alium in mi-

nisterium hominis glorificati cedent, sicut prius dictum est; et ideo non sequitur quod frustra remaneant.

Ad quartum dicendum, quod motus non est de perfectione corporis cælestis, nisi in quantum per hoc est causa generationis et corruptionis in istis inferioribus; et secundum hoc etiam motus ille facit corpus cæleste participare divinam bonitatem per quamdam similitudinem causalitatis. Non autem motus est de perfectione substantiæ cæli, quæ remanebit; et ideo non sequitur quod, motu cessante, aliquid de perfectione substantiæ cæli tollatur.

Ad quintum dicendum, quod omnia corpora elementorum habebunt in semetipsis quamdam gloriæ claritatem. Unde, quamvis aliqua superficies terræ non illuminetur a sole, nullo tamen modo remanebit ibi obscuritas.

Ad sextum dicendum, quod, Rom., VIII, super illud : *Omnis creatura ingemiscit*, etc., dicit Glossa Ambrosii[1] expresse quod « omnia elementa cum labore explent sua officia; sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia; quod est causa nostri : unde quiescent, nobis assumptis. »

Labor autem ille, ut credo, non significat aliquam fatigationem vel passionem illis corporibus accidentem ex motu; cum motus ille sit naturalis nihil habens de violentia, ut probatur in I *De cælo et mundo*, tex. 9 et seq. Sed labor ibi intelligitur defectus ab eo ad quod aliquid tendit. Unde, quia motus ille ordinatus est ex divina providentia ad complendum numerum electorum, illo non completo, nondum assequitur illud ad quod ordinatus est : et ideo similitudinarie dicitur laborare, sicut homo qui non habet quod intendit. Et hic etiam defectus a cælo tolletur, impleto numero electorum.

Vel etiam potest referri ad desiderium futuræ innovationis, quam ex divina dispositione expectat.

Ad septimun dicendum ,quod, corpori cælesti non inest aliqua potentia quæ perficiatur per locum, vel quæ facta sit propter hanc finem, qui est esse in tali loco; sed hoc modo se habet potentia ad « ubi » in corpore cælesti, sicut se habet potentia artificis ad hoc quod faciat diversas domos unius modi; quarum si unam faciat, non dicitur frustra potentiam habere; et similiter in quocumque situ ponatur corpus cæleste, potentia quæ est in ipso ad « ubi » non remanebit incompleta, nec frustra .

Ad octavum dicendum, quod, quamvis corpus cæleste secundum suam naturam æqualiter se habeat ad omnem situm qui est ei possibilis ; tamen, si comparetur ad ea quæ sunt extra ipsum, non æqualiter se habet ad omnes situs; sed secundum unum situm nobilius disponitur respectu quorumdam quam secundum alium, sicut quoad nos nobilius disponitur sol in die quam in nocte. Et ideo probabile est, cum tota innovatio mundi ad hominem ordinetur, quod cælum habeat in illa novitate nobilissimum situm qui est possibilis in respectu ad naturam habitabilem[2].

Vel secundum quosdam cælum quiescet in illo situ in quo factum fuit, alias aliqua revolutio cæli remaneret incompleta. Sed ista ratio non videtur conveniens : quia, cum aliqua revolutio sit in cælo, quæ non finitur nisi in triginta sex millibus annorum, sequeretur quod mundus deberet tamdiu durare, quod non videtur probabile. Et præterea, secundum hoc posset sciri quando mundus finiri deberet. Probabiliter enim colligitur ab astrologis in quo situ corpora cælestia sunt facta, considerato numero annorum, qui computantur ab initio mundi; et eodem modo posset sciri certus annorum numerus, in quo ad dispositionem similem reverteretur. Tempus autem finis mundi ponitur esse ignotum.

Ad nonum dicendum, quod tempus quandoque deficiet, motu cæli deficiente, nec illud « nunc » ultimum erit principium futuri ; dicta enim definitio non datur de « nunc, » nisi secundum quod est continuans partes temporis, non secundum quod est terminans totum tempus.

Ad decimum dicendum, quod motus cæli non dicitur naturalis, quasi sit pars naturæ, eo modo quo principia naturæ naturalia dicuntur; nec iterum quod habeat principium activum in natura corporis, sed receptivum tantum. Principium autem activum ejus est substantia spiritualis, ut dicit Commentator in princ. *Cæl. et Mund.*, lib. I, comment. 5. Et ideo non est inconveniens, si per novitatem gloriæ

[1] Ex commentariis sub nomine Ambrosii vulgatis, col. 131, t. 4.

[2] Parm. : « nostram habitationem. »

motus ille tollatur; non enim, eo ablato, natura corporis cælestis variabitur.

Alias rationes concedimus, scilicet tres primas, quæ sunt ad oppositum, quia debito modo concludunt. Sed quia aliæ duæ videntur concludere quod motus cæli naturaliter cesset, ideo respondendum est ad eas.

Ad primam ergo earum dicendum, quod motus cessat, eo habito propter quod est, si illud sequatur motum, et non concomitetur ipsum. Illud autem propter quod est motus cælestis secundum philosophos, concomitatur motum, scilicet imitatio divinæ bonitatis in causalitate quam habet super inferiora. Et ideo non oportet quod naturaliter motus ille cesset.

Ad secundum dicendum, quod quamvis immobilitas sit simpliciter nobilior quam motus; tamen motus in eo quod per motum potest consequi aliquam perfectam participationem divinæ bonitatis, est nobilior quam quies in illo quod nullo modo per motum posset illam perfectionem consequi. Et ratione hac terra, quæ est infimum elementorum, est sine motu, quamvis ipse Deus, qui est nobilissimus rerum, sine motu sit, a quo corpora nobiliora moventur. Et inde est etiam quod motus corporum superiorum possent poni secundum viam naturæ perpetuari, nec unquam ad quietem terminari, quamvis motus inferiorum corporum ad quietem terminetur.

Conclusio. — Cum corpora cælestia, sicut et alia, in hominum ministerium facta sint, et eorum ministerio homines glorificati non amplius indigeant; motus cæli, divina voluntate id faciente, homine glorificato cessabit.

## ARTICULUS III.

### *Utrum in corporibus cælestibus claritas augebitur in illa innovatione.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod in corporibus cælestibus claritas non augebitur in illa innovatione. Innovatio enim illa in corporibus inferioribus erit per ignis purgationem. Sed ignis purgans non pertinget ad corpora cælestia. Ergo corpora cælestia non innovabuntur per majoris claritatis susceptionem.

2. Præterea, sicut corpora cælestia per motum sunt causa generationis in istis inferioribus, ita et per lucem. Sed cessante generatione, cessabit motus, ut dictum. est Ergo similiter cessabit lux cælestium corporum, magis quam augeatur.

3. Præterea, si innovato homine, corpora cælestia innoventur, oportet quod eo deteriorato, fuerint etiam ea deteriorata. Sed hoc non videtur probabile, cum illa corpora sint invariabilia quantum ad eorum substantiam. Ergo nec innovato homine innovabuntur.

4. Præterea, si tunc deteriorata fuerunt, oportet quod tantum deteriorata fuerint, quantum dicuntur esse melioranda in hominis innovatione. Sed dicitur Isa., xxx, 26, quod *erit lux lunæ sicut lux solis.* Ergo et in primo statu ante peccatum luna lucebat quantum nunc lucet sol. Ergo quandocumque luna erat super terram faciebat diem, sicut nunc sol: quod manifeste apparet esse falsum per id quod dicitur Genes., i, quod luna facta est *ut præesset nocti.* Ergo homine peccante, non sunt cælestia corpora diminuta in lumine; et ita nec eorum lumen augebitur, ut videtur, in hominis glorificatione.

5. Præterea, claritas corporum cælestium ordinatur ad usum hominis, sicut et aliæ creaturæ. Sed post resurrectionem claritas solis non cedet in hominis usum; dicitur enim Isa., lx, 19: *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te;* et Apoc., xxi, 23: *Civitas illa non eget sole neque luna, ut luceant in ea.* Ergo eorum claritas non augebitur.

6. Præterea, non esset sapiens artifex qui maxima instrumenta faceret ad aliquod modicum artificium construendum. Sed homo est quoddam minimum comparatione cælestium corporum, quæ sua ingenti magnitudine quasi incomparabiliter hominis quantitatem excedunt; imo etiam totius terræ quantitas se habet ad cælum ut punctus ad sphæram, sicut astrologi dicunt. Cum ergo Deus sit sapientissimus, non videtur quod eo peccante cælum deterioratum sit, nec eo glorificato melioretur.

Sed contra est quod dicitur Isa., xxx, 26: *Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempliciter.*

Præterea, totus mundus innovabitur in melius. Sed cælum est nobilior pars mundi corporalis. Ergo in melius mutabitur. Sed hoc non potest esse, nisi majori claritate resplendeat. Ergo meliorabitur, et crescet ejus claritas.

Præterea, *omnis creatura quæ inge-*

*miscit et parturit*, *expectat revelationem gloriæ filiorum Dei*, ut dicitur Rom., VIII. Sed corpora cælestia sunt hujusmodi, ut ibidem dicit Glossa Ambros [1]. Expectant ergo gloriam sanctorum. Sed non expectarent, nisi ex hoc eis aliquid accresceret. Ergo claritas eis per hoc accrescet, qua præcipue decorantur.

Respondeo dicendum quod, ad hoc innovatio mundi ordinatur ut etiam mundo innovato, manifestis indiciis quasi sensibiliter Deus ab homine videatur. Creatura autem præcipue in Dei cognitionem ducit sua specie et decore, quæ manifestat sapientiam facientis et gubernantis; unde dicitur Sap., XIII, 5: *A magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri*. Pulchritudo autem cælestium corporum præcipue consistit in luce; unde Eccli., XLIII, 10, dicitur: *Species cæli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus*. Et ideo præcipue quantum ad claritatem corpora cælestia meliorabuntur. Quantitas autem, ut et modus meliorationis, illi soli cognita est qui erit meliorationis auctor.

Ad primum ergo dicendum quod ignis purgans non causabit innovationis formam, sed disponet tantum ad eam purgando a fœditate peccati et ab impuritate commixtionis, quæ in corporibus cælestibus non invenitur. Et ideo, quamvis corpora cælestia per ignem non sint purganda, sunt tamen divinitus innovanda.

Ad secundum dicendum, quod motus non importat aliquam perfectionem in eo quod movetur, secundum quod in se consideratur, cum sit actus imperfecti; quamvis possit pertinere ad perfectionem corporis, inquantum est causa alicujus: sed lux pertinet ad perfectionem corporis lucentis, etiam in substantia sua considerati; et ideo postquam corpus cæleste desinet esse causa generationis, remanebit claritas ejus, et non remanebit motus.

Ad tertium dicendum, quod *Super* illud *Isa.*, XXX: *Erit lux lunæ, sicut lux solis*, dicit Glossa [2]: « Omnia propter hominem facta, sunt in ejus lapsu pejorata, et sol, et luna suo lumine minorata, » quæ quidem minoratio a quibusdam intelligitur secundum realem minorationem luminis. Nec obstat quod corpora cælestia secundum naturam sunt invariabilia, quia illa variatio facta est a divina virtute. Alii vero probabilius intelligunt, minorationem illam esse dicentes non secundum realem luminis defectum, sed quoad usum hominis, qui non tantum beneficium ex lumine corporum cælestium post peccatum consecutus est, quantum ante fuisset; per quem etiam modum dicitur Genes., III, 17: *Maledicta terra in opere tuo..., spinas, et tribulos germinabit tibi;* quæ tamen etiam ante spinas et tribulos germinasset, sed non in hominis pœnam. Nec tamen sequitur, si lux cælestium corporum per essentiam minorata non est homine peccante, quod realiter non sit augenda in ejus glorificatione, quia peccatum hominis non immutavit statum universi, cum etiam homo prius, sicut et post, animalem vitam habuerit, quæ motu et generatione corporalis creaturæ indiget; sed glorificatio hominis statum totius corporalis creaturæ immutabit, ut dictum est. Et ideo non est simile.

Ad quartum dicendum, quod minoratio illa, ut probabilius æstimatur, non fuit secundum substantiam, sed secundum effectum. Unde non sequitur quod luna existens super terram diem fecisset, sed quod tantum commodum ex lumine lunæ homo tunc habuisset, sicut nunc habet ex lumine solis. Sed post resurrectionem, quando lux lunæ augebitur secundum rei veritatem, non erit alicubi nox super terram, sed solum in centro terræ, ubi erit infernus, quia tunc, ut dicitur, luna lucebit quantum lucet nunc sol; sol autem in septuplum plus quam nunc; corpora autem beatorum septies magis sole, quamvis hoc non sit aliqua auctoritate vel ratione probatum.

Ad quintum dicendum, quod aliquid potest cedere in usum hominis dupliciter: uno modo propter necessitatem, et sic nulla creatura cedet in usum hominis, quia ex Deo sufficientiam plenam habebit. Et hoc significatur Apoc., XXI, 23, in auctoritate inducta quæ dicit quod *civitas illa non eget sole neque luna*. Alius usus est ad majorem perfectionem, et sic homo aliis creaturis utetur, non tamen quasi necessariis ad perveniendum in finem, sicut nunc eis utitur.

Ad sextum dicendum, quod ratio illa est Rabbi Moysi, qui, lib. III *Dux errantium*, cap. XIV, omnino improbare nititur

[1] Ex comm. Ambrosio falso adscriptis, col. 131, t. 4.

[2] Parm.: « *interlin.* »

mundum propter hominem esse factum. Unde et hoc quod in veteri Testamento de innovatione mundi legitur, sicut patet in auctoritatibus Isaiæ inductis, dicit esse metaphorice dictum ; ut sicut alicui dicitur obtenebrari sol, quando in magnam tristitiam incidit, ut nesciat quid faciat, qui etiam modus loquendi consuetus est in Scriptura, ita etiam e converso dicatur ei sol magis lucere, et totus mundus innovari, quando ex statu tristitiæ in maximam exultationem convertitur. Sed hoc dissonat ab auctoritatibus et expositionibus sanctorum. Unde rationi illi inductæ hoc modo respondendum est, quod, quamvis corpora cælestia maxime excedant corpus humanum, tamen multo plus excedit anima rationalis corpora cælestia, quam ipsa excedant corpus humanum. Unde non est inconveniens, si corpora cælestia propter hominem esse facta dicantur, non tamen sicut propter principalem finem, quia principalis finis omnium est Deus.

Conclusio. — Corpora cælestia majorem claritatem accipient in illa innovatione, ut quasi sensibiliter Deus ab homine videatur.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum elementa innovabuntur per receptionem alicujus claritatis.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod elementa non innovabuntur per receptionem alicujus claritatis. Sicut enim lux est qualitas corporis cælestis proprie, ita calidum et frigidum et siccum sunt propriæ qualitates elementorum. Ergo sicut cælum innovatur per augmentum claritatis, ita debent innovari elementa per augmentum qualitatum activarum et passivarum.

2. Præterea, rarum et densum sunt qualitates elementorum, quas elementa in illa innovatione non amittent. Sed raritas et densitas elementorum resistere videntur claritati, cum corpus clarum oporteat esse aliquo modo[1] condensatum, unde raritas aeris non videtur quod possit claritatem pati, et similiter nec densitas terræ, quæ pervietatem tollit. Ergo non potest esse quod elementa innoventur per alicujus claritatis additionem.

3. Præterea, constat quod damnati erunt in terra. Sed ipsi erunt in tenebris non solum interioribus, sed etiam exterioribus. Ergo terra non dotabitur claritate in illa innovatione, et eadem ratione nec alia elementa.

4. Præterea, multiplicatio claritatis in elementis multiplicat calorem. Si igitur in illa innovatione erit major claritas elementorum quam nunc sit, erit etiam per consequens major caliditas ; et sic videtur quod transmutabuntur a suis naturalibus qualitatibus, quæ insunt eis secundum certam mensuram, quod est absurdum.

5. Præterea, bonum universi, quod consistit in ordine et harmonia partium, dignius est quam aliquod bonum alicujus naturæ singularis. Sed si una creatura efficiatur melior, tollitur bonum universi, quia non remanebit eadem harmonia. Ergo si corpora elementaria, quæ, secundum gradum suæ naturæ quem tenent in universo, claritatis debent esse expertia, claritatem accipiant, magis ex hoc deperibit perfectio universi, quam accrescet.

Sed contra est quod dicitur Apoc., xxi, 1 : *Vidi cælum novum et terram novam.* Sed cælum innovabitur per majorem claritatem. Ergo et terra, et similiter alia elementa.

Præterea, corpora inferiora sunt in usum hominis, sicut et superiora. Sed creatura corporalis remunerabitur propter ministerium quod homini exhibuit, ut videtur dicere Glossa, Rom., viii. Ergo elementa clarificabuntur, sicut corpora cælestia.

Præterea, corpus hominis est ex elementis compositum. Ergo partes elementorum quæ sunt in corpore hominis, glorificato homine glorificabuntur per receptionem claritatis. Sed eamdem convenit esse dispositionem totius et partis. Ergo et ipsa elementa convenit claritate dotari.

Respondeo dicendum, quod, sicut est ordo cælestium spirituum ad terrenos spiritus, scilicet humanos ; ita etiam est ordo cælestium corporum ad corpora terrestria. Cum ergo creatura corporalis sit facta propter spiritualem, et per eam regatur, oportet similiter disponi corporalia, sicut et spiritualia disponuntur. In illa autem ultima rerum consummatione spiritus inferiores accipient proprietates superiorum spirituum, quia homines *erunt sicut angeli in cælo*, sicut dicitur Matth., xxii, 30. Et hoc erit, inquantum ad maximam perfectionem perveniet id secundum quod

[1] Parm. omittit : « aliquo modo. »

humanus spiritus cum angelico convenit. Unde etiam similiter cum corpora inferiora cum cælestibus non communicent nisi in natura lucis et diaphani, ut dicitur in II *De anima*, text. 68, oportet corpora inferiora maxime perfici scundum claritatem. Unde omnia elementa claritate quadam vestientur; non tamen æqualiter sed secundum suum modum; dicitur enim quod terra erit in superficie exteriori pervia sicut vitrum, aqua sicut crystallus, aer ut cælum, ignis ut luminaria cæli.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut dictum est, innovatio mundi ordinatur ad hoc quod homo etiam sensu in corporibus quodammodo per manifesta indicia Divinitatem videat. Inter sensus autem nostros spiritualior est visus et subtilior. Et ideo quantum ad qualitates visivas, quarum principium est lux, oportet omnia corpora inferiora maxime meliorari. Qualitates autem elementares pertinent ad tactum, qui est maxime materialis, et earum excessus contrarietatis magis est contristativus quam delectativus; excessus autem lucis erit delectabilis, cum contrarietatem non habeat nisi propter organi debilitatem, quæ tunc non ibi[1] erit.

Ad secundum dicendum, quod aer non erit clarus, sicut radios projiciens, sed sicut diaphanum illuminatum. Terra vero, quamvis ex natura sua opacitatem habeat propter defectum lucis, tamen ex divina virtute in sui superficie gloria claritatis vestietur, sine præjudicio densitatis ipsius.

Ad tertium dicendum, quod in loco inferni non erit terra glorificata per claritatem; sed loco hujus gloriæ habebit pars illa terræ spiritus rationales hominum et dæmonum, qui quamvis ratione culpæ sint infirmi, tamen ex dignitate naturæ sunt qualibet qualitate corporali superiores.

Vel dicendum, quod etiamsi sit tota terra glorificata, nihilominus reprobi in tenebris exterioribus erunt, quia etiam ignis inferni, qui quantum ad aliquid eis lucebit, quantum ad aliud eis lucere non poterit.

Ad quartum dicendum, quod claritas illa erit in istis corporibus, sicut est in corporibus cælestibus, in quibus caliditatem non causat, quia corpora ista tunc inalterabilia erunt, sicut sunt modo cælestia.

[1] Parm. omittit : « ibi. »

Ad quintum dicendum, quod non tolletur propter meliorationem elementorum ordo universi, quia etiam omnes aliæ partes meliorabuntur, et sic remanebit eadem harmonia.

Conclusio. — Cum oporteat corpora inferiora maxime perfici secundum claritatem, in qua communicabunt cum cælestibus corporibus, elementa induentur claritate quadam, non tamen æqualiter.

## ARTICULUS V.

*Utrum plantæ et animalia remanebunt in illa innovatione.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod plantæ et animalia remanebunt in illa innovatione. Elementis enim non debet aliquid subtrahi quod ad eorum ornatum pertinet. Sed animalibus et plantis elementa ornari dicuntur. Ergo non auferentur in illa innovatione.

2. Præterea, sicut elementa homini servierunt, ita etiam animalia et plantæ, et corpora mineralia. Sed elementa propter prædictum ministerium glorificabuntur. Ergo similiter et animalia et plantæ et corpora mineralia glorificabuntur.

3. Præterea, universum remanebit imperfectum, si aliquid quod est de perfectione ejus auferatur. Sed species animalium et plantarum et corporum mineralium sunt de perfectione universi. Cum ergo non debeat dici quod mundus in sua innovatione imperfectus remaneat, videtur quod oporteat dicere plantas et alia animalia remanere.

4. Præterea, animalia et plantæ habent nobiliorem formam quam ipsa elementa. Sed mundus in illa finali innovatione in melius immutabitur. Ergo magis debent remanere animalia et plantæ quam elementa, cum sint nobiliora.

5. Præterea, inconveniens est dicere quod naturalis appetitus frustretur. Sed secundum naturalem appetitum animalia et plantæ appetunt esse perpetua, etsi non secundum individuum saltem secundum speciem, et ad hoc ordinatur eorum generatio continua, ut in II *De gener.*, text. 59, dicitur. Ergo inconveniens est dicere quod istæ species aliquando deficient.

Sed contra, si plantæ et animalia remanebunt, aut omnia aut quædam. Si om-

nia, oportebit etiam animalia bruta, quæ prius fuerunt mortua, resurgere, sicut et homines resurgent: quod dici non potest; quia cum forma eorum in nihilum cedat, non potest eodem numero resumi. Si autem non omnia, sed quædam, cum non sit major ratio de uno quam de alio quod in perpetuum maneat, videtur quod nullum eorum in perpetuum remanebit. Sed quidquid remanebit post mundi innovationem, in perpetuum erit, generatione et corruptione cessante. Ergo plantæ et animalia penitus post mundi innovationem non erunt.

Præterea, secundum Philosophum in II *De gener.*, text. 55 et seq., in animalibus et plantis, et hujusmodi corruptibilibus, speciei perpetuitas non conservatur nisi ex continuatione motus cælestis. Sed tunc ille cessabit. Ergo non poterit perpetuitas in illis speciebus conservari.

Præterea, cessante fine, cessare debet id quod est ad finem. Sed animalia et plantæ facta sunt ad animalem vitam hominis sustentandam; unde dicitur Genes., VI, 3: *Sicut olera virentia dedi vobis omnem carnem.* Ergo cessante vita hominis animali debent cessare animalia et plantæ. Sed post illam innovationem animalis vita in homine non erit. Ergo nec plantæ nec animalia remanere debent.

Respondeo dicendum, quod cum innovatio mundi propter hominem fiat, oportet quod innovationi hominis conformetur. Homo autem innovatus de statu corruptionis in incorruptionem transibit, et statum perpetuæ quietis; unde dicitur I ad Corinth., XV, 53: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Et ideo mundus hoc modo innovabitur, ut, abjecta omni corruptione, perpetuo maneat in quiete. Unde ad illam innovationem nihil ordinari poterit nisi quod habet ordinem ad incorruptionem. Hujusmodi autem sunt corpora cælestia, elementa et homines. Corpora enim cælestia secundum sui naturam incorruptibilia sunt et secundum totum et secundum partes; elementa vero sunt quidem corruptibilia secundum partes, sed incorruptibilia secundum totum; homines vero corrumpuntur et secundum totum et secundum partes; sed hoc est ex parte materiæ, non ex parte formæ, scilicet animæ rationalis, quæ post corruptionem hominis remanet incorrupta. Animalia vero bruta et plantæ et mineralia et omnia corpora mixta corrumpuntur et secundum totum et secundum partem, et ex parte materiæ quæ formam amittit, et ex parte formæ quæ actu non manet; et sic nullo modo habent ordinem ad incorruptionem. Unde in illa innovatione non manebunt, sed sola ea quæ dicta sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod hujusmodi corpora dicuntur esse ad ornatum elementorum, inquantum virtutes activæ et passivæ generales, quæ sunt in elementis, ad speciales actiones contrahuntur; et ideo sunt ad ornatum elementorum in statu actionis et passionis. Sed hic status in elementis non remanebit; unde nec animalia nec plantas remanere oportet.

Ad secundum dicendum, quod nec animalia nec plantæ nec aliqua alia corpora in ministrando homini aliquid meruerunt, cum libertate arbitrii careant; sed pro tanto dicuntur quædam corpora remunerari, quia homo hoc meruit ut illa innovarentur quæ ad innovationem ordinem habent. Plantæ autem et animalia non habent ordinem ad innovationem corruptionis, ut prædictum est. Unde ex hoc homo non meruit ut innovarentur, quia nullus potest alteri mereri, nisi id cujus est capax, nec etiam ipse sibi ipsi.

Unde, etiam dato quod animalia bruta mererentur in ministerio hominis, non tamen essent innovanda.

Ad tertium dicendum, quod, sicut perfectio hominis multipliciter assignatur, est enim perfectio naturæ conditæ et naturæ glorificatæ, ita etiam perfectio universi est duplex: una secundum statum hujusmodi mutabilitatis; altera secundum statum futuræ novitatis. Plantæ autem et animalia sunt de perfectione ejus secundum statum istum, non autem secundum statum novitatis illius, cum ordinem ad eam non habeant.

Ad quartum dicendum, quod, quamvis animalia et plantæ quantum ad quædam alia sint nobiliora quam ipsa elementa, tamen quantum ad ordinem incorruptionis elementa sunt nobiliora, ut ex dictis patet.

Ad quintum dicendum, quod naturalis appetitus ad perpetuitatem, qui inest animalibus et plantis, est accipiendus secundum ordinem ad motum cæli, ut tantum scilicet in esse permaneant quantum motus cæli durabit; non enim potest esse appetitus in effectu ut permaneat ultra

causam suam. Et ideo, si cessante primi mobilis motu, plantæ et animalia non remaneant secundum speciem, non sequitur appetitum naturalem frustrari.

Conclusio. — Cum nihil nisi quod ad incorruptionem ordinari possit, ad illam mundi innovationem pertineat; plantæ et animalia, quæ ad incorruptionem ordinari non possunt, non remanebunt in illa mundi innovatione.

## QUÆSTIO XCV.

### DE VISIONE DIVINÆ ESSENTIÆ PER COMPARATIONEM AD BEATOS.

(In tres articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de his quæ spectant ad beatos post judicium generale. Et primo, de visione eorum respectu divinæ essentiæ, in qua eorum beatitudo principaliter consistit; secundo, de eorum beatitudine et eorum mansionibus; tertio, de modo quo se erga damnatos habebunt; quarto, de dotibus ipsorum quæ in beatitudine eorum continentur; quinto, de aureolis quibus eorum beatitudo perficitur et decoratur.

Circa primum quæruntur tria: 1° utrum sancti videbunt Deum per essentiam; 2° utrum videbunt eum oculo corporali; 3° utrum videndo Deum videbunt omnia quæ Deus videt.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum intellectus humanus possit pervenire ad videndum Deum per essentiam.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod intellectus humanus non possit pervenire ad videndum Deum per essentiam, quia Joan., I, 18, dicitur : *Deum nemo vidit unquam* ; et exponit Chrysostomus, *Hom.* XIV *in Joan.*, aliquant. a princ. ,quod « nec ipsæ cælestes essentiæ, ipsa Cherubim et Seraphim, ipsum, ut est, unquam videre potuerunt. » Sed hominibus non promittitur nisi æqualitas angelorum, Matth., XXII, 30 : *Erunt sicut angeli Dei in cælo*. Ergo nec sancti in patria Deum per essentiam videbunt.

2. Præterea, Dionysius sic argumentatur in I *De divin. nom.*, lect. 1 : Cognitio non est nisi existentium. Omne autem existens finitum est, cum sit in aliquo genere determinatum ; et sic Deus, cum infinitus sit, est super omnia existentia. Ergo ejus non est cognitio, sed est super omnem cognitionem.

3. Præterea, Dionysius, in I *De myst. theolog.*, § 3, col. 1002, t. 1, ostendit quod perfectissimus modus quo intellectus noster Deo conjungi potest, est inquantum conjungitur ei ut ignoto. Sed illud quod est visum per essentiam non est ignotum. Ergo impossibile est quod intellectus noster per essentiam Deum videat.

4. Præterea, Dionysius in *Epist.* I *ad Cajum monachum*, col. 1066, t. 1, dicit quod « superpositæ Dei tenebræ, » quas « abundantiam lucis » appellat « cooperiuntur omni lumini, et absconduntur omni cognitioni, et si aliquis videns Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit sed aliquid eorum quæ sunt ejus. » Ergo nullus intellectus creatus poterit Deum per essentiam videre.

5. Præterea, sicut Dionysius dicit in *Epist.* V *ad Dorotheum*, col. 1074, t. 1, « invisibilis quidem est Deus existens propter excedentem claritatem. » Sed claritas ejus, sicut excedit intellectum hominis in via, ita excedit intellectum hominis in patria. Ergo sicut invisibilis est in via, sic erit invisibilis in patria.

6. Præterea, cum intelligibile sit perfectio intellectus, oportet esse proportionem inter intelligibile et intellectum sicut inter visibile et visum. Sed non est accipere proportionem aliquam inter intellectum nostrum et essentiam divinam, cum in infinitum distent. Ergo intellectus noster non poterit pertingere ad essentiam divinam videndam.

7. Præterea, plus distat Deus ab intellectu nostro quam intelligibile creatum a sensu. Sed sensus nullo modo potest pertingere ad creaturam spiritualem videndam. Ergo nec intellectus noster poterit pertingere ad videndam divinam essentiam.

8. Præterea, quandocumque intellectus intelligit aliquid in actu, oportet quod informetur per similitudinem intellecti, quæ est principium intellectualis operationis in tale objectum terminatæ, sicut calor est principium calfactionis. Si ergo intellectus noster Deum intelligat, oportet quod hoc fiat per aliquam similitudinem informantem ipsum intellectum . Hoc autem non potest esse ipsa divina essentia, quia formæ et formati oportet esse unum esse ; divina autem essentia ab intellectu nostro differt secundum essentiam et esse. Ergo oportet quod forma qua

informatur intellectus noster intelligendo Deum, sit aliqua similitudo impressa a Deo in intellectum nostrum. Sed similitudo illa, cum sit quid creatum, non potest ducere in Dei cognitionem nisi sicut effectus in causam. Ergo impossibile est ut intellectus noster Deum videat nisi per effectum ipsius. Sed visio Dei quæ est per effectum ejus, non est visio Dei per essentiam. Ergo intellectus noster non poterit Deum per essentiam videre.

9. Præterea, divina essentia magis distat ab intellectu nostro quam quicumque angelus vel intelligentia. Sed, sicut dicit Avicenna in sua *Metaphys.*, tract. III, cap. VIII, « intelligentiam esse in nostro intellectu, non est essentiam intelligentiæ esse in intellectu nostro ; » quia sic scientia quam de intelligentia habemus, esset substantia et non accidens, « sed hoc est, impressionem intelligentiæ esse in nostro intellectu. » Ergo et Deus non est in intellectu nostro, ut intelligatur a nobis, nisi in quantum impressio ejus est in intellectu. Sed illa impressio non potest ducere in cognitionem divinæ essentiæ, quia, cum in infinitum distet a divina essentia, degenerat in aliam speciem, multo amplius quam si species albi degeneraret in speciem nigri. Ergo, sicut ille in cujus visu species albi degenerat in speciem nigri propter indispositionem organi, non dicitur videre album ita nec intellectus noster, qui solum per hujusmodi impressionem Deum intelligit, eum per essentiam poterit videre.

10. Præterea, « in rebus separatis a materia idem est intelligens, et quod intelligitur, » ut patet in III *De anima*, text. 12. Sed Deus est maxime a materia separatus. Cum ergo intellectus, qui est creatus, non possit ad hoc pertingere ut fiat essentia increata, non poterit esse quod intellectus noster Deum per essentiam videat.

11. Præterea, omne illud quod videtur per essentiam de eo scitur quid est. Sed de Deo intellectus noster non potest scire quid est, sed solum quid non est, sicut Dionysius dicit, cap. VII *De div. nom.*, § 3, col. 870, t. 1, et Damascenus, lib. I *Orth. fid.*, c. IV, col. 799, t. 1. Ergo intellectus noster Deum per essentiam videre non poterit.

12. Præterea, omne infinitum, inquantum infinitum, ignotum est. Sed Deus est modis omnibus infinitus. Ergo est omnino ignotus. Ergo per essentiam ab intellectu creato videri non poterit.

13. Præterea, Augustinus dicit in lib. *De videndo Deo, epist.* CXLVII, c. VII, etc., col. 604, t. 2, « Deus est natura invisibilis. » Sed ea quæ insunt Deo per naturam, non possunt aliter se habere. Ergo non potest esse quod per essentiam videatur.

14. Præterea, omne quod est alio modo, et alio modo videtur, non videtur secundum id quod est. Sed Deus alio modo est, et alio modo videbitur a sanctis in patria : est enim per modum suum ; sed videbitur a sanctis per modum eorum. Ergo non videbitur a sanctis secundum illud quod est, et sic non videbitur per essentiam.

15. Præterea, illud quod per medium videtur, non videtur per essentiam. Sed Deus in patria videbitur per medium, quod est lumen gloriæ, ut patet in psal. XXXV, 10 : *In lumine tuo videbimus lumen*. Ergo non videbitur per essentiam.

16. Præterea, Deus in patria videbitur facie ad faciem, ut dicitur I Corinth., XIII. Sed hominem quem facie ad faciem videmus, videmus per similitudinem. Ergo Deus in patria videbitur per similitudinem, et sic non per essentiam.

Sed contra est quod dicitur 1 Corinth., XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Sed id quod videtur facie ad faciem videtur per essentiam. Ergo Deus per essentiam videbitur a sanctis in patria.

Præterea, 1 Joan., III, 2 : *Cum apparuerit, similes eis erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Ergo videbimus eum per essentiam.

Præterea, 1 Corinth., XV, super illud : *Cum tradiderit regnum Deo et Patri*, dicit Glossa [1] : « Ubi » scilicet in patria, « essentia Patris, et Filii et Spiritus sancti videbitur, quod solum mundis cordibus dabitur, quæ est summa beatitudo. » Beati ergo Deum per essentiam videbunt.

Præterea, Joan., XIV, 21, dicitur: *Si quis diliget me, diligetur a patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Sed illud quod manifestatur, per essentiam videtur. Ergo Deus a sanctis in patria essentialiter videbitur.

Præterea, Exodi, XXXIII, super illud : *Non videbit me homo, et vivet*, Gregorius [2]

[1] Parm. : « Glossa *ord.* »

[2] Sic Glossa in dictum locum ex Greg., XVIII *Moral.*, c. LIV, § 90, col. 93, t. 2.

improbat opinionem illorum qui dicebant quod « in illa regione beatitudinis Deus in claritate sua conspici potest, sed in natura videri non potest : quia aliud non est ejus claritas, et ejus natura. » Sed natura ejus est essentia ejus. Ergo videbitur per essentiam suam.

Præterea, sanctorum desiderium non potest omnino frustrari ; sed sanctorum desiderium commune est ut Deum per essentiam videant, ut patet Exodi, XXXIII, 13 : *Ostende mihi gloriam tuam* [1]; et Joan., XIV, 8: *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Ergo sancti per essentiam Deum videbunt.

Respondeo dicendum, quod, sicut secundum fidem ponimus finem ultimum humanæ vitæ esse visionem Dei, ita philosophi posuerunt ultimam hominis felicitatem esse intelligere substantias a materia separatas secundum esse. Et ideo circa hanc quæstionem eadem difficultas et diversitas invenitur apud philosophos et apud theologos. Quidam enim philosophi posuerunt quod intellectus noster possibilis nunquam potest ad hoc pervenire ut intelligat substantias separatas : sicut Alpharabius in fine suæ *Ethicæ;* quamvis contrarium dixerit in libro *De intellectu*, ut Commentator refert in III *De anima*, comment. 36. Et similiter quidam theologi posuerunt quod intellectus humanus nunquam potest ad hoc pervenire ut Deum per essentiam videat. Et utrosque ad hoc movit distantia inter intellectum nostrum et essentiam divinam, et alias substantias separatas. Cum enim intellectus in actu sit quodammodo unum cum intelligibili in actu, videtur difficile quomodo intellectus creatus aliquo modo fiat essentia increata. Unde Chrysostomus dicit, *Hom.* XIV *in Joan.*, aliquant. a princ. : « Quomodo creabile videt increabile ? » Et major difficultas in hoc est illis qui ponunt intellectum possibilem esse generabilem et corruptibilem, utpote virtutem a corpore dependentem non solum respectu visionis divinæ, sed etiam respectu visionis quarumcumque substantiarum separatarum. Sed hæc positio stare omnino non potest. Primo, quia repugnat auctoritati Scripturæ canonicæ, ut Augustinus dicit in libro *De videndo Deo*, *epist.* CXLVII, cap. V. col. 601, t. 2. Secundo, quia cum intelligere sit maxime propria operatio hominis, oportet quod secundum eam assignetur sibi sua beatitudo, cum hæc operatio in ipso perfecta fuerit. Cum autem perfectio intelligentis, inquantum hujusmodi, sit ipsum intelligibile, si in perfectissima operatione intellectus homo non perveniat ad videndam essentiam divinam, sed ad aliquid aliud, oportebit dicere quod aliquid aliud sit beatificans ipsum hominem quam Deus ; et, cum ultima perfectio cujuslibet sit in conjunctione ad suum principium, sequitur quod aliquid aliud sit principium effectivum hominis quam Deus ; quod est absurdum secundum nos ; et similiter est absurdum apud philosophos, qui ponunt animas nostras a substantiis separatis emanare, ut in fine eas possimus intelligere. Unde oportet ponere secundum nos, quod intellectus noster quandoque perveniat ad videndam essentiam divinam ; et secundum philosophos, quod perveniat ad videndam essentiam substantiarum separatarum.

Quomodo autem hoc possit accidere, restat investigandum. Quidam enim posuerunt, ut Alpharabius et Avempace, quod ex hoc ipso quod intellectus noster intelligit quæcumque intelligibilia, pertingit ad videndam essentiam substantiæ separatæ. Et ad hoc ostendendum procedunt duobus modis. Quorum primus est quod, sicut natura speciei non diversificatur in diversis individuis, nisi secundum quod conjungitur principiis individuantibus, ita forma intellecta non diversificatur apud me et te, nisi secundum quod conjungitur diversis formis imaginabilibus: et ideo quando intellectus separat formam intellectam a formis imaginabilibus, remanet quidditas intellecta quæ est una et eadem apud diversos intelligentes, et hujusmodi est quidditas substantiæ separatæ. Et ideo quando intellectus noster ad summam abstractionem quidditatis intelligibilis cujuscumque pervenit, intelligit per hoc quidditatem substantiæ separatæ quæ est ei similis. Secundus modus est, quia intellectus noster natus est abstrahere quidditatem ab omnibus intelligibilibus habentibus quidditatem. Si ergo quidditas quam abstrahit ab hoc singulari habente quidditatem, sit quidditas non habens quidditatem, intelligendo eam intelligit quidditatem substantiæ separatæ, quæ est talis dispositionis, eo quod substantiæ separatæ sunt quidditates subsistentes,

[1] Parm. addit : « et in psalm. LXXII, 20 : *ostende faciem tuam, et salvi erimus.*

quæ non habent quidditates; quidditas enim simplicis est ipsum simplex, ut Avicenna dicit, *Metaphysic. tract.* III, cap. VIII. Si autem quidditas abstracta ab hoc particulari sensibili sit quidditas habens quidditatem; ergo quidditatem illam intellectus natus est abstrahere: et ita, cum non sit abire in infinitum, erit devenire ad quidditatem non habentem quidditatem, per quam intelligitur quidditas separata.

Sed iste modus non videtur esse sufficiens. Primo, quia quidditas substantiæ materialis, quam intellectus abstrahit, non est ejusdem rationis cum quidditatibus substantiarum separatarum; et ita per hoc quod intellectus noster abstrahit quidditates rerum materialium et cognoscit eas, non sequitur quod cognoscat quidditatem separatæ substantiæ, et præcipue divinam essentiam, quæ maxime est alterius rationis ab omni quidditate creata. Secundo, quia dato quod esset ejusdem rationis, tamen, cognita quidditate rei compositæ, non cognosceretur quidditas substantiæ separatæ, nisi secundum genus remotissimum, quod est substantia. Hæc autem cognitio est imperfecta, nisi deveniatur ad propria rei. Qui enim cognoscit hominem solum inquantum est animal, non cognoscit eum nisi secundum quid et in potentia, et multo minus cognoscit eum, si non cognoscat nisi substantiæ naturam in ipso. Unde sic cognoscere Deum, vel alias substantias separatas, non est videre essentiam divinam, vel quidditatem substantiæ separatæ; sed est cognoscere per effectum, et quasi in speculo.

Et ideo alius modus intelligendi substantias separatas ponitur ab Avicenna, in sua *Metaphysica*, scilicet quod substantiæ separatæ intelliguntur a nobis per intentiones suarum quidditatum, quæ sunt quædam ipsarum[1] similitudines, non abstractæ ab eis, quia ipsæmet sunt immateriales, sed impressæ ab eis in animabus nostris. Sed hic modus etiam non videtur nobis sufficere ad visionem divinam, quam quærimus. Constat enim quod «omne quod recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis.» Et ideo similitudo divinæ essentiæ impressa in intellectu nostro erit per modum nostri intellectus. Modus autem intellectus nostri deficiens est a perfecta receptione divinæ similitudinis. Defectus autem perfectæ similitudinis potest tot modis accidere, quot modis dissimilitudo invenitur. Uno enim modo est deficiens similitudo, quando participatur forma secundum eamdem rationem speciei, sed non secundum eumdem perfectionis modum: sicut est similitudo deficiens ejus qui parum habet de albedine, ad illum qui multum habet. Alio modo adhuc magis deficiens, quando non pervenitur ad eamdem rationem generis; sicut est similitudo inter illum qui habet colorem citrinum vel subflavum, et illum qui habet colorem album. Alio modo adhuc est magis deficiens, quando ad rationem eamdem generis non pertingit, sed solum secundum analogiam, sive proportionem: sicut est similitudo albedinis ad hominem, in eo quod utrumque est ens; et hoc modo est deficiens omnis similitudo quæ est recepta in creatura respectu divinæ essentiæ. Ad hoc autem quod visus cognoscat albedinem, oportet quod recipiatur in eo similitudo albedinis secundum rationem suæ speciei, quamvis non secundum eumdem modum essendi, quia habet alterius modi esse forma in sensu, et in re extra animam: si enim fieret in oculo forma citrini, non diceretur oculus videre albedinem. Et similiter ad hoc quod intellectus intelligat aliquam quidditatem, oportet quod fiat in eo similitudo ejusdem rationis secundum speciem, quamvis forte non sit idem modus essendi utrobique; non enim forma existens in intellectu vel sensu, est principium cognitionis secundum modum essendi quem habet utrobique, sed secundum rationem in qua communicat cum re exteriori. Et ita patet quod per nullam similitudinem receptam in intellectu creato potest Deus intelligi, ita quod essentia ejus videatur immediate. Unde etiam quidam ponentes divinam essentiam solum per hunc modum videri, dixerunt quod ipsa essentia non videbitur, sed quidam fulgor, quasi radius ipsius. Unde nec iste modus sufficit ad visionem divinam, quam quærimus.

Et ideo accipiendus est alius modus, quem etiam quidam philosophi posuerunt, scilicet Alexander et Averroes in III *De anima*, comment. 5 et 36. Cum enim in qualibet cognitione sit necessaria aliqua forma, qua res cognoscatur aut videatur,

[1] Parm.: « earum. »

forma ista qua intellectus perficitur ad videndas substantias separatas, non est quidditas quam intellectus noster abstrahit a rebus compositis, ut dicebat prima opinio; neque aliqua impressio relicta a substantia separata in intellectu nostro, ut dicebat secunda : sed est ipsa substantia separata, quæ conjungitur intellectui nostro ut forma, ut ipsa sit quod intelligitur et quo intelligitur. Quicquid autem sit de aliis substantiis separatis, tamen istum modum oportet nos accipere in visione Dei per essentiam, quia quacumque alia forma informaretur intellectus noster, non posset per eam duci in essentiam divinam. Quod quidem non debet intelligi, quasi divina essentia sit vera forma intellectus nostri, vel quod ex ea et intellectu nostro efficiatur unum simpliciter, sicut in naturalibus ex forma et materia naturali ; sed quia proportio essentiæ divinæ ad intellectum nostrum est sicut proportio formæ ad materiam. Quandocumque enim aliqua duo quorum unum est altero perfectius, recipiuntur in eodem receptibili, proportio unius duorum ad alterum, scilicet magis perfecti ad minus perfectum, est sicut proportio formæ ad materiam, sicut lux et color recipiuntur in diaphano, quorum lux se habet ad colorem sicut forma ad materiam : et ita, cum in anima recipiatur lux intellectiva et ipsa divina essentia inhabitans, licet non per eumdem modum, essentia divina se habebit ad intellectum sicut forma ad materiam. Et quod hoc sufficiat ad hoc quod intellectus per divinam essentiam possit videre ipsam divinam essentiam, hoc modo potest ostendi. Sicut enim ex forma naturali, qua aliquid habet esse, et materia fit unum ens simpliciter, ita ex forma, qua intellectus intelligit, et ipso intellectu fit unum in intelligendo. In rebus autem naturalibus res per se subsistens non potest forma esse alicujus materiæ, si illa res habeat materiam partem sui, quia non potest esse ut materia sit forma alicujus. Sed si illa res per se subsistens sit forma tantum, nihil prohibet eam effici formam alicujus materiæ, et fieri « quo est[1] » ipsius compositi, sicut patet de anima. In intellectu autem oportet accipere ipsum intellectum in potentia quasi materiam, et speciem intelligibilem quasi formam; et intellectus in actu intelligens erit quasi compositum ex utroque. Unde, si sit aliqua res per se subsistens, quæ non habeat aliquid in se præter id quod est intelligibile in ipsa, talis res per se poterit esse forma qua intelligit intellectus. Res autem quælibet est intelligibilis secundum id quod habet de actu, non secundum id quod habet de potentia, ut patet in IX *Metaph.*, text. 20. Et hujus signum est quod oportet formam intelligibilem abstrahere a materia et ab omnibus proprietatibus materiæ. Et ideo, cum divina essentia sit actus purus poterit esse forma, qua intellectus intelligit : et hæc erit visio beatificans. Et ideo dicit Magister, II, dist. I, quod unio animæ ad corpus est quoddam exemplum illius beatæ unionis qua spiritus unitur Deo.

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas illa potest tripliciter exponi, ut patet per Augustinum in lib. *De videndo Deo, epist.* CXLVII, c. VI, etc., col. 603, t. 2. Uno modo ut excludatur corporalis visio, qua nemo vidit vel visurus est Deum in essentia sua ; alio modo ut excludatur intellectualis visio Dei per essentiam ab eis qui in ista mortali carne vivunt ; alio modo ut excludatur visio comprehensionis ab intellectu creato. Et sic intelligit Chrysostomus ; unde subdit : « Notitiam hic dicit evangelista certissimam considerationem, et comprehensionem tantam quantam habet Pater de Filio. » Et hic est intellectus evangelistæ ; unde | subdit : *Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit;* per comprehensionem volens probare Filium esse Deum.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Deus excedit omnia existentia, quæ habent esse determinatum per essentiam suam infinitam ; ita cognitio sua, qua cognoscit, est super omnem cognitionem. Unde quæ est proportio cognitionis nostræ ad essentiam nostram creatam, ea est proportio cognitionis divinæ ad essentiam suam infinitam. Ad cognitionem autem duo concurrunt, scilicet cognoscens, et quo cognoscitur. Visio autem illa qua Deum per essentiam videbimus, est eadem cum visione qua Deus se videt ex parte ejus quod videtur ; quia sicut ipse se videt per essentiam suam, ita et nos videbimus eum. Sed ex parte cognoscentis invenitur diversitas, quæ est inter intellectum divinum et nostrum. In cognoscendo autem id quod cognoscitur sequitur formam qua

[1] Al. : « quod est. »

cognoscimus, quia per formam lapidis videmus lapidem. Sed efficacia in cognoscendo sequitur virtutem cognoscentis; sicut qui habet visum fortiorem acutius videt. Et ideo in illa visione nos idem videbimus quod Deus videt, scilicet essentiam suam, sed non ita efficaciter.

Ad tertium dicendum, quod Dionysius loquitur ibi de cognitione qua Deum in via cognoscimus per aliquam formam creatam, qua intellectus noster formatur ad Deum videndum. Sed, sicut dicit Augustinus, loc. sup. cit., Deus omnem formam intellectus nostri superfugit, » quia quamcumque formam intellectus noster concipiat, illa forma non pertingit ad rationem divinæ essentiæ. Et ideo ipse non potest esse pervius intellectui nostro; sed in hoc eum perfectissime cognoscimus in statu viæ, quod scimus eum esse super omne id quod intellectus noster concipere potest; et sic ei conjungimur quasi ignoto. Sed in patria ipsum per formam, quæ est essentia sua, videbimus; et conjungemur ei quasi noto.

Ad quartum dicendum quod *lux est Deus*, ut dicitur Joan., I. Lumen autem est impressio lucis in aliquo illuminato. Et quia essentia divina est alterius modi, quam omnis similitudo ipsius impressa in intellectu, ideo dicit quod « divinæ tenebræ cooperiuntur omni lumini, » quia scilicet essentia divina, quam tenebras vocat propter claritatis excessum, manet non demonstrata propter impressionem intellectus nostri: et per hoc sequitur quod abscondatur omni cognitioni. Et ideo quicumque videntium Deum aliquid mente concipit, hoc non est Deus, sed aliquid divinorum effectuum.

Ad quintum dicendum, quod claritas Dei, quamvis excedat omnem formam qua nunc intellectus noster informatur, non tamen excedit ipsam essentiam divinam, quæ erit quasi forma intellectus nostri in patria; et ideo, licet nunc sit invisibilis, tamen tunc erit visibilis.

Ad sextum dicendum, quod quamvis finiti ad infinitum non possit esse proportio, quia excessus infiniti supra finitum non est determinatus, potest tamen esse inter ea proportionalitas, quæ est similitudo proportionum: sicut enim finitum æquatur alicui finito, ita infinitum. Ad hoc autem quod aliquid totaliter cognoscatur quandoque oportet esse proportionem inter cognoscens et cognitum, quia oportet virtutem cognoscentis coæquari cognoscibilitati rei cognitæ: æqualitas autem proportio quædam est. Sed quandoque cognoscibilitas rei excedit virtutem cognoscentis, sicut cum nos cognoscimus Deum, aut e converso sicut cum ipse cognoscit creaturas: et tunc non oportet esse proportionem inter cognoscens et cognitum, sed proportionalitatem tantum; ut scilicet, sicut se habet cognoscens ad cognoscendum, ita se habeat cognoscibile ad hoc quod cognoscatur: et talis proportionalitas sufficit ad hoc quod infinitum cognoscatur a finito, vel e converso.

Vel dicendum, quod proportio secundum propriam nominis institutionem significat habitudinem quantitatis ad quantitatem secundum aliquem determinatum excessum vel adæquationem; sed ulterius est translatum ad significandum omnem habitudinem cujuscumque ad aliud, et per hunc modum dicimus quod materia debet esse proportionata ad formam. Et hoc modo nihil prohibet intellectum nostrum, quamvis sit finitus, dici proportionatum ad videndum essentiam infinitam, non tamen ad comprehendendum eam; et hoc propter suam immensitatem.

Ad septimum dicendum, quod duplex est similitudo et distantia. Una secundum convenientiam in natura; et sic magis distat Deus ab intellectu creato quam intelligibile creatum a sensu. Alia secundum proportionalitatem; et sic e converso est; quia sensus non est proportionatus ad cognoscendum aliquod immateriale, sicut intellectus est proportionatus ad cognoscendum quodcumque immateriale. Et hæc similitudo requiritur ad cognoscendum, non autem prima, quia constat quod intellectus intelligens lapidem non est similis ei in naturali esse: sicut etiam visus apprehendit mel rubeum, et fel rubeum; quamvis non apprehendat mel dulce; fellis enim rubedo magis convenit cum melle, inquantum est visibile, quam dulcedo mellis cum melle.

Ad octavum dicendum, quod in visione qua Deus per essentiam videbitur, ipsa divina essentia erit quasi forma intellectus, qua intelliget: nec oportet quod efficiantur unum secundum esse simpliciter, sed solum quod fiant unum quantum pertinet ad actum intelligendi.

Ad nonum dicendum, quod dictum Avicennæ quantum ad hoc non sustinemus, quia ei etiam ab aliis philosophis in hoc contradicitur. Nisi forte velimus dicere

quod Avicenna intelligit de cognitione substantiarum separatarum, secundum quod cognoscuntur per habitus scientiarum speculativarum et similitudinibus aliarum rerum. Unde hoc introducit ad ostendendum quod scientia non est in nobis substantia, sed accidens. Et tamen divina essentia, quamvis plus distet secundum proprietatem naturæ suæ ab intellectu nostro quam substantia angeli, tamen plus habet de ratione intelligibilitatis, quia est actus purus, cui non admiscetur aliquid de potentia; quod non contingit in aliis substantiis separatis. Nec illa cognitio qua Deum per essentiam videbimus, ex parte ejus quo videbitur, erit in genere accidentis, sed solum quantum ad actum ipsius intelligentis, qui non erit ipsa substantia intelligentis vel intellecti.

Ad decimum dicendum, quod substantia separata a materia se intelligit, et intelligit alia: et utroque modo potest verificari auctoritas inducta. Cum enim ipsa essentia substantiæ separatæ sit per seipsam intelligibilis et in actu, eo quod est a materia separata, constat quod quando substantia separata intelligit se, omnino est idem intelligens et intellectum; non enim intelligit se per aliquam intentionem abstractam a se, sicut nos intelligimus res materiales. Et hic videtur esse intellectus Philosophi, III *De anima*, ut per Commentatorem ibidem patet, loc. cit. in arg. Secundum autem quod intelligit res alias, intellectum in actu fit unum cum intellectu in actu, inquantum forma intellecti fit forma intellectus inquantum est intellectus in actu, non quod sit ipsamet essentia intellectus, ut Avicenna probat in VI *De natural.*, quia essentia intellectus manet una sub duabus formis, secundum quod intelligit res duas successive, ad modum quo materia prima manet una sub diversis formis. Unde etiam Commentator, in III *De anima*, comparat intellectum possibilem quantum ad hoc primæ materiæ. Et sic nullo modo sequitur quod intellectus noster videns Deum fiat ipsa essentia divina, sed quod ipsa comparatur ad illum quasi perfectio et forma.

Ad undecimum dicendum, quod auctoritates illæ et omnes similes sunt intelligendæ de cognitione qua cognoscimus Deum in via, ratione prius posita.

Ad duodecimum dicendum, quod infinitum privative dictum, est ignotum, inquantum hujusmodi, quia dicitur per remotionem complementi, a quo est cognitio rei. Unde infinitum reducitur ad materiam subjectam privationi, ut patet in III *Physic.*, text. 72. Sed infinitum negative acceptum dicitur per remotionem materiæ terminantis, quia forma etiam quodammodo terminatur per materiam. Unde infinitum hoc modo est maxime de se cognoscibile. Et hoc modo infinitus est Deus.

Ad tertium decimum dicendum, quod Augustinus loquitur de visione corporali, qua Deus nunquam videbitur: quod patet ex hoc quod præmittitur, cap. xv, col. 613: « Sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, Deum nemo vidit unquam, nec videre potest, et est natura invisibilis sicut et incorruptibilis.» Sicut autem secundum naturam suam est maxime ens, ita et secundum se est maxime intelligibilis. Sed quod a nobis quandoque non intelligatur, est ex defectu nostro; unde quod videatur, postquam visus non fuit a nobis, non est ex mutatione sua, sed nostra.

Ad decimum quartum dicendum, quod Deus in patria videbitur a sanctis sicuti est, si hoc referatur ad modum ipsius visi; videbitur enim a sanctis Deus habere illum modum quem habet. Sed si referatur modus ad ipsum cognoscentem, non videbitur sicuti est, quia non erit tanta efficacia intellectus creati ad videndum. quanta est efficacia essentiæ divinæ ad hoc quod intelligatur.

Ad quintum decimum dicendum, quod medium in corporali visione et intellectuali, invenitur triplex. Primum est medium sub quo videtur: et hoc est quod perficit visum ad videndum in generali, non determinans visum ad aliquod speciale objectum; sicut se habet lumen corporale ad visum corporalem, et lumen intellectus agentis ad intellectum possibilem, secundum quod est medium. Secundum est medium quo videtur: et hæc est forma visibilis, qua determinatur uterque visus ad speciale objectum, sicut per formam lapidis ad cognoscendum lapidem. Tertium est medium in quo videtur; et hoc est id per cujus inspectionem ducitur visus in aliam rem; sicut inspiciendo speculum ducitur in ea quæ in speculo repræsentantur, et videndo imaginem ducitur in imaginatum; et sic etiam intellectus per cognitionem effectus ducitur in causam, vel e converso. In

visione igitur patriæ non erit tertium medium, ut scilicet Deus per species aliorum cognoscatur, sicut nunc cognoscitur, ratione cujus dicimur nunc videre in speculo : nec erit ibi secundum medium, quia ipsa essentia divina erit id quo intellectus noster videbit Deum. Sed erit ibi tantum primum medium, quod elevabit intellectum nostrum ad hoc quod possit conjungi substantiæ increatæ modo prædicto. Sed ab hoc medio non dicitur cognitio mediata ; quia non cadit inter cognoscentem et rem cognitam, sed est illud quod dat cognoscenti vim cognoscendi.

Ad sextum decimum dicendum, quod creaturæ corporales non dicuntur immediate videri, nisi quando id quod est in eis conjungibile visui, ei conjungitur : non sunt autem conjungibiles visui per essentiam suam ratione materialitatis : et ideo tunc immediate videntur, quando earum similitudo visui conjungitur. Sed Deus per essentiam suam conjungibilis est intellectui : unde non immediate videretur, nisi essentia sua conjungeretur intellectui ; et hæc visio, quæ fit immediate, dicitur « visio faciei. » Et præterea similitudo rei corporalis recipitur in visu secundum eamdem rationem qua est in re, licet non secundum eumdem modum essendi ; et ideo similitudo illa ducit in illam rem directe ; non autem potest hoc modo ducere aliqua similitudo intellectum nostrum in Deum, ut ex dictis patet. Et propter hoc non est simile.

Conclusio. — Cum finis ultimus et humanæ vitæ felicitas sit Deum videre, intellectum humanum ad divinæ essentiæ visionem pertingere posse fatendum est.

## ARTICULUS II.

*Utrum sancti post resurrectionem Deum oculis corporalibus videbunt.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod sancti post resurrectionem Deum corporalibus oculis videbunt. Oculus enim glorificatus majoris est virtutis quam aliquis oculus non glorificatus. Sed beatus Job oculo suo Deum vidit, Job, xlii, 5: *Auditu auris audivi te; nunc autem oculus meus videt te.* Ergo multo fortius oculus glorificatus per essentiam Deum videre poterit.

2. Præterea, Job, xix, 26 : *In carne mea videbo Deum Salvatorem meum.* Ergo in patria Deus corporalibus oculis videbitur.

3. Præterea, Augustinus, XXII *De civit. Dei*, cap. xxix, col. 799, t. 7, loquens de visu oculorum glorificatorum, sic dicit : « Vis præpollentior oculorum erit illorum, non ut acrius videant quam quidam perhibentur videre serpentes vel aquilæ ; quantalibet enim acrimonia cernendi eadem animalia vigeant, nihil aliud possunt videre quam corpora ; sed ut videant et incorporalia. » Quæcumque autem potentia cognoscitiva est incorporalium, potest elevari ad videndum Deum. Ergo oculi gloriosi Deum videre poterunt.

4. Præterea, quæ est differentia corporalium ad incorporalia, eadem est e converso. Sed oculus incorporeus potest corporalia videre. Ergo oculus corporeus potest videre incorporalia ; et sic idem quod prius.

5. Præterea, Gregorius in V *Moralium*, cap. xxxiv, col. 712, t. 1, *Super* illud *Job*, iv : *Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum*, etc., sic dicit : « Homo, qui si præceptum servare voluisset, carne spiritualis futurus erat, factus est peccando etiam mente carnalis. » Sed ex hoc quod est mente factus carnalis, ut ibidem dicitur, « solum ea cogitat quæ ad animum per corporum imagines trahit. » Ergo etiam quando carne spiritualis erit, quod post resurrectionem sanctis promittitur, etiam carne spiritualia videre poterit ; et sic ut prius.

6. Præterea, homo a solo Deo potest beatificari. Beatificabitur autem non solum quantum ad animam, sed etiam quantum ad corpus. Ergo non solum intellectu, sed etiam carne Deum videre poterit.

7. Præterea, sicut Deus est præsens per suam essentiam in intellectu, ita etiam erit præsens in sensu, quia *erit omnia in omnibus*, ut dicitur I Corint., xv. Sed videbitur ab intellectu ex hoc quod sua essentia ei conjungetur. Ergo poterit videri etiam a sensu.

Sed contra, Ambrosius dicit *Super Lucam*, cap. i, v. 11, § 27, col. 1624, t. 2 : « Nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur. » Ergo nullo modo corporali sensu Deus videbitur.

Præterea, Hieronymus dicit *Sup.* illud *Isa.*, vi : *Vidi Dominum sedentem* : « Non solum divinitatem Patris, sed nec Filii, nec Spiritus sancti, oculi carnis possunt

aspicere, sed oculi mentis, de quibus dicitur: *Beati mundo corde.* »

Præterea, idem Hieronymus alibi dicit[1]: « Res incorporalis corporalibus oculis non videtur. » Sed Deus est maxime incorporeus. Ergo, etc.

Præterea, Augustinus, lib. *De videndo Deo, Epist.* CXLVII, cap. XI, § 28, col. 609, t. 2: « Deum nemo vidit unquam vel in hac vita, sicut ipse est, vel in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur. » Sed vita angelorum dicitur vita beata, in qua resurgentes vivent. Ergo, etc.

Præterea, « secundum hoc homo dicitur factus ad imaginem Dei quod Deum conspicere potest, » ut Augustinus dicit, lib XIV *De Trinit.*, cap. IV, col. 1040, t. 8. Sed homo est ad imaginem Dei secundum mentem, non secundum carnem. Ergo mente, et non carne, Deum videbit.

Respondeo dicendum, quod sensu corporali aliquid sentitur dupliciter: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem sentitur illud quod per se passionem sensui corporali inferre potest. Per se autem potest aliquid passionem inferre aut sensui inquantum est sensus, aut huic sensui, inquantum est hic sensus. Quod autem hoc secundo modo infert per se passionem sensui, dicitur sensibile proprium, sicut color respectu visus, et sonus respectu auditus Quia autem sensus, inquantum est sensus, utitur organo corporali, non potest in eo aliquid recipi nisi corporaliter; cum omne illud quod recipitur in aliquo, sit in eo per modum recipientis. Et ideo omnia sensibilia inferunt passionem sensui, inquantum est sensus secundum quod habent magnitudinem. Et ideo magnitudo et omnia consequentia, ut motus, quies, et numerus, et hujusmodi, dicuntur sensibilia communia, per se tamen. Per accidens autem sentitur illud quod non infert passionem sensui neque inquantum est sensus, neque inquantum est hic sensus, sed conjungitur his quæ per se sensui inferunt passionem: sicut Socrates, et filius Diaris, et amicus, et alia hujusmodi, quæ per se cognoscuntur in universali ab intellectu, in particulari autem a virtute cogitativa in homine, æstimativa autem in aliis animalibus. Hujusmodi autem tunc sensus exterior dicitur sentire quamvis per accidens, quando, ex eo quod per se sentitur, vis apprehenvisa, cujus est illud cognitum per se cognoscere, statim et sine dubitatione et discursu apprehendit; sicut videmus aliquem vivere, ex hoc quod loquitur. Quando autem aliter se habet, non dicitur illud sensus videre etiam per accidens.

Dico ergo quod Deus nullo modo potest videri visu corporali, aut aliquo sentiri sensu, sicut per se visibile, neque hic, neque in patria; quia si a sensu removeatur id quod convenit sensui inquantum est sensus, non erit sensus; et similiter si a visu removeatur illud quod est visus inquantum est visus, non erit visus. Cum ergo sensus, inquantum est sensus, percipiat magnitudinem, et visus, inquantum est talis sensus, percipiat colorem; impossibile est quod visus percipiat aliquid quod non est color nec magnitudo, nisi sensus diceretur æquivoce. Cum ergo visus et sensus sit futurus idem specie in corpore glorioso, qui erat in corpore non glorioso, non poterit esse quod divinam essentiam videat sicut visibile per se; videbit autem eam sicut visibile per accidens, dum, ex parte una, visus corporalis tantam gloriam Dei inspiciet in corporibus, et præcipue gloriosis, et maxime in corpore Christi, et, ex parte alia, intellectus tam clare Deum videbit, quod in rebus corporaliter visis Deus percipietur, sicut in locutione percipitur vita. Quamvis enim tunc intellectus noster non videat Deum ex creaturis, tamen videbit Deum in creaturis corporaliter visis. Et hunc modum quo Deus corporaliter possit videri, Augustinus ponit in fine *De civ. Dei*, lib. ult., cap. XXIX, § 6, col. 800, t. 7, ut patet ejus verba intuenti; dicit enim sic: « Valde credibile est sic non esse visuros mundana tunc corpora cæli novi et terræ novæ, ut Deum ubique præsentem, et universa etiam corporalia gubernantem, clarissima perspicuitate videamus; non sicut nunc invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sed sicut homines mox ut aspicimus, non credimus vivere, sed videmus. »

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Job intelligitur de oculo spirituali, de quo dicit Apostolus, Ephes., I, 18: *Illuminatos habere oculos cordis nostri.*

Ad secundum dicendum, quod illa auctoritas non ita intelligitur, quod per ocu-

[1] Ut refert Augustinus in *Epist.* CXLVII, § 3, col. 621, t. 2.

los carnis Deum simus visuri, sed quia in carne existentes Deum videbimus.

Ad tertium dicendum, quod Augustinus loquitur inquirendo in verbis illis, et sub conditione; quod patet ex hoc quod præmittit : « Longe itaque alterius erunt potentiæ, si per eos videbitur incorporea illa natura; » et postea subdit : « Vis itaque, etc. ; » postmodum determinat, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod omnis cognitio fit per aliquam abstractionem a materia. Et ideo quanto forma corporalis magis abstrahitur a materia, tanto magis est principium cognitionis. Et inde est quod forma in materia existens nullo modo est cognitionis principium ; in sensu autem aliquo modo, prout a materia separatur ; et in intellectu nostro adhuc melius. Et ideo oculus spiritualis, a quo removetur impedimentum cognitionis, potest videre rem corporalem ; non autem sequitur quod oculus corporalis, in quo deficit vis cognitiva, secundum quod participat de materia, possit cognoscere perfecte cognoscibilia quæ sunt incorporea.

Ad quintum dicendum, quod quamvis mens facta carnalis non possit cogitare nisi accepta a sensibus, tamen ea cogitat immaterialiter : et similiter oportet quod visus illud quod apprehendit, semper apprehendat corporaliter : unde non potest cognoscere illa quæ corporaliter apprehendi non possunt.

Ad sextum dicendum, quod beatitudo est perfectio hominis inquantum est homo. Et quia homo non habet quod sit homo ex corpore, sed magis ex anima ; corpora autem sunt de essentia hominum, inquantum sunt perfecta per animam ; ideo beatitudo hominis non consistit principaliter nisi in animæ actu, et ex ea derivatur ad corpus per quamdam redundantiam, sicut patet ex his quæ dicta sunt. Quædam tamen beatitudo corporis nostri erit, inquantum Deum videbit in sensibilibus creaturis, et præcipue in corpore Christi.

Ad septimum dicendum, quod intellectus est perceptivus spiritualium, non autem visus corporalis ; et ideo intellectus poterit cognoscere divinam essentiam sibi conjunctam, non autem visus corporalis.

Conclusio. — Cum visus coloris magnitudinisve tantummodo perceptivus sit, beati post resurrectionem Deum illorum expertem nullo modo visu corporali per se videre poterunt, sed tantum per accidens ; in sensibilibus scilicet creaturis, et præcipue in corpore Christi.

## ARTICULUS III.

### *Utrum sancti Deum videntes, omnia videant quæ Deus videt.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod sancti videntes Deum per essentiam omnia videant quæ Deus in seipso videt, quia, sicut Isidorus in lib. I *De summo bono* sive *Sentent.*, cap. x, § 17, col. 556, t. 6, dicit, « angeli in Verbo Dei omnia cognoscunt[1], antequam fiant. » Sed sancti angelis Dei æquales erunt, ut patet Matth., xxii. Ergo et sancti videndo Deum omnia vident.

2. Præterea, Gregorius in IV *Dialog.*, cap. xxxiii, col. 376, t. 3, dicit : « Quia illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant ubi scientem omnia sciunt? » Loquitur autem de beatis, qui Deum vident per essentiam. Ergo qui vident Deum per essentiam, omnia cognoscunt.

3. Præterea, sicut dicitur in III *De anima*, text. 7, « intellectus, cum intelligit maxima, magis potest intelligere minima. » Sed maximum intelligibile est Deus. Ergo maxime augetur virtus intellectus Deum intelligendo. Ergo intellectus eum videns omnia intelligit.

4. Præterea, intellectus non impeditur ab intelligendo aliquid, nisi inquantum id superat ipsum. Sed intellectum videntem Deum nulla creatura superat, quia, ut dicit Gregorius in II *Dialog.*, cap. xxxv, « animæ videnti Creatorem angusta fit omnis creatura. » Ergo videntes Deum per essentiam omnia cognoscunt.

5. Præterea, omnis passiva potentia quæ non est reducta ad actum, est imperfecta. Sed intellectus possibilis animæ humanæ est potentia quasi passiva ad cognoscendum omnia, quia « intellectus possibilis est quo est omnia fieri, » ut dicitur in III *De anima*, text. 18. Si ergo in illa beatitudine non intelligeret omnia, remaneret imperfectus, quod est absurdum.

6. Præterea, quicumque videt speculum, videt ea quæ in speculo resultant. Sed in Verbo Dei omnia sicut in speculo resultant,

[1] Parm. : « sciunt. »

quia ipsum est ratio et similitudo omnium. Ergo sancti, qui vident Verbum per essentiam, vident omnia creata.

7. Præterea, ut dicitur Prov., x, 24, *desiderium suum justis dabitur*. Sed sancti desiderant omnia scire, quia « omnes homines natura scire desiderant, » et natura per gloriam non aufertur. Ergo dabitur eis a Deo quod omnia cognoscant.

8. Præterea, ignorantia est quædam pœnalitas præsentis vitæ. Sed omnis pœnalitas per gloriam a sanctis aufertur. Ergo et omnis ignorantia; et ita omnia cognoscent.

9. Præterea, beatitudo sanctorum prius est in anima quam in corpore. Sed corpora sanctorum reformabuntur in gloria ad similitudinem corporis Christi, ut patet Philipp., III. Ergo et animæ perficientur ad similitudinem animæ Christi. Sed anima Christi in Verbo omnia videt. Ergo et omnes animæ sanctorum videbunt omnia in Verbo.

10. Præterea, sicut sensus, ita intellectus cognoscit omne illud cujus similitudine informatur. Sed divina essentia expressius indicat quamlibet rem quam aliqua similitudo alia rei. Ergo cum in illa beata visione essentia divina fiat quasi forma intellectus nostri, videtur quod sancti videntes Deum omnia videant.

11. Præterea, Commentator dicit in III *De anima*, comment. 36, quod « si intellectus agens esset forma intellectus possibilis, intelligeremus omnia. » Sed divina essentia clarius repræsentat omnia quam intellectus agens. Ergo intellectus videns Deum per essentiam omnia cognoscit.

12. Præterea, propter hoc quod inferiores angeli nunc non omnia cognoscunt, illuminantur de ignotis a superiorioribus. Sed post diem judicii angelus non illuminabit angelum; tunc enim omnis prælatio cessabit, ut dicit Glossa[1] I Cor., xv. Ergo inferiores angeli tunc omnia scient, et eadem ratione omnes alii sancti Deum per essentiam videntes.

Sed contra, sicut dicit Dionysius in VI *Eccles. hierarch.*, § 6, col. 538, t. 1, « angeli superiores inferiores a nescientia purgant. » Angeli autem inferiores vident essentiam divinam. Ergo angelus videns essentiam divinam potest aliqua nescire. Sed anima non perfectius videbit Deum quam angelus. Ergo animæ videntes Deum non oportet quod omnia videant.

Præterea, solus Christus habet *spiritum non ad mensuram*, ut dicitur Joan., III. Sed Christo, inquantum habet spiritum non ad mensuram, competit quod in Verbo omnia cognoscat : unde ibidem dicitur quod *Pater omnia dedit in manu ejus*. Ergo nulli alii competit cognoscere omnia in Verbo nisi Christo.

Præterea, quanto aliquod principium perfectius cognoscitur, tanto plures ejus effectus cognoscuntur per ipsum. Sed quidam videntium Deum per essentiam perfectius aliis cognoscent Deum, qui est rerum omnium principium. Ergo quidam aliis plura cognoscent, et ita non omnes omnia scient.

Respondeo dicendum, quod Deus videndo suam essentiam cognoscit omnia quæ sunt et erunt et fuerunt ; et hæc dicitur cognoscere « notitia visionis, » quia ad similitudem visionis corporalis cognoscit ea quasi præsentia. Cognoscit insuper videndo suam essentiam omnia quæ potest facere, quamvis numquam fecerit, nec facturus sit ; alias non perfecte cognosceret potentiam suam : non enim potest cognosci potentia, nisi sciantur potentiæ objecta : et hæc dicitur cognoscere « scientia » vel « notitia simplicis intelligentiæ. » Impossibile est autem quod aliquis intellectus creatus cognoscat omnia, vidento divinam essentiam, quæ Deus potest facere : quia quanto aliquod principium perfectius cognoscitur, tanto plura sciuntur in illo ; sicut in uno demonstrationis principio ille qui est perspicacioris ingenii, plures conclusiones videt quam alius qui est ingenii tardioris. Cum ergo quantitas potentiæ divinæ attendatur secundum ea quæ potest, si aliquis intellectus videret in divina essentia omnia quæ Deus potest facere, eadem esset quantitas perfectionis in intelligendo, quæ est quantitas divinæ potentiæ in producendo effectus ; et ita comprehenderet divinam potentiam ; quod est impossibile omni creato intellectui. Illa autem omnia quæ Deus scit notitia visionis, aliquis intellectus creatus cognoscit in Verbo, scilicet anima Christi. Sed de aliis videntibus divinam essentiam duplex est opinio : quidam enim dicunt quod omnes videntes Deum per essentiam, vident omnia quæ Deus videt scientia visionis. Sed hoc re-

[1] Parm. : « Glossa *interl.* et *ord.*, sup. illud : *Cum evacuaverit*, etc.

pugnat sanctorum dictis, qui ponunt angelos aliqua ignorare, quos tamen constat secundum fidem omnes Deum per essentiam videre. Et ideo alii dicunt quod alii a Christo, quamvis videant Deum per essentiam, non tamen omnia vident quæ Deus videt, eo quod essentiam divinam non comprehendunt. Non est enim necessarium quod sciens causam sciat omnes ejus effectus, nisi causam comprehendat; quod non competit intellectui creato. Et ideo unusquisque videntium Deum per essentiam tanto plura in ejus essentia conspicit, quanto clarius divinam essentiam intuetur : et inde est quod de his potest unus alium instruere. Et sic scientia angelorum et animarum potest augeri usque ad diem judicii, sicut et alia quæ ad præmium accidentale pertinent. Sed ulterius non proficiet, quia tunc erit ultimus status rerum, et in illo statu possibile est quod omnes omnia cognoscant quæ Deus scientia visionis novit.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc quod Isidorus dicit, quod « angeli cognoscunt[1] in Verbo omnia antequam fiant, » non potest referri ad ea quæ Deus scit scientia simplicis intelligentiæ tantum, quia illa nunquam fient ; sed referendum est ad ea tantum quæ Deus scit scientia visionis ; de quibus etiam non dicit quod omnes angeli ea omnia cognoscant, sed forte aliqui ; et illi etiam qui cognoscunt, non perfecte cognoscunt omnia. In una enim re est multas rationes intelligibiles considerare, sicut diversas ejus proprietates et habitudines ad res alias ; et possibile est quod eadem re scita a duobus communiter, unus alio plures rationes percipiat, et has rationes unus ab alio accipiat. Unde et Dionysius dicit in cap. IV *De divinis nominibus*, § 1, col. 694, t. 1, quod « inferiores angeli docentur a superioribus rerum scibiles rationes. » Et ideo etiam angeli, qui omnes creaturas cognoscunt, non oportet quod omnia quæ in eis intelligi possunt percipiant.

Ad secundum dicendum, quod ex verbo illo Gregorii ostenditur quod illa beata visione est sufficientia ad omnia intuenda ex parte divinæ essentiæ, quæ est medium quo videtur, per quam Deus omnia videt. Sed quod non omnia videantur, est ex defectu intellectus creati, qui divinam essentiam non comprehendit.

Ad tertium dicendum, quod intellectus creatus non videt divinam essentiam secundum modum ipsius essentiæ, sed secundum modum proprium qui finitus est ; unde oportet quod ejus efficacia in cognoscendo ex visione prædicta amplietur in infinitum ad omnia cognoscenda.

Ad quartum dicendum, quod defectus cognitionis non solum procedit ex excessu et defectu cognoscibilis super intellectum sed etiam ex hoc quod intellectui non conjungitur id quod est ratio cognoscibilis ; sicut visus non videt lapidem quandoque ex hoc quod species lapidis non est ei conjuncta. Quamvis autem intellectui videntis Deum conjungatur ipsa divina essentia, quæ est omnium ratio, non conjungitur ei prout est omnium ratio, sed secundum quod est ratio aliquorum, et tanto plurium quanto quisque plenius divinam essentiam intuetur.

Ad quintum dicendum, quod quando potentia passiva est perfectibilis pluribus perfectionibus ordinatis, si perfecta sit ultima perfectione sua, non dicitur imperfecta, etiamsi aliquæ dispositiones præcedentes ei desint. Omnis autem cognitio qua intellectus creatus perficitur, ordinatur, sicut ad finem, ad Dei cognitionem. Unde videns Deum per essentiam, etiamsi nihil aliud cognosceret, perfectum intellectum haberet ; nec est perfectior ex hoc quod aliquid aliud cum ipso cognoscit, nisi quatenus ipsum plenius videt. Unde Augustinus in V *Confessionum*, cap. IV, col. 708, t. 1 : « Infelix homo, qui scit illa omnia, » scilicet creata, « te autem nescit ; beatus autem qui te scit, etiamsi illa nesciat. Qui vero te et illa novit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus est. »

Ad sextum dicendum, quod speculum illud est voluntarium, et sicut ostendet se cui vult, ita in se ostendet quæ vult. Nec est simile de speculo materiali, in cujus potestate non est quod videatur vel non videatur.

Vel dicendum, quod in speculo materiali tam res quam speculum videntur sub propria forma ; quamvis speculum illud videatur per formam a re acceptam, lapis vero per propriam formam resultantem in re alia ; et ideo per quam rationem cognoscitur unum, et aliud. Sed in speculo increato videtur aliquid per formam ipsius speculi, sicut effectus vi-

[1] Parm. : « sciunt. »

detur per similitudinem causæ, et e contrario ; et ideo non oportet quod quicumque videt speculum æternum, videat omnia quæ in speculo resultant ; non enim necesse est quod videns causam, videat omnes effectus ejus, nisi comprehendat causam.

Ad septimum dicendum, quod sanctorum desiderium, quo omnia scire desiderant, implebitur solum ex hoc quod Deum videbunt ; sicut desiderium eorum quo omnia bona habere cupiunt, complebitur in hoc quod Deum habebunt. Sicut enim Deus in hoc quod habet perfectam bonitatem, sufficit affectui, et eo habito omnia bona habentur quodammodo, ita ejus visio sufficit intellectui, Joan., XIV, 8: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.*

Ad octavum dicendum, quod ignorantia proprie accepta privationem sonat, et sic pœna est : sic enim ignorantia est nescientia aliquorum quæ sciri debent vel quæ necesse est scire. Nullius autem horum scientia sanctis deerit in patria. Quandoque autem ignorantia communiter accipitur pro omni nescientia. Et sic angeli et sancti in patria quædam ignorabunt. Unde Dionysius dicit, loc. cit. in arg. Sed cont., quod « angeli a nescientia purgantur. » Sic autem ignorantia non est pœnalitas, sed defectus quidam. Nec est necesse quod omnis talis defectus per gloriam auferatur : sic enim etiam posset dici quod defectus esset in papa Lino quod non pervenit ad gloriam Petri.

Ad nonum dicendum, quod corpus nostrum conformabitur corpori Christi in gloria secundum similitudinem, non secundum æqualitatem ; erit enim clarum sicut et corpus Christi, sed non æqualiter. Et similiter anima nostra habebit gloriam ad similitudinem animæ Christi, sed non ad æqualitatem ; et ita habebit scientiam, sicut anima Christi, sed non tantam, ut scilicet sciat omnia, sicut anima Christi.

Ad decimum dicendum, quod quamvis essentia divina sit ratio omnium cognoscibilium, non tamen conjungetur, cuilibet intellectui creato, secundum quod est ratio omnium. Et ideo ratio non sequitur.

Ad undecimum dicendum, quod intellectus agens est forma proportionata intellectui possibili, sicut etiam potentia materiæ est proportionata potentiæ agentis naturalis, ut omne quod est in potentia passiva materiæ vel intellectus possibilis sit in potentia activa intellectus agentis vel naturalis agentis; et ideo, si intellectus agens fiat forma intellectus possibilis, oportet quod intellectus possibilis cognoscat omnia ad quæ se extendit virtus intellectus agentis. Divina autem essentia non est forma hoc modo nostro intellectui proportionata. Et ideo non est simile.

Ad duodecimum dicendum, quod nihil prohibet dicere quod post diem judicii, quando gloria hominum et angelorum erit penitus consummata, omnes beati scient omnia quæ Deus scientia visionis novit, ita tamen quod non omnes omnia videant in essentia divina. Sed anima Christi ibi plene videbit omnia, sicut et nunc videt; alii autem videbunt ibi plura vel pauciora, secundum gradum claritatis quo Deum cognoscent ; et sic anima Christi de his quæ præ aliis videt in Verbo omnes alias illuminabit. Unde dicitur Apocal., XXI, 23, quod *claritas Dei illuminat civitatem Hierusalem, et lucerna ejus est Agnus.* Et similiter superiores illuminabunt inferiores, non quidem nova illuminatione, ut scientia inferiorum per hoc augeatur, sed quadam continuatione illuminationis ; sicut si intelligatur quod sol quiescens illuminat aerem. Et ideo dicitur Danielis, XII, 3, quod *qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Prælatio autem ordinum dicitur cessatura quantum ad ea quæ nunc circa nos per eorum ordinata ministeria exercentur, ut patet etiam per Glossam [1], ibidem.

CONCLUSIO. — Cum Sancti in paradiso non sint comprehensuri Dei essentiam videntes Deum, non omnia videbunt quæ Deus videt.

## QUÆSTIO XCVI.

### DE SANCTORUM BEATITUDINE ET EORUM MANSIONIBUS.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de sanctorum beatitudine, et eorum mansionibus.

Circa quod quæruntur tria : 1° utrum sanctorum beatitudo augeatur post judi-

[1] Parm. : « *ordin.* »

cium; 2° utrum gradus beatitudinis mansiones dici debeant; 3° utrum diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum beatitudo sanctorum sit major futura post judicium quam ante.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod beatitudo sanctorum non sit major futura post judicium quam ante. Quanto enim aliquid magis accedit ad similitudinem divinam, tanto perfectius beatitudinem participat. Sed anima a corpore separata Deo similior est quam corpori conjuncta. Ergo major est ejus beatitudo ante corporis resumptionem quam post.

2. Præterea, virtus unita est magis potens quam multiplicata. Sed anima extra corpus est magis unita quam cum est corpori conjuncta. Ergo virtus ejus est major ad operandum, et ita perfectius beatitudinem participat, quæ in actu consistit.

3. Præterea, beatitudo consistit in actu intellectus speculativi. Sed intellectus in suo actu non utitur organo corporali; et sic corpus resumptum non efficiet ut anima perfectius intelligat. Ergo beatitudo animæ non erit major post resurrectionem quam ante.

4. Præterea, infinito non potest esse aliquid majus; et ita infinitum cum aliquo finito non facit majus quam infinitum ipsum. Sed anima beata ante corporis resumptionem beatitudinem habet de hoc quod gaudet de bono infinito, scilicet Deo; post resurrectionem autem corporis non habebit de alio gaudium, nisi forte de gloria corporis, quæ est quoddam bonum finitum. Ergo gaudium eorum post corporis resumptionem non erit majus quam ante.

Sed contra est quod Apocal., VI, super illud; *Vidi sub tuo altare animas interfectorum*, etc., dicit Glossa [1] : « Modo animæ sanctorum sunt existentes sub tuo altare, id est, in minori dignitate quam sint futuræ. » Ergo et beatitudo sanctorum erit major post resurrectionem corporum quam ante.

Præterea, sicut bonis beatitudo redditur pro præmio, ita et malis miseria. Sed miseria malorum post resumptionem corporum erit major quam ante, quia non solum in anima, sed etiam in corpore punientur. Ergo et beatitudo sanctorum erit major post resurrectionem corporum quam ante.

Respondeo dicendum, quod beatitudinem sanctorum post resurrectionem augeri quidem extensive manifestum est, quia beatitudo tunc erit non solum in anima, sed etiam in corpore; et etiam ipsius animæ beatitudo augebitur extensive, in quantum anima non solum gaudebit de bono proprio, sed etiam de bono corporis. Potest etiam dici quod ipsius animæ beatitudo intensive augebitur. Corpus enim hominis dupliciter potest considerari : uno modo secundum quod est ab anima perfectibile ; alio modo secundum quod est in eo aliquid repugnans animæ in suis operationibus, prout non perfecte corpus per animam perficitur. Secundum autem primam considerationem corporis, conjunctio ipsius ad animam addit animæ aliquam perfectionem, quia omnis pars imperfecta est, et completur in suo toto : unde et totum se habet ad partem ut forma ad materiam. Unde et anima perfectior est in esse suo naturali, cum est in toto, scilicet in homine conjuncto ex anima et corpore, quam cum est pars separata. Sed unio corporis quantum ad secundam ipsius considerationem impedit animæ perfectionem : unde dicitur quod *corpus quod corrumpitur, aggravat animam*, Sap., IX, 15. Si ergo a corpore removeatur omne illud per quod animæ actioni resistit, simpliciter anima erit perfectior in corpore tali existens quam separata. Quanto autem aliquid est perfectius in esse, tanto potest perfectius operari; unde et operatio animæ conjunctæ tali corpori erit perfectior quam operatio animæ separatæ. Hujusmodi autem corpus erit gloriosum, quod omnino subdetur spiritui. Unde, cum beatitudo in operatione consistat, perfectior erit beatitudo animæ post resumptionem corporis quam ante. Sicut enim anima separata a corpore corruptibili perfectius potest operari quam ei conjuncta, ita postquam fuerit conjuncta corpori glorioso, perfectior erit ejus operatio quam quando erat separata. Omne autem appetit suam perfectionem. Et ideo anima separata naturaliter appetit corporis conjunctionem ; et prop-

[1] Parm. : « *ordin.* »

ter hunc appetitum ex imperfectione procedentem ejus operatio qua in Deum fertur, est minus intensa. Et hoc est quod dicit Augustius, lib. XII *Sup. Gen. ad litt.*, cap. xxxv, col. 483, t. 3, quod « ex appetitu corporis retardatur ne tota intentione pergat in illud summum bonum. »

Ad primum ergo dicendum, quod anima conjuncta corpori glorioso est magis Deo similis quam ab eo separata, in quantum conjuncta habet esse perfectius; quanto enim est aliquid perfectius, tanto Deo similius: sicut etiam cor cujus vitæ perfectio in motu consistit, est Deo similius quando movetur quam quando quiescit, quamvis Deus nunquam moveatur.

Ad secundum dicendum, quod virtus quæ de sua natura habet quod sit materia, magis est potens in materia existens quam a materia separata, quamvis, absolute loquendo, virtus a materia separata sit potentior.

Ad tertium dicendum, quod quamvis in actu intelligendi anima corpore non utatur, tamen perfectio corporis quodammodo ad perfectionem operationis intellectualis cooperabitur, in quantum ex conjunctione corporis gloriosi anima erit in sua natura perfectior et per consequens in operatione efficacior; et secundum hoc, ipsum bonum corporis cooperabitur quasi instrumentaliter ad operationem illam in qua beatitudo consistit; sicut etiam Philosophus ponit in I *Ethic.*, cap. viii ad fin., et cap. x, quod bona exteriora cooperantur instrumentaliter ad felicitatem vitæ.

Ad quartum dicendum, quod quamvis finitum infinito additum non faciat majus, tamen facit plus, quia finitum et infinitum sunt duo, cum infinitum per se acceptum sit unum. Extensio autem gaudii non respicit majus, sed plus. Unde extensive augetur gaudium, secundum quod est de Deo et de gloria corporis, respectu gaudii quod erat de Deo. Gloria etiam corporis cooperabitur ad gaudii intensionem quod est de Deo, in quantum cooperabitur ad perfectiorem operationem, qua anima in Deum fertur. Quanto enim operatio conveniens fuerit perfectior tanto delectatio erit major, ut patet ex hoc quod dicitur X *Ethic.*, cap. viii, a med.

Conclusio. — Cum post resurrectionem glorificato etiam corpore perfectior futura sit animæ cum corpore glorioso conjunctæ operatio, sanctos beatiores esse post judicium quam ante fatendum est.

## ARTICULUS II.

*Utrum beatitudinis gradus mansiones dici debeant.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod beatitudinis gradus mansiones dici non debeant. Beatitudo enim importat rationem præmii. Sed mansio nihil significat quod ad præmium pertineat. Ergo diversi gradus beatitudinum mansiones dici non debent.

2. Præterea, mansio locum significare videtur. Sed locus in quo sancti beatificabuntur, non est corporalis, sed spiritualis, scilicet Deus, qui unus est. Ergo non est nisi una mansio. Et ita diversi gradus beatitudinis mansiones dici non possunt [1].

3. Præterea, sicut in patria erunt homines diversorum meritorum, ita nunc sunt in purgatorio, et in limbo patrum fuerunt. Sed in purgatorio, et in limbo non distinguuntur diversæ mansiones. Ergo similiter nec in patria distingui debent.

Sed contra est quod dicitur Joan., xiv, 2: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt;* quod Augustinus exponit de variis gradibus præmiorum, *Tract.* lxvii *in Joan.*, § 2, col. 1812, t. 3.

Præterea, in qualibet civitate ordinata est mansionum distinctio. Sed cælestis patria civitati comparatur, ut patet Apoc., xxi. Ergo oportet ibi diversas mansiones distinguere secundum diversos beatitudinis gradus.

Respondeo dicendum, quod, quia motus localis est prior omnium aliorum motuum, ideo, secundum Philosophum, lib. VIII *Physic.*, text. 55 et 56, nomen motus et distantiæ et omnium hujusmodi, derivatum est a motu locali ad omnes alios motus. Finis autem motus localis est locus, ad quem cum aliquid pervenerit, ibi manet quiescens et in eo conservatur. Et ideo in quolibet motu ipsam quietem in fine motus dicimus collocationem vel mansionem. Et ideo, cum nomen motus derivetur usque ad actus appetitus et voluntatis, ipsa assecutio finis appetitivi motus dicitur mansio aut collocatio in fine. Et ideo diversi modi consequendi

[1] Parm. : « debent. »

finem ultimum diversæ mansiones dicuntur ; ut sic unitas domus respondeat unitati beatitudinis quæ est ex parte objecti, et pluralitas mansionum respondeat differentiæ quæ in beatitudine invenitur ex parte beatorum: sicut etiam videmus in rebus naturalibus quod est idem locus sursum ad quem tendunt omnia levia, sed unumquodque pertingit propinquius, secundum quod est levius ; et ita habent diversas mansiones secundum differentiam levitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod mansio importat rationem finis, et per consequens rationem præmii quod est finis meriti.

Ad secundum dicendum, quod quamvis sit unus locus spiritualis, tamen diversi sunt gradus appropinquandi ad locum illum; et secundum hoc constituuntur diversæ mansiones.

Ad tertium dicendum, quod illi qui erunt in limbo, vel nunc sunt in purgatorio, nondum pervenerunt ad suum finem. Et ideo in purgatorio vel in limbo non distinguuntur mansiones, sed solum in paradiso et in inferno ubi est finis bonorum et malorum.

Conclusio. — Sicuti in quolibet motu ipsa quies in fine motus « mansio » dicitur, ita et in beatis gradus beatitudinis « mansiones » recte appellantur.

## ARTICULUS III.

*Utrum diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod diversæ mansiones non distinguantur penes diversos gradus charitatis. Quia Matth., xxv, 15, dicitur: *Reddit unicuique secundum propriam virtutem.* Propria autem uniuscujusque rei virtus est ejus vis naturalis. Ergo et dona gratiæ et gloriæ distribuuntur secundum diversos gradus virtutis naturalis.

2. Præterea, in psalmo LXI, 12, dicitur: *Tu reddes unicuique juxta opera sua.* Sed illud quod redditur est beatitudinis mensura. Ergo gradus beatitudinis distinguuntur secundum diversitatem operum, et non secundum diversitatem charitatis.

3. Præterea, præmium debetur actui, et non habitui: unde non fortissimi coronantur, sed agonizantes, ut patet I *Ethic.*, cap. VIII, circa med. et II Tim., II, 5: *Non * coronabitur, nisi qui legitime certaverit.* Sed beatitudo est præmium. Ergo diversi gradus beatitudinis erunt secundum diversos gradus operum, et non secundum diversos charitatis gradus.

*Qui certat in agone non coronatur nisi legitime certaverit.*

Sed contra est, quod quanto aliquis erit Deo magis conjunctus, tanto erit beatior. Sed secundum modum charitatis est modus conjunctionis ad Deum. Ergo secundum differentiam charitatis erit et diversitas beatitudinis.

Præterea, « si simpliciter sequitur ad simpliciter, et magis ad magis. » Sed habere beatitudinem sequitur ad habere charitatem. Ergo et habere majorem beatitudinem sequitur ad habere majorem charitatem.

Respondeo dicendum, quod principium distinctivum mansionum sive graduum beatitudinis est duplex, scilicet propinquum et remotum. Propinquum est diversa dispositio quæ erit in beatis, ex qua contingit diversitas perfectionis apud eos in operatione beatitudinis ; sed principium remotum est meritum, quo talem beatitudinem consecuti sunt. Primo autem modo distinguuntur mansiones secundum charitatem patriæ, quæ quanto in aliquo erit perfectior, tanto eum reddet capaciorem divinæ claritatis, secundum cujus augmentum augebitur perfectio visionis divinæ. Secundo modo vero, distinguuntur mansiones secundum charitatem viæ. Actus enim noster non habet quod sit meritorius ex ipsa substantia actus, sed solum ex habitu virtutis quo informatur. Vis autem merendi in omnibus virtutibus est ex charitate quæ habet ipsum finem pro objecto. Et ideo diversitas in merendo tota revertitur ad diversitatem charitatis, et sic charitas viæ distinguet per modum meriti.

Ad primum ergo dicendum quod virtus ibi non accipitur solum pro naturali capacitate, sed pro naturali capacitate simul cum conatu ad habendam gratiam; et tunc virtus hoc modo accepta erit quasi materialis dispositio ad mensuram gratiæ et gloriæ suscipiendæ. Sed charitas est formaliter complens meritum ad gloriam; et ideo distinctio gradus in gloria accipitur penes gradus charitatis potius quam penes gradus virtutis prædictæ.

Ad secundum dicendum, quod opera non habent quod eis retributio gloriæ reddatur, nisi inquantum sunt charitate

informata. Et ideo secundum diversos charitatis gradus erunt diversi gradus in gloria.

Ad tertium dicendum, quod quamvis habitus charitatis vel cujuscumque virtutis, non sit meritum cui debeatur præmium, est tamen principium et tota ratio merendi in actu; et ideo secundum ejus diversitatem præmia distinguuntur: quamvis etiam ex ipso genere actus possit aliquis gradus in merendo considerari, non quidem respectu præmii essentialis, quod est gaudium de Deo, sed respectu alicujus accidentalis præmii, quod est gaudium de aliquo bono creato.

Conclusio. — Cum reddatur operibus, inquantum charitate informata sunt, retributio gloriæ, penes diversos charitatis gradus in regno cælesti diversæ mansiones distinguuntur.

## QUÆSTIO XCVII.

### DE MODO QUO SANCTI SE HABEBUNT ERGA DAMNATOS.

(In tres articulos divisa.)

Deinde considerandum est de modo quo se sancti habebunt erga damnatos.

Circa quod quæruntur tria: 1° utrum sancti pœnas damnatorum videant; 2° utrum eis compatiantur; 3° utrum de eorum pœnis lætentur.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum beati qui erunt in patria videbunt pœnas damnatorum.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod beati qui erunt in patria, non videant pœnas damnatorum. Major enim est distantia damnatorum a beatis quam viatorum. Sed beati viatorum facta non vident; unde Isa., LXIII, 16, super illud: *Abraham nescivit nos*, dicit Glossa[1]: « Nesciunt mortui etiam sancti, quod faciunt vivi etiam eorum filii. » Ergo multo minus vident pœnas damnatorum.

2. Præterea, perfectio visionis dependet a perfectione visibilis; unde philosophus dicit, X *Ethic.*, cap. IV, cir. med., quod « perfectissima sensus visus operatio, est sensus maxime dispositi ad pulcherrimum sub visu cadentium. » Ergo e contrario turpitudo visibilis redundat in imperfectionem visionis. Sed imperfectio nulla erit in beatis. Ergo non videbunt miserias damnatorum, in quibus est summa turpitudo.

Sed contra est quod dicitur Isa., ult., 24: *Electi egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me*, Glossa[2]: « Electi egredientur intelligentia, vel visione manifesta, ut ad laudem Dei magis accendantur. »

Respondeo dicendum, quod a beatis nihil subtrahi debet quod ad perfectionem beatitudinis eorum pertineat. Unumquodque autem ex comparatione contrarii magis cognoscitur, quia contraria juxta se posita magis elucescunt. Et ideo, ut beatitudo sanctorum eis magis complaceat, et de ea uberiores gratias Deo agant, datur eis ut pœnam impiorum perfecte intueantur[3].

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa illa loquitur de sanctis mortuis secundum possibilitatem naturæ; non enim oportet ut naturali cognitione cognoscant omnia quæ erga vivos aguntur. Sed sancti qui sunt in patria, omnia clare cognoscunt quæ aguntur et apud viatores et apud damnatos. Unde Gregorius dicit, XII lib. *Moral.*, cap. XIV., a princ.: « De animabus sanctis sentiendum non est hoc, » scilicet quod Job dicit XIV, 21: *Sive nobiles fuerint filii ejus sive ignobiles, non intelliget*, etc., « quia qui intus habent Dei claritatem, nullo modo credendum est quod sit foris aliquid quod ignorent. »

Ad secundum dicendum, quod quamvis pulchritudo visibilis ad perfectionem faciat visionis; visibilis tamen turpitudo sine visionis imperfectione esse potest; species enim rerum in anima, per quæ contraria cognoscuntur, non sunt contrariæ. Unde etiam Deus, qui perfectissimam cognitionem habet, omnia pulchra et turpia videt.

Conclusio. — Cum contraria juxta se posita magis elucescant, beati in regno cælesti videbunt pœnas damnatorum, ut beatitudo illis magis complaceat.

[1] Ex Aug. desumpta, lib. *De cura pro mortuis agenda*, col. 604, t. 6.

[2] Parm.: « *ordin.* »

[3] Parm.: « videant. »

## ARTICULUS II.

*Utrum beati compatiantur miseriis damnatorum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod beati miseriis damnatorum compatiantur. Compassio enim ex charitate procedit. Sed in brutis erit perfectissima charitas. Ergo maxime miseriis damnatorum compatiuntur.

2. Præterea, beati nunquam erunt elongati tantum a compassione, quantum Deus est. Sed Deus quodammodo miseriis nostris compatitur, unde et misericors dicitur, et similiter angeli. Ergo beati compatiuntur.

Sed contra; quicumque alicui compatitur, fit miseriæ ejus quodammodo particeps. Sed beati non possunt esse participes alicujus miseriæ. Ergo miseriis damnatorum non compatiuntur.

Respondeo dicendum, quod misericordia vel compassio potest in aliquo inveniri dupliciter : uno modo per modum passionis : alio modo per modum electionis. In beatis quidem non erit aliqua passio in parte inferiori, nisi consequens electionem rationis. Unde non erit in eis compassio vel misericordia, nisi secundnm electionem rationis. Hoc autem modo ex electione rationis misericordia vel compassio nascitur, scilicet prout aliquis vult malum alterius repelli : unde in illis quæ secundum rationem pelli non volumus, compassionem talem non habemus. Peccatores autem, quamdiu sunt in hoc mundo, in tali statu sunt, quod sine præjudicio divinæ justitiæ possunt in beatitudinem transferri de statu miseriæ et peccati. Et ideo compassio ad eos locum habet et secundum electionem voluntatis, prout Deus, angeli et beati eis compati dicuntur, eorum salutem volendo, et secundum passionem, sicut compatiuntur eis homines boni in statu viæ existentes. Sed in futuro non poterunt transferri a sua miseria. Unde ad eorum miserias non poterit esse compassio secundum electionem rectam. Et ideo beati qui erunt in gloria nullam compassionem ad damnatos habebunt.

Ad primum ergo dicendum, quod charitas tunc est compassionis principium quando possumus ex charitate velle remotionem miseriæ alicujus. Sed sancti ex charitate hoc velle non possunt de damnatis, cum divinæ justitiæ repugnet. Unde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod Deus dicitur esse misericors, inquantum subvenit illis quos secundum ordinem sapientiæ et justitiæ suæ convenit a miseria liberari, non quod damnatorum misereatur, nisi forte puniendo citra condignum.

Conclusio. — Cum damnati non possint a sua miseria transferri, non possunt beati secundum rectam electionem miseriis eorum compati; ac proinde nec unquam compatientur.

## ARTICULUS III.

*Utrum beati lætentur de pœnis impiorum.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod beati non lætentur de pœnis impiorum. Lætari enim de malo alterius ad odium pertinet. Sed in beatis nullum erit odium. Ergo non lætabuntur de miseriis damnatorum.

2. Præterea, beati in patria erunt summe Deo conformes. Sed Deus non delectatur in pœnis nostris. Ergo nec beati delectabuntur in pœnis damnatorum.

3. Præterea, illud quod est vituperabile in viatore, nullo modo cadit in comprehensorem. Sed in homine viatore maxime est culpabile quod reficiatur aliorum pœnis, et maxime laudabile ut de pœnis doleat. Ergo beati nullo modo lætantur in pœnis damnatorum.

Sed contra est quod in psal. LVII, 11, dicitur : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.*

Præterea, Isa., ult., 24 : *Erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Satietas autem refectionem mentis designat. Ergo beati gaudebunt de pœnis inpiorum.

Respondeo dicendum, quod aliquid potest esse materia gaudii dupliciter. Uno modo per se, quando scilicet de aliquo gaudetur, inquantum hujusmodi; et sic sancti non lætabuntur de pœnis impiorum. Alio modo per accidens, id est ratione alicujus adjuncti; et hoc modo sancti de pœnis impiorum gaudebunt, considerando in eis divinæ justitiæ ordinem, et suam liberationem, de qua gaudebunt. Et sic divina justitia et sua liberatio erunt per se causa gaudii beatorum, sed pœnæ damnatorum per accidens.

Ad primum ergo dicendum, quod lætari de malo alterius, inquantum hujus-

modi, pertinet ad odium, non autem lætari de malo alterius ratione alicujus adjuncti. Sic autem aliquis de malo proprio quandoque lætatur; sicut cum quis gaudet de propriis afflictionibus, secundum quod prosunt ei ad meritum vitæ; Jacobi, I, 2 : *Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis.*

Ad secundum dicendum, quod quamvis Deus non delectetur in pœnis, inquantum hujusmodi, delectatur tamen in eis, inquantum sunt per suam justitiam ordinatæ.

Ad tertium dicendum, quod in viatore non est laudabile quod delectetur de aliorum pœnis secundum se : est tamen laudabile, si delectetur de eis inquantum habent aliquid boni annexum. Tamen alia ratio est de viatore et comprehensore : quia in viatore passiones frequenter insurgunt sine judicio rationis; et tamen tales passiones interdum sunt laudabiles, secundum quod bonam dispositionem mentis indicant, sicut patet de verecundia et misericordia et pœnitentia de malo; sed in comprehensoribus non potest esse passio nisi judicium rationis consequens.

Conclusio. — Sancti in regno cælesti non gaudebunt per se de pœnis damnatorum, sed per accidens, contemplando in eis divinam justitiam et suam ab eis liberationem.

## QUÆSTIO XCVIII.

### DE DOTIBUS BEATORUM.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de dotibus beatorum.

Circa quod quæruntur quinque : 1° Utrum beatis sint assignandæ aliquæ dotes; 2° utrum dos a beatitudine differat; 3° utrum Christo competat habere dotes; 4° utrum angelis; 5° utrum convenienter assignentur tres animæ dotes.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum ponendæ sint aliquæ dotes in hominibus beatis.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non sint ponendæ aliquæ dotes in hominibus beatis. Dos enim, secundum jura, l. *Pro oneribus*, c. « *De jure dotium*, » et l. *Dotis fructus*, ff. eod., datur sponso ad sustinenda onera matrimonii. Sed sancti non gerunt figuram sponsi, sed magis figuram sponsæ, inquantum sunt Ecclesiæ membra. Ergo eis dotes non dantur.

2. Præterea, dotes non dantur secundum jura, l. ult., c. « *De dotis promissione* » et l. Qui libros, ff. « *De ritu nupt.*, » a patre sponsi, sed a patre sponsæ. Omnia autem dona beatitudinis dantur beatis a patre sponsi, scilicet Christi; Jacobi, I, 17 : *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*, etc. Ergo hujusmodi dona quæ beatis dantur non sunt dotes appellanda.

3. Præterea, in matrimonio carnali dantur dotes ad facilius toleranda onera matrimonii. Sed in matrimonio spirituali non sunt aliqua onera, maxime secundum statum Ecclesiæ triumphantis. Ergo non sunt ibi aliquæ dotes assignandæ.

4. Præterea, dotes non dantur nisi causa matrimonii. Sed matrimonium spirituale contrahitur cum Christo per fidem secundum statum Ecclesiæ militantis. Ergo eadem ratione, si beatis aliquæ dotes conveniant, convenient etiam sanctis existentibus in via. Sed istis non conveniunt. Ergo nec beatis.

5. Præterea, dotes ad bona exteriora pertinent, quæ dicuntur dona fortunæ. Sed præmia beatorum erunt de interioribus bonis. Ergo non debent dotes nominari.

Sed contra, Ephes., V, 32, dicitur : *Sacramentum hoc magnum est*; *ego autem dico in Christo, et in Ecclesia*; ex quo habetur quod spirituale matrimonium per carnale significatur. Sed in carnali matrimonio sponsa dotata traducitur in domum sponsi. Ergo cum sancti in domum Christi traducantur, cum beatificantur, videtur quod aliquibus dotibus dotentur.

Præterea, dotes in matrimonio corporali assignantur ad matrimonii solatium. Sed matrimonium spirituale delectabilius est quam corporale. Ergo ei sunt dotes maxime assignandæ.

Præterea, ornamenta sponsarum ad dotem pertinent. Sed sancti ornati in gloriam traducuntur, ut dicitur Isa., LXI, 10 : *Induit me vestimentis salutis..., quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Ergo sancti in patria dotes habent.

Respondeo dicendum, quod absque dubio beatis, quando in gloriam transferuntur, aliqua dona divinitus dantur ad eo-

rum ornatum, et hi ornatus a Magistris dotes sunt nominati. Unde datur quædam definitio de dote, de quanunc loquimur, talis : « Dos est perpetuus animæ et corporis ornatus, vitæ sufficiens, in æterna beatitudine jugiter perseverans. » Et sumitur hæc descriptio ad similitudinem dotis corporalis, per quam sponsa ornatur et providetur viro unde possit sufficienter sponsam et liberos nutrire ; et tamen inamissibiliter dos sponsæ conservatur, ut ad eam separato matrimonio revertatur.

Sed de ratione nominis diversi diversimode opinantur.

Quidam enim dicunt quod dos non accipitur ex aliqua similitudine ad matrimonium corporale, sed secundum modum loquendi, quo omnem perfectionem seu ornatum cujuscumque hominis dotem nominamus ; sicut aliquis dicitur esse dotatus scientia, quia scientia pollet ; et sic Ovidius usus est nomine dotis, dicens, lib. I *De arte amandi*, vers. 598 :

« Et quæcumque potes dote placere, place. »

Sed hoc non videtur usquequaque conveniens, quia quandocumque aliquod nomen est impositum ad aliquid principaliter significandum, non consuevit ad alia transferri nisi secundum aliquam similitudinem. Unde, cum secundum primam institutionem nominis dos ad carnale matrimonium pertineat, oportet quod in qualibet alia acceptione attendatur aliqua similitudo ad principale significatum.

Et ideo alii dicunt quod secundum hoc similitudo attenditur, quod dos proprie dicitur donum, quod in matrimonio corporali datur sponsæ ex parte sponsi, quando traducitur in domum sponsi, ad ornatum sponsæ pertinens : quod patet ex hoc quod dixit Sichem Jacob et filiis ejus, Genes., XXXIV, 12 : *Augete dotem, et munera postulate;* et Exodi, XXII 16 : *Si seduxerit quis virginem, dormieritque cum ea, dotabit eam et accipiet * eam uxorem.* Unde et ornatus qui a Christo sanctis exhibetur, quando traducuntur in donum gloriæ, dos nominatur.

* *Habebit eam uxorem.*

Sed hoc manifeste est contra id quod juristæ dicunt loc. cit., ad quos pertinet de his tractare. Dicunt enim quod dos proprie est quædam datio ex parte mulieris facta his qui sunt ex parte viri, pro onere matrimonii quod sustinet vir ; sed illud quod sponsus dat sponsæ, vocatur donatio propter nuptias ; et secundum hunc modum accipitur dos, III Reg., IX, 16, ubi dicitur quod *Pharao, rex Ægypti, cepit Gazer, et dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomonis.* Nec contra hoc faciunt auctoritates inductæ. Quamvis enim dotes a parente puellæ consueverint assignari, tamen quandoque contingit quod sponsus vel pater sponsi assignet dotes vice patris puellæ : quod contingit dupliciter : vel præ nimio affectu ad sponsam, sicut fuit de Hemor patre Sichem, qui voluit assignare dotem quam debebat accipere, propter vehementem amorem filii sui ad puellam : vel hoc fit in pœnam sponsi, ut virgini a se corruptæ dotem de suo assignet, quam pater puellæ debuerat assignare. Et in hoc casu loquitur Moyses in auctoritate inducta.

Et ideo, secundum alios, dicendum est quod dos in matrimonio corporali proprie dicitur illud quod datur ab his qui sunt ex parte mulieris, his qui sunt ex parte viri, ad sustentanda onera matrimonii, ut dictum est. Sed tunc remanet difficultas, quomodo hæc significatio possit aptari ad propositum, cum ornatus qui sunt in beatitudine, dentur sponsæ spirituali a patre sponsi, quod manifestabitur respondendo ad argumenta.

Ad primum ergo dicendum, quod, quamvis dotes assignentur sponso in carnali matrimonio ad usum, tamen proprietas et dominium pertinet ad sponsam ; quod patet ex hoc quod, soluto matrimonio, dos remanet sponsæ, secundum jura, cap. I, II et III, *De donat. inter virum et uxorem.* Et sic etiam in matrimonio spirituali ipsi ornatus qui sponsæ spirituali dantur, scilicet Ecclesiæ in membris suis, sunt quidem ipsius sponsi, inquantum ad ejus gloriam et honorem cedunt ; sed sponsæ, inquantum per eos ornatur.

Ad secundum dicendum, quod pater sponsi, scilicet Christi, est sola persona Patris ; pater autem sponsæ est tota Trinitas ; effectus enim in creaturis ad totam Trinitatem pertinet. Unde hujusmodi dotes in spirituali matrimonio, proprie loquendo, magis dantur a patre sponsi. Sed tamen hæc collatio, quamvis ab omnibus personis fiat, singulis personis potest appropriari per aliquem modum. Personæ quidem patris, ut danti, quia in ipso est auctoritas ; ei etiam paternitas respectu creaturæ appropriatur, ut sic idem sit pater sponsi et sponsæ. Filio vero appropriatur, inquantum propter ipsum et

per ipsum dantur: sed Spiritui sancto inquantum in ipso et secundum ipsum; amor enim est omnis dationis ratio.

Ad tertium dicendum, quod dotibus per se convenit illud quod per dotes efficitur, scilicet solatium matrimonii; sed per accidens illud quod per eas removeretur, scilicet onus matrimonii quod per eas relevatur; sicut gratiæ convenit per se facere justum, sed per accidens quod de impio faciat justum. Quamvis ergo in matrimonio spirituali non sint reliqua onera, est tamen ibi summa jucunditas; et ad hanc perficiendam jucunditatem dotes sponsæ conferuntur, ut scilicet delectabiliter per eas sponso conjungatur.

Ad quartum dicendum, quod dotes non consueverunt assignari sponsæ quando desponsatur, sed quando in domum sponsi traducitur, ut præsentialiter sponsum habeat. Quamdiu autem in hac vita sumus, *peregrinamur a Domino*, II Corinth., v, 6. Et ideo dona quæ sanctis in hac vita conferuntur non dicuntur dotes, sed illa quæ conferuntur eis quando transferuntur ad gloriam, in qua sponso præsentialiter perfruuntur.

Ad quintum dicendum, quod in spirituali matrimonio decor interior requiriritur: unde dicitur in psal. XLIV, 14: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*, etc. Sed in matrimonio corporali requiritur decor exterior. Unde non oportet quod dotes hujusmodi assignentur in matrimonio spirituali, sicut assignantur in corporali.

CONCLUSIO. — Aliquibus donis, quæ a theologis « dotes » appellantur, ornabuntur beati in paradiso.

## ARTICULUS II.

### *Utrum dos sit idem quod beatitudo.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod dos sit idem quod beatitudo. Ut enim ex definitione dotis prædicta patet, « dos est ornatus corporis et animæ in æterna beatitudine jugiter perseverans. » Sed beatitudo animæ est quidam ornatus ejus. Ergo beatitudo est dos.

2. Præterea, dos dicitur illud per quod sponsa delectabiliter sponso conjungitur. Sed in spirituali matrimonio beatitudo est hujusmodi. Ergo beatitudo est dos.

3. Præterea, visio, secundum Augustinum, lib. I *De Trin.*, cap. VIII, § 17, col. 831, t. 8, est tota substantia beatitudinis. Sed visio ponitur una de dotibus. Ergo beatitudo est dos.

4. Præterea, fruitio beatum facit. Fruitio autem est dos. Ergo dos facit beatum; et sic beatitudo est dos.

5. Præterea, secundum Boetium in lib. III *De cons.*, prosa II, col. 724, t. 1, « beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus. » Sed status beatorum perficitur ex dotibus. Ergo dotes sunt beatitudinis partes.

Sed contra, dos datur sine meritis. Sed beatitudo non datur, sed redditur pro meritis. Ergo beatitudo non est dos.

Præterea, beatitudo est una tantum; dotes vero sunt plures. Ergo beatitudo non est dos.

Præterea, beatitudo inest homini secundum id quod est potissimum in eo, ut dicitur in X *Ethic.*, cap. VII, a med. Sed dos etiam in corpore ponitur. Ergo dos et beatitudo non sunt idem.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio.

Quidam enim dicunt quod beatitudo et dos sunt idem re, sed differunt ratione; quia dos respicit spirituale matrimonium quod est inter Christum et animam, non autem beatitudo. Sed hoc non potest esse, ut videtur; cum beatitudo in operatione consistat, dos autem non sit operatio, sed magis sit qualitas vel dispositio quædam.

Et ideo, secundum alios, dicendum est quod beatitudo et dos etiam realiter differunt; ut beatitudo dicatur ipsa operatio perfecta, qua anima beata Deo conjungitur; sed dotes dicuntur habitus vel dispositiones vel quæcumque aliæ qualitates quæ ordinantur ad hujusmodi perfectam operationem; ut sic dotes ordinentur ad beatitudinem magis quam sint in beatitudine ut partes ipsius.

Ad primum ergo dicendum quod beatitudo, proprie loquendo, non est animæ ornatus, sed est aliquid quod ex ornatu animæ provenit, cum sit operatio quædam; ornatus vero dicitur aliquis decor ipsius beati.

Ad secundum dicendum quod beatitudo non ordinatur ad conjunctionem, sed est ipsa conjunctio animæ cum Christo, quæ est per operationem; sed dotes sunt dona disponentia ad hujusmodi conjunctionem.

Ad tertium dicendum, quod visio dupliciter potest accipi. Uno modo actualiter,

id est pro ipso actu visionis; et sic visio non est dos, sed est ipsa beatitudo. Alio modo potest accipi habitualiter, id est pro habitu a quo talis operatio elicitur, sive pro ipsa gloriæ claritate, qua anima divinitus illustratur ad Deum videndum; et sic est dos et principium beatitudinis, non autem est ipsa beatitudo.

Et similiter dicendum ad quartum de fruitione.

Ad quintum dicendum, quod beatitudo colligit omnia bona, non quasi partes essentiæ beatitudinis, sed quasi aliquo modo ad beatitudinem ordinata, ut supra dictum est.

Conclusio. — Cum beatitudo in operatione quadam consistat, dos vero sit potius qualitas vel dispositio quædam; illa realiter inter se differre certum est.

## ARTICULUS III.

### *Utrum competat Christo habere dotes.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Christo competat habere dotes. Sancti enim Christo per gloriam conformabuntur; unde dicitur Philipp., III, 21: *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Ergo etiam Christus dotes habet.

2. Præterea, in spirituali matrimonio assignantur dotes ad similitudinem matrimonii corporalis. Sed in Christo invenitur quoddam matrimonium spirituale quod est sibi singulare, scilicet duarum naturarum in una persona, secundum quod dicitur natura humana in ipso esse desponsata a Verbo, ut patet ex Glossa *ord.*[1], col. 871, t. 1, *Super* illud *psal.* XVIII: *In sole posuit tabernaculum*, etc., et Apoc., XXI: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Ergo et Christo competit habere dotes.

3. Præterea, ut dicit Augustinus in lib. III *De doctrina christ.*, cap. XXXI, col. 82, t. 3, « Christus, secundum regulam Ticonii (*a*), propter unitatem corporis mystici, quæ est inter caput et membra, nominat se etiam sponsam et non solum sponsum, » ut patet Isa., LXI, 10: *Quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Cum ergo debeantur dotes sponsæ, oportet, ut videtur, in Christo dotes ponere.

4. Præterea, omnibus membris Ecclesiæ debetur dos, cum Ecclesia sit sponsa. Sed Christus est Ecclesiæ membrum, ut patet I Corinth., XII, 27: *Vos estis corpus Christi et membra de membro;* Glossa[2] id est, « de Christo. » Ergo Christo debentur dotes.

5. Præterea, Christus habet perfectam visionem, fruitionem et delectationem. Hæc autem ponuntur dotes. Ergo, etc.

Sed contra, inter sponsum et sponsam exigitur distinctio personarum. Sed in Christo non est aliquid personaliter distinctum a Filio Dei, qui est sponsus; ut patet Joan., III, 29: *Quid habet sponsam sponsus est.* Ergo, cum dotes sponsæ assignentur, vel pro sponsa, videtur quod Christo non competat habere dotes.

Præterea, non est ejusdem habere dotes, et recipere. Sed Christus est qui dat dotes spirituales. Ergo Christo non competit dotes habere.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio. Quidam enim dicunt quod in Christo est triplex unio: una quæ dicitur consentanea qua unitur Deo per connexionem amoris; alia dignativa qua humana natura unitur divinæ; tertia qua ipse Christus unitur Ecclesiæ. Dicunt ergo quod secundum duas primas uniones competit Christo habere dotes sub ratione dotis; sed quantum ad tertiam convenit ei id quod est dos excellentisime, non tamen sub ratione dotis: quia in tali conjunctione Christus est ut sponsa; dos autem datur sponsæ quantum ad proprietatem et dominium, quamvis detur sponso ad usum. Sed hoc non videtur esse conveniens. In illa enim conjunctione qua Christus unitur Patri per consensum amoris, etiam inquantum est Deus, non dicitur aliquod matrimonium esse, quia non est ibi aliqua subjectio, quam oportet esse sponsæ ad sponsum. Similiter etiam nec in conjunctione humanæ naturæ ad divinam, quæ est in unione personæ, vel etiam per conformitatem voluntatis, potest esse propria ratio dotis, propter tria: primo quia exigitur conformitas naturæ inter sponsum et sponsam in matrimonio illo in quo dantur

[1] Desumpta fuit ex Aug., lib. *De cons. evangel.*, c. XXX, col. 1064, t. 3.

[2] Parm.: « *interl.* »

(*a*) Ticonius, auctor libri cui titulus: « *Septem regulæ sacrarum scripturarum* » qui in Bibliotheca nationali Parisiensi Manuscriptus asservatur, et a Schotto editus, in *Bibliotheca Patrum* etiam prodiit.

dotes, et hoc deficit in conjunctione humanæ naturæ ad divinam; secundo quia exigitur ibi distinctio personarum: humana autem natura non est personaliter distincta a Verbo; tertio quia dos datur quando sponsa de novo traducitur in domum sponsi; et sic videtur ad sponsam pertinere, quæ de non conjuncta fit conjuncta; humana autem natura quæ est assumpta in unitatem personæ a Verbo, nunquam fuit quin esset perfecte conjuncta.

Unde secundum alios est dicendum, quod vel omnino non convenit Christo ratio dotis, vel non ita proprie, sicut aliis sanctis; ea tamen quæ dotes dicuntur, excellentissime ei conveniunt.

Ad primum ergo dicendum, quod conformatio illa est intelligenda secundum id quod est dos, et non secundum rationem dotis quæ sit in Christo; non enim oportet quod illud in quo Christo conformamur, sit eodem modo in Christo et in nobis.

Ad secundum dicendum, quod natura humana non proprie dicitur esse sponsa in conjunctione illa qua Verbo conjungitur, cum non servetur ibi personarum distinctio quæ inter sponsum et sponsam requiritur. Sed quod quandoque dicatur desponsata humana natura secundum quod Verbo conjuncta est, hoc est in quantum habet aliquem actum sponsæ, quia scilicet inseparabiliter conjungitur, et quia in illa conjunctione humana natura est Verbo inferior, et per Verbum regitur, sicut sponsa per sponsum.

Ad tertium dicendum, quod hoc quod aliquando dicitur Christus sponsa, non est quia ipse vere sit sponsa, sed in quantum sibi assumit personam sponsæ suæ, scilicet Ecclesiæ quæ est ei spiritualiter conjuncta. Unde nihil prohibet quin per illum modum loquendi possit dici habere dotes, non quod ipse habeat, sed quia Ecclesia habet.

Ad quartum dicendum, quod nomen Ecclesiæ dupliciter accipitur. Quandoque enim nominat tantummodo corpus quod Christo conjungitur sicut capiti, et sic tantum Ecclesia habet rationem sponsæ; sic vero Christus non est Ecclesiæ membrum, sed est caput influens omnibus Ecclesiæ membris. Alio modo accipitur Ecclesia, secundum quod nominat caput et membra conjuncta; et sic Christus dicitur membrum Ecclesiæ, in quantum habet distinctum officium ab omnibus aliis, scilicet influere aliis vitam; quamvis non multum proprie dicatur membrum, quia membrum importat partialitatem quamdam; in Christo autem bonum spirituale non est particulatum, sed est totaliter integrum: unde ipse est totum Ecclesiæ bonum, nec est aliquod majus ipso et aliis[1], quam ipse solus. Sic autem loquendo de Ecclesia, Ecclesia non solum nominat sponsam sed sponsum, et sponsam prout per conjunctionem spiritualem est ex eis unum effectum. Unde, licet Christus aliquo modo dicatur membrum Ecclesiæ, nullo tamen modo potest dici membrum sponsæ; et sic ei non convenit ratio dotis.

Ad quintum dicendum, quod in processu illo est fallacia accidentis; non enim illa Christo conveniunt, secundum quod habent rationem dotis.

Conclusio. — Vel omnino non convenit Christo ratio dotis, vel non ita proprie sicut aliis sanctis: ea tamen quæ dotes dicuntur, excellentissime illi conveniunt.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum angeli habeant dotes.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod angeli habeant dotes, quia super illud Cantic. vi: *Una est columba mea*, dicit Glossa: « Una est Ecclesia in hominibus et angelis. » Sed Ecclesia est sponsa; et sic membris Ecclesiæ convenit habere dotes. Ergo angeli dotes habent.

2. Præterea, Lucæ, xii, 36, super illud: *Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis*, dicit Glossa[2]: « Ad nuptias Dominus ivit, quando post resurrectionem novus homo angelorum sibi multitudinem copulavit. » Ergo angelorum multitudo est sponsa Christi; et sic angelis competunt dotes.

3. Præterea, spirituale matrimonium in spirituali conjunctione consistit. Sed spiritualis conjunctio non est minor inter angelos et Deum, quam inter homines beatos et Deum. Ergo, cum dotes, de quibus nunc agimus, ratione spiritualis matrimonii assignentur, videtur quod angelis conveniant dotes.

4. Præterea, spirituale matrimonium

[1] Parm.: « aliquid majus ipse et alii. »

[2] Parm.: « ordin. »

requirit spiritualem sponsum et spiritualem sponsam. Sed Christo, in quantum est summus spiritus, magis sunt conformes in natura angeli quam homines. Ergo magis potest esse spirituale matrimonium angelorum ad Christum quam hominum.

5. Præterea, major convenientia exigitur inter caput et membra, quam inter sponsum et sponsam. Sed conformitas quæ est inter Christum et angelos sufficit ad hoc quod Christus dicatur caput angelorum. Ergo eadem ratione sufficit ad hoc quod dicatur sponsus respectu eorum.

Sed contra, Origines *Super cantica, hom.* I, § 1, col. 38, t. 3, distinguit quatuor personas, scilicet « sponsum et sponsam, et « adolescentulas » et « sodales sponsi ; » et dicit quod angeli sunt sodales sponsi. Cum ergo dotes non debeantur nisi sponsæ, videtur quod angelis dotes non conveniant.

Præterea, Christus desponsavit sibi Ecclesiam per incarnationem et passionem : unde figuratur per hoc quod dicitur Exodi, IV, 25 : *Sponsus sanguinum tu mihi es.* Sed Christus per passionem et incarnationem non aliter fuit conjunctus angelis quam prius erat. Ergo angeli non pertinent ad Ecclesiam secundum quod Ecclesia dicitur sponsa. Ergo angelis non conveniunt dotes.

Respondeo dicendum, quod ea quæ ad dotes animæ pertinent non est dubium angelis, sicut et hominibus, convenire ; sed secundum rationem dotis non ita eis, sicut hominibus, conveniunt, eo quod non ita proprie convenit angelis ratio sponsæ sicut hominibus. Exigitur enim inter sponsum et sponsam naturæ conformitas, ut scilicet sint ejusdem speciei. Hoc autem modo homines cum Christo conveniunt, in quantum naturam humanam assumpsit, per quam assumptionem factus est conformis in natura speciei humanæ omnibus hominibus. Angelis autem non est conformis secundum unitatem speciei neque secundum naturam divinam, neque secundum humanam. Et ideo ratio dotis non ita proprie convenit angelis sicut hominibus. Cum tamen in his quæ metaphorice dicuntur, non requiratur similitudo quantum ad omnia, non potest ex aliqua dissimilitudine concludi quod metaphorice aliquid de aliquo non prædicetur. Et sic ex ratione inducta non potest simpliciter haberi quod angelis dotes non conveniant, sed solum quod non ita proprie, sicut hominibus, ratione dissimilitudinis prædictæ.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis angeli pertineant ad unitatem Ecclesiæ, non tamen sunt membra Ecclesiæ, secundum quod Ecclesia dicitur sponsa per conformitatem naturæ; et sic non convenit eis proprie habere dotes.

Ad secundum dicendum, quod desponsatio illa large accipitur pro unione quæ non habet conformitatem naturæ in specie : et sic etiam nihil prohibet, large accipiendo dotes in angelis.

Ad tertium dicendum, quod quamvis in matrimonio spirituali non sit nisi conjunctio spiritualis, tamen illos qui conjunguntur ad perfectam matrimonii rationem, oportet in specie convenire. Et propter hoc desponsatio proprie ad angelos non pertinet.

Ad quartum dicendum, quod illa conformatio qua angeli conformantur Christo, inquantum est Deus, non est talis quæ sufficiat ad perfectam rationem matrimonii, cum non sit secundum convenientiam in specie, sed magis adhuc remanet infinita distantia.

Ad quintum dicendum, quod nec etiam Christus proprie dicitur caput angelorum, secundum illam rationem quia caput requirit conformitatem naturæ ad membrum. Tamen sciendum quod licet caput et alia membra sint partes individui unius speciei, si tamen unumquodque per se consideretur, non est cum alio ejusdem speciei ; manus enim habet aliam speciem partis a capite. Unde, loquendo de membris secundum se, non requiritur inter ea alia convenientia quam proportionis, ut unum ab alio accipiat, et unum alii subserviat. Et sic convenientia quæ est inter Deum et angelos magis sufficit ad rationem capitis quam ad rationem sponsi.

Conclusio. — Cum inter sponsum et sponsam naturæ conformitas requiratur, et Christus neque secundum unitatem speciei neque secundum naturam humanam angelis sit conformis, « dotis » ratio non tam proprie angelis quam hominibus convenit.

## ARTICULUS V.

*Utrum convenienter ponantur tres animæ dotes.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur

quod inconvenienter ponantur tres animæ dotes, scilicet « visio, dilectio et fruitio. « Anima enim conjungitur Deo secundum mentem, in qua est imago Trinitatis secundum memoriam, intelligentiam et voluntatem. Sed dilectio ad voluntatem pertinet, visio ad intelligentiam. Ergo debet aliquid poni quod memoriæ respondeat; cum fruitio non pertineat ad memoriam, sed magis ad voluntatem.

2. Præterea, dotes beatitudinis dicuntur respondere virtutibus viæ, quibus Deo conjungimur; quæ sunt fides, spes et charitas, quibus est ipse Deus objectum. Sed dilectio respondet charitati, visio autem fidei. Ergo deberet aliquid poni quod pertineret ad spem; cum fruitio magis pertineat ad charitatem.

3. Præterea, Deo non fruimur nisi per dilectionem et visionem; illis enim dicimur frui quæ diligimus propter se, ut patet per Augustinum, in lib. I. *De doctrin. christ.*, cap. IV, col. 20, t. 3. Ergo fruitio non debet poni alia dos a dilectione.

4. Præterea, ad perfectionem beatitudinis requiritur comprehensio; I Corinth., IX, 24: *Sic currite ut comprehendatis*. Ergo debet adhuc quarta dos poni.

5. Præterea, Anselmus [1] dicit in lib. *De similitudinib.*, cap. XLVIII, col. 627, t. 2, quod hæc pertinent ad beatitudinem animæ, « sapientia, amicitia, concordia, potestas, honor, securitas, gaudium; » et sic videntur prædictæ dotes inconvenienter assignari.

6. Præterea, Augustinus in fine *De civit. Dei*, cap. ult., § 1, col. 802, t. 7, dicit quod Deus in illa beatitudine sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur.» Ergo laus præassignatis dotibus annumerari debet.

7. Præterea, Boetius ponit quinque ad beatitudinem pertinentia in III *De consolat.*, prosa x, col. 764, t. 1, quæ sunt hæc : «sufficientia, » quam promittunt divitiæ; « jucunditas,» quam promittit voluptas; « celebritas,» quam promittit fama; securitas,» quam promittit potentia; « reverentia,» quam promittit dignitas. Et sic videtur quod potius ista deberent assignari dotes quam prædicta.

Respondeo dicendum, quod ab omnibus communiter tales ponuntur animæ dotes, diversimode tamen. Quidam enim dicunt quod tres dotes animæ sunt « visio, dilectio et fruitio ; » quidam vero, quod sunt « visio, comprehensio et fruitio ; » quidam vero, quod sunt « visio, delectatio [2] et comprehensio. » Omnes tamen hæ assignationes reducuntur in idem : et eodem modo earum numeras assignatur. Dictum enim est, quod dos est aliquid animæ inhærens, per quod ordinatur ad operationem in qua consistit beatitudo. In qua quidem operatione duo requiruntur : scilicet ipsa substantia operationis quæ est « visio, » et perfectio ejus, quæ est « delectatio. » Oportet enim beatitudinem esse operationem perfectam. Visio autem aliqua est delectabilis dupliciter : uno modo ex parte objecti, inquantum id quod videtur, est delectabile; alio modo ex parte visionis, in quantum ipsum videre delectabile est; sicut delectamur in cognoscendo mala, quamvis mala non delectent nos. Et quia operatio illa in qua ultima beatitudo consistit, debet esse perfectissima, ideo requiritur quod visio illa sit utroque modo delectabilis. Ad hoc autem quod visio illa sit delectabilis ex parte visionis, requiritur quod sit facta connaturalis videnti per aliquem habitum; sed ad hoc quod sit delectabilis ex parte visibilis, requiruntur duo ; quod scilicet ipsum visibile sit conveniens, et quod sit conjunctum. Sic ergo ad delectabilitatem visionis ex parte sui requiritur habitus, qui visionem eliciat; et sic est una dos, quæ dicitur ab omnibus « visio. » Sed ex parte visibilis requiruntur duo : scilicet convenientia quæ est per affectum ; et quantum ad hoc ponitur a quibusdam dos « dilectio, » et a quibusdam « fruitio, » secundum quod fruitio ad effectum pertinet : illud enim quod summe diligimus convenientissimum æstimamus; requiritur etiam ex parte visibilis conjunctio, et sic ponitur a quibusdam « comprehensio, » quæ nihil est aliud quam in præsentia Deum habere, et in seipso tenere; sed secundum alios ponitur « fruitio, » prout est non spei, sicut est in via, sed jam rei, sicut est in patria. Et sic dotes tres respondent tribus virtutibus theologicis; scilicet « visio » fidei : spei vero

[1] Auctor istius libri non Anselmus est, sed hujus discipulus Eadmerus.

[2] Al. : « dilectio. » In veteri exemplo sic : « Quidam enim dicunt quod tres dotes animæ sunt visio, et dilectio, et comprehensio ; quidam dicunt quod sint visio, fruitio, et comprehensio. Omnes tamen, » etc., aliis omissis.

« comprehensio » vel « fruitio » secundum unam acceptionem ; charitati vero « fruitio » vel « delectatio [1] » secundum assignationem aliam. Fruitio enim perfecta, qualis in patria habebitur, includit in se et delectationem et comprehensionem : et ideo a quibusdam accipitur pro uno, a quibusdam vero pro alio. Quidam vero attribuunt has tres dotes tribus animæ viribus « visionem » scilicet rationali ; « delectationem » concupiscibili : « fruitionem » vero irascibili, inquantum talis fruitio est per quamdam victoriam adepta. Sed hoc non proprie dicitur, quia irascibilis et concupiscibilis non sunt in parte intellectiva, sed in parte sensitiva ; dotes autem animæ ponuntur in ipsa mente.

Ad primum ergo dicendum, quod memoria et intelligentia non habent nisi unam operationem, vel quia ipsa intelligentia est operatio memoriæ, vel si intelligentia dicatur esse potentia quædam, memoria non exit in operationem nisi mediante intelligentia, quia memoriæ est notitiam tenere : unde etiam memoriæ et intelligentiæ non respondet nisi unus habitus, scilicet notitia ; et ideo utrique respondet tantum una dos, scilicet visio.

Ad secundum dicendum, quod fruitio respondet spei inquantum includit comprehensionem, quæ spei succedet ; quod enim speratur, nondum habetur ; et ideo spes quodammodo affligit propter distantiam amati ; et propter hoc in patria non remanebit, sed succedet ei comprehensio.

Ad tertium dicendum, quod fruitio, secundum quod comprehensionem includit, distinguitur a visione et dilectione ; alio tamen modo quam dilectio a visione. Dilectio enim et visio diversos habitus nominant, quorum unus pertinet ad intellectum, alter vero ad affectum. Sed comprehensio vel fruitio secundum quod ponitur pro comprehensione, non importat alium habitum ab illis duobus, sed importat remotionem impedimentorum ex quibus efficiebatur ut non posset mens Deo præsentialiter conjungi. Et hoc quidem fit quod ipse habitus gloriæ animam ab omni defectu liberat ; sicut quod facit eam sufficientem ad cognoscendum sine phantasmatibus, et ad prædominandum corpori, et ad alia hujusmodi, per quæ excluduntur impedimenta, quibus fit ut nunc peregrinemur a Domino.

Ad quartum patet responsio ex dictis.

Ad quintum dicendum, quod proprie dotes sunt immediata principia illius operationis, in qua perfecta beatitudo consistit, per quam anima Christo conjungitur. Illa autem quæ Anselmus enumerat, non sunt hujusmodi, sed sunt qualitercumque beatitudinem concomitantia vel consequentia, non solum in comparatione ad sponsum, ad quem sola sapientia inter enumerata ab eo pertinet, sed etiam in comparatione ad alios ; vel pares, ad quos pertinet amicitia quantum ad unionem affectuum et concordia quantum ad consensum in agendis ; vel inferiores, ad quos pertinet potestas, secundum quod a superioribus inferiora disponuntur, et honor secundum id quod ab inferioribus exhibetur ; et etiam per comparationem ad seipsum, ad quod pertinet securitas quantum ad remotionem mali, et gaudium quantum ad adeptionem boni.

Ad sextum dicendum, quod laus, quæ ab Augustino ponitur tertium eorum quæ in patria erunt, non est dispositio ad beatitudinem, sed magis ad beatitudinem consequens ; ex hoc enim ipso quod anima Deo conjungitur, in quo beatitudo consistit, sequitur quod in laudem prorumpat. Unde laus non habet rationem dotis.

Ad septimum dicendum, quod illa quinque supra dicta, quæ enumerat Boetius, sunt quædam beatitudinis conditiones, non autem dispositiones ad beatitudinem, vel ad beatitudinis actum, eo quod beatitudo, ratione suæ perfectionis, sola et singulariter habet per seipsam quicquid ab hominibus in diversis rebus quæritur, ut patet etiam per Philosophum in I *Ethic.*, cap. VII, a med., et in X, cap. VII et VIII. Et secundum hoc ostendit Boetius illa quinque in vera beatitudine esse, quia hæc sunt quæ ab hominibus in felicitate temporali quæruntur ; quæ vel pertinent ad immunitatem a malo, sicut est « securitas ; » vel ad consecutionem boni convenientis, sicut « jucunditas ; » vel perfecti, sicut « sufficientia ; » vel ad manifestationem boni, sicut « celebritas, » inquantum bonum unius est in notitia multorum, et « reverentia, » inquantum illius notitiæ vel boni signum aliquod exhibetur ; reverentia enim consistit in exhibitione honoris, qui est testimonium virtutis. Unde patet quod

[1] Al. : « vel dilectio, » et mox « dilectionem. »

ista quinque non debent dici dotes, sed quædam beatitudinis [1] dispositiones seu conditiones.

CONCLUSIO. — Convenienter tres assignatæ sunt animæ dotes; scilicet, visio, quæ fidei, comprehensio, quæ spei, fruitio, quæ charitati respondet.

## QUÆSTIO XCIX.

### DE AUREOLIS.

(In tredecim articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de aureolis.

Circa quod quæruntur tredecim : 1° utrum aureola differat a præmio essentiali; 2° utrum differat a fructu; 3° utrum fructus soli virtuti continentiæ debeatur; 4° utrum convenienter assignentur tres fructus tribus partibus continentiæ ; 5° utrum virginibus debeatur aureola ; 6° utrum debeatur martyribus; 7° utrum debeatur doctoribus; 8° utrum Christo debeatur; 9° utrum angelis ; 10° utrum corpori humano debeatur ; 11° utrum convenienter tres aureolae assignentur; 12° utrum aureola virginum sit potissima; 13° utrum unus alio intensius eamdem aureolam habeat.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum aureola sit aliud a præmio essentiali, quod aurea dicetur.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola non sit aliquod aliud præmium a præmio essentiali, quod « aurea » dicitur. Præmium enim essentiale est ipsa beatitudo. Sed beatitudo, secundum Boetium, lib. III *De consol.*, prosa II, col. 724, t. 1, « est status omnium bonorum congregatione perfectus. » Ergo præmium essentiale includit omne bonum quod habetur in patria; et sic aureola includitur in aurea.

2. Præterea, magis et minus non diversificant speciem. Sed illi qui servant consilia et præcepta, magis præmiantur quam illi qui servant præcepta tantum; nec in aliquo præmium eorum videtur differre, nisi quod unum est altero majus. Cum jam ergo aureola nominet præmium quod debetur operibus perfectionis, videtur quod aureola non dicat aliquid distinctum ab aurea.

3. Præterea, præmium respondet merito. Sed radix totius meriti est charitas. Cum ergo charitati respondeat aurea, videtur quod in patria non erit aliquod præmium ab aurea distinctum.

4. Præterea, « omnes homines beati assumuntur ad angelorum ordines, » ut dicit Gregorius, *Hom.* XXXIV *in Ev.*, § 11, col. 1252, t. 2. Sed in angelis « licet quædam data sint quibusdam excellenter; nihil tamen ibi possidetur singulariter; omnia enim in omnibus sunt, non quidem æqualiter, quia alii aliis sublimius possident, quæ tamen omnes habent, » ut etiam Gregorius dicit ibid., § 14, col. 1255. Ergo in beatis non erit aliquid aliud præmium nisi omnium. Ergo aureola non est præmium distinctum ab aurea.

5. Præterea, excellentiori merito excellentius præmium debetur. Si ergo aurea debetur operibus quæ sunt in præcepto, aureola vero his quæ sunt in consilio, aureola erit perfectior quam aurea, et ita non deberet diminutive significari; et sic videtur quod aureola non sit præmium distinctum ab aurea.

Sed contra, Exodi, XXV, super illud : *Facies et alteram coronam aureolam,* dicit Glossa *ord*[2]. Bedæ, col. 268, t. 1 : « Ad coronam hanc pertinet canticum novum, quod virgines tantum coram Agno concinunt; » ex quo videtur quod aureola sit quædam corona non omnibus, sed quibusdam specialiter reddita. Aurea autem omnibus beatis redditur. Ergo aureola est aliud quam aurea.

Præterea, pugnæ quam sequitur victoria, debetur corona ; II Timoth., II, 5: *Non coronabitur* *, *nisi qui legitime certaverit.* Ergo ubi est specialis ratio certaminis, ibi debet esse corona specialis. Sed in aliquibus operibus est specialis ratio certandi. Ergo præ aliis aliquam coronam habere debent; et hanc dicimus « aureolam. »

* *Qui certat in agone non coronatur, nisi legitime.*

Præterea, Ecclesia militans descendit a triumphante, ut patet Apoc., XXI, 2: *Vidi civitatem sanctam*, etc. Sed in Ecclesia militante specialia opera habentibus redduntur specialia præmia, sicut victoribus corona, currentibus bravium. Ergo

[1] Parm. omittit : « dispositiones seu. »

[2] Ex Beda, I *De tabernac.*, c. VI, col. 410, t. 2.

similiter debet esse in Ecclesia triumphante.

Respondeo dicendum, quod præmium essentiale hominis, quod est ejus beatitudo, consistit in perfecta conjunctione animæ ad Deum, inquantum eo perfecte fruitur ut viso et amato perfecte. Hoc autem præmium metaphorice « corona » dicitur, vel « aurea, » tum ex parte meriti quod cum quadam pugna agitur; *militia* enim *est vita hominis super terram*, Job, VII, 1 ; tum etiam ex parte præmii, per quod homo efficitur quodammodo Divinitatis particeps, et per consequens regiæ potestatis; Apoc., v, 10: *Fecisti nos Deo nostro regnum*, etc. Corona autem est proprium signum regiæ potestatis; et eadem ratione præmium accidentale, quod essentiali additur, coronæ rationem habet. Significat etiam corona perfectionem quamdam, ratione figuræ circularis, ut ex hoc etiam competat perfectioni beatorum. Sed quia nihil potest superaddi essentiali, quin sit eo minus, ideo superadditum præmium « aureola » nominatur. Huic autem essentiali præmio, quod « aurea » dicitur, aliquid superadditur dupliciter. Uno modo ex conditione naturæ ejus qui præmiatur; sicut supra beatitudinem animæ gloria corporis adjungitur; unde et ipsa gloria corporis interdum « aureola » nominatur. Unde *Super* illud *Exod.*, xxv : *Facies et alteram coronam aureolam*, dicit quædam Glossa quod « ex fine aureola superponitur cum in Scriptura dicitur quod ei sublimior gloria in receptione corporum servetur. » Sic autem nunc de aureola non agitur. Alio modo ex ratione operis meritorii; quod quidem rationem meriti habet ex duobus, ex quibus etiam habet bonitatis rationem: scilicet ex radice charitatis, qua refertur in finem ultimum; et sic debetur ei essentiale præmium, scilicet perventio ad finem, quæ est « aurea: » et ex ipso genere actus, quod laudabilitatem quamdam habet ex debitis circumstantiis, et ex habitu eliciente, et ex proximo fine; et sic debetur ei quoddam accidentale præmium, quod « aureola » dicitur : et hoc modo de aureola ad præsens intendimus. Et sic dicendum est quod « aureola » dicit aliquid « aureæ » superadditum, id est quoddam gaudium de operibus a se factis, quæ habent rationem victoriæ excellentis; quod est aliud gaudium ab eo quo de conjunctione ad Deum quis gaudet, quod gaudium « aurea » dicitur.

Quidam tamen dicunt quod ipsum præmium commune, quod est «aurea, » accipit nomen « aureolæ, » secundum quod virginibus, vel martyribus, vel doctoribus redditur ; sicut denarius accipit nomen debiti ex hoc quod alicui debetur ; quamvis omnino sint idem debitum et denarius : non tamen ita quod præmium essentiale oporteat esse majus, quando « aureola » dicitur ; sed quia excellentiori actui respondet, non quidem secundum meriti intensionem, sed secundum modum merendi; ut, quamvis in duobus sit æqualis limpiditas divinæ visionis, in uno tamen dicatur « aureola, » non in altero, inquantum respondet excellentiori merito secundum modum agendi. Sed hoc videtur esse contra intentionem Glossæ, Exodi, xxx. Si enim idem esset aurea et aureola, non diceretur aureola aureæ superponi. Et præterea, cum merito respondeat præmium, oportet quod illi excellentiæ meriti quæ est ex modo agendi, respondeat aliqua excellentia in præmio ; et hanc excellentiam vocamus « aureolam. » Unde oportet aureolam ab aurea differre.

Ad primum ergo dicendum, quod beatitudo includit in se omnia bona quæ sunt necessaria ad perfectam hominis vitam quæ consistit in perfecta hominis operatione; sed quædam possunt superaddi, non quasi necessaria ad perfectam operationem, ut sine quibus esse non possit, sed quia his additis est beatitudo clarior: unde pertinet ad bene esse beatitudinis, et ad decentiam quamdam ipsius: sicut et felicitas politica ornatur nobilitate, et corporis pulchritudine, et hujusmodi, sine quibus tamen esse potest, ut patet in I *Ethic.*, cap. VIII. Et hoc modo se habet aureola ad beatitudinem patriæ.

Ad secundum dicendum, quod ille qui servat consilia et præcepta, semper meretur magis quam ille qui servat præcepta tantum, secundum quod ratio meriti consideratur in operibus ex ipso genere operum, non autem semper secundum quod ratio meriti pensatur ex radice charitatis : cum quandoque ex majori charitate aliquiss ervet præcepta tantum, quam aliquis præcepta et consilia. Sed ut pluries accidit e contrario, quia « probatio dilectionis exhibitio est operis,» ut Gregorius dicit, *Hom.* XXX *in Evang.*,

§ 1, col. 1220, t. 2. Non ergo ipsum essentiale præmium magis intensum dicitur « aureola, » sed id quod præmio essentiali superadditur indifferenter, sive sit majus præmium essentiale habentis aureolam, sive minus, sive æquale præmio essentiali non habentis.

Ad tertium dicendum, quod charitas est primum principium merendi ; sed actus noster est quasi instrumentum quo meremur. Ad effectum autem consequendum non solum requiritur debita dispositio in primo movente, sed etiam recta dispositio in instrumento. Et ideo in effectu aliquid consequitur ex parte primi principii, quod est principale, et aliquid ex parte instrumenti quod est secundarium. Unde et in præmio aliquid est ex parte charitatis, scilicet « aurea ; » et aliquid ex genere operationis, scilicet « aureola. »

Ad quartum dicendum, quod Angeli omnes eodem genere actus suam beatitudinem meruerunt, scilicet in hoc quod sunt conversi ad Deum ; et ideo nullum singulare præmium invenitur in uno quod alius non habeat aliquo modo. Homines autem diversis generibus actuum beatitudinem merentur ; et ideo non est simile.

Tamen illud quod unus videtur specialiter habere inter homines, quodammodo omnes communiter habent, inquantum scilicet per charitatem perfectam unusquisque bonum alterius suum reputat. Non tamen hoc gaudium quo unus alteri congaudet, potest « aureola » nominari ; quia non datur in præmium victoriæ ejus, sed magis respicit victoriam alienam. Corona autem ipsis victoribus redditur, non victoriæ congaudentibus.

Ad quintum dicendum, quod major est excellentia meriti quæ consurgit ex charitate, quam illa quæ consurgit ex genere actus ; sicut finis ad quem ordinat charitas, est potior his quæ sunt ad finem, circa quæ actus nostri consistunt. Unde etiam præmium respondens merito ratione charitatis, quantumcumque sit parvum, est majus quolibet præmio respondente actui ratione sui generis. Et ideo aureola dicitur diminutive respectu aureæ.

Conclusio — Aureola, cum gaudium quoddam de operibus quæ excellentis cujusdam victoriæ rationem habent, significet, aureæ sive præmio essentiali additum, ab aurea sive gaudio quo quis de conjunctione ad Deum gaudet, distinguitur.

## ARTICULUS II.

*Utrum aureola differat a fructu.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola non differat a fructu. Eidem enim merito non debentur diversa præmia. Sed eidem merito respondet aureola et fructus centesimus, scilicet virginitati, ut patet in Glossa [1] Matth., XIII. Ergo aureola est idem quod fructus.

2. Præterea, Augustinus dicit in lib. *De virginit.*, cap. XLV, col. 423, t. 6, quod centesimus fructus debetur martyribus et idem debetur virginibus. Ergo fructus est quoddam præmium commune virginibus et martyribus. Sed eisdem etiam debetur aureola. Ergo aureola est idem quod fructus.

3. Præterea, in beatitudine non invenitur nisi duplex præmium, scilicet essentiale et accidentale quod essentiali superadditur. Sed præmium essentiali superadditum dicitur « aureola, » quod patet ex hoc quod Exodi, XXV, aureola coronæ aureæ superponi dicitur. Sed fructus non est præmium essentiale, quia sic deberetur omnibus beatis. Ergo est idem quod aureola.

Sed contra, quæcumque non sunt ejusdem divisionis, non sunt etiam ejusdem rationis. Sed fructus et aureola non similiter dividuntur, quia aureola dividitur in aureolam virginum, martyrum et doctorum ; fructus autem in fructum conjugatorum, viduarum et virginum. Ergo fructus et aureola non sunt idem.

Præterea, si fructus et aureola essent idem, cuicumque deberetur fructus, deberetur et aureola. Hoc autem patet esse falsum, quia fructus debetur viduitati, non autem aureola. Ergo, etc.

Respondeo dicendum, quod ea quæ metaphorice dicuntur, possunt varie accipi, secundum adaptationes ad diversas proprietates ejus unde fit transumptio. Cum autem fructus proprie in rebus corporalibus dicatur de terra nascentibus, secundum diversas conditiones quæ in fructibus corporalibus inveniri possunt diversimode fructus spiritualiter accipitur. Fructus enim corporalis dulcedinem habet qua reficit, secundum quod in usum

[1] Parm. : « *ord.* Sup. illud : *Aliud quidem centesimum.* »

hominis venit ; est etiam ultimum ad quod operatio naturæ pervenit ; est etiam id quod ex agricultura expectatur per seminationem vel quoscumque alios modos. Quandoque igitur fructus spiritualiter accipitur pro eo quod reficit, quasi ultimus finis, et secundum hanc significationem dicimur Deo frui perfecte quidem in patria, imperfecte autem in via ; et ex hac significatione accipitur fruitio, quæ est dos. Sic autem nunc de fructibus non loquimur. Quandoque autem sumitur fructus spiritualiter pro eo quod reficit tantum, quamvis non sit ultimus finis ; et sic virtutes fructus dicuntur, inquantum « mentem sincera dulcedine reficiunt, » ut Ambrosius[1] dicit. Et sic accipitur fructus Gal., v, 22 : *Fructus autem spiritus charitas, gaudium*, etc. Sic autem de fructibus nunc etiam non loquimur : de hoc enim dictum est. Potest autem alio modo sumi fructus spiritualis ad similitudinem corporalis, inquantum corporalis fructus est quoddam commodum quod ex labore agriculturæ expectatur ; ut sic fructus dicatur illud præmium quod homo consequitur ex labore quo in hac vita laborat ; et sic omne præmium quod in futuro habebitur ex nostris laboribus, fructus dicitur. Et sic accipitur fructus, Rom., vi, 22 : *Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* Sic etiam nunc nos de fructu non agimus ; sed agimus de fructu secundum quod ex semine consurgit ; sic enim de fructu Dominus loquitur Matth., xiii, ubi fructum dividit in trigesimum, sexagesimum et centesimum. Fructus autem secundum hoc potest prodire ex semine, quod vis sementina est efficax ad convertendum humores terræ in suam naturam ; et quanto hæc virtus est efficacior, et terra ad hoc paratior, tanto fructus sequitur uberior. Spirituale autem semen, quod in nobis seminatur, est verbum Dei : unde, quanto aliquis magis in spiritualitatem convertitur a carne recedens, tanto in eo est major fructus verbi. Secundum hoc igitur fructus verbi Dei differt ab aurea et ab aureola, quia « aurea » consistit in gaudio quod habetur de Deo, aureola vero in gaudio quod habetur de operum perfectione ; sed « fructus » in gaudio quod habetur de ipsa dispositione operantis secundum gradum spiritualitatis, in quem proficit ex semine verbi Dei. Quidam tamen distinguunt inter aureolam et fructum, dicentes quod aureola debetur pugnanti, secundum illud II Timoth., ii, 5 : *Non coronabitur*, nisi qui legitime certaverit* : fructus autem laboranti, secundum illud quod dicitur Sap. iii, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus.* Alii vero dicunt quod « aurea » respicit conversionem ad Deum, sed « aureola » et « fructus » consistunt in his quæ sunt ad finem ; ita tamen quod fructus principalius respicit voluntatem, aureola autem magis corpus. Sed, cum in eodem sit labor et pugna, et secundum idem, et præmium corporis ex præmio animæ dependeat ; secundum prædicta non esset differentia inter fructum, auream et aureolam, nisi ratione tantum ; et hoc non potest esse, cum quibusdam assignetur fructus quibus non assignatur aureola.

* *Qui certat in agone non coronatur nisi legitime certaverit.*

Ad primum ergo dicendum, quod non est inconveniens eidem merito, secundum diversa quæ in ipso sunt, diversa præmia respondere. Unde et virginitati respondet aurea, secundum quod propter Deum servatur imperio charitatis ; aureola vero, secundum quod est quoddam perfectionis opus habens rationem victoriæ cujusdam excellentis ; fructus vero, secundum quod per virginitatem homo in quamdam spiritualitatem transit, a carnalitate recedens.

Ad secundum dicendum, quod fructus secundum propriam acceptionem, prout nunc loquimur, non dicit præmium commune martyrio et virginitati, sed tribus continentiæ gradibus. Glossa autem illa, quæ ponit fructum centesimum martyribus respondere, large accipit fructum secundum quod quælibet remuneratio dicitur fructus ; ut sic per centesimum fructum remuneratio designetur quæ quibuslibet operibus perfectionis debetur

Ad tertium dicendum, quod quamvis aureola sit quoddam accidentale præmium essentiali superadditum, non tamen omne accidentale præmium est aureola, sed præmium de operibus perfectionis, quibus homo maxime Christo conformatur secundum perfectam victoriam. Unde non est inconveniens quod abstractioni a carnali vita aliquando aliud accidentale præmium debeatur, quod fructus dicitur.

[1] Vide I. ii, q. lxx, a. 1, ad. 2.

Conclusio. — Cum « fructus » hoc loco consistat in gaudio habito de dispositione ipsius operantis, et « aureola » in gaudio perfectionis operum, non est idem fructus quod aureola.

## ARTICULUS III.

*Utrum fructus debeatur soli virtuti continentiæ.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod fructus non debeatur soli virtuti continentiæ, quia I Cor., xv, super illud : *Alia claritas solis*, etc., dicit Glossa Ambros[1]., quod « claritati solis illorum dignitas comparatur qui centesimum fructum habent ; lunari autem, qui sexagesimum stellis vero, qui trigesimum. » Sed illa diversitas claritatis, secundum intentionem Apostoli, pertinet ad quamcumque beatitudinis differentiam. Ergo diversi fructus non debent respondere soli virtuti continentiæ.

2. Præterea, fructus a fruitione dicuntur. Sed fruitio pertinet ad præmium essentiale, quod omnibus virtutibus respondet. Ergo, etc.

3. Præterea, fructus labori debetur, Sap., iii, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus*. Sed major est labor in fortitudine quam in temperantia vel in continentia. Ergo fructus non respondet soli continentiæ.

4. Præterea, difficilius est modum non excedere in cibis, qui sunt necessarii ad vitam, quam in venereis, sine quibus vita conservari potest ; et sic major est labor parcimoniæ quam continentiæ. Ergo parcimoniæ magis respondet fructus quam continentiæ.

5. Præterea, fructus refectionem importat : perfectio autem præcipue est in fine : cum ergo virtutes theologicæ finem habeant pro objecto, scilicet ipsum Deum, videtur quod eis fructus maxime debeat respondere.

Sed contra est quod habetur in Glossa[2] Matth., xiii, quæ fructus assignat virginitati, viduitati et continentiæ conjugali, quæ sunt continentiæ partes.

Respondeo dicendum, quod fructus est quoddam præmium quod debetur homini ex hoc quod a carnali vita in spitualem transit. Et ideo illi virtuti præcipue fructus respondet quæ hominem præcipue a subjectione carnis liberat. Hoc autem facit continentia, quia per delectationes venereas anima præcipue carni subditur; adeo ut in actu carnali, secundum Hieronymum, *Epist. ad Ageruch.*, aliquant. a med., nec spiritus prophetiæ corda tangat prophetarum, nec « in illa delectatione est possibile aliquid intelligere, » ut Philosophus dicit VII *Ethic.*, cap. xi, in fin. Et ideo continentiæ magis respondet fructus quam alii virtuti.

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa illa accipit fructum large, secundum quod quælibet remuneratio fructus nominatur.

Ad secundum dicendum, quod fruitio non sumitur a fructu secundum illam similitudinem qua nunc de fructu loquimur, ut patet ex dictis.

Ad tertium dicendum, quod fructus, secundum quod nunc loquimur, non respondet labori ratione fatigationis, sed secundum quod per laborem semina fructificant. Unde et ipsæ segetes labores dicuntur, inquantum propter eas laboratur vel labore acquiruntur. Similitudo autem fructus, secundum quod oritur ex semine magis aptatur continentiæ quam fortitudini, quia per passiones fortitudinis homo non subditur carni, sicut per passiones circa quas est continentia.

Ad quartum dicendum, quod quamvis delectationes quæ sunt in cibis, sint magis necessariæ illis quæ sunt in venereis, non tamen sunt ita vehementes : unde per eas anima non ita subditur carni.

Ad quintum dicendum, quod fructus non sumitur hic, secundum quod frui dicitur qui reficitur in fine ; sed alio modo dicto. Et ideo ratio non sequitur.

Conclusio. — Cum continentiæ virtus a subjectione carnis, ratione cujus virtuti fructus respondet, præcipue hominem liberet, illi magis quam alii virtuti debetur fructus.

## ARTICULUS IV.

*Utrum convenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, quia

[1] Ex commentariis sub nomine Ambrosii falso vulgatis desumpta, col. 283, t. 4.

[2] Parm. : « *ord.* Super illud : *Alium trigesimum*, etc. »

Galat., v, ponuntur duodecim fructus spiritus: *charitas*, *gaudium*, *pax*, etc. Ergo videtur quod non debeant poni tres tantum.

2. Præterea, fructus nominat aliquod præmium speciale. Sed præmium quod assignatur virginibus, viduis et conjugatis, non est speciale, quia ommes salvandi continentur sub aliquo horum trium, cum nullus salvetur qui continentia careat, et continentia per has tres sufficienter dividatur. Ergo inconvenienter tribus prædictis tres fructus assignantur.

3. Præterea, sicut viduitas excedit continentiam conjugalem, ita virginitas vidualem. Sed non similiter, excedit sexagenarius tricenarium, et centenarius sexagenarium, neque secundum arithmeticam proportionem, quia sexagenarius excedit tricenarium in triginta ; et centenarius sexagenarium in quadraginta ; neque etiam secundum proportionem geometricam, quia sexagenarius se habet in dupla proportione ad tricenarium, centenarius vero ad sexagenarium in superbitricia [1], quia continet totum, et duas tertias partes ejus. Ergo inconvenienter aptantur fructus tribus continentiæ gradibus.

4. Præterea, ea quæ in sacra Scriptura dicuntur, perpetuitatem habent, Luc., XXI, 33: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Sed ea quæ ex institutione hominum sunt facta, quotidie possunt mutari. Ergo ex his quæ ex institutione hominum sunt non est accipienda ratio eorum quæ in Scriptura sacra dicuntur ; et sic videtur quod inconveniens sit ratio quam Beda, lib. III *In Luc.*, col. 432, t. 3, assignat de istis fructibus, dicens quod « fructus tricesimus debetur conjugatis, quia in repræsentatione quæ fit in abaco, triginta significatur per contactum pollicis et indicis secundum suam summitatem, unde ibi quodammodo osculantur se ; et sic tricenarius numerus significat conjugatorum oscula ; sexagenarius vero numerus significatur per contactum indicis super medium articuli pollicis; et sic per hoc quod index jacet super pollicem, opprimens ipsum, significat oppressionem illam quam viduæ patiuntur in mundo. Cum autem numerando ad centenarium pervenimus, ad dexteram a læva transimus: unde per centenarium virginitas designatur, quæ habet portionem angelicæ dignitatis, qui sunt in dextera, scilicet in gloria; nos autem in sinistra, propter imperfectionem præsentis vitæ . »

Respondeo dicendum, quod per continentiam, cui fructus respondet, homo in quamdam spiritualitatem adducitur, carnalitate abjecta. Et ideo secundum diversum modum spiritualitatis quem continentia facit diversi fructus distinguuntur. Est autem quædam spiritualitas necessaria, et quædam superabundans. Necessaria quidem spiritualitas est in hoc quod rectitudo spiritus ex delectatione carnis non pervertatur, quod fit, cum aliquis secundum rectum ordinem rationis utitur delectationibus carnis ; et hæc est spiritualitas conjugatorum. Spiritualitas vero superabundans est per quam homo ab hujusmodi delectationibus carnis spiritum suffocantibus omnino se abstrahit. Sed hoc contingit dupliciter, vel respectu cujuslibet temporis, præteriti, præsentis et futuri, et hæc est spiritualitas virginum : vel secundum aliquod tempus, et hæc est spiritualitas viduarum. Servantibus ergo continentiam conjugalem datur fructus trigesimus, vidualem sexagesimus, virginalem centesimus, ratione illa quam Beda superius assignat. Quamvis possit et alia ratio assignari ex ipsa natura numerorum. Tricenarius enim numerus ex ductu ternarii in denarium surgit ; ternarius autem est numerus omnis rei, ut dicitur in I *De cælo et mundo*, text. 2, et habet in se perfectionem quamdam omnibus communem, scilicet principii, medii et finis. Unde convenienter tricenarius numerus conjugatis assignatur ; in quibus supra observationem Decalogi, qui per denarium significatur, non additur aliqua perfectio nisi communis, sine qua non potest esse salus. Senarius autem numerus, ex cujus ductu in denarium sexagenarius surgit, habet perfectionem ex partibus, cum constet ex omnibus partibus suis simul aggregatis : unde convenienter viduitati respondet, in qua invenitur perfecta abstractio a delectationibus carnis quantum ad omnes circumstantias, quæ sunt quasi partes virtuosi actus ; cum nulla enim persona, et in nullo loco viduitas utitur carnis delectationibus ; et sic de aliis circumstantiis ; quod non erat in continentia conjugali. Sed centenarius convenienter respondet virginitati, quia denarius, ex

[1] Parm. : « superabundantia. »

cujus ductu centenarius surgit, est limes numerorum. Et similiter virginitas tenet spiritualitatis limitem, quia ad eam nihil de spiritualitate adjici potest. Habet enim centenarius, in quantum est numerus quadratus perfectionem ex figura ; figura enim quadrata secundum hoc perfecta est, quod ex omni parte æqualitatem habet, utpote habens omnia latera æqualia: unde competit virginitati, in qua quantum ad omme tempus æqualiter incorruptio invenitur.

Ad primum ergo dicendum, quod ibi fructus non accipiuntur hoc modo, sicut hic de eis loquimur.

Ad secundum dicendum, quod nihil cogit ad ponendum fructum esse præmium non omnibus salvandis commune. Non solum enim essentiale præmium commune est omnibus, sed etiam aliquod accidentale, sicut gaudium de operibus illis sine quibus non est salus.

Potest tamen dici quod fructus non omnibus conveniunt salvandis, sicut patet de his qui in fine pœnitent, et incontinenter vixerunt ; eis enim non fructus, sed essentiale præmium debetur tantum.

Ad tertium dicendum, quod distinctio fructuum magis accipitur secundum species et figuras numerorum quam secundum quantitates ipsorum.

Tamen etiam quantum ad quantitatis excessum potest aliqua ratio assignari. Conjugatus enim abstinet tantum a non sua ; vidua vero a suo et non suo ; et sic invenitur ibi quædam ratio dupli ; sicut sexagenarius est duplus ad tricenarium, centenarius vero supra sexagenarium addit quadragenarium, qui consurgit ex ductu quaternarii in denarium ; quaternarius autem est primus numerus solidus et cubicus : et sic convenit talis additio virginitati, quæ supra perfectionem viduitatis perpetuam incorruptionem adjungit.

Ad quartum dicendum, quod quamvis illa repræsentatio numerorum sit ex humana institutione, tamen fundatur aliquo modo super rerum naturam, inquantum, secundum ordinem dictorum articulorum et contactuum, numeri gradatim designantur.

Conclusio. — Convenienter assignantur tres fructus tribus continentiæ partibus : conjugali enim continentiæ « tricesimus, » viduali « sexagesimus, » virginali « centesimus fructus » debetur.

## ARTICULUS V.

*Utrum aureola debeatur ratione virginitatis.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ratione virginitatis non debeatur aureola. Ubi est enim major difficultas in opere, ibi debetur majus præmium. Sed majorem difficultatem patiuntur in abstinendo a delectationibus carnis viduæ quam virgines : dicit enim Hieronymus. implic. *Epis. ad Ageruch.*, parum a princ. et a med., quod « quanto major est difficultas ex parte quorumdam a voluptatis illecebris abstinere, tanto majus est præmium ; » et loquitur in commendationem viduarum. Philosophus etiam dicit in lib. VII *Animalium*, cap. I, ante med., quod « juvenes corruptæ magis appetunt coitum propter rememorationem delectationis. » Ergo aureola, quæ est maximum præmium, debetur magis viduis quam virginibus.

2. Præterea, si virginitati deberetur aureola, ubi esset perfectissima virginitas, maxime inveniretur aureola. Sed in B. Virgine est perfectissima virginitas : unde et « Virgo virginum » nominatur; et tamen ei non debetur aureola, quia nullam pugnam sustinuit in continendo, cum corruptione fomitis non fuerit infestata. Ergo virginitati aureola non debetur.

3. Præterea, ei quod non est secundum omne tempus laudabile, non debetur præmium excellens. Sed virginitatem servare in statu innocentiæ non fuisset laudabile ; cum tunc præceptum esset : *Crescite et multiplicamini, et replete terram*, Gen., I, 28 ; nec etiam tempore legis, cum steriles erant maledictæ. Ergo virginitati aureola non debetur.

4. Præterea, non debetur idem præmium virginitati servatæ, et virginitati amissæ. Sed pro virginitate amissa quandoque debetur aureola; ut si aliqua invita prostituatur a tyranno, quia Christum confitetur. Ergo virginitati aureola non debetur.

5. Præterea, excellens præmium non debetur ei quod inest nobis a natura. Sed virginitas innascitur cuilibet homini et bono et malo. Ergo virginitati aureola non debetur.

6. Præterea, sicut se habet viduitas ad fructum sexagesimum, ita virginitas ad fructum centesimum et ad aureolam. Sed non cuilibet viduæ debetur fructus sexagesimus, sed solum viduitatem voventi, ut quidam dicunt. Ergo videtur quod nec cuilibet virginitati aureola debeatur, sed solum virginitati ex voto servatæ.

7. Præterea, præmium non respondet necessitati, cum omne meritum in voluntate consistat. Sed quidam sunt virgines ex necessitate, ut naturaliter frigidi et eunuchi. Ergo virginitati non semper debetur aureola.

Sed contra est quod habetur Exodi, xxv, 25 : *Facies et alteram coronam aureolam* : Glossa [1] *ord.*, col. 258, t. 1 : « Ad hanc coronam pertinet canticum novum quod virgines coram Agno concinunt : » scilicet « qui sequuntur Agnum, quocumque ierit. » Ergo præmium quod virginitati debetur, dicitur « aureola. »

Præterea, Isaiæ, LVI, 4, dicitur : *Hæc dicit Dominus eunuchis;* et sequitur: *Dabo eis nomina melius a filiis et filiabus.* Glossa [2] : « Propriam gloriam excellentemque significat. » Sed per eunuchos qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum, Matth., XIX, 12, virgines designantur. Ergo sequitur quod virginitati debetur aliquod excellens præmium, et hoc vocatur « aureola. »

Respondeo dicendum, quod ubi est præcellens ratio victoriæ, ibi debetur aliqua specialis corona. Unde, cum per virginitatem aliquis singularem quamdam victoriam obtineat de carne, contra quam continue bellum geritur, ut patet ad Galat., v, 17 : *Spiritus concupiscit adversus carnem*, etc., virginitati specialis corona debetur, quæ « aureola » nominatur. Et hoc quidem communiter ab omnibus tenetur ; sed cui virginitati debeatur aureola, non similiter omnes dicunt.

Quidam enim dicunt aureolam actui deberi. Unde illa quæ actu virginitatem servat, aureolam habebit, si sit de numero salvandorum. Sed hoc non videtur esse conveniens, quia secundum hoc illæ quæ habent voluntatem nubendi, et tamen antequam nupserint decedunt, haberent aureolam.

Unde alii dicunt quod aureola debetur statui, et non actui, ; ut illæ tantum virginis aureolam mereantur quæ in statu virginitatis perpetuæ servandæ per votum se posuerunt. Sed etiam non videtur conveniens, quia aliquis pari voluntate potest servare virginitatem non vovens, sicut aliquis alius vovens.

Et ideo aliter dici potest quod meritum omni actui virtutis debetur a charitate imperato. Virginitas autem secundum hoc ad genus virtutis pertinet, secundum quod perpetua incorruptio mentis et corporis sub electione cadit, ut patet ex his quæ dicta sunt, IV, dist. XXXIII, quæst. III, art. I et II. Et ideo illis tantum virginibus aureola proprie debetur, quæ propositum habuerunt virginitatem perpetuo conservandi, sive hoc propositum voto firmaverint, sive non : et hoc dico secundum quod aureola proprie accipitur ut præmium quoddam merito redditum; quamvis hoc propositum aliquando fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo in fine vitæ inveniatur, quia virginitas mentis reparari potest, quamvis non virginitas carnis. Si autem aureolam large accipiamus pro quocumque gaudio quod in patria habebunt super gaudium essentiale, sic etiam incorruptis carne aureola respondebit, etiamsi propositum non habuerint perpetuo virginitatem servandi. Non enim est dubium quod de incorruptione corporis gaudebunt, sicut et innocentes de hoc quod immunes a peccato fuerunt ; quamvis etiam peccandi opportunitatem non habuerint, ut patet in pueris baptizatis. Sed hæc non est propria acceptio aureolæ, sed valde communis.

Ad primum ergo dicendum, quod in continendo secundum aliquid majorem pugnam sustinent virgines, et secundum aliquid viduæ, cæteris paribus. Virgines enim concupiscentia inflammat, et experiendi desiderium, quod ex quadam quasi curiositate procedit, qua scilicet fit ut homo libentius videat quæ nunquam vidit : et etiam quandoque in eis concupiscentiam auget æstimatio majoris delectationis quam sit secundum veritatem, et inconsideratio eorum incommodorum quæ delectationi hujusmodi adjunguntur : et quantum ad hoc viduæ minorem sustinent pugnam, majorem autem propter delectationis memoriam : et in diversis unum alteri præjudicat, secundum diversas

[1] Ex Beda, l. I *De tabernac.*, c. VI, col. 410, t. 2.

[2] Ex Aug., lib. *De virginit.*, c. XXV, col. 409, t. 6.

hominis conditiones et dispositiones, quia quidam magis moventur hoc, quidam illo. Quicquid autem sit de quantitate pugnæ, hoc tamen certum est, quod perfectior est victoria virginum quam viduarum ; perfectissimum enim genus victoriæ est, et pulcherrimum, hosti nunquam cessisse. Corona autem non debetur pugnæ, sed victoriæ de pugna.

Ad secundum dicendum, quod duplex circa hoc est opinio. Quidam enim dicunt, quod beata Virgo pro virginitatis præmio non habet aureolam, si aureola proprie accipiatur secundum quod respicit pugnam : tamen habet aliquid majus aureola, propter perfectissimum propositum virginitatis servandæ. Alii vero dicunt quod etiam aureolam sub propria ratione aureolæ habet, et excellentissimam : quamvis enim pugnam non senserit, pugnam tamen carnis aliquam habuit ; sed ex vehementia virtutis habuit adeo carnem subditam quod hujusmodi pugna ei insensibilis erat. Sed istud videtur inconvenienter dici ; quia, cum Virgo beata credatur omnino immunis fuisse a fomitis inclinatione, propter ejus sanctificationem perfectam, non est pium ponere aliquam pugnam a carne fuisse in ea, cum talis pugna non sit nisi a fomitis inclinatione ; nec tentatio quæ est a carne sine peccato esse possit, ut patet per Glossam II Corinth., XII, super illud : *Datus est mihi stimulus carnis meæ*, etc. Unde dicendum est quod aureolam proprie habet, ut in hoc membris aliis Ecclesiæ conformetur, in quibus virginitas invenitur ; et quamvis non habuerit pugnam per tentationem quæ est a carne, habuit tamen pugnam per tentationem quæ est ab hoste, qui nec etiam ipsum Christum reveritus fuit, ut patet Matth., IV.

Ad tertium dicendum quod virginitati non debetur aureola nisi in quantum addit quamdam excellentiam super alios continentiæ gradus. Si autem Adam non peccasset, virginitas nullam perfectionem supra continentiam conjugalem habuisset ; quia fuissent tunc honorabiles nuptiæ et torus immaculatus, nulla concupiscentiæ fœditate existente : unde virginitas tunc servata non fuisset, nec ei tunc aureola deberetur. Sed mutata humanæ naturæ conditione, virginitas specialem decorem habet ; et ideo ei speciale redditur præmium. Tempore etiam legis Moysi, quando cultus Dei per carnalem actum propagandus erat, non erat omnino laudabile a commixtione carnis abstinere, unde nec tali proposito sociale præmium redderetur, nisi ex divino processisset instinctu, ut creditur de Jeremia et de Elia, quorum conjugia non leguntur.

Ad quartum dicendum, quod si aliqua per violentiam oppressa fuerit, propter hoc non amittit aureolam, dummodo propositum virginitatem perpetuo servandi inviolabiliter servet, illi actui nullo modo consentiens : nec etiam per hoc virginitatem perdit : et hoc dico, sive pro fide, sive pro quacumque alia causa corrumpatur violenter. Sed si hoc pro fide sustineat, hoc erit ad meritum, et ad genus martyrii pertinebit ; unde Lucia dixit : « Si me invitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam ; » non quod habeat duas virginitatis aureolas, sed quia duplex præmium reportabit, unum pro virginitatis custodia, aliud pro injuria quam passa est. Dato etiam quod taliter oppressa concipiat, nec ex hoc meritum virginitatis perdit ; nec tamen Matri Christi æquabitur, in qua fuit cum integritate mentis etiam integritas carnis.

Ad quintum dicendum, quod virginitas nobis a natura innascitur, quantum ad id quod est materiale in virginitate ; sed propositum perpetuæ incorruptionis servandæ, ex quo virginitas meritum habet, non est innatum, sed ex munere gratiæ proveniens.

Ad sextum dicendum, quod non cuilibet viduæ fructus sexagenarius debetur, sed ei solum quæ propositum viduitatis servandæ retinet, quamvis etiam votum non emittat, sicut etiam de virginitate dictum est.

Ad septimum dicendum, quod si frigidi et eunuchi voluntatem habeant perpetuam incorruptionem servandi, etiamsi facultas adesset coeundi, virgines sunt dicendi, et aureolam merentur ; faciunt enim de necessitate virtutem. Si vero voluntatem habeant ducendi conjugem, si possunt, aureolam non merentur. Unde dicit Augustinus in libro *De sancta virginitate*, cap. XXIV, circa princ. : « Quibus ipsum virile membrum debilitatur, ut generare non possint, sicut sunt eunuchi, sufficit cum Christiani fiunt, et Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito sunt, ut conjuges si potuissent haberent, conjugatis fidelibus adæquari. »

CONCLUSIO. — Cum per virginitatem singularis quædam victoria contra carnem obtineatur, vir-

ginibus quibus propositum fuit virginitatis perpetuo servandæ, « aureola » merito debetur.

## ARTICULUS VI.

### *Utrum martyribus aureola debeatur.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod martyribus aureola non debeatur. Aureola enim præmium est quod operibus supererogationis redditur : unde dicit Beda *Super* illum *Exodi*, XXV : *Facies et alteram coronam*, col. 409, t. 2 : « De illorum potest præmio recte intelligi qui generalia mandata spontanea vitæ perfectioris electione transcendunt. » Sed mori pro confessione fidei quandoque est necessitatis, non supererogationis, ut patet ex hoc quod dicitur Rom., X, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Ergo martyrio non semper debetur aureola.

2. Præterea, secundum Gregorium[1], « servitia quanto sunt magis libera, tanto sunt magis grata. » Sed martyrium minimum habet de libertate, cum sit pœna ab alio inflicta violenter. Ergo martyrio aureola non debetur, quod respondet merito excellenti.

3. Præterea, martyrium non solum consistit in exteriori passione mortis, sed etiam in interiori voluntate : unde Bernardus in *Serm. SS. Innocent.*, § 1, col. 50, t. 3[2], distinguit tria genera martyrum, scilicet « voluntate non nece, » ut Joannes; « voluntate et nece », ut Stephanus; « nece, et non voluntate, » ut Innocentes. Si ergo martyrio aureola deberetur, magis deberetur martyrio voluntatis quam exteriori martyrio, cum meritum ex voluntate procedat. Hoc autem non ponitur. Ergo martyrio aureola non debetur.

4. Præterea, afflictio corporis est minor quam afflictio mentis, quæ est per interiores dolores et animæ passiones. Sed interior afflictio quoddam etiam martyrium est : unde dicit Hieronymus[3] in *Sermone de Assumptione*, § 14, col. 138, t. 11 : « Recte dixerim, Dei genitrix virgo et martyr fuit, quamvis in pace vitam finierit ; unde : « Tuam ipsius animam pertransivit gladius, scilicet dolor de morte Filii. » Cum ergo interiori dolori aureola non respondeat, nec exteriori respondere debet.

5. Præterea, ipsa pœnitentia martyrium quoddam est ; unde dicit Gregorius, *Hom.* III *in Evang.*, col. 1089, t. 2 : « Quamvis occasio persecutionis desit, habet tamen et pax nostra martyrium suum ; quia, etsi carnis colla ferro non subdimus, spirituali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus. » Pœnitentiæ autem, quæ in exterioribus operibus consistit, aureola non debetur. Ergo nec etiam omni exteriori martyrio debetur aureola.

6. Præterea, illicito operi non debetur aureola. Sed illicitum est sibiipsi manus injicere, ut patet per Augustinum in I lib. *De civit. Dei*, cap. XVIII et XX, col. 31, t. 7, et tamen quorumdam martyria in Ecclesia celebrata sunt qui sibi manus injecerunt, tyrannorum rabiem fugientes, ut patet in *Eccles. hist. Euseb.*, lib. VIII, cap. XXIV, de quibusdam mulieribus apud Antiochiam. Ergo non semper martyrio debetur aureola.

7. Præterea, contingit aliquando aliquem pro fide vulnerari, et postmodum aliquo tempore supervivere. Hunc autem constat martyrem esse ; et tamen, ut videtur, ei aureola non debetur, quia ejus pugna non duravit usque ad mortem. Ergo non semper martyrio debetur aureola.

8. Præterea, quidam magis affliguntur in amissione rerum temporalium quam etiam in proprii corporis afflictione, quod patet ex hoc quod multas afflictiones sustinent ad lucra acquirenda. Si ergo eis propter Christum temporalia bona diripiantur, videtur quod sint martyres ; nec tamen eis, ut videtur, debetur aureola. Ergo idem quod prius.

9. Præterea, martyr videtur esse tantum ille qui pro fide occiditur : unde dicit Isidorus, lib. VII *Etym.*, cap. XI, col. 290, t. 3 : « Martyres græce, testes latine dicuntur, quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt, et usque ad mortem pro veritate certaverunt. » Sed aliquæ aliæ virtutes sunt fide excellentiores, ut justitia et charitas et hujusmodi, quæ

[1] Æquivalenter lib. IX *Moral.*, col. 859 ; et in *Decretis*, C. XXIII, qu. VI, cap. « Jam. vero, » col. 1240, post quædam verba Gregorii, appendix Gratiani subjungit : « ad bonum quisque inutiliter cogitur, cum servitia coacta Deus aspernetur. »

[2] Edit. Vivès.

[3] Epistola ad Paul. et Eustoch., cui titulus etiam est : « *Sermo de Assumptione*, » inter opera spuria ad calcem operum Hieronymi merito rejicitur.

sine gratia esse non possunt; quibus tamen non debetur aureola. Ergo videtur quod nec martyrio aureola debeatur.

10. Præterea, sicut veritas fidei est a Deo, ita et quælibet alia veritas, ut dicit Ambrosius [1] *Super I Cor.*, XII, v. 3, col. 258, t. 4, quia : « omne verum, a quocumque dicatur, a Spiritu sancto est. » Ergo si sustinenti mortem pro veritate fidei debetur aureola, eadem ratione et sustinentibus mortem pro alia qualibet veritate : quod tamen non videtur.

11. Præterea bonum, commune est potius bono particulari. Sed si aliquis pro conservatione reipublicæ moriatur in bello justo, non debetur ei aureola. Ergo etiamsi occidatur pro conservatione fidei in seipso ; et sic idem quod prius.

12. Præterea, omne meritum ex libero arbitrio procedit. Sed quorumdam martyria celebrat Ecclesia qui usum liberi arbitrii non habuerunt. Ergo aureolam non meruerunt ; et sic non omnibus martyribus debetur aureola.

Sed contra, Augustinus dicit in lib. *De sancta virginitate*, cap. XLVI, col. 424, t. 6 : « Nemo, quantum puto, ausus fuit virginitatem præferre martyrio. » Sed virginitati debetur aureola. Ergo et martyrio.

Præterea, corona debetur certanti. Sed in martyrio est specialis difficultas pugnæ. Ergo ei debetur specialis aureola.

Respondeo dicendum, quod sicut inest quædam pugna spiritui contra interiores concupiscentias, ita etiam inest homini quædam pugna contra passiones exterius illatas. Unde, sicut perfectissimæ victoriæ qua de concupiscentiis carnis triumphatur, scilicet virginitati, debetur specialis corona, quæ aureola dicitur, ita etiam perfectissimæ victoriæ quæ habetur impugnatione exteriori debetur aureola. Perfectissima autem victoria de exterioribus passionibus consideratur ex duobus : primo ex magnitudine passionis; inter omnes autem passiones illatas exterius præcipuum locum mors tenet, sicut et in passionibus exterioribus præcipuæ sunt venereorum concupiscentiæ; et ideo quando quis obtinet victoriam de morte et ordinatis ad mortem, perfectissime vincit : secundo perfectio victoriæ consideratur ex causa pugnæ, quando videlicet pro honestissima causa pugnatur, quæ scilicet est ipse Christus. Et hæc duo in martyrio considerantur quod est mors suscepta propter Christum : « Martyrem enim non facit pœna, sed causa [2]. » Et martyrio aureola debetur, sicut et virginitati.

Ad primum ergo dicendum, quod sustinere mortem propter Christum, quantum est de se, est opus supererogationis; non enim quilibet tenetur fidem suam coram persecutore confiteri ; sed in casu est de necessitate salutis, quando scilicet aliquis a persecutore deprehensus de fide sua requiritur, quam confiteri tenetur. Nec tamen requiritur quod aureolam non mereatur. Aureola enim non debetur operi supererogationis, inquantum supererogatio, sed inquantum perfectionem quamdam habet. Unde, tali perfectione manente, etiamsi non sit supererogatio, aureolam aliquis meretur.

Ad secundum dicendum, quod martyrio non debetur aliquod præmium, secundum hoc quod ab exteriori infligitur, sed secundum hoc quod voluntarie sustinetur; quia non meremur nisi per ea quæ sunt in nobis ; et quanto id quod aliquis sustinet voluntarie est difficilius et magis natum voluntati repugnare, tanto voluntas, quæ propter Christum illud sustinet, ostenditur firmius fixa in Christo, et ideo ei excellentius præmium debetur.

Ad tertium dicendum, quod quidam actus sunt qui in ipso actu habent quamdam vehementiam delectationis vel difficultatis : et in talibus actus semper addit ad rationem meriti vel demeriti, secundum quod in actu oportet voluntatem variari ex vehementia actus a statu in quo prius erat. Et ideo, cæteris paribus, actu luxuriam exercens plus peccat quam qui solum in actum consentit, quia in ipso actu voluntas augetur. Similiter et cum actus martyrii maximam difficultatem habeat, voluntas martyrii non pertingit ad illud meritum quod actui martyrii debetur ratione difficultatis ; quamvis etiam possit pervenire ad altius præmium, considerata radice merendi, quia aliquis ex majori charitate potest velle sustinere martyrium quam alius sustineat ; unde voluntarie martyr potest mereri sua vo-

[1] Commentarius in *Epistolas D. Pauli* S. Ambrosio abnuitur, communiterque tribuitur Hilario, diacono romano, secta Luciferiano.

[2] Ex Augustino, lib. III *Cont. Cresc.*, cap. XLVII, col. 525, t. 9.

luntate præmium essentiale, æquale, vel majus eo quod martyri debetur. Sed aureola debetur difficultati quæ est in ipsa pugna martyrii ; unde aureola voluntarie tantum martyribus debetur.

Ad quartum dicendum, quod, sicut delectationes tactus circa quas est temperantia, præcipuum locum tenent inter omnes delectationes interiores et exteriores, ita dolores tactus omnibus aliis doloribus præeminent. Et ideo difficultati illi quæ accidit in sustinendo dolores tactus, puta qui sunt in verberibus et hujusmodi, debetur aureola magis quam difficultati sustinendi interiores dolores, pro quibus tamen non proprie dicitur aliquis martyr, nisi secundum quamdam similitudinem : et hoc modo Hieronymus loquitur.

Ad quintum dicendum, quod afflictio pœnitentiæ, proprie loquendo, non est martyrium, quia non consistit in his quæ ad mortem inferendam ordinantur, cum ordinetur solum ad carnem domandam; quam mensuram si quis excedat, erit afflictio culpanda. Dicitur tamen propter quamdam similitudinem afflictionis martyrium; quæ quidem afflictio excedit martyrii afflictionem diuturnitate, sed exceditur intensione.

Ad sextum dicendum, quod secundum Augustinum in I *De civ. Dei*, cap. XVII, XX, XXVI, col. 30, etc., t. 7, nulli licitum est sibiipsi manus injicere quacumque ex causa ; nisi forte divino instinctu fiat ad exemplum fortitudinis ostendendum ut mors contemnatur. Illi autem, de quibus objectum est, divino instinctu mortem sibi intulisse creduntur, et propter hoc eorum martyria Ecclesia celebrat.

Ad septimum dicendum, quod si aliquis propter fidem vulnus mortale accipiat et supervivat, non est dubium quin aureolam mereatur; sicut de beata Cæcilia patet, quæ triduo supervixit, et de multis martyribus qui in carcere sunt defuncti. Sed etiamsi vulnus non mortale accipiat, et tamen exinde mortem incurrat, creditur aureolam mereri; quamvis quidam dicant quod aureolam non meretur, si ex incuria vel negligentia propria mortem quis incurrat. Non enim ista negligentia eum ad mortem induxisset, nisi præsupposito vulnere, quod pro fide acceptum est, et ita vulnus, quod pro fide acceperat, est prima occasio mortis : unde propter hoc aureolam non videtur amittere, nisi sit talis negligentia quæ culpam mortalem inducat, quæ ei et auream aufert et aureolam. Si vero ex mortali vulnere suscepto non moriatur, aliquo casu contingente, vel etiam vulnera non mortalia susceperit, et adhuc carcerem sustinens moriatur, adhuc aureolam meretur. Unde et quorumdam sanctorum martyria in Ecclesia celebrantur qui in carcere mortui sunt, aliquibus vulneribus longe ante susceptis, sicut patet de Marcello papa. Qualitercumque igitur afflictio propter Christum illata usque ad mortem continuetur, sive mors inde sequatur, sive non, aliquis martyr efficitur, et aureolam meretur. Si vero non continuetur usque ad mortem, non propter hoc aliquis dicitur martyr; sicut patet de B. Sylvestro, de quo non solemnizat Ecclesia sicut de martyre, quia in pace vitam finivit, quamvis prius aliquas passiones sustinuerit.

Ad octavum dicendum, quod sicut temperantia non est circa delectationes in pecuniis vel in honoribus et hujusmodi, sed solum in delectationibus tactus, quasi præcipuis, ita etiam fortitudo est circa pericula mortis, sicut circa præcipua, ut dicitur in III *Ethic.*, cap. VI. Et ideo toti illi injuriæ quæ irrogatur circa corpus proprium, ex qua nata est mors sequi, debetur aureola. Sive igitur aliquis propter Christum res temporales, sive famam, vel quicquid hujusmodi amittat, non efficitur propter hoc proprie martyr, nec meretur aureolam.

Nec aliquis potest ordinate res exteriores plus diligere quam proprium corpus ; amor autem inordinatus non coadjuvat ad meritum aureolæ; nec etiam potest dolor de amissione rerum corporalium coæquari dolori de corporis occisione, et aliis hujusmodi.

Ad nonum dicendum, quod causa sufficiens ad martyrium non solum est confessio fidei sed quæcumque alia virtus non politica sed infusa, quæ finem habeat Christum. Quolibet enim actu virtutis aliquis testis Christi efficitur, in quantum opera quæ in nobis Christus perficit, testimonia bonitatis ejus sunt. Unde aliquæ virgines sunt occisæ pro virginitate quam servare volebant, sicut beata Agnes et quædam aliæ, quarum martyria in Ecclesia celebrantur.

Ad decimum dicendum, quod veritas fidei habet Christum pro fine et pro objecto; et ideo confessio ipsius aureolam meretur, si pœna additur non solum ex parte finis sed etiam ex parte materiæ.

Sed confessio cujuscumque alterius veritatis non est causa sufficiens ad martyrium ratione materiæ, sed solum ratione finis; utpote si aliquis vellet prius occidi pro Christo quam quodcumque mendacium dicendo contra ipsum peccare.

Ad undecimum dicendum, quod bonum increatum excedit bonum omne creatum. Unde quicumque finis creatus, sive sit bonum commune, sive privatum, non potest actui tantam bonitatem præstare, quantam finis increatus, cum scilicet aliquid propter Deum agitur. Et ideo cum quis propter bonum commune non relatum ad Christum mortem sustinet, aureolam non meretur; sed si hoc referatur ad Christum, aureolam merebitur et martyr erit, utpote si rempublicam defendat ab hostium impugnatione, qui fidem Christi corrumpere moliuntur, et in tali defensione mortem sustineat.

Ad duodecimum dicendum, quod quidam dicunt quod in innocentibus occisis pro Christo virtute divina acceleratus est usus rationis, sicut et in Joanne Baptista, dum adhuc esset in materno utero: et secundum hoc vere martyres fuerunt et actu et voluntate, et aureolam habent. Sed alii dicunt quod fuerunt martyres actu tantum et non voluntate; quod videtur sentire Bernardus distinguens tria genera martyrum, ut dictum est. Et secundum hoc innocentes sicut non pertingunt ad perfectam rationem martyrii sed aliquid etiam martyrii habent ex hoc quod passi sunt pro Christo, ita etiam aureolam habent, non quidem secundum aliquam participationem, in quantum scilicet gaudent se in obsequium Christi occisos esse, ut dictum est de pueris baptizatis quod habebunt aliquod gaudium de innocentia, et carnis integritate.

Conclusio. — Quemadmodum virginibus sic et martyribus aureola debetur; tum propter victoriam passionum martyrii, tum propter causam pugnæ.

## ARTICULUS VII.

*Utrum doctoribus aureola debeatur.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod doctoribus aureola non debeatur. Omne enim præmium quod in futuro habebitur, alicui actui virtutis respondet. Sed prædicare vel docere non est actus alicujus virtutis. Ergo doctrinæ vel prædicationi non debetur aureola.

2. Præterea, docere et prædicare ex studio et doctrina proveniunt. Sed ea quæ præmiantur in futuro, non sunt acquisita per humanum studium, quia naturalibus et acquisitis non meremur. Ergo pro doctrina et prædicatione nullus in futuro aureolam promerebitur.

3. Præterea, exaltatio in futuro respondet humiliationi in præsenti, quia *qui se humiliat, exaltabitur*, Matth., XIV, 11. Sed in docendo et in prædicando non est humiliatio, imo magis superbiæ occasio: Glossa enim [1] dicit, Matth., IV, quod « diabolus multos decipit honore magisterii inflatos. » Ergo videtur quod prædicationi et doctrinæ aureola non debeatur.

Sed contra Ephes., I, sup. illud: *Ut sciatis quæ sit supereminens*, etc., dicit Glossa [2]: « Quoddam incrementum gloriæ habebunt sancti doctores, ultra illud quod communiter omnes habebunt. » Ergo, etc.

Præterea, Cant., VIII, super illud: *Vinea mea coram me est*, dicit Glossa [3]: « Ostendit quid singularis præmii doctoribus ejus disponat. » Ergo doctores habebunt singulare præmium; et hoc vocamus « aureolam. »

Respondeo dicendum, quod sicut per martyrium et virginitatem aliquis perfectissimam victoriam obtinet de carne et mundo, ita etiam perfectissima victoria contra diabolum obtinetur, quando aliquis non solum diabolo impugnanti non cedit, sed etiam expellit eum non solum a se, sed etiam ab aliis. Hoc autem fit per prædicationem et doctrinam. Et ideo prædicationi et doctrinæ aureola debetur, sicut et virginitati et martyrio. Nec est dicendum, ut quidam dicunt, quod debeatur tantum prælatis, quibus competit ex officio prædicare et docere, sed quibuscumque qui licite hunc actum exercent. Prælatis autem non debetur, quamvis habeant officium prædicandi, nisi actu prædicent; quia corona non debetur habitui, sed pugnæ actuali, secundum illud II Tim., II, 5: *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit* *. *Qui certat in agone non coronatur nisi legitime certaverit.*

Ad primum ergo dicendum quod prædicare et docere sunt actus alicujus virtu-

[1] Parm.: « *ord.* Sup. illud: *Tunc diabolus assumpsit eum.* »

[2] Parm.: « *Ord.* in *interl.* »

[3] Parm.: « *Ord.* »

tis, scilicet misericordiæ; unde et inter spirituales eleemosynas computantur.

Ad secundum dicendum, quod quamvis facultas prædicandi et docendi quandoque ex studio proveniat, tamen usus doctrinæ ex voluntate procedit, quæ per charitatem informatur a Deo infusam; et sic actus ejus meritorius esse potest.

Ad tertium dicendum, quod exaltatio in hac vita non diminuit alterius vitæ præmium, nisi ei qui ex tali exaltatione propriam gloriam quærit; qui autem talem exaltationem in utilitatem aliorum convertit, ex ea sibi mercedem acquirit. Cum autem dicitur quod doctrinæ debetur aureola, intelligendum est de doctrina quæ est de pertinentibus ad salutem, per quam diabolus a cordibus hominum expugnatur, sicut quibusdam spiritualibus armis; de quibus dicitur II Corinth., x, 4: *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed spiritualia.*

Conclusio. — Sicut virgines et martyres, ita doctores aureolam consequuntur, propter victoriam quam obtinent adversus diabolum per prædicationem et doctrinam.

## ARTICULUS VIII.

### *Utrum Christo aureola debeatur.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod Christo aureola debeatur. Debetur enim aureola virginitati et martyrio et doctrinæ. Sed in Christo hæc tria præcipue fuerunt. Ergo ipsi præcipue aureola competit.

2. Præterea, omne quod est perfectissimum in rebus humanis, præcipue Christo est attribuendum. Sed præmium aureolæ debetur excellentissimis meritis. Ergo et Christo debetur.

3. Præterea, Cyprianus dicit, lib. *De habitu virginum*, § 3, col. 443, quod « imaginem Dei virginitas portat. » Ergo virginitatis exemplar in Deo est. Et sic videtur quod Christo, etiam in quantum est Deus, aureola competat.

Sed contra est, quod aureola est gaudium de conformitate ad Christum, ut dicitur. Sed nullus conformatur vel assimilatur sibiipsi, ut patet per Philosophum, lib. X *Metaph.*, text. 10 et 11. Ergo Christo aureola non debetur.

Præterea, Christi præmium nunquam est augmentatum. Sed Christus ab instanti suæ conceptionis non habuit aureolam, quia tunc nunquam pugnaverat. Ergo nunquam postea aureolam habuit.

Respondeo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio: quidam enim dicunt quod in Christo est aureola secundum propriam aureolæ rationem, cum in eo pugna inveniatur et victoria, et per consequens corona secundum propriam rationem. Sed diligenter considerando, quamvis Christo competat ratio aureæ, vel coronæ, non tamen ei competit ratio aureolæ. Aureola enim ex hoc ipso quod diminutive dicitur, importat aliquid quod participative et non secundum sui plenitudinem possidetur. Unde illis competit aureolam habere in quibus est aliqua perfectionis victoriæ participatio secundum imitationem ejus in quo perfectæ victoriæ ratio plena consistit. Et ideo, cum in Christo inveniatur hujusmodi principalis et plena victoriæ ratio, per cujus victoriam omnes alii victores constituuntur, ut patet Joan., xvi, 33: *Confidite, ego vici mundum*; et Apoc., v, 5: *Ecce vicit leo de tribu Juda*, Christo non competit aureolam habere, sed aliquid, unde omnes aureolæ originantur. Unde dicitur Apoc., iii, 21: *Qui vicerit, faciam * eum sedere in throno meo, sicut ego vici et sedeo in throno Patris mei.* Unde secundum alios dicendum est quod, quamvis id quod est in Christo non habeat rationem aureolæ, tamen est excellentius omni aureola.

* *Dabo ei sedere mecum in... Sicut et ego vici et sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Ad primum ergo dicendum, quod Christus fuit verissime virgo, martyr et doctor; sed tamen præmium accidentale his respondens in Christo non habet aliquam notabilem quantitatem in comparatione ad magnitudinem essentialis præmii: unde non habet aureolam sub ratione aureolæ.

Ad secundum dicendum, quod aureola quamvis debeatur operi perfectissimo, quo ad nos tamen aureola, in quantum diminutive dicitur, significat quamdam participationem perfectionis ab aliquo in quo plenarie invenitur; et secundum hoc ad quamdam minorationem pertinet: et sic in Christo non invenitur, in quo omnis perfectio plenissime invenitur.

Ad tertium dicendum, quod, quamvis virginitas habeat aliquo modo exemplar in Deo, non tamen habet exemplar unius rationis. Incorruptio enim Dei, quam virginitas imitatur, non eadem ratione est in Deo et in aliqua virgine.

Conclusio. — Quamquam Christo aurea debea-

tur, cum strenue pugnaverit et vicerit, non tamen aureola debetur; quod aureola quamdam perfectæ victoriæ participationem denotet; quod Christo non convenit, in quo ipsa perfectæ victoriæ plenitudo existit.

## ARTICULUS IX.

*Utrum angelis aureola debeatur.*

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod angelis aureola debeatur, quia, ut dicit Hieronymus, in *Serm. de Assumpt. B. M.*, de virginitate loquens, « in carne præter carnem vivere, potius est vita angelica quam humana ; » et I Corinth., VII, dicit Glossa [1] quod « virginitas est portio angelica. » Cum igitur virginitati respondeat aureola, videtur quod angelis debeatur.

2. Præterea, nobilior est incorruptio spiritus quam incorruptio carnis. Sed in angelis invenitur incorruptio spiritus, quia nunquam peccaverunt. Ergo eis magis debetur aureola quam hominibus incorruptis carne, qui aliquando peccaverunt.

3. Præterea, doctrinæ debetur aureola. Sed angeli nos docent purgando, illuminando et perficiendo, ut Dionysius dicit, cap. VI *Eccles. hier.*, vers. fin. Ergo eis debetur aureola saltem doctorum.

Sed contra II Tim., II, 5: *Non coronabitur* *, *nisi qui legitime certaverit.* Sed in angelis non est pugna. Ergo eis aureola non debetur.

* *Qui certat in agone non coronatur nisi legitime certaverit.*

Præterea, aureola non debetur actui qui per corpus non exercetur; unde amantibus virginitatem, martyrium et doctrinam, si exterius eis hæc non insint, aureola non debetur. Sed angeli sunt spiritus incorporei. Ergo aureolam non habent.

Respondeo dicendum, quod angelis aureola non debetur. Cujus ratio est, quia aureola proprie respondet cuidam perfectioni excellenti in merito. Ea vero quæ in hominibus ad perfectionem meriti pertinent, angelis sunt connaturalia, vel etiam spectant ad communem statum eorum, aut etiam ad ipsum præmium essentiale. Et ideo ratione qua hominibus aureola debetur, angeli non habent aureolam.

Ad primum ergo dicendum, quod virginitas dicitur esse vita angelica, inquantum per gratiam virgines imitantur id quod angeli habent per naturam. Non enim virtutis est in angelis quod omnino a delectabilibus carnis abstineant, cum hujusmodi delectationes in eis esse non possint.

Ad secundum dicendum, quod perpetua incorruptio spiritus in angelis præmium essentiale meretur; est enim de necessitate salutis, cum in eis non possit subsequi reparatio post ruinam.

Ad tertium dicendum, quod illi actus secundum quos angeli nos docent, pertinent ad gloriam eorum, et communem ipsorum statum: unde per hujusmodi actus aureolam non merentur.

Conclusio. — Cum id quod hominibus ex merito obtingit, angelis connaturale sit, et aureola cuilibet perfectioni in merito excellenti respondeat, angelis aureolam non deberi aut competere certum est.

## ARTICULUS X.

*Utrum aureola etiam corpori debeatur.*

Ad decimum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola etiam corpori debeatur. Præmium enim essentiale est potius quam accidentale. Sed dos, quæ ad præmium essentiale pertinet, non solum est in anima, sed etiam in corpore. Ergo et aureola, quæ pertinet ad præmium accidentale.

2. Præterea, peccato quod per corpus exercetur respondet pœna in anima et corpore. Ergo et merito quod exercetur per corpus debetur præmium et in anima et in corpore. Sed meritum aureolæ per corpus exercetur. Ergo aureola etiam debetur corpori.

3. Præterea, in corporibus martyrum quædam nitens virtutis plenitudo apparebit in ipsis cicatricibus corporis ; unde Augustinus dicit, XXII *De civit. Dei*, cap. XIX, § 3, col. 782, t. 7 : « Nescio quomodo sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices quæ pro Christi nomine pertulerunt ; et fortasse videbimus ; non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. » Ergo videtur quod aureola martyrum etiam in corpore sit, et eadem ratione de aliis.

[1] Parm. : « *Ord.* Sup. illud : *Propter instantem necessitatem.* »

Sed contra, animæ quæ modo sunt in paradiso habent aureolas; nec tamen habent corpora. Ergo proprium subjectum aureolæ non est corpus, sed anima.

Præterea, omne meritum est ab anima. Ergo præmium totum in anima esse debet.

Respondeo dicendum, quod aureola proprie est in mente : est enim gaudiun de operibus illis quibus aureola debetur. Sed sicut ex gaudio essentialis præmii, quod est aurea, redundat quidam decor in corpore, qui est gloria corporis, ita ex gaudio aureolæ resultat aliquis decor in corpore; ut sic aureola principaliter sit in mente, sed per quamdam etiam redundantiam refulgeat in corpore.

Et per hoc patet responsio ad objecta. Tamen sciendum est quod decor cicatricum, quæ in corporibus martyrum apparebunt, non potest dici aureola, quia aliqui martyres aureolam habebunt, in quibus hujusmodi cicatrices non erunt, utpote illi qui sunt submersi, aut famis inedia vel squalore carceris interempti.

Conclusio. — Cum aureola sit gaudium de his operibus, quorum gratia ea debetur, proprie in mente esse dicitur; quamvis etiam aliquis decor ex gaudio aureolæ in corpore resultet.

## ARTICULUS XI.

*Utrum convenienter designentur tres aureolæ, virginum, martyrum et prædicatorum.*

Ad undecimum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter designentur tres aureolæ, virginum scilicet, martyrum et prædicatorum. Aureola enim martyrum respondet virtuti fortitudinis eorum : aureola virginum virtuti temperantiæ; aureola vero doctorum virtuti prudentiæ. Ergo videtur quod debeat esse quarta aureola, quæ respondeat virtuti justitiæ.

2. Præterea, Exodi, xxv, v. 25, dicit Glossa [1] *ord.*, col. 268, t. 1, quod « corona aurea additur, cum per Evangelium his qui mandata custodiunt, vita æterna promittitur, Matth., xix, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Huic aureola superponitur, cum dicitur : *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus.* » Ergo paupertati debetur aureola.

3. Præterea, per votum obedientiæ aliquis se subjicit Deo totaliter. Ergo in voto obedientiæ maxima perfectio consistit, et ita videtur quod ei aureola debeatur.

4. Præterea, multa sunt etiam alia supererogationis opera, de quibus homo in futuro speciale gaudium habebit. Ergo multæ sunt aliæ aureolæ præter tres prædictas.

5. Præterea, sicut aliquis divulgat fidem prædicando et docendo, ita scripta compilando. Ergo et talibus quarta aureola debetur.

Respondeo dicendum, quod aureola est quoddam privilegiatum præmium privilegiatæ victoriæ respondens; et ideo secundum privilegiatas victorias in tribus pugnis quæ cuilibet homini imminent, tres aureolæ sumuntur. In pugna enim quæ est contra carnem, ille potissimam victoriam obtinet qui a delectabilibus venereis, quæ sunt præcipua in hoc genere, omnino abstinet, cujusmodi est virgo : et ideo virginitati aureola debetur. In pugna vero qua contra mundum pugnatur, illa est præcipua victoria, cum a mundo persecutionem usque ad mortem sustinemus : unde et martyribus, qui in ista pugna victoriam obtinent, secunda aureola debetur. In pugna vero qua contra diabolum pugnatur, illa est præcipua victoria cum aliquis hostem non solum a se, sed etiam a cordibus aliorum removet : quod fit per doctrinam et prædicationem; et ideo doctoribus et prædicatoribus tertia aureola debetur.

Quidam vero distinguunt tres aureolas secundum tres vires animæ, ut dicantur tres aureolæ respondere potissimis trium virium animæ actibus. Potissimus enim actus potentiæ rationalis est veritatem fidei etiam in aliis diffundere ; et huic actui debetur doctorum aureola. Irascibilis vero actus potissimus est, etiam mortem propter Christum superare, et huic debetur aureola martyrum. Concupiscibilis vero actus potissimus est a delectabilibus carnis maximis abstinere penitus; et huic debetur aureola virginum.

Alii vero aureolas tres distinguunt secundum ea quibus Christo nobilissime conformamur. Ipse enim mediator fuit inter Patrem et mundum. Fuit ergo doctor, secundum quod veritatem quam a Patre acceperat, mundo manifestavit; fuit autem martyr, secundum quod a mundo persecutionem sustinuit; fuit vero virgo,

[1] Ex Beda, I *De tabernac.*, c. vi, col. 409, t. 2.

inquantum puritatem in seipso servavit. Et ideo doctores, martyres, et virgines ei perfectissime conformantur. Unde talibus debetur aureola.

Ad primum ergo dicendum, quod in actu justitiæ non attenditur aliqua pugna, sicut in actibus aliarum virtutum. Nec tamen verum est quod docere sit actus prudentiæ; imo est potius actus charitatis vel misericordiæ, secundum quod ex tali habitu inclinantur ad hujusmodi actus exercitium; vel etiam sapientiæ, ut dirigentis.

Vel potest dici, secundum alios, quod justitia circuit omnes virtutes; et ideo ei specialis aureola non debetur.

Ad secundum dicendum, quod paupertas, quamvis sit opus perfectionis, non tamen tenet summun locum in aliqua spirituali pugna, quia amor temporalium minus impugnat quam concupiscentia carnis, vel persecutio inflicta in corpus proprium. Unde paupertati non debetur aureola; sed debetur ei judiciaria potestas ratione humiliationis, quæ consequitur paupertatem. Glossa autem adducta large accipit aureolam pro quolibet præmio quod redditur merito excellenti.

Et similiter dicendum ad tertium et quartum.

Ad quintum dicendum, quod etiam scribentibus sacram doctrinam debetur aureola; sed hæc non distinguitur ab aureola doctorum, quia scripta componere quidam modus docendi est.

Conclusio. — Cum virgines, martyres, et doctores in perpetua pugna sint, et victoriam ex ea consequantur, eis convenienter assignatæ sunt tres aureolæ.

## ARTICULUS XII.

### *Utrum aureola virginum sit potissima inter alias.*

Ad duodecimum sic proceditur. 1. Videtur quod aureola virginum sit inter alias potissima, quia Apoc., xiv, 4, de virginibus dicitur quod *sequuntur Agnum quocumque ierit*, et quod *nemo* alius *poterat dicere canticum* quod virgines cantabant. Ergo virgines habent excellentiorem aureolam.

2. Præterea, Cyprianus. *De habitu virg.*, § 3, col. 443, de virginibus dicti quod sunt « illustrior portio gregis Christi. » Ergo eis major aureola debetur.

3. Item, videtur quod potissima sit aureola martyrum, quia dicit Aymo *Sup.* illud *Apocal.*, xiv : *Et nemo poterat dicere canticum*, quod « non omnes virgines conjugatas præcedunt ; sed hi specialiter qui in tormento passionis virginitate insuper custodita coæquantur martyribus conjugatis. » Ergo martyrium dat virginitati præeminentiam super alios status. Et sic martyrio potior aureola debetur.

4. Item, videtur quod potissima debeatur doctoribus, quia Ecclesia militans exemplata est ab Ecclesia triumphante. Sed in Ecclesia militante maximus honor debetur doctoribus, I Timoth., v, 17 : *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Ergo in Ecclesia triumphante talibus potior aureola debetur.

Respondeo dicendum, quod præeminentia aureolæ ad aureolam potest dupliciter attendi : primo ex parte pugnæ, ut dicatur aureola potior quæ fortiori pugnæ debetur; et per hunc modum aureola martyrum aliis aureolis supereminet quodam modo, et aureola virginum alio modo; pugna enim martyrum est fortior secundum seipsam, et vehementius affligens; sed pugna carnis est periculosior, inquantum est diuturnior et magis nobis imminet e vicino. Secundo, ex parte eorum de quibus est pugna: et sic aureola doctorum inter omnes est potior, quia hujusmodi pugna versatur circa bona intelligibilia; aliæ vero pugnæ circa sensibiles passiones. Sed illa eminentia quæ attenditur ex parte pugnæ, est aureolæ essentialior, quia aureola secundum propriam rationem respicit victoriam et pugnam; difficultas autem pugnæ quæ attenditur ex parte ipsius pugnæ, est potior quam illa quæ attenditur ex parte nostri inquantum est nobis vicinior. Et ideo, simpliciter loquendo, aureola martyrum inter omnes est potior. Et ideo dicitur Matth., v, in Glossa [1] quod « in octava beatitudine, quæ ad martyres pertinet, » scilicet : *Beati qui persecutionem patiuntur*, « omnes aliæ perficiuntur. » Et propter hoc etiam Ecclesia in connumeratione sanctorum martyres doctoribus et virginibus præordinat. Sed quantum ad aliquid nihil prohibet alias

[1] Parm. : « *ord.* »

aureolas excellentiores esse. Et per hoc patet solutio ad objecta.

Conclusio. — Cum martyrum pugna fortissima sit, vehementissimeque affligat, simpliciter loquendo aureola eorum est omnium potissima.

## ARTICULUS XIII.

*Utrum unus alio aureolam excellentius habeat.*

Ad tertium decimum sic proceditur. 1. Videtur quod unus aureolam virginitatis, vel martyrii, vel doctoris excellentius alio non habeat, quia ea quæ sunt, in termino non intenduntur neque remittuntur. Aureola autem debetur operibus quæ sunt in termino perfectionis. Ergo aureola non intenditur nec remittitur.

2. Præterea, virginitas non suscipit magis et minus, cum importet privationem quamdam, privationes autem non intendantur, nec remittantur. Ergo nec præmium virginitatis, scilicet aureola virginum, intenditur et remittitur.

Sed contra, aureola superponitur aureæ. Sed aurea est intensior in uno quam in alio. Ergo et aureola.

Respondeo dicendum, quod, cum meritum sit quodammodo præmii causa, oportet diversificari præmia, secundum quod merita diversificantur; aliquid enim intenditur et remittitur per intensionem et remissionem suæ causæ. Meritum autem aureolæ potest esse majus et minus. Unde et aureola potest esse major et minor. Sciendum tamen quod meritum aureolæ potest intendi dupliciter; uno modo ex parte radicis; alio modo ex parte operis. Contingit enim esse aliquos duos, quorum unus ex minori charitate majus tormentum martyrii sustinet, vel magis prædicationi instat, aut etiam magis a delectabilibus carnis elongat se. Intensioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem non respondet intensio aureolæ, sed intensio aureæ; intensioni vero meriti quæ est ex genere actus, respondet intensio aureolæ. Unde potest esse quod aliquis qui minus in martyrio meretur, quantum ad essentiale præmium, habeat pro martyrio majorem aureolam.

Ad primum ergo dicendum, quod merita quibus debetur aureola, non attingunt ad terminum perfectionis simpliciter, sed secundum speciem; sicut ignis est specie subtilissimum corporum. Unde nihil prohibet unam aureolam alia esse excellentiorem, sicut unus ignis est alio subtilior.

Ad secundum dicendum, quod una virginitas potest esse major alia propter majorem recessum a virginitatis contrario; ut dicatur in illa esse major virginitas, quæ magis occasiones corruptionis vitat; sic enim privationes intendi possunt, ut cum dicitur homo magis cæcus quia magis elongatur a visu.

Conclusio. — Cum meritum sit causa præmii, consequens est ut, sicut merito meritum est majus, sic aureola una major altera esse dicatur.

# QUÆSTIO C.

## DE PŒNA DAMNATORUM (a).

(In septem articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad damnatos post judicium: et primo de pœna damnatorum et igne quo eorum corpora cruciabuntur; secundo de his quæ pertinent ad eorum affectum et intellectum; tertio de justitia et misericordia Dei respectu damnatorum.

Circa primum quæruntur septem: 1° utrum damnati in inferno sola pœna ignis affliguntur; 2° utrum vermis eorum quo affliguntur sit corporalis; 3° utrum fletus in eis existens sit corporalis; 4° utrum tenebræ eorum sint corporales; 5° utrum ignis quo affliguntur sit corporalis; 6° utrum sit ejusdem speciei cum igne nostro; 7° utrum ignis ille sit sub terra.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum damnati in inferno sola pœna ignis affligantur.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati in inferno sola pœna ignis affligantur, quia Matth., xxv, 41, ubi eorum damnatio exprimitur, fit mentio solum de igne, cum dicitur: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.*

2. Præterea, sicut pœna purgatorii de-

(a) Secundum Aureolum miseria damnatorum principalius, formalius, et essentialius consistit in displicentia de Deo æterna quam in carentia divinæ visionis vel in afflictione pœnali.

betur peccato veniali, ita pœna inferni debetur peccato mortali. Sed in purgatorio non dicitur esse nisi pœna ignis, ut patet per hoc quod dicitur I Corinth., III, 13 : *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit.* Ergo nec in inferno erit nisi pœna ignis.

3. Præterea, pœnarum varietas refrigerium præstat, sicut cum de calido transfertur quis ad frigidum. Sed nullum refrigerium est ponere in damnatis. Ergo non erunt diversæ pœnæ, sed sola pœna ignis.

Sed contra est quod dicitur in psal. x, 7 : *Ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.*

Præterea, Job, XXIV, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.*

Respondeo dicendum, quod, secundum Basilium, (conc. XIV, *De futuro judicio*, circa med., et *Hom.* I *in psalm.* XXVIII, a med., in ultima mundi purgatione fiet separatio in elementis, ut quicquid est purum et nobile remaneat superius ad gloriam beatorum ; quicquid vero est ignobile et fæculentum in infernum projiciatur ad pœnam damnatorum ; ut, sicut omnis creatura erit beatis materia gaudii, ita damnatis ex omnibus creaturis tormentum accrescat, secundum illud Sap., V, 21 : *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Hoc etiam divinæ justitiæ competit, ut sicut ab uno recedentes per peccatum in rebus materialibus, quæ sunt multæ et variæ, finem suum constituerunt, ita etiam multipliciter et ex multis affligantur (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod, quia ignis est maxime afflictivus, propter hoc quod abundat in virtute activa, ideo nomine ignis omnis afflictio designatur, si sit vehemens.

Ad secundum, quod pœna purgatorii non est principaliter ad affligendum, sed ad purgandum : unde per solum ignem fieri debet, qui maxime habet vim purgativam. Sed damnatorum pœna non ordinatur ad purgandum. Unde non est simile.

Ad tertium dicendum, quod damnati transibunt ex vehementissimo calore ad vehementissimum frigus sine hoc quod in eis sit aliquod refrigerium, quia passio ab exterioribus non erit per transmutationem corporis a sua pristina naturali dispositione, ut contraria passio ad æqualitatem, vel temperiem reducendo refrigerium causet, sicut nunc accidit ; sed erit per actionem spiritualem, secundum quod sensibilia agunt in sensum prout sentiuntur, imprimendo formas illas secundum « esse » spirituale in organum, et non secundum « esse » materiale.

Conclusio. — Sicut per multa et varia damnati peccaverunt, ita conveniens est ut multipliciter et ex multis affligantur.

## ARTICULUS II.

*Utrum vermis damnatorum sit corporalis.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vermis quo affliguntur damnati, sit corporalis, quia caro non potest affligi per vermem spiritualem. Sed caro damnatorum affligetur per vermem ; Judith., XVI, 21 : *Dabit ignem et vermes in carnes eorum;* et Eccli., VII, 19 : *Vindicta carnis impii ignis et vermis.* Ergo vermis ille erit corporalis.

2. Præterea, Augustinus dicit, XXI *De civit. Dei,* cap. IX, col. 723, t. 7 : « Utrumque, id est ignis et vermis, pœna erit carnis. » Ergo, etc.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XX *De civ. Dei,* cap. XXII, col. 694, t. 7 : « In pœnis malorum inextinguibilis ignis et vivacissimus vermis ab aliis atque aliis aliter atque aliter exponitur. Alii utrumque ad corpus, alii utrumque ad animam retulerunt ; alii proprie ad corpus ignem, tropice ad animum vermem ; quod credibilius « esse » videtur. »

Respondeo dicendum, quod post diem judicii in mundo innovato non remanebit aliquod animal, vel aliquod corpus mixtum, nisi corpus hominis tantum, eo quod non habeat aliquem ordinem ad incorruptionem, nec post illud tempus sit futura generatio et corruptio. Unde vermis qui in damnatis ponitur non debet intelligi esse corporalis, sed spiritualis, qui est conscientiæ remorsus, qui dicitur vermis, inquantum oritur ex putredine peccati, et animam affligit, sicut corpo-

(*a*) Juxta S. Bonaventuram per ignem in scriptura omne acerbe puniens significari solet; unde cum Dominus ignem comminatur, aut comminatur tanquam præcipuum tormentum, aut sub nomine ignis intelligit omne aliud afflictivum.

ralis vermis ex putredine ortus affligit pungendo (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod ipsæ animæ damnatorum dicuntur carnes eorum, pro eo quod carni subjectæ fuerunt. Vel potest dici etiam quod per vermem spiritualem caro affligetur, secundum quod passiones animæ redundant in corpus, et hoc etiam in futuro [1].

Ad secundum dicendum, quod Augustinus loquitur sub quadam comparatione. Non enim vult simpliciter asserere quod ille vermis sit materialis, sed quod potius esset asserendum ignem et vermem materialiter intelligi quam quod utrum spiritualiter tantum intelligatur, quia sic nullam pœnam corporalem damnati sustinerent; ut patet seriem verborum ejus ibidem inspicienti.

Conclusio. — Cum post diem judicii nullum corpus mixtum remansurum sit præter corpus hominis; vermis qui damnatis assignatur non erit materialis, sed spiritualis, qui « conscientiæ remorsus » dicitur.

## ARTICULUS III.

### *Utrum fletus qui erit in damnatis, sit corporalis.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod fletus qui erit in damnatis, erit corporalis, quia, Lucæ, XIII, dicit quædam Glossa [2] quod « per fletum quem Dominus reprobis comminatur potest probari vera corporum resurrectio, » quod non esset, si fletus ille tantum esset spiritualis. Ergo, etc.

2. Præterea, tristitia quæ est in pœna respondet delectationi quæ fuit in culpa, secundum illud Apoc., XVIII, 7 : *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Sed peccatores in culpa habuerunt delectationem interiorem et exteriorem. Ergo etiam habebunt fletum exteriorem.

Sed contra, fletus corporalis fit per quamdam resolutionem lacrymarum. Sed a corporibus damnatorum non potest fieri perpetua resolutio, cum nihil in eis per cibum restauretur; omne enim finitum consumitur, si aliquid ab eo continue abstrahatur. Ergo in damnatis non erit corporalis fletus.

Respondeo dicendum, quod in fletu corporali duo inveniuntur. Unum est lacrymarum resolutio ; et quantum ad hoc fletus corporalis in damnatis esse non potest, quia post diem judicii, quiescente motu primi mobilis, non erit aliqua generatio vel corruptio, vel corporalis alteratio : in lacrymarum autem resolutione oportet esse illius humoris generationem qui per lacrymas distillat. Unde quantum ad hoc corporalis fletus in damnatis esse non poterit. Aliud quod invenitur in corporali fletu est quædam commotio et turbatio capitis et oculorum, et quantum ad hoc fletus in damnatis esse poterit post resurrectionem; corpora enim damnatorum non solum ab exteriori affligentur, sed etiam ab interiori secundum quod corpus immutatur ad passionem animæ in bonum vel malum. Et quantum ad hoc fletus carnis resurrectionem indicat, et respondet delectationi culpæ, quæ fuit in anima et in corpore.

Et per hoc patet responsio ad objecta.

Conclusio. — Ratione resolutionis lacrymarum fletus non erit in damnatis : ratione vero commotionis et turbationis capitis et oculorum, in damnatis fletus corporalis esse poterit.

## ARTICULUS IV.

### *Utrum damnati sint in tenebris corporalibus.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati non sint in tenebris corporalibus, quia *Super* illud *Job*, X : *Sed sempiternus horror inhabitat*, Gregorius in lib. IX *Moral.*, § 101, col. 915, t. 1, dicit : « Quamvis ignis ille ad consolationem non luceat, tamen ut magis torqueat ad aliquid lucet; nam sequaces quoque [3] suos secum in tormento reprobi flamma illustrante visuri sunt. » Ergo non erunt ibi tenebræ corporales.

2. Præterea, damnati vident pœnam suam, hoc enim est eis in augmentum pœnæ. Sed nihil videtur sine lumine. Ergo non sunt ibi tenebræ corporales.

3. Præterea, damnati ibi habebunt po-

[1] Parm. : « et hic, et in futurum. »
[2] Parm. : « *ord.* sup. illud : Ibi erit fletus. »
[3] Parm. : « quos secum traxerunt de mundo. »

(*a*) Tempore S. Augustini una opinio tenebat vermem infernalem esse corporeum.

tentiam visivam post corporum resumptionem. Sed frustra in eis esset, nisi aliquid viderent. Ergo, cum nihil videatur nisi in lumine, videtur quod non sint omnino in tenebris.

Sed contra est quod dicitur Matth., XXII, 13: *Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores ;* super quod dicit Gregorius, lib. IX *Moral.*, § 97, col. 912, t. 1 : « Si ignis ille lucem haberet, in tenebras exteriores nequaqnam mitti diceretur. »

Præterea, Basilius dicit, *Super* illud *psalm.* XXVIII : *Vox Domini intercidentis flammam ignis, Hom. in hunc psalm.*, a med., et conc. XIV, *De futuro judicio*, cir. med., quod virtute Dei separabitur claritas ignis ab ejus virtute adustiva, ita quod claritas cedet in gaudium beatorum, et ustivum ignis in tormentum damnatorum. Ergo damnati habebunt tenebras corporales. Quædam vero alia, quæ ad pœnam damnatorum pertinent, determinata sunt.

Respondeo dicendum, quod dispositio inferni erit talis quod maxime miseriæ damnatorum competat. Unde secundum hoc sunt ibi lux et tenebræ prout maxime spectant ad miseriam damnatorum. Ipsa autem visio secundum se delectabilis est ; ut enim dicitur in principio *Metaph.*, « sensus oculorum est maxime diligibilis, eo quod per ipsum plura cognoscimus. » Sed per accidens contingit visionem esse afflictivam, inquantum videmus aliqua nobis nociva, vel nostræ voluntati repugnantia. Et ideo in inferno hoc modo debet esse locus dispositus ad videndum secundum lucem et tenebras, ut nihil ibi perspicue videatur, sed solummodo sub quadam umbrositate videantur ea quæ afflictionem cordi ingerere possunt. Unde simpliciter locus est tenebrosus. Sed tamen ex divina dispositione est ibi aliquid luminis quantum sufficit ad videndum illa quæ animam torquere possunt : et ad hoc satis facit naturalis situs loci : quia in terræ medio, ubi infernus ponitur, non potest esse ignis nisi fœculentus et turbidus, et quasi fumosus.

Quidam autem tenebrarum harum causam assignant ex commassatione corporum damnatorum, quæ præ multitudine ita replebunt locum inferni, quod ibi nihil de aere remanebit : et sic non erit ibi aliquid de diaphano quod possit esse subjectum lucis et tenebræ, nisi oculi damnatorum, qui erunt obtenebrati (*a*).

Et per hoc patet responsio ad objecta.

CONCLUSIO. — Ut dispositio inferni miseriæ damnatorum conveniat, erunt tenebræ corporales ; cum quadam tamen luce, ut videant impii ea quæ animam torquere possunt.

## ARTICULUS V.

*Utrum ignis inferni erit corporalis.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis inferni, quo cruciabuntur corpora damnatorum, non erit corporeus. Dicit enim Damascenus in IV lib. *Orth. fid.*, cap. XXVII, col. 1227, t. 1 : « Tradetur diabolus et dæmones et homo ejus, scilicet Antichristus, cum impiis et peccatoribus in ignem æternum non materialem, qualis est qui apud nos est, sed qualem novit Deus. » Sed omne corporeum est materiale. Ergo ignis inferni non erit corporeus.

2. Præterea, animæ damnatorum a corpore separatæ ad ignem inferni deferuntur. Sed Augustinus dicit, XII *Super Genes. ad litt.*, cap. XXXII, § 61, col. 481, t. 3 : « Spiritualem arbitror esse, » scilicet locum ad quem anima defertur post mortem, « non corporalem. » Ergo, etc.

3. Præterea, ignis corporeus in modo suæ actionis non sequitur modum culpæ in eo quod igne crematur, sed magis modum humidi et sicci ; in eodem enim igne corporeo videmus affligi justum et impium. Sed ignis inferni in modo suæ afflictionis vel actionis sequitur modum culpæ in eo qui punitur ; unde dicit Gregorius in IV *Dial.*, cap. XLIII, col. 401, t. 3 : « Unus quidem est gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Uniuscujusque enim quantum exigit culpa, tanta sentitur pœna. »

Sed contra est quod dicitur, IV *Dialog.*, cap. XXIX, col. 368, t. 3 : « Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari. »

Præterea, Sap., V, 21, dicitur : *Pugnabit orbis terrarum contra insensatos.*

(*a*) Scholastici triplicem distinguebant ignem : purum, incorporatum, et incorporatum permixtum. Primus est lux ; secundus carbo et flamma ; tertius est sulphureus et fumosus, et talis est ignis inferni.

Sed non totus orbis terrarum contra insensatos pugnaret, si solummodo spirituali pœna et non corporali punirentur. Ergo punientur igne corporeo.

Respondeo dicendum, quod de igne inferni multiplex fuit opinio.

Quidam enim philosophi, ut Avicenna, resurrectionem non credentes, solius animæ post mortem pœnam esse crediderunt. Et quia eis inconveniens videbatur ut anima, cum sit incorporea, igne corporeo puniretur, negaverunt ignem corporeum esse quo mali punirentur, volentes quod quicquid dicitur de pœna animarum post mortem per aliqua corporea futura, metaphorice dicatur. Sicut enim bonarum animarum delectatio et jucunditas non erit in aliqua re corporali, sed in spirituali tantum, scilicet in consecutione sui finis, ita afflictio malorum spiritualis erit tantum in hoc scilicet quod tristabuntur de hoc quod separabuntur a fine, cujus inest desiderium naturale. Unde, sicut omnia quæ de delectatione animarum post mortem dicuntur, quæ videntur ad delectationem corporalem pertinere, ut quod reficiantur, vel rideant, vel hujusmodi, ita etiam quicquid de earum afflictione dicitur, quod corporalem punitionem sonare videatur, per similitudinem debet intelligi : sicut quod in igne ardeant, vel fœtoribus affligantur, et hujusmodi. Spiritualis enim delectatio et tristitia, cum sint ignotæ multitudini, oportet quod per delectationes et tristitias corporales figulariter manifestentur, ut homines magis moveantur ad desiderium vel timorem. Sed quia in pœna damnatorum non solum erit pœna damni, quæ respondet aversioni quæ fuit in culpa, sed etiam pœna sensus, quæ respondet conversioni; ideo non sufficit prædictum modum punitionis ponere.

Et ideo ipse etiam Avicenna, *Metaph. tract.* IX, cap. VII, alterum modum superaddit, dicens quod animæ malorum post mortem non per corpora, sed per corporum similitudines puniantur; sicut in somnis propter similitudines prædictas in imaginatione existentes, videtur homini quod torqueatur pœnis diversis. Et hunc etiam modum punitionis videtur ponere Augustinus in XII *Super Genes. ad litt.*, cap. XXXII, col. 480, t. 3, sicut ibidem manifeste patet. Sed hoc videtur inconvenienter dictum esse. Imaginatio enim potentia quædam est, utens organo corporali; unde non potest esse quod visiones hujusmodi imaginariæ fiant in anima separata a corpore, sicut in anima somniantis. Unde etiam Avicenna, ut hoc inconveniens evitaret, dixit quod animæ separatæ a corpore utebantur quasi pro organo, aliqua parte cælestis corporis, cui corpus humanum oportet esse conforme ad hoc quod perficiatur anima rationali, quæ est similis motoribus cælestis corporis, in hoc secutus quodammodo opinionem antiquorum philosophorum; qui posuerunt animas redire ad compares stellas [1]. Sed hoc est omnino absurdum secundum doctrinam Philosophi, quia anima utitur determinato organo corporali, sicut ars determinatis instrumentis; unde non potest transire de corpore in corpus, quod Pythagoras ponit, ut dicitur in I *Anima*, text. 53. Qualiter autem ad dictum Augustini sit respondendum, infra dicitur.

Quicquid autem dicatur de igne qui animas separatas cruciat, de igne tamen in quo cruciabuntur corpora damnatorum post resurrectionem oportet dicere quod sit corporeus, quia corpori non potest convenienter adaptari pœna, nisi sit corporea. Unde Gregorius in IV *Dialog.*, cap. XXIX, col. 368, t. 3, ex hoc ipso probat ignem inferni esse corporeum, quod reprobi post resurrectionem in eum detrudentur. Augustinus etiam [2], lib. XX *De civ. Dei*, cap. X, col. 724, t. 7 ut habetur in *Littera*, IV, dist. XLIV, manifeste confitetur ignem illum quo cruciabuntur corpora, esse corporeum. Et de hoc ad præsens est quæstio. Qualiter autem animæ damnatorum igne isto corporeo puniantur alias dictum est (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod Damascenus non negat simpliciter illum ignem materialem esse, sed quod non est materialis talis qualis apud nos est, eo quod quibusdam proprietatibus ab hoc igne distinguitur.

Vel dicendum quod, quia ignis ille non materialiter alterat corpora, sed quadam spirituali actione agit in ea ad punitionem, ideo dicitur non materialis esse, non quantum ad substantiam, sed quantum ad punitionis effectum in corporibus, et multo amplius etiam [2] in animabus.

[1] Al. : « ad orbes stellarum. »
[2] Parm. omittit : « etiam. »

(*a*) Non est de fide ignem inferni esse corporeum.

Ad secundum dicendum, quod dictum Augustini potest hoc modo accipi, ut pro tanto dicatur locus ille ad quem animæ deferuntur post mortem, non esse corporeus, quia anima in eo corporaliter non existit, per modum scilicet quo corpora existunt in loco; sed alio modo spirituali, sicut angeli in loco sunt.

Vel dicendum, quod Augustinus loquitur opinando et non determinando, sicut sæpe facit in libris illis.

Ad tertium dicendum, quod ignis ille erit instrumentum divinæ justitiæ punientis. Instrumentum autem non solum agit in virtute propria, et per proprium modum, sed etiam in virtute principalis agentis, secundum quod est regulatum ab eo. Unde, quamvis ignis secundum propriam virtutem non habeat quod aliquos cruciet secundum magis vel minus, secundum modum peccati, habet tamen hoc, secundum quod ejus actio modificatur ex ordine divinæ justitiæ; sicut etiam ignis fornacis modificatur ex industria fabri in sua actione, secundum quod competit ad effectum artis.

Conclusio. — Cum corpori non possit adaptari pœna nisi corporea, ignis inferni erit corporalis; maxime cum dicatur reprobos post resurrectionem in ipsum detrudendos esse.

## ARTICULUS VI.

*Utrum ignis inferni sit ejusdem speciei cum igne nostro.*

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille non sit ejusdem speciei cum igne isto corporeo quem videmus. Augustinus enim, lib. XX *De civ. Dei*, cap. XVI, col. 682, t. 7, dicit, et habetur in *Littera* IV, dist. XLIII : « Ignis æternus cujusmodi sit, hominem scire arbitror neminem nisi forte cui Spiritus divinus ostendit. » Sed naturam istius ignis omnes vel fere omnes sciunt. Ergo ignis ille non est ejusdem speciei aut naturæ cum isto.

2. Præterea, Gregorius, XV *Moralium*, cap. XXIX, col. 1098, t. 1, exponens illud Job, XX : *Devorabit eum ignis qui non succenditur*, dicit : « Ignis corporeus ut esse valeat, corporeis indiget fomentis; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur; sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret. » Ergo non est ejusdem naturæ cum eo quem videmus.

3. Præterea, æternum et corruptibile non sunt ejusdem rationis, cum nec etiam in genere communicent, secundum Philosophum in X *Metaph.*, text. ult. Sed iste ignis est corruptibilis, ille autem æternus, Matth., XXV, 42 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Ergo non sunt ejusdem naturæ.

4. Præterea, de natura hujus ignis nostri est ut luceat. Sed ignis inferni non lucet : unde Job, XVIII, 5 : *Nonne lux impii extinguetur ?* Ergo ut prius.

Sed contra, secundum Philosophum in I *Topic.*, cap. VI, parum a princ., omnis aqua omni aquæ est eadem specie. Ergo eadem ratione omnis ignis omni igni est idem specie.

Præterea, Sap., XI, 17, dicitur : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* Sed homines peccant per res sensibiles hujus mundi. Ergo justum est ut per easdem puniantur.

Respondeo dicendum, quod ignis propter hoc quod est maximæ virtutis, in agendo inter reliqua elementa, alia corpora pro materia habet; ut dicitur in IV *Meteor.*, cap. I, circa med. Unde et ignis dupliciter invenitur, scilicet in materia propria, prout est in sua sphæra, et in materia aliena, sive terrestri, ut patet in carbone, sive aerea, ut patet in flamma. Quocumque autem modo ignis inveniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet; potest autem esse diversitas in specie, quantum ad corpora quæ sunt materia ignis. Unde flamma et carbo differunt specie : et similiter lignum igneum et ferrum ignitum : nec differt quantum ad hoc sive ignita sint per violentiam, ut in ferro apparet, sive ex principio intrinseco naturali, ut accidit in sulphure. Quod ergo ignis inferni, quantum ad hoc quod habet de natura ignis, sit ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, manifestum est. Utrum autem ille ignis sit in propria materia existens, aut sit in aliena, in qua materia sit, nobis ignotum est. Et secundum hoc potest ab igne qui apud nos est, specie differre, materialiter consideratus. Quasdam tamen proprietates differentes habet ab igne nostro, ut quod succensione non indiget, nec lignis nutritur. Sed

istæ differentiæ non ostendunt diversitatem in specie, quantum ad id quod pertinet ad naturam ignis (*a*).

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur quantum ad id quod est materiale in igne illo, non autem quantum ad ignis naturam.

Ad secundum dicendum, quod ignis iste qui apud nos est, lignis nutritur, et ab homine succenditur, quia est artificialiter et per violentiam in alienam materiam introductus. Sed ignis ille lignis non indiget, quibus foveatur, quia vel in propria materia existit, vel est in materia aliena non per violentiam, sed per naturam a principio intrinseco; unde non est ab homine succensus sed a Deo, qui naturam illam instituit; et hoc est quod dicitur Isaiæ, XXX, 33 : *Flatus Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam.*

Ad tertium dicendum, quod, sicut corpora damnatorum erunt ejusdem speciei cujus modo sunt, quamvis modo sint corruptibilia, tunc autem erunt incorruptibilia ex ordine divinæ justitiæ et propter quietem motus cæli ; ita est etiam de igne inferni, quo corpora illa punientur.

Ad quartum dicendum, quod lucere non convenit igni secundum quemlibet modum existendi, quia in propria materia existens non lucet ; unde non lucet in propria sphæra, ut philosophi dicunt: similiter etiam in aliqua materia aliena ignis existens non lucet ; sicut cum est in materia opaca terrestri, ut in sulphure : et similiter est etiam, quando ex aliquo grosso fumo ejus claritas obfuscatur. Unde quod ignis inferni non luceat, non est sufficiens argumentum ad hoc quod non sit ejusdem speciei.

Conclusio. — Sicut corpora damnatorum ejusdem speciei erunt, cujus modo sunt, ita et ignis quo torquentur damnati in inferno ejusdem est speciei cum igne qui apud nos est, licet quasdam proprietates diversas habeat.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum ignis inferni sit sub terra.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ille non sit sub terra, quia, Job, XVIII, 18, de homine damnato dicitur : *Et de orbe transferet eum.* Ergo ignis ille quo damnati punientur, non est sub terra, sed est extra orbem.

2. Præterea, nullum violentum et per accidens potest esse sempiternum. Sed ignis ille erit in inferno in sempiternum. Ergo non erit ibi per violentiam sed naturaliter. Sed sub terra non potest esse ignis nisi per violentiam. Ergo ignis inferni non est sub terra.

3. Præterea, in igne inferni omnia corpora damnatorum post diem judicii cruciabuntur. Sed illa corpora locum replebunt. Ergo cum futura sit maxima multitudo damnatorum, quia *stultorum infinitus est numerus*, Eccle., I, 15, maximum oportet esse spatium in quo ignis ille continetur. Sed inconveniens videtur dicere infra terram esse tantam concavitatem, cum partes terræ naturaliter ferantur ad medium. Ergo ignis ille non erit sub terra.

4. Præterea, Sap., XI, 17 : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur.* Sed mali super terram peccaverunt. Ergo ignis eos puniens non debet esse sub terra.

Sed contra est quod dicitur Isa., XIV, 9 : *Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui.* Ergo ignis inferni sub nobis est.

Præterea, Gregorius dicit in IV *Dialog.*, cap. XLII, col. 401, t. 3 : « Quid obstet non video, ut sub terra infernus esse credatur. »

Præterea, Jonæ, II, super illud : *Projecisti me in corde maris*, Glossa [1], « Id est, in inferno ; » pro quo dicitur in Evangelio Matth., XII, 40 : *In corde terræ*; quia sicut cor est in medio animalis, ita et infernus in medio terræ perhibetur esse.

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit, lib. XX *De civ. Dei*, cap. XVI, col. 682, t. 7, et habetur in *Littera*, IV, dist. XLIV : « In qua mundi parte infernus sit scire arbitror neminem, nisi cui Spiritus divinus ostendit. » Unde Gregorius in IV *Dialog.*, cap. XLII, col. 401, t. 3, super hac quæstione interrogatus respondet : « Hac de re temere definire nihil audeo. Nonnulli namque in quadam terrarum parte in-

[1] Parm. : « *interl.* »

(*a*) Juxta S. Bonaventuram hæc quæstio non potest pro constanti a quocumque determinari ; attamen si quis non adducat fortiores rationes, non compellimur ignem infernalem ponere diversæ naturæ et speciei ab igne qui apud nos est.

fernum esse putaverunt. Alii vero hunc sub terra esse existimant. » Et hanc opinionem probabiliorem esse ostendit dupliciter. Primo ex ipsa nominis ratione, sic dicens : « Si idcirco infernum dicimus quia inferius jacet, quod terra ad cœlum est, hoc esse infernus debet ad terram. » Secundo ex hoc quod dicitur Apoc., v, 3 : *Nemo poterat neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum*; ut hoc quod dicitur *in cælo*, referatur ad angelos; hoc quod dicitur *in terra*, referatur ad homines viventes in corpore ; hoc quod dicitur *subtus terram*, referatur ad animas existentes in inferno. Augustinus etiam in lib XII *Gen. ad litt.*, cap. XXXIV, § 66, col. 482, t. 3, duas rationes tangere videtur, quare congruum sit infernum esse sub terra. Una est ut, « quoniam defunctorum animæ carnis amore peccaverunt, hoc eis exhibeatur quod ipsi carni mortuæ solet exhiberi, ut scilicet sub terram recondatur. » Alia est quod, sicut est gravitas in corporibus, ita tristitia in spiritibus, et lætitia sicut levitas. Unde sicut secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia graviora, ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora ; et sic, sicut conveniens locus gaudio electorum est cœlum empyreum, ita conveniens locus tristitiæ damnatorum est infimum terræ. Neque movere debet quod Augustinus ibidem dicit quod « inferi sub terris esse dicuntur vel creduntur ; » quia in lib. II *Retractationum*, cap. XXIV, col. 640, t. 1, hoc retractans, dicit : « Mihi videor docere debuisse magis, quod sub terris sint inferi, quam rationem reddere cur sub terris esse credantur sive dicantur. » Quidam tamen philosophi posuerunt quod locus inferni erat sub orbe terrestri, tamen supra terræ superficiem ex parte nobis opposita. Et hoc videtur Isidorus sensisse, cum dixit quod « sol[1] et luna in ordine quo creati sint, stabunt, ne impii in tormentis positi fruantur luce eorum. » Quæ ratio nulla esset, si infernus infra terram esse dicatur. Qualiter tamen hæc verba possint exponi, patuit supra. Pythagoras vero posuit locum pœnarum in sphæra ignis, quam in medio totius orbis esse dixit ; et regionem illam carcerem Jovis appellavit, ut patet per Aristotelem, in II *De cælo et mundo*, text. 73. Sed tamen convenientius his quæ in Scriptura dicuntur est ut sub terra esse dicatur.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Job : *De orbe transferet eum Deus*, intelligendum est de orbe terrarum, id est, de hoc mundo. Et hoc modo exponit Gregorius, lib. XIV *Moral.*, cap. XXII, col. 1053, t. 1, dicens : « De orbe quippe transferetur, cum superno apparente judice, de hoc mundo tollitur, in quo perverse gloriatur. » Nec est intelligendum quod orbis hic accipiatur pro universo, quasi extra totum universum sit locus pœnarum.

Ad secundum dicendum, quod in loco illo conservatur ignis in æternum ex ordine divinæ justitiæ; quamvis secundum naturam suam non possit extra suum locum aliquod elementum in æternum durare, præcipue statu generationis et corruptionis manente in rebus. Ignis autem ibi erit fortissimæ caliditatis, quia calor ejus erit undique congregatus, propter frigus terræ undique ipsum circumstans.

Ad tertium dicendum, quod infernus nunquam deficiet in amplitudine, quin sufficiat ad damnatorum corpora capienda; infernus enim, Prov., XXX, inter tria insatiabilia ponitur. Nec est inconveniens quod intra viscera terræ tanta concavitas conservetur divina virtute, quæ damnatorum omnium corpora possit capere.

Ad quartum dicendum, quod hoc quod dicitur : *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur*, non est necessarium nisi in principalibus instrumentis peccandi : quia enim homo in anima peccat, et in corpore, in utroque punietur. Non autem oportet quod in quo loco quis peccavit, in eodem puniatur, cum alius sit locus qui viatoribus et damnatis debetur.

Vel dicendum, quod hoc intelligitur de pœnis quibus homo punitur in via; secundum quod quælibet culpa suam pœnam habet annexam, prout « omnis inordinatus animus sibi est pœna, » ut dicit Augustinus, lib. I *Confess.*, cap. XII, col. 670, t. 1.

CONCLUSIO. — Et si nullus nisi a Spiritu Sancto edoctus, ubi infernus constitutus sit, certo cognoscat, tamen ut animæ quæ carnis amore peccaverunt, id recipiant quod carni mortuæ exhiberi solet, convenienter sub terra esse creditur.

[1] Non legitur apud Isidorum, sed habetur in Glossa, LX Isaiæ, v. 19.

## QUÆSTIO CI.

### DE VOLUNTATE ET INTELLECTU DAMNATORUM.

(In novem articulos divisa.)

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad affectum et intellectum damnatorum.

Circa quod quæruntur novem : 1° utrum omnis damnatorum voluntas sit mala; 2° utrum aliquando pœniteant de malis quæ fecerunt ; 3° utrum magis vellent non esse quam esse ; 4° utrum vellent alios esse damnatos ; 5° utrum impii habeant Deum odio ; 6° utrum ipsi demereri possint ; 7° utrum possint uti scientia hic acquisita ; 8° utrum cogitent aliquando de Deo ; 9° utrum ipsi videant gloriam beatorum.

### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum omnis voluntas damnatorum sit mala.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non omnis voluntas damnatorum sit mala. Quia, ut dicit Dionysius, IV cap. *De divin. nom.,* § 23, col. 726, t. 1, « dæmones bonum et optimum concupiscunt,» scilicet « esse, vivere et intelligere. » Cum ergo damnati homines non sint pejoris conditionis quam dæmones, videtur quod et ipsi bonam voluntatem habere possint.

2. Præterea, « malum, » ut dicit Dionysius ibid., § 32, col. 731, « est omnino involuntarium. » Ergo, si damnati aliquid volunt, illud volunt inquantum est bonum vel apparens bonum. Sed voluntas quæ per se ordinatur ad bonum, est bona. Ergo damnati possunt habere voluntatem bonam.

3. Præterea, aliqui erunt damnati, qui in mundo existentes aliquos virtutum habitus secum detulerunt, utpote gentiles, qui habuerunt virtutes politicas. Sed ex habitibus virtutum elicitur laudabilis voluntas. Ergo in aliquibus damnatis poterit esse laudabilis voluntas.

Sed contra, obstinata voluntas nunquam potest flecti nisi in malum. Sed damnati homines erunt obstinati sicut et dæmones. Ergo voluntas eorum nunquam poterit esse bona.

Præterea, sicut se habet voluntas damnatorum ad malum, ita voluntas beatorum ad bonum. Sed beati nunquam habent voluntatem malam. Ergo nec damnati aliquam habent voluntatem bonam.

Respondeo dicendum, quod in damnatis potest duplex voluntas considerari silicet voluntas deliberativa, et voluntas naturalis. Naturalis quidem non est eis ex seipsis, sed ex auctore naturæ, qui in natura hanc inclinationem posuit, quæ naturalis voluntas dicitur. Unde, cum natura in eis remaneat, secundum hoc bona poterit in eis esse voluntas naturalis. Sed voluntas deliberativa est eis ex seipsis, secundum quod in potestate est eorum inclinari per affectum ad hoc vel illud ; et talis voluntas est in eis solum mala : et hoc ideo, quia sunt perfecte aversi a fine ultimo rectæ voluntatis ; neque aliqua voluntas potest esse bona nisi per ordinem ad finem prædictum. Unde etiam, etsi aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Dionysii intelligitur de voluntate naturali quæ est inclinatio naturæ in aliquod bonum : sed tamen ista naturalis inclinatio per eorum malitiam corrumpitur, inquantum hoc bonum quod naturaliter desiderant, sub quibusdam malis circumstantiis appetunt.

Ad secundum dicendum, quod malum, inquantum est malum, non movet voluntatem, sed inquantum est æstimatum bonum. Sed hoc ex eorum malitia procedit, ut id quod est malum æstiment ut bonum. Et ideo voluntas eorum mala est.

Ad tertium dicendum, quod habitus virtutum politicarum non remanent in anima separata, eo quod virtutes illæ perficiunt solum in vita civili, quæ non erit post hanc vitam. Si tamen remanerent, nunquam in actum exirent, quasi ligatæ ex obstinatione mentis.

Conclusio. — Quamvis damnati naturali quam retinent voluntate bonum aliquod velint ; quia tamen ab ultimo rectæ rationis fine, unde bonitas voluntatis petenda est, perfecte sunt aversi, nullam in eis bonam esse voluntatem dicendum est.

## ARTICULUS II.

*Utrum damnati pœniteant de malo quod fecerunt.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati nunquam pœniteant de malis quæ fecerunt, quia dicit Bernardus in *Cantica*[1] quod « damnatus semper vult iniquitatem suam, quam fecit. » Ergo nunquam de peccato commisso pœnitent.

2. Præterea, velle se non peccasse, est bona voluntas. Sed damnati nunquam habebunt bonam voluntatem. Ergo damnati nunquam volent se non peccasse : et sic idem quod prius.

3. Præterea, secundum Damascenum, lib. II *Orth. fid.*, cap. IV, col. 878, t. 1, « hoc est hominibus mors, quod angelis casus. » Sed angeli voluntas post casum est invertibilis hoc modo ut non possit recedere ab electione qua prius peccavit. Ergo et damnati non possunt pœnitere de peccatis a se commissis.

4. Præterea, major erit perversitas damnatorum in inferno quam peccatorum in hoc mundo. Sed peccatores aliqui in hoc mundo non pœnitent de peccatis commissis, vel propter excæcationem mentis, sicut hæretici, vel propter obstinationem, sicut qui *lætantur, cum male fecerint et exultant in rebus pessimis*, ut dicitur Proverb., II, 14. Ergo, etc.

Sed contra, Sap., V, de damnatis dicitur : *Intra se pœnitentiam agentes.*

Præterea, Philosophus, IV *Ethic.*, cap. IV, ad fin., dicit quod « pœnitudine replentur pravi, mox enim tristantur de hoc in quo prius delectati sunt . » Ergo damnati, cum sint maxime pravi, magis pœnitent.

Respondeo dicendum, quod pœnitere de peccato contingit dupliciter : uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem de peccato pœnitet qui peccatum, inquantum est peccatum, abominatur ; per accidens vero qui illud odit ratione alicujus adjuncti, utpote pœnæ, vel alicujus hujusmodi. Mali igitur non pœnitebunt, per se loquendo, de peccatis, quia voluntas malitiæ peccati in eis remanet; pœnitebunt autem per accidens, inquantum affligentur de pœna quam pro peccato sustinent.

Ad primun ergo dicendum, quod damnati iniquitatem volunt, sed pœnam refugiunt ; et sic per accidens de iniquitate commissa pœnitent.

Ad secundum dicendum, quod velle se non peccasse propter turpitudinem iniquitatis est bona voluntas ; sed hoc non erit in damnatis.

Ad tertium dicendum, quod sine aliqua aversione voluntatis continget quod damnati de peccatis pœniteant, quia non hoc refugient in peccatis quod prius appetiverunt, sed aliquid aliud, scilicet pœnam.

Ad quartum dicendum, quod homines in hoc mundo, quantumcumque obstinati, per accidens de peccatis suis pœnitent, si pro eis puniantur ; quia, ut dicit Augustinus in lib. LXXXIII *QQ.*, qu. XXXVI, col. 25, t. 6, « videmus etiam ferocissimas bestias dolore pœnarum a maximis voluptatibus abstinere[2]. »

Conclusio. — Cum damnati nunquam iniquitatem ipsam odio habeant, sed solummodo pœnam refugiant, non per se sed per accidens tantum de iniquitate commissa pœnitent.

## ARTICULUS III.

*Utrum damnati recta et deliberativa ratione vellent non esse.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod damnati recta ratione et deliberativa non possint velle non esse. Augustinus enim dicit in lib. III *De lib. arb.*, cap. VII, col. 1280, t. 1 : « Considera quantum bonum est esse, quod et beati et miseri volunt ; magis enim est esse et esse miserum, quam omnino non esse . »

2. Præterea, Augustinus sic ibidem arguit, cap. VIII : « Præelectio supponit electionem. » Sed non esse non est eligibile, cum non habeat apparentiam boni, cum nihil sit. Ergo non esse non potest esse magis appetibile damnatis quam esse.

3. Præterea, majus malum magis est fugiendum. Sed non esse est maximum malum, cum tollat totaliter bonum, ita quod nihil relinquat. Ergo non esse

[1] Non legitur in *Cant.*; sed habetur implicite l. V *De considerat.*, c. XII, col. 184, t. 2, et *De lib. arbitrio*, c. IX, § 31, col. 418, t. 2, ed. Vivès.

[2] « Immanissimas bestias... absterreri dolorum metu. »

est magis fugiendum quam miserum esse; et sic idem quod prius.

Sed contra est quod dicitur Apocal., IX, 6 : *In diebus illis desiderabunt homines mori, et fugiet mors ab eis* .

Præterea, damnatorum miseria omnem hujus mundi miseriam excedit. Sed ad vitandum miseriam hujus mundi appetibile est aliquibus mori ; unde dicitur Eccli., XLI, 3 : *O mors**, *quam bonum est judicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus, defecto ætate, et cui de omnibus cura est, et incredibili, qui perdit sapientiam.* Ergo multo fortius est damnatis appetibile non esse secundum rationem deliberativam.

* *Mors bonum est.*

Respondeo dicendum, quod non esse potest dupliciter considerari: uno modo secundum se, et sic nullo modo est appetibile, cum non habeat aliquam rationem boni, sed sit boni pura privatio ; alio modo, potest considerari, inquantum est ablativum pœnalis vitæ, seu alicujus miseriæ ; et sic non esse accipit rationem boni ; « carere » enim « malo est quoddam bonum , » ut dicit Philosophus in V *Ethic.*, cap. I, ad fin. Et per hunc modum melius est damnatis non esse quam miseros esse. Unde Matth., XXVI, 24, dicitur : *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille ;* et Jerem., XX, super illud : *Maledicta dies in qua natus sum*, etc., dicit Glossa Hieronymi : « Melius est non esse quam male esse . » Et secundum hoc damnati possunt præeligere non esse secundum deliberativam rationem.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum, quod non esse non est per se eligibile, sed per accidens, inquantum scilicet est miseriæ terminativum. Quod enim dicitur, quod esse et vivere ab omnibus appetitur naturaliter, non oportet hoc accipere quantum ad malam vitam et corruptam et eam quæ est in tristitiis, ut dicit Philosophus in IX *Ethic.*, cap. IV, a med., sed absolute.

Ad secundum dicendum, quod non esse non est eligibile per se, sed per accidens tantum, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod licet non esse maxime sit malum, inquantum privat esse, est tamen valde bonum, inquantum privat miseria, quæ est maximum malorum, et sic non esse eligitur.

Conclusio. — Non vellent damnati non esse, inquantum non esse consideratur secundum se, quia illud non est appetibile : inquantum vero consideratur ut est ablativum pœnalis vitæ aut alicujus miseriæ, non esse potest desiderari a damnatis.

## ARTICULUS IV.

*Utrum damnati in inferno vellent alios esse damnatos qui non sunt damnati.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati in inferno non vellent alios esse damnatos qui non sunt damnati, quia Lucæ, XVI, dicitur de divite quod orabat pro fratribus suis, ne venirent *in locum tormentorum.* Ergo eadem ratione damnati alii non vellent ad minus carnales suos amicos in inferno damnari.

2. Præterea, affectiones inordinatæ a damnatis non auferuntur. Sed aliqui damnati inordinate aliquos non damnatos dilexerunt. Ergo non vellent eorum malum, quod est esse damnatos.

3. Præterea, damnati non desiderant augmentum suæ pœnæ. Sed si plures damnarentur, major esset eorum pœna, sicut etiam multiplicatio beatorum amplificat eorum gaudium. Ergo damnati nollent salvatos damnari.

Sed contra est quod Isa., XIV, super illud : *Surrexerunt de soliis*, dicit Glossa : « Solatium est malorum, multos socios habere pœnarum. »

Præterea, in damnatis maxime repugnat invidia. Ergo dolent de felicitate beatorum, et eorum damnationem appetunt.

Respondeo dicendum, quod, sicut in beatis in patria erit perfectissima charitas, ita in damnatis erit perfectissimum odium. Unde sicut sancti gaudebunt de omnibus bonis, ita et impii de omnibus bonis dolebunt. Unde et felicitas sanctorum ab eis considerata maxime eos affligit ; unde dicitur Isa., XXVI, 11 : *Videant et confundantur zelantes populi ; et ignis hostes tuos devoret.* Unde volent omnes bonos esse damnatos.

Ad primum ergo dicendum, quod tanta erit invidia in damnatis quod etiam propinquorum gloriæ invidebunt, cum ipsi sint in summa miseria, cum etiam in hac vita hoc accidat, crescente invidia. Sed tamen minus invidebunt propinquis quam aliis, et major esset eorum pœna, si omnes propinqui damnarentur, et alii salvarentur, quam si aliqui de suis propin-

quis salvarentur. Et exinde fuit quod dives petiit fratres suos a damnatione eripi. Sciebat enim quod aliqui eriperentur; maluisset tamen fratres suos cum omnibus aliis damnari.

Ad secundum dicendum, quod dilectio quæ non fundatur super honestum, facile rescinditur, et præcipue in malis hominibus, ut Philosophus dicit in IX *Ethic.*, cap. IV a med. Unde damnati non servabunt amicitiam ad eos quos inordinate dilexerunt. Sed in hoc voluntas eorum remanebit perversa, quod causam inordinatæ dilectionis adhuc diligent.

Ad tertium dicendum, quod quamvis ex damnatorum multitudine pœna singulorum augeatur, tamen tantum superexcrescent odium et invidia, quod magis eligent torqueri magis cum multis quam minus soli.

Conclusio. — Sicut beati propter perfectam charitatem gaudent de bono omnium, ita damnati propter consummatum odium gaudent de malis, et dolent de bono; et sic vellent secum omnes bonos esse damnatos.

## ARTICULUS V.

*Utrum damnati odio habeant Deum.*

Ad quintum sic proceditur, 1. Videtur quod damnati non habeant Deum odio. Quia, ut dicit Dionysius, cap. IV *De div. nomin.*, § 7, col. 703, t. 1, « omnibus diligibile est pulchrum et bonum, quod est omnis boni et pulchritudinis causa.» Hoc autem est Deus. Ergo Deus a nullo odio haberi potest.

2. Præterea, nullus potest ipsam bonitatem odio habere, sicut nec ipsam malitiam velle; « malum » enim « est omnino involuntarium, » ut Dionysius dicit, IV *De div. nom.*, § 32, col. 731, t. 1. Deus autem est bonitas ipsa. Ergo nullus ipsum odio potest habere.

Sed contra est quod dicitur in ps. LXXIII, 25: *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.*

Respondeo dicendum, quod affectus movetur ex bono vel malo apprehenso. Deus autem apprehenditur dupliciter, scilicet in se, sicut a beatis, qui eum per essentiam vident; et per effectus, sicut a nobis et damnatis. Ipse igitur in seipso, cum sit per essentiam bonitas, non potest alicui voluntati displicere; unde quicumque eum per essentiam videt, eum odio habere non potest. Sed effectus ejus aliqui sunt voluntati repugnantes, inquantum contrariantur alicui. Et secundum hoc aliquis non in seipso, sed ratione effectuum Deum odio habere potest. Damnati ergo Deum percipientes in effectu justitiæ, qui est pœna, eum odio habent, sicut et pœnas quas sustinent.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Dionysii est intelligendum de appetitu naturali; qui tamen in damnatis pervertitur per id quod additur ex deliberata voluntate, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procederet, si damnati Deum in seipso concupiscerent, inquantum est per essentiam bonus.

Conclusio. — Damnati Deum odio prosequuntur, cum illum non percipiant in se sed in effectu suæ justitiæ, qui est illis in pœnam.

## ARTICULUS VI.

*Utrum damnati demereantur.*

Ad sextum sic proceditur .1. Videtur quod damnati demereantur. Damnati enim habent voluntatem malam, ut dicitur in *Littera*, IV, dist. ult. Sed per malam voluntatem quam hic habuerunt, demeruerunt. Ergo si ibi non demereantur, ex sua damnatione commodum reportant.

2. Præterea, damnati sunt ejusdem conditionis cum dæmonibus. Sed dæmones demerentur post suum casum; unde serpenti, qui hominem ad peccandum induxit, est a Deo pœna inflicta, ut dicitur Genes., III. Ergo et damnati demerentur.

3. Præterea, actus inordinatus ex libertate arbitrii procedens non excusatur quin sit demeritorius, etiamsi aliqua necessitas adsit, cujus aliquis sit sibi causa: « ebrius » enim « meretur duplices maledictiones, [1] » si ex ebrietate aliquod aliud peccatum committat, ut dicitur in III *Ethic.*, cap. v, ante med. Sed ipsi damnati fuerunt sibi causa propriæ obstinationis, per quam necessitatem quamdam patiuntur peccandi. Ergo, cum eorum actus inordinatus ex libero arbitrio procedat, non excusantur a demerito.

[1] Parm.: « duplicem mulctationem. »

Sed contra, pœna contra culpam dividitur. Sed perversa voluntas in damnatis ex obstinatione procedit, quæ est eorum pœna. Ergo perversa voluntas in damnatis non est culpa, per quam demereantur.

Præterea, post ultimum terminum non relinquitur aliquis motus, sive profectus in bonum vel in malum. Sed damnati maxime post diem judicii ad ultimum terminum suæ damnationis pervenient, quia « tunc finem habebunt duæ civitates, » ut Augustinus dicit in *Enchir.*, cap. CXI, col. 284, t. 6. Ergo damnati post diem judicii perversa voluntate non demerebuntur, quia sic cresceret eorum damnatio.

Respondeo dicendum, quod de damnatis ante diem judicii et post distinguendum est. Omnes enim communiter confitentur quod post diem judicii non erit aliquod meritum vel demeritum. Et hoc ideo quia meritum vel demeritum ordinatur ad aliquod bonum vel malum ulterius consequendum. Post diem autem judicii erit ultima consummatio bonorum et malorum, ita quod nihil erit ulterius addendum de bono vel de malo. Unde et bona voluntas in beatis non erit meritum, sed præmium; et mala voluntas non erit in damnatis demeritum, sed pœna tantum. Operationes enim virtutum sunt præcipue in felicitate, et earum contrariæ sunt præcipue in miseria, ut dicitur in I *Ethic.*, cap. IX et X.

Sed ante diem judicii quidam dicunt et beatos mereri et damnatos demereri. Sed hoc non potest esse respectu præmii essentialis, vel pœnæ principalis, cum quantum ad hoc utrique ad terminum pervenerint : potest tamen hoc esse respectu præmii accidentalis, vel pœnæ secundariæ, quæ possunt augeri usque ad diem judicii; et hoc præcipue in dæmonibus vel angelis bonis, quorum officio aliqui trahuntur ad salutem, ex quo beatorum angelorum gaudium crescit : vel ad damnationem, ex quo crescit pœna dæmonum.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc est summum incommodum ad summum malorum pervenisse; ex quo contingit in damnatis quod demereri non possunt : unde patet quod ex peccato commodum non reportant.

Ad secundum dicendum, quod ad damnatorum hominum officium non pertinet ad damnationem alios pertrahere, sicut pertinet ad officium dæmonum, ratione cujus demerentur quantum ad secundariam pœnam.

Ad tertium dicendum, quod propter hoc non excusantur a demerito, quia necessitatem habeant peccandi, sed quia ad summum malorum pervenerunt.

Tamen necessitas peccandi cujus causa sumus, excusat a culpa, inquantum est necessitas quædam, quia omne peccatum oportet esse voluntarium; sed quod non excuset, hoc est inquantum a voluntate præcedente processit; et sic totum demeritum sequentis culpæ videtur ad primam culpam pertinere.

CONCLUSIO. — Cum meritum et demeritum ordinentur ad aliquod bonum vel malum consequendum, neque boni merebuntur, quia bona voluntas in eis non erit meritum sed præmium, neque mali demerebuntur, quia eorum mala voluntas non erit demeritum sed pœna.

## ARTICULUS VII.

### *Utrum damnati possint uti notitia quam in hoc mundo habuerunt.*

Ad septimum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati non possint uti notitia quam in hoc mundo habuerunt. In consideratione enim scientiæ est maxima delectatio. Sed in eis delectatio aliqua non est ponenda. Ergo non possunt uti scientia prius habita secundum aliquam considerationem.

2. Præterea, damnati sunt in majoribus pœnis quam sint aliquæ pœnæ hujus mundi. Sed in hoc mundo, dum aliquis est in maximis tormentis constitutus, non potest considerare aliquas intelligibiles conclusiones, abstractus a pœnis quas patitur. Ergo multo minus in inferno.

3. Præterea, damnati sunt subjecti tempori. Sed « longitudo temporis est causa oblivionis, » ut dicitur IV *Phys.*, text. 128. Ergo damnati obliviscentur eorum quæ hic sciverunt.

Sed contra est quod Lucæ, XVI, 25, dicitur diviti damnato : *Recordare quia recepisti bona in vita tua*, etc. Ergo considerabunt ea quæ hic sciverunt.

Præterea, species intelligibiles in anima separata remanent [1], ut supra dictum

[1] Al. hic additur : « in eis. »

est. Si ergo eis uti non possent, frustra remanerent in eis.

Respondeo dicendum, quod, sicut propter perfectam sanctorum beatitudinem nihil erit in eis quod non sit gaudii materia, ita nihil erit in damnatis quod non sit eis materia et causa tristitiæ, nec aliquid quod ad tristitiam possit pertinere deerit, ut sit eorum miseria consummata. Consideratio autem aliquorum notorum quantum ad aliquid inducit gaudium vel ex parte cognoscibilium, inquantum diliguntur, vel ex parte ipsius cognitionis, inquantum est conveniens et perfecta. Potest etiam tristitiæ esse ratio et ex parte cognoscibilium quæ nata sunt contristare, et ex parte ipsius cognitionis, prout ejus imperfectio consideratur, utpote cum aliquis considerat se deficere in cognitione alicujus rei, cujus perfectam cognitionem appeteret. Sic ergo in damnatis erit actualis consideratio eorum quæ prius sciverunt ut materia tristitiæ, non autem ut delectationis causa. Considerabunt enim et mala quæ gesserunt, ex quibus damnati sunt, et bona delectabilia quæ amiserunt, et ex utroque torquebuntur; similiter etiam torquebuntur de hoc quod considerabunt notitiam quam de rebus speculabilibus habuerunt imperfectam esse, et se amisisse summam ejus perfectionem, quam poterant adipisci.

Ad primum ergo dicendum, quod, quamvis consideratio scientiæ sit per se delectabilis, tamen ex aliquo accidente potest esse tristitiæ causa, ut ex dictis patet, et sic erit in damnatis.

Ad secundum dicendum, quod in hoc mundo anima conjungitur corruptibili corpori, unde per hoc quod corpus affligitur, consideratio animæ impeditur; sed in futuro anima non ita trahetur a corpore; sed quantumcumque corpus affligetur, tamen anima semper considerabit luculentissime illa quæ ei poterunt esse causa mœroris.

Ad tertium dicendum, quod tempus est causa oblivionis per accidens, inquantum motus, cujus est mensura, est causa transmutationis. Sed post diem judicii non erit motus cæli; unde nec oblivio esse poterit ex quantacumque diuturnitate; sed et ante diem judicii anima separata non mutatur a sua dispositione per motum cæli.

Conclusio. — Damnati habebunt actualem considerationem eorum quæ sciverunt, ut inde tristitia non autem lætitia afficiantur.

## ARTICULUS VIII.

### *Utrum damnati aliquando cogitabunt de Deo.*

Ad octavum sic proceditur. 1. Videtur quod aliquando damnati cogitabunt de Deo, quia non potest haberi odio actu, nisi id de quo cogitatur. Sed damnati Deum odio habebunt, ut in *Littera* dicitur, IV, dist. ult. Ergo de Deo aliquando cogitabunt.

2. Præterea, damnati habebunt remorsum conscientiæ. Sed conscientia patitur remorsum de actis contra Deum. Ergo de Deo aliquando cogitabunt.

Sed contra, perfectissima hominis cogitatio est quæ est de Deo. Sed damnati erunt in statu imperfectissimo. Ergo de Deo non cogitabunt.

Respondeo dicendum, quod Deus potest considerari dupliciter: uno modo secundum se et secundum illud quod est ei proprium, scilicet esse totius bonitatis principium; et sic nullo modo cogitari potest sine delectatione; unde sic nullo modo a damnatis cogitabitur : alio modo secundum aliquid quod est ei quasi accidentale in effectibus ejus, utpote punire vel aliquid hujusmodi ; et secundum hoc consideratio de Deo potest tristitiam inducere, et hoc modo damnati de Deo cogitabunt.

Ad primum ergo dicendum, quod damnati non habent Deum odio, nisi ratione punitionis et prohibitionis ejus quod malæ eorum voluntati consonat; unde non considerabunt eum nisi ut punitorem et prohibitorem.

Et per hoc patet solutio ad secundum, quia conscientia non remordet de peccato, nisi inquantum est divino præcepto contraria [1].

Conclusio. — Nullo modo possunt damnati de Deo secundum se, hoc est, quatenus ipsum bonitatis principium existit, cogitare : per accidens vero, secundum scilicet Dei effectus, veluti si puniat, aut hujusmodi aliquid præstet, damnati de Deo cogitabunt.

[1] Parm. : « contrarium. »

## ARTICULUS IX.

### *Utrum damnati gloriam beatorum videant.*

Ad nonum sic proceditur. 1. Videtur quod damnati gloriam beatorum non videant. Magis enim distat ab eis gloria beatorum quam ea quæ in hoc mundo aguntur. Sed ipsi non vident quæ circa nos aguntur; unde Gregorius, XII *Moral.*, cap. XXI, col. 999, t. 1, *Super* illud *Job.*, XIV : *Sive fuerint nobiles filii ejus*, etc., dicit : « Sicut hi qui adhuc vivunt, mortuorum animæ quo loco habeantur ignorant, ita mortui, qui corporaliter vixerunt, vita in carne viventium post eos nesciunt qualiter disponatur. » Ergo multo minus possunt videre gloriam beatorum.

2. Præterea, illud quod conceditur sanctis in hac vita pro magno munere, nunquam concedetur damnatis. Sed Paulo pro magno munere est concessum videre vitam illam in qua sancti æternaliter cum Deo vivunt, ut dicitur II Cor., XII, in Glossa. Ergo damnati sanctorum gloriam non videbunt.

Sed contra est quod dicitur Luc., XVI, quod dives in tormentis positus vidit Abraham et Lazarum in sinu ejus.

Respondeo dicendum, quod damnati ante diem judicii videbunt beatos in gloriâ; non hoc modo quod gloriam eorum qualis sit cognoscant; sed solum cognoscent eos esse in gloria quadam inæstimabili : et ex hoc turbabuntur, tum propter invidiam dolentes de felicitate eorum, tum propter hoc quod ipsi talem gloriam amiserunt. Unde dicitur Sap., V, 2, de impiis : *Videntes turbabuntur timore horribili.* Sed post diem judicii omnino beatorum visione privabuntur; nec tamen ex hoc eorum pœna minuetur, sed augebitur, quia memoriam habebunt gloriæ beatorum, quam in judicio viderunt, vel ante judicium; et hoc erit eis in tormentum; sed ulterius affligentur in hoc quod videbunt se indignos reputari etiam videre gloriam quam sancti merentur habere.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ in hac vita aguntur non ita affligerent damnatos in inferno, si viderentur, sicut sanctorum gloria inspecta : unde non ita ostenduntur damnatis ea quæ hic aguntur, sicut sanctorum gloria; quamvis etiam eorum quæ hic aguntur ostendantur eis ea quæ in eis [1] tristitiam agere possunt.

Ad secundum dicendum, quod Paulus inspexit vitam illam in qua sancti cum Deo vivunt, eam experiendo et in futurum perfectius sperando, quod non est de damnatis ; et ideo non est simile.

Conclusio. — Damnati ante diem judicii bonos in gloria sua vident : sed post diem judicii visione beatorum privabuntur.

## QUÆSTIO CII.

### DE MISERICORDIA ET JUSTITIA DEI RESPECTU DAMNATORUM.

(In quinque articulos divisa.)

Deinde considerandum est de justitia et misericordia Dei respectu damnatorum.

Circa quod quæruntur quinque : 1° utrum ex divina justitia inferatur peccatoribus pœna æterna ; 2° utrum per divinam misericordiam omnis pœna tam hominum quam dæmonum terminetur ; 3° utrum saltem pœna hominum terminetur ; 4° utrum saltem pœna christianorum ; 5° utrum illorum qui opera misericordiæ fecerunt.

## ARTICULUS PRIMUS.

### *Utrum ex divina justitia inferatur pœna æterna peccatoribus.*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod ex divina justitia non inferatur peccatoribus pœna æterna. Pœna enim non debet excedere culpam, Deut., XXV, 2 : *Secundum mensuram delicti erit et plagarum modus.* Sed culpa est temporalis. Ergo pœna non debet esse æterna.

2. Præterea, duorum peccatorum mortalium unum est altero majus. Ergo unum debet majori quam alterum pœna puniri. Sed nulla pœna est major quam æterna, cum sit infinita. Ergo non cuilibet peccato mortali debetur pœna æterna ; et si uni non debetur, nulli debetur, cum eorum distantia non sit infinita.

[1] Parm. : « ex quibus tristitiam habere. »

3. Præterea, a justo judice non infertur pœna nisi ad correctionem: unde II *Ethic.*, cap. III, a princ., dicitur quod « pœnæ sunt quædam medicinæ. » Sed quod impii in æternum puniantur, hoc non est ad correctionem eorum, nec aliquorum aliorum, cum tunc non sint aliqui futuri qui per hoc corrigi possint. Ergo secundum divinam justitiam non infertur pro peccatis æterna pœna.

4. Præterea, omne quod non est per se volitum, nullus vult nisi propter aliquam utilitatem. Sed pœnæ a Deo non sunt per se volitæ, non enim delectatur in pœnis. Cum ergo nulla utilitas accidere possit ex perpetuatione pœnæ, videtur quod talem pœnam pro peccato inferre non debet.

5. Præterea, nihil quod est per accidens, est perpetuum, ut dicitur in I *De cælo et mundo*, text. 15, et lib. II, text. 18. Sed pœna est eorum quæ sunt per accidens, cum sit contra naturam. Ergo non potest esse perpetua.

6. Præterea, justitia Dei hoc requirere videtur, ut peccatores ad nihilum redigantur; quia propter ingratitudinem meretur quis beneficia amittere. Inter cætera autem Dei beneficia est ipsum esse. Unde videtur justum ut peccator, qui ingratus Deo existit, ipsum esse amittat. Sed si peccatores in nihilum redigantur, eorum pœna non potest esse perpetua. Ergo non videtur esse consonum divinæ justitiæ ut peccatores perpetuo puniantur.

Sed contra est quod dicitur Matth., xxv, 46: *Ibunt hi*, scilicet peccatores, *in supplicium æternum.*

Præterea, sicut se habet præmium ad meritum, ita pœna ad culpam. Sed secundum divinam justitiam merito temporali debetur præmium æternum. Joan., VI, 40 : *Omnis* * *qui videt Filium, et credit in eum, habet vitam æternam.* Ergo et culpæ temporali secundum divinam justitiam debetur pœna æterna.

Præterea, secundum Philosophum in V *Ethic.*, cap. v, pœna taxatur secundum dignitatem ejus in quem peccatur : unde majori pœna punitur qui percutit alapa principem, quam alium quemcumque. Sed quicumque peccat mortaliter, peccat contra Deum, cujus præcepta transgreditur, et cujus honorem alii impartitur, dum in alio finem constituit: majestas autem Dei est infinita. Ergo quicumque peccat mortaliter, dignus est infinita pœna ; et ita videtur quod juste pro peccato mortali quis perpetuo puniatur.

Respondeo dicendum, quod, cum pœna duplicem habeat quantitatem, scilicet secundum intensionem acerbitatis, et secundum durationem temporis, quantitas pœnæ respondet quantitati culpæ secundum intensionem acerbitatis, ut secundum quod gravius quis peccavit, secundum hoc gravior pœna ei infligatur: unde Apoc., XVIII, 7: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum et luctum.* Non autem respondet duratio pœnæ durationi culpæ, ut dicit Augustinus, XXI *De civit. Dei*, cap. XI, col. 726, t.7; non enim adulterium, quod in momento temporis perpetratur, momentanea pœna punitur, etiam secundum leges humanas. Sed duratio pœnæ respicit dispositionem peccantis. Quandoque enim ille qui peccat in aliqua civitate, ex ipso peccato efficitur dignus ut totaliter a civium consortio repellatur vel per exilium perpetuum, vel etiam per mortem. Quandoque vero non redditur dignus ut totaliter a societate civium excludatur; et ideo ut possit esse conveniens membrum civitatis, pœna ei prolongatur, vel breviatur, secundum quod expedit ejus curationi, ut in civitate convenienter et pacifice vivere possit. Et ita etiam secundum divinam justitiam aliquis ex peccato redditur dignus penitus a civitatis Dei consortio separari; quod fit per omne peccatum quo contra charitatem peccat, quæ est vinculum civitatem prædictam uniens. Et ideo pro peccato mortali, quod est contrarium charitati, aliquis in æternum a societate sanctorum exclusus æternæ pœnæ addicitur, quia, ut Augustinus dicit in lib. prædicto, ibid., « quod est de ista civitate mortali homines supplicio primæ mortis, hoc est de civitate illa immortali homines supplicio secundæ mortis auferre. » Quod autem pœna quam civitas mundana infligit perpetua non reputetur, hoc est per accidens, vel in quantum perpetuo homo non manet, vel inquantum etiam ipsa civitas deficit. Unde si homo in perpetuum viveret, pœna exilii, vel servitutis, quæ per legem humanam infertur, in eo perpetuo maneret; qui vero hoc modo peccant, ut tamen inde non reddantur digni totaliter separari a sanctæ civitatis consortio, sicut peccantes venialiter, tanto eorum pœna erit brevior vel diuturnior, quanto magis

vel minus purgabiles erunt, secundum quod eis peccata vel plus vel minus inhæserunt; quod in pœnis hujus mundi et purgatorii secundum divinam justitiam servatur.

Inveniuntur etiam et aliæ rationes a sanctis assignatæ, quare juste pro peccato temporali aliqui pœna perpetua puniantur. Una est, quia peccaverunt contra bonum æternum, dum contempserunt æternam vitam; et hoc est etiam quod Augustinus in prædicto lib., cap. XII, col. 727, dicit : « Factus est malo dignus æterno, qui hoc in se peremit bonum quod esse posset æternum.» Alia ratio est, quia homo in suo æterno peccavit: unde Gregorius dicit in IV *Dialog.*, cap. XLIV, col. 404, t. 3: « Ad magnam justitiam judicantis pertinet ut nunquam careant supplicio qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. » Et si objiciatur quod quidam peccantes mortaliter proponunt vitam suam in melius quandoque commutare, et ita secundum hoc non essent digni æterno supplicio, ut videtur, dicendum est, secundum quosdam, quod Gregorius loquitur de voluntate quæ manifestatur per opus. Qui enim in peccatum mortale labitur propria voluntate, se ponit in statu a quo erui non potest, nisi divinitus adjutus: unde ex hoc ipso quod vult peccare, consequenter vult in peccato manere perpetuo. Homo enim est *spiritus vadens*, scilicet in peccatum, *et non rediens*, per seipsum; psal. LXXVII, 39. Sicut si aliquis se in foveam projiceret, unde exire non posset nisi adjutus, posset dici quod in æternum ibi manere voluerit, quantumcumque aliud cogitaret. Vel potest dici, et melius, quod ex hoc ipso quod mortaliter peccat, finem suum in creatura constituit. Et quia ad finem vita tota ordinatur, ideo ex hoc ipso totam vitam suam ordinat ad illud peccatum; et vellet perpetuo in peccato manere, si hoc sibi esset impune. Et hoc est quod Gregorius in XXXIV lib. *Moral.*, § 36, col. 738, t. 2, *super* illud *Job,* XLI : *Æstimabit abyssum quasi senescentem*, dicit : « Iniqui ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt: voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in iniquitatibus permanere; nam magis appetunt peccare quam vivere. » Potest et alia ratio assignari, quare pœna culpæ mortalis sit æterna: quia per eam contra Deum, qui est infinitus, peccatur. Unde cum non possit esse infinita pœna per intensionem, quia creatura non est capax alicujus qualitatis infinitæ, requiritur quod sit saltem duratione infinita. Est etiam quarta ratio ad hoc idem : quia culpa manet in æternum, cum culpa non possit remitti sine gratia, quam homo non potest post mortem acquirere; nec debet pœna cessare quamdiu culpa manet.

Ad primum ergo dicendum, quod pœna non debet æquari culpæ secundum quantitatem durationis, ut videtur etiam per leges humanas accidere.

Vel dicendum, sicut Gregorius solvit, lib. IV *Dialog.*, cap. XLIV, col. 404, t. 3, quod, quamvis culpa sit actu temporalis, voluntate tamen est æterna.

Ad secundum dicendum, quod quantitati peccati respondet quantitas pœnæ secundum intensionem. Et ideo peccatorum mortalium inæqualium erunt pœnæ inæquales intensione, æquales autem duratione.

Ad tertium dicendum, quod pœnæ quæ infliguntur his qui a civitatis societate non penitus ejiciuntur, sunt ad correctionem eorum ordinatæ. Sed illæ pœnæ per quas aliqui totaliter a civitatis societate exterminantur, non sunt ad correctionem eorum; possunt tamen esse ad correctionem et tranquillitatem aliorum qui in civitate remanent. Et ita damnatio æterna impiorum est ad correctionem eorum qui nunc sunt in Ecclesia; non enim pœnæ sunt ad correctionem solum quando infliguntur, sed etiam quando determinantur.

Ad quartum dicendum, quod impiorum pœnæ in perpetuum duraturæ non erunt omnino inutiles. Sunt enim utiles ad duo; primo ad hoc quod in eis divina justitia conservetur, quæ est Deo accepta propter seipsam: unde Gregorius, IV *Dialog.*, cap. XLIV, col. 404, t. 3: « Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia vero justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. » Secundo ad hoc sunt utiles ut de his electi gaudeant, cum in his Dei justitiam contemplantur, et dum hoc[1] se evasisse eas cognoscunt. Unde psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam* etc, et Isaiæ, LXVI, 24 : *Erunt*, scilicet impii, *usque ad satietatem visionis*, scilicet sanctis, ut Glossa[2] dicit. Et hoc est quod Grego-

[1] Parm. omittit : « hoc. »

[2] Parm. : « *Interl.* et *ord.* »

rius dicit, IV *Dialog.*, loc. cit. : « Iniqui omnes æterno supplicio deputati sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut justi omnes et in Deo videant gaudia quæ percipiunt, et in illis respiciant supplicia quæ evaserunt ; quatenus tanto magis in æternum gratiæ divinæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt, quæ ejus adjutorio vicerunt. »

Ad quintum dicendum, quod quamvis pœna per accidens respondeat animæ, attamen per se respondet animæ culpa infectæ. Et quia culpa in perpetuum in ea manebit, ideo et pœna perpetua erit.

Ad sextum dicendum, quod pœna respondet culpæ proprie loquendo secundum inordinationem quæ invenitur in ipsa, et non secundum dignitatem ejus in quem peccatur, quia sic cuilibet peccato responderet pœna infinita intensione. Quamvis ergo ex hoc quod aliquis peccat contra Deum, qui est auctor essendi, mereatur ipsum esse amittere ; considerata tamen ipsius actus inordinatione non debetur ei amissio esse ; quia esse præsupponitur ad meritum et demeritum; nec per inordinationem peccati esse tollitur vel corrumpitur ; et ideo non potest esse debita pœna alicujus culpæ privatio ipsius esse.

Conclusio. — Cum peccatores peccent contra Deum qui æternus est, conveniens est ut pœna æterna eis ex divina justitia inferatur.

## ARTICULUS II.

*Utrum per divinam misericordiam omnis pœna damnatorum terminetur tam hominum quam dæmonum.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per divinam misericordiam omnis pœna terminetur tam hominum, quam etiam dæmonum. Sap. xi, 54, *Misereris*
ia. *omnium*, Domine, *quoniam* omnia potes.* Sed inter omnia etiam dæmones continentur, qui sunt Dei creaturæ. Ergo et ipsorum dæmonum pœna finietur.

2. Præterea, Rom., xi, 32 : *Conclusit*
incre- *Deus omnia sub peccato* ut omnium mise-*
itate, *reretur.* Sed Deus dæmones sub peccato conclusit, idest concludi permisit. Ergo videtur quod etiam dæmonum aliquando misereatur.

3. Præterea, sicut dicit Anselmus in lib. II *Cur Deus homo*, cap. iv, col. 402, t. 1, « non [1] est justum ut Deus creaturam, quam fecit ad beatitudinem, omnino perire sinat. » Ergo videtur, cum quælibet creatura rationalis creata fuerit ad beatitudinem, non esse justum ut omnino perire permittatur.

Sed contra est quod dicitur Matth., xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Ergo æternaliter punientur.

Præterea, sicut boni angeli effecti sunt beati per conversionem ad Deum, ita mali angeli effecti sunt miseri per aversionem a Deo. Si ergo miseria malorum angelorum finietur quandoque, et beatitudo bonorum finem habebit, quod est inconveniens.

Respondeo dicendum, quod « error Origenis fuit, » ut Augustinus dicit, XXI *De civ. Dei*, cap. xvii et xxiii, col. 731, t. 7, « quod dæmones quandoque per Dei misericordiam liberandi sunt a pœnis. » Sed iste error est ab Ecclesia reprobatus propter duo : primo quia manifeste auctoritati sacræ scripturæ repugnat, quæ habetur Apoc., xx, 9 : *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestiæ et pseudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum* ; per quod in Scriptura significari æternitas consuevit. Secundo, quia ex una parte nimis Dei misericordiam extendebat, et ex alia parte nimis eam coarctabat. Ejusdem enim rationis esse videtur bonos angelos in æterna beatitudine permanere et malos angelos in æternum puniri. Unde, sicut ponebat dæmones et animas beatorum quandoque a pœna liberandas, ita ponebat angelos et animas damnatorum quandoque e beatitudine in hujus vitæ miserias devolvendas.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus, quantum in ipso est, miseretur omnibus. Sed, quia ejus misericordia sapientiæ ordine regulatur, inde est quod ad quosdam non se extendit, qui se misericordiæ fecerunt indignos, sicut dæmones et damnati qui sunt in malitia obstinati. Tamen potest dici quod etiam in eis misericordia locum habet, inquantum citra condignum puniuntur, non quod a pœna totaliter absolvantur.

Ad secundum dicendum, quod ibi intelligenda est distributio pro generibus sin-

[1] Sensum reddit D. Thomas.

gulorum, et non pro singulis generum; ut intelligatur auctoritas de hominibus secundum statum viæ, quia scilicet et Judæorum et gentilium misertus est, sed non omnium gentilium vel omnium Judæorum.

Ad tertium dicendum, quod Anselmus intelligit non esse justum, quantum ad decentiam divinæ bonitatis; et loquitur de creatura secundum genus suum. Non enim est conveniens divinæ bonitati ut totum unum genus creaturæ deficiat a fine propter quem est factum. Unde nec homines nec omnes angelos damnari convenit. Sed nihil prohibet quin aliqui vel ex hominibus vel ex angelis in æternum pereant, quia divinæ voluntatis intentio impletur in aliis qui salvantur.

Conclusio. — Nulla pœna hominum aut dæmonum per divinam misericordiam terminabitur, tum ex Scripturæ testimonio, tum ex hac ratione, quod alioquin ex una parte divina misericordia nimis extenderetur, ex altera vero nimis coarctaretur.

## ARTICULUS III.

### *Utrum divina misericordia patiatur saltem homines in æternum puniri.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod divina misericordia non patiatur saltem homines in æternum puniri, quia Genes., vi, 3, dicitur : *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est*; et accipitur ibi spiritus pro indignatione, ut patet per Glossam [2] ibidem. Cum ergo indignatio Dei non sit aliud quam ejus pœna, non punietur æternaliter.

2. Præterea, charitas sanctorum in præsenti hoc facit ut pro inimicis exorent. Sed tunc habebunt perfectiorem charitatem. Ergo tunc orabunt pro inimicis damnatis. Sed orationes eorum esse cassæ non poterunt, cum sint maxime Deo accepti. Ergo precibus sanctorum divina misericordia damnatos quandoque a pœna liberabit.

3. Præterea, hoc quod Deus pœnam damnatorum æternam prædixit, ad prophetiam comminationis pertinet. Sed prophetia comminationis non semper impletur; quod patet per hoc quod dictum est, Jonæ, iii, de subversione Ninive, quia non fuit subversa, sicut prædictum fuerat per prophetam, qui ex hoc etiam contristatus fuit. Ergo videtur quod multo amplius per divinam misericordiam comminatio pœnæ æternæ commutabitur in mitiorem sententiam, quando in nullius tristitiam, sed in omnium gaudium cedere poterit.

4. Præterea, ad hoc facit quod in psalmo lxxvi, 8, dicitur: *Numquid in æternum irascetur Deus?* Sed ira Dei est ejus punitio. Ergo, etc.

5. Præterea, Isa., xiv, super illud*: Tu autem projectus es*, etc., dicit Glossa [1] « Et si omnes animæ aliquando habebunt requiem, tu numquam; » et loquitur de diabolo. Ergo videtur quod omnes animæ humanæ aliquando requiem habebunt a pœnis.

Sed contra est quod dicitur Matth., xxv, 46, simul de electis et reprobis: *Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.* Sed inconveniens est ponere quod justorum vita quandoque finiatur. Ergo inconveniens est ponere quod reproborum supplicium terminetur.

Præterea, sicut dicit Damascenus, lib. II *Orth. fid.*, cap. iv, col. 878, t. 1, « hoc est hominibus mors, quod est angelis casus. » Sed angeli post casum irreparabiles fuerunt. Ergo et homines post mortem; et sic reproborum supplicium nunquam terminabitur.

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit, XXI *De civit. Dei*, cap. xvii et xviii, col. 731, t. 7, quidam in hoc ab Origenis errore declinaverunt, quod dæmones posuerunt in perpetuum puniri, sed omnes homines quandoque liberari a pœna, etiam infideles. Sed hæc positio omnino est irrationabilis. Sicut enim dæmones sunt in malitia obstinati, et ita perpetuo puniendi, ita et hominum animæ qui sine charitate decedunt, cum hoc « hominibus sit mors, quod est angelis casus, » ut Damascenus dicit.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud est intelligendum de homine secundum genus suum, quia ab humano genere quandoque Dei indignatio est remota per Christi adventum. Sed illi qui in hac reconciliatione, quæ facta est per Christum, noluerunt permanere, in seipsis divinam iram perpetuaverunt, cum non sit nobis aliquis modus reconciliationis concessus nisi per Christum.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Augustinus dicit, XXI *De civit. Dei*, cap.

[1] Parm. : « *interl.* »

[2] Parm. : « *interl.* »

xxiv, col. 737, t. 7, et Gregorius, XXXIV *Moral.*, cap. xvi, a med., et IV *Dialog.*, cap. xliv, a med. , sancti in hac vita ideo pro inimicis exorant ut convertantur ad Deum, cum adhuc converti possunt. Si enim esset nobis notum quod essent præsciti ad mortem, non magis pro eis quam pro dæmonibus oraremus. Et quia post hanc vitam decedentibus sine gratia tempus conversionis non erit, nulla pro eis fiet oratio nec ab Ecclesia militante, nec a triumphante. Hoc enim pro eis orandum est, ut Apostolus dicit, II Timoth., ii, 25, *ut* * *det illis Deus pœnitentiam, et resipiscant a diaboli laqueis.*

* *Ne quando Deus.*

Ad tertium dicendum, quod prophetia comminatoria pœnæ tunc solum immutatur quando variantur merita ejus in quem comminatio facta est; unde Jerem., xviii, 7, dicitur: *Repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, et destruam, et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei.* Unde, cum damnatorum merita mutari non possint, comminatio pœnæ semper in eis implebitur.

Nihilominus tamen prophetia comminationis semper quantum ad aliquem intellectum impletur; quia, ut dicit Augustinus in prædicto lib., ibid., § 4, col. 739, « eversa est Nivive, quæ mala erat, et bona ædificata est quæ non erat; stantibus enim mœnibus atque domibus, eversa est civitas in perditis moribus. »

Ad quartum dicendum, quod illud verbum psalmi pertinet ad vasa misericordiæ quæ se indignos misericordia non fecerunt, quia in hac vita, quæ quædam ira Dei est propter vitæ miserias, vasa misericordiæ mutat in melius. Unde sequitur in psalmo lxxvi, 11: *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.*

Vel dicendum quod hoc intelligitur de misericordia aliquid relaxante, non totaliter liberante si extendatur etiam ad damnatos. Unde non dicit: *Continebit ab ira misericordias suas*, sed *in ira;* quia non totaliter pœna tolletur; sed et ipsa pœna durante, misericordia operabitur, eam diminuendo.

Ad quintum dicendum, quod Glossa illa non loquitur simpliciter, sed sub hypothesi impossibili ad exaggerandum peccati magnitudinem ipsius diaboli vel Nabuchodonosor.

Conclusio. — Cum, sicuti dæmones, ita et homines sine charitate decedentes in malitia obstinati sint, utrisque pœna inferni perpetua erit.

## ARTICULUS IV.

*Utrum pœna Christianorum damnatorum per divinam misericordiam terminetur.*

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod saltem Christianorum pœna per divinam misericordiam terminetur, quia Marci ult., 16, *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sed hoc est omnium christianorum. Ergo omnes christiani finaliter salvabuntur.

2. Præterea, Joan., vi, 55, dicitur: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Sed his est communis cibus et potus christianorum. Ergo omnes christiani finaliter salvabuntur.

3. Præterea, I Cor., iii, 15: *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem;* et loquitur de illis in quibus fuit fundamentum fidei christianæ. Ergo omnes tales finaliter salvabuntur.

Sed contra est quod dicitur I Cor., vi: *Iniqui regnum Dei non possidebunt.* Sed quidam christiani sunt iniqui. Ergo non omnes christiani ad regnum pervenient; et ita perpetuo punientur.

Præterea, II Petri, ii, 21, dicitur: *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est, sancto mandato.* Sed illi qui viam veritatis non cognoscunt æternaliter punientur. Ergo et christiani qui ab agnita retrocesserunt.

Respondeo dicendum, quod quidam fuerunt, ut dicit Augustinus in prædicto lib. *De civ. Dei*, cap. xx et xxi, col. 734, t. 7, qui non omnibus hominibus promiserunt absolutionem a pœna æterna, sed solis christianis; et in hoc diversificati sunt. Quidam enim dixerunt quod quicumque sacramenta fidei perceperunt, ab æterna pœna erunt immunes. Sed hoc est contrarium veritati, quia quidam sacramenta fidei recipiunt, et fidem non habent, *sine qua impossibile est placere Deo*; Hebr., xi, 6.

Et ideo alii dixerunt quod solum illi ab æterna pœna erunt immunes qui sacramenta fidei sunt consecuti, et fidem catholicam tenuerunt. Sed contra hoc esse videtur quod aliquando aliqui catholicam

fidem tenent, et postea ab ea recedunt, qui non minori pœna sunt digni, sed majori; quia II Petri, II, 21, *melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti.* Planum est etiam peccare plus hæresiarchas, qui a fide catholica recedentes novas hæreses fingunt, quam illos qui a principio aliquam hæresim sunt secuti.

Et ideo alii dixerunt quod illi soli sunt ab æterna pœna immunes, qui in fide catholica finaliter perseverant, quantumcumque aliis criminibus involvantur. Sed hoc manifeste contrariatur Scripturæ, quia Jacobi, II, 20, dicitur : *Fides sine operibus mortua est;* et Matth., VII, 21 : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est;* et in multis aliis locis Scriptura peccantibus æternas pœnas comminatur. Unde non omnes finaliter in fide persistentes a pœna æterna erunt immunes, nisi et ab aliis criminibus inveniantur finaliter absoluti.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus ibi loquitur de fide formata, quæ per *dilectionem operatur*, in qua quicumque decesserit, salvus erit. Sed huic non solum opponitur infidelitatis error, sed quodlibet peccatum mortale.

Ad secundum dicendum, quod verbum Domini intelligitur non de illis qui tantum sacramentaliter edunt, qui indigne quandoque sumentes, *judicium sibi manducant et bibunt*, ut dicitur I Cor., XI; sed loquitur de manducantibus spiritualiter, qui per charitatem ei incorporantur, quam incorporationem facit sacramentalis comestio, si quis digne accedat. Unde, quantum est ex virtute sacramenti, ad vitam æternam perducit, quamvis aliquis possit tali fructu privari per peccatum, etiam postquam digne sumpserit.

Ad tertium dicendum, quod fundamentum in verbis Apostoli intelligitur fides formata, supra quam qui peccata venialia ædificaverit, *detrimentum patietur*, quia pro eis punietur a Deo; ipse tamen *salvus erit finaliter quasi per ignem*, vel temporalis tribulationis, vel pœnæ purgatoriæ, quæ post mortem erit.

CONCLUSIO. — Christiani qui in fide catholica finaliter perseverabunt, et ab aliis criminibus reperientur finaliter absoluti, a pœna æterna erunt immunes.

## ARTICULUS V.

### *Utrum omnes illi qui operantur misericordiæ opera, punientur æternaliter.*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod illi omnes qui opera misericordiæ faciunt, non punientur æternaliter, sed solum illi qui opera misericordiæ negligunt. Dicitur enim Jacobi, II, 13 : *Judicium sine misericordia* fiet ei *qui non fecit misericordiam* : et Matth., V, 7 : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

2. Præterea, Matth., XXV, ponitur disceptatio Domini cum reprobis et electis. Sed illa disceptatio non est nisi de operibus misericordiæ. Ergo solum pro operibus misericordiæ omissis aliqui æternaliter punientur; et sic idem quod prius.

3. Præterea, Matth., VI, 12, dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*: et sequitur: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra.* Ergo videtur quod misericordes, qui aliis peccata dimittunt, ipsi veniam peccatorum consequentur, et sic non æternaliter punientur.

4. Præterea, I Timoth., IV, super illud: *Pietas ad omnia utilis est*, dicit Glossa Ambrosii[1] : « Omnis summa disciplinæ christianæ in misericordia et pietate est : quam aliquis sequens, si lubricum carnis patiatur, sine dubio vapulabit, sed non peribit ; si quis autem solum exercitium corporis habuerit, perennes pœnas patietur. » Ergo illi qui insistunt operibus misericordiæ, et peccatis carnalibus detinentur, non in æternum punientur; et sic idem quod prius.

Sed contra est quod dicitur I Corinth., VI, 9: *Neque fornicarii, neque adulteri*, etc., *regnum Dei possidebunt.* Sed multi qui se exercent in operibus misericordiæ sunt tales. Ergo non omnes misericordes ad regnum æternum pervenient; et ita aliqui eorum æternaliter punientur.

Præterea, Jacobi, II, 10, dicitur: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Ergo quicumque servat legem quoad opera misericordiæ et negligit alia opera, reatum de transgressione legis incurret, et ita æternaliter punietur.

[1] Ex commentariis sub nomine Ambrosii vulgatis, col. 500, t. 4.

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in lib. prædicto *De civit. Dei*, cap. XXII, col. 734, t. 7, quidam posuerunt non omnes qui catholicam fidem tenent, a pœna æterna esse liberandos, sed solum illos qui operibus misericordiæ insistunt, quamvis etiam aliis criminibus sint subjecti. Sed istud non potest stare, quia sine charitate non potest aliquid Deo esse acceptum, nec sine ea prodest aliquid ad vitam æternam. Contingit autem aliquos operibus misericordiæ insistere qui charitatem non habent. Unde his nihil prodest ad vitam æternam promerendam, vel ad immunitatem æternæ pœnæ, ut patet I Corinth., XIII. Et præcipue hoc apparet absurdum in raptoribus, qui multa rapiunt, et tamen aliqua misericorditer largiuntur. Et ideo dicendum quod quicumque cum peccato mortali decedunt, nec fides, nec opera misericordiæ eos liberabunt a pœna æterna, etiam post quantumcumque spatium temporis.

Ad primum ergo dicendum, quod illi misericordiam consequentur qui misericordiam ordinate impendunt. Non autem ordinate misericordiam impendunt qui seipsos in miserendo negligunt, sed magis se impugnant male agendo. Et ideo tales misericordiam penitus absolventem non consequentur, etsi consequentur misericordiam de pœnis debitis aliquid relaxantem.

Ad secundum dicendum, quod non propter hoc ponitur disceptatio de operibus misericordiæ solum, quia pro eorum negligentia tantummodo aliqui punientur æternaliter, sed quia illi ab æterna pœna liberabuntur post peccata, qui per opera misericordiæ sibi veniam impetraverunt, facientes sibi *amicos de mammona iniquitatis*, Lucæ, XVI, 9.

Ad tertium dicendum, quod illud a Domino dicitur illis qui petunt sibi debitum relaxari, non autem illis qui in peccato persistunt. Et ideo soli pœnitentes per opera misericordiæ consequentur veniam penitus liberantem.

Ad quartum dicendum, quod Glossa Ambrosii loquitur de lubrico venialis peccati, a quo aliquis post purgatorias pœnas, quas *vapulationem* dicit, per opera misericordiæ absolvetur. Vel si loquatur de lubrico mortalis peccati, est intelligendum quantum ad hoc quod adhuc in vita ista existentes illi qui ex fragilitate in carnalia peccata incidunt, per opera misericordiæ ad pœnitentiam disponuntur. Unde talis non peribit, id est, disponetur per talia opera ad non pereundum[1], gratia introducta a Domino, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

Conclusio. — Cum nihil sine charitate ad vitam æternam prodesse possit, nec fides nec opera misericordiæ eripient de pœna æterna eos qui cum peccato mortali decesserint.

[1] Hucusque veteres edit. Cæteræ post Nicolai addunt quod in textu sequitur.

EXPLICIT SUMMÆ THEOLOGIÆ SUPPLEMENTUM.

# INDEX

## QUÆSTIONUM ET ARTICULORUM

QUÆ CONTINENTUR IN HOC VOLUMINE

## SUPPLEMENTI SUMMÆ THEOLOGICÆ.

### QUÆSTIO XXIX.

*De sacramento extremæ unctionis quantum ad ipsius essentiam et institutionem.*



### QUÆSTIO XXX.

*De effectu hujus sacramenti.*



### QUÆSTIO XXXI.

*De ministro hujus sacramenti.*



### QUÆSTIO XXXII.

*Quibus hoc sacramentum conferri debeat, et in qua parte corporis.*



### QUÆSTIO XXXIII.

*De iteratione hujus sacramenti.*

## QUÆSTIO LV.

*De impedimento affinitatis.*



## QUÆSTIO LVI.

*De impedimento cognationis spiritualis.*



## QUÆSTIO LVII.

*De cognatione legali, quæ est per adoptionem.*



## QUÆSTIO LVIII.

*De impedimento frigiditatis, maleficii, furiæ vel amentiæ, incestus et defectus ætatis.*



## QUÆSTIO LIX.

*De disparitate cultus quæ matrimonium impedit.*



## QUÆSTIO LX.

*De uxoricidio.*



## QUÆSTIO LXI.

*De impedimento matrimonii, quod est votum solemne.*



## QUÆSTIO LXII.

*De impedimento quod supervenit matrimonio consummato, quod est fornicatio.*

QUÆSTIO LXIII.

*De secundis nuptiis.*



QUÆSTIO LXIV.

*De annexis matrimonio, et primo de debiti redditione.*



QUÆSTIO XLV.

*De pluralitate uxorum.*



QUÆSTIO LXVI.

*De bigamia et irregularitate ex ea contracta.*



QUÆSTIO LXVII.

*De libello repudii.*



QUÆSTIO LXVIII.

*De filiis illegitime natis.*



QUÆSTIO LXIX.

*De his quæ spectant ad resurrectionem, et primo de loco animarum post mortem.*



QUÆSTIO LXX.

*De qualitate animæ exeuntis a corpore, et pœna ei inflicta ab igne corporeo.*

## QUÆSTIO LXXI.

*De qualitate animarum quæ cum originali peccato solo ex hac vita decedunt*



## QUÆSTIO LXXII.

*De purgatorio.*



## QUÆSTIO LXXIII.

*De qualitate animarum quæ in purgatorio propter peccatum actuale, vel ejus pœnam expiantur.*



## QUÆSTIO LXXIV.

*De suffragiis mortuorum.*



## QUÆSTIO LXXV.

*De oratione respectu sanctorum qui sunt in patria.*



## QUÆSTIO LXXVI.

*De signis quæ judicium præcedent.*



## QUÆSTIO LXXVII.

*De igne ultimæ conflagrationis.*



## QUÆSTIO LXXVIII.

*De resurrectione.*



## QUÆSTIO LXXIX.

*De causa resurrectionis.*

QUÆSTIO LXXX.

*De tempore et modo resurrectionis.*



QUÆSTIO LXXXI.

*De termino a quo resurrectionis.*



QUÆSTIO LXXXII.

*De conditionibus resurgentium, et primo de eorum identitate.*



QUÆSTIO LXXXIII.

*De integritate corporum resurgentium,*



QUÆSTIO LXXXIV.

*De qualitate resurgentium.*



QUÆSTIO LXXXV.

*De impassibilitate corporum beatorum resurgentium.*



QUÆSTIO LXXXVI.

*De subtilitate corporum beatorum.*



QUÆSTIO LXXXVII.

*De agilitate corporum beatorum.*



QUÆSTIO LXXXVIII.

*De claritate corporum beatorum.*



QUÆSTIO LXXXIX.

*De conditionibus corporum damnatorum resurgentium.*

QUÆSTIO XC.

*De cognitione quam habebunt resuscitati in judicio respectu meritorum et demeritorum.*



QUÆSTIO XCI.

*De judicio generali, tempore et loco in quo fiet.*



QUÆSTIO XCII.

*De judicantibus et judicatis in judicio generali.*



QUÆSTIO XCIII.

*De forma judicis venientis ad judicium.*



QUÆSTIO XCIV.

*De qualitate mundi post judicium.*



QUÆSTIO XCV.

*De visione divinæ essentiæ per comparationem ad beatos.*



QUÆSTIO XCVI.

*De sanctorum beatitudine et eorum mansionibus.*



QUÆSTIO XCVII.

*De modo quo sancti se habebunt erga damnatos.*



QUÆSTIO XCVIII.

*De dotibus beatorum.*



QUÆSTIO XCIX.

*De aureolis.*

QUÆSTIO C.

*De pœna damnatorum.*



QUÆSTIO CI.

*De voluntate et intellectu damnatorum.*



QUÆSTIO CII.

*De misericordia et justitia Dei respectu damnatorum.*



FINIS VOLUMINIS SEXTI.

CHATILLON-SUR-SEINE (COTE-D'OR). — IMPRIMERIE E. CORNILLAC.

INDICES GENERALES

# SUMMÆ THEOLOGICÆ

## D. THOMÆ AQUINATIS.

## EXPLICATIO SIGNORUM.

Numeri 1, 1-2, 2-2, 3, ante litteram q positi, indicant primam partem, primam secundæ, secundam secundæ, tertiam demum partem; et similiter littera s, cui apponitur numerus 3, indicat supplementum tertiæ parti superadditum.

Numerus romanus litteram q immediate sequens indicat numerum quæstionis; numerus vero arabs, ut dicunt, immediate post eumdem numerum positus, indicat articulum; alter autem subsequens cum litterula m indicat responsionem ad argumentum, vel etiam argumentum ipsum ejusdem numeri.

Littera *b* indicat ly « sed contra; » littera *c*, conclusionem ipsam seu corpus articuli; et littera *o*, omnia quæ in articulo sive etiam in quæstione continentur.

Cætera obvia sunt, neque alia explicatione indigent.

# INDEX PRIMUS

## QUI UNIVERSAM SUMMÆ THEOLOGICÆ DOCTRINAM

AD LOCOS COMMUNES

SEU PRÆCIPUA DOCTRINÆ CHRISTIANÆ CAPITA ALPHABETI ORDINE DIGESTA

REVOCATAM CONTINET.

---

### A



### B



### C

# D



# E

## F



## G



## H



## I

## J



## L



## M



## N



## O



## P

# R



# S

## T



## U



## V

# INDEX SECUNDUS

## SECUNDUM ALPHABETI

QUOQUE ORDINEM DIGESTUS, RES OMNES MEMORABILES QUÆ IN SUMMA IPSIUSQUE SUPPLEMENTO TRACTATÆ SUNT

SUMMATIM CONTINENS.

---

et posterior in executione : 1-2, q. xxix, 2, 3$^{m}$ ; q. xxxvi, 1 *c* ; 3, q. lxxxv, 6, *c*.

2. — est prior recessu ex parte moventis, sed est posterior ex parte mobilis : 1-2, q. cxiii, 8, 1$^{m}$ ; 3, q. lxxxv, 6, 2$^{m}$.

**Accidens.** 1. — non est ens, sed entis : 1, q. v, 5, 2$^{m}$ ; q. xc, 2, *c* ; 1-2, q. lv, 4, 1$^{m}$ ; q. cx, 2, 3$^{m}$ ; 3, q. xi, 5, 3$^{m}$ ; q. lxxvii, 1, 3$^{m}$.

2. Propria definitio accidentis non est esse in subjecto, sed est esse rem cui debetur esse in subjecto : 3, q. lxxvii, 1, 2$^{m}$.

3. — in concerto definitur per subjectum loco generis, sed in abstracto, loco differentiæ : 1-2, q. liii, 2, 3$^{m}$.

4. Non omne adveniens rei post esse completum est —, nisi trahatur in communionem illius esse completi : 3, q. ii, 6, 2$^{m}$.

5. Omne — et omnis forma non subsistens, est ens, verum et bonum ut quo, non autem ut quid : 1-2, q. lv, 4, 1$^{m}$.

6. Omne — dependet a subjecto, et per illud definitur : 1-2 q. liii, 2, 3$^{m}$.

7. Omne — est per se respectu alicujus subjecti, cum omne per accidens reducatur ad aliquid per se : 1, q. xxii, 4, *o* ; q. ciii, 7, *c*, et 3$^{m}$.

8. Omne — est nobilius suo subjecto secundum quid, sed simpliciter est e converso : 1, q. xvi, 6, 1$^{m}$ ; 1-2, q. lxvi, 4, *c* ; q. cx, 2, 2$^{m}$ ; 3, q. xi, 5, 3.$^{m}$

9. Nullum — excedit suum subjectum secundum esse, sed secundum operationem : 1, q. cxv, 1, 5$^{m}$.

10. Quod convenit accidenti ex parte subjecti, et non ex ratione accidentis, non attribuitur accidenti in abstracto, sed in concreto : 1-2, q. liii, 2, 3$^{m}$.

11. — potest esse sine subjecto virtute Dei : 3, q. lxxvii, 1, *o*.

12. — non potest transire de subjecto ad subjectum idem numero, sed bene idem specie : 3, q. lxxvii, 1, *c*.

13. — individuatur, numeratur, et distinguitur secundum suum subjectum, seu suppositum : 1. q. xxix, 1, *c* : q. xxxix, 3, *c*.

14. Duo accidentia numero ejusdem rationis; non possunt esse simul in eodem subjecto : 1, q. xciv, 3, 1$^{m}$ ; 1-2, q. lxiii, 4, 3$^{m}$.

15. potest esse subjectum accidentis, sed per substantiam : 1. q. lxxvii, 7, 2$^{m}$ ; 1-2 q. vii, 1, 3$^{m}$ ; q. l, 1, 2$^{m}$ ; q. lvi, 3, 3$^{m}$ ; 2, q. lxxvii, 2, 1$^{m}$.

16. Subjectum est proprii accidentis causa materialis, efficiens et finalis, aliorum autem accidentium est tantum causa materialis : 1, q. lxxvii, 6, *o*.

17. Subjectum est causa propria accidentis, non per transmutationem, sed per quamdam naturalem resultationem : 1, q. lxxvii, 6, 3$^{m}$ ; 7, 1$^{m}$.

18. Accidentia non habent materiam ex qua, sed in qua, scilicet subjectum, et circa quam nempe objectum : 1-2, q. lv. 4. *c*.

19. — comparatur ad subjectum, ut actus ad potentiam : 1, q. iii, 6, *c*, ; q. liv, 3, 2$^{m}$ ; 1-2, q. liv, 1, *c*.

20. Accidentium naturalium subjectum est eorum causa : 1. q. lxxvii, 6, *o*.

21. — in concreto habet genus a subjecto, in abstracto vero a modo essendi : 1-2, q. xxxv, 4, 2$^{m}$.

22. — potest agere in suum subjectum tantum formaliter, non autem effective : 1-2, q. lxxxv, 1, 4$^{m}$ ; q. cx, 2, 1$^{m}$ ; q. cxi, 1, 1$^{m}$ ; 2, 1$^{m}$.

23. Substantia spiritualis non est subjectum accidentis, nisi pertinentis ad intellectum vel voluntatem : 1-2, q. l, 5, *o*.

24. Deus instituit quod accidentia panis et vini sint in sacramento altaris, et ibi maneant sine subjecto, quadruplici ratione, scilicet quantum ad usum, quantum ad manducationem spiritualem, quæ est per fidem ; quantum ad vitationem horroris et irrisionis, et quantum ad spiritualia, quæ per corporalia consueverunt ostendi : 3, q. lxxv, 2, 3$^{m}$ ; q. lxxvi, 2, 1$^{m}$.

25. — est ibi sine subjecto : 3, q. lxxv, 5, *o* ; q. lxxvi, 2, 1 *o*.

26. Quantitas est ibi subjectum aliorum accidentium : 3, q. lxxvii, 2, *o*.

27 Accidentia hæc non sunt subjective in aere : 3, q. lxxviii, *c*.

28. Accidentia hæc habent modum essendi, agendi et patiendi substantiæ præexistentis : 3, q. lxxvii, 3, 4, 5, 6, 7, et 8, *o*.

29. Hic agunt virtute substantiæ : 3, q. lxxv, 6, 3$^{m}$ ; q. lxxvii, 3, *o*.

30. Accidentia hæc possunt immutari ad formam substantialem, et nutrire : 3, q. lxxv, 6, 3$^{m}$ ; q. lxxvii, 3, *o*.

31. Accidentia hæc immutant corpora vicina : 3, q. lxxvii, 3, *o*.

32. Nutriunt : 3, q. lxxvii, 6, *o*.

33. Accidentium istorum operationes quædam sunt naturales, et quædam miraculosæ : 3, q. lxxv, 6, 3$^{m}$.

34. Ex eis aliquid potest generari : 3, q. lxxvii, 5, *o*.

35. Hæc accidentia possunt misceri cum aliis liquoribus : 3, q. lxxvii, 8, *c*.

36. Accidentia hæc possunt frangi, nec tamen Christus frangitur : 3, q. lxxvii, 7, *o*.

37. Hæc fractio tria significat, scilicet divisionem corporis Christi in passione, distributionem virtutis ejus, et triplicem statum animarum, nempe quia quidam sunt adhuc vivi, quidam in plena participatione beatitudinis, et quidam in expectatione plenæ beatitudinis : 3, q. lxxxiii, 5, 7$^{m}$ et 8$^{m}$.

38. Accidentia hæc corrumpi possunt sicut et ante consecrationem dupliciter, scilicet per se, id est, per alterationem contrariarum qualitatum, et per accidens, nempe per corruptionem subjecti : 3, q. lxxvii, 4, *o* ; 5, *c*.

39. Ista corruptio non est miraculosa, sed miraculum præsupponit : 3, q. lxxvii, 4, 3$^{m}$ ; 5, *c*.

40. Nulla immutatio horum accidentium facit ibi desinere corpus Christi, nisi quia corrumperetur substantia panis et vini, si adesset : 3, q. lxxvii, 4, *o* ; 4, *c* ; *c* et 3$^{m}$ ; lxxxiii, 6, 7$^{m}$.

41. Accidentia hæc sunt composita ex esse et quod est : 3, q. lxxvii, 1, 4$^{m}$.

42. Nihil potest esse medium inter substantiam et — : 3, q. lxxvii, 1, 5$^{m}$.

43. — speciei consequitur formam, — autem individui consequitur materiam : 1, q. liv, 3, 2$^{m}$.

44. — dicitur dupliciter, scilicet natura accidentis condivisa substantiæ, et quod nominat aliquid per aliud : 1, q. lxxvii, 1, 5 ; 2-2, q. vii, 1, 2$^{m}$ ; q. ii, 6, 2$^{m}$.

45. — per se consideratur ab arte, non autem — omnino per — : 1-2, q. vii, 2, 2$^{m}$. ; q. xviii, 3, 2$^{m}$.

46. — aliquod miraculose productum in aliquo subjecto, efficitur ei naturale, sicut cæcus miraculosæ illuminatus naturaliter videt : 3, q. lxxvii, 4, 3$^{m}$.

manens in operante : sed facere est operatio transiens : 1-2, q. LVII, 4, *c* ; 5, 5^m.

9. — recta differt ab actione reflexa : 1, q. XXVIII, 4, 2^m ; q. LXXXV, 2, *c*; q. LXXXVII, 3, 2^m.

10. Duplex est actionis genus : una, scilicet — quæ transit in aliquid exterius, inferens ei passionem, sicut urere et secare ; alia vero quæ non transit in rem exteriorem, sed magis manet in ipso agente ; et hæc est duplex, quædam corporalis, sicut sentire, et alia spiritualis, sicut intelligere et velle : 1, q. XVIII, 6, 1^m ; q. XXIII, 2, 1^m.

11. — duplex scilicet immanens et transiens : 1, q. XIV, 2, *c*; q. XVIII, 3, 1^m ; q. XXIII, 2, 1^m ; q. XXVII, 1, 3, et 5, *c* ; q. XXVIII, 4, *c* ; q. LVI, 1, q. LXXXV, 2, *c*.

12 Objectum actionis transeuntis, sive materia, est separata ab agente ; objectum autem immanentis unitur ei : 1, q. LVI, 1, *c*.

13. — immanens est actus et perfectio agentis, non autem transiens, sed tantum patientis : 1-2, q. III, 2, 3^m.

14. — transiens infert ex se passionem, non autem immanens : 1, q. XXVIII, 2, 2^m ; 2-2, q. LIX, 3, 3^m.

15. — duplex, scilicet una cum transmutatione materiæ, sicut actio physica ; alia sine transmutatione materiæ quæ scilicet materiam non præsupponit, sicut patet im creatione : 1, q. XCI, 2, *c*.

16. — corporis est, qua agit secundum quod est actu, in aliud corpus secundum quod est in potentia : 1, q. CXV, 1, *c*.

17. Omnis — creaturæ differt realiter ab ea : 1, q. LIV, 1 et 2, *c*.

18. — instrumenti duplex, scilicet secundum propriam formam, et ut movetur a principali agente ; prima est alia ab actione principalis agentis, secunda vero est eadem : 3, q. XIX, 1, *c* et 2^m; q. LXII, 1, 2^m.

19. — humana speciem sortitur a fine proximo, et ideo non sequitur quod bonitas voluntatis intendentis ad bonitatem actus sufficiat 1-2, q. I, 3, *c* et 3^m ; 2-2, q. XI, 1, 2^m.

20. — dicitur voluntaria dupliciter, scilicet imperative et elicitive : 1-2, q. I, 1, 2^m.

21. — voluntaria fundatur super actionem naturæ : 1-2, q. X, 1, 1^m.

22. Eadem — secundum speciem naturæ potest differre secundum speciem moris, et e converso : 1-2, q. I, 3, 3^m ; q. XX, 6, *o* ; 3, q. XLVII, 2, 3^m.

23. Actionum quæ ab homine aguntur, illæ solæ dicuntur humanæ proprie, quæ sunt a voluntate deliberata ; si quæ autem aliæ actiones homini veniant, possunt dici quidem hominis actiones, sed non proprie humanæ, cum non sint hominis in quantum est homo : 1-2, q. I, 1, *c* ; 3, *c* ; et 2^m.

24, — naturæ terminatur ad unum, non autem voluntaria : 1, q. XLI, 2. *c* ; 1-2, q. X, I, 1^m.

25. — primi principii proprie dicitur operatio, non autem actiones secundorum, sed dicuntur operata : 3, q. XIX, 1, *c*.

26. — et passio conveniunt in una substantia motus, et sunt unus motus numero, et differunt tantum secundum diversas habitudines : 1, q. XLI, 1, 2^m ; q. XLV, 2, 2^m.

27. — speciem habet a forma agentis : 1, q. XIV, 5, 3^m; 1-2, q. I, 3, *c*; q. XIX, 1, 3^m.

28 Principium actionis primo est finis, secundo agens, tertio forma, non autem materia : 1, q. CV. 5. *c*.

29. — quælibet commensuratur virtuti agentis, nec aliquod agens naturale nititur ad agendum id quod excedit suam facultatem : 2-2, q. CXXX, 1, *c*.

30. Omnis forma dependens ab agente secundum fieri tantum, remanet cessante actione ejus : 1. q. CIV, 1, *c*.

31. Impossibile est actionem unius agentis terminari ad formam antum, et alterius ad subjectum formæ, nisi in agentibus subordinatis : 1, q. CXVIII, 2, 3^m.

62. Una et eadem — procedit a primo et secundo agente, non autem a duobus agentibus unius ordinis : 1, q. CV, 5, 2^m.

33. Quanto agens est potentius, tanto magis potest actionem suam diffundere ad magis distans : 1, q. CXVIII, 1, *c* ; 2-2, q. CXLI, 7, 1^m.

34. Actionum quarum una est regula et ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam : 1, q. CXII, 1, 3^m.

35. — non attribuitur instrumento prorie, sed principali agenti : 1-2, q. XVI, 1, *c* ; 3, q. XIII, 3, *c* ; q. XV, 9, 1^m.

36. — attribuitur instrumento sicut immediate agenti sed principali agenti sicut ei in cujus virtute agit instrumentum : 3, q. LXVI, 3, 1^m.

37. — instrumenti duplex, scilicet secundum propriam formam, et ut movetur a principali agente ; prima est alia ab actione principalis agentis, secunda vero eadem : 3, q. XIX, 1, *c* et 2^m ; 2, *c*; q. LXII, 1, 2^m.

38. Si sit unum agens principale et duo instrumenta, dicetur unum agens simpliciter et duæ actiones ; si autem e converso, dicetur e converso : 1, q. LXXVI, 2, *c*.

39. Instrumentum duas habet actiones, unam instrumentalem secundum quam operatur non in virtute propria, sed in virtute principalis agentis, aliam propriam, quæ competit sibi secundum propriam formam, sicut securi competit scindere ratione suæ acuitatis, facere autem lectum in quantum est instrumentum artis, non autem perficit actionem instrumentalem, nisi exercendo actionem propriam, scindendo enim facit lectum : 3, q. XIX, 1, *c* et 2^m; q. LXII, 1, 2^m.

40. — Impossibile est quod eadem numero essentialiter sit — principalis agentis, et instrumenti : 3, q. XIX, 1, *c*.

41. Malum in actione semper causatur ex defectu agentis principalis vel instrumentalis ; similiter in effectu proprio, vel in dispositione materiæ ; sed in patiente, ex imperfectione vel defectu agentis vel materiæ : 1, q. XLIX, 1, *c* et 3^m ; 1-2, q. XVIII, 2, *c*.

42. Omnis — est per aliquam formam : 1, q. XLVIII, 1, 4^m ; q. LXXVI, 1, *c* ; 3, q. XIX, 1, 3^m.

43. Forma est principium actionis : 2-2, q. CLXXIX, 1, 1^m.

44. Forma nominat principium actionis, ut respicit effectum : 1, q, XIV, 8, *c*.

45. Actiones sunt circa singularia : 1-2, q. LXXVII, 2, 1^m.

46. Forma substantialis non est principium actionis, nisi mediante qualitate : 1, q. LXXVII, 1, *c*; 3, q. LXXVII, 3, 3^m.

47. Qualitatis — non producit formam substantialem, nisi in virtute formæ substantialis : 1, q. XLV, 8, 2^m ; q. LXVII, 3, 3^m ; q. CXV, 1, 5^m ; 3, q. LXXVII, 3, 3^m.

48. Forma perfecta secundum esse reale potest esse principium actionis transeuntis, non autem imperfecta : 1-2, q. V, 6, 2^m.

49. Forma determinata ad unam operationem

36. Potentia activa non distinguitur contra actum, sed in eo fundatur : 1, q. XXV, 1, $1^m$.
37. Nullus — producitur perfecte ab aliqua potentia activa, nisi sit ei consimilis per aliquam formam, quæ sit principium ejus : 2-2, q. XXIII, 2, c.
38. Habitus est — primus, non autem secundus: 1-2, q. XLIX, 3, $1^m$.
39. Habitus dupliciter potest habere ordinem ad actum, scilicet secundum rationem habitus, et secundam rationem subjecti, id est, potentiæ : 1-2, q, XLIX, 3, o.
40. Species habituum distinguuntur per species actuum : 1, q. LXXXIII, 2, c.
41. Idem — potest a diversis habitibus informari, et sic ad diversas species reduci : 2-2, q. IV. 3, $1^m$.
42. Idem habitus potest habere diversos— ejusdem rationis ordinatos, quorum unus sequitur ex alio, et fit mediante priori; sed habitus non definitur, nec denominatur, nisi a primo : 2-2, q. XXVIII, 4, c; q. XXIX, 4, c; q. LI, 2 et 3, c.
43. — unius virtutis vel vitii ordinatur ad finem alterius, efficitur species ejus : 2-2, b. CLIV, 10, c et $1^m$; q. CLXXXI, 1, $3^m$.
44. Quilibet — proportionaliter habitui intensus auget eum, vel ad hoc disponit, non autem remissus : 1-2, q. LII, 3, o.
45. Diversi — quorum unus est ratio alterius, non diversificant habitum : 2-2, q. XXVIII, 4, c; 3, q. VIII, 5, $2^m$.
46. Habitus acquisitus semper reddit actum similem actui, a quo generatus est secundum speciem, non autem secundum modum; 1, q. LXXXIX, 6, $3^m$; 1-2, q. LXXVIII, 2, $2^m$.
47. Idem — specie naturæ potest esse in diversis generibus moris, scilicet virtutis et vitii : 1-2, q. I, 3, $3^m$; q. XVIII, 5, c et $3^m$; 6, $3^m$; 7, c et $1^m$; 10, $3^m$; q. XX, 6, o; q. LXXII, 6, c; 2-2, q. XCII, 2 et 3, $2^m$.
48. Habitus respectu aliquorum actuum sunt necessarii : 1-2, q. XLIX, 4, o; q. L, o.
49. — est causa finalis habitus, qui est causa efficiens sui — : 1-2, q. LI, 4, $3^m$; q.LXXI, 3, $3^m$.
50. Habitus ex quibusdam actibus generantur in agente habente in se etiam principium passivum, non autem in aliis : 1-2, q. LI, 2, o; q. LXIII, 2, o.
51. Ex multis actibus rationis oportet causari habitum opinativum etiam ex parte intellectus possibilis : 1-2, q. LI, 3, c.
52. Quantum ad inferiores vires apprehensivas, necessarium est eosdem — pluries reiterari, ut aliquid firmiter memoriæ imprimatur : 1-2, q. LI, 3, c.
53. Habitus corporales quandoque generantur ex uno actu forti, et etiam in intellectu possibili scientia, non autem opinio; nec in intellectu passivo, nec in appetitu, sed tantum ex multis : 1-2, q. LI, 3, o.
54. Habitus ut habitus non potest corrumpi per unum actum solum, nisi removendo causam habitus : 1-2, q. LXXI, 1, c.
55. — simpliciter excedit habitum in bono et malo : 1-2, q. LXXI, 3, o.
56. — dicitur moralis et humanus a voluntate : 1, q. XLVIII, 1, $2^m$; 1-2, q, I, 1, o; 3, c; q. VI, princ. : q. VII, 4, c; q. X, 1, o; q. XVIII, 5, c; q. LXXI, 6, c; q. LXXIV, 1, c; 2-2, q. XXIII, 8, c; q. CVI, 5, $1^m$, q. CX, 1, c; 3, q. XIX, 2, o.
57. — dicuntur humani vel morales secundum quod sunt a ratione deliberata, vel secundum quod obediunt rationi : 1-2, q. I, 1, c; q. XVIII, 5 et 9, c; q. XIX, 1, $3^m$; q. LVIII, 2, c; q. C, 1, c; q. CIV, 1, c et $3^m$; 2-2, q. CLII, 1, c; 3, q. XIX, 2, c.
58. — moralis non specificatur ex fine ultimo, sed ex fine proximo : 1-2, q. I, 3, $3^m$; q. LX, 1, $3^m$; 2-2, q. XI, 1, $2^m$; q. XIX, 3, c; q. LXVI, 4, $2^m$.
59. In actibus moralibus voluntas est primum movens : 1-2, q. I, 1, c; 2-2, q. CX, 1, c.
60. Omnis — moralis est immanens et in voluntate subjective et effective : 1-2, q. LXXIV, 1, o.
61. Corpus per accidens se habet ad actum moralem, qui non consideratur per se, nisi secundum ea quæ sunt animæ, ad quam passiones animæ se habent materialiter, ratio vero formaliter et completive : 2-2, p. CLII, 1, c.
62. Idem — numero moralis sive humanus est actio et passio : 1-2, p. I, 3, c.
63. — moralis, in quantum est bonus vel malus, habet rationem rectitudinis vel peccati : 1-2, q. XXI, 1, o.
64. Aliqui — sunt indifferentes secundum speciem, non autem omnes : 1-2, q. XVIII, 8 et 9, c.
65. Aliquis — est ita secundum se malus, quod non potest bene fieri : 2-2, q. CX, 3, c.
66. — moralis, in quantum est bonus vel malus, habet rationem laudabilis vel vituperabilis, meriti vel demeriti : 1-2, q. XXI, 2 et 3, o.
67. — est bonus dupliciter, scilicet vel ut in genere moris, vel ut meritorius : 1-2, q.CIX, 2, c; 5, o.
68. Bonitas — duplex, scilicet ex objecto et ex fine; prima est materialis respectu secundæ; ideo secundam voluntas attendit, et penes eam meritum potius consistit : 1-2, q. XVIII, 6, c.
69. Bonitas — humani quadruplex, scilicet secundum genus, speciem, circumstantias et finem : 1-2, q. XVIII, 4. c; q. LXXIII, 7, $1^m$.
70. Ad perfectionem — causati ex duplici principio requiritur perfectio utriusque principii : 1-2, q. LVI, 4, c; q. LVIII; 3, $2^m$; q. LXV, 3, $1^m$; 2-2, q, IV, 2 et 5, c.
71. Bonum et malum sunt differentiæ essentiales actuum humanorum, sed accidentariæ actibus aliarum potentiarum : 1, q. XLVIII, 1, $2^m$; 1-2, q. XVIII, et 6, o; q. LIV, 3, c et $2^m$.
72. Bonum et malum sunt differentiæ essentiales actuum elicitorum a voluntate, sed per accidens actuum aliarum potentiarum, ut sunt imperati a voluntate : 1-2, q. XVIII, 6, o; q. XIX, 1, o.
73. Omnis — deliberatus est bonus vel malus moraliter : 1-2, q. XVIII, 9, o.
74. Bonum et malum in actibus humanis dicitur per comparationem ad rationem 1-2, q. XVIII, 5, c et $1^m$; 8, c et $2^m$; 10, c; q. XIX, 1, $3^m$; q. XXI, I, c q. XXIV, 2 et 3, o; q. XXXIV, 1, c; q. LXVI, 1, c.
75. Bonitas vel malitia moralis actuum principaliter in voluntate consistit : 1-2, q. XXXIV, 4, c.
76. Idem numero — in genere naturæ, potest esse bonus et malus moraliter, non autem unus numero in genere moris : 1-2, q. XX, 6, o; q. LXXXVIII, 4, c; 2-2, q. LV, 4, $1^m$.
77. — et motus exteriores sunt signa dispositionis interioris : 2-2, q. CLXVIII, 1, $1^m$ et $3^m$.
78. — exteriores sunt ad finem interiorum qui se habent ut finis, scilicet credere, diligere et sperare; ideo secundi durare debent in infinitum, primi autem cum mensura discretionis : 3, q. LXXXIV, 8, o.
79. — exteriores diversimode ad diversas virtutes pertinent : 2-2, q. XXXII, 1, c.

39. — peccavit principaliter appetendo similitudinem Dei quantum ad scientiam boni et mali, et secundario peccavit appetendo similitudinem Dei quantum ad propriam potestatem operandi : 2-2, q. CLXIII, 2, *o*.

40. Peccatum Adæ fuit gravius nostris secundum circumstantiam personæ, non autem secundum speciem : 1-2, q. LXXXIX, 3, *c*; 2-2, q. CLXIII, 3, *c*.

41. Primum peccatum Adæ nod fuit blasphemia in Spiritum Sanctum : 1-2, q. CLXIII, 4, 3m.

42. Eva gravius peccavit quam — : 2-2, q. CLXIII, 3, *o*.

43. Si — non comedisset, peccasset contra præceptum Dei et legis naturalis : 1, q. XCVII, 3, 3m.

44. Si — primo non peccasset, non statim confirmatus fuisset, in gratia, nec genuisset filios confirmatos, sed potuissent peccare, et filii eorum habuissent peccatum originale : 1, q. C, 2, *o*.

45. Si Eva peccasset et non —, filii eorum non habuissent peccatum originale : 1-2, q. LXXXI, 5, *o*.

46. Si Eva peccasset et non Adam, filii eorum non habuissent defectus secutos peccatum, scilicet passibilitatem et mortalitatem : 1-2, q. LXXXI, 5, 2m.

47. Tantum primum peccatum Adæ traducitur ad posteros : 1-2, q. LXXXI, 1 et 2, *o*; 3, q. XIX, 4, 1m.

48. Peccatum originale in — derivatum est ad nos a peccato actuali ejus : 3, q. VIII, 5, 1m.

49. Peccati originalis infectio fuit in — dupliciter, scilicet per modum actualis peccati, in quantum contraxit esse per voluntatem ejus, et per modum peccati quasi naturalis, in quantum tota natura in eo infecta est; in aliis tantum secundo modo : *ibid.*

50. — fuit principium naturæ humanæ, et principium peccati ejus per traductionem : 1, q. XCII, 2, *c*; q. XCIV, 3, *c*; 2-2, q. CLXIV, 1, 3m.

51. — efficacius meruisset quam nos modo : 1, q. XCV, 4, *o*.

52. — obtulit sacrificium Deo, sicut alii justi; sed non est scriptum, ne origo peccati videatur esse origo gratiæ : 2-2, q. LXXXV, 1, 2m.

53. — non poterat se transmutare in aliam formam : 3, q. XIII, 3, 2m.

54. — habuit angelum custodem : 1, q. CXIII, 4, 2m.

55. Anima alius cujuscumque hominis fuit in Adam, sicut in principio dispositivo, secundum rationem seminalem : 1-2, q. LXXXIII, 1, 3m.

56. Anima Adæ fuit producta in actu sexta die simul cum angelis, sicut et ejus corpus : 1, q. XC, 4, *c*; q. XCI, 4, 5m.

57. Corpora Adæ et Evæ fuerunt immediate producta a Deo : 1, q. XCI, 2, *o*.

58. Formatio corporis Adæ ex terra fuit supernaturalis et miraculosa : 1, q. XCI, 2, 1m et 3m.

59. Materia totius humanæ naturæ non potuit esse in — 1, q. CXIX, 2, *o*.

**Addere**. 1. — aliquid supra ens triplici modo quodpiam potest, scilicet per naturam extraneam, per determinans reale et per aliquid rationis : 1, q. V, 3, 1m.

2. Non — aliquid dupliciter dicitur, scilicet quia de ratione ejus est nihil sibi posse addi, ut Deus, vel quia non est de ratione ejus additio, ut ens : 1, q. III, 4, 1m.

3. Quæ absolute dicuntur, quolibet addito remanent talia, non autem relativa : 1-2, q. VI, 6, 2m.

4. Aliqua addunt differentiam supra ens, et aliqua rationem diversimode : 1, q. V, 3, 1m; q. XIII, 11, *c*.

5. Bonum addit supra ens respectum rationis ad appetitum : 1, q. V, 1, 1m; 3, 1m; q. XVI, 3, *c*.

6. Verum addit supra ens respectum rationis ad intellectum tantum : 1, q. XVI, 3, *c*.

7. Unum transcendens addit supra ens indivisionem tantum : 1, q. VI, 3, 1m; q. XI, 1, *o*; 2, *c*; q. XXX, 3, *o*.

8. Unum quod est principium numeri, addit supra ens et supra unum transcendens rationem mensuræ : *ibid.*

9. Multitudo transcendens addit tantum supra ens rationem divisionis : 1, q. XXX, 3, *o*.

**Addiscere**. Dolor, tristitia et delectatio intensa impediunt actum addiscendi; sed si moderate habeantur, adjuvant : 1-2, q. III, 1, *o*.

**Adeps**. — comburebatur Deo, a quo est omnium bonorum sufficientia, et pro charitate Christi in passione; prohibebatur autem comedi ob quatuor causas quæ habentur : 1-2, q. CII, 3, 8m; 6, 1m.

**Aditus**. Apertio — regni cœlorum est remotio impedimenti gloriæ : 3, q. XXXIX, 5, *o*; q. XLIX, 5, *o*; q. LXIX, 7, *o*.

**Adjectiva**. 1. — significant per modum accidentis : substantiva vero per modum substantiæ : 1, q. XXXIX, 3, *c*.

2. Nomina collectiva substantiva prædicantur de multis suppositis in singulari, non autem —, sed tantum in plurali : *ibid.*

3. — non secum ferunt suppositum, sicut substantiva; sed significatum suum ponunt circa subjectum et copulam : 1, q. XXXIX, 5, 5m.

4. — numerantur secundum supposita, substantiva vero secundum formam sui significati : 1, q. XXXVI, 4, 7m; q. XXXIX, 3, *c*.

5. — non supponunt, sed copulant : 1, q. XXXIX, 5, 5m.

6. — essentialia prædicantur de personis divinis pluraliter, substantiva vero tantum singulariter : 1, q. XXXIX, 3, *o*.

7. Substantiva notionalia prædicantur de essentia, non autem —, nisi mediante substantivo notionali : 1, q. XXXIX, 5, 5m; 6, *c*.

**Adjurare** 1. — est ordinare aliquid ad aliquid per divina : 2-2, q. XC, 1, *c*.

2. Modus adjurationis duplex, scilicet coactivus, et deprecativus : 1-2, q. XC. 1 et 2, *c*.

3. — subditos licet utroque modo, sed pares, vel superiores tantum secundo modo : 2-2, q. LXXXIII, 17, 1m.

4. Non licet — dæmones deprecando, sed compellendo ne noceant, non ut prosint : 2-2, q. XC, 2, *o*.

5. — licet creaturas irrationales, ne per eas nobis dæmon noceat : 2-2, q. XC, 3, *o*.

6. Summus Pontifex Judæorum adjurando Christum coactive, peccavit : 2-2, q. XC, 1, 1m.

7. Simon et Judas leguntur adjurasse dracones, et eis præcepisse, ut in desertum locum discederent ; 2-2, q. XC, 3, *b*.

**Adjuvari**. — dicitur aliquis dupliciter, scilicet per ministerium, et per virtutem; primum convenit Deo, non autem secundum : 1, q. XXIII, 8, 2m.

**Admiratio**. 1. — est species timoris, et principium philosophiæ : 2-2, q. XLI, 5. *o*.

2. — est causa delectationis ratione spei, et actus connaturalis, scilicet collationis : 1-2, q. XXXII, 8, *o*.

2. — est gravius stupro : 2-2, q. CLIV, 12, c ; q. CLXX, 1, $2^{m}$.
3. Ardentior in propria conjuge est aliqualiter adulter, minus tamen quam cum alia : 2-2, q. CLIV, 8. $2^{m}$.
4. Nulla species luxuriæ, vel gulæ, vel vitiorum contra fortitudinem, ita directe contrariatur dilectioni proximi, sicut — : 2-2, q. CLXX, 1, $1^{m}$ et $2^{m}$.
5. Deus in adulterio juste infundit animam, quia cooperatur naturæ, cujus operatio est generatio, non autem peccato : 1, q. CXVIII, 2, $5^{m}$.
6. Concupiscentiæ motus tendens in — videtur aliqualiter nobis a natura in esse : 1-2, q. CVIII, 3, $1^{m}$.

**Adventus.** 1. — Christi duplex, scilicet in carne, et ad judicium : 3, q. I, 6, $3^{m}$.
2. — primus fuit ad manifestandum veritatem, ad liberandum a peccatis, et ad trahendum ad Deum : 3, q. XL, 1, *c*.
3. — ultimus erit dissimilis primo dupliciter, scilicet quia manifestus, et quia terribilis : 3, q. XXXVI, 1, $3^{m}$ ; s3, q. LIX, 1, *o*.

**Advocare.** — prohibentur furiosi, amentes, impuberes, surdi, muti, in qualibet causa, clerici in causa sæculari : sacerdos, monachus, cæcus, infamis, nisi in necessitate pro se vel sibi conjunctis : 2-2, q. LXXI, 2, *o*.

**Advocatus.** 1. — scienter defendens causam injustam peccat, et tenetur ad restitutionem : 2-2, q. LXXI, 3, *o*.
2. — tenetur subvenire causæ pauperum in necessitate, si per alium vel per se possit : *ibid.*, 1, *o* ; 4, *c* et $1^{m}$.
3. — auxilium et consilium præstat ei cujus causæ patrocinatur : *ibid.*, 3, *c*.
4. — suscipiens scienter causam injustam, injuste lædit eum contra quem injuste patrocinium præstat : *ibid.*, 3, *c* et $1^{m}$.
5. Si in processu perpendit — causam esse injustam, non prodat : *ibid.*, 3, $2^{m}$.
6. Advocato defendenti causam justam licet prudenter occultare ea quibus impediri possit processus ejus, non autem aliqua falsitate uti : *ibid.*, 3, $3^{m}$.
7. Advocato licet accipere præmium moderatum, secundum laborem, personas, negotia et consuetudines : *ibid.*, 4, *o*.

**Ægritudo.** 1. — non est pura privatio, sed dicit humores inordinate dsipositos : 1-2, q. LXXXII, 1, $1^{m}$.
2. — non est æqualiter in omnibus sicut, nec causa ejus : ibid., 4, $2^{m}$.

**Ænigma.** In ænigmate Adam videbat Deum, id est subobscure et per effectus, non tamen cum ista obscuritate quæ consecuta est ex peccato : 1, q. XCIV, 1, $3^{m}$.

**Æqualis.** Quælibet persona in divinis est similis et — aliis duabus personis : 1, q. XLII, *o*.

**Æqualitas.** 1. — duplex, scilicet quantitatis et proportionis ; prima requiritur in justitia commutativa, secunda in distributiva, et in merito, respectu præmii : 1-*y*, q. CXIV, 3. *o*.
2. — potest esse vel secundum qualitatem dimensivam, vel secundum quantitatem virtualem : 1, q. XLII, 1, $2^{m}$.
3. Omnis — virtutis includit similitudinem, non antem e converso : *ibid.*
4. Angelus et homo appetierunt æqualitatem Dei secundum similitudinem imitationis, non autem secundum æquiparantiam naturæ : 1, q. LXI, 4, $3^{m}$ ; q. LXIII, 3, *o* ; 2-2, q. CLXIII, 2, *o*.
5. In divinis est —, et quantitas virtutis, non autem molis : 1, q. XLII, 1, *o* ; 3, q. LVIII, 3, *o*.
6. — et similitudo in divinis est tantum secundum essentialia : 1, q. XLII, 4, $2^{m}$.
7. — et similitudo in divinis includunt relationes personales et unitatem essentiæ, nec dicunt aliam relationem realem : 1, q. XXVIII, 4, $4^{m}$ ; q. XLII, 1, $4^{m}$.

**Æquinoctialis.** — zona est inhabitabilis propter æstum : 1, q. CII, 2, $4^{m}$.

**Æquinoctium.** Creatio mundi et passio Christi facta sunt in æquinoctio, sed judicium generale erit in æstate : 3, q. XLVI, 3, $3^{m}$.

**Æquitas.** — est pars justitiæ, et continetur sub epiikeia : 2-2, q. LXXX, $3^{m}$.

**Æquivalens.** — non potest reddi Deo, nec parentibus, sed sufficit reddere id quod est possibile : 1-2, q. C, 7, $1^{m}$ ; 2-2, q. LVII, 1, $3^{m}$ ; q. LXII, 2, $1^{m}$ ; q. LXXX, *c* ; q. LXXXI, 5, $3^{m}$ ; q. CII, 1, $3^{m}$ : q. CVI, 6, $1^{m}$ ; 3, q. LXXXV, 3, $2^{m}$.

**Æquivocatio.** 1. Diversitas significationis causat æquivocationem, non autem diversitas suppositionis vel prædicationis : 1, q. XIII, 10, $1^{m}$ ; q. XXIX, 4, $4^{m}$.
2. Omnis — præsupponit univocationem, non autem generatio æquivoca præsupponit generationem univocam, sed e converso : 1, q. XIII, 1, $1^{m}$.

**Aer.** 1. Aves sunt productæ principaliter ex aere inferiori, secundum considerationem motus : 1, q. LXXI, $3^{m}$.
2. — densatus potest figurari et colorari : 1, q. LI, 2, $3^{m}$.
3. — et ignis cur non describantur in principio Bibliorum : 1, q. LXVI, 1, $4^{m}$ ; q. LXVIII, 3, *c* et $3^{m}$ ; q. LXXI, $3^{m}$.

**Æstimativa.** 1. Vis — est potentia apprehensiva convenientis et nocivi ; ideo comparatur ad appetitum sensitivum sicut intellectus practicus ad voluntatem : 1, q. LXXVIII, 4, *c*.
2. — nullum individuum apprehendit, in quantum substat naturæ communi, sicut cogitativa in homine : sed tantum ut est principium vel terminus actionis vel passionis bruti : 1, q. LXVIII, 4, *c* et $5^{m}$.

**Ætas.** Ætatis defectu, matrimonium ante annos pubertatis contractum nullum est, nisi forte ætatis defectum vigor naturæ et rationis suppleverit : s3, q. LVIII, 5, *c*.

**Æternitas.** 1. — est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio : 1. q. X, 1, *o*.
2. — est mensura omnis durationis : *ibid.*, 6, *c*.
3.— Excludit principium durationis. 1, q. XLII, 2, $2^{m}$.
4. Esse, secundum quod recedit a permanentia et subditur transmutationi, recedit ab æternitate et subditur tempori : 1, q. X, 4, $3^{m}$.
5. Quandoque — significatur pluraliter : *ibid.*, 3, $1^{m}$.
6. — est tota simul, quia est mensura esse permanentis ; non autem tempus, quia est mensura motus : *ibid.*, 4, *c* et $3^{m}$ ; 5, *c*.
7. — manet eadem, et subjecto, et ratione ; ideo non est idem quod nunc temporis : *ibid.*, 4, $2^{m}$.
8. Tempus non differt ab æternitate ex eo quod habet principium et finem, nisi per accidens, vel ex parte mensurati, vel in potentia : *ibid.*, 4 et 5, *c*.
9. — et tempus non sunt mensuræ ejusdem generis : *ibid.*, 4, $1^{m}$.
10. In tempore aliud est indivisibile, scilicet

21. Idem secundum idem non potest esse — et patiens : 2-2, q. LIX, 3, c.
22. — naturale inducit in patiente duplicem effectum, scilicet formam, et motum consequentem formam : 1-2, q. XXVI, 2, o.
23. Impressio agentis in passum est duplex, scilicet per modum qualitatis, et per modum passionis : 2-2, q. CLXXI, 2, c ; q. CLXXIV, 5, $1^m$ ; q. CLXXV, 5, $2^m$.
24. Cujuslibet agentis sine medio nulla distantia est ad passum : 1, q. VIII, 1, c et $3^m$.
25. Materia corporalis reducitur ad actum imperfectum sola virtute agentis universalis, non autem ad perfectum, nisi mediante agente particulari : 1, q. LXXIX, 4, c et $1^m$.
26. Materia non coincidit cum agente cujus actio est transiens, et quod non movet se ; sed contrariuum est in voluntate : 1-2, q. LXXIV, 1, $3^m$.
27. Nullum — præter Deum attingit materiam primam, sed præsupponit eam : 3, q. LXXV, 4, c.
28. — infinitæ virtutis non requirit materiam, nec dispositionem materiæ, nisi ratione effectus, nec hoc ab alio agente : 1-2, q. CXII, 2, $3^m$ ; q. CXIII, 7, c.
29. Omne —, quanto perfectius habet formam qua agit, tanto major est ejus potentia in agendo : 1, q. XXV, 2, c ; 2-2, q. CLXXIV, 2, $2^m$.
30. Forma effectus est in agente naturali secundum similitudinem naturæ, sed in artificiali est secundum eamdem rationem, non autem secundum eumdem modum essendi : 1, q. XIII. 5, c et $1^m$ ; q. XV, 1, c.
31. — non ageret propter formam, nisi in quantum similitudo formæ esset in eo secundum esse naturale vel intelligibile : 1, q. XV, 1, c.
32. Forma subsistens Platonica non potest esse — : 1, q. LXV, 4, c et $2^m$ ; q. XCI, 2, c ; q. CX, 2, c.
33. Omne — cum motu prius est duratione suo effectu, non autem — quodlibet sine motu : 1, q. XLII, 2, c ; q. XLVI, 2, $1^m$.
34. Omne — interdit facere aliquid finitum : 1, q. VII, 4, c ; q. XXIII, 7, c ; q. XLVII, 3, $2^m$ ; q. LXII, 9, c.
35. Omne — agit sibi simile : 1, q. CXV, 1, c.
36. Effectus dupliciter assimilatur agenti, scilicet secundum speciem, et secundum virtualem continentiam : 1, q. XIII, 5, c ; q. CV, 1, $1^m$ ; q. CX, 2, c ; q. CXV, 3, $3^m$ ; q. CXVII, 3, c.
37. Tota potentia agentis univoci manifestatur in suo effectu, non autem potentia æquivoci : 1, q. XXV, 2, $2^m$ et $3^m$.
38. — per eadem virtutem potest producere multos effectus se invicem consequentes : 2-2, q. XXIX, 4, c.
39. Plura agentia subordinata possint producere eumdem effectum : 3, q. LXXXII, 2, c et $2^m$.
40. — secundum semper præsupponit aliquid a primo : 1, q. XC, 3, c.
41. Quanto virtus agentis ad plura et remotiora extenditur, tanto est potior in iis quæ propter se quæruntur ; sed in iis quæ quærentur propter aliud, est e converso : 2-2, q. CLXXIV, 2, $2^m$.
42. — univocum reducitur ad æquivocum, non autem e converso : 1, q. XIII, 5, $1^m$.
43. Nullum — ex necessitate naturæ potest esse primum — : 1, q. XIX, 4, c.
44. Deus, natura, et omne —, agit semper quod melius est toti, non autem parti : 1, q. XLVII, 2, $1^m$ ; q. XLVIII, 2, $3^m$ ; q. XCI, 3, c.
45. Omne — in quantum hujusmodi, est in actu : 1, q. II, 3, c ; q. IV, 1, c ; q. XXV, 1, c et $1^m$ ; q. LXXVI, 1, c ; q. LXXXIX, 1, c ; q. CXV, 1, c ; 2-2, q. LXXIX, 2, c ; 3, q. VIII, 5, c.
46. Omne — creatum agit potentia differenti ab essentia ejus : 1, q. LIV, 1, 2 et 3, o.
47. Omne agit propter finem a se, vel ab alio directum ; primum convenit solis rationalibus, secundum vero carentibus ratione et brutis : 1, q. II, 3, c et $2^m$ ; q. XLIV, 4, $3^m$ ; q. LIX, 3, c ; 1-2, q. I, 2, o ; q. XII, 5, c et $3^m$ ; q. XVII, 2, $3^m$ ; q. XCIII, 5, c ; q. CXIV, 1, c, fin.
48. Non oportet quod — semper cogitet de ultimo fine : 1, q. LX, 1, $2^m$.
49. Finis est causa tantum ut est in voluntate agentis : 1-2, q. I, 1, $1^m$.
50. Ex agentibus ordinatis, quodlibet inferius potest dupliciter agere vel moveri, scilicet secundum propriam naturam, vel secundum naturam superioris : 2-2, q. II, 3, c.

**Agere.** 1. Deus agit propter finem communicandum aliis, scilicet se, non autem propter finem sibi acquirendum : 1, q. XIX, 2, o ; q. XLIV, 4, o.
2. Nullum agens agit nisi in virtute Dei : 1, q. CV, 5, c.
3. Aliquid agit in virtute alterius dupliciter, scilicet ut motum virtute ejus, et ut utens virtute ejus : 1, q. XXXVI, 3, $4^m$.
4. — tripliciter dicitur, scilicet effective, formaliter, et finaliter, item per se primo, per partem, et per accidens : 1-2, q. XLVII, 1, $4^m$ ; q. LXXVI, 1, c.
5. — mediante alio tripliciter sumitur, scilicet virtute ejus, et supposito vel instrumento et principio formali : 1, q. XXXVI, 3, $4^m$.
6. Aliquid agere potest ultra speciem suam in virtute agentis superioris, non autem id virtute propria : 1-2, q. CIX, 1, c ; 3, $2^m$ ; q. XII, 1, c ; q. CXIV, 2, c.
7. Omne agens agit propter bonum : 1, q. CV, 5, c.
8. Deus agit in omni operante : 1, q. CV, 5, o ; 1-2, q. LV, 4, $6^m$.
9. Omne agens præter Deum agit propter finem alium a se ; ideo agit ex indigentia : 1, q. XLIV, 4, c et $1^m$.
10. — propter indigentiam est agentis imperfecti, idcirco non convenit Deo : *ibid.*, 4, $1^m$.
11. Quidquid homo faciat, verum est dicere eum agere propter finem, etiam agendo actionem quæ est ultimus finis : 1-2, q. I, 1, $2^m$.

**Aggravatio.** — animi est effectus doloris : 1-2, q. XXXVII, 2, o.

**Agi.** Omnia aguntur ab alio præter primum agens, quod nullo modo ab alio agitur : 1, q. LX, 1, $2^m$.

**Agile.** Corpus gloriosum erit — sicut anima, ut sit habile ad ei obediendum : s3, q. LXXXVII 1, c. — Vid. *Corpus*.

**Agnus.** 1. — jugiter oblatus mane et vespere, erat principale sacrificium veteris legis : 3, q. XXII, 3, $3^m$.
2. — paschalis erat præcipuum sacramentum repræsentativum passionis Christi : 3, q. XXXVII, 3 et 5, c.
3. Christus dicitur — propter vitæ puritatem, mortis mansuetudinem et peccati expiationem : 1-2, q. CII, 3, $2^m$.
4. Esus agni paschalis præfigurabat esum corporis Christi : 3, q. XXII, 3, $3^m$.

**Agonia.** 1. — est timor mali extrinseci, cui resisti non potest propter improvisionem : 1-2, q. XLI, 4, c.
2. — fuit in Christo secundum partem sensiti-

19. Quælibet res naturali dilectione amat se, et quidquid est idem ei in natura : 1, q. LX, 3 et 4 *c*; 2-2, q. X, 1, *c*; q. LXXVII, 4, 1m.

20. — se dicitur aliquis tripliciter, scilicet juste, injuste et indifferenter : 2-2, q. XXV, 7, *c*.

21. — se secundum substantiam convenit omnibus; at secundum carnem principaliter, vel secundum sensum, peccatoribus tantum; secundum spiritum vero bonis tantum : 2-2, q. XXV, 4, 3m; 7, *o*; q. CXVII, 1, 1m.

22. Si bonus cantor amet bonum scriptorem, attenditur ibi similitudo proportionis, secundum quod uterque habet quod convenit ei secundum suam artem : 1-2, q. XXVII, 3, 2m.

**Amari.** 1. Tantum quatuor debent ex charitate —, scilicet Deus, proximus, anima et corpus : 2-2, q. XXV; 1 et 2, *o*; q. XLIV, 8, 2m.

2. Proximus debet — ex charitate propter Deum, non autem principaliter : 2-2, q. XXV, 1, *o*; 2, 1m; 8, *c*; q. CIII, 3, 2m; q. CLXXXVIII, 2, *c*.

3. Propinquiores sanguine debent plus — quam meliores, et firmius, et multiplicius : 2-2, q. XXVI, 7 et 8, *o*; q. XXXII, 9, *o*; q. XLIV, 8, 2m et 3m.

4. Parentes debent plus filiis — ratione objecti, sed e converso ratione amantis : 1, q. XCVI, 3, 2m; 1-2, q. C, 5, 4m; 2-2, q. XXVI, 9, *o*; 12, 3m; q. XXXI, 3, 4m.

5. Parentes debent uxore plus — ratione objecti, sed e converso ratione diligentis : 2-2, q. XXVI, 11, *o*.

6. Filii debent plus — quam fratres : 1, q. XCVI, 3, 2m.

7. Filii fontis debent plus — in spiritualibus quam filii carnis, non autem in aliis : 2-2, q. XXVI, 8, 2m.

8. — propter aliud contingit secundum quatuor genera causarum, scilicet secundum causam finalem, formalem, efficientem et materialem : 2-2, q. XXVII, 3, *c*.

9. Aliquid perfecte amatur, quod non perfecte cognoscitur : 1-2, q. XXVII, 2, 2m; 2-2, q. XXVII, 4, 1m.

10. Nihil amatur nisi cognitum : 2-2, q. XXVII, 4, 1m.

11. Deus per essentiam visus necessario amatur, sed per effectus cognitus potest odio haberi : 1, q. LX, 5, 5m; 2-2, q. XXXIV, 1, *o*.

**Amaritudo.** — est effectus rancoris, et filia acediæ : 2-2, q. XXXV, 4. 3m.

**Ambitio.** 1. — est peccatum oppositum magnanimitati secundum excessum, quia est inordinatus appetitus honoris : 2-2, q. CXXXI, 2, *o*.

2. Appetitus dignitatum inordinatus, ratione honoris, pertinet ad ambitionem, sed propter debitum dignitatis usum, ut excedentem facultatem appetentis, pertinet ad præsumptionem : 2-2, q. CXXXI, 2, *c* et 2m.

3. — non est circa vestes, et exteriorem cultum, nisi secundum quod ad honorem pertinent: 2-2, q. CXXXI, 2. 3m.

**Ambrosius.** — in Ecclesia Mediolanensi cantum instituit, secundum Augustinum: 2-2, q. XCI, 2, *b*.

**Amicitia.** 1. — est amor mutuæ benevolentiæ, fundatus super aliquam communicationem : 1-2, q. LXV, 5, *c*; 2-2, q. XXIII, 1, *c*; 5, *c*.

2. — quæ est affabilitas, non habet perfectam rationem amicitiæ, sed similitudinem ejus : 2-2, q. CXIV, 1, 1m; q. CXIV, 1, 1m.

3. — utilis et delectabilis deficit a ratione veræ amicitiæ, in quantum trahitur ad amorem concupiscentiæ : 1-2, q. XXVI, 4, 3m.

4. — non est virtus specialis distincta ab aliis, sed est aliquid consequens omnes virtutes : 2-2, q. XXIII, 3, 1m.

5. Species amicitiæ dupliciter distinguuntur, scilicet secundum fines, et sic sunt tres, scilicet — honesti, utilis, et delectabilis; et secundum communicationes : 2-2, q. XXIII, 1, *o*; 5, *c* et 3m.

6. — duplex, scilicet in conversatione et in affectu : 2-2, q. CXIV, 1, 1m.

7. Amicitia non est ejusdem ad seipsum, quia est unio, ideo est inter plures : 2-2, q. XXV, 4, *o*.

8. — est ad aliquos dupliciter, scilicet propter se, id est ad amicos tantum, et propter aliud, et sic est ad inimicos : 2-2, q. XXIII, 1, 2m et 3m; q. XXV, 8, *c*.

9. — non est ad irrationalia : 2-2, q. XX, 3, 3m; q. XXIII, 1, c; q. XXV, 3, *o*.

10. — honesti non est ad vitiosum propter se, sed propter aliud : 2-2, q. XXIII, 1, 3m.

11. — conservatur et augetur per exercitium operum amicabilium, et meditationem : 2-2, q. LXXXII, 2, 2m.

12. Cum vera — super virtute fundetur, quidquid in amico contrariatur virtuti impeditivum est amicitiæ, et quidquid est virtuosum est provocativum amicitiæ : 2-2, q. CVI, 1, 3m.

13. — per recompensationem beneficiorum conservatur : *ibid.*

14. — vera facit desiderium videndi amicum, ejusque colloquiis fruendi : 1-2, q. XXVIII, 1, 3m.

15. Propria amicitiæ sunt quinque, scilicet velle amicum esse et vivere, velle ei bona, operari ei bono, conversari cum eo delectabiliter, et concordia : 2-2, q. XOV, 7, *c*; q. XXVII, 2, *c* et 3m; q. XXXI, 1, *c*.

16. — principaliter intendit conviventes delectare; sed quando oportet, non veretur contristare eos propter bonum promovendum, vel propter malum vitandum : 2-2, q. CXIV, 1, 3m; 2, 1m; q. CXV, 1, *c*.

17. Delectationes et utilitates provenientes ex — possunt dici merces; quas tamen non proprie meretur amicus pro amico, sed causaliter tantum : 1-2, q. CXIV, 6, 3m.

**Amicus.** 1. Homo debet pati detrimenta corporalia propter amicum, non autem spiritualia : 2-2, q. XXVI, 4, 2m.

2. Amicis peccantibus magis auxiliandum est ad recuperationem virtutis, quam ad recuperationem temporalium : 2-2, q. XXV, 6, 2m; q. XXXIII, 1, *c*.

3. Discordia opinionum potest esse inter amicos cum amicitia et pace : 2-2, q. XXXVII, 1, *c*.

**Amor.** 1. — notionalis in divinis sumitur tripliciter, scilicet essentialiter, notionaliter et personaliter : 1, q. XXXVII, *o*.

2. — in divinis est subsistens : *ibid.*, 1, 2m.

3. —, ut Dei, communicat naturam, non autem ut — : 1, q. XXVII, 4, 3m; q. XLI, 2, 3m.

4. In divinis non est — ex amore, quia ibi est unus tantum — perfectus : 1, q. XXVII, 5, 3m; q. XXXVII, 1, 4m.

5. — est proprium nomen Spiritus Sancti : 1, q. XXXVII, 1, *o*.

6. Spiritus Sanctus, ut — et ut nexus, est media persona, sed est tertia secundum ordinem nnmeri et originis : 1, q. XXXVII, 1, 3m.

7. Spiritus Sanctus procedit per modum amoris : 1, q. XXVII, 3, 4 et 5, *o*; q. XXXVII, 1, *o*; q. XLV, 7, *c*.

55. Odium potest esse per accidens causa amoris : 1-2, q. xxxii, 4. $3^m$.

56. — et odium circa idem sunt contraria, non autem de contrariis, sed invicem se consequuntur : 1-2, q. xxix, 2, $2^m$.

57. Si quid apprehenditur ut pertinens ad bonum esse amantis, idipsum causat amorem concupiscentiæ: si vero ut alter idem qui amat, causat amorem amicitiæ : 1-2, q. xxviii, 1, *c*.

58. Similitudo est per se causa amoris, sed per accidens et causa odii : 1-2, q. xxvii, 3, *o*; q. xcix, 2, *c*.

59. Similitudo in actu est causa amoris amicitiæ, sed similitudo in potentia est causa amoris concupiscentiæ : 1-2, q. xxvii, 3, *c*.

60. Similitudo est causa odii, et dissimilitudo est causa amoris per accidens tripliciter, scilicet ratione displicentiæ propriæ conditionis, ratione impedimenti, et ratione cognitionis amoris sequentis : *ibid.*

61. Delectatio, ut intenta, causat desiderium et amorem, sed in exequendo est e converso : 1-2, q. xxv, 2, *v*; q. xxvii, 4, $1^m$.

62. Spes, respectu ejus per quem fit possibilis res sperata, causat amorem; sed respectu ipsius rei speratæ, est e converso: 1-2, q. xxvii, 4, $3^m$; q. xl, 7, *o*; q. lxii, 4, $3^m$; 2-2, q. xxvii, 8, *c*.

63. Spes causat amorem, vel delectationem causando, vel desiderium fortificando : 1-2, q. xxvii, 4, $3^m$.

64. — carnalis deprehenditur per nimia colloquia cum mulieribus, et dum ab invicem tristes discedunt : 1-2, q. xxviii, 5, $1^m$.

65. — est causa omnium passionum et affectionum : 1, q. xx, 1, *c*; 1-2, q. xxvi, 1, $2^m$; q. xxvii, 4 *c*; q. xxviii, 6, $2^m$; q. xli, 2, $1^m$; q. lxx, 3, *c*; 2-2, q. clxii, 3, $4^m$.

66. Unio secundum rem amantis ad amatum est effectus amoris : 1-2, q. xxviii, 1, *o*.

67. Mutua inhæsio triplex, scilicet secundum vim apprehensivam, appetitivam, et redamationem, est effectus amoris: 1-2, q. xxviii, 2, *o*; q. lxvi, 6, *c*.

68. Extasis est effectus amoris : 1, q. xx, 2, $1^m$; 1-2, q. xxviii, 3, *o*; 2-2, q. clxxv, 2, *o*.

69. — facit fervere et ebullire, id est ferri extra se in amatum : 1-2, q. xxxvii, 2, *c*.

70. — liquefacit, id est facit non contineri amantem intra se : 1-2, q. xxviii, 5, $2^m$.

71. Proprii effectus amoris sunt quatuor, scilicet liquefactio, id est mollificatio affectus, ut faciliter penetretur ab amato; fruitio, id est delectatio; languor, id est tristitia, et fervor, id est intensum desiderium : 1-2, q. xxviii, 5, *o*.

72. — est directe ad alium, quia est unio amantis ad amatum, et unio est distinctorum : 2-2, q. xvii, 3 *c*.

73. — languere facit, id est tristari de absentia amati : 1-2, q. xxviii, 5, $1^m$.

74. — movet inferiora in superiora, ut ab eis perficiantur, et superiora in inferiorum provisionem : 2-2, q. xxxi, 1, $1^m$.

75. Amans agit omnia quæ agit ex amore : 1-2, q. xxviii, 6, *o*.

76. Zelus est effectus amoris : 1-2, q. xxviii, 4, *o*.

77. Ex amore procedunt gaudium et tristitia, sed contrario modo : 2-2, q. xxviii, 1, *c*.

78. Ex amore inordinato procedit cupiditas inordinata : 2-2, q. cxxv, 2, *c*.

79. Odium est effectus amoris : 1-2, q. xxviii, 6, $3^m$; q. xxix, 2, *o*.

80. Cognitio est causa amoris : 1-2, q. xxvii, 2, *o*; 2-2, q. xxvi, 2, $1^m$.

81. In his quæ sunt supra hominem, — est nabilior cognitione, sed in aliis est e converso : 1, q. lxxxii, 3, *c* et $3^m$; q. lviii, 6, $3^m$; 1-2, q. lxvi, 6, $1^m$; 2-2, q. xxiii, 6, $1^m$; q. xxvii, 4, $2^m$.

82. — est altior cognitione in movendo, sed in attingendo est e converso : 1-2, q. iii, 4, $4^m$.

83. Cognitio perficitur per hoc quod cognitum est in cognoscente, sed — secundum quod amans trahitur ad amatum : 1, q. xvi, 1, *c*; q. xix, 3, $6^m$; 6, $2^m$; q. lix, 2, *c*; 3, $2^m$; q. lx, 2, *c*; q. lxxxi, 1, *c*; q. lxxxii, 3, *c*; q. cviii, 6, $3^m$; 1-2, q. xv, 1, $3^m$; q. xxii, 2, *c*; q. xl, 2, *c*; q. lxvi, 6, $1^m$; q. lxxxvi, 1, $2^m$; 2-2, q. xxiii, 6, $1^m$; q. xxvi, 1, $2^m$.

84. Subjectum amoris sensibilis est concupiscibilis, intellectualis vero est voluntas : 1, q. lxxxii, 5, $1^m$; 1-2, q. xxiii, 1 et 2, *c*; q. xxvi, 1, *o*.

85. — mundanus semper est malus : 2-2, q. xix, 3, *c*.

86. — mercenarius, ut sic, est semper malus : *ibid.*, 4, $3^m$. — Vid. *Amare*, *Amicitia*, *Amicus*, *Dilectio*, *Deligere*, *Charitas*.

**Amplexus**. —, oscula, tactus et hujusmodi ex libidine, sunt peccata mortalia ; non autem secundum se, scilicet, vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam necessitatem aut rationabilem causam : 2-2, q. cliv, 4, *o*.

**Amylum**. — fit ex tritico corrupto ; ideo non videtur quod panis ex eo confectus possit fieri corpus Christi : 3, q. lxxiv, 3, $4^m$.

**Analogata**. 1. — dicuntur per respectum ad unum numero, et non secundum rationem tantum : 1-2, q. xx, 3, $3^m$.

2. Omnia — necessario dicuntur per respectum ad unum primum : 1, q. xiii, 6, *c* ; 10, *c*.

**Analogia**. — duplex, scilicet secundum quod aliqua participant aliquid secundum prius et posterius, vel secundum quod unum imitatur alterum ; atque hæc quidem est in divinis, non autem illa : 1, q. xiii, 5, *c*.

**Analogice**. Omnia dicta de Deo et creatura dicuntur —, non autem univoce, nec pure æquivoce : 1, q. iii, 6, $1^m$; q. xiii, 5, 6 et 10, *o*; q. xxv, 2, $2^m$ ; q. xxix, 4, $4^m$.

**Analogum**. 1. — est medium inter univocum et æquivocum : 1, q. xiii, 5 et 10, *c*.

2. — est tantum in uno analogato secundum propriam rationem, univocum autem est in utrolibet : 1, q. xvi, 6, *c* ; 1-2, q. xx, 3, *c* et $3^m$.

3. In analogis prius dicitur dupliciter, scilicet secundum rem, et secundum impositionem nominis : 1, q. xiii, 6, *o* ; q. xxxiii, 2, $4^m$.

4. Primum in analogis oportet poni in definitione omnium aliorum : 1, q. xiii, 6, *c* ; 10, *c*.

5. Omnia univoca reduci possunt ad unum principium non univocum, sed — : 1, q. xii, 5, $1^m$.

**Andragathia**. —, id est strenuitas, est virtus virilis communicabilium operum adinventiva, et pars potentialis fortitudinis pertinens ad liberalitatem, vel potius ad magnificentiam, licet magis conveniat cum justitia ratione materiæ : 2-2, q. cxxviii, $6^m$.

**Angelus**. 1. Necesse est angelos esse : 1, q. l, 1, *o*.

2. Angeli non fuerunt ante mundum, id est, ante corpora : 1, q. lxi, 2 et 3, *o*.

3. — potuerunt esse ante mundum : 1, q. lxi, 3, *o*.

60. — non est simul in pluribus locis : 1, q. LII, 2, *o* ; q. LIII, 1, *c*.
61. Plures angeli non possunt esse simul in eodem loco : 1. q. LII, 2, *o*.
62. Non oportet ad hoc quod aliquis — moveat cœlum, ut sit ubique : 1, q. LII, 2, *c*.
63. Operatio angeli definita est ad unum locum respectu et operati et operantis, non autem Deus, quia operatio est determinata tantum primo modo : *ibid.*
64. Motus angeli in loco nihil aliud est quam diversi contactus diversorum locorum successive: 1, q. LIII, 1, *c*.
65. Motus angeli in tempore est successio diversarum operationum ipsius : 1, q. XII, 10, 2m ; q. LIII, *o* ; q. LXIII, 6, 4m.
66. Motus angeli non est actus imperfecti, sed existentis in actu : 1, q. LIII, 1, 2m et 3m.
67. Motus angeli non est propter indigentiam suam, sed nostram : 1, q. LIII, 1, 3m ; q. LV, 2, 3m.
68. Motus angeli potest esse continuus et discontinuus, sicut vult : 1, q. LIII, 1, *o* ; 2, 3m.
69. — dum movetur motu continuo, in principio est in toto loco divisibili a quo incipit moveri, sed dum est in ipso moveri, est in parte loci quem occupat : 1, q. LIII, 1, 1m ; 3, 3m.
70. Motus continuus angeli necessario est per omnia media, sed discontinuus potest esse sine medio : 1, q. LIII, 2, *o*.
71. Motus angeli non est in instanti, sed in tempore : 1, q. LIII, 3, *o* ; 3, q. LVII, 3, 3m.
72. — movetur secundum totam vim suam in id quod agit : 1, q. LXII, 6, *o* ; q. LXIII, 8, 3m.
73. Motus angeli non habet ordinem ad motum primi mobilis : 1, q. LIII, 3, *c*, fin.; q. LXIII, 6, 4m.
74. Velocitas motus angeli non est secundum quantitatem virtutis ejus, sed secundum voluntatem ejus : 1, q. LIII, 3, 1m.
75. Angeli sunt immutabiles et incorruptibiles: 1, q. IX, 2, *c* ; q. X, 5, *c*, fin.; q. L, 5, *o* ; q. LXXV, 6, *c*, fin.
76. Angeli sunt mutabiles tripliciter, scilicet quoad electionem finis, applicationem virtutis ad diversa, et per annihilationem : 1, q. IX, 2, *c* ; q. X, 5, *c*.
77. Motus illuminationis angeli triplex, scilicet circularis, rectus, et obliquus : 2-2, q. CLXXX, 6, 2m.
78. Unus — agens in virtute imperii Dei est sufficientis virtutis ad educendum in actum totum quod divina virtute operandum est circa corpus aliquod supra actus naturales : 1, q. CXII, 2, *c*.
79. Omnia corpora obediunt angelis ad nutum motu locali : 1, q. LXV, 4, *c*, fin.; q. XCI, 2, *c* ; q. CV, 1, 1m ; q. CX, 2 et 3, *o* ; q. CXI, 3, *c* ; q. CXIV, 4, 2m ; q. CXVII, 3, *c* et 3m et 4m.
80. — potest immutare omnes sensus hominis interiores et exteriores : 1, q. CXI, 3 et 4, *o* ; q. CXIV, 4, 2m.
81. — non potest aliquam formam imprimere in imaginatione, nisi mendiante sensu extrinseco: 1. q. CXI, 3, 2m.
82. — potest immutare voluntatem hominis persuadendo solum, vel concitando passiones : 1, q. CVI, 2, *c* ; q. CXI, 2, *o* ; q. CXIV, 2, 3m ; q. CXV, 4, 1m ; 1-2, q. IX, 6, 2m ; q. LXXV, 3, *o* ; q. LXXX, 1, *o*.
83. — superior movet voluntatem angeli inferioris aliqualiter ut objectum persuadendo, non autem de necessitate nec ex parte potentiæ : 1, q. CVI, 2, *o*.
84. Angeli dupliciter possunt agere in animas nostras, scilicet, confortando intellectum et illustrando phantasmata, non autem imprimendo lumen : 1, q. CXI, 1, *c*.
85. Boni angeli possunt imprimere in intellectum nostrum, non autem mali : 1-2, q. LXXX, 2, *c* ; 2-2, q. XCVI, 1, *c* ; q. CLXXII, 2, 1m.
86. Angeli mali imprimunt in phantasmata, applicando ad ea lumen suum : 1-2, q. LXXX, 2, *o*.
87. Angeli non sunt principia intellectus humani, cum creatio intellectus humani sit immediate a Deo : 1, q. LXV, 3, *c*.
88. Bonæ cogitationes attribuuntur altiori principio, scilicet Deo, licet angelorum ministerio procurentur : 1, q. CXIV, 2, 2m, fin.
89. Angeli et eorum operationes sunt supra tempus, et supra motum omnium corporalium, non autem supra tempus successionum esse ipsorum, et operationum eorum : 1, q. LXI, 2, 2m ; q. LXII, 5, 2m ; q. LXXXV, 4, 1m ; 1-2, q. CXIII, 7, 5m.
90. Intelligere angeli est supra tempus temporalium, et est in tempore alio : 1, q. LIII, 3, c ; q. LVII, 3, 2m.
91. Tempus angeli discretum nullam proportionem habet ad tempus aliorum, sed continuum sic : 1. q. LIII, 3, 1m.
92. Tempus angeli componitur ex instantibus, quia est discretum : 1, q. LXIII, 6, 4m.
93. Operatio angeli successiva, id est motus, scilicet intellectio et affectio, mensuratur tempore, non autem ævo : 1, q. X, 5, 2m ; q. XII, 10, 2m.
94. Esse angeli mensuratur sæculo, cognitio naturalis tempore, sed visio beata æternitate : 1, q. X, 5, 1m et 3m.
95. Numerus angelorum non est de genere quantitatis ; sed est multitudo transcendens et et formalis : 1, q. XXX, 3, *c* ; q. L. 3, 1m.
96. Numerus angelorum excedit omnem numerum corporalium : 1, q. L, 3, *o* ; q. CXII, 4, 2m.
97. Angeli boni sunt it majori numero, quam mali : 1, q. LXIII, 9, *o*.
98. In angelis sunt tres hierarchiæ secundum triplicem gradum cognitionis eorum : 1, q. CVIII, 1, *o*.
99. In qualibet hierarchia sunt tres ordines ; 1, q. CVIII, 2, *o*.
100. In quolibet ordine sunt multi angeli : 1, q. CVIII, 3, *o*.
101. Distinctio hierarchiarum et ordinum in angelis est a natura, sed completur per dona gratiæ : 1, q. CVIII, 4, *o* ; 8, *c* ; q. CIX, 1, *c*.
102. Distinctio ordinem in angelis est secundum distinctionem actuum, et officiorum : 1, q. CVIII, 2, *o*.
103. Ordines angelorum sunt tantum novem : 1, q. CVIII, 2, *c*.
104. Gradus in ordinibus angelorum bene ordinantur : 1, q. CVIII, 2, 2m ; 6, *o*.
105. Tota ratio ordinis in angelis est ex propinquitate ad Deum ; ideo propinquiores Deo sunt gradu sublimiores et scientia clariores, non autem in hominibus : 1, q. CVI, 3, 1m.
106. Angeli in confinibus suorum ordinum magis conveniunt, quam cum extremis suorum ordinum : 1, q. CVIII, 3, 3m.
107. Angeli unius ordinis non sunt æquales : 1, q. I, 6, *c*, fin. ; q. XLVII, 2, *c* ; q. L, 4, *c* ; q. CVIII, 3, *o*.
108. Omnes ordines primæ hierarchiæ assimilantur ministris regis circa personam ejus, scilicet cubiculariis, consiliariis et assessoribus ; secundæ autem, officialibus in communi, scilicet dominis curiæ, principibus militiæ, et judicibus curiæ ;

latim : 1. q. LXXXV, 5, *c*; 2-2, q. V, 1, 1ᵐ; q. CLXXX, 3, *c*.

155. In angelis est aliqua nescientia : 1, q. XII, 8, *o*; q. LVIII, 5, *c*; q. CI, 1, 2ᵐ; q. CVI, 2, 1ᵐ; 1-2, q. LXXVI, 2, *c*; 2-2, q. LII, 3, *c*.

156. Angeli ignorant aliqua supernaturalia, non autem aliquid cognoscibile ab eis naturaliter; sed intellectus noster ignorat utroque modo: 1, q. LXIII, 5, *c*.

157. Connaturale est intellectui nostro cognoscere naturas in materia, angelico autem sine materia, sed intellectui divino esse subsistens: 1, q. XII, 4, *c*; q. LXXXX, 1, *c*.

158. Intellectus Dei est sicut actus totius entis, ideo solus est actus purus; angelicus autem est semper in actu suorum intelligibilium; non autem intellectus noster, sed est in potentia : 1, q. LXXIX, 2, *c*; q. LXXXVII, 1, *c*; 1-2. q. XLIX, 4, c; q. L, 6, *c*; q. LI, 1, 2ᵐ.

159. Intellectus Dei est suum intelligere, non autem intellectus angeli, aut hominis : 1, q. LIV, 1, *c*; q. LXXXVII, 3, *c*.

160. — dicitur mens et intellectus, quia solam cognitionem intellectivam habet : 1, q. LIV, 3, 1ᵐ; 5, *o*.

161. Objectum primum intellectus angeli est ejus essentia; intellectus vero nostri conjuncti objectum est quidditas rei materialis: 1, q. XII, 4, *c*; q. LXXXIV, 7, *c*; q. LXXXV, 1, *c*.

162. — uno et eodem actu primo simul intelligit se intelligere, et essentiam suam, non autem homo : 1, q. LXXXVII, 3, *c*.

163. Cognitio angeli duplex, scilicet matutina et vespertina : 1, q. LVIII, 6 et 7, *o*; q. LXIV, 1, 3ᵐ; 1-2, q. LXVII, 3, *c*; 3, q. IX, 3, *c*.

164. Nulla cognitio præter matutinam et vespertinam est in angelis : 1, q. LVIII, 6, *o*.

165. Cognitio vespertina, id est, in propria natura respectu medii, scilicet, per rationes rerum in verbo, est eadem cnm matutina, differens tantum secundum cognita, non autem cognitio per species rerum innatas, sed est diversa realiter : 1, q. LVIII, 7, *o*.

166. — dupliciter cognoscit, scilicet per species, et per verbum: 1, q. LVII, 5, *c*; q. LVIII, 6 et 7, *o*.

167. In prima cognitione est vicissitudo, successio et renovatio operationum, non autem in secunda : 1, q. LVII, 3, 2ᵐ.

168. — dupliciter cognoscit res in Verbo, scilicet per cognitionem Verbi in sua natura relucentem, et per essentiam Verbi; primam habuit in principio suæ creationis, non autem secundam quæ proprie dicitur matutina: 1, q. LXII, 1, 3ᵐ.

169. — habet triplicem de rebus cognitionem, scilicet in Verbo, in mente ejus, et in propria natura; secunda et tertia est vespertina, prima vero matutina: 1, q. XII, 10, 2ᵐ; q. LVIII, 6, *o*.

170. — nunquam cognoscit res in propria natura, nisi per species earum : 1, q. LV, 1, *o*.

171. — cognoscit per species innatas, non autem per acquisitas a rebus, sicut homo : 1, q. LV, 2, *o*; q. LVII, 1, 3ᵐ; q. LXXXVII, 1, *c*; q. LXXXIX, 1, 2 et 3, *o*.

172. Quilibet — beatus semper videt quemlibet alium angelum in Verbo, et quidquid est in eo ad se ordinatum : 1, q. CVII, 1, 3ᵐ.

173. Intelligere angeli et animæ differunt specie : 1, q. LXXV, 7, *o*.

174. — non capit cognitionem ex sensibilibus: 1, q. LI, 1, *c*; q. LV, 2, *o*; 3, 1ᵐ; q. LVVII, 1, 3ᵐ; q. LVIII, 7, *c*.

175. — non intelligit componendo et dividendo, sicut homo : 1, q. LVIII, 4, *o*; 5, *c*.

176. Cognitio angeli non est discursiva, sed tantum nostra, et tamen angeli syllogizare possunt, et in substantiis separatis a materia semper res cognoscibilis potest cognosci per certissimam demonstrationem, cum illa non sint subjecta transmutationi: 1, q. LVIII, 3, 2ᵐ; 4, *c*; 1-2, q. LXXIX, 8, *c*; q. LXXXV, 5, *c*; 2-2, q. XLIX, 5, 2ᵐ; 3, q. XI, 3, 3ᵐ.

177. Cognitio angeli non est causa rerum : 1, q. LV, 2, 1ᵐ.

178. In angelis perseverat cognitio naturalis : 1, q. LXII, 7, *o*.

179. Angeli boni et mali non possunt deponere existimationem semel habitam: 1, q. LXIII, 6, 3ᵐ; q. LXIV, 2, *c*.

180. Distantia temporalis futurorum impedit cognitionem in angelis : 1, q. LVII, 3, 4ᵐ.

181. Distantia localis non impedit cognitionem angelorum: 1, q. LV, 2, 3ᵐ; q. LVII, 3, 4ᵐ; q. LXXXIX, 7, 3ᵐ; q. CVII, 4, *o*.

182. Angeli naturali sua cognitione non vident Verbum Dei, nisi per similitudinem : 1, q. LXII, 1, 3ᵐ.

183. Angeli habuerunt ab ipsa origine sua cognitionem rerum antequam fierent : 1, q. LV, 2, *c* et 1ᵐ; q. LVI, 2, *c*; q. LVII, 2, *c*.

184. Angeli cognoscunt in Verbo mysteria gratiæ, non omnia, nec æqualiter omnes, sed secundum quod Deus vult eis revelare, non autem cognitione naturali : 1, q. LVII, 5, *c*; q. LXIV, 1, 4ᵐ; q. CVI, 4, 2ᵐ.

185. Angeli a principio suæ creationis cognoverunt aliqua mysteria, et aliqua post, secundum quod congruit eorum officiis : *ibid.*

186. Angeli omnes a principio suæ beatitudinis præsciverunt mysterium incarnationis quoad substantiam, non autem quoad omnes circumstantias : 1, q. LVII, 5, 1ᵐ; q. LXIV, 1, 4ᵐ; q. CVI, 4, 1ᵐ; q. CXVII, 2, 3ᵐ; 2-2, q. II, 7, 1ᵐ.

187. Angeli in Verbo simul contemplantur omnia sua cognita, non autem in cognitione naturali, sed tantum quæ per unam speciem repræsentantur : 1, q. LVIII, 1, *c*.

188. Angeli simul cognoscunt res in Verbo, et in propria natura : 1, q. XII, 9, *c*; q. LVIII, 6 et 7, *o*; q. LXII, 7, 1ᵐ et 3ᵐ.

189. — cognoscit res in propria natura dupliciter, id est per duplex medium, scilicet per rationes rerum in Verbo, et per species rerum innatas: 1, q. LVIII, 7, *c*.

190. Angeli naturaliter cognoscunt Deum, non per essentiam ejus, sed per naturalia eorum : 1, q. LVI, 3, *o*.

191. Angeli non possunt per sua naturalia videre essentiam Dei, nec aliqua alia creatura : 1, q. XII, 4, *o* : q. LXIV, 1, 2ᵐ.

192. Res non repræsentantur perfecte in angelo, sicut in Deo : 1, q. LV, 1, *c* et 3ᵐ; q. LXXXIV, 2, *c* et 3ᵐ.

193. Omnes angeli primæ hierarchiæ accipiunt cognitionem divinoruum effectum in prima causa; secundæ vero in universalibus rerum rationibus, id est, a prima hierarchia; tertiæ autem in propriis rationibus: 1, q. CVIII, 1 et 6, *c*.

194. — non cognoscit res per essentiam, sed per species earum, se vero per essentiam suam : 1, q. LV, 1, *o*; q. LVI, 1, *o*; q. LXXXIV, 2, *c*; q. LXXXVII, 1, *c*; q. LXXXIX, 3, *o*.

195. Cognoscunt se per essentiam suam, et non

bique, divinum vero nullo modo : 1, q. LXIII, 6, 3m; q. LXIV, 2, c; q. c. 2, 4m.

244. In angelis est electio, non per inquisitivam deliberationem consilii, sed per subitam acceptationem veritatis : 1, q. LIX, 3, 1m.

245. Appetitus in angelis non dividitur in multas potentias, ideo totaliter inclinatur in id, in quod tendit, nec inclinatur in contrarium : 2-2, q. XXIV, 3, 3m.

246. Appetitus in angelis non dividitur per concupiscibilem et irascibilem : 1, q. LIX, 4, o.

247. Desiderium in angelis non ponit imperfectionem, quia est de re habita : 1, q. LVIII, 1, 2m; 1-2, q. LXVII, 4. 3m.

248. Angeli potuerunt peccare : 1, q. LXIII, 1, o; 1-2, q. LXXXIX, 4, o.

249. Non potuerunt peccare in primo instanti : 1, q. LXIII, 5, o.

250. De quolibet ordine quidam peccaverunt : 1, q. LXIII, 9, 3m.

251. Supremus omnium ordinum angelorum peccavit : 1, q. LXIII, 7, o; 9, 3m.

252. Primus — fuit aliis occasio peccandi : 1, q. LXIII, 8, o.

253. Peccatum primi angeli fuit superbia : 1, q. LXIII, 2 et 3, o; 7, c.

254. Peccatum inferiorum angelorum fuit superbia : 1, q. LXIII, 8, 2m.

255. Angeli beati non possunt peccare : 1, q. LXII, 8, o.

256. Nullus — bonus vel malus potest peccare venialiter : 1-2, q. LXXXIX, 4, o.

257. — peccando non appetiit malum, sed appetiit inordinate bonum : 1, q. LXIII, 1, 4m.

258. Peccatum angeli est irremediabile sextuplici ratione : primo, quia — malo quod peccando appetiit immobiliter adhæret; secundo, quia angelorum natura non propagatur ex uno ex quo vitium contrahat; tertio, quia potentiam appetiit, nec de venia cogitavit, nec alio suggerente peccavit; quarto, quia proprio arbitrio peccavit; quinto, quia peccavit non per pronitatem suggestione causatam; sexto, quia peccavit in termino viæ, non autem homo : 1, q. LXIV, 2, o; 1-2, q. LXXX, 4, 3m; 3, q. IV, 1, c et 3m; q. VI, 2, 2m; q. XLVI, 1, 4m; q. LXXXVI, 1, c.

259. — non est minister alicujus sacramenti, attamen eidem ministranti sacramenta credi debet, nunquam vero dæmoni : 3, q. LXIV, 7, c.

260. — non potest manducare sacramentaliter Eucharistiam, nec spiritualiter, sed Christum : 3, q. LXXX, 2, o.

261. Templa consecrata ab angelis non debent amplius consecrari : 3, q. LXIV, 7, c.

262. Christus, secundum quod Deus et secundum quod homo, est caput angelorum : 3, q. VIII, 4, o.

263. Christus, secundum humanitatem, illuminat angelos : 3, q. LIX, 6, c.

264. Anima Christi potest per propriam virtutem et naturam illuminare omnem creaturam rationalem, et etiam summum angelum, dando ei gratiam et scientiam : 3, q. XIII, 2, 2m.

265. Christus perfectius videt essentiam Dei, quam omnes angeli, et homines : 2-2, q. CLXXV, 4, 2m; 3, q. X, 4, o; q. XI, 4, o; q. XXXIV, 4, c; q. LIX, 6, c.

266. Christus nullam scientiam didicit ab angelis : 3, q. XII, 4, o; q. XXX, 2, 1m.

267. Scientia infusa in anima Christi fuit multo excellentior quam in angelis, quoad multitudinem cognitorum, certitudinem et lumen, sed quoad modum fuit e converso : 3, q. XI, 4, o; 6, 1m.

268. Anima Christi est nobilior angelis, corpus Christi animabus nostris, intellectus possibilis Christi intellectu nostro agenti; sensus ejus intellectu nostro possibili, non ex natura, sed ex unione cum Verbo : 3, q. VI, 3, 2m.

269. Omnes angeli cooperabuntur Christo in resurrectione, colligendo partes corporum, sed specialiter Michael, et custodes singulorum : 1, q. XCI, 2, 1m; q. CX, 4, 1m; s3, q. LXXVI, 3, c.

270. Angeli indigebant gratia ad hoc quod converterentur in Deum, prout est objectum beatitudinis : 1, q. LXII, 2, o; q. LXIII, 1, 3m.

271. — et homo possunt se præparare ad gratiam : 1, q. LXII, 2, o; q. CIX, 6, o.

272. — citius confirmatus fuit in gratia quam homo : 1, q. LXII, 5, 1m.

273. Esse gratiæ est supra esse naturæ angeli et hominis : 1, q. LXII, 2, 2m.

274. Gratia et gloria data est angelis secundum quantitatem naturalium : 1, q. LXII, 6, o; q. CVIII, 4, c; 8, 1m.

275. Virtutes morales sunt in Deo et in angelis exemplariter tantum : 1-2, q. LVII, 1, 1m.

276. Ea quæ sunt fidei sunt supra cognitionem naturalem angelorum et hominum : 2-2, q. V, 1, c.

277. Angeli habuerunt fidem, et spem, et charitatem ante confirmationem suam : 2-2, q. V, 1, o.

278. Fides non est in angelis bonis, nec in malis : 2-2, q. V, 2, o.

279. Angeli meruerunt in primo instanti suæ creationis : 1, q. LXII, 5, o; 6, c.

280. Omnes angeli in primo instanti quo creati sunt in gratia, meruerunt; sed quidam eorum statim impedimentum præstiterunt suæ beatitudinis, mortificantes præcedens meritum, et tunc beatitudine quam meruerant, privati sunt : 1, q. LXIII, 5, 4m.

281. Angeli meruerunt suam beatitudinem : 1, q. LXII, 4, o.

282. Angeli non possunt proficere in beatitudine : 1, q. LXII, 9, o.

283. Præmium accidentale angelorum, et aliorum beatorum, potest augeri usque ad diem judicii : 1, q. LXII, 9, 3m.

284. Angeli boni, statim post primum actum meritorium, fuerunt beati : 1, q. LXII, 5, o; q. LXIII, 5, 4m; 6, 3m; 1-2, q. V, 1, 1m.

285. Deus est beatus naturaliter per essentiam, sed — et homo per gratiam et participative : 1-2, q. 3, 1, 1m; 2, 1m et 4m.

286. — est beatus per unicam operationem, homo per multas in via, et per unam in patria : 1-2, q. III, 2, 4m.

287. Omnes et soli angeli primæ hierarchiæ assistunt Deo, in quantum divina percipiunt mysteria : 1, q. CXII, 3, o; 4, c et 2m.

288. Omnes angeli beati assistunt semper Deo, in quantum immediate vident Deum : 1, q. CXII, 3, c.

289. Dominationes non mittuntur, nec assistunt Deo, tamen ministrant imperative, non autem executive : 1, q. CXII, 4, c et 1m.

290. Numerus angelorum ministrantium et assistentium Deo, exponitur : 1, q. CXII, 4, 2m.

291. Missio angelorum, sicut et divinarum personarum, scilicet invisibilis et visibilis, est duplex, nempe interior, id est ad effectum intellectualem, scilicet ad illuminationem, et exterior, id est, ad effectum corporalem; primo modo missio convenit omnibus angelis, non autem secundo modo : 1, q. CXII, 2, 1m.

7. rationalis non habet esse suum dependens a materia corporali : 1-2, q. LXXVI, 2, $2^{m}$.
8. — rationalis non dependet a corpore quoad finem : 1, q. LXXVI, 1, $5^{m}$ et $6^{m}$ ; 2, $2^{m}$ : q. XC, 4, $3^{m}$.
9. — rationalis est tota in toto, et tota in qualibet parte corporis sui : 1, q. VIII, 2, $3^{m}$ ; q. LXXVI, 8, *o* ; q. XCIII, 3, *c* ; 3, q. XLVI, 7, *c*.
10. Ridiculum est dicere quod animæ rationali, vel alicui spirituali substantiæ, sit aliquis locus naturalis : 1, q. CII, 2, $2^{m}$.
11. Animæ pars intellectiva est supra tempus, sed sensitiva subjacet tempori : 1-2, q. LIII, 3, $3^{m}$.
12. — triplex, scilicet vegetativa, sensitiva et intellectiva : 1, q. LXXVIII, 1, *c*.
13. — non impeditur a suo corpore ut est perfectibile ab ea, sed ut habet aliquid repugnans animæ : 1, q. XCV, 2, $2^{m}$ et $3^{m}$.
14. — rationalis indiget corpore, ratione objecti suarum operationum, nec tamen ut organo : 1, q. LXXV, 2, $3^{m}$.
15. — rationalis habet aliquas virtutes in quibus non communicat corpus : 1, q. LXX, 3, *c* ; q. LXXV, 2, *c* ; q. LXXVI, 1, *c* et $4^{m}$ ; q. LXXVII, 5, *o* ; q. CXVIII, 2, *c*.
16. — rationalis est forma sui corporis : 1, q. LXXVI, 7 et 8, *o* ; q. XCI, 4, $3^{m}$.
17. — non est de essentia Dei : 1, q. XC, 1, *c*.
18. — rationalis est forma immaterialis quoad operationem, sed in materia qnoad esse : 1, q. LXXVI, 1, $1^{m}$.
19. — magis proprie dicitur rationalis quam intellectualis : 2-2, q. LXXXIII, 10, $2^{m}$.
20. Intellectivum principium, id est —, est propria hominis forma : 1, q. LXXVI, 1. *c*.
21. — est quodammodo omnia, quia per sensum est omnia sensibilia, et per intellectum est omnia intelligibilia : 1, q. LXXX, 1, *c* ; q. LXXXIV, 2, $2^{m}$.
22. — rationalis per essentiam suam est spiritus, et forma corporis, quia in ea non sunt duæ formæ, sicut nec in corpore ejus sunt duæ formæ; sed — est forma corporis, dans ei totum ordinem esse perfecti, scilicet esse corporeum, et esse animatum, et sic de aliis : 1, q. LXXVI, 3, *c* ; 3, q. LXXV, 6, $2^{m}$.
23. — est infirma in genere intellectualium : 1, q. LI, 1, *c* ; q. LXXV, 7, $3^{m}$ ; q. LXXVI, 5, *c* ; q. LXXVII, 2, *c* ; q. LXXIX, 2, *c* ; q. LXXXIX, 1, *c*, fin.
24. — humana est ultima in nobilitate formarum : 1, q. LXXVI, 1, *c*, fin.
25. — rationalis est quasi horizon et confinium corporeorum et incorporeorum : 1, q. LXXVII, 2, *c*.
26. — rationalis est incorporea, et subsistens : 1, q. LXXV, 2, *o* ; 6, *c* ; q. XC, 2, *c* et $2^{m}$ ; q. CXVIII, 2, *c*.
27. — rationalis est immortalis : 2-2, q. CLXIV, 1, $2^{m}$.
28. — rationalis est incorruptibilis : 1, q. LXI, 2, $3^{m}$ ; q. LXXV, 6, *o* ; q. LXXVI, 3, $3^{m}$ ; q. XC, 2, $1^{m}$ ; q. XCVIII, 1, *c* ; q. CXIII, 2, *c* ; q. CXVIII, 2, $2^{m}$ ; 1-2, q. LXXXV, 6, *o*.
29. — est actus corporis organici : 1, q. LXXVI, 4, $1^{m}$.
30. — est primo actus totius corporis, secundario autem partium ejus : 1, q. LXXVI, 8, *c*, $2^{m}$ et $3^{m}$.
31. — rationalis per se est pars speciei humanæ : 1, q. LXXV, 2, $1^{m}$ ; 7, $3^{m}$ ; 1-2, q. IV, 5, $2^{m}$.
32. — non est composita ex omnibus, ut cognoscat omnia : 1, q. LXXXIV, 2, *c*.
33. — rationalis componitur ex quo est, id est ex esse, et quod est : 1, q. LXXV, 5, $4^{m}$ ; q. XC, 1, $2^{m}$ ; 2, $1^{m}$.
34. — non est composita ex materia et forma, nisi improprie dictis, id est, ex actu et potentia : 1, q. LXXV, 5, *o* ; q. XC, 1, $2^{m}$ ; 2, $1^{m}$.
35. — rationalis habet materiam in qua, non autem materiam ex qua : 1, q. LXXVI, 2, $1^{m}$.
36. — non habet totalitatem quantitativam per se, nec per accidens, in animalibus perfectis ; ideo est indivisibilis per se, et per accidens : 1, q. LXXVI, 8, c.
37. — est primum principium vivendi in istis inferioribus : 1, q. LXXV, 1, *c*.
38. — rationalis non est homo (contra Hugonem de Sancto Victore) : 1, q. XXIX, 1, $5^{m}$ ; q. LXXV, 4, *o* ; q. LXXVI, 1, *c* ; q. CXVIII, 3, *c* ; 3, q. L, 2, *c*.
39. — non est corpus : 1, q. LXXV, 1, *o*.
40. Animæ rationalis individuatio dependet a corpore in fieri, non autem in esse : 1, q. LXXVI, 2, $2^{m}$.
41. Animarum diversitas et multitudo causatur ex multitudine corporum : 1, q. LXXVI, 2, *o*.
42. Diversitas in nobilitate animarum sequitur nobilitatem corporum in statu innocentiæ et peccati, non autem in statu gloriæ : 1, q. LXXXV, 7, *c* ; 3, q. LV, 1, $3^{m}$.
43. — rationalis est hoc aliquid ut subsistens, non autem ut completum in specie : 1, q. LXXV, 2, $1^{m}$.
44. Animæ rationales multiplicantur secundum numerum in eadem specie : 1, q. LXXVI, 2, *c*.
45. — rationalis non traducitur a parentibus : 1, q. XC, 2, *o* ; q. CXVIII, 2, *o* ; 1-2, q. LXXXI, 1, *c* et $2^{m}$.
46. — rationalis non educitur de potentia materiæ, sed creatur a solo Deo : 1, q. LXXV, 6, $1^{m}$ ; q. XC, 2, *o* ; 3, *c* ; q. XCVIII, 1, *c*, fin. ; q. CXVIII, 2, *o* ; 1-2, q. III, 7, $2^{m}$ ; q. IX, 6, *c* ; 2-2, q. LXXXV, 2, *c*.
47. — creatur a Deo in fine generationis humanæ : 1, q. CXVIII, 2, *c*.
48. Creatio et infusio sunt simul respectu animæ, sed differunt, quia creatio respicit tantum principium, infusio autem principium et naturam quam perficit : 1-2, q. LXXXIII, 1, $4^{m}$.
49. Deus infundit animam conceptis in peccato originali, quia melius est sic esse, quam simpliciter non esse : 1-2, q. LXXXIII, 1, $5^{m}$.
50. Non omnes animæ creatæ sunt simul (contra Origenem) : 1, q. CXVIII, 3, *o*.
51. Naturale est animæ corpori uniri : 1-2, q. IV, 6, *c*.
52. Si — non esset unibilis corpori, esset alterius naturæ : 1, q. LXXV, 7, $3^{m}$.
53. Oportet animam rationalem uniri tali corpori : 1, q. LXXVI, 5, *o*.
54. — immediate unitur corpori, et non mediantibus quibusdam dispositionibus : 1, q. LXXVI, 7, *o*.
55. — immediate unitur materiæ primæ ut forma : 1, q. LXXVI, 4, $3^{m}$ ; 6 et 7, *o*.
56. — unitur corpori ut forma, non vero ut motor tantum : 1, q. LXXVI, 1, *o* ; 6, $3^{m}$ ; 7, *o* ; 8, *c* ; q. CX, 2, $1^{m}$ ; q. CXVII, 3, $3^{m}$ ; 1-2, q. LXXXIII, 2, $3^{m}$ ; 3, q. VIII, 2, *c*.
57. — unitur corpori, non ut motor mediantibus viribus sensitivis, sed immediate ut forma : 1, q. LXXVI, 6, *c* et $3^{m}$.
58. — unitur corpori ut ipsa perficiatur ; 1, q. LI, 1, *c* ; q. LV, 2, *c* ; q. LXXXIX, 1, *o* ; q. CXVIII, 3, *c*.

107. In actibus et relationibus animæ intellectis itur in infinitum : 1, q. XXVIII, 4, $2^m$ ; q. LXXXVII, 3, $1^m$.
108. — est movens mota per accidens : 1, q. LXXV ; 1, $1^m$.
109. — de se nata est movere ad quamlibet partem, sed per corporis gravitatem impeditur ; ideo difficile est homini ascendere : 1, q. LXII, 2, $2^m$.
110. Cum superior pars animæ intense movetur in aliquid, sequitur motum ejus pars inferior per redundantiam : 1-2, q. XXIV, 3, $1^m$ ; q. XXX, 1, $1^m$ ; q. XXXVIII, 4, $3^m$ ; q. LIX, 5, *c* ; q. LXXVII, 6, *c*.
111. Potentiæ animæ dupliciter possunt moveri, scilicet quoad exercitium actus, et quoad determinationem ejus : 1-2, q. IX, 1, *c*.
112. — non movetur nisi per accidens : 1, q. LXXV, 1, $1^m$ ; 1-2, q. XXII, 1, $2^m$ ; 3, q. LIX, 5, $3^m$.
113. Motus magis est in potentiis animæ appetitivis, quam in apprehensivis : 1, q. LXXXI, 1, *c*.
114. Omnis motus cognitivæ et appetitivæ virtutis reducitur in naturam, sicut in primum principium : 1-2, q. X, 1, *c* ; q. XVII, 9, $2^m$ ; q. XLI, 3, *c*.
115. Omnis motus appetitivæ potentiæ reducitur ad prosecutionem boni per se, vel mali per accidens, vel ad fugam mali per se, vel boni per accidens, : 1-2, q. XLV, 2 *c*.
116. Quandoque dicitur quod — est suæ potentiæ, et e converso ; sed non proprie, bene vero denominative, quasi a principaliori sua virtute, cum differat realiter a suis potentiis : 1, q. LXXVII, 1, *o* ; q. LXXIX, 1, $1^m$.
117. In potentiis unius animæ non potest esse nisi una intentio : 1-2, q. XXXVII, 1. *o* ; q. LXXVII, 1, *c*.
118. Oportet quod quando intentio animæ vehementer trahitur ad unam operationem unius potentiæ, retrahatur ab operatione alterius : *ibid.*
119. Omnes potentiæ in eadem essentia animæ radicantur et fundantur, vel ut in principio tantum, ut organicæ, id est vegetativæ et sensitivæ, vel in essentia etiam tamquam in subjecto, ut intellectivæ : 1, q. LXXVII, 8, *o*.
120. Omnis proprietas naturaliter consequens animam dicitur potentia : 1, q. LXXVII, 8, $2^m$.
121. Cum potentiæ animæ sunt naturales proprietates, speciem consequentes, — non potest sine iis esse ; dato tamen quod sine iis esset, adhuc tamen — diceretur secundum speciem suam intellectualis vel rationalis, non quia actu haberet has potentias, sed propter speciem talis essentiæ, ex qua natæ sunt hujusmodi potentiæ effluere : 1-2, q. CX, 4, $4^m$.
122. Potentiæ animæ sunt accidentia ejus per se, et sunt in secunda specie qualitatis : 1, q. LXXVII, 1, $5^m$ ; 1-2, q. LXXXIII, 2, $3^m$ : q. CX, 4, $3^m$.
123. Capacitas animæ non est, nec potest esse infinita in actu, sed potest ampliari in infinitum : 1, q. XXIV, 6, *c* et $2^m$.
124. Potentiæ animæ fluunt ab ejus essentia : 1, q. LXXVII, 1, $5^m$.
125. Una potentia fluit ab anima mediante alia : 1, q. LXXVII, 7, *o* ; q. LXXVIII, 4, $3^m$.
126. Potentiæ organicæ fluunt ab anima, in quantum est actus corporis, aliæ vero ut prædominatur corpori : 1, q. LXXVI, 8, $4^m$.
127. — est causa suarum potentiarum tripliciter, scilicet efficiens, finalis, et materialis, id est subjectiva : 1, q. LXXVII, 6, *o* ; 7, *c*.
128. Potentiæ animæ perfectiores sunt principia imperfectiorum activa et finalia, et etiam priora secundum ordinem perfectionis et naturæ ; sed e converso, via generationis et causæ materialis : 1, q. LXXVII, 7, *c* ; q. LXXVIII, 4, $3^m$.
129. Potentiæ non organicæ sunt subjective in anima, organicæ vero in conjuncto : 1, q. LXXVII, 5, *o* ; 6 et 8, *c*.
130. Una potentia anima est subjectum alterius potentiæ animæ : 1, q. LXXVII, 7, $2^m$ ; q. LXXVIII, 4, $3^m$.
131. Ordo potentiarum animæ triplex, scilicet perfectionis, generationis et objectorum : 1, q. LXXVII, 4, *o* ; 7, *c*.
132. Omnes potentiæ animæ necessarium habent habitudinem ad suum proprium et principale objectum : 1, q. XIX, 3, *c*.
133. Potentiæ animæ mutuo se impediunt circa diversa objecta, non autem circa idem : 1-2, q. XXXIII, 3, $3^m$ ; q, XXXVII, 1, *o* ; q. LXXVII, 1, *c* ; 2-2, q. CXXIII, 8, $1^m$ ; q. CLIII 5, *c* ; 3, q. XV, 9, $3^m$.
134. Omnis potentia animæ est quædam forma, seu natura : 1, q. LXXX, 1, $3^m$.
135. In omni potentia animæ commune est fere, ut eodem nomine actus et potentia nominentur : 1, q. LXXXIII, 2, $1^m$.
136. Appetitus naturalis est in qualibet potentia animæ, et in voluntate, et in omni parte et membro corporis, et in omni re : 1, q. LXXVIII, 1, $3^m$.
137. — rationalis habet plures potentias, quam aliqua alia res : 1, q. LXXVII, 2, *o*.
138. — quanto nobilior est, tanto plures potentias, operationes et organa habet : 1, q. XXX, 2, $3^m$ ; q. LXXVI, 5, $3^m$ ; q. LVXVII, 2, *c*.
139. — comparatur ad corpus sicut forma ad materiam ; ad potentias vero, ut substantia ad propria accidentia ; ideo prior est ei generatione et perfectione ; sed corpore prior est secundo modo, et posterior primo modo : 1-2, q. LXXXIII, 2, $3^m$.
140. Potentia motiva animæ duplex, scilicet imperans motum, et exequens motum : 1, q. LXXV, 3, $3^m$ ; q. LXXVIII, 1, $4^m$.
141. Omnes potentiæ sensitivæ animæ sunt passivæ, vegetativæ vero omnes sunt activæ ; in parte autem intellectiva est aliquid activum, et aliquid passivum : 1, q. LXXIX, 3, $1^m$.
142. Modi vivendi animæ sunt tres, gradus vero quatuor, et quinque genera potentiarum, scilicet vegetativum, sensitivum, motivum secundum locum, appetitivum et intellectivum : 1, q. XVIII, 2, $1^m$ ; q. LXXVIII, 1, 2, 3 et 4, *o*.
143. Omnes potentiæ animæ intellectivæ et sensitivæ, appetitivæ et apprehensivæ interiores, ut operantur ex ratione, indigent habitu, non autem ut ex instinctu naturæ : 1-2, q. XLIX, 4, *c* et $1^m$ ; q. L, 3, 4 et 5, *o*.
144. Omnes habitus operativi magis sunt in potentis animæ, quam in essentia : 1-2, q. L., 2, *o*.
145. Gratia est immediate in essentia animæ, non autem in potentiis ejus : 1-2, q. L, 2, *c* ; q. CX, 4, *o* ; q. CXII, 5, $1^m$ ; 3, q. II, 10, $2^m$ ; q. VI, 2, *c* ; q. LXII, 2, *c* et $1^m$.
146. Gratia ponit aliquid creatum in anima : 1-2, q. CX, 1, *o*.
147. Gratia agit in animam formaliter, non autem effective : 1-2, q. CX, 2, $1^m$ ; q. CXI, 1, $1^m$ ; 2, $1^m$.
148. — est simpliciter nobilior gratia, sed secundum quid est e converso : 1-2, q. CX, 2, $2^m$.
149. Multi habitus possunt simul esse in eadem potentia : 1 2, q. LIV, 1, *o* ; 2-2, q. XLVII, 5, *c*.

17. Animalia pugnant propter cibum et coitum: 1, q. LXXXI, 2, *c*.
18. Quædam animalia abhorrent coire cum matre, ut equus et camelus: 2-2, q. CLIV, 9, 3m.
19. Animalia bruta non prosequuntur conveniens, nec fugiunt nociva per rationis deliberationem, sed per naturalem instinctum æstimativæ; similiter et pueri: 1, q. LXXXIII, 1, *c*; 1-2, q. XI, 2, *c*; q. XV, 2, *c*; q. XVI, 2, 2m; q. XVII, 2, 3m; 3, q. XLVI, 4, 2m.
20. — non intendunt aliquid manifestare vel repræsentare, quia hoc est proprium rationis, conferentis signum ad signatum; sed agunt ex instinctu naturali aliquid unde idipsum sequitur: 2-2, q. CX, 1, *c*.
21. Animalia bruta sunt sagacia, quia diriguntur a Deo sicut horologia: 1-2, q. XIII, 2, 3m.
22. Cognitio est in animalibus brutis propter necessitatem actionis tantum: 1, q. XCI, 3, 5m; q. XXXI, 6, *c*.
23. Homines in statu innocentiæ utebantur animalibus ad experimentalem cognitionem eorum: 1, q. XCVI, 1, 3m.
24. Appetitus animalis bruti non est liber: 1, q. LIX, 3, *c*; q. LXXXIII, 1, *c*; 1-2, q. XI, 2, *c*; q. XIII, 2, 2m et 3m.
25. Electio non convenit animalibus brutis: 1-2, q. XIII, 2, *o*.
26. Intentio proprie non convenit animalibus brutis: 1-2, q. XII, 5, *o*; 2-2, q. CX, 1, *c*.
27. Delectatio proprie convenit animalibus brutis, non autem gaudium: 1-2, q. XXXI, 3, *c*.
28. Animalia bruta delectantur visibilibus, etc., tantum in ordine ad sustentationem naturæ: 1, q. XCI, 3, 3m; 1-2, q. XXXI, 6, *c*; q. XXXV, 2, 3m; 2-2, q. CXLI, 4, 3m.
29. Omne — naturaliter abstrahitur a delectationibus venereis et gustus per dolores corporis: 1-2, q. XXIX, 3, 1m; q. XXXV, 6, *c* et 1m.
30. Animalia ferociora non erant mansueta ante peccatum Adæ: 1, q. XCVI, 1, 2m.
31. Animalia bruta appetunt excellentiam, et irascuntur contra derogantia ei, non autem honorem: 1-2, q. XLVII, 2, 2m.
32. Homo, ex parte suæ temperatissimæ complexionis, non habet superexcellentiam alicujus passionis animæ, quam habent cætera animalia deviantia ab hac æqualitate: 1-2, q. XLVI, 5, 1m.
33. Plantæ sunt propter omnia animalia et hæc propter hominem, et omne imperfectius propter perfectius: 1, q. LXV, 2, *c*; 2-2, q. LXIV, 1 et 2, *c*; q. LXVI, 1, *c*.
34. Omnia animalia sunt subjecta homini, sed non omnia obediunt ei propter peccatum: 1, q. XCVI, 1, *o*.
35. Bruta quandoque puniuntur in pœnam dominorum suorum: 2-2, q. CVIII, 4, 3m.
36. In brutis est similitudo boni moralis secundum passiones tantum: 1-2, q. XXIV, 4, 3m.
37. Bruta invocant Deum, in quantum naturaliter desiderant bonitatem ejus; sed obediunt ei, in quantum naturali instinctu moventur a Deo: 2-2, q. LXXXIII, 10, 3m.
38. Distinctio animalium immundorum a mundis non erat ante legem Moysi quoad esum, nisi propter abominationem, vel consuetudinem, sed bene quoad sacrificia: 1-2, q. CIII, 1, 4m.
39. Expositio animalium mundorum et immundorum secundum legem: 1-2, q. CII, 3, 2m; 6, 1m et 2m.
40. — sacrificandum debebat habere quatuor dotes, scilicet integritatem, sanitatem, suavitatem et sal: 1-2, q. CII, 3, *c* et 2m et 7m.
41. Animalia ante octo dies non offerebantur, propter suam teneritudinem: 1-2, q. CII, 3, 7m.
42. In lege veteri offerri solebant multa animalia figurantia Christum: 1-2, q. CII, 3, 2m.
43. Deus providit quod in sacrificiis propter paupertatem non valens offerre — quadrupes, offerret aves; si non, panes vel farinam, vel spicas; 1-2, q. CII, 3, 12m.
44. Quanto gravius erat peccatum, tanto vilior species animalis offerebatur in sacrificiis: 1-2, q. CII, 3, 11m.

**Animata.** — generant et conservantur a principio motivo intrinseco, inanimata tantum ab extrinseco: 1, q. LXXVIII, 2 et *o*.

**Animus.** 1. — pro vi irascibili ponitur: 2-2, q. CXXIX, 1, *c* et 1m.
2. Moderatio animi quandoque provenit ex quadam dulcedine affectus: 2-2, q. CLVII, 3, 1m.

**Annexum.** — spiritualibus, sive e spiritualibus dependens dicitur, quod non competit nisi habenti officium clericale; unde hujus modi nullo modo vendere licet; quædam tamen sunt annexa spiritualibus, quæ aliquo modo vendi possunt, non vero in quantum sunt spiritualibus annexa: 2-2, q. C, 4, *c*.

**Annihilare.** 1. Solus Deus potest aliquid —: 1, q. IX, 2, *c*.
2. Deus de potentia absoluta potest — omnem creaturam, non autem de potentia ordinata: 1, q. IX, 2, *c*; q. CIV, 3 et 4, *o*.
3. Deus non annihilat peccatores, ne justitia sit sine misericordia, et ut pœna respondeat culpæ: 1-2, q. LXXXVII, 4, 1m.

**Annihilari.** 1. In mutationibus naturalibus terminus a quo, id est forma, non annihilatur, sed manet in potentia materiæ vel subjecti: 1, q. CIV, 4, 3m.
2. Si Deus subtraheret actionem suam, omnia subito annihilarentur: 1, q. VIII, 1, *c*; q. IX, 2, *c*; q. L, 5, 3m; q. CIV, 1, *c*.

**Annunciatio.** 1. — Christi convenienter facta fuit Beatæ Virgini: 3, q. XXX 1, *o*.
2. — convenienter facta fuit per angelum: 3, q. XXX, 2, *o*.
3. — Christi convenienter facta fuit per supremum angelum: 3, q. XXX, 3, 3m.
4. — Christi convenienter facta fuit in specie corporali: 3, q. XXX, 4, *o*.
5. — Christi convenienti modo et ordine facta fuit: 3, q. XXX, 4, *o*.

**Antecedens.** Quando in antecedente est aliquid pertinens ad actum animæ, consequens debet sumi ut est in anima: 1, q. XIV, 13, 2m.

**Antequam.** — importat ordinem ad futurum vere vel imaginarie: 3, q. XXVIII, 3.

**Anthropomorphitæ.** — fingebant Deum habere humanam formam: 2-2, q. CLXXXVIII, 5, *c*.

**Antichristus.** 1. — non erit unitus diabolo in persona: 3, q. VIII, 8, *c* et 1m.
2. — erit caput malorum omnium perfectione malitiæ: *ibid.*

**Antiochus.** Antiochum non vere pœnituit: 3, q. LXXXVI, 1, 1m.

**Antonius.** In Collationibus Patrum introducitur sententia beati Antonii, qui prætulit discretionem, per quam aliquis omnia moderatur, et jejuniis, et vigiliis, etc.: 2-2, q. CLXXXVIII, 6, *c* et 3m.

**Antonomasia.** — est figura qua nomina generalia restringuntur ad aliquid per excellentiam, ut Urbs pro Roma: 2-2, q. CXLI, 2, *c*.

**Apertio.** 1. — cœlorum quæ facta est baptizato

13. Motus — duplex scilicet prosecutio et fuga: 2-2, q. CXLI, 2, c.
14. Omnis — secundum quod tendit in bonum, tendit in assimilationem divinæ bonitatis : 1, q. XLIV, 4, c et 3m ; 2-2, q. XXXIV, 1, 3m.
15. Nullus appetitus est ad malum : 1-2, q. XIX, 9, c ; q. CIII, 8, c; 1-2, q. VIII, 1, c ; q. XXIII, 2, c; q. XXVII, 1, 1m; q. XXVIII, 4, o.
16. Bonum arduum ratione boni attrahit appetitum causando spem, sed ratione difficultatis retrahit causando desperationem : 2-2, q. CLXI, 1, c.
17. Possibile convenit objecto — non omnino per accidens : 1-2, q. XL, 1, 3m.
18. Quælibet res habet aliquem — : 1, q. LIX, 1, c; q. LXXX, 1, c.
19. — naturalis est habitudo ad bonum naturale, ad quod tendit quando non habet, et in quo habito quiescit : 1-2, q. XIX, 1, c.
20. — naturalis nihil aliud est quam inclinatio et ordo rei ad rem sibi convenientem : 1, q. LXXVIII, 1, 3m ; q. LXXX, 1, o; q. LXXXI, 1, c; q. LXXXVII, 4, c.
21. — naturalis semper sequitur formam in re existentem, alii autem apprehensam : 1, q. LIX, LX et LXXX, 1, c ; 1-2, q. VIII, 1, o ; q. XVII, 8, c ; q. XXVI, 1, c.
22. Illud quod appetitur appetitu naturali, potest etiam appeti appetitu animali : 1-2 q. XXX, 3, 1m.
23. Quælibet potentia animæ appetitu naturali concupiscit, amat, delectatur, et hujusmodi, sed appetitu animali sola concupiscibilis : 1, q. LXXVIII, 1, 3m ; q. LXXX, 1, 3m; 1-2, q. XXX, 1, 3m.
24. — potest dici naturalis tripliciter, scilicet vel quia inest rei a natura, et sic est in qualibet re ; vel quia consequitur formam mere naturalem et simpliciter immersam materiæ ; vel quia consequitur formam rationalem, quæ inest homini a natura, non tamen ut sequens formam actu apprehensam ab intellectu : 1, q. LXXVI, 1, c; q. LXXVIII, 1, 3m ; q. LXXX, 1, 3m.
25. — naturalis non est potentia animæ distincta a cæteris potentiis ejus : 1, q. LXXX, 1, o; 1-2, q. XXX, 1, 3m.
26. — inferior naturaliter sequitur motum — superioris, nisi aliquid repugnet : 2-2, q. CLVIII, 8, c.
27. — naturalis non obedit rationis imperio : 1, q. LXXXIII, 1, 5m ; 2-2, q. CXLVIII, 1, 3m.
28. Omnis potentia animæ naturali appetitu appetit objectum sibi conveniens : 1, q. LXXVIII, 1, 3m; q. LXXX, 1, 3.
29. — consequens apprehensionem animalis est potentia animæ distincta a cæteris ejus potentiis, non autem — naturalis : 1, q. LXXX, 1, o; 1-2, q. XXX, 1, 3m.
30. — sensitivus movetur a cogitativa seu æstimativa, imaginativa et sensu : 1, q. LXXXI, 3, 2m; 1-2, q. LXXV, 2, c.
31. — sensitivus movetur immediate ab imaginatione, vel æstimativa, sed mediate a ratione: 1, q. LXXXI, 3, c; 1-2, q. XXX, 3, 3m; q. LXXV, 2, c.
32. Vis cognitiva non movet, nisi mediante appetitiva; nec ratio universalis, nisi mediante ratione particulari ; nec voluntas, nisi mediante appetitu sensitivo : 1, q. XX, 1, 1m; q. LXXX, 2, 3m; q. LXXXVI, 1, 2m.
33. — sensitivus dividitur per concupiscibilem et irascibilem : 1, q. LIX, 4, c; q. LXXXI, 2, o; 3, c; 2-2, q. XVIII, 1, c; q. LVIII, 4, c.
34. Et uterque — obedit imperio rationis mediante voluntate : 1, q. LXXXI, 3, o ; q. LXXXIII, 1, 1m et 5m ; q. XCVI, 2, c; q. CXVII, 3, 3m ; 1-2, q. XVII, 7, o ; q. XXVI, 1, c; q. XLVI, 4, 1m ; q. L, 3, o; q. LVI, 4, o; q. LVIII, 2, c; 3, q. XV, 2, 1m ; q. XVIII, 2, c et 1m; q. XIX, 2, c.
35. Actus — sensitivi, ut est a potentia animæ, subjacet imperio rationis, non autem ut est ex dispositione organi corporalis : 1-2, q. XVII, 7, o.
36. Proprium hominis est, quod — inferior subdatur appetitui superiori, et moveatur ab eo : 1-2, q. LXXIV, 3, 1m ; 2-2, q. CLXXV, 2, 2m.
37. — sensitivus est proximus motui corporis nostri : 1, q. XX, 1, 1m.
38. In passionibus — sensitivi est considerare aliquid quasi materiale, scilicet corporalem transmutationem, et aliquid quasi formale, quod est ex parte — : 1, q. XX, 1, 2m.
39. Bonum sensibile est objectum — sensitivi, sed bonum simpliciter est objectum voluntatis : 1, q. LIX, 4, c ; 1-2, q. 1, 2, 3m ; q. XIX, 3, c ; 2-2, q. XXIV, 1, c.
40. Nullus — movetur ad suum objectum, nisi apprehendatur sub ratione boni vel mali convenientis vel nocivi : 1-2, q. IX, 1, 2m ; 2-2, q. VII, 1, c.
41. — sensitivus, ut rectus a ratione, potest esse subjectum virtutis et vitii : 1-2, q. XXX, 3, 3m, q. LVI, 3, c; q. LXXIV, 2, c et 2m ; 3, o.
42. Actus — sensitivi semper est cum transmutatione corporis, et maxime circa cor : 1, q. XX, 1, 1m; 1-2, q. XXII, 2, 3m.
43. — sensitivus et — rationalis sunt duæ potentiæ : 1, q. LXXX, 2, o.
44. Actus — sensitivi, ratione mutationis corporalis annexæ, dicuntur passiones, non autem actus voluntatis : 1, q. XX, 1, 1m.
45. — sensitivus et voluntas sunt rationales participative : 1-2, q. XXIV, 1, 2m ; q. LVI, 6, 2m ; q. LIX, 4, 2m ; q. LXI, 2, c et 2m; 2-2, q. LVIII, 4, 3m.
46. — rationalis non dividitur per concupiscibilem et irascibilem : 1, q. LIX, 4, o ; q. LXXXII, 5, o.
47. — rationalis non fertur in particulare, nisi sub ratione universalis : 1, q. LXXX, 2, 2m.

**Apprehensio.** 1. — aliqua est causa timoris et omnium operationum appetitus : 2-2, q. VII, 1. c.
2. Respectus qui est tantum in apprehensione rationis conferentis unum alteri, est relatio rationis tantum : 1, q. XXVIII, 1, c.

**Appropinquare.** 1. Quanto aliquis habet minus de potentialitate, tanto magis appropinquat Deo: 1-2, q. XXII, 2, 1m.
2. Quanto aliqua sunt fini bono propinquiora, tanto sunt meliora ; 2-2, q. LXXXI, 6, c.

**Appropriari.** 1. Attributa convenienter appropriantur divinis personis : 1, q. XXXIX, 7 et 8, o.
2. Essentia nulli personæ appropriatur : *ibid.*, 8, c.
3. *Ex quo* appropriatur Patri, *per quem* Filio, *in quo* Spiritui Sancto : *ibid.*
4. Potentia appropriatur Patri, sapientia Filio, bonitas vero Spiritui Sancto : 1, q. XXXIX, 7 et 8, c; q. XLV, 6, 2m ; q. XLVI, 3, c.
5. Veritas in divinis appropriatur Filio : 1, q. XXXIX, 8, c.
6. Principium effectivum appropriatur Patri, exemplare autem Filio : 1, q. XLVI, 3, c.
7. Æternitas appropriatur Patri, pulchritudo

consilium : 2-2, q. XLVII, 4, $2^{m}$; q. XLIX, 4 et 5, $2^{m}$.

14. Bonum artis est extra hominem, sed bonum prudentiæ est intra hominem : 1-2, q. LVII, 4, *c*; 5, $1^{m}$.

15. Operatio artis fundatur super operationem naturæ, et hæc super creationem : 1, q. XLV, 8, *c* et $4^{m}$.

16. Initium artis secundum ejus essentiam sunt principia ex quibus procedit ars; sed secundum ejus effectum est unde incipit — operari : 2-2, q. XIX, 7, *c*.

17. Quicquid est contra naturam artificiati, est contra naturam artis : 1-2, q. LXXI, 2, $4^{m}$.

18. — non potest inducere formam substantialem, nisi virtute naturæ : 2-2, q. LXXVII, 2, $1^{m}$; 3, q. LXVI, 4, *c*.

19. In aliqua materia est virtus agens ad productionem formæ artis, in aliqua vero non : 1, q. LXXVII, 1, *c*.

20. Vendere artes liberales quoad veritatem earum, peccatum est simoniæ, non autem locare operas suas, scilicet docendo eas : 2-2, q. C, 3. *c* et $3^{m}$.

21. Id quod de se ordinatur ad malum non est — : 1-2, q. LVII, 3, $1^{m}$; 2-2, q. CLXIX, 2, $4^{m}$.

22. In actu artis dupliciter contingit esse peccatum, scilicet deviando a fine particulari artis, et a fine communi; primum est proprium artificis, ut sic, secundum vero est artificis in quantum est homo: 1-2, q. XXI, 2, $2^{m}$.

23. In arte peccans volens est eligibilior quam peccans nolens, sed in virtutibus moralibus est e converso : 1-2, q. XXI, 2, $2^{m}$ ; q. LVII, 4, *c*.

24. Artes quibus ut pluries aliqui male utuntur, licet de se sint licitæ, debent tamen extirpari de civitate per principes : 2-2, q. CLXIX, 2, $4^{m}$.

**Articulus**: 1. — fidei est indivisibilis veritas de Deo, arctans nos ad credendum : 2-2, q. I, 6, *o*.

2. — dicitur quadrupliciter, scilicet membrum, conclusio, particula in judicio, et specialis difficultas supposita in fide, non dependens ex alia: 2-2, q. I, 6, *c*.

**Artifex**. — ex suo opere est laudabilis vel culpabilis, per bonitatem, vel malitiam sui actus : 1-2, q. XXI, 2, *c* et $2^{m}$.

**Artificiale**. 1. Formæ artificialium sunt accidentia : 3, q. LXVI, 4, *c*.

2. Formæ artificialium nihil aliud sunt quam compositio, ordo et figura : 2-2, q. XCVI, 2, $2^{m}$.

3. In artificialibus ratio ordinatur ad finem particularem, in moralibus autem ad finem communem totius humanæ vitæ : 1-2, q. XXI, 2, $2^{m}$ ; q. LVII, 4, $3^{m}$.

4. Nullum —, ut imagines et verba, habet aliquam vim a constellationibus: 2-2, q. XCVI, 2, $2^{m}$.

**Artotyritæ**. Artotyritarum ritus : 3, q. LXXIV, 1, *c*.

**Ascendens**. Ascendenti Christo accrevit gaudium quoad modum, non autem intensive, quia de omnibus perfectum gaudium habuit ab instanti suæ conceptionis : 3, q. LVII, 1, $2^{m}$.

**Ascendere**. 1. — in cœlum, fuit conveniens Christo : 3, q. LVII, 1, *o*.

2. Christus ascendit secundum utramque naturam : *ibid.*, 2, *c*.

3. Christus ascendit propria virtute utriusque naturæ : *ibid.*, 3, *o*.

4. Christus ascendit super omnes cœlos, et super omnem creaturam : *ibid.*, 4 et 5, *o* ; q. LVIII, 3, *c*.

5. Christus non statim post resurrectionem ascendit, propter fidem confirmandam : *ibid.*, 1, $4^{m}$.

**Ascensio**. 1. — Christi, et quies sursum, vel cujuscumque corporis gloriosi, non est violenta, sed naturalis : 3, q. LVII, 3, $2^{m}$ ; 4, $4^{m}$.

2. Christi conversatio non fuit crebra cum discipulis, ante ejus ascensionem : 3, q. LV, 3, $3^{m}$,

3. Nescitur ubi corporaliter ante ascensionem Christus manserit : *ibid.*, 3, $2^{m}$.

4. — Christi non fuit instantanea : 3, q. LVII, 3, $3^{m}$.

5. — Christi fuit causa nostræ salutis : 3, q. LVII, 6, *o*.

6. — Christi aperuit nobis paradisum quoad locum, non autem quoad visionem : 3, q. XLIX, 5, $4^{m}$.

7. Ante ascensionem Christi, nullus intravit paradisum cœlestem ; sed latro statim moriens, intravit in visionem Dei, non autem in paradisum terrestrem : 3, q. LII, 4, $3^{m}$.

8. Animæ sanctorum, post resurrectionem et ante ascensionem Christi, etiam in limbo, viderunt Dei essentiam : *ibid.*

**Assensus**. — contingit tripliciter, scilicet propter evidentiam rei, sicut principiorum habitus, vel propter aliud, ut in scientia, vel per imperium voluntatis, ut credere : 2-2, q. I, 4, *c* ; q. II, 2, *c*.

**Assentire**. 1. — est actus intellectus, sed consentire est actus voluntatis : 1-2, q. XV, 1, $3^{m}$.

2. Voluntas dupliciter movet intellectum ad assentiendum, scilicet ex ordine ad bonum, vel coactione veri non visi : 2-2, q. V, 2, *c*.

3. Intellectus dupliciter perficitur ad assentiendum veritati ; primo capiendo eam, secundo habendo certum judicium de ea : 3, q. IX, 1, *c*.

4. Intellectus necessario assentit principiis per se notis, et aliis cognitis sequi necessario ex iis, non autem aliis veris: 1, q. LXII, 8, $2^{m}$; q. LXXXII, 1 et 2, *c* ; 1-2, q. XVII, 6, *c*.

5. Intellectus non potest — oppositis dignitatum : 1, q. II, 1, *b*.

**Assiduitas**. — unius rei fastidium parit : 1-2, q. XXXII, 1, $3^{m}$ ; 2, *c*.

**Assimilare**. Generans assimilat sibi genitum in perfectionibus acquisitis, in aptitudine tantum: 1-2, q. VIII, 1 et 2, *c*.

**Assimilari**. 1. Filii quandoque assimilantur avis et proavis, quia in semine est virtus eorum: 1, q. CXIX, 2, $2^{m}$.

2. Filii magis assimilantur parentibus secundum irascibilem, quam secundum concupiscibilem : 2-2, q. CLVI, 4, *c*.

3. — possumus tripliciter Verbo Dei sive Filio Dei, scilicet secundum rationem formæ, et non secundum intellectualitatem ipsius ; deinde secundum intellectualitatem ; tertio secundum unitatem quam habet ad Patrem, per gratiam et charitatem : 3, q. XXIII, 3, *c*.

**Assimilatio**. 1. — in communi est duplex, scilicet in natura, et in specie intelligibili ; secunda requiritur in cognitione, non autem prima : 1, q. LVII, 2, $2^{m}$; q. LXXXV, 8, $3^{m}$; q. LXXXVIII, 1, $2^{m}$.

2. Intelligere per assimilationem convenit soli intellectui recipienti speciem a rebus: 1, q. XIV, 2, $2^{m}$.

3. — per gratiam et charitatem, perficitur ratione adoptionis : 3, q. XXIII, 3, *c*.

2. — quandoque dicitur prudentia, et e converso : 2-2, q. lv, 3, 1m ; 4, 1m ; q. xcii, 1, 1m.

3. — consistit in excogitatione simulatæ viæ, sed dolus et fraus, in executione ejus : 2-2, q. lv, 4 et 5, o ; q. lxix, 2, c ; q. cxi, 3, 2m.

**Athanasius.** — et Gregorius Nazianzenus tantæ auctoritatis fuerunt, ut nemo contrarietur eis : 1, q. lxi, 3, c.

**Attentio.** 1. — triplex in oratione, scilicet ad verba, ad petitionem, et ad Deum vel aliam circumstantiam : 2-2, q. lxxxiii, 1m, o.

2. — actualis est necessaria in oratione, saltem in principio : *ibid.*

**Attingere.** 1. — naturam superiorem contingit dupliciter, scilicet objective et secundum virtutem : 1-2, q. iii, 7, 3m.

2. — Deum tripliciter contingit, scilicet similitudine, operatione et unione personali ; primum convenit omni creaturæ, secundum rationali tantum, tertium vero soli Christo : 2-2, q. ii, 3, c.

**Attribui.** Ex eo quod aliquid attribuitur alicui, oportet ei — omnia quæ sunt de ratione ejus : 1, q. xxviii, 3, c.

**Attributa.** 1. — Dei differunt tantum ratione, sed fundamentum habent ex natura rei : 1, q. xiii, 4, o.

2. Plura — sunt in Deo, sed unite : *ibid.*

3. — essentialia possunt a nobis naturaliter cognosci, non autem personalia : 1, q. xxxii, 1, o.

4. Ratio attributorum est conceptio intellectus, quam significat nomen : 1, q. xiii, 1, c ; 4, o.

5. — divina prædicantur de se invicem nominibus primæ intentionis, non autem secundæ : 1, q. xxxii, 3, 3m.

6. Quilibet effectus Dei est a quolibet attributo ejus ; tamen reducitur ad illud cum cujus ratione magis convenit : 1, q. xlv, 6, 3m.

**Auctoritas.** — Dei prævalet rationi humanæ, multo magis quam — philosophi rationi debili alicujus pueri : 1, q. i, 8, 2m.

**Audaces.** — sunt promptiores in principio, quam in ipsis periculis, sed fortes e converso : 1-2, q. xlv, 4, o.

**Audacia.** 1. — includit in se securitatem, sicut contrarium privationem : 1-2, q. xlv, 1, 3m.

2. — proprie respicit malum, sed bonum ei conjunctum respicit spes : 1-2, q. xlv, 2, 3m ; 4, 2m.

3. — est peccatum contrarium fortitudini : 2-2, q. cxxvi, 2, 3m ; q. cxxvii, 2, o.

4. — contrariatur timori secundum accessum et recessum circa idem objectum ; spes autem, secundum contrarietatem objectorum : 1-2, q. xxiii, 2, c ; q. xlv, 1, o ; 3, c ; 2-2, q. cxxiii, 3, 3m ; q. cxxix, 6, 2m.

5. Spes est prior quam —, sicut timor est prior quam desperatio ; et sicut ex timore non semper sequitur desperatio, nisi sit intensus, sic nec ex spe audacia, nisi sit vehemens : 1-2, q. xlv, 2, 2m.

6. Nullus defectus est per se causa audaciæ, sed omnia quæ faciunt spem victoriæ : 1-2, q. xlv, 3, c.

7. — sequitur spem, nec est pars ejus, sed effectus, sicut desperatio respectu timoris : 1-2, q. xxv, 3, c ; q. xlv, 2, o ; 3, c ; 2-2, q. cxxv, 2, 3m ; q. cxxix, 7, c.

8. Omnia quæ sunt nata causare spem vel excludere timorem ex parte animæ vel corporis, sunt causa audaciæ : 1-2, q. xlv, 3, c.

9. — non potest esse passio principalis : 1-2, q. xxv, 4, 2m et 3m ; q. xlv, 2, 3m.

10. — causat tremorem, revocando calorem ab exterioribus ad interiora, scilicet ad cor ; timor autem ad interiora : 1-2, q. xlv, 4, 1m.

11. — non causatur ex ira, nisi mediante spe : 1-2, q. xlv, 4, 3m.

12. — est subjective in irascibili : 1, q. lix, 1, 2m ; 1-2, q. xxiii, 1 et 2, c.

**Audaciores.** 1. Habentes se bene ad divina, passi injusta, habentes cor parvum et experti, sunt — oppositis : 1-2, q. xlv, 3, o.

2. Habentes pulmonem sanguineum, et amatores vini, sunt — aliis : *ibid.*

**Audiens.** — detractiones peccat, minus tamen quam detrahens, nisi audiat ex odio : 2-2, q. lxxiii, 4, o.

**Auditus** 1. — duplex, scilicet interior et exterior : 2-2, q. v, 1, 3m.

2. — deservit disciplinæ, et visus deservit intentioni : 1, q. cxvii, 1, o.

**Augens.** — habitum semper facit aliquid in subjecto ; non quidem formam novam, sed quod subjectum perfectius participet formam præexistentem, vel quod amplius se extendat : 1-2, q. lii, 2, 2m et 3m ; 2-2, q. xxiv, 5, 3m.

**Augeri.** Habitus corporales non multum videntur — per additionem, sed per transmutationem primarum qualitatum : 1-2, q. lii, 2, c.

**Augetur.** 1. Omnis forma — vel minuitur, id est, suscipit magis et minus, nisi consistat in indivisibili, ut species numeri ; vel secundum numeros, ut quantitates continuæ, figuræ et relationes ; vel nisi det esse substantiale : 1-2, q. lii, 1 et 2, o ; 3, q. vii, 12, o.

2. Corpus hominis — per additionem materiæ : 1, q. cxix, 1, c.

3. Formæ specificæ respectu alterius augentur ratione sui et subjecti, ut motus, sanitas et quilibet habitus ; sed absolutæ, ratione subjecti tantum, ut qualitates sensibiles. Primarum aliquæ, non omnes, augentur per additionem ; non autem secundæ, sed per hoc quod subjectum magis participat eamdem formam : 1-2, q. lii, 1 et 2, o ; q. lxvi, 1 et 2, o.

4. Scientia — secundum intensionem actus dupliciter, scilicet ex parte subjecti, et secundum numerum objectorum ; sed virtus, tantum primo modo, 1-2, q. lii, 2, c ; q. lxvi, 1, o ; 2-2, q. xxiv, 4, 1m.

5. Motus, manente eadem specie, — tripliciter, scilicet per additionem temporis, vel viæ, vel participatione subjecti : 1-2, q. lii, 2, c.

**Augmentum.** 1. — est motus non continuus : 2-2, q. xxiv, 6, c.

2. — formarum tripliciter terminatur, scilicet ratione formæ, agentis et subjecti : 3, q. vii, 12, c.

3. Opinio quadruplex de augmento formarum : 1-2, q. lii, 1 c.

4. In magnitudine corporali — est duplex, scilicet per additionem, ut in viventibus, vel per intensionem, sicut in rarefactione : 2-2, q. xxiv, 5, 1m.

5. — formarum nominatur ad similitudinem augmenti corporum : 1-2, q. lii, 2, c.

**Augurium.** 1. — est divinatio a garritu avium sumpta ; sed auspicium, a motu avium : 2-2, q. xcv, 3, c.

2. — est illicitum in iis quæ non causantur a cœlis, vel quæ non pertinent ad aves : 2-2, q. xcv, 7, o.

**Augustinus.** — sequitur Platonem, quantum potest salva fide : 1, q. lxxvii, 5, 3m ; q. lxxxiv, 5, c ; 2-2, q. xxiii, 2, 1m.

versione, formalis autem in aversione : 1-2, q. LXXIII, 3, c; 2-2, q. X, 3, c; q. CX, 4, c; 3, q. CXVIII, 5, c; fin.; q. CLXII, 6, c; q. LXXXVI, 4, 1m.

5. In peccato est duplex — , scilicet a regula rationis quoad circumstantias, quam sequitur alia, scilicet — a Deo : 1-2, q. LXXIII, 7, 3m.

6. Peccatum caret ordine ex parte aversionis, non autem ex parte conversionis : 1-2, q. LXXXIV, 3, 2m.

7. In quolibet peccatore — a Deo est præter intentionem ejus : 1-2, q. LXXVII, 6, 1m; 2-2, q. XXXIX, 1, 1m.

8. Peccata carnalia plus habent de conversione quam de aversione triplici ratione, sed spiritualia e converso : 1-2, q. LXXIII, 5 c.

9. Peccatorum contrarietas est ratione conversionis ; sed eorum convenientia et reatus, ratione aversionis : 1-2, q. LXXIII, 1, o; q. CXIII, 2, 3m; 3, q. VIII, 7, 3m.

10. Peccato mortali debetur pœna damni infinita ratione aversionis, sed pœna sensus finita ratione conversionis : 1-2, q. LXXXVII, 4, o; 2-2, q. LXXIX, 4, 4m; 3, q. LXXXVI, 4, c.

11. In odio Dei et superbia prius est — quam conversio ; in aliis autem e converso : 2-2, q. XXXIV, 2, c; q. CLXII, 6, 2m; 7, c.

**Averti**. Ratio inferior potest — a rationibus æternis quibus intendit, ut regulata, non autem ut regulans : 1-2, q. LXXIV, 8, 1m.

**Aves**. Per avium garritus et motum, et alias dispositiones, possunt futura præcognosci, non sicut per causas futurorum eventuum, sed sicut per signa : 2-2, q. XCV, 7, c.

2. — docent pullos suos volare, et similia, quia mox nata bruta non habent ita perfectum usum industriæ naturalis, sicut postea : 1, q. CI, 2, 2m. — Vid. *Animal*, n. 44.

# B

**Balaam**. — vere prophetavit ex inspiratione Dei, licet esset propheta dæmonis : 2-2, q. CLXXII, 6, *b* et 1m.

**Balivus**. — operatur per regem, et e converso, quia est dominus sui actus ; non autem martellus operatur per fabrum : 1, q. XXXVI, 3, 4m; 2-2, q. XC, 1, c.

**Balneum**. — intrare non licebat antiquitus filio cum patre : 2-2, q. CLIV, 9, c.

**Banausia**. — est vitium contrarium parvificentiæ, et dicitur a furno, quia quasi ignis consumit omnia : 2-2, q. CXXXV, 2, o.

**Baptismus**. 1. — Joannis fuit convenienter institutus, primo quia oportebat Christum a Joanne baptizari, ut consecraret baptismum; secundo, ut Christus per baptismum Joannis manifestaretur; tertio, ut suo baptismo assuefaceret homines ad baptismum Christi; quarto, ut ad pœnitentiam homines induceret : 3, q. XXXVIII, 1, o.

2. — Joannis nominatur ab ipso triplici ratione, scilicet primo, quia ipse fuit sui baptismi institutor ; secundo, quia nihil in illo baptismo efficiebatur, quod Joannes non faceret; tertio, quia ipsi soli erat datum illius baptismi ministerium : 3, q. XXXVIII, 2, 1m.

3. — Joannis fuit a Deo per auctoritatem, et a Joanne per ministerium : 3, q. XXXVIII, 2, o.

4. — Joannis non fuit commendatus aliquo præcepto Dei in sacra Scriptura : 3, q. XXXVIII, 2, 3m.

5. — Joannis erat quasi protestatio pœnitentiæ, quam imponebat baptizatis : 3, q. XXXVIII, 3, 1m.

6. — Joannis non imprimebat characterem, nec in eo peccata remittebantur : 3, q. LXVIII, 6, c et 1m.

7. — Joannis non conferebat gratiam, sed tantum effectum hominis : 3, q. XXXVIII, 2, c.

8. Christus inhibuit Apostolis, gentibus Evangelium prædicare ante passionem et resurrectionem suam ; unde multo minus conveniebat per Joannem gentiles ad baptismum admitti : 3, q. XXXVIII, 4, 3m.

9. Christus voluit baptizari baptismo Joannis a Joanne, sextuplici ratione : 3, q. XXXVIII, 1. c; q. XXXIX, 1 et 2, o; 5, c; q. LXVI, 5, 4m; q. LXVII, 7, 1m; q. LXXXI, 1, c; q. LXXXIV, 7, 4m.

10. — Joannis erat præparatorius ad baptismum Christi : 3, q. XXXVIII, 1 et 3, o; q. LXX, 1, 3m.

11. Circumcisio instituta erat ad professionem fidei, sed — Joannis ut assuefaceret ad baptismum Christi : 3, q. LXX, 1, 3m.

12. Joannes baptizatus fuit a Christo : 3, q. XXXVIII, 6, 3m.

13. Multi baptizati sunt a Joanne præter Christum, non autem omnes : 3, q. XXXVIII, 4, o.

14. Christus baptizatus fuit in Jordane, quia per ipsum fuit introitus in terram promissionis, et etiam ipsum divisit Helias : 3, q. XXXIX, 4, o.

15. Christus baptizatus fuit tempore convenienti : 3, q. XXXIX, 3, o.

16. Christo baptizato, aperti sunt cæli quadruplici mysterio : 3, q. XXXIX, 5, o.

17. Christo baptizato, audita est vox Patris propter mysterium Trinitatis : 3, q. XXXIX, 8, o; q. LXVI, 6, c.

18. Spiritus Sanctus apparuit, Christo baptizato, in specie columbæ, quia datur omni baptizato sine fictione : 3, q. XXXIX, 6, o.

16. Baptizati baptismo Joannis, baptizari tenebantur baptismo Christi : 3, q. XXXVIII, 6, o; q. LXVI, 9, 2m.

20. Joannes non baptizavit pueros, nec gentiles : 3, q. XXXVIII, 4, 3m.

21. — Joannis non cessavit statim Christo baptizato, ob tres causas; sed totaliter cessavit Joanne decollato, quia ministerium ejus soli Joanni erat commissum : 3, q. XXXVIII, 5, o.

22. Diversæ definitiones baptismi : 3, q. LXVI, 1, o.

23. Forma baptismi : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti* : 3, q. LX, 8, *b* ; q. LXVI, 5, o; q. LXXXIV, 3, c.

24. Forma baptismi secundum Græcos : 3, q. LX, 8, *b*; q. LXVI, 5, 1m ; q. LXVII, 6, c.

25. Forma ista adhibebatur a Græcis ad vitandum antiquorum errorem, qui virtutem attribuebant baptistis : 3, q. LXVI, 5, 1m.

26. In forma baptismi, omittens verbum, *baptizo*, nihil agit : 3, q. LXVI, 5, 2m.

27. Dicens : *Nos baptizamus*, nihil agit : 3, q. LXVI, 5, 4m; q. LXVII, 6, c, 2m.

28. Vox : *Ego*, non est de necessitate formæ baptismi : 3, q. LXVI, 5, 1m.

29. Si dicatur : *Ego baptizo vos*, est — ; sed peccatum est, nisi necessitas cogat : 3, q. LXVI, 5, 4m ; q. LXVII, 6, 2m.

30. Si dicatur *In nomine Trinitatis*, nihil agitur : 3, q. LXVI, 6, 3m.

31. Si dicatur : *In nomine genitoris*, vel proferantur alia nomina personarum non propria, nihil agitur : 3, q. LX, 7, 2m ; q. XLVI, 5, 7m.

76. Prima causa efficaciæ baptismi est Trinitas, sed secundaria et meritoria est passio Christi : 3, q. LXVI, 5, *c* et $5^{m}$.

77. Sacerdos est proprius minister hujus sacramenti, non autem diaconus, nisi in necessitate : 3, q. LXVII, 1 et 2, *o*.

78. — solemniter celebratus debet sumi a presbytero curato vel ejus vice : 3, q. LXVII, 4, $2^{m}$.

79. Causa baptismi duplex, scilicet principalis, dans virtutem ei, id est Trinitas, et instrumentalis, scilicet minister : 3, q. LXVI, 5, *c* ; 8, $1^{m}$ ; q. LXVII, 4, $3^{m}$.

80. Sacerdos malus baptizans peccat mortaliter, nisi in necessitate et sine solemnitate : 3, q. LXIV, 6, $3^{m}$.

81. Recipiens baptismum, vel alia sacramenta a ministro malo non præciso, non peccat : 2-2, q. XXXIX, 4, $1^{m}$ ; 3, q. LXIV, $2^{m}$.

82. Omnis homo cujuscumque sexus vel cultus, etiam si sit judæus vel paganus, potest baptizare in necessitate, si desit minister aptior : 2-2, q. XXXIX, 4, $1^{m}$ ; q. C, 2, $1^{m}$ : q. LXVII, 3, 4 et 5, *o* ; 8, $1^{m}$; q. LXXXII, 1, $3^{m}$; 7, $2^{m}$.

83. Si laicus vel mulier sine necessitate baptizet, peccat, et cooperans ei, sed non reiteratur : 3, q. LXVII, 3, $1^{m}$ ; 4, $3^{m}$.

84. Si laicus præsente clerico, vel non sacerdos præsente sacerdote, vel mulier præsente viro baptizent, peccant : 3, q. LXVII, 4, *o*.

85. Unus potest simul plures baptizare, si sit necessitas : 3, q. LXVI, 5, $4^{m}$ ; q. LXVII, 6, $3^{m}$.

86. Plures non possunt eumdem baptizare : 3, q. LXVI, 5, $4^{m}$; q. LXVII, 6, $3^{m}$.

87. Si unus est mancus, et alter mutus, non possunt baptizare : 3, q. LXVI, 5, $4^{m}$ ; q. LXVII, 6, $3^{m}$.

88. Nullus potest se baptizare : 3, q. LXVI, 5, $4^{m}$; q. LXVIII, 2, *o*; q. LXXXII, 4, $2^{m}$.

89. Pueri baptizantur in fide militantis Ecclesiæ, quæ si per impossibile deficeret, suppleret Ecclesia triumphans : 3, q. LXVIII, 9, *o* ; 12, *c*, $1^{m}$ ; q. LXIX, 6, $3^{m}$; q. LXXI, 1, $2^{m}$.

90. Pueri sunt baptizandi : 1-2, q. CXIII, 3, $1^{m}$; 3, q. XXXIX, 3, $1^{m}$; q. LXVIII, 9, *o*.

91. Pueri infidelium, antequam habeant usum rationis, non sunt baptizandi invitis parentibus : 3, q. LXVIII, 10, *o*.

92. — debet differri in adultis, ad probationem, instructionem et reverentiam : 3, q. LXVIII, 3, *o*.

93. Infidelitas aliorum non nocet baptizandis, nec alia peccata : 3, q. LXVIII, 9, $2^{m}$; q. LXIX, 6, $4^{m}$.

94. Amentes et furiosi a nativitate et continue, sunt baptizandi, non autem alii, nisi quando habentes usum rationis, volunt : 1-2, q. CXIII, 3, 3, $1^{m}$; q. LXVIII, 12, *o*.

95. Manens in proposito peccandi, non debet baptizari : 3, q. LXVIII, 4, *o*; 8, $4^{m}$.

96. Dormientes non sunt baptizandi, nisi propter periculum et prius voluerint : 1-2, q. CXIII, 3, $1^{m}$; 3, q. LXVIII, 12, $3^{m}$.

97. Baptizati ab hæreticis in forma Ecclesiæ, non debent rebaptizari : 3, q. LXVI, 9, $3^{m}$.

98. Puer in utero matris non est baptizandus, et mater viva non debet scindi ut puer baptizetur : 3, q. LXVIII, 11, *o*.

99. Apparente aliquo membro, si imminet periculum, debet baptizari puer : 3, q. LXVI, 7, $3^{m}$; q. LXVIII, 11, $4^{m}$.

100. Brutum non potest baptizari : 3, q. LXVIII, 12, $2^{m}$.

101. Baptizatus debet levari de fonte ab aliquo docto in divinis, dum imminet periculum : 3, q. LXVII, 7, *o*.

102. Levans de fonte tenetur baptizatum instruere de fide, si sint inter infideles, vel nisi parentes suppleant : 3, q. LXVII, 8, *o* ; q. LXXI, 1, $3^{m}$.

103. Levans de baptismo assumit sibi officium nutricis et pædagogi : 3, q. LXVII, 7, *o* ; 8, *c*.

104. Levans baptizatum debet esse tantum unus principalis : 3, q. LXVII, 8, $3^{m}$.

105. Non baptizatus non potest aliquem levare de fonte : 3, q. LXVII, 8, $1^{m}$.

106. Pater non debet levare proprium filium de baptismo, nisi in necessitate : 3, q. LXVII, 8, $2^{m}$.

107. Levatio non est de necessitate, sed fit propter imbecilitatem animæ, et non corporis : 3, q. LXVII, 7, *o*.

108. — est janua omnium sacramentorum, in quantum est causa, scilicet characteris et gratiæ : 3, q. LXVIII, 6, *c* ; q. LXXIII, 3, *c*.

109. Per baptismum aperitur janua paradisi : 3, q. XXXIX, 5, *o*; q. LXIX, 5, $1^{m}$; 7, *o*.

110. Introitus in regnum Dei non est nisi per baptismum aquæ in re, vel in voto, vel in figura : 3, q. LXIX, 5, $1^{m}$; 7, $2^{m}$.

111. Baptizatus adscribitur ad duo, scilicet ad cœtum fidelium, et ad sacramentorum participationem : 3, q. LXIII, 6, *c*; q. LXVII, 2, *c*; q. LXX, 1, *c*.

112. — habet vim illuminativam et fœcundativam ad bona opera : 3, q. LXV, 1, $3^{m}$ ; q. LXVII, 1, $2^{m}$ ; q. LXIX, 5, $2^{m}$.

113. Pueri salvantur per solum baptismum sine aliis sacramentis, et aliquis moriens statim post baptismum, statim volat ad cœlum : 3, q. LXV, 4, *b*.

114. Pueris baptizatis subvenit meritum Christi ad beatitudinem consequendam, licet desint eis merita propria, et usum liberi arbitrii non habeant, eo quod per baptismum sunt Christi membra effecti : 1-2, q. CXIII, 3, $1^{m}$ ; 3, q. LXV, 4, *b*.

115. — circumcisioni succedit, tanquam perfectum imperfecto : 1-2, q. CII, 5, $3^{m}$; q. CIII, 3, $4^{m}$; 3, q. LXX, 2, $2^{m}$ et $3^{m}$.

116. Circumcisio erat imperfecta respectu baptismi quoad significationem, efficaciam et utilitatem : 3, q. LXX, 2, $3^{m}$ et $4^{m}$, 4, *c*.

117. — et circumcisio conferebant gratiam, sed ille ex sua virtute ut instrumentum passionis Christi jam perfectæ, illa vero ut signum fidei passionis futuræ : 3, q. LXX, 4, *c*,

118. In baptismo amplior gratia datur, quam in circumcisione : 3, q. LXX, 4, *c* et $5^{m}$.

119. — ante passionem Christi, si fuisset, non aperuisset januam paradisi, conferendo etiam eamdem gratiam sicut posterius; et si nunc circumcisio haberet locum, aperiret eum : 3, q. LXX, 4, $4^{m}$.

120. Omnibus rite baptizatis, etiam pueris, conferuntur gratia et virtutes, et in habentibus augentur : 3, q. LXIX, 4 et 5, *c*; q. LXXI, 3, *c*.

121. Omnes pueri æqualem gratiam consequuntur per baptismum; adulti autem inæqualem, secundum gradus devotionis : 3, q. LXIX, 8, *c*; q. LXXXIX, 2, $2^{m}$.

122. Effectus baptismi duplex, scilicet character et gratia : 3, q. LXVIII, 8, *c*; q. LXIX, 10, *c*.

123. Per baptismum homines adoptantur in filios Dei : 3, q. XXXIX, 8, $3^{m}$.

124. Per baptismum homo regeneratur ad vitam spiritualem : 3, q. XXXIX, 5, *c*; q. LXII, 2, *c*; q. LXV, 1 et 2, *c*.

125. Effectus baptismi duplex, scilicet per se, id est generatio in vitam spiritualem, et per ac-

169. — est unus tantum simpliciter, sed secundum quid sunt novem, quia diluvium, transitus maris Rubri et lotiones legis, erant figuræ, — Joannis dispositio, — Christi causa efficaciæ, — sanguinis et flaminis, et pœnitentia, secundum proportionem effectus, et — aquæ et spiritus : 2-2, q. LXVI, 11, 3m; q. LXX, 1, 2m et 3m.

170. Pro baptismo non debet committi simonia: 2-2, q. C, 2, c, 1m.

171. Baptismata pharisæorum erant vana, ad munditiam carnis tantum ordinata : 3, q. XXXVIII, 1, 3m.

**Barnabas.** — et Paulus discordaverunt præter intentionem suam, providentia Dei : 2-2, q. XXXVII, 1, 3m.

**Bartholomæus.** — miraculose occultabat se, et se ostendebat sicut volebat : 3, q. LIV, 1, 2m.

**Basilicus.** — non interficit visu, sed vapore, sicut menstruata inficit speculum : 1, q. CXVII, 3, 2m.

**Beati.** 1. — in patria omnes rationes rerum, quæ in Deo sunt, non cognoscunt, etsi ipsum comprehendant : 2-2, q. CLXXIII, 1, c.

2. — per simplicem conversionem ad Deum illuminantur de agendis quæ nesciunt, sine inquisitione et anxietate dubitationis, ut in viatoribus : 2-2, q. LII, 3, c et 2m.

3. In beatis sunt aliqui actus ordinati ad finem, vel procedentes ex consecutione finis, ut laus Dei; et aliqui pertrahentes alios ad finem, ut ministeria angelorum, et orationes sanctorum : *ibid.*, 3, 1m.

4. — in patria clare cognoscunt omnia quæ hic fiunt : 1. q. LXXXIX, 8, c.

5. — Deum comprehendunt, sed non totaliter, id est omnibus modis quibus comprehendi potest : 1, q. XII, 7, 1m.

6. — non possunt peccare : 1, q. LXII, 8, o; q. LXXXII, 2, c, fin.; q. XCIV, 1, c; q. C, 2, c; 1-2, q. IV, 4, c; q. V, 4, c.

7. — sunt in statu inpetrandi, non autem in statu merendi : 1, q. LXII, 9, o.

8. Dignitas beatorum in anima et in corpore erit secundum gradus meritorum, non autem secundum diversitatem sexus : 3, q. LV, 1, 3m.

9. — voluntate consequente volunt majus bonum alteri meliori quam sibi, sed intensius sibi; antecedente vero etiam majus bonum volunt sibi : 2-2, q. XXVI, 13, o.

10. Gaudium beatorum superat omne gaudium viatorum : 3, q. XLVI, 6, 3m.

11. Gaudium beatorum erit superplenum ex parte gaudentium, non autem ex parte objecti, viatorum autem neutro modo : 2-2, q. XXVIII, 3, o.

12. Multiplicatis bonis nostris gaudium beatorum augetur materialiter, non autem formaliter: 1, q. LXII, 9, 3m, fin.

13. — non intersunt rebus vivorum, secundum legem communem : 1, q. CVIII, 8, 2m.

14. — in regno cœlesti videbunt Deum facie ad faciem : s3, q. XCII, 1, o.

15. — post resurrectionem nullo modo videre poterunt Deum visu corporali, tanquam Deus esset per se visibilis, nisi per accidens : *ibid.*, 2, o.

16. Sancti non omnia videbunt quæ Deus videt : *ibid.*, 3, c.

17. Sancti beatiores erunt post judicium quam ante : s3, q. XCIII, 1, c.

18. Erunt in beatis gradus beatitudinis, qui mansiones appellantur : *ibid.*, 2, o.

19. — non compatientur damnatorum miseriis: s3, q. XCIV, 2, c.

20. — in regno cœlorum videbunt pœnas damnatorum, ut sua ipsorum beatitudo magis sibi complaceat : *ibid.*, 1, o.

21. — non gaudebunt per se de pœnis damnatorum, sed per accidens : *ibid.*, 3, o. — Vid. *Beatus.*

**Beatitudo.** 1. — est operatio et ultima perfectio : 1-2, q. III, 2, o; 5, c; q. LV, 2, 3m.

2. Cum dicitur — consistere in operatione, id intelligendum est de operatione continua, alias non esset perfecta : 1-2, q. III, 2, 4m.

3. — est vita æterna, si minus in esse, saltem secundum operationem : 1, q. X, 3, c; q. XVIII, 2, 3m; 1-2, q. III, 2, 1m; 2-2, q. XVIII, 2, 4m.

4. Visio Dei per essentiam est tota essentia beatitudinis, : 1, q. I, 4, c; q. XII, 1, c; 4, o; 6, b; 8, 4m; q. XXVI, 2 et 3, o; q. LXII, 1, 2 et 9, c; 1-2, q. III, 4 et 8, o; q. IV, 4 et 5, c; q. V, 1, 4 et 5, c; 2-2, q. II, 3, c; q. V, 1, c; q. CLXXIII, 1, c; q. CLXXX, 4, c; 3, q. LII, 5, c.

5. Gloria essentialis beatitudini est, quam habet homo non apud hominem, sed apud Deum : 1-2, q. II, 3, 1m; q. IV, 8, 1m.

6. — est summum bonum : 1-2, q. III, 1, 2m; q. V, 2, 2m; q. XIX, 9, c.

7. — habet rationem præmii : 1, q. XXVI, 1, 2m; q. LXII, 4, c; 1-2, q. II, 2, 1m; q. V, 7, c.

8. — est finis ultimus rationalis naturæ tantum : 1, q. XXIII, 1, c et 2m; q. XXVI, 1, c; 4, c; 1-2, q. LV, 2, 3m; q. LXIX, 1, c.

9. — ut finis quo, est aliquid creatum, non autem ut finis quod : 1-2, q. III, 1, c.

10. — est ultima perfectio hominis : 1, q. LXII, 3 et 4, c; q. LXXXIII, 1, c; 1-2, q. III, 2, c et 4m; 6, c.

11. — est proprium hominis bonum : 1-2, q. VI, *prooem.*

12. — est bonum perfectum naturæ intellectualis apprehensum per intellectum : 1, q. XXVI, 1 et 2, c; 1-2, q. III, 2, 2m.

13. — est status omnium bonorum aggregatione perfectus : 1, q. XXVI, 1, 1m; 1-2, q. III, 2, 2m; q. IV, 7, 2m.

14. — nihil aliud est quam gaudium de veritate : 1-2, q. III, 4, c.

15. In vita, activa, quæ circa multa occupatur, est minus de beatitudine quam in contemplativa, quæ versatur circa unum : 1-2, q. III, 2, 4m; 5, c.

16. De ratione beatitudinis sunt tria, scilicet bonum perfectum, per se sufficientia, et delectatio : 2-2, q. CXVIII, 7, c.

17. — consistit in duobus, scilicet in visione Dei et delectatione fruitionis : 1-2, q. III, 4, c.

18. Essentia beatitudinis consistit in actu intellectus sed delectatio ejus in voluntate : 1, q. XXVI, 2, o; 3, c; 1-2, q. III. 4, o.

19. — consistit in contemplatione veritatis, et maxime Dei : 2-2, q. CLXVII, 1, 1m.

20. — vitæ præsentis, secundum Aristotelem, consistit in operatione perfectissima ratione potentiæ, habitus et objecti : 1, q. LXII, 1, c; 1-2, q. III, 5. c.

21. — et miseria sunt principaliter in anima, secundario autem in corpore : 3, q. XV, 10, c et 2m.

22. — consistit in conjunctione ad Deum : 1-2, q. III, 3, c; 7, 2m; 8, c.

23. — ultima, vel miseria, non consistit in bonis vel malis præsentis vitæ : 1-2, q. V, 3, o.

bere beatitudinem, licet sancti patres meruerint eam per fidem passionis Christi : 3, q. XLIX, 5, 1m.

75. Beatitudines sunt operationes virtutum perfectarum per dona, et etiam donorum : 1-2, q. LXIX, 1, *o*; q. LXX, 2, *c*; 2-2, q. CLVII, 2, 3m.

76. Actus virtutum, ut perficiunt, dicuntur beatitudines, sed ut delectant, dicuntur fructus : 2-2, q. CLVII, 2, 3m.

77. Actus donorum pertinentium ad vitam activam, exprimuntur in meritis beatitudinum ; sed actus vitæ contemplativæ, in præmiis : 1-2, q. LXIX, 3, *c* et 1m.

78. In singulis beatitudinibus ponitur aliquid pertinens ad statum viæ, et aliquid ad statum patriæ : 1-2, q. LXIX, 2, *o*; 2-2, q. VIII, 7, *c*.

79. Quælibet — est fructus addens excellentiam et principalitatem præmii, et non e converso : 1-2, q. LXX, 2, *o*.

80. Omnia præmia septem beatitudinum sunt idem realiter, et differunt ratione : 1-2, q. LXIX, 4, 1m.

81. Præmia beatitudinem inchoative habentur hic, sed complete in patria tantum : 1-2, q. LXIX, 2, *o*; 2-2, q. VIII, 7, *o*.

82. Beatitudines et præmia earum sufficienter enumerantur septem, et quatuor, et octo : 1-2, q. LXIX, 3 et 4, *o*.

83. Primæ tres beatitudines sunt contra beatitudinem voluptuosam, sed quarta et quinta pertinent ad vitam activam; aliæ autem duæ ad contemplativam : 1-2, q. LXIX, 3 et 4, *o*.

84. Omnes beatitudines positæ in sacra Scriptura oportet ad has reduci : *ibid.*

85. Beatitudines correspondent septem donis, non tamen singulæ singulis : *ibid.*, 3, 3m.

86. Beatitudines dupliciter adaptantur donis, scilicet secundum convenientiam ordinis, ut prima infimo, secunda sexto, et sic de aliis secundum Augustinum, vel secundum convenientiam propriæ rationis ad invicem secundum actus et objecta : 2-2, q. CXXI, 2, *c* et 2m; q. CXXXIX, 2, *c*.

87. Prima —, scilicet paupertas, correspondet dono timoris : 2-2, q. XIX, 12, *o*; q. LXXXIII, 9, 3m; q. CXXI, 2, *c*; q. CLXI, 2, 3m.

88. Fructus decimus, scilicet modestia, et undecimus, scilicet continentia, et duodecimus, scilicet castitas, correspondent primæ beatitudini et dono timoris : 2-2, q. XIX, 12, 4m.

89. Petitio septima correspondet eis : 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

90. Secunda —, scilicet mititas, correspondet dono pietatis : 1-2, q. LXIX, 3, 3m; q. LXXXIII, 9, 3m; q. CXXI, 2, *o*.

91. Fructus octavus, scilicet mansuetudo, correspondet eis indirecte ; sed sextus, id est bonitas, et septimus, scilicet benignitas, directe : 2-2, p. CXXI, 2, 3m.

92. Petitio sexta correspondet eis: 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

93. Tertia —, scilicet luctus, correspondet dono scientiæ : 1-2, q. LXIX, 3, 2m et 3m; 2-2, q. IX, 4, *o*; q. LXXXIII, 9, 3m.

94. Petitio quinta correspondet eis : 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

95. Quarta —, scilicet justitiæ, correspondet dono fortitudinis : 1-2, q. LXIX, 3, 3m; 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m; q. CXXXIX, 2, *o*.

96. Fructus quartus, scilicet patientia, et octavus, scilicet longanimitas, correspondent eis : 2-2, q. CXXXIX, 2, 3m.

97. Petitio quarta respondet eis : 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

98. Quinta —, scilicet misericordiæ, correspondet dono consilii : 1-2, q. LXIX, 3, 3m; 2-2, q. LII, 3, *o*; q. LXXXIII, 9, 3m.

99. Eadem — respondet, secundum convenientiam propriæ rationis ad invicem, donis scientiæ et pietatis, non autem secundum convenientiam ordinis : 2-2, q. CXXI, 2, 2m.

100. Fructus sextus, scilicet bonitas, id est dulcedo animi, et quintus, scilicet benignitas, correspondent quintæ beatitudini, et dono pietatis : 2-2, q. CXXI, 2, 3m.

101. Petitio tertia correspondet eis : 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

102. Sexta —, scilicet munditia, correspondet dono intellectus : 1-2, q. LXIX, 3, *c*, fin.; 2-2, q. VIII, 7, *o*; q. LXXXIII, 9, 3m.

103. Fructus secundus, scilicet gaudium, et nonus, scilicet fides, correspondent eis : 2-2, q. VIII, 8, *o*.

104. Petitio secunda correspondet eis : 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

105. Septima —, scilicet pacis, correspondet dono sapientiæ : 1-2, q. LXIX, 3, *c*, fin.; 4, *c*, fin.; 2-2, q. XLV, 6, *o* ; q. LXXXIII, 9, 3m.

106. Petitio prima correspondet eis : 2-2, q. LXXXIII, 9, 3m.

107. Octava —, scilicet persecutionis, non correspondet alicui dono in speciali : 1-2, q. LXIX, 3, 5m; 4, 2m.

108. Prima —, secundum Ambrosium, attribuitur temperantiæ, tertia prudentiæ, quarta justitiæ, et octava fortitudini : 1-2, q. LXIX, 3, 6m.

109. Primæ quinque beatitudines, secundum convenientiam materiæ, correspondent donis scientiæ et consilii ut dirigentibus, sed aliis donis correspondent ut exequentibus; secundum motiva vero correspondent ut supra : 1-2, q. LXIX, 3, 3m; 2-2, q. CXXI, 2, *c*.

110. Quarta et quinta — secundum materiam correspondent pietati, secunda fortitudini, sed prima et tertia timori : 1-2, q. LXIX, 3, 3m.

**Beatus.** 1. Aliquis dicitur — in hac vita, vel propter spem, vel propter aliquam participationem : 1-2, q. V, 3, 1m; q. LXIX, 1, *c*.

2. Deus est perfecte — : 1, q. XXVI, 1, *o*; q. LXII, 4, *c*.

3. Deus est — secundum intellectum : 1, q. XXVI, 2, *o*.

4. Nullum bonum creatum additum visioni Dei, facit magis beatum : 1-2, q. V, 2, 3m.

5. Quilibet — est certus de perpetuitate suæ beatitudinis : 2-2, q. XVIII, 3, *c*.

6. Quilibet — gaudet de bonis factis a se vel aliis : 1, q. XXIII, 7, 1m, fin. — Vid. *Beati.*

**Bellum.** 1. — duplex, scilicet commune, et particulare : 2-2, q. CXXIII, 5, *c* et 2m.

2. Ad — justum tria requiruntur, scilicet auctoritas principis, justa causa, et intentio recta : 2-2, q. XL, 1, *o*; q. XLI, 1, 3m; q. XLII, 2, 1m; q. LXVI, 8, 1m.

3. In bello justo deprædans hostes, non peccat, nisi pugnent principaliter propter prædam, nec tenetur restituere : 2-2, q. LXVI, 8, 1m.

4. — gerere in festo non licet, nisi imminente necessitate pro tuenda republica : 2-2, q. XL, 4, *o*.

5. Clericis non licet bellare in propria persona, sed possunt bello interesse de licentia superioris, et exhortari pugnantes : 2-2, q. XL, 2, *o*.

6. — simpliciter est gravior homicidio et perjurio, sed est e converso ratione nocumenti : 2-2, q. XIII, 3, 1m et 2m.
7. — est contra primum vel secundum præceptum Decalogi : 1-2, q. C, 11, c ; 2-2, q. XXXIII, 2, 2m.
8. — ex deliberatione oritur ex superbia, sed ex turbatione oritur ex ira : 2-2, q. CLVIII, 7, 1m.
9. — in Spiritum Sanctum dicitur tripliciter, scilicet contra Deitatem, finalis impœnitentia, et peccatum ex malitia : 2-2, q. XIV, 1, o.
10. Hæc — dicitur dupliciter, scilicet contra personam Spiritus Sancti, et contra attributum ejus : 2-2, q. XIV, 1 et 3, c.
11. — in Spiritum Sanctum potest fieri tripliciter, scilicet corde, ore et opere : 2-2, q. XIV, 1, c et 1m.
12. Ex deliberatione peccare, est peccare in Spiritum Sanctum : 2-2, q. XXXIV, 2, 1m.
13. Peccatum ex malitia, id est ex electione mali, dicitur peccatum in Spiritum Sanctum ; sed ex ignorantia, in Filium, et ex infirmitate, id est, ex passione, in Patrem : 2-2, q. XIV, 1, c.
14. Omne peccatum ex malitia quæ est cum contemptu impedientium peccatum, est peccatum, in Spiritum Sanctum : 2-2, q. XIV, 1. o ; 4, c.
15. Non omnis contemptus boni impedientis peccatum, est blasphemia in Spiritum Sanctum, sed tantum contemptus illorum quæ directe ducunt ad pœnitentiam et remissionem peccatorum : 2-2, q. CV, 2, 2m ; q. CXVIII, 5, 3m.
16. Species ejus secundum quod est peccatum ex malitia, sunt sex, scilicet desperatio, præsumptio, impœnitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, et invidentia fraternæ gratiæ : 2-2, q. XIV, 2, o ; q. XXXVI, 4, 2m.
17. Quod hoc peccatum sit irremissibile, exponitur tripliciter a doctoribus, scilicet vel quia est finalis impœnitentia, et sic nullo modo remittitur ; vel quia, quantum est de se habet meritum ut non remittatur quantum ad pœnam, vel quantum ad culpam, in quantum excludit ea per quæ fit remissio peccatorum : 1, q. LXIV, 2, c ; 2-2, q. XIV, 3, o ; 3, q. LXXXVI, 1, 2m et 3m.
18. Hoc peccatum est desperatum ex parte peccantis, non autem ex parte Dei : 2-2, q. XIV, 3, c et 1m.
19. Homo potest primo ante alia peccata habere hoc peccatum, licet raro contingat : 2-2, q. XIV, 4, o.

Bonitas. 1. — Dei appetitur a creatura rationali tanquam perfectio ejus objectiva, ab aliis autem secundum similitudinem tantum : 1, q. VI, 1, 2m ; q. LXV, 2, c, fin. ; 1-2, q. I, 8, c.
2. Nihil divinæ bonitatis participatione omnino caret : 1, q. XIX, 4, 1m ; q. XXIII, 4, 1m.
3. Omnia opera Dei attribuuntur bonitati ejus : 1, q. CV, 2, 2m.
4. Universum perfectius participat et repræsentat bonitatem Dei, quam quæcumque singularis creatura : 1, q. XV, 2, c ; q. XLVII, 1, c, fin. ; 2, 1m.
5. Omnia sunt bona bonitate Dei, ut principio effectivo, exemplari et finali : 1, q. VI, 4, o ; 2-2, q. XXIII, 2, 1m ; q. XXVII, 3, c.
6. Differentia triplex bonitatis Dei et creaturæ, scilicet quia solius Dei essentia est suum esse, et ei non adveniunt aliqua accidentia, et ad nihil aliud ordinatur sicut ad finem : 1, q. VI, 3, c.
7. Et si Deus creavit omnia ut essent, non excluditur quin creaverit omnia propter suam bonitatem : 1, q. LXV, 2, 1m, fin.
8. Deus est sua — essentialiter : 1, q. VI, 3, o, q. XX, 1, 3m ; q. XIX, 3, c ; q. LXII, 8, c et 2m ; q. CIII, 2, c ; 1-2, q. IV, 4, c ; 2-2, q. XIX, 1, c ; q. XXIII, 2, 1m ; q. XXIV, 11, c. fin. ; q. XXXIV, 1, c et 1m ; 3, q. I, 1, c ; q. XX, 1, c.
9. Unitas pertinet ad rationem bonitatis : 1, q. CIII, 3, c ; 1-2, q. XXXVI, 3, o.
10. — creatura non est ejus essentia : 1, q. LXIII, 3m.
11. Cujuslibet creaturæ secundum se consideratæ duplex est —, scilicet essentialis et accidentalis : 1, q. XXV, 9, c.
12. Ipsum universum, et quælibet creatura, potest esse melior, quam sit, bonitate accidentali, non autem essentiali : 1, q. XXV, 6, o.
13. Qualibet re creata potest esse alia res creata melior bonitate essentiali et accidentiali : 1, q. XXV, 6, o.
14. Actus exterior addit ad bonitatem vel malitiam ex objecto vel circumstantiis, actus voluntatis, non autem ex fine, nisi actus voluntatis fiat melior vel pejor tripliciter, scilicet secundum numerum, extensive vel intensive : 1-2, q. XX, 4, o ; 2-2, q. LXXVI, 4, 2m.
15. Eadem — vel malitia ex fine est actus exterioris, et actus voluntatis, non autem illa quæ ex circumstantiis desumitur : 2-2, q. XX, 3, o ; 4, 2m.
16. Tota — vel malitia actus exterioris ex fine, est ex actu voluntatis, non aliunde : 1–2, q. XX, 2, o.
17. — et malitia ex fine, prius est in actu voluntatis, quam in actu exteriori ; similiter quæ est ex objecto vel circumstantiis, ut est in executione operis ; sed, ut est in ordinatione et apprehensione rationis, est e converso : 1-2, q. XX, 1, o.

*Bonum*. 1. In mathematicis non est —, quia non sunt separata secundum esse : 1, q. V, 3, 4m.
2. — et ens, et alia transcendentia, convertuntur secundum supposita, non autem secundum rationem : 1, q. V, 1, o ; q. XI, 1, o; q. XVI, 3, o ; 4, c ; q. LIX, 2, 3m ; 2-2, q. CIX, 1, 1m.
3. Quodlibet — creatum est bonum particulare, sed solus Deus est bonum universale : 1, q. LXV, 1, 2m ; q. CIII, 2, c ; q. CV, 4, c ; q. CVI, 2, c ; 1-2, q. II, 7 et 8, c ; q. IX, 6, c.
4. Deus est summum — quod omnes appetunt : 1, q. I, 2m ; 2, o.
5. Habere speciem, modum et ordinem, non est de ratione boni increati, nisi sicut in causa : 1, q. VI, 1, 1m.
6. — duplex, scilicet absolute, id est cujus bonitas esset alio creato non existente, ut supposita, et ad aliud, id est cujus bonitas non esset sine alio creato, ut materia et accidens : 1-2, q. XVIII, 4, c.
7. — duplex, scilicet commutabile et incommutabile : 2-2, q. XXI, 1, 3m; 3, q. LXIX, 4, 1m; 5, c.
8. — duplex, scilicet subsistens, ut personæ, et inhærens, ut accidentia : 1-2, q. XXVI, 4, c ; 3, q. XI, 5, 3m.
9. — simpliciter dicitur dupliciter, scilicet absolute et universaliter : 2-2, q. LVIII, 10, 2m.
10. Quod est — ex suppositione, debet — judicari : 1-2, q. XXXIX, 1, c.
11. — particulare duplex, scilicet vere bonum, et apparens bonum : 2-2, q. XXIII, 7, c.
12. — triplex, scilicet honestum, utile et de-

q. LXXXV, 4, c; 2-2, q. XIX, 11, c; q. CIX, 2, c et 3m; q. CXIV, 1, c.

63. Homo dicitur bonus simpliciter secundum voluntatem; secundum quid autem per intellectum, vel alias potentias: 1, q. XLVIII, 6, c; 1-2, q. LXVI, 3, 2m.

64.— hominis, ut est homo, est — secundum rationem, non autem secundum sensum: 1, q. XLIX, 3, 5m; 1-2, q. LXXI, 2, c; 2-2, q. CXXIII, 1 et 2, c; q. CXXIX, 3, c.

65. — hominis consistit principaliter in actibus interioribus : 2-2, q. XXVII, 6, 3m.

66. — hominis consistit in conjunctione ejus ad Deum : 1-2, q. XCVIII, 5, 2m; 2-2, q. XXVII, 6, 3m; q. XXX, 4, o; q. CLXXXVI, 1, c.

67. Totum — hominis consistit in subjectione ejus ad Deum : 2-2, q. LXXXI, 7, c; q. CIV, 4, 2m.

68. Omnes homines appetunt unum — formaliter, non autem materialiter : 1-2, q. I, 7, o.

69.— Homo naturaliter in —tendit: 2-2, q. XXXIV, 5, o.

70. — cujuslibet virtutis est conveniens homini secundum rationem; ideo convenit ei naturaliter : 1-2, q. LIV, 3, c.

71. Impossibile est quod aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi: 1-2, q. CXII, 1, o, 3m.

72. Qui quærit — commune, quærit proprium, quia — proprium non potest esse sine communi : 2-2, q. XLVII, 1, 2m.

73. Omne — creatum est minus bono hominis objectivo, non autem intrinseco et inhærenti: 1-2, q. II, 8, 3m.

74. — animæ est melius bono corporis, et hoc bonis exterioribus, et — vitæ contemplativæ, bono activæ : 1-2, q. II, 5, 1m; 2-2, q. CIV, 3, c; q. CLII, 2 et 4, c.

75. — multitudinis est majus quam — unius de multitudine : 2-2, q. XXXIX, 2, 2m.

76. In spiritualibus bonis debet homo semper sibi magis providere, quam aliis; sed in temporalibus laudabiliter liberalis facit e converso : 2-2, q. CXVII, 1, 1m.

77. — hominis triplex, scilicet animæ, corporis, et exteriora : 1-2, q. LXXXIV, 4, c; 2-2, q. CIV, 3, c; q. CXVIII, 5, c; q. CLII, 2 et 4, c; q. CLXXXVI, 7, c.

78. — hominis duplex, scilicet simpliciter, id est ultimus finis ejus et omnia ducentia in eum, et bonum secundum quid, id est ut nunc, vel secundum aliquid bonum : 1-2, q. CXIV, 10, c; 2-2, q. XXIII, 7, c.

79. Bona hominis triplicia, scilicet minima, ut bona fortunæ, media, id est naturalia, et magna, id est habitus virtuosi; et eorum triplex est fructus, scilicet fructus honestæ conversationis, sacræ devotionis, et jucundæ pietatis : 1-2, q. LXXXIV, 4, c; 2-2, q. CVIII, 4, c; q. CXVIII, 5, c.

80. In bonis corporis hominis tria sunt per ordinem, scilicet integritas corporis, quies sensus, et usus membrorum : 2-2, q. LXV, 3, c.

81. — unius hominis communicatur alteri dupliciter, scilicet per charitatem et per intentionem facientis : 3, q. LXXXII, 6, 3m.

82. — naturæ hominis triplex, scilicet principia naturæ cum proprietatibus ejus, inclinatio ad virtutes, et originalis justitia; tertium totaliter tollitur per peccatum, secundum minuitur, primum autem integrum manet : 1-2, q. LXXXV, 1, 2 et 4, o; q. XCIII, 6, 2m; 2-2, q. XXXIII, 5, c.

83. — proportionatum communi statui naturæ est ut in pluribus, excedens vero in paucioribus : 1, q. XXIII, 7, 3m.

84. Materia non est ens nec bona, nisi in potentia : 1, q. V, 3, 3m.

85. Deus est vere et proprie bonus : 1, q. VI, 1, o.

86. — morale præcipue consistit in conversione ad Deum, et malum in aversione ab eo : 2-2, q. XIX, 2, 2m.

87. — et malum morale non inveniuntur nisi in habentibus electionem : 1, q. XLVIII, 5, c.

88. — in naturalibus et moralibus duplex, scilicet essentiale et accidentale : 1-2, q. XVIII, 3, 3m.

89 Omne — honestum vel utile est bonum morale; non autem omne delectabile est — moraliter, quia illa dicuntur secundum rationem, hoc autem secundum appetitum : 1-2, q. XXXIV, 2, 1m.

90. Boni mores dicuntur, qui rationi congruunt; mali vero, qui a ratione discordant : 2-2, q. C, 1, c.

91. — non contrariatur bono in moralibus, sed tantum in aliis : 1-2, q. XXXI, 8, 1m.

92. Virtus est bona a seipsa, non autem per aliam bonitatem : 1-2, q. LV, 4, 1m.

93. — quod ponitur in definitione virtutis, non est — transcendens, sed — rationis : 1-2, q. LIV, 3, 2m; q. LV, 4, 2m.

94. Ad — operandum requiritur virtus moralis inclinans, et prudentia dirigens : 2-2, q. LIII, 2, c; q. CLXVI, 2, 1m.

95. Ex bono ut ex objecto et per abusum, non autem ut ex principio, aliquod vitium oritur : 2-2, q. V, 4, 1m.

96. Bona ecclesiastica debent dividi in quatuor partes, quarum una debetur episcopo, alia fabricæ, tertia pauperibus, et quarta beneficiato : 2-2, q. CLXXXV, 7, c.

97. In necessitate providendi pauperibus, non debent emi possessiones de bonis ecclesiasticis nec in thesauris reponi : 2-2, q. CLXXXV, 7, 4m.

98. Episcopi et alii clerici habent verum dominium bonorum propriorum, non autem ecclesiasticorum, sed tantum sunt dispensatores : 2-2, q. LXIII, 2, 1m; q. CXIX, 3, 1m; q. CLXXXV, 7, c.

99. Episcopi et clerici possunt disponere de sua quarta, sicut de bonis propriis : *ibid.*

100. Episcopi et clerici possunt dare moderate suis consanguineis de bonis ecclesiasticis ad suum usum deputatis : 2-2, q. CLXXXV, 7, 2m.

101. Episcopi et clerici peccant, si in articulo necessitatis possint vivere de patrimonio, et vivant de bonis ecclesiasticis : 2-2, q. CLXXXV, 7, 3m; q. CLXXXVII, 4, 1m.

102. Si episcopi vel clerici retinent de bonis ecclesiasticis, divisis vel indivisis, notabiliter ultra quartam, peccant mortaliter : 2-2, q. CLXXXV, 7, c.

103. Prælatus dupliciter surripit bona Ecclesiæ et tenetur restituere, scilicet si rem Ecclesiæ non sibi deputatam, sed alteri, sibi usurpet, puta si episcopus usurparet sibi rem capituli; vel si rem Ecclesiæ, suæ custodiæ deputatam, in alterius dominium transferat puta consanguinei vel amici; at si solo animo surripuerit dum scilicet incipit habere animum possidendi eam ut suam et non nomine Ecclesiæ, peccat et pœnitere tenetur, sed non restituere : 2-2, q. LXII, 5, 5m; q. XVIII, 5 et 7, c.

104. Bona temporalia quasi nihil sunt respectu futurorum: 1-2, q. LXXXVII, 6, 2m; 2-2, q. XXXVI, 2, c.

105. Bona temporalia secundum se sunt bona

# C

2. Vitia capitalia dicuntur a fine proprio, non quidem omnium, sed eorum ex quibus sæpius alia oriuntur, non autem ab ultimo : 2-2, q. XXXIV, 5, *c* ; q XXXV, 4, *c* ; q. XXXVI, 4, 1ᵐ.

3. Vitia capitalia sunt tantum septem, ad quæ omnia alia reducuntur, scilicet vana gloria, acedia, invidia, ira, avaritia, gula et luxuria : 1-2, q. LXXXIV, 4, *o*.

**Capitulum**. Prælatus præest capitulo, sicut judex in foro judiciali : 2-2, q. XXXIII, 7, 5ᵐ.

**Caput**. 1. — naturale habet tria respectu aliorum membrorum, scilicet ordinem, perfectionem, et virtutem influendi : 3, q. VIII, 1 et 8, *c*.

2. — significat multa, secundum similitudines ad multas proprietates ejus : 1-2, q. LXXXII, 3 et 4, *o* ; 3, q. VIII, 1 et 8, *c*.

3. Omnes operationes animales a capite principium habent : 3, q. VIII, 1, *c*.

4. — influit in alia membra dupliciter, scilicet intra, et extra gubernando actiones exteriores : 3, q. VIII, 6 et 7, *c*.

5. In capite vigent omnes sensus ; in cæteris vero membris est tantum tactus : 3, q. VIII, 1, *c* ; q. LXVI, 7, 3ᵐ.

**Caro**. 1. — dicitur tripliciter, scilicet natura, vitium et passibilitas : 3, q. LIV, 2, 1ᵐ.

2. — in eodem semper est eadem secundum speciem, non autem secundum materiam : 1, q. CXIX, 1 et 2, *o*.

3. Esus carnium videtur introductus post diluvium : 1-2, q. CII, 6, 2ᵐ.

4. A carne et suffocato abstinebant primi christiani ex gentilitate conversi, ut unirentur judæi et gentiles in christianismo : 1-2, q. CIII, 4, 3ᵐ.

**Castitas**. 1. — est virtus dicta a castigatione concupiscentiæ, tanquam pueri : 2-2, q. CLI, 1, *o*.

2. — proprie est virtus specialis circa venerea, sed large est virtus generalis : *ibid.*, 2, *o*.

3. —, ut delectans, est fructus ; sed, ut est secundum rationem, est virtus quæ maxime disponit hominem ad perfectionem intellectualis operationis : 2-2, q. XV, 3, *c*, fin. ; q. CLI, 1, 4ᵐ.

4. — conjugalis non est virtus specialis supra castitatem, quia non habet laudem, nisi abstinentiæ ab illicitis delectationibus ; nec castitas vidualis, quia non est perfecta : 2-2, q. CLII, 3, 5ᵐ.

5. — est circa venerea, sed abstinentia est circa cibos, ideo differunt : 2-2, q. CLI, 3, *o*.

6. Castitati antonomastice attribuitur decor ; ideo virginitati attribuitur excellentissima pulchritudo : 2-2, q. CLII, 5, *c*.

7. — est subjective in anima : 2-2, q. CLI, 1, 1ᵐ.

8. — Remedium septuplex castitatis contra luxuriam, scilicet maceratio carnis per abstinentiam, vigiliæ et hujusmodi, contemplatio divinorum et oratio, studium Scripturarum, cogitatio sancta, exercitium contra otium, labor et angustia, et solitudo : 2-2, q. CLXXXVIII, 5, *o*.

**Casus**. Nihil est a casu vel a fortuna respectu Dei, sed respectu cæterarum causarum : 1, q. XIX, 6, *c*.

**Cataphryges**. Cataphrygum ritus : 3, q. LXXIV, 1, *c*. — Vid. *Hæresis*, n. 45.

**Catechismus**. 1. — non est sacramentum, sed sacramentale, id est instructio credendorum præcedens baptismum ad sacerdotes pertinens : 3, q. LXVII, 3, 2ᵐ ; q. LXXI, 1, *o*.

2. Pueri sunt catechizandi, et patrinus pro eis confessionem facit : 3, q. LXXI, 1, 2ᵐ et 3ᵐ.

**Categorica**. — dictio est quæ absolute ponit rem significatam circa aliquid suppositum : syncategorica vero, quæ importat ordinem prædicati ad subjectum : 1, q. XXXI, 3, *c*.

**Cathedra**. Ecclesia amittit cathedram episcopalem propter malitiam populi : 2-2, q. CVIII, 4, 2ᵐ.

**Cato**. — morti se tradidit, ne incurreret servitutem Cæsaris : 2-2, q. CXXV, 2, 2ᵐ.

**Causa**. 1. — ad quam necessario sequitur effectus, intelligitur tantum de causa per se completa, et non impedita : 1, q. CXV, 6, *c* ; 1-2, q. LXXV, 1, 2ᵐ.

2. Posita — naturali et sufficienti, ponitur effectus, non autem voluntaria : 1, q. XIV, 8, 2ᵐ ; q. XLII, 2, *o* ; q. XLV, 1, 9ᵐ et 10ᵐ ; q. LXI, 2, 1ᵐ ; 3, q. LVI, 1, 1ᵐ.

3. — per se propria et sufficiens potest impediri : 1, q. CXV, 6, *c* ; 1-2, q. LXXV, 1, 2ᵐ.

4. — duplex, scilicet dispositiva et consummativa : 2-2, q. XCIV, 4, *o*.

5. — conservativa duplex, scilicet directe et per se, vel indirecte et per accidens : 1, q. CIV, 1 et 2, *c*.

6. Genus causæ est quadruplex, scilicet finalis, formalis, efficiens et materialis : 2-2, q. XXVII, 3, *c*.

7. — duplex, scilicet per se, id est causans per virtutem suam, et per accidens, id est removens impedimentum : 1-2, q. LXXV, 4, *c* ; q. LXXVI, 1, *c* ; q. LXXXV, 5, *c* ; 2-2, q. III, 1, 2ᵐ.

8. Iterum — duplex scilicet directa et indirecta : 1, q. CXIV, 3, *c* ; 1-2, q. LXXXVIII, 3, *c*.

9. Occasio significat causam imperfectam, non autem semper causam per accidens : 2-2, q. XLIII, 1, 3ᵐ.

10. — per accidens dupliciter, scilicet omnino involuntaria, et indirecte voluntaria : 2-2, q. XLIII, 2, 3ᵐ ; q. LXIV, 8, *c*.

11. Omne ens per se habet causam ; non autem ens per accidens, quia non est proprie ens, sed magis ordinatur cum non ente : 1, q. CXV, 6, *c*.

12. A qualibet — derivatur aliquis ordo ad suos effectus, et unus ordo continetur sub ordine sicut causa sub causa : 1, q. CV, 6, *c* ; q. CVI, 3, *c*.

13. Omne unum in multis oportet esse ab una — : 1, q. LXV, 1, *c*.

14. Idem effectus est ab infinitis causis per accidens, non autem per se : 1, q. XLVI, 2, 7ᵐ ; 1-2, q. I, 4, *c*.

15. Aucta — auget effectum per se, non autem effectum per accidens : 1-2, q. V, 6, 1ᵐ ; q. LXXXV, 5, 1ᵐ.

16. Aliquid est — alicujus effectus dupliciter scilicet directe ad illud agendo, et indirecte, quia non impedit cum possit : 3, q. XLVII, 1, *c*.

17. Non est eadem essentia causæ et effectus : 2-2, q. LVIII, 6, *c*.

18. Habitudo ad causam non est de ratione entis causati, sed consequitur ad ea quæ sunt de ratione ejus : 1, q. XLIV, 1, 1ᵐ.

19. — quandoque habet non necessariam habitudinem ad effectum propter defectum effectus, et non causæ : 1, q. XIX, 3, 4ᵐ.

20. — æquivoca est — totius speciei ; univoca vero, tantum individui : 1, q. XIII, 5, 1ᵐ.

21. Effectus univocus dependet tantum in fieri a —, sed æquivocus potest dependere etiam in esse : 1, q. CIV, 1, *c*.

22. Effectus est in — secundum similitudinem quadrupliciter, scilicet secundum esse naturale et secundum eamdem rationem, ut in univocis, vel secundum eamdem rationem tantum, ut in æquivocis, vel spiritualiter, vel influxu : 3, q. LXII, 3, *c*.

23. Effectus est in — univoca secundum similitudinem formæ ejusdem speciei, in — vero æquivoca secundum similitudinem formæ excel-

6. Virtus et natura sunt certiores arte, quia infallibilius operantur : 2-2, q. xviii, 4, *c*.

7. Fides est certior omni virtute intellectuali ex parte rei et causæ, sed e converso ex parte subjecti et evidentiæ : 1, q. i, 5, $1^m$.

8. — spei est ex cognitione dirigente : 2-2, q. xviii, 4, *c*.

9. — cognitionis est ex se ; sed — spei et naturæ est ex alio, ideo deficit per accidens : 1-2, q. xl, 2, $3^m$.

10. Spes viatorum habet certitudinem ex fide omnipotentiæ et misericordiæ Dei, non autem ex meritis propriis : 2-2, q. xviii, 9, $2^m$.

**Cessare.** — dicitur Deus ob omni opere condendo, non autem propagando et conservando : 1, q. lxxiii, 1, $2^m$ ; 2, *o* ; q. lxxiv, 2, $3^m$ ; q. cxviii, 3, $1^m$.

**Character.** 1. — non est proprie in genere, nec in specie, sed reductive in secunda specie qualitatis, sicut ens incompletum, quia est potentia instrumentalis : 3, q. lxiii, 2, *c*.

2. Definitio triplex characteris : 3, q. lxiii, 3 et 5, *o*.

3. — est potentia, qua renati in vitam spiritualem possunt facere operationes similes virtutibus, quibus sacramenta efficaciam habent : 3, q. lxxii, 5, *c*.

4. — est duplex, scilicet potentia activa et passiva : 3, q. lxiii, 2, *c*.

5. — est sacramentum, et res sacramenti : 3, q. lxiii, 6, $3^m$ ; q. lxvi, 12, $1^m$.

6. — habet rationem signi ratione sacramenti sensibilis, et ratione configurationis : 3, q. lxiii, 1, $2^m$ ; 2, $4^m$.

7. — est participatio sacerdotii Christi : 3, q. lxiii, 3 et 5, *c*; q. lxv, 3, $3^m$.

8. — est subjective in anima, sicut virtus instrumentalis : 3, q. l, 4, $3^m$ ; q. lxiii, 5, $1^m$ et $2^m$ ; q. lxiv, 1, *c*.

9. — est subjective in potentia animæ, non vero immediate in essentia animæ : 3, q. lxiii, 4, *o*.

10. — est principaliter in potentia intellectiva, et secundario in affectiva : 1, q. lxiii, 4, $3^m$ ; 5, *c*.

11. — semper manet, etiam in damnatis, quia est indelebilis : 3, q. l, 4, $3^m$ ; q. lxiii, 2, *b* ; q. lxvi, 9, *c* ; q. lxxxii, 8, *c*.

12. — Christus nullum habuit characterem : 3, lxiii, 5 et 6, *c*.

13. Christus est — Patris : 3, q. lxiii, 1, $2^m$.

14. Non habens characterem baptismi nullum alium recipere potest, quia ille præsupponitur de necessitate ab omni alio : 3, q. lxxii, 6, *o*.

15. Characterem baptismi — confirmationis et ordinis necessario prærequirit : 3, q. lxxii, 5. *c* ; s3, q. xxxv, 3 et 4, *c*.

16. — est a tota Trinitate, sed appropriatur Filio : 3, q. lxiv, 1, *c*.

17. — sacramentalis est proprie — Christi tanquam ducis, quo configurantur fideles sacerdotio Christi : 3, q. lxiii, 3, *o*.

18. — baptismi est potentia passiva, sed — confirmationis et ordinis est potentia activa : *ibid.*, 3, *c*.

19. — imprimitur solum in sacramentis novæ legis : 3, q. lxii, 6, $3^m$ : q. lxiii, 1, $3^m$, 2, *c*.

20. — imprimitur solum in tribus sacramentis, scilicet baptismo, confirmatione et ordine : 3, q. lxiii, 6, *o* ; q. lxxii, 5, *o*.

21. — secundum omnes imprimitur quibusdam sacramentis : 2-2, q. lxiii, 1, *o*.

22. — est causa gratiæ sacramentalis : 3, q. lxix, 10, *c*.

23. Per characterem deputantur fideles ad actus convenientes præsenti Ecclesiæ, per prædestinationem vero ad præmium vitæ æternæ : 3, q. lxiii, 1, $1^m$.

24. — bestiæ est obstinata malitia, vel professio illiciti cultus : 3, q. lxiii, 3, $3^m$.

**Charadrius.** — est avis garrula, ideo significat loquaces : 1-2, q. cii, 6, $1^m$.

**Charitas.** 1. — est virtus et accidens : 2-2, q. xxi, 3. *c* et $3^m$.

2. — est habitus in anima creatus : 2-2, q. xxiii, 2, *o*.

3. — est virtus : *ibid* , et q. xxvii, 1, *c*.

4. — potest dici virtus generalis : 2-2, q. lviii, 6, *c*; 3, q. lxxxv, 2, $1^m$.

5. — est virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum divinum ; sed ut respicit bonum divinum ut proprium objectum, est virtus specialis : *ibid.*

6. — est amicitia : 1-2, q. lxv, 5, *c* ; q. lxvi, 6, $2^m$; 2-2, q. xxiii, 1, *o*; q. xxiv, 2, *c*.

7. — est radix omnium virtutum : 1-2, q. lxv, 5, $2^m$; q. lxxi, 4, *c*; q. lxxxiv, 1, $1^m$; 2-2, q. xxiii, 8, $2^m$; q. cxxxix, 2, $2^m$; q. clxxxvi, 7, $1^m$.

8. — est mater omnium virtutum : 1-2, lxii, 4, *c*; 2-2, q. xxiii, 8, $2^m$; q. clxxxvi, 7, $1^m$.

9. — est forma omnium virtutum : 1-2, q. lxii, 4, *c*; 2-2, q. iv, 3, *o*; q. xxiii, 8, *o*; q. xxiv, 12, $5^m$.

10. — qua formaliter diligimus est quædam participatio divinæ charitatis, quæ Deus est : 2-2, q. xxiii, 2, $1^m$; 3, $3^m$; q. xxiv, 2, $1^m$; 7, *c*.

11. — est amor Dei, non qualiscumque, sed quo diligitur Deus, ut beatitudinis objectum : 1-2, q. lxv, 5, $1^m$; q. cix, 3, $1^m$ et $3^m$ ; 2-2, q. xxiii, 4, *c*; 5, $2^m$; q. xiv, 4, $2^m$.

12. — non potest esse informis : 2-2, q. xxiv, 12, $5^m$; q. xlv, 4, *c*.

13. Actus charitatis duplex, scilicet elicitus et imperatus : 3, q. lxxxv, 2, $1^m$.

14. Motus mentis humanæ in fruitione Dei, est actus charitatis : 1-2, q. cxiv, 4, *c*.

15. Charitatis objectum proprium, principale et formale est bonitas summa, id est Dei : 2-2, q. xiii, 2, *c* ; q. xxiii, 5, $2^m$ ; q. xxiv, 1, *c* ; 4, $2^m$.

16. — habet pro objecto ultimum finem, scilicet beatitudinem æternam : 2-2, q. xxiii, 4, $2^m$ ; q. xxiv, 1, $3^m$; 10, *c*; q. xliv, 5, *c*.

17. — habet objectum principale, id est bonitatem Dei, et secundarium, id est bonum proximi : 2-2, q. lxvi, 6, *c*.

18. — diligit proximum propter Deum ; ideo objectum ejus proprie est Deus : 2-2, q. i, 1, $3^m$; 3, $1^m$ ; q. xxiii, 5, $1^m$.

19. — tendit in ultimum finem sub ratione finis ultimi, quod non convenit alicui alteri virtuti : 2-2, q. xxvi, 1, $1^m$.

20. — viæ non potest æquari charitati patriæ : 1-2, q. lxvii, 6, $3^m$.

21. — superexcedit facultatem totius naturæ : 1-2, q. cxiii, 9, $2^m$ ; 2-2 q. xxiv, 2 et 3, *c*.

22. — est nobilior anima Christi et aliorum secundum quid, non autem simpliciter : 2-2, q. xxiii, 3, $3^m$.

23. Donum sapientiæ correspondet charitati : 2-2, q. xxiii, princip.

24. — est potissima virtutum, cum proprius se habeat ad objectum suum, id est Deum : 1, q. cxvii, 2, $3^m$; 1-2, q. lxvi, 6, *o*; 2-2, q. xxiii, 6,

77. Gaudium causatum ex charitate non compatitur secundum tristitiam, sicut quod causatur ex spe : 2-2, q. xxviii, 2, *o*.
78. Charitatis est habere pacem, sed facere pacem est sapientiæ ordinantis : 2-2, q. xlv, 6, *c* et $1^m$.
79. Concordia est effectus charitatis : 2-2, q. xxix, 3, *o* ; q. xxxvii, 1, *c*.
80. Debitum gratitudinis ex charitate procedit, quæ quanto plus solvitur, tanto magis debetur ; ideo obligatio gratitudinis est interminabilis : 2-2, q. cvi, 6, $2^m$ ; q. cvii, 1, $3^m$.
81. Deus per charitatis amorem dicitur et fit pater noster et sponsus noster : 2-2, q. xix, 2, $3^m$.
82. Amare magis est effectus charitatis, quam amari : 2-2, q. xxvii, 1, *c*.

**Cherubim.** — interpretatur plenitudo scientiæ, quæ est quadruplex in eis, scilicet perfecta Dei visio, plena divini luminis susceptio, contemplatio pulchritudinis in ordine rerum, et copiosa divinæ cognitionis effusio in alios : 1, q. lxiii, 7, $1^m$ ; q. cviii, 5, $1^m$.

**Cholera.** — citius cæteris humoribus movetur ; ideo cholericus facilius movetur ad iram, quam alii ad suas passiones : 1-2, q. xlvi, 5, *c*.

**Chrisma.** — benedici oportet ab episcopo in Cœna Domini : 3, q. lxxii, 3, *o*.

**Christianus.** — dicitur qui Christi est, id est, qui spiritu Christi virtuose operatur, et ad imitationem Christi, peccatis moritur : 2-2, q. cxxiv, 5, $1^m$.

**Christus.** 1. Christo debetur latria propter deitatem, et dulia propter perfectionem humanitatis, abstrahendo ab ejus perfectione divina : 3, q. xxv, 2, *c*.
2. — in triduo mortis suæ non fuit vere homo : 3, q. l, 4, *o*.
3. In illo triduo mortis, corpus Christi non fuit vivum, nec animatum : 3, q. l, 4, *b*; 3, *c* et $1^m$.
4. Totus — est ubique, non autem totum, quia masculinum genus pertinet ad personam, sed neutrum genus pertinet ad naturam : 3, q. lii, 3, *o*.
5. Natura divina constituit personam Christi simpliciter, non autem natura humana ejus, sed secundum quid : 3, q. iii 1, $3^m$.
6. Persona Christi est tota in quolibet loco, sed non totaliter : 3, q. lii, 3, $3^m$.
7. Idem judicium est de istis propositionibus : « — secundum quod homo, est persona, suppositum, hypostasis et res naturæ : » 3, q. xlv, 12, $3^m$.
8. Hæc est vera et propria : « Deus est homo, » et e converso : 3, q. xvi, 1 et 2, *o*.
9. Hæc est vera per se, et in materia naturali : « Deus est homo ; » non autem per accidens, nec in materia remota, nec in materia contingenti, ratione suppositi, non ratione formæ : 3, q. xvi, 1, $1^m$.
10. Hæc est falsa : « Deus factus est homo ; » et e converso, si vox *factus* determinet subjectum vel prædicatum absolute ; si vero determinet compositionem, est vera ; si autem determinet subjectum respectu prædicati, est etiam vera ; sed conversa ejus est falsa proprie, improprie vero est vera, id est, si vox *homo* in subjecto supponat simpliciter et non personaliter : 3, q. xvi, 6, et 7, *o*.
11. Hæc proprie est falsa, et improprie vera : « —, secundum quod homo, est Deus, » eadem ratione, scilicet quia reduplicatio magis proprie facit stare pro natura, nisi per aliquid limitetur ad suppositum : 3, q. xvi, 11, *c*.
12. Hæc est falsa : « — est tantum homo ; » sed hæc vera : « — est tantum id quod est homo : » 3, q. xvii, 1, $3^m$.
13. Hæc est falsa de Christo : « Iste homo incepit, » nisi addatur aliquid creatum : 3, q. xvi, 7, *c* ; 9, *c*.
14. Hæc est vera : « — est creatura secundum naturam humanam, et minor Patre, » non autem simpliciter : 1, q. xli, 3, *c* et $4^m$ ; 3, q. xvi, 8, *o* ; q. xx, 1, $1^m$.
15. Hæc proprie est vera : « —, secundum quod homo, est creatura, » quia reduplicatio magis proprie facit stare pro natura, nisi per aliquid limitetur ad suppositum ; ideo hæc est falsa : « —, secundum quod hic homo, est creatura : » 3, q. xvi, 10, *o*.
16. Hæc propositio : « —, secundum quod homo, est persona, — » non est vera, nisi reduplicet suppositum hominis, ut dicatur « —, secundum quod iste homo, est persona : » 3, q. xvi, 12, *c*.
17. Natura humana in Christo est nobilior, quam in aliis, ratione unionis ad Verbum, non autem essentialiter : 3, q. ii, 2, $2^m$ ; 5, $1^m$.
18. Humanitas Christi fuit instrumentum divinitatis ejus : 1-2, q. cxii, 1, $2^m$ ; 3, q. vii, 1, $3^m$ ; q. viii, 1, $1^m$ ; q. xiii, 2, *c* et $2^m$ ; q. xviii, 1, $2^m$ ; q. xix, 1, *c* ; q. xxxiv, 1, $3^m$ ; q. xlviii, 6, *c* ; q. lxii, 5, *c*.
19. Humanitas Christi potest dici individuum particulare, et singulare, non autem suppositum, hypostasis, res naturæ, vel persona, quia persona Filii Dei est suppositum naturæ humanæ : 1, q. xxix, 1, $2^m$ ; 3, q. ii, 2, $3^m$ ; q. iv, 4, *c* et $3^m$ ; q. vi, 12, $2^m$ et $3^m$.
20. Christi anima est super omnes creaturas : 3, q. lix, 6, $3^m$.
21. — est instrumentum divinitatis : 3, q. xiii, 2, $2^m$.
22. Ea quæ sunt humanæ naturæ, non prædicantur in abstracto de deitate, nec e converso : 3, q. xvi, 5, $1^m$ ; q. l, 3, $3^m$.
23. Natura humana non prædicatur de Christo abstracto, nec partes ejus : 3, q. ii, 8, *c*. q. iii, 7, $3^m$ ; q. xvi, 1, *o* ; q. xvii, 1, *c* ; q. l, 3, $3^m$.
24. Natura divina et proprietates ejus prædicantur de Christo in recto, tam in abstracto quam in concreto ; humana vero tantum in concreto : 3, q. iii, 7, $3^m$ ; q. xvii, 1, *o*.
25. Ea quæ possunt convenire personæ ratione sui, si habent repugnantiam ad proprietates personæ divinæ, non prædicantur de Christo ; quæ autem conveniunt personæ ratione naturæ, vel ratione partis dicuntur de Christo, licet repugnent personæ divinæ ; quod enim est personæ proprium, de Christo non enunciatur ratione humanæ naturæ, nisi cum aliqua additione, vel expressa, vel subintellecta : 3, q. xvi, 8, *o* ; q. xx, 2, *o*.
26. Deus est caput Christi : 3, q. viii, 1, $3^m$ ; 8, $2^m$.
27. — ante incarnationem erat caput Ecclesiæ secundum humanitatem, per operationem hominum in eum, at non e converso ; sed post, utroque modo ; secundum divinitatem vero, ante et post, et per utramque operationem, scilicet ejus in nos, et e converso : 3, q. vi, 3, $3^m$ ; q. lxviii, 1, $1^m$.
27. — secundum quod homo est caput Ecclesiæ secundum tria quæ considerantur in capite, scilicet secundum ordinem, perfectionem et vir-

tutem : primo, scilicet secundum ordinem, id est secundum propinquitatem ad Deum, quia gratia ejus est altior et prior, etsi non tempore, siquidem omnes alii acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius; secundo secundum perfectionem, quantum ad plenitudinem omnium gratiarum ; tertio secundum virtutem, quia habet influendi gratiam in omnia membra Ecclesiæ, et ideo convenienter dicitur caput Ecclesiæ : 3, q. VIII, 1, *o*; q. XLVIII, 1, *c*; q. XLIX, 1, *c*; q. LIX, 2, *c*.

29. Tota humanitas Christi, secundum animam et secundum corpus, influit principaliter in animas, et secundario in corpora; ideo secundum utrumque est caput hominum quoad utrumque : 3, q. VIII, 2, *o*; 4, 1m.

30. Proprium est Christi esse caput Ecclesiæ quoad influxum interiorem; sed quoad influxum exteriorem convenit aliis participative, particulariter, et vice Christi; Christo autem secundum omnem locum, tempus et statum omnium pertinentium ad Ecclesiam, et propria auctoritate : 3, q. VIII, 6, *o*.

31. — est caput omnium hominum, sed primo beatorum, secundo habentium charitatem viæ, tertio fidelium, quarto uniendorum, quinto unibilium, sed nullo modo damnatorum, quia penitus desiverunt esse membra Christi : 3, q. VIII, 3, *o*; q. XIX, 4, *c* et 1m.

32. Eadem essentialiter est habitualis gratia Christi, quæ dicitur gratia unionis capitis et singularis personæ : 3, q. VIII, 5, *o*.

33. Gratia unionis, singularis et capitis sunt simul tempore, sed ordine naturæ et intellectus prima præcedit secundam, et secunda tertiam, quia prima convenit Christo in quantum Deus, secunda in quantum homo in se, tertia quoad alios : 3, q. VII, 13, *o*.

34. In Christo fuit triplex plenitudo gratiæ, scilicet unionis personalis, capitis, et singularis : prima est ejus ut causæ finalis, secunda ut efficientis, tertia ut formalis ad omnem effectum, et ad omnem usum gratiæ : 3, q. VII, 9, *c*.

35. Gratia personalis et gratia capitis in Christo ordinantur ad actum; non autem gratia unionis, sed ad esse personale; ideo prima et secunda conveniunt in essentia habitus, non autem tertia, licet etiam prima dicatur gratia unionis, in quantum facit congruitatem ad unionem : 3, q. VIII, 5, 3m.

36. Gratia habitualis fuit in Christo : 3, q. VII, 1, *o*.

37. Requievit super Christum spiritus Domini, qui quidem in homine dicitur esse per gratiam habitualem : 3, q. VII, 1, *b*.

38. Gratia unionis est esse personale, quod a Deo datur gratis humanæ naturæ in persona Verbi, et est terminus assumptionis ejus : 3, q. VI, 6, *c*.

39. Gratia unionis in Christo dupliciter dicitur, scilicet voluntas Dei dans gratis, et donum ejus, id est, unio vel aliquis habitus ; primo modo loquuntur sancti communiter, et est quid increatum, non autem secundo modo : 3, q. II, 10, *c*; q. VI, 6, *c*; q. VII, 11, *c*.

40. Unio Christi facta est per gratiam primo modo, non autem secundo modo : 3, q. II, 10, *o* ; q. VI, 6, *c*.

41. Gratia Christi, sive unionis, sive habitualis, dicitur naturalis Christo, quia habuit eam a nativitate, et quia causatur a natura ejus divina, non autem a natura humana : 3, q. II, 12, *o*; q. VII, 1m, 2m ; q. XXXIV, 3, 2m.

42. Gratia unionis fuit simpliciter infinita in Christo ; sed gratia habitualis ejus fuit infinita secundum rationem gratiæ, finita vero secundum rationem entis : 3, q. VII, 11, *o*.

43. Habere gratiam convenit Christo secundum naturam humanam, non autem secundum naturam divinam, sed esse largitorem gratiæ : 3, q. VII, 7, 2m.

44. — habuit plenitudinem omnis gratiæ dupliciter, scilicet in summo gradu et quoad omnes effectus gratiæ : 3, q. VII, 7, 1m ; 9, *o*; 10 et 12, *c*; q. XV, 2 et 3, *c*; q. XXII, 1, *c* et 1m et 3m ; q. XXVII, 5, 1m ; q. XXVIII, 4, 2m.

45. Plenitudo gratiæ duplex, scilicet una ex parte gratiæ, et alia ex parte subjecti ; prima est propria Christo, secunda vero convenit etiam aliis per Christum : 3, q. VII, 10, *o*.

46. Plenitudo duplex fuit in Christo, scilicet una divinitatis, et altera gratiæ et veritatis, quæ tamen derivatur a prima : 3, q. XV, 2 et 3, *c*; q. XIX, 4, 3m ; q. XXXIV, 1, *c*.

47. Plenitudo gratiæ et divinitatis habitat in Christo corporaliter tripliciter, scilicet propter unionem personalem ad corpus, propter veritatem ipsam inhabitationis, et per analogiam ad tres corporum dimensiones : 3, q. II, 10, 2m.

48. Omnes gratiæ gratis datæ fuerunt in Christo excellentissime : 3, q. VII, 7, *o*.

49. Gratiæ in Christo non dividuntur; sed dividuntur in aliis hominibus, qui recipiunt particulariter efficaciam ad aliquos actus ; — autem recepit gratiam plenissime ad omnes actus : 3, q. VII, 7, 1m.

50. Gratia Christi nullo modo potuit augeri, sicut nec gratia beatorum; sed gratia cujuscumque viatoris puri potest augeri ex parte gratiæ, et ex parte subjecti : 3, q. VII, 12, *o*.

51. Gratia cujusque alterius hominis quantumcumque crescat, non potest adæquari gratiæ Christi q: 3, q. VII, 11, 3m; q. X, 4, 2m et 3m.

52. — habuit omnes virtutes ad perficiendas potentias singulas ad omnes actus animæ : 3, q. VII, 2, *c*; q. XV, 2. *c*.

53. — habuit virtutes morales quoad usum patriæ et viæ, non derogantes perfectioni ejus, non autem ad domandas passiones : 3, q. VII, 1, 3m ; 2, 2m.

54. — habuit summum gradum fortitudinis, sustinens impugnationem, non quidem interiorem a fomite, sed exteriorem a diabolo et a mundo, quos superando victoriæ coronam promeruit : 3, q. XV, 2, 3m.

55. — habuit temperantiam, non autem continentiam : 3, q. VII, 2. 3m.

56. — virtute suæ divinitatis, poterat in se et suis discipulis sine abstinentia habere virtutem continentiæ : 3, q. XL, 2, 2m.

57. Fides non fuit in Christo : 1-2, q. LXV, 5, 3m; 3, q. VII, 3, *o* : 4, *c* ; 8, 2m ; 9, 1m.

58. — habuit quidquid est perfectionis et virtutis in fide et spe : 3, q. VII, 9, 1m.

59. — habuit meritum fidei, quia fides consistit in assensu ex obedientia Dei, quam — plenissime habuit : 3, q. VII, 3, 2m.

60. — non habuit spei virtutem, licet speraverit aliqua sibi et aliis : 1-2, q. LXV, 5, 6m; 2-2, q. XVIII, 2, 1m; 3, q. VII, 4, *o*; 6, 1m ; 8, 2m ; 9, 1m.

61. Voluntas animæ Christi informabatur charitate et aliis virtutibus : 3, q. XLIX, 9, 2m.

62. — habuit plenissime septem dona Spiritus Sancti : 3, q. VII, 5, *o*.

63. — dat dona, in quantum Deus, et recipit ea, in quantum homo : 3, q. vii, 5, $2^m$.

64. — meruit secundum humanitatem, non autem secundum divinitatem : 3, q. liii, 4, $2^m$.

65. — meruit sibi gloriam corporis, scilicet immortalitatem, impassibilitatem et hujusmodi, et ea quæ pertinent ad excellentiam ejus exteriorem, sicut est ascensio et veneratio ejus, non autem gloriam animæ, nec scientiam, nec gratiam, nec deitatem, nec virtutes ; quia cum meritum non sit nisi ejus quod nondum habetur, oporteret quod — aliquando istis caruisset : 3, q. xix, 3, *o*; q. xxii, 4, $2^m$; q. xxxiv, 4, $1^m$; q. xlv, 1, *c*; q. xlvi, 1, *c*; q. xlviii, 1, *o*; q. xlix, 3, $3^m$; 6, *o* ; q. lix, 3, *c*.

66. — meruit aliis, scilicet omnibus membris suis in re vel in spe : 3, q. xix, 4, *c* ; q. xlix, 1, *c*.

67. — meruit præmium essentiale aliis, quod solus quidem potest : *ibid.*

68. — nihil ad meritum pertinens docuit, quod ipse excellentius non impleret : 3, q. vii, 3, $2^m$.

69. In Christo fuit aliqua scientia creata præter scientiam increatam : 3, q. ix, 1, *o*.

70. Scientia divina Christi non offuscabat scientiam humanam, sed magis claram reddebat : 3, q. ix, 1, $2^m$.

71. Scientia animæ Christi est nobilior secundum quid, quam anima ejus, 3, q. xi, 5, $3^m$.

72. Anima Christi poterat intelligere per scientiam inditam, convertendo se ad phantasmata, et etiam sine eis : 3, q. xi, 2, *o* ; 4, *c*; q. xxxiv, 2, $3^m$.

73. — habuit omnium rerum scientiam speculativam et practicam, non quidem practice, id est, non qua ipse faceret res, sed qua sciret qualiter res factæ sunt a Deo : 3, q. xiii, 2, $3^m$.

74. Fuit in Christo plenitudo omnis gratiæ, et omnis virtutis, et omnis scientiæ : 3, q. xv, 2, *c*; 3, *c* et $3^m$.

75. In sexta synodo damnata est propositio negantium in Christo duas scientias vel sapientias, scilicet creatam scientiam et increatam : 3, q. ix, 1, *c*, fin.

76. Scientia beatorum fuit in Christo : 3, q. ix, 1, *o*; 3 et 4, *c*.

77. Anima Christi in Verbo non comprehendit Verbum seu, divinam essentiam : 3, q. x, 1, *o* ; 2, *c*; 3, $1^m$ et $2^m$.

78. Anima Christi in Verbo cognoscit omnia quæ quandoque sunt et cogitantur, non autem omnia quæ sunt in potentia Dei : 3. q. x, 2, *o* ; q. lix, 2, $3^m$.

79. Anima Christi in Verbo cognoscit omnia quæ Deus novit simplici intelligentia : 3, q. x, 2, $2^m$; q. xiii, 1, $2^m$.

80. Scientia animæ Christi in Verbo parificatur scientiæ visionis Dei quoad numerum scibilium, non autem quoad claritatem : 3, q. x, 2, $3^m$; q. xiii, 1, $2^m$.

81. Anima Christi in Verbo scit infinita in potentia, quasi scientia simplicis intelligentiæ ; non autem scit infinita in actu, id est scientia visionis, quia entia in actu secundum omne tempus non sunt infinita : 3, q. x, 3, *o*.

82. Anima Christi in Verbo comprehendit omnis creaturæ essentiam, et per consequens comprehendit ejus potentiam et virtutem, et omnia quæ sunt in potentia creaturæ : 3, q. x, 2, *c*.

83. Scientia beata animæ Christi est perfectissima simpliciter, non autem ejus scientia indita, sed est perfectissima in genere humanæ cognitionis : 3, q. ix, $2^m$, $3^m$; q. xi, 5, $1^m$.

84. Scientia indita animæ Christi fuit habitualis ; non autem scientia ejus beata : 3, q. xi, 5, *o*.

85. In Christo fuit scientia infusa a Verbo per species omnium rerum ad quas intellectus possibilis est in potentia : 3, q. ix, 3, *o*; 4, *c* et $2^m$; q. xiii 1, *c*.

86. Scientia Christi infusa fuit distincta in multos habitus : 3, q. xi, 6, *o*.

87. Anima Christi per scientiam infusam cognoscebat omne cognoscibile ab homine per virtutem intellectus agentis, id est, omne pertinens ad scientias humanas, omne notum homini per revelationem, et omne pertinens ad prophetiam, vel quodcumque donum Spiritus Sancti ; non autem essentiam Dei : 3, q. xi, 1, *o*; q. xii, 1, *c*.

88. Per scientiam infusam anima Christi poterat cognoscere substantias separatas, sicut potest anima separata : 3, q. xi, 1, $2^m$; q. xii, 1, $3^m$.

89. Per eamdem cognoscebat omnia singularia, præsentia, præterita et futura : 3, q. xi et xii, 1, $3^m$.

90. In Christo fuit scientia acquisita, seu experimentalis, per species acquisitas per operationem intellectus agentis ejus : 3, q. ix, 4, *o*; q. lii, 1, *c*; q. xv, 8, *c*.

91. Anima Christi per scientiam acquisitam scivit omne quod sciri potest per actionem intellectus agentis, non autem essentias substantiarum separatarum, nec singularia præterita vel futura : 3, q. xii, 1, *o*.

92. Christus profecit in scientia acquisita, quia scientia illa augebatur essentialiter, non autem aliæ scientiæ ejus, scilicet tantum secundum effectus, et secundum experientiam, et secundum apparentiam : 3, q. vii, 12, $3^m$; q. xii, 2, *o*; 3, $3^m$ ; q. xv, 8, *o*.

93. — nihil didicit ab homine : 3, q. xii, 3, *o*.

94. Voluntas duplex est in Christo, scilicet voluntas divina, et voluntas humana (contra hæresim Macharii patriarchæ Antiocheni, Cyri Alexandrini, et Sergii Constantinopolitani) : 3, q. xviii, 1, *o*.

95. Voluntas humana in Christo dicitur tripliciter, scilicet potentia naturalis, motus naturalis, et motus rationalis : 3, q. xviii, 1, $3^m$.

96. In Christo est duplex voluntas humana, scilicet voluntas rationis, et voluntas sensualitatis, id est, appetitus sensitivus, 3, q. xviii, 2, *o*; 5, *c*.

97. In Christo fuit tantum una voluntas humana rationalis per essentiam, ut potentia, sed duplex actus, scilicet ut natura, et ut ratio ; vel thelesis, id est simplex voluntas, et bulesis, id est consiliativa, secundum Damascenum : 3, q. xviii, 2, $2^m$; 3, *o*; 4 et 5, *o*.

98. — voluit aliud quam Deus voluntate sensualitatis, ut natura, non autem ut ratio, sed semper voluit idem : 3, q. xviii, 5, *o*; 6, *c* et $1^m$ ; q. xxi, 3 et 4, *o*.

99. Voluntas pietatis in Christo est voluntas ut natura : 3, q. xviii, 3, $3^m$.

100. Nulla repugnantia seu contrarietas fuit in Christo inter voluntatem ejus ut ratio, et voluntatem ejus ut natura, vel voluntatem sensualitatis quia ad hoc quod sit contrarietas voluntatum in aliquo, requiritur primo quidem, quod secundum idem attendatur diversitas voluntatum ; si enim unius voluntas velit aliquid secundum quamdam rationem universalem, et alterius voluntas sit de eodem non fiendo secundum quamdam rationem particularem, non est omnino con-

7. Ratio multiplex de cibis mundis et immundis secundum legem veterem : 1-2, q. CII, 6, 1m et 2m.

**Cicatrices.** — quibuscum resurrexit, apparebunt in corpore Christi in judicio : 3, q. LIV, 4, c.

**Ciconia.** — est idem quod ibis, scilicet avis africa, et immunda, et significat invidos, : 1-2, q. CII, 6, 1m.

**Cimiterium.** — consecratum vendi potest ratione terræ, et in necessitate Ecclesiæ, non autem, ut res sacra, quia esset simonia : 2-2, q. C, 4, 3m.

**Circulus.** In operationibus appetitus fit quidam —, sicut et in operationibus intellectus : 1-2, q. XXVI, 2, c.

**Circumcisio.** 1. — erat sacramentum præparatorium ad baptismum, licet minus expresse figurans eum quoad exteriora, quam columna nubis, et transitus maris Rubri, quæ tamen non erant sacramenta, quia non fiebat aliqua professio fidei per ea sicut per circumcisionem ; 3, q. LXX, 1, 2m.

2. — erat præparatoria baptismi quoad professionem fidei, sed baptismus Joannis quoad exercitium actus : *ibid*, 3m.

3. — non continetur inter sacramenta veteris legis, quia non erat ex Moyse, sed ex patribus : 1-2, q. CIII, 1, 5m.

4. — erat quædam professio fidei Christi, aggregans collegio fidelium, præparatoria et figura baptismi : 1-2, q. CII, 5, c et 1m ; 3, q. LXVIII, 1, 1m; q. LXX, 1 et 2, o; 4, c.

5. — est quædam professio legis observandæ : 3, q. XXXVII, *procem.*; q. LXX, 4, c.

6. Ratio litteralis triplex circumcisionis. Prima et principalis est protestatio fidei unius Dei; secunda, debilitatio concupiscentiæ in illo membro ; tertia, sugillatio sacrorum Veneris et Priapi, in quibus illa pars honorabatur. Sed ratio figuralis, est figura ablationis corruptionis per Christum complendæ in octava ætate, scilicet resurrectionis: 1-2, q. CII, 5, 1m.

7. — habet expressam similitudinem abolitionis peccati originalis : 3, q. XXXVII, 1, o.

8. — erat necessaria ad distinctionem et significationem : 1-2, q. CII, 5, 1m; 3, q. LXX, 1, c.

9. — datur in fœdus æternum quoad significatum, et quod succedit ei ; vel capitur pro sæculo, quod habet finem, sed non determinatum nobis : 1-2, q. CII, 5, 1m.

10. — debuit differri usque ad tempus Abrahæ : 1-2, q. CII, 5, 1m; 3, q, LXX, 2, o.

11. — debuit dari ante legem Moysis : 1-2, q. CIII, 1, 3m; q. LXX, 2, 2m.

12. — cessavit divulgato Evangelio : 1-2, q. CIII' 3, 4m.

13. — necessario fiebat octavo die, non autem prius, etiam imminente morte : 1-2, q. CII, 5, 1m ; 3, q. LXX, 3, 3m.

14. Idem judicium est de pueris mortuis ante octo dies, vel mortuis incircumcisis in deserto, sicut de pueris ante institutionem circumcisionis : 3, q. LXX, 4, 3m.

15. Dispensatum fuit a Deo ne circumciderentur in deserto, duplici ratione, scilicet ex ignorantia motus castrorum, et ex non indigentia signi ; sed peccabant, si ex negligentia : 3, q. LXX, 4, 3m.

16. — non fit nunc, nec antiquitus, cum cultro lapideo, nisi in quibusdam famosis : 3, q. LXX, 3, 2m.

17. — necessario fiebat in membro generationis : 1-2, q. CII, 5, 1m; 3, q. LXVI, 7, 5m; q. LXX, 3, 1m.

18. — data fuit solis Judæis : 3, q. LXX, 2, 3m.

19. Mulieres non circumcidebantur, quia circumcisionis institutio est in signum fidei Abrahæ, qui credidit se patrem futurum Christi sibi repromissi, et ideo convenienter solis maribus competebat; et etiam peccatum originale, contra quod specialiter circumcisio ordinabatur, a patre trahitur, et non a matre : 3, q. LXX, 2, 4m.

20. Christus voluit circumcidi septemplici ratione, scilicet ut ostenderet veritatem carnis humanæ, ut approbaret se esse de genere Abrahæ, qui circumcisionis mandatum acceperat; ut Judæis excusationem tolleret, ne eum reciperent, si esset incircumcisus; ut obedientiæ virtutem nobis suo commendaret exemplo; ut qui in similitudine carnis peccati advenerat, remedium quo caro peccati consueverat mundari, non respueret, et ut legis onus in se sustinens, alios a legis onere liberaret : 3, q. XXXVII, 1, c; q. XL, 4, c.

21. Per circumcisionem homines instituebantur generaliter in statu colendi Deum, et sine illa nullus admittebatur ad esum agni paschalis, nec ad aliquid legalium : 1-2, q. CII, 5, c.

22. — conferebat gratiam quoad omnes effectus positivos et privativos : 3, q. LXII, 6, 3m; q. LXX, 4, o.

23. — conferebat gratiam, et erat meritoria ex opere operantis tantum, id est, in quantum erat fidei signum de passione Christi futura, non autem ex opere operato, id est, ex virtute circumcisionis : 3, q. LXII, 9, 2m; q. LXX, 4, 1m.

24. — non imprimebat characterem : 3, q. LXIII, 1, 3m; q. LXXII, 5, 3m.

25. — non aperiebat cœlum per accidens, scilicet quia nondum erat solutum pretium : 3, q. LXX, 4, 4m.

26. Ante circumcisionem sola fides salvabat, et tollebat peccatum originale : 3, q. LXVIII, 1, 1m.

27. — principaliter tollebat peccatum originale, et consequenter quodlibet aliud : 3, q. LXII, 6, 3m; q. LXX, 4, o.

**Circumscribi.** — localiter est proprium corporum; secundum essentiam vero circumscribi convenit omni creaturæ : 1, q. L, 1, 3m.

**Circumspectio.** — attendit circumstantias in negotio morali : 2-2, q. XLVIII, 1, c ; q. XLIX, 7, o.

**Circumstantia.** 1. — est accidens actus humani attingens eum extrinsece : 1-2, q. VII, 1, o ; 3, c ; q. XVIII, 3, c ; q. LXXXVIII, 5, o.

2. Illa conditio ex qua dependet substantia actus, non est — : 1-2, q. VII, 3, 3m.

3. — actus moralis dicitur dupliciter, scilicet proportio ejus ad aliquid, et res cui proportionatur : 1-2, q. XVIII, 4, 2m.

4. Circumstantiæ actus moralis sunt septem, scilicet quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando : 1-2, q. VII, 3, o.

5. Principalior — est finis; secunda, quid; aliæ vero secundum quod sunt propinquiores his : 1-2, q. VII, 4, o.

6. Finis proximus operantis, at non operis, nec ultimus, est — : 1-2, q. VII, 3, 3m.

7. Tempus sacrum est — peccati quod fit in eo : 2-2, q. CXXII, 4, 3m.

8. Nulla — aggravat peccatum in infinitum : 2-2, q. CX, 4, 5m.

9. — non potest facere de peccato veniali mortale, nisi transferat in aliam speciem, ut differentia, et non ut circumstantia : 1-2, q. LXXXVIII, 5, o ; 2-2, q. CX, 4, 5m.

currunt in eodem effectu secundum diversa motiva : 2-2, q. CLVII, 4, $3^m$ ; q. CLIX, 1, $2^m$.

10. — comparatur ad severitatem, sicut epiikia ad justitiam legalem, cujus pars est severitas : 2-2, q. CLVII, 2, $2^m$.

**Coactio.** — duplex, scilicet absoluta, id est violenta, et conditionata, id est timor seu metus: 1-2, q. VI, 6, *o*.

**Coæqualis.** Filius Dei est — et coæternus Patri : 1, q. XLII, 2, *o*.

**Coævum.** — est quadruplex, scilicet angeli, cœli, materia prima, et tempus : 1, q. XLVI, 3, *c*; q. LXVI, 4, *c*.

**Cœlum.** 1. — habet materiam alterius rationis a materia quatuor elementorum : 1, q, LXVI, 2, *o*; 1-2, q. XLIX, 4, *c*.

2. In materia cœli non est potentia ad corruptionem, quia forma ejus excludit omnem mutationem ab ea : 1, q. X, 5, *c* ; 1, q. XCVII, 1, *c*.

3. Cœlum non est animatum : 1, q. LXX, 3, *c*.

4. — non est de natura quatuor elementorum : 1, q. LXVI, 2, *c*.

5. — non est in potentia incompleta ad esse, sed tantum ad ubi : 1, q. LV, 2, *c* ; q. LVIII, 1 et 3, *c*; q. LXVI, 1, *c*; q. LXIX, 2, *c*; q. LXXXIV, 3, $1^m$; q. XCVII, 1, *c*; 1-2, q. XLIX, 4, *c* ; 2-2, q. XXIV, 11, *c*.

6. — non incepit per generationem, sed per creationem : 1, q. XLVI, 1, $1^m$ et $5^m$ ; q. LXXV, 6, *c*.

7. In cœlis non est habitus nec dispositio : 1-2, q. XLIX, 4, *c*.

8. Firmamentum est duplex, scilicet cœlum stellatum, et pars condensata in nubes : 1, q. LXVIII, 1, 2 et 3, *o*.

9. Dextrum cœli est oriens, sinistrum occidens : 1, q. CII, 1, *c*.

10. Corpora beatorum erunt supra omnes cœlos : 3, q. LVII, 4, *c* et $1^m$.

11. Non oportet aliquam partem cœli esse superiorem Christo, sed ipsum esse super omnes cœlos : *ibid.*

12. — empyreum est incorruptibile et lucidum, sed non emittit radios visibiles nobis : 1, q. LXVI, 3, *o*.

13. — est immobile : *ibid.*, et q. CII, 2, $1^m$.

14. — non potest ratione investigari : 1, q. LXVI, 3, *c*.

15. — empyreum est supremum locorum corporalium : 1, q. CII, 2, $1^m$; q. CXII, 1, $1^m$.

16. — empyreum est locus beatorum hominum, magis quam angelorum, et est ad congruitatem contemplationis, non autem ad necessitatem : 1, q. LXVI, 3, *c* et $3^m$; q. CII, 2, $1^m$; 2-2, q. CLXXV, 3, $4^m$.

17. — empyreum est concreatum materiæ informi: 1, q. LXVI, 3, *o*.

18. — empyreum ordinatum est ad statum gloriæ : 1, q. LXVI, 3, $2^m$.

19. Diversæ opiniones doctorum de aquis quæ sunt super cœlos : 1, q. LXVIII, 2 et 3, *o*.

20. Informitatem cœli expressit Scriptura, ex hoc quod dicit : « Tenebræ erant super faciem abyssi, » secundum quod sub cœlo etiam aer includitur : 1, q. LXVI, 3, *c*.

21. Omne spatium inter aquam et — lunæ est unum — secundum Damascenum, sed quatuor secundum Rabanum : 1, q. LXVIII, 4, *c*.

22. — dicitur dupliciter, scilicet a proprietate et a natura ; et hoc est triplex, scilicet immobile, mobile uniforme, et mobile difforme ; primum est — empyreum, secundum aqueum, et tertium sidereum, et septem planetæ : *ibid.*

23. Cœli sunt septem secundum Rabanum : *ibid.*

24. In cœlestibus non sunt plura individua ejusdem speciei : 1, q. XLVII, 2, *c*.

25. — sumitur tripliciter, scilicet essentialiter, participative et metaphorice ; et hoc tripliciter, scilicet Trinitas, bona spiritualia, et triplex visio, scilicet corporalis, imaginaria et intellectualis : 1, q. LXVIII, 4, *c*.

26. — tertium ad quod raptus est Paulus, est triplex visio, triplex hierarchia, — empyreum vel Trinitas : 1. q. LXVIII, 4, *c*; 2-2, q. CLXXV, 3, $4^m$.

27. Actiones et virtutes cœlorum diversimode recipiuntur in his corporibus inferioribus, secundum diversam materiæ dispositionem : 1, q. CXV, 3, $4^m$ ; 6, $2^m$.

28. Omnis virtus generalis vel specialis inferiorum reducitur ad virtutes cœlorum generales vel speciales : 2-2, q. XCVI, 2, $2^m$.

29. Motus cœli est naturalis : 1, q. LXX, 3, $4^m$ et $5^m$.

30. Motus cœli est voluntarius ex parte motoris tantum : 1, q. LXX, 3, $5^m$.

31. Quilibet motus cujuscumque cœli est regularis et uniformis in velocitate et tarditate : 1, q. XXXII, 1, $2^m$.

32. Quodlibet cœlum, præter primum, movetur dupliciter, scilicet motu proprio et motu primi cœli : 1, q. LXVIII, 2, $3^m$; q. CXV, 3, $4^m$.

33. Cœli motus diurnus est causa diversitatis generationis et corruptionis ; at motus per zodiacum est causa diversitatis generabilium et corruptibilium : 1, q. CIV, 2, *c*.

34. Cœli sunt causa eorum quæ fiunt in his inferioribus : 1, q. LXX, 3, $3^m$; q. CXV, 3, *o*; 1-2, q. XCV, 5, *o*; q. XCVI, 2, $2^m$.

35. Diversorum motuum cœlestium, diversi sunt effectus : 1, q. CIV, 2, *c*.

36. In cœlis est duplex motus, scilicet primus, qui est diurnus ab oriente in occidens, et secundus, qui est annuus, obliquus primo, et modo versus septentrionem, modo versus austrum : 1, q. LXVII, 4, $3^m$ ; q. CIV, 2, *c*.

37. Effectus corporales in inferioribus non sequuntur ex necessitate a motibus cœlorum : 1, q. CXV, 6, *o*.

38. Distantia loci, item materiæ grossities et alia istiusmodi impedire possunt effectum cœlestis corporis : 1, q. CXV, 6, $2^m$.

39. Effectus duplices subtrahuntur causalitati corporum cœlestium, scilicet effectus per accidens contingentes in humanis vel naturalibus, et actus arbitrii : 2-2, q. LXV, 5, *c*.

40. — movetur ab aliquo intellectu : 1, q. LXX, 3, *o*.

41. — est movens seipsum, in quantum motus est ei intrinsecus : 1, q. LXX, 3, $5^m$.

42. Deus non movetur cum cœlo, quia ubique est : 1, q. LI, 3, $3^m$.

43. — est primum alterans, non autem primum movens, sed movetur motu locali a superiori movente : 1-2, q. VI, 1, $1^m$; q. CIX, 1, *c*.

44. Motor cœli superioris potest movere — motoris inferioris, non autem e converso : 1, q. CXVII, 4, $1^m$.

45. Corpora cœlestia non sunt animata eo modo quo plantæ et animalia, sed æquivoce, anima videlicet dante motum, non autem esse : 1, q. LXX, 3, *c*.

46. — venit in compositionem hominis causaliter, non autem essentialiter : 1, q. LXXVI, 7, *c*; q. XCI, 1, *c* et $2^m$ ; 3, q. LVII, 3, *c*.

17. In carentibus cognitione, est potentia pertingens ad finem per modum exequentis, non autem per modum imperantis : 1-2, q. XVII, 2, 3m.
18. — pertinet ad perfectionem rei in se, sed voluntas in ordine ad alia : 1, q. LX, 2, c.
19. Secundum gradus cognitionis, sunt gradus appetitus : 1, q. LXXX, 1, c.
20. Res participes sunt cognitionis et voluntatis secundum gradus suæ immaterialitatis : 1, q. XIV, 2, c.
21. — quælibet fit per aliquam abstractionem a materia : 1, q. LXXXIV, 2. c.
22. Cognitionis naturalis veritatis est alia a veritate cognitionis infusæ, vel acquisitæ : 1, q. LX, 1, 3m.
23. Impossibile est aliquam cognitionem esse totaliter falsam sine aliqua veritate : 2-2, q. CLXXII, 6, c.
24. Mutata re, cognitio nostra variatur, vel de veritate in falsitatem, vel e converso, si duret eadem opinio, vel de una opinione in aliam 1, q. XIV, 15, 3m.
25. — discursiva est, quando ex prius notis in ignotum devenitur : 1, q. LVIII, 3, 1m.
26. — sensitiva ordinatur ad duo, scilicet ad sustentationem corporis vitando nociva, et acquirendo necessaria ; secundo, ad cognitionem intellectivam practicam et speculativam ; primum convenit omni animali, secundum autem soli homini : 2-2, q. CLXVII, 2, c.
27. Homo tripliciter impeditur a studio divinæ cognitionis, scilicet propter inaptitudinem, occupationem et pigritiam : 2-2, q. II, 4, c.
28. Per fidem venitur ad cognitionem, sed non e converso : 1, q. XXXII, 1, 2m.

**Cognitum.** Primum — a nobis sumitur dupliciter, scilicet respectu diversarum potentiarum, vel respectu diversorum objectorum unius potentiæ : 1, q. LXXXV, 3, o.

**Cognoscens.** — distinguitur a non cognoscente, per hoc quod potest habere formam alterius : 1, q. XIV, 1, c ; q. LXXX, 1, c.

**Cognoscere.** 1. — aliquid sicut est in cognoscente, potest intelligi dupliciter, scilicet secundum modum cogniti vel cognoscentis; primum est falsum, secundum est verum : 1, q. XIV, 6. 1m.
2. — per aliud, contingit dupliciter, scilicet eadem cognitione, vel diversis : 1, q. XIV, 7, o.
3. — aliquid in universali est imperfectius quam — in particulari : 1, q. LV, 3, 2m.

**Cognosci.** 1. — aliquid potest dupliciter, scilicet in se et in suo effectu : 1, q. VI, 1, 2m.
2. Si accipiamus duo, quorum utrumque sit per se in ordine objectorum cognitionis, illud propter quod aliud cognoscitur, erit magis notum, sicut principia conclusionibus : 1, q. LXXXVII, 2, 3m.
3. Aliquid cognoscitur in aliquo dupliciter, scilicet sicut in objecto cognito, et sicut in principio cognitionis : 1, q. LXXXIV, 5, c.
4. Nihil cognoscitur secundum quod est in potentia, sed secundum quod est in actu : 1, q. XII, 1, c; q. XIV, 3, c; q. LXXXIV, 2, c; q. LXXXVII, 1, 2, et 3, c.
5. Quælibet virtus cognoscitur per cognitionem eorum in quæ potest : 3, q. X, 2, c, fin.
6. Privatio non cognoscitur, nisi per habitum sibi oppositum : 1, q. XIV, 10, c, 1-2, q C, 6, 2m.

**Coitus.** 1. In coitu absorbetur usus rationis, propter vehementiam delectationis : 1-2, q. XXXIV, 1, 1m ; q. XXXVII, 1, 2m ; q. LXXII, 2, 4m.
2. — vagus non est in animalibus, nisi fœmina sufficiat ad educationem prolis : 2-2, q. CLIV, 2, c.

**Colere.** — — dicimur homines, quos honore, vel recordatione, vel præsentia frequentamus, et alias nobis subjecta, ut agros : 2-2, q. LXXXI, 1, 4m.

**Collectivum.** — significat duo, scilicet multitudinem suppositorum, et utilitatem ordinis : 1, q. XXXI, 1, 2m.

**Color.** 1. — est objectum materiale visus, formale vero est lumen : 2-2, q. I, 3, c; q. XXV, 1, c.
2. — non est coloratus, sed clarus; similiter albedo : 1-2, q. LV, 4, 1m.
3. Lumen facit quod — qui est visibilis in potentia, fiat visibilis in actu : 1, q. LXVII, 3, 2m ; q. LXXIX, 3, 2m.

**Coloratum.** — est proprium objectum visus : 1, q. I, 7, c ; q. XLV, 4, 1m.

**Columba.** 1. — habet septem proprietates, ad designandum septem dona Spiritus Sancti, scilicet quia columba secus fluenta habitat, meliora grana eligit, alienos pullos nutrit, non lacerat rostro, felle caret, in cavernis petræ nidificat, et gemitum pro cantu habet : 3. q. XXXIX, 6, 4m.
2. — quæ apparuit supra Christum baptizatum, convenit soli Spiritui Sancto, ut signum; sed ut res et effectus, convenit toti Trinitati; unde et instinctus ejus quo movebatur naturæ, sicut ex causa spirituali causabatur ex Deo : 1, q. XLIII, 7, 3m ; 2-2, q. XCV, 7, c ; 3, q. XXIX, 8, 2m.
3. — illa fuit verum animal : 3, q. XXXIX, 7, o.
4. Illa —, peracto ministerio, conversa est in pristinam materiam : 1, q. XLIII, 7, 4m.

**Comedere** 1. — est sumere cibum per potentiam naturalem sumentis convertibilem in naturam ejus : 1, q. LI, 3, 5m.
2. Christus post resurrectionem suam vere comedit; angeli vero nunquam : 1, q. LI, 3, 5m.
3. David comedens panes sanctos cum sociis, excusatur propter necessitatem famis : 3, q. XL, 4, 3m.
4. Qui vult — nociva, quodammodo dicimus eum velle infirmari : 2-2, q. XXX, 1, c.

**Comestio.** — potest esse inconveniens dupliciter; primo totaliter impediendo finem principalem, id est, salutem corporis, vel finem secundarium, id est, bonum habitudinem in negotiis exercendis per nimiam superfluitatem, vel per defectum ciborum; secundo, reddendo difficilem, vel minus decentem perventionem ad finem, per comestionem extra tempus debitum : 2-2, q. CXLI, 6, 2m.

**Commune.** 1. — duplex, scilicet secundum rem, et secundum rationem : 1, q. XIII, 8, c.
2. — triplex, scilicet univocum, æquivocum et analogum : 1, q. XIII, 5 et 10, c.
3. — absolutum est prius secundum intellectum proprio ; — respectivum et divinum est posterius proprio : 1, q. XXXIII, 3, 1m ; 3, q. VII, 13, 3m.
4. Quanto aliquid est communius, tanto est prius via generationis : 1, q. XX, 4, c ; q. XX, 3, 1m.
5. — semper est prius proprio ejusdem generis, non autem si sint diversorum generum : 3, q. VII, 13, 3m.
6. Communius prædicatione, est imperfectius minus communi; sed communius causalitate est nobilius : 1-2, q. XC, 2, 2m.
7. Bonum — est melius bono privato ejusdem generis, non autem semper, si sint diversorum

in quibusdam Ecclesiis a tempore S. Thomæ, pro sanctificatione ejus : 3, q. XXVII, c, 3m,

17. Licet Romana Ecclesia olim non celebraverit conceptionem beatæ Virginis, toleravit tamen perpetuo consuetudinem quarumdam Ecclesiam celebrantium illud festum : 3, q. XXVII, 2, 3m.

**Conceptum**. Corpus Christi non dicitur proprie — de Spiritu Sancto : 3, q. XXXII, 2, 1m.

**Conceptus**. Christus est miraculose ex perpetua virgine, non ex virili semine : 3, q. XXVIII, o ; q. XXXI, 2, 1m ; 5, o ; q. XXXIV, 1, 2m ; q. XXXV, 6, c.

**Conceptus** (**mentis**). Significare — suos, est homini naturale, sed determinatio signorum est placitum humanum 2-2, q. LXXXV, 1, 3m.

**Concilium**. 1. — est, in quo judices inter se conferunt de agendis : 2-2 q. CLVIII, 5, 3m.

2. Prohibitio vel sententia synodi, vel concilii, se extendit tantum ad personas privatas, quarum non est determinare de fide : 2-2, q. I, 10, 2m.

3. — solus Papa congregare potest, a quo non potest appellari ad —, sed e converso : 1. q. XXXVI, 2, 2m ; 2-2, q. I, 10, b, et 2m.

**Conclusio**. 1. — inquisitionis practicæ est duplex, scilicet sententia vel judicium in ratione, vel electio in voluntate : 1 q. LXXXIII, 3, 2m ; 1-2, q. XIII, 1, 2m ; 2, c ; q. LXXVI, 1, c.

2. — tunc solum sequitur ex principio, quando sine illa principium non potest esse verum : 1-2, q. XIII, 6, 1m.

3. — syllogismi operativi est singularis ; ideo non concluditur, nisi mediante propositione singulari : 1, q. LXXXVI, 1, 2m ; 1-2, q. LXXVI, 1, c ; 2-2, q. XLIX, 2, 1m.

**Concordia**. 1. — dupliciter aufertur per discordiam, scilicet per se, id est scienter, et per accidens, id est præter intentionem : 2-2, q. XXXVII, 1, c.

2. — res parvæ crescunt, discordia vero maximæ dissipantur : 2-2, q. XXXVII, 2, 3m.

**Concubina**. 1. Concubinam habere est contra legem naturæ : s3, q. LXV, 3, c.

2. Nunquam licuit concubinam habere, etiam ex dispensatione, nisi matrimonio junctam : s3, q. LXV, 5, o.

**Concubinatus**. —, et quilibet coitus extra matrimonium, est contra legem naturæ, et est peccatum mortale : 2-2, q. CLIV, 2, o.

**Concupiscentia**. 1. — est appetitus delectationis sensitivæ, et est subjective in appetitu sensitivo, et tantum in concupiscibili : 1-2, q. XXX, 1, o ; q. XXXII, 3, 3m.

2. — est passio distincta ab aliis passionibus concupiscibilis, scilicet amore et delectatione, quia est de bono sensibili absente : 1-2, q. XXX, 2, o.

3. Passio opposita concupiscentiæ est innominata ; ideo timor ponitur pro ea : 1-2, q. XXX, 2, 8m.

4. Concupiscentiarum aliquæ bonæ sunt, et aliquæ malæ : 1-2, q. XXXIV, 1, c.

5. — duplex, scilicet naturalis, id est, de bono convenienti secundum naturam animalis, et non naturalis, id est, secundum apprehensionem ; prima convenit omni animali, secunda vero soli homini : 1-2, q. XXX, 3, o ; q. XXXI, 3, o ; q. XLI, 3, c ; q. LXXVII, 5, c ; q. CXVII, 5, 2m.

6. — naturalis est infinita in actu, et infinita tantum in potentia ; non naturalis autem est finita actu ; et — finis est infinita, sed — eorum quæ sunt ad finem est finita : 1-2, q. XXX, 4, o.

7. — dupliciter est naturalis, scilicet secundum genus, et secundum speciem : 2-2, q. CXLII, 2, 2m.

8. — est naturalis homini tantum ut recta secundum rationem : 1-2, q. LXXXV, 3, 3m ; 3, q. XV, 2, 2m.

9. — est naturalior quam ira ratione objecti et subjecti, secundum naturam generis et corporis ; sed e converso secundum naturam speciei et individui, et animæ : 1, q. LXIII, 4, 3m ; 1-2, q. XLVI, 5, o ; 2-2, q. CLVI, 4, c.

10. — præcedens actum rationis et voluntatis diminuit peccatum, sequens vero auget : 1-2, q. LXXIII, 6, 2m.

11. — carnis contra spiritum, quando ratio ei resistit, non est peccatum, sed est materia exercendæ virtutis : 1-2, q. LXXX, 3, 3m.

12. — plerumque non ligat totaliter rationem, attamen diminuit peccatum : 2-2, q. CL, 4, 3m.

13. — dicitur esse sine ratione, non quod totaliter auferat judicium rationis, sed quia in nullo procedit secundum judicium rationis nisi non sit tam vehemens, ut faciat insanire, tunc enim ligat totaliter rationem : 2-2, q. CL. 4, 3m ; q. CLVI, 4, 2m ; q. CLVII, 3, 3m ; q. CLXXV, 2, 2m.

14. Debilitas concupiscentiæ ex charitate vel temperantia auget meritum, sed ex pronitate vel commoditate diminuit : 2-2, q. CLV, 4, 2m.

15. Intemperantia et — tripliciter sunt pueriles, non quod sint in pueris, sed quia assimilantur eis, scilicet appetendo turpia, id est, contra rationem, crescendo, et indigendo correctione : 2-2, q. CXLII, 2, o ; q. CLI, 2, 2m.

16. Incontinens iræ audit rationem, quamvis imperfecte ; incontinens autem concupiscentiæ nullatenus eam audit : 2-2, q. LIII, 6, 1m ; q. CLVI, 4, c et 12m. — Vid. *Incontinens. Incontinentia.*

**Concupiscibilis**. 1. Potentia — est de bono secundum sensum absolute ; sed irascibilis ut est arduum : 1, q. LIX, 4, 3m ; q. LXXXI, 2, o ; 1-2, q. XXV, 1, c et 1m ; q. XXVI, 1, c ; q. XXX, 2, c.

2. — denominatur a concupiscentia, quia inter omnes passiones ejus est notior et sensibilior, non autem prior : 1-2, q. XXV, 2, 1m ; q. LXXXII, 3, 2m.

3. Irascibilis est propugnatrix — : 1, q. LXXXI, 2, c ; 1-2, q. XXIII, 1, 1m ; 2-2, q. L, 4, c.

4. Motus — in appetendo est velocior motu irascibilis, sed in exequendo est e converso : 2-2, q. CLVI, 4, c.

5. Motus —, ut hominis, est contra naturam et pœnam, si sit contra rationem, non autem secundum genus : 1-2, q. LXXXII, 3, 1m ; q. LXXXV, 3, 3m ; q. XCIV, 2, 2m ; 4, 3m.

6. Omnia mala pertinent ad concupiscibilem, sicut ad primam radicem, non autem sicut ad proximum principium : 1-2, q. LXXXII, 3, 3m.

7. Omnis motus — causatus ex apprehensione, subditur imperio rationis, non autem si sit ex qualitate organi : 1-2, q. XVII, 7, o.

8. Peccata — sunt turpiora, et minus gravia peccatis irascibilis : 1-2, q. LXXIII, 5, 3m ; 2-2, q. CLVI, 4, c.

**Condemnatus**. — juste ad mortem potest fugere, non autem se defendere ; si vero injuste, potest utrumque, si non sit scandalum : 2-2, q. LXIX, 4, o.

**Conditionalis**. Propositio — cujus antecedens et consequens sunt impossibilia, potest esse vera : 1, q. XXV, 3, 2m ; q. XLIV, 1, 2m.

**Confessio**. 1. — triplex, scilicet actus exterior fidei vel justitiæ, actus latriæ, scilicet gratiarum actio et laudatio Dei, et actus pœnitentiæ, scilicet confessio peccatorum : 2-2, q. III, 1, o.

5. — est spirituale augmentum, promovens hominem in spiritualem ætatem perfectam : 3, q. LXXII, 1, 5 et 6, *c*; 8 et 10, *c*; 11, 1m; q. LXXIII, 1, *c*; q. LXXXIV, 1, *c*.
6. — non est de necessitate salutis, attamen contemptus hujus sacramenti est periculosus : 3, q. LXV, 4, *c*.
7. — fuit immediate instituta a Christo : 3, q. LXXII, 1, 1m.
8. Hoc sacramentum confertur tantum ab episcopis : 3, q. LXV, 3, 2m; q. LXXII, 11, *o*; 12, 1m.
9. Confirmatio conferri potest a simplici sacerdote, ex commissione solius Papæ, non autem a diacono : 3, LXXII, 11, 1m.
10. Confirmans et confirmandus debent esse in gratia, et debent esse confessi et jejuni, de consilio, non autem de præcepto : 3, q. LXXII, 7, 2m.
11. Confirmandus debet teneri ab alio confirmato cujuscumque ætatis, vel sexus : 3, q. LXXII, 10, *o*.
12. Confirmatio debet dari cuilibet baptizato cujuscumque ætatis, sexus et conditionis, etiam morienti : 3, q. LXXII.
13. Confirmatio datur tantum in fronte, ad liberam confessionem nominis Christi, et ad fortiter defendendam dignitatem acceptam : 3, q. LXXII, 9, *o*; 11, 3m.
14. Confirmati conformantur Christo, et configurantur ei per signum crucis, quasi duci : 3, q. LXXII, 1, 4m.
15. Christus non debuit sumere sacramentum confirmationis, nec ordinis, quia ab initio ipse fuit gratia plenissimus : 3, q. LXXII, 1, 4m; 3, *c*.
16. In confirmatione confertur plenitudo gratiæ et Spiritus Sancti : 1-2, q. CII, 5, 3m; 3, q. LXXII, 1, *o*; 2, *c* et 2m; 7, *o*; 11, 3m.
17. Gratia collata in confirmatione gratiam collatam in baptismo perficit : 3, q. LXXII, 7, *c* et 3m.
18. Impositio manus fit in sacramento confirmationis et ordinis, ad significandum copiosum effectum gratiæ : 3, q. LXXXIV, 4, 2m.
19. In confirmatione datur nobis robur ad pugnam spiritualem : 3, q. LXV, 1, *c* et 4m; q. LXXII, 1 et 2, *c*; 4, *c* et 3m; 5, *o*.
20. — perficit per modum formæ, sed eucharistia ut finis : 3, q. LXXIII, 1, 1m.
21. Eucharistia roborat hominem in se quoad charitatem, confirmatio vero contra alios in pugnam quoad fidem : 3, q. LXXII, 9, 2m; q. LXXIX, 1, 1m.
22. — perficit effectum pœnitentiæ et baptismi : 3, q. LXXII, 7, 2m.
23. — confert excellentiam hominis ad se, non autem ad alium, sicut ordo : 3, q. LXXII, 8, 1m.
24. Nullus consequitur effectum confirmationis sine voto ejus : 3, q. LXXII, 6, 1m.
25. Existens in peccato mortali, cujus conscientiam non habet, vel cujus non est plene contritus, dummodo non sit fictus, per hoc sacramentum consequitur remissionem peccatorum : 3, q. LXXII, 7, 2m.
26. Quidam ad prædicationem Petri acceperunt miraculose effectum hujus sacramenti sine sacramento, antequam baptizarentur : 3, q. LXXII, 2, 1m.
27. Confirmati habent majorem gloriam in cœlo, quam non confirmati : 3, q. LXXII, 8, 4m.
28. — non habuit aliquid correspondens in lege veteri, propter imperfectionem ejus : 1-2, q. CII, 5, 3m; 3, q. LXV, 1, 4m; q. LXXII, 1, 2m.
29. — quoad solemnitatem datur tantum in Pascha et Pentecoste, sicut baptismus, sed quoad communem usum datur etiam alio tempore : 3, q. LXXII, 12, 1m et 2m.
30. Beata Virgo per secundam sanctificationem fuit simpliciter confirmata in bono per gratiam habitualem, ita ut non posset per liberum arbitrium flecti in contrarium : 3, q. XXVII, 5, 2m.

**Conjecturaliter.** — cognoscitur aliquid per aliqua signa, et ita potest homo scire an habeat gratiam ; sed hæc cognitio est imperfecta : 1-2, q. CXII, 5, *c*.

**Conjunctio.** 1. Domus sine triplici conjunctione, scilicet viri et uxoris, patris et filii, domini et servi, non est perfecta : 2-2, q. LVIII, 7, 3m.
2. — masculi et fœminæ determinatur diversimode in diversis animalibus : 2-2, q. CLIV, 2, *c*.

**Consanguinitas.** 1. — impedit matrimonium tripliciter, scilicet lege naturæ, id est cum patre, et magis cum matre, propter reverentiam : vel lege divina, propter concupiscentiam refrænandam, vel lege canonica et civili, propter amicitiam : 2-2. q, CLIV, 9, *o*.
2. — vinculum est ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum : s3, q. LIV, 1, *c*.
3. Per quosdam gradus seu lineas descendentium ab uno communi principio, vel ascendentium ad idem, et transversalium — congrue designatur : s3, q. LIV, 2, *o*.
4. — quosdam ex jure naturæ a matrimonio repellit, et aliquos ex divino jure, alios vero ex humanis legibus vel statutis : s3, q. LIV, 3, *c*.
5. Possunt ex Ecclesiæ statuto aliqui consanguinitatis gradus matrimonium impedientes taxari, prout est utile universalitati hominum : s3, q. LIV, 4, *o*.

**Conscientia.** 1. — non est potentia, nec habitus, sed est actus, scilicet applicatio scientiæ : 1, q. LXXIX, 13, *o* : 1-2, q. XIX, 5, *b* et *c*.
2. — est actus synderesis; ideo quandoque, ponitur pro ea : 1, q. LXXIX, 13, *c* et 3m.
3. — dicitur spiritus corrector, et pædagogus animæ, id est, dictamen rationis : 1, q. LXXIX, 13, 1m.
4. Lex naturalis nominat principia juris, synderesis habitum eorum, sed — applicationem legis naturalis ad facienda : 1-2, q. XCIV, 1, *o*.
5. — dicitur accusare vel excusare, in quantum cognoscimus nos bene vel male fecisse : 1 q. LXXIX. 13, *c*.
6. — dicitur testificari, in quantum cognoscimus nos aliquid fecisse vel non : 1, q. LXXIX, 13, *c*.
7. — dicitur instigare, vel ligare, in quantum judicamus aliquid esse agendum, vel non : *ibid.*
8. — errans ligat : 1-2, q. XIX, 5, et 6, *o*.
9. Coinquinatio et munditia sunt in — ut in cognitione, non autem ut in subjecto : 1, q. LXXIX, 13, 2m.

**Consecrare.** 1. Soli episcopi consecrant omnia, præter eucharistiam : 3, q. LXXXII, 1, 4m; 3, 3m.
2. De ritu consecrandi ministros veteris legis : 1-2, q. CII, 5, 8m.

**Consecrari.** 1. Altare et ecclesia consecrantur multiplici ratione, scilicet tum ad repræsentandum sanctificationem quam Ecclesia consecuta est per passionem Christi, tum etiam ad signifi-

17. — activum est gratia gratis data quibusdam, sed consilium passivum est donum omnium existentium in gratia : 2-2, q. XLVII, 14, 1m ; q. LI, 1, 3m ; q. LII, 1, 2m.

18. Donum consilii facit certitudinem a Spiritu Sancto de iis de quibus eubulia inquirit et conjecturat : 1-2, q. CVIII, 4, 1m; 2-2, q. LII, 1, 1m; 2, c.

19. Una tantum virtus est ad bene consiliandum, sed duæ ad bene judicandum, quia distinctio est in propriis, ex quibus est judicium, non autem in communibus, ex quibus est inquisitio : 1-2, q. LVII, 6, 3m; 2-2, q. LI, 4, 2m.

20. Donum consilii correspondet prudentiæ et eubuliæ, ut adjuvans et perficiens eas : 1-2, q. LVII, 6, 1m; 2-2, q. LII, 1, 1m; 2, o.

21. Donum consilii et scientiæ manet in beatis, in quantum retinent cognitionem scitorum, et illuminantur de ignotis : 2-2, q. LII, 3, o.

**Constantia.** 1. — in abstinendo a delectabilibus pertinet ad continentiam ; 2-2, q. CLIII, 5, 2m.

2. — et perseverantia conveniunt in fine, scilicet in persistendo firmiter in bono : 2-2, q. CXXXVII, 3. o.

3. — magis convenit cum perseverantia quam cum patientia : 2-2, q. CXXXVII, 3, 1m.

4. Perseverantia est principalior quam —, quia est circa difficile propter diuturnitatem, quod est essentialius virtuti, quam propter impedimenta, circa quæ est constantia : 2-2, q. CXXXVII, 3, c.

5. — convenit cum magnificentia et perseverantia, quia sunt circa difficile : 2-2, q. CXXXVII, 3, 2m.

6. Constans cogitur ad aliqua corporalia, non tamen ad culpam, propter metum stupri, amissionis status, necis vel verberis, in se vel amicis, non autem propter infamiam : 2-2, q. XIX, 3, 3m; q. CXXV, 4, c.

**Consuetudo.** 1. — habet vim legis, et interpretatur et abrogat legem humanam, non autem legem naturalem, nec divinam : 1-2, q. XCVII, 3, o ; 2-2, q. LXXIX, 2, 2m ; q. C, 2, c.

2. Manente ratione legis, lex vincit consuetudinem, nisi sit impossibilis secundum consuetudinem patriæ : 1-2, q. XCVII, 3, 2m.

3. Naturalia non possunt consuescere, nec dissuescere : 1-2, q. LI, 2, c.

4. — Ecclesiæ prævalet auctoritati cujuscumque doctoris : 2-2, q. X, 12, c.

**Contemplatio.** 1. — essentialiter consistit in intellectu, sed principium habet in affectu : 2-2, q. CLXXX, 7, 1m.

2. — divinorum est operatio maxime propria homini, et maxime delectabilis : 1-2, q. III, 5, c.

3. — est delectabilis dupliciter, primo ut est operatio conveniens homini secundum naturam ejus, secundo vero ex objecto, scilicet Deo : 1-2, q. III, 5, c ; 2-2, q. CLXXX, 7, c.

4. Partes contemplationis sunt tres, scilicet lectio, meditatio et oratio : 2-2, q. CLXXX, 3, 4m.

5. Species contemplationis sunt sex, sumptæ secundum sex gradus ascensus in Deum, scilicet perceptio ipsorum sensibilium, progressus a sensibilibus ad intelligibilia, dijudicatio sensibilium secundum intelligibilia, absoluta consideratio intelligibilium in quæ per sensibilia pervenitur, contemplatio intelligibilium quæ per sensibilia inveniri non possunt, sed per rationem capi possunt, et consideratio intelligibilium quæ ratio nec invenire nec capere potest, quæ scilicet pertinent ad sublimem contemplationem divinæ veritatis, in qua finaliter contemplatio perficitur: 2-2, q. CLXXX, 4, 3m.

6. Ad contemplationem tria requiruntur, scilicet sanitas corporis, quies a passionibus et ab exterioribus, et ei serviunt omnia humana officia : 2-2, q. CLXXX, 2, o.

7. Ad contemplationem pertinent quatuor quodam ordine, scilicet virtutes morales, alii actus a contemplatione, contemplatio divinorum effectuum, et contemplatio divinæ veritatis : 2-2, q. CLXXX, 4, c.

8. Ad contemplationem principaliter pertinet meditatio Dei, sed dispositive pertinet consideratio cujuslibet veritatis : *ibid.*

9. — quoad nos est diuturna dupliciter, scilicet quia competit nobis secundum incorruptibilem partem animæ, scilicet secundum intellectum, et quia in operibus contemplativæ vitæ corporaliter non laboramus : 2-2, q. CLXXX, 8, c.

10. Aliquis ex charitate ad Dei contemplationem excitatur : 2-2, q. CLXXX, 6, 1m.

11. Virtutes morales pertinet ad contemplationem et ad vitam contemplativam, non quidem essentialiter, sed dispositive, scilicet removendo impedimenta : 2-2, q. CLXXX, 2, o; q. CLXXXI, 1, 3m; 2, c ; 4, 1m ; q. CLXXXII, 3, c.

12. Ad contemplationem virtus castitatis maxime reddit hominem aptum, in quantum delectationes venereæ maxime deprimunt mentem ad sensibilia : 2-2, q. CLXXX, 2, 3m.

13. — requirit locum secundum congruitatem tantum : 1, q. LXVI, 3, 3m.

14. — est mala per accidens, et bona per se : 2-2, q. XXXV, 5, 3m.

15. Certamen et contentio fit in contemplatione, propter defectum intellectus, et gravitatem corruptibilis corporis, quod nos ad inferiora retrahit, non ex contrarietate veritatis quam contemplamur : 2-2, q. CLXXX, 7, 2m.

16. — habet quietem ab exterioribus motibus, et est motus intellectus, scilicet operatio : 2-2, q. CLXXIX, 1, 3m; q. CLXXX, 6, c.

17. — terminatur ad delectationem : 2-2, q. CLXXX, 1, c; 7, 1m.

**Contemplativi.** — dicuntur qui contemplationi totam vitam suam deputant : 2-2, q. LXXXI, 1, 5m.

**Contemptus.** 1. — est transgressio legis, ex hoc quod voluntas renuit subjici legi, vel regulæ : 2-2, q. CLXXXVI, 9, 3m.

2. Frequentia peccati non facit peccatum ex contemptu, sed disponit ad hoc : *ibid.*

3. Quanto quis Deum per peccatum magis contemnit, tanto majorem reatum incurrit : 3, q. LXXXVIII, 3, c et 1m.

**Contentio.** 1. — quaduplex, scilicet color rhetoricus, impugnatio veritatis scitæ, vel falsitatis sine modo, et moderata; prima et quarta est bona, secunda est peccatum mortale, tertia vero non semper est mortale, sed est peccatum veniale, nisi sit cum scandalo : 2-2, q. XXXVIII, 1, c.

2. — importat contrarietatem in locutione, sicut discordia contrarietatem in voluntate, quoad intentionem, vel quoad modum : *ibid.*

3. — est filia inanis gloriæ : 2-2, q. XXXVIII, 2, o.

4. — et discordia oriuntur ex invidia ratione termini a quo, sed ex inani gloria ratione termini ad quem : 2-2, q. XXXVII, 2, 2m ; q. XXXVIII, 1, 1m.

**Continens.** —, proprie est qui persistit in ratione recta, a parvis concupiscentiis abstinens : 2-2, q. CLV, 1, 2m.

**Continentia.** 1. —, ut est abstinentia ab omni delectatione venerea, est virtus : 1-2, q. LVIII, 3,

tur peccatum veniale, sed requiritur virtualis contritio : 3, q. LXXXVII, 1, *c*.

7. — secundum essentiam est in corde, et pertinet ad pœnitentiam interiorem, virtualiter vero ad exteriorem, in quantum implicat propositum confitendi et satisfaciendi : 3. q, XC, 2, 1m.

8. — est dolor pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi et satisfaciendi : s3, q. I, 1 , *o*.

9. — est actus virtutis pœnitentiæ, cujus est detestari præterita delicta : s3, q. I, 2, *o*.

10. Attritio nullo modo potest fieri —, quam necessario charitas præcedit : s3, q. I, 3, *o*.

11. De malis pœnæ potest esse dolor, non tamen — : s3, q. II, 1, *o*.

12. De originali peccato etsi aliqua displicentia esse possit, non tamen — : s3, q. II, 2, *o*.

13. Nullum peccatum actuale si ne contritione remittitur : s3, q. II, 3, *o*.

14. — non est de peccato futuro, sed magis cautio, quæ est pars prudentiæ, contritione adjuncta : s3, q. II, 4, *o*.

15. De peccatis aliorum dolere debemus, non tamen oportet quod de eis conteramur : s3, q. II, 5, 2m.

16. — et dolor, ut est de peccatis in ipsa voluntate consistens, omnium dolorum maximus est; ut vero in parte sensitiva derivatur ex rationis displicentia de peccatis, non est aliis doloribus major : s3, q. III, 1, *o*.

17. Contritionis dolor, ut est in ratione, nimius esse non potest; ut autem in sensu reperitur, excessus in eo culpabilis esse potest : s3, q. III, 2, *o*.

18. Sicut unum peccatum est majus alio, ita dolor contritionis de uno peccato necessario major est quam de alio : s3, q. III, 3, *o*.

19. Post hanc vitam in Purgatorio tantum, quanquam non meritorius, de peccato contritionis dolor esse potest, non autem in patria, vel in inferno : s3, q. IV, 3, *o*.

20. — tam dispositive quam effective instrumentaliter remissionem peccatum causat : s3, q. V, 1, *o*.

21. — quæ per charitatem perfecta fuerit, non modo culpæ, sed omnis pœnæ remissionem operari potest : s3, q. V, 2, *o*.

22. Quantumcumque parvus dolor, dummodo ad contritionem sufficiat, omnem culpam delet : s3, q. V, 3, *o*.

**Contumelia**. 1. — est deducere id quod est contra honorem alicujus in notitiam ejus et aliorum, quod fit principaliter per verba, secundo per alia : 2-2, q. LXXII, 1, *o*.

2. — est tantum de culpa, convitium etiam de pœna, sed improperium est de indigentia, tamen quandoque unum ponitur pro alio : 2-2, q. LXXII, 1, 3m.

3. — est contra honorem, et palam, sed detractio contra famam, et occulte; susurratio vero contra amicitiam; derisio autem erubescere facit : 2-2, q. LXXIII, 1, *o*; 2, *c*; 4, 1m, q. LXXV, 1, *o*.

4. — et convitium ex intentione dehonorandi notabiliter, sunt peccata mortalia; si autem ad correctionem, servato debito modo, non sunt peccata : 2-2, q. LXXII, 2, *o*; q. CLVIII, 5, 3m.

5. Adulterium est gravius peccatum quam —, et hæc quam detractio secundum se; et hæc quam furtum et rapina : 2-2, q. LXXIII, 3, *c* et 2m.

6. Contumeliæ et detractiones debent reprimi ad correptionem audacium, et ad vitandum scandala : 2-2, q. LXXII, 3, *o*; q. LXXIII, 4, 1m.

7. — principaliter oritur ex ira, secundo ex stultitia, quia convenit cum ira; non autem ex superbia directe, sed dispositive : 2-2, q. LXXII, 4, *o*; q. LXXIII, 3, 3m; q. CLVIII, 7, *c*.

**Conversio**. — in Deum triplex, scilicet per gloriam, meritum et præparationem, quæ requirit triplicem gratiam, scilicet consummatam, habitualem, et operationem Dei : 1, q. LXII, 2, 3m.

**Converti**. 1. — ad beatitudinem, est homini difficile dupliciter, scilicet quia est supra naturam ejus, et propter impedimentum corporis et peccati; sed angelo tantum primo modo : 1, q. LXII, 2, 2m; 4, 1m.

2. Aliquis dum est in propositio et intentione peccandi, potest subito voluntas ejus — ad Deum ab exteriori, sicut in Paulo, vel ab interiori : 1-2, q. CXII, 2, 2m.

**Cooperari**. Aliquid dicitur — alicui dupliciter, scilicet sicut secundarium agens principaliter agenti, et sicut adjuvans ad præsuppositum finem : 1-2, q. CXI, 2, 3m.

**Cor**. 1. — primo generatur : 2-2, q. CXXII, 2, *c*.

2. — est primum principium membrorum, et virium vitalium, quantum ad esse; sed caput est principium sensuum et motus : 3, q. XC, 3, 3m.

3. — est principium motus in animali : 1-2, q. XVII, 9, 2m.

4. Motus cordis et genitalium non subjacet, nec obedit imperio rationis, quia est naturalis : 1-2, q. XVII, 9, 2m et 3m; 2-2, q. CLI, 4, *c*.

5. Omnis bona dispositio corporis redundat ad —, sicut ad principium et finem corporalium motionum : 1-2, q. XXXVIII, 5, 3m.

6. Cordis est duplex infirmitas, scilicet in substantia ejus, mutans naturalem complexionem ejus, et inordinatio motus ejus, vel alicujus eorum quæ circumstant —; prima est mortalis, non autem semper secunda : 1-2, q. LXXIV, 9, 2m.

7. — unius hominis tendit ad diversa dupliciter, scilicet secundum diversas potentias appetitivas, vel secundum diversa appetibilia : 2-2, q. XXIX, 1. c.

8. Animalia habentia magnum —, sunt timida : 1-2, q. XLV, 3, *c*.

**Cornelius**. —, et similes, ante baptismum habuerunt gratiam et virtutes per fidem, et desiderium baptismi implicite, vel explicite : 3, q. LXIX, 4, 3m.

**Cornicula**. — frequenter crocitans, significat pluvam cito esse futuram : 2-2, q. XCV, 7, 2m.

**Corporalia**. — et pallæ altaris debent esse alba et linea ; 3, q. LXXXIII, 3, 7m.

**Corporalis**. 1. Spiritualia corporalibus consueverunt ostendi : 1, q. I, 9, *c*; q. L, 3, 3m; 1-2, q. IV, 7, 1m.

2. Creatura — est a Deo, propter bonitatem Dei : 1, q. LXV, 1 et 2, *o*.

3. Omnia corporalia quanto magis considerantur, tanto minora videntur; spiritualia vero e converso : 1-2, q. XLII, 5, *c* et 3m.

4. Non omnium corporalium est eadem materia, nisi æquivoce : 1, q. LXVI, 2, *o*.

**Corporeitas**. Forma corporeitatis non est una in omnibus corporibus, quia non est alia a formis quibus corpora distinguuntur : 1, q. LXVI, 2, *c* et 3m.

**Corpus**. 1. Nullum — naturale, nec mathematicum, potest esse infinitum in actu : q. VII, 3, *o*.

2. Si esset corpus infinitum, non posset moveri : *ibid.*

14. Dimittens admonitionem vel prohibitionem, quia non sperat correctionem, sed timet sequi pejus, non peccat : 2-2, q. XXXIII, 2, 3m; 6, o; q. XLIII, 7, 3m; q. CL, 1, 4m.
15. Peccatum infectivum, ut hæresis et fornicatio, vel cedens in damnum aliorum, ut furtum et homicidium, debet denuntiari sine admonitione: 2,2, q. XXXIII, 7, c et 3m.
16. — est utilis ad emendationem, ad quam tamen non sufficit sine auxilio Dei : 1-2, q. CIX, 8, 2m; 2-2, q. XXXIII, 2, 1m.
17 Scandalum directe opponitur correctioni fraternæ : 2-2, q. XLIII, 2, c.

**Corrumpi**. 1. Nihil corrumpitur, nisi per hoc quod forma separatur a materia : 1, q. IX, 2, c; q. L, 5, c; q. LXXV, 6, c.
2. Aliquid corrumpitur dupliciter, scilicet per se, et per accidens : 1, q. LXXV, 6, c; q. LXXXIX, 5, c.
3. Impossibile est aliquod subsistens corrumpi per accidens, vel generari per accidens, sed tantum per se : 1, q. LXXV, 6, c.

**Corruptibile.** — et incorruptibile differunt genere physico, non autem genere logico : 1, q. LXVI, 2, 2m; q. LXXXVIII, 2, 4m.

**Corruptio.** 1. — non potest esse, nisi ubi est contrarietas, quia omnis generatio et corruptio est ex contrario in contrarium : 1, q. LXXV, 6, c.
2. — duplex, scilicet separatio formæ a materia, et resolutio in elementa ; 3, q. L, 5, c.
3. — non intenditur a natura nisi per accidens : 1, q. XIX, 9, c; q. XLIX, 1, c et 2m.
4. In omni mutatione est aliqua — ; 1, q. L, 5, 1m.
5. Mors —, et omnis defectus, est contra naturam particularis formæ, sed aliquando est naturalis ratione materiæ et naturæ communis : 1, q. XXII, 2, 2m; 1-2, q. XLII, 2, c; q. LXXXV, 6, o; 2-2, q. LXV, 1, 1m; q. CLXIV, 1, 1m.
6. Materia subjecta privationi, est principium et causa omnis corruptionis : 1. q. LXXV, 6, c.

**Corvus.** — significat voluptatibus denigratos, vel expertes bonæ affectionis, quia non est reversus ad arcam : 1-2, q. CII, 6, 1m.

**Costa.** 1. — fuit præcisa ab Adam sine dolore, sed cum delectatione : 1, q. XCII, 3, 2m ; q. XCVII, 2, 3m.
2. — hæc non erat de perfectione individuali Adæ, sed de specifica : 1, q. XCII, 3, 2m; q. XCVII, 2, 3m; 3, q. XXXI, 5, 2m.
3. Mulier convenienter fuit formata de — Adæ: 1. q. XCII, 2 et 3, o.
4. Mulier facta est de — Adæ, ut socia ejus; non de capite, ut domina; nec de pede, ut ancilla : 1, q. XCII, 3, o.
5. Conversio costæ in mulierem fuit supernaturalis et obedientialis : 1, q. XCII, 4, 3m.
6. Multiplicatio costæ fuit per additionem materiæ noviter creatæ, vel verius per conversionem alterius materiæ præjacentis : 1, q. XCII, 3, 1m.
7. Illud additum non venit in corpus Evæ nisi mediante — ; ideo Eva non dicitur facta ex eo : *ibid.*

**Creare.** 1. — nihil aliud est quam sine materia præjacenti ailquid producere : 1, q. LXV, 3, c.
2. Nullum corpus potest — ; 1, q. LXV, 3, c.
3. Solus Deus creat : 1, q, XLV, 5, o; q. XLVII, 1, c, q. LXV, 3, c; q. XC, 3, c; q. CIV, 3, c.
4. — requirit potentiam agentis infinitam : 1, q. XXXII, 1, 2m; q. XLV, 3m; 5, q. LXV, 3, 3m.
5. Deus non potest communicare creaturæ potentiam creandi aliquid virtute propria, principaliter, nec instrumentaliter : 1, q. XLV, 5, c et 3m.
6. — est commune toti Trinitati : 1. q. XLV, 6, o.
7. Philosophi dixerunt, quod intelligentia superior creat inferiorem et animam, et corpus cœli moti ab ea : 1, q, VIII, 3, c; q. XLV, 5, c; q. LXV, 3, c.

**Creari.** 1. Sola supposita proprie dicuntur — : 1, q. XLV, 4, o; 7, 2m; 8, o.
2. Omne ens præter Deum est creatum a Deo : 1, q. XLIV, o; q. XLV, 2, c; q. LXV, o; 1-2, q. LXXIX, 2, o.

**Creatio.** 1. — magis respicit esse quam naturam, vel rationem : 3, q. II, 7, 3m.
2. Creationem esse ratio demonstrat : 1, q. XLV, 2, c.
3. — passiva secundum esse est subjective in creatura; sed ut causatur actione Dei, est prior : 1, q. XLV, 3, 2m et 3m.
4. Philosophi concedunt creationem esse, sed ab æterno : 1, q. XLVI. 2, 1m et 2m.
5. — non est mutatio proprie : 1, q. XLV, 2, 2m ; 3, o; q. XLVI, 1, 5m.
6. — non est motus, nec terminus motus : 1, q. XLV, 2, 3m; 3, c.
7. — est emanatio universalis entis ex nihilo : 1, q. XLV, 1, o; 4, 1m.
8. De ratione creationis est, nihil præsupponere in re, cui naturaliter prius convenit non esse quam esse : 1, q. LXV, 3, c.
9. — non admiscetur in operibus naturæ, nec artis, sed præsupponitur : 1, q. XLV, 8, o.
10. — importat habitudinem creaturæ ad creatorem, cum quadam inceptione : 1, q. XLV, 3, 3m.
11. — est productio rei secundum totam substantiam ejus, nullo præsupposito : *ibid.*
12. — passive sumpta, est aliquod in re creata secundum rationem tantum : 1, q. XLV, 3, o.
13. — activa, est essentia Dei cum relatione rationis ad creaturas; passiva vero est in creatura, et est accidens ejus de prædicamento relationis, scilicet habitudo habentis esse ab alio, et consequens operationem Dei : *ibid.*
14. Res simplex non potest fieri nisi per creationem : 1, q. CXVIII, 1, c.
15. Prima individua cujuslibet speciei producta sunt per creationem tantum : 1, q. XLV, 5, 1m; q. LXV, 4, c; 1-2, q. V, 7, 2m.
16. — passiva creatur, non quidem alia creatione, sed seipsa : 1, q. XLV, 3, 2m.
17. — facta est in principio temporis mensurantis motum primi mobilis sicut in adjacente creationi, non autem sicut in mensurante eam, quia simul fuerunt : 1, q. XLVI, 3, c et 1m.
18. — est instantanea : 1, q. LXIII, 5, c; q. LXXIV, 1, 1m.
19. Principium temporis non est mensura creationis : 1, q. XLVI, 3, 1m.
20. — est prima actio : 1, q. XLV, 1, 2m.
21. — nullam præsupponit materiam ex quâ : 1, q. XLV, 1, 3m.

**Creatura.** 1. In productione cujuslibet creaturæ etiam minimæ manifestatur infinita potentia, sapientia et bonitas Dei : 1, q. XXXII, 1, 2m q. XLV, 5, 3m.
2. In omnibus creaturis differunt suppositum et natura : 3, q. XVII, 1,c.
3. Quælibet — non potest nisi deficere a bono et in non esse, nisi a Deo conservetur : 1-2, q. CIX, 2, 2m.

12. primus impeditur per peccata, secundus vero per immunditias corporales : 1-2, q. CII, 5, $4^m$.
13. Omnis — Dei exterior præcipue ad hoc ordinatur, ut homines habeant Deum in reverentiam: 1-2, q. CII, 4, *c* ; 3, q. LXIII, 4, $3^m$.
14. — Dei exterior præcipitur tertio præcepto decalogi : 2-2, q. CXXII, 4, *c*.
15. In cultu Dei potest aliquid esse perniciosum, vel ex parte rei signatæ, vel ex parte colentium: 2-2, q. XCIII, 1, *o*.
16. In cultu Dei potest esse aliquid superfluum, non secundum quantitatem absolutam, sed quia non proportionatur fini : 2-2, q. LXXXI 5, $3^m$; q. XCII, 1, *c* et $3^m$ ; q. XCIII, 2, *o*; q. CIV, 2, $2^m$.
17. — alienorum deorum duplici titulo prohibitus in decalogo reperitur : 2-2, q. CXXI, 2, $2^m$.
18. Cultus disparitas matrimonium præcedens impedit ne contrahi possit : s3, q. LIX, 1, *o*.

**Cuminibilis.** — est ille qui cuminum vendit, id est, de parvis magnam vim facit in dando : 2-2, q. CXVIII, 8, $4^m$.

**Cupiditas.** — duplex, scilicet mortalis et venialis : 2-2, q. XXIV, 10, $2^m$.

**Cura.** 1. Curam animarum habentes presbyteri, vel diaconi, non sunt in statu perfectionis ex parte ordinis, nec ex parte curæ, quamvis interior perfectio requiratur ad actum ordinis, et possunt curam animarum deserere ; unde non omnes prælati ecclesiastici sunt in statu perfectionis, sed soli episcopi : 2-2, q. CLXXXIV, 6, *o*.
Ad curam pertinent duo, scilicet ratio ordinis, id est providentia vel dispositio, et executio ordinis, id est gubernatio : 1, q. XXII, 1, $2^m$.
3. Æqualis — est Deo de omnibus ex parte Dei, non autem ex parte effectus : 1, q. XX, 3, $1^m$; 1-2, q. CXII, 4, $2^m$.
4. Provisor particularis excludit defectum ab eo quod ejus curæ subditur, non autem provisor universalis : 1, q. XXII, 2, $2^m$; q. CIII, 2, *c*.

**Curiositas.** 1, — est vitium circa cognitionem intellectus et sensuum, ad peccandum, et circa inspectionem ludorum et mulierum ad concupiscendum, et spectaculorum : 2-2, q. CLXVII, *o*.
3. Curiositas oritur ex acedia : 2-2, q. XXXV, 4, $3^m$.

# D

**Dæmones.** 1. —, secundum Apuleium, sunt animalia corpore aerea, animo passiva, mente rationalia, tempore æterna : 1, q. LI, 1, $1^m$; q.
2. secundum Porphyrium sunt natura fallaces, et sensitivi : 1, q. LXIII, 4, $1^m$.
3. In dæmonibus est ordo : 1, q. CIX, 1, *o*.
4. Nomina aliquorum ordinum sunt in dæmonibus, non tamen seraphim, nec throni, nec dominationes : 1, q. LXIII, 7, $1^m$; 9, $3^m$; q. CIX, 1, $3^m$.
5. Ordinatio dæmonum est sacra ex parte Dei, non autem ex parte ipsorum : 1, q. CIX, 1, $2^m$.
6. — vigent acumine scientiæ, et lumen intellectuale in eis est perspicuum : 1. q. LXIV, 1, *o*.
7. Error est in intellectu dæmonum solum respectu supernaturalium : 1, q. VIII, 5, *o*.
8. — cognoscunt veritatem tripliciter, scilicet per naturam, per gratiam et per experientiam: 1, q. LXIV, 1, $5^m$; 2-2, q. CLXXII, 5, $1^m$; 6, *o*.
9. Cognitio veritatis per naturam et per gratiam, mere speculativa est in dæmonibus, non autem producens amorem Dei : 1, q. LXIV, 1, *o*.
10. Boni angeli revelant aliqua dæmonibus : 1, q. LXIV, 1, *c* et $5^m$; q. CIX, 4, $1^m$; 2-2, q. CLXXII, 6, $1^m$ et $3^m$.
11. Revelationes a bonis angelis factæ dæmonibus sunt illuminationes ex parte angelorum, quia ordinant eas ad Deum, non autem ex parte dæmonum : 1, q. CIV, 4, $1^m$.
12. Revelatio hominibus facta a dæmonibus non est per modum illuminationis, sed locutionis: 2-2, q. CLXXII, 5, $2^m$.
13. — cognoscunt futura contingentia : 1, q. LXXXVI, 4, $2^m$.
14. Illuminatio non est in dæmonibus, sed conceptus suos manifestant per modum locutionis: 1, q. CIX, 3, *o*; 2-2, q. CLXXII, 5, $2^m$.
15. Dæmon non habet cognitionem matutinam, nec vespertinam, sed nocturnam : 1, q. LXIV, 1, $3^m$.
16. — cognoscebant Christum esse Messiam promissum in lege, non autem divinitatem ejus, nisi per conjecturas : 1, q. LXIV, 1, $4^m$; 3, q. XLI, 1, $1^m$; q. XLIV, 1, $2^m$; q. XLVII, 5, *c*.
17. Dæmon prohibebatur virtute divina ab investigatione beatæ Mariæ, nec noverat divinitatem Christi, sed confitebatur suspicando : 3, q. XXIX, 1, $3^m$; XLI, 1, $1^m$; q. XLIV, 1, $2^m$; q. XLVII, 5, *c*.
18. — sciunt se damnatos in perpetuum : 2-2, q. XVIII, 3, *c*.
19. Liberum arbitrium dæmonum est obstinatum in malo principaliter ex justitia Dei, non dantis gratiam ; secundo, ex indivisibili appetitu eorum ; tertio, ex cognitione intellectiva, quia non posunt deponere æstimationem, semel habitam : 1, q. LXIV, 2, *o*.
20. Omnis motus voluntatis dæmonum est inordinatus, nec possunt se præparare ad gratiam : 1, q. LXIV, 2, $5^m$.
21. — possunt facere actum bonnm ex genere, sed nullo modo ex bona voluntate : *ibid.*
22. — non sunt naturaliter mali, sed propria voluntate : 1, q. LXIII, 4, *o*.
23. — ipsi sunt causa malitiæ voluntatis propriæ : 1, q. LXIII, 5, *c*.
24. Omnis actus naturæ dæmonum est bonus, et actus voluntatis eorum est malus : 1, q. LXIV, 2, $5^m$; s3, q. XCVIII, 1, *o*.
25. — non diligunt se mutuo, licet concordiam habeant in malo : 1, q. CIX, 2, $2^m$.
26. Nulla passio sensitiva est in dæmonibus : 1, q. LXIII, 2, $2^m$ ; q. LXIV, 3, *c*.
27. Furor, phantasia et concupiscentia non sunt in dæmonibus nisi metaphorice, id est, velle inordinate : 1, q. LIV, 5, *o*; q. LV, 2, $2^m$; q. LIX, 4, $1^m$.
28. Dæmon est caput omnium malorum, non influxu interiori, sed gubernatione exteriori, in quantum avertuntur a Deo : 3, q. VIII, 7 et 8, *o*.
29. Dæmon et Antichristus sunt tantum unum caput, quia in eo erit plenissime malitia diaboli : 3, q. VIII, 8, $1^m$.
30. — meruerunt beatitudinem, sed statim præbuerunt impedimentum ejus : 1, q. LXIII, 5, $4^m$, 6, *o*.
31. Omnes — simul peccaverunt, et tanto gravius, quanto superiores : 1, q. XLIII, 8, $1^m$ et $3^m$ ; 2-2, q. XXIV, 3, $3^m$.
32. In omnibus quæ agunt — propria voluntate, peccant mortaliter : 1, q. LXIV, 2, $5^m$ ; 1-2, q. LXXXIX, 4, *o*.
33. Peccatum dæmonis durat adhuc secundum

Deus : 1 q. XCI, 2, *c*; q. CV, 1, 1m; q. CXIV, 4, *c* et 2m.

76. Dæmon potest dupliciter facere aliquid apparere aliud quam sit, scilicet immutando alicujus phantasiam interius et alios corporeos sensus, vel exterius aliquod corpus formando : 1. q. CXIV, 4, 2m.

77. Pluvia et venti, et quæcumque solo motu locali fiunt, possunt causari a dæmonibus : 1-2, q. LXXX, 2, *c*.

78. Christus sufficienter probavit quadrupliciter quod expelleret dæmones per virtutem Dei, et non per virtutem dæmonum : 3, q. XLIII, 2, 3m.

79. Christus permisit — intrare in porcos, et affligere illum quem liberavit triplici ratione : 3, q. XLIV, 1, 4m.

80. — superiores expellunt inferiores corporaliter, non autem a dominio animæ, sed Christus utroque modo expellit utrosque : 3, q. XLIII, 2, 3m.

81. Locus duplex debetur dæmonibus, scilicet caliginosus, causa exercitandi homines usque ad diem judicii, et infernus, ratione pœnæ : 1, q. LXIV, 4, *o*.

82. —, ubicumque sint, habent semper secum infernum, nec diminuitur pœna eorum ex recessu: *ibid.*, 4, 3m.

83. Pœna dæmonum in nullo mitigatur per potestatem puniendi alios : 1, q. CIX, 8, 3m.

**Dæmoniaci.** — nesciunt quid loquantur, quando dæmon loquitur in eis, sicut nec serpens quo diabolus tentavit Evam, nec asina qua angelus locutus est ad Balaam : 2-2, q. CLXV, 2, 4m.

**Damnati.** 1. Homines — non sunt deputati ad exercitium aliorum, quia non habent ordinem naturæ inter se, sicut et dæmones : 1, q. LXIV, 4, 2m.

2. — non possunt velle bonum actualiter, et tamen voluntas eorum naturaliter inclinatur ad bonum : 7, q, LXIV, 2, *o*; q. LXXXV, 2, 3m; s3, q. XCVIII, 1, *c*.

3. — blasphemant Deum mente et voce, et in hoc peccant : 2-2, q. XIII, 4, *o*; s3, q. XCVIII, 5, *c*.

4. — non pœnitent de malis quæ fecerunt, ratione culpæ, sed ratione pœnæ : 2-2, q. XIII, 4, *c*; 3, q. LXXXVI, 1, *c* ; s3, q. XCVIII, 2, *o*.

5. Liberum arbitrium — habebunt, et voluntatem in malo obstinatam : 3, q. XVIII, 4, 3m.

6. — non amant eos quos prius inordinate dilexerunt, sed causas dilectionis : 2-2, q. XIII, 4, *c*.

7. Pœna damnatorum nunquam finietur : 1, q. X, 3, 2m; q. LXIV, 2, *c* ; s3, q. XCIX, 1, 2 et 3, *o*.

8. Obstinatio in damnatis est perpetua culpa et pœna ; sed non demerentur, quia non sunt in via, sed ad terminos pœnæ devenerunt : 2-2, q. XIII, 4, 2m; s3, q. XCVIII, 6, *o*.

9. In damnatis erit varietas pœnarum non refrigerans, sed magis affligens : 1, q. X, 3, 2m ; s3, q. XCVII, 1, *o*.

10. Bona quæ damnati fecerunt hic, prosunt eis in inferno ad mitigationem pœnæ, impediendo ne incurratur, non autem subtrahendo, nec fortificando subjectum, nec minuendo remorsum conscientiæ : 3, q. LXXXIX, 6, 3m.

11. Quælibet pœna damni vel sensus in damnatis excedit omnem pœnam et dolorem cujuscumque viatoris, etiam Christi : 3, q. XLVI, 6, 3m.

12. Corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent : s3, q. LXXXVI, 2, *c*.

13. Nihil erit quo corpora damnatorum corrumpi possint : s3, q. LXXXVI, 2, *c*.

14. Corpora damnatorum futura sunt passibilia : s3, q. LXXXVI, 3, *o*.

15. Sicut per multa et varia — peccarunt, conveniens est ut multipliciter et ex multis affligantur : s3, q. XCVII (al. XCVIII), 1, *o*.

16. Vermis qui damnatis assignantur non est materialis, sed spiritualis, qui conscientiæ remorsus dicitur : s3, q. XCVII, 2, *c*.

17. In damnatis ratione commotionis et turbationis capitis fletus esse poterit : s3, q. XCVII, 3, *o*.

18. Erunt in inferno tenebræ corporales, cum quadam tamen luce : s3, q. XCVII, 4, *c*.

19. Probabile est quod dæmones damnatos torquebunt : s3, q. LXXXIX, 4, *c*.

20. Non vellent damnati non esse, in quantum non esse consideratur secundum se, sed vellent in quantum consideratur ut est ablativum pœnalis vitæ, aut alicujus miseriæ, s3, q. XCVIII, 3, *c*.

21. — propter consummatum suum odium gaudent de malis, et dolent de bono, et sic vellent secum bonos esse damnatos : s3, q. XCVIII, 4, *o*.

22. — Deum odio prosequuntur : s3, q. XCVIII, 5, *c*.

23. — non demerebuntur, quia eorum mala voluntas non est demeritum, sed pœna : s3, q. XCVIII, 6, *c*.

24. — habebunt actualem notitiam eorum quæ sciverunt, ut inde tristitia, non lætitia afficiantur : s3, q. XCVIII, 7, *o*.

25. — nullo modo possunt cogitare de Deo per se, bene tamen per accidens : s3, q. XCVIII, 8, *c*.

26. — ante diem judicii bonos in gloria sua vident, sed post diem judicii visione beatorum privabuntur : s3, q. XCVIII, 9, *o*.

**Damnatio.** A damnatione, propter peccatum Adæ, nullus potest liberari, nisi per Christum, qui solus fuit ab ea immunis : 3, q. XXVII, 3, *c*; q. XLIX, 2, 2m; q. LII, 7, 2m.

**Damnificatio.** — duplex, scilicet in re habita et in re habenda ; in prima tenetur quis restituere totum, in secunda vero aliquid secundum æstimationem et arbitrium sapientis : 2-2, q. LXII, 2, 4m; 4, *o*.

**Damnum.** 1. — est ex hoc, quod aliquis minus habet quam debet habere : 2-2, q. LXII, 4, *c*.

2. Dare alicui occasionem damni vel periculi, semper est illicitum : 2-2, q. LXXVII, 3, *c*.

3. Omnes qui sunt quocumque modo causa damni, qui in his versibus sunt : *Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstans, non manifestans*, tenentur ad restitutionem totius : 2-2, q. LXII, 7, *o*.

**Daniel.** — fuit simul accusator et judex senum instinctu Dei, et judicavit non subditos ex commissione : 2-2, q. LXVII, 1, 1m ; 3, 3m.

**Dans.** 1. Inter dantem et datum non requiritur distinctio, nisi rationis : 1, q. XXXVIII, 1, 1m.

2. — semper distinguitur realiter ab eo cui datur : 1, q. XXXVIII, 1, 1m.

**Dare.** 1. — Spiritum Sanctum dicitur dupliciter, scilicet auctoritate et ministerio : 3, q. VIII, 1, 1m.

2. — convenit essentiæ et cuilibet personæ divinæ, et a seipsa : 1, q. XLIII, 4, 1m.

3. Nulla creatura potest dare Spiritum Sanctum auctoritative, licet aliquis possit esse minister collationis ejus : 1, q. XLIII, 8, *c* ; 3, q. VIII, 1, 1m.

**Datio.** 1. — duplex, scilicet ex debito, et ex amore ; in prima potest esse vitium acceptionis personarum, non autem in secunda : 1, q. XXIII, 5, 3m ; 2-2, q LXIII, 1, 3m.

diali,,vel personali, et de meretricio, et histrionatu, et hujusmodi ; sed Ecclesia non debet recipere, quamdiu sunt in peccato : 2-2,q. LXXXVII,2,*o*.

21. — non debent dari de rapina furto vel usura, nec de aliis obnoxiis restitutioni, sed bene de fructibus rei emptæ ex usuris : 2-2, p. LXXXVII, 2, 2m.

22. Nullus tenetur dare decimas de re sibi ablata furto vel rapina, nisi ob culpam, scilicet negligentiæ : 2-2, q. LXXXVII, 2, 4m.

23. — de herbis, et aliis minimis dantur de consilio, non autem de præcepto, sicut nec in veteri lege, nisi de consuetudine : 2-2, q. LXXXVII, 2, 3m.

24. — debent dari non deductis expensis, nec tributis, nec mercede operariorum: 2-2, q. LXXXVII, 2, 4m.

**Decimatio.** 1. — est actus moralis, in quantum offertur ad cultum Dei, et ad sustentationem ministrorum ejus ; sed est figuralis, in quantum significat imperfectionem— dantis decimas : 3. q. XXXI, 8, *c*; q. LXV, 1, 7m.

2. — non convenit Christo, sed cuilibet alii, quia significat liberationem a peccato originali : 3, q. XXXI, 8, *o*.

**Decor.** 1. — faciei est periculosus : 2-2, q. CLXVII, 2, *c*, fin.

2. — hominis est ex ratione : 2-2, q. CXVI, 2, 2m.

**Defectus.** 1. — sumitur dupliciter, scilicet privative et negative; secundus est in omni creatura, primus autem non est in angelis : 1, q. XII, 4, 2m.

2. — in effectu contingit dupliciter, scilicet defectu agentis et defectu patientis : 1, q. XLIX, 1, *c*.

3. — in effectu naturæ et artis contingit quadrupliciter, scilicet ex defectu agentis, materiæ, formæ et effectus ; sed in moribus tantum ex primo : 1, q. XLIX, 1, *c* et 3m.

4. Malum in defectu actionis semper causatur ex defectu agentis : *ibid.*

5. Id quod sequitur defectum actionis, non attribuitur agenti, nisi cum potest et debet agere : 1, q. XLIX, 1, 3m; 2, 3m; 1-2, q. VI, 3, *c*.

6. — naturæ humanæ contingit dupliciter, scilicet vel quia nondum pervenit ad ultimam perfectionem naturæ, ut in pueris, vel quia recedit ab ea, ut in senibus : 1, q. XCIX, 1, 4m.

7. — duplex sequitur ex peccato, scilicet ut pœna a judice, vel ut consequens pœnam; primus debet esse æqualis in peccato æquali, non autem secundus : 2-2, q. CLXIV, 1, 4m.

8. Christus curans corruptibilitatem, et passibilitatem corporis nostri, curavit omnes alios — nostros, quia omnes causantur ex ea superadditis quibusdam particularibus causis : 3, q. XIV, 4, 1m.

9. Nullus — potest esse in Deo : 1, q. XLIX, 2, *c*; 2-2, q. CLXI, 1, 4m.

10. Nullus — reducitur in Deum, sicut in causam : 2-2, q. XXIV, 10, *c*.

**Definiri.** 1. Unumquodque definitur et denominatur secundum illud quod convenit ei primo et per se : 3, q. LX, 4, 1m.

2. Nomen pertinens ad communem rationem singularitatis — potest, ut persona et hujusmodi : 1, q. XXIX, 1, 2m.

3. Singularia non definiuntur : 1, q. XXIX, 1, 1m.

**Definitio.** 1. — non potest esse falsa, nisi per accidens, scilicet ratione duplicis compositionis : 1, q. XVII, 3, *c*; q. LVIII, 5, *c*; q. LXXXV, 6, *c*;

2. Doctores et philosophi negligunt modum definitionis, et tangentes principia prætermittunt formam syllogismi, ponentes ea ex quibus syllogismus formari potest : 2-2 q. IV, 1, *c*.

3. Cum demonstratur causa per effectum, necesse est uti effectu, loco definitionis causæ : 1, q. I, 7, 1m; q. II, 2, 2m.

4. Unius rei est tantum una definitio perfectissima, scilicet per omnes causas; sed sunt plures per diversas causas, vel proprietates : 1-2, q. LV, 4, *c*.

5. Materia communis ponitur in definitione speciei, non autem materia individualis : 1, q. XXIX, 2, 3m; q. LXXV, 4, *c*; q. LXXXV, 1, 2m.

6. — naturalium significat materiam et formam : *ibid.*

7. Nomina intentionum quandoque ponuntur in definitione rerum, quando nomina non sunt imposita rebus, ut in definitione personæ : 1, q. XXIX, 1, 3m.

8. — et scientia sunt tantum entium, non secundum modum rei, sed secundum modum intellectus : 1, q. XLIV, 3, 3m.

**Degradatio.** — aufert ordinis executionem quasi in perpetuum ; sed excommunicatio, solum usque ad emendationem : 3, q. LXXXII, 8, 3m.

**Deificatus.** — prædicatur de humanitate Christi non autem de homine Christo : 3, q. XVI, 3, *c* et 2m; 5, 2m.

**Deitas.** 1. — in quantum una, in pluribus personis convenit cum forma nominis collectivi : 1, q. XXXIX, 5, 6m.

2. — non potest supponere pro persona : 1, q. XXXIX, 5, *o*.

**Delectabilis.** 1. Operatio secundum se est delectabilis, sed per accidens est pœnosa et contristans ; ideo quies est delectabilis per accidens : 1-2, q. XXXII, 1, 3m.

2. Otium, ludus, et omnia quæ ad requiem pertinent, sunt delectabilia, in quantum auferunt tristitiam, quæ est ex labore : 1, q. XXXII, 1, 3m.

**Delectare.** 1. Consueta delectant, quia fiunt connaturalia : 1-2, q. XXXIII, 2, 3m ; 8, 3m.

2. Raro contingentia delectant ratione admirationis et desiderii : 1-2, q. XXXII, 8, 3m.

3. Spes, ratione præsentis æstimationis, delectat; sed ratione absentiæ, affligit : 1-2, q. XXXII, 3, 2m; q. XL, 8, 2m.

4. Sensus magis delectat quam spes, et hæc magis quam memoria, quia delectatio est de re præsentis; 1-2, q. XXXII, 3, 9m; 2-2, q. XXX, 1, 3m.

5. Vincere delectat, in quantum demonstrat propriam excellentiam : ideo omnes ludi et pugnæ delectant propter spem victoriæ : 1-2, q. XXXII, 6, 3m.

6. Omne simile ratione unitatis delectat, sed contristat per excessum corrumpendo, vel ut impediens proprium bonum : 1-2, q. XXXII, 7, *o*.

7. Redarguere et punire delectant ratione propriæ excellentiæ vel amoris, non autem propter malum alterius : 1-2, q. XXXII, 6, 3m.

8. Dare aliis delectat, in quantum indicat proprium bonum ; sed contristat in quantum evacuat illud : 1-2, q. III, 6, 1m.

**Delectari.** 1. — de Deo in via plene non possumus, sicut nec Deum cognoscere : 2-2, q. LXIV, 6, *o*.

2. Qui delectatur, constringit rem delectantem, dum ei fortiter inhæret; sed cor suum ampliat, ut perfecte fruatur : 1-2, q. XXXIII, 1, 3m.

3. — propter se formaliter, licitum est in omni delectabili, secundum suam formam, non autem finaliter : 1-2, q. LXX, 1, 2m.

et opposita passio dicitur dolor; sed — appetitiva animalis dicitur tristitia; primæ sunt in qualibet potentia, secundæ vero in concupiscibili tantum : 1-2, q. xxxi, 3, *o*; q. xxxv, 2 et 7, *c*; q. xli, 3, *c*.

49. Juvenes et melancholici vehementer appetunt delectationes sensuum, propter laborem suæ naturæ : 1-2, q. xxxii, 7, $2^m$.

50. — naturaliter appetitur propter se finaliter, non autem formaliter, nec effective : 1-2, q. ii, 6, $1^m$ et $3^m$; q. xxxiv, 2, $2^m$.

51. — corporalis plus appetitur quam spiritualis per accidens, quia quidam abundant sensu, et deficiunt intellectu, et quia pluribus est nota quam spiritualis : 1-2, q. ii, 6, *c*, $1^m$ et $2^m$; q. xxxii, 7, $2^m$.

52. Non omnis — est bona, nec omnis est mala, sed aliqua est bona, et aliqua mala : 1-2, q. xxxiv, 1 et 2, *c*.

53. — de apparenti bono, et tristitia de apparenti malo, sunt malæ moraliter 1-2, q. xxxv, 1, *c*.

54. Tristitia est materia delectationis et gaudii, per accidens tantum : 1-2, q. xxxv, 3, $2^m$ et $3^m$.

55. — non dicitur morosa, nisi adsit consensu rationis deliberatæ : 1-2, q. lxxiv, 6, $3^m$; q. lxxxviii, 4, $2^m$.

56. Consensus rationis in delectatione cogitationis pravæ, ratione objecti est peccatum mortale, sed ratione cogitationis est tantum veniale, vel nullum, puta, cum aliquis causa disputationis, vel confessionis, et hujusmodi, cogitat de peccatis carnalibus : 1-2, q. lxxiv, 8, *o*; q. lxxxviii, 2, *c*; 2-2, q. cliv, 4, *o*; q. clxxx, 7, *o*.

57. — actus conjugalis de se non est peccatum mortale, nec veniale : 1-2, q. xxxiv, 1, $1^m$.

58. Actus matrimonii propter delectationem tantum intra limites matrimonii, est peccatum veniale; sed extra limites matrimonii, vel excludendo ordinem finis ultimi, est peccatum mortale : s3, q. xli, 3, $6^m$; 4, *c*.

59. — duplex, scilicet carnalis, id est, quæ completur sensu carnis, scilicet ciborum et venereorum; et spiritualis, id est, quæ completur sola apprehensione animæ : 2-2, q. cxviii, 6, *c*; q. cxxiii, 8, *c*.

60. — corporalis, id est, secundum sensum, est vehementior quoad nos; sed — spiritualis est simpliciter major, firmior et dignior : 1-2, q. ii, 6, *c*; q. xxxi, 5, *o*; q. xxxviii, 4, *c*; 2-2, q. cxli, 4, $4^m$; q. clxxx, 7, *c* et $3^m$.

61. — corporalis vocatur voluptas, quia pluribus est nota, quam spiritualis : 1-2, q. ii, 6, $2^m$.

62. Delectationes corporales indigent temperari et refrænari per rationem; non autem spirituales, quia sunt secundum mentem quæ est regula; ideo secundum se sunt sobriæ et moderatæ : 1-2, q. xxxi, 5, $3^m$; 2-2, q. cxli, 4, $4^m$.

63. Nullus diu potest esse sine delectatione; ideo carens delectationibus spiritualibus, transit ad carnales : 2-2, q. xxxn, 4, $2^m$; q. cxiv, 1, $3^m$.

64. — spiritualis est tota simul, non autem corporalis : 1-2, q. xxxv, 2, *o*; 5, *c*, fin.

65. — secundum tactum est major utilitate, et simpliciter, et naturalior, quam secundum alios sensus; sed — secundum visum est major ratione cognitionis : 1-2, q. xxxi, 6, *o*; 2-2, q. xv, 3, *c*; q. cxli, 4, *c* et $3^m$; 7, *c*.

66. — contemplationis excedit omnem delectationem humanam : 1-2, q. iii, 5, *c*, fin.; q. xxxviii, 4, *c*; 2-2, q. clxxx, 7, *o*.

67. — vitæ contemplativæ est nobilior, convenientior nobis, purior et perfectior quam vitæ activæ : 2-2, q. clxxxii, 1, *c*.

68. — contemplationis in via est imperfecta respectu contemplationis in patria : 2-2, q. clxxx, 7, $3^m$.

69. Contemplatio divinorum in via est majoris delectationis qualibet contemplatione alterius rei : *ibid.*

70. — secundum voluntatem est mensura et regula omnis actus naturalis, non autem delectatio secundum sensum : 1-2, q. xxxiv, 4, *o*.

71. — sensibilis fuisset major et purior ante peccatum, quam post, sicut — temperati, quam intemperati : 1, q. xcviii, 2, $3^m$.

72. — est prior amore, et ille desiderio secundum rationem finis; sed ordine generationis est e converso : 1-2, q. xxv, 2, *c* et $3^m$; q, xxxiv, 4, $1^m$.

73. — contrariatur delectationi de objecto contrario : 1-2, q. xxxi, 8, *o*.

74. Differentia inter delectationem, gaudium, exultationem, lætitiam, hilaritatem et jucunditatem : 1-2, q. xxxi, 3, *o*; q. xxxv, 2, *c*.

75. — est in tempore per accidens tantum, scilicet ratione transmutationis adjunctæ : 1-2, q. xxxi, 2, *o*.

76. Delectationes dupliciter sunt innaturales, scilicet quæ sunt contra rationem, et quæ sunt contra naturam communem : 1-2, q. xxxi, 3, *c*; 7, *o*.

77. — non est finis charitatis, sed magis visio cui consequitur : 1-2, q. iv, 2, $3^m$.

**Deliciosi.** — dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid minuens delectationem : 2-2, q. cxxxviii, 1, $2^m$.

**Delictum.** — communiter significat quamcumque omissionem, sed stricte omissionem pertinentium ad Deum, vel quando scienter et cum contemptu omittit homo id quod facere debet : 2-2, q. lxxix, 4, $1^m$.

**Demonstrari.** Ex quolibet effectu notiori, potest — propriam ejus causam esse : 1, q. ii, 2, *c* et $3^m$.

**Demonstratio.** 1. — duplex, scilicet propter quid, id est, per causam, et signi, id est, per effectum : 1, q. ii, 2 *c*.

2. — duplex, una ad sensum, et altera ad intellectum : 1, q. i, 1, $2^m$.

**Demonstrativum.** Unius conclusionis est tantum unum medium —, sed multa probabilia : 1, q. xlvii, 1, $3^m$.

**Denominare.** Transcendentia denominant seipsa, non autem formæ speciales : 1-2, q. lv, 4, $1^m$.

**Denominari.** 1. Agens denominatur ab actione, non autem ab effectu, nisi sit de intellectu actionis : 1, q. xxxvii, 2, *c* et $2^m$.

2. Omnia quæ habent ordinem ad aliquid unum, licet diversimode, — possunt ab eo : 3, q. lx, 1, *c*.

**Denominatio.** 1. — quælibet fit ab aliquo habente se per modum formæ : non autem semper a forma, 1, q. xiii, 11, *c*; q. xxxvii, 2, *c*.

2. In respectivis fit — ab extrinseco, non autem in absolutis : 1, q. xxxvii, 2, *c*; 1-2 q. vii, 2, $1^m$.

**Denunciatio.** 1. — semper debet fieri in peccatis occultis præcedente secreta admonitione, nisi mora sit periculosa : 2-2, q. xxxiii, 7, *o*.

2. In denunciatione non requiritur scriptura, quia denuncians non obligat se ad probandum, nec punitur non probans : 2-2, q. lxviii, 3, $3^m$.

**Depositum.** 1. — datur ad utilitatem dantis, sed mutuum ad utilitatem accipientis : 1-2, q. cv, 2, $5^m$; 2-2, q. lxii, 6, *c*.

3. Deum esse demonstrabile per effectus a posteriori tantum : 1, q. II, 1, *c*; 2, *o*.
4. Dei non est demonstratio, nisi per effectum : 1, q. III, 5, *o*.
5. Deum esse non est per se notum, sed est primum inter omnia credibilia : 1, q. II, 1, *o*; 2-2, q. XVI, 1, *c*.
6. Deum esse non est nobis naturaliter notum secundum se, sed secundum similitudinem et participationem ejus : 1, q. II, 1, 2m.
7. De Deo scimus eum esse, id est hanc propositionem esse veram, ex effectibus ejus, non autem actum essendi ejus, sicut nec essentiam ejus : 1, q. III, 4, 2m.
8. Deum possumus aliqualiter intelligere non intelligendo trinitatem ejus, non autem intelligendo eum non esse trinum : 2-2, q. II, 8, 3m.
9. Esse Dei est esse creaturæ exemplariter vel causaliter, non autem formaliter seu essentialiter : 1, q. III, 8, *o*.
10. Esse Dei est proprium et distinctum a quolibet esse creaturæ, per hoc quod ei non potest aliquid addi : 1, q. III, 4, 1m; q. VII, 1, 3m.
11. Esse Dei, per hoc quod est subsistens, non receptum in aliquo, distinguitur a quolibet alio : 1, q. III, 2, 3m; 4, 1m; q. VII, 1, 3m; q. XLIV, 1, *c*.
12. In solo Deo esse et essentia sunt idem realiter : 1, q. II, 1, *c*; q. III, 4, *o*; q. VI, 3, *c*; q. XII, 2, *c* et 3m; 4, *c*; q. XIII, 11, *c*; q. XIV, 4, *c*; 14, 2m; q. XXV, 1, 2m; q. XLIV, 1, *c*: q. L, 2, 3m; q. LIV, 1, *b*; q. LXI, 1, *o*; q. LXXV, 5, 4m; q. CIV, 1, *c*.
13. Essentia divina est actus purus ; angelica vero est intelligibilis in actu; sed intellectus in potentia tantum : 1. q. XXV, 1, *c*; q. LXXXVII, 1, *c* et 2m.
14. — est sua essentia : 1, q. III, 3, *o*; q. XXIX, 4, *c* et 1m.
15. De Deo non possumus scire quid est : 1, q. I, 7, 1m; q. II, 2, 2m; q. III, princip.; q. XII, 12, *c* et 1m.
16. Essentia divina est omne quod est in ea : 1, q. XL, 1, 1m.
17. — tripliciter dicitur, scilicet essentialiter, participative, et nuncupative : 1, q. XIII, 9 et 10, *o*; q. LXXXV, 2, 1m.
18. — essentialiter est extra ordinem totius creaturæ : 1, q. XXVIII, 1, 3m.
19. — est forma : 1, q. III, 2, *c* et 3m; 7 et 8, *c*.
20. Una tantum forma est in divinis : 1, q. XXXI, 2, 2m.
21. — non est forma inhærens : 1, q. III, 8, *o*.
22. — non est forma corporis : 1, q. III, 8, *o*; q. II, 1, *c* et 2m; q. V, 1, 2m; q. L, 2, 3m.
23. — non est anima mundi, nec cœli, nec materia prima : 1, q. III, 8, *c*; q. LI, 1, 1m; q. XC, 1, *c*
24. Anima attribuitur Deo secundum similitudinem actus : 1, q. III, 2, 1m; q. XIX, 11, *c*.
25. — non est corpus : 1, q. III, 1, *o*.
26. — non habet definitionem : 1, q. I, 7, 1m; q. II, 2, 2m; q. III, 5, *c*.
27. — non est genus nec species : 1, q. III, 5, *c*; q. XXX, 4, 3m.
28. — non est in genere, nec in prædicamento per se, nec reductive ut principium : 1, q. III, 5, *o*; q. IV, 3, 1m; q. VI, 2, 3m; q. LXXXVIII, 2, 4m.
29. Substantia, secundum quod significat per se existere, id est non in alio, convenit Deo, non autem proprie, nec univoce : 1, q. XXIX, 3, 4m.
30. Solus — est omnino simplex : 1, q. III, *o*; q. IX, 1, *c*; q. XIV, 1, *c*; q. XXVIII, 2, *c*.
31. In Deo nulla est compositio : 1, q. III, 2, *o*.
32. In solo Deo sunt idem suppositum et natura, et in omnibus creaturis differunt : 1, q. III, 3, *c*.
33. In Deo non est materia, nec potentia, sed est purus actus : 1, q. III, 1 et 2, *c*; q. VII, 1, *c*; q. IX, 1, *c*; q. XII, 1, *c*; q. XIV, 2, 3m; 3, *c*; q. XXV, 1, *c*; q. L, 2, 2m; q. LIV, 1, *c*; q. LXXV, 5, 4m; q. LXXXVII, 1, *c*; q. XC, 1, *c*; q. CXV, 1, 2m.
34. — est perfectissimus : 1, q. IV, 1, *c*; 2-2, q. XXV, 1, *c*, 2-2, q. CLXI, 1, 4m.
35. Quidquid entitatis, bonitatis et perfectionis est in creatura quacumque, totum est eminentius in Deo : 1, q. VI, 1, 2m; 2, 3 et 4, *c*; q. IX, 1, *c*; q. XI, 3, *c*; q. XII, 2, *c*; q. XIII, 2, 3, 4 et 5, *c*; q. XIV, 6, et 11, *c*; q. XXV, 1, *c* et 3m; q. XXVIII, 2, 3m; q. XXIX, 3, *c*; q. XCI, 1, *c*.
36. Quidquid est in Deo, est Deus : 1, q. III, 3, *c*.
37. — et creatura non est aliquid melius nec majus, quam solus Deus : 1, q. CIII, 3, 3m; 1-2, q. XXXIV, 3, 2m.
38. In Deo est magnitudo virtutis et perfectionis, non autem magnitudo molis : 1, q. XLII, 4, 2m.
39. In Deo non est quantitas : 1, q. XXVIII, 4, *c*.
40. In Deo est similitudo omnium rerum, secundum formam, et secundum materiam : 1, q. LXII, 2, 2m.
41. — dicitur esse finitus sibi secundum similitudinem proportionis tantum : 1, q. XIV, 3, 2m.
42. — est infinitus negative, non autem privative ; formaliter, non autem materialiter : 1, q. VII, 1, *o*; q. XII, 1, 2m; q. XXV, 2, *o*; 3, *c*; q. LII, 2, *c*; q. LV, 1, *c*; q. LXXV, 5, 4m; q. LXXXVI, 2, 1m; 3, q. X, 3, 1m et 2m.
43. Solus Deus est omnino immutabilis : 1, q. IX, 1 et 2, *o*; q. X, 2, et 3, *c*; q. XIV, 15, *o*; q. XIX, 7, *o*, q. LXV, 1, 1m; 3, q. II, 1, *c*; q. LVII, 1, 1m.
44. Deus movetur metaphorice in se operando, et in alia : 1, q. IX, 1, 1m.
45. Nulla passio est in Deo : 1, q. XX, 1, *o*; q. XXI, 1, 1m.
46. Cognitio Dei per essentiam, est naturalis soli Deo ; angelo autem, per similitudinem ; nobis vero, per speculum, id est, per speciem aliorum : 1, q. LV, 1, *c*; q. LVI, 3, *o*; 3, q. IX, 4, *c*.
47. Deum esse intelligentem, probatur multipliciter : 1, q. XIV, 1, *o*; q. XXVI, 1, *c*.
48. Intelligere Dei est suum esse et sua essentia : 1, q. XIV, 4, *o*; q. XVIII, 3, *c* et 2m; 4, *c*; q. XIX, 1, *c*; 4, *c*; q. XXVI. 2, *c*; q. XXVII, 2, *c* et 2m; q. XXXIV, 2, 1m; q. XLI, 4, 3m; q. LIV, 2, *c*; q. LXXIX, 1, *c*; q. LXXXVII, 3, *c*; 3, q. IX, 3, 1m.
49. Solus Deus est suus intellectus, et suum intelligere : 1, q. XXVIII, 4, 1m.
50. Essentia Dei se habet ut intelligens, ut intellecta, et ut quo intelligitur : 1, q. XIV, 2 et 4, *c*.
51. Deus nihil intelligit per speciem aliam ab essentia sua : 1, q. XIV, 2 et 4, *c*; 5, *o*; q. LV, 1, *c* et 3m; q. LVII, 1, *c*; q. LXXXIX, 1, *c*.
52. Nihil pertinens ad intellectum in divinis, dicitur personaliter, præter Verbum : 1, q. XXXIV, 1, 2m; q. XXXVII, 2, 1m.
53. Impossibile est, quod primum et per se intellectum a Deo, sit aliud quam essentia ejus : 1, q. XIV, 2 et 5, *o*.
54. Deus intelligit tantum in actu, nihil autem in potentia : 1, q. XIV, 2, *c* et 2m.

105. Illud verbum Job : *Semel loquitur Deus*, referendum ad æternam Dei locutionem qua Deus Pater Verbum unicum protulit sibi coæternum : 3, q. xlv, 4, $1^m$.
106. Cognitio Dei acquiritur per alia, sed postquam jam cognoscitur, non per alia cognoscitur, sed per se : 2-2, q. xxvii, 3, $2^m$ ; q. xxxiv, 1, *c*.
107. Essentia Dei videtur immediate et semper a quolibet beato : 1, q. xii, 2, *c*; q. lviii, 1, *c*; q. lxii, 9,*c*; q. cvi, 1, $1^m$: q. cxii, 3, *c* ; 1-2, q. v, 6, $3^m$; 3, q. ix, 2, $3^m$; q. x, 4, $1^m$.
108. Essentia Dei est in intellectu beatorum ut forma quoad operationem, non autem quoad esse : 1, q. xii, 2, $3^m$; 5, *c*.
109. Essentia Dei per nullam speciem creatam repræsentari potest : 1, q. xii, 2, *o* ; 9 et 11, *c*; q. lvi, 3, *c*; 3, q. ix, 3, $3^m$.
110. Essentia Dei non potest videri ab aliquo intellectu creato, sine lumine gloriæ : 1, q. xii, 2, *c* et $1^m$; 5, *o*; q. clxxv, 3, q. x, 4, *c*.
111. Quidam clarius aliis videbunt essentiam Dei : 1. q. xii, 6, *o*, 7 et 8, *c* ; q. lxii, 9, *c*.
112. — solo intellectu videri potest, quia quælibet potentia sensitiva se extendit tantum ad corporalia :1, q. xii, 3, *c* et $3^m$ ; 2-2, q. clxxv, 4, *c*; s3, q. xcii, 2, *o*.
113. Beati vident essentiam Dei oculis corporalibus per accidens, non autem per se : 1, q. xii, 3, $2^m$.
114. Naturale est homini, quod sit capax visionis essentiæ Dei : 3, q. ix, 2, $3^m$.
115. — videri non potest per essentiam, nisi videatur trinitas personarum : 2-2, q. ii, 8, $3^m$.
116. Visio Dei per essentiam, ut est species rerum, est perfectior visione ejus, sine additamento ejusmodi : 1, q. xii, 8, $3^m$.
117. Quicumque videt Deum per essentiam, ipsum necessario diligit : 1, q. lx, 5, $5^m$.
118. Beati vident in essentia Dei simul omnia quæ aliquando vident : 1, q. xii, 10, *o*.
119. Videntes essentiam Dei, non vident omnia quæ Deus facit, vel facere potest : 1, q. xii, 8, *o* ; q. cvi, 1, $1^m$ ; 3, q. x, 2, *c*.
120. Beati vident res in essentia Dei non per similitudines earum, sed per essentiam Dei : 3, q. ix, 3, $3^m$.
121. Quilibet videns Deum videt omnia quæ pertinent ad perfectionem intellectus, scilicet species et genera, et rationes rerum : 1, q. xxii, 8, $4^m$.
122. Res videntur in essentia Dei, seu in Verbo, sicut effectus in causa, et conclusio in principio, scilicet unite : 1, q. xii, 8, *c* ; 2-2, q. clxxiii, 1, *c*.
123. Quanto quis limpidius videt essentiam Dei, tanto plura in eo videre potest : 1, q. xii, 8, *c* ; q. cvi, 1, $1^m$; 2-2, q. clxxx, 5, $3^m$, 3, q. x, 2, *c*.
124. Per visionem Dei non solum ratio glorificatur, sed totus homo : 1-2, q. iii, 3, $3^m$.
125. Voluntas est in Deo : 1, q. xix, 1, *o* ; 3, q. xviii, 1, *c*.
126. Voluntas Dei est suum esse, sed differt ab eo secundum rationem ; 1, q. xix, 1, *c*; 2, $1^m$ ; q. lix, 2, *c*; q. lxi, 2, $1^m$.
127. Voluntas Dei est sua essentia : 1, q. xix, 1, $3^m$.
128. Voluntas Dei est tantum una numero, licet sit multorum volitorum : 1, q. xix, 2, $4^m$; 5, *c*; q. xxvii, 5, $3^m$.
129. — communicat naturam suam per actum voluntatis, non autem creatura, quia in solo Deo idem est intellectus, voluntas et natura : 1, q. xxvii, 3, $2^m$ et $3^m$ ; 4, *c*; q. lix, 2, *c*.
130. Voluntas Dei respectu suæ bonitatis est necessaria, sed respectu creaturarum est ad utrumlibet, et ex necessitate suppositionis : 1, q. xix, 3, *o*; 7, $4^m$; 10, *c*; q. xxiii, 6, $3^m$ ; q, xli, 2, $3^m$; q. xlvi, 1 et 2, *c*.
131. Voluntas Dei est perfecta per se, non autem per aliud : 1, q. xiv, 2, $3^m$.
132. Primum objectum voluntatis Dei, est ejus essentia : 1, q. xix, 1, $3^m$; 2, *o* ; 3, *c* ; 4, $3^m$.
133. Finis naturalis voluntatis Dei est bonitas ejus, quam non potest non velle ; 1, q. xix, 1, $1^m$ et $3^m$.
134. Error reducentium omnia in simplicem Dei voluntatem : 1, q. xix,5, $2^m$ et $3^m$; q. xxiii,5,*c*.
135. — non vult omne bonum, licet necessario sciat omne verum : 1, q. xix, 3, $6^m$; 6, $2^m$.
136. Voluntas Dei est causa rerum : 1, q. xix, 4, *o*; q. xx, 2, *c* ; q. xlv, 6, *c*; q. xlvi, 1, *c*; 1-2, q. cx, 1, 1, *c* ; 3, q. lxxxvi, 2, *c*.
137. Voluntas Dei non aufert contingentiam a rebus, sed eam quibusdam imponit, et quibusdam necessitatem : 1, q. xix, 8, *o* ; 1-2, q. x, 4, *o*.
138. Ratio aliqua est voluntatis Dei : 1, q. xix, 5, *o*.
139. Nihil est causa voluntatis Dei : *ibid*.
140. — in productione rerum finem aliquem intendit, scilicet bonitatem suam : 1, q. xxv, 5, *c*.
141. Ratio aliqua est voluntatis Dei, non ex parte ejus, sed ex parte voliti propter aliud : 1, q. xix, 5, $1^m$.
142. Voluntas Dei est omnino immutabilis, licet effectus mutentur : 1, q. xix, 3 et 7, *o;* q. xxiii, 8, *c* ; 3, q. xlvi, 2, *c*.
143. Voluntas Dei non movetur proprie, sed metaphorice a sola bonitate sua : 1, q. xix, 1, $3^m$ ; 2, $2^m$ ; q. cv, 2, $2^m$.
144. Voluntas Dei duplex, scilicet antecedens, id est respectu voliti absolute ; et consequens, id est respectu voliti cum conditionibus ejus : 1, q. xix, 6, $1^m$; q. xxiii, 4, $3^m$.
145. Nihil fit contra voluntatem Dei consequentem, sed præter eam et contra voluntatem ejus antecedentem : 1, q. xix, 6, *o*.
146. Omne quod est præter, vel contra voluntatem Dei antecedentem, obsequitur et servit voluntati ejus consequenti : 1, q. xix, 6, *c*.
147. Voluntas Dei duplex, scilicet beneplaciti et signi ; quæ signa sunt quinque, scilicet prohibitio, præceptum, consilium, operatio et permissio : 1, q. xix, 11 et 12, *o*.
148. Voluntas signi in Deo dicitur tantum metaphorice, sed voluntas beneplaciti dicitur proprie : 1, q. xix, 11, *c*.
149. Voluntas Dei semper et infallibiliter impletur : 1, q. xix, 6, *c*.
150. Impossibile est præscientiam Dei falli, et ejus voluntatem et dispositionem cassari : 3, q. xlvi, 2, *c*.
151. — vult alia a se : 1, q. xix, 2, *o*.
152. Solus — nihil extra se vult, nisi ratione suæ bonitatis : 1, q. xix, 2, *c*.
153. — uno actu vult se, et omnia alia quæ vult : 1, q. xix, 2, $4^m$ ; 5, *c*; q. xxvii, 5, $3^m$ ; q. xli, 6, *c*.
154. Quicquid — vult, vult sub ratione boni communis, quod est sua bonitas, quæ est bonum totius universi : 1-2, q. xix, 10. *c*.
155. Multitudo volitorum non repugnat simplicitati Dei : 1, q. xix, 2, $4^m$.

201. — non potest facere materiam esse sine forma : 1, q. LXVI, 1, *o*.

202. — potest facere raritatem et densitatem esse sine materia : 3, q. LXXVII, 2, 2m ; 7, 1m et 2m,

203. — potest facere angelum non esse : 1. q. IX, 2, *c*.

204. — potest immediate movere quodlibet corpus, quacumque mutatione possibili cuicumque creaturæ : 1, q. CV, 2, *c*.

205. — potest immediate facere omnem effectum cujuscumque agentis, sine eo : 1, q. CV, 2 et 6, *c* ; 1-2, q. LI, 4, *c*; 3, q. LXXVII, 1, *c*, fin.

206. Nullius rei virtus posset aliquid, nisi per virtutem Dei, a quo est omnis virtus, et virtutis conservatio, et ordo ad effectum : 1-2, q. CIX, 1, *c*.

207. Hoc quod — in omnibus operatur secundum modum eorum, non excludit quin — quædam operetur, quæ natura operari non potest : 1-2, q. LI, 4, 2m.

208. Nihil prohibet esse aliquid in potentia divina, quod non vult, et quod non continetur sub ordine quem statuit, rebus : 1, q. XXV, 5, 1m.

209. Solus Deus potest facere præter ordinem et cursum totius naturæ : 1, q. CV, 6, *o* ; q. CIX, 3, *c*; 3, q. XLIII, 2, *c*.

210. Quidquid potest intelligi esse sine alio, — potest facere esse sine eo, non autem quidquid potest intelligi alio non intellecto ; 1-2, q. CX, 4, 4m.

211. — post facere universum, et quamlibet creaturam meliorem quam fecerit : 1, q. XXV, 5, 3m ; 6, *o*.

212. — potest facere aliquid melius humanitate Christi, matre ejus, beatitudine et gratia, secundum se, non autem ut relata ad Deum : 1, q. XXV, 6, 4m ; 3, q. VII, 12, 2m ; q. X, 4, 3m.

213. — non potest peccare : 1, q. XXV, 3, 2m.

214. — non est causa peccati : 1-2, q. LXXIX, *o*; q. LXXX, 1, *c*.

215. — est causa mali pœnæ per accidens tantum, mali autem culpæ nullo modo est causa 1, q. XLVIII, 6, *c* ; q. XLIX, 2, *o*; q. LXIII, 5, *c*, fin., 1-2, q. LXXXVII, 1, 2m ; 2-2, q. XIX, 1, 3m ; q. XXIV, 10, *c*.

216. — est causa excæcationis et obdurationis per accidens tantum, scilicet substrahendo gratiam : 1, q. XXIII, 3, 2m ; 1-2, q. LXXIX, 3, *o* ; 2-2, q. XV, 1, *o*.

217. — per se inclinat ad bonum, dando gratiam et virtutes, et directe ordinando ad bonum, sed inclinat ad malum per accidens tantum, scilicet non dando gratiam : 1-2, q. LXXIX, 1, 1m.

218. — est causa productiva cujuslibet rei : 1-2, q. XXII, 2, *c* ; q. XLIV, *o* ; q. XLV, 2, *c* ; q. LV, 1, 3m; q. LVII, 2, *c*, fin.; q. LXI, 1, *o* ; q. LXV, 1, *o* ; 3, *c* ; q. LXXV, 5, 1m ; q. LXXIX, 2, *c*; q. CIII, 5 et 7, *c* ; 1-2, q. LXXIX, 2, *c* ; q. XCIII, 1, *c*.

219. — est causa omnium efficiens, exemplaris et finalis : 1, q. XLIV, 1, 2, 3 et 4, *o*; q. LXV, 2, *o* ; q. CIII, 2, *o*; 5, *c*; q. CV, 5, *c*; 1-2, LXXIX, 2, *c*.

220. — immediate creavit omnia : 1, q. LXV, 3, *o* ; 3, q. VI, 1, 1m.

221. — agit mediantibus aliis causis, non ex insufficientia, sed ut dignitatem causandi communicet creaturis ; 1, q. XXII, 3, *c* ; 8, 2m ; q. CIII, 6, *c* et 2m ; q. CVI, 4, *c*.

222. Bonitas, liberalitas justitia et misericordia Dei differenter producunt res : 1, q. XXXI, 3, *c*.

223. — agit non ex necessitate : 1, q. XIX, 3 et 4, *o*; q. XXV, 5, *o*; q. XXVIII, 1, 3m; q. XXXII, 1, 3m ; q. XLV, 6, *c* ; q. LXI, 2, 1m ; q. CIV, 3, *o* ; q. CV, 1, 2m ; 1-2, q. LXVI, 1, 3m; q. CIX, 1, *c*; 3, q. L, 2, 3m.

**Devote**. Qui semel orat —, remanet devotior per plures dies : 2-2, q. LXXXIII, 14, 4m ; q. CLXXI, 2, 2m.

**Devotio**. 1. — est specialis actus voluntatis prompte tradendi se ad famulatum Dei : 2-2, p. LXXXI, 1, *o* ; 2, *c* ; q. LXXXIII, 3, 1m.

2. — est principalis actus voluntatis prompte tradendi se ad famulatum Dei : 2-2, q. LXXXII, 2, *o* ; q. LXXXIII, 3, 1m ; 15, *c* ; q. CIV, 3, 1m.

3. — est pinguedo animæ causata a charitate, et conservans eam : 2-2, q. LXXXII, 2, 2m ; 3, *c*.

4. Causa devotionis triplex, scilicet extrinseca et principalis, nempe Deus; et intrinseca duplex, scilicet contemplatio bonitatis Dei et beneficiorum ejus, et consideratio propriorum defectuum excludens præsumptionem : 2-2, q. LXXXII, 3, *o* ; 4, *c*.

5. Consideratio eorum quæ sunt apta excitare dilectionem Dei, causat devotionem ; sed consideratio distrahentium mentem a divinis impedit eam : 2-2, q. LXXXII, 3, 2m.

6. Ea quæ pertinent ad humanitatem Christi maxime excitant devotionem manuducendo, licet — sit circa ea quæ sunt divinitatis, vel etiam utrumque : 2-2, q. LXXXII, 3, 1m.

7. — primo et per se causat delectationem et lætitiam ; secundario autem et per accidens causat tristitiam : 2-2, q. LXXXII, 4, *o*.

8. — ad sanctos non terminatur ad eos, sed transit in Deum ; — vero ad dominos temporales est alterius rationis : 2-2, q. LXXXII, 2, 3m.

9. — abundat in simplicibus et mulieribus, propter humilitatem elationem comprimendo ; sed scientia, et quælibet perfectio subjecta Deo, auget devotionem : 2-2, q. LXXXII, 3, 3m.

**Dextrum**. — et sinistrum, et aliæ differentiæ situs, sunt in inanimatis quoad nos tantum ; in animatis vero sunt secundum se : 1, q. XIII, 7, *c*, fin.

**Diabolus**. — dicitur esse deus hujus sœculi non creatione , sed quia sæculariter viventes ei serviunt : 1, q. LXV, 1, *c*, fin. ; q. CXIV, 3, 2m ; 1-2, q. I, 5, *b*

**Diaconus**. 1. — non est proprius minister alicujus sacramenti : 3, q. LXVII, 1, *o*.

2. — est proprius dispensator sanguinis Christi, non autem corporis Christi, nisi de licentia episcopi vel presbyteri vel in necessitate : 3, q. LXXXII, 3, 1m.

3. Diacono non licet tangere corpus Christi : *ibid.*

4. Ad diaconum pertinet assistere et ministrare majoribus sacerdotibus in omnibus agendis circa sacramenta Ecclesiæ : 3, q. LXVII, 1, *c*; q. LXXI, 4, *c*.

5. Ad diaconum pertinet purgare tantum, id est ejicere immundos, et disponere fideles per admonitiones ; sed ad sacerdotes pertinet etiam illuminare, id est tradere sacramenta, ad episcopos vero perficere : 3, q. LXIV, 1, 1m ; q. LXVII, 1, 1m et 2m ; q LXXXII, 3, 3m.

**Dialectica**. — scientia est tantum una inquisitiva in speculabilibus ; demonstrativæ vero sunt plures : 1-2, q. LVII, 6, 3m ; 2-2, q. LI, 4, 2m.

**Dicere**. 1. — importat principaliter respectum ad verbum, secundario autem ad rem intellectam ; ideo in divinis convenit tantum Patri : 1, q. XXXIV, 1, 3m ; 3, q. XXXIX, 8, 2m.

2. — se habet tripliciter ad illud quod dicitur, scilicet enunciative, causative seu imperative et optative : 2-2, q. LXXVI, 1, *o*.

4. Propter divinam simplicitatem, consideratur duplex realis identitas in divinis, eorum quæ differunt in rebus creatis : 1, q. XL, 1, 1m.

**Difficile.** — est id quod transcendit potentiam secundum naturam, vel propter impedimentum: 1, q. LXII, 2, 2m; 4, 1m.

**Difficultas.** 1. — operandi duplex, scilicet ex magnitudine operis, vel ex defectu voluntatis; prima auget meritum, secunda vero minuit illud: 1-2, q. CXIV, 4, 2m; 2-2, q. CLV, 4, 2m.

2. Ratio virtutis magis consistit in bono, quam in difficili; ideo magnitudo ejus magis mensuranda est secundum rationem boni, quam secundum rationem difficilis : 2-2, q. CXXXVII, 1, 1m; q. CXLI, 8, 2m.

3. Opus virtutis habet duplicem difficultatem, scilicet ex specie actus, ut in fortitudine et temperantia, et ex diuturnitate, ut in perseverantia: 2-2, q. CXXXVII, 1, c.

4. — in actibus virtutum duplex, scilicet in inveniendo medium rationis, et in refrænando passiones ; prima est in virtutibus intellectualibus et in justitia, secunda vero in aliis : 2-2, q. CXXIX, 2, c.

5. Ubi est specialis requiritur specialis virtus : 2-2, q. CXXXVII, 1, c.

6. — duplex circa actus virtutum habentium materiam exteriorem, scilicet propter excessum passionum principaliter, vel principaliter propter appetibilitatem objecti : 2-2, q. CXXIX, 2, c; q. CXXXIV, 2, 1m.

7. — vitandi peccatum duplex, scilicet propter vehementiam passionis, ut in ira; vel propter latentiam, ut in superbia : 2-2, q. CLXIV, 6, 1m. 2-2, q. XLIV, 2, c.

**Digestio.** — est completio a calore naturali : 3, q. LXXIV, 5, 3m.

**Dignitas.** — est de absolutis ; ideo est eadem in patre et filio : 1, q, XLII, 4, 2m.

**Dilectio.** 1. — Dei est finis dilectionis proximi:

2. — Dei duplex, scilicet communis, qua diligit creaturam ; alia specialis, qua trahit creaturam rationalem supra conditionem ejusdem naturæ ad participationem sui : 1-2, q. CX, 1, c.

3. — Dei est finis omnis actionis hominis, et summa perfectionis ejus : 2-2, q. XXVII, 6, c et 3m.

4. Antecedentia dilectionem Dei in via sunt tria, scilicet apprehensio Dei per auditum, per visum et per gustum; primum est in incipientibus, secundum in perficientibus, et tertium in perfectis : 2-2, q. XXIV, 9, o.

5. — Dei includitur in dilectione proximi virtute, sicut causa in effectu, et e conversa, sicut effectus in causa : 1-2, q. XCIX, 1, 2m.

6. Diversæ opiniones de Petro et Joanne in dilectione Christi activa et passiva : 1, q. XX, 4, 3m.

7. In angelis est — naturalis et electiva : 1, q. LX, 1, 2 et 3, o.

8. Angelus et homo diligunt se dilectione naturali et electiva ; *ibid.*, 5. o.

9. Quilibet angelus diligit alium sicut seipsum dilectione naturali, etiam malus bonos : *ibid.*, 5, o.

10. In beatis est — naturalis : 1, q. LXII, 7, o.

11. In patria nullus est ordo dilectionis, nisi secundum propinquitatem ad Deum : 2-2, q. XXVI, 13, c.

12. — inimicorum est perfectior et magis meritoria, quam — amicorum : 2-2, q. XXVII, 7. o ; 8, 2m.

13. — naturalis est respectu finis ; sed — electiva est respectu eorum quæ sunt ad finem : 1, q. LX, 2, c; 4, 3m.

14. — naturalis est principium electivæ: 1, q. LX, 2, c; q. LXXXII, 1, c; 2-2, q. X, 1, c; q. XVII, 9, 2m ; q. XCI, 2, 2m.

15. Omnis — naturalis est recta, non tamen rectitudine charitatis, licet una rectitudo perficiat aliam, sed rectitudine naturali ; 1, q. LX, 1, 3m.

16. — Dei est prior dilectione proximi ordine perfectionis et dignitatis, sed e converso ordine generationis et dispositionis : 1-2, q. LXVIII, 8, 2m.

**Diligentia.** — idem est quod sollicitudo ; ideo requiritur in omni virtute, sicut etiam sollicitudo : 2-2, q. LIV, 1, 1m.

**Diligere.** 1. Deus ab æterno dilexit creaturas in propriis naturis, et voluit eas esse, non autem tunc : 1, q. XX, 2, 2m.

2. Deus diligit peccatores et damnatos in quantum sunt naturæ quædam : 1, q, XX, 2, 4m, q. XXIII, 3, 2m et 3m; 2-2, q. LXXXIII, 16, c; 3, q. XLIX, 4, 1m.

3. Deus diligit damnatos quantum ad naturam, sed odit eos in quantum sunt mali, et in quantum non vult eis bonum vitæ æternæ, nisi voluntate antecedente : *ibid.*

4. Omnis creatura naturaliter plus diligit Deum quam se : 1, q. LX, 5, o; 1-2, q. CIX, 3, c: 2-2, q. XXVI, 3, c.

5. Quisque debet ex charitate plus — Deum, quam se vel proximum : 2-2, q. XXVI, 2 et 3, o; q. XLIV, 8, c.

6. Homo potest ex charitate se et corpus suum—: 2-2, q. XXV, 4 et 5, o.

7. Omne ens naturaliter plus diligit se, quam alterum : 1, q. LX, 4, 2m; 5, 1m.

8. Quodlibet singulare plus naturaliter diligit bonum speciei, quam bonum proprium : 1, q. LX, 5, o ; 1-2, q. CIX, 3, c.

9. Omnis pars naturaliter plus diligit totum, quam se : 1, q. LX, 5, o; 1-2, q. XIX, 10, c; q. CIX, 3, c; 2-2, q. XXVI, 3, c; 4, 3m.

10. Benefactor plus diligit quam beneficiatus : *ibid.*, 12, c.

11. Licet non omnes homines habeant aliquas virtutes secundum habitum completum, habent tamen eas secundum quædam seminalia rationis, secundum quæ, qui non habet virtutem, diligit virtuosum tanquam suæ naturali rationi conformem : 2-2, q. XXVII, 3, 4m.

**Diligi.** 1. Deus potest a creatura — totaliter ex parte Dei et ex parte sui, non autem ex parte actus : 2-2, q. XXVII, 5, o.

2. Deus diligitur propter aliud, non formaliter, nec effective, nec ut finis, sed dispositive vel materialiter : 2-2, q. XXVII, 3, o.

3. Corpus debet ex charitate — : 2-2, q. XXV, 5, o.

4. Proximus debet ex charitate magis —, quam proprium corpus : 2-2, q. XXVI, 5, o; q. XXIV, 8, 2m.

5. Peccator debet — ex charitate quoad naturam, non autem quoad culpam : 2-2, q. XXVI, 6, o; q. XLIV, 8, 2m.

6. Aliquid potest — dupliciter, scilicet amore amicitiæ et amore concupiscentiæ ; et sic amari possunt accidentia et res irrationales, non autem primo modo : 2.2, q. XXV, 2 et 3, o; 11, c.

**Diluculum.** — potest dici pars diei et noctis : 3, q. LI, 4, 3m.

20. Prima — materiæ est quantitas dimensiva : 3, q. lxxvii, 2, c.
21. — materialis non est causa simpliciter, sed secundum quid : 2-2, q. xxvii, 3, c.
22. — est in eodem subjecto cum eo ad quod disponit propinque : : 3, q. lxiii, 4, $1^{m}$.
23. — subjecti est prior naturaliter susceptione formæ, sed est posterior actione agentis : 1-2, q. cxiii, 8, $2^{m}$.
24. Omnis — inordinata habet unitatem specificam a sua causa, sed unitatem numeralem habet a suo subjecto :1-2, lxxxii, 2, c.

**Disputatio.** 1. Contentio in disputatione importat quamdam acrimoniam locutionis : 2-2, q. xxxviii, 1, c.
2. — cum infideli ex intentione confutandi errores, vel causa exercitii, est laudabilis; sed absint rudes, nisi ab infidelibus tenentur : 2-2, q. x, 7, o.

**Dissensio.** — duplex, scilicet ad se, et ad alterum, et utraque opponitur paci; sed tantum secunda opponitur concordiæ : 2-2, q. xxix, 1, $3^{m}$.

**Distantia.** — et propinquitas naturæ in creatura ad Deum, est similitudo vel dissimilitudo, non autem secundum locum : 1, q. viii, 1, $3^{m}$.

**Distare.** Corruptibilia plus distant a Deo, quam incorruptibilia ; ideo debilius esse recipiunt: 1, q. lxv, 1, $1^{m}$.

**Distinctio.** 1. — duplex, scilicet formalis, id est specifica, et materialis, id est numeralis: 1, q. xxx, 3, *c;* q. xlvii, 1 et 2, c.
2. — numeralis est propter specificam, quia specifica est nobilior: 1, q. xlvii, 2, c.
3. — formalis semper requirit inæqualitatem : *ibid.*
4. Omnia quæ dicuntur secundum ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum ad quæ dicuntur : 1-2, q. liv, 2, c.
5. Prima — rerum a principio fuit solum a Deo ad perfectionem universi : 1, q. xlvii, 1, *o*; 2, c ; q. lxv, 3, $2^{m}$.
6. — potentiarum est secundum formalem distinctionem objectorum, quæ est secundum rationem: 1, q. lix, 2, $2^{m}$; q. lxxx, 1, $2^{m}$; 2-2, q. xvii, 6, $1^{m}$; q. xlvii, 5, c.
7. Omnis — formalis est per aliquam oppositionem: 1, q. xxxvi, 2, c.
8. In divinis nulla est — realis, nisi per oppositas relationes originis : 1, q. xxviii, 3, *c*; q. xxix, 4, c; q. xxx, 2, c; q. xxxii, 3, c et $3^{m}$; q. xxxvi, 2, c et $1^{m}$; q. xl, 2 et 3, o.
9. — realis in personis divinis, stat cum identitate essentiæ : 1, q. xxxix, 1, o.
10. — in divinis personis non est per divisionem alicujus communis, quia essentia communis remanet indivisa ; sed oportet distinguentia constituere personas : 1, q. xl, 2 et 3, c.
11. — divinarum personarum est minina secundum quantitatem, et est maxima secundum dignitatem et causalitatem : 1, q. xl, 2, $3^{m}$.

**Distinguere.** 1. Proprietates in divinis determinant et distinguunt personas, non autem essentiam : 1, q. xl, 1, $2^{m}$.
2. Personæ divinæ constituuntur et distinguuntur per origines, sed primo et principalius per relationes: 1, q. xl, 2, c.
3. Remotis relationibus, personæ divinæ non distinguuntur: 1, q, xl, 3, *o*;3, q. iii, 3, $3^{m}$.
4. Relatio ut relatio non constituit, nec distinguit personas divinas, sed ut divina : 1, q. xl, 2, *o*.
5. Relationes divinæ distinguuntur ab invicem realiter, re relativa, non autem re absoluta : 1, q. xxviii, 3, *o*; q. xxx, 2, c.

**Diversificare.** 1. Materia secundum se diversificat genus; sed distinctio materiæ per quantitatem diversificat tantum individua: 1, q. l, 4, c- 1, 2, q. xxiii, 1, c; q. liv, 1, $1^{m}$.
2. Diversitas materiæ, diversificans formam, diversificat speciem : 2-2, q. cliv, 1, $1^{m}$.

**Diversitas** 1. In Deo nulla est — : 1, q. xxxi, 2, c et $1^{m}$.
2. — speciei sumitur a forma: 1-2, q. xxiii, 1, c; q. xxiii, 1, c; q. liv, 1, $1^{m}$.

**Dividi.** 1. Continuum mathematice dividitur in infinitum secundum eamdem proportionem, non autem secundum eamdem quantitatem, sed per minorem: 1, q. xlviii, $4^{m}$; 1-2, q. lxxxv, 2, c.
2. Unumquodque potest per se, secundum illud quod in ejus ratione continetur, non autem per alia: 1-2, q. xcv, 4, c.
3. Res dividitur secundum genus per id solum quod convenit ei per se: 1-2, q. xviii, 7, c.

**Divinare.** Dæmones possunt — verum tripliciter, scilicet subtilitate naturæ, revelatione, et experientia: 2-2, q. lxiv, 1, $5^{m}$; q. clxxii, 5, c; 6, *o*.

**Divinatio.** 1. — non dicitur, si quis prænunciet ea quæ ex necessitate eveniunt, neque etiam si quis futura aliqua contingentia, Deo revelante, cognoscat: 2-2, q. xcv, 1, c.
2. Homo habet naturalem inclinationem ad cognoscendum futura , secundum modum humanum, non autem secundum indebitum divinationis modum: 2-2, q. xcv, 1, $3^{m}$.
3. — dicitur ab indebita usurpatione ejus quod Dei est: 2-2, q. xcv, 1, c et $1^{m}$.
4. Si — causetur ex revelatione dæmonum, cum quibus pacta habentur, vel expressa, vel tacita, erit divinatio illicita et superstitiosa: 2-2, q. xcv, 6, c.
5. — igitur est indebita usurpatio prænuntiandi futuros eventus: 2-2, q. xcv, 1, *o*.
6. — semper est peccatum, quia semper in malam partem accipitur: 2-2, q. xcv, 1, c.
7. Omnis — provenit ex operatione dæmonum, ideo est species superstitionis: 2-2, q. xcv, 2, *o*.
8. — est species curiositatis ratione sui; sed quoad modum operis, est species superstitionis: 2-2, q. xcv, 2, $1^{m}$.
9. Genus divinationis triplex, scilicet necromantia, augurium, et sortilegium, quorum quodlibet multas habet species: 2-2, q. xcv, 3, *o*.
10. — facta per invocationem dæmonum, per astra, somnia, auguria, vel sortes, non est licita, sed superstitiosa: 2-2, q. xcv, *o*; q. xcvi, 1, c.

**Divini.** 1. Considerare effectus contingentes in seipsis antequam fiant, non est alicujus —, sed est Dei proprium: *ibid.*
2. Si quis hujusmodi futuræ prænuntiare aut prænoscere quocumque modo præsumpserit, nisi Deo revelante, manifeste usurpat sibi quod Dei est, et ex hoc aliqui divini dicuntur: *ibid.*
3. — dicti sunt, quasi Deo pleni, divinitate enim se plenos simulant: *ibid.*

**Divinum.** — prædicantur de essentia, et de personis divinis: 3, q. xvi, 3, $3^{m}$.

**Divisio,** 1. — duplex, scilicet secundum quantitatem, et secundum formam: prima est posterior uno; secunda vero prior; ideo definit unitatem: 1, q. xxx, 3, c.
2. Partes divisionis univocæ sunt coæquæ secundum rationem generis, licet altera earum sit prior secundum rem; sed in analogis una earum semper est prior re et ratione: 1-2, q. lxi, 1, $1^{m}$.
3. Omnis pluralitas sequitur aliquam divisionem: 1, q. xxx, 3, *o*.

dilatationem et constrictionem : 3, q. LXXXIV, 9, 2$^m$.

12. Ad dolorem requiruntur duo, scilicet conjunctio mali, et perceptio ejus : 1-2, q. XXXV, 1 et 7, *c*; q, XLI, 3, *c*; 3, q. XV, 5 et 6, *o*.

13. Malum conjunctum est magis causa doloris et tristitiæ, quam bonum amissum : 1-2, q. XXXVI, 1, *o*.

14. Malum conjunctum causat dolorem ut finis ; sed amor, ut unde principium primum, et aliquando concupiscentia; sed odium, ut principium secundum : 1-2, q, XXXVI, 2, *o*.

15. Appetitus unitatis, non cujuslibet, sed ejus quæ est de perfectione naturæ, causat dolorem : 1-2, q. XXXVI, 3, 2$^m$.

16. Potestas major non tollens inclinationem, sed repugnans ei, causat dolorem, in quantum infert malum : 1-2, q. XXXVI, 4, *o*.

17. Passio Christi, ratione defectus humani, causat in nobis dolorem et tristitiam; sed ratione benignitatis Dei, causat lætitiam : 3, q. LXXXII, 4, 1$^m$.

18. In Christo fuit verus — sensibilis : 3, q. XV, 5, *o*; q. XLVI, 6, *c*.

19. — Christi in passione pervenit usque ad rationem superiorem : 3, q. LXVI, 8, *o*.

20. — Christi non impediebat delectationem fruitionis ejus, nec e converso : 3, q. XV, 5, 3$^m$; 6, *c*; 9, 3$^m$; q. XLVI, 6, *c* et 2$^m$; 8, *o*.

21. — Christi interior et exterior fuit maximus : 3, q. XLVI, 6, *o*.

22. — Christi fuit major dolore cujuslibet contriti : 3, q. XLVI, 6, 3$^m$ et 4$^m$.

23. — Christi fuit major dolore Adæ, si passus iste fuisset in innocentia : 3, q. XLVI, 6, 2$^m$.

24. — et tristitia nullo modo sunt in Deo : 1, q. XX, 1, 2$^m$.

25. Mater Christi peperit sine dolore et cum maxima jucunditate : 2-2, q. CLXIV, 2, 3$^m$; 3, q. XXXV, 6, *c*.

**Dolus.** 1. — proprie accipitur tantum in malo, sed abusive in bono : 2-2, q. LV, 4, 1$^m$.

2. — principaliter est in verbis : *ibid.*, 4, 2$^m$ ; 5, *c*.

3. — fit tripliciter, scilicet corde, ore et opere ; sed fraus proprie est tantum in factis : *ibid.*, 4, 2$^m$ ; 5, *c*; q. CXI, 3, 2$^m$; q. CXVIII, 8, *c* et 2$^m$.

**Dominatio.** 1. — significat tria, scilicet libertatem rigidam, inflexibilem gubernationem, et appetitum aut participationem veri dominii : 1, q. CVIII, 5, 2$^m$.

2. Dominationes præcipiunt, potestates ordinant, et principatus dirigunt : 1, q. CVIII, 6, 3$^m$.

**Dominicus.** — potest prædicari de qualibet re Christi, non autem de homine Christo : 3, q. XVI, 3, 8$^m$.

**Dominium.** 1. — convenit Deo realiter ab æterno quoad potestatem, non autem quoad relationem ; sed fundamentum relationis dominii est potestas : 1, q. XIII, 7, 1$^m$.

2. Sola creatura rationalis habet — sui actus : 1-2, q. I, 1 et 2, *c*; q. VI, 2, 2$^m$; q. XV, 2, *c*.

3. Homo, in statu innocentiæ, habuisset — super alia animalia imperando, et utendo eis libere, non autem super angelos : 1, q. XCVI, 1 et 2, *o*.

4. Nec habuisset — servile super homines sed — liberorum : 1, q. XCII, 1, 2$^m$; *o*; q. XCVI, 4, *o*; 2-2, q. CLXIV, 2, *c* et 1$^m$; q. CLXXXIX, 6, 2$^m$.

5. — et prælatio introducta sunt ex jure humano : 2-2, q. X, 10, *c*; q. XII, 2, *c*.

6. In simonia transfertur — ; non autem in furto, nec in rapina, nec in usuris : 2-2, q. LXXVIII, 3, *c* et 3$^m$.

**Dominus.** 1. Deus est principium et finis, et est realiter — omnium, quia creatura subjicitur ei realiter : 1, q. XIII, 7, 5$^m$; 3, q. XXXV, 5, *c*.

2. Homo est — suarum operationum per intellectum et voluntatem : 1-2, q. I, 1, *c*; q. VI, 2, 2$^m$; q. XXI, 2, *c*; q. CIX, 2, 1$^m$; 2-2, q. CLVIII, 2, 3$^m$.

3. Non sumus domini appetitus ultimi finis : 1, q. LXXXII, 1, 3$^m$.

**Domus.** 1. — non est unum simpliciter, sed aggregatione ; nec forma ejus, quæ est compositio vel ordo, dat esse, et speciem toti et cuilibet parti ejus : 1, q. LXXVI, 8, *c*.

2. In domibus privatis non debet celebrari missa, nisi in necessitate : 3, q. LXXXIII, 3, 2$^m$.

**Dona.** 1. Spiritus Sanctus est ratio omnium donorum Dei, quorum principium est voluntas Dei : 1, q. XXXVIII, 2, *o*.

2. Omnia — sub ratione doni manifestant Spiritum Sanctum; sed secundum speciem doni aliqua — manifestant Filium, ut sapientia et scientia : 1, q. XLIII, 5, 1$^m$.

3. Spiritus Sancti sunt tantum septem, scilicet sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas et timor Domini : 1-2, q. LXVIII, 4, *o* ; 2-2, q. VIII, 6, *o*; q. VLV, 2, 3$^m$.

4. Enumerantur partim secundum dignitatem eorum, et partim secundum materias : 2-2, q. LXVIII, 7, *o*.

5. Circa materias omnium virtutum oportet esse aliquod de septem donis : 1-2, q. LXVIII, 4 et 7, *c*; q. LXIX, 1, 3$^m$.

6. Septem — perficiunt hominem ut sequatur motum Dei ; virtutes autem perficiunt, ut sequatur motum rationis : 1-2, q. LXVIII, *o*; q. LXIX, 1, *c*; 2-2, q. VIII, 5, *c* ; q. XIX, 9, *c* ; q. LII, 1 et 3, *c* ; q. CXXI, 1, *c* ; q. CXXXIX, 1, *c* ; 3, q. VII, 5, *c* et 1$^m$.

7. Omnia septem — sunt priora virtutibus intellectualibus et moralibus ordine perfectionis, sed e converso ordine generationis : 1-2, q. LXVIII, 8, 2$^m$.

8. Et sunt — Spiritus Sancti, secundum quod charitate informantur : 1-2, q. LXVIII, 8, 3$^m$.

9. Septem — excellunt omnes virtutes morales et intellectuales sed excelluntur a virtutibus theologicis : 1-2, q. LXVIII, 1 et 8, *o*; q. LXIX, 1, 1$^m$; 2-2, q. IX, 1, 3$^m$; q. XIX, 9, 4$^m$; q. LXXXI, 2, 1$^m$.

10. Omnia septem — præsupponunt tres virtutes theologicas, sicut quasdam radices ad quas pertinent, sicut et earum derivationes : 1-2, q. LXVIII, 8, *c* et 3$^m$; 2-2, q. XIX, 9, 4$^m$; q, CXXXIX, 2, 2$^m$.

11. Septem — sunt principia omnium virtutum intellectualium et moralium : 2-2, q. XIX, 9, 4$^m$.

12. Omnia septem — sunt connexa, quia habens unum habet omnia, et charitatem, et e converso : 1-2, q. LXVIII, 5, *o*; 2-2, q, XIX, 9, *c*; q. CXXXIX, 1, 2$^m$; 3, q. VII, 5, 3$^m$.

13. — sunt in omnibus viribus hominis, in quibus sunt virtutes : 1-2, q. LXVIII, 4, 5, et 7, *c*.

14. Donorum tria sunt in parte appetitiva, reliqua vera in parte cognoscitiva : 2-2, q. VIII, 6, *c*.

15. — quorum unum dirigit alterum, combinantur simul : 1-2, q. LXVIII, 7, 4$^m$.

16. Septem — sunt habitus in anima : 1-2, q. LXVIII, 3, *o*.

17. Septem — sunt necessaria ad finem supernaturalem : 1-2, q. LXVIII, 2, *o*; 3, 1$^m$ et 3$^m$.

18. Septem — habent duplices actus, unum in via, et alium in patria : 1-2, q. LXVIII, 6, 2$^m$.

19. Omnia septem — in patria habebunt actus

# E

totaliter a peccato, nec totaliter excusat sequens peccatum : 1-2, q. LXXVII, 7, c et 3m.

7. — sine peccato tollit totam culpam actus sequentis : 2-2, q. CL, 1 et 4, c.

8. Loth culpandus est, non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit : *ibid.*, 4, c, fin.

9. — cum peccato diminuit culpam actus sequentis, in quantum diminuit voluntarium : 1-2, q. LXXVI, 4, 2m et 4m ; 2-2, q. CL, 4, o.

10. Vitium contrarium ebrietati est peccatum, scilicet abstinere a vino in magnum gravamen naturæ scienter : 2-2, q. CL, 1, 1m.

**Ebrius.** 1. — homicida meretur duplices maledictiones, propter duplex peccatum : 1-2, q. LXXVI, 4, 4m; 2-2, q. CL, 4, 1m.

2. Pittaci lex in ebrios homicidas : *ibid.*

**Ecclesia.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet militans et triumphans : 3, q. VIII, 3 et 4, o.

2. Corpus Ecclesiæ mysticum consistit ex hominibus et angelis, et viatoribus, et beatis : 3, q. VIII, 4, c et 2m.

3. Una est — omnium fidelium novi et veteris testamenti : 3, q. VIII, 3, 3m.

4. Decor [Ecclesiæ principaliter consistit in interioribus ; ad quem etiam actus exteriores pertinent, in quantum ab interiori decore progrediuntur vel ipsum conservant : 1-2, q. CI, 2, c et 3m.

5. — potest condere legem in pertinentibus ad cultum Dei, et ad subjectionem infidelium, et rerum suarum : 2-2, q. X, 10, c; q. LXVI, 8, 2m.

6. Solus Christus fundavit Ecclesiam, cujus ministerium commisit Petro et successoribus ejus, in ædificationem, et non in destructionem : 2-2, q. LXXXVIII, 12, 2m.

7. Nullus prohibetur ingredi ecclesiam, et audire verbum Dei usque ad missam catechumenorum : 3, q. LXXXIII, 4, 4m.

8. In casu necessitatis licet vendere, aut emere terram ubi quondam fuit — : 2-2, q. C, 4, 1m, 2m et 3m.

**Ecclesiasticus.** 1. — liber pertinet ad legem veterem : 2-2, q. XVI, 1, 5m.

2. — liber non computatur inter canonicas scripturas apud Hebræos : 1, q. LXXXIX, 8, 2m.

**Eclipsis.** — apparens in passione Christi, fuit qnintupliciter miraculosa : 3, q. XLVI, 2, 2m.

**Educi.** — de potentia, est fieri in actu, quod prius erat in potentia, et dependet a materia, et fit per agens naturale : 1, q. XC, 2, 2m.

**Effectus.** 1. — quilibet Dei est æqualiter a tota Trinitate : 1, q. XXXII, 1, c.

2. Omnis — repræsentat aliqualiter causam suam : 1, q. XLV, 7, c.

3. Omne signum corporale est — vel causa signati, vel procedit ab eadem causa : 2-2, q. XCV, 5, c.

.4 — positivus prior est effectu privativo ordine formæ, sed ordine materiæ est e converso : 3, q. LXII, 6, 3m; q. LXX, 4, c.

5. Impossibile est quod illud quod est per accidens, sit — per se alicujus virtutis cœlestis vel alterius agentis naturalis : 1, q. CXVI, 1, c ; 2-2, q. XCV, 5, c.

**Electi.** Omnes prædestinati sunt — a Deo, et dilecti : 1, q. XXIII, 4, o; q. XXIV, 1, c.

**Electio.** 1. — pertinet determinate ad voluntatem : 1, q. LXXXIII, 3, c.

2. Eletionem rectam agit sola virtus, quæ est in parte appetitiva : 1-2, q. LVIII, 1, 2m; 4, c.

3. — sequitur inquisitionem in hominibus tantum : 1, q. XXII, 1, 1m; q. LIX, 3, 1m; q. LX, 2, 1m; 3, q. XVIII, 4, 2m, q. XXXIV, 2, 2m.

4. — est tantum de possibili ; 1-2, q. XIII, 5, o.

5. — non est de ultimo fine, sed tantum de iis quæ sunt ad finem : 1, q, LXXXII, 1, 3m, 1-2; q. XIII, 3, o; 4 et 6, c; 2-2, q. XXIV, 1, 3m; q. XXXIII, 1, 2m; q. XLVII, 1, 2m; 3, q. XVIII, 4, c.

6. — est tantum de actibus humanis, vel de alia re cum actu humano : 1-2, q. XIII, 4, o, 5, c.

7. Ad bonam electionem requiruntur duo, scilicet intentio debiti finis per virtutes morales, et recta præacceptio eorum quæ sunt ad finem per prudentiam : 1-2, q. LVI, 4, 4m; q. LVII, 5, c; q. LVIII, 4, c; 2-2, q. XLVII, 1, 2m.

8. Intentio et — differunt, quia prima est respectu finis, secunda vero mediorum : 1-2, q. XIII, 4, c.

9. Judicium liberi arbitrii est actus electionis : 1, q. LXXXIII, 3, 2m.

10. — convenit Christo : 3, q. XI, 3, 1m; q. XVIII, 4, o; q. XXXIV, 2, 2m.

11. — convenit Deo respectu creaturarum, non autem respectu sui : 3, q. XVIII, 4, 1m.

12. — Dei est etiam non entium, non autem nostra : 1, q. XXIII, 4, 2m.

13. Dilectio Dei est prior electione, sed in creaturis est e converso : 1, q. XXIII, 4, c et 2m.

14. — Dei præcedit prædestinationem, quia prædestinatio Dei est actus voluntatis absolutæ, consequens ordinem electionis : 1, q. XXIII, 4, c et 2m.

**Electus.** 1. In foro contentioso, sufficit quod — sit bonus; sed in foro conscientiæ, requiritur quod sit optimus, vel simpliciter, vel ad regimen : 2-2, q. LXIII, 2, c et 3m; q. CLXXXV, 3, o.

2. — de gremio Ecclesiæ, ut in pluribus, consuevit esse utilior ad bonum commune, quia magis diligit Ecclesiam, in qua nutritus est : 2-2, q. LXIII, 2, 4m.

**Eleemosyna.** 1. — est opus in quo datur aliquid indigenti, ex compassione, propter Deum : 2-2, q. XXXII, 1, c.

2. Omne obsequium impensum proximo propter Deum, est — : 2-2, q. XXXII, 2, o.

3. — est proprie actus misericordiæ, sed est actus charitatis ex consequenti, et mediate; latriæ vero imperative : 2-2, q. XXXII, 1, o; 9, 3m.

4. — est actus liberalitatis, in quantum aufert superfluum amorem divitiarum : 2-2, q. XXXII, 1, 4m.

5. Dare eleemosynam de superfluo, vel in extrema necessitate, est de præcepto, in aliis vero est tantum de consilio : 2-2, q. XXXII, 5 et 6, o; q. LXVI, 7, c; q. LXXI, 1, c; q. LXXXVII, 1, 4m; q. CXVIII, 4, 2; q. CLXXXV, 7, 1m.

6. — quæ est de consilio, est pars satisfactionis, non autem illa quæ est de præcepto, sed est præambulum ejus : 2-2, q. XXXII, 1, 2m.

7. — non est facienda de necessariis sibi, et familiæ, et statui, nisi velit mutare statum, vel necessitas aliqua præponderet, scilicet extrema alicujus personæ, vel Ecclesiæ, vel reipublicæ : 2-2, q. XXXII, 6, o; q. CXVII, 1, 2m.

8. Non est expectanda extrema necessitas in danda — : 2-2, q. XXXII, 5, 3m.

Ille qui dat eleemosynam, quando dat ut foveatur in peccatis, vel quando dat ut aliquem inducat ad hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corruptam ; et talis — non est recipienda : 1-2, q. XIX, 7, 2m et 3m; 2-2, q. CLIV, 4, c, princip.

**Epicycli.** — et excentrici circuli probantur in astrologia rationabiliter, non autem demonstrative; 1, q. XXXII, 1, 2m.

**Epiikeia.** 1. — est virtus specialis, et pars potentialis justitiæ : 2-2, q. LXXX, 5m; q. CXX, *o*.

2. — est pars subjectiva justitiæ communiter dictæ, quia per prius prædicatur de ea, quam de justitia legali, quæ dirigitur secundum epiikeiam, quæ est superior retgula humanorum actuum : 2-2, q. CXX, 2, *c* et 1m.

2. — est potior pars legalis justitiæ, obtemperantis legi, non quoad verba, sed quoad intentionem legsilatoris; sed dividitur contra eam, ut attendit tantum verba: 2-2, q. CXX, 2, 2m.

4. — servat intentionem legis in his ad quæ forma legis se non extendit : 2-2, q. CXX, 1, *o*.

5. — non deserit justum simpliciter, sed justum lege determinatum; nec opponitur severitati, quæ sequitur veritatem legis in quibus oportet, quia sequi in quibus non oportet, est vitiosum : 2-2, q. CXX, 1, 1m.

**Episcopatus.** 1. — nomen operis est, et non honoris: 2-2, p. CLXXXV, 1, 1m.

2. Intelligendum est sub nomine episcopatus bonum opus, id est actio plebi utilis : 2-2, q. CLXXXV, 1 et 2, *o*.

3. Duo consideanda sunt in epscopatu, scilicet gradus superior, et actio plebi utilis : 2-2, q. CLXXXV, 1, 1m.

4. Qui propter honorem desiderat episcopatum, nescit quid sit : *ibid.*

5. — est ordo supra sacerdotium respectu mystici corporis Christi, non autem respectu veri : 2-2, q. CLXXXIV, 6, 1m ; 3, q. LXXXII, 1, 4m.

6. — est superior ordine sacerdotali, cui proinde communicat jurisdictionem ad ligandum et solvendum: s3, q. XL, 4, *o*.

7. — est ordo hierarchicus, at non sacramentum : s3, q. XL, 5, *o*.

**Episcopi.** 1 — et presbyteri olim non differebant secundum nomina : 2-2, q. CLXXXIV, 6, 1m.

2. — sunt successores Apostolorum : 2-2, q. CLXXXIV, 6, 1m; q. CLXXXV, 5, *b*; 3, q. LXVII, 2, 1m; q. LXXII, 11, *c*.

3. — tenentur exponere omnia sua pro honore Dei, et salute gregis sui, cum opus fuerit : 2-2, q. CLXXXIV, 7, 1m.

**Episcopus.** 1. Solus habet plenam potestatem et jurisdictionem : s3, q. XL, 4, 2m.

2. Solus. — potest dispensare illa sacramenta quæ ponunt suscipientem in aliquo graduum perfectionis super alios : 3, q. LXXXII, 3, 3m.

3. — dicit : *Pax vobis,* quia magis repræsentat Christum dicentem sic, quam simplex sacerdos dicens : *Dominus vobiscum* : 3, q. LXXXIII, 5, 6m; s3, q. XL, 4, *o*.

4. Sicut diaconus participat illuminationem et virtutem sacerdotis, sic et sacerdos perfectivam dispensationem episcopi : 3, q. LXXXII, 3, 3m.

5. — potest judicare solum subditos in sua diœcesi existentes : 2-2, q. LX, 2, *c*; 6, *o*; q. LXVII, 1, *b*.

6. — in cujus diœcesi aliquis delinquit in re non exempta, fit ei superior ratione delicti, etiamsi sit exemptus, nisi forte delinquat in re aliqua exempta : 2-2, q. LXVII, 1, 3m.

7. — tenetur ingredi religionem quam vovit : 2-2, q. CLXXXIX, 3, 1m.

8. Monachus — tenetur ad vota regularia, habitum, et alia, nisi impediant officium ejus : 2-2, q. LXXXVIII, 11, 4m; q. CLXXXV, 8, *o*.

9. Episcopo non licet religionem ingredi, nisi propter impedimentum salutis, ex parte sui vel aliorum, de licentia Papæ : 2-2, q. CLXXXIV, 6, *c*; q. CLXXXV, 4, *o*; q. CLXXXIX, 7, *c*.

10. Monachus — non potest esse hæres, nisi pro ecclesia sua, nec potest testamentum condere, nec aliquid disponere post mortem, nisi de licentia Papæ : 2-2, q. LXXXVIII, 11, 4m; q. CLXXXV, 8, 3m.

11. — depositus, intrans religionem, potest revocari ad episcopatum, nisi sit detrusus ibi ad pœnitentiam pro culpa : 2-2, q. CLXXXV, 4, 2m.

12. Episcopo non licet deserere corporaliter gregem suum propter persecutionem, nisi possit ei sufficienter per alium providere : 2-2, q. CLXXV, 5, *o*.

13. Episcopo licet habere proprium, et illud hæredibus testari : 2-2, q. CLXXXV, 6 et 7, *o*; q. CLXXXVI, 3, 5m.

**Equus.** Quidam — perpendens se coiisse cum matre, præcipitans se, mortuus est : 2-2, q. CLIV, 9, 3m.

**Error.** 1. — circa prima principia, in speculabilibus et practicis, est gravissimus et turpissimus : 2-2, q. CLIV, 12, *c*.

2. — de jure naturæ matrimonium impedit : s3, q. LI, 1, *c*.

3. Matrimonium impeditur per errorem conditionis personæ : s3, q. LI, 2, *o*.

**Erubescentia.** — est timor de turpi fiendo, sed verecundia est timor de turpi facto : 1-2, q. XLI, 4, *c*; 2-2, q. CXLIV, 2, *c*.

**Esse.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet essentia et actus essentiæ : 1, q. III, 4, 2m.

2. — ab aliquo, dicitur dupliciter, scilicet directe, quia agit; et indirecte, quia non agit quod debet : 1-2, q. VI, 3, *c*.

3. Omne quod non est suum —, participat esse a causa prima, quæ est suum esse : 1, q. XLIV, 1, *c*; q. LXI, 1, *c*; q. LXXV, 5, 4m; q. CIV, 1, *c*; 1-2, q. III, 7, *c*.

4. — est proprius effectus Dei : 1, q. XLV, 5 *o*; q. LXV, 3, *c*.

5. Forma non est, nec fit, nec creatur nisi improprie : 1, q. V, 5, 2m; q. IX, 2, 3m; q. XLV, 4 et 8, *o*; q. LXV, 4, *c*; q. LXXV, 6, *c*; q. XC, 2, *c*; q. XCI, 2, *c*; q. CX, 2, *c*; q. CXVIII, 1, *c*; 1-2, q. CX, 2, 3m ; 3, q. XXXV, 1, *c* et 3m.

6. Omne — est ab aliqua forma : 1, q. XLII, 1, 1m.

7. Ipsum — nihil aliud adjunctum habere potest, similiter nec aliqua forma: 1, q. III, 6 et7,*c*.

8. Primus effectus formæ est —, secundus vero operatio: 1, q. XLII, 1, 1m; 1-2, q. CXI, 2, *c*.

9. — est prius omni alia proprietate: 1, q. V, 2, *o*.

10. — est nobilius omni alio nomine Dei: 1, q. IV, 1, 3m; 2, 3m; 1-2, q. II, 5, 2m.

11. — est formale, respectu omnium quæ in re sunt : 1, q. VIII, 1, *c*.

12. Idem est — formæ, et materiæ, et compositi : 1-2, q. IV, 5, 2m.

13. Si aliqua forma vel natura non pertinet ad — personale, illud esse non dicitur esse personæ simpliciter, sed secundum quid : 3, q. XVII, 2, *c*.

14. — capitatum, et esse corporeum, et esse animatum, pertinet ad personam Socratis, sed ex his non fit nisi unum esse in Socrate : *ibid.*

15. Si post constitutionem personæ, adveniant ei aliqua membra, non accrescit ei aliud — sed sola relatio ad hæc: *ibid.*

16. — est maxime intra rem, secundo forma, tertio materia: 1, q. VIII, 1, *c*; q. CV, 5, *c*.

mysterium nostræ salutis ; ipeo præ cæteris sacramentis solemnius celebratur : 3, q. LXXXIII, 4, *c*, 3ᵐ et 6ᵐ.

22. — est signum ecclesiasticæ unitatis ; ideo ex opere operato ejus efficacia potest in alterum transire ; non autem alia sacramenta : 3, q. LXVII, 2, *c* ; q. LXXIII, 2, *b* ; 4, *c* ; q. LXXIX, 1, c.

23. Species non sunt causa corporis Christi, nec alicujus spiritualis effectus, nisi mediante corpore Christi, secundum quod ex speciebus et corpore Christi fit unum sacramentum : 3, q. LXXIII, 1, 2ᵐ.

24. Per baptismum datur primus actus vitæ spiritualis ; sed per eucharistiam datur complementum ejus : 3, q. LXV, 1, *c*.

25. — est posterior baptismo in perceptione, sed est prior in intentione : 3, q. LXXIII, 5, 4ᵐ.

26. Etiamsi homo nunquam a gratia baptismi caderet, indigeret tamen confirmatione et eucharistia, non autem pœnitentia : 3, q. LXXXIV, 5 et 6, *o*.

27. — continet Christum realiter, non autem alia sacramenta, sed tantum virtutem ejus : 1-2, q. CI, 4, 2ᵐ ; 3, q. LXV, 3, *o* ; q. LXXIII, 1, 3ᵐ ; 4, *c* et 3ᵐ ; 5, *c* et 2ᵐ ; q. LXXV, 1, *o* ; 2, *c* et 2ᵐ ; 4, *c* ; q. LXXVI, *o* ; q. LXXVIII, 1. *c*.

28. — perficitur in consecratione materiæ, alia vero sacramenta in usu ejus : 3, q. LXXIII, 1, 3ᵐ ; q. LXXIV, 2, 3ᵐ ; 7, *c* ; q. LXXVIII, 1, *c* ; q. LXXX, 1, 1ᵐ ; q. LXXXII, 4, 2ᵐ ; 10, 1ᵐ ; q. LXXXIV, 3, *c* ; 4, 3ᵐ.

29. Materia eucharistiæ est duplex, scilicet panis et vinum : 3, q. LXXIV, 1, *o*.

30. Non habens vinum vel panem, non debet consecrare alterum tantum ; tamen si faceret, consecratum esset, sed graviter peccaret : 3, q. LXXIV, 1, 2ᵐ.

31. Panis et vinum quantacumque possunt consecrari, dummodo sint coram sacerdote : *ibid.*, 2, *o*.

32. Materia eucharistiæ non est mel, lac, carnes, nec aliquid simile sacramentis veteris legis : *ibid.*, 1, *o*.

33. Circa materiam eucharistiæ fuit duplex hæresis, scilicet Artotyritarum, panem cum caseo offerentium, Cataphrygum et Pepucianorum, miscentium farinam cum sanguine puerorum per totum corpus ; et Aquariorum, offerentium aquam tantum : *ibid.*, 1, *c*.

34. Damnatur error quorumdam conficientium eucharistiam de aqua lotionis panni intincti vino : *ibid.*, 8, *c*, fin.

35. Aqua modica debet apponi vino, sicut Christus posuit, et convertitur in vinum ; et postquam facta est vinum, convertitur in sanguinem : *ibid.*, 6, *o* ; 8, *c*.

36. Appositio aquæ non est necessaria, licet non apponens peccet : 3, q. LXXIV, 7, *o* ; q. LXXXIII, 6, 4ᵐ et 6ᵐ.

37. Aqua debet apponi in calice, non vero in dolio ; et cum sit permodica, convertitur in vinum, ac deinde in sanguinem, non autem in aquam lateris Christi : 3, q. LXXIV, 8, *o*.

38. De aqua artificiali in vino potest confici eucharistia, sed non debet, non autem in pane : *ibid.*, 7, 3ᵐ.

39. — conficitur ex pane tritici, non autem ex pane hordei, speltæ, farris, vel alterius grani : *ibid.*, 3, *o* ; 4, *c*.

40. — potest confici ex pane mixto ex granis aliis, si maneat species tritici : *ibid.*, 3, 3ᵐ.

41. — potest confici ex siligine generata ex grano frumenti : *ibid.*, 3, 2ᵐ.

42. Ex amylo, vel pasta, vel pane corrupto secundum speciem, non potest confici — : *ibid.*, 3, 4ᵐ ; 4, 4ᵐ ; 5, 2ᵐ.

43. — debet confici ex azymo, sicut Christus fecit et esset grave peccatum conficere cum fermentato, sicut apud Græcos in azymis : *ibid*, 4, *o*.

44. De vino vitis, et non de alio liquore, potest confici — : *ibid.*, 5, *o*.

45. De musto potest confici —, sed peccatum esset, nisi esset in necessitate, non autem de uva, nec de agresta : *ibid.*, 5, 2ᵐ.

46. De aceto non potest confici —, sed de vino acescente, scilicet peccatum esset : *ibid* 5, 2ᵐ.

47. Forma consecrationis corporis Christi est hæc, scilicet : *Hoc est enim corpus meum* ; et dimittens alia verba, peccat graviter : 3, q. LX, 8, *c* ; q. LXXV, 2, *c* ; q. LXXVIII, 2, *o* ; 5, *c*.

48. Singulæ particulæ hujus formæ convenienter ordinantur : 3, q. LXXVIII, 2, *o*.

49. Vox *enim* non est de forma eucharistiæ ; sed dimittens ipsam ex negligentia, vel contemptu, peccat, quia est de consuetudine Romanæ Ecclesiæ, data a Petro apostolo : 3, q. LX, 8, *c* ; q. LXXVIII, 2, 5ᵐ.

50. Forma eucharistiæ convenienter significatur, scilicet in facto esse, non autem in fieri : 3, q. LXXVIII 2, *o*.

51. Hæc verba : *et elevatis oculis*, et cætera, *et manducate* et cætera convenienter præmittuntur formæ eucharistiæ : 3, q. LXXVIII, 1, *c* et 4ᵐ.

52. Forma consecrationis sanguinis Christi est hæc scilicet : *Hic est enim calix sanguinis mei novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum* : 3, q. LXXVIII, 3, *o*.

53. Singulæ perticulæ hujus formæ convenienter positæ sunt : *ibid.*

54. Formæ prædictæ non se mutuo expectant, sed utraque operatur sine altera : 3, q. LXXVIII, 6, *o*.

55. Formæ prædictæ continent veritatem factivam rei, non præsupponentem rem significatam : *ibid.*, 5, *o*.

56. In prædictis formis, et in qualibet alia forma sacramentali, est aliqua virtus instrumentalis, sed intentionalis : *ibid.*, 4, *o* ; 5, *c*.

57. Forma eucharistiæ importat solam consecrationem materiæ, et profertur in persona Christi ; sed formæ sacramentorum important usum materiæ, et proferuntur in persona ministri : 3, q. LXXVIII, 1, 4 et 5, *c* ; q. LXXXII, 2, 2ᵐ ; 5, *c* et 2ᵐ ; 7, 3ᵐ ; q. LXXXIII, 1, 3ᵐ.

58. Christus eadem forma consecravit, qua et nos quam dedit Ecclesiæ, et tantum semel protulit : 3, q. LXXVIII, 1, 1ᵐ.

59. Substantia panis et vini non manet post consecrationem ; cujus oppositum est impossibile et hæreticum : 3, q. LXXV, 2, *o* ; 6, *c* ; q. LXXVII, 1 et 5, *c*.

60. In conversionibus naturalibus, illud quod convertitur, et illud in quod convertitur, generatur, vel augetur, vel restauratur, sed hic Christur nullo modo mutatur : 3, q. LXXV, 4, *o* ; 6, 2ᵐ.

61. Nec substantia panis et vini annihilatur, nec convertitur in præjacentem materiam : 3, q. LXXV, 3, *o*.

62. Sed convertitur tota in totum corpus Christi : 3, q. LXXV, 4, *o* ; 6, *c* ; 8, *c* et 3ᵐ.

63. Conversio hæc quadrupliciter differt ab aliis, quia pertingit ad materiam, non habet subjectum, convertitur totum, et in totum præexistens : 3, q, LXXV, 4 et 8, *o*.

104. Angeli non vident corpus Christi sub sacramento cognitione naturali, sed tantum cognitione beata; dæmones autem neutro modo : q. LXXVI, 7, *c*.
105. Beati vident Christum sub sacramento visione intellectuali plena, non autem visione corporali, nisi miraculose : *ibid.*
106. Intellectus viatoris non potest comprehendere nec videre Christum in hoc sacramento : *ibid.*
107. Videndo eucharistiam non peccant christiani, licet sint peccatores : q. LXXX, 4, 4$^{m}$.
108. Soli sacerdotes possunt consecrare eucharistiam : q. LXXXII, 1, *o*.
109. Plures sacerdotes possunt eamdem hostiam consecrare : q. LXXXII, 2, *o*.
110. Mali sacerdotes, etiam schismatici, excommunicati et degradati, possunt consecrare, sed peccant graviter : q. LXIV, 9, 2$^{m}$ et 3$^{m}$; q. LXXXII, 7, 8 et 9, *o*.
111. Recipiens eucharistiam vel audiens missam a talibus graviter peccat : q. LXIV, 9, 2$^{m}$ et 3$^{m}$; q. LXXXII, 9, *o*.
112. Consecrans propter malum finem, peccat, sed perficit sacramentum : q. LXXIV, 2, 2$^{m}$.
113. Dispensatio eucharistiæ pertinet ad sacerdotem tantum : q. LXXXII, 3, *o*.
114. Sacerdoti soli licet tangere eucharistiam, nisi in necessitate, ut si caderet : q. LXXXII, 3, *c*.
115. Si adsint essentialia, scilicet ordo et intentio ministri, et materia et forma debitæ, erit eucharistia, licet desint cætera, sine quibus celebrans graviter peccaret, et degradandus esset : q. LXXXIII, 3, 1$^{m}$.
116. De pœnitentia emittentis eucharistiam, vel cujus negligentia brutum sumit eam, vel sanguis stillat extra calicem, vel evomentis : q. LXXXIII, 6, 7$^{m}$.
117. Consecrans tenetur sumere eucharistiam sub utraque specie, quotiescumque celebrat : q. LXXX, 12, *o*; q. LXXXII, 4, *o*.
118. Si percipitur ante consecrationem aquam tantum fuisse, effundatur, et vinum ponatur; si autem post, consecret vinum, præmissa contritione de negligentia : q. LXXXIII, 6, 4$^{m}$.
119. Deficiente sacerdote post consecrationem corporis, debet suppleri per alium, non autem si ante : q. LXXXIII, 6, 1$^{m}$.
120. Minister in aliis sacramentis dupliciter operatur, scilicet pronuntiando verba et actum exteriorem exercendo; in eucharistia vero tantum primo modo : q. LXXVIII, 1, *c*, et 3.
121. Non licet sacerdoti omnino cessare a consecratione eucharistiæ, sed tenetur saltem in festis : q. LXXXII, 10, *o*.
122. Celebratio eucharistiæ est immolatio Christi quia est figura passionis ejus, cujus per hoc fimus participes; et sacerdos significat Christum: q. LXXXIII, 1, *o*; 2, *c*, 1$^{m}$ et 2$^{m}$.
123. Eucharistia dupliciter sumitur, scilicet sacramentaliter, et spiritualiter : q. LXXX, 1, 2 et 3, *o*.
124. Patres veteris Testamenti manducaverunt Christum secundo modo : q. LXXX, 1, 3$^{m}$.
125. — vere sumitur a peccatoribus sacramentaliter tantum, nec immunditiam aliquam ex hoc contrahit : q. LXXX, 3, *o*; q. LXXXII, 7, 1$^{m}$.
126. Infidelis vere sumit eucharistiam, non primo modo, nec secundo proprie : q. LXXX, 3, 2$^{m}$.
127. Brutum vere sumit eucharistiam per accidens, non autem primo nec secundo modo : q. LXXX, 3, 3$^{m}$.
128. Christus sumpsit corpus suum et sanguinem in eucharistia; q. LXXXI, 1, *o*; q. LXXXIV, 7, 4$^{m}$.
129. Christus ex sumptione hujus sacramenti habuit spiritualem dulcedinem; ideo sumpsit sacramentaliter et spiritualiter, sed aliter quam cæteri : q, LXXXI, 1, 3$^{m}$.
130. Christus dedit eucharistiam Judæ in cœna præter buccellam intinctam : q, LXXXI, 2, *o*.
131. Sumptio eucharistiæ non est de necessitate salutis secundum se, sed ex statuto Christi et Ecclesiæ : q. LXXIII, 3, *c*; q. LXXX, 11, *o*.
132. In primitiva Ecclesia omnes tenebantur quotidie sumere eucharistiam, postea ter in anno, nunc autem semel : q. LXXX, 10, 5$^{m}$.
133. Eucharistia deberet quotidie sumi, nisi ex hoc quis sentiret reverentiam diminui et fervorem non augeri : q. LXXX, 10, *o*.
134. Eucharistia non debet pluries in die sumi, nisi quando quis in una die, ex aliquo casu permisso, pluries celebraret : q. LXXX, 10, 5$^{m}$; q. LXXXIII, 2, 2$^{m}$.
135. Eucharistia sub specie vini, id est sanguinis Christi, non datur populo, propter periculum effusionis, quia facilius una gutta sanguinis laberetur, quam aliqua una particula corporis : q. LXXIV, 1, 3$^{m}$; q. LXXX, 12, *c*.
136. Hostiam non consecratam sacerdos dans, reus esset idololatriæ non autem adorantes vel sumentes eam, cum hostia debeat adorari latria sub conditione in habitu, et adorantes, vel sumentes eam æstiment probabiliter hostiam esse consecratam : 2-2, q. I, 3, 4$^{m}$; q. LXXX, 6, 2$^{m}$.
137. Melius est paratis sumere eucharistiam, quam abstinere ab ea : 3, q. LXXX, 10, *c*.
138. Pœnitentes qui abstinent ab hoc sacramento secundum consilium sacerdotis, excusantur a transgressione præcepti, non autem manentes in peccatis : q. LXXX, 11, 3$^{m}$.
139. Eucharistia debet sumi tantum a jejunis totaliter, nisi in casu mortis : 2-2, q. CXLVII, 9, 2$^{m}$; 3, q. LXXX, 8, *o*; 9, *c*.
140. Omnis cibus vel potus, sumptus post mediam noctem, impedit sumptionem eucharistiæ, non autem ante, etiamsi nec somnus, nec digestio sequatur; imo deglutio reliquiarum modicæ aquæ aut salivæ, vel cibi relicti inter dentes, vel eructationis, non impedit sumptionem eucharistiæ : 3, q. LXXX, 8, 4$^{m}$ et 5$^{m}$.
141. Post sumptionem eucharistiæ, requiritur modicum intervallum ante prandium : *ibid.*, 8, 6$^{m}$.
142. Corporalis immunditia, vel lepra, fluxus sanguinis, et hujusmodi, non impedit sumptionem eucharistiæ : *ibid.*, 7, 3$^{m}$.
143. Eucharistia debet semper haberi parata pro infirmis : 3, q. LXXXIII, 5, 11$^{m}$.
144. Pars hostiæ missa in calicem, nunquam debet dari infirmis, quia Christus nemini dedit panem intinctum, nisi Judæ : q. LXXXIII, 5, 9$^{m}$.
145. Triplex modus manducandi corpus Christi, scilicet sacramentalis tantum, spiritualis tantum, sacramentalis et spiritualis simul : q. LXXX, 1, 2 et 3, *o*.
146. Pueris non debet dari — nisi cum incipiunt habere aliqualem usum rationis, ut possint concipere devotionem hujus sacramenti, scilicet in decimo, vel undecimo anno : *ibid.*, 9, 3$^{m}$.
147. Græci dant eucharistiam post baptismum pueris recenter natis, male interpretantes Dionysium : *ibid.*, 9, 3$^{m}$.
148. Amentibus post fidem et devotionem debet

**Eva.** 1. — non fuit filia Adæ, quia non processit ab eo modo naturæ, nec sicut a principio naturali : 1, q. XCII, 2, 3m.

2. — peccavit gravius quam Adam : 2-2, q. CLXIII, 4, *o*.

**Evangelica.** Doctrina — est doctrina perfectionis, instruens de omnibus pertinentibus ad rectitudinem vitæ : 2-2, q. LVI, 1, 2m.

**Evangelium.** 1. — divulgatum est et prædicatum in toto orbe, non autem creditum per fidem ab omnibus : 1-2, q. CVI, 4, 4m.

2. In Evangelio nihil mandatur de præceptis cerimonialibus, quia ablata sunt per impletionem rei : 1-2, q. CVIII, 3, 3m.

**Eventus.** — sequens per se, vel ut pluribus, vel præcogitatus, addit ad bonitatem, vel malitiam actus, non autem aliter : 1-2, q. XX, 5, *o* ; q. LXXIII, 8, *o*.

**Ex.** — aliquando importat ordinem terminorum tantum, aliquando vero etiam identitatem subjecti : 1, q. XLV, 1, 3m; 3, q. LXXV, 8, *c*.

**Excæcare.** Dæmon dicitur excæcare, in quantum inducit ad culpam : 1-2, q. LXXIX, 3, 3m.

**Excæcatio.** 1. — et obduratio important duo, scilicet motum animi adhærentis malo et aversi a Deo, et subtractionem gratiæ : 1-2, q. LXXIX, 3, *c*.

2. — et obduratio, quoad primum, sunt peccata, sed quoad secundum, sunt pœnæ; et primum est causa secundi ; et homo fit deterior primo, non autem secundo : 1-2, q. LXXIX, 3, *o*.

3. — aggravatio et obduratio differunt secundum diversos effectus gratiæ, scilicet in visu, auditu et affectu : 1-2, q. LXXIX, 3, *c*.

4. — est effectus divinæ reprobationis : 1-2, q. LXXIX, 4, *c*.

5. — de se ordinatur ad damnationem, sed ex misericordia Dei ordinatur ad salutem prædestinatorum : 1-2r q. LXXIX, 4, *o*.

9. Malitia est causa excæcationis meritoria, sicut culpa est causa pœnæ : 1-2, q. LXXIX, 3, 3m.

**Excandescentia.** — magis pertinere videtur ad primam speciem iræ, scilicet fel, quam ad tertiam speciem, scilicet furorem : 1-2, q. XLVI, 8, 2m.— Vid. *Ira*.

**Excedere.** Quod in melioribus excedit, melius est simpliciter : 2-2, q. CLXXXVIII, 7, 1m.

**Excessus.** — mentis causatur ex amore boni, et timore mali eodem modo : 2-2, q. CLXXV, 2, 3m.

**Exclusiva.** 1. Dictio — immobilitat terminum cui additur, ratione negationis implicitæ : 1, q. XXXI, 3, 3m.

2. Propositio — habet duas expositiones, primem affirmativam, et secundam negativam; sub prima licet descendere, sub secunda vero non : 1, q. XXXI, 4, *b*.

3. Dictio —, addita principali agenti, non excludit instrumentum : 3, q. LXXVIII, 4, 1m.

4. Dictio — non excludit partes, nec universalia, et alia quæ sunt de intellectu subjecti, nisi differant supposito : 1, q. XXXI, 4, 3m.

**Excommunicare.** 1. Ecclesia malos juste excommunicat, ut resipiscant; in necessitatis tamen casu est illis subveniendum : 2-2, q. XXXI, 2, 3m.

2. Ecclesia rite — potest peccantem mortaliter et contumacem simul : s3, q. XXI, 2 et 3, *o*.

3. Soli episcopi et majores prælati etiam non sacerdotes — possunt, qui habent jurisdictionem in foro judiciali : s3, q. XXII, 1 et 2, *o*.

4. Excommunicatus vel suspensus non potest alium excommunicare : s3, q. XXII, 3, *o*.

5. Nullus potest nisi inferiorem — : *ibid.*, 4, *c*.

**Excommunicari.** Ipsa communitas non potest — : s3, q. XXI, 1, *o*.

**Excommunicatio.** 1. — major est separatio a communione Ecclesiæ quoad fructum et suffragia generalia : s3, q. XXI, 1, *o*.

2. — injuste lata sit ex ira, v. g. excommunicantis, effectum sortitur, at si error est in substantia excommunicationis, nullius est effectus : *ibid.*, 4, *o*.

3. In eo qui pro falso crimine juridice illatam excommunicationem humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum : *ibid.*

4. Potest quis invitus absolvi ab excommunicatione, non autem a peccato : s3, q. XXIV, 2, *o*.

5. Absolutus ab una excommunicatione ab omnibus absolutus intelligitur, si sint ab uno judice latæ, nisi aliter fuerit expressum ; non autem si sint a diversis judicibus factæ : *ibid.*, 3, *c*.

**Excommunicatis.** 1. — sunt subtrahenda beneficia, sic tamen quod natura non deficiat, nisi secundum ordinem justitiæ : 2-2, q. XXXI, 2, 3m.

2. Participare cum — conceditur quintupliciter : 2-2, q. XXXIX, 4, 2m.

**Excommunicatus.** 1. Injiciens manus in clericum non ideo est — in septemplici casu ; qui vero ob id est —, potest absolvi ab episcopo in octuplici casu : s3, q. XXIV, 1, *c*.

2. — semel, potest reexcommunicari : s3, q. XXII, 6, *c*.

3. Licet fidelibus communicare excommunicato minori excommunicatione, majori vero minime : s3, q. XXIII, 1, *o*.

4. Participans cum excommunicato, — quobue est : s3, q. XXIII, 2, *c*.

5. Tantum participans excommunicato in crimine vel in divinis, seu in Ecclesiæ contemptum, peccat mortaliter : *ibib.*, 3, *o*.

6. Excommunicatum minori excommunicatione, potest quilibet sacerdos absolvere, non autem majori, nisi in articulo mortis : s3, q. XXIV, 1, *o*.

**Excusatio.** — aggravat omne peccatum : 2-2 q. XIII, 3, 3m.

**Exempla.** 1. In operationibus et passionibus humanis, in quibus experientia plurimum valet, plus movent — quam verba : 1-2, q. XXXIV, 1, *c*.

2. Aristoteles in logica utitur exemplis secundum opiniones aliorum; ideo non habent auctoritatem : 1-2, q. LIX, 2, 1m.

**Exemplar.** Semper perfectissimum est — minus perfecti : 3, q. LVI, 1, 3m.

**Exemplaris.** Causa — ad ens refertur, causa autem finalis ad bonum : 1, q. V, 2, 2m.

**Exemplata.** — oportet conformari exemplari, secundum rationem formæ, non autem secundum modum essendi : 1, q. XVIII, 3, 2m.

**Exemptus.** — Vid. *Episcopus*, n. 10.

**Exequiæ.** Non per se, sed per accidens, cultus exequiarum defunctis prodest : s3, q. LXXIII, 3, *o*.

**Exilium.** — non erat absolutum in veteri lege, sed relativum, ne quis fieret idololatra : 1-2, q. CV, 2, 10m.

**Exitus.** — in divinis est secundum solam distinctionem relationum, et secundum emanationem interiorem, et non secundum distantiam : 1, q. XLII, 5, 2m.

**Exorcismus.** 1. — non est sacramentum, sed est sacramentale : 3, q. LXVII, 3, 2m; q. LXXI, 3, 1m.

# F

1, q. xvi, 1 et 2, *o*; 3, $1^m$; 5, 6 et 8, *c*; q. xvii, 1 et 3, *o*; 4, $1^m$.

3. — non est in intellectu respectu primorum principiorum, nec respectu quidditatis, nisi per accidens, respectu duplicis compositionis : 1, q. xvii, 3, *o*; q. lvii, 1, $2^m$; q. lviii, 5, *c*,

4. Veritas et —, ut in cognoscente, sunt tantum in intellectu componente et dividente; sed ut in re vera, sunt etiam in sensu, et in intellectu cognoscente quidditatem : 1, q. xvi, 2, *o*; q. xvii, 2, *o*; 3, *c*.

5. — est in sensu respectu sensibilium communium, et respectu sensibilium per accidens; non autem respectu sensibilium propriorum, nisi per accidens : 1, q. xvii, 2, *o*; 3, *c*; q. lviii, 5, *c*.

6. — attribuitur phantasiæ, quia repræsentat objectum absens tanquam præsens : 1, q. xvii, 2, $2^m$.

7. In Deo nulla est —, sed tantum veritas : 1, q. xvii, 4, $3^m$; 2-2, q. clxxi, 6, *c*.

**Falsus.** 1. Res non dicuntur falsæ respectu intellectus divini, sed respectu intellectus nostri : 1, q. xvii, 1, *c* et $3^m$.

2. Res dicitur simpliciter vera vel falsa tantum ab intellectu a quo dependet, ut res naturalis a divino, et artificialis a nostro : 1, q. xvi, 1, *c*; q. xvii, 1, *o*.

3. Res naturales dicuntur falsæ per accidens et secundum quid respectu intellectus nostri dupliciter : 1, q. xvii, 1, *c*.

4. Res dicitur vera vel falsa ratione veræ vel falsæ æstimationis quam nata est facere de se quoad ea quæ exterius apparent in ea : 1, q. xvii, 1, *c*.

5. Res, secundum id quod est, dicitur vera; secundum id quod non est, dicitur falsa : 1, q. xvii, 1, *c* et $1^m$; 4, $1^m$.

6. Malum simpliciter est in rebus; non autem falsum, sed secundum quid : 1, q. xvii, 1, *c*; q. xlviii, 2, *o*.

7. Homo dicitur —, quia amat falsas opiniones vel locutiones, non autem quia potest mentiri : 1, q. xvii, 1, *c*.

8. Falsum contrariatur vero, sed non in suo contrario : 1, q. xvii, 4, *o*; 1-2, q. lxiv, 3, $3^m$.

9. Falsum testimonium prohibetur octavo præcepto decalogi : 2-2, q. cxxii, 6, $2^m$.

**Fama.** 1. — bona est nobis necessaria propter nos, quia est præcipuum bonum inter exteriora bona : 2-2, q. lxxiii, 2 et 3, *c*.

2. — quadrupliciter læditur directe, scilicet imponendo falsum, adaugendo peccatum, manifestando occulta, pervertendo intentionem; sed indirecte dupliciter læditur, scilicet negando bona alterius, vel malitiose reticendo : 2-2, q. lxxiii, 1, $3^m$.

3. — læditur tripliciter, scilicet juridice, false, et manifestando occulta; secundo modo et tertio, tenetur quis ad restitutionem, non autem primo modo : 2-2, lxii, 2, $2^m$; q. lxxiii, 2, *o*.

**Fames.** — et sitis in beatis dicitur per remotionem fastidii : 1-2, q. lxvii, 4, $3^m$.

**Familiaritas.** — cum peccatoribus vitari debet ab imperfectis propter periculum, non autem a perfectis propter fructum : 2-2, q. xxv, 6, $5^m$.

**Fantasia.** 1. — est thesaurus formarum per sensum acceptarum, componens et dividens eas; et est idem quod imaginativa : 1, q. lxxviii, 4, *c*.

2. — et memoria sunt passiones primi sensitivi, non quidem tamquam proprii organi, sed quia oriuntur ab anima mediante primo sensitivo : 1, q. lxxviii, 4, $3^m$.

3. Dæmon potest immutare fantasiam hominis, et alios sensus corporeos, ut aliter videatur res, quam sit : 1, q. cxi, 3 et 4, *o*; q. cxiv, 4, $2^m$.

**Fantasma.** 1. — est similitudo individui in organo corporeo : 1, q. lxxxiv, 7, $2^m$; q. lxxxv, 1, $3^m$.

2. Aliquod — per sensum nunquam acceptum, potest formari in imaginatione per operationem virium interiorum : 1, q. xii, 9, $2^m$; q. lxxxv, 2, $3^m$.

3. Intellectus noster abstrahit a fanstamatibus species intelligibiles, in quantum considerat naturas in universali, quas tamen intelligit in fantasmatibus, quia nihil potest actu intelligere, nisi convertendo se ad fantasmata : 1, q. lxxxv, 1, $4^m$; 5, $2^m$; 7 et 8, *c*.

4. Fantasmata non possunt imprimere in intellectum possibilem : 1, q. lxxxv, 1, $3^m$.

5. Fantasmata illuminantur ab intellectu agente, quia ex ejus virtute redduntur habilia ut ab eis intentiones intelligibiles abstrahantur : 1, q. lxxxv, 1, $3^m$.

**Fas.** — proprie est lex divina; sed jus est lex humana : 2-2, q. lvii, 1, $3^m$.

**Fascinatio.** — est infectio ab oculis infectis, propter malitiam animæ, vel ex Dei permissione, vel cooperante dæmone : 1, q. cxvii, 3, $2^m$.

**Fatue.** Dicere : —, vel, racha, vel irasci, non sunt species iræ, sed gradus ejus ; et est peccatum mortale ex genere suo in unoquoque gradu: 1-2, q. xlvi, 8, $3^m$; 2-2, q. clviii, 5, $3^m$.

**Fatum.** 1. —, juxta quosdam, est dispositio siderum, in qua quis est conceptus vel natus; sed magis proprie est providentia Dei; ideo est in rebus : 1, q. cxvi, *o*.

2. — est ordinatio secundarum causarum ad effectus divinitus prævisos : 1, q. cxvi, 4, *c*.

3. — dicitur a *fari*, quasi effatum divinæ providentiæ : 1, q. cxvi, 1, *c*, fin.

4. — non est qualitas, nec substantia, sed est relatio multiplex ratione effectuum vel causarum secundarum, non autem respectu Dei : 1, q. cxvi, 2, $3^m$.

5. Ratio gubernationis in mente Dei est providentia, sed in causis secundis est — : 1, q. cxvi, 2, *o*.

6. Non omnia subduntur fato, sed tantum effectus causarum secundarum : 1, q. cxvi, 1, *c*; 4, *o*.

7. —, respectu causarum secundarum, est mobile ; sed respectu causæ primæ, est immobile, non quidem absolute, sed sub conditione providentiæ : 1, q. cxvi, 3, *o*.

**Febris.** — ethica est intensior aliis, licet calor ejus minus sentiatur, quia est infusa membris, quasi complexio : 1-2, q. xxix, 3, *c*.

**Felicitas.** 1. — ultima non est in cognitione alicujus creaturæ, sed tantum in cognitione Dei: 1-2, q. iii, 7, *o*; 2-2, q. clxvii, 1, $1^m$.

2. — magna, sed non ultima, est in contemplatione substantiarum separatarum, si perfecte intelligerentur : 1, q. lxiv, 1, $1^m$ ; q. lxxxix, 2, $3^m$; 1-2, q. iii, 7, *o*.

3. — terrena consistit in quinque, scilicet voluptate, divitiis, potestate, dignitate et fama : 1-2, q. ii, *o*. — Vid. *Beatitudo*.

**Feminalia.** — significant continentiam, quæ perpetuo indicitur ministris novi Testamenti; non autem ministris veteris Testamenti, sed tantum tempore sacrificiorum, quo utebantur eis : 1-2, q. cii, 4, $7^m$.

**Fermentum.** 1. — significat fervorem charita-

26. Papa non potest addere, minuere, vel mutare aliquid de articulis fidei, vel sacramentis Ecclesiæ, sed solus Christus : 3, q. LXXXIII, 3, 8m.
27. — est in intellectu subjective : 1-2, q. LVI, 3, c; 2-2, q. IV, 2, o.
28. — est principaliter in intellectu speculativo, et secundario in practico : 1-2, q. LVI, 3, c; 2-2, q. IV, 2, 3m; q. IX, 3, c.
29. — est major in uno homine quam in alio, quoad certitudinem, devotionem, confidentiam, et explicationem ; non autem quantum ad rationem formalem objecti ejus : 2-2, q. V, q. 4, o.
30. Minores non habent fidem implicitam in fide majorum, nisi quatenus majores adhærent veritati dibinæ : 2-2, q. II, 6, 3m.
31. Genus humanum tripliciter se habuit ad fidem Christi, secundum tria tempora, scilicet ante legem, sub lege, et sub gratia : 2-2, q. CLXXIV, 6, c ; 3, q. LXVIII, 1, 1m.
32. Homo in statu innocentiæ habuit fidem de incarnatione Christi : 2-2, q. II, 7, c; 3, q. I, 3, 5m.
33. — antiquorum et modernorum est eadem specie ; sed differt numero in diversis : 1-2, q. CIII, 4, c; q. CVII, 1, 2m; 2-2, q. IV, 6, o; 3, q. LXX, 1, c.
34. Fides non est in beatis : 1-2, q. LXVII, 3 et 5, o; 2-2, q. IV, 4, 1m; q. XVIII, 2, c; 3, q. VII, 3, c.
35. Fides est in dæmonibus coacta, non laudabilis, nec donum a gratia : 1, q. LXIV, 2, 5m, 2-2, q, V, 2, o; q. XVIII, 3, o; 3, q. LXXVI, 7, c.
36. Timor Dei non potest universaliter præcedere fidem, sed suppositis articulis de excellentia Dei, de pænis, et hujusmodi : 2-2, q. VII, 1, 1m.
37. Inittium fidei non est ex nobis, licet hoc aliquando tenuerit Augustinus : 1-2, q. CXIV, 5, 1m; 2-2, q. VI, 1, c.
38. — quoad proponenda credibilia, necessario est a Deo, immediate quibusdam, et aliis per angelos et prædicatores; sed quoad assensum intrinsece, est a solo Deo, extrinsece vero et insufficienter, est etiam ab aliis : 2-2, q. VI, 1, o.
39. — informis causatur a Deo, cujus est donum, quoad substantiam, non autem quoad informitatem ejus : 2-2, q. VI, 2, o.
40. Ratio naturalis subservit fidei, sicut naturalis inclinatio voluntatis subservit charitati : 1, q. I, 8, 2m ; q. II, 2, 1m.
41. Fides gignitur et nutritur per scientiam extrinsece tantum, scilicet persuadendo : 1, q. I, 2, b; 2-2, q. VI, 1, 1m.
42. — est necessaria, ut principium spiritualis vitæ : 2-2, q. XVI, 1, 1m.
43. Vita spiritualis attribuitur fidei, sicut in qua primo manifestatur ; 1-2, q. CX, 3, 1m.
44. Puritas cordis est effectus fidei : 2-2, q. VII, 2, o.
45. Visio beata succedit fidei : 1, q. XII, 7, 1m; 1-2, q. IV, 3, c; 2-2, q. IV, 2, b; q. V, 1, c.
46. —, ut facit æstimationem de præmio, generat spem; de pœnis autem, generat timorem : 2-2, q. VII, 1, 2m.
47. Per fidem Christi, homo pertinet ad Testamentum novum : 1-2, q. CVI, 1, 3m; q. CVII, 1, 3m.
48. Nullus unquam habuit gratiam Spiritus Sancti, nisi per fidem Christi implicitam vel explicitam, propriam vel alienam : 2-2, q. II, 7, 3m; 3, q. LVI, 3, c et 2m; q. LXVIII, 1, 1m.
49. Per fidem formatam, mundamur a peccatis virtute passionis Christi : 2-2, q. VII, 2, 2m; 3, q. XLIX, 1, 4m; 5, 5m; q. LII, 6, c; q. LVIII, 4, 3m,
50. Sancti patres, dum adhuc viverent, liberati sunt per fidem Christi ab omni peccato et reatu pœnæ peccatorum actualium, non tamen a reatu pœnæ originalis peccati : 2, q. LII, 5, 2m; 7, 1m. 8, 3m.
51. Actus fidei potest esse meritorius, si sit informatus charitate : 2-2, q. II, 9, o; 3, q. VII, 3, 2m.
52. In fide, scientia et opinione, sunt duo actus, scilicet assensus, et actualis consideratio, et uterque in fide potest esse meritorius, non autem in scientia et opinione, sed tantum primus : 2-2, q. II, 9, 2m; 10, c.
53. Meritum fidei consistit in hoc, quod homo, ex obedientia Dei, assentit illis quæ non videt : 3, q. VII, 3, 2m.
54. Fides percipit invisibilia Dei altiori modo, quoad multa, quam ratio naturalis ex creaturis in Deum procedens : 2-2, q. II, 3, 3m.
55. — inclinat ad resistendum omni contrario suo : 2-2, q. I, 4, 2m; q. II, 3, 2m.
56. — dirigit intentionem respectu ultimi finis supernaturalis, sed lumen naturalis rationis respectu alicujus boni connaturalis : 2-2, q. X, 4, 2m.
57. Profecerunt homines in fidei cognitione per temporum successionem : 2-2, q. I, 7, 2m.
58. Explicatio credendorum fit per revelationem divinam : 2-2, q. II, 6, c.
59. In iis quæ ad subtilitatem fidei pertinent, solent hæretici fidem simplicium depravare : 2-2, q. II, 6, 2m.
60. Ea quæ sunt fidei, non ignorantur omnino, sed imperfecte cognoscuntur : 1, q. XII, 13, 3m; 2-2, q. I, 4, 2m et 3m ; 5, 1m.
61. Ea quæ sunt fidei, sunt visa in communi esse credibilia, non autem in speciali, sed tantum sunt credita : 2-2, q. I, 4, 2m et 3m ; 5, 1m ; q. II, 9, 3m ; q. VIII, 4, 2m.
62. Ad veritatem fidei pertinent credulitas cordis et exterior fidei protestatio per verba vel facta, quia omnia opera virtutum, ut relata in Deum, sunt quædam protestationes fidei : 2-2, q. CXXIV, 5, c.
63. Fides nostra principaliter consistit in duobus, scilicet in vera cognitione Dei, et in mysterio incarnationis Christi : 2-2, q. CLXXIV, 6, c.
64. Ea quæ sunt fidei, non contrariantur cognitioni naturali, nec e converso : 1, q. I, 8, c ; q. II, 2, 1m ; q. XXXII, 1, o.
65. Nulla manifestatio excludit rationem fidei, nisi qua Deus per essentiam videtur : 2-2, q. V, 1, o ; 3, q. LV, 5, 2m.
66. Testimonium fidei nostræ habemus a Judæis, et ideo in suis ritibus tolerantur : 2-2, q. X, 11, c.
67. Nullus conetur demonstrare ea quæ sunt fidei : 1, q. XXXII, 1, c ; q. XLVI, 2, c.
68. Rationes sanctorum de fide non sunt demonstrativæ, sed persuadent non esse impossibile quod creditur: ideoque non minuunt fidei meritum 1, q. I, 8, c et 1m; q. XXXII, 1, o ; q. XLVI, 1 et 2, c; 2-2, q. I, 5, 2m; q. II, 10, 2m; 3, q. LV, 5, 2m.
69. Rationes ad ea quæ sunt fidei non minuunt meritum, nisi sint causa assensus : 2-2, q. II, 10, o; 3, q. LV, 5, 3m.
70. Fides non habet meritum, cui ratio humana præbet experimentum : 2-2, q. II, 10, 1m; 3, q. LV, 5, 2m.
71. Apparentia non habent fidem, sed agnitionem : 2-2, q. I, 5, b.

sobrini ejus, scilicet filii Mariæ, materteræ Christi : 3, q. XXVIII, 3, 5m.

**Frenesis**. — tanta potest esse motio spirituum et humorum, quod apparitiones rerum aliter quam sint, etiam vigilantibus, per naturalem commotionem humorum fiant in freneticis, et aliis hujusmodi : 1, q. CXI, 3, c.

**Frequentia**. —, assiduitas et diuturnitas non sunt circumstantiæ mutantes speciem, nisi aliud superveniat : 1-2, q. LXXXVIII, 5, 1m.

**Fricare**. Multa homo agit absque deliberatione, de quibus etiam quandoque nihil cogitat, sicut cum aliquis fricat barbam : 1-2, q. I, 1, 3m.

**Frigiditas**. — seu impotentia cocundi, non quidem ex ætate, sed ex defectu naturæ simpliciter incurabilis, dirimit matrimonium contrahendum, et jam contractum, post triennium : s3, q. LVIII, 3, o.

**Fructus**. 1. — tripliciter distinguuntur, scilicet secundum tres perfectionis gradus, a Christo, nempe trigesimus, sexagesimus et centesimus, secundum tres gradus virtutis : 1-2, q. LXX, 3, 2m.

2. — consurgens ex semine verbi Dei est tantum triplex, secundum tres gradus continentium scilicet conjugum, viduarum et virginum : *ibid.*

3. — Spiritus Sancti recensentur ex S. Paulo : 1-2, q. LXX, 3, *o.*

4. — sensibilis est ultimum ex arbore expectatum, quod cum quadam suavitate percipitur : 1-2, q. XI, 1, *c* ; 3, 2m; q. LXX, 1, c.

5. Ultimum simpliciter et delectans, est proprie —, et eo proprie aliquis frui dicitur : 1-2, q. XI, 3, *c* et 2m.

6. Opera carnis non dicuntur — quia sunt contrarationem, sicut quod est ex arbore contra naturam ejus non dicitur fructus : 1-2, q. LXX, 4, 1m.

7. Virtutes dicuntur — ratione actuum ipsarum, non autem ratione habitus : 1-2, q. LXX, 1, 3m.

8. Operatio, secundum facultatem rationis, dicitur — rationis; sed ut movetur a Deo, dicitur fructus Spiritus Sancti 1-2, q. LXX, 1, c.

9. Opera nostra, ut sunt a Spiritu Sancto, dicuntur —; respectu vero beatitudinis flores : 1-2, q. LXX, 1, 1m.

10. In parte appetitiva sunt plures fructus, quam in parte apprehensiva : 2-2, q. VIII, 8, 3m.

11. — comparatur ad arborem, sicut effectus ad causam; ad hominem vero, sicut ultimum expectatum delectans : 1-2, q. LXX, 1, c.

12. Dono consilii non correspondet proprie aliquis — 2-2, q. VIII, 8, 3m; q. LII, 4, 3m.

13. — spiritus contrariantur operibus carnis in communi, non autem singula singulis, nisi secundum adaptationem : 1-2, q. LXX, 4, *o.*

14. Opera carnis sunt plura fructibus spiritus : 1-2, q. LXX, 4, 2m.

**Frui**. 1. — est actus potentiæ imperantis, non autem exequentis : 1-2, q. XI, 2, *c.*

2. — est actus appetitivæ potentiæ : *ibid.*, 1, *o*; 2, *c.*

3. — est actus voluntatis : *ibid.*, 1, 1m ; 4, c et 2m.

4. Eadem fruitione fruemur Deo, et fruitione ejus : *ibid.*, 2, 2m.

5. Non est fruendum justo nisi in Deo : *ibid.*, 3, 1m.

6. Carentia cognitione nullo modo fruuntur, bruta fruuntur improprie, peccator non vere, justi imperfecte, beati perfecte, Deus autem perfectissime : *ibid.*, 2, *o.*

**Fruitio**. 1. — perfecta est tantum ultimi finis habiti; imperfecta vero, etiam non habiti : 1-2, q. XI, 3 et 4, *o.*

2. sufficit quod — habeatur pro ultimo fine: *ibid.*, 2, 2m.

3. — Christi perveniebat ad totam animam ejus secundum essentiam, ut est subjectum rationis superioris tantum : 3, q. XLVI, 8, *o.*

**Frumentum**. — est genus ad triticum, et ad aiia grana : 3, q. LXXIV, 2m et 3m.

**Frustra**. — dicitur, quod est ad finem quem non inducit : 1, q. XXV, 2, 2m; q. LXXXVIII, 1, 4m; 3, q. XI, 5, 2m.

**Fucatio**. — est species fictionis ad mentiendum pulchritudinem ; quod interdum mortale, interdum veniale peccatum est : 2-2, q. CLXIX, 2, 2m.

**Fugere**. — potest justus propter tria, scilicet ut persecutor quiescat, ut præceptum a Domino opus perficiat, et ut gloriosiorem coronam acquirat : 2-2, q. CLXXXV, 4 et 5, *o.*

**Fundamentum**. 1. De ratione fundamenti est esse primum, sustentare et connectere : 2-2, q. IV, 7, 4m.

2. Fides est — aliarum virtutum : 2-2, q. CLXI, 5, 2m.

**Furia**. — matrimonium sequens, illud nullatenus dirimit; præcedens vero, quandoque dirimit: s3, q. LVIII, 3, *c.*

**Furtum**. 1. — est acceptio rei alienæ ; 2-2, q. LXVI, 3, *o.*

2. — est semper peccatum ratione injustitiæ, et fraudis vel doli : *ibid.*, 5 et 6, *o*; q. CXVIII, 4, c.

3. — est species fraudis : 2-2. q. CXVIII, 8, 3m.

4. — et rapina opponuntur justitiæ : q. LXIV, princ.; q. LXVI, princ. ; 4 et 5, c; q. CXVIII, 4, *c.*

5. — et rapina quatenus injusta : 2-2, q. LXVI, 4, *o*; 9, *c*; q. LXXIII, 1, *c* et 1m.

6. Rapina est gravior furto dupliciter : primo, quia supra involuntarium addit violentiam ; secundo, quia rapina est in re et in persona, furtum autem est tantum in re : 2-2, q. LXVI, 9, *o*; q. LXXIII, 3, 2m ; q. CXVI, 2, 1m.

7. Accipiens furtim rem suam injuste detentam, peccat contra communem justitiam ; sed non tenetur restituere, sed satisfacere Deo et sedare scandalum : 2-2, q. LXVI, 5, 3m.

8. Accipere rem alienam occulte et manifeste auctoritate judicis, non est — vel rapina : *ibid.*, 5, 1m ; 8, *c.*

9. Accipiens rem inventam animo retinendi, — facit, nisi credat haberi pro derelicta vel nullius esse : *ibid.*, 5, 2m.

10. Per prohibitionem furti, prohibentur omnia damna in rebus : 2-2, q. CXXII, 6, 2m.

11. Pœna mortis non infligitur in præsenti pro furto, nisi ratione gravis circumstantiæ, ut sacrilegi, peculatus et plagii : 2-2, q. LXVI, 6, 2m.

**Futurum**. 1. — cognoscitur dupliciter, scilicet in se, et in suis causis : primum convenit tantum Deo, secundum nobis, sed magis angelis et dæmonibus; in causis necessariis certitudinaliter, in contingentibus sæpe opinative tantum; quæ autem raro, nullo modo : 1, q. XIV, 13, *o*; q. LVII, 3, *o*; q. LXIV, 1, 5m; q. LXXXVI, 4, *o*: q. LXXXIX, 3, 3m; 1-2, q. CXI, 4, *c*; 2-2, q. CLXXI, 6, 1m, 2m et 3m; q. CLXXII, 1, *c* ; q. CLXXIV, 1, *c* et 1m.

2. Futura plus cognoscuntur a freneticis, abstractis a sensibus, morientibus, dormientibus et brutis, quam ab oppositis : 1, q. XII, 11, *c*; q. LXXXVI, 4, 2m et 3m.

3. Cognitio futurorum ex præsentibus et præteritis, proprie rationis est : 2-2, q. XLVII, 1, *c.*

2. — aliquando accipitur pro specie : 1-2, q. XVIII, 2, *c*.
3. Alicujus generis species se habent secundum prius et posterius : 1, q. LXXVII, 4, $1^{m}$.
4. — duplex, scilicet — nominatum, et — innominatum : 1, q. LXXVIII, 3, $3^{m}$.
5. — duplex, scilicet — proximum, et — remotum : *ibid.*
9. — duplex, scilicet — logicum, et — physicum : 1, q. LXVI, 2, $2^{m}$.
7. Aliquid est in aliquo genere dupliciter, scilicet in genere entis, ut ens actu, et in genere intelligibilium, ut pura potentia : 1, q. LXXXVII, 1, *c* et $2^{m}$ ; 1-2, q. L, 5, *c*.
8. Aliquid est in aliquo genere dupliciter, scilicet per se, ut species, et reductive, ut principia generis, negationes et privationes : 1, q. III, 5, *c*.
9. In omni genere in quo est aliquid imperfectum, oportet præexistere aliquid perfectum : 1, q. LI, 1, *c*.
10. In aliquo genere, primum est causa omnium quæ sunt post : 3, q. LVI, 1, *c*.
11. In omni re quæ est in genere, differt esse ab essentia : 1, q. III, 5, *c*.
12. Impossibile est aliquid esse in genere, quod in nulla ejus specie est : 1, q. VII, 3, $2^{m}$ ; 2-2, q. CLXXXIX, 1, $5^{m}$.
13. Hypostasis non est in genere vel in specie, nisi per naturam quam habet : 3, q. II, 3, $3^{m}$.
14. Nihil ponitur in primo genere vel specie, nisi per id quod de eo proprie prædicatur : 3, q. LXIII, 2, $1^{m}$.
15. In omni genere, quanto aliquid est prius, tanto est simplicius : 1-2, q. XIX, 2, *c*.
16. Relatio generis ad speciem, et e converso, est relatio rationis tantum : 1, q. XXVIII, 1, *c*.
17. Alia genera a relatione secundum propriam rationem significant aliquid alicui inhærens : 1, q. XXVIII, 1 et 2, *c*.

**Geometria.** Errans circa hoc principium : « Omne totum est majus sua, » parte non potest habere scientiam geometriæ : 1-2, q. LXV, 1, $4^{m}$.

**Germinare.** Significanter dicit Scriptura : « Germinet terra herbam virentem, et facientem semen ; » quia scilicet sunt productæ perfectæ species plantarum, ex quibus semina plantarum orirentur : 1, q. LXIX, 2, *o* ; q. LXXII, $1^{m}$.

**Gigantes.** — producti sunt semine humano, operante dæmone incubo vel succubo sub certa constellatione : 1, q. LI, 3, $6^{m}$.

**Gilbertus Porretanus.** — revocat errorem suum de assistentia relationum in divinis : 1, q. XXVIII, 2, *c*.

**Gladius.** — flammeus est impedimentum accessus paradisi terrestris, et significat impedimentum regni cœlestis : 2-2, q. CLXIV, 2, $5^{m}$.

**Gloria.** 1. — est clara notitia cum laude : 1-2, q. II, 3, *c* ; 2-2, q. CIII, 1, $3^{m}$ ; q. CXXXII, 1, *c*.
2. Finis debitus appetendi gloriam est triplex, scilicet gloria Dei, utilitas proximi, et utilitas propria : 2-2, q. CXXXII, 1, $3^{m}$.
3. Homo potest laudabiliter appetere gloriam suam ad utilitatem sui vel aliorum : 2-2, q. CXXXII, 1, $1^{m}$ et $3^{m}$.
4. — dicitur vana, et est peccatum tripliciter : primo, quando est de non ente, vel de transitoriis, vel de peccato ; secundo, quando quæritur ab hominibus, et non a Deo ; tertio, quando non ordinatur ab debitum finem : 2-2, q. CXXXII, 1, *c*.
5. Onus virtuosum, factum propter inanem gloriam venialem, amittit vim merendi vitam æternam : 2-2, q. CXXXII, 3, $1^{m}$.
6. Inanis — est periculosa, non propter gravitatem sui, sed disponendo ad gravia : 2-2, q. CXXXIII, 3, $3^{m}$.
7. Vana — vituperatur præcipue circa eleemosynam propter defectum charitatis, quando scilicet præfertur vana gloria utilitati proximi : 2-2, q. CXXXII, 5, $3^{m}$.
8. Vana — quando est peccatum mortale : 2-2, q. CXXXII, 3, *o*.
9. Vana — est vitium capitale, cujus filiæ sunt septem : 2-2, q. XXI, 4, *o* ; q. CV, 1, $2^{m}$ ; q. CXXXII, 5, *o* ; q. CXXXVIII, 2, $1^{m}$.
10. Ira non causat discordiam et contentionem, nisi mediante vana — : 2-2, q. CXXXII, 5, $2^{m}$.
11. Vana — quomodo contrariatur magnanimitati : 2-2, q. CXXXII, 2, *o*.
12. Deus quærit gloriam suam, non propter se, sed propter nos : 2-2, q. CXXXII, 1, $1^{m}$.
13. Ea quæ sunt gloriæ, prius tempore debuerunt esse in Christo sicut in auctore gloriæ, quam in alio : 3, q. LIII, 3, $3^{m}$.
14. — sanctorum est sine successione : 1-2, q. LXVII, 4, $2^{m}$.

**Gradus.** — altaris prohibetur contra idololatriam : 1-2, q. CII, 4, $7^{m}$.

**Gratia.** 1. — est forma accidentalis, scilicet qualitas : 1-2, q. CX, 2, *o*.
2. — reducitur ad primam speciem qualiatis ; non tamen est habitus proprie, sed habitudo, scilicet sanitas mentis : 1-2, q. CX, 3, $3^{m}$.
3. — est forma quædam habens esse completum in anima, et est in ea mutabiliter : 3, q. LXIII, 5, $1^{m}$.
4. — est quasi principium a quo virtutes infusæ formaliter oriuntur : 1-2, q. CX, 3, *c* et $3^{m}$ ; 4, $2^{m}$ ; 3, q. LXII, 2, *c*.
5. — est principium operis meritorii mediantibus virtutibus : 3, q. LXII, 2, *c*.
6. — differt essentialiter a qualibet virtute : 1-2, q. CX, 3, *o* ; 4, *c* ; 3, q. LXII, 2, *o* ; q. LXXXIX, 1, *c*.
7. — nihil aliud est quam quædam inchoatio gloriæ in nobis : 2-2, q. XXIV, 3, $2^{m}$.
8. Auxilium Dei, ut movens ad volendum, dicitur — operans ; sed respectu actus exterioris, dicitur — cooperans : 1-2, q. CXI, 2, *c*.
9. Quæ — Christi, et quomodo ei fuerit naturalis : 3, q. II, 12, *c*.
10. Natura non dicitur — gratis data : 1-2, q. CXI, 1, $2^{m}$ ; 4, *c*.
11. — excedit conditionem naturæ creatæ : 1-2, q. CXII. 1, *c* ; q. CXII, 2 et 5, *c*.
12. — est participatio divinæ naturæ : 1-2, q. CX, 3 et 4, *c* ; q. CXII, 1, *c* ; q. CXIII, 9, *c* ; q. CXIV, 3, *c* : 2-2, q. XIX, 7, *c* ; 3, q. II, 10, $1^{m}$ ; q. III, 4, $3^{m}$ ; q. LXII, 1 et 2, *c*.
13. — gratis data est nobilior — gratum faciente : 1-2, q. CXI, 5, *o*.
14. Sumitur tripliciter, scilicet pro dilectione, pro dono gratis dato, et pro recompensatione ejus : 1-2, q. CX, 1, *c*.
15. — dicitur dupliciter, scilicet donum Dei, et Deus donans : 3, q. II, 10, *c*.
16. — Dei dicitur dupliciter, scilicet auxilium Dei movens nos, et habituale donum : 1-2, q. CIX, 1, $1^{m}$ ; 2, 3, 6, 8, 9 et 10, *c* ; q. CX, 1 et 2, *c* ; q. CXI, 2, *c* ; 2-2, q. CLXXI, 2, $3^{m}$.
17. — duplex, scilicet gratum faciens, et gratis data : 1-2, q. CXI, 1, *o* ; 3, q. VII, 7, *c* et $1^{m}$.
18. Plenitudo gratiæ dupliciter attenditur, ex parte ipsius gratiæ quæ Christo est propria, et ex parte habentis gratiam, quæ aliis communicatur per Christum : 3, q. VII, 10, *o*.

66. — duo principaliter facit in anima : primo perficit formaliter ad esse spirituale : secundo, perficit ad opus : 1-2, q. CXI, 2, *c*, fin.
67. Omne donum gratiæ elevat hominem ad aliquid supra naturam humanam quoad substantiam actus, ut miracula facere, et prævidere futura, vel quoad modum, ut diligere et cognoscere Deum : ad hos datur donum gratiæ habituale, non autem ad istos : 2-2, q. CLXXI, 2, 3m.
68. Quod semel — facit, perpetuo manet : 3, q. LXXXVII, 1, 4m.
69. Quæ beneficia Dei dicantur gratiæ da tæ : 1-2, q. CXI, 1, *c* et 2m; 2-2, q. CLXXVII, 1, *c* ; q. CLXXVIII, 1, *c*.
70. — elevat hominem ad vitam, quæ est supra conditionem omnis creatæ naturæ : 1-2, q. CX, 1, *c*.
71. — viæ est æqualis gratiæ gloriæ in virtute, non autem in actu : 1-2, q. CXIV, 3, 3m.
72. Minima — potest resistere cuilibet concupiscentiæ, et mereri vitam æternam : 3, q. LXII, 6, 3m ; q. LXX, 4, *c*.
73. Quilibet existens in — ex hoc dignus est vitæ æternæ : 1, q. XXIV, 3, *c* ; 1-2, q. CXIII, 9, *c* ; q. CXIV, 3, *o*.
74. Ultimus effectus positivus gratiæ est pervenire ad gloriam : 3, q. LXX, 4, *c* ; q. LXXII, 7, 1m.
75. Effectus gratiæ operantis est prior quam effectus gratiæ cooperantis : 1-2, q. CXI, 2, *c*.
76. — est similitudo Dei, seu divinæ bonitatis : 3, q. II, 10, 1m ; q. III, 4, 3m.
77. Per gratiam gratum facientem tota Trinitas inhabitat mentem : 1, q. XLIII, 3, *o* ; 4, 2m ; 5, *c*.
78. non reddit immobilem in bono, ne quis possit peccare, nisi sit perfecta : 1, q. LXII, 3, 2m ; 1-2, q. CVI, 2, 2m.
79. — non infunditur in habentibus usum liberi arbitrii, sine actuali motu liberi arbitrii in Deum, et in peccatum : 1-2, q. CXIII, 3 et 5, *c*.
80. — nunquam amittitur sine culpa, et illud quod ex gratia Dei conceditur, nunquam absque culpa revocatur : 3, q. L, 2, *c*.
81. — quomodo est infinita : 1-2, q. CXIV, 3, 3m.
82. Primus effectus gratiæ gratum facientis est remissio peccatorum : 3, q. LXXII, 7, 1m.
83. Nulla culpa potest remitti sine gratia : 3, q. LXII, 6, 3m ; q. LXX, 4, *c*; q. LXXXVI, 3, *c* ; q. LXXXVII, 4, *o*; q. LXXXIX, 1, *c*.
84. Minima — baptismalis sufficit ad delendum omnia peccata : 3, q. LXVIII, 5, *o* ; q. LXIX, 8, 1m.
85. Remissio culpæ et pœnæ æternæ est effectus gratiæ operantis, sed remissio pœnæ temporalis est effectus gratiæ cooperantis : 3, q. LXXXVI, 6, 1m ; q. LXXXVIII, 1, 4m.
86. Ad remissionem venialium non requiritur nova infusio gratiæ : 3, q. LXV, 1, 8; q. LXXXVII, 2, *o* ; 3, *c* ; 4, 2m.
87. Sed requiritur ad remissionem mortalium : 3, q. LXXXVII, 2, 3m.
88. In omni infusione gratiæ remittuntur venialia quoad culpam, nisi sit impedimentum, non autem semper quoad pœnam : 3, q. LXXXVII, 2 et 3, *o*.
89. Homo existens in — potest vitare omnia et singula peccata mortalia, et singula venialia, non autem omnia : 1-2, q. LXXIV, 3, 2m ; q. CIX, 8, *o* ; 2-2, q. CLVIII, 2, 3m ; 3, q. LXXXVII, 1, 1m.
90. Homo indiget auxilio Dei ad cognitionem cujuscumque veri, non autem gratia habituali, sed tantum ad cognitionem supernaturalem : 1-2, q. CIX, 1, *o* ; 2, 3m.
91. Homo quomodo potest scire se habere gratiam : 1-2, q. CXII, 5, *o*.
92. An expediat quandoque præsentiam Dei in nobis per gratiam ignorare : 1-2, q. CXII, 5, *c*.
93. Homo potest bene et male facere sine gratia habituali, non autem mereri ; neutrum vero potest sine auxilio Dei : 1-2, q. CIX, 2 et 5, *o* ; 6, *c* ; q. CXIV, 2, *o* ; 2-2, q. X, 4, *c* ; q. LXXXIII, 15, 1m.
94. Homo sine auxilio Dei gratuito non potest se ad gratiam præparare : 1, q. LXII, 2, *o*; 1-2, q. CIX, 6, *o*.
95. Homo post peccatum non magis indiget — Dei quam ante, sed ad plura, scilicet ad sanandum, et merendum : 1, q. XCV, 4, 1m ; 1-2, q. CIX, 2, 3 et 4, *c*.
96. Homo in statu naturæ poterat sine — habituali vitare omnia et singula peccata mortalia et venialia, non autem sine auxilio Dei : 1-2, q. CIX, 8, *c*.
97. Homo in — existens potest perseverare sine alia gratia habituali, non autem sine auxilio Dei : 1-2, q. CIX, 9, 1m et 3m ; q. CXIV, 2, *c* ; 2-2, q. CXXXVII, 4, *o*.
98. Homo existens sine — et in peccato mortali, non potest diu persistere quin ruat in aliud peccatum mortale : 1-2, q. CIX, 8, *o*.
99. Peccata quæ directe opponuntur virtutibus theologicis, homo sine — non potest vitare : 1-2, q. LXIII, 2, 2m.
100. Homo non potest resurgere a peccato sine auxilio Dei, et — habituali : 1-2, q. CIX, 7, *o* ; q. CXIII, 2, *o* ; q. CXIV, 2, *c* ; 2-2, q. CXXXVII, 4, 3m ; 3, q. LXXXVI, 3, *c*.
101. Homo in — existens indiget auxilio Dei movente ad recte agendum, non autem alia gratia habituali 1-2, q. CIX, 9, *o*.

**Gratiarum actio.** 1. — respicit gratiam dantis ; ideo ubi est major gratia dantis, ibi debet esse major gratiarum actio recipientis 2-2, q. CVI, 2, *c*.
2. — non debetur tantum danti, sed etiam promittenti : 2-2, q. LXXXVIII, 5, 2m ; 6, *c*.
3. — facta Deo, est actus religionis : 2-2, q. CVI, 1, 1m.

**Gratitudo.** 1. — est virtus specialis reddens gratiam benefactori : 1-2, q. LX, 3, *c* ; 2-2 , q. CVI, 1, *o* ; q. CVII, 1, *c*.
2. —, ingratitudo, datio beneficii, clementia, et misericordia, non sunt proprie ad seipsum : 2-2, q, CVI, 3, 1m.
3. Ad gratitudinem requiritur primo, quod homo recognoscat beneficium acceptum, secundo quod laudet et gratias agat, tertio quod retribuat loco et tempore secundum suam facultatem : 2-2, q. CVII, 2, *c*.
4. Vitium duplex opponitur gratitudini, scilicet per excessum, et per defectum : *ibid.*

**Grave.** 1. — vel leve habent in se principium activum, et formale sui motus : 1-2, q. XXXVI, 2, *c*.
2. Movens per se gravia et levia, est generans : 1, q. CV, 2, *c*.
3. Locus est causa finalis motus gravium, sed gravitas est unde principium motus : 1-2, q. XXXVI, 2, *c*.

**Gravitas.** — per prius inclinat deorsum, quam retrahat de loco sursum : 1-2, q. XXXVI, 1, *c*.

**Gregorius.** — propter tristitiam intermisit expositionem Ezechielis : 1-2, q. XXXVII, 1, 3m.

**Gryphus.** —, equis et hominibus infestus, significat crudelitatem potentum : 1-2, q. CII, 6, 1m.

**Gubernare.** 1. — est rem ad finem debitum

# H

31. In ipsis interioribus viribus animæ sensitivis apprehensivis, possunt poni aliqui —, secundum quos homo fit bene memorativus, vel cogitativus, vel imaginativus: 1-2, q. L, 3, 3m.
32. — ex eadem causa augentur, ex qua generantur: 1-2, q. LIII, 2, c.
33. Diminutio convenit habitui secundum diversum modum participandi, ex indeterminatione potentiæ ipsius participantis: 1-2, q. LIII, 2, 1m.
34. — aliquando sic ligatur, quod non potest exire in actum, sicut usus et judicium rationis per iram, et scientia per ebrietatem: 1-2, q. XLVIII, 3, o; 4, c; q. XCIV, 1, 4m.
35. Habens habitum virtutis vel vitii, potest non uti eo, et exire in usum contrarium: 1, q. LXII, 3, 2m; 1-2, q. LII, 3, c; q. LXIII, 2, 2m; q. LXXI, 4, o; q. LXXVIII, 2, c et 3m; q. CIX, 8, c. fin.
36. — principiorum est naturalis, et datur in creatione quoad aptitudinem, sed acquiritur per sensum quoad perfectionem: 1-2, q. LXII, 3, 1m; q, LXIII, 1, c.
37. — primorum principiorum sunt nobis naturales: 1-2, q. LXXI, 2, c et 2m; 2-2, q. V, 4, 3m; q. VIII, 1, 1m; q. XLVII, 6, c; 15, c; q. XLIX, 2, 1m; 3, q. IX, 1, c, fin.
38. Non est alius — principiorum, et conclusionum quæ ex eis eliciuntur, et præcipue circa singularia: 1-2, q. LVII, 2, 2m.
39. — naturales non possunt amitti, nec corrumpi: 1-2, q LIII, 1, c.
40. — per discursum causati in intellectu possunt corrumpi per accidens, scilicet ratione sensuum; et per se, scilicet a contrario discursu, vel propositione: 1, q. LXXXIX, 5, c; 1-2, q. LIII, 1, o.
41. — diminuitur per easdem causas, per quas corrumpitur: 1-2, q. LIII, 2, o.
42. —, scientiæ et virtutis diminuuntur et corrumpuntur per solam cessationem actus, non quidem per se, sed per accidens: 1-2, q. LIII, 3, o.
43. — non cognoscitur nisi per actus, et hoc dupliciter, scilicet in quantum habetur, et per essentiam: 1, q. LXXXVII, 1 et 2, o; 2-2, q. IV, 1, c.
44. — est causa cognoscendi quasi univoca; nec ut cognitus, sed ut quo aliquid cognoscitur: 1, q. LXXXVII, 2, 3m.
45. — qui est principium operationis, est posterior potentia; sed habitus qui est dispositio ad naturam est prior potentia: 1-2, q. L, 2, 3m.

**Hæresis.** 1. — non computatur inter vitia capitalia, reducitur tamen ad superbiam: 2-2, q. X, 1, 3m.
2. De ratione — sunt duo, scilicet electio privatæ disciplinæ, et pertinacia: 2-2, q. XI, 2, 3m.
3. — principaliter est circa articulos fidei, secundario autem circa ea quæ sequuntur ex iis: 2-2, q. XI, 2, o.
4. — et secta sunt idem, et sunt opera carnis ratione causæ; 2-2, q. XI, 1, 3m.
5. — nascitur ex superbia, vel ex concupiscentia commodi temporalis: 2-2, q. XI, 1, 2m et 3m.
6. Corruptio rectæ æstimationis circa fidem vel bonos mores in universali, facit hæresim, non autem in particulari, propter passionem: 2-2, q. CLXII, 4, 1m.
7. Opinari contrarie de pertinentibus principaliter ad fidem, inducit hæresim, non autem de aliis, nisi consideretur, vel determinetur, quod pertinent ad fidem: 1, q. XXXII, 4, o; 2-2, q. XI, 2, 3m.
8. Quicumque resistit auctoritati Romanæ Ecclesiæ, hæresim incurrit: 2-2, q. XI, 2, 3m.
9. Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis: 1, q. XXXI, 2, c; 2-2, q. XI, 2, 2m; 3, q. XVI, 2, c.
10. — quomodo necessaria et utilis Ecclesiæ: 2-2, q. XI, 2, 2m.
11. Si aliqui post abjurationem erroris deprehensi fuerint in abjuratam hæresim recidisse, sæculari judicio sunt relinquendi: 2-2, q. XI, 3, c; 4, b et 1m.
12. — et schisma quomodo distinguuntur: 2-2, q. XXXIX, 1, 3m.
13. — Sabellii, quod Deus Pater est Filius natus de Virgine, et quod est Spiritus Sanctus, secundum quod creaturam rationalem sanctificat, reprobatur: 1, q. XXVII, 1, c; q. XXVIII, 1 et 3, b; q. XXXI, 2, c.
14. Ecclesia contra Sabellium confitetur communicabilitatem, numerum, ordinem, consortium, et distinctionem, et negat singularitatem, unicum, confusum, et solitudinem: 1, q. XXXI, 2, c.
15. — Arii, quod Filius Dei est minor Patre secundum divinitatem, et quod est creatura: 1, q. XXVII, 1, c; q. XXXI, 2, c; q. XXXII, 1, 1m; q. XXXIV, 1, 1m; q. XLI, 2, o; q. XLII, 1, c et 2m; 3, q. X, 2, 1m; q. XVI, 8 et 9, c; q. XX, 1, 1m.
16. — Arii et Origenis, quod personæ divinæ differunt essentialiter: 1, q. XXXII, 1 et 2, 1m; q. XXXIV, 1, 1m.
17. — quod anima Christi cum aliis spiritualibus creaturis fuit creata ante corpora, et a Verbo assumpta, et in fine unita corpori: 1, q. XC, 4, c; q. CXVIII, 3, o; 3, q. VI, 3, c.
18. — Origenis, quod animæ sunt unitæ diversis corporibus propter diversa peccata: 1, q. XXIII, 5, o; q. XLVII, 2, c et 3m; q. LXV, 2, c; q. LXXV, 7, c; q. XC, 4, c; q. CXVIII, 3, c; 2-2, q. CLXIV, 1, 4m.
19. — quod beatitudo terminabitur: 1, q. LXIV, 2, c; 2-2, q. V, 4, c.
20. — quod pœna damnatorum terminabitur: 1-2, q. LXIV, 2, c.
21. — Manichæi, quod principia sunt duo, unum bonorum, alterum malorum: 1, q. LXV, 1, c.
22. — quod Deus est corpus, et lux infinita: 1, q. XC, 1, c.
23. — quod diabolus naturaliter est malus: 1, q. LXIII, 1, c, princ.
24. — quod anima sit de ipso Deo: 1, q. XC, 1, c.
25. — quod caro hominis est a malo principio: 2-2, q. XXV, 5, c.
26. — Manichæi est gravior secundum genus, quam idololatria: 2-2, q. X, 6, c; q. XCIV, 3, 4m.
27. — ejusdem, et Montani, et Priscillæ, quod promissio Spiritus Sancti non fuit completa in Apostolis, sed in eis; ideo negant actus Apostolorum: 1-2, q. CVI, 4, 2m.
28. — Pelagii, quod omnia præcepta Dei servari possunt sine gratia: 1-2, q. C, 10, 3m; q. CIX, 4, b.
29. — quod principium bene operandi est ex nobis, sed consummatio est ex Deo: 1, q. XXIII, 5, c; 2-2, q. VI, 1, c.
30. — quod pueri non contrahunt peccatum originale, sed baptizantur propter regnum Dei: 1-2, q. LXXXI, 1, c.
31. Quod matrimonium æquatur virginitati, est — Joviniani: 2-2, q. CLII, 4, o; q. CLXXXVI, 4, c, fin.
32. — Eutychetis, quod in Christo est tantum una natura composita ex divina et humana: 3, q. II, 6, c; q. XVIII, 1, c.

sed et faciens divina : 1, q. I, 6, $3^m$, fin. ; 2-2, q. XLV, 2, *c*.

2. — didicit divina ex compassione ad ipsa : 2-2, q. XCVII, 2, $2^m$.

**Hircus.** — significat Christum propter similitudinem carnis peccati : 1-2, q. CII, 3, $2^m$.

**Histrionatus.** — est licitus si sit cum honestis verbis et factis, et convenienti negotio, loco et tempore ; ideo juste datur ei merces : 2-2, q. CLXVIII, 3, $3^m$.

**Hoc.** In forma consecrationis panis, cur potius dicitur : *Hoc corpus*, quam : *Hic panis* : 3, q. LXXVIII, 2, $3^m$.

**Holocaustum.** 1. — est dare se totum Deo, ideo summe placet Deo : 2-2, q. CLXXXVI, 3, $6^m$ ; 7, *c* ; 8, *b*.

2. — in lege veteri totum comburebatur specialiter Deo ob reverentiam majestatis, et amorem bonitatis ejus : 1-2, q. CII, 3, $8^m$ et $10^m$.

3. Inter omnia sacrificia, — erat perfectissimum ; secundum vero locum in sanctitate tenebat hostia pro gratiarum actione ; quartum hostia ex voto ; ideo de primo sacrificio nihil comedebatur ; secundum comedebatur tantum a sacerdotibus in atrio, et ipsa die sacrificii ; tertium comedebatur ubique in Hierusalem ea die ; quartum vero comedebatur etiam in crastino : 1-2, q. CII, 3, $10^m$.

**Homicidium.** 1. — an semper sit peccatum : 1-2. q. C, 8, $3^m$.

2. — inter peccata in proximum primum locum obtinet : 1-2, q. C, 6, *c*, fin. ; 2-2, q. XIII, 3, $1^m$ ; q. LXXII, 3, *c* ; q. CLIV, 3, *c*.

3. Si aliquis credit se posse facere —, et velit facere, et postea adimatur ei potestas, nihilominus voluntas homicidii in eo manere potest, ut velit facere si posset : 1, q. LXIV, 2, $3^m$ ; 1-2, q. XX, 5, *o*.

**Homo.** 1. — habet quod sit homo ex parte intellectiva : 1, q. LXXXV, 3, $4^m$ ; 5, $3^m$, q. XIX, 2, *c*.

2. — interior est pars intellectiva, sed homo exterior est pars sensitiva cum corpore : 1, q. LXXV, 4, $1^m$ ; 2-2, q. XXV, 7, *c*.

3. A ratione — habet quod sit homo, et homo est quod habet rationem in natura sensitiva : 1-2, q. XXXI, 7, *c* ; q. CX, 4, $3^m$ et $4^m$ ; 2-2, q. CLV, 1, $2^m$ ; q. CLXXIX, 1, $2^m$.

4. Aliquid convenit homini in quantum homo dupliciter, primo, quia natura hominis est causa ejus ; secundo, quia est receptiva ejus : 3, q. XXIV, 2, $2^m$.

5. Anima, caro et os sunt de ratione hominis ; sed hæc anima, hæc caro, etc., sunt de ratione hujus hominis ; 1, q. III, 3, *c* ; q. XXIX, 2, $3^m$ ; q. XLIV, 3, $2^m$ ; q. LXXV, 4, *c* ; q. LXXXV, 1, $2^m$ ; q. CXIX, 1, *c* ; 3, q. V, 2, *c* ; q. LIV, 2, *c*.

6. — significat habens humanitatem : 3, q. IV, 3, *c* et $2^m$.

7. — est naturaliter politicus, id est socialis : 1, q. XCVI, 4, *c* ; 1-2, q. XCIV, 2, *c* ; 2-2, q. CIX, 2, *c* ; q. CXIV, 2, $1^m$ ; q. CXXIX, 6, $1^m$.

8. — quibus de causis habet staturam rectam : 1, q. XCI, 3, $3^m$.

9. Unus homo numero dicitur dupliciter, scilicet unitate naturæ, et unitate personæ : 3, q. III, 6, $1^m$ ; 7, $2^m$.

10. — assimilatur Deo ut cætera entia secundum aliqualem analogiam, sed proprie in quantum habet naturam intellectualem : 1, q. III, 1, $2^m$ ; q. IV, 3, *o* ; q. XCI, 4, $1^m$ et $2^m$ ; q. XCIII, *o*.

11. — dicitur minor mundus, quia est compositus ex omni creatura totius mundi : 1, q. XCI, 1, *c* ; q. XCVI, 2, *c* ; 1-2, q. XVII, 8, $2^m$.

12. — habet superius et inferius, ad superius et inferius mundi ; plantæ vero in oppositum, sed bruta medio modo : 1, q. XCI, 3, $3^m$.

13. — dominatur naturaliter bestiis et pecoribus, et universæ creaturæ quæ non est ad imaginem Dei : 1, q. III, 1, $2^m$ ; q. XCVI, 1 et 2, *c* ; 2-2, q. LXIV, 1, *o*.

14. Hominem lapsum oportuit reparari, et non angelum : 1, q. LXIV, 2, *o* ; 1-2, q. LXXX, 4, $3^m$ ; 3, q. IV, 1, *c* et $3^m$ ; q. XLVI, 1, $4^m$ ; q. LXXXVI, 1, *c*.

15. — debuit ultimo fieri, quia est perfectissimum omnium animalium : 1, q. LXXII, 4, $1^m$.

16. — dicitur rationalis, quia intelligit cum discursu ; angelus vero dicitur intellectualis, quia sine discursu intelligit : 1, q. LVIII, 3, *c* ; 1-2, q. V, 1, $1^m$.

17. Illud hominis, quo cæteris animalibus anteponitur, est intellectus : 1, q. XCVI, 1 et 3, *c*.

18. Idem judicium est de homine sequente operationes sensitivas, et de aliis animalibus : 1-2, q. X, 3, *c* ; 2-2, q. LXIV, 2, $3^m$.

19. — habet pejorem auditum, olfactum, et visum quam aliqua bruta, sed habet tactum optimum : 1, q. LXXVI, 5, *c* ; q. XCI, 3, $1^m$.

20. Quidquid — facit, vel ut singularis persona facit, vel ut communis : 1-2, q. I, 8, *o* ; q. III, 8, $2^m$.

21. — consideratur a theologo secundum animam, non autem secundum corpus, nisi respectu animæ ; nec specialiter consideratur de illa ; nisi de potentiis apprehensivis et appetitivis : 1, q. LXXV, LXXVIII et LXXXIV, princ.

22. Non omnis actio hominis dicitur humana, sed tantum actio ejus voluntaria et deliberata : 1, q. LXXVI, 1, *c* ; 1-2, q. I, 1, *o* ; 3, *c* ; q. VII, 4, *c* ; q. X, 1, *c* ; q. XVIII, 5 et 9, *c* ; 3, q. XIX, 2, *o*.

**Honestas.** — est radicaliter in interiori electione ; sed figurative est in exteriori conversatione : 2-2, q. CXLV, 1, $3^m$.

**Honestum.** 1. — idem est quod spiritualis decor et pulchritudo : 2-2, q. CXLV, 2, *o* ; 4, *c*.

2. — idem est quod honore dignum, et est idem quod virtus : 2-2, q. CXLV, 1, *o* ; 2, *c* ; 3, *c*.

3. Nomen honesti transfertur ad prosperitatem exteriorum divitiarum : 2-2, q. CXLV, 1, $4^m$.

4. Omne bonum — ex duobus procedit, scilicet ex rectitudine rationis et voluntatis : 1-2, q. XXXIX, 2, *c*.

5. Omne — est utile et delectabile, at non e converso ; et omne utile est delectabile, at non e converso : 2-2, q. CXLV, 3, *o*.

6. Nihil repugnans honesto est simpliciter et vere utile, sed tantum secundum quid : 2-2, q. CXLV, 3, $3^m$.

7. — appetitur propter se appetitu rationali : 2-2, q. CXLV, 3, $1^m$.

**Honor.** 1. — est cujuslibet virtutis præmium : 2-2, q. CIII, 1, $2^m$ ; q. CXXIX, 4, *c* et $1^m$.

2. — est testimonium excellentiæ quæ est in homine, sed maxime secundum virtutem : 1-2, q. II, 2, *c* ; 2-2, q. XXV, 1, $2^m$ ; q. LXIII, 3, *c* ; q. CIII, 1 et 2, *c* ; q. CXXXI, 1, *c* et $2^m$ ; q. CXLII, 4, *c* ; q. CXLIV, 3, *c* ; q. CXLV, 1, *c* et $3^m$ ; 2, $2^m$ ; 3, q. XXV, 1, *c*.

3. — non est sufficiens præmium virtutis, sed ut possibile homini : 1-2, q. II, 2, $1^m$ ; 2-2, q. CIII, 1, $2^m$ ; q. CXXXI, 1, $2^m$.

4. — est maximum bonum inter bona exteriora : 1-2, q. II, 2, $1^m$ ; 2-2, q. CIII, 1, $2^m$ ; q. CXXIX, 1, *c*.

5. — quoad Deum potest esse in solo corde, sed quoad hominem est in signis exterioribus : 2-2, q. CIII, 1, *o*.

**Hyperdulia.** — est potissima species duliæ : 2-2, q. CIII, 4, 2m.

**Hypocrisis.** 1. — est simulatio alienæ personæ : 2-2, q. CXI, 2, *o*.

2. — non est semper peccatum mortale, nisi sit nocumentum fidei, vel personæ, vel Ecclesiæ : 2-2, q. CXI, 4, *c*.

3. — per se et directe opponitur tantum veritati quæ est virtus : 2-2, q. CXI, 3, *o*.

4. Finis remotus hypocritæ est lucrum, vel gloria ; sed finis proximus est ostendere se alium quam sit : 2-2, q. CXI, 3, 3m.

**Hypostasis.** 1. In nomine — et substantiæ latebat venenum, antequam nota esset æquivocatio ejus : 1, q. XXIX, 3, 3m.

2. — et persona addunt supra rationem essentiæ principia individualia : 1, q. XXIX, 2, 3m.

3. —, persona, substantia et essentia differunt : 1, q. XXIX, 2, *o*.

4. — nomen convenit Deo quantum ab subsistere ad quod imponitur, non autem quoad substare a quo imponitur : 1, q. XXIX, 3, 3m, q. XXXIX, 1, 3m.

# I

**Idea.** 1. — est forma exemplaris, qua res fiunt et cognoscuntur ; quæ est in mente artificis : 1, q. XV, *o* ; q. XLIV, 3, *c*.

2. — græce, forma latine dicitur ; ideo per ideas formæ aliquarum rerum præter ipsas res existentes intelliguntur : 1, q. XV, 1, *c*.

3. — In Deo non est aliud quam essentia divina : 1, q. XV, 1, 3m ; q. LXIV, 3, *c* ; 2-2, q. CLXXIII, 1, *c*.

4. Essentia Dei, ut essentia non est idea, sed ut similitudo, vel ut ratio rei intellectæ : 1, q. XV, 2, 1m.

5. Essentia Dei non habet rationem ideæ respectu Dei, sed respectu aliorum : 1, q. XV, 1, 2m.

6. — est principium cognitionis et generationis : 1, q. XV, 1 et 3, *c*.

7. — operati in mente artificis est sicut id quod intelligitur, non autem sicut species qua intelligitur : 1, q. XV, 2, *c* et 2m.

8. Ideas in Deo esse, est necessarium : 1, q. XV, 1, *o* ; q. XLIV, 3, *o*.

9. Ideæ sunt tantum in mente Dei, et non extra (contra Platonem) : 1, q. XV, 1, 1m ; q. XLIV, 3, 2m, 3m et 4m.

10. Respectus idearum non sunt reales, sed sunt intellecti a Deo, et tantum in Deo : 1, q. XV, 2, 4m ; q. XXVIII, 4, 3m.

11. Respectus idearum causantur tantum ab intellectu Dei, comparante essentiam suam ad res : 1, q. XV, 2, 3m.

12. Ideæ in mente Dei sunt plures, secundum quod Deus intelligit essentiam suam esse multipliciter imitabilem a creaturis : 1, q. XV, 2, *o* ; q. XLVII, 1, 2m ; 1-2, q. XCIII, 1, 1m.

13. — practica et speculativa non sunt duæ ideæ, nisi secundum rationem : 1, q. XV, 3, *c*.

14. Sapientia et ars Dei est tantum una, quia significantur ut quo Deus intelligit ; ideæ autem ut quod ; ideo sunt plures : 1, q. XV, 2, 2m.

15. — principaliter significat respectum ad creaturam ; ideo dicitur pluraliter ; nec est personale, sicut verbum : 1, q. XXXIV, 3, 4m.

16. Malum non habet ideam in Deo : 1, q. XV, 3, 1m ; q. XVIII, 4, 4m.

17. Genera non habent aliam ideam, in quantum exemplar, nisi ideam speciei : 1, q. XV, 3, 4m.

18. Particularia habent propriam ideam, præter ideam speciei, contra Platonem : *ibid.*

19. Materia habet ideam, contra Platonem, sed eamdem cum forma : 1, q. XV, 3, 3m et 4m.

20. Accidentia habent propriam ideam, præter ea quæ inseparabiliter concomitantur subjectum : 1, q. XV, 3, 4m.

**Idololatria.** 1. — est exhibere creaturæ cultum Dei : 2-2, q. XCIV, 1, *o*.

2. — præsupponit infidelitatem, et addit exterius indebitum cultum, mendacium perniciosum, magnam Dei blasphemiam, et impugnationem fidei : 2-2, q. XCIV, 2, *c* ; 3, 1m, 2m et 3m.

3. — opponitur latriæ : 2-2, q. XCII, princ. ; q. XCIV, 1, *o*.

4. — multiplex : 2-2, q. XCIV, 1, *c* ; q. CXXII, 2, 2m.

5. Omnis — est peccatum : 2-2, q. XCIV, 2, *o*.

6. — est gravissimum peccatorum : 1-2, q. CII, 3, 11m ; 2-2, q. XCIV, 3, *o*.

7. Peccatum contra naturam est levius — ; sed ponitur conveniens pœna ejus, quia est manifestius : 2-2, q. XCIV, 3, 3m.

8. Causa dispositiva idololatriæ fuit triplex ex parte hominis, scilicet inordinatus affectus, repræsentatio delectabilis, et ignorantia Dei ; sed causa consummativa ejus fuerunt dæmones : 2-2, q. XCIV, 4, *o*.

9. Ab — omnia alia peccata oriuntur : 2-2, q. XCIV, 4, 1m.

10. Dans hostiam non consecratam pro eucharistia est reus idololatriæ : 2, q. LXXX, 6, 2m.

**Ignis.** 1. Species — sunt tres, scilicet lux, flamma, et carbo : 1, q. LXVII, 2, 2m ; 2-2, q. XXXV, 8, *c*.

2. — non lucet in propria materia, id est, sua sphæra : 1, q. LXVI, 1, 5m.

3. — inferni, cum organum divinæ justitiæ ab anima apprehendatur, propter visionem sui vere animam cruciare dicitur : s3, q. LXX, 3, *c*.

4. Convenienter per ignem fiet mundi purgatio : s3, q. LXXVI (al. LXXIV), 2, *c*.

5. — quo hic mundus purgabitur, ejusdem erit speciei cum nostro igne : *ibid.*, 3, *o*.

6. Cœli superiores non purgabuntur igne : *ibid.*, 4, *c*.

7. Purgabuntur quatuor elementa a sordibus et infectionibus quas ab hominum peccatis contraxerunt : *ibid.*, 5, *o*.

8. Impuritas elementorum, quæ ex eorum permissione provenit, per ignem purgabitur : *ibid.*, 6, *c*.

9. Conflagratio —, quantum ad mundi purgationem, Dei judicium præcedet ; quantum vero ad illius — actum quo malos involvet, judicium ignis conflagrationem anteibit : *ibid.*, 7, *o*.

10. — naturaliter aget ante judicium, bonos et malos in cinerem resolvendo ; sed mali illius — actione cruciabuntur, boni vero omnis doloris erunt expertes : *ibid.*, 8, *c*.

11. Igne conflagrationis involventur reprobi : *ibid.*, 9, *o*.

12. — inferni erit corporeus : s3, q. XCVII (al. XCVIII), 5, *o*.

13. — quo torquentur damnati in inferno, est ejusdem speciei cum igne nostro : *ibid.*, 6, *c*.

**Ignorans.** — non peccat continue, nisi cum habet tempus discendi ea quæ scire tenetur et potest : 1-2, q. LXXVI, 2, 5m ; 4, 3m.

**Ignorantia.** 1. — multiplex ; et quæ a peccato excuset, vel non excuset : 1-2, q. LXXIV, 1, 2m ; 5,

dum potentias, secunda vero secundum essentiam et habitus consubstantiales : 1, q. XCIII, 7, *o*.

17. — Dei est principaliter secundum actus, sed consequentur secundum potentias, et præcipue secundum habitus : *ibid.*

18. Dei secundum principale ejus, id est, secundum naturam intellectualem, est tam in viro quam in muliere ; sed quoad secundarium, scilicet principium et finem, est tantum in viro : 1, q. CXIII, 4, 1m ; 6, 2m.

19. — prius repræsentat essentiam Dei, et consequentur tres personas : 1, q. XCIII, 5, *o* ; 6, *c*.

20. In homine est triplex — Dei, scilicet creationis, recreationis et, similitudinis : prima est cujuslibet hominis, secunda justorum tantum, tertia vero beatorum tantum : 1, q. XCIII, 4, *o*.

21. Imagines Christi et sanctorum fiunt in ecclesia, primo ad instructionem rudium : secundo, ut incarnationis mysterium, et sanctorum exempla magis in memoria nostra maneant; tertio, ad excitandum devotionis affectum : 2-2, q. XCIV, 2, 1m ; 3, q. XXV, 3, *o*.

**Immisericordia.** — est in subtractione beneficii, sed crudelitas est in excessu puniendi, et unum aliquando ponitur pro alio : 2-2, q. CLIX, 1, 2m et 3m.

**Immobiles.** Quanto creaturæ magis appropinquant Deo, tanto magis sunt — : 1, q. LXV, 1, 1m.

**Immolari.** — convenit Christo in figuris veteris Testamenti : 3, q. LXXXIII, 1, *c*.

**Immunditia.** In lege veteri duplex — prohibebatur, scilicet spiritualis, id est, peccatum; et corporalis, ex aliqua corruptione perfecta, sicut irregularitas quædam ; modus quoque quo expiabatur : 1-2, q. CII, 5, 4m, 5m et 6m ; 6, 1m ; q. CIII, 2, *c*.

**Impassibile.** Corpus gloriosum erit plane — : s3, q. LXXXII, 1, *o*.

**Impassibilitas.** 1. — quantum ad se erit in omnibus æqualis ; quantum vero ad suam causam, erit in uno major quam in altero : s3, q. LXXXII, 2, *c*.

2. — non excludit sensus in actu a corporibus gloriosis, sed erunt per susceptionem a rebus quæ sunt extra animam : *ibid.*

**Impaviditas.** — opponitur fortitudini secundum defectum timoris, timiditas autem secundum excessum ejus : 2-2, q. CXXVI, 2, *o*.

**Impeccabilis.** — per naturam non potest fieri aliqua creatura a Deo, sed tantum per gratiam : 1, q. LXIII, 1, *c* ; 2-2, q. XXIV, 11, *c*.

**Impediens.** Non — malum non peccat, nisi debeat et possit impedire : 2-2, q. VI, 3, *c*.

**Impedimentum.** 1. — duplex, scilicet contrarium, et defectus : 1-2, q. IV, 5, 4m.

2. Matrimonio convenienter assignantur impedimenta impedientia contrahendum, et dirimentia contractum : s3, q. L, *o*.

**Imperare.** 1. — est actus rationis, præsupposito actu voluntatis : 1-2, q. XVII, 1, *o* ; 2-2, q. XLVII, 8, 3m ; q. LXXXIII, 1 et 10, *c* ; q. CIV, 1, *c*.

2. Imperare est ordinare aliquid ad faciendum : 1-2, q. XVII, 1, 2 et 5, *o* ; 2-2, q. LXXXIII, 1, *c*.

3. — non convenit brutis : 1-2, q. XVII, 2, *o*.

4. Virtutes appetitivæ brutorum non sunt imperantes libere, sed secundum naturalem instinctum moventur ad apprehensa : 1-2, q. XI, 2, *c*.

5. Voluntas imperat aliis viribus, et etiam intellectui : 1-2, q. LXXI, 6, 2m ; 2-2, q. IV, 2, 2m ; q. X, 2, *c* ; q. LVIII, 8, 1m.

6. Voluntas dicitur — improprie dupliciter, scilicet interpretative in quantum movet, et ut est de fine : 1-2, q. I, 2, 1m ; 2-2, q. XLVII, 8, 3m.

**Imperari.** 1. Actus rationis, quoad exercitium, semper potest —, et quoad assensum, præter actum naturalem, non autem quoad apprehensionem veritatis : 1-2, q. XVII, 6, *o*.

2. Actus voluntatis ut plurimum potest — : 1-2, q. XVII, 5, *o*.

3. Primus actus voluntatis non potest a ratione : 1-2, q. IX, 4, *c* ; q. XVII, 5, 3m ; 6, *o*.

**Imperium.** 1. Actus imperatus et — sunt unus actus humanus et totum, et multa secundum partes : 1-2, q. XVII, 4, *o* ; q. XX, 3, *c* et 1m ; 3, q. XIX, 2, *o*.

2. Qua ratione usus præcedat — et electionem : 1-2, q. XVII, 3, *o*.

3. Quilibet actus, ut est in potestate nostra, subditur imperio rationis : 1-2, q. XVII, 6, *c*.

4. Sensus exteriores non subduntur imperio rationis : 1, q. LXXXI, 3, 3m, 1-2, q. XVII, 7, 3m

5. Motus membrorum, in quantum membra moventur a potentiis sensitivis, subduntur imperio rationis ; non autem secundum quod moventur a potentiis naturalibus et vegetativis : 1, q. LXXXI, 3, 2m et 3m ; 1-2, q. XVII, 9, *o* ; 2-2, q. CLVIII, 1, *c*.

**Imperfectio.** — duplex, scilicet una quæ est de ratione imperfecti, alia est imperfectio quæ non est de ratione rei imperfectæ : 2-2, q. IV, 4, 1m.

**Implere.** — voluntatem convenit soli Deo, quia solus Deus movet eam sufficienter ut objectum : 1, q. CV, 4, *o* ; q. CVI, 2, *c* ; 1-2, q. II, 7 et 8, *c* ; q. III, 1, *c*.

**Importunitas.** — est evagatio mentis circa illicita, secundum quod in arce mentis residet, volentis ad diversa se diffundere : 2-2, q. XXXV, 4, 3m.

**Imprecationes.** — in sacra scriptura quomodo intelliguntur : 2-2, q. XXV, 6, 3m ; q. LXXVI, 1, *o* ; q. LXXXIII, 8, 1m et 2m.

**Improvidentia.** — et defectus intelligentiæ pertinent ad negligentiam et inconstantiam : 2-2, q. LIII, 2, *c*, fin.

**Imprudentia.** 1. — sumitur tripliciter, scilicet negative, privative et contrarie ; qualiterque sit peccatum : 2-2, q. LIII, 1, *o*.

2. — est generale peccatum participative, non autem essentialiter ; cujus partes assignantur : 2-2, q. LIII, 2. *o*.

**Impudicitia.** — est circa oscula, tactus et alios actus circumstantes actum venereum : 2-2, q. CLIV, 1, 5m.

**Impugnare.** — inimicos ut cessent a peccatis, est licitum : 2-2, q. LXXXIII, 8, 3m.

**Impugnatio.** 1. — veritatis agnitæ, est species peccati in Spiritum Sanctum : 2-2, q. XIV, 2, *c*.

2. — peccati est vincenda dupliciter, scilicet fugiendo, vel resistendo : 2-2, q. XXXV, 1, 4m.

**Impuritas.** — est ex mixtione vilioris : 2-2, q. LXXXI, 8, *c*.

**In.** 1. — proprie notat habitudinem continentis : 1, q. XXXIX, 8, *c*.

2. Esse — aliquo dicitur dupliciter, scilicet ut in causa, et ut in subjecto : 1-2, q. LXXXIII, 1, *c*.

3. Corporalia dicuntur esse — aliquo, quia continentur ; spiritualia vero, quia continent : 1, q. VIII, 1, 2m ; q. LII, 1, *c* ; q. LIII, 1 et 2, *c* ; 3, q. LVII, 4, 1m ; q. LXII, 3, 3m.

4. Non omnes modi essendi — aliquo ponuntur ab Aristotele, nisi reductive : 1, q. XLII, 5, 1m.

5. Deus est — omni loco dupliciter, scilicet ut dans esse, virtutem et operationem omnibus rebus, et ut implens omnia : 1, q. VIII, 2, *o*.

2. Species incontinentiæ sunt duæ, scilicet prævolatio consilii, et debilitas in præconciliatis : 2-2, q. CLVI, 1, *c*.
3. — pertinet ad corpus occasionaliter, sed per se causatur ab anima non resistente passionibus : 2-2, q. CLVI, 1, *o*.
4. — iræ est prior ratione mali accidentis quam — concupiscentiæ; sed ratione passionis, est e converso : 2-2. q. CLVI, 4, *o*; q. LVIII, 4, c.
**Incorporalia.** — in loco non esse, est communis animi conceptio apud sapientes tantum : 1, q. II, 1, *c*: q. LII, 1, *c*.
**Incorruptibile.** — triplex, scilicet carens materia, vel habens materiam; in potentia ad unam tantum formam; vel — ex parte formæ; vel — ex parte causæ efficientis : 1,q. XCVII, 1, *c*.
**Incubus.** — dicitur dæmon coiens cum muliere; succubus autem, dæmon coiens cum viro : 1, q. LI, 3, 5m.
**Indigestio.** — contingit præter ordinem virtutis nutritivæ ex aliquo impedimento : 1, q. CIII, 7, *c*.
**Inditum.** — duplex, scilicet pertinens ad naturam, et — per gratiam : primum convenit legi naturæ, secundum legi novæ : 1-2, q. CVI, 1, 2m.
**Individuantia.** Hæc carnes, et hæc ossa, et hæc anima sunt principia — hominem : 1; q. XXIX, 2, 3m ; 4, *c*; q. XXX, 4, *c*; q. XXXIII, 2, *c* ; q. LXXXV, 1, 2m.
**Individuatio.** — 1. Principium individuationis in rebus materialibus est duplex, scilicet materia prima, et quantitas dimensiva : 1, q. LXXVII, 2, *c*.
2. Materia est principium individuationis : 1, q. III, 3, *c* : q. LIV, 3, 2m ; q. LVI, 1, 2m; q. LXXV, 4 et 5, *c*; q. LXXXV, 1, *c*; q. LXXXVI, 1 et 3, *c*; 1-2, q. LXIII, 1, *c*.
3. — quantum ad incommunicabilitatem est in Deo, non autem quantum ad materiam : 1, q. III, 2, 3m; q, XXIX, 3, 4m.
**Individuatur.** 1. Forma receptibilis in materia — per materiam; at non receptibilis in materia — per seipsam : 1, q. III, 2, 3m; 3, q. LXXVII, 2, *c*.
2. Dimensio dupliciter —, scilicet ratione subjecti, sicut et alia accidentia, et ratione situs : 2-2, q XXIV, 5, 1m; 3, q. LXXVII, 2, *c*.
3. Substantia — per seipsam, ideo individuum ejus habet speciale nomen hypostasis; non autem accidentia, quia individuantur per subjectum : 1, q. XXIX, 1, *c*; q. XXXIX, 1 et 3, *c*.
**Individuum.** 1. — est id quod indivisum est in se, et divisum a quolibet alio ultima divisione : 1, q. XXIX, 4, *c*.
2. Hæc nomina, —, particulare et singulare, dicuntur de partibus, ut de manu : 1, q. XXIX, 1, 5m; 3, q. XVI, 12, 2m.
3. Pars in toto non bene dicitur — : *ibid.*
4. Omne nomen individui est incommunicabile re et ratione, nisi secundum similitudinem : 1, q. XIII, 9, *c*.
5. incorruptibilibus est tantum unum — unius speciei, quia species sufficienter conservatur in uno : 1, q. XLVII, 2, *c* ; q. L, 4, *o*.
6. Individuorum aliud est vagum, aliud signatum : 1, q. XXX, 4, *c*.
7. Singulare et particulare sunt in quolibet genere entis, sed individuum, suppositum, hypostasis, res naturæ et persona sunt in solo genere substantiæ : 1, q. XXIX, 1 et 2, *c*.
**Indivisibile.** 1. — duplex, scilicet terminus continui, et extra genus ejus; secundum potest esse simul in pluribus locis, temporibus et partibus, non autem primum : 1, q. VIII, 2, 2m ; q. LII, 2, *c*; q, LIII, 2, 1m.
2. — triplex, scilicet actu, ut continuum; per speciem, ut ratio hominis; et in potentia, ut punctus : primum et secundum prius cognoscitur quam divisio, tertium autem posterius : 1, q. XI, 2, 4m; q. LXXXV, 8, *o*; q. LXXXVII, 3, *c*.
**Indulgentiæ.** 1. — valent ad absolutionem a pœnis, tam hic quam in futuro sæculo pro peccatis in purgatorio exsolvendis : s3, q. XXV, 1, *o*.
2. — tantum valent quantum prædicantur : *ibid.*
3. Licet pro temporali subsidio ad spirituale ordinato indulgentias conferre : *ibid.*
4. Non omnes sacerdotes, sed solus episcopus potest indulgentias facere ; s3, q. XXVI, 1, *c*.
5. Possunt indulgentias facere etiam non sacerdotes : *ibid.*, 2, *o*.
6. Solus Papa plenarias indulgentias pro libito suæ voluntatis, legitima tamen existente causa, facere potest; cæteri autem episcopi, quantum sibi a Papa taxatum fuerit : *ibid.*, 3, *o*.
7. Potest prælatus in peccato mortali existens indulgentias facere : *ibid.*, 4, *c*.
8. Mortalium criminum reis — prosunt, contritis et confessis : s3, q. XXVII, 1, *c*.
9. Non tantum laicis, sed etiam religiosis indulgentiæ prosunt : *ibid.*, 2, *o*.
10. Indulgentiam minime consequuntur, qui id non efficiunt pro quo indulgentiæ dantur : *ibid*,, 3, *o*.
11. Prælatus indulgentia pro se etiam uti potest : *ibid.*, 4, *o*.
12. — mortuis indirecte tantum sunt auxilio, id est, dummodo vivi pro eis formam adimpleant præscriptam ut eis prosint : s3, q. LXXIII (al LXXI), 10, *c*.
**Industria.** — duplex, scilicet una de necessariis ad salutem, alia de iis quæ sunt ad bene esse; prima est in omni existente in gratia, non autem secunda : 2-2, q. XLVII, 13, 3m; 14, 1m.
**Infamia.** 1. — publica tenet locum accusatoris : 2-2, q. LXVII, 3, 2m.
2. Uno infamato aliquando alii infamantur : 2-2, q. XXXIII, 7, *c*, fin. et 2m.
**Infernus.** Conveniens est ut sub terra esse credatur — : s3, q. XCVII, 7, *o*. — Vid. *Ignis* nos 3, 12 et 13.
**Infidelis.** 1. — non debet permitti habere dominium novum super fideles, sed tantum antiquum, quo etiam privari potest; sed permittit Ecclesia, quod infideles accipiant a fidelibus ministerium in aliquo artificio; et periculosius est quod infideles accipiant dominium vel prælationem super fideles, quam quod accipiant ab eis ministerium in aliquo artificio : 2-2, q. X, 10, *o*.
2. Res infidelium, si ipsi delinquant, licet auferre per vim auctoritate publica, non autem auctoritate privata : 2-2, q. X, 10, *c*; q. LVI, 8, 2m.
3. Infideles qui nunquam fuerunt de fide Ecclesiæ, scilicet Judæi et pagani, sunt compellendi a fidelibus ut fidem non impediant, vel blasphemiis, vel malis persuasionibus, vel etiam apertis persecutionibus : 2-2, q. X, 8, *o*.
4. Infideles vero hæretici debent cogi ad fidem, non autem alii, scilicet Judæi et pagani : *ibid.*
5. Non omnes actus infidelium sunt peccata; nullus tamen est meritorius : 1-2, q. X, 4, *o*; q. XXIII, 7, 1m.
6. Nullum peccatum veniale potest esse in infi-

LV, 1, *c*; q. LXXIX, 7, *c*; q. LXXXII, 4, 1m; q. LXXXVII, 3, 1m; q. CV, 4, *c*; 1-2, q. IX, 1, *c*; q. X, 1, 3m.

11. Ens est primum cadens in intellectu : 1, q. V, 2, *c*; q. XI, 2, 4m; 1-2, q. LV, 4, 1m; q. XCIV, 2, *c*.

12. — noster intelligit se et actum suum, et speciem intelligibilem, reflexive, non autem primo : 1, q. XIV, 2, 3m; q. LXXXV, 2, *c*; q. LXXXVII, 1 et 3, *o*.

13. — noster cognoscit se per actum suum dupliciter, scilicet vel particulariter, vel universaliter; ad primum modum sufficit ejus præsentia, non autem ad secundum : 1, q. LXXXVII, 1, 3m; q. LXXXVIII, 2, 3m; q. LXXXIX, 2, *c*.

14. Intellectum duplex, scilicet primum, id est species intelligibilis, quæ est perfectio intellectus, et secundum, id res cujus est species, sicut est duplex visum : 1, q. XIV, 5, 2m et 3m.

15. — noster in hac vita non cognoscit substantias separatas a materia, quantum ad quid sunt, quia sunt ordine naturæ supra nos : 1, q. LXIV, 1, 1m; q. LXXXIX, 2, 3m.

16. — noster intelligit simplicia, et enunciat per modum cujusdam compositionis, sed Deus e converso : 1, q. L, 2, *c*; 2-2, q. I, 2, *c*.

17. Res materiales sunt in intellectu nostro simpliciores, quam in seipsis : 1,q, L, 2, *c*.

18. — noster non cognoscit singularia : 1, q. XIV, 11, 1m.

19. — noster non intelligit individuum materiale primo, sed reflexive : 1, q. XIV, 11, 1m; q. L, 2, *c*; q. LVI, 1, 2m; q. LVII, 1m; q. LXXXVI, 1, *o*; 3 et 4, *c*; q. LXXXIX, 4, *c* et 1m; 2-2, q. XLVII, 3, 1m.

20. — qui est semper in actu, non intelligit privationem : 1, q. XIV, 10, 1m.

21. Nullus — potest intelligere plura ut plura, sed ut uniuntur : 1, q. XII, 10, *o*; q. XIV, 7, *c* et 1m; q. XXII, 3, 3m; q. LVIII, 2, *o*; q. LXXXV, 4, *o*; 5, 1m; 1-2, q. XII, 3, 3m; q. LIV, 1, 3m; q. CXIII, 7, 2m.

22. — noster potest intelligere infinita in potentia, et successive; non autem infinita in actu, nec in habitu distincte : 1, q. LXXXVI, 2, *o*; q. LXXXVII, 3, 2m,

23. Actio intellectus est vita, quomodo accipiendum : 1, q. LIV, 1, 2m.

24. Actio intellectus cujuscumque creati dependet a Deo quantum ad duo : 1-2, q. CIX, 1, *c*.

25. — movet se : 1-2, q, VIII, 3, *c*.

26. Operatio — duplex, scilicet simplex apprehensio, et compositio et divisio ; 1, q LXXXV, 2, 3m; 2-2, q. LXXXIII, 1, 3m.

27. Compositio — duplex, scilicet universalis cum particulari, et accidentis cum subjecto, et semper est eorumdem, sicut compositio realis est diversorum : 1, q. LXXXV, 5, 3m.

28. Solus — hominis intelligit cum discursu, et componendo et dividendo, necessario : 1, q. LVIII, 4 et 5, *o*; q. LXXXV, 5, *o*.

29. Operatio — quintuplex, scilicet simplex intuitus, ordinatio ad aliud, excogitatio, sapere, et dispositio verbi : 1, q. LXXIX, 10, 3m.

30. Actus — duplex, scilicet rectus et reflexus : 1, q. XXVIII, 4, 2m; q. LXXXVII, 3, 2m.

31. — habet duos actus, scilicet percipere, et judicare : 2-2, q. XLV, 2, 3m.

32. Perfectum judicium — in nobis non potest haberi, nisi per conversionem ad sensibilia, quæ sunt prima principia nostræ cognitionis : 2-2, q. CLXXIII, 3, *c*.

33. — est supra tempus corporalium, non autem spiritualium : 1, q. LXXXV, 4, 1m.

34. Principium operationis — duplex scilicet intellectus, et species intelligibilis, et utrumque potest esse immediate a Deo : 1, q. CV, 3, *c*.

35. In omni operatione, quam — noster abstrahit a phantasmatibus, necesse est quod abstrahatur a sensibus : 2-2, q. CLXXV, 4, *c*.

36. Unus — potest melius alio rem aliquam intelligere dupliciter, scilicet ratione fortioris intellectus, et ratione meliorum sensuum, non autem ex parte objecti : 1, q. XII, 6, *o*; q. LXXXV, 7, *o*.

37. Solus — cognoscit essentias rerum : 1, q. LVII, 1, 2m; 1-2, q. XXXI, 5, *c*; 2-2, q. VIII, 1, *c*.

38. Res intellecta, est in intellectu per speciem ejus, non autem secundum propriam naturam : 1. q. XIV, 5, 3m; q. LVII, 1, 2m; q. LXXVI, 2, 4m.

39. Intellectum est perfectio — per speciem intelligibilem in intellectu : 1, q. LVII, 1, 1m.

40. — in actu, et intellectum, sunt idem : 1, q. XIV, 2, *c*; q. LV, 1, 2m; q. LXXXV, 2, 1m; q. LXXXVII, 1, 3m.

41. Per formam lapidis, in quantum hujusmodi, non perficitur —, sed per lumen intellectuale : 1-2, q. III, 6, *c*.

42. Ad hoc quod aliquid sit intellectum in actu, requiritur abstractio a materia, et a conditionibus materiæ : 1, q. L, 2, *c*; q. LV, 1, 2m; q. LXXXV, 3, *c*; q. LXXXVII, 1, 3m.

43. Species intelligibilis — nostri est similitudo rei quoad naturam speciei tantum ; ideo per eam cognosci possunt infinita, sed indistincte : 1, q. XIV, 12, *c*, fin.; q. LXXVI, 2, 4m; q LXXXV, 1, 3m; q. LXXXVI, 1, *c*.

44. — noster non potest intelligere, nisi per aliquam speciem informetur : *ibid.*

45. Species intelligibilis comparatur ad intellectum, sicut actus ad potentiam, et ut forma ejus : 1, q. LV, 1, *c*.

46. Ex intellectu et specie intelligibili fit unum subjecto, non autem essentialiter : 1, q. XIV, 2, *c*; q. LV, 1, 2m; q. LXXXV, 2, 2m.

47. In uno intellectu, a diversis phantasmatibus ejusdem speciei, non abstrahitur nisi una species intelligibilis : 1, q. LXXVI, 2, *c*, fin.

48. Species intelligibilis est a phantasmate secundum suum esse materiale ; sed ab intellectu agente, secundum esse formale : 1, q. LXXXIV, 6, *c*; q. LXXXV, 1, 3m;

49. Intelligere universalia, est intelligere naturam generis vel speciei sine individuis, per speciem intelligibilem abstractam a materia per intellectum agentem : 1, q. XLIV, 3, 3m; q. LXXXV, 1, 1m.

50. — noster intelligit se, sicut et alia, id est, per species aliorum : 1, q. XIV, 2, 3m; q. LXXXVII, 1, *o*; q. LXXXVIII, 2, 3m; q. LXXXIX, 2, *c*.

51. — possibilis conservat species : 1, q. LXXIX, 6, *c*; q. LXXXIV, 4, *c*; 1-2, q. LXVII, 2, *c*.

52. Plures species possunt simul esse in intellectu : 1, q. XII, 10, *c*; q. LVIII, 2, 2m; q. LXXXV, 4, *c* et 2m.

53. In intellectu resultant diversæ species secundum diversam dispositionem phantasmatum : 2-2, q. CLXXIII, 2, *c*.

54. Species est in intellectu et in sensu tripliciter, scilicet in potentia tantum, in actu secundum completionem ultimam, et in habitu : 1, q. LXXIX, 6, 3m.

55. Species primo est in sensu, secundo in imaginatione, tertio in intellectu possibili per

102. — possibilis est in potentia naturaliter ad omnia et sola, quæ possunt manifestari per lumen intellectus agentis, scilicet ad omnes species rerum sensibilium : 1, q. xxxviii, 1, c, fin.
103. — agens et intellectus possibilis sunt potentiæ animæ, et non substantiæ separatæ a corpore secundum esse : 1, q. lxxix, 4 et 5, o; q. lxxxviii, 1, o.
104. — agens et — possibilis fundantur in eadem essentia animæ : 1, q. lxxix, 4, 4m.
105. — agens et — possibilis differunt realiter : 1, q. liv, 1, 1m ; q. lxxix, 7 et 10, c.
106. — practicus et — speculativus sunt realiter eadem potentia, sed differunt ratione : 1, q. lxxix, 11, o.
107. — practius est motivus voluntatis, non quasi exequens motum, sed quasi dirigens ad motum, sed quasi dirigens ad motum : 1, q. lxxix, 11, 1m.
108. — speculativus ordinatur ad actum proprium, ut ad finem, non autem ad actum extrinsecum, sicut intellectus practicus : 2-2, q. clxxix, 2, c.
109. Finis — practici, et vitæ activæ, est exterior operatio ; speculativi vero, et vitæ contemplativæ, est cognitio veritatis : 1, q. xiv, 16, c; q. lxxix, 11, o ; 1-2, q. iii, 5, c et 1m ; q. lxix, 3, 2m ; 2-2, q. clxxix, 1 et 2, c; q. clxxx, 1 c et 1m; q. clxxxi, et 4, c.
110. Res ordinatur ad intellectum practicum, ut mensuratum ad mensuram, ad speculativum autem e converso : 1-2, q. lxiv, 3, c.
111. —, ut dicit lumen supernaturale ad cognitionem, est unum de septem donis Spiritus Sancti : 2-2, q. viii, 1, o ; q. xlix, 2, 2m.
112. Donum cur potius nominatur —, quam voluntas : 2-2, q. viii, 1, 3m.
113. Ratio non dicitur donum, sicut — : 2-2 q. viii, 1, 2m.
114. Donum — est quædam acuta perspectio divinorum : 2-2, q. xlix, 2, 2m.
115. Doni — distinctio ab aliis donis : 2-2, q. viii, 6, o.
116. Donum — est principaliter habitus speculativus, et secundario practicus : 2-2, q. viii, 3, o; 6, c et 3m ; 8, 3m.
117. Donum — ita se habet ad nota nobis supernaturaliter, sicut lumen naturale ad prima principia : 2-2, q. viii, 1, 1m et 2m.
118. Fides potest esse simul cum dono — respectu eorum quæ secundario sunt fidei, non autem respectu principalium, nisi imperfecte : 2-2, q. viii, 2, o.
119. Fides et donum — sunt prima principia cognitionis supernaturalis et gratuitæ, primum assentiendo, secundum penetrando, vel capiendo : 2-2, q. viii, 6, 2m.
120. Fides et perfectior dono — quoad certitudinem ipsi propriam, minus vero quoad manifestationem veritatis : 2-2, q. viii, c, 3m.
121. Donum — convenit omni et soli habenti gratiam gratum facientem : 2-2, q. viii, 5, o.
122. Donum — non se subtrahit in necessariis ad salutem ; secus in non necessariis, ut materia superbiæ subtrahatur : 2-2, q. viii, 4, 3m. — Vid. sequentia.

**Intelligentia.** — proprie significat actum intellectus ; et aliquando significat substantias separatas, scilicet angelos : 1, q. lxxix, 10, o.

**Intelligere.** 1. — angeli non est sua substantia : 1, q. liv, 1 et 3, c.
2. — nostrum est quoddam pati : 1, q. lxxix, 2, c.
3. Quicumque intelligit, hoc ipso procedit aliquid ab eo, scilicet verbum cordis : 1, q. xxvii, 1, c.
4. — rem aliter quam sit, contingit dupliciter, scilicet ex parte objecti, et ex parte intellectus : 1, q. xii, 6, 1m et 2m ; q. xiii, 12, 3m ; q. lxxxv, 1, 1m.
5. — consequitur speciem intelligibilem : 1, q. xiv, 2, 3m.

**Intelligi.** 1. Id quod primo intelligitur, est res cujus similitudo est species in intellectu; quæ non intelligitur primo sed reflexive : 1, q. lxxxv, 2, o.
2. Primo intelligitur ens, secundo hoc et illud, tertio unum, quarto multitudo : 1, q. xi, 2, 4m.
3. Subjectum et prædicatum, ut partes unius propositionis, simul una intellectione intelliguntur : 1, q. lviii, 2, c ; 1-2, q. cxiii, 7, 2m.
4. Eodem actu intelligitur conclusio, et principium ut est ratio conclusionis, non autem absolute : 1-2, q. viii, 3, c ; q. xii, 4, c.
5. Eodem actu simul intelligitur res cum sua perfectione : 1, q. lxxxvii, 3, c et 2m.
6. Eadem intellectione intelligitur objectum, et intellectio ejus, ut ratio, non autem ut objectum : 1, q. lxxxvii, 3, 3m.
7. Non posse — aliquid sine alio, contingit dupliciter, scilicet vel alio non intellecto, vel non existente : 1, q. xvi, 3, 3m ; q. lxxxv, 1, 1m.

**Intelligibile.** 1. Singularitas repugnat intellectioni ratione materiæ, non autem secundum se ; ideo individuum immateriale est — in actu : 1, q. lvi, 1, 2m ; q. lxxvi, 2, 3m ; q. lxxixi, 6, 2m ; q. lxxxiv, 1, et 3m.
2. — est in intellectu, tripliciter, scilicet actu, habitu, et ut relatum ad aliud : 1, q. cvii, 1, c.
3. Unumquoque est — in actu secundum quod ejus similitudo est in intellectu : 1, q. lviii, 2, c;
4. — est in intellectu tripliciter, scilicet habitualiter, in actu conceptum vel consideratum ; 1, q. cvii, 1, c.
5. Forma in materia non est intelligibilis actu: 1, q. lxxix, 3, c.

**Intemperantia.** 1. — est maxime vituperabilis; 2-2, q. cxlii, 4, o ; q. cxliii, 1, c; q. cxliv, 1, 2m ; q. cli, 4, 2m et 3m.
2. — est puerile peccatum : 2-2, q. cxlii, 2, o.
3. — est majus peccatum quam timiditas : *ibid.*, 3, o.
4. Maximum remedium contro intemperantiam est, non immorari circa singularium considerationem : 2-2, q. cxliis 3, c.

**Intendi.** Nullum malum potest per se — : 1, q. xix. 9, c ; q. xlviii, 1, 2m ; 2-2, q. lxxii, 1, c ; q. lxxviii, 1, 2m.

**Intentio.** 1. — mentis proprie est actus voluntatis, quia — est de fine, qui est voluntatis objectum : 1-2, q. xii, 1, o ; 2-2, q. clxxx, 1, c.
2. — cur dicitur oculus : 1-2, q. xii, 1, 1m.
3. — cur lumen : 1-2, q. xii, 1, 2m.
4. — cur clamor ad Deum : 1-2, q. xii, 2, 1m.
5. — est tantum finis, non tamen semper est ultimi finis : 1-2, q. xii, 2, o ; 2-2, q. clxx, 1, c.
6. — potest esse simul ad multa, ordinata ad invicem : 1-2, q. xii, 3, o.
7. Contingit quod — sit bona, et voluntas mala ; non autem e converso : 1-2, q. xix, 7, 2m; 8, 3m.
8. — dupliciter potest se habere ad voluntatem, scilicet antecedenter seu causaliter, et con-

nientis habiti : 1-2, q. XXIII, 3 et 4, *c*; q. XXV, 1 et 3, *c*.

25. Omnis — est propter aliquid contra se factum : 1-2, q. XLVII, 1, *o*.

26. — magis sequitur complexionem corporis, quam concupiscentia, propter velocitatem choleræ ad iram; ideo promptius insurgit — quam concupiscentia : 2-2, q. CLVI, 4, *c*.

27. — causatur ex accidenti extrinseco, ideoque cito transit; sed concupiscentia delectabilium causatur ex causa naturali, ideo concupiscentia est diuturnior : 2-2, q. CXLI, 7, 2m.

28. Causa iræ duplex, scilicet ratione motivi, ut excellentia ; vel ratione dispositionis, ut defectus : 1-2, q. XLVII, 3, *o*.

29. Causatur ex invidia, et consequitur etiam audaciam, et est effectus ejus : 1-2, q. XXV, 3, *c*; 4, 2m et 3m.

30. Tristitia illata, causat iram : 1-2, q. XLVI, 1, *c* ; q. XLVII, 3, *o* ; q. XLVIII, 1, *o* ; 2, *c* ; 3, q. XV, 9, *c*.

31. Sola parvipensio causat iram, et omne provocans iram est aliquid sub ratione injusti : 1-2, q. XLVII, 2, *o* ; 3 et 4, *c*.

32. Multa causant iram ratione parvipensionis tantum : *ibid.*, 2 et 3, 3m.

33. Tacens provocat ad iram contumeliantem, quia videtur eum parvipende : 1-2, q. XLVII, 1, 4m.

34. — debilitatur ex diuturnitate, sicut et causa ejus, scilicet memoria ejus : 1-2, q. XLVIII, 2, 2m.

35. — non est ad personam multum excellentem, quæ læsit, sed tantum tristitia, quia — præsupponit tristitiam, desiderium, spem et audaciam puniendi : 1-2, q. XLV, 4, 3m ; q. XLVI, 1, *c*.

36. — est magis ad amicos injuriantes, quam alias : 1-2, q. XLVII, 4, 3m.

37. — est tantum ad eos ad quos est justitia et injustitia : 1-2, q. XLVI, 7, *o*.

38. — cessat ad graviter læsos, quia malum eorum sufficit : 1-2, q. XLVI, 6, 1m ; q. XLVII, 4, 2m.

39. — cessat ad mortuos, quia non possunt dolere, quod tamen appetit iratus, et vindicta jam facta videtur : 1-2, q. XLVI, 7, 1m.

40. — maxime facit perturbationem corporalem circa cor, ita ut etiam ad exteriora membra derivetur : 1-2, q. XLVIII, 3, *c* ; 2-2, q. XLVI, 3, 3m.

41. Signa et effectus iræ sunt palpitatio cordis, tremor corporis, inflatio faciei, exasperatio oculorum, et clamor irrationabilis : 1-2, q. XLVIII, 2 et 4, *c*; 2-2, q. CLVIII, 4, *c*, fin.

42. — causat fervorem sanguinis : 1-2, q. XLVIII, 2, *o*.

43. Iræ fervor est amarus, et ex velle ; ideo assimilatur igni et choleræ : 1-2, q. XLVI, 5, *c*; q. XLVIII, 2, 1m.

44. Ex ira audacia augetur ; unde irati redduntur prompti et audaces ad invadendum ; et similiter delectatio est effectus iræ, ut est in spe vindictæ : 1-2, q. XLIV, 1, 1m ; q. XLV, 4, 3m ; q. XLVIII, 4, *o*.

45. — inter cæteras passiones magis impedit judicium rationis : 1-2, q. XLVIII, 3, *o* ; 4, *c* ; 2-2, q. XLI, 2, 3m ; q. CLVII, 4, *c*.

46. — maxime causat taciturnitatem : 1-3, q. XLVIII, 4, *o*.

47. — diminuitur per sequentem iram, præcipue si sequens — sit major : 1-2, q. XLVIII, 2, 3m.

48. Quomodo — et invidia causant inconstantiam, et quomodo luxuria : 1-2, q. LIII, 6, 1m.

49. — est levior quam invidia ratione appetibilis, et hæc quam odium ; sed e converso, ratione modi : 1-2, q. XLVI, 6, *o* ; 2-2, q. CLVIII, 4, *o*.

50. — semper respicit duo objecta, scilicet vindictam et nocentem : 1-2, q. XLVI, 2 et 3, *c*.

51. — respicit vindictam sub ratione boni, et nocentem secundum rationem mali : 1-2, q. XLVI, 2, 3 et 6, *c*.

52. — Odium appetit malum alicujus sub ratione mali, — vero sub ratione justæ vindictæ : 1-2, q. XLVI, 6, *o*; 7, *c*; q. XLVII, 2, *c*; 2-2, q. XXXIV, 6, 3m ; q. CLVIII, 4, *c*.

53. Odium appetit nocere, propter contrariam dispositionem, non tamen ut sciatur ; — vero, propter læsionem tantum, cum mensura, et ut sciatur : 1-2, q. XLVI, 6, *o*; 2-2, q. XLI, 2, *c* et 4m ; q. LXXII 4, 3m; q. LXXIII, 3, 3m ; q. CLI, 4, *c*.

54. Quomodo — crescat in odium : 1-2, q. XLVI, 3, 2m ; 2-2, q. XXXIV, 6, 3m.

55. — est ad singulare, odium autem ad universale : 1, q. LXXX, 1, 2m; 1-2, q. XXIX, 6, *c*; q. XLVI, 7, 3m.

56. Odium est insanabilius et permanentibus quam — : 1-2, q, XLVI, 6, 3m ; 7, 3m.

57. Odium magis agit sine misericordia, quam —, quantum ad rem desideratam, sed e converso quantum ad intensionem desiderii : 1-2, q. XLVI, 6, 1m.

58. — respicit bonum justitiæ; concupiscentia vero bonum delectabile vel utile : 2-2, q. CLVIII, 4, *c*.

59. Incontinentia iræ venia digna est magis quam — concupiscentiæ ; sed ut plurimum gravior quantum ad effectus : 2-2, q. CLVI, 3, *o*.

60. — est cum ratione denuntiante injuriam, non autem præcipiente vindictam : 1-2, q. XLVI, 4, *o* ; 2-2, q. CLVI, 2 et 4, *c*.

61. Difficilius est assidue pugnare contra delectationem quam contra iram, sed ad horam difficilius contra iram : 2-2, q. CLVI, 4, 1m ; q. CLXII, 6, 1m.

62.— causatur ex contrariis passionibus, scilicet a spe et tristitia ; ideo includit in se contrarietatem : 1-2, q. XLVI, 1, 2m.

63. Nulla passio est contraria iræ : 1-2, q. XXIII, 3, *o* ; 4, *c* ; XLVI, 1, 2m.

64. Iræ contrariatur inordinata remissio iræ ; sed non apparet, quia est innominata : 2-2, q. CLVII, 2, 2m ; q. CLVIII, 8, *o*.

65. Mitescere est privative vel negative oppositum iræ, non autem contrarie : 1-2, q. XXIII, 3, *c*, fin.

66. — non opponitur mansuetudini, nisi secundum quod — est in ordinata : 2-2, q, CLVII, 1, 3m ; 3, q. XV, 9, 2m.— Vid. *Inconstantia*, n. 2 ; *Incontinentia*, n. 4 ; *Concupiscentia* n. 16.

**Iracundia.** — est excessus iræ ; ideo est vitium oppositum mansuetudini : 2-2 q. CLVII, 1, 3m.

**Iracundus.** — non est, cui inest passio iræ, sed qui passibilis est de facili ab ea : 1. q. LXIII, 4, 2m.

**Irasci.** 1. Multum ebrii non irascuntur, sed parum ebrii multum irascuntur : 1-2. q. XLVI, 4, 3m.

2. Defectus alicujus est causa cur contra eum facilius quis irascitur : 1-2, q. XLVII, 4, *o*.

3. Nullus proprie irascitur sibi : 1-2, q. XLVI, 7, 2m.

4. Homo irascitur inanimatis et brutis, ex imaginatione nunciante læsionem, non autem ex ratione : 1-2, q. XLVI 6, 1m.

**Irrascibilis.** 1. — dupliciter sumitur scilicet proprie, id est appetitus sensitivus, et improprie,

# J

jejunium luctus, non præcipitur jejunium lætitiæ : 2-2, q. CXLVII, 5, 3m.

18. — cur fit in vigiliis Sanctorum : 2-2, q. CXLVII, 5, *c*.

19. Conveniens hora prandii tempore jejunii, grosso modo determinata, est hora nona : *ibid.*, 7, *o*.

20. Si cui horam nonam expectare esset nocivum aliquantulum, posset horam prævenire : *ibid.*, 7, 3m.

21. Pluries comedens in una die per modum cibi, solvit —, non autem sit fiat per modum medicinæ : *ibid.*, 6, *o*.

22. Comestio carnium solvit —, non autem esus piscium, vel leguminum, nec potus vini : *ibid.*, 8, *o*.

23. Ova et lacticinia respirantium sunt interdicta in jejunio quadragesimæ, non autem in aliis, nisi secundum consuetudinem patriæ : *ibid.*, 8, *c* et 3m.

24. Electuaria; vel aliæ medicinæ, solvunt — naturæ, non autem — Ecclesiæ, nisi fiat in fraudem : *ibid.*, 6, 3m.

25. Potus quicumque, etiam aquæ, solvit — naturæ, quia aliquo modo nutrit, non autem — Ecclesiæ, nisi fiat in fraudem : *ibid.*, 6, 2m ; 3, q. LXXX, 8, 4m.

**Jephte**. — peccavit vovendo et reddendo ; sed ponitur in catalogo sanctorum propter fidem et devotionem, et victoriam, et probabile est quod pœnituit : 2-2, q. LXXXVIII, 2, 2m.

**Jeremias**. 1. — verbis et mysteriis passionem Christi apertissime prænuntiavit, et eam suis passionibus expressissime præfiguravit : 3, q. XXVII, 6, *c*, fin. et 2m.

2. — et Moyses, considerantes insufficientiam propriam, recusabant non pertinaciter officium, quo digni erant ex gratia Dei : 2-2, q. CXXXIII, 1, 4m.

**Jerusalem**. — est in medio terræ habitabilis : 3, q. XLVI, 10, 1m.

**Jesus**. 1. — significat naturam humanam, sed Christus significat naturam divinam et humanam : 3, q. XVI, 5, c ; q. XVII, 1, *c*.

2. Hoc nomen — convenienter impositum est Christo in sua circumcisione : 3, q. XXXVII, 2, *o*.

3. Hoc nomen — est novum et proprium, in quantum significat spiritualem et universalem salutem : 3, q. XXXVII, 2, 2m.

4. Multa nomina Christi significant idem quod —, id est salutem : *ibid*, 2, 1m,

**Joachim**. — abbatis error. — Vid. *Hæresis*, n. 39.

**Joannes Baptista**. 1. — fuit terminus veteris legis, et initium Evangelii : 3, q, XXXVIII, 1, 2m.

2. — pertinet ad Testamentum novum : 2-2, q. CLXXIV, 4, 3m; 3, q. XXXVIII, 1, 1m et 2m.

3. Exultatio ejus in utero matris fuit a Deo, ideoque miraculosa : 3, q. XXVII, 6, *c*.

4. Tota vita ejus fuit præparatoria ad Christum : 3, q. XXXVIII, 2, 2m ; 3, *c*.

**Joannes Damascenus**. — sequitur errorem Theodoreti et Nestorii, quod Spiritus Sanctus non procedit a Filio : 1. q. XXXVI, 2, 3m.

**Joannes Evangelista**. 1. — prædiligebatur a Christo propter suam integritatem, et propter prærogativam evangelicæ doctrinæ : 3, q. XLV, 3, 4m.

2. Præsumptuosum est dijudicare utrum plus Christus dilexerit Petrum, an Joannem : 1, q. XX, 4, 3m.

**Josaphat**. — peccavit, non ex malitia, sed ex infirmitate humanæ affectionis : 2-2, q. CLXXXVI, 10, 2m.

**Joseph**. 1. — vir Mariæ, semper fuit virgo : 3, q. XXVIII, 3, 5m ; 4, *c* et 3m.

2. — voluit dimittere Mariam, propter reverentiam timens cohabitare tantæ sanctitati : 3, q. XXIX, 2, 3m ; s3, q. LXII, 3, 2m.

**Joviniani** hæresis. — Vid. *Hæresis*, n. 31.

**Jucunditas**. — dicitur a specialibus signis vel effectibus lætitiæ, cum intensione gaudii : 1-2, q. XXXI, 3, 3m.

**Judæi**. 1. Ecclesia permittit christianos colere terras Judæorum, quia per hoc non habent necesse conversari cum eis : 2-2, q. X, 10, 3m.

2. Totus cultus Judæorum erat propheticus et figurativus : 1-2, q. CI, 2, *c* ; q. CIV, 2, 2m : 2-2, q. LXXXVII, 1, *c* ; 3, q. LXVI, 2, 2m.

3. Tribus sacerdotalis et regia Judæorum erant præclariores ; ideo sæpe conjunctæ sunt per matrimonium : 3, q. XXXI, 2, 2m.

4. — excusantur a furto Ægyptiorum, et quomodo ; 1-2, q. XCIV, 5, 2m ; q. C, 8, 3m ; 2-2, q. LXVI, 5, 1m ; q. CIV, 4, 2m.

5. Judæis permissum est accipere usuras ab extraneis, vel ut pacifice se haberent ad eos, vel ne acciperent eas a fratribus : 1-2, q. CV, 3, 3m ; 2-2, q. LXXVIII, 1, 2m.

6. Communis status Judæorum semper erat in prosperitate, quamdiu servabant legem ; et cum peccabant, erant in tribulationibus : 1-2, q. XCIX, 6, 3m.

7. Principes Judæorum cognoverunt Christum esse Messiam, qui promissus est in lege : 3, q. XLVII, 5, *o* ; 6, *c*.

8. — non intelligunt præcepta decalogi : 1-2, q. CII, 6, 7m ; q. CVII, 2, 4m ; 3, 2m ; q. CVIII, 2, 4m ; 3, 1m, 2m et 4m.

9. — proni sunt ad idololatriam : 1-2, q. C, 7, 4m ; 2-2, q. X, 9, *b*.

10. — fuerunt blasphemi in Filium et Spiritum Sanctum : 2-2, q. XIV, 1, *c*.

11. Cum ipsi — sint servi Ecclesiæ, potest Ecclesia disponere de rebus eorum ; sicut etiam principes sæculares multas leges ediderunt circa suos subditos, in favorem libertatis : 2-2, q. X, 10, *c*.

12. — sunt servi principum servitute civili : 2-2, q. X, 12, 3m ; 3, q. LXVIII, 10, 2m.

13. — sunt compellendi a fidelibus, si adsit facultas, ut fidem non impediant : 2-2, q. X, 8, *c*.

**Judas**. Nomen archangeli ponitur in epistola canonica Judæ apostoli : 1, q. CVIII, 5, *b*.

**Judex**. 1. —, juste infligendo pœnas, non peccat : 2-2, q. LXIV, 2 et 3, *o* ; q. CVIII, 1 et 3, *o*.

2. — nullas probationes admittere debet contra leges divinas vel humanas : 2-2, q. LXVII, 2, *c*.

3. —, perpendens accusatorem falso accusasse, non quidem malitiose, sed ex levitate credendi, vel justo errore, non imponat ei pœnam talionis : 2-2, q. LXVIII, 3, 1m ; 4, 1m.

4. — neminem debet condemnare, nisi accusatum : 2-2, q. LXVII, 3, *o*.

5. — debet esse facilior ad absolvendum, quam ad condemnandum, nisi in causis favorabilibus, ut libertatis : 2-2, q. LXX, 2, 2m.

6. Bonus — est diminutivus pœnarum quæ suo arbitrio relinquuntur, non autem pœnarum quæ determinantur a lege divina vel humana : 2-2, q. LXVII, 4, 1m.

7. Nullus — potest remittere pœnam pro alterius injuria, nisi læsus velit, nec pœnam pro in-

3. — secundum se licitum est et honestum, sed cedit in malum alicui, ex eo quod male utitur eo: 2-2, q. LXXXIX, 2, *o*; 3, *c*.

4. — quæritur ad subveniendum alicui defectui, quo scilicet unus homo alteri discredit: ideo juramentum non est per se appetendum; sed tantum in necessitate, ut medicina, utendum est eo: 1-2, q. CVII, 2, *c*; q. CVIII, 3, 1m; 2-2, q. LXXXXIX, 3, *c*; 5, *o*.

5. — debet habere tres comites, scilicet veritatem, judicium, et justitiam: 2-2, q. LXXXIX, 3, *o*; 7, *c*; q. XCVIII, 1, 1m.

6. — duplex, scilicet assertorium, id est, de præsenti vel præterito; et promissorium, id est, de futuro: 2-2, q. LXXXIX, 1, *c*; 7, *o*.

7. — duplex, scilicet per simplicem contestationem Dei, et per execrationem, scilicet obligando se vel aliquid sui ad pœnam: 2-2, q. LXXXIX, 1, 3m; 6, *c*.

8. Deus dupliciter est testis in juramento, scilicet manifestando veritatem in mente vel in publico, et puniendo mendacem: 2-2, q. LXXXIX, 1, 3m; 2, 3m.

9. Obligatio voti est major quam obligatio juramenti: 2-2, q. LXXXIX, 8, *o*.

10. — obligat secundum intentionem jurantis sine dolo, alias obligat secundum sanum intellectum ejus cui juratur: 2-2, q. LXXXIX, 7, 4m.

11. In juramento promissorio est duplex obligatio, scilicet ad peccatum, si desit veritas, et obligatio ad faciendum illud quod promisit; sed in juramento assertorio est tantum prima obligatio: 2-2, q. LXXXIX, 7, *c* et 3m.

12. — coactum obligat in conscientia, non autem in foro contentioso; potest tamen ille qui juravit repetere vel denuntiare superiori, etiamsi oppositum jurasset: 2-2, q. LXXXIX, 7, 3m; q. XCVIII, 3, 1m.

13. — et votum, cum vergunt in deteriorem exitum, vel fiunt illicita, non debent servari: 2-2, q. LXXXVIII, 2, 2m; 10, *c*; 12, 2m; q. LXXXIX, 7, *o*.

14. Novus civis obligatur servare juramenta civitatis ex fidelitate, non autem ex juramento, quia est actio personalis: 2-2, q. XCVIII, 2, 4m.

15. Ille cui juratur, potest liberare a juramento promissorio quoad utilitatem ejus, non autem quoad utilitatem aliorum, nec quoad honorem Dei: 2-2, q. LXXXIX, 9, 2m.

16. Quilibet potest irritare — sui subditi circa ea quæ subduntur ejus potestati, ut pater vel maritus: 2-2, q. LXXXIX, 9, 3m.

17. In juramento assertorio non potest dispensari, nec in promissorio, secundum se, sed tantum ratione materiæ indebitæ: *ibid.*, 9, *o*.

18. Si dubium est, an sit licitum vel proficuum quod juratum est, potest a quolibet episcopo dispensari: *ibid.*, 9, 3m; q. XCVIII, 3, 1m.

**Jurare.** 1. — est Deum in testem vocare, propter defectum veritatis et cognitionis humanæ: 2-2, q. LXXXIX, 1, *o*; 4, *c*; q. XCVIII, 2, *c*.

2. — est implorare testimonium Dei, ut exhibendum; sed allegare spuram Scripturam, est uti testimonio Dei jam dato: *ibid.*, q. LXXXIX, 1, 1m.

3. — per creaturas an et quomodo liceat: 2-2, q. LXXXIX, 6, *o*.

4. Punitur per Canones clericus per creaturam jurans, quod ad blasphemiam infidelitatis pertinet, eo quod Dominus prohibuit jurare per creaturas, ita scilicet quod eis adhibeatur reverentia divina: *ibid.*, 1m.

5. — per Deum, secundum se est majus, quam jurare per Evangelia; sed ratione majoris solemnitatis et majoris deliberationis, est e converso: *ibid.*, 10, 2m; q. XCVIII, 3, 3m.

6. Cum quis jurat facere voluntatem alterius, vel promittit, intelligenda est debita conditio, scilicet si id quod ei mandatur licitum sit, et honestum et portabile, sive moderatum: q. XCVIII, 2, 3m.

7. Canonicus jurans servare statuta collegii, tenetur ad statuta futura ex vi eorum, non autem ex juramento, nisi hoc intenderit: *ibid.*, 2, 4m.

8. Jurans aliquid illicitum facere, vel jurans abstinere a bono, non obligatur servare illud, sed est perjurus ipso facto: 2-2, q. LXXXIX, 7, *c* et 2m; 9, 3m; q. XCVIII, 1, 1m; 2, 1m et 2m.

9. Honestum est ut jurans sit jejunus: 2-2, q. LXXXIX, 10, *c*.

10. In festo non licet — pro re temporali, nisi forte ex magna necessitate; sed jurare pro re spirituali licet: 2-2, q. LXXXIX, 10, *c*, fin.

11. Pueri et perjuri non coguntur —, quia jurarent sine reverentia; nec sacerdotes, nisi in necessitate et pro re spirituali: 2-2, q. LXXXIX, 10, *o*.

12. Recipere juramentum per falsos deos a disposito sic —, licet secundum Augustinum, non autem licet inducere: 2-2, q. LXXXIX, 6, 1m; q. XCVIII, 4, 4m.

13. Cogens — quem scit pejerare, peccat mortaliter, nisi sit persona publica, ut judex, qui requisitus tenetur ad hoc: 2-2, q. XCVIII, 4, *o*.

**Jurgium.** — videtur idem esse quod rixa: 2-2, q. XLI, 2, 2m.

**Jurisdictio.** Quilibet habens jurisdictionem, potest ea quæ sunt jurisdictionis committere: 2-2, q. CLXXXVII, 1, *c*.

**Jus.** 1. — primo impositum est ad significandum rem justam, secundo artem qua cognoscitur, tertio locum, quarto id quod redditur a judice: 2-2, q. LVII, 1, 1m.

2. — proprie est objectum justitiæ, lex autem, ratio ejus scripta: 2-2, q. LVII, 1, *o*; q. LX, 1, *c*.

3. — justum est opus adæquatum alterius juri secundum aliquem æqualitatis modum: 2-2, q. LVII, 1 et 2, *c*; q. LIX, 2, *c*.

4. — divinum est quod divinitus promulgatur; et est duplex, scilicet naturale, et positivum: 2-2, q. LVII, 2, 3m.

5. — naturale est conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur homo ad convenienter agendum in propriis actionibus: 1-2, q. XCI, 2, *o*; q. XCVI, 2, 3m.

6. — naturale primo continetur in lege æterna, secundario vero in naturali judicatorio rationis humanæ: 1-2, q. LXXI, 6, 4m.

7. — naturale semper et ubique habet eamdem potentiam, sed per accidens propter aliquod impedimentum potest variari: 1-2, q. XCIV, 5 et 6, *o*.

8. De jure naturali est quod maleficia puniantur, sed determinatio ejus est de jure positivo: 2-2, q. LXXXV, 1, 1m.

9. — positivum derivatur a jure naturali: 1-2, q. XCV, 2, *o*; 3 et 4, *c*.

10. Voluntas humana ex communi condicto potest facere — et justum de aliquo indifferenti, non autem contra jus naturale: 2-2, q. LVII, 2, 2m; q. LX, 5, 1m et 2m; q. LXVI, 7, *c*.

11. — divinum non tollit jus humanum, quod est ex naturali ratione: 2-2, q. X, 10, *c*; q. XII, 2, *c*.

12. — positivum variatur secundum diversas hominum conditiones in diversis temporibus:

22. Requiritur etiam motus fidei, et concurrit charitas timor et humilitas : 1-2, q. CXIII, 4, o; 3, q. LXXXVI, 6, 1m et 3m.
23. Actus misericordiæ operatur contra peccatum dupliciter, scilicet per modum satisfactionis, vel per modum præparationis; primo modo actus misericordiæ sequitur justificationem, secundo vero modo præcedit eam, vel concurrit cum aliis virtutibus requisitis: 1-2, q. CXIII, 4, 1m.
24. Deus est principalis causa justificationis; passio Christi est causa meritoria; sacramenta Ecclesiæ sunt causa instrumentalis; fides vero est conjungens instrumentum causæ principali : 3, q. LXIV, 3, c.
25. Resurrectio Christi est causa justificationis quantum ad terminum ad quem; sacramenta vero et passio Christi, quantum ad terminum a quo : 3, q. LVI, 2, 4m; q. LXII, 5, 3m.
26. — appropriatur misericordiæ Dei, sicut revelatio futurorum sapientiæ ejus : 1, q. XLV, 6, 3m.
27. — manifestat justitiam Dei sicut causam exemplarem, misericordiam vero ut causam efficientem; sed bonitas creaturæ manifestat bonitatem Dei utroque modo : *ibid.*
28. Oppositum videtur dicere quoad opera legis : 3, q. LXII, 6, 3m; q. LXX, 4, o.
**Justitia.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet proprie et metaphorice : 1-2, q. XLVI, 7, 2m; q. LV, 4, 4m; q. C, 2, 2m; q. CXIII, 1, c; 2-2, q. LVIII, 2, o.
2. — duplex, scilicet generalis, et particularis ad personas singulares : 1-2, q. LX, 3, o; q. CXIII, 1, c; 2-2, q. XXXIII, 1, 1m; q. LVIII, 5, 6 et 7, o; 12, c; q. LIX, 1, o; q. LXI, 1, c; q. LXXIX, 1, c; q. LXXXI, 8, 1m.
3. — dicitur generalis dupliciter, scilicet causaliter, et per prædicationem : 1-2, q. LX, 3, 2m; 2-2, q. LVIII, 6, o; 7, c; q. LXXIX, 2, 1m.
4. — est habitus, secundum quem aliquis constanti et perpetua voluntate jus suum unicuique tribuit : 2-2, q. LVIII, 1, o.
5. — est virtus : 2-2, q. LVIII, 3, o.
6. — quandoque vocatur veritas, quia est rectitudo impressa voluntati, a rectitudine rationis quæ dicitur veritas : 2-2, q. LVIII, 4, 1m.
7. — est rectitudo causaliter tantum : *ibid.*, 1, 2m.
8. — in quadam æqualitate consistit : 1-2, q. CXIV, 1, c; 2-2, q. LVII, 1, c et 3m; q. LXII, 2, c; q. CXXII, 1, c; 3, q. LXXXV, 3, c.
9. — est perpetua ex parte objecti, non autem ex parte actus : 2-2, q. LVIII, 1, 3m.
10. — proprie est semper ad alterum suppositum, sed metaphorice est ad se secundum diversas partes : 2-2, q. LVII, 4, o; q. LVIII, 1, 2, 8 et 9, c; q. LIX, 3, 2m; q. LXVII, 3, c; q. CVI, 3, 1m.
11. — legalis, in quantum respicit bonum commune ut proprium objectum, est virtus specialis secundum suam essentiam; sed est generalis causaliter, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune : 1-2, q. LX, 3, 2m; 2-2, q. LVIII, 6, c.
12. Vindicta quæ fit auctoritate publicæ potestatis pertinet ad justitiam commutativam; sed quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, pertinet ad vindicativam virtutem justitiæ adjunctam : 2-2, q. LXXX, 1m.
13. Virtutes autem adjunctæ seu annexæ justitiæ, secundum Tullium sunt sex, sed secundum Macrobium sunt septem, secundum alios sunt quinque, secundum Andronicum sunt novem : 1-2, q. LX, 3, o; 2-2, q. LXXX, o; q. CXXII, 1, c.
14. Religio est potissima pars justitiæ, secunda vero est pietas : 2-2, q. CXXII, 1, c.
15. Justitiæ correspondet donum pietatis : 2-2, q. CXXI, princ.
16. Species justitiæ particularis duplex, scilicet — commutativa, et — distributiva : 1, q. XXI, 1, c; 1-2, q. LX, 3, 3m; 2-2, q. LXI, 1, o.
17. In pertinentibus ad justitiam omne majus superfluum dicitur, et omne minus dicitur damnum : 2-2, q. LVIII, 11, 3m.
18. — particularis habet materiam specialem, scilicet operationes exteriores quæ sunt ad alterum : 1-2, q. LX, 2, c; q. LXI, 3, c: q. C, 2, c; 2-2, q. LVIII, 8, 10 et et 11, c. ; q. LIX, 1, 3m; q. LX, 3, 3m; q. XLI, 3, c; 3, q. LXXXV, 3, 1m.
19. — particularis non est circa passiones animæ, sed — legalis est circa eas, licet principalius sit circa operationes exteriores : 2-2, q. LVIII, 9, o.
20. Materia justitiæ non est ille ad quem est —, sed res quæ distribuuntur vel commutantur : 3, q. LXXXV, 3, 1m.
21. Eadem est materia remota justitiæ commutativæ, et justitiæ distributivæ, non autem materia propria : 2-2, q. LXI, 3, o.
22. —, quoad legem regulantem, est in ratione vel in intellectu; sed quoad imperium quo opera regulantur secundum legem, est in voluntate : 1, q. XXI, 2, 1m.
23. — est in voluntate subjective : 1, q. XXI, 1 et 2, 1m; 1-2, q. LVI, 6, c; q. LVII, 1, c; q. LXI, 2, c; q. LXVI, 1 et 4, c; 2-2, q. LVIII, 4, o; 5, 2m; 8, 1m; q. C, 1, 2m.
24. Omnes partes justitiæ, et omnia opposita earum, sunt subjective in voluntate : 2-2, q. C, 1, 2m.
25. — per redundantiam est in qualibet potentia animæ imperando; non autem essentialiter : 2-2, q. LVIII, 8, 1m.
26. — et charitas sunt essentialiter in beatis; non autem patientia, sed tantum secundum fructum : 2-2, q. CXXXVI, 1, 1m.
27. Reddere unicuique quod suum est, est proprius actus justitiæ, nec convenit alii virtuti, nisi in quantum conjungitur justitiæ : 1, q. XXI, 1 c; 2-2, q, LVIII, 11, o; q. LXVI, 3 et 5, c; q. CI, 3, c.
28. Facere bonum, et declinare a malo, sunt quasi partes integrales justitiæ particularis, generalis et legalis, sed diversimode : 2-2, q. LXXIX, 1, o.
29. Actus omnium virtitum pertinent ad justitiam legalem, in quantum ordinantur ad bonum commune : 2-2, q. LVIII, 5, c; q. CII, 1, 3m.
30. Usus rectæ rationis maxime apparet in justitia, et usus indebitus in vitiis oppositis justitiæ : 2-2, q. LV, 8, c.
31. Dare inæqualia æqualibus ex debito, est contra justitiam; non autem dare sine debito, ex liberalitate : 1, q. LXV, 2, 3m.
32. Sola — inter alias virtutes importat rationem debiti : 1-2, q. XCIX, 5, c.
33. Virtus existens ad alterum dupliciter deficit a ratione justitiæ, scilicet deficiendo a ratione debiti, vel a ratione æqualis : 2-2, q. LXXX, c.
34. Modestia circa res exteriores attendit solam moderationem, — vero attendit debitum : 2-2, q. CXLIII, 3m.
35. Pietas est ad patriam, et ad principium nostri; — vero legalis respicit bonum patriæ secundum quod est bonum commune : 2-2, q. CI, 3, 3m.

# K



# L

lata ratione, habet vigorem legis; alioquin esset magis iniquitas, quam lex : 1-2, q. xc, $3^m$ ; q. xcii, 1, $4^m$ ; q. xciii, 3, $2^m$.

3. Intentio legislatoris est facere cives bonos inducendo eos ad virtutes per assuefactionem bonorum operum : 1-2, q. xcii, 1, *o* ; q. xcvi, 2, $2^m$ ; q. cvii, 2, *c*; 2-2, q. cxxii, 1, $1^m$.

4. Intentio cujuslibet legislatoris ordinatur primo et principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem justitiæ et virtutis, quo conservatur, et pervenitur ad ipsum : 1-2, q. c, 8,*c* .

5. Legislator intendit bonum commune; ideo non præcipit actus particulares unius, nisi ut ordinantur ad alterum : q. xc, 2 et 3, *c*; q. xcviii, 6, $2^m$ et $3^m$; q. c, 2 et 8, *c*.

**Legis positiva.** 1. — est idem quod virtus regitiva, id est, principalis species prudentiæ, quæ convenit regi : 2-2, q. L, 1, $3^m$.

2. — et eugnomosyna, id est, bona sententia sive consilium, tribuuntur prudentiæ, secundum directionem, et attribuuntur justitiæ, secundum executionem : 2-2, q. LXXX, $4^m$.

**Lena.** — est idem quod patientia, et pars annexa fortitudini ; 2-2, q. cxxviii, $6^m$.

**Leo.** — Papa propria sponte se subdidit judicio imperatoris, et Christus hominibus : 1-2, q. LXVII, 1, $2^m$.

**Lepra.** 1. non mundabatur per ritum et ceræmonias legis, nisi quandoque miraculose, scilicet quando sacerdos decipiebatur in judicando : 1-2, q. cii, 5, $7^m$; q. ciii, 2, $3^m$.

2. Expositiva litteralis et figuralis lepræ in hominibus, domibus, et vestibus : 1-2, q. cii, 5, $4^m$.

3. Aliquis removetur ab administratione Ecclesiæ propter vitium lepræ, quia ineptus est : 2-2, q. cviii, 4, $2^m$.

**Leprosus.** — non debet promoveri ad sacerdotium, nec celebrare missam in publico, propter horrorem; sed celebrare potest secreto, nisi sit periculum : 3, q. LXXXII, 10, $3^m$.

**Lex.** 1. — dicitur a *ligando*, quia obligat, vel dicitur a *legendo* secundum Isidorum, quia scripta est : 1-2, q. xc, 1, *c*; 4, $2^m$ et $3^m$.

2. Quælibet inclinatio ex aliqua lege, potest dici lex participative, non autem essentialiter : *ibid.*, 1, $1^m$; q. xci, 6, *c*.

3. — est regula et mensura actuum agendorum, vel omittendorum : q. xc, 1, *o*; 2 et 4, *c* ; q. xci, 3, *c*; q. xciii, 3, *c* ; q. xcv, 4, *c*; q. xcvi, 5, *c* ; q. xcvii, 1, *c*.

4. — de sui ratione habet quod sit regula actuum agendorum, et quod habeat vim coactivam : q. xc, 3, *c*; q. xcvi, 5, *c*; 2-2, q. LXVII, 1, *c*.

5. — est aliquid rationis, scilicet propositiones universales rationis practicæ, consideratæ actu vel habitu : 1-2, q. xc, 1, *o*; q. xci, xcii et xciv, 1, *c*.

6. — non est aliud, nisi dictamen rationis practicæ : q. xci, 1 et 3, *c* ; q. xcii, *c* et $4^m$; 2, *c*; q. xcvii, 1, *c*.

7. — est quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata : q. xc, 4, *c*.

8. — non potest dari, nisi populo : 1-2 , q. xcviii, 6, $2^m$ et $3^m$; q. ci, 3, *c*; 3, q. LXX, 2, $2^m$.

9. — maxime respicit ordinem ad beatitudinem, et proprie ad felicitatem communem : *ibid.*, 2, *c*.

10. Nullum præceptum habet vim legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune, ad quod omnis lex ordinatur ut ad finem : q. xc, 2, *o*; 3, *c*; q. xci, 5, *c*; 6, $3^m$ ; q. xcii, 1, *c*; q. xciii, 1, $1^m$ ; q. xcv, 3 et 4, *c*; q. xcvi, 1, 3, 4 et 6, *c* ; q. xcvii, 1, *c*; q. c, 2, *c*; 11, $3^m$; 3, q. LXX, 2, $2^m$.

11. — importat ordinem ad finem active, non autem passive, nisi per accidens : 1-2, q. xci, 1, $3^m$.

12. Præcepta cujuslibet legis præsupponunt subjectionem recipientis legem ad dantem legem : 2-2, q. xvi, 1, *c*; q. xxii, 1, *c*.

13. Non omnia contenta sub lege obligant ad mortale : q. CLXXXVI, 9, $2^m$.

14. Usus venereorum ordinatur ad bonum commune, ideo subjacet legi : q. CLIV, 2, *c*, fin.

15. — quintuplex, scilicet æterna, naturalis, divina, humana, et fomes peccati : 1-2, q. xci, *o*.

16. — est in aliquo dupliciter, scilicet essentialiter, et ut in regulante, et participative, ut in regulato : q. xc, 1 et 3, $1^m$; q. xci, 2 et 6, *c*.

17. Homo dupliciter inclinatur ad observantiam legis, scilicet interius per amorem ut boni; et exterius per pœnas, ut mali : q. xcii, 1,$2^m$; q. xcv, 1, *c*; q. xcviii, 6, *c*; q. cvii, 1, $2^m$; 2-2, q. cviii, 1, $3^m$ ; 3, *c*.

18. Diversæ leges diversis imponuntur : 1-2, q. xci, 5, $1^m$; 6, *c* ; q. xcvi, 2, *c* ; q. c, 2, *c*; q. civ, 3, $3^m$; q. cvii, 1, *c*.

19. Justus dupliciter non est sub lege, scilicet coactive, et quantum ad opera Spiritus Sancti : q. xciii, 6, $1^m$ ; q. xcvi, 5, *o*.

20. Actus legis quadruplex, scilicet imperare seu præcipere, vetare seu prohibere, permittere et punire ; non autem consulere, nec præmiare : q. xcii, 2, *o*.

21. Proprius effectus legis est inducere subditos ad propriam eorum virtutem; ideo — facit bonos, vel simpliciter, vel secundum quid : q. xcii, 1, *o* ; 2, $4^m$.

22. Quælibet — inducit ad observantiam præceptorum per pœnas, et per præmia danda : q. xcix, 6, *o*.

23. Omnis — tendit ad amicitiam, vel hominum ad invicem, vel hominum ad Deum : *ibid.*, 1, $2^m$ ; 2, *c*.

24. — — naturalis est participatio legis æternæ et impressio divini luminis in creatura rationali, inclinans eam ad debitum actum et finem : q. xci, 2, *o* ; q. xcvii, 1, $1^m$.

25. — naturalis non est habitus proprie et essentialiter, scilicet quo quis operatur, sed improprie, id est, quod habitu tenetur : q. xciv, 1, *o*.

26. Omnes inclinationes partium humanæ naturæ, ut concupiscibilis et irascibilis secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem : 1-2, q. xciv, 2, $2^m$; 4, $3^m$ ; 2-2, q. cviii, 2, *c*.

27. Ordo præceptorum legis naturæ est secundum ordinem inclinationum naturalium, scilicet primo secundum naturam substantiæ, secundo secundum naturam animalis, tertio secundum naturam hominis : 1-2, q. xciv, 2, *c*.

28. Ad præcepta legis naturæ pertinent omnia, quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana : 1-2, q. xciv, 2 et 3, *c* ; 4, *c* et $3^m$.

29. — naturalis est eadem apud omnes quoad prima principia communia, secundum rectitudinem et notitiam, non autem quoad alia : *ibid.*, 4, *o*.

30. — naturalis est una omnium, quia in ejus præceptis conveniunt tam imperfecti quam perfecti; sed lex divina positiva non est una, quia dirigit hominem in particularibus quibusdam,

75. — vetus data fuit solis Judæis, non propter merita eorum, sed propter promissiones Dei de Christo: q. xcviii, 4, *o*; 5, *c*.
76. — vetus data fuit duris in frænum, bonis vero ad cautelam : q. ci, 2, *c*.
77. Gentiles non obligabantur ad legem veterem quoad cæremonialia vel judicialia, sed ad præcepta naturæ secundum se : 1-2, q. xcviii, 5, *o*; 2-2, q. lxxxv, 4, 1$^{m}$.
78. — neminem excludit a cultu Dei, sed tantum a civilitate : 1-2, q. cv, 3, 1$^{m}$ et 3$^{m}$.
79. — vetus ordinabat ad Christum perhibendo testimonium, et disponendo ad eum : 1-2, q. xcviii, 2, *c*; q. xcix, 6, *c*.
80. Status veteris legis institutus fuit ad figurandum mysterium Christi : 1-2, q. cii, 4, *c*.
81. Status veteris legis non fuit immutatus ante Christum quoad impletionem, sed quoad conditionem populi : *ibid.*, 4, 2$^{m}$.
82. Christus implevit legem veterem opere et doctrina tripliciter, scilicet exponendo, dando modum melius observandi, et superaddendo : 1-2, q. cvii, 2, *o*; 4, 3$^{m}$.
83. Christus in omnibus conversatus est secundum præcepta veteris legis : 3, q. xxxvii, *o*; q. xl, 4, *o*; q. xlvii, 2, 1$^{m}$.
84. — vetus dabatur populo adhuc imperfecto, in comparatione ad perfectionem quæ erat futura per Christum: 1-2, q. xcix, 6, *c*.
85. — nova continetur in lege veteri virtualiter, ut perfectum in imperfecto, seu implicite : 1-2, q. cvii, 3, *o*.
86. — vetus assimilatur puero, ut imperfecta; nova autem assimilatur viro, ut perfecta : 1-2, q. xci, 5, *c* et 1$^{m}$; q. xcviii, 1, *o*; 2, 1$^{m}$ et 2$^{m}$; q. xcix, 6, *c*; q. cvi, 3, *c*; q. cvii, 1, *c* et 2$^{m}$; 2, 3 et 4, *c* : 2-2, q. i, 7, 2$^{m}$.
87. — nova implet legem veterem, exhibendo quod — vetus promittebat: 1-2, q. cvii, 2, *o*; 2-2, q. cxl, 1, 1$^{m}$.
88. — nova dicitur gratia fidei, quia principaliter est ad gratiam, secundario autem est ad cæremonialia et sacramentalia; — autem vetus e converso : 1-2, q. cvii, 1, 3$^{m}$.
89. — vetus est via ad legem novam, sicut — nova ad cœlestem ecclesiam, seu ad cœlestem hierarchiam : 1-2, q. ci, 2, *c*.
90. Utraque — fuit ab uno Deo, sed — vetus in lapidibus, nova vero in corde : 1-2, q. xcviii, 2 et 3, *o*; q. cvi, 2, 3$^{m}$; 4, 3$^{m}$ ; q. cvii, 1, *c*, fin.
91. — vetus cohibebat manum, id est, actus exteriores, per pœnas temporales, non autem actus interiores; nova autem cohibet utrumque per æterna : 1-2, q. cvii, 1, 2$^{m}$.
92. — nova principaliter promittit spiritualia, et ordinat actus etiam interiores, et ex amore; ideo perfectior est lege veteri, quæ habet opposita : 1-2, q. xci, 5, *o*; q. xcix, 6, *o*; q. cvii, 1, 2$^{m}$; q. cviii, 1, *o* ; 2-2, q. xcv, 2, 3$^{m}$.
93. — vetus est gravior lege nova quoad cæremonialia, et quoad dispositionem subditorum; sed quoad actus virtutum, est e converso : 1-2, q. cvii, 4, *o*.
94. — nova addit consilia super præcepta, non autem — vetus : 1-2, q. cviii, 4, *o*.
95. — nova dicitur — veritatis, — vetus autem dicitur — umbræ, vel — figuræ : 1-2, q. cvii, 2, *c*.
96. In lege nova dantur præcepta fortitudinis ad pugnandum spiritualiter, et ad patientiam temporalium malorum; non autem ad pugnam corporalem, sicut in lege veteri : 2-2, q. cxl, 1, 1$^{m}$.
97. — nova nihil instituit ad cognoscendum futura, sicut — vetus : 2-2, q. xcv, 2, 3$^{m}$.
98. — nova nihil determinat circa cæremonialia vel judicialia, nec præcipit alia moralia, quam — vetus : 1-2, q. cviii, 2, *o*; 3, 3$^{m}$.
99. — nova principaliter est gratia Spiritus Sancti, secundario autem est circa quædam disponentia ad gratiam, et ad usum ejus; ideo principaliter est indita, et secundario scripta : 1-2, q. cvi, 1, *o*; 2 et 3, *c*; q. cvii, 1, 2$^{m}$ et 3$^{m}$; q. cviii, 1, *c* et 1$^{m}$.
100. — nova dicitur — libertatis, quia non præcipit actus exteriores nisi sacramentorum, vel habentes necessitatem ad gratiam, nec prohibet, nisi contraria gratiæ : 1-2, q. cviii, 1 et 2, *o*; 4, *c*.
101. — nova bene ordinat omnes actus interiores hominis ad se, ad proximum, et ad Deum : *ibid.*, 3, *o*.
102. — nova non debuit dari a principio mundi; primo, ut antea impedimentum generis humani tolleretur per Christum; secundo, quia imperfectum præcedit perfectum; tertio, ut homo adverteret gratiæ necessitatem, suam sentiens infirmitatem : 1-2 q. xci, 5, 2$^{m}$; q. cvi, 3, *o*.
103. — nova proponitur in omni loco, non autem in omni tempore, quia tempus variat statum, non autem locus : 1-2, q. cvi, 3, 2$^{m}$.
104. — nova durabit usque ad finem mundi : *ibid.*, 4, *o*.
105. Leges humanæ sunt necessariæ ad pacem hominum, et ad virtutes, propter malos, quia non sufficit eis paterna monitio : 1-2, q. xci, 3, *o*; q. xcv, 1, *o*.
106. Melius est secundum Philosophum, omnia determinari per leges, quantum possibile est, quam relinquere arbitrio judicum, triplici ratione : 1-2, q. xcv, 1, 2$^{m}$.
107. Quædam singularia quæ non possunt lege comprehendi, necesse est committere judicibus : *ibid.*, 3$^{m}$.
108. — humana est dispositio particularis inventa per rationem practicam, ex principiis communibus legis naturalis : 1-2, q. xci, 3, *o*; 4, *c*; q. xcv, 2, 3 et 4, *o*.
109. — humana est mensura mensurata a lege divina et a lege naturali, cujus finis est utilitas hominum : 1-2, q. xix, 4, *o*; q. xcv, 3, *o*.
110. Leges humanæ in communi habent rationem, non autem quoad aliquas particulares conditiones, sed ex arbitrio instituentium : 1-2, q. xcv, 2, 4$^{m}$; q. cii, 2, 3$^{m}$.
111. Leges humanæ non possunt habere illam infallibilitatem, quam habent conclusiones demonstrativæ scientiarum : 1-2, q. xci, 3, 3$^{m}$; 4, *c*; q. xcvi, 1, 3$^{m}$; q. cv, 2, 8$^{m}$; 2-2, q. cxx, 1, *c*.
112. Leges scribuntur ad declarationem juris naturalis et juris positivi; ideo continent utrumque, et instituunt jus positivum, dantes ei robur auctoritatis, non autem juri naturali, sed hoc habet ex natura : 2-2, q. lx, 5, *c* et 1$^{m}$.
113. — humana multipliciter dividitur, secundum quatuor quæ sunt de ratione ejus, id est, quod sit a lege naturæ, ad bonum commune, a persona publica, et sit regula actuum humanorum : 1-2, q. xcv, 4, *o*.
114. Nullus potest condere legem, nisi communitas vel persona publica, id est, gerens vices ejus : 1-2, q. xc, 3, *o*; q. xcii, 2, 2$^{m}$; q. xcv, 4, *c*; q. xcvi, 1 et 4, *c*; q. xcvii, 3, 3$^{m}$; q. xcviii, 3, 3$^{m}$; 2-2, q. l, 1, 3$^{m}$; q. lx, 8, *c*; q. lxvii, 1, *c*.

10. Species luxuriæ contra naturam sunt quatuor, quarum gravissima est bestialitas; secundo sodomia; tertio concubitus cum muliere extra naturam ; quarto mollities : 2-2, q. CLIV, 11, *o*.

11. Circa tempora Abrahæ, humanum genus venerat ad turpissimum vitium contra naturam : 3, q. LXX, 2, 1m.

12. Filiæ luxuriæ sunt octo, scilicet cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, et horror futuri : 2-2, q. LIII, 6, *o*; q. CLIII, 4 et 5, *o*.

13. Ex — oriuntur quatuor inordinati actus locutionis, scilicet turpiloquia, stultiloquia, scurrilia, et ludicra : 2-2, q. CLIII, 5, 4m.

14. Nulla passio ita deprimit rationem, sicut gula et — : 2-2, q. LIII, 6, *o*; q. LV, 8, 1m ; q. CLXXX, 2, 3m, fin.

15. Stultitia est filia luxuriæ ; 2-2, q. XLVI, 3, *o*.

16. — vincitur fugiendo : 1-2, q. LXXIV, 3, 2m.

# M

**Maceratio**. — corporis non est accepta Deo, nisi discreta, ut concupiscentia refrænetur, et natura non nimis gravetur : 2-2, q. LXXXVIII, 2, 3m ; q. CXLVII, 1, 2m; q. CLXXXVIII, 6, 3m.

**Macula**. 1. — in corpore, et macula in anima, contingit dupliciter, scilicet privatione decoris, et ex superinductione : 3, q. LXXXVII, 2, 3m.

2. — peccati est defectus nitoris animæ, scilicet luminis divini, et rationis, et gratiæ, ex inordinato amore temporalium : 1-2, q. LXXXVI, *o*; 3, q. LXXXIX, 1, *o*.

3. — non dicit aliquid positivum in anima, nec privationem tantum, sed in respectu ad suam causam, scilicet ad peccatum : 1-2, q. LXXXVI, 1, 3m; 3, q. LXXXVIII, 1, *c*.

4. — peccati est privatio gratiæ : 1-2, q. CIX, 1, *c*.

5. Actus peccati facit distantiam a Deo, quam sequitur — : 1-2, q. LXXXVI, 2, 3m.

6. Etiam cessante — peccati, remanere potest reatus : 1-2, q. LXXXVII, 6, *o*.

7. Remissio peccato quantum ad maculam, semper remittitur pœna æterna, non autem pœna temporalis : 1-2, q. LXXXVII, 4, *c*; q. LXXXVI, 4, *o*.

8. — peccati manet transeunte actu peccati : 1-2, q. LXXXVI, 2, *o* ; q. LXXXVII, 6, *c* et 1m.

**Magi**. 1. — adorantes Christum, secundum Augustinum, fuerunt malefici ; sed secundum alios fuerunt sapientes, astrologi et potentes : 3, q. XXXVI, 3, *c* et 2m; 5, *c*.

2. — moti sunt ex Scriptura Seth ad sequendum stellam, vel ex prophetia Balaam, vel ducti ab angelis, vel inspirati a Deo : *ibid*., 5, 4m.

3. —, secundum Augustinum, venerunt de remotissimis partibus Orientis, per biennium : secundum vero alios, venerunt in diebus tredecim de prope : *ibid*., 3, 3m; 5, 4m; 6, *c* et 3m.

4. — venerunt ad Christum, tanquam primitiæ gentium, docti a Spiritu Sancto, offerentes munera congrua dignitati Christi : 3, q. XXXVI, 3, 1m; 8, *c*.

5. Quibus de causis — amiserunt stellam: *ibid*., 3, 3m.

6. Herodes, post duos annos a recessu Magorum, occidit pueros, quia accusatus ivit Romam ; vel territus aliquo periculo : vel credens Magos suffusos : *ibid*., 6, 3m.

**Magis**. 1. Substantia non dicitur — et minus, sic quod participetur quandoque cum — et minus in eadem specie ; licet una substantia sit perfectior alia : 1, q. XCIII, 3, 3m ; 1-2, q. LII, 1, *c*.

2. — et minus nunquam causat diversitatem speciei, sed quandoque consequitur eam : 1-2, q. LXXII, 8, 1m.

**Magister**. — sententiarum non est authenticus; ideo in multis non tenetur : 1, q. XCIV, 4, 2m ; 2-2, q. XXIII, 2, *c*.

**Magnanimitas**. 1. — importat extensionem animi, vel ad magna absolute, vel secundum proportionem : 2-2, q. CXXIX, 1, *c* ; q. CXXXVI, 5, *c*.

2. — est virtus, quia tendit ad maxima secundum rectam rationem : q. CXXIX, 3, *o*; q. CXXX, 2, *c*.

3. — est circa honores mediate ; immediate vero est circa spem : 1, q. CXXVIII, *c*; q. CXXIX, 1, *o*; 4 et 8, *c*; q. CXXXI, 2, *c* ; q. CXXXII, 2, *c*.

4. Propria materia ejus est honor magnus ; mediocris autem est materia cujusdam virtutis innominatæ : 2-2, q. CXXIX, 2, *o* ; 4, 1m ; q. CXXX, 2, 2m.

5. — ad duo respicit, scilicet ad honorem sicut ad materiam, cui opponitur ambitio, et ad opus magnum sicut ad finem, cui præsumptio : 2-2, q. CXXIX, 8, *c* ; q. CXXXI, 2, 1m et 2m.

6. Ea quæ opponuntur aliis virtutibus, opponuntur etiam magnanimitati, secundum quod parva pro magnis habentur : 2-2, q. CXXXII, 2, 1m.

7. — est in irascibili subjective : 1-2, q. LX, 5, *c* ; 2-2, q. CXXX, 1, 1m ; q. CXXXIV, 4, 1m.

8. — quomodo est generalis virtus, et quomodo specialis : 2-2, q. CXXIX, 4, *o*.

9. — est ornamentum omnium virtutum : 1-2, q. LXVI, 4, 3m ; 2-2, q. CXXIX, 4, 3m.

10. — superveniens justitiæ auget bonitatem ejus; sed sine justitia non habet rationem virtutis : 1-2, q. LVIII, 12, 2m.

11. — et magnificentia habent connexionem cum omni virtute secundum principia virtutum, scilicet secundum prudentiam et gratiam, non autem secundum actum : 1-2, q. LXV, 1, 1m ; 2-2, q. CXXIX, 3, 2m.

12. — et magnificentia tenent extremum secundum quantitatem rei, medium autem secundum regulam rationis: 1-2, q. LXIV, 1, 2m; 2-2, q. CXXIX, 3, 1m: q. CXXX, 2, *c*; q. CXXXIV, 1, 2m; q. CLII, 2, 2m.

13. Bona fortunæ conferunt ad magnanimitatem : 2-2, q. CXXIX, 8, *o*.

**Magnanimus**. 1. — non quærit honorem tanquam finem, quia hoc reputat parum, sed quærit fieri dignus honore : 2-2, q. CXXIX, 1 et 2, 3m; q. CXXIX, 1, 2m.

2. — bene utitur magnis et parvis honoribus : 2-2, q. CXXIX, 2, 3m.

3. — contemnit bona exteriora; ideo non gaudet, si acquirat ea, nec tristatur, si perdat ea : *ibid*., 8, 3m.

4. — non est contentiosus, quia nihil extrinsecum æstimat magnum : *ibid*., 3, 3m ; q. CXXXII, 2, 3m.

5. — non amat pericula, nec timet ea, sed promptissime se exponit periculis magnis : 2-2, q. CXXIX, 5, 2m.

6. — nullo indiget, scilicet modo humano, non autem simpliciter : *ibid*., 6, 1m.

7. — habet vocem gravem, locutionem stabilem ; non est memor beneficiorum; est tardus et otiosus ; utitur ironia ; convenit cum amicis tantum, et magnis ; habet infructuosa, et honesta : 2-2 q. XLVII, 9, 3m; q. CXXIX, 3, 3m ; 5, 5m.

8. Magnanimo attribuuntur actus aliarum vir-

a lege naturæ, Moysis, Christi, et a lege civili : 2-2, q. CLIV, 2, c; 9, 3m.

6. Finis matrimonii duplex, scilicet principalis, ut generatio et educatio prolis, et secundarius, scilicet mutuum obsequium : 2-2, q. CLIV, 2, c; 3, q. XXIX, 2, c.

7. — non debet esse inter propinquos : 2-2, q. CLIV, 9, c.

8. In lege veteri, Judæi prohibebantur contrahere — cum Chananæis; ubi autem non erat periculum, permittebantur, sicut patet de Joseph, Moyse et Esther : 1-2, q. CV, 4, 6m.

9. — de jure naturali vel naturæ est, quia ad ipsum, propter bonum prolis et mutuum ac fidele obsequium, maxime natura impellit : s3, q. XLI, 1, c.

10. Non tenentur homines ex præcepto ad contrahendum — : *ibid.*, 2, o.

11. — est sacramentum : s3, q. XLII, 1, o.

12. —, ut officium naturæ, institutum fuit a Deo ante peccatum ; ut remedium vero, post peccatum fuit institutum : *ibid.*, 2, o.

13. — quod in fide Christi contrahitur, confert gratiam : *ibid.*, 3, o.

14. Carnalis commixtio ad accidentariam spectat matrimonii perfectionem : *ibid.*, 4, o.

15. — conjunctio quædam est viri et uxoris ad unam cognationem, prolis educationem, et vitam domesticam : s3, q. XIV, 1, o.

16. — congrue appellatur — nuptiæ ac conjugium, sed diversis rationibus : *ibid.*, 2, o.

17. — est quædam indissolubilis maritalis conjunctio, facta consensu utriusque partis, inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens : s3, q. XLIV, 1, o.

18. Consensus debet fieri per verba : s3, q. XLV, 2, c.

19. Consensus per verba de futuro expressus facit tantum sponsalia : *ibid.*, 3, o.

20. Consensus exterioribus verbis expressus absque interiori consensu, nullum — facit : *ibid.*, 4, c.

21. Consensus in occulto factus, quanquam malus et jure prohibitus, — tamen facit, si fiat inter legitimas personas : *ibid.*, 5, o.

22. Consensus per verba de futuro expressus nullum efficit —, etsi aliquo juramento firmatus : s3, q. XLVI, 1, c.

23. Carnalis copula post sponsalia, quamvis in foro conscientiæ — non perficiat, in Ecclesiæ tamen foro matrimonium efficere judicabatur ante concilium Tridentinum : *ibid.*. 2, o.

24. Quanquam simpliciter consensus coactus in matrimonio esse non possit, potest tamen aliqua in eo secundum quid violentia esse : s3, q. XLVII, 1, c.

25. Potest aliqua coactio et metus cadere in constantem virum : *ibid.*, 2, o.

26. Consensus coactus metu cadente in constantem virum, matrimonium tollit : *ibid.*, 3, c.

27. Consensus coactus ex parte cogentis — in totum tollit : *ibid.*, 4, o.

28. Consensus ex conditione de præsenti non contraria matrimonio, vel de futura et necessaria, matrimonium non tollit : s3, q. XLVII, 5, c.

29. Non potest pater filium cogere ad matrimonium, quanquam illum ex aliqua rationabili causa ad ipsum possit inducere : 3, q. LXVIII, 10, c; s3, q. XLVII, 6, o.

30. Consensus matrimonium faciens non est consensus in carnalem copulam, sed in matrimonium in ordine ad carnalem copulam : s3, q. XLVIII, 1, c.

31. Matrimonium ex consensu ob inhonestam causam verum matrimonium est, licet culpabilis sit consensus : *ibid.*, 2, o.

32. Oportuit aliqua bona esse, quibus matrimonii honesta ratio appareret : s3, q. XLIX, 1, o.

33. Proles, fides ac sacramentum, prima et potiora sunt bona quibus matrimonii honesta ratio redditur : *ibid.*, 2, c.

34. Principalius bonum matrimonii ipsum sacramentum est; proles vero maxime essentialis in ipso est, quam sequitur fides, deinde sequitur sacramentum : *ibid.*, 3, o.

35. Quanquam minus honesta appareat matrimonii ratio, proles tamen ac fides et sacramentum ipsam maxime honestam reddunt : *ibid.*, 4, c.

36. Cognoscens uxorem sola libidinis et delectationis causa, nullum aliud bonum matrimonii habitu vel actu intendens, mortaliter peccat : *ibid.*, 6, c.

37. Potest toties contrahi matrimonium, quoties alter conjugum mortuus est : s3, q. LXIII, 1, c.

38. Secundum matrimonium est sacramentum : *ibid.*, 2, o.

39. Ex quo — ut Ecclesiæ sacramentum institutum est, ejus inseparabilitas non admittit dispensationem nisi ex auctoritate divina : s3, q. LXVIII, 2, 3m.

**Mediator.** — Dei et hominum est solus Christus principaliter, instrumentaliter autem sunt prophetæ, et sacerdotes utriusque Testamenti, et angeli ; non autem Spiritus Sanctus, nec dæmon : 3, q. XXVI, 1, o.

**Medicina.** 1. — duplex, scilicet removens morbum, et promovens ad perfectam sanitatem : 3, q. LXXX, 4, 2m.

2. Objectum artis medicinæ est sanitas, quia nihil considerat, nisi in ordine ad eam : 2-2, q. I, 1, c.

3. Quandoque medicina fortis statim inducit sanitatem : 1-2, q. LI, 3, c, fin.

**Medicinaliter.** Pro necessitate corporis licet uti pretiosis — ; sed in pertinentibus ad solam decentiam honestatis, debemus esse contenti simplicibus : 3, q. LI, 2, 3m.

**Medicus.** 1. — accipiens in curam infirmitatem desperatam, nulli facit injuriam : 2-2, q. LXXI, 3, 1m.

2. Sapiens — permittit minorem morbum, vel procurat, ut curet vel vitet majorem : 1-2, q. CI, 3, 2m; 2-2, q. LXIV, 2, c; q. CLXII, 6, 3m.

3. — tenetur gratis curare pauperes, quando nec per se, nec per alios magis conjunctos, nec per eos qui magis possent, valent curari : 2-2, q. LXXI, 1, o.

4. — quadam coactione utitur in freneticum, qui ejus curam non vult recipere : q. XXXIII, 6, 1m.

5. — non tanto magis sanat, quanto majorem dat medicinam, sed quanto medicina est magis proportionata morbo : 2-2, q. CLXXXVIII, 7, 1m.

**Medium.** 1. Actio transiens est realiter — inter agens et passum ; non autem immanens, nisi secundum modum significandi : 1, q. LIV, 1, 3m.

2. Inter habens et habitum aliquando nihil est —, aliquando tantum relatio, et aliquando aliquid per modum actionis et passionis : 1-2, q. XLIX, 1, c et 2m.

3. Inter habitum et privationem quæ est in

ea secundum quid, non autem simpliciter; sed nihil subsistens, præter Deum, est majus ea : 1, q. xvi, 6, $1^m$.

**Menstruus**. — sanguis non fuit materia corporis Christi, neque aliorum : 3, q. xxxi, 5, $3^m$.

**Mensura**. 1. — duplex, scilicet æquiparata mensurato per replicationem, et ratio cognoscendi ipsum : 1, q. iii, 5, $2^m$.

2. — est illud, per quod cognoscitur quantitas rei, et est quid minimum, vel simpliciter, ut in numeris in quibus primo invenitur, vel quoad nos, ut in continuis : 1-2, q. xc, 1, *c*.

3. Non oportet quod omnis — sit omnino infallibilis et certa, sed ut est possibile in genere suo : 1-2, q. xci, 3, $3^m$; q. xcvii, 1, $2^m$.

4. — proxima sive proportionata debet esse homogenea, id est, ejusdem generis cum mensurato, non autem remota : 1, q. iii, 5, $2^m$; 1-2, q. xix, 4, $2^m$.

5. Ratio naturalis, et principia ei naturaliter indita, sunt regulæ generales et mensuræ omnium agendorum ab homine, non autem naturalium : 1-2, q. xci, 3, $2^m$.

6. Intellectus Dei est — prima omnium rerum non mensurata; sed intellectus noster est mensuratus a rebus non mensuratis : 1, q. xxi, 2, *c*; 1-2, q. xciii, 1, $3^m$.

**Mensurari**. 1. Ad hoc quod aliqua mensurentur per aliquod unum, non requiritur quod illud unum sit simplicius : 1, q. x, 6, $4^m$.

2. Cum dicitur Deus — sua æternitate, accipitur ibi ratio mensuræ secundum apprehensionem nostram tantum : 1, q. x, 2, $3^m$.

**Mercatores**. — sperare possunt lucrum ex mercatione, quod non possunt dantes mutuo : 2-2, q. lxxviii, 1, *o*.

**Merces**. 1. — est terminus operis : 1-2, q. cxiv, 5, *c*.

2. — est id quod recompensatur pro retributione operis; ideo reddere mercedem, est actus justitiæ, sicut reddere pretium rei emptæ : 1-2, q. cxiv, 1, *c*; q. xlix, 6, *c*.

**Mereri**. 1. — aliquis dicitur dupliciter, scilicet formaliter, id est, actibus, et ut principio, id est, habitibus : 1-2, q. lv, 1, $3^m$.

2. Principium merendi est ex parte animæ, sed corpus est instrumentum actus meritorii : 3, q. xlix, 6, $1^m$.

3. Passionibus quomodo meremur et demeremur : 2-2, q. clviii, 2, $1^m$.

4. Nullus potest sibi — gratiam ex condigno, sed ex congruo tantum : 1-2, q. cxiv, 5, *o* ; 2-2, q. clxxvii, 1, $3^m$; 3, q. ii, 11, *c*.

5. Nullus purus homo potest alteri primam gratiam — ex condigno, sed tantum ex congruo : 1-2, q. cxiv, 6, *o* ; 7, $2^m$.

6. Gloriam meremur per actum gratiæ, non gratiam per actum naturæ : 1, q. xcv, 1, $4^m$ et $6^m$ ; 12, q. cxiv, 3, *o*; 3, q. xlviii, 1, *c*.

7. Homo quolibet actu meretur augmentum gratiæ, sed non statim augetur : 1-2, q. cxiv, 8, *o*.

8. Gratia non potest cadere sub merito, quia est merendi principium : 3, q. ii, 11, *c*.

9. Efficacia et radix merendi est ex charitate; sed singulæ virtutes merentur præmia singula : 1-2, q. cxiv, 4, *o*; 2-2, q. clxxxii, 2, *c*.

10. Radix merendi præmium essentiale est charitas, difficultas autem est radix respectu præmii accidentalis : 1, q. xcv, 4, *c* ; 2-2, q. clxxxii, 2, $1^m$.

11. Quilibet actus charitatis meretur vitam æternam, et augmentum charitatis : 1, q. lxii, 5, *c*; 1-2, q. cxiv, 7, $3^m$; 8, $3^m$ ; 2-2, q. xxiv, 6, *c* et $1^m$.

12. Voluntas cum opere magis meretur vel demeretur accidentaliter, quam voluntas sola; non item essentialiter : 1-2, q. xx, 4, *o*.

13. Natura comparatur ad principium merendi, scilicet ad charitatem, sicut materia ad formam; fides autem, ut dispositio ejus ; ideo actus utriusque non est meritorius, nisi cum charitate : 2-2, q. ii, 9, $1^m$.

14. Aliquis potest sibi — perseverantiam gloriæ, non autem viæ ; sed utramque potest sibi et aliis impetrare per orationes : 1-2, q. cxiv, 9, *o*.

15. Quilibet agens in bonum vel malum personæ vel communitatis vel sui, meretur vel demeretur retributionem ab utroque : 1-2, q. xxi, 3 et 4, *o*; 2-2, q. lix, 3, $2^m$ ; q. lxiv, 5, *c*; q. lxv, 1, *c*.

16. Nullus meretur id quod jam habet : 1, q. lxii, 4, *c*; 1-2, q. cxiv, 5, *c*; 3, q. xix, 3, *c*.

17. Nullus potest sibi — ex condigno, nec ex congruo, reparationem post lapsum : 1-2, q. cxiv, 7, *o*.

18. Nullus meretur nisi viator tantum : 1, q. lxii, 9, *o*; 2-2, q. clxxxii, 2, $2^m$ ; 3, q. xix, 3, $1^m$.

**Meretrix**. 1. — etiam nunc permittitur, ut vitetur pejus malum : 1-2, q. ci, 3, $3^m$ ; 2-2, q. x, 11, *c*.

2. — potest sibi retinere quod sibi datum est propter fornicationem ; sed si superflue ad fraudem vel dolum extorsisset, teneretur — restituere : 2-2, q. lxii, 5, $2^m$.

**Mergulus**. — significat gulosos, qui se deliciis immergunt : 1-2, q. cii, 6, $1^m$.

**Meritorius**. 1. Quælibet opera virtutum quarumlibet, ex hoc meritoria sunt, quod fiunt ut obediatur Deo : 2-2, q. civ, 3, *o*.

2. Non potest idem actus numero esse — beatitudinis, et actus beatitudinis : 1, q. lxii, 4, *c*.

3. Passio corporalis martyrum non est meritoria, nisi in quantum est volita : 3, q. xlviii, 1, $1^m$.

4. Omnis actus a libero arbitrio procedens, est — : 2-2, q. ii, 9, *c*.

5. Nullius virtutis actus est —, nisi sit informatus charitate : 1-2, q. cxiv, 4, $3^m$; 2-2, q. ii, 9, $1^m$; q. lxxxiii, 13 et 15, *c*; q. cxxiv, 2, $2^m$.

**Meritum**. 1. — duplex, scilicet congrui, et condigni : 1-2, q. cxiv, 10, *o*; 2-2, q. cxxii, 5, $4^m$.

2. Aliquid cadit sub merito dupliciter, scilicet simpliciter, ut ultimus finis, et omne quod perducit ad eum, et secundum quid, scilicet temporalia : *ibid.*

3. Efficacia meriti mensuratur ex tribus, scilicet ex charitate vel gratia, voluntate et objecto : 1, q. xcv, 4, *c* ; 1-2, q. xix, 8, *o*.

4. Actus humani habent rationem meriti ex duobus, scilicet principaliter ex ordinatione Dei, secundario ex libero arbitrio : 1-2, q. cxiv, 4 et 6, *c* ; 2-2, q. ii, 9, *c*.

5. — importat æqualitatem justitiæ : 3, q. xlix, 6, *c*.

6. — non potest esse sine actu : 1-2, q. lxxi, 5, $1^m$; 2-2, q. lxxix, 3, $4^m$.

7. — est actio qua justum est, ut agenti aliquid detur : 3, q. xlix, 6, *c*.

8. — virtuosi actus consistit in hoc, quod homo contemptis creatis inhæret Deo : 2-2, q. civ, 3, *c*.

7. Mors, ut privatio vitæ, vel ut terminus alterationis præcedentis, est pœna damni, non autem est pœna sensus, nec affligit, nisi ratione alterationis præcedentis : 2-2, q. CLXIV, 1, 7m.
8. — bonis est meritoria, licet malis sit pœna : *ibid.*, 6m.
9. — illata, etiam pro criminibus, peccatori prodest, sive pro culpæ expiatione, sive pro ejus terminatione : 2-2, q. XXV, 6, 2m.
10. — et alii defectus naturæ causant dolorem et timorem : 1-2, q. XLII, 2, 3m.
11. Naturaliter homo refugit mortem : 1-2, q. V, 3, *c*; 3, q. XLVI, 6, *c* et 4m.
12. Exponere se, et suos, periculo mortis, pro liberatione personæ per quam sustentatur Ecclesia, vel respublica, est laudabile : 2-2, q. XXXII, 6, *c*.
13. Virtuosus tristatur de morte sua, quia privatur bono, quo dignus est, scilicet vita et virtutibus secundum præsentem usum; licet gaudeat, propter spem beatitudinis : 2-2, q. CXXIII, 8, *c*; 3, q. XLVI, 6, 4m.
14. — Christi fuit violenta ex parte naturæ humanæ, licet personæ ejus non potuerit inferri violentia : 3, q. XIV, 2, *o*; q. XLVI, 3, 2m; q. XLVII, 1, *o*.
15. — Christi in fieri causavit nostram salutem, merendo eam, non autem in facto esse, sed tantum effective, destruendo mortem animæ, id est, peccatum, et mortem corporis : 3, q. L, 6, *o*; q. LI, 1, 2m; 2, 4m; 4, *c* et 3m; q. LIII, 2, *c* et 3m; q. LVI, 1, 4m.
16. — Christi est causa efficiens gratiæ, et causa sufficiens salutis nostræ : *ibid.*
17. In morte Christi fuit separata anima a corpore, in utroque tamen mansit divinitas : *ibid.*, 3, *o*; 4, *c* et 1m; 6, *c*; q. LII, 3, *c*; q. LIII, 1, 1m; q. LIV, 1, *c*; q. LXXVI, 1, 1m.

**Mortuus.** 1. Christus — est ex obedientia et charitate triplici ratione, scilicet ratione justificationis humanæ, ratione reconciliationis divinæ, et ratione victoriæ Christi : 3, q. XLVII, 2, *o* : q. XLVIII, 2 et 3, *c*; q. XLIX, 1, *c*; 4, 3m; q. LI, 4, *c* : q. LIII, 1, *c*.
2. In symbolo fidei dicitur quod Filius Dei est passus, — et sepultus : 2-2, q. I, 8, *c*; q. II, 7, *c*; 3, q. L, 2, *b*.
3. Christus fuit simpliciter — : 3, q. L, 4 et 5, *c*.

**Mos.** 1. — primo significat consuetudinem, secundo inclinationem naturalem : 1-2, q. LVIII, 1, *c*.
2. Mores in brutis dicuntur per similitudinem ea quæ sunt ab eis ex passionibus appetitus ; 1-2, q. XXIX, 4, 3m ; q. LVIII, 1, *c*.
3. Mores divinos debemus imitari : 2-2, q. X, 11, *c*.

**Motor.** In omnibus motoribus et mobilibus ordinatis, — inferior habet motum proprium, et præter hoc, sequitur motum superioris motoris : 2-2, q. II, 3, *c*. — Vid. *Corpus*, n. 18.

**Motus.** 1. — proprie significat actum imperfectum mobilis; sed secundum similitudinem, prædicatur de omni operatione : 1, q. IX, 1, 1m; q. XIV, 2, 2m; q. XVIII, 1, *c*; 3, 1m ; q. LIII, 1, 2m; q. LVIII, 1, 1m; q. LIX, 1, 3m; q. LXXIII, 1, *c*; 1-2, q. XXXI, 2, 1m ; q. CIX, 1, *c*; 2-2, q. CLXXIX, 1, 3m; q. CLXXX, 6, *c*; 3, q. XXI, 1, 3m ; q. XXXIV, 2, *c*.
2. — est actus existentis in potentia : 1, q. XVIII, 3, 1m.
3. — dicitur æquivoce de operatione corporali, et spirituali : *ibid.*, et q. LIII, 1, *o* ; q. LVI, 1, 3m.
4. — duplex, scilicet naturalis, et voluntarius, et de ratione utriusque est, quod sit a principio intrinseco : 1-2, q. VI, 1, 3m.
5. Omnis — tam voluntatis quam naturæ procedit a Deo tanquam a primo movente : 1-2, q. VI, 1, 3m.
6. — dicitur naturalis dupliciter, scilicet a principio activo, vel principio passivo et materiali : *ibid.*, 5, 2m; 3, q. XXXII, 4, *c*.
7. Cum — non sit actus perfectus, non est proprie in aliquo genere, sed reducitur ad genus actus perfecti : 3, q. LXII, 4, 2m.
8. Nullus — denominatur a subjecto, sed a termino : 3, q. XXXV, 1, 2m.
9. Terminus — duplex, scilicet res ad quam tendit, et quies in ea ; et uterque duplex, scilicet totius, et partis : 1, q. V, 6, *c*.
10. Unius — non possunt esse plures termini ex eadem parte, nisi subordinati : 1-2, q. XII, 3, 2m.
11. — accipit speciem a termino ad quem, non autem a termino a quo : 1, q. XXIII, 1, 3m.
12. — existentis in potentia, est propter indigentiam suam, non autem motus existentis in actu, sed est propter indigentiam alterius : 1, q. LIII, 1, 3m.
13. — est actus imperfecti, sed operatio est actus perfecti : *ibid.*, 2m ; q. LVIII, 1, 1m; q. LIX, 1, 3m.
14. Quando ex una causa proveniunt multi —, tantum primus motus respicit necessario illud principalius quod respicit causa; cæteri vero respiciunt principalius quod convenit ei secundum propriam rationem : 1-2, q. XXXVI, 1, 3m.
15. Nomen — et distantiæ, et omnium hujusmodi, derivatum est a motu locali ad omnes alios motus : 1-2, q. VII, 1, *c*.
16. — localis est perfectior cæteris motibus corporeis : 1, q. CX, 3, *c* ; 2-2, q. CLXXX, 6, *c*.
17. — localis est primus : 1, q. LXVII, 2, 3m.
18. Per motum localem nihil acquiritur in mobili, sed tantum acquiritur aliquid extra, scilicet locus : 1, q. CX, 3, *c*.
19. — semper ab immobili procedit, et ad aliquid quietum terminatur: 1, q. LXXIX, 8, *c*; q. LXXXII, 1, *c*, fin. ; q. LXXXIV, 1, 3m; q. CXV, 3, *c*.
20. In omnibus rebus creatis est aliquid stabile, scilicet ad minus materia prima, et aliquid mobile sive ad motum pertinens : 1, q. CIII, 1, 2m.
21. — diversificatur secundum diversitatem terminorum : 3, q. XXXV, 2, *c*.

**Movens.** 1. Necesse est esse aliquod — omnino immobile : 1, q. II, 3, *c*; q. IX, 1, *o*; q. LXXV, 1, 1m.
2. Primum — in quolibet genere est non motum in illo genere motus : 3, q. XII, *c*; q. XXII, 4. *c*.
3. In omnibus moventibus ordinatis, virtus secundi derivatur a primo : 1-2, q. XCIII, 3, *c* ; q. CIX, 1, *c*.
4. In moventibus et motis non proceditur in infinitum : 1, q. II, 3, *c*; q. LI, 3, 3m.
5. Omne — trahit ad se, vel pellit se : 1-2, q. XXIII, 4, *c*.
6. Omne — dat moto tria, scilicet inclinationem, motum, et quietem : *ibid.*
7. — se, dividitur in duas partes, scilicet in partem moventem et partem motam; quod convenit tantum animatis : 3. q. XXXII, 4, *c*.
8. Moventium se quintuplex gradus, scilicet secundum executionem tantum, ut plantæ; se-

# N

quod res in — redigantur, subtrahendo scilicet suam actionem a rebus : 1, q. CIV, 3, 1m.

**Ninivitæ.** — speciali modo egerunt pœnitentiam : 3, q. LXXXIV, 7, 1m.

**Nitor.** 1. — animæ duplex, scilicet ex refulgentia luminis naturalis rationis, et ex refulgentia Dei : 1-2, q. LXXXVI, 1, 2m.

2. — animæ duplex, scilicet habitualis, et actualis : 1-2, q. LXXXIX, 1, c.

**Nocere.** De ratione pœnæ est, quod noceat agenti, in ipso, culpæ vero, in actione : 1, q. XLVIII, 5, 4m.

**Nociva.** 1. Naturalis inclinatio inest homini, ad repellendum — dupliciter, scilicet defendendo se ne inferantur injuriæ, et ulciscendo illatas : 2-2, q. CVIII, 2, c.

2. Divina providentia protexit hominem in primo statu ab omni nocivo : 1, q. XCVII, 2, 4m.

3. Non fuerunt aliqua — homini a principio, sicut sunt nunc per peccatum ; quæ tamen ei prosunt ad humilitatem, et ad contemplationem ; 1, q. LXIX, 2, 2m ; q. LXXIII, 6m ; 2-2, q. CLXV, 1, c.

**Nolo.** — significat actum voluntatis affirmatum : 1-2, q. VI, 3, 2m.

**Nomen.** 1. — imponitur ab eo per quod res cognoscitur, scilicet a proprietate, vel ab operatione, si humanitus imponatur : 1, q. XIII, 2, 2m ; q. XVIII, 2, c ; 3, q. XXXVII, 1, 3m ; q. XXXVII, 2, c.

2. Quælibet res — habet a suo complemento : 3, q. LX, 2, 3m.

3. Quando in aliquo invenitur perfecta ratio alicujus nominis, nullo modo prædicatur illud — de eo cum determinatione diminuente : 3, q. XXIII, 4, c ; q. XXXII, 3, c et 2m.

4. In rebus per se notis nobis, idem est id a quo — imponitur, et id ad quod — imponitur : 1, q. XIII, 8, c.

5. Ratio nominis magis et principalius se tenet ex parte ejus, ad quod — imponitur, quam ex parte ejus, a quo — imponitur : 2-2, q. XCII, 1, 2m.

6. — potest dupliciter considerari, scilicet secundum primam ejus impositionem, et secundum impositionem ejus ad alia ex usu : 1, q. LXVII, 1, c ; 2-2, q. LVII, 1, 1m.

7. Omne — impositum divinitus alicui significat aliquod donum gratuitum collatum ei : 3, q. XXXVII, 2, c.

8. — non sequitur modum essendi qui est in rebus, sed ut res est in cognitione nostra : 1, q. XIII, 9, 2m ; q. XLV, 2, 2m.

9. In iis quæ apud nos sunt, nunquam — ab aliqua forma impositum pluraliter dicitur, nisi propter pluralitatem suppositorum : 3, q. III, 7, 2m.

10. — significat substantiam, id est id cui — imponitur, et significat qualitatem, id est id a quo — imponitur : 1, q. XIII, 1, 2m et 3m.

11. Omne — significans naturam communem potest supponere in concreto pro quolibet ejus supposito : 3, q. XXI, 1, c, fin. ; q. XXXV, 4, c.

12. Multiplicitas nominis non attenditur secundum prædicationem, sed secundum significationem ejus : 1, q. XIII, 10, 1m.

13. Hoc —, *Deus*, dicitur ab αἴθειν, id est, ardere, vel a θεᾶσθαι, id est, considerare, seu videre, vel a θεῖν, id est, evertere vel fovere : 1, q. XIII, 8, 1m.

14. Hoc —, *Deus*, dicitur analogice de Deo vero, de Deo falso, et de Deo per participationem ; non autem univoce, nec æquivoce : 1, q. XIII, 9 et 10, o.

15. Hoc — *Deus*, non est — proprium, sed est — appellativum : 1, q. XIII, 9, 2m ; 3, q. XXXV, 4, 3m.

16. Hoc —, *Deus*, est — operationis quantum ad id a quo imponitur ad significandum ; imponitur enim ab universali providentia rerum, sed tamen significat naturam Dei : 1, q. XIII, 8, o.

17. Hoc —, *Deus*, significat naturam divinam, ut in habentes : *ibid.*, 9, 2m.

18. Et habet aliquid universalis, scilicet prædicati essentialiter de pluribus suppositis, et aliquid singularis, scilicet non multiplicati in eis : 1, q. XIII, 9, o ; q. XXXIX, 4, 1m.

19. Hoc —, *Deus*, secundum rei veritatem est incommunicabile : 1, q. XIII, 9, c et 3m.

20. Et per se supponit pro natura communi ; sed ex adjuncto supponit pro persona ; homo autem e converso : 1, q. XXXIV, 4, 3m ; 6, 1m.

21. Hoc —, *Deus*, potest supponere pro omnibus et singulis personis divinis : 1, q. XXXIX, 4, o ; 3, q. XVI, 1, c, fin. ; q. XXXV, 4, c et 3m.

22. Omne — commune Deo et creaturis, prius dicitur de Deo quam de creaturis quoad rem ; sed e converso, quoad impositionem nominis : 1, q. XIII, 3, c ; 6, o ; q. XXXIII, 2, 4m ; 3, o.

23. Nullum — dicitur proprie de Deo quoad modum significandi, sed tantum ratione significati : 1, q. XIII, 3, o ; 12, 1m.

24. Quanto aliquod — est communius, tanto convenientius assumitur in divinis : 1, q. XIII, 11, c ; q. XXXIII, 1, 1m.

**Nomina.** 1. — singularium hominum semper imponuntur ab aliqua proprietate ipsorum, vel tempore, vel cognatione, vel eventu : 3, q. XXXVII, 2, c.

2. — ponebantur in circumcisione, sicut nunc imponuntur in baptismo, quasi antea non habuerint esse perfectum : *ibid.*, 2, 3m.

3. — Dei non exprimunt essentiam Dei secundum quod est, sicut hoc —, *homo*, exprimit essentiam hominis : 1, q. XIII, 1, c ; 8, 1m.

4. — Dei imponuntur a processibus divinis ad creaturas, non autem ad significandum eos : 1, q. XIII, 2, 2m.

5. — dicta de Deo affirmative et absolute significant essentiam ejus, non autem negativa, vel relata ad creaturas : 1, q. XIII, 2, o ; 4 et 6, c.

6. — quæ significant perfectionem absolute, sunt communia Deo et creaturis ; quæ autem dicunt modum participandi, sunt propria creaturis ; quæ vero dicunt modum supereminentiæ, sunt propria Deo : 1, q. XIII, 3, 1m ; 5, 3m.

7. — dicta de Deo absolute, dicuntur de eo ab æterno ; quæ vero dicuntur per respectum ad creaturas, dicuntur de eo ex tempore : *ibid.*, 7, o ; q. XXXIV, 3, 2m ; q. XLIII, 2, o.

8. — quæ dicunt respectum ad creaturas consequentem actiones immanentes dicuntur de Deo ab æterno ; si autem dicunt respectum consequentem actiones transeuntes, dicuntur de eo ex tempore : 1, q. XIII, 7, 3m ; q. XIV, 15, 1m.

9. Omnia — dicta de Deo metaphorice, vel causaliter tantum, prædicantur per prius de creaturis, quam de Deo : 1. q. XIII, 6, o ; q. XXXIII, 3, c.

10. Multa — dicta de Deo non sunt synonyma, quia significant idem secundum diversas rationes : 1, q. XIII, 4, o.

11. — passionum, quæ important imperfectionem in suo formali, ut ira, tristitia, desiderium, et hujusmodi, non dicuntur de Deo, nisi metaphorice ; alia vero dicuntur proprie, tamen sine passione, ut gaudium, et amor, et hujusmodi : 1, q. XIX, 11, c ; q. XX, 1, 1m et 2m.

# O

3. — est pars justitiæ specialis, sed improprie: 2-2, q. IV, 6, 3m; q. CIV, 2, 1m et 2m.

4. Proprium objectum obedientiæ est præceptum tacitum vel expressum, id est, voluntas superioris, quocumque modo innotescat: 2-2, q. CIV, 2, c, 2m et 3m; 3, 1m.

5. — importat necessitatem respectu ejus quod præcipitur, et voluntatem respectu impletionis præcepti: 3, q. XLVII, 2, 2m.

6. — est in voluntate subjective: 2-2, q. II, 5, 3m.

7. — dicitur dupliciter, scilicet large et proprie; primo modo est virtus generalis, secundo autem modo est virtus specialis: 2-2, q. IV, 6, 3m; q. CIV, 2, o; 3, 1m.

8. — triplex, scilicet indiscreta, quæ etiam in illicitis obedit; imperfecta sed sufficiens ad salutem, quæ obedit in iis ad quæ obligatur; et perfecta quæ obedit in omnibus licitis: ad secundam tenetur quilibet, sed ad primam et tertiam nullus tenetur: 2-2, q. CIV, 6, 3m.

9. Omnis — est eadem in specie, sed causatur ex diversis speciebus reverentiæ: *ibid.*, 2, 4m.

10. Bonum necessarium ad salutem non debet dimitti propter obedientiam, sed quodlibet aliud: *ibid.*, 3, 3m.

11. Omnes actus virtutum, ut sunt in præcepto, pertinent ad obedientiam: *ibid.*; 3, 2m.

12. — non est prior aliis virtutibus, nec tempore, nec natura: *ibid.*

13. — est major omni alia virtute morali; sed est minor virtutibus theologicis: *ibid.*, 3, o.

14. — procedit ex reverentia superiorum; ideo respectu prælati continetur sub observantia; sub pietatate vero respectu parentum; sed respectu Dei pertinet ad devotionem: *ibid.*, 3, 1m.

15. — generalis requiritur ad fidem; sed obedientia specialis sequitur eam: 2-2, q. IV, 7, 3m; q. CIV, 3, 2m.

16. Charitas sine — esse non potest: 2-2, q. CIV, 3, c.

17. —, quanto minus habet de suo, tanto melior est secundum apparentiam, non autem apud Deum: *ibid.*, 2, 3m.

18. — præfertur omnibus sacrificiis: 3, q. XLVII, 2, c.

**Obedire**. 1. Omnis voluntas creaturæ tenetur — præceptis Dei: 2-2, q. CIV, 4 et 5, o; q. CLIV, 2, 2m.

2. Quilibet tenetur jure naturali et divino — suo superiori, scilicet homo homini: 2-2, q. LXIX, 1, c; q. LXXXVIII, 10, 2m; q. CIV, 1; o; 5, c; 6, 2m.

3. Homo non tenetur — homini in pertinentibus ad interiorem motum voluntatis, vel ad naturam corporis, sed Deo: 2-2, q. CIV, 5, c et 2m; 6, 1m; q. CLXXXVI, 7, 1m.

4. Majori potestati magis est obediendum, quam minori, quæ totaliter subest ei, vel in quibus subest ei; 2-2, q. CIV, 5, c; q. CV, 2, c.

5. Subditus non tenetur in omnibus — suo superiori dupliciter, scilicet propter præceptum majoris potestatis, vel in quibus non subditur ei: 2-2, q. LXIX, 3, 1m; q. CIV, 5, o; q. CLXXXVI, 2, c.

6. Sæculares tenentur — prælatis suis spiritualibus, in iis tantum quæ promiserunt in baptismo: 2-2, q. CLXXXVI, 5, 1m.

7. Subditus non tenetur — prælato suo spirituali præcipienti sibi quod revelet culpam fratris sui omnino occultam, sed peccaret uterque: 2-2, q. XXXIII, 7, 5m; q. LXX, 1, c et 2m.

8. Religiosi tenentur — suis prælatis in iis tantum, quæ in regula continentur directe, id est expresse, vel indirecte, id est implicite, ut mutua obsequia, et pœnæ, et hujusmodi: 2-2, q. CIV, 5, 3m; q. CLXXXVI, 5, 4m.

9. Eremitæ et prælati religionum tenentur — episcopis in omnibus sicut et alii, et specialiter in iis quæ sunt religionis, nisi sint exempti; qui tamen exempti tenentur — Summo Pontifici: 2-2, q. LXVII, 1, 3m; q. CLXXXVI, 5, 3m.

10. Christiani tenentur — principibus sæcularibus, si habent justum dominium, si licita præcipiant, et de sæcularibus; aliter autem, non: 2-2, q. CIV, 6, o.

11. Miles tenentur — duci in rebus bellicis tantum, et servus domino suo in servilibus, et filius patri in rebus domesticis et disciplina, et quilibet superiori suo secundum rationem superioritatis: *ibid.*, 5, o.

12. Miles debet magis — duci in rebus bellicis, et civis rectori in civilibus, quam patri; sed in rebus domesticis, est e converso: 2-2, q. XXVI, 8, 3m.

**Objectum**. 1. — non est materia ex qua, sed est materia circa quam; et objectum habet rationem formæ, in quantum dat speciem: 1-2, q. XVIII, 2, 2m; q. LXXIII, 3, 1m.

2. Proprium — potentiæ vel habitus est illud, sub cujus ratione formali omnia referuntur ad potentiam vel habitum: 1, q. I, 7, c; 2-2, q. I, 3, c.

3. — potentiæ vel habitus duplex, scilicet materiale et formale: 1, q. I, 3, c; 2-2, q. I, 1, c.

4. Diversitas formalis objecti diversificat potentias vel habitus, non autem diversitas materialis: 1, q. I, 3, c; q. LIX, 2, 2m et 3m; 4, c; q. LXXVII, 3, c; 1-2, q. LIV, 2, 1m; q. LVII, 2, 2m; 2-2, q. LIX, 2, c et 1m.

5. Diversitas objecti duplex, scilicet secundum naturam ejus, et secundum virtutem agendi prima causat materialem diversitatem passionum, secunda vero causat diversitatem formalem et specificam: 1-2, q. XXIII, 5, c; q. XXX, 2, c.

6. Ratio objecti diversa secundum universale et particulare, vel secundum totum et partem, facit unam artem, vel unam virtutem, esse principalem respectu alterius: 2-2, q. L, 3, c.

7. Objecta diversorum generum æqualiter, semper sunt diversarum potentiarum: non autem, si sint diversorum generum inæqualiter: 1-2, q. VIII, 2, 2m.

8. Potentia superior respicit universaliorem rationem objecti, quam potentia inferior: 1, q. I, 3, 2m; q. LIX, 4, c; q. LXXVII, 3, 4m; q. LXXVIII, 1, c.

9. Habitus morales, et eorum actus, nominantur et specificantur ex objecto et fine proprio: 1-2, q. XVIII, 2, c; q. XXI, 1, 2m; 2-2, q. XIX, 3, 4 et 5, c: 1, q. XXIII, 4, c; q. XXIV, 5, c; q. XXV, c; q. XLVII, 5 et 11, c; q. L, 3, c; q, LIX, c, et 21m; q. LXXXI, 3, c; q. CLXXIV, 1, c.

10. Quando ratio objecti, et — materiale, sub uno actu referuntur ad potentiam et habitum, tunc non distinguuntur potentiæ vel habitus utriusque: 1-2, q. LVII, 2, 2m.

11. non semper — actionis humanæ est — potentiæ activæ, sed potentiæ passivæ aliquando; nec semper — potentiæ activæ est effectus ejus, sed quandoque est materia ejus circa quam: 1-2, q. XVIII, 2, 3m.

**Oblatio**. 1. — est omne quod exhibetur in cultu Dei; sacrificium vero est, si inde fiat aliquod sacrum consumendum: 2-2, q. LXXXV, 3, 3m; q. LXXXVI, 1, c.

licitæ, et adhibuit debitam diligentiam : 2-2, q. LXIV, 8, *o*.

**Occisio.** — animalium in sacrificiis erat utilis, non quidem secundum se, sed alia ratione : 1-2, q. CII, 3, 5m.

**Occultatio**, — quandoque est causa peccati, quandoque vero est circumstantia diminuens peccatum : 2-2, q. LXVI, 3, 1m.

**Odium.** 1. — est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehensum ut disconveniens, sicut amor est consonantia ejus ad conveniens : 1-2, q. XXIX, 1 et 2, *c*.

2. — non potest esse vitium capitale : 2-2, q. XXXIV, 5, *o*; 6, *c*.

3. — potest esse prima passio, non autem potest esse primum peccatum, sed ultimum : 2-2, q. XXXIV, 5, *o*; 6, *o*.

4. Omne — in proximum quoad naturam vel gratiam, est peccatum, non autem odium in proximum, quoad culpam : 2-2, q. XXV, 6, *o*; q. XXXIV, 3, *o*.

5. — est maximum peccatum contra proximum, quoad inordinationem peccantis : 2-2, q. XXXIV, 4, *o*.

6. — est subjective in concupiscibili : 1-2, q. XXIII, 1, *c* et 1m; 2 et 4, *c*.

7. Bonum sub ratione boni non potest odio haberi, nec in universali, nec in particulari; sed verum et ens possunt odio haberi in particulari tripliciter : 1-2, q. XXIX, 5, *o*; 2-2, q. XXXIV, 1, *c*.

8. Sicut bonum est objectum amoris, sic et malum est objectum odii : 1-2, q. XXIX, 1, *o*.

9. Omne impediens a beatitudine, debet odio haberi : 2-2, q. XXVI, 7, 1m; q. XXXIV, 3, 1m.

10. Nullus potest se odio habere, nisi per accidens : 1-2, q. XXXIX, 4, *o*; 2-2, q. XXV, 7, *o*.

11. Dissonantia est causa odii, et convenientia est causa amoris : 1-2, q. XXIX, 1 et 2, *o*.

12. — convenientius ponitur oriri ex acedia, quam ex ira : 2-2, q. XXXIV, 6, *o*; q. CLVIII, 7, 2m.

13. Prius et directius causatur — ex tristitia et invidia, quam ex ira : 2-2, q. XXXIV, 6, 3m.

14. Deus non potest odio haberi secundum se, sed odio habetur a damnatis et malis, secundum effectus suos, qui interdum eorum voluntati contrariantur : 1, q. LX, 5, 5m ; 2-2, q. XIII, 4, *o* ; q. XXIV, 2, 2m ; q. XXXIV, 1, *o*; 6, 2m.

15. — proximi est prius odio Dei, sed dilectio Dei est prior dilectione proximi : 2-2, q. XXXIV, 6, 2m.

16. — Dei est gravissimum omnium peccatorum, et est gravius, quam infidelitas : 1-2, q. LXXIII, 4, 3m ; 2-2, q. XXXIV, 2, *o*; q. XXXIX, 2, 3m.

17. — Dei maxime est peccatum in Spiritum Sanctum, secundum quod peccatum in Spiritum Sanctum nominat aliquod genus speciale peccati; sed non numeratur inter species ejus, quia est in omni specie ejus : 2-2, q. XXXIV, 2, 1m.

18. Deus odit peccatores in quantum non vult eis bonum vitæ æternæ, sed amat omnes creaturas, in quantum vult eis aliquod bonum : 1, q. XX, 2, 4m; q. XXIII, 3, 1m.

**Offensa.** — Dei est infinita ex parte aversionis, sed est finita ex parte conversionis et nostri actus : 1-2, q. LXXXVII, 4, *c* et 2m ; 3, q. I, 2, 2m.

**Officia.** 1. Omnia — humana pertinentia ad singulares personas diriguntur per angelos, in quantum participant virtutes superiorum; sed illa — quæ ad multitudinem pertinent, diriguntur per principatus vel archangelos : 1, q. CXIII, 2, 1m.

2. Omnia — humana ex quibus homines licitum victum lucrantur, sive manibus, sive pedibus, sive lingua fiant, intelliguntur sub opere manuali : 2-2, q. CLXXXVII, 3, *c*.

**Officium.** 1. Quilibet obligatur ad exsequendum — quod accepit : 3, q. LXVII, 8, *c*.

2. Dicens — in ecclesia propter distributiones sicut propter principalem finem, peccat mortaliter per simoniam, non autem sic ut sunt sibi necessariæ ad victum, vel quasi stipendium : 2-2, q. C, 2, 2m.

**Oleum.** 1. — tantum olivarum proprie dicitur oleum, alii vero liquores dicuntur oleum per similitudinem tantum : 3, q. LXXII, 2, 3m.

2. — significat gratiam et misericordiam Dei : 1-2, q. CII, 3, 13m; 3, q. LXXII, 2, *o*.

3. — est materia multorum sacramentorum : 3, q. LXXII, 2, *o* ; s3, q. XXIX, 4, *o*.

**Olfactus.** — hominis non percipit nisi excellentiam odorum propter maximam humiditatem cerebri : 1, q. XCI, 3, 1m.

**Omissio.** 1. — importat prætermissionem debiti, in ordine ad legem divinam, vel humanam, vel in ordine ad proximum; primo modo opponitur justitiæ legali, secundo vero modo justitiæ speciali : 2-2, q. LXXIX, 3, *c*.

2. — non requirit aliquem actum, sed consistit in sola negatione actus debiti : 1-2, q, LXXI, 5, *o* ; 2-2, q. LIV, 2, 2m ; q. LXXIX, 3, *o*.

3. — est voluntaria, quia est in potestate voluntatis non autem per actum voluntatis : 1-2, q. LXXI, 5, 2m.

4. — pertinet ad actum exteriorem, et est effectus negligentiæ, et opponitur justitiæ : 2-2, q. LIV, 2, 2m.

5. — non habet rationem culpæ nisi secundum quod opponitur præcepto affirmativo ; ideo non est peccatum nisi tempore obligationis; quo iterato iteratur peccatum : 1-2, q. LXXI, 5, 3m ; q. LXXV, 2, 1m; 2-2, q. LXXIX, 3, 3m.

6. —, ut opponitur justitiæ legali, est generale peccatum; speciale vero, ut opponitur justitiæ speciali : 2-2, q. LXXIX, 3, *o*.

7. — non est peccatum originale, sed est peccatum actuale : 2-2, q. LXXIX, 3, 1m.

8. Peccatum omissionis, et peccatum commissionis, differunt specie materialiter, non autem formaliter : 1-2, q. LXXII, 6, *o*.

9. Omissioni debetur pœna damni, et pœna sensus, ratione radicis ex qua procedit : 2-2, q. LXXIX, 4, 4m.

10. Generale est omni sacramento, quod si omittatur aliquid de substantia sacramenti, oportet illud iterari : 3, q. XXXVIII, 6, *c*.

**Omnipotens.** Filius Dei est —, et est æqualis Patri in omnipotentia : 1, q. XLII, 6, *o*.

**Omnipotentia.** 1. — non potest communicari creaturæ : 2-2, q. CLXXVIII, 1, 1m; 3, q. XIII, 1, *c*.

2. In anima Christi non fuit — simpliciter, nec respectu motus creaturarum, nec respectu propriæ voluntatis, nec respectu proprii corporis : 3, q. XIII, *o*; q. XXI, 1, 1m.

3. — Dei non excludit impossibilitatem et necessitatem a rebus : 1, q. XXV, 3, 4m.

**Onocrotalus.** — est avis orientis, habens rostrum longum, et in faucibus habens folliculos, in quibus primo ponit cibum, et post horam ponit in ventrem, et significat avaros : 1-2, q. CII, 6, 1m.

**Opera.** 1. — hominis dicuntur viva, quæ fiunt cum charitate; mortua vero dicuntur quæ fiunt sine charitate ; sed — mortificata dicuntur, quæ fiunt cum charitate, et non sunt cum ea, propter sequens peccatum mortale : 3, q. LXXXIX, 4, 5 et 6, *o*.

12. — est meritoria, si ex charitate fiat : *ibid.*, 7, $2^m$; 15, *o.*

13. — semper habet efficaciam impetrandi, si habeat quatuor conditiones, scilicet si fiat pie, ad salutem, pro se, et perseveranter : *ibid.*, 7, $2^m$; 15, $2^m$; 16, *c.*

14. Conditio quadruplex necessaria in qualibet oratione, scilicet elevatio mentis in Deum, fiducia impetrandi, gratiarum actio, et petitio : *ibid.*, 17, *c.*

15. Omnes orationes Ecclesiæ habent quatuor, scilicet invocationem Dei, commemorationem beneficii Dei, petitionem, et obsecrationem : *ibid.*, 17, *c.*

16. — non exauditur, quando orans, vel ille pro quo oratur, vel ipsa petitio, non placent exauditori : *ibid.*, 15, $2^m$.

17. — malorum exauditur, et fructuosa est, vel propter devotionem eorum pro quibus fit, vel in quantum fit in persona Ecclesiæ : 3, q. LXXXII, 6, *c*; 7, $3^m$.

18. — peccatoris, in quantum ex bono desiderio naturæ fit, exauditur ex misericordia Dei, et non ex merito peccatoris, non autem in quantum peccator, nisi ad vindictam : 2-2, q. LXXXIII, 16, *o*; q. CLXXVIII, 2, $1^m$.

19. — petentis contra salutem, vel contra gloriam Dei, magis exauditur non obtinendo, quam si obtineret quod petitur : 2-2, q. LXXXIII, 15, $2^m$; 16, *c.*

20. Effectus orationis triplex, scilicet meritum, impetratio, et spiritualis refectio mentis : *ibid.*, 13 et 15, *c.*

21. Per orationem appropinquamus Deo per affectum : *ibid.*, 1, $1^m$.

22. — præeminet aliis actibus virtutis religionis post devotionem, quia religio per orationem movet intellectum hominis in Deum, et tradit homo mentem suam Deo, subjiciendo sibi eam per reverentiam, et præsentando eam Deo : *ibid.*, 3, $1^m$ et $3^m$.

23. — fit ad excitandum affectum nostrum, non autem ad docendum Deum : *ibid.*, 2, *o*; 9, $5^m$; 12, *c* et $1^m$; q. LXXXVIII, 1, *c.*

24. — fit, non quidem ad mutandum dispositionem divinæ providentiæ, sed ad impetrandum quod Deus disposuit : 1, q. XXIII, 8, *c*; 2-2, q. LXXXIII, 2, *o.*

25. — principaliter innititur charitati quoad efficaciam merendi, fidei vero quoad efficaciam impetrandi : 3-2, q. LXXXIII, 15, $3^m$.

26. — ordinatur ad duo, scilicet ad objectum proprium, id est, ad id quod petitur, et ad finem, id est, ad vitam æternam; ideo habet duplicem efficaciam, scilicet efficaciam impetrandi respectu primi, et efficaciam merendi respectu secundi; primum pertinet ad misericordiam vel liberalitatem, secundum vero ad justitiam : *ibid*, 15, $2^m$; 16, $2^m$; q. CLXXVIII, 2, $1^m$.

27. Qui non actu attendit, vel non intelligit orationem, habet quidem meritum, non autem consolationem : 2-2, q. LXXXIII, 13, *c.*

28. Ex virtute orationis Christi, baptismus habet meritum regni cœlestis : 3, q. XXXIX, 5, *c.* fin.

29. In oratione peti debent aliqua determinata, propter attentionem et cognitionem nostri desiderii, et ut ferventius fiat : 2-2, q. LXXXIII, 5, *o.*

30. Nihil debemus petere in oratione, nisi in ordine ad beatitudinem : q. XVII, 2, $2^m$; q. LXXXIII, 4 et 5, *c*; 6, *o.*

31. Temporalia possunt peti in oratione, sicut et desiderari, ut necessaria : q. LXXXIII, 6, *o.*

32. Hoc præcipue petendum est in oratione, ut Deo uniamur : *ibid.*, 1, $2^m$.

33. Orare non convenit personis divinis, quia non habent superiorem, nec distinguuntur in essentia, ratione cujus fit oratio : *ibid.*, 10, *o.*

34. Orare est proprium rationalis creaturæ : *ibid.*

35. Orationes quas Sancti fundunt pro nobis, semper exaudiuntur quantum est in eis : s3, q. LXXIV, 3, *o.*

36. — soli Deo porrigitur, ut per eum implenda; sanctis vero et angelis et hominibus, ut per eos impetranda suis meritis et precibus, et non ut Deus eas per eos cognoscat : 2-2, q. LXXXIII, 4, *o*; s3, q. LXXIV, 2, *o.*

37. — non debet fieri ad sanctos qui sunt in purgatorio, vel in hoc mundo, sed tantum supplicatio, vel petitio : 2-2, q. LXXXIII, 4, $3^m$; 11, $3^m$.

38. Utile est orare sanctos inferiores, tum ut tollatur fastidium, tum quia ferventius amantur ab orante, tum quia Deus specialibus effectibus eorum sanctitatem declarat : 2-2, q. LXXXIII, 11, $4^m$.

39. Sancti orantur nominibus propriis propter tria, scilicet quia hoc meruerunt, et suis nominibus plus nobis innotescunt, et propter fidem resurrectionis insinuandam : *ibid.*, $5^m$.

40. Sancti cognoscunt in Verbo orationes nostras ad eos, etiam mentales, sicut et omnia alia, quæ ad eos pertinent : 1, q. CVII, 1, $3^m$; 2-2, q. LXXXIII, 4, $2^m$; 3, q X, 2, *c*; s3, q. LXXII, 1, *c.*

41. Quilibet debet orare, et desiderare bona pro aliis, sicut et pro se : 2-2, q. LXXXIII, 7, *o*; 3, q. XXI, 3, $3^m$.

42. Quilibet tenetur orare in communi pro suis inimicis, non autem in speciali, nisi in aliquo casu speciali, sicut in necessitatis articulo : 2-2, q. LXXXIII, 8, *o.*

43. Orandum est pro omni peccatore viatore, ut convertatur, et pro justis ut perseverent, triplici ratione : 2-2, q. XXXI, 2, $1^m$; q. LXXXIII, 7, $1^m$.

44. Orandum est pro infidelibus, licet non prosit eis, nisi convertantur : 2-2, q. XXXI, 2, $1^m$.

45. Christus oravit secundum humanitatem tantum, triplici ratione, scilicet ut ostenderet se esse hominem, propter exemplum, et quod esset a Deo : 2-2, q. LXXIII, 10, $1^m$; 3, q. XIII, 4, $3^m$; q. XXI, 1, *o*; 2, *c*; q. XLIII, 2, $2^m$.

46. — Christi pertinet ad sacerdotium ejus : 3, q. XXII, 4, $1^m$.

47. — Christi quoad objectum fuit sensualitatis, non autem quoad actum : 3, q. XXI, 2, *o*; 4, *c* et $4^m$.

48. Christus dupliciter oravit pro se, scilicet exprimendo effectum sensualitatis, vel voluntatis ut natura, quoad passionem transferendam, et secundum rationem quoad gloriam corporis; et sic omnis oratio ejus pro se et pro nobis et voluntas impleta est, non autem primo modo : 3, q. XXI, 3 et 4, *o*; q. XXII, 4, $1^m$.

49. — dominica exponitur : 2-2, q. LXXXIII, 9, *o.*

50. Petitiones orationis dominicæ sunt septem secundum Matthæum; sed secundum Lucam sunt quinque : *ibid.*, $4^m$ et $5^m$.

51. — dominica est perfectissima, quia continet omnia desideranda, et ordine eorum, et informat omnes effectus : *ibid.*, *c.*

52. Non oportet uti tantum verbis orationis dominicæ, sed oportet intendere tantum ad ea im-

44. Conveniens singulis sacris ordinibus a Magistro assignatus est actus : *ibid.*, 4, *c.*
45. In ipsa calicis datione sub certa verborum forma, imprimitur sacerdotalis character : *ibid.*, 5, *o.*
46. Ad episcopos tantum pertinet omnes sacros conferre ordines, sicut ad eos etiam solos spectat confirmare et virgines consecrare : s3, q. XXXVIII 1, *c.*
47. Possunt episcopi hæretici, et ab Ecclesia præcisi, sacros conferre ordines ; ordinati tamen ab illis nullam susceptorum ordinum executionem suscipiunt, nec gratiam : *ibid.*, 2, *o.*
48. Mulieres sacramentum ordinis nequaquam suscipere possunt : s3, q. XXXIX, 1, *c.*
49. Pueri carentes rationis usu sacros ordines suscipiunt ex vi sacramenti : s3, q. XXXIX, 2, *o.*
50. Homicidæ a sacris arceantur ordinibus ex Ecclesiæ præcepto, non autem necessitate aliqua sacramenti : *ibid.*, 4, *o.*
51. Illegitime nati impediuntur a suscipiendis ordinibus, præcepti potius, quam sacramenti necessitate : *ibid*, 5, *c.*
52. Mutilati aliquo membro notabilis infamiæ, vel quod ordinis executionem impediat, arceantur a sacris ordinibus : *ibid.*, 7, *o.*
53. Ordinati sacris ordinibus tonsuram deferunt : s3, q. XL, 1, *c.*
54. Corona non est — : *ibid.*, 2, *o.*
55. Clerici suscipientes coronam, non renuntiant patrimonio et aliis temporalibus rebus : *ibid.*: 3, *c.*
56. Episcopalis — est super sacerdotalem : *ibid.*, 4, *o.*
57. Episcopatus non est —, nisi secundum quod ordo officium quoddam est ad sacras actiones ; *ibid.*, 5, *o.*
58. Supra episcopos in Ecclesia est superior Summi Pontificis et Papæ potestas : *ibid.*, 6, *c.*
59. Ecclesiæ ministris, ad divina exsequenda officia, variæ ac multiplices aptatæ sunt vestes : *ibid.*, 7, *c.*
60. Sacer — apud Græcos et alios Orientales impedit matrimonium contrahendum, non autem jam contracti matrimonii usum ; apud Occidentales vero tollit contractum, et contrahendum : s3, q. LIII, 3, *o.*
61. Vir absque uxoris consensu ad sacros ordines accedens, illos suscipit, quanquam ordinis executione careat, quam tamen recipit uxoris consensu vel morte accedente : *ibid.*, 4, *c.*

**Organa.** 1. Philosophus dicit neque fistulas ad disciplinam esse adducendum, neque aliquod aliud artificiale organum, puta citharam, et si quid tale alterum est, sed quæcumque faciunt auditores bonos : 2-2, q. XCI, 2, 4m.
2. Organis vel instrumentis musicis non est utendum in Ecclesia, quia hujusmodi musica magis animum movent ad corporalem delectationem, quam per ea formetur interius bona dispositio : *ibid.*, 2m.
3. In veteri autem Testamento usus erat talium instrumentorum, tum quia populus erat magis durus et carnalis, tum quia hujusmodi instrumenta aliquid figurabant : *ibid.*, 4.

**Origenes.** 1. — erravit, sequendo opiniones philosophorum antiquorum : 1, q. XXXII et LI, 1, 1m ; 1-2, q. V, 4, *c.*
2. — fuit fons Arianorum : 1, q. XXIV, 1, *c* et 1m.
3. — et Arius dicunt, quod Verbum in divinis dicitur tantum metaphorice, et non proprie : 1, q. XXXIV, 1, 1m.
4. — erravit dicendo damnatos quandoque a pœna inferni liberandos : s3, q. C, 3, *c.* — Vid. præterea ad vocem *Hæresis*, n. 16-20.

**Origo.** 1. — non significatur ut aliquid intrinsecum, sed ut via a re ad rem ; ideo non potest esse primum distinctivum personarum in divinis : 1, q. XL, 2, *o.*
2. Ordo originis dupliciter convenit Deo, scilicet respectu creaturarum, et respectu personarum divinarum : 1, q. XLI, 1, 1m.
3. Omnis — designatur per aliquem actum : *ibid.*

**Ornatus.** 1. — exterior est indicium conditionis humanæ ; ideo excessus, et defectus, et medium ejus, reducuntur ad virtutem veritatis : 2-2, q. CLXIX, 1, 3.
2. In ornatu et aliis exterioribus, non est peccatum secundum se ; sed ex inordinato usu, contra quem est triplex virtus, scilicet humilitas, per se sufficentia, et simplicitas : 2-2, q. CLXIX, 1, *o* ; q. CLXXXVII, 6, *c.*
3. Mulier vel vir ornans se, ut provocet alios ad concupiscentiam, peccat mortaliter ; non autem semper, si ornet se ex levitate vel vanitate propter jactantiam : 2-2, q. CLXIX, 2, *c.*
4. Mulier potest ornare se licite ut placeat viro suo, non autem mulieres quæ non habent virum, nec volunt habere, nec sunt in statu habendi : *ibid.*, 1, 2, *o.*
5. — pretiosarum vestium, in ministris altaris, vel in constitutis in dignitate, non est peccatum : *ibid.*, 1, 2m.
6. Ars eorum, quibus homo potest bene et male uti, est licita, ut ars faciendi —, nisi forte inveniendo superflua, et curiosa : *ibid.*, 2, 4m.

**Osculum.** —, secundum quod fit principaliter causa libidinis, est peccatum mortale, si sit de mortali ex genere suo, non autem si sit de veniali secundum suum genus : 1-2, q. LXXIV, 10, *o* ; q. CVIII, 3, 2m ; 2-2, q. CLIV, 4, *c.*

**Osee.** — propheta excusatur a fornicatione, quia debuit obedire præcepto Dei : 1-2, q. XCIV, 5, 2m ; q. C, 8, 3m ; 2-2, q. CIV, 4, 2m ; q. CLIV, 2, 2m.

**Otiosum.** Verbum —, quod plerumque est peccatum veniale, potest etiam esse peccatum mortale : 1-2, q. LXXII, 5, 1m.

**Otium.** — tollitur per meditationes sacrarum Scripturarum et laudes divinas : 2-2, q. CLXXXVII, 3, *c.*

**Ovis.** 1. Furans ovem, quatuor reddere tenebatur, ne ob facilitatem delicti et levitatem pœnæ furtum istiusmodi nimis frequenter patraretur : 1-2, q. CV, 2, 9m.
2. Oves et hircos Ægyptii colebant, quia dæmones in eorum figura apparebant : 1-2, q. CII, 3, 2m.

**Oza.** — erat tantum Levita ; ideo percussit eum Deus, quia tetigit arcam, quod solis sacerdotibus licebat : 2-2, q. XXXIII, 4, 1m.

# P

**Pactum.** — cum dæmonibus initum, expressum vel tacitum, prohibetur primo præcepto decalogi : 2-2, q. CXXII, 2, 3m ; 3, *c.*

**Palpabile.** Omne — est corruptibile per naturam ; licet sit incorruptibile per gloriam : 3, q. LIV, 2, *c.*

**Palpabilia.** Corpora gloriosa sunt — : s3, q. LXXXV, 6, *c.*

4. — incipiebat in vesperis quartædecimæ lunæ : 3, q. XLVI, 9, 1m; q. LXXIV, 4, 1m.
5. Festum passionis et resurrectionis Christi succedit festo Paschæ : 1-2, q. CIII, 3, 4m.

**Passio.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet improprie, id est, omnis receptio, et proprie, id est, cum abjectione alicujus; et hoc dupliciter : uno modo propriissime, quando scilicet aliquid removetur ab aliquo quod convenit sibi secundum naturam, aut secundum propriam inclinationem ; secundo minus proprie dicitur aliquis pati ex eo quod aliquid ab ipso abjicitur, sive sit ei conveniens, sive non conveniens : 1, q. XIV, 2, 2m; q. LXXIX, 2, *c*; q. XCVII, 2, *c*; 1-2, q. XXII, 1, *c*; q. XLI, 1, *c*.
2. De ratione passionis proprie dictæ est abjectio qualitatis naturalis, et impressio qualitatis extraneæ, et contrariæ : 1-2, q. XXII, 1, *c*; q. XXXI, 1, 3m; q. XXXV, 1, *c*; q. XLI, 1, *c*.
3. — duplex, scilicet realis, et intentionalis seu spiritualis; secunda fuit in corpore Adæ ante peccatum : 1, q. XCVII, 2, *c*.
4. — duplex, scilicet corruptiva, et perfectiva : 1, q. LXXIX, 2, *o*.
5. Ut qualitas causetur in passivo, oportet quod activum totaliter vincat passivum : 1-2, q. LI, 3, *c*.
6. — ad defectum pertinet, quia est rei secundum quod est in potentia : 1, q. XXV, 1, *c* et 1m.
7. — improprie dicta, scilicet omnis receptio, convenit omni enti in potentia, id est, cuilibet creaturæ : 1-2, q. XXII, 1, 1m.
8. Magnitudo passionis non tantum dependet ex virtute agentis, sed etiam ex passibilitate patientis : *ibid.*, 3, 2m.
9. — sumit speciem ab actu, qui est terminus motus : 1-2, q. I, 3, *c*.
10. — duplex, scilicet passio innata, et passio illata : 3, q. LXXXI, 4, *c*, fin.
11. Passiones sanctorum prosunt Ecclesiæ per modum exhortationis et exempli; non autem per modum redemptionis : 3, q. XLVIII, 5, 3m.
12. — non convenit animæ nisi per accidens, sed soli vero composito corruptibili per se; improprie vero convenit omni enti in potentia : 1-2, q. XXII, 1, *o*.
13. — magis proprie est in parte appetitiva, quam in parte apprehensiva : 1-2, q. XXII, 2, *o*; q. XLI, 1, *c*; 3, q. XV, 4, *c*.
14. — est magis proprie in appetitu sensitivo, quam in appetitu intellectivo : 1, q. XX, 1, 1m; 1-2, q. XXII, 3, *o*; q. XLI, 1, *c*; 2-2, q. LVIII, 9, *c*; 3, q. XV, 4, *c*.
15. Omnis motus appetitus sensitivi dicitur —, et præcipue ille qui defectum sonat : 1-2, q. XXXV, 1, *c*; q. XLI, 1, *c*.
16. In passionibus animæ est aliquid quasi materiale, scilicet transmutatio corporis, et aliquid quasi formale, scilicet ex parte appetitus : 1, q. XX, 1, 2m; q. LXXV, 3, 3m; 1-2, q. XXII, 2, 3m; q. XXXVII, 4, *c*; q. XLIV, 1, *c*; q. XLV, 3, *c*; q. XLVIII, 2, *c*.
17. In omni passione animæ, aliquid additur, vel minuitur a naturali motu cordis : 1-2, q. XXIV, 2, 2m.
18. Passiones animæ tanto vehementius impellunt, quanto magis sequuntur inclinationem naturæ : 2-2, q. CLV, 2, *c*.
19. Nomina passionum animæ quandoque sumuntur pro simplici operatione voluntatis : 1, q. LXXXII, 5, 1m; 1-2, q. XXII, 3, 3m.
20. — animæ, ut —, habet principium ab exteriori; sed ut est voluntaria, habet principium ab interiori : 3, q. XLVIII, 1, 1m.
21. Omnis — animæ inclinat cum impetu in suum objectum : 2-2, q. XXVII, 2, *c*.
22. Omnes passiones animæ reducuntur ad undecim species, scilicet sex in concupiscibili, id est amor, odium, desiderium seu concupiscentia, fuga, delectatio vel gaudium, dolor vel tristitia; sed aliæ quinque sunt in irascibili, scilicet spes, desperatio, timor, audacia et ira : 1-2, q. XXIII, 4, *o*; q. XXV, 3 et 4, *c*.
23. Passiones principales animæ sunt quatuor; quarum duæ sunt finales simpliciter, scilicet gaudium et tristitia, et duæ finales in genere, scilicet spes et timor : 1-2, q. XXV, 4, *o*; q. LXXXIV, 4, 2m; 2-2, q. CXXIII, 11, 1m; q. CXLI, 7, 3m.
24. Tunc dicitur esse — perfecta, per quam anima perturbatur, quando — sensitivæ partis pertingit usque ad immutandum rationem a rectitudine sui actus : 3, q. XLVI, 7, 3m.
25. Potentiæ animæ pati possunt dupliciter, scilicet passione propria, id est, a suo objecto, et passione aliena, id est sui subjecti : *ibid.*, 7 et 8, *c*.
26. Causa passionum animæ assignari potest dupliciter, scilicet ex parte objecti, et ex parte subjecti : 1-2, q. XLIII, 1 et 2, *c*; q. XLV, 3, *c*; q. XLVI, 5, *c*.
27. Passiones animæ vincunt rationem tripliciter, scilicet distrahendo, inclinando in contrarium rationi, et ligando mutatione corporali : 1-2, q. LXXVII, 2, *o*; 6, *c*.
28. — appetitus sensitivi non potest directe trahere vel movere voluntatem, sed indirecte dupliciter, scilicet per abstractionem, et ex parte objecti impediendo judicium rationis per fortem imaginationem : *ibid.*, 1, *o*; 2-2, q. CLVI, 1, *c*; 3, q. XLVI, 7, 3m,
29. Passiones diversarum potentiarum differunt genere; quæ autem sunt diversorum objectorum ejusdem potentiæ differunt specie tantum : 1-2, q. XXIII, 1, *o*; q. LIV, 1, *o*.
30. In passionibus animæ est duplex contrarietas, scilicet secundum diversitatem objectorum, id est boni et mali, et secundum accessum et recessum ab eodem termino ; prima tantum est n passionibus concupiscibilis, sed utraque est in passionibus irascibilis : 1-2, q. XXIII, 2, *o*; q. XL, 4, *c* ; q. XLV, 1, 2m.
31. Omnis — irracibilis significat motum tantum; sed passionum concupiscibilis, quædam significant motum, et quædam quietem : 1-2, q. XXIII, 4, *c*; q. XXV, 1, *o*; 3, *c*.
32. Nomina omnium passionum animæ possunt sumi dupliciter, scilicet absolute, et ut recedunt a ratione; primo modo sunt passiones, secundo autem modo sunt vitia : 1-2, q. XLV, 1, 1m ; 2-2, q. CXXVII, 1, *c* et 3m.
33. Ordo omnium passionum animæ : 1-2, q. XXV, *o*.
34. Omnis — cujus objectum est bonum, et naturaliter prior passione, cujus objectum est malum : *ibid.*, 2 et 3, *c*; 2-2, q. CXLI, 3, 1m.
35. Omnis — cujus objectum est bonum vel conveniens simpliciter, est in concupiscibili; si autem objectum ejus est ut difficile vel arduum, est in irarcibili; similiter et oppositæ harum : 1-2, q. XXIII, 1, *c*; q. XXV, 1, *c*; q. XL, 1, *c*; q. XLVI, 3, *c*.
36. Passiones irascibilis sunt posteriores passionibus concupiscibilis, quæ significant quietem ; 1-2, q. XXV, 1, *o*; 2-2, q. CXLI, 3, 1m.

2. — non est pura privatio : 1-2, q. LXXII, 1, 2m ; q. LXXV, 1, c et 1m; q. LXXXV, 5, 3m.
3. — nihil aliud est, quam deficere a bono, quod convenit alicui secundum naturam suam : 1-2, q. CIX, 2, 2m ; 8, c.
4. — nihil aliud est, secundum Augustinum, quam neglectis rebus æternis temporalia sectari, vel utendis frui, et fruendis uti : 1-2, q. LXXI, 6, 3m.
5. — est dictum, vel factum, vel concupitum, contra legem æternam, secundum Augustinum : *ibid.*, 6, o ; q. LXXVI, 2, 1m.
6. Omne quod est contra naturalem inclinationem, est —, quia contrariatur legi naturæ : 2-2, q. CXXXIII, 1, c ; q. CXLII, 1, c.
7. — est prævaricatio legis divinæ, secundum Ambrosium : 1-2, q. CIX, 4, c ; 2-2, q. LXXIX, 2, 1m.
8. — est voluntas retinendi vel consequendi id quod justitia vetat : 1-2,q. LXXI, 6, 2m.
9. Omne peccatum est voluntarium : 1-2, q. LXXI, 5, c ; 6, c et 2m ; q. LXXIII, 6, c ; q. LXXIV, 1, 2 et 3, c ; q. LXXVI, 3, c ; 4, c ; q. LXXVII, 6, c ; q. LXXX, 1, c ; q. LXXXVII, 2, c ; 2-2, q. X, 2, c ; q. XXXIV, 2 et 4, c ; q. LXIV, 8, c.
10. Ex hoc est aliquid peccatum, quia repugnat virtuti : 2-2, q. CVII, 1, c.
11. In quolibet peccato est aliquid virtutis, quia non possunt simul corrumpi omnes circumstantiæ virtutis : 1-2, q. LXXIII, 2, c, fin.
12. Ratio formalis peccati duplex, scilicet secundum intentionem peccantis, id est illud ad quod convertitur ; et secundum rationem mali, id est bonum a quo recedit ; primum diversificat speciem peccati, non autem secundum : 2-2, q. X, 5, 1m.
13. — duplex, scilicet — actuale, et naturale : 3, q. VIII, 5, 1m.
14. — duplex, scilicet occultum, et publicum : 3, q. LV, 1, 1m.
15. — triplex, scilicet contra Deum, contra se, et contra proximum : 1-2, q. LXXII, 4, o.
16. — dicitur speciale dupliciter, scilicet vel quia est circa specialem materiam, vel propter specialitatem actus extendentis se ad omnem materiam : 2-2, q. LIV, 1, c. q. XCIX, 2, o.
17. — duplex, scilicet carnale et spirituale ; primum perficitur in delectatione naturali, secundum vero in delectatione animali : 1-2, q. LXXII, 2, o ; q. LXXIII, 5, c ; 2-2, q. CXVIII, 6, c.
18. — dicitur carnale dupliciter, scilicet secundum consummationem, et secundum originem ; primo modo sunt gula et luxuria, secundo omnia : 1-2, q. LXXII, 2, o.
19. In peccato sunt duo, scilicet pronitas et motivum ; primum est plus in creatura ignobiliori, secundum autem in nobiliori : 1, q. LXIII, 7, c.
20. In quolibet peccato sunt duo, scilicet materiale, id est substantia actus, et formale, id est, inordinatio ejus : 1-2, q. LXXI, 6, c ; q. LXXII, 1 et 8, c ; q. LXXV, 1, c et 1m ; 4, 1m ; q. LXXIX, 2, c.
21. In uno peccato contingit esse multas deformitates : 2-2, q. CLIV, 1, 2m.
22. In quolibet peccato necesse est esse defectum circa aliquem actum rationis : *ibid.*
23. Una specialis ratio peccati potest esse in diversis generibus peccatorum : 2-2, q. XCIX, 2, 2m ; 3, 2m ; q. CVII, 2, 2m.
24. In peccato sunt duo, scilicet inordinatio actus injurians Deo, et macula sequens : 1-2, q. LXXXVII, 4, 3m ; 6, o.
25. In quolibet peccato sunt duo, scilicet macula culpæ, et reatus pœnæ : 3, q. XXII, 3, c.
26. — in Spiritum Sanctum est ex electione mali, et tantum ex malitia, quæ est cum contemptu bonorum impedientium peccatum : 2-2, q. XIV, 1, 3 et 4, c ; q. CV, 2, 2m.
27. Illud — dicitur generale, quod privat conditione requisita in qualibet virtute, sed est specialis contemptus : 2-2, q. XIV, 1, 3m.
28. In omni peccato Deus contemnitur in suis præceptis : 3, q. LXXXVIII, 4, c.
29. Nullum quod est præter intentionem peccantis, dat speciem peccato : 1-2, q. LXXII, 1 et 8, c.
30. Circumstantiæ non possunt aggravare peccatum in infinitum : 2-2, q. CX, 4, 5m.
31. Differentia peccati secundum mortale et veniale, vel secundum alios reatus, non est specifica : 1-2, q. LXXII, 5, o ; q. LXXXVIII, 1 et 2, o.
32. — mortale differt a veniali in infinitum ex parte aversionis, non autem ex parte conversionis : 1-2, q. LXXII, 5, 1m ; q. LXXXVII, 5, 1m.
33. Omne — est in voluntate ut in subjecto : 1-2, q. LXXIV, 1, o.
34. Subjectum peccati duplex, scilicet primum et proximum ; voluntas est primum, proximum sunt diversæ potentiæ : 2-2, q. X, 2, c.
35. Omnis potentia mobilis a voluntate, potest esse subjectum peccati, licet principaliter sit in voluntate : 1-2, q. LXXIV, 2, o ; 3, c ; q. LXXXIII, 1, c.
36. — est in voluntate ut in causa : 1-2, q. LXXIV, 1 et 2, o ; q. LXXV, 3, c.
37. In quolibet volente sub Deo potest esse — voluntatis, si in sua natura consideretur : 1, q. LXIII, 1, c.
38. — non potest esse in voluntate, nisi cum ignorantia intellectus : 1, q. LXIII, 1, 4m ; 1-2, q. LVIII, 2, c ; q. LXXXVII, 2, c ; 2-2, q. XX, 2, c ; q. LI, 3, 2m ; q. LIII, 2, c.
39. — in actu liberi arbitrii contingit dupliciter, scilicet eligendo malum ex ignorantia, vel eligendo inordinate bonum ex inconsideratione : 1, q. LXIII, 1, 4m.
40. — essentialiter consistit in actu liberi arbitrii : 1-2, q. LXXVII, 6, o.
41. — est in ratione dupliciter, scilicet errando circa illud quod potest et debet scire facta promulgatione, vel non regendo potentias inferiores : 1-2, q. LXXIV, 5 et 6, o.
42. — mortale et — veniale possunt esse in ratione dupliciter, scilicet secundum se, et secundum quod regit potentias inferiores : *ibid.*, 9 et 10, o.
43. — morosæ delectationis est in ratione dupliciter, scilicet vel deficiendo in directione interiorum passionum animi, vel in directione exteriorum actuum : *ibid.*, 6, o.
44. — ipsius consensus in actum est tantum in ratione superiori ; sed consensus in delectationem potest esse in ratione superiori et inferiori : 1-2, q. XV, 4, o ; q. LXXIV, 7, o ; 8, 1m.
45. Non omnis motus sensualitatis primus, id est, naturalis, est peccatum : 1-2, q. LXXIV, 3, o.
46. Sensualitas tenet locum serpentis, quia inclinat ad — : 1, q. LXXXI, 1, 3m ; 3, 1m ; 1-2, q. LXXIV, 3, 2m ; q. CLXV, 2, b.
47. In sensualitate potest esse — subjective : 1-2, q. LXXIV, 3, o.
48. In sensualitate potest esse — veniale, non autem mortale : *ibid.*, 3, 3m ; 4, o ; q. LXXXIX, 5, c.

2-2, q. xiv, 3, *o*; q. xxi, 1 et 4, *o*; q. cxxx, 2, 1m.

91. — quanto plus repugnat oppositæ virtuti, tanto est gravius : 2-2, q. cxvi, 2, *c*, q. cxix, 3, *c*.

92. Maximum — opponitur maximæ virtuti principaliter et directe; sed minimum extensive : 1-2, q. lxxiii, 4, *o*.

93. Omne — opponitur prudentiæ; sed non est gravissimum, nisi opponatur in aliquo maximo : 2-2, q. lv, 2, 3m; q. cxix, 3, 3m.

94. Quanto voluntas est major, vel finis pejor, tanto — est gravius ; in aliis autem causis peccati est oppositum : 1-2, q. lxxiii, 6, *o*.

95. Gravitas peccati est major de majori bono quod corrumpitur, vel contemnitur; minor autem de majori bono quod amatur : 2-2, q. xxxix, 2, *c*; q. cv, 2, *c*; q. cxviii, 5, *c*; q. cl, 3, *c*.

96. In quolibet genere peccati, gravius est quod fit ex habitu, quia fit ex majori libidine : 2-2, q. clvi, 3, *c*.

97. Nocere sibi est gravius —, quam nocere proximis, in re non subjecta voluntati, scilicet in naturalibus vel spiritualibus; in aliis autem, e converso : 1-2, q. lxxiii, 9, 2m.

98. Nocumentum intentum vel prævisum, vel per se consequens —, aggravat illud directe; non autem, si per accidens consequatur : *ibid.*, 8, *o*.

99. — aggravatur ex conditione personæ contra quam peccatur, tripliciter : primo, si sit conjuncta Deo, virtute vel officio; secundo, si sit sibi conjuncta natura, vel beneficio, vel aliter; tertio, si sit conjuncta proximo, tangendo plures, ut persona publica, vel famosa : *ibid.*, 9, *o*; 2-2, q. lviii, 10, 3m; q. lxi, 2, 3m; q. lxiii, 4, 2m; q. lxv, 4, *o*; 3, q. lxxx, 5, *c*.

100. Excellentia personæ peccantis aggravat — ex deleberatione, sed alleviat — ex surreptione : 1-2, q. lxxiii, 10, *o*; q. cii, 3, 11m; 2-2, q. c, 1, 7m.

101. Omne — contra proximum, est etiam contra Deum : 1-2, q. lxxii, 4, *o*; 2-2, q. cv, 2, *c*.

102. — religiosi gravius est peccato sæcularis tripliciter, scilicet ratione voti, contemptus et scandali : 2-2, q. clxxxvi, 10, *o*.

103. Delere — formaliter, convenit effective soli Deo : 2, q. xvi, 11, 3m.

104. Ad remissionem cujuslibet peccati requiritur, quod totaliter dimittatur effectus ejus; exigitur autem ad remissionem peccati mortalis perfectior pœnitentia, quam ad remissionem peccati venialis, ad quam requiritur tantum quædam virtualis displicentia : 3, q. lxxxvii, 1, *c*.

105. — originale est habitus, scilicet languor naturæ, id est inordinata dispositio ex dissolutione harmoniæ originalis justitiæ : 1-2, q. lxxxii, 1, *o*.

106. — originale est habitus corruptus, non pura privatio : *ibid.*, 1, 1m.

107. — originale est habitus, quia est inordinatio naturæ; non autem actuale —, quod est inordinatio actus : *ibid.*, 1, 2m.

108. — originale est peccatum naturæ, sed — actuale est — personæ : 1-2, q. lxxiv, 3, 2m; q. lxxxi, 1, *o*; q. lxxxii, 1, 2m; 3, q. viii, 5, 1m.

109. Formale ejus est privatio originalis justitiæ; materiale vero est concupiscentia, id est inordinatio partium animæ : 1-2, q. lxxxii, 3, *o*.

110. Si homo formaretur sine semine viri, haberet omnes defectus naturæ, sicut alii; sed non haberet reatum culpæ vel pœnæ : 1-2, q. lxxxi, 4, *o*.

111. — originale est voluntarium per voluntatem Adæ tantum : *ibid.*, 1, *o*; 2-2, q. cviii, 4, *c*; 3, q. lxxxiv, 2, 3m.

112. Et est unum numero in uno homine, sed in omnibus est unum specie : 1-2, q. lxxxii, 2, *o*.

113. — originale est æqualiter in omnibus hominibus, sicut et relatio ad peccatum Adæ, et privatio justitiæ originalis : *ibid.*, 4, *o*.

114. Fuit in Adam ut in causa principali, in semine vero instrumentaliter ; sed in anima subjective ; in carne autem ut pœna, non ut culpa : 1-2, q. lxxxiii, 1, *o*.

115. — originale prius est in essentia animæ, quam in potentiis ejus : *ibid.*, 2, *o*; 3, *c*.

116. Prius est ordine naturæ in anima quam in carne; sed non ordine generationis et temporis : *ibid.*, 2, 3m.

117. Contrahitur in infusione animæ rationalis : *ibid.*, 1, 4m; q. xxvii, 1, 4m.

118. Prius inficit voluntatem, quam alias potentias : 1-2, q. lxxxiii, 3, *o*; 4, 1m.

119. Omnes defectus virtutum possunt reduci ad — originale, in quantum includuntur in carentia originalis justitiæ, quæ totam animam perficiebat : 2-2, q. liii, 1, 2m.

120. Omnes potentiæ animæ sunt corruptæ per illud : 1-2, q. lxxxiii, 4, *o*.

121. Traducitur ad omnes qui fuerunt in Adam secundum rationem seminalem, non autem ad alios : 1, q. c, 1, *c*; 1-2, q. lxxxi, 3 et 4, *o*; 3, q. xv, 1, 2m; q. xxxi, 1, 3m; 6, 1m.

122. Caro Christi in patribus fuit obnoxia peccato originali : 3, q. xxxi, 1, 3m.

123. Secundum fidem catholicam est tenendum, quod — originale originaliter transit in posteros; cujus contrarium est hæresis pelagiana : 1-2, q. lxxxi, 2, *c*, princ. ; 3, *c*.

124. Ideo erroneum est dicere quod aliquis præter solum Christum fuerit sine peccato originali : *ibid.*, 3, *c*; q. xxvii, 2, *c* et 2m.

125. Nec potest esse in aliquo cum veniali sine peccato mortali : 1-2, q. lxxxix, 6, *o*; 3, q. xc, 4, 3m.

126. Infectio ejus nullo modo causatur a Deo, sed ex solo peccato Adæ per carnalem generationem : 1-2, q. lxxxiii, 1, 4m.

127. — originale quoad culpam est a patre; sed quoad pœnalitates, est a matre : 3, q. lxx, 2, 4m.

128. — originale habet duplicem processum, scilicet a carne ad animam secundum ordinem generationis, et ab essentia animæ ad potentias ejus secundum ordinem naturæ : 1-2, q. lxxxiii, 3, 2m.

129. Causa peccati originalis est tantum una, scilicet privatio originalis justitiæ : 1-2, q. lxxxii, 2, *c*.

130. Libido habitualis est causa peccati originalis, non autem libido actualis : *ibid.*, 4, 3m.

131. Persona primo infecit naturam per peccatum originale; secundo, natura infecit personam ; sed Christus primo reparat personam, secundo naturam : 3, q. viii, 5, 1m ; q. lxix, 3, 3m.

132. — originale corrumpit naturam quantum ad id quod naturæ est; alia vero peccata, quantum ad id solum quod personæ est : 1-2, q. lxxxi, 2, *c* et 3m.

133. — originale, adveniente gratia, transit reatu, et manet actu quoad fomitem : 1-2, q. lxxiv, 3, 2m; q. lxxxi, 3, 2m.

134. — originale est minus voluntarium quocunque peccato actuali : 3, q. i, 4, *c*.

135. — veniale dicitur tripliciter, scilicet ex causa, eventu, et genere : 1-2, q. lxxvii, 8, 1m; q. lxxxviii, 2, *o*.

136. — dicitur veniale ex causa secundum quod

7. In moralibus intentum dicitur — se, et quod est præter intentionem dicitur — accidens : 2-2, q. XXXVII, 1, *c*; q. XXXIX, 1, *c*; q. XLIII, 3, *c*; q. LIX, 2, *c*; q. LXIV, 7, *c*; q. CL, 2, *c*.

**Perceptio.** — experimentalem quamdam notitiam significat : 1, q. XLIII, 5, 2m.

**Perfecta.** — bonitas est in iis quæ per se sufficiunt inducere ad finem ; imperfecta vero, si tantum aliquid cooperari possunt : 1-2, q. XCVIII, 1, *c*.

**Perfecti.** 1. — debent tolerare injurias proprias secundum præparationem animi, non autem communes Dei, proximi, vel status : 2-2, q. CVIII, 1, 2m et 4m; q. CLXXXVIII, 3, 1m.

2. — debent, si possunt, detrahentium verba compescere : 2-2, q. LXXII, 3, *c*.

3. Perfectis licet sua repetere, vel non dare, sicut etiam imperfectis : 2-2, q. XLIII, 8, *o*.

**Perfectio.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet proprie, et transsumptive, sicut dicitur quandoque perfectus latro : 2-2, q. XIV, 4, 1m; q. XCII, 1, 1m.

2. duplex, scilicet prima, id est, forma substantialis, et secunda, id est, forma accidentalis : 1, q. LXXIII, 1, *c*.

3. — universi duplex, scilicet secundum statum præsentem, et futuræ novitatis : *ibid.*

4. duplex, scilicet totalitatis et finis; prima convenit diei sextæ in primis operibus Dei ; sed secunda diei septimæ ; *ibid.*, et 2m.

5. — dicitur tripliciter, scilicet simpliciter, secundum naturam, et secundum tempus : 1-2, q. XCVIII, 2, 1m; 2-2, q. CLXI, 1, 4m.

6. — triplex, scilicet secundum esse, secundum accidentia, et secundum finem : 1, q. VI, 3, *c*.

7. — triplex, dispositionis, formæ et finis : 3, q. XXVII, 5, 2m.

8. — triplex, scilicet naturæ, gratiæ et gloriæ : 1, q. LXXIII, 1, 1m.

9. Gradus perfectionis quintuplex, scilicet quæ in Deo, angelis, hominibus, brutis et plantis, et hoc secundum diversos respectus : 1, q. LXXVII, 2, *c*; 1-2, q. III, 2, 4m; q. V, 7, *c*.

10. Omnis creatura, secundum quod est perpetua, est de essentiali perfectione universi ; de accidentali vero, secundum quod est corruptibilis : 1, q. XXIII, 7, *c*.

11. Ultima — rei est in consecutione finis : 1, q. CIII, 1, *c*; 2-2, q. CLXXXIV, 1, *c*.

12. Prima —, id est forma rei, se habet ad secundam, id est operationem, in duplici ordine, quia terminat et elicit eam 3, q. XXIX, 2, *c*.

13. In omnibus naturis ordinatis, duo concurrunt ad perfectionem naturæ inferioris, scilicet aliquid secundum motum proprium, et aliquid secundum motum naturæ superioris ; 2-2, q. II, 3, *c*.

14. Ultima — cujuslibet rei est operatio ejus : 1-2, q. III, 2, *c*.

15. Ad statum perfectionis requiritur obligatio perpetua ad servitutem Dei cum aliqua solemnitate : 2-2, q. CLXXXIV, 4, 5 et 6, *c*; 8, 5m.

16. In statu perfectionis sunt soli professi solemniter religionem, et episcopi : *ibid.*, 4, 5 et 6, *o*.

17. — hominis est, ut contemptis temporalibus, spiritualibus inhæreat : 1-2, q. XCIX, 6, *c*.

18. — charitatis triplex, scilicet ex parte diligibilis, diligentis et per exclusionem repugnantis; prima convenit soli Deo, secunda beatis, tertia viatoribus : 2-2, q. XXIV, 8, *o*; q. XLIV, 4, 2m et 3m; q. CLXXXIV, 2, *o*.

19. — charitatis ex parte diligentis triplex, scilicet secundum actum, studium et habitum ; prima convenit solis beatis, secunda perfectis viatoribus, tertia omnibus habentibus charitatem, et ad eam omnes tenentur : *ibid.*

20. Ad perfectionem aliquid pertinet tripliciter, scilicet essentialiter, ut observantia præceptorum charitatis; consequenter, ut consilia; et instrumentaliter, ut paupertas, continentia, et hujusmodi : *ibid.*, 3, *c*.

21. Paupertas voluntaria non est —, sed instrumentum ejus : 2-2, q. XIX, 12, 1m: q. CLXXXIV, 7, 1m; q. CLXXXV, 6, 1m; q. CLXXXVI, 1, 3m; 2, *c*; 3, *c*, fin. ; q. CLXXXVIII, 7, *c* et 1m; 8, *c*.

22. Paupertas voluntaria est efficax exercitium perveniendi ad perfectionem charitatis : 2-2, q. CLXXXVI, 3, 4m.

23. — vitæ christianæ simpliciter attenditur secundum charitatem ; sed secundum quid, secundum alias virtutes : 2-2, q. CLXXXIV, 1, *o*; 2 et 3, *c*; q. CLXXXIX, 1, 1m.

24. — vitæ essentialiter consistit in præceptis, sed instrumentaliter in consiliis : 2-2, q. CLXXXIV, 3, *o*.

25. — vitæ principaliter consistit in charitate, sed secundario et per accidens in exterioribus, ut in virginitate et paupertate : 2-2, q. LXXXI, 7, *c*; q. CLXXXVI, 7, 1m.

26. Quilibet tenetur tendere ad perfectionem ex præcepto, non autem tenetur esse perfectus : 2-2, q. CLXXXVI, 2, 2m.

**Perfectior.** 1. Status episcoporum est — statu religiosorum : 2-2, q. CLXXXIV, 7 et 8, *o*; q. CLXXXV, 8, *c*; q. CLXXXVI, 1, 5m; q. CLXXXVIII, 1, 3m.

2. Status religiosorum est — statu curatorum et archidiaconorum : 2-2, q. CLXXXIV, 8, *o*.

**Perfectum.** 1. Unumquodque secundum quod est —, est bonum et in actu : 1, q. IV, princ.; 1, *c*; q. V, 1 et 3, *c*; 1-2, q. III, 2, *c*.

2. Primum principium in genere causæ efficientis oportet esse perfectissimum; nam — dicitur, cui nihil deest secundum modum suæ perfectionis : 1, q. IV, 1, *o*.

3. — est prius imperfecto ordine naturæ et perfectionis ; sed e converso, ordine temporis et generationis : 1, q. LXXXV, 3, 1m; 3, q. I, 5, 3m; 6, *c*.

4. Semper imperfectum est propter — : 1, q. CV, 5, *c*.

5. Adveniente perfecto, non manet imperfectum, quando imperfectio est de ratione ejus : 1-2, q. LXVII, 3 et 6, *c*; 2-2, q. IV, 4, 1m.

6. Vel quando sunt opposita : 1, q. LXVIII, 7, 3m; q. LXII, 7, 1m; 1-2, q. LXVII, 3, *c*; 5, 2m; 6, *c*; 3, q. IX, 3, 1m.

**Perfectus.** 1. Aliquis dicitur — dupliciter, scilicet habendo perfectionem, et statum ejus : 2-2, q. CLXXXIV, 4, *c*.

2. Qui non est — in virtutibus moralibus, indigne sumit officium prælationis vel prædicationis: 3, q. XLI, 3, 1m.

**Pericula.** Periculis rerum humanarum est obviandum per res humanas, non autem per hoc, quod res divinæ convertantur in usum humanum per dispensationem indebitam : 2-2, q. LXXXVIII, 11, 1m.

**Periculosum.** Quascumque res magnas aggredi, videtur — esse, quia in iis deficere est nocivum : 2-2, q. CXXVIII, 2m.

**Periculum.** 1. — ex ipso facto nascens facit illud factum non expedire, non autem — nascens ex defectu nostro : 2-2, q. LXXXVIII, 4, 3m.

2. Expediens etiam est ascendere equum,

17. — ut virtus est subjective in voluntate, sed ut passio est in concupiscibili : 3, q. LXXXV, 4, *o*.
18. — est in innocentibus secundum habitum, non autem secundum actum : 1, q. XV, 3, *c*.
19. Esau non vere pœnituit, quia non doluit de peccato, sed de damno : 3, q. LXXXVI, 1, 1m.
20. Habens veram pœnitentiam potest eam deserere, licet — requirat propositum perseverandi : 3, q. LXXXIV, 10, *o*.
21. Vera — potest amitti per quodlibet peccatum mortale sequens, propter flexibilitatem liberi arbitrii : *ibid.*, *c*.
22. — debet esse continua secundum habitum, non autem secundum actum, quia non potest : *ibid.*, 9, *o*.
23. — interior debet durare usque in finem vitæ, non autem exterior : *ibid.*, 8, *o*; 9, 1m.
24. — est possibilis in fine vitæ, quamdiu durat liberum arbitrium, sed est difficilis et rara : 2-2, q. XIV, 3, 3m.
25. — quoad habitum est tantum a Deo, sed dispositive est a nobis per timorem servilem, ut primum motivum affectus; a filiali vero, ut a principio immediato : 3. q. LXXXV, 5, *o*.
26. Sex actus per ordinem concurrunt ad causandum in nobis pœnitentiæ actus, scilicet operatio Dei convertentis cor, motus fidei, spei, charitatis, timoris servilis, et filialis : *ibid.*
27. Christus sacramento pœnitentiæ non est usus ad se, nec ad alios, quia effectum sacramenti sine sacramentalibus præbebat : 3, q. LXXXIV, 5, 3m; 7, 4m.
28. — figurabatur in veteri lege per diversos ritus expiationum : 1-2, q. CII, 5, 3m.
29. — in generali est a natura, sed cum aliqua determinatione est a lege veteri; a nova vero, ut sacramentum novæ legis : 3, q. LXXXIV, 7, *o*; q. LXXXVI, 6, 4m.
30. — est sacramentum : 3, q. LXXXIV, 1, *o*.
31. Fuit institutum a Christo dante claves, sed ostendit efficaciam ejus post resurrectionem : *ibid.*, 7, *o*.
32. Et necessarium est solis habentibus peccatum : q. LXV, 1, *c*; 2, 4m; 4, *c*; q. LXXXV, 6, *c*.
33. Sacramentum pœnitentiæ potest et debet iterari : 3, q. LXXXIV, 10, *o*.
34. Sacramentum pœnitentiæ non requirit impositionem manus, nec signum crucis : *ibid.*, 4, *o*.
35. In sacramento pœnitentiæ potest esse sacramentum tantum, res tantum, res et sacramentum simul : *ibid.*, 1, 3m.
36. Hoc sacramentum consistit in remotione materiæ, scilicet peccati : *ibid.*, 3, *c*.
37. In sacramento pœnitentiæ et matrimonii non est materia corporalis, sicut in aliis sacramentis ; sed actus humani sensibiles sunt ibi loco materiæ : *ibid.*, 1, 1m; 4, 3m; 7, *c*; q. LXXXV, 1, 1m; q. LXXXVI, 4, 3m ; 6, *c*; q. LXXXIX, 1, 2m; q. XC, 1, *o*; 2, *c*.
38. Materia vel objectum pœnitentiæ duplex, scilicet proxima, id est, actus pœnitentis ; et remota, scilicet peccata : 3, q. LXXXIV, 2, *o*; q. XC, 1, 3m.
39. Materia pœnitentiæ adhibetur a Deo interius inspirante; non autem a ministro, sicut in aliis sacramentis : 3, q. LXXXIV, 1, 2m.
40. — est de peccato mortali proprie et principaliter ; de veniali proprie et non principaliter; de originali vero, improprie : *ibid.*, 2, 3m.
41. Nullus tenetur ad pœnitentiam de peccato veniali, quia sine ea remittitur, licet non in hac vita : q. LXXXVII, 1, *o*; 2, 2m.
42. Forma hujus sacramenti est hæc : *Absolvo te;* sed alia, quæ in absolutione dicuntur, sunt ad bene esse : 3, q. LXXXIV, 3, *o*.
43. Sacramentum pœnitentiæ habet partes, non autem ut virtus, nec alia sacramenta : 3, q. XC, 1, *o*.
44. Partes ejus materiales sunt tres, scilicet contritio, confessio, et satisfactio ; sed partes ejus essentiales, et cujuslibet sacramenti, sunt materia et forma : *ibid.*, 2, *o*.
45. Hæ partes pœnitentiæ sunt partes ejus integrales ; non autem subjectivæ, nec potentiales : *ibid.*, 3, *o*.
46. Contritio, confessio, et satisfactio sunt effectus pœnitentiæ virtutis, et non partes ejus *ibid.*, 1, 2m.
47. Partes pœnitentiæ habent ad invicem ordinem virtutis et temporis non autem situs : *ibid.*, 3, 3m.
48. — ante baptismum, pœnitentia peccatorum mortalium, et — venialium, sunt partes, id est, species virtutis pœnitentiæ, non sacramenti : *ibid* , 4, *o*.
49. Satisfactio dicitur fructus pœnitentiæ virtutis, sed est pars pœnitentiæ sacramenti : *ibid.*, 2, 3m.
50. — solemnis non debet iterari : 3, q. LXXXIX, 10, 2m.
51. — reparat omnes defectus, restituendo in pristinam gratiam : *ibid.*, 2, 2m.
52. In sacramento pœnitentiæ gratia infunditur, per quam fit remissio peccatorum : *ibid.*, 1. *c*.
53. —, ex prima sui institutione, respicit præteritum ; sed ex consequenti, ut medicina præservans, respicit futurum ; et similiter satisfactio : 3, q. LXXXIV, 8, 1m.
54. Dignitas amissa per peccatum est triplex, scilicet filiatio Dei per gratiam, innocentia et dignitas ecclesiastica ; prima restauratur per pœnitentiam, non autem secunda, sed aliquid majus quandoque ; nec tertia ; 3, q. LXXXIX, 3, *o*.
55. — expellit effective quodlibet peccatum ; formaliter vero, suum oppositum tantum, scilicet impœnitentiam : 3, q. LXXXV, 2, 1m et 3m.
56. Homo, in primo instanti suæ pœnitentiæ, consequitur remissionem peccatorum : 3, q. LXXXIV, 8, 1m.
57. Merces pœnitentiæ est plena remissio peccatorum quoad culpam et pœnam : 3, q. LXXXIV, 9, 1m ; q. LXXXIX, 1, *c*.
58. Per pœnitentiam liberamur a peccato, et restituimur in statum pristinum ; sed per eam non exhibetur aliquid de novo, pertinens ad cultum Dei ; 3, q. LXIII, 6, *c*.
59. Omne peccatum viatoris deleri potest per pœnitentiam, non autem damnatorum : 3, q. LXXXVI, 1, *o* : q, LXXXVII, 1. *o*.
60. Remissio culpæ est effectus pœnitentiæ virtutis, sed principalius pœnitentiæ sacramenti ; et principalius charitatis et fidei, quam pœnitentiæ virtutis : 3, q. LXXXVI, 6, *o*.
61. Remissio culpæ est effectus pœnitentiæ principaliter ex vi clavium in ministris, secundario vi actus ipsius pœnitentis : 3, q. LXXXVI, 6, *c* ; q. LXXXIX, 1, 2m.
62. Peccatum mortale potest remitti sine sacramento pœnitentiæ, non autem sine virtute pœnitentiæ : 3, q. LXXXVI, 2, *o* ; 3, *c* ; q. LXXXVII, 1, *c*.

eorum tantum ad quæ non naturaliter inclinantur : 1, q. LXII, 8, 2m.
9. Oppositorum eadem est — : 1-2, q. VIII, 1, 1m.
10. — cujus objectum est patiens ab ea, est activa; ea autem cujus objectum est agens, est passiva : 1, q. LXXIX, 3, 1m.
11. In omnibus est alia — activa, alia passiva : 1, q. LXXIX, 10, *c*.
12. — immaterialis, quanto plus recipit de bonitate, tanto fit capacior in infinitum ; non autem — materialis : 2-2, q. XXIV, 7, *c*.
13. — activa cujuslibet rei sequitur formam ejus, quæ est principium agendi : 3, q. XIII, 1, *c*.
14. Quælibet — activa, quantumcumque imperfecta, potest in aliquam operationem : 2-2, q. CXXIX, 2, *c*.
15. Potentiæ activæ, artes, et habitus qui sunt circa finem, imperant iis qui sunt circa ea quæ sunt ad finem : 1, q. LXXXII, 4, *c*; 1-2, q. IX, 1, *c*; q. CXIV, 4, 1m; 2-2, q. LXXXI, 1, 1m; 5, 1m.
16. In omnibus potentiis activis ordinatis, illa — quæ respicit finem universalem, movet potentias, quæ respiciunt fines particulares : 1, q. LXXXII, 4, *c*; 1-2, q. IX, 1, *c*; q. LXV, 3, 1m.
17. Quanto — est altior vel superior, tanto ad plura se extendit : 1, q. LXV, 3, *c*.
18. In potentiis ordinatis, quicquid potest — inferior, potest superior, nisi sit ad defectum : 1, q. LVII, 2, *c* ; q. LXXXVI, 1, 4m ; q. CX, 2, 2m ; 1-2, q. LXXIV, 7, *c*, fin.
19. In omnibus potentiis et habitibus ordinatis, ultima perfectio reservatur supremæ in genere illo : 1-2, q. V, 6, 1m ; q. XV, 4, *c* et 1m ; q. LVII, 6, *c*; q. LXXIV, 7, *c*; q. XCVIII, 3, *c*; 2-2, q. XLVII, 11, 3m ; 3, q. LXXII, 11, *c*.
20. Ad ea quæ sunt diversa genere, ex æquo se habentia, ordinantur diversæ potentiæ animæ; non autem aliter : 1-2, q. VIII, 2, 2m.
21. Cujuslibet potentiæ objectum est forma, prout est in materia corporali ; ideo est cognoscitiva particularium tantum : 1, q. LXXXV, 1, *c*.

**Potestas.** 1. — excellentiæ humanitatis Christi in sacramentis, consistit in quatuor principaliter, scilicet in hoc quod meritum et virtus passionis ejus operatur in sacramentis, et in ejus nomine sacramenta sanctificantur, et ex ejus institutione sacramenta virtutem obtinent, et ipse effectum sacramentorum sine exteriori sacramento potuit conferre : 3, q. LXIV, 3 et 4, *c*; q. LXXXIV, 5, 3m ; 7, 4m.
2. Christus potuit hanc potestatem aliis communicare : 3, q. LXIV, 4, *o*.
3. Hæc — nulli puræ creaturæ communicata est : *ibid.*, 1m et 3m; q. LXXII, 1, 1m.
4. Christus in sacramentis habuit dupliciter potestatem, scilicet auctoritatis, quæ nulli fuit communicabilis, et excellentiæ, quæ potuit communicari : 3, q. LXIV, 4, *o*.
5. Bonus usus potestatis ad regendum alios, est optimus, et abusus ejus est pessimus : 1-2, q. II, 4, 2m.
6. Abutens potestate sibi data, meretur eam amittere : 2-2, q. LXV, 3, 1m.
7. Officium potestatum cœlestium, est arcere dæmones : 1, q. CVIII, 6, *c*, fin ; q. CXIII, 3, *c*.

**Potus.** — moderatus vini multum confert, et modicus excessus multum lædit, etiam plus quam excessus cibi, cum usum rationis impediat : 2-2, q. CXLIX, 1, *o*.

**Practicum.** — dicitur ab opere exteriori, speculativum vero ab opere interiori : 1-2, q. I, 6, 1m et 2m ; q. III, 5, 2m ; q. XIII, 4, 2m ; q. LVII, 1, 1m.

**Præcepta.** 1. Multi errores pharisæorum de præceptis divinis : 1, q. CVIII, 3, 2m et 4m.
2. — affirmativa non distinguuntur a negativis, quando se includunt : 1-2, q. C, 4, 2m.
3. Præceptorum diversitas non significat diversitatem habitus, sed diversitatem actus, quia non dantur de habitibus virtutum, sed de actibus earum : 2-2, q. XXXI, 4, 1m ; q. XLIV, 2, 1m.
4. — affirmativa obligant utroque modo : 1-2, q. LXXI, 5, 3m; q. C, 10, *c* et 2m; 2-2, q. III, 2, *c*.
5. — novæ legis sunt majora quam veteris quoad explicationem et manifestationem, non autem quoad substantiam : 1-2, q. CVII, 3, 2m.
6. — Dei sunt de eo, quod est de necessitate salutis secundum se ; ideo quolibet casu observari illa oportet, non autem — Ecclesiæ : 2-2, q. CXLVII, 4, 1m.
7. — decalogi sunt quasi prima et communia legis principia, per se nota : 1-2, q, C, 3, 3m; 5, 6m; 2-2, q. CXXII, 3, 4m ; 4, *c* ; 5, 1m, 2m et 3m ; 6, 1m et 2m ; q. CXL, 1, 3m ; q. CLXX, 1, 3m ; 2, 1m.
8. — decalogi sunt, quæ statim ex primis principiis, vel ex fide innotescunt hominibus : 1-2, q. C, 3, *o*; 5, 1m ; 6 et 11, *c* ; 2-2, q. CXXII, 1, *c*.
9. Inter — decalogi non numerantur prima communissima præcepta legis naturæ, nec ea quæ diligenti inquisitione indigent : 1-2, q. C, 3, *c*; 5, 1m ; 11, *c* ; 2-2, q. LVI, 1, *c*.
10. Omnia — decalogi sunt indispensabilia : 1-2, q. C, 8, *o*.
11. — decalogi sunt immediate a Deo, alia vero per Moysem, vel per alios : 1-2, q. C, 3, *c* et 1m; 6, *b*; 11, *c*.
12. — decalogi sunt scripta, ut magis memoriæ tenerentur, et frequentius in cogitatione versarentur : 1, q. XXIV 1, *c*.
13. — decalogi diversimode a diversis numerantur, et distinguuntur : 1-2, q. C, 4 et 5, *o*.
14. Sufficientia decem præceptorum decalogi : *ibid.*, 5, *o*.
15. — decalogi, convenienti modo traduntur : *ibid.*, 7, *o*.
16. — decalogi, convenienter ordinantur : *ibid.*, 6, *o*.
17. Omnia alia — moralia veteris legis reducuntur ad præcepta decalogi : *ibid.*, 3 et 11, *o*; 2-2, q. CXXII, 6, 2m.
18. Omnia — moralia legis divinæ continentur in præceptis decalogi : 1-2, q. C, 3, *o*.
19. Singula — decalogi declarantur : 2-2, q. CXXII, *o*.
20. Ratio tantum in primo et tertio præcepto redditur, quia alia sunt pure moralia, sine determinatione : 1-2, q. C, 7, 2m.
21. Præmium ponitur tantum in primo et quarto præcepto, quia videbantur inutilia; pœna vero ponitur tantum in primo et secundo ratione pronitatis : 2-2, q. C, 7, 3m et 4m.
22. Peccatum falsæ doctrinæ prohibetur secundo præcepto decalogi : *ibib.*, 5, 3m; 11, *c*.
23. In solo tertio præcepto ponitur, *Memento*, ratione beneficii præteriti, vel propter determinationem ejus : *ibid.*, 7, 5m.
24. Præceptum tertium mystice, quoad cessationem a peccatis, et quietem mentis in Deum, est generale, sed ut per ipsum prohibentur ad litteram opera mechanica, est præceptum speciale : 2-2, q. CXXII, 4, 1m.
25. Et erat partim morale, et partim cæremoniale : 1-2, q. C, 3, 2m ; 7, 2m ; 2-2, q. CXXII, 4, 1m.

5. Prædicatorum ordo habet cautissimam et securissimam formam profitendi : 2-2, q. CLXXXVI, 9, 1m.

**Prædicatum.** 1. Subjectum non restringitur per — ratione significationis, sed tantum ratione temporis consignificati : 1, q. XXXIX, 4, 2m.

2. Terminus in subjecto positus, tenetur materialiter, id est, pro supposito ; sed in prædicato tenetur formaliter, id est, pro natura : 1, q. XIII, 12, *c*; q. XXXI, 3, 2m; 3, q. XVI, 7, 4m; 9, *c* et 3m; 10, *c* et 2m; q. XVII, 1, 3m.

**Prælatio.** 1. — quælibet est a Deo, non autem abusus ejus, nec ejus usurpatio : 1-2, q. XCVI, 4, 1m, 2m et 3m.

2. Licet appetere opus et perfectionem episcopatus et prælationis, non autem ratione gradus vel honoris, vel divitiarum : 2-2, q. CLXXXV, 1 et 2, *o*.

3. Triplex ratio recusantis respectu officii prælationem quantum est de se, scilicet impedimentum devotæ contemplationis, dulcis affectionis, et spiritualis exultationis : *ibid.*, 1, 3m ; 2, 1m et 2m.

4. Non licet alicui jurare, nec vovere, quod prælationem, etiam jubente superiore prælato, non sumat, nec totaliter resistere : *ibid.*, 2, *o*.

**Prælatus.** 1. — existens in peccato mortali maxime occulto, corripiendo peccantem subditum, non peccat, modo id faciat cum humilitate : 2-2, q. XXXIII, 5, *o*.

2. Prædicare ex officio convenit prælatis, religiosis autem ex commissione : 2-2, q. CLXXXVII, 4, 2m.

3. Potest quis et debet ex charitate prælatum delinquentem corrigere : q. XXXIII, 4, *o*.

4. Crimen prius est detegendum prælato ut est singularis persona, modo expediat, quam eidem ut in loco judicis residentis : *ibid.*, 8, 4m.

5. Tunc — inordinate videtur tangi, quando irreverenter objurgatur, vel etiam quando ei detrahitur, et hoc significatur per contactum montis et areæ damnatum a Deo : 2-2, q. XXXIII, 4, 1m.

**Præmium.** 1. — essentiale beatitudinis consistit in actu intellectus, sed delectatio ejus in voluntate : 1, q. XXVI, 2, *o*, 1-2, q. III, 4, *o*.

2. Violenter corrupta habebit duplex —, ut dicit beata Lucia, scilicet virginitatis, et patientiæ : 2-2, q. CXXIV, 4, 2m.

3. In retributione præmiorum, inæqualia debentur inæqualibus meritis ; non autem in constitutione rerum : 1, q. XLVII, 2, 3m ; 1-2, q. CXIV, 3, *o*.

**Præpositivus.** Dicens affirmativam et negativam simul esse falsas, improbatur : 1, q. XXXIX, 4, 5m.

**Præsens.** 1. Illud proprie dicitur —, cujus essentia præsentatur sensui, vel intellectui : 1, q. VIII, 3, *c* et 2m.

2. Præsentia necessitatem quamdam habent, quia necesse est Socratem sedere, dum sedet : 2-2, q. XLIX, 6, *c*.

**Præservatus.** — ab aliquo dicitur purgatus, vel liberatus : 3, q. XXXII, 4, 1m ; q. LII, 2, 2m.

**Præstigium.** 1. — est divinatio per dæmones, ingerentes se visui, vel auditui hominum : 2-2, q. XCV, 4, *c*, princ. ; q. CLXXVIII, 1, 2m.

2. Formæ apparentes in præstigiis sunt tantum in sensu communi, ab imaginativa vel per res naturales impressæ : 1, q. CXIV, 4, 2m ; 2-2, q. CLXXVIII, 1, 2m.

**Præsumi.** De quolibet debet — bonum, nisi appareat contrarium, nec in periculum alterius : 2-2, q. LXX, 3, 2m.

**Præsumptio.** 1. — aliquando sumitur in bono, et aliquando in malo : 2-2, q. XXI, 2, 1m ; q. LXX, 3, 2m.

2. — quandoque dicitur de malo absusive, pro inordinato timore : 2-2, q. XXI, 3, 1m.

3. — in malo dicit immoderantiam spei dupliciter, scilicet supra vires proprias, vel contra justitiam Dei ; secunda vero gravior est quam prima : *ibid.*, 1 et 4, *o*.

4. — prima oritur ex inani gloria, secunda vero ex superbia, et nimio sui amore : *ibid.*, 1, 2m et 3m ; 4, *o*.

5. — opponitur magnanimitati per excessum : 2-2, q. CXXX, princ., 2, *o*.

6. — secunda opponitur charitati, vel potius dono timoris : *ibid.*, 2, 1m.

7. — magis opponitur spei quam timori, quia spei contrariatur, ratione propriæ differentiæ ; timore vero ratione generis, et contrarietas ad timorem est apparentior : 2-2, q. XXI, 3, *o*.

8. — semper est peccatum : 2-2, q. CXXX, 1, *o*.

9. — secunda est minus peccatum, quam desperatio : 2-2, q. XXI, 2, *c*.

10. Præsumptione peccatur, æstimando nimis misericordiam Dei, ejusque justitiam contemnendo : 2-2, q. XXI, 2, *c* et 2m ; q. CXXX, 2, 1m.

11. Peccare cum propositio perseverandi in peccato sub spe veniæ, dicitur — ; non autem, si sit cum propositio pœnitendi : 2-2, q. XXI, 2, 3m.

12. Aggredi opus ultra vires ex confidentia ad vires humanas, est præsumptio ; non autem, si fiat in spe divini auxilii : *ibid.*, 1, *c*.

**Præteritum.** Omne — est necessarium : 2-2, q. XLIX, 6, *c*.

**Prævaricari.** Non omnis abscondens vera crimina prævaricatur, sed tantum qui fraudulenter abscondit ea, de quibus accusationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, et falsas excusationes admittendo : 2-2, q. LXVIII, 3, 2m.

**Prævaricatio.** Differentia prævaricationis a calumnia et tergiversatione ; *ibid.*, 3, *o*.

**Prævaricator.** — est quid adversam partem adjuvat prodita causa sua : 2-2, q. LXVIII, 3, *c*.

**Primitiæ.** 1. — erant de præcepto cæremoniali quoad determinationem, in communi vero de jure naturali, nunc autem de præcepto Ecclesiæ, secundum consuetudinem patriæ : 2-2, q. LXXXVI, 4, *o*.

2. Quantitas primitiarum non fuit determinata in lege, quia erant per modum oblationis, de cujus ratione est esse voluntarium : *ibid.*, 4, 3m.

3. — pertinent ad quoddam genus oblationum in usum sacerdotum, in recognitionem beneficii Dei, et debet esse aliquid præcipuum de fructibus terræ : *ibid.*, *c*.

4. — sunt signa præteriti beneficii Dei, scilicet terræ promissæ Israel, et totius terræ toti humano generi, et fructuum : *ibid.*, 1m et 2m.

**Primogenitus.** 1. — dicitur primo natus, licet nullus post eum sit ; ideo Christus est — Mariæ : 3, q. XXVIII, 3, 4m.

2. Omnes primogeniti ante legem erant sacerdotes : 1-2, q. CIII, 1, 3m ; 2-2, q. LXXXVII, 1, 3m.

**Primum.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet primum simpliciter, et primum in genere : 1-2, q. VI, 1, 1m.

2. In his quæ sunt per se ordinata, id quod est — est maximum : 2-2, q. CLXIII, 3, 3m.

**Princeps.** 1. Ad bonum principem requiritur quod sit virtuosos simpliciter : 1-2, q. XCII, 11, 2m.

2. In virtute boni viri includitur virtus prin-

7. Spiritus Sanctus — a Patre immediate, et mediante Filio, ratione suppositi; non autem ratione virtutis mediæ : *ibid.*, 3, 1m.

8. Spiritus Sanctus ita naturaliter et a natura — a Patre, sicut et Filius : 1, q. XLI, 2, 3m; 6, *c*; q. XLII, 2, *c*.

**Processio.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet motus processivus animalium, et eductio principiati a principio; prima est in divinis metaphorice tantum, secunda vero proprie : 1, q. XXVII, 1, *o*.

2. — duplex, scilicet ad extra, et ad intra, secunda convenit Deo, non autem prima : *ibid.*, 2m.

3. Omnis processio creaturæ est per motum vel mutationem; non autem in divinis : *ibid.*, 1m.

4. In divinis sunt tantum processiones, scilicet verbi et amoris, secundum quod Deus suam essentiam, veritatem et bonitatem intelligit et amat : 1, q. XXVII, 3 et 5, *o*; q. XXVIII, 4, *c*; q. XXXVI, 1, *c*; q. XXXVII, 1, *c*; q. XLI, 6, *c*.

5. Processiones in divinis distinguuntur per relationes et modos originis, non autem seipsis, nec per esse a natura et voluntate : 1, q. XXVII, 3, *o*.

6. His quæ pertinent ad generationem vivorum, utitur Scriptura ad significandam processionem in divinis, ut conceptione et partu : *ibid.*, 2, 2m.

7. Filii est per actum intellectus, sed — Spiritus Sancti est per actum voluntatis : 1, q. XXVII, 2, *c*, fin.; 3, *c*; q. XXXVIII, 4, *c*; q. XXXIV, 2, *c*; q. XXXVII, 1, *c*; q. XLV, 7, *c*.

8. — Spiritus Sanncti cur specialiter nominatur — : q. XXVII, 4, 3m; q. XXVIII, 4, *c*; q. XXXVII, 1. *c*.

9. — Spiritus Sancti dicitur æterna, respectu objecti æterni; sed ut tendit in objectum creatum, cui Deus confert aliquid, dicitur temporalis : 1, q. XLIII, 2, *o*.

**Processus.** — rationis duplex, scilicet via compositionis, et via resolutionis : 1-2, q. XIV, 5, *o*.

**Proclamare.** 1. — licet in capitulis religiosorum de levibus, quæ famæ non derogant, sine admonitione secreta, non autem de gravi : 2-2, q. XXXIII, 7, 4m.

2. Si essent tamen talia, de quibus frater infamaretur, contra præceptum Domini ageret, qui proclamando, peccatum fratris publicaret : *ibid.*

**Prodigalitas.** 1. — est circa passiones pecuniæ sicut deficiens, non autem sicut superabundans in eis : 2-2, q. CXIX, 1, 2m.

2. — dicitur esse contra naturam, quia habet immoderatam emissionem rerum, repugnantem naturæ : 1-2, q. XXXII, 6, 2m.

3. — semper est peccatum, propter inordinationem dandiis, quibus non debet dari, et propter quæ, et sicut debet : 2-2, q. CXIX, 2, *o*; 3, 1m.

4. — opponitur liberalitati : q. CXVII, princ.; q. CXVIII, princ.; q. CXIX, 1, 2 et 3, *c*.

5. — ex cupiditate oritur : 2-2, q. CXIX, 2, 1m.

6. — opponitur avaritiæ, est que ea minus peccatum : *ibid.*, 1 et 3, *o*.

**Prodigus.** 1. — sæpe excedit in dando propter voluptates : 2-2, q. CXIX, 1, 3m.

2. — peccat in se, et in proximum, præcipue clerici consumentes bona pauperum; similiter avarus : *ibid.*, 3, 1m.

3. Qui dant omnia sua pro Christo, non sunt prodigi : *ibid.*, 2, 3m.

4. Multi prodigorum fiunt intemperati : *ibid.*, 1, 3m.

**Producta.** — res a principio fuerunt in statu perfecto, ut essent principia aliorum : 1, q. XCIV, 3, *c*.

**Professio.** — facta ante annos quatuordecim in puero, vel duodecim in puella, non tenet, propter Ecclesiæ statuta : 2-2, q. LXXXVIII, 9, *c* et 3m; q. CLXXXIX, 5, *c*, 1m et 3m.

**Profitens.** — non vovet servare quicquid est in regula, sed vitam regularem, vel vivere secundum regulam, vel obedientiam secundum regulam : 2-2, q. CLXXXVI, 9, 1m.

**Profiteri.** Nazaræi profitebantur quamdam perfectionem, deponentes comam : 2-2, q. CLXXXVI, 6, *b*.

**Prohibitio.** 1. — incitat concupiscentiam tripliciter, scilicet ratione ardui, ratione clausæ passionis, et ratione importunitatis : 1-2, q. XCVIII, 1, 2m.

2. — ligni scientiæ boni et mali fuit propter figuram, scilicet propter eventum futurum, non autem propter naturam arboris malam : 1, q. CII, 1, 4m; 1-2, q. CII, 1, 2m.

**Prohibitum.** Omne peccatum est malum, quia — jure naturali; non autem quia — jure positivo : 1-2, q. LXXI, 6, 4m.

**Promissio.** 1. — est actus rationis, quia est enuntiatio et ordinatio alicujus : 2-2, q. LXXXVIII, 1, *c*.

2. — est ordinare quid facere pro alio debeat gratum ei : *ibid.*, 1, 2 et 5, *c*.

3. — nuda, id est non habens aliquid additum ad confirmationem, non habet vim plenam obligandi obligatione civili : *ibid.*, 3, 1m.

**Promissum.** — non debet servari, si sit illicitum, vel si sint mutatæ conditiones personarum, vel negotiorum : 2-2, q. CX, 3, 5m.

**Promulgatio.** 1. — legis naturæ fit ex hoc quod Deus inserit eam mentibus hominum naturaliter cognoscendam : 1-2, q. XC, 4, 1m.

2. Promulgatione non indigent præcepta communia legis naturæ : 1-2, q. C, 4, 1m.

3. — fit verbo et scripto; et utroque modo — legis æternæ est æterna ex parte Dei, non autem ex parte nostra : 1-2, q. XCI, 1, 2m.

4. — legis necessaria est ad hoc, quod lex habeat vim obligandi : 1-2, q. XC, 4, *o*.

5. — obligat absentem, sicut et præsentem, in quantum — ad eum pervenit, vel potuit pervenire per alios; futuros autem obligat per scripturas : *ibid.*, 4, 2m et 3m.

**Pronomina.** — demonstrativa dicuntur de Deo, secundum quod faciunt demonstrationem ad intellectum, non autem ad sensum : 1, q. XIII, 1, 3m.

**Propassio.** — est passio inchoata in appetitu sensitivo, non ultra procedens, sicut in Christo fuit : 3, q. XV, 4, *c*; 6, 2m; 7, 1m.

**Propheta.** 1. — dicitur quasi *procul phans*, vel *procul videns*, in quantum cognoscit vel loquitur ea quæ sunt procul a communi hominum sensu, cum quibus communicat in statu vitæ : 3, q. VII, 8, *o*.

2. — non semper cognoscit ea quæ prophetat : 2-2, q. CLXXIII, 4, *o*.

3. — fit dupliciter, scilicet per influxum luminis tantum, et per species impressas, vel aliter ordinatas : *ibid.*, 2, *o*.

4. Idem — non est semper in eodem gradu prophetiæ : 2-2, q. CLXXIV, 3, 2m.

5. Moyses fuit cæteris prophetis simpliciter major, licet secundum quid sit minor aliquo : *ibid.*, 4, *o*.

6. Prophetia David ex propinquo attingit ad visionem Moysis majorem, quoad cognitionem

28. Gradus prophetiæ imaginariæ distinguitur quadrupliciter, scilicet per somnium et vigiliam; per signa, si loquens videtur vel non; et secundum dignitatem apparentis : 1, q. XII, 11, 1m; 2-2, q. CLXXIV, 3, o.

29. Gradus prophetiæ improprie dictæ duplex, scilicet minimus, nempe secundum operationem exteriorem, ut Samson; et visio de naturalibus, ut Salomon : 2-2, q. CLXXIV, 3, c.

30. — prædestinationis semper impletur, non autem prophetia comminationis : 2-2, q. CLXXI, 6, 2m; q. CLXXIV, 1, c.

31. Omnis — de quacumque re, est ejusdem speciei : 2-2, q. CLXXI, 3, 3m.

32. — est simpliciter excellentior dono linguarum triplici ratione, scilicet quia consistit in ipsa illuminatione mentis, quia pertinet ad rerum notitiam, et quia est utilior : 2-2, q. CLXXVI, 2, o.

33. — intellectualis visionis est nobilior quam imaginaria, nisi respectu revelandi, per similitudinem corporalem : 2-2, q. CLXXIV, 2, o; 3, c, fin.; 4, c et 1m; 5, c; q. CLXXVI, 2, c et 1m; 3, q. XXX, 3, 1m.

34. — magis proprie dicitur de imaginaria, quam de intellectuali : 2-2, q. CLXXIV, 2, 3m; 3, c; q. CLXXVI, 2, 1m.

35. —, quanto est vicinior Christo, tanto est major, et magis post, quam ante; licet in quolibet statu prima sit major aliis : 1, q. LVII, 3, 3m; 2-2, q. CLXXIV, 6, o.

36. — non convenit Deo, nec beatis, nec angelis : 2-2, q. CLXXIII, 1, c; q. CLXXIV, 5, o; 3, q. VII, 8, c.

37. — fuit in Christo in quantum fuit viator : 2-2, q. CLXXIV, 5, 3m; 3, q. VII, 8, o.

38. Prophetiæ incœperunt scribi, quando Roma condita fuit : 2-2, q. CLXXIV, 6, 2m.

**Propitiatorium.** — erat tabula super alas Cherubim, quia exinde Deur propitiabatur populo : 1-2, q. CII, 4, 6m.

**Proportio.** 1. — dicitur dupliciter : primo, certa habitudo unius quantitatis ad alteram, secundum quod duplum et triplum sunt species proportionis; secundo, quælibet habitudo unius ad alterum, et sic potest esse — creaturæ ad Deum : 1, q. XII, 1, 4m.

3. Cognitio sensitiva non se extendit ad proportionem unius ad alterum : 2-2, q. LVIII, 4, c.

**Propositio.** 1. Propositionis veritas duplex, scilicet rei, et signi : 1, q. XVI, 8, 3m.

2. Propositiones affirmativæ veræ possunt formari de Deo : 1, q. XIII, 12, o.

3. Propositiones affirmativæ de Deo dicuntur incompactæ, vel inconvenientes, propter modum significandi : 1, q. XIII, 12, 1m.

4. Cum dicitur : « Deus scivit aliquid esse futurum contingens, » non ponitur ibi contingens, nisi ut materia uerbi, et non ut pars principalis propositionis : 1, q. XIV, 13, 2m.

**Propositum.** — est actus voluntatis deliberatæ : 2-2, q. LXXXVIII, 1, c.

**Proprium.** 1. — non addens aliquid nobilitatis supra commune, non habet proprium nomen, sed nominatur nomine communi : 2-2, q. IX, 2, c; q. L, 2, 1m.

2. In omni re proprium accidens est aliud ab essentia ejus, et est posterius ea ordine generationis et perfectionis : 2-2, q. II, 6, c; q. LXXXIII, 2, 3m.

3. — fluit ab objecto sine mutatione, sed per naturalem inclinationem : 1, q. LXXVII, 6, 3m.

**Propter.** 1. — se duplex, scilicet quod dividitur contra per aliud, et contra per accidens; primo modo finis diligitur propter se, virtutes autem secundo modo : 2-2, q. CXLV, 1, 1m.

2. — quod unumquodque, et illud magis, intelligitur tantum in iis, quæ sunt ejusdem ordinis, sicut in eodem genere causæ : 1, q. LXXXVII, 2, 3m; q. LXXXVIII, 3, 2m.

**Prorumpere.** 1. Homo prorumpit facile ad manifestandum conceptum cordis : 1-2, q. LXXII, 7, c.

2. Iracundus in verba contumeliosa prorumpit : *ibid.*

**Providentia.** 1. — importat respectum quemdam alicujus distantis, ad quod ea quæ in præsenti occurrunt ordinanda sunt : 2-2, q. XLIX, 6, c.

2. — est ratio ordinis in finem : 1, q. XXII, 1, o; 2, c; q. XXIII, 1, c.

3. In recta ordinatione ad finem, quæ includitur in ratione providentiæ, importatur rectitudo consilii, judicii et præcepti, sine quibus recta ordinatio in finem esse non potest : 2-2, q. XLIX, 6, 3m.

4. — perfecte convenit Deo : 1, q. XXII, 1, o.

5. — Dei habet certitudinem : 1, q. XII, 4, 2m et 3m.

6. Errores circa divinam providentiam : 1, q. XXII, 2, c; q. CXVI, 3, c, fin.

7. Opinio Platonis de triplici providentia refellitur : 1, q. XXII, 3, c; q. CIII, 6, 1m.

8. Sicut ad providentiam pertinet prospicere per se conveniens fini, sic ad circumspectionem, an sit conveniens fini secundum circumstantias : 2-2, q. XLIX, 7, 3m.

9. — dicitur respectus ordinis in finem : 1, q. XXII, 1, c. fin.

10. — Dei se extendit ad necessaria, non autem — hominis : 1, q. XXII, 2, 3m; 4, 3m; q. CIII, 1, 3m; 1-2, q. XCIII, 2, o; 2-2, q. XLVI, 6, c.

11. Aliquid subest providentiæ Dei dupliciter, scilicet propter se, et propter aliud; primo modo subsunt sola perpetua, secundo autem modo individua corruptibilia : 1, q. CIII, 5, 2m.

12. Bonum et malum subjacent divinæ providentiæ, ut præscita et ordinata; sed bonum ut intentum, non autem malum : 1, q. XXII, 2, 2m.

13. Omnia subjacent divinæ providentiæ, sed diversimode : 1, q. VIII, 3, c; q. XXII, 2 et 3, o; q. XXIII, 1, c; q. CIII, 6, c; 2-2, q. XCI, 2, c; q. XCIII, 1, 4 et 5, c.

14. — Dei non est respectu sui, sed quicquid est in eo, est finis : 1, q. XXII, 1, c, fin.; 1-2, q. XCIII, 4, o.

15. — Dei est omnium singularium, etiam contingentium : 1, q. XXII, 2, o; q. CIII, 5, o.

16. Rationalis creatura speciali modo subest divinæ providentiæ : 1, q. XXII, 2, 4m et 5m; q. CIII, 5, 2m; q. CXIII, 2, c; q. CXVI, 1, c; 1-2, q. XCI, 2, c; 2-2, q. LXXXIII, 2, c.

17. Electiones humanæ subsunt divinæ providentiæ propter se, sic tamen ut providentia hominis sit sub providentia Dei tanquam causa particularis sub universali : 1, q. XXII, 2, 4m.

18. Omnes motus, et actiones, et corruptiones, subjacent divinæ providentiæ : 1, q. XXII, 2, 2m; q. CIII, 5, 1m; 1-2, q. XCIII, 1 et 5, c.

19. — proprie non est in speculativis, sed tantum in practicis : 2-2, q. XLIX, 6, 2m.

20. Boni subsunt divinæ providentiæ propter se, mali vero alios tantum, ut bruta : 1, q. XXII, 2, 4m; q. XXXIII, 6, c.

21. Bruta subduntur divinæ providentiæ per

ad prudentiam, non autem necessaria, nec præterita, nec præsentia: 2-2, q. XLIX, 6, c.
27. Actus prudentiæ est aliqua ordinate disponere ad finem: 1, q. XXII, 1, c; 2-2, q. XLIX, 6, o; 7, c.
28. — carnis est peccatum, et mortale, si sit ibi ultimus finis: 2-2, q. LV, 1 et 2, o.
29. Quædam vitia manifeste contrariantur prudentiæ ex defectu ejus, vel eorum quæ ad eam requiruntur, ut imprudentia, præcipitatio, seu temeritas, inconsideratio, et inconstantia; aliqua vero secundum falsam similitudinem, ut astutia, — carnis, dolus, fraus, sollicitudo temporalium et futurorum: 2-2, q. XXI, 3, c; q. LIII, princ.; q. LV, princ. et 8, c.;
30. Peccatum habens similitudinem prudentiæ est contra prudentiam dupliciter, scilicet ordinando studium rationis ad finem non vere bonum, ut — carnis, vel utendo non veris viis, ut astutia: q. LV, 3, c.
31. Actus prudentiæ miscetur actibus omnium aliarum virtutum: 2-2, q. XLVII, 5, 2m; q. LIII, 2, c; q. LV, 2, 3m.
32. Actus rationis practicæ, et prudentiæ triplex, scilicet consiliari, judicare, et præcipere, qui est principalis actus qrudentiæ: 1, q. XXII, 1, 1m; q. XXIII, 4, c; 1-2, q. LVII, 6, c; q. LVIII, 5, 3m; q. LXI, 3, o; 2-2, q. XLVII, 8, o; 9, c et 2m; 10, c; 12, 3m; 13 et 16, c; q. XLVIII, 1, c; q. LI, 2, o.
33. Consiliari non est immediatus actus prudentiæ, sed mediante eubulia: 1, q. XXII, 1, 1m; 1-2, q. LVII, 6, 1m; 2-2, q. LI, 2, o.
34. Laus prudentiæ non consistit in sola consideratione, sed in applicatione ad opus: 2-2, q. XLVII, 1, 3m; 3 et 4, c; 16, c et 3m.
35. — corrumpi potest per passiones; non autem per oblivionem, licet par eam impediri possit: 1-2, q. LIII, 1, c; 2-2, q. XLVII, 16, o.
39. — triplex, scilicet falsa, imperfecta et perfecta: prima est ad malum, secunda ad finem particularem, tertia ad verum et ultimum finem: 2-2, q. XLVII, 13, c; q. LV, 1 et 2, o; q. XCIV, 1, 2m, fin.
37. Species prudentiæ quinque, scilicet monastica, œconomica, politica, militaris, et regnativa: 1-2, q. LVII, 6, 4m; 2-2, q. XLVII, 11, o; q. XLVIII. 1, c et 2m.
38. Partes integrales ejus sunt octo, scilicet memoria, ratio, intellectus, docilitas, eustochia, id est solertia, providentia, circumspectio, et cautio: 1-2, q. LVI, 5, 3m; q. LVII, 6, 4m; 2-2, q. XLVIII et XLIX, o; q. LIII, 2, c.
39. Partes ejus potentiales sunt tres, scilicet eubulia, synesis, et gnome: 1, q, XXII, 1, 1m; 1-2, q. LVII, 6, o; 2-2, q. XLVIII, 1, c, fin.; q. LI, o; q. LIII, 2, c.
40. Providentia est completiva formalis et principalis pars prudentiæ; aliæ vero quasi materiales ad ipsam reducuntur: 1, q. XXII, 1, c; 2-2, q. XLIX, 6, o.
41. Physica, dialectica, rhetorica et politica, continentur sub — quoad usum et exercitium, non autem quoad objectum: 2-2, q. XLVIII, 1, c.
42. — est directiva omnium virtutum moralium: 3, q. LXXXV, 3, 4m.
43. Idem est medium prudentiæ, ut regulantis et mensurantis, et virtutis moralis, ut regulatæ et mensuratæ, scilicet rectitudo rationis: 1-2, q. LXIV, 3, c.
44. In omnibus moralibus est eadem virtus dirigens, scilicet —: 1-2, q. LX, 1, 1m.
45. Nulla virtus moralis potest esse sine —: 1-2, q. LVII, 5, o; q. LVIII, 4, o; q. LXV, 1, o; 2, c; 4, c et 1m; q. LXVIII, 5, c; q. LXXIII, 1, 2m; 2-2, q. XLVII, 4, c; q. LI, 2, c; q. CXLI, 1, 2m.
46. —, ultra virtutes morales, est maxime necessaria ad bene vivendum: 1-2, q. LVII, 5, c; 2-2, q. LI, 3, 3m.
47. — non potest esse in aliquo sine virtutibus moralibus: 1, q. XXII, 1, 3m; 1-2, q. LVII, 4, c; q. LVIII, 5, o; q. LXV, 1 et 6, c; q. LXXIII, 1, o.
48. — est nobilior cæteris virtutibus moralibus: 1-2, q. LXI, 2, 1m; q. LXVI, 1, c; 2, c; 2-2, q. XXIII, 2, c; q. XLVII, 6, 3m; q. LVI, 1, 1m; q. CXXIII, 12, c; q. CXLI, 8, c.
49. — est inventiva medii in virtutibus moralibus: 1-2, q. LXVI, 3, 3m; 2-2, q. XLVII, 7, o.
50. Sicut omnis virtus moralis, relata ad bonum commune, dicitur legalis justitia, sic prudentia relata ad bonum commune dicitur politica: 2-2, q. XLVII, 10, 1m; 11, c et 1m; q. L, 2, 3m; q. LVIII, 6, c et 3m.
51. — dirigit virtutes præstituendo finem, et eligendo ea quæ sunt ad finem: 1-2, q. LXVI, 3, 3m.
52. Experimentum prudentiæ non acquiritur ex sola memoria, sed ex exercitio recte præcipiendi: 2-2, q. XLVII, 16, 2m.
53. Ratio naturalis præstituit finem virtutibus, moralibus, non autem prudentia, sed disponit de iis quæ sunt ad finem: 1, q. XXII, 1, 1m; 2-2, q. XLVII, 6, o; 7, c.
54. — hominis non est omnino certa, propter variabilitatem singularium, sed est ut in pluribus: 2-2, q. XLVII, 3 et 9, 2m; q. XLIX, 1, c; 5, 2m; q. LI, 1, 2m.
55. Cum per prudentiam aliquid recte agimus ad finem virtutis moralis, ille actus est principaliter illius virtutis: 2-2, q. XXXIII, 1, 2m.
56. — præsupponit virtutes morales, per quas appetitus se habet ad bonum: 1, q. XXII, 1, 3m.
57. — ponitur in definitione virtutum moralium, quia dependent ab ea: 2-2, q. XXIII, 4, 1m; q. XLVII, 5, 1m; q. L, 1, 1m.
58. Electio potest attribui prudentiæ consequenter, in quantum eam dirigit per consilium, quod magis proprie pertinet ad prudentiam: 2-2, q. XLVIII, 1, 2m; 2, c.
59. — adjuvat omnes virtutes, et in omnibus operatur: *ibid.*, 5, 2m; 6, 3m.
60. — præfertur eubuliæ: 2-2, q. LI, 2, c et 2m.
61. Majoris prudentiæ est, pecunias utiliter expendere, quam eas utiliter conservare: 2-2, q. CXVII, 4, 1m.
62. — non est in nobis a natura, nisi quoad principia ejus, quæ sunt nobis magis connaturalia, quam prima principia speculationis: *ibid.*, 15, o; q. XLIX, 1, 2m; 3, 2m.
63. Ratio prudentiæ procedit a duplici intellectu, scilicet primorum principiorum universalium, et alicujus singularis, scilicet finis particularis: 2-2, q. XLIX, 2, 1m et 3m.
64. — infusa restituitur per pœnitentiam, non autem prudentia acquisita; sed tollitur actus contrarius, in quo proprie consistit peccatum imprudentiæ: 2-2, q. LIII, 1, 3m.

**Psalmi.** — comprehendunt per modum laudis, quidquid in sacra Scriptura continetur: 3, q. LXXXIII, 4, c.

**Publicum.** — judicium tenet locum accusatoris: 2-2, q. LXVII, 3, 2m.

**Pudicitia.** 1. — dicitur a pudore, et est præcipue circa signa venereorum: castitas vero circa venerea: 2-2, q. CLI, 4 o.

legem Dei; prima est justitiæ, secunda vero est omnis virtutis : 1-2, q. LV, 4, 4m.

**Redemptio**. Ad redemptionem requiruntur duo, scilicet solutio, et pretium; et utrumque immediate convenit soli Christo, sed principaliter toti Trinitati : 3, q. XLVIII, 5, *o*.

**Redemptor**. Christus est — noster dupliciter, scilicet liberando a diabolo, et reconciliando nos Deo : 3, q. XLVIII, 4, 2m et 3m.

**Redundantia**. — fit in corpus ex iis quæ sunt in anima, nisi in Christo patiente in quo illa naturalis habitudo quæ est animæ ad corpus, subjacebat voluntati divinitatis ipsius : 1-2, q. III, 3, *c* et 3m; q. IV, 6, *c*; 2-2, q. CLXXV, 4, 1m et 2m; 3, q. XIV, 1, 2m; q. XV, 5, 3m; 6, *c*; 9, 3m; q. XIX, 3, 3m; q. XXVIII, 2, 3m; q. XLV, 2, *c* et 1m; q. XLVI, 8, *c* et 2m; q. q. XLIX, 6, 3m; q. LXXIX, 1, 3m.

**Reduplicatus**. — terminus sumitur quandoque pro supposito, sed magis proprie pro natura, quia sumitur in vi prædicati : 3, q. XVI, 10, 11 et 12, *o*.

**Regere**. — et gubernare, est proprie rationis: 2-2, q. XLVII, 12, *c*.

**Regnum**. — Dei principaliter est in interioribus, consequenter vero in iis, sine quibus illa non possunt esse : 2-2, q. CVIII, 1, 1m.

**Regula**. 1. — actuum humanorum duplex, scilicet humana ratio, et lex æterna, seu Deus; sicut etiam est duplex — voluntatis hominis, scilicet — regulans, id est, voluntas divina, et — regulata, id est, voluntas unius hominis respectu voluntatis alterius : 1-2, q. XIX, 4, *o*; q. XXI, 1, *c*; q. LXIII, 4, *c*; q. LXXI, 6, *c*; q. LXXIV, 7, *c*: q. XC, 1, *c*; 2-2, q. VIII, 3, 3m; q. XVII, 1, *c*; q. XIX, 7, *c*; q. XXIII, 3 et 6, *c*; q. XLV, 2, *o*; q. CLIV, 2, 2m.

2. Aliquid continetur in — dupliciter, scilicet ut finis, nempe actus virtutum, et ut exercitium exterius, nempe vota, scilicet obedientiæ, paupertatis, et continentiæ, ad quæ omnia alia ordinantur : 2-2, q. CLXXXVI, 9, *o*.

**Regulares**. Professio monachorum est arctior quam canonicorum regularium; ideoque ab ista non licet transire ad hanc : 2-2, q. CLXXXIX, 8, 2m.

**Relatio**. 1. — secundum esse ejus est aliquid; non autem secundum rationem ejus, sed est ad aliquid; alia vero prædicamenta sunt aliquid utroque modo : 1, q. XXVIII, 1 et 2, *c*.

2. — realis est eorum, quæ ad invicem habent ordinem et inclinationem : *ibid.*, 1, *c*.

3. Omnis — fundatur in quantitate vel actione : *ibid.*, 4, c.

4. — quæ est accidens præsupponit distinctionem suppositorum, non autem relatio subsistens, sed eam fert secundum : 1, q. XL, 2, 4m.

5. — duplex, scilicet realis, et rationis : 1, q. XXVIII, 1, *c*.

6. Relationes differentes specie non possunt terminare eamdem relationem in specie ; 1, q. XXXII, 2, *c*.

7. — in patre differt specie a relatione in matre : 3, q. XXXV, 5, 3m.

8. Unitas et pluralitas specifica relationum sumitur ex causa, numeralis autem ex subjecto, nulla vero ex terminis : *ibid.*, 5, *c*.

9. Idem ad seipsum non refertur aliqua relatione reali : 1, q. XLII, 1, 4m; q. XLV, 3, 2m.

10. — realis requirit distinctionem suppositorum, non autem relatio rationis : 1, q. XIII, 7, *c*.

11. — identitatis numeralis est relatio rationis tantum; generica vero et specifica est relatio realis: *ibid.*, et q. XXVIII, 1, 2m.

12. Alia ratione refertur dominus ad servum, et servus ad dominum : 2-2, q. LXXXI, 1, 3m; 3, q. XX, 1, 2m; 2, *c*.

13. — est ens reale, licet non omnis : 1, q. XIII, 7, *c*; q. XXVIII, 1, *c*.

14. — realis requirit duo extrema realia : 2, q. XIII, 7, *c*; q. XXVIII, 1, 2m.

15. Necesse est quod procedens, et id a quo procedit, quando sunt ejusdem naturæ, sint in eodem ordine, et habeant relationes reales : 1, q. XXVIII, 1, *c*.

16. Relationes consequentes actionem et passionem, sunt reales in utroque termino, ut motivum et mobile, pater et filius : 1, q. XIII, 7, *c*.

17. Relationes consequentes tantum operationem intellectus in rebus, sunt relationes rationis tantum; sed quæ sunt inter verbum et intellectum, sunt relationes reales : 1, q. XXVIII, 1, 4m; 4, 1m.

18. — scientiæ ad scibile, est relatio realis; e converso autem, est — rationis tantum : 1, q. VI, 2, 1m; q. XIII, 7, *c*.

19. In quibus differt intellectus et intellectum, volens et volitum, potest esse — realis scientiæ ad scibile, voluntatis ad rem volitam, non autem in Deo : 1, q. XXVIII, 4, 1m.

20. In relatione sunt aliqua secundum rationem tantum, non autem in aliquo alio genere : *ibid.*, 1, *c*.

21. Omnis respectus ad non ens, est — relationis tantum : 1, q. XIII, 7, *c*.

22. — rationis non est inhærens; 1, q. XXVIII, 1, *c*.

23. — rationis contingit varie : 1, q. XIII, 7, *c*.

24. Ratio relationis dependet ex termino, sicut est motus, sed esse ejus dependet ex subjecto : 3, q. II, 7, 2m.

25. — realiter potest alicui de novo advenire, sine mutatione ejus : 1, q. XIII, 7, *c*; 3, q. XVI, 6, 2m.

26. Omnis — incipiens ex tempore, ex aliqua mutatione causatur : 3, q. II, 8, *c*.

27. Actiones et passiones, in quantum implicant motum, sunt aliud a relationibus quæ ex eis consequuntur : 1, q. XLI, 1, 2m.

28. Relationes non recipiunt magis et minus : 1-2, q. LXXXII, 4, *c*.

29. — — eadem numero est in omnibus simul trahentibus idem : 3, q. XXXV, 5, 3m.

30. Aliquando ex parte unius extremi est tantum una —, et ex parte alterius multæ: *ibid.*

31. In divinis sunt quædam relationes reales: 1, q. XXVIII, 1, *o*.

32. In divinis sunt tantum quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filiatio, spiratio et processio : 1, q. XXVIII, 4, *o*; q. XXX, 1, *c*; 2, *c* et 1m.

33. — in divinis non est totum universale, nec omnes simul sunt aliquid majus, quam una tantum : 1, q. XLII, 4, 3m.

34. — in divinis potest tripliciter considerari, scilicet ut relatio absolute, ut divina constituens personas, tertio ut operatio; primo modo sequitur operationem et possessionem, secundum nostrum modum intelligendi; secundo, e converso; tertio, sunt simul : 1, q. XL, 4, *o*.

35. Oriri vel procedere, non convenit relationibus divinis : 1, q. XXVIII, 3, 3m.

36. — et essentia in divinis sunt idem realiter, et differunt ratione : 1, q. XXVIII, 2, *o*; q. XXIX, 4, *c*; q. XXXIX, 1, *c*; q. XL, 1, *c* et 1m; q. XLII, 6, 3m.

37. — in divinis, ut comparatur ad essentiam,

34. Per ingressum religionis homo totaliter se mancipat Dei obsequiis : 2-2, q. CLXXXIX, 3, c et $3^m$.
35. In ingressu religionis recipitur tanta gratia, quanta recipitur in baptismo, et remittitur omnis pœna : 2-2, q. CLXXXIX, 3, $3^m$.
36. Consilium vel magna deliberatio non requiritur ad ingressum religionis secundum se, nec quoad vires, sed bene quoad impedimenta vel modos religionis : 2-2, q. CLXXXIX, 10, *o*.
37. Habens votum vel juramentum minoris religionis, licite inducitur ad majorem; non autem e converso, nisi dispensetur : *ibid.*, 9, $3^m$.
38. Non licet inducere aliquem ad religionem per falsam doctrinam : *ibid.*, 9, *c*.
39. Inducens alios ad religionem, non peccat, si fiat sine violentia, simonia et mendacio, sed magnum præmium meretur : *ibid.*, 9, *c*.
40. Licet nutrire pauperes ad religionem, vel allicere munusculis : *ibid.*, 9, *o*.
41. Licet dare vel accipere aliquid pro victu in monasterio, si non sit sufficiens ; non autem pro ingressu religionis, quia simonia est : 2-2, q. C, 3, $4^m$.
42. Presbyteri, curati, archidiaconi, possunt sine licentia ingredi religionem : 2-2, q. CLXXXIV, 6, $3^m$ ; 8, *c* et $4^m$ ; q. CLXXXIX, 7, *o*.
43. Non licet parentibus ingredi religionem, nisi proviso, quod filii educari possint : 2-2, q. CLXXXIX, 6, *c*.
44. Non licet filiis ingredi religionem, si parentes sine eis commode vivere non possint : 2-2, q. CI, 4, $3^m$ et $4^m$; q. CLXXXIX, 6, *o*.
45. Servus non potest recipi in religione invito domino ejus : 2-2, q. LXXXVIII, 8, $2^m$ et $4^m$; q. CLXXXIX, 5, *c*.
46. Obligatus debitis, prius debet solvere quantum potest, et tunc potest ingredi religionem, licet non possit omnia solvere : 2-2, q. CLXXXIX, 6, $3^m$.
47. Puer ante pubertatem potest recipi in religione de consensu parentum, sed post etiam eis invitis : 2-2, q. LXXXVIII, 8, $2^m$ ; 9, *o* ; q. CLXXXIX, 5, *o*.
48. Non exercitati in præceptis Dei, debent recipi ad religionem : 2-2, q. CLXXXIX, 1, *o*.
49. Facilius convertuntur ad religionem peccatores, quam præsumentes de sua innocentia : 2-2, q. CLXXXIX, 1, $1^m$.
50. Pœna receptorum in religionem simoniace : 2-2, q. C, 6, $5^m$.
51. Obligare se voto ad ingressum religionis, est laudabile secundum se : 2-2, q. LXXXVIII, 9, *o* ; q. CLXXXIX, 2, *o*.
52. Vovens ingredi religionem, tenetur intrare quam citius potest, nisi posuerit terminum : 2-2, q. LXXXVIII 3, $2^m$ et $3^m$; q. CLXXXIX, 3, *o*.
53. Vovens ingredi religionem, non tenetur ibi perpetuo manere, nisi hoc intenderit : 2-2, q. CLXXXIX, 4, *o*.
54. Transgressio regulæ quoad tria vota principalia religionis est peccatum mortale, non autem quoad alia, nisi propter præceptum vel contemptum; in quibus tamen aliis possunt prælati dispensare : 2-2, q. CLXXXVI, 9, *o*.
55. Aliqua — potest ordinari ad militandum : 2-2, q. CLXXXVIII, 3, *o* ; 4, $2^m$ et $5^m$.
56. Religionum aliquæ ordinantur ad opera vitæ contemplativæ, aliquæ vero ad opera vitæ activæ : 2-2, q. CLXXXVIII, 2, *o*; 3, 4 et 5, *c*.
57. Religiones sunt diversæ principaliter secundum fines, secundario secundum exercitia : 2-2, q. CLXVXVIII, 1, *o*; 6, *c*.
58. Quædam — convenientissime instituta est ad prædicationes, confessiones, et alia hujusmodi spiritualia : 2-2, q. CLXXXVIII, 4 et 5, *o*.
59. Summum gradum in religionibus tenent quæ ordinantur ad docendum et prædicandum ; secundum vero, quæ ad contemplandum; tertium autem, quæ ad opus extrinsecum : 2-2, q. CLXXXVIII, 6, *o*; q. CLXXXIX, 8, $2^m$.
60. — est melior, quæ ad majus vel ad plura ordinatur, vel melius proportionatur : 2-2, q. CLXXXVIII, 6, *o*; q. CLXXXIX, 8, *c*.
61. — tanto perfectior est secundum paupertatem, quanto habet eam magis proportionatam suo fini : 2-2, q. CLXXXVIII, 7, *c* et $1^m$.
62. — ordinata ad actiones corporales esset imperfecta, si careret divitiis in communi, non autem aliæ : 2-2, q. CLXXXVIII, 7, *c*.
63. — solitariorum est perfectior, quam socialis, sed periculosissima est imperfectis : 2-2, q. CLXXXVIII, 8, *o*.
64. Transire de una religione in aliam, licet non sit secundum se laudabile, licitum tamen est propter utilitatem vel necessitatem : 2-2, q. CLXXXIX, 8, *o*.

**Religiosi.** 1. — non subjiciunt se homini propter hominem, sed propter Deum : 2-2, q. LXXXI, 1, $5^m$.
2. Eadem ratio est de monachis et de aliis religiosis, quoad communia omni religioni, non autem quoad propria monachorum : 2-2, q. CLXXXVIII, 2, $2^m$.
3. — non tenentur habere perfectam charitatem, sed ad hoc tendere, et ad hoc operam dare : 2-2, q. CLXXXVI, 2, *c* et $1^m$; 9, *c*.
4. Nec ad ea quæ consequuntur perfectionem charitatis, sed ad hæc tendere, non contemnendo : *ibid.*, 2, *c*.
5. Nec ad omnia consilia de particularibus melioribus sed ad essentialia religionis : *ibid.*, 2, $3^m$.
6. Nec ad opera manualia, plusquam sæculares, nisi ad quæ tenentur ex statutis ordinis sui : 2-2, q, CLXXXVII, 3, *o*.
7. Religiosus factus episcopus non solvitur a tribus votis religionis; sed per accidens non tenetur obedire, si superiorem non habeat, sicut nec abbas : 2-2, q. LXXXVIII, 11, $4^m$; q. CLXXXV, 8, *o*.
8. Professi religionem mortui sunt mundo, et vivunt Deo ; unde non sunt revocandi ad vitam humanam occasione cujuscumque eventus : 2-2, q. LXXXVIII, 11, $1^m$.
9. Nec religiosos oportet exire e claustro ad corrigendum delinquentes : 2-2, q. XXXIII, 2, $4^m$. fin.
10. Professus non debet deserere religionem, occasione sustentationis parentum : 2-2, q. CI, 4, $4^m$.
11. — dicuntur dupliciter, scilicet communiter omnes qui per fidem colunt Deum, et specialiter, qui totam vitam suam dedicant cultui divino : q. LXXXI, 1, $5^m$.
12. Licet religiosis ex commissione prædicare, et similia : 2-2, q. CLXXXVII, 1, *o*; 4, $2^m$.
13. Religiosis competit principaliter intendere studiis litterarum pertinentium ad doctrinam, quæ est secundum pietatem ; aliis autem doctrinis intendere, non pertinet ad religiosos, quorum tota vita divinis obsequiis mancipatur : 2-2, q. CLXXXVIII, 5, $3^m$.
14. Licet eis advocare pro monasterio, pro pauperibus, et viduis, non autem propter aliquod mundanum : 2-2, q. LXXI, 2, *c* ; q. CLXXXVIII, 3, $2^m$.

alicujus non habentis illud pro derelicta, tenetur ad restitutionem, non autem si nunquam fuerat alicujus, ut gemmæ in littore, vel tantum antiquitus, ut thesauri, sed conceduntur occupanti tamen secundum leges civiles, medietas debetur domino agri : 2-2, q. LXVI, 5, 2$^m$.

10. — potest fieri per confessorem secrete, nê crimen detegatur : 2-2, q. LXII, 6, 2$^m$.

11. — semper debet fieri ei, a quo aliquid ablatum est : 2-2, q. LXII, 5, *o*.

**Resurgens.** 1. Christus fuit primus — simpliciter ; sed aliqui prius secundum quid, quia iterum mortui sunt : 3, q. LIII, 3, *o* ; q. LVI, 1, *c* et 3.

2. Natura mortalitatis non auferetur a resurgentibus, sed erunt ejusdem speciei, sicut nunc : 3, q. LIV, 2, 2$^m$.

**Resurgere.** 1. Omnes resurgent in ætate juvenili, non quidem quoad numerum annorum, sed quoad staturam : 3, q. XLVI, 9, 4$^m$ ; s3, q. LXXXIII, (al. LXXXI), 1 et 2, *o*.

2. Omnes resurgent immortales et incorruptibiles etiam secundum corpus : 1, q. XCVII, 3, *c* ; s3, q. LXXVI, 1, *c* ; q. LXXIX, 1, *c*.

3. Necessarium fuit Christum — quintuplici ratione : 3, q. LIII, 1, *o* ; 2, *c* ; 3, 1$^m$.

4. Christus convenienter resurrexit tertia die, et non statim, nec in fine mundi, ad confirmationem fidei de humanitate et deitate ejus : 3, q. LI, 4, *o* ; q. LIII, 2, *o*.

5. Christus resurrexit mane diluculo : 3, q. LI, 4, 3$^m$ ; q. LIII, 2, 3$^m$ ; q. LXXXIII, 2, 4$^m$.

6. Corpus Christi resurrexit gloriosum et integrum, cum qualibet parte ejus : 3, q. LIV, 2 et 3, *o* ; q. LV, 6, 4$^m$.

7. Qui cum Christo resurrexerunt, mortui sunt iterum, secundum Augustinum et Hieroymum, licet Hieronymus aliquando videatur dicere quod non : 3, q. LIII, 3, 2$^m$.

8. Omnia corporis humani membra resurgent: s3, q. LXXXII (al. LXXX), 1, *c*.

9. Capilli et ungues resurgent in humano corpore : *ibid.*, 2, *c*.

10. Humores, cum pertineant ad perfectionem humanæ naturæ, resurgent cum homine : *ibid.*, 3, *o*.

11. Conveniens est ut omne id quod est de veritate humanæ naturæ resurgat : *ibid.*, 4, *c*.

12. Solum id quod est in homine materialiter, pertinens ad veritatem humanæ naturæ, resurget cum ipso : *ibid.*, 5, *o*.

13. Homines in diverso sexu resurgent : s3, q. LXXXIII, (al. LXXXI), 3, *c*.

**Resurrectio.** 1. — significatur per octavam triplici ratione, scilicet ad excludendum quorumdam falsam opinionem ; propter duplicem vitam, scilicet activam et contemplativam, quarum una significatur per quaternarium, et alia per ternarium ; et quia — octava ætate erit : 1-2, q. CII, 5, 1$^m$ ; 3, q. LXX, 3, 3$^m$.

2. Ea erit miraculosa simpliciter, scilicet ex parte principii supernaturalis, id est, Dei, sed erit naturalis secundum quid, scilicet ratione termini : 1, q. CV, 7, 2$^m$ ; s3, q. LXXVII, (al. LXXV), 3, *c*.

3. Corpora sanctorum, post resurrectionem, erunt impassibilia proprie, ex dominio animæ supra corpus, et magis in magis beatis : 1, q. XCVIII, 3, *c*.

4. Hæc impassibilitas non tollet sentire, sed omnes sensus beatorum simul erunt in actu proprio per immutationem spiritualem ab objecto exteriori : 1-2, q. III, 3, *c* ; s3, q. LXXXIV (al LXXXII), 3 et 4, *o*.

5. Tunc non erit usus ciborum, venereorum, somni et hujusmodi : 1, q XCVII, 3, *c*.

6. Christi non debuit primo manifestari omnibus, sed gradatim ; et primo mulieribus, ut mulier, quæ primo nuntium mortis ad hominem detulit, primo etiam vitam resurgentis Christi in gloria nuntiaret, et similiter ut ostenderetur, quoad assequendam gloriam, nihil facere sexuum differentiam, sed si majori charitate ferveant, majori etiam gloria refulgebunt in regno beatorum : 3, q. LV, 1, *o*.

7. Nec immediate ipsa — debuit ab hominibus videri, sicut eis ascensio : *ibid.*, 2, *o*.

8. Christus post resurrectionem suam apparuit pluries, ut ostenderet veritatem resurrectionis ; sed non conversatus est cum discipulis suis continue, sicut prius, ut ostenderet gloriam suam : *ibid.*, 3, *o*.

9. Christus convenienter et sufficienter probavit resurrectionem suam duplici testimonio, scilicet angelorum et sacræ Scripturæ, et argumentis, id est, signis evidentibus : *ibid.*, 5 et 6, *o*.

10. Christus secundum divinitatem fuit causa suæ resurrectionis, non autem secundum humanitatem : 3, q. LIII, 4, *o*.

11. — Christi est causa efficiens et exemplaris resurrectionis nostræ quoad corpora, et quoad animas per gratiam, tamen virtute principalis causæ, scilicet justitiæ Dei : 3, q. LVI, 1 et 2, *o* ; q. LXII, 5, 1$^m$ ; s3, q. LXVIII (al. LXXVI), 1, *o*.

12. — Christi est causa exemplaris reparationis vitæ nostræ, et mors Christi, destructionis mortis nostræ, licet utraque sit causa effectiva utriusque ; 3, q. LVI, 1, 4$^m$.

13. Exemplaritas resurrectionis Christi proprie se extendit tantum ad bonos, licet efficientia ejus proprie se extendit ad resurrectionem tam bonorum, quam malorum : *ibid.*, 1, 3$^m$.

14. In resurrectione utetur Christus ministerio angelorum in his quæ corporaliter fieri debent : s3, q. LXXVIII (al. LXXVI), 3, *c*. — Vid. *Tuba*.

15. Convenienter humanorum corporum — usque ad finem mundi differetur : s3, q. LXXIX (al. LXXVII), 1, *c*.

16. Tempus futuræ resurrectionis nec ratione naturali, nec revelatione divina numerari potest : *ibid.*, 2, *c*.

17. Probabiliter videtur — futura in crepusculo : *ibid.*, 3, *o*.

18. —, respectu eorum quæ immediate agentur divina virtute, fiet subito ; respectu eorum quæ immediate per angelos agentur, fiet successive : *ibid.*, 4, *c*.

19. Necessarium est fateri omnes mortuos a morte resurrecturos esse : s3, q. LXXX (al LXXVIII), 1, *o*.

20. — erit a cineribus : *ibid.*, 2, *c*.

21. In cineribus nulla est inclinatio naturalis ad reuniendum sese animæ per resurrectionem : *ibid.*, 3, *o*.

22. In resurrectione anima idem corpus numero resumet : s3, q. LXXXI (al. LXXIX), 1, *c*.

23. Hæreticum est dicere eumdem hominem non resurrecturum : *ibid.*, 2, *c*.

24. In resurrectione humani corporis idem situs servabitur, maxime quantum ad partes essentiales : *ibid.*, 3, *o*.

25. — non est futura in vita animali : s3, q. LXXXIII (al. LXXXI), 4, *o*.

# S

vel passionis Christi, nisi virtualiter : 3, q. XXII, 5, *o*; 6, *c*; q. LXIII, 5, *c*.

9. Sacerdotium Christi facit duo, quæ requiruntur ad perfectam emundationem peccatorum, scilicet gratiam quoad culpam, et satisfactionem quoad reatum : 3, q. XXII, 3, *o*.

10. Homo tit particeps sacerdotii Christi per omnia sacramenta, principiendo aliquem effectum ejus : 3, q. LXIII, 6, 1^m^.

11. Christus noluit nasci de sacerdotibus, ne videretur idem sacerdotium ejus, et vetus; sed vetus erat figura ejus : 3, q. XXII, 1, 2^m^.

12. Sacerdotium, ante legem, erat tantum secundum determinationem humanam, quæ hanc dignitatem primogenitis attribuebat : 1-2, q. CIII, 1, 3^m^.

13. Sacerdotium veteris legis fuit figura sacerdotii Christi, sed multum distans, quia nec æternum, nec mundans peccata : 3, q. XXII, 1, 1^m^; 4, *c* et 3^m^; 5, *c* et 2^m^; 6, *c*.

14. Sacerdotium Christi dicitur secundum ordinem Melchisedech, ob excellentiam ejus super sacerdotium legale per quod figurabatur : 3, q. XXII, 6, *o*.

15. Sacerdotium Christi, quood oblationem, expressius figurabatur per sacerdotium legis, quam per sacerdotium Melchisedech, scilicet in effusione sanguinis; sed quoad participationem et effectum ejus, in quo præcipue attenditur excellentia ejus, est e converso : 3, q. XXII, 6, 2^m^; q. LXI, 3, 3^m^.

16. Indictus est sacerdotibus veteris legis feminalium usus, ad tegmen pudendorum, ad excludendam idololatriam in sacris Priapi : 1-2, q. CII, 4, 7^m^, fin.

17. Sacerdotium leviticum derivabatur ad posteros secundum originem carnis : 1-2, q. CV, 1, 4^m^; 3, q. XXXI, 8, 4^m^.

18. Sacerdotes novæ legis tenent locum septuaginta discipulorum Christi : 2-2, q. CLXXXIV, 6, 1^m^; q. CLXXXVIII, 4, 5^m^; 3, q. LXVII, 2, 2^m^.

16. Ministri comparantur ad sacerdotem, sicut secundarium et instrumentale agens, ad agens principale : 3, q. LXXI, 4, *c*.

20. — novæ legis operatur in persona Christi : 3, q. XXII, 4, *c*.

21. —, ut peccator, participat effectum sui sacerdotii, non autem ut — : *ibid.*, 4, 1^m^.

22. Bonus laïcus dicitur — spiritualiter, non autem quoad ordinem : 3, q. LXXXII, 1, 2^m^.

23. —, in quantum medius inter Deum et hominem, habet nomen angeli : 3, q. XXII, 1, 1^m^,

24. Proprium officium sacerdotis est esse mediatorem inter Deum et populum : 3, q. XXII, 3, *c* et 1^m^; 4, *c*; q. XXVI, 1, *o*; q. LXXXII, 3, *c*.

25. In officio sacerdotis possunt considerari duo, scilicet oblatio sacrificii, et consummatio : 3, q. XXII, 5, *c* et 2^m^; 6, 2^m^.

26. In oblatione sacrificii cujuscumque sacerdotis, sunt duo, scilicet sacrificium et devotio ; sed effectus proprius sacerdotii est quod sequitur ex sacrificio : *ibid.*, 4, 2^m^.

27- — accipit characterem in datione calicis, per episcopum ipsi facta sub certa verborum forma : s3, q. XXXVII, 5, *o*.

28. Solus Deus remittit per se culpam ; — vero ministerialiter, virtute potestatis clavium : s3, q. XVIII, 1, *o*.

29. Ex vi clavium aliquid de pœna temporali — remittere potest : s3, *ibid.*, 2, *c*.

30. — in usu clavium dimittit quodammodo culpam, non vero ligat, nisi improprie; in pœnam autem habet potestatem et ligandi et solvendi : *ibid.*, 3, *c*.

31. — non potest solvere et ligare ad arbitrium nisi in quantum a Deo sibi præscriptum est : *ibid.*, 4, *o*.

32. Non potest simplex sacerdos remittere ea peccata, quæ sibi superior potestate jurisdictionis reservavit : 3, q. XX, 2, *c*.

33. Sacerdotium est ordo sacer respiciens consecrationem corporis Christi : s3, q. XXXVII, 2, *c*; 3 et 4, *o*. — Vid. *Claves*.

**Sacramenta.** 1. — sunt quædam potestationes fidei : 3, q. XLII, 6, *c*, fin. ; q. LXXII, 5, 2^m^.

2. Sacramentum est in genere signi, quia est rei sacræ signum : 3, q. LX, 1, 2.

3. Sacramentum proprie non est signum cujuslibet rei sacræ, sed tantum rei sacræ sanctificantis homines : *ibid.*, 2, *o*; q. LXIV, 2, *o* : 3, *c*.

4. Sacramentum est signum passionis Christi gratiæ, et gloriæ; ideo est commemoratio præteriti, demonstratio præsentis, et prognosticum futuri : 3, q. LX, 3, *o*.

5. In sacramentis requiruntur res determinatæ, ex institutione Dei : 3, q. LX, 5, *o*; 7, *c*.

6. Sacramentum proprie semper est aliqua res sensibilis : 3, q. LX, 4, *o*; q. LXI, 1, *c*; q. LXIV, 1, 2^m^.

7. In sacramentis habentibus materiam corporalem, actus humani non sunt de essentia sacramentorum, sed dispositive se habent ad — : 3, q. LXXXIV, 1, 1^m^.

8. Res et verba sunt unum sacramentum, in quantum conveniunt in uno, scilicet in significando, vel causando : 3, q. LX, 6, 2^m^ : q. LXII, 4, 4^m^; q. LXXXVI, 6, *c*.

9. Materia sacramentorum necessario benedicitur, præter baptismum et eucharistiam, quia hæc per usum Christi benedicta sunt : 3, q. LXXII, 3, *o*.

10. Materia sacramenti indiget duplici benedictione; prima cum instituitur, secunda in usu : 3, q. LXXII, 3, 2^m^.

11. In omnibus sacramentis indigentibus materia a santificata, prius materia sanctificatur per episcopum : *ibid.*, 3, *o*.

12. Illa quibus homines communius utuntur, debent sumi pro materia, vel pro forma sacramentorum : 3, q. LX, 5, 3^m^; 7, 2^m^; q. LXVI, 5. 7^m^; q. LXXIV, 1 et 3, *c*.

13. In sacramentis, res sensibiles sunt ut materia, et verba ut forma : 3, q. LX, 6, *c* et 2^m^; 7, *c*.

14. — in quibus confertur superabundans gratia, habent materiam corporalem, non autem alia : 3, q. LXXXIV, 1, 1^m^.

15. Forma determinata verborum, requiritur in sacramentis : 3, q. LX, 7, *o*.

16. In forma cujuslibet sacramenti oportet exprimi illud, in quo substantia ejus conssitit : 3, q. LXXII, 4, *c*.

17. An et quæ corruptio vitiat essentiam formæ sacramentalis : 3, q. LX, 7, 3^m^; 8, *c*.

18. Addens, minuens, transponens, mutans, vel interrumpens formam sacramentorum, perficit sacramentum, nisi intendat contra ritum Ecclesiæ, vel nisi principalis sententia mutetur : *ibid.*, 8, *o*.

19. — sunt necessaria ad salutem humani generis triplici ratione : 3, q. LXI, 1, *o*; 3, *c*.

20. — fuerunt necessaria tempore legis naturæ post peccatum, indeterminata : 3, q. LX, 5, 3^m^; q. LXI, 3, *o*.

62. Sacramentum dicitur tripliciter, non quidem æquivoce, sed analogice, scilicet sacrum secretum, juramentum, et signum rei sacræ : 3, q. LX, 1, *c*.
63. In quolibet sacramento sunt tria, scilicet origo, perfectio, et finis duplex, scilicet proximus, id est sanctificatio, et finis ultimus, scilicet vita æterna : *ibid.*, 3, *c*.
64. Differentia inter sacra, —, sacrificia, et observantias : 1-2, q. CI, 4, *o*.
65. — novæ legis conferunt gratiam, non autem sacramentalia, sed removent contrarias dispositiones et impedimenta; ideo secundum ea multiplicantur : 3, LXXI, 3, 2$^m$ et 4$^m$.
66. — et sacramentalia, quæ habent effectum perpetuum, non possunt iterari; quæ vero non habent, possunt iterari : s3, q. XXXII, 1, *c*.
67. — quatuor dicuntur magna, scilicet baptismus ratione effectus, confirmatio ratione ministri, eucharistia ratione contenti, et matrimonium ratione significati : 3, q. LXV, 3, 4$^m$; q. LXVII, 2, 3$^m$.
68. In sacramentis veteris legis, quæ ordinabantur ad hominum sanctificationem, nihil erat sine rationabili causa : 1-2, q. CII, 5, *b*.
69. Numerus et sufficientia septem sacramentorum novæ legis : 3, q. LXV, 1, *o*.
70. Ordo sacramentorum novæ legis exponitur : 3, q. LXV, 2, et 3, *o*.
71. — novæ legis tripliciter se habent ad — veteris legis, scilicet essentialiter, ut matrimonium, pœnitentia et ordo; figuraliter, ut baptismus et eucharistia; et neutraliter, ut alia : 1-2, q. CII, 5, 3$^m$.

**Sacramentalia.** — Vid. *Sacramenta*, n. 28, 65 et 66.

**Sacrificium.** 1. — proprie dicitur aliquid factum ad honorem debitum soli Deo, ad eum placandum : 2-2, q. LXXXI, 4, 1$^m$; 3, q. XXII, 2, *c*; q. XLVIII, 3, *c*.
2. — exterius est signum sacrificii interioris, quo quis se offert Deo : 3, q. LXXXII, 4, *c*.
3. Omne quod Deo exhibetur ut spiritus feratur in Deum, potest dici — : 3, q. XXII, 2, *c*; q. XLVIII, 3, *c*.
4. Omnia obsequia proximis facta, in quantum ad Deum referuntur, dicuntur sacrificia : 2-2, q. CLXXXVIII, 2, *c*.
5. — debet offerri soli Deo : 1-2, q. CII, 3, *c*; 2-2, q. LXXXIV, 1, 1$^m$; q. LXXXV, 2, *o*; q. LXXXV, 2, *o*; q. XCIV, 2, *c*; 3, q. XLVIII, 3, *c*.
6. Offerre Deo — in communi est de jure naturali, sed determinatio ejus est de jure divino et humano : 2-2, q. LXXXV, 1, *o*.
7. Sacrificia sensibilia instituta sunt, non propter indigentiam Dei, sed ut homo se et omnia sua referat in Deum, ut in finem, principium et dominum omnium : 2-2, q. XXX, 4, 1$^m$; q. LXXXI, 6, 2$^m$; 7, *c* et 2$^m$; q. LXXXV, 2, *c*.
8. Quicumque offert —, debet esse sacrificii particeps : 3, q. LXXXII, 4, *c*.
9. — duplex, scilicet interius et exterius : 2-2, q. LXXXV, 2, *c*; 3, 2$^m$; 4, *c*; 3, q. XXII, 2, *c*; q. LXXXII, 4, *c*.
10. Ad primum omnes tenentur; ad secundum vero soli subditi legi, nisi necessarii actus virtutum : 2-2, q. LXXXV, 4, *o*.
11. In quolibet sacrificio considerantur quatuor, scilicet, cui, a quo, quid, et pro quibus offertur : 3, q. XXII, 3, 1$^m$; q. XLVIII, 3, *c*.
12. Homo indiget sacrificio propter tria : 3, q. XXII, 2, *c*.
13. Homo tripliciter exhibet corpus suum sacrificium et hostiam Deo, scilicet per martyrium, per austeritatem, et per opera justitiæ et divini cultus : 2-2, q. LXXXV, 3, 2$^m$.
14. Sacrificia, oblationes et hujusmodi ante legem Moysis erant necessitatis in communi, sed erant voluntatis in speciali : 1-1, q. CIII, 1, *o*; 3, q. LX, 5, 3$^m$; q. LXI, 3, 2$^m$; q. LXX, 2, 1$^m$; 4, 2$^m$.
15. Præcepta de sacrificiis non sunt data Judæis nisi postquam declinassent ad idololatriam : 1-2, q. CII, 3, *c*.
16. Ratio litteralis et figuralis omnium sacrificiorum in lege veteri exponitur : 1-2, q. CII, 3, *o*.
17. Lex vetus in multis diminuit cultum corporalem; ideo statuit quod sacrificia non offerrentur de quolibet, nec in omni loco : 1-2, q. CI, 3, 3$^m$; 4, 1$^m$; q. CII, 4, 3$^m$.
18. Esus adipum et sanguinis in sacrificiis Judæorum erat prohibitus; sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris, ad honorem Dei; adeps vero adurebatur igne, et hoc ad evitandum idololatriam : 1-2, q. CII, 3, 8$^m$.
19. Sacrificia veteris legis non erant Deo accepta secundum se, sed quia figurabant passionem Christi, et sacrificium interius, scilicet devotionem, et ne offerrent ea idolis : 1-2, q. CII, 3, *o*.
20. Sacrificium, in lege veteri, erat publica protestatio peccati; ideo non fiebat pro peccato negligentiæ, nec pro aliis peccatis interiorum actuum, quia erant occulta : 2-2, q. LIV, 3, 3$^m$.
21. Sacrificium triplex in lege veteri, scilicet oblatio pro peccato, holocaustum, et victima vel hostia : 1-2, q. CII, 3, 8$^m$ et 9$^m$.
22. Juge sacrificium fiebat mane et vespere quotidie, figurans perpetuitatem divinæ beatitudinis et perpetuitatem Christi, qui est agnus Dei : 1-2, q. CII, 4, 10$^m$; 3, q. XXII, 3, 3$^m$.
23. Sacrificia veteris Testamenti significabant passionem Christi, sed oblationes significabant dispositionem Christi patientis, scilicet voluntarie : 3, q. XLVII, 2, 1$^m$; q. XLVIII, 3, *o*.
24. Oblatio pro peccato convenit pœnitentibus, holocaustum perfectis, et victima proficientibus; primum erat de necessitate remissionis peccati, unde incendebatur una pars, et alia erat sacerdotis; tertium erat ex debito beneficii, vel accepti, vel accipiendi, pro gratiarum actione, vel pro salute et prosperitate offerentium, quorum tertia pars erat, secunda sacerdotum, et prima incendebatur Deo; at vero sacrificium pro peccato totius populi, vel sacerdotis, totum comburebatur, ne aliquid peccati in eis remaneret : 1-2, q. CII, 3, 8$^m$.
25. Primitiæ erant oblationes, non autem sacrificia, quia nihil sacrum fiebat circa eas : 2-2, q. LXXXV, 3, 3$^m$; 4, *o*.
26. De iis quæ veniunt in usum hominis de terra nascentibus, sicut cibus, potus condimentum, Deo multa offerebantur : 1-2, q. CII, 3, 13$^m$.
27. Sal offerebatur in sacrificiis, quia impedit corruptionem putredinis; et significat discretionem sapientiæ, et mortificationem carnis : 1-2, q. CII, 3, 14$^m$.
28. Sacrificium expiationis erat solemnissimum, et erat præcipua figura Eucharistiæ quoad Christum passum, sicut omnia sacrificia veteris legis : 3, q. LXXIII, 6, *c*.
29. Potissimum sacrificium est, quo Christus se obtulit Deo; ideo omnia sacrificia veteris legis erant ad figurandum hoc, ut perfectum per imperfecta, quorum rationes sumi debent ex eo : 1-2, q. CII, 3, *c*.

rediit, et resurrexit cum eo triplici ratione : 3, q. LIV, 2, $2^{m}$ et $3^{m}$.

5. — vero qui in quibusdam ecclesiis pro reliquiis observatur, fluxit miraculose de quadam ejus imagine percussa : 3, q. LIV, 2, $3^{m}$.

**Sanitas.** 1. — est prima species qualitatis, causata ex humoribus adæquatis : 1-2, q. L, 1, *c*, fin.

2. — est tantum in animo : 1, q. XVI, 6, *c*.

3. Eadem numero — est in animali, et in aliis nec alia — est medicinæ et urinæ, quam — animalis, quam medicina facit, et urina significat; 1-2, q. XX, 3, $2^{m}$.

**Sapiens.** 1. — simpliciter, est qui cognoscit altissimam causam simpliciter ; sed — in aliquo genere est, qui scit altissimam causam in illo genere : 2-2, q. IX, 2, *c* ; q. XLV, 1, *c* ; XLVII, 2, $1^{m}$.

2. Pater est — sapientia essentiali, non autem sapientia genita : 1, q. XXXVII, 2, $1^{m}$ ; q. XXXIX, 7, $2^{m}$.

3. Filius est — formaliter sapientia tantum essentiali, effective vero sapientia ingenita tantum, sed seipso vel per se sapientia genita : 1, q. XXXIX, 7, $2^{m}$.

**Sapientia.** 1. — qua formaliter sapientes sumus, et quædam participatio divinæ sapientiæ, quæ Deus est : 2-2, q. XXIII, 2, $1^{m}$.

2. — secundum philosophos, est tantum cognoscitiva ; secundum theologos vero, est etiam directiva : 2-2, q. XIX, 7, *c*.

3. — judicat de omnibus et ordinat, quia considerat altissimas causas : 1-2, q. LVII, 2, *c* et $1^{m}$; q. LXVI, 5, *c* et $1^{m}$.

4. simpliciter semper est bona, sed — secundum quid est mala ; et est triplex, scilicet terrena, animalis, et diabolica : 2-2, q. XLV, 1, $1^{m}$ ; q. XLVI, 1, $2^{m}$ ; q. LV, 1, $3^{m}$ ; q. CXIII, 1, $1^{m}$.

5. Omnis — est scientia, in quantum est de conclusionibus ; sed differt a cæteris scientiis, in quantum est de principiis : 1-2, q. LVII, 2, $1^{m}$ et $2^{m}$ ; 2-2, q. IX, 2, *c*.

6. — unitur principiis, non solum concludendo ex eis sicut aliæ scientiæ, sed judicando de eis et disputando contra negantes eas : 1, q. I, 8, *c*; 1-2, q. LXVI, 5, $4^{m}$.

7. — continet sub se scientiam et intellectum: 1-2, q. LVII, 2, $2^{m}$ ; q. LXVI, 5, $3^{m}$ et $4^{m}$ ; q. LXVIII, 7, *c*.

8. — est tantum una, licet scientiæ sint multæ: 1-2, q. LVII, 2, *c*, fin.

9. — est maxima inter omnes virtutes intellectuales, judicans et ordinans eas : 1-2, q. LVII, 2, $2^{m}$, q. LXVI, 5, *o*; q. LXVIII, 7, *c*.

10. Differentia inter sapientiam, scientiam, intellectum, artem et prudentiam : 1-2, q. LVII, 2, 3 et 4, *o*.

11. — in rebus humanis, est prudentia : 1, q. I, 6, *c* ; 2-2, q. XLVII, 2, $1^{m}$.

12. Prudentia non imperat sapientiæ, sed e converso : 1-2, q. LXVI, 5, $1^{m}$.

13. Prudentia est de iis, per quæ pervenitur ad felicitatem sed — est de objecto ejus : 1-2, q. LXVI, 5, $2^{m}$ et $3^{m}$.

14. Per dona sapientiæ et scientiæ disponitur homo ad sequendum instinctum Spiritus Sancti in cognitione divinorum et humanorum : 1-2, q. LXVIII, 5, $1^{m}$; 2-2, q. VIII, 5, *c*.

15. — data a Deo, est donum Spiritus Sancti, sed — acquisita per studium humanum, est virtus intellectualis : 1, q. I, 6, $3^{m}$ ; 2-2, q. XLV, 1, *o*; 4, $1^{m}$ et $2^{m}$.

16. Donum est virtus sapientiæ principaliter est de divinis, secundario vero de aliis judicando per regulas divinas : 1-2, q. LVII, 2, *c*.

17. Virtus sapientiæ est tantum speculativa ; sed donum sapientiæ est speculativum principaliter, et secundario practicum : 1, q. LXIV, 1, *c* ; 2-2, q. XLV, 2, *o* ; 6, $3^{m}$.

18. Ratio speculativa, quoad apprehensionem, perficitur dono intellectus, et quoad judicium, dono sapientiæ ; sed ratio practica, quoad primum, perficitur dono consilii, et quoad secundum, dono scientiæ : 1-2, q. LXVIII, 4, *c*.

19. Donum sapientiæ est in ratione superiori ; donum autem scientiæ, in ratione inferiori : 1, q. LXXIX, 9, *c* ; 2-2, q. XLV, 5, *c*.

20. Donum sapientiæ dirigit hominis intellectum et affectum ; ideo ei tanquam directivo correspondent duo dona, scilicet intellectus in intellectu, et timor in affectu : 1-2, q. LXVIII, 4, $5^{m}$.

21. Rectum judicium de divinis ex inquisitione rationis, est virtutis sapientiæ; doni vero ejus secundum connaturalitatem : 1, q. I, 6, $3^{m}$; 1-2, q. LXVIII, 1, $4^{m}$ ; 2-2, q. XLV, 2, *c*.

22. Judicium per inclinationis, est doni sapientiæ; sed per modum cognitionis tantum, est theologiæ : 1, q, I, 6, $3^{m}$.

23. Intellectus habet duos actus, scilicet percipere, et judicare secundum rationes divinas et humanas ; primum est doni intellectus, secundum doni sapientiæ, et tertium doni scientiæ : 2-2, q. VIII, 6, *o* ; q. IX, 2, *o* ; q. XLV, 2, $3^{m}$.

24. Donum sapientiæ est excellentissimum inter septem dona Spiritus Sancti, sed est inferius charitate : 1-2, q. LXVIII, 7, *c*.

25. — acquisita potest esse cum peccato mortali, non autem donum sapientiæ, sicut nec charitas, quam præsupponit ; 2-2, q. XLV, 4, *o*.

26. Fides assentit veritati divinæ secundum se, sed donum sapientiæ judicat secundum eam; ideo præsupponit fidem : 2-2, q. XLV, 1, $2^{m}$.

27. Fides est initium sapientiæ secundum essentiam ; timor autem servilis est ut dispositio ejus ; sed filialis, ut primus effectus ejus : 2-3, q. XIX, 7, *o* ; q. XLV, 6, $3^{m}$.

28. Donum sapientiæ quandoque dicitur pietas et timor Dei : 2-2, q. XLV, 1, $3^{m}$.

29. Donum sapientiæ, in quantum est necessarium ad salutem, est in omni habente gratiam : 1-2, q. LXVIII, 5, $1^{m}$ ; 2-2, q. XLV, 5, *o*.

30. — in divinis semper est essentialis, et nunquam est personalis et propria; sed appropriatur, quia non significatur per modum quiescentis in subjecto : 1, q. XXXIV, 1, $2^{m}$; q. XXXVII, 2, $1^{m}$; q. XXXIX, 7, $2^{m}$.

31. — in divinis dicitur dupliciter, scilicet essentialis, et genita : 1, q. XXXIV, 1, $2^{m}$.

32. — Patris dicitur dupliciter, scilicet essentialis, quæ est in ipso, et quæ procedit ab eo, scilicet Filius : 1, q. XXXIX, 7, $2^{m}$.

**Satisfacere.** 1. Homo non potest — de uno peccato sine alio : 3, q. LXXXVI, 3, *o*; s3, q. XIV, 1, *o*.

2. Homo potest — Deo secundum æqualitatem proportionis, per acceptationem infinitæ misericordiæ Dei, non autem secundum æqualitatem quantitatis offensæ : 3, q. I, 2, $2^{m}$; q. LXXXV, 3, *o*; q. XC, 2, *c*; s3, q. XII, 2, *o*; q. XIII, 1, *o*.

3. Nulla pura creatura potuit — Deo pro natura humana : 3, q. I, 2, $2^{m}$ ; q. XLVI, 1, $3^{m}$; q. XLIX, 5, $1^{m}$.

4. Adam et alii sancti Patres satisfecerunt pro peccatis suis, secundum quod peccatum corrumpit bonum personale, non secundum quod corrumpit naturam : 3, q. XLIX, 5, $1^{m}$.

5. Unus homo potest — pro alio in quantum

per speciem intelligibilem, quæ est similitudo rei intellectæ : 1, q. xiv, 2, 2^m.

3. Diversæ scientiæ procedunt ex diversis principiis et mediis : 1, q. i, 1, 1, 2^m; 1-2, q. liv, 2, 2^m.

4. Omnis — habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa : 2-2, q. i, 5, c.

5. Nulla — probat principia sua, sed probat alia ex eis; nec disputat contra negantes ea, præter primam philosophiam : 1, q. i, 8, c.

6. In diversis conclusionibus unius scientiæ, sunt diversa media per quæ probantur; ideo homo potest scire aliquas conclusiones sine aliis, sicut et media : 2-2, q. v, 3, 2^m.

7. — demonstrativa dicitur judicativa, in quantum per resolutionem in prima principia, de veritate inquisitorum dijudicat : 2-2, q. liii, 4, c.

8. — est de mobilibus et de contingentibus, secundum quod in eis est aliquid necessarium vel universale : 1, q. lxxxvi, 3, o.

9. Omnis operativa — in particulari consideratione perficitur : 1-2, q. vi, princ.

10. Idem est subjectum principiorum et totius scientiæ, cum tota — virtute contineatur in principiis : 1, q. i, 2, c; 1-2, q. iii, 6, c.

11. Formalis ratio subjecti scientiæ, sicut et objecti, potentia duplex, scilicet ex parte rei, et ex parte nostra : 2-2, q. i, 2, c.

12. Sic se habet subjectum ad scientiam, sicut objectum ad potentiam vel habitum : 1, q. i, 7, c.

13. Habitus scientiæ fit uno actu in intellectu possibili, non autem in passivo, nisi per actus repetitos : 1-2, q. l, 4, o; q. li, 3, c.

14. — legis Dei sic annexa est officio sacerdotali, ut simul cum eo injungatur : 2-2, q. xvi, 2, 3^m.

15. — acquisita est habitus naturalis : 1, q. cxvii, 1, c et 1^m; 1-2, q. li, 4, c; q. cxiii, 10, 3^m.

16. Homo meditando acquirit scientiam : 1, q. lxii, 9, 1^m; 1-2, q. li, 3, c; 2-2 q. xlix, 1, 2^m.

17. Modus acquirendi scientiam duplex, scilicet præcipuus per inventionem, et secundarius per doctrinam : 1, q. cxvii, 1, c; 3, q. ix, 4, 1^m.

18. Cæcus a nativitate non potest habere scientiam de coloribus : 1, q. cxi, 3, 1^m et 2^m.

19. In statu innocentiæ homo non indigebat ad perfectionem scientiæ ullo signo sensibili : 3, q. lxi, 2, c.

20. Disciplina, quæ est receptio cognitionis ab alio, requiritur ad scientiam : 1-2, q. iv, 1, c; 2-2, q. clxxxix, 1, 4^m.

21. Nullus unquam per dæmones scientiam acquisivit : 1, q. lxiv, 1, 5^m; 2-2, q. xcvi, 1, c; q. clxxii, 5, 2^m.

22. Ille qui in aliqua — acquirit per primam demonstrationem scientiam conclusionis unius, habet quidem habitum, sed imperfecte; cum vero acquirit, per aliquam aliam demonstrationem, scientiam conclusionis alterius, non aggeneratur in eo alius habitus, sed habitus qui prius inerat fit perfectior, utpote ad plura se extendens : 1-2, q. li, 4, 3^m; q. liv, 4, 3^m.

23. Habitus per primam demonstrationem in aliqua — acquisitus, per aliam demonstrationem perficitur : *ibid.*, et q. lxv, 1, 1^m.

24. Multi impediuntur a — acquirenda tripliciter, scilicet propter indispositionem, occupationes et pigritiam : 2-2, q. ii, 4, c.

25. Virtutes morales, et præcipue castitas, multum faciunt ad acquisitionem et usum scientiarum : 2-2, q. cxlviii, 6, c; q. clxxx, 2, 3^m.

26. Discursus in acquisitione scientiæ duplex est in — nostra, scilicet secundum successionem unius post alterum, ex notis ad ignota procedens, et secundum causalitatem, per unum in alterum: 1, q. xiv, 7, c; q. lviii, 3, o; q. cxvii, 1, c; 3, q. xi, 3, c.

27. Opinio est dispositio ad scientiam : 3, q. ix, 3, 2^m.

28. — quadrupliciter tantum amittitur, scilicet ratione excidente a mente, corrupto sciente vel scito, vel oblivione : 1, q. ix, 5, c.

29. — augetur secundum se per additionem : 1-2, q. xlix, 4, c; q. lii, o.

30. — est una numero a subjecto in quo est, sed una est in specie a scibili : 1, q. cxvii, 1, c.

31. Unitas scientiæ generica, specifica, vel numeralis, sumitur ab unitate generica specifica, vel numerali sui medii : 1-2, q. liv, 2, 2^m, fin.

32. In — contrariorum eadem ratio est cognoscendi utrumque, quia unum per aliud cognoscitur : 1-2, q. liv, 2, 1^m.

33. Intellectus est una potentia, in qua tamen sunt diversarum scientiarum habitus : 1-2, q. liv, 1, 1^m.

34. Quantitas scientiæ attenditur non solum secundum numerum scibilium, sed etiam secundum claritatem cognitionis : 3, q. x, 2, 3^m.

35. Diversa ratio cognoscibilis inducit diversitatem scientiarum : 1, q. i, 1, 2^m.

36. — quæ habetur per revelationem, et scientiæ humanitus inventæ, differunt secundum genus : 1, q. i, 1, 2^m.

37. — infusa, et — acquisita, sunt diversarum rationum : 1, q. i, 1, 2^m; 3, q. ix, 4, 3^m.

38. Consideratio scientiæ speculativæ non se extendit ultra virtutem suorum principiorum, id est, ultra quam cognitio sensitiva ducere potest : 1-2, q. iii, 6, c.

39. Contra rectitudinem scientiæ contingit peccari dupliciter in speculativis, scilicet vel inducendo rationem ad conclusionem falsam, apparentem veram, vel arguendo ex falsis, quæ videntur vera : 2-2, q. lv, 3, c.

40. In speculativis est alia rationalis — ordinata ad inquisitionem inventivam, scilicet dialectica, et alia — demonstrativa, determinativa veritatis : 2-2 q. li, 2, 3^m.

41. Omnes scientiæ demonstrativæ continentur sub physica : 2-2, q. xlviii, c.

42. — dicitur speculativa vel practica tripliciter, scilicet ratione sciti, modi, et finis : 1, q. xiv, 16, c.

43. — de non operabili est speculativa tantum; ordinata vero ad operationem, est practica tantum; speculativa vero ratione modi vel finis, est secundum quid speculativa et practica : *ibid.*

44. Omnis — operativa tanto perfectior est, quanto magis considerat particularia, in quibus actus est : 1, q. xxii, 3, 1^m.

45. Scientiarum practicarum illa est dignior, quæ ad ulteriorem finem ordinatur : 1, q. i, 5, c.

46. Omnes fines scientiarum practicarum ordinantur ad beatitudinem æternam, sicut ad ultimum finem : *ibid.*

47. — practica triplex, scilicet monastica seu ethica, œconomica, et politica : 2-2, q. xlvii, 11, b; q. xlviii, 2^m.

48. — duplex, scilicet subalternans, et subalternata; prima procedit ex principiis per se notis in scientia superiori : 1, q. i, 2, c et 1^m; 6, 2^m.

49. Intellectus, qui est habitus principiorum,

quia operatur sine organo : 1, q. cxviii, 1, 3m.
11. Homines pingues et animalia magna pauci sunt seminis : 1, q. cxix, 2, c, fin.

**Senarius.** — numerus dicitur numerus perfectus ratione partium, quia consurgit ex omnibus suis partibus ; aliquoties ideo congruit perfectioni universi, et operum Dei in sex diebus : 1, q. lxxiv, 1, c.

**Senes.** — sunt suspiciosi : 2-2, q. lx, 3, c.

**Sensibile.** 1. — duplex, scilicet per se et per accidens : 1, q. xvii, 2, c; q. lxxviii, 3, 1m.

2. Similitudo sensibilium est in sensu tripliciter, scilicet primo et per se respectu sensibilium propriorum ; per se, sed non primo, respectu communium, et per accidens tantum, respectu sensibilium per accidens : 1, q. xvii, 2, c.

3. Sensus in actu, est — in actu : 1, q. xiv, 2, c ; q. lv, 1, 2m.

4. Species sensibilis in sensu est similitudo unius tantum individui ; ideo per eam tantum unum individuum cognosci potest : 1, q. xiv, 12, c, fin.

5. Sensibilium aliqua immutant sensum spiritualiter tantum, ut color ; quædam materialiter, ut gustabile et tangibile ; alia vero utroque modo : 1, q. lxvii, 1, c ; q. lxxviii, 3, c.

**Sensitivus.** Intellectus appetitivus est alia potentia a sensitivo : 1, q. lxxx, 2, c.

**Sensualitas.** 1. Aliquid pertinet ad sensualitatem dupliciter, scilicet ut præambulum, sicut apprehensive sensitive, et essentialiter, ut appetitivæ tantum : 1, q. lxxxi, 1, 1m.

2. — dicitur a sensu, et est vis appetitiva sensitivæ partis : *ibid.*, 1, o.

3. — nominat appetitum sensitivum, ut indistinctus, incompletus, et depressus est ; ideo non potest esse subjectum virtutis, sed perpetuæ corruptionis ; ideo differt tantum ratione a concupiscibili et irascibili, quia nominant idem, sed opposito modo : 1, q. lxxxi, 3, 1m ; 1-2, q. lxxiv, 3, 2m.

4. Singuli motus sensualitatis sunt in potestate nostra, non autem omnes simul : 1-2, q. lxxiv, 3, 2m ; 2-2, q. cliv, 5, c.

5. Ratio tripliciter se habet ad motum sensualitatis de genere peccati mortalis, scilicet ut imperans vel consentiens, ut resistens, et naturaliter ; primo modo peccat mortaliter, tertio venialiter, secundo meretur ; 2-2, q. cliv, 5, c.

6. — non potest sanari a corruptione fomitis ; hinc est quod licet homo non possit vitare quin actus sensualitatis sit inordinatus, ipsi tamen non imputetur : 1-2, q. lxxiv, 3, 2m.

**Sensus.** 1. — est potentia passiva : 1, q. lxxix, 3, 1m.

2. — est virtus corporea ; ideo cognoscitivus corporalium tantum, et non spiritualium : 1, q. xii, 3, c ; 4, 3m ; q. lxxxv, 1, c ; 1-2, q. iii, 3, c : 2-2, q. xlvi, 3, c.

3. Non datur — agens : 1, q. lxxix, 3, 1m.

4. — est quædam deficiens participatio intellectus : 1, q. lxxvii, 7, c.

5. — dicitur tripliciter, scilicet natura sensitiva, potentia, et actus : 1, q. lxxix, 1, 1m.

6. — exteriores sunt tantum quinque, secundum quinque modos immutationis ab objectis, scilicet visius, auditus, olfactus, gustus et tactus : 1, q. lxxviii, 3, o.

7. — interiores sunt tantum quatuor secundum quatuor modos operationum, scilicet sensus communis, imaginativa, æstimativa, et memoria sensitiva : *ibid.*, 4, o.

8. — non apprehendit rationem essendi, nec intentionem entis, nec formam substantialem, nisi per accidens, sed tantum accidentia sensibilia : 1, q. lvii, 1, 2m ; q. lxxv, 6, c, fin.

9. — non potest cognoscere substantiam : 1-2, q. xxxi, 5, c.

10. — non potest cognoscere universalia, quia non potest recipere formam immaterialem : 1, q. xii, 4, c ; q. lxxxv, 1, c ; 1-2, q. v, 1, 1m ; q. xix, 3, c ; q. xxix, 6, o.

11. Nullus — discurrit a causis ad effectus, nec e converso, sed tantum intellectus : 1, q. lviii, 4, o ; q. lxxxv, 5, o.

12. — dupliciter immutatur, scilicet interius, et exterius ab objecto : 1, q. cxi, 4, c.

13. — exterior apprehendit tantum rem præsentem ; interior autem etiam absentem : 1, q. lxxviii, 4, c et 2m ; q. lxxxi, 3, 3m ; 1-2, q. xv, 1, c ; q. xvii, 7, 3m ; q. xxxv, 2, 2m.

14. Objectum sensus communis est ipsum sensibile, quia cum sit una potentia, extendit se ad omnia objecta quinque sensuum exteriorum : 1, q. lxxviii, 3, 2m.

15. — communis non est communis ut genus, sed ut radix et principium sensuum exteriorum, vel ut respicit objectum sub universaliori ratione formali : 1, q. i, 3, 2m ; q. lxxviii, 4, 4m.

16. — communis cognoscit differentias sensibilium diversorum generum, et intentiones sensuum, non autem sensus proprius : 1, q. lvii, 2, c ; q. lxxviii, 4, 2m.

17. — proprius discernit inter contraria sensibilia, in quantum participat aliquid de virtute sensus communis ; sed ultimum judicium, et ultima discretio, pertinet ad sensum communem, qui judicium aliorum perficit : 1, q. lxxviii, 4, 2m.

18. Etiam in statu innocentiæ, homo acquisivisset scientiam ex sensibus : 1, q. ci, 1, c.

19. — theologiæ duplex, scilicet litteralis, vel historicus, et spiritualis, vel mysticus, et est triplex : allegoricus, id est figurativus ; tropologicus, id est cœlestis : 1, q. i, 10, o ; 1-2, q. cii, 2, c.

20. In sacra Scriptura, præter principalem sensum quem auctor intendit, possunt alii sensus non incongrue aptari : 1, q. i, 9, 2m ; 10, 1m ; q. cii, 1, c.

21. Nulla alia scientia vel scriptura, præter sacram Scripturam, habet sensus spirituales, sed tantum litteralem : 1, q. i, 10, c.

22. Multiplicitas istorum sensuum non facit æquivocationem, nec aliquam speciem multiplicitatis : 1, q. i, 10, 1m.

23. — litteralis sacræ Scripturæ nunquam potest argui falsitatis : 1, q. i, 10, c.

24. — litteralis est quem auctor sacræ Scripturæ intendit : 1, q. i, 10, c.

25. — spiritualis sacræ Scripturæ fundatur super litteralem, et eum præsupponit : 1, q. i, 10. c et 1m.

26. In una littera sacræ Scripturæ sunt plures — litterales : 1, q. i, 10, c, fin.

27. — parabolicus continetur sub litterali, non autem figura ejus ; 1, q. i, 10, 3m ; 1-2, q. cii, 2, 1m.

28. Nihil continetur sub sensu spirituali necessarium fidei, quod Scriptura non tradat alicubi manifeste per sensum litteralem : 1, q. i, 9, 2m ; 10, 1m.

**Sententia.** — est applicatio juris ad particulare factum : 1-2, q. xcvi, 1, 1m ; 2-2, q. lxvii, 1, c.

**Sentire.** 1. — et intelligere sunt actiones immanentes : 1, q. liv, 2, c ; 1-2, q. xxxi, 5, c.

categorematice est falsa, sed syncategorematice est vera in triplici sensu, et est falsa in uno sensu, scilicet formaliter et communiter : *ibid.*, 3, $3^m$.

5. Hæc propositio : « Solus Pater est Deus, » et aliæ similes categorematice sunt falsæ, sed syncategorematice sunt veræ in duplici sensu, et falsæ in uno sensu : *ibid.*, 4, *o*.

6. Hæc propositio : « Solus Deus creat vel generat, vel est Deus, » et aliæ similes, sunt falsæ categorematice ; sed sunt veræ syncategorematice in duplici sensu : *ibid.*, 3, *o*.

**Sommium.** 1. Causa somniorum duplex, scilicet interior, id est, præcedens cogitatio, vel dispositio corporis, et exterior, scilicet ars, cœlum, dæmon, et Deus per angelos : 2-2, q. XCV, 6, *o* ; q. CLIV, 5, *c* ; q. CLXXII, 1, $2^m$ ; 3, q. LXXX, 7, *c*.

2. — quandoque est causa futurorum eventuum, scilicet inducendo ad operandum, et quandoque est signum eorum, scilicet quando idem est causa utrique : 2-2, q. XCV, 6, *c* ; q. CLIV, 5, *c*.

**Somnolentia.** — et otiositas, ut reducuntur ad torporem, sunt filiæ acediæ : 2-2, q. XXXV, 4, $3^m$.

**Somnus.** 1. In somnis nullus potest mereri, nec demereri ; sed potest esse signum præcedentis meriti vel peccati : 1, q. LXXXIV, 8, *o* ; q. XCIV, 4, $4^m$ ; 2-2, q. CLIV, 5, *o*.

2. — potest esse peccatum mortale, vel saltem occasio peccati mortalis, scilicet quando ex hoc omittitur illud, quod quis facere debet : 1-2, q. LXXI, 5, *c*.

**Sors.** 1. — proprie dicitur, cum aliquid fit ut, considerato ejus adventu, aliquid innotescat : 2-2, q. XCV, 3 et 8, *c*.

2. — triplex, scilicet divinatoria, divisoria, et consultoria; prima quæritur cognitio futuri, secunda habendi, tertia fiendi : 2-2, q. XCV, 8, *c*.

3. — cujus eventus expectatur ex stellis, est vana et falsa ; si tamen a fortuna, est vana tantum — divisoria ; si vero a diabolo, est illicita ; sed si expectatur a Deo, non est mala secundum se, licet si peccatum quadrupliciter : 2-2, q. XCV, 8, *c*.

**Species.** 1. — duplex, scilicet natura communicabilis, pluribus individuis immediate secundum nomen et rationem æqualiter participatam, ut homo ; et intentio quiescens in anima, ut species in anima : 1, q. XIII, 9, *o*.

2. Unumquodque sortitur speciem secundum actum, et non secundum potentiam, sed secundum formam, in compositis, ex materia et forma: 1, q. L, 4, *c* ; 1-2, q. I, 3, *c*.

3. Illud secundum quod aliquid sortitur speciem, oportet esse fixum et stans, quasi indivisibile ; et quicquid attingit illud, sub illa specie continetur ; et quicquid recedit ab eo in plus vel minus, pertinet ad aliam speciem perfectiorem vel imperfectiorem : 1-2, q. LII, 1, *c*.

4. Nihil prohibet esse aliquam speciem in aliquo genere, quæ aliqualiter operetur in omnibus speciebus ejusdem generis : 2-2, q. XLVII, 5, $2^m$.

**Spectacula.** 1. — de utilibus et necessariis ad vitam, ut venationes, distrahunt animum, et debent vitari a pœnitente, licet sint licita cum debitis circumstantiis : 2-2, q. CLXVII, 2, *c* et $2^m$.

2. Inspectio spectaculorum turpium, et ad peccata provocantium, est prohibita, et est peccatum mortale quandoque; unde et commixtionem animalium diversæ speciei prohibet lex ; unde etiam in traditionibus Judæorum præceptum invenitur, ut Rabbi Moyses dicit, ut homines avertant oculos ab animalibus coeuntibus : 1-2, q. CII, 6, $8^m$ ; 2-2, q. CLXVII, 2, $2^m$.

**Speculativum.** — Vid. *Practicus*.

**Speculum.** In speculo fracto resultant multæ imagines, quia habet multas superficies, causantes singulas reverberationes : 3, q. LXXVI, 3, *c*.

**Sperare.** — licet in homine ut in causa secundaria, non autem ut in causa principali, sed tantum in Deo : 2-2, q. XVII, 4, *o* ; 5, *c* ; q. XXV, 1, $3^m$.

**Spes.** 1. — est virtus : 2-2, q. XVII, 1, *o*.

2. — est virtus theologica : 1-2, q. LXII, 3, *o* ; 2-2, q. XVII, 5, *o* ; q. XVIII, 1, *b* ; 2, $4^m$.

3. — potest esse informis, id est, sine charitate : 1-2, q. LXII, 4, $2^m$ ; q. LXV, 4, *o* ; 5, $2^m$.

4. — informis non est virtus : *ibid.*

5. Objectum principale spei est gloria animæ, non autem gloria corporis, sed objectum secundarium : 2-2, q. XVII, 5, $1^m$ ; q. XVIII, 2, $4^m$ ; 3, q. VII, 4, $1^m$.

6. — habet duplex objectum, scilicet bonum expectatum, et auxilium Dei : 1-2, q. XL, 7, *c* ; q. XLII, 1, *c* ; q. LXII, 4, $5^m$ ; 2-2, q. I, 3, $1^m$ ; q. XVII, 2, 4 et 5, *c* ; 6, $3^m$ ; 7, *c* ; q. XVIII, 2, *c* ; q. XIX, 1, *c* ; 3, q. VII, 6, $1^m$.

7. Objectum ejus habet quatuor conditiones, scilicet bonum arduum, futurum, et possibile : 1-2, q. XL, 1, *o* ; 2, 5, 6, 7 et 8, *c* ; q. XLI, 2, *c* ; q. XLII, 3, *c* et $3^m$ ; 2-2, q. XVII, 1 et 7, *c* : q. XVIII, 1, $1^m$ ; 2, *c* et $3^m$ ; q. XX, 4, *c* ; q. XXI, 1, *c* ; q. CXLIV, 1, *c*.

8. Objectum spei non est possibile ut est differentia veri, sed ut possibile dicitur secundum aliquam potentiam : 1-2, q. XL, 3, $2^m$.

9. — potest esse de actu virtutis, qui est in potestate nostra : 1-2, q. XLII, 3, $3^m$.

10. — est tantum eorum quæ non habentur a sperante : 3, q. VII, 8, $2^m$ ; 9, $1^m$.

11. — directe respicit proprium bonum, non autem bonum alienum, quia significat motum ; motus autem semper est ad proprium terminum proportionatum mobili : 2-2, q. XVII, 3, *c*.

12. Proprium et principale objectum spei virtutis est beatitudo æterna ; secundarium autem sunt alia bona : 2-2, q. XVII, 2 et 4, *o* ; 5, *c* et $1^m$ ; q. XVIII, 2, *c* et $3^m$.

13. — est de beatitudine, ut de ultimo fine ; sed est de gratia, ut de ducente ad finem : 1-2 q. LXIX, 2, $1^m$ ; 3, *c*.

14. — absolute est tantum de bono proprio ; sed ut præsupponit amorem, potest aliquis alteri sperare vitam æternam : 1-2, q. XVII, 3, *c* ; q. XVIII, 2, $3^m$ ; 3, q. VII, 4, $3^m$.

15. Nec est in beatis : 1-2, q. LXVII, 4 et 5, *o* ; q. XVIII, 2, *o* ; 3, *c* ; q. XIX, 11, $3^m$.

16. Nec in damnatis, sed tantum in viatoribus hic, vel in purgatorio, vel in limbo patrum : 2-2, q. XVIII, 3, *o*.

17. — est subjective in potentia appetitiva, non autem in cognoscitiva : 1-2, q. XL, 2, *o* ; 2-2, q. XVIII, 1, *c*.

18. — est in irascibili subjective : 1, q. LIX, 1, $2^m$ ; 1-2, q. XXIII, 1 et 2, *c* ; q. XL, 1, *b*, *c* et $3^m$.

19. — virtus est subjective in voluntate : 1, q. LXXXII, 5, $2^m$ ; 2-2, q. XVIII, 1, *o*.

20. In brutis est —, passio et desperatio : 1-2, q. XL, 3, *o*.

21. Aliquid est causa spei dupliciter, scilicet faciendo aliquid esse possibile, ut divitiæ, fortitudo, et omne augens potestatem hominis, vel faciendo æstimationem de possibili, ut doctrina

**Sponsa.** Auferens sponsam propriam per vim, excusatur a crimine raptus, licet peccet, violentiam inferendo : 2-2, q. CLIV, 7, 7m.

**Sponsalia.** 1. — sunt futurarum nuptiarum promissio : s3, q. XLIII, 1, o.

2. Potest homo in fine primi septennii — contrahere, sicut in fine secundi matrimonium contrahere, ac religionem ingredi, et in fine tertii civiliter se obligare : s3, q. XLIII, 2, o.

3. Dirimuntur —, et cum quis ad religionem confugerit, et cum alter conjugum cum altero matrimonium contrahit per verba de præsenti, etc. : s3, q. XLIII, 3, c.

**Stare.** — significat positionem naturalem hominis cum immobilitate : 2-2, q. CLXXXIII, 1, 1m.

**Status.** 1. — proprie pertinet ad libertatem vel servitutem in temporalibus vel spiritualibus : 2-2, q. CLXXXIII, 1, o; q. CLXXXIV, 4, c; q. CLXXXVI, 6, c.

2. Officium dicitur respectu actus, gradus autem secundum ordinem superioritatis, — vero requirit immobilitatem in conditione personæ : 2-2, q. CLXXXIII, 1, 3m; 2, o.

3. Diversitas statuum et officiorum est in Ecclesia : 2-2, q. CLXXXIII, 2 et 3, o.

4. — naturæ humanæ duplex, scilicet naturæ integræ et naturæ corruptæ : 1, q. XCIV, 2, c; 1-2, q. CIX, 2 et 8, c.

5. — hominum triplex, scilicet veteris legis, novæ legis, et patriæ : 1-2, q. CIII, 3, c; q. CVI, 4, 1m; 3, q. LIII, 2, c, fin.

6. — hominis quadruplex, scilicet a principio usque ad septimum annum; secundus, a septimo anno usque ad quartumdecimum; tertius, a quartodecimo anno usque ad vigesimum primum, et quartus deinceps : 2-2, q. XXIV, 9, c.

7. — naturæ humanæ secundum corpus triplex, scilicet corporalis animalis, et spiritualis; et status secundum animam quadruplex, scilicet ante peccatum, post peccatum ante gratiam, sub gratia, et in gloria : 3, q. LIII, 2, c, fin.

8. — animæ distinguitur dupliciter, scilicet secundum diversum modum essendi secundum naturam, scilicet animæ separatæ et conjunctæ; et secundum integritatem naturæ, et corruptionem : 1, q. XCIV, 2, c.

9. — vitæ spiritualis triplex, scilicet incipientium, proficientium et perfectorum : 2-2, q. XXIV, 9, o; q. CLXXXIII, 4, o.

10. — post hanc vitam duplex, scilicet ante resurrectionem universalem, et post : 1-2, q. LXVII, 1, 3m.

11. In statu gloriæ, nihil erit figurale ad cultum Dei pertinens, sed solum gratiarum actio, et vox laudis : 1-2, q. CI, 2, c; q. CIII, 3, c; 2-2, q. XIII, 4, c, fin.

12. — mundi potest variari dupliciter, scilicet secundum diversitatem legis, et secundum diversos gradus perfectionis sub eadem lege : 1-2, q. CVI, 4, c.

13. Christus secundum aliquid fuit in triplici statu, scilicet innocentiæ, peccati et gloriæ : 3, q. XIII, 3, 2m.

**Statutum.** 1. — negativum de non fienda re spirituali, nisi dentur tot, est illicitum et simoniacum; non autem statutum affirmativum, scilicet quod res spiritualis fiat, si tot dentur, quia primo modo per tale statutum præcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendendi, non autem secundo modo : 2-2, q. C, 3, 2m.

2. Si aliquid — de se repugnantiam habet ad jus naturale, non potest voluntate humana fieri justum : 2-2, q. LVII, 2, 2m.

**Stella.** — apparens Magis in nativitate Christi, non fuit de cœlis, sed fuit aliqua de novo creata in aere vicino terræ ob quinque rationes : 3, q. XXXVI, 7, o.

**Stellæ.** —, secundum Ptolomæum, moventur in suis sphæris, non autem secundum Aristotelem : 1, q. LXX, 1, 3m.

**Stipendia.** — principum sunt reditus eorum : 2-2, q. LXII, 7, c.

**Stoici.** Juxta stoicos, passiones animæ non possunt esse in sapiente : 1-2, q. LIX, 2, c.

**Struthio.** — significat militantes Deo, et negotiis sæcularibus se implicantes : 3-2, q. CII, 6, 1m.

**Studiositas.** 1. Studiositatis nomen derivatur ad omnes virtutes, in quantum cognitio prudentiæ ad eas pertinet : 2-2, q. CLXVI, 2, 1m.

2. — est virtus, cujus principalis materia est cognitio, secundaria autem alia : 2-2, q. CLXVI, 2, c.

3. — non est directe circa cognitionem, sed circa appetitum cognitionis acquirendæ : 2-2, q. CLXVI, 2, c et 2m; q. CLXVII, 1, c.

4. Et est virtus moralis, quia principaliter refrænat et moderatur appetitum cognoscendi; sed per accidens impellit contra laborem studii : 2-2, q. CLXVI, 2, o; q. CLXVII, 1, c.

5. — opponitur curiositati : 2-2, q. CLXVI, princ. — Vid. *Temperantia*, n. 11.

**Studium.** 1. — importat vehementem applicationem mentis ad aliquid, et principaliter ad cognitionem, secundario autem ad ea in quibus homo per cognitionem dirigitur : 2-2, q. CLXXXVIII, 1, c.

2. — sapientiæ summe commendatur : 2-2, q. CLXXXVIII, 5, c.

3. Circa — contingit per accidens quadrupliciter curiositas, superbia, et alia vitia, licet omne — secundum se sit bonum : 2-2, q. CLXVII, 1, c.

4. — et curiositas dicuntur pertinere ad carnem vel ad avaritiam, ratione cognitionis eorum ad quæ illæ inclinant : 1-2, q. CLXVI, 1, 2m et 3m.

**Stultiloquium.** — significat perversam sententiam verborum, per quæ quis præfert delectationes luxuriæ aliis bonis : 2-2, q. CLIII, 5, 4m.

**Stultitia.** 1. — dicitur a stupore, quia stultus est, qui propter stuporem non movetur : 2-2, q. XLVI, 1 et 2, c.

2. — importat hebetudinem sensus spiritualis, fatuitas autem totalem privationem ejus; ideo prima opponitur contrarie sapientiæ, secunda vero privative : 2-2, q. VIII, 6, 1m; q. XLVI, 1, o.

3. — duplex, sicut sapientia duplex, scilicet mundi, et Dei, prima sapientia decipit, non autem secunda : 2-2, q. XLVI, 1, 2m et 3m; q. CXIII, 1, 1m.

4. Non moveri injuriis eo quod terrena non sapiant, pertinet ad stultitiam mundi; si vero ex stupore, pertinet ad stultitiam simpliciter : 2-2, q. XLVI, 1, 4m.

5. — ex immersione sensus in terrenis est peccatum, non autem si ex defectu naturæ, ut in amentibus : 2-2, q. XLVI, 2, o; 3, c.

6. — opponitur præceptis de contemplatione veritatis : 2-2, q. XLVI, 2, 3m.

7. — est filia luxuriæ, continens odium Dei, et desperationem futuri sæculi, quia fastidit Deum, et dona ejus : 2-2, q. XLVI, 3, o.

8. —, si sit ex impedimento corporali, causatur ex ira; ex luxuria vero, in quantum est ex

prodest, quantum attinet ad vitam æternam : *ibid.*, 4, *c*.

5. — non prosunt damnatis : *ibid.*, 5, *o*.

6. — vivorum auxilio sunt iis, qui in purgatorio detinentur : *ibid.*, 6, *c*.

7. — vivorum pueris in limbo existentibus non prosunt, in quibus oporteret ut status mutaretur, ad meritum essentialis præmii : *ibid.*, 7, *c*.

8. Sancti in cœlo non juvantur per nostra — : *ibid.*, 8, *c*.

9. Convenienter Augustinus posuit tria præcipua — vivorum pro mortuis, eucharistiam, eleemosynam, et orationem : *ibid.*, 9, *o*.

10. — pro uno defuncto facta, aliis prosunt ratione charitatis; ratione vero intentionis magis ei pro quo fiunt, imo soli, si solum ratio dimissionis pœnæ habeatur : *ibid.*, 12, *c*; 13, *o*.

11. Quantum attinet ad velociorem absolutionem pœnæ, plus valent specialia et communia — simul, quam communia tantum; quantum vero spectat ad finalem pœnæ liberationem, æque valent communia simul : *ibid.*, 14, *c*.

**Summum.** 1. — malum non datur : 1, q. XLIX, 3, *o*; q. CIII, 7, 1m; 2-2, q. CLXXII, 6, *c*.

2. — et infinum in vita humana potest accipi dupliciter, scilicet per comparationem status ad statum, tam in spirituali vita quam in sæculari, et per comparationem graduum, qui sunt perfectio unius subjecti : 2-2, q. CLXXXVI, 1, 2m.

**Super.** — significat tria, scilicet directum situm, juxta et post : 1-2, q. LXXXIX, 2, 1m.

**Superbia.** 1. — dicitur dupliciter, scilicet ut supergreditur regulam rationis, et quilibet excessus; prima semper est mala, secunda vero quandoque est bona : 2-2, q. CLXII, 1, 1m.

2. — dicitur tripliciter, scilicet inclinabilitas ad superbiendum, elatio contra præceptum, vel inordinatus appetitus excellentiæ in quacumque re, et inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor et reverentia; prima est initium vel radix omnis peccati; secunda est generale peccatum; tertia vero est peccatum speciale, et est unum de septem capitalibus : 1-2, q. LXXXIV, 2, *o*; 2-2, q. CLXII, 2 et 8, *o*.

3. — proprie est inordinatus et nimius appetitus excellentiæ, cui debetur honor et reverentia : 1-2, q. LXXXIV, 2, *o*; 2-2, q. CXXXII, 4, *c*; q. CLXII, 1, *o*; 2 et 3, *c*; 4, 5 et 6, *c*.

4. — magis est in appetitu excellentiæ, quam in æstimatione : 2-2, q. CLXII, 3, *o*.

5. Species superbiæ sunt quatuor secundum Gregorium : *ibid.*, 4, *o*.

6. Gradus superbiæ sunt duodecim secundum Bernardum, oppositi duodecim gradibus humilitatis, scilicet curiositas, levitas mentis, inepta lætitia, jactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio, defensio peccatorum, rebellio despiciens obedire, libertas, per quam scilicet homo delectatur libere facere quod vult, et peccandi consuetudo : *ibid.*, 4, 4m.

7. — proprie semper est peccatum : *ibid.*, 7, *o*.

8. —, secundum se, est speciale peccatum ratione specialis objecti : sed est peccatum generale secundum redundantiam duplicem, scilicet finis, et contemptus legis : *ibid.*, 2, *o*; 5, 1m; 8, *c*.

9. — secundum genus suum est peccatum mortale, præter actus ejus imperfectos, sine consensu deliberato : *ibid.*, 5, *o*.

10. — est gravissimum omnium peccatorum ex parte aversionis, non autem ex parte conversionis : *ibid.*, 6, *o*; 7, 4m.

11. — est initium omnis peccati ex parte aversionis; concupiscentia vero, ex parte conversionis : 1-2, q. LXXXIV, 2, *c*; 4, 4m.

12. — est initium omnis peccati, in quantum ex ipsa nata sunt sequi omnia peccata : 2-2, q. CLXII, 2, *o*; 5, 1m; 7, 1m.

13. — et avaritia, in quantum sunt specialia peccata, sunt radices omnium peccatorum : 1-2, q. LXXXIV, 1, *c* et 2m; 2-2, q. CXIX, 2, 1m.

14. — est primum omnium peccatorum, et principium eorum : 2-5, q. CLXII, 7, *o*.

15. — est regina omnium vitiorum : 1-2, q. LXXXIV, 4, 4m; 2-2, q. CXXXII, 4, *c* et 1m; q. CLIII, 4, 2m; q. CLXII, 8, *c*.

16. — inordinate appetit excellentiam, sed inanis gloria manifestationem ejus; ideo non sunt idem, sed prima causat secundam : 2-2, q. CXXXII, 4, *c*; q. CLXII, 8, 2m.

17. — opponitur magnanimitati secundum excessum, in quantum tendit ad magna inordinate; sed directius opponitur humilitati, in quantum subjectionem aspernatur : 2-2, q, CLXII, 1, 3m; 5, *c*.

18. — semper contrariatur dilectioni Dei et aliquando dilectioni proximi : *ibid.*, 5, 2m.

19. — est subjective in irascibili, non solum sensitiva, sed etiam in voluntate : *ibid.*, 3, *o*.

20. — oritur ex virtutibus per accidens tantum, id est, occasionaliter : *ibid.*, 5, 3m.

21. — directe impedit cognitionem practicam, non autem speculativam nisi indirecte : *ibid.*, 3, 1m.

22. Extollentia oculorum est signum superbiæ, excludendo reverentiam et timorem : 2-2, q. CLXI, 2, 1m.

23. Remedium triplex contra superbiam, scilicet consideratio propriæ infirmitatis, magnitudinis Dei, et imperfectionis propriorum bonorum : 2-2, q. CLXII, 6, 1m.

**Superbus.** 1. Genus duplex superborum, scilicet efferentium se supra alios, et arrogantium sibi aliquid supra se : 2-2, q. XXXIII, 5, *c*.

2. — anhelat ad superabundantiam fortitudinis; ideo vult videri audax : 2-2, q. CLXI,, 7, 5m.

3. Deus permittit superbum ruere de peccato in peccatum, ut humilietur et cautior evadat qui peccavit : 1-2, q. LXXIX, 4, *c*; q. LXXXVII, 2, 1m; q. XCVIII, 2, 3m; 2-2, q. CLXII, 6, 3m.

**Superficies.** — est proprium et per se subjectum colorum : 1-2, q. LVI, 1, 3m; 3, q. LXXIX, 2, *c*.

**Superius.** — habet similitudinem cum inferiori, ut sol cum igne, et in Deo est similitudo omnium rerum : 1, q. LVII, 2, 2m.

**Superstitio.** 1. — est quædam protestatio infidelitatis : 2-2, q. XCVII, 4, *c*; q. C, 1, 1m.

2. — — est vitium religioni oppositum secundum excessum : 2-2, q. XCII, 1, *o*; q. XCIV, 1, *c*; q. XCV, 1, *c*; q. CXXXVIII, 2, *b*.

3. Species ejus sunt quatuor, scilicet cultus Dei inordinatus, idololatria, divinatio et observatio vana : 2-2, q. XCII, 2, *o*; q. XCIV, 1, *o*.

4. Ad superstitionem pertinet omnis acceptio auxilii dæmonum ad aliquid faciendum vel cognoscendum : 2-2, q. XCV, 2, *c*.

5. Quicquid procedit ex societate dæmonum cum hominibus superstitiosum est : 2-2, q. XCV, 2, *b*.

6. Omnis — oritur ex aliquo pacto cum dæmonibus inito expresso, vel tacito; ideo prohibetur primo præcepto : 2-2, q. CXXII, 2, 3m; 3 et 4, *c*.

**Suppositio.** — ponitur aliquando in prædicato, tam confusa, quam determinata : 1, q. XXXVI, 4, 4m.

# T

8. — duplex, id est, quantitatis et virtutis : 1, q. LXXV, 1, 3m; q. CV, 2, 1m.

**Tantum.** Hoc adverbium —, cum sit exclusivum, potest poni ex parte subjecti, et ex parte prædicati; possumus enim dicere : « — Socrates currit, » id est, nullus alius currit, et : « Socrates currit —, » id est, nihil aliud facit ; 1, q. XXXI, 3, 2m.

**Tarditas.** — superflua minus opponitur rectitudini consilii quam præcipitatio, quia oportet consiliari tarde : 2-2, q. LIII, 3, 3m.

**Temeritas.** 1. Temere fieri dicuntur, quæ ratione non reguntur, vel propter impetum voluntatis, vel passionis, vel ex contemptu ; et hoc proprie est —, quæ causatur ex superbia ; ideo continetur sub præcipitatione, quæ respicit utrumque, sed magis primum : 2-2, q. LIII, 3, 2m.

2. —, sive præcipitatio, est defectus consilii et species imprudentiæ : *ibid.*; 2 et 5, *c*, fin.

3. Defectus docilitatis vel memoriæ, vel rationis, pertinet ad temeritatem, seu præcipitationem : *ibid.*, 2, *c*, fin.

**Temperantia.** 1. — est virtus; et est virtus specialis, si sumatur antonomastice, ut refrænat a maxime allicientibus; sed est virtus generalis communiter : 2-2, q. CXLI, 1 et 2, *o* ; 4, 1m; q. CLXXXVI, 1, *c*.

2. — est virtus cardinalis : 1-2, q. LXI, *o*; q. LXVI, 4, *c*; 2-2, q. CXLI, 7, *o*.

3. — et omnes partes ejus denominantur a defectu, in quo consistit laus earum, sicut fortitudo et omnes partes ejus denominantur ab excessu, et laus earum in excessu consistit : 2-2, q. CXLVI, 1, 3m.

4. Laus ejus magis est in vincendo delectationes, quam in persistendo contra impetus earum 2-2, q. CXXXVIII, 2, 3m.

5. — mensuram accipit ex conservatione salutis corporalis, et multo magis ex conservatione salutis spiritualis : 2-2, q. CXLI, 6, 3m.

6. Necessitas hujus vitæ est regula temperantiæ, scilicet ut rebus utamur ad necessitatem vitæ præsentis : 1-2, q. LXIII, 4, *c*; 2-2, q. CXLI, 6, *o*; q. CXLII, 1, *c*.

7. Modus temperantiæ et omnium partium ejus est in retrahendo a delectationibus corporis : 2-2, q. CXLI, 2 et 3, *c*; q. CLXI, 1 et 4, *c*.

8. Partes temperantiæ integrales sunt verecundia et honestas ; partes vero subjectivæ sunt abstinentia, sobrietas, castitas, et pudicitia ; partes autem potentiales, seu adjunctæ, sunt continentia, humilitas, mansuetudo, seu clementia, modestia, bona ordinatio, ornatus, austeritas, parcitas, seu per se sufficientia, et moderatio seu simplicitas : 2-2, q. CXLIII, *o*; q. CXLV, 4, *o*; q. CXLVI, 1, 3m; q. CLVII, 3, *o* ; q. CLX, 1, *o*; q. CLXI, 4, *o*.

9. Verecundia non est pars temperantiæ quasi intrans essentiam ejus, sed quasi dispositive se habens ad eam : 2-2, q. CXLIV, 4, 4m.

10. Verecundia principalius pertinet ad temperantiam ratione motivi, scilicet turpis, et non ratione timoris; secundario vero ad alias virtutes : *ibid.*, 1, 2m; 4, 4m.

11. Studiositas est pars temperantiæ adjuncta, seu potentialis, et comprehenditur sub modestia : 2-2, q. CLXVI, 2, *o*.

12. Patientia non est pars temperantiæ, quia patientia firmat in bono contra tristitias illatas ab alio; hæc autem circa tristitias tactus refrænando : 2-2, q. CXXXVI, 4, 2m.

13. Objectum temperantiæ est bonum delectabilium in concupiscentiis tactus, secundum modum rationis, vel legis divinæ : 1-2, q. LXIII, 4, *c*.

14. — principaliter est circa concupiscentias et delectationes ; secundario autem circa tristitiam de absentia delectabilium : 1-2, q. XXXV, 6, 3m; 2-2, q. CXLI, 3, *o*; q. CXLVII, 2, 3m.

15. — directe modificat passiones concupiscibilis quæ tendunt in bonum, et consequenter omnes alias : 2-1, q. CXLI, 3, 1m.

16. — munditiam operatur, sed non habet rationem sanctitatis, nisi referatur in Deum : 2-2, q. LXXXI, 8, 2m.

17. Propria materia temperantiæ sunt passiones circa delectabilia tactus : 1, q. LIX, 4, 3m; 1-2, q. LXI, 3, *c* ; 2-2, q. CXXXVII, 1, *c*.

18. — principaliter est circa delectationes tactus quoad usum, non autem quoad judicium : 2-2, q. CLI, 3, 1m.

19. — proprie est circa maximas delectationes, scilicet tactus, id est in cibo, potu, et venereis; secundario autem circa delectationes aliorum sensuum : 1-2, q. LX, 5, *c*; 2-2, q. CXLI, 4 et 5, *o* ; 7, *c*; q. CXLIII, *c* ; q. CXLIX, 1, *c* ; q. CLI, 3, *o* ; q. CLIII, 1, 1m; q. CLV, 2, *c*; q. CLVI, 2, *c*; q. CLX, 1, *o*; q. CLXVI, 2, *c* et 2m.

20. — principaliter est circa delectationes tactus, secundo gustus, tertio olfactus, quarto aliorum sensuum : 2-2, q. CXLI, 5, *o*.

21. — est circa delectationes tactus moderando eas ; non autem continentia, sed resistendo eis : 2-2, q. CLV, 3, 1m.

22. — est circa concupiscentias naturalium delectationum, non autem liberalitas : 2-2, q. CXVII, 5, 2m.

23. Temperantiæ est refrænare delectationes sensibilis, non autem amicitiæ, id est affabilitatis, sed causare delectationes rationis in convictu : 2-2, q. CXIV, 2, 2m.

24. Integritas, tranquillitas animi, decor et honestas maxime conveniunt temperantiæ inter cæteras virtutes : 2-2, q. CXLI, 2, 1m, 2m et 3m; 8, 1m ; q. CXLIII, *c*; q. CXLV, 4, *o* ; q. CXLVII, 1, *c* ; q. CLV, 4, *c* ; q. CLXXX, 2, 3m, fin.

25. — et fortitudo, ut virtutes humanæ, non sunt in angelis, sed tantum ut operantur moderate et firmiter : 1, q. LIX, 4, 3m.

26. — est subjective in concupiscibili : 1, q. LIX, 4, 3m; 1-2, q. LXI, 2, *c*; q. LXVI, 1, *c*; q. LXXXV, 3, *c* ; q. LVIII, 5, 2m; 9, *c*.

**Templum.** 1. —, vel altare, soli Deo dicatur, licet nominetur in honore sanctorum : 2-2, q. LXXXV, 2, 3m.

2. — vel tabernaculum oportuit fieri, non quidem propter Deum, sed propter homines, ut excitaretur devotio et cognitio Dei : 1-2, q. CII, 4, 1m.

3. — fuit ædificatum a Salomone in loco ostenso Abrahæ; non autem prius, ne gentes appropriarent illud sibi, vel destruerent : *ibid.*, 4, 2m.

4. Gentiles cooperati sunt Judæis in constructione templi; non autem in constructione tabernaculi : *ibid.*

5. —, vel tabernaculum, erat tantum unum, ad exclusionem idololatriæ : *ibid.*, 4, 3m.

6. Sicut in unitate templi vel tabernaculi repræsentabatur unitas Dei, vel Ecclesiæ, sic in distinctione eorum repræsentabatur distinctio rerum sub Deo : *ibid.*, 4, 3m et 4m.

7. Pars orientalis in templo vel tabernaculo significat mundum corporalem, vel vetus testamentum; sed pars occidentalis, id est, sancta

præter istam; et eadem ratio est de aliis partibus mundi : 1, q. XLVII, 3, $3^{m}$.

2. Astrologus demonstrat terram esse rotundam per eclipsim solis et lunæ ; naturalis vero, per motum gravium ad centrum : 1, q. I, 1, $2^{m}$; 1-2, q. LIV, 2, $2^{m}$.

3. Per opus ornatus tertiæ diei creationis aufertur duplex informitas terræ, scilicet coopertio per aquas, et defectus plantarum : 1, q. LXVI, 1, *o*; q. LXIX, 2, *c*.

4. —, sicut dicitur inanis et vacua, quia deerat ei duplex pulchritudo, scilicet una quam habet ex hoc quod est aquis discooperta, alia quam habet ex hoc quod est ornata herbis et plantis, ita ejus formationem expressit Scriptura : 1, q. LXVI, 1, *c*, $1^{m}$ et $5^{m}$; q. LXIX, 1 et 2, *c*.

**Tertia**. — dies creationis : 1, q. LXIX, 1 et 2, *c*.

**Testamentum**. 1. — proprie est percipiendæ hæreditatis institutio filiis a patre ; ideo primo pertinet ad promissiones, secundo ad mandata, quæ se habent sicut via ad consequendam hæreditatem promissam : 3, q. LXXVIII, 3, $3^{m}$.

2. — Omni tempore fuerunt aliqui pertinentes ad novum — : 1-2, q. CVI, 1, $3^{m}$; q. CVII, 1, $2^{m}$.

3. Omnes quibus data fuit lex gratiæ, pertinent ad — novum : 1-2, q. CVI, 1, $3^{m}$; q. CVII, 1, $2^{m}$ et $3^{m}$; 2-2, q. CVIII, 1, $3^{m}$; 3, q. VIII, 3, $3^{m}$.

**Testimonium**. 1. Ad testimonium requiruntur duo vel tres testes, et sufficiunt, nisi in episcopis, presbyteris, diaconibus et clericis Romanæ Ecclesiæ, propter sanctitatem et adversarios : 2-2, q. LXX, 2, *o*.

2. Falsum — habet triplicem deformitatem, scilicet perjurii, injustitiæ et mendacii; ideo est peccatum mortale ex prima et secunda deformitate, non autem ex tertia : *ibid.*, 4, *o*.

3. Per prohibitionem falsi testimonii prohibentur omnia peccata locutionis : 2-2, q. CXXII, 6, $2^{m}$.

**Testis**. 1. — esse quilibet tenetur ad liberandum, non autem ad condemnandum, nisi requiratur a suo superiori et juridice, id est in manifestis, et de quibus est infamia : 2-2, q. LXX, 1, *o*; 3, $3^{m}$.

2. Discordia testium non aufert efficaciam probationis, nisi sit in circumstantiis quæ variant substantiam facti : *ibid.*, 2, $2^{m}$.

3. — debet dicere certum pro certo, et dubium pro dubio; nec peccat mortaliter errans, præmissa diligentia : *ibid.*, 4, $1^{m}$.

4. Clericus non potest juste cogi ut sit — in causa sanguinis, quia non convenit ei cooperari ad occisionem hominis : *ibid.*, 1, $3^{m}$.

5. Testis repellitur quadrupliciter, scilicet propter culpam, defectum rationis, propter affectum, et propter conditiones : *ibid.*, 3, *o*.

6. Testes accipiunt, non quasi pretium testimonii, sed quasi stipendium laboris, expensas ab utraque parte vel ab inducente : 2-2, q. LXXI, 4, $3^{m}$.

**Tetragrammaton**. — est nomen proprium Dei, impositum ad significandum substantiam Dei, ut est incommunicabilis : 1, q. XIII, 9, *c*, fin.; 11, $1^{m}$.

**Thamar**. — non excusatur a peccato, nec Judas fornicans cum ea : 2-2, q. CLIV 2, $3^{m}$.

**Theodoreti** hæresis. — Vid. *Hæresis*, n. 48.

**Theodosius**. — Augustus misit ad Joannem in Ægypti eremo prophetam famosum, et certissimum victoriæ nuntium accepit : 2-2, q. CLXXIV, 6, $3^{m}$.

**Theologia**. 1. — est doctrina necessaria homini, præter scientias naturaliter inventas ab eo : 1, q. I, 1, *o*; 2-2, q. II, 3 et 4, *o*.

2. — est sapientia, 1, q. I, 6, *o*.

3. — est velut quædam impressio divinæ scientiæ, quæ est una et simplex omnino : 1, q. I, 3, *c*.

4. — est scientia nobis divinitus revelata : 1, q. I, 2, $2^{m}$.

5. — est scientia procedens ex principiis per se notis in scientia superiori, scilicet Dei et beatorum : 1, q. I, 2, *o*; 6, $1^{m}$ et $2^{m}$; 2-2, q. I, 5, $2^{m}$.

6. — est una scientia : 1, q. I, 3 et 4, *o*.

7. — est scientia practica, sed magis et principalius speculativa : 1, q. I, 4, *o*; 5, *c*.

8. — est scientia argumentativa, et maxime proprium ejus est arguere ex auctoritate, sacræ quidem Scripturæ proprie et ex necessitate, aliorum vero sanctorum probabiliter, philosophorum autem quasi extranee, rationibus vero naturalis rationis ad aliquam manifestationem, non autem ad probandam fidem : 1, q. I, 8, *o*.

9. — disputat contra negantes, si aliquid de sacra Scriptura concedant, solvendo tantum rationes eorum : 1, q. I, 8, *c*.

10. Deus est subjectum theologiæ : 1, q. I, 7, *o*.

11. — non tractat de Deo et de creaturis æqualiter, sed de Deo principaliter, de creaturis autem, ut referuntur ad Deum, ut ad principium vel finem : 1, q. I, 3, $1^{m}$.

12. — principalius agit de divinis, quam de actibus humanis, de quibus agit secundum quod per eos homo ordinatur ad perfectam Dei cognitionem : 1, q. I, 4, *c*, fin.

13. — non tractat principaliter de singularibus, sed ut sunt in exemplum vitæ, et in commendationem virorum per quos nobis revelata est : 1, q. I, 2, $2^{m}$.

14. Ad ea quæ considerantur de Deo in —, utimur effectibus ejus, scilicet naturæ vel gratiæ, loco definitionis, quia de Deo non possumus scire quid est : 1, q. I, 7, $1^{m}$; q. II, 2, $2^{m}$; q. III, princ.; q. XII, 12, *c* et $3^{m}$; q. XIII, $1^{m}$; q. XIII, 8, $2^{m}$.

15. Finis theologiæ, in quantum est practica, est beatitudo æterna : 1, q. I, 4, *c*, fin.

16. Finis theologiæ ultimus est contemplatio primæ veritatis in patria : 1, q. I, 4, *c*, fin.; 5, *c*.

17. — tractat de consideratis in diversis scientiis physicis : 1, q. I, 3, $2^{m}$; 4, *c*.

18. — est dignior cæteris scientiis : 1, q. I, 5, *o*.

19. — non accipit aliquid ab aliis scientiis ut superioribus, sed utitur eis ut inferioribus, propter nos : 1, q. I, 5, $2^{m}$; 8, *c*.

20. — non probat principia aliarum scientiarum, sed judicat de eis, et reprobat quicquid ejus veritati repugnat : 1, q. I, 6, $2^{m}$.

21. — accipit sua principia immediate a Deo : 1, q. I, 5, $2^{m}$; 6, $1^{m}$.

22. — sacra differt secundum genus a — naturali, id est a metaphysica : 1, q. I, 1, $2^{m}$.

23. — est magis divina magis sapientia, et quam metaphysica : 1, q. I, 6, *c*.

24. — viæ subalternatur theologiæ beatorum : 1, q. I, 2, *c*.

**Thomas** (apostolus). 1. — jubetur tangere Christum, ut sit testis resurrectionis ejus, licet crederet solo aspectu; Magdelena vero prohibetur, quia mulier erat : 3, q. LIV, 4, $2^{m}$; q. LV, 6, $3^{m}$.

# U

ipsius intellectus autem ut dirigentis; aliarum vero potentiarum ut exequentium : *ibid.*

5. — proprie est actus voluntatis ut principalis, non autem aliarum potentiarum, nisi sit instrumentaliter : 1-2, q. XVI, 1, *o.*

6. — aliquo dicitur dupliciter, scilicet ut forma quæ est principium usus, et ut objecto; et sic aliquis male utitur hratia et virtutibus, non autem primo modo : 1-2, q. LX, 4, 5m; 2-2, q. XX, 1, 2m: 3, q. LXXX, 4, 3m.

7. In cultu Dei cur oportet nos — quibusdam corporalibus actibus, ut adoratione corporali, et hujusmodi : 2-2, q. LXXXI, 7, *c* et 1m.

8. — peccato alterius ab bonum est licitum : 1-2, q. LXXVIII, 4, *c.*

9. — non convenit brutis, sed tantum rationalibus : 1-2, q. XI, 2, 4m; q. XVI, 2, *o.*

10. — est nobilius quam frui quoad vim apprehensivam præcedentem, sed est e converso quoad objecta : *ibid.*, 2, 1m.

**Utile.** — dicitur dupiciter, scilicet sicut via ad finem, et sicut pars ad totum : 1, q. LXII, 9, 2m.

**Utilitas.** 1. Bonitas in ordine ad finem — vocatur : 1-2, q. VII, 2, 1m.

2. Utilia dicuntur quæ sunt accommodata ad aliquem finem, et — quandoque usus nominatur; 1-2, q. XVI, 3, *c.*

3. Facere aliquid ad utilitatem communem quod nulli noceat, est licitum cuilibet personæ privatæ : 2-2, q. LXIV, 3, 3m.

4. Dispensationes spiritualium principalius ordinantur et utilitatem communem : 2-2, q. LXIII, 2, *c.*

5. Exibitio eorum quæ dantur alicui propter utilitatem tanto laudabilior est, quanto magis indiget; sed Deo nihil exhibetur propter utilitatem ejus, sed propter gloriam ejus, et propter utilitatem nostram : 2-2, q. LXXXI, 6, 2m; 7, *c.*

**Uxor.** 1. In Moysis, dimittere uxorem permittere uxorem permittebatur ad minus malum quam uxoricidium, ad quod proni erant Judæi; nec puniebatur temporaliter : 1-2, q. CV, 4, 8m; s3, q. LXVII, 3, *o.*

2. Non licet viro propria auctoritate sine reatu pœnæ æternæ occidere uxorem adulteram; potest tamen zelo justitiæ eam judicialiter accusare, ut in eam animadvertatur : s3, q. LX, 1, *c.*

3. Vir qui uxorem occiderit, aliam ex statuto Ecclesiæ ducere non potest, nisi sibi ab Ecclesia permissum fuerit : s3, q. LX, 2, *c.*

4. Virum habere plures uxores est contra legem naturæ quantum attinet ad communicationem operum inter virum et uxorem; quantum vero spectat ad prolis procreationem et educationem, non est contra jus naturæ : s3, q. LXV, 1, *o.* — *Repudiam.*

# V

**Vacuum.** — est spatium capax corporis, sine corpore : 1, q. XLVI, 1, 4m.

**Vagatio.** 1. — mentis in oratione tollit fructum ejus, et est peccatum ex proposito tantum : 2-2, q. LXXXIII, 13, 3m.

2. Ea est filia acediæ : 2-2, q. XXXV, 4, 2m et 3m.

**Valentinus.** Valentini error : 1, q. XXXIV, 2, 2m.

**Vapor.** — non ascendit ad cacumina quorumdam montium : 1, q. LXVIII, 2, *c.* fin.

**Vas.** 1. — quandoque dicitur instrumentum operandi aliquid : 3, q. LXII, 3, 1m.

2. Vasa sacra in necessitate Ecclesiæ, quoad materiam tantum, possunt vendi integra ad usum Ecclesiæ; si autem vendantur ad alium usum, fragantur præmissa oratione : 1-2, q. C, 4, *c*, 2m et 3m.

**Velle.** — Vid. *Voluntas*, n. 13, 19, 21, 24 et 26.

**Velleitas.** —, quæ secundum quosdam est voluntas incompleta, est de impossibili; voluntas autem completa non est nisi de possibili, quod est bonum volenti : 1-2, q. XIII, 5, 1m; 3, q. XXI, 4, *c.*

**Velum.** 1. — templi duplex, scilicet interius ante Sancta Sanctorum, et exterius; secundum scissum est in passione Christi, non autem primum : 1-2, q. CII, 4, 4m et 8m.

2. — et operimenta tabernaculi ex quatuor coloribus distincta varia significabant, tam secundum litteram, quam secundum figuram : 1-2, q. CII, 4, 2m et 8m.

**Venalia.** 1. Mensuras venalium oportet esse diversas in diversis locis, et eas institui publica auctoritate vel consuetudine : 2-2, q. LXXVII, 2, 2m.

2. Pretium rerum venalium consideratur secundum usum hominis, non autem secundum gradum naturæ rerum : 2-2, q. LXXVII, 2, 3m.

**Venatio.** —, aucupium et piscatio sunt a natura; ideo sunt secundum se licita : 1, q. XCVI, 1, *c*; 2-2, q. LXIV, 1, *o.*

**Vendere.** 1. In illis est peccatum, quæ bis venduntur; quod patet in his quorum usus non est aliud a re ipsa : 2-2, q. LXXVIII, 1, *o.*

2. Aliud est habere domum, et aliud uti domo, unde separatim possum usum — sine domus venditione : *ibid.*

3. Si usum denarii vendis, bis vendis : *ibid.*

4. — ad terminum secundum justi pretii quantitatem, non est usura : 2-2, q. LXXVIII, 1, *o*; 2, 7m.

5. Vendens scienter rem quæ deficit in specie substantiæ, quantitate, vel qualitate, peccat, non autem vendens ignoranter; sed cum sciverit, tenetur recompensare : 2-2, q. LXXVII, 2, *o.*

6. — carius quam emit, cuique est licitum meliorando rem, vel si mutetur pretium ratione loci vel temporis, vel propter periculum transferendi vel faciendi fieri : *ibid.*, 4, 2m.

7. — rem plus notabiliter, quam valeat simpliciter sibi, vel ipsi vendenti, non licet, quamvis lex humana permittat circa dimidium : *ibid.*, 1, *o.*

**Venditor.** 1. — non tenetur dicere publice vitium rei, nec in particulari, nisi propter damnum vel periculum : 2-2, q. LXXXVII, 3, *o.*

2. — non tenetur dicere ementibus abundantiam venalium futuram per adventum aliorum mercatorum, nec minuere pretium : *ibid.*, 3, 4m.

**Venter.** — adulteræ, portantis aquam zelotypiæ, semper intumescebat : 1-2, q. CIII, 2, 3m.

**Venus.** — dicitur ab Aristotele dolosa, secundum quamdam similitudinem, in quamtum scilicet hominem subito surripit, sicut et in dolis agitur, non tamen per astutias, sed magis per violentiam concupiscentiæ et delectationis : 2-2, q. LV, 8, 1m.

**Verberare.** — hominem nulli licet nisi habenti potestatem supra eum, ut pater supra filium, et dominus supra servum : 2-2, q. LXV, 2, *o*; q. LXXII, 2, 2m.

**Verbositas.** — pertinet ad evagationem mentis; ideo oritur ex acedia : 2-2, q. XXXV, 4, 3m.

**Verbum.** — proprie importat rationem formæ exemplaris : 1, q. III, 8, 2m.

ritas intellectus, quia enuntiabile, ut est in intellectu, habet per se veritatem; sed in voce est verum : 1, q. XVI, 7, *c*.

9. Eadem est —, et rectitudo communium principiorum apud omnes, et æqualiter nota in conclusionibus; in practica vero ratione nec est eadem, nec æqualiter nota : 1-2, q. XCIV, 4, *c*.

10. — triplex, scilicet cognitionis naturalis, infusæ, et acquisitæ : 1, q. LX, 1, 3m.

11. Homo pertingit ad cognitionem veritatis tripliciter, scilicet capiendo a Deo, ab homine, et per studium; ad primum est necessaria oratio, ad secundum auditio, et ad tertium meditatio : 2-2, CLXXX, 3, 4m.

12. — quadruplex, scilicet vitæ, doctrinæ, justitiæ et locutionis : 1, q. XVI, 4, 3m; q. XXI, 2, 2m; 2-2, q. CIX, 3, 3m.

13. — est in intellectu Dei proprie et primo, sed in intellectu nostro est proprie et secundario; in rebus autem est secundario et improprie : 1, q. XVI, 7 et 8, *c*.

14. Deus est —, et quidem summa, maxima, et prima : 1, q. XVI, 5, *o* : 1-2, q. III, 7, *c*.

15. — in divinis sumitur dupliciter, scilicet proprie, et metaphorice; primo modo dicitur tantum essentialiter, secundo autem personaliter, et convenit soli Filio : 1, q. XVI, 5, 2m ; q. XXXIX, 8, *c*.

16. Anima judicat de omnibus rebus secundum primam veritatem, in quantum resultat in anima, sicut in speculo, secundum prima intelligibilia : 1, q. XVI, 6, 1m; q. LXXXIV, 5, *c*; q. LXXXVIII, 3, 1m; 1-2, q. XCIII, 2, *c*; 2-2, q. CLXXIII, 1, 2m.

17. Omnis — est a Deo : 1, q. XVI, 5, 3m.

18. — prima est finis omnium desideriorum et actionum nostrarum : 1-2, q. IV, 2, 3m.

19. Omnes res sunt veræ una veritate, scilicet Dei, sicut principio effectivo et exemplari; sed multis formaliter : 1, q. XVI, 6, *o*; 1-2, q. IX, 1, 3m.

20. Quælibet —, præter primam, est aliquo modo mutabilis : 1, q. XVI, 8, *o*.

21. — qua quis dicit verbum et qua verax dicitur, est virtus, non autem qua verum dicitur, sed est objectum et finis virtutum : 1, q. XVI, 4, 3m ; q. XVII, 1, *c*; 2-2, q. CIX, 1, *o*.

22. Hæc virtus non est virtus theologica, nec virtus intellectualis, sed moralis : 2-2, q. CIX, 1, 3m.

23. Et est specialis virtus : *ibid.*, 2, *o*.

24. Ad virtutem veritatis pertinet, talem se exhibere exterius per signa exteriora, scilicet per verba et facta, qualis est : 2-2, q. CIX, 1, *c* et 3m; 2, *c*; 3, 1m et 3m; q. CX, 1, *c*.

25. Hæc virtus est pars annexa justitiæ, quia utraque est ad alterum, et utraque æqualitatem constituit : 2-2, q. CIX, 3, *o*.

26. Et declinat plus in minus quam in magis, non quidem negando verum, sed affirmando : *ibid.*, 4, *c*; q. CXXIX, 3, 5m.

27. — vitæ est communis ad quamlibet virtutem : 2-2, q. CIX, 2, 3m.

28. — amatur per se, sed odio habetur per accidens : 1-2, q. XXIX, 5, *o*; 2-2, q. XV, 1, 3m.

29. — creata est major anima secundum quid, ut perfectio ejus, non autem simpliciter : 1, q. XVI, 6, 1m.

**Verum.** Ens est de ratione veri, non autem e converso; ideo — non potest intelligi, non intellecto ente; sed bene e converso, non autem vero non existente : 1, q. XVI, 3, 3m.

**Vespertilio.** — circa terram volat; ideo significat præditos scientia sæculari, qui sola terrena sapiunt : 1-2, q. CII, 6, 1m, fin.

**Vestigium.** 1. — Trinitatis attenditur secundum appropriata, per quæ veniri potest in Trinitatem personarum : 1, q. XLV, 7, 1m.

2. Et repræsentat causam ut causam tantum, imago autem repræsentat etiam quoad formam causæ : *ibid.*, 7, *c*; q. XCIII, 6, *c*.

3. — Trinitatis est in creatura, secundum quod imitatur perfectionem Dei, seu consequitur esse perfectum : 1, q. XLV, 7, *o*.

4. — Trinitatis est in qualibet creatura, in quantum est creata, habens formam et ordinem, licet proprie sit tantum in individuis substantiæ : 1, q. XLV, 7, *o*; q. XCIII, 6, *c*.

**Vestis.** 1. In usu vilium vestium potest esse peccatum inanis gloriæ et avaritiæ, et virtus humilitatis, signum contemptus mundi, pœnitentiæ et tristitiæ : 2-2, q. CLXIX, 1, *c* et 2m; q. CLXXXVII, 6, *o*.

2. Vitiosum est, quod vir vestiatur veste mulierum, vel e converso, ad lasciviam; sed potest esse sine peccato propter aliquam necessitatem; sed prohibebatur autem in lege veteri propter idololatriam : 1-2, q. CII, 6, 6m ; 2-2, q. CLXIX, 2, 3m.

**Vexatio.** Redimere suam vexationem licet, juris ordine non prætermisso : 2-2, q. C, 4, 3m.

**Via.** Non oportet quod qui vadit per viam, in quolibet passu cogitet de fine viæ : 1-2, q. I, 6, 3m.

**Vicem.** — Dei gerunt homines in commissis hominum jurisdictioni; non autem quoad omnia, ut in institutis a solo Deo : 1-2, q. C, 8, 3m, fin.

**Videri.** — dicuntur, quæ per se movent intellectum, vel visum, ad sui cognitionem : 2-2, q. I, 4 et 5, *o*. — Vid. *Visio*.

**Vigilantia.** — est idem quod sollicitudo, et pertinet ad prudentiam : 2-2, q. XLVII, 9, *o*.

**Vigilantius.** Vigilantii hæresis. — Vid. *Hæresis*, n. 41 et 43.

**Vigilare.** Cum aliquis vult diu — de sero, ex quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad Ecclesiam, tunc actus iste, interior vel exterior, per accidens se habet ad peccatum omissionis : 1-2, q. LXXI, 5, *c*.

**Vigiles.** — et cursores, et alii hujusmodi, de suo labore viventes, intelliguntur de labore manuum suarum vivere : 2-2, q. CLXXXVII, 3, *c*.

**Vindicatio.** 1. — est virtus specialis, quia ad hoc natura inclinat ; 2-2, q. CVIII, 2, *o*.

2. — consistit in medio duorum vitiorum, scilicet crudelitatis, secundum excessum, et remissionis secundum defectum : *ibid.*, 2, 3m.

3. Naturalius est homini appetere vindictam injuriarum illatarum, quam ab hoc deficere : 2-2, q. CLVII, 2, 2m.

4. — et inflictio pœnæ peccanti, est licita si fiat propter bonum, non autem si fiat ex odio, vel principaliter intendatur malum peccantis : 2-2, q. CVIII, 1, *o*; 3, *c*; q. CLVIII, 1, *c* et 3m; 2, *c*; 3, *o* ; 3, q. XV, 9, *c*.

5. Fortitudo disponit ad vindictam, removendo prohibens; zelus autem importat primam radicem ejus, quia actus cujuslibet virtutis procedit ex radice charitatis : 2-2, q. CVIII, 1, 2m.

6. — debet fieri per privationem eorum quæ peccans diligit, scilicet per mortem, verbera, talionem, vincula, carcerem, servitutem, damnum, exilium, ignominiam, et hujusmodi : *ibid.*, 3, *o*.

**Vinum.** 1. — vitis est proprie —; alia vero

ordinat ad particulare bonum; falsa vero — abducit principali bono : 2-2, q. xxiii, 7, *c*.

22. Virtutes et vitia sortiuntur speciem ex eo quod est per se intentum, non autem ab eo quod est intentum per accidens, et præter intentionem : 2-2, q. cix, 2, 2m.

23. Species virtutum distinguuntur secundum objecta : 1-2, q. xcvi, 3, *c*; 2-2, q. xviii, 2, *c*; q. xix, 3, 4 et 5, *c*; q. xxxi, 4, *c*; q. xlvii, 5, *o*.

24. Materia virtutum moralium duplex, scilicet propinqua, id est, passiones ut plurimum, et remota, id est, objecta passionum : 1-2, q. lx, 5, *c*; 2-2, q. cxvii, 3, *c*; 6, *c*.

25. Objecta passionum diversarum potentiarum, comparata ad appetitum, causant diversitatem passionum; ad rationem vero comparata, causant diversitatem virtutum : 1-2, q. lx, 5 *c*.

26. Nihil potest esse subjectum virtutis simpliciter dictæ nisi voluntas, vel potentiæ, ut motæ ab ea : 1-2, q. lv, 2, *c*; 4, 3m; q. lvi, 3, *o*; q. lvii, 1, *c*.

27. Nulla — est in voluntate respectu boni sibi proportionati, sed tantum respectu Dei vel proximi : 1-2, q. lvi, 6, *o*.

28. Intellectus non potest esse subjectum virtutis, nisi virtutum intellectualium, vel in quantum movetur a voluntate : *ibid.*, 3, *c*.

29. Virtutes perficientes intellectum excludunt totaliter falsum; non autem virtutes perficientes appetitum : 22, q. i, 3, 1m.

30. Omnis — et vitium est habitus voluntatis et mentis causaliter, non autem subjective : *ibid.*, 3, *o*.

31. Virtutes perficiunt nos ad prosequendum debite inclinationes naturales; ideo ad quamlibet inclinationem naturalem determinatam ordinatur aliqua specialis — : 2-2, q. cviii, 2, *c*.

32. Una et eadem — potest esse in diversis potentiis : 1-2, q. lvi, 2, *c*.

33. Nulla — proprie est in corpore, sed tantum in anima : 1-2, q. lv, 2, *o*.

34. Omnis — circa passiones est in appetitu sensitivo : 1-2, q. lvi, 4, 4m.

35. In Deo est potissime — : 1, q. iii, 6, 1m.

36. Virtutes illæ circa actiones, quæ sedem habent in voluntate, vel in intellectu practico vel speculativo, sine imperfectione, sunt proprie in Deo; non autem virtutes circa passiones in bonum spirituale, nisi metaphorice; sed virtutes circa passiones in bonum corporale nullo modo; nec virtutes vitæ activæ, ut eam perficiunt : 1, q. xxi, 1, 1m; 1-2, q. lxi, 5, *c* et 1m.

37. — ordinata ad bonum secundum regulam rationis humanæ potest causari in nobis ex actibus nostris, non autem quæ secundum regulam divinam : 1-2, q. li, 2, 3 et 4, *o*; q. lxiii, 2 et 3, *o*; q. lxv, 2, *c*; q. xcii, 1, 1m.

38. Virtutes insunt nobis a natura secundum aptitudinem et inchoationem, non autem secundum perfectionem, præter virtutes theologicas, quæ sunt totaliter a Deo : 1-2, q. li, 1, *o*; q. lxiii, 1, *o*; 2, 3m; 3, *c*; q. lxxi, 2, 1m; q. lxxxv, 1, *c*; q. xcv, 1, *c*; 2-2, q. cxxiii, 1, 3m; q. cxli, 1, 2m.

39. Virtutes infusæ causantur in nobis a Deo sine nobis agentibus, non autem sine nobis consentientibus : 1-2, q. lv, 4, 6m.

40. Determinatio actus virtuosi ad proprium et per se objectum virtutis est sub necessitate præcepti, sicut etiam actus virtutis; non autem ad ea quæ accidentaliter et secundario se habent ad proprium et per se virtutis objectum : 2-2, q. ii, 5, *c*.

41. Actus virtutis et — eodem nomine quandoque nominantur : 1-2, q. lxx, 1, 3m; 2-2, q. cxxxvii, 1, 2m.

42. Ex hoc actus est virtuosus, quod per rationem ordinatur ad aliquod bonum honestum : 2-2, q. cxlvii, 1, *c*.

43. De ratione actus virtuosi sunt quatuor, scilicet quod operans sciat, quod eligat propter bonum, et immobiliter : 2-2, q. lviii, 1, *c*.

44. Actus virtutis dicitur dupliciter, scilicet materialiter et formaliter; primus potest esse sine virtute, non autem secundus : 2-2, q. xxxii, 1, 1m.

45. Adjunctio actuum virtutum secundariarum ad actus et virtutes principales, magis est secundum convenientiam in modo qui est quasi forma earum, quam secundum materiam : 2-2, clvii, 3. 2m; q. clxi, 4, *o*.

46. Actus interior et exterior non requirunt diversas virtutes : 2-2, q. xxxi, 4, *b*.

47. Quælibet — principaliter est interius in anima, sed actus exteriores debent moderari secundum debitas circumstantias : 2-2, q. clxi, 3, 3m.

48. Actus exteriores sunt proprie actus illarum virtutum, ad quarum fines secundum speciem suam ordinantur : 2-2, q. iii, 1, *c*.

49. Quælibet — moderans amorem aliquorum bonorum, moderatur etiam ex consequenti timorem contrariorum malorum : 2-2, q. cxxiii, 1, 2m.

50. Diversi actus ejusdem bonitatis pertinent ad eamdem virtutem; diversæ vero ad diversas : 2-2, q. li, 2, *c*.

51. Diversitas virtutum est ex diversitate actuum, quorum est diversa ratio bonitatis : 2-2, q. li, 2 et 3, *c*.

52. Actus unius virtutis ut elicientis potest attribui alteri virtuti ut imperanti : 1-2, q. cxiv, 4, 1m; 2-2, q. xxxii, 1, 2m; q. lxxxviii, 6, *c*; q. cxlvii, 2, 2m.

53. Virtutes non sunt æquales : 1-2, q. lxvi, 1, *o*; 2, *c*; q. lxxiii, 2, 3m; q. cxii, 4, *c*; 2-2, q. v, 4, *o*.

54. Virtutes quæ simpliciter ordinant nos in bonum, sunt simpliciter digniores virtutibus retrahentibus nos a malo : 2-2, q. cxxxvi, 2, *c*; q. clvii, 4, *c*.

55. Quælibet virtus tanto excellentior est, quanto ad altius bonum ordinatur : 1-2, q. cxi, 5, *c*; q. cxii, 4, *c*; 2-2, q. cxvii, 6, *c*; q. cxxxvi, 2, *c*.

56. Omnes virtutes in eodem sunt æquales secundum proportionem : 1-2, q. lxv, 1, 1m; q. lxiii, 2, 3m.

57. Virtutes theologicæ sunt cæteris virtutibus nobiliores : 1-2, q. lxviii, 8, *o*; 2-2, q. ix, 1, 3m; q. xix, 9, 4m; q. xxiii, 6, *c*; q. civ, 3, *c*; q. cxvii, 6, *c*; q. cxli, 8, *o*; q. clxi, 5, *c*.

58. Virtutes theologicæ sunt priores cæteris virtutibus : 2-2, q. iv, 7, *c*; q. x, 1, 3m.

59. Virtutes theologicæ sunt causæ cæterarum virtutum : 1-2, q. lxiii, 3, *c*; 2-2, q. clxi, 4, 1m.

60. Virtutes theologicæ habent ultimum finem pro objecto; aliæ autem virtutes sunt circa ea quæ sunt ad finem : 2-2, q. iv, 7, *c*; q. lxxxi, 5, *c*.

61. Virtutes theologicæ non sunt virtutes humanæ, sed super humanæ vel divinæ : 1-2, q. lviii, 3, 3m; q. lxi, 1, 2m; q. lxii, 1, *c* et 1m; 2 et 3, *o*.

62. Virtutes theologicæ et intellectuales sunt simpliciter nobiliores virtutibus habentibus pro objecto bonum corporale, vel aliquid ei adjunctum : 2-2, q. cxxxvi, 2, *c*.

104. Virtutes theologicæ sunt tantum tres, scilicet fides, spes et charitas : 1-2, q. LXII, 3, o; 2-2, princ.; q. XVII, 6, o.
105. Ordo virtutum theologicarum inter se : 1-2, q. LXII, 4, o; 2-2, q. XVII, 7 et 8, o.
106. Sapientia non est — theologica, quia non est de Deo immediate : 1-2, q. LXII, 2, 2m.
107. Virtutes intellectuales sunt tantum tres speculativæ, scilicet sapientia, intellectus, et scientia, et duæ practicæ, scilicet prudentia et ars : 1-2, q. LVII, 2, o; q. LXVIII, 7, c; 2-2, q. IV, 8, c; q. XLVII, 5, c.
108. Omnis — intellectualis speculativa est tantum circa necessaria; practica vero est tantum circa contingentia : 1-2, q. LVII, 5, 3m: q. LXVI, 3, 1m; 2-2, q. IV, 8, c; q. XLVII, 5, c.
109. Bonum virtutis intellectualis est verum, speculativæ quidem absolute, practicæ vero secundum conformitatem ad appetitum rectum : 1-2, q. LVII, 2, 3m; q. LXIV, 3, c.
110. Virtutes intellectuales non sunt connexæ invicem : 1-2, q. LXV, 1, 3.
111. Virtutes intellectuales speculativæ præferuntur virtutibus intellectualibus activis : 1-2, q. LXVIII, 7, c.
112. Virtutes speculativæ non ex æquo distinguntur ab invicem, sed ordine quodam : 1-2, q. LVII, 2, 2m.
113. Virtutes morales possunt esse sine virtutibus intellectualibus, præter prudentiam et intellectum, et e converso, præter prudentiam : 2-2, q. LIV, 4 et 5, c.
114. Nulla — moralis est passio : 1-2, q. LIX, 1, o.
115. Non omnis — dicitur moralis, sed tantum illa quæ est in vi appetitiva : 2-2, q. LVIII, 1, o; q. LXVIII, 8, c.
116. — moralis non est una tantum, sed multæ secundum speciem : 1-2, q. LX, 1, o.
117. Multæ sunt virtutes morales circa operationes humanas, secundum diversas rationes debiti; quæ tamen omnes habent rationem justitiæ : 1-2, q. LX, 3, o.
118. Virtutes morales sunt connexæ : 1-2, q. LXV, 1, o; 2, c; q. LXVI, 2, c; q. LXVIII, 5, 5m; q. LXXIII, 1, o; 2-2, q. CXXIX, 3, 2m; q. CXXXIV, 1, 1m; q. CLII, 3, 2m; q. CLXXI, 4, c; 3, q. LXXXV, 6, c.
119. Finis cujuslibet virtutis moralis est attingere medium in propria materia; quod determinatur secundum rectam rationem prudentiæ : 1-2, q. LXVI, 3, 3m.
120. Habitus virtutum moralium causantur in potentiis appetitivis secundum quod moventur a ratione : 1-2, q. LI, 2, c; 3, c.
121. Finis virtutum moralium est bonum humanum; ideo oportet fines earum in ratione præexistere : 2-2, q. XLVII, 6, c; q. CXXIII, 11, 2m; q. CXXXVI, 1 et 2 c.
122. Omnis — moralis est circa delectationes et tristitias consecutive, non autem objective : 1-2, q. LIX, 4, 1m; q. LX, 2, c; 2-2, q. LVIII, 9, 1m.
123. Omnis — moralis habet aliquas operationes bonas, quarum est productiva, et aliquas passiones; tamen oportet alias virtutes esse circa operationes, et alias circa passiones : 1-2, q. LX, 2, o.
124. — moralis potest esse cum passione et tristitia, et sine passione; nec quælibet est circa passiones : 1, q. XCV, 2, 3m; 2-2, q. LVIII, 9, c.
125. Multæ virtutes morales sunt circa passiones; tamen eadem — potest esse circa multas passiones propter contrarietatem, vel propter eamdem rationem repugnandi rationi : 1-2, q. LX, 4, o; 5, c.
126. Virtutes morales circa passiones sunt decem secundum Aristotelem, scilicet fortitudo, temperantia, liberalitas, magnificentia, magnanimitas, philotimia, mansuetudo, amicitia, veritas, eutrapelia; sed sunt undecim cum justitia, quæ est circa operationes : 1-2, q. LX, 5, fin.
127. Eadem — moralis scilicet temperantia, est circa omnes passiones concupiscibilis, quia se consequuntur, et ordinantur ad idem; non autem circa passiones irascibilis : 1-2, q. LX, 4, o.
128. Eadem est — moralis circa contrarias passiones : *ibid.*, c et 2m.
129. Ubi in actibus hominis est specialis ratio bonitatis, oportet esse specialem virtutem : 2-2, q. CIX, 2, c; q. CXIV, 1, c; q. CXXXVII, 1, c; q. CXLIX, 1, c; 3, q. LXXXV, 1 et 2 c.
130. Ubicumque est aliquis actus hominis bonus, oportet quod respondeat alicui virtuti humanæ : 2-2, q. XVII, 1, c; q. LXXXI, 2, c; q. CIV, 2, c; 3, q. LXXXV, 1 et 2, c.
131. Inter virtutes morales, tanto aliqua — est potior, quanto majus aliquid contemnit, ut Deo inhæreat : 2-2, q. CIV, 3, c.
132. Virtutes morales manent post hanc vitam in beatis quoad suum formale, non autem quoad suum materiale : 1-2, q. LXVII, 1, o; 2, c et 3m; 4, 1m; q. LXVIII, 6, c; 2-2, q. LII, 3, 2m; q. CLXXXI, 4, 1m.
133. Omnes virtutes morales reducuntur ad quatuor virtutes cardinales : 2-2, *Prolog.*, fin.
134. Et dicuntur virtutes cardinales principales, quia sunt circa potissimum in materia virtutum; cardinales vero dicuntur, quia sunt fundamenta aliarum virtutum; et sunt virtutes generales virtualiter : 2-2, q. CXXIX, 5, c; q. CXXXIV, 4, c; q. CXXXVII, 2, c; q. CXLI, 7, c; q. CXLIII, 1, c; q. CLX, 1, c.
135. Solæ virtutes morales et prudentia dicuntur virtutes cardinales et principales, non autem intellectuales, nec theologicæ : 1-2, q. LXI, 1, o; q. LXVI, 4, c.
136. Et sunt tantum quatuor, scilicet prudentia, justiti,a fortitudo et temperantia : 1-2, q. LXI, 2 et 3, o; q. LXVI, 1 et 4, c; 2-2, princ., c.; q. CXXIII, 11, o; q. CXLI, 7, o.
137. Et capiunt dupliciter, scilicet ut quatuor conditiones cujuslibet virtutis, scilicet discretio, rectitudo, firmitas et modus, et ut determinantur ad principales materias; primo modo, sunt virtutes generales, secundo vero modo sunt virtutes speciales, et realiter distinctæ : 1-2, q. LXI, 2, 3 et 4, o; q. LXV, 1, c; q. LXVI, 2, c.
138. Et sunt quadruplices, scilicet exemplares, politicæ, purgatoriæ, et purgati animi : 1-2, q. LXI, 5, o.
139. Solæ virtutes infusæ sunt perfectæ, et simpliciter virtutes : 1-2, q. LXV, 2, c; 2-2, q. XXIII, 7, c.
140. — acquisita disponit ad naturam humanam, sed infusæ disponunt hominem ad naturam divinam participatam : 1-2, q. CX, 3 et 4, c.
141. Virtutes infusæ augentur per actionem Dei, acquisitæ vero per actus nostros, qui etiam disponunt ad augmentum infusarum : 1-2, q. XCII, 1, 1m.
142. Sicut virtutes acquisitæ perficiunt hominem ad ambulandum secundum quod congruit

25. Omnes actus virtutum moralium pertinent essentialiter ad vitam activam, etiam actus prudentiæ : 2-2, q. CLXXX, 2, *c*; q. CXXXI, 2, *o*.
26. Cognitio practica agibilium pertinet essentialiter ad vitam practicam, non autem cognitio factibilium ; sed cognitio speculativa æternorum præexigitur ad vitam practicam tantum ut causa, non autem essentialiter : 2-2, q. CLXXXI, 2, *o*.
27. — activa duplex, scilicet interior et exterior; prima adjuvat vitam contemplativam, secunda impedit : 2-2, q. CLXXXII, 3, *o*.
28. — activa disponit ad vitam contemplativam, quam nullus potest assequi perfecte, nisi prius sit perfectus in — activa : 2-2, q. CLXXXI, 1, 3$^m$; q. CLXXXII, 1, 2$^m$; 4, *c*.
29. — contemplativa directius et immediatius est ad dilectionem Dei quam proximi, sed contra — activa : 2-2, q. CLXXXII, 2, *c*; q. CLXXXVIII, 2, *c*.
30. In — contemplativa homo convenit cum Deo et angelis, sed in vita activa cum animalibus, licet imperfecte : 1-2, q. III, 5, *c*.
31. — contemplativa habet Deum familiariorem, sed vita activa est fructuosior : 1, q. XX, 4, 3$^m$.
32. — contemplativa, secundum suum genus, est simpliciter nobilior, et majoris meriti, et prior, quam — activa : 1-2, q. LVII, 1, *c* ; 2-2, q. CLII, 2 et 4, *c*; q. CLIII, 2, 1$^m$; q. CLXXXII, 2, *o*; q. CLXXXVIII, 5, *o*; 3, q. XL, 1, 2$^m$.
33. Opus activæ vitæ duplex, scilicet spirituale, ut prædicare et docere, et opus corporale, ut recipere hospites, et servire infirmis; primum est melius quam sint opera vitæ contemplativæ, non autem secundum : 2-2, q. CLXXXVIII, 6, *c*; 3, q. XL, 1, 2$^m$.
34. — activa in præsenti durabilior est quam vita contemplativa, ex defectu nostro, non autem secundum se : 2-2, q. CLXXXI, 4, 3$^m$.
35. Ambæ vitæ possunt esse simul in eodem : 2-2, q. CLXXXII; 1, 1$^m$ et 3$^m$.
36. Quidam sunt aptiores ad vitam activam quam ad vitam contemplativam, quidam autem e converso : 2-2, q. CLXXXII, 4, 3$^m$.
37. Prælati debent esse perfecti in — activa et contemplativa : 2-2, q. CLXXXII, 1, 1$^m$.
38. speculativa est supra hominem : 2-2, q. LI, 1, *c*. q. CLXXXVIII, 8, 5$^m$.
39. — contemplativa est essentialiter in intellectu : 2-2, q. CLXXX, 1, *o*; 2, 1$^m$; 7, 1$^m$.
40. — contemplativa principaliter consistit in contemplatione divinæ veritatis, sed dispositive consistit in contemplatione cujuslibet veritatis ; 2-2, q. CLXXX, 4, *o*; 7, *c*; q. CLXXXI, 4, 2$^m$; q. CLXXXII, 2, *c*.
41. — contemplativa habet unum actum principalem, scilicet contemplationem divinæ veritatis, in quo maxime perficitur veritatis contemplatio, et multos secundario : 2-2, q. CLXXX, 3, *c*; 4, *o*; 7, *c*; q. CLXXXI, 4, 2$^m$.
42. Ad eam quatuor pertinent, scilicet virtutes morales, aliqui alii actus, contemplatio effectuum Dei, et Dei contemplatio : 2-2, q. CLXXX, 4, *c*.
43. Et est diuturna dupliciter, scilicet secundum se, id est ratione objecti, scilicet Dei, et quia caret contrario, et quoad nos, quia est in intellectu et sine labore : 2-2, q. CLXXX, 8, *o*.

**Vitium.** 1. — uniuscujusque rei videtur esse, quod non sit disposita secundum quod convenit suæ naturæ : 1-2, q. LXXI, 1 et 2, *c*.
2. — est habitus aut affectio animi in tota vita inconstans, et a seipso dissentiens : *ibid.*, 1, 3$^m$.
3. — in tantum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis : *ibid.*, 2, *c*, fin.
4. In plus se habet — quam ægrotatio vel morbus, tam in anima quam in corpore, sicut etiam virtus in plus se habet quam sanitas ; et ideo virtuti convenientius opponitur —, quam ægrotatio vel morbus : *ibid.*, 1, 3$^m$; 2, *c*, princ.
5. A vitio nomen vituperationis detractum creditur : *ibid.*, 2, *c*.
6. Vitia sumunt speciem a fine proximo, genus autem et causam a fine remoto : 2-2, q. XI, 1, 2$^m$; q. CXI, 3, 3$^m$.
7. Non est contra rationem vitii capitalis, quod unum capitale oriatur ex altero, quia invidia manifeste oritur ex vana gloria : 2-2, q. CXVIII, 7, 3$^m$; q. CXXXII, 4, 1$^m$; q. CLIII, 4, 2$^m$.
8. Non oportet filias alicujus vitii capitalis esse ejusdem generis cum eo : 2-2, q. CXVIII, 8, 1$^m$; q. CLIII, 5, 2$^m$.
9. Vitia opposita virtutibus theologicis non reducuntur ad vitia capitalia, sicut nec virtutes theologicæ ad virtutes cardinales : 2-2, q. X, 1, 3$^m$.
10. Vitia cardinalia in tantum magis extinguunt judicium, in quantum longius abducunt a ratione : 2-2, q. CLIV, 12, *c* et 1$^m$.

**Vituperatio.** 1. — est de sola culpa, licet respiciat quemlibet defectum : 2-2, q. CXLIV, 2, *o*; 3, *c*.
2. Virtuosi contemnunt vituperium, sed imperfecti verecundantur : 2-2, q. XIV, 2, 1$^m$; 4, 3$^m$. — Vid. *Vitium*, n. 5.

**Vivere.** 1. — sumitur dupliciter, scilicet pro esse viventis et operatione ejus : 1, q. XVIII, 2, *c* et 1$^m$; 1-2, q. LIV, 1, 2$^m$; 2-2, q. III, 2, 1$^m$; q. LVI, 1, 1$^m$.
2. — dicitur esse viventis, quia per hoc quod habet esse per suam formam, tali modo operatur : 2-2, q. CLXXIX, 1, 1$^m$.
3. Deus est suum —, ideo non habet principium vivendi : 1, q. XVIII, 3, 2$^m$.
4. — Dei est suum intelligere : *ibid.*, 3, *c* et 2$^m$; 4, *c*. — Vid. *Vita*, n. 6, 9 et 11.

**Vivificare.** — effective, simpliciter perfectionis est quæ soli Deo convenit ; sed — formaliter, est substantiæ quæ est pars alterius naturæ, non habentis in se integram naturam speciei : 1, q. LI, 2, 3$^m$.

**Vivum.** 1. —, sive animatum, est superius ad hominem, et ad animal : 3, q. L, 4, *b*.
2. — non est prædicatum accidentale, sed essentiale : 1, q. XVIII, 2, *o* ; 3, q. L, 5, *c*.

**Vocatio.** — dicitur auxilium Dei moventis interius et excitantis mentem ad deserendum peccatum; ideo non est remissio peccatorum, nec justificatio, sed causa ejus : 1-2, q. CXIII, 1, 3$^m$.

**Volitum.** — Vid. *Voluntas*, n. 14, 21 et 22.

**Voluntarium.** 1. — importat quod motus et actus sit a propria inclinatione, id est, quod agere sit a principio intrinseco, et propter finem : 1, q. CV, 4, *c* ; 1-2, q. VI, 1, *o*; 2, *c*; q. LXXI, 5, 2$^m$.
2. Ad rationem ejus requiritur aliqua cognitio finis : 1-2, q. VI, 2, *c* ; 3, 3$^m$; 8, *c*.
3. — dicitur quod procedit a voluntate, vel directe, scilicet a voluntate agente ; vel indirecte, scilicet a voluntate non agente : 1-2, q. VI, 3, *o*; 7, 3$^m$; q. LXXVII, 7, *c*.
4. — dicitur, quod est secundum inclinationem voluntatis; et hoc dupliciter, scilicet ad agendum et patiendum : 1, q. LXXXII, 1, *c*; 1-2, q. VI, 5, 2$^m$.
5. Aliquid est — dupliciter, scilicet secundum se, et secundum causam suam : 1-2, q. LXXVII, 7, *c*; 2-2, q. LXIV, 8, *c*; q. LXXIX, 3, 3$^m$.

33. — potest moveri dupliciter, scilicet ab exteriori, id est, ab objecto, vel a repræsentante illud, et ab intrinseco, id est, vel a se, vel a causante eam : 1, q. cv, 4, *o*; q. cvi, 2, *c*; q. cxi, 2, *c*; 1-2, q. ix, 4, *o*; q. lxxx, 1, *c*.
34. Aliquid movet voluntatem ex parte objecti tripliciter, scilicet ipsum objectum, proponens vel offerens objectum voluntati, et persuadens rationi : 1-2, q. lxxx, 1, *c*.
35. — movetur ab appetitu sensitivo ex parte objecti, quod videtur convenire vel disconvenire secundum dispositionem hominis per passiones : 1-2, q. ix, 2, *o*; 5, *c*; q. x, 3, *o*; q. lxxv, 2, *o*; q. lxxvii, 1, *o*.
36. Oportet quod — moveatur ab aliquo exteriori dupliciter, scilicet ab objecto et quoad exercitium primi actus : 1-2, q. ix, 4, *o*; q. xvii, 5, 2m.
37. Et movetur tantum ab ultimo fine : 1, q. lxxxii, 1 et 2, *o*; 1-2, q. x, *o*; q. lxxx, 1, *c*.
38. — movetur a se, quia in quantum vult finem, est in actu; sed respectu eorum quæ sunt ad finem, est in potentia : 1-2, q. ix, 3, *o*; 4, *c*; q. xvii, 6, 1m; q. lxxiv, 1, 3m; 2-2, q. lxxxii, 1, 1m.
39. — distinguitur contra naturam, sicut una causa contra aliam, licet habeat modum naturæ, in quantum fundatur in natura : 1-2, q. x, 1, 1m; q. li, 1, 1m.
40. — hominis nec a natura, nec ex necessitate, movetur ab appetitu inferiori : 1-2, q. x, 3, *b*.
41. — non est determinata ad unum sicut natura, quia — sequitur formam universalem, natura vero particularem : 1, q. xli, 2, *c*; 1-2, q. x, 1, 3m; q. xii, 1, *c*; q. l, 5, 3m.
42. — dicta per essentiam, est in ratione dicta per essentiam; sed — participative sumpta, est in ratione per participatione : 3, q. xviii, 2, *c* et 1m.
43. — etiam a Deo cogi non potest, etsi possit ab illo de necessitate mutari, operante in illa sicut in natura : 1-2, q. vi, 4, 1m; q. ix, 6, *c*.
44. — a nulla re creata cogi potest, neque necessario moveri : 1-2, q. vi, 4, *c*.
45. Passiones animi non possunt cogere voluntatem, licet aliter moveant inclinando affectum : 1-2, q. vi, 7, *c* et 2m; q. ix, 2, *o*.
46. In Christo fuerunt duæ voluntates, divina et humana, in quibus nulla fuit contrarietas : 1, q. xviii, *o*. — Vid. *Intellectus*, n. 55-57.

**Vomitus.** 1. — potest sine culpa procurari, de consilio medicinæ, in remedium languoris : 2-2, q. cxlviii, 6, 2m; q. cl, 2, 3m.
2. — per ebrietatem vel voracitatem, est vitiosus, non autem si contingat infirmitatis causa : 3, q. lxxxiii, 6, 7m.

**Votum.** 1. — dicitur a voluntate, quasi a primo movente rationem ad promittendum : 2-2, q. lxxxviii, 1, 2m.
2. Vovere est actus latriæ, licet actus aliarum virtutum sint materia ejus : 2-2, q. lxxxviii, 5, *o*; 6, *c* et 2m; q. clxxxix, 2, *c*.
3. — est promissio Deo facta de meliori bono, quod videlicet non cadit sub necessitate absoluta, neque sub necessitate finis, sed de actibus virtutum, qui Deo placere noscuntur : 2-2, q. lxxxviii, 1, *o*; 2 et 4, *c*; 5, *c* et 1m; 7 et 12, *c*; q. cxxxxix, 3, *c*.
4. Ad — tria de necessitate requiruntur, scilicet deliberatio, propositum et promissio, in qua promissione perficitur ratio voti : 2-2, q. lxxxviii, 1, *o*.
5. — fit soli Deo, licet sit de eo quod aliquando fit sanctis : 2-2, q. lxxxviii, 5, 3m.
6. Sub voto non cadunt peccata, nec indifferentia, nec necessaria absolute, nec propter finem, nisi ut voluntaria, sed — debet semper fieri de meliori bono : 2-2, q. lxxxiii, 2, *o* : 10, *c*.
7. Expedit vovere, quia — firmat voluntatem in bono, nec tamen libertatem diminuit : 2-2, q. lxxxviii, 4, *o*.
8. Vovere nunquam convenit Christo, quia Deus erat, et habebat voluntatem firmatam, ut comprehensor : 2-2, q. lxxxviii, 4, 3m.
9. — religionis duplex, scilicet — simplex, et solemne ; primum est promissio sola, secundum vero est promissio et datio : 2-2, q. clxxxix, 2, 1m; 5, c.
10. — solemnizatur dupliciter tantum, scilicet per susceptionem ordinis sacri, et per professionem certæ regulæ : 2-2, q. lxxxviii, 7, *o* ; 9, *c*.
11. — simplex impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum ; — vero solemne facit utrumque : 2-2, q. lxxxviii, 7, *b* : q. clxxix, 8, 3m.
12. Opus ex voto est laudabilius, et magis meritorium, quam opus sine voto : 2-2, q. lxxxviii, 6, *o* ; q. clxxxix, 2, *c* ; 3, q. xxviii, 4, *c*.
13. Opus ex voto displicens, cum voluntate implendi illud, est magis meritorium, quam opus placens sine voto, cæteris paribus : 2-2, q. lxxxviii, 6, 2m.
14. Solemnitas voti est obligatio ejus, quæ est major in voto solemni, quam in voto simplici, et quoad Deum, et quoad homines : 2-2, q. lxxxviii, 7, 1m.
15. — obligat secundum intentionem voventis, scilicet ad reddendum statim, vel ad certum tempus, vel cum conditione : 2-2, q. lxxxviii, 3, 3m; q. clxxxix, 3, 2m; 4, *c*.
16. Observare — est de lege naturali, durante obligatione ejus, quæ cessat vel ex se, vel auctoritate superioris, in iis quæ in dubium vertuntur, dispensantis vel commutantis : 2-2, q. lxxxviii, 10, 2m; 12, 2m.
17. Omne — rite factum obligat; ideo trangrediens illud, peccat mortaliter : 2-2, q. lxxxviii, 3, *o*; q. clxxxix, 3, *c*.
18. Perdens virginitatem, quam voverat, tenetur postea continere, et pœnitere : 2-2, q. lxxxviii, 3, 2m.
19. Nullus potest se ex voto firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius tantum : 2-2, q. lxxxviii, 8, *o*; 9, *c* et 2m; q. clxxxix, 5, *o*.
20. Non habentes usum rationis, ut amentes, et pueri ante annos pubertatis, non possunt vovere : 2-2, q. lxxxviii, 9, *c*; q. clxxxix, 5, *c*.
21. Filius etiam post annos pubertatis non potest aliquid vovere quoad res domesticas sine consensu patris : 2-2, q. lxxxviii, 8, 2m.
22. Vovens illud quod non est in potestate sua, non peccat, quia in ejus voto intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, vel si non contradicant; qua conditione extante, tenetur implere — : 2-2, q. lxxxviii, 8, 2m et 4m; 9, *b* et 2m; 12, 2m ; q. clxxxix, 5, 4m.
23. Fractio voti est quædam infidelitatis species : 2-2, q. lxxxviii, 3, *c*.
24. Omne — temporale factum in sæculo, etiam — crucis in subsidium terræ sanctæ, solvitur per ingressum religionis, sine alia dispensatione : 2-2, q. lxxxviii, 12, 1m; q. clxxxv, 8, 2m ; q. clxxxix, 3, 3m; 7, *c*.
25. Si quis vovendo prius cogitavit de religione

# INDEX TERTIUS

QUI EARUM EST RERUM, ET EJUS GENERIS DOCTRINARUM, QUÆ ERUDITE ET PIE

## A S. THOMA IN SUMMA, EJUSQUE TERTIÆ PARTIS SUPPLEMENTO,

VARIIS LOGIS TRACTATÆ,

RECTE UTILITERQUE AD SINGULARUM DOMINICARUM, ATQUÆ ALIORUM FESTORUM DIERUM,
EPISTOLÆ EVANGELIIQUE JUXTA USUM ROMANUM EXPLICATIONEM,
A VERBI DIVINI CONCIONATORIBUS ADHIBERI POSSUNT.

---

*N. B.* Idem erit modus indicationis præsentis indicis, qui et præcedentium. Utiliter consuli poterit in singulos versiculos Scripturæ, quorum prima tantum verba hic notantur, index primus generalis, qui est locorum sacræ Scripturæ in Summa relatorum.

---

*Evangelium* (*Matth.* XI, 2-10).

**Tu es qui venturus.** An Joannes dubitaverit Christum esse verum Messiam promissum in lege prophetis : 2-2, q. II, 7, $2^{m}$.

**Qui non fuerit scandalizatus.** De fide : 2-2, q. et I, et seq.

De fide nuda et charitate informata : 2-2, q. VI, 1 et 2, *o*.

An explicite credere mysterium Christi non sit de necessitate salutis : 2-2, q. II, 7, *o*.

**Hominem mollibus vestitum.** An circa exteriorem cultum possit esse virtus et vitium : 2-2, q. CLXIX, 1, *o*.

An prælati Ecclesiæ et sacerdotes peccent utendo pretiosis vestibus, præsertim in ministerio altaris : 2-2, q. CLXIX, 1, $2^{m}$.

An religiosi mendicantes, et alii, peccent utendo vestibus vilioribus : *ibid.*

An ornatus mulierum semper sit cum peccato mortali : *ibid.*, *o*.

An mulieres sine peccato nudatis capillis possint incedere : *ibid.*, 2, *c*.

An mulieres possint uti figmentis in facie ad se colorandum absque peccato : *ibid.*, 2, $2^{m}$.

An liceat mulieri uti veste virili, vel e converso : *ibid*, 2, $3^{m}$.

De cultu exteriori. — Vid. plura in Evangel. Dominicæ I post octavam Pentecostes.

**Et plusquam prophetam.** An Joannnes fuerit excellentior propheta quam Moyses : 2-2 q. CLXXIV, 4, $3^{m}$.

Quomodo beatus Joannes fuerit plusquam propheta : 3, q. XXXVIII, 1, $2^{m}$.

**Qui præparabit viam tuam ante te.** Quomodo Joannes præparaverit viam Domini : 3, q. XXXVIII 1, *o* ; 2, $2^{m}$.

DOMINICA III ADVENTUS.

*Epistola* (*ad Philip.* IV, 4-7).

**Gaudete.** De gaudio : 2-2, q, XXVIII, *o*.

De vitiis gaudio oppositis : 2-2, q. XXXV et XXXVI, *o*.

**Modestia vestra.** De modestiæ : 2-2, q. CLXI, *o*.

De speciebus modestia : 2-2, q. CLX, *o*.

**Dominus enim prope est.** Quomodo Deus dicatur esse ubique et in omnibus rebus per essentiam, potentiam et præsentiam : 1, q. VIII, 2 et 3, *o*.

Quomodo specialiter dicatur esse in rationali creatura : 1, q. VIII, 3, *c*.

**In omni oratione.** De oratione: 2-2, q. LXXXIII, *o*.

**Nihil solliciti sitis.** An illicitum sit habere sollicitudinem de temporalibus rebus : 2-2, q. LV, 6, *o*.

An aliquis debeat sollicitus esse futurorum : 2-2, q. LV, 7, *o*. — Vid. Evang. Dominicæ XIV post octavam Pentecostes.

**Et pax.** De pace : 2-2, q. XXIX, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* I, 19-28).

**Et confessus est, et non negavit.** De humilitate : 2-2, q. CLXI, *o*.

De gradibus humilitatis : *ibid.*, 6, *o*.

De virtute veritatis, id est, veracitatis : 2-2, q. CIX, *o*.

De mendacio : 2-2, q. CX, *o*.

**Quid ergo baptizas.** De baptismo Joannis : 3, q. XXXVIII, *o*.

De baptismi sacramento : 3, q. LXVIII, *o*.

**Neque propheta.** De prophetia : 2-2, q. CLXXI, et seq.

**Cujus ego non sum dignus.** De perfectione Dei: 1, q. IV, *o*.

An ea quæ sunt humanæ naturæ in Christo possint dici de homine Christo, et contra : 3, q. XVI, *o*, et præcipue art. 4.

DOMINICA IV ADVENTUS.

*Epistola* (IV, 1-5).

**Ut ministros Christi.** De sacramento ordinis : s3, q. XXXIV, et seq. — De discrimine, potestate ac privilegiis episcoporum ac sacerdotum : 2-2, q. LXXXVII, 4, $2^{m}$ ; s3, q. XL, 6, *o*.

**Mihi antem pro minimo est**, etc. De judicio, præsertim temerario, vitando : 2-2, q. LX, 2 et 3, *o*.

**Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.** An homo non possit scire se habere gratiam : 1-2, q. CXII, 5, *o*.

**Illuminabit abscondita.** De libro vitæ : 1, q. XXIV, *o*.

An post resurrectionem cognoscet quilibet omnia peccata quæ fecit : s3, q. LXXXVII, 1, *o*. — An quilibet poterit tunc legere quæ sunt in conscientia alterius : *ibid.*, 2, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* III, 1-6).

**Prædicans baptismum pœnitentiæ.** De baptismo Joannis : 3, q. XXXVIII, *o*.

**In remissionem peccatorum.** An baptismus Joannis contulerit gratiam : *ibid.*, 3, *o*.

**Et venit in omnem regionem Jordanis.** Quare S. Joannem decuit austeram vitam ducere, non Christum : 3, q. XL, 2, $1^{m}$.

**Et videlit omnis caro salutare Dei.** De Incartinatione, 3, q. I, et seq. — De Christi conversatione : 3, q. XL, *o*.

IN DIE NATIVITAIS CHRISTI.

*Epistola* (*ad Tit.* III, 4-7.)

**Apparuit benignitas et humanitas.** De infinita Dei bonitate : 1, q. VI, *o* ; 3, q. I, 1, *o*.

**Non ex operibus quæ fecimus nos.** An ergo homo non possit mereri vitam æternam : 1-2, q. CXIV, 3, *o*.

**Sed secundum misericordiam suam.** De Dei misericordia : 1, q. XXI, *o*.

Quomodo vita æterna sit gratia sive misericordia : q. CXIV, 3, $2^{m}$.

Quomodo nascamur omnes filii iræ et peccato obnoxii : 1-2, q. LXXXI, 1 et 3, *o*.

**Per lavacrum regenerationis.** Cur Christus voluerit conferri hominibus gratiam per susceptionem sacramentorum : 3, q. LXII, *o*.

Quomodo baptismus dicatur lavacrum regenerationis : 3, q. LXVI, 1, $1^{m}$ ; 5, *c*.

*Evangelium* (*Luc.* II, 1-14),

**Exiit edictum.** Cur Christus Cæsare Augusto describente universum orbem nasci voluerit : 3, q. XXXV, 8, $1^{m}$.

Cur Christus non statim, sed post peccatum Adæ incarnatus est : 3, q. I, 5, *o*.

An non debuerit differre incarnationem usque ad finem mundi : 3, q. I, 6, *o*.

**Quæ vocatur Bethlehem.** Cur Christus voluit in Bethlehem nasci : 3, q. XXXV, 7, *o*.

Cur dicat propheta : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem*, cum non sit natus in Hierusalem, sed in Bethlehem : 3, q. XXXV, 7, 1m.

An Christus convenientius non fuisset natus Romæ, quæ erat domina orbis, ut ejus fides innotuisset universo orbi : *ibid.*, 7, 3m.

**Maria desponsata sibi.** Quare Christus voluit nasci de virgine desponsata : 3, q. XXIX, 1, *o*.

**Et peperit filium.** An fuit conveniens nasci Christum temporaliter, qui ab æterno natus erat et perfectus : 3, q. XXXV, 2, *o*.

Cur Christus voluit de femina nasci : 3, q. XXXI, 4, *o*.

An B. Maria semper virgo fuerit vera mater Christi : 3, q. XXXV, 3, *o*.

An possit dici Dei mater : *ibid.*, 4, *o*.

An in partu dolores aliquos pertulit : *ibid.*, 6, *o*.

**Primogenitum.** An B. Maria, cum Christus dicatur filius ejus primogenitus, post Christum alios habuerit filios : 3, q. XXVIII, 3, 4m.

**Et pannis eum involvit.** An ibi fuerit aliqua obstetrix ad levandum puerum : 3. q. XXXV, 6, 3m.

Cur Christus in hoc mundo voluerit pauperem vitam ducere : 3, q. XL, 3, *o*.

**Et ecce angelus Domini.** An Christi nativitas debuit annuntiari per angelos : 3, q. XXXVI, 5, *o*.

**Ecce evangelizo vobis** ( scilicet pastoribus ). Annon fuerit superfluum nativitatem Christi annuntiari pastoribus, cum fuerit eadem annuntiata beatæ Mariæ, et ejus marito Joseph, et in ore duorum stet omne verbum : 3, q. XXXVI, 2, *o*.

An angelus non debuisset potius nativitatem Christi nuntiare sacerdotibus in templo, qui noverant legem, quam pastoribus : 3, q. XXXVI, 1, *c* et 4m.

**Quia natus est vobis hodie Salvator.** De incarnationis mysterio : 3, q. I, et seq.

IN DIE S. STEPHANI.

*Epistola* ( *Act. Apost.* VII, 55-59 ).

**Stephanus autem plenus gratia et fortitudine.** De officio diaconorum : s3, q. XXXVII, 3 et 3, *o*. — De dono fortitudinis : 2-2, q. CXXXIII, *o*.

An plenitudo gratiæ non sit propria Christo : 3, q. VII, 9 et 10, *o*.

**Prodigia et signa.** De miraculis : 2-2, q. CLXXVIII, *o*.

**Disputantes cum Stephano.** An cum infidelibus publice sit disputandum : 2-2, q. X, *o*.

**Vos semper Spiritui Sancto resistitis.** De peccato in Spiritum Sanctum : 2-2, q. XIV, *o*.

An B. Stephanus dixerit Judæis contumeliam : 2-2, q. LXXII, 2, 2m.

**Jesum stantem.** Quomodo vidit Jesum stantem, cum jam ascendisset et sederet ad dexteram Dei Patris : 3, q. LVIII, 1, 3m.

**Video cœlos apertos.** Quibus cœlum aperiatur : 4, q. XLIX, 5, 3m.

**Domine, ne statuas illis hoc peccatum.** De perfecta inimicorum dilectione : 2-2, q. XXV, 8, *o*.

*Evangelium* ( *Matth.* XXIII, 34-39 ).

**Ecce ego mitto ad vos,** etc., **et ex eis occidetis.** De ingratitudine : 2-2, q. CVII, *o*.

De martyrio : 2-2, q. CXXIV, *o*.

De confessione fidei : 2-2, q. III, *o*.

**Ut veniat super vos omnis sanguis.** An aliquis puniatur pro peccato alterius : 1-2, q. LXXXVII, 8, *o*.

**Quoties volui congregare.** An voluntas Dei non semper impleatur : 1, XIX, 6 et 11, *o*.

De duplici Dei voluntate, signi et beneplaciti : *ibid.*

IN DIE S. JOANNIS, APOSTOLI ET EVANGELISTÆ.

*Epistola* (*Eccli.* XV, 1-6).

**Qui timet Deum.** De dono timoris : 2-2, q. XIX, *o*.

De quadruplici timore : *ibid.*, 2, *o*.

**Et firmabitur in illo, et non flectetur.** An homo in gratia constitutus non possit ea excidere : 1-2, q. CIX, 10, *o* ; 2-2, q. XXIV, 11, *o*.

**Spiritu sapientiæ.** De dono sapientiæ : 2-2, q. XLV, *o*.

**Et intellectus.** De dono intellectus : 2-2, q. VIII, *o*.

**In medio Ecclesiæ aperuit os ejus.** An concionator, neglecto studio proprio, confidere debeat in solo divino auxilio et assistentia atque directione in verbi Dei prædicatione : 2-2, q. LIII, 4, 1m.

*Evangelium* ( *Joan.* XXI, 19-24 ).

**Quem diligebat Jesus.** Utrum Christus magis dilexerit Joannem quam Petrum : 1, XX q. 4, 3m.

**Tu me sequere.** De vita contemplativa : 2-2, q. CLXXX, et seq.

De statu perfectionis : 2-2, q. CLXXXIV, *o*.

**Quod discipulus ille non moritur.** An omnes morientur : 1-2, q. LXXXI, 1m.

Anne mors sit pœna primorum parentum : 2-2, q. CLXIV, 1, *o*.

IN FESTO SANCTORUM INNOCENTIUM.

*Epistola* ( *Apocal.* XIV, 1-5 ).

**Habentes nomen ejus.** De causa martyrii : 2-2, q. CXXIV, 5, *o*.

An sola fides, vel potius omnium virtutum opera, ut in Deum referuntur, sint causa martyrii : *ibid.*

De aureola martyrum : s3, q. XCVI, 6, *o*.

**Et cantabant quasi canticum novum.** Quod sit istud canticum novum quod martyres et virgines tantum cantant : 2-2, q. CLII, 5, 3m.

**Hi sequuntur Agnum.** Quomodo quis dicatur Agnum sequi quocumque ierit : *ibid.*

*Evangelium* (*Matth.* II, 13-18 ).

**Angelus Domini apparuit in somnis Joseph.** An Joseph ita excellentem apparitionem angeli habuerit, sicut beata Maria : 3, q. XXX, 3, 2m.

**Et fuge in Ægyptum.** De defectibus Christi : 3, q. XIV et XV, *o*.

**Et mittens occidit omnes pueros.** An innocentes pueri fuerint martyres : 2-2, q. CXXIV, 1, 1m.

cum per seipsum eis non prædicaverit : 3, q. XLII, 1, 1m.

**Et fortitudo gentium venerit tibi.** An Christus etiam venerit ad salvandas gentes : 3, q. XXXVI, 3, *c* et 3m; q. XLII, 1, *o*; q. XLVI, 4, *c*, in quinta ratione.

De conversione gentium : 2-2, q. CLXXVI, 1, *c*; 3, q. LV, 6, 3m.

*Evangelium* (*Matth.* II, 1-12).

**In Bethlehem.** Cur Christus voluit nasci in Bethlehem : 3, q. XXXV, 7, *o*; q. XLVI, 10, 1m.

**Ecce magi.** Quales fuerint hi magi : 3, q. XXXVI, 3, *c* et 2m; 5, 3m.

**Ab Oriente.** Unde venerant : 3, q. XXXVI, 3, 3m; 5, 4m; 6, 3m.

**Jerosolymam.** Cur stella non duxit magos in Bethlehem ubi Christus erat natus : 3, q. XXXVI, 8, 3m.

**Dicentes : Ubi est qui natus?** Cur magi non timuerunt vivente rege Judæorum alium annuntiare regem natum : 3, q. XXXVI, 8, 2m.

Cur in Christi nativitate stella nova in cœlo apparuit : 3, q. XLIV, 2, 3m.

**Stellam ejus.** Qualis stella fuerit quæ magis apparuit : 3, q. XXXVI, 7, *o*.

An fuerit creata in principio mundi tanquam una de cœlestibus : *ibid.*

An fuerit hæc stella cometa : *ibib.*, 7, 3m.

Quo tempore stella hæc magis apparuit : *ibid.*, 6, 3m.

**Ejus.** An stella hæc fuerit certum signum nativitatis Christi : *ibid.*, 5, 4m.

**In Oriente.** An magis existentibus in Oriente stella hæc apparuit existens in terra Juda, vel potius in Oriente, præcedens eos usque in Judæam : *ibid.*, 7, *c*.

Cum non gentes Orientales tantum, sed etiam Occidentales ex aliis mundi partibus salventur per Christum, cur solum in Oriente hæc stella apparuit: *ibid.*, 3, 3m.

**Venimus adorare eum.** An magi convenienter venerint ad Christum adorandum: *ibid.*, 8, *o*.

Quo tempore post Christi nativitatem venerint: *ibid.*, 6, *c* et 3m.

Cur Herodes et omnis Jerosolyma turbata: *ibid.*, 2, 3m.

**Antecedebat eos usque dum veniens**, etc. An cum distincte domum, in qua Christus natus errat, demonstraverit hæc stella, fuerit terræ vicina: *ibid.*, 7, *c*.

**Adoraverunt eum.** De adoratione Christi : 3, q. XXV, *o*.

**Obtulerunt ei munera, aurum**, etc. An his muneribus confiteantur Christum natum nullam regalem dignitatem præ se ferentem, verum Deum et hominem: 3, q. XXXVI, 8, 4m.

DOMINICA INFRA OCTAVAM EPIPHANIÆ

*Epistola* (*Rom.* XII, 1-5).

**Exhibeatis corpora vestra hostiam sanctam.** An oblatio corporis per bona opera, ut jejunium, continentiam, martyrium, etc., facta sit sacrificium : 2-2, q. LXXXV, 3, *c* et 2m.

De partibus temperantiæ: 2-2, q. CXLIV, et seq.

**Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona.** An licet dubitare et probare utrum voluntas Dei sit bona : 2-2, q. XCVII, 2, 2m.

**Sapere ad sobrietatem.** An circa contemplationem sapientiæ sit sapor, et præsertim sobrietas : 2-2, q. CXLIX, 1, 1m.

De humilitate et superbia : 2-2, q. CLXI et CLXII.

**Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.** An fides sit homini a Deo infusa: 2-2, q. VI, 1, *o*.

An in uno inveniatur major quam in alio : 2-2, q. V, 4, *o*.

**Sicut in uno corpore multa membra habemus.** Cum anima intellectiva sit una, cur corpus, cujus forma subtantialis est, componitur ex diversis partibus: 1, q. LXXVI, 5, 3m.

**Ita multi unum corpus sumus in Christo.** An in Ecclesia non debeat esse diversitas officiorum et statuum; 2-2, q. CLXXXIII, 2, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* II, 42-52).

**Secundum consuetudinem diei festi.** De solemnitatibus variis veteris legis, earumque institutione atque significatione: 1-2, q. CII, 4, 10m.

Quæ festivitates novi testamenti successerint festivitatibus veteris Testamenti: 1-2, q. CIII, 3, 4m.

De observatione sabbati et dominicæ diei : 2-2, q. CXXII, 4, *o*.

**Et non cognoverunt parentes ejus.** Qua ratione Joseph dicatur pater Christi : 3, q. XXVIII, 1, 1m.

**Interrogantem eos.** Cur doctores interrogabat Jesus, cum ab eis nihil discere vellet: 3, q. XII, 3, 1m.

**Super prudentia et responsis ejus.** De scientia Christi: 3, q. X. XI, et XII.

**Et erat subditus illis.** De pietate erga parentes: 2-2, q. CI, *o*.

De obedientia: 2-2, q. CIV, *o*.

**Et mater ejus conservabat omnia verba hæc.** Quomodo B. Maria habuerit sapientiæ usum in contemplando: 3, q. XXVII, 5, 3m.

**Proficiebat sapientia.** An Christus in scientia profecerit, et an aliquid dedicerit: 3, q. XII, *o*.

**Et gratia.** Quomodo potuit proficere in gratia, cum a principio habuerit plenitudinem gratiæ : 3, q. VII, 12, *o*.

DOMINICA II POST EPIPHANIAM.

*Epistola* (*Rom.* XII, 6-16).

**Habentes donationes secundum gratiam differentes.** Quomodo plenitudo gratiæ, quæ in Christo sicuti in capite adunatur, ad membra ejus diversimode redundet: 2-2, q. CLXXXIII, 2, *c*.

De donis : 1-2, q. LXVIII, *o*.

De gratiis gratis datis : 1-2, q. CXI, 1, 4 et 5, *o*.

**Prophetiam.** De prophetia: 2-2, q. CLXXI et tribus sequentibus.

An prophetia possit esse naturalis: 2-2, q. CLXXII, 1, *o*.

**Honore invicem prævenientes.** An honor non proprie debeatur superioribus : 2-2, q. CIII, *o*.

**Spe gaudentes.** An gaudium sit effectus spei, et non charitatis: 2-2, q. XXVIII, 1, *o*.

**Benedicite persequentibus vos.** An quis ex necessitate charitatis debeat inimico suo signa et affectus dilectionis exhibere: 2-2, q. XXV, 9, *o*.

An debeamus pro inimicis orare : 2-2, q. LXXXIII, 8, *o*.

**Nolite maledicere.** An alicui maledicere non liceat: 2-2, q. LXXVI, 1, *o*.

**Dicentes : Domine, salva nos, perimus.** De timore qui fortitudini opponitur : 2-2, q. cxxv, *o*.
**Modicæ fidei.** An fides in uno sit major quam in alio : 2-2, q. v, 4, *o*.
**Imperavit ventis et mari.** An Christus fecerit miracula circa omnia elementa : 3, q. xliv, 4, 3^m^.

DOMINICA V POST EPIPHANIAM.

*Epistola* (*Coloss.* iii, 12-17).

**Induite vos viscera misericordiæ.** De iis quæ hominem maxime ad misericordiam excitare possunt : 2-2, q. xxx, 1, *o*.
An defectus non sit ratio miserendi : 2-2, q. xxx, 2, *o*.
Quam sit magna virtus misericordiæ : *ibid.*, 4, *o*.
**Modestiam.** In quibus consistat modestia : 2-2, q. clx, 1 et 2, *o*.
**Patientiam.** Patientia quid : 2-2, q. cxxxvi, 1, *o*.
An patientia sit maxima virtutum : 2-2, q. cxxxvi, 2, *o*.
**Supportantes invicem.** In quibus injuriis mali sint tolerandi : 2-2, q. cviii, 1, 1^m^ et 4^m^.
**Super omnia autem hæc charitatem habete.** An charitas sit maxima inter virtutes theologicas : 1-2, q. lxvi, 6, *o*.
An sit simpliciter excellentissima omnium virtutum : 2-2, q. xxiii, 6, *o*.
**Vinculum perfectionis.** An perfectio christianæ vitæ non attendatur specialiter secundum charitatem : 2-2, q. clxxxiv, 1, *o*; 3, q. xlvi, 3, *c*, princ.
**Omnia in nomine Domini.** An bonitas voluntatis et operis dependeat ex bonitate finis : 1-2, q. xviii, 7 et 8, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* xiii, 24-30).

**Homini qui seminavit.** Qualis debeat esse qui assumit officium prædicationis : 2-2, q. xli, 3, 1^m^; 3, q. clxxxx, 1, 4^m^.
**Superseminavit zizania.** De disputatione cum infidelibus : 2-2, q. x, 7, *o*.
**Zizània.** Quid intelligatur per zizania : 2-2, q. lxiv, 2, 1^m^.
Quid nomine tritici significetur : *ibid.*
**Vis, imus et colligimus ea? Et ait : Non.** Annon liceat occidere homines peccatores : 2-2, q. lxiv, 2, *o*; q. cviii, 3, *o*.
An, quando tota communitas vel ejus major pars peccat, de ea vindicta sit sumenda : 2-2, q. cviii, 1, 5^m^.
An hæretici sint tolerandi : 2-2, q. xi, 3, *o*.
An sint cogendi ad fidem : 2-2, q. x, 8, *o*.

DOMINICA VI POST EPIPHANIAM.

*Epistola* (*I Thessal.* i, 2-10).

**Gratias agimus Deo.** De gratiarum actione: 2-2, q. cvi, *o*. — De oratione : 2-2, q. lxxxiii, 7, 14 et 17.
**A Deo electionem vestram.** De Dei prædestinatione : 1. q. xxiii, *o*.
De adventu Christi ad judicium : s3. q. lxxxvii-xc, *o*.
**Quem suscitavit ex mortuis.** De resurrectione Christi : 3, q. liii-lvi, *o*.
**Qui eripuit nos a ventura ira.** De modo quo passio Christi causavit nostram salutem : 3, q. xlviii et xlix.

*Evangelium* (*Matth*, xiii, 31-35).

**Parabolam hanc.** Cur Christus docebat in parabolis : 3, q, xlii, 3, *c*,
**Homo seminavit in agro.** Quomodo unus homo possit alium docere : 1, q. cxvii, 1, *c*.
**Quod quidem minimum est.** Cur Christus suam doctrinam non scripserit : 3, q. xlii, 4, *c*.
**Majus est omnibus oleribus.** Christi doctrina præstantior est cæteris : 1, q. i, 5, 6 et 10, *o*.
**Simile est regnum cælorum fermento.** Quid fermentum, scilicet tam in bonam quam in malam partem : 3, q. lxxiv, 4, *o*.
**Quod acceptum mulier abscondit.** An Christus debuerit publicare suam doctrinam : 3, q. xlii, 3, *c*.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA

*Epistola* (*I Cor.* ix, 24-27, et x, 1-5).

**Nescitis quod hi qui in stadio.** De spe : 2-2, q. xvii et xviii, *o*.
Annon requirantur aliqua opera hominis ad hoc, ut beatitudinem consequatur a Deo : 1-2, q. v, 7, *o*.
An actus bonus habeat rationem meriti : 1-2, q. xxi, 1, 2, 3 et 4, *o*; q. cxiv, 3, *o*.
An æterna beatitudo sit objectum spei nostræ : 2-2, q. xvii, 2, *o*.
An hæc spes sit certa : 2-2, q, xviii, 4, *o*.
**Sic currite, ut comprehendatis.** An Deus possit comprehendi a nobis : 1, q. xii, 7, *o*; 1-2, q. iv, 3, 1^m^.
**Nos autem incorruptam.** An beatitudo hominis consistat in aliquo bono creato : 1-2, q. ii, 8, *o*.
An consistat in divitiis : 1-2, q. ii, 1, *o*. — An beatitudo sit aliquid increatum : 1-2, q. iii, 1. *o*.
An consistat in visione divinæ essentiæ : 1-2, q. iii, 8, *o*.
Quomodo beatitudo sit per se stabilis et constans : 1-2, q. v, 4, 1^m^. — An possit amitti : *ibid.*, 4, *o*.
**Castigo corpus.** De jejunio : 2-2, q. cxlvii, *o*. — Ad quid assumatur jejunium : 2-2, q. cxlvii, 1, *c*; 3, *c*. — An sit in præcepto : 2-2, q. cxlvii, 3, *o*. — Vide plura de jejunio in Evangel. Dominicæ I Quadragesimæ.
**Omnes sub nube fuerunt.** Cujus signum et figura fuit protectio columnæ nubis et transitus maris Rubri : 3, q. lxx, 1, 2^m^.

*Evangelium* (*Matth.* xx, 1-16.

**Conventione autem facta.** An Deus constituat se nobis debitorem : 1, q. xxi, 1, 3^m^; 1-2, q. cxiv, 1, 3^m^.
**In vineam suam.** De beatitudine : 1-2, q. ii, iii, iv et v, *o*; s3, q. xcii, *o*. — De merito bonorum operum : 1-2, q. cxiv, *o*.
**Pares illos nobis fecisti.** An justitia Dei det æqualia inæqualibus : 1, q. xxiii, 5, 3^m^; q. lxv, 2, 3^m^.
**Murmurabant adversus patremfamilias.** An sancti in omnibus non approbent ordinationem atque dispositionem Dei, suamque voluntatem

An fides et spes maneant post hanc vitam : 1-2, q. LXVII, 3 et 4, *o*.

An aliquid fidei et spei remaneat in gloria : *ibid.*, 5, *o*.

**Cum autem venerit quod perfectum est.** Quomodo, veniente perfecto, evacuabitur imperfectum : 1, q. LVIII, 7, 3m ; q. LXII, 7, 1m; 2-2, q. IV, 4, 1m.

**Videmus nunc per speculum in ænigmate.** De triplici modo cognoscendi quidpiam : 1, q. LVI, 3, *c*.

Utrum aliquis in hac vita possit Deum per essentiam videre : 1, q. XII, 11, *o*.

An intellectus creatus possit Deum per essentiam videre : *ibid.*, 1, *o*.

**Nunc autem manent fides**, etc. De tribus virtutibus theologicis, et de earum ordine : 1-2, q. LXII, 3 et 4, *o*.

**Major autem horum est charitas.** An charitas sit maxima inter virtutes theologicas : 1-2, q. LXVI, 6, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* XVIII, 31-43).

**Consummabuntur.** Quomodo omnia prædicta a prophetis sint morte Christi consummata : 1-2, q. CIII, 3, 2m ; 3, q. XLVII, 2, 1m. — De effectibus passionis Christi : 3, q, XLIX, *o*.

**Gentibus** Cur Christus pati voluit a gentilibus : 3, q. XLVII, 4, *o*.

**Et illudetur.** An Christus omnes passiones sustinuerit : 3, q. XLVI, 5, *o*.

An dolor passionis Christi fuerit major omnibus aliis doloribus : 3, q. XLVI, 6, *o*.

**Occident eum.** An Christus sit ab alio occisus quam a seipso : 3, q. XLVII, 1, *o*.

**Et tertia die resurget.** An fuerit conveniens Christum tertia die resurgere : 3, q. LIII, 1 et 2, *o*.

An Christus fuerit tribus diebus in sepulcro : 3, q. LI, 4, *o*.

**Et ipsi nihil horum intellexerunt.** Cur Christus interdum obscure multa docuerit : 3, q. XLII, 3, *o*.

**Cæcus quidam.** An Christus convenienter circa homines fecerit miracula : 3, q. XLIV, 3, *o*.

**Fides tua te salvum fecit.** Cur operatio miraculorum attribuatur fidei : 2-2, q. CLXXVIII, 1, 5m.

**Magnificans Deum.** De gratiarum actione : 2-2, q. CVI, *o*.

An homo teneatur gratias agere omni benefactori in omnibus : 2-2, q. CVI, 3, *o*.

An magis teneatur ad gratias reddendas innocens quam pœnitens : *ibid.*, 2, *o*.

DOMINICA I IN QUADRAGESIMA.

*Epistola II* (*Cor.* VI, 1-10).

**Adjuvantes autem exhortamur.** De perseverantia : 2-2, q. CXXXVII, *o*.

An perseverantia indigeat auxilio gratiæ : *ibid.*, 4, *o*.

**In vacuum.** An opera virtutum in charitate facta mortificari possint : 3, q. LXXXIX, 4, *o*.

An opera mortificata per peccatum rursus per pœnitentiam reviviscant : *ibid.*, 5, *o*.

**Ecce nunc tempus acceptabile.** An Christus convenienti tempore pro salute generis humani sit incarnatus : 1-2, q. CVI, 3, *o* ; 3, q. I, 5 et 6, *o*.

**Nemini dantes ullam offensionem.** An scandalum sit et quantum peccatum : 2-2, q. XLIII, 1, 2, 3 et 4, *o*.

An temporalia sint amittenda propter scandalum vitandum : 2-2, q. XLIII, 8, *o*.

**In patientia.** In quo consistat patientia : 2-2, q. CXXXVI, 1, *c*.

An sit idem quod longanimitas : *ibid.*, 5, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* IV, 1-11).

**In desertum.** Cur Christus voluerit in deserto tentari : 3, q. XLI, 2, *o*.

An publice non debuerit tentari : *ibid.*, 2, 1m.

**Ut tentaretur.** Cur Christus voluerit tentari : *ibid.*, 1, *o*. — Quid sit tentare : 2-2, q. XCVII, 1, 2 et 4, *o*.

Cur Christus post jejunium tentari voluerit : 3, q. XLI, 3, *c*.

Cum Christus venerit ut dissolveret opera diaboli, cur ea passus sit : *ibid.*, 1, 2m.

**A spiritu.** A quo spiritu Christus sit ductus : *ibid.*

**A diabolo.** Cur Christus potius voluerit tentari a diabolo, quam a carne : *ibid.*, 1, 3m.

**Jejunasset.** Quid sit jejunium : 2-2, q. CXLVII, 2, *b*.

Ad quid jejunium sit institutum : *ibid.*, 1 et 3, *c*.

An jejunium sit necessarium ad salutem : *ibid.*, 3, *o*.

An omnes teneantur ad jejunium, quod est de præcepto Ecclesiæ : *ibid.*

An justi teneantur ad jejunium ex præcepto : *ibid.*, 4, 5m.

Quo tempore sit jejunandum : *ibid.*, 5, *o*.

An nimium jejunans peccet : 2-2, q. LXXXVIII, 2, 3m.

Quomodo violetur jejunium : 2-2, q. CXLVII, 6, *o*.

Quare nos jejunemus solum usque ad nonam, cum Judæi usque ad vesperam jejunarent : 2-2, q. CXLVII, 7, 1m.

Cur Christus voluerit jejunare, cum non indigeret jejunio ad effectus ipsius jejunii consequendos, idque quadraginta diebus et noctibus : 3, q. XLI, 3 1m.

**Postea esuriit.** Cur post quadraginta dies potius esuriit quam ante : *ibid.*, 3, *c*.

**Et accedens tentator.** An intra quadraginta dies fuerit unquam tentatus a diabolo : *ibid.*, 3, 2m.

**Si Filius Dei es.** Cur diabolus uteretur illis verbis : *Si Filius Dei es* : *ibid.*, 1, 1m.

**Dic ut lapides.** An prima tentatio fuerit de gula : *ibid.*, 4, *c*.

An Christus peccasset in gula faciendo de lapidibus panes ad subveniendum naturæ : *ibid.*, 4, 1m.

**Qui respondens dixit.** Cur Christus Deus et homo non prostraverit diabolum sua virtute, præsumentem eum tentare : *ibid.*, 4, *c*.

**Et statuit eum super pinnaculum.** An videntibus cunctis statuerit diabolus Christum super pinnaculum : *ibid.*, 4, 7m.

**Mitte te deorsum.** An secunda tentatio Christi fuerit de inani gloria : *ibid.*, 4, *c*.

Cum illi qui ducuntur inani gloria nitantur semper ad alia ascendere, quomodo diabolus Deum Christum tentet, dicendo : *Mitte te deorsum* : *ibid.*, 4, 2m.

**Quia angelis suis mandavit de te.** De custodia angelorum : 1, q. CXIII, *o*.

Cum homo per liberum arbitrium possit custodire seipsum, cur ei angeli ad custodiam deputentur : 1, q. CXIII, 1, 1m.

FERIA II POST DOMINICAM I IN QUADRAGESIMA.

(*Evangelium* (*Matth.* XXV, 31-46.)



FERIA V POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ

*Evangelium* ( *Matth.* XV, 21-28 ).



DOMINICA II IN QUADRAGESIMA.

*Epistola* (I *Thessal.* IV, 1-7).

**Ut sciat unusquisque vas suum.** Cur adulterium sit peccatum : 2-2, q. CLIV, 8, *o*.

De castitate et luxuria : 2-2, q. CLI-CLVI, *o*.

De bonis matrimonii : s3, q. XLIX, *o*.

**In sanctificatione et honore.** An actus matrimonialis semper sit peccatum : 2-2, q. CLIII, 2, *o*; s3, q. XLI, 3, *o*.

An actus matrimonialis sit meritorius : s3, q. XLI, 4, *o*.

**Non in passione desiderii.** An quandocumque aliquis uxorem cognoscit non intendens aliquod bonum matrimonii, sed solum delectationem, mortaliter peccet : s3, q. XLVI, 6, *o*.

**Neque circumveniat.** An dolus sit peccatum ad astutiam pertinens : 2-2, q. LV, 4, *o*.

An fraus sit peccatum pertinens ad astutiam : *ibid.*, 5, *o*.

De fraude quæ contingit in emptione et venditione : 2-2, q. LXXVII, *o*.

**Quoniam vindex est Dominus.** De effectibus et pœnis peccatorum : 1-2, q. LXXXV-LXXXVII, *o*.

An ullum peccatum inducat reatum pœnæ æternæ : 1-2, q. LXXXVII, 3, *o*.

De pœna primi peccati : 2-2, q. CLXIV, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* XVII, 1-9).

**Assumpsit Jesus Petrum.** Ad quid assumpsit Petrum, Jacobum, et Joannem : 3, q. XLV, 3, *c*, 1^m^ et 4^m^.

**Et transfiguratus est ante eos.** Utrum fuerit conveniens Christum transfigurari : *ibid.*, 1, *o*.

**Resplenduit facies ejus.** De claritate Christi in transfiguratione : *ibid.*, 1, 1^m^ ; 2, *o*.

De claritate corporis gloriosi : s3, q. LXXXV *bis*, *o*.

**Vestimenta autem ejus.** De splendore vestium Christi : 3, q. XLV, 2, 3^m^.

**Et ecce apparuerunt illis.** Utrum testes transfigurationis fuerint convenienter inducti : *ibid.*, 3, *o*.

**Ecce nubes lucida.** Quid significet nubes lucida : *ibid.*, 2, 3^m^ ; 4, 2^m^.

**Et ecce vox de nube dicens.** Utrum convenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis in transfiguratione : 3, q. XXXIX, 8, 2^m^ ; q. XLV, 4, *o*.

**Et audientes discipuli.** Cur discipuli audita voce Patris, sint prostrati : 3, q. XLV, 4, 4^m^.

An in transfiguratione tota Trinitas apparuerit : *ibid.*, 4, 2^m^.

**Et descendentibus illis.** Cur præcepit eis ne cui quam revelarent transfigurationem ante resurrectionem : *ibid.*

FERIA V POST DOMINICAM II IN QUADRAGESIMA.

*Evangelium* (*Luc.* XVI, 19-31).

**Homo quidam erat dives.** An possessio rerum sit homini naturalis : 2-2, q. LXVI, 2, *o*. — An liceat homini possidere res exteriores tanquam proprias : *ibid.*, 2, *o*. — Cur unus mendicet, et alter abundet : *ibid.*, 2, 3^m^.

**Qui induebatur purpura.** An circa exteriorem ornatum possit esse virtus et vitium : 2-2, q. CLXIX, 1, *o*. — Quot modis contingat hominem immoderate uti rebus : *ibid.*, 1, *c*. — Vid. Evangel. Dominicæ II adventus.,

**Et epulatur quotidie splendide.** An epulari splendide, et comedere cibos lautos atque accurate præparatos, sit peccatum : 2-2, q. CXLVIII, 4, *c* et 1^m^.— Quot modis committatur vitium gulæ : *ibid.*, 4, *o*. — Quæ vitia tanquam filiæ gignantur ex gula : *ibid.*, 6, *o*.

**Et nemo illi dabat.** An dare eleemosynam sit in præcepto 2-2, q. XXXII, 5, *o*.

**Et sepultus est in inferno.** De receptaculis animarum post mortem : s3, q LXIX, *o*.

**Et Lazarum in sinu ejus.** Quid sinus Abrahæ : 3, q. LII, 2, 4^m^.

**Fili, recordare.** An damnati possint uti notitia quam in hoc mundo habuerunt : s3, q. XCVIII, 7, *o*.

**Ut hi qui volunt hinc transire ad vos.** An beatitudo semel habita possit amitti : 1, q. LXII, 8, *o*; 1-2, q. V, 4, *o* ; 2-2, q. XXIV, 11, *o*; q. CLXXV, 3, 2^m^.

**Neque inde huc transmeare.** An per divinam misericordiam omnis pœna non sit terminanda : s3, q. C, 2, *o*. — An divina misericordia patiatur homines in æternum puniri : *ibid.*, 3, *o*.

De purgatorio et suffragiis pro defunctis : s3, q. LXXIII, *o*.

**Ut testetur illis ne et ipsi veniant.** Cum dives hic oraverit pro fratribus suis, ne et ipsi venirent in locum tormentorum, an ergo damnati in inferno non velint alios esse damnatos, qui non sunt damnati : s3, q. XCVIII, 4, 1^m^.

DOMINICA III IN QUADRAGESIMA.

*Epistola* (*ad Ephes.* V, 1-10).

**Estote imitatores Dei.** An homo debeat conformare suam voluntatem voluntati Dei : 1-2, q. XIX, 9 et 10, *o*.

De sequendo Christum. — Vid. Evangel. in festo Conversionis S. Pauli.

**Et tradidit semetipsum pro nobis.** An Christus fuerit ex obedientia mortuus : 3, q. XLII, 1, *c* ; q. XLVII, 2, *o* ; q. XLIX, 6, *c*.

**Oblationem et hostiam.** An passio Christi fuerit operata per modum sacrificii : 3, q. XLVIII, 3, *o*. — De sacerdotio Christi : 3, q. XXII, *o*.

An Christus fuerit simul sacerdos et hostia : *ibid.*, 2, *o*.

**Impudicitia.** Quid nomine impudicitiæ intelligatur, et unde oriatur : 2-2, q. CXLVIII, 6, *c*.

**Aut turpitudo.** An obscœna confabulatio, amplexus et oscula sint peccata mortalia : 2-2, q. CLIV, 4, *o*.

**Aut avaritia.** Quid accipiatur hic nomine avaritiæ : 1-2, q. LXXII, 2 et 4, *o* ; q. LXXIII, 5, 1^m^. — De avaritia : 2-2, q. CXVIII, *o*.

**Scurrilitas.** Quid scurrilitas : 2-2, q. CXLVIII, 6, *c*.

**Omnis fornicator aut immundus.** An fornicatio sit peccatum mortale : 2-2, q. CLIV, 2, *o*.

**Quod est idolorum servitus.** Qua ratione avaritia dicatur idololatria : 2-2, q. CXVIII, 5, 4^m^.

**Venit ira Dei.** Quomodo ira tribuatur Deo, cum passio non sit in Deo: 1, q. III, 2, 2^m^ ; q. XIX, 11, *c*; q. XX, 1, 2^m^.

*Evangelium* (*Luc.* XI, 14-28).

**Et erat ejiciens dæmonium.** Quid sint dæmones : 1, q. CXV, 5, *c*.

An possit dæmon nocere homini quoad animam et quoad corpus : 3. q. XLIX, 2, 1^m^ et 2^m^.

An dæmones possint transmutare homines in bestias : 1, q. CXIV, 4, 2^m^.

Quomodo diabolus faciat apparere corpus humanum corpus bestiale : *ibid.*

An dæmones vexent homines magis uno tempore quam alio : 1, q. cxv, 5, $1^m$.

Cur dæmones per nigromanticos invitati sub certis constellationibus veniant : *ibid.*, 5, $2^m$.

Quomodo alliciantur carminibus, lapidibus, herbis, et similibus : *ibid.*, 5, $3^m$.

Cur dæmones faciant quasdam levitates : 1-2, q. lxxxix, 4, $3^m$.

An dæmones possint hominem impellere in peccatum : 1-2, q. lxxx, 3, *o.*

**Et cum ejecisset dæmonium.** Cur Christus obsessos a dæmonibus liberaverit : 3, q. xliv, 1, *c.*

Cur expellendo dæmones Dominus permiserit fortius discerpere dæmoniacos : *ibid.*, 1, $4^m$.

De exorcismis quibus dæmon corporaliter et spiritualiter pellitur : 3, q. lxxi, 2, 3 et 4, *o.*

**In Beelzebuth principe dæmoniorum.** Utrum in dæmonibus sit prælatio : 1, q. cix, 2, $2^m$.

An obediant superioribus ex amicitia : *ibid.*, 2, $2^m$.

**Ejicit dæmonia.** An virtute superiorum dæmonum inferiores a corporibus expellantur : 3, q. xliii, 2, $3^m$.

**Et alii tentantes.** An tentare Deum sit peccatum : 2-2, q. xcvii, 2, *o.*

**Ut vidit cogitationes.** An anima Christi cognoscat cogitationes hominum : 3, q. x, 2, *o.*

**Omne regnum in se divisum.** An sufficienter Dominus per rationes has in virtute Dei, et non diaboli ostenderit se ejicere dæmonia : 3, q. xliii, 2, $3^m$.

Cur omne regnum in se divisum desoletur : 2-2, q. xxxvii, 2, $3^m$.

An sit concordia inter dæmones : 1, q. cix, 2, $2^m$.

**Universa arma ejus auferet.** An per passionem Christi simus liberati a potestate diaboli : 3, q. xlix, 2, *o.*

**Revertar in domum meam.** An dæmon qui superatur ab aliquo, non propter hoc ab impugnatione arceatur : 1, q. cxiv, 5, *o.*

An per hoc, quod spiritus immundus redit, culpa per pœnitentiam dimissa redeat : 3, q. lxxxviii, 1, $2^m$.

An peccata dimissa non redeant per ingratitudinem : *ibid.*, 2, *o.*

DOMINICA LÆTARE.

*Epistola* (*ad Galat.* iv, 22-31).

**Quæ quidem sunt per allegoriam dicta.** An Scriptura sacra habeat plures sensus : 1, q. i, 10, *o.*

**In servitutem generans.** De differentia legis veteris et novæ : 1-2, q. xci, 5, *c.*

Cur lex vetus dicatur lex timoris et servitutis : 1-2, q. cvii, 1, $2^m$.

An lex vetus fuerit bona : 1-2, q. xcviii, 1, *o.*

An lex vetus debuerit inducere homines ad observantiam præceptorum per temporales promissiones et comminationes : 1-2, q. xcix, 6, *o.*

**Libera est.** An lex nova sit lex amoris, est proinde libertatis : 1-2, q. cvii, 1, $2^m$.

An lex nova justificet : 1-2, q. cvi, 2, *o.*

**Quæ non paris.** An lex nova debuerit dari ab initio mundi : 1-2, q. cvi, 3, *o.*

An ulli, durante statu veteris legis, pertinuerint ad novam legem, et proinde salvati sint : *ibid.*, 1, $3^m$ ; 3, $2^m$ ; q. cvii, 1, $2^m$ et $3^m$.

An similiter tempore novi Testamenti pertineant aliqui ad vetus Testamentum : 1-2, q. cvii, 1, $2^m$.

**Quia multi filii desertæ magis.** An in lege nova præter Judæos fuerint salvati gentiles : 1-2, q. xcviii, 4, $1^m$ ; 3, q. xlii, 1, *o.*

*Evangelium* (*Joan.* vi, 1-5).

**Quia videbant signa quæ faciebat.** An Christus signa et miracula facere debuerit : 3, q. xliii, 1, *o.* — Quid sit miraculum : 1, q. cv, 7, *o.*

An solus Deus possit facere miracula : 1, q. cx, 4, *c.*

An unum miraculum non sit majus alio : 1, q. cv, 8, *o.*

An gratia miracula faciendi possit alicui sancto communicari : 2-2, q. clxxviii, *o.*

Quare non omnibus sanctis detur gratia miraculorum : *ibid.*, 2, $5^m$.

An miracula quæ Christus fecit, fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ipsius : 3, q. xliii, 4, *o.*

**Super his qui infirmabantur.** An Christus convenienter fecerit miracula circa homines : 3, q. xliv, 3, *o.*

De miraculis : vide plura in Evangel. Ascensionis Domini.

**Et vidisset quia multitudo magna.** De eleemosyna : 2-2, q. xxxii, *o.*

An dare eleemosynam sit in præcepto, et quando : 2-2, q. xxxii, 5, *o.*

De misericordia, quanta sit virtus : 2-2, q. xxx, 4, *o.*

**Tentans eum.** Cur Christus tentet hominem cum ejus mentem noverit : 2-2, q. xcvii, 2, *c.*

**Accepit Jesus panes.** De sacramento Eucharistiæ : 3, q. lxxiii-lxxx, *o.*

**Et cum gratias egisset.** Cur Christus in miraculis faciendis oraverit : 3, q. xliii, 2, $2^m$.

**Ut autem impleti sunt.** Quomodo hæc multiplicatio panum facta sit : 3, q. xliv, 4, $4^m$.

**Hic est vere propheta.** De prophetia : 2-2, q. clxxi, et seq.

An Christus fuerit propheta : 3, q. vii, 8, *o.*

DOMINICA IN PASSIONE.

*Epistola* (*ad Hebr.* ix, 11-15).

**Christus assistens pontifex.** An Christo conveniat esse sacerdotem : 3, q. xxii, 1, *o.*

De sacerdotio Christi : 3, q. xxii, *o.*

**Futurorum bonorum.** Quare Christus dicatur pontifex futurorum bonorum : 3, q. xxii, 5, *c.*

**Non manu factum.** An Christus dici debeat conceptus de Spiritu Sancto : 3, q. xxxii, 2, *o.*

**Sed per proprium sanguinem.** An Christus fuerit hostia quam ipse tanquam sacerdos Deo Patri obtulit : 3, q. xxii, 2, *o.*

Qualis hostia Christus fuerit : *ibid.*

**Æterna Redemptione.** An sacerdotium Christi maneat in æternum : *ibid.*, 5, *o.*

**Redemptione inventa.** An Christus per suam passionem aperuerit nobis januam cœli : 3, q. xlix, 5, *o.*

Utrum effectus sacerdotii Christi pertineat ad Christum, an solum ad alios : 3, q. xxii, 4, *o.*

An sacerdotium Christi fuerit secundum ordinem Melchisedech : *ibid.*, 6, *o.*

**Si enim sanguis hircorum.** An cæremoniæ veteris legis habuerint vim justificandi, et qualem : 1-2, q. CIII, 2, *o.*

**Sanguis Christi emundabit.** An effectus sacerdotii Christi sit expiatio peccatorum : 3, q. XXII, 3, *o.*

An simus per passionem Christi Deo reconciliati : 3, q. XLIX, 4, *o.*

**Ideo Testamenti mediator est.** Quæ in mediatore consideranda : 3, q. XXVI, 2, c.

Secundum quam naturam Christus dicatur mediator : *ibid.*, 2, *o.*

An esse mediatorem Dei et hominum sit proprium Christo : *ibid.*, 1, *o.*

*Evangelium* (*Joann.* VIII, 46-59).

**Quis ex vobis arguet.** An sit peccatum bonum suum cognoscere, illudque approbare : 2-2, q. CXXXII, 1, *c.*

An sit proprii nominis jactantia, quando quis extollit se supra id quod est in opinione hominum : 2-2, q. CXII, 1, c.

An Deus se laudans et quærens suam gloriam peccet inani gloria : 2-2, q. CXXXII, 1, 1m.

Quando sit laudabile appetere gloriam suam et bonam famam : 2-2, q. CXXXII, 1, 3m.

**Si veritatem dico vobis.** De veritate : 1, q. XVI, *o.*

De virtute veritatis sive veracitatis : 2-2, q. CIX, *o.*

**Propterea vos non auditis.** An homo possit verum cognoscere sine gratia : 1-2, CIX, 1, *o.*

An fides sit donum Dei : 2-2, q. VI, 1, *o.*

Cur audientium unam et eamdem prædicationem quidam credant, et quidam non credant : 2-2, q. VI, 1, c.

Quomodo moveat Deus intellectum cratum : 1, q. CV, 3, *o.*

**Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Nonne bene dicimus...** An Christus non debuerit Judæis prædicare sine eorum offensione : 3, q. XLII, 2, *o.*

**Quia Samaritanus es.** An invidia sit vitium capitale : 2-2, XXXVI, 4, *o.* — Quæ sint filiæ invidiæ : *ibid.*, 4, 3m.

De contumelia, unde oriatur : 2-2, q. LXXII, 4, *o.* — De maledictione : 2-2, q. LXXVI, *o.*

**Abraham mortuus est.** An omnes moriantur secundum corpus : 1-2, q. LXXXI, 3, 1m ; s3, q. LXXX, 1, *o.*

An mors sit effectus peccati : 1-2, q. LXXXV, 5, *o* ; 2-2, q. CLXIV, 1, *o.*

Quomodo vivificentur mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum in nobis : 1-2, q. LXXXV, 5, 2m.

**Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.** De inani gloria, quot modis gloria dicatur vana: 2-2, q. CXXXII, 1, c.

**Ero vobis similis, mendax.** Cur Dominus publice Judæorum vitia redarguerit : 2-2, q. LXXII, 2, 2m ; 3, q. XLII, 2, c.

**Abraham pater vester exultavit.** An fuerit ex meritis ipsius Abrahæ quod promitteretur ei semen in quo benedicendæ essent omnes gentes : 1-2, q. XCVIII, 4, c.

**Antequam Abraham fieret, ego sum.** An dici possit, demonstrato Christo : « Iste homo incœpit esse : » 3, q. XVI, 9, *o.*

**Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.** An Christus, per hoc quod in medio insidiantium staret, et non apprehenderetur, ostenderit deitatis suæ eminentiam : 3, q. XLIV, 1m, fin.

DOMINICA PALMARUM.

Ante benedictionem palmarum. Evangelium (*Matth.* XXI, 1-9).

**Ecce rex tuus venit tibi.** De adventu Christi in carne : 3, q. I-XXVI, *o.* — Utrum pro redemptione generis humani fuerit necessarium Deum incarnari : 3, q. I, 2, *o.* — Utrum, esti homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset : 3, q. I, 1, *o.* — De causa efficiente passionis Christi: 3, q. XLVII, *o,*

**Turbæ autem quæ præcedebunt, et quæ sequebantur.** Cur utraque turba, et præcedens, et subsequens Christum, clamaverit Hosanna : 3, q. XLV, 3, c.

Intra Missam. Epistola (*Philipp.* II, 5-11).

**Qui cum in forma Dei esset.** Cum Christus sit ejusdem formæ sive naturæ cum Deo Patre, quomodo igitur sit alius ab eo : 1, q. XXXI, 2, *o.*

**Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.** An Filius sit Patri æqualis : 1, q. XLII, 4, 5 et 6, *o.*

An diabolus et primus homo voluerint rapere divinitatem : 1, q. LXIII, 3, *o* ; 2-2, q. CLXIII, 2, *o.*

**Exinanivit.** An Deo competat humiliari, et secundum quam naturam : 2-2, q. CLXI, 1, 4m.

Quomodo Christus dicatur exinanitus : 3, q. LVII, 2, 2m.

**Formam servi accipiens.** An conveniens fuerit Christum incarnari : 3, q. I, 1, *o.*

An personæ divinæ conveniat assumere naturam creatam : 3, q. III, 1, *o.*

**In similitudinem hominum.** An Christus assumpserit verum corpus humanum : 3, q. V, 1, 1m.

**Et habitu inventus ut homo.** An humana natura fuerit unita Verbo Dei accidentaliter : 3, q. II, 6, *o.*

**Obediens usque ad mortem.** An Christus fuerit ex obedientia mortuus : 3, q. XLVII, 2, *o.*

De passione Christi : 3, q. XLVI, *o.*

Quanta sit perfectio mori ex obedientia : 2-2, q. CXXIV, 3, 2m.

**Mortem autem crucis.** An Christus debuerit pati in cruce : 3, q. XLVI, 4, *o.*

**Propter quod et Deus exaltavit illum.** An Christur per passionem meruerit exaltari : 3, q. XLIX, 6, *o* ; q. LIII, 1, *c*; q. LIX, 3, *o*; 6, c.

**Et donavit illi nomen quod est...** Quomodo Deus dederit nomen quod est supra omne nomen: 3, q. XLIX, 6, *c.*

*Evangelium* (*Matth.* XXVI et XXVII).

**Scitis quia post biduum Pascha fiet.** An convenienti tempore Christus passus sit : 3, q. XLVI, 9, *o.*

**Ne forte fieret tumultus.** De seditione : 2-2, q. XLII, 2, c.

An resistentes malis, defendendo bonum commune, sint seditiosi : 2-2, q. XLII, 2, *c.*

**Indignati sunt.** Quid sit indignatio, et unde oriatur : 2-2, q. CLVIII, 7, c.

**Me autem non semper habebitis.** An ergo Christum non habeamus quotidie in sacramento Eucharistiæ : 3, q. LXXV, 1, 2m.

**Prima autem die azymorum.** Quæ dicatur prima dies azymorum : 3, q. XLVI, 9, 1m ; q. LXXIV, 4, 1m;

**Hodie per visum.** An divinatio quæ fit per somnia, non sit illicita : 2-2, q. XCV, 6, *o.*

**Innocens ego sum.** An Pilatus non peccaverit tradendo Christum crucifigendum : 3, q. XLVII, 3, 3m.

**Ut crucifigeretur.** An Christus debuerit pati in cruce : 3, q. XLVI, 4, *o.*

**Et exuentes eum.** An Christus omnes passiones sustinuerit : 3, q. XLVI, 5, *o.*

An dolor passionis Christi fuerit major omnibus aliis doloribus : 3, q. XLVI, 6, *o.*

**Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha.** An Christus fuerit convenienti loco passus : 3, q. XLVI, 10, *o.*

Cur Christus non sit passus in Nazareth vel in Bethlehem, sed in Hierusalem : *ibid.*, 10, 1m.

Cur Christus extra portam passus sit, et non potius in templo aut in civitate : *ibid.*, 10, 2m.

**Crucifixerunt eum.** An peccatum Christum crucifigentium fuerit gravissimum : 3, q. XLVII, 6, *o.*

**Miserunt sortem.** Quid sortes : 2-2, q. XCV, 8, *c.*

An sit licitum uti sortibus : *ibid.*, 8, *o.*

**Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones.** An fuerit conveniens Christum cum latronibus crucifigi : 3, q. XLVI, 11, *o.*

**Idipsum autem et latrones improperabant ei.** Cum Lucæ, cap. XXIII, dicatur quod unus eorum qui crucifixus erat cum Christo ei dicebat : *Memento mei*, etc., an propter latrones blasphemantes fuerit cum eo crucifixus alius non blasphemans : 3, q. XLVI, 11, 3m.

**Tenebræ factæ sunt super universam terram.** An in passione Christi fuerit aliqua immutatio facta circa cursum cœlestium corporum : 3, q. XLIV, 2, 2m.

**Ut quid dereliquisti me.** Quomodo Deus Pater dereliquerit Christum in passione : 3, q. XLVII, 3. *c*, fin.

An in morte Christi fuerit separata deitas a carne : 3, q. L, 2, *o.*

**Clamans voce magna emisti spiritum.** Cur Christus magna voce clamaverit dum spiritum emitteret : 3, q. XLVII, 1, 2m.

An fuerit conveniens Christus mori : 3, q. L, 1, *o.*

An Christus in triduo mortis fuerit homo : 3, q. L, 4, *o.*

An fuerit idem numero corpus Christi viventis et mortui : 3, q. L, 5, *o.*

**Et ecce velum templi scisum est.** Cur in passione Christi scissum sit velum : 3, q . XLIV, 4, 3m.

**Et terra mota est.** Cur in passione Christi terra mota sit, petræ scissæ, et monumenta aperta sint : 3, q. XLIV, 4, 3m.

**Et multa corpora sanctorum.** An illi sancti resurrexerint iterum morituri : 3, q. LIII, 3, 2m ; s3, q. LXXIX, 1, 3m.

**Maria Jacobi et Joseph mater.** An hæc Maria, quæ dicitur hic Jacobi et Joseph mater, sit mater Christi : 3, q. XXVIII, 3, 6m.

**In sindone munda.** Cur Christi corpus fuerit involutum in sindone munda : 3, q. LI, 2, 3m.

**In monumento sub novo.** Cur Christus fuerit positus in monumento exciso in petra : *ibid.*, 2, 4m.

Cur Christus voluerit sepeliri in horto, ac in monumento novo et alieno : *ibid.*

Cum mors Christi fuerit turpissima, cur voluerit ita honorifice a magnatibus sepeliri : *ibid.*, 2, 1m.

An corpus Christi fuerit incineratum ; *ibid.*, 3, *o.*

Quando Christus fuerit in sepulcro : *ibid.*, 4, *o.*

DOMINICA PASCHÆ.

*Epistola* (*I Cor.* V, 7-8).

**Expurgate vetus fermentum.** Quid significet fermentum : 3, q. LXXIV, 4, *c* et 3m.

**Ut sitis nova.** De declinando a malo et faciendo bonum : 2-2, q. LXXIX, 1, 1m.

De peccato semper fugiendo: 2-2, q. XXXV, 1, 4m.

De contentione et discordia : 2-2, q. XXXVII et XXXVIII, *o.*

De fornicatione et incestu : 2-2, q. CLIV, 2, 3 et 9, *o.*

De invidia et detractione : 2-2, q. XXXVI et LXXVII.

**Etenim Pascha.** Quid nomine Paschæ intelligatur : 3, q. XLVI, 9, 1m.

Quæ sit ratio litteralis et figuralis eorum quæ fiebant circa agnum paschalem : 1-2, q. CII, 5, 2m.

Quod festum novi Testamenti succedat festo Paschali veteris Testamenti : 1-2, q. CIII, 3, 4m, fin.

*Evangelium* (*Marc.* XVI, 1-7.)

**Ut venientes ungeront Jesum.** An charitatis sit magis proprium amare quam amari : 2-2, q. XXVII, 1, *o.* — An beneficentia sit actus charitatis : 2-2, q. XXXI, 1, *o.* — Quibus sit benefaciendum : 2-2, q. XXXI, 2 et 3, *o.*

**Et valde mane una sabbatorum.** De religione : 2-2, q. LXXXI, *o.* — De devotione: 2-2, q. LXXXII, *o.* — An sit actus religionis : *ibid.*, 2, *o.*

**Orto jam sole.** Quomodo igitur Joannes dixerit quod Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: 3, q. LIII, 2m.

**Et introeuntes in monumentum.** Quid hic intelligatur per monumentum :3, q. LV, 6, 5m.

**Viderunt juvenem sedentem.** Cum Joannes dicat Mariam Magdalenam duos angelos in albis sedentes vidisse, et Lucas narret duos viros secus mulieres in veste fulgenti stetisse, quomodo igitur Marcus dicat quod viderint solum unum juvenem sedentem in dextris, etc : *ibid.*

**Qui dicit illis : Nolite expavescere.** Cur angelus omnium primus resurrectione Christi manifestaverit : *ibid.*,

Cum illi quibus manifestata est resurrectio Christi, fuerint testes resurrectionis Christi, et mulieres in ecclesiis tacere debeant, quomodo igitur convenienter resurrectio Christi primo manifestata sit mulieribus : *ibid.*, 1, 3m.

**Resurrexit.** De resurrectione Christi : 3, q. LIII-LVI, *o.*

An fuerit necessarium Christum resurgere : 3, q. LIII, 1, *o.*

Quando Christus resurrexerit : *ibid.*, 2, 3m.

An conveniens fuerit Christum tertia die resurgere : *ibid.*, 2, *o.* — Qua virtute Christus resurrexerit : *ibid.*, 4, *o.*

De resurrectione : s3, q. LXXVII-LXXXV, *o.*

**Præcedet vos in Galilæam.** Cur Christus voluerit se conspiendum Apostolis præbere in Galilæa : 3, q. LV, 3 4m.

FERIA II PASCHÆ.

*Epistola (Act. Apos.* x, 37-43.)

**Incipiens enim a Galilæa.** Cur Evangelium incœptum sit prædicari solis Judæis: 1-2, q. xcviii, 4, *o*; 3, q. xlii, 1, *c*.

**Quomodo unxit eum Spiritu Sancto.** An in Christo fuerit gratiæ plenitudo : 3, q. vii, 9 et 10, *o*.

**Et virtute.** An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu executionis propriæ voluntatis : 3, q. xiii, 4, *o*.

**Sanando omnes oppressos a diabolo.** Cur Christus voluerit obsessos a dæmonibus liberare: 3, q. xliv, 1, *c*.

**Suspendentes in ligno.** Cur Christus voluerit suspendi in ligno : 3, q. xlvi, 4, *c*.

**Hunc Deus suscitavit.** An Christus propria virtute non resurrexerit : 3, q. liii, 4, *o*.

**Tertia die.** An conveniens fuerit Christum tertia die resurgere : *ibid.*, 2, *o*.

**Et dedit eum manifestum fieri non omni populo.** De manifestatione resurrectionis Christi : 3, q. lv, *o*. — Cur Christus noluerit suam resurrectionem omnibus manifestari : 3, q. xxxvi, 2, *c* ; q. lv, 1, *o*.

**Nobis, qui manducavimus.** An Christus manducando et bibendo post resurrectionem cum apostolis ostenderit se vere resurrexisse : 3, q. lv, 6, *o*.

An comedere et bibere non repugnet conditioni gloriæ : *ibid.*, 6, $2^m$.

**Qui constitutus a Deo judex vivorum mortuorum.** An judiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda : 3, q. lix, 1, *o*.

An ad judiciariam potestatem Christi pertineant omnes res humanæ : *ibid.*, 4, *o*.

An potestas judiciaria Christi etiam ad angelos se extendat : *ibid.*, 6, *o*.

**Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem accipere per nomen ejus omnes.** An alio modo quam per Christum potuerit homo salvari : 3, q. xlvi, 2, *o*.

An resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum : q. lvi, 1, *o*.

An resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum : *ibid.*, 2, *o*.

*Evangelium (Luc.* xxiv, 13-35.)

**Et ipse Jesus appropinquans.** Ubinam Christus fuerit tempore eo quo discipulis suis non apparuit : 3, q. lv, 3, $2^m$.

**Oculi illorum tenebantur.** An oculi istorum duorum discipulorum aliquibus præstigiis detinebantur : *ibid.*, 4, $2^m$.

**Estis tristes.** In quo consistat tristitia : 1-2, q. xxxv, 2, *c* ; q. xxxvi, *o*. — Quantum mali proveniat ex tristitia: 1-2, q. xxxvii, *o*.

An omnis tristitia sit mala : 12, q. xxxix, 1, *o*.

**Tu solus peregrinus es.** An Christus convenienter apparuerit discipulis in aliena effigie : 3, q. lv, 4, *o*. —Quomodo per apparitionem Christi in aliena effigie non fuerit infirmata fides discipulorum de resurrectione Christi : *ibid.*, 4, $3^m$.

Cur peregrinus in aliena forma Christus apparuerit : *ibid.*, 4, *c*.

**Quibus ille dixit.** An dominus alios interroget ut aliquid discat : 3, q. xii, 3, $1^m$.

**Potens in opere et sermone.** Qualis debeat esse concionator : 3, q. xli, 3, $1^m$.

**Nos autem sperabamus.** An inciperint jam tepescere circa fidem : 3, q. lv, 4, *c*.

**O stulti et tardi corde.** An Christus hoc dicendo non dixerit contumeliam his duobus discipulis : 2-2, q. lxxii, 2, $2^m$. — An cæcitas mentis sit peccatum : 2-2, q. xv, 1, *o*. — cæcitas mentis oriatur ex vitiis carnalibus : *ibid.*, 3, *o*.

**Nonne hæc oportuit pati Christus, et ita intrare,** etc. Ad quid pervenerit Christus per suam passionem : 3, q. xlv, 1, *c* ; q. xlvi, 1, *c*.

**Et ipse se finxit longius ire.** An Christus simulando se longuis ire velle, non peccaverit : 2-2, q. cxi, 1, $1^m$ ; 3, q. lv, 4, $1^m$.

**Et aperti sunt oculi eorum.** An ergo ambulaverant clausis oculis : 3, q. lv, 4, $3^m$.

Cur ad fractionem panis oculi eorum aperti sint : *ibid.*

**Et ipse evanuit.** An evanescere ab oculis non sit contrarium naturæ humanæ : *ibid.*, 6, $2^m$.

**Et aperiret nobis Scripturas.** An discipulis his fuerit quoddam lumen impressum divinitus ad intelligendas Scripturas : 2-2, q. clxxiii, 2, *c*, fin.

**Et apparuit Simoni.** Quoties Christus apparuerit discipulis post resurrectionem : 3, q. lv, 3, $3^m$.

**Et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.** De sumptione eucharistiæ : 3, q. lxxx, *o*.

FERIA III PASCHÆ.

*Epistola* (*Act. Apost.* xiii, 26-33).

**Vobis verbum salutis hujus missum est.** De effectibus passionis Christi : 3, q. xlviii, *o*; q. xlix, 4, *c*.

**Hunc ignorantes.** An persecutores Christi eum cognoverint: 3, q. xlvii, 5, *o*.

An ignorantia persecutorum Christi excusaverit eos a peccato : *ibid.*, 5, *c* et $3^m$.

Quorum Judæorum culpam ignorantia diminuerit : *ibid.*, 5, *c*, fin. — De ignorantia late : 1-2, q. lxxvi, *o*.

An Judæi peccaverint tanquam occisores Christi hominis, an potius tanquam occisores Dei: 3, q. xlvi, 12, $2^m$ ; q. xlvii, 5, *c* et $3^m$.

An peccatum crucifigentium Christum fuerit omnium gravissimum : 3, q. xlvii, 6, *o*,

Quinam in occisione Christi omnium maxime peccaverint : *ibid.*, 6. $2^m$.

**Posuerunt eum in monumento.** An conveniens fuerit Christum sepeliri : 3, q. li, *o*.

**Qui visus est per multos dies.** Cur discipuli Christi non viderint Christum resurgere : 3, q. lv, 2, *o*.

An Christus convenienter cum discipulis suis conversatus sit : *ibid.*, 3, *o*.

**Quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris resuscitans.** An resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum : 3, q. lvi, 3, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* xxiv, 36-47).

**Pax vobis.** Quid pax, et quomodo a concordia distinguatur : 2-2, q. xxix, 1, *o*.

De duplici pace, scilicet patriæ et viæ : 1-2, q. xxix, 2, $4^m$.

An pax sit effectus charitatis, et an sit virtus ; *ibid.*, 3 et 4, *o*.

**Palpate et videte.** An ergo Christi corpus non resurrexerit gloriosum : 3, q. liv, 3, *o*.

**Quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.** An corpus Christi resurrexerit integrum : *ibid.*, 2, *o*.

An nihil sanguinis corporis Christi reservetur in quibusdam ecclesiis : *ibid.*, 2, 3m.

**Et cum manducasset.** An Christus vere comederit : 1, q. LI, 3, 5m; 3, q. LV, 3, *c*.

An comestio repugnet corpori glorioso : 3, q. LIV, 2, 3m ; q. LV, 6, 2m.

**Cum adhuc essem vobiscum.** An ergo post resurrectionem non erat cum eis : 3, q. LV, 3, *c*.

**Necesse est impleri omnia.** Quomodo omnia scripta in lege per passionem Christi impleta sint : 1-2, q. CVII, 2, *c*; 3, q. XLVII, 2, 1m.

**Prædicari in nomine ejus pœnitentiam:** De sacramento pœnitentiæ : 3, q. LXXXIV-XC, *o*.

DOMINICA IN ALBIS.

*Epistola* (I *Joan.* V, 4-10).

**Omne quod natum est ex Deo.** An credere explicite mysterium Christi, sit de necessitate salutis : 2-2, q. II, 7, *o*.

**Sed in aqua et sanguine.** De effectibus passionis Christi : 3, q. XLIX, *o*.

**Tres sunt qui testimonium dant in cœlo.** An esse divinum sit trinitas personarum : 1, q. XXX, 2, *o*; q. XXXI, 1, *o*.

**Pater.** An, Christo baptizato, convenienter fuerit vox Patris audita Filium protestantis : 3, q. XXXIX, 8, *o*.

**Verbum.** An opera miraculosa a Christo facta testimonium perhibuerint de Christo : 3, q. XLIII, 4, *o*.

**Et Spiritus Sanctus.** An Spiritus Sanctus convenienter super Christum baptizatum dicatur descendisse : 3, q. XXXIX, 6 et 7, *o*.

**Et hi tres unum sunt.** Cur dicimus quod Pater, Filius et Spiritus Sanctus unum sunt, et non unus : 1, q. XXXI, 2, 4m.

Utrum tres personæ in divinis sint ejusdem essentiæ : 1, q. XXXIX, 2, *o*.

**Aqua et sanguis.** An ex latere Christi profluxerit vera aqua et verus sanguis : 3, q. LXVI, 4, 3m; q. LXXIV, 2, 3m.

**Habet testimonium Dei in se.** De testimonio Dei Patris dicentis : *Hic est Filius meus dilectus*: 3, q. XXXIX, 8, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* XX, 19-31).

**Pax vobis.** De pace, ut supra, feria III Paschæ. — An Christus sit pax nostra : 3, q. XXXV, 8, 1m.

**Insufflavit.** Cur Christus apostolis suis insufflaverit Spiritum Sanctum : 1, q. XLIII, 7, 6m.

**Quorum remiseritis peccata.** An sacerdos absolvens vere remittat peccata : 3, q. LXXXVI, 1, *o*; s3, q. XVIII, 1, *o*.

De potestate clavium : s3, q. XVII, *o*.

De virtute indulgentiarum : s3, q. XXV, *o*.

**Januis clausis.** Cum verum corpus in eodem loco cum alio corpore esse nequeat, quomodo Christus, si habuerit verum corpus, potuit intrare januis clausis : 3, q. LIV, 1, 1m.

**Infer digitum tuum huc.** Cur corpus Christi resurrexit cum cicatricibus : 3, q. LIV, 4, *o*.

De cæteris qualitatibus corporis Christi resurgentis : *ibid.*, 4, *o*.

**Esse incredulus.** De infidelitate : 2-2, q. X, *o*.

**Quia vidisti me.** An Thomas id, quod vidit, crediderit : 3, q. LX, 5, 3m.

**Beati qui non viderunt.** Cur igitur Dominus in multis argumentis coram discipulis suis præbuit seipsum vivum : *ibid.*, 5, *c*.

**Hæc autem scripta sunt.** Cur Christus per seipsum non scripsit doctrinam suam, sed per discipulos suos et evangelistas : 3, q. XLII, 4, *o*.

DOMINICA II POST PASCHA.

*Epistola* (I *Petr.* II, 21-25).

**Christus passus est pro nobis.** An passio Christi nostram salutem operata sit per modum efficientiæ : 3, q. XLVIII, 6, *o*.

An Christus sua passione aperuerit nobis januam regni cœlestis: 3, q. XLIX, 5, *o*.

Quæ sit differentia inter passionem Christi et sanctorum quoad fructum ad nos inde derivatum: 3, q. XLVIII, 5, 3m.

Quomodo Christus pro nobis potuerit satisfacere, cum ipse non peccaverit; 3, q. XLVIII, 2, *o*.

**Ut sequamur vestigia.** Cum Christus abunde pro nobis patiendo satisfecerit, cur aliquid a nobis præstandum exigitur: 3, q. XLIX, 1, 4m; 3, 1m, 2m et 3m.

**Qui peccatum non fecit.** An in Christo non fuerit aliquod peccatum : 3, q. XIV, 3, *o* ; q. XV, 1, *o*.

**Qui cum malediceretur, non maledicebat.** De injuriis verborum : 2-2, q. LXXII-LXXVI.

An aliquis debeat contumelias illatas sibi sustinere : *ibid.* — Quando contumeliæ nobis illatæ non sint sustinendæ : *ibid.*, 3, *c*.

An injuriæ nobis illatæ, si redundent in contumeliam Dei, sint ferendæ : 3, q. XLI, 4, 6m.

**Tradebat autem judicanti se injuste.** Quomodo Christus suæ passionis et mortis fuerit causa : 3, q XLVII, 1, *c*; 3, 2m.

Cur Christus seipsum tradendo Pilato, minus peccavit quam Judæi: 3, q. XLVII, 3, 3m.

**Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo.** An in Christo fuerit dolor sensibilis: 3, q. XV, 5, *o*. — An dolor passionis Christi fuerit major omnibus aliis doloribus : 3, q. XLVI, 6, *o*.

An dolor passionis Christi conveniat cum fruitione beata : 3, q. XLVI, 8, 1m.

**Cujus livore sanati sumus.** Quantum boni nobis provenerit ex passione Christi : 3, q. XLIX, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* X, 11-16).

**Ego sum pastor bonus.** Qualis pastor sit Christus : 3, q. VIII, 6, *c* et 3m. — Qualis pastor Christus in vita sua fuerit: 3, q. XL, 3, *c*; q. XLI, 3, 1m.

**Bonus pastor animam suam.** Quid pertineat ad officium pastorale : 2-2, q. CLXXXIV, 5, *c* ; 7, 1m, fin.

An cura pastoralis sit testimonium dilectionis Dei : 2-2, q. CLXXXIV, 7, 1m; q. CLXXXV, 2, 1m.

Ad quos proprie pertineat officium pastorale : 2-2, q. CLXXXIV, 6, 2m et 3m.

An hi qui proprie habent curam animarum, episcopi videlicet, sint in statu perfectionis : 2-2, q. CLXXXIV, 5, *o*.

An episcoporum status sit perfectior quam religiosorum : *ibid.*, 7, *o*:

An presbyteri, curati et archidiaconi sint in statu perfectionis : *ibid.*, 6 et 8, *o*.

An presbyteri, curati et archidiaconi obligen-

**Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato.** An ergo judiciaria potestas non sit specialiter attribuenda Christo : 3, q. LIX, 1, 3m.

**Docebit vos omnem veritatem.** Cum apostoli multa ignoraverint, quomodo Spiritus Sanctus docuit eos omnem veritatem : 1-2, q. CVI, 4, 2m; 3, q. XLII, 3, 2m.

**Quia de meo accipiet.** Utrum Spiritus Sanctus procedat a Filio : 1, q. XXXVI, 2, *o*.

DOMINICA V POST PASCHA.

*Epistola (Jacob.* I, 22-27)

**Estote factores,** etc. An sacra doctrina sit scientia practica : 1, q. I, 4, *o*.

An sola fides ad salutem sufficiat : 1-2, q. C, 10, *o*; q. CXIV, 4, 3m ; 2-2, q. II, 9, *o*.

**Hic beatus in suo facto erit.** An observatio mandatorum Dei sufficiat ad salutem : 1-2, q. C, 10, *o*.

**Non refrænans linguam suam.** De vitiis linguæ ac injuriis verborum : 2-2, q. LXXII-LXXVII, *o*.

**Religio munda et immaculata hæc est, visitare pupillos.** An ergo religio non ordinet hominem solum ad Deum : 2-2, q. LXXXI, 1, 1m.

De operibus misericordiæ et generibus eleemosynarum : 2-2, q. XXXII, 2, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* XVI, 23-30).

**Si quid petieritis.** De oratione : 2-2, q. LXXXIII, *o*. Quæ sint orationis partes : *ibid.*, 17, *o*.

**Dabit vobis.** Qui fiat quod orationes nostræ non exaudiantur : *ibid.*, 15, 2m.

Quæ conditiones sint requisitæ ad hoc, ut quis semper impetret quod petit : *ibid.*

**Ut gaudium vestrum sit plenum.** Quomodo in hac vita gaudium nostrum plenum non sit, sed in futura plenissimum : 2-2, q. XXVIII, 3, *c*.

**Hæc in proverbiis locutus sum vobis.** Cur Christus clare suam doctrinam non proposuit : 3, q. XLII, 3, c et 3m.

**Quia ego rogabo Patrem.** Quomodo Filius dicatur orare Patrem : 2-2, q. LXXXIII, 10, 1m ; 3, q. XXI, 1 et 2, *o*.

**Ipse enim Pater amat vos.** An in Deo sit amor : 1, q. XX, 1, *o*.

An Deus æqualiter omnia amet : *ibid.*, 3, *o*.

**Quia a Deo exivi.** Quomodo Filius a Patre exiverit : 1, q. XLII, 5, 2m.

**Quia scis omnia.** An anima Christi in Verbo cognoscat omnia : 3, q. X, 2, *o*.

**Et non opus est tibi.** An Christus aliquid ab hominibus didicerit : 3, q. XII, 3, *o*.

IN FESTO ASCENSIONIS.

*Epistola* (*Act. Apost.* I, 1-11).

**Cœpit Jesus facere et docere.** Cur dicitur quod prius cœperit facere, et tum docere : 3, q. XLI, 3, 2m.

**Quibus et præbuit seipsum vivum in multis argumentis.** An Christus veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare : 3, q. LV, 5, *o*.

An argumenta quæ Christus induxit sufficienter manifestaverint veritatem resurrectionis ejus : *ibid.*, 6, *o*.

**Per dies quadraginta.** Cur Christus post resurrectionem suam voluit quadraginta diebus, antequam ascenderet in cœlum, hic in terris degere: 3, q. LVII, 1, 4m.

An continuo Christus post resurrectionem suam cum discipulis suis conversatus sit : 3, q. LV, 3, *o*.

**Et convescens.** Quare Christus cum discipulis suis comederit : *ibid.*, 3 et 6, *c* et 1m.

**Joannes quidem baptizavit aqua.** An in baptismo Joannis gratia non dabatur : 3, q. XXXVIII, 3, *o*.

**Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto.** Quando Apostoli post Christi resurrectionem fuerint baptizati Spiritu Sancto : 3, q. LXVI, 3, 1m.

**Non est vestrum nosse tempora.** An tempus futuri judicii sit omnino incognitum: s3, q. LXXXVIII, 3, *o*.

**Et eritis mihi testes in Hierusalem.** An Apostolorum tempore fuerit Evangelium Christi prædicatum universo orbe : 1-2, q. CVI, 4, 4m.

**Et cum hæc dixisset, videntibus illis.** Cur Christus potius ascendit videntibus discipulis, quam resurrexerit : 3, q. LV, 2, 2m.

**Elevatus est.** An propria virtute Christus non ascenderit : 3, q- LVII, 3, 1m.

**Et nubes suscepit.** Quomodo nubes susceperit Christum : *ibid.*, 4, 4m.

**Sic veniet quemadmodum.** An Christus non ascenderit in cœlum, ut ibi in sempiternum esset : 3, q. LVII, 6, 3m.

*Evangelium* (*Marc.* XVI, 14-20.)

**Apparuit illis Jesus.** Quomodo novissime recumbentibus discipulis apparuit Jesus, cum postea in die ascensionis viderint Christum ascendentem : 3, q. LV, 3, 3m.

**Exprobravit incredulitatem.** An apostoli non facile et firmiter credebant resurrectionem Christi : *ibid.*, 5, *c*.

**Omni creaturæ.** Cur homo dicatur omnis creatura sive minor mundus : 1, q. XCI, 1, *c*; q. XCVI, 2, *c*.

**Qui vero non crediderit.** An credere sit necessarium ad salutem : 2-2, q. II, 3, *o*.

**Signa autem eos qui crediderint.** An justificatio sit opus miraculosum : 1-2, q. CXIII, 10, *o*. — Cur quibusdam hominibus detur gratia miraculorum : 2-2, q. CLXXVIII, 1, *c*.

Quibus conveniebat facere miracula tempore Christi : 3, q. XXVII, 5, 3m.

An malis etiam detur gratia faciendi miracula : 2-2, q. CLXXVIII, 2, *c* et 3m.

An mali falsam doctrinam enuntiantes possint facere miracula : *ibid.*, 2, *o*.

An omnibus sanctis detur gratia miraculorum : *ibid.*, 2, 5m.

Cur beata Maria et beatus Joannes Baptista miracula non fecerint : 3, q. XXVII, 5, 3m.

Cur gratia miraculorum attribuatur fidei : 2-2, q. CLXXVIII, 1, 5m.

De miraculis, vide plura in Evangel. Dominicæ *Lætare*.

**Super ægros manus imponent.** Qualis sit hæc manus impositio : 3, q. LXXXIV, 4, 1m.

**Assumptus est.** An Christus convenienter ascenderit : 3, q. LVII, 1, *o*.

Secundum quam naturam Christus ascenderit : 3, q. LVII, 2, *o*.

An Christus ascenderit supra omnem creaturam spiritualem : *ibid.*, 5, *o*.

An ascensio Christi sit causa nostræ salutis : *ibid.*, 6, *o*.

**Et sedet a dextris Dei.** Cum Pater sit major Christo, quomodo Christus sedet a dextris, et non potuis a sinistris : 3, q. LVIII, 1, $2^{m}$.
An sedere ad dexteram conveniat Christo secundum quod Deus, an vero secundum quod homo est : *ibid.*, 2 et 3, *o*.
An competat alteri a Christo sedere ad dexteram Patris : *ibid.*, 4, *o*.

DOMINICA POST ASCENSIONEM.

*Epistola* (*I Petr.* IV, 7-11).

**Estote prudentes.** Circa quæ versetur prudentia : 2-2, q. XLVII, 2, *o*.
An prudentia sit virtus : *ibid.*, 4, *o*.
An de prudentia fuerit dandum aliquod præceptum inter præcepta decalogi : 2-2, q. LVI, 1, *o*.
An prudentia possit in peccatoribus inveniri : 2-2, q. LVII, 13, *o*.
An prudentia sit in omnibus habentibus gratiam : *ibid.*, 14, *o*.
**In orationibus.** De oratione et devotione : 2-2, q. LXXXIII et LXXXIII, *o*.
**Mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes.** An charitas se extendat ad proximum : 2-2, q. XXV, 1, *o*.
**Quia charitas operit multitudinem peccatorum.** An ergo sine sacramento pœnitentiæ quis possit consequi remissionem peccatorum : 3. q. LXXXIV, 5, $2^{m}$.
**In alterutrum illam administrantes.** An qui idoneus est vita et scientia ad episcopatum, teneatur eum assumere : 2-2, q. CLXXXV, 1, $3^{m}$ ; 2, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* XV, 26-27, et XVI, 1-4).

**Quem ego mittam vobis a Patre.** Quomodo persona divina una ab alia mittatur : 1, q. XLIII, 1, *o* — An Filius mittat Spiritum Sanctum : *ibid.*, 8, *c*.
Quomodo Spiritus Sanctus mittat Filium : *ibid.*
**Qui a Patre procedit.** Cur Spiritus Sanctus non dicatur genitus : 1, q. XXVII, 4, *o*.
An Spiritus Sanctus non procedat a Filio : 1, q. XXXVI, 2, *o*.
**Absque synagogis facient vos.** De virtute excommunicationis : s3, q XXI-XXIII, *o*.
**Ut omnis qui interficit vos.** An liceat innocentem alio casu occidere : 2-2, q. LXIV, 6, *o*.
**Et hæc facient vobis, quia non noverunt.** Quæ sit causa martyrii : 2-2, q. CXXIV, 5, *o*.

IN FESTO PENTECOSTES.

*Epistola* (*Act. Apost.* II, 1-11).

**Cum complerentur dies Pentecostes.** Cur festo veteris Testamenti successit festum Pentecostes : 1-2, q. CIII, 3, $4^{m}$.
**In eodem loco.** An recte orandi gratia conveniatur ad certum et determinatum locum : 1-2, q. CII, 4, $1^{m}$ ; 2-2, q. LXXXIV, 3, *o*.
**Apparuerunt eis dispertitæ linguæ.** De gratia linguarum : $6^{m}$ ; 2-2, q. CLXXVI, *o*.
De donis : 1-2, q. LXVIII, *o*. — Cur Spiritus Sanctus descenderit super apostolos sub linguis igneis : 1, q. XLIII, 7, $6^{m}$ ; 3, q. XXXIX, 6, $4^{m}$.
**Et cœperunt loqui variis linguis.** Cur apostoli acceperint donum linguarum, ita ut omnium linguis loquerentur : 2-2, q. CLXXVI, 1, *c*.
An apostoli fuerint instructi quoad ornatum et elegantiam in aliena lingua, sicuti in propria et vernacula : *ibid.*, 1, $1^{m}$.
Cur Christus non locutus sit omnibus linguis : 2-2, q. CLXXIV, 1, $3^{m}$.
Cur nunc accipientes Spiritum Sanctum non loquantur omnium linguis : *ibid.*
**Quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.** An unam linguam loquentes intelligebantur ab omnibus, an potius omnibus linguis loquebantur : *ibid.*, 1, $2^{m}$.

*Evangelium* (*Joan.* XIV, 23-31).

**Si quis diligit me, sermonem meum servabit.** In quo consistat ratio charitatis : 2-2, q. XXV, 11, *c*.
An sit de ratione charitatis, quod homo velit præceptorum Dei regulam in omnibus sequi : *ibid.*
**Pater meus diliget eum.** De amore Dei : 1, q. XX, *o*.
**Et ad eum veniemus, et mansionem...** Quomodo Pater et tota Trinitas ad nos veniat, et mansionem apud nos faciat : 1, q. XLIII, 4, $2^{m}$.
**Paracletus autem Spiritus Sanctus.** An hoc nomen sit proprium nomen alicujus divinæ personæ : 2, q. XXXVI, 1, *o*. — De aliis nominibus Spiritus Sancti : 1, q. XXXVII et XXXVIII, *o* ; q. XXXIX, 8, *c*.
**Ille vos docebit omnia.** Cum nec apostoli cognoverint omnem veritatem, nec modo Ecclesia cognoscat, quomodo igitur hæc promissio vera est : 1-2, q. CVI, 4, $2^{m}$.
**Pacem meam do vobis.** Quæ sit vera pax : 2-2, q. XXIX, 2, $3^{m}$. — Vid. Evang. fer. III post Pascha.
**Non turbetur cor vestrum, neque formidet.** De fortitudine : 2-2, q. CXXIII, *o*.
An fortitudo sit circa timores et audacias : 2-2, q. CXXIII, 3, *o*.
An fortitudo sit solum circa pericula mortis : 2-2, q. CXXIII, 4, *o*.
De timore opposito fortitudini : 2-2, q. CXXV, *o*.
Quando timor sit peccatum, et quando non : 2-2, q. CXXV, 1, *c*.
Quando timor sit peccatum mortale : 2-2, q. CXXV, 3, *c*.
**Quia Pater major me est.** Cum Filius sit æqualis Patri in magnitudine, quomodo Pater dicitur major Filio : 1, q. XLII, 4, $1^{m}$ ; q. XLIII, 7, $1^{m}$.
An Christus sit subjectus Patri : 3, q. XX, 1, *o*.
An Christus sit sibiipsi subjectus : 3, q. XX, 2, *o*.
**Sicut mandatum dedit mihi Pater.** Cum Filius sit Patri æqualis in potentia, et major sit potentia præcipientis quam obedientis, quomodo Pater dicitur mandatum dedisse Filio : 1, q. XLII, 6, $2^{m}$.

FERIA II PENTECOSTES.

*Epistola* (*Act. Apost.* X, 42-48).

**Qui constitutus est a Deo judex.** De judiciaria potestate : 3, q. LIX, *o* ; s3, q. LXXXIX et q. XC, *o*.
**Remissionem peccatorum accipere.** An fuerit necessarium pati Christum pro humani generis liberatione : 3, q. XLVI, 1 et 2, *o*,
An per passionem Christi simus liberati a peccato : 3, q, XLIX, 1, *o*.
**Cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum.** De sacramento Confirmationis :

3, q. LXXII, *o*. — Cur potius ad primitivos sanctos facta est visibilis missio Spiritus Sancti, quam ad nos : 1, q. XLIII, 7, 6m.

**Numquid aquam quis prohibere potest.** An aqua sit propria materia baptismi : 3, q. LXVI, 3, *o*.

**Et jussit eos baptizari in nomine Domini nostri Jesu Christi.** An in nomine Christi possit dari baptismus : 3, q, LXVI, 6, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* III, 16-21).

**Sic Deus dilexit mundum.** Quantam charitatem erga nos ostenderit Deus, dando Filium suum : 3, q. I, 1 et 2, *c*; q. XXXII, 1, *c*.

An Deus dilexerit magis genus humanum quam Christum ; 1, q. XX, 4, 1m.

An magis dilexerit genus humanum quam angelos : q. XX, 4, 2m.

Cur Deus non dederit Filium suum pro diabolo : 3, q. IV, 1, 3m.

**Ut omnis qui credit in eum.** An sola fides sufficiat ad salutem : 2-2, q. II, 9, *c*; q. IV, 5, *c*; q. VI, 2, 3m.

**Qui credit in eum, non judicatur.** An ergo fideles in judicio non judicabuntur : s3, q. LXXXIX, 6, 1m.

**Qui autem non credit, jam judicatus est.** An increduli et mali in judicio non judicabuntur : s3, q. LXXXIX, 7, 1m. — De judiciaria potestate Christi : 3, q. LIX, *o*.

**Qui autem facit veritatem.** Cur peccatum dicatur mendacium et falsitas, virtus autem ejusque operatio veritas : 1, q. XVII, 1, *c*.

FERIA III PENTECOSTES.

*Epistola* (*Act. Apost.* VIII, 14-17).

**Miserunt ad eos Petrum et Joannem.** De ministro confirmationis : 3, q. LXXII, 11, *o*.

**Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati.** Quomodo detur Spiritus Sanctus in baptismo, et quomodo in confirmatione : 3, q. LXXII, 1, *c*.

**Tunc imponebant manus super illos.** An apostoli contulerint sacramentum confirmationis per solam manus impositionem absque chrismate: 3, q. LXXII, 2, 1m.

*Evangelium* (*Joan.* X, 1-10).

**Qui non intrat per ostium.** An credere explicite mysterium incarnationis Christi sit de necessitate salutis apud omnes : 1-2, q. II, 7 et 8, *o*.

An salus nostra sit Christo adscribenda : 1-2, q. XCI, 5, 2m; 2-2, q. II, 7, *c*.

De hæresi : 2-2, q. XI, *o*.

**Fur est et latro.** Quantum nocumenti inferatur fidei et fidelibus per hæreticos : 2-2, q. X, 9, *o*; q. XI, 3, *o*.

**Huic ostiarius aperit.** An fides sit donum Dei : 2-1, q. VI, *o*.

**Et proprias oves vocat nominatim.** An Deus eligat singulos prædestinatos, ita ut noverit certum numerum prædestinatorum non solum formaliter, sed etiam materialiter : 1, q. XXIII, 7, *o*.

**Et educit eas.** An homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ : 1-2, q. CIX, 7, *o*.

**Ante eas vadit.** An Christus primo resurrexerit : 3, q. LIII, 3, *o*.

**Alienum autem non sequuntur.** An prædestinatus non possit peccare, et in peccato mori : q. XXIII, 6, 2m.

**Hoc proverbium dixit eis.** Cur Christus in proverbiis voluerit loqui : 3, q. XLII, 3, *c*, fin., et 5m.

**Ego sum ostium.** Cur esse ostium sit proprium Christo : 3, q. VIII, 6, 3m.

**Per me si quis introierit.** Annon possit haberi fides de mysterio incarnationis Christi, et non de aliis fidei articulis : 2-2, q. V, 3, *o*.

IN DIE TRINITATIS.

*Epistola* (*Rom.* XI, 34-36.)

**O altitudo divitiarum.** Cur Deus quosdam prædestinet, et quosdam reprobet : 1, q. XXIII, 5, 3m.

An Deus, permittendo unum cadere, alium erigat : 1, q. XXIII, 6, 1m.

**Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus.** An videntes Deum per essentiam, ipsum non comprehendant : 1, q. XII, 7, *o*.

An videntes Deum per essentiam, omnia in Deo videant : 1, q. XII, 8, *o*.

Utrum Trinitas personarum possit per naturalem cognitionem cognosci : 1, q. XXXII, 1, *o*.

Utrum Deum esse sit per se notum : 1, q. II, 1, *o*.

Utrum Deum esse sit demonstrabile : 1, q. II, 2, *o*.

**Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei.** An ergo homo a Deo nihil possit mereri : 1-2, q. CXIV, 1, 3m.

**Quoniam ex ipso et per ipsum.** Qua ratione *ex ipso* approprietur Patri, *per ipsum* Filio, et *in ipso* Spiritui Sancto : 1, q. XXXIX, 8, *c*.

*Evangelium* (*Matth.* XXVIII, 18-20).

**Data est mihi omnis potestas.** De potentia Dei : 1, q. XXV, *o*.

De potentia animæ Christi : 3, q. XIII, *o*.

Quomodo anima Christi habeat omnipotentiam respectu immutationis creaturarum : 3, q. XIII, 2, 1m.

**Euntes ergo docete.** An catechismus debeat præcedere baptismum : 3, q. LXXI, 1, *o*.

**Omnes gentes.** De suscipientibus baptismum : 3, q. LXVIII, *o*.

**Baptizantes eos.** De ministris per quos traditur sacramentum baptismi : 3, q. LXVII, *o*.

**In nomine Patris,** etc. An illa sit conveniens forma : « Ego te baptizo in nomine Patris, » etc. : 3, q. LXVI, 5, *o*.

De nominibus Dei : 1, q. XIII, *o*.

Pertinentia ad personam Patris, Filii et Spiritus Sancti : 1, q. XXXIII, XXXIV, XXXV et XXXVI, *o*.

**Docentes eos servare.** De doctrina Christi : 3, q. XLII, *o*.

DOMINICA I POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*I Joan.* IV, 8-21).

**Deus charitas est.** Cum charitas sit habitus in anima creatus, quomodo Deus charitas est : 2-2, q. XXIII, 2, 1m.

De amore Dei : 1, q. XX, *o*.

**In hoc apparuit charitas Dei, quoniam filium suum unigenitum misit...** Quantam charitatem

xlix, 5, *o*. — An mors Christi fuerit aliquid operata ad nostram salutem : 3, q. l, 6, *o*.

**Villam emi, et necesse habeo**, etc. An ambitio sit peccatum : 2-2, q. cxxxi, 1, *o*.

Quot modis contingat appetitum honoris esse inordinatum : *ibid.*, 1, *c*.

An appetitus dignitatum sit ambitio ; *ibid.*, 2, 2m.

**Juga bonum emi quinque.** De avaritia : 2-2, q. cxviii, *o*.

**Uxorem duxi.** De luxuria, et ejus speciebus : 2-2, q. cliii et cliv, *o*.

De gula et ebrietate : 2-2, q. cxlviii, et cl, *o*.

**Exi cito in plateas et vicos.** Quando apostolis dictum sit ut prædicarent gentibus : 3, q. xlii, 1, *c*. fin.

**Et adhuc locus est.** An sit certus numerus prædestinatorum : 1, q. xxiii, 7, *o*.

**Compelle intrare.** An infideles sint cogendi ad fidem : 2-2, q. x, 8, *o*.

DOMINICA III POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (I *Petr*. v, 6-11).

**Humiliamini sub potenti manu Dei.** An humilitas proprie respiciat reverentiam qua homo Deo subjicitur : 2-2, q. xvi, 1, 5m ; 2, 3m ; 3, *c*, princ. ; 4, 1m.

Quanta virtus sit humilitas : 2-2, q. clxi, 5, *o*.

**Ut vos exaltet.** Quomodo præmium humilitatis sit exaltatio : 2-2, q. clxi, 5, 3m.

**Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum.** An ergo non sit licitum sollicitudinem habere de temporalibus rebus : 2-2, q. lv, 6, *o*; q. clxxxviii, 7, 2m.

Quot modis sollicitudo rerum temporalium reddatur illicita : 1-2, q. cvii, 3, 5m ; 2-2, q. lv, 6, *o*. — An Dominus improbet, si quis humano more temporalia procuret : 2-2, q. lv, 7, 3m.

**Quoniam ipsi cura est de vobis.** An homo subsit divinæ providentiæ : 1, q. xxii, 2, 4m.

Quomodo boni subsint providentiæ, et quomodo mali : *ibid*.

**Sobrii estote.** De abstinentia et sobrietate : 2-2, q. cxlvii et cxlix, *o*.

**Tanquam leo rugiens circuit.** De impugnatione dæmonum : 1, q. cxiv, *o*.

Vide Evangel. Dominicæ III in Quadragesima.

*Evangelium* (*Luc*. xv, 1-10).

**Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis.** Quibus vitandus sit convictus peccatorum : 2-2, q. xxv, 6, 5m.

Cur Christus cum peccatoribus conversari voluerit : 3, q. xl, sc.

Cur Christus interdum a consortio hominum se subduxerit : *ibid.*, 1, 3m.

De dilectione peccatorum: 2-2 9, xx, 6, 7, 8 et 9, *o*.

**Ita gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis.** An pœnitens per pœnitentiam recuperet aliquid majus quam innocens : 3, q. lxxxix, 3, *c*.

Si Deus plus gaudeat de pœnitente quam de multis innocentibus, et per consequens magis diligat, an ergo Deus non semper magis diligat meliora : 1, q. xx, 4, 4m ; 3, q. lxxxix, 3, *c*.

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*Rom*. viii, 18-23).

**Existimo quod non sunt condignæ passiones.** — An ergo opera justorum non sint meritoria vitæ æternæ : 1-2, q. cxiv, 3, *o*. — De magnitudine gloriæ; vid. supra, in Evangelium Dominicæ II post Pentecosten. — De patientia : 2-2, q. cxxxvi, *o*.

**Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis.** An mundus post judicium innovabitur : s3, q. xci, 1, *o*.

**Sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus.** An patientia sustineat aliqua propter bonum : 2-2, q. cxxxvi, 5, *c*.

An bonum speratum, quia differtur, causet tristitiam : *ibid*.

An beatitudo in hac vita haberi possit : 1-2, q. v, 3, *o*.

*Evangelium* (*Luc*. v, 1-11).

**Cum turbæ irruerent in Jesum ut audirent verbum.** An quis negligens scire quæ scire tenetur, peccet : 1-2, q. lxxvi, 2, *c*.

An lex obliget ignorantes in quorum notitiam potest venire per alios : 1-2, q. xc, 4, 2m.

An ignorantia affectata diminuat culpam, an potius aggravet : 3, q. xlvii, 5, *c* et 3m.

Quo ordine revelentur a Deo credibilia : 2-2, q. ii, 6, *c*; 3, q. xlii, 1, *c*.

Cum Christus vitam agere debuerit perfectissimam, quomodo igitur prædicaverit : 3, q. xl, 1, 2m.

Cur Christus publice prædicare voluerit : *ibid.*, 1, *c*.

De prædicatione religiosorum : 2-2, q. clxxxviii, 4, *o*.

**Ascendens in unam navem quæ erat Simonis.** Cur Christus prædicare voluerit solis Judæis : 3, q. xlii, 1, *c*.

**Duc in altum.** An Dominus miserit apostolos ad prædicandum gentibus in profundo ignorantiæ jacentibus : 3, q. xlii, 1, *c*, fin. ; et 1m.

**Per totam noctem laborantes nihil cepimus.** An fides sit donum Dei : 2-2, q. vi, 1, *o*.

Quomodo Deus quosdam, dando scilicet fidem, doceat, quosdam non doceat : 1-2, q. xcviii, 4, 2m; 2-2, q. ii, 5, 1m.

**Rumpebatur autem rete eorum.** De schismate : 2-2, q. xxxix, *o*.

**Exi a me, Domine.** An exemplo Petri ex reverentia a sacramento Eucharistiæ abstinere nos conveniat : 3, q. lxxx, 10, 3m.

**Relictis omnibus.** An ergo conveniat in divinis præceptis non satis exercitatos religionem ingredi : 2-2, q. clxxxix, 1, *o*.

DOMINICA V POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (I *Petr*. iii, 8-15).

**Omnes unanimes.** De concordia : 2-2, q. xxix, *o*.

Quid sit concordia : *ibid.*, 1, *c*.

An concordia ex charitate causetur : 2-2, q. xxxvii, 1, *c*, princ.

Quæ concordia laudanda, et quæ vituperanda : 2-2, q. xxxvii, 1, 2m.

Quid sit discordia : *ibid.*, 2, *c*, princ. — An omnis discordia in bono sit peccatum : *ibid.*, 1,

*Evangelium* (*Matth.* v, 20-24).



DOMINICA VI POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*Rom.* vi, 3-11).



*Evangelium* (*Marc.* viii, 1-9).



DOMINICA VII POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*Rom.* vi, 3-11).



*Evangelium* (*Matth.* vii, 15-21),

### DOMINICA VIII POST PENTECOSTEN.

*Epistola* ( *Rom.* VIII, 12-17).

**Debitores sumus non carni.** Quid creatura debeat Deo : 1-2, q. CXI, 1, 2m.

**Si enim secundum carnem vixeritis.** Quid sit vivere secundum carnem : 1-2, q. LXXII, 2, 1m.

**Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis.** An per pœnitentiam restituatur homo in pristinam dignitatem : 3. q. LXXXIX, 3, *o*.

**Quicumque enim spiritu Dei. Aguntur, ii sunt filii Dei.** Quomodo adoptemur in filios Dei : 1-2, q. CXIV. 3, *c*.

Per quam virtutem adoptemur in filios Dei : 3, q. XXIII, 3, *c*, fin.

**Sed accepistis spiritum adoptionis.** Quid sit aliquem adoptare : 3, q. XXIII, 1, *c*.

**Non enim accepistis spiritum servitutis.** Quod spiritus servitutis non consistat cum spiritu adoptionis, id est, charitate : 2-2, q. XIX, 6, *o*, 10, *c*.

Quomodo dicantur filii adoptivi geniti ; cum filius adoptivus non gignatur, sed fiat : 3, q. XXIII, 2, *c*. — Quæ sit differentia inter Deum adoptantem et hominem adoptantem : 3, q. XXIII, 1, *c*, fin. — Quæ sit differentia inter hæreditatem bonorum temporalium, et æternorum : 1, q. XXIII, 1, 3m. — (Vid. reliqua circa Epist. Dominic. infra octavam Nativitatis Domini)

**Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro.** An quis possit scire se habere gratiam : 1-2, q. CXII, 5, *o*.

**Si autem filii et hæredes.** An filio adoptato debeatur hæreditas ex ipso jure adoptionis : 1-2, q. CXIV, 3, *c*. fin; 3, q. XXIII, 1, *c*.

**Cohæredes autem Christi.** Cum Christus sit naturalis filius Patris, et adoptio sit introducta in defectum naturalis filii, quomodo Deo conveniat nos in filios suos adoptare : 3, q. XXIII, 1, 2m.

*Evangelium* (*Luc.*, XVI, 1-9.)

**Homo quidam erat dives.** An possessio rerum sit homini naturalis : 2-2, q. LXVI, 1, *o*.

An liceat homini possidere res exteriores : *ibid.*, 2, *o*.

Cur unus mendicet, et alius abundet : *ibid.*, 2, 2m.

**Quasi dissipasset bona ipsius.** An dispensator teneatur dispensare bona sui domini secundum quod ei ab eo commissum est : 2-2, q. XXXII, 8, *c* et 3m.

Quid ad dispensationem requiratur : 2-2, q. CLVIII, 7, *c*.

An episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiantur : *ibid.*

**Accipe cautionem, cito scribe quinquaginta.** An dolus sit peccatum ad astutiam pertinens : 2-2, q. LV, 4, *o*.

An fraus ad astutiam pertineat : 2-2, q. LV, 5, *o*.

**Quia filii hujus sæculi prudentiores sunt.** An vera prudentia possit esse in peccatoribus : 2-2, q. XLVII, 13, *o*.

Cur addatur hic, *in generatione sua* : 2-2, q. XLVII, 13, 1m.

**Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.** Cur divitiæ dicantur *Mammona iniquitatis* : 2-2, q. XXXII, 7, 1m.

In quibus consistant divitiæ corporales : 1-2, q. II, 1m et *c*.

Quomodo temporalia bona amanda : 2-2, q. CXXVI 1, *c*.

An, divites possint salvari : 2-2, q. CLXXXVI, 3, *o*.

Cur Deus det alicui abundantiam divitiarum : 2-2, q. CXVII, 1, *o*.

An quis teneatur ita divitias suas erogare, ut nihil sibi reservet : 2-2, q. CXVII, 1, 2m.

In quanta abundantia eleemosyna sit facienda : 2-2, q. XXXII, 6, *o*.

Quantum peccatum sit divites non succurrere pauperibus : 2-2, q. XXXII, 7, 3m ; q. LXVI, 7, *c*.

### DOMINICA IX POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (I *Cor.* X, 6-13).

**Non simus concupiscentes malorum.** De vitio gulæ : 2-2, q. CXLVIII, *o*.

**Neque idololatriæ efficiamini.** De actibus latriæ et vitiis oppositis : 2-2, q. LXXXII-C, *o*.

Quantum peccatum sit idololatria : 2-2, q. XCIV, 3, *o*.

**Neque fornicemur.** De fornicatione : 2-2, q. CLIV, 2 et 3, *o*.

**Neque murmuraveritis.** An voluntas hominis debeat semper conformari voluntati divinæ : 1-2, q. XIX, 10, *o*.

**Neque tentemus Christum.** De tentatione Dei : 2-2, q. XCVII, *o*.

Quantum peccatum sit tentatio Dei : 2-2, q. XCVII, 4, *o*.

**Hæc autem omnia in figura contingebant illis.** An lex nova veterem legem impleat : 1-2, q. CVII, 2, *o*.

**Tentatio vos non apprehendat.** An quis debeat se ingerere ad tentationes suscipiendas : 3, q. XLI, 2, 2m.

*Evangelium* (*Luc.* XIX, 41-47.)

**Flevit super illam.** Quomodo exemplo Christi condolendum et compatiendum sit peccatoribus : 2-2, q. XXX, 1, 1m.

An Deus, angeli et homines boni compatiantur malis hominibus : s3, q. XCIV, 2, *o*.

**Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.** Ignorantia Judæorum de Christo, unde oriretur : 3, q. XLVII, 5, *c*, 1m et 2m. — An omnium Judæorum ignorantia fuerit æquale peccatum : 3, q. XLVII, 5, *c*.

Quantum peccatum sit peccatum infidelitatis : 2-2, q. X, 3, *o*.

**Et cœpit ejicere vendentes.** Quomodo ad unius flagelli verbera unus homo illo tempore contemptibilis potuerit ejicere tantam hominum multitudinem : 3, q. XLIV, 3, 1m.

An irreverentia rerum sacrarum et divino cultui deputatarum sit sacrilegium : 2-2, q. XCIX, 1, *c*. — De simonia : 2-2, q. C, *o*.

**Domus mea domus orationis est.** Cur certus et determinatus locus deputetur orationi : 2-2, q. LXXXIV, 3, *o*.

**Et erat docens quotidie in templo.** An Christus omnia publice docuerit : 3, q. XLII, 3, *o*.

### DOMINICA X POST PENTE COSTEN.

*Epistola* (*I Cor.* XII, 2-11.)

**Scitis quoniam, cum gentes essetis.** An homo sine gratia possit non peccare : 1-2, q. CIX, 8, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* x, 25-37.).

**Tentans eum.** De tentatione Dei : 2-2, q. xcvii, *o*.

**Quid faciendo vitam æternam possidebo.** An bona opera requirantur ad beatitudinem sive vitam æternam : 2-2, q. v, 7, *o*.

**Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.** Quid sit dilectio : 2-2, q. xxvii, 7, *o*.

An convenienter mandetur quod Deus diligatur ex toto corde : 2-2, q. xliv, 4, *o*.

Quid sit Deum diligere ex toto corde, et ex tota anima, et ex omnibus viribus, et ex omni mente : *ibid.*, 4 et 5, *o*.

An præceptum de dilectione Dei possit servari in via : *ibid.*, 6, *o*.

An peccans venialiter diligat Deum ex toto corde : *ibid.*, 4, 2^m^.

**Et proximum tuum sicut teipsum.** Quomodo proximus sit diligendus : *ibid.*, 7, *c*.

**Homo quidam descendebat.** De statu innocentiæ primi hominis quantum ad intellectum et voluntatem : 1, q. xciv et xcv, *o*.

De peccato primi hominis : 2-2, q. clxiii, *o*.

De pœna peccati primorum parentum : 2-2, q. clxiv, *o*.

De peccato originali 2-2, q. lxxxi et lxxxii, *o*.

**Abierunt semivivo relicto.** Quousque bonum naturæ per peccatum fuerit imminutum : 1-2, q. lxxxv, 1 et 2, *o*.

**Accidit ut sacerdos quidam descenderet eadem via, et viso illo præteriit.** An cæremoniæ et sacrificia veteris legis habuerint virtutem justificandi tempore legis : 1-2, q. ciii, 2, *o*. — An præcepta moralia veteris legis justificaverint homines : 1-2, q. c, 12, *o*.

**Samaritanus autem.** An salus nostra sit adscribenda Christo : 1-2, q. xci, 5, 2^m^ ; 2-2, q. ii, 7, *c*.

**Alligans vulnera.** Quot sint vulnera quibus humana natura per peccatum vitiata est : 1-2, q. lxxxv, 3, *o*.

**Infundens oleum et vinum.** De sacramentis institutis tanquam remediis contra vulnera humanæ naturæ : 3, q. lxlxii, *o*

**Quæcumque supererogaveris.** De consiliis : 1-2 q. cviii, 4, *o*.

**Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi,** etc. Quis sit noster proximus : 1-2, q. xliv, 7, *c*.

DOMINICA XIII POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*ad Gal*, iii, 16-22.).

**Abrahæ dictæ sunt promissiones.** An promissio hæc facta sit Abrahæ propter ipsius meritum, an vero ex gratuita Dei electione et vocatione : 1-2, q. xcviii, 4, *c*.

**Et semini ejus.** An alio modo quam per semen Abrahæ, id est Christum, salvari possimus : 1-2, q. xci, 5, 2^m^ ; q. xcviii, 2, 4^m^ ; 2-2, q. i, 7, *c*.

**Quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex.** An lex vetus fuerit data convenienti tempore : 1-2, q. xcviii, 6, *o*.

**Nam si ex lege hæreditas.** An lex vetus justificet : 1-2, q. xcviii, 1, *c* et 2^m^ ; q. c, 12, *o*.

**Lex propter transgressionem posita est.** An legis actus et officium sit punire transgressores : 1-2, q. xcii, 2, 4^m^.

**Ordinata per angelos.** An lex vetus data fuerit immediate a Deo, an potius per angelos : 1-2, q. xcviii, 3, *o*.

**In manu mediatoris.** An Christus sit mediator Dei et hominum, et secundum quam naturam : 3, q. xxvi, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* xvii, 11-19).

**Dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam.** Cur Christus inter homines diversorum locorum et regionum conversatus sit : 3, q. xl, 1, *o*.

**Decem leprosi.** Quid per leprosum significetur ; vide Evangelium Dominic. II post Epiphaniam.

**Jesu præceptor.** De nomine Jesu : 3, q. xxxvii, 2, *o*.

**Miserere nostri.** Quid sit misereri sive misericordia : 2-2, q. xxx, 1 et 2, *c*.

**Ite, ostendite vos sacerdotibus.** Cur Dominus jam mundatos a lepra miserit ad sacerdotes : 1-2, q. cii, 5, 7^m^ ; q. ciii, 2, 2^m^ et 3^m^.

Quem ritum servarent sacerdotes in purificatione leprosi : 1-2, q. cii, 5, 7^m^.

De confessione peccatorum sacerdoti facienda : s3, q. vi-x, *o*.

**Cecidit ante faciem ejus.** An Deus sit adorandus corporali adoratione : 2-2, q. lxxxiv, 2, *o*.

**Gratias agens.** De gratiarum actione : 2-2, q. cvi, *o*.

Quanta gratia fiat pœnitenti : *ibid.*, 2, *o*.

**Non est inventus qui daret gloriam Deo.** Quale et quantum peccatum sit ingratitudo : 2-2, q. cv, i, 1, 2 et 3, *o*.

DOMINICA XIV POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*ad Gal.* v, 16-24).

**Caro enim concupiscit adversus spiritum.** Quomodo caro et spiritus mentem humanam ad diversa et contraria moveat atque impellat : 1-2, q. lxx, 4, *c*.

Quomodo opera carnis et fructus spiritus sibi mutuo contrarientur : *ibid.*

Qui fructus spiritus quibus operibus carnis opponantur : *ibid.*

An sicut caro concupiscit adversus spiritum, ita etiam amici carnales adversentur profectui spirituali : 2-2, q. clxxxix, 10, 2^m^.

**Manifesta sunt opera carnis.** Cur opera carnis non dicantur fructus carnis, sicut opera spiritus dicuntur fructus spiritus : 1-2, q. lxx, 4, 1^m^.

Quæ dicantur hic opera carnis : 1-2, q. lxxii, 2, 1^m^.

An peccata spiritualia etiam hic dicantur opera carnis : *ibid.* — De peccatis et vitiis : *ibid.*, 2, *o*.

**Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.** Quibus peccatis debeatur pœna æterna : 1-2, q. lxxxvii, 5, *o*.

**Fructus autem spiritus.** An fructus Spiritus Sancti sint actus : 1-2, q. lxx, 1, *o*.

An convenienter hic ab Apostolo enumerentur *ibid.*, 3, *o*,

*Evangelium* (*Matth.* vi, 24-33).

**Nemo potest duobus dominis servire.** Qualibus duobus dominis servire non possumus : 2-2, q. i, 5, *b*.

An subditi teneantur suis superioribus in omnibus obedire : 2-2, q. civ, 5, *o*.

In quibus prælato non sit obediendum : 2-2, q. XXXIII, 7, 5m.

**Aut enim unum odio habebit.** An Deus possit odio haberi : 2-2, q. XXXIV, 1, o. — Quid sit odium : *ibid.*, c.

**Et alterum contemnet.** Quid sit peccare ex contemptu : 2-2, q. CLXXXVI, 6, 3m.

**Ne solliciti sitis animæ vestræ.** De sollicitudine ; vide Epist. Dominic. III post Pentescosten.

**Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis.** Si Deus sciat desideria nostra et indigentiam, cur igitur ei preces porrigimus : 2-2, q. LXXXIII, 2. 1m.

**Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.** An temporalia bona cadent sub merito : 1-2, q. CXIV, 10, o.

Quomodo temporalia bona possint licite desiderari : 1-2, q. XCIX, 5, c, fin ; 2-2, q. LXXXIII, 6, o. — Ad quæ bona ordinet hominem lex nova, et ad quæ lex vetus : 1-2, q. XCI, 5, c, princ. ; q. XCIX, 6, o.

DOMINICA XV POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*ad Galat.* V, 25-26, et VI, 1-10).

**Non efficiamur inanis gloriæ cupidi.** Quid vana gloria : 2-2, q. CXXXII, o.

Quot modis gloria dicatur vana et inanis : *ibid.*

An inanis gloria sit peccatum mortale : *ibid.*, 3, o.

**Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.** Quid cogitandum alium corripienti, et quomodo se in correptione habere debeat : 2-2, q. XXXIII, 5, c.

De mansuetudine et clementia : 2-2, q. CLVII, o.

**Alter alterius onera portate.** An supportatio opponatur correctioni fraternæ : 2-2, q. XXXIII, 1, 3m. — Quando quis peccantem dicatur supportare : *ibid.*

Quomodo tolerandi sint mali : 2-2, q. CVIII, 1, 2m et 4m.

**Nam si quis existimat se aliquid esse.** De præsumptione : 2-2, q. CXXX, o. De speciebus superbiæ : 2-2, q. CLXII, 4, o.

**Et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero.** An peccatum sit alteri vitia sua proponere, ut per comparationem ejus videatur corripiens sanctus et justus : 2-2, q. XXXIII, 5, c.

**Communicet autem is quis catechizatur.** De catechesi : 3, q. LXXI, 1 et 4, o.

**Quæ seminaverit homo hæc et metet.** An bona opera sint meritoria vitæ æternæ : 1-2, q. CXIV, 3, o.

An peccata quæ contra charitatem sunt, sint meritoria mortis et corruptionis æternæ : 1-2, q. LXXXVII, 3, o; 53, q. C, 1, o.

**Bonum facientes non deficiamus.** De perseverantia : 2-2, q. CXXXVII, o.

**Ad omnes.** An omnibus sit benefaciendum : 2-2, q. XXXI, 2, o.

**Maxime ad domesticos fidei.** An magis debeamus diligere meliores, quam nobis conjunctiores : 2-2, q. XXVI, 7, o.

*Evangelium* (*Luc.* VII, 11-16.)

**Ecce defunctus efferebatur.** An homo in statu innocentiæ fuerit immortalis : 1, q. XCVII, 1 et 4, o. — An mors sit pœna peccati : 1-2, q. LXXXV, 5, o; 2-2, q. CLXIV, 1, o.

De æqualitate animæ exeuntis : s3, q. LXX, o

De suffragiis mortuorum : s3, q. LXXIII, o.

An sepelire mortuum sit species eleemosynæ : 2-2, q. XXXII, 2, c et 1m.

**Et turba multa cum illa.** An dolor amici compatientis mitiget tristitiam : 1-2, q. XXXVIII, 3, o.

**Misericordia motus.** De misericordia ; ut supra, in Evang. Dominic. I post Pentecosten.

**Noli flere.** An fletus mitiget tristitiam : 1-2, q. XXXVIII, 2, o.

**Et accessit, et tetigit loculum.** Cur Christus in faciendis miraculis circa homines, non usus sit sola potestate divina, sed aliud ad humanitatem pertinens apponere voluerit : 3, q. XLIV, 3, 2m.

**Et resedit qui erat mortuus.** Si hic mortuus, et quidam alii sunt a Christo revocati ad vitam, an ergo Christus primo non resurrexerit : 3, q. LIII, 3, 2m.

**Magnificans Deum.** De gratiarum actione : 2-2, q, CVI, o.

DOMINICA XVI POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*ad Ephes.* III, 13-21).

**Hujus rei gratia flecto genua mea.** An perseverantia indigeat auxilio gratiæ : 1-2, q. CIX, 10, o; 2-2, q. CXXXVII, 4, o.

**Flecto genua** An adoratio importet actum corporalem : 2-2, q. LXXXIV, 2, o.

**Ex quo omnis paternitas.** An hoc nomen, *Pater*, sit proprie nomen divinæ personæ : 1, q. XXXIII, 2, o. — An hoc nomen, *Pater*, per prius dicat respectum ad Filium quam ad creaturam : *ibid.*, 3, o.

**Paternitas in cœlo.** Quomodo in cœlestibus sit paternitas : 1, q. XLV, 5, 1m.

**Virtute corroborari.** De fortitudine : 2-2, q. CXXIII, o.

**Christum habitare per fidem.** An credere sit ad salutem necessarium : 2-2, q. II, 3, o. — An sit donum Dei : 2-2, q. VI, 1, o.

**In charitate radicati et fundati.** Cur charitas radici et fundamento comparetur : 2-2, q. XXIII, 8, 2m.

**Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.** An ergo plenitudo non sit propria Christo : 3, q. VII, 10, c et 2m.

*Evangelium* (*Luc.* XIV, 1-11.)

**Cum intraret Jesus in donum cujusdam principis pharisæorum.** Cur Christus cum peccatoribus conversari et manducare voluerit : 3, q. LX, 1, c,

**Si licet sabbato curare.** ? De sanctificatione sabbati : 2-2, q. CXXII, 4, o. — An Christus, curando hominem die sabbati, sabbatum non violaverit : 3, q. XL, 4, 1m.

**Intendens quomodo primos accubitus eligerent.** De ambitione ; ut supra, in Evang. Dominic. II post Pentecosten, in hunc locum *Villam emi.*

**Non discumbas in primo loco.** De speciebus superbiæ : 2-2, q. CLXII, 4. o.

**Recumbe in novissimo loco.** An homo debeat se omnibus per humilitatem subjicere : 2-2, q. CLXI, 3, o.

**Qui se humiliat exaltabitur.** Vid. in similem locum Evangelium Dominic. X post Pentecosten.

DOMINICA XVII POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*ad Ephes.* IV, 1-6).

**Cum omni humilitate et mansuetudine.** De humilitate : 2-2, q. CLXI, *o*. — De mansuetudine : 2-2, q. CLVII, *o*.
**Cum patientia supportantes.** De patientia : 2-2, q. CXXXVI, *o*.
De supportatione fratris : vid. Epist. Dominic. XV post Pentecosten.
**In vinculo pacis.** De pace et concordia : ut supra, in Evangel. feriæ III post Pascha.
**Unum corpus.** Quomodo tota Ecclesia dicatur unum corpus : 3, q. VIII, 1, *c*.
**In unam spem vocationis vestræ.** Quomodo bona spiritualia possint simul ex integro a pluribus possideri : 3, q. XXIII 1, 3m.
**Una fides.** Quomodo fides sit una : 2-2, q. IV. 6, *o*.
**Unum baptisma.** Quomodo baptisma dicatur unum : 3, q. LXVI, 9, *o*.
**Et in omnibus nobis.** Quomodo Deus sit in omnibus rebus : 1, q. VIII, 1 et 3, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* XXII, 34-36).

**Accesserunt ad Jesum pharisæi, et interrogavit.** Quando sit licitum cum hæreticis disputare : 2-2, q. X, 7, *o*.
**Tentans eum.** De tentatione Dei : 2-2, q. XCVII, *o*.
De simulatione : 2-2, q. CXI, *o*.
**Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde.** De hoc præcepto ; vide Evangel. Dominic. XII post Pentecosten.
An Deus possit hic totaliter amari : 2-2, q. XXVII, 5, *o*,
An divinæ dilectionis sit aliquis modus habendus : 2-2, q. XXVII, 6, *o*.
**Hoc est maximum.** Cur hoc præceptum de charitate Dei sit maximum : 2-2, q. XLIV, 1, c.
**Secundum autem simile est huic.** Cum charitas sit una virtus, quorsum duo præcepta de ea dantur : 2-2, q. XLIV, 2, 1m.
Cum debeamus quatuor diligere, Deum, nos, proximum et corpus proprium, cur non dantur quatuor præcepta : 2-2, q. XLIV, 3, 1m.
**Cujus filius est? Dicunt ei : David.** An Christus sumpserit carnem de semine David : 3, q. XXXI, 2, *o*.
**Quomodo ergo David vocat eum Dominum?** An hæ propositiones sint veræ : « Homo est Deus, » et « Deus est homo : » 3, q. XVI, 1 et 2, *o*.

DOMINICA XVIII POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (I *Cor.* I, 4-8.)

**Gratias ago Deo meo.** De gratiarum actione : 2-2, q. CVI, *o*.
**Pro vobis.** An debeamus pro aliis orare : 2-2, q. LXXXIII, 7, *o*.
**Ita ut vobis nihil desit in ulla gratia.** Quomodo homo dicatur esse plenus gratia : 3, q. VII, 10, *c*.
**Confirmabit vos usque in finem.** An perseverantia indigeat auxilio gratiæ : 1-2, q. CIX, 9 et 10, *o* ; 2-2, q. CXXVII, 4, *o*.
Utrum quis possit sibi promereri finalem perseverantiam : 1-2, q. CXIV, 9, *o*.
**Sine crimine.** Quot et quæ sint vitia capitalia : 1-2, q. LXXXIV, 4, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* IX, 1-8).

**Ascendit Jesus in naviculam.** An Christus assumpserit corpus carnale et terrestre cum ejus defectibus et qualitatibus : 2, q. V, 2, *o* ; q. XIV, *o*.
**Et ecce offerunt ei paralyticum.** An beneficentia sit actus charitatis : 2-2, p. XXXI, 1, *o*.
Quibus sit benefaciendum : *ibid.*, 2 et 3, *o*.
**Videns autem Jesus fidem illorum dixit paralytico : Confide.** An ergo homo possit alteri mereri primam gratiam : 1-2, q. CXIV, 6, *o*.
An aliena devotio prosit alteri ; ut supra, in Evangel. Dominic. XI post Pentecosten.
**Remittuntur tibi peccata tua.** De contritione : s3, q. I-V, *o*.
De confessione et satisfactione peccatorum : s3, q. VI-XV, *o*.
**Cum vidisset Jesus cogitationes.** An anima Christi in Verbo cognoscat omnia : 3, q. X, 2, *o*.
**Hic blasphemat.** De blasphemia : 2-2, q. XIII et XIV, *o*.
Blasphemia unde oriatur : 2-2, q. CLVIII, 7, 1m.
**Surge, tolle lectum.** An mors et alii defectus corporales nascantur ex peccato : 1-2, q. LXXXV, 5, *o* ; 3, q. XLIV, 3, 3m.
**Timuerunt.** De timore : 1-2, q. XLI et XLII, *o* ; 2-2, q. XIX, *o*

DOMINICA XIX POST PENTECOSTEN.

*Epistola* (*ad Ephes.* IV, 23-28).

**Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem.** An justificatio impii consistat in peccatorum remissione, et gratiæ infusione : 1-2, q. CXII, 1 et 2, *o*.
An declinare a malo, et facere bonum, sint partes justitiæ : 2-2, q. LXXIX, 1, *o*.
**Propter quod deponentes mendacium.** De mendacio : 2-2, q. CX, *o*.
**Loquimini unusquisque veritatem.** De virtute veritatis : 2-2, q. CIX, *o*.
**Irascimini, et nolite peccare.** Quando irasci sit licitum, et quando non : 2-2, q. CLVIII, 1 et 2, *o*.
**Sol non occidat super iracundiam vestram.** An ira, si continua sit, gignat odium : 2-2, q. XXXIV, 6, 3m.
**Jam non furetur.** De furto et rapina : 2-2, q. LXVI, *o*.
De ludis et lusoribus : 2-2, q. CLXVIII, *o*.
An licet eleemosynas fieri de illicite acquisitis : 2-2, q. XXXII, 7, *o*.
Quando liceat alicui furari ut eleemosynas largiatur : 2-2, q. XXXII, 8, 1m ; q. LXVI, 7, 3m.
An liceat alicui furari propter necessitatem : 2-2, q. LXVI, 7, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* XXII, 1-14).

**Loquebatur Jesus in parabolis.** Cur Christus in parabolis voluerit loqui : 3, q. XLII, 3 *c*, fin., et 3m.
**Qui fecit nuptias filio suo.** De incarnatione Dei, sive conjunctione naturæ divinæ cum humana : 3, q. I-VI, *o*.
De sacramento matrimonii ejusque significatione ; s3, q. XLII, 1, *o*.

DOMINICA XXII, POST PENTECOSTEN.

*Epistola (ad Phil. I, 6-11.)*

**Confidimus in Domine Jesu, quia qui cœpit in vobis.** De spe : 2-2, q. XVII, *o*. — Quid fiducia : 2-2, q. CXXIX, 6, *c* et 3m.

An aliquis alteri possit sperare beatitudinem æternam : 2-2, q. XVII, 3, *o*.

An homo constitutus in gratia requirat auxilium gratiæ ad perseverandum : 1-2, q. CIX, 10, *o*; 2-2, q. CXXXVII, 4, *c*.

An aliquis possit perseverantiam mereri : 1-2, q. CXIV, 9, *o*.

**Et hoc oro.** An debeamus pro aliis orare : 2-2, q. LXXXIII, 7, *o*.

**Ut charitas vestra magis ac magis abundet.** An charitas augeatur : 2-2, q. XXIV, 4, *o*. — An augeatur per additionem : *ibid.*, 5, *o*. — An quolibet actu charitatis charitas augeatur : *ibid.*, 6, *o*. — An charitas possit in hac vita esse perfecta: *ibid.*, 8, *o*. — De gradibus charitatis : *ibid.*, 9, *o*.

*Evangelium (Matth. XXII, 15-21).*

**Magister, scimus.** De adulatione: 2-2, q. CXV, *o*.

**Quia verax es.** De virtute veritatis : 2-2, q. CIX, *o*.

De mendacio : 2-2, q. CX, *o*.

**Non enim respicis personam hominis.** De acceptione personarum : 2-2, q. LXIII, *o*.

**Cognita autem Jesus nequitia eorum.** An anima Christi in Verbo cognoscat omnia : 3, q. X, 2, *o*.

**Quid me tentatis, hypocritæ?** Tentare quid : 1, q. CXIV, 2, *c*; 2-2, q. XCVII, 1, *c*.

Quid hypocrisis : 2-2, q. CXI, 2, *c*, fin. — An hypocrisis opponatur virtuti veritatis : *ibid.*, 3, *o*. — Quale peccatum sit hypocrisis : *ibid.*, 4, *o*.

**Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.** Quæ debeantur principibus et superioribus in dignitate constitutis : 2-2, q. CII, 1 et 2, 3m.

An teneantur christiani sæcularibus potestatibus obedire : 2-2, q. CIV, 6, *o*.

An si princeps quippiam violenter a suis subditis extorqueat, teneatur ad restitutionem : 2-2, q. LXVI, 8, *o* et 3m.

Quousque liceat principi uti coactione et violentia in ablatione aliorum bonorum : *ibid.*

An princeps teneatur ad restitutionem bonorum a latronibus ablatorum, si per ejus defectum et negligentiam latrones increscant : 2-2, q. LXII, 7, *c*.

**Et quæ sunt Dei Deo.** De religione et ejus actibus : 2-2, q. LXXXI-XCI, *o*; q. CIII, 3. *o*.

De oblationibus : 2-2, q. LXXXVI, *o*.

De decimis : 2-2, p. LXXXVI, 2.

An homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti : *ibid.*, 1, *o*.

Quibus decimæ sint dandæ: *ibid.*, 3, *o*.

DOMINICA XXIII POST PENTECOSTEN.

*Epistola (ad Phil. III, 17-21, et IV, 1-4).*

**Imitatores mei estote.** Quomodo minores debeant imitari majores : 2-2, q. II, 6, 3m.

**Nunc autem et flens dico, inimicos crucis.** Quomodo compatiendum sit peccatoribus; ut supra, in Evangelium Dominic. IX post Pentecosten.

**Quorum Deus venter est.** Quomodo gulæ deditorum Deus sit venter: 1, q. LXV, 1, *c*; 1-2, q. I, 5, *b*.

**Nostra autem conversatio in cælis est.** Cum Apostolus adhuc in terris conversaretur, quomodo ejus conversatio erat in cœlis : 2-2, q. XXIII, 1, 1m.

**Unde etiam salvatorem exspectamus.** Unde spes et fiducia oriatur: 2-2, q. XVII, 1, 2m et 3m; q. CXXIX, 6, *c* et 3m.

**Qui reformabit corpus humilitatis nostræ.** De conditionibus beatorum resurgentium : s3, q. LXXXI-LXXXV, *o*.

**Qui etiam possit subjicere sibi omnia.** De omnipotentia Dei : 1, q. XXV, *o*.

DOMINICA XXIV ET ULTIMA POST PENTECOSTEN.

*Epistola (ad Coloss. I, 9-14).*

**Non cessamus pro vobis orare.** De oratione : 2-2, q. LXXXIII, *o*.

De oratione pro aliis : *ibid.*, 7, *o*.

**Postulantes.** De postulatione : 2-2, q. LXXXIII, 17, *c*, 2m et 3m.

**Ut impleamini.** De voluntate Dei : 1, q. XIX, *o*.

**Deo per omnia placentes.** De merito : 1-2, q. CXIV, *o*.

**In omni patientia et longanimitate, cum gaudio, gratias agentes.** De patientia: 2-2, q. CXXXVI, *o*.

De gaudio : 2-2, q. XXVIII, *o*.

De gratiarum actione : 2-2, q. CVI, *o*.

**Qui eripuit nos de potestate.** An passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti : 3, q. XLVIII, 1, *o*.

De effectibus passionis Christi : 3, q. XLIX, *o*.

**Et transtuli in regnum.** De adoptione Christi: 3, q. XXIII, *o*.

**In quo habemus redemptionem.** Utrum per passionem Christi simus Deo reconciliati, et liberati a peccato, potestate diaboli, et reatu pœnæ : 3, q. XLIX, 1, 2, 3 et 4, *o*.

*Evangelium (Matth. XXIV, 15-35).*

**Cum videritis abominationem.** De signis præcedentibus judicium : s3, q. LXXV, *o*.

**Sicut enim fulgur.** An tempus judicii et resurrectionis sit occultum : s3, q. LXXIX, 3 et 4, *o*.

**Sol obscurabitur.** An vere sol et luna obscurabuntur ; s3, q. LXXV. 2, *o*.

**Virtutes cælorum commovebuntur.** Quomodo istæ virtutes commovebuntur : s3, *ibid.*, 3, *o*.

**Cum tuba.** An vox tubæ sit causa resurrectionis: s3, q. LXXVIII 2, *c*.

**Congregabunt electos.** An angeli operabuntur aliquid ad resurrectionem : *ibid.*, 3, *o*.

*Die XXX Novembris,*

IN FESTO S. ANDRÆÆ.

*Epistola (Rom. X, 10-18).*

**Corde creditur ad justitiam.** An credere sit necessarium ad salutem : 2-2, q. II, 3, *o*,

**Ore autem fit confessio ad salutem.** Quotuplex sit confessio : 2-2, q. III, 1, 1m.

An confessio fidei sit necessaria ad salutem : *ibid.*, 2, *o*.

**Omnis qui credit in illum non confundetur.** An sola fides ad salutem sufficiat : 1-2, q. V, 7,

o; q. cxiv, 4, 3m; 2-2, q. ii, 9, o; 3, q. xlix, 1, 5m; s3, q. c, 4, 1m.

**Non est distinctio Judæi et Græci.** De conversione gentium; ut supra, in Epistola Epiphaniæ.

**Quam speciosi pedes evangelizantium pacem.** An vita secundum quam aliquis prædicando et docendo contemplata tradit, sit perfectior quam vita quæ solum contemplatur: 2-2, q. clxxxii, 1, 3m; 2, c, fin., et 3m; q. clxxxiv, 7, o; 3, q. xl, 1, 2m.

**Sed non omnes obediunt Evangelio.** Cur audientium unam et eamdem prædicationem quidam credunt, et quidam non credunt: 2-2, q. vi. 1, c.

**Ergo fides ex auditu.** An credenda quibusdam revelentur immediate a Deo, quibusdam vero proponantur a Deo mittente fidei prædicatores: 2-2, q. vi, 1, c, princ.

**In omnem terram exivit sonus eorum.** An tempore Apostolorum fuerit prædicatum Evangelium in universo mundo: 1-2, q. cvi, 4, 4m.

*Evangelium (Matth. xix, 18-22).*

**Erant enim piscatores.** Cur Christus pauperes et viles discipulos elegerit: 3, q. xl, 3, c.

**At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum.** Qui factum sit quod Apostoli et alii statim secuti sunt Christum: 3, q. xliv, 3, 1m.

An ille qui cito Christo credit, sit levis corde; 2-2, q. ii, 6, 3m.

**Relictis retibus et patre, secuti sunt eum.** De statu religionis: 2-2, q. clxxxvi-clxxxix, o.

An occasione religionis prætermittenda sint pietatis officia: 2-2. q. ci, 4, o.

An propter obsequium parentum, debeant aliqui retrahi ab ingressu religionis: 2-2, q. clxxxix, 6, o.

Quomodo Jacobus et Joannes laudentur quod dimisso patre secuti sint Christum: 2-2, q. ci, 4, 1m.

*Die VI Decembris,*

IN FESTO S. NICOLAI.

*Epistola (ad Hebr. xiii, 7-17).*

**Mementote præpositorum.** De obedientia: 2-2, q. civ, o.

**Qui vobis locuti sunt.** De officio prædicatoris: 3, q. xlii, 2 et 3, o.

De eorum stipendiis: 2-2 q. clxxxvii, 4, 2m.

**Jesus Christus heri et hodie.** De æternitate sacerdotii Christi: 3, q. xxii, 5, o.

De Dei æternitate: 1, q. x, o.

**De quo edere non habent potestatem.** De lege nova: 1-2, q. cvii et cviii, o.

De comparatione novæ legis ad veterem: 1-2, q. cvii, o.

**Quorum enim animalium.** De præceptis et cæremoniis veteris legis: 1-2, q. xcix, c et ci, o.

**Extra partem passus.** De loco passionis Christi: 3, q. xlvi, 10, o.

**Futuram inquirimus.** De beatitudine hominis: 1-2. q, iiv, o.

**Hostiam laudis.** De gratitudine: 2-2, q. cvi, o.

De devotione: 2-2, q. lxxxii, o.

**Beneficentiæ autem.** De beneficentia: 2-2, q. xxxi, o.

**Obedite præpositis.** Ut supra, in initio.

*Evangelium (Matth. xxv, 14-25).*

**Dixit Jesus parabolam hanc.** 3, q. xlii, 3, c et 3m.

**Peregre proficiscens.** De Christi ascensione: 3, q. lvii, o.

**Et tradidit illis bona sua.** De dominio hominis in statu innocentiæ: 1, q. xcvi, o.

De gratiis gratis datis: 2-2, q. clxxi-clxxviii, o.

An Deus sit sola causa gratiæ: 1-2, q. cxii, 1, o.

**Unicuique secundum propriam virtutem.** An requiratur aliqua dispositio ex parte recipientis gratiam: 1-2, q. cxii, 2, c.

Utrum charitas infundatur secundum capacitatem naturalium: 2-2 q. xxiv, 3, o.

**Post multum vero temporis.** De judicio particulari et universali: 3, q. lix, 5, o; s3, q. lxxxix, 5 et 6, o.

**Intra in gaudium.** De gaudio: 2-2, q. xxviii, o.

Una virtus S. Nicolai: 2-2, q. cvii, 3, 4m.

*Die VIII Decembris,*

IN FESTO IMMACULATÆ CONCEPTIONIS B. MARIÆ.

*Epistola (Proverb. viii, 22-35).*

**Dominus possedit me.** Hæc epistola litteraliter intelligitur de sapientia increata; per accommodationem autem tribuitur beatæ Virgini, cujus prærogativæ leguntur in tertia parte; 3, q. xxvii et xxviii, o.

*Evangelium (Matth. i, 1, 1-16).*

**Liber generationis Jesus Christi.** Quomodo Evangelista narrat generationem Christi, cum scriptum sit: *Generationem ejus quis enarrabit*: 3, q. xxxi, 3, 1.

Cur Matthæus ponit solum generationes duas et quadraginta, Lucas autem septem et septuaginta: 3, q. xxxi, 3, 5m.

**Judas et fratres ejus.** Cur Evangelista nominat tantum fratres Judæ et Jechoniæ, et Phares et Zaram: 3, q. xxxi, 3, 5m.

**Judas autem genuit Phares et Zaram.** An Judas accedendo ad Thamar, quam æstimabat meretricem, peccaverit: 2-2, q. cliv, 2, 3m.

**De Thamar.** Cur in genealogia Christi tantum enumerantur quatuor mulieres, nimirum Thamar, Rahab, Ruth, et Bethsabee uxor Uriæ: 3, 1. xxxi, 3, 5m.

**Joram autem genuit Oziam.** Quomodo Joram genuit Oziam, cum (IV *Reg.*, cap. viii) dicatur genuisse Ochoziam: 3, q. xxxi, 3, 4m.

**Jacob autem genuit Joseph.** Quomodo Jacob genuit Joseph, cum Lucas dicat Joseph, esse filium Heli: 3, q. xxxi, 2, 2m.

**Virum Mariæ.** De desponsatione beatæ Mariæ: 3, q. xxix, o.

**De qua natus est Jesus.** De nomine Jesu: 3, q. xxxvii, 2, o.

An beata Maria sit vera mater Christi: 3, q. xxxv, 3, o.

An alio modo possimus salvari quam per Christum: 1-2, q. xci, 5, 2m; 2-2, q. ii, 7, c

*Die XXI Decembris,*

IN FESTO S. THOMÆ, APOSTOLI.

*Epistola* (*ad Ephes.* II, 19-22).

**Jam non estis hospites et advenæ.** De conversione gentium; vide Epist. in die Epiphaniæ.

**Domestici Dei.** Quomodo dicamur filii Dei : 3, q. XXIII, 3, *c*.

De spe vitæ æternæ : 2-2, q. XVII, *o*.

**Super fundamentum apostolorum.** Quomodo apostoli dicantur fundamenta : 3, q. VIII, 6, 3m.

**In quo omnis ædificatio.** An alio modo possimus salvari quam per Christum : 1-2, q. XCI, 5, 2m ; 2-2, q. II, 7, *c.* ; 3, q. LXVIII, 1, *c*.

**In Spiritu Sancto.** De necessitate gratiæ : 1-2, q. CIX, *o*.

*Evangelium* ( *Joan.* XX, 24-29 ).

**Thomas autem, unus ex duodecim.** Vide Evang. Dominic. *in Albis*.

*Die XVI Januarii,*

IN FESTO S. ANTONII, ABBATIS.

*Epistola.* Vid. diem XXI martii, in festo S. Benedicti.

*Evangelium* ( *Luc.* XII, 35-40 ).

**Sint lumbi vestri præcincti.** De luxuria: 2-2, q. CLIII, *o.* — Quando actus venerei sint peccata, et quando non : *ibid.*, 2 et 3, *o.* — De castitate et virginitate : 2-2, q. CLI et CLII, *o.* — Cur maxime deceat sacerdotes et ministros Ecclesiæ: s3, q. LIII, 3 et 4,*o*; q. LXVI, 1 *c*.

**Et lucernæ ardentes in manibus vestris.** An bonum facere sit pars justitiæ, sicuti declinare a malo: 2-2, q. IX, 1, *o.* — An omissio sit speciale peccatum : 2-2, q. LXXIX, 3, *o*.

**Et faciet illos discumbere.** De æterna beatitudine : 1-2, q. II-V, *o.* — Cur æterna beatitudo exprimatur per exteriora bona, ut cibum, potum, regnum, et similia: 1-2, q. IV, 7, 1m. — An ad æternam beatitudinem consequendam requirantur opera hominis: 1-2, q. V, 7, *o*.

*Die XVIII Januarii,*

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI ROMÆ.

Vid. ad diem XXII februarii.

*Die XXV Januarii,*

IN DIE CONVERSIONIS S. PAULI.

*Epistola* ( *Act. Apost.* IX, 1-22).

**Saulus adhuc spirans minarum.** An liceat aliquem innocentem occidere : 2-2, q. LXIV, 2 et 6, *o*.

Quis zelus sit bonus : 1-2 q. XXVIII, 4, *c*.

**Et subito circumfulsit eum lux.** Si Paulus consecutus est gratiam spirans adhuc minarum, an ergo non requiratur aliqua præparatio sive dispositio ad gratiam ex parte hominis: 1-2, q. CXII, 2, 2m.

Cur conversio Pauli tanquam miraculosa celebriter in Ecclesia commemoretur : 1-2, q. CXIII, 10, *c*, fin.

**Ego sum Jesus Nazarenus.** An Christus apparuerit Paulo post suam ascensionem : 3, q. LVII, 9, 3m.

**Et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere.** An unus homo possit alium docere : 1, q. CXVII, 1, *o*.

**Pro nomine meo pati.** Quæ sit causa martyrii: 2-2, q. CXXIV, 5, *o*.

**Et implearis Spiritu Sancto.** Quomodo singuli fideles impleantur, sive pleni fiant gratia Spiritus Sancti : 3, q. VII, 10, *c* et 2m.

**Et surgens baptizatus est.** An omnes teneantur ad susceptionem baptismi : 3, q. LXVIII, 1, *o*.

**Prædicavit Jesum.** An explicite credere mysterium Christi sit de necessitate salutis : 2-2, q. II, 7, *o*.

*Evangelium* ( *Matth.* XIX, 27-29).

**Ecce nos reliquimus omnia.** An laudabiliter omnia relinquantur: 2-2, q. CLXXXVI, 3, *o*.

An apostoli nihil in communi possiderent: 2-2, q. CLXXXVIII, 7, *c*.

**Et secuti sumus te.** An ad perfectionem non sufficiat quod quis omnia relinquat, sed etiam requiratur quod sequatur Christum : 2-2, q. CLXXXIV, 3, 1m.

**Vos qui reliquistis omnia, etc.,** *sedebitis.* An judiciaria potestas correspondeat voluntariæ paupertati : s3, q. LXXXIX, 2, *o*.

An aliqui judicabunt cum Christo : *ibid.*, 1, *o*.

**Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres aut sorores, aut patrem.** An occasione religionis sint prætermittenda pietatis officia : 2-2, q. CI, 4, *o*.

**Centuplum accipiet.** An bona temporalia cadant sub merito : 1-2, q. CXIV, 10, *o*; 2-2, q. CXXII, 5, 4m.

**Et vitam æternam possidebit.** De æterna beatitudine : 1-2, q. II-V, *o*.

De præmiis beatitudinum : 1-2, q. LXIX, 4, *o*.

*Die I Februarii,*

IN FESTO S. IGNATII, EPISCOPI ET MARTYRIS.

*Epistola* (*Rom.* VIII, 28-29).

**Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.** An excæcatio ad tempus cooperetur electis in bonum, eorumque salutem promoveat : 1-2, q. LXXIX, 4, *c*.

**His qui secundum propositum vocati sunt sancti.** De prædestinatione : 1, q. XXIII, *o*.

**Nam quos præscivit.** An præscientia meritorum sit causa prædestinationis : 1, q. XIII, 5, *o*.

**Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.** Quomodo Christus dicatur primogenitus in multis fratribus; 1, q. XXXIII, 3, *c* et 2m; q. XLI, 3, *c*.

**Hos et justificavit.** De justificatione : 1-2, q. CXIII, *o*.

**Si Deus pro nobis, quis contra nos?** An prædestinatio sit certa : 1, q. XXIII, 6, *o*.

**Sed pro omnibus tradidit illum.** An Pater Deus tradiderit Christum passioni : 3, q. XVII, 3, *o*.

**Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?** De effectibus passionis Christi : 3, q. XLIX, *o*.

**Qui etiam interpellat pro nobis.** An Christo competat orare : 2-2, q. LXXXIII, 10, 1m ; 3, q. XXI, 1, et 3, *o*.

**Quia propter te mortificamur.** De afflictioni-

*Die II Februarii,*

IN FESTO PURIFICATIONIS B. MARIÆ.

*Epistola* (*Malach.* III, 1-4).



*Evangelium* (*Luc.* II, 22-32).



*Die XXII Februarii,*

IN FESTO CATHEDRÆ B. PETRI ANTIOCHIÆ.

*Epistola* (*I Petr.* I, 1-7).



*Evangelium* (*Matth.* XVI, 13-19).



*Die XXIV vel XXV Februarii,*

IN FESTO S. MATTHIÆ, APOSTOLI.

*Epistola* (*Act. Apost.* I, 15-26).

An prophetia possit esse naturalis : 2-2, q. CLXXII, 1, *o*. — An ea quæ prophetice cognoscuntur vel annuntiantur, possint esse falsa : 2-2, q. CLXXI, 6, *o*.

**Qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum.** Quinam maxime peccaverunt in morte Christi : 3, q. XLVII 6, 2m.

Cur Deus aliquos excæcet et obduret : 1-2, q. LXXIX, 4, *o*.

**Et statuerunt duos.** De acceptione personarum 2-2, q. LXIII, *o*.

An ad episcopatum oporteat eligere meliorem : 2-2, q. CLXXXV, 3, *o*.

**Et dederunt sortes ejus.** An divinatio sortium sit licita : 2-2, q. XCV, 8, *o*,

*Evangelium* (*Matth.* XI, 25-30 ).

**Quia abscondisti hæc.** Num Christus debuerit prædicare solum Judæis, an vero etiam gentibus : 3, q. XLII, 1, *o*.

**Omnia mihi tradita sunt.** De potentia animæ Christi : 3, q. XIII, *o*.— De potentia Dei : 1, q. XXV, *o*.

**Nemo novit Filium, nisi Pater.** Quomodo solus Pater dicatur nosse Filium : 1, q. XXXI, 4, 2m.

**Et ego reficiam vos.** De beatitudine : 1-2, q. II-V, *o*.

**Mitis sum et humilis corde.** De humilitate: 2-2, q. CLXI, *o*.

**Jugum enim meum suave est.** Utrum lex nova sit gravior quam vetus : 1-2, q. CVII, 4, *o*.

*Die XXI Martii*,

IN FESTO S. BENEDICTI, ABBATIS.

*Epistola* (*Ecclesiast.* XLIV et XLV, passim).

**Dilectus Deo et hominibus.** Quænam homo in gratia constitutus possit mereri : 1-2, q. CXIV, 3, 8 et 10, *o*.

**Sanctum fecit illum.** An homo possit resurgere a peccatis sine auxilio gratiæ : 1-2, q. CIX, 7, *o*.

**Dedit illi coram præcepta.** An melioris sint conditionis, qui præceptis et legibus magis astringuntur ad divinum cultum, quam alii non similiter astrisceti : 1-2, q. XCVIII, 5, 2m.

**Et legem vitæ.** Secundum quid lex nova justificet : 1-2, q. CVI, 2. *o*.

*Evangelium.* (Vid. ad diem XXV Januarii, in festo Conversionis S. Pauli).

*Die XXV Martii*,

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. MARIÆ.

*Epistola* (*Isai.* VII, 10-15).

**Non petam et non tentabo Dominum.** An, si Achaz signum petiisset, Dominum : 2-2, q. XCVII, 2, 3m.

**Numquid parum vobis est.** Cur Achaz reprehenditur : *ibid.*

**Ecce virgo concipiet.** De virginitate B. Mariæ 3, q. XXVIII, *o*.

An mater Dei fuerit virgo in concipiendo Christum : 3, q. XXVIII, 1, *o*.

**Et vocabitur nomen ejus Emmanuel.** Quidnam significet hoc nomen *Emmanuel*, et cur Christo tribuatur : 3, q. XXXVI, 2, 1m.

*Evangelium* (*Luc.* I, 26-38).

**Missus est angelus Gabriel.** An fuerit necessarium B. Virgini annuntiari quod in ea fiendum erat : 3, q. XXX, 1, *o*.

An B. Virgini debuerit annuntiatio fieri per angelum : 3, q. XXX, 2, *o*,

An angelus annuntians debuerit Virgini apparere visione corporali : 3, q. XXX, 3, *o*.

**Ad virginem desponsatam.** De desponsatione matris Dei : 3, q. XXIX, *o*.

**Ave, gratia plena.** Cur usus est angelus nova et insolita salutatione : 3, q. XL, 4, *c*.

Cum plenitudo gratiæ sit propria Christo, quomodo B. Virgo dicitur plena gratia : 3, q. VII, 10, 1m ; q. XXVII, 5, *o*.

**Dominus tecum.** Quid angelus his verbis significare voluit : 3, q. XXX, 4, *c*.

**Benedicta tu in mulieribus.** Quid per hæc verba angelus expresserit : *ibid.*

**Turbata est in sermone.** Quomodo B. Maria fuerit turbata : 3, q. XXX, 3, 3m.

**Et ait illi angelus : Ne timeas, Maria.** Unde angelus bonus a malo est discernendus : 3, q. XXX, 3, 3m.

**Invenisti enim gratiam apud Deum.** Quomodo hic præmittat angelus idoneitatem B. Mariæ ad concipiendum Christum : 3, q. XXX, 4, *c*.

**Ecce concipies in utero.** De quo instruxit hic angelus B. Virginem : *ibid.*

De conceptione Christi : 3, q. XXXI-XXXIV, *o*.

**Et vocabis nomen ejus Jesum.** Quomodo dicit: *Et vocabis nomen ejus Jesum*, cum (*Isai.* cap. VII) dicatur Emmanuel, et *Isai.* IX), Admirabilis, Consiliarius, etc. : 3, q. XXXVII, 2, 1m.

**Hic erit magnus** Quomodo hic dignitas prolis conceptæ exprimatur : 3, q. XXX, 4, c.

**Quomodo fiet istud.** An B. Virgo de verbis angeli dubitaverit : 3, q. XXX, 4, 2m.

**Spiritus Sanctus superveniet in te.** Quousque modus conceptionis demonstretur : 3, q. XXX, 4, c.

Quomodo Spiritus Sanctus supervenerit in B. Mariam, et virtus Altissimi ei obumbraverit : 3, q. XXVII, 5, 2m ; q. XXXII, 1, 1m.

**Et ecce Elizabeth.** Quomodo his verbis intenderit angelus inducere animum B. Mariæ ad consensum : 3, q. XXX, 4, *c*.

An conceptus virginis recte probetur ex conceptu senis : 3, q. XXX, 4, c et 3m.

**Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.** An Deus sit omnipotens : 1, q. XXV, 3, *o*.

*Die I Maii*;

IN FESTO SS. PHILIPPI ET JACOBI.

*Epistola* (*Sap.* V, 1-5).

**Stabunt justi in magna constantia adversus eos.** De modo quo Sancti se habebunt erga damnatos : s3, q. XCIV, *o*.

De conditionibus beatorum et damnatorum resurgentium : s3, q. LXXXI-LXXXVI, *o*.

**Pœnitentiam agentes.** An damnati pœniteant de malis quæ fecerunt : s3, q. XCVIII, 2, *o*. — An per pœnitentiam talem peccata eorum removebuntur : 3, q. LXXXVI, 1, *c*.

**Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.** An damnati gloriam beatorum videant : s3, q.

xcviii, 9, *o*. — Quomodo sancti dicantur filii Dei: 1, q. xxxiii, 3, *c*; 1-2, q. cxiv, 3, *c*,

*Evangelium* (*Joan.* xiv, 1-13).

**Creditis in Deum.** Credere in Deum, quid sit: 2-2, q. ii, 2, *c*, 3m et 4m.

**Et in me credite.** An credere explicite mysterium Christi sit de necessitate salutis: 2-2, q. ii, 7, *o*.

**Mansiones multæ sunt.** An unus alio possit esse beatior : 1-2, q. v, 2, *o*.

An beatitudinis gradus mansiones dici debeant: s3, q. xcii, 5, *o*.

An diversæ mansiones non distinguantur penes diversos gradus charitatis : *ibid.*, 6, *o*.

**Et si abiero et præparavero vobis locum.** Cur Christus præsentiam suam corporalem a nobis subtraxit : 3, q. lvii, 1, 3m.

An ascensio Christi sit causa nostræ salutis : 3, b. lvii, 6, *o*.

**Domine, nescimus.** An ignorantia sit peccatum : 1-2, q. lxxvi, 2, *o*.

**Si cognovissetis me, et Patrem meum,** etc. An summa Dei bonitas non possit intelligi absque trinitate personarum : 2-2, q. ii, 8, 3m.

**Quia ergo in Patre et Pater in me est.** Utrum Filius sit in Pater, et contra Pater in Filio : 1, q. xlii, *o*.

**Alioquin propter opera ipsa credite.** An miracula quæ Christus fecit fuerint sufficientia ad ostendendum divinitatem ipsius: 3,q.xliii,4,*o*.

**Et majora horum faciet.** An credentes in Christum majora miracula faciant quam quæ Christus fecit : 3, q. xliii, 4, 2m.

*Die III Maii,*

IN FESTO INVENTIONIS S. CRUCIS.

*Epistola* ( *ad Philip.* ii ).

Vide ad diem Palmarum.

*Evangelium* ( *Joan.* iii, 1-15 ).

**Nemo hæc signa potest facere.** An mali possint facere miracula: 2-2, q. clxxviii, 2, *c* et 3m. — An miracula quæ Christus fecit fuerint sufficientia ad ostendendam divinitatem ejus : 3, q. xliii, 4, *c*.

**Nisi quis renatus fuerit.** Quare baptismus dicatur regeneratio : 3, q. lxvi, 9 *c*. — An omnes teneantur ad susceptionem baptismi : 3, q. lxviii, 1, *o*. — An sine baptismo nullus possit salvari : 3, q. lxviii, 2, *o*. — An pueri sint baptizandi *ibid.*, 9, *o*.

**Quod natum est ex carne, caro est.** De peccato originali : 1-2, q. lxxxi-lxxxiii.

**Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit.** Quomodo Christus descenderit de cœlo: 3, q. v, 2, 1m; lii, 2, 2m.

**Ita exaltari oportet filium hominis.** An Christus debuerit pati in cruce: 3, q. xlvi, 4, *o*.

*Die XXIV Junii,*

IN FESTO NATIVITATIS B. JOANNIS BAPTISTÆ.

*Epistola* ( *Isai.* xlix, 1-7 ).

**Dominus ab utero vocavit me.** An Christus fuerit sanctificatus in primo instanti suæ conceptionis: 2, q. xxxxv, 4, *o*.

De reliquis perfectionibus conceptionis Christi: 3, q. xxxiv, 2, 3 et 4, *o*.

An sanctificari in utero post Christum fuerit proprium B. Virgini : 3, q. xxvii, 6, *o*.

De pueris ingredientibus religionem : 2-2, q. clxxxix, *o*.

**Et posuit os meum quasi gladium acutum.** Quanta auctoritate et potestate Christus prædicaverit: 3, q. xlii, 2m.

**In umbra manus suæ protexit me.** An Christus fuerit ab alio occisus quam a seipso: 3, q. xlvii, 3, *o*.

An Deus Pater tradiderit Christum passioni : 2, q. xlvii, 3, *o*.

**Dedi te in lucem gentium.** An ergo Christus non debuerit prædicare gentibus: 3, q. xlii 1, *o*.

De prædicatione et baptismo Joannis : 3, q. xxxviii, *o*.

Cur Joannes gentibus non prædicaverit, nec baptismum administraverit : 3, q. xxxviii, 4, 3m.

*Evangelium* ( *Luc.* i, 57-68 ).

**Et peperit filium.** Ad quid ostendendum multæ steriles pepererint : 3, q. xxx, 4, 3m.

**Et congratulabantur ei.** An actiones aliorum sint nobis delectationis causa : 1-2, q. xxxii, 5, *o*.

De benevolentia : 2-2, q. xxvii, 2, *o*.

De invidia : 2-2, q. xxxvi, *o*.

**Et factum est, in die octavo venerunt circumcidere puerum.** De circumcisione: 3, q. lxx, *o*.

Vide Evangelium in festa Circumcisionis Christi.

**Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.** Unde nomina rebus et hominibus imponantur : 3, q. xxxvii, 2, *c*.

**Joannes est nomen ejus.** Nomina alicui imposito divinitus quid significent: q. 3, xxvii, 2, *c*.

**Et apertum est illico os ejus.** Cur Zacharias mutus factus sit : 2-2, q. xcvii, 2, 3m.

**Quis, putas, puer iste erit?** De austeritate vitæ Joannis: 3, q. xl, 2, 2m.

**Etenim manus Domini erat cum illo.** Cur B. Joanni plus gratiæ præstitum sit, quam aliis : 3, q. xxvii, 6, *o*, fin.

**Et prophetavit.** De prophetia : 2-2, q. clxxi-clxxiv, *o*.

Unde sit prophetia : 2-1, q. clxxii, 1 et 3, *c*.

**Benedictus Deus.** De gratiarum actione : 2-2, q. cvi, *o*.

**Quia visitavit.** De Incarnatione : 3, q. i-vi, *o*.

De Redemptione : 3, q. xlvi-l, *o*.

*Die XXIX Junii,*

IN FESTO APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

*Epistola* ( *Act. Apost.* xii, 1-11 ).

**Ut affligeret quosdam de Ecclesia.** De afflictionibus justorum. — Vid. Evang. Dominicæ III post Epiph., et Dominicæ III post Pascha.

De fortitudine et martyrio : 2-2, q. cxxiii et cxxiv, *o*.

Quæ sit causa martyrii : 2-2, q. cxxiv, 5, *o*.

**Misit in carcerem.** Quando incarcerare aliquem est licitum, et quando illicitum : 2-2, q. lxv, 3, *o*.

**Oratio autem fiebat ab Ecclesia ad Deum pro eo.** An pro aliis orare debemus : 2-2, q. lxxxiii, 8, *o*.

**Quia misit Dominus angelum suum, et eri-**

**puit.** De custodia bonorum angelorum : 1, q. CXII, *o*.

*Evangelium* ut in festo Cathedræ S. Petri.

*Die II Julii,*

IN FESTO VISITATIONIS B. MARIÆ.

*Epistola* (*Cant.* I, 8-14).

**Ecce iste venit saliens in montibus.** De incarnatione Christi : 3, q. I-IV, *o*.
De exinanitione Christi. — Vid. Epist. dominicæ Palmarum

**En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras.** An miracula quæ Christus fecit, fuerint sufficientia ad ostendendum ejus divinitatem : 3, q. XLIII, 4, *o*.

**Jam enim hyems transiit.** De lege nova : 1-2, q. CVI, *o*.

An lex nova debuerit dari a principio mundi : 1-2, q. CVI, 3, *o* ; 3, q. I, 5, *o*.

**Vox turturis audita est.** De proprietatibus turturis: 3, q. XXXVII, 3, 4^m.

**Surge amica mea.** De gratia Christi secundum quod est caput Ecclesiæ : 3, q. VIII, *o*.

De sanctificatione B. Mariæ : 3, q. XXVII, *o*.

**Columba mea.** De proprietatibus columbæ : 3, q. XXVII, 3, 4^m, q. XXXIX, 5, 4^m.

*Evangelium* (*Luc* 1, 39-47.)

**Exsurgens Maria abiit in montana.** De beneficentia : 2-3, q. XXXI, *o*.

Quibus sit potissimum benefaciendum : 2-2, q. XXXI, 2 et 3, *o*.

**Cum festinatione.** De verecundia: 2-2, q. CXLIV, *o*.

**Exsultavit infans in utero.** Quomodo hæc exsultatio sit intelligenda, et quidnam significet ; 3, q. XXVII, 6, *c*.

**Benedicta tu inter mulieres.** Quid his verbis significetur : 3, q. XXX, 4, *c*.

An B. Maria præ cæteris sanctis habuerit majorem plenitudinem gratiæ : 3, q. XXVII, 5, *c* et 1^m.

An B. Maria habuerit donum sapientiæ, gratiam virtutum, et gratiam prophetiæ : 3, q. XXVII, 5, 3^m.

An B, Maria præ cæteris sanctis honoranda sit et colenda : 3, q. XXV, 5, *c* et 1^m.

An B. Maria aliquod peccatum actuale commiserit : 3, q. XXVII, 4, *o*.

**Et benedictus fructus.** De gratia Christi : 3, q. VII, 4, *o*.

An in Christo fuerit gratiæ plenitudo : 3, q. VII, 9, *o*.

**Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me.** An B. Maria sit dicenda mater Dei : 3, q. XXXI, 4, *o*.

An sit adoranda adoratione latriæ : 3, q. XXV, 5, *o*.

**Magnificat anima mea.** De humilitate : 2-2, q. CLXI, *o*.

An sit peccatum bonum suum a gnoscere, illudque approbare : 2-2, q. CXXXII, 1, *c*.

**Ecce enim ex hoc beatam me dicent.** An B. Maria habuerit usum prophetiæ : 3, q. XXVII, 5, 3^m.

**Dispersit superbos.** Quomodo præmium superbiæ sit humiliatio, et præmium humilitatis exaltatio : 2-2, q. CLXI, 5, 3^m.

*Die XXII Julii,*

IN FESTO B. MARIÆ MAGDALENÆ.

*Epistola* (*Cant.* III, 2-4, et VIII, 6-7).

**Quæram quem diligit anima mea.** De præparatione ad justificationem : 1-2, q. CIX, 3 et 6, *o* ; q. CXII, 2 et 3, *o*.

**Tenuit eum.** De perseverantia : 2-2, q. CXXXVII, *o*.

**Adjuro vos.** An liceat adjurare ; 2-2, q. XC, *o*.

**Lampades ejus lampades ignis.** An amor sit passio læsiva amantis : 1-2 q. XXVIII, 1, *o*.

**Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem.** An charitas diminuatur et tollatur uno peccato mortali: 2-2, q. XXIV, 10, 11 et 12, *o*.

**Si dederit, etc.** An charitas sit præstantissima virtutum : 2-2, q. XXIII, 6 et 8, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* VII, 36-50, et VIII, 1-3).

**Cœpit lacrymis rigare pedes ejus.** De pœnitentia : 3, q. LXXXX et LXXXVI, *o*.

De contritione : s3, q. I-IV, *o*.

De satisfactione : s3, q. XII-XV, *o*.

**Quia peccatrix est.** Cur Christus cum peccatoribus conversari voluerit: 3, q. XL, 1, 2 et 3, *o*.

Vide Evang. Dominicæ III post Pentecosten.

**Quoniam dilexit multum.** An propter charitatem et dilectionem remittantur peccata : 3, q. XLIX, 1, *o*.

An in hac remissione peccatorum inveniatur justitia et misericordia : 1, q, XXI, 4, 1^m.

**Cui autem minus dimittitur.** Uter magis teneatur ad gratias reddendas Deo, innocens an pœnitens : 2-2, q. CVI, 2, *o*.

*Die XXV Julii,*

IN FESTO BEATI JACOBI,

*Epistola* (I *Cor.* IV, 9-15).

**Tanquam morti destinatos.** De afflictionibus justorum ; vid. Evang. Dominicæ III post Epiph., et Dominicæ III post Pascha.

**Maledicimur et benedicimus.** De maledictione: 2-2, q. LXXVI, *o*.

An inimicis sint signa amicitiæ exhibenda: 2-2, q. XXV, 9, *o*.

**Per Evangelium vos genui.** Utrum per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur: s3, q. LVI, 2, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* XX, 20-28).

**Dic ut sedeant hi duo.** De ambitione : 2-2, q. CXXXI, *o*. — Vide Evang. Dominicæ II post Pentecost. — De simonia : 2-2, q. C, *o*.

An in oratione aliquid determinate sit petendum : 2-2, q. LXXXIII, 5, *o*.

Quomodo sint petenda temporalia : 2-2, q. LXXXIII, 6, *o*.

**Potestis bibere calicem.** Cur Christus passionem suam vocet calicem : 3, q. LXXVIII, 3, 2^m.

**Dicunt ei: Possumus.** De præsumptione : 2-2, q. CXXX, *o*,

**Non est meum dare vobis, sed quibus para-**

tum est. De judiciaria potestate Christi : 3, q. LIX, *o*.

An superbia sit peccatum mortale, excludens hominem a regno cœlorum : 2-2, q. CLXII, 6, *o*.

De prima beatitudine : *Beati pauperes spiritu* : 1-2, q. LXIX, 3, *c* ; 4, *c*.

**Sed quibus paratum est a Patre meo.** Annon sit proprium Christo sedere a dextris Patris : 3, q. LVIII, 4, $4^m$.

**Et audientes decem indignati sunt.** De contentione et discordia : 2-2, q. XXXVII, et XXXVIII, *o*.

**Sed quicumque voluerit inter vos major fieri.** De humilitate : 2-2, q. CLXI, *o*.

*Die X Augusti,*

IN FESTO S. LAURENTII.

*Epistola* (II *Cor*, IX, 6-10).

**Qui parce seminat.** De beneficentia et eleemosyna : 2-2: q. XXXI, XXXII, *o*.

An eleemosyna sit abundanter facienda : 2-2, q. XXXI. 10, *o*.

**Et qui seminat in benedictionibus.** An diversæ mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis : s3, q. XCII, 6,

**Et non ex tristitia.** An tristitia minuat laudem vel meritum boni : 1-2, q. XXXIX, 2, $2^m$.

**Potens est autem Deus.** An homo mereatur augmentum gratiæ et charitatis: 1-2, q. CXIV, 8, *o*.

De quinta beatitudine et ejus præmio, *Beati misericordes* : 1-2, q. LXIX, 3, *c*; 4, *c* et $3^m$.

**Justitia ejus manet in sæculum sæculi.** An virtutes morales maneant post hanc vitam : 1-2, q. LXVII, 1, *o*.

*Evangelium* (*Joan*. XII, 24-26).

**Nisi granum frumenti cadens in terram.** An fuerit necessarium Christum pati pro humani generis liberatione : 3, q. LXVI, 2, $1^m$ et $3^m$.

In quibus Christus dixerit se granum mortificandum, et in quibus granum multiplicandum : 1, q. XLII, 1, *c*, fin.

**Qui odit animam suam.** An homo seipsum ex charitate diligere debeat : 2-2, q. XXV, 4, *o*.

An alicui liceat seipsum occidere : 2-2, q. LXIV, 5, *o*.

De martyrio : 2-2, q. CXXIV, *o*. — An B. Laurentius sustinuerit graviores passiones et diuturniores quam Christus : 3, q. XLVI, 6, $1^m$.

**Me sequatur.** Quomodo quis Christum sequatur : 2-2, q. CLXXXIV, 3, $1^m$.

*Die XV Augusti,*

IN FESTO ASSUMPTIONIS B. MARIÆ.

*Epistola* (*Eccles*. XXIV, 11-20).

**In omnibus requiem quæsivi, et in hæreditate Domini morabor.** Quomodo Deus requiescat et habitet in hominibus per gratiam : 1, q. VIII. 3, *c* ; q. XLIII, 3, *c*.

De assumptione B. Mariæ : 3. q. XXVII, 1, *c*.

**Et dixit mihi : In Jacob inhabita.** Cui personæ conveniat mitti ad sanctificandam creaturam rationalem : 1, q. XLIII, 1, 4 et 8, *o*.

An missio invisibilis divinæ personæ fiat solum secundum donum gratiæ gratum facientis : 1, q. XLIII, 3, *o*.

**Requievit in tabernaculo meo.** An Pater sit in Filio, et contra : 1, q. XLII, 5, *o*.

**In Israel hæreditare.** Quare Judæi præ cæteris sint a Domino assumpti, et legem acceperint : 1-2, q. XCVIII, 4, *s*.

**Ab initio et ante sæcula creata sum.** An ergo Sapientia, quæ est Filius Dei, sit creatura : 1, q. XLI, 3, $4^m$.

An processio quæ est in divinis possit dici generatio : 1, q. XXVII, 2, *o*.

*Evangelium* (*Luc*. X, 38-42.)

**Mulier quædam Martha.** An hæ duæ mulieres gerant typum vitæ activæ et contemplativæ : 2-2, q. CLXXI, princ.

**Accepit illum in domum suam.** De beneficentia et eleemosyna : 2-2, q. XXXI et XXXII, *o*,

**Audiebat verbum illius.** In quo consistat vita contemplativa : 2-2, q. CLXXIX, 1, *c* et $3^m$ ; q. CLXXX, *o*.

An vita contemplativa solum consistat in contemplatione Dei, an etiam in consideratione cujuscumque veritatis : 2-2, q. CLXXX, 4, *o*.

**Martha autem satagebat circa frequens ministerium.** In quo consistat vita activa : 2-2, q. CLXXIX, 1, *c* ; q. CLXXXI, 1, *c*.

De vita activa : 2-2, q. CLXXXI, *o*.

**Maria optimam partem elegit.** An vita contemplativa sit potior quam activa : 2-2, q. CLXXXII, 1, *o*.

An vita contemplativa sit majoris meriti quam activa : 1-2, q. LVII, 1, *c*; 2-2, q. CLXXXII, 2, *o*.

*Die XXIV vel XXV Augusti,*

IN FESTO S. BARTHOLOMÆI.

*Epistola* (I *Cor*. XII, 27-30.)

**Membra de membro.** De Christo prout est caput Ecclesiæ : 3, q. VIII, *o*.

**Primum quidem apostolos.** De differentia officiorum et statuum hominum : 2-2, q. CLXXXIII, *o*.

De gratiis gratis datis: 2-2, q. CLXXI-CLXXVIII, *o*.

**Numquid omnes apostoli,** etc. Utrum virtutes morales sint ad invicem connexæ : 1-2, q. LXV, 1, *o*.

**Numquid omnes gratiam habent curationum?** De gratia miraculorum : 2-2, q. CLXXVIII, *o*.

Vide Evangel. Dominicæ VI in Quadragesima.

*Evangelium* (*Luc*. VI, 12-19).

**Et erat pernoctans in oratione Dei.** De diuturnitate rationis : 2-2, q. LXXXIII, 4, *o*,

**Elegit duodecim ex ipsis.** An prædestinati eligantur a Deo : 1. q. XXIII, 6, *o*.

An Apostoli fuerint perfectiores in omni virtute cæteris hominibus : 1-2, q. CVI, 4, *c*.

An Apostoli habuerint omnem scientiam omnium rerum : 1-2, q. CVI, 4, $2^m$; 2-2, q. CLXXVI, 1, $1^m$.

**Multitudo copiosa.** Num debuerit Christus prædicare publice, an vero occulte: 3, q. XLII, 2, *o*.

**Et qui vexabantur a spiritibus immundis curabantur.** De miraculis a Christo factis : 3, q. XLIII et XLIV, *o*.

De miraculis quæ Christus fecit circa spirituales substantias et circa homines : 3, q. XLIV, 1 et 3, *o*.

*Die XXI Septembris,*

IN FESTO S. MATTHÆI, APOSTOLI

*Epistola* (*Ezech.* I, 10-14).

**Similitudo vultus quatuor animalium.** An angeli habeant corpora : 1, q. L, 1, *o*; q. LI, 1, *c*.

**Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.** De cognitione angelorum quantum ad futura : 1, q. LVII, 3, *o*.

*Evangelium* (*Matth.* IX, 9-12).

**Sequere me.** Vide de sequela Christi Evangelium in die Conversionis S. Pauli,

**Et surgens secutus est.** Cur ita statim Christum secutus sit : 3, q. XLIV, 4, 1^m^.

**Ecce multi publicani et peccatores.** De convictu peccatorum ; vide Evang. Dominicæ III post Pentecosten·

**Non est opus valentibus medico.** De pœnitentia: 3, p. LXXXIV et LXXXV, *o*.

**Misericordiam volo.** An misericordia sit maxima virtutum : 2-2, q. XXX, 4, 1^m^,

**Non enim veni vocare justos.** An, etiamsi homo non peccasset, Deus incarnatus fuisset : 3, q. I, 3, *o*.

*Die XXIX Septembris,*

IN FESTO S. MICHAELIS ARCHANGELI.

*Epistola* (*Apoc.* I, 1-5).

**Loquens per angelum suum.** Cur Deus loquatur homini per angelum suum : 1-2, q. XCIII, 3, *o*.

De locutione angelorum : 1, q. CVII, *c*. — De ordine angelorum : 1, q. CVIII, *o*.

De actione angelorum in homines: 1, q. CXI, *o*.

De missione et ministerio angelorum : 1, q. CXII, *o*.

De custodia angelorum : 1, q. CXIII, *o*.

**Et servat ea.** An bona opera requirantur ad beatitudinem : 1-2, q. V, 7, *o*.

**Qui est.** An hoc nomen : *Qui est*, sit maxime proprium nomen Dei : 1, q. XIII, 11, *o*.

**Primogenitus mortuorum.** An Christus primo resurrexerit : 3, q. LIII, 3, *o* ; q. LVI, 1, *c*.

*Evangelium* (*Matth.* XVIII, 1-10).

**Quis, putas, major est.** An unus alio possit esse beatior : 1-2 q. V, 2, *o*; s3, q. XCII, 5 et 6, *o*;

**Et efficiamini sicut parvuli.** De humilitate : 2-2, q. CLXI, *o*.

De gradibus humilitatis : 2-2, q. CLXI, 6, *o*.

De ambitione : 2-2, q. CXXXI, *o*.

De avaritia : 2-2, q. CXVIII, *o*.

**Qui autem scandalizaverit.** De scandalo : 2-2, q. XLIII, *o*.

**Necesse est ut veniant scandala.** Cur Deus permittat mala : 1, q. XXII, 2, 2^m^.

An obduratio et excæcatio semper ordinentur ad salutem ejus qui excæcatur et obduratur : 1-2, q. LXXIX, 4, *o*.

Cum necesse sit evenire scandala, et peccata non eveniant ex necessitate, an ergo scandalum non sit peccatum : 2-2, q. XLIII, 2, 1^m^.

**Verumtamen væ homini.** An ergo scandalum sit peccatum mortale : 2-2, q. XLIII, 4, *o*.

**Abscinde eum.** An ergo liceat membrum præscindere propter peccatum vitandum : 2-2, q. LXV, 1, 3^m^.

Quando sit licitum mutilare aliquem membro suo : 2-2, q. LXV, 1, *o*.

**Quia angeli eorum.** De custodia hominum ab angelis : 1, q. CXIII, *o*.

An singuli homines a singulis angelis custodiantur : 1, q. CXIII, 2, *o*.

**Semper vident faciem Patris.** An angelorum gloria minuatur dum ad nos veniunt : 1, q. LXIV, 4, 3^m^ ; q. CXII, 1, 3^m^.

Si angeli occupentur circa custodiam hominum, an ergo vita activa post hanc vitam maneat : 2-2, q. CLXXXI, 4, 2^m^.

De custodia angelorum ; vide Evang. Dominicæ I in Quadragesima.

*Die XXVII Octobris,*

IN FESTO SS. SIMONIS ET JUDÆ.

*Epistola* (*ad Ephes.* IV, 7-13).

**Unicuique vestrum data est gratia secundum mensuram.** Quomodo plenitudo gratiæ, quæ in Christo sicuti in capite adunatur, ad membra ejus diversimode redundet : 2-2, q. CLXXXIII, 2, *c* ; 3, q. VIII, 1, *c*.

An in uno sit major quam in aliis : 1-2, q. CXII, 4, *o*.

De gratiis gratis datis : 1-2, q. CXI, *o*.

**Ascende in altum captivam.** An Christus duxerit secum aliquos captivos in cœlum : 3, q. LVII, 6, *c*.

**Quod autem ascendit.** Quomodo Christus dicatur descendisse : 3, q. LVII, 2, 2^m^.

De descensu Christi ad inferos : 3, q. LII, *o*.

**Super omnes cælos.** An Christus ascenderit super omnes cœlos : 3, q. LVII, 4, *o*.

**Ut adimpleret omnia.** Cur Christus ascendit : 3, q. LVII, 1 et 6, *o*.

**Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos.** An in Ecclesia debeat esse diversitas officiorum et statuum : 2-2, q. CLXXXIII, 2, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* XV, 17-25).

**Hæc mando vobis ut diligatis invicem.** De charitate : 2-2, q. XXIII-XXVII, *o*. — De dilectione proximi : 2-2, q. XXV, 1, *o* ; q. XLIV, 7, *o*.

De dilectione inimicorum : 2-2, q. XXV, 8 et 9, *o*.

**Me priorem vobis odio habuit.** An Deus possit odio haberi : 2-2, q. XXXIV, 1, *o*.

An odium Dei sit maximum peccatorum : 2-2, q. XXXIV, 2, *o*.

An principes sacerdotum Christum occiderint ex invidia et odio : 3, q. XLVII, 3, 3^m^ ; 6, 2^m^.

**Ego elegi vos de mundo.** An homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ : 1-2, q. CIX, 7, *o*.

An Deus quos elegit faciat idoneos ad id ad quod eos elegit : 3, q. XXVII, 4, *c*.

**Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum.** Quæ sit causa martyrii : 2-2. q. CXXIV, 5, *o*.

**Si non venissem, peccatum non haberent.** An ergo nullum peccatum habent, ad quos Christus non venit : 2-2, q. X, 1, *c* ; 3, *o*.

*Evangelium* (*Joan.* v, 25-29).

**Mortui audient vocem filii Dei.** De causa resurrectionis : 3, q. LVI, *o*; s3, q. LXXVIII, *o*.
**Et qui audierint vivent.** De conditionibus beatorum resurgentium : s3, q. LXXXIV-LXXXV, *o*.
**Potestatem dedit ei judicium facere.** De judiciaria potestate Christi : 3, q. LIX, *o*.
De judicio generali et particulari : 3, q. LIX, 5, *o* ; s3, q. LXXXVIII, *o*.
**Omnes qui in monumentis sunt.** An resurrectio omnium sit futura: s3, q. LXXXVII, 2, *o*.
**Et procedent.** De qualitate et dotibus beatorum, deque damnatorum pœnis, etc. : s3, q. LXXXII-C, *o*.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

*Epistola* (*Apoc.* XXI, 2-5.)

**Vidi civitatem sanctam.** Quam sancta sit Ecclesia in statu patriæ : 3, q. VIII, 3, 2m.
De sanctorum beatitudine : s3, q. XCII, 4, 5 et 6, *o*.
**Paratam sicut sponsam.** Quomodo Christus influat in membra Ecclesiæ : 3, q. CIX, *o*.
**Ornatam viro suo.** De dotibus beatorum : s3, q. XCV, *o*.
**Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.** Tabernaculum veteris legis quid significaret : 1-2, q. CII, 4, 2m.
Cur templum erigatur, et in quorum honorem et memoriam : 2-2, q. LXXXV, 3, 3m.
Cur determinatus aliquis locus eligatur ad Deum orandum: 2-2, q. LXXXIV, 3, 2m.
**Et ipsi populus ejus erunt.** Quomodo Deus sit in sanctis : 1, q. VIII, 3, *c*, princ.
**Et absterget Deus omnem lacrymam.** An delectatio requiratur ad beatitudinem : 1-2, q. IV, 1, *o*.
An tristitia et dolor consistat cum beatitudine et fruitione Dei : 3, q. XV, 5, 3
De iis quæ exiguntur ad beatitudinem : 1-2, q. IV, 1, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* XIX, 1-10).

**Et ipse dives.** De divitiis; vide Evang. Dominicæ VIII post Pentecosten.
**Quia hodie in domo tua oportet me manere.** Cur Christus cum peccatoribus conversari voluerit : 3, q. XL, 1, *c*. — Vide Evangel. Dominicæ III post Pentecosten.
**Excepit illum gaudens.** An Zachæus, recipiendo Christum, magis honoraverit eum, quam centurio dicens se non esse dignum qui eum reciperet in domum suam : 3, q. LXXX, 10, 3m.
**Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.** De eleemosyna : 2-2, q. XXXII, *o*.
An dare eleemosynam sit in præcepto : *ibid.*, 5, *o*.
An aliquis debeat eleemosynam de necessario : *ibid.*, 6, *o*.
An possit de bonis illicite acquisitis : *ibid.*, 7, *o*.
An eleemosyna sit abundanter facienda : *ibid.*, 10, *o*.
An Christus etiam dederit eleemosynam : 3, q. VII, 2, 3m.
**Et si aliquem defraudavi, reddo quadruplum.** An restitutio ejus quod ablatum est, sit ad salutem necessaria : 2-2, q. LXII, 2, *o*.
Qui teneantur restituere ablatum : *ibid.*, 6 et 7, *o*.
An vendens rem pluribus quam revera valeat, teneatur ad damni compensationem : 2-2, q. LXXVII, 1, 1m.
Quando propter defectum rei venditæ, vel vitium celatum, vendens teneatur ad restitutionem: 2 et 3, *o*.
An quicquid ex pecunia usuraria aliquis lucratus est, teneatur ad restitutionem : 2-2, q. LXVIII, 3, *o*.
An si quis impediat messem futuram, vel effodiendo semina, vel incendendo herbas ipsius messis, teneatur ad totius messis restitutionem : 2-2, q. LXII, 4, *c*, 1m et 2m.
An quis furtim accipiens rem suam apud alium depositam, vel injuste detentam, teneatur ad restitutionem : 2-2, q. LXVI, 5, 3m.
An inveniens rem non suam, teneatur eam vero ejus possessori restituere : *ibid.*, 5, 2m.
Cui restitutio sit facienda : 2-2, q. LXII, 4, *o*.
Quid faciendum injusto alicujus rei possessori, cum impossibile est rei restitutio : *ibid.*, 5, 3m.
Quomodo restitutionem facere quis possit sine sui diffamatione :
Quomodo possit fama ablata restitui : *ibid.*, 1, 2m.
**Reddo quadruplum.** Annon sufficiat restituere simplum quod ablatum est : 2-2, q. LXII, 3, *o*.

*Die XI Novembris,*

IN FESTO B. MARTINI.

*Epistola* (*Eccli.* XLIV et XLV, passim.)

**Ecce sacerdos magnus.** De officio sacerdotis, et unde dicatur sacerdos : 3, q. XXII, 1, *c*.
**Et in tempore iracundiæ.** An sacerdotis sit Deum pro cæteris orare : *ibid.*
De statu episcoporum et religionis : 2-2, q. CLXXXV et CLXXXVI, *o*.
De episcopis et pastoribus ; vide Evang. Dominicæ II post Pascha.
**Non est inventus similis illi.** An quilibet sacerdos magnus excedat omnes alios in aliqua virtute : 1-2, q. LXVI, 2, 2m.
**Ideo jurejurando.** An oporteat eum qui ad episcopatum assumitur esse cæteris meliorem : 2-2, q. CLXXXV, 3, *o*.

*Evangelium* (*Luc.* XI, 33-36).

**Nemo accendit lucernam.** An perfectior sit religio in societate viventium, quam agentium solitariam vitam : 2-2, q. CLXXXVIII, 8, *o*.
**Lucerna corporis tui est oculus tuus.** De intentione : 1-2, q. CXII, *o*.
**Si autem oculus nequam fuerit,** etc. Utrum omnis actio infidelium sit peccatum : 2-2, q. X, 4, *c*.
**Vide ne lumen quod in te est tenebræ sint.** Utrum ignorantia sit causa peccati : 2-2, q. LXXVI, 1, *o*.
**Non habens aliquam partem tenebrarum.** An idem actus possit esse bonus et malus : 1-2, q. XX, 6, *c*.

*Die XXV Novembris,*

IN FESTO S. CATHARINÆ.

*Epistola* (*Eccles.* LI, 1-12).



*Evangelium* (*Matth.* XXV, 1-13).

# INDEX QUARTUS

## IN SUMMA SANCTI THOMÆ

### INDICANS PRÆCIPUA DOCTRINÆ THEOLOGICÆ, VEL ETIAM PHISOSOPHICÆ CAPITA

QUÆ NOSTRIS ADHUC TEMPORIBUS A QUIBUSDAM IMPUGNANTUR.

---

## A



## B



## C

## L



## M



## N



## O



## P

# INDEX QUINTUS

## PHILOSOPHORUM, POETARUM ATQUE SCRIPTORUM PROFANORUM.

QUICUMQUE IN HAC S. THOMA SUMMA THEOLOGICÆ MEMORANTUR.

CATALOGUM OMNIBUS USQUEMODO EDITIS AMPLIOREM COMPLECTENS.

---

## A



## C

## D



## E



## G



## H



## I



## J



## M



## O



## P

1m; q. CLIII, 2, 2m; q. CLIV, 11, 2m q CLX, 1, 1m et c; 2, b et 5m; 3, b; q. CLVI, 1, 1m et 2m, et c; 2, c; 3, b, c, 1m et 3m; 4, 1m et 2m, b et c; q. CLVIII, 2, 3m; 4, c; q CLIX, 2, c et 1m; q. CLXIX, 1, c; 3, q. VII, 2, 2m et 3m; q. XV, 6, 3m; q. XLVI, 8, 2m; s3, q. IV, 2, 2m; q. XLI, 1, 3m; 3, 6m; q XLIX, 1, c: q. LXII, 4, 5m; q. LXX, 2, 5m; q. LXXXIII, 4, 4m; q. XVII, 3, c.

— Liber VIII : 1, q. XX, 2, 3m; q. XCII, 2, c; 1-2, q. II, 2, 2m; q. IV, 8, c; q. XXV, 2, 3m; q. XXVI, 2, b; 3, c; 4, 1m et 3m et b; q. XXVII, 3 et 4, 1m; q. XLII, 3, 3m; q. XLVIII, 2, 2m; q. LIII, 3, b; q. LVI, 4, 4m; q. LXV, 5, c; q. LXXII, 8, 1m; q. LXXIII, 4, b; q. C, 2, 3m; 5, 4m; 7, 1m; q. CV, 1, 5m; q. CXIV, 1, 1m; 2-2, q. XX, 3, 2m; q. XXIII, 1, 1m et 3, 3m; 1m et c; 5, 3m; q. XXIV, 10, c; q. XXV, 1, 2m; 2, 3m; 3, c; 4, 2m; 6, 5m; 10, 3m; q. XXVI, 9, 2m et c; 10, c; 11, 3m; q. XXVII, 1, 2m et b; q. XXXIV, 2, b; q. XXXV, 4, 2m; q. XXXIX, 2, 3m; q. XLII, 2, 3m; q. L, 1, 2m; q LV, 2, 3m; q. LVII, 4, c; q. LXII, 2, 1m; q. LXXIV, 2, c; q. LXXVII, 1, 3m; q. LXXIX, 4, 2m; q. LXXX, 1, c et 2m; q. LXXXI, 4, 3m; q. XCIV, 3, 1m; q. CIII, 1, c; 3, 2m; q. CVI, 1, 3; 3, 5m; 5, c; 6, 1m; q. CXIV, 1, 1m; q. CXXXI, 1, 3m; q. CXLI, 5, b; q. CXLV, 1, 3m; q. CLVII, 3, 3m; q. CLXII, 6, 2m; 3, q. LXVII, 8, 2m; q. LXXXV, 3, 2m; s3, q. XII, 1, 3m; q. XIII, 1, c; q. XIV, 4, 1m; q. XVIII, 1, c; q. XIX, 3, 3m; q. XXXVII, 1, 3m; q. XLI, 1, b et c et 1m; q. XLVII, 4, 1m; q. XLIX, 1, 2m; 2, 1m; q. LIV, 1 et 2, c; 4, 7m; q. LV, 1 et 3, c; q. LVI, 2, 9m; 5, b; q. LVII, 2, 3m; q. LXIV, 1, 4m; q. LXV, 3, c.

— Liber IX : 1, q. XVI, 4, 3; q. XVIII, 2, c; q. XL, 3, b; q. LXXV, 4, 1m; 1-2, q. III, 5, c; q. XXVII, 2, c; q. XXXIII, 2, c; q. XXXV, 3, 3m; q. XXXVIII, 1, 2m; 3, 3m, b et c; q. LXVII, 6, 3m; q. LXIX, 2, 2m; q. LXXIV, 3, 3m; q. LXXVIII, 2, 3m; q. XCIX, 1, 3m; q. CVI, 1, c; 2-2, q. XXV, 4, c; 6, 2m; 7, c; q. XXVI, 2 et 3, 1m; 5, 1m; 8 et 12, c; q. XXVII, 2, 3m et c; q. XXIX, 3, c et 2m; q. XXX, 2, c; q. XXXI, 1, b; 3, 3m; q, XXXIII, 1, 2m; q. XLIV, 7, 2m; q. LXIV, 2, 3m; q. LXXX, 1, 2m; q. CIII, 4, 1m; q. CVI, 1, 3m; 3, 5m; q. CLI, 3, c; q. CLXVIII, 4, c; q. CLXXIX, 1, c; 3, q. XVIII, 5, 2m; q. L, 4, 2m; q. LXXV, 1, c; q. LXXXIV, 9, 2m; s3, q. XVI, 3, 2m; q. XLI, 1, b; q. LXXXVI 2, 3m; q. XCVIII, 2, b; 3, 1m; 4, 2m.

— Liber X : 1, q. I, 6, 3m; q. XXI, 1, 1m; q. LXXVI, 1, c; q. LXXXII, 3, b; q. LXXXVIII, 1, c; q. CXIII, 1, 2m; 1-2, q II, 6, 1m; q. III, 5, c; q. IV, 1, 3m; 2, 1m et c; 5, 4m; 7, c; q. XV, 4, 1m; q. XLI, 1, 3m; 2, b; 4, 1m; 5, 1m et b; 8, b; q. XXXII, 1, b; 6, 2m; 8, 2m et 3m; q. XXXIII, 3, c; 4, 2m et 3m et c; q. XXXIV, 1, 2m et c; 4, 3m; q. XXXV, 4, 3m; 5, 4m et c; q. XXXVI, 3, 1m; q. XXXVII, 3, b; q. LII, 1, c; q. LIX, 3, 2m; q. LXI, 5, 1m et c; q. LXXII, 3, 2m; 7, c; q. LXXIV, 8, 3m et c; q. LXXXIV, 4, c; q. LXXXVII, 2, 1m; q. XC, 3, 2m; q. C, 4, 3m; 7, 4m; 9, c; q. CV, 1, 2m; 2-2, q. XV, 3, c; q. XXXV, 4, 2m; q. XLVII, 15, c; q. LI, 1, c; q. LXV, 2, 1m; q. LXVII, 1, c; q. CXXIII, 8, 1m; q. CXXX, 1, 2m; q. CXLV, 3, 1m; q. CXLVIII, 5, c; q. CLII, 2, c; q. CLXVII, 1, 1m; q. CLXVIII, 2, 3m; 4, c; q. CLXXX, 2 et 4, c; 7, 3m; 8, 3m et c; q. CLXXXI, 1, c; q. CLXXXII, 1, c; q. CXXXVI, 3, 4m; q. CLXXXVIII, 7, c; s3, q. III, 1, 3m; q. IV, 2, 2m; q. XLIX, 6, c; q. LXXI, 1, b; q. LXXXIII, 4, 4m; q. XCII, 4, 4m; q. XCIV, 1, 2m.

*De Generatione animalium* : 1, q. LXVII, 4, c; LXXVI, 3, 3m; q. LXXXV, 3, 1m; q. XCII, 1, 1m; q. XCIX, 2, 1m; q. CXVIII, 1, 4m et 5m; 2, 2m et c; q. CXIX, 1, 4m et 5m; 2, b; 1-2, q. LXXXI, 5, 2m; 2-2, q. XXVI, 10, 1m; q. CLIII, 3, 1m; 3, q. XXVIII, 3, 5m; q. XXXI, 5, c et 1m; q. XXXII, 3, 1m; q. XXXIII, 2, 3m; q. XXXIV, 2, 3m; q. LXXIII, 5, 1m; q. LXXVII, 5, c; 6, 2m; 8, 4m et c; q. LXXX, 7, c; s3, q. LII, 1, 2m; 4, 2m; q. LIV, 1, 3m et 4m; q. LXV, 1, 5m; q. LXXXII, 4, 4m et c; 5, 2m; q. LXXXIII, 5, 3m; q. LXXXIV, 1, 3m.

*De Generatione et Corruptione* : 1, q. XIX, 9, c; q. XLIV, 2, c; q. LXVII, 2, b; q. LXXXIV, 6, c; q. VCVII, 4, c; q. XCIX, 2, 1m; q. CXV, 1, c; 4, 2m; q. CXVIII, 2, 2m; q. CXIX, 1, 2m; 1-2, q. XXII, 1, c; q. LII, 2, 1m; 2-2, q. XXIV, 5, 1m; s3, q. LXX, 3, 3m et 7m; q. LXXIX, 2, 1m; q. LXXXI, 2, 1m; q. LXXXV, 1, c; q. XCI, 1, 1m; 2 et 5, b.

*De Historia animalium* : 1, q. LXXXI, 2, c; 1-2, q. XLIX, 3, 3m; q. LXXVII, 3, c, 2-2, q. XLVII, 5, 3m; q. CLIV, 9, 3m; 3, q. LXXVII, 2, 2m; s3, q. LII, 1, 2m; 4, 2m; q. LIV, 1, 2m et 4m; 3, 3m; q. LVIII, 5, b et 3m; q. LXXXII, 1, c; q. LXXXIII, 3, 3m; q. XCVI, 5, 1m.

*De Interpretatione*, liber I: 1, q. XIII, 1, c; 10, b; q. XIV, 13, 2m; q. XVII, 4, b; q. XXXCV, 1, c; q. LXXXV, 2, 3m; 1-2, q. LIII, 1, c; q. LXIV, 3, 3m; 3, q. LX, 7, 1m; 8, 3m; q. LXXVIII, 5, c.

— Liber II: 1-2, q. LXXVII, 2, 3m.

*De Longitudine et Brevitate vitæ* : 1, q. LXXXIX, 5, c; 1-2, q. LIII, 1, et 3, b; s3, q. XXXII, 2, b.

*De Memoria et Reminiscentia* : 1, q LXXVIII, 4, 3m; 1-2, q. L, 3, 3m; q. LI, 3, c; q. LVI, 5, c; 2-2, q. XLIX, 1, 2m; q. XCV, 1, 2m; q. CXXIII, 10, 1m; q. CLXXV 4, 2m; 3, q. VIII, 3, 3m; q. XXV, 3, c; q. LXXXIII, 6, 5m; q. LXXXV, 4 3m; s3, q. LXX, 2, 4m.

*Metaphysicorum*, liber I : 1, q. I, 6, 1m; q. XIV, 16, b; q. XV, 1, 1m; q. LXV, 3, 1m; q. LXXIX, 10, 3m; q. LXXXIII, 1, 3m; q. LXXXIV, 6, b; q. XCIV, 3, 1m; q. XCVI, 4, c; q. CV, 7, c; 1-2, q. I, 6, 2m; q. III, 2, c; 8, c; q. XIII, 2, 3m; q. XXIX, 5, 2m; q. XXXI, 6, c; q. XXXII, 8, 2m; q. XLI, 4, 5m; q. LVII, 2, c; q. XLVI, 5, c et 4m; q. LXXXIII, 4, 3m; q. XCIII, 4, 4m; q. CVIII, 1, 2m; q. CXI, 5, 1m; 2-2, q. XIX, 4, c; q. XLV, 1, c; 5, 2m; 6, c; q. XLVII, 16, 2m; q. XLIX, 1, c; q. LXXXIX, 3, c; q. XCV, 5, 2m; q. CXXX, 1, 2m; q. CLXIII, 2, 2m; q. CLXVI, 2, c; q. CLXXXI, 3, 2m; 3, q. V, 4, c; q. XV, 8, 1m; q. XIX, 1, 3m; q. LXXVII, 2, c; s3, q. LXXV, 3, 2m; q. XC, 3, b; q. XCVII, 4, c.

— Liber II : 1, q. I, 4, 1m; 5, 1m; q. II, 3, c; q. IX, 2, 1m; q. XV, 1, 1m; q. XVI, 3, b; q. XL, 1, c; q. XLVI, 2, 7m; q. CXIX, 1, c; 1-2, q. I, 4, b; q. III, 7, c; q. XXII, 2, 1m; q. XXX, 4, 1m; 2-2, q. I, 7, 2m; q. XIX, 8, 3m; q. XXIV, 7, 1m; q. CVI, 6, 2m; q. CLXIII, 3, 3m; q. CLXXX, 1, 1m; 3, q. LVI, 1, c; q. LXXV, 5, 1m; q. LXXVII, , 1, b; s3, q. LXXXII, 4, c; q. XCI, 2, b.

— Liber III : 1, q. III, 5, c; q. V, 3, 4m; q. VII, 4, c; q. XIV, 11, c; q. XV, 1, 1m; q. XLIV, 1, 3m; q. L, 3, b; q. LVII, 2, c; q. LXXVI, 3, c; q. XCVII, 4, 3m; 1-2, q. XVIII, 5, 2m; q. XLIX, 2, c; 3, q. LXXVI, 4, 2m; q. LXXVI, 4, 2m; q. LXXVII, 4, c; s3, q. LXXXV, 2, c.

— Liber IV : 1, q. II, 1, b; q. VI, 3, 1m; q. XI, 4, 3m; q. XIII, 6, c; q. XVI, 1, 2m; q. XVII, 2, 2m; 4, c; q. XXIX, 4, 3m; q. XLVIII, 1, 1m; 3, 2m; q. LXXXIV, 1, c; q. XC, 3, 3m; 1-2, q. LXXIII, 1, b; q. XCIV, 2, c; 2-2, q. I, 7, c; q. XI, 1, 3m; 3, q. XXXV, 5, 3m; q. XXXVII, 2, c; q. LXXVII, 1, 2m; s3, q. XLIV, 2, 2m.

— Liber V : 1, q. XIII, 7, 4m; q. XVII, 1, c; q. XIX, 3, 3m; q. XXV, 1 et 3, c; q. XXVIII, 4, c; q. XXIX, 1, 4m; 2, c; q. XLI, 5, 1m; q. XLII, 1, 1m, q. XLIV, 1, 2m; q. XLVI, 1, c et 1m; q. XLVII, 2, 2m; q. XLVIII, 2, 2m; q. LXVI, 2, 2m; q. XCIII, 9, c: q. CXV, 2, c; 1-2, q. I, 8, c; q. II, 4, c; q. VII, 1, 2m;

# R



# S

## T



## U



## V

# INDEX SEXTUS

## PONTIFICUM, CONCILIORUM, JURIS CANONICI,

### ET SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM

### QUICUMQUE IN HAC S. THOMÆ SUMMA THEOLOGICA MEMORANTUR.

---

## A

# D

# E

# L

## O



## P

# Q



# R



# S

# W



# Z

# INDEX ULTIMUS

SACRÆ SCRIPTURÆ LOCA OMNIA

## IN HAC S. THOMÆ SUMMA EJUSQUE SUPPLEMENTO RELATA

OB OCULOS PONENS.

---

### EX LIBRO GENESEOS.

## EX LIBRO EXODI.

*ut supra*, c. III, 22. — 10, Induravit Dominus : *ut supra*, c. IV, 21.

CAP. XII, 1, Dixit quoque Dominus : *ut supra*, c. VI, 1. — 3, Decima die mensis hujus, etc. : 1-2, q. CII, 5, 2m. — 6, Immolabitque eum etc. : 3, q. LXXIV, 4, 1m. — 8, Edent carnes et azymos panes : 3, q. LXXIII, 6, *c* ; q. LXXIV, 4, 1m et 2m. — 10, Non remanebit quidquam usque mane : 3, q. LXXVI, 6, 2m. — 11, Renes vestros, etc. : 1-2, q. CII, 5, 2m. — 12, In cunctis diis Ægypti : *ut supra*, c. VII, 1. — 14, Habebitis autem hunc diem, etc. : 1-2, q. C, 5, 2m ; q. CII, 4, 10m ; 5, 2m. — 15, Azyma comedetis : 3, q. LXXIV, 4, *c* et 1m.— Fermentatum non invenietis, etc. : 1-2, q. CII, 3, 14m ; 3, q. LXXIII, 6, *c* ; q. LXXIV, 4, *c*. — 26 et 27, Cum dixerint filii vestri, etc. : 1-2, q. CV, 4, *c* ; 2-2, q. XVI, 1, 4m. — 33, Impellebant, etc. : 1-2, q. CII, 5, 2m. — 35-36, Petierunt ab Ægyptiis, etc. : *ut supra*, c. III, 22. — 41, Agnum offeres ad vesperam : 3, q. XLVI, 9, 1m. — 43 et 48, Hæc est religio Phase, etc. : 1-2, q. CII, 5, *c*; 3, q. XL, 4, *c*. — 46, Nec os illius confringetis : 3, q. LXXVI, 2, 2m. — 48, Si quis peregrinorum, etc. : 1-2, q. XCVIII, 5, 3m. — 49, Eadem lex erit indigenæ, etc. : 1-2, q. CV, 3, *o*.

CAP. XIII, 1, Locutusque est Dominus : *ut supra*, c. VI, 1. — 2, Sanctifica mihi omne, etc. : 3, q. XXXVII, 3, 1m. — 3, Tollat quisque agnum, etc. : 3, q. XXXVII, 3, *c*. — 3 et 7, Non comedatis, etc. : *ut supra*, c. XII, 15. — 6, Septem diebus vesceris azymis : 3, q. LXXIV, 4, *c* et 3m. — 9, Erit quasi signum, etc. : 1-2, q. CII, 2, 1m ; 2-2, q. LXXXVI, 4, 1m.

CAP. XIV, 1, Locutus est autem Dominus : *ut supra*, c. VI, 1. — 4, Indurabo cor ejus : *ut supra*, c. IV. 21. — 23, Persequentesque Ægyptii, etc. : 2-2, q. CVIII, 1, 5m.

Cap. XV, 2, Iste Deus meus, etc. ; 1, q. XXXIX, 8, 3m ; 3, q. XIII, 1, *b*. — 3, Dominus, etc. : 1. q. XIII, 1, *b*. — 7-8, Misisti iram tuam, etc. : *ut supra*, c. IV, 14. — 11, Quis similis tui, etc. : 2-2, q. CLXIII, 2, 3m. — Magnificus in sanctitate : 2-2, q. CXXXIV, 2, 3m. — 18, Dominus regnabit, etc.: 1, q. X, 2, 2m.

CAP. XVI, 4, Dixit autem Dominus : *ut supra*, c. VI, 1. — 23. Requies sabbati, etc.: *ut infra*, c. XX, 8. — 35, Filii autem Israel comederunt etc.: 3, q. LXXIII, 6, *o*; q. LXXIV, 6, 1m.

CAP. XVII, 11, Cum levaret Moyses manus, etc.: 3, q. LXXXIII, 5, 5m. — 16, Manus solii Domini, etc.: 1-2, q. CV, 3, *c* et 1m.

CAP. XVIII, 1, Applica Aaron, etc. : 3, q. XXII, 1, 3m. — 8. Turpitudinem uxoris patris tui non revelabis ; s3, q. LV, 6, *b*. — 11, Magnus Dominus, etc. : 1, q. XIII, 9 et 10, *o*. — 19-20, Esto populo in his, etc : 1-2, q. CI, 1. *b*. — 21, Provide de omni plebe, etc.: 1-2, q. CV, 1, 1m et *c*. — 22, Quidquid majus fuerit, etc.: 3, q. LXVII, 2, 2m.

CAP. XIX, 3, *Ut supra*, c. III, 18.— 4, Portaverim vos super alas aquilarum : 2-2, q. CXXIII, 6, 1m et 2m. — 5, Eritis mihi in peculium de cunctis populis ; 1-2, q. CV, 1, 1m. — 9, Veniam ad te, etc. : 1, q. III, 1, 5m. — Audiat me populus, etc. : *ut supra*, c, VI, 1.— 12-13. Cavete ne ascendatis, etc. 2-2, q. XXXIII, 4, 1m. — 15, Ne appropinquetis uxoribus vestris : s3, q. XLI, 3, 1m; q. LXIV, 8, 2m. — 21, Contestare populum, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 14, 3m.

CAP. XX, 1, *Ut supra*, c. VI, 1, — 2, Ego sum Dominus, etc.: 2-2, q. XVI, 1, *c*; q. LXXXI, 6, *b*, — 3, Non habebis deos, etc.: 2-2, q. XVI, 1, 3m; q. LXXXIX, 6, 3m ; q. CXXII, 2, *b*. — 4, Non facies tibi sculptile, etc. : 1-2, q. C, 1, *c* ; q. CII, 4, 6m ; 2-2, q. CXXII, 2, 2m ; 3, q. XXV, 3, 1m, 2m et 3m. — 5, Non adorabis, etc. : 2-2, q. LXXXIV, 1, 1m, 2, *b*; q. XCIV, 2 et 3, *o*; q. CXXII, 2, *o*; q. CLXI, 3, 1m ; 3, q. XXV, 3, 1m, 2m et 3m. — Deus zelotes : 1-2, q. XXVIII, 4, *o* ; 2-2, q. CVIII, 4, 1m. — Visitans iniquitatem : 1-2, q. LXXXI, 1, 1m ; 2, 1m; q. LXXXVII, 7, *o* ; 8, 1m ; 2-2, q. CVIII, 4, *o*; q. CLXIV, 1, 4m; 3, q. XIV, 1, 3m ; q. XXXI, 3, 4m. — In tertiam, etc.: 1-2, q. LXXXVII, 8, 1m; 2-2, q. CVIII, 4, 1m. — Qui oderunt me : 1, q. LX, 5, 5m; 2-2, q. XIII, 4, *o*; q. XXXIV, 1 et 2, *o*, — 6, Et faciens misericordiam, etc. : 3, q. LXXXIV, 10, *c*. — 7, Non assumes, etc. : 1-2, q. C, 1, *c*; 2-2, q. XIII, 2, 2m; q. XXII, 3, *o*. — Nec enim habebit, etc.: 1-2, q. C, 7, 2m.— Qui assumpserit, etc.: 1-2, q. C, 5, *c*; 2-2, q. LXXXIX, 1, 2 et 4, *o* ; q. XCVIII, 2, *c*. — 8, Memento ut diem sabbati, etc. : 1-2, q. C, 5, *c* et 2m; 6, *c*; 11, *c*; q. CII, 2, *c*; 4, 10m ; q. CV, 4, *c* ; 2-2, q. XXXV, 3, 1m; q. CXXII, 2, 1m; 4, *o*.— 9 et 10, Sex diebus operaberis, etc. : 1-2, q. C, 8, 4m ; q. CVII, 2, 3m; 2-2, q. XL, 4, 1m ; q. CXXII, 4, 3m ; 3, q. XL, 4, 1m et 3m. — 11, Sex enim diebus fecit, etc. : 1, q. LXVIII, 1, 1m; q. LXIXLXXII, *o*; q. LXXIII, 1 et 2, *o*; q. LXXIV, 1 et 2, *o*: 1-2, q. C, 5, 2m. — 12, Honora, etc. : 1-2, q. C, 5, *c* et 4m; 11, *c*; 2-2, q. XXVI, 8, *b* ; q. XXXIII, 2, 2m; q. XXXIV, 3, 1m ; q. LXIII, 3, 1m; q. CI, 2, *o*; q. CIV, 5, 1m; q. CVI, 3, *c* et 3m; q. CXXII, 5, *o* ; q. CLXXXIX, 6, *c* et 1m. — Ut sis longævus, etc. : 1-2, q. C, 7, 3m; 2-2, q. CXXII, 5, 4m. — 13, Non occides : 1-2, q. XCIX, 2, *c*; q. C, 4, *c*; 8, 3m; 11, *c*; 2-2, q. LXIV, 3, *o* ; q. LXV, 1, *c*; q. CXXII, 6, 2m. — 13-17 : 2-2, q. CXXII, 6, *o*. — 14. Non mœchaberis : 1-2, q. C, 11, *c* ; 2-2, q. CXXII, 6, 2m; q. CLXX, 1, *b*. — 15, Non furtum facies : 1-2, q. XCIX, 2, *c*; q. C, 11, *c*; 2-2, q. LXVI, 5, *b*. q. CXXII, 6, 2m. — 16, Non loqueris contra, etc. : 1-2, q. C, 11, *c*; 2-2, q. LXX, 4, *o* ; q. CX, 4, 2m ; q. CXXII, 6, 2m.— 17, Non concupisces, etc.: 1-2 q. XCVIII. 1, *c*; q. C, 4, 3m; 5, *c*, 5m et 6m; 11, *c*; 2-2, q. CXVIII, 2, 3m ; q. CXXII, 6, 3m et 4m; q. CLXX, 1, *c*. — 20. Venit Deus : *ut supra*, c. XIX, 4, — 23, Non facietis deos, etc.: *ut supra*. 4. — 24-25, Altare de terra, etc. : 1-2, q. CII, 4, 7m; 3, q. LXXXIII, 3, 5m. — 26, Non ascendes per gradus, etc. : 1-2, q. CII, 4, 7m; 3, q. LXXXIII, 4, 9m.

CAP. XXI, 1, Si emeris servum, etc. : 1-2, q. CV, 4, 1m. — 1-36 : 1-2, q. CIV, 2, *b*. — 2, Septimo anno, etc. : 1-2, q. CV, 4, 1m; s3, q. LII, 4, *c*. — 5-6, Si dixerit servus, etc. : 1-2, q. CV, 2, 10m. — 6, Offeret eum dominus diis, etc. : *ut supra*, c. VII, 1. — 7, Si quis vendiderit filiam, etc. : 1-2, q. CV, 4, 4m. — 12, Qui percusserit hominem, etc. : 1-2, q. CV, 2, 12m. — 16, Qui furatus fuerit hominem, etc. : 1-2, q. CV, 2, 4m ; 2-2, q. LXVI, 6, 2m. — 20-21, Qui percusserit servum suum, etc. : 1-2, q. CV, 4, 3m. — 22, Si rixati fuerint, etc. : 2-2, q. LXIV, 8, 2m. — 23, Reddet animam pro anima, etc. : 2-2, q. LXI, 4, *c*. — 24, Oculum pro oculo, etc. : 1-2, q. CV, 2, 10m ; 2-2, q. LXV, 1, *b*; q. LXVIII, 4, *c*. — 28-32, Si bos cornu percusserit, etc. : 1-2, q. CV, 2, 11m. — 29, Si bos fuerit cornupeta, etc. : 1-2, q. XX, 5, 3m. — 23-34, Si quis apuerit cisternam, etc. : 2-2, q. XLII, 1, *c*; q. CLXXXIX, 2, 3m.

CAP. XXII, 1, Si quis furatus fuerit bovem, etc. : 1-2, q. CV, 2, 9m ; 2-2, q. LXI, 4, *c*; q. LXII, 3, 1m; q. LXIV, 1, 3m ; q. LXVI, 6, 2m ; q. LXXXVII, 1, *c*; 3, q. XLIX, 6, *c*. — 2, Si effringens fur, etc. : 2-2, q. LXIV, 7, *c*. — 6, Si pignus acceperis, etc. : 1-2, q. XCIX, 5, *c*. — 7-13, Si quis commendave-

*ut supra*, Gen. c. III, 8. — 23, Videbis posteriora mea, etc. : 1, q. xii, 2, *c* et $1^m$ ; 5, *o*.

Cap. XXXIV, 1, Præcide mihi duas tabulas lapideas : *ut supra*, c. XXXI, 18. — 6, Deus misericors, etc. : *ut supra*, c. XXII. 7. — Et clemens, etc. : 2-2, q. clvii, 1 et 2, *o* ; 3, *c* ; 4, $3^m$. — Patiens, etc. : 2-2, q. cxxiii, 1, $1^m$ ; 3, $2^m$ ; q. cxxxvi, 1, *o* ; 5, *o*. — Et verax : 1, q. xvi, 5, *o* ; 1-2, q. iii, 7, *c*. — 7, Qui custodis misericordiam : *ut supra*, c. XX, 6, Et faciens misericordiam. — Qui reddis, etc. : *ut supra*, c. XX, 6, In tertiam. — 9, Ut gradiaris, etc. : *ut supra*, Gen. c. III, 8. — 14, Noli adorare, etc. : *ut supra*, c. XX, 3 et 5. — 15, Ne ineas pactum, etc. : 1-2, q. cv, 3, $1^m$ ; 2-2, q. x, 9, *o*. — Cum fornicati fuerint, etc. : 2-2, q. cli, 2, *c* et $3^m$. — 16, Nec uxorem, etc. : 1-2, q. cv, 4, $6^m$ ; s3, q. lix, 1, *o*. — 17, Deos conflatiles, etc. : *ut supra*, c. XX, 4. — 18, Solemnitatem azymorum, etc. : *ut supra*, c. XII, 15. — 21, Sex diebus operaberis, etc. : *ut supra*, c. XX, 9 et 10. — 25, Non immolabis super fermento, etc. : *ut supra*, c. XII, 15, Fermentatum, etc. — 26, Primitias, etc. : *ut supra*, c. XX, 29, Et primitias, et c. XXIII, 19, Non coques. — 28, Fuit ergo ibi cum Domino, etc. : *ut supra*, c. XXIV, 14.

Cap. XXXV, 2, Sex diebus facietis opus, etc. : *ut supra*, c. XO, 9 et 10. — 5, Separate apud vos primitias, etc. : *ut supra*, c. XXII, 29, Et primitias. — 11, Tabernaculum, etc. : *ut supra*, c. XXVI, 1. — 20-21, Omnis multitudo, etc. : 2-2, q. lxxxii, 1, *c*. — 29, Omnes viri, etc. : 2-2, q. lxxxv, 3, $3^m$ ; q. lxxxviii, 4, *c*. — 30, Ecce vocavit Dominus, etc. : *ut supra*, c. XXXI, 2. — 31, Implevitque eum spiritu, etc. : 1-2, q. lvii, 2 et 6, *o* ; 2-2, q. viii, 3, *o* ; q. ix, 1, *c* ; 2 et 3, *o*.

Cap. XXXVI, 1, Omnis vir sapiens, etc, : *ibid.*, — 12, Ut contra se, etc. i 2-2, q. clxxxix, 9, *b*.

Cap. XXXVII, 1, fecit autem Beseleel et arcam, etc. : *ut supra*, c. XXV, 10. — 6, 7 et 10, Fecit et propitiatorium, etc. : 1-2, q. cii, 4, $6^m$. — 12, Alteram coronam auream, etc. : *ut supra*, c. XXV, 25. — 17, Fecit et candelabrum, etc. : *ut supra*, c. xxv, 31. — 25, Fecit et altare, etc. : *ut supra*, c. XXX, 1-6.

Cap. XXXVIII, 1, Fecit et altare, etc. : *ut supra*, c. XXX, 1-6. — 21, Hæc sunt instrumenta, etc. : 1-2, q. ci, 4, *b*.

Cap. XXXIX, 1, De hyacintho et purpura, etc. : *ut supra*, c. XXVIII, 4. — 32 et 39, Altare, etc. : *ut supra*, c. XX, 24-25. — 33, Opertorium, etc. : 1-2, q. cii, 4, $8^m$.

Cap. XL, 1, Locutusque est Dominus, etc. : 1-2, q. xcviii, 3, $1^m$. — 2, Eriges tabernaculum, etc. : *ut supra*, c. XXVI, 1. — 9, Et assumpto unctionis oleo, etc, : 1-2, q. cii, 5, $9^m$ ; q. ciii, 2, $1^m$. — 12-13, Applicabisque Aaron, etc. : *ut supra*, c. XXIX, 1. — 20-24, Posuit et mensam, etc. : 1-2, q. cii, 4, $6^m$. — 27, Et altare holocausti, etc. : *ut supra*, c. XX, 24 et 25. — 31, Postquam cuncta perfecta sunt, etc. : 3, q. xxvii, 2, *b*.

## EX LIBRO LEVITICI.

Cap. I, 1 et seq., Vocavit Dominus, etc. : 2-2, q. lxxxv, 3, *b*. — 3, Si holocaustum fuerit, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$ et $9^m$. — 5, Sanguinem ejus fundentes, etc, : 1-2, q. cii, 3, $8^m$. — 9, Oblata omnia adolebit, etc. : 1-2, q. cii, 3, *b* ; s3, q. xxii, 2, *c*. — Et suavem odorem Domino : *ut supra*, Gen. c. VIII, 21, Odoratusque est. — 14-15, De turturibus et pullis, etc. : 1-2, q. cii, 3, $2^m$, $4^m$, $6^m$ et $9^m$ ; 3, q. xxxvii, 3, $4^m$. — 15, Retorto ad collum capite : 1-2, q. cii, 3, $6^m$.

Cap. II, 1, Anima cum obtulerit, etc. : 1-2, q. cii, 2, $12^m$, $13^m$ et $14^m$ ; 2-2, q. lxxxvi, 1, *c*, — 5, Si oblatio tua fuerit de sartagine, etc. : 3, q. lxxxi, 3, $1^m$, — 11, Nec quidquam fermenti ac mellis, etc. : 1-2, q. cii, 3, $14^m$. — 13, In omni oblatione tua offeres sal : 1-2, q. cii, 3, $13^m$ et $14^m$.

Cap. III, 1, Quod si hostia, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$ et $9^m$ ; 3, q. xxii, 2, *c*. — Immaculata offeret, etc. : 1-2, q. cii, 3, $7^m$ ; 2-2, q. lxxxvi, 3, $3^m$ ; s3, q. xxii, 3, $3^m$. — 2, 8 et 13, *ut supra*, c. I, 5. — 16, Suavissimi odoris : *ut supra*, Gen. c. VIII, 21, Odoratusque. — 16 et 17, Omnis adeps Domini erit : 1-2, q. cii, 3, $8^m$ ; 6, $1^m$.

Cap. IV, 2 et 17, Anima quæ peccaverit, etc. : 1-2, q. cv, 2, $9^m$ ; 3, q. lxxix, 5, $2^m$. — 3, Vitulum immaculatum, etc. : *ut supra*, c. III, 1. — 4, Ponetque manum super caput hostiæ, etc. : 1-2, q. cii, 5, $6^m$. — 5-6, Hauriet quoque de sanguine, etc. : *ibid.* — 7, Sanguinem fundet : *ut supra*, c. I, 5. — 8, 19, 26, 31 et 35 : *ut supra*, c. III, 16 et 17. — 26 et 31, Rogabitque, etc. : 1-2, q. ciii, 2, *c*.

Cap. V, 1, Si peccaverit anima et audierit, etc. : 2-2, q. lxviii, 1, *b* ; q. xcviii, 4, $3^m$ ; 3, q. lxxix, 5, $2^m$. — 2, Anima quæ tetigerit aliquid immundum, etc. : 1-2, q. cii, 5, $4^m$ ; 3, q. xl, 4, $2^m$. — 6, Offerat de gregibus agnam, etc. : *ut supra*, c. III, 1, Immaculata offeret. — Orabitque : *ut supra*, c. IV, 26 et 31. — 7, 8 et 9 : *ut supra*, c. I, 15, Retorto ad collum capite. — 11, Non mittet in eam oleum, etc. : 1-2, q. cii, 3, *c* et $14^m$. — 17-18, Anima si peccaverit per ignorantiam, etc. : 3, q. lxxxiv, 7, $2^m$.

Cap. VI, 3, Sive ovem perditam invenerit, etc. : 2-2, q. lxvi, 5, $2^m$. — 5, Omnia quæ per fraudem, etc. : 2-2, q. lxii, 2, *o* ; q. lxxix, 3, $2^m$. — Et quintam insuper, etc. : 1-2, q. cv, 2, $9^m$ ; 2-2, q. lxii, 3, *o* ; 4, *c*. — 6, Offeret arietem, immaculatum, etc. : 1-2, q. cii, 3, $7^m$. — 7, Rogabit pro eo : *ut supra*, c. IV, 26 et 31. — 10, Vestietur tunica sacerdos, etc. : s3, q. xl, 7, $1^m$. — 23, Omne sacrificium sacerdotum igne, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$.

Cap. VII, 2, Sanguis ejus per gyrum, etc. : *ut supra*, c. I, 5. — 7, Sicut pro peccato, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$. — 11 et seq., Hæc est lex hostiæ pacificorum, etc. : 1-2, q. cii, 3, $10^m$. — 14, Fundet hostiæ sanguinem : *ut supra*, c. I, 5. — 15-18, Cujus carnes, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$. — 21, Quæ tetigerit immunditiam, etc. : *ut supra*, c. V, 2. — 25-27, Si quis adipem, etc. : *ut supra*, c. III, 19 et 17. — 32, Armus quoque dexter, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$. — 35, Hæc est unctio, etc. : 1-2, q. ci, 4, *b*.

Cap. VIII, 2 et seq., Tolle Aaron, etc. : 1-2, q. cii, 5, $8^m$. — 8, Rationali in quo erat doctrina et veritas, etc. : s3, q. xl, 7, $5^m$. — 14, Cumque super caput, etc. : *ut supra*, c. IV, 4, — 31, Cumque sanctificasset Moyses Aaron, etc. : 3, q. lxii. 6, $2^m$.

Cap. IX, 2, Utrumque immaculatum, etc. : 1-2, q. cii, 3, $7^m$ ; 2-2, q. lxxxvi 3, $3^m$. — 11, Extra castra combturetis, etc. : 3, q. xlvi, 10, $2^m$. — 12 et 18, Sanguinem, etc. : *ut supra*, c. I, 5. — 21, Pectora eorum et armos dextros, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$. — 24, Laudaverunt Dominum ruentes, etc. : 2-2, q. lxxxi, 5, $1^m$ ; q. lxxxii, 2, $1^m$ ; q. lxxxv, 3, *o* ; q. lxxxviii, 5, $1^m$.

Cap. X, 14, Pectusculum, etc. : *ut supra*, c. IX,

Cap. XXIII, 2 et 4, Hæ sunt feriæ, etc. : 1-2, q. cii, 4, 10m; q. ciii, 3, 4m. — 3, Omne opus servile, etc. : 2-2, q. cxxii, 4, 3m. — 22, Si nolueris polliceri, etc. : 2-2, q. lxxxviii, 2, b. — 32, Sabbatum requietionis est, affligetis, etc. : 2-2, q. cxlvii, 7, 1m. — 34 et 40, Erunt feriæ tabernaculorum, etc. : 1-2, q. cii, 4, 10m; q. ciii, 3, 4m.

Cap. XXIV, 2-4, Præcipe filiis Israel, etc. : 1-2, q. ci, 1, 2m. — 8, Per singula sabbata mutabuntur, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 2, b. — 12, Miseruntque eum in carcerem, etc. : 2-2, q. lxv, 3, b. — 19, Qui blasphemaverit, etc. : 2-2, q. xiii, 2, b. — 19-20, Qui irrogaverit maculam, etc. : 1-2, q. cv, 2, 10m. — 22, Æquumjudicium sit inter vos, etc. : 2-2, q. lx, 2, 3 et 6, c.

Cap. XXV, 6, Sed erunt vobis in cibum, etc. : 1-2, q. cv, 2, c. — 10, Revertetur homo ad possessionem suam, etc. : 1-2, q. cv, 1, 3m. — 23, Terra quoque non vendetur in perpetuum, etc. : 2-2, q. lxvi, 2, c. — 25, Si attenuatus frater tuus, etc. : s3, q. xiv, 3, 1m. — 27, Computabuntur fructus, etc. : 2-2, q. lxxviii, 2, 6m. — 33, Domus urbium Levitarum pro possessionibus, etc. : s3, q. xl, 3, 2m. — 36-37, Ne accipias usuras, etc. : 1-2, q. cv, 3, 3m; 2-2, q. lxxviii, 1, o. — 39, Si paupertate compulsus, etc. : 1-2, q. cv, 4 1m et 4m.

Cap. XXVI, 3, Si in præceptis meis ambulaveritis, etc. : 1-2, q. xcix, 6, o. — 11, Non abjiciet vos anima mea, etc. : 1, q. iii, 2, 1m.

Cap. XXVII, 9-10, Animal autem quod immolari, etc. : 2-2, q. lxxxviii, 10, 1m. — 27, Si immundum animal, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 3, 2m. — 30 et 32, Omnes decimæ, etc. : 2-2, q. lxxxvii, 2, 3m.

## EX LIBRO NUMERORUM.

Cap. IV, 5, Involventque eo arcam, etc. : 3, q. xlii, 3, c.

Cap. V, 12-13, Vir cujus uxor erraverit, etc. : 1-2, q. cv, 4, 9m; 2-2, q. cliv, 6, 2m. — 15, Non fundet super eum oleum, etc. : 1-2, q. cii, 3, 14m; q. cv, 4, 9m; s3, q. lxvii, 3, c. — 21, Putrescat femur tuum, etc. : 1-2, q. ciii, 2, 3m.

Cap. VI, 2, Vir sive mulier cum fecerit votum, etc. : 2-2, q. clxxxvi, 6, b. — 23, Sic benedicetis filiis, etc. : 3, q. lx, 6, 3m. — 24, Custodiat te : 1, q. cxiii, 1, 2m. — 27, Invocabunt nomen, etc. : 2-2, q. lxxviii, 7, 1m.

Cap. VII, 14, Non erit apud te sterilis, etc. : 3, q. xxviii, 4, 1m.

Cap. VIII, 6-7, Tolle Levitas de medio, etc. : 1-2, q. cii, 5, 8m. — 16, Pro primogenitis, etc. : 1-2, q. cii, 1, 1m.

Cap. XI, 16, Congrega mihi septuaginta, etc. : 1-2, q. cv, 1, 1m; 3, q. xlii, 2, 3m; s3, q. xxxvii, 1. c. — 17, Auferam de spiritu tuo, etc. : 1, q. xxxvi, 1, 3m; s3, q. xxxvii, 1, 2m. — 20, Qui in medio vestri est : 2-2, q. clxxxviii, 8, 2m.

Cap. XII, 3, Erat enim Moyses vir mitissimus, etc. : 2-2, q. clvii, 4, 1m. — 6, Si quis fuerit inter vos propheta, etc. : 1-2, q. cxiii, 3, 2m; 2-2, q. xcv, 6, c; q. clxxiii, 3, 1m; q. clxxiv, 1, 1m; 3, o; 3, q. vii, 8, 1m. — 7, At non talis servus meus Moyses, etc. : 2-2, q. clxxiv, 4, o; 3, q. vii, 8, 1m. — 8, Ore ad os loquor ei : 1, q. xii, 11, 2m; 2-2, q. clxxiv, 4, c.

Cap. XV, 24, Offeret vitulum, etc. : 1-2, q. ci, 4, b. — 32, Colligentem ligna sabbato, etc. : 1-2, q. cv, 2, 9m. — 34, Qui recluserunt eum in carcerem, etc. : 1-2, q. cv, 2, 10m. — 38-39, Faciant sibi fimbrias, etc. : 1-2, q. ci, 1, 1m; q. cii, 6, 7m.

Cap. XVI, 26, Recedite a tabernaculis, etc. : 2-2, q. xxxix, 4, b. — 27 et seq., Cumque recessissent, etc. : 2-2, q. cviii, 4, 3m. — 31, Dissipata est terra, etc. : 2-2, q. xxxix, 2, 1m. — 42, Cumque oriretur seditio, etc. : 2-2, q. xlii, o.

Cap. XVII, 10, Refer virgam Aaron, etc. : 1-2, q. cii, 4, 6m.

Cap. XVIII, 1, Portabitis iniquitatem, etc. : 1-2, q. lxxxi, 1, 1m. — 8, Locutusque est, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 4, c. — 12, Quidquid offerunt primitiarum, etc. : 1, q. cxiii, 7, 4m. — 19, Cujus redemptio erit post unum mensem : 3, q. xxviii, 3, 4m. — 20, In terra eorum nihil possidebitis, etc. : 2-2, q. lxxxvii, 3, 2m et b. — 24, Decimarum oblatione contenti, etc. : 2-2, q. lxxxvii, 1, 4m. — 26, Cum acceperitis a filiis Israel decimas, etc. : 2-2, q. lxxxvii, 1, 4m.

Cap. XIX, 2, Adducant ad te vaccam rufam, etc. : 1-2, q. cii, 5, 5m. — 4, Tingens digitum in sanguine, etc. : *ibid.*, 4m. — 8, Immundus erit usque ad vesperum : *ibid.*, 5m. — 15, Vas quod non habuerit operculum, etc. : *ibid.*, 4m.

Cap. XXII, 12, Dixitque Deus ad Balaam, etc. : 2-2, q. clxxii, 6, 2m. — 27, Cumque vidisset asina, etc. : 1, q. cx, 1, 3m. — 28, Aperuitque Dominus os asinæ, etc. : 2-2, q. clxv, 2, 4m.

Cap. XXIII, 8, Quomodo maledicam, etc. : 2-2, q. lxxvi, 1, 5m. — 19, Non est Deus quasi homo ut mentiatur : 1, q. xix, 7, b.

Cap. XXIV, 5, Quam pulchra sunt, etc. : 1-2, q. cv, 1, b. — 17, Orietur stella ex Jacob, etc. : 2-2, q. clxxii, 6, b.

Cap. XXV, 1, Suspende eos, etc. : 2-2, q. cviii, 1, 5m. — 8, Perfodit ambos simul, etc. : 2-2, q. lx, 6, 2m; q. lxiv, 4, 1m.

Cap. XXVI. 9, Surrexerunt contra Moysen, etc. : 2-2, q. xlii, o.

Cap. XXVII, 8-11, Homo cum mortuus fuerit, etc. : 1-2, q. cv, 2, 2m; 2-2, q. lxxxviii, 10, 1m. — 16, Provideat Dominus, etc. : 1-2, q. cv, 1, 1m.

Cap. XXVIII, 4, Unum offeretis mane, etc. : 3, q. xxii, 3, 3m; q. xxxvii, 3, 4m. — 9 et 25, Die autem sabbati, etc. : 2-2, q. cxxii, 4, 3m. — 16-31, Mense autem primo, etc. : 1-2, q. cii, 4, 10m.

Cap. XXIX, 1-39, Mensis etiam septimi, etc. : *ibid.*

Cap. XXX, 3, Si quis virorum votum, etc. : 2-2, q. clxxxix, 3, c. — 4, Mulier si quippiam voverit, etc. : 2-2, q. lxxxviii, 8, b; 9, c et 2m; q. clxxxix, 6, c et 4m.

Cap. XXXI, 2, Ulciscere prius filiis Israel, etc. : 2-2, q. cviii, 1, o; 3, c; q. clviii, 1, c et 3m; 2, o; 3, b. — 16, Nonne istæ sunt quæ deceperunt, etc. : 1-2, q. lxxv, 3, b.

Cap. XXXIII, 53-54, Ego enim dedi vobis, etc. : 1-2, q. cv, 2, c. — 54, Pluribus dabitis, etc. : *ibid.*

Cap. XXXV, 19, Propinquus occisi, etc. : *ut supra*, c. XXXI, 2. — 25, Homicida manebit ibi, etc. : 3, q. xlix, 5, c. — 28, Debuerat profugus, etc. : 1-2, q. cv, 2, 10m.

Cap. XXXVI, 2, Ut filiabus Alphaad, etc. : 1, q. xxi, 1, 3m. — 7, Omnes enim viri, etc. : 1-2, q. cv, 2, 2m; 4, c; 3, q. xxxi, 2, 2m.

## EX LIBRO DEUTERONOMII.

Cap. I, 11, Dominus Deus patrum vestrorum addat, etc. : 1, q. xxiii, 7, 1m. — 15, Tulique de

s3, q. LXV, 2, *b*. — 16, Non poterit filium dilectæ, etc. : 1-2, q. CV, 4, *c*. — 18-20, Si genuerit homo filium contumacem, etc. : 1-2, q. C, 11, 3m; q. CV, 2, 9m ; 4, 5m. — 23, Maledictus a Deo est qui pendet in ligno : 3, q. XLVI, 4, 3m.

CAP. XXII, 1, Non videbis bovem, etc : 1-2, q. CV, 2, *c*; 2-2, q. CXXII, 4, 3m. — 5, Non inductur mulier, etc. : 1-2, q. CII, 6, 6m; 2-2, q. CLXIX, 2, 3m. — 6, Si ambulans per viam, etc. : 1-2, q. CII, 6, 8m. — 10, Non arabis in bove simul et asino : 1-2, q. CII, 6, 9m. — 11, Non indueris vestimento, etc. : 1-2, q. CII, 6, 6m. — 13, Si duxerit vir uxorem, etc. : s3, q. LXVII, 6, 5m. — 18-19, Apprehendentque senes, etc. : 1-2, q. CV, 4, *c*. — 20-21, Quod si verum est, etc. : 3, q. XXIX, 1, 4m; s3, q. LXV, 4, 2m. — 25-26, Sin autem in agro repererit, etc. : 1-2, q. CV, 2, 9m. — 28-29, Si invenerit vir puellam, etc. : 2-2, q. CLIV, 6, 2m.

CAP. XXIII, 1, Non intrabit eunuchus, etc. : 1-2, q. CV, 3, 2m. — 2, Non ingredietur manzer, etc. : *ibid.*, et s3, q. XXXIX, 5, *b*. — 3, Ammonites et Moabites, etc. ; 1-2, q. CV, 3, 1m. — 6, Non facies cum eis pacem, etc. : 1-2, q. CII, 6, 8m. — 7-8, Non abominaberis Idumæum, etc. : 1-2, q. CV, 3, *c* et 1m. — 10-11, Si fuerit inter vos homo, etc. : 3, q. LXXX, 7, 3m. — 14, Dominus Deus ambulat, etc. : 1-2, q. CII, 6, 10m. — 17, Non erit meretrix, etc. : 1-2, q. C, 11, *c*. — 18, Non offeres mercedem prostibuli : 1-2, q. CII, 3, 7m; 2-2, q. XXXII, 7, 2m ; q. LXXXVI, 3, 1m. — Nec pretium canis : 1-2, q. CII, 3, 7m; 2-2, q. LXXXVI, 3, 2m. — 19, Non fœneraberis, etc. : 1-2, q. CV, 2, 4m; 2-2, q. LXXVIII, 1, 2m. — 20, Sed alieno : 1-2, q. CV, 3, 3m. — 21 et 23, Cum votum, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 3, 3m. — 24, Ingressus vineam proximi, etc. : 1-2, q. CV, 2, *c* et 1m. — 25, Si intraveris in segetem, etc. : 2-2, q. LXVII, 1, *b*.

CAP. XXIV, 1, Si acceperit homo uxorem, etc. : 1-2, q. CV, 4, *c* et 8m; s3, q. LXVII, 6, 2m. — 2, Cum egressa alterum virum duxerit, etc. : s3, q. LXVII, 4, 2m. — 3, Dederitque ei libellum repudii, etc. : s3, q. LXVII, 6, *c*. — 4, Non poterit prior maritus recipere eam in uxorem : s3, q. LXVII, 5, *b*. — Polluta est et abominabilis : s3, q. LXVII, 4, 5m; 5, 3m. — 6, Non accipies loco pignoris, etc. : 1-2, q. CV, 2, 4m. — 10, Cum repetes, etc. : 1-2, q. CV, 2, 4m. — 19, Quando messueris, etc. : 1-2, q. CV, 2, *c*.

CAP. XXV, 2, Pro mensura peccati erit et plagarum modus : 1-2, q. XX, 5, 3m; q. LXXII, 5, 1m; q. LXXXVII, 4, 2m; q. CV, 2, 9m et 10m ; 2-2, q. X, 3, 3m; q. XXXIX, 2, 1m ; 3, q. LXXXVIII, 3, *b* ; s3, q. III, 3, *b*; q. XXIII, 3, *b*; q. XXV, 1, 1m; q. XCIX, 1, 1m. — 4, Non alligabis os, etc. : 1-2, q. CII, 6, 8m. — 5, Accipiet eam frater ejus, etc. : 1-2, q. CV, 4, 7m. — 13, Non habebis in sacculo diversa pondera, etc. : 1-2, q. C, 11, *c*; 2-2, q. LVI, 2, 1m; q. LXXVII, 2, *c*.

CAP. XXVI, 2, Tolles de cunctis, etc. : 2-2, q. LXXXVI, 4, 2m. — 3, Profiteor hodie, etc. : 1-2, q. XCVIII, 5, *c*; 3, q. LX, 6, 3m. — 10, Nunc offero primitias, etc. : 1-2, q. LXXXV, 3, 3m; q. LXXXVI, 4, 2m. — 12, Cum compleveris, etc. : *ut supra*, c. XIV, 28-29. — 16, Ut facias mandata hæc, etc. : *ut supra*, c. IV, 2.

CAP. XXVII, 26, Maledictus qui non permanet, etc, : 1-2, q. XCVIII, 5, 2m; 2-2, q. LXXVI, 1, *b*.

CAP. XXVIII, 1, Si autem audieris, etc. : 1-2, q. XCIX, 5, *c*; q. CVII, 4, 2m; q. CVIII, 3, 4m; q. CXIV, 10, 1m. — 5, Benedicta horrea tua : 2-2, q. LXXVI, 2, *c*. — 12, Fœnerabis gentibus multis : *ut supra*, c. XV, 6. — 32, Filii tui, etc. : 2-2, q. LXV, 4, *b*. — 56, Mulier tenera et delicata, etc. : 2-2, q. CXXXVIII, 1, 2m.

CAP. XXX, 20, Et illi adhæreas : *ut supra*, c. X, 20. — Ipse enim est vita tua : 1-2, q. CX, 1, 2m; 2-2, q. XXIII, 2, 2m.

CAP. XXXII, 4, Dei perfecta sunt opera : 1, q. LXI, 3, *c*; q. LXVI, 1, *b*; q. XCI, 1, *c*; 1-2, q. XCVIII, 2, 1m ; 2-2, q. VI, 2, 1m; q. CLXXI, 4, 2m ; 3, q. XXXVI, 5, *b* ; q. XLIV, 3, 3m; q. LXXXVI, 3, *c*. — Et absque ulla iniquitate : 1, q. XXV, 3, 2m; q. LXIII, 1, *c* ; 3, q. XLVII, 3, 1m. — Justus : 1, q. XXI, 1, *o*. — 6, Numquid non ipse est pater tuus : 1, q. XXXIII, 3, *c*; 3, q. XXXII, 3. 3m. — 7, Interroga patrem tuum, etc. : 2-2, q. I, 7, 4m. — 15, Recessit a Deo : 1, q. III 1, 5m. — 35, Mea est ultio : 2-2, q. CVIII, 1, 1m; q. CLVIII, 1, 3m. — 38, De quorum victimis, etc. : 1-2, q. CII, 3, 8m. — 39, Videte quod ego sim solus, etc. : 1, q. XXI, 3, *o*. — Et non sit alius Deus præter me : *ut supra*, c. VI, 4. — Ego occidam et vivere faciam : 2-2, q. LXIV, 5, *c*, — 40, Vivo ego in æternum : 1, q. XVIII, 3, *o*. — 42, De captivitate nudati capitis : 3, q. XL, 1, 1m.

CAP. XXXIII, 9, Qui dixit patri suo, etc. : 2-2, q. CI, 4, 1m. — 15, De pomis collium æternorum : 1, q. X, 3, *c*. — 26, Non est Deus alius, etc. : *ut supra*, c. VI, 4. — Ascensor cœli auxiliator tuus : 3, q. LVII, 2, 1m.

CAP. XXXIV, 10, Non surrexit ultra propheta, etc. : 2-2, q. CLXXI, 1, *c*; q. CLXXIV, 4, *b* et *c*; 3, q. VII, 8, 1m.

## EX LIBRO JOSUE.

CAP. I, 5, Non dimittam nec derelinquam te : 1, q. IX, 1, 3m; q. CXIII, 6, *o*. — 6 et 17, Confortare et esto robustus ; 1-2, q. C, 11, 3m; 2-2, q. CXL, 1, *o*.

CAP. II, 20. Si nos prodere volueris, etc : 2-2, q. XL, 3, *o*.

CAP. III, 16, Ad instar montis intumescentes, etc. : 3, q. XXXIX, 4, 3m.

CAP. V, 2, Fac tibi cultellos, etc. : 3, q. LXX, 3, 2m. — 5-6, Populus autem, etc. : 3, q. LXX, 4, 3m. — 14, Sum princeps exercitus Domini, etc. : 1, q. CXIII, 3, *c*. — 15, Et adorans, etc. : 2-2, q. LXXXIV, 1, 1m.

CAP. VI, 3, Circuite urbem, etc. : 2-2, q. CXXII, 4, 3m. — 4, Septimo autem die, etc. : 2-2, q. XL, 2, 2m. — 25, Rahab vero meretricem, etc. : 1-2, q. CV, 3, 1m.

CAP. VII, 5, Percussi sunt a viris urbis Hai, etc. : 2-2, q. CVIII, 4, 1m. — 14, Quamcumque tribum sors invenerit, etc. : 2-2, q. XCV, 8, 2m. — 19, Fili mi, da gloriam, etc. : 2-2, q. LXIX, 1, *b*.

CAP. VIII, 2, Prædam vero et omnia, etc. : 2-2, q. LXVI, 8, 1m. 4, Ponite insidias, etc. : 2-2, q. XL, 3, *o*; q. LXXI, 3, 3m. — 15, Josue vero et omnis Israel, etc. : 2-2, q. CXI, 1, *o*.

CAP. X, 12, Dicite coram eis, etc. : 2-2, q. CLXXIV, 4, 2m. — 14, Non fuit antea, etc. : 2-2, q. CLXXVIII, 1, 1m.

CAP. XI, 14, Omnemque prædam, etc. : *ut supra*, c. VIII, 2.

CAP. XIV, 15, Nomen Hebron ante vocabatur, etc. : 3. q. XLVI, 10, 3m.

CAP. XVIII, 6, Mittam vobis hic sortem, etc. : 2-2, q. XCV, 3 et 8, *c*.

CAP. XIX, 1, et XXI, 4, Egressa est sors, etc. : *ibid.*

CAP. XXII, 8, Dividite prædam, etc. : *ut supra*.

c. VIII, 2. — 16, Cur reliquistis Dominum, etc. : 1, q. III, 1, 5$^{m}$. — 17, An parum vobis est, etc. : 1-2, q. LXXXVI, 2, *b*. — 26, Extruamus nobis altare, etc. : 1-2, q. CII, 4, 7$^{m}$; 3, q. LXXXIII, 3, 5$^{m}$.

Cap. XXIV, 16, Absit a nobis ut relinquamus, etc. : *ut supra*, c. XXII, 16. — 17, Custodivit nos in omni via, etc. : 1, q. CXIII, 3, 2$^{m}$.

## EX LIBRO JUDICUM.

Cap. II, 16, Suscitavitque, etc. : 1-2, q. CV, 3, 1$^{m}$.

Cap. III, 1, Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, etc. : 2-2, q. XI, 3, 2$^{m}$; 3, q. LXIX, 3, *c*.

Cap. IV, 4, Erat autem Debora prophetissa, etc. : 2-2, q. CLXXVII, 2, 2$^{m}$; 3, q. LXIX, 1, 2$^{m}$.

Cap. V, 20, Stellæ manentes in loco suo, etc. : 1, q. CVIII, 7, *b*.

Cap. VI, 11, Venit autem angelus, etc. : 1, q. IX, 2, *c*; q. LIII, 1, *o*. — Et sedit sub quercu, etc. : 1, q. III, 1, 4$^{m}$. — 17, Da mihi signum, etc. : 2-2, q. XCVII, 2, 3$^{m}$. — 21, Angelus autem Domini evanuit, etc. : 3, q. LIV, 1, 2$^{m}$.

Cap. VII, 15, Cumque audisset Gedeon, etc. : 2-2, q. XCV, 7, 3$^{m}$.

Cap. XI, 27, Non ego pecco in te : 2-2, q. XL, 1, *o*; q. XLI, 1, 3$^{m}$; q. LXVI, 8, 1$^{m}$. — 29 et 31, Factus est super eum, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 2, 2$^{m}$

Cap. XIII, 5, Erit enim Nazaræus, etc. : 2-2, q. CLXXXVI, 6, *o*.

Cap. XIV, 12, Proponam vobis problema, etc. : 2-2, q. XCVII, 1, *c*.

Cap. XV, 14, Irruit spiritus Domini in eum, etc. : 2-2, q. CLXXIV, 3, *c*.

Cap. XVI, 17, Nazaræus, id est Deo consecratus : *ut supra*, c. XIII, 5. — 30, Moriatur anima mea, etc. : 2-2, q. LIX, 3, 2$^{m}$; q. LXIV, 5, 4$^{m}$; q. CXXIV, 1, 2$^{m}$; 3, q. XLVII, 6, 3$^{m}$.

Cap. XIX, 23, Cessate ab hac stultitia : 2-2, q. XLVI, 2 et 3, *o*.

Cap. XXI, 5, Grandi enim juramento, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 12, 2$^{m}$; q. LXXXIX, 7, *o*.

## EX LIBRO RUTH.

Cap. III, 7, Cumque comedisset, etc. : 3, q. LXXXI, 1, *c*. — 11, Mulierem te esse virtutis : 1, q. XXXIX, 2, *c* et 4$^{m}$.

Cap. IV, 9-18, Testes vos, etc. : 1-2, q. XV, 3, 1$^{m}$.

## EX LIBRO I REGUM.

Cap. I, 13, Loquebatur in corde suo : 2-2, q. LXXXIII, 12, *c*.

Cap. II, 3, Deus scientiarum Dominus est : 2-2, q. CLXVII, 1, 2$^{m}$. — Ipsi præparantur cogitationes : 1, q. XIV, 13, *o*. — 6, Dominus mortificat, etc. : 1, q. XLIX, 2, *c*; q. LI, 1, 3$^{m}$; 1-2, q. XCIV, 5, 2$^{m}$.

Cap. III, 1, Sermo Domini erat pretiosus, etc. : 2-2, q. CLXXIV, 6, 2$^{m}$.

Cap. VII, 3, Præparate corda vestra Domino : 1, q. LXII, 2, 3$^{m}$; 1-2, q. CIX, 6, *o*; q. CXII, 2, *b*; 3, *c* et 2$^{m}$; q. CXIII, 3 et 7, *c*.

Cap. VIII, 7, Non enim te abjecerunt, sed me : 1-2, q. CV, 1, 2$^{m}$. — 11 et seq., Hoc erit jus regis, etc. : *ibid.*, 5$^{m}$.

Cap. IX, 7, quid feremus ad virum Dei : 2-2, q. C, 3, 1$^{m}$. — 9, Qui enim propheta dicitur, etc. : 2-2, q. CLXXI, 1, *b*. — 20, De asinis, etc. : 2-2, q. XLVII, 9, 2$^{m}$.

Cap. X, 10, Qui solus salvavit vos : 3, q. XXXVII, 2, 2$^{m}$.

Cap XIV, 1, Accidit quadam die, etc. : 2-2, q. XXXVIII, 1, 3$^{m}$.

Cap. XV, 3, Non parcas ei, etc. : 2-2, q. CVIII, 4, 3$^{m}$. — 17, Nonne cum parvulus esses, etc. : 3, q. VIII, 1, *c*; 6, 1$^{m}$. — 22, Melior est obedientia quam victimæ : 2-2, q. CIV, 3, *c* et 1$^{m}$; 3, q. XLVII, 2, *c*. — 23, Quasi peccatum ariolandi, etc. : 2-2, q. CV, 2, 1$^{m}$. — 29, Triumphator in Israel non parcet : 1, q. XXIII, 8, *c*; 2-2, q. LXXXIII, 2, 2$^{m}$. — 33, Et in frusta concidit : 2-2, q. LXIV, 4, 1$^{m}$.

Cap. XVI, 7, Homo enim videt, etc. : 1, q. LVII, 4, *o*; 1-2, q. C, 9, *c*; 2-2, q. LXXXVIII, 1, *c*; q. CLXXXIV, 4, *c*; 3, q. LXVIII, 2, 1$^{m}$; s3, q. LXXXVII, 1, *c*. — 10, Non elegit Dominus ex istis : 3, q. XVIII, 4, 1$^{m}$ et 2$^{m}$. — 23, Quandocumque Spiritus Domini malus arripiebat, etc. : 1, q. CXV, 5, 3$^{m}$.

Cap. XVII, 8, Eligite ex vobis virum, etc. : 2-2, q. XCV, 8, 3$^{m}$. — 39, Non possum sic incedere, etc. : 2-2, q. CLXXXIX, 10, 3$^{m}$.

Cap. XX, 5, Calendæ sunt crastino : 1-2, q. CII, 4, 10$^{m}$.

Cap. XXI, 4 et 6, Sanctos panes, etc. : 3, q. XL, 4, 3$^{m}$. — 13, Immutavit os suum, etc. : 2-2, q. CXI, 1, 2$^{m}$.

Cap. XXVI, 19, Si Dominus incitat te, etc. : 3, q. XLIX, 4, *c*. — Ejecerunt me hodie, etc. : 1-2, q. CV, 2, 10$^{m}$.

Cap. XXVIII, 6, Consuluitque Dominum, etc. : 2-2, q. CLXXIV, 1, 3$^{m}$; 3, *o*. — 7, Quærite mihi mulierem, etc. : 2-2, q. XCV, 4, 2$^{m}$. — 11, Samuelem mihi suscita, etc. : 1, q. LXXXIX, 8, 2$^{m}$; 2-2, q. XCV, 4, 2$^{m}$; q. CLXXIV, 5, 4$^{m}$.

Cap. XXIX, 6, Rectus es : 1, q. V, 4, 3$^{m}$; q. XLVIII, 6, *c*; 1-2, q. LVI, 3, *c*; q. XCII, 1, 3$^{m}$.

Cap XXXI, 4, Evagina, etc. : 2-2, q. LXIV, 5, *o*. — Et noluit armiger ejus : 3, q. XLVII, 6, 3$^{m}$.

## EX LIBRO II REGUM.

Cap. I, 9, Sta super me : *ut supra*, c. XXXI, 4. — 10, Stans que super eum, etc. : *ibid.* — 15, Vocansque David unum, etc. : 2-2, q. LXIV, 3, *o*; 5, 2$^{m}$ et 3$^{m}$; 7, *c*; q. LXV, 1, *c* et 2$^{m}$; 3, q XLVII, 6, 3$^{m}$. — 21, Montes Gelboe, etc. : 2-2, q. LXXVI, 2, *c*; 4, 1$^{m}$.

Cap II, 26, Periculosa est desperatio : 1-2, q. XL, 8, 3$^{m}$.

Cap. V, 4, Triginta annorum erat, etc. : 3, q. XXXIX, 3, *c*. — 8, Cæcus et claudus non intrabunt in templum : 1-2, q. CII, 5, 10$^{m}$; s3, q. XXXVI, 1, *c*.

Cap. VI, 6-7, Extendit Oza manus, etc. : 2-2, q. VIII, 6, 1$^{m}$; q. XXXIII, 4, 1$^{m}$. — 22, Eroque humilis in oculis meis : 2-2, q. CLXI, 1, *o*; 2, *c*; 3, 3$^{m}$.

Cap. VII, 3, Dixitque Nathan, etc. : 2-2, q. CLXXI, 4, *c*. — 5, Numquid tu ædificabis, etc. : q. CII, 4, 1$^{m}$.

Cap. VIII, 1, Humiliavit eos : 2-2, q. CLXI, 1, 1$^{m}$.

Cap. X, 2, Faciam misericordiam, etc. : 2-2, q. XXXII, 2, *c*.

Cap. XII, 10, Eo quod despexeris me : 3, q. LXXXVIII, 4, *c*. — 13-14, Peccavi, etc. : 1-2, q. LXXXVII, 6, *b* et 3$^{m}$; 3, q. LXXXVI, 4, *b*.

## Ex LIBRO III REGUM.



## EX LIBRO IV REGUM.



## EX LIBRO I PARALIPOMENON.

## EX LIBRO II PARALIPOMENON.



## EX LIBRO I ESDRÆ.



## EX LIBRO II ESDRÆ.



## EX LIBRO TOBIÆ.



## EX LIBRO JUDITH.

cxxxiii, 1, c. — 18, Ut sicut placuerit tibi, etc. : 1-2, q. cv, 1, 1m.

Cap. VII, 3, Qui formidolosus, etc. : 2-2, q. cxxv, 3, 2m. — 16, Contestamur hodie, etc. : 2-2, q. lxxxix, 1, 3m.

Cap. VIII, 6, Jejunabat omnibus diebus vitæ suæ: 2-2, q. clxvii, 5, 3m. — 22, Per multas tribulationes, etc. : 1-2, q. lxxxvii, 6, c; 2-2, q. cviii, 4, c. — 27, Reputantes peccatis nostris, etc. : 1-2, q. lxxxvii, 7, o. — 29. Ora pro nobis : 2-2, q. lxxxiii, 7, o.

Cap. IX, 17, Exaudi me miseram, etc. : 2-2, q. xxi, 2, 1m. — De tua misericordia præsumentem: *ut supra*, c VI, 15.

Cap. X, 3, Lavit corpus, etc. : 2-2, q. clxix, 2, o; q. clxxxvii, 6, c. — 12-13, Fugi a facie eorum, etc.: 2-2, q. cx, 3, 3m.

Cap. XII, 7, Baptizabat se, etc. : 3, q. xxxviii, 1, 3m.

Cap. XIII, 15, Speraverunt eam, etc. : 2-2, q. xxi, 3, 1m.

Cap. XIV, 6, Tunc Achior videns, etc. : 1-2, q. cv, 3, 1m; 3, q. lxix, 4, 2m.

Cap XV, 10-11, Tu gloria Jerusalem, etc. : 2-2, q. cx, 3, 3m.

Cap. XVI, 21, Dabit ignem et vermes in carnes eorum: s3, q. xcvii, 2, 1m.

## EX LIBRO ESTHER.

Cap. I, 3-4, Fecit grande convivium, etc. : 2-2, q. cxii, 1, 1m.

Cap. II, 7, Mardochæus sibi eam, etc. : 3, q. iii, 5, 2m; s3, q. lvi, 1, o.

Cap. III, 2, Neque adorabat eum : 2-2, q. lxxxiv, 1, 1m.

Cap. VI, 9 et seq., Sic honorabitur, etc. : 2-2, q. ciii, 2, 4m.

Cap. VIII, 17, Plures alterius gentis et sectæ : 2-2, q. xi, 1, 3m.

Cap. XIII, 2, Optata cunctis mortalibus, etc. : 2-2, q. xxix, 2, o. — 9. In ditione tua cuncta, etc.: 1, q. xix, 6, o; q. ciii, 7, b. — 12, Cuncta nosti et scis: 1, q. xiv, 5, o; 7, 11 et 12, c; q. lxxix, 2, c; q. lxxxvii, 1, c. — Ut non adorarem Aman, etc. : *ut supra*, c. III, 2.

Cap. XIV, 14, Qui habes omnium scientiam *ut supra*, c. XIII, 12, Cuncta nosti et scis.

Cap. XV, 10, In pallorem colore mutato: 1-2, q. xliv, 1, 3m. — 11, Convertitque Deus spiritum, etc. : q. cv, 4, o.

Cap. XVI, 4, Dei cuncta cernentis, *ut supra*, c. XIII, 12, Cuncta nosti et scis.

## EX LIBRO JOB.

Cap. I, 1, Simplex: 2-2, q. cix, 2, 4m; q. cxi, 3, 2m. — Et rectus: 2-2, q. clxxxiii, 1, 1m. — 2, Nati sunt ei septem filii, etc. : 1-2, q. lxviii, 1, 1m. — 6, Quadam autem die cum assisterent, etc. : 1, q. cxii, 3, c et 3m; 2-2, q. lxxxv, 2, 1m; 3, q. xxiii, 3, 2m. — 7. Circuivi terram, etc. : 1, q. liii, 1, c. — 8, Numquid considerasti, etc. : 2-2, q. liii, 4, c. — 9, Cui respondens Satan, etc. : 1, q. cvii, 3, o. — 12, Ecce universa quæ habet, etc. : 3, q. xlix, 2, 1m. — 14, Boves arabant, etc.: 2-2, q. ii, 6, b. — 21, Sicut Domino, etc. : 2-2, q. cxi, 4, 1m.

Cap. II, 1-4, *Ut supra*, c, I, 7, 8 et 9, — 3, Et adhuc retinens innocentiam: 2-2, q. lxxx, 2m. — 4, Pellem pro pelle, etc.: 2-2, q. cxxiv, 4, c. — 6, Ecce in manu tua est: 3, q. xlix, 2, 1m.

Cap. III, 1-2, Maledixit diei suo: 2-2, q. lxxvi, 2, b. — 8, Maledicant ei, etc, : 2-2, q. lxxvi, 1, 4m. — 9, Expectet lucem, etc.: 3, q. xxvii, 2, 2m. — 11, Quare non in vulva mortuus sum: 2-2, q. xix, 4, 2m.

Cap. IV, 3, Ecce docuisti multos, etc. : 3, q. xii, 4, 1m. — 16, Stetit quidam cujus non agnoscebam vultum : s3, q. xcii, 2, 5m. — 18, In angelis suis reperit pravitatem : 1, q. lxiii, 1, b; 1-2, q. lxxxiii, 4, o ; 2-2, q. xiv, 3, 3m; 3, q. iv, 1, 3m.

Cap. V, 1, Voca si est, etc.: 2-2, q. lxxxiii, 4, b; s3, q. lxxiv, 2, b — 2, Vere stultum interficit iracundia : 2-2, q. xxxvi, 3, b; q. clviii, 3, 1m. — 7, Homo nascitur ad laborem, etc.: 2-2, q. clxiv, 2, 3m. — 12, Qui dissipat cogitationes, etc.: 2-2, q. lxv, 3, 2m. — 17, Beatus homo, etc. : 1-2, q. lxix, 3, 4m.

Cap. VI, 2, Iram merui: 3, q. xlix, 6, c.

Cap. VII, 1, Militia est hominis vita super terram : s3, q. xcvi, 1, c. —9, Qui descenderit ad inferos, etc.: s3, q. lxix, 3, 2m; q. lxxvii, 1, 1m.

Cap. VIII, 6 et 20, *Ut supra*. c. I, 1. — 13, Spes hypocritæ peribit : 2-2, q. cxi, 4, o. — 22, Induetur confusione: s3, q. lxxxvii, 3, b.

Cap. IX, 4, Sapiens corde est : 1, q. xxxvii, 2, 1m; q. xxxix, 7, 2m. — 11 et 21, Non videbo eum, etc.: 1-2, q. cxii, 5, c. —28, Verebar omnia opera mea : 2-2, q. liv, 2, 4m; q. lx, 4, 3m; s3, q. vi, 4, 1m.

Cap. X, 8, Manus tuæ fecerunt me : 1, q. iii, 1, 3m. — 9-12, Nonne sicut lac, etc. : 1, q. cv, 5, c. — 21, Antequam vadam, et non revertar, etc. : 3, q. lii, 2, b. — 22, Sed sempiternus horror inhabitat : s3, q. xcvii, 4, 1m.

Cap. XI, 6, Ut ostenderet secreta sapientiæ, etc. : 1-2, q. ci, 3, b. — Multo minora exigeris, etc. : 1, q. xxi, 4, 1m. — 7, Forsitam vestigia Dei comprehendes, etc. : 1, q. xlv, 7, o ; q. xciii, 6, c; 2-2, q. lxvi, 5, 3m; q. cxii, 5, c. — Et usque ad perfectum omnipotentem reperies : 1, q. xii, 7, o; q. lvi, 3, 1m ; q. lxxxvi, 2, 1m; q. cvii, 3, c ; 1-2, q. cii, 4, 6m. — 8, Excelsior cœlo est, etc. : 1, q. iii, 1, 1m; q. viii, 1, 1m. — 14, Si iniquitatem quæ est in manu tua, etc. : 2-2, q. cxxix, 7, 3m.

Cap. XII, 4, Deridetur justi simplicitas : 2-2, q. lv, 3, 3m ; q. lxxv, 2, c. — 11, Nonne auris verba, etc. : 1-2, q. xciii, 2, 3m; 2-2, q. ii, 3, 2m. — 12, In antiquis est sapientia : 2-2, q. xlvii, 15, 2m. — Et in multo tempore prudentia : 2-2, q. xlvii, 4, o ; q. xlix, 3, c. — 13, Ipse habet consilium : 1, q. xiv, 1, 2m; q. xxii, 1, 1m ; 1-2, q. xiv, 1, 2m; 2-2, q. lii, 3, 3m. — Et intelligentiam : 1, q. xiv, 1, o; q. xxvi, 1, c. — 22, Qui revelat profunda de tenebris : 2-2, q. clxxi, 1, 4m.

Cap. XIII, 3, Ad Omnipotentem loquar, etc. : 2-2, q. xxxviii, 1, 4m. — 7, Numquid Deus indiget vestro mendacio : s3, q. xxv, 2, b. — 9, Numquid decipietur, etc. : 2-2, q. lv, 5, b. — 16, Non venit in conspectu, etc. : 2-2, q. cxi, 4, 3m.

Cap. XIV, 1, Homo natus de muliere, etc. : 1-2, q. v, 3, b. — 4, Quis potest facere mundum de immundo, etc. : 1-2, q. cxiii, 1, c. — 12, Homo cum dormierit non resurget : *ut supra*, c. VII, 9, et q. lxxix, 1, b. — Donec atteratur cœlum; s3, q. lxxix, 3, 1m. — 21, Sive fuerint filii ejus nobiles, etc. : 1, q. lxxxix, 8, b ; s3, q. lxxiv, 1, b; q. xciv, 1, 1m ; q. xcviii, 9, 1m.

Cap. XV, 2, Implebit ardore stomachum suum : 2-2, q. clviii, 7 ; c. — 8, Numquid consilium, etc. :

sublatus fuerit, timebunt angeli : 2-2, q. XII, 2, o. — 23, Æstimabit abyssum quasi senescentem : s3, q. c, 1, c. — 24, Factus est ut nullum timeret : 1, q. LXIV, 3, 2m; 1-2, q. LXXX, 3, 1m ; 2-2, q. CXXVI, 1, c ; s3, q. LVIII, 2, b. — 25, Ipse est rex super universos filios superbiæ : 2-2, q. XLV, 1, 1m; 3, q. VIII, 7, c.

CAP. XLII, 2, Scio quia omnia potes, etc. : 1, q. XIV, 5, o ; 11, o. — 5, Auditu auris audivi te, etc. : 1, q. XII, 3, 1m; s3, q. XCII, 2, 1m. — 7, Non estis locuti, etc. : 2-2, q. XXXVIII, 1, 4m.

## EX LIBRO PSALMORUM.

PSAL. I, 1, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum : 1-2, q. III, 2, 4m; 3, 5 et 6, c ; q. IV, 5, 6, 7 et 8, c; q. V, 3, o; 5, c; q. LXVII, 1, c; q. LXIX, 1, c; 2, o; 3, 4m; 2-2, q. VIII, 7, o. — Et in via peccatorum non stetit : 2-2, q. CLXXXIII, 1, o. — 2, In lege Domini voluntas ejus : 3, q. VII, 2, b. — In lege ejus meditabitur die ac nocte: 2-2, q. CLXXXVIII, 5, c ; 6, o. — 6, Non resurgent impii in judicio : s3, q. LXXIX, 2, 1m; q. LXXXIX, 5, 2m.

PSAL. II, 1, Quare fremuerunt gentes, etc. : 3, q. XLVI, 5, c. — 4, Qui habitat, etc. : 2-2, q. LXXV, 1, 1m; 2, b. — 7, Ego hodie genui te : 1, q. XXVII, 2, b.

PSAL. III, 6, Quia Dominus suscepit me : 3, q. LIII, 4, o. — 9, Domini est salus : 3, q. XXXVII, 2, 2m ; q. LXI, 1, c et 2m ; q. LXXXIV, 5, c.

PSAL. IV, 3, Ut quid diligitis vanitatem, etc : 1, q. XVII, 1, c ; 2-2, q. CXXII, 1, c. — 5, Irascimini et nolite peccare : 1-2, q. XLVI, 7, 2m; 2-2, q. CLVIII, 1 et 2, o; 3, q. XV, 9, c. — 6, Sacrificate sacrificium justitiæ; 2-2, q. LXXXV, 1, 2 et 4, o; 3, 2m; 3, q. XXII, 2, c; q. XLVIII, 3, c; q. LXXXII, 4, c. — Et sperate in Domino : 2-2, q. XVII, 4 et 5, o. — Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona : 1, q. LXXXIV, 5, c. — 7, Signatum est, etc. : 1, q. LXXIX, 4, c; q. XCIII, 4, c; 1-2, q. XIX, 4, c ; q. XCI, 2, c.

PSAL. V, 5, Non Deus volens, etc. : 1, q. XIX, 9, o; 10, 1m et 2m ; q. XXII, 3, 3m ; q. XLVIII, 6, o. — 7, Odisti omnes, qui operantur iniquitatem : 1, q. XX, 2, 4m ; q. XXIII, 3, 1m ; 2-2, q. LXXXIII, 16, c ; 3, q. XLIX, 4, c. — Perdes omnes qui, etc : 2-2, q. LXIX, 1 et 2, o ; q. LXX, 4, c; q. CX, 2, b ; 4, 1m. — 11, Linguis suis dolose agebant : 2-2, q. LV, 4, 2m.

PSAL. VI, 3, Miserere mei, etc. : 1-2, q. LXXXV, 4, b ; 2-2, q. XXXIII, 6, 1m. — 6, In inferno autem quis confitebitur tibi : s3, q. LXXIII, 6, 1m. — 11, Erubescant et conturbentur, etc. : 2-2, q. LXXV, 1, 2m ; q. LXXXIII, 8, 1m ; q. CXLIV, 2, c.

PSAL. VII, 2, In te speravi, etc. : 2-2, q. CIII, 3, 1m. — 4-6, Si feci istud, etc. : 2-2, q. LXXXIX, 1, 3m ; 6, c. — 10, Scrutans corda et renes Deus : 1-2, q. XXXIV, 4, b ; q. c, 9, c. — 16, Incidit in foveam quam fecit : 2-2, q. LV, 5, 3m.

PSAL. VIII, 2, Quam admirabile est, etc. : 3, q. LVII, 4, 1m. — 7, Minuisti eum, etc. : 1, q. XX, 4, 2m. — 8, Omnia subjecisti, etc. : 1, q. XCVI, 1 et 2, o; 1-2, q. CII, 6, 8m; 2-2, q. LV, 6, 1m; q. LXVI, 1, b.

PSAL. IX, 5, Sedisti super thronum, etc. : 3, q. LIX, 3, c. — 9, Judicabit orbem terræ, etc. : 3, q. LIX, 2 et 4, o. — 18, Convertantur peccatores in infernum : 2-2, q. XXV, 6, 3m; q. LXXXIII, 8, 1m.

PSAL. X, 3, Laudatur peccator, etc. : 2-2, q. CXV, 1, 1m; 2, 1m. — 17, Desiderium pauperum, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 1, 1m ; 3, q. XXI, 3, 1m.

PSAL. X *bis*, 5, Dominus in templo, etc. : 2-2, q. LXXXV, 2, 3m ; 3, q. LVII, 4, 1m. — 6, Qui autem diligit iniquitatem, etc. : 1-2, q. XXVII, 1, 1m. — Odit animam suam : 1-2, q. XXIX, 4, 1m ; 2-2, q. XXV, 4, 3m; 7, b. — 7, Pluet super peccatores, etc. : 1, q. X, 3, 2m; 1-2, q. LXVII, 4, 2m ; s3, q. LXIX, 8, 2m; q. XCVII, 1, b. — 8, Justus Dominus, etc. : 1, q. XXI, 1, b ; 1-2, q. CIII, 2, 2m; 2-2, q. XXV, 6, 3m.

PSAL. XI, 2, Diminutæ sunt veritates, etc. : 1, q. XVI, 6, b ; 8, b. — 6, Nunc exurgam, etc. : 3, q. LXIII, 1, o; q. LVII, 2, 1m. — 9, In circuitu ambulant : 2-2, q. XXXV, 4, 3m.

PSAL. XIII, 1, Dixit insipiens, etc. : 1, q. II, o. — 5, Trepidaverunt timore, etc. : s3, q. LXX, 3, c. — 6, Dominus in generatione justa est : 1, q. VIII, 3, 4m; q. XLIII, 3, o.

PSAL. XIV, 4, Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus : 2-2, q. CXXIX, 3, 4m.

PSAL XV, 2, Bonorum meorum non eges : 1, q. IV, 2, c; 3, o. — 5, Dominus pars, etc. : s3, q. XL, 2, o. — 9, Lætatum est cor meum, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 12, c. — 10, Nec dabis sanctum tuum, etc. : 3, q. L, 5, c; q. LI, 3, b; q. LVIII, 1, c; s3, q. LXXVI, 8, 2m; q. LXXX, 2, 1m. — 11, Adimplebis me lætitia, etc. : 1, q. XII, 8, 4m; 1-2, q I, 5, c; q. III, 4, 1m ; 8, c; q. IV, 5, 5m; q. V, 4, c ; 8, c et 3m ; 2-2, q. XVIII, 3, c; q. XXVIII, 3, c; q. CXVIII, 7, c; q. CLXXIII, 1, c. — Delectationes, etc. : 2-2, q. XXVIII, 3, o; 3, q. LVII, 1, 2m ; q. LVIII, 1, c.

PSAL. XVI, 10, Os eorum locutum est superbiam : 2-2, q. LXXXIX, 1, c. — 14, Satiabor cum apparuerit gloria tua : 1-2, q. V, 4, c; q. LXIX, 2, 3m.

PSAL. XVII, 6, Circumderunt me dolores mortis : 3, q. LII, 2, 2m. — 27, Cum perverso perverteris : s3, q. II, 5, 1m, — 28, Populum humilem salvum facies : 2-2, q. CLXII, 2, o.

PSAL. XVIII, 1, Cœli enarrant, etc. : 1, q. LXX, 3, o. — 6, In sole posuit tabernaculum suum : 3, q. XXVII, 2, b ; s3, q. XCV, 3, 2m. — 8, Lex Domini immaculata, etc. : 1-2, q. XCI, 4, c; q. c, 11, b ; q. CIII, 2, 3m ; 2-2, q. LXXVIII, 1, 2m. — 9, Præceptum Domini lucidum, etc. : 1-2, q. CII, 1, b; 2-2, q. XLIV, 6, 3 ; q. LIII, 4, 1m. — 10, Timor Domini, etc. : 1-2, q. LXVII, 4, 2m; 2-2, q. XIX, 11, b. — Judicia Domini vera, etc. : 1-2, q. CV, 4, b. — 11, Dulciora super mel et favum : 1-2, q. CXII, 5, c; 2-2, q. CLXXXVIII, 6, c. — 13, Delicta quis intelligit, etc. : 1-2, q. CXII, 5, c; 3, q. LXXIX, 3, 1m. — 14, Ab alienis parce servo tuo : s3, q. II, 5, 1m. — Emundabor a delicto maximo : 2-2, q. CLIV, 12, 1m.

PSAL. XIX, 8, Hi in curribus, etc : 2-2, q. XIX, 12, c.

PSAL. XX, 4, Prævenisti eum, etc. : 1-2, q. CXI, 3, o ; q. XLV, 2, c. — 9, Inveniatur manus tua, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 8, 1m. — 14, Cantabimus, etc. , 2-2, q. XCI, o.

PSAL. XXI, 2, Quare me dereliquisti, etc. : 1, q. CXIII, 6, 2m ; 3, q. XV, 1, 1m; q. XLVII, 3, c; q. L, 1, 1m. — Verba delictorum meorum : 3, q. XV, 1, 1m ; q. XLVI, 6, c. — Et non exaudies : 3, q. XXI, 4, 4m. — 26, Vota mea reddam, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 4, 3m. — 30, Manducaverunt, etc. : 3, q. LXXX, 2, o ; 6, b.

PSAL. XXII, 2, Super aquas refectionis, etc. : 3, q. LXIX, 4, 2m ; 5, b ; q. LXXIV, 6, 2m. — 5, Calix meus, etc. : 2-2, q. CXLIX, 1, 1m; 3, q. LXXVIII, 3, 1m. — 6, Misericordia ejus subsequetur me : 1-2, q. CXI, 3, b.

PSAL. XXIII, 1, Domini est terra, etc. : 2-2, q.

Deus in domibus ejus cognoscetur : 2-2, q. CLXXXIII, 3, *c*.

PSAL. XLVIII, 7, Qui confidunt in virtute sua : 2-2, q. CLXXXVIII, 7, *c*. — 11, Simul insipiens et stultus peribunt : 2-2, q. XLVI, 2, *c* et 2$^m$. — 13 et 21, Homo cum in honore esset, etc. : 1, q. XCVIII, 2, 3$^m$; 1-2, q. XCI, 6, *c* ; 2-2, q. LXIV, 2, 3$^m$ ; q. CXLII, 4, *c* ; q. CLXI, 1, 1$^m$ ; 3 q. LXXX, 3, 3$^m$. — 15, Mors depascet eos : s3. q. LXXXVI, 2, 3$^m$. — 19, Confitebitur tibi, etc. : 1-2, q. XCIX, 6, 1$^m$.

PSAL. XLIX, 3, Deus manifeste veniet : 3, q. XXXVI, 1, 1$^m$ et 3$^m$; s3; q. LXXVI, 2, *b*; q. LXXXVIII, 3, 1$^m$. — 13, Numquid manducabo, etc. : 1-2, q. CII, 3, 1$^m$; 2-2, q. LXXXI, 7, 2$^m$. — 16, Peccatori autem dixit Deus, etc. : 2-2, q. CLXXXVII, 1, *c*. — 21, Arguam te, etc. : 2-2, q. XXV, 7, *c*, — 22, Ne quando rapiat, etc. : 2-2, q. CLXXV, 1, *c*. — 23, Sacrificium laudis, etc. : 2-2, q. XCI, 1, *c* ; 3, q. LXXXIII, 4, *c*.

PSAL. L, 5, Tibi soli peccavi ; 1, q. XXXI, 3, *b* ; 1-2, q. XCVI, 5, 3$^m$; 3, q. XLVI, 2, 3$^m$. — 7, Ecce enim in iniquitatibus, etc.: 1-2, q. LXXXII, 2, 1$^m$. — 12, Cor mundum crea, etc. : 1, q. XLV, 1, 1$^m$; 1-2, q. CIX, 1, *b*. — 14, Redde mihi lætitiam, etc. : 3, q. LXXXIV, 4, 2$^m$. — 19, Sacrificium Deo, etc. : 2-2, q. LXXXII, 4, 2$^m$ ; q. LXXXV, 3, *c* et 2$^m$ ; 3, q. XXII, 2, *c*; q. LXXXII, 1, 2$^m$ ; q. LXXXV, 4, *b* ; s3, q. V, 1, *b*.

PSAL. LI, 1, Quid gloriaris in malitia, etc. : 2-2, q. CXLIV, 2, 4$^m$. — 8, Videbunt justi : 2-2, q. LXXXIII, 8, 2$^m$.

PSAL. LII, 1, Dixit insipiens, etc. : 1, q. II, 1, *b*. — 6, Dissipavit ossa, etc. : 2-2, q. CXV, 1, 1$^m$.

PSAL. LIII, 7, Voluntarie sacrificabo tibi : 3, q. LXXXV, 4, *b*. — 8, Confitebor nomini tuo : *ut supra*, PSAL. XLIII, 9.

PSAL. LIV, 12, Non defecit de plateis ejus usura, etc. : 2-2, q. LV, 4, *c*; q. LXXVIII, 1, *c*. — 13, Si inimicus meus maledixisset, etc. : 1-2, q. XLVII, 4, 3$^m$.

PSAL. LVI, 6, Exaltare super cœlos, etc. : 3, q. LVII, *o* ; q. LVIII, 3, *c*.

PSAL. LVII, 5-6, Sicut aspidis surdæ, etc. : 2-2, q. XCVI, 4, 2$^m$. — 9, Supercecidit ignis, etc. : 2-2, q. XV, 1, *c*. — 11, Lætabitur justus, etc. : 2-2, q. XXV, 6, 3$^m$; q. LXXXIII, 8, 2$^m$; s3, q. XCIV, 3, *b* ; q. C, 1, 4$^m$.

PSAL. LVIII, 11, Misericordia ejus præveniet, etc. : 1-2, q. CXI, 3, *b*.

PSAL. LIX, 6, Dedisti metuentibus te, etc. : 1-2, q. LXXXVII, 3, 2$^m$.

PSAL. LXI, 6, Ab ipso patientia mea : 2-2, q. CXXXVI, 3, *b*. — 9, Sperate in eo, etc. : 2-2, q. XXII, 1, *c*. — 12, Semel locutus est Deus, etc. : 1, q. XXVII, 5, 3$^m$. — 13, Reddet unicuique, etc. : 1-2, q. CIX, 5, 2$^m$; s3, q. XIII, 2, 1$^m$ ; q. LXXIII, 1, 2$^m$ ; q. XCIII, 6, 2$^m$.

PSAL. LXII, 2, Sitivit in te, etc. : 2-2, q. LXXXII, 4, *c*. — 4, Labia mea, etc. : 2-2, q. III, 2, *o*. — 6, Sicut adipe et pinguedine, etc. : 1-2, q. CII, 3, 1$^m$ ; 2-2, q. LXXXII, 2, 2$^m$; q. XCI, 1, *b*. — 10, Introibunt in inferiora terræ : 3, q. LII, 2, 1$^m$.

PSAL. LXIV, 2, Te decet hymnus, etc, : 2-2, q. XCI, 1, 1$^m$. — 5, Beatus quem elegisti, etc. : 3, q. IV, 3, 1$^m$; q. IX, 2, 2$^m$ ; q. XXXIV, 4, *b*.

PSAL LXVI, 4, Omnis terra adoret te, etc. : 1, q. X, 3, *c*. — 13-14, Reddam tibi vota mea, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 1, *c*.

PSAL. LXVII, 4, Et justi epulentur, etc. : 1-2, q. IV, 7, 1$^m$. — 5, Qui ascendit super occasum, etc. : 1-2, q. CII, 4, 5$^m$. — 7, Qui habitare facit unanimes in domo : 1-2, q. LVIII, 1, *c*. — 19, Ascendisti in altum, etc. : 3, q. LVII, 6, *c*. — Dedisti dona hominibus : 3, q. VII, 5, 2$^m$. — 23, In profundum maris, etc. : 3, q. LXXXVI, 1, 2$^m$. — 26, Prævenerunt principes, etc : 1, q. CVIII, 5, 3$^m$. — 34, Ascendit super cœlum, etc. : 2-2, q. LXXXIV, 3, 3$^m$. — 35, Magnificentia et virtus ejus in nubibus ; 2-2, q. CXXXIV, 1, *b*.

PSAL. LXVIII, 5, Quæ non rapui, tunc exolvebam : 2-2, q. CLXIII, 2, *b* et *c* ; 3, q. XLVI, 4, *c* ; q. XLVII, 2, 1$^m$; q. XLVIII, 2, *b*. — 8, Propter te sustinui opprobrium, etc. : 2-2, q. CXLIV, 2, 1$^m$. — 10, Zelus domus tuæ comedit me : 2-2, q. XXXVI, 2, 3$^m$ ; q. XV, 9, *b*. — 29, Deleantur de libro viventium: 1, q. XXIV, 3, *b* ; *c*.

PSAL. LXIX, 4, Convertantur statim, etc. : 2-2, q. XCV, 2, 1$^m$. — 6, Ego egenus, etc. : 2-2, q. CLXXXVII, 5, *b*.

PSAL. LXX, 6, In te cantatio mea semper : *ut supra* PSAL. XXXIII, 2. — 9, Cum defecerit virtus, etc. : 1-2, q. CXIV, 7, 1$^m$. — 15, Non cognovi litteraturam : 2-2, q. LXXVII, 4, 1$^m$; q. CLXXXVIII, 5, 1$^m$. — 18, Potentiam tuam ; 1, q. XXV, 1, *o*; q. XLI, 4, 2$^m$.

PSAL. LXXI, 4, Humiliabit calumniatorem : 2-2, q. LXVIII, 3, *c*. — 18, Qui facit mirabilia solus : 1, q. CX, 4, *b* ; q. CXIV, 4, *o* ; 1-2, q. CXI, 4, *c*; q. CXIII, 10, *c* ; 2-2, q. CLXXVIII, 1, 1$^m$ et 2$^m$ ; 2, *o*; 3, q. XLIII, 2, *c* et 3$^m$ ; q. LXXVIII, 4, 2$^m$.

PSAL. LXXII, 2, Mei autem pene moti sunt pedes : 2-2, q. XXXVI, 2, *c*; q. XLIII, 5, 3$^m$. — 3, Zelavi super iniquos : 1-2, q. XXVIII, 4, 3$^m$; 2-2, q. XXXVI, 3, 3$^m$. — 5, In labore hominum non sunt, etc. : 1-2, q. LXXXVII, 7, 2$^m$. — 6. Ideo tenuit eos superbia : 1-2, q. LXXXVII, 7, 2$^m$. — 25, Quid enim mihi est in cœlo, etc. : 1-2, q. IV, 7, *b*; 2-2, q. CLXXXVI, 3, 4$^m$. — 27, Perdes omnes qui fornicantur abs te : 2-2, q. CLI, 2, 3$^m$. — 28, Mihi adhærere Deo bonum est, etc. : 1-2, q. CIX, 6, *c* ; q. CXIV, 10, *c* ; 2-2, q. XXIII, 7, *c*; q. XXVII, 6, 3$^m$: q. LXXXII, 3, *c*.

PSAL. LXXIII, 12, Operatus est salutem, etc. : 3, q. XXXVI, 1, 2$^m$; q. XLVI, 10, 1$^m$. — 23, Superbia eorum qui te oderunt, etc. : 1, q. LXIV, 2, *b* ; 2-2, q. XXXIV, 1, *b*; s3, q. XCVIII, 5, *b*.

PSAL. LXXV, 5, A montibus æternis : 1, q. X, 3, *c*. — 12, Vovete et reddite, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 2, 1$^m$; 6, *b* ; q. CLXXXIX, 2 et 3, *o*. — Domino Deo vestro : 2-2, q. LXXXVIII, 5, 3$^m$. — 13, Terribili apud reges terræ : 1-2, q. XLIII, 1, 1$^m$.

PSAL. LXXVI, 4, Memor fui Dei, etc. : 1-2, q. XXXII, 3, *b* ; 2-2, q. LXXXII, 4, *c*. — 5, Et non sum locutus : 1-2, q. XLVI, 8, 3$^m$; 2-2, q. CLVIII, 5, 3$^m$; 7, *c*. — 6, Et annos æternos in mente habui : 1, q. X, 3, 1$^m$. — 8, Numquid in æternum irascetur Deus : s3, q. C, 3, 4$^m$. — 11, Hæc mutatio dexteræ Excelsi : 1, q. LVII, 4, *c*; 1-2, q. VI, 4, 1$^m$.

PSAL. LXXVII, 18, Et tentaverunt Deum, etc. : 2-2, q. XCVII, 3, 3$^m$. — 34, Cum occideret eos, etc. : s3, q. LXXIII, 5, 1$^m$. — 39, Recordatus est quia caro sunt : 1-2, q. LXXVII, 3, 2$^m$. — 49, Immissiones per angelos malos : 1, q. CXI, 2, 2$^m$ ; 2-2, q. CLIV, 5, 3$^m$.

PSAL. LXXVIII, 11, Secundum magnitudinem brachii tui : 1, q. III, 1, 3$^m$.

PSAL. LXXIX, 4, Ostende faciem tuam, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 5, *c*; s3, q. XCII, 1, *b*. — 17, Incensa igni et suffossa: 1-2, q. LXXVII, 4, 3$^m$.

PSAL. LXXX, 10, Non erit in te Deus recens : 3, q. XVI, 2, 3$^m$. — 13, Et dimisi eos secundum desideria etc. : 1, q. XXII, 2, 4$^m$. — 16, Erit tempus eorum in sæcula : 1, q. X, 3, 2$^m$.

cumque voluit fecit : 1, q. xix, 6, *b*; q. civ, 3, *c*. — 16, Terram dedit, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 4, $2^{m}$.

Psal. CXV, 2, Ego dixi in excessu meo, etc. : 2-2, q. clxxv, 3, $1^{m}$. — 3, Quid retribuam Domino, etc. : 2-2, q. lxxx, 1, *c*. — 15, Pretiosa in conspectu Domini mors, etc, : 2-2, q. cxxiv, 3, *o*; q. clxiv, 1, $6^{m}$.

Psal. CXVII, 16, Dextera Domini fecit virtutem : 1, q. iii, 1, $3^{m}$.

Psal. CXVIII, 1, Beati immaculati in via : 1-2, q. v, 3, $1^{m}$. — 2, Beati qui scrutantur testimonia ejus : 1-2, q. xcix, 5, *c*. — 8, Justificationes tuas custodiam : 1-2, q. c, 2, $1^{m}$. — 12, Doce me justificationes tuas : 1-2, q. xcix, 5, *c*. — 20, Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas : 1-2, q. ix, 1, $1^{m}$; q. xxx, 1, $2^{m}$; 2-2, q. viii, 5, $1^{m}$. — 32, Viam mandatorum tuorum, etc. : 1-2, q. 1, xcviii, 1, $3^{m}$. — 33, Legem pone mihi, etc. : 1-2, q. xci, 1, *b*. — 35, Deduc me in semitam, etc. : 2-2, q. lxxxiii, 5, *c*. — 47, Et meditabar, etc. : 2-2, q. clxxxviii, 5, *o*. — 58, Deprecatus sum, etc. : 2-2, q. lxxxiii, 13, *o*; 3, q. lxxxiv, 10, $6^{m}$. — 60, Paratus sum, etc. : 2-2, q. ii, 5, $3^{m}$. — 63, Particeps ego sum, etc. : 2-2, q. xix, 1, *c* ; s3 q. xiii, 2, *o*; q. xxi, 1, $2^{m}$; q. lxxiii, 1, *b*. — 64, Doce me, etc. : 1-2, q. cxvii, 1, *o*. — 68, Bonus es tu, etc. : 1, q. vi, 1, *c*. — Doce me : *ut vers.* 64. — 73, Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me : 1, q. xci, 1, *o*. — Da mihi intellectum, etc. : *ut infra*, Matth. XXIII, 8. — 76, Fiat misericordia tua, etc. : 1, q. xxi, 3, *o*. — 78, Confundantur, etc. : 2-2, q. lxxvi, 1, *o* ; q. lxxxiii, 8, $2^{m}$. — 81, Defecit in salutare tuum, etc. : 2-2, q. xliv, 4 et 5, *o*. — 86, Omnia mandata tua veritas : 1-2, q. xcix, 5, *c*. — Adjuva me : 1-2, q. cxi, 2, $3^{m}$. — 89, In æternum, Domine, verbum, etc. : 1, q. x, 3, *o*. — 93, In æternum non obliviscar, etc. : 1-2, q. xcix, 2, $3^{m}$; 5, $4^{m}$. — 96, Latum mandatum tuum nimis : 1-2, q. xxxiii, 1, $1^{m}$. — 100, Super senes intellexi : 1, q. lvii, 5, $3^{m}$ ; 2-2, q. i, 7, *c* ; q. xcvi, 1, $2^{m}$ ; q. clxxiv, 4, $1^{m}$. — 102, A judiciis tuis non declinavi : 1-2, q. xcix, 4, $2^{m}$. — 103, Quam dulcia faucibus, etc. : 1-2, q. xxxi, 5, *b*. — 107, Humiliatus sum : 2-2, q. clxi, 1, $1^{m}$. — 109, Anima mea in manibus meis semper : 1-2, q. lxxx, 3, $3^{m}$; 4, *c*. — 112, Inclinavi cor meum, etc. : 1, q. cxi, 2, *c*. — Propter retributionem : 2-2, q. xxxii, 3, $2^{m}$. — 113, Iniquos odio habui : 2-2, q. xxv, 6, $1^{m}$. — 120, Confige timore tuo carnes meas : 1-2, q. lxviii, 4, *c*; 2-2, q. xix, 12, $2^{m}$ ; q. cxli, 1, $3^{m}$. — 124, Secundum misericordiam tuam : 1, q. xxi, 3, *c*. — Doce me : *ut vers.* 64. — 137, Justus es, Domine : 1, q. xxi, 1, *o*. — 139, Tabescere me fecit, etc. : 1-2, q. xxviii, 4, *o*. — 145, Clamavi in toto corde meo : 2-2, q. xliv, 4 et 5, *o*. — 149, Secundum misericordiam tuam : *ut vers.* 124. — 151, Prope es tu, Domine : 1, q. iii, 1, $5^{m}$; q. ix, 1, $3^{m}$. — Omnes viæ tuæ veritas : 1, q. xvi, 5, *o*. — 152, In æternum fundasti ea : 1-2, q. c, 8, *o*. — 156, Misericordiæ tuæ multæ, Domine : *ut vers.* 124. — 165, Pax multa, etc. : 1-2, q. lxx, 3, *c*; 2-2, q. xxix, 3, *b*; q. xlv, 6, $1^{m}$. — Et non est illis scandalum : 2-2, q. xliii, 5, *c*. — 168, Omnes viæ meæ in conspectu tuo : 1, q. xiv, 11, *c*.

Psal. CXIX, 5, Heu mihi, quia incolatus, etc. : 2-2, q. xxviii, 2, $3^{m}$.

Psal. CXX, 1, Levavi oculos meos, etc. : 2-2, q. lxxxii, 3, *c*; 3, q. xiv, 1, *b*. — 4, Non dormitabit, etc. : 1, q. cxiii, 1, $2^{m}$.

Psal. CXXI, 1, In domum Domini ibimus : 2-2, q. lxxxiv, 3, *c*.

Psal. CXXII, 2, Oculi nostri ad Dominum, etc. : 3, q. xxviii, 3, $3^{m}$ ; q. lxxxv, 3, *c*.

Psal. CXXIV, 1, Qui confidunt in Domino, etc. : s3, q. xliii, 5, *c*.

Psal. CXXV, 5, Qui seminant in lacrymis, etc. : 3, q. lxxxiv, 5, $1^{m}$.

Psal. CXXVII, 1, Beati omnes qui timent, etc. : 2-2, q. cxxv, 2, $1^{m}$.

Psal. CXXX, 1 et 2, Non est exaltatum cor, etc. : 2-2, q. clxi, 2, $1^{m}$. — 2, Sicut ablactatus est super matre sua : 2-2, q. cxlvii, 4, $5^{m}$.

Psal. CXXXI, 10, Propter David servum tuum : 3, q. ii, 11, *o*. — 11, De fructu ventris tui, etc. : 3, q. xxxi, 2, *c*.

Psal. CXXXII, 1, Ecce quam bonum, etc. : 2-2, q. xxxvii, 1, *c*; q. cxiv, 1, $3^{m}$. — 2, Sicut unguentum, etc. : 1-2, q. cii, 5, $8^{m}$; s3, q. xxix, 6, *c*.

Psal. CXXXIV, 6, Omnia quæcumque voluit, etc. : 1, q. xix, 6, *b*; q. civ, 3, *c*; 3, q. xxi, 1, *c*.

Psal. CXXXV, 10, Qui percussit Ægyptum, etc. : 2-2, q. lxiv, 4, $1^{m}$; q. cxlviii, 3, $2^{m}$.

Psal. CXXXVI, 1, Super flumina, etc, : 1-2, q. lxxxix, 2, $1^{m}$.

Psal. CXXXVIII, 2, Tu cognovisti sessionem meam, etc. : 3, q. xlix, 6, *c* ; q. liii, 1, *c*. — 8-10, Si ascendero in cœlum, etc. : 1, q. viii, 2, 3 et 4, *o*; q. xvi, 7, $2^{m}$ ; q. lii, 2, *c*. — 14, Mirabilia opera tua : 2-2, q. clxxx, 4, $1^{m}$. — 16, Imperfectum meum viderunt oculi tui : 2-2, q. clxxxiv, 2, $2^{m}$. — 17, Mihi autem nimis honorati sunt, etc. : 2-2, q. clxxxvi, 7, $4^{m}$. — 18, Exurrexi, et adhuc sum tecum : 3, q. liii, *o*. — 22, Perfecto odio oderam illos : 1-2, q. xxix, 1, *o* ; 2-2, q. xxv, 6, $1^{m}$ ; q. xxvi, 7, $1^{m}$; q. xxxiv, 3, $1^{m}$; q. ci, 4, $1^{m}$.

Psal. CXXXIX, 12, Vir linguosus, etc. : 2-2, q. lxxiii, 1, *c*. — 14, Habitabunt recti cum vultu tuo : 2-2, q. clxxiii, 1, *c*.

Psal. CXL, 2, Dirigatur oratio mea sicut incensum : 1-2, q. cii, 3, $14^{m}$; 2-2, q. lxxxiii, 3, *b*; 3, q. lxxxiii, 5, $2^{m}$. — 4, Ne declines cor meum, etc. : 2-2, q. lxix, 1, $3^{m}$. — Ad excusandas excusationes in peccatis : 2-2, q. clxii, 4, $3^{m}$. — 5, Oleum autem peccatoris, etc. : 2-2, q. cxv, 2, $2^{m}$.

Psal. CXLI, 2, Voce mea, etc. : 2-2, q. lxxxiii, 12, *b*. — 4, In via hac qua ambulabam, etc. : 1, q. cxiii, 4, *c*; 2-2, q. clxii, 6, $1^{m}$.

Psal. CXLII, 2, Non justificabitur in conspectu tuo, etc. : 1-2, q. cxiii, 1, *c*. — 5, Meditatus sum in omnibus, etc. : 2-2, q. clxxx, 4, $1^{m}$. — 10, Spiritus tuus bonus, etc. : 1-2, q. lxviii, 2, *c*.

Psal. CXLIII, 15, Beatum dixerunt populum, etc. : 1-2, q. ii, 8, *b*; q. v, 3, $3^{m}$.

Psal. CXLIV, 3, Magnitudinis ejus non est finis : 1, vii, 1, *o* ; q. xii, 7, *c* et $3^{m}$; q. xxv, 2, *o*; 3. q. x, 3, $1^{m}$ et $2^{m}$. — 7, Memoriam abundantiæ, etc. : 2-2, q. clxxxiv, 7, $3^{m}$ ; q. clxxxviii, 6, *c*. — 9, Miserationes ejus super omnia, etc. : 1, q. xxi, 3, $2^{m}$; 4, *c*; q. xxv, 3, $3^{m}$ ; 1-2, q. cxiii, 9, *b*; 2-2, q. xxx, 2, $1^{m}$ ; 4, $3^{m}$; q. clxiv, 2, $7^{m}$ ; 3, q. xxxvi, 1, $3^{m}$. — 13, Regnum tuum regnum omnium sæculorum : 2-2, q. lxxxiii, 9, $1^{m}$.

Psal. CXLV, 6, Qui fecit cœlum, etc. : 1, q. lxv, 1, *b*.

Psal. CXLVI, 5, Sapientiæ ejus non est numerus : 3, q. lxx, 3, *c*. — 8, Qui producit in montibus, etc. : 1, q. xxii, 2, *o* ; 2-2, q. lxiv, 1, $1^{m}$. — 9, Pullis corvorum invocantibus eum : 1-2, q. iii, 4, $1^{m}$; 2-2, q. lxxxiii, 10, $3^{m}$.

Psal. CXLVII, 14, Qui posuit fines tuos pacem : 2-2, q. xxix, 2, $4^{m}$ ; q. clxxxiii, 2, $3^{m}$. —

EX LIBRO PROVERBIORUM.

rem autem Domini declinat omnis a malo : 2-2, q. LIV, 2, 4m.
CAP. XVI, 1, Hominis est animam præparare : 1-2, q. CIX, 6, 4m; q. CXII, 2, c. —2, Omnes viæ hominis patent oculis ejus : 1, q. XIV, 11, b. —Spirituum ponderator est Dominus : 1, q. XX, 4, 3m. — 4, Universa propter semetipsum operatus est Dominus : 1, q. XLIV, 4, b ; q. LXV, 2, b ; q. CIII, 2, b. —6, In timore Domini declinatur a malo : 1-2, q. LXVIII, 4, c; 7, 1m. — 7, Cum placuerint Domino, etc. : 2-2, q. CLXV, 1, 3m. — 9, Domini est dirigere gressus ejus : 1-2, q. CXII, 2, c. — 32, Melior est sapiens viro forti : 1-2, q. LXVI, 4, 2m ; 2-2, q. CXXXVI, 2, o.—33, Sortes mittuntur, etc. : 2-2, q. XCV, 8, c.
CAP. XVII, 5, Qui ruina lætatur alterius non erit impunitus : 2-2, q. XXXVI, 2, o. — 6, Gloria filiorum patres eorum : 3, q. XXVII, 4, c. — 16, Quid prodest stulto, etc. : 1-2, q. II, 1, 2m. — 19, Qui meditatur discordias, etc. : 2-2, q. XLI, 2, 3m. — 22, Spiritus tristis exsiccat ossa : 1-2, q. XXXVII, 4, b ; s3, q. V, 2, 2m.
CAP. XVIII, 3, Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit : 2-2, q. XIV, 4, c ; q. CLXXXVI, 9, 3m. — 5, Accipere personam impii, etc. : 2-2, q. LXIII, 4, b. — 6, Labia stulti miscent se rixis : 2-2, q. XLI, 2, 3m. — 24, Vir amabilis ad societatem, etc. : 2-2, q. XXVI, 8, 1m.
CAP. XIX, 5, Testis falsus non erit impunitus : 2-2, q. LXX, 4, b. — 16, Qui negligit viam suam mortificabitur : 2-2, q. LIV, 3, b. — 25, Pestilente flagellato, etc. : 1-2, q. LXXXVII, 3, 2m.
CAP. XX, 1, Luxuriosa res vinum : 2-2, q. CXLVII, 8, 1m ; q. CLIII, 1, 2m. —3, Omnes stulti miscentur contumeliis : 2-2, q. LXXII, 4, 2m — 6, Virum autem fidelem quis inveniet : 1-2, q. XCVII, 4, o. — 8, Rex qui sedet, etc, : 3, q. LVIII, 1, c; q. LIX, 3, 1m. — 14, Malum est, etc. : 2-2, q. LXXVII, 1, 2m. — 27, Lucerna Domini spiraculum hominis : 3, q. V, 4, 2m. — 28, Roboratur clementia thronus ejus : 2-2, q. CLVII, 4, 2m.
CAP. XXI, 1, Cor regis in manu Dei est : 1, q. LXXXIII, 1, 3m. -- Quocumque voluerit inclinabit illud : 1, q. LXXXIII, 3, 3m; q. CXI, 2, b; 1-2, q. VI, 1, 1m; q. IX, 4, 2m; 6, c; q. LV, 4, 6m; q. LXXX, 1, 3m ; q. CIX, 1, 2 et 9, c; 3, q. LXXXVI, 1, c. — 10, Anima impii desiderat malum : 1, q. XIX, 9, c ; 1-2, q. VIII, 1, o; q. LXXIV, 1, 1m; q. LXXVII, 2, c. — 20, Thesaurus desiderabilis, etc. : 2-2, q. LIII, 1, b ; q. CXIX, 3, 3m. — 28, Vir obediens loquetur victoriam : 3, q. XLVII, 2, c.
CAP. XXII, 1, Melius est nomen bonum, etc. : 2-2, q. LXXIII, 3, c. — 6, Adolescens juxta viam suam, etc. : 3, q. LXVIII, 9, c. — 7, Qui accipit mutuum, etc. : 2-2, q. CLXXXVII, 4, 4m.
CAP. XXIII, 4, Prudentiæ tuæ pone modum : 2-2, q. XLVII, 4, 3m. — 13, Noli subtrahere, etc. : 2-2, q. LXV, 2, b; q. CXLII, 2, c. — 22, Audi patrem tuum qui genuit te : 2-2, q. CI, 1, o.
CAP. XXIV, 6, Cum dispositione initur, etc. : 2-2, q. L, 4, b. — 10, Si desperaveris lassus, etc. : 2-2, q. XX, 3, c. — 11, Erue eos qui ducuntur ad mortem : 2-2, q. X, 12, 2m ; q. LXIX, 4, 3m ; q. LXX, 1, c ; q. CXXII, 4, 3m; 3, q. LXVIII, 10, 1m. — 15, Ne insidieris et quæras iniquitatem in domo justi : 2-2, q. XXXIII, 2, 4m ; 2-2, q. CLXVII, 2, 3m. — 16, Septies enim cadet justus et resurget : 3, q. LXVIII, 4, 2m. — 20, Non habent futurorum spem mali : 2-2, q. XVIII, 3, o. — 21, Cum detractoribus ne commiscearis : 2-2, q. LXXIII, 2, 2m. —23, Cognoscere personam in judicio non est bonum : 2-2, q. LXIII, 1, o.
CAP. XXV. 9, Causam tuam tracta cum amico tuo : 2-2, q. CLXXXIX, 10, 2m. — 20, Sicut tinea vestimento, etc. : 1-2, q. XXXVII, 4, b. — 21, Si esurierit inimicus, etc. : 2-2, q. XXV, 9, c. — 23, Ventus aquilo, etc. : 2-2, q. LXXIII, 4, 2m. — 28, Sicut urbs patens, etc. : 1-2, q, XLVIII, 4, 2m.
CAP. XXVI, 4, Ne respondeas stulto, etc. : 2-2, q. LXXII, 3, 1m. — 5, Responde stulto, etc. : 2-2, q. LXXII, 3, c. — 8, Sicut qui mittit lapidem, etc. : 2-2, q. LXIII, 3, c. — 16, Sapientior sibi piger videtur, etc. : 2-2, q. CXXXIII, 1, 3m. —20, Susurrone subtracto, etc. : 2-2, q. LXXIV, 1, c. — 21, Homo iracundus incendit litem : 2-2, q. CXVI, 1, 2m. — 25, Quando submiserit vocem, etc. : 2-2, q. CXIII, 2, 3m.
CAP. XXVII, 2, Laudet te alienus, etc. : 2-2, q. CIX, 1-2m. — 4, Ira non habet misericordiam, etc. : 1-2, q. XLVI, 6, 1m. — 6, Meliora sunt vulnera, etc. : 2-2, q. XXXII, 2, 3m ; q. CXV, 2, c. — 9, Unguento et variis odoribus, etc. : 1-2, q. CVIII, 4, b. — 11, Stude sapientiæ, etc. : 2-2, q. CLXVI, 1, b. — 21, Quomodo probatur, etc. : 2-2, q. XCI, 1, 3m. — 23, Diligenter agnosce vultum pecoris, etc. : s3, q. VIII, 5, 2m.
CAP. XXVIII, 1, Fugit impius, nemine persequente : s3, q. XLVII, 2, c. — Justus autem quasi leo, etc. : 2-2, q. CXXVI, 1, 1m; 3, q. XV, 7, 1m. — 9, Qui declinat aures suas ne audiat legem, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 16, 1m; q. CLXXVIII, 2, 1m; 3, q. LXXXII, 6, c. — 13, Qui abscondit scelera sua non dirigetur : 3, q. LXVIII, 6, 2m; q. LXXXIV, 6, 1m; 7, 2m. — 25, Qui se jactat et dilatat, jurgia excitat : 2-2, q. XLI, 2, 2m ; q. CXII, 2, 1m.
CAP. XXIX, 2, Cum impii sumpserint, etc. : 2-2, q. XXXVI, 2, 2m. — 18, Cum prophetia defecerit, etc. : 2-2, q. CLXXII, 1, 4m; q. CLXXIV, 6, c. — 22, Vir iracundus provocat rixas : *ut supra*, c. XV, 18.
CAP. XXX, 1-2, Visio quam locutus, etc. : 2-2, q. CXIII, 1, 1m. — 2-3, Stultissimus sum virorum, etc. : 2-2, q. XLV, 4, 1m. — 4, Quod nomen est ejus, etc. : 1, q. XIII, 1, 1m. — 8, Mendicitatem et divitias ne dederis, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 6, b; q. CLXXXVII, 5, o ; 3, q. XL, 3, 1m. — 9, Aut egestate compulsus, etc. : 2-2, q. CLXXXVI, 3, 2m. — 17, Oculum qui subsannat, etc. : 2-2, q. LXXV, 2, c.
Cap. XXXI, 4, Noli regibus dare vinum : 2-2, q. CXLIX, 4, 3m. — 10, Mulierem fortem, etc. : 2-2, q. CLVI, 1, 1m; 3, q. LXXII, 10, 3. — 28, Vir ejus et laudavit eam : 2-2, q. CXV, 1, 1m.

## EX LIBRO ECCLESIASTÆ.

CAP. I, 3, Quid habet habet amplius homo de universo labore, etc. : 1, q. LXXV, 6, 1m. — 4, Terra autem in æternum stat : 1, q. X, 3, c ; s3, q. LXXVI, 5, o. — 9, Quid est quod fuit, etc. : s3, q. XCI, 1, 1m. — 10, Nihil sub sole novum : 1, q. LXXIII, 1, 3m. — 15, Perversi difficile corriguntur : 2-2, q. CLXXXVI, 10, 3m. — Stultorum infinitus est numerus : 1, q. LXIII, 9, 2m; 2-2, q. LX, 4, 1m ; s3, q. XCVII, 7, 3m. — 18, Qui addit scientiam, addit et laborem : 1-2, q. XXXVIII, 4, 1m ; q. LXIX, 3, 3m.
CAP. II, 3, Cogitavi in corde meo abstrahere a vino, etc. : 2-2, q. CXLVIII, 6, c ; q. CXLIX, 3, 1m ; q. CLXXXVIII, 5, c. — 14, Didici quod unus utriusque esset interitus : 1, q. LXXV, 6, 1m.
CAP. III, 1, Omnia tempus habent : 2-2, q. LV, 7, c; 3, q. XXXVII, 1, 2m. — 5, Tempus amplexandi, etc. : s3, q. LXIV, 10, b. — 14, Didici quod

## EX CANTICO CANTICORUM.



## EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Potentes potenter tormenta patientur : 1-2, q. lxxiii, 9, 3m; 10, *c*. — 8, Æqualiter cura est illi de omnibus : 1, q. xx, 3, 1m; q. xxii, 1, *o*; 1-2, q. cxii, 4, 1m. — 14, Præoccupat qui se concupiscunt, etc. : 3, q. xxxvi, 6, 1m. — 21, Concupiscentia itaque sapientiæ, etc. : 1, q. lxxxii, 5, 1m; 1-2, q. xxii, 3, 3m; q. xxx, 1, 1m; 2-2, q. cxxii, 6, 3m.

Cap. VII, 1, Sum quidem et ego mortalis, etc. : 3, q. xxix, 1, 3m. — Ex genere terreni illius qui prior factus est : 3, q. iv, 6, *o*; q. xxxi, 1, *o*. — 7, Optavi, et datus est mihi sensus : 1-2, q. cxiii, 3, 2m. — Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ : 2-2, q. clxxx, 3, 4m. — 8, Divitias nihil esse duxi in comparatione illius : 2-2, q. clxxxviii, 5, *c*. — 9, Omne aurum in comparatione, etc. : 1-2, q. ii, 6, *c*. — 11, Venerunt autem mihi, etc. : 1-2, q. iv, 8, *b*; q. v, 4, *c*. — 13, Quam sine fictione didici, etc. : 3, q. xlii, 3, *c*. — 17, Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt, scientiam veram : 1-2, q. cxii, 5, 2m; 2-2, q. clxvii, 1, 2m. — 22, Est enim in illa spiritus intelligentiæ, etc. : 3, q. lxxii, 2, 2m. — 24, Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia : 1, q. ix, 1, 2m; q. lxxiii, 3, *c*. — 25, Nihil inquinatum incurrit in illam : 3, q. xxvii, 2, 2m; q. xxxi, 4, 3m; 7, 1m. — 27, Per nationes in animas sanctas se transfert, etc. : 1-2, q. cvi, 1, 3m; 2-2, q. xlv, 6, 2m; q. clxxii, 2, 1m; 4, 1m. — 28, Neminem diligit Deus, etc. : 1-2, q. lxviii, 2, *b*; q. cii, 3, *b*; 2-2, q. cxlix, 3, 1m.

Cap. VIII, 1, Attingit ergo a fine, etc. : 1, q. xxii, 2, *b*; q. ciii, 8, *b*; q. cix, 2, *c*; 2-2, q. ccxv, 1, *c*. — Disponit omnia suaviter : 1-2, q. cx, 2, *c*; 2-2, q. xxiii, 2, *c*; q. clxv, 1, *c*; 3, q. xliv, 4, *b*; q. xlvi, 9, *c*; q. lv, 6, *b*; q. lx, 4, *c*. — 2, Hanc amavi, etc. : 1-2, q. xxvi, 1, 1m; 2-2, q. clxxx, 2, 3m. — 7, Sobrietatem enim et prudentiam, etc. : 1-2, q. lvii, 5, *b*; q. lix, 3, 1; q. lxiii, 3, *b*; 2-2, q. xxiii, 7, *b*; q. xlvii, 5, *b*; q. lviii, 3, 1m; 5, 1m; q. cxxiii, 2, 1m; q. cxlix, 1, 2m; 3, q. lxxxix, 1, *b*. — 16, Intrans in domum meam, conquiescam cum illa : 1-2, q. xxxiii, 3, 1m; 2-2, q. clxxix, 1, 3m; q. clxxx, 6, 1m. — Non enim habet amaritudinem, etc. : 1-2, q. v, 4, *c*; q. xxxi, 5, *c*; q. xxxii, 7, 2m; q. xxxv, 5, *b*; q. lix, 3, 1m; 2-2, q. ix, 4, 2m; q. xxviii, 2, *b*; q. xlv, 3, 3m; q. clxxx, 7, *b*. — 19, Puer autem eram ingeniosus, etc. : 1, q. lxxxv, 7, *c*. — 20, Et cum essem magis bonus, etc. : 1, q. xc, 4, *o*; q. xci, 4, 3m; q. cxviii, 3, *o*; 3, q. vi, 3 et 4, *o*. — 21, Quod non possem esse continens, etc. : 1-2, q. lxiii, 2, 2m; 2-2, q. clvi, 2, 1m.

Cap. IX, 10, Mitte illam de cœlis : 1, q. xliii, 5, *b*. — 14, Cogitationes mortalium timidæ, etc. : 1, q. cxiii, 1, 1m; 1-2, q. lvii, 5, 3m; q. xci, 3, 3m; q. cix, 9, *c*; 2-2, q. xlvii, 3, 2m; q. lii, 1, 1m. — Incertæ providentiæ nostræ : s3, q. xliii, 3, 5m. — 15, Corpus enim quod corrumpitur, etc. : 1, q. xciv, 2, 2m; q. ci, 2, 1m; 2-2, q. clxxx, 7, 2m; s3, q. lxx, 3, *c*; q. xcii, 4, *c*. — 16, Quæ in cœlis sunt quis investigabit : 1, q. lxxxviii, 1, *b*.

Cap. X, 2, Eduxit illum a delicto suo : 1, q. xcvii, 1, 3; 2-2, q. lxxxv, 1, 2m; 3, q. iv, 6, 2m. — 10, Dedit illi scientiam sanctorum : 1, q. i, 1, *b*; 1-2, q. cxii, 5, 2m. — 19, Justi tulerunt spolia impiorum : 1-2, q. lxvi, 5, 1m.

Cap. XI, 17, Per quæ peccat quis, etc. : 2-2, q. xxxix, 4, *c*; q. xcix, 4, *c*; q. cvii, 4, 3; q. lx, 2, *b*; q. xcvii, 6, *b*. — 21, Omnia in mensura, etc. : 1, q. v, 5, 1m; q. vii, 4, *b*; q. viii, 4, 2m; q. xlv, 7, *c*; 1-2, q. i, 4, 1m; q. lxiii, 2, *c*, q. c, 7, *b*; 2-2, q. clxiv, 2, *b*; 3, q. vii, 11, *b*; 12, *c*. — 24, Misereris omnium, etc. : s3, q. xcix, 2, 1m. — 25, Diligis enim omnia quæ sunt, etc. : 1, q. xx, 2, *b*; q. xxiii, 3, 1m; 1-2, q. lxxix, 1, *b*; q. cx, 1, *c*; 2-2, q. xxv, 3, 1m; 3, q. xlix, 4, 1m. — 26, Quomodo autem posset, etc. : 1, q. xix, 4, *b*; 12, 2m.

Cap. XII, 10, Naturalis malitia ipsorum : 1, q. lxiii, 4, 2m; 3, q. ii, 12, *c*. — 13, Cui cura est de omnibus : 1, q. viii, 3, *c*; q. xxii, 2 et 3, *o*; q. xxiii, 1, *c*; q. ciii, 5, *o*; q. cxiii, 6, *c*; 1-2, q. xci, 2, *c*; q. xciii, 1, *c*; 4, 5 et 6, *o*. — 17, Virtutem enim ostendis, etc. : 1, q. xxi, 1, 1m; 1-2, q. lxi, 5, *c* et 1m, — 18, Cum tranquillitate judicas : 2-2, q. clviii, 1, 4m.

Cap. XIII, 1 et 2, Neque operibus attendentes, etc. : 2-2, q. xciv, 4, *c*. — 5, A magnitudine enim speciei, etc. : 1, q. ii, 2, *o*; 1-2, q. xciii, 2, *o*; s3, q. xci, 3, *c*. — 11 et seq., Si quis artifex, etc. : 2-2, q. xciv, 4, *c*.

Cap. XIV, 3, Tu autem, Pater, gubernas, etc. : 1, q. xxii, 1, *b*; q. ciii, 1, *b*. — 9, Odio sunt Deo impius, etc. : 1-2, q. lxxix, 1, *b*; q. cii, 5, 4m; 2-2, q. lv, 1, *b*; 3, q. xlix, 4, *c*. — 11, Creaturæ Dei in odium factæ sunt, etc, : 1, q. xlv, 1, 3m; 1-2, q. lxxix, 1, 2m; 2-2, q. ix, 4, *c*. — 14-21, Supervacuitas enim hominum, etc. : 2-2, q. xciv, 4, *b*. — 21, Incommunicabile nomem lapidibus et lignis imposuerunt : 1, q. iii, 4, 1m; q. xiii, 9, *b*; 2-2, q. xciv, 4, *c*; 3, q. xvi, 2, 1m. — 22, In magno viventes, etc. : 2-2, q. xxix, 2, 3m. — 27, Infandorum enim idolorum cultura, etc. : 2-2, q. xciv, 4, 1m.

Cap. XV, 12, Sed et æstimaverunt lusum esse vitam nostram : 2-2, q. clxviii, 2, 2m.

Cap. XVI, 20, Omnis saporis suavitatem : 3, q. lxxiii, 6, *c*. — 29, Ingrati enim spes, etc. : 2-2, q. cvii, 4, 1m; q. cxxii, 5, 4m.

Cap. XVII, 10-11, Semper enim præsumit sæva, etc. : 2-2, q. xxi, 3, 1m.

Cap. XVIII, 24, In veste enim poderis, etc. : 1-2, q. cii, 5, 10m.

## EX LIBRO ECCLESIASTICI

Cap. I, 1, Omnis sapientia a Domino, etc. : 1, q. x, 5, 2m; 2-2, q. clxvii, 1, 2m. — Prior omnium creata est sapien ia : 1, q. x, 3, *c*; q. xli, 3, 4m. — 5, Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis : 3, q. iii, 8, *c*; q. x, 4, *c*. — 9. Ipse creavit eam, etc. : *ut supra, vers.* 4. — 10, Effudit illam super omnia, etc. : 3, q. xii, 3, 2m. — 25, Radix sapientiæ est timere Dominum : s3, q. xix, 7, 2m. — 27, Timor Domini expellit peccatum : 1-2, q. cxiii, 4, 1m; 2-2, q. xix, 7, *c*; q. lxiv, 6, 1m. — 28, Qui sine timore est, etc. : 1-2, q. lxviii, 2, *b*; 2-2, q. cxxvi, 1, 1m. — 34-35, Beneplacitum est illi fides et mansuetudo : 2-2, q. clvii, 4, 2m.

Cap. II, 1, Fili, accedens ad servitutem Dei, etc. : 3, q. xli, 1, *c*. — 8, Qui timetis Dominum, credite illi : 2-2, q. vii, 1, 1m; q. xvi, 1, 5m. — 8-10, Qui timetis, etc. : 1-2, q. lxii, 1, *b*. — 13, Quoniam pius et misericors Deus : 1, q. xxi, 3, *o*; 2-2, q. xxx, 2, 1m. — 14, Væ duplici corde: 2-2, q. cix, 2, *o*; o. cxi, 3, 2m.

Cap. III, 19, Fili, in mansuetudine etc. : 2-2, q. clvii, 4, 2m. — 2-2, Altiora te ne quæsieris : 1, q. i, 1, 1m; 2-2, q. clxi, 2, 2m; q. clxvii, 1, *c*, — 25, Plurima enim super sensum, etc. : 1, q. i, 1, 1m; 2-2, q. ii, 3, 3m. — 27, Cor durum male habebit in novissimo : 1-2, q. lxxix, 3, 2m. —

## E PROPHETIA ISAIÆ.

CLXXI, 3, *c*. — 10, Sapientia tua et scientia tua hæc decepit te : 2-2, q. XLVI, 1, 3m. — 13, Qui contemplabantur sidera, etc. : 3, q. XLIV, 2, 2m.

CAP. XLVIII, 9, Laude mea infrænabo, etc. : 2-2, q. XCI, 1, *c*. — 16, Et nunc Dominus Deus misit me, etc. : 1, q. XLIII, 8, *b*. — 22, Non est pax impiis, etc. : 2-2, q. XXIX, 1, *b*; 3, 1m.

CAP. XLIX, 6, Parum est ut sis mihi, etc. : 1-2, q. XCVIII, 4, 1m; 3, q. XLII, 1, 1m. — 18, Omnibus his velut ornamento vestieris : 3, q. XLV, 2, 3m.

CAP. L, 4, Mane erigit mihi aurem, etc. : 1, q. CV, 3, *o*; q. CXVII, 1, 1m; 1-2, q. LXVIII, 1, *c*; 2-2, q. CLXXI, 2, *c*.

CAP. LI, 3, Gratiarum actio et vox laudis : 1-2, q. CI, 2, *c*; 2-2, q. LXXXIII, 17, *o*; q. XCI, 1, *o*. — 6, Salus autem mea in sempiternum erit : 3, q. LVII, 6, 3m. — 9, Consurge, consurge, etc. : 3, q. XIV, 1, 4m. — 12, Quis tu ut timeres, etc. : 2-2, q. CXXVI, 1, 2m.

CAP. LII, 3, Gratis venumdati estis, etc. : 3, q. XLVI, 3, 3m. — 11, Recedite, recedite, etc. : 2-2, q. XXV, 6, 5m. — 13, Ecce intelliget servus meus : 3, q. V, 4, *b*; q. XLVI, 5, 2m. — 13-14, Exaltabitur et elevabitur, etc. : 3, q. XLIX, 6, *c*.

CAP. LIII, 1, Quis credidit auditui nostro : 2-2, q. X, 1, *c*. — 2 et 3, Desideravimus eum, etc. : 3, q. XIV, 1, 4m. — 3, Virum dolorum et scientem infirmitatem : 3, q. XLIII, 1, 2m. — Quasi absconditus vultus ejus et despectus : 3, q. XXXVI, 1, *b*. — 4, Vere languores nostros ipse tulit : 3, q. XII, 4, 3m; q. XIV, 1, *c*; q. XV, 1, *c*; 5, *b*; q. XXXV, 6, 2m; q. XLVI, 6, 4m; q. XLIX, 3, *b*; q. LII, 1, *c*; q. LXVIII, 5, 1m. — Dolores nostros ipse portavit : 3, q. XV, 5, *o*; q. XLVI, 6 et 7, *o*. — 5, Ipse autem vulneratus est, etc. : 3, q. XIV, 1, 3m; q. XLIX, *o*; q. LVI, 2, 4m; q. LXII, 5, *o*. — Livore ejus sanati sumus : 3, q. XLVI, 3, *c*; q. XLVIII, 1, *o*; 6, 3m; q. XLIX, 1, *c*; q. L, 6, *c*. — 6, Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum : 3, q. XV, 1, 4m; q. XLVII, 3, *c*. — 7, Oblatus est quia ipse voluit : 3, q. XIV, 2, 1m; q. XV, 6, 4m; q. XVIII, 6, 2m; q. XXII, 2, 1m; q. XLVI, 1, 2m; q. XLVII, 3, *c*; s3, q. LXXXIX, 2, 4m. — 8, Generationem ejus quis enarrabit : 3, q. XXII, 6, 3m; q. XXXI, 3, 1m. — 9, Et dabit impios pro sepultura : 3, q. LI, 1, 2m. — Eo quod iniquitatem non fecerit, etc. : 3, q. XIV, 3, *o*; q. XV, 1, *o*; 5, 1m et 2m; q. XXII, 4, 1m; q. XXVII, 3, *c*; q. XXVIII, 1, *c*; q. XXXI, 7, *o*; q. XXXIV, 1, 2m; q. XXXIX, 1, *c*; 2, 2m; q. L, 2, *c*. — 12, Tradidit in mortem animam suam : 3, q. XLVII, 3, 2m. — Cum sceleratis reputatus est : 3, q. XLVI, 11, *b*. — Et pro transgressoribus rogavit : 2-2, q. XXXI, 2, 1m; q. LXXXIII, 7, 3m.

CAP. LV, 4, Ecce testem populis, etc. : 3, q. XII, 3, *b*. — 9, Sicut exaltantur cœli, etc. : 1-2, q. XIX, 9, 1m.

CAP. LVI, 3, Non dicat filius advenæ, etc. : 1-2, q. CV, 3, *c* et 1m-2m. — 4 et 5, Hæc dicit Dominus eunuchis, etc. : s3, q. XCVI, 5, *b*. — 7, Domus mea domus orationis vocabitur : 1-2, q. CII, 4, 1m; 2-2, q. LXXXIV, 3, *b*.

CAP. LVII, 1, Justus perit, etc. : 3, q. XLVI, 6, 5m. — 14, Auferte offendicula, etc. : 3, q. LXXVIII, 3, 5m.

CAP. LVIII, 1, Annuntia populo, etc. : s3, q. LXVII, 3, *c*. — 3, Quare jejunavimus, etc. : 2-2, q. CXLVII, 1, 1m; s3, q. XIV, 1, *b*. — In die jejunii vestri invenitur voluntas vestra : 2-2, q. CXLVII, 1, 1m; q. CLXXXVI, 8, *c*. — Omnes debitores vestros repetitis : 2-2, q. XL, 4, 2m. — 6, Nonne hoc est magis jejunium, etc. : 2-2, q. CXLVII, 1, 1m; q. CLXXXVIII, 6, 3m. — 7, Frange esurienti, etc. : 2-2, q. LXXXI, 6, 2m; q. CLXXI, 3, *c*. — 13 et 14, Si averteris a sabbato, etc. : 1-2, q. C, 5, 2m.

CAP. LIX, 1, Ecce non est abbreviata, etc. : 3, q. XLVIII, 6, 1m. — 2, Iniquitates vestræ diviserunt inter vos, etc. : 1, q. XLVIII, 4, *c*; 1-2, q. XLII, 3, 1m; 2-2, q. XXVII, 4, 3m; q. XXVIII, 2, 2m; q. XXXIX, 1, 1m; s3, q. XLI, 3, 2m.

CAP. LX, 3, Ambulabunt gentes, etc. : 3, q. XXXVI, 8, *b*. — 5, Videbis, et afflues, etc. : 1-2, q. XXXIII, 1, *b*. — 15, Ponam te in superbiam, etc. : 2-2, q. CLXII, 1, 1m. — 19, Non erit tibi amplius sol, etc. : s3, q. XCI, 3, 5m; q. XCVII, 7, *c*. — 20, Non occidet ultra sol tuus, etc. : s3, q. XCI, 2, *b*. — 21, Populus autem tuus omnes justi : 3, q. XXII, 5, 1m.

CAP. LXI, 1, Spiritus Domini super me : 1, q. XXXVI, 1, 1m. — 8, Ego Dominus diligens, etc. : 2-2, q. LXVI, 8, *b*. — 10, Induit me vestimentis salutis : 2-2, q. CXXIX, 4, 3m; s3, q. XCV, 1, *b*; 3, 3m.

CAP. LXII, 2, Vocabitur tibi nomen novum : 3, q. XXXVII, 2, 2m.

CAP. LXIII, 1, Quis est iste qui venit de Edom, etc. : 1, q. LVII, 5, *b*; 2-2, q. II, 7, 1m. — Iste formosus in stola sua, etc. : 3, q. LVII, 3, *b*. — 7, Miserationum Domini, etc. : 2-2, q. XCI, 1, 1m. — 14, Spiritus Domini ductor ejus fuit : 2-2, q. CLXXIII, 2, *c*; q. CLXXXIX, 10, 1m. — 16, Abraham nescivit nos, etc. : 2, q. LXXXIX, 8, *c*; s3, q. XCIV, 1, 1m.

CAP. LXIV, 4, Oculus non vidit, Deus absque, te, etc. : 1, q. I, 1, *c*; 2-2, q. XVII, 2, 1m; q. CLXXV, 3, *c*; 3, q. LV, 1, *c*. — 6, Quasi pannus menstruatæ, etc. : 2-2, q. CLXII, 6, 1m; s3, q. LXIV, 3, *b*.

CAP. LXV, 1, Ecce ego ad gentem, etc. : 1, q. XXXIX, 8, 3m. — 14, Servi mei laudabunt, etc. : 2-2, q. XVIII, 3, *b*. — 15, Servos suos vocabit nomine alio : 3, q. XXXVII, 2, *o*. — 16, Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores : 3, q. LXXXIV, 8, *c*. — 17, Ecce enim ego creo cœlos, etc. : s3, q. XCI, 1, *b*. — 24, Antequam clament, ego exaudiam : 2-2, q. LXXXIII, 1, 1m. — 25, Non nocebunt, etc. : 2-2, q. LXIV, 4, *o*.

CAP. LXVI, 9, Numquid ego qui alios, etc. : 1, q. XXVII, 2, *o*. — 14, Videbitis, et gaudebit, etc. : 1-2, q. IV, 6, *b*. — 19, Mittam ex eis, etc. : 3, q. XLII, 1, *c*. — 24, Egredientur, et videbunt cadavera virorum : s3, q. XCIV, 1, *b*. — Vermis eorum non morietur : s3, q. XCVII, 2, *o*. — Et ignis eorum non extinguetur : 1, q. X, 3, *c* et 2m. — Erunt usque ad satietatem visionis omni carni : s3, q. XCIV, 3, *b*; q. C, 1, 4m.

## E PROPHETIA JEREMIÆ.

CAP. I, 1, Verba Jeremiæ filii Helchiæ, etc. : s3, q. XL, 3, *b*. — 5, Priusquam te formarem, etc. : 3, q. XXVII, 1, *c*; 2, 1m; 6, *b*. — Prophetam in gentibus dedi te : 2-2, q. CLXXI, 2, 2m. — 13, Ollam succensam, etc. : 2-2, q. CLXXIII, 2, *c*; q. CLXXIV, 3, *c*.

CAP. II, 5, Elongaverunt a me : 1, q. III, 1, 5m. — 20, Confregisti jugum, etc. : 2-2, q. CLXII, 2, *c*; q. CLXXXVI, 10, 3m; 3, q. VIII, 7, *c*.

CAP. III, 1, Fornicata es cum amatoribus multis : 2-2, q. XI, 4, 1m; q. CLI, 2, *c*. — Ego suscipiam te : s3, q. LXVI, 3, *c*.

CAP. IV, 2, Et jurabis : Vivit Dominus, etc. : 2-2, q. LXXXIX, 3, *b*; q. XCVIII, 1, 1m. — 3, Novate

## E THRENIS.



## E PROPHETIA BARUCH.

Cap. III, 38, Post hæc in terris, etc. : 3, q. iv, 4, c; q. xl, 1, 1m.
Cap. IV, 1, Hic liber mandatorum, etc. : 1-2, q. ciii, 1, 1m.
Cap. VI, 30, Sacerdotes habentes tunicas, etc. : 1-2, q. cii, 6, 11m.

## E PROPHETIA EZECHIELIS.

Cap. I, 1, Factum est in trigesimo anno, etc. : 3, q. xxxix, 3, c. — 3, Facta est super eum manus Domini : 2-2, q. clxxiii, 3, c. — 16, Rota erat in rota : 1-2, q. cvii, 3, *b*.
Cap. II, 1, Fili hominis, sta super pedes tuos : 2-2, q. clxxi, 1, 4m. — 6, Ne timeas eos, etc. : 2-2, q. cxxv, 1, *b*.
Cap. III, 17, Speculatorem dedi te domui Israel : 2-2, q. x, 12, 5m. — 18, Si dicente me ad impium, etc. : 1-2, q. lxxix, 1, *c*; 2-2, q. x, 12, 3m.
Cap. IV, 6, Diem pro anno : s3, q. lxxvii, 2, 2m.
Cap. VIII, 3, Elevavit me spiritus, etc. : 2-2, q. clxxv, 1 et 6, *c*. — 16, Dorsa habentes contra, etc. : 1-2, q. cii, 4, 5m.
Cap. IX, 1, Unusquisque vas interfectionis, etc. : 3, q. lxii, 3, 1m. — 4, Signa thau, etc. : 3, q. lxiii, 3, *c*. — 9, Dereliquit Dominus terram , etc. : 1, q. ciii, 5, *c*.
Cap. X, 1, Super caput cherubim : 1, q. cviii, 5, *b*.
Cap. XIII, 3, Væ prophetis insipientibus, etc. : 2-2, q. clxxi, 1. 3m. — 6, Perseveraverunt confirmare sermonem : 2-2, q. xi, 2, 2m. — 18, Væ qui consuunt pulvillos, etc. 2-2, q. cxv, 1, *b*.
Cap. XIV, 9, Ego Dominus decepi prophetam illum : 2-2, q. lv, 4, 1m. — 20, Et Noe et Daniel et Job fuerint, etc : 3, q. xix, 4, 2m.
Cap. XVI, 15, Habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es, etc. : 2-2, q. cxlv, 2, 3m; q. cliv, 1, *c* et 1m. — 25, Ad omne caput viæ, etc. : 3, q. viii, 1, *c*. — 49, Hæc fuit iniquitas Sodomæ, etc. : 2-2, q. cxlviii, 3, 1m. — 60, Recordabor ego pacti mei tecum, etc. : s3, q. lxvi, 3, *c*.
Cap. XVIII, 4, Ecce omnes animæ, meæ sunt : 1-2, q. lxxxi, 2, 1m; q. lxxxvii, 8, *c*. — 8, Judicium verum fecerit, etc. : 1-2, q. civ, 1, *b*. — 17, Usuram et superabundantiam non acceperit : 2-2, q. lxxviii, 1, 2m; 2, *b*. — 20, Anima quæ peccaverit, ipsa morietur : 3, q. xix, 4, 1m; q. lxviii, 9, 2m; s3, q. lxxiii, 3, 4m. Filius non portabit iniquitatem patris, etc. : 1-3, q. lxxi, 1, 1m; 2, 1m; q. lxxxvii, 8, *b*; s3, q. xxxix, 5, 1m; q. lxviii, 2, 1m. — 21, Si autem impius egerit, etc. : 3, q. lxxxiv, 8, 1m. — 22, Omnium iniquitatum ejus, etc. : 3, q. lxxxvi, 1, *b*. — 23 et 32, Numquid voluntatis meæ est mors impii : 2-2, q. x, 8, 4m; q. xx, 1, *c*; q. lxiv, 2, 2m; q. lxvii, 4, 2m. — 24, Omnes justitiæ ejus quas fecerat non recordabuntur : 1-2, q. cxiv, 7, *b*; 3, q. lxxxviii, 1, 3m; q. lxxxix, 4, *b*.
Cap. XX, 11 et 25, Dedi eis præcepta mea, etc. : 1-2, q. xcviii, 1, 1m.
Cap. XXI, 21, Stetit enim rex Babylonis, etc. : 2-2, q. xcv, 8, *c*.
Cap. XXII, 27, Principes ejus, etc. : 2-2, q. lxvi, 8, 3m; q. lxix, 4, *c*; q. cxviii, 3, *c*.
Cap. XXVIII, 2, Elevatum est cor tuum, etc. : 1, q. lxiii, 2 et 3, *o*; 7, *c*; 2-2, q. cxii, 2, *c*; q. cxxxii, 3, *c*; q. cxlv, 2, 3m. — 12, Tu signaculum similitudinis : 1, q. xciii, 3, *o*; 2-2, q. clxiii, 2, *c*. — Plenus sapientia et perfectus decore : 1, q. lxii, 3, *o*; q. xci, 1, *c*. — 13, In deliciis paradisi fuisti : 1, q. lxiii, 5, *c*. — Omnis lapis pretiosus operimentum tuum : 1, q. lxiii, 7, *o*; 9, 3m; 2-2, q. lxix, 1, *c*. — 14, Tu cherub extentus et protegens : 1, q. lxiii, 7, 1m. — 15, Perfectus in viis tuis, etc. : 1, q. lxiii, 6, 1m. — 17, Et elevatum est cor tuum, etc. : *ut supra, vers.* 2.
Cap. XXIX, 18-20, Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit, etc. : 1-2, q. cxiv, 10, 2m.
Cap. XXXIII, 6, Quod si speculator viderit, etc. : 2-2, q. x, 12, 5m. — 12, Justitia justi non liberabit eum : 3, q. lxxxix, 4, 5 et 6, *o*. — Impietas impii non nocebit ei, etc. : 3, q. lxxxix, 2, 2m; 3, *o*.
Cap. XXXIV, 3, Quod crassum erat occidebatis : 1-2, q. cii, 3, 8m. — 4, Quod abjectum est, etc. : 2-2, q. xxxix, 4, 2m.
Cap. XXXVI, 25, Effundam super vos aquam mundam : 3, q. lxvi, 7, *c*; q. lxix, 1, *b*.
Cap. XXXVII, 7, Accesserunt ad ossa : s3, q. lxxvii, 4, 1m.
Cap. XLI, 18, Duasque facies habebat cherub : 1, q. cviii, 5 5m.
Cap. XLIII, 2, Ecce gloria Dei Israel ingrediebatur, etc. : 3, q. vii, 13, *c*; q. xxvii, 3, *c*.
Cap. XLIV, 2, Porta hæc clausa erit, etc. : 3, q. xxviii, 3, *b*. — 10 et 13, Levitæ qui recesserunt a me, etc. : 3, q. lxxxix, 3, 3m. — 21, Et vinum non bibet omnis sacerdos, etc. : 2-2, q. cxlix, 3, *o*. — 25, Et ad mortuum hominem non ingredientur : 1-2, q. ciii, 4, 3m. — 31, Omne morticinum, etc. : *ibid*.
Cap. XLV, 21, Septem diebus azyma comedentur : 1-2, q. cii, 4, 10m; 3, q. lxxix, 4, *o*.

## E PROPHETIA DANIELIS.

Cap. I, 10, Si viderit vultus vestros macilentiores, etc. : 2-2, q. lxxxviii, 2, 3m; q. cxlvii, 1, 2m; q. clxxxviii, 6, 3m. — 17, Pueris autem his dedit Deus scientiam, etc. : 1-2, q. cxi, 4, 3m; 2-2, q. xv, 3, *c*; q. xcvi, 1, 2m; q. cxlii, 1, 2m.
Cap. II, 11, Exceptis diis, quorum, etc : 2-2, q. xxiii, 1, 1m; 3, q. xl, 1, 1m. — 21, Ipse mutat tempora et ætates : 3, q. xxxvi, 6, *b*. — 45, Verum est somnium, et fidelis, etc. : 2-2, q. xcvi, 6, 2m.
Cap. III, 82, Benedicite filii hominum Domino : 2-2, q. lxxvi, 1, 2m, — 96, Omnis populus, tribus, etc. : 2-2, q. xiii, 2, *o*.
Cap. IV, 2, Visiones capitis mei : 2-2, q. clxxiii, 2, *c*. — 22, Dominetur Excelsus, etc. : 3, q. xlviii, 4, 1m. — 24, Consilium meum placeat tibi, etc. : 1-2, q. lxix, 3, 3m; 2-2, q. xxxii, 1, 2m; 5, 1m; 3, q. xlviii, 4, *c*; q. lxiv, 6, 1m; s3, q. xiv, 2, 1m.
Cap. V, 5, Apparuerunt digiti, etc. : 2-2, q. clxxiii, 2, *c*; 3, *c*. — 14, Audivi de te, etc. : 2-2, q. clxxvi, 2, 4m.
Cap. VII, 9, Antiquus dierum sedit, etc. : 3, q. lix, 1, 2m; s3, q. xc, 1, 4m. — 10, Fluvius igneus rapidusque egrediebatur : s3, q. lxxvi, 9, *c*. — Millia millium ministrabant, etc. : 1, q. l, 3, *b*; q. cxii, 2, 4m; 3, 4m. — 14, Dedit ei potestatem, etc. : 3, q. lix, 4, *c*.
Cap. IX, 17-18, Propter temetipsum inclina, etc. : 2-2, q. lxxxiii, 17, *c*. — 18, Neque enim justificationibus nostris, etc. : 1-2, q. cxiv, 6, 2m. — 24, Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt, etc. : s3, q. lxxxviii, 3, 1m. — Sanctus sanctorum : 3, q. lx, 2, 2m.
Cap. X, 1, Intelligentia enim est opus in visio-

## E PROPHETIA OSEE.



## E PROPHETIA JOEL.



## E PROPHETIA AMOS.



## E PROPHETIA JONÆ.



## E PROPHETIA MICHÆÆ

## E PROPHETIA NAHUM.

Cap. I, 9, Non consurget duplex tribulatio : 2-2, q. xxxix, 4, $3^{m}$ ; q. lxviii, 4, $3^{m}$ ; q. xcix, 4, $2^{m}$ ; 3, q. lix, 5, $2^{m}$ ; s3, q. lxxxix, 8, *b*.

Cap. II, 4, Justus autem in fide sua vivet : 3, q. lxvi, 1, $1^{m}$.

Cap. III, 2, In medio annorum notum facies : 3, q. i, 6, *b*.

## E PROPHETIA HABACUC.

Cap. II, 4, Justus autem in fide sua vivet : 3, q. lxvi, 1, $1^{m}$.

Cap. III, 2, In medio annorum notum facies : 3, q. i, 6, *b*.

## E PROPHETIA AGGÆI.

Cap. I, 6, Qui mercedes congregavit : 3, q. lxxxix, 6, $3^{m}$.

## E PROPHETIA ZACHARIÆ.

Cap. I, 3, Convertimini ad me, etc. : 1, q. lxii, 2, $3^{m}$ ; 1-2, q. lxxxix, 6, $3^{m}$ ; q. cix, 6, $1^{m}$ ; q. cxii, 2, $2^{m}$. — 12, Respondit angelus, etc. : 1, q. cvii, 3, *b*.

Cap. II, 8, Qui enim tetigerit vos, etc. : 1-2, q. lxxiii, 9, *c*. — 13, Consurrexit de habitaculo sancto suo : 3, q. lvii, 2, $1^{m}$.

Cap. III, 1, Ostendit mihi Dominus Jesum, etc.: 3, q. xxii, 1, $1^{m}$. — 9, Super lapidem unum septem oculi sunt : 3, q. xi, 6, *b*.

Cap. V, 3, Hæc est maledictio, etc. : 2-2, q. lxvi, 6.

Cap. VI, 12, Ecce vir, Oriens nomen ejus : 3, q. xxxvi, 3, $3^{m}$ ; q. xxxvii, 2, $1^{m}$.

Cap. VII, 9, Judicium verum judicate : 2-2, q. lx, 1 et 3, *o*.

Cap. VIII, 19, Jejunium quarti, etc. : 2-2, q. cxlvii, 5, $2^{m}$.

Cap. IX, 11, Tu quoque in sanguine, etc. : 2-2, q. ii, 7, $2^{m}$ ; 3, q. lii, 1, *c* et $2^{m}$ ; 4, $1^{m}$ ; 5, *c* ; 6, $2^{m}$ ; 7 et 8, *o*.

Cap. XII, 1, Dicit Dominus extendens, etc. : 1, q. xli, 3, $4^{m}$.

Cap. XIII, 1, In die illa erit fons, etc. : 3, q. lxviii, 4, $1^{m}$ — 2, Spiritum immundum auferam de terra : 3, q. xliv, 1, *b*. — 5, Adam exemplum meum, etc.: 1-2, q. lxxxii, 2, $1^{m}$.

## E PROPHETIA MALACHIÆ.

Cap. I, 2, Dilexi vos : 1, q. xx, 1 et 2, *o* ; 1-2, q. cx, 1 et 4, *o*. — 2 et 3, Dilexi Jacob, etc. : 1, q. xxiii, 3, *b* ; 2-2, q. c, 4, $3^{m}$. — 6, Si ego pater etc. : 2-2, q. lxxxi, 3, *c*. — Si Dominus ego, etc.: 1-2, q. lxviii, 7, $1^{m}$ ; 2-2, q. xix, 1, *b* ; q. xcvii, 4, $3^{m}$ ; q. ci, 1, $1^{m}$ ; 3, q. i, 2, $3^{m}$. — 8, Si offeratis cæcum, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 3, $3^{m}$. — 11, Ab ortu solis, etc. : 3, q. xxxvi, 3, $3^{m}$. — In omni loco sacrificatur, etc. : 1-2, q. cii, 4, $4^{m}$ ; 2-2, q. lxxxiv, 3, $1^{m}$. — 12-13, Et vos polluistis illud, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 3, $3^{m}$.

Cap. II, 2, Maledicam benedictionibus vestris, etc. : 3, q. lxxxii, 5, $3^{m}$. — 7, Labia enim sacerdotis, etc. : 2-2, q. xvi, 2, $3^{m}$. — Legem requirent ex ore ejus : 3, q. xxii, 1, *c* ; s3, q. xxxvi, 2, $1^{m}$. — Angelus Domini exercituum est : 3, q. xxii, 1, $1^{m}$ ; q. xxvi, 1, *o* ; q. lxxxii, 3, *c*. — 11, Contaminavit Judas sanctificationem, etc. : s3, q. lix, 1, *b*. — 16, Cum odio habueris, etc. : s3, q. lxvii, 3, $2^{m}$, 6, $1^{m}$.

Cap. III, 1, Et præparabit viam etc. : 3, q. xxxviii, 1, *o* ; 2, $2^{m}$. — 6, Ego enim Dominus et non mutor : 1, q. ix, 1, *b* ; 3, q. xvi, 6, $2^{m}$ ; q. lvii, 1, $1^{m}$. — 10, Inferte omnem decimam, etc. : 2-2, q. lxxxvi, 1, $1^{m}$ ; q. lxxxvii, 1, *c* ; q. xcvii, 2, $1^{m}$. — 14, Dixistis : Vanus est qui servit Deo : 2-2, q. lxxxiii, 2, *c*.

Cap. IV, 2, Nomen meum Sol justitiæ : 3, q. xlvi, 9, $2^{m}$. — 4, Mementote legis, etc. : 2-2, q. lvi, 1, $3^{m}$ ; q. clxxiv, 4, *c* ; 3, q. xxxviii, 1, $2^{m}$.

## EX LIBRO I MACHABÆORUM.

Cap. II, 24, Trucidavit eum, etc. : 2-2, q. lxiv, 4, $1^{m}$. — 41, Omnis homo quicumque venerit, etc. : 1-2, q. c, 8, $4^{m}$ ; 2-2, q. xl. 4, *o* ; q. cxxii, 4, $3^{m}$ ; 3, q. xl, 4, $3^{m}$. — 65, Ecce Simon frater, etc. : 2-2, q. lii, 1, $2^{m}$.

Cap. III, 2, Præliabantur prælium Israel, etc.: 2-2, q. clxxxviii, 3, *c*. — 56, Dixit his qui ædificabant domos, etc. : 1-2, q. cv, 3, $5^{m}$.

Cap. VI, 43-46, Et vidit Eleazar, etc. : 2-2, q. lxiv, 5, $5^{m}$.

Cap. VIII, 16, Et committunt uni homini magistratum, etc. : 1, q. ciii, 3, *c* ; 1-2, q. v, 4, *c* ; q. cv, 1, *o* ; 2-2, q. l, 1, $2^{m}$. — Et non est invidia, neque zelus inter eos : 2-2, q. xxxvi, 2, *o*.

Cap. XII, 9, Nos cum nullo horum indigeremus, etc. : 2-2, q. clxxxviii, 5, *c*.

Cap. XIII, 3, Vos scitis quanta ego, etc. : 2-2, q. clxxxviii, 3, *c*.

## EX LIBRO II MACHABÆORUM.

Cap. I, 23, Orationem faciebant, etc. : 3, q. xxii, 4, $1^{m}$. — 24, Domine Deus omnium creator : 1, q. xliv, *o*; q. xlv, 2, *o*; q. lxv, *o* ; 1-2, q. lxxix, 2, *c*. — 24-25, Qui solus es bonus rex, etc. : 1, q. iii, 2, *c*; q. vi, *o* ; q. xx, 1, $3^{m}$ ; q. xlix; 3, *c* et $2^{m}$ ; q. lxii, 8, *c* et $2^{m}$; 2-2, q. xix, 1, *c*, q. xxiii, 2, $1^{m}$ ; q. xxiv, 11, *c*; q. xxvii, 3 et 4, *c* ; q. xxxiv, 1, *c* et $1^{m}$. — 25, Et æternus : 1, q. x, 2 et 3, *o*; q. xvi, 7, *o* ; q. xlvi, *o*.

Cap. III, 1, Leges etiam adhuc optime custodirentur, etc. : 1-2, q. xxix, 1, $2^{m}$. — 15, Invocabant de cœlo eum qui de depositis legem posuit : 1-2, q. cv, 2, $5^{m}$; 2-2, q. lxii, 6, *c*. — 38-39, Vere Dei virtus, etc. : 3, q. lxxxiii, 3, $3^{m}$. — 39, Visitator et adjutor loci illius est : 1, q. xxiii, 8, $2^{m}$.

Cap. IV, 7, Ambiebat summum sacerdotium : 2-2, q. cxxxi, 2, $2^{m}$. — 14, Jam non circa altaris officia, etc. : 3, q. lxxxii, 10, *c*.

Cap. V, 19, Non propter locum gentem, etc. : 2-2, q. xcix, 3, *c*.

Cap. VI, 20, Destinavit non admittere illicita, etc. : 1, q. xxiii, 2, $2^{m}$. — 23, Præmitti se velle in infernum, etc. : 3, q. lii, 2, $4^{m}$. — 24, Non enim ætati nostræ dignum, inquit, est fingere : 3, q. lxix, 9, $3^{m}$. — 25, Et ipsi propter meam simulationem, etc. : 2-2, q. cxi, 1, *o*. — 27-28, Fortiter vita excedendo, etc. 2-2, q. cxxiii, 5, $1^{m}$; q. cxxiv, 2, *c*. — 30, Duros corporis, etc. : 2-2, q. cxxiii, 8, *c*.

Cap. VII, 2, Parati sumus mori, etc. : 1, q. xcvi, 4, *o*. — 22-23, Neque ego spiritum et animam donavi vobis, etc. : 1, q. lxxv, 6, $1^{m}$ ; q. xc, 2, *o* ; q. cxviii, 2, *o*; 1-2, q. iii, 7, $2^{m}$; q. lxxxi, 1, *c* et $2^{m}$; q. lxxxv, 2, *c*.

## EX EVANGELIO SECUNDUM MATTHÆUM.

lugent, etc. : 1-2, q. XXXV, 3, 1m ; q. XXXIX, 2, *b* ; 2-2, q. XXVIII, 1, 2m ; q. CLXI, 5, 3m ; s3, q. IV, 2, *b*. — 6, Beati qui esuriunt, etc. : 1-2, q. LXIX, 3 et 4, *o* ; 2-2, q. LVIII, 7, *b* ; q. CXVIII, 3, 1m ; q. CXXXIX, 2, 1m. — 8, Beati mundo corde, etc. : 1, q. LXVII, 1, *c* ; 1-2, q. IV, 4, *b* ; q. LXIX, 3, *c* et 4m ; 4, *c* ; 2-2, q. VIII, 7, *o* ; q. CLXXX, 2, 2m ; 7, 3m ; s3, q. XCII, 2, *b*. — 9, Beati pacifici, etc. : 1-2, q. LXIX, 3 et 4, *o* ; 2-2, q. XXIX, 4, 2m ; q. XLV, 6, *b* ; q. LXXXIII, 9, 3m. — 10, Beati qui persecutionem, etc. : 1-2, q. LXIX, 3, 5m ; 4, 2m ; 2-2, q. CXXIV, 1, *b* ; 5, *b* ; 3, q. XLVIII, 1, *c* ; s3, q. XCVI, 12, *c*. — 11, Beati eritis, etc. : 1-2, q. C, 3, *b*. — 12, Merces vestra copiosa est in cœlis : 1, q. LXVIII, 4, *c* ; 1-2, q. IV, 7, 3m ; q. CIX, 5, 2m. — 15, Neque accendunt, etc. : 2-2, q. CIII, 1, 2m. — 16, Sic luceat lux vestra, etc. : 2-2, q. CXXXII, 1, *c*. — 17, Nolite putare quoniam veni solvere, etc. : 1-2, q. CVII, 2, 4m ; 3, q. XXXVII, *o* ; q. XL, 4, *b* ; q. XLVII, 2, 1m. — Non veni solvere, sed adimplere : 1-2, q. CVII, 2, 4m et *b* ; 4, 3m. — 19, Qui solverit unum, etc. : 1-2, q. CVII, 4, 1m ; 2-2, q. XXXIV, 4, *b*. — 20, Nisi abundaverit, etc. : 1-2, q. LXVI, 1, *b* ; q. XCI, 5, *c* ; 2-2, q. LXXXVII, 1, *c* ; s3, q. XL, 3, 2m ; q. LXVII, 4, 3m. — 2-2, Ego autem dico vobis : 3, q. XLII, 1, 2m. — Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio : 1-2, q. C, 9, *c* ; 2-2, q. CLVIII, 3, 2m. — Qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio : 2-2, q. CLVIII, 5, 3m. — Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis : 1-2, q. XLVI, 8, 3m ; q. XLVIII, 4, 1m ; 2-2, q. LXXII, 2, *b* ; q. CLVIII, 5, 3m. — 23, Si offers munus tuum, etc. : 2-2, q. LXXXVI, 1, 2m. — 25, Ne forte tradat te, etc. : 3, q. XLVIII, 4, 2m. — 26, Amen dico tibi : Non exies, etc. : 3, q. LXXXVII, 4, *b*. — 28, Qui viderit mulierem, etc. : 2-2, q. CLIV, 4, *b*. — 30, Si dextera manus, etc. : s3, q. LIX, 6, 3m. — 33, Audistis quia dictum est, etc. : 1-2, q. CVII, 2, 2m. — 32, Omnis qui dimiserit uxorem suam, etc. : 1-2, q. CVII, 2, 2m ; s3, q. LIX, 6, *b* ; q. LXII, 1, *b* ; 4, 1m ; q. LXVII, 4, 4m. — 33, Reddes autem Domino juramenta tua : 2-2, q. LXXXIX, 1, 2m ; 4, *c* ; 7, *b* ; s3, q. XLVI, 1, 1m. — 34, Non jurare omnino, etc. : 2-2, q. LXXXIX, 2, 1m ; 5, 2m ; 6, 1m. — 37, Sit autem sermo vester, etc. : 2-2, q. LXXXIX, 1, 2m ; 2, 1m et 2m ; q. XCVIII, 4, *c*. — 39, Non resistere malo : 2-2, q. II, 5, 2m ; q. XL, 1, 2m ; q. CVIII, 1, 2m et 4m ; q. CLXXXVIII, 3, 1m. — Si quis te percusserit in dexteram, etc. : 1-2, q. CVIII, 3, 2m ; 2-2, q. XL, 1, 2m ; q. XLIII, 8, 4m ; q. LXXII, 3, *c* ; q. CXXIV, 1, 3m ; q. CXL, 2, 2m ; q. CLII, 3, 2m ; q. CLXXXVI, 2, *c* — 40, Et ei qui vult tecum, etc. : 1-2, q. XCVI, 4, *c* ; 2-2, q. XLIII, 8, 4m ; q. LXXII, 3, *o* ; q. CLXXXVIII, 3, 1m. — 44, Diligite inimicos vestros : 1-2, q. CVIII, 4, 4m ; 2-2, q. XXIII, 1, 2m ; q. XXV, 8, *b* ; 9, *o* ; q. XXXI, 4, 1m ; q. XXXIV, 3, 3m ; q. XLIV, 7, 1m ; q. LXXXIII, 8, *c* ; q. CVIII, 1, *c* ; 3, q. LXXXVI, 2, 3m. — Benefacite his qui oderunt vos : 1-2, q. CVII, 1, 3m ; 2-2, q. XXV, 9, 2m ; q. XXXII, 9, 1m. — Orate pro persequentibus, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 8, *b*. — 46, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, etc. : 2-2, q. XXVII, 7, 1m. — 48, Estote ergo perfecti, etc. : 1, q. IV, 1, *b* ; 1-2, q. LXI, 5, *c* ; 2-2, q. CLXXXIV, 2, *b*.

CAP. VI, 1, Attendite ne justitiam vestram, etc. : 2-2, q. CXXXII, 3, 1m. — Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum : 2-2, q. CXI, 3, 1m ; q. CXXXII, 3, 1m. — 2, Cum ergo facis eleemosynam, noli canere tuba ante te : 2-2, q. CXI, 2, 1m ; q. CXXXII, 5, 3m. — Sicut hypocritæ faciunt : 2-2, q. CXI, *o*. — Receperunt mercedem suam : 1-2, q. CXIV, 8, 1m ; s3, q. XIV, 4, 2m. — 6, Tu autem cum oraveris, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 12, 3m. — 7, Orantes autem nolite multum loqui sicut, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 14, 1m. — 8, Scit pater vester, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 2, 1m. — 9, Sic ergo vos orabitis : 2-2, q. LXXXIII, 5, *b* ; 9, *c* ; 14, 3m. — Pater noster, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 9, *o*. — 10, Fiat voluntas tua, etc. : 1, q. XIX, 11, *c* ; 12, *c*. — 11, Panem nostrum, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 7, 1m. — 11-13 : 2-2, q. XVII, 2, 2m. — 12, Et dimitte nobis debita nostra, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 16, 3m ; 3, q. XXII, 3, 2m ; q. LXXXIV, 10, *b* ; s3, q. XCIX, 5, 3m. — 16, Cum autem jejunatis, etc. : 2-2, q. CLXXXVII, 6, 3m. — Exterminant enim facies suas, etc. : 2-2, q. CXIII, 2, 2m. — 18, Et pater tuus qui videt, etc. : 2-2, q. XXXII, 9, 2m. — 19, Nolite thesaurizare, etc. : 2-2, q. CLXI, 5, 3m. — 20, Thesaurizate autem vobis, etc. : 1-2, q. IV, 7, 1m. — 21, Ubi est thesaurus tuus, etc. : 2-2, q. CLXVI, 1, 2m ; q. CLXXX, 1, *c* ; 3, q. LVII, 1, 3m. — 22, Si oculus tuus fuerit simplex, etc. : 1-2, q. XII, 1, 1m. — 23, Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, etc. : *ibid.* — 24, Nemo potest duobus dominis servire : 1-2. q. I, 5, *b* ; q. C, 4, *c*. — Non potestis Deo servire et mammonæ : 2-2, q. CXXII, 2, *c*. — 25, Ne solliciti sitis, etc. : 2-2, q. XLVII, 9, *c* ; q. XLIX, 4, *c* ; q. LV, 6, *o* ; q. LXXXIII, 6, 2m ; q. CLXXXVII, 3, 2m ; q. CLXXXVIII, 7, *c*. — 31, Nolite solliciti esse, etc. : 2-2, q. LV, 6, *b*. — 32, Scit enim pater vester, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 2, 1m. — 33, Quærite ergo primum, etc. : 2-2, q. LXXXIII, 6, 1m. — 34, Nolite ergo solliciti esse in crastinum : 2-2, q. XXXII, 5, 3m ; q. LV, 7, *b* ; q. CXIX, 2, 3m ; q. CLXXXV, 7, 4m ; q. CLXXXVIII, 7, 2m.

CAP. VII, 1, Nolite judicare, et non judicabimini : 1-2, q. CVIII, 3, 6m ; 2-2, q. LX, 2, 1m ; 3, *b* ; 6, *o* ; q. LXVII, 1, *o* ; q. LXXX, 1m ; 3, q. LIX, 1, *c*. — 2, In quo enim judicio, etc. : 2-2, q. LXI, 4, 1m. — 3-4, Quid vides festucam, etc. : 2-2, q. XXXIII, 5, *c*. — 6, Nolite dare sanctum canibus : 1, q. I, 9, 2m ; 2-2, q. III, 2, 3m ; q. XL, 3, *c* ; q. XLIII, 7, 2m ; 3, q. LXXX, 6, 1m ; q. LXXXI, 2, 2m. — 7, Petite, et dabitur vobis : 2-2, q. LXXXIII, 3, 2m. — 12, Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis, etc. : 1-2, q. XCIX, 1, 3m ; 2-2, q. LXXVII, 1, *b*. — 13, Lata et spatiosa via est, etc. : 1, q. XXIII, 7, 3m ; 1-2, q. LXXI, 2, 3m. — 15, Attendite a falsis prophetis, etc. : 2-2, q. CLXXII, 4, 3m ; q. CLXXXVII, 6, 1m. — 18, Non potest arbor bona malos fructus facere : 1, q. XLIX, 1, 1m ; 1-2, q. XX, 2, 1m ; q. LXXIII, 6, *c* ; q. LXXV, 1, 3m ; 2-2, q. XX, 1, 2m ; q. XLIII, 2, 2m ; q. LXIV, 7, 5m ; q. LXXXIX, 2, 2m ; q. XCIV, 4, 1m. — 19, Omnis arbor quæ non facit, etc. : 2-2, q. LXXIX, 4, 4m. — 20, Ex fructibus eorum cognoscetis eos : s3, q. LXXIII, 3, 5m. — 23, Nunquam novi vos, etc. : 2-2, q. VIII, 5, 2m ; q. CLXXII, 4, *b*. — 24, Omnis qui audit, etc. : 1-2, q. CVIII, 2, *b*. — 29, Erat enim docens eos, etc. : 3, q. XLII, 1, 2m ; 4, *c*.

CAP. VIII, 3, Et extendens Jesus manum, tetigit eum : 1-2, q. CVII, 2, 3m ; 3, q. LXXXIV, 4, 1m. — 4, Vide, nemini dixeris : 2-2, q. CIV, 4, 1m ; 3, q. XIII, 4, 2m ; q. XLIV, 3, 4m. — Vade, ostende te sacerdoti, etc. : 1-2, q. CIII, 2, 2m. — 10, Audiens autem Jesus miratus est : 3, q. V, 4, *c* ; q. XV, 8, *b* ; q. LXXX, 10, 3m ; 11, 1m. — Non inveni tantam fidem in Israel : 2-2, q. V, 4, *o*. — 14, Vidit socrum ejus jacentem, etc. : 2-2, q. CLXXXVI, 4, 1m. — 16, Omnes male habentes curavit : 3, q. XLIII, 4, *c*. — 20. Filius hominis non habet, etc. : 3, q. VII, 2, 3m ; q. XL, 3, *b*. — 21-22, Domine permitte me, etc. : 2-2, q. CI, 4, 2m ; q. CLXXXIX, 6, *c*. — 26, Imperavit ventis, etc. : 3, q. XLIV, 4, 3m. —

cœlum : 3, q. XLIII, 2, $2^m$. — 23, Ascendit in montem solus orare : 2-2, q. LXXXIII, 10, $1^m$; 3, q. XIII, 4, $3^m$; q. XXI, 1, o; 2, c; q. XL, 1, $3^m$. — 31, Modicæ fidei, quare dubitasti : 2-2, q. V, 4, *b*. — 36, Ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent : 2-2, q. LXXX, 4, $1^m$.

Cap. XV, 4, Honora patrem et matrem : 1-2, q. XCVIII, 2, *b*; 2-2, q. LXXXVI, 3, *c*; q. CI, 2, *b*; 4, *b*. — 6, Irritum fecistis, etc. : 1-2, q. XCVI, 4, $2^m$; q. XCVIII, 2, *b*. — 8, Populus hic, etc. : 2-2, q. XCI, 1, $2^m$. — 11, Non quod intrat in os coinquinat hominem : 1-2, q. CII, 6, $1^m$; q. CIII, 4, $3^m$; q. CVII, 2, $2^m$; 2-2, q. CXLVIII, 1, $1^m$; q. CXLIX, 3, *c*; 3, q. XL, 4, $2^m$. — 12, Scis quia pharisæi, etc. : 2-2, q. XLIII, 6, $1^m$; 3, q. XLII, 2, *o*. — 14, Sinite illos, cæci sunt et duces cæcorum : 2-2, q. III, 2, $3^m$; q. XLIII, 7, *c*; q. CLXXXV, 4, *c*; q. CLXXXVII, 4, $5^m$; 3, q. XLII, 2, *c*. — 17, Omne quod in os intrat, etc. : 1, q. CXIX, 1, $1^m$. — 19, De corde enim exeunt, etc. : s3, q. XXXII, 6, $1^m$. — 24, Non sum missus nisi, etc. : 3, q. VII, 7, $3^m$. — 28, O mulier, magna est fides tua : 2-2, q. V, 4, *b*. — 36, Gratias agens : 3, q. XLIII, 2, $2^m$.

Cap. XVI, 1, Ut signum de cœlo ostenderet eis : 3, q. XLIV, 2, $3^m$. — 6, Cavete a fermento pharisæorum : 3, q. LXXIV, 4, *c* et $3^m$. — 17, Beatus es, Simon, etc. : 3, q. LXXXIV, 3, $5^m$. — 18, Super hanc petram, etc. : 2-2, q. CLXXIV, 6, *c*; 3, q. XXXVII, 2, *c*. — 19, Tibi dabo claves regni cœlorum : 3, q. LXXXIV, 7, *c*; s3, q. XVII, 1, *b*; q. XVIII, 4, *c*; q. XXII, 1, $1^m$. — Quodcumque ligaveris, etc. : 2-2, q. LXXXIV, 3, *b* et $3^m$; 4, *b*; s3, q. XVII, 2, $1^m$; q. XVIII, 3, *b*; q. XX, 1, $1^m$; q. XL, 6, $1^m$. — 21, Oportet eum ire in Jerosolymam, etc. : 3, q. XLVI, *o*. — Et occidi : 3, q. XIV, 2, *o*. — 23, Scandalum es mihi : 2-2, q. XLIII, 2, $2^m$; 5, $1^m$.

Cap. XVII, 1, Assumit Jesus Petrum, etc. : 3, q. XLV, 1 et 2, *o*; 3, $4^m$. — 2, Transfiguratus est : 3, q. XLV, 1, *b*; q. LXXXI, 3, $1^m$. — Vestimenta autem ejus, etc. : 3, q. XLV, 1, $1^m$; 2, $2^m$. — 3, Ecce apparuerunt, etc. : 3, q. XXXV, 3, *o*. — 5, Ecce nubes lucida obumbravit eos : 3, q. XLV, 4, $2^m$. — Hic est filius meus, etc. : 1, q. XLIII, 7, $6^m$; 3, q. XXXIX, 8, $2^m$; q. XLV, 4, *o*. — Ipsum audite : 3, q. XLV, 4, $3^m$. — 6, Discipuli ceciderunt, etc. : 3, q. XLV, 4, $4^m$. — 9, Nemini dixeritis, etc. : 3, q. XLV, 3, $4^m$. — 14, Lunaticus est : 1, q. CXV, 5, $1^m$. — 19, Si habueritis fidem, etc. : 2-2, q. CLXXVIII, 2, $2^m$. — 20, Hoc genus dæmoniorum, etc. : 2-2, q. CXLVII, 2, $1^m$. — 21, Filius Dominus tradendus est, etc. : 3, q. XLVII, 4, *o*. — 23-26, Accesserunt qui didrachma accipiebant, etc. : 2-2, q. X, 10, *c*. — 24-25, A quibus reges terræ, etc. : 3, q. XI, 3, *c*. — 25, Ergo liberi sunt filii : 2-2, q. CIV, 6, $1^m$. — 26, Ut autem non scandalizemus eos, etc. : 3, q. 3, *b*.

Cap. XVIII, 3, Nisi conversi fueritis et efficiamini, etc. : 2-2, q. CXLII, 2, $1^m$. — 6, Qui autem scandalizaverit, etc. : 2-2, q. XLIII, 4, $2^m$; 5, *b*. — — 7, Væ mundo a scandalis : 2-2, q. XLIII, 1, *o*; 4, *c*. — Necesse est enim ut veniant scandala : 2-2, q. XI, 3, $2^m$; q. XLIII, 2, $1^m$. — Verumtamen væ homini illi, etc. : 2-2, q. XLIII, 4, *o*. — 8, Si pes tuus scandalizat te, etc. : 2-2, q. X, 9, $3^m$. — 10, Semper vident faciem, etc. : 1, q. LVIII, 7, $2^m$; q. LXXXVIII, 1, *b*; q. CXII, 1, $3^m$; q. CXIII, 2, *b*; 2-2, q. CLXXXI, 4, $2^m$; s3, q. LXXIV, 1, $4^m$. — 51, Si autem peccaverit in te frater tuus, etc. : 2-2, q. XI, 4, $2^m$; q. XXXIII, 1, $1^m$; q. XLIII, 7, $3^m$; s3, q. LXII, 3, $6^m$. — 16, Adhibe tecum, etc. : 2-2, q. XXXIII, 8, *b*. — 17, Si non audierit eos, dic Ecclesiæ : 2-2, q. XXXIII, 7, *o*; 8, *o*. — Sit tibi sicut ethnicus et publicanus : s3, q. XXI, 2, *b*. — 19, Si duo ex vobis consenserint, etc. : 3, q. LXIV, 1, $2^m$. — 20, Ubi sunt duo, etc. : 2-2, q. LXXXIV, 3, $2^m$; q. CLXXXVIII, 8, $2^m$; 3, q. LXXII, 12, *c*; q. LXXXIII, 3, *b*. — 21, Quoties peccabit, etc. : 3, q. LXXXIV, 10, *b*. — 22, Usque septuagies septies : 2-2, q. XI, 4, $2^m$. — 34, Quoadusque redderet universum debitum : 3, q. LXXXVIII, 3, $3^m$.

Cap. XIX, 4, Non legistis, quia qui fecit, etc. : s3, q. XLII, 2, *b*. — 6, Quod ergo Deus conjunxit, etc. : 1-2, q. CII, 5, $3^m$; 2-2, q. X, 12, $1^m$; q. XXVI, 11, *c*; q. CLIV, 2, *c*; 3, q. LXXXII, 8, $2^m$; s3, q. XLI, 2, $1^m$; q. XLVIII, 2, $2^m$; q. LIV, 4, $1^m$; q. LV, 9, $1^m$; q. LXI, 2, $3^m$; q. LXVII, 1, *o*. — 7, Moyses mandavit, etc. : s3, q. LXVII, *o*. — 8, Ad duritiam cordis vestri : 1-2, q. CV, 4, $8^m$; s3, q. LXVII, 3, $4^m$. — Permisit vobis dimittere uxores vestras : 1, q. I, 10, $2^m$; s3, q. LXVII, 2, *o*. — 9, Quicumque dimiserit uxorem, etc. : s3, q. LXII, 5, $4^m$. — 10, Non expedit nubere : 1-2, q. CVIII, 4, $1^m$. — 12, Sunt eunuchi qui castraverunt, etc. : 2-2, q. CLXXXVI, 4, $1^m$; 3, q. XL, 2, $2^m$. — 13, Oblati sunt ei parvuli ut manus eis imponeret, etc. : 3, q. LXXII, 1, $1^m$; q. LXXXIV, 4, $2^m$. — 17, Quid me interrogas de bono : 3, q. XX, 2, *c*. — Unus est bonus Deus : 1, q. VI, 1, *o*; 1-2, q. C, 10, $1^m$. — Si autem vis ad vitam ingredi, etc. : 1-2, q. C, 10, $1^m$; q. CIX, 5, $1^m$. — 19, Diliges proximum tuum, etc. : 1-2, q. LXXIII, 5, *c*; 2-2, q. I, 1, $3^m$; q. XXV, 12, *o*; q. XXVI, 4 et 5, *c*; q. XLIV, 3, $1^m$; 7, *o*; 8, $2^m$. — 20, Hæc omnia custodivi a juventute mea : 2-2, q. CLXXXIX, 1, $1^m$. — 21, Si vis perfectus esse, etc. : 1-2, q. CVII, 2, *c*; q. CVIII, 4, $1^m$; 2-2, q. XIX, 12, $1^m$; q. XXXII, 6, *b*; q. LII, 4, $2^m$; q. CXIX, 2, $3^m$; q. CLXXXIV, 3, $1^m$; 7, $1^m$; q. CLXXXV, 1, $2^m$; 6, $1^m$; q. CLXXXVI, 3, *c*, et $4^m$; 5, *b*; 6, $1^m$; q. CLXXXVIII, 7, $1^m$; q. CLXXXIX, 1, *c* et $1^m$; s3, q. XCVI, 11, $2^m$. — 24, Facilius est camelum, etc. : 2-2, q. CLXXXVI, 3, $4^m$; q. CLXXXVIII, 7, *c*. — 27, Ecce nos reliquimus omnia, etc. : 2-2, q. CLXXXV, 6, $2^m$; q. CLXXXVIII, 7, *c*. — 28, Sedebitis et vos super sedes, etc. : 3, q. LVIII, 4, $3^m$; s3, q. LXXXIX, 1, *b* et *c*; 2, *b*; 5, $1^m$. — 29, Omnis qui reliquerit, etc. : 2-2, q. CXXII, 5, $4^m$.

Cap. XX, 8, Redde illis mercedem : 1-2, q. CXIV, 4, $1^m$. — 9 et 10, Acceperunt singulos denarios : 1-2, q. V, 2, $1^m$. — 12, Portavimus, etc. : 1, q. LXV, 2, $3^m$. — 14, Tolle quod tuum est, etc : 1, q. XXIII, 5, $3^m$; 2-2, q. LXIII, 1, $3^m$. — 16, Multi enim sunt vocati : 1-2, q. CXIV, 5, *o*. — 19, Et tradent eum gentibus, etc. : 3, q. XLVII, 4, *b*; q. LIII, 2, *b*. — Et tertia die resurget : 3, q. LI, 4, *o*; q. LIII, 2, *o*. — 23, Sedere autem ad dexteram, etc. : 3, q. LVIII, 4, $4^m$. — 25, Principes gentium dominantur eorum : 2-2, q. CLXXXV, 1, *c*.

Cap. XXI, 9, Turbæ autem, etc. : 3, q. XLV, 3, *o*. — Benedictus qui venit, etc. : 3, q. XLVI, 4, $3^m$. — 12, Et ejiciebat omnes vendentes et ementes, etc. : 2-2, q. LXXVII, 4, *o*; 3, q. XLIV, 3, $1^m$. — 19, Et ait illi : Nunquam ex te, etc. : 2-2, q. LXXVI, 2, *b*. — Et arefacta est continuo ficulnea : 3, q. XLIV, 4, $1^m$. — 25, Baptismus Joannis, etc. : 3, q. XXXVIII, 2, $1^m$. — 28, Operare in vinea, etc. : 2-2, q. CLXXXIV, 4, *c*. — 31, Publicani et meretrices præcedent vos, etc. : 2-2, q. CLXXXIX, 1, $1^m$. — 38, Hic est hæres, etc. : 3, q. XLVII, 4, $1^m$; 5, $1^m$,

Cap. XXII, 13, Ligatis manibus, etc. : s3, q. XCVII, 4, *b*. — 23, Accesserunt ad eum sadducæi, etc. : 1, q. L, 1, *c*. — 30, In resurrectione enim neque nubent, etc. : 1, q. XCVIII, 2, $1^m$; 3, q. XI,

læam, in montem, etc. : 3, q. LV, 3, 3m. — 18, Data est mihi omnis potestas, etc. : 3, q. XIII, 2, 1m; q. LIX, 4, 2m; s3, q. XC, 1, c. — 19, Docete omnes gentes : 1-2, q. CVI, 3, 2m; 2-2, q. II, 8, c; q. CLXXIV, 6, c; q. CLXXVI, 1, c; 3, q. XXXVI, 1, 2m; q. XLII, 1, c; q. LX, 7, b; q. LXXXIV, 3, b. — Baptizantes eos, etc. : 3, q. XXXIX, 8, c; q. LX, 8, c; q. LXVI, 2, 2m; 5, 2m; 10, 1m; q. LXVII, 1, 1m; 2, 1m; 6, 2m; q. LXX, 2, 3m; q. LXXI, 1, c; q. LXXIII, 5, 4m; q. LXXXIV, 3, c. — 20, Docentes eos servare, etc. : 2-2, q. LXXXVII, 1, 2m. — Ego vobiscum sum, etc. : 2-2, q. CXLVII, 4, b; 3, q. LVII, 1, 3m; q. LXXV, 1, 2m.

## EX EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

CAP. I, 4, Fuit Joannes in deserto baptizans : 3, q. XXXVIII, 3, 1m. — 5, Confitentes peccata sua : 3, q. XXXVIII, 3, 2m; 4, 3m. — 9, Baptizatus est Jesus, etc. : 3, q. XXXIX, 4, b. — 10, Jesus statim ascendens, etc. : 3, q. XXXIX, 5, 2m. — 13, Et erat in deserto quadraginta : 3, q. XLI, 2, b; 3, 2m. — 20, Et relicto patre, etc. : 2-2, q. CI, 4, 1m; q. CLXXXVI, 6, 1m. — 24, Quid nobis et tibi, etc. : 3, q. LIX, 6, c. — Venisti ante tempus perdere nos : s3, q. LXXXIX, 8, 2m. — Scio qui sis, Sanctus Dei : 1, q. LXIV, 2, 5m; 2-2, q. CXV, 4, c; 3, q. XXIX, 1, 3m; q. XLIV, 1, 2m; q. LXVII, 5, c. — 25, Obmutesce, et exi de homine : 2-2, q. XC, 2, 2m; 3, q. XLIV, 1, 3m et 4m. — 27, Quænam doctrina hæc nova, etc. : 3, q. XLIII, 4, c. — 38, Eamus in proximos vicos, etc. : 3, q. XL, 3, c.

CAP. II, 7, Quis potest dimittere peccata, etc. : 3, q. XVI, 11, 2m; q. LXXXIV, 3, 3m; s3, q. XVII, 1, c. — 15, Multi publicani, etc. : 3, q. XL, 1, c.

CAP. III, 5, Et circumspiciens eos cum ira, etc. : 3, q. XV, 9, o. — 11-12, Et spiritus immundi, etc. : 3, q. XLIV, 1, 1m. — 29, Qui autem blasphemaverit, etc. : 1-2, q. LXXXVII, 3, b; 2-2, q. XIV, 1, c.

CAP. IV, 21, Numquid venit lucerna, etc. : 3, q. XLII, 3, c. — 28, Ultro terra fructificat, etc. : 1-2, q. CVII, 3, c.

CAP. V, 9, Quod tibi nomen est, etc. : 2-2, q. XCV, 4, 1m. — 19, Vade in domum tuam, etc. : 3, q. XLIV, 1, 4m.

CAP. VI, 5, Et non poterat ibi, etc. : 3, q. XLIII, 2, 1m. — Paucos infirmos impositis, etc. : 3, q. LXXXIV, 4, 1m. — 13, Ungebant oleo, etc. : 1-2, q. CVIII, 2, c; s3, q. XXIX, 3, 1m; q. XXX, 2, b. — 31, Venite seorsum, etc. : 3, q. XL, 1, 3m.

CAP. VII, 3, Pharisæi enim, etc. : 3, q. XXXVIII, 1, 3m. — 8, Tenetis traditionem, etc. : 3, q. XXXVIII, 1, 3m. — 24, Et ingressus domum, etc. : 3, q. XIII, 4, 1m. — 34, Ephpheta, etc. : 3, q. LXXV, 7, c. — 37, Bene omnia fecit, etc. : 3, q. XLIV, 3, b; q. LXXIII, 5, b.

CAP. VIII, 23, Apprehensa manu cæci, etc. : 3, q. XLIV, 3, 2m. — 23-24, Interrogavit eum si quid videret, etc, : 3, q. XLIV, 3, 2m. — 24 et seq., Video homines, etc. : 3, q. LXXXVI, 5, b et 1m. — 31, Oportet filium hominis, etc. 3, q. LIII, 2, o.

CAP. IX, 23, Adjuva incredulitatem meam : 2-2, q. V, 4, o. — 25, Et exclamans, et multum discerpens, etc. : 3, q. XLIV, 1, 4m. — 28, Hoc genus in nullo, etc. : s3, q. XV, 3, 2m. — 49, Pacem habete inter vos: 2-2, q. XXIX, 2, 4m; 4, 1m.

CAP. X, 4, Moyses permisit, etc. : s3, q. LXVII, o. — 21, Unum tibi deest : 1-2, q. CVII, 2, c. — 30, Qui non accipiat centies tantum, etc.: 1-2, q. LXIX, 2, 2m; q. CVII, 1, 2m.

CAP, XIII, 14, Cum autem videritis, etc. : s3, q. LXXXVIII, 3, 2m. — 32, De die autem illo vel hora, etc. : s3, q. LXXXVIII, 3, b.—Neque filius hominis, etc. : 1, q. XXXI, 4, 2m; 3, q. X, 2, 1m.

CAP. XIV, 8, Prævenit ungere corpus meum in sepulturam : 3, q. LI, 2, 2m. — 12, Primo die azymorum, etc. : 3, q. XLVI, 9, c; q. LXXIV, 4, c et 1m. — 33, Cœpit Jesus pavere et tædere : 2-2, q. XIX, 2, 2m; 3, q. XV, 7, b.

CAP. XV, 25, Erat autem hora tertia, etc. : 3, q. XLVI, 9, 2m; q. LXXXIII, 2, 3m. — 39, Videns autem centurio, etc. : 3, q. XLVII, 1, 2m. — 43, Nobilis decurio : 3, q. LI, 2, 1m. — 44, Pilatus autem mirabatur, etc. : 3, q. XLVII, 1, 2m. — Accersito centurione, etc. : 3, q. LI, 1, c,

CAP. XVI, 2, Veniunt ad monumentum, etc. : 3, q. LXXXIII, 2, 4m. — 6, Jesum quæritis, etc. : 3, q. XXV, 4, 3m; q. LV, 2, b. — 12, Ostensus est in alia effigie, etc. : 3, q. LIV, 1, 3m; q. LV, 4, b. — 14, Recumbentibus illis, etc. : 3, q. LV, 3, 3m. — Exprobravit incredulitatem eorum, etc. : 3, q. LV, 5, c. — 15, Prædicate Evangelium omni creaturæ : 1, q. XCI, 1, c; q. XCVI, 2, c; 1-2, q. CVI, 3, 2m. — 16, Qui crediderit, etc. : 3, q. LXVIII, 8, 1m; q. LXIX, 5, 1m; q. LXXI, 3, 1m; s3, q. XCIX, 4, 1m. — Qui vero non crediderit, etc. : 2-2, q. I, 6, 3m; q. II, 3, o; q. XVI, 1, 1m. — 17, Signa autem eos, etc. : 2-2, q. CLXXVIII, 2, o. — In nomine meo dæmonia ejicient : 2-2, q. XC, 2, b. — Linguis loquentur novis: 2-2, q. CLXXVI, 1, o. — 17-18 : 2-2, q. XCVI, 4, 1m. — 18, Super ægros manus imponent, etc. : 3, q. LXXXIV, 4, 1m. — 19, Assumptus est in cœlum : 3, q. LVII, 3, 1m; q. LVIII, 1, b; 2, 2m. — Et sedet a dextris Dei : 3, q. LVII, 2, 3m; q. LVIII, 3, c. — 20, Prædicaverunt ubique, etc. : 2-2, q. CLXXI, 1, c. — Sermonem confirmante, etc. : 2-2, q. CLXXVIII, 1, c.

## EX EVANGELIO SECUNDUM LUCAM.

CAP. I, 5, Uxor illius de filiabus Aaron : 3, q. XXXI, 2, 2m. — 9, Sorte exiit ut incensum poneret : 2-2, q. XCV, 8, 2m. — 12, Et Zacharias turbatus est, etc. : 3, q. XXX, 3, 3m. — 15, Et Spiritu Sancto replebitur, etc. : 3, q. XXVII, 2, 2m; 6, b. — 18, Unde hoc sciam : 2-2, q. XCVII, 2, 3m. — 26, Missus est angelus Gabriel a Deo : 3, q. XXIX, 1, b; q. XXX, 2 et 4, b. — 28, Et ingressus angelus ad eam : 3, q. XXX, 3, o. — Ave, gratia plena, etc. : 3, q. VII, 10, 1m; q. XXVII, 1, c; 5, b; q. XXX, 4, o. — 29-30, Quæ cum audisset, etc. : 3, q. XXX, 3, 3m. — 31, Ecce concipies in utero, et paries filium : 3, q. XXX, 1, b. — Et vocabis nomen ejus Jesum ; 3, q. XXXVII, 2, o. — 32, Dabit ei Dominus Deus sedem, etc. : 3, q. LIX, 3, 1m. — 34, Quomodo fiet istud, etc. : 3, q. XXX, 4, 2m; — 35, Spiritus Sanctus superveniet in te : 3, q. XXVII, 5, 2m; q. XXXII, 1, b. — Virtus Altissimi obumbrabit tibi : 3, q. XXXII, 1, 1m. — Quod nascetur ex te sanctum, etc. : 3, q. II, 11, c; q. XXVII, 2, 2m; q. XXXIV, 1, b; q. LXXXIII, 3, 2m. — 36, Et ecce Elisabeth cognata tua : 3, q. XXIX, 1, 4m; q. XXX, 4, 3m. — 37, Non erit impossibile, etc. : 1, q. XXV, 3, b; c; 3, q. III, 3, b; q. XLVI, 2, c. — 44, Exultavit in gaudio, etc. : 2-2, q. CXXIV, 1, 1m; 3, q. XXVII, 6, c. — 49, Sanctum nomen ejus : 2-2, q. LXXXIII, 9, 1m. — 52, Deposuit potentes de sede, etc. : 3, q. LIII, 1, c. — 61, Nullus est in cognatione tua, etc. : 3, q. XXXVII, 2, c. — 70, Sicut

vestrum sabbato, etc. : 3, q. xl, 4, *c*. — 28, Ibi erit fletus, etc. : s3, q. xcvii, 3, $1^m$. — 33, Non capit prophetam perire extra Jerusalem : 3, q. xlvi, 10, $1^m$.

Cap. XIV, 5, Cujus vestrum asinus, etc. : 3, q. xl, 4, $1^m$. — 11, Omnis qui se exaltat humiliabitur, etc. : 2-2, q. clxi, 5, $3^m$; 3, q. xlix, 6, *c*. — — 12-13, Cum facis prandium, etc. : 1-2, q. lxix, 3, *c*; 2-2, q. xxxi, 3, $1^m$; q. xxxii, 3, $2^m$; q. lxxi, 4, $1^m$. — 23, Exi in vias, etc. : 2-2, q. x, 8, *b*. — 26, Si quis venit ad me, etc. : 2-2, q. xxv, 6, *c*; q. xxvi, 2, *c*; 7, $1^m$; q. xxxiv, 3, $1^m$; q. xliv, 2, $3^m$; q. ci, 4, $1^m$. — 28, Quis enim volens turrim, etc. : 2-2, q. clxxxix, 10, $3^m$. — 30, Hic homo cœpit ædificare, etc. : 3, q. xl, 2, $3^m$. — 33, Qui non renuntiat omnibus, etc. : 2-2, q. clxxxiv, 7, $1^m$; q. clxxxix, 10, $3^m$.

Cap. XV, 1, Erant autem appropinquantes ei, etc. : 2-2, q. xxv, 6, $5^m$; 3, q. xl, 2, *c* et $2^m$ et $3^m$. — 7, Ita gaudium erit in cœlo, etc. : 1, q. xx, 4, $4^m$; q. lxii, 9, $3^m$; q. cxiii, 7, $3^m$; s3, q. lxxiii, 8, $3^m$. — 10, Gaudium erit coram angelis, etc. : 3, q. lix, 6, *c*; s3, q. lxxiii, 8, $3^m$. — 13, Dissipavit substantiam, etc. : 2-2, q. cxix, 1, $3^m$, 2, *b*. — 21, Pater, peccavi, etc. : 3, q. lxxxv, 3, *c*. — 22, Afferte illi stolam, etc. : 3, q. lxxxix, 1, *b*; 2, *c*.

Cap. XVI, 8, Laudavit dominus villicum, etc. : s3, q. xviii, 4, $2^m$. — Filii hujus sæculi, etc. : 2-2, q. xlvii, 13, $1^m$; q. xcii, 1, $1^m$. — 9, Facite vobis amicos, etc. : 1-2, q. cxiv, 6, 3; 2-2, q. xxxii, 7, $1^m$; 9, $2^m$; q. lv, 1, $3^m$; q. c, 3, $2^m$; — 22, In sinum Abrahæ : 3, q. lii, 2, $4^m$; s3, q. lxix, 4, *c* et $3^m$. — Mortuus est autem et dives, etc. : 3, q. lix, 5, $1^m$, s3, q. lxix, 2, *b*. — 23, Vidit Abraham, etc. : 1, q. lxxxix, 2, *b*; 7, *b*; s3, q. xcviii, 9, *b*. — 24, Et ipse clamans dixit : Pater Abraham, etc. : 1, q. cvii, 4, *b*. — 25, Recordare quia recepisti bona, etc. : 1, q. lxxxix, 6, *b*; 1-2, q. lxvii, 2, *b*; q. lxxvii, 8, $4^m$; 3, q. lxxxix, 6, $3^m$; s3, q. lvii, 8, $4^m$; q. lxx, 2, $4^m$; q. xcviii, 7, *b*. — 28, Habeo quinque fratres, etc. : 1, q. lxxxix, 4, *b*; 8, $1^m$; s3, q. xcviii, 4, $1^m$.

Cap. XVII, 1, Impossibile est ut non veniant scandala : 2-2, q. xliii, 2, $1^m$. — 5, Adauge nobis fidem : 1-2, q. lii, 1, *b*. — 10, Cum feceritis omnia, etc. : 1-2, q. cxiv, 1, $1^m$. — 21, Regnum Dei intra vos est : 1-2, q. cviii, 1, $1^m$; 2-2, q. xciii, 2, *c*. — 22, Venient dies quando desideretis, etc. : 3, q. lvii, 1, $3^m$.

Cap. XVIII, 1, Oportet semper orare, et non deficere : 2-2, q. lxxxiii, 2, *b*; 14, *b*. — 2, Judex quidam erat, etc. : 2-2, q. xix, 1, $1^m$; q. cxxvi, 1, *b*. — 7, Deus non faciet vindictam, etc. : 2-2, q. cviii, 1, *b*. — 8, Filius hominis veniens, etc. : 3, q. i, 5, *c*. — 11, Non sum sicut cæteri hominum : 2-2, q. cxii, 2, *c*. — 13, Deus propitius esto, etc. : 1-2, q. cxiv, 9, $1^m$. — 14, Descendit hic justificatus, etc. : 2-2, q. clxxviii, 2, $1^m$. — 19, Nemo bonus nisi solus Deus : 1, q. vi, 2, $2^m$. — 28, Ecce nos dimisimus omnia : 2-2, q. clxxxviii, 7, *c*. — 33, Postquam flagellaverint, etc. : 3, q. xlvii, 1, *b*.

Cap. XIX, 8, Et si quid aliquem defraudavi, etc. : 2-2, q. lxii, 3, $2^m$. — 10, Venit enim filius hominis, etc. : 3, q. i, 3, *c*. — 23, Ego veniens cum usuris, etc. : 2-2, q. lxxviii, 1, $1^m$. — 24, Auferte, etc. : 2-2, q. cxxxiii, 1, *c*. — 45, Cœpit ejicere, etc. : 2-2, q. lxxvii, 4, *o*. — 46, Domus mea, etc. : 2-2, q. lxxxiv, 3, *b*.

Cap. XX, 36, Neque enim ultra mori poterunt : 1, q. xcvii, 3, *c*. — Æquales enim angelis sunt : 1, q. cviii, 8, *c*; 2-2, q. xxiv, 3, $3^m$; 3, q. lxxvi, 7, $3^m$.

Cap. XXI, 3, Vidua hæc pauper, etc. : 2-2, q. xxxii, 4, $3^m$; 10, *c*; 3, q. lxxix, 5, *c*. — 15, Ego enim dabo vobis os, etc. : 2-2, q. xcvi, 1, *c*; 3, q. xliv, 3, *c*. — 18, Capillus, etc. : 3, q. liv, 2, *c*; s3, q. lxxx, 2, *b*. — 19, In patientia vestra, etc. : 2-2, q. cxxxvi, 2, $2^m$. — 25, Erunt signa in sole, etc. : s3, q. lxxv, 1, *b*; q. lxxxviii, 3, $2^m$. — 26, Arescentibus hominibus præ timore : s3, q. lxxv, 1, $1^m$. — 27, Tunc videbunt filium hominis, etc. : s3, q. xc, 2, *b*. — 33, Cœlum et terra transibunt, etc. : 3, q. xlii, 4, $1^m$; s3, q. xcvi, 4, $4^m$.

Cap. XXII, 7, Venit dies Azymorum, etc. : 3, q. xlvi, 9, *c*; q. lxxiv, 4, *c* et $1^m$. — 12, Cœnaculum grande stratum : 3, q. lxxxiii, 3, $2^m$. — 15, Desiderio desideravi, etc. : 3, q. lxxxi, 1, $3^m$. — 19, Hoc est corpus meum, etc. : 3, q. lxxv, 1, *c*; q. lxxviii, 1, 2, *o*; 3, $7^m$. — Hoc facite in meam commemorationem : 1-2, q. cvii, 1, $3^m$; 3, q. lxxiii, 5, $3^m$; q. lxxx, 11, *c*. — 20, Similiter et calicem, etc. : 3, q. lxxx, 8, $1^m$. — Hic calix novum Testamentum, etc. : 3, q. lxxviii, 3, *c* et $3^m$; q. lxxix, 7, *c*. — 22, Filius hominis vadit, etc. : 3, q. xlvi, 1, *c*. — 24, Facta est autem et contentio, etc. : 2-2, q. xxxviii, 1, $1^m$. — 27, Quis major est, etc. : 1, q. cxii, 1, $4^m$. — 30, Ut edatis et bibatis, etc. : 1-2, q. iv, 7, $1^m$. — 32, Ego pro te rogavi, etc. : 2-2, q. i, 10, *c*; q. ii, 6, $3^m$; s3, q. xxv, 1, *b*. — Confirma fratres tuos : s3, q. xl, 6, $1^m$. — 33, Tecum paratus sum, etc. : 3, q. xlvi, 11, $2^m$. — 35, Quando misi vos, etc. : 1-2, q. cviii, 2, $3^m$. — 37, Et cum iniquis deputatus est : 3, q. xlvi, 11, *o*. — 42, Pater, si vis, etc. : 3, q. xviii, 1, *b*. — 43, Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum : 3, q. xii, 4, $1^m$. — Et factus in agonia, etc. : 2, q. xviii, 6, $3^m$.

Cap. XXIII, 34, Pater, dimitte illis, etc. : 3, q. xxi, 4, $2^m$; q. xlvii, 5, *o*; 6, $3^m$. — 42, Domine, memento mei, etc. : 3, q. xlvi, 11, $3^m$. — 43, Hodie mecum eris in paradiso : 3, q. lii, 4, $3^m$; q. lix, 5, $1^m$; s3, q. v, 2, *b*. — 44, Tenebræ factæ sunt, etc. : 3, q. xliv, 2, *b*. — 53, In quo nondum quisquam positus fuerat : 3, q. li, 2, *c* et $4^m$.

Cap. XXIV, 6, Non est hic, sed surrexit : 3, q. liii, 1, *o*; 2, *c*; 3, $1^m$. — 16, Oculi autem eorum, etc. : 3, q. lv, 4, $3^m$. — 25, O stulti, etc. : 2-2, q. lxxii, 2, $2^m$; 3, q. lv, 5, *c*. — 26, Et ita intrare in gloriam suam : 3, q. xxxiv, 4, $2^m$; q. xlv, 1, *c*; q. xlvi, 1, *c*; q. liii, 1, *b*. — 28, Et ipse se finxit longius ire : 2-2, q. cxi, 1, $1^m$. — 31, Et aperti sunt oculi eorum : *ut supra, vers.* 16. — Et ipse evanuit ex oculis eorum : 3, q. liv, 1, $2^m$; q. lxxvi, 8, *c*; s3, q. lxxxv, 3, *b*. — 37, Conturbati vero et conterriti, etc. : 3, q. liv, 1, $2^m$. — 39, Palpate et videte, etc. : 3, q. ii, 5, $2^m$; q. v, 1, *c*; 2, *b*; 4, *b*; q. liv, i, *b*; 3, $2^m$; q. lv, 6, *c*; s3, q. lxxxiii, 1, 2 et 6, *c*. — 43, Et cum manducasset, etc. : 1, q. li, 3, $5^m$; 3, q. liv, 3, $3^m$; q. lv, 3, *c*; 6, *c* et $1^m$. — 44, Hæc sunt verba quæ locutus sum, etc. : 3, q. xlvi, 1, *c*; lv, 3, *c*. — Necesse est impleri, etc. : 1-2, q. xcviii, 2, *c*; 3, q. lv, 5, *c*; 6, *c*. — 45, Aperuit illis sensum, etc. : 2-2, q. viii, 2, *b*; q. clxxiii, 2, *c*. — 46, Quoniam sic scriptum est, etc. : *ut supra, vers.* 44, Necesse est impleri. — 46-47, Oportebat Christum pati, etc. : 3, q. lxxxiv, 7, *c*. — 49, Vos autem sedete, etc. : 1-2, q. ciii, 4, $1^m$; 3, q. lviii, 1, *c*; q. lxv, 1, *c*.

## EX EVANGELIO SECUNDUM JOANNEM.

23. — 28, Postea sciens Jesus, etc. : 1-2, q. CIII, 3, 2m ; 3, q. XLVII, 2, 1m. — 30, Consummatum est : 1, q. LXXIII, 1, 1m ; 1-2, q. CIII, 3, 2m ; 3, q. XLVII, 2, 1m. — 31, Erat enim magnus dies ille sabbati : 3, q. XLVI, 9, 1m. — 33, Non fregerunt ejus crura : 3, q. XLVI, 5, *b*. — 34, Continuo exivit sanguis, etc. : 3, q LXVI, 4, 3m ; q. LXXIV, 7, 2m et 3m ; q. LXXIX, 1, *c*. — 35, Qui vidit, testimonium perhibuit : 3, q. LXXIV, 8, 1m. — 37, Videbunt in quem transfixerunt : s3, q. XC, 2, 1m. — 39-40, Venit autem et Nicodemus, etc. : 3, q. LI, 2, 2m et 3m. — 41, Erat autem in loco, etc. : 3, q. LI, 2, 4m.

Cap. XX, 1, Maria Magdalene, etc. : 3, q. LI, 4, 2m ; q. LIII, 2, 3m ; q. LXXXIII, 2, 4m. — 5, Vidit posita linteamina etc. : 3, q. LI, 2, 3m. — 17, Noli me tangere : 3, q. LV, 6, 3m ; q. LXXX, 4, 1m. — Nondum enim ascendi ad Patrem meum : 3, q. LV, 6, 3m ; q. LVII, 1, 4m ; q. LXXX, 4, 1m. — Ascendo ad Patrem meum, etc. : 3, q. XX, 2, *b*, 2m ; q. XXIII, 2, 2m ; q. LVII, 1, *b*. — 19, Cum ergo sero esset, etc. : 3, q. LV, 3, 4m ; s3, q. LXXXIII, 4, *o*. — 20, Ostendit eis manus, etc. : 3, q. LIV, 4, *o* ; q. LV, 3, 1m. — 22, Insufflavit : 1, q. XLIII, 7, 6m. — Accipite Spiritum Sanctum: 1, q. XCI, 4, 3m ; 3, q. III, 8, 3m ; s3, q. XVIII, 4, *c* ; q. XIX, 5, 1m ; q. XX, 1, 1m ; q. XXXV, 4, *b* ; q. XXXVII, 5, 2m. — 23, Quorum remiseritis, etc. : 1, q. XLIII, 7, 6m ; 3, q. LXXXIV, 3, 3m ; 4, *b*, q. VIII, 1, 1m ; q. XVIII, 1, 1m ; q. XL, 6, 1m ; — 26, Januis clausis : 3, q. LIV, 1, 1m ; s3, q. LXXXIII, 2, 1m ; 3, *b*. — 27, Infer digitum tuum, etc. : 3, q. LIV, 4, *b* et 2m. — 28, Dixit illi Thomas, etc. : 3, q. XIV, 1, *c*. — 29, Quia vidisti me, etc. : 2-2, q. I, 4, 1m ; 3, q. LIV, 4, 2m ; q. LV, 5, 3m. — Beati qui non viderunt, etc. : 3, q. XLI, 2, 1m ; q. LV, 5, 3m. — 30, Multa quidem, etc. : 3, q. XLII, 4, *c* ; q. LV, 3, 3m ; q. LXXXIII, 4, 2m. — 31, Hæc autem scripta sunt, etc. : 1, q. I, 8, 1m ; 1-2, q. CVI, 1, 1m.

Cap. XXI, 8, Vado piscari : 2-2, q. LXIV, 1, *o* ; q. LXXVII, 4, 3m ; q. CLXXXVII, 3, *o*. — 7, Dominus est : 1, q. XIII, 7, 1m et 6m. — 12, Dicit eis Jesus : Venite et prandete, etc. : 3, q. LIV, 3, 3m. — 15-17, Simon Joannis, diligis me : 1, q. XX, 4, 3m ; 2-2, q. CLXXXV, 1, *c* ; 3, 1m. — Domine, tu scis, etc. : 1, q. XX, 4, 3m ; 3, q. X, 2, *o* ; q. XIII, 1, 2m ; q. LIX, 2, 3m. — Pasce agnos meos : 3, q. LXXXIX, 3, 3m ; s3, q. XL, 6, 1m. — 17, Tu omnia nosti : 3, q. VII, 3, *b*. — 20, Quem diligebat Jesus : *ut supra*, c. XIII, 23.

## EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

Cap. I, 1, Cœpit Jesus facere et docere : 3, q. VII, 3 2 ; q. XXI, 3, 3m ; q. XL, 4, 2m ; q. XLI, 3, 1m ; q. LXXXI, 1, *c*. — 3, Quibus et præbuit, etc. : 3, q. LV, 3, 2m ; 5, *b* ; q. LVII, 1, 4m. — Per dies quadraginta, etc. : 3, q. LV, 3, *o*. — 5, Baptizabimini Spiritu Sancto : 1-2, q. CVI, 4, 2m. — 6, Interrogabant eum, etc. : 3, q. X, 2, 1m. — 7, Non est vestrum, etc. : 1-2, q. CVI, 4, 2m ; s3, q. LXXIX, 2, *b* ; q. LXXXVIII, 3, *c*. — 8, Et eritis mihi testes, etc. : 2-2, q. CXXIV, 2, 1m. — 9, Videntibus illis, elevatus est : 3, q. LV, 2, 2m ; q. LVII, 3, 1m. — Et nubes suscepit eum, etc. : 3, q. LVII, 4, 4m. — 11, Quemadmodum vidistis eum, etc. : 3, q. LVII, 6, 3m ; s3, q. LXXXVIII, 4, *b*.

Cap. II, 1, Et cum complerentur, etc. : 1-2, q. CII, 4, 2m. — 2, Factus est repente, etc. : 1-2, q. CXIII, 7, *b*. — Replevit totam domum, etc. : 3, q. LXXII, 8, *b*. — 3, Apparuerunt illis, etc. : 1, q. XLIII, 7, 6m ; 3, q. XXXIX, 6, 4m ; q. LXXII, 2, 1m. — 4, Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto, 3, q. LXXII, 7, *c*. — Et cœperunt loqui, etc. : 1, q. XLIII, 7, 6m ; 2-2, q. CLXXVI, 1, 3. — 15, Hi ebrii sunt : 2-2, q. CLXXVI, 2, *c*. — 17, Et erit in novissimis diebus, etc. : s3, q. LXXXVIII, 3, 2m. — Effundam de spiritu meo, etc. : 1, q. XXXVI, 1, 1m. — 24, Impossibile erat Christum detineri, etc. : 3, q. LIII, 2, 2m. — Quem Deus suscitavit, etc. : 3, q. LII, 2, 2m ; q. LIII, 4, 1m. — Solutis doloribus inferni, etc. : 3, q. LII, 2, 2m ; 4, *o*. — 38, Pœnitentiam, inquit, agite : 3, q. LXVIII, 6, 3m ; q. LXIX, 1, 2m ; q. LXXXIV, 6, 2m. — 41, Baptizati, etc. : 3, q. XLVII, 4, *c* ; q. LXVI, 5, 4m ; 7, *c*. — 43, Multa quoque prodigia, etc. : 2-2, q. CLXXVIII, 1, 3m. — 44, Omnes etiam, etc. : 2-2, q. LXVI, 2, *o*. — 46, Perdurantes unanimiter in templo, etc. : 3, q. LXXXIII, 3, 2m.

Cap. III, 6, Quod autem habeo, etc. : 3, q. LXXXIV, 3, 4m. — 15, Quem Deus suscitavit, etc. : 3, q. LIII, 1, *o* ; q. LV, 1, 3m. — Cujus nos testes : sumus : 3, q. LV, 1, *o*. — 17, Scio quia per ignorantiam, etc. : 3, q. XLVII, 5, *b*.

Cap. IV, 4, Factus est numerus, etc. : 3, q. LXVI, 5, 4m ; 7, *c*. — 12, Non est in alio, etc. : 1-2, q. XCI, 5, 2m ; 2-2, q. II, 7, *c* ; 3, q. LXI, 3, *c* et 2m ; 4, 3m ; q. LXVIII, 1, 1m ; 2, *c* ; q. LXXIV, 5, *c*. — 13, Videntes constantiam Petri, etc. : 3, q. XLIV, 3, *c*. — 19, Si justum est, etc. : 2-2, q. LXIX, 3, 1m ; q. CV, 2, *c*. — 27, Convenerunt in ista civitate, etc. : 3, q. XLVI, 10, 1m. — 30, In eo quod extendas manum, etc. : 2-2, q. XCVII, 2, *c*. — 32, Multitudinis autem, etc. : 1, q. LXXVI, 5, 3m. — Nec quisquam eorum, etc. : *ut supra*, c. II, 44. — 33, Virtute magna reddebant, etc. : 3, q. LV, 2, 1m. — 35, Et ponebant ante pedes, etc. : 2-2, q. LV, 7, 3m.

Cap. V, 1, Vir quidam nomine Ananias, etc. : 2-2, q. LV, 5, 2m, — 3, Anania, etc. : 2-2, q. XXXIII, 7, 2m ; q. LXIV, 4, 1m ; q. CLXXVIII, 1, 1m. — 5 et 10, Audiens autem, etc. : s3, q. XXI, 3, *b*. — 29, Obedire oportet etc. : 1-2, q. XCVI, 4, *c* ; 2-2, q. XXXIII, 7, 5m ; q. CV, 2, *c*. — 38, Si est ex hominibus, etc. : 2-2, q. CLXXXIX, 10, 1m. — 39, Si est hoc consilium ex Deo, etc. : 2-2, q. CLXXXIX, 10, 1m. — 41, Ibant gaudentes, etc. : 2-2, q. CXLIV, 2, 1m.

Cap. VI, 2, Non est æquum nos relinquere, etc. : 3, q. XL, 3, *c* ; q. LXVII, 2, 1m. — 3. Considerate ergo, etc. : 2-2, q. CLXXXIV, 6, 2m. — 5, Elegerunt Stephanum, etc. : 3, q. VII, 10, *o*. — 8, Stephanus plenus gratia et fortitudine : 3, q. VII, 10, 1m. — Faciebat signa, etc. : *ut supra*, c. II, 34. — 13, Statuerunt falsos testes : 2-2 ; q. LXX, 4, *o*.

Cap. VII, 24, Cum vidisset, etc. : 2-2, q. LX, 6, 2m. — 38, Locutus est cum angelo in solitudine : 3, q. VII, 8, 3m. — 51, Vos semper Spiritui, etc. : 1, q. XIX, 6, *c* ; 2-2, q. CLXXXIX, 1, *c*. — 53, Accepistis legem in dispositione angelorum : 1-2, q. XCVIII, 7, *b* ; 3, q. XXXVI, 5, *c*. — 55, Jesum stantem a dextris Dei, etc. : 3, q. LVIII, 1, 3m.

Cap. VIII, 12, In nomine Jesu, etc. : 3, q. LXVI, 1, *o*. — Baptizabantur viri et mulieres : 3, q. XLVII, 4, *c*. — 17, Imponebant manus, etc. : 3, q. LXXII, 2, 1m ; 7, *c* ; 11, *c* ; q. LXXXIV, 4, 2m. — 18, Cum vidisset autem Simon, etc. : 2-2, q. C, 1, 1m et 4m ; 3, *c*. — 22, Pœnitentiam itaque age, etc. : 3, q. LXXXIV, 1, *b*. — 38, Et descenderunt uterque in aquam, etc. : 3, q. LXVIII, 3, *c*.

Cap. IX, 1, Spirans minarum, etc, : 1-2, q. CXII, 2, 2m. — 5, Ego sum Jesus, etc, : 3, q. LVII, 6,

## EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Deus, etc. : 1-2, q. cxiv, 5, $1^m$. — Sicut in uno corpore, etc. : 2-2, q. clxxxiii, 2, c. — 5, Unum corpus sumus in Christo : s3, q. xiii, 2, $1^m$. — 6, Habentes autem donationes, etc. : 1-2, q. cxii, 5, $4^m$. — Sive prophetiam, etc. : 2-2, q. clxxii, 1, o; 3, c. — 8, Qui præest in sollicitudine : 2-2, q. xlvii, 9, $3^m$; q. xlix, 4, c; q. lv, 6, $1^m$. — 9, Dilectio sine simulatione : 2-2, q. cxi, 1, o. — 10, Honore invicem prævenientes : 2-2, q. ciii, 2, $3^m$. — 12, Spe gaudentes : 1-2, q. xxv, 1, c; q. xxxii, 3, b; 2-2, q. xviii, 3, b; q. xx, 4, $2^m$; q. xxviii, 1, $3^m$. — 14, Nolite maledicere : 2-2, q. lxxvi, 1, $1^m$; s3, q. xxi, 2, $1^m$. — 15, Gaudere cum gaudentibus, etc. : 1-2, q. xxxv, 4, b; 2-2, q. xxviii, 2, $1^m$; q. xxx, 2, c. — 17, Nulli malum pro malo reddentes : s3, q. xxi, 3, $2^m$; q. lxii, 3, $1^m$. — Providentes bona, etc. : 2-2, q. cxxxii, 1, $3^m$. — 18, Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus, etc. : 2-2, q. xxix, 1, c; 2, $2^m$. — 19, Non vosmetipsos defendentes : 2-2, q. xl, 1, $2^m$; q. lxiv, 7, $5^m$. — Mihi vindicta, etc. : 2-2, q. lxxii, 3, $3^m$. — 21, Noli vinci, etc. : 2-2, q. cviii, 1, c.

Cap. XIII, 1, Omnis anima potestatibus, etc. : 1-2, q. xcvi, 5, b; 2-2, q. lxix, 1, c; 3, $1^m$; q. lxxxviii, 10, $2^m$; q. civ, 1, o; 5, c et $1^m$; 6, o. — Non est enim potestas nisi a Deo : 1-2, q. xciii, 3, $2^m$; q. xcvi, 4, $1^m$; s3, q. xix, 3, $2^m$. — Quæ autem sunt, etc. : 1, q. xxii, 2, c; q. xcvi, 3, b; 1-2, q. c, 6, b; q. cii, 1, c; q. cxi, 1, c; 2-2, q. clxxii, 2, c; 3, q. xxx, 4, b; q. xxxi, 3, b; q. xxxvi, 2, c; q. xlii, 1, c; q. lxix, 2, $1^m$; q. xxxiv, 1, b. — 2, Qui resistit potestati, etc. : 1, q. cviii, 5, $3^m$; 1-2, q. xcvi, 4, $1^m$; 2-2, q. lxiv, 1, $1^m$; q. lxix, 4, b. — 3, Vis autem non timere potestatem, etc. : 2-2, q. xix, 3, $2^m$. — 4, Dei enim minister est : 2-2, q. lxiv, 4, $2^m$; q. cviii, 1, $1^m$. — Vindex in iram ei qui malum agit : 1, q. cviii, 6, c; 2-2, q. xix, 3, $2^m$; q. xl, 1, c; q. clviii, 1, $3^m$. — 5, Necessitate subditi estote, etc. : 1-2, q. xcvi, 4, b. — 7, Reddite ergo omnibus debita, etc. : 2-2, q. cxxii, 6, $1^m$. — Cui tributum, tributum : 2-2, q. cii, 1, $3^m$; 2, $3^m$. — 8, Nemini quidquam debeatis, etc. : 2-2, q. lxviii, 1, $2^m$. — Qui enim diligit proximum, etc. : 1-2, q. lxv, 3, b; q. xcix, 1, $2^m$; q. cv, 2, $1^m$; 2-2, q. xliv, 2, $4^m$; q. cvi, 6, $2^m$; q. cvii, 1, $3^m$. — 9, Et si quod est aliud mandatum, etc. : 1-2, q. xcix, 1, $2^m$. — 10, Dilectio proximi malum non operatur : 3, q. lxxix, 6, $2^m$. — Plenitudo ergo legis est dilectio : 2-2, q. clxxx, 2, $1^m$. — 13, Non in comessationibus et ebrietatibus, etc. : 2-2, q. cl, 1, b. — 14, Induimini Dominum Jesum : 3, q. lxix, 9, $1^m$. — Carnis curam ne feceritis, etc. : 2-2, q. clxvi, 1, $2^m$.

Cap. XIV, 3, Qui non manducat, etc. : 2-2, q. lx, 4, b. — Deus enim illum assumpsit : 3, q. iii, 4, $3^m$. — 4, Tu quis es qui judicas, etc. : 2-2, q. lx, 2, $2^m$; 6, b; 3, q. lix, 1, $1^m$; s3, q. xc, 1, c. — 9, In hoc Christus mortuus est, : 3, q. lix, 4, c; s3, q. xc, 1, c. — 13, Ne ponatis, etc. : 2-2, q. xliv, 3, $3^m$. — 14, Nihil commune per ipsum : 1-2, q. cii, 6, $1^m$; 2-2, q. cxlix, 3, o; 3, q. xl, 4, $2^m$. — 15, Si enim propter cibum, etc. : 2-2, q. xliii, 3, b; q. cxiv, 1, $3^m$. — Noli cibo tuo, etc. : 2-2, q. xliii, 8, $3^m$. — 17, Non est enim regnum Dei, etc. : 1-2, q. cviii, 1, $1^m$; 2-2, q. xxviii, 1, b; q. cxlvi, 1, $1^m$; q. clxxxvi, 7, $1^m$; 3, q. xl, 2, $1^m$; q. lx, 4, $2^m$. — 21, Bonum est non manducare, etc. : 1-2, q. ciii, 4, $3^m$; 2-2, q. xliii, 1, $5^m$; q. cxlix, 1, $2^m$. — 23, Omne autem quod non est ex fide, etc. : 1-2, q. xix, 5, b; q. lxiii, 2, $1^m$; q. lxv, 2, c; q. ciii, 4, $3^m$; 2-2, q. x, 4, $1^m$; s3, q. lix, 2, $5^m$.

Cap. XV, 1, Debemus nos firmiores, etc. : 2-2, q. xxxii, 2, c. — 2, Unusquisque vestrum, etc. : 2-2, q. cxv, 1, $1^m$. — 4, Quæcumque scripta sunt, etc. : 2-2, q. lxii, 3, $2^m$; q. lxxxiii, 8, $1^m$; q. clxxxv, 1, $4^m$; 3, q. li, 2, $4^m$. — 8, Dico enim Christum, etc. : 1, q. xxi, 4, $2^m$; 3, q. vii, 7, $3^m$; q. xlii, 1, c. — 9, Gentes autem, etc. : 1, q. xxi, 4, $2^m$. — 20, Sic prædicavi Evangelium, etc. : 3, q. xlii, 1, $2^m$. — 24, Si vobis primum ex parte fruitus fuero, etc. : 1-2, q. xi, 3, $1^m$; 3, q. lxxii, 2, c. — 27, Si spiritualium eorum, etc. : 2-2, q. lxxxvii, 3, c; q. clxxxvii, 4, $2^m$. — 30, Adjuvetis me, etc. : 2-2, q. lxxxiii, 7, $3^m$; s3, q. lxxiv, 2, b.

Cap. XVI, 1, Commendo vobis Phœben, etc. : 2-2, q. clxxxvii, 2, b. — 6, Salutate Mariam, etc. : 2-2, q. xxvi, 10, $3^m$. — 25, Secundum revelationem, etc. : 1, q. x, 1, $4^m$.

## EX EPISTOLA I AD CORINTHIOS.

Cap. I, 5, In omnibus divites, etc. : 2-2, q. l, 3, $1^m$; q. clxxxviii, 5, $2^m$. — 8, Confirmabit vos, etc. : 2-2, q. xliv, 6, $2^m$. — 9, Fidelis Deus, etc. : 1-2, q. lxv, 5, c; 2-2, q. xxiii, 1, c. — 10, Idipsum dicatis omnes, etc. : 2-2, q. i, 10, c. — Et non sint in vobis schismata : 2-2, q. xxxix, 1, o; 4, c; q. xliv, 3, $3^m$; q. clxxxviii, 5, $2^m$. — Sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia : 2-2, q. clxxxiv, 1, $1^m$. — 12, Ego sum Pauli, etc. : 3, q. lxiv, 4, $1^m$; q. lxvi, 5, $1^m$. — Numquid divisus est Christus : 3, q. lxiv, 4, $2^m$; q. lxxxiii, 5, $7^m$. — Numquid Paulus crucifixus est pro vobis : 3, q. xlviii, 5, $3^m$; q. lx, 8, c; q lxiv, 3, $5^m$. — Aut in nomine Pauli baptizati estis : 3, q. lxiv, 3, c. — 17, Non enim misit me, etc. : 3, q. lxvii, 2, $1^m$. — 18, Verbum crucis pereuntibus, etc. : 3, q. xxv, 4, $1^m$; q. xlviii, 6, b. — 20, Nonne stultam fecit, etc. : 1, q. xxv, 3, $4^m$; q. xlvi, 3, $2^m$. — 24, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam : 1, q. xxxix, 7, b; 3, q. iii, 8, b; q. vii, 7, $2^m$; q. xxxii, 1, $3^m$ et $1^m$. — 25, Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus : 1-2, q. lxii, 3, $2^m$; 3, q. xlviii, 6, $1^m$. — 26, Non multi sapientes secundum carnem, etc. : 3, q. xxxvi, 6, c. — 27, Infirma mundi elegit, etc. : 3, q. xxxv, 7, $3^m$. — 29, Ut non glorietur, etc. : 2-2, q. xlv, 4, $1^m$. — 30, Sapientia : 2-2, q. xlv, 4, $1^m$; 3, q. xxxi, 7, $1^m$. — Justitia : 3, q. xv, 9, $1^m$. — Redemptio : 3, q. xlviii, 6, $3^m$. — 31, Qui gloriatur, etc. : 2-2, q. cxxxii, 3, o.

Cap. II, 4, Sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus, etc. : 2-2, q. clxxvii, 1, $2^m$. — 6, Sapientiam autem loquimur, etc. : 2-2, q. xlv, 5, $1^m$; 3, q. xlii, 3, $2^m$. — 7, Sed loquimur, etc., 1, q. lvii, 5, $3^m$. — 8-10, Quam nemo principum hujus sæculi cognovit : 1, q. xii, 13, b; 3, q. xliv, 1, $2^m$. — Si enim cognovissent, etc. : 1, q. lxiv, 1, $4^m$; 3, q. xxxvi, 1, c; q. xliv, 1, $2^m$; q. xlvi, 12, $1^m$; q. xlvii, 5, b; 6, c. — 9, Oculus non vidit, etc. : 1-2, q. v, 5, b; q. lxii, 3, c; q. cxiv, 2, c; 2-2, q. xvii, 2, $1^m$; q. xxviii, 3, c. — 10, Nobis autem revelavit Deus, etc. : 1, q. xii, 13, b; 1, q. lvii, 5, c; 3, q. lv, 1, c. — Spiritus enim omnia scrutatur, etc. : 1-2, q. xxviii, 2, c. — 11, Quis enim hominum scit, etc. : 1, q. lvii, 4 et 5, c; 1-2, q. cvii, 1, $1^m$. — Quæ Dei sunt nemo cognovit, etc. : 1, q. xiv, 2, b; 1-2, q. xciii, 2, $1^m$. — 12, Nos autem non spiritum, etc. : 1, q. xxiii, 1, $4^m$; 1-2, q. cxii, 5, $4^m$; 2-2, q. cxxxii, 1, c. —

1, q. xxii, 2, $5^m$; q. ciii, 5, $2^m$; 1-2, q. cii, 6, $8^m$. — 10, Qui arat debet arare in spe, etc. : 1-2, q. xl, 8, *b*; 2-2, q. xvii, 7, $3^m$; q. clxxxv, 6, $2^m$. — 11, Si nos vobis spiritualia, etc. : 2-2, q. lxxxvii, 2, *c* ; q. clxxxvii, 4, *c*. — 12, Omnia sustinemus, ne quod, etc. : 2-2, q. xliii, 8, $5^m$. — 13, Nescitis quoniam qui, etc, : 2-2, q. lxxxvi, 2, *c*; q. c, 2, *c*; q. clxxxvi, 4, *c* ; q. clxxxviii, 4, $4^m$. — 15, Bonum est mihi magis mori, etc. : 1-2, q. ii, 3, *c* ; 2-2, q. cxxxii, 1, $3^m$. — 16, Nam si evangelizavero, etc. : 2-2, q. lviii, 3, $2^m$ ; q. lxxxi, 6, $3^m$; 3, q. lxiv, 6, $3^m$. — 17, Dispensatio mihi credita est : 1-2, q. xcvii, 4, *b*. — 19, Nam cum liber essem, etc. : 1, q. lxxxiii, 4, *o*. — 22, Omnibus omnia factus sum : 3, q. xl, 2, *c*. — 24, Sic currite ut comprehendatis : 1, q. xii, 7, $1^m$ ; 1-2, q. iv, 3, *b*; 3, q. xv, 10, *c*; s3, q. xcv, 5, $4^m$. — 25, Omnis qui in agone, etc. : 2-2, q. clxxxiv, 8, $6^m$. — 26, Sic curro, non quasi in incertum : 1, q. xii, 7, $1^m$. — 27, Castigo corpus, etc. : 1-2, q. lxiii, 4, *c*; 3, q. xli, 3, $1^m$.

Cap. X, 2, Omnes baptizati sunt in nube et in mari : 3, q. lxvi, 11, $3^m$ ; q. lxx, 1, $2^m$ ; q. lxxiii, 6, $2^m$ ; q. lxxx, 1, $3^m$. — 4, Petra autem erat Christus : 1, q. xliii, 7, $2^m$; q. cii, 1, $4^m$ ; 3, q. xxxix, 6, $2^m$; q. lxx, 3, $2^m$ ; q. lxxiv, 6, $1^m$ ; q. lxxxiii, 3, $5^m$. — 11, Hæc autem omnia in figura, etc. : 1-2, q. lxxxvii, 1, *c* ; q. cii, 2, *b* ; 6, *c*; q. ciii, 1, *c*; q. civ, 2, *c* ; q. cvii, 2, *o*; 2-2, q. lxxxvii, 1, *c* ; q. xcvi, 3, $3^m$ ; 3, q. xxvii, 2, *b* ; q. lx, 2, $2^m$ ; q. lxx, 1, *c*. — In quos fines sæculorum devenerunt : s3, q. lxxxviii, 3, $3^m$. — 13, Tentatio vos non apprehendat, etc. : 3, q. xli, 2, $2^m$. — 17, Unus panis, unum corpus multi sumus : 3, q. lxxiii, 2, *b* ; q. lxxiv, 1, *c*. — 18, Nonne qui edunt hostias, etc. : 1-2, q. cii, 3, $8^m$; 3, q. lxxxii, 4, *c*. — 19, Dico quod immolatum etc. : 2-2, q. xciv, 1, $3^m$. — 20, Nolo vos socios, etc. : 2-2, q. xc, 2, $3^m$. — 24, Nemo quod suum est, etc. : 2-2, q. lviii, 11, *c*. — 26, Domini est terra, etc. : 1, q. xiii, 7, $1^m$ et $6^m$. — 31, Omnia in gloriam Dei facite : 1-2, q. lxxxviii, 1, $2^m$ ; q. c, 10, $2^m$ ; 2-2, q. lxix, 1, *b*; q. lxxxi, 4, $2^m$; q. lxxxiii, 14, *c*. — 32, Sine offensione, etc. : 2-2, q. iii, 2, $3^m$; 3, q. xlii, 2, $1^m$. — 33, Per omnia omnibus placeo : 2-2, q. cxv, 1, $1^m$. — Non quærens quod mihi, etc. : 2-2, q. xlvii, 10, *c*.

Cap. XI, 3, Omnis viri caput Christus est : 3, q. viii, *o*; q. xlviii, 1, *c*; q. xlix, 1, *c*. Caput autem mulieris vir : 1, q. xciii, 4, $1^m$; 2-2, q. xxxii, 8, $2^m$ ; 3, q. lxvii, 4, *c*; s3, q. lxii, 4, $4^m$. — Caput vero Christi Deus : 3, q. viii, 1, $2^m$. — 5, Omnis mulier orans aut prophetans : 2-2, q. clxxvii, 2, $2^m$. — 7, Imago et gloria, etc. : 1, q. xxxv, 2, $3^m$ ; q. xciii, 4, $1^m$ ; 6, $1^m$. — 9, Vir non est propter mulierem, etc. : s3, q. xliv, 3, $2^m$. — 15, Mulier vero si comam, etc. : s3, q. xxviii, 3, $1^m$ ; q. xxxix, 1, *b*. — Quoniam capilli pro velamine, etc. : s3, q. xl, 1, *b*. — 19, Oportet et hæreses esse, etc. : 2-2, q. xi, 3, $2^m$. — 21, Alius quidem esurit, etc. : 3, q. lxxvii, 6, *b*; q. lxxx, 8, *c*. — 23, Ego enim accepi a Domino, etc. : 3, q. xxv, 3, $4^m$; q. lxxviii, 3, $9^m$ ; s3, q. xxix, 7, $1^m$. — 25, Similiter et calicem, etc. : 3, q. lxxvi, 2, *b*; q. lxxx, 8, $1^m$. — Hic calix, etc. : 3, q. lxxviii, 3, $9^m$. — Hoc facite, quotiescumque etc. : 3, q. lxxiii, 5, $3^m$. — 26, Quotiescumque enim, etc. : 2-2, q. xl, 2, *c* ; 3, q. lxxiii, 3, $3^m$; q. lxxiv, 1, *c*; q. lxxvi, 2, $2^m$; q. lxxviii, 3, $7^m$ ; q. lxxix, 1, *c* ; 7, $2^m$; q. lxxxiii, 1, *c*. — 27, Quicumque manducaverit, etc. : 3, q. lxxx, 5, $1^m$. — 28, Probet autem, etc. : 3, q. lxxx, 4, $5^m$; 9, $1^m$. — 29, Qui enim manducat et bibit indigne, etc. : 2-2, q. lxxxix, 2, *c*; 3, q. lxxix, 3, *b*; q. lxxx, 1, *b*; 3, *b*; 6, $2^m$. — Non dijudicans corpus Domini : 3, q. lxxx, 5, $2^m$; q. lxxxi, 2, $3^m$. — 33, Cum convenitis ad manducandum, etc. : 3, q. lxxx, 8, $2^m$. — 34, Si quis esurit, domi manducet : 3, q. lxxx, 8, $2^m$. — Cætera autem, cum venero, disponam : 3, q. xxv, 3, $4^m$; q. lxiv, 2, $1^m$; q. lxxii, 4, $1^m$ ; q. lxxviii, 3, $9^m$.

Cap. XII, 3, Nemo potest dicere, etc. : 1-2, q. cix, 1, $1^m$. — 4, Divisiones vero gratiarum sunt etc. : 2-2, q. clxxi, *Prœm* . ; q. clxxii, 2, $2^m$ ; q. clxxviii, 1, $2^m$; q. clxxxv, 3, $3^m$ ; 3, q. vi, 6, $3^m$; q. vii, 7, $1^m$; q. xxxii, 1, *c*; q. lxiii, 3, $1^m$; q. lxxii, 2, $2^m$; s3, q. xxxv, 1, $2^m$; q, xxxvii, 2, *c*. — 5, Et divisiones ministrationum sunt, etc. : 2-2, q. clxxi, *Prœm.* — 6, Qui operatur omnia in omnibus : 1, q. cv, 5, *o*. — 7, Unicuique autem datur, etc. : 1, q. xliii, 3, $4^m$; 7, $6^m$; q. civ, 4, *c*; 1-2, q. cxi, 1, *c* : 2-2, q. i, 7, $3^m$; q. lxiii, 2, *c*; q. clxxi, 1, *c*; q. clxxii, 4, *c*; q. clxxvii, 1, $3^m$; 3, q. vii, 7, *c* et $1^m$; q. xxvii, 6, *c*. — 8, Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ : 1-2, q. lxviii, 5, $1^m$; q. cxi, 4, *b*; 2-2, q. lxv, 5, *c*; q. xcvi, 1, *c*; q. clxxvii, et clxxxviii, *o*; s3, q. xxxvii, 2, *c*. — Alii autem sermo scientiæ, etc. : 1, q. cv, 7, $3^m$; 1-2, q. lxviii, 5, $1^m$; q. cxi, 4, *c* et $4^m$; q. cxiii, 10, $3^m$; 2-2, q. clxxi, 3, $2^m$. — 9, Alteri fides in eodem spiritu : 1-2, q. cxi, 4, *c* et $2^m$; 2-2, q. iv, 5, $4^m$. — Alii gratia sanitatum, etc. : 1-2, q. cxi, 4, *c* et $3^m$; 2-2 q. clxxviii, 1, *b*. — 10, Alii operatio virtutum : 1-2, q. cxi, 4, *c* et $3^m$; 2-2, q. clxxviii, 1, $1^m$. — Alii prophetia : 2-2, q. clxxi, 2, *o*; q. clxxii, 4, *c*; q. clxxiv, 3, $2^m$; q. clxxvi, 2, $3^m$. — Alii discretio spirituum : 1-2, q. cxi, 4, *c*; 2-2, q. clxxi, 3, $2^m$ et *c*. — Alii genera linguarum : 1-2, q. cxi, 4, *c* et $3^m$; 2-2, q. clxxvi, 1 et 2, *o*. — Alii interpretatio sermonum : 1-2, *c*, cxi, 4, *c* et $3^m$; 2-2, q. clxxvi, 2, $4^m$. — 11, Hæc autem omnia, etc. : 1, q. xxxviii, 2, *o*; q. xliii, 5, $1^m$; 2-2, q. xxiv, 3, *b*. — Dividens singulis, etc. : 1, q. xix, 10, *c*; 1-2, q. lxvi, 2, $1^m$; q. lxviii, 5, $1^m$; 2-2, q. clxxii, 3, *b*. — 12, Sicut enim corpus, etc. : 1, q. lxxvi, 5, $3^m$; 2-2, q. clxxxiii, 2 et 3, *o* ; 3, q. viii, 1 et 2, *c* ; q. xlviii, 1, *c*; q. xlix, 1, *c*. — 17, Si totum corpus oculus, etc. : 2-2, q. clxxxiii, 2, $2^m$; q. clxxxvii, 3, $1^m$. — 23, Quæ inhonesta sunt nostra, etc. : 2-2, q. cxlv, 2, *b*; 4, $3^m$; q. clxix, 2, $2^m$. — 24-25, Deus temperavit nos, etc. : 2-2, q. clxxxiii, 2, $3^m$. — 27, Vos estis corpus Christi, etc. : s3, q. xcv, 3, $4^m$. — 31, Æmulamini charismata meliora, etc. : 2-2, q. xliii, 7, $4^m$; q. clxi, 2, $2^m$; q. clxxxii, 1, $3^m$. — Et adhuc excellentiorem, etc. : 1-2, q. cxi, 5, *b*; 2-2, q. xxiv, 4, *c*.

Cap. XIII, 1, Et Angelorum, 1, q. cvii, 1, *b*; 2, $1^m$. — 2, Si noverim mysteria omnia, etc. : 1, q. lxxxii, 3, $3^m$. — Si habuero prophetiam, etc. : 1, q. xliii, 5, $2^m$ ; 1-2, q. iii, 4, $4^m$ ; 2-2, q. vi, 2, $3^m$ ; q. clxxii, 4, *c*. — Et si habuero omnem fidem : 2-2, q. iv, 3, *o*; 7, $4^m$; q. clxxviii, 1, $5^m$; 2, *b*. — Nihil sum : s3, q. xiv, 4, *b*. — 3, Et si distribuero, etc. : 1-2, q. c, 10, $1^m$ ; 2-2, q. xxiii, 7, *b*; q. xxxii, 1, $1^m$ ; 10, *c*; q. cxvii, 2, *o* ; 3, q. lxxxix, 6, *b*. — Et si tradidero, etc. : 2-2, q. cxxiv, 2, $2^m$ ; 3, q. lxvi, 12, $2^m$. — Charitatem autem non habuero, etc. : 1, q. xliii, 5, $2^m$; 1-2, q. lxv, 2, *o*; q. lxxxvii, 4, $1^m$; 2-2, q. iv, 3, $1^m$ ; q. xxiii, 7, *o*; q. cviii, 2, $2^m$. — Nihil mihi prodest : 3, q. lxxxix, 6, *o*. — 4, Charitas patiens est, etc. : 1-2,

## EX EPISTOLA II AD CORINTHIOS.

LXIV, 2, 3m. — 14, Odorem notitiæ suæ, etc. : 3, q. LXXXIII, 5, 2m.

CAP. III, 3, Non atramento, sed spiritu, etc. : 1-2, q. CVI, 2, 3m; 3, q. XLII, 4, 2m; q. LXXII, 11, c. — 5, Non quod sufficientes simus, etc. : 1, q. XXIII, 5, c; 2-2, q. CXXIX, 6, 1m; q. CXXX, 1, 3m; q. CLXI, 6, 1m. — 6, Qui et idoneos nos fecit, etc. : 2-2, q. LXXXVII, 1, c; 3, q. XXVII, 4, c; q. LXIV, 6, c. — Littera enim occidit, etc. : 1-2, q. XCVIII, 1, 2m; q. XCIX, 2, 3m; q. C, 12, b; q. CVI, 2, c; 2-2, q. CLXXXVIII, 5, 1m. — 7-11, Quod si ministratio mortis, etc. : 2-2, q. LXXXVII, 1, c; q. CLXXIV, 4 3m. — 8, Quomodo non magis ministratio spiritus, etc. : 2-2, q. CLXXIV, 4, 3m ; 3, q. XXXVII, 1, b. — 17, Ubi spiritus Dei, etc. : 1-2, q. XCIII, 6, c; q. CVIII, 1, 2m; 2-2, q, XIX, 6, 2m; q. XLIV, 1, 2m; q. CLXXXIII, 4, 1m; s3, q. XXXIX, 3, 3m. — 18, In eamdem imaginem, etc. : 1, q. XCIII, 8, 4m ; 2-2, q. CLXXX, 3, 2m.

CAP. IV, 2, Abdicamus occulta dedecoris : 2-2, q. LV, 3, b. — 4, Deus hujus sæculi, etc. : 1, q. LXV, 1, c; q. CXIV, 3, 2m; 1-2, q. LXXIX, 3, 3m. — 13, Habentes eumdem spiritum fidei, credimus, etc. : 2-2, q. III, 1, c; 3, q. VI, 3, 3m; q. LXII, 6, 1m; q. LXX, 1, c. — 16, Licet is qui foris est, etc. : 1, q. LXXV, 4, 1m; 2-2, q. XXV, 7, c. — 18, Non contemplantibus nobis quæ videntur, etc. : 1, q. LXV, 1, 3m; 2-2, q. LXXXIII, 6, 3m. — Quæ enim videntur, etc. : 1, q. LXV, 1, 1m.

CAP. V, 1, Si terrestris domus nostra, etc. : 1, q. LXIV, 4, 3m; s3, q. LXIX, 2, b. — 4, Nolumus expoliari, etc. : 2-2, q. XXV, 5, 1m; s3, q. LXXVIII, 1, 2m. — 6-7, Dum sumus in corpore, etc. : 1-2, q. IV, 5, c; q. LXVII, 3, b; 2-2, q. XXVIII, 1, 1m; q. CLXXIV, 5, c ; q. CLXXV, 5, 1m; 3, q. VIII, 4, 2m; s3, q. XCV, 1, 4m. — 8, Audemus autem et bonam voluntatem, etc. : 3, q. LIX, 5, 1m. — 10, Omnes enim nos manifestari, etc. : s3, q. LXXIII, 2, 1m; q. LXXXVII, 1, b; q. LXXXIX, 6, b. — 13, Sive enim mente excedimus, etc. : 2-2, q. LXXXI, 6, 2m; 7, c; q. CLXXV, 1, o. — 14, Charitas enim Christi urget nos : 3, q. LXXIX, 1, 2m. — 16, Et si cognovimus secundum carnem, etc. : 3, q. LVII, 6, c. — 19, Deus erat in Christo, etc. : 3, q. III, 8, 2m; q. XXVI, 1, c. — 20, Pro Christo ergo legatione, etc. : 3, q. VIII, 6, c. — 21, Eum qui non noverat peccatum, etc. : 3, q. XV, 1, 4m; 3, 2m; q. XLVI, 4, 3m.

CAP. VI, 1, Exhortamur ne in vacuum, etc. : 3, q. LXXXII, 10, c. — 4, Exhibeamus nosmetipsos, etc. : 1-2, q. CVII, 4, 2m. — 5, In jejuniis, etc. : 2-2, q. CXLVII, 1, b; q. CLI, 3, b. — 7, Per arma justitiæ, etc. : 3, q. XLI, 3, c. — 11, Cor nostrum dilatatum est : 1-2, q. XXXIII, 1, 1m; 2-2, q. XXIV, 7, 2m. — 14, Quæ participatio justitiæ cum iniquitate : 3, q. XLVI, 11, 1m; q. XLVII, 3, 3m; q. LXVIII, 4, c. — Quæ societas luci ad tenebras : 1, q. VIII, 1, 4m; q. LXIV, 1, 5m; 2-2, q. LXXII, 6, 3m; 3, q. LII, 2, b; s3, q. LIX, 1, b. — 15, Quæ autem conventio, etc. : 2-2, q. CLXXII, 6, 1m; 3, q. XXVII, 4, c; q. LV, 4, 2m. — Aut quæ pars fideli cum infideli : s3, q. LIX, 4, 1m. — 17, Exite de medio eorum, etc. : 1-2, q. CII, 5, 4m; 2-2, q. XXV, 6, 5m.

CAP. VII, 1, Mundemus nos, etc. : 1-2, q. LXXII, 2, c; 2-2, q. CLXXXVI, 4, b. — 8, Si contristavi, etc. : 2-2, q. CXIV, 1, 3m. — 9, Gaudeo, non quia contristati estis, etc. : 1-2, q. XXXIX, 3, c. — 10, Quæ enim secundum Deum tristitia est, etc. : 1-2, q. LIX, 3, c; 3, q. XLVI, 6, 2m; q. LXXXIV, 5, 1m. — Sæculi autem tristitia, etc. : 1-2, q. XXXVII, 4, o; 2-2, q. XXXV, 3, b; q. CXXXVI, 1, c. — 11, Ecce enim hoc ipsum, etc. : 1-2, q. XXXVII, 2, 1m.

CAP. VIII, 9, Scitis gratiam, etc. : 3, q. XL, 3, c. — Cum dives esset, etc. : 3, q. XXXVII, 3, 4m. — 12, Si enim voluntas prompta est, etc. : 1-2, q. XX, 4, c; 2-2, q. CLXXXVI, 3, 1m; 3, q. LXVIII, 2, 2m. — 13, Non enim ut aliis sit remissio, etc. : 2-2, q. XXXII, 10, 3m; q. CLXXXVIII, 4, 4m. 15, — Qui multum, non abundavit, etc. : 2-2, q. XXXII, 5 et 6, o; q. LXVI, 7, c; q. LXXI, 1, c; q. LXXXVII, 1, 4m.

CAP. IX, 5, Præparent repromissam : 2-2, q. CXVIII, 3, c. — 7, Non ex tristitia, etc. : 1-2, q. XXXIX, 2, 2m; q. C, 9, 3m; 2-2, q. LXXXVIII, 6, 2m; q. CXLVII, 4, 4m; q. CLXXXVI, 5, 5m. — 8, Potens est autem Deus, etc. : 3, q. VII, 12, 2m. — 10, Augebit incrementa, etc. : 2-2, q. XXIV, 5, 3m.

CAP. X, 4, Arma militiæ nostræ, etc. : 2-2, q. XL, 2, 1m. — 4, Consilia destruentes, 1, q. I, 6, 2m. — 4-5, Ad destructionem munitionum, etc. : 1, q. I, 6, 2m ; s3, q. XCVI, 7, 3m. — 5, Et in captivitatem redigentes, etc. : 1, q. I, 8, 2m; q. CXI, 1, 1m; 2-2, q. I, 4, c; q. IV, 1, c. — 8, In ædificationem, etc. : 2-2, q. LXXXVIII, 12, 2m; 3, q. LXXIV, 2, 2m. — 17, Qui autem gloriatur, etc. : 2-2, q. CXXXII, 1, 2m. — 18, Ille probatus est, etc. : 1-2, q. II, 3, c.

CAP. XI, 2, Despondi enim vos, etc. : 2-2, q. XIX, 2, 3m; q. CLI, 2, c. — 12, Quod autem facio, etc. : 2-2, q. CLXXXVII, 3, 5m. — 14, Ipse enim Satanas, etc. : 2-2, q. X, 2, 3m. — 15, Non est ergo magnum, etc. : 3, q. VIII, 7 et 8, o.

CAP. XII, 2, Scio hominem, etc. : 2-2, q. CLXXV, 1, b; 5 et 6, o. — Raptum hujusmodi, etc. : 1, q. LXVIII, 4, c; 2-2, q. CLXXV, 3, 4m. — 4, Et audivit arcana verba, etc. : 1, q. XII, 9, 2m; 2-2, q. CLXXV, 3, c; 4, 3m. — 6, Si voluero gloriari, etc. : 2-2, q. CIX, 4, c; q. CXII, 1, c. — 7, Et ne magnitudo revelationum, etc. : 1-2, q. LXXXVII, 2, 1m. — Datus est mihi stimulus, etc. : s3, q. XCVI, 5, 2m. — 9, sufficit tibi gratia mea : 1-2, q. CXI, 3, 2m; q. CXII, 5, c; 3, q. VII, 2, 1m; q. LXI, 1, 3m; q. LXXII, 7, 1m. — Nam virtus in infirmitate perficitur : 1-2, q. LV, 3, 3m; 2-2, q. CXXIII, 1, 1m; 3, q. XXVII, 3, 2m. — 10, Cum enim infirmor, tunc potens sum : 1-2, q. XIII, 3, c. — 13, Quid est enim quod minus habuistis, etc. : 2-2, q. CLXXXV, 6, 2m ; q. CLXXXVII, 3, 5m. — 14, Nec enim debent, filii, etc. : 2-2, q. XXVI, 9, 1m ; q. XXXI, 3, 4m; q. CI, 2, 2m; s3, q. XLIX, 2, 1m; q. LVII, 1, 2m. — 15, Ego autem libentissime, etc. : 2-2, q. CLXXXIV, 2, 3m. — 16, Sed cum essem astutus, etc. : 2-2, q. LV, 4, 1m ; 5, o. — 20, Ne forte contentiones, etc. : 2-2, q. XLII, 1, b; 2, b. — 21, Ne iterum, cum venero, humiliet me, etc. : 2-2, q. CLIV, 1, 5m; 11, b. — Non egerunt pœnitentiam, etc. : 3, q. LXXXIV, 2, b.

CAP. XIII, 3, Qui in me loquitur, Christus : 2-2, q. LXXVI, 1, 1m. — 4, Crucifixus est ex infirmitate, etc. : 3, q. XLIV, 2, 3m; q. XLVIII, 6, 1m; q. LIII, 1, c; 4, c. — 11, Pacem habete, etc. : 2-2, q. XXIX, 1, c; q. CLXXXIII, 2, 3m. — 13, Gratia Domini nostri, etc. : 3, q. LXIII, 3, 3m.

## EX EPISTOLA AD GALATAS.

CAP. I, 10, Si hominibus placerem, etc. : 2-2, q. CXV, 1, 1m.

CAP. II, 11, In faciem ei restiti, etc. : 1-2, q. CIII, 4, 2m ; 2-2, q. XXXIII, 4, 2m; q. XLIII, 6, 2m. — 12, Cum venissent quidam, etc. : 1-2, q. CIII, 4, 2m. — 14, Cum vidissem, etc. : 2-2, q. XLIII, 6, 2m. — 15, Nos natura Judæi, etc. : 2-2, q. CLXI,

## EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

15, Ex quo omnis paternitas, etc. : 1, q. xxxiii, 2, $4^m$; q. xlv, 5, $1^m$. — 17, Christum habitare per fidem, etc. : 2-2, q. viii, 4, $2^m$; 3, q. lxii, 5, $2^m$; q. lxviii, 1, $1^m$; 8, $3^m$; q. lxix, 5, $1^m$. — In charitate radicati et fundati : 1-2, q. lxii, 4, $1^m$; q. lxv, 5, $2^m$; q. lxxxiv, 1, $1^m$; q. lxxxix, 2, $2^m$; 2-2, q. xxiii, 8, $2^m$. — 19, Supereminentem scientiæ charitatem Christi : 1-2, q. lxv, 2, $3^m$; q. lxvi, 6, $1^m$; 2-2, q. xxiv, 1, $2^m$; 3, q. vii, 6, $3^m$; q. xviii, 5, $2^m$. — Ut impleamini, etc. : 3, q. vii, 10, $2^m$. — 20, Potens est omnia facere abundantius, etc. : 1, q. xxv, 6, *b*.

Cap. IV, 3, Solliciti servare, etc. : 2-2, q. xxix, 2, *o*; q. clxxxiii, 2, $3^m$. — 4, Et unus spiritus : 1, q. xxx, 2, *o*. — 5, Unus Dominus : 1, q. xi, 3, *o*; q. ciii, 1 et 3, *o*. — Una fides : 2-2, q. i, 9, $2^m$; q. iv, 6, *b*; q. v, 4, *c*; q. xxiii, 5, *b*; q. lxxxi, 3, *b*. — Unum baptisma : 3, q. xlix, 3, $2^m$; q. lxvi, 6, $1^m$; 7, $1^m$; 9, *b*; 11, $1^m$; q. lxvii, 6, *b* et *c*; q. lxix, 8, *b*; q. lxxx, 10, $1^m$; q. lxxxiv, 10, 1 et $5^m$. — 6, Qui est super omnes etc. : 1, q. viii, 1 et 3, *o*; 3, q. iii, 5, $2^m$. — 7, Unicuique autem nostrum, etc. : 1-2, q. cxii, 4, *b*; 2-2, q. xxiv, 3, *c*. — Secundum mensuram donationis Christi : 1-2, q. lxvi, 1, *c* et $3^m$. — 9, Quod autem ascendit, etc. : 3, q. xlix, 6, *c*; q. lvii, 2, $2^m$. — 10, Qui descendit, ipse est, etc. : 3, q. lvii, 2, $2^m$; 4, *b*; 5, *o*. — Ut impleret omnia : 3, q. vii, 10, *o*. — 11-12, Et ipse dedit quosdam, etc. : 1-2, q. cxii, 4, *c*; 2-2, q. clxxi, *Proœm.* q. clxxxiii, 2, *c*; 3, q. vii, 4, $3^m$. — 13 Donec occurramus omnes, etc. : 3, q. xxxix, 3, *c*; q. xlvi, 9, $4^m$; q. lxxii, 8, $4^m$; s3, q. lxxxi, 1, *b*; 3, $1^m$. — 14, In astutia ad circumventionem erroris : 2-2, q. lv, 4, *o*. — 16, Ex quo totum, corpus, etc. : 2-2, q. clxxxiii, 2, c et $1^m$. — 18 Propter cæcitatem cordis : 2-2, q. cliii, 5, *c*. — 19, Qui desperantes, etc. : 2-2, q. xx, 1, *b*; q. cliii, 4, $3^m$. — 23, Renovamini autem spiritu mentis vestræ : 1, q. lxxxviii, 13, $1^m$; q. xciii, 6, *b*; 1-2, q. lxxii, 2, $3^m$; 3, q. vi, 2, *c*. — 29, Omnis sermo malus, etc. : 3, q. viii, 6, $2^m$. — 30, Et nolite contristare Spiritum Sanctum Dei : 3, q. lxiii, 3, $1^m$. — 31, Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, etc. : 2-2, q. clviii, 2, *b*. — Et blasphemia tollatur a vobis : 2-2, q. xiii, 3, $2^m$; — 32, Donantes invicem, etc. : 1, q. xxi, 3, $2^m$.

Cap. V, 1, Estote ergo imitatores Dei : 1-2, q. xxiv, 3, $2^m$; 2-2, q. xxxiii, 7, $1^m$; q. cxxxii, 1, $1^m$. — 2, Christus dilexit nos, etc. : 1-2, q. ci, 4, $1^m$; $1^m$; q. cii, 3, *c*; 3, q. xxii, 2, *b*; q. xlvi, 10, $1^m$; q. xlvii, 2, $3^m$ et *c*; q. xlviii, 2, *c*; 3, *b*; q. xlix, 1, *c*; q. liii, 1, *c*; q. lxxiii, 4, $3^m$; q. lxxxiii, 1, $2^m$. — 3, Fornicatio autem, etc. : 1-2 q. lxxii, 2, $4^m$; q. lxxiii, 5, $2^m$. — loquium : 2-2, q. cxlviii, 6, *c*; q. cliii, 5, $4^m$. — 5, Omnis fornicator, etc. : 1-2, q. lxxiii, 5, $1^m$; 2-2, q. cliv, 4, $1^m$. — Aut avarus, quod est idolorum servitus : 2-2, q. cxviii, 5, $4^m$; s3, q. lix, 6, $4^m$. — 8, Eratis enim aliquando tenebræ, etc. : 1, q. lviii, 6, $1^m$; 1-2, q. cviii, 1, *b*; q. cx, 3, *c*; 3, q. liii, 2, $3^m$. — 11, Nolite communicare, etc. : 3, q. xxv, 3, $2^m$. — 13, Omne enim quod manifestatur, lumen est : 1, q. lxiv, 1, $5^m$; q. lxvii, 1, $3^m$; 1-2, q. cvi, 1, *c*; q. cix, 1, *c*; q. cxii, 5, $3^m$; 2-2, q. clxxi, 2, *c*. — 14, Surge qui dormis, etc. : 1-2, q. cix, 7, $1^m$. — 15, Videte quomodo caute ambuletis : 2-2, q. xlix, 8, *b*. — 18, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria : 2-2 q. cxlvii, 8, $1^m$; q. cl, 4, *o*; q. cliii, 3, $3^m$. — 19, Cantantes et psallentes etc. : 2-2, q. xci, 2, $2^m$. — 21, Subjecti invicem in timore Christi : 2-2, q. xix, 2, $3^m$; q. civ, 1, *o*; 5, *c* et $1^m$; 3, q. xx, 1, *o*. — 23, Vir caput est mulieris : s3, q. lxiv, 5, $4^m$. — 25, Viri, diligite uxores vestras : 2-2, q. xxvi, 11, $2^m$ et *b*. — Christus dilexit Ecclesiam, etc. : 3, q. lx, 6, *b*. — 25-27, Seipsum tradidit pro ea, etc. : 3, q. viii, 3, $2^m$. — 26, Mundans lavacro aquæ, etc. : 3, q. lxvi, 5, *c*; 7, $1^m$; q. lxvii, 1, $2^m$; 6, *c*; q. lxviii, 4, *c*. — 27, Ut exhiberet ipse 4. Aut turpitudo 2-2, q. clxxxvii, 5, $4^m$. — Aut stulti sibi, etc. : 1-2, , q. lxxxvi, 1, *b*; q. lxxxix, 1, *b*. — 28, Viri debent diligere, etc. : 2-2 q. xxvi, 11, $2^m$. — 29, Nemo enim unquam carnem, etc. : 1-2, q. xxix 4, *b*; 2-2, q. xxv, 5, *c*; q. lv, 1, $2^m$; q. lvii, 4, *c*; q. cxxvi, 1, *c*; s3, q. lxxiii, 11, $3^m$. — 31, Adhærebit uxori suæ : s3, q. xli, 3, *c*; 4, *o*. — 32, Sacramentum hoc, etc. : 1, q. xcii, 2, *c*; 2-2, q. ii, 7, *c*; 3, q. i, 3, $5^m$; q. lxi, 2, $3^m$; q. lxv, 3, *c*; s3, q. xlii, 1, *b*; q. xcv, 1, *b*.

Cap. VI, 1, Filii, obedite parentibus vestris in Domino; 2-2, q. xxxii, 8, $3^m$. — 4, Et vos patres etc. : 2-2, q. lxv, 2, $1^m$ — 5, Servi, obedite, etc. : 2-2, q. ciii, 3, *b*; q. civ, 5, $1^m$. — 6, Non ad oculum servientes : s3, q. lxiv, 2, $3^m$. — 9, Personarum acceptio non est apud Deum : 1, q. xxiii, 5, $3^m$; 2-2, q. lxiii, 1, *c*. — 12, Non est nobis colluctatio, etc. : 1, q. cix, 1, *b*; q. cxiv, 1, *b*. — 13, In omnibus perfecti stare : 2-2, q. clxxxiv, 1, $2^m$; 2, *o*; 3 et 4, *o*. — 14, State ergo succincti etc. : 2-2, q. clxxxiv, 1, $2^m$. — 18, Orantes omni tempore : 2-2, q. lxxxiii, 4, *o*. — 19, Cum fiducia notum facere , etc. : 2-2, q. iii, 1, $2^m$;

## EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap. I, 6, Confidens hoc ipsum, etc. : 2-2, q. xvii, 3, $1^m$. — 7, Eo quod habeam vos in corde : 1-2, q. xxviii, 2, *c*. — 9, Charitas vestra magis abundet : 1-2, q. lii, *o*; q. lxvi, 1, *o*; 2-2 q. xxiv, 4, *o*. 17, — Quoniam autem ex contentione, etc. : 2-2, q. xxxviii, 1, $2^m$. — 22, Quid eligam ignoro, etc., 2-2, q. clxxxv, 4, *c*. — 23, Coarctor autem e duobus, etc. : 1-2, q. v, 3, *c*; 2-2, q. xxiv, 8, *c*. — Desiderium habens dissolvi, etc. : 2-2, q. xxv, 5, $1^m$; q. xxviii, 2, $3^m$; s3, q. lxix, 2, *b*. — 28, In nullo terreamini ab adversariis : 2-2, q. xcxv, 1, *c*.

Cap. II, 3, Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam : 2-2, q. cxxxii, 2, $3^m$. — In humilitate superiores, etc. : 1, q. cxii, 1, $4^m$; 2-2, q. ciii, 2, $3^m$; q. clxi, 3, *b*; 6, $1^m$; s3, q. xxxiv, 1, $2^m$. — 6, Qui cum in forma Dei esset, etc. : 1, q. xxxi, 2, $2^m$; 3, q. xvi, 1, *b*. — Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : 1, q. xlii, 4, *b*. — 7, In similitudinem hominum factus : 1, q. lxxiii, 1, $3^m$; q. cxiii, 4, $1^m$; 3, q. ii, 5, *c*; 6, $1^m$; q. v, 1, $1^m$; q. xi, 2, $2^m$; q. xxi, 2, *b*; q. xxviii, 1, $4^m$. — 8, Humiliavit semetipsum : 2-2, q. clxi, 1, $4^m$; q. clxxxvi, 5, *b*; 3, q. lix, 3, *o*. — Factus obediens usque ad mortem : 2-2, q. cxxiv, 3, $2^m$; 3, q. vii, 3, $2^m$; q. xix, 3, *b*; q. xx, 1, *c*; q. xlii, 1, *c*; q. xlvi, 4, *b*; q. xlvii, 2, *b*; q. xlviii, 2, *c*; q. xlix, 1, *c*; 6, *b* et *c*; q. liii, 1, *c*. — 9, Propter quod et Deus exaltavit illum, etc. : 1, q. xx, 4, $1^m$; 3, q. xlix, 6, *o*; q. liii, 1, *c*; q. lix, 3, *o*; s3, q. lxxxix, 2, $4^m$. — 10, In nomine Jesu omne genu, etc. : 3, q. lix, 6, *c*. — 12, Cum metu et tremore, etc. : 1-2, q. xliv, 4, *b*. — 13, Deus est enim qui operatur, etc. : 1, q. lxxxiii, 1, $3^m$; q. cv, 4, *b*; 3, q. xiii, 4, $3^m$; q. xviii, 1, $1^m$.

Cap. III, 8, Propter quem omnia detrimentum feci, etc. : 2-2, q. clxxxiv, 7, $1^m$. — 12, Non quod jam acceperim, etc. : 2-2, q. viii, 2, $1^m$; q. xxiv, 7, *b*; 8, $1^m$. — Sequor autem si quo modo com-

### EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.



### EX EPISTOLA I AD THESSALONICENSES.



### EX EPISTOLA II AD THESSALONICENSES.

## EX EPISTOLA I AD TIMOTHEUM.

Cap. I, 5, Finis præcepti est charitas : 1-2, q. xcix, 1, 2m ; q. c, 5, 4m; 10, c ; 2-2, q. xvii, 8, b ; q. xxiii, 4, 3m ; q. xxiv, 2, 3m; q. xliv, 1, c ; q. cxxii, 1, 4m ; q. clxx, 2, c ; q. clxxxiv, 3, c ; 3, q. xxviii, 4, 2m ; s3, q. viii, 4, 5m. — Et fide non ficta : 2-2, q. xxiii, 7, 2m. — 6, A quibus quidam aberrantes, etc. : 2-2, q. xxxix, 1, 3m. — 9, Lex justo non est posita : 1-2, q. xciii, 6, 1m ; q. xcvi, 5, 1m. — 10, Plagiariis : 1-2, q. cv, 2, 10m ; 2-2, q. lxvi, 6, 2m. — 13, Qui prius blasphemus fui, etc. : 2-2, q. x, 3, 2m ; q. xiii, 1, b. — Misericordiam Dei consecutus sum, etc. : 1-2, q. xxvi, 4. b ; q. lxxxix, 5, c ; 2-2, q. i, 5, 1m ; q. x, 3, 2m. — 15, Christus venit in hunc mundum, etc. : 3, q. i, 5, 2m ; q. xxxvi, 1, 2m ; q. xl, 1, c. — 17, Soli Deo : 1, q. xxxi, 3, b et 2m ; q. xxxix, 4, c ; 1-2, q. ii, 2, 2m ; 2-2, q. cxxxii, 3, 2m ; — 19, Quam quidam repellentes, etc. : 2-2, q. clxii, 7, 3m.

Cap. II, 1, Pro omnibus hominibus : 2-2, q. lxxxiii, 8, o ; 17, b ; — 2, Pro omnibus qui in sublimitate sunt : 3, q. lxxxiii, 4, c. — 4, Qui omnes homines vult salvos fieri : 1, q. xix, 6, 1m ; q. xxiii, 4, 3m ; 1-2, q. xci, 5, 2 ; q. xcviii, 2, 4m ; q. cvi, 3, 2m ; 2-2, q. lxxxiii, 5, 2m ; 3, q. lxx, 2, 3m. — 5, Mediator, etc. : 3, q. vii, 1, c; q. xxvi, 1, b ; s3, q. xc, 2, c. — 7, In quo positus sum, etc. : 1, q. cxvii, 1, b. — 8, Volo ergo viros orare, etc. : 1-2, q. cii, 4. 5m ; 2-2, q. lxxxiv, 3, o. — 9, Similiter et mulieres in habitu ornato cum verecundia : 2-2, q. cxliv, 4, o; q. clxix, 2, 1m. — Et sobrietate : 2-2, q. cxlix, 1, 3m . — Ornantes se, etc. : 2-2, q. clxix, 1, o ; q. clxxxvii, 6, c. — 11, Mulier in silentio, etc. : s3, q. xix, 3, 4m. — 12, Docere autem mulieri, etc. : 2-2, q. clxxvii, 2, b ; 3, q. xxvii, 5, 3m ; q. lv, 1, 3m; q. lxvii, 4, 2m ; s3, q. xxxix, 1, b. — 14, Adam non est seductus : 1-2, q. lxxxix, 3, 1m. — Mulier autem seducta, etc. : 1, q. xciv, 4, 1m et 2m ; 1-2, q. lxxxix, 3, 2m ; 2-2, q. clxiii, 3, 1m. — 15, Salvabitur autem, etc. : 3, q. lxviii, 1, o; 3, q. xli, 4, o.

Cap. III, 1, Si quis episcopatum desiderat, etc. : 2-2, q. clxxxv, 1, 1m ; s3, q. xxxvii, 2, o q. xl, 5, o. — 2, Oportet episcopum, etc. : 2-2, q. lxiv, 4, b ; q. cxlix, 4, 2m. — Unius uxoris virum : 2-2, q. lviii, 4 2m ; s3, q. lxvi, 1, 1m ; 5, 2m. — 3, Non litigiosum : 2-2, q. cxvi, 2, b. — 9, Habentes mysterium fidei, etc. : 3, q. lxxviii, 3, 9m. — 10, Ministrent nullum crimen habentes : 2-2, q. xliv, 6, 2m. — 11, Mulieres pariter pudicas, etc. : 2-2, q. cxlix, 4, b. — 16, Pietatis sacramentum : 2-2, q. i, 8, c. — Apparuit angelis : 1, q. lvii, 5, 1m.

Cap. IV, 3, Prohibentium nubere : 2-2, q. clii, 4, 1m et 2m; s3, q. xli, 3 et 4, o. — 4, Omnis creatura bona est : 1, q. v, 3, b; 1-2, q. cii, 5, 4m ; 6, 1m. — Nihil rejiciendum, etc. : 1-2, q. ciii, 4, 3m; 2-2, q. cliv, 2, 1m. — 7, Exerce autem teipsum ad pietatem : 2-2, q. lxxx, c; q. ci, o; q. cii, 1 et 3, c ; q. cxxi, 1, 2m; q. cxxii, 5, 1m. — 8, Corporalis exercitatio ad modicum utilis est. : 1-2, q. lxviii, 7, 2m; 2-2, q. xxx, 4, 2m; 3, q. lxi, 1, 1m. — Pietas autem ad omnia utilis est : 1-2, q. lxviii, 7, 2m; 2-2, q. xxx, 4, 2m; q. xxxii, 5, 4m; q. lii, 4, c; q. cxxii, 5, 4m; q. cliv, 2, 5m; s3, q. xcix, 5, 4m. — Promissionem habens, etc. : 2-2, q. cxxii, 5, 4m. — 10, Qui est salvator omnium, etc. : 3, q. iv, 4, 1m; q. viii, 3, b; q. xxvii, 2, c; q. xxxvi, 2, 1m.

Cap. V, 1, Seniorem ne increpaveris, etc. : 2-2, q. xxxiii, 4, c; 3, q. xlii, 2, 3m. — 3, Viduas honora, etc. : 2-2, q. ciii, 1, b. — 4, Si qua vidua filios, etc. : 2-2, q. clxxxix, 6, 1m. — 8, Si quis autem suorum, etc. : 2-2, q. xxvi, 7, b ; q. xxxii, 6, 3m; 9, b ; q. lxxi, 1, c; q. clxxxix, 6, 1m. — 11, Nubere volunt : 2-2, q. clxxxvi, 9, 1m. — 14, Volo ergo juniores nubere : s3, q. xli, 3, b et c; q. lxiii, 1, b. — 16, Si quis fidelis habet viduas, etc. : 2-2, q. clxxxv, 7, 3m; q. clxxxvii, 4, 1m. — 17, Qui bene præsunt presbyteri, etc. : 2-2, q. c, 2, c; 3, 2m; q. cii, 2, o; q. clxxxiv, 6, 1m, q. clxxxv, 1, c; s3, q. xcvi, 12, 4m. — 18, Dignus est operarius, etc. : 3, q. xlix, 6, c. — 20 Peccantes coram omnibus argue : 2-2, q. xxxiii, 7, c; 3, q. lv, 1, 1m. — 21, Hæc custodias sine præjudicio, etc. : 2-2, q. lxxxix, 3, 3m. — 22, Nemini cito manus imposueris : s3, q. xxxvi, 4, 3m. — 23, Noli adhuc aquam bibere, etc. : 2-2, q. cxlix, 3, b. — 24, Quorumdam hominum, etc. : 2-2, q. lxvii, 2, 3m.

Cap. VI, 1, Quicumque sunt sub jugo, etc. : 2-2, q. x, 10, 1m; q. lxiii, 3, 1m ; q. civ, 6, 1m; s3, q. lix, 4, 1m. — 8, Habentes alimenta, etc. : 2-2, q. cxlvi, 2, 3m ; q. clxiv, 2, 8m; q. clxix, 1, c. — 9, Qui volunt divites fieri, etc. : 2-2, q. clxxxvi, 3, 2m. — 10, Radix enim omnium malorum est cupiditas : 1-2, q. lxxii, 3, b ; q. lxxvii, 5. 1m; lxxxiv, 1. b ; 2, c; 4, 4m ; 2-2, q. cxix, 2, 1m; q. cxli, 4, 1m ; q. clv, 2, 3m. — 12, Confessus bonam, etc. : 2-2, q. clxxxiv, 5, c. — 14, Usque in adventum Domini : 3, q. xxxvi, 1, 3m. — 15, Quem suis temporibus, etc. : 1, q. xxvi, 1, b. — 16, Et lucem inhabitat inaccessibilem : 1-2, q. cxii, 5, 3m. — 17, Divitibus hujus sæculi, etc. : 2-2, q. lxvi, 2, c; q. cxix, 2, 2m. — 18, Facile tribuere, communicare : 1-2, q. cv, 2, 1m. — 20, Profanas autem vocum novitates devita ; 1, q. xxix, 3, 1m.

## EX EPISTOLA II AD TIMOTHEUM.

Cap. I, 6, Resuscites gratiam, etc. : 2-2, q. clxxxiv, 5, c ; 3, q. lxxxiv, 4, c. — 12, Scio cui credidi, etc. : 1-2, q. cxiv, 8, 3m ; 2-2, q. xviii, 4, b. — 17, Cum Romam venisset, etc. : 2-2, q. lv, 6, 3m.

Cap. II, 2, Quæ audisti a me per multos, etc.: 3, q. xlii, 3, c. — 4, Nemo militans, etc. : 2-2, q. xl, 2, c; q. lxxvii, 4, 3m ; q. clxxxvii, 2, 1m ; q. clxxxvii, 2, 1m. — 5, Non coronabitur, nisi qui, etc. : 1, q. xcv, 4, 2m; 2-2, q. clv, 4, 2m ; 3, q. xv, 2, 3m; s3, q. xciii, 6, 3m; q. xcvi, 1, b; 2, c; 7, c; 9, b. — 6, Laborantem agricolam, etc. : 2-2, q. clxxxvii, 4, 2m. — 12, Si negaverimus, etc. : 2-2, q. ii, 5, c; q. xi, 2, c. — 13, Si non credimus, ille fidelis, etc. : 1, q. xxi, 3, 2m; q. xxv, 3, 2m ; 1-2, q. c, 8, 2m; 3, q. xlvi, 2, 3m ; s3, q. xxv, 1, 1m. — 14, Noli contendere verbis, etc. : 2-2, q. x, 7, 1m ; q. xxxviii, 1, b et c. — 15, Sollicite cura teipsum, etc. : 1-2, q. xxxvii, 3, 1m ; 2-2, q. xcvii, 3, 2m; q. cxxix, 7, 2m. — 19, Firmum fundamentum, etc. : 1, q. xxiv, 1, c; 3, q. lxiii, 1, 1m. — Cognovit Dominus qui sunt ejus : 1, q. xxiv, 1, c ; 2-2, q. clxxii, 4, b. — 20, In magna autem domo, etc. : 1, q. xxiii, 5, 3m ; 2-2, q. clxxxiii, 2, c. — 24, Servum autem Domini non oportet, etc. : 2-2, q. xi, 3, 1m ; q. cxvi, 1, b; q. clx, 1, 3m. — 25, Cum modestia corripientem, etc. : 2-2, q. xi, 3, o; q.

## EX EPISTOLA AD TITUM.



## EX EPISTOLA AD PHILEMONEM.



## EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. VII, 1 et 2, Hic enim Melchisedech, etc. : 1, q. I, 10, *c*; 2-2, q. LXXXVII, 3, 3^m^; 3, q. XXXI, 8, *o*. — 2, Rex pacis etc. : 3, q. XXII, 6, 3^m^. — 3, Sine patre, etc. : 3, q. XXII, 6, 3^m^; q. XXXI, 8, *c*. — 7, Sine ulla contradictione, etc. : 3, q. LXXXIII, 5, 4^m^; s3, q. XIX, 4, 2^m^, q. XL, 6, 3^m^. — 9, Decimatus est, etc. : 3, q. XXXI, 8, 1^m^. — 11, Secundum ordinem Melchisedech, etc. : 3, q. LXI, 3, 3^m^. — 12, Translato enim sacerdotio, etc. : 1-2, q. XCI, 5, *b*; q. CIV, 3, *b*; q. CVII, 1, *b*. — 14, Manifestum est quod ex Juda, etc. : 3, q. XXII, 1, 2^m^. — 18-19, Reprobatio quidem fit, etc. : 1-2, q. XCVIII, 2, 2^m^; q. CI, 3, 1^m^; q. CIV, 3, 3^m^. — 19, Nihil enim ad perfectum, etc. : 1-2, q. XCVIII, 1, *c*; q. CII, 5, 3^m^; 3, q. LXXII, 1. 2^m^; s3, q. XXIX, 1, 2^m^. — 25, Accedentes per semetipsum ad Deum : 2-2, q. LXXXIII, 11, *c*; 3, q. XXII, 4, *c*. — Semper vivens ad interpellandum pro nobis : 3, q. LVII, 6, *c*; s3, q. XC, 2, *c*. — 26, Talis enim decebat, etc. : 3, q. IV, 6, 1^m^. — 27, Qui non habet necessitatem, etc. : 3, q. XXII, 5, *o*; q. LXV, 1, *c*. — 28, Lex enim constituit, etc. : 1-2, q. CII, 5, 6^m^; 3, q. XXII, 4, 3^m^.

Cap. VIII, 1, Talem habemus pontificem, etc. : 3, q. XXII, 1, *c*. — 2, Sanctorum minister, etc. : 1-2, q. CII, 4, *o*. — 3, Omnis enim pontifex ad offerendum, etc. : 3, q. XXII, 1, *c* et 1^m^. — 4-5, Illi qui offerunt, etc. : 1-2, q. CII, 4, *b*. — 5, Qui exemplari et umbræ, etc. : 3, q. VIII, 3, 3^m^. — 6, Nunc autem melius sortitus est, etc. : 1-2, q. XCI, 5, *c* et 1^m^; q. XCVIII, 1, *o*; 2, 1^m^; q. XCIX, 6, *c*; q. CVI, 3, *c*; q. CVII, 1, *c*; 2, 3 et 4, *c*. — 10, Dando leges meas, etc. : 1-2, q. CVI, 1, *b*; 3, q. LXXVIII, 3, 3^m^. — 13, Dicendo autem novum, etc. : 1-2, q. CIII, 3, *b*.

Cap. IX, 6-8, In priori quidem tabernaculo, etc. : 1-2, q. CI, 2, *c*; q. CII, 4, 4^m^, 5^m^ et 6^m^. — 7, In secundo autem semel in anno, etc. : 3, q. LXXIII, 6, 3^m^. — 10, Justitiis carnis, etc. : 1-2, q. CIII, 3, *o*. — 11-12, Christus assistens, etc. : 3, q. XXII, 5, 2^m^ et *c*; q. XLIX, 5, *c*. — 13, Si enim sanguis hircorum, etc. : 1-2, q. CII, 5, 4^m^; q. CIII, 2, *c*; 3, q. XXXVII, 4, 3^m^. — 14, Sanguis Christi emundabit, etc. : 3, q. XXII, 3, *b*; q. XLIX, 5, 1^m^; q. LXVI, 12, 3^m^; q. LXXVIII, 3, *c*; q. LXXXIX, 6, *c*; s3, q. XC, 1, 5^m^. — 15, Ideo novi Testamenti, etc. : 3, q. LXXVIII, 3, 3^m^; q. LXXIX, 2, *c*. — 16, Ubi enim testamentum est, etc. : 2-2, q. CLXXXV, 8, 3^m^; 3, q. LXXVIII, 3, 3^m^. — 18, Unde nec primum testamentum, etc. : 3, q. LXXVIII, 3, 3^m^. — 22, Sine sanguinis effusione, etc. : 3, q. LXIX, 1, 2^m^; q. LXXXVI, 6, 3^m^. — 27, Statutum est hominibus, etc. : 3, q. LIX, 5, *c*.

Cap. X, 1, Umbram enim habens, etc. : 1-2, q. CI, 2, *c*; 3, q. XLII, 4, 2^m^; q. LXXV, 1, *c*. — Nunquam potest accedentes, etc. : 1-2, q. C, 12, *o*. — 1-3, Per singulos annos eisdem ipsis hostiis, etc. : 3, q. XXII, 3, 2^m^. — 11-12, Easdem sæpe offerens, etc. : 1-2, q. CII, 3, *c*. — 12, Sedet in dextera Dei : 3, q. LVIII, 2, *c*. — 14, Consummavit in æternum sanctificatos : 3, q. XLVIII, 1, 2, 3 et 4, *o*; q. XLIX, 2, 3^m^; q. LII, 8, *c*; q. LXV, 1, 1^m^; q. LXXXIII, 1, 1^m^. — 19, Habentes itaque fratres, fiduciam, etc. : 1-2, q. CVI, 4, *c*; 3, q. XXII, 2, *c*; q. XXVII, 1, 3^m^; q. XXXIX, 5, 3^m^; q. XLIX, 5, *b*; q. LVII, 6, 2^m^; q. LXXVIII, 3, *c*. — 21, Sacerdotem magnum, etc. : *ut supra*, c. III, 1. — 22, Accedamus cum vero corde, etc. : 3, q. LXVI, 7, *b*. — 24, Consideremus invicem in provocationem, etc. : 2-2, q. CLXVII, 2, 3^m^. — 25, Non deserentes collectionem, etc. : 2-2, q. CLXXXIX, 8, 1^m^. — 26, Voluntarie enim peccantibus, etc. : 3, q. LXXXIV, 10, 1^m^. — 28, Irritam quis faciens, etc. : 1-2, q. q. CVI, 2, 2^m^. — 29, Quanto magis deteriora, etc. : 1-2, q. LXXXIX, 5, *c*; 2-2, q. CLXXXVI, 10, *c*; 3, q. LXVIII, 3, 3^m^; s3, q. VIII, 7, 2^m^. — 36, Patientia enim vobis necessaria est : 2-2, q. CXXXVI, 1, *c*. — 38, Quod si subtraxerit se, etc. : 1, q. III, 2, 1^m^.

Cap. XI, 1, Est autem fides, etc. : 1, q. II, 2, 1^m^; q. XXXII, 1, *c*; q. XLVI, 2, *b*; 1-2, q. LXVII, 3, *c*; 2-2, q. I, 4, *b*; 6, 1^m^; 7, 1^m^; q. IV, 1, 1^m^ et *c*; 7, *b*; q. V, 1, *c*; q. XVII, 7, 2^m^; q. CLXXI, 3, 2^m^; 3, q. VII, 3, *b*; 3. XXXVI, 1, *c*. — 3, Fide credimus aptata esse, etc. : 1, q. LXV, 4, 1^m^. — 6, Sine fide autem impossibile est placere Deo : 1-2, q. LXV, 5, *b*; q. CVII, 1, 1^m^; 2-2, q. I, 6, 3^m^; q. II, 3, *b*; q. XVI, 1, 1^m^; s3, q. LXXXIX, 7, 2^m^. — Accedentem enim ad Deum, credere oportet, etc. : 1-2, q. C, 4, 1^m^; q. CXIII, 4, *c*; 2-2, q. I, 7, *c*; 9, *c*; q. V, 1, *b*; q. VII, 2, *c*; q. XVI, 1, *c*; q. XVII, 7, *c*; q. CLXI, 5, 2^m^; q. CLXXIV, 6, *c*; s3, q. LXIX, 4, *c*. — 13, Juxta fidem defuncti sunt, etc. : 2-2, q. I, 7, 1^m^; q. CLXXIII, 1, *c*. — 16, Nunc autem meliorem, etc. : 1-2, q. CVII, 1, 2^m^. — 26, Majores divitias æstimans, etc. : 1-2, q. CVII, 1, 3^m^. — 32, Samson : 2-2, q. LXIV, 5, 4^m^. — 32, Gedeon : 2-2, q. XCV, 7, 3^m^. — Jephte : 2-2, q. LXXXVIII, 2, 2^m^. — 33, Per fidem, etc. : 2-2, q. II, 9, *b*; 3, q. XLIX, 5, 1^m^. — 35, Acceperunt mulieres, etc. : 3, q. LIII, 3, 1^m^. — 36, Alii ludibria, etc. : 2-2, q. CXXIV, 4, 3^m^. — 37, Circuierunt in melotis, etc. : 2-2, q. CLXIX, 1, 3^m^; q. CLXXXVII, 6, *b*. — 39, Hi omnes testimonio fidei probati, etc. : 1-2, q. CVII, 1, 3^m^; s3, q. LXXVII, 1, *c*. — 40, Deo pro nobis melius aliquid providente : s3, q. LXIX, 2, 3^m^. — Ut non sine nobis consummarentur : 3, q. LIII, 3, 2^m^; s3, q. LXXXVIII, 1, *c*.

Cap. XII, 2, Auctorem fidei et consummatorem Jesum : 3, q. VII, 3, 2^m^; q. XI, 6, 2^m^; q. XLI, 2, 1^m^; q. XLIII, 1, 3^m^. — Sustinuit crucem confusione contempta : 3, q. XLVI, 4, 2^m^. — 3, Talem sustinuit a peccatoribus contradictionem : 3, q. XIV, 1, *c*. — Ne fatigemini animis vestris deficientes : 2-2, q. CXXVIII, 1, *c*. — 9, Patres quidem carnis nostræ, etc. : 3, q. LXVII, 8, 2^m^; q. LXXII, 10, *c*. — Quanto magis obtemperabimus, etc. : 2-2, q. CXXII, 2, 1^m^; q. CLXXXIX, 6, *c*. — 11, Omnis autem disciplina, etc. : 1-2, q. XCIX, 2, *b*. — 14, Pacem sequimini cum omnibus : 1-2, q. IV, 4, *b*; 2-2, q. XLIV, 3, 2^m^; q. CLXXX, 2, 2^m^. — Et sanctimoniam, etc. : 2-2, q. LXXXI, 8, *c*. — 17, Postea cupiens hæreditare, etc. : 1, q. XXIII, 3, *o*; 3, q. LXXXVI, 1, 1^m^. — 18, Non accessistis ad tractabilem, etc. : 3, q. XLIV, 4, 3^m^. — 22, Sed accessistis ad Sion montem, etc. : 1, q. III, 1, 5^m^. — Et multorum angelorum frequentiam : 1, q. L, 3, *o*. — 29, Deus noster ignis consumens est : 1, q. XIII, 8, 1^m^.

Cap. XIII, 4, Honorabile connubium, etc. : s3, q. XLI, 1, et 2, *o*. — 5, Sint mores sine avaritia, etc. : 2-2, q. CXVIII, 1, *b*. — 8, Jesus Christus heri et hodie, etc. : 1-2, q. CII, 4, 10^m^; 3, q. XVI, 9, *b*. — 10, Habemus altare, etc. : 1-2, q. CIII, 2, *o*. — 11, Quorum enim animalium, etc. : 3, q. XLVI, 10, 2^m^. — 12, Propter quod et Jesus, etc. : 1-2, q. CI, 4, 2^m^; q. CII, 5, 5^m^ et 6^m^; 3, q. XXVII, 6, *c*; q. XLIX, 1, *o*; q. LX, 3, 2^m^; q. LXXXIII, 3, 1^m^ et *c*. — 13, Exeamus igitur, etc. : 3, q. XLVI, 10, *o*. — 15, Per ipsum ergo, etc. : 1-2, q. CII, 4, 6^m^; 3, q. LXXXIII, 3, 2^m^. — 16, Beneficentiæ autem, etc. : 2-2, q. XXX, 4, 1^m^; q. XXXII, 1, 3^m^; 3, q. LXIV, 6, 1^m^. — Talibus enim hostiis, etc. : 2-2, q. LXXXV 3, 2^m^; q. LXXXVI, 2, 1^m^; q. CLXXXVIII, 2, *c*. — 17, Obedite præpositis vestris, etc. : 2-2, q. CII, 2,

## EX EPISTOLA B. JACOBI APOSTOLI.



## EX EPISTOLA I B. PETRI APOSTOLI.



## EX EPISTOLA II B. PETRI APOSTOLI.

1, q. xiii, 9, $1^m$; 1-2, q. cx, 3, *c*; 3, q. vii, 1, $1^m$; q. xxii, 1, *c*; 3, q. lxii, 1, *c*. — Ut per hæc efficiamini divinæ, etc. : 1-2, q. l, 2, *c*; q. lxii, 1, *c*; q. cx, 3 et 4, *c*; q. cxiv, 3, *c*; 2-2, q. lxxxv, 2, $1^m$; 3, q. ii, 10, $1^m$; q. iii, 4, $3^m$; q. lxii, 1, *c*. — 5. Ministrate in fide vestra virtutem, etc. : 2-2, q. cxlvi, 1, *b*. — 6, In abstinentia autem patientiam : 2-2, q. cxxxvi, 1, *c*. — 10, Satagite ut per bona opera, etc. : 1, q. xxiii, 8, *c*. — 19, Habemus firmiorem propheticum sermonem, etc. : 1, q. lviii, 6, $1^m$; 2-2, q. clxxiii, 4, $3^m$; q. clxxiv, 5, *b*; 3, q. lxxxiii, 2, $2^m$. — 20, Omnis prophetia Scripturæ, etc. : 2-2, q. clxxi, 4, *o*. — 21, Non enim voluntate humana, etc. : 2-2, q. clxxii, 1, *b*. — Spiritu Sancto inspirati locuti sunt, etc. : s3, q. lxvii, 3, $2^m$.

Cap. II, 4, Deus peccantibus angelis non pepercit : 1, q. lxiv, 2, *o*; 1-2, q. lxxx, 4, $3^m$; 3, q. iv, 1, *c* et $3^m$; q. vi, 2, $2^m$; q. lxxxvi, 1, *c*; s3, q. lxxix, 8, $3^m$. — Rudentibus inferni detractos in tartarum, etc. : s3, q. lxix, 9, $4^m$. — In judicium reservari : s3, q. lxxxix, 8, $3^m$. — 11, Angeli cum sint fortitudine, etc. : 1, q. xciii, 3, *o*; q. xcvi, 1, $1^m$; q. cviii, 2, $3^m$; q. cxii, 1, $4^m$; 1-2, q. v, 1, $3^m$. — 14, Oculos habentes plenos adulterii, etc. : 2-2, q. cliv, 1, $3^m$. — 19, A quo enim quis superatus est, etc. : 1, q. lxiii, 8, *c*; 1-2, q. lxxx, 4, $2^m$; 2-2, q. lxiv, 2, $3^m$; 3, q. xlviii, 4, *c* et $3^m$. — 21, Melius erat illis, etc. : 2-2, q. x, 6, *b*; q. xii, 1, $3^m$; q. clxxxix, 4, $1^m$ — 22, Canis reversus ad suum vomitum : 2-2, q. clxxxix, 9, $2^m$.

Cap. III, 7, Igni reservati in diem judicii : s3, q. lxxvi, 3, *c*. — 10, Adveniet autem dies Domini ut fur : s3, q. lxxix, 2, *o*; 3, *o*. — Cœli calore solventur, etc. : s3, q. lxxvi, 2, *b*; 4, $2^m$. — 13, Secundum promissa ipsius expectamus : 2-2, q. xvii, 5, $1^m$. — 16, Depravant sicut et cæteras scripturas, etc. : 2-2, q. i, 10, $1^m$. — 18, Crescite in gratia : 1-2, q. lxvi, 2, $1^m$; q. cxii, 4, *o*; 2-2, q. v, 4, $3^m$.

## EX EPISTOLA I B. JOANNIS APOSTOLI.

Cap. I, 8, Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, etc. : 1-2, q. lix, 3, *c*; q. lxxxix, 2, $3^m$; 2-2, q. xxiv, 8, $2^m$; q. xxxiii, 5, $3^m$; q, xliii, 5, $3^m$; q. lx, 2, $3^m$; 3, q. viii, 3, $2^m$; q. lxxix, 4, $2^m$.

Cap. II, 1, Filioli mei, hæc scribo, etc. : 3, q. lxviii, 3, $3^m$. — 2, Ipse est propitiatio, etc. : 1-2, q. cii, 4, $6^m$; 3, q. vii, 11, $2^m$; q. viii, 3, *b*; q. x, 3, *b*; q. xlviii, 2, *c*; q, lxviii, 5, *c*; q. lxxxvi, 1, *c*. — 4-5, Qui dicit se nosse Deum, etc. : 2-2, q. civ, 3, *c*; q. cxi, 1, *c* et $4^m$. — 6, Qui dicit se in ipso manere, etc. : 3, q. xiv, 1, *o*. — 9, Qui odit fratrem suum in tenebris est : 2-2, q. xxxiv, 3, *b*. — 14, Scribo vobis, juvenes, etc. : 3, q. lxxii, 5, $1^m$. — 15, Si quis diligit mundum, etc. : 2-2, q. xxv, 6, *o*; q. clxxxviii, 2, $3^m$. — 16, Omne quod est in mundo, etc. : 1-2, q. lxxvii, 5, *b*; q. cviii, 3, $4^m$; 4, *c*; 2-2, q. clxvii, 2, *b*; s3, q. xv, 3, *c*, — 18, Filioli, novissima hora, etc. : s3, q. lxxxviii, 3, $3^m$. — 23, Qui negat Filium, etc. : 2-2, q. iii, 1, $2^m$ et $3^m$; 2, *o*. — 27, Unctio ejus docet vos de omnibus : 2-2, q. viii, 4, $1^m$; q. xlv, 5, *c*.

Cap. III, 2, Nunc filii Dei sumus, etc. : 3, q. xlv, 4, *c*. — Scimus quoniam cum apparuerit, etc. : 1, q. iv, 3, *b*; q. xii, 1, *b*; 2, $1^m$; 5, *c*; 6, $1^m$; 1-2, q. iii, 8, *b*; q. lxix, 2, $3^m$; 2-2, q. i, 2, $3^m$; q. xix, 11, $2^m$; q. lii, 3, $3^m$; q. clxxxi, 4, $2^m$; s3, q. xcii, 1, *b*. — 4, Peccatum est iniquitas : 1-2, q. cxiii, 1, $1^m$; 2-2, q. xxxiii, 1, $1^m$; q. lviii, 5, $3^m$; q. cx, 4, $3^m$. — 5, Peccatum in eo non est : 3, q. xv, 2, *o*. — 8, Ab initio diabolus peccat : 3, q. viii, 7, $2^m$. — In hoc apparuit Filius Dei, etc. : 3, q. xv, 2, $3^m$; q. xli, 1, $2^m$. — 9, Omnis qui natus est ex Deo, etc. : 1-2, q. lxx, 1, *c*; 2-2, q. xxiv, 11, $1^m$. — Semen ipsius in eo manet : 1, q. lxii, 3, *c*. — 10 et 14, Qui non diligit, etc. : 2-2, q. xliv, 7, *c*. — 14, Nos scimus quoniam, etc. : 2-2, q. xxiii, 2, $2^m$; q. xxxvi, 3, *c*. — Qui non diligit, manet in morte : 1-2, q. lxv, 2, *b*; 2-2, q. clxxxiv, 1, $2^m$; 3, q. lxiv, 5, $2^m$. — 15, Omnis qui odit fratrem suum, homicida est : 2-2, q. xxxiv, 4, $1^m$; q. lxxiii, 3, $2^m$. — Omnis homicida non habet, etc. : 1-2, q. lxxxviii, 6, $3^m$; 2-2, q. xiii, 3, $1^m$; q. lxxiii, 3, *c*; q. cliv, 3, *o*. — 16, Et nos debemus pro fratribus, etc. : 2-2, q. xxvi, 5, $3^m$; q. xliv, 8, $2^m$; q. cxxiv, 3, $1^m$. — 17, Qui viderit, etc. : 1-2, q. cv, 2, $1^m$; 2-2, q. xxxii, 1, *b*; q. lxxi, 1, *c*; 18, Non diligamus verbo, etc. : 2-2, q. xxv, 9, $1^m$; q. xxxii, 5, *c*.

Cap. IV, 1, Nolite omni spiritui credere, etc. : 2-2, q. lxx, 3, $2^m$; q. clxxxix, 1, $1^m$; 3, q. lxviii, 3, *c*. — 8 et 16. Deus charitas est : 1, q. xx, 1, *b*; 2-2, q. xxiii, 2, *o*. — 10 et 19, Ipse prior dilexit nos : 1-2, q. cxi, 3, $1^m$; 2-2, q. xxvii, 8, $2^m$; q. lxxxiii, 9, $5^m$; 3, q. i, 1, *c*. — 16, Qui manet in charitate, etc. : 1-2, q. xxviii, 2, *b*; q. lxv, 5, *c*; q. lxvi, 6, *c*; q. lxx, 3, *c*; 2-2, q. xxviii, 1, *c*; q. clxxxiv, 1, *c*; q. clxxxviii, 8, $2^m$; 3, q. lxiv, 5, $2^m$. — 18, Timor non est in charitate : 2-2, q. xix, 6, *o*; 8, $3^m$; 10, *c*; s3, q. xv, 1, $2^m$. — Perfecta charitas foras mittit timorem : 3, q. vii, 6, $3^m$; s3, q. iv, 1, $2^m$. — Timor pœnam habet : 2-2, q. xix, 2, $4^m$; — 20, Si quis dixerit quoniam diligo Deum, etc. : 2-2, q. cx, 1, $2^m$. — Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, etc. : 1-2, q. c, 6, $1^m$; 2-2, q. xxvi, 2, $1^m$, q. xliv, 7, *c*. — 21, Et hoc mandatum habemus a Deo, etc. : 2-2, q. xxv, 1, *b*; q. xxvii, 8, *c*; q. xliv, 7, *b*.

Cap. V, 1, Omnis qui diligit eum qui genuit, etc. : 2-2, q. ii, 8, $3^m$; q. xxv, 1, *c*. — 3, Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus : 2-2, q. xxv, 1, *o*. — Et mandata ejus gravia non sunt : 1-2, q. cvii, 4, *o*. — 7, Tres sunt qui testimonium, etc. : 1, q. xxx, 2, *b*; q. xxxi, 1, *o*; q. xxxvi, 1, *b*; q. xli, 6, *o*. — Et hi tres unum sunt : 1, q. xxxi, 2, $4^m$; q. xxxix, 2, 3 et 6, *o*. — 16, Qui scit fratrem suum peccare, etc. : 2-2, q. lxxxiii, 7, $3^m$. — 18, Omnis qui natus est ex Deo, non peccat : *ut supra*, c. III, 9. — Et malignus non tangit eum : 3, q. xxix, 1, $3^m$. — 19, Et mundus totus in maligno positus est : 1-2, q. lxxv, 3, *o*; q. cviii, 3, $4^m$. — 20, Ut simus in vero Filio ejus, etc. : 1, q. xxvii, 1, *c*; q. xli, 3, *c*; 2-2, q. xxiii, 4, *b*. — 21, Custodite vos a simulacris : 2-2, q. xciv, 2, $2^m$; 3, q. xxv, 3, *c*.

## EX EPISTOLA II B. JOANNIS APOSTOLI.

Vers. 4, Gavisus sum valde, etc. : 1-2, q. xxxii, 5, *b*. — 6, Hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus : 1-2, q. xcix, 1, $2^m$. — 7, Qui non confitetur Jesum Christum venisse in carnem, etc. : 3, q. xvi, 3, 4 et 7, *c*. — 8, Videte nosmetipsos, etc. : 3, q. lxxxix, 4, 5 et 6, *o*. — 10, Nec ave ei dixeritis : 3, q. lxiv, 9, $3^m$; s3, q. xxi, 2, *c*.

## EX EPISTOLA III B. JOANNIS APOSTOLI.

Vers. 11, Qui bene facit ex Deo est : 2-2, q. xxxi, 2, $1^m$.

CONCORDANTIA

# SUMMÆ THEOLOGICÆ

ET

## ALIORUM S. THOMÆ AQUINATIS OPERUM

---

## PRIMA PARS

---

### QUÆSTIO I.

Art. I. — 2-2, q. II, a. 3 et 4. — Prolog. lib. I. Sent. a. 1. — I Cont. Gent. c IV et VI. — De Verit. q. XIV, a. 11. — Sum. Th. I. P. q. XII, a. 4; q. LXXXV, a. 1, 2m.

Art. II. — Prolog. lib. I. Sent. a. 3, q. 2. — De Verit. q. XIV, a. 9. — Boet. Trin. q. II, a. 2.

Art. III. — art. 4. — Prolog. lib. I. Sent. a. 2. — Sum. Th. I, P. q. I a. 7; a. 2; q. LXXVII, a. 3.

Art. IV. — S. Th. I. P, q. I. a. 3 et 5. — Prol. lib. I. Sent, a. 3.

Art. V. — 1-2, q. LXVI, a. 5. — Prol. lib. I. Sent. a. 1 et 2. II Cont. Gent. c. IV. fin.

Art. VI. — Prol. lib. I. Sent. a. 3. — I Cont. Gent. c. IV. fin. — Summ. Th. q. I, a. 2.

Art. VII. — Prol. lib. I. Sent. a. 4 et 5. — Metaph. lib. VI.

Art. VIII. — Prol. lib. I. Sent. a. 5. — Boet. Trin. q. V, a. 7. — I Cont. Gent. c. III et VIII.

Art. IX. — q. I. a. 5 et 8. — Prol. lib. I. Sent. a. 5. — D. XXXIV, q. III, a. 1 et 2. — III Cont. Gent. c. CX. — De Trin. a. 8. — Quodlib. IV q. I. — Opusc. LX, c. XI, fin.

Art. X. — Quodlib. VII, q. VI, a. 1, 2 et 3. — De Pot. q. IV, a. 1. — IV. D. XXI, q. I, a. 2, q. 1, 3. — Gal. IV, lect. VI.

### QUÆSTIO II.

Art. I. — q. III. a. 4. — I. D. III, q. I, a. 2. — I Cont. Gent. c. X et XI. — De Verit. q. X, a. 12.

Art. II. q. XIII, a. 1. — I Cont. Gent. c. XII, XIII et XIV. — Op. III, c. IV.

Art. III. — I. D. VIII, q. I, a. 1. — I Cont. Gent. c. XIII. — Op. III, c. III. — De Verit. q. I, a 4.

### QUÆSTIO III.

Art. I. — Q. I, a. 9; q. II, a. 3 et 5. — I Cont. Gent. c. XX. — II Cont. Gent. c. III. — Op. III, c. XVI et XVII.

Art. II. — Q. II, a. 3; q. III, a. 1. — I Cont. Gent. c. XVII. — Op. III, c. IX.

Art. III: — A 2. — I Cont. Gent. c. XXII. — Op. III, c. X.

Art. IV. — Q. II, a. 2 et 3; q. III, a. 3. — I. D. VIII, q. I, a. 1. — I Cont. Gent. c. XXII et XXIII; II Cont. Gent. c. XXXI; IV Cont. Gent. c. XI. — De Pot. q. VII, a 2. — Quodlib. III, c. III. — Op. III, c. XI et CIX.

Art. V. — A 4; q. XLIV, a. 1. — I. D. VIII, q. IV, a. 2; D. XXIX, q. IV, a. 2. — I Cont. Gent. c. XVII, XXV. — De Pot. q. VII, a. 3. — Op. III, c. XI. — Op. XLII, c. III et V.

Art. VI. — Q. II, a. 3; q. XIII. a. 5. — I. D. VIII, q. IV, a 3. — I Cont. Gent. c. XXIV et XXXI. — Op. III, c. XXIII et LXVI.

Art. VII: — Q. II, a. 3; q. IV, a. 1; a. 2, 3m. — I. D. VIII, q. IV, a. 1. — I Cont. Gent. c. XVI, XVIII et XIX. — De Pot. q. VII, a 1. Op. III, c. IX et XXI. — De Caus. lect. XXI.

Art. VIII: — Q. II, a. 3; q. III, a. 1. — I Cont. Gent. c. XVII, XVIII, XXVII, XXVIII, — De Verit. q. XXI, a. 5. — Op. III, c. XVII et XVIII.

## QUÆSTIO IV.

Art. I : — Q. III, a. 4. — I Cont. Gent. XXIX. — De Verit. q. II, a. 3, 13. — Dion. II, c. XIII, lect. 1.
Art. II : — Q. III, a. 4. — I. D. II, a 2 et 3. — I Cont. Gent. c. XXIX et XXXI. — Op. III, c. XXI, XXII, XXVIII, XXXIII.
Art. III : — q. III, a. 3. — I. D. III, q. II, a. 1. — I Cont. Gent. c. XXX. — II Cont. Gent. c. II. — De Verit. q. II, a 3, 9m. — De Pot. q. VII, a 7.

## QUÆSTIO V.

Art. I : — Q. III, a. 4 ; q. IV, a. 1, 3m, — I. D. VIII, q. II, a. 3. — De Verit. q. XXI, a. 1 et 2.
Art. II : — I. D. VIII, q. II, a. 3. — III Cont. Gent. c. XX. — De Verit. q. XXI, a. 3.
Art. III : — A 1 et 2. — I Cont. Gent. c. XXXVIII, XXXIX, et XL. — III Cont. Gent. c. XX. — De Verit. q. XXI, a. 2 et 5.
Art. IV : — III Cont. Gent. c. XVI, XVII, XVIII, — De Verit. q. XXI, a. 1.
Art. V : — a. 1 ; q. VI, a. 3, 3m ; q. XI, a. 41m ; q. XXV, a. 6 ; q. XLV, a. 4 et 7. — De Verit. q. XXI, a. 6.
Art. VI : — q. XXVI, a. 3, 2m. — 2-2, q. XLV, a. 3. — II. D. XXI, q. I, a. 2. — I Ethic. lect. V.

## QUÆSTIO VI.

Art. I : — Q. IV, a. 2 ; q. XLIV, a. 1 : q. LIX, a. 1. — I Cont. Gent. c. VIII. — De Verit. q. XXI, a. 1.
Art. II. — Q. III, a. 5 et 7 ; q. IV, a. 3, 3m ; q. XIII, a. 7. — II D. II, a. 2, 4. — I Cont. Gent. c. XLI et XCV. — III Cont. Gent. c. XVII, — De Malo, q. III, a. 1.
Art. III. — Q. III. a. 6. — II Cont. Gent. c. XXXIX et XL. — Op. III. c. CIX, CX. CXI et CXII. — De Verit. q. XXI, a. 5.
Art. IV. — Q. IV, a. 3. — I Cont. Gent. c. XLI. — De Verit. q. XXI, a. 4. — Op. LXXII, q. VI.

## QUÆSTIO VII.

Art I. — Q. III, a. 4 ; q. IV, a. 1. — I. D. XLIII, q. I, a. 2. — I Cont. Gent. c. XLIV. — De Pot. q. I. a. 2. — Op. III, c. XVIII, XIX et XX.
Art. II. — Q. III, a. 2 et 8, 3m ; q. XXV, a. 2 ; q. LXXXVI, a. 2. — I D. XLIII, q. I, a. 1. — I Metaph. c. X.
Art. III. — A. 1. — De Verit. q. II, a. 9 et 10. — Quodlib IX, a. 1.
Art. IV. — A. 3. — De Verit. q. II, a. 10.

## QUÆSTIO VIII.

Art. I. — Q. VII, a. 1 ; q. XX. — I. D. XXXVII, q. I, a. 1. — III Cont. Gent. c. LXVIII.
Art. II. — I. D. XXXVII, q. II, a. 1 et 3. — I Cont. Gent. c. LXVIII.
Art. III. — A 1 ; q. XII, a. 4. — I D. XXXVII, q. I, a. 2 ; q. II, a 2 ; et in expositione *Litteræ*. — III Cont. Gent. c. LXVIII ; IV Cont. Gent. c. XVI et XVII. — Quodlib. XI, q. I, a. 2.
Art. IV. — Q. II, a. 1, 2, 3, 4 et 5.

## QUÆSTIO IX.

Art. I. — Q. II, a. 3 ; q. III, a. 7. — I. D VIII, q. III, a 1. — Op. III, c. IV.
Art. II. — Q. VIII, a. 2, q. XIV, a. 15 ; q. XIX, a. 7. — I. D. I, q. III, a. 1 et 2. — D. XIX, q. V, a. 3. — I Cont. Gent. c. XIII, XIV et XV. — Op. III, c. IV, XVI, et XVII.

## QUÆSTIO X.

Art. I. — I. D. VIII, q. II, a. 1 ; D. XIX, q. II, a. 1. — De Pot. q. III, a. 14, 1m.
Art. II. — a. 1. — II. D. II, q. I, a. 1. — I Cont. Gent. c. XV. — De Pot. q. III, a 17, et 23. — Op. III, c, 5, 6, 7 et 8.
Art. III. — A. 2 ; q. IX, a. 1 et 2. — I. D. VIII, q. II, a. 2. — IV. D. XLIX, q. I, a. 2. — q. 3. — I Cont Gent. c. XV. — De Causis, lib. II.
Art. IV. — A. 5. — II. D. II, q. 1. a. 1. — Quodlib. V, a. 7. — Quodlib. X, a. 4. — De Pot. q. III, a. 14 et 18
Art. V. — A. 4, et locis a. 4 notatis.
Art. VI. — Q. L, a. 4. — II. D. II, q. I, a. 2. — Quodlib. V, a. 7.

## QUÆSTIO XI.

Art. I. — q. XXX, a. 3. — I. D. XXIV. — III Metaph.
Art. II. — I. D. XXIV, q. I, a. 3 et 4. — X Metaph. lect. IV.
Art. III. — Q. III, a. 3 ; q. IV, a. 2 ; q. CIII, a. 3. — I. D. XXIV, q. 1, a. 1. — I Cont. Gent. c. XLII. — De Pot. q. III, a. 6. — Op. III, c. XV. — XII Metaph.
Art. IV. — Q. III, a. 7 ; — Q. XVIII, a. 3 ; q. XXXIX, a. 3. — De Causis I, XXI.

## QUÆSTIO XII.

Art. I. — Q. VII, a. 1 et 2. — 1-2, q. XCIII, a. 2. — III Cont. Gent. c. LIV et LVII. — De Verit. q. VIII, a. 1. — Quodl. VII, a. 2. — Quodl. X. Op. II, c. CIV. — Matth. V. t e. X.
Art. II. — Q. III, a. 4. — IV. D. XLIX, q. II, a. 1. — De Verit. q. VIII, a. 1. — Quodl. VII, a. 1. — III Cont. Gent. c. XLIX. — Op. III, c. CV.
Art. III. — q. III, a. 1, — IV. D. XLIX, q. II, a. 2.
Art. IV. — A. 1 et 2. — IV. D. XLIX, q. II, a. 6, — De Verit. q. VIII, a. 3. — III Cont. Gent. c. LII.
Art. V. — III Cont. Gent, c. LI, LII et LIII. — Op. III. c. CV. — IV. D. XLIX, q. II, a. 7.
Art. VI. — A. 2, 3 et 5. — IV. D. XLIX, q. II, a. 4. — III Cont. Gent. c. LVIII.
Art. VII. — A. 6 ; q. VII, a. 1 ; Supp. q. XCV, a. 5. — IV. D. XLIX, q. I, a. 3. — III Cont. Gent. c. LV. — De Verit. q. VIII, a. 2.
Art. VIII. — A. 7. — IV. D. XLIX, q. II, a. 5. — De Verit. q. VIII, a. 4. — III Cont. Gent. c. LVI et LVII.
Art. IX. — De Verit. q. VIII, a. 5.
Art. X. — A. 9. — III Cont. Gent. c. LX.
Art. XI. — A. 2, 4 et 9. — 2-2, q. CLXXV, a. 3. — IV. D. XLIX, q. II, a. 7. — De Verit. q. X, a. 11. — Quodl. I, q. I, a. 1.
Art. XII. — Q. III, a. 7. — Boet. Trin. q. I, a. 2. — I. D. III, q. I, a. 1.
Art. XIII. — q. XXXII, a. 1. — I. D. III, q. I, a. 4. — De Verit, q. X. a. ult.

## QUÆSTIO XIII.

Art. I. — Q. XII, a. 4 et 11. — I. D. XXII, q. I, a. 1.
Art. II — Q. III, a 2 et 3. — De Pot. q. VII, a. 4 et 5. — I. D. II, a. 2. — I Cont. Gent. c. LI.

Art. III. — A. 2. — De Pot. q. vii, a. 4, 6m.— I.D. viii, q. iv, a. 3; D. xxii, a. 2. — I Cont. Gent. c. xxxi.
Art. IV. — A. 1 et 2.— De Pot. q. vii, a. 6.— I Cont. Gent. c. xxxvi.
Art. V. — A. 1 et 4. — De Pot. q. vii, a 7, — Op. iii, c. xxvii. — I Cont. Gent. c. xxxiii, xxxiv et xxxv.
Art. VI. — A. 2 et 3. — I Cont. Gent. c. xxxiv.
Art. VII. — Q. xxxiv, a. 3 ; q. xliii, a. 2. — I. D. xiv, q. I, a. 1; D. xxx, a, 1 ; D. xxxvii, q. ii, a. 3; D. xxxviii, a. 4. – III. D. xxxii, a. 3.
Art. VIII. — A. 1 ; q. xii, a. 12. — I. D. ii, in exposit. *Litt.* ; D. xviii, a. 5 et 6 ; D. xxxii, q. ii, a. 2.
Art. IX. — A. 1 et 8 ; q. xxxix, a. 4. — I. D. iv, q. I, a. 2 et 3. — D. xxi, q. ii, a. 1 et 4. — De Pot. q. vii, a. 3.
Art. X. — A. 5; q. xii, a. 12; q. xxix, a. 4. — I. Prol. a. 2 ; D. xxxv, a. 4. — I Cont. Gent. c. xxxii, xxxiii, et xxxiv. — De Verit. q. ii, a. 11, — De Pot. q. vii, a 7. Op. iii, c. xxvii.
Art. XI. — A. 9; q. iii, a. 4. — II. D. viii, q. i, a. 1 et 3. — De Pot. q. vii, a. 1 : q. x, a I.
Art. XII. — A. 3 ; q. iii, a. 7 et 8. — I. D. iv, q. i, a 1. — I Cont. Gent. c. xxxvi.

## QUÆSTIO XIV.

(I. D. xxii, a. 2; D. xxxiv, q. iii, a. 1. — De Pot. q. vii, a. 5.)
Art. I. — A. 7; q. iii, a. 4 et 5.— I. D. xv, a. 1. — I Cont. Gent. c. xlv. — De Pot. q. ix, a. 5. — De Verit. q. ii. a. 1. — Op. iii, c. xxviii et xxxv. — XII Metaph. l. vi,
Art. II. — De Verit. q. ii, a 2. — I Cont. Gent. c. xlvii et xlviii. — IV. Cont. Gent. c. xi. — I. D. xxv, a. 2. — XII Metaph. l. viii.
Art. III. — A. 1; q. vii, a. 1; q. xiv. — III. D. xiv, a. 2, q. 1 et 2. — I Cont. Gent. c. xlviii. — De Verit. q. ii, a. 2 ; q. xx, a 4. — Op. iii, c. cvi, ccxiii et cclxiv. — Op. ix, q. lxxix.
Art. IV. — A. 2; q. iii, a. 4 et 7. — I Cont. Gent. c. xlvi et xlvii. — IV Cont. Gent. c. xi et xii. — Op. iii, c. xxix, xxx et xxxi.
Art. V. — a. 4; q. ii, a. 3; q. xlix. — I. D. xxxv, a. 2.— De Verit. q. ii, a. 4. — I Cont. Gent. c. xlviii.
Art. VI. — A. 3, 4 et 5; q. iv, a. 1; q. xiii, a. 1. — I. D. xxxv, a. 3; d. xxxvi, q. i, a. 1. — I Cont. Gent. c. l. — III Cont. Gent. c. lxxv et cxxvi. — De Verit. q. ii, a. 4 et 5. — Op. iii, c. cxxxiv et cxxxv.
Art. VII.— A. 4 et 5; q. xiv, a. 2 et 5. — I Cont. Gent. c. lv, lvi et lvii. — De Pot. q. ix, a. 2. — Quodl. xi, a 2. — Op. iii, c. xxix.
Art. VIII. — I. D. xxxviii, a 1.— I Cont. Gent. c. lxi et lxii. — De Verit. q. ii, a 14.
Art. IX. — I. D. xxxviii, a. 4. — De Verit. q. ii, a. 8. — I Cont. Gent. c. lxvii.
Art. X. — A. 2 et 4. — I. D. xxxvi, q. i, a. 2. — De Verit. q. ii, a. 15.— I Cont. Gent. c. lxxi. — Quodl. xi, q. ii.
Art. XI. — A. 8; q. iv, a 2; q. xliv, a. 8. — I. D. xxxiii, a. 3 ; D. xxxvi, q. ii, a. 1. — I Cont. Gent. c. l. lxiii, usque ad lxxii. — III Cont. Gent. c. lxxv et lxxvi. — De Verit. q. ii, a 4 et 5. — Op. iii, c. cxxxiv et cxxxv.
Art. XII. — A. 6, 7, 9 et 11.— 3, q. x, a. 3. — I. D. xxxix, q. i. — De Verit. q. ii, a. 5 et 9.— I Cont. Gent. c. lxix et lxxi. — Op. iii. c. cxxxv.

Art. XIII. — A. 8 et 9 ; q. x, a. 2 et 4 ; q. lxxxvi, a. 3 et 4. — I. D. xxxviii, a. 5. — I Cont. Gent. c. lxviii. — De Verit. q. ii, a. 12. — Quodl. xii, q. iii.
Art. XIV. — A. 9; q. xvi, a. 5. — I. D. xxxviii, a. 3; D. xli, a. 5. — I Cont. Gent. c. lviii et lix. — De Verit. q. ii, a. 7.
Art. XV. — A. 1; q. ix, a. 1 ; q. xix, a. 7. — I. D. xxxviii, a. 2 et 5 ; d. xxxix, q. i, a. 3. — De Verit. q. ii, a. 13.
Art. XVI. — Q. xxxiv, a 3; 1-2, q. iii, a. 5. I. Prol. — De Verit. q. iii, a. 3.

## QUÆSTIO XV.

Art. I. — Q. xiv, a. 5; q. xliv, a. 3; q. xlvi, a. 1. — I. D. xxxvi, q. ii, a. 2. — De Verit. q. iii, a 1.
Art. II. — Q. xlvi. — I. D. xxxvi, q. ii, a. 2.— I Cont. Gent. c. liv. — De Verit. q. iii, a. 2. — Op. ix, q. lxvi.
Art. III. — Q. xiv, a. 9; q. xxii, a. 3; — Supp. q. xiv, a 9. — I. D. xxxvi, q. ii, a. 3. — De Verit. q. iii, a. 4, 5, 6, 7 et 8.

## QUÆSTIO XVI.

Art. I. — I. D. xix, q. v. — De Verit. q. i, a. 1.
Art. II. — A. 1. — I. D. xix, q. v, a. 1. — De Verit. q. i, a 3.
Art. III.— A. 1 et 5; q. i, a. 2. — I. D. xix, q. v, a. 1.
Art. IV. — A. 2.— De Verit. q. xxi, a. 3.
Art. V.— A. 1 et 2. — 1-2. q. iii, a. 7; q. xciii, a. 1. — 2-2, q. xxvii, a. 4. — I Cont. Gent. c. lix, lx, lxi et lxxii. — III, Cont. Gent. c. li. — Op. iii, c. cv. — Joan. xiv, lect. ii.
Art. VI. — A. 1. — 1-2, q. xcv, a. 1. — I. D. xix, q. v, a. 2. — De Verit. q. i, 4 et 8. — Psalm. xi.
Art. VII. — A .1, 3, 5 et 6; q. x, a 3. — i D. xix.
Art. VIII. — A. 1 ; q. xiv, a. 13. — I. D. xix, q. v, a. 3. — De Verit. q. i, a. 6.

## QUÆSTIO XVII.

Art. I. — Q. xvi, a. 1 et 2.— I. D. xix, q. v, a. 1. — I Cont. Gent. c. lx. — De Verit. q. i, a. 10. — et Periherm.
Art. II.— Q. xvi, a, 2.— De Verit. q. i, a. 11. — et Periherm.
Art. III. — A. 2; q. xvi, a. 2. — De Verit. q. i, a. 12. — I. D. xix, q. v, a. 1.— III Cont. Gent. c. cviii, § 4.
Art. IV. — I. D. xix, q. v, a. 1. — De Verit. q. i, a. 10.

## QUÆSTIO XVIII.

Art. I. — Q. xiv, a. 2.
Art. II. — Q. xvii, a. 3; q. xiii, a. 1. — 1-2, q. lvi, a. 1.—I Metaph. iv et v.
Art. III.— A. 2.— I Cont. Gent. c. xcviii et xcix. — IV Cont. Gent. c. xiii. Joan. xiv, c. ii.
Art. IV. — A. 3. — IV Cont. Gent. c. xiii. — De Verit. q. iv, a. 8.

## QUÆSTIO XIX.

Art. I. — Q. vi, a. 3, q. i, a 1. — Supp. q. xviii, a 1. — I. D. xlv, a 1. — I Cont. Gent. c.

LXXIII et LXXIV. — IV Cont. Gent. c. XIX — De Verit. q. XXIII, a 1. — Op. III, c. XXXII et XXXV.

Art. II.— A. 1; q. XIII, a. 4.— I. D. XLV, a. 2. — I Cont. Gent. c. LXXIV, LXXV et LXXXIV. — De Verit. q. XXIII, a.4.

Art. III. — I. D. XLIII, q. II; D. XLVII, a. 1. — I Cont. Gent. c. LXXX, LXXXI, LXXXII, LXXXIII et LXXXIX. — II Cont. Gent. c. XXV et XXVII. — III Cont. Gent. c. XCVII. — De Verit. q. XXIII, a. 4. — De Pot. q. III, a. 1.

Art. IV. — A 1 et 2; q. VII, a. 2; q. XIV, a. 8. — I. D. XLV, a. 3. — III Cont.Gent. c. XCVII. — De Pot. q. III, a. 15. — Psalm. L. — Joan. V. lect. III.

Art. V. — A. 4. — I. D. XLI, a. 3. — I Cont. Gent. c. LXXXVII. — II Cont. Gent. c. XXVIII et XXIX. — III Cont. Gent. c. XCVII.

Art. VI.— A. 5. — I. D. XLVII, a. 1 et 2. — De Verit. q. XXIII, a. 2. — Quodl. XI, a. 3. — Quodl. XII, a. 4.

Art. VII.— A. 3; q. IX, a. 1; q. XIV, a. 15.— I. D. XXXIX, q. I, a. 1. — I Cont. Gent. c. LXXXII. — II Cont. Gent. c. XXV. — III Cont. Gent. c. XCI. — De Pot. q. III, a 15.

Art. VIII.— 1-2, q. X, a. 4. — I Cont. Gent. c. LXXXV. — II Cont. Gent. c. XXIX. — III Cont. Gent. c. LXXIII usque LXXIX. — De Verit. q. XXIII, a 5.

Art. IX. — Q. II, a. 4; q. V, a 1. — I. D. XLVI, a 4. — I Cont. Gent. c. XCV. — II Cont. Gent. c. XXV.

Art. X. — A. 3 et 9. — II. D. XXV, q. I, a. 1. — I Cont. Gent. c. LXXXVIII. — De Verit. q. XXIV, a. 3.— De Malo, q. XVI, a. 3.

Art. XI. — Q. XIII, a. 3. — De Verit. q. XXIII, a 3.

Art. XII. — I. D. XLV, a. 4. — De Verit. q. XXIII, a. 3.

## QUÆSTIO XX.

Art. I.— Q. III, a. 2; q. VI, a. 3; q. XIX, a. 1 et 11; q. LXXXII, a. 5. — III. D. XXXII, a. 1. — I Cont. Gent. c. LXXXIX, XC, XCI et XCVI.— IV Cont. Gent. c. XIX.

Art. II. — Q. XIX, a. 4. — 1-2, q. CX, a. 1. — III. D. XXXII, a. 1, 2 et 3.— I Cont. Gent. c. XCI. — III Cont. Gent. c. CL.

Art. III.— A. 2. — II. D. XXVI, a. 1 et 2.— III. D. XIX, a. 5, q. 1; D. XXIII, a. 4.— I Cont. Gent. c. XCI.

Art. IV. — A. 2 et 3. — III. D. XXXII, a. 5; D. XXXI, q. II, a. 3, q. 3.

## QUÆSTIO XXI.

Art. I. — Q. XIX, a. 11; q. XX, a. 1. — IV. D. XLVI, q. I, a. 1, q. 1. — I Cont. Gent. c. XCIII.

Art. II. — Q. XVI, a. 1. — IV. D. IV, q. I, a. 1.

Art. III. — A. 1; q. VI, a. 4. — 2-2, q. XXX, a. 2. — IV. D. XLVI, q. II, a. 1, q. 1. — I Cont. Gent. c. XCI. — Psalm. XXIV.

Art. IV. — A. 1. — IV. D. XLVI, q. II, a. 2, q. 2. — II Cont. Gent. c. XXVIII. — De Verit. q. II, a. 1. — De Pot. q. V, a. 4.

## QUÆSTIO XXII.

Art. I. — Q. VI, a. 4; q. XIX, a. 1 et 4; q. XXI, a. 4. — I. D. XXXIX, q. II, a. 1. — III Cont. Gent. c. XCIV. — De Verit. q. V, a. 1.

Art. II. — Q. XIV, a. 6 et 15; q. XIX, a. 10; q. CIII, a. 5. — I. D. XXXIX, q. II, a. 2. — III Cont. Gent. c. XCIV, CXI et CLXIV. — De Verit. q. V. a. 2 et 4. — Op. III, c. CXXIV, CXXXII et CXXXIII. — Op. XV. c. XIII, XIV et XV.

Art. III. — Q. XIX, a. 5 et 8; q. CIII, a. 6. — III Cont. Gent. c. LXXVI, LXXVII, LXXXIII et XCIV. — Op. III, c. CLIV. — Op. XV, c. XIV.

Art. IV. — Q. XIX, a. 8 et 12, — I. D. XXXIX, q. II, a. 2. — II Cont. Gent. c. LXIX, LXX, LXXI, XCIII et XCIV. — Op. III, c. CXLI et CXLII. — Op. XV, c. XV.

## QUÆSTIO XXIII.

Art. I. — Q. XII, a. 4; q. XXI, a. 3 et 4; q. XXII, a. 1 et 2. — I. D. XL, q. II. — III Cont. Gent. c. ult.

Art. II. — a. 1; q. XIV, a. 4; q. XVIII, a. 3; q. XXII, a. 1. — I. D. XL, q. I, a. 1.

Art. III. — A. 1; q. XIX, a. 3; q. XXII, a. 1 et 2. — I. D. XL, q. IV, a. 1 et 2. — III Cont. Gent. c. ult. — Ad Rom. IX.

Art. IV. — A 1; q. VI, a. 4; q. XIX, a. 6; q. XX. a. 2; q. XXII, a. 1; q. XXIV, a. 1. — I. D. XLI, a. 1 et 2. — De Verit. q. VI, a. 1. — Ad Rom. IX.

Art. V. — A. 4; q. XIX, a. 5; q. XXII, a. 2; — I. D. XLI, a. 3. — III Cont. Gent. c. ult. — De Verit. q. VI, a. 2. — Rom. I. lect. VII et c. VIII, lect. VI, et c. IX, lect. III. — Eph. I. lect. I et IV.

Art. VI. — Q. XIV, a. 13; q. XIX, a. 3, 4 et 7; q. XXII, a. 4. — I. D. XL, q. III. — Quodl. V, a. 2. — Quodl. XI, a. 3. — Quodl. XII, a. 3. — De Verit. q. VI, a. 3 et 5. — Ad Heb. XII, le. IV.

Art. VII. — Q. VII, a. 2 et 3. — I. D. XL, q. III. — De Verit. q. VI, a. 4.

Art. VIII. — Q. XIX, a. 6. — I. D. XLI, a. 4. — III. D. XVII, a. 3, q. 1, 3. — IV. D. XLV, q. III, a. 3 et 5. — De Verit. q. VI, a. 6.

## QUÆSTIO XXIV.

Art. I. — Q. XXIII, a. 4. — I. D. XL, q. I, a. 1, 2, 5. — III. D. XXXI, q. I, a. 2; q. II. — De Verit. q. VII, a. 4. — Psal. XXXIX.

Art. II. — A. 1. — Q. XXIII, a. 1. — De Verit. q. VII, a. 5, 6, 7. — III. D. XXXI, q. I, a. 2. q. 1.

Art. III. — I. D. XXXI, q. I, a. 2, — D. XL, q. I, a. 2, 5; q. III, a. 3. — Ad Heb. XII, lect. IV.

## QUÆSTIO XXV.

Art. I. — Q. III, a. 2 et 3. — Q. IV, a. 1 et 2. — Q. XIV, a. 8. — Q. XIX, a. 4. — I. D. XLII, q. I, a. 1. — I Cont. Gent. c. XVI. — II Cont. Gent. c. LXXVIII. — De Pot. q. I, a. 1.

Art. II. — Q. III, a. 5; q. IV, a. 3; q. VII, a. 1. — I.D. XLIII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. XLIV et LXV. — De Pot. q. I, a. 2. — Op. III, c. XIX. — Op. IX, c. IV. — XII Metaph. lect. VI.

Art. III. — Q. II, a. 3; q. IX, a. 1; q. XIV, a. 13; q. XXI, a. 4. — 3, q. XIII, a. 1. — II Cont. Gent. c. XXII et XXV. — De Pot. q. VII, a. 1.

Art. IV. — A. 3; q. VII, a. 2. — 2-2, q. CLII, a. 3. — I. D. XLII, q. II, a. 2. — II Cont. Gent. c. XXV. — De Pot. q. I, a. 3. — Quodl. V, q. II, a. 1.

Art. V. — A. 3; q. XIX, a. 3; q. XXI, a. 2. — I. D. XLIII, q. XXIII. — II Cont. Gent. c. XXIII usque XXX. — III Cont. Gent. c. XCVIII. — De Pot. q. I, a. 5.

Art. VI. — I. D. XLIV, a. 1, 2, 3. — III. D. XIII, a. 21, q. 2 et 3. — De Pot. q. III, a. 15 et 17.

QUÆSTIO XXVI

Art. I. — Q. IV, a. 2; q. XVIII, a. 4, q. LXI, a. 4. — II. D. I, q. II, a. 2, 4; D. XV, q. II, a. 3. — I Cont. Gent. c. C et CI.
Art. II. — A. 1. — II. D. XVI, a. 2.
Art. III. — Q. VI, a. 2, 4; q. XI, a. 3. — 1-2, q. III, a. 1. — IV. D. XLII, q. I, a. 2, q. 1. — I Cont. Gent. c. CII, § 3.
Art. IV. — Q. IV, a. 2. — I Cont. Gent. c. ult. § 7.

QUÆSTIO XXVII.

Art. I. — Q. II, a. 3; q. XIV, a. 2. — I. D. XIII, a. 1. — IV Cont. Gent. c. I. — De Pot. q. X, a. 1.
Art. II. — A. 1; q. VII, a. 1; q. XI, a. 4; q. XIV, a. 4. — IV Cont. Gent. c. X et XI. — Op. III, c. LII.
Art. III. — Q. IV, a. 3, 4; q. XI, a. 3; q. XIX, a. 1. — I. D. XVIII, q. I, a. 2. — IV Cont. Gent. c. XXIII. — De Pot. q. X, a. 2.
Art. IV. — Q. XIII, a. 1. — I. D. XLIII, a. 3. — IV Cont. Gent. c. XXIII.
Art. V. — Q. XIV, a. 5, 7; q. XIX, a. 5; q. XXVIII, a. 4; q. XXXVII, a. 1; q. XLI. — De Pot. q. X, a. 1 et 2.

QUÆSTIO XXVIII.

Art. I. — Q. X, a. 3 et 4; q. XIV, a. 8; q. XXVII, a. 2 et 4. — I. D. XXVI, q. II, a. 1; D. XXXIII, a. 1. — IV Cont. Gent. c. XIV, — De Pot. q. II, a. 6; q. VIII, a. 1. — Op. III, c. LIII.
Art. II. — Q. III, a. 4; q. IV, a. 2. — I. D. XXXIII, a. 1. — IV Cont. Gent. c. XIV. — De Pot. q. VIII, a. 2. — Quodl. VI, a. 1. — Op. III, c. LII, LV, LVII — Op. IX, q. VI.
Art. III. — A. 1; q. XXX, a. 1. — De Pot. q. I, a. 5, 6.
Art. IV. — Q. XIII, a. 7; q. XV, a. 2; q. XXVII, a. 3, 4; q. XXX, a. 1; q. XLI, a. 4; 2.

QUÆSTIO XXIX.

Art. I. — 3, q. II, a. 2. — I. D. XXV, a. 1. — De Pot. q. IX, a. 2. — De Unio. a. 1.
Art. II. — Q. III, a. 3. — I. D. XXIII, a. 3, — De Pot. q. IX, a. 1.
Art. III. — A. 1; q. XIII, a. 3; q. XIV, a. 12. — I. D. XXIII, a. 2. — De Pot. q. IX, a. 3.
Art. IV. — A. 1; q. XIII, a. 5; q. XXVII, a. 2, 3. — I. D. VI, q. I, a. 1; D. XXIII, a. 3. — De Pot. q. IX, a. 4.

QUÆSTIO XXX.

Art. I. — Q. XXVII, a. 1, 3, 4; q. XXVIII, a. 3 q. XXIX, a. 4; q. XLII, a. 1, 4. — I. D. II, a. 4, 5. — IV Cont. Gent. c. V et XXV. — De Pot. q. IX, a. 5. — Op. III, c. V. — Quodl. VII, q. III, a. 1.
Art. II. — Q. XXIV, a. 1, 2; q. XXVII, a. 1, 3, 4; q. XXXI, a. 1; q. XLI, a. 6. — I. D. X, a. 5. — IV Cont. Gent. c. XXVI. — De Pot. q. IX, a. IX. — Op. III, c. LIX et LX.
Art. III. — Q. XI, a. 1, 2; q. XLVII, a. 2. — I. D. XXIV, q. I, a. 3. — De Pot. q. IX, a. 7. — Quodl. X, q. I, a. 1.
Art. IV. — Q. III, a. 5; q. XXIX, a. 3. — I. D. XXV, a. 3. — De Pot. q. VIII, a. 3; q. IX, a. XLIV.

QUÆSTIO XXXI.

Art. I. — I. D. XXIV, q. II. a. 2. — Op. III. c. L, LI, LII.
Art. II. — I. D. IX, a. 1.
Art. III. — A. 2.
Art. IV. — A. 3.

QUÆSTIO XXXII.

Art. I. — Q. XII, a. 4 et 12; q. XXXIX, a. 7. — I. D. III, q. I, a. 4. I Cont. Gent. c. XIV. — De Verit. q. X, a. 13. — De Pot. q. IX, a. 5, — Boet. Trin. q. I, a. 4. — Rom. I. le. VI.
Art. II. — Q. III, a. 3; q. XIII, a. 1; q. XVIII, a. 1; q. XL, a. 1. — I. D. XXVI, q. II, a. 3; D. XXXIII, a. 2.
Art. III. — Q. XXVIII, a. 4; q. XXIX, a. 3; q. XXXIII, a. 4; q. XL, a. 1. — I. D. XXVI, q. II, a. 3; D. XXVII, q. I, a. 1, — De Pot. q. IX, a. 9, 21, 27. — Quodl. X, a. 5, 12. — Op. III, c. LVII, LVIII, LIX, LX, LXI.
Art. IV. — A. 3.

QUÆSTIO XXXIII.

— Art. I. — Q. XIII, a. 8, 11; q. XXXVI, a. 4. — I. D. XXIX, a. 2. — Op. I. c. II. — De Pot. q. X, a. 1, 8, 10.
Art. II. — A. 1; q. XIII, a. 11; q. XXIX, a. 4; q. XL, a. 2. — IV. D. III, a. 2, q. 1, 5.
Art. III. — Q. XXVII, a. 2; q. XXVIII, a. 4. — I. D. II.
Art. IV. — Q. XXVII, a. 4. — I. D. XIII, a. 4; D. XXVI, q. I, a. 1. Op. I. c. IX.

QUÆSTIO XXXIV.

Art. I. — Q. XIV, a. 2 et 4; q. XXVII, a. 3, 4, 5. — I. D. XXVII, q. II, a. 1, 2. — De Verit. q. IV, a. 2, 4. — Op. I, c. XI.
Art. II. — A. 1; q. XIV, a. 2, 4; q. XXVII, a. 2; q. XXXII, a. 3. — I. D. XXVII, q. II, a. 2, q. 2. — De Verit. q. IV, a. 3. — Op. I. c. XI.
Art. III. — A. 1. — I. D. XXVII, q. II, a. 3. — De Verit. q. IV, a. 5. — Quodl. IV, q. IV, a. 1.

QUÆSTIO XXXV.

Art. I. — Q. XCIII, a. 5. — I. D. XVIII, q. II. a. 2.
Art. II. — Q. XXXVI, a. 4. — I. D. XVIII, q. II, a. 3; D. XXXI, q. III, a. 1. — Ad Heb. I, le. 11.

QUÆSTIO XXXVI.

Art. I. — Q. XXVII, a. 4; q. XXVIII, a. 4. — 2-2, q. XIV, a. 1. — I. D. X, a. 4. — IV Cont. Gent. c. XIX. — De Mal. q. III, a. 14. — Op. III, c. XLVI et XLVII.
Art. II. — Q. XXVII, a. 2, 3, 4; q. XXVIII, a. 4; q. XXX, a. 2. — I. D. XI, a. 1. — De Pot. q. X, a. 4. — Op. I. c. XLIX, L, LI. — Op. III, c. XLIX. — IV Cont. Gent. c. XXIV et XXV.
Art. III. — I. D. XII, a. 3. — Op. II, c. XLI. — Op. VI. q. XXVII.
Art. IV. — I. D. XI, a. 2, 3, 4. — IV Cont. Gent. c. XXV. — Op. I, c. XI. — Op. IX, c. XXV. — Joan. VIII, le. III.

## QUÆSTIO XXXVII.

Art. I. — Q. xiv, a. 4; q. xxvii, a. 2, 3, 4; q. xxxiv, a. 2; q. xxxvi, a. 2. — I. D. x, a. 1, 2, 4. — De Verit. q. iv, a. 2.
Art. II. — A. 1. — I. D. xxxii, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xxiii. — De Pot. q. ii, a. 9.

## QUÆSTIO XXXVIII.

Art. I. — Q. xxix, a. 4; q. xxxiv, a. 3. — I. D. xviii, a. 1.
Art. II. — Q. xxxvii, a. 1. — I. D. xviii, a. 2.

## QUÆSTIO XXXIX.

Art. I. — Q. iii, a. 3; q. xxviii, a. 2, 3; q. xxix, a. 4; q. xxx, a, 2. — I. D. xxxiv, q. i, a. 1.
Art. II. — Q. xiii, a. 1 et 11. — I. D. xxxiv, q. i, a. 2.
Art. III. — A. 2. — I. D. xxxiii, a. 4. — Boet. Trin. q. i, a. 4.
Art. IV. — a. 3. — q. xiii, a. 9; q. xxxi, a. 2. — I. D. iv, q. i, a. 2.
Art. V. — A. 4. — q. iii, a. 3, 4. — I. D. v, q. i, a. 1, 2.
Art. VI. — A. 4. — I. D. iv, q. ii, a. 2.
Art. VII. — q. xxxii, a. 1. — I. D. xxxi, q. i, a. 2.
Art. VIII. — A. 7; q. xxxv, a. 2; q. xxxvii, a. 2. — I. D. xxxi, q. ii; q. iii, a. 1; D. xxxiv, q. ii.

## QUÆSTIO XL.

Art. I. — Q. xxviii, a. 2; q. xxx, a. 2; q. xxxii, a. 2; q. xxxix, a. 1. — I. D. xxvi, q. ii, a. 1; D. xxxii, a. 2. — Op. iii, c. lviii, lxvi, lxvii.
Art. II. — I. D. xxvi, q. ii, a. 2. — De Pot. q. viii, a. 3; q. ix, a. 5.
Art. III. — A. 2. — I. D. xxvi, q. i, a, 2. — De Pot. q. viii, a. 4. — Op. iii, c. lxi, lxii.
Art. IV. — I. D. xxvii, q. i, a. 2. — De Pot. q. x, a. 3. — Op. iii, c. lxiii, lxiv.

## QUÆSTIO XLI.

Art. I. — Q. xxxiii, a. 5. — Op. iii, c. lxv.
Art. II. — q. xix, a. 3. — I. d. vi, a 1, 2, 3. — De Pot. q. ii, a. 3.
Art. III. — Q. xvii, a. 2; q. xxxiii, a. 2, 3; q. xli, a. 3; q. xlv, a. 1. — I. D. v. q. ii, a. 1, 2.
Art. IV. — A. 3. — Q. xxv, a. 1. — I. D. vii, q. i, a. 1. — De Pot. q. ii, a. 1.
Art. V. — I. D. vii, q. i. a. 2. — De Pot. q. ii, a. 2.
Art. VI. — A. 2. — I. D. vii, q. ii, a. 1, 2. — De Pot. q. ii, a. 1, 4.

## QUÆSTIO XLII.

Art. I. — 3, q. lviii, a. 3. — I. D. xix, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. ix.
Art. II. — Q. x, a. 4; q. xxvii, a. 2; q. xli, a. 2. — IV Cont. Gent. c. xi. — De Pot. q. ii, a. 3; q. iii, a. 13. — Op. iii, c. xli.
Art. III, — Q. xxxiii, a, 1. — I. D. xx, a. 3. — De Pot. q. x, a. 3.
Art. IV. — A. 1. — Q. xxx, a. 4; q. xxxiii, a. 2, 3. — I. D. xix, q. i, a. 1, 2. — IV. Cont. Gent. c. vii. — Boet. Trin. q. iii, a. 4.
Art. V. — I. D. xix, q. iii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. ix et lxv. — Joan. x, lect. vi, et xvi, lect. vii.
Art. VI. — A. 2, 4; q. xli, a. 6. — I. D. xx, a. 2.

## QUÆSTIO XLIII.

Art. I. — I. D. xv, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xxiii et xxiv.
Art. II. — I. D. xv, q. i. a. 2.
Art. III. — I. D. xiv, q. ii, a. 1.
Art. IV. — I. D. xv, q. ii.
Art. V. — I. D. xv, q. iv, a. 1. — IV Cont. Gent. c. viii et xxiii.
Art. VI. — I. D. i, q. iii, a. 1.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — I. D. xv, q. iii, a. 1 et 2.

## QUÆSTIO XLIV.

Art. I. — I. D. i, q. i, a. 2 et 3; xvii, q. i, a. 2. — II Cont. Gent. c. vi, xv et xvi. — Op. iii. c. lxviii et lxix. — Op. xv, c. xix.
Art. II. — Q. xiv, a. 2. — I. D. xvi, q. i, a. 1. — De Verit. q. iii, a. 5. — De Pot. q. iv, a. 1 et 2. — Op. iii, c. lxix, xcviii, cxxix, cxxx. — Ad Rom. xi, lect. v. — Phys. viii, lect. ii.
Art. III. — De Pot. q. vii, a. 1. — II Ad Cor. xi.
Art. IV. — Q. lxv, a. 2; q. ciii, a. 2. — II. D. i, q. ii, a. 2. — III Cont. Gent. c. xvii et xviii.

## QUÆSTIO XLV.

Art. I. — II. D. i. q. ii, a. 2. — De Pot. q. iii, a. 1.
Art. II — II. D. i. q. i, a. 2; xxxvii, q. i, a. 2. — II Cont. Gent. c. vi, xv et xvi. — De Pot. q. iii, a. 16.
Art. III. — I. D. xl, q. i, a. 1. — De Pot. q. iii, a. 3.
Art. IV. — A. 8. — De Verit. q. xxvii, a. 9. — De Pot. q. iii, a. 3 et 8. — Quodlib. viii, q. v, a. 1. — Op. xxxvii, c. iv.
Art. V. — II. D. i, q. i, a. 3; iv. D. v, q. i, a. 3. — II Cont. Gent. c. xxii, lxxxv, xcviii; III Cont. Gent. c. lxviii. — De Pot. q. iii, a. 5. — Op. iii, c. lxx, xciv et xcvi. — Op. xv, c. x.
Art. VI. — II. Prolog. — De Pot. q. ix, a. 5.
Art. VII. — Q. v, a. 5; q. xciii, a. 6. — I. D. iii, q. ii, a. 3. — IV Cont. Gent. c. xxv. — De Pot. q. ix, a. 9.
Art. VIII. — I. D. iii, q. i, a. 3. — De Pot. q. iii, a. 8.

## QUÆSTIO XLVI.

Art. I. — I. D. i. q. i, a. 5; ii. q. i, a. 3. — II Cont. Gent. c. xxxiv et xxxvii. — De Pot. q. iii, a. 17. — Quodlib. iii, q. xiv, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — I. D. ii. q. i, a. 6. — Quodlib. v, q. i, a. 1. — Op. ix, q. c.

## QUÆSTIO XLVII.

Art. I. — II Cont. Gent. c. xxxix-xlv; III Cont. Gent. c. xcvii. — De Pot. q. iii, a. 1. — Metaph. xii, lect. ii. — Op. iii, c. lxxi, lxxii, lxxiii, ci.
Art. II. — II Cont. Gent. c. xxxix-xlv; III Cont. Gent. c. xcvii. — De Pot. q. iii, a. 16. — De Anim. a. 7.

Art. III. — De Pot. q. III, a. 16. — Metaph. XII, lect. VII. — I Cœl. lect. XVI.

QUÆSTIO XLVIII.

Art. I. — I. D. XLVI, a. 3 ; II. D. XXXIV, q. I, a. 2. — III Cont. Gent. c. VII, VIII, IX, XI. — De Pot. q. III. a. 6. — De Malo, q. I, a. 12. — Op. III, c. CXV.
Art. II. — II. D. XXXIV, a. 1. — III Cont. Gent. c. IV.
Art. III. — II. D. XXXIV, q. I, a. 2. — De Malo, q. I, a. 2. — Op. III. c. CXVIII, CLXXIII.
Art. IV. — 1-2. q. LXXXV, a, 1, 2 et 4. — II. D. XXXIV, a. 5. — III Cont. Gent. c. X et XII. — De Malo, q. II, a. 6, 11, 12. — Op. III. c. CXVII, CXVIII.
Art. V. — II, D. XXXV, a. 1 ; III. d. XXXIV, q. I, a. 3. — De Malo. q. I. a. 4.
Art. VI. — 2-2, q. XIX, a. 1 ; q. LXXVI, a. 4. — II. d. XXXVII, q. III, a. 2. — De Malo, q. I. a. 5

QUÆSTIO XLIX.

Art. I. — 1-2. q. LXXV, a. 1. — II. d. I, q. X, a. 1 ; XXXIV, a. 3. — II Cont. Gent. c. XLVI. — III Cont. Gent. c. IX et X. — De Malo, q. I, a. 3.
Art. II. — III. D. XXXII, q. II, a. 1 ; XXXIV, q. III, a. 1. — II Cont. Gent. c. XL — In Joan. IX. — Ad Rom. I. lect. VII.
Art. III. — 2-2. q. CLXXII, a. 6. — II. D. I, q. I, e. 1 ; XXXIV, a. 3. — III Cont. Gent. c. XIII et XV. — De Pot. q. III, a. 6. — Op. XV. c. XVI.

QUÆSTIO L.

Art. I. — II Cont. Gent. c. XLVI et L. — De Pot. q. VI, a. 6. — De Spiritualibus creaturis, a. 5. — Op. III. c. LXXIV. — Op. XV, c. XVI.
Art. II. — II. D. VIII, q. V, a. 1. — I Cont. Gent. c. XLIX, L. — De Spirit. creat. a. 1. — Quodlib. IX, a. 6. — Op. III, c. LXXXIV et XCV. — Op. XV, c. III, V, VI, VII, VIII, XVIII. — Op. XXX, lect. VI. — Op. XLII, c. IV, V.
Art. III. — II. D. III, q. I, a. 3. — II Cont. Gent. c. XCI, XCII. — De Pot. q. VI, a. 6. — Op. XV, c. II, III, IV.
Art. IV. — II. D. III. q. I, a, 4. — II Cont. Gent. c. XCI, XCII, XCIII. — Op. XXX, lect. VJ, IX, — Op. XXXII, c. CLXI. — De Spirit. creat. a. 9.
Art. V. — I. D. III, q. I, a. 1 ; VII, q. I, a. 1. — II Cont. Gent. c. V. — De Pot. q. V. a. 3 et 4. — Op. IX, c. XLVII.

QUÆSTIO LI.

Art. I. — II. d. VIII, a. 1. — II Cont. Gent. c. XLVIII, LXXXIX, XC. — De Pot. q. VI, a. 6. — de Malo, q. XVI, a. 2. — De Spirit. creat. a. 5. — Op. II, c. LXXV. — Op. XV, c. XVIII.
Art. II. — II. D. VIII, a. 2. — De Pot. q. VI, a. 7.
Art. III. — II. D. VIII, a. 4. — De Pot. q. VI, a. 8. — Quodl. III, a. 5.

QUÆSTIO LII.

Art. I. — I. D. XVII, q. III, a. 1 et 2; II, D. VI, q. III, a. 3. — De Pot. q. III, a. 19. — Quodlib. XI, q. I.
Art. II. — I. D. XVII, q. III, a. 2; q. IV, a. 1 ; IV. D. XLIV, q. II, a. 3. — De Pot. q. III, a. 19.
Art. III. — I. D. XVII, q. III, a. 3. — De Pot. q. III, a. 7 et 11.

QUÆSTIO LIII.

Art. I. — I. D. XVII, q. IV, a. 1. — Op. XV, c. XVIII. — In Matth. c. XXVIII.
Art. II. — I. D. XVII, q. IV, a. 2. — Quodl. I. q. II, a. 2. — De Verit. q. I. a. 13.
Art. III. — I. D. XVII, q. IV, a 3; IV. D. XLIV. q. II. — Quodl. I. q. III, a. 2. — Quodl. IX, q. IV, a. 3. — Quodlib. XI, a. 4.

QUÆSTIO LIV.

Art. I. — II. d. II. q. I. — II Cont. Gent, c. LII. — Quodl. II. a. 3 et 4. — Op. XXX, a. 7 et 9.
Art. II. — IV Cont. Gent. c. XI. — De Pot. q. X, a. 1 et 5.
Art. III. — Q. LXXVII, a. 1 ; q. LXXIX, a. 1.
Art. IV. — II Cont. Gent. q. XCVI.
Art. V. — Q. LXXIX, a. 1. — De Malo. q. XVI, a. 1.

QUÆSTIO LV.

Art. I. — II. D. XII, a. 3; III. D. XIV, a. 1.
Art. II. — Q. LXXXIX, a. 3. — II. D. III, q. III, a. 1. — De Verit. q. VIII, a. 9. — II Cont. Gent. c. XCII et XCIV. op. III, c. CCXXIV.
Art. III. — II. D. III, q. III, a. 2. — II Cont. Gent. c. XCVI. — De Verit. q. VIII, a. 10. — Op. III. c. LXXVIII, LXXXI, CXXVI. De Caus. lect. IV et X.

QUÆSTIO LVI.

Art. I. — Q. LXXXVII, a. 1. — II Cont. Gent. c. XCVI; IV Cont. Gent. c. XI. — De Verit. q. VIII, a. 6. — De Caus. lect. XIII.
Art. II. — II Cont. Gent. c. XCVI. — De Verit. q. VIII, a. 16.
Art. III. — II. D. XXIII, q. II. a. 1. — IV. D. XLIX, q. II. a. 6 et 7. III. Cont. Gent. c. XLIX, LII. — De Verit. q. VIII, a. 3. — Ad Rom. I. lect. VI.

QUÆSTIO LVII.

Art. I. — Q. LXXXIII, a. 3. — II Cont. Gent. c. XCVII, — De Verit. q. VIII, a. 8 ; q. X, a. 4 ; q. XX, a. 4.
Art. II. — II. D. III. q. III. a. 3. — II Cont. Gent. c. XCVIII. — De Verit. q. VIII, a. 11 ; q. X, a. 5. — Op. XV, c. XIII et XV.
Art. III. — Q. LXXXVI, a. 4; 2-2, q. XCV, a. 1. — I. D. XXXVIII, a. 5 ; II. D. VII, q. II, a. 2. — I Cont. Gent. c. LXVII ; III Cont. Gent. c. CLIV. — De Verit. q. VIII, a. 12. — De Malo, q. XV, a. 7. — Op. III. c. CXXXV, CXXXVI.
Art. IV. — I Cont. Gent. c. LXVIII ; III Cont. Gent. c. CLIV. — De Verit. q. VIII, a. 13. — De Malo, q. XVI, a. 8.
Art. V. — Q. LXIV, a. 1 ; q. CVI, a. 4. — Ad Ephes. III. lect. III.

QUÆSTIO LVIII.

Art. I. — 1-2. q. L, a. 5. — II Cont. Gent. c. XCV, XCVI. — De Verit. q. VIII, a. 5. — De Malo, q. XVI, a. 5 et 6.
Art. II. — Q. LXXXV, a. 4. — II. D. III, q. III. a. 4 ; III. D. XIV. — I Cont. Gent. c. LV. — De Verit. q. VIII, a. 14. — Quodlib. IX, q. I, a. 2.

Art. III. — III Cont. Gent. c. XLII et XCI. — De Verit. q. VIII, a. 13; q. XXIV, a. 3.
Art. IV. — II. D. III, q. I, a. 2. — De Malo, q. XVI, a. 6.
Art. V. — II. D. XI, q. II, a. 5. — De Verit. q. VIII, a. 14. — DeM alo, q, XVIII, a. 5.
Art. VI. — II. D. XII, a. 3. — De Verit. q. VIII, a. 16 et 17. — Op. III. c. CCXXIV. — Ad Eph. III. lect. III. — Ad Hebr. VIII, lect. III.
Art. VII. — Q. LIV, a. 4; q. LV, a. 2.

QUÆSTIO LIX.

Art. I. — II Cont. Gent. c. XLVI. — Op. III, c. LXXVI.
Art. II. — I. D. XLII, q. I, a. 2. I — De Verit. q. XII, a. 10.
Art. III. — II D. VII, q. 1, a. 1. — II Cont. Gent. c. XLVII. — De Verit. q. XXIII, a. 1; q. XXIV, a. 2 et 3. — De Malo, q. XVI, a. 3. — Op. III. c. LXXVI.
Art. IV. De Verit. q. XXIV, a, 10.

QUÆSTIO LX.

Art. I. — 1-2, q. XXVI, a. 1, 2. — III. d. XXVII, q. I, a. 2. — Quodlib. I, q. IV, a. 3.
Art. II. — Q. LXII, a. 2. — 1-2, q. X, a. I. — 2-2, q. CLIV, a. 12 — De Verit. q. XXII, a. 6.
Art. III. — 1-2. q. XIX, a. 1; q. XXVI, a. 4; 2-2, q. LXVII, a. 5; q. CXXVI, a. 1. — I Cont. Gent. c. XIV.
Art. IV. — De Verit. q. II. a. 7. — In Joan. XVII, lect. V.
Art. V. — 1-2. q. CIX, a. 3; 2-2, q. XXVI, a. 3. — Quodlib. I. a. 8.

QUÆSTIO LXI.

Art. I. — Quodl. III, a. 6. — Op. I, c. III. — Opus. III, c. LXXIV. — Op. XV, c. III, IX, XVII.
Art. II. — Q. XVI, a. 1.
Art. III. — II. D. II, q. I, a. 3. — De Pot. q. III, a. 18 et 19. — Super decretalem *Firmiter*; op. XXIII.
Art. IV. — Q. CII, a. 2, 4. — II. D. VI, a. 3. — Op. XV, c. XVII.

QUÆSTIO LXII.

Art. I. — II. D. IV, a. 1. — Quodlib. IX, q. IV, a. 3.
Art. II. — II, D. V, q. II, a. 1; D. XXVIII, a. 4. — IV Cont. Gent. c. LXXII. — 1-2, q. CIX, a. 6.
Art. III. — 2-2, q. V, a. 2. — II. D. IV, a, 7; D. V, q. II, a. 2. — Quodl. IX, q. IV, a. 3.
Art. IV. — II. D. V, q. II, a. 2. — Quodl. IX, q. IV, a. 3.
Art. V. — A. 1; q. LVIII, a. 3 et 4.
Art. VI.
Art. VII.
Art. VIII. — II. D. VII, q. I, a. 1 et 2; D. XXIII, q. I, a. 1 et 2. — Job. IV.
Art. IX.

QUÆSTIO LXIII.

Art. I. — 1-2, q. LXXXIX, a. 4. — II, D. V, q. I, a. 1. — III Cont. Gent. c. CVIII, CIX, CX. — Op. XV, c. XIX, XX.
Art. II. — II. D. V, q. I, a. 3; D. XXII, q. I, a. 1. — III Cont. Gent. c. CIX. — De Malo, q. XVI, a. 2.
Art. III. — II. D. IV, q. a. 2.
Art. IV. — II. D. VII, q. I, a. 2. — III Cont. Gent. c. CVII-CXI. De Malo, q. XVI, a. 2.
Art. V. — II, D. II, q. II. — De Malo, q. XVI, a. 4. — Joan. VIII, lect. 6.
Art. VI. — Quodl. IX, a. 8.
Art. VII. — II. D. I, a. 2. - III Cont. Gent. c. CIX. — Op. XV, c. XIX. — Ad Eph. II. — Job. XL.
Art. VIII. — II. D. VI, a. 2. — D. XXXIV, in exposit. *Litteræ*.
Art. IX. —

QUÆSTIO LXIV.

Art. I. — II. D. VII, q. II, a. 1. — De Malo, q. XVI, a. 6.
Art. II. — II, D. VII, q. I, a. 2. — De Verit. q. XXIV, a. 1 et 2. — De Malo, q. XVI, a. 5.
Art. III. — II. D. V, q. I, a. 2. — De Verit. q. XXIV, a. 1; q. XXVI, a. 1 et 8.
Art. IV. — IV. D. XLV, q. I, a. 3; d. XLVII, q. I, a. 3.

QUÆSTIO LXV.

Art. I. — II. D. XXXVII, q. I, a. 2. — II Cont. Gent. c. VI et XV; III Cont. Gent. c. I. — De Pot. q III, a. 5. — Op. XX, De Reg. Princip. lib. III, c. II.
Art. II. — Q. XIX, a. 5. — Op. III. c. CI et CII.
Art. III. — II. D. I, q. II, a. 4. — Op. XV, c. IX et X.
Art. IV. — I. D. XXXVI, q. II, a. 1; II. D. I, q. I, a. 4; D. XVIII, q. II, a. 3. — III Cont. Gent. c. XXIV et LX. — Op. XXXIV, c. II.

QUÆSTIO LXVI.

Art. I. — Q. LXIX, a. 1; q. LXXIV, a. 2. — De Pot. q. IV, a. 1 et 2.
Art. II. — II. D. XII, a. I. — II Cont. Gent. c. VIII, IX, XVI. — Op. III, — c. XXXIV. — Op. XV, c. VII. — Op. XLII, c. XIV et XV. — I. De Cœlo lect. VI.
Art. III. — II. D. XII, a. 5.
Art. IV. — II. D. XII, a. 1.

QUÆSTIO LXVII.

Art. I. — IV. D. XIII, a. 2. — Quodl. VI. — Joan. I. lect. VIII.
Art. II. — II. D. II, q. I, a. 3; D. XXX, q. II, a. 1.
Art. III. — II. D. XIII, a. 3 et 4. — De Spirit. Creat, a. 8. — II De Anima, lect. XIV. — Op. IX, q. VII. — II De Cœl. lect. X.
Art. IV. — II. D. XIII, a. 4. — Ad Galat. IV, ect. VI.

QUÆSTIO LXVIII.

Art, I.
Art. II. — II. d. XIX, a. 2. — De Pot. q. IV, a. 1. — Quodl. IV, q. II, a. 2.
Art. III. — De Pot. q. IV, a. 1.
Art. IV. — II. D. XIV, a. 4. — Metaph. lect. VII.

QUÆSTIO LXIX.

Art. I. — II. D. XIV, a. 5.
Art. II. — De Pot. q. IV, a. 1. — II. D. XIV, a. 5.

QUÆSTIO LXX.

Art. I. — Q. LXXIV, a. 1. — II. D. XV, q. I, a. 1. — De Pot. Q. IV, a. 2.
Art. II. —
Art. III. — II Cont. Gent. c. LXIX. — De Pot. q. IX, a. 6. — Quodl. XII, a. 5. — De Spirit. Creat. a. 9. — II De Cœlo, lect. III, XIII, XVIII, XIX.

QUÆSTIO LXXI.

QUÆSTIO LXXII. — q. LXXVIII, a. 2.

QUÆSTIO LXXIII.

Art. I. — II. D. XV, q. III, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III.

QUÆSTIO LXXIV.

Art. I. — De Verit. q. VIII, a. 16. — De Pot. q. IV, a. 1 et 2. — Ad Hebr. IV, lect. I. — Job. XL.
Art. II. — II. D. XII, q. I, a. 2 et 3.
Art. III.

QUÆSTIO LXXV.

Art. I. — II Cont. Gent. c. LXIV et LXXX. — De Anim. a. 19.
Art. II. — De Pot. q. III, a. 7, 9 et 11. — De Anim. a. 1. — Ad Rom. V. lect. III.
Art. III. — II Cont. Gent. c. LXXX et LXXXII; IV Cont. Gent. CXXXIX.
Art. IV. — III, D. V, q. III, a. 2; D. XXII, q. I, a. 1. — II Cont. Gent. c. LVI. — De Pot. q. V. a. 11.
Art. V. — I. D. VIII, q. V, a. 2; II. D. XVII, q. I, a. 2. — II Cont. Gent. c. XLIX, — Quodl. III, q. VIII. — Quodl. VIII, q. VIII, a. 1. — De Anim. a. 5. — Op. XXX.
Art. VI. — 1-2, q. LXXXV, a. 6. — II. D. XIX, a. 1. — II Cont. Gent. c. LXXVIII, LXXIX, LXXXII. — Quodl. X, q. III, a. 2. — De Anim. a. 14.
Art. VII. — II. D. III, q. I, a. 6; D. XVII, q. III, a. 1. — II Cont. Gent. c. XCII et XCIII; IV Cont. Gent. c. XXXII. — De Anim. a. 7.

QUÆSTIO LXXVI.

Art. I. — II. D. III, q. I, a. 6; D. XVII, q. III, a. 1. — II Cont. Gent. c. LXVI, LXVIII, LXIX, LXX, LXXI, XCII, XCIII; IV Cont. Gent. c. XXXII. — De Anim. a. 7 et 19. — Quodl. XII, a. 10. — Op. III. c. LXXX. De Spirit. creat. a. 2.
Art. II. — q. LXXIX, a. 5. — II. D. XVII, q. II, a. 1. — II Cont. Gent. c. CLXXIII et LXXIX. — De Spirit. creat. a. 9 et 10. — De Anim. a. 3. — Op. III, c. LXXXV et LXXXVI. — Op. XVI.
Art. III. — II Cont. Gent. c. LVIII. — De Anim. a. 11. — Quodl. I, q. IV, a. 1. — Quodl. XI, a. 5. — Op. III, c. L, XCI, XCII.
Art. IV.
Art. V. — I, D. VIII, q. V, a. 3; II, d. I, q. II, a. 5. — De Malo, q. V, a. 3. de Spirit. Creat. a. 7. — De Anim. a. 8.
Art. VI. — I Cont. Gent. c. LXXI. — De Verit. q. XIII, a. 4. — De Spirit. creat. a. 3. — De Anim. a. 9 et 10. II De Anim. lect. I.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — I. D. VIII, q. V, a. 3. — II Cont. Gent. c. LXXII; IV Cont. Gent. LXVII. — De Spirit. creat. a. 4. — De Anim. a. 10. — Op. LXI, c. XLVII.

QUÆSTIO LXVII.

Art. I. —. I. D. III, q. IV, a. 3. — Quodl. X, a. 5. — De Spirit. creat. a. 11. — De Anim. a. 12 et 19.
Art. II. — II Cont. Gent. c. LXXII. — De Anim. a. 3. — I De Anim. lect. I et II.
Art. III. — I. D. XVII, q. I, a. 4; II. D. XLIV, q. II, a. 1. — De Anim. a. 23. — I De Anim. lect. II, VI et VIII.
Art. IV. — a. 7. — De Anim. a. 13.
Art. V. — A. 6. — De Spirit. creat. a. 4. — Op. II. c. LXXIX et XCII.
Art. VI. — I. D. III, q. IV, a. 2. — De Verit. q. XIV, a. 5. — Op. III, c. XC.
Art. VII. — I. D. III, q. IV, a. 3; II. D. XXIV, q. I, a. 1. — De Verit. q. XIV, a. 5; q. XXV, a. 6. — De Anim. a. 13.
Art. VIII. — IV. D. LIV, q. III, a. 3; D. L, q. I, a. 1. — II Cont. Gent. c. LXXXI. — De Verit. q. XIX, a. 1. — De Anim. a. 19.

QUÆSTIO LXXVIII.

Art. I. — De Verit. q. XIX, a. 2. — De Anim. a. 13. — I De Anim. lect. XIV; II De Anim. lect. V et VI.
Art. II. — IV Cont. Gent. c. LVIII. — De Anim. a. 13 — II De Anim. lect. IX.
Art. III. — II. D. II, q. II, a. 2, — De Anim. a. 13. — III. — De Anim. lect. VII.
Art. IV. — De Anim. a. 13.

QUÆSTIO LXXIX.

Art. I. — De Verit. q. XVII, a. 1.
Art. II. — III. D. XIV, a. 1. — II Cont. Gent. c. LIX. — De Verit. q. XVI, a. 1.
Art. III. — De Anim. a. 4.
Art. IV. — II Cont. Gent. c. LXXVI et LXXVIII. — De Anim. a. 5.
Art. V. De Anim. a. 5.
Art. VI. — IV. Cont. Gent. c. LXXIV. — De Verit. q. X, a. 2.
Art. VII. — I. D. III, q. IV, a. 1. — II Cont. Gent. c. LXXIV — De Verit. q. VII, a. 3; q. X, a. 3.
Art. VIII. — De Verit. q. XV, a. 1; q. XVI, a. 1. — De Anim. lect. XXIV.
Art. IX. — 1-2, q. LXXIV, a. 7. — II. D. XXIV, a. 7. — De Verit. q. XXIV, a. 2.
Art. X. — I. V. III, q. IV, a. 2.
Art. XI. — III. D. XXIII, q. II, a. 3. — III De Anim. lect. XV.
Art. XII. — II. D. XXIV, q. II, a. 3. — De Verit. q. XVI, a. 1 et 2.
Art. XIII. — II. D. XXIV, q. II, a. 4. — De Verit. q. XVII, a. 1. — Ad Rom. II. lect. III.

QUÆSTIO LXXX.

Art. I. — III. D. XXXVII, q. I, a. 2. — De Verit. q. XV, a. 2.
Art. II. — De Verit. q. XV, a. 3; q. XXII, a. 4. — III De Anim. lect. XIV.

QUÆSTIO LXXXI.

Art. I. — De Verit. q. XXV, a. 1.

Art. II. — De Verit. q. xv, a. 3; q. xxv, a. 2. — III, De Anim. lect. xiv.
Art. III. — 1-2, q. xvii, a. 7; q. l, a. 3; q. lvi, a. 4. — De Verit. q. xxv, a. 4.

## QUÆSTIO LXXXII.

Art. — I. — 1-2, q. x, a. 3; q. lxxx, a. 1. — De Verit. q. xxii, a. 6. — De Malo, q. vi.
Art. II. — a. 1.
Art. III. — III. D. xxvii, q. x, a. 4. — De Verit. q. xxii, a. 11.
Art. IV. — 1-2, q. ix, a. 1; q. xiv, a. 1 et 2; q. xxii, a. 11.
Art. V. — q. lix, a. 4. — III. D. xvii, a. 1. — De Verit. q. xxv, a. 3. — III De Anim. lect. xiv.

## QUÆSTIO LXXXIII.

Art. I. — 1-2, q. xiii, a. 6. — De Verit. q. xxiv, a. 1 et 2. — De Malo, q. vi.
Art. II. — II. D. xxiv, q. i, a. 1 et 2. — De Verit. q. xxiv, a. 4.
Art. III. — II. D. xxiv, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxiv, a. 4 et 6.
Art. IV. — q. lxiv, a. 2; q. lxxx, a. 2.

## QUÆSTIO LXXXIV.

Art. I.
Art. II. — De Verit. q. x, a. 4.
Art. III. — De Verit. q. x, a. 6. — Quodl. viii, a. 3. — Op. iii, c. lxxxi.
Art. IV.
Art. V. — Q. lxxxviii, a. 3. — De Verit. q. viii, a. 7; q. x, a. 1 et 8.
Art. VI. — De Verit. q. x, a. 6. — Op. iii, c. lxxxi et lxxxii.
Art. VII. — Q. lxxxvii, a. 1 et 2. — 3, q. xi, a. 2.
Art. VIII. — 2-2, q. cliv, a. 5; q. clxxii, a. 1. — De Verit. q. xii, a. 3. — III De Anim. lect. vii.

## QUÆSTIO LXXXV.

Art. I. — Q. lxxxvi, a. 2. — II Cont. Gent. c. lxxv. — De Verit. q. xviii, a. 5.
Art. II. — IV Cont. Gent. c. xi. — De Verit. q. ii, a. 6. — De Pot. q. vii, a. 5; q. viii, a. 1. — Op. iii, c. lxxxv.
Art. III.
Art. IV. — Q. xii, a. 1; q. lviii, a. 2. — II, D. iii, q. iii, a. 4; III, D. xiv, a. 2. — I Cont. Gent. c. lv. — De Verit. q. viii, a. 14. Quodlib. vii, a. 2,
Art. V. — Q. lviii, a, 4 et 5. — III. D. xxxv, q. ii, a. 2.
Art. VI. — Q. xvii, a. 3. — II. D. xxxix, q. iii, a. 1. — De Verit. q. i, a. 12. — VI Metaph. lect. iv. — III De Anim. lect. xi.
Art. VII. — Q. xii, a. 6. — IV. D. xlix, q. ii, a. 4. — De Verit. q. ii, a. 2.
Art. VIII. — q. lxxxvii, a. 3. — I D. xxiv, q. i, a. 3. — III De Anim. lect. xi.

## QUÆSTIO LXXXVI.

Art. I. — IV. D. i. q. i, a. 3. — De Verit. q. v. a. 6; q. x, a. 5. — De Anim. a. 20. — Quodl. xii, a. 12. — Op. xxiv, c. i et ii. — III De Anim. lect. viii.
Art. II — Q. lxxxvii, a. 3. — Op. ix, q. lxxxi.
Art. III. — VI Ethic. lect. i. — De Verit. q. xv, a. 2.
Art. VI. — Q. xiv, a. 13; q. lvii, a. 3. — 2-2, q. xcv, a. 1. — I. D. xxxviii, a. 5. — II. D vii, q. i, a. 2. — I Cont. Gent. c lxvii. — De Verit. q. viii, a. 12. — De Malo, q. xvi, a. 7. — Op. iii, c. cxxxv et cxxxvi.

## QUÆSTIO LXXXVII.

Art. I. — II Cont. Gent. c. xcvi; III Cont. Gent. c. xxxv. De Verit. q. viii, a. 6. — II De Anim. lect. vi; III De Anim. lect. viii.
Art. II. — 1-2, q. xlix, a. 2; 2-2, q. iv, a. 1. — III. D. xxiii, q. iv, a. 2. De Verit. q. x, a. 19. — Quodl. viii, a. 4.
Art. III. — II Cont. Gent. c. lxxv.
Art. IV. — Q. xvi, a. 4; q. lxxxii, a. 3.

## QUÆSTIO LXXXVIII.

Art. I. — Q. lxxv, a. 5; q. lxxvi, a. 1; q. lxxxvi, a. 2. — II Cont. Gent. c. l; III Cont. Gent. xli-xlvi. — De Anim. a. 16. — Op. xli, c. vi.
Art. II.
Art. III. — II Cont. Gent. c. lxxxii. — De Verit. q. viii, a. 7; q. x, a. 6 et 7.

## QUÆSTIO LXXXIX.

Art. I. — 3, q. xi, a. 2. — III. D. xxxi, q. ii, a. 4; D. l, q. i, a. 1 et 2. — De Verit. q. xix, a. 1 et 2. — De Anim. a. 15, 16, 17.
Art. II. — 3, q. xi, a. 1. — De Anim. 17 et 18.
Art. III. — De Anim. a. 15, 18, 20.
Art. IV. — IV. D. l, q. iii, a. 1. — De Verit. q. xix, a. 2. — De Anim. a. 15, 20.
Art. V. — 1-2, q. lxiii, a. 2; — III. D. xiii, q. ii, a. 4; IV, D. l, q. i, a. 2. — II Cont. Gent. c. lxxix. — Quodl. iii, q. vi, a. 1. — Quodl. xii, a. 3, 13.
Art. VI. — 1-2, q. lxvii, a. 2. — III. D. xxxi, q. ii, a. 4. — IV. D. l, q. i, a. 2.
Art. VII. — IV. D. l, q. i, a. 4. — De Anim. a. 20.
Art. VIII. — 2-2, q. lxxxiii, a. 4. — IV. D. l, q. iii, a. 3 et 4. De Verit. q. viii. a. 11. — De Anim. a. 20.

## QUÆSTIO XC.

Art. I. — II. D. xvii, q. i, a. 1. — II Cont. Gent. c. lxxxiii. — Op. iii, c. xcv et ccxi.
Art. II. — Q. cxviii, a. 2. — I. D. viii, q. ii, a. 1 et 2. — De Pot. q. iii, a. 9. — Quodl. ix, a. 11. — II. Cont. Gent. c. lxxxvii. — Op. III, c. xciii, cxxxi, ccxxix, ccxxx. — Op. xxviii, c. v.
Art. III.
Art. IV. — Q. cxviii, a. 3; 3, q. vi, a. 3 et 4. — III. D. xvii, q. ii, a. 2. — II Cont. Gent. c. lxxxi, — De Pot. q. iii, a. 10.

## QUÆSTIO XCI.

Art. I. — II D. xviii, q. i, a. 1; III D. iii, q. ii, a. 2.
Art. II.
Art. III. — 2-2, q. clxiv, a. 1. — De Malo, q. v, a. 5. — De Anim. a. 8.
Art. IV.

## QUÆSTIO XCII.

Art. I. — Op. lxxiii, c. xvii.

Art. II.
Art. III. — II. D. q. I, a. 1. — I Ad Corinth. VII.
Art. IV.

QUÆSTIO XCIII.

Art. I. — 1-2, q. in Prolog. — I. D. III, q. III: II. D. XVI, a. 3. — IV Cont. Gent. c. XXVI. — De Verit. q. x, a. 7.
Art. II. — II. D. XVI, a. 2; III. D. II, q. II, a. 2. — IV Cont. Gent. c. XX. — I ad Corinth. XI, lect. II.
Art. III. — I. D. III. q. III, a. 1; II. D. XVI, a. 3; III. D. II, q. I, a. 1. — In Psalm. VIII.
Art. IV. — I. D. III, in Expositione Litteræ. — De Verit. a. 1. — De Pot. q. IX, a. 9.
Art. V.
Art. VI. — I. D. III, q. I; II. D. XVI, a 3. — IV Cont. Gent. c. XXVI.
Art. VII. — I. D. III, q. IV, a. 1. — De Verit. q. X, a. 3.
Art. VIII. — I. D. III, q. IV, a. 4. — De Verit. q. x, a. 7.
Art. IX. — I. D. XXVIII, q. II, a. 1. II. D. XVI, q. I, a. 4. — I Cont. Gent. c. XI.

QUÆSTIO XCIV.

Art. I. — 2-2, q. V, a. 1 et 2. — II. D. XXIII, q. II, a. 1. — De Verit. q. VIII, a. 1 et 4.
Art. II. — II. D. XXIII, q. II, a. 1. — De Verit. q. XVIII, a. 5.
Art. III. — II. D. XXIII, q. II, a. 2. — De Verit. q. XVIII, a. 2 et 4.
Art. IV. — II. D. XXIII, q. II, a. 3. — De Verit. q. XVIII, a. 6.

QUÆSTIO XCV.

Art. I. — 2-2, q. III, a. 1. — II. D. XX, q. II, a. 3; D. XXIX, q. I, a. 2. — Quodlib. I. a. VIII.
Art. II. — De Verit. q. XXVI, a. 8.
Art. III. — II. D. XXIX, q. I, a. 3.
Art. IV. —

QUÆSTIO XCVI.

Art. I. — II. D. XLIV, q. I, a. 3. — Op. XX, lib. III. c. IX.
Art. II. —
Art. III.
Art. IV. — 2-2, q. CLXIV, a. 2. — II. D. XLIV, q. I, a. 3. — Op. XX, lib. II, c. IX et XI.

QUÆSTIO XCVII.

Art. I. — II. D. XIX, q. II, a. 4. — De Malo, q v, a. 5.
Art. II. — II. D. XIX, a. 3, D. XXIII, q. II, a. 3; D. XXIX, a. 3.
Art. III. — II. D. XIX, a. 2. — IV Cont. Gent. c. LXXXII. — Op. III, c. CXXXIII.
Art. IV. — II. D. XVI, q. III, a. 3. — De Malo, q. V, a. 5.

QUÆSTIO XCVIII.

Art. I.
Art. II.

QUÆSTIO XCIX.

Art. I. — II. D. XX, q. I, a. 1 et 2.
Art. II. — Q. XCI, a. 1.

QUÆSTIO C.

Art. I. — II. D. XX, q. II, a. 1. — De Verit. q. XVIII, a, 7. — Quodlibet. V. q. V, a. 1.
Art. II. — 1-2. q. LXXXI, a. 2. — II. D. XX, q. I, a. 3; D. XXIII, q. II, a. 2. — Ad Rom. V.

QUÆSTIO CI.

Art. I. — II. D. XX, q. II, a. 3. — De Malo, q. V, a. 4, — Quodl. V, a. 5.
Art. II. — II. D. XX, q. II, a. 2. — De Verit. q. XVIII, a. 8; q. XIX, a. 7.

QUÆSTIO CII.

Art. I. — 2-2, q. LXXXII, a. 3, — II D. XVII, q. III, a. 2; D. XXIX, q. I, a. 5. — Op. III, c. CXCII,
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV.

QUÆSTIO CIII.

Art. I. — 1-2, q. XCI, a. 1. — II. D. III, q. I, a. 1. — III Cont. Gent. c. LXIV. — De Verit. q. V, a. 2 et 3.
Art. II. — 1-2, q. I, a. 8. — III Cont. Gent. c. XVII, XXV, XXVII.
Art. III. — II. D. I, a. q. I, a. 1 et 2.
Art. IV.
Art. V. — q. XXII, a. 2 et 3. — I. D. XXXIX, q. II, a. 1. — III Cont. Gent. c. I, LXIV, XCIV, CXI. — De Verit. q. V, a. 2 et 4. — Op. III, c. CXXIV, CXXXII, CXXXIII.
Art. VI. — Q. XXII, a. 3. — III Cont. Gent. c. LXXVI, LXXVII, LXXXIII, XCIV. — Op. III, c. CXXXIII.
Art. VII. — Q. XXII, a. 2. — II. D. VI, a. 1.
Art. VIII. — III Cont. Gent. c. LXIV.

QUÆSTIO CIV.

Art. I. — 2-2, q. CIX, a. 2, 8 et 9. — III Cont. Gent. c. LXV, LXVII, XCIV. — De Pot. q. V, a. 1. — Joan. lect. II.
Art. II. — 2-2, q. CIX, a. 2, 8 et 9. — III Cont. Gent. c. LXV, LXVII, XCIV. — De Pot. q. V, a. 1. — Joan. V. lect. II.
Art. III. —
Art. IV.

QUÆSTIO CV.

Art. I. — Q. CX, a. 2.
Art. II. — Op. X, a. 1 et 5.
Art. III. — Q. XII, a. 2; q. LVI, a. 3.
Art. IV. — Q. CXI, a. 2; q. CXV, a. 4; 1-2, q. IX a. 6; q. LXXX, a. 1 et 2. — II. D. XV, q. I, a. 3. — De Verit. q. XXII, a. 9. — III Cont. Gent. c. LXXXVIII, LXXXIX, XCI, XCII.
Art. V. — III Cont. Gent. c. LXVI, LXVII; IV Cont. Gent. c. XLIV. Op. III, c. CXXXI, CXXXV.
Art. VI. — 3, q. XLIII, a. 2. — III Cont. Gent. c. XCVIII, XCIX, CLXI. — De Pot. q. VI, a. 1. — Op. III, c. CXXXVIII. — Op. X, a. 1 et 17.

Art. VII. — De Pot. q. vi, a. 2. — II. D. xviii, q. i, a. 3. III Cont. Gent. c. ci et cii.
Art. VIII. — 1-2. q. cxiii, a 9 et 10. — III Cont. Gent. c. ci.

QUÆSTIO CVI.

Art. I. — II. D. ix, a. 2; D. xi, q. ii, a. 2. — De Verit. q. ix, a. 1. — I Ad Corinth. xiii.
Art. II. — 1-2, q. ix, a. 4. — III Cont. Gent. c. lxxxviii, lxxxix.
Art. III. — II. D. ix, a. 2. — De Verit. q. ix, a. 3.
Art. IV. — II. D. ix, a. 2. — D. xi. q. ii, a. 1. — De Verit. q. vi. a. 1.

QUÆSTIO CVII.

Art. I. — II. D. xi, q. ii, a 3. — De Verit. q. ix, a. 4, 5 et 7. — I ad Corinth. xiii.
Art. II. — Q. cxvii, a. 1. — De Verit. q. ix, a. 1. — I Ad Corinth. xiii.
Art. III.
Art. IV. — II. D. ix, a. 2; D. xi, q. ii, a. 3. — De Verit. q. ix, a. 6.
Art. V. — De Verit. q. viii, a. 7.

QUÆSTIO CVIII.

Art. I. — II. D. ix, a. 1. — In Dionys. lib. II.
Art. II. — II. D. ix, a. 3. — III Cont. Gent. c. lxxx. — Ad Eph. i. lect. vii.
Art. III. —
Art. IV. II. D. a. 7.
Art. V. — II. D. ix, a. 4. — III Cont. Gent. c. lxxx.
Art. VI.
Art. VII. — II. D. xi, q. ii, a. 6; IV. D. xlvii, q. i, a. 2. — I Ad Corinth. xv. lect. iii.
Art. VIII. — II. D. ix, a. 8.

QUÆSTIO CIX.

Art. I.
Art. II. — Q. lxiii, a. 8. — II. D. vi, a. 4.
Art. III.
Art. IV.

QUÆSTIO CX.

Art. I. — II. D. xiv, a. 3. — III Cont. Gent. c. lxxviii, lxxxiii. — De Verit. q. v, a. 8. — Op. iii, c. cxxv. — Op. x, a. 1-16. — Op. xx.
Art. II. — 1-2, q. lxxx, a. 2. — III Cont Gent. c. ciii. — De Pot. q. vi, a. 3. — De Malo, q. xvi, a. 9 et 10. — Quodlib. ix, a. 10.
Art. III. — A. 2; q. lxv, a. 4. et ubi supra ad art. ii.
Art. IV. — 2-2, q. clxxviii, a. 4. — III Cont. Gent. c. cii, ciii. — De Pot. q. vi, a. 3 et 4. — De Malo, q. xvi, a. 9. — Op. xi, a. 4-19.

QUÆSTIO CXI.

Art. I. — 1-2, q. xii, a. 2. — II. D. xviii, q. ii, a. 2. — III Cont. Gent. c. lxxxi. De Verit. q. xi, a. 1. — Quodl. ix, q. iv, a. 5.
Art. II.
Art. III. — 1-2, q. lxxv, a. 3. — II. D. viii, a. 5. — De Verit. q. xxii, a. 9. — De Malo, q. xvi, a. 11. — III Cont. Gent. c. lxxxviii, xci, xcii.
Art. IV.

QUÆSTIO CXII.

Art. I. — Ad Hebr. ii, lect. vi. — II. D. x, a. 1.
Art. II.
Art. III.
Art. IV.

QUÆSTIO CXIII.

Art. I. — II. D. xi, q. i, a. 1.
Art. II. —
Art. III.
Art. IV.
Art. V.
Art. VI. — II. D. xi, q. i, a. 4.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — II. D. xi, q. ii, a. 5.

QUÆSTIO CXIV.

Art. I. — De Malo, q. iii, a. 3 et 4.
Art. II. — 2-2, q. xciii, a. 2. — II. D. xxi, q. i, a. 1. — Op. vii, c. vii.
Art. III. — 1-2, q. lxxx, a. 4; 3, q. viii, a. 7. — De Malo, q. iii, a. 5.
Art. IV.
Art. V. — II. D. vi, a. 5.

QUÆSTIO CXV.

Art. I.
Art. II. — II. D. vii, in Exposit. Litt.; D. xiii, a. 1; D. xviii, a. 2. — De Verit. q. v, a. 9.
Art. III. — 2-2, q. xcv; q. xcvi, a. 2. — Op. v, a. 3.
Art. IV. — 2-2, q. xcv, a. 5. — De Malo, q. xvi, a. 7 — Quodl. xii, a. 5. — VI Metaph. lect. iii.
Art. V. — II. D. vii, q. iii, a. 1 et 2. — De Pot. q. vi, a. 3 et 10. — Quodl. ii, a. 12.
Art. VI. — III Cont. Gent. c. lxxxvi. — De Verit. q. ii, a. 14; q. v, a. 5. — De Malo, q. xvi, a. 7.

QUÆSTIO CXVI.

Art. I. — III Cont. Gent. c. xciii, — Op. iii, c. cxl. — Op. xxvii, c. i.
Art. II. — I. D. xxxix, q. ii, a. 4. — III Cont. Gent. c. xciii. — De Verit. q. v, a. 1. — Quodl. xii, a. 5. — Op. xxviii.
Art. III.
Art. IV.

QUÆSTIO CXVII.

Art. I. — II Cont. Gent. c. lxxv. — De Verit. q. xi, a. 1. — Op. xix, c. v. — Matth. xxiii. — Ad Rom. i. lect. vi.
Art. II. — II. D. xi, q. iv, a. 2. — Ad Ephes. iii.
Art. III. —
Art. IV. — De Malo, q. x, a. 10.

QUÆSTIO CXVIII.

Art. I. — II. D. xviii, q. ii, a. 1 et 3. — II Cont. Gent. c. lxxxvi. — De Pot. q. iii, a. 11.
Art. II. — Q. xc, a. 1. — II. D. xviii, q. ii, a. 1 et 2. — II. Cont. Gent. c. lxxxvi, lxxxviii, lxxxix. — De Pot. q. iii, a. 9. — Quodl. xii, a. 11. Op. iii, c. xciv.
Art. III. — II. Cont. Gent. c. lxxxiii, lxxxiv. — Ad Heb. i, lect. iv.

QUÆSTIO CXIX.

Art. I. — II. D. xxx, q. ii, a. 1; IV. D. xliv, q. i, a. 2. — Quodl. viii, a. 5.
Art. II. — II. D. xxx, q. ii, a. 2. — IV. D. xliv, q. a. 2. — III Cont. Gent. c. cxxi et cxxii.

# PRIMA SECUNDÆ.

QUÆSTIO I.

Art. I. — Q. vi, a. 1; q. xxviii, a. 6; q. xciv, a. 2; q. cix, a. 6. — Op. iii, c. c.
Art. II. — II. Cont. Gent. c. xlvi; III. Cont. Gent. c. i, xvi, xxiv, cix, cx, cxi. — De unione Verbi, a. 5. — II Physic. lect. iv, x.
Art. III. — Q. xviii, a. 2 et 3; q. lxxii, a. 1 et 3. — II. D. xl, a. 2. — De Malo, q. ii, a. 4.
Art. IV. — III. D. iii, q. ii, a. 3.
Art. V. — Q. xii, a. 3; q. xiii, a. 3. — II. D. xxiv, a. 3; III. D. xxxi, q. i, a. 1. — De Malo, q. xiv, a. 2.
Art. VI. — Q. lx, a. 2. — IV. D. xlix, q. i, a. 3. — I. Cont. Gent. c. c.
Art. VII. — A. 5. — I Ethic. lect. ix.
Art. VIII. — Q. ciii, a. 2. — II. D. xxxviii, a. 1 et 2. — De Verit. q. v, a. 6. — I Cont. Gent. c. lxxv; III Cont. Gent. c. xvii, xxv, xxvii, xcv.

QUÆSTIO II.

Art. I. — III Cont. Gent. c. xxx. — Op. iii, c. cviii, cclii, cclxiv. — Op. xx, lib. I, c. viii. — In Matth. v. — I Ethic. lect. v.
Art. II. — III Cont. Gent. c. lxxxviii. — Op. iii, c. cviii, cclxiv. — In Matth. v. — I Ethic. lect. v.
Art. III. — III Cont. Gent. c. xxix. — Op. iii, c. cviii, cclxiv. — Op. xx, l. I, c. vii et viii.
Art. IV. — III Cont. Gent. c. xxxi. — Op. iii, c. cviii, cclxiv.
Art. V. — IV. D. xlix, q. i, a. 1. — III Cont. Gent. c. xxxii et xxxvii. — Op. iii, c. cclxiv. — In Psalm. xxxii. — I Ethic. lect. x.
Art. VI. — IV. D. xliv, q. i, a. 3. — III Cont. Gent. c. xxvii, xxxiii. — Op. iii, c. cviii. — In Matth. v. — I Ethic. lect. v, x.
Art. VII. —
Art. VIII. — I, q. xii, a. 1; q. lxxxii, a. 2; 2-2, q. lxxxv, a. 2. — IV Cont. Gent. c. vii, liv. — Op. iii, c. cviii, cclxiv. — Op. xx, lib. i, c. viii et ix. — In Psalm. xxxii.

QUÆSTIO III.

Art. I. — Q. xxvi, a. 3. — IV. D. xl, q. i, a. 2.
Art. II. — I. D. i, q. i, a. 1; III. D. xxxiv, q. i, a. 2; q. iv, a. 4. — Quodl. viii, a. 19. — I Ethic. lect. i. — IX Metaph. lect. ix.
Art. III. — III Cont. Gent. c. xxxiii, xxxvii. — Op. iii, c. cclxiv. — I Ethic. lect. x.
Art. IV. — Q. xxvi, a. 2 et 3. — II Cont. Gent. c. xxv-xxvii. — De Malo, q. xvi, a. 2. — De Verit. q. i, a. v. — Op. iii, c. cvii. — Quodl. viii, a. 19.
Art. V. — I, q. xx, a. 8. — IV. D. xlix, q. i, a. 1. — Op. iii, c. ccliv. — I Ethic. lect. x.
Art. VI. — 2-2, q. clxvii, a. 1. — Op. iii, c. civ, cclxii, cclxvi.
Art. VII. — I, q. lxiv, a. 1; q. lxxxix, a. 2. — De Verit. q. ii, a. 3. — III Cont. Gent. c. xliv. — Op. iii, c. cviii, cclxiv.
Art. VIII. — A. 4. — I, q. xii, a. 4; q. xxvi, a. 2 et 3. — II. D. xlix, q. i, pr. a. 2; q. iv, a. 5. — III Cont. Gent. c. xxv, xxxvii. — C. xiv, cvi-cviii, cliii, clxvi-clxviii, cxcv, cclxii, cclxiv.

QUÆSTIO IV.

Art. I. — Q. iii, a. 4. — II. D. xxxviii, a. 2; D. xl, q. iii, a. 4. — Op. iii, c. cvii et clxvi.
Art. II.
Art. III. — I. D. i, q. xi, a. 1; IV. D. xlix, q. iv, a. 5.
Art. IV. — Q. v, a. 4 et 7. — Op. c. clxxiii.
Art. V. — 3, q. vii, a. 4; q. xv, a. 10. — IV. D. xlix, q. iv, a. 5. — IV Cont. Gent. c. xlvii. — De Pot. q. v, a. 10. — Op. iii, c. clii. — Job. xix.
Art. VI.
Art. VII. — 2-2, q. xviii, a. 3.
Art. VIII. —

QUÆSTIO V.

Art. I. — I, q. lxxiv, a. 7; q. lxxxix, a. 1.
Art. II. — IV. D. xlix, q. i, a. 4.
Art. III. — Q. lxii, a. 1. — III. D. xxvii, q. ii; IV. D. xlix, q. i. — De Verit. q. xiv, a. 2. — I Ethic. lect. xvi.
Art. IV. — I, q. lxiv, a. 2. — I. D. viii, q. iii, a. 2. — III Cont. Gent. c. lxi et lxii. — Op. iii, c. clxix, cclxii, cclxiv. — Joan. x, lect. v.
Art. V. — Q. lxii, a. 1, 2, 3. — IV. D. xlix, q. ii, a. 6. — III Cont. Gent. c. lii, cxlvii, clxvii, clix. — Ad Rom. i, lect. vi.
Art. VI. — I, q. cvi, a. 1.
Art. VII. — I, q. lxii, a. 5. — Op. iii, c. clxxiii.
Art. VIII. — Q. x, a. 1 et 2. — I Cont. Gent. c. lxxxviii; III Cont. Gent. c. xcix. — De Verit. q. xxii, a. 5 et 6. — De Malo, q. vi, a. 4. — X. Ethic.

QUÆSTIO VI.

Art. I.
Art. II. — II. D. xxv; III. D. xxvii, q. i, a. 4. — De Verit. q. xxiv, a. 2. — III Ethic. lect. iv, v.
Art. III. — Q. lxxi, a. 5. — II. D. xxv, a. 3. — De Malo, q. ii, a. 1.
Art. IV. — I, q. lxxxii, a. 1. — IV. D. xxix, a. 1. — De Verit. q. xxii, a. 5 et 8; q. xxiv, a. 4. — Ad Rom. vi, lect. iv.
Art. V. — Q. lxxiii, a. 6. — 2-2, q. lxxxviii, a. 6. — De Malo, q. vi.
Art. VI. — A. 7. — IV. D. xxix, q. i, a. 2. — Quodl. v, a. 10. — II Ad Corinth. ix. — III Ethic.
Art. VII. — 2-2, q. cxlii, a. 1. — III Ethic. lect. iii et iv.
Art. VIII. — Q. xix, a. 6; q. lxxvi, a. 3 et 4. — II. D. xxxix, q. i, a. 1; D. xliii, a. 1. — De Malo, q. iii, a. 8.

QUÆSTIO VII.

Art. I. — Q. xviii, a. 3. — IV. D. xvi, q. iii, a. 1. — De Malo, q. ii, a. 4 et 5. — III Ethic. lect. iii.
Art. II. — IV. D. xvi, q. v, a. 1.
Art. III. —
Art. IV.

## QUÆSTIO VIII.

Art. I. — I, q. XIX, a. 9. — I. D. XLVI, a. 2 ; II, D. III, q. IV ; IV. D. XLIX, q. I, a. 3. — I Cont. Gent, c. XCVI. — De Verit. q. I, a. 2.
Art. II.
Art. III. — Q. XII, a. 4. — II. D. XXXVIII, q. III, a. 4 ; III D. XIV, q. I, a. 2. — De Verit. q. XXII, a. 14.

## QUÆSTIO IX.

Art. I. — Q. XVII, a. 1 ; q. LXXXII, a. 4. — De Verit. q. XIV, a. 1 ; q. XXII, a. 11. — De Malo, q. IV, a. 2 et q. VI.
Art. II. — Q. X, a. 3 ; q. LXXVII, a. 1. — De Verit, q. V, a. 10 ; q. XXII, a. 9.
Art. III. — De Verit. q. XXII, a. 9. — De Malo, q. III, a. 3 et 6.
Art. IV. — I. Q. XVII, a. 5 ; q. LXXX, a. 1 ; q. CV, a. 4 ; q. CVI, a. 2 ; q. CXI, a. 1. — III Cont. Gent. c. LXXXVIII, LXXXIX.
Art. V. — I, q. CXV, a. 3 et 4 ; 2-2, q. XCV, a. 5, 6, 7. — II. D. XV, q. I, a. 2 et 3. — III Cont. Gent. c. LXXXIV-XCIII. — De Verit. q. V, a. 9 et 10. — Op. III, c. CXXIX, CXXX, CLXI. — Op. X, a. 9. — Op. XXV, c. V. — Op. XXVI.
Art. VI. — I, q. CV, a. 4 ; q. CXI, a. 2 ; 1-2, q. LXXX, a. 1. — III Cont. Gent. c. LXXXVIII, LXXXIX, XCI, XCII. — De Malo, q. III, a. 3 ; q. XVI, a. 5.

## QUÆSTIO X.

Art. I. — I, q. XLI, a. 2. — De Verit. q. XXII, a. 5 et 9. — De Malo, q. XVI, a. 4.
Art. II. — I, q. LXXXII, a. 1 ; 1-3, q. LXXX, a. 1. — De Verit. q. XXII, a. 5 et 6. — De Malo, q. VI.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XI.

Art. I. — I. D. I, q. I, a. 1.
Art. II. — Q. XII, a. 5. — I. D. I, IV, a. 1.
Art. III. —
Aat. IV. —

## QUÆSTIO XII.

Art. I. — 2-2, q. CLXVIII, a. 1. — II. D. XXXVIII, q. I, a. 3. — De Verit. q. XXIII, a. 13. — De Malo, q. XVI, a. 11.
Art. II. — 2-2, q. CLXXX, a. 1. — II. D. XXXVIII, a. 3. — De Verit. q. XXII, a. 13.
Art. III. — De Verit. q. XXIII, a. 13.
Art. IV. — Q. VIII, a. 3. — II. D. XXXVIII, q. I, a. 4 ; III. D. XIV, q. I, a. 1. — De Verit. q. XXII, a. 4.
Art. V. — 2-2, q. CX, a. 1. — II. D. XXXVIII, q. , a. 3.

## QUÆSTIO XIII.

Art. I. — I. q. LXXXIII, a. 3. — II. D. XXIV, q. I, a. 2. — De Verit. q. XXII, a. 15. — III Ethic. lect. VI ; Ethic. lect. 11.
Art. II. — II. D. XXVI, q. I, a. 1. — V Metaph. lect. 15.
Art. III. — A. 4 et 6. — 3, q. XVIII, a. 4. — IV Cont. Gent. c. XCV. — Op. II. c. CXVII. — III Ethic. lect. I. — I Periherm.
Art IV. —
Art. V. — De Verit. q. XXII, a. 13. — III Ethic. lect. V.
Art. VI. — I. q. CLV, a. 4 ; 2-2, q. CIV, a. 1. — De Verit. q. XXII, a. 6 ; q. XXIV, a. 1. — De Malo, q. VI. — I Periherm. lect. XIV.

## QUÆSTIO XIV

Art. I. — 2-2, q. XLIX, a. 5. — III. D. XXXV, q. II, a. 4.
Art. II. — 2-2, q. XXXIII, a. 1 ; q. XLVII, a. 1. — III. D. XXXV, q. II, a. 4. — III Ethic. lect. VIII.
Art. III. — 2-2, q. XLVI, a. 3. — III. D. XXXV, q. II, a. 4. — III Ethic. lect. VII.
Art. IV. — III. D. XXXV, q. II, a. 4. — In Psalm. XIX. — III Ethic. lect. VII.
Art. V. —
Art. VI.

## QUÆSTIO XV.

Art I. — Q. LXXIV, a. 7. — IV. D. XXIX, a. 1.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV.

## QUÆSTIO XVI.

Art. I. — I. D. I, q. I, a. 2.
Art. II. — Q. XI, a. 10.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XVII.

Art. I. — Q. LX, a. 1 ; 2-2, q. LXXXIII, a. 1 et 10. — De Verit. q. XXII, a. 12. — Quodl. IX, a. 12.
Art. II. —
Art. III. —
Art IV. — Q. XIX, a. 3 ; 3, q. XIX, a. 1.
Art. V. — II. D. XXIV, q. I, a. 1,
Art. VI. —
Art. VII. — Q. L, a. 3 ; q. LVI, a. 4. — De Verit. q. XXV, a. 4.
Art. VIII. — Q. L, a. 5 ; 2-2, q. CXLVIII, a. 1 ; 3, q. XV, a. 2 ; q. XIX, a. 2. — De Verit. q. XIII, a. 4. — Quodl. IV, a. 21. — I Ethic.
Art. IX. — 1, q. LXXXI, a. 3 ; 2-2, q. CLXVIII, a. 1. — II. D. XX, q. I, a. 2. — De Malo, q. VII, a. 2.

## QUÆSTIO XVIII.

Art. I. — Q. LXXIII, a. 7. — De Malo, q. II, a. 1, 2, 3, 5.
Art. II. — Q. XIX, a. 1 et 2 ; q. XXI, a. 1. — II. D. XXXVI, q. I, a. 5.
Art. III. — q. XLII, a. 6. — De Malo, q. II, a. 5, q. VII, a. 4. — Quodl. IV, a. 16. — II. D. XXXVI, a. 5.
Art. IV. —
Art. V. — De Malo, q. II, a. 4, 5.
Art. VI. — Q. XIX, a. 1. — II. D. XL, a. 1.
Art. VII. —
Art. VIII. — I. D. I, q. III ; II. D. XL, a. 5. — De Malo, q. II, a. 4 et 5. — Quodl. IX, a. 15.
Art. IX. — II. D. XL, a. 5. — IV. D. XXXVI, q. I, a. 4. — De Malo, q. II, a. 5.

Art. X. — Q. LXXIII, a. 7. — II. D. XXXVI, a. 5; IV. D. XVI, q. III, a. 2; D. XLI, a. 4. — De Malo, q. II, a. 6, 7; q. VII, a. 4.
Art. XI. — Q. LXXIII, a. 7. — IV. D. XVI, q. III, a. 1. — De Malo, q. I, a. 7.

QUÆSTIO XIX.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. — II. D. XXXIX, q. III, a. 2 et 3; IV. D. IX, a. 3. — De Verit. q. XVII, a. 4. — De Malo, q. II, a. 8. — Quodl. VIII, a. 13 et 15. — Quodl. IX, a. 15. — Ad Rom. XIV, lect. II et III. — Ad Galat. V.
Art. VI.
Art. VII. — II. D. XXXVIII, a. 4, 5; D. XL, a. 2, et In Exposit. litteræ.
Art. VIII. — A. 7. — De Malo. q. II, a. 2.
Art. IX. — I. D. XLVIII, a. 1. — De Verit. q. XXIII, a. 7.
Art. X. — Q. XXXIX, a. 2; 2-2, q. CIV, a. 4. — I. D. XLVIII, a. 3 et 4. — De Verit. q. XXIII, a. 7 et 8. — Op. IX, q. LXXXVII.

QUÆSTIO XX.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — Q. XXIV, a. 3; 2-2, q. LXXVI, a. 4. — II. D. XL, a. 3.— De Malo, q. II, a. 2.
Art. V. — Q. LXXIII, a. 8. — De Malo, q. I, a. 3; q. X, a. 3.
Art. VI. — Q. LXXII, a. 6; 2-2, q. XCIX, a. 2 et 3. — II. D. XL, a. 4. — De Verit. q. I, a. 4; q. II, a. 3.

QUÆSTIO XXI.

Art. I.
Art. II.— III. D. XXIV, a. 1; IV. D. XVI, q. III, a. 2. — De Malo, q. II, a. 2.
Art. III.— II. D. XL, a. 5; IV. D. XVI, q. III, a. 1. — De Malo, q. II. a. 2.
Art. IV.

QUÆSTIO XXII.

Art. I. — III. D. XV, q. II, a. 1. — De Verit. q. XXVI, a. 1 et 2.
Art. II. — Q. XLI, a. 1; 3, q. XV, a. 4. — De Verit. q. XXVI, a. 3. De Divin. Nom. c. II. lect. V. — II Ethic. lect. V. — I Pet. lect. II.
Art. III.

QUÆSTIO XXIII.

Art. I. — De Verit. q. XXVI, a. 4.
Art. II. — Q. XL, a. 4; q. XLV, a. — III. D. XXVI, q. I, a. 3. — De Verit. q. XXVI, a.4.
Art. III. —
Art. IV. — Q. XXV, a. 3 et 4. — II Ethic. lect. V.

QUÆSTIO XXIV.

Art. I. — Q. LIX, a. 1; 2-2, q. XXXV, a. 1. — II. D. XXXVI, a. 2. — De Malo, q. X, a. 1; q. XII, a. 2 et 3.
Art. II. — Q. LIX, a. 2 et 3; 2-2, q. CXXIII, a. 10, — De Malo, q. XII, a. 1. — I Ethic. lect. XXVI; II Ethic. lect. III; — VII Phys. lect. VI.
Art. III. — De Verit. q. XXVI, a. 7. — De Malo, q. III, a. 11.
Art. IV. — 2-2, q. CLVIII, a. 1. — IV. D. XV, q. II, a. 1; D. L, q. II, a. 4. — De Malo, q. X, a. 1.

QUÆSTIO XXV.

Art. I. — Q. XL, a. 1; 2-2, q. CXLI, a. 3. — III. D. XXVI, q. II, a. 3. — De Verit. q. XXV, a. 2. — De Malo, q. IV, a. 2.
Art. II. — 1. q. XX, a. 1. — III. D. XXVII, q. I, a. 3. — IV Cont. Gent. c. XIX. — De Verit. q. XXVI, a. 4. — Ad Galat. V, lect. VI. — I Metaph. lect. V.
Art. III. — Q. XXIII, a. 4.
Art. IV.— Q. LXXXIV, a. 4; 2-2, q. CXXIII, a. 12; q. CXLI, a. 7.— De Verit. q. XXVI, a. 5.

QUÆSTIO XXVI.

Art. I. — III. D. XXVI, q. I, a. 2; D. XXVII, q. I, a. 2. — De Malo, q. VIII, a. 3. — III De Anim. lect. IV.
Art. II.
Art. III. — I. D. X. In Exposit. litteræ; III. D. XXVII, q. II, a. 1, — In Psalm. XVII. — Joann. XXI, lect. III.
Art. IV. — I, q. LX, a. 3. — De Malo, q. I, a. 5. — De Verit. q. IV, a. 3. — De Divin. Nom. c. IV, lect. IX et X. — Joann. XV. lect. IV.

QUÆSTIO XXVII.

Art. I. — I, q. XX, a. 1; 2-2, q. XXVI, a. 2. — De Div. Nom. c. IV, lect. XII.
Art. II. — 2-2, q. XXVI, a. 2. — I. D. XV, q. IV, a. 1.
Art. III. — Q. XCIX, a. 2. — IV Ethic. lect. II; VIII Ethic. lect. III.— De Hebdom. lect. II.
Art. IV.

QUÆSTIO XXVIII.

Art. I. — I, q. XX, a. 1; q. LX, a. 3. — III. D. XXVII, q. I, a. 1. — De Divin. Nom. c. IV, lect. X.
Art. II. — Q. LXVI, a. 6. — III. D. XXVII, q. I, a. 1.
Art. III. — 2-2, q. CLXXV, a. 2. — III. D. XXVII, q. I, a. 1. — De Verit. q. XIII, a. 2. — I Ad Corinth. XII.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. — Q. XXIX, a. 2.

QUÆSTIO XXIX.

Art. I. — De Malo, q. XII, a. 4.
Art. II. — Q. XXVIII, a. 6. — IV Cont. Gent. c. XIX.
Art. III.
Art. IV. — 2-2, q. XXV, a. 7. — II. D. XLII, q. II, a. 2. — In Psalm. X. — Ad Ephes. V, lect. VI.
Art. V. — 2-2, q. XXXIV, a. 1.
Art. VI.

QUÆSTIO XXX.

Art. I. — Q. XXXII, a. 3. — III. D. XXVI, q. I, a. 2.
Art. II. — III. D. XXVI, q. I, a. 3.

Art. III. — Q. xxxi, a. 3; q. xli, a. 3; q. lxxvii, a. 5. — 2-2, q. cxvii, a. 5.
Art. IV. —.

## QUÆSTIO XXXI.

Art. I. — A. 4 et 5. — IV. D. xlix, q. iii, a. 1.
Art. II. — IV. D. xlix, q. iii, a. 1. — De Verit. q. viii, a. 14.
Art. III. — Q. xxxv, a. 2 et 7. — IV. D. xlix, q. iii, a. 3.
Art. IV. — Q. xxxv, a. 1. — I. D. xlv, a. 1; IV. D. xlix, q. iii.
Art. V. — Q. xxxv, a. 4. — IV. D. xlix, q. iii, a. 5. — XII Metaph. lect. vii.
Art. VI. — 2-2, q. xv, a. 3; q. cxli, a. 4 et 7. — IV. D. xlix, q. iii, a. 5.
Art. VII. —
Art. VIII. —

## QUÆSTIO XXXII.

Art. I. — IV. D. xlix, q. iii, a. 5.
Art. II. — IV. D. xlix, q. iii, a. 2.
Art. III. — Q. xl; 2-2, q. xxx, a. 1. — XII Metaph. lect. vi.
Art. IV. — Q. xxxv, a. 5; q. xlviii, a. 1.
Art. V. —
Art. VI. —
Art. VII. —
Art. VIII. —

## QUÆSTIO XXXIII.

Art. I. — Q. xxxvii, a. 2.
Art. II. — IV. D. xlix, q. iii, a. 2.
Art. III. — Q. xxxiv, a. 1; 2-2, q. xv, a. 3; q. liii, a. 6. — IV. D. xl, q. iii, a. 2. — De Malo, q. x, a. 1.
Art. IV. — Q. xxxiv, a. 4; q. xl, a. 8. — IV D. xvii, q. ii, a. 3. — De Verit. q. xxvi, a. 10.

## QUÆSTIO XXXIV.

Art. I. — IV. D. xxxix, q. iii, a. 4. — De Verit. q. xv, a. 4. — X Ethic. lect. 1, 2, 3, 4.
Art. II. — IV. D. xlix, q. iii, a. 3, 4. — X Ethic.
Art. III. — IV. D. xlii, q. iii, a. 4. — III Cont. Gent. c. xxvi. — X Ethic. lect. iv.
Art. IV. — IV. D. xlix, q. iii, a. 4.

## QUÆSTIO XXXV.

Art. I. — 3, q. xlvi, a. 6 et 8; q. lxxxv, a. 1.
Art. II. — 3, q. xv, a. 6. — III. D. xv, q. ii, a. 3. — De Verit. q. xxvi, a. 3 et 4.
Art. III. — IV. D. xlix, q. iii, a. 3.
Art. IV. — Q. xxxviii, a. 1; 3, q. xlvi, a. 8; — IV. D. xiv, q. i, a. 4.
Art. V. — 2-2, q. ix, a. 4; q. clxxx, a. 8; 3, q. xlvi, a. 7. — IV. D. xlix, q. iii, a. 3. — Op. iii, c. clxviii. — VII Ethic. lect. vi.
Art. VI.
Art. VII. — Q. xxxvii, a. 1.
Art. VIII. — Q. xli, a. 4; 2-2, q. xxxv, a. 4. — III. D. xxvi, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxvi, a. 4.

## QUÆSTIO XXXVI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — III. D. xv, q. ii, a. 3.
Art. IV.

## QUÆSTIO XXXVII.

Art. I.
Art. II.
Art. III. — Q. xxxix, a. 3; q. lix, a. 3.
Art. IV. — Q. xli, a. 1. — IV. D. xv, q. iii, a. 3.

## QUÆSTIO XXXVIII.

Art. I. — Q. xxxv, a. 4; q. xlviii, a. 1; 3, q. xlvi, a. 8. — I Ad Corinth. vii.
Art. II. — Psalm. xli.
Art. III. — Job. c. ii, xvi. — Ad Rom. xiii, lect. iii.
Art. IV.
Art. V.

## QUÆSTIO XXXIX.

Art. I. — Q. xlix, a. 3; 3, q. xv, a. 5 et 6. — III. D. xv, q. ii, a. 2, 3; IV. D. xlix, q. iii, a. 4.
Art. II. — 3, q. xv, a. 6; q. xlvi, a. 6.
Art. III. — 3, q. xv, a. 6; q. xlvi, a. 6.
Art. IV. — Q. xxxvii, a. 4. — De Malo, q. ii, a. 10.

## QUÆSTIO XL.

Art. I. — Q. xxv, a. 1. — III. D. xxvi, q. i, a. 1. De Verit. q. iv, a. 1. — Op. iii, c. clxii.
Art. II. — 2-2, q. xviii, a. 1. — III. D. xxvi, q. i, a. 1; q. ii, a. 2. — De Verit. q. iv, a. 2.
Art. III. — II. D. xxvi, q. i, a. 1.
Art. IV. — Q. xxiii, a. 2. — III. D. xxvi, q. i, a. 1. — De Verit. q. iv, a. 1.
Art. V. — Q. xlii, a. 5; q. xlv, a. 3.
Art. VI. — Q. xlv, a. 3.
Art. VII. — Q. xxvii, a. 4; q. lxii, a. 4; 2-2, q. xvii, a. 8; q. lxvi, a. 6. — De Verit. q. iv, a. 3.
Art. VIII.

## QUÆSTIO XLI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — 2-2, q. xix, a. 1. — III. D. xxvi, q. i, a. 3; D. xxxiv, q. ii, a. 6. — De Verit. q. xxvi. a. 4.

## QUÆSTIO XLII

Art. I. — Q. xliii, a. 1; 2-2, q. xix, a. 11. — III. D. xxvi, q. i, a. 2.
Art. II. — 2-2, q. cxliv, a. 1.
Art. III. — 2-2, q. cxlix, a. 1.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —

## QUÆSTIO XLIII.

Art. I. — 2-2, q. xix, a. 9. — Psalm. xviii.
Art. II. — Psalm. xxvi.

## QUÆSTIO XLIV.

Art. I. — Q. xxv, a. 1; q. xlv, a. 4.

Art. II. — Q. LXII, a. 3. — III. D. XXIII, q. I, a. 4. — De Verit. q. XIV, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 12. — I Ethic.
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. —

QUÆSTIO LIX.

Art. I. — III. D. XXIII, q. I, a. 3.
Art. II. — I, q. XCV, a. 2; 2-2, q. LVIII, a. 9. — IV. D. XIV, q. I, a. 1.
Art. III. — 2-2, q. XVIII, a. 9. — IV. D. XIV, q. I, a. 1.
Art. IV. — Q. LX, a. 4.
Art. V. — Q. LX, a. 2.

QUÆSTIO LX.

Art. I. — III. D. XXXV, q. I, a. 1.
Art. II. — De Virtut. q. I, a. 13.
Art. III. —
Art. IV.
Art. V.

QUÆSTIO LXI.

Art. I. — Q. LXVI, a. 4. — III. D. XXXIII, q. II, a. 5. — De Virtut. q. I, a. 12. — De Virtut. Cardin. q. V, a. 1, 4, 11.
Art. II. — Q. LXVI, a. 1, 4; 2-2, In Prologo; q. CXXIII, a. 11; q. CXLI, a. 7. — III. D. XXXIII, q. II, a. 1. — De Virtut. q. I, a. 2. — De Virt. Card. q. V, a. 1,
Art. III. — III. D. XXXIII, q. II, a. 1.
Art. IV. — Q. LXVI, a. 2; 2-2, q. CXXIII, a. 2, 11; q. CXLIX, a. 1. — III. D. XXXIII, q. I, a. 1. — De Virtut. q. I, a. 12. — II Ethic. lect. VIII.
Art. V. — III. D. XXIII, q. I, a. 4; D. XXXIV, q. I, a. 1. — De Verit. q. XXVI, a. 8.

QUÆSTIO LXII.

Art. I. — III. D. XXIII, q. I, a. 4; D. XXVI, q. II, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 5.
Art. II. — Q. LVIII, a. 2. — III. D. XXIII, q. I, a. 4. — De Verit. q. XIV, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 12.
Art. III. — 2-2, q. XVII, a. 6. — III. D. XXII, q. I, a. 6; D. XXVI, q. II, a. 3. — De Verit. q. I, a. 5. — I Ad Corinth. lect. II, IV.
Art. IV. — 2-2, q. IV, a. 7; q. XVII, a. 7 et 8. — III. D. XXIII, q. II, a. 5. — De Spe, a. 3.

QUÆSTIO LXIII.

Art. I. — Q. LI, a. 1; 2-2, q. XLVII, a. 15. — III. D. XXXIII, q. I, a. 2. — De Virtut. q. I, a. 2. — Ad Galat. V, lect. VI, — II Ethic. lect. I.
Art. II. — Q. LI, a. 2, 3; q. LXV, a. 2; q. XCII, a. 1. — II. D. XLIV, q. I, a. 1; . D. XXXIII, q. I, a. 2. — De Virtut. q. I, a. 9.
Art, III. — Q. LI, a. 3; q. LV, a. 4; q. LXV, a. 2. — III. D. XXXIII, q. I, a. 2; IV. D. XVII, q. I, a. 3. — De Virtut. q. I. a. 10.
Art. IV. — III. D. XXXIII, q. I, a. 2; IV. D. XIV, q. I, a. 2. — De Virtut. q. I, a. 10; q. V, a. 4.

QUÆSTIO LXIV.

Art. I. — 2-2, q. XVII, a. 5; q. XCII, a. 1. — III. D. XXXIII, q. I, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 13 — II Ethic. lect. VII.
Art. II. — 2-2, q. LVIII, a. 10. — III. D. XXXIII, q. I, a. 3; IV. D. XV, q. I, a. 1. — De Malo, q. XIII, a. 2. — De Virtut. q. I, a. 13. —
Art. III. — III. D. XXXIII, q. I, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 13; q. IV, a. 2.
Art. IV. — 2-2, q. XVII, a. 5. — III. D. XXXIII, q. I, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 3; q. II, a. 2. — Rom. XII, lect. I.

QUÆSTIO LXV.

Art. I. — Q. LXXIII, a. 1; 2-2, q. CXLVI, a. 4; 3, q. LXXXV, a. 6. — III. D. XXXV, a. 1, 2. — De Virtut. q. V, a. 2. — Quodl. XII, a. 23. — VI Ethic.
Art. II. — Q. LXXI, a. 4; 2-2, q. XXIII, a. 7; q. LI, a. 2. — De Verit. q. XIV, a. 2. — Quodlib. XII, a. 22. — De Virtut. q. V, a. 3.
Art. III. — De Virtut. q. I, a. 10; q. II, a. 3; q. V, a. 1. — Quodl. XII, a. 22.
Art. IV. — Q. LXX, a. 4.
Art. V. —

QUÆSTIO LXVI.

Art. I. — Q. LXXIII, a. 2; q. CXII, a. 4; 2-2, q. V, a. 4. — III. D. XXXVI, q. I, a. 4. — De Malo, q. II, a. 9. — De Virtut. q. V, a. 3.
Art. II. — Q. LXXIII, a. 2. — III. D. XXXVI, q. I, a. 4. — De Malo, q. I, a. 9. — De Virtut. q. V, a. 3.
Art. III. — Q. LXI, a. 1; q. LXVIII, a. 7, 8; 2-2, q. XXIII, a. 6; q. CLXI, a. 5. — IV. D. XXXIII, q. III, a. 3. — De Virtut. q. I, a. 12.
Art. IV. — Q. LXVIII, a. 7; 2-2, q. LVIII, a. 12; q. CXXIII, a. 12; q. CXLII, a. 8, — III. D. XXXV, q. I, a. 3. — IV. D. XXXII, q. III, a. 3. — De Virtut. q. V, a. 3.
Art. V. — Q. LVII, a. 2; q. LXVIII, a. 7 — I Ethic, in principio; VI Ethic. lect VI, VII.
Art. VI. — 2-2, q. XXIII, a. 6; q. XXX, a. 4. — III. D, XXXIII, q. II, a. 4. — IV Cont. Gent. c. LV. — De Virtut. q. II, a. 2. — I Ad Corinth. XIII, lect. II, III.

QUÆSTIO LXVII.

Art. I. — Q. LXXVIII, a. 6; 2-2, q. LII, a. 3. — III. D. XXXIII, q. I, a. 4; IV. D. XIV, q. I, a. 3. — De Virtut. q. V, a. 4.
Art. II. — Q. LXXIII, a. 6. — II. D. VI, a. 4; D. XXXIV, a. 5. — III. Cont. Gent. c. XII. — De Malo, q. II, a. 12. — Op. III, c. CXVIII.
Art. III. — 2-2, q. IV, a. 4; q. XVIII, a. 2. — III. D. XXX, q. I. a. 1. — De Verit. q. XXVII, a. 5. — De Virtut. q. V, a. 4.
Art. IV. — 2-2, q. XVIII, a. 2. — III. D. XXXI, q. II, a. 1. — De Verit. q. IV, a. 4.
Art. V. III. D. XXXI, q. II, a. 1. — De Verit. q. XXVII, a. 5. a. 5. — De Virtut. q. V, a. 4.
Art. VI. Q. CXI, a. 3. — III. D. XXXI, q. II, a. 2. — De Verit. q. XXVII, a. 5. — De Virtut. q. II, a. 12. — I Ad Corinth. XIII, lect. III.

QUÆSTIO LXVIII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — 2-2, q. VIII, a. 6. — III. D. XXIV, q. I, a. 2; D. XXXV, q. II, a. 2. — Isaï. XI.
Art. V. — 2-2, q. XIX, 9; a. a. 9; 3, q. VII, a. 5. — III. D. XXXVI, q. I, a. 3. — De Virtut. q. V, a. 2. — I Ad Corinth. XIII, lect. II.

Art. VI. — 2-2, q. VIII, a. 7; 3, q. VII, a. 5. — III. D. XXXIV, q. I, a. 3; D. XXXV, q. II, a. 2.
Art. VII. — Isaï., XI, lect. II.
Art. VIII. — Q. XCVI, a. 1; 2-2, q. IX, a. 1. — III. D. XXXIV, q. I, a. 1; D. XXXV, q. II, a. 3. — De Verit. q. II, a. 2.

## QUÆSTIO LXIX.

Art. I. — Q. LXX, a. 2. — III. D. XXXIV, q. I, a. 4. — Isaï., XI, lect. I. — Matth. VI.
Art. II. —
Art. III. — III. D. XXXIV, q. I, a. 4.
Art. IV. — Ibid.

## QUÆSTIO LXX.

Art. I. — Ad Galat. V, lect. IX.
Art. II. — Ad Galat. VI, lect. IX.
Art. III. — III. D. XXXIV, q. I, a. 5. — De Virtut. q. II, a. 2. — Ad Galat. V, lect. VI.
Art. IV. — Ad Galat. V, lect. VI.

## QUÆSTIO LXXI.

Art. I. — Q. LXVI, a. 1. — De Verit. q. XIV, a. 6.
Art. II. — 2-2, q. CLIV, a. 12. — IV. D. XIV, q. I, a. 1. — De Malo, q. XIV, a. 2; q. XV, a. 1. — Ad Rom. VI, lect. VIII. — Ad Galat. V, lect. VI.
Art. III. — A. 1. — De Malo, q. II a. 2, 5.
Art. IV. — Q. LXIII, a. 2; q. LXXIII, a. 1; q. LXXVII, a. 2; 2-2, q. XXIV, a. 12. — De Malo, q. II, a. 9. — De Virtut. q. I, a. 1.
Art. V. — 2-2, q. LIV, a. 2; q. LXXIX, a. 3. — II. D. XXXV, q. I, a. 3; D. XLI, q. II, a. 1. — De Potent. q. I, a. 6; q. XI, a. 1. — De Malo, q. VIII, a. 1.
Art. VI. — Q. LXXVI, a. 2. — II. D. XXXV, a. 2. — De Malo, q. I, a. 1.

## QUÆSTIO LXXII.

Art. I. — A. 3, 4, 5; 2-2, in Prolog.; q. XXXIX, a, 2. — II. D. XLII, q. II, a. 2. — De Malo, q. II, a. 6; q. XIV, a. 3. — Psalm. L.
Art. II. — Q. LXXIII, a. 5; 2-2, q. CXVIII, a. 6, — I Ad Corinth. VI, lect. III; II Ad Cor. VII.
Art. III. — 2-2, in Prolog. — II. D. XXVIII, q. I, a. 1.
Art. IV. — II. D. XLII, q. II, a. 2. — Psal. XXV.
Art. V. Q. LXXXVIII, a. 1, 2. — I. D. XVII, q. II, a. 5; IV. D. XVI, q, III, a. 2. — III Cont. Gent. c. CXXXIX, CXLVII.
Art. VI. — II. D. XLII, a. 2.
Art. VII. — Q. C, a. 5, 6; 2-2, in Prolog. — II. D. XLII, q. II, a. 2.
Art. VIII, — De Malo, q. II, a. 6; q. XIV, a. 3.
Art. IX. — 2-2, q. LIII, a. 2; q. XCII, a. 2; q. CXLVIII, a. 4. — III. D. XXXVI, q. I, a. 5; q. XIV, a. 3.

## QUÆSTIO LXXIII.

Art. I. — 3, q. LXXXVI, a. 3. — III. D. XXXVI, q. I, a. 5; IV. D. XV, q. I, a. 3; D. XVI, q. II, a. 1; D. XVII, q. II, a. 5.
Art. II. — II. D. XLII, q. II, a. 5. - De Malo, q. II, a. 9. — Matth. XI. — III Cont. Gent. c. CXCIII.
Art. III. — Q. LXXIV, a. 9; 2-2, q. LXXIV, a. 2. — De Malo, q. II, a. 2.
Art. IV. — 2-2, q. XX, a. 3; q. CXVI, a. 2; q. CXIX, a. 2. — De Malo, q. III, a. 10.

Art. V — 2-2, q. CLIV, a. 3. — IV. D. IX, q. I, a. 3; D. XXXIII, q. I, a. 3. — De Verit. q. XXV, a. 4. — Isaï., I, lect. VI.
Art. VI. — 2-2, q. CXLVIII, a. 3. — II. D. XXXIII, in Exposit. litter. — De Malo, q. II, a. 1, 10.
Art. VII. —
Art. VIII. — 2-2, q. XXXIV, a. 4; q. LXXIII, a. 3; q. LXXIV, a. 2; q. CLIV, a. 4. — De Malo, q. II, a. 10.
Art IX. — 2-2, q. LXI, a. 2; q. LXV, a. 4; q. LXXX, a 5. — I. D. XX, a. 2. — Op. III. c. CCXXXVIII. — Psalm. XII. — Rom. II, lect. II. — I Ad Cor. X, lect. VII.
Art, X. — Q. LXXXIX, a. 3; q. CII, a. 3. — De Malo, q. VII, a. 10. — Psalm. XXIV.

## QUÆSTIO LXXIV.

Art. I. — IV. D. XVIII, q. I, a. 2. — III Cont. Gent. c. CIX. — De Malo, q. VII. a 1. Matth. XV.
Art. II. — Q. LXXXIII, a. 1. — II. D. XLIV, in Exposit. litter. — De Malo, q. II, a. 2, 3.
Art. III. — II. D. XXIV, q III, a. 2; D. XXXI, q. II, a. 1. — De Verit. q. XV, a. 5. — De Malo, q. VII, a. 6.
Art. IV. — Q. LXXXIX, a. 5. — II. D. XXIV, q. III, a. 2. De Verit. q. XXV, a. 5. — De Malo, q. VII, a. 6. — Quodl. IV, a. 22.
Art. V. — II. D. XXIV, q. III, a. 3, 4, 5. — De Verit. q. XVII, a. 2.
Art. VI. — Q. LXXXVIII, a. 5. — II. D. XXIV, q. III, a. 4. — De Verit. q. V, a. 4.
Art VII. — Q. XV, a. 4. — II. D. XXIV, q. III, a. 1, 4. — De Verit. q. XV, a. 3, 5. De Malo, q. XV, a. 2.
Art. VIII. — 2-2, q. CLIV, a. 4; q. CLXXX, a. 7. — II. D. XXIV, q. III, a. 4. — De Verit. q. XV, a. 4. — De Malo, q. XV, a. 2. — Quodl. XII, a. 34.
Art. IX. — II. D. XXIV, q. III, a. 5. — De Verit. q. XV, a. 5. — De Malo, q. VII, a. 1, 3.
Art. X. — Ibid.

## QUÆSTIO LXXV.

Art. I. — Q. LXXVII, a. 4. — II. D. XXXVI, q. I, a. 1.
Art. II. —
Art. III. — Q. LXXX, a. 1, 3. — 2-2, q. LXXIII, a. 3; q. CXV, a. 2. — De Malo, q. III, a. 3, 4.
Art. IV. — Q. LXXXIV, a. 1, 2. — II. D. XXXVI, q. I, a. 1; D. XLII, q. II, a. 1, 2, 3, 5. — De Malo, q. VIII, a. 1. — Rom. I, lect. VII.

## QUÆSTIO LXXVI.

Art. I. — II. D. XLII, a. 1. — De Malo, q. III, a. 3; q. VII.
Art. II. — Q. LXXXIV, a. 4; q. CV, a. 2; 2-2, q. LIII, a. 2. — II. D. XLII, q. II, a. 2. — De Malo, q. III, a. 7. — Quodl. I, a. 19.
Art. III. — Q. LXXIV, a. 1. — II. D. XXII, q. II. a. 3. — De Malo, q. III, a. 8. — Quodl. IX, a. 15, — Psalm. XXIV. — Rom. I, lect. VII.
Art. IV. — Ibid.

## QUÆSTIO LXXVII.

Art. I. — Q. IX, a. 2; q. X, a. 3; 2-2, q. CLVI, a. 1; 3, q. XLVI, a. 7. — De Verit. q. V, a. 10; q. XXIII, a. 9.
Art. II. — De Malo, q. III, a. 9.

Art. III. — Q. LXXXV, a. 3. — II. D. XXII, q. II, a. 2. et in Exposit. litter.; IV. D. XIX, q. I, a. 3. — De Malo, q. III, a. 8, 9, 10, 11, 12. — Psalm. IX.

Art. IV. — Q. LXXXIV, a. 2; 2-2, q. XXV, a. 7; q. CLIII, a. 5. — II. D. XLII, q. I, a. 1. — De Malo, q. VIII, a. 1.

Art. V. — Q. CVIII, a. 3. — II. D. XLII, q. II, a. 1. — De Malo, q. VIII, a. 1.

Art. VI. — Q. XXIII, a. 3; q. XLVII, a. 2. — De Verit. q. XXVI, a. 7. — De Malo, q. III, a. 11.

Art. VII. — A. 8. — De Malo, q. III, a. 10.

Art. VIII. — De Malo, q. III, a. 10. — III Ethic., lect. XVII.

## QUÆSTIO LXXVIII.

Art. I. — 2-2, q. CLXI, a. 2; 3, q. LXXXVIII, a. 4. — II. D. VII, q. I, a. 2. — De Malo, q. II, a. 8; q. III, a. 12, 14. — Rom. II, lect. I.

Art. II. —

Art. III. — Rom. I, lect. VIII.

Art. IV. — Q. XLVII, a. 2; 2-2, q. LXXIII, a. 3. — II. D. VII, q. I, a. 2. — De Malo, q. III, a. 13.

## QUÆSTIO LXXIX.

Art. I. — Q. LXXX, a. 1. — De Malo, q. III, a 1.

Art. II. — Q. LXXX, a. 1. — I. D. XL, q. IV, a. 2; D. XLII, a. 1; II. D. XLIV, q. I, a. 1. — III Cont. Gent. c. CLXII. — De Malo. q. III, a. 2. — Rom. XI, lect. V.

Art. III. — Q. XXIII, a. 3; 2-2, q. XV, a. 1. — I. D. XL, q. IV, a. 2. — III Cont. Gent. c. CLXII. — De Verit. q. XXIV, a. 10. — Joann. I, lect. VI. — Rom. I, lect. VII; IX, lect. III. — I Ad Cor. IV.

Art. IV. —

## QUÆSTIO LXXX.

Art. I. — Q. LXXV, a. 3; 3, q. I, a. 7. — De Malo, q. III, a. 3, 4. — Quodl. III, a. 8.

Art. II. — De Malo, q. III, a. 4; q. XVI, a. 11. — Quodl. III, a. 8.

Art. III. —

Art. IV. — I, q. LXIII, a. 2; q. CXIV, a. 3; 3, q. VIII, a. 7. — De Malo, q. III, a. 5.

## QUÆSTIO LXXXI.

Art. I. — 3, q. XIX, a. 4. — II. D. XXXIII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. L-LII.

Art. II. — II. D. XX, q. II, a. 3; D. XXXII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. XXV. — De Malo, q. IV, a. 8.

Art. III. — I. q. C, a. 1; 3, q. XXXII, a. 8; q. LII, a. 7. — II. D. XXXI, q. I, a. 2. — III. D. III, q. IV, a. 2. — IV Cont. Gent. c. L et LII. — De Malo, q. IV, a. 6. — Quodl. VI, a. 7. — Rom. V, lect. III.

Art. IV. — II. D. XXXI, q. I, a. 2; D. XXXIII, q. I, a. 2; III. D. II, q. I, a. 2. — De Malo, q. IV, a. 7.

Art. V. — II. D. XXXI, q. I, a. 2; IV. D. I, q. II, a. 2. — De Malo, q. IV, a. 7. — Rom. V, lect. III. — I Ad Cor. XV, lect. III.

## QUÆSTIO LXXXII.

Art. I. — I. D. V, q. I, a. 1; D. VII, q. I, a. 1; II. D. XXX, q. I, a. 3. — De Verit. q. XX, a. 1. — De Malo, q. IV, a. 2.

Art. II. — II. D. XXXIII, q. I, a. 1. — De Malo, q. IV, a. 1, 2, 8. — Psalm. XXXI. — Rom. IV, lect. I; V, lect. III.

Art. III. — 3, q. XXIII, a. 3. — II. D. XXX, q. I, a. 3, et in Exposit. litter.; D. XXXI, q. II, a. 1; D. XXXII, q. I, a. 1. — De Malo, q. III, a. 7; q. IV, a. 2, 4, 6.

Art. IV. — II. D. XXXI, q. I, a. 3.

## QUÆSTIO LXXXIII.

Art. I. — II. D. XVIII, q. II, a. 1; D. XXX, q. I, a. 2; D. XXX, q. I, a. 2, 4; q. II, a. 1. — De Verit. q. XXV, a. 6; q. XXVII, a. 6. — De Malo, q. IV, a. 3, 4. — Rom. V, lect. III.

Art. II. — II. D. XXXI, q. II, a. 1. — De Verit. q. XXV, a. 6; q. XXVII, a. 9. — De Malo, q. IV, a. 4.

Art. III. — II. D. XXX, q. I, a. 3. — De Verit. q. XXV, a. 6; q. XXVII, a. 6. — De Malo, q. IV, a. 5.

Art. IV. — II. D. XXIV, q. II, a. 5; D. XXXI, q. I, a. 1. — De Verit. q. XXV, a. 6. — De Malo, q. IV, a. 2, 5.

## QUÆSTIO LXXXIV.

Art. I. — A. 2, 3, 4; 2-2, q. CXIX, a. 2. — De Malo, q. VIII, a. 1; q. XIII, a. 1. — Rom. VII, lect. II. — I Ad Cor. XI, lect. IV. — I Ethic. lect. VI.

Art. II. — 2-2, q. CLXII, a. 2, 5, 7. — II. D. XLII, q. II, a. 1; IV. D. XVII, q. II, a 1. — Rom. I, lect. VIII. — I Ad Cor. XI, lect. IV.

Art. III. —

Art. IV. — II. D. XLI, a 2. — De Malo, q. VIII, a. 1.

## QUÆSTIO LXXXV.

Art. I. — I, q. XLVIII, a. 4. — II. D. III, q. IV, a. 1; D. XXX, q. I, a. 1; III. D. XX, q. I. — III Cont. Gent. c. XII. — De Malo, q. II, a. 11.

Art. II. — Q. XCIII, a. 6. — II. D. VI, q. I, a. 4; D. XXXIV, q. I, a. 5. — De Malo, q. II, a. 12. — III Cont. Gent. c. XII.

Art. III. — A. 5. — De Malo, q. II, a. 11. — Galat. III, lect. V.

Art. IV. — De Verit. q. I, a. 8.

Art. V. — 2-2, q. CLXIV, a. 1, 2. — II. D. XXX, q. I, a. 1; III. D. XVI, q. I, a. 1, — IV, in Prolog.; D. IV, q. II, a. 3. — IV Cont. Gent. c. LII. — De Malo, q. V, a. 4. — Op. III, c. CXCVII-CXCIX, CCXLI-LII. — Rom. III, lect. III. — Hebr. IX.

Art. VI. — II. D. XXX, q. I, a. 1; III. D. XVI. — De Malo, q. V, a. 5. — Rom. V, lect. III. — Hebr. IX.

## QUÆSTIO LXXXVI.

Art. I. — Q. LXXXIX, a. 1; 2-2, q. LXXXVII, a. 6. — IV. D. XVIII, q. I, a. 2.

Art. II. — Q. LXXXVII, a. 6.

## QUÆSTIO LXXXVII.

Art. I. — II. D. III, q. I, a. 2; D. XXII, q. I, a. 1; D. XLII, q. I, a. 2, et in Exposit. litt.

Art. II. 2-2, q. XXXVI, a. 2. — I. D. XLVI, a. 2; II. D. XXXVI, a. 3. — De Malo, q. I, a. 4. — Rom. I, lect. VII.

Art. III. — 3, q. LXXXVI, a. 4. — II. D. XLII, q. I, a. 5; — III. D. XIX, q. I, a. 3; IV. D. XLVI, q. I, a. 3. — III Cont. Gent. c. CXLIII-IV. — IV Cont.

Gent. c. xciii. — Op. iii, c. clxxxv, clxxxviii. — Rom. ii. lect. ii.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —
Art. VII. — 3, q. xiv. a. 1. — II. D. xxx, q. i. a. 2; iv. D. xvi, q. i, a. 4. — III Cont. Gent. c. cxli. — De Malo, q. i, a. 4.
Art. VIII. — 2-2, q. cviii, a. 4. — II. D. xxxiii. q. i. a. 2; q. ii, a. 2, 8; q. v, a. 4. — Quodl. xii, a. xxiv. — Psalm. xviii. — Isai., — xiv. — Joan. ix.

## QUÆSTIO LXXXVIII.

Art. I. — II. D. xlii, q. i, a. 3. — III Cont. Gent. c. cxxxix, cxliii. — De Malo, q. vii, a. 1.
Art. II. — Q. lxxii, a. 5. — II. D. xxiv, q. iii, a. 6; D. xlii, q. i. a. 4; IV. D. xvi. q. iii, a. 2. — De Malo, q. ii, a. 8; q. vii, a. 1. — Op. iii. c. clxxviii.
Art. III. — 2-2, q. xxxiv, a. 10; q. clxxxvi, a. 9. — I. D. xvii, q. ii, a 5; II. D. xlii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxvi, a. 16. — De Malo. q. vii, a. 1, 3, 6; q. xivi, a. 2.
Art. IV. — II. D. xxiv, q. iii, a. 7. — De Malo, q. vii, a. 3. — Psalm. xix.
Art. V. — 2-2, q. cx, a. 4. — IV. D. xvi, q. iii, a. 2. — De Malo, q. vii, a. 4, 7.
Art. VI. — De Malo, q. vii, a. 2, 3.

## QUÆSTIO LXXXIX.

Art. I. — 3. q. lxxxvii, a. 2. — IV. D. xvi, q. ii, a. 1, 2. — De Malo q. vii, a. 11. — Psalm. xxxiv.
Art. II. — IV. D. xxi, q. i, a. 2, 3; D. xlvi, q. ii, a. 3.
Art. III. — II. D. xxi, q. ii, a. 3; III. D. xxxiv, q. i, a. 4. — De Malo, q. ii, a, 8; q. vii, a. 8.
Art. IV. — De Malo, q. vii, a. 9.
Art. V. — 2-2, q. clviii, a. 2. — II. D. xiv, q. iii, a. 2. — III. D. xxiii, q. i, a. 3; D. xxxiii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxvi, a. 6. — De Malo, q. vii, a. 8. — Quodl. iv, a. xxxi. — Rom. viii.
Art. VI. — 3. q. xc, a. 4. — II. D. xxviii, a. 3; D. xlii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxiv, a. 12, q. xxxviii, a. 3. — De Malo, q. vii, a. 10.

## QUÆSTIO XC.

Art. I. — Q. xci; q. xcii, a. 1; q. xciv, a. 1.
Art. II. — Q. xci, a. 1, 6; 2-2, q. lviii, a. 5; 3, q. lxx, a. 2. — III Cont. Gent. c. ciii.
Art. III. — Q. xcii, a. 2; q. xcv, a. 4; q. xcvi, a. 1; 2-2, q. l, a. 1; q. lvii, a. 2; q. lx, a. 6; q. lxvii, a. 1.
Art. IV. — II. D. xxiv, q. i, a. 3; IV. D. iii, q. i, a. 5.

## QUÆSTIO XCI.

Art. I. — Q. xciii, a. 1, 3, 4. 5. — IV. D. xxxiii, q. i, a. 1. — III Cont. Gent. c. cxv. — Rom. viii.
Art. II. — Q. xcvi, a. 2; q. xcvii, a. 1. — IV. D. xxxiii, q. i, a. 1.
Art. III. — Q. xcv, a. 1. — III. D. xxxvii, q. i, a. 2. — II Metaph. lect. v.
Art. IV. — I, q. i, a. 1; 3, q. lx, a, 5. — III. D. xxxvii, q. i, a. 1. — Rom. viii.
Art. V. — Q. cvii, a. 1. — Galat. iii, lect. ii.
Art. VI. — Q. xciii, a. 3. — Rom. vii, lect. iv; viii, lect. i.

## QUÆSTIO XCII.

Art. I. — Rom. x, lect. ii. — III Cont. Gent. c. cxvi.
Art. II. —

## QUÆSTIO XCIII.

Art. I. — Q. xci, a. 1; q. xciii, a. 3, 4. — IV. D. xxxiii, q. i, a. 1. — I Cont. Gent. c. cxv.
Art. II. — Q. xci, a. 4, 5, 6.
Art. III. —
Art. IV. — I, q. xxii, a. 2, 4; q. ciii, a. 1; 2-2, q. xlix, a. 6.
Art. V. — I, q. xxii, a. 2. — I. D. xxxix, q. ii, a. 2. — III Cont. Gent. c. lxxi - iii. — De Verit. q. v, a. 3, 4. — Op. iii, c. cxxxii - vi. — Op. xix, c. xii — xv. — Job. xi.
Art. VI. — I, q. xxii, a. 2. — I. D. xxxix, q. ii, a. 2. — III Cont. Gent. c. i, lxiv, xc, cxi, cxii. — De Verit. q. v, a. 5. — Op. iii, c. cxliii.

## QUÆSTIO XCIV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — IV. D. iii, q. i, a. 3.
Art. IV. — III. D. xxxvii, a. 3; IV. D. xxxiii, q. i, a. 1, 2.
Art. V. — Q. xcvii, a. 1. — III. D. xxxvii, a. 3; IV. D. xxxiii, q. i, a. 1, 2.
Art. VI. — Q. xcix, a. 2.

## QUÆSTIO XCV.

Art. I. — Q. xci, a. 3. — II. D. ix, q. i, a. 3; D. xl, a. 2.
Art. II. — III Cont. Gent. c. cxxiii.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XCVI.

Art. I. — 2-2, q. cxlvii, a. 3, 4.
Art. II. — Q. lxi, a. 4; q. xciii, a. 3; q. xcviii, a. 1; 2-2, q. lxix, a. 2; q. lxxvii, a. 1; q. lxxviii, a. 4. — De Malo, q. v, a. 4. — Quodl. ii, a. 10. — Job. xi.
Art. III. — Q. xciii, a. 3; q. c. a. 2.
Art. IV. — 2-2, q. lx, a. 5.
Art. V. —
Art. VI. — Q. xcvii, a. 3; 2-2, q. lx, a. 5; q. cxx, a. 1; q. cxlvii, a. 4. — III. D. xxxiii, q. iii, a. 4; D. xxxvii, a. 4; IV. D. xv, q. iii, a. 2.

## QUÆSTIO XCVII.

Art. I. — Q. xcvi, a. 5, 6; q. civ, a. 3.
Art. II. —
Art. III. — 2-2, q. lxxix, a. 2; q. c, a. 2. — Quodl. ii, a. 8.
Art. IV. — Q. xcvi, a. 6; q. c, a. 8; 2-2, q. lxxxviii, a. 10; q. lxxxix, a. 9; q. cxlvii, a. 4. — III. D. xxxvii, a. 4; IV. D. xv, q. iii, a. 2; D. xxvii, q. ii, a. 3. — III Cont. Gent. c. cxxv.

## QUÆSTIO XCVIII.

Art. I. — A. 2. — Galat. iii, lect. vii et viii.
Art. II. — Q. cvi, a. 2, 4; q. cvii, a. 1; 3. q. xlii, a. 4.

Art. III. — A. 6. — I Isaï., vi. — Galat. iii, lect. vii. — Coloss. ii, lect. iv. — Hebr. i, lect. ii.
Art. IV. — III. D. xxv, q. ii, a. 2.
Art. V. — 2-2, q. lxxxv, a. 4. — III. D. xxv, q. ii, a. 2. — Rom. ii, lect. iii.
Art. VI. — 3, q. lxx, a. 2. — IV. D. i q. i, a. 2. — Galat. iii, lect. vii.

## QUÆSTIO XCIX.

Art. I. —
Art. II. — A. xcviii, a. 5; q. xcix, a. 3, 4. — Psalm. xviii.
Art. III. — Q. ci, a. 1; q. ciii, a. 1; q. civ, a. 4; 2-2, q. cxxii, a. 1. — Quodl. ii, a. 1; — Quodl. iv, a. 13.
Art. IV. — Q. ci, a. 1; q. ciii, a. 1; 2-2, q. lxxvii, a. 1. — III Cont. Gent. c. cxxviii. — Quodl. ii, a. 8. — Quodl. iv, a. 1.
Art. V. Quodl. ii, a. 8. — Galat. v, lect. iii. — Hebr. vii, lect. ii.
Art. VI. — Q. xci, a. 5; q. cvii, a. 1. — III. D. xl, q. i, a. 2, 4. — Rom. viii, lect. iii. — II Ad Cor. xi, lect. vi.

## QUÆSTIO C.

Art. I. — Q. xciv, a. 3, 4; q. civ, a. 1. — Matth. xxxii.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — A. 11; 2-2, q. cxxii, a. 6. — III. D. xxxvii, q. i, a. 2. — De Malo, q. xiv, a. 2. — Quodl. vii, a. 17.
Art. IV. — III. D. xvii, in Exposit. litt.
Art. V. — III. D. xxxvii, q. i, a. 3. — III Cont. Gent. c. cxx, cxxiv.
Art. VI. — III. D. xxxvii, q. i, a. 2.
Art. VII. — III. D. xxxvii, q. i, a. 2.
Art. VIII. — Q. xcix, a. 5; 2-2, q. civ, a. 4. — III. D. xxxvii, q. i, a. 4; IV. D. xvii, q. iii, a. 1. — De Malo, q. iii, a. 1; q. xv, a. 1.
Art. IX. — Q. xcvi, a. 3; 2-2, q. xliv, a. 4, 8. — II. D. xxviii, a. 3; IV. D. xv, q. iii, a. 4. — De Malo, q. ii, a. 5.
Art. X. — 2-2, q. xliv, a. 1, 4, 8. — III. D. xxvii, q. iii, a. 4; D. xxxvii, q. i, a. 6. — De Verit. q. xxv, a. 7. — De Malo, q. ii, a. 5. — Op. xvii, c. vi.
Art. XI. — A. 3, et locis supr. indic.
Art. XII. — Q. xcviii, a. 1; q. ciii, a. 2. — III. D. xl, q. i, a. 3.

## QUÆSTIO CI.

Art. I. — Q. xcix, a. 3; q. civ, a. 1; q. cviii, a. 2; 2-2, q. cxxii, a. 1. — Quodl. ii, a. 8. — Quodl. iv, a. 13.
Art. II. — Q. ciii, a. 1; q. civ, a. 2; et loc. sup. indic.
Art. III. — IV. D. i, q. i, a. 5. — Rom. v, lect. vi.
Art. IV. — Coloss. ii, lect. iv.

## QUÆSTIO CII.

Art. I. — Rom. iv, lect. i.
Art. II. — Rom. iv, lect. ii.
Art. III. — Isai., i, lect. iv.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —

## QUÆSTIO CIII.

Art. I. — Hebr. vii.
Art. II. — Q. xcviii, a. 1; q. c, a. 12. — III. D. xl, q. i, a. 3.
Art. III. — 2-2, q. lxxxvi, a. 4. — II. D. xliv, q. ii, a. 2. — IV. D. i, q. ii, a. 5; D. ii, q. i, a. 4. — Quodl. ii, a. 8. — Rom. xiv, lect. iii.
Art. IV. — Q. civ, a. 3; 2-2, q. lxxxvii, a. 1; q. xciii, a. 1; q. xciv, a. 3. — IV. D. i, q. ii, a. 5. — Rom. xiv, lect. iii. — Galat. v, lect. ii.

## QUÆSTIO CIV.

Art. I. Q. xcix, a. 4, et loc. ibid. indic.
Art. II. — A. 3; 2-2, q. lxxxvii, a. 7.
Art. III. — Q. cviii, a. 1, 2; 2-2, q. lxii, a. 3; q. lxxxi, a. 1. — IV. D. xv, q. i, a. 5. — Quodl. ii, a. 8. — Quodl. iv, a. 13. — Hebr. vii, lect. ii.
Art. IV. —

## QUÆSTIO CV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III —
Art. IV. —

## QUÆSTIO CVI.

Art. I. — Q. cvii, a. 1; q. cviii, a. 1. — Quodl. iv, a. 13.
Art. II. —
Art. III. — Q. xci, a. 5.
Art. IV. —

## QUÆSTIO CVII.

Art. I. — Q. li, a. 5. — Galat. i, lect. ii.
Art. II. — 2-2, q. civ, a. 6. — II. D. ix, a. 8; IV. D. xliv, q. ii, a. 2. — Rom. iii. — Ephes. ii, lect. v.
Art. III. — Galat. ii, lect. ii.
Art. IV. — III. D. xl, a. 4. — Quodl. iv, a. 13. — Matth. xi.

## QUÆSTIO CVIII.

Art. I. — Quodl. iv, a. 13.
Art. II. — A. 3.
Art. III. —
Art. IV. — III Cont. Gent. c. cxxx. — Quodl. v, a. 19.

## QUÆSTIO CIX.

Art. I. —
Art. II. — II. D. xxviii, q. i, a. 1; D. xxxix, in Exposit. litt.; IV. D. xvii, q. i, a. 2. — De Verit. q. xxiv, a. 1, 14; q. xxvi, a. 6. — Quodl. v, a. 2. — I Ad Cor. xii.
Art. III. — I, q. lx, a. 5. — II. D. iii, q. iv; III. D. xxix, q. i, a. 3. — De Verit. q. ii, a. 2; q. iv, a. 1. — Quodl. i, a. 8.
Art. IV. — II. D. xxviii, q. i, a. 3; D. xli, in Exposit. litt. — De Verit. q. xiv, a. 14.
Art. V. — Q. cxiv, a. 2. — I. D. xiv, q. ii, a. 2; q. iii; II. D. xxiv, q. i, a. 4; D. xxvi, q. i, a. 5; D. xxix, q. i, a. 1. — III Cont. Gent. c. cxlvii, cl. — Quodl. i, a. 7.
Art. VI. — I, q. lxi, a. 2. — II. D. v, q. ii, a. 1; D. xxviii, q. i, a. 4. — De Verit. q.

xxiv, a. 15. — Quodl. i. a. 7. — Heb. xii, lect. iii.

Art. VII. — Q. cxiii, a. 2; 2-2, q. cxxxvii, a. 5. — II. D. xx, q. ii, a. 3; D. xxviii, q. i, a. 2. — III Cont. Gent. c. clvii; IV Cont. Gent. c. lxxii. — De Verit. q. xxiv, a, 1; q. xxviii, a. 2.

Art. VIII. — Q. lxiii, a. 2. — III Cont. Gent. c. clx. — De Verit. q. xxii, a. 5; q. xxiv, a. 1, 12. — I Ad Cor. xii. — Hebr. xii, lect. iii.

Art. IX. — Psalm. xlv.

Art. X. — Q. cxiv, a. 2; 2-2, q. cxxxviii, a. 4. — II. D. xxix, in Exposit. litt. — III Cont. Gent. c. clv. — De Verit. q. xxiv, a. 13; q. xxvii, a. 5. — Psalm. xxxi. — Joan. vii, lect. ii.

## QUÆSTIO CX.

Art. I. — II. D. xxvi, q. i, a. 1. — III Cont. Gent. c. clv. — De Verit. q. xxvii, a. 1.

Art. II. — II. D. xxvi, q. i, a. 2.

Art. III. — 3, q. vii, a. 1; q. lxii, a. 1. — II. D. xxvi, q. ii, a. 4, 6; IV. D. i, q. i, a. 4. — De Verit. q. xxvii, a. 2.

Art. IV. — 3, q. vii, a. 2; q. lxii, a. 2. — II. D. xxvi, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxvii, a. 6.

## QUÆSTIO CXI.

Art. I. — 3, q. vii, a. 7; q. lxi, a. 1. — III. Cont. Gent. c. cliv. — De Verit. q. xxvii, a. 1, 5. — Op. v, c. ccxxi. — Psalm. xxiv. — Rom. i, lect. iii. — Ephes. i, lect. ii.

Art. II. — II. D. xxvi, q. i, a. 5. — De Verit. q. xxvii, a. 5. — I Ad Cor. vi, lect. vi.

Art. III. —II. D. xxvi, q. i, a. 5. — De Verit. q. xxvii, a. 5. — Psalm. xxii. — II Ad Cor. vi.

Art. IV. —

Art. V. —

## QUÆSTIO CXII.

Art. I. — Q. cix, a. 7; 3, q. lxii, a. 1, 2. — II. D. xvi, q. i, a. 4; IV. D. xiv, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xxvii, a. 3. — Ephes. iii, lect. iii.

Art. II. — Q. cxiii, a. 3, 7; 2-2, q. xxiv, a. 10. — IV. D. xvii, q. i, a. 2, 4. Psalm. ii. — Hebr. xii, lect. iii.

Art. III. — IV. D. xvii, q. i, a. 2; q. ii, a. 5; D. xx, q. i, a. 1.

Art. IV. — Q. lxvi, a. 2; 2-2, q. iv, a. 4.

Art. V. — I. D. xvi, q. i, a. 1; IV. D. xxi, q. ii, a. 2.

## QUÆSTIO CXIII.

Art. I. — IV. D. xvii, q. i, a. 1. — De Verit. q. xxviii, a, 1.

Art. II. — IV. D. xvii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxviii, a. 8.

Art. III. — 3, q. lxxxvi, a. 6. — II. D. xxvii, q. i, a. 2; IV. D. xvii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxviii, a. 1, 4. — Joan. iv, lect. ii, — Ephes. v. lect. v.

Art. IV. — 3, q. lxxxvi, a. 6. — II. D. xxvi, a. 4; III. D. xxx, a. 5; IV. D. xvii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxviii, a. 4.

Art. V. — A. 7. — IV. D. xvii, q. i, a. 3. — III Cont. Gent. c. clviii. — De Verit. q. xxviii, a. 5.

Art. VI. — Q. lxxxvi, a. 6; q. lxxxviii, a. 2. — IV. D. xvii, q. i, a. 3. — IV Cont. Gent. c. lxxii. — De Verit. q. xxviii, a. 6. —Joan. iv. — Ephes. v, lect. v.

Art. VII. — A. 10. — IV. D. v. q. ii, a. 2; D. xvii, q. i, a. 5. — De Verit. q. xxvi, a. 2; q. xxviii, a. 3.

Art. VIII. — IV. D. xvii, q. i, a. 4; q. ii, a. 5. — De Verit. q. xxix, a. 7.

Art. IX. — 3, q. xliii, a. 4. — IV. D. xvii, q. i, a. 3; D. xlvi, q. ii, a. 1. — Joan. xiv, lect. iv.

Art. X. — I, q. cv, a. 7; 3, q. xliv, a. 3. — II. D. xxviii, q. i, a. 1; IV. D. xvii, q. i, a. 5. — De Potent. q. vi, a. 2.

## QUÆSTIO CXIV.

Art. I. — Q. xxi, a. 4. — II. D. v, q. ii, a. 1; D. xxviii, q. i, a. 4. — Hebr. vi, lect. v.

Art. II. — Q. cix, a. 5, et loc. ibid. indic.

Art. III. — 3, q. xlviii, a. 1. — II. D. xxviii, q. i, a. 3, 5; III. D. iv, q. iii, a. 1. — Rom. iv, lect. iv.

Art. IV. — 2-2, q. clxxxii, a. 2. — III. D. xxx, a. 5; IV. D. xx, q. i, a. 2; D. xlix, q. i, a. 4. — De Potent. q. vi, a. 9. — Rom. viii, lect. v. — Hebr. vi, lect. ix.

Art. V. — 3, q. ii, a. 11. — II. D. xxvii, q. i, a. 4; III. D. xix, q. ii, a. 1. — III Cont. Gent. c. cxlix - l. — De Verit. q. xix, a. 6, 7. — Joan. x, lect. iv. — Ephes. ii, lect. ii.

Art. VI. — II. D. xxvii, q. i, a. 6; III. D. xix, q. i, a. 2, 5; IV. D. xlv, q. ii, a. 1. — I Ad Timoth. iv, lect. ii.

Art. VII. — II. D. xxvii, q. i, a. 4. — Heb. vi, lect. iii.

Art. VIII. — II. D. xxvii, q. i, a. 5; IV. D. xx, q. i, a. 2.

Art. IX. — IV. D. xlv, q. ii, a. 1.

Art. X. — Q. lxxxvii, a. 8.

# SECUNDA SECUNDÆ.

## QUÆSTIO I.

Art. I. — III. D. xxiv, a. 1. — De Verit. q. xiv, a. 8; q. xviii, a. 3.

Art. II. — I. D. xli, in Exposit. litt.; III. D. xxiv, a. 1. — I Cont. Gent. c. viii. — De Verit. q. xiv, a. 8, 12.

Art. III. — 3, q. xlvi, a. 2. — III. D. xxiv, a. 1. — De Pot. q. iv, a. 1.

Art. IV. — 1-2, q. lxvii, a. 3; 3, q. vii, a. 3. — III. D. xxiv, a. 2.

Art. V. — Q. iv, a. 1; q. vii, a. 3. — III. D. xxiv, a. 2. — I Cont. Gent. c. viii. — De Verit. q. xiv, a. 9.

Art. VI.— III. D. xxv, q. i, a. 1, 2.— I Ad Cor. xv.

Art. VII. — Q. clxxiv, a. 6. — III. D. xxv, q. ii, a. 2. — I Ad Cor. xi.

Art. VIII. — II. D. xxv, q. i, a. 2. — Op. iii, c. cclv. — Op. v. — Op. xxiii, c. ii.

Art. IX. — III. D. xxv, q. i, a. 2. — Op. v et vi.

Art. X. — Q. xi, a. 2. — De Potent. q. x, a. 4.

## QUÆSTIO II.

Art. I. — III. — D. xxv, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xiv, a. 1.

Art. II. — III. D. xxiii, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xiv, a. 7. — Joan. ix, lect. iii. — Rom. i, lect. iv.

Art. III. — III. D. xxiv, a. 3. — De Verit. q. xiv, a. 10. — I Cont. Gent. c. v. — III Cont. Gent. c. cxviii, cli.

Art. IV. — III. D. xxiv, a. 3. — I Cont. Gent. c. iv. — De Verit. q. xiv, a. 10. — Sup. Boetium, de Trinit. q. iii, a. 1.
Art. V. — I. D. xxxiii, a. 5; III. D. xxv, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xiv, a. 11.
Art. VI. — III. D. xxiii, q. ii, a. 1. — IV. D. xxiv, q. i, a. 3. — De Verit. q. xiv, a. 11.
Art. VII. — III. D. xxv, q. ii, a. 2; q. iii, a. 4; IV. D. vi, q. ii, a. 2. — Hebr. xi, lect. ii.
Art. VIII. — III. D. xxv, q. ii, a. 2, et in Exposit. litt.; IV. D. i, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xiv, a. 11.
Art. IX. — 3, q. vii, a. 3.
Art. X. — I, q. lv, a. 5. — III. D. xxiv, a. 3.

## QUÆSTIO III.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 2. — Rom. x, lect. ii.
Art. II. — III. D. xxix, a. 8. — Rom. x, lect. ii; xiv, lect. iii.

## QUÆSTIO IV.

Art. I. — 1-2, q. lvi, a. 3. — Rom. i, lect. vi. — Heb. i, lect. i.
Art. II. — Q. i, a. 1; q. ii, a. 5, 7.
Art. III. — Q. xxiii, a. 8. — III. D. xxii, q. iii, a. 1; D. xxvii, q. ii, a. 4. — De Verit, q. xiv, a. 3. — De Virtut. q. ii, a. 3.
Art. IV. — III. D. xxiii, q. iii, a. 4; IV. D. xvii, q. ii, a. 1. — De Verit. q. xiv, a. 7. — Rom. i, lect. vi.
Art. V. — 1-2, q. lv, a. 4. — III. D. xxiii, q. ii, a. 4; q. iii, a. 1. — De Verit. q. xiv, a. 3, 6.
Art. VI. — III. D. xxiii, q. ii, a. 6; IV. D. i, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xvii, a. 12. — Rom. v, lect. v. — II Ad Cor. iv, lect. i.
Art. VII. — 1-2, q. vi, a. 6. — III. D. xxiii, q. ii, a. 5. — De Verit. xiv, a. 2, 3.
Art. VIII. — III. D. xxiii, q. ii, a. 2. — III Cont. Gent. c. cliv. — De Verit. q. x, a. 12. — Joan. iv, lect. v.

## QUÆSTIO V.

Art. I. — Q. ii, a. 7; 3, q. i, a. 3.
Art. II. — III. D. xxiii, q. iii, a. 3. — De Verit. q. xiv, a. 9.
Art. III. — III. D. xxiii, q. iii, a. 3. — De Verit. q. xiv, a. 10. — Quodl. vi, q. iv, a. 1.
Art. IV. — III. D. xxv, q. ii, a. 2.

## QUÆSTIO VI.

Art. I. — III Cont. Gent. c. cliv. — De Verit. q. xviii, a. 3. — Op. i, c. xxxi. — Ephes. ii, lect. iii.
Art. II. — III. D. xxxii, q. iii, a. 2. — De Verit. q. xiv, a. 7. — Ad Rom. viii, lect. iii.

## QUÆSTIO VII.

Art. I. —
Art. II. — III. D. xiv, q. ii, a. 4. — De Verit. q. xxviii, a. 2.

## QUÆSTIO VIII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — A. 6.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —
Art. VII. — 1-2, q. lxix, a. 3. — III. D. xxxiv, q. i, a. 4, 6.
Art. VIII. — III. D. xxxiv, q. i, a. 5.

## QUÆSTIO IX.

Art. I. — Q. viii, a. 1.
Art. II. — III. D. xxxv, q. ii, a. 3.
Art. III. — Q. lii, a. 2. — III. D. xxxv, a. 3.
Art. IV. — 1-2, q. lxix, a. 3. — III. D. xxxiv, q. i, a. 4, 6.

## QUÆSTIO X.

Art. I. — Q. xxxiv, a. 1. — II. D. xxxix, q. i, a. 4.
Art. II. — II. D. xxxvi, q. i, a. 2; III. D. xxiii, q. ii, a. 3.
Art. III. — Q. xxxix, a. 2; 3, q. lxxx, a. 5. — De Malo, q. ii, a. 10; q. iii, a. 8. — Rom. ii, lect. ii. — Hebr. x, lect. iii.
Art. IV. — II. D. vii, q. i, a. 3; D. xli, q. i, a. 2. — De Malo, q. ii, a. 5. — Rom. xiv.
Art. V. — Q. xi, a. 1; q. xciv, a. 1.
Art. VI. —
Art. VII. — A. 1. — I Ad Timoth. ii, lect. ii.
Art. VIII. — I. D. xiii, q. ii, a. 1.
Art. IX. — IV. D. i, q. ii, a. 3; D. xviii, q. ii, a. 1. — Quodl. x, a. 15. — I Ad Corinth. v.
Art. X. —
Art. XI. — 3, q. lxviii, a. 10. — Quodl. ii, q. iv, a. 2. — Quodl. iii, q. v, a. 2.
Art. XII. —

## QUÆSTIO XI.

Art. I. — Q. x, a. 5; q. xciv, a. 1.
Art. II. — IV. D. xiii, q. ii, a. 1. — I Ad Cor. xi, lect. iv.
Art. III. — IV. D. xiii, q. ii, a. 1. — Quodl. x, a. 15.
Art. IV. Quodl. xx, a. 16.

## QUÆSTIO XII.

Art. I. —
Art. II. —

## QUÆSTIO XIII

Art. I. — II. D. xiv, in Exposit. litt. — Joan. x, lect. v.
Art. II. — Coloss. iii, lect. ii. —
Art. III. — 3. q. lxxx, a. 3. — IV. D. ix, q. iii, a. 3. — De Malo, q. ii. a. 10.
Art. IV. 3, q. lxiii, a. 3. — Joan. viii, lect. vi.

## QUÆSTIO XIV.

Art. I. — II. D. xlii, a. 1, 2. — De Malo, q. iii, a. 14. — Quodl. ii, q. viii, a. 1. — Rom. ii.
Art. II. — q. xxxvi, a. 4. — II. D. xliii, a. 4. — Rom. ii, lect. i.
Art. III. — 3, q. lxxxvi, a. 3. — II. D. xliii, a. 4. — De Malo, q. iii, a. 14 et 15. — Quodl. ii, q. viii, a. 1. — Rom. xii.
Art. IV. — II. D. xliii, a. 3. — De Verit. q. ii, a. 14.

QUÆSTIO XV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —

QUÆSTIO XVI.

Art. I. — Q. xxii, a. 1. — III Cont. Gent. c. cxviii.
Art. II. — Q. xlvi, a. 2; q. xlix, a. 1.

QUÆSTIO XVII.

Art. I. — III D. xxvi, q. ii, a. 1. — De Virtut. q. iv, a. 1.
Art. II. — III. D. xx, q. ii, a. 2. — De Virtut. q. iv, a. 1, 4.
Art. III. — 3, q. vii, a. 4. — III. D. xxvi, in Exposit. litt. — De Virtut. q. iv, a. 4.
Art. IV. — Q. xxv, a. 1. — IV Cont. Gent.
Art. V. — III. D. xxvi, q. ii, a. 2. — — De Virtut. q. iv, a. 1, 2.
Art. VI. — III. D. xxvi, q. ii, a, 3. — De Virtut. q. ii, a. 3; q. iv, a. 3.
Art. VII. — 1-2, q. lxi, a. 4.—III. D. xxiii, q. i, a. 5. — De Virtut. q. ii, a. 3.
Art. VIII. — 1-2, q. lxii, a. 4. — III. D. xxvi, q. iii, a. 3. — De Virtut. q. iv, a. 3.

QUÆSTIO XVIII.

Art. I. — 1-2, q. xl, a. 2. — III. D. xxvi, q. i, a. 5. — De Virtut. q. iv, a. 2.
Art. II. — 1-2, q. lxvii, a. 4, 5. — III. D. xxvi, q. ii, a. 5; D. xxxi, q. ii, a. 1. — De Virtut. q. iv, a. 4.
Art. III. — III. D. xxvi, q. ii, a. 5.
Art. IV. — De Virtut. q. iv, a. 2.

QUÆSTIO XIX.

Art. I. — 1-2, q. xlii, a. 1. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 2.
Art. II. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 1. — De Verit. q. ii, a. 10. — Rom. viii, lect. iii.
Art. III. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 1. — Rom. viii, lect. iii.
Art. IV. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 2. — Rom. viii, lect. iii.
Art. V. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 1. — Rom. viii, lect. iii.
Art. VI. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 3. — De Verit. q. xiv, a. 7.
Art. VII. — Q. xlv, a. 6.
Art. VIII. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 3. — Rom. viii.
Art. IX. — III. D. xliii, q. iii, a. 1, 2. — Rom. viii, lect. iii.
Art. X. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 3. — Psalm. xviii.
Art. XI. — 1-2, q. lxviii, a. 6. — III. D. xxxiv, q. i, a. 3; D. xxxv, q. ii, a. 2.
Art. xii. — Q. cxxi, a. 2. — III. D. xxxiv, q. ii, a. 5, 6.

QUÆSTIO XX.

Art. I. —
Art. II. — II. D. xliii, a. 3.
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO XXI.

Art. I.
Art. II. — I. Sent. Prolog. Exposit. litt.
Art. III.
Art. IV. — Q. cxxxii, a. 5, 6. — De Malo, q. ix, a. 3.

QUÆSTIO XXII.

Art. I. — A. 2.
Art. II. —

QUÆSTIO XXIII.

Art. I. — II. D. xxvii, q. ii, a. 1. — De Virtut. q. i, a. 5; q. ii, a. 2.
Art. II. — I. D. xvii, q. i, a. 1, 4; III. D. xxvii, q. ii, a. 4. — De Virtut. q. i, a. 11; q. ii, a. 1, 12.
Art. III. — III. D. xxvii, q. ii, a. 2. — De Virtut. q. i, a. 5; q. ii, a. 2.
Art. IV. — Q. lviii, a. 9. — III. D. xxvii, q. ii, a. 4. — De Virtut. q. ii, a. 2.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — Q. xxx, a. 4; 1-2, q. xlvi, a. 6. — III. D. xxxvi, a. 4. — IV Cont. Gent. c. lv. — Coloss. iii, lect. iii.
Art. VII. — 1-2, q. lxv, a. 2, 4. — — De Verit. q. xiv, a. 6. — Quodl. xii, a. 12.
Art. VIII. — Q. iv, a. 3. — III. D. xxiii, q. iii, a. 1; D. xxvii, q. ii, a. 4. — De Verit. q. xiv, a. 5. — De Virtut. q. ii, a. 3.

QUÆSTIO XXIV.

Art. I. — III. D. xxvii, q. ii, a. 3; D. xxx, a. 1. — De Verit. q. xiv, a. 5. — De Virtut. q. i, a. 5.
Art. II. — I. D. xvii, q. ii, a. 2, 3. — III Cont. Gent. c. clii. — Op. iv, c. iii. — Rom. viii, lect. v.
Art. III. — 1, q. lxii, a. 6. — I. D. xvii, q. i, a. 3; III. D. xxxi, q. i, a. 4.
Art. IV. — 1-2, q. lii, a. 1; q. lxvi, a. 1.— I. D. xvii, q. ii, a. 1. — De Verit. q. i, a. 11. — Quodl. ix, a. 13.
Art. V. — 1-2, q. lii, a. 2. — II. D. xvii, q. ii, a. 2. — De Virtut. q. i, a. 11.
Art. VI. — 1-2, q. lii, a. 3. — I. D. xix, q. ii, a. 3.
Art. VII. — III. D. xxvii, q. ii, a. 9. — De Virtut. q. i, a. 11; q. ii, a. 2.
Art. VIII. — Q. clxxxiv, a. 2. — III. D. xxvi, q. iii, a. 4; D. xxix, q. i, a. 8. — De Verit. q. x, a. 10, 11. — Op. xviii, c. v, vi, vii.
Art. IX. — Q. clxxxiii, a. 4; q. clxxxiv, a. 6. — III. D. xxix, a. 8. — Op. lxi, c. ii. — Psalm. xxiv.
Art. X. — I. D. xvii, q. ii, a. 5. — De Malo, q. vii, a. 2.
Art. XI. — III. D. xxxi, q. i, a. 1; IV, D. xiv, q. i, a. 4. — De Verit. q. ii, a. 1. — Cont. Gent. c. lxix.
Art. XII. — III. D. xxxi, q. i, a. 1. — De Verit. q. ii, a. 6, 13.

QUÆSTIO XXV.

Art. I. — Q. cxviii, a. 2. — De Virtut. q. i, a. 4.
Art. II. — I. D. xvii, q. i, a. 5; D. xxviii, a. 1.
Art. III. — III. D. xxviii, a. 2, 5. — De Virtut. q. ii, a. 7.

Art. IV. — I. D. xxxii, q. i, a. 2; III. D. xxvi. — De Virtut. q. ii, a. 7.
Art V. — III. D. xxviii, a. 7. — De Virtut. q. ii, a. 7.
Art. VI. — III. D. xxviii, a. 4. — De Verit. q. ii, a. 8.
Art. VII. — III. D. xxix, a. 5. — De Virtut. q. ii, a. 12. — Psalm. x.
Art. VIII. — III. D. xxx, a. 1. — De Virtut. q. ii, a. 8. — Op. iv, c. viii. — Op. xviii, c. xv. — Rom. xii, lect. iii.
Art. IX. — III. D. xxx, a. 1, 2. — Rom. xii, lect. iii.
Art. X. — III. D. xxviii, a. 3. — De Virtut. q. ii, a. 7.
Art. XI. — III. D. xxviii, a. 5 ; D. xxxi, q. ii, a. 3. — Rom. xiii, lect. ii.
Art. XII. — III. D. xxviii, a. 7. — De Virtut. q. ii, a. 7.

## QUÆSTIO XXVI.

Art. — III. D. xxix, a. 1. — De Virtut. q. ii, a. 9.
Art. II. — III. D. xxix, a. 3. — De Virtut. q. ii, a. 7.
Art. III. — Q . xliv, a. 8. — III. D. xxix, a. 3. — De Virtut. q. ii, a. 4, 9.
Art. IV. — III. D. xxix, a, 5; IV. D. xxxviii, q. ii, a. 4. — Quodl. viii, a. 8.
Art V. — 1-2, q. lxxiii. — Op. xviii, c. xvi.
Art. VI. — III. D. xxix, a. 6. — De Virtut. q. ii, a. 9.
Art. VII. —
Art. VIII. — Q. xxxii, a. 9. — III. D. xxix, a. 6. — De Virtut. q. i, a. 9.
Art. IX. — III. D. xxix, a. 7. — De Virtut. q. ii, a. 9. — Ephes. v, lect. x.
Art. X. — III. D. xxix, a. 7. — Ephes. v, lect. vii.
Art. XI. — III. D. xxix, a. 7. — De Virtut. q. ii, a. 9.
Art. XII. — III. D. xxix, a. 7. — IX Ethic. lect. vii.
Art. XIII. — III. D. xxx, q. ii, a. 3. — De Virtut. q. ii, a. 9.

## QUÆSTIO XXVII.

Art. I. —
Art. II. — III. D. xxvii, q. i, a. 1.
Art. III. — IV. D. ii. q. ii, a, 1. — Op. vi, c. vii-ix, xiv.
Art. IV. — III. D. xxvii, q. i, a. 1 ; D. xxxiv, q. i, a. 1. — De Verit. q. x, a. 11. — De Virtut. q. ii, a. 2.
Art. V. — III. D. xxvii, q. iii, a. 2. — De Virtut. q. ii, a. 10.
Art. VI. — III. D. xxvii, q. iii, a. 3. — De Virtut. q. ii, a. 2.
Art. VII. — A. 8. — III. D. xxx, a. 3, 4. — De Virtut. q. ii, a. 8.
Art. VIII. — Q. cxxviii, a. 2. — III. D. xxxix, a. 4. — Quodl. vi, a. 11.

## QUÆSTIO XXVIII.

Art. I. Q. xxxv, a. 2, 3 ; 3, q. lxxxix, a. 6. — Op. iv, c. ii.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV.

## QUÆSTIO XXIX.

Art. I. — III. D. xxvii, q. ii, a. 1. — II Thessal. c. iii, lect. ii.
Art. II. — III. D. xxvii, q. i, a. 3 ; IV. D. xlix, q. i, a. 2. — De Verit. q. xxii, a. 1. — De Divin. Nomin. c. xi, lect. i.
Art. III. — 3, q. lxxxix, a. 6. — De Malo, q. x, a. 2. — De Virtut. q. ii, a. 2. — Op. iv, c. ii.
Art. IV.

## QUÆSTIO XXX.

Art. I. — Q. xix, a. 1 ; 1-2, q. lxxix, a. 1 ; I, q. xlviii, a. 6.
Art. II. — III. D. xxvii, q. iii, a. 3.
Art. III. — 1-2, q. lix, a. 1. — III. D. xxiii, q. i, a. 3. — De Malo, q. x, a. 2.
Art. IV. —

## QUÆSTIO XXXI.

Art. I. —
Art. II. — IV. D. xv, q. ii, a. 6. — Op. iv, c. viii.
Art. III. — Q. xxxii, a. 9. — IV. D. xv, q. ii, a. 6. — Quodl. iv, a. 1.
Art. IV. —

## QUÆSTIO XXXII.

Art. I. — IV. D. xv, q. ii, a. 1.
Art. II. — IV. D. xv, q. ii, a. 3.
Art. III. — Ibid. — III Cont. Gent. c. cxxxiv.
Art. IV. —
Art. V. — IV. D. xv, q. ii, a. 1, 4. — Quodl. vi, a. 12.
Art. VI. —
Art. VII. — IV. D. xv, q. ii, a. 4. — Quodl. xii, a. 29.
VIII. — IV. D. xv, q. ii, a. 5. — Quodl. iii, a. 15. — Op. lxxiii, c. xvii.
Art. IX. — IV D. xv, q. ii, a. 6. — Rom. xii, lect. ii — I Cor. c. xvi, lect. i.
Art. X. — Q. cxvii, a. 1. — II Cor. c. viii.

## QUÆSTIO XXXIII.

Art. I. — A. 4. — IV. D. xix, q. ii, a. 1.
Art. II. — IV. D. xix, q. ii, a. 2. — De Virtut. q. iii, a. 2.
Art. III. — IV. D. xix, q. ii, a. 2. — De Virtut. q. iii, a. 1.
Art. IV. — IV. D. xix, q. ii, a. 2. — De Virtut. q. iii, a. 1. — Sap. ii, lect. iii. — Col. c. ult.
Art. V. — IV. D. xix, q. ii, a. 2.
Art. VI. — Ibid.
Art. VII. — Ibid. — Quodl. xi, a. 3.
Art. VIII. — IV. D. xix, q. ii, a. 3. — Quodl. xi, a. 2, 13.

## QUÆSTIO XXXIV.

Art. I. — Q. xv, a. 4. — IV. D. l, q. ii, a. 1. — Joan. v, lect. viii, ; xv, lect. v. — Rom. viii, lect. ii.
Art. II. — Q. xxxix, a. 2 ; q. lxxiii, a. 4.
Art. III. — Q. xxv, a. 6. — Psalm. xxiv.
Art. IV. — Q. clviii, a 2, 6 ; 1-2. q. xlvi, a. 6. — De Malo, q. xii, a. 4, 5.

Art. V. — Q. CLVIII, a. 6. — De Malo, q. XII, a. 5.
Art. VI. — Q. XXXVI, a. 4, — De Malo, q. X, a. 3.

## QUÆSTIO XXXV.

Art I. — 1-2, q. XXXV, a. 8. — De Malo, q. XI, a. 1, 3.
Art. II. — De Malo, q. XI, a. 2, 3.
Art. III. — De Malo, q. XI, a. 3.
Art. IV. — Q. XXXVI, a. 4. — II. D. XLIV, q. II, a. — 3. De Malo, q. XI, a. 4.

## QUÆSTIO XXXVI.

Art. I. — A. 2. — De Malo, q. X, a. 1, 2; q. XI, a. 3, 4. — Job. V.
Art. II. — Q. CLVIII, a. 1. — De Malo, q. X, a. 1. — Psalm. XXXVI.
Art. III. — De Malo, q. X, a. 2 q. XI, a. 3.
Art. IV. — Q. XXXIV, a. 6. — De Malo, q. VIII, a. 1; q. X, a. 3.

## QUÆSTIO XXXVII.

Art. I. — Q. XLII, a. 2.
Art. II. — Q. CXXXII, a. 5. — De Malo, q. IX, a. 3.

## QUÆSTIO XXXVIII.

Art. I. — II Timoth. II, lect. II.
Art. II. — Q. CXXXII, a. 5. — De Malo, q. IX, a. 2.

## QUSÆTIO XXXIX.

Art. I. — IV. D. XIII, q. II, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2. — De Malo, q. II, a, 10.
Art. III. -- 3, q. LXIV, a. 9. — IV. D. XXV, q. I, a. 2. — Quodlib. II, a. 16.
Art. IV. —

## QUÆSTIO XL.

Art. I. — Q. XLI, a. 1; q. XLII, a. 2; q. LXVI, a. 8.
Art. II. —
Art. III. — Q. LXXI, a. 3.
Art. IV. —

## QUÆSTIO XLI.

Art. I. —
Art. II. — Q. CLVIII, a. 7; 3, q. XV, a. 9.

## QUÆSTIO XLII.

Art. I. —
Art. II. —

## QUÆSTIO XLIII.

Art. I. — IV. D. XXXVIII, q. I, a. 1. — Quodlb. IV, a. 23. — Rom. VII, lect. II; XIV, lect. II.
Art. II. — IV. D. XXXVIII, q. II, a. 1, 4. — Rom. XIV, lect. II.
Art. III. — IV. D. XXXVIII, q. II, a. 2.
Art. IV. — IV. D. XXXVIII, q. II, a. 2, 3.
Art. V. — IV. D. XXXVIII, q. II, a. 3.
Art. VI. — IV. D. XXXVIII, q. I, a. 3.
Art. VII. — 3, q. XLII, a. 2. — IV. D. XXXVIII, q. II, a. 4. — Rom. XIV, lect. III.
Art. VIII. — IV. D. XXXVIII, q. II, a. 4. — Rom. XIV, lect. III.

## QUÆSTIO XLIV.

Art. I. — III Cont. Gent. c. CXVI, CXVII.
Art. II. — 1-2, q. XCIX, a. 1; q. LVIII, a. 1. III Cont. Gent. c. CXVI, CXVII.
Art. III. — III Cont. Gent. c. CXVII. — De Virtut. q. II, a. 4, 7. — Rom. XIII, lect. II. — Galat. V, lect. III.
Art. IV. — III. D. XXVII, in Exposit. litt. — De Virtut. q. II, a. 10.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — IV. D. XXI, q. III, a. 4. — De Virtut. q. II, a. 10. — Op. IV. — Op. XVIII, c. V, VI, VII, XV.
Art. VII. — Quodl. IV, a. 24. — Rom. XIII, lect. II. — Galat. V, lect. III. — Op. XLII, c. V.
Art. VIII. — 1-2, q. C, a. 9. — III. D. XXIX, a. 1; D. XXXVI, a. 6. — De Verit. q. XIV, a. 12, 14. — De Virtut. q. II, a. 9.

## QUÆSTIO XLV.

Art. I. — III. D. XXXV, q. II, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Q. X, a. 7; q. LXIV, a. 1. -- III. D. XXXV, q. II, a. 1.
Art, IV. —
Art. V. — 1-2, q. LXVIII, a. 5.
Art. VI. — 1-2, q. LXIX, a. 3, 4. — III. D. XXXIV, q. I, a. 4, 6.

## QUÆSTIO XLVI.

Art. I. -- Q. VIII, a. 6.
Art. II. —
Art, III.

## QUÆSTIO XLVII.

Art. I. — I, q. XXII, a. 1; 1-2, q. LXI, a. 2; q. LXXXV, a. 3. — De Malo, q. IV, a. 5. — De Virtut. q. V, a. 1.
Art. II. — 1-2, q. LVII, a. 3. — III. D. XXXIII, q. II, a. 4.
Art. III. — A. 15; q. XLIX, a. 2, 5, 7.
Art. IV. — Q. LV, a. 1; 1-2, q. XXXVII, a. 5; q. LXI, a. 1.
Art. V. — III. D. XXXVIII, q. I, a. 1; q. II, a. 1.
Art. VI. — I, q. XXII, a. 1; 1-2, q. LXVI, a. 3. — III. D. XXXIII, q. II, a. 2, 3.
Art. VII. — Q. CXXIII, a. 12; q. CXLI, a. 8; 1-2, q. LXI, a. 3; q. LXVI, a. 2. — III, D. XXXIII, q. II, a. 5.
Art. VIII. — Q. LI, a. 2, — III. D. XXXIII, q. II, a. 3. — Rom. VIII, lect. I. — Ephes. II, lect. VIII.
Art. IX. — Q. XLVIII, a. 1; q. LIV, a. 2.
Art. X. — Q. XLIX, a. 3; 1, q. XXII, a. 1.
Art. XI. — Q. XLVIII; 2-2, q. LVII, a. 9.
Art. XII. — Q. XLIX, a. 3; q. L, a. 2.
Art. XIII. — Q. L, a. 3; q. LI, a. 1. — De Virtut. q. V, a. 2.
Art. XIV. — Q. LI, a. 1.
Art. XV. — II. D. XXIII, q. II, a. 2. — De Verit. q. XVIII, a. 7.
Art. XVI. — 1-2, q. LIII, a. 1. — De Verit. q. XVIII, a. 7.

### QUÆSTIO XLVIII.

Art. I. — Q. XLIX. — III. D. XXXIII, q. III, a. 1.

### QUÆSTIO XLIX.

Art. — I. — Q. XLVIII. — III. D. XXXIII. q. III a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — Q. XLVIII; 1, q. XX, a. 1.
Art. VII. — Q. XLVIII; —. III. D. XXXIII, q. III, a. 1.
Art. VIII. — Ibid.

### QUÆSTIO L.

Art. I. — Ibid.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid. a. 2. — 2-2, q. XLVII, a. 11.
Art. IV. — Ibid.

### QUÆSTIO LI.

Art. I. — 1-2, q. VII, a. 6. — III. D. XXXIII, q. V, a. 1. — VI Ethic. lect. VIII, IX.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — 1-2, q. LVII, a. 6. — III. D. XXXIII, q. III, a. 1. — VI Ethic. lect. IX.
Art. IV. — Ibid.

### QUÆSTIO LII.

Art. I. — III. D. XXXV, q. II, a. 4.
Art. II. — III. D. XXXI, q. II, a. 4; D. XXXIV, q. I, a. 2.
Art. III. — III. D. XXXV. q. III, a. 4.
Art. IV. — 1-2, q. LXIX, a. 3. — III. D. XXXIV, q. I, a, 4. — Matth. IV.

### QUÆSTIO LIII.

Art. I. —
Art. II. — 1-2, q. LXXII, a. 9.
Art. III. — Q. CXXVII, a. 1. — De Malo, q. XV, a. 4.
Art. IV. — De Malo, q. XV, a. 4.
Art. V. —
Art. VI. — Q. CLIII, a. 1, 5. — De Malo, q. XV, a. 4.

### QUÆSTIO LIV.

Art. I. —
Art. II. — Q. LIII, a. 1. — Philipp. IV.
Art. III. —

### QUÆSTIO LV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — A. 4; q. LXIX, a. 2.
Art. IV. — Q. LXIX, a. 2; q. CXI, a. 3.
Art. V. —
Art. VI. — Q. CXVIII, a. 7. — III Cont. Gent. c. CXXXV. — Quodl. VII, a. 17. — Philipp. IV.
Art. VII. — Q. CLXXXVIII, a. 7. — III Cont. Gent. c. CXXXV.
Art. VIII. — Q. CXVIII, a. 7, 8. — II. D. XLII, q. II, a. 3. — De Malo, q. XIII, a. 3.

### QUÆSTIO LVI.

Art. I. —
Art. II. —

### QUÆSTIO LVII.

Art. I. —
Art. II. — Q. LX, a. 5; 1-2, q. XCV, a. 4. — V Ethic. lect. XII.
Art. III. — 1-2, q. XCV, a. 4. — V Ethic. lect. XII.
Art. IV. —

### QUÆSTIO LVIII.

Art. I. —
Art. II. — Q. LVII, a. 4. — De Virtut. q. II, a. 7.
Art. III. — V Ethic. lect. II, III.
Art. IV. — III. D. XXXIII, q. VI, a. 4. — De Virtut. q. I, a. 5. — V Ethic. lect. I.
Art. V. — Q. LIX, a. 1; 1-2, q. LX, a. 3. — V Ethic. lect. I, II, III.
Art. VI. — Q. LX, a. 3-7. — III. D. IX, q. I, a. 1. — V Ethic. lect. II.
Art. VII. — Q. LIX, a. 1; 1-2, q. LX, a. 3. — V Ethic. lect. I, II, III.
Art. VIII. — 1-2, q. LXIX, a. 2. — III. D. XXXIII, q. II, a. 2. — II Ethic. lect. VIII.
Art. IX. — IV. D. XV, q. I, a. 1.
Art. X. — 1-2, q. LXIV, a. 2. — III. D. XXXIII, q. I, a. 3; IV. D. XXV, q. I, a. 1. — De Virtut. q. I, a. 13.
Art. XI. — Q. LXVI, a. 3, 5; 1, q. XXI, a. 1. — II. D. XXVII, a. 3.
Art. XII. — Q. CXXIII, a. 12; q. CXLI, a. 8; 1-2, q. LXVI, a. 4. — III. D. XXXV, q. I, a. 3.

### QUÆSTIO LIX.

Art. I. — Q. LVIII, a. 5; q. LXXIX, a. 2.
Art. II. — A. 4. — V Ethic. lect. XIII. — Psalm. XXXVI.
Art. III. — Q. LXVI, a. 4. — V Ethic. lect. XII, XIII, XIV.
Art. IV. — Q. LXIX, a. 1; q. LXX, a. 4; q. CX, a. 3.

### QUÆSTIO LX.

Art. I. — Q. LXIII, a. 4. — Isaï., V, lect. VI.
Art. II. — Q. LXVII, a. 1. — IV. D. XLVIII, q. I, a. 1. — Rom. II, lect. I; XIV, lect. I. — I Cor. IV.
Art. III. — Ibid. — Quodl. XII, a. XXV.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. — Q. LXVII, a. 1. — IV. D. XVII, q. III, a. 3; D. XLVIII, q. I, a. 1.

### QUÆSTIO LXI.

Art. I. — 1, q. XXI, a. 1. — III. D. XXXIII, q. III, a. 4; IV. D. XLVI, q. I, a. 1.
Art. II. — II. D. XXVII, a. 3; III. D. XXXIII.
Art. III. —
Art. IV. —

### QUÆSTIO LXII.

Art. I. —

Art. II. — IV. D. xv, q. i, a. 8. — Quodl. xii, a. 6.
Art. III. — 1-2, q. cv, a. 8. — IV. D. xv, q. i, a. 5.
Art. IV. —
Art. V. — Ibid. — Op. lxvii. — Op. lxxiii, c. xvii, xiii.
Art. VI. —
Art. VII. — IV. D. xv, q, i, a. 5.
Art. VIII. — IV. D. xvii, q. v, a. 2.

QUÆSTIO LXIII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — Quodl. x, a. 12.
Art. IV. —

QUÆSTIO LXIV.

Art. I. — I. D. xxxix, q, ii, a. 2. — III Cont. Gent. c. cxii.
Art. II. — Q. cviii, a. 1, 3; 1-2, q. c, a. 9. — III Cont. Gent. c. cxl. — Rom. xii, lect. iii.
Art. III. — Q. lxv, a. 1. — IV. D. xxxvii, q. ii, a. 1.
Art. IV. —
Art. V. — Q. lix, a. 3; q. cxxiv, a. 2; 3, q. xlvii, a. 6. — IV. D. xlix, q. v, a. 3. — Hebr. xi, lect. vii.
Art. VI. — 1-2, q. xciv, a. 5; q. c. a. 8. — Op. ix, q. lxxxvi. — Hebr. xi, lect. iv.
Art. VII. — IV. D. xxv, q. ii, a. 2.
Art. VIII. — IV. D. lxxv, q. ii, a. 2.

QUÆSTIO XLV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — Q. cliv, a. 8.

QUÆSTIO LXVI.

Art. I. — III Cont. Gent. c. xxii, xxvii.
Art. II. — III Cont. Gent. c. cxxii. — Op. xx, lib. iv, c. iv.
Art. III. —
Art. IV. — A. 9; q. lxxiii, a. 1. — II Cor. xii.
Art. V. — Q. cxviii, a. 4. — De Malo, q. x, a. 2; q. xv, a. 2.
Art. VI. —
Art. VII. — Q. cx, a. 3. — IV. D. xv, q. ii, a. 1 4, 5.
Art. VIII. —
Art. IX. — Q. lxxiii, a. 3; q. cxvi, a. 2.

QUÆSTIO LXVII.

Art. I. — Q. lx, a. 6. — IV. D. xvii, q. iii, a. 3; D. xlviii, q. i, a. 1.
Art. II. — Q. lxiv, a. 6. — IV. D. xvii, q. i, a. 2. — Quodl. v, a. 15.
Art. III. — Op. xix, c. v.
Art. IV. — 3, q. xlvi, a. 2. — I. D. xliii, q. ii, a. 2; IV. D. xlvi, q. iii, a. 2.

QUÆSTIO LXVIII.

Art. I. —
Art. II. — IV. D. xix, q. ii, a. 3; D. xxxv, a. 3. — Quodl. xi, a. 13.
Art. III. —
Art. IV. — IV. D. xli, a. 5. — Quodl. xi, a. 13.

QUÆSTIO LXIX.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 1.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO LXX.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO LXXI.

Art. I. —
Art. II. — Q. clxxxviii, a. 3.
Art. III. —
Art. IV. — Op. xix, c. vii.

QUÆSTIO LXXII.

Art. I. — Q. lxxiii, a. 1. — Psalm. xliii. — Rom. i, lect. viii.
Art. II. — Q. clviii, a. 5. — I Cor. xv, lect. vii. — Galat. iii.
Art. III. — Q. lxiii, a. 4. — Op. xix, c. xiv-xvi.
Art. IV. — Q. lxxiii, a. 3; q. clviii, a. 7.

QUÆSTIO LXXIII.

Art. I. — Q. lxxiv, a. 1; q. lxxv, a. 1. — Rom. i, lect. vii.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO LXXIV.

Art. I. — Q. lxxv, a. 1. — Rom. i, lect. viii.
Art. II. — Q. x, a. 3.

QUÆSTIO LXXV.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO LXXVI.

Art. I. — IV. D. xviii, q. xviii, a. 1. — De Virtut. q. ii, a. 8. — Psalm. v. — Rom. xi.
Art. II. — A. 4.
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO LXXVII.

Art. I. — IV. D. xxv, q. iii, a. 1.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO LXXVIII.

Art. I. — III. D. xxxvii, a. 6. — De malo, q. xiii, a. 4. — Quodl. iii, a. 19. — Op. lxxiii, c. iv, xv.
Art. II. — De Malo, q. xiii, a. 4. — Op. xxi, q. iii, iv. — Op. lxxiii, c. iii. vii.

Art. III. — Quodl. III, a. 19. — Op. LXVII.
Art. IV. — III. D. XXXVII, a. 6. — De Malo, q. XIII, a. 4. — Op. XXI, q. III. — Op. LXXIII, c. XVII.

## QUÆSTIO LXXIX.

Art. I. — Psalm. XXXIII. — Psalm. XXXVI.
Art. II. —
Art. III. — 1-2, q. LXXI, a. 5. — II. D. XXXV, a. 3. — De Malo, q. II, a. 1.
Art. IV. —

## QUÆSTIO LXXX.

Art. I. — Q. LVIII, a. 11; q. CXXII, a. 1. — III. D. XXXIII, q. III, a. 4.

## QUÆSTIO LXXXI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —
Art. VII.
Art. VIII. — Q. LXXXIV, a. 1, 2; q. LXXXVIII, a. 6. — III. D. XXXIII, q. III, a. 4, — III Cont. Gent. c. CX, CXVIII. — Quodl. VI, a. 11. — Op. XIX, c. IV.

## QUÆSTIO LXXXII.

Art. I. — Q. LXXXIII, a. 3.
Art. II. — Q. LXXXI, a. 3; q. CIV, a. 3.
Art. III. — IV. D. XV, q. IV, a. 3. — De Malo, q. XI, a. 1.
Art. IV. —

## QUÆSTIO LXXXIII.

Art. I. —
Art. II. — IV. D. XV, q. IV, a. 1. — De Verit. q. II, a. 2. — Op. III, c. CCLV.
Art. III. —
Art. IV. — IV. D. XV, q. IV, a. 5; D. XXXVIII, q. I, a. 1.
Art. V. — IV. D. XV, q. IV, a. 4. — Op. III, c. CXL.
Art. VI. — IV. D. XV, q. IV, a. 5.
Art. VII. — 3, q. XXVIII, a. 3. — IV. D. XV, q. IV, a. 4.
Art. VIII. — III. D. XXX, a. 2. — De Virtut. q. II, a. 8.
Art. IX. —
Art. X. — IV. D. XV, q. IV, a. 6.
Art. XI. — Ibid. a, 9; D. XLV, q. III, a. 3.
Art. XII. — III. D. XXIX, q. I, a. 1; IV. D. XV, q. IV, a. 2.
Art. XIII. —
Art. XIV. — IV. D. XV, q. IV, a. 2. — Rom. I, lect. V. — I Cor. III, VI. — I Thessal. V, lect. II.
Art. XV. — A. 7. — IV. D. XV, q. IV, a. 7.
Art. XVI. — Q. CLXXVIII, a. 2. — De Potent. q. VI, a. 9. — Joan. IX.
Art. XVII. — IV. D. XV, q. IV, a. 3. — Philip. IV. — I Ethic. II.

## QUÆSTIO LXXXIV.

Art. I. — III. D. X, q. I, a. 2. — III Cont. Gent. c. CXVIII.
Art. II. — Q. LXXXI, a. 7. — III. D. IX, q. I, a. 3. — III Cont. Gent. c. CXIX.
Art. III. —

## QUÆSTIO LXXXV.

Art. I. —
Art. II. — 1-2, q. CII, a. 3; 3, q. XLVIII, a. 3. — III Cont. Gent. c. CXX. — Psalm. XXVIII. — Rom. I, lect. VII.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO LXXXVI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO LXXXVII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO LXXXVIII..

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — III Cont. Gent. c. CXXXVIII.
Art. V. — Q. CLXXXIX, a. 2. — III Cont. Gent. c. CXXXVIII. — Op. XVII. — Op. XVIII, c. III.
Art. VI. — Q. CLXXXIX, a. 2; 3, q. XXVIII, a. 4. — III Cont. Gent. c. CXXXVIII. — Op. XVII, c. XII. — Op. XVIII, c. XIII.
Art. VII. — IV. D. XXXVIII, q. I, a. 2. — Quodl. III, a. XVIII. — Quodl. VIII, a. 10.
Art. VIII. —
Art. IX. — CLXXIX, a. 5. — IV. D. VII, q. II, a. 3; D. VIII, q. I, a. 1. — Op. XVII, c. XII, XIII.
Art. X. — IV. D. XXXVIII, q. I. a. 4.
Art. XI. — Q. CLXXXVIII, a. 8. — IV. D. XXXVIII, q. I, a. 4.
Art. XII. — IV. D. XXXVIII, q. I, a. 1, 4; q. IV.

## QUÆSTIO LXXXIX.

Art. I. — Q. XCVIII, a. 2. — III. D. XXXIX, a. 1.
Art. II. — III. D. XXXIX, q. I, a. 2. — Rom. I, lect. V. — Hebr. VI, lect. IV.
Art. III. — Q. XCVIII, a. 1. — III, ubi sup. — Quodl. V, a. 7.
Art. IV. —
Art. V. — 1-2, q. CVII, a. 2. — III. D. XXXIX, q. I, a. 2. — Psalm. XIV. — Rom. I, lect. V.
Art. VI. — III. D. XXXIX, a. 1, et in Exposit. litt. — Hebr. VI, lect. IV.
Art. VII. — III. D. XXXIX, a. 3; IV. D. XXIX, a. 1. — Quodl. III, a. 10. — Quodl. V, a. 17. — Quodl. XII, a. 22.
Art. VIII. —
Art. IX. —
Art. X. — III. D. XXXIX, in Exposit. litt.

## QUÆSTIO XC.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —

## QUÆSTIO XCI.

Art. I. — III. D. ix, q. i, a. 3 ; D. xv, q. iv, a. 1. — Psalm. xxxii. — Ephes. iii, lect. vii.
Art. II. —

## QUÆSTIO XCII.

Art. I. — Q. xciv, a. 1 ; q. xcv, a. 1 ; q. cxxii, a. 3. — I. D. ix, q. ii, a. 1.
Art. II. —

## QUÆSTIO XCIII.

Art. I. —
Art. II. — Q. lxxxi, a. 5 ; q. xcii, a. 1 ; q. civ, a. 2.

## QUÆSTIO XCIV.

Art. I. — III. D. ix, q. i, a. 1. — III Cont. Gent. c. cxx.
Art. II. — III Cont. Gent. c. cxx.
Art. III. — 1-2, q. cii, a. 3. — De Malo, q. ii, a. 10. — I Cor. xii, lect. i.
Art. IV. — II. D. xv, q. i, a. 2. — III Cont. Gent. c. cxx. — De Potent. q. iii, a. 4.

## QUÆSTIO XCV.

Art. I. — II. D. xv, q. i, a. 3. — III Cont. Gent. c. cliv. — Isaï., iii, lect. iv.
Art. II. — II. D. xv, a. 3. — III Cont. Gent. c. cliv.
Art. III. —
Art. IV. — Q. xcvi, a. 1. — III Cont. Gent. c. cliv.
Art. V. — II. D. xv, q. i, a. 3. — Cont. Gent. c. cliv. — Galat. iii, lect. iv.
Art. VI. — III Cont. Gent. c. cliv. — Op. xxv, c. iv.
Art. VII. — III Cont. Gent. c. cliv. — Op. xxv, c. iii, v.
Art. VIII. —

## QUÆSTIO XCVI.

Art. I. —
Art. II. — III Cont. Gent. c. v. — Op. xxvi. — Galat. iv, lect. iv.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XCVII.

Art. I. — IV. D. xlii, a. 4. — II Cor. xi.
Art. II. — I, q. clxxxiv, a. 2.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XCVIII.

Art. I — III. D. xxxix, a. 4.
Art II. — 1-2, q. xcvi, a. 4.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XCIX.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — Q. cliv, a. 10.
Art. IV. —

## QUÆSTIO C.

Art. I. — IV. D. xxvi, q. iii, a. 1.
Art. II. —
Art. III. — IV. D. xxv, q. iii, a. 2. — Quodl. viii, a. 11.
Art IV. — IV. D. xxv, q. iii, a. 2.
Art. V. — IV. D. xxv, q. iii, a. 3.
Art. VI. — IV. D. xxv, q. iii, a. 1.

## QUŒSTIO CI.

Art. I. — III. D. xxxiii, q. iii, a. 4. — I Ad Timoth. iv, lect ii.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO CII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —

## QUÆSTIO CIII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO CIV.

Art. I. — Q. lxix, a. 2; q. lxxxviii, a. 10.
Art. II. — II. D. xxxv, a. 2 ; D. xliv. q. ii, a 1. — Hebr. 11.
Art. III. —
Art. IV. — Q. cliv, a. 2. — II. D. xliv, in Exposit. litt. — Joan. ii.
Art V. — Q. lxix, a. 3; q. clxxxvi, a. 2. — III. D. xxv, q. ii, a. 1. — Rom. xiii.
Art. VI. — II. D. xliv, q. ii, a. 2. — Quodl. ii, a. 9.

## QUÆSTIO CV.

Art. I. —
Art. II. — Op. lxiv, c. xi. — Hebr. iii. lect. ii.

## QUÆSTIO CVI.

Art. I. — Q. cvii, a. 1. — 1-2, q. lx, a. 1.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —

## QUÆSTIO CVII.

Art. I. — Q. clxii, a. 4.
Art. II. — Q. lxxii, a. 4. — IV. D. xxii, a. 2.
Art. III. —
Art. IV. — Q. cxxii, a. 4.

## QUÆSTIO CVIII.

Art. I. — Q. clviii, a. 3; 3, q. xv, a. 9. — De Malo, q. xii, a. 1, 3. — Rom. xii, lect. iii.

Art. II. —
Art. III. — 1-2, q. cv, a. 2.
Art. IV. — 1-2, q. v, vi.

## QUÆSTIO CIX.

Art. I. — Q. xvi, a. 4; q. xvii, a. 1. — III. D. xxxiv, q. i, a. 2; IV. D. xvi, q. iv, a. 1; D. xvii, q. iii, a. 2. — De Verit. q. i, a. 3.
Art. II. — IV. D. xvi, q. iv, a. 1.
Art. III. — De Verit. q. i, a. 5.
Art. IV. —

## QUÆSTIO CX.

Art. I. — III. D. xxxviii, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2, 5. — Op. lxiv, c. xxv, xxvi. — Psalm. v.
Art. III. — Q. lxix, a. 1, 2; q. lxx, a. 4. — III. D. xxxviii, q. i, a. 3. — Quodl. viii, a. 14.
Art. IV. — Q. lxix, a. 1, 2; q. lxx, a. 4. — III. D. xxxviii, q. i, a. 4; IV. D. xvi, q. iv, a. 1. — Quod. viii, a. 14. — Quod. ix, a. 15.

## QUÆSTIO CXI.

Art. I. —
Art. II. — IV. D. xvi, q. iv, a. 1; q. ii, a. 1.
Art. III. — Q. c, a. 2.
Art. IV. — IV. D. xvi, q. iv, a. 1.

## QUÆSTIO CXII.

Art. I. —
Art. II. —

## QUÆSTIO CXIII.

Art I. — Q. c, a. 2. — III. D. xxxix, q. i, a. 2.
Art. II. — Ibid.

## QUÆSTIO CXIV.

Art. I. — Q. xxii, a. 3. — III. D. xxvii, q. ii, a. 2; D. xxxiv, q. i, a. 2. — De Virtut. q. ii, a. 2; q. iii, a. v.
Art. II. —

## QUÆSTIO CXV.

Art. I. —
Art. II. — De Malo, q. vii, a. 1.

## QUÆSTIO CXVI.

Art. I. —
Art. II. —

## QUÆSTIO CXVII.

Art. I. — I Cor. viii, lect. i. — II Ethic. lect. viii.
Art. II. — 1-2, q. lx, a. 2. — De Malo, q. xiii, a. 1. — IV Ethic.
Art. III. — Quodl. v, a. 23. — IV Ethic.
Art. IV. — Q. cxix, a. 1. — IV Ethic.
Art. V. — Q. lviii, a. 12; q. clvii, a. 1. — III. D. xxvii, q. ii, a. 4. — De Malo, q. xiii, a. 1.
Art. VI. —

## QUÆSTIO CXVIII.

Art. I. —
Art. II. — 1-2, q. lxiii, a. 2. — II. D. xxi, in Exposit, litt. — De Malo, q. viii, a. 1.
Art. III. — Q. cvii, a. 2. — De Malo, q. xiii, a. 2. — IV Ethic.
Art. IV. — De Malo, q. xiii, a. 2.
Art. V. —
Art. VI. —
Art. VII. — II. D. xlii, q. ii, a. 2. — De Malo, q. viii, a. 1; q. xiii, a. 3.
Art. VIII. —

## QUÆSTIO CXIX.

Art. I. — Q. cxviii, a. 3.
Art. II. —
Art. III. — Q. cvii, a. 2; q. cxviii, a. 5. — De Malo. q. xiii, a. 2. — IV Ethic. lect. iv, v.

## QUÆSTIO CXX.

Art. I. — Q. cvii, a. 1. — III. D. xxxvii, a. 4. — V Ethic. lect. xvi.
Art. II. Q. lxxx. — III. D. xxxiii, q. i, a. 4. — III Ethic. lect. xvi.

## QUÆSTIO CXXI.

Art. I. — III. D. xliii, q. iii, a. 2.
Art. II. — Q. lxxxiii, a. 9; 1-2, q. lxix, a. 3. — III. D. xxxiv, q. i, a. 4, 5. — Matth. v.

## QUÆSTIO CXXII.

Art. I. — Q. lvi, a. 1, 2; q. cxl, a. 1; q. cxlviii, a. 1; 1-2, q. xcix, a. 5; q. c, a. 2, 3.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — 1-2, q. c, a. 5; q. civ, a. 4. — III. D. xxxvii, a. 5. — Isaï., lvi. — Job. iii. — Ad Coloss. ii, lect. iv.
Art. V. —
Art. VI. — II. D. xxxvii, a. 2.

## QUÆSTIO CXXIII.

Art. I. — Q. cxxiv, a. 2. 3. — III. D. iii, q. iii. — Op. xlii, lib. IV, c. xvii. — Psalm. xvii. — III Ethic. lect. xviii.
Art. II — 1-2, q. lxi, a. 3, 4. — III. D. xxxiii, q. i.
Art. III. — Q. cxxvi, a. 2; q. cxxxvii, a. 1; q. cxli, a. 1. — III. D. xxxiii, a. 2. — De Virtut. q. i, a. 4, 5. a. 11, 12. — III. D. xxxiii, q. ii, a. 3; IV. D. xlix, q. v, a. 3. — De Virtut. q. i, a. 12;
Art. IV. — Q. v, a. 1, 4. — III Ethic. lect. xviii.
Art. V. — Q. cxxiv, a. 2; q. cxli, a. 8. — II. D. xliv, q. ii, a. 1; III. D. xxxiii, q. iii, a. 3.
Art. VI. — A. 3, 8, 10, 11; q. cxxiv, a. 2; q. cxli, a. 2, 3. — III. D. xxxiii, q. ii, a. 3; q. iii, a. 3. — De Virtut. q. i, a. 12.
Art. VII. —
Art. VIII. —
Art. IX. —
Art. X. — De Virtut. q. xxvi, a. 7. — III Ethic. lect. xvii.
Art. XI. — Q. cxli, a. 7; 1-2, q. lxi, a. 2, 3; q. lxvi, a. 2, 4. — III. D. xxxiii, q. ii, a. 1. — De Virtut. q. i, a. 12; q. v, a. 2.
Art. XII. —

## QUÆSTIO CXXIV.

Art. I. —

Art. II. —
Art. III. — Q. CLXXXIV, a. 5.
Art. IV. — I. D. XIX, q. V, a. 3.
Art. V. —

QUÆSTIO CXXV.

Art. I. — 1-2, q. XXIII, a. 4 ; q. XLII, a. 1.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO CXXVI.

Art. I. —
Art. II. — II. D. XXVI, q. II, a. 2; D. XXXIV, q. I, a. 2 ; D. XLIV, q. II, a. 1.

QUÆSTIO CXXVII.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO CXXVIII.

Art. I. — Q. CXXIX, a. 5 ; q. CXXXIV, a. 4; q. CXXXVI, a. 4 ; q. CLXI, a. 4. — III. D. XXXIII, q. III, a. 3.

QUÆSTIO CXXIX.

Art. I. — Q. CXXXI, a. 2. — III. D. XXVI, q. II, a. 2; D. XXXIII, q. III, a. 3;D. XXXIV, q. I, a. 2.
Art. II. — Q. LX, a. 5. — III. D. IX, q. I, a. 1 ; D. XXXIII, q. I, a.
Art. III. — Q. XXX, a. 2. — II. D. XLII, q. II, a. 4; IV. D. XXXIII, q. III, a. 2. — De Malo, q. VIII, a. 2.
Art. IV. — Q. CXXXIV, a. 2. — II. D. XLII, q. II, a. 4; D. XLIV, q. II, a. 1 ; III. D. IX, q. I, a. 1 ; D. XXXIII, q. III, a. 3; IV. D. XIV, q. I, a. 1 ; D. XVI, q. IV, a. 1. — De Malo, q. VIII, a. 3.
Art. V. — Q. CXXVIII.
Art. VI. — Q. CXXVIII. — III. D. XXXIII, q. III.
Art. VII. — 1-2, q. V, a. 3, 7.
Art. VIII. —

QUÆSTIO CXXX.

Art. I. — Q. XXI, a. 2 ; q. LXX, a. 3.
Art. II. — Q. CXXXIII, a. 1. —

QUÆSTIO CXXXI.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO CXXXII.

Art. I. —
Art. II. — De Malo, q. IX, a. 1, 2. — II. D. XLII, q. II, a. 4.
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. — Q. XXI, a. 4 ; q. CV, a. 1 ; q. CXXXVIII, a. 2. — II. D. XLII, q. II, a. 3. — De Malo, q. VIII, a. 1 ; q. IX, a. 3 ; q. XIII, a. 3.

QUÆSTIO CXXXIII.

Art. I. — IV Ethic. lect. XI.
Art. II. — Q. CLXII, a. 1. — IX Ethic. lect. XI.

QUÆSTIO CXXXIV.

Art. I. —
Art. II. — Q. CXXIX, a. 1, 2.
Art. III. — Q. CLII, a. 3 ; q. CLX, a. 1 ; 1-2, q. LX, a. 5. — III. D. XXXIV, q. X, a. 2 ; IV. D. VII, q. II, a. 2. — D. XVII, q. III, a. 2 ; D. XXXIII, q. III, a. 2, — IV Ethic. lect. VI.
Art. IV. — Q. CXXVIII.

QUÆSTIO CXXXV.

Art. I. — IV Ethic. lect. VII.
Art. II. —

QUÆSTIO CXXXVI.

Art. I. — 1-2, q. XI, a. 1 ; q. LXXIV, a. 1.
Art. II. — 1-2, q. LXVI, a. 5.
Art. III. —
Art. IV. — Q. CXXVIII.
Art. V. — Q. CXXVII, a. 5; 1-2, q. LXX, a. 3. — II Cor. VI, lect. II.

QUÆSTIO CXXXVII.

Art. I. — Q. CLVIII, a. 1. — III. D. XXXIII, q. III, a. 3.
Art. II. —
Art. III. — Q. CXXXVI, a. 3.
Art. IV. — 1-2, q. CIX, a. 9, 10 ; q. CXIV, a. 4. — II. D. XX, in Exposit. litt. — III Cont. Gent. c. CLV. — De Verit. q. XXIV, a. 13 ; q. XXVII, a. 5. — Psalm. XXXI. — Joan. VII, lect. II.

QUÆSTIO CXXXVIII.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO CXXXIX.

Art. I. — III. D. XXXIV, q. I, a. 2 ; q. III, a. 1.
Art. II. — Q. LXXXIII, a. 9; 1-2, q. LXVI, a. 3. — III. D. XXXIV, q. I, a. 4, 6.

QUÆSTIO CXL.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO CXLI.

Art. I. — Q. CLXXXVI, a. 1. — De Virtut. q. I, a. 12. — III Ethic. lect. XIX.
Art. II. — Q. CXLII, a. 4.
Art. III. — Q. XXI, a. 1 ; q. XXIII, a. 4; q. XCV, a. 3; q. CXLVII, a. 2 ; 1-2, q. XXXV, a. 6. — III Ethic. lect. XIX.
Art. IV. — I, q. LIX, a. 4 ; 1-2, q. LXX, a. 3. — III. D. XXXIII, q. II, a. 2; IV. D. XLIX, q. III, a. 5. — De Virtut. q. I, a. 12.
Art. V. — III Ethic. lect. XIX.
Art. VI. — Q. CXLII, a. 1 ; 1-2, q. LXIII, a. 4. — IV. D. XV, q. III, a. 1. — De Malo, q. XIV, a. 1.
Art. VII. — 1-2, q. LXVI, a. 1, 4. — III. D. XXXIII, q. II, a. 1. — De Virtut. q. I, a. 12 ; q. V, a. 1.
Art. VIII. —

QUÆSTIO CXLII.

Art. I. — II Ethic. lect. VIII ; III Ethic. lect. XXI.

Art. II. — III Ethic. lect. ult.
Art. III. — II Ethic. lect. II.
Art. IV. — Q. CXLIII; q. CXLIV, a. 1; q. CLI, a. 4.

QUÆSTIO CLXIII.

Art. I. — Q. CXLV, a. 4; q. CLVII, a. 3; q. CLX, a. 1. — II. D. XLIV, q. II, a. 1. — III. D. XXXIII, q. III, a. 2.

QUÆSTIO CLXIV.

Art. I. — III. D. XXIII, q. I, a. 3; IV. D. XIV, q. I, a. 1. — De Verit. q. XXVI, a. 6. — IV Ethic. lect. XVII.
Art. II. — IV. D. XIV, q. I, a. 5. — De Verit. q. XXVI, a. 4, 6. — Psalm. XLIII. — IV Ethic. lect. XVII.
Art. III. —
Art. IV. — Psalm. XLIII. — IV Ethic. lect. XVII.

QUÆSTIO CXLIV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO CXLVI.

Art. I —
Art. II. —

QUÆSTIO CXLVII.

Art. I. — IV. D. XV, q. III, a. 1.
Art. II. — Ibid. — Quodl. II, a. 12.
Art. III. — IV. D. XV, q. III, a. 1.
Art. IV. — Ibid. a. 2.
Art. V. —
Art. VI. — IV. D. VIII, q. I, a. 4; D. XV, q. III, a. 4.
Art. VII. — IV. D. XV, q. III, a. 3.
Art. VIII. —

QUÆSTIO CXLVIII.

Art. I. — De Malo, q. XIV, a, 1, 2, 3.
Art. II. — Q. CXXXII, a. 3; q. CLIV, a, 2. — De Malo, q. XIV, a. 2. — Rom. XIII, lect. III. — Galat. V, lect. IV.
Art. III. —
Art. IV. — 1-2, q. LXXII, a. 9.
Art. V. — De Malo, q. VIII, a. 1; q. XIII, a. 3; q. XIV, a. 4.
Art. VI. — De Malo, q. XIV, a. 4.

QUÆSTIO CXLIX.

Art. I. —
Art. II. — II Cor. V, lect. III. — Ad Titum, II, lect. III.
Art. III. —
Art. IV. —

QUÆSTIO CL.

Art. I. —
Art. II. — 1-2, q. LXXXVIII, a. 5. — II. D. XXIV, q. II, a. 6. — De Malo, q. II, a. 8. — Rom. XIII, lect. III. — I Cor. V, lect. III.
Art. III. —
Art. IV. — 1-2, q. LXXVI, a. 4. — II. D. XXII, q. II, a. 2.

QUÆSTIO CLI.

Art. I. — III Ethic. lect. XXII.
Art. II. —
Art. III. — II. D. XXIV, q. II, a. 1. — De Virtut. q. I, a. 4.
Art. IV. —

QUÆSTIO CLII.

Art. I. — IV. D. XXXIII, q. III, a. 1; D. XXXIV, q. I, a. 5; D. XLIX, q. V, a. 3. — Quodl. V, a. 24. — Quodl. VI, a. 18.
Art. II. —
Art. III. — Q. CLV, a. 1. — IV. D. XXXIII, q. III, a. 2; D. XLIX, q. V, a. 3. — II Ethic. lect. II.
Art. IV. — IV. D. XX, q. II, a. 3; D. XXXIII, q. III, a. 2. 3. — III Cont. Gent. c. CLVII.
Art. V. — Q. CLV, a. 1; q. CLXXXV, a. 4. — IV. D. XXXIII, q. III, a. 3. — III Cont. Gent. c. CXXXIV.

QUÆSTIO CLIII.

Art. I. — I Ethic. c. V, lect. II. —
Art. II. — De Malo, q. XV, a. 1.
Art. III. — Q. XXXV, a. 3; q. XXXVI, a. 3. — IV. D. XXXIII, q. I, a. 3. — III Cont. Gent. c. CXXI. — De Malo, q. LI, a. 2. — I Cor. VI, lect. III.
Art. IV. — De Malo, q. VIII, a. 4.
Art. V. — Q. LIII, a. 6. — De Malo, q. VIII, a 1; q. XIII, a. 3; q. XV, a. 4.

QUÆSTIO CLIV.

Art. I. — IV. D. XLI, a. 4. — De Malo, q. XV, a. 3.
Art. II. — IV. D. XLI, a. 4.
Art. III. — De Malo, q. I, a. 1; q. II, a. 10; q. XV, a. 2.
Art. IV. — 1-2, q. LXXIV, a. 10. — De Verit. q. XV, a. 4. — De Malo, q. XV, a. 2. — Ephes. V.
Art. V. — 3, q. LXXX, a. 7. — IV. D. VIII, a. 4. — Op. LXIV, c. XVI.
Art. VI. —
Art. VII. — IV. D. XLI, a. 4. — De Malo, q. XV, a. 3.
Art. VIII. — IV. D. XLI, a. 2. — De Malo, q. XV, a. 3.
Art. IX. — IV. D. XLI, a. 4. — De Malo, q. XV, a. 3.
Art. X. — A. 1. — IV. D. XLI, q. I, a. 4.
Art. XI. —
Art. XII. — Q. CLXX, a. 1; 1-2, q. LXXIII, a. 7. — IV. D. XLI, q. I, a. 4.

QUÆSTIO CLV.

Art. I. 1-2, q. LXXXV, a. 3; 3, q. VII, a. 2. — De Verit. q. XIV, a. 4.
Art. II. — Q. CXLI, a. 4.
Art. III. — Q. LIII, a. 5. — 1-2, q. LVIII, a. 3. — III. D. III, q. II, a. 4. — VII Ethic. lect. X.
Art. IV. —

QUÆSTIO CLVI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — 1-2, q. LXXVIII, a. 4. — II. D. XLIII, a. 4. — De Verit. q. XXIV, a. 10. — I Ethic. lect. III; VII, lect. IV.

Art. IV. — Q. CLVIII, a. 4. — III. D. XXVI, q. I, a. 2. — De Verit. q. XXV, a. 2. — VII Ethic. lect. VI.

QUÆSTIO CLVII.

Art. I. — A. 4. — III. D. XXXIII, q. III, a. 2.
Art. II. — III. D. XXVI, q. II, a. 2.
Art. III. — Q. CXLIII; q. CLXI, a. 4. — II. D. XLIV, q. II, a. 1; III. D. XXXV, q. III, a. 2.
Art. IV. —

QUÆSTIO CLVIII.

Art. I. — 3, q. XV, a. 9. — III. D. XV, q. II, a. 2. — De Malo, q. XII, a. 1. — Ephes. IV, lect. VIII. — Job. XVII.
Art. II. — II. D. XXXVI, a. 2. — III. D. XV, q. II, a. 2. — De Malo, q. XII, a. 2. — Ephes. IV, lect. I. —
Art. III. — 1-2, q. LXXXVIII, a. 5. — De Malo, q. VII, a. 4; q. XII, a. 3. — Galat. V, lect. V.
Art. IV. — 1-2, q. XLVI, a. 6. — De Malo, q. XII, a. 4.
Art. V. — 1-2 — Q. XLVI, a. 8. — IV Ethic. lect. XIII.
Art. VI. — Q. XXXIV, a. 5. — De Malo, q. VIII, a. 1; q. XII, a. 5.
Art. VII. — Q. XXXVII, a. 2; q. XLI, a. 2. — De Malo, q. XII, a. 5.
Art. VIII. —

QUÆSTIO CLIX.

Art. I. —
Art. II. — Q. CLVII, a. 1.

QUÆSTIO CLX.

Art. I. — Q. CXLIII. — II. D. XLIV, q. II, a. 1; III. D. XXXIII, q. III, a. 2. — Ad Tit. III, lect. I.
Art. II. — Q. CLXVIII, a. 1. — III. D. XXXIII, q. III, a. 2.

QUÆSTIO CLXI.

Art. I. —
Art. II. — A. 6; q. CLXV, a. 3.
Art. III. — A. 6; — Philipp. II.
Art. IV. — Q. LX, a. 2. — IV. D. XXXIII, q. III, a. 2.
Art. V. — IV. D. XXXIII, q. III, a. 3.
Art. VI. — Q. CLXII, a. 4. — Matth. III.

QUÆSTIO CLXII.

Art. I. — 1-2, q. LXXXIV, a. 2. — De Malo, q. VIII, a. 2. — Psalm. XXXVI.
Art. II. —
Art. III. — De Malo, q. VIII, a. 3; De Verit. q. I, a. 5.
Art. IV. — II. D. XLII, q. II, a. 4. — De Malo, q. VIII, a. 4. — I Cor. IV, lect. II. — I Ethic. lect. III.
Art. V. — IV. D. XXXIII, q. I, a. 3.
Art. VI. — A. 7. — Psalm. XVIII. — I Cor. XII, lect. III.
Art. VII. — II Cor. XII, lect. IV.
Art. VIII. —

QUÆSTIO CLXIII.

Art. I. — A. 3, 4; 3, q. I, a. 3, — II. D. XXII, q. I. a. 1. De Malo, q. VII, a. 7. — Rom. V, lect. V. — Ad Tit. I, lect. II.
Art. II. — Isa., XVII, lect. II.
Art. III. — 1-2, q. LXXXIII, a. 3. — II. D. XXI, q. II, a. 2; D. XXXIII, in Exposit. litt.
Art. IV. — II. D. XXII, q. I, a. 3.

QUÆSTIO CLXIV.

Art. I. — 1-2, q. LXXXV. — II. D. XXX, q. I, a. 1; III. D. XVI, q. I, a. 1; IV, in Prolog.; D. IV, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. LII. — De Malo, q. V, a. 4. — Op. III, c. CXCVII-IX, CCXXXVIII, CCXLII. — Rom. V, lect. III. — Hebr. IX.
Art. II. — II. D. XXIX, a. 5.

QUÆSTIO CLXV.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO CLXVI.

Art. I. —
Art. II. —

QUÆSTIO CLXVII.

Art. I. — III. D. XXXV, q. II, a. 3.
Art. II. —

QUÆSTIO CLXVIII.

Art. I. — IV. Ethic. lect. XVI.
Art. II. — IV. D. XVI, q IV, a. 2. — III Cont. Gent. c. XXV. — Isa., III, lect. V. — IV Ethic. lect. XVI.
Art. III. — IV Ethic. lect. XVI.
Art. IV. — Ibid.

QUÆSTIO CLIX.

Art. I. —
Art. II. –

QUÆSTIO CLXX.

Art. I. — Q. CXLI, a. 8; 1-2, q. LXVI, a. 4; q. C, a. 11.
Art. II. — Q. CLXVIII, a. 1.

QUÆSTIO CLXXI.

Art. I. — 3, q. VII, a. 8. — De Verit. q. XII, a. 1. — Isa., I. — I Cor. XIV. — Hebr. XI, lect. VII.
Art. II. — 1-2, q. LXVIII, a. 3. — III Cont. Gent. c. CLIV. — De Verit. q. XII, a. 1, 13. — De Potent. q. VI, a. 4. — Quodl. XII, a. XXVII.
Art. III. — Q. CLXXII, a. 1. — De Verit. q. XII, a. 2. — Isa., I. — Rom. XII, lect. II. — I Cor. XIV.
Art. IV. — De Verit. q. XII, a. 1. — Rom. XV, lect. III.
Art. V. — III Cont. Gent. c. CLIV. — De Verit. q. XII, a. 2.
Art. VI. — Q. CLXXII, a. 1, 6. — De Verit. q. XII, a. 3. 10.

QUÆSTIO CLXXII.

Art. I. — De Verit. q. XII, a. 3.
Art. II. — 1, q. CXI, a. 1. — III Cont. Gent. c. CLIV. — De Verit. q. XII, a. 8. — Matth. II, lect. III. — I Cor. IV.

Art. III. — De Verit. q. xii, a. 4.
Art. IV. — De Verit. q. xii, a. 5. — Op. iii, c. ccxxii. — I Cor. xiii, lect. i.
Art. V. — III Cont. Gent. c. cliv.
Art. VI. — Q. clxxiv, a 5. — III Cont. Gent. c. cliv.

## QUÆSTIO CLXXIII.

Art. I. — Q. clxxi, a. 2, 4. — De Verit. q. xii, a. 6. — Psalm. l.
Art. II. — III Cont. Gent. c. cliv. — De Verit. q. xii, a. 7.
Art. III. — De Verit. q. xii, a. 9.
Art. IV. — Hebr. xi, lect. vii,

## QUÆSTIO CLXXIV.

Art. I. — De Verit. q. xii, a. 10. — Matth. i.
Art. II. — De Verit. q. xii, a. 12. — Isa., i.
Art. III. — 1, q. xii, a. 11. — IV. D. xlix, q. ii, a. 7. — De Verit. q. xii, a. 13, 14. I Cor. xiii, lect. iv.
Art. IV. — De Verit. q. xii, a. 9, 14. — Isa., vi.
Art. V. — Q. clxxiii, a. 1. — 3, q. vii, a. 8. — I Cor. xiii, lect. iii.
Art. VI. — 1, q. lvii, a. 5. — De Verit. q. xii, a. 14.

## QUÆSTIO CLXXV.

Art. I. — De Verit. q. xiii, a. 1, 2. — II Cor. xii, lect. i.
Art. II. —
Art. III. — De Verit. q. x, a. 11; q. xiii, a. 2. — II Cor. xii, lect. i.
Art. IV. — 1, q. xii, a. 11. — De Verit. q. x, a. 11; q. xiii, a. 3, 4. — Quodl. i, a. 1. — II Cor. xii.
Art. V. — De Verit. q. xiii, a. 5. — II Cor. xii, lect. i.
Art. VI. — De Verit. q. xiii, a. 5. — II Cor. xii, lect. i.

## QUÆSTIO CLXXVI.

Art. I. — I Cor. xiv, lect. i, iv.
Art. II. —

## QUÆSTIO CLXXVII.

Art. I. —
Art. II. —

## QUÆSTIO CLXXVIII.

Art. I. — III Cont. Gent. c. liv. — De Potent. q. vi, a. 4, 9. — Op. iii, c. cxxii.
Art. II. — 1, q. cx, a. 4 ; 3, q. xliii, a. 1, 4. — De Potent. q. vi, a. 5, 9. — Quodl. ii, a. 6.

## QUÆSTIO CLXXIX.

Art. I. — III. D. xxxv, q. i, a. 1. — I Ethic. lect. v.
Art. II. — Ibid. — III Cont. Gent. c. xci.

## QUÆSTIO CLXXX.

Art. I. — A. 2, 7. — III. D. xxxv, q. i, a. 2. — De Verit. q. xii, a. 11.
Art. II. — Q. clxxxi, a. 1, 2, 4; q. clxxxii, a. 5. — III Cont. Gent. c. cxxxvii. — Op. xvii, c. vii. — VII Phys. lect. vi.
Art. III. — III. D. xxxv, q. i, a. 2; IV. D. v, q. iv, a. 2.
Art. IV. — Q. clxxxi, a. 4 ; q. clxxxii, a. 2. — III. D. xxxv, q. i, a. 2.
Art. V. — I, q. xii, a. 11, 12 ; q. xciii, a. 2. — III. D. xxxv, q. ii, a. 2; IV. D. xlix, q. ii, a. 7. — III Cont. Gent. c. xlvii. — De Verit. q. x, a. 11. — Quodl. i, a. 1.
Art. VI. — Q. clxxix, a. 1. De Verit. q. viii, a. 15; q. x, a. 8. — De Divin. Nom. c. iv, lect. vii. — Op. xx, lib. III, c. ii, iii.
Art. VII. — 1-2, q. iii, a. 5. — IV. D. v. q. iv, a. 2. — De Hebdom. in princip.
Art. VIII. — I, q. xx, a. 4. — III. D. xxxv, q. i, a. 4.

## QUÆSTIO CLXXXI.

Art. I. — Q. clxxx, a. 2. — Op. xvii, c. vii.
Art. II. — Ibid. —
Art. III. — III. D. xxxv, q. i, a. 3. — De Verit. q. xi, a. 4.
Art. IV. — 1, q. xx, a. 4; 1-2, q. lxvii, a. 1. — III. D. xxxv, q. i, a. 4. — III Cont. Gent. c. lxiii, — De Verit. q. xi, a. 4.

## QUÆSTIO CLXXXII.

Art. I. — Q. clxxxviii, a. 5 ; 1-2, q. lvii, a. 1. — III. D. xxxv, q. i, a. 4. — III Cont. Gent. c. lxiii et cxxxiii. — De Verit. q. xi, a. 4. — Op. xvii, c. vii.
Art. II. — III. D. xxxv, q. i, a. 4.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO CLXXXIII.

Art. I. — 4, q. clxxxiv, a. 4; q. clxxxvi, a. 6. — Quodl. ii, a. 17.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO CLXXXIV.

Art. I. — 3, q. xlvi, a. 3. — III Cont. Gent. c. cxxxv. — Quodl. iii, a. 17. — Op. xvii, c. vi. — Op. xviii, c. ii, iii. — Philip. iii, lect. ii.
Art. II. — Q. xxiv, a. 8. — III. D. xxix, q. i a. 8. — De Verit. q. ii, a. 11. — Ephes. vi lect. iv. — Philip. iii.
Art. III. — A. 1, 2. — II Cont. Gent. c. cxxx. — Quodl. iv, a. 24. — Op. xvii, c. vi.
Art. IV. — Quodl. i, a. 14. — Op. xviii, c. xviii.
Art. V — Op. xviii, c. xvi.
Art. VI. — Op. xviii, c. xxii, xxiii, xxv, xxvi.
Art. VII. — Q. lxxxv, a. 8. — Quodl. iii, a. 17. — Op. xviii, c. xvii — ix. — Matth. xix.
Art. VIII. — Quodl. i, a. 14; — Quodl. iii, a. 17. — Op. xviii, c. xx, xxi. — Matth. xix.

## QUÆSTIO CLXXXV.

Art. I. —
Art. II. — Quodl. v, a. 22.
Art. III. —
Art. IV. — Q. clxxxiv, a. 6; q. clxxxix, a. 7.
Art. V. — Op. xviii, c. xix, xx. — Joan. x, lect. ii. — I Cor. i. — II Cor. xi.

## QUÆSTIO CLXXXVI.



## QUÆSTIO CLXXXVII.



## QUÆSTIO CLXXXVIII.



## QUÆSTIO CLXXXIX.



# TERTIA PARS.

## QUÆSTIO I.



## QUÆSTIO II.



## QUÆSTIO III.



## QUÆSTIO IV.

2. — Op. i, c. xxi. — Op. iii, c. ccxv. Rom. i, lect. iii. — Philipp. ii.

Art. III. — III. D. vi, q. i, a. 2; D. vii, q. i, a. 2. — Op. i, c. xxi. — Op. iii, c. ccxv. — Rom. i, lect. iii. — Philipp. ii.

Art. IV. — Q. ii, a. 2, 5; q. iv. a, 2, 3. — III. D. v, q. iii, a. 3; D. vi, q. 1, a. 1.

Art. V. — Q. ii, a. 5. — III. D. ii, q. i, a. 2.

Art. VI. — Q. xxxi, a. 1. — III. D. ii, q. i, a. 2.

## QUÆSTIO V.

Art. I. — A. 2; q. xiv, a. 1, 2. — IV Cont. Gent. c. xxix-xxxv. — De Potent. q. vi, a. 6. — Op. iii, c. ccxiii, ccxxvii.

Art. II. — Q. xxxv, a. 3; q, xxxvii, a. 1; q. liv, a. 3. — III. D. ii, q. i, 3. — IV Cont. Gent. c. xxx, xxxiv. — Op. iii, c. ccxiv.

Art. III. — III. D. ii, q. i, a. 3. — IV Cont. Gent. c. xxxii, xxxiv, xxxv, xxxvii. — De Verit. q. xx, a. 1. — Op. iii, c. xi.

Art. IV. — III. D. ii, q. i, a. 3; D. xiii, q. i, a. 1; D. xiv, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xxxiii. — De Verit. q. xx, a. 1. — De Unione Verbi, a. 1. — Op. iii, c. ccxii.

## QUÆSTIO VI.

Art. I. — III. D. ii, q. ii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xliv. — De Spirit. Creat. a. 3.

Art. II. — Ibid.

Art. III. — A. 4; q. xxxiii, a. 1; 3, q. xxxv, a. 4; q. lxviii, a. 1. — III. D. ii, q. ii et iii; D. iii, q. v; D. xiv, q. i et ii. — De Verit. q. xxix, a. 4. — IV Cont. Gent. c. xxxiii, xliii, xlv.

Art. IV. — Ibid.

Art V. — III. D. ii, q. ii, a. 1; D. iii, q. i, v; D. vi, q. ii, a. 3.

Art. VI.— III. D. ii, q. ii; D. xiii, q. iii. — De Verit. q. xix, a. 2. — Op. iii, c. ccxxii.

## QUÆSTIO VII.

Art. I. — III, D. xiii, q. ii, a. 1. — De Verit. q. xxvii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxi. — Joan. iii, lect. vi.

Art. II. — A. 3; q. xv, a. 2. — III. D. xiii, q. i, a. 1.

Art. III. — A. 4, 9; 1-2, q. lxv, a. 5. — III. D. xiii, q. i, a. 2; D. xxxvi, a. 2. — De Verit. q. xxvi, a. 4.

Art. IV. — A. 6, 9; 1-2, q. lxv, a. 5; 2-2, q. xviii, a. 2. — III. D. xxvi, q. ii, a. 5; D. xxxvi, a. 2.

Art. V. Isa., xi, lect. ii.

Art. VI. — Q. xv, a. 7. — III. D. xv, q. i, a. 2.

Art. VII. — III Cont. Gent. c. cliv. — De Verit. q. xxvii, a. 1, 5. — Op. iii, c. ccxxi. — Rom. i, lect. iii. — Ephes. i, lect. ii.

Art. VIII. — Q. xxxi, a. 2; 2-2, q. clxxiv, a. 5. — Psalm. xliv. — Matth. i. — Joan. iv, lect. vi. — I Cor. xiii, lect. ii.

Art. IX. — A. 10. 12. — III. D. xiii, q. i, a. 2; D. xv, q. i, a. 2. — Op. iii, c. ccxxi. — Op. lx, c. iii, ix.

Art. X. — III. D. xiii, q. i, a. 2.

Art. XI. — III. D. xiii, q. i, a. 2; D. xiv, q. i, a. 1. — De Verit. q. xxvi, a. 3. — Op. iii, c. ccxxi. — Op. lx, c. iii. — Joan. iii, lect. vi.

Art. XII. — I. D. v, a. 1; D. xvii, q. ii, a. 4; III. D. xiii, q. i, a. 2; D. xviii, a. 5. — Isa., xi, lect. ii.

Art. XIII. — III. D. xiii, q. iii, a. 2. — Op. iii, c. ccxxi. — Op. vi, c. iii.

## QUÆSTIO VIII.

Art. I. — Q. xlviii, a. 1; q. xlix, a. 2. — III. D. xiii, q. ii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxiii. — Op. lx, c. iii. — I Cor. xi, lect. i. — Ephes i.

Art. II. — III. D. xiii, q. ii, a. 2. — De Verit. q. xxix, a. 4. — Op. lx, c. iii.

Art. III. — Q. xiii, a. 3; q. xix, a. 4. — III. D. xiii, q. ii, a. 2, 3.

Art. IV. — III. D. xiii, q. ii, a. 2; 3. D. xiv, a. 3. — De Verit. q. xxix, a. 4. — Op. iii, c. cxiii. — I Cor. xi. — Ephes. i.

Art. V. — III. D. xiii, q. iii, a. 2; IV. D. v, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxix, a. 2. — Op. iii, c. ccxxii, ccxxiii. — Joan. iii, lect. vi.

Art. VI. — A. 7. — De Verit. q. xxix, a. 4. — I Cor. xi.

Art. VII. —

Art. VIII. — 1-2, q. lxxxiv, a. 3, 4. — III. D. xiii, q. ii, a. 1. — De Verit. q. xxix, a. 4. — De Malo, q. viii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxiii. — I Cor. xi.

## QUÆSTIO IX.

Art. I. — II. D. xiv, a. 1. — De Verit. q. xx, a. 2. — Op. iii, c. ccxxiii.

Art. II. — A. 3. — Op. iii, c. ccxxiii.

Art. III. — Q. xxxii, a. 1. — III. D. xiv, a. 1. — De Verit. q. xx, a. 2, 3. — Op. iii, c. ccxxiii.

Art. IV. — Q. xii, a. 12; q. xvii, a. 8. — III. D. xiv, a. 3. — De Verit. q. xx, a. 3. — Op. iii, c. ccxxv.

## QUÆSTIO X.

Art. I. — III. D. xiv, a. 2. — De Verit. q. xx, a. 4, 5. — Quodl. iii, q. ii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxiii. — I Ad Timoth. vi, lect. iii.

Art. II. — III. D. xiv, a. 2. — De Verit. q. viii, a. 4; q. xx, a. 4. — Quodl. iii, q. ii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxiii. — Op. ix, q. lxxxi.

Art. III. — I, q. xiv, a. 12. — III. D. xiv, a. 2. — De Verit. q. xx, a. 4. — Quodl. iii, q. ii, a. 1. — Op. ix, q. lxxxi.

Art. IV. — Q. ix, a. 1; q. xi, a. 5.

## QUÆSTIO XI.

Art. I. — Q. xii, a. 1. — III. D. xiv, a. 3. — De Verit. q. xx, a. 6. — Op. iii, c. ccxxiii.

Art. II. — A. 4; q. xxxiv, a. 2. — III. D. i, q. i, a. 2; D. xiv, a. 3. — De Verit. q. xx, a. 3.

Art. III. — III. D. xiv, a. 3. — De Verit. q. xx, a. 3.

Art. IV. — A. 6; q. x, a. 4; q. xxxiv, a. 4; q. lix, a. 6. — III. D. xiv, a. 2. — De Verit. q. xx, a. 3, 4, 6. — Op. iii, c. ccxxiii.

Art. V. — III. D. xiv, a. 1. — De Verit. q. xx, a. 2.

Art. VI. — III. D. xiv, a. 3.

## QUÆSTIO XII.

Art. I. — Q. xi, a. 3.

Art. II. — Q. vii, a. 12; q. xv, a. 8. — III. D. xiii, in Exposit. litt.; D. xiv, a. 3 — De Verit. q. xx, a. 6. — Op. iii, c. ccxxiii. — Joan. i, lect. x. — Hebr. v, lect. vi.

Art. III. —

Art. IV. — Q. xxx, a. 2. — III. D. xiii, q. ii, a. 2; D. xiv, a. 2.

## QUÆSTIO XIII.

Art. I. — A. 3; q. xxi, a. 1. — I. D. xliii, q. i, a. 7; III. D. xiv, a. 4.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XIV.

Art. I. — III. D. xv. q. i, a. 1; D. xxii, q. ii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lv. — Op. iii, c. xlii, xlvii.
Art II. — Q. xv, a. 5. — III. D. iii, q. i, a. 2.
Art. III. — III. D xv, q. i, a. 3; D. xxxi; q. i, a. 2. — Op. iii, c. ccxxv.
Art. IV. — Q. xii, a. 4; q. xv, a. 1; q. xlvi, a. 4. — III. D. i, q. ii, a. 1; D. xxii, q. ii, a. 1. — IV. Cont. Gent. c. lv. — Op. iii, c. ccxxiii, ccxxxviii.

## QUÆSTIO XV.

Art. I. — Q. xxxii, a. 7. — III. D. iii, q. i; D. xii, q. i.
Art. II. — Q. xxvii, a. 3. — III. D. xvii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxi.
Art. III. — III. D. xvi, a, 1.
Art. IV. — III. D. xv, q. i, a. 1; q. ii, a. 1; D. xxxiii. — Op. iii, c. xlviii. — Op. lx, c. iii.
Art. V. — Q. xlvi, a. 6. — III. D. xv, q. ii, a. 3. — De Verit. q. xxvi, a. 8. — Op. iii, c. ccxxxviii.
Art. VI. — Q. xlvi, a. 2. — III. D. xv, q. ii, a. 3. — Op. iii, c. ccxxxix.
Art. VII. — Q. vii, a. 6. — III. D. xv, q. ii, a. 2.
Art. VIII. — Matth. viii.
Art. IX. — III. D. xv, q. ii, a. 2.
Art. X. — III. D. xiv, a. 2; D. xviii, a. 2. — De Verit. q. xx, a. 10; q. xxix, a. 6. — Op. iii, c. ccxxxviii. — Op. xviii, c. vii.

## QUÆSTIO XVI.

Art. I. — III. D. viii, q. i, a. 1. — De Unione Verbi, a. 4.
Art. II. Ibid.
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. — Q. . xxxiii, a. 3. — III. D. iii, q. v, a. 3; D. vii, q. ii. — Op. i, c. xviii. — Op. ii, c. vi. — Rom. i, lect. ii.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — Q. xx, a. 1; 1, q. xli, a. 3. — III. D. iv, q. ii, a. 2; D. xi, q. i. a. 2; D. xxi, q. i, a. 3. — IV Cont. Gent. c. xlviii. — De Verit. q. xx, a. 1. — Op. iii, c. ccxxiii. — I Cor. xv, lect. ii.
Art. IX. — III. D. xii, q. i.
Art. X. — III. D. iv, q. i, a. 2; D. x, q. i, a. 1; D. xi, a. 3.
Art. XI. — III. D. x, q. i, a. 1.
Art. XII. — III. D. x, q. i, a. 2. — Rom. i, lect. iii.

## QUÆSTIO XVII.

Art. I. — III. D. xxi, q. i. — IV Cont. Gent. c. xxxviii. — De Unione Verbi, a. 2, 3, 4, 5.
Art. II. — III. D. iv, q. i, a. 2; D. vi, q. ii, a. 2. — De Unione Verbi, a. 4. — Quodl. ii. a. 2. — Op. iii, c. ccxvi, ccxix.

## QUÆSTIO XVIII.

Art. I. — III. D. xiv, a. 1; D. xvii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xxxvi. — De Potent. q. x, a. 4. — Op. iii, c. ccxviii. — Joan. vi, lect. iv.
Art. II. — A. 5. — III. D. xvii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxxix.
Art. III. — III. D. xvii, a. 1. — Op. iii, c. ccxxxix.
Art. IV. — III. D. xiv, a. 1; D. xvii, a. 1; D. xviii, a. 2.
Art. V. — Q. xxi, a. 3. — III. D. xvii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. xxxix.
Art. VI. — III. D. xvii, a. 2. — Op. iii, c. ccxxxix.

## QUÆSTIO XIX.

Art. I. — Q. xxv, a. 1, — 2. III. D. x, q. i, a. 2; D. xviii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xxxvi. — De Verit. q. xx, a. 1. — De Unione Verbi, a. 1, 5. — Op. iii, c. ccxix.
Art. II. —
Art. III. — III. D. xviii, a. 2, 3, 4, 5. — De Verit. q. xxix, a. 7. — Op. iii, c. ccxxxviii.
Art. IV. — Q. xlviii, a. 1; q. xlix, a. 1. — II. D. xx, q. ii, a. 3; III. D. xviii, a. 6. — De Verit. q. xxvi, a. 6; q. xxix, a. 7.

## QUÆSTIO XX.

Art. I. — I, q. xlii, a. 4; q. xliii, a. 7. — III. D. xi, a. 1; D. xvii, a. 3. — I Cor. xv, lect. iii.
Art. II. —

## QUÆSTIO XXI.

Art. I. — III. D. xvii, a. 3; IV. D. xv, q. iv, a. 6. — Joan. xi, lect. vi.
Art. II. — A. 4. — III. D. xvii, a. 3. — Op. iii, c. ccxl. — Op. vii.
Art. III. — III. D. xvii, a. 3. — Joan. xii, lect. iv.
Art. IV. — III. D. xvii, a. 3. — Op. vii. — Psalm. xx. — Joan. ii, lect. iv. — Hebr. v. lect. i.

## QUÆSTIO XXII.

Art. I. — Q. xxxi, a. 1; q. lix, a. 4. — IV Cont. Gent. c. lxxvi. — Op. xx, c. iii. — Psalm. ii. — Psalm. xliv. — Hebr, i, lect. iv.
Art. II. — Q. lxxxiv, a. 7. — Op. lxix, c. xviii.
Art. III. —
Art. IV. — IV. D. iv, q. i, a. 3.
Art. V. — A. 6; q. lxi, a. 3; q. cvi, a. 4. — III. D. xxii, q. i, a. 1.
Art. VI. — Q. lxi, a. 3. — IV. D. viii, q. i, a. 2.

## QUÆSTIO XXIII.

Art. I. — III. D. x, q. ii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xvii.
Art. II. — III. D. x, q. ii, a. 1.
Art. III. — III. D. x, q. ii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. xvii, xxi.
Art. IV. — Q. xxxii, a. 3; q. xliii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. iv. — De Verit. q. xxix, a. 1.

## QUÆSTIO XXIV.

Art. I. — I. D. xl, q. ii; III. D. vii, q. iii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. ix. — Rom. i, lect. iii.

Art. II. — III. D. x, q. i, a. I. — IV Cont. Gent. c. ix.
Art. III. — III. D. x, q. iii, a. 3. — Rom. i, lect. iii.
Art. IV. — III. D. x, q. iii, a. 3.

## QUÆSTIO XXV.

Art. I. — Q. lviii, a. 3. — III. D. ix, q. i, a. 2; D. xix, a. 1. — De Verit. q. xx, a. 4.
Art. II. — III. D. ix, q. i, a. 2.
Art. III. — 2-2, q. lxxxi, a. 3; q. xciv, a. 2. — III. D. ix, q. i, a, 2.
Art. IV. — 2-2, q. ciii, a. 4. — III. D. ix, q. i, a. 2.
Art. V. — 2-2, q. ciii, a. 4. — III. D. ix, q. i, a. 2.
Art. VI. — 2-2, q. xcvi, a. 4.

## QUÆSTIO XXVI.

Art. I. — III. D. xix, a. 5. — Op. iii, c. xxii. — Op. lx, c. xviii. — Galat. iii, lect. vii.
Art. II. — III. D. xix, a. 5; IV. D. xliii, a. 2; D. xlviii, q. i, a. 2. — De Verit. q. xxix, a. 5. — I Timoth. ii, lect. i. — II Timoth. ii.

## QUÆSTIO XXVII.

Art. I. — III. D. iii, q. ii, a. 1. — Quodl. vi, q. v, a. 1. — Op. iii, c. ccxxxi. — Psalm. xlv.
Art. II. — III. D. iii, q. i, a. 1. — Quodl. vi, q. v, a. 1. — Op. iii, c. ccxxxi.
Art. III. —
Art. IV. — III. D. iii, q. ii, a. 3; D. xiii, q. i, a. 2; IV. D. vi, q. i, a. 1. — Op. iii, c. ccxxviii, ccxxxi. — Op. vii, c. vi. — Op. lx, c. iii.
Art. V. — III. D. iii, q. i, a. 2; D. xiii, q. i, a. 2. — Op. lx, c. iii. — Joan. vi. — Rom. viii, lect. v.
Art. VI. — III. D. iii, q. i, a. 2. — Quodl. vi, q. v, a. 1. — Op. iii, c. cxxxi. — Psalm. xli.

## QUÆSTIO XXVIII.

Art. I. —
Art. II. — Op. iii, c. ccxxxi.
Art. III. —
Art. IV.

## QUÆSTIO XXIX.

Art. I. — IV. D. xxx, q. ii, a. 2. — Matth. i.
Art. II. — IV. D. xxx, q. ii, a. 1. — Op. lx, c. ii. — Matth. i.

## QUÆSTIO XXX.

Art. I. — III. D. iii, q. iii, a. 1; D. xxx, a. 4.
Art. II. — III. D. iii, q. iii, a. 1.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. —

## QUÆSTIO XXXI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — III. D. xii, q. ii, a. 2. — Op. iii, c. ccxxviii.
Art. V. — III. D. iii, q. ii, a. 5.
Art. VI. — III. D. iii, q. iv, a. 2.
Art. VII. — Ibid. a. 1.
Art. VIII. — Ibid. a. 3; IV. D. i, q. ii, a. 2; D. ii, q. i, a. 2.

## QUÆSTIO XXXII.

Art. I. — II. D. ii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. xlv, xlvi. — Op. iii, c. ccxxvi. — Joan. xii, lect. iv.
Art. II. — III. D. iv, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. xlvi. — Op. iii, c. ccxxvi.
Art. III. — III. D. iv, q. i, a. 2; et in Exposit. litt. — IV Cont. Gent. c. xlvii. — Op. iii, c. ccx.
Art. IV. — Q. xxxiii, a. 4. — III. D. iii, q. ii, a. 1.

## QUÆSTIO XXXIII.

Art. I. — III. D. iii, q. v, a. 2, 4. — IV Cont. Gent. c. xliv.
Art. II. — III. D. iii, q. v, a. 2. — IV Cont. Gent. c. xliv, xlv. — Op. iii, c. ccxxiii, ccxxiv. — Joan. i, lect. xv; ii, lect. iii.
Art. III. — III. D. ii, q. ii, a. 3; D. iii, q. v, a. 2, 4. — IV Cont. Gent. c. xliv, xlv.
Art. IV. — III. D. iii, q. ii, a. 2, 4. — IV Cont. Gent. xlv. — Quodl. vi, q. x. — Op. iii, c. ccxxv-xxxii. — Isa., vii, lect. ii. —

## QUÆSTIO XXXIV.

Art. I. — III. D. v, q. v, a. 3.
Art. II. — De Verit. q. xxix, a. 8.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XXXV.

Art I. — III. D. viii, a. 2.
Art. II. — I. D. xiv, q. i, a. 2; iii. D. viii, a. 4. — De Unione Verbi, a. 2.
Art. III. — III. D. iii, q. i, a. 1, 2; D. iv, q. ii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. xxxiii, xliii-v. — Op. iii, c. ccxxix. ccxxx. — Op. lx, c. iii.
Art. IV. — III. D. iv, q. ii, a. 3. — IV Contra Gent. c. xxxiv. xliii, xlv. — Op. iii, c. ccxxix.
Art. V. — III. D. xviii, a. 5. — Quodl. i, a. 2. — Quodl. ix, q. ii, a. 3. — Op. iii, c. ccxix.
Art. VI. — 2-2, q. clxiv, a. 2.
Art. VII. — Q. xlvi, a. 10. — Matth. ii. — Op. lx, c. iv.
Art. VIII. —

## QUÆSTIO XXXVI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. —
Art. VII. — Op. lx, c. ii.
Art. VIII. —

## QUÆSTIO XXXVII.

Art. I. — Q. xl, a. 4. — IV. D. i, q. ii, a. 2. — Op. lx, c. v.
Art. II. — Op. lx, c. vi.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XXXVIII.

Art. I. — IV. D. ii, q. ii, a. 2.
Art. II. — Ibid. a. 1.

Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid. a. 3.
Art V. — Ibid. a. 1.
Art. VI. — Q. LXVI, a. 9. — IV. D. II, q. II, a. 4.

## QUÆSTIO XXXIX.

Art. I. — IV. D. II, q. II, a. 3. — Matth. III. — Op. LX, c. IX.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. — Q. XLIX, a. 5. — III. D. XVIII, a. 6; D. XXII, q. III, a. 1. — Op. LX, c. IX.
Art. VI. —
Art. VII. — I. D. XVI, q. I, a. 3. — Joan. I, lect. X. — Op. LX, c. IX.
Art. VIII. — Q. XLV, a. 4; q. LXVI, a. 7. — Op. LX, c. IX.

## QUÆSTIO XL.

Art. I. — A. 2; 2-2, q. XXV, a. 6.
Art. II. — Q. XLI, a. 4.
Art. III. —
Art. IV. — Q. XXXVII; q. XLVII, a. 5. — III. D. XIV, a. 3; IV. D. II, q. II, a. 2. — Op. LX, c. XIII.

## QUÆSTIO XLI.

Art. I. — Op. LX, c. XI.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — Ibid.

## QUÆSTIO XLII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — Op. LX, c. XIV.
Art. IV. — Hebr. VIII, lect. II.

## QUÆSTIO XLIII.

Art. I. — Op. II, c. VII. — Op. III, c. CXXXV. — Op. XI, a. 17. — Op. LX, c. 15.
Art. II. — III. D. XV, q. I, a. 3; D. XVI, q. I, a, 3; IV. D. V, q. I, a. 1. — Op. XI, c. XVII.
Art. III. — IV. D. XLIV, in Exposit. litt. — Op. XI, a. 18. — Joan. II, lect. I; XV, lect. V.
Art. IV. — III. D. XV, q. I. a. 1; D. XVI, q. I, a. 3. — I Cont. Gent. c. VI; IV Cont. Gent. c. LV. — Quodl. II. — Joan. XV, lect. V.

## QUÆSTIO XLIV.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XLV.

Art. I. — Op. LX, c. XVI.
Art. II. — III. D. XVI, q. II, a. 2.
Art. III. —
Art. IV. —

## QUÆSTIO XLVI.

Art. I. — III. D. X, a. 1, 4. — Op. II, c. VII.
Art. II. — III. D. XX, a. 4. — Op. I, c. XVII.
Art. III. — III. D. XVIII, a. 6; D. XX, a. 4. — Quodl. II, a. 2.
Art. IV. — III. D. XX, a. 4. — IV Cont. Gent. c. LX. — Quodl. II, a. 2. — Op. III, c. CCXXXV.
Art. V. — Q. XLVIII, a. 2.
Art. VI. — III. D. XV, q. II, a. 3. — Op. III, c. CCXXVIII, CCXXXIX.
Art. VII. — III. D. XV, q. II, a. 1, 3, 8, 9. — Op. III, c. CCXXXV.
Art. VIII. — III. D. XV, q. II, a. 3. — De Verit. q. X, a. 11; D. XXVI, a. 9, 10. — Quodl. I, q. II, a. 2. — Op. III, c. CCXXXVIII — IX.
Art. IX. —
Art. X. — Q. XXXV, a. 7; q. LXXXIII, a. 3. — Op. LX, c. XVIII.
Art. XI. —
Art. XII. —

## QUÆSTIO XLVII.

Art. I. —
Art. II. — Q. XLVIII, a. 3. — IV Cont. Gent. c. LV. — Op. III, c. CCXXXIV. — Rom. V, lect. II et V.
Art. III. — III. D. XX, a. 5. — Quodl. I, a. 3. — Matth. XXVI.
Art. IV. —
Art. V. — Op. LX, c. XVIII. — I Cor. II, lect. II.
Art. VI. —

## QUÆSTIO XLVIII.

Art. I. — III. D. XVIII, a. 5; IV. D. I, q. I, q. I, a. 4. — De Verit. q. XXVI, a. 6. — Rom. IV.
Art. II. — IV Cont. Gent. c. LV. — Op. LX, c. XVIII.
Art. III. — Q. XLIX, a. 4; q. LXXIII, a. 4; q. LXXXIII, a. 1. — Op. LX, c. XVIII.
Art. IV. — Q. XLIX, a, 2. — II. D. XIX, a. 2; III. D. XIX, a. 4. — Op. LX, c. XVIII.
Art. V. —
Art. VI. —

## QUÆSTIO XLIX.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III —
Art. IV. — Q. XLIX, a. 4. — III. D. XIX, a. 5. — Op. LX, c. XVIII.
Art. V. — III. D. XVIII, a. 6; D. XIX, a. 3; IV. D. IV, q. II, a. 2. — De Verit. q. XXIX, a. 7.
Art. VI. —

## QUÆSTIO L.

Art. I. — Q. LII, a. 1. — IV Cont. Gent. c. LV. — Quodl. II, a. 2. — Op. II, c. VII. — Op. III, c. CCXXXIV, CCXXXVIII. — Op. LXVIII, c. XIX.
Art. II. — III. D. XXI, q. II, a. 1. — Quodl. II, a. 1. — Quodl. IV, a. 6. — Op. III, c. CCXXXVI, CCXXXVII. — Op. LX, c. XIX.
Art. III. — III. D. XXI, q. I, a. 1. — Quodl. II, a. 1. — Op. III, c. CCXXXVI. — Op. LX, c. XIX. — Psalm. XXI.
Art. IV. — III. D. XXII, q. I, a. I. — Quodl. II, a. 1. — Quodl. III, a. 4. — Quodl. IV, a. 1. — Op. III, c. CCXXXVI.
Art. V. — Quodl. II. a, 1. — Quodl. III, a. 4. — Quodl. IV, a. 5. — Op. LX, c. XX.
Art. VI. — Q. LII, a. II; q. LVI, a. 1. — Galat. I.

### QUÆSTIO LI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — Q. LIII, a. 1. — III. D. XXI, q. I, a. 2; q. II, a. 1. — Op. III, c. CCXLI. — Op. LX, c. XX.
Art. IV. — Q. LII, a. 4; q. LIII, a. 2. — Op. III, c. CCXLIII. — Op. LX, c. XX.

### QUÆSTIO LII.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. — III. D. XXII, q. II, a. 2. — Op. III, c. CCXLII.
Art. VI. — III. D. XXII, q. II, a. 2. — Op. III, c. CCXLII.
Art. VII. — III. D. XXII, q. II, a. 2. — Op. III, c. CCXLII.
Art. VIII. — Ibid.

### QUÆSTIO LIII.

Art. I. — III. D. XXI, q. II, a. 1. — Op. LX, c. XXII.
Art. II. — Q. LI, a. 4. — III. D. XXI, q. II, a. 2; D. XXII, q. II, a. 2. — Op. III, c. CCXLIII. — Op. LX, c. XX. — Psalm. XV. — Joan. II, lect. III.
Art. III. — IV. D. XLIII, a. 3. — Op. III, c. CCXLIII, CCXLVI-VII. — I Cor. V, lect. III. — Coloss. lect. V.
Art. IV. — Psalm. XL. — Joan. II. — Rom. IV.

### QUÆSTIO LIV.

Art. I. — Op. LX, c. XXII.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — III. D. XXI, q. II, a. 3. — Op. III, c. CCXLV. — Op. LX, c. XXII.

### QUÆSTIO LV.

Art. I. — Q. XLVI, a. 2. — Op. III, c. CCXLV. — I Cor. XV, lect. III.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. — III. D. XXI, q. II, a. 4. — Op. LX, c. XXII.
Art. V. — III. D. XXI, q. II, a. 3, 4. — Op. III, c. CCXLV. — Op. LX, c. XXII.
Art. VI. —

### QUÆSTIO LVI.

Art. I. — IV. D. XLIII, a. 2. — IV Cont. Gent. c. LXXVIII. — De Verit. q. XXVII, a. 3. — Op. III, c. CCXLVI. — Op. LX, c. XXI. — I Cor. XV, lect. I.
Art. II. —

### QUÆSTIO LVII.

Art. I. — III. D. XXII, q. III, a. 1. — Op. III, c. CCLVII. — Op. LX, c. XXIII.
Art. II. — Q. LVIII, a. 3.
Art. III. —
Art. IV. — III. D. XXI, q. III, a. 3. — IV Cont. Gent. c. LXXXVII. — Op. VI, c. IX.
Art. V. Q. LVIII, a. 3. — Psalm. VIII. — Ephes. I, lect. VII. — Ephes. IV, lect. III.
Art. VI. —

### QUÆSTIO LVIII.

Art. I. —
Art. II. — Hebr. I, lect. III et IV. — Hebr. VIII, lect. VII.
Art. III. —
Art. IV. —

### QUÆSTIO LIX.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — IV. D. XLVIII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. XCV. — Op. III, c. CCXLIX.
Art. IV. — Quodl. X, a. 2.
Art. V. — IV. D. XLVII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. XCV. — Op. III, c. CCXLIX. — Op. X, a. 27. — Isa., XXX, lect. III.
Art. VI. —

### QUÆSTIO LX.

Art. I. — IV. D. I, q. I, a. 1, 3, 4.
Art. II. — Q. LXIV, a. 2; 1-2, q. CI, a. 4; q. CII, a. 5. — IV. D. I, q. I, a. 1.
Art. III. — IV. D. I, q. I, a. 1, 3.
Art. IV. — IV. D. I, q. I, a. 1, 3. — IV Cont. Gent. c. LVI. — Joan. III.
Art. V. —
Art. VI. — IV. D. I, q. I, a. 3; D. XIII, q. I, a. 2. — De Verit. q. XXVI, a. 4.
Art. VII. —
Art. VIII. — IV. D. II, a. 2.

### QUÆSTIO LXI.

Art. I. —
Art. II. — IV. D. I, q. I, a. 2.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid. D. II, a. 4. — IV. Cont. Gent. c. LVII.

### QUÆSTIO LXII.

Art. I. — Q. LXIV, a. 1. — III. D. XL, a. 3; IV. D. I, q. I, a. 4, 5. — IV Cont. Gent. c. LVII, LXXIV. — De Verit. q. XXVII, a. 4. — Quodl. XII, a. 15.
Art. II. — Q. LXXII, a. 7.
Art. III. — IV. D. II, a. 4. — De Verit. q. XXVII, a. 1.
Art. IV. — Q. LXXVIII, a. 4. — IV. D. I, q. I, a. 4; D. VIII, q. II, a. 3. — Quodl. XII, a. 15.
Art. V. — Q. LXIV, a. 2. — IV. D. I, q. I, a. 4; D. V, q. II, a. 2.
Art. VI. — 1-2, q. CIII, a. 2; q. CVII, a. 1. — IV. D. I, q. I, a. 5.

### QUÆSTIO LXIII.

Art. I. — IV. D. IV, q. I, a. 4.
Art. II. — Ibid. a. 1.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid. — Rom. VII.
Art. VI. — Q. LXXII, a. 5. — IV. D. IV, q. I, a. 4; q. III, a. 2; D. VII, q. I, a. 1.

## QUÆSTIO LXIV.

Art. I. — A. 5. — IV. D. v, q. ii, a. 2.
Art. II. — IV. D. iii, q. i, a. 2; D. v, q. i, a. 1.
Art. III. — IV. D. v, q. ii, a. 2; q. iii, a. 1.
Art. IV. — IV. D. v, q. i, a. 2, 3.
Art. V. —
Art. VI. — IV. D. v, q. ii, a. 2; D. xix, q. ii, a. 2; D. xxiv, q. 1, a. 2, 3.
Art. VII. — IV. D. v, q. ii, a. 3.
Art. VIII. —
Art. IX. — IV. D. vi, q. i, a. 3.
Art. X. —

## QUÆSTIO LXV.

Art. I. — IV. D. i, q. i, a. 2. — IV Cont. Gent c. lviii. — I Cor. i.
Art. II. — IV. D. ii, q. i, a. 3; D. vii, q. i, a. 1. — Ephes. v.
Art. III. — IV. D. vii, q. i, a. 1; D. viii, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lxxiv. — De Verit. q. xxvii, a. 4.
Art. IV. — IV. D. vii, q. i, a. 1; q. iii, a. 2.

## QUÆSTIO LXVI.

Art. I. —
Art. II. —
Art. III. — IV. D. iii, a. 3; D. xvii, q. iii, a. 4. — IV. Cont. Gent. c. lix. Quodl. ii, a. 10. — Joan. iii.
Art. IV. — IV. D. iii, a. 3. — IV Cont. Gent. c. lviii.
Art. V. — Q. lxxxiv, a. 3. — IV. D. iii, a. 2. — I Cor. i, lect. ii.
Art. VI. — IV. D. iii, a. 1. — I Cor. i, lect. ii.
Art. VII. — IV. D. iii, a. 4.
Art VIII. — IV. D. iii, a. 4; D. xxiii, q. i, a. 1.
Art. IX. — IV. D. vi, q. ii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lix, lxx-xi. — Ephes. iv, lect. ii.
Art. X. — IV. D. ii, q. i, a. 3; D. vi, a. 1.
Art XI. — IV. D. iv, q. iii, a. 3. — Quodl. vi, a. 4. — Joan. iii, lect. i. — Hebr. vi.
Art XII. — IV. D. iv, q. iii, a. 3. — Hebr. vi.

## QUÆSTIO LXVII.

Art. I. — IV. D. v, q. ii, a. 1; D. vii, q. iii, a. 1; D. xiii, q. ii, a. 5.
Art. II. — IV. D. v, q. ii, a. 1; D. vii, q. iii, a. 1; D. xvii, q. iii, a. 3; D. xxiv, q. ii, a. 2.
Art. III. — 2-2, q. c, a, 2. — IV. D. v, q. ii, a. 1; D. vi, q. i, a. 3.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. — IV. D. iii, a. 2; D. vi, q. ii, a. 1.
Art. VII. —
Art. VIII. - Q. lxxi, a. 1. — IV. D. vi, q. ii, a. 2.

## QUÆSTIO LXVIII.

Art. I. — Q. lxx, a. 2. — IV. D. iv, q. iii, a. 3; D. vi, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lxxi.
Art. II. —
Art. III. — IV. D. iv, q. iii, a. 1; D. xvii, q. iii, a. 1. — De Malo, q. iv, a. 1.
Art. IV. —
Art. V. — Q. xlix, a. 3. — II. D. vi, q. i, a. 1; III. D. xix, a. 3; IV. D. vi, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lviii. — Rom. xi, lect. iv.
Art. VI. — III. D. xix, a. 3. — IV Cont. Gent. c. lviii. — Rom. xi, lect. iv.
Art. VII. — Q. lxix, a. 9. — IV. D. vi, q. i, a. 2; D. xxix, q. i, a. 2.
Art. VIII. — IV. D. vi, q. i, a. 3; q. ii, a. 2; D. ix, a. 2.
Art. IX. — IV. D. iv, q. iii, a. 4. — De Malo, q. iv, a. 1. — Quodl. iii, a. 10. — Quodl. ix. a. 22.
Art. X. — 2-2, q. x. — Quodl. ii, a. 7, 11.
Art. XI. — IV. D. ix, q. i, a. 1; D. xxiii, q. ii, a. 2.
Art. XII. — IV. D. iv, q. iii, a. 1; D. xviii, q. i, a. 3. — De Verit. q. xxviii, a. 3.

## QUÆSTIO LXIX.

Art. I. — II. D. xxxii, q. i, a. 1; IV. D. iv, q. ii, a. 1; D. xvii, q. iii, a. 5. — IV Cont. Gent. c. lix et lxxii. — Hebr. vi.
Art. II. — Q. lxviii, a. 5. — III. D. xix, a. 3; IV. D. iv, q. ii. a. 1; D. vi, q. i, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lix, lxx, lxxii. — Rom xi, lect. iv. — Hebr. vi, lect i.
Art. III. — II. D. xxxii, q. i, a. 1; D. xxxiii, q. i, a. 2; III. D. xix, a. 3; IV. D. iv, q. ii, a. 1. — IV Cont. Gent. c. lii, lv, lix. — Quodl. vi, a. 15.
Art. IV. — Q. lxxi, a. 3. — IV. D. iii, a. 1; D. iv, q. ii, a. 2; D. ix, a. 1; D. xviii, q. i, a 3.
Art. V. — IV. D. iv, q. ii, a. 2; D. v, q. ii, a. 1; D. xviii. q. i, a. 1. — Quodl. vi, a. 4.
Art. VI. — 2-2, q. xlvii, a. 14. — IV. D. iv, q. ii, a. 2; D. xvii, q. i, a. 3; D. xviii, q. i, a. 3.
Art. VII. — IV. D. iii, a. 1; D. iv, q. ii, a. 2. — IV Cont. Gent. c. lix. — Joan. ix, lect. ii.
Art. VIII. — IV. D. iv, q. ii, a. 3; D. xviii, q. i, a. 3.
Art. IX. — IV. D. iv, q. ii, a. 1; q. iii, a. 2; D. xxi, q. ii, a. 1.
Art. X. — IV. D. iv, q. iii, a. 2; D. xvii, q. iii, a. 4.

## QUÆSTIO LXX.

Art. I. — Q. lxviii, a. 1; 1-2, q. cii, a. 5. — IV. D. i, q. ii, a. 1; D. ii, q. i, a. 2. — Rom. ii, lect. ii, iv.
Art. II. — 1-2, q. cii, a. 5; q. ciii, a. 3. — IV. D. i, a. 2.
Art. III. — IV. D. i, q. ii, a. 3. — Joan. vii, lect. ii. — Rom. iv, lect. ii.
Art. IV, — Q. lxii, a. 6. — IV. D. i, q. i, a. 4. — De Verit. q. xviii, a. 2. — Rom. iv, lect. v.

## QUÆSTIO LXXI.

Art. I. — IV. D. vi, q. ii, a. 2.
Art. II. — IV. D. vi, q. ii, a. 3.
Art. III. — Ibid.
Art. IV —

## QUÆSTIO LXXII.

Art. I. — Q. lxiv, a. 2.
Art. II. — Q. lxxxiv, a. 1. — IV. D. vii, q. i a. 2. — IV Cont. Gent. c. lx.
Art. III. —
Art. IV. — Q. lxxxiv, a. 3. — IV. D. vii, q. i, a. 3. — Op. xxii, c. i.
Art. V. — IV. D. vii, q. ii, a. 1; q. iii, a. 3.
Art. VI. — IV. D. vii, q. ii, a. 1; D. xxiv, q. i, a. 2.
Art. VII. — IV. D. vii, q. ii, a. 2.

Art. VIII. — IV. D. VII, q. III, a. 2 ; D. XXV, q. III, a. 1.
Art. IX. — A. 11. — IV. D. VII, q. III, a. 3. — IV Cont. Gent. c. LX. — Quodl. XI, a. 7. — Rom. I, lect. V ; X. lect. II.
Art. X. — IV. D. VII, q. III, a. 3.
Art. XI. — IV. D. VII, q. III, a. 1 ; D. XI, q. I, a. 1 ; D. XXV, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. LX. Quodl. X, a. 7.
Art. XII. — IV. D. VII, q. III, a. 3, et in Exposit. litt.

## QUÆSTIO LXXIII.

Art. I. — A. 4; q. LXXIX, a. 5, 7. — IV. D. VIII, q. I, a. 1.
Art. II. — Q. LXXVIII, a. 6. — IV. D. VIII, q. I, a. 1.
Art. III. — Q. LXXX, a. 11. — IV. D. IX, a. 1 ; D. XII, q. III, a. 2. — Joan. VI, lect. VII.
Art. IV. — Q. LXXIX, a. 2. — IV. D. VIII, q. I.
Art. V. — Q. LXXIV, a. 4 ; q. LXXX, a. 8. — IV. D. VIII, q. I, a. 3. — I Cor. XI, lect. IV, V.
Art. VI. — Q. LXXX, a. 10. — IV. D. VIII, q. I, a. 2 ; D. XII, q. III, a. 1.

## QUÆSTIO LXXIV.

Art. I. — Q. LXXX, a. 12.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. — IV. D. XI, q. II, a. 3. — I Cor. XI, lect. VII.
Art. VI. — IV. D. XI, q. II, a. 4. — I Cor. XI, lect. VI.
Art. VII. — Q. LXXXIII, a. 6. — IV. D. XI, q. II, a. 4. — I Cor. XI, lect. VI.
Art. VIII. — IV. D. XI, q. II, a. 4. — I Cor. XI, lect. VI.

## QUÆSTIO LXXV.

Art. I.—
Art. II. — Q. LXXVII, a. 1, 5. — IV. D. XI, q. I, a. 1 ; D. XII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. LXIII. — Quodl. IX, a. 5. — I Cor. XI, lect. IV, V.
Art. III. — IV. D. XI, q. I, a. 2. — IV Cont. Gent. c. LXIII. — Quodl. V, a. 11 ; — Quodl. IX, a. 5. — I Cor. XI, lect. V.
Art. IV. —
Art. V. — Q. LXXVI, a. 1. — IV. D. XI, q. I, a. 1 ; D. XII, q. I, a. 1. — I Cor. XI, lect. V.
Art. VI. — A. 6, 8. — IV. D. XI, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. LXIII. — Quodl. V, a. 11. — Op. II, c. VIII. — I Cor. XI, lect. IV, V.
Art. VII. —
Art. VIII. —

## QUÆSTIO LXXVI.

Art. I. — Q. LXXIX, a. 1. — IV. D. X, a. 2.
Art. II. —
Art. III. —
Art. IV. —
Art. V. — IV. D. X, a. 3; D. XII, q. I, a. 3. — IV Cont. Gent. c. LXVII. — Quodl. IV, a. 8.
Art. VI. — IV. D. X, a. 3. — Op. XI, a. XXXIV.
Art. VII. — IV. D. X, a. 2, 4.
Art. VIII. — IV. D. XII, a. 2, 4. — Op. LVIII, c. XI.

## QUÆSTIO LXXVII.

Art. I. — Q. LI, a. 2, 3.
Art. II. —
Art. III. — Q. LXXV, a. 5. — I. D. XLVII, a. 4. IV. D. XII, q. I, a. 1. — IV Cont. Gent. c. LXIII, LXV. — Quodl. IV, a. 5. — I Cor. XI, lect. III.
Art. IV. —
Art. V. —
Art. VI. — IV. D. XII, q. I, a. 2. — IV Cont. Gent. c. LXVI. — I Cor. XI, lect. IV.
Art. VII. — IV. D. X, a. 1 ; D. XII, q. I, a. 3. — IV Cont. Gent. c. LXVII. — Op. II, c. VIII, — I Cor. XI, lect. V.
Art. VIII. —

## QUÆSTIO LXXVIII.

Art. I. — IV. D. VIII, q. II, a. 2, 3.
Art. II. — Q. LX, a. 8 ; q. LXXV, a. 2 ; q. LXXXIII, a. 4; q. LXXXIV, a. 3. — IV. D. VIII, q. II, a. 1, 4. — I Cor. XI.
Art. III. — IV. D. VIII, q. II, a. 2. — I Cor. XI, lect. VI.
Art. IV. — IV. D. I, q. I, a. 4; D. VIII, q. II, a. 3; D. X, in Exposit. litt.
Art. V. — IV. D. VIII, q. II, a. 1.
Art. VI. — IV. D. VIII, q. I, a. 4; D. XI, q. II, a. 1. — I Cor. XI, lect. VI.

## QUÆSTIO LXXIX.

Art. I. — IV. D. XII, q. II, a. 2.
Art. II. — Q. LXXVII, a. 3.
Art. III. — IV. D. IX, a. 3; D. XII, q. II, a. 2.
Art. IV. — Q. LXXXVII, a. 3. — IV. D. XII, q. I, a. 1, 2.
Art. V. — IV. D. IV, q. II, a. 1.
Art. VI. —
Art. VII. — Q. LXXVIII, a. 3. — IV. D. XII, q. II, a. 2; D. XL, q. II, a. 3. — Joan. VI.
Art. VIII. — IV. D. XII, a. 1, 2.

## QUÆSTIO LXXX.

Art. I. — IV. D. IX, a. 1. — Joan. VI, lect. VII. — I Cor. XI, lect. VII. — Op. LVIII, c. XVII-XX.
Art. II. — IV. D. IX, a. 2. — I Cor. XI, lect. VII.
Art. III. — IV. D. IX, a. 2, 3; D. XII, q. I, a. 2.
Art. IV. — IV. D. IX, a. 3, 4. — I Cor. XI, lect. VII.
Art. V. — IV. D. IX, a. 3. — I Cor. XI, lect. V.
Art. VI. — Q. LXXXI, a. 2. — IV. D. IX, a. 5. — Quodl. V, a. 12.
Art. VII. —
Art. VIII. —
Art. IX. —
Art. X. — IV. D. XII, q. III, a. 1. — I Cor. XI, lect. VII.
Art. XI. — IV. D. XII, q. III, a. 2.
Art. XII. — Q. LXXXII, a. 4. — IV. D. XII, q. III, a. 1.

## QUÆSTIO LXXXI.

Art. I. — Q. XXXIV, a. 7. — IV. D. XI, q. III, a. 1.
Art. II. — IV. D. XI. q. III, a. 2. — Joan. XIII, lect. III, IV.

Art. III. — IV. D. XI, q. III, a. 3; D. XII, q. II, a. 3.
Art. IV. — IV. D. X, a. 2; D. XI, q. III. — III Cont. Gent. c. LXIV. — Quodl. I, a. 11. — Joan. VI, lect. VI.

## QUÆSTIO LXXXII.

Art. I. — IV. D. XIII, q. I, a. 1; D. XVII, q. III, a. 3; D. XXIV, q. II, a. 1, 3.
Art. II. — IV. D. XIII, q. I, a. 1.
Art. III. — IV. D. XV, q. II, a. 2.
Art. IV. — Q. LXXX, a. 12. — IV. D. XII, q. III, a. 2.
Art. V. — IV. D. XVIII, q. II, a. 2.
Art. VI. — IV. D. XIII, q. III, a. 1.
Art. VII. — IV. D. XIII, q. I, a. 1, et in Exposit. litt; D. XVIII, q. I, a. 2; D. XIX, q. I, a. 2. — Quodl. XII, a. 16.
Art. VIII. —
Art. IX. — Q. LXIV, a. 9. — IV. D. XIII, q. I, a. 3.
Art. X. — IV. D. XII, q. III, a. 2; D. XIII, q. I, a. 2.

## QUÆSTIO LXXXIII.

Art. I. — Q. LXXXI, a. 1, 3.
Art. II. — IV. D. XIII, q. I, a. 2.
Art. III. — IV. D. XIII, q. I, a. 2; D. XXIV, q. II, a. 2.
Art. IV. — IV. D. I. q. I, a. 5; D. VIII, in Exposit. litt.; D. XIII, in Exposit. litt.; D. XV, q. IV, a. 3; — I Timoth. II, lect. I.
Art. V. — IV. D. XII, in Exposit. litt. — Op LXV, c. V. — Op. LXVI.
Art. VI. — Q. LXXVII, a. 5.

## QUÆSTIO LXXXIV.

Art. I. — IV. D. XIV, q. I, a. 1; D. XXII, q. II, a. 3.
Art. II. —
Art. III. — IV. D. XXII, q. II, a. 2. — Op. XXII.
Art. IV. — IV Cont. Gent. c. LXXI. — Op. XXII, c. IV.
Art. V. — Q. LXV, a. 1, 2, 4. — IV. D. XIV, q. II, a. 5, et in Exposit. litt. — IV Cont. Gent. c. LXXI.
Art. VI. — IV. D. II, q. I, a. 3; D. XIV, q. I, a. 2; D. XVI, q. IV, a. 1.
Art. VII. — IV. D. XXI, q. II, a. 3.
Art. VIII. — IV. D. XVII, q. II, a. 4.
Art. IX. — IV. D. XIV, q. I, a. 4.
Art. X. — IV. D. XIV, q. I, a. 4 et 5. — Hebr. VI.

## QUÆSTIO LXXXV.

Art. I. — IV. D. XIV, q. I, a. 1, 3.
Art. II. — IV. D. XIV, q. I, a. 1.
Art. III. —
Art. IV. — IV. D. XIV, q. II, a. 3.
Art. V. — IV. D. XIV, q. I, a. 2.
Art. VI. — IV. D. XIV, q. I, a. 1, 2.

## QUÆSTIO LXXXVI.

Art. I. — Q. LXXXVII, a. 1. — IV. D. XIV, q. II, a. 1; D. XVI, q. I, a. 2. — III Cont. Gent. c. LVI. — Op. III, c. CXLVI.
Art. II. — Q. LXXXVII, a. 1. — IV. D. XIV, q. II, a. 5; D. XV, q. I, a. 2.
Art. III. — 1-2, q. LXXIII, a, 1. — III. D. XXXVI, a. 5; IV, D. XV, q. I, a. 3; D. XVI, q. II, a. 2; D. XVIII, q. II, a. 5.
Art. IV. — Q. LXVII, a. 3; q. LXIX, a. 10. — IV. D. XIV, q. II, a. 1. — Rom. XI, lect. IV. — Hebr. VI.
Art. V. — IV. D. XIV, q. II, a, 1. — I Cor. XI, lect. VII.
Art. VI. — Q. LXXXIV, a. 7. — IV. D. XIV, q. II, a. 1.

## QUÆSTIO LXXXVII.

Art. I. — Q. LXVI, a. 11, — IV. D. XVI, q. II. a. 2; D. XXI, q. II. a. 1. — De Malo, q. VII, a, 12.
Art. II. — Q. LXIII, a. 1. — IV. D. XVI.
Art. III. — Q. LXV, a. 1; q. LXXXIII, a. 3. — IV. D. XVI, q. II, a. 2; D. XVII, q. III, a. 3; D. XXI, q. II, a. 1. — De Malo, q. VII, a. 12.
Art. IV. — Q. XC, a. 4. — IV. D. XVI, q. II, a. 1.

## QUÆSTIO LXXXVIII.

Art. I. — IV. D. XXII, q. I, a. 1.
Art. II. —
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — 2-2, q. CVII. — IV. D. XXII, q. I, a. 3.

## QUÆSTIO LXXXIX.

Art I. — 2-2, q. CLII, a. 3. — IV. D. XIV, q. II, a. 2.
Art. II. — A. 5. — III. D. XXXI, q. I, a. 4.
Art. III. — Ibid. — IV. D. XIV, q. I, a. 5; D. XIX, q. I, a. 3; D. XXXVII, q. II, a. 2.
Art. IV. — 2-2, q. CXXXII, a. 3. — III .D. XXXVI, a. 5; IV. D. XIV, q. II, a. 3; D. XXI, q. I, a. 1; D. XXII, q. I, a. 1. — Hebr. VI, lect. I.
Art. V. — IV. D. XIV, q. II, a. 3; D. XXII, q. I, a. 1. — Hebr. VI, l ct. XI.
Art. VI. — IV. D. XIV, q. II, a. 3; D. XV, q. I, a. 3.

## QUÆSTIO XC.

Art. I. — IV. D. XVI, q. I. a. 1.
Art. II. — Ibid. D. XVII, q. III, a. 3; D. XXII, q. II, a. 1, — II Cor. III, lect. III.
Art. III. — IV. D. XVII, q. I, a. 1.
Art. IV. — Q LXXXVII, a. 3, 4.

# SUPPLEMENTUM.

## QUÆSTIO I.

Art. I. — IV. D. XVII, q. II, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

## QUÆSTIO II.

Art. I. — IV. D. XVII, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.

Art. V. — Ibid.
Art. VI. — Ibid.

QUÆSTIO III.

Art. I. — IV. D. xvii, q. ii.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO IV.

Art. I. — IV. D. xvii, q. ii, a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO V.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 5.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO VI.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — IV. D. xxi, q. ii, a. 3.
Art. V. — IV. D. xvii, q. iii, a. 1.
Art. VI. — Ibid.

QUÆSTIO VII.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO VIII.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — IV. D. xx, q. i, a. 1.
Art. VII. — Ibid. a. 2.

QUÆSTIO IX.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.

QUÆSTIO X.

Art. I. — IV. D. xvii, q. iii, a. 5.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — IV. D. xx, q. ii, a. 2.

QUÆSTIO XI.

Art. I. — IV. D. xxi, q. iii, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.

QUÆSTIO XII.

Art. I. — IV. D. xv, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XIII.

Art. I. — IV. D. xv. q. i, a. 2.
Art. II. — IV. D. xx, q. i, a. 2.

QUÆSTIO XIV.

Art. I. — IV. D. xv, q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.

QUÆSTIO XV.

Art. I. — IV. D. xv, q. i, a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XVI.

Art. I. — IV. D. xiv, q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XVII.

Art. I. — IV. D. xviii, q. 1, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XVIII.

Art. I. — IV. D. xvii, q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.

QUÆSTIO XIX.

Art. I. — IV. D. xix, q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — IV. D. xviii, q, i, a. 2.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — Ibid.

QUÆSTIO XX.

Art. I. — IV. D. xix. q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XXI.

Art. I. — IV. D. xviii, q. ii, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.

QUÆSTIO XXII.

Art. I. — IV. D. xviii, q. ii, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — IV. D. xiii, q. ii, a. 3.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — Ibid.

QUÆSTIO XXIII.

Art. I. — IV. D. xviii, q. ii, a. 1.

Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XLV.

Art. I. — IV. D. xxvii, q. i, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — IV. D. xxiv, q. i, a. 2.

QUÆSTIO XLVI.

Art. I. — IV. D. xxviii, q. i, a. 2.
Art. II. — Ibid.

QUÆSTIO XLVII.

Art. I. — IV. D. xxix, q. i, a. 7.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — IV. D. xxix, q. ii, a. 4.

QUÆSTIO XLVIII.

Art. I. — IV. D. xxviii, q. i, a. 4.
Art. II. — IV. D. xxx. q. i, a. 3.

QUÆSTIO XLIX.

Art. I. — IV. D. xxx, q. i, a. 1.
Art. II. — IV. D. xxxi, q. i, a. 2.
Art. III. — Ibid. a. 3.
Art. IV. — Ibid. q. ii, a. 1.
Art. V. — Ibid. a. 2.
Art. VI. — Ibid. a. 3.

QUÆSTIO L.

Art. unic. — IV. D. xxxiv, q. i, a. 1.

QUÆSTIO LI.

Art. I. — IV. D. xxx, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid.

QUÆSTIO LII.

Art. I. — IV. D. xxxvi, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.

QUÆSTIO LIII.

Art. I. — IV. D. xxxviii, q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — IV. D. xxxvii, q. i, a. 1.
Art. IV. Ibid.

QUÆSTIO LIV.

Art. I. — IV. D. xl, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.

QUÆSTIO LV.

Art. I. — IV. D. xlii, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — IV. D. xxii, q. i, a. 2.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — Ibid.
Art. IX. — Ibid.
Art. X. — Ibid.
Art. XI. — Ibid.

QUÆSTIO LVI.

Art. I. — IV. D. xlii, q. iii, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.

QUÆSTIO LVII.

Art. I. — IV. D. xlii, q. ii, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO LVIII.

Art. I. — IV. D. xxxiv, q. i, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — IV. D. xxxvi, q. i, a. 6.

QUÆSTIO LIX.

Art. I. — IV. D. xxxix, q. i. a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. Ibid.
Art. VI. — Ibid.

QUÆSTIO LX.

Art. I. — IV. D. iii, q. ii, a. 1.
Art. II. — Ibid. —

QUÆSTIO LXI.

Art. I. — IV. D. xxvii, q. i, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO LXII.

Art. I. — IV. D. xxxv, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. -- Ibid.

QUÆSTIO LXIII.

Art. I. — IV. D. xlii, q. iii, a. 1.
Art. II. — Ibid.

QUÆSTIO LXIV.

Art. I. — IV. D. xxxii, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid a. 2.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid. a. 3.
Art. VI. — Ibid. a. 4.
Art. VII. — Ibid. a. 5.
Art. VIII. — Ibid.
Art. IX. — Ibid.
Art. X. — Ibid.

QUÆSTIO LXV.

Art. I. — IV. D. xxxiii, q. i, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2.
Art. III. — Ibid. a. 5.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.

QUÆSTIO LXXXVII.

Art. I. — Ibid.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO LXXXVIII.

Art. I. — Ibid. a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO LXXXIX.

Art. I. — Ibid. q. III, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XC.

Art. I. — IV. D. XLIII, q. I, a. 5.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XCI.

Art. I. — IV. D. XLVII, q. I, a. 1.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — IV. D. XLIV, q. I, a. 4.

QUÆSTIO XCII.

Art. I. — IV. D. XLVII, q. I, a. 2.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid. a. 3.
Art. VI. — Ibid.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — Ibid.

QUÆSTIO XCIII.

Art. I. — IV. D. XLVIII, q. I, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2.
Art. III. — Ibid. a. 3.

QUÆSTIO XCIV.

Art. I. — IV. D. XLVIII, q. II, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2.
Art. III. — Ibid. a. 3.
Art. IV. — Ibid. a. 4.
Art. V. — Ibid. a. 5.

QUÆSTIO XCV.

Art. I. — IV. D. XLIX, q. II, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2.
Art. III. — Ibid. a. 5.

QUÆSTIO XCVI.

Art. I. — IV. D. XLIX, q. I, a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XCVII.

Art. I. — IV. D. L q. II, a. 4.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.

QUÆSTIO XCVIII.

Art. I. — IV. D. XLIX, q. IV, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2.
Art. III. — Ibid. a. 3.
Art. IV. — Ibid. a. 4.
Art. V. — Ibid. a. 5.

QUÆSTIO CXIX.

Art. I. — IV. D. XLIX, q. V, a. 1.
Art. II. — Ibid. a. 2.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid. a. 3.
Art. VI. — Ibid.
Art. VII. — Ibid.
Art. VIII. — Ibid. a. 4.
Art. IX. — Ibid.
Art. X. — Ibid.
Art. XI. — Ibid.
Art. XII. — Ibid.
Art. XIII. — Ibid.

QUÆSTIO C.

Art. I. — IV. D. L, q. II, a. 3.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — IV. D. XLIV, q. III, a. 2.
Art. VI — Ibid.
Art. VII. — Ibid.

QUÆSTIO CI.

Art. I. — Ibid.
Art. II. — Ibid.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.
Art. VI. — Ibid.
Art. VII. — IV. D. L, q. II, a. 2.
Art. VIII. — Ibid.
Art. IX. — Ibid.

QUÆSTIO CII.

Art. I. — IV. D. XLVI, q. I, a. 3.
Art. II. — Ibid. q. II, a. 3.
Art. III. — Ibid.
Art. IV. — Ibid.
Art. V. — Ibid.

FINIS.

CHATILLON SUR-SEINE (COTE-D'OR). — IMPRIMERIE E. CORNILLAC.